

Kálnási Árpád

Debreceni cívis szótár

Debrecen 2005

Kálnási Árpád
Debreceni cívis szótár

A DEBRECENI EGYETEM
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
KIADVÁNYAI

83. szám

Szerkeszti: JAKAB LÁSZLÓ

83. szám

Kálnási Árpád

Debreceni cívis szótár

Debrecen, 2005

Készült és megjelent az OTKA (nyilvántartási szám: T 047079) és a Bakó
Népnyelvi Szótár Alapítvány támogatásával.

Lektor: Jakab László

© *Kálnási Árpád*, 2005.

ISBN 963 472 875 8
ISSN 1588-6433

Felelős kiadó: Dr. Hoffmann István
Technikai szerkesztő: Kecskemétiné Legoza Eszter
Készült a Kapitális Kft. nyomdaüzemében.

Előszó

A debreceni cívis szótár (DCSz.) elkészítésének gondolata több mint hét évtizeddel ezelőtt jelent meg CSÜRY BÁLINTnak, a népryelvkutatás első katedrás professzorának tervei között (Mit akarunk? Magyar Népryelv 1: 3-6). Programadó írásában CSÜRY BÁLINT az általa életre keltett Népryelvkutató Intézet első feladatkörét egyenesen a debreceni eredeti cívisnyelv szókincsének szótári feldolgozásában jelölte meg. Ugyanitt vázlatosan megfogalmazott gondolataiból az is kitűnik, miért tekintette fontosnak a szótár elkészítését: „Ezzel olyan célt tűztünk magunk elé, mely a magyar nyelvjárásbúvárlatban egészen új. Kétségtelen ugyanis, hogy Debrecen, ez az ősi cívisváros és régesrég művelődési gócpont a vele kapcsolatban álló területek népryelvére, népi kultúrájára rendkívül sokoldalú hatást gyakorolt. E hatás mérvére nézve csak föltevéseink lehetnek. Ha azonban a kezünkben volna ilyen debreceni szótár, akkor ez a hatás megfogható és fölmérhető lenne, akkor pl. a szamosháti szókincsre nézve már lehetne összehasonlításokat tenni” (i. m. 5). CSÜRY a XX. század harmincas éveiben megkezdte a szótár adatgyűjtését. Tanítványainak olyan szakdolgozati, doktori témákat adott, amelyek egy-egy terület szókincsének a feldolgozást tartalmazták. Így gyűjtötte össze BARTHA KÁROLY a debreceni fésűs- és gubacsapómesterség szókincsét, PETŐ JÓZSEF a tímárokét, ESZIK MIHÁLY a pipakészítőkét és hentesekét, BALASSA IVÁN pedig a debreceni földművelés és a cívis társalgási nyelv szókincsét. Az említett gyűjtések nagy része később meg is jelent, PETŐ JÓZSEFÉ (A debreceni tímárok cég- és műveltségzavai. Debrecen 1938), N. BARTHA KÁROLYÉ (A debreceni gubacsapó cég. Debrecen 1939), BALASSA IVÁNÉ (A debreceni cívis földművelésének munkamenete és műszókincsé. Debrecen 1940). 1939-ben, a Magyar Népryelv megjelenésének első évében tehát már látható eredményei voltak a gyűjtőmunkának.

Egy évvel később a debreceni egyetem Magyar Néprnyelvkutató Intézetének működéséről írt beszámolójában CSÜRY már részletesebben szól a cívis szótár-ról (MNy. 2: 270-6). Az elkészült gyűjtések mellett örömmel tudósít az újabb eredményekről is. „Már az eddig gyűjtött szóanyag is igen értékes adatokat szolgáltat a kutató számára, pedig Debrecen ősi cívisnyelvének és műveltségének szótári feldolgozása még e munkálatokkal is csak a kezdetekig jutott el. Ez a munka az intézet egyik legnagyobb, egyben legnehezebb feladata. Kétségtelen, hogy Debrecen a Tiszántúl, az Alföld, sőt a Dunántúl és a Kárpátalja magyarságának művelődésére is igen nagy hatással volt. Ez a hatás a művelődés számtalan vonatkozásában megállapítható s természetesen a szókinccsel, a műveltséganyaggal leggyakrabban együttvándorló nyelvi jelenségekben is. E hatás részletjelenségeire, fokára nézve csak feltevéseink lehetnek. Ezeket a feltevéseket fogja majd tudományos vizsgálat tárgyává tenni az a munka, amely Debrecen és Debrecennel bármilyen kapcsolatban álló vidék szótári anyagának összehasonlításával s az ennek kapcsán felvetődő kérdések nyelvtörténeti és művelődéstörténeti vizsgálatával a magyar néprnyelvkutatást egészen új feladatok szolgálatába állítja és a magyar nyelvtudomány, de még sok más rokon tudomány bűvárait is minden bizonnyal sok új ismerettel és szemponttal gazdagítja” (i. m. 271).

A szótári vállalkozást CSÜRYék (és később mások is) Debreceni cívis szótár, cívis szótár néven emlegették. CSÜRY a debreceniséget nem csupán a város közigazgatási határain belüli területre értette, hanem az egykori hatalmas mezőváros környező birtokaira, így a Hortobágyra is vonatkoztatta. Bizonyíték erre az ott végeztetett szókincsgyűjtő munka is (LÜKŐ GÁBOR: A hortobágyi pásztorművészet. Debrecen 1940).

De mit takar ez a városunkban ma is gyakran hallott és használt fogalom *cívis*? A latin eredetű *civitas*, *civilitas*, *civil*, *civilizáció* szócsaládjához tartozó *cívis* szó a TESz. szerint 1766-ban bukkan fel éppen Debrecenben, közelebbről éppen a diáknyelvben: „Mind ezekre azt feleli említett Foris András becsületes *civisünk*” (MNy. 60: 222). Jelentése: '(debreceni) polgár'. SZABÓ T. ATTILA hatalmas levéltári anyagot feldolgozó Erdélyi Magyar Szótörténeti Tára azonban már 1589-ből, illetve 1595-ből idéz rá adatot (I: 1212): A magyar *civis* — a szóeleji hangsúlyos helyzet miatt gyakran *cívis*-nek hangzik, (ezt tükrözi mai helyesírása is) — a TESz. szerint a „a népies stílusréteg szava”, melynek régies, tréfás nőnemű alakja a *civa*, *cíva*, szintén a debreceni diáknyelvben (?) keletkezett, jelentése: debreceni polgárasszony. A Magyar Értelmező Kéziszótár kiv. (kiveszőben, elavulóban) megjegyzéssel ezt írja a *cívis*-ről: „Mezővárosnak, kül. Debrecennek őslakos gazdálkodó családból származó módos polgára”. Az Idegen szavak kéziszótára (Bp. 1967) pedig 'polgár; tehetős, jómódú gazda vagy

iparos' jelentéssel közli. A fogalom kifejtésével bővebben a történeti munkák foglalkoznak, így például BALOGH ISTVÁN *Cívisek társadalma* (Debrecen 1947), *A cívisek világa* (Bp. 1973) című köteteiben olvashatunk róla. Ezek summázata szerint a *civis* hagyománytartó, sajátos életformával rendelkező réteg, amely éppen konzervativizmusa révén zárt közösséget alkotott. A családok egymás között házasodtak. Bár minden földdel rendelkező civisnek volt tanyája, legelőrésze, csak cselédek és a fiatal házasok költöztek ki a tanyára, ők maguk bent laktak a városban, és csak a nyári munkák idején éltek a tanyán. Vagyonukat állattartásból és földművelésből szerezték, hasznukat nem fektették be kapitalista jellegű vállalkozásokba, hanem a hagyományos paraszti gazdálkodás keretein belül szaporították. Tágabb értelmezésben *civis*nek nevezik az alföldi városok bennszülött lakosságát, függetlenül a rétegződéstől, vagyis a gazdag polgárparasztokon kívül a kereskedőket, iparosokat, szegény-parasztokat, cselédeket is. A szót leggyakrabban Debrecen őslakóira használják, de mondják Nagykőrös, Kecskemét és Hódmezővásárhely paraszti törzslakosságára is (vö. Néprlex.: *civis*, *civisváros*). SZABÓ T. ATTILA idézett munkája alapján hozzátehetjük, hogy a *civis* szó az erdélyi (és más magyarországi) nagyobb városok polgárainak a megjelölésére is szolgált. CSÜRY debreceni vonatkozásban is tágabban értelmezte a fogalmat, hiszen a földművelés és állattartás szókincsének összegyűjtésén kívül a kézműipar, a kereskedelem, illetve a szegényparaszti életforma stb. élő és már csupán oklevelekben fellelhető szókincsének összegyűjtésére egyaránt gondolt.

A *civis* szótárhoz kapcsolódóan néhány szót ejtenünk kell a szakirodalomban *tárgykör-monográfiának* nevezett szókincsgyűjtésről is. IMRE SAMU szerint tulajdonképpen nem is nyelvészeti munkák ezek, hanem tárgyi, néprajzi leírások, melyeknek szerzői nagy gondot fordítottak az egyes foglalkozási ágak vagy egyéb témakörök munkamenetének leírásán kívül a szókincsnek példamondatokban is bővelkedő összegyűjtésére, regisztrálására (Wörter und Sachen). E dolgozatok értékét csak növeli, hogy bőséges szóanyaguk bizonyos témakörökben (pl. földművelés, kismesterségek, táplálkozás stb.) elősegítheti a jövevényszó kutatást, illetve a szóföldrajzi vizsgálatokat is. Módszerük nem teljesen azonos. Nagy részük szinkrón jellegű gyűjtés és feldolgozás, néhány munka azonban történeti adatokat is tartalmaz. A *civis* szótárhoz köthető dolgozatok közül az előbbi típushoz tartozik BALASSA IVÁN munkája a debreceni földművelésről, az utóbbihoz sorolható többek között PETŐ JÓZSEFnek a tímármesterségről, illetve VAMOSI NÁNDORNak a csizmadiákról írt dolgozata (A debreceni csizmadiák céh- és műszavai. Debrecen 1942). IMRE SAMU szerint az első típus főként CSÜRY tudományos koncepcióját tükrözi, míg az utóbbiban már a CSÜRY katedráját elfoglaló BÁRCZINak az elképzelései is érvényesültek

(Mai magyar nyelvjárások rendszere 23). CSÜRY korábban idézett gondolataira utalva úgy vélem, ez utóbbi típusnál sem kell a nyelvtörténész BÁRCZI meghatározó szerepét keresnünk, hiszen a cívis szótárt CSÜRY is a szinkrón anyagon kívül igen bőséges (egészen a a középkorig visszanyúló történeti adatolással képzelte el: „A gyűjtők nemcsak az élő cíviszavakat jegyzik fel, hanem felkutatják, a levéltárakban a régi okiratokat, a céhek iratait, jegyzőkönyveit is. Belőlük egy egész sereg kihalt debreceni szót és fogalmat ásnak ki és jegyeznek fel a nagyszótár számára. A debreceni cívis szótár nemcsak a ma élő szavakat fogja tartalmazni, hanem a régi iratokból megőrzött műveltségszavakat és fogalmakat is felöleli” (idézi BALASSA IVÁN: Csüry Bálint 153).

BALASSA IVÁN a cívis szótár korai munkálatait értékelve ezt írja: „Ma azonban visszatekintve a vállalkozásra, úgy látom, hogy e nagy munka elvi kérdései, különösen történeti anyaggal tervezett kiszélesítése, nem nyugodott eléggé kidolgozott alapon, idő pedig — CSÜRY korai halála miatt — nem volt arra, hogy a kérdések tisztázódjanak” (i. m. 158-9). CSÜRY bizonyára nemcsak az elvégzendő munka mennyisége miatt tekintette a cívis nyelv szókincsének szótári feldolgozását a Népnyelvkutató Intézet legnagyobb és legnehezebb vállalkozásának (MNy. 2: 271), hanem a fentebb említett problémák bonyolultsága, összetettsége miatt is. Még a Szamosháti Szótár anyagának összegyűjtése és megszerkesztése során szerzett szótárírói, szótárszerkesztői gyakorlatnak és elméleti tudásnak a birtokában is úgy érezte, hogy ezzel a szótártervvel intézete egy addig példa nélküli vállalkozásba kezdett. A problémák már a szótár tematikájának, végsősoron műfajának elvszerű körülhatárolásával kezdődtek. Mit tartalmazzon a magyar nyelvterületen elsőként tervbe vett városi szótár, amelynek helyszíne — miként ő is megfogalmazta — gazdasági és művelődési központja egy fél országrésznek, hatása pedig Erdélyben, sőt a Dunántúlon is tetten érhető, ugyanakkor konzervatív cívis jellege még a XX. század első felében is megőrizte a céhes ipar sok jellemző jegyét, illetve a hajdani falusias életformát? (BALASSA: i. m. 156)

A cívis szótár adatgyűjtése a II. világháború után abbamaradt. Ennek okai között első helyen CSÜRY BÁLINT korai halálát említhetjük. Ehhez járult még tanítványainak szétszóródása a háború, illetve az 1945 utáni helyzet következményeként, valamint az is, hogy a Népnyelvkutató Intézetet a Magyar Népnyelv című évkönyvvel együtt 1949-ben megszüntették. De a debreceni Magyar Nyelvtudományi Tanszék kutatómunkája is más arculatot nyert, a tanszék későbbi vezetői ugyanis máshová tették a kutatás súlypontját. Nem lettek azonban hűtlenek CSÜRY utódai sem a nyelvjáráskutatáshoz. BÁRCZI GÉZA még debreceni professzorsága idején indította meg az Új Magyar Tájszótár adatgyűjtését és a Magyar Nyelvjárások Atlaszának előkészítő munkálatait, utódai és tanítvá-

nyai pedig részt vállaltak ezek anyagának összegyűjtésében. BÁRCZI 1951-ben megindította a Magyar Nyelvjárásokat a debreceni Magyar Nyelvtudományi Tanszék évkönyvét, amely mind a mai napig megjelenik.

Sokáig úgy tűnt azonban, hogy a DCSz. ügye végleg lekerült a napirendről. Sokan úgy vélekedtek, hogy ennek anyagát már nem is lehet összegyűjteni. A civis életforma megszűnt, a kegyelemdőfést az 1949 után következő fordulat adta meg. A földművelésből (is) élő emberek földjeit, tanyáit, jószágait, felszereléseit elvették, a tanyák jó részét el is tüntették a föld színéről. Sokan közülük pedig mint ún. kulákok vagy iparosok, kereskedők üldözöttekké váltak.

De a szótár ügye mégsem felejtődött el teljesen. CSÜRY egykori tanítványai (IMRE SAMU, BALASSA IVÁN, BAKÓ ELEMÉR) előadásaikban, hozzászólásaikban vagy magánbeszélgetések alkalmával többször felemlítették ezt a szótártervet, és felrótták tanszékünknek a szótár hiányát. IMRE SAMUT idézem, aki 1986 februárjában a Debrecenben rendezett Csüry-centenáriumon XX. századi tájszótárainkról tartott előadásában így fogalmazta meg ezzel kapcsolatos gondolatait: „nem hallgathatom el azt a véleményemet — bár egyáltalán nem szeretnék ünneprontó lenni, sőt még annak látszani sem —, hogy a debreceni egyetem nyelvészei egy dologban adósai Csüry Bálintnak. Nem egészen érthető ugyanis számomra, hogy Csüry Bálint egyik szép terve, az általa megindított és bizonyos részeredményeket már az ő életében elért „cívisszótár” lényegében fiaskóval végződött. De talán nem volna még késő, ha nem is egy teljes cívisszótár, de legalább egy debreceni tájszótár összeállításához hozzálátni” (MNy. 83: 132-40).

Többek biztatására fogtam hozzá az 1980-as évek végén DCSz. munkálatainak előkészítéséhez. Első lépésként az adatközlőket kellett felkutatnom. Kiderült, hogy élnek még Debrecenben olyan idős emberek, akik civis családban születve ismerik a régi életformát. Adatközlőim között vannak elemi iskolát, középiskolát, sőt egyetemet végzett emberek is, akik nyaranta a tanyákon élve és dolgozva nevelkedtek fel. Tanítványaimmal együtt közel száz adatközlővel dolgoztunk, közülük különösen Ménes Andrásné Nagy Katalin volt a civis szótár adatainak gyűjtésében segítségemre. Kati néni debreceni civis parasztszaládban született 1910-ben, szülei és nagyszülei is debreceniek voltak. Négy elemi és polgárit végzett. 1945 után földjüket elvették, őket a kitelepítés réme fenyegette. De nem törte meg a sok megpróbáltatás. Családjából hozott derűs élet-szemléletét mindmáig megőrizte. Mint ahogy megőrizte a régi civis életforma és neveltetés megannyi értékét. Természetes intelligenciája élénk érdeklődéssel párosul. És azzal a civis öntudattal, amely segített neki megőrizni a debreceni népi hagyományokat, a civisek beszédének számtalan fordulatát, ízét, zamatát. „*De szíb debrecenyi beszíd*” — idézte gyakran a fiatal korában hallott

mondást. Több évtizedes nyelvjárásgyűjtő és helynévgyűjtő tevékenységem során a legjobb és legtájékozottabb adatközlőmnek bizonyult. Köszönöm neki és a többi kedves adatközlőmnek, valamint az adatgyűjtésben részt vevő hallgatóimnak önzetlen segítőkészségüket és munkájukat. Köszönöm nekik, hogy segítettek egy olyan szótár létrehozásában, amely megőröki a szavakba foglalt cívis életforma emlékeit, és amelyet nemcsak a nyelv- és néprajztudomány művelői, hanem a nyelv iránt érdeklődő olvasók, köztük természetesen elsősorban a Debrecenben és környékén élők is érdeklődéssel forgathatnak.

Tisztában vagyok azzal, hogy a szótár nem teljes. Egy nyelvi közösség bármilyen szempontból kiválasztott szókincsrétegének teljes felgyűjtése reménytelen vállalkozás. A Szamosháti Szótárhoz is közöltek pótlásokat. Remélem, lesznek vállalkozó szellemű kutatók, akik ennek a munkának a folytatását, bővítését magukra vállalják.

Köszönetet mondok az OTKA és a Bakó Népryelvi Szótár Alapítvány támogatásáért, és illesse köszönet Jakab Lászlót, a kötet lektorát, akinek biztatása és segítsége nélkül ez a munka nemigen született volna meg.

A kötet anyaga az Interneten a <http://mnytud.arts.unideb.hu/sorozat/dcsz> címen található meg.

A szótár anyaga

A munka megindítása előtt el kellett döntenem, milyen szótárt kellene készíteni. CSÜRY BÁLINTot korai halála megakadályozta abban, hogy a szótár tervének végleges formáját kialakítsa. A Szamosháti Szótár nyomán az eltelt több mint fél évszázad alatt több regionális szótár is készült, és BÁLINT SÁNDOR munkájaként megszületett az első magyar városi szótár, a Szegedi Szótár. Több kötete már megjelent az Új Magyar Tájszótárnak is. Ezeket és ezeknek a tanulságait figyelembe kellett venni.

Az első kérdés az volt, legyen-e történeti anyag a szótárban. Igenlő válasz esetén, további problémák vetődnek fel. Milyen történeti anyag kerüljön bele, csupán a helyi esetleg az országos levéltár debreceni vonatkozású forrásainak szókincse, vagy az elmúlt századok debreceni szellemi életének emlékeit is feldolgozzuk. E felmérhetetlen mennyiségű történeti anyag szétfeszítette volna a szótár kereteit. Emellett a történeti források számbavétele, kicédulázása évtizedeket vett volna igénybe, és ez komolyan veszélyeztette volna a szótár elkészítését. Ezért a történeti anyagról lemondtam, úgy vélem, ennek az összegyűjtése egy debreceni nyelvtörténeti szótár feladata lenne.

A SzamSz.-ről CSÜRY BÁLINT az Előszóban azt írja: „Szótáramban kísérletet teszek arra, hogy egy magyar falu népének képzet- és szókincséről rendszeresen fölvev, hiteles gyűjteményt állítsak össze” (i. m. 4). Ez annyit jelent, hogy CSÜRY az adott nyelvközösség szókincsének minden rétegét, vagyis a köznyelvi szavakat is igyekezett szótárában összegyűjteni. Úgy gondoltam, hogy ezt az elvet a készülő munkában nem alkalmazhatom. A köznyelvi szavak megtalálhatók az értelmező szótárakban, bár valószínűleg van regionális eltérés ezek használatában is, de az ilyen eltérések vizsgálata más eljárást kíván. Így a köznyelvi szavak felvételétől eltekintettem.

Amennyiben a régi szókincs figyelembevételéről lemondunk, felvetődik a kérdés: csupán élő nyelvi gyűjtést tartalmazzon-e a szótár, vagy vegye figyelembe a korábbi nyomtatott és kéziratos szógyűjteményeket, nyelvjárási, néprajzi leírásokat, gyűjtéseket stb. is. Már láttuk, hogy CSÜRY tanítványai is gazdag anyagot gyűjtöttek össze, és a későbbiekben is sok értékes munka került a debreceni egyetemi nyelvészeti és néprajzi könyvtárakba, valamint a Déri Múzeum kiadványaiba és kéziratárába. Ezek feldolgozásáról nemigen lehetett lemondani. Ebből következett, hogy meg kellett határozni, mi legyen a nyomtatott és kéziratos források feldolgozásának kiinduló pontja. Úgy gondoltam, hogy ebben az Új Magyar Tájszótár gyakorlatához kell igazodnom. Az ÚMTsz. megtervezői 1890-ben határozták meg ezt az időpontot (I, 9). Annál is inkább ezt kellett elfogadnom, mert az ÚMTsz. felvette adattárába az 1890 és 1960 között készült összes fellelhető nyomtatott és kéziratos debreceni adatot (uo.). Az ÚMTsz. V. kötete még nem készült el. Sajnos, ennek megjelenését egyre romló egészségi állapotom miatt nem tudom kívánni, így feldolgozásáról le kell mondanom.

Így körvonalozódott, hogy a készülő szótár anyaga egyrészt az ÚMTsz. négy kötetében található adatokból, másrészt az 1960 óta megjelent vagy azóta létrejött kéziratos forrásokból és a mi új gyűjtéseinkből fog összeállni. El kellett döntenem azt is, hogyan kapcsolódjék az ÚMTsz.-ban levő gazdag debreceni vonatkozású anyag a szótárhoz. Két lehetőség között választhattam. Az egyik az, hogy utalok az olyan címszavakra, amelyek csak az ÚMTsz.-ban szerepelnek, és ha a címszó a készülő szótárban is megvan, akkor a szócikk végén azt jelzem utalással, hogy az ÚMTsz.-ban további adatok találhatóak. A másik lehetőség pedig, hogy az ÚMTsz. anyagát beépítem a szótárba. Az első változat alkalmazása esetén takarékoskodni lehetett volna a munkával és a papírral, mert kisebb lett volna a mű terjedelme. Hátránya lett volna viszont, hogy akinek nincs meg az ÚMTsz., az csak utánajárással, valamelyik könyvtárban tudja a hiányzó információkat pótolni. És vajon hány könyvtárban vannak meg az ÚMTsz. kötetei? A szókincs egységének megőrzése és a könyv használhatósága érdekében a másik változatot választottam, az ÚMTsz.-ban levő debreceni anyagot beépítettem a szótárba.

Debrecen egyik kutatópontja volt a Magyar Nyelvjárások Atlaszának. Az előbbiekből következik, hogy az Atlaszban levő városunkra vonatkozó adatokat is át kellett venni a szótárba.

A Debreceni cívis szótár tehát XX. századi élőnyelvi anyagot tartalmazó városi népnyelvi szótár. Elsősorban a század első felében élő debreceni emberek nyelvhasználatát, életformáját stb. tükrözi. Ennek sok eleme azonban ma is része Debrecen nyelvkincsének, életének. A szókincs a debreceni paraszti gazdál-

kodás, fogatolás, teherszállítás, különböző kismesterségek (fazekas, gubacsapó, kádár, kerékgyártó, kőműves, könyvkötő, szíjgyártó, csipkeverés, erdészet, kosárfonás, mézeskalácskészítés, méhészet, pipakészítés, szűrhimzés, vadászat stb.), a népi élet (vákáncsosok, cívis konyha, kenyérsütés, lakodalom, ünnepek, szórakozási alkalmak, betegségek, halálokok stb.) szavaiból áll össze.

Címszóként csak a tulajdonképpeni, az alaki és a jelentésbeli tájszók szerepelnek. Alaki tájszóknak elsősorban azokat tekintik, amelyeknek hangalakja annak irodalmi, illetve köznyelvi formájától olyan mértékben tér el, hogy nyelvjárási szó mivolta nyilvánvaló. Ennek következtében például az ÚMTsz.-ban nem kapnak helyet alaki tájszóként azok a szavak, amelyekben valamelyik nyelvjárásra jellemző vagy nagy területen ható és sok morféma kiterjedő hangtani jelenség van (I, 11). Ezt az elvet egyetlen nyelvjárást feldolgozó szótár nem követheti, mert akkor éppen az adott nyelvjárás legfontosabb hangtani jellemzője veszne el. Így szótárunkban sok olyan alaki tájszó található, amelyek a debreceni nyelvjárás egyik jellemzőjének, az *i*-zésnek az eseteit mutatják: *ebíd*, *níz*, *szíp* stb. Általában csak az alapszót vesszük fel címszónak, a származékait nem.

Az adatgyűjtés

A fentiek tisztázása után foghattam hozzá az adatgyűjtés megszervezéséhez. Először is számba kellett venni milyen jellegű és színvonalú Debrecenre vonatkozó forrásokat dolgoztak fel az ÚMTsz. számára. A néhány lap terjedelmű jegyzék világosan mutatta, a szerkesztés elkezdése előtt még rengeteg tennivaló van a gyűjtés területén. A források egyenetlen színvonala, több fontos témakör hiánya, a példamondatok felfrissítése, lejegyzésük egységessé tétele, a frazéma-kincsnek és a néprajzi hagyományoknak a következetes számbavétele egyaránt a gyűjtőmunka jól megtervezett folytatását indokolta. A gyűjtőmunkába bevontam a magyar szakos egyetemi hallgatókat, akik szemináriumi tagként vagy szakdolgozatíróként szívesen közreműködtek a cívis szótár munkálataiban. Szemináriumi munkaként, diákköri pályázatként vagy szakdolgozatként gyűjtötték össze és dolgozták fel megfelelő előkészítés után egy-egy témakör szó-kincsét. Ezzel olyan összetételében alkalmi munkacapat szerveződött, melynek tagjai, ha nem is kivétel nélkül, lelkiismeretes gyűjtő- és feldolgozó munkával gyarapították az adatok számát. E munkákban a tárgykörmonográfiák legjobb hagyományait igyekeztünk követni, természetesen az új igényeknek megfelelően. Az alábbi művek készültek el, zárójelben megadom a tanévet:

- Balázsy Eszter: Családi és rokonsági kapcsolatok (1997/98).
Balogh Ágnes: Baromfitartás egy paci tanyán (1997/98).
Balogh Beáta: Fogatolás és teherszállítás Debrecenben (1997/98).
Balogh Judit: A kenyérsütés szókinccse (1997/98).
Barva Enikő: A szőrmekikészítés szókinccse (2000/2001).
Benye Ágnes: Halálokok a múlt századi halotti anyakönyvekben (1995/96).
Bódi Katalin: A debreceni cipésmesterség szótára (2000/2001).
Bodnár Csilla Mária: A debreceni mészárosmesterség (2001/2002).
Boruzs Anikó: Lakodalmi szokások Debrecenben (1997/98).
Bota Ildikó: A gyümölcstermesztés Debrecen környékén (1997/98).
Czeplédi Ágnes: A debreceni cifraszűr (1997/98).
Csanádi József: A kárpitosmesterség (1997/98).
Cseh Gabriella: A juhtartás menete és szókinccse a Hortobágyon (1997/98).
Csorján Melinda: A cívis lakodalom (1997/98).
Dorner Cecília: A debreceni szűrhimzés (1999/2000).
Farkas Anita: A cívis kalaposmesterség szókinccse (1997/98).
Fehér Andrea: A cívis ház berendezése (1997/98).
Fehér Mária-Mónika: A cívis méhészet (1997/98).
Fehér Nikolett: A debreceni csipkeverés (1996/97).
Fenyvesi Aranka: A mosás és tisztálkodás szókinccse Debrecenben (1997/98).
Germuska Judit: A kender vetésétől a szövésig (1996/97).
Gyöngyösi Barbara: A debreceni gubacsapó mesterség (1996/97).
Györfi Erika: A debreceni cívisek szórakozásának szókinccse (1997/98).
Halmai Krisztina: A debreceni cívis konyha (1998).
Husztai Andrea: A kenyérsütés Debrecenben (1997/98).
Husztai Éva: A képfestő iparág szókinccse (1997/98).
Illés Éva: A bognárság és kerékgyártás szótára (1997/98).
Kardos Rita: A pálinkafőzés (1997/98).
Katona Tünde: A hortobágyi pásztormúzeum anyaga (1997/98).
Koncz Veronika: A cívis leánykérés, házaseset (1997/98).
Kovács Noémi: A hagyományos gazdálkodás Debrecenben (1997/98).
Lós Mária: A debreceni halotti és temetkezési szokások szókinccse (1997/98).
Losonczi Anna: Debreceni foglalkozásnevek a századelőn (1997/98).
Major Judit: Népi építészet Debrecenben (1997/98).
Mátyás Ildikó: A cívis iskola (1997/98).
Mergenthaler Réka: A debreceni rézműves mesterség (1997/98).
Mórocz Petra: A debreceni pipásmesterség szókinccse (1997/98).
Mrena Judit: A vadászat szókinccséből (1997/98).
Munkácsi Anna: Betegségnevek az egyházi anyakönyvekben (1870-1948) (1997/98).
Német Mariann: A hortobágyi pásztorok szókinccse (2003).

- Némethi Szabolcs: Táncsal kapcsolatos kifejezések Debrecenben és környékén (1997/98).
- Somogyi Mária: A debreceni cívis viselet (1997/98).
- Perla Erzsébet: A debreceni cívis tanyavilág (1997/98).
- Rinyuné Varga Judit: A Magyar Nyelvjárások Atlaszának debreceni adatai (2001).
- Szalka Emese: A vadászat és szókincse (1997/98).
- Szurdoki Péter: A Debrecen körüli mezei vadászat (1997/98).
- Takács Ágnes: A cívis vendéglátóipar története és szakszavai (1999).
- Telkes Borbála: A debreceni kovácmesterség munkamenete és szótára (1997/98).
- Tóth Judit: A debreceni cívis polgár öltözködése és viselete (1997/98).
- Tóth Lászlóné: A hortobágyi pásztorkalap (1996/97).
- Tóth Lilla: A szilvalekvár tartósítása és felhasználása Debrecenben (1999).
- Tóth Réka: A szíjgyártás szókincse (1995/96).
- Varga Judit Györgyi: Szőlőtermesztés, borkészítés Debrecenben (1997/98).
- Varga Tímea: A debreceni kádármesterség szótára (1997/98).
- Veres Hajnalka: A díszítőkovács mesterség (1997/98).
- Veress Livia: A fazekasság szókincse (1998/99).
- Vidra Anikó: A debreceni kosárfonás (1997/98).

Kenéz Tünde A debreceni könyvkötészet szókincse című munkája nyomtatásban is megjelent (A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 77. szám. Debrecen 2002). Tőlünk függetlenül is jelentek meg ide vonatkozó munkák. Így Szabó Gyuláné A debreceni paszományos mesterség szakszókincse címmel adott ki egy füzetet (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 19. szám. Budapest 1983). Sági Lajos A debreceni kőművesek szakszavait (MNYj 32: 205-211), Botos Géza pedig az erdészeti és vadászati szókincset gyűjtötte össze (MNYj. 39: 243-263). E dolgozatok anyaga természetesen megfelelő ellenőrzés után bekerült a szótárba.

Magam is gyűjtöttem. Így készült el Cívis beszélgetések Debrecenből című könyvem (A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 74. szám. Debrecen 1999). Ebben a cívis társadalom mindennapjaival kapcsolatos témák, a gazdálkodás, lótenyésztés, kenyérsütés, disznóölés, a társasági élet (bálok, lakodalom, ünnepek stb.) megörökítésére vonatkozó szövegek szerepelnek. Az ezekben levő szókinccs is megtalálható a szótárban.

Az egyes témákra vonatkozó szó- és szöveggyűjtések mellett a teljesség elősegítése érdekében már meglevő szótárak, egyéb közlemények kikérdezésével

végeztük az adatbázis bővítését. Elsőnek a Szamosháti Szótár tájszóanyagát kérdeztem ki. Ennek a munkának fő adatközlője Ménes Andrásné Nagy Katalin volt. Rendszeres beszélgetéseink eredményeképpen összesen 63 és fél kazettára sikerült felvenni a szótár debreceni változatát. Mivel a kazetták néhány perccel hosszabbak mint a rájuk írt időtartam, a gyűjtött anyag kb. 95 órányi lehet. Munkamódszerünk a következő volt: felolvastam a SzamSz. megfelelő címszavát, adatközlőm, ha ismerte, erre válaszul kiejtette a szót. Utána kértem, hogy alkosson vele mondatot, és ha eszébe jut a szóval kapcsolatban valamiféle szokás, hagyomány, mondás stb., amelyeket gyerekkorában hallott, akkor azokat is mesélje el.

Ezután láttam hozzá az ÚMTsz. megjelent négy kötetének a feldolgozásához. Itt kettős feladatunk volt. Egyrészt át kellett venni a szótár Debrecenre vonatkozó anyagát, másrészt azokra a címszavakra is rá kellett kérdezni, amelyeknek a szócikkében nem volt debreceni adat. A munka során kiderült, hogy a Debrecen környékéről közölt szavak nagy részét ismerték adatközlőim, de olykor olyanokról is bebizonyosodott, hogy városunkban is él, amelyekre csak távoli vidékekről vagy éppen egyetlen helyről hoz példát az ÚMTsz. Ebben a munkában is főképpen Ménes Andrásné Nagy Katalin volt segítségemre. A már megjelent kötetek kikérdezése két teljes évet vett igénybe. Debreceninek tekintettem a tájszótárnak a hortobágyi külterjes állattartással kapcsolatos anyagát is, mivel a Hortobágy a XX. század első felében még Debrecen város és az idevaló gazdák birtoka volt, hasonlóképpen Józsa adatait, mert ez nemcsak ma, hanem korábban is mint kertéség Debrecenhez tartozott.

Az ÚMTsz. által feldolgozott források színvonala igen különböző. Így például az adatok lejegyzése sem egységes. Ebből következik, hogy nem lehetett mechanikusan áttenni a példamondatokat a cívis szótárba, ki kellett ezeket is kérdezni és fonetikusán leírni. Ha adatközlőim nem ismerték a szót, akkor régiesnek tekintettem, és ezt a szócikkben feltüntettem. Azt mondhatom tehát, hogy csak ellenőrzött adat került át a cívis szótárba. Az ÚMTsz.-ban más helyről közölt címszavak kikérdezésekor úgy jártam el, mint ahogy a SzamSz. anyagával. Az ÚMTsz. ötödik kötetének hiányát azzal igyekeztem némiképp pótolni, hogy SZINNYEI Magyar Tájszótárának azokat a betűit (sz—zs), amelyek még hiányoznak az ÚMTsz.-ból, kikérdeztem adatközlőmtől.

Amint már fentebb említettem, megtalálhatók a szótárban a Magyar Nyelvjárások Atlaszának debreceni vonatkozású lexikai adatai is. Az atlasz anyagát egyik levelező hallgatóm gyűjtötte ki a cívis szótár számára.

Annak eldöntésében, hogy egy szó köznyelvi-e vagy tájszó, a Magyar Értelmező Kéziszótár a mérce. Ez a mű minősíti a címszavakat. Többek között jelzi, hogy a szó táji vagy népi jellegű-e. Ebből természetesen következett, hogy az

adattár bővítése érdekében célszerű megvizsgálni, hogy ezeket a szavakat ismerik-e Debrecenben. Hozzávettem még a szótár által régiesnek minősített szavakat is, hátha ezek közül is él még valamelyik városunkban. Ezt a témakört szintén egy levelező hallgató gyűjtötte ki a szótárból, és kérdezte ki adatközlőtől. Az anyagot azonban egy jó beszédkészű, idős adatközlő segítségével magam is ellenőriztem. Ezek a szavak is gyarapították tehát a szógyűjteményt, és viszonylag sok a ÉKsz. által régiesnek minősített szóról is kiderült, hogy Debrecen nyelvében nem lehet őket régiesnek mondani.

Szólnom kell a szótár frazémakincséről is. A fenti témák és források feldolgozása közben természetesen a frazémákat is gyűjtöttük. De célszerűnek látszott még célzottan is ilyenekkel gyarapítani az anyagot. Így esett a választásom BURA LÁSZLÓ Szatmári szólások és közmondások című művére (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 35. sz. Budapest, 1987). Noha a BURA által összegyűjtött frazémák egy része az 1950-es és 60-as évek romániai gazdasági és politikai viszonyok között keletkezett, más része pedig megvan a Szamosháti Szótárban, így tehát már kikérdeztem őket a szótár feldolgozása során, mégis érdemes a gyűjteménnyel foglalkozni, hátha vannak benne ezeken kívül is olyanok, amelyeket ismernek Debrecenben. Nem tévedtem sok frazéma került elő, amelyeknek debreceni változatai jelentős mértékben növelték adattárunkat.

Megemlítem, hogy ismerve a cívis szótár gazdag frazémakincsét, felmerült bennem a gondolat, hogy szerkesztek majdan egy kötetet Cívis szólások és közmondások Debrecenből címmel (vö. MNyj. 38: 203–8). Sajnos, ennek megvalósításáról alighanem le kell mondanom. Bízom benne, hogy egyszer valaki elkészíti.

A szócikkek

A szócikkek felépítésében a magyar szótárak, különösen a regionális tájszótárak gyakorlatát követem. Kétféle szócikk van a szótárban: önálló és utaló. Az önálló szócikkek tartalmazzák a szó alaki és jelentésbeli változatait, az egyes jelentésekre vonatkozó példamondato(ka)t, valamint a szóval kapcsolatos frazémákat és a hozzá kapcsolódó néprajzi tudnivalókat. A szócikk végén utalunk arra, hogy a szó milyen összetett címszó(k)ban szerepel utótagként. Az utaló szócikkek egyrészt utalnak arra, hogy az egyes ejtészváltozatok milyen címszó alatt találhatók meg, például **acat** l. **aszat**. És vannak olyanok, amelyek azokra a szavakra hívják fel a figyelmet, amelyek csak összetétel utótagjaként fordulnak elő a szótárban, önálló címszóként nincsenek benne, például **ács Ő: kontra~; adás Ő: be~, vissza~**.

Az önálló szócikkeket a félkövér betűkkel szedett címszó vezeti be. A címszót köznyelvi vagy köznyelviesített formában mai helyesírással írom. Ha a címszó ikes ige, de a nyelvjárásban iktelen változatban is él akkor az *-ik* rag elé dőlt vonalat teszek: **folý/ik**. Ugyancsak így jelzem, ha iktelen igének két alakja él egyes szám harmadik személyben: **megy/en**. A címszó után következik fonetikus írással a szó kiejtett változata. Ha van, akkor több ejtészváltozatot is közlök (vö. **aztán**), de eltekintek az egyéni ejtészajások jelölésétől. A fonetikus lejegyzésre a magyar nyelvjárások hangjainak jelölésére használt, ún. egyezményes hangjelölést alkalmazom. Jelölöm a debreceni nyelvjárás jellemző hangtani jelenségeit, az *í*-zést, az *óu*, *őü* záródó kettőshangzókat, amelyek élnek a Debrecen környékén beszélt regionális köznyelvben is, és természetesen a hangok egymásra hatásából következő változásokat. Az *l*, *r*, *j* nyújtó hatása legidősebb adatközlőink beszédében sem jelentkezik következetesen, ezért csak ott jelölöm, ahol valóban észlelhető volt. A szakirodalomban olvashatunk arról, hogy Debrecenben és környékén kakuminális *ʔ* hang is előfordul egyesek nyelvében. A mi adatközlőink ejtésében nincs meg ez a jelenség. Megfigyelésem szerint egyes előadók modoros ejtismódjában hallható a szóvégi *t*-nek kakuminális változata, de nem csak ezen a vidéken.

Az önálló szócikkek címszavának ejtészváltozatát követi a szófaji minősítés. A szokásos rövidítésekkel adom meg a címszó szófaját, illetőleg szófajait (*i*, *fn*, *mn* stb.). Amennyiben a címszó több szófajú, az egyes szófajokra vonatkozó tudnivalókat félkövéren szedett római számmal különítem el.

Ezután következik a címszó ún. stílusminősítése. Elöljáróban leszögezhetjük, hogy egy ilyen nagy szótár készítője nem lehet tekintettel a szociolingvisztikai elvárásokra is. Egy kis faluban készült pár lapos tájszógyűjtemény szerzőjétől esetleg elvárható, hogy gyűjtött szavainak társadalmi helyzet, rétegződés szerinti használatát stb. megvizsgálja. De egy nagyvárosban ilyen nagy terjedelmű anyag esetében a gyűjtéssel egyidőben ez lehetetlen. A szociolingvisztikai vizsgálatokat éppen az ilyen munkák alapján lehet az arra hivatott szakembereknek elvégezni. Nem szabad összekeverni a gyűjtést, az értékmérést és a feldolgozást. Ezek két külön műfajba tartoznak. A szavak használati körére vonatkozóan azonban néhány dolgot tudunk közölni. Így például a szakszavaknál jelöljük, hogy milyen szakmának a kifejezései. Továbbá nem okozott gondot a tréfás, gúnyos, elítélő, rosszálló árnyalat, továbbá a diák- és gyermeknyelvi adatok minősítése sem. Olykor azt is meg tudtuk állapítani, hogy a valamelyik forrásunkban előforduló címszó régies, mert idős adatközlőink sem ismerték. Ennél többre nem vállalkozhattunk.

A stílusminősítés után következik a címszó jelentésének, illetőleg jelentéseinek a bemutatása, majd ezt követi általában egy vagy esetenként több példa-

mondat. Több jelentésű szónál a jelentéseket félkövérrel szedett arabszámokkal különítjük el. Példamondataim, hála adatközlőim nyelvi leleményének, ötletességének, általában színesek, érdekesek. Olykor a források példamondatait is felhasználtam, de adatközlőimmal ezeket is elmondattam, hogy lejegyzésükkel beilleszkedjenek az általunk gyűjtött anyag rendjébe.

A jelentés(ek) bemutatását követik **Sz:** és **Km:** jelzés után a címszóval kapcsolatos szólások és közmondások, amennyiben gyűjtésünkben vannak ilyenek. Ezek után jön a **Nr:** után a néprajzi, folklór anyag. Gyűjtésünk során erre is nagy figyelmet fordítottunk, hiszen ezek a megfigyelések, hagyományok stb. nem csupán önmagukban értékesek, hanem a szavak jelentésének jobb megértését is segítik. A cívis szótárban szép számban vannak ilyen jellegű közlések. Az önálló szócikk végén pedig **Ö:** után azt jelezzük, hogy a szó milyen összetett címszó(k)ban fordul elő utótagként.

Az alaki tájszók szócikkeiben jelentést nem adok meg, de ha gyűjtésünkben a szóra vonatkozó frazeológiai, néprajzi anyag van, akkor azokat közlöm.

Rövidítésjegyzék

fn	= főnév	Nk:	= népköltés
gúny	= gúnyos	Nr:	= néprajz
gyny	= gyermeknyelvi	nu	= névutó
hsz	= határozószó	Ö:	= összetétel
htl	= határozatlan	rég	= régies
i	= ige	Sz:	= szólás
ik	= igekötő	szn	= számnév
in	= igenév	szzag	= személyrag
Km:	= közmondás	ti.	= tudniillik
ksz	= kötőszó	tréf	= tréfás
l.	= lásd	tsz	= többes szám
mn	= melléknév	ua.	= ugyanaz
msz	= mondatszó	uo.	= ugyanott
nm	= névmás	v.	= vagy
Nd:	= népdal	vmi	= valami

A, Á

a ~ isz **1.** Bizony. *A, annyira gyönyörködöd bennem, hogy az nem igaz!* **2.** ⟨Bosszúság, rosszsallás, csodálkozás kifejezésére:⟩ *A, mondom, hát esz hogy lehet?*

á ~ fn **Km:** *Aki ~t mond, mongyon bé-t is!:* ha elkezdte vmit, azt folytasd is!

aba ~ fn A szűrposztó egyik, finomabb és vékonyabb fajtája.

abajdoc ~ fn Búza és rozs keveréke; kétszeres.

abajgat ~ i **1.** Kiabál, óbégat. **2.** Rászól vkire. **3.** Kerget, hajszol, zaklat.

abaköpenyeg ~, *abaköponyeg* fn Abaposztóból készült felsőruha.

abál ~ i **1.** ⟨Szalonnát, húst, hurkatöltéknek valót, ill. káposztát⟩ forró vízben puhít, párol, félig megfőz. **2.** Szalonnát lében rövid ideig főz.

abálás ~, *abállás* fn A művelet neve.

abálódik **Ö:** meg~.

abállé ~ fn Abálólé.

abálólé *abálólé, abállólé* fn Lé, amelyben disznóöléskor a hurkatöltéknek valót, majd a kész hurkát, gömböcöt, húst, szalonnafélét főzik, abálják. *Az abálólébe főjlesztük ki a hurkába valót, majd a kisz hurkát, gömböcöt.*

abálóvilla *abálóvilla* fn Hosszú ⟨kétágú⟩ villa, amellyel a hurkát, húsfélét stb. az abálólébe rakják, ill. onnan kiszedik.

abált ~ mn **1.** Forró vízben puhított, párolt, félig megfőzött ⟨szalonnaféle, hús, hurkatöltéknek való⟩. **2.** Főtt.

abaposztó *abaposztó* fn Aba. *Az abaposztó jó minőségű, télkabátot vártag belőle.*

abárló *abálló* fn Abálólé.

abárol ~ i Abál. *A káposztát tőjtés előtt nek kell ~ni, de csak az édeset.* **Ö:** meg~.

abárolt in *Abárolt szalonna:* abált szalonna.

abbahagy ~ i Jól elver.

abban *abba* hsz *Abba az időjébe még úgy vóut. Abba a minutumba:* abban a percben. *Abba a minutumba it legyél vele.*

abbiz ~ msz Abbizony.

abbizony *abbijon* msz ⟨Ráhagyás, helyeslés kifejezésére:⟩ úgy bizony, az bizony.

abderol ~ i ⟨Képfestő⟩ mintázásra előkészített vásznat enyhén mángorol.

ábécé *ábece* fn **1.** Betűk meghatározott sorrendje. **2.** Ábécéskönyv.

ábécékönyv *ábecekönyv* fn Ábécéskönyv.

ábécés ~ fn Az elemi iskola első osztályába járó tanuló. *Ábécésnek az én időjémben asz monták, aki az első osztályba járt.*

ablak ~ fn *Ablakára jár:* ⟨az ablakon át⟩ udvarolgat a lánynak. **Sz:** ⟨gúny⟩ *Nem teszi ki az ablagba:* nem dicsekszik el vele. **Nr:** Ha vki felébredés után rögtön az ablakra néz, elfelejti az álmát. — Ha beteg van a háznál, és bagoly kuvikol az ablaknál, az halált jelent. — Ha a lány az udvarlótól virágot kapott, vázába tette, és kirakta az ablakba. **Ö:** *padlás~, végső~.*

ablakfia *ablakfija* fn Az ablaktábla félretolható v. külön is nyitható keretes része.

ablakfordító *ablakfordító* fn Ablakzáró kallantyú.

ablakkarika ~ fn Az ablakkeretbe foglalt üvegtábla.

ablakóra *ablakóura* fn ⟨A Kollégium diáknyelvében:⟩ lyukasóra.

ablakos ~ mn/fn **I.** mn Ritka szemű, szemhíjas ⟨kalász⟩. *A ritka kalász ~, amikor nem minden szem köt meg, meg vóút úgy, hogy a jég is mekcsapkotta, akkor is ~ lett, ki-törd belőjle ngy-öt szemet.* **II.** fn Ablakok beüvegezésével foglalkozó vándoriparos. **Sz:** Örül, mint az ~, mikor hanyatt esik: (gúny) búslakodik, szomorkodik, ti. az ablakos a hátán hordta az üvegeit.

ablakostót *ablakostóut* fn Ablakot üvegező szlovák vándoriparos. **Sz:** Örül, mint az ablakostóut a hanyatt esísnek: egyáltalán nem örül.

ablakszem ~ fn Ablakkarika.

ablátívusz ~ fn Vkinek arccal a föld felé, kezét, lábát fogva a levegőbe lendítése. *Ablatívuszba tesz:* vkit ily módon levegőbe lendít. *Ha valakit nagyon mek kelled büntetni, akkor ablátívuszba tették.* **Nr:** Az 1950-es évekig alkalmazott játékos büntetési mód a debreceni Kollégiumban.

ablézol ~ i ⟨Könyvkötészetben:⟩ az elkészített könyvet átnézi a hibák kiszűrése céljából. **Ö:** fel~.

abnémer ~ fn ⟨Cipésmesterségben:⟩ az élek finomítására, levágására való szerszám.

abonál ~ i (rég) ⟨Vendéglőben⟩ egy hétre ebédre előfizet. *Már évek óta ~ a Korona étterembe.*

abonás l. **abonens**

abonens *abonens, abonás* fn (rég) Vendéglőben az ebédre hetente előfizető személy. *Az abonások hetente fizettek a Korona étterembe.*

abrak ~ fn **Sz:** Szúrja az ~ a seggit: (ficáncoló lóra mondják). **Ö:** krumplici~.

abrakol ~ i **1.** Jószág abrakot eszik. **2.** Jószággal abrakot etet. *Megállunk ~ni.* **3.** ⟨Állatot⟩ üt, ver. *Ostorról abrakója a lovát.* **Ö:** meg~.

abrakosbakó *abrakozsbakó* fn Abrakostarisznya.

abrakoló **Ö:** bőr~.

abrakosláda ~ fn *A fejőüsthénnek a jászolba ~ba tettik a vágott marhatőköt, takar-*

mányrípát, és ére tettik a korpát meg a darát.

abrakostarisznya ~ fn Vászomból készített kisebb zsákféle, amiből az állatok abrakolnak.

ábrázat ~ fn Arc. *Ennek a jánnak szíp ábrázattya van.*

ábrázatfene ~ fn (rég) **1.** Gennyes seb az arcon, fekély. **2.** Bőrrák.

ábrázatrákfene ~ fn (rég) Bőrrák.

abriktol ~ i **1.** Ver, megfenyít. **2.** ⟨Állatot⟩ hajszolva kerget, kínoz. **3.** ⟨Katona⟩ gyakorlatozik. *Gyerekkoromba hallottam az apámtól, hogy ~ a katona, gyakorlatozik.*

Ö: el~, ki~, meg~.

abroncs ~ fn **1.** Hordót összetartó pánt. **2.** Abroncshoz hasonló szarv-, ill. agancsállás. **3.** Fejen v. felső karon viselt fémzalag, karika, pánt. **Ö:** állító~, munka~.

abroncsállás ~ fn Kerek alakú szarv-, ill. agancsállás.

abroncsfelhúzó *abroncsfelhúzó* fn Abroncs húzó.

abroncs húzó *abroncs húzó* mn/fn **I.** mn Abroncs meghúzásához használt ⟨kalapács⟩. **II.** fn Abroncs meghúzásához használt kalapács.

abroncsol ~ i Abroncsot felhelyez.

abroncsos ~ mn Abronccsal ellátott ⟨hordó⟩.

abrosz ~ fn Kenyérsüteskor a teknőt borító, gyúraskor a száradó tészta alá terített nagyméretű konyharuha. **Ö:** asztal~, rétes~, sütő~.

abslusz *apslusz* fn ⟨Levágott⟩ szarvasmarha felfűzött, összekötözött belszervei. *Össze vóút kötve a máj, a szív, a nyelv meg a tüdő, eszt hífták apszlusznak.*

absteholó *apsteholó* fn Fa tésztavágó eszköz.

abszintpálinka *apszintpájinka* fn Abszint.

abzec ~ fn ⟨Körművesek nyelvén:⟩ vízszalépés a falazatról, így kiugrás képződik, mint a lábazatnál.

acat l. **aszat**

acatol l. **aszatol**

acél ~, *acil* fn/mn **I.** fn **1.** Tűz csiholására való acéldarab. **2.** Fenőacél. **II.** mn

⟨Jelzőként:⟩ acélból való. **Sz:** *Ojan erőűs, mint az ~:* nagyon erős. **Nr:** A tűzgyújtás régi eszközei az acél, a kovakő és a tapló. A kovakövet a taplóval a bal kézbe fogják, jobbal pedig a kovakőhöz ütik az acélt. A kipattanó szikra meggyújtja a taplót. **Ö:** *fenő~, mágnes~, poncoló~, pontozó~.*

acélflekk ~ fn Cipőtalpon v. cipősarkon acélból készült folt.

acélköpenyház ~ fn ⟨Rézműveseknél:⟩ az olvasztókemence belső védőfala.

acélmerevítő *acélmerevítőű* fn A cipőtalp merevítésére szolgáló fémdarab.

acélos ~ mn Üveges törésű, kiváló minőségű, telt ⟨gabonaszem⟩. *A nyőücvannígyezs búza ~, amikor az egyliteres edénybe nyőücvannígy deka fér.*

acélosság ~ fn Üveges törésű, telt gabonaszem tulajdonsága. *Ki kellett tisztítani a búzát, ha azt akartuk, hogy meglegyen az ~a.*

achátkő *ahátkő* fn Kvarcfajta, ⟨könyvkötészetben:⟩ az aranyetszés anyaga.

ács **Ö:** *kontra~.*

acsari ~ mn Kiabáló, hangoskodó.

acsarít ~ i Kiabál ordít, rákiált vkire, vmire.

acsarkodik ~ i **1.** Kiabál, hangosan veszekszik. *A műldba sokat acsarkottak a gyerekre, mer sog gyerek is vóut.* **2.** ⟨Főként kisgyermek⟩ mérgében sír, ordít. *A kizsgyerekek ~, ha nem kapja meg, ami kel neki.* **Ö:** *el~, rá~.*

ácsceruza ~ fn Deszkára, fára való íráshoz használt vastag, lapos ceruza.

ácsi ~ msz ⟨Mulatozáskor muzsikáló cigány(ok)hoz szólva:⟩ megállj, hagyd abba!

ácsing ~, *kácsing* i Áhítozik, vágyakozik vkire, vmi után.

ácsingózik *ácsingóúzik, kácsingóúzik, kácsingóúddzik* i Áhítozik, vágyakozik vkire, vmi után. *Főleg a terhes asszonyok ácsingóúznak, kácsingóúznak, mekkivánnak valamit.* **Ö:** *rá~.*

ácsplajbász ~ fn ⟨rég⟩ Ácsceruza.

ad ~, *ád* i **1.** ⟨Termést⟩ hoz, vhogyan terem. *A búza szípen adot az idén.* **2.** Ügyet (sem) vet rá. *Én āra semmit se ~ok, ki mit*

mond. **3.** Nem ellenkeznek vele, ráhagyják, amit mond. *Had rá, had beszíjen, ucs cse ~unk rá semmit!* **4.** Aggya a nagyot: fölényeskedik, henceg, dicsekszik. **Sz:** *Nem Adonyba valóú:* ⟨szójáték formájában:⟩ nem szeret adni. *Inkáp szásszor ~ni, mint eccer kapni:* jobb segíteni, mint segítséget elfogadni. *Kéccer ~, aki gyorsan ~:* a gyors segítség az igazán értékes. *Aggya ű még lejjebb is:* nem lesz mindig ilyen igényes. **Km:** *Ha ~nak vedd el, ha ütnek, szalaggy el:* ne szerénykedj, ha kínálnak, de ha bántanak, mentsd a bőrdet. *Míg megvan, addig aggyík, ha mekhal, akkor haggyík:* —. **Nr:** Ha vki toladódon kér vmit: *Aggyík már!* Arra a kitérő válasz: *A gyík a jugba lakik.* **Ö:** *be~, el~, elő~, fel~, ki~, le~, meg~, rá~.*

adalék *adalik* mn *Adalik tápanyag:* az anyagcseréhez szükséges tápanyag. *A disznóúknak adalik tápanyagot is atunk.*

adás **Ö:** *be~, vissza~.*

addig-meddig ~ hsz *Addig-addig. Addig-meddig szekírozott, mik ki nem jöttem a biletűrízsbűl.*

addsza *acca* msz *Add (ide)! Acca ide csak aszt a kancsóút!*

addszi *acci* msz *Addsza, add (ide)! Acci mán! Acci ide aszt a kancsóút!*

addszide *accide* msz *Addsza ide! Hány-szor monta nagyapám, hogy accide mán a kalapom!*

adjonisten *agyonisten* fn ⟨Köszönésforma.⟩ **Km:** *Amijen az agyonisten, ojan a fogaggyisten:* ahogyan velünk viselkednek, úgy viselkedünk mi is másokkal és viszont.

adjusztál *agyusztál* i **1.** Javít, megjavít. *Agyusztálták a cipőűt, ha jukas vóut meg a ruhát is, ha főutoszták vagy alakították.* **2.** Elver, megver. *Ne agyusztáld mán aszt a gyereket!* **Ö:** *ki~, meg~.*

adjutáns *agyutáns* fn Kisegítő alkalmazott. *Mindig vóut neki egy agyutánsa, aki segítet neki leszedni a tejjelt, meg behordani.*

adjvégy *agyvíg* fn ⟨Gyermekjáték.⟩

adjvégyel *agyvíg* i **1.** Csereberél. **2.** Adjvégy nevű gyermekjátékot játszik.

adjvégyez *agyvíg* i ⟨Csapatjáték meg-

kezdésekor) a két vezető sorsolást is alkalmazva játékosokat válogat.

adó¹ Ő: *el~, hír~, ki~, szám~.*

adó² adóú fn **1.** Teher. *A dohányzás nagy adóú annak, aki szívja.* **2.** Adóhivatal. **Ő:** *szesz~.*

adogat ~ i Szövésnél a szálát egymás után átadja.

adóív adóúív fn Adóbevallási űrlap.

adókönyv adóúkönyv fn (rég) A befizetett adót igazoló könyvecske. *Adóúkönyv egészen a Horti-rencer vígíjig vóút.*

adópénztárnok adóúpénztárnok fn (rég) Az adóhivatal pénztárosa.

adós adóús mn/fn **I.** mn Vkinek tartozó.

II. fn Vkinek tartozó személy. *Ha ajándíkot kaptam, többet attam vissza, hogy ne maraggyak adóús.* **Km:** *Adóús fizess, beteg nyögj!:* az adósságot vissza kell fizetni.

adresz atrec, atresz fn (rég) Címzés (levél- len).

adta atta mn (Bosszankodás tréfás kifejezésére 3. sz-ű szragos fn előtt:) haszontalan, semmirekellő. *Mi csináltál, te atta köjke?! Ő: eb~, fénom~, isten~, lelkem~.*

afféle aféle nm (Rendszerint pejoratív:) olyan, olyanféle. *Esz csak aféle szóúbeszíd.*

ág ~ fn **1.** Létrafok. *Vóút nyóúcgágú, tíz-ágú, tizenhat ~ú lítra. Annyi ~a, foga [!] vóút.* **2.** Villa kiágazó része. **3.** (Paszományosmesterségben:) hosszan kihúzott anyag. **Sz:** *Kiverte az ~ a szemit: a) elszegényedett. b) (nő) hamar megöregedett. Mijen szíp asszony vóút, de mán kiverte az ~ a szemit. Tizenhárom/Hét ~ra süt a nap: erősen, forrón süt. Zőüd ~ra vergőüdik: boldogul. Nem tuttam vele zőüd ~ra vergőüdni: nem tudtam vele megegyezni. Esze ~ába sincs: eszébe se jutott. A szegény embert az ~ is huzza: a szegényt minden baj eléri. Ő: agancs~, fiú~, fő~, gyeplő~, keresz~, közép~, lány~, szem~.*

ága-boga ~ fn Bonyult, szövevényes ügy, dolog. **Sz:** *Sok ~ van a szarvasnak: bonyolult dolog ez.*

agancs agancs fn A hím szarvas v. őz fején levő szarvszerű csontos képződmény,

amely évenként leválik, és egy-egy ággal gyarapodva ismét kinő. *Hullott agancs:* a vad által levetett agancs. *Nyársas agancs:* Az egyéves bika v. bak egyenes agancsa. *Agancsot levet:* a vad évente lehullatja agancsát. *Páratlan (ákszámu) agancs:* az egyik agancsszáron kevesebb ág van, mint a másikon. *Paróúkás agancs:* torznövésű agancs. **Ő:** *dám~, karöltő~.*

agancság agancság fn Az agancs elágazó kinövésai.

agancsfelrakás agancsfelrakás fn Az agancs képződése.

agancsgyöngyözés agancsgyöngyözés fn Apró kidudorodások az agancsszáron, amelyek az agancs értékét növelik.

agancsos agancsos mn Agancsot hordó, viselő (állat). *Agancsos vad: a) őzbak. b) szarvasbika.*

agancsrózsa agancsrózsa fn Az agancs tövéen levő gyűrűszerű kidudorodás, kinövés.

agancsszár agancsszár fn Az agancs főága.

agancstisztítás agancstisztítás fn Az a folyamat, amikor az állat a kifejlett agancsáról a bórszerű réteget fához dörzsölve eltünteti.

agancsváltás agancsváltás fn Az új agancs évente történő kifejlődése.

agár ~ fn **Sz:** *Úty fut, mint az ~: gyorsan fut. Sovány, mint az ~: nagyon sovány. Hátrább az agarakkal!:* húzd meg magad! *Agár után a hetedik:* jelentéktelen személyre (pl. inasra v. kisgyerekre) vonatkoztatott mondat a közösségben elfoglalt helyére utalva.

ágas ~, ágos fn **1.** Oldalágakban végződő, földbe ásott fagerenda vagy ácsolt fatörzs, amelyre a köcsögöket, (tejes) edényeket agatják szárítás céljából. *Az ágosnak több ága is van, amire a tejesfazikákat kiakasztyák.* **2.** Tornácoszlop **3.** Kerítésoszlop. **4.** Kútágas **5.** (Kútásáskor) a kút négy sarkába leeresztett faoszlopok közül egy. **6.** (Fa)oszlop, (fa)rúd. **7.** Kezdetleges ágy négy, földbe vert tartórúdjának egyike. **Sz:** *Mekfejné az ~t is: nagyon kapzsi. Ő: áruló~, három~, hat~, kút~, olló~, tót~.*

ágasfa ~, *ágosfa* fn **1.** Oldalágakban végződő, földbe ástott fagerenda v. ácsolt fátörzs, amelyre a köcsögöket, <tejes> edényeket agatják szárítás céljából. **2.** Két v. három ágban végződő <Y, U v. V alakú> tartóoszlop. **3.** Két méter magas faoszlop, a tetejére vízszintesen odaerősített ócska kocsikerékkel <pl. az elhullott állatok felakasztására és bontására>.

ágasfás mn *Ágasfás-szelemenés tetőűszerkezet:* olyan szelemenés tetőűszerkezet, amelynél a háztető súlyát a szelemennel együtt a szelemen tartására beépített faoszlopok viselik.

ágaskodik ~ i **1.** Uralkodni akar másokon. **2.** Indulat feltámad, forr vkiben. **Sz:** *Ágaskodig benne a virtus:* hetvenkedik.

ágasos **Ö:** *fél~.*

ágazás **Ö:** *el~.*

ágcsont *ágcsont* fn A levágott faágnak a törzsön maradt kiálló része. *Ágcsont nélküli ajjazás:* a törzs felnyesése úgy, hogy csont ne maradjon.

ágfa *ákfa* fn **1.** Vékonyabb ágakból álló faanya. **2.** Vékony gallyakból álló tüzelő.

aggat ~ i **1.** Akasztgat. **2.** Szőlővesszőt szőlőnyitás után karóhoz kötöz. *A rizlinget kellett ~ni, hogy mikor hajt kifele, a szél le ne verje a rügyeket.* **Ö:** *fél~, ki~, meg~.*

aggatódzik *aggatóddzik* i Kötekedik. *A nagymamáktól hallottam mind gyerek, hogy ne aggatóddz vele.* **Ö:** *fél~.*

aggadék *aggadék* fn A vadász által viselt, fémkarikákkal ellátott szíj, amelyre az elejtett madarakat akasztja.

aggódik *aggódik* i Töpreng, tépelődik vmin. *Azon aggódik, hogy mi lehet a fjjam-mal.*

aggóskodik *aggóuskodik* i Bántja vmi, aggodalmaskodik. *Valami régi dőgon aggóskodik, aggóuskodik rajta, nem hagygya nyugodni.*

aggul **Ö:** *el~.*

aggulás **Ö:** *el~.*

aggvenség *agvinség* fn Nagyon idős korban bekövetkező halál.

agonizál *ágounizál* i Tétovázik, az időt fecsérli, ácsorog.

agronómus *agromóunus, ugróumóukus* fn *Az agromóunust ugróumóukusnak csúfolták.*

ágtisztulás *áktisztulás* fn A fátörzs alsó részén levő ágak leszáradása.

ágú **Ö:** *két~, négy~.*

agusztus ~ fn Augusztus.

ágvég *ágvig* fn Az agancs ágainak vége.

agy ~ fn Kerékagy. **Ö:** *elő~, kerék~.*

ágy ~ fn **1.** <Veteményes> ágyás. *A veteményes kerdbe vót petrezsejmes ~, hagymás ~, rúpás ~.* **2.** <Jelzőként> ágyásnyi: *egy áty hagyma stb.* **3.** Ágynemű. *Tiszta ~at húz.* **4.** <Fazekasmesterségben> agyagágyás. **5.** *Ágyba fekvőü beteg:* súlyos beteg. *Átyho van láncolva:* súlyos beteg. **Sz:** *Megy ez, mint az ~ba szarás: (gúny) a) vmi nagyon könnyen megy, b) vmi nagyon nehezen megy. Mek-fekszik az ~at:* megbetegszik. *Átyho van lán-colva:* súlyos beteg. *Ágyba kicsi, bőjcsőübe nagy:* még fejletlen gyereklány. *Ágynak esik:* fekvő beteg lesz. *Nyomja az ~at:* betegen fekszik. *Nagy ~búl való:* gazdag, tehetős családból származott. *Nem nagy ~búl való:* szegény családból származott. **Km:** *Megezik a szerencsétlenség az ~ba is:* a baj mindenütt megtörténhet. *Megnőül a jány az ~ alatt is:* <ezt felelik a csodálkozásra, hogy mennyire megnőtt a kislány>. **Nr:** *Este viszik a menyasszony ~át. Elhatyták a nyoszója ngy lábát. Addig asszony nem fekszel az ~ra, míg meg nem lessz a nyoszója ngy lába.* (A menyasszony költöztetésével kapcsolatos tréfás dal.) **Ö:** *bél~, ecet~, fekő~, fog~, gyep~, hárs~, mag~, seb~, sőber~, tengely~, toló~.*

ágya **Ö:** *bor~.*

agyabugyál ~ i Megver. **Ö:** *meg~.*

agyag **Ö:** *fazekas~, karika~, kő~, mere-dő~.*

agyagágyás ~ fn <Fazekasmesterségben> az agyag tárolására elkerített szabályos alakú terület.

agyagásó *agyagásó* fn Szerszám, amely-lyel az agyagot leválasztják az agyagtömből.

agyagcsomó *agyakcsomó* fn Akkora mennyiség, amennyit a fazekas egyszerre meg tud munkálni.

agygutaütés *agygutaütis* fn Bénulást v. halált okozó agyvérzés.

aggyengesség *aggyengesség* fn Elmebaj.
ágyhálósodrás *átyhálóúsodrás* fn <Paszmányosmesterségben:> cérnás pamutszálak első kézre történő összesodrása és további megmunkálása.
ágyhúdás *atyhúdás* fn Idegrendszeri zavar miatt bekövetkező bénulás.
ágyi Ő: *gyermek~.*
ágykabát *atykabát* fn A hálóing fölött viselt rövid női kabátka.
agykarika *atykarika* fn A kerékagyra a küllők mellett kétoladalt ráerősített két keskeny vasabroncs egyike.
agyláz ~ fn Az agy lázas megbetegedése.
agylob ~ fn Az agy gyulladásos megbetegedése.
ágymelle *ágymejj* fn **1.** A fejtől lévő párnaalj. *Az ágymejjibe, vagyis a párna alá tettük a píst, könyvet vagy az újságot.* **2.** A bevetett ágy és a fal közötti hézag, ágy mellék.
ágy mellék *ágymejjik* fn A bevetett ágy és a fal közötti hézag.
agyonbrehol *agyombrehol* i <Mézeskalácsos> a brehpadon túlságosan megdolgozza a tészta. *Vigyáznunk kellett arra, hogy nehol agyonbrehöljük a tészta.*
agyonhóhérol *agyonhóúhérol* i <Lovat> nagyon erősen ütlegel, ver.
agyonöltés *agyonöltés* fn <Gubásmesterségben alkalmazott> sima öltés, amellyel a guba két ujját varrják meg.
agyonraesz ~ i *Agyonraeszi magát:* túlságosan sokat eszik.
agyrázódás *agyrázódás* fn (rég) Agyrázkodás.
agyoncsolás ~ fn Az agy megsérülése.
agysérelem *atysérelem* fn Az agy sérülése.
agysorvadás *atysorvadás* fn (rég) Agylagyulás.
ágy szalma *átyszalma* fn <Az ágyat kibélelő szalma. **Sz:** Könnyebbűjön meg az átyszalmája!> haljon meg!
agyszélhúdás *atyszélhúdás* fn Agyvérzés.
agyszélütés *atyszélütés* fn Agyvérzés.
ágyú ~ fn **Sz:** *Siket, mint az ~:* nagyon süket.

ágyúszó *ágyúszó* fn Az ágyú hangja, ágyúdörgés.
agyusztál ~ i <Főleg csizmát> kijavít.
agyvelőbaj *agyvelőűbaj* fn (rég) Az agyvelő megbetegedése.
agyvérömleny *agyvirömleny* fn Nagyobb vérzés következtében felgyűlt vér az agyban.
agvízkórság *agyviszkórság* fn (rég) Agvízkór.
aha ~ msz <Igenlés kifejezésére:> *Jó lesz?: Aha.* Igen.
ahán ~ isz <Hirtelen felismerés kifejezésére.> *Ijet montunk, hogy ~, tudom már.*
áhít ~ i <Rendszerint vmilyen ételt megkíván. *Az áldott álapodba levőű asszony, ha meglátot valamit, ~otta, megáhította.* **Ő:** *meg~.*
áhítat ~ fn <A debreceni Református Kollégiumban> rendszerint bibliaolvasásból és imádkozásból álló, rövid reggeli istentisztelet.
ahon¹ ~ *ahun* hsz Ahol.
ahon² *ahun* hsz Ott, amott. *Ahon jön az apám.*
ahonnan ~ *ahunnan* hsz
ahonnen ~ *ahunnen* hsz Ahonnan.
ahonnét ~ *ahunnet* hsz Ahonnan.
aista *ajista* fn (rég) Az A osztály tanulója.
ajakrák ~ fn (rég) Az ajak rákos betegsége.
ajándék *ajándik* fn **Km:** *Ajándik lúnak nem nízik a fogát:* az ajándékot nem illik bírálgatni. **Ő:** *jegy~, nász~.*
ajánl **Ő:** *el~, meg~.*
ájer ~ fn **1.** Levegő. **2.** Hüvös levegő. **3.** Szellő, szél, légáramlás. *Ez a kellemes ájer jóulesik az embernek.* **Sz:** *Hírit hajja, mint Faragóú az ~nek:* nem tud vmit biztosan, csak hallott a szóban forgó dologról.
ájerjárta ~ mn Széljárta, szeles. *Van ~ hej is.*
ajnároz ~ i **1.** Szeretget, becézget. **2.** Gondoz, ápol, táplál.
ajncigli ~ fn A szarufarészekre szerelt vízcsendesítő, amiáltal a fedél síkja megtörik az eres szélénél.

ájncvájra *áncvájra* hsz Egykettőre, gyorsan.

ájnszlág *ászlóg* fn Boroshordók fertőtlenítésére használt kénlap v. -rúd.

ájnszlágol **Ö:** *le~.*

ájnszlágoz **Ö:** *le~.*

ajnye *ánye* isz Ejnye.

ajos ~ mn Fecskefarkszerűen kivágott fülű, V alakú tulajdonjeggyel ellátott (ló, szarvasmarha, disznó, juh). *Asz kivágták kizsbornyú korába, ajosnak monták, mek fejülkerekített.*

ajtó *ajtóu* fn **Sz:** *Aki hátul marad, húzza/tegye be az ajtót:* (a felelősség elhárításának kifejezésére:) végezze el más a hátralevő feladatot. *Behúszta maga után az ajtót:* rossz emléket hagyott maga után. *(Sok hejt) behúzták már ű utánna az ajtót:* már nincsen hitele, becsülete. *Ajtót nyit rá:* meglátogat. *A kutya se nyit rá ajtót:* senki se látogatja meg. *Betette neki az ajtót:* kárt okozott neki. *Egymásnak aggyák az ajtót:* vkit sűrűn látogatnak. *Ajtóustul rohan a házba:* előkészítés nélkül mond v. csinál vmit. *Hívatlan vendígnék ajtóu megett a heje:* (illetéktelen személy elutasítása). **Ö:** *kemence~, kis~, köpenyeg~, mészárszék~, pad~, pitvar~, ól~, tele~, vas~, veréce~.*

ajtófél *ajtóufél* fn Ajtófélfa. *Az ajtóufelet támassza, aki ott ál meg az ajtóunál. Megdörzsölte a hátát az ajtóufélbe.*

ajtófélfordító *ajtóufélfordítóu*, *ajtóufélfordítóu* fn Faszerkezetű ajtózár ráfordító része; kallantyú.

ajtózár *ajtóuzár* fn Az ajtó becsukására szolgáló szerkezet.

ájvékol ~ i **1.** Jajgat, óbégat. **2.** (Zsidó) éneklő hangon imádkozik. *A zsidóu, mikor imátkoznak, azok is ~nak.*

ájz ~fn (Mézeskalácsosoknál:) kemény hab, mellyel a fehértésztából készített termékeket díszítik. *A kész ájszt vizes ruhával le kell takarni, hogy ne száraggyon ki.*

ájzcso *ájzcsoőu* fn (Mézeskalácsosoknál:) rézkúp a nyomózsák végén, mellyel díszítést végeznek az eizolt termékeken. *Az ájszcsovek nagy ríszit ém magam kízítettem.*

ájzol ~ i (Mézeskalácsos-terméket) díszít. *Ütis után ~unk.*

ájzolás ~ fn Mézeskalács-készítmény díszítése. *Ájzoláskor az ájszt a zacskóu bul a strájholt tisztára nyomjuk.*

ájzolt ~ mn (Mézeskalácsosoknál:) díszített. *Az ~ szíveket a deszkán hagyjuk száradni. Ájzolt tiszta:* fehértésztá.

ájzos ~ mn *Ájzos csupor:* (mézeskalácsosoknál:) az ájz kiporciózására szolgáló zománcedény. *Minden ~ csuporba mász színű ájz van.*

ákác ~ fn **1.** Akácfa. *A dűlőu két óudalát mindenki beültette ákáccal, mer az mindenre jóu vót.* **2.** Akácvirág. **Ö:** *árboc~, gömb~, lila~.*

ákácfa ~ fn Akácfa.

ákácfigomba ~ fn (Ehető gombafajta.)

ákácfigevél ~ fn Akácfigevél.

ákácfigomba *ákácfigzsgomba* fn Akácfigomba. *Az akácfigzsgomba frissen főüve nem mırgezőü, de másnap mán nem lehet megenni, ha mekfőüsztik és kimaratt.*

ákácfigvirág ~ fn Akácfigvirág.

ákácfigomba ~ fn Akácfigomba.

ákácmez *ákácmez* Akácfigvirágról gyűjtött méz.

ákácós ~ fn Akácós.

ákácfigvirág ~ fn Akácfigvirág.

akad ~ i **1.** Megakad. *Torkán akatt a száalka.* **2.** Kerül. *Párja akatt a lúnak a vásárba. Ha kedvére valóu házastársa lett, akkor párja akat valakinek.* **Sz:** *Minden szar az óurán ~:* hamar megsértődik. **Ö:** *fel~, ki~, meg~.*

akadékos *akadikos* mn Gáncsoskodó (ember).

akadékoskodik *akadikoskodik* i Gáncsoskodik.

akadémia *akadémija* fn Főiskolai szintű szakiskola. **Ö:** *filc~.*

akadémiai *akadémijaji* mn Főiskolai. *Akadémijaji hittanár:* (rég) főiskolai hitoktató, paptanár.

akar ~ i Már-már bekövetkezik vmi. **Sz:** *Tőügyel a Pente-zug, esőü ~ lenni:* hamarosan eső lesz, mert délről felhős az ég.

akár *akar* ksz **1.** ⟨Egyszerű használatban:⟩ *akar*. **2.** ⟨Páros használatban:⟩ *akar...*, *akar...*

akárás ~ fn **Sz:** *Nem ~nak szarás/nyögés a vége:* ⟨akkor mondják, ha vki vmilyen kérést nem akar teljesíteni, és kibúvót keres⟩. **Ö:** *nem~*.

akarat ~ fn **Sz:** *Két ~on vannak:* nem összetartók. *Eggy ~on vannak:* étkezéskor. **Km:** *Az ~nem eggy a cselekedettel:* nem elég akarni vmit.

akárhogy ~, *akarhogy* hsz **Nr:** *Akármijen hideg időű, akarhogy esik az esőű, én a rőzsám felkeresem, mert én igazán szeretem.* (Nd.)

akárhon ~, *akarhun* hsz Akárho, bárhol.

akárhonnan ~, *akarhunnen* hsz Akárhonnan, bárhonnan.

akárhova ~, *akarhova* hsz Bárhova.

akárki ~, *akarki* nm **Sz:** *Nem akarki:* tekintélyes ember. *Akarki fíja-bornya:* nem számít, bármilyen származású is.

akármék *akármik*, *akarmik* nm Bármelyik.

akármennyi ~ nm Bármennyi.

akármerre ~, *akarmēre* hsz Bármerre.

akármerről *akarmērül* hsz Bárhonnan. *Akarmērül fú a szél, nem jóú az eggyik se.*

akármikor ~ hsz Akármikor.

akármilyen ~, *akarmijen* nm Bármilyen.

akasztkodik **Ö:** *össze~*.

akaszt ~ i **Sz:** *Jóú kedve van, mint akit ~ani visznek:* rosszkedvű. *Akaszttak mán nála jobbat is:* rossz ember. **Ö:** *be~, bele~, fel~, le~, meg~, össze~, rá~*.

akasztás **Ö:** *be~*.

akasztó *akasztóú* fn **1.** Hurok, fül, karika, kampó, amelynél fogva vmely tárgy felakasztható. **2.** Ruhaakasztó a kabát gallérján. **3.** Vállfa. **Ö:** *haj~*.

akasztófa *akasztóúfa* fn **Sz:** *Akasztóúfáról csepegjik le a zsírod!:* ⟨szitkozódás⟩. *Akasztóúfán száragy meg!:* ⟨szitkozódás⟩.

akasztófül *akasztóúfűl* fn Agyagtálak, tányérok felakasztására szolgáló kis agyagfűl.

akasztós *akasztóús* mn Ruhák beakasztására alkalmas. *Akasztóús szekrény:* akasztókkal ellátott ruhásszekrény. **Ö:** *nyakba~*.

akcentál ~ i Elismer, elfogad vmit; akceptál.

aki *akki*, ~ nm **1.** Aki. **2.** Ami, amely.

akkora **Ö:** *két~*.

akkorára ~ hsz Akkorra. *Akkorára ot leszek, mire megbesziltük.*

akkoriban *akkoriba* hsz Az idő tájt.

akkornap ~ hsz Aznap.

akkortájban *akkortájba* hsz Kb. abban az időben.

akkurátus *akkurátos*, *akurátus* mn **1.** Pontos, rendes. **2.** Takaros. **3.** ⟨Hasonlításban az egyezés nagy fokának kiemelése:⟩ éppen, pontosan. *Ez a fíjú akurátuson ojan, mint az apja.*

aknáz **Ö:** *el~*.

aknázik **Ö:** *légi~*.

aknázómoly *aknázóúmoj* fn A szörmét megtámadó, azt tönkretevő moly.

akol ~ fn **1.** Juhok, szarvasmarhák, disznók körülkerített (fedetlen) szálláshelye. **2.** Varsákkal elkerített hely. *Halásztú is hallottam eszt a szóút, hogy ~.* **Ö:** *birka~, csűrhe~, ménes~*.

akolkarám ~ fn Tüskés gallyakkal, rőzsével stb. körülkerített hely a szabadban éjszakázó háziállatok számára.

ákombákom ~ fn Nehezen olvasható, ormótlan írás, betű. **Sz:** *Ákombákom, tubákom, nagy az én tudományom. Písz kellene szerezni, huszonegynek kel lenni* ⟨ti. 21 szótag-nak; elemi iskolás versike az 1910-es évekből⟩.

akona *akna*, ~ fn **1.** A hordó dugója. **2.** A hordó űrmértékének v. a hordóban levő folyadék mennyiségének a meghatározására szolgáló rúd, pálca.

akonáz ~ i A hordó űrmértékét v. a hordóban levő folyadék mennyiségét akópálca segítségével meghatározza. **Ö:** *le~*.

akonázás ~ fn A hordó űrmértékének v. a hordóban levő folyadék mennyiségének meghatározása akópálca segítségével.

akópálca *akóupáca* fn A hordó ürmértékének v. a hordóban levő folyadék mennyiségének a meghatározására szolgáló pálca.

alá ~ hsz Mélyebbre, lefelé, ill. délebbre. *Ára ~.*

aláágyaz ~ i Előkészíti a szerűt a nyomtatáshoz.

alábbvaló *alábvalóu* mn Becstelen. *Ez a csőűsz ojan alábvalóu, hoty kilopná a gazdája szemét.*

alá-fel ~ hsz Fel-alá. *Alá-fel szaladgál.*

aláfestés *aláfestis* fn (Fazekasmesterségben:) földfestéssel való díszítés az átlátszó mázak alatt.

aláfűt ~ i A kemence melegét megfelelő hőfokra emeli.

alagút ~ fn (Gyermekjáték.) *Alagutat jáccottak külön a fíjúk, külön a jányok. Ugye hát a jányokat a fíjúkkal nem engettik össze, mer az eggyik szoknyás, a másik meg nadrágos vóút. Nr:* A résztvevők terpeszállásban állnak, a többieknek a lábuk alatt kell átmászni, aki beleakad a másik lábába, kiesik.

alágyújtós *alágyútóys* fn Gyújtós. *Vikonyra vágott, szárazs fábúl vóút jóu az alágyútóys.*

aláhúzó in *Aláhúzóu őűtis:* a szörmebélés és szörmegallár felvarrási módja, unterslágolás.

aláigér *aláigír* i Alkudozás közben a való árnál jóval kevesebbet kínál.

alak **Ö:** *legyező~.*

alákarcolás ~ fn (Fazekasmesterségben:) a földfestéssel bevont felületbe hegyes számmal bekarcolt, az agyag eredeti színét mutató minta.

alakítás **Ö:** *korona~.*

alakú **Ö:** *téglány~.*

alakzat **Ö:** *kör~.*

alálisztel ~ i Alálisztez.

alálisztez ~ i Nyújtás közben a tészta alá lisztet szór.

alámínium *alamínijum* fn Alumínium. *A kaszakú tokja vóút marhaszarvbul, kiséűb meg alamínijumbul.*

alánéz *aláníz* i Benéz vmi alá.

alanttermő *alantermőü* mn A tőke alján termő (szőlő). *Alantermőü fehér:* fehér szemű szőlőfajta, amely fűrtjeit a tőke alján hozza.

alany **Ö:** *vad~*

álanya ~ fn Az anyátlan méhcsaládban a méhkirálynő szerepét átvevő dolgozó méh, amelynek petéiből a normálisnál kisebb (életképtelen) here fejlődik. *Az ~t el kel pusztítani.*

aláölt *aláőüt* i (Villával) takarmánycsomót alányulva felemel. *Aláőüttöttünk villával ety kis petrencének vagy a rendnek, hogy ne maraggyik ott ety szál se.*

alapháló *alaphálóu* fn Általában a tüllcsipke alapjául szolgáló lyukacsos minta.

alápockol ~ i Vmely tárggyal alátámaszt.

alapor ~ Hashajtóként, epebántalmak ellen stb. használt népi orvosság; áloepor.

alapozóanyag *alapozóuanyag* fn (Könyvkötészetben:) a márványozás, ill. az aranyozás anyaga.

alapozóecset *alapozóuecset* fn (Könyvkötészetben:) a márványozáshoz használt ecset.

alapszörme *alapszőürme* fn Az a szörmésbőr, amelynek hibás részeire megfelelő szörmedarabot varrnak.

alapzat **Ö:** *asztal~.*

aláarakás ~ fn A gypjú behelyezése a két körömpötábla közé.

álarc **Ö:** *ló~.*

alarm *alárm* fn Riadó. *Kürtösök fűtták az alármot, iccaka fűtták, és abba a pillanadba őűtözni kellett a katonáknak.*

alássan ~ hsz (Katonáknál, feljebbvalóval való beszédben:) alázatosan.

aláségít ~ i (Széket) vki alá helyez. *A pincér ~ette a széket.*

alátelepítés *alátelepítés* fn Fiala csemeték ültetése az öreg fák alá.

alátét **Ö:** *deszka~, máglya~.*

alátétfa *alátítfa* fn **1.** A fatelepi rakodótérre a facsomó alá helyezett fa. **2.** Ászokfa.

alátétlemez *alátítlemez* fn (Könyvkötészetben használt) vékony deszkalap, amelyet a munkadarab alá helyeznek.

alátölt *alátőüt* i (Tűzhelyen) fővő v. sülő ételhez vizet tölt.

alávág ~ i A búza dőlésének irányával szemben vág a kaszával. *Hajolva van a búza, nem jóú kaszálni, hanem vágjunk alá.*

alávágás **Ö:** gyökér~.

aláválík ~ i <Tojás> keltetésre alkalmasnak bizonyul. *Az a tojás, amiből kiscsirke lesz, az ~, amégből nem lesz, az mek kiválík.* **Nr:** Annak megállapítására, hogy alávált-e a tojás v. sem, az ültetés után néhány nap múlva meglámpázták, vagyis fény felé fordítva megvizsgálták a tojást. Ha sötét volt, akkor megkötött, ha világos, akkor nem. Az utóbbit kiszedték a kotló alól.

alávált mn *Alávál tojás:* megvizsgált és keltetésre alkalmasnak talált tojás.

alázatos ~ mn Kétszínű. **Sz:** *Mennél ~abb, annál gyalázatosabb:* a színlelő emberek veszélyesek.

alázkodik *alászkodik* i Alázatoskodik. **Ö:** meg~.

álborda ~ fn A betáblázott könyv gerincére ragasztott borda.

albumzsinór *albumzsinóúr* fn <Paszományosoknál:> különböző vastagságú, két-három ágas selyemsodrásból készült befűzőzsinór, kis selyembe kötött bojttal a végén.

álca **Ö:** *anya~, munkás~.*

áldás ~ fn **1.** Istentől származó segítség, kegyelem. **2.** Isten adománya. *A kenyér Isten ~a.* **3.** *(tréf)* <Kifejezésekben:> szidás, átok. **Sz:** *Száll az ~ csöűstül a fejire:* nagyon átkozzák. **Nr:** Ha leesett egy darab kenyér a földre, megfűjták és megcsókolták, mert a kenyér Isten áldása.

áldása **Ö:** *isten~.*

aldeszka ~ fn Aljdeszka.

áldó áldóú fn **Sz:** *Az áldóúját neki!:* enyhe szitkozódás.

áldomás ~ fn **Sz:** *Igyunk rá eggy ~t!:* <vásári alku megpecsételéseként mondják>.

áldott ~ mn **1.** Javakban gazdagon részeltetett. *Áldott állapot:* nő terhessége. *Áldott állapotba van a nőü.* *Nem monták, hoty terhes, hoty teher a gyerek.* **2.** *Áldot jóú:* nagyon jó. *Az én uramra sokan monták, hogy áldot jóú ember.* **3.** Teljes, álló. *Az egész áldot*

tavaszon nem esett ety szikra esőü se. **Km:** *Áldott a sok kéz, átkozott a sok száj:* az jó, ha a családban sokan dolgoznak, de az már nem, hogy sokan is esznek. *Áldott a sok kéz, de bebaszik a kenyeres tarisznyának:* <az előbbi tartalommal durva megfogalmazásban>.

alél ~ i Rosszul van, elájul. **Ö:** *el~.*

alézol ~ i Munka előtt és után a munkások névsorát a köműves pallér felolvassa. **Ö:** *fel~.*

alfa ~ fn A járom alsó keresztfája.

alföldi alfőüdi mn *Alfőüdi kolomp:* gömbölyded, zömök, ovális szájú, nagy fülű kolompfajta. *Alfőüdi rezgőüs:* az Alföldön elterjedt tánc.

algimnazista ~ fn *(rég)* A nyolcosztályos gimnázium első négy évfolyamának tanulója.

alhatnék ~ fn Vkinek az az állapota, hogy álmos és aludni szeretne. *Én se aszt mondom, hogy álmos vagyok, hanem ~ vagyok vagy ~om van.*

alj *āj, ajj* fn **1.** Vmely tárgy alsó része, feneke. *A kosaraknak általában ovális ajjuk van.* **2.** Ruhadarab <szoknya, guba> alsó része. **3.** Mélyebben fekvő terület. **4.** Alom. **5.** Alja búza, ocsú. **Ö:** *borona~, bunda~, búza~, dagasztó~, derék~, fej~, fészek~, findzsa~, fő~, fűrt~, gép~, gomb~, hátgyapjú~ hón~, ing~, kasza~, kosárgörbe~, körömpő~, szövő~.*

alja ajsa fn <Csak birtokszóként:> **1.** Vminek alsó része. *A katlan ajsa téglából meg vájogbul vóút kirakva.* **2.** Vminek lerakódott része, üledéke. *Az az ajsa, ami az a zavaros.* *Hát például ajsa van a bornak.* **3.** Vmi alatt lévő hely. *Nájlonnal le szoktam a fa ajsát teríteni.* **4.** Vminek silány része, maradéka. *Ajsa van a búzának is.* **5.** Erkölcstelen ember. *Az embereknek is van ajsa.* **6.** <Jelzői használatban:> *ajsa dohány:* a dohány tövén nőtt, gyengébb minőségű levél. **Km:** *Sog beszédnek sok az ajsa:* — . **Ö:** *búza~, dagasztó~, ég~, fő~, gép~, has~, hegy~, kotló~, lánc~, rosta~, sátor~, tyúk~.*

aljadohány ajjadohány fn A dohány alsó, gyenge minőségű levele.

aljalevél ajjalevél fn A növény <kukorica, dohány stb.> alsó levele.

aljamunka *ajjamunka* fn <Cipész-mesterségben:> a felsőrész elkészítésén kívüli munkafolyamatok.

aljas *ājas, ajjas* mn **1.** Jellemtelen <ember>. **2.** Lent levő, alsó. *Ajjas rísz:* a gubának az a része, amely összevarrásnál alulra esik. **3.** Mélyen fekvő, vizenyős <föld, terület>. *Ha ajjas területen jár a birka, hamar összeszedi a betekskéket.* **Nr:** A gubát két darabból varrták össze: a vállas- és az aljas részből. Ez utóbbit ritkábbra szőtték, kevesebb fűrttel.

aljaz *ajjaz* i **1.** Almoz. *A tehén alá ajjazza a szalmát.* **2.** A dohány alsó, hibás leveleit leszedi. **3.** Szoknyát fölszeg. **Ö:** *be~, le~, meg~.*

aljazás *ajjazás* fn **1.** Almozás. **2.** A dohány alsó, gyenge leveleinek leszedése. **3.** Szoknya fölszegése. **Ö:** *le~.*

ajdeszka *ajdeszka* fn A szekér fenékdesházja. **Ö:** *szekér~.*

ajdeszkás *ajdeszkás* mn Fenékdesház <szekér>. *És ijen ajdeszkász szekér vóut, nem vóut neki óudala.*

aljöld *ajföld* fn Mélyebben fekvő földterület. *Az ajföldön esőűs időűbe megáll a víz.*

aljfürt *ajfürt* fn Aljszőr.

aljhasíték *ajhasíték* A szűr hátsó részén alulról fölfelé tartó bevágás.

aljnakvaló *ajnakvaló* fn Almozásra használt szalma.

aljszőr *ajszőr* fn A guba alsó részéhez szükséges rövid szálú, gyengébb minőségű gyapjú; aljfürt.

aljű **Ö:** *harang~.*

alkalmatos ~ mn Alkalmas, megfelelő vmire. *A mán ~ a munkára. Emberre mek tárgyra is montuk, hogy ~. Ez az illető ~ lesz neked. Most akarják mekzorítani, hoty töb legyik ~ katonának.*

alkalmatosság ~ fn Vmire alkalmas eszköz. *A csikóuskonyhának az alsó részén vóut ijen elfordítható, kis kerek ~.*

alkalmaz ~ i *Alkalmazza magát:* <általános, a szövegkörnyezethez igazodó jelentésben:> *Úgy ~om magam* [irányítom a sorsom], *ahoty tudom. Nem tuttam ~ni magam*

[elhatározni magam]. *Asz montam a bódába, köszönöm, nem alkalmaszhatom magamat* [nem kérem].

alkalom ~ fn Vendégség, mulatság, különösen lakodalom. *Hógnap lessz a jányom alkalma, lakadalma.* **Sz:** *Alkalom szüli a tolvajt:* kedvező alkalom esetén a becsületes ember is tolvajjá válhat.

alkar ~ fn Alsókar.

alkatrész *alkatrész* fn Több részből álló dolog vmely része. *A mester, aki nem külte felsőüreszkészítőűhöz a miretrajzot, maga szapta ki az alkatrészeket.*

alkonyat ~ fn **Nr:** Alkonyatkor, ha észak felé világosabb az égbolt, másnap eső lesz.

alkonyodás ~ fn Alkonyat.

alkonyodik **Ö:** *le~.*

alkotmány ~ fn Rossz(abb) épület, építmény, tákolmány.

alkörmös ~ fn Piros színű süteményfészték, melyet a fehér v. piros fűrtös virágzatú alkörmös nevű növényből készítenek. *Az ~sel a puncstortát vontág be.*

alkudik ~ i <Adásvételkor> egyezkedik, alkuszik.

alkusz ~ fn **1.** A vevő ügynöke. **2.** Házasságközvetítő. **Nr:** A vevő, ha meg akart venni vmit, de drágállotta az árat, odaküldte az ~át, aki jól "aláigért" az eladó által mondott összegnek. Az eladó megijedt, és amikor a vevő visszatért hozzá, már örömmel odaadta neki az áruját. Az ~ a sikeres üzlet után jutalékot kapott. Az ~ok házasságközvetítéssel is foglalkoztak.

áll¹ ~, *ál* i **1.** Vmilyen állapotban van. *Mán ott ált, hogy mingyá mekhal, de még nem rukta ki az utóuját.* **2.** Belefájdul. *Nyilallás ált az óudalamba.* **3.** Épen marad, eltart. *Az állóalma sokájig ~.* **4.** Vmilyen állapotban van. *A szilva két napig ~ a cukorba.* **5.** Érvényben van. *Az asszony az úr a háznál, ott az ~, amit az asszony mond.* **6.** *Ájja a vadat:* <kutya> a felkutatott vad közelében marad, és ezzel jelzi hollétét. *A kutya, ha mektalája, akkor ájja a vadat. Úty kinyúlik, a jobb első lábát felemeli, az orrát előűre*

tartya, és ott áll. **7.** *Álni hagy:* pihentet. **Sz:** *Alig ~ a lábán:* nagyon gyenge. *Szóba ál vele:* beszélgetni kezd vele. *Még neki ál fejebb:* ő a hibás, mégis ő játssza a sértődöt-tet. *Kicsire v. nagyra ~ a kasza:* a kasza kis v. nagy szöveget alkot a nyelével. *Nem ál benne a szó:* mindent kifecsegg. *Esőüre ~ az időj:* alighanem eső lesz. *Könnyen ál nála a sírás:* hamar sírni kezd. *Úgy ál rajta a ruha, mint téhénen a gatyá:* rosszul áll rajta. *Úgy ~ a szája, mint a tyuk seggi:* síróra görbül a szája. *Úgy ál, mint a cövek:* feszesen áll. *Úgy ál, mint a pecek:* feszesen, szilárdan áll. *Úgy ál rajta az a ruha, mintha az égből löktik volna rá:* rosszul áll rajta. *Ál, mint Katiba a gyerek:* feszesen áll. **Ö:** *be~, bele~, el~, fenn~, hozzá~, ki~, le~, meg~, neki~, össze~, rá~.*

áll² ~ fn Állkapocs. **Sz:** *Leesett az ~a:* meghalt. *Felkötöttik az ~át:* meghalt. *Felkopik az ~a:* éhen marad. *Attúl felaszik/felkopik az ~ad, amit én adok neked!:* nem kapsz semmit.

álladzó *áladdzó*, *álladdzó* fn **1.** A ló kantárjának az áll alatti szíja v. lánc. **2.** Bőrből készített fémcsatos szíj, amely a pász-torkalapot a fejhez rögzíti. **3.** A kisgyerek állkendője. *A kisgyerek álladdzóuját montuk nyáladdzóynak is mek szakálkának is.*

álladzótekerés *áladdzótekerés* fn A csikósféknek a forgókarikát tartó része.

állapodik **Ö:** *meg~.*

állapot **Ö:** *boldog~, korzó~.*

állás ~ fn **1.** Az állatok delelő-, pihenő-helye a legelőn. **2.** Szellős, nyitott építmény a jószág éjszakai pihenőhelyéül a legelőn v. a gazdasági udvarban. *A Hortobágyon a falu-vikthalmi guja este ~ra ment, ~on vőut.* **3.** Szekér, cséplőgép stb. tartására való nagy deszkaszín, pajta. *A Hortobágyon vőut egy nagy állás a csárdával szembe, egy őurijási nagy, magozs bejárata vőut, és oda be lehetet menni, hotyha zivatar vőut, megrakot színász szekérrel, az ipülete most múzeum.* **4.** Fogatoknak való fedett hely kocsmák, csárdák udvarán. **5.** Asztagcsoport, melyet a cséplőgéppel egy állítással el tudtak csépelni. **6.**

Közművesállvány. **7.** Kút gödre fölé deszkából készített emelvényféle, amelyről a vizet merítik. *A kúdba beleáltak az emberek, ot vőut ety palló, eszt úty hitták, hogy ~.* **8.** Vminek jellemző helyzete, formája. *A kalapnak is vőut ~a.* **9.** A felhasználatlanság állapota. *Az állásba a ruha tönkrement, szétmállott. Az állásba megdohosodott a liszt.* **10.** *Állásba hoz:* megszilárdít, rögzít vmit. **Ö:** *abroncs~, barom~, birka~, hálátó~, marha~, szabad~, száj~, test~.*

álláskészítő *álláskészítő*, *áláskészítő* fn Építőállványokat készítő ács.

állású ~ mn Formájú. *És abból csináltak ilyen kis malac ~ tortákat.* **Ö:** *jó~, kecske~.*

állaszalonna ~ fn Tokaszalonna.

állaszalonnája ~ fn Állaszalonna. *Az ~t sokszor megabálták.*

állat ~, *álat* fn **1.** (Főleg igavonó) háziállat. **2.** Részeg ember. **Sz:** *Oktalan ~:* (főleg háziállatokra vonatkoztatva) az állatok gondozásra, védelemre szorulnak. *Hát minden állat oktalan, az nem ojan okos, mint az ember.* — *Nemes ~ho nem illik a kutya:* (csikósok mondása). **Ö:** *anya~, hasi~, számos~.*

állatjára *álottyára* hsz Egészen, teljesen.

állatkerti mn *Álatkerti bűr:* (szőrmekikészítésben:) az állatkerti állatok bőre.

állatvásár *álatvásár* fn Haszonállatok adás-vételére szolgáló hely. *A temetőj háta meget vőut álatvásár, évenként eccer.*

allé alé fn Egyenes erdei nyíladék.

állfelkötő *álfelkötő* in *Álfelkötő* kendő: a halott állának felkötésére szolgáló (fehér színű) kendő.

állít *álít* i **1.** Legeltetés közben a pihenteti a jószágot. **2.** Igazít. *A rügyet a talajszintel kellett ety szintre állítani.* **3.** Cséplőgépet új, még elcsépeletlen asztagcsoporthoz vontat. *Íppen most állítanak.* **Ö:** *be~, meg~, össze~.*

állítás *álítás* fn **1.** Gulyának, nyájnak pihenésre való egybeterelése más-más helyen, hogy a föld trágyázódjék. **2.** A gulya pihenő-helye. **3.** Cséplőgép felállítás a egy-egy asztagcsoport közé. **4.** A kazal oldalában kialakított hely a kévek feladogatásának meg-

könnyítésére. *Áj mán fel az állításra, oszt aggyat fel a kívít a dobra.* **Ö:** *be~, ki~, össze~.*

állító Ö: *össze~.*

állítóabroncs *állítóabroncs* fn A hordóhoz, edényhez használt lapos vasból készült abroncs.

állkapca *álkapca* fn Állkapocs. *A fene egye meg az álkapcádat! — monták, ha valaki rosz vóút.*

állkapocsrák *álkapocsrák* fn Az állkapocs rákos megbetegedése.

alléger ~ fn Az alapozási munkák kitűzésénél tevékenykedő gyakorlottabb kőműves.

álló *állóu, álóu* fn/mn **I.** fn **1.** A kisgyermek állni, járni tanulását segítő eszköz; állószék, állóka **2.** Az asztal, kazal oldalában hagyott mélyedés, ill. oda beerősített, deszkából készített állóhely a kéveadogató számára a feladogatás megkönnyítésére. **3.** Különféle rendeltetésű állvány, emelvény. **4.** (A pásztorok szókinszében:) az itatókút kávján belül vízszintesen elhelyezett deszka, amelyre a vizet húzó személy áll. *Az álóun áltak a pásztorok, mikor húszták a vizet. Ez a káván belőül vóút.* **II.** mn **1.** Teljes, egész. *Két álóu hétig esett az esőü.* **2.** *Álóu stekli:* (paszmányosoknál:) spulnitartó, keresztaltpon álló állvány 16–20 cm-es acéldrót orsótartóval az oldalán, amelyről szálaazáskor az atlac v. lánc az állványra fut. **Ö:** *előre~, fenn~, hátra~, kinn~, töled~.*

állóalma *álóualma* fn Sokáig tárolható almafajták. *Az álóualma sokájig áll.*

állófogas *álóufogas* fn Lábakon v. talpon álló, alsó részén esernyő és sétatálca tartására kiképzett fogas.

állógallér *álógallér* fn A nyakat körülvevő gallér.

állogat ~ i Állítgat.

állóka *álóuka, állóuka* fn Négylábú, alacsony faszék, felső lapján kerek nyílással, amelybe a járni még nem tudó gyereket állítják. *Az állóuka, amibe a kizsgyereket tettük, hoty tanújom benne álni, járni.* **Ö:** *gyerek~.*

állókaptár *álókaptár* fn Kaptárfajta, melynek keretei egymás felett több sorban helyezkednek el.

állomány Ö: *anyajuh~, elő~, fa~, fő~, meddő~, mellék~, törzs~.*

állománysűrűség *álománysűrűség* fn A nyilvántartott vadállomány eloszlása egy adott területen.

állongat *álongat* i Állítgat. **Ö:** *fel~, össze~.*

állós Ö: *fenn~, ki~.*

állószék *álóuszék, állóuszék* fn Állóka.

állószőlő *állóuszőlőlőü* fn Télre eltenni való szőlő. *Mikor szettük a szőlőlőüt, monták, hoty szeggyetek állóuszőlőlőüt, mer nem lessz a télire.*

állott *álott* in Romlott. *Álott a tej, ha mán nem lehet felfőralni, vagy a hús, mán nem lehet megenni. Álot víz: már nem friss víz. Álot vizet a virágokra vóút jóü önteni.*

állszij *álszij* fn Álladzó.

álltó mn *Áltóu hejbe:* egy álló helyében, ott helyben. *Eggy áltóu hejbe úty pofon csaptam, hocs csak úty szídelgett.*

állvány *álvány* fn Az eketaligának a gerendelyt tartó része. **Ö:** *fedező~, fűző~, mintá~, sejtnyitó~, szálazó~, szecskaavágó~, tepsi~.*

alma ~ fn **Km:** *Az ~ nem esik messzi a fájátul. Ha messzi esik, akkor is visszagurul: a gyerek az apjára üt.* **Ö:** *álló~, arany~, bőr~, búzás~, csörgő~, édes~, farkas~, fehér~, ficfa~, fontos~, gránát~, hulló~, korai~, kormos~, láncsecs~, láncsecsü~, oláhpiros~, pogácsa~, pöfeteg~, rétes~, sóvári~, vad~, vaj~.*

almafánk ~ fn Gömb alakú fánk.

almahaj ~ fn Almahéj.

almailonca ~ fn (Az almáskertek egyik kártevője.) *Van másik ilonca is, ~, ez bogár.*

almaitatás ~ fn Víz párologtatásával a tárolt alma megráncosodásának megelőzése. *Nagy edényegbe fris vizet tettek, és asz párolgott, és így nem ráncosodot meg az alma. Eszt híjták ~nak. Itattyuk az almát.*

almakocsány ~ fn Az alma termésének a nyele.

almárium *almárijom, almárijum* fn Főként edények tárolására szolgáló, fiókos, polcos (alacsony) szekrény. *Az almárijum fiókjába tartották az iratokat, a pőcán pedig a poharakat.*

almás ~ mn **1.** Nagy tarka foltokkal borított. *Ojan ~ a dohánlevél.* **2.** (Szarvasmarha, ló színének neve:) foltos szürke.

almásderes *almásderes* mn Kerek, sötét-szürke foltokkal tarkázott (ló).

almásfekete ~ mn (Lószínnév, a fekete egyik árnyalata.)

almáspej ~ mn Kerek foltokkal tarkázott pej (ló).

almáspince ~ fn Almatárolásra szolgáló pince.

almásszín *almásszín* fn Az alma osztályozására szolgáló nyitott oldalú épület. *Almásszínbe tárolták ősszel az almát, mikor leszettik.*

almásszürke *almásszürke* mn (Lószínnév, a szürke egyik árnyalata:) foltos szürke.

almatároló *almatároló* fn Az alma tárolására szolgáló zárt falú épület.

álatlankodik ~ i Éjjel nem tud elaludni.

ámodik ~ i **Km:** *Éhezs disznóu makkal* ~: mindenki arról ábrándozik, ami után vágyakozik. **Nr:** *Íbredis után nem szabad az ablakra nízni, mert elfelejtjük, hogy mit álmottunk.* — *Ha álmunk, akkor essőu lessz.* — *Aki cigánnyal ~, azt meglopják.* — *Aki szőüllőuvel ~, azt pízst jelent.* — *Halottal álmodni essőu jelent.* **Ö:** *meg~.*

almolnár *almóunár* fn A molnár első helyettese.

almozdonyvezető *almozdonyvezetőu* fn (rég) A mozdonyvezető helyettese.

aló *alóu* msz (Gyors mozgásra való biztatásként:) *uccu!, nosza! Alóu uzsgyé, szalaggy, alóu mars! Alóu uzsgyé!:* ua. *Alóu mars!:* ua.

álopor l. **alapor**

alóla *alulla* hsz **Sz:** *Kivettik alulla a gyí-kint:* meghalt.

alom ~ fn **1.** Állatoknak fekhelyül leterített szalma, avar stb. **2.** Egy fialásból való utódok összessége. *Egy anyakoca évente több almot is felnevel.*

álm ~ fn *Álmába írte a halál:* alvás közben halt meg. **Nr:** Felébredés után nem szabad az ablakra nézni, mert elfelejtjük az álmunkat. — *Újjön le, ne vigye el az álmunkat!* — mondják ma is annak a látogatónak, aki siettében helyet sem akar foglalni. **Ö:** *dél~.*

alombeli **Ö:** *egy~.*

álomméz *álommíz* fn Mákfej szirup.

alomszalma ~ fn **1.** Alomként használt szalma. **2.** Az állatok alatt hagyott takarmánymaradék.

álomszój *álomszój* fn Kis szíjdarab, amellyel a gyeplőt a lócsőhöz kötik.

álomszuszék *álomszuszék* fn/mn **I.** fn Álmos természetű ember. **II.** mn Álmos természetű (ember). **Sz:** *Kēj fel, te álomszuszik, mert a hasadra süt (mingyá) a nap.*

alpári ~ mn **1.** Lusta. **2.** Nem szavahihető. **3.** Piszkos öltözetű. *Aki nem őütőzöt rendesen, nem vóut szavahihetőu meg lusta vóut, az ~ vóut.*

alpecér ~ fn A pecér segédje.

alslissz ~ fn (Pásztorkalap készítésekor használt) papírból v. vászonból háromszög formára szabott betét, amely megakadályozza, hogy gőzöléskor a filcdarabok összeragadjanak.

alsó *alsóu* mn **1.** *Alsóu szál:* szövésnél a csép által különválasztott szálak közül az alsó. *Alsóu dorong:* (gubacsapó mesterségben:) a szövőszék első és hátsó lábát összekötő fahenger, amelyre a megszőtt anyag feltekeredik. *Alsóu heveder:* a nyereg két oldalán levő felrántó szíjakat a ló hasa alatt összekötő heveder. *Alsóu koszorúfa:* a favágókunyhó földjén körberakott dorongok, amelyekkel elhatárolják a fekvőhelyeket a kunyhó közepétől. *Alsóu óudalfa:* a szekéroldal alsó vízszintes fája. *Alsóu téglasor:* (házépítésnél:) a legelőször lerakott téglasor. **2.** Két épület közül a térben hátrább levő, ill. alacsonyabb értékű. *Alsóu ház:* (nyárikonyhaként használt) kis épület az udvarban. *Az alsóu ház külön kis ház vóut az udvarba, niha szembe a házzal.* *Ety kisz szobábúl ált, nyáron főüszteg benne, alsóu konyhának is montuk.* *Alsóu konyha:* ua. **Sz:** *Úgy mozog, mint az alsóu malomkerék,*

hét esztendőjébe fordul egyet: ⟨lassú mozgású, lusta emberre mondják⟩.

alsóföld *alsóyföld* fn (Pipagödrökből bányászott) vörös agyagföld.

alsóing *alsóüing* fn **1.** Alsószoeknya. **2.** Pendely. *Rígen a gyerekek alsóüinget, pendejt viseltek.*

alsókar *alsóükar* fn *Alsóükarhoz ütöget:* ⟨könyvkötő⟩ márványozás után a könyvet az alsókarhoz ütögeti, hogy a lapok szétváljanak.

alsórész *alsóürisz* fn A cipőtalpat alkotó darabok összessége.

alsórokolya *alsóürokoja* fn Alsószoeknya. *Az alsóürokoja, amire még jött a felsőüszoknya. A nyári vászomból készült, a téli meg melek parhet vójt.*

alsóruha *alsóüruha* fn **1.** Fehérnemű **2.** Alsószoeknya.

alsószál *alsóüszál* fn ⟨Könyvkötészetben:⟩ a füzőcérna alsó szála.

alsótalp *alsóütalp* fn A duplatalpú cipőnek a cipő belsejével érintkező része.

alszél ~ fn Déli szél. *Az ~ a déli szél, mert alúru jön a felleg.*

alszesz ~ i **1.** A cefreüstből pálinkafőzéskor legelőször lecsapódó folyadék. *Az ~, ami a cefréből először jön, rígen asz monták ennek, hogy votka.* **2.** Pálinkafőzés után az üstben maradt szesztartalom nélküli folyadék.

alszik ~ i **Sz:** *Ügy ~, mint a tej:* mélyen, jól alszik. *Ügy ~, mint a bunda:* ua. *Alussza az igazak álmát:* ua. *Aluggyunk rá egyet!:* még gondolkozzunk felőle! **Km:** *Aki sokat ~, asz keveset il:* a fölösleges alvással, az élettünket rövidítjük meg. **Ö:** *el~, ki~, le~, meg~.*

által *átal* ik **Át.**

átalábanszemben *átalábaszembe* hsz Szemben, szemközt; átellenben. *Átalábaszembe lakok vele. Egy naty parasztul úty hallottam, hogy átalábaszömbe, mert a tanyán pont szembe lakot Ménes Andrással.*

átalázik *átalázik* i **1.** Vmi teljesen nedvessé válik. **2.** A víz feloldja és átítatja a beletett anyagot.

átalellenben *átalellembe* hsz Szemben, szemközt; átellenben. *Átalellembe lakik Rozi.*

általfő *átalfőü* i Megfő. *Továp kellet főüzni, hogy az is átal főüjön.*

általjában *átajjába* hsz **1.** Általában. **2.** Részletezés nélkül, egy összegben; általányban.

általjár *átaljár* i Átjár.

általmegy *átalmegy* i Átmegy.

általsül *átalsül* i Átsül.

általszárad *átalszárad* i Megszárad, kiszárad. *Én megvártam asztat, míg átal szárad.*

általút *átalút* fn Keresztút.

átalvesz *átalvesz* i Megvesz, átvesz. *Vesztek mázs bútor, akkor én asztat átalveszem.*

átalvető *átalvetőü* fn **1.** Vállon, ill. állat hátán átvetve hordott tarisznya v. átkötözött zsák élelmiszer v. egyéb teher hordására. *Az átalvetőü ponyvaszerü vóyt, ennek is vóyt kötele, vikony kötél, vállára vette benne a terhet.* **2.** ⟨A szűr része.⟩

altat ~ i ⟨Tejet⟩ alvaszt. **Ö:** *el~, meg~.*

altató *altatóü* fn Mákgubóból főzött tea.

altatófü *altatóüfü* fn Nadragulya.

aludttej *aluttej, alutté* fn Megalvadt v. megalvasztott tej. *Nálunk aszt a szóyt, hoty szérgyik nem használták, nálunk aluttejje és savóüvá vált ketté a tej, ha megalutt. — Aluttejbiül készült a túróü. Nr:* Az aludttejet (v. a felszeletelt krumplit) ütestől véres szemre kötötték.

aludtvér *alutvír* fn Megalvadt vér.

alukál ~ i (gyny) Alszik.

alul ~, *alóül* hsz **1.** Lent, ill. vmi alatt levő helyen. *Abba tette bele az üstöt, alóül tüzeld bele.* **2.** Délen. **Sz:** *Alul/Alóül derül, bocskor merül:* ha naplementekor délen tisztul az égbolt, eső lesz.

alulcsipkés *alóulcsipkés* mn ⟨Borjú fülébe vágott csipkés füljegy egyik fajtája.⟩

alulról *alulról, alúüül* hsz **1.** Dél felől, déli irányból. *Alulról fúj a szél.* **2.** Délnyugat felől.

alumínium *aluminijum, alomínijum* fn *Alomínijum lavor:* alumíniumból készült mosdótál. *Abba az időübe alomínijum lavrok vóytak, nem ijem műanyag, mint most.*

alvad **Ö:** *meg~.*

alvó in **Sz:** *Dílig alvóu, estig vaka-róuddzóu*: lusta. **Ö:** *délig~*.

alvós *alvóus* mn Olyan (személy), aki szeret aludni. *Nagyapám örekkorába nagy alvóus vóut.*

amarra **Ö:** *erre~*.

ámbitus ~ fn Oszlopos fedett folyosó, tornác. *Az ámbituzs be vóut üvegezve, abba vóutak télen a virágok.*

ámbitusos mn *Ámbitusos ház*: végig tornácos ház, amelynek a bejárat felőli oldalán a szélesebb eresz faoszlopokra v. téglá-, kőlabakra támaszkodik. *Az ~ háznál a szobák az ámbitusrul nyíltak.*

amék ~, *ammék* nm Amelyik.

ámen isz **Sz:** *Áment mond*: (pislogó gyertya v. mécses elalszik).

amerikai mn *Amerikaji aji*: (kosárfonásnál a kosárgörbealj egyik változata). *Amerikaji fűz*: a fűz egyik fajtája, amely hántás után hófehér színű, vesszője vékony és kisbelű.

amerikánus ~ mn/fn **I.** mn Amerikába kivándorolt, majd onnan hazatért (magyar). **II.** fn Amerikába kivándorolt, majd onnan hazatért magyar. *Az vóut az ~, aki Amerikából hazajött, vett ety kis főjdet, házat.*

amerikás ~ fn Amerikai kivándorlásból hazatért személy. *Az ~ az vóut, aki kivándorolt, meggazdagodott és hazajött.*

áméskodik **Ö:** *el~*.

amiért *amír* hsz Azért, mert. *Szegény anyáméknak küdött ety kis ennivalóut, amír a gyerekekre vigyázott.*

ámít ~ i Ámulatba esik, csodálkozik. *Jötünk, ámitottuk, hogy úristen, itt már járt a Jézuska, mer már a karácsonyfa láccott.*

amoda ~ hsz Amott, ott. **Ö:** *imide~*.

amondó mn (Vélemény, ellenvetés bevezetéseként:) *amondóu* vagyok: azt mondó, azt valló vagyok. *Átalába a csalátfőü monta, hogy amondóu vagyok, jóu vóuna, ha hóunap vígeznénk a szinahordással.*

amonnen ~ hsz Amonnan.

amonnét ~ hsz Amonnan.

ampassz ~ fn Legömbölyített fémdarab, amelyet felmelegítve a cipőre szorítanak, hogy a bőr tartós és fényes legyen.

ampolna ~ fn A mennyezetről lecsüngő lámpatartó, plafonrózsa.

ampolnabojt ~ fn A plafonrózsa bojtja.

amúgy ~ hsz Egyébként. *Amúgy a kisseb bajokat leszámítva, jóul vagyok. Ö:* *imígy~*.

ananászszőlő *ananászszőüllőü* fn Zamatos ízű fehér borszőlő. *Az örek kerbe a Gohér uccán nekünk is vóut ananászszőüllőü.*

áncig-váncig *áncik-váncik* isz (Zsidó, ill. német beszédet utánzó szó.)

áncvájra ~ hsz Egykettőre, hamar. *Áncvájra kíz let vele.*

andoratea ~ fn (Népi gyógyszernév:) Herba marubii.

ándung ~ fn **1.** Kedv, hangulat. *Valami-kor sokszor hallottam, hogy ~ja van, van hozzá ~om. 2.* (Férfira vonatkoztatva:) nemi vágy. *Nagy ~ja vóut annak, aki nagyon meg akarta közelíteni a nőüt, oszt a beszélgyve ojam vóut. 3.* Vkinek vmiről való sejtelve, fogalma.

angin ~ fn Párnatok. *Az ~, amibe a libatollat rakják, ére jön a párnahuzat.*

angob ~ fn (Fazekasmesterségben:) földfesték.

angol ~ fn/mn **1.** (Minden nem magyar fajta szarvasmarha közös neve.) **2.** *Angol kaplis cipőü*: a felsőrészen egyenesen, nem spiccben elvágott kaplival díszített cipő. *Angol vārot cipőü*: ua.

angolperje ~ fn (Fűféle.)

ángy ~ Sógornő. **Sz:** *Ángyot térgye*: (tiltakozás, kétkedés, tagadás kifejezésére). *Ángyomnak szóüllok, menyem is ércsen rúlla*: úgy figyelmeztet v. dorgál vkit, hogy a neki szánt szavakat egy másik jelenlevőhöz intézi.

angyal ~ fn **Sz:** *Ojan (jóu), mint egy ~*: nagyon jóságos, szelíd. (Főként gyerekeknél mondják.). *Kiszakatt az ~og dunyhája*: esik a hó. *Az ~át láttya*: **a)** (főleg kisgyermek:) ál-mában mosolyog. **b)** (akkor mondják, ha vki minden látható ok nélkül elneveti magát). **Ö:** *réz~*.

angyalbögyörő *angyalbögyörőű* fn Bur-gonyametélt, krumplinudli. *A nudlit rígen angyalbögyörőűnek is monták.*

angyalbőr *angyalbűr* fn (*tréf*) Katonaruha.

angyalcsináló *angyalcsinálóy* mn Tiltott magzatelhajtást végző (nő).

angyalheverés *angyalheverís* fn Kenyérben kelés közben keletkezett üreg, lyuk. *Mikor megvágjuk a kenyeret, és van benne egy üres rís, az az angyaheverís.*

ángyi ~ fn Ángy.

ángyika ~ fn Ángy.

ángyó *ángyóy* fn Ángy.

ángyomasszony ~ fn (Közelebből meg nem határozható, ált. rokoni kapcsolatra utaló megnevezés, ill. megszólítás.)

ángyoz ~ i Ángynak szólít.

ánizsmag ~ fn (Gyógyszernév:) Semen anis. **Nr:** Az ánizsmagból főzött teát a gyerekek hasfájásának gyógyítására használják, de süteményt, ill. pálinkát is ízesítenek vele.

anléglolás ~ fn (Közműveseknél:) az alapozás kitűzése.

annaárpa ~ fn (Egy árpafajta.)

annak *hsz Annak előjtte:* korábban, ezt megelőzően. *Nem készülődöttünk rá, mert azir, annak előjtte már disznóut vágtunk.*

ánslóg *áslóg* fn Boroshordó fertőtlenítésére használt kénrudacska v. kénlap.

antenna ~ fn Antenna. *Én asz montam, hogy antenna, de a fijam rám szóult, hogy az antenna.*

Antikrisztus fn **Sz:** *Az Antikrisztussát neki!:* (szitkozódás).

ántivilág ~ fn A régi idők. *Nagyapám monta sokszor, hogy valami az ~búl valóy.*

anya ~ fn **1.** A feleség megszólítása a férj részéről. *Anyám, mennyél ki mán velük!* **2.** Anyaállat, méhkirálynő. **3.** Déli irány. *Anyá-rúl gyön az esőy: délről jön az eső. Az ~rúl jött a felleg meg utánna jött az esőy, mer az én gyerekkoromba keletrű nem jött esőy.* **4.** Nyugati irány. *Anyá-rul jön az esőy: nyugat felől jön az eső.* **5.** Szőlőtöke, amelyről szaporítás céljából vesszőt húznak le. *Anyá-rul húz: szőlőt úgy szaporít, hogy a tökérről a*

mellette levő üres helyre lehúz egy vesszőt, és ebből nevel szomszéd tökét mindaddig az anyatökén hagyva, amíg meg nem erősödik; dönt, homlít. **6.** A dohány anyalevelei. **Sz:** *Annay jánya:* az anyjára ütött. *Az annay szoknyáján ül:* (fiúra mondják:) önállóan. *Kiállaná már az annay kinnyát:* (felserdült lányról:) érett már a szerelemre, már férjhez mehetne. *Maga szopta az annyát:* (erőtéljes, jól megtermett emberről, ill. vaskos, durva, esetlen tárgyról mondják.) *Em mán maga szopta az annyát!:* ez már vmi! *Az ~mba se vóyt ijen jóy módóm:* nagyon jó dolgom van. *Egy ~, száz apa:* nem tudni, hogy ki az apja. *Az annay Istenit!:* (káromkodás). *Az ~t picsá-ját!:* (káromkodás). **Km:** *Nízd meg az annyát, vedd el a jányát!:* amilyen most az anya, olyan lesz később a lánya. **Ö:** *ál~, kedves~, keresz~, mostoha~, nagy~, öreg~, ősz~, szép~, tartalék~.*

anyaálca ~ fn A méhcsaládban később az anyaméh feladatát ellátó álca.

anyaállat *anyaálat* fn **1.** A nőtényállat, melynek már kicsinye van. **2.** Idősebb nőtény vad.

anyabölcső *anyaböűcsőy* fn A méhcsalád által új anya nevelésére épített gyűszű alakú képződmény. *Az anyaböűcsőy általába a lip szílin hejeszkedik el.*

anyabürge ~ fn Anyajuh.

anyacsere ~ fn Az előregedett méhanya kicserélése egy fiatalra.

anyadió *anyadijóy* fn Elültetett dió, amelyből a hajtás kinő.

anyadohány ~ fn A középső, legértéke-sebb dohánylevelek.

anyafa ~ fn Oltással szaporított gyümölcsfa.

anyafalka ~ fn Anyajuhokból álló nyáj. *Az ~ba kos se vóyt, kizsbárány se, ezeket fejtik.*

anyafalkás ~ fn Az anyajuhokat őrző juhász, a juhászok között rangban a bacsó után következő ember.

anyaföld *anyaföűd* fn Termőtalaj. *Az vóyt az anyaföűd, ami fejül vóyt.*

anyag ~ fn (Fazekasmesterségben:) lepedő nagyságú zsákvászon, amelyhez az agyag finomításának első mozzanataként az összegyúrt agyagdarabot hozzácsapják. **Ö:** alapozó~, aroma~, cser~, cseres~, festő~, fűző~, hordozó~, kidobó~, közép~, nyomó~, osztó~, pikírozó~, tömő~.

anyagdarab ~ fn Anyag.

anyagláda ~ fn (Paszományosmesterségben:) hosszú, keskeny láda, amelyben a felhasználandó nyersanyagot tárolják.

anyagulya *anyaguja* fn A tehenekből és a rúgott borjakból, vagyis az elválasztott borjakból álló gulya. *A halasközi guja, pentezugi guja, a sároséri guja mind anyaguja vőut.*

anyagulyás *anyagujás* fn Az anyagulyát őrző gulyás.

anyagökér ~ fn Növény (pl. szőlőtő, fenyőfa, répa) vastag főgyökere.

anyahagyott ~ mn Az anyjától elhagyott. *Anyahagyot csirke:* a kotlós szárnyai alól már kikerült, nagyobb csirke.

anyaháló *anyahálóu* fn (Halászatban:) két szárnyból és egy farészből álló nagy húzóháló.

anyaház ~ fn A méhkirálynő fészke a kasban.

anyajel ~ fn Anyajegy.

anyajuhállomány *anyajuálmány* fn Az anyajuhok összessége.

anyajuhász ~ fn **1.** Több gazdának egy nyájba, falkába gyűjtött jószágát őrző juhász. **2.** Anyajuhokat őrző juhász.

anyakaptár ~ fn **1.** Méhkas, amelyben az anyaméh tanyázik. **2.** Méhkas, melyben a méhek kitelelnek, hogy belőle tavasszal rajt eresszenek.

anyakaró *anyakaróu* fn (Szőlőszaporítás-kor:) az anyának nevezett tőke mellé vert karó. *Az anyakaróutól, az egyik tőükétől áthajlítottuk a másik tőükéhez.*

anyakirálynő *anyakirájnőu* fn Méhkirálynő.

anyakoca ~ fn Koca, amelynek malacai vannak.

anyakovász ~ fn A kovászból v. a megdagasztott kenyértésztából a következő sütéshez

kivett, megszáritott kovász, ill. az ebből készített kenyérflesztő. *A kovázbul vet ki az ember egy marikkal, tet hozzá még lisztet, el kellet morzsálni, meg let szárítva, eszt lehetet későüip használni, ez vőut az ~.*

anyakönyvi ~ mn *Anyakönyvi szóuga* (rég): az anyakönyvi hivatal dolgozója, hivatalsegéd.

anyalevél ~ fn **1.** Szennalevél és a belőle főzött hashajtó tea. *Az ~ vaty szennalevél most is kapható a gyóutyszertárba.* **2.** Felső dohánylevél.

anyalucerna ~ fn Első kaszálású lucerna. *A lucernánál nincs sarjú, csak ~ meg második mek harmadik kaszálás.*

anyámasszony ~ fn **1.** (Megszólításként:) *anya. Vőut ijen család, ahon az anyát anyámasszonnak szólították, nagyon rigi családoknál.* **2.** (Megszólításként:) *anyós. Sz: Anyámasszony katonája:* gyáva férfi v. fiúgyermek.

anyaméh *anyami* fn Méhanya. *Az anyami négy-öt évik tartóu ilete fojamán egymilljóu petét is rakhat.*

anyaméhszefű *anyamíszekfü* fn (Népi gyógynövény:) *Fructus antophilli.*

anyanád ~ fn Második évében levő nád, amelynek már virágja van.

anyányi ~, *annányi* mn Kifejlett, anya nagyságú (lány v. nőtény állat). *Jánygyerekre is monták, mikor elérte a magasságát az annyának, hogy annányi nagy mán. De monták libára is meg bornyúra is.*

anyarács ~ fn (Kaptárban) a fészkek és a mézkamra között található rács, melyen a dolgozók átférnek, az anya azonban nem, így nincs fiasítás.

anyarozs ~ fn Élősködő gomba a rozs kálászában. **Nr:** Az anyarozsból a szülönőknek gyógyszert készítettek.

anyásít ~ i Anyátlan méhcsaládot anyával ellát.

anyásítás ~ fn Anyátlan méhcsalád méhanyával való ellátása.

anyaszél ~ fn Déli szél.

anyaszéna *anyaszína* fn Első kaszálású széna. *Anyaszína az elsőj kaszálás, a második mek sarjú.*

anyaszült ~ mn Anyától született (ember).

anyatehén ~ fn Tehén. *A Mátá megetti guja körülbelől nyolcszáz ~.*

anyatészta *anyatészta* fn A kenyértészta-nak a következő sütéshez kelesztőül eltett része. *Az anyatésztaból tettem ety kicsit a kovázba.*

anyátlanít ~ i Az anyás méhcsaládtól elveszi az anyát. *A méhésznek időünkint ~ani kell a micsaládot.*

anyátlanodik **Ö:** *el~.*

anyatoll ~ fn A fiatal baromfi (csirke, liba) első tolla.

anyató *anyatű* fn Kukorica töve. *A tengerin, az anyatövön kétfelől még nőjt két kisebb, aszt fíjókoltuk.*

anyaváltás ~ fn Az öreg v. beteg méhanya kicserélése egy egészséges, fiatal anyára.

anyaszír ~ fn Fagyasztott zsír, amelyet a friss zsírhoz kevernek, hogy jobban megke-ményedjék.

anyja *annya* fn A feleség megszólítása a férj részéről. **Nr:** A férj általában akkor szólította a feleségét anyjának, amikor már idősebbek voltak, és több gyerekük volt.

anyjuk *annyuk* fn (Megszólításként és megnevezésként:) *annyukom, annyokom:* feleség(em).

annyi **Ö:** *két~.*

annyiból *annyibúl* hsz A tekintetben. *En is hibás vagyok annyibúl, hogy rosszul mon-tam neki.*

anyó *anyóu* fn Idős asszony, néni. **Ö:** *nagy~.*

anyók *anyók* fn (Rézművesmesterség-ben:) az öntőszekrényen lévő kis csapok, amelyekkel a két felet összeerősítik.

anyuka ~ fn Az anyós megszólítása a meny v. a vő részéről.

anyós **Ö:** *öreg~.*

apa ~ fn (Szélirány, ill. égtáj jelölésére.) *Apjáról gyön az esőj:* északról jön az eső. **Sz:** *Az ~d is tehenet vett a vásárba:* (tréfás káromkodásféle). *Az ~d (Úr)istenit!* (károm-

kodás). *Nincs az apja fejfáján:* (törvénytelen gyermekre mondják). *Apja fíja:* apjára ütött. *Ez a gyerek ojan, mintha az apja a száján köpte vón ki:* ua. *Úgy níz rám, mintha ém vónék az apja gyilkosa:* haragosan néz. *Úgy níz rám, mintha az apját megöltem vóna:* ua. *Az apját agyonütötte a szita:* törvénytelen gyerek. *Apád, anyád ide jöjjön!* (pénzt megköpködve:) ennél több pénzem legyen! *Belead ~jit, anyajit:* a sikerért mindent megtesz. *Nem vót az apád üveges:* (akkor mondják, ha vki az ember elé áll, és nem lát-hat miatta). **Km:** *Ne tanizsd ~dat gyereket csinálni:* ne légy okosabb apádnál v. az öre-gebbnél. **Ö:** *nagy~, öreg~, szép~.*

apáca ~ fn Fiatal nőtény juh, amelyet még nem pároztattak. **Sz:** *Mekfeji az ~k te-henét!* (férfi) vize.

apácaszír ~ fn (Népi gyógyszernév:) Ungeuntum ophtalmicum.

apad ~ i Alábbhagy, mérséklődik. *Rázni kellett a vasalót, nehogy ~ni kezgyen a láng.* **Ö:** *el~, le~, meg~.*

apadék *apadik* fn A fa feldolgozásával bekövetkező súlycsökkenésnek a mértéke.

apadorium ~ fn (Népi gyógyszernév:) Emplastrum diachylon compositum.

apámuram ~ fn **1.** (Megszólításként:) *apa. Az ídesapát szólították ~nak is, mer valamikor mek kellett adni a tiszteletet az öregeknek.* **2.** (Megszólításként:) *após. Az apósúnak is monták, hogy ~.*

aparitor ~ fn A reggeli ébresztést végző felsős diák a Kollégiumban.

aparitorság ~ fn Az aparitor tisztsége.

apaszt ~ i **1.** (Tehén) kevesebb tejet ad. *A tehen ellis előjtt ~, kevesep tejet ad, osztán nem át semmit, elapasztott.* **2.** (Méhcsalád) a súlyából természetes módon veszít. **Ö:** *el~.*

áperte ~ hsz (Mondást jelentő igék mel-lett:) nyíltan, egyenesen, őszintén. *Áperte megmontam neki.*

ápertén *áppertén, ápertin* hsz (Mondást jelentő igék mellett:) őszintén, egyenesen, kertelés nélkül. *Ápertin megmonta a vile-mínyit, aki jóul megmonta a másiknak a ma-gáját.*

apja ~ fn Gyermekes férfi megnevezése gyermeke, felesége, ill. menyé, veje részéről. *Oda átjárt ~ dőgözni.*

apjuk *apjok* fn (Megszólításként és megnevezésként a feleség részéről:) férj.

apó **Ö:** *ősz~.*

apók *apók* fn (Rézművesmesterségben:) az öntőszekrényen lévő kis csapok, amelyekkel a két felet összeerősítik.

ápolás **Ö:** *erdő~.*

ápoló **Ö:** *erdő~.*

áporodik ~ i **1.** (Étel) kezd romlottá, állandó, bűdössé válni. *Ami rígebbi, az ~, megáporodik, nem tejjesen friss.* **2.** (Leves) elhűlőben van. **Ö:** *el~, meg~.*

áporog ~ i **1.** (Étel) kezd romlani. **2.** (Leves) elhűlőben van.

apostol *apostol* fn **Sz:** *Az ~ok lován jár:* gyalog.

apparát **Ö:** *sör~.*

applikálás *aplikálás* fn (Szűrre) a rátét felvarrása.

applikációs *aplikációs* mn Rátétes (szűr). *Applikációs szűr:* rátétes szűr.

appretál *apretál* i (Könyvkötészetben:) keményítővel szövetet átitat. **Ö:** *át~.*

aprehendál **Ö:** *meg~.*

április ~ fn **Sz:** *Áprilisz bolongya:* április elsején megtréfált ember. *Áprilist járat:* április elsején megtréfál. **Nr:** Április elsején a fiatalok áprilist járatnak vkivel. Ha sikerül, ezzel a versikével csúfolják: *Áprilisz bolongya, felmászott a toronyba. Mekkérdeszte, hány óyra. Fél tizenkettő, vigyen el a mentő!*

aprit ~ i (Ellenséget) kaszabol, üt-vág. **Ö:** *meg~, össze~.*

apriték *apriték* fn Felapritott hulladékfa.

apritéktermelő in *Apritéktermelő gép:* a kivágott fa darabolásánál és kérgezésénél keletkező hulladékokat felapritó gép.

apritott in *Aprítot té:* tej beleapritott kenyérrel. *Aprítot té vót a vacsora.*

aprits-tej *apriccs-té* fn Tej beleapritott kenyérrel.

apró *aprou* mn *Apró szörmések:* kisebb szörmés állatok.

aprócseléd *aproucseléd* fn Kisgyerek. *A szülőj monta a gyerekeinek öt éves korig, az én kis aprócselédem.*

aprócska *aproucska* fn Nagyon kicsi.

apródesztendő *aproudesztendő* fn (Gubacsapóknál:) (rég) az inaskodás öt éve.

apródonként *aproudonkint* hsz Apránként. *Nem eccerre, hanem apródonkint adom a tyukoknak a tengerit.*

aprófás *aproufás* mn *Aprófás tanya:* (összel, kukoricatörés idején) a szántóföldön kukoricaszár-kévékből készített ideiglenes kunyhó az élelem és a ruhaféle tartására.

aprófürtű mn *Aprófürtű guba:* (módosabb legények viseleteként) rövid szőrű, piros posztóval szegett guba.

aprójóság *aproujószág* fn Baromfi.

aprókáposzta *aproukáposzta* Savanyított vágott káposzta.

aprókása *aproukása* fn Hántolt, legömbölyített szemű árpa; árpakása. *Az aprókását inkább gerslinek montuk.*

aprókásaleves *aproukásaleves* fn Aprókásából készült leves.

aprólék *aproulik* fn **1.** Baromfi. *Reggel kieresztettem az aprólikot.* **2.** Kisebb termetű háziállat. **3.** Ételféle (hús, zöldség). **4.** Levágott szárnyas, juh és sertés végtagja és ehető belső szervei. *Aprólik vót a baromfi feje, lába, nyaka, szárnyahegye, mája, szíve, zúzaja.* **5.** Értéktelen, visszamaradt hulladék (pl. szösz).

apróléklevés *aprouliklevés* fn Baromfi végtagjaiból és belső részeiből főzött húsleves.

aprólékos mn *Aprólikos kása:* kacsapaprólékkal készített kása. *Az aprólikos kása a rucáskása, őregeen nagyon szeretem.*

aprómag *aproumag* fn (A gabonafélék összefoglaló neve.) *A búza, árpa, rozs vót az aprómag, a tengeri már nem.*

aprómarha *aproumarha* fn Baromfi. *A baromfit hitták aprómarhának a tanyán.*

aprópénz *aproupíz* fn **Sz:** *Kifizették aprópénzzel:* röviden elbántak vele.

apros *aprous* mn Apró, kicsi. *Kissé aprós, ha nem termette ki magát, hanem aprósna maradt.*

aproság *aprouság* fn Kisgyermek(ek).

aprosütemény *aprousütemény* fn Többféle sütemény (linzer, keksz, sós sütemény) összefoglaló neve.

aproszemű-szilva *aprouszemű-szilva* fn (Korai szilvafajta.) *Az aprouszemű-szilva, az vőut jóú aszalni.*

aproszentek *aprouszentek* fn Kisgyermek. *Az apraja a családnak az aprouszentek, a gyerekek.*

aproszeres *aprouszeres* fn A kőműves mellett segédkező, téglahordó fiú v. lány.

aproszösz *aprouszösz* fn Rövid szálú, alja szösz. *Mikor tiltották a kendert az apróulíjja aprouszösz vőut.*

aproszörű *aprouszörű* mn *Aprouszörű* guba. aprófürtű guba.

aprotörök *aprotörök* fn Pelyva.

aprovad *aprouvad* fn Vadon élő kisebb madár v. négylábú állat.

aprovadvadász *aprouvadvadász* fn Az a vadász, aki főként provadra vadászik.

aproz **Ö:** *el~.*

apuka ~ fn Az após megszólítása a meny v. vő részéről.

ár¹ ~ fn **Sz:** *Árába van:* drága. *Ára van annak:* ua. *Ennek megadod az ~át:* ezért még megbüntetnek. *Bodóyné is mázs beszél, mikor a bor ~át kirik:* a neki kellemetlen témáról el akarja terelni a figyelmet.

ár² ~ fn Bőr lyukasztására való nyeles szerszám. **Ö:** *lyukasztó~, sléfer~, szegző~, szűrő~, tör~, török~.*

ár³ ~ fn **Sz:** *Úszik az ~ral:* meggyőződés nélkül követi a rosszban a többi.

arabszín *arapszín* fn/mn **I.** fn Pirostarka. **II.** mn Arabszínű, pirostarka színű.

Arad ~ fn **Sz:** *Marad, mint ~:* lemarad.

aranka ~ fn Főként lucernában termő gyomnövény.

arany ~ fn/mn *Arannyal diszít:* a könyv táblájára, gerincére mintákat készít. **Sz:** *Aranyom, rubintom, gyöngyöm:* drága kincsem. *Tiszta a búza, mint az ~:* jó minőségű búza.

Ojan szerencsés, hotyha szart fog a markába, az is arannyá válig benne: (arról mondják, aki bármibe fog, szerencséje lesz). *Ojan szerencsétlen, hotyha ~at fog a markába, az is szarrá válig benne:* (arról mondják, aki bármibe fog, kudarc éri). *Fénylik, mint az ~:* nagyon fénylik. *Nem mind ~, ami fénylik, szegínyhez a szegíny illik:* nem minden értékes, ami annak látszik. **Km:** *Ki korán kél, ~at lél:* korán kelni hasznos dolog. *Az ~bul is cseppen el:* (vigasztalás, ha vkit kár, veszteség ér). *Halgatni ~, beszilni ezüst:* sokszor hasznosabb hallgatni, mint beszélni. **Ö:** *fehér~, sár~.*

arány **Ö:** *elegy~.*

aranyalma ~ fn Sárga színű, apró alma. *Az ~ befőjnek valóú vőut.*

arancsiriz *arancsiriz* fn **1.** A cipészek nullás lisztből készített ragasztója. *A kérget és az orkemínysíget arancsirizzel beragasztjuk.* **2.** (Könyvkötészetben:) a hal úszóhólyagjából készült, a klisé, ill. a szedés felragasztására használatos ragasztóanyag.

aranyér ~ fn **Nr:** *Ki a lekszerencsétlenebb ember a világon? Az orvos. Mert az, ha ~re tanál, akkor is szar akad a markába.*

aranyérfolyás *aranyérfojás* fn Az aranyér váladékkal járó betegsége.

aranyeső *aranyesőj* fn Sárgás színű, vékony babfajta. *Az aranyesőj paszujfajta, zőjtpaszujnak valóú.*

aranyfólia *aranyfólija* fn (Könyvkötészetben:) az aranyozáshoz használt vékony fémlemez.

aranyfonál ~ fn (Paszományosok által használt) igen vékony, aranszínű fémszál.

aranyfüst ~ fn (Könyvkötészetben:) aranyozásra használt igen vékony aranylemez, sztaniolleméz. *Aranyfüst ráncot kap:* (könyvkötészetben:) az aranymetszés készítésekor levegő szorul az aranyfüst alá.

aranyfűz *aranfűz* fn Kosárkötő fűz [Salix viminalis]. *Az aranfűzbű szíp kosarakat kötöttek.*

aranygaluska-sütő *aranygaluska-sütőj* fn Olyan sütőedény, amelyben az aranygaluskát sütik. *Az aranygaluskát úcs csináltuk,*

hogy az aranygaluska-sütőjének az óudalát vastagon kiszórtuk minden soron díjójával, és kiszaggattuk a galuskát kanállal, és mekhentergettük díjójába, és úgy raktuk össze mazsolával.

aranygyűrű aranyűrű fn **Sz:** Nem esik le az aranyűrű az ujjadrú, ha mekcsinálod: (akkor mondják, ha vki húzódozik a munkától).

aránylag ~ hsz Arányosan, egyformán. Ha valakinek vóút két ágya, két ládája vaty sújra is etyformán vóút neki, hogy ez is ojan sújú, mint a másik, akkor montuk, hogy ~ van neki.

aranylap ~ fn (Könyvkötészetben:) vékony aranylemez. Aranylapot felhord: (könyvkötészetben:) az aranylapot a nyomófelületre felrakja.

arany metszés arammeccs fn Díszkötésű könyvek körülvágott lapjainak aranyozása.

arany metszés-készítő in Arammeccs-készítő szerszámok: (könyvkötészetben:) a le húzópenge, aranyfelhordó keret, tojásfehérjertartó pohár és achátkövek összefoglaló neve.

aranyműves arammíves fn Ötvös. Debecembe az ötvöst úgy monták, hogy arammíves.

arányos ~, erányos mn **1.** Derék, jóra való. **2.** Tisztességes, becsületes.

aranyoz ~ i A könyv címének, írójának a fedőlapra, ill. gerincre történő rányomása. **Ö:** meg~.

aranyozás **Ö:** dús~.

aranyozófelület aranyozófelület fn A könyv gerince, táblája és metszése együtt.

aranyozógép aranyozógép fn Könyvborítók bearanyozását végző nyomdai gép.

aranyozókés aranyozókés fn (Könyvkötészetben:) az aranyfűst elvágására használt kés.

aranyozópárna aranyozópárna fn (Könyvkötészetben:) rugalmas anyaggal töltött alátét, melyen az aranyfűstöt felszeletelik.

aranyozóprés aranyozóprés fn Kézi aranyozáskor a könyv beszorítására használt prés.

aranypármen aranypármin, aranyparmen fn Pirosan csíkozott aransárga héjú té-

lialma. Az aranypármin finom alma vóút, sárga, kicsit piros, círmos.

arany paszomány ~ fn Ruhát díszítő aranyozott zsinór.

arany szőrű aranszőrű mn Világos szőrű (állat). Aranszőrű bárány: mesebeli bárány.

aranytűdő arantűdő fn (Gúnyos, tréfás megszólítás:) lelkem.

arasz ~ fn A széttárt hüvelykujj és kisujj közötti távolság; nagy arasz. **Ö:** bak~, nagy~.

áraszt ~ i (Földet) vízzel eláraszt.

arató aratóu fn **1.** A gabona aratását végző személy, kaszás. **2.** Az aratást végző munkások (tsz-ban): kaszás, marokszedő, kévekető.

aratóbál aratóubál fn Az aratás befejezését követő táncmulatság. **Nr:** Az aratóbál főleg az uradalmakban terjedt el. Vacsorával kapcsolták össze, általában Péter-Pálkor v. vasárnap este héttől reggelig tartott.

aratóbanda aratóubanda fn Aratási munkára közösen elszegődött munkások csoportja.

aratógazda aratóugazda fn Az aratóbanda vezetője.

aratógép aratóugép fn Gabona aratására való gép. Az aratógépet négy lú húszta.

aratókorsó aratóukorsóu fn Főként aratáskor használt egyfűlű vizeskorsó.

aratókoszorú aratóukoszorú fn Az aratóünnepre kalászból, mezei virágokból font koszorú.

aratómulatság aratóumulacsság fn Aratóbál.

aratórész aratóúrész fn A learatott gabonából az aratóknak munkabéreként adott hányad.

aratóünnep aratóünnep fn Az aratás befejezésének megünneplése. **Nr:** Az aratás befejezése után a részesaratók búzakalászból, mezei virágokból aratókoszorút, ritkábban búzababát kötöttek, és ünnepélyes menetben a földesúr, tisztartó v. gazda elé vitték. A vendégség rendszerint táncsal fejeződött be.

árbocakác árbóucákác fn Egyenes törzsű, kevés ágat növesztő akácfa.

arc ~ fn **1.** Száj, szájúreg. *A bagóút betették ide jobbról vagy bārul az ~ogba, és arról köpköttek.* **2.** (Könyvkötészetben:) a könyv borítójának elülső része. *Arcal felfele van:* a könyv színével fölfelé fekszik.

arccaljászol *arcaljászol* fn Az istálló közepén álló jászol, amelynek mindkét oldalára kötnek állatokat.

arcorbánc ~ fn Az arc orbáncos betegsége.

arcrák ~ fn Az arc rákos megbetegedése.

árenda ~ fn **1.** Haszonbér(let). *Kiaggya ~ba:* (földet, házat stb.) kiad haszonbérbe **2.** A haszonbérletért fizetendő díj, haszonbér. *Árendába vesz:* haszonbérbe vesz. *Árendába vettem a főüggyit.*

árendás ~ fn Bérlő, haszonbérelő. *Az vóut az ~, aki bírbe vette a főüdet. De a kocsmáros is, ha mástul bírelte a kocsmát.*

árgyélus ~, *árgyilus* fn Az ~át!: (csodálkozás, bosszúság kifejezésére).

áristom ~ fn (rég) **1.** Tömlőc, börtön, zárka. *Áristomba zárták, aki lopott. Áristom, aszt akkor monták, amikor még a pandurok vóutak.* **2.** (Katonai) zárka. *Az ~ az a hej, ahova a katonád bezárták ety-két napra.* **3.** (Katonaságnál:) rövid szabadságvesztés. *Két nap ~ot kapott.* **Ö:** kaszánya~.

árja **Ö:** föld~, zöld~.

árkol **Ö:** ki~.

árkon-berken *árkom-berken* hsz Árkon-bokron át.

árkus ~ fn (rég) **1.** Ívpapír. **2.** (Jelzőként:) egy ív(nyi) (papír).

árkuspapír ~ fn (rég) Ívpapír. *Árkuspapírra írtam.*

ármádia *ármádija* fn (rég) Had(sereg).

árnyallik ~ i Sötétedik. *A setítédiket úgy is montuk, hogy ~.*

árnyék *árnyik* fn *Árnyigba ül:* árnyékos helyre ül. *Árnyiknak fordul:* a napnak háttal megy. *Mikor mán kezdi sütni a nap a szemit, akkor fordul a birka árnyiknak visszafele.* **Sz:** *Nem ijed meg a maga árnyikátul:* bátor. *Ojan, mint az árnyik:* beteges külsejű. *Ojan gyenge, mint az árnyik:* nagyon gyenge, közel van a halálához. *Az árnyikátul is fil:* nagyon

gyáva. *Csak árnyika ömmagának:* nagyon lesóványodott. **Km:** *Jóy a vín fa árnyikába ülni:* hasznos az idősök tanácsát meghallgatni, megfogadni. *Árnyikájir becsülik a vín fát:* az öregeket tapasztalataik miatt tiszteljük. **Ö:** *nyúl~.*

árnyékszék *árnyikszék* fn Gödör fölé épített, deszkaülőkészű illemhely.

árok ~ fn **1.** Varratárok a cipő talpán. **2.** (Kosárfonásban:) a vesszők között keletkezett mélyedés. **Sz:** *Spekulál, mint Hatvani az ároga:* gondolkodik, töpreng; törí a fejét vmin. **Km:** *Döglöt kutyának ~ a heje:* (családtalanul elhalt agglegény sorsára utaló mondás). **Ö:** *szitó~.*

árokír ~ fn (tréf) (Emberi) ürülék. *Este belelíptem egy árokírba.*

aromaanyag ~ fn Aroma. *A jóy pájinka asz csendes, simulékony, megöürzi az ~ot.*

árpa ~ fn **Nr:** A szemén kialakulóban lévő árpa visszafejlődik, ha fokhagymával megdörzsölik. — Másik “gyógymódja” a ráolvasás: *Árpa, ~, lekaszállak, fehér lú seggibe hánylak.* (Közben a mutatóujjat a szemén körbe-körbe kell mozgatni.) **Ö:** *anna~, tavasz~.*

árpaasztag ~ fn Árpakévékből rakott asztag, kazal.

árpádgomb ~ fn (Paszományosok által készített) lapos tetejű, hasogatott díszgomb.

árpafőzet *árpafőzet* fn Árpából főzéssel készített kivonat.

árpakalász ~ fn Az árpa feje. *Árpakalász vóut kétsoros meg nýtysoros. A kalázba két ódalt vóutak a szemek, a másikon meg a négy óyudalán.*

árpakereszt ~ fn Árpakévékből rakott kalangya.

árpakéve *árpakíve* fn Három marokból kötött árpacsomó.

árparépa *árparípa* fn (Népi gyógynövény:) Herba heliantheus.

árpáskörte ~, *árpáskörti* fn Az árpával egy időben érő körtefajta.

árpásszuszék *árpásszuszik* fn Nagy faláda, amelyben árpát tartanak. *Az árpásszuszigba sok árpa belefirt.*

árpaszálka ~ fn Az árpa kalászából ki-nyúló, hosszú szálka.

árpaszalma ~ fn Kicsévelt árpa szára.

árpatarló *árpatailló* fn **1.** Az a föld, amelyről az árpát levágták. *Ha az árpataillót felszántották, oda ugorkát vetettek utánna, vaty kölest.* **2.** A levágott árpának a földből kiálló szárai.

árpávalérő-körte *árpávalírő-körti* fn (Nyári körtefajta.)

arrébb ~ hsz Arrább.

arra *āra* hsz *Ára való* *nízvist*: ami azt illeti. *Ára való* *nízve*: így, ilyenformán.

arrunnét *ārūnnét* hsz Onnan, abból az irányból. *Ārūnnét jön az eső.*

árt¹ ~ i Károsan hat, bajt okoz. *A zivatar sokat ~ott a búzának, mekkunyhósította. Így összezsavarta.* **Sz:** *A légynek se ~:* szelíd. *A harag ~ a szípsígnak:* (mondják a mérgeledőnek, főleg lánynak). *Ha nem használ, nem is ~:* (főként gyógyszerre mondják).

árt² ~ i *Vmibe ártya magát*: vmibe beleavatkozik. *Ne ársd magad a mázs dögába.* **Ö:** *bele~.*

ártány ~, *ártán* fn Herélt sertés.

ártatlan ~ mn *Ártatlan kípét vág*: szenvedést mutat. *Ha valaki ~ kípét vágott, asz monták, úcs csinál, mintha vizet se tudna zavarni.*

ártézi ~ mn Artézi.

ártó Ö: *szíj~.*

áru Ö: *fazekas~, fűrés~, rőfös~, száraz~, töltelék~.*

áruhenger ~ fn **1.** (Kétfestésben:) a mán-gorláshoz használt esztergályozott fahenger. **2.** A szövőszék két hengere közül az, amelyikre a kész szövet feltekeredik.

áru ~ i *Árúja magát*: (nő) festi magát. **Ö:** *ki~.*

árulkodás *árúkodás* fn **Sz:** *Árúkodás ma-jomszokás*: árulkodni csúnya dolog.

árulkodó *árúkodó* in **Sz:** *Árúkodó Judás, kipukkant a tojás*: (árulkodó gyerek csúfolása).

áru *áru* fn Kis faasztal, amelyre a vásáron az árut kirakják.

áru *áru* fn (rég) Állvány-féle, amelyre a vásáron a szíjgyártók termékeit kirakják.

áru *áru* fn A piacon a gubák árulására kijelölt hely.

áru *áru* fn (rég) Erős, vízálló anyagból készült pokróc, amelyre vásárokon az árut kirakják. *A földre áru-áruponyvára két láb gubát raktunk.*

áru *áru* fn (rég) A guba árusítására szolgáló (nyitott) helyiség.

áru Ö: *cukor~, méz~, suba~.*

áru ~ fn Fatelepen a készáru elhelyezése-re szolgáló terület.

árva ~ fn **1.** Anya nélküli méhcsalád. **2.** Elhagyatott, gyámoltalan. *Árva lélek.* **3.** Egyetlen. *Eggy ~ szóut se szóult.* **Km:** *Az ~t még az ág is húzza*: a nehéz élete mellett minden baj az árvát éri.

árva *árva* fn (A juhtartás műszavaként:) a bőr kötőszöveti rétege.

árva *árva* fn **1.** Csalánszerű, de nem csipős levelű gyomnövény. **2.** Peszterce. **3.** Repkény.

árva *árva* **Ö:** *mezei~.*

árva *árva* ~ fn (rég) (Népi gyógynövény:) *pulvis pedicorum.*

árva *árva* ~ mn Ügyetlen, gyámoltalan. *Az idétlen, gyámolatlan férfi vóut az ~.*

árva *árva* fn A legelő szarvas-marha, juh v. más állat megszáradt trágyája, amelyet rendszerint tüzelőnek használnak. *Az árva, amit a jószág nem ecs csomóba, hanem elhullajtott, árva hatta.*

árva *árva* ~ i Elárvul, árvaságra jut. **Ö:** *el~.*

árva ~ fn **1.** Lábikra. **2.** (Szörmekikészítésnél:) a lenyúzott állati bőrön maradt hús, amelyet feldolgozás előtt le kell vakarni.

árva *árva* ~ i Egyedül van.

árva ~ fn Az ár különböző alakú, fém-ből készült része, amellyel a bőrt lyukasztják.

árva *árva* fn Szőlőtőke, amelyet nem az anyának nevezett tőkéről gyökerez-tetnek, hanem vesszőből növesztenek.

árva *árva* fn Erdőben nőtt, makkról hajtott szívós, rugalmas tölgyfa.

árvatölgyfa *árvatöütyfa* fn Árvatölgy.

árvatölgyfabot *árvatöütyfabot* fn A pásztorok árvatölgyből készített, trágyalében érlelt bunkósbotja.

árvavessző *árvavesszőü* fn Szőlőtőkéről szaporítás céljára lemetszett vessző.

árverés *árveris* fn **Nr:** Az árverésen befolyt összegből először az adóhivatalt elégitették ki.

árvíz ~ fn **Sz:** *Várják, mint Tiszaháton az árvizet: egyáltalán nem várják.*

árvul **Ö:** *el~.*

arzola ~ fn *(rég)* Arzénes permetezőszer.

ásás **Ö:** *kolompér~, krumpli~.*

áskálódik *áskálóüdik* i Intrikál. *Áskálóüdik ellene, rosszat mond rá.*

ásó **Ö:** *agyag~, bokor~, fatő~, lapát~.*

ásófű *ásóüfü* fn Vajfü [!].

ásóköpű *ásóüköpü* fn Az ásó cső alakú része, amelybe a nyelet erősítik.

ásólapát *ásóülapát* fn Ásó formájú, gömbölyű orrú vaslapát.

ásónyom *ásóünyom* fn Ásóhosszúságnyi mélység. *A nigy ásónyomot úgy mongyák, hogy rigirozzák a főüdet.*

ásórugó *ásóürugóü* fn Az áson levő, fordított L alakú vas, melyre a lábat ráhelyezve, az ásót a földbe nyomják.

ásóz *ásóüz* i Ás.

áspiskigyó *áspiskigyóü* fn **Sz:** *Ojam, mint az áspiskigyóü: álnok, gonosz, veszekedős (vénaasszony).*

ástok ~ fn Az a fa, amelybe a szekér tengelye bele van ágyazva; tengelyágy, tengelytok.

aszal ~ i **Sz:** *Elmehecc Nyárittyembe jeget ~ni: elmehetsz világgá, senki se törődik veled. Nr:* A gyümölcsöt (szilvát, körtét, almát) kemencében aszalták. Az aszalnivalót nagy tepsikben kenyérsütés után rakták be a kemencébe. **Ö:** *meg~.*

aszalék *aszalik* fn Aszalt gyümölcs. *Aszalik az alma, körte, szilva vegyesen megaszalva.*

aszaló *aszalóü* fn **1.** Gyümölcsaszaló házikó. **2.** (Gubásmesterségben:) a tüzelőfának a katlan előtt levő szárítója. **Ö:** *szilva~.*

aszalódik *aszalóüdik* i **1.** (Gyümölcs, zöldség stb.) melegtől ráncossá zsugorodik. **2.** (Lekvár) a víztartalom csökkenésével összeszárad.

aszalókosár *aszalóükosár* fn Lapos vesszőkosár, amelyen a gyümölcsöt aszalják.

aszalós *aszalóús* fn Az aszalás munkáját végző személy.

aszaltszilva-leves *aszaltszilva-leves* fn Aszalt szilvából készített leves. *Aszaltszilva-levest főüzött, vikony, piros rántással.*

aszalvány ~ fn **1.** Aszalt gyümölcs. **2.** (rég) Angolkór. **Ö:** *bél~.*

aszaly *aszaj* fn **1.** A szűr két irányba kihajtott első felének, az elejének a középső, himzett része. **2.** A szűr hónalja alatti betoldás.

aszály **Ö:** *gyermek~.*

aszályos *aszájós* mn Szárazság miatt összeaszott (szem).

aszat *acat, aszot* fn Bogáncsszerű szántóföldi gyomnövény. **Sz:** *Ojan, mint az aszot, nem lehet kiürtani: (vmi értéktelen dolog elpusztíthatatlan).*

aszatka *aszotka* fn Aszat.

aszatkakóró *aszotkakóüróü* fn Az aszat megszáradt szára.

aszatkó *aszotkó* fn (Növényfajta).

aszatkóró *aszotkóüróü* fn Aszatkakóró.

aszatol *acatol, aszottol* i Aszatot irt.

aszatolás *acatolás, aszottolás* fn Az aszat (ki)irtása. *Az aszottolást főülek serdülőü gye-rekek csinálták, ezek vóütak a félnap számo-sok, mer a munkájukir csak a felit kapták, mint a felnüüttek.*

aszatoló *acatolóü, aszattolóü, aszottolóü, aszotolóü* fn **1.** Bot végére erősített éles vaslemez v. kaszadarab, amellyel tavasszal a vetésből az aszatot, konkolyt stb. kiszúráják, ki-gyomlárlják. **2.** Aszatot irtó, gyomlárló személy, különösen gyerek v. asszony.

aszatolóbot *acatolóübot* fn Az aszatolás szerszáma.

aszatos *acatos, aszottas* fn Aszattal benőtt terület.

aszik **Ö:** *fel~.*

aszkária *aszkárija* fn (rég) Húsbirka. *Az aszkárija az orosz vóut, jóu hústípusú, húsbirka vóut.*

aszkór *aszkóur* fn (rég) A testet sorvasztó betegség (pl. tüdővész).

ászok ~ fn **1.** A kamrában a téglákra fektetett vastag deszka, ill. gerenda v. lóca, amelyre zsákokat, hordókat v. mást raknak. *A hordóu két vastag gerendán, ászkon ált a pincébe.* **2.** Gyümölcs tárolására használt polc. *Ászkon van a láda, póycon.* **3.** Kamra v. magtár része.

ászokfa ~ fn Ászoknak használt gerenda.

ászokhordó *ászokhordóu* fn Bor tárolására szolgáló fahordó.

aszondom ~ i Azt mondom.

aszongya ~ i (Mások szavainak idézésére, ill. töltelékszóként:) azt mondja. *Aszongya a szomszéd, hogy mennyek vele vadászni.*

aszottas¹ mn Száraz. *Hosztam az aszottasz borsóbul egy villával.*

aszottas² l. **aszatos**

asszony ~ fn *Asszony gongya:* a ház körüli teendők. **Sz:** *Asszony a talpán:* (olyan asszonyra mondják, aki megállja a helyét, mindenhez ért). *A rendes ~ szombaton süt, hétfűn mos.* — *Ráfekütt az ~ a gatyára:* (tréf) (annak a férjnek mondják, aki későn kelt fel). *(Ennél a háznál is) az ~ horgya/ viseli a kalapot:* az asszony az úr a háznál. *Ott asszony viseli a kalapot:* ua. *Megenném a szíp asszon főüsztyit:* megéheztem. *Akarmijen öreg ~, ha firhe megy, csak menyasszony:* a későn férjhez menő nő számára is új élet kezdődik. **Km:** *Asszonnak szájába a karja:* az asszonyok szóval védekeznek és támadnak. *Az asszonnak három szüksége: bü píz, kellemetes firfi, szárasz fa. Három ~ egy vásár:* az asszonyok szeretnek hangoskodni. *Két ~ he-tivásár, három ~ zsigvásár/országos vásár:* az asszonyok szeretnek és tudnak hangoskodni. *Szíp asszomba kicsi hiba nem naty kár:* (lényegtelen hiba észrevevésekor, elnézést kérően mondják). *Az asszonnak szíles a kötőüje sokmindent eltakar:* a család belső viszályait a jó feleség nem viszi a nyilvánosság elé, hanem titkolja. *Az ~t az elsőü ingibe*

kel megverni: mindjárt az esküvő utáni héten. *Az asszont a szája szokta megverni:* a veszedős, szájaskodó asszonyt a férje veréssel bünteti. *Szegény asszony vízzel főüz:* —. *A píz olvasva, az ~ verve jóu:* (a feleség kiszolgáltatott helyzetére utaló elavult felfogás). *Az ~ olvasva, a píz verve jóu:* (csapodár férfiak szerint). **Ö:** *ágyom~, anyám~, bába~, bejá-ró~, beles~, főző~, gazd~, herélő~, húgom~, ifi~, javas~, jós~, kenő~, kenős~, kérő~, kiadó~, kis~, koma~, komám~, komja~, kommen-dáló~, kötő~, kötőző~, látó~, meny~, menyé~, mester~, nagy~, napam~, nász~, öcsém~, öreg~, réz~, sirató~, sógor~, sütő~, szá-kács~, tudós~, virrasztó~.*

asszonybál *asszombál* fn Asszonyoknak rendezett táncmulatság. **Nr:** Debrecenben nem volt, de egyes környező falvakban tartot-tak asszonybált.

asszonyguba *asszonguba* fn Nők számára készített, a férfiakénál rendszerint rövidebb guba.

asszonyi Ö: *meny~.*

asszonyka *asszonka* fn **1.** Fiatalasszony **2.** Kis termetű asszony.

asszonykínozó *asszonkínozóu* fn (Fésűs-mesterségben:) a fésűk fényesítésére használt, egyik oldalán posztóval bevont félméteres lécdarab.

asszonykodik Ö: *gazd~.*

asszonymunka ~ fn Asszonynak való könnyebb munka.

asszonynép *asszonníp* fn Nők (összessége v. kisebb-nagyobb csoportja). *Összedált az asszonyníp pletykálgodni.*

asszonynépség *asszonnipség* fn Asszony-nép.

asszonyos ~ mn Asszonyokat maga mel-lett meg nem tűrő (tehén).

asszonypolitika *asszompolitika* fn Asszo-nyi furfang, ravaszság.

asszonyság *asszonság* fn Módosabb, idő-s(ebb) férjezett nő címe.

asszonyszötte *asszonszötte, asszonszütte* mn/fn **I.** mn Házi szövésű (vászon). *Asszonszütte gatyá:* házi szövésű vászonból készített gatyá. **II.** fn Házi szövésű vászon.

Nr: Asszonyszötte gatyát viseltek a hortobágyi gulyások.

asztag ~ fn/mn **I.** fn Gabona kévéiből rakott szabályos, magas nagy halmaz. *A búzát nagy ~ba rakták. A learatod búzát hortug be ~ba.* **II.** mn <Jelzőként> ilyen mennyiségű kalászos termés. Pl.: *két ~ búza.* **Ö:** árpa~, búza~, gabona~.

asztagfenék *asztakfenék* fn Az asztag alapzata. *Rendes hejen szalmát tettek, az vóút az asztakfenék, ára kesztik rakni az asztagot.*

asztaghaja *asztakhaja* fn Az asztag teteje. *Az asztakhaja vaty hajazat az, amikor kifele áll a kalász.*

asztaghajazat ~ fn Asztaghaja.

asztagolás ~ fn Asztagrazás.

asztagos ~ fn Az a munkás, aki az asztagról a cséplőgépre dobálja a kévéket. *Neki vóút egy ~sa, aki feltette a gépre a kívit.* **Nr:** A cséplés kezdetekor a munka irányítója így adta ki a tréfás utasítást: *Asztagra ~, dobra ítető, faszra kivevágó!* <mert a kévevágó nő volt>.

asztagrakó *asztagrakóu* fn Az asztagot építő, rakó munkás.

asztal ~ fn **1.** A cséplőgép teteje, ahol az etető és a kévék kötelét kibontó v. elvágó munkások, rendszerint lányok állnak. **2.** <Az aratógép része> *Az aratóúgépnek vóút egy nagy, széles ~a, azom vóút a kelepce.* **3.** A fazekaskorong fedőlapja. **Sz:** *Asztāra csap:* határozott fellépéssel rendet teremt. **Ö:** boncoló~, festék~, gomolya~, gyalog~, gyalu~, kocka~, kihúzó~, nagy~, sajtnyomó~, szabász~, szabó~, szervíz~, szűz~, tarkázó~.

asztalabrosz ~ fn Asztalterítő. *Asztalabrosz vóút nítyszemíjes, hatszemíjes mek tizenkét szemíjes is.*

asztalalappzat ~ fn <Kétfestésben> a mán-gorlónak erős gerendákra épített, nagy méretű fa asztallapja.

asztalfia *asztalfija* fn Asztalfiók. *Az evőü-eszköz az asztalfijába van.* **Sz:** *Úgy jár a szeme, mint az asztalfija:* nyugtalanul pillantgat ide-oda. *Járjon a szemed, mint az asztalfija!* ne légy nyugodt!

asztalfőnök *asztalfőnök* fn Az étkezés rendjéért felelős diák a Kollégiumban.

asztalfutó *asztalfutóu* fn <Az abroszra tett> keskenyebb asztalterítő.

asztali mn *Asztali áldás:* a család étkezésekor az asztalnál mondott rövid ima. *Asztali sodróúkerék:* <paszmányosoknál> kb. 30 cm magas két áttételes fogaskerekű, egyhorgú, asztalra csavarható kéziszerszám. *Asztali szőülő:* csemegeszőlő. **Nr:** Az asztali áldást egyes helyeken az apa, másutt a legidősebb gyerekkel kezdve minden nap a következő legidősebb gyerek mondta.

asztalkendő *asztalkendőu* fn Étkezéskor a száj és a kéz törlésére használt kendő, szalvéta.

asztalkonyha ~ fn Asztalhoz hasonló konyhai tűzhely.

asztalnemű ~ fn Az asztalterítők és asztalkendők összessége.

asztalspór *asztalspóur* fn Takaréktűzhely. *Az asztalspóurnak nem vóút tornya, lapos tetejű vóút.*

asztalszék ~ fn Közös tálból v. bográcsból való étkezéshez használt alacsony asztal, melynek közepén lyuk van a bogrács számára. *A közepin az ~nek juk vóút, abba tettik a bográcsot. A Hortobágyon is árul ettek meg a tanyavilágba is, vóút minden tanyába ~.*

asztrakán *asztragán* fn Ellés után rögtön leölt kisbárány bőre és bundája.

asztrakánbunda *asztragánbunda* fn Asztarakánból készült bunda.

asztrakánsipka *asztragánsipka* fn Asztarakánból készült sapka.

aszúsodik ~ i Aszottra érik, aszúvá válik.

aszúszem ~ fn Megtöppedt szőlőszem.

aszúszőlő *aszúszőlőu* fn Aszalódottra érett szőlő. *Az aszúszőlőu ojan mazsolaszőlőu.*

át ~ hsz Odaát.

átbotába ~ hsz Felületesen.

átaljában *átajjába* hsz Általában.

átalkodik **Ö:** meg~.

átall ~ i Restell vmit.

átalló *átallóu* fn Vállon átvethető kendőfélé. *Átvette az átallóu.*

átapretál ~ i (Könyvkötészetben:) szöveget mindkét felületén keményítővel beken.

atávikum *atávikom* fn Atavicum [!]

átbucskázik ~ i Átbukfencezik.

átbújik *ádbújik, ádbúvik* i Vmilyen akadályon lehajolva átmegy. *A tyúk ádbúvik a kerítés alatt.*

átbrehol *ádbrehol* i **1.** (Mézeskalácsos) javító anyagot dolgoz bele a tésztába. **2.** (Mézeskalácsos) tésztát átgúr. *Brehold át ety kis mézzel, mert kucorodik a tiszta!*

átcsap *ácssap* i **1.** A másik oldalra átüt. **2.** (Gubásmesterségben:) a mellék egyik körömpőfogról a másikra átcsúszik. **3.** (Szörme)bunda egyik oldala átlóg a másik oldal elé.

átcsúsztat *ácsúsztat* i (Szörmés) a különböző hosszúságú szörmét összevarrja.

átcsúsztatás *ácsúsztatás* fn (Szörméseknél:) a különböző hosszúságú szörmék összevarrása. *A laposz szőőrnek a tömöt szőőrbe vagy a rövid szőőrnek a hosszabbba való átcsúsztatása hibákat idézhet elő.*

átcsűröl *ácssűröl* i Áttölt.

átdagaszt *áddagaszt* i (Kenyértésztát) újra átgúr. *Kelés után át kel dagasztani még eccer a tésztát.*

átdarál *áddarál* i (Szilvát) darálással kis darabokra vág. *Áddarálták a szilvát, mert ha egybe van a héja, lepördül.*

átdigicsel *áddigicsel* i Áthajt, áthúz. *Szípen áddigicselték a pájinkát a másik tartájon is.*

átdobol *áddobol* A méhrajt a kas veregetésével egy másik kasba kergeti. **Nr:** A két kast szembefordítják, az üres kerül felülre, és az alsó nyhe ütögetésével a méheket átterelik az üres kasba.

átdobolás *áddobolás* fn Méheknek másik kasba való áthajtása.

átdolgoz *áddolgoz* i Kamrának v. más helyiségnek a földpadlóját vizes sárral felfrissíti, majd újra letapasztja.

átéget *átiget* i *Átígeti magát:* (rézművesmesterségben:) az öntőhomok szennyeződése hő hatására elég, ezáltal kis üreg képződik a tárgyon.

átérik ~ i (Szalonna) fogyasztásra alkalmassá, jóízűvé válik, mivel a só kellő mértékben átjárta; megérik.

átfejt ~ i (Bort) lefejt. *Asz tartották, hotyha két karácsony köszt, napos időjbe húzzák át, fejtik át a bort, akkor kristályosabb, csillogóbb lesz a bor.*

átfekvő in *Átfekvő mag:* olyan mag, amelynek a kikeléséhez két v. több év szükséges.

átfésül *átfűsül* i (Szörmét) megfésül.

átfolyónyílás *átfojónyílás* fn Rész a keverőlapáton, ahol a lekvár átfolyhat keverés közben. *A keveredést még az is elősegíti, hogy a keverőlapátok szárnyajában átfojónyílások vannak.*

átfürödés **Ö:** *bél~.*

átfüggesztés *átfüggesztés* fn (Méhészetben:) a fiasításos keret áthelyezése egy másik családhoz v. családon belül. *Az átfüggesztésnek meghatározott időjbe kel történni.*

átfűz ~ i (Kosárfonásnál:) vesszőt vmin átbújtat. *A férfi átfűszte az egyik vesszőt a másikon.*

átgór *ádgóúr* i Átdobál, áthajigál.

átgyúr *ádgúr* i (Fazekasmesterségben:) az agyag gyúrással történő megdolgozása, melynek során kiszűrlik belőle a szennyező anyagokat.

áthajint ~ i Áthajít, átdob vmit. *Áthajintotta a szomszédba a kártoját.*

áthajt ~ i (Fazekas) az agyagörlőgépen két henger között átengedi az agyagot.

áthajtott in *Áthajtott előzők:* (könyvkötészetben:) az első és az utolsó ívet összefogó tartósabb papírlap.

áthallik ~ i Áthallatszik.

áthidal ~ i (Méhészetben:) a kereteket összeépíti.

áthurcolkodik ~ i Átköltözködik.

áthúz ~ i **1.** (Bort) lefejt. *Aut áthúsom a bort egy másik hordóba.* **2.** A folyadékot, szeszt egyik helyről a másikra átvézet, eljuttat vmin keresztül. *A lecsapódott fojadékot áthúzzuk még eccer egy másik tartájba.*

áthúzás ~ fn A bor lefejtése.

atka **Ö:** *gubacs~.*

átka **Ö:** *isten~.*

átkap ~ i **1.** Tűz átsap vhova. **2.** Szokásává válik, hogy gyakran átjár vhova.

átkén ~ i (Könyvkötészetben:) megragasztandó anyagot ragasztóval megken.

átkoz **Ö:** *ki~.*

átkütyül ~ i (Kosárba tett gyapjút folyóvízben) kavargatva, rázogatva átmos.

átlaból ~ i (Nehézségeken:) túljut. *Nagy nehezen ~tam eszt a dőugot.*

atlac ~ fn (Paszományosmesterségben:) bojttnakvaló.

átlaló *átlaló* fn A fatörzs átmérőjének megmérésére szolgáló fából v. vasból készült tolómérce.

atlasz ~ fn (Paszományosmesterségben:) a bortniban szegődész.

atlaszszövés *atlaszszövés* fn (Paszományosmesterségben:) olyan szövésfajta, ahol a minta kissé kidomborodik.

átlép *átlép* i **Nr:** Kisgyereket nem szabad átlépni, mert nem nő tovább. Ha mégis megteszik, akkor hátrafelé újból át kell lépni.

átlóg *átlóg* i Szörmebunda egyik oldala a másik elé lóg.

átméret *átméret* fn Átmérő, keresztmetszet. *A kájhacsű átmérete passzolt a jugba.*

átmérő **Ö:** *fej~, has~.*

átmérőcirkli **Ö:** *agy~.*

átmetszés **Ö:** *ütr~.*

átnéz *átnéz* i (Könyvkötő) a hibák kiszűrése végett a könyvet átlapozza.

átnyersül ~ i Átnedvesedik. *Át van a főüd nyersülve.*

átok ~ fn Baj. *Úgy a szőülőjnek, mint a gyümölcsösnek legnagyobbik átka, ha sog benne a gyomnövény.*

ától-cettig *ától-cettig* hsz Elejétől a végéig.

átolvas ~ i Újra megszámol vmit.

átölt *átölt* i A befűzött fonalat a tüvel az anyagon áthúzza. *Át- és visszaölt:* (gubás-mesterségben:) körbekötöz.

átöltés *átöltés* fn A befűzött fonálnak tüvel történő áthúzása az anyagon. *Átöltéssel vár.*

átömlőnyílás *átömlőnyílás* fn Átfolyónyílás.

átpötyögtet *átpötyögtet* i (Lekvart) lassan újrafőz.

átpuhít *átpuhít* i A megszáradt, megkeményedett szörmebőrt puhává teszi.

átpuhítás *átpuhítás* fn A megszáradt, megkeményedett szörmebőr puhává tévése.

átpuhul ~ i A szörmebőr mindenütt puhává válik.

átrakás ~ fn (Szörmekikészítésnél) a hibás v. hiányos rész javítása a bőr másik oldalából.

atralapu *atralapú* fn (rég) (Népi gyógynövény:) folia farfara.

átszab ~ i (Méhész) egy v. több lépet nagyobb keretbe helyez, hogy a méhek kitöltsék a keret üres részeit, ill. hogy a lépdarabokból egységes léptáblát építsenek.

átszítat ~ i (Nedvességgel, folyadékkal) átitat vmit.

átszolgál *átszolgál* i (Vmilyen tárgy, ajtó, ablak stb. elhelyezkedésénél fogva) átnyílik, átvezet vhová. *Az egérjuk átszolgál a falon.*

átszúr ~ i (Kosárfonásnál:) egyik vesszőt a másikon átdugja.

áttelel ~ i (Vadon élő állat) átvészeli a telet.

átteleltet ~ i (Jószágot) egész télen etet.

áttelepít ~ i Méhcsaládot más méretű méhlikásba helyez át. *A méhcsaládot megnövekedése miatt át kellett telepíteni egy nagyop kaptárba.*

áttelepítés *áttelepítés* fn Méhcsalád más méretű kaptárba történő áthelyezése.

attól *attól* hsz (Hasonlításban:) annál.

attólon hsz *Attólon* fogva: attól kezdve.

áttör ~ i Ételneműt lyukacsos eszközön átnyom. *Szitán törjük át a ledarált hajat.*

áttört ~ in **1.** Lyukacsos hímzéssel díszített (felsőruha). **2.** *Áttörd díszítés:* (fazekas-mesterségben:) olyan díszítés, amelyet előre megszerkesztett, előrajzolt tervek alapján metszenek ki az edény falából. **3.** *Áttört szövés:* (paszományos mesterségben:) kreppszövés.

átüt ~ i Átvág, áttör. *Vastag bűr vóyt rajta, aszt ~ni, meg a csontot is.*

átvág ~ i (Szörme)bunda egyik oldala átlóg a másik elé.

átvágásos mn *Átvágásos erjesztis:* az erjesztésnek az a fajtája, amikor egy erjedésnek indult cefréből öntenek hozzá az erjedésre váró gyümölcshöz.

átvált ~ i Megváltoztat. *Az én tanulással kapcsolatos időjmet át kellett váltani.*

átvesz ~ i (Csipkeveréskor) a két pár orsó belső párjait kicseréli úgy, hogy a jobbat alulról, a balt pedig felülről.

átvet ~ i Átdob. *Átveti a motollát:* (gubásmester:) a mellék szálai közt átteszi a motollát, amelyen a fonál van, hogy egy sorral több legyen a gubaposztó.

átvetős *átvetőjs* fn Néptánc egyik figurája, ahol a legény a lányt egyik kézről a másikra átdobja, átveti.

atya ~ fn Idős ember.

atyafi ~ fn **1.** Rokon **2.** Parasztember. **Km:** *Távolról/Távojról jó szeretni az atyafit:* az a jó, ha a rokonok nem élnek a közeliükben, mert akkor nem kell kisegíteni őket.

atyafiság ~ fn Rokonság. **Sz:** *Sőgorság, komaság, nem nagy ~:* a sógor és a koma nem tekinthető igazi rokonnak.

atyafitagadó *atyafitagadóy* fn Kétkerekű talyigaszekér. **Nr:** Az atyafitagadóra csak ketten tudtak felülni, ezért a felkérkedőket el kellett utasítani.

atyamester ~ fn (rég) Az inas gyakorlati vizsgáztatását végző szakember; szabadtómeester. *Atyamester uram:* a (gubás- stb.) mester megszólítása, címe.

atyámuram ~ fn Idős, tiszteletben álló ember megszólítása.

atyus ~ fn (A feleség részéről megszólításként:) férj.

atyuska fn *Atyuskám:* (a feleség részéről megszólításként:) férjem.

audiencia *óudencia* fn Kérdezés, kérdés. *Óudencia nélkül asz jelenti, hoty kérdezés nélkül.*

aufhibli *óufhibli* fn A szétlökös sátor elejét tartó rúd.

aufzacc *óvzacc* fn (rég) Talpas üvegtál. *Az óvzacc, amire gyümölcset raktak az asztalra, mek sütemint is.*

augusztus l. **agusztus**

autó *óutóy, ótóy* fn Személyautó.

automobil *óutomobil, ótomobil, ótomabil* fn Személyautó.

avanzsíroz ~ i Elölép, avanszál. *Előjréb lptettik, fejebb avanzsírozott.*

avar ~ fn **1.** Le nem kaszált, megszáradt fű. **2.** *Avarba csap:* (jóságot) a téli erdőre kihajt.

avarfü ~ fn Avar.

avaros ~ mn Apró elszáradt ágakkal, gazzal vegyes.

avas ~ mn/fn **I.** mn **1.** Régi, romlásnak indult (termék, növényi anyag). *A szalonna most hamar ~ lessz.* **2.** (Madáron, állaton) az újonnan növő tollal, szőrrel szemben a régi. **II.** fn **1.** Avas szalonna. *Aggyik ety kis ~t, a cigányok kirtik így az avasz szalonnát, füstölt húst.* **2.** *Dúrja az ~t:* (pl. kutya) vedlik.

avasodik ~ i **1.** Avassá válik. *Míg mangalicát öltünk, addig nem avasodott a szalonna.* **2.** Íztelelné válik. *Ha lekozmál a lekvár főzés közbe, akkor ~, isztelelné válik.* **3.** Szörmésbőr a helytelen tárolás miatt megromlik. **Ö:** meg~

avasodás ~ fn **1.** Avassá válás. **2.** Íztelelné válás. **3.** A szörmésbőrnek a helytelen tárolás miatt bekövetkező megromlása.

avat ~ i Megöröl. *Betőjtötte biztos valami izébe, ami felvitte a búzát, oszt ot meksinálta, liszté ~ta vagy darálta.* **Ö:** be~, meg~, össze~.

avatás **Ö:** szűr~.

avatódik **Ö:** meg~.

avégre *avígre* hsz Avégett.

avul ~ **1.** Ruhanemű ócskává, kopottá válik. **2.** Szalonna avas lesz. **Ö:** meg~.

avult ~ mn Ruhanemű régi, kopott, elnyűtt.

avval *avval* ragos nm v hsz *Avval tartya:* azt tartja, úgy véli, gondolja.

ázalék *ázalik* fn Főzeléknek való hüvelyes.

azért *azír, azírt, azér* nm/hsz/ksz

azidőtájt *azidőjtájt* hsz Akkor.

ázik ~ i **1.** (Fazekasmesterségben:) az agyag vízzel permeteződik. **2.** *Azni hagy:* (könyvkötészetben) a borítólap megkenése után az anyagot félreteszi. **Ö:** *által*~.

aziránt ~ hsz Arrafelé. *Ot van az a natyfa, ~ kel menni.*

ázó *ázóú* fn Áztatólé. *Akkor kivesszük az ázóúból.*

azonfelül *azonfejjül* hsz

azonmódon *azommódon* hsz Éppen úgy, azonnyomban.

azonszerint ~ hsz Ugyanúgy. *Azonszerint csinálom, ahogy a másik van.*

ázott mn *Ázot tengeri:* felhasználás előtt vízben áztatott tengeri. *Az ázot tengerit a hízóúnak attuk, beásztattuk vízbe, hoty könnyebben mek tuggya rágni, emiszteni.*

azt *aszt* hsz Azután, aztán.

aztán l. **azután**

asztánhát *asztánhát, osztánhát* ksz És, és akkor. *Osztánhát igazam van.*

áztat *ásztat* i **1.** Tisztítás, puhítás végett a vízben v. más folyadékban tart vmit. *Ászattatták a kendert.* **2.** (Fazekasmester) az egy

nap alatt felhasználandó agyagot vízzel öntözi. **3.** Gyaláz, szapul, megszól vkit. **Ö:** *be*~, *el*~, *fel*~, *meg*~.

áztatás *ásztatás* fn **1.** A feldolgozandó anyag vízbe helyezése ázás céljából. **2.** (Fazekasmesterségben:) a feldolgozandó agyag vízzel öntözése. **3.** Gyalázás.

áztatólap *ásztatóúlap* fn (Fazekasmesterségben:) az agyag áztatására szolgáló falap.

áztatóteknő *ásztatóúteknőü* fn Szennyess ruhanemű beáztatására használt mosóteknő. *Az áztatóúteknőü amibe a ruhát előűzőü este beásztatták.*

azut ~, *óut* hsz Azután.

azután ~ *aytán, óytán* hsz (Töltelékelemként halmozva:) aztán.

azsag ~ fn **1.** Vékony nyélre szerelt vasrúd, amellyel a kemencéből a megsült perccet kiszedik **2.** Sütőlapát.

azsúr ~ fn (Csipkeverésnél:) szálhúzással és himzéssel készült szegélydisz. *A csipke szélit ~ral tesszük szebbé.*

azsúroz ~ i (Asztalneműt stb.) azsúrral díszít.

B

b bö, bé fn **Km:** *Aki á-t mond, mongyon bé-t is!*

bab ~ fn **Sz:** *Nem ~ra megy a játék:* nagy tét forog kockán. **Ö:** *csicseri~, ló~.*

báb ~ fn **1.** Játékbaba. *Bábbal jáccik:* babázik. **2.** Pólyást ábrázoló, fából készült mézeskalácsos öntőforma. **3.** (Pólyás alakú) mézeskalács. *Bábot hoztam neked a vásárból.* **Sz:** *Ojan szíp, mint a fested ~:* (főleg kisgyermekre:) piros, egészséges. **Ö:** *mézes~.*

baba ~ fn **1.** Csecsemő, kisgyermek. *De szíb ~!* **2.** Rongyból készült kötés az elvágott ujjon. *Baba van az ujjadon, elváktad?* **3.** Baba alakú mézeskalácsos faforma. **4.** Baba alakú mézeskalács. *Ma ~t sütünk.* **5.** (Csak szragozva:) vkinek a szeretője, kedvese. *A jánt híjta így a szeretőjje, hogy ~m.* **6.** *Babát csinál:* (gubásmester) a tépett gyapjút pólyás baba nagyságúra összecsavarja, hogy a fonáshoz a guzsalyra fel lehessen tenni. **Nr:** *Míg a ~m a rácsos vaskapuját nyitogattya, /Addig a kis pej lovam szásszor izz bemegy rajta.* (Nd.) **Ö:** *búza~, föld~, lédig~.*

bába¹ ~ fn **1.** Szülésznő. **2.** (Gyermekjátékban) az a játékos, aki az elrejtett gyűrűt stb. keresi. *Jöhet a ~, mekfőjött a kása tizenkét órára.* **Sz:** *Ha megetted nálam nélkül, ne jöjjön ki ~ nélkül!:* (tréf) amiért nem adtál nekem is belőle, ne váljék az egészségedre! *Kifingotta a ~ a fogát:* (kisgyerekeknek mondják tréfásan, amikor az első tejfogai, általában a metszőfogai kihullanak). *Akkor látot vizet utóujjára, amikor a ~ megmosta/mekfürösztötte:* (szennyest, piszkos emberről mondják). **Km:** *Sog ~ köszt elvész a gyerek:* ha sok a parancsoló, nem megy a munka.

bába² ~ fn A méta néven is ismert labdajáték.

bábaasszony ~ fn Szülésznő.

babádzik **Ö:** *le~.*

babafej ~ fn (Mézeskalácsos készítményen) gyerekarcot ábrázoló ragasztott kép.

bábafog ~ fn Anyarozs.

bábakakas *bábakokas* fn Nemzőképesség nélküli kakas. *A bábakokasnak nem nőjt meg a taréja.*

bábaképző *bábakíbzőj* mn/fn (rég) **I.** mn Szülésznői képesítést nyújtó (intézet). **II.** fn Szülésznői képesítést nyújtó intézet.

bábarontás ~ fn Bába szemmel megveri a csecsemőt. **Nr:** Babonás hiedelem, amely szerint a csecsemő azért nyugós, mert a bába szemmel megverte.

babarózsa *babarózsza* fn Kora tavasszal nyíló, alacsony törzsű, fürtös rózsaszín virágú rózsza.

babaruha fn **Sz:** *Eltíptik a ~t:* felbontották az eljegyzést.

bábaseprű ~ fn Faágak között keletkező képződmény (fagyöngy, fakín).

bábáskodik ~ i **1.** Szülésnél segédkezik. **2.** Szülésznőként működik.

bábaszarka ~ fn Tövisszúró gébics. *Valamikor az Erdőjűs-pusztán is sog ~ vójt.*

babázik ~ i Gyermeket szül. **Ö:** *meg~.*

babér *babír* fn **Sz:** *Nem terem a számára babír:* kudarcra számíthat. *Babírjajin pihen:* érdemeire hivatkozva lopja a napot.

babérszír *babírszír* fn (Népi gyógyszer-név:) babérkenőcs.

bábíng ~ fn (Méhészetben:) a méh kikelésekor a sejtben visszamaradó anyag.

babirkál *babirkál* i Babrál. **Ö:** *el~*.

babó *babóu* fn Rozs- v. búzavetésben tenyésző gyomnövény; vadbab, vadborsó. *Nehezen kaszálhatóu, mert fogja az aratóut a babóu.*

bábó *bábóu* fn (gyny) Láb.

bábolódik *bábolóúdik* **1.** Bibelődik. **2.** (Kisgyerek) babával játszik. **3.** Körülményesen végez el vmit. *Ha jáccik a gyerek a babájával, akkor őü izs bábolóúdik, de az is bábolóúdik, aki nehezen csinál valamit.* **Ö:** *el~*.

babonaság ~ fn Babonás hit. **Sz:** *Babonaság boloncság:* nem kell hinni a babonában.

babonáz **Ö:** *el~*.

babos ~ mn/fn **I.** mn **1.** Pettyes. *Babos vóút a ruhám is, ha pettyes vóút.* **2.** (Kézimunka mintájának megnevezése.) *A kézimunkánál izs ~ra kel varni. Ijen kerek, és főútokat kellett kivarni. Babos kötőü: pettyes mintázatú köteny. Babos kendőü: pettyes mintázatú kendő.* **3.** Foltos. *Babos kípü/pofájú:* pofáján (csomókban v. szétszórtan) apró foltos (juh). **4.** Tarkás. *Babosz szőüü deres:* (tarkás szürke színű ló). **II.** fn Pettyes, foltos szőrű állat (juh).

babós *babóus* mn Ahol babó van. *Babóus ez a tábla, főútonkint vam benne babóu.*

babospej ~ mn/fn (Lószínnévként:) a pej szín kis, sötétebb foltokkal.

bábozik ~ i **1.** Játékbabával játszik. **2.** Bábruhát varr.

babrál **Ö:** *meg~*.

babrás ~ mn Aprólékos, nagy türelmet igénylő (munka). *Sokat kel vele dóúgozni, ~.*

bábrongy ~ fn Szövehulladék, amelyből a játékbabák számára ruha készíthető.

bábruha ~ fn Játékbaba öltözete. **Sz:** *Ē-típtik a ~t:* a jegyesek szakítottak.

bábsütő *bápsütőü* fn Mézeskalácsos.

bábtánc *báptánc* fn (Egyfajta polgári társastánc.)

babusgat *babuzgat* i Dédelget.

bácsi ~ fn **Sz:** *Bácsi! Maga nem mohácsi?:* (tréfás megszólításféle). **Ö:** *édes~*.

bácsika ~ fn Bácsi.

bacsó *bacsóu* fn Juhászgazda, számadó juhász.

badár ~ fn **1.** Csinos, kecses; nyalka, hetyke. **2.** Kackiás.

badáros ~ mn Nyalka, hetyke. *Badáros a kalapja, hátul fel van hajtva, előü le.*

badárzik ~ i **1.** Jó kedve van, tréfálkozik. **2.** Közösül.

bádé ~ mn (rég) **1.** Ostobaságokat beszélő (személy). **2.** Hülye.

bádóg ~ fn **1.** Vékony vaslemez, pléh. **2.** Ebből készült ivóedény, bögre. **3.** Vízmérítő, víztartó v. egyéb dolgok tárolására is használatos edény. *Bádóg vóút vizezsbádóg, tejezsbádóg.* **4.** (Jelzőként:) egy ~ víz: annyi (víz), amennyi egy ilyen edénybe belefér. **Ö:** *csecses~, ételes~, pléh~*.

bádógfoldozó *bádokfóúdozóu* mn *Bádokfóúdozóu cigány:* bádogedények javításával foglalkozó cigány.

bádogkanál *bádokkanál* fn Bádogból készített evő- v. merőkanál.

bádoglemez ~ fn Vékony vaslemez.

bádogos ~ mn/fn **I.** mn Fénytelen, üveges (szem). *Aki haldoklott, annag ~ vóút a szeme.* **II.** fn Bádogból és sárgarézlemezből különféle eszközöket készítő kisiparos.

bádogosodik **Ö:** *be~*.

bádogruha ~ fn (Tejesedény száját lezáró) konyharuha. *Szib ~m vóút, ami azír vóút a bádogra rátíve, hoty ha lötyög a té, ne lötyögjön ki a bádogra.*

bádogtető *bádoktetőü* fn Vékony vaslemezről készített (ház)tető, pléhtető.

bádogtetős *bádoktetőüs* mn Bádoggal fedett tetejű (épületek). *Bádoktetőüs vóút ez a tanya.*

bagaria *bagarija* fn Fialat szarvasmarha jól kikészített bőre.

bagariacipő *bagarijacipőü* fn Bagariából készített cipő.

bagariacsizma *bagarijacsizma* fn Bagariából készített csizma.

bagázsia *bagázsija* fn **1.** Poggyász, csomag. **2.** Útravaló élelem.

bagdán ~, *bogdány* fn Töltött marha, ill. borjúhús.

bágé ~ mn (rég) Szájtáti, nem teljesen épeszü.

bagadoz/ik ~, *bagadozik* i **1.** Akadozva beszél. **2.** Hibásan, nehézkesen, akadozva olvas. *Nem tudott olvasni, csag bagadozott.* **Ö:** *ki~.*

baglya **Ö:** *isten~.*

baglyoskodik *bagjoskodik* i A házimunkát éjszaka végzi. *Sok asszonnak vóyt szokása, hogy iccaka bagjoskodott, iccaka dóugozott.*

bagó *bagóy* fn A pipadohány nedves maradéka a pipában. *A bagóyt betették ide jobbról vagy bárul az arcogba, és arrúl köpköttek.* **Sz:** *Nem ír ety pofa bagóyt:* semmit sem ér. *Nem adnék írte ety pofa bagóyt:* számára teljesen értéktelen. *Bagóujír atta el:* olcsón adta el. *Adná az még bagóujír is:* adná még olcsóbban is.

bagóhit *bagóyhit* fn Vadházasság. **Sz:** *Bagóyhiten ilnek:* vadházasságban élnek.

bagólé *bagóylé* fn Az elszívott pipadohány nedve.

bagólesó *bagóylesőy* fn Száj. **Sz:** *Ne járjon a bagóylesőy!* (gúny) ne beszélj, hallgass!

bagoly *bagoj* fn **Sz:** *Íjjeli bagoj:* sokat éjszakázó ember. *Istem bagja:* ügyetlen, mamlasz. *Bagoj, a seggibe szagoj!* (fiúgyerekek egymást bosszantó mondókája). **Km:** *Bagoj mongya verébnék, hogy natyfejű/natyszemű:* más szemében megleli a szálkát. *Bagoj mongya verébnék, hoty te, natyfejű:* ua. **Nr:** Ha bagoly (v. kuvik) kiabál a háznál, halált jelent. **Ö:** *hó~, huhu~.*

bagolypillangó *bagojpillangóy* fn Nagy méretű szürkés színű éjjeli pillangó, nagy pettyekkel a szárnyán.

bagolyszemre *bagoj szemre* hsz Szemmérték szerint.

bagolyszemű *bagoj szemű* mn Kidülledt szemű (ember).

bagolytüdő *bagojtüdőy* fn Aszalt gyümölcs, főleg alma és körte.

bagózik *bagóyzik* i Bagót rágszál.

bagzás ~ fn Kutya, macska, nyúl v. más kisebb négylábú párzása.

bagzik ~ i **1.** (Kutya, macska, nyúl v. más kisebb négylábú) párzik. **2.** (Étel) megromlik. **Ö:** *meg~.*

bágyadás ~ fn Rosszullét. *Előjvette a ~.*

bágyadt *bágyatt* mn Beteges.

baj ~ fn **1.** *Mektörtint a ~:* lány teherbe esett. **2.** Epilepszia. *Rájött a ~a:* epilepsziás rohama van. **3.** *Egy bajjal:* egyúttal, egy füst alatt. **Sz:** *A ~ jöjjön rád!* (szitkozódás). *Mik kicsi, kizs ~, ha nagy, nagy ~:* (gyerekről mondják). *Baj van az emeleten:* nem épeszü. *Semmi ~a, csak a nyaka vires:* nagyon rossz állapotban van. *Elláttya a ~át:* elveri. *Ebből még héd ~ lessz:* (fenyegetés:) nagy baj. *Kutya ~a:* semmi baja. **Km:** *A ~ nem jár egyedül:* a kellemetlenséget újabbak követik. *Ot nindzs ~, ahun nem laknak:* ahol emberek élnek, ott gond is van. *Bajba ismered meg a jóy barátot:* az igaz barát kitart melletted. *Több a ~, mint a vaj:* több a rossz, mint a jó ezen a világon. **Ö:** *agyvelő~, gatyay~, havi~, rossz~.*

bajdora ~ mn (rég) Bolondos. *Öreganyám monta töpször, hogy ~.*

bajkó *bajkóy* fn (Paszománykészítéshez használt) jó minőségű arany.

bajlódik *bajlóyodik* i Vesződik, küszködik.

bajmol ~ i **1.** Bajlódik, vesződik vmivel, vkivel. **2.** Piszmog, pepecsel vmivel.

bajmolódik *bajmolóyodik* i Bajmol.

bajnét ~ fn Bajonett. *A ~ot a puska csövire szereltik, mikor rohamra mentek.*

bajnóca *bajmóyca* fn Legyezőfű.

bajol ~ i Bajlódik, vesződik vmivel, vkivel.

bajlódik **Ö:** *el~.*

bajos ~ mn Vmely munka, tevékenység nehézségekkel járó, nehéz. *Az árpád ~ mektisztítani, mert nagyon piszkos.* **Ö:** *vizelet~.*

bajos **Ö:** *bű~.*

bajoskodik ~ i Bajlódik, vesződik.

bajusz ~, *bajussz* fn **1.** Kukoricacső hegyén a csuhé alól kibújó selymes szálak. **2.** Szőlőkacs. *Úgy montuk, hogy a szőüllőy bajussa.* **3.** Görögdinnye kacsá. **4.** A gabonafélék kalászában levő hegyes, érdes szálkák. **Sz:** *Összeakasztotta véle a ~át (~t): össze-*

tűzött vele. *Hogy vág a ~ (egítség dőugába)?*: hogy vagy? **Ö**: *bőr~, hatszál~*.

bajuszfésű *bajuszfűsű* fn Kisebb fésű, amellyel a bajuszt fésülték.

bajuszosodik Ö: *meg~*.

bajuszú Ö: *bőr~*.

bájlis ~ mn Réteges (kalapanyag).

bak ~ fn **1.** Fűrészbak. *A ~ elig nagy vóut, fel lehet rá akasztani a kampójára a fűrész, ha pihent ű is meg a tulajdonos is.* **2.** Faállvány, melyre kidolgozáskor v. ravatalozáskor a koporsót helyezik. *Kivittik a koporsót a ~ra.* **3.** Kötél, istráng végén a hurok szemje. *Bakot köt:* kötél, istráng végén hurkot köt. *Én se tuttam ~ot kötni sose.* **4.** Bakugrásnál az átuagrott személy testtartása. **5.** (Paszományosoknál:) a szövőszéknek az a része, ahol mellét a baknak támasztva a szövőmester ül. **Sz**: *Bakot lútt:* tévedett, ostobaságot követett el. **Ö**: *fonó~, kecske~, keret~, nyereg.*

baka ~ fn **Nr**: A huszár lenézte a bakát, erre utal a 20. elejéről fennmaradt katonanóta is: *“Mert a ~ csiszek, csoszog a vározszba, mint egy gyümölcsáruló kofa. A huszárnak mek csörög a sarkantyúja.”* — *“Ídes, kedves Sári jányom! Jóul vigyáz magadra./Lakatot títess a szőürös pinádra!/ Ídes, kedves, jóu anyám! Nincsen ojan zár./ Kit a ~ kemíny fasza le nem toszigál.”* (Pajzán vers a 20. század elejéről.) **Ö**: *köz~*.

bakacsin ~ fn Ravatal bevonására használt (fekete) szövet.

bakafántos ~ mn Akadékoskodó, önfejű, makacs.

bakafántoskodik ~ i Akadékoskodik, makacsodik, önfejűen viselkedik. *Főüleg gye-rekre mongyuk, ha nem akarja mekcsinálni, amit kém, hogy ~.*

bakancsos *bakkancsos* mn/fn **I.** mn *Bakancsos katona*: gyalogos katona. **II.** fn Gyalogos katona. **Nr**: *A ~ akkor csinos, mikor a bakkancsa rongyos, a lába kiníz a bakkancsából, mint a rőzsa a bimbójából.* (A gyalogos katonát csúfoló vers a 20. század elejéről.)

bakar ~ fn Apró szemű, fekete, ill. kékes-piros magyar szőlő; bakator. **Sz**: *Bakar, akkor terem, ha akar*: (bizonytalan hozamú szőlő).

bakarasz ~ fn **1.** A hüvelyk- és a mutatóujj szétfeszítésével mért távolság. **2.** A hüvelykujj és a negyedik ujj közötti távolság mint hosszmérték. **3.** Kb. hét ujjnyi távolság. **Sz**: *Annyi, mint egy ~*: (kis termetű emberre mondják).

bakasári ~ fn Katonákkal sétálgató v. szerelmeskedő nő.

bakator ~ fn Bakar.

bakavegyes ~ mn/fn **I.** mn Vegyes, különféle. *Csak ojan ~ ez a paszuj, vam benne tarka, libamáj vegyesen.* **II.** fn **1.** Marhahúsból, disznóhúsból és krumpliból készített étel. **2.** Együtt tálalt pogácsa, percc és sajtosrúd.

bakdaru *bagdaru* fn Két guruló talpon álló daru a vasúti rakodón.

bakfitty ~, *bakfütty* fn **1.** Fiúk által játszott gyermekjáték, amelynek fő eleme a bakugrás, azaz az egymás hátán való átuagrás, ill. az egymás hátára való felugrás. **2.** (Lekicsinylésként: a beszélő által nem ismert) fiúgyerek. *Fürge fattyúnak, köjöknék monták, ha nem ismertik, miféle ~ ez.*

bakgida *baggida* fn Fiatal hím öz.

bakhát ~ fn *Bakhátra húz*: szőlőt bakhátasan kapál.

bakhátas ~ mn Olyan (szőlőművelés), amelynek eredményeként a tökesorok között kapálással létrehozott földkiemelkedések, bakhátak keletkeznek. *Bakhátas erdőüsitis*: vizenyős területeken az eke által létrehozott ormókra történő faültetés.

bakhátol Ö: *be~*.

bakhec ~ mn Gyenge elméjű, félkegyelmű. *Főülek fíjúgyerekre monták, hogy ~, nem egészen normális.*

bakk ~ isz (Ijesztésre használt szócska.) *Csuklásnál a háta megé menve megijesztik, ~, oz dobbantanak is. Ettől el szokott álui a csuklás.*

bakkant Ö: *meg~*.

bakkecske ~ fn **Sz**: *Ugrál, mint a ~*: esetlenül v. pajkosan ugrabugrál.

bakköszörű ~ fn Állványon álló köszörű.

bakkötés *bakkötis* fn (Szarvasmarha, ló megkötésére való) kötésfajta.

bakló *bakalló* fn Horog, szigony visszahajló, nyílszerű része, szaka.

bakma l. **batka**

baknyúl ~ fn Hím nyúl.

bakó *bakó* fn **1.** Élelmiszer v. kisebb eszközök, tárgyak tartására és szállítására használt (vászon)tarisznya. **2.** Iskolatáskaként használt vászontarisznya. *Akinek nem nagyon telt táskára, az bakóba hozta a palatáblát.* **Ö:** *abrákos~, könyves~, vadász~.*

bakom **Ö:** *ákomp~.*

bakos mn/fn **I.** mn *Bakos kötél:* kéve-kötésre használt, búzaszálakból csavart kötél. *A ~ kötéllel kötöttüg be a kivit. ~ fűrisz:* bakra szerelt hosszú fűrés. *A bakos fűrisszel várták a favágóuk a fát kugliba. A bakja elég nagy vóut, fel lehetet rá akasztani a kampójára a fűriszt.* **II.** fn (Ostorfajta.)

bakszekér ~ fn Emberi erővel vont kétkerekű taliga, kordé.

bakta l. **batka**

bakter ~ fn **1.** Éjjeliőr. **2.** Vasúti pályaőr. **3.** Sorompóőr.

baktertojás ~ fn Emberi ürülék. **Sz:** *Ētanátdad, mos mán tijéd a ~:* (főként kisgyerekeknek szóló tréfás, olykor gúnyos elismerés).

bakugrás ~ fn Csekély, rövid idő alatt megtehető távolság. *Esz csak egy ~, közel van hozzánk. Egy ~ra van ide a kocsmá, hozz ety kis pájinkát!*

bakvér ~, *bakvír* fn (Népi gyógyszer-név:) (rég) *Sanguis draconis. Én sose hallottam a bakvírről.*

bal ~ mn/fn **Sz:** *Egyik fülem ~, a másik meg nem hall:* nem veszem tudomásul. *Bal lábbal kelt fel:* rossz a kedve. *Bal felől kapta a gyereket:* házasságon kívül lett gyereke. **Km:** *Nem tuggya a jop kéz, mit cselekszik a ~:* nincs összhang a tetteik között. **Nr:** *Ha a bal fülünk cseng, jó hirt fogunk hallani (v. dicsérnek), ha a jobb, akkor rosszat (v. gyaláznak).*

bál¹ ~ fn **Sz:** *Hogy ál a ~?:* mi a helyzet? Felelet: *Este beál/kezdik, reggelig ál:* nem

úgy áll a dolog, hanem másképpen. **Ö:** *arató~, asszony~, batus~, céció~, cigány~, citera~, csutri~, gazda~, gyepi~, maskara~, maskarás~, mester~, nagy~, nagygazda~, Sári~, tanító~, tímár~, záró~.*

bál² ~ fn Bála. *Egy ~ dohány, ha össze vóut egy bizonyos mennyiség kötve. Bála köt:* (dohányt) bálába összeköt.

Bálám ~ fn **Sz:** *Áll, mint a ~ számar:* szótlanul, bambán áll.

báláz *báloz* i A gabona szalmáját v. a dohányt bálába köti, préseli. *A dohánt is báloszták, nagy rakásogba préselték.* **Ö:** *be~.*

bálfa ~ fn A dohánybálák összeszorításához való négyszögletes rudak közül egy.

balfasz ~ mn/fn **I.** mn Ügyetlen, éhietetlen. *Ez egy ~ ember.* **II.** fn Ügyetlen, éhietetlen ember.

bálfelügyelő *bálfelügyelő* fn (rég) A bál rendezésével és a rend fenntartásával megbízott személy.

bálgazda ~ fn (rég) A bált rendező legény, ill. a bált rendező legények közül egy.

báli ~ mn *Báli kötő:* a legényeknek a batusbálon viselt díszes selyemköténye.

bálint **Ö:** *török~.*

bálintpiros ~ mn/fn **I.** mn *Bálintpiros alma:* Török Bálint-alma. **II.** fn Török Bálint-alma.

bálital ~ fn Bálokon v. hasonló rendezvényeken fogyasztott különleges italok.

balkezes ~ mn Tolvaj, lopós. *A ~ nem asz jelentette, hoty sete, hanem, hogy balkézről elvitte.*

balkézre ~ hsz Bal kéz felől, balról, balkézről.

balkörmös ~ mn Tolvaj. *A ~ vagy balkörmű az vóut, aki meglátot valamit, oszt nem szerette vóun othagyni.*

balkörmű ~ mn **1.** (A ló lábára vonatkozó minősítő kifejezésként.) **2.** Tolvaj.

ballábú ~ mn Ügyetlen, ballábas. *Rettegetesen ~ vóutam, én nem szerettem táncolni sose.*

ballag **Ö:** *billeg~.*

ballagál ~ i Ráérvösen megy, ballag. *Ballagálva ment a zsigvásárba.*

ballagó *ballagóu* in Lassan lépkedő (személy). **Sz:** *Annyi a szaladóujjé, mint a ballagóujjé:* egy a fizetség, akár sietünk, akár nem. **Ö:** *mennybe~, vízen~.*

ballangó *ballangóu* fn Ördögszekér.

ballon *balon* fn 40–50 literes gömbölyű tartály.

balni ~ fn **1.** Bála, köteg, szövethenger. **2.** Lábbeli talpkitömése.

balnléder ~ fn (Lábbeliben) a ráma és a talpbélés közötti üreget kitöltő bőrdarab, talpkitömés.

balog ~ mn Balkezes.

balos ~ mn **1.** Balra álló szarvú (jószág). **2.** *Balos korong:* (fazekasmesterségben:) a korongnak az a fajtája, amellyel a fazekas a bal csipője mellett dolgozik úgy, hogy a korong tengelye a bal oldalon helyezkedik el, és a fazekas a bal lábával hajtja meg. **3.** Félsg, suta.

baloz l. **báláz**

balozás ~ fn Dohány bálába kötése.

balozó *balozóu* mn *Elsőü balozóu:* az a lány, aki először megy bálba. *Az elsőü balozóra monták, hogy na kidukták mán a kímínyen.*

balra **Ö:** *jobbra~.*

balról **Ö:** *jobbról~.*

balszarvú ~ mn (A szarvasmarha szarvállás szerinti megjelölésére.)

bálszezon ~ fn A bálozás időszaka.

balta ~ fn **Sz:** *Úszik, mint a nyeletlen ~ (fejsze):* (arra mondják, aki élhetetlen, nem tud boldogulni az életben). *Veszed ~nak/fej-szének nyele fordul:* kevéske megtérül a kárból. **Ö:** *félkéz~, fokos~.*

baltás ~ mn (Juh, szarvasmarha megjelölésére használt) balta alakú füljegy. *Vóud ~, róuzsás, ájos füljegy, ezeket mind bemeccetik a ju, marha fülbe.*

baltástánc ~ Baltával járt pásztortánc.

bálvány ~ fn **1.** Kapufélfa **2.** Borsajtó, mustsajtó. **3.** Testes ember. **Sz:** *Ojam, mint egy ~:* (nagy termetű emberről). **Ö:** *kapu~, kő~.*

bálványfa ~ fn **1.** Díszesen faragott kapufélfa. **2.** (A borsajtó része.)

balzsamoz **Ö:** *meg~.*

bambi ~ fn Szénsavas üdítő ital.

bambul **Ö:** *el~.*

bámul ~ i Szájtátva, csodálkozva néz. **Sz:** *Bámul, mind bornyú az új kapura:* szájtátva bámul. *Bámújja, mint bornyú az új kaput:* ua.

bán ~ i Becses dolog vmi miatt elvesz v. károsodik. *Az ű píze bányja.* **Sz:** *Úgy bányja, mint amék kutya kilencet fíjalt:* nagyon bánja. **Km:** *Nem ~ombúl lessz a ~om:* (óvatosságra intés:) mielőtt könnyelműen cselekednénk, gondoljunk a következményekre is.

bánatbeteg *bánadbeteg* fn Búskomor. *Az asszony bánadbeteg, míoúta a fíja mekhalt.*

bánátirizling ~ fn Fehér színű, tömött fűrtű, bőtermő szőlőfajta. *Bánátirizling vóud Debreceembe is.*

bánatos ~ mn Gyászos (hangulat).

banda ~ fn **1.** Aratócsapat. *Aratásnál a ~ öt fűbűl ált: két kaszás, két marikszedőü és ety kivekötőü.* **2.** Cigányzenekar. **3.** Szórakoztató falusi zenészek. **4.** Együvé tartozó személyek. **Ö:** *arató~, cigány~, katona~, ördög~, rezes~.*

bandagazda ~ fn **1.** Az aratócsapat vezetője. **2.** Idénymunkások vezetője, aki a munkát felvállalja, a munkások és a munkaadó között a kapcsolatot tartja.

bandavezér *bandavezír* fn Az aratócsapat vezetője.

bandérium **Ö:** *lovak~.*

bandériumos **Ö:** *lovak~.*

bandita ~ fn **1.** Betyár. *A betyárokat a nagyanyám idejibe ~knak is híjták, a Róuzsa Sándor-féléket is.* **2.** Betörő.

bandukol ~ i Mendegél, lassan ballag.

bandzsa ~ mn Kancsal.

bandzsal ~ i Kancsal. *Hoty kel ~ gyereket csinálni? A kapuba. Úty, hogy a legíny jobbra níz, a jány balra.*

bandzsalgó *bandzsalgóu* in Elbámészködő (személy).

bandzsali ~ mn **1.** Kancsal. **2.** Bámészködő, bárgyú, ügyetlen.

bandzsalít ~ i Kancsalít.

bandzsalodik ~, *bancsalodik* i Elbámul, elbámészködik. **Ö:** *el~.*

bandzsalog ~ i **1.** Bámészkodva andalog. **2.** Elbámul, elbámészkodik.

bandzsít ~ i Kancsalít.

bangóvíz *bangóvíz* fn Olyan víz, amelyet a növény az alá tett tálkából már nem képes felszívni. *A bangóvíz, ha a virágra sok vizet öntenek, és az alatta levő tálkába megáll, nem szítja fel a növény, akkor megzabál a növény, meksárgul a levele, kipusztul.*

bánik ~ i **1.** Foglalatoskodik vki vmivel. **2.** <Állatot rendszeresen> ellát, gondoz. *Szípen bány a jószággal, mekhálajja.* **3.** <Mesterséget> folytat. *A se igen ~ mán avval.* **4.** *Szűkön bánik vmivel:* takarékoskodik vmivel. **Km:** *Ha valamivel szűkön bannak, az büvön elég:* a takarékosság megóv a nélkülözéstől. **Ö:** *el~, ki~.*

bank ~ fn **Sz:** *Aggya a ~ot:* nagyké-pűsködik.

banka ~ fn Búbosbanka. *A ~ ürüléke nagyon bűdös vóut, utyhogy bűdözsbankának is híjták.* **Ö:** *búbos~, bűdös~.*

bankahit Vadházasság. **Sz:** *Bankahiten il:* vadházasságban él. *Bankahitre áltak egybe/össze:* ua. *Bankahitre esküttek:* ua.

bankaszar ~ fn A banka ürüléke.

bankli ~ fn A cipészek léccel szegélyezett alacsony munkaasztala.

bankó *bankó* fn Papírpénz, bankjegy. *A bankó nagyon örek szóu, nagyapám nem is hitta a píst másnak, csag bankóúnak. Szedd össze a bankóut, Juli, oszt fizezsd be az adóut, monta nagyanyámnak.* **Sz:** *Szász forintozs bankóu nincsen a zsebembe. Asz monta a róuzsám: Hova led belőüle? Ne haraguggy, róuzsám! Eszem aszt a csóukosz szádat. A banda ingyen se muzsikálhat.* **Ö:** *jancsi~.*

bankódik **Ö:** *el~.*

bankóforint *bankóforint* fn Papírf forint.

bankrott *pankróut* fn Vagyoni csőd.

bankrottol *pankróutol* i <Anyagilag> csődbe jut.

bánom ~ fn **Km:** *Nem ~búl lessz a ~:* a nemtörődömségből kár származik. **Ö:** *nem~.*

bánomkelti ~ fn Bor, pálinka.

bánompéz *bánompíz* fn Előleg. **Nr:** *Ha az üzledbúl nem let semmi, de a píz megalutt*

egy íccaka, akkor a bánompíz nem járt visz-sza.

bant ~ fn A pásztorkalap szalag alatti része. *A pásztorkalapnak négy ríse van, az egyik a ~, a szalag alatti ríz.*

bánt ~ i <Állatot> ingerel. *Ne bánzs a kutyát, ne incselkegy vele!*

banya¹ ~ fn Csúf, gonosz vénasszony.

banya² ~ fn Fazekaskemence.

bánya ~ fn **1.** <Meleg vízű> szabadban lévő gyógyfürdő. **2.** Füllesztésre összerakott dohánycsomó. **Sz:** *Ojan meleg van itt, mint a ~ba:* nagyon befűtöttek. *Meleg, mint a ~:* nagyon meleg.

bányászik ~ i <Az orrába turkál>. *A gyereknek montuk, hogy mid bányászol az órud-ba.*

bányászkodik ~ i Bányászik.

barack ~ fn Gyerek fejnek a kéz bütykeivel történő megkoppintása. *Nyomtak a gyerek fejire egy ~ot. A hüvejk és a muta-tóujjat összefogva mekfordíttuk, ököllel nyomjuk a fejire a ~ot.* **Ö:** *duránci~, hanga~, kajszin~, kopasz~, korai~, magvaváló~, szőrös~.*

barackol **Ö:** *meg~.*

bárány ~ fn **Sz:** *Veszed bárán, veszet kos, mingyár neket szalad most: —.* **Ö:** *birka~, fekete~, ikres~, jerke~, kettős~, prémium~.*

báránybőr *báránbűr* fn Báránbűr sapka: a juh gyapjas bőréből készített sapka.

bárányfalka *báránfalka* fn Bárányokból álló nyáj.

bárányfejűfű ~, *báránfejűfű* fn Gyermekláncfű, pitypang.

bárányfelhős *báránfelhőis* mn **Sz:** *Báránfelhőis/báránfelleges az ég, nem szarik a farkas a főüdre. Hát mire? A te fejedre: <tréfás csipkelődés>.*

bárányfelleg *báránfelleg* fn Bárányfelhő.

bárányfelleges *báránfelleges* mn Bárányfelhős.

bárányfogas *báránfogas* mn Egy foggal bíró <kisbárány>.

bárányfürt *báránfürt* fn **1.** A gyapjú természetes fürtje. **2.** Kiválogatott gyapjúfürt, amelyet a fürtös guba posztójába szöttek.

báránfyürtös mn *Báránfyürtözs guba:* a bárány gyapjától göndör fürtű guba, bárány-guba.

bárányguba *báránguba* fn Három-négy hónapos bárány gyapjából készített apró fürtű guba.

báránygyapjú *bárángyapjú* fn Gyapjú.

báránygyomor *bárángyomor* fn **Nr:** *Valamikor a báránygyomorból csinálták a tej-óutót. Kimosták a bárán gyomrát, kiszáritották, mekszáritották, teli tettik sóval, és abból ety kizs darabot beletettek a jutejbe, ezzel óutottág be a tejet, ebből lett a jusajt, a gomoja. Ez is juhásztitok vóut.*

bárányjegy *báránjegy* fn Az anyajuh, ill. a bárány felismerését és számbavételét megkönnyítő fából faragott páros jel, melynek nagyobbik darabját elléskor az anyaállatnak, a kisebbiket a báránynak a nyakába kötik.

bárányketrec *báránketrec* fn A juhászok fejőaklának az a ketrece, amelyben a bárányokat tartják. *A báránketrecet inkább kecnék montuk.*

bárányozás ~ fn Juhok ellési és szoptatási ideje.

bárányszőrű mn *Bárányszőrű guba:* apró fürtű, díszes gubafajta, bárányguba.

bárányüröm ~ fn (Főleg szikes területen található) bárányoktól kedvelt vadnövény, ürömfű.

barát ~ fn **Sz:** *Mencs meg, Uram, a ~om-túl, az ellenségemmel majd elbánok magam is!:* az ügyetlen jóakaró az ellenségénél is több kárt okozhat. *Ritka madár az igazi ~:* nehéz igazi baráttra találni. *Vírré válig benne, mint a barádba a lencse:* (ételről mondják, ha nagyon jólesik). **Km:** *A roz ~ vízre visz, szomjan hoz vissza:* nem igaz barát az, aki csak igéri a segítséget. *Emberről baráttyárrul, mada-rat tollárrul lehet megismerni: —. Ö:* *bor~, fűrés~.*

barátfül ~ fn Barátfüle. *Fősztem egy jóu naty tál ~t.*

barátkozik **Ö:** *el~.*

barátné ~ fn Barátnő. *Nekem sose vóut asszonkoromba ~m, nem hiányzott.*

barátnéskodik ~ i Barátnői egymásnak, barátkozik. *Barátnéskodnak, sülve-főűve együt vannak.*

barátréce ~ fn Vadkacsafajta.

barázda ~, *borozda* fn **1.** Ekével a földbe vágott hosszú mélyedés. **2.** Keskeny út a szőlőskerten keresztül. **Ö:** *közép~, vető~.*

barázdabillegetető *barázdabillegetető* fn Barázdabillegető.

barázdáskerék ~ fn Az eketaliga barázdában menő, nagyobbik kereke.

barázdol ~ **1.** Ekével az első barázdát szántja. **2.** (Juhász) tilosban legeltet. **Ö:** *fel~, meg~.*

barázdolás ~ fn Az első ekenyom szántása. *A ~ az első ekenyom mekszántása, amikor ekével legelőűször ety sort felbarázdolnak egyenesre.*

barcog ~ i A dambika párzási ingertől hajtva mekegő hangot ad.

barcogás ~ fn **1.** A dambika hangadása párzáskor. **2.** A dámvad párzásának ideje.

barcogóhely *barcogóhej* fn A dámvad párzási helye.

barcogóteknő *barcogóteknő* fn Földbevéjt mélyedés, amelyben a dambika barcog.

bárd ~ fn Rövid nyelű, széles pengéjű faragó v. vágó szerszám. *A ~ után nem maratt a földbe a kukoricának a csutkája. Ö:* *faragó~, kis~.*

bárdol ~ i **1.** (Csontos húst) bárdal felaprít. **2.** (Rönköt szekercével v. baltával) megmunkál.

bárdolás ~ fn Rönknek szekercével v. baltával történő megmunkálása.

barettsapka *baretsapka* fn Ellenző nélküli lapos sapka.

barhent l. **parget**

barhentgatya l. **pargetgatya**

barhenting l. **pargeting**

barhentkapca l. **pargetkapca**

barhentkendő l. **pargetkendő**

barhentuha l. **pargetruha**

barhentszoknya l. **pargetszoknya**

bárhon *bárhun* hsz Bárho. *Bárhun van is, mekkeresem.*

bari ~ fn Bárány.

barkács ~ fn Fűrő-faragó, ügyes kezű, sok mindenhez értő ember; ezermester.

barkácsember ~ fn Ezermester.

barkácsol ~ i (Főként őzre) kocsiról vadászik. **Ö:** *el~*.

barkácsolás ~ fn Gyalogos- v. kocsiról történő vadászat.

barkácsoló barkácsoló fn Vadász, aki gyalogosan v. kocsiról cserkészi be a vadat.

barkás mn *Barkás agganca*: olyan őzbak, szarvasbika, amelynek tavasszal, nyár elején még bőrben van az agancsa.

barkó barkó fn Ormányosbogár, amely a szőlő egyik kártevője.

barkóbogár barkóbogár fn Barkó.

barmol ~ i Vmit nem szakszerűen készít el, csak nagyjából, jól-rosszul csinál meg, összetákol. *Elvállalta, oszt nem jól csinálta meg, csag ~ta, megbarmolta eszt a kerítést.* **Ö:** *meg~*.

barna ~ mn/fn **I.** mn **1.** Rozslisztet is tartalmazó (liszt, kenyér). **2.** (A világossal szemben:) sötét színű (pl. sötétszürke, sötétkék, sötétzöld). *Barnáp szürke:* (ló színének megjelölésére, a szürke egyik árnyalataként). **II.** fn **1.** Barna hajú nő. *Szebb a ~, mint a szőke.* (Nd.) **2.** *Barna kenyér:* rozslisztet is tartalmazó kenyér. **3.** *Barnára sült:* kenyér jól megsül. **Ö:** *őz~*.

barnapej ~ mn (Lószínnév, a pej egyik árnyalata.)

barnáspej ~ mn Barnapej.

barnatészta barnatészta fn Cukros, mézes, fűszeres tészta.

barnatörés barnatörés fn Bornak vas hatására történő elszíneződése. **Nr:** A bornak nem szabad vasat érnie, mert akkor barnatörést kap, zavaros színű lesz.

barnítás ~ fn (Díszkovácsmesterségben:) vegyszer nélküli festés, színezés.

barnul ~ i Barnává lesz. *A sütőbe a tészta kezd ~ni.* **Ö:** *be~*.

bárá Ö: *istók~*.

barom ~ fn **1.** Szarvasmarha. *Erre járt ety falka ~.* **2.** Durván viselkedő személy. **3.** Ostoba ember. *Ha valaki nem akart megérteni*

valamit, asz monták neki, hogy ő, te ~, hát nem érted.

baromállás baromálás fn A gulya pihenőhelye a legelőn. **Nr:** A baromállás a pásztor-kunyhótól kissé távolabb van. Közepén dörgölőfa áll. A baromállás helyét gyakran változtatják.

baromvásár ~ fn Szarvasmarha- és lóvásár. *A ~ba árulták a marhákat, lovakat, a disznóvásárba a disznókat.* **Sz:** *Lesz még Túrom ~, elkél még az öreg zsóutár:* lesz még szükség énám is (idős ember szájából).

bársonyködmön ~ fn Bársonyból varrt ködmön.

bársonykötés bársonykötés fn Bársonnyal befedett könyv borítója.

bársonyujjas ~ fn Bársony kiskabát. *A ~ egy rövid kabát vőyt, bársonyból várva, és két ujját vőyt.*

bársánybikája bázsánybikája fn Nagy, erős, testes ember.

bársing ~ fn (Sertésnél, szarvasmarhánál stb.) a nyelőcső és gége együtt. *A ~ot el kellett dobni, odalöktük a kutyának.*

bársingelzáródás bárssingelzáródás fn Nyelőcső-elzáródás.

bársingrák ~ fn (Embernél) nyelőcsőrák.

bársingszűkülés bárssingszűkülés fn (Embernél) nyelőcsőszűkülés.

basa ~ fn Basaparaszt.

basahalom ~ fn Domb.

basaparaszt ~ fn Gazdag paraszt, nagygazda.

basz Ö: *bisz~*.

baszás ~ fn **Sz:** *Veres kutya harapásátul, sánta ember ~átul óvakoggyik a nő:* (nőknek adott jótanács).

basz/ik ~ i Vkit molesztál, zaklat. *Ne baszmán! Sz: Baszom is, nem is, csak a naty híre van: — . Ö: ki~, meg~.*

baszkurál ~ i (Embert, állatot) bosszant, ingerel, zaklat.

baszogat ~ i **1.** Vkiel gyakran közösz. **2.** Hozzáértés nélkül hozzányúl vmihez. *Ne baszogazsd aszt az órád, utyze értesz hozzá.*

3. Vkit molesztál, zaklat. *Hagyd már bikin, ne baszogazsd!*

baszott **Ö:** búval~.

baszta **Ö:** béka~.

basztikuli *basztikuri* isz (Főként kisgyermeknek szóló enyhe, tréfás fenyegetés v. szitkozódás.)

basztirikuri *basztirikuri* isz Basztikuli.

baszuta ~ mn Bolondos.

batik ~ fn (Kelmefestésben:) kézi mintázási eljárás. *Kötözéssz:* a textil szoros lekötésével és több szín festésével határozatlan mintázatot eredményező eljárás. **Ö:** viasz~.

batikpipa ~ fn Csótoll.

batiszt *batiz* fn Sűrű szövésű pamutszővet.

batísztruha *batízuha* ~ fn *A batízuha nyári viselet vout.*

batka ~, *bakta, bakma* fn Semmi(ség). **Sz:** *Egy bakmát se kapsz:* nem kapsz semmit. **Ö:** fá~.

bátor ~ mn/fn **I.** mn Gyors. *Bátor lipísre fogom magam. Bátor(bba)n menny!* Gyorsa(bba)n. **II.** fn Félelem nélkül viselkedő ember. **Sz:** *Bátorba való:* bátor. *Nem születted Bátorba:* gyáva ember.

bátya ~ fn **1.** (A beszélőnél idősebb férfi megszólítása v. megnevezése.) **2.** (A beszélőnél idősebb férfi megszólítása a rokonságban.) **Sz:** *Látta ~m hiját Nagyváradon:* —. **Ö:** édes~.

bátyámuram ~ fn **1.** (Nem rokon idősebb férfi megtisztelő megszólítása.) **2.** (Távoli rokonságban levő idősebb férfi megszólítása.)

batyus ~ **1.** Batyut hordozó. **2.** *Batyuzs zsidó:* házaló zsidó kereskedő. *A batyuzs zsidó furujával járt, oszt ajánlotta a gaddasszonyoknak az árúját.*

batyusbál *batyuzsbál* fn Kisebb táncmulatság, ahová az ételt, italt a vendégek, főként lányok viszik.

bazsalikom ~, *bazsajikom* fn Balzsamos illatú kerti virág. *A bazsajikomot fűszerként is hasznátuk.*

bazsalygat *bazsajgat* i Simogat, cirógat.

bazsalygós *bazsajgós* mn Mosolygós. *Eszem aszt a bazsajgós szádat!*

bazsalyodik **Ö:** el~.

bazsalyog *bazsajog, basajog* **1.** (Kissé együgyűen) mosolyog. **2.** Ravaszul, sunyin mosolyog. *Csag bazsajgott a bajussza alatt.*

Sz: *Bazsajog, mint a vadalma:* ravaszul, sunyin v. kelletlenül mosolyog.

bazsarózsa *bazsarózsza* fn Piros pünkösdi rózsza [*Paeonia officinalis*].

be¹ *bé*, ~ ik

be² ~ hsz (Isz-szerűen, fokozó szóként:) de!, mennyire!, milyen nagyon!

bead ~ i Beszolgáltat. **Sz:** *Beatta a derekát:* a) birkózásnál a szorításnak engedve behajlította a derekát. b) alkunál engedett. *Beatta az ipart:* a) visszaadta az iparüzési engedélyt. b) meghalt.

beadás ~ fn Beszolgáltatás.

beágyal ~ i **1.** Beágyaz, beveti az ágyat. **2.** (Gabonakévéket) nyomtatásra v. kézi cséplésre eltereket.

beágyaz ~ i (Gabonakévéket) nyomtatásra v. kézi cséplésre eltereket.

beakaszt ~ i **1.** Szekérbe befog. *Beakasztottam a két lovat a szekérbe.* **2.** (Kelmefestésnél:) vásznat a ráfra felrak. **3.** (Juhot) kampóval megfog. **4.** Megtermékenyít. *A kost felkötözzük, oszt nem tuggya ~ani.* **5.** (Könyvkötő) a könyvet belehelyezi a könyvtábla gerincébe. **6.** *Beakasztja a szűrit:* egy évre elszegődik cselédnek.

beakasztás ~ fn **1.** (Kelmefestésnél:) a vászon felrakása a ráfra. **2.** Juhnak kampóval történő megfogása.

bealjaz *beajjaz* i A jószág alá új almot, tesz, megalmaz.

beáll ~ i **1.** Elszegődik. *Beált cselédnek.* **2.** *Beált az idő:* a) folyamatosan hideg van. b) esőzés után jó idő van. **3.** *Beált a jég:* (nagyobb vizet, folyót) folyamatosan jég borít.

beállít *beálít* i **1.** Kapának a nyéllel alkotott hajlásszögét beméri. *Kapálásho a kapa hajlásszögét beálítottuk, kicsire fentep kapálásho, nagyra, ha mije kapáltunk vele.* **2.** *Beálította a kolomp hangját:* az elhangolódott kolompot megjavítja. **Sz:** *Beálít, mind Bakó Gyulába:* váratlanul, hívatlanul megjelenik.

beállítás *beállítás* fn A kapának a nyéllel alkotott hajlásszöge.

beállóhely *beállóhej* fn Az a hely, ahol a szarvas, dámvad eszik.

beavat ~ i **1.** *Textilműt forró vízbe* avatásképp beáztat. *Ami mosás után össze-megy, az ~ták, hogy még vászonkípi-be megny-nen össze.* **2.** *Fát bekátrányoz. A fejfűd ~ták.*

beáztat *beásztat* i **1.** Faedényt vízzel megtölt, hogy megdagadjon és a vizet megtartsa. *A hordóud beásztattuk, hogy megdagaggyík, ne csorogjik.* **2.** *⟨Kovást⟩ vízben felold. Ahány szakajtóúkosár lisztet vettem ki, annyi ilyen marik kovászt ásztattam be vízbe.*

bebádogosodik ~ i Haldokló szeme homályos, fénytelen lesz.

bebakhátol ~ i Kapával földhányást húz a szőlőtőre. *Bebakhátolták, és nem marat kint semmi, csak a szőlőlőitűj lekcúcsa.*

bebalóz ~ i **1.** Bálába présel. *A kombány ma mán ~za a szalmát.* **2.** *⟨Dohányleveleket⟩ bálába, kötegre összeköt.*

bebarnul ~ i Barna színt kap. *A bor szokod ~ni, ha fényt kap, levegőit.*

bebebe ~ msz *⟨Tyúk beterelese:⟩ ~, ülőüre, ülőüre!*

bebélel ~ i Asztag közepét berakja. *Az asztagnál felrakták a kíviket körül, és akkor takarosán ~tík.*

beberenál ~ i *⟨Vetés előtt⟩ szántóföld boronálását elvégzi. Vetés előűd ~tak, utánna jött a gépi vetés, mert id géppel vetettek, az mán letette a magot öt-hat centi mije a mag-ágyba.*

beberetvál ~ i **1.** *⟨Állat⟩ titokban felfal, megesz vmit. A kutya bizony ~ta a szalonnát.* **2.** *Sokat eszik vmiből. Embēre is monták, ha sokat evett, jóul ~d belőüle.*

bebillér ~ fn Nagyobb házimunkában alkalmilag szivességből v. fizetségért segédkező nő.

bebont ~ i Levágott állat bontását elvégzi. *A mészárossegíd ~otta az árut.*

beborít ~ i **1.** Vmivel beföd, betakar, bevonn vmit. **2.** Belefordít, beleönt vmibe.

beboronál l. **beberenál**

beborotvál l. **beberetvál**

beborozik ~ i Bortól megrészegeedik.

beborul ~ i **1.** Belefordul. **2.** Káposzta stb. fejes lesz.

bebőrödzik *bebűröddzik* i **1.** *⟨Étel, folyadék⟩ bebűrösödik.* **2.** *⟨Víz⟩ vékonyan befagy. A vízre is mongyuk, ha vikonyan befagy, hogy bebűröddzik.*

bebűrösödik *bebűrösödik* **1.** Étel, folyadék felszínén vékony réteg keletkezik. **2.** Seb beheged.

bebúg ~ i **1.** *⟨Koca⟩ megtermékenyül, megfog. Bebúgott a kocám, lesz malacca.* **2.** *⟨Kan⟩ megtermékenyít. A kan bebúkta a kocát.*

bebúgat ~ i *⟨Kannal⟩ kocát megtermékenyített.*

bebugyál ~ i Bebugyolál, betakargat. *Jóul ~ta, hogy meg ne fázzon.*

bebújik ~ i Szűk helyre bújik, elrejtőzködik. **Sz:** *Annyira fíl, hogy a fűrűjuga izs bebúna: nagyon fél. Bebúna a fűrűjuga is: ua.*

bebújtat *bebútat* i *⟨Lovat⟩ felszerszámoz.*

bebukik ~ i *⟨Juh⟩ fáradtan halad.*

bebunyolál ~ i Bebugyolál.

becakkozott in Csipkézett szélű. *Akkor még kaptam anyámtú vaty két ijen ~, parket āsōuszoknyát.*

bécebo ~ mn Sánta, bicebo. *Úgy is monták, hogy ~, úgy is, hogy bicebōuca.*

becukrosodik ~ i Egyre több cukor képződik benne.

becurikkoltat ~, *becurukkoltat* i **1.** *⟨Állatot⟩ befároltat, behátráltat.* **2.** *Lovat úgy fog be, hogy a két rúd közé behátráltatja. Az egylovasz szekérbe a lovad ~ták, mert annak két ruggya van.*

becs ~ fn Vmely tárgynak, személynek tulajdonított érték. *Bedzsbe tart vkit, vmit: nagyra értékel.*

Bécs ~ fn **Sz:** *Könnyeb vōuna a rák hátán Bédzsbe menni: mint vmit megcsinálni.*

becsali ~ mn *Becsali csárda.*

becsap ~ i Befröcsköl. *Becsapta sárral.*

becsapódik *becsapóúdik* i *⟨Jószág⟩ rövid időre tilosba téved.*

becsapol ~ i <Gubásmesterségben:> a szövőszék részeit pontosan egymásba illeszti.

becsászkal ~ i <Vmit keresve> területet bejár. *Becsászkalta az erdőjűt, gombát keresett.*

becsavar ~ i <Kosárfonó> vesszőt csavarva beerősít más vesszők közé.

becserepez ~ i Égetés előtt a pipafazék tejetét betapasztja.

becserepezik *becserepeddzik* i <Föld felülete szárazság idején> felrepedezik.

becserkel ~ i Széllal szemben gyalogosan megközelíti a vadat.

becserkelés *becserkelés* fn Széllal szemben a vad gyalogos megközelítése.

becserkés *becserkés* i Becserkel.

bécsi ~ mn **1.** *Bécsi korom:* fekete színű festékfajta. **2.** *Bécsi timsóy:* cinkszulfát. **3.** *Bécsi fehér:* fehér színű falfesték. **Sz:** *Majd a ~ kapunál tanálkozunk, oszt ot kifizeti: (tréf) nem kell kifizetni, tekintse ajándéknak!*

becsiccsant ~ i Enyhén berüg, becsicscsent.

becsihéz ~ i Csille nevű mértékegységgel mért terméket (szénát, szalmát, aprított fát stb.) beszállít vhoval.

becsilléz l. **becsihéz**

becsimátrafű *bécsi nádrafű* fn Borsosmentalevél.

becsinál ~ i **1.** Beüvegez. **2.** <Gyerek> bekakál. **3.** <Káposztát, savanyúságnak való> tartósítva eltesz, savanyít.

becsinálódik *becsinálódik* i <Pl. káposztát hordóba> elrak. *Hónab becsinálódik a káposzta a hordóba.*

becsipásodik ~ i <Málénak megkevert kukoricaliszt> nyúlóssá válik. *Az a jó, ha a málé ~, akkor sikerült.*

becsirkéz *becsirkéz*, ~ i Szőlővesszőt ültetés után kis földkupaccal befed.

becsirkézés *becsirkézés* fn A szőlővessző ültetés utáni befedése.

becskereki mn *Becskereki pipa:* széles, öblös pipa, amelynek dereka a nyakával farban jön össze.

becslés **Ö:** *erdő~.*

becsmel *böcsmöl* i Becsmérel.

becsmérel ~ i Ócsárol, leszól. *Szóujja, szapújja, becsmérli, ~i a rokonát. Ö:* *le~.*

becsodálkozik *becsudálkozik* i Berüg, becsíp.

becsomagol ~ i <Cukrász tésztát sütés előtt> összehajtogat.

becsomagolás ~ fn Tészta sütés előtti összehajtogatása.

becsontol ~ i <Könyvkötő> csonttal a könyvtábla nyílásába bedolgozza a vásznat.

becsődít *becsődít* i Embereket tömegesen begyűjt. *A lakadalomba becsődítettek ety csomóú embert.*

becsődül *becsődül* i Tömegesen betódul.

becsömöszöl ~ i Begyömöszöl, betömököl. *Becsömöszölt a zságba valami ruhafélit.*

becstelen mn *Becstelen fele:* vkinek a feneke, alfele. *Becstelen fertája:* ua.

becsül ~ i **Km:** *Aki a másét nem ~i, a magáét nem irdemli:* aki nem értékeli mások javait, nem várhatja el, hogy az övét megbecsüljék. *Aki a krajcárt nem ~i, a forintot nem irdemli:* kicsiből lesz a nagy. **Ö:** *rá~.*

becsület ~, *becsület* fn **1.** Érték. *Mikor mán nem adot tejet, meg nem is vóut hasas, akkor mán a parasztembereknél nem vóud becsüllete az ijen jóuszágnak. 2. Szüzesség. **Nr:** *Ídesanyám ne félcsen kend engemet. Nem vesztet el én a ~emet.* (Nd.)*

becsületes ~ mn <Nővel kapcsolatban:> tisztességes, erkölcsös. **Km:** *A ~ ember megőüsszül, a huncut mekkopaszodik:* <tréfás mondas a kopaszok bosszantására>.

bedagad ~ i Keretben levő fatárgy nedvességtől kitágul. *Ha esik az eső, a kapu ~.*

bedagaszt ~ i <Tésztát> megdagaszt. *Kézzel bedagasztjuk a tésztát.*

bederakaz ~ i Egymáshoz varrja a két fél gubadarabot, amelyekből a guba összeáll.

bedolgoz *bedőgoz* i **1.** Pontosan beilleszt vmit vhoval. *Mikor kipucoltuk a küllőjűt, rendesen bedőgoztuk az agyba. 2. <Hentesmesterségben:> vmivé feldolgoz, vmit készít belőle. **3.** A lábbeli felső részének peremét a kaptafa aljára rászorítja. **4.** <Könyvkötő> vásznat a könyvtábla nyílásába dörzsöl.*

bedolgozás *bedógozás* fn <Hentesmesterségben:> feldolgozás. *Bedógozásra, már kolbásznak nek szalámi közé nagyon jó.*

bedőlt **Ő:** *kidőlt*~.

bedörzsöl ~ i <Könyvkötő> vásznat dörzsöléssel a könyvtábla nyílásába juttat.

bedörrent ~ i Berüg, becsíp.

bedug ~ i **Sz:** *Bedugja a száját:* enni ad neki.

bedugdos ~ i <Kertet palántával> beültet.

bedurran ~ i Befüt. *Bedurranott a kájhába, jó sokat rakott a tűzre.*

bedűt ~ i Bedönt. *A keretist, ha javítani akartág, bedűtöttik, hogy szaporáb legyik összeszedni.*

bee ~ isz <A bárány bégetését utánzó indulatszó.> *A barika így böög: bee.*

beékel ~ i <Rézműves> a kampó, fokos nyelét kis ék segítségével rögzíti.

beelegyít *beőgyelít* i <Kenyérsütéshez> a lisztet, kovászt, sót és vizet összekavarja. *Felkeltem hajnal négy órakor, beőgyelítettem az összes lisztet a kovással együtt.*

beenged ~ i A láncfonalat felhúzza a szövőszékre.

beépít *beipít* i **1.** <Szerkezetet> beszerel vhová. **2.** <Kosárfonó> egymáshoz illetve rögzíti a munkadarab részeit.

beépítés *beipítés* fn Az a folyamat, amely során a munkadarabba illetve rögzítenek vmit. *Kosárfonásnál az aj beipítése után a lábázat elkészítése következik.*

beereszt ~ i **1.** Padlót, parkettát oldott viasszal beken. *Beeresztjük a deszkát vízálló anyaggal, hogy vízálló legyik.* **2.** <Mézeskalácskészítő> a munkaasztalt forró olajjal átítatja. *Negyedévente beeresztjük a táblát olajjal, hogy ne száraggyon ki.* **3.** <Szűcsmester> a szőrmésbőrt vágásokkal úgy alakítja, hogy amennyivel szélesebb, ugyanannyival rövidebb lesz.

beeresztendő in *Beeresztendő rizs:* <szűcsmesterségben:> a nyelveresztés eljárásával kijavítandó rész.

beeresztés *beeresztis* fn A szőrmésbőr olyan megformálása, melynek eredményeként

az összevarrás után amennyivel szélesebb, annyival rövidebb lesz.

beérik *beirik* i <Szőlővessző> megfásodik, szaporításra alkalmas lesz.

beesődzik *beesőüddzik* i Beáll, beköszönt az esős idő. *Ha két-három napig etyfojtába esik, akkor mongyuk, hogy jól beesőüddzött az idő.*

beetet ~ i Vaddisznót táplálék kiszórásával egy bizonyos helyre szoktat.

beetetés *beetetis* fn Vaddisznónak egy megadott helyre szoktatása táplálék kiszórásával.

befajtol *befajtol* i <Ruhát vasalás előtt, bőrt feldolgozás közben> vízzel bespriccel, behint, megnedvesít.

befedezett *befedesztet* i <Ménnel> kancát megtermékenyített, meghágtat. *Megvan a kiscsikó, kilenc nap múlva a kancát már befedesztetik.*

befedezettetés *befedesztetis* fn Kanca megtermékenyítettése, meghágtatása a ménnel.

befejezett in *Befejezet minta:* <szűrhimzésben> megtervezett és kihímzett minta.

befejező in *Befejező fonás:* <kosárfonásban:> a rácsos eldolgozásnál használt lezáró fonás. *Befejező szegés:* <kosárfonásban:> a lehajtogatásnak az a fajtája, amikor a karók végét jól meghúzzák, hogy azok az oldal gyűrűjére v. fonására feküdjenek.

befe ~ hsz Befelé.

befenekel ~ i **1.** A szűr ujját elvarrja, bevarrja. **2.** Hordónak feneket csinál.

befésül ~ i Becsap, rászed vkit.

befészkel *befiszkel* i **Sz:** *Befiszkeli magát:* vхова tartósan betelepszik. *Addik szemtelenkedet, míg be nem físzkelt valahová.*

befirkant ~ i <Tanórát> a naplóba gyorsan beír.

befirhangol ~ i Befüggönyöz.

befog ~ i **1.** <Ünneplő ruhát> rendszeresen használni kezd. **2.** <Igásállatot> felszerszámozva kocsí elé fog. *Befogot két lovat.* **3.** <Fiatal igásállatot> igavonásra használni kezd. **4.** <Méhrajt> kaptárba ráz v. seper. **5.** Vmilyen célból vhová behajt. *A tyukokat, ha meg akarták ölni, behajtották az ólba, befokták.* **6.**

(Vadon élő állatot, pl. nyulat) hálójával elfog.
7. (Disznót, ludat stb.) hizlalni kezd. *A disznóút izs befokták hizóyba.* **8.** Tenyészt. *Le kellene vágni a mustrakocákat meg ártányokat, amiket tenyisztízisbe nem használtak, nem foktag be.* **9.** Munkára igénybe vesz, kötelez. *A mester gyakran csak az utósóy félévbe fokta be az inast.* **10.** Elfog, börtönbe zár vkit. *Rígen a zsandárog befokták a bünözöüt.* **11.** (Hideg v. esős idő, tél) beköszönt, megkezdődik.

befogás **Ö:** vad~.

befogat ~ i (Könyvkötő) a könyvet két deszka közé szorítja.

befognivaló befognivalóy in (Csikó, tinó) már alkalmas az igavonásra. *A kétéves csikóy mán befognivalóy.*

befogó **Ö:** méh~.

befold beföld i (Ruhát) folttal befed.

befoldoz beföldöz i (Lyukas edényt) folttal befed.

befolyat befojat i (Tehén) megterméke nyül. *Akkor mongyuk, hogy befojatott a tehén, ha mán biztos a bornyú.*

befon ~ i (Kosárfonásban:) vesszőszálakat valamilyen formába hajtogatva összefog, összefon.

beformál ~ i Beformáz.

beformáz ~ i (Rézműves) a készítendő tárgy negatívját elkészíti a homokba.

beforr beforr i **Sz:** *Epcsond ~: (tréf) sérülése(d) hamarosan meggyógyul.*

beforrósít beforróysít i (Sütőteret) nagyon meleggé hevít. *A kemencét nem kellett annyira beforróysítani, csak jóyl felmelegítettik.*

befosik ~ i Fosát beleereszti a nadrágba. *Ha nagyon hígan ment a gyerek hasa, befosott a nadrágba.*

beföldel beföldel i (Terményt) védelmül földdel betakar.

befőszt beföüsztn fn Befőtt.

befősztessüveg beföüsztesüveg fn Befőttesüveg.

befőz beföüz i (Levestésztát) megfőz. *Mingyá kisz lessz az ebíd, mán beföüsztem a tísztát.*

befröstököl befröstököl i Reggelire sokat és jóízűen eszik.

befuccsol ~ i **1.** Tönkremegy vmi. **2.** (A huszonegyezés nevű kártyajátékban:) veszít.

befűj befű, befűj i **1.** Belep. *Havas az út, befutta a szél.* **2.** (Tehén ellés után) kisborjút lehetével melegít. *Az akolba a szürke magyar tehenek ellis után körüláják a kizsbornyút, és lehetelükkel ~ják, felmelegítik, a többi nem.*

befűl ~ i (Csirke) nem kel ki, belefullad a tojásba.

befullad ~ i Az elvetett mag a kevés nedvesség miatt a rászáradó trágyás homoktól befülled, nem kel ki. *Ha csak ecs csepp esőü esett, utánna jött a szárazság, akkor befullatt a mag a földbe, nem kelt ki.*

befűr ~ i Fűrva jut be vhova. *A farágóyuk ~nak a fácska tövéhez.*

befut ~ i Könyvtáblát a vászon beborítja.

befutás ~ fn A könyvtáblát borító vászon.

befúvás **Ö:** lég~.

befülez ~ i (Kosarat, cserépedényt) füllel ellát.

befülik ~ i **1.** (Kemence) átmelegszik. *Befült a kemence, mos mán lehet vetni a kenyeret.* **2.** (Vizes v. kellően meg nem száradt takarmány, szemes termény) bemelegszik, átmelegszik, befülled. *Befüllött a szína, legjobb asz fülig be.*

befülled ~ i **1.** (Takarmány) bemelegszik, átmelegszik. *Ha a szénát vizesen raktág be a kazalba, befüllett.* **2.** A faanyag gomba hatására elszíneződik.

befűrész befűrész i (Könyvkötő) fűrészszel a könyv gerincét három helyen bevágja.

befűrész befűrész i (Könyvkötő) fűrészszel a könyv gerincét három helyen bevágja. *Befűrészszelő in Befűrészszelőü deszka: könyv gerincének bevágásához használt deszka. Befűrészszelőü lemez: befűrészszelő deszka.*

befüstölés befüstölis fn Füsttel elbódít, elkábít. *Az ingerült mihek ellen legjobb videkezés a befüstölis.*

befűszerez ~ i Fűszerrel ízesít.

befütyül befütyöl i Vonat fütyülve jelzi, hogy hamarosan megérkezik az állomásra. *Szalaggyunk, mert mán befütyölt a vonat.*

befűz ~ i **1.** Vmit befűzött zsinórral megköt. **2.** ⟨Kosárfonásnál:⟩ vesszőket egymásba fűz v. vminek a nyílásába áthúz. **3.** *Befűzi magát:* fűzöt vesz magára. **4.** Becsap.

befűzés *befűzés* fn **1.** A szálaknak a szövőszék bordáján és a nyüstön történő átvetése. **2.** ⟨Kosárfonásban:⟩ a vesszők egymásba fűzése.

befűző **Ö:** *fonal~.*

befűzőzsinór **Ö:** *ingváll~.*

beg ~ hsz ⟨Isz-szerűen, fokozó szóként:⟩ de!, mennyire!, milyen nagyon! *Beg elalut-tam, eszt nagyapám sokszor monta, örekkorá-ba nagy alvóus vóut.*

bég ~ i ⟨Juh⟩ béget.

begalléroz ~ i Ing v. guba nyakát beszegi.

begallérozás ~ fn A guba kerek nyakkivágásának huroköltéssel való eldolgozása, színes posztáló való beszegése.

begányol ~ i Felületesen, hozzá nem érően csinál meg vmit. *Begányojja, nem jól csinálja meg.*

begombol ~ i ⟨Igásállatot⟩ befog.

begór *begóur* i **1.** Bedobál, behajigál. *A csöves tengerid begóurjuk a góuréba.* **2.** ⟨Nyomatatáshoz⟩ körbe lefekteti a kévéket. *Nyomatatásnál begóurták a kívíket a széribé.*

begöröcsöl ~ i Vmilyen szál, fonál v. egyéb anyag végét görccsel, csomóval elköti.

begubóddzik *begubóuddzik* i Meghal.

begy ~ fn **Sz:** *Vam valami a ~ibe:* vmiért neheztel. *Nagyon a ~ibe van:* neheztel vkire vmiért.

begyepesedik ~ i Maradian él. *Valaki nem akar előjremenni, hanem a rigi szerint il, ~, be van gypesedve.* **Nr:** *A paraszt úgy átkozta meg a másikat, hogy gypeseggyíg be az udvarod. Asz jelenti, hogy ne legyen rajta állat (ő meg haljon meg). Mert ha álatok vannak, akkor nem gypesedik az udvar.*

begyes ~ mn/fn **I. mn 1.** Nagy begyű ⟨galambfajta⟩. **2.** Nagy mellű ⟨nő⟩. **II. fn** Nagy begyű galambfajta. *Angol ~:* ⟨egy galambfajta⟩. *Magyar ~:* ⟨egy galambfajta⟩.

begyeskedik ~ i **1.** ⟨Nő⟩ magát kihúzza jár. *A jányok szoktak begyeskedni, kihúzzák*

magokat, begyeskednek. **2.** Rátartian viselkedik, büszkélkedik.

begyül ~ i Nedvesen tárolt takarmány megüszkösödik, ill. bemelegszik, befülled.

begyúr ~ i Lág, formálható anyagot ⟨pl. tūrót v. kovászt⟩ más anyaggal, anyagokkal összegyúr.

begyülik ~ i Vhol összegyülik. *Az álatok jöttek a mezőürül befele este, a hátán ezer legyet hosztak, begyült az udvára a sok légy, szinte fekete vóut a tehenek háta.*

behajaz ~ i ⟨Asztagot az alapja után⟩ fokozatosan keskenyít és befed.

behajazás ~ fn Asztag felső részének fokozatos keskenyítése és befedése.

behajít ~ i Italt hirtelen felhajt. *Ety korty-ra ~otta a bort.*

behajkurász ~ i ⟨Jószágot⟩ vhova behajszol, bekerget.

behajt ~ i ⟨Jószágot⟩ a legelőről hazaterel. *Miháj napkor ~ották az álatokat.*

behajtandó in *Behajtandóú rísz:* ⟨könyvkötészetben:⟩ a borítóanyagának a táblán kívüli része.

behajtás ~ fn Jószág hazahajtása a legelőről. **Ö:** *csorda~.*

behallik ~ i Behallatszik.

behangol ~ i ⟨Rézműves⟩ a csengő vastagságának, ill. alakjának szabályozásával beállítja annak hangmagasságát.

behasgat *behazsgat* i Bevagdos, behasogat.

behásít ~ i ⟨Kosárfonó⟩ vesszőt széthasít.

behasznál ~ i ⟨Rossz minőségű⟩ anyagot vmilyen célra, vminek felhasznál, hasznosít.

behegyez ~ i ⟨Kazlat, asztagot⟩ fölül hegyesre szűkít. *Az asztagot az utóúsóú két sor kive hegyezi be.*

behegyezés *behegyezés* fn Kazal, asztag fölül hegyesre szűkítése.

behí ~ i Behív.

behívogat ~ i ⟨Vőfély⟩ a vendégeket egymás után meghívja a lakodalomba. *A vőűfi hívogatta be a vendégeket a lakadalomba, meghívta a vendégeket, ~ott.*

behívogatás ~ fn A vendégek meghívása a lakodalomba.

behízik ~ i *Be vóut hízza a szeme:* <pl. disznó> a kövérségtől nem lát a szemével.

behord ~ i **1.** <Terményt> a földről betakarít. **2.** <Elcsépeelt terményt a cséplőgéptől> a magtárba beszállít. *Behorták a maktárba a búzát.* **3.** Méhek a méznekvalót a kaptárba gyűjtik. *A méhek izz behorgyák a kaptárba a méznekvalót.*

behorkadás ~ fn A felület homorúvá görbülése. *Ahon ~a van, az ot sose írig be.*

behugyozik ~ i Az ágyba vizek.

behull ~ i Kisebb csomókban beesik. *Behull a piszok.*

behunyorodik ~ i *Behunyorodik a szeme:* szempillái hunyorogva összehúzódnak.

behuppad ~ i Behorpad.

behúz ~ i **1.** <Gödört, kis mélyedést> betemet. **2.** <Sírt> behantol. **3.** A szálakat bevezeti a szövőbordába. **4.** Vized a vályuba felhúz. **5.** <Könyvkötő> a könyvtábla gömbölyű szögletét behajtja. **Sz:** *Idegen kutya ~za a farkát:* <ember> meghunnyászkodik.

behúzás ~ fn **1.** Bútornak huzattal történő bevonása. **2.** <Mézeskalácsosoknál> a tézsa felületének bevonása, bekenése.

behúzó in *Behúzó szövis:* <paszományos mesterségben> előregyártott motívumnak a beszövése a szegőszalagba. **Ö:** *szint~.*

behűtőz *behűtőz* i <Húst> hűtőházba rak.

beinstál ~ i <Szívélyesen> behív magához vkit. *Szívesen hitta, ~ta magához a lakásba a szomszédját.*

beír ~ i Katonának behív. *Beírták a naty-könyvbe.*

beiratkozik ~ i <Jegyespár> templomi kihirdetésre és esküvőre feliratkozik.

beirdal ~ i <Pl. halat> sütés előtt bevagdós. *A halat beirdajják, bevagdossák, és mire meksül, elporlad a szálkája.*

béista *béjista* fn <A Kollégium nyelvében> A B osztályba járó tanuló.

beiszik ~ i Berúg, lerészegedik. *Jóul beitt a komám.*

beív *beij* i <Kos> jerkét megtermékenyít.

bejár ~ i Kitart vmeddig. *A szalonna ~ety hétre, vagyis elég lesz addig.*

bejáró *bejáró* mn/fn **I.** mn *Bejáró cseléd:* nem a munkáltatónál lakó cseléd. **II.** fn **1.** A környező településekről az iskolába naponta beutazó diák. **2.** Bejárónő. **3.** Kapu, bejárat. **4.** A dülőúttól a tanyába vezető földút. **5.** A temetést intéző személy.

bejáróasszony *bejáróasszony* fn Bejárónő.

bejáróné *bejáróné* fn Bejárónő. *A bejáróné a natytakarítást, mosást vígeszte.*

bejelentő in *Bejelentő hivatalnok:* a hatósági bejelentésekkel és nyilvántartásba vétellel foglalkozó alkalmazott.

bejgli *bájgli, bájli* fn Mákos, diós stb. tekeres.

bejön ~, *begyün* i Vmilyen munka időszaka megkezdődik. *Tavasszal ~ a dologidő.* *Begyün tallóra:* <juhász> betakarítás után a learatott földre hajtja a nyáját.

bejövétel ~ fn <Az orosz> katonai megszállás kezdete. *Negyvennégy októberbe vóut az oroszog ~e.*

béka *bika* fn **1.** Több részes papírtokból és puskaporból álló, tréfás ijesztésre használt játékszer, amely meggyújtva béka módra ugrol a földön, és a brekegéshez hasonlatos hangot ad. **2.** A ló patája között kidudorodó rugalmas szaruképződmény, izom. **3.** A ló láb-szárának belső oldalán található, gesztenye nagyságú elszarusodott bőr. **4.** Felső karizom. **Sz:** *Kiri a bika az esőit:* <békabrekegéskor mondják>. *A bika segginél is lejjeb van:* nyomorúságos helyzetben van. *Az íletszimvonal a bika segginél van:* nagyon alacsony. *Annyi a pize, mint a bikán a toll:* nincs pénze. *Vam piz(e) búven, mind bikán toll, kopasz kutyán szőür:* semmi pénze sincs. *Annyi pize vam, mint bikán toll, kopasz kutyán szőür:* ua. *Pislog, mint a miskóuci kocsonyába a bika:* pislogva hallgat. **Nr:** *Ne igyál annyi vizet, mer bika nőü a hasadba!* – mondják a kisgyerekeknek, ha sok vizet iszik. — A békák a vízben párbeszédet folytatnak: *Mit varsz? Papucsot, papucsot. Kinek? Kinek? Úrraknak, urraknak.* — A nagy béka így figyelmezteti a kicsiket: *Jön a nagy óyúrú, a nagy óyúrú. Elviszi a kicsit, a Lacit, a Lacit* (tréfás

játék is a kisgyermekkel). **Ö:** göröngy~, göröngyi~, teknős~, zöld~.

békabaszta in *Bikabaszta leves*: rántással készített, savanyú tojásleves. *Nagyon haraguttak a munkások, ha békabaszta levest főjštek.*

békacserép *bíkcserép* fn Kagyló [!].

békaeső *bíkaeső* fn Kis apró békákat tartalmazó zivatar, nyári zápor. *Íletembe kéccer láttam bíkaesőjt, az eggyiket vaty három évvel ezelőjt. Nr:* *A bíkaeső, nyáron, amikor nagy zivatar van, nagyon sok apró bika esik le, ugrál a főjdon. Mind etyforma, és mind észak fele ugrál. Másnapra már irmagját se lehet látni. A tudójsok se tuggyák, mitől van.*

bekáfol ~ i Berúg, lerészegedik.

bekajol ~, *bekajel* i **1.** Táplálékot elfogyaszt. **2.** Sokat eszik, beeszik vmiből.

bekallantyúz ~ i Ajtót kallantyú segítségével bezár.

bekampecel ~ i Meghal.

bekanalaz ~ i Sokat eszik, beeszik vmi-ből. *A sóugor jóul ~ott az ítelbül.*

békanyál *bíkanyál* fn **1.** Békalencse. **2.** Ökörnyál.

bekanyarít ~ i Fogatot nagy ívben befelé fordít. *Én a szűk uccába izz ~ottam az ökörfogatot. Ha hat ökör vóut, annak naty kanyarítás kellett.*

békanyúz *bíkanyúz* in/fn **I.** mn *Bíkanyúz* kés: életlen (bugyli)bicska. **II.** fn Rossz, életlen bicska.

bekap ~ i **1.** Beszokik vhova. *A disznó ~ott a kolompírfőjdre.* **2.** Bejáratos lesz vhova. **3.** <Gyermekjátékban> vkit a körből középre húz. *És akkor ~ott a körbül ety kishánt, és akkor kiment, az meg bent maratt.* **4.** A bunda alja szűknek látszik. **Sz:** *Bekapta a legyet: lány teherbe esett.*

bekapál ~ i **1.** <Vmely földterületet> megkapál. *Na, hálístennek, eszt a darabot izz ~tuk.* **2.** Kukoricát utoljára megkapál.

bekapálás ~ fn **1.** Vmely földterület megkapálása. **2.** Kukorica utolsó kapálása.

békaporonty *bíkaporonty* fn Ebihal.

bekarisztol ~ i A föld felületét kapálja meg. *Bekarisztozza, mekkarisztozza a főjdet, csak fennyedin kapája meg.*

békasó *bíkasó* fn **1.** Apró, lapos kavics, amelyet a néphit szerint a béka nyal laposra. **2.** Kova.

bekasornyáz ~ i <Gubásmesterségben:> fonállal tele orsót kereszttekésekkel hálószerűen átköt, hogy a fonál ne gubancolódjék össze.

bekastol ~ i Sárral, vízzel belucskol.

békateknő *bíkateknő* fn **1.** A teknősbéka páncélja. **2.** Kagylóhéj.

békatubák *bíkatubák* fn <Népi gyógyszer-névként:> tüsszentőpor.

bekatucsol ~ i <Gubásmester> a gubaszövet két szélét oly módon erősíti össze, hogy a keresztzálakat egy szál fonállal összefűzi, összehurkolja.

bekavar ~ i **1.** Megdagaszt. **2.** Híg ételbe habarást önt és belefőz. **3.** <Sütéshez> lisztet és a mézet összekever.

bekavarint ~ i Rászed, becsap vkit.

bekávézik ~ i Becsíp, berúg. *Mán megint jóul bekávézott.*

béke *bíke* fn *Bíkit hagy:* <cselekvést> abahagy, nem folytat tovább. *Hagy bíkit annak a lúnak, ne üssed. Sz:* *Maragy mán bíkibe!* <nyugtalan v. veszekedős ember figyelmeztetése>. *Szerezsd a bíkit, ha sokájig akarsz ilni:* aki mindig civakodik, rövid ideig él.

bekebelez ~ i Becsíp, enyhén berúg.

bekecs ~ fn Bundabélésű, rövid télkabát. *Vóut ujjazs ~ meg ujjatlan ~ is. Ö:* szűr~.

békél *bíkil* i Kibékül vkivel. **Ö:** meg~.

bekéne ~ i <Hordót> kénnel kezel.

bekenőkefe *bekenőjkefe* fn Nyeles kefe, amellyel a cipőpasztát a lábbelire mázolja.

bekenőskefe *bekenőjkefe* fn Bekenőkefe.

bekéredzik *bekéreddzik* i Bebocsátást kér, bekéredzkedik.

bekerít ~ i <Javakat> előteremt, megszerz. *Mindend ~ a csalággjának, amire szükség van othon.*

bekerítő *bekerítőű* in A szükséges javakat előteremtő. *Jóú bekerítőű ember, ot nincs a családba szükség.*

bekerül ~ i **1.** Beköltözik. *Később bekerültem Debrecembe.* **2.** Bejön. *Kerűjjeteg be!* **3.** (A legelőn élő) állat hazahajtva hazakerül. *A Hortobágyról a jószágog bekerültek a városba.*

bekerültet ~ i (Vendéget) betessékel vho-va.

békességes *békessíges, békessíges* mn Békés, nyugalmas. *Békessíges jóú napot kívánok!*

békételen *bikítelen, bikítlen* mn **1.** Mérges. **2.** Kőtekedő. *Bikítelen, aki a kákán izz görcsőt keres.*

békétlen l. **békételen**

békételenkedik *bikítelenkedik* i Elégedetlenkedik.

békétlenkedik l. **békételenkedik**

békétülés *biketülés* fn Zaklatás, méltatlanság stb. türelmes elviselése.

bekever ~ i **1.** Vmit úgy készít el, hogy annak alkotórészeit összekeveri. *Bekeverte a moslikot.* **2.** Friss, folyékony zsírt fagyasztott zsírral összekever, hogy a zsír hamarabb keményedjék meg. **3.** Bepiszkit. *Bekeverte az asztalterítőűt.*

bekeverés *bekeveris* fn **1.** Vminek az alkotórészek összekeverésével történő elkészítése. **2.** A friss, folyékony zsírnak kemény, fagyasztott zsírral való összekeverése.

bekezel ~ i (Beteg juh lábát) kezeli. *A juhhot mekkörmözzük, óutám meg bekezejjük.*

bekiált *bekijált* i Vmit kiáltással a többiek tudomására hoz. *Íjfélkor a vőűfi hoz egy naty szitát, és akkor bekijáttya, bemongya, hogy mekkezdőűdik a menyasszonyi tánc.*

bekísérő *bekísirőű* fn A családhoz tartozó idős nő, aki a lányt bekíséri abba a helyiségbe, ahol a lánykérés történik.

bekíván ~ i (Katonának) behív. *Rígen nem besorozták, hanem ~ták a legényeket katonának.*

béklyó *bikóú, bikjóú* fn Ló lábára tett bilincs. *Bikóúba tette a lú lábát.* **Ö:** kereszt-.

béklyóz **Ö:** ki-.

bekocog ~ i Bekopog. *A szomszíd bekocogott az ablakon.*

bekómál *bekóymál* i Elszédül, elájul. *Tegnap pontosan bekóymáltam a rendelőűbe.*

bekommendál *bekomendál* i Beajánl vkit. *Bekomendálta cselédnek.*

bekópertál *bekóypertál* i Bebörtönöz.

bekoppant ~ i Mohón, gyorsan megeszik, befal. *Annyi neki ~ani egy báránt, mint a semmit.*

bekórászol *bekóyrászol* i (Vmely területet) keresztül-kasul bejár, bekóborol.

bekorcol ~ i **1.** Zsúp- v. nádtetőt a gerincen beköt. **2.** Alsónadrágra szegélyt varr. *A gatyád ~ták, hogy bele lehessen fűzni a gatyamaddzagot.*

bekóricál *bekóyricál* i (Területet) bekóborol.

bekormol ~ i Korommal beken, beszenyyez.

bekortyint ~ i Becsíp, enyhén berúg. *Mán megint jóú ~ott a pájinkábúl.*

bekóstál *bekóustál* i Enyhén berúg, becsíp. *Jóúkedvű, merd bekóustált, ivutt ety kicsit.*

bekóteroz *bekóuteroz* i Kóterba, azaz fogdába csuk vkit.

bekotusodik ~ i Bepenészedik, elgombásodik. *Ha elhanyagojják a hordóút, ~, kipes a bor elromlani.*

bekovászol ~ i (Lisztet) kovással dagasztásra előkészít.

beköltözik *bekőűtözik* i (Kisebb helyséből) közeli nagyobb helységbe költözik.

beköp ~ i **1.** Mohón megeszik, befal vmit. **2.** Lerészegedik, berúg. **3.** Beárul.

beköszön ~ i **1.** (Vőfély) a menyasszony nevében a menyasszonytánc előtt rigmust mond. **2.** (Menyasszony) a vőlegény házához érkezve rigmussal beajánlja magát. *A menyasszony ~ a vőlegény szülejinek, amikor a fíjús hászho írkeznak.* **Nr:** A menyasszony beköszönése a vőlegény szüleinek házánál inkább falun, Debrecenben pedig csak a szegényebb néprétegeknél volt szokásos.

beköt ~ i **1.** Egymásba illesztve csatlatkoztat. *Az üstházad ~ik a kímimbe is.* **2.**

Jászolhoz köt. *A jóuszágot ~ik az istállóba.* **3.** (Barmot) teleltetésre istállóba zár. *Ősszel a legelőjűről hazakerült jóuszágokat ~ik az istállóba.* **4.** (Kocsikereket) fékezés végett leköt. *Aki csak ritkán kerűt ijen hejre, az vagy láncal kötötte be a kereket, vaty hozot hosszú rudat, áddukta a két kerék közt.* **5.** Gabonaszem kifejlődik. *A fokhíjjas kalásznak ritka a kalássza, nem minden szem kötőd be.* **6.** A szövőről levágott gubaposztó kötöz-szálaait eldolgozza, megköti, hogy le ne bomoljanak. *Bekötöttük a gubát, a két vígit, hogy ki ne foszójik.* **7.** (Kotló alá tett) tojásban a kiscsirke fejlődni kezd. *Beköt a tojás, mikor a csirke mekfogamzig benne, csirke vam benne.* **8.** *Be van kötve:* (az ing) nadrágszíjjal be van fogatva a nadrágba. *Nindzs bekötve:* (az ing) a nadrágon kívül van. **9.** *Beköt a tél:* beáll a tél. *A tanyán vóut ety házaspár, az ember nem tudott olvasni, a felesége minden ősszel aszt "olvasta" neki a kalandárijomba: Igyekezzetek, szántóú-vetőű emberek, merd ~ a tél hamar!* **10.** *Be van kötve a feje a szántásnak:* befejeződött a szántás. **Sz:** *Bekötöttük a fejit:* férjhez ment. **Nr:** *Beköti a fejit:* a menyasszony fejét kendővel bekötik, ami lányágának végét, asz-szonyságának elejét jelenti. *És akkor a vőűfi ~i a fejit, kendőűivel.*

bekötés Ő: csülök~.

bekötő bekötőű fn **1.** (Férfiaknál) az ing és a mellény között viselt, a nadrágba bekötött, rendszerint ujjas meleg ruhadarab. **2.** Pamutfonálból kötött v. gyapjuszövetből készített ing-, ill. mellényféle. **3.** (Pásztorok téli ruházatában) az ing és a mellény között viselt, a mellet és a hasat takaró báránybőr.

bekötött in *Bekötöd guba:* olyan gubaposztó, amelynek a kötöző szálaait a szövőről való levétel után eldolgozzák, megkötözik, hogy ne foszoljon.

bekötöz ~ i **1.** Gyümölcsfát szalmával körülkötöz, hogy a nyúl ne rájga meg. *Jóul bekötöztük a gyümölcsfát, hogy a nyúl meg ne egye.* **2.** *Bekötözi a gubát:* a szövőről levágott gubaposztó kötöz-szálaait eldolgozza, megköti, hogy le ne bomoljon.

bekrepál ~ i **1.** Megdöglik. *Ez a disznóú mán ~t.* **2.** Meghal.

bekucorodik ~ i Szűk helyre kuporodva behúzódik. *Bekucorodott a sudba.*

bekukkint ~ i Bekukkant.

bekulcsol bekúcsol i Kulccsal bezár.

bekúpol ~ i Kukoricaszárat kúp alakú csomóba rak.

bekúpoz ~ i Bekúpol. *Törés után bekúposztuk a tengeriszárat, be let kúpozva.*

bekutyul ~ i (Cseppfolyós anyagokat) összekever, egymással elkever.

bekvártélyoz bekovártéjoz i (Katonát) beszállásol vhová v. vkihez.

bél ~ fn **1.** *Ereszti a belet:* disznóöléskor a bélbe langyos vizet önt, hogy kimossa. *Beled bont:* (vágóhídon) a levágott állat beleit felhasználás céljából szétszedi. *Megy a bele:* hasmenése van. *Aláment a ~e:* beszart. *Felfordul a bele:* erős undor fogja el. *Majt kihánnya a belit:* ua. *Maj kiszakad a bele:* erőlködik, nagy terhet cipel. **2.** A vászon kereszt-szála. **3.** (Gubacsapóknál:) olyan gyapjúfonal, melyet szövéskor a motollára tekerve löknek át a mellékszálai között, és a bordával rávernek. **4.** *Bélnek való:* a gyapjúnak az a kiválogatott része, amelyből a belet fonták. **5.** (Rézművesmesterségben:) az öntőhomok ürege. **Sz:** *Ety szál ~ű:* vékony ember. **Ő:** *dió~, juh~, mogyoró~.*

bélágy ~ fn (Rézművesmesterségben:) az öntőhomok kis bevágásai, ahová a bélcsapok illeszkednek.

belakik ~ i (Területet) mindenfelé pásztorkodva végigjár. *Belakta eszt a főűdet.*

bélaszalvány ~ fn Az emberi test kiszáradása.

belát i **Sz:** *Kin kis pircs, belátog Bédzsbe:* (kislánynak mondják, ha kilátszik a nemi szerve).

bélátfúródás bélátfúróúdas fn A bél falának kilyukadása.

bélbontás ~ fn Az a munkafolyamat, amikor a levágott állat (szarvasmarha, sertés stb.) beleit felhasználás céljára alkalmassá teszik.

bélcsap ~ fn <Rézművesmesterségben:> kis bevágások az öntőhomokban

bélcsinálás ~ fn <Gubásmesterségben:> a vászon keresztszálának szánt gyapjúnak, a bélnek a megfonása.

béle **Ő:** *kenyér~.*

beleakaszt ~ i **1.** Beleszúr. *Nem úgy van, hogy na, most fogom a kést, az ~om, osztán vágom.* **2.** <Könyvkötő> a könyvet a könyvtábla gerincébe helyezi.

beleáll ~ i Belépve arra a területre, amelyen a munkát végezni kell, elkezd dolgozni. *Amoda ájijatog bele a búzába.*

beleárt ~ i *Beleártya magát:* kéréstlenül beleavatkozik.

beleberenál ~ i <Kézzel vetett> magot boronával belekever a földbe.

belebújik ~, *belebúvik* i Belerejtőzik. **Sz:** *Belebújna a fűrűjuga is:* félelem miatt szeretne nagyon elrejtőzni.

belecsap ~ i Beleüt, belevág. **Sz:** *A ménkű csapjom bele!* <káromkodás>.

belecesepektet *belecesepektet* i <Könyvkötő> a könyv márványozásakor a festéket az alapozó anyagra csöpögteti.

beleceppen ~ i Jó anyagi körülmények közé kerül. *A mostani fíjatalog ~tek a jó-móudba.*

belecsimpajkodik ~ i Belecsimpaszkodik, erősen belekapaszkodik.

belecsimpaszkodik ~ i Erősen belekapaszkodik.

belecsinál ~ i Beleszarik.

belecsömöszöl ~ i <Szőlőt> a csömöszölőfával vminek a belsejébe töm. *Amikor a törkőj bele van csömöszölve a kádba, a prézsbe kiszorítottuk a levit.*

belecsúszik ~ i Belehúzódik. *A gatyamadzag belecsúszott a gatyába.*

beledisznólkodik *beledisznólkodik* i **1.** Beleeszik az ételbe, és utána otthagyja. **2.** Sokat szed ki az ételből, majd nagy részét otthagyja. *Ára is asz montuk, hogy beledisznólkodik, ha sokat szét ki az ételből, alig esziz belőjle, a többit otthagya. Ére montuk, hogy inkáp kéccer szeggyik, mint eccer sokat.*

beledül ~ i Beleborul, belefordul. *Beledült a szekér az árogra.*

beleegyeledik l. **beleelegyedik**

beleelegyedik *beleőjgyeledik, beleegyed* i **1.** Vmibe keveredve elvegyül benne. **2.** Beleavatkozik. *Beleegyedett, pedig nem tartozik rá.* **3.** Belezavarodik. *Beleőjgyedett a beszédbe.*

beleereszkedik ~ i Vmibe lassan, óvatosan lefelé mozogva belejut. **Nr:** *Nagyanyám szitterpeszkedik, nagyapám ~, mi az? A gémeskút.*

beleereszt ~ i Ürüléket a ruhaneműjébe engedi. *A gyerek ~ett a nadrágjába.*

beleesik ~ i **1.** <Villám> belecsap vmibe. **2.** <Féreg, gomba> betelepszik vmibe.

beleévődik *beleívődik* i Fehérneműbe, ruhaneműbe a szenny úgy beleszárad, hogy nem lehet kimosni belőle.

belefarol ~ i Farral hátrálva beleesik, belefordul.

belefelé *belefele* hsz Befelé!

belefilcesedik ~ i <Szűcsmesterségben:> a szőr vattaszerűen összecsomósodik.

befog ~ i <Igásállatot vontatóul szekérbe stb.> befog. *És akkor bele lehetett fogni két lovat is.*

belefon ~ i <Sütés előtt> kalácsot edénybe fonva berak.

belefosik ~ i **Sz:** *Belefosot Lőjrrinc (a dinnyébe):* a túlrett, poshadt dinnyére mondják Lőrinc-nap, vagyis szept. 5-e után.

belefűl ~ i Belefűllad. **Nr:** Ha a kotló ül, nem szabad virágot vinni abba a helyiségbe, mert a csirke belefűl a tojásba.

belefűlt in *Belefűl tojás:* olyan tojás, amelyben a csirke, kacsa stb. elpusztult.

belefűz ~ i <Fonalat, cérnát> a tű nyílásán átfűz.

belegebed ~ i **1.** <Ember> a megerőltető munkába belepustul, megerőltetéstől megyszakad. *Annyid dőugozott, hogy belegebett, belehótt.* **2.** A mértéktelen italozásba belehal.

belegór *belegóur* i Beleszór, beledobál vmit vmibe.

belegyökerezik ~, *belegyükeredzik* i Feszesen, szilárdan ül.

belegyőződik *belegyőzőződik* i Belenyugszik. *Nem hitte, hogy úgy van, és akkor mégis belegyőzőződött.*

beleháborodik ~ i Megháborodik, megőrül. *Beleháborodott a sog gondba.*

belehág ~ i Belelép, beletapos vmibe.

belehalad ~ i Belesüpped vmibe.

belehasad ~ i Egy darabon behasad. *Belehasadt a körmöm.*

belehelyezett in *Belehejezet spárga*: könyv befűzésénél a befűrészelésbe tett spár-ga.

belehempereg ~ i Fekve beleforgó. *A lú ~ a fűbe.*

belehentereg ~ i Belehempereg.

belehentergődik *belehentergődődik* i Belehempereg. *A disznó belehentergődődött a pocsojába, a fürdőjibe, a disznó-fürdőjibe.*

belehúz ~ i **1.** Belevon (pl. cérnát a tübe). **2.** Rosszba belevisz. *Belehúszta a bajba a társát.*

beleízeledik ~, *beleízelődik* i (Kellemes tevékenységbe) belemerül, belelendül, belemelegszik.

beleízelődik l. **beleízeledik**

belejön ~ i **Sz:** *Belejön, mint macska a fíngázba*: gyorsan beletanul vmibe.

belekankargózik *belekankargózik* i Beleakaskodik, belefüggeszkedik.

belekap ~ i **1.** Befog. *Belekapott a munkába.* **2.** (Moly, betegség) beleesik vmibe. *Ha valamég gerizbe ~, onnen átszarmazik az egész fűrtre.*

belekel *beleköl* i (Nő melle, tehén tőgye) gyulladásba jön. *Teheneknél is, nőknél is vóut, akinek beleköl a mellibe az anyatej.*

belekontárkodik ~ i **1.** Kéretlenül beavatkozik, beleártja magát vmibe. **2.** Nem szakszerűen csinál meg vmit.

belekotyog ~ i Kéretlenül beleszól, belebeszél.

belekozmásodik ~ i **1.** (Étel) odaég, kozmássá válik. *A tég belekozmásodott a lábozsba.* **2.** Beleszeret vkibe. *Ha ety fíjú be-*

leszeretett egy jányba, asz monták, jóul belekozmásodott ez is ebbe a jámba.

beleköl l. **belekel**

beleköltözik *belekölözik* i (Pocok) belefészkel vmibe. *A nád azért vóut jobb, mert nem költözöd bele a pocok.*

belekönyököl ~ i **1.** Könyökével beletámaszkodik vmibe. **2.** (Gyerek) felnőttek társágába furakodik, és kíváncsiskodva rákönyököl az asztalra. *Ha nagyon beszélgettek, és a gyerek odament, és rákönyökölt az asztalra, annak monták, eriggy innen, ne könyököj bele a nagyog beszígyibe.*

belekövesedik ~ i Tehén tőgyében a tej megkeményedik.

bélel ~ i **1.** Béléssel ellát. **2.** Asztag közepét berakja, betömi. **Ö:** *be~, fel~.*

belelefetyel ~ i **1.** (Kutya) beleeszik vmibe. **2.** (Kisgyerek) belekotnyeleskedik a felnőttek beszédébe. *Ne lefetyej bele a nagyog dógába!*

bélelés *bélelis* fn **1.** Asztag közepének berakása. **2.** Ruhadarab béléssel való ellátása.

bélelt in *Bélelt ajtó*: **a)** párnázott ajtó. **b)** kettős deszkából készített ajtó. *A bíróságon is vóud ~ ajtó, kéd deszkája vóut össze-dóugozva.* **Ö:** *széllel~.*

belemer ~ i (Rézműves) a folyékony rézből öntőkanállal kivesz egy bizonyos mennyiséget.

beléndek *belindek* fn Maszlag. *A belindek vadon nő, mérgez.*

belenő *belenő* i Vmire alkalmassá válik. *Belenőt anyajunak.*

belenyomkod ~ i (Mézeskalácsos) a tésztát beledöngöli a faformába. *A tésztát erősen belenyomkogyuk a tokniba.*

belenyújt *belenyút* Kinyújtva beletart.

belenyújtóztat *belenyútóztat* i (Gubakészítő) a fűrtöt a mellék szálai közé bedugja.

beleolt *beleót* Gyomos földterületbe kapával belevág. *Csak abba az aszottazsba ótóg bele, hogy ne legyen ott.*

beleögyeledik l. **beleelegyedik**

belepászt ~ i Beleilleszt vmit vmibe.

belepászol ~ i Beleillik vmibe.

belepisil *belepesel* i Belevizel.

belépő *belépőű, belipőű* fn Az előszobával azonos funkciójú, de annál kisebb helyiség.

beleragaszt ~ i ⟨Mézeskalácsos⟩ a tükröt, képet rányomja a tészára. *Beleragasztjuk a tükröt a strájholt szívébe.*

belerezel ~ i Beleszarik. *Rendesen, ha megijjett egy gyerek, akkor fordút előű, hogy ~t a nadrágba.*

beleroppant ~ i ⟨Derék⟩ az emeléstől megroppant.

beles ~ fn Olyan vágóhídi alkalmazott, aki a levágott állatoknál a béllal kapcsolatos munkát elvégzi.

béles ~ fn Rétestésztából v. kelt tésztából készített, négyszögletesre vágott süteményfélé, amelyet a közepébe tett túróval v. reszelt almával ízesítenek. **Nr:** *Rítezs, de nem ~. Kóystoltam, nem ides:* ⟨a vereshagyma találós kérdése⟩. **Ö:** *varga~.*

bélés *bélis* fn **1.** Ruhát, ruhadarabot, ruhaanyagot bélelő kelme, prém. *A bélis megvidi a kalapot a belsőű szennyeződűdistül, felszítja a pászor fejének izzaccságát.* **2.** Asztag közepén levő kévék, amelyek a szélső kévéket rögzítik. **Ö:** *lapocka~.*

belesasszony ~ fn ⟨Vágóhídon⟩ bélbontásra alkalmazott nő.

bélésbőr *bélízsboűr, bélízsboűr* fn A láb-beli belsejét borító bőrhuzat.

béléses Ö: *bunda~.*

beleskofa ~ fn (rég) Belet árusító kofa. *A pijacon Sári néni jóű ~ vóűt, űnálla mindik frís vóűt a bél.*

belesül ~ i ⟨Gabonaszem⟩ a kalászában nem fejlődik ki eléggé, összetöporodik. *A búzaszem ~t a kalázba, mert nem kapot nedvet eleget.*

beleszab ~ fn Börlapot kiszab, és a lábbeli talprészébe ragasztja.

beleszakad ~ i **Sz:** *Beleszakatt a madz-dzag:* nem sikerült valamit megcsinálni.

beleszól *beleszóűl* i Megakadályoz vmit. *Kimentem kapálni, de nem vígesztem, merd beleszóűlt az időű.*

beleszorul ~ i **Sz:** *Sok ész szorűd bele:* nagyon okos. *Nem sok ész szorűd bele:* buta.

beleszottyant ~ i **1.** ⟨Ember, állat⟩ loccsanó hang kíséretében beleesik v. hirtelen belelép a sárba. **2.** ⟨Csizmába a láb⟩ csekély ellenállást legyőzve gyorsan belejut. *Beleszottyant a lábom a csizmába.*

beleszötttyen ~ i ⟨Csizmába a láb⟩ csekély ellenállást legyőzve gyorsan belejut; beleszottyant.

beleszuszakol ~ i Belegyömöszöl, belepréssel, beletömköd vmit vmibe.

beletanál ~ i Beletalál.

beletanul ~ i Beleszokik. *Tinóűnak mon-ták, hogy ~ a járomba.*

beletapickol ~ i Sárba, vízbe belelép, belegázol. *A kizsgyerek ~ a vízbe.*

beletapicskol ~ i Beletapickol.

beletapod ~ i Beletapos. **beletér** ~ i Belefér.

beleterít ~ i ⟨Kenyértésztát⟩ szakajtóba tesz.

beletoccsan ~ i ⟨Ember, állat⟩ nagy loccsanással vízbe, tócsába lép.

beletojik ~ i **1.** ⟨Tyúk⟩ öblös helyre tojik. **2.** Beleszarik.

beletörík ~ i Foltot hagy rajta. *Beletört a fű a nadrágba.*

beletrefel ~ i Beletalál vminek a közepébe. *Jóűl ~t a céltábla közepibe.*

beletrottyant ~ i Ember hirtelen belecsinál, belepiszkít vmibe. *Beletrottyantott a gyerek a nadrágba, érzem a szagát.*

beletüzel ~ i Vmibe befűt. *Az űzsdbé alóűl tüzeld bele.*

beleugrik ~ i ⟨Vízbe⟩ beleöli magát. *Beleugrott a Tiszába.*

beleültet ~ i ⟨Gubacsapó⟩ fűrtöt beledolgoz a gubaposztóba.

beleűt ~ i ⟨Rézműves⟩ kalapáccsal a min-tát a tárgy felületébe űti. **Sz:** *Mindenbe beleűti az óűrát:* minden lében kanál.

belevakul ~ i Csirke a tojásba fullad.

belevedel ~ i Beleiszik vmibe ⟨pl. vödör-be⟩.

belevénül *belevínűl* i ⟨Szét nem űltetett palánta⟩ további fejlődésre képtelenné válik. *Előűfordul, hogy belevínűl a palánt, de én kiteszem már mikor három levelibe van,*

vagyis amikor a sziklevelin kívül van már három levele.

belevész ~ i Beleköt vkibe. *Beleveszne még az apjába is, ha eccer ivutt.*

belevet ~ i Ekét a szántás kezdetekor a kellő helyen hirtelen belemélyesztí a földbe. *A gazda, amikor kezdi a szántást, mekfogja az ekét, az belemélyesztí, ~i a barázdába, a földbe.*

belevetett ~ mn/fn **I.** mn **1.** Rossz étvágyú. **2.** Kiehezett. **II.** fn **1.** Sovány, étvágytalan ember. *Akinek nem kellett az ennivaló, csak nyámmogott rajta, a vóut a ~.* **2.** Kiehezett ember. *Aki el vóut éhezve, az vóut a ~.*

belezőkampó *belezőkampó* fn Eszköz, mellyel az elejtett vad testéből a belet kiszedik.

bélfa ~, *bírfa* fn **1.** A jármot két részre osztó függőleges fa. **2.** <Szekér része.> **3.** A fűrészeret középső, hosszanti fája. *A fűrésznél a közepin, ami ment kerezbe, az a ~.* *Ezelőit csak kötélből vóut, ha fából csinálták, akkor ~.* **4.** <A Hortobágyon> tüzelőnek használt szárított marhatrágya.

bélfájás ~ fn <Főként lovaknál> a belek erős görcsös fájdalma. *A lovaknál vóut a ~, ez a kólyika, bélkólyika.*

bélfonás ~ fn <Gubacsapóknál> a vászon keresztiszlának való, megtépett gyapjúnak, a bélnek a megfonása a fonókeréken; bélcsinálás.

belga ~ mn **1.** Hibás beszédű, dadogó, hebegő. *Belga nyelvű:* dadogó, hibás beszédű. **2.** Orrhangon beszélő. *Az orhangon beszélő iz ~.* *Meg ére még azt is montuk, hoty szuszka.*

bélgyulladás ~ fn <Juhbetegség.> *A ~ is áladbetekség, a ju ha töreket evett, vagy nem mekfelelő takarmánt evett.*

bélhagymáz ~ fn Tífusz.

bélhurut **Ö:** *gyomor~.*

belisztel ~ i Lisztel beszór. *Mikor szakították a kenyeret, a szakajtóukendőit ~tik.*

béljárás ~ fn Hasmenés.

bélkaparó in *Bélkaparó* kés: disznóölés-kor a bél megtisztítására használt, fából készült kés.

bélkerék ~ fn <Kelmefestésben:> a mán-gorló egyik fogaskereke.

bélkólika *bélkólyika* fn Bélgörcs, hascsikarás.

bélkövér ~ fn A disznó, szarvasmarha belein levő hár, melyet a feldolgozáskor leszednek a bélről.

bellér l. **böllér**

béllob ~ fn A vékonybelek gyulladása megbetegedése; bélgyulladás.

béllobbanás ~ fn Béllob.

bélmenés *bélmenis* fn Hasmenés.

bélmirigysorvadás *bélmirityorsorvadás* fn <Egy betegségfajta.>

bélnekvaló *bélnekvaló* fn **1.** <Gubacsapóknál:> szövéskor a mellékszálakon való átbújtatáshoz használt gyengébb minőségű gyapjú, melyet vastagabbra fonnak, mint a melléknekvalót. **2.** <Gubásmesterségben:> a gyapjúnak az a kiválogatott része, amelyből a belet fonják. **3.** <Paszmánykészítésnél:> a befönt zsinórok alapanyaga.

belódul *belődul* i <Közele nagyobb településre> besiet. *A házba nem, csak mongyuk a városba lehed belődulni, gyorsan bemenni.*

bélokadás ~ fn Nagy fokú, erős hányás.

belő *belő* i <Diák> egyest kap.

belök ~ i <Italt> mohón felhajt. *Belökött ety féldecit.*

belökődik *belökődik* i <Ember> bevetődik, betéved vhová.

belövés *belövis* fn Találat helye a vad testén. **Ö:** *fegyver~.*

belövési mn *Belövési nyílás:* a találat helye a vad testén.

bélpamut ~ fn Gyertyabél. *A ~ ojan pamutszerű vóut.*

bélpoklos ~ mn Nagyétkü. *Bélpoklos, aki nem győz eleget enni, amit adnak, mindent felfal.*

bélsipoly *bélsipoj* fn Váladékot ürítő kóros csatorna a bélben.

bélsorvadás *bélsorvadás* fn A bél egy részének elhalása.

belső *belső*, *belső* mn Két tárgy, terület, dolog, személy közül a belül v. beljebb levő. *Belső hárjog:* ló szembetegsége. *Homájos en*

nek a lúnak a szeme, *belsőű hájog van rajta.* *Belsőű dongagyalu:* a belső donga megmunkálására szolgáló gyalu. *Belsőű legelőű:* a település közelében levő legelő. *A belsőű legelőűn rendesen a libák legeltek, libalegelőű vóut.* *Belsőű szervezet:* állati belső szervek összessége. *Élrendezzük, külön a májat, a szívet, szóval a belsőű szervezetet.* *Belsőű kelevény:* a kelevény egyik fajtája. *Belsőű szoba:* rendszerint csak vendégfogadásra használt nagy utcai szoba. *A bejáratnál vóut ety kisz szoba, onnen mentünk a belsőű szobába, az uccaji szobába.* *Belsőű udvar:* az udvar felső, rendszerint virággal beültetett része. *A belsőű udvar virággal vóud beültetve, onnan nyíltak a lakásajtóuk, a külsőű udvarról meg az istállóuk.* *Belsőű ajtó:* a köpenyajtó mögött elhelyezkedő, rendszerint üvegezett ajtó.

belsőség *belsőűség* fn **1.** Levágott állat belső részei. **2.** Belterület.

belsőszívhártyalob *belsőűszífhártyalob* fn (rég) A belső szívhártya gyulladással betegsége.

belsteiger *belstájger* fn (rég) A cipőn lévő lyukak megerősítésére szolgáló belső fémkarikák.

bélszakadás ~ fn A beleknek emelés miatt bekövetkező kiszakadása, sérv. **Ö:** *ágyék*~.

bélszáradás ~ fn A beleknek a vízvesztés miatt bekövetkező kiszáradása.

belszerv ~ fn (Gyakran tsz-ban:) az állatok belső szerveinek összessége. *A belszervegből összekészítem a hűrkát.*

belszervezet ~ fn Állati belső szervek összessége. *Például ot van a máj, tüdőű, szóval ez a ~.*

bélszínrongyossa *bélszínrongyossa* fn Levágott szarvasmarha hátsó combjából való húsféle. *A bélszínrongyossa ojan rísz, amibe nincs izom, a vesénél, a vesése, a vese melletti húsos rísz. A disznónál ez a csukapecsenye.*

bélszínvastaga ~ fn Levágott szarvasmarha hátsó combjából való húsféle. *A ~ az, aminek a vége a bélszínrongyossa.*

bélszínvékonya *bélszínvikonya, bőűszínvikonya* fn Levágott szarvasmarha hátsó combjából való húsféle.

belucskol ~ i Megszáradt ruhát a mángorlás, vasalás megkönnyítése végett vízzel befőcsköl.

bélú **Ö:** *egyszál~*, *farkas~*, *fehér~*, *hombar~*, *kákó~*, *ló~*, *nagy~*, *pokol~*, *tele~*, *vékony~*, *vér~*.

belül ~, *belőül* hsz **1.** *Belül kerít:* (vendéget) behív, beinvítál. *Belül kerül:* (vendég) hívásra bejön a lakásba. *Kerűjön ~!:* (invitáláskor használt kifejezésként:) jöjjön be hozzánk! *Ha vendég jött, asz monták neki, ne az ajtóba ájjik, kerűjön ~.* **2.** Benti helyről, belülről. *Onnan ~ hoz ki mán a széket!*

belülfűtős mn *Belülfűtőűs kemence:* olyan kemence, amelyet a konyhából fűtenek. *A belülfűtőűs kemencét a konyhából fűtöttik, a kemence pedik kívül a ház meget vóut, hogy ne fogja bent a hejet.*

bélvérzés *bélvírízis* fn Fekélyek, daganatok stb. miatt a belekben keletkező vérzés.

belvilág ~ fn Vminek a belseje, térfogata.

bélszír ~ fn Levágott állat beleiről lefejtett zsíradék, ill. ebből olvasztott zsír.

bélyeg l. **bilyog**

bélyegez **Ö:** *meg~*.

bélyegző *béjegzőű* fn (Könyvkötészetben:) rézből készült különböző mintákkal ellátott nyomószerszám. **Ö:** *jóság~*, *juh~*.

bélyegzőpárna *béjegzőűpárna* fn (Könyvkötészetben:) festékkel átitatott párna, amelyet a könyvborító gerincére v. táblájára kerülő minták előnyomásánál használnak.

bemángorol ~, *bemangurul* i (Ruhane-műt, vásznat) mángorlóval simít.

bemángorolás ~, *bemangurulás* fn (Ruhane-mű, vászon) mángorlóval történő kisimítása.

bemasíroz/ik ~ i **1.** (Katonai egység, ill. katona az egység tagjaként) zárt oszlopban menetelve bevonul v. hova. **2.** Bevonul katonának.

bemasíroztat *bemasírosztat* i (Katonának) bevonultat.

bemázol ~ i **1.** <Házat> kitapaszt. **2.** Földes padlót beken. **Nr:** A (tanyai) ház földes padlóját bemázolták oly módon, hogy sok vízben agyagos földet tehéntrágyával elegyítettek, majd ezt ronggyal a meglocsolt földbe bele-súrolták.

bemelegszik bemelekszik i <Gubásmesterségben:> a mosott, csomóba hagyott gyapjú belsejében megszorol a nedvesség, összefülled.

bemélyít bemíjít i Mézeskalácsos forma mélységét kifaragja.

bemerítő in *Bemerítőű kipa:* <kétfestőknél a hígított festékeverék egyik fajtája>.

bemétel bemitel fn Bemenetel. *Ettőlön kezdve oszt jártam a gyárba tizenhét évig, ebbe ja második bemitelembe.*

bemintáz ~ i <Rézműves> az öntőforma negatív és pozitív mását elkészíti a homokba.

bemozgósít bemozgósít i **1.** <Tartalékos katonát> katonai szolgálatra behív. **2.** <Katonai> mozgósítást elrendel és végrehajt.

bemohosodik ~ i **1.** Mohossá lesz. **2.** Bepárasodik. *Ha hideg vizet öntenek a kancsóba, akkor az ~.*

bemurel ~ i Meghal.

bemurít ~ i **1.** <Állat> megdöglik. *Főileg az álatra monták, hogy ~. Nállunk, a parasztonknál megatták a tiszteletet a halottnak. 2.* Meghal.

bendő bendőű, böndőű fn **1.** Szarvasmarha, ló gyomra. **2.** Ember gyomra. *Ennek is jóu nagy böndőűje van. 3.* Disznógyomor.

bendős bendőűs, böndőűs mn Nagytűkű. *Aki sokat eszik, nagy bendőűje van, az a bendőűs.*

benevel ~ i Felnevel. *Benevelt hejette egy másik szíp üszőit magának.*

benéz beníz i <Vkihez látogatóba> bemegy. *Benisztem hozzá ety pár szóura.*

benfites ~ mn Bennfentes, bejáratos vho-va. *Elkütte a ~it a boudba.*

benge Ö: varjútövis~.

benjámszóló benjámszólóű fn <Csemege-szólófajta> *A benjámszólóűt aki szerkesztette, áróul nevesztik el.*

benjámszóló l. **benjámszóló**

benn ~ hsz/ik **Sz:** *Nem vagyok se kinn/ kint, se ~/bent:* bizonytalan a helyzetem.

bennemarad ~ i **1.** Szégyenben marad. **2.** Nem nyer. *Bennemaratt a kártyába, sokat vesztett.*

bennkoszt benkoszt fn Munkáltatónál étkezés. *A napszamos nem a tarisznyájából evett, hanem benkoszton vóut, a gazdasszony főüzöt rá. Benkosztra fogad:* napszamos, cselédet úgy vesz fel, hogy kosztot ad neki.

bennkosztos benkosztos mn/fn **I.** mn A munkaadótól bérként ellátást is kapó <béres, napszamos stb.> **II.** fn A munkaadótól bérként kosztot is kapó béres, cseléd stb. *A kaszások, színakaszálók, kapások, ezek vóutak a benkosztosok.*

bennülő bennülőű fn (rég) Hivatalnok. *A bennülőű az a hivatalnok, most irodista.*

benő benőű i **1.** Fölver, telenő. *Vóut ott a gazdaságba ötvenkét hóut szőűlőű, oszt az benőűtte a paréj, a dudva. 2.* <Seb> beheged. **Sz:** *Ennek sose nőű be a feje lággya:* szellemileg éretlen marad.

bentlakásos mn *Benlakásos inas:* a mesternél (a műhelyben) lakó és étkező inas.

bentlakó benlakóű in *Benlakóű cseléd:* munkáltatójánál lakó háztartási alkalmazott. *Benlakóű díjak:* diákokthonban v. albérletben lakó (falusi) diák.

bentlakos benlakos fn Kollégiumban lakó diák.

bentlakós bentlakóűs fn. Bentlakos.

bénulás Ö: nyúltvelő~.

benzin Ö: folt~, tisztító~.

benyakal ~ i **1.** Mohón felfal, megeszik vmit. **2.** Italt, ételt a kelleténél többet fogyaszt.

benyíló benyílóű fn Előszoba. *A benyílóűba vóut eggy asztal, ot vóut a himzed dísztürlközőű a türlközőűtartóun, mert a mozdóutál is ot vóut. A vendíg már ot kezet moshatott.*

benyír ~ i <Szűcs> a szörmébe hibás vágást csinál.

benyírás ~ fn Hibás bevágás a szörmébe.

benyom ~ i Nyomva juttat vmit vhova. *A fűróyszerű ültetőűt ~ták a főüdbe, így csinálva jukat.*

beolt¹ *beóyt* i **1.** Mész oltását elvégzi. **2.** Tejet oltóanyaggal megalvaszt. *Van tejóytóyszerünk, akkor beóytom a tejet, úgy nevezzük, hogy beóytás.* **3.** (Vetőmagot) csáváz. *A búzát rendszeren rézgáliccal óytottug be, hogy ne legyen üszkös.* **Nr:** A gomolyát úgy készítik, hogy a juhtejet beoltják.

beoltás *beóytás* fn **1.** Vetőmag csávázása. *A beóytást rendszeren este csinálták, a következő napi vetésre szánd búzát. Ety katasztrális hóyltho egy mázsa búzát.* **2.** Tejnek oltóanyaggal történő megalvasztása.

beoltott in *Beóytot té:* olyan tej, amelybe már beletették az oltóanyagot. *Én csak a ju-tejnél tudom a beóytot tejet, abból csinálták a gomoját.*

beolvad ~ i (Fazekasmesterségben:) az edény füle belesimul az edény falába.

beoszt ~ i (Könyvkötő) a könyv táblájára v. gerincére kerülő szöveg elhelyezését megtervezi oly módon, hogy a betűket a betűcsipeszben megfelelő egységekre, szavakra tagolja.

beosztó Ö: *tészta~.*

beógyelit l. **beelegyít**

beöltés *beőytis* fn (Szűrhimzésnél) az egyik színnel a másikba való átöltögetés a színellentét enyhítése végett.

beörjít *beőjrit* i Félrevezet, bebolondít vkit.

beörökít ~ i (Földterületet) szőlővel beültet. *A Píntek Rózya naccsága kertyt is én örökítettem be.*

bepácol ~ i (Húst, szalonnát) páclébe tesz.

beállik ~ i (Szűcsmasterségben:) a helytelenül tárolt bőr bebüdösödik, emiatt felhasználásra alkalmatlanná válik.

bepampucol ~ i (Házat, más épületet) csinosít, kívül rendbe tesz.

beparáhol ~ i (Vasalás előtt álló ruhát, kikészítendő bőrt) vízzel meghint, befröcsköl, megnedvesít.

beparancsol ~ i **1.** Parancsot behív(at). *Menni kel neki a rendőrsígre, merd be vam*

parancsolva. **2.** Ételt megeszik. *Montuk, hogy beparancsojjuk a kolbászt vagy valami jóu kis ennivalóyt.*

bepászol ~ i (Csomókba rakott dohánylevelekkel kapcsolatos:) nagyság szerint összeillik. *Ha nyőucfele szíjjelrakjuk a csomóukad, ~ az egész.*

bepenészedik *bepeníszedik* i Penészesé válik, megpenészedik.

beperget ~ i **1.** Vékonyan behint, beszór vmit vmivel. *Sóval, paprikával ~tik a szalonnát.* **2.** (Aprómagvat a kijelölt helyre) szór. *Zőjccsikfélüket, az aprómagokat a kihúzt sorba ~tük.*

beperselyez *bepersejez* i A kerékagyba behelyezi a perselyt.

bepiál *bepijál* i Berüg, leissza magát. *És eccer bepijált a lelkem, másszor isz szereted bepijálni.*

bepillédzik *bepilléddzik* i Bepillézik.

bepillésedik ~ i Bepillézik.

bepillézik ~ i (Tej, bor) bebőrösödik. *Bepillézik a tej, ha főr, meg bepillézik a bor, ha rossz.*

bepirul ~ i (Tészta) kissé megég.

bepirult ~ fn Kissé megégett tészta. *A ~akat külön kosárba szeggyük.*

bepisál ~ i Bepisil. *Hát vőyt egy, aki ~t.*

bepiszkol ~ i Bepiszkit. *Ém máma vartam eszt az esernyőűt, és ~tam vele mindent.*

bepityókál *bepityókál* i Berüg.

bepofáz ~ i Belebeszél.

bepókhálózott *bepókhálózott* in A pókháléhoz hasonló szálakból összeszövődött. *Az a bepókhálózod béle a dinnyének.*

bepoklosodik ~ i (Savanyú káposzta) poklos, azaz penészes tetejű lesz. *A savanyú káposztán fehér lepedik nőű, tavasszal, nyár elején, akkor poklosodig be, rászált a pokla a deszkára.*

beporoz ~ i Porral (vegyszerrel) beszór. *Beporozzuk a szőjlőűt, van ijen vetyszer.*

beporzódik *beporzóúdik* i Porhanyóssá válik. *Most oszt evvel a kapálással beporzóúdik.*

beprámáz ~ i A gatyá szarát egy bizonyos módon beszegi.

beprésel ~ i (Könyvkötő) a könyvet bizonyos munkafázisok után faprésbe helyezi.

bepustol ~ i (A szél) kavarva, sodorva a havat vmit beborít vele. *Bepustolta a hó az utat, járhatatlanná tette, meg a padlásra is be tudot pustolni a cserepek közt.*

bepustolás ~ fn A széltől kavart, sodort hó beesése, becsapódása.

bér bír fn **Sz:** *Bírbe attá a farát:* az anyagiakért elvállalt munkát meg kell csinálni. *Aki bírbe attá a farát, az ájja:* ua. **Km:** *Szegődöd bír, osztot konc:* munkavállaláskor az anyagiak és az elvégzendő munkáról előre meg kell állapodni. **Nr:** A kocsis, ha léloty-työt kapott, lóvakarás közben így morgolódott: *Kicsi a bír, rossz a koszt. Ez az óudal jóul van most. Ahun ma nem írte* [a vakaró a lovat], *hátha hóynap írni fogja. Farta, te!* **Ö:** *bika~, birka~, fű~, haszon~, heti~, kalló~, legelő~, pap~, pásztor~.*

beragad ~ i (Mézeskaláctészta) a sütőformában marad. *Ha ~ a tiszta, késsel kel ki kaparni.*

beragasztó beragasztó fn A lábbeli bel-sejébe ragasztott, talp formájú bőrdarab.

berak ~ i (Földet) vmivel beültet, bevet. *Vaty tököt tegyem bele, vaty krumplival rakja be! Berakja a sort:* (gubacsapó) szőrt, fűrtöket bújtat a mellékszálak közé.

berakat ~ i **1.** Vminek a nyílását eltömiteti. *Hotyha berakassuk a kímint, mert akkor mek hoty tüzeltünk vóyna?* **2.** (Kosárfonásnál:) új réteg fonásához a vesszőket egyenként beilleszti.

beraknivaló beraknivaló fn Befőznivaló. *A beraknivaló valamijen szilva, körte, cse-resznye, meggy, amit télire eltettem.*

berakodik ~ i Lónak, szarvasmarhának, juhnak az összes állandó foga kinő. *Berakodik a foga az álatoknak, lúnak főjleg.*

berakott in *Berakot konyha:* sárból, csempéből készített tűzhely. *Berakot sor:* (gubásmesterségben:) szőrrel v. fűrttel egyenletesen átbújtatott sor. *Berakot sárga:* (kelmefestésben:) az ólmos pap krómkális kezelése által létrejövő citromsárga szín. *Berakot szoknya:* rakott szoknya.

berángat ~ i *Berángattya a bordát:* szövőszék bordáját lehúzza egyenesbe.

beráz ~ i Behint, beszór. *A kíviket felbontották, és berázták a szérűbe, mikor nyomtattak.*

berbécs ~ fn Birka, ürü.

berbécssült ~ fn Birkasült.

berbencei berbenceji, bercenceji mn/fn **I.** mn Besztercei (szilva). *Berbenceji, bercenceji szilva:* besztercei szilva. **II.** fn Besztercei szilva. **Ö:** *muskotály~.*

bercencei l. berbencei

berdős l. bördős

bére Ö: *éte~.*

bereccsent ~ i **1.** Erősen befűt. **2.** (Kisgyerekek) nadrágjába székel.

beremekel ~ i Becsinál, a nadrágjába székel. *Mán megind ~t a nadrágjába ez a köjök.*

berena¹ ~ fn **1.** Fogakkal, tüskével ellátott vontatható talajművelő eszköz. **2.** Boronálás. *Őjsszel mek kél szántani kéccer, eccer be kél berenálni, ~ után jön a vetőűgép.* **3.** *Berena gerendája:* a borona egyik ága, amelybe a fogak vannak erősítve. **Sz:** *Halad, mint aki egy lúval szánt, oszt ű húzza a ~t:* egyáltalán nem halad a munkával. **Ö:** *fogas~, sulyom~, tövis~, vas~.*

berena² ~, *borona* fn **1.** Deszka-, lécv. rőzsekerítés. *A léckerítist, deszkakerítist, rőjzsekerítist montug ~nak, mek szakálszárítóynak, mert a férfijak ot nisztek kifele, ki megyen az úton.* **2.** Sövényfal.

berenaalj berenaajj fn Mértékegységként annyi szántóterület, amelyet a borona egyszerre befed.

berenafa ~ fn A tövisboronának az a része, amely a tüskés ágakat összefogja.

berenafog ~ fn A boronából sűrűn kiálló, a göröngyök elegyengetésére szolgáló erős vasszeg(ek).

berenál ~ i (Szántást) boronával porhanyóvá tesz és elegyenget. **Sz:** *Halad, mint aki egy lúval szánt, oszt maga ~:* egyáltalán nem halad a munkával. **Ö:** *be~, bele~, el~, fel~, le~, meg~.*

berenalábfa *berenaláffa* fn A fiókos boronának nevezett deszkakerítés oszlopai közül egy.

berenalevél ~ fn Boronata, (tkp. egy-egy külön borona), melyből kettőt, hármat is összekapcsolhattak attól függően, hogy milyen szélességben akarták a földet egyszerre boronálni. *Egy gerenda vőut, a berena gerendája, és ára akasztották rá a leveleket, a berenaleveleket.*

berenás ~ mn *Berenás ház*: sövényfalú ház. *A ~ házaknál az oszlopok közé vesszőket fűsztek, eszt kívül-belül agyaggal vertíg be.*

boronata ~, *boronata* fn A borona egy egysége, tkp. önálló borona.

berendel ~ i **1.** <Személyt> parancsra behív. *Berendeltik kihalgatásra.* **2.** Rendbehoz vmit.

béres *bíres* fn Jármos ökrökkel dolgozó gazdasági bérmunkás. *A bíres, aki az ökröket irányította, gondozza.* **Ö:** öreg~.

béresgazda *bíresgazda* fn A béresek munkáját irányító, felügyelő alkalmazott. *Az uraságnál a bíresgazda irányított, az nem hajtott ökröt.*

béresostor *bíresostor* fn Hajlós nyelű, hosszú, négyes v. hatos ökörfogát hajtására használt ostorfajta. *A bíresostor az, amivel az ökröket téridgettik.*

beretvél **Ö:** be~, meg~.

beresel ~ i **1.** Nadrágjába székel, becsinál. **2.** Nagyon megjed.

bérfa l. **bélfa**

bérföld *bírföld* fn A kommenciós cselédnek évenként adott földjuttatás. **Nr:** A bérföld egy magyar hold szántóból és kétszáz négyszögöl konyhakertből állt. Megmunkálása a kézi kapálást kivéve a gazda kötelessége volt.

Berger-mérleg *Bergel-mírleg* fn Tíz kg-ig mérő, mézarszékekben is használt mérleg-fajta.

berhel ~ i **1.** Ellop, elcsen vmit. **2.** <Fiókban> keresgél, kutat. *Ne berhej mán annyit abba a komóutfiókjába.* **Ö:** el~, ki~, le~.

berke ~ fn Mogyoróbokor, fűzfa, diófa stb. lelógó, fűrtös virágzata, barkája.

berken **Ö:** árkon~, ungon~.

berkenye ~ fn <Fa- és cserjefajta.>

bérletes mn *Bérletes föld:* olyan földterület, amelyet bérleti díjért használnak. *Mink a tanyába laktunk, az mind bérletes föld vőut.*

berliner ~, *belliner* fn Szűrhimzéshez használt színes gyapjúfonál.

berlinerkendő *berlinerkendő* fn Kötött v. horgolt, rojtos, vastag gyapjúkendő.

bérlő *bírlő, bérő, béllő* fn Kisparszt, aki bizonyos időre földet, esetleg ezzel együtt tanyát bérelt. **Ö:** haszon~.

Bernát fn **Sz:** *Kapkod, mind ~ a ménkűhöz:* fűhöz-fához kapkod.

berogy ~ i Beomlik, behorpad. *A sírok egy idő után berotyak.*

berováckol ~ i <Fazekasmester> díszítésként rovátkákat, kis mélyedéseket metsz az edény falába.

berováckolás ~ fn <Fazekasmesterségben:> a díszítésnek az a módja, amikor rovátkákat, vonalszerű kis mélyedéseket metszenek az edény falába.

berukkol ~ i <Katonai szolgálatra> bevonul.

bérsütés *bérsütis, bírsütis* fn Pénzért váltalt kenyérsütés hozott bedagasztott kenyértésztából.

bértaligás *bértajigás, birtajigás* fn (rég) Más taligáját bérért hajtó cseléd, fuvaros.

berzenkedik ~ i **1.** <Pulyka> dühös állapotban felborzolja a tollát. *A kampujka ~, szántya a földet a két szárnyával.* **2.** Ingerülten beszél, veszekszik, mérgeskedik. **Ö:** fel~.

besikerít ~ i <Ügyeskedve> megszerez mindent, amire szüksége van. *Ügyes ember, mindent ~ a csalágyának, amire szükség van.*

besimít ~ i **1.** <Falat> sárral betapaszt, vakolattal bevon. **2.** <Dohányleveleket> kisimít.

besorjáz ~ i Sorban egymás tetejére rak. *Ety sor puliszka, rá a szilvalekvár, rá megin puliszka, besorjásztá, mint ety tortát.*

besűnyöl ~ i Sietve, csak nagyjából varr meg valamit. *Sűnyöld mám be nekem eszt a zsákot, mer szükségem lesz rá!*

beszabadul ~ i Megtámad, rátámad. *Beszabadult a bírkák közé a farkas.*

beszakad i *Beszakad a minta:* ⟨rézművesmesterségben:⟩ mintázásnál a száraz homok nem tartja meg az alakját, összeesik.

beszállásol ~ i **1.** ⟨Katonákat⟩ háznál elhelyez. **2.** Katonák háznál elszállásolnak.

beszalmáz ~ i Leölt disznót perzseléshez szalmával behint, beborít.

beszappanoz ~ i Beszappanozva áztat. *Valamikor este beszappanosztak, és másnap mostak.* **Nr:** A nagymosáshoz este házi szappannal beszappanozták a kimosnivalót, az ott ázott egész éjszaka, majd másnap reggel kimosták.

beszáradt in *Beszáradt gyapjú:* megszáradt gyapjú.

beszéd *beszéd* fn Nyelvjárás. *De szíb debrecenyi beszéd!* **Sz:** *Ez a beszéd!*: ez már helyes dolog. *Elsímította a beszédet:* másképp magyarázta. **Km:** *Sog beszédnek sok az ajja:* a lényeket kevés szóval is el lehet mondani. *Sog beszít szegénység:* az nem boldogul, aki csak beszél, de nem dolgozik. **Ö:** *gyerek~, példa~.*

beszedeg ~ i Beiszogat, berüg.

beszedés *beszedés* fn ⟨Gubásmesterségben:⟩ a szálaknak nyüstbe, bordába történő befűzése.

beszédes *beszédes* mn Vkiel beszélő viszonyban levő. *Nem ismerem nagyon, csak beszédes vagyok vele.*

beszeg ~ i Az asztag legfelső kévesorát szalmakötéssel szorosan egymáshoz köti.

beszegés *beszegés* fn Az asztag legfelső kévesorának szalmakötéssel szorosan egymáshoz kötése. **Ö:** *szél~.*

beszegődés *beszegődés* fn Elszerződés, elszegődés ⟨inasnak, cselédnek, bojtárnak stb.⟩. *A beszegődés inasnál három évre, bojtárnál egy évre vőut.*

beszegődik *beszegődik* i ⟨Inasnak, cselédnek, bojtárnak stb.⟩ elszegődik, elszegődik.

beszegődtet *beszegődtet* i **1.** ⟨Mester⟩ inasnak, tanulóknak felvesz. **2.** ⟨Szülő a fiát⟩ inasnak, tanulóknak felvétet.

beszegődtetés *beszegődtetés* fn Inasnak, tanulóknak felvétel.

beszél *beszél* i **Sz:** *Beszílek a fejével:* lel-kére beszél; észre térít. *Nem beszílek a levegőjűbe:* igazat mondok. *Könnyen beszíl:* jó dolga van. **Km:** *Könnyű beszílni, nehéz mek-tenni:* könnyű a szó, nehéz a tett. *Sokad beszíl, de keveset mond:* a lényeket röviden is el lehet mondani. **Ö:** *ki~.*

beszélget **Ö:** *el~.*

beszélőgép *beszélőgép* fn (rég) Gramofon.

beszélőke *beszélőke* fn Beszélőképesség, bőbeszédűségre való hajlam.

beszemez ~ i ⟨Növényt⟩ telelésre szemez. *A szemzís agusztuzsba van, amikor a kertész alvóyra szemez, ~, és az nem hajt ki, csak jövő őr tavasszal.*

beszentel ~ i ⟨Katolikusoknál:⟩ ruhát vízzel befröcsköl.

beszív *beszí* i **1.** ⟨Nedvességet, szagot⟩ magába szív. *A fahordóú beszíjja magába a szeszt.* **2.** Berüg. *Jóul beszívot tegnap.*

beszól *beszól* i Beüzen. *Beszóultag Debrecembe valamik mészárosnak.*

beszorul ~ i ⟨Legelőn tartott jóság késő ősszel⟩ bekényszerül az istállóba, téli szállásra vonul. **Sz:** *Bárcsak esne, bárcsak fűna, guja, ménezs beszorúna!*: ⟨a gulyások, csikósok mondták, ha szép ősz volt, és még kint kellett lenni az állatokkal.⟩

beszorulás ~ fn Legelőn tartott jóság hazahajtása, téli szállásra vonulása. *A beszorulást szíjjelverésnek is mondták.* **Ö:** *jóság~, marha~.*

beszó *beszőű, beszű* i ⟨Kézimunkamintát⟩ belesző. *Valamikor kézimunkáltunk, és akkor a mintád beszűttük ijen recébe.*

beszövés **Ö:** *gyöngy~.*

beszuszakol ~ i ⟨Szűk helyre⟩ beprésel, beerőltet, beszorít vmit.

beszúr ~ i ⟨Kosárfonásnál⟩ vesszőt a részbe, lyugba mélyeszt. *A vágot rézsbe ~unk vesszőűket.*

beszúrt mn *Beszúrt vesszőű:* ⟨kosárfonásban:⟩ az a vessző, amelyen a beszúrást elvégezték. *A beszúrt vesszőűket egy irányba vezettük.*

beszűr ~ i <Könyvkötő> márványozáskor az alapozó anyagot szűrőn átveszti.

betábít l. **betámít**

betábláz ~ i <Könyvkötő> a hátlemezt felhúzza a gerincre, és a betáblázócsíkra ráragasztja a táblát.

betáblázott in *Betáblázott könyv*: két tábla közé helyezett könyvtet.

betájoz ~ i *Betájozza magát*: téjékozik, betájolja magát. *Ojan naty köd vóut, hogy eltívettem, mek kellett kérdezni, hogy mék uccán mennyek, akkor tuttam magam ~ni.*

betakar ~ i Szőlőtöke tövére húzza a földet. **Sz**: *Kitakar, ~. Isten tuggya, mit akar*: <férfi> már csak szemével kívánja a nemi életet.

betakarmányoz ~ i Jóságnak másnapra előkészíti a takarmányt.

betámít ~, *betábít* i **1.** Betoppan, beállít vhová. *Nem híjták, oszt mégizs ~ott.* **2.** <Pl. ajtót> betámaszt vmivel.

betanyázik ~ i Beül vhova beszélgetni. *A tanyán lakóuk jártak össze betanyázni.*

betapaszt ~ i Vályogból készült építményt nedves agyaggal beken, és simává tesz. *Betapasztya, amit javítani kell, agyagos sárral, amibe töreket is tettek.*

betapos ~ i **1.** Taposva tömörít. *A törköjd ~suk egy ijen kádba.* **2.** Tömörítéssel konzervál. *Legyalultak ecs csomóú káposztát, alulra tettek különbözőű fűszereket, sóut, oz ~ták.* **3.** <Évet> betölt. *Az idén taposom be a kilencvenet.*

betarisznyál ~ i <Élelmet, útravalót> tarisznyába rak.

betart ~ i **1.** <Határidőt, szabályt, szokást> megtart. **2.** <Fogyó készlet, élelmiszer> bizonyos ideig elegendő, eltart. *A takarmány még ~vaty két hétig.*

betaszít *betoszt* i Betol, belök.

beteg ~ mn/fn **Sz**: *Beteg, fekszik, felkél, eszik* (, *meg lefekszik*): <tréf> nem igazi beteg. **Nr**: A betegnek azt kell adni, amit megkíván, mert attól gyógyul meg. **Ö**: *bánat*~.

betegágyas ~ mn/fn **I.** mn *Betegágyas asszony*: gyermekágyas nő. **II.** fn *Gyermekeágyas* nő.

betegedik **Ö**: *le*~.

betegesedik **Ö**: *le*~.

betegség **Ö**: *csúnya*~, *ész*~, *forró*~, *járvány*~, *kolerás*~, *méh*~, *száraz*~, *vízi*~.

betegszik **Ö**: *le*~.

beteker ~ i Begöngyöl, becsavar.

betekint ~ i **Sz**: *Betekint, mind Bakóú Gyulába*: —.

betelelés *betelelés* fn Azok a munkák, melyekkel a méhészek a méhcsaládok telelését előkészítik.

betér¹ ~ i <Arra járva> bemegy vhova. **Sz**: *Betér, mind Bakóú Gyulába*: —.

betér² ~ i Befér. *Ez még betér abba a kosárba.*

betériget ~ i <Csordából hazatérő állatot az udvarba> behajt, betérit.

betermel ~ i Sokat eszik.

betetejez ~ i <Kazlat, asztagot> befed.

betesz ~ i <Újszülött borjút> szopni tanít. *Megellik a tehén, fogom a bornyút, ~em ecs csedzsbe.*

betét **Ö**: *leves*~, *üllő*~.

betétes **Ö**: *rész*~, *szaru*~.

betetéz ~ i <Házat, asztagot, kazlat> tetővel ellát, befed.

betintáz ~ i Rosszat mond rá. *A ~ asz jelenti, hogy rosszat mond rá, besározza.*

betlehem ~ fn Betlehemes játék.

betlehemes ~ fn A betlehemes játék előadásában részt vevő személy.

betleHEMEZIK ~ i Betlehemes játékot előad. **Nr**: A papírból, fából készült alkotmány-nal házról házra jártak, és előadták a betlehemes játékot. Eközben a gazdát azzal is megtréfálták, hogy a kéményéből elcsenték a füstölésre felakasztott kolbászt stb.

betlis mn *Betlis pipa*: a nyak végén, a szár csatlakozásánál rézzel ellátott pipa.

betónika *betóynika* fn Petúnia.

betonkocka ~ fn Betonlap.

betonösztrü ~ fn Betonoszlopból, betonágasból készült ösztrü.

betopánkázik ~ i Kissé ittas lesz, becsíp.

betoszt l. **betaszít**

betöltő in *Betőítőű nyílás*: nyílás, melyen keresztül a folyadékot a hordóba töltik.

betörík ~ i **Km:** *Szóuj igazat, ~ a fejed:* az igazmondásra ráfizethetünk.

betörölködzik *betörülközddzik* i Leissza magát.

betransporál *betráncporál* i (Embereket) beterel vhová.

betű ~ fn **1.** Írni és olvasni tudás. *Az anal-fabétának monták, hogy nem ért a ~hö.* *Ezelőjt sok vóut ijen.* **2.** (Könyvkötészetben:) rézből és ólomötvözetből készült, különböző méretű betűformák, melyekből vmely írásjegy domború, fordított képe áll ki. **Ö:** *varga~.*

betűcsipesz ~ fn V alakú, rugalmas szárú kisebb fogó, mellyel a könyvkötő a betűket a betűszorítóba helyezi.

betűrődés *betűrődís* fn Betüremlés.

betűrődik *betűrődik* i Betüremkedik.

betűszorító *betűszorítóu* fn Fanyéllel ellátott részszerző, amelyet a könyvkötő a bele- rakott szedéssel felmelegít, és rányom a könyv táblájára.

betűzdel *betűzdel* i (Méhész) az üres lépeket nem a fészkek szélére, a fiasítás mellé, hanem két fiasítás közé helyezi el. *Betűzdeltem az üres lípeket, hoty fijasításra serken-csem a miheket.*

betüzel ~ i Eléget vmit. *Betüzelte a ruhát, mer mán óucska vóut.*

betyár ~ fn/mn/hsz **I.** fn (Mézeskalácsosoknál:) betyárt ábrázoló faforma. **II.** mn *Betyár* gyerek: **a)** talpraesett gyerek. **b)** rossz gyerek. (-ul raggal:) nagyon jól. *Betyárul sikerült az üzlet.* **III.** hsz Nagyon. *Betyár jóu főüd.* **Sz:** *Több esze van a ~nak, mint a vármegyének, mer ha a vármegyének vóuna több esze, akkor nem lenne ~.* **Ö:** *futó~, kapca~, laci~.*

betyárbútor ~ fn Cókmók, holmi, motyó.

betyárfattyú ~ fn Vakmerő, virtuskodó legény.

betyárkolompér *betyárkolompír* fn Kemencében megsütött ételféle, amely karikákra vágott krumpliból, szalonnából és kolbászból áll. *A karikákra vágot kolompírt tepsibe tesz-szük, a tetejire szalonnát, kolbászt rakunk, és meksütytük kemencébe, az az igazi betyárkolompír. De finom, de sokszor ettük!*

betyáros ~ mn Nagyszerű, kiváló (ruha, kalap). *Betyáros kolompír:* felkarikázott krumpli, melyet szalonnával, kolbással ízesí- tenek, és kemencében v. sütőben megsütnek.

betyárvásár ~ fn A hídivásár engedélye- zése előtti állatvásár.

beugró *beugróu* fn Előleg. *Harmincezer forintot kellett azír a lakásír beugróut fizetni.*

beújt ~ i A kiveszett palánta v. kukorica helyére újat ültet. *Beújtottuk a palántát, ten- gerit is, ha nem jóul kelt.*

beújságol ~ i Elújságol vmit vkinek.

beül ~ i (Gubakészítő) elhelyezkedik a szövőszék ülődeszkáján.

beüt ~ i **1.** Betör. *Vigyázz a bigével, ne- hogy beüzs az ablakot!* **2.** Sikerül vmi. *Beü- tött a vásár.* **3.** (Könyvkötő) a borítóanyag- nak a táblánál nagyobb részét ráhajítja a táblára. **Sz:** *Be se üti hozzánk az óúrát:* nem látogatja meg.

beütés *beütís* fn A könyvborító anyagának a tábla körül található része. **Ö:** *szél~.*

beütő fn **1.** (Szíjgyártóknál:) olyan dí- szítőezköz, amellyel erős ütés hatására dom- bormintát ütnek a bőr színoldalára. **2.** (Réz- művesmesterségben:) edzett vasrúd, amely- nek a végén a minta pozitívja van kimunkál- va.

bevadászott in *Bevadászt kutya:* vadá- szásra betanított kutya.

bevág ~ i **1.** (Tilos helyre) legeltetni ál- latokat behajt. **2.** Szőlőt először megkapál. **3.** (Kosárfonó) rést vág a vesszőn.

bevágás ~ fn **1.** A szőlő első kapálása. **2.** (Szűcsmesterségben:) a bőr megmunkálásakor véletlenül ejtett vágás. **3.** (Kosárfonásban:) rés vágása a vesszőn.

bevágó **Ö:** *fenék~.*

bevakul ~ i **1.** (Tojás) megromlik, nem kel ki belőle a csirke. **2.** Öreg szőlőtőke már nem hoz termővesszőt.

bevallal *bevállal* i (Munkát) elvállal.

bevált ~ i (Dohányt) hivatalos áron elad. *A dohánt a dohánbeváltóba váltottug be.*

beváltó *beváltóu* fn Dohánybeváltó. **Ö:** *dohány~.*

bevaradzik *bevaraddzik* i ⟨Seb⟩ bevarasodik.

bevarr *bevār* i **1.** Varrással a belsejébe erősít. **2.** A szűr ujján levő nyílást elvarrja, megszünteti. **3.** ⟨Szűcs⟩ a darabok összevarrásakor a szőrmét behúzza.

bevarrás *bevārás* fn ⟨Szűcsöknél:⟩ a darabok összevarrásakor a szőrmé behúzása.

bevasal ~ i **1.** ⟨Ruhaneműt⟩ kivasal. **2.** ⟨Lovat⟩ megpatkol. **3.** Megbilincsel vkit.

bevásznaz ~ i ⟨Könyvkötő⟩ könyvet vászonnal borít, befed.

bever ~ i **1.** ⟨Sárral⟩ falat befröcsköl. **2.** Megkapál vmit. **3.** ⟨Jószágot⟩ ősszel a legelőről hazahajt. **4.** *Bever az őnydalába:* ⟨rézművesek nyelvén:⟩ a rossz ütő a csengő oldalában kárt tesz.

beverés *beverís* fn Ősszel az egész nyáron kintlevő jószág hazahajtása a legelőről. *Beveriskor a jószág hazajött a legelőürről.* **Nr:** A Hortobágyról a gulya hazahajtása, beverése Mihály-napkor (szept. 29-én) történt.

bevézés *bevisís* fn A bútor faanyagába maratott v. esztergált mélyedés.

bevesz ~ i **1.** ⟨Folyadékot, nedvességet⟩ beiszik, magába szív. **2.** ⟨Gubásmesterségben:⟩ gyapjú a körömpőfogak közé szorul. **3.** Csipkeverésnél orsót újra munkába állít. **4.** ⟨Fazekasmesterségben:⟩ az a munkafolyamat, amikor az agyagörklő gép az agyagszeleteket ledarálja és kinyomja. **5.** *Beveszi magát vho-va:* **a)** ⟨személy⟩ elrejtőzik. **b)** ⟨anyag, szag⟩ beivódik.

bevet ~ i **1.** ⟨Termőföldet⟩ maggal beszór. **2.** Beágyaz. **3.** ⟨Tésztát⟩ sütőlapáton a forró kemencébe tesz. **4.** ⟨Gabonakévé⟩ a szérűn nyomtatásra elteret. **5.** ⟨Ekét⟩ a megfelelő helyen földbe mélyeszt.

bevétele *bevitel* i **Sz:** *Ha bevitel van, kiadás is lesz:* ha a kisgyerek eszik, kakálni is fog.

bevetés *bevetís* fn Tésztának a forró kemencébe helyezése.

bevezetés **Ö:** *zsinór~.*

beviaszoz *bevijszoz* i ⟨Könyvkötő⟩ metszést száradás után beken.

bevirágosodik ~ i ⟨Bor⟩ virágossá kezd válni. *Hát ha elhanyagoják a hordóút, képes a bor elromlani, bevirágzik, ~.*

bevirágzik ~ i Bevirágosodik.

bévül ~ hsz/nu Belül.

bezaboláz ~ i **1.** A zablát a ló szájába teszi. **2.** ⟨Lovat⟩ zablával megfékez, megzaboláz.

bezápul ~ i A tojás a kotló alatt megromlik, nem kel ki.

bezár ~ i **1.** Csipkeverésnél a sort befejezi. **2.** *Bezárja magát:* ⟨vékony⟩ réteggel bevonódik. *Eggy ijen réteggel ~ta magát, szigetelte magát ez a lekvár.*

bezgentyű ~ fn Óranehezék.

bezöldséggel *bezöjccsigel* i (Hús)levesbe zöldséget tesz.

bezúdul ~ i **1.** Víz nagyobb mennyiségben beömlik. **2.** Becsődül. *Bezúdulhat a víz vagy a rakás ember.*

bezupál ~ i ⟨Altisztként, tiszthelyettesként⟩ katonaságnál továbbbszolgál.

bezzeg ~ hsz ⟨Nyomósítás kifejezésére:⟩ bizony. *Bezzeg jóú vóna ety kuladzs bor.*

bezsindelyez *bezsindejz* i ⟨Háztetőt⟩ zsindellyel befed. **Sz:** *Be kéne zsindejezni a fejit, mer ojan okos:* ostoba.

bezsíroz ~ i ⟨Tengelyt⟩ megken. *Valamikor bezsírozták még a szekértengejt is, zsírral kentik meg.*

bibi ~ fn/msz/isz **I.** fn ⟨Gyermekeknél:⟩ kisebb seb. **II.** msz ⟨Többször ismételve kisliba hívogatására.⟩ *Bibi, ~, montuk a kislibáknak.* **III.** isz Fáj. *Bibi, bibis, fáj, montuk a kizsgyerekeknek.* **Ö:** *kis~.*

bibikóka *bibikóuka* fn Mérleghinta, libikóka.

bibikózik *bibikóuzik* i Libikókázik.

bibircsó *bibircsóu* fn **1.** ⟨Ember, állat bőrén⟩ pattanás. **2.** Bibircsók.

bibircsók *bibircsóuk* fn ⟨Ember bőrén⟩ szemölcsszerű kinövés. *A bibircsóuk anyajegy, ami ki van csucsorodva.*

bibircsóvás *bibircsóukás* mn **1.** Amin bibircsók van. **2.** Himlőhelyes, ragyás. *Bibircsóukás az arca.*

bibircsók *bibircsókos* mn Bibircsókás.

bibircsós *bibircsóús* mn **1.** (Ember, állat bőre) egyenetlen felületű, ragyás, himlőhelyes, szemölcsös. **2.** (Növény levele, tárgy) egyenetlen felületű, kidudorodásos.

bibis ~ mn/isz (gyny) **I.** mn Amin kisebb fájós seb van. **II.** isz Fáj. *Bibis, montuk, ha a tüsszhez irt a gyerek.*

Biblia fn **Sz:** *Nyíjon meg a mejjed, mint a Biblia, hogy olvassig belőjle minden atyát-fija!* (átok).

bíborfűz ~ fn Olajzöld héjú fűzféle.

biccent ~ i Kissé sántít.

bice ~ mn Bicegve járó, kissé sánta.

bicebóca *bicebóuca* mn/fn **I.** mn Sánta (gyerek). **II.** fn Sánta gyerek.

bicegős *becégős* mn Kissé sánta. *Bicegősen megy: kissé sántítva megy.*

bicékel ~ i (Ember, állat) kissé sántít, biceg.

bicikli ~, *dicikli* fn Ua. *Nagyapám minden ~d diciklinek mondott: Gyertek csak, it jön egy dicikli! Ritka vóut, ety hédbe se fordult előj egy az uccán.*

biciklis ~, *diciklis* fn Kerékpáros.

bicsak ~ fn (Bugyli)bicska.

bicsakol **Ö:** meg~.

bicska ~ fn **Sz:** *A ~ is kinyílik a nadrág-zsebibe: nagyon felháborítja vmi. Beletört a ~ja: kudarcot vallott. Ojan köd van, hogy még a ~ is megál benne: sűrű köd van. Ö: böllér~, bugyli~, körmozó~, nyakli~, zsidó~.*

bicskafésű *bicskafűsű* fn Zsebkés módjára összehajtható fésű.

bicskanyitogató *bicskanyitogatój* mn/fn **I.** mn *Bicskanyitogatój bor:* rossz, hitvány bor. *A bicskanyitogatój bor vóut a három emberezs bor: egy itta, egy lefokta, egy mek töjtötte.* **II.** fn Rossz, hitvány bor.

bicskás ~ fn **1.** Útonálló, betyár. **2.** Befogott ökörpár bal oldali tagja. **Sz:** *Csálé ~, ide kontyos!* : —.

bicskatartó *bicskatartóuj* fn Késtok.

biga ~ fn **1.** Kos nemi szerve. **2.** (gyny) Kisfiú nemi szerve.

bigaró *bigaróuj* fn **1.** Kisfiú hímvesszője. **2.** (tréf) Kisfiú.

bigé ~ fn Két végén hegyes kis fadarab, amelyet bottal a levegőbe pattintanak, és onnan elütnek.

bigebot ~ fn Bigeütő.

bígel ~ i (Könyvkötő) megtöri a kartont.

bígelőgép *bígelőűgép* fn (Könyvkötészetben:) a könyvfedelek megtörésére használt szerkezet.

bigézés *bigézis* fn Bigével játszás.

bigézik ~ i Bigével játszik. *En is sokad bigészem gyerekkoromba.*

bigyehegyes ~ mn (Szarvasmarha egyik szarvállásának megnevezése.)

bigyeredés *bigyeredis* fn Kidudorodás, a növény kezdődő zsenge hajtása. *Bigyeredésnek indul:* növény hajtani kezd.

bigyeredik *bigyeredik* i (Növény) fejlődni, hajtani kezd.

biggyed ~ i *Biggyed a szája:* (nemtetszés kifejezéseként:) a száj alsó ajka kissé kijebb áll.

biggyedt *biggyett* mn **1.** Kicsucsorodott (száj). **2.** Lelógó (ajak).

biggyeszkedik ~ i Feszít, tetszeleg.

biggyeszt ~ i Feltűnő helyre tesz. **Ö:** *fel~.*

bijon ~, *bion* hsz Bizony.

bika ~ fn **Sz:** *Bá, ~, verezs bornyúl!* (anak mondják, aki hosszasan megbámul vmit v. vkit). *Nappal ökör, éjjel ~:* nappal dolgozik, de éjjel az ágyban is helytáll. *Te csak akkor szóuj, ha a ~ fingik. Akkor is csak asz mondd: Iszom, uram, iszom:* a te neved hallgass. *Bömböl, mint a ~:* hangosan sír, ordít. *Búsul, mint a kiverd ~:* nagyon búsul. **Km:** *Kiverd ~nak farkazs gyomra a temetőjje:* az idős apaállatra v. férfira már nincs szükség. **Nr:** Amikor a fiatal bikák megerősödnek, közösen kiverik a csordából az öreg bikát, amelyik azután keservesen bömbölve már csak messziről nézheti a teheneket, közben így méltatlankodik: *Ha ém megdöglök, ki fojattya meg a teheneket? A gujááás? A gujááás? Ö: dám~, mag~, nádi~, szarvas~, vízi~.*

bikaalávaló *bikaalávalóuj* fn Hároméves üsző.

bikabér *bikabír* fn A gazdától a bika tulajdonosának járandóságként fizetett pénzösszeg. *A Hortobágyon minden tehén után a bikabírt nek kellett fizetni.*

bikacsök ~ fn A bika megszáritott hím-vesszője korbácsként használva. *Bikacsökkel a románok verekettek, mikor it vóytak tizenkiledzbe. Monták, dőzseseccsincs, huszonötöt rá.*

bikagombozás ~ fn Az a művelet, amelylyel rézgombot húznak a bika szarvára, hogy a másikban v. más élőlényben kárt ne tegyen. *A hamizs bikákat meggomboszták, hogy egymásba kárt ne tegyenek, ez vóyt a ~, a bika meg a gombozs bika.*

bikagulya *bikaguja* fn Csak bikákból álló gulya.

bikagulyás *bikagujás* fn A bikagulya pásztora.

bikája **Ö:** bárzsány~.

bikákó *bikákóu* fn Kampóval ellátott hosszú rúd, melynek segítségével a juhokat úsztatták. *Kéd deszka köszt ment, úszott a bírka, a juhászok meg a deszkán álva a bikákóuval alányúltak, emelgették a bírkákat. Améket kiszemelték megenni, asz nem megemelték, hanem lenyomták a víz alá.*

bikanyál ~ fn Ökörnyál.

bikapénz *bikapíz* fn **1.** A közösségi bikák tartására a lakosságtól szedett pénz. **2.** A tehén pároztatásáért fizetett pénzösszeg.

bikás ~ fn Bikákat gondozó, legeltető gulyás.

bikaszemű ~ mn Olyan (szarvasmarha, ember), amelynek a szeme környéke fekete. *Emberre is monták, hogy ~. Bikaszemű Tóty Ferenc, ez vóyt a ragadványneve, nemrígen halt meg.*

bikatelepe *bikatelepe* fn Az eladásra szánt bikák istállóiból és más épületekből álló telepe. *A ~ töb gazdájé vóyt, it vóytak az eladásra szánt fíjatal bikák hároméves kortúl. Jöttek a vevőük, árvereszték a bikákat.*

bikatők ~ fn Bika herezacskójából készült szerszámtartó. Szerszámtartó.

bikfic ~ fn **1.** Szamár, ostoba személy. *Ez egy ~. 2.* Huncut kisfiú. *Ojan öt éves huncut kisfijúnak montuk, hoty te, kizs ~.*

bikkmakk l. **bükkmakk**

bikres-bokros *bikrezs-bokros* mn Cserjés, bozótos (hely). *A táj bikrezs-bokros, ahon nem termet semmi.*

bikszádivíz ~ fn Bikszádfürdői borvíz. *A ~ gyógyvíz vóyt, horták eszt kocsiával.*

bilét ~ fn Biléta. **Ö:** kutya~.

biléta ~ fn **1.** Vásárlási jegy. **2.** (Kutya nyakában) az ebadó befizetését és a vesztség elleni oltás megtörténtét igazoló lapocska. *Aki befizette az ebadóyt, kapott egy ~t, és a kutya nyakába kötötte. 3.* Ellés után az anyabirka és a kisbárány nyakába akasztott, azonos számjeggyel ellátott lapocska. **4.** Belépő-jegy. **5.** Képecske díszített mézeskalács-készítményen.

bilétes ~ mn *Bilétezs bál:* belépődíjjal rendezett bál.

bili **Ö:** cserép~.

bilikókázik *bilikókázik* i Mérleghintán hintázik, libikókázik.

bilincs ~ fn A fazekaskorong tengelyét tartó eszköz.

billing ~, *billeng* fn **1.** Néhány szemből álló (kis) szőlőfürt. **2.** A szőlőfürt felső részén levő, néhány szemből álló oldalfürt. *A ~ három-néty szembőlül ál, jóu ízű. A natyfürt nyakánál levőü oldalfürtöt is ~nek vagy billengnek mongyuk.*

billeg ~ i **1.** Lassan megy, ballag. **2.** Ide-oda inog. **3.** Magát ringatva lépked. **Ö:** el~.

billeg-ballag ~ i Lassan, meg-megállva megy, mendegél.

billegtet *billegtet* i Ide-oda ingat. *A madár a farkád billegteti.*

billegtető **Ö:** barázda~.

billenőcsövü mn *Billenőücsövü fegyver:* lehajtható csövü vadászpuska.

bilyog *bíjjog, bíjog, bijog* fn (Háziállaton, használati tárgyon, dinnyén, kisipari terméken stb. vmilyen módon kialakított) megkülönböztető, azonosító jegy, tulajdonjegy. **Ö:** orr~.

bilyogos *bijjogos, bijogos, bijogos* mn Megkülönböztető jeggyel, tulajdonjeggyel ellátott (állat). **Ö:** *orr~*.

bilyogoz *bijogoz, bijjogoz* i (Jószágot, használati tárgyat, dinnyét stb.) vmilyen módon megkülönböztető jeggyel, tulajdonjeggyel megjelöl. *Mektüzesítették a gazdának a monogramját, és elejinte a farára nyomták a tüzes vasat, és aszt mikor bijogoszták, bornyúkorába bijogoszták, akkor mindég aszt egy vizes ruhával lenyomták, kis idejig rajta tartották. Ö: le~, meg~.*

bilyogozó *bijogozó* mn Olyan eszköz, amelynek megtüzesített v. festékbe mártott részével háziállatra v. használati tárgyra megkülönböztető jelet tesznek.

bilyogozás *bijogozás, bijjogozás* fn A tulajdonjegy rásütése a jószágra.

bilyogvas *bijjogvas* fn Bilyogzóvas.

bilyogzóvas *bijogzóvas, bijjogzóvas* fn Nyeles vaseszköz, mellyel a tulajdonjegyet a jószágra sütik.

bimbó **Ö:** *csecse~, rózsá~.*

bimbója **Ö:** *csecse~.*

bimbós **Ö:** *zöld~.*

bind ~ fn A könyv lapjainak összefűzéséhez használt anyag.

bindeizni *bindájni* fn (Paszományosmesterségben:) a bordaláda és a hátsó fésű közötti szerkezet, amely a befűzött láncot és a faformát, a figurát emeli.

bindfogó *bintfogó* fn (Könyvkötészetben:) a spárta meghúzására használt, egymást keresztező két karból álló szerszám. *A bintfogóút azír használom, hogy a spárta ne szalaggyon ki a fűzizsből.*

bindol ~ i Szeges cipő felső részét és talpbélését összevarrja.

bindolás ~ fn Szeges cipő felső részének és talpbélésének összevarrása.

bindoló mn *Bindoló* ár: bindoláshoz használt ár.

bír ~ i **1.** Birtokol vmit. *Od ~tunk harmincöt hóút főüdet.* **2.** Bérel, haszonbérben használ vmit. *Felezsbe ~om a főüggyt Szabó Sándornak.* **Sz:** *Nem ~ az erejével:* olyanba is belekap, ami meghaladja az erejét. **Km:** *Aki*

~ja, marja: az erőszakosabb győz. *Sokat akar a szarka, de nem ~ja a farka:* sok olyat tervez az ember, amit nem tud megvalósítani. **Ö:** *el~.*

bírálat **Ö:** *trófea~.*

bírás ~ fn (Testi) erő. *Nem bír az erejével, aki annyit akar felemelni a ~án fejül.*

birbitél *birbitél*, ~ i **1.** Fogdos, piszkál, tapogat vmit. *Ne birbitéld aszt a pattanást!* **2.** (Szerelmi játék közben) tapogat, fogdos vkit. *A jányt is leheted birbitélni.*

birge l. **birka**

birgencs l. **birka**

biri ~ msz (Többször ismételve kisliba hívogatására:) ~, ~, ~! *A kis kikőüt libáknak montuk, hogy ~, ~, ~! Akkor mán mentek oda a fívet enni.*

birke l. **birka**

birka ~, *birke, birge, birgencs* fn **1.** Juh. **2.** Apró szőrű bárány. **3.** Kisbárány. **4.** Merinó juh. *Birgének vagy birgencsnek az aprószőrűt, a merinóút montuk, a naty szőrűt meg junak.* **Sz:** *Ojan, mint a kerge ~:* olyan, mintha elment volna az esze. **Km:** *Roz ~ az, amék nem bírja a gyapját:* (az olyan emberre mondják, aki rögtön leveti a kabátját, kendőjét, ha melege kezd lenni). **Ö:** *canga~, fejős~, hús~, kerge~, mustra~, tej~.*

birkaakol ~ fn Juhok szálláshelye.

birkabárány ~ fn Kisbárány.

birkaállás *birkaálás* fn A juhnyáj pihenőhelye.

birkacímer ~ fn A levágott juh combja, vagyis a legszebb része.

birkafejés *birkafejés* fn Az anyajuh fejése.

birkagyapjú ~ fn A juh szőrzete.

birkahodály *birkahodáj* fn Zárt épület, amelyben a birkákat tartják

birkajárás ~ fn Juhlegelő.

birkakullancs ~ fn (A juhokat különösen kedvelő kullancsfajta.) *A birkába sog ~ vóút, de nem vóút az embere veszéjes.*

birkamogyoró *birkamogyoró* fn (tréf) A birka ürülete. *Tréfából a birkaszart montuk birkamogyorónak is.*

birkanyíró *birkanyíró* fn Aki a birkákat megnyírja.

birkaúsztató *birkaúsztató* mn Fából készített nagy kerítésféle, ill. az ezzel körülvárt hely a folyóban, amelyen belül, ill. amelyben a juhokat nyírás előtt úsztatják, hogy tiszta legyen a gyapjú. *Birkaúsztató* *akol*: birkaúsztató.

birke¹ l. **barka**

birke² l. **birka**

birkédzik *birkédzik* i Barkádzik.

birkózik **Ö**: meg~.

bíró¹ **Ö**: maga~.

bíró² *bíró* fn **Sz**: *Bíró hátán törtik/vágták*: pl. bors, só nincs jól megtörve, ill. dohány, gyúrt tészta megvágva. **Km**: *Bíró szava szent*: a bíró ítélete megmásíthatatlan. **Ö**: *cigány~, fő~, halál~, hegy~, vásár~*.

birok ~ fn A másik karjának leszorítása az asztallapra.

bíróság *bíróság* fn (Községi) bíró hivatala. **Sz**: *Sorba megy/jár, mint a falusi bíróság*: mindenki sorra kerül.

bírsalmazunc *bírsalmazunc* fn Birskocsonya. *A bírsalmazunc nagyon táplálós vóut*.

birskocsonya *birskocsonya* fn Birszalmából főzött kocsonyás massa.

birskörte *birskörte* fn Körte alakú birszalma.

birtok **Ö**: kaszáló~.

birzikél ~ i Mormol, darál [!].

bisz-basz *biz-basz* fn Semmiség, csekélység. *Jó pizír eladná nekem aszt a kizs bizbaszt, de nem kell*.

biztogat *bisztogat* i Biztat.

bitang ~ mn/fn **I**. mn Kóborló, gazdátlan (jóság). **II**. fn **1**. Kóborló, gazdátlan jóság. **2**. *Falu ~ja*: nagy gazember. *A falu ~ja ojan ember, aki mindenkid becsap*.

bitangistálló *bitangistálló* fn Istálló, ahová a kóborló, gazdátlan jóságot bekötik. *Debrecembe a Betlen uccán vóut a bitangistálló, oda kötöttig be az elbitangolt jószágokat*.

bitangjóság *bitangjószág* fn Elveszett, ill. a többitől elkóborolt jóság.

bitangol ~ i (Ember, állat) csavarog, cél nélkül mászkál. **Ö**: el~.

bitorol ~ i Jogtalanul használ.

bivaly *bivaj* fn **1**. Lusta ember. **2**. A cséplőgépet hajtó gőzgép. *A cséplőgépet hajtó gőzgépet is uty híjták, hogy bivaj, mert hogy ojan naty fekete vóut*. **Sz**: *Rest/Lusta, mint a bivaj*: nagyon lusta.

bivalyborjú *bivajbornyú* fn Bolondos, ostoba kölyök.

bivalyerős *bivajerős* mn Nagyon erős.

bivalypaszúly *bivajpaszúj* fn (Főként dísznövényként hasznosított) nagy szemű, vastag hüvelyű bab.

bivalyrest *bivajrest* mn Nagyon lusta.

bivalyos *bivajos* fn/mn **I**. fn A bivalyt gondozó, fogatoló béres. **II**. mn *Bivajosz szekér*: bivalyok által húzott szekér.

bivalyvelez *bivajvelez* fn Vastag, durva kelme (parket) [!].

biz ~ hsz Bizony. *Elmegyek, el ~ én*. **Ö**: ab~.

bíz *biz*, ~ i Rábíz. **Sz**: *Ebre nem bizzák a hájat, mer elnyalogattya*: a nem becsületes emberrel vigyázni kell. *Kecskére biszta a káposztát*: tolvajra bízta az értékét.

bizgat ~ fn (Személyt, állatot) piszkál, ingerel.

bizigen ~ hsz Bizony.

bizisten ~ msz (Állítás megerősítésére:) bizony isten!

bizistók *bizistók* msz (tréf) Bizony isten.

bizni *pizni* fn (Paszománykészítésben:) néhány milliméter vastagságú fonott szima zsinór.

bizony *bijon*, *bion* hsz **Ö**: ab~.

bizonyítvány **Ö**: dísz~.

bizonykodik ~ i Erősködik vminek az igazsága mellett.

bizonyosodik ~i Megbizonyosodik.

bizonyság ~ fn Bizonyosság.

biztat *bisztat* i Nógat. **Sz**: *Bisztattya, mint cigány a lovát*: üres ígérekkel biztatja. **Ö**: meg~.

biztogat *bisztogat* i **1**. Biztatgat. **2**. Bujtogat.

biztos¹ *bisztos* mn/hsz/fn **I**. mn Ami ténynek tekinthető. **II**. hsz Biztosan. **III**. fn Biztos dolog. **Sz**: *A bisztost a bizonytalanir el ne hagy*d: a látszólagos előnyökért ne mondjunk

le a biztos eredményről. *Biztos, mint Katiba a gyerek*: egészen biztos.

biztos² *biztos* fn **1.** Vmely feladatra különleges hatáskörrel kiküldött hivatali személy. **2.** Legénységi állományú rendőr, csend-biztos.

biztosító *biztosító* fn Biztosítócsap.

biztosítócsap *biztosítócsap* fn A szőlőtőkén tartalékul meghagyott, egy szemre met-szett, alacsonyabban elhelyezkedő vessző. *A biztosítócsap azt jelenti, hogy kijött a töj-kébül tavaj tavasszal egy új hajtás, és azt három szemre visszemeccük, és a következő évbe abból hagyjuk meg a termőüvesszőit.*

bizseg ~ i Főni kezd. *Még nem főj a leves, csag ~.*

bizserél ~ i Enyhén csiklandoz. *Ne ~d a gverek lábát!*

bizsi msz <Többször ismételve kisliba hívogatására:) ~, ~, ~!

blankbőr *blangbūr* fn <Szőjgyártók nyelvén:) vastag, erős bőr.

blamatikázik ~ i <Kisebb társaság) iszogatva-eszegetve beszélget, pletykálkodik.

blendol ~ i <Kelmefestésben:) sötétkék alakra világoskék mintát fest.

blundeltészta *blundeltészta* fn Hajtogatott, élesztős tészta.

bobajka ~ fn Élesztős tésztából v. kenyértésztából készült, előbb megsütött, majd darabokra vágott és leforrázott, mákkal, mézzel ízesített karácsonyi süteményféle.

bóbás *bóbás* mn Bóbitás, búbos <tyúk>. *A bóbás tyúknak tolbúb vóut a fején.*

bóbiskál *bóbiskál* i Bóbiskol.

bóbíta *bóbíta* fn Fiatal lányok sapkáján kiálló vékony szövetdarab.

bóbéros *bóbéros* mn (rég) Kócos, fésületlen <gyermek v. nő>. *Nagymama sokszor monta, hoty te, bóbéros.*

bocfa ~ fn Bodzafa. *Nem monták, hogy boddzafa, csag ~.*

bocfapuska ~ fn Bodzafából készített gyermekjáték, amelyből csepű- v. egyéb golyócskákat lehet kilőni. *A ~ vígibe dinnye-hajat tettünk, avval passzjóusztunk.*

boci ~ fn/msz **I.** fn Kisborjú. **II.** msz <Többször ismételve kisborjú hívogatására:) ~, ~, ~! **Ö:** bú~.

bocinyalás ~ fn A homlokra félkör alakban lehajló hajtincs. *A tehénynyalás vagy bornyúnyalás, ~, amikor a haj a homloknál felfele áll.*

bócongós *bóucongóus* mn (rég) Bolondos. *Hallottam, hogy bóucongóus, de nem tudom, mit tesz.*

bocsát **Ö:** el~.

bocskairuha-paszomány *bocskajiruha-paszomány* fn <Főleg középiskolások által viselt> Bocskai-ruhának a zsinórdíszze.

bocskor ~ fn **1.** Szíjjal felerősíthető kezdetleges lábbeli. *Bocskort fűz:* bocskort készít. **2.** (tréf) Láb. **3.** Baromfi csüdjén és lábujján levő bőr, amelyet kopasztáskor lehúznak. **Sz:** *Köti a ~át:* más gazda szolgálatába áll. *Bocskornak nem leszek tákja:* magamnál alábbvaló embert nem szolgállok. *Nem fűsz-tünk együd ~t:* <az mondja elutasítóan, aki nem akar tegeződni a másikkal>. *Délről derül, ~ merül:* ha az egyébként felhős ég alja délen derült, eső lesz.

bocskorbér *bocskorbír* fn Bocskorpénz.

bocskoros ~ mn Bocskorban járó. *Bocskoros tóut:* a szlovákok korábbi csúfneve.

bocskorpénz *bocskorpíz* fn <Marhapász-tornak, csikósnek, juhásznak fizetett> pénzbeli járandóság az egyes gazdáktól. *A jóuszág után járőu bír vóut a bocskorpíz, bocskorbír.*

bocskorszíz *bocskorszíz* fn **1.** A bocskorba fűzött szíz. **2.** A bocskorszízhoz hasonló hoszszú, fekete cukorka.

bocskorták ~ fn Bocskorszíz.

bocskortalp ~ fn Sűrűre főzött, szárított szilvalekvár.

bódé **Ö:** silbak~.

bodega ~ fn <Ételt is árusító> italmérés, fabódé. *Debreceembe asszonyok árúltak a ~ba, itelt főjšzte, de lehet, hogy italt is attak. Vóut kávázs ~, kifőjšdzs ~.*

bodegasor ~ fn Utcasorszerűen felállított fabódék. *Bodegasor is vóud Debreceembe, a Csapóu uccán meg a Simonfi uccán is.*

bódiszilva *bóydiszilva* fn Gömbölyű, kékes színű, kissé savanyú szilva. *A bóydiszilva korán írő, enyhén savankás, hamvasz szilva. Gyönyörű vóut, keltette magát, kiment mán a divadbúl.*

Bodó *Bodóy* fn **Sz:** *Úgy megy az ajtóynak, mind Bodóy a vedérnek:* figyelmetlen.

bodon ~ fn **1.** Zsírosbödön. **2.** Kútnak (tölgyfa) deszkából ácsolt oldala. **Ö:** *ételes~, fa~, lisztes~, zsíros~.*

Bodóné *Bodóyné* fn **Sz:** *Mázsd beszél, mind Bodóyné, mikor a bor árát kírlik:* el akarja terelni a figyelmet a számára kellemetlen témáról.

bodonoskút ~ mn <Tölgyfa> deszkából ácsolt falazatú itatókút.

bodor ~, *bondor* mn/fn **I.** mn Göndör. *Bondor guba:* olyan guba, melynek hosszú, göndör gyapjúfürtjei vannak. **II.** fn Göndörség, vminek a göndörödő része.

bódorgó *bóydorgóy* mn **1.** Agysorvadásos. **2.** <Agysorvadásos betegsége miatt> elköborló, céltalanul mászkáló <ember>. *A bóydorgóy megyen, de nem tuggya, hova akar menni, nem egész normális, főleg időős korba.*

bodorít ~ i Göndörít.

bodorított in *Bodorítot haj:* göndörített haj.

bodorka ~ fn <Lóheréhez hasonló> fehér virágú vadnövénnyel, takarmánynövénnyel; vadhe-re.

bodorkajárás ~ fn Olyan hely, ahol sok bodorka található.

bodorkás ~ mn Bodorkával benőtt <terület>. *A ~ kaszálóy színakaszálóy vóut sog bodorkával.*

bódorog *bóydorog* i Céltalanul megy, kóborol. *Az bóydorog, aki nem tuggya, hoty hova mennyen, csak kóyszál.* **Ö:** *el~.*

bodri ~ mn Kissé göndör, bodor. *Bodri haja van.*

bodros ~ mn Fodros, fodrozott. **Ö:** *idres~.*

bódul **Ö:** *el~, meg~.*

bodza *boddza, bozza* fn **Sz:** *Minél vénebb a boddza, annál szűkebb a juka, minél vénebb*

a kurva, annál tágabb a juka: <gúnyos utalás arra, hogy az idős kurva már nem sokat ér>. **Ö:** *földi~.*

bodzafapuska *boddzafapuska* fn Bocfapuska. *A boddzafapuskát az idesapja csinálta a fijának.*

bodzatúró mn **Sz:** Teli van a segge *boddzatúróyval:* nem leli helyét, izeg-mozog.

bodzavirág *boddzavirág* fn A bodza tejfehér virágzata. *Boddzavirák teja:* szárított bodzavirágból főzött tea. *Boddzavirák szörp:* bodzavirágból készített sűrítmény. *A boddzavirák szörp finom üdítőital.*

bóér *bóyér* fn Szegző ár.

bog ~ fn <Kötélen, fonalon stb. kötött> csomó. *Bogra köt:* **a)** bogot készít. **b)** szalagra csomót köt. **Nr:** A bogot úgy csinálják, hogy a két madzagot (v. kötelet) hurokszerűen kötik meg. **Ö:** *káka~.*

boga **Ö:** *ága~.*

bogáncskóro *bogáncskóyóy* fn Útszéli bogáncs.

bogár ~ fn **1.** Fekete répabarkó. **2.** Fejtetű. **3.** Méh. *Tavasszal mekszaporodik a kijáróy ~.* **Sz:** *Bogár van a fejibe:* félbolond, eszelős. **Km:** *Aki ~ után indul/megy, szarba lép:* ne hallgass ostoba tanácsadóra! **Ö:** *barkó~, cse~, csík~, csoda~, galacsín~, kati~, kolompér~, kolorádó~, kopogó~, ló~, mákormányos~, osztrák~, piros~, selyem~, szalonna~, szar~, vincellér~, zsír~.*

bogaras ~ mn Legyek, böglyök csipéseitől nyugtalan <szarvasmarha, ló>.

bogarászik ~ i **1.** Tetvészkedik. **2.** Piszmog. **3.** Keresgél, kutat. **Ö:** *el~.*

bogárfekete ~ mn Ragyogóan fényes fekete. *Valamijen szövetre, anyagra meg a szemre is montuk, hogy ~.*

bogárhátú ~ mn **1.** Padlás nélküli, kerek fedelű, szalmatető <ház v. kunyhó>. **2.** *Bogárhátú zsinóy:* <paszományosoknál> tisztí nadrágra, magyar nadrágra, ill. zakó fazonszegésére stb. használt zsinórfajta.

bogárszemű ~ mn Ragyogó, tüzes fekete szemű.

bogárzás ~ fn Szarvasmarha megvadult futkosása a bőre alatt kikelő lárvák miatt.

bogarzik ~ i **1.** <Szarvasmarha a bögyölyök csípése, ill. a bőruk alatt kikelő és onnan kibújó bogarak miatt> összevissza futkos. *Valamikor kinn a mezőn a teheneg bogarzottak. A bőire alatt vőut valami bogárszerűség, és az mikor megírt, akkor kibújt a bőiréből, és úgy szalattak az álatok, mintha ostorral vertik volna. A farkát feltartotta, és úgy rohant.* **2.** <Legény> leány után jár. **Ö:** meg~.

bogárzó *bogárzó* in A bőre alatt kikelő lárvák miatt futkosó <szarvasmarha>. *Bogárzó jószág:* a bőre alatt kikelő lárvák miatt futkosó szarvasmarha.

bogdány l. **bagdán**

bogláros ~ mn **1.** Csinosan, díszesen öltözött (nő). **2.** Szép, formás (nő).

boglya *bogja* fn <Szálás takarmányból v. aprított fából rakott> kúp alakú rakás. **Ö:** sarjú~.

boglyafarú *bogjafarú* mn Széles farú (ló).

boglyafenék *bogjafenék* fn **1.** A boglya alá terített szalmaréteg, esetleg faágakból, gázából, tölgyrudakból kialakított alapzat. *A bogjafeneket szalmából rakták, és asztán rakták rá a színát, színabogját.* **2.** Feketés folt az elhordott szénaboglya helyén, ahol a fű kipusztult.

boglyakemence *bogjakemence* fn <Agyagból, sárból v. téglából készített> csonkakúp alakú (sütő)kemence.

boglyas *bogjas; bugjas, bogjos; bukjos* mn **1.** Fésületlen, borzas. *Ha nem fésülködött a jány, asz monták neki: Jaj, de bogjas, elkütte a csordára a fűsűt.* **2.** Rendetlen, kuszált szőrű v. tollú (állat). **3.** Zilált, összekuszált <gereblyélés, megrakott szekér>.

boglyás mn *Bogjás kaszáló:* Kaszálóterület, amelyről kb. egy nagy boglyát kitevő szénamennyiség gyűjthető össze.

boglyáz/ik *bogjáz/ik* <Szénát, lucernát, lóherét> boglyába rak. *A színát, takarmánt bogjásztuk, a szalmát nem, asz kazalba raktuk.*

bognár ~ fn Kerékgyártó, kocsigyártó.

bogni ~ fn A bútor ülésének, támlájának v. karjának élén levő díszcsík.

bógni *bógni* fn Íves lezárású ablak- v. ajtószemöldök-párkány homlokzaton.

bogniszövés ~ fn <Paszományosoknál> göbös és zsinórvezetéssel beszótt szegőszalag készítése.

bogos ~ mn Görcsös, csomós <pl. deszka>.

bogozódik *bogozódik* i Fonál bogossá, csomóssá válik.

bogyó *bogyó* fn **1.** <A szőlőfürt fejlődése kezdetén> szőlőszem, amíg a borsszemnyi nagyságot el nem éri. **2.** Kerek pöttyszerű v. kissé nyújtott minta a szűrőn. **Ö:** hó~, kecske~, kutya.

bogyózóolló *bogyózóolló* fn A metszőollóhoz hasonló, kis vágófelületű olló, amellyel a szőlőfürt sérült v. kevésbé fejlett részeit kivágják.

bohaj ~ fn Préselt bolyhos posztó.

bohajszűr *bohajszűr* fn Préselt bolyhos posztóból készült szűr.

bohókás *bohókás* mn Jó kedélyű, viccelődő <személy>.

bojt ~ fn **1.** Ostorcsapó. **2.** A szarvasmarha farkának a végén levő hosszú szőr. *Eszt úgy montuk, hogy a farka bojtja.* **3.** <Szűrhimzésnél> fonalból, hulladék harasztból kötött dísz a csipkék végén. **Ö:** ampolna~, kulcs~, ottomán~, paraszt~, pipa~, plimó~.

bojtár ~ fn *Számadó* ~: a gazda juh stb. állományáért felelős bojtár. **Ö:** csikós~, csürhész~, elletős~, főző~, gulyás~, hizlaló~, juhász~, kondás~, kos~, köz~, meddős~, nagy~, öreg~, teletős~.

bojtfej ~ fn <Paszományosoknál> a pipa-bojt hurkolással elkészített felső része, feje.

bojtól **Ö:** ki~, széjjel~.

bojtolópléh *bojtolóplé* fn <Könyvkötészetben> bojtózásra használt, kb 20 cm hosszú, 5 cm széles, V alakú kivágással ellátott kéziszerszám.

bojtorján ~ fn Nagy levelű gyomnövény. *A bojtorjamból a kisjányok székeket, asztalt csináltak, a fíjuk meg a hajungba dopták.* **Ö:** kis~.

bojtorjános mn *Bojtorjános koszorú:* a bojtorján szűrös terméséből készített koszorú,

amellyel a gerendára felakasztott szalonnát, hájat védik az egerektől.

bojtorjántör *bojtorjántör* fn A bojtorján szűrős terméséből készített egérfogó.

bojtos ~ mn/fn **I.** mn **1.** Bojttal díszített. *A pipa izz ~, bojtal van díszítve. Bojtos pipa:* kicifrázott pipaszárral ellátott, bojttal díszített pipa. *A ~ pipát rendszeren a pásztorok csinálták, ojan cifrára vóut faragva a szára, a pipaszár.* **2.** Kirojtosodott (ruha stb.). **II.** fn (*ritk*) Bojtár.

bojtoz ~ i <Könyvkötő> a spárgát a kés fokával szálaira szedi.

bojtozópenge *bojtozópenge* fn Bojtolópléh.

boka ~ fn **Sz:** *Megüti a ~ját:* meglakol vmiért. *Össeütötte a ~ját a té:* forraláskor összehemelt a tej. *A szél verje össze a ~ját!* akasszák fel!

bóka *bóka* fn/msz **I.** fn **1.** Kisgyerek. **2.** Kisgyerek feje. *Tarcsacs csak a bóykát, monták a kizgyereknek, ha sapkát vaty kendőit akartak a fejire tenni.* **II.** msz <Többször ismételve gyerekek mondják, miközben a fejét játékosan hajlítgatják.> **Ö:** *süke~.*

bokacipő *bokacipő* fn Bokáig érő szárú női cipő.

bokatekerő *bokatekerő* fn (*rég*) **1.** <Katonaságnál használatos> kb 5 cm széles vászoncsík, amelyet a bokán és az alsó lábszáron körbetekertek. *Ami a bokán körbetekertek, ára nem húztak csizmát, amire húztak, asz kapca vóut, nem bokatekerő.* **2.** A láb feltörésének megakadályozására a bokára, olykor az alsó lábszárra is tekert bocskor v. csizma alatt hordott kapcaszerű rongy, ill. hosszúkás vászondarab.

bokáz ~ i <A bognár> a kerékküllők keréktalp felőli végét megvékonyítja.

bokázik ~ i <Magyaros> táncot jár, táncol.

bokázó *bokázó* fn Magyar tánc(figura), melyben a táncosok összeverik a bokájukat.

bóklászik *bóklászik* i Ide-oda járkálva keresgél, kutat.

boklyóvirág *boklyóvirág* fn Zsenge, még ki nem pattant bimbó.

bókol *bókol* i Fejét le-leejtve bóbiskol.

bokor ~ fn **1.** *Bokrára köt:* <szalagot, nyakkendőt stb.> csomóra, csokorra köt. *Bokrára köti a cipőfüzűt.* **2.** Virágcsokor. *Bokorba kötötte ezt a rózszát. Bokorba köt:* virágot csokorba köt. **Sz:** *Sziggya, mint a bokrot:* nagyon szidja. *Ijen nem minden ~ba terem:* ritka derék ember v. tárgy. **Km:** *Nyáron minden ~szálást ád:* meleg időben bárhol lehet aludni. **Ö:** *csipke~, csipkés~, fagyal~, fenyő~, galagonya~, kecskerágó~, pöszméte~.*

bokorásó *bokorásó* fn A fatuskók földből való kiemelésére szolgáló hosszú nyelű ásó.

bokorszerű mn *Bokorszerű minta:* egymáshoz közeli, egymásból indázó minták a szűrőn.

bokorugró *bokorugró* in *Bokorugró szoknya:* rövid, bő szoknya. *A szoknyáját monták a jányinak, ha nem vóut elik hosszú, hogy bokorugró szoknyád van, nem akad bele a bokorba.*

bokorvirág ~ fn A szür szabásvonalától független, virágcsokorszerű díszítés.

bokrászás ~ fn Keresővadászlat.

bokrászik ~ i A vadat az erdei növényzet takarásában megközelíti.

bokréta ~ fn **1.** Legények kalapját díszítő kis csokor. **2.** <E/3. sz. birt. szraggal:> A kukorica porzós virága, címere. *Hánny a ~ját a tengeri.*

bokréta csokor ~ fn Virágcsokor.

bokrétás mn *Bokrétás bot:* a vőfély bokrétával díszített botja.

bokrétáz/ik **Ö:** *fel~, ki~.*

bokros ~ mn **1.** Cserjés (terület). **2.** Csokorra kötött, csomóba tűzött <kendő, szalag>. **Ö:** *bikres~.*

bokrosodik ~ i <Vetés> sűrűn nő. **Ö:** *ki~, meg~.*

boldog ~ mn *Boldogab víge:* <bot> vastagabb vége.

boldogállapot *boldogállapot* fn *Boldogállapodba van:* állapotos.

boldogul **Ö:** *meg~.*

boletta ~, *paléta* fn (*rég*) **1.** <A gazdasági világválság idején> a búzaár támogatására forgalomba hozott gabonajegy. *A ~ra akik*

termeltek, azok kaptak rá segíjt. **2.** Legelő használatára jogosító engedély.

bolettás ~ mn (rég) Olyan <időszak>, amikor a bolettát alkalmazták a gabonaár támogatására. *A ~ világ egy év tartott, a gazdasági válság idején, ezerkilencszázharmincháromba.*

bolgár ~, *bulgár* fn Bolgárkertész. *A ~ok termelték a paprikát, paradicsomot.*

bolgárkertész *bolgárkertész* fn **Nr:** Debrecenben a Tóció-völgyben települtek le a bolgárkertészek, akik a szennyvízcsatorna vízával öntözték az ültetvényeiket. Emiatt azonban pl. a szép nagy paprikájuk ehetetlen volt.

bolgáros mn *Bolgáros pántlika:* többnyire selyemből v. bársonyból készült, ruhadíszként használt szalag.

bolha ~ fn Vmilyen présnek, pl. szőlőprésnek, viaszprésnek, olajütőnek a kisajtolandó anyagra nyomódó része. **Sz:** *Nem szeretem, ha köhög a ~:* <hozzá nem értő, jelentéktelen hozzászóló leintése>. *Bolha van a fülibe:* vmi nyugtalanítja. *Ojan szűk/pászos a nadrágja, hogy a ~ visítva jár benne/alatta:* nagyon szűk. *Úgy ugrik/Pattan, mint a moncsold/dörzsöld ~:* lomhán mozog. *Úgy mozog, mint a dörzsöld bolha:* ua. *Annyian vóutak ott, mint kutyába a ~:* sokan voltak ott. **Km:** *Könnyp száz ~t megőrizni, mint egy asszont:* —.

bolhafű ~ fn **1.** Lapulevelű keserűfű. **2.** (Növényfajta).

bolhászkodik ~ i **1.** Bolházza magát. **2.** Ruhában, ágyneműben bolhát keres.

bolhavesé fn **Sz:** *Kiseb, mint egy ~:* vmi nagyon kicsi.

bolház **Ö:** meg~.

bólint **Ö:** el~.

bolond ~ mn/fn **I.** mn **1.** Kerge <juh>. **2.** *Bolond nagy:* meglepően nagy. **II.** fn **1.** *Bolondok esztendeje:* a házasság első éve. **2.** <Juh agyában> a kergeséget okozó élősdű betokozódásának az állat fején kitapogatható helye. **Sz:** *Kötőznivaló ~:* nyilvánvalóan saját érdeke ellen cselekvő ember. *Falu bolongya:* a falu tréfáinak céltáblája. *Rájött a bolongya:* bolondként viselkedik. *Okosz ~:* játssza a bolondot, hogy előnyökhöz jusson. *Hüje ~:*

ténylegesen bolond, akit könnyen be lehet csapni. *Járja a bolongyát:* esztelenül viselkedik. *Bolondot járat vele:* rászed vkit. *A ~ avval dicsekszik, amije nincs, az okos azt is tagaggya, ami van:* a bolondot a dicsekvés, az okost a szerénység jellemzi. *Beszíj ~, ég a Tisza, szalmával óuttyák:* nem hiszem, amit mondasz, mert ostobaság. *Be sog bolongya van az Istennek!:* <mondják bosszúsan, ha vki bolondságot művel>. *Csiribiri, kamveréb, a ~ot küdd odébb!:* <mondják a hiszékeny emberről>. *Áprilisz bolongya, felmászott a toronyba. Asz kérdészte, hány óura. Fél tizenkettő. Vigyen el a mentő!:* <a gyerekek a rászedett társuknak csúfolásként mondják április elsején>. *Szedd el, vedd el, amit tucc!* *Tedd ~á, akit tucc!:* <tréfásan hangoztatott életbölcseesség, főként gyerekek mondják>. *Kéd ~ ety pár, harmadik a bojtár:* mindketten, ill. mindhárman bolondok. **Km:** *Bolond jugbúl, bolont szél fúj:* a bolond ember csak bolondságot beszélhet. *Bolonnak jár a szerencse:* az a szerencsés, aki nem érdemli meg. *Bolonnak az Isten is megbocsát:* a bolondra nem szabad haragudni. *Egy bolon százat csinál:* a bolondos tettet, viselkedést stb. gyakran utánozzák. *Úrtúl, bolontúl mindent fél kel venni:* tőlük mindent el kell túrni, nem érdemes velük vitába keveredni. *Bolond az, aki magánál szebbet lát:* mindenki legyen megelégedve a saját szépségével. *Üres kamarának ~ a gazdasszonya:* a családi szükség a pazarló gazdasszony bűne. *A ~ a botra szarik, az okos meg lenyája:* <az a fiúgyerek válaszolja, akinek a többiek azt mondják, hogy bolond>. **Ö:** *fél~.*

bolonggomba *bolonggomba* fn Mérges gomba. *A galóccát híjtág bolonggombának.* **Sz:** *Csak nem ettem bolonggombát:* csak nem bolondultam meg, hogy olyat tegyek.

Bolond Istók *Bolond Istók* fn **Sz:** *Bekukkant, mind Bolond Istóug Debrecembe:* arra mondják, aki felületesen néz meg vmit. *Beálított, mind Bolond Istóug Debrecembe:* váratlanul, hívatlanul érkezett.

bolondít ~ i Hiteget. *Nem vette el a jányt, csag ~otta.* **Ö:** *oda~.*

bolondító *bolondítóu* fn/mn **I.** fn **1.** Bolondító beléndek. **2.** Nadragulya. **3.** ⟨Rendszerint mérges mezei gyomnövényfajta.⟩ **II.** mn *Bolondítóu beléndek:* egy mérgező gyomnövényfajta. **Nr:** Különösen a gyerekeket óvják, hogy meg ne egyék a szürkés színű nadragulyát, mert mérge halálos.

bolondítómag *bolondítóumag* fn A bolondító beléndek halálos mérget tartalmazó magja.

Bolond Miska *Bolom Miska* fn Humoros figurát ábrázoló mézeskalács-figura.

bolondóra *bolondóyra* fn Az az idő(szakasz), amikor vki éppen esztelenül viselkedik. **Sz:** *Eggyet hajt, mint a bolondóra:* kiszámíthatatlanul, hóbortosan viselkedik. *Rájött a bolondóra:* hóbortosan viselkedik. *Ütöt, mint a bolondóra:* ⟨akkor mondják, ha vki vmi okosat mond⟩.

bolondoz **Ö:** *ki~.*

bólongat *bóulongat* i ⟨Vmire beleegyezően⟩ bólogat.

bolsevik ~ fn Kommunista. *A komonista, cocilista vóut a ~.*

bolt *bóut* fn **Ö:** *bőrös~, fűszeres~.*

bolthajtás ~, *bóuthajtás* fn Boltozat.

bolthajtásos *bolthajtásos, bóuthajtásos* mn Boltozatos. *Bolthajtásos kemence:* boltozatos kemence.

bolti *bóuti* mn Gyárilag készült, boltban készen megvásárolható ⟨ruhanemű, csipke stb.⟩. *Bóuti szóuga:* boltban dolgozó kisegítő alkalmazott.

bolttíves *bóutíves* mn *Bóutíves pitar:* boltozatos előszoba. *A bóutíves pitar tele vóut tányirokkal.*

boltol **Ö:** *le~.*

boltolt *bóutolt* mn *Bóutolt pitar:* boltozatos konyha, pitvar.

boltosinas *bóutosinas* fn Kereskedő tanuló.

bólusz *bóulusz* fn ⟨Könyvkötészetben⟩ az aranymetszés készítéséhez használatos alapozóanyag.

bóluskefe *bóuluszkefe* fn ⟨Könyvkötészetben⟩ aranyozáskor a fölösleges anyag letisztítására használt kefe.

bolydul **Ö:** *fel~, meg~.*

bolygat **Ö:** *fel~, meg~.*

bolyhos *bojhos* mn **1.** *Bojhos csík:* szövésnél olyan csík, amelynek a szálait bolyhossá teszik. **2.** *Bojhosz búr:* ⟨szíjgyártóknál:⟩ az irharéteg laza rostjai miatt nem eléggé éles kontúrú bőr.

bomlás **Ö:** *össze~.*

bomlik i ⟨Gyapjúfonál⟩ gubancolódik. **Ö:** *le~, meg~, össze~.*

bonc ~ fn Hajgubanc.

Boncida ~ fn **Sz:** *Hencidátul Boncidájik fojt a jóuféle (sárga) lé* ⟨mesében: hétországra szülő lakodalmat csaptak⟩.

Boncidáig **Ö:** *Hencidától ~.*

Boncidára **Ö:** *Hencidáról ~.*

boncolóasztal *boncolóasztal* fn ⟨Disznóöléskor⟩ a hús feldarabolásához használt, fehérre súrolt deszkalap, asztalféle. *A boncolóasztal, amin a disznóud darabokra várták, szíp nagy deszkaasztal, hóufehérre vóut surolva, két kecskelábra rátették, csag boncolásra használták.*

boncolódik **Ö:** *össze~.*

boncos ~ mn Gubancos, kócos hajú. *Fésülik, és nem akar jönni a haja, merd ~ a haja.*

bondor ~ fn **1.** Ördögszekér. **2.** Gaz.

bondorgaz ~ fn A még zöld ördögszekér. *A ~ az ördögszekér gazza, míg nem száraz, ha száraz, akkor görgeti a szél.*

bondorguba ~ fn Tokjósörű guba.

bondzsúr ~ fn ⟨Férfiviselet egyik darabja.⟩

bongyor ~ mn Göndör.

bonítálás ~ fn ⟨Szakember által végzett⟩ gyapjúminősítés. *Ha nem engedéjezet festíkkal numerázzák a báránt, ~kor ráfászhatnak, mer nem veszik át.*

bont **Ö:** *be~, el~, ki~.*

bontás ~ fn **1.** Levágott állat szétdarabolása. **2.** ⟨Gubakészítésnél:⟩ a szálak megakadása. **3.** ⟨Szűrhimzésnél:⟩ a már lehímzett fonál visszaszedése. **Ö:** *bél~, kaptár~.*

bontó **Ö:** *paraszt~.*

bontófésű *bontóufűsű* fn A gubancos haj kibontására, kifésülésére szolgáló ritka fogú fésű. *A bontóufűsű rendesen szarubul vóucs*

csinálva, mint a sűrűfűsű meg a serkehúzóú fűsű. **Sz:** Használt neki, mint a cigány lovának a bontóúfűsű: (ironikus dicséret vminek a hasznos voltáról). *Vírré válig benne, mint a cigány lovába a bontóúfűsű: — .*

bontókés ~ fn Konyhamészáros által használt szerszám, mellyel a sertés- v. borjúhúst szétdarabolja.

bontórész *bontóúrisz* fn Szűcsök vasalógépének része, amely a gubancos szörmésbört kikéféli.

bontott ~ in *Bontot sertés:* részekre szedett sertés.

bonyolodik l. **bonyolódik**

bonyolódik *bonyolódik, bonyolodik* i Kuszalódik.

bor ~ fn *Bort híz:* lefejtí a bort a borseprőről. **Sz:** *Bord, búzád, békességet, finom, fájín feleséget:* (jókívánság: a gondtalan élethez ezek szükségesek). *Jóú vóna ez a ~ paszújt savanyítani:* olyan, mint az ecet. *Job vóna, ha megrágná a ~t:* jobb lenne, ha mértékkel inna, akkor nem beszélne badarságot. *Nem szereti a ~t, csak a szőlőlőü levit:* nagyon is szereti a bort. *Bor előüit pájinka után ety kis kolbász, hogy a kávé meg ne árcsik!* (reggeliről mondják). *Igyuk a ~t, rugjuk a port.* *Ölelgessük a szíp asszont!* (Nd.) **Km:** *A jóú ~nak nem kel cégér:* a jó az hírverés nélkül is kapós. *Borba az igazság:* az ittas ember megmondja az igazat. *Ha nindz ~, igyál vizet!:* olykor azzal is be kell érni, ami van. *Bort a serre hozd eccēre! Sert a bōra, had máskōra!:* sör után szabad bort inni, de bor után sört nem egészséges. *Jóú a ~ az égzengísre is:* a bor mindennek az orvossága. *Aki reggel/dílelőüit bort iszik, attul dílután ne kirj tanácsot:* ti. nem beszámítható. **Nr:** *Ha Mihájnak könnye csordul, könnyen ecet lessz a borból. Ez asz jelenti, hogy mer szeptemberbe van Miháj napja, és a vóút a jóú, ha októúber vígíjki kinmarathatott a vesszőüin, mert akkor vóút magas a cukorfoka. De ha megesőüddzik Miháj-napkor, hétrül hétre esik, és akkor nem cukrosodik úgy, ahoty kell.* **Ö:** *csiger~, delavár~, égett~, kotus~, meleg~, ó~, rámpás~, szent~, veres~.*

borágya ~ fn Borseprő.

borbarát ~ fn Ivócimbora. **Sz:** *Borbarát van, de bajbarát nincs:* sokan csak a jóban tartanak velünk, a rosszban már nem.

borbély *borbí* fn

borbélyfésű *borbíjűsű* fn Keskeny fésű, amely fogzatának egyik fele sűrű, a másik ritka.

borbélylegény *borbíleginy* fn Borbéllyágot tanuló fiatalember.

borbélytánc *borbíjtánc* fn A dolgozó méh tánca, amellyel felhívja társait, hogy testének nehezen elérhető részeit tisztítsák meg. *A munkás miután berepült a röpnilyáson, eljáarta a borbíjtáncot.* **Nr:** A borbélytánc alkalmával a méh helyben marad, miközben testét lábával simogatja, keféli.

borbélyüzlet *borbíüzlet, borbíjüzlet* fn

borbolya *borboja* fn Sóska.

borda ~ fn **1.** Szövőszéknek az a keretbe foglalt, régebben nádból, újabban acélfogakból álló, fésűszerű része, amelynek a résein a hosszanti fonalak áthúzódnak, és amely szabályos időközönként a szövésre ráütődve annak tömörítésére szolgál. *Eszet a gubacsapóúk töfélekíppen monták: Lehúzza a ~t, lecsapja a ~t, veri a ~t, berángattya a ~t, üti a ~val a gubát.* **2.** Szövőbordából készült v. ahhoz hasonló eszköz, amelyen a csigatészát sodorják. *A csigatészát ~n pergettük.* **3.** (Fazekasmesterségben:) az edényen hosszában v. keresztben (párhuzamosan) végigfutó kisebb kiemelkedés. **4.** (Könyvkötészetben:) a bőrkötésű könyv gerincén található haránt irányú kiemelkedő sáv. *Borda nélküli egézbőüros könyv:* bőrral borított könyv, amelynek a gerincén nincs borda. *Borda nélküli félbőüros könyv:* olyan könyv, melynek a gerince és szöglete van bőrral borítva. **Sz:** *Roz ~ba szüütik:* rossz indulatú, makacs ember. *Nem haggya ~ba a vásznat:* nem hagyja magát. *Egy ~ba szüütik:* egyformák. *Ojan etyformák, mintha csak egy ~ba szüütik vóna úket:* (főleg testvérekről mondvá:) nagyon hasonlítanak egymásra. **Ö:** *ál~, oldal~, szövő~, törő~.*

bordacsont ~ fn Oldalborda.

bordafésű *bordafésű* fn <Paszmányosmesterségben:> szövőborda.

bordafog ~ fn A szövőborda keskeny lemezeinek egyike, amelyek közé a hosszanti szálakat befogják.

bordafogó *bordafogó* fn <Könyvkötészetben:> a bordák megfogására, szorítására használt szerszám.

bordagerenda ~ fn Gubakészítéshez használt szövőszék első és hátsó lábait összekötő, felső keresztfákon nyugvó, könnyen mozgatható gerenda, mely a bordát tartja.

bordakötöző in *Bordakötöző* *prés*: <könyvkötészetben:> a bordás könyvek lekötözésére és préselésére szolgáló, kétmenetes orsókkal ellátott, fából készült prés.

bordaláda ~ fn <Paszmányosmesterségben:> a szövőborda foglalata, kerete.

bordás ~ mn <Fazekasmesterségben:> bordákkal ellátott, díszített (edény). *Bordás egízbőőrös könyv*: bőrrel borított könyv, gerincén valódi v. álbordával. *Bordás félbőőrös könyv*: a gerincén és szögletén bőrrel borított könyv, gerincén valódi v. álbordával.

bordaszárny ~ fn Gubakészítéshez használt szövőszéken a borda két oldalán a bordagerendába felnyúló faragott lé.

bordatartó *bordatartó* fn Gubakészítéshez használt szövőszéken az elülső és hátulsó lábakat összekötő keresztfákon elhelyezkedő fa, amely a nyüstgerendát is tartja.

bordáz ~ i <Fazekasmester> az edényeket bordás mintával díszíti.

bordázás ~ fn <Fazekasmesterségben:> az edények díszítésének az a módja, amikor az edény falát bordákkal látják el.

bordázik ~ i <Szövést végző személy> a szövőszék bordáját működteti.

bordólé *bordólé* fn Rézgálic és mész oldatából készített permetlé. *Az üszög ellen permetesztünk kénközzel, bordóléval.*

bordűr ~ fn <Kelmefestésben:> szélmintá, keret, szélszegély.

borecet ~ fn **Nr**: A borecet készítésekor előbb egy nagy üvegbe éretlen szőlőt, ún. egresszőlőt és különböző fűszernövényeket tesznek. Az így elkészített ecetágyra öntik rá

a bort. Később a megecetesedett bort leszűrik, ez a borecet.

boregas *boregasz* fn <Szücsmesterségben:> nemesített állat prémje.

boreresztő in *Boreresztő* *kötél*: kötél, amelynek segítségével a boroshordót leeresztik a pincébe.

borgáz ~ fn Bor kiforrásakor keletkező mérgező gáz.

borgazda ~ fn A szőlőskert ügyeinek intézésével megbízott szőlősgazda; kertgazda. *A ~ a szőlőiskertegbe vőut, napszámossal csináltatta a magájét, őt alapította meg a szüretet, ismerte a kereskedőjüket, körbejárt, akinek vőud bora eladó.*

borház ~ fn Présház.

borhúzás ~ fn A bor lefejtése.

borhúzó mn *Borhúzó* *lopó*: a bornak a hordóból való kiszívására szolgáló eszköz.

borít ~ i Könyvfedelet borítóanyaggal bevonnak. **Ö**: *be~, ki~.*

borítás ~ fn **1.** Ruhaneműre kívülről rátett nagyobb folt. **2.** A kotlóstyúkra ráhelyezett vesszőkosár v. szita. **3.** Vadrejtő sűrű növényzet; takarás. **4.** A madárfogásnak az a módja, hogy a madarat egy félig feltámasztott üres edény alá csalják, és azt hirtelen ráejtik. **5.** <Gubásmesterségben:> festéskor a hordóba helyezett gubák elfedése a legfelső, szóróval lefelé fordított gubával. **6.** <Paszmányosoknál:> kocka, ill. káró mintás zsinórfajta, amelyet zsinórozásként alkalmaznak.

borításgép *borításgép* fn <Paszmányosoknál:> a különböző zsinórfajtákat készítő bábrendszerű körforgógép.

boríték *boríték* fn Borító. *Mi a borítóút nem nagyon montuk borítéknak.*

borító *borító*, *burító* fn Vesszőkosár v. szita, amellyel a kotlót beborítják. **Nr**: *Ráborítottuk a szitát, a borítóút a tyúkra, és hogy a tyúk nyugottan üjjik, rátettünk ety firfigatyát a szita tetejire.* **Ö**: *csirke~, hal~, kotló~, oldal~, tyúk~.*

borítókosár *borítókosár* fn Borító.

borítószeg *burítószeg* fn <Szekéren> a marokvasat a tengely végéhez kötő homorított fejű szeg.

borított in *Borítot frizér*: fehér szaruból készült, fekete bivalyszaruból való párkánnyal és cakkozással díszített fésű.

borízú ~ mn/fn **I.** mn Savanykás ízű. **II.** fn *Nyári* ~: nyáron érő, piros színű, savanykás alma.

borja **Ö:** *fia*~.

borjadzik *borjaddzik* i <Tehén, szarvas> ellik. *Amikor a tehén elleni kezdett, amikor a bornyú a világra jött, asz monták, hogy borjaddzik.* **Ö:** *meg*~.

borjas mn *Bornyas tehén*: tehén, amelynek kisborja van. **Ö:** *friss*~, *gyenge*~.

borjú *bornyú*, ~ fn **1.** Szögletes katonai hátitáska. *A ~ egy ojan háti valami vóut, a hátukon horták, és az borjúbürbül vóut, vörözs borjúbürbül.* **2.** Borjúbőrből készült zsákféle, melyben a gulyás a kisebb tárgyait, apró-cseprő holmiját tartja. **Sz:** *Bámul, mind bornyú az új kapura*: bambán bámul. *Bámúja, mind bornyú az új kaput*: ua. *Megnízi, mint verezs bornyú az új kaput*: ua. *Kihúzná a tehémbül a bornyút*: jól tud kunyorálni; kapzsi. *Kikírné a tehémbül a bornyút*: jól tud kunyorálni. *Ojat lők rajta, mint éhezs bornyú az annyán*: durván meglöki. *Mindenki tuggyva, ki tehene-bornya*: kinek a leszármazottja, melyik társadalmi réteghez tartozik. *Nekiesik, mind bolond bornyú az annyának*: durván nekitámad vkinek. *Ödöng, mint a hathetezs bornyú*: céltalanul járkál. *Bőűg, mint az anyátlan bornyú*: <ordítva síró kisgyerekre mondják>. **Km:** *Minden tehén a maga bornyút/bornyúját nyajja*: mindenkinek az édes gyermeke a legkedvesebb. *Akinek nem bornya, (az) nem nyajja*: az árva- v. mostoha-gyerekek sokat nem törődnek. *Ha nem bornya, nem nyajja*: a mostohaanya csak a saját gyerekével törődik. **Nr:** *A bornyúnak nem szabot fejihe verni a rocskát*: hagyni kell, hadd szopjon eleget. **Ö:** *bivaly*~, *hasi*~, *ünő*~, *vízi*~.

borjúbőgető in *Bornyúbőűgetőű tájog*: (tréf) a (tiltott) fogyasztásra kiszemelt borjúnak sapkával v. zsákkal történő megfojtása. *A pásztorok ety sipkával mekfójtották a bornyút,*

annak nem marat nyoma. Esz monták bornyúbőűgetőű tájognak.

borjúcövek *bornyúcövek* fn Földbe ásott cölöp, amelyhez a borjút kötik arra az időre, míg az anyját fejk.

borjúcsorda *bornyúcsorda* fn Borjából álló csorda.

borjúcsordás *bornyúcsordás* fn **1.** A borjából álló nyáj pásztora. **2.** A szűzgulya pásztora.

borjúkantár *bornyúkantár* fn <Gulyában nevelt> szopós borjak orrára erősített, fából v. bőrből készült, szúros szájkosárféle a szopásról való leszoktatás elősegítésére, meggyorsítására.

borjúkötél *bornyúkötél* fn **Sz:** *Bornyúkötélen van*: <olyan férfíró mondják, akinek a felesége gyermekágyban fekszik, és emiatt nem élhetnek nemi életet>.

borjúnyalás *bornyúnyalás* fn A homlokra félkör alakban lehajló hajtincs; bocinyalás, tehénnyalás.

borjúnyúzó in **Sz:** *Hóynap után kiskeden, bornyúnyúzóú pínteken*: sohanapkor.

borjúpörkölt *bornyúpörgölt* fn

borjús *bornyús* mn *Bornyús té*: olyan tej, amelyet ellés után négy-öt napig a tehénből fejnek. *A bornyús té négy-öt napig összemety, ha forrajjuk.* **Ö:** *kis*~.

borjúsájú *bornyúsájú* mn *Bornyúsájú ing*: <a hortobágyi pásztorok viseleteként> vászonból v. gyolcsból készült, egyszerű szabású, rövid derekú, gallér és kezelő nélküli hosszú és bő ujjú ing.

borjútartó *bornyútartóú* fn Az a burok, amelyben a borjú a tehénben van. *Amikor a kizsbornyú a világra jött, akkor a poklát nem-sokára eldopta az annya. De ha nem tutta eldobni, akkor úgy monták, nem jöt ki a bornyútartóúja.*

borjúzik **Ö:** *le*~.

borkorcsolya *borkorcsolya* fn Két gerendából és keresztlécekből álló, létraszerű csúsztató eszköz, amelynek segítségével a borshordót a szekérre fel-, ill. arról legörgetik. *A borkorcsolyáho kötél is vóut, hogy el ne üsse, aki irányította a hordóut.*

borkóstoló *borkóustolóu* fn Új bor (társas) megízéltetése. *Mikor borkóustolóu van, mekcsámcsogják a bort ety kicsit.*

borkő *borkú* fn <Gyógyszertárban árusított> borkósavas kálium, amelyet pöszméte-, ribizli-, málnaszörp készítéséhez használnak.

borkút *borkút* fn Borvizet adó kút. *Ērdējbe vóut ojan, hogy ~.*

borleves *borleves* fn **Nr:** *Borbúl, kevés viz hozzáadásával, tojássárgájával, cukorral ety kis fahéjjal ijen könnyű levest főjštek. E vóut a ~.*

bormérő *bormirőü* fn **1.** Italmérésre jogosított személy. **2.** A bor kimérője és árusítója.

bormérősegéd *bormirőüsegéd* fn A bormérő kisegítő alkalmazottja.

bornyomó in *Bornyomóu* zsák: vastag fonálból ritka szövessel készült zsák, amelybe taposáskor a szőlőt teszik; taposózsák.

boróka *boróuka* fn A fenyőfélékhez tartozó cserje.

boron **Ö:** *szöszön~.*

borong ~ i Gyakran elborul (az idő).

borongós *borongóus* mn Felhős, borult (idő). *Borongóus időü: felhős idő.*

boros ~ mn <Bortól> ittas, kicsit részeg.

borotva *beretva* fn **Sz:** *Éles, mint a beretva: nagyon éles.*

borotvafenő in *Beretvafenőü kü:* borotvaélesztő kő.

borotvakés *beretvakés* fn A borotva pengéje.

borotválkozó in *Beretválkozóu ecset:* borotvapamacs. *Beretválkozóu tükör:* borotválkozáshoz használt, lábakon álló és mozgatható tükör.

borotvapengés mn *Beretvapengés kés:* olyan kés, amelynek a pengéje borotva.

borotvás *beretvás* fn Borotvatartó. *A beretvás egy böürtüszőü vóut.*

borotvatartó *beretvatartóu* fn A borotválkozás kellékeinek tárolására szolgáló eszköz.

borovicska ~ fn Gyenge minőségű savanyú bor, kocsisbor, löre.

borozik **Ö:** *be~.*

borravaló *borravalóu* fn **Sz:** *Lemaratt, mint a bōravalóu: teljesen lemaradt.*

bors ~ fn **Sz:** *Megaggya savád~át:* megadja az ízt az ételnek. *Borsot tör az őyra alá: bosszúságot okoz neki. Km: Kicsi a borzs, de erőjš: a kis termetű ember általában erős. Ö: török~.*

borsdaráló *borzsderálóu* fn Borsörlő. *A borzsderálóu öntötvazs derálóu, borsot, fahéjat, szekfűszeget, szerecsendijóud daráltunk vele.*

borsfü ~ fn Borsika. *A ~ ety fűszerfü, én nagyon szeretem, borsikának is nevezik.*

borsika ~ fn Fűszer- és gyógynövény, melynek kis lándzsa alakú levele és apró, fehér virága van; borsfü [Satureja hortensis]. *A ~t árúják a pijacon, meg a kiskerbe is mekterem.*

borsikafü ~ fn Borsfü. *Nem kűszítem a gombapörkölted ~ nélkül.*

borsmenta ~ fn <Gyógynövény> teafü. *A ~ gyógygnövény, fűfijaknak nagyon jóu prosztata ellen, de nem tudom, itták-í vagy öblögettek vele.*

borsnagyság *borsnaccság* mn Bors nagyságú. *Mikor a szöüllőü elvirágzott, de a szöüllőüszem még a borsnatyságot se írte el, már akkor lehetet permetezni.*

borsó *borsóu* fn **Sz:** *Falra borsóu, falra, nem ragad az āra: hiába beszélnek neki, nem fogad szót. Km: Lencse, borsóu, kása, mind Isten áldása: mert megmentik a szegény embert az éhezéstől. Ö: vad~.*

borsóddzik *borsóuddzik* i **1.** Borzong. *Mekfázott, oz borzong, borsóuddzik a háta. 2.* <Pulyka feje> borsókás lesz. **Sz:** *Borsóuddzik tülle a háta: <pl. olyan ennivalótól, amit nem szeret>.*

borsóka *borsóuka* fn **1.** A galandféregnek a sertés húsába tenyésző lárvája. *Ha az ember megeszi a borsókás húst, és az nincs eliggé meksütve, akkor ez a nyű, ez a borsóuka belemegy az ember májába. 2. A pulyka fején lévő kidudorodások. *Hánnya a borsókáját: a pulyka fején megjelennek a kidudorodások. A pújka hathetesen hánnya a borsókáját, akkor jelennek meg a fején a kidudorodások, akkor**

rücsközöddik meg a feje. Tojóúnak kevesebb, kampujának több.

borsókáddzik *borsóykáddzik* i (Pulyka feje) borsókás lesz.

borsókás *borsóykás* mn **1.** Borsókával fertőzött (hús). *Vőút ojan, hogy egy egész lakadalmas nipsík fertőjzöddöt meg a borsóykás hústul.* **2.** *Borsóykás korájig:* (pulykára vonatkozóan) kb. hathetes kor, amikor megjelennek a bőrén a kidudorodások.

borsol ~ i Borssal hint. **Ö:** *fel~.*

borsószalma *borsóyszalma* fn A kicséptelt borsó hüvelye és szára.

borsórló *borsóürlőü* fn (Étteremben) a bors megőrlésére szolgáló kis eszköz.

borspor *bospor* fn Savanyútojás leves.

borsporos *bosporos* fn Savanyútojás leves.

borszag ~ fn/mn **I.** fn Borillat. *Csak úgy jön belőülled a ~.* **II.** mn Borillatú. *De ~ vagy.*

borszeszláng ~ fn (Étteremben) az ételek melegen tartására szolgáló eszköznek a lángja.

borszivattyú ~ fn Bronzból készült eszköz a bor leszívására.

bortni ~ fn (Paszományosoknál:) szegőszalag.

bortninyírás ~ fn (Paszományosoknál:) a szegőszalag egyenesre nyírása.

borul ~ i **Sz:** *Derűre ~:* a jó idő után rossz következik. **Ö:** *be~, el~.*

borulás ~ fn Felhőzet. *Jöm mán a ~, nem-sokára itt az esőü.*

borulat ~ fn Felhőzet. *Jöm felénk a ~. Borulat van az ég ajján.*

borulgat ~ i Felhősödik (az idő).

borultas ~ mn Borult, borongós (idő).

borverte mn *Borverte beteg:* másnapos (személy).

borvív ~ fn Szénsavas ásványvíz. *A borvizet Erdējbűl hozták a románok szekerekkel.*

borvizes ~ mn/fn **I.** mn *Borvizes kút:* borvizet adó forrás. **II.** fn Borvizet árusító kereskedő. *Kijabálták, megjött a ~.*

borzadalom ~ fn (Túlzó kifejezésként:) szörnyűség.

borzas ~ mn **1.** Zilált, szétálló, nem egyenletes (kéve vesszőfonadék). **2.** Göndör tollú. *Borzas tyúk:* göndör tollú tyúk. **Nr:** Ahol borzas tyúkot tartottak, oda nem mert menni a patkány.

borzaskati ~, *borzaskati* fn **1.** Kócos hajú (kis)leány. **2.** Kókuszreszelékkel behintett mézes sütemény. **3.** Cukorral meghintett pogácsaféle.

borzasztó *borzasztóü* mn/hsz **I.** mn Rettentő, rémitő. **II.** hsz Borzasztóan, nagyon, rendkívül. *Szászhat kilóü, egy borzasztóü erőü ember vőút.*

borzasztóság *borzasztóúság* fn Rettentő dolog. *Borzasztóúság, hogy ez mektörtínhetett.*

borzderes ~ mn Borzszínű, szürkésfehér (ló).

borzi ~ fn/mn **I.** fn Göndör tollú tyúk. **II.** mn *Borzi tyúk:* göndör tollú (tyúk).

borzkotorék *borszktorik* fn Borzvár.

borzkutya *borszkutya* fn Kotorékeb.

borzogat ~ i Fázik, reszket. *Akid ~ a hideg, az megrázkóúdik, fázik.*

borzos ~ mn Kócos.

borzvár ~ fn A borz föld alatti fészke.

borzsák ~ fn Zsák, amelyben a leszedett szőlőt a taposókádba teszik és kitapossák; taposósák.

bospor l. **borspor**

bosporos l. **borsporos**

boszorka ~ fn Boszorkány. **Sz:** *Babonázom meg a ~!:* (enyhe v. tréfás átok).

boszorkány ~ fn **Sz:** *Vim ~:* rossz indulatú idős nő. **Nr :** *Rígen aki nem szerette a fokhagymát, aszt meg is ígettik, mert asz hittik, hogy ~.* — *Aki rosszat álmodott, hoty fojt rulla a verejtik, āra montuk, hogy biztos megnyomta a ~.*

boszorkánygyűrű *boszorkánygyűrű* fn Az őz párzás idején történő körbejárásának a földön megmaradt nyoma.

boszorkánykodik *boszorkánkodik* i Boszorkányvarázslatot űz.

boszorkánynyomás ~ fn Rossz álommal, izzadással kísért nyomás a mellben.

boszorkányos ~ mn (Bosszankodást v. csodálkozást kifejező enyhe szitokszóként.) *Boszorkányos Varga János!*

boszorkányrontás *boszorkánrontás* fn Boszorkánytól okozott rontás.

boszorkányszél ~ fn Forgósél, amelynek a közepében ül a boszorkány. **Nr:** A néphit szerint a boszorkányszélnek a közepébe egy kést kellett vágni, ettől elállt a szél.

boszorkánytövísk *boszorkántövísk* fn Kemény, szürös levelű, szürkészöld színű gyomnövény. *A boszorkántövísk nem az ördökszekér, de ez is a legelőjén van. Apró, sárga virágú növény, a levele vígín szűrőyka van.*

boszorkáskodik ~ i Boszorkányvarázslatot űz.

bosszankodik **Ö:** *el~.*

bosszantó **Ö:** *kocsis~, legény~.*

bot ~ fn Pásztorbot. *Ojan is vóut, hogy a ~nak óulombul csináltak vígit. Avval verekedni nagyon lehetett. Botra kap: verekedéshez hirtelen előrántja a botját. Botra ugat: pásztorkutyának az a betanítási módja, amikor a a felemelt bottal a juhász meghatározza a terelés irányát. Jobb asz, ha készűl dőugozik, minthogy ~ra ugat. Rakja a ~ot maga előűt: pásztortáncban botjával kopogtatja a földet. Sz: Botra beszél: mindig az ellenkezőjét mondja annak, mint amit kellene; kötekedik. Bottal ütik a nyomát: hiába keresik. Minden ~nak két víge van: nem biztos, hogy az győz, aki pillanatnyilag fölényben van. Két víge van a ~nak: a) nem csupán tőled függ a dolog. b) visszakaphatod, ami rosszat másokkal tettél. A ~nak is két víge van: ua. Ojan életlen, mint a ~: (főként életlen késre mondják). Bédzsbe ~ a bátya: (életlen késre mondják). Üthetik mán annag ~tal a nyomát: eltűnt. Bottal se lehet utóűlirni: annyira szalad, hogy már az utána dobott bot sem találja el. Km: Aki kutyával jáccik, az ~ nekűl ne járjon!: legyen elkészűlve arra is, hogy a kutya megharaphatja. Isten nem vér ~tal. Nem siet, nem kísik, mégis elérkezik: a rossz embert előbb-utóbb elérí Isten büntetése. Kicsi ember nagy ~tal jár: (mondják tréfásan a kicsi, de nagy nemi szervű fér-*

fira). **Ö:** *agvagverő~, árvatölgyfa~, aszatoló~, bige~, festő~, fűtykös~, hajintó~, hajító~, kampós~, kanász~, kereszt~, kis~, koldus~, mézes~, nagy~, pásztor~, ütő~, verő~, vőfély~.*

botfa ~ fn Tuskóról kihajtó vastagabb gally, vékony fatörzs. *A ~t tűzrevalóynak is árűlták, a szegínyek vették, mer óucsóy vóut.*

botgally *bodgaj* fn Építkezéshez is felhasználható egészen fiatal fa v. faág.

botlik **Ö:** *csetlik~.*

botmászi ~ fn (Mézeskalácsosnál:) a mézesbot hosszának mérésére használt deszkalap.

botnyelvű ~ mn Dadogó, nehézkes beszédű.

botolás ~ fn Botolótánc.

botoló *botolóy* fn Bottal járt pásztortánc.

botolófüzes *botolóyfüzes* fn A gallyak termelésére szolgáló fűztelepítés.

botolótánc *botolóytánc* fn Bottal járt pásztortánc.

botorkál **Ö:** *el~.*

botos¹ ~ fn/mn **I.** fn Hortobágyi pásztortánc, amikor az egyik személy feldobja a botját, és a másiknak el kell találnia sajátjával. **II.** mn *Botos tánc:* botolótánc. **Ö:** *kis~, nagy~.*

botos² ~ fn **1.** Vastag, (börtalppal is ellátott) durva kötésű téli harisnya. *A téli harisnya, amit az asszonyok maguk kötöttek, az vóut a ~.* **2.** Vastag posztóból készített lábbeli, amelyet úgy húztak a cipőre, hogy annak felső részét befedje. *A ~ jóy erőűs posztóybul vóut, a cipőűre huszták rá, a cipőűfejt iz belepte, fejűl úgy vóut mekcsinálva, hoty térgyig írjik a szára.*

botosispán ~ fn A napszámosok munkájára felügyelő uradalmi alkalmazott.

botoskötő *botoskötőy* fn A botos megkötésére szolgáló gumipánt, ill. vékony rongydarab. *A botoskötőy gumiból vóut összevarva, de vóut, aki ronggyal kötötte meg a botosát, de az nagyon alpári vóut.*

botösszevágás ~ fn Botolótánc.

bottal **Ö:** *vérrel~.*

botvágás ~ fn Botolótánc.

botvég *botvíg* fn *Botvigre kerül a sor:* juhászok kampós bottal történő összevereke-dése.

bóvli *bóvli, bóbli* fn/mn **I.** fn Selejtes, silány áru. **II.** mn Selejtes, silány.

bozontos ~ mn Sűrű és gubancos (hajú).

bozótirtás *bozótirtás* fn **1.** Az alsó szin-ten levő cserje eltávolítása az erdőből. **2.** A kivágott erdőterület megtisztítása a cserjéktől.

bő bú mn **1.** Tág(as). *Bű szoknya.* **2.** Bő-séges. *Bű víz.* **3.** Gazdag, sokat termő. *Bű esz-tendő.* **Sz:** *Bűvibe van a pénznek:* sok van neki. **Km:** *Bű szüret, nacs csizma:* az esős idő bő termést hoz.

böcsmöl **Ö:** *le~.*

böde ~ fn A katicabogárhoz hasonló, de annál kisebb, fekete-sárga pettyes bogár. *A ~ a lucernán van vagy a díjófá levelén. A szí-nin, nem a fonáján vót a levéltetű, a ~ letakarította teljesen rulla.*

bődít **Ö:** *el~.*

bödön ~, *bodon* fn **1.** Zománcozott fémből v. dongákból készült, főképp zsír tartására használt, 5–30 l űrtartalmú fedeles edény. **2.** Kút v. forrás bélelésére használt, hordó alakú kivájt, odvas fatörzs. **Nr:** A bödönt régen keret nélküli méh-lakásnak is használták. **Ö:** *kút~, lisztes~, mézes~, olvasz~.*

bödönös ~ mn *Bödönös kút:* deszkával bélelt kút. *A ~ kút a Hortobágyon vót, desz-kából csinálták.*

bödörget ~ i (Mézeskalácsos) gömbölyít.

bödörög **Ö:** *el~.*

bödül *böüdü* i (Szarvasmarha) rövid bögő hangot ad. **Ö:** *meg~.*

böffen ~ i **1.** A gyomorból rövid böf hang tör elő. **2.** (Szarvas, öz) rövid, szaggatott han-got hallat. **Ö:** *fel~.*

böffent ~, *büffent* i Rövid böf hangot ad. **Ö:** *ki~.*

böfög *büfög* i Egymás után többször böf-fent. **Ö:** *fel~.*

böfögés *büfögés* fn A böf hang egyszeri v. többszöri előtörése.

bög ~ fn Csomó, bog. *Bögre köt:* kötelet, madzagot csomóra köt. *A kötelet, maddzagot ~re, a szallagot bogra köttyük.*

bög *böüg* i **1.** (Szarvasmarha, szamár, né-mely vadállat) elnyújtott, tompa, mély hangot ad. **2.** (Tehén) a borját siratja. *Egyre böüg a Csákóu tehén. Hogyne böügne, rína szegény. Bocikája, a kisz szöüke, odavan, elvittik töüille. Mészárosnag drága áron, el is atták a vásáron. Fejni megyen a szöügállóu, tejet nem ad ám a Csákóu. Danol neki szép nőy-tákat, mindent hijába próbálgat. De a tejet le nem aggya, kiszfjának tartogattya.* (Gyer-mekvers az 1910-es évekből.) **3.** (Bárány, juh) béget. **4.** (Kecske) mekeg. **5.** Hangosan sír. **Ö:** *ki~.*

bögatya *bügatya* fn Vászomból készült, bő szárú, ráncos ruhadarab, amelyet felsőruha-ként viseltek. **Nr:** *A parasztlak meg a pász-torok rígen bügatyába jártak. A csikóusok kígbe, a gujasok fejír vászomba.*

bögés *böügés* fn **1.** Szarvasbögés. **2.** (gúny) Beszéd. **Sz:** *Hejes a böügés, (mert) fíjatal a marha: (gúny) igazad van.* **Ö:** *utó~.*

bögető **Ö:** *borjú~.*

bögő¹ **Ö:** *dögön~.*

bögő² *böügőü* fn **1.** Nagybögő. **2.** (Elhul-lott gabonaszálak v. széna összekaparására szolgáló) ritka fogú, nagy (fa)geregbleye. **Ö:** *juda~, kis~.*

bögőhúr *böügőü* fn **1.** A nagybögő húrja. **2.** (Gubásmesterségben:) kifizethető rugalmas szál, a csapókészülék és a fonókerék része.

bögöly *bögöj* fn A szarvasmarha, ló vérét szívó nagy méretű, mérges légy. *Ha a bögöj lárvája megnöü a marha búribe, akkor bo-gárzik.*

bögös *böügőü* fn Nagybögön játszó ze-nész.

bögőszezon *böügőü* fn A szarvas pázásának kb. szeptember közepétől két-három hétig tartó ideje.

bögre ~ fn **Nr:** *Kizs ~, nagy ~, nem jóu a bor a tökre.* A legátus válasza erre: *Jóu az még az égzengísre is.*

bögyörő *bögyöröü* fn Kisfiú hímveszője. **Ö:** *angyal~.*

böhönc ~ fn Ágas-bogas fa.

bőjt *bűt, bűjt*, ~ fn **Sz:** *Hosszú bűtyle lesz még ennek: megkoplaljuk még a pazarlást. Nr:* *A reformátusok is bűjtöltek natypínteken, nem ettek húst. Ez vóút a natypínteki bűjt.*

bőjti *bűti*, ~ mn *Bőjti szél:* a bőjt időszakában gyakori csípős tavaszi szél. *Akarmikor van husvít, a bőjti szél mindik fű husvít előűtt. Bűti boszorkány:* csinos, huncut természetű kislány. *Asz kedveskedis vóút, ha a kis huncut lánkára asz monták, te, kizs bűti boszorkány.*

bőjtiréce ~ fn Vadkacsafajta.

bőjtöl ~, *bűtöl, bűjtöl* i Bőjtöt tart. **Ö:** *ki~, meg~, rá~.*

bőjtölés *bőjtölis, bűtölis, bűjtölis* fn A bőjt megtartása. **Ö:** *rá~.*

bőjtös ~, *bűtös, bűjtös* mn **1.** *Bűtös/Bűjtös ítel:* bőjt idején fogyasztott, hús nélküli ételek. **2.** *Bűtös/Bűjtös nap:* nagypéntek. **3.** *Sovány* (ember, állat). **Nr:** *Natypínteken a reformátusok is ~ íteleket ettek, ciberelevest meg mákoslaskát, amit ijenkor szabóugallérnak híftunk.*

bök **Ö:** *ki~, meg~.*

bökdös *bögdös* i Döfköd, kidöfköd. A szurkálólúval bögdöstük az aszotkát.

bökés *bökis* fn Mézeskaláctésztának bádogformával, azaz bökövel szív alakúra v. kerek formájúra való kiszaggatása.

bökő *bökkő* fn **1.** Disznóölő kés. **2.** Szív alakú v. kerek formájú mézeskalács-szaggató.

bölcs ~, *böücs* mn **Sz:** *Bölcs ember nem ípíti a házát fővinyre:* nem szabad megbízni az ingatag jellemű emberben. *Ha halgattál vóüna, bölc(s)ebb marattál vóüna:* okosabb dolog hallgatni, mint fölöslegesen beszélni.

bölcső *böücső* fn **1.** Csecsemőnek ív alakú talpra szerelt ringatható ágyacskája. **2.** Mézeskalácsos faforma, ill. termék. **Sz:** *Ágyba kicsi, böücsőübe nagy:* (serdülő lányokra vonatkoztatott mondás:) még nem érett meg a férjhez menésre. **Ö:** *anya~, pót~.*

bölcsőkezdés *böücsőükezdís* fn Csésze alakú viaszépítmények, amelybe az anyaméh petét rak.

bölcsöléc *böücsőülec* fn A mézeskalács-bölcső alsó részének hajtogatására szolgáló eszköz.

böllér ~, *bellér* fn Disznóölésre vállalkozó, de nem szakképzett hentes. *Minden családnak megvóút a maga ~je.*

böllérbicska ~ fn Heréléshez, miskároláshoz használt bicska.

böllérekés ~ Disznóöléshez használt kés.

bömfördi ~ mn Kövér arcú, pufók.

böndő l. **bendő**

böndösít *böndőüsit* i (Hízlalásra kiszemelt) süldővel sok moslékot etet, hogy a bendője kitáguljon.

böndösödik **Ö:** *ki~.*

böngészik *bengészik* i Elhagyott szőlőfűrtöt keresget.

böngyöli ~ mn/fn **I.** mn Kövérekés, gömbölyded (nő). **II.** fn Kövérekés, gömbölyded nő. *Te, kizs ~!*

bőnye *böünye* fn Mócsingos, hártás hús. *Sokmindennek van böünyéje, a tyúknak is előül, ahun az óudalak összejönnek, szarvasmarhánag, birkának is, de disznóúnak nincs. A böünye pöütyögőüis hús, csont nincsen benne.*

bönyögös *böünyögőüis* mn Löttyögös (arc)bőr, ruha stb.

bőr *bűr* fn **1.** Hártás hüvely, hurkabőr. *A hurkabűrt szerették a macskák, sokszor csak a hurka bűrit ették meg. 2.* Hártyszerű réteg. *Böürt kap:* folyadék, pép lehüléskor hártyszerű réteget kap. *A lekvárt kiteszem a napra, hogy bűrt kapjon. 3.* *Bűr visszája:* (megmunkálandó) állati bőr húsos oldala. **Sz:** *Húzza a bűrt:* horkol. *Ügy elverlek/elraklak, hogy rostának se lesz jóü a bűröd:* nagyon megverlek. *Ügy megverlek, hogy a bűröddel számolsz:* nagyon megverlek. *Majd lesül a bűr a kípírül:* nagyon szégyelli magát. *Nem sül le a bűr az orcádrul?!*: szégyellhetnéd magad! *A bűr hűjjik rád!:* (átok:) halj meg! *A bűr hűjjik rád, de ne örek korodra!:* (átok:) fiatalon halj meg! *Jóü lessz, ha vigyázol a bűrödre!:* vigyázz, mert verést kapsz! *Vam bűr a kípín:* nagyon arcátlan. *Nem fér a bűrbe: a)* nyugtalan, izgága

viselkedésű. **b)** ⟨gyerek⟩ féktelenül jókedvű. *Viszket a bőri:* ⟨gyereknek⟩ túlságosan jó a kedve, hamarosan verést kap. *Viszket a bőri, vesztit érzi:* izgágasága bajba sodorhatja. *Majt kiugrik a bőriből:* nagyon örül. *Filti a bőrit:* félti az életét. *A bőrt is lenyúzná az embőrül* kiszípolozza az embert. *Jóu bőrbe van:* jó egészségnak örvend. *A bőribe:* ⟨tréfás kitérő válasz a Hol van (pl.) Feri? – kérdésre⟩. *Nem szeretnék a bőribe lenni:* nem cserélnék vele. *Húzza a bőrt a fagyon:* horkol. *Ne ríj, kitelik a bőrdőbül:* ⟨vigasz-talásul mondják a síró kisgyerekeknek, ha elvágja a kezét v. felhorzsolja a bőrét⟩. *Rászáratt a bőr:* nagyon sovány. *Gyenge bőrbe van, még a hóuhér se nyúzná meg a bőrijír:* nagyon gyenge az egészsége. *Annyi a píze, hogy a bőre alá se férne:* sok pénze van. *Annyit eszik, amennyi a bőre alá fér:* sokat eszik. *Annyit hazudik, amennyi a bőre alá fér:* sokat hazudik. *Nem szégyelli magát, mert héd bőr van (a kípín) rajta:* szégyentelen ember. — *Ojan erőűss, mint a bőr:* ⟨pl. ruha⟩ nagyon erős. *Ojan az arca bőre, mint az apácák hasa:* puha és fehér. **Km:** *Minden ember a maga bőrit viszi a vásárba:* mindenki a saját kockázatára cselekszik. **Ö:** *angyal~, bárány~, bélés~, blank~, csapó~, csipő~, csont~, disznó~, dög~, far~, fedél~, fedő~, fél~, felső~, hám~, hasi~, hát~, hulladék~, hurka~, juh~, kordován~, láb~, ló~, mell~, menyét~, nyak~, nyereg~, nyúl~, oldal~, pár~, pitling~, segg~, sevró~, szirony~, szörmés~, tömlős~, töröl~, viksos~.*

bőrabrakoló *bőrabrakolóu* fn Bőrből készült abrakostarisznya.

bőralma *bőralma* fn Kormosalma.

bőrbajusz *bőrbajusz* fn Csupasz a szája, bajusztalan.

bőrbajuszú *bőrbajuszú* mn Csupasz szájú, bajusztalan. *Debreceembe vóud Bőrbajuszú Budaji Feri, mert nem nőüd bajusza.*

bőrcement *bőrcement* fn ⟨Szíjgyártóknál:⟩ ragasztásra használt tapadós, ragadós vegyi készítmény.

bőrcsáva *bőrcsáva* fn **1.** A tímárok által használt csávale, amely a bőrről a szőrt is le-

viszi. **2.** A szücsök csávaleve, amely csak puhítja a bőrt.

bőrdeszka *bőrdeszka* fn Egyik oldalon domború deszka, széldeszka.

bördő *bördőu* fn Üreges, csöves növény-szár ⟨pl. hagymáé⟩. *A mindikahagymának nagy bördőuje van, vastag a levele, nem ojan jóüizű, mint az igazi.*

bördős *bördőu* mn Üreges szárú. *Bördőűsz szárú:* üreges szárú ⟨növény, pl. nád, tők, hagyma⟩. *Aminek a szára üreges, asz monták, hogy bördőűsz szárú.*

bördősödik Ö: *meg~.*

börduda *börduda* fn ⟨Népi fúvós hangszer:⟩ duda.

bőre Ö: *árva~.*

bőregér *bőregér* fn Denevér.

bőregyenetlenség *bőregyenetlenség* fn ⟨Szücsmesterségben:⟩ a bőroldalon keletkező ránc v. gyűrődés.

bőresőlék *bőresőlék* fn A bunda szabásakor lenyírt, és hulladékként értékesített bőrdarabkák.

bőrgyalu *bőrgyalu* fn ⟨Szíjgyártóknál:⟩ szíjak vékonyítására használt fanyelű kés.

bőrgyűszű *bőrgyűszű* fn A gyűrűsujra húzott, vékony zsinegre fűzött, cipősarok formájú bőrdarab, gyűszű.

bőrhántoló in *Bőrhántolóu kű:* kő, amellyel a könyvkötő a borítóként használt bőr elvékonyítását végzi.

bőrillat *bőrillat* fn A bőr jellegzetes szaga.

bőrizzlap *bőrizzlap* fn A kalapnak a fejjel érintkező részére varrt betét.

bőrkapás Ö: *fél~.*

bőrke *bőrke* fn **1.** Tepertő, szalonna bőr. **2.** Disznóöléskor a disznó megperzselt bőréből levágott darab, amelyet megszózva, nyersen fogyasztanak.

bőrkemény mn *Bőrkemény állapot:* ⟨fizekasmesterségben:⟩ az agyagedénynek az a keménységi állapota, amikor még mintákat lehet bele rajzolni v. kimetszeni.

bőrkikészítés *bőrkikészítés* fn ⟨Szücsmesterségben:⟩ a nyersbőr feldolgozhatóvá tétele.

bőrködmön *bőrködmön* fn Ködmön.

bőrkötény *bűrkötény* fn Bőrből készült kötény. *A bűrkötényt a kovácsok használták.*

bőrlajbi *bűrlajbi* fn <Főleg a férfiviseletben> többnyire birkabőrből készült, elől v. oldalt gombolódó mellényféle.

bőroidal *bűroidal* fn A szőrmésbőrnek szörme nélküli oldala.

bőroidali mn *Bűroidali hibák:* <szücs-mesterségben:> a szörme nélküli oldalon lévő sérülések.

bőröddzik *bőüroddzik, bűroddzik, bőürozik, bűrozik* i **1.** Fagyni kezd, vékonyan befagy. *Bőüroddzik mán, keszt fagyni.* **2.** <Lekváron> vastagabb hártás réteg képződik. *Beraktuk bűrozni a lekvárt a kemencébe.* **Ö:** *be~.*

bőrös *bűrös* mn *Bűrös tepertőü:* olyan tepertő, amelyen rajta van a bőr is. *Bűrös koci:* tetején és minden oldalán bőrral borított, a batárhoz hasonló régi kocsifajta. **Ö:** *csikó~, fél~.*

bőrösbolt *bűröszbóut* fn Bőrkereskedés.

bőröscsengő *bűröscsengőü* fn Ló nyakába akasztható, díszes bőrvövre erősített nagyobb méretű csengő.

bőrösfa *bűrösfa* fn <Rézművesmesterségben:> réztárgyak fényesre dörzsölésére szolgáló, fadarabra enyvvvel rögzített bőr v. nemez.

bőrösödik **Ö:** *be~.*

bőröz *bűroz* i **1.** Kulacsot nyakba akasztható szíjjal ellát. **2.** Fakápás nyereg vázát bőrral beborítja. **Ö:** *fel~, meg~.*

bőrözik *bűrozik* i Bőröddzik.

bőrréteg *bűrréteg* fn **1.** Vékony szilárd réteg folyadék, pép felszínén. **2.** A szőrmésbőr szörme nélküli oldala.

bőrruházat *bűrruházat* fn Bőrruha.

bőrszalag *bűrszalag* fn Bőrből készült szalag.

bőrtarisznya *bűrtarisznya* fn Bőrből készült tarisznya.

bőrtömlő *bűrtömlőü* fn Bőrből készült, hosszúkas, zárt tartály.

bőrtörő mn *Bűrtörőü kákóü:* <juhászok szerszámaként:> a nyers birkabőr kikészítésé-

hez használt, egyik végén kaparóvassal, a másikon kengyellel ellátott horgas faág.

bőrtüsző *bűrtüszőü* fn <Borotvakészlet tárolására való> bőrből készült tok.

bőrvarró in **1.** *Bűrvārōü tü:* Szűrhimzésnél használt, háromszögletű hegygel ellátott tü. **2.** *Bűrvārōü gép:* <szíjgyártóknál:> a bőr összetűzését gépi úton végző eszköz. **3.** *Bűrvārōü szíj:* <szíjgyártóknál:> keskeny bőrcsík, amellyel a bőroket összevarrják, ill. összekötözik; szírony.

bőrvasaló *bűrvasalōü* fn/in **I.** fn <Szíjgyártóknál:> a megmunkálendő bőro simítására, fényezésére való fa- v. csonteszköz. **II.** in **1.** *Bűrvasalōü tuskōü:* <könyvkötészetben> a bőr ráncosodásának eltüntetésére való szerző.

bőrvásár *bűrvásár* fn (rég) Bőrpia, ahol a timárok a bőrt adják-veszik.

bőrvedér *bűrveder* fn Bőrből készült könnyű vödör lovak itatására.

bőrvízakórság *bűrviszkóúrság* fn <A vízkór egyik fajtája.>

bőrzik **Ö:** *le~.*

bőrszőny *berzseny*, ~ fn **1.** <Timármesterségben használt festék alapanyagaként:> apróra vágott bőrszőnyfa; brazilfa. **2.** <Irtásföldön növé> sűrű bokor. *A vákancsosok a sűrű, vacag bokrokat híjták ~nek.*

bőrszőnyfa *berzsenyfa*, ~ fn Brazilfa [Caesalpinia echinata].

bőrszőnyöz *berzsenyez*, ~ i <Timármesterségben:> bőrszőny nevű festékekkel beken, bedörzsöl.

bőség *bűsíg* fn **Sz:** *Nem csinál bűsígét, ennek szükség lessz a víge:* <a ritka vetésre mondják>. **Ö:** *hát~.*

böte ~ mn Rendellenes járású, görbe v. más módon szabálytalan lábú <személy>. *Böte lábú:* görbe lábú, löcslábú.

bötyörész ~ i <Főként gyerek v. idős ember> bandukol, botorkál.

bőüjjü *bűüjjü* mn *Bűüjjü ing:* pásztorok nyári inge.

bőven *bűvön* hsz **Km:** *Ha valamivel szűkön bánnak, akkor az bűvön elíg:* a takarékoság megóv a nélkülözéstől.

bővít *bűvít* i **1.** Bővebbé tesz. *A ruhába beleeresztettünk, mert szűk vőut, bűvíteni kellett rajta.* **2.** Nagyít. *Úgy mekszaporottak a méhek, hogy ki kelled bővíteni a kaptárt.* **3.** Gyarapít. *Két sor vőut, az bővítették minden évbe oltványokkal.* **Ö:** ki~.

bővítő **Ö:** lyuk~.

bővöl *bőjvöl* i Bővül.

bővül **Ö:** meg~.

brant ~ fn Seb üszkösödése. *Brantot kap: vérmérgezést kap.* **Sz:** *A ~ egyem meg!* (átok:) a fene egyen meg!

brehli ~ fn Sütőpor, szalalkáli.

brehol ~ i (Mézeskalácsos) meggyúrt tésztát átdolgoz, finomít. *Brehológébbe brehojjuk a tésztát, hogy kifinomoggyon.* **Ö:** agyon~, át~.

brehológép *brehológép* fn Mézeskalácskészítőt finomító, átgúró gép.

brehpad *brepad* fn (Mézeskalács-készítésnél használt) téglalap alakú asztalka, amelyen egy csuklószerkezettel mozgatható hosszú rúd segítségével a begyúrt tészta finomítását végzik.

brehrúd *brerúd* fn A brehpád rúdja, törő-rúd. *A brerudat ide-oda mozgatva finomították a tésztát.*

bricesesz ~ fn Bricsesznadrág.

bricesznadrág ~ fn Lovaglónadrág, csizmanadrág.

bricska ~ fn **1.** Négyülékes könnyű lovaskocsi. **2.** Rugózáttal ellátott (két személyes) személyszállító taliga.

brifkó *brifkóu* fn Borravaló.

briftásni ~ fn A fizetőpincér harmonikaszerű pénztárcája.

brifung ~ fn Próbatétel, vizsga.

brifungol **Ö:** le~.

briliántos ~ mn Briliánssal díszített. *Vőut nihány nagygazda, akinek vőud briliántos gyűrűje, nem mindneg, de vőut, aki szeretet kinyeskedni vele.*

brosúra ~ fn Tankönyvek, írókönyvek, kartonkötésű könyvek fedele.

brúgó *brúgóu* fn **1.** (Diákoknak sütött) kis barna kenyér **2.** Egy szelet kenyér **3.** Kenyérvég.

brutyi **Ö:** pálinka~.

brügő *brügőu* fn Nagyméretű, másfél méter széles tarlógerelye.

bú¹ ~ fn **Nr:** *Fele bánat, fele ~, fene legyen szomorú* (Nd). *Se ~, se kár! Csak a naty sár!:* sebj!

bú² ~ msz (gyny) Marhabögés utánzása. *Bú, boci, ~!*

búb ~ fn Vminek kidomborodó v. gömbölyded felső része. *Feje ~ja:* feje teteje. *Úty feje ~on váktam, hogy árul kózdult.*

búbja **Ö:** farka~.

búboci ~ fn (Egy játék neve.) **Nr:** A kisgyerek és a vele játszó felnőtt enyhén összeütik a fejüket, közben a felnőtt (v. a gyerek is) ezt mondja: *Bú, boci, bú!*

búbol ~ i (Kisgyereknek) feje búbjára barackot ad. **Ö:** meg~.

bubolyicska *bubojicska* fn (rég) Csicsóka. *Hallottam a bubojicska nevet apukátul, de mán nem tudom, mi vőut az.*

buborék *bugyborik* fn **Nr:** Régen, ha buborékos eső esett, a kislányok ezt a versikét mondták: *Az én hajam olyan legyen, mint a csikóu farka. Még annál is hosszabb, mint a Tisza hossza! Ess esőu, ess, bugyboríkot vess!*

búbos ~ mn **1.** Búb alakú. **2.** Hegyével összahajló (szarv). **3.** Boglya/kúp alakú. *Búbos kemence:* boglyakemence. **4.** Tollbóbitás. *Búbos tyúk:* tollbóbitás tyúk. **Nr:** *Tyúk ide, ~, béles ide, rongyos, kalács ide, fonatos!* (Mondóka.)

búbosbanka *búbozsbanka* fn Fején tollbóbitát viselő, szép tollazatú madárfaj.

búboskemence ~ fn Kúp alakú kemence.

búbospacsirta ~ fn Fején tollbokkrétát viselő pacsirta.

búbostyúk ~ fn Fején tollbokkrétát viselő tyúk.

búc l. **búsz**

buckázik **Ö:** le~.

buckó *buckóu* fn (Főként gyermekre:) zömök, tömzsi, pufók. *Pisti szeret enni, azír olyan jóu buckóu.* **Ö:** *Szent György~*

buckófejű *buckóufeju* mn (Ökör fejformájának megnevezése.)

buckós *buckóys* mn Buckó.

buckázik **Ö:** *át~.*

búcsú **Ö:** *leány~, legény~.*

búcsús ~ mn/fn **I.** mn Búcsújáráson részt vevő. **II.** fn Búcsús személy. *Búcsúsokat lát-tung gyerekkoromba, inekeltek nek komásztak, beszélgettek egymással.*

búcsúzás **Ö:** *el~.*

búcsúztat *búcsúsztat* i (A vőfély) a menyasszonyt, ill. a vőlegényt elbúcsúztatja a szülői háztól. **Ö:** *el~.*

búcsúztató *búcsúsztató*u fn **1.** Az elhunytat méltató kántori versezet. **2.** A menyasszony v. a vőlegény búcsúztatásakor mondott rigmus.

buda¹ ~ fn Prémmelel díszített, elől díszítéssel összetűzött télen viselt női ruha, melynek a két ujjá be van varrva. *Mind a két ujjá be vőtt várva, a bélés, utyhogy abba nem tet-tég bele a kezeket, csak magokra vonták a ~t. Ha mentek vásárolni, akkor a ~ ujjába tették a píst. Nr:* A kívül-belül prémmelel díszített budát a nők jegyajándékként (jegykabát) kap-ták.

buda² ~ fn Árnyékszék.

Buda ~ fn **Sz:** *Nem oda ~!:* nem addig van az! *Nem oda ~, ahova Kolozsvár* (az előbbi értelemben használt mondás változata. Már Trianon előtt is mondták.). *Eccer vőd ~n kutyavásár:* **a)** csak egyszer lehet kivételes szerencsénk. **b)** egyszer néznek el vmit az embernek.

buddogó *buddogó*u in Settenkedő, lopakodó.

budi ~ fn Árnyékszék. *A jop hejeken úgy nevesztik, hogy árnyékszék, a parasztnál ~.* **Sz:** *Roggyik rád a ~!:* (tréf) (rosszkívánság, szitkozódás).

budipacal ~ fn Budipacalos.

budipacalos ~ fn Elsőosztályos tanuló.

buditakarító *buditakarító*u fn Árnyékszék-takarító cigány.

budlibicska l. **bugylibicska**

buffogó *buffogó*u fn Tompa, dübörgő kolumphang.

búg ~ i **1.** (Vad)disznó párzik. **2.** (Hím)galamb párzik. *A galamb ~ot tavasztul, párzott,*

híjja a párját, meg legínykedik, mint a legínyember, kelletti magát. Ö: *be~, fel~.*

buga ~ fn **1.** Általában kerek gömbölyű v. kúp alakú virágzat, ill. termés. **2.** Mákfaj üres állapotban. *A máknak gubója van, de mikor már kiveszig belőle a magot, ~.* **3.** A napraforgó üres, ill. tele tányérja. *A napraforgóud bugásztuk, verőüfa vőtt az ember kezibe, fél kézzel nek foktuk a ~t, ütöttük a hátát, úgy hult ki belőle a mag.* **4.** A dohány csoportos toktermése. **Ö:** *napraforgó~.*

búgás ~ fn **1.** A (vad)disznó párzása. **2.** A (vad)disznó párzási ideje.

búgat ~ i (Kocát) pároztat. **Ö:** *be~, meg~.*

búgatas ~ fn Koca pároztatása.

búgattyú ~ fn Zsinórra kötött lécdarab, a libucütő nevű madárütő fa tartozéka.

bugaverő *bugaverő*u fn A napraforgószemek kiverésére használt rövid, erős bot.

bugaverőfa *bugaverő*fa fn Bugaverő. *Ha elmúlt a szezonnya, jóu hejre tettik, oszt másik őüsszel megint előüvettik, mikor megind bugásztak.*

bugáz **Ö:** *le~.*

bugázik ~ i Napraforgószemeket bugaverőfával kicsépel.

búghatnék *búghatnék* fn (Sertés, kül. koca) párosodni vágyik. *Búghatnékja van:* (koca) búgna, párosodna.

búgó *búgó*u fn Nöstény sertés petefészke v. méhe. *Ha a kocának kimiskárolták a búgóját, nem búgot többet.*

búgócsiga *búgócsiga* fn Átfurt dióhéj v. kisebb fadarab, amelyet ha a rajta áthúzott cernán húzogatnak, búgó hangot ad.

bugris ~ fn (Buta és szegény) paraszt.

bugrisparaszt ~ fn Bugris.

bugyál **Ö:** *be~.*

bugyborék *bugyborék* fn Buborék. *Az esőü jóu nagy bugyborékot vet. Ö:* *fába~.*

bugyborékol *bugyborékol* i Buborékot hány, buborékot idéz elő.

bugyborékoló in *Bugyborékoló*u esőü: buborékot vető eső.

bugyborékos *bugyborékos* mn Buborékos.

bugyellár ~, *bugyelár* fn (rég) Bugyel-láris. *Nagyapám sokszor monta nagyanyámnak, ad ide mán a ~om.*

bugyelláris ~ fn (Régimódi) erszény. *A bugyellárisba aprópíszat tartottak. Sz: Bele-ütött a ~omba a lapos menkü: üres.*

buggy ~, *bugy* fn Laza, gömbölyded kitüremkedés (női) ruhán, blúzon. *Ezen a blúzon vam ~.*

buggyan ~ i Hirtelen felfő. **Ö:** meg~.

buggyos *búgyos, bugyos* mn Vállban bő ráncozatú (blúz). *Búgyos újjú: buggyos. Búgyos újjú ing: ing, amely vállban kibővül.*

bugyi **Ö:** *bunda~.*

bugyli ~ fn Bugylibicska.

békanyál *bikanyál* fn **1.** Békalencse. **2.** Ökörnyál.

bugylibicska ~, *budlibicska* fn Fanyelű bicska.

bugyogó *bugyogóú* fn Női alsónemű, bugyi. *Hát, ami igaz, bugyogóút sose hortunk, mer nem vóút.*

bugyogós *bugyogóús* mn *Bugyogóús korsóú: szűk szájú, füles, csecses korsó. A bugyogóús korsóúnak a csecsin ittak. A szája rostíjos vóút, hogy ne mennyíg bele csak a tiszta víz. Nem melegedet meg benne a víz, mint a bádogba.*

bugyogtat *bugyoktat* i (Pl. korsót) vízbe merítve megtölt.

bugyolál ~ i Vmibe takargat, göngyöl.

bugyor ~ fn Holminknak kendőfelébe kötött, háton vitt csomója; batyu. *Vajon mi lehet a bugyrába, kérdésztík, ha cigányasszony ment el előüttük.*

bujadög ~ fn (rég) Vértbaj.

bujakanca ~ fn Meddő kanca.

bujasenyv ~ fn (rég) Vértbaj.

bujasenyvedés *bujasenyvedís* fn (rég) Vértbaj.

bújbeli ~ fn Otthon használt női kabátka. *Vet fel a ~t! — monta öreganyám. Ez ojan kis othon használatos mellényke, köceféle.*

bújbelis ~ fn Ruhakereskedő.

bujdokol **Ö:** *el~.*

bújhat **Ö:** *el~.*

bújik **Ö:** *át~, be~, bele~, elő~, fel~, ki~, rá~.*

bujkál ~ i **1.** Bújócskát játszik. **2.** Tilosban legeltet. **3.** (Nap) időnként el-eltűnik. *Dílik csag ~t a nap, hun kisütött, hun nem sütött.*

bujócska *bujóucska* fn **Nr:** A bujócska nevű gyermekjátékban a hunyónak tízig kell számolnia, a végén pedig azt mondja: *Aki bújt, bújt, aki nem (bújt), nem (bújt).*

bujócskázik *bujóucska* i Bújócskát játszik.

bujt **Ö:** *le~.*

bujtás *bujtás* fn A kipusztult szőlőtőke pótlása oly módon, hogy a mellette levő tőkéről egy vesszőt lehajlíttanak, és a földbe dugnak, ahol az gyökeret ver. **Ö:** *le~.*

bujtat ~ i (Szőlőt v. bokrot) bujtással szaporít.

bujtat **Ö:** *be~.*

bujtató *bujtatóú* fn A gabonakereszt legalsó kévéje. *Amikor ety kive íty fekütt össze-kötte, és akkor annak a fejit így aláhajtották, hogy ne írje a főüdet, ez vóút a bujtatóú.*

bujtatókéve *bujtatókúke* fn Bujtató.

bujtatott in *Bujtatot várás:* (szücsmes-terségben:) a szórmebélések, díszítések varrá-sára használt varrásfajta.

bujtott **Ö:** *le~.*

buk **Ö:** *el~.*

bukdosik *bugdosik* i Hajladozik. *Od bugdostunk le s fel, vóút annyi dinnye, majd egymást írte.*

bukfencszoknya ~ fn Bukjfelszoknya, szűk szoknya, amelyben csak kicsiket lehet lépni. *A ~ a huszas évegbe vóút divat, csak kicsiket leheted benne lépni, ojan szűk vóút alóúl.*

bukik **Ö:** *be~, fel~, félre~, meg~.*

bukjfelszoknya *bukfelszoknya* fn Hosszú és szűk, hasíték nélküli szoknya. *A buk-felszoknya nem vóút felhasítva, mint a mostani.*

bukkandaré ~, *bukkombaré* fn Bukfenc.

bukkonbáré l. **bukkondaré**

bukkondárezik ~, *bukkandárezik* i Buk-fencezik.

buxsi ~ mn/fn **I.** mn **1.** Nagy, boglyas (fej). **2.** (tréf) Ostoba, buta. **II.** fn Buxsi fej.

büksifejű ~ mn (tréf) Bogjas hajú. Nekem is monta anyám, hogy gyere már te, kizs ~.

buksza ~ fn Pénztárca. A ~ba a fírfijak a papírpísz tartották, a belső zsebbe hordták.

buktat **Ö:** ki~.

buktatás ~ fn (Kelmefestésben:) a mán-gorlószekrény túlbillentése súlypontján, hogy alatta az anyagot ki lehessen cserélni.

bukti ~ fn Kár, veszteség (pl. üzleten, kártyán).

bumfordi ~ mn Esetlen, bamba. Aki nem tudot vegyülni a társasággal, annak monták, hogy ~.

bunda ~ fn **1.** (Pásztorok viseleteként) juh gyapjas bőrből készült (ujjatlan) felsőruhadarab. Hétágra sütött a nap a Hortobágyon, de a juhászra rajta vóut a ~. **2.** Az erjedő cefre felső rétege. **Sz:** Bunda, köpenyeg! itt az ideje útnak indulni. (Úgy) alszik, mint a ~: mélyen alszik. Megalutt, mint a ~: tejre mondják. **Nr:** A szél asz mongya a ~ra: várták. A posztóura meg: szűttik. — A hortobágyi pásztor nagy melegben is bundát vesz fel, de akkor kifelé van a bunda bőre, amely nem engedi át a meleget. Télen pedig kifelé van a szőre, befelé pedig a bőre, így védi őt a hidegtől. — “Van nekem ety kizs bundám, nem az uram vette./ A debrecenyi pijacon a farom kereste./ Köszönöm a faromnak, farom járásának./ Göndör szőürü kis pinámnak, pörgöld bajuszának”. (Pajzán vers a 20. század elejéről.) **Ö:** asztrakán~, dec~, dísz~, gerezna~, jegy~, juhász~, kis~, len-gyel~, nagy~, nyereg~, úti~.

bundaalj *bundaajj* fn A bunda alsó részének zsebként (is) használt, csomókra kötött szíjjakkal v. gombokkal felerősített 20–30 cm-es felhajtása. A pásztorok meg a parasztok, mikor nyáron kint lefeküttek, a bundaajjat, a bunda visszafordított szőürös részét tettik a fejek alá párnakíppen.

bundabélés mn Bundabélisezs bugyogó: belül bolyhos, meleg női alsónemű.

bundabugyi ~ fn Bundabéléses bugyogó.

bundás ~ mn/fn **I.** mn Hosszú szőrű (kutyá). **II.** fn **1.** Bundakészítő mester. A Nyugati uccán ki vóutak pakolva a szűrös, gubás, ~,

szíjgyártóuk, kötélverőük. **2.** Komondor. A komondor átalába ~, úgy is híjták: Bundás. **3.** Újonc katona. **Sz:** Ne sírj, ~, ne sírj! Kitelek az idő. Nekem is vóud, de már elmúlt az a három esztendő. (Nd.)

bunkó *bunkóy* fn (A katolikusok gúnyol-ják ezzel a szóval a reformátusokat.) A reformátusokat csúfolták így a katolikusok, ére őük: én nem, te vagy a bunkóy. A fíjúk csúfoltattak így. **Ö:** ragya~, sudri~.

bunylál **Ö:** be~.

burcol ~ i (Kalapos) a készülő kalap hiányos részeit alapanyaggal befedi.

burcolás ~ fn Kalapkészítésnek az a művelete, amikor a hiányos részeket az alapanyaggal befedik. A ~t követően a kiburcolt rész göggyölés hatására ráköt a kalapanyagra.

bureti mn Bureti sejem: (paszománysoknál:) a selyemhernyó gubójának hulladékából nyert anyag, amelyet zsinórfonáshoz, zászlorajt készítéséhez használnak.

burgonyaszörp ~ fn (Mézeskalácskészítéshez) burgonyából főzött szörp. A ~ az ájsz fontos alapanyaga.

burján ~ fn (Buján növény) gyom, hasznavehetetlen növény.

burjánzás **Ö:** sarj~.

burkol ~ i (A hideg ellen) ruhaneművel körülveszi magát. **Ö:** ki~.

burkoló *burkolóy* fn A bekötött könyvre tett papír fedőlap, melyen a könyv címe és szerzője olvasható. **Ö:** kő~.

burnyázkodik ~ i (Betegsége miatt) lassan mozog, gunnyaszt.

burnyesz ~ mn Kedvetlen, levert, betegeskedő (személy). De ~ eggy ember.

burok ~ fn **Sz:** Burogba született: nagyon szerencsés. Burogba született, kötelen hal (meg): aki szerencsés körülmények között született és élt, az rossz véget ér. Aki burogba született, akasztóufán hal meg: ua.

búrpipa ~ fn Gyári készítésű cseréppipa.

burung **Ö:** hát~.

busa ~ mn **1.** Nagy, széles (fej, homlok). Busa fejű: nagy, erős fejű (férfi). A ~ fejüre monták, hogy ennek sok esze lehet, mert nagy a feje. **2.** Dús, sűrű (szemöldök).

busírozás ~ fn Bokrászás.

busírozik ~ i <Vadász> bokrászik.

búskodik ~ i Szomorkodik, búsul.

búsul ~ i **Sz:** *Nagy a feje, búsujjon a lú:* <vigasztaló mondás>. *Ot vóut, ahun nem búsulnak:* a kocsmában volt. **Ö:** *el~.*

búsz ~ fn Kalapfoldozó gyapjú.

búszol **Ö:** *ki~.*

búszolás ~ fn A lyukas kalap befoldozása.

buta ~ mn **1.** Életlen, tompa <vágóeszköz>. *A késnek ~ az éle, ~n vág, de a fejsze is lehed ~, életlen.* **2.** *Bután vág:* <kés> nehezen vág.

butélia *butelija, butélja* fn **1.** Színes üvegből készült, hosszú nyakú palack, borosüveg. **2.** <Jelzőként>: *kéd butélja bor.* **3.** Pálinka tartására való, négyszögletes, lapos, mázas edény.

butella ~ fn **1.** Butélia. *Add ide a ~t, igyunk eggyed belőüle.* **2.** <Jelzőként>: *kéd ~ bor.*

bútor **Ö:** *betyár~, fekvő~.*

bútorzsinór *bútorzsinóur* fn <Paszomány-készítők által> négy ágból font zsinórfajta, amelyet a kárpitosok szegőzsinórként használnak.

butuj ~ mn Buta.

butujfejű ~ mn <Szarvasmarha jellemzőjeként>.

butul ~ i <Éles eszköz> tompul.

butykos ~ fn Szűk szájú, füles (mázás) cserépkorsó v. vesszővel befont üveg szeszes ital számára.

butykoskorsó *butykoskorsóu* fn Butykos.

búvik **Ö:** *le~.*

búvó *búvóu* fn A bújócskában részt vevő játékosok, akikre a kiszámoláskor az elbújás szerepe jut. **Ö:** *vad~.*

búvalbaszott ~ mn Rosszkedvű, szomorú.

búvócska *búvócska* fn Bújócska.

búvócskázik *búvócskázik* i Bújócskát játszik.

búza ~ fn **1.** *Búza feje:* búzakarász. *Hány-nya a fejit a ~, jön kifele a ~ feje.* **2.** Búza-vetés. *Vóut ety hatalmas tábla ~.* **3.** A növény szemtermése. *Eggyik hejt jött a törek, másik hejt jött a ~.* **4.** Búzaliszt. *A búzakenyír tiszta*

~búl vóut. **5.** *Búzával írőü körte:* nyár elején érő körte. **Sz:** *Ritka az a ~, mibe konkoj nincsen. Ritka az a szíp jány, kibe hiba nincsen* (Nd.): ember hiba nélkül nincs. *Bort, ~t, békességet/bikességet!:* <a magyar paraszt számára e három a legfontosabb>. *Fekete főüt termi a jóu ~t:* <Debrecenben csak szó szerinti jelentésben él!> *Úgy áll a ~, mint a küfal:* egyenesen áll, nincs megdőlvé. *Úty szereti, mind galamb a ~t, gelice a párját:* nagyon szereti. *Nyugottan mehecc, nem mozs belőüled szemezs/egy víka/tiszta ~t:* <mondják a nem szívesen látott vendégnek, aki a készülő eső miatt nem akar távozni>. **Nr:** *Minden-szentek után a ~t hagyd a zságba!* — tartották az öregek. Vagyis nem szabad későn vetni, mert már nem tud megerősödni, nem tud ellenállni a fagynak. — *A ~ három írisi szakaszon megyen keresztül: tejes íris.* Amikor megírik, lehet aratni, *tejes íris* vagy *malombúza*. És hóütt íris, amikor megbarnul, *túlírzsbe van, ekkor mán kísőü aratni.* Ekkor mán a fajsúját is veszíti. *Ez a takarmánybúza.* **Ö:** *cigány~, kopasz~, malom~, ősz~, Székács~, tar~, tavasz~, török~, vám~.*

búzaalj *búzaajj* fn Búzaalja.

búzaalja *búzaajja* fn **1.** Ocsús, szemetes búza. *A búzaajja a gépajja rísze, ami a gép alá hull, selejd búza, amit a rosta kiválaszt. Tyúkkal etettük.* **2.** Fejletlen búza. *A búzaajja, amikor a szemek nincsenek kifejlőüdvé.*

búzaasztag ~ fn Búzakévékből rakott asztag. **Nr:** *Az asztagod berakták szípen körbe, befele a kalásszával, és mikor elérte a kellőü magasságot, akkor hajaszták. Asz jelentette, hogy a közepit szépen kibeleszték, rakozsgat-ták. Akkor mindég rakták rá kalással kifele a kévéket, és az gyönyörűen nézet ki, mint ety háznak a fedele. E vóut a hajazat.*

búzababa ~ fn Az aratási ünnepre búzából, rongyból, fából készített bábu.

búzafej ~ fn Búzakarász.

búzafeő *búzafeü* fn Búzakarász. *Inkáb búza-fejnek montuk, mint búzafeünek.*

búzahordás *búzahordás* fn A learatott búza összehordása a csépléshez.

búzakalás ~ fn **Km:** Könnyű a keresztek közt ~t szedni: könnyű ott haszonra szert tenni, ahol minden feltétel megvan hozzá.

búzakereszt ~ fn Búzakévékből rakott kereszt. *A ~en vőut lekfejl a pap.*

búzakéve *búzakíve* fn Levágott búzából összekötött nyaláb. *Három marogból kötöttik a búzakívít.*

búzapiac *búzapijac* fn Vásártér, ahol búzát és más terményeket árulnak.

búzás ~ mn **1.** Búzát tartalmazó. **2.** (Almafajta.)

búzásalma ~ fn Búzával érő alma. *A búzásalma finom, nyári cirmos alma, akkor írt, mikor a búza vágásra került.*

búzáshombár ~ fn Tölgyfadeszkából csapolással összeállított ládaféle, amelyben a búzát tartják. *A ~ba belefért vaty tíz mázsa búza, rendesen a vetnivalóut tartottág benne.*

búzáskamara *búzáskamora* fn Búza és más termény tárolására szolgáló épület, kamra. *A búzáskamora vőutak a szuszikok, it tartották a kenyirnekvalóut, eladnivalóut meg a tengerit, rozsot, árpát is.*

búzásmagtár *búzásmaktár* fn (Nagyobb méretű) búzáskamra. *A nagyop tanyágba vőutag búzásmaktárak, maktárak.*

búzázsák *búzázsásák* fn Búza tárolására használt zsák.

búzaszálka ~ fn A búzaszemet körülvevő burok hosszú szálkája.

búzatarló *búzatalló* fn **1.** A levágott búzaszár földben maradó hegyes vége, töve. **2.** Az a föld, amelyről a búzatermést levágták.

búzatorzs ~ fn A búzaszálnak aratás után a földben maradt, kiálló része. *A ~ úty szúrta a lábat, ha nem vigyáztunk.*

búzaetés *búzaetítés* fn **Nr:** *A debrecenyi parasztul, mekkéredzte a tiszviselőü, hogy mikor született a gyereke. Búzaetítikor — monta a debrecenyi magyar. Hát honnen tuggyam én, mikor vetet maga búzát?! — méltatlankodott a hivatalnok.*

buzdul ~ i Felbuzdul vmin.

büdöskörömfájás ~ fn Juhok fertőző lábvégggyulladás; büdössántaság.

buzgóság *buzgóság* fn Lelkes odaadás. **Sz:** *Elnyomta a buzgóság: elaludt.*

buzog ~ i (Víz) bugyborékolva kavarog.

buzogány ~ fn A gyékény hengeres alakú virágzata. *Buzogánya csak a gyíkinnek van, a nádnak, kákának nincs.*

buzsi ~ msz (Többször ismételt) libahívogató szó. *Töpször montuk, hogy ~, ~, ~, míg oda nem írt a liba.*

bü ~ fn Csodálkozás kifejezése. **Sz:** *As se tutta, ~-í vagy bá: bambán bámult. As se monta, búzáshombár-í vagy bá: a) nem köszönt, b) nem szólt semmit.*

bübájos ~ mn/fn **I. mn 1.** Boszorkányos, ördögös. *A varázsos asszonra monták, hogy ~. Ez a vim banya ~. 2. Bübájos asszony: gyógyításhoz, kuruzsláshoz értő asszony. A ~ asszonra monták, hoty tuggya van. II. fn 1. Varázsló, boszorkány. *Megrontotta a tehene met a ~. 2. Kuruzsló, gyógyító.**

büdös ~ mn/fn **Sz:** *Kízs ~!:* (enyelgés, kedveskedés kifejezése.) *Büdös neki a munka: lusta, dologkerülő. Viszi a ~set: szalad, mert fél a veréstől, fenekeléstől. Ne piszkáld a szart, anélkül ízs ~!:* csúnya dolgokat nem jó feszegetni.

büdösbanka *büdözbanka* fn Búbosbanka. *A büdözbanka a töütyfa tucskóujába físzkelt rendesen. Nagyön szíp madár, csak ojan büdös az ürülike.*

büdösféreg **Ö:** *mezei-~.*

büdösít ~ i Fingik. *Aki elszellenti magát, az ízs ~, bebüdösít. Ö: el~.*

büdöske ~ fn Bársonyvirág. *A ~ még a pajornak se kell, pedig az mindent megeszik.*

büdöskénvirágpör *büdöskémvirákpör* fn Kénpor.

büdöskő *büdöskü* fn Kén(kő).

büdöskömáj *büdöskülmáj* fn (Népi gyógynövény:) Hepar sulfuris.

büdöskőolaj *büdösküolaj* fn (Gyógyszer-név:) Acidum sulfuricum dilutum.

büdöskőpaszuly *büdösküpaszuj* fn Sárga színű, étkezésre igen alkalmas babfajta.

büdöskőszín-paszuly *büdösküszim-paszuj* fn Büdöskőpaszuly. **Ö:** *hártyátlan-~.*

büdöskővirág *büdöskővirág* fn (Belsőleg és külsőleg gyógyszerként használt) kénpor.

büdöspálinka ~ fn Törkölyből főzött pálinka.

büdösparéj *büdösparé* fn A csípős paprikához hasonló apró, fehér virágú gyomnövény; pokolvar-libatop. *A büdösparét mi ep-szőllőjnek is montuk. Ha mekfoktuk, minde-ne büdös vóyt annak.*

büdössánta ~ mn Lábvégggyulladásban szenvedő (juh).

büdössántaság ~ fn (Juhok fertőző betegsége:) gennyes kelés a körmök között, lábvégggyulladás. **Nr:** A büdössántaság gyógyítása minden juhásznak apáról fiúra szálló, féltve őrzött titka volt. Valami rézgálic oldattal kezelték a késsel kivágott gennyesedést.

büjtöl l. **böjtöl**

büjtölés l. **böjtölés**

büjtöl l. **böjtöl**

büjtölés l. **böjtölés**

bükkfanyelvű *bikfanyelvű* mn **1.** Magát nehezen kifejező (személy). *A bikfanyelvű vagy belga, aki nehezen beszél, nem leli a szót.* **2.** Magyarul rosszul beszélő idegen. **3.** Idegen nyelven beszélő.

bükkös ~ fn Bükkerdő.

bükkmakk *bükmakk, bikmakk* fn/mn/msz **I.** fn **1.** A bükkfa termése. **2.** (Gúnyosan elutasító értelemben:) ujjal mutatott füge(féle). *A bikmak szerintem más, mint a bükmakk: bikmakkot mutattam neki, ijen fityiszfélét.* **II.** mn Kicsi. **III.** msz (Gyermekekizestő szó.)

bükköny ~ *bökköny* fn Pillangós virágú takarmánynövény. *A bökköny után vetették a búzát, mert nitrogénfogó gyökere van, mint a borsónak, lencsének.* **Ö:** zabos~.

bükkönyföld *bükkömföld, bökkömföld* fn Föld, amelybe az előző évben bükkönnyt vetettek, és a termést már betakarították.

bükkönyöszab *bükkönyözzab, bökkönyözzab* fn Zabosbükköny. *A bükkönyözzab nagyon jó takarmány, nagyon jól tejelnek tőjűle a tehenek.*

bükkönyszalma ~, *bökkönyszalma* fn Az elcsépeelt bükköny szára. *A ~ jó takarmány.*

bükkönyszéna *bükkönyszína, bökkönyszína* fn Még zölden, magvasodás előtt levágott és megszáritott bükköny. *A bükkönyszína jó tejelő takarmány.*

bükkönytarló *bükkönytarló, bökkönytarló* fn Bükkönnyel bevetett föld, amelyről a bükkönnyt már levágták, de még nem szántották fel.

bűnös ~ fn Zálogosdi játékban az a személy, akitől zálogot vesznek. **Nr:** A zálogosdi a fiatalok társasjátéka, amelynek kérdése: *Mit érdemel az a ~, akinek a záloga a kezembe van?* A "büntetést" a játékos társak szabják ki.

büntető in *Büntető* datívuzba tesz: (Kollégiumi diákok tréfás büntetéseként:) vkit kezénél, lábánál megfogva háttal a föld felé a levegőbe lendítenek úgy, hogy nem nyúlnak át a dereka alatt.

bürge Ö: *anya~.*

bürök ~ fn Mérgező gyomnövény. *Ismerem a bürköt, ritkás fehér virágja van.*

büszke ~ mn **Sz:** *Ojam ~, hogy ety szaros piszkafával se lehetne felütni az órárt: rátarti, gögös ember.*

bütü ~ fn **1.** A farönk két vége. **2.** Az oldaldongáknak külső, a hajlított dongákra merőlegesen futó éle.

bütümentszet *bütümeccet* fn A farönk két vége.

bütüs mn *Bütüs meccet:* (kosárfonásban:) egyenes végűre vágott metszet. *A vesszőjük tőjű felőli hajlatát ~ meccettel lemeccük. Bütüs víg:* a hordónak azon oldala, ahol a bütü van.

bütyköl ~ i (Kevés hozzáértéssel) csinál vmit. *Nem szakszerűen várja, csinálja, csag ~i.* **Ö:** *meg~.*

bütykös ~ mn Amin bütyök van (fa, láb). *Akinek a nagylábujja ki van dudorodva, az ~.*

bütykösuuj ~ fn Hüvelykujj. *A kéz ujjai a mutató-, középső-, gyűrűs-, kisujj meg ~.*

bütyök ~ fn **1.** Kóros kinövés a (nagy) lábujjon. **2.** Göb (fán). **Sz:** *Bütyök, hazamegyek, ütök!* (kisgyereknek mondják tréfás fenyegetésként).

bütyöklábujj ~ fn Nagylábujj.

C

cabár ~ mn **1.** (Főként öltözékre vonatkozóan:) rendetlen, gondozatlan, lompos. *A ~ nincs rendesen öltözve, pasla, nem törődik magával.* **2.** Hanyag, gondatlan. **3.** Neveletlen, vásott (gyerek). **4.** Szajha.

cafát ~ mn Rossz. *Főülek télem montuk, hoty ~ eggy időü van. Cafát kurva:* rossz erkölcsű nő.

cafatos ~ mn Rongyos.

cafka ~ fn Rossz erkölcsű nő, szajha.

caflat ~ i **1.** Sárban gázolva megy. **2.** Jár, koslat vki után. *Hijába ~ a jány után, útyse kel neki.*

cafrang ~ fn **1.** Darabokban lecsüngő, szörzet. *De az igazi puli asz hosszú szőürü vóyt, hogy majdnem a főüdön húszta a ~ját.* **2.** Női ruhán fityegő, lógó dísz, cifraság. **3.** Szajha.

cafrangos ~ mn **1.** Rongyos. *A ~ ruhábúl itt-ot lóug a rongy.* **2.** Cafranggal díszített (női ruha).

cájpg ~ fn/mn **I. fn 1.** Gyenge minőségű pamutszövet. **2.** Felszerelés, a juhokra való kolompok összessége. *Ém mondom bátyám, ez jóü ~.* **3.** (Mézeskalácson) életlen, kevésbé jól látszó díszítés. **II. mn** *Cájpg ruha:* (vászonból v. gyenge minőségű pamutszövetből készült) munkásruha. *Rígen ki vóyt alkudva munkabírbe ety ~ ruha is.*

cakk ~ fn **1.** (Zsebkendőn, ingnyakon stb.) félkörmintás szegélyhímzés. **2.** Papír szélének fűrészfogszerű bevagdósása. *A papírt is kicakkosztuk, ollóüval mintát váktung bele cakra, hegyesre, mint a fűrészfog.* **3.** (Csipkeverésben:) két részből összeálló min-

talem, a csavarvetés és a szövés szabályos váltakozása. *Balóüd alas ~:* a soronként egyenként elhagyott orsópárokat a jobb oldalon egyszerre veszi be. *Jobbóüd alas ~:* a soronként egyenként elhagyott orsópárokat a baloldalon egyszerre beveszi. *Kétóüd alas ~:* a soronként egyenként elhagyott orsópárokat mindkét oldalon beveszi. **Ö:** *hullám~, vil-lám~.*

cakkoló *cakkolóü* fn Hosszúkás henger, amellyel a csipke készül.

cakkos ~ mn **1.** Félkörmintás szegélyhímzéses (zsebkendő, ingnyak stb.). **2.** Fűrészfogszerűen bevagdósott szélű (papír).

cakkoz ~ i Fűrészfogszerűen bevagdós, cakkal lát el vmit.

cakkozó *cakkozóü* fn **1.** (Szűrímzésben:) szögletes v. félköríves széldíszítő eszköz. **2.** (Sziígyártóknál:) cakkozóvas. **Ö:** *kézi~.*

cakkozóolló *cakkozóüollóü:* (szűrímzésben:) az anyag szélén szögletesen kivágott díszítés készítésére alkalmas szerszám.

cakkozott Ö: *be~.*

cakkozóvas *cakkozóüvas* fn (Sziígyártóknál:) vékony vashenger, egyik végén vmilyen mintával, amelyet fakalapáccsal ütnek be a megmunkálandó bőrbe.

cakpakk *cakpakk* hsz Mindenestől, egészében.

caklipakli ~ hsz Mindenestül, együttesen, teljesen. *Caklipakli rendesztem a dóügajimat. Az egiszírt ~ keveset fizettem.*

cakompakk ~, *cakompak* hsz **1.** Mindenestül, teljesen. *Cakompak kíz vagyok mindennel.* **2.** Összesen. *Cakompak húsz forint.*

campó l. **compó**

canga ~ fn **1.** Fejős juh, amelynek a bárányai elhullottak, ill. amelytől ezeket elválasztották. *Cangák azok az anyák, amejiknek a bárányát elveszem.* **2.** Meddő nőtény. **3.** Vén v. silányabb, beteges anyajuh. **4.** Idős kurva. *Te vín ~, monták a vín kurvának.*

cangabirka ~ fn Fejősbirka.

cangacsapat ~ fn Cangák csoportja.

cangahajtó *cangahajtó* fn Az a kisbojtár, aki a fejősjuhokat kihajtja a karámból a fejéshez.

cangajuhász ~ fn Fejősjuhász.

cangli ~ fn (Szörmekikészítésben:) a bőr kihúzására szolgáló eszköz melyet rámozdoskor használnak.

cankózik *cankózik* i Jár-kel, csatangol, csavarog.

cap ~ fn **1.** Későn herélt juh. **2.** *Capon megv:* gyorsan halad a juh, közben nem legel, capol.

capin ~ fn Farönkfordító horog.

capol ~ i (A rossz bánásmód és a rossz körülmények miatt) a juh nem legel, csupán halad előre. *Ha a birkának nem jó a gazdája, ~, annyira ~, hogy mék szalad is.*

cécó *cécó* fn **1.** Hangos veszekedés. **2.** Zajos multság, dárídó. *Tegnap nac cécózt rendeztek.* **3.** (Lekicsinylően:) házi multság. **4.** Rendtelenség. **Ö:** *hej~.*

cécóbál *cécóbál* fn (Tanyán a legények és lányok téli szórakozásaként) vasárnap este, rendszerint vmelyik lányos háznál rendezett táncos multság.

cécóház *cécóház* fn Az a ház, ahol a cécóbált tartják.

cécózik *cécózik* i Szétszórja a holmiját.

céda ~ mn **1.** Rendetlen öltözetű. *Ára is asz montuk, hoc ~, akinek ojam vóut a bakancsa, hoty kinizett a lába belőüle.* **2.** Mihaszna. **3.** Rakoncátlan. *A rakoncátlan gyerekre is monták, hoc ~.*

cédula **Ö:** *hajtó~, legelő~, lutri~, marha~.*

cédulaház ~ fn **1.** Kis bódé, ill. épület a vásártéren, ahol a marhalaveleket (át)írták, és a helypénzt beszédtek. **2.** A városba vezető

utak mellett levő kis ház, amelyben a vásárba menőknek a vásári jegyet adták. **3.** Vámház.

cédulás **Ö:** *fél~.*

cefet ~ mn/fn **I.** mn **1.** Rossz, alávaló. *Cefet egy rongy ember.* **2.** Nem megbízható. **II.** fn Rossz erkölcsű nő.

cefetül ~ hsz (Negatív tartalommal:) alaposan, nagyon. *Cefetül megasztam.*

cefre ~ fn Pálinkafőzés céljára erjedő gyümölcs (leve). *Ami leesett a fárul gyümölcs, abbul vóut a ~.*

cefremoslék *cefremoslék* fn Az az anyag, ami a főzés után marad a cefreüstben.

cefreüst ~ fn (Kisüsti pálinka készítésénél:) a cefre főzéséhez használt üst.

cefrézés *cefrézis* fn Szeszfőzéshez mérőlt anyag cukrosítása, majd erjesztése.

cégér ~ fn **Km:** *A jó bornak nem kel ~:* ami értékes, azt nem kell ajánlgatni, reklámozni.

cégéres ~ mn Hirhedt. *Rígen is vóut ~ kúrva.*

cégéresít **Ö:** *ki~.*

cégérez **Ö:** *ki~.*

cégéreztet *cégéreztet* i Rossz hírbe hoz vkit.

cégtábla *céktábla* fn (Kismesterségek-nél:) a műhely utcára néző oldalára kiakasztott tábla, mely a műhelyben dolgozók mesterségéről árulkodott. **Nr:** A cégtáblát a mesterek vásároláskor is magukkal viszik, és kiakasztják a sátorra.

cekász ~ fn (Mézeskalácsosok nyelvén:) vágószál a csomagológépen. *Cekással vágjuk el a főuliját.*

cél *cíl* fn *Cílt vet/tesz vmire:* kinéz, kiszemel vki magának vmit. *Ráteszi a cílt vmire:* ua. *Túllútt a cílon:* a keleténél többet tett v. mondott, ezzel elrontotta a dolgot.

celecula ~ fn Mindenféle használt ruha, cókмок. *A ~ mindenfèle használt ruhadarabok, ami nem vóut kifogástalan.*

celeculástul ~ hsz Mindenestől, teljes egészében.

celtláajzni ~ fn Szétlökös sátor rúdjaikat összefogó eszköz.

cemende ~ fn **1.** Szajha. **2.** Cókók.

cement *cément* fn Malter. **Ö:** bőr~.

cementálás *cémentálás* fn <Diszítőkóvacsok szókincsében:> felületkezelés, melyet akkor alkalmaznak, ha a lágy anyag formáját meg akarják őrizni a kemény külső ellenére. *Cémentáláskor sóba mártják az anyagot.*

cementel *cémentel* i <Mélyedést> cementtel betapaszt. *Nagyanyám nagyon jól tudot cémentelni.*

cementrubic ~ fn Mintadeszkázattal készült, salak és cementkeverékből előállított rubic, felület.

cent ~ fn Centiliter. *Két ~ konyakot kirt.*

centi **Ö:** öltés~.

centis mn *Centizs bortni:* <paszományosok szövöszékén készült> szegőszalag, amelyet főleg a kárpitosok használnak.

centrum ~ fn Falazásnál zsinórral bemérve élbefalazott irányító téglá, amelyet magasság szerint is ellenőriznek.

cepekedik ~ i Cipekedik.

cepel ~ i Cipel.

ceremónia *ceremónija* fn **1.** Dísz a vőfély ruháján. *Fehér zsepkendőj kellett a zsebbe, a vőut a ceremónijája.* **2.** Szokás, kialakult gyakorlat. *El kellett menni a templomba, ez vőut a ceremónija.*

cérna ~ fn **Sz:** *Nem győjszte ~val (kivárni):* elfogyott a türelme. *Elfogyott a ~ja:* ua. **Km:** *Mindig ott szakad a ~, ahun a leggyengébb:* a szegénynek támad leghamarabb kellemetlensége. *Ahun a legvíknyabb a ~, ott szakad el:* ua.

cérnagomb ~ fn Fémkarikára varrt lapos, kerek gomb.

cérnaguriga ~ fn <Üres> cérnaorsó. *A cérnaorsó fából vőut, āra vőut rácsavarva a cérna, ha üres vőut, akkor montuk, hoty ~, ha teli vőut, akkor aszt, hogy egy guriga cérna.*

cérnakarika ~ fn Karimás végű, rövid facső, amelyre cérnát gombolyítanak.

cérnalapu ~ fn Réti útifű, főzetét gyomorsüllyedés elleni gyógyszerként használják.

cérnatekerő *cérnatekerőű* fn Kis vicinális vonat mozdonya.

ceruza **Ö:** ács~.

cetli ~ fn <Paszományosok nyelvében:> leszárazott felvetőszál, melyet a szövöszék oldalára szerelt rámán száznak.

cetlispulni ~ fn <Paszományosok szövöszékének részeként:> belül üres henger, amelyre vékony selyemszálat gombolyítanak.

cettig **Ö:** ától~.

cétus ~, *cőütus* fn Református kollégiumban diákok közös tanuló- és hálószobája.

ci ~ isz <Többször ismételve disznó hívogatására.> *Úty híjtuk a disznóut:* ~, ~, ~!

cibak ~ fn (rég) Katonakenyér, kétszersült. *A ~ ennivalóú vőut az első világháborúba, csak parancsszóra lehetet megenni.*

cibál ~ i Erőszakosan húzgál, rángat. *Evelt, ivott, megvert, hajamnál fogva ~t.* **Ö:** kí~.

cibere ~ fn **1.** Aszalt v. friss gyümölcsből, korpából stb. készült savanyú leves, cibereleves. **2.** Félig főtt, még híg szilvalekvár. **3.** Korpából erjesztett ital. **Ö:** gyümölcs~, korp~, meggy~, szilva~, vízi~.

ciberelé ~ fn Vörös szilvából v. erjesztett búzakupából készített lé.

cibereleves ~ fa <Aszalt> gyümölcsből főzött savanyú leves.

cica ~ fn **1.** (gyny) Macska. **2.** Fogócska. *Mi, kisjányok sokszor ~t jácottunk.*

cicafarka ~ fn <Paszományosok nyelvében:> ruha vállára tűzött dísz rozetta fejjel és bolyhos csüngővel.

cicánkozik ~ i Ficákol. *Akkor négy-öt szopot csikóú tavasszal ottan cicánkozott.*

cicázik ~ i Cicajátékot játszik, fogócskázik. *Labdásztak mek cicásztak, kergettik egymást.*

cicfarkkóró *cicfarkóúróú* fn Közöséges cickafark [*Achillea millefolium*].

cicketánc fn <Mókás, játékos táncfajta.>

cickóró *cickóúróú* fn Cickfarkkóró.

cicó *cicóú* fn <Főként mesében:> macska.

cicoma ~ fn Cífra, feltűnően pompázó, izléstelen öltözködés.

cicu fn **Sz:** *Cicunak micu a fija:* fejletlen v. kényes anyának fejletlen, ill. kényes a gyermeke is.

cifra ~ mn/fn **I.** mn **1.** <A szarvasmarha fajta szerinti megjelöléseként> minden szép állású és szarvú marha. **2.** Díszes, díszített. **3.** Szépen, elegánsan öltözött. *Nőüre montuk dícsírőüllek, hoty ~n jár, szereti a szípet.* **II.** fn Ti-ti-tá ritmusú tánc lépés, cifrajárás. **Sz:** *Úti ~, házi ronda:* <cifrálkodó, de otthon rendetlen nőre mondják>.

cifracsikó *cifracsikó* fn **1.** <Fokozatosan kifehéredő> szürke szőrű csikó. **2.** <Bizonytalan színű csikó megjelölésére>.

cifracsikós *cifracsikós* fn A ciframénest őrző csikós.

cifrafosás ~ **1.** Vérhas. *Mekhalt, eszt is előlte a ~.* **2.** Hasmenés. *Megy a hasa, előjvette a ~.* **Sz:** *Ha a ~ el nem viszi/kapja, még derik ember lehed belőjle:* <gúnyos dicséret>. **Nr:** A cifrafosás gyógymódja: naponta egy fél deci egri bikavért egy kávéskanál fahéjjal kell bevenni.

cifragombú mn *Cifragombú pipa:* Réz nélküli gombos pipa.

cifragulya *cifragulya* fn <Kb. 50 szürke magyar marhából álló> törzsgulya. **Nr:** A cifragulya 50 szürke magyar tehénből állt, amelyek kiválogatása szigorú előírás szerint történt. A szarvuknak például milliméter pontosan a megadott méretűnek kellett lennie.

cifragulyás *cifragulyás* fn A cifragulya pásztora.

cifraléc ~ fn Díszesen faragott, gazdagon díszített kerítésléc. *A teheccsígés uraknak cifralédzbül vóut ám a kerítésük.*

cifrálkodik *cifrálkodik* i Cifrán, feltűnően öltözködik.

ciframaris ~ fn <Kicicomázott, kirívó öltözetű leány gúnyos megnevezése>.

ciframénés *ciframénés* fn **1.** A legjobb lovakból álló ménés. *A híres ciframénest Debreceen városa tartotta fenn.* **2.** Tenyészkancaiból álló ménés. *A ciframénés, ahon a tenyészkanca vóutak.* **Nr:** A ciframénest 50 fiatal nóniuszkanca alkotta. Az alábbi követelményeket támasztották velük szemben: a mar megfelelő mérete, jegytelenség, vagyis nem lehetett lámpás, ill. kesely lábú.

cifraszarvú ~ mn <Szarvasmarha csavaros szarvállásának megjelölésére>.

cifraszűr ~ fn <Pásztorok ünnepi viseleteként> színes himzéssel, illetve színes posztórátéttel, szegéssel díszített bő, köpönyegszerű ruhadarab. *A ~ ujját a pásztor gyakran bekötötte, és apróságait hejeszte el benne. Debreceeni ~:* ua.

cifratarka ~ mn <Alma nagyságú foltokkal tarkázott szarvasmarha megnevezésére>.

cifráz ~ i **1.** Szűrposztót színes himzéssel és posztórátéttel díszít. **2.** <Sziógyártó> növényi motívummal díszít. **3.** <Pipakészítő> a még nyers pipa oldalába v. nyakába kézzel v. fa-, csont-, ill. vasmintákkal díszítőelemeket nyom, karcol. **4.** <Táncban> díszítőelemeket alkalmaz. *Cifráztuk a lipist, mikor táncot tanultunk.* **Ö:** meg~.

cifrázás ~ fn **1.** A pipa díszítése. **2.** A szűr díszítése szegéssel, rátéttel, himzéssel.

cifrázó *cifrázó* fn <Sziógyártóknál> cakkozóvas. **Ö:** sallang~.

cifrázócsont *cifrázócsont* fn Csontból készült eszköz, amelynek a végén v. oldalán lévő faragott mintákkal díszítik a pipát.

cifrázófa *cifrázófa* fn **1.** <Fazekasoknál> plasztikus díszítésekhez használt mintázófa. **2.** <Pipakészítőknél> fából készült cifrázócsontnak megfelelő szerszám.

cifrázóöltés *cifrázóöltés* fn A szűr himzésekor használatos díszítőöltés <pl. huroköltés, csillagöltés, nyolcasöltés>.

cigája ~ fn Fekete fejű és lábú, csigaszerűen csavarodott szarvú, finom, rövid szőrű juh fajta. *A ~ Erdéjből származott.*

cigájajuh *cigájaju* fn Cigája. *A cigájaju a magyarnál rövidep szőjű ju.*

cigány ~ fn **1.** Zenész. *Halgatóu nóytát húsztak a ~ok.* **2.** <Mézeskalácsosok nyelvén> kissé megégett tészta. **Sz:** *Cigány at-ta, visszavette, másvilágon íg a lelke:* <gyerekek mondják, ha az ajándékozó visszakéri az ajándékot>. *A ~ is addik szoktatta a lovát a koplalásho, míg bele nem döglött:* vannak helyzetek, amit nem lehet megszokni, csak belepusztulhat az ember. *Nem úgy verik a cigánt:* nem úgy van az! *Húzd rá, ~, disznóut*

*adok! Nem dúrja fel az udvarod: <tréftáncszó:> semmit sem ad. Bisztatty, mint ~ a lovát: <ti. azzal, hogy amikor megérkeznek, abrakot kap>: hazug ígérekkel tartja. Foházkodik, mint a kárvallo: ~: <ti. megdöglött a lova>. Felőttözöt nac cifrán, mint a ~ Hencidán: <akkor mondják, ha vki túl cifrán öltözött fel>. Ojam piszkos, mint a sátoros ~: nagyon piszkos. Úty hazudik, mint ec ~: nagyon hazudós. Használt neki, mint ~ lovának a bontóüfűsű: semmit sem használt. Vírre váld benne, mint ~ lovába a bontóüfűsű: (tréf) egyáltalán nem vált egészségére. Úgy járt, mint a ~ lova, mire mekszokta az éhezist, megdöglött: mire megszokta volna sanyarú helyzetét, belepusztult. Mekszokta, mint ~ lova a rakoncát/verist: nagyon megszokta a rosszat. Szemmel tartya, mint ~ a lovát: <szójáték a szem szóval:> nem ad neki enni, csak a szemével figyel, hol próbál eleséget keresni. Elmehet olvasva a ~ok közt: olyan fekete, mint a cigány. **Km:** Cigány is a maga lovád dicsíri: a saját dolgaink iránt elfogultak vagyunk. Amit a ~ este mond, az nem igaz reggel: a cigány szavában nem szabad megbízni. Cigántúl nem józ szemet venni: <olyankor mondják, amikor vki az áruját jóval drágábban adná, mint amennyit ér>. Nem szokta ~ a szántást: <lusta, dologkerülő emberre mondják>. Szénigetőű cigánnak töükén a szeme: jól meg kell néznünk, hogy mit veszünk meg. **Nr:** Cigánnyal álmodni szerencse. — Debrecenben a huszadik század elején ismert volt ez a tréfás cigánycsúfoló: Cigány vagyok, Pru a nevem. Nem dőugozom, míg nem eszem. Ha jól lakom, hazafele. Hád gazduramat, hoty híjják? Éngem meg úgy, hogy utánnad az isztikével. Óu az Istenit neki, de pászol a gazduram neve az enyimhe!*

cigánybál *cigámbál* fn <Főként> cigányok farsangi mulatsága. **Nr:** Debrecenben a több napos farsangi mulatságot általában a cigánybállal fejezték be.

cigánybanda *cigámbanda* fn Cigányzenekar. **Nr:** A még teljesnek mondható cigánybanda legkisebb létszáma négy tag: két hege-

dű (az egyik kontra), egy cimbalom és egy bőgő.

cigánybíró *cigámbíró* fn Cigányvajda.

cigánybúza *cigámbúza* fn **1.** A búzához hasonló szálkás gyomnövény. *A cigámbúza vadbúza, úgy nízeti ki, mint a búza, csak kicsi kalásza vóut, és sok vóud belőüle ecs csomóba* **2.** Szálkás tarackbúza.

cigányfogadó *cigánfogadó* fn A zenészeknek napokkal a tánc v. bál előtt történő felfogadása a rendező bizottság által.

cigányfűró *cigánfűró* fn Egyszerű, merőleges fogójú famegmunkáló szerszám. *A cigánfűróynak fáfogóuja van, deszkát, fát fűrtak vele.*

cigánygyerek *cigángyere* fn **Sz:** Fekete, mint a cigángyere: <a nagyon megsült. v. megégett kenyérről, kalácsról mondják.>

cigányhajnal *cigánhajnal* fn Késő reggel. *Cigánhajnalba köit fel, nyóuc ógra fele.*

cigányhal *cigánhal* fn <Halfajta.>

cigánykacsa *cigánkacsa* fn <Vadkacsafajta.>

cigánykodik *cigánkodik* i **1.** Veszekszik. **2.** Kér, kunyorál. **3.** Ravaszkodik, hazudozik. **Ö:** el~.

cigányparéj *cigámparé* fn Szörös disznóparéj.

cigánypipa ~ fn *Harmadik cigámpipa:* cigányok által használt, nagyfejű, vörös színű cseréppipa. **Ö:** kis~.

cigánypurdé *cigánpurgyé* fn **1.** Cigány kisgyerek <kb. három évesig>. **2.** Meztelen gyerek.

cigányputrik *cigánputrik* fn (egyes szám) Cigánykunyhó.

cigányrajkó *cigányrajkó* fn Cigányfiú.

cigányréce ~ fn Cigánykacsa.

cigányút ~ fn **Sz:** Cigányutra *tívet/ment:* <a falat> a légsőbe került.

cigányvajda *cigámvajda* fn A debreceni gazdabálakon a zenekarral foglalkozó rendező.

cigányzab *cigánzab* fn **1.** Vadzab [Avena fatua, héla zab]. *A cigánzab kalássza ritka. Vadon terem, mint a cigámbúza. Erdőjn-me-*

zöjűn meg lehet tanálni mind a kettőjűt. **2.** Meddő rozsok [Bromus sterilis].

cigaretta ~ fn Cigaretta.

cigerettázik ~ i Cigerettázik.

ciguzik ~ i Vacakol, babráll[?]. *Én csinálom gyorsan, nem szoktam vele ciguzni.*

ciha ~ fn (Tollal kitömött) dunyha- és párnatok.

cihelődik *cihelődik, cühölődik* i Készülődik, szedelődik. **Ö:** *fel~, le~.*

cikázik ~ i Villám zezzugos vonalban felvillan.

cikk ~ fn *Cigbe szabot szoknya:* derekánál ferdén szabott szoknya. *A cigbe szabot szoknya divatos vóut, csinos is vóut, akin jól ált.* **Ö:** *szörme~.*

cikli l. **cvikli**

ciklis l. **cviklis**

cikó *ciku* fn Fonat, fonadék. *Ec ciku hagyma:* szalmakoszorúba font hagyma.

cikózik *cikuzik* i Ingerkedik, kötekedik, tréfálkozik vkivel.

cikula ~ fn (Csizma, szűr díszítőeleme-ként) szegés alá befogott keskeny, színes posztócsík, amelyet bevarrás után kicsipkézték.

cilinderes ~ mn *Cilinderes kémény:* cilinderkémény.

cilinderkémény *cilinderkémény* fn Henger alakú üreggel rendelkező, a háztetőn túl érő fedett kémény. *A cilinderkéményen kétóudalt vóut ojan kerek juk, és kúpos vóut a teteje.*

cimbora ~ fn Azonos korú legény- v. leánypajtás. *Két fiju meg ety fiju meg egy jány, de két jány is monta egymásnak, hoty ~m.* **Ö:** *lány~.*

cimboraság ~ fn Barátság, pajtáság.

cimboráskodik **Ö:** *össze~.*

címer¹ ~ fn **1.** Cégtábla, cégér. **2.** Kukorica porzós virága. *A tengerinek is van ~e vagy bojtya. Hánnya a ~it:* (kukorica) kezd virágozni. **3.** Akasztófa ~e: hirhedt gazember. **Ö:** *guba~.*

címer² ~ fn A levágott birka combja, azaz a legszebb, leghúsosabb része. **Ö:** *birka~.*

címeres ~ mn **1.** (Vmilyen tárgy) díszes,

cifra. **2.** Nagy termetű, szép szarvú (szarvasmarha). *Az ökör is lehetet ~.* *Címeresz szarvú:* (nagy és szép szarvú jószág megnevezésére). *A címeresz szarvú ökörnek a szarva se nem csajla, se nem hátrafele áll.* **3.** Címeres tányír: **a)** (mézeskalácsos faforma). **b)** (kivert tésztából készített mézeskalácsos termék).

címerez ~ i Kukorica porzós virágjának közepét kivágja v. kitöri. *Mikor bútt a címerje a tengerinek kifele, késsel kivágtuk vaty kitörtük a közepit, címeresztünk.*

címerezés *címerezis* fn Kukorica porzós virágjának kivágása v. kitörése.

címke ~ fn **1.** (Mézeskalácsosok nyelvében:) a mester nevével, címével és a termék szavatossági idejével, nevével ellátott matrica. *Minden becsomagolt árura ~t ragasztunk.* **2.** Enyvezett üres kis papírlap, a könyv címének feltüntetésére. **3.** Az előállító pékműhely árujegye, mesterjegye. *Címkét tettünk a kenyírre, az vóut ráírva: Kosztely Pék.*

címkéz **Ö:** *fel~.*

cimpája **Ö:** *fül~, orr~.*

cínadró *cinadróy* fn Macska.

cincál ~ i Mérgesen széttép, szétszaggat, ráncigál vmit. **Ö:** *meg~.*

cincér ~ fn Rovar, amely a faanyagot és az öreg, beteg fákat rágja.

cincog ~ i Hegedűn rosszul, fűlsértően játszik. **Km:** *Nincs othon/ithon a macska, ~nak az egerek:* a felügyelet nélkül hagyott gyermekek rosszkodnak.

cincogtat *cincoktat* i Rémítget, ijesztget.

cinerária *cinerárika* fn Ablakba való cserpes növény, amelynek különböző színű, föl-felé álló, csoportos virágjai vannak [Cineraria; Senecio cruentus].

cines mn *Cines lemez:* ónból készült vékony lemez.

cinez ~ i **1.** Ónnal bevon. **2.** Ónnal beforraszt.

cinezés *cinezis* fn Ónnal történő bevonás, ill. beforrasztás.

cinkarika ~ fn (Gombkötőmesterségben:) cérnagomb, paplangomb alapjául szolgáló fémkarika.

cinkarikaprés ~ fn (Paszománykészítők nyelvén:) cinkarika készítésére alkalmas házilag összeállított prés.

cinke ~ fn Főtt krumpliból, lisztből álló, püreszerű étel. *A ~ vacak ítel, én az ijeneket nem szerettem, esz falusi szegíny ítel vóyt.* **Sz:** *Cinkét fogott az óyra:* a nagy hidegtől kipirosodott az orra. **Nr:** *Ha megatták a móüggyát, a ~t ícs csinálták: a szalonnát apróy kockára vákták, hagymát dinsztoltak, kicsi porpaprikát tettek hozzá, és ezzel leöntötték.*

cinkézik ~ i Cinkére vadászik.

cinkős cinkóys mn (Bor) megecetesedett, megsavanyodott.

cinkósodik cinkóysodik i (Bor) ecetesedni, savanyodni kezd.

cinkvéső cinkvísőy fn (Mézeskalácsosoknál:) az öntőforma kifaragásához használt vésőtípus.

cipellő cipellőy fn Borjúbőrből készült, gombos, kecses női cipő.

cipi ~ fn Borraivaló.

cipő cipóy fn **1.** Pattogatáskor ki nem repedt kukoricaszem. **2.** Púp. *Ennek is cipóy van a hátán.* **3.** Tojásos kenyértésztából kis kerek csomókba gyúrt levestészta. **Ö:** *ded~, derce~, kis~.*

cipókalács cipóykalács fn Cipóhoz hasonló formára szaggatott, (vmivel töltött) kelt tészta.

cipókosár cipóykosár fn A kenyérkosárnál kisebb gyékénykosár, amelybe a cipó tésztája kerül. *Hát hogy viszed el jányom, két kosár meg ety kis kosár, vagy ety cipóykosárral?*

cipóz Ö: *fel~, ki~.*

cipó Ö: *bagaria~, boka~, elevájt~, kis-asszony~.*

cipőpertli cipőyüpertli fn Cipőfűző.

cipőringli cipőyüingli fn **1.** A cipő fémlyukai, amelyekbe a fűzőt befűzik. **2.** A pástorkalap állhoz erősítő szíjának, az álladzónak a díszítésére szolgáló sárgaréz veretű lyuk.

cipószakasztó mn *Cipószakasztóy kosár:* cipókosár.

ciráda ~ fn Kacsaringós, aprólékos díszítés, cifrázat.

cirádáz ~ i Cirádákkal díszít. **Ö:** *ki~.*

ciriburi ~ fn Cókmók, holmi. *Szeggyük a ~t, osz mehetünk tovább!*

cirkalmaz ~ i Körzővel (cirkalommal) kimér, megmér, körülrajzol. *A keréktalpon a küllőyök hejét cirkalmaztuk, alaposan kicirkalmaztuk.* **Ö:** *ki~.*

cirkalmazás ~ fn A cirkalommal végzett művelet és eredménye.

cirkalom ~ fn (Főként különböző népi mesterségek szokincseiben:) körző. **Ö:** *hasító~, talp~.*

cirkás ~ mn Tarka. *Az eggyik tyúkom ~.* **Ö:** *fekete~.*

cirkli ~ fn (Különböző népi mesterségek szokincseiben:) körző. *A ~ az egyik lekfontosap szerszámja a bognárnak.* **Ö:** *agyátmérő~.*

cirkolás ~ fn (Fazekasmesterségben:) folyékony földfestékcsíkok cirokszállal történő áthuzogatása v. ritmikus elfuttatása az edényeken.

cirmos ~ mn **1.** Pirosas foltokkal színezett növényi termés (alma, körte, barack). **2.** Foltos csíkestarka (macska). **3.** Maszatos, piszkos (arcú). *Aki nem nagyon mosdot meg, nem szeretett a mozdással foglalkozni, annak ~ vóyt az arca.* **Nr:** *Cirmosz cica, jaj! Hova lett a vaj? Ot látom a bajuszodon, majd lesz neked baj!* (Gyermekvers.)

cirok ~ fn Embermagasságúra növő pázsitfűféle ipari növény.

cirókál ciróykál i Cirógat, simogat.

cirókamaróka ciróyamaróyka fn Cirókajáték. **Nr:** A szülő v. más felnőtt által ölbe vett kisgyerek fejét a következő rigmust mondva cirógtatják: *Ciróyka, maróyka. Mit főüsztel? Kását. Míg a kúton jártam, megette a pap macskája. Hess, hess, hess!* Ez utóbbi szavaknál a felnőtt elkezd csiklandozni a kisgyereket, mintha a macskát hajtaná.

cirokecset ~ fn (Könyvkötészetben:) márványozáshoz használatos cirokból készült ecset. *Cirokecsettel hordom fel a grundra a festéket.*

cirokhegedű ~ fn A cirok vastag szárából házilag készített gyermekjáték.

cirokseprű ~ fn Cirokból kötött seprű.

cirokszál ~ fn Az ember nagyságúra növő pásztfűféle növénynek, a ciroknak a szála.

citera ~ fn <Játék közben az asztalra fektethető> húros pengetőhangszer. *Sok ~t lehetet látni a pásztortanyákon. Kisfejes ~:* <a citera egyik típusa>.

citerabál ~ fn Táncmulatság, ahol a zenét citerások szolgáltatják.

citerál ~ i Citerázik.

citerazenekar ~ fn Citerákon játszó (népi) együttes.

citling ~ fn **1.** <Könyvkötészetben:> a lemez érdes, szálkás felületének lesimítására használt egyenes szélű acéllemez. **2.** <Mézeskalácsosoknál:> a teknő tisztításához használatos kártya alakú acéllemez.

citromkörte ~ fn Kis méretű, sárgás színű édeskés befőzőkörte.

cívís ~ fn **1.** Debreceni módos (paraszt)-polgár. **2.** (Többes számban) Debrecen őslakossága. *Debrecembe asz különleges vóút a ~eknél.*

cívisház ~ fn A cívisek városi lakóháza.

cíviskalap ~ fn Széles karimájú kalap.

cívisszűr *cívisszűr* fn <Debreceni őslakos gazdálkodó családból származó módos polgár viseleteként:> többnyire barna, drapp és kávészínűvel cifrázott fekete szűr.

cívisváros ~ fn Debrecen.

cizellál ~, *cizelál* i **1.** <Könyvkötő> arany-metszésen vmilyen mintát készít. **2.** <Rézműves, ötvös> fémtárgyat díszít domborítással.

cizellálás ~ fn <Díszítéskor alkalmazott> finomvésés, faragás.

cizelláló *cizelláló*, *cizeláló* fn <Könyvkötészetben:> az arany-metszészéskészítés szerzője.

cizellőrkalapács *cizellőrkalapács* fn <Ötvösmesterségben:> a cizelláláshoz használt jellegzetes alakú (acél)kalapács.

co ~ msz **1.** <Ló indítására, terelésére.> *Co te, sárga, ~ te, hegyess! — evvel bisztatták a lovakat. 2. Co fel!* <lóra, emberre stb.> állj fel!

coca ~ msz <Disznó, malac hívogatására:> ~, ne!

cocilista ~ mn Szocialista.

cocó *cocó* fn (gyny) Ló. *Kizsgyerekeknek montuk, hogy ot jön a cocó, hogy örüljek neki.*

cocoskodik ~ i Kellemetlenkedik, vitatkozik.

coki ~ msz **1.** <Kutya kergetésére:> mars, takarodj <ki>! **2.** <Ló nógatására:> *Lúnak is monták, ha elengették a jászoltúl, hoty ~, mennyik inni. 3.* <Személyhez intézve:> takarodj! kifele! *Ha ojan jött, aki nem tartozott a hászho, annak is monták, hoty ~, mehecc innen kifele.*

cokli ~ fn Az épületek rendszerint vakolt lábazata.

cókmók *cóymók* fn Mindenféle holmi, ruhanemű, kézbe vihető kisebb csomag.

col ~ fn <Régi hosszsmértékként:> hüvelyk.

colos Ö: *hat~.*

colostok l. **colstok**

colpang ~ fn Homlokzaton alkalmazott ablakkönyöklő párkány.

colstok *colostok, collostok*, ~ fn Összehajtogatható, többnyire fából készült mérőeszköz, egyik oldalán cm-, a másikon colbeosztással. *Ma már ritkábban használnak collostokot. Sz:* Összement, mint a colostok: nagyon lesoványodott.

colvessző *colvessző* fn A filckalap készítésekor erre gyúrja rá a filcet a kalapkészítő mester.

comb ~ fn *Nyeles ~:* (gyny) baromfi alsó combja.

combkefe *compkefe* fn (*tréf*) Oldalszakáll, barkó.

combtáska *comptáska* fn <Hám részeként:> az istráng lapos bőrtokja a ló két oldalán.

compó *compó*, *campó* fn A bába mellett segédkező leány v. asszony, aki a csecsemőt fürdeti, ill. annak ruhaneműjét mossa. *Nállunk a compó nem fürdetett, csak takarított, mosott.*

condollott ~ mn <Főként nőre vonatkoztatva:> rongyos, nyűtt ruhában járó, rendetlen öltözetű, gondozatlan. *Ez a Julcsa mindig ojan ~, piszkos.*

condra ~ fn **1.** Posztóból készült általános viselt ruhadarab. **2.** Rossz, rongyos ruha. *A ruha, ha rongyos vóut, ~, mint amibe most a hajlíktalanok járnak. Ha jóu állapotba vóut, mektiszteltik a kabát szóyval.* **3.** Rendetlen, lompos öltözetű nő.

copf *coff* fn **1.** Női hajviseletként két ágbán viselt, hosszú hajfonat. **2.** (Kosárfonásban:) hajfonatra emlékeztető fonásminta.

copf *szegés* *cofszegis* fn (Kosárfonásban:) pótkarókkal, ill. pótkarók nélkül végezhető hajfonatra emlékeztető szegés. *Kosárfonásnál leggyakrabban az ötpáros cofszegist alkalmazzuk.*

cö ~ msz (Többször ismételve disznó hívogatására:) ~, ~, ~!

cölöp ~ fn **1.** Főütkimérésnél is ~öt ütöttünk a főüdbbe. **Sz:** *Veri a ~öt:* köhög.

cövek ~ fn **1.** Hegyes végű rövid karó. **2.** (Jószág szarvállásának megnevezésére.) **Sz:** *Úgy ál, mint ~ a főüdbbe:* feszesen áll. *Ál, mint a ~:* ua. **Ö:** *borjú~, csikós~.*

cövekel ~ i (Lovat, szarvasmarhát, sertést) cövekhez köt. **Ö:** *ki~, le~.*

cöveklábú mn *Cöveklábú korong:* (a fazekaskorong egyik típusaként:) olyan korong, amelynél a tengelyét tartó bilincset a műhely földpadlójába vert négy cölöpre szögelt deszkákhoz rögzítik.

cu ~ msz (Rendszerint többször ismételve disznó, malac hívogatására:) ~, ~, ~!

cubák ~ fn **1.** Nagy csontos húsdarab, húsos konc. *A ~ jóu nacs csont, van rajta ety kis inas rísz mek hús is.* **2.** Comb forgócsontja a rajta levő kevés hússal. *A marhánag, disznónak van ~ja, a csirkének nincs.*

cucc ~ fn Holmi, cókmók.

cucilista ~ fn/mn Szocialista.

cucli ~ fn **1.** Cukros tejbe v. vízbe áztatott, előre megrágott kenyérbél darabka, amelyet fehér ruhába kötve a csecsemő szájába adnak. *A ~ba pájinkát is öntöttek a kenyírbe, hogy jóul aluggyik a gyerek. Azír vóut osztán ojan okos, elkábút tülle az a kis csepsig.* **2.** Cumi. *A ~t montug gyerekmarasztalóynak is.*

cuclizik ~ i (Csecsemő) cuclit szív. *Cuclizik a gyerek, marad, nem rí.*

cudar ~ mn **1.** Alávaló, hitvány. *Cudar áruló.* **2.** Hideg, esős (időjárás). *Cudar egy időü van.* **Sz:** *Cudar világ, szúk esztendőü, de ráng baszot mind a kettőü:* hideg időjárás volt, és termés se termett elég.

cuffort ~ fn **1.** (A magyarországi éghajlatot nehezen viselő) főleg húsáért tartott angliai eredetű birka. *Óútán van a plezit, a ~, a lefic.* **2.** Amerikai fajtájú juh, suffolk.

cúg ~ fn **1.** Léghuzat. *Jaj, de nac ~ van itt!* **2.** A (cúgos) cipő szárába betétként illesztett gumiszövet, rugalmas ereszték. **3.** (rég) (Katonai) szakasz. **4.** Téglav. habarcs felszállítására alkalmazott, rendszerint kézi erővel hajtott felvonószerkezet. **5.** (Kék-festők:) egy bemeztetés és kihúzás a kipában.

cugehör *cugehör* fn (Öltözékekkel kapcsolatban:) kellék, hozzávaló. *Cugehör, úty híták a hozzávaló.*

cúghúzás *cúkhúzás* fn Huzat, légáramlat.

cúgos *cugos* mn Gumibetétes (cipő). *Cugosz cipőü:* gumibetétes cipő. *A cugosz cipőübe nem vóut fűzőü, csag betét, asz nem kellett fűzni, semmi, csak mekhúzták.* *Cúgos topánka:* ua.

cúgpánt *cúkpánt, cukpánt, cupánt* fn **1.** Vasalás, főként a szekéré. **2.** Szekéren az ástokot a tengellyel, ill. a vánkost a tengellyel összefogó, szorító vaspántok közül egy. *Négy cukpántal, nagyop szekérnél hattal van felfogatva a szekértengej az ástokho.*

cugszfürer *cukfürer* fn (rég) Szakaszvezető. *A szakaszvezetőüit cukfürernek neveztik, ahon a nimet vezínylis vóut.*

cuharé ~ fn Vasárnapokon, ünnepnapokon rendszeresen ismétlődő alkalmi táncmulatság.

cuherda ~ fn Cuharé.

cuhol ~ i Lohol. *Ez a Péter mindik ~, sijeitőis a menőükéje.* **Ö:** *fel~.*

cukor *cúkor* fn **Sz:** *Úgy veszik, mint a cukrot:* nagyon kelendő. **Ö:** *fodormenta~, kámfor~, kelevény~, kolompér~, süveg~.*

cukorárus *cúkorárus* fn (Moziban, szórakozóhelyen stb.) nyakba akasztott tálcával járó cukorkaárus.

cukorfokmérő *cúkorfokmírőű* fn <Pálinkafőzőskor stb.> a cukorfok mérésére használatos műszer.

cukorfokoló *cúkorfokolóú* fn Cukorfokmérő.

cukorjegy *cúkorjegy* fn Cukor vásárlására jogosító utalvány.

cukorkór *cúkorkóúr* fn Cukorbetegség.

cukorkörte *cúkorkörte* fn <Édes ízű körtefajta.>

cukorlepény *cúkorlepíny* fn <Méhészetben:> általában mézből és cukorporból álló, gyúrással v. főzéssel elkészített téli táplálék a mézzel gyengén ellátott méhcsaládoknak.

cukormáz *cúkormáz* fn <Mézeskalácsosoknál:> cukros szirup, máz, mellyel a puszedli felületét bevonják. *A puszedli tetején a cukormázra kókusz, mandulát, diót is szórhatsz.*

cukorpróba *cúkorpróúba* fn A felfőzött cukor töménységének vizsgálata.

cukorszórá *cúkorszóúráú* fn Rendszerint hosszúka henger alakú kis edény, amelynek lyukacsos kupakján át a beletöltött porcukrot az ételre hintik.

cukortartalom *cúkortartalom* fn A gyümölcsben található cukor mennyisége.

cukorvizelés *cúkorvizellís* fn <Cukorbetegség tüneteként:> a fokozott vízkiválasztás miatt szomjazással járó, megnövekedett cukortartalmú vizelés.

cukrászkemence ~ fn <Cukrászatban használt> sütőkemence.

cukrosodik **Ö:** *be~.*

cukroz **Ö:** *le~.*

cuktilis l. **szuktilis**

cuktilus l. **szuktilus**

cula ~ fn **1.** Szedett-vedett, ócska ruha(ne-mű). **2.** Hitvány ember. *A ~ hitvány ember, kár bele az ennivalóú, még avval is mektészik.*

culáp ~ fn **1.** <Építkezéshez használt> faoszlop, a ház v. más épületek tartóeleme, cölöp. **2.** Az istállóajtótól a kútig vezető korlát része. **3.** Támasztóoszlop, támfa. **4.** Szénatar-tónak az ágasa, cölöpje. *Az olajmécses ott állt a ~on.*

cunder ~ fn <Kovácsmesterségben:> az a vastörmelék, elégett vasdarab, amely a forró vas kalapálásakor lepereg.

cuppogtat **Ö:** *meg~.*

curhol ~, *corhol* i <Pásztorok, szűcsök, tímárok szóhasználatában:> nyersbőrt kampó alakú szerszámmal v. tompa vasszerszámmal puhítás céljából húzogát, simít.

curholó *curholóú, corholóú* fn <Késféle eszköz:> hengeres keményfába foglalt vasda-rab, kaszapenge, amellyel a bőrt kaparják, tisztítják, puhítják.

curikk ~, *curik* msz <Ló faroltatá-sára:> vissza, hátra!

curikkol ~ i <Ló> hátrál, farol. **Ö:** *ki~.*

curikkoltat ~ i <Lovat> hátráltat, faroltat. *A lovat a szekérrel ~ják, hátrafele tolattyák. Ö: be~.*

cühölődik l. **cihelődik**

cürhölődik *cürhölőüdik* i Bajlódik, vesző-dik vkivel. *Sokat cürhölőüdik a gyerekekkel.*

cvikk ~ fn <Vadászok nyelvén:> két szalonka repülése.

cvikkeres ~ mn Orrcsiptetőt viselő <férfi>.

cvikkol ~ i Cipőt kaptafára felhúz.

cvikkolás ~ fn **1.** <Cipészek nyelvén:> a cipő kaptafára húzásának művelete. **2.** <Kő-művesmesterségben:> a hiányos falazati sor üregeinek a kitöltése dirib-darab téglával.

cvikli *cikli* fn Ruha ék alakú betoldása. *Ciklibe szab:* női ruhát deréknál keskenyebb-re, lefelé bővülően több darabból kiszab.

cviklis *ciklis* mn *Ciklisz szoknya:* cviklibe szabott szoknya.

Cs

csá ~ msz *Csá ide!*: (Jármos szarvasmarha irányítására:) jobbra!

csabak¹ ~ mn (Szarvasmarha olyan szarvállásának megnevezésére, amikor az egyik szarv fölfelé, a másik lefelé áll.)

csabak² ~ mn Gallycsonk a fán. *Füri-szelisnél a fán hagyod gajcsonkot mongyuk ~nak.*

csábít **Ö**: *el~.*

csábul **Ö**: *el~.*

csacsi ~ fn **Sz**: *Tanúj, ~, számár lez belőüled: (tréf)* (biztatás főleg kisgyerekeknek). *Csacsi ül a számáron: (tréf)* (felnőtt mondja a térdére ültetett kisgyerekeknek).

csacska ~ mn Fecsegő. *A fecsegőü kisján-nak montuk, hoty te, kis ~.*

csacsog ~ i **1.** (Gyermek) fecseg, jártatja a száját. **2.** (Kisgyermek) beszélni kezd.

csádé ~ fn Két szélénél és a közepénél is éles sásféle; kutyaherélő sás. *A ~ nagyon gyenge minőüsigü szína, a lú nem is ette, csak a szabadontelelőünek atták, megette a jóvát, a többit meg összeválták trágyának.*

cságató *cságatóü* fn Az eketaliga rúdjaához kapcsolódó, fa- v. vasalkatrész, amellyel a barrázda szélességét szabályozzák; váltó.

csahol ~ i *Álóüra ~*: vadászkutya szag-gatottan ugat, hogy a megsebzett vadat meg-állásra kényszerítse, és jelezze a helyét.

csaholás ~ fn *Álóüra ~*: vadászkutyának az a szag-gatott ugatása, amellyel a sebzett vadat megállásra kényszeríti, és jelzi hollétét.

csája ~ fn Tea. *Debrecembe a második vilákháború után egy darabig ~nak is montuk a levélbül vagy a dijóü belsőü elosztóüjából kiszült teját, az ígetet cukorbül kiszült teját.*

Meg a rumos teját, amibe a rumod beleön-töttik, úty szóügálták fel, ez is ~ vóü, ez mek kimondottan.

csajbókos *csajbóükos* mn **1.** Bolondos, féleszü, szeleburdi. **2.** Ügyetlen mozgású, esetlen.

csajfétás *csajfétás* mn **1.** Bolondos, hó-bortos, féleszü. *A ~ nem úgy viselkedik, mint a normális ember.* **2.** Félretaposott sarkú (láb-beli).

csajhos ~ mn **1.** (Ruha, öltözet) lucskos, sáros csatakos. *Nőünek is, fírfínak is mon-gyuk, hocs ~, ha ojan piszkos ruha van rajta, haragba van a mosással.* **2.** Szeleburdi.

csajla ~ mn **1.** Lekonyult szélü, formátlan (kalap). **2.** (Jószág, juh szarvállásának megje-lölésére:) lefelé görbülö. *A kajla szarvü te-hénre, ökörre, magyar jura is montuk, hocs ~, ha úgy ált a szarva.* **3.** Lekonyuló, lehajló (pl. a sertés füle). *A disznóüra csak ritkán montuk, hocs ~ a füle.* **Ö**: *előre~.*

csak ~ hsz **Sz**: *Csak a neki!:* jól van az! *Nem ~ a, ha ugyancsak:* (fokozást v. túlzást kifejező fordulatként). **Ö**: *igen~, majd~, nem~.*

csákány ~ fn (Főként szőlőművelésben használt) keskeny vasú kapafajta, melynek a foka csákányszerű hegyben végződik. *Az örek szőüllőübe a meccőü vitte magával a csá-kánnyát is.*

csákányfergeteg fn **Sz**: *Mék ha ~ esik is, ha menni kell, akkor menni kell:* bármilyen rossz idő lesz is, el kell mennünk.

csákányos ~ fn Csákánnyal dolgozó mun-kás.

csakhamarosan ~ hsz Hamarosan, nem-sokára. *Csakhamarosan odaírek már.*

Csáki ~ fn *Csáki szalmája*: gazdátlan holmi, vagyon. *Rendbe van, mint a ~ szalmája*: szabad prédára van hagyva.

csakliz ~ i **1.** Csereberél, csencsel. **2.** Lop.

csáklya csákja fn Tűzoltásra használt, hosszú nyelű vaskampó.

csákó csákóú mn/fn **I. mn 1.** (Szarvasmarha szarvállásának jelölésére.) *Csákóú/Csákóúsz szarvú: a)* fejtől elállóan növő, végén befelé görbülő szarvú (szarvasmarha). **b)** kis-sé szét és a hegyek felé hátra görbülő szarvú. **2.** Kajla, szétálló (fűl). *Csákóú fűlű*: elálló fűlű (szarvasmarha). *A csákóú fűlűt mi csak tehénre montuk.* **II. fn 1.** Szétálló szarvú szarvasmarha. **2.** *Csákóúra áll*: (szarv, bajusz) szétáll, ill. felfelé görbül.

csákós csákóús mn (Juhra vonatkozóan:) összehajló szarv.

csal ~ i Csábit. *Látta, hogy hogy megy a munka, és engem kiválasztott, és ~t Pestre, hogy mennek. Nr:* *Hogy imádkozik a zsidóú? Csalom a magyart, csalom. Szánom, de nem bánom.* (A 20. század első évtizedeiben ismert találós kérdés.) **Ö:** *csel~, meg~.*

család ~ fn Vkinék a gyermeke. *Álítóulak fírhe ment, oszt nem let csalággya. Ö:* *dajka~, méh~, tartalék~, tenyész~.*

családi mn *Családi tánc*: a menyasszonytáncot követő tánc, melyet az örömapák és örömanyák kezdik lassúval, majd a rokon fiúk és lányok folytatják frissel.

családos ~ fn (Több) gyermeke van.

családosodik Ö: *meg~.*

családtalan csaláttalan mn Gyermeke-tlen.

csalán ~, csalánt, csilán, csilánt, cselán fn *Megvákta a csalántot a kispujkának. Km:* *Csalámba nem üt a ménkü/menkü*: hitvány v. talpraesett emberrel nem szokott szerencsétlenség történni. *Csalámba nem csab bele a ménkü*: ua. **Ö:** *árva~.*

csalánlevél csalántlevél fn **Nr:** *A csalántlevélből főüzöd gyógyteja zőüdon vagy egiszíbe szárítva, vesetisztító. Zőüdom meg re-*

homa, reoma ellen, de szárástul mek kel csapni a térgyit, könyökit, ott ahun fáj.

csalánt l. csalán

csalánzsák ~ fn Csalánrostból készült, durva szövésű széles zsák. *A csalánzságból törekhordóú ponyvát is csináltak.*

csalatkozik Ö: *meg~.*

csalavári ~ mn Szeles, kapkodó.

csalé ~ msz/fn/mn **I. msz** (Jármos szarvasmarha terelésére:) jobbra! **II. fn 1.** A jobb oldalra befogott ökör v. tehén. **2.** A bal oldalra befogott szarvasmarha. *A csalé balfelől vóút mind, ha nígy vaty hat vóúd befogva is.* **3.** *Csaléra áll a kalap*: ferdén áll, félre van csapva. **III. mn** Ferdén álló. *Csalé kalapja van. Sz:* *Csalé, hajszt! Ára mícc/menny, amēre akarsz: (tréf) mehetsz, ahova a szemeddel látsz.*

csalékony csalikony mn **1.** Csalóka. *Csalikony az időü, ha jóü időü van, oszt hamar roszt fordul. 2. Csalós. *A csalikony ember az, aki csal valakitül.**

csalés csális, csellis fn Bal oldali ökör.

csalétek csalítek fn (Vadászok nyelvén:) ragadozók bevetésére szolgáló étek.

csalfákkodik ~ i Kacérkodik, kikapósan viselkedik. *A jány ~ evvel is, avval is.*

csali¹ Ö: *be~.*

csali² ~ fn Csalétek.

csalikacsa ~ fn Gumiból, fából stb. készült kacsafigura, amelyet vadkacsavadászat-on a tóra helyeznek ki.

csalimadár ~ fn T-alakú fára kikötött v. kosárban kihelyezett bagoly, melyet a ragadozómadarak igyekeznek megkaparintani, eközben lelövik őket.

csalimpál ~ i Kalimpál, csapkod.

csalingál ~ i Ténfereg, ide-oda járkál.

csalisíp ~ fn Sívító hangú síp, amellyel a vadat a vadász elé csalják.

csalít ~ fn Bokros, cserjés erdő.

csalitos ~ mn/fn **I. mn** Bokros, cserjés (erdő). *Csalitos erdőü*: ua. **II. fn** Bokros, cserjés erdő. *A csalitozsba kökimbokor, gelegonya-bokor van a fák köszt, mek kecskerágóü.*

csalogató *csalogatóy* fn A madárfogó kalitka középső része, melybe madarat zárnak, hogy hívogassa társait. **Ö:** *raj~*.

csalópipa *csalópipa* fn Makrapipa.

csámbojog l. **csámborog**

csámbókos *csámbókos* mn Bolond, nem normális.

csámborog ~, *csámbojog* i Ténferegve csatangol, kóborol, kószál, csavarog. **Ö:** *el~*.

csámcsogó *csámcsogóy* mn (tréf) Száj. **Sz:** *Fog be a csámcsogódat!:* hallgass!

csámesz ~ fn **1.** (Széna, szalma v. gabona vontatására használt) két- v. négykerekű alacsony vontatószekér. **2.** *Csámesz lábú:* csámpás, gacsos lábú.

csámpás ~ mn Félszeg, ügyetlen.

csámpásodik **Ö:** *el~*.

csámpázik ~ i Csámpásan megy.

csámpolyog **Ö:** *el~*.

csanak ~ fn Fából való nyeles vízmerő edény. **Ö:** *ivó~*.

csángó *csángóy* mn/fn **I.** mn Bolondos, hóbortos. **II.** fn Ügyetlen kisgyerek.

csángurdi ~ mn **1.** Féleszü, bolondos. **2.** Kancsal.

csánk ~ fn **1.** Szarvasmarha, ló, juh, ill. sertés hátsó lábának hajlása. *A lúnál az vóyt a jóy, ha a ~ja közepes hosszúságú vóyt.* **2.** Láb. **Sz:** *Egye meg a fene a ~odat!:* (szitok:) egye meg a fene a lábadat!

csap¹ ~ i **1.** Tetéztet vékáról a szemet csapófával lesimitja. **2.** (Füvet, gázt) gyorsan vág. **3.** (Jószágot v. hova) hajt, kicsap, és ott hagyja legelni. **4.** *Ösvényt ~:* ösvényt tapos, gyalogutat vág. **5.** (Gubásmesterségben:) a gyapjút a csapókészülék bél- v. zsineghúrjának pattanó csapásai által feldolgozásra alkalmassá veri, finommá és tisztává teszi. **6.** Gyapjú fonásakor a megsodort beldarabot egy gyors mozdulattal feltekeri az orsóra, csapja. **7.** A guba szabására, varrására, ill. az anyag elkészítésére vonatkozó összes munkálatot elvégzi. **8.** (Fazekas) a korongolás kezdetén nagy lendülettel a korongtányér közepére dobja az agyagdarabot. **Ö:** *át~, be~, bele~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, oda~, széjjel~*.

csap² ~ fn **1.** Szőlőtőkén, gyümölcsfán termésre hagyott, visszametszett vessző. *A ~ arasznyira, lekfejeb négy-öt szemre lemeccet szőlőlővessző, amin az új hajtások sarjadnak.* *Csapa mecc:* szőlőt úgy metsz, hogy bizonyos számú szemet hagy meg a vesszőn. *Rövit ~:* a szőlőtőkén rövidre metszett szőlővessző, amelyen új hajtások sarjadnak. *A kövidinkát aszt rövics ~ra kel mecceni, három-négy szemre, mer esz terem a rövics ~on is.* **2.** (Rézművesmesterségben:) az öntőszekrény falaiban lévő kis fémrudak, melyeknek segítségével a két fele összeerősíthető. **3.** Szappanból faragott pálcika, amelyet a kisgyermek fenekébe dugnak, és megforgatnak benne, ha szorulása van, hogy a széklete meginduljon. **Sz:** *Rísze, mint a ~:* tökrészeg. *Othaty ~ot, papot:* hirtelen távozik. **Ö:** *bél~, biztosító~, cser~, hüvelyk~, küllő~*.

csáp ~ fn A csiga tapogatója.

csapa ~ fn Az a hely, ahol a vad a takarásból kimegy; vadváltó. **Ö:** *vér~*.

csapárium ~ fn (rég) (Népi gyógyszer-névként:) nitrum purum.

csapás¹ ~ fn **1.** Kaszavágás. **2.** (Szűrkesztésnél:) a kifésült gyapjú tisztítása és finomítása fonás előtt a csapókészülék segítségével oly módon, hogy a kifésített hűrt v. madzagot lazára engedve belecsapják a tisztítandó gyapjúhalmazba, így a nehezebb gyapjú alulra, a könnyebb, jó minőségű felülre kerül. **3.** A guba szőrének körömpővel való felkaparása. **4.** (Gubacsapóknál:) a megsodort beldarab orsóra való föltekerése fonás közben. **Sz:** *Két legyet üt ecs ~ra:* egyszerre két dolgot intéz el, kettős célt ér el. *Az Isten ~nak attá nekem eszt a ronty köjköt:* (anya mondja rossz gyerekről). **Ö:** *el~, ideg~, isten~, mennykő~*.

csapás² ~ fn **1.** Keskenyebb kitaposott út. **2.** Legelőre vezető szélesebb út. **Ö:** *marha~*.

csapása **Ö:** *isten~*.

csapat¹ **Ö:** *fel~, meg~*.

csapat² ~ fn **1.** Személyek vmilyen tekintetben összetartozó csoportja. *Ecs csapad gye- rek.* **2.** Legelő állatok kisebb csoportja. **3.**

⟨Jelzői használatban gubacsapók szókincsében:⟩ *csapad gyapjú*: a nyersanyag egy bizonyos mennyisége. *Csapad guba*: a gubának bizonyos, számmal nem jelölhető mennyisége. **Ö**: *canga~*, *cséplő~*.

csapatás ~ fn A guba vízzel való veretése a kallóban a szövet összesűrítése, ványolása végett.

csapáz ~ i Nyom és szag után vadat keres. *A kutya az ~ott a nyúl után a tanyavilágba, míg nem szigorították meg a koloncot, vagy leliütte a vadőjűt.*

csapázó **Ö**: *vér~*.

csapda **Ö**: *légy~*, *patkány~*.

csapkod ~ i 1. ⟨Eső⟩ ritka, nagy cseppekben esni kezd. 2. ⟨Lekvár⟩ ismételtlen kicsapódik, kifröccsen az edényből. *Az a forróú lekvármassza is pötyög, hát így ~.* **Ö**: *meg~*, *rá~*, *széjjel~*.

csaplár ~ fn (rég) Csárda, kocsmá férfi italmérője, gyakran tulajdonosa.

csaplárné ~ fn (rég) A csaplár felesége.

csapláros ~ fn (rég) Kocsmáros. *Rígen nem asz monták, hoty kocsmáros, hanem ~.*

csaplárosné ~ fn 1. A csapláros felesége. 2. Női csapos.

csaplyuk *csapjuk* fn Fúrott lyuk a hordón, ahová a csapot illesztik.

csapó *csapó* fn 1. Szűr- v. gubaposztó készítésével foglalkozó iparos. 2. Aratáskor a kasza nyelére erősített egy v. két hajlított vessző, amely a levágott gabona egyenletes dőlését biztosítja. 3. Az ostornak kenderből, rafiából v. lószőrből font vége, suhogója, amely csattanó hangot ad. 4. Ostorszerű eszköz, mellyel a csigázás nevű gyermekjátékban a csigát perdítik. 5. Légycsapó. 6. Ostorcsapó. 7. A madárfogó kalitka lecsapódó tetejének húzómadzaggal ellátott része. 8. ⟨Olykor jégen is játszott⟩ csoportos gyermekjáték, melynek résztvevői hosszú sorban öszszefogóznak, az elöl állók megforgatják a sort, mire a sor végén levők messzire kicsapódnak; ostorcsapó. *A jegen is jáccották a csapóút, ostorcsapóút. Nyóuc-tíz gyerek jáccotta általában, a kicsit tettik a vígire.* **Ö**: *csipi~*, *guba~*, *kasza~*, *ostor~*, *szűr~*, *tű~*.

csapóbőr *csapóbűr* fn ⟨Csapókészülék részeként:⟩ olyan vastagabb bőrdarab, amellyel az ideget megfeszítve és aztán elengedve a gyapjút csapják.

csapódik *csapóúdik* i ⟨Lekvár⟩ kifröccsen az edényből. *Ha nagyobb a tűz, akkor csapóúdik a szilva, kicsapóúdik az üzsbül, pötyög.* **Ö**: *be~*.

csapófa *csapóúfa* fn 1. A gabonával, liszttel teli véka fölőslégének lecsapására, lehúzására való lapos fadarab. 2. Aratáskor a kaszára szerelt erős, hajlított vessző, amely a gabona egy irányba dőlését biztosítja. 3. ⟨Főként a szekér megemeléséhez használt⟩ emelőrud. *Monták rígen aszt is, ha az öreg ember már nem nagyon tudot felülni, csapóúfát az öreg alá.*

csapóföld *csapóúföld* fn A szűrposztó felerítésére használt anyag.

csapókalitka *csapóúkalicka* fn Madár élve elfogására való kalitka, melynek kipeckelhető teteje v. oldala a madár érintésére lecsapódik, és az fogva marad.

csapókanál *csapóúkanál* fn ⟨Rézművesmesterségben:⟩ az öntőszekrénybe mintázásnál a homok egyenletessé tételére, simítására használt kisebb méretű fémkanál.

csapókés *csapóúkés* fn ⟨Főleg csontos, porcos húsok vágására, darabolására használt⟩ széles, erős és vastag pengéjű acél kéziszerszám.

csapókészülék *csapóúkészülék* fn ⟨Guba, szűr csapására használt⟩ rugalmas fából és szárított juhbélből készült nyílforma szerkezet.

csapol **Ö**: *be~*, *meg~*.

csápol ~ i 1. ⟨Vmivel, pl. ostorral v egyéb tárggyal, kézzel, jószág a farkával, fejével⟩ csapkod, hadonászik. *A tehén a fejével ~t az idegen emberre, amék hamisab vóút.* 2. (tréf) ⟨Csipkeverő⟩ fonás közben hosszabbra engedi az egyik orsópárt, távolabb kitűz, majd a tűt bezárja. 3. Néptáncos veri a csizmaszárat.

csapóláda *csapóúláda* fn ⟨Madárfogáshoz használt⟩ kisebb láda.

csapolás **Ö**: *gyanta~*.

csapoléc *csapóléc* fn Gabonával, lisztrel teli véka fölőslégének lecsapására, lehúzására való lécdarab.

csapólegény *csapólegény* fn (rég) <Gubacsapóknál:> az inasévek után az ötéves legényidejét töltő fiatal férfi.

csapómadzag *csapómadzag* fn Erős madzag, amellyel a csapót a kaszára erősítik. *A csapómadzag, ami fejül van a kaszánál, a csapóvesszőt erősítik vele a kaszára. Jóv erőt kenderből van.*

csapómester *csapómester* fn (rég) Gubacsapómester.

csapómesterlegény *csapómesterlegény* fn (rég) Csapólegény.

csapos¹ ~ fn **1.** Kocsmában v. csapszékben meghatározott évi bérért v. konvencióért alkalmazott borkimérő. **2.** *Csapos fenék:* csaplyukkal ellátott hordófenék.

csapos² **Ö:** váltó~.

csapós *csapós* mn **1.** Színültig, de nem tetézve megtöltött, csapófával lesimított (mérőedény). **2.** *Csapós eső:* nagy erővel, ferdén zúduló eső. *A csapós esőt montág görbe esőnek is, mert a szél fújta, hajtotta az esőt.*

csapósan *csapóson* hsz Tele, de nem tetézve. *Csapóson mérte a víkával a termint.*

csapospult ~ fn Söntéspult.

csapóst *csapóst* hsz (rég) Csapósan. *Csapóst van a víka.*

csapószíj *csapószíj* fn <Az ostor részeként:> kb. 1 m hosszú, marhabőrből készült szíj.

csapószövőszék *csapószövőszék* fn A csapó munkaeszköze, amellyel a szűrposztót készítette.

csapótartó *csapótartó* fn Az ostor nyélteként levő szíj, melyen egy-két tartalék csapó van.

csapott in **1.** *Csapod gypjú:* a csapókészülék segítségével megmunkált gypjú. **2.** *Csapot farú:* **a)** beesett farú, lecsüngő keresztcsontú (jószág). **b)** tűzfalal csak az utca felőli részen rendelkező (épület). **3.** *Csapod bornyú:* rúgott borjú. *Csapod bornyú, úgy nevezik, amék mán nem szopta az anyját.*

csapótű *csapótű* fn Az ostor csapószíjának végén levő keskeny, rövid bőrcsik, amely ütésekor megcsípi az állat bőrét; tücsapó.

Csapó utcai mn *Csapó uccaji pipa:* karcú, vörös színű pipa, feje gömbölydeden megy át a nyakba.

csapóvessző *csapóvessző* fn Aratáskor a kaszára csapóként szerelt vessző, amely a levágott gabona egyenletes dőlését biztosítja.

csapózás *csapózás* fn <Hortobágyi pásztorjáték.> **Nr:** Az egyik pásztor karikása csapójával beleüt a másik kitarított kezébe. A játéknak lóhátról játszott változata is van.

csapszék ~ fn Kocsmá, ahol nem lehet leülni.

csapzott *csabzott* mn Összegubancolózott szálú, nehezen fészülhető <szőrmésbőr>. *Ha csabzott vaty koloncos a birka szőjre szükséges a kikartácsolás. Ö: össze~.*

csára ~ msz <Ígás szarvasmarha irányítására:> jobbra! **Sz:** *Az eggyik ~, másik hajszra!* —.

csárdás¹ ~ fn Olyan személy, akinek csárdája, kocsmája van.

csárdás² ~ mn <Féleg a népköltészetben leginkább nőre, olykor állatra v. tárgyra vonatkoztatva is:> csinos, jó állású, szemrevaló. *Csárdás asszony:* csinos, jó állású asszony. *Csárdás öltözet:* csinos, de nem cicomás ruha. *Csárdás kalap:* félreCAPOTT, pörge kalap.

csás ~ fn **1.** A bal oldalra befogott ökör v. ló. *A ~ ökör jobbra fordul* **2.** A jobbra befogott szarvasmarha. *A ~ jof felől vőud befogva, de bára fordút.*

császargyökér ~ fn <Népi gyógynövény:> medvetalp [Heracleum].

császárszakáll ~ fn Oldalszakáll.

császkál ~ i Lassan, csoszogva jár. **Ö:** *be~, el~.*

csaszla l. **saszla**

csaszlalugas l. **saszlalugas**

csat **Ö:** *csatlás~, húzó~, szaru~, szűr~.*

csatak ~ fn Lucsok, sár, locspocs.

csatakos ~ mn Híg sártól piszkos, vizes.

csatarál *csatorál* i **1.** Sokat beszél, fecseg. **2.** <Főként nő> veszekszik, kiabál, nyelvel. *Aki gyorsan tudod beszélni mek haragos vőut, āra*

montuk, hocs csatorál, csatorázik. **3.** ⟨Tyúk⟩ kárál.

csatarázik *csatorázik* i Csatarál.

csatázik ~ i Veszekszik, lármázik.

csatít ~ i ⟨Főként nő⟩ lármázva veszekszik, kiabál.

csatítós *csatítós* mn ⟨Főként nőre vonatkoztatva:⟩ veszekedős, kiabálós, szájas.

csatkos ~ mn Lucskos, sáros.

csatlás ~ fn A szekér tengelyét és a felhérc végét összekötő, fellépőül is szolgáló, a közepe táján meggörbített vaspálca.

csatláscsat ~ fn A hámfá közepén levő vasalás, amelyhez a hámfakarika van erősítve.

csatláspálca *csatláspáca* fn Csatlás.

csatló *csatló* fn Csatlás. *A fellépőit az elsőit is meg a háccsót is montuk csatlónak.*

csatlófa *csatlóufa* fn A megrakott szekér derékkötő láncának a megfeszítésére való káró.

csatlólánc *csatlóulánc* fn A lógós lovaknak a kocsihoz kötésére való hosszú lánc.

csatlós *csatlós* mn/fn **I.** mn *Csatlós ló:* lógós ló. **II.** fn Azon két vaspálca közül egy, amelyek a felhércet a rúdszárnnyal összekötik.

csatol **Ö:** *rá~.*

csatolásos **Ö:** *vissza~.*

csatorál l. **csatarál**

csatos ~, *csattos* mn *Csattozs darab:* ⟨lőszerszám részeként:⟩ olyan szíjdarab, amelyen csat van. *Csatos cipőj:* csattal záródó felső részű cipő.

csatpecsek ~ fn A csatnak a lyukon átbúj-tatható rögzítő tüje.

csatrang ~ fn A legkisebb kolompfajta, pergésszerű hangja van. **Nr:** A csatrangot v. az állat jelölésére használták, v. a terelőkutya nyakába akasztották, s ez segített a terelésben.

csatrangol ~ i ⟨Főként gyermek⟩ csatangel, tekereg, csavarog.

csatrangos ~ mn Pizskos, sáros, lucskos.

csattan ~ i ⟨Fazekasmesterségben:⟩ cse-repedény a kemence belsejében hideg levegő hatására széttörik. **Km:** *Vigin* ~ az ostor: az nevet igazán, aki utoljára nevet. **Ö:** *ki~, meg~.*

csattog ~ i Ostorral cserdít, pattogtat. *A csordás reggel ~ott.* **Ö:** *csörög~, fel~.*

csattogó *csattogó* fn **1.** Csizmából készített papucs. **2.** Szikikáka. *A csattogó ojan növény, améknék elpattan a makháza, ha hozzáírnek.*

csattogtat **Ö:** *meg~.*

csattogzik **Ö:** *fel~.*

csáva ~ fn **1.** A vetőbúza áztatásához használt rézgálic oldat. *A vetőbúzád zságba bemártották este a kikköves lébe, a ~ba, csávászták a másnapi vetnivalóut.* **2.** Moslék. **3.** ⟨Tímármesterségben:⟩ bőr kezelésére használt meszes oldat. **4.** ⟨Kétfestőknél:⟩ színezékcsoport, az indigó redukálószer. *Hidek ~: az indigó oldata lúgos, redukáló közegben.* **Sz:** *Benne van a ~ba:* bajban van. *Kihúzza a ~búl:* kihúzza a bajból. **Ö:** *bőr~, hideg~, indigó~, korpa~.*

csávafestés *csávafestis* fn A kelme hideg csávában való mártogatása.

csáválé ~ fn Csávázólé.

csavar¹ ~ i **1.** Sodor(int). *Ezelőud divat vóut, dóuzni vóut, abba vóut cigarettaapir, osz csavarta, mert óucsóubban jót ki, mintha kisz cigarettát vet vóuna.* **2.** ⟨Csipkeverő⟩ egymásra hajtja a két orsópár orsóit, külön-külön jobbról balra. **Ö:** *be~, el~.*

csavar² **Ö:** *ekefej~.*

csavarás ~ fn **1.** Kígyó alakú szalmatekeres, amely az istállóban a lovak állásai és az ezek mögötti tér választóvonalán húzódik végig. **2.** ⟨Szalmakazal lekötésére való⟩ szalmából csavart kötél.

csavarékos *csavarikos* mn *Csavarikos eszű:* csavaros eszű. *A csavarikos eszű hun-cut, ügyes, a jék hátán is megil.*

csavarfogó *csavarfogó* fn Csavarok megfogására, meghúzására szolgáló szer-szám.

csavargat ~ i ⟨Pásztor⟩ úgy legeltet, hogy csak kis helyen terelgeti a ménest v. gulyát.

csavarít **Ö:** *csivirit~.*

csavároz ~ i ⟨Lekváros üveget⟩ menetes fedéllel lezár. *Ha tehetem, akkor fehér ruhával kötöm le az üveget, nem celofánnal vagy nem ~om.*

csavart in *Csavart vesszőj*: <kosárfonásban> a hossz tengelye körül megforgatott vessző.

csavarvetés *csavarvetés* fn A csipkeverés egyik alapmotívuma, egészverések sorozatából áll.

csávásdézsa *csávásdízsa* fn Mosléktartó edény.

csáváshordó *csáváshordó* fn Mosléktartó hordó.

csávásvedér *csávásveder*, ~ fn Moslékosvödör. *A csávásvederrel mertik ki a dízsábul a moslíkot, és evvel vittik a díznőnek.*

csáváz ~ i **1.** Elvetendő magot rézgálic oldatban fertőtleníti. *Az üszög ellen ~ni kellett.* **2.** <Tímár> bőrt meszes oldattal kezel.

csávázás ~ fn **1.** Az elvetendő mag fertőtlenítése. **2.** <Tímármesterségben> bőrnek meszes oldattal történő kezelése. **Ö:** *mag~.*

csávázólé *csávázólé* fn <Szörmekikészítésnél> csávázásra használt vegyszer. *A bőrök ezután a csávázólébe kerülnek ahon a rajta található zsírok feloldódnak.*

csaviszka ~ fn **1.** Hitvány, rossz bor, löre. **2.** <Ételre vonatkoztatva> kotyvalék.

csávó *csávó* fn Vályogvetéssel, tapasztással foglalkozó cigány. *A csávó vajúgvetőjük tapasztós cigány vőut, a tanyákat jártak tapasztani sorba.*

cseber ~ fn **1.** <Főleg víztárolásra használt> nagyobb dézsaszerű faedény. *A ~be a bor nem melegedett meg.* **2.** Nagyméretű favödör. *A hortobágyi gujakútnál ~ vőut, én látam szememmel is a csebet.* **3.** <Régi úrmértékként> vmiből annyi, amennyi egy ilyen edénybe belefér. **4.** Fonálfehérítéshez, csergefestéshez, ill. bőrkikészítéshez használt hasonló edény. **5.** <Közműveseknél> a habarcsfelvonóval alkalmazott henger alakú kb. 100–150 literes tartály. **Sz:** *Esik, mintha ~bül öntenék:* nagyon esik. *Cseberbül vederbe:* egyik bajból (v. kellemetlen helyzetből) a másikba jut. *Ez onnan ered, hogy mikor már kevés vőut a ~ ajján, akkor beleöntötték a vizet vagy a cserlét a vederbe.* **Nr:** *“Hortobágyi gujáslegény, gujakúdba eset szegény. Szomjan ma-*

ratt a gujája, megittatta a babája. Megittatná, de nem meri, mert a ~ nehéz neki.” (Nd.)

cseberbelépő *cseberbelépő* fn Hibás járású ló, amelyik a hátulsó lábát a kelleténél jobban emeli.

csebogár ~ fn Cserebogár. **Nr:** *Csebogár, ~, sárga ~!* (Nd.)

csecs ~ fn **1.** A tőgy elvékonyodó vége. **2.** Női mell. *Odaaggya a ~it:* <csecsemőt> szoptat. **3.** A vizeskorsó fülének felső részén levő szopóka. **Sz:** *Kiesett a ~ a szájából:* vmi jótól elesett. *Nacs ~ eset ki a szájából:* ua.

csecsbimbó *csecsbimbó* fn Női mellbimbó.

csecsebimbója *csecsebimbója* fn Csecsbimbó.

csecsemőszáradás *csecsemőszáradás* fn (rég) Vízvesztéssel járó betegség.

csecsemőszárazság *csecsemőszárazság* fn (rég) Csecsemőszáradás.

csecserész ~, *csöcsörész* i <Férfi> nő mellett fogdossa.

csecseréz *csicseréz* i Csecserész.

csecses ~ mn Fejlett mellű <nő>.

csecsesbádóg *csecsesbádóg* fn Kb. 8 liter űrtartalmú bádoglemezből való edény, fülén szopókával.

csecses-faros ~ mn Nagy mellű, széles csipőjű <nő>. *A naty hátúsó farú nőre mon-tuk, hoty ~.*

csecseskorsó *csecseskorsó* fn Szűk nyakú, szopókás fülű cserépkorsó.

csecsfog ~ fn Tejfog. *A kizsgyerek azír nyűgös, mert jön a ~a.*

csecsrák ~ fn Emlőrák.

csecs szívó *csecs szívó* fn A női mellből a tejet kiszívó gumiszerű eszköz. *A csecs szívó valami gumizs dolog, feltették a csecsbimbóra, oszt szítja a gumi.*

csecs szopó *csecs szopó* fn Csecsemő.

csecstej *csecstej* fn **1.** Anyatej. **2.** A tehén ellése utáni első rocska tej, fecstej. *A ~et kifejtik, oszt megittatták a tehénnel.*

csecsű Ö: *juh~, kecske~.*

csecsvaj ~ fn (rég) <Népi gyógyszernév-ként> Ungeuntum emolliens.

csehül ~ hsz Rosszul. **Sz:** *Csehül áll a színája:* rosszul áll a dolga, rosszul megy a sora.

csekély csekéj mn **1.** Kicsi. *Csekéj a búza feje, kicsire nőött.* **2.** Ritka (vetés). *Az idén csekéjen köült a vetés, ritkára köült, nem jól köült.*

csel-csal ~, *csél-csal* i Ravaszodik, huncutkodik. *Csél-csal ahon tud.*

cselán l. **csalán**

cseléd ~ fn **1.** Családtag, főként gyermek. **2.** Vkihez elszegődött alkalmazott, bérmunkás. *Belső ~:* olyan (női) alkalmazott, aki a háztartási teendőket ellátja, ill. annak ellátásában segít a gazdaasszonynak. *Külső ~:* olyan férfi alkalmazott, aki a gazdaság körüli teendőket ellátja, ill. a gazdának segít annak ellátásában. *Kommencijóus ~:* megegyezés szerinti természetbeni járandóságot kapó mezőgazdasági munkás. **3.** Feleség, szerető. **Km:** *Cselédnek, kutyának kinn a heje:* a cselédet ne hagyd a házban lebzselni. **Ö:** *apró~, fehér~, kis~, nő~, vászon~.*

cselédfiú cselétfjú fn Háznál szolgáló fiú.

cselédház cselétház fn (rég) Cselédlakásul szolgáló ház. *A ~ ahon a családos cseléd lakott, a tanyaudvaron hejeshkedett el, de nem a tanyával egybe. Uraságnál sok cselétház vóut, a komencijóusok laktak benne, járt nekik.*

cselédlakás ~ fn (rég) Mezőgazdasági cseléd lakása.

cselédpiac cselétpiac fn (rég) Cselédek, napszámosok gyülekező helye, ahol munkára felfogadták őket. *Cselédet a cselétpiacon lehetett fogadni.*

cselédség cseléccsíg fn Együtt szolgáló cselédek összessége.

cseléfendi ~ mn Csintalan, rakoncátlan (gyerek).

cselleng ~ i Csak itt-ott van néhány vmi-ből. *Csak emitt-amot van körte a fán, csak ~.* **Ö:** *el~.*

csellís l. **csálás**

cselő cselőü fn *Cselőüre áll a bajusza:* egyik ága fölfelé, a másik lefelé áll.

csemege ~ fn **1.** Nyalánkságból fogyasztott finom ételféle. **2.** Gyümölcs. **3.** Csemege-szőlő.

csemegefalat ~ fn A legjobb ízű falat. *A mellehúsa vóut a ~ a csirkén.*

csemegéskert csemegiskert fn Gyümölcsöskert.

csemegézik csemegízik i Csemegét fogyaszt. *A mihek a betet cukorporból jóut csemegísztek.*

csemete ~ fn Magról kelt fiatal fásszárú növény. *Főüdlabdás ~:* edényben nevelt csemete, amelyet az edényben levő földdel együtt ültetnek el. *Burkold gyökíretü ~:* ua. *Csupaz gyökíretü ~:* földlabda nélkül ültetendő csemete. *Karóügyökerü ~:* egyenes, kevésbé elágazó gyökerű csemete.

csemetekert ~ fn Kertszerű terület, ahol szakemberek magról termesztik a fákat.

csemetés csemetis fn Az a terület, ahol magról termesztik a fákat; csemetekert.

csemeteültető csemeteültetőü mn/fn **I.** mn Csemeteültetést végző. *Csemeteültetőü gép:* a facsemeték kiültetésére szolgáló, kerekeken mozgó gép. **II.** fn Csemeteültetést végző erdőmunkás.

csempe ~ mn Csorba, görbe száj. *Még ismertem is egygy embert a Hortobágyon, aki ~ szájú vóut, kicsit sejpítve tudod beszílni.*

csendes ~ mn/fn **I.** mn **1.** Jó ízű, de kevésbé erős és szagos (pálinka). *A jóü pájinka asz ~, simulikony.* **2.** *Csendes tűz:* lassan égő tűz. *A ~ tűz nem lobogva íg, hanem szíp ~en.* **3.** *Csendes nóta:* lassú nóta, hallgató nóta. **4.** *Csendes a keze:* (mesterember) nem termett rá a mesterségére, ügyetlen. *Minden mestersígbe kerüt, aki nem termet rá a mestersígre, ~ vóut a keze.* **5.** *Csendes időü:* jó idő. **II.** fn A csárdás lassúbb változata, ill. annak csak a lassú része. **Sz:** *Tegyük el a ~t!:* feküdjünk le! *Húzza a ~t:* mélyen alszik.

csendesedik ~ i **1.** (Vki, vmi, ill. vkinek, vminek a hangja, zaja) csendesebbé válik, halkul. **2.** (Méh füstölés miatt) elpusztul. *A füstölés után az egisz kas csendesedett.* **Ö:** *meg~.*

csendesül **Ö:** *le~.*

csendít ~ i Könnyít. *Csendiccsünk rajta:* (pl. sok húsos étel után) együnk vmi könnyebbet.

csendül ~ i Csendesedik. *Csendül az eső~ vagy a szél, elcsencsendesedik.* **Ö:** *le~, meg~.*

csenevész *csenevész* mn Satnya.

csenevészesedik **Ö:** *el~.*

csenget **Ö:** *ki~.*

csengettyűhúzó *csengettyűhúzó* fn (A személyzet hívására szolgáló) selyemzsinórnak a végére tett díszes fogantyú.

csengő *csengő* fn **Nr:** A Debreceni Kollégiumban szokás volt az iskolacsengőt ballagáskor feldíszíteni, pl. kolbással, szalonnával, itallal, ill. virágkoszorúval, szalagokkal. **Ö:** *bőrös~.*

csengőolaj *csengőolaj* fn Beléndekből készült olaj, amelyet orvossággént fülfájás ellen használnak.

csengőöntő *csengőöntő* fn (Vándorcigányok, ill. sárgarézművesek által üzött mesesterség.)

csengős *csengős* mn Csengővel ellátott (lószerszám). *Osztán mentünk a lakadalomba csengős lúval mek kisallangozot szerszámmal.*

csengővirág *csengővirág* fn **1.** (Harangvirágfajta.) *A csengővirág kik színű mezeji virág, a virágja csengőszerű, erdői szilint terem, most vidett.* **2.** Villás boglárka.

csengőzsinór *csengőzsinór* fn (Paszmányos által készített) díszes bojtban végződő zsinór, csengettyűzsinór.

csép *csíp* fn **1.** Hosszú nyélből és ehhez szíjjal hozzákapsolt rövidebb fából, a hadaróból álló kézi cséplőeszköz. *A gépes világ előült evvel vertik a paszujt, kölest vagy a szegínyeb gazda egy őürlisre valóut is kicsípelt vele.* **2.** (Szövőszék tartozékaként:) cséppálca.

csepegő *csepegő* fn **1.** A háztető kinyúló széle, eresze. *Tuttuk tizenkét óyra, mán a csepegőünél van a nap, a dili óudalon levő csepegőünél.* **2.** Az eresz alatti földszáv, árok-szerű mélyedés, ahová az esővíz csorog.

csepegtet *csepegtet* i **1.** (Tehén tögyéből) tejet cseppenként kifej. *Utóujára csepek-*

tettyük, csepektetni kell, mert utóujára jön a tejfel. **2.** Cseppenként hullat. *A bal kezüingbe vóut a kenyírszelet, arra úty csöpöktettük a zsírt.* **Ö:** *bele~, meg~.*

csepegtető **Ö:** *gomolya~.*

csépel *csípel* i **1.** (Szemtermést) növényből cséplőgéppel kiver. *Na, elmentünk a tesviremekhe, hogy na, csíplis van, csípelnek.* **2.** (Hüvelyes babot) cséphadaróval kiver. **Ö:** *el~, ki~, meg~.*

csepellérez/ik ~ i Apránként elhord, elkölt vmit. **Ö:** *el~.*

csepelléreződik **Ö:** *el~.*

csepereg ~ i (Eső) szítál, permetez. *Mán megint ~, hun esik, hun megáll.*

csepesz l. **cseplesz**

csepeszháj l. **csepleszháj**

cséphadaró *csíphadaró* fn Kézi cséplésnél a cséplőbot végére szíjazott rúd. *Csíphadaróval verik ki a paszujt.* **Sz:** *Úgy jár a keze, mint a csíphadaró:* (munkában, verekedésben) gyors kezű.

cséplés *csíplis* fn Az a művelet, hogy vmit csépelnek, ill. ennek időszaka. *Mikor mek kezdődött a csíplis, akkor az asztagos felment, a géb beált a két asztak közzé.*

cseplesz ~, *csepesz* fn **1.** A hashártyának a gyomor alján kötényszerűen lecsüngő része. **2.** Hártyás, fodros háj a disznónak a hasi részén, a beleken és a szalonnán. *A disznóu belin, bendőjün lévő ritka háj a ~, csepleszháj. Ahoty kiburították a disznóut óudalra, abba van a ~.*

csepleszháj ~, *csepeszháj* fn Cseplesz.

cséplő *csíplő* fn **1.** A cséplést végző személy. **2.** Cséplőgép. *És aszt utóulag zságba töüttöttük, és mikor jött a csíplő, akkor felöntöttük.* **3.** Hosszú nyélből és ehhez szíjjal hozzákapsolt rövidebb fából álló kézi cséplőeszköz; csép. *Hozd ide csak a csíplőt!*

cséplőcsapat *csíplőcsapat* fn A cséplést végző munkásoknak általában 11 főből álló csoportja.

cséplőgép *csíplőgép* fn

cséplőgép-garnitúra *csíplőgép-garnitúra* fn A cséplőgép és a teljes felszerelése.

csepp ~ fn (Jelzőként:) nagyon kevés. *Tet rá ety csep kis cukrot.* **Sz:** *Csepp a tengerbe: elenyészően kevés.* **Ö:** *könny~.*

cséppálca *csíppálca* fn (Szövőszék részeként:) az a vékony rúd, amellyel a kifeszített fonál rétegeit elválasztják egymástól.

cseppen ~ i **Sz:** *Ha nem csordul/csurran, ~: ha nem is sok, de egy kevés haszon csak akad olykor.* **Ö:** *bele~, csorog~, le~, meg~.*

cseppent **Ö:** *meg~.*

cseppentő **Ö:** *fülbe~.*

cseppentőecset *cseppentőűecset* fn (Könyvkötészetben:) márványozáshoz használt cirokecset.

cseppség *csepség* fn Kisgyermek. *Még a gyermekek is, vőut ojan közöttük, hogy ijen csepségek összeáltak, osz táncoltak.*

csepű ~ fn **1.** Kender gerebenezésekor keletkező kóc. *Ami nem vőut jóy szálnak, az vőut a ~, a csepűből kötelet fontak meg maddzagot.* **2.** (Jelzőként:) kócos.

csepűrágó *csepűrágóy* mn (Főként nőre vonatkoztatva:) akadékoskodó, mindenben hibát kereső, szőrszálhasogató. *A csepűrágóy, aki mindenbe hibát lel, semmi se jóy neki.*

csepűtelegráf ~ fn Pletyka, pletykálkodás. *Ááá, eszt a ~on hallottam.*

cser ~ fn **1.** Cserfa. **2.** Szőlőtőkén egy évnél idősebb termővessző; csercsap. *Cserre mecc:* szőlőhajtást úgy metsz, hogy csercsap alakuljon ki. *Második évbe már ~re meccük, ami aszt jelenti, hogy ebből ami kihajtott, visszavesszük két-három szemre.* **3.** Cserlé. **Sz:** *Cserbe hagy:* nem segít a bajban.

cseranyag ~ fn (Szőrmekikészítésnél:) cser tartalmú anyag.

csercsap ~ fn (Szőlőtőkén) egy évnél idősebb termővessző. *A csemegecszőlőy ~on termelik.*

cserdít ~ i Ostorral csattant. **Ö:** *hozzá~, le~.*

cserdítőostor *cserdítőűostor* fn (Disznópásztorok által használt) rövid nyelvű, hosszú szíjú ostor, amellyel nagyot lehet cserdíteni.

csere **Ö:** *anya~, virág~.*

cserebere ~ fn **Sz:** *Cserebere fogadom, többet vissza nem adom:* (gyerekmondóka: a

csere megtörténte után mondja az, aki jobban jár.)

csereberél ~ i (Kis értékű tárgyat) cserélgget.

csereerdő *csereerdőy* fn Cserfákból álló erdő.

csereficsél ~ i Sokat beszél, fecseg.

csereg l. **csörög**

csereg-csattog l. **csörög-csattog**

cserélő **Ö:** *gazda~.*

cserény *cseriny* fn **1.** Nádból készített, hordozható építmény a pásztorok védelmére. **2.** Durva vászonból készült, léckeretes gyógy-növény szárító. *A Hortobágyon vőut ijen cseriny, ot sog győűgyűnőviny termet valamikor.*

cserép ~ fn **1.** Agyagból formált és kiégetett vékony falú termék, ill. ennek anyaga. **2.** (Kiszáradt földre vonatkozóan:) cserepes. **Sz:** *Cserép van a hástetűy:* olyan személy (főleg gyermek) van jelen, aki előtt nem ajánlatos vmit mondani. **Ö:** *béka~, csirke~, kalács~, kupás~.*

cserépbili *cserébbili* fn Cserépből készített éjjeliedény.

cserépbögre *cserébbögre* fn Agyagból égetett egyfűlű, hasas cserépedény. **Sz:** *Cserébbögre, cseréptál, ha eltörik se naty kár:* (nem nagy értékű tárgy eltörésekor mondják).

cserépcsupor ~ fn Kb. másfél literes, agyagból készített mázatlan cserépedény. *Cserépcsuporba tettük a lekvárt, meg ebbe altatták a tejet, abba is hevítettük ki a túróy.*

cserépedény *cserépediny* fn Agyagból kézzel v. korongolással kialakított, égetéssel szilárdra tett edény, amelyen a víz nem szivárog át.

cserepedik **Ö:** *ki~.*

cserepes ~ mn Megszáradt és emiatt kirepedezett (föld). *Rendesen akkor törtint, ha nagy esőy esett, és a víz ety kicsit megált, kiszáratt, ~ a főyűd.*

cserepesedik ~ i (Föld) megszárad, és emiatt kirepedezik. **Ö:** *meg~.*

cserepez/ik **Ö:** *be~.*

cserépfazék *cseréffazik* fn Agyagból égetett mázatlan fazék. *A cseréffazigba főyűstik a jó tőyűtöt káposztát a kemencébe.*

cserépfedél *cseréffedél* fn Cseréppel fedett háztető.

cserépfedő *cseréffedő* fn (Cserépből készített) cserépfazék befedésére használt fedő. *A cseréffedő a cseréffazikakra pászolt, agyagbúl ígettik, a fogója ety kizs gomb vőut.*

cserépfigura *cseréffigura* fn Agyagból égetett, embert, állatot stb. ábrázoló díztárgy.

cserépkanta ~ fn Cserépből készült víz-hordó edény.

cserépkorsó *cserépkorsó* fn Cserépből készült öblös, szűk nyakú tárolóedény. *A cserépkorsóba a friss vizet tartották.*

cserépmester ~ fn Fazekasmester.

cserépszilke ~ fn Széles szájú, öblös cserépedény. *A ~be tartottuk a szilvalekvárt.*

cseréptál ~ fn **Sz:** *Cseréptál, ha eltörik se naty kár:* (nem nagy értékű tárgy eltörésekor mondják).

cseréptányér *cseréptányér* fn

cseréptégla ~ fn Agyagból formált és kiégetett téglalap alapú egyenes hasáb.

cseres ~ mn/fn **I.** mn **1.** *Cseres erdő:* cserfaerdő. **2.** Cserhéjú (dinnye). **II.** fn Cserfaerdő. **Ö:** *öreg~.*

cseresanyag ~ fn (Nyersbőr cserzésére való) csersavas anyag. *Cseresanyaggal, cserzőanyaggal készítetik elő a bűrt a tímárok.*

cseresvessző *cseresvessző* fn (Szőlőművelésben:) a visszavágott, másodéves termővesszőn, vagyis a cseren nőtt, kérges héjú szőlővessző.

cseresznye **Ö:** *fekete~, keserű~, korai~.*

cseresznyeváz ~ fn **Sz:** *Ojam, mint ety ~:* rongyos, rosszul öltözött (nő).

cseresznyézik ~ i **Km:** *Nem jó urakkal ety tálbúl cseresznyézni, mer megbök a magjával:* a szegény ember jobb ha kerüli az urak társaságát, mert csak ráfizet a barátkozásra.

csereszörű *csereszörű* mn (Juh színének megnevezésére:) barnásvörös.

cserfel ~ i Nyelvel, pöröl. *Sokat ~ ez a menyecske.*

cserfes ~ mn **1.** (Nő, kislány) beszédes, fecsegő. *A sog beszidű, bübeszidű asszonyra*

montuk, hocs ~. **2.** Nyelves, veszekedős. **3.** Pletykálkodó.

cserge ~ fn Durva, vastag gyapjufonalból szőtt takaró. *A ~ a hosszú szőőrű birka gyapjújából vőut.*

cserget ~ i (Ostorral) csattogtat, pattogtat. *Rendesen a disznóknak ~tünk, hotyha nem āra ment, ahova akartuk.* **Ö:** *el~.*

csergetakaró *csergetakaró* fn Cserge. *Nekünk is vőut kécs csergetakaróunk, az egyik fekete, a másik fehér.*

csergetés *csergetés* fn Ostorpattogtatás. **Nr:** A fiatal pásztorok Debrecenben az utcákat járva hangos ostorpattogtatással, csergetéssel búcsúztatták az ővet.

cserhajú¹ ~ mn Világossárga hajú.

cserhajú² ~ mn *Cserhajú dinnye:* érdes, repedezett héjú, bő levű, ízletes sárgadinnyefajta.

cserjelevél ~ fn A tölgy avarja. *A ~ a tőtyfa levele, mikor lehull, mikor mán avar.*

cserjés ~ fn Kivágott erdőrészt, vágás.

cserkel ~ i **1.** (Fát) aprít. **2.** Vadat megközelít. **Ö:** *be~.*

cserkelés *cserkelés* fn A vad megközelítése. **Ö:** *be~.*

cserkelőösvény *cserkelőösvény* fn Kiepített és megtisztított ösvény, ahol hangtalanul lehet a vadat megközelíteni.

cserkész/ik *cserkészik* i Cserkel. **Ö:** *be~.*

cserkészösvény *cserkészösvény* fn Cserkelőösvény.

cserlé ~ fn (Tímármesterségben:) bőrök cserzésére való lé. *A bűr hat hónapig ált a ~be.*

csermál ~ i Lop, eltulajdonít vmit. **Ö:** *el~.*

cserpák ~ fn **1.** Fából faragott kis öblös vízmerítő bögre v. lapát. **2.** 4–5 literes, fogóval ellátott faedény, amelyet gabona meregetésére használnak. **3.** Hosszú nyelvű malteroskanál. **4.** Fogóval ellátott fejőedény. **Nr:** A fejéssel foglalatostkodó juhászt ezzel boszszantották: *Ujuju, a cserpágba szart a ju.*

cserreg ~ i (Szarka) csörgő hangot hallat.

cserregő *cserregő* fn Madarak elriasztására használt kézikereplő. *A cserregő fából*

vóút, madarakat ijezgettünk vele, furcsa hangot adott.

cservessző *cservesszőü* fn (Szőlőtökén) többéves termővessző.

cserzés *cserzés* i (Tímármesterségben) a bőr kikészítésének alapművelete. *A cserzés során a csávalehe cser tartalmú anyagot tesznek hozzá.*

cserzőlé *cserzőülé* fn Csertartalmú lé, amelyben áztatják, érlelik a bőrt.

cserzőkéreg *cserzőükéreg* fn Bőrcserzésre használt (tölgy)fakéreg.

csepsz ~ i **1.** (Könnyedén) érint, súrol. *Szerencsére a kés csak ~te a kezem.* **2.** Vékony szeletet vág. *Csepszil a kenyírből ety kicsit.* **Ö:** el~, meg~.

csepsze ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) a dagasztógépnek az a része, amelyben a tészta-massza van. **Ö:** festék~, kiöntő~, koma~, makk~.

csezés *csezís* fn **1.** Érintés. **2.** (Fogócska v. labdázás v. golyózás közben szokásos felkiáltás elemeként.) *Csezís, nem íris.*

cseznye ~ mn **1.** Csenevész, hitvány. *Gyerekre is monták, aki vikony vóút, nem vóút elíg elesége, hocs ~.* **2.** Elhanyagolt, piszkos. **3.** Lusta.

csetepaté ~, *csetépaté* fn Lármás veszekedés.

csetkaka ~ fn Kákaféle. *A ~ vizenyőüs hejen terem, fű mek sás van közte.*

csetkel ~ fn **1.** Vmely eszközzel csapkodva vág, darabol vmit. *Csetkejj ety kis fát a tűzre!* **2.** Kaszával, sarlóval csapdosva vág. *Csetkej mán ety kis füvet a kecskének meg a nyulaknak!* **Ö:** ki~.

csetlik-botlik *csetlig-botlik* i Botladozik. *Az öreg ember csetlig-botlik, mindig megakad a lába valamibe.*

csetres ~ mn **1.** Lucskos, sáros, piszkos. **2.** Mocskolódó, rágalmazó.

csettint ~ i Két ujjával csettenő hangot ad. *A vendík csak ~ett a pincérnek.*

cséve ~ fn (Paszományosoknál:) papírból préselt cső, amelyre a gépileg orsózott fonalat gombolyítják.

cséving ~ fn (Vendéglőben) meleg ételek tárolására, melegen tartására szolgáló, rézből v. rozsdamentes acélból készült, díszes, kettősfalú, fedővel ellátott, kerek v. ovális alakú többféle mélységben készített asztali tálaló edény, melynek a kettős fal közé betöltött vizet az alsó rész alatt meggyújtott gázlánggal lehet folyamatosan melegen tartani.

csevize ~ fn **1.** Savanyúvíz, ásványvíz. *A ~ savanyúvíz, Erdéjből hozták.* **2.** Rossz bor.

csi ~ msz (Rendsz. többször ismételve disznó, malac hívogatására.) *Csi, ~, ~ ity híjtuk a disznóút.*

csibe ~ fn/msz **I.** fn Tyúk, fogoly, fácán kicsinye. **II.** msz (Többször ismételve kiscsirke hívogatására.) **Ö:** kis~.

csibeindító *csibeindítóü* mn/fn **I.** mn A kiscsirke fejlődését segítő. *Csibeindítóü táp: csirketáp.* **II.** fn Csirketáp. *A kismalacok ritkán csibeindítóüt kapnak.*

csibeitató *csibeitatóü* fn Kiscsibék itatására használt mázatlan cserépedény.

csibi ~ msz (Többször ismételve kiscsirke hívogatására.) *A csirkét ity híjtuk: ~, ~, ~!*

csibuk ~ fn Kupak nélküli, zömök, hosszú szárú pipa.

csibukol ~ i Csibukot szív.

csibukpipa ~ fn Csibuk.

csicsa ~ mn (gyny) Aranyos, szép.

csicsás ~ mn (kül. gyny) Szép, csinos. *Kisgyereknek montuk, gyere rád adom eszt a ~ ruhát.*

csiccsant **Ö:** be~.

csicseri ~ fn Csicseriborsó.

csicseribab ~ fn Homoki bab. *A ~ a vagy-gya a babnak, gvenge minőüsig.*

csicsés ~, *csicsóús* mn (gyny) Szép, csinos.

csicsíja ~ msz (Többször ismételve, hal-kan kisgyermek altatására:) ~, ~, ~.

csicskás **Ö:** kis~.

csicsog ~ i (Vizes talaj, sár, víz v. vizes cipő járás közben) cuppogásszerű hangot ad. *Vizes talaj a talpunk alatt ~, rendesen ott, ahon fű van.*

csicsóka *csicsóyka* fn A napraforgóval rokon nyári takarmánynövény, ill. ennek ehető gyökérgumója. *Ahon nem terem semmi, eltelepítik a csicsóukát, és amikor elszaporodik, akkor a disznó nagyon jól telet rajta.* **Sz:** Szaporoggyatok, mint a csicsóyka! (lakodalomban az új párnak kívánják).

Csicsóné *Csicsóné* fn **Sz:** *Csicsóné, galambom, de rád illik a csókom.* — *Csicsónénak három jánya, mind a három ety szoknyába jár.* —

csida ~ fn/msz **I.** fn Kiscsikó. **II.** msz (Többször ismételve kiscsikó hívogatására:) ~ te, ~ te!

csiduka ~ fn/msz **I.** fn Kiscsikó. **II.** msz (Többször ismételve kiscsikó hívására:) ~, ~.

csidukám ~ msz (Többször ismételve, olykor a csidával kombinálva kiscsikó hívására:) ~, ~!

csiga ~ fn **1.** Csigatészta. *Betapossák a ~ vígit:* a lakodalmi csigatészta készítésekor a munka befejeztével táncolnak. **2.** (Megrakott szekeret lekötő kötel tartozékaként:) kétágú villához hasonló eszköz szárai közé erősített tengelyen forgó kerék. *Avval a ~val húszták fel a zsákokat is a padlásra.* **3.** A muflon fején lévő csontos képződmény, szarv. **Sz:** *Lassú, mint a ~:* nagyon lassú. **Ö:** *búgó~, kútásó~, muflon~.*

csigabiga ~ fn Csigá. **Nr:** A gyerekek a csigát a következő mondókéval csalogatták ki a házából: *Csigabiga, gyere ki! Íg a házad ideki. Sós kúdba löklek, onnen is kiveszlek. Malom alá teszlek, ot meg összetörlek.*

csigabigás ~ mn Csigás (föld).

csigacsinaló *csigacsinalóu, csigacsinalóu* mn/fn **I.** mn *Csigacsinalóu borda:* agyaglapból v. szövőszék bordájából kialakított, csigatészta készítésére használt eszköz. **II.** fn **1.** Egy bordás lapból és egy pálcikából álló konyhai eszköz, amellyel a csigát készítik. **2.** Csigatészta társas készítése. *Ety héttel előjtte vóut a csigacsinalóu, úgy is monták, hoty pergettyük a ~t a lakadalomra.* **3.** Aki a csigatészta készíti. **Nr:** A csigacsinaló a lakodalom előtt egy héttel tartott összejövetel, ahol a lakodalmi leveshez szükséges csigát

készítik el. *Amikor víge vóut, táncoltak, betaposták a csiga vígit, hoty ki ne bomojjon, ki ne főjji.*

csigacső *csigacsű* fn (Mézeskalácsosoknál:) a nyomózsák végére illesztett rézkúpnak az a fajtája, amelyet csigavonal húzására használnak. *Ájzolt szíven a ramflin belüli vonalat csigacsűvel húzzuk.*

csigafűró *csigafűrőu* fn (Ötvösmesterségben:) pontos fűrást biztosító fűrészköz.

csigaleves ~ fn Húsleves csigatésztaival. *A vacsora mek ~, tőütöt káposzta, pörkölt, krumpli, rizsa vóut.*

csigaperdítő *csigaperdítőu* fn A csigatészta készítésére használt fa- v. fémrudacska.

csigapergető *csigapergetőu* fn Csigaperdítő. *A csigapergetőu, amivel a csigát perdítettik, példáulú bordán.*

csigás ~ mn **1.** Csigá alakú. *Csigás paplangomb:* (paszományosoknál:) sodrással, csigás figurával kivarrt gomb. **2.** *Csigás föld:* (tengeri csigával tele) gyenge fekete föld. *A ~ föld kicsit nedves föld, nem jóu termőu, mint a szurok ojan. Szántáskor sok csiga fordut ki belőüle, a tengeri csiga héja.*

csigáskút ~ fn Olyan kút, amelyhez a vödört a kötéllal együtt hozzák, és a kútkávéra erősített csigán átvetve húzzák fel vele a vizet.

csigasor ~ fn A szövőszék felső tárcsája, vágatában az emelő gurnival, amely a pedál lenyomásával az egész szövőszék szerkezetét emeli.

csigaszedő *csigaszedőu* fn Csigát (étkezésre, gyógyításra) gyűjtő személy.

csigataposás ~ fn A lakodalom előtti csigakészítést bezáró táncmulatság.

csigataposó *csigataposóu* fn Csigataposás.

csigatészta *csigatészta* fn Bordás felületen hengeresre sodort levestészta. *A levezsbe nagyon szeretem a csigatészta.*

csigáz **Ö:** *meg~.*

csigázás ~ fn Gyermekjáték, melyben egy fákupocskát ostorral pörgetnek. *A ~ nyóuc-tívéves fíjújátik. A fábul készült csigát ostorral*

csapkották, ügyesen tutták csinálni, bele-nőjttek.

csigázik ~ i (Gyermekjátékban) fakúpocskát ostorral pörget.

csiger *csiger* fn **1.** Vízrel feltöltött törkölyből préselt savanyú bor. *A csiger, mikor kipréselik a bort, és a törkölyre cukrot tesznek meg vizet, és asz kiforr.* **2.** Gyenge minőségű, vizezett, savanyú bor.

csigerbor *csigerbor* fn Vízrel feltöltött törkölyből préselt savanyú bor; csiger. *A csigerbort sokszor jobban szerettük, mint a valódit, mert ehhez cukrot lehetett tenni, cukorral javították.*

csigolya *csigolya* fn **Sz:** *A fene egye meg a csigójadat!* (enyhébb szitkozódás).

csigolyaszú *csigolyaszú* fn (A gerincsigolya egyik betegsége.)

csigolyázik *csigolyázik* i Megfogamzik. **Ö:** *meg~.*

csihad **Ö:** *le~.*

csihari ~, *csihora* fn (Epilepszia, epilepsziás roham v. más súlyos betegség.) **Sz:** *Törjön ki a ~/csihora:* (rosszkívánság, átokféle). *Maj rám jött a ~/csihora:* (hirtelen meg-rázkódtatás, ijedtség, félelem hatásának kifejezésére.) *Töri irta a ~/csihora:* nagyon kíván vmit.

csihe ~, *csije* fn **1.** Kisebb csomó szalma, széna, aprított fa stb. *A ~ egy jó nagy villa szína, szalma, amit fel lehet emelni.* **2.** Magasra rakott, kis térfogatú (szénarakás). **3.** (Jelzőként:) *ety csije szína:* kis szekérnyi széna. **Ö:** *kis~, nagy~.*

csihépuhé ~, *sihépuhé* fn Ver(eked)és (hangja). *Jóul elverlek, ~.*

csihés ~, *csijjés* fn **1.** Szénával, lóherével kereskedő személy. *Megrendeltük a ~nél, és hozta a házhoz szekérrel a herét, színát. Berettyóú környékéről hozta.* **2.** Elhanyagolt öltözetű ember.

csihéz/ik ~ i (Szénát) szállít. *Ez isz szegény ember, két rossz lovával csihézi a más színáját.* **Ö:** *be~, el~.*

csihol ~, *csahol* i (Acélt és kovát egymáshoz ütve) szikrát pattant. *Taplóval ~ták valamikor a szikrát.*

csiholó **Ö:** *tűz~.*

csihora l. **csihari**

csije l. **csihe**

csijés l. **csihés**

csik¹ ~ fn Hengeres testű mocsári hal. *Kinn a Nacscserén, ahon laktunk, foktam ecs csomó ~ot, kosárral, vesszőikosárral. A ~ nagyon eleven, mikor mekfoktam, a kosárba úcs csapkották a farkuk, az egész testek csapódott.* **Sz:** *Ojan eleven, mint a ~:* (főként gyerekekre:) nagyon mozgékony, eleven. *Fürge, mint a ~:* ua. *Mozog, mint a ~:* ua.

csik² ~ fn Anyagnak levágott hosszú, keskeny darabja. *Sréen kellett vágni a szalagokat vagy az anyagból összevarni és akkor kifordítani, tehát ijen ~okat.* **Sz:** *Elhúzza a ~ot:* hirtelen távozik. **Ö:** *far~, csorba~, javító~, papír~, stelázsipapír~, szegő~, szirony~, tészta~.*

csikar ~ i Karcol, karmol, horzsol.

csikasz ~ mn Sovány, horpadt hasú (farkas, ló, marha). *Kutyának is montuk, hocs ~, akinek nem attak enni, le van soványodva, nem tud jóüllakni, hoty kigyomrosoggyik.*

csikász ~ fn Csíkot halászó halász.

csikászik ~ i Csíkot fog.

csikaszodik **Ö:** *meg~.*

csikbogár *csigbogár* fn Kártékony vízi-bogár.

csikgödör *csiggödör* fn A csikok kedvelt tanyázó helye a tóban, mocsárban, árokban stb.

csíkja **Ö:** *farka~.*

csíkka ~ fn Vesszőből font, kosárszerű csíkfogó eszköz. *A ~ kétfüllű, ritka kosár, amivel a csíkot halászták.*

csikland ~ i Olyan érzése van, mintha csiklandoznák.

csikó *csikó* fn **1.** *Csikóút fog:* kanca vemhes lesz. *Szopos csikó:* anyját szopó kiscsikó. *Rugot csikó:* kb. hathónapos elválasztott csikó. *A rugot csikó, ha a kanca mekfokta, hasas lett, és akkor az ijen rukta el hamar a csikóút.* **2.** A gyapjú tépésére, kártolására használt négy lábon álló kártolószer, ill. kártolópád. **3.** (Szíjgyártás szókincsében:) varrószék. **4.** (Közművesek nyelvén:) egy

méter magas és hosszú egybeépített állványbak. **5.** Csikóbőrből készült zsákféle, amelyben a csikós a kisebb tárgyait, apró-cseprő holmiját tartja. **6.** (Paszománykészítőknél:) a leszálazott felvetőszálakból, a láncból kilógó szál. **7.** Magyar kártyában a király. *A kirájt a lovon csikóynak is montuk.* **8.** (A Kollégium diknyelvében:) elsős kisdíák. **Sz:** (Jól) fut a csikója: jól megy a sora. **Ö:** cifra~, csődör~, fa~, kis~.

csikóbőrös csikóübbőrrös mn Csikóbőrrel bevont. *Csikóübbőrrös kulacs:* csikó bőrével bevont kulacs. *A csikóübbőrrös kulacsot a szűcsmesterek csinálták.*

csikódzik **Ö:** le~.

csikófej csikóúfej fn (Gubacsapóknál:) a tépőszék (csikó) elülső, doboz alakú része, amely a körömpótáblát rögzíti.

csikófog csikóúfog fn Tejfog. **Nr:** *Monták a gyerekek, mikor kihúzták a csikóúfogát: Fogam, fogam, kisfogam. Egérjugba doblak. Egér, adok neket kisfogat, hozzá nekem csontfogat.*

csikóherélés csikóúherélis fn A csikó ivartalanítása.

csikókantár csikóúkantár fn Szemellenző nélküli lovaglókantár.

csikókonyha csikóúkonyha fn Lábakon álló takaréktűzhely, amelynek magas tetejű sütője van; csikótűzhely.

csikol ~ i **1.** Megcsiklandoz. **2.** Felületesen munkál meg vmit. *A szegény ember csak csikolja a főüdet, de nem írdemes a munkára.* **Ö:** meg~.

csikólegelő csikóúlegelő fn (Pusztán) az egy- és kétéves csikók számára kihalított legelőrész.

csikólép csikóúlép fn (rég) (Népi gyógyszernév:) Sanguis hirci [!].

csikoló csikóúlóú fn (Három-, négyéves korig) fiatal ló. *Inkább ijen fiatal csikóúlovak vóútak.*

csikoltó csikoltóú mn Fából v. láncból készült kapcsoló eszköz, amellyel a tézslát az ekéhez v. a szekérhez csatolják.

csikoltós mn *Csikoltóús tézsla:* olyan tézsla, amelyet csikoltóval kapcsolnak az ekéhez v. szekérhez.

csikorgófü csikorgóúfü fn Gratiola officinalis.

csikorgós csikorgóús mn Nagyon hideg (idő). *Csikorgóús a hóú, a hideg.*

csikorog ~ i Erősen fagy.

csikós csikóús fn A ménes pásztora. *A csikóússok horták a lekszílesep karimájú kalapot a pusztán.* **Ö:** cifra~.

csikósbojtár csikóússbojtár fn A csikós-nak segédkező legény. *A csikóússbojtárt is a számadóú választotta.*

csikóscövek csikóússcövek fn (Pásztorezsköz.)

csikósfék csikóúsfék fn Homlokszíz nélküli kantár.

csikóskalap csikóúskalap fn (Csikósok által viselt) széles karimájú, kerek tetejű, gyapjú filckalap, álladzó szíjjal. *A széles karimájú csikóúskalap véd a naffíny és az esőú ellen.*

csikóskantár csikóúskantár fn (Kantárfajta.) **Km:** *Vín lúnak nem illik a csikóússkantár:* az idős nő ne öltözködjön cifrán, fiatalosan!

csikóskonyha csikóúskonyha fn Csikótűzhely. *Vóú mek csikóúskonyha is, annak ojan lába vóú, mek két karikája.*

csikósló csikóúsló fn A csikós hátsólova.

csikósnyerreg csikóússnyerreg fn **1.** (Csikósok által használt) speciális nyereg, amelyet nem rögzítenek hevederrel a lóra. **2.** Nyeregként használt pokróc v. vászondarab, amelyhez hozzácsatolják a kengyelt.

csikóssparheld csikóússparheld fn Csikótűzhely.

csikóstanya csikóústanya fn (Egyetlen helyiségből álló) nádfedeles épület, melyben a csikósok tartózkodnak.

csikóstűzhely csikóústűshej fn Csikótűzhely.

csíkozás ~ fn (Fazekasmesterségben:) az a disztítófolyamat, amelynek során vízszintes v. enyhe spirált leíró csíkok kerülnek a korongon lassan forgó edényre.

csikózik **Ö:** *le~.*

csikszár ~ fn (Vizinövényfajta:) vidrake-serűfű [Polygonum amphibium].

csilán l. **csalán**

csilánt l. **csalán**

csililing ~ fn **1.** Kis csengő, csengőcske. **2.** Ennek a hangja. **Nr:** Karácsony estéjén, aki díszítette a karácsonyfát, ha készen volt, csililinggel, kis csengőcskével jelezte, hogy a gyerekek bemehetnek, megjött a Jézuska.

csillag ~ fn **1.** (Ló homlokán levő) kis fehér folt. **2.** Bórdíszek, lószerszámok díszítésére használt, domborítással, hideg megmunkálással készített réztárgy. **3.** Református templom tornyának tetején levő csillag alakú dísz. **4.** (Becézés kifejezésére, E/1. személyben: ~om.) **Sz:** *Annyi (vam belőüle), mint ~ az é-gen:* (annak jelölésére, ha vmiből nagyon sok van.) *Annyi ott a bogja, mint ~ az égen.* *Me-resztik a szemüket a ~ok:* fényesen ragyognak. *Rosz ~ alatt született:* mindenben szerencsétlen. *Lehazugya a ~ot is az égrül:* egy szavát se lehet elhinni. **Nr:** Ha egy csillag lehull, meghal vki. — Télen, ha nagyon fényesen ragyognak a csillagok, hideg lesz. **Ö:** *Esthajnal~, Hajnal~, kaszás~, vacsora~, zsidó~.*

csillaghomlokú *csillaghomlokú* mn Olyan (ló), melynek a homlokán fehér folt van.

csillagnéző *csillagnéző* mn Felálló fejű (ló).

csillagos mn Amin csillag van. *Csillagos pipa:* vörös színű, sima pipa derekán három csillaggal.

csillagospor *csillagospor* fn (Népi gyógyszernév:) epilepszia ellen használt por.

csillagöltés *csillagöltés* fn (Szűrhimzésben:) mintáknál térkitöltésre használatos öltéstípus, amikor egy pontból több szálal különböző irányokba leöntenek. *Ety pondbúl öltök tőp szálal le, így lez belőüle csillagöltés.*

csillagráf ~ fn (Képfestőknél:) a vászonnak a festéke merítésére szolgáló szerkezet, amelynek alsó és felső kerete egy csavarmenetes tengelyen távolítható egymástól.

csillagrózsa *csillagrózsa* fn (Paszományosok nyelvén:) keményszárú ünneplő csizmára varrt, selyemsodrásból hatágú csillagot formázó horgolt rózsza.

csillámlik *sillámlik* i Időnként felcsillan.

csillapodik **Ö:** *meg~.*

csillárzsinór *csillárzsinór* fn (A lámpa-ernyőt v. burát tartó) hüvelyknyi vastag zsinórok egyike benne a villanyvezetékkel.

csillogó *csillogó* fn Fényes karácsonyfadísz. *Tegyük fel a csillogót a karácsonfára!*

csimasz *csimaz* fn Lófereg, lótetű.

csimaszkodik ~ i Tolakodik, lerázhatatlanul a nyakába varrja magát vkinek.

csimbók *csimbók* fn **1.** Bog, csomó. **2.** Összeragadt lisztesomó. **3.** (Gubacsapóknál:) összetapadt szőrszálakból álló csomó. **4.** Kutya, sertés stb. összeragadt szőrcsomója. *A csimbók csak a mangalicára ragatt, az újfajta disznókra nem ragatt, meg a komondorkutyákra ragatt.* **5.** (tréf) (Fiú)gyermek. *Te, kis csimbók, montuk a kizgyereknek.*

csimbókos *csimbókos* mn **1.** Összeragadt (liszt). *Csimbókos a liszt, mojos.* **2.** Csomókba összeragadt szőrű (állat, pl. kutya, sertés).

csimbókosgaluska-leves *csimbókosgaluska-leves* fn Hosszúra nyújtott és görcsre kötött tésztával, vmint szalonnával főzött hagymás, paprikás, fűszeres leves. *A csimbókosgaluska-levest mi montuk görcsözsgaluska-levesnek is.*

csimbókosodik *csimbókosodik* i (Liszt) összeragad.

csimecsomó *csimecsomó* fn Kis apró csomó vmiből.

csimmeg msz (Társas fiújáték mondókájában:) *Csimmeg bogár a fejit.*

csimpajgózik l. **csimpajkózik**

csimpajkodik **Ö:** *bele~.*

csimpajkózik *csimpajkózik* *csimpajgózik* i Csimpaszkodik. **Ö:** *össze~.*

csimpaszkodik ~ i Függeszkezik, erősen belekapaszkodik vmibe. **Ö:** *bele~, fel~.*

csín ~, *csíny* fn (Többnyire 3. sz.-ű birtokszóként:) hordó v. más faedény dongáinak a végén levő, a fenék beillesztésére való pár-

kány és mélyedés. *A csinnyát aszt óvatosan vertik körül, csinnyán bántak vele.* **Sz:** *Csinnyán bántak vele:* óvatosan bántak vele. **Ö:** *hordó~.*

csínráverő in *Csinráverő kalapács:* a hordó csínjának felillesztésére használt kalapács.

csinál ~ i <Bármilyen ige helyettesítésére, pótlására használva. > *Sárt ~:* sárt készít. **Sz:** *Könnyű gyereket ~ni:* könnyű gyereket nemzeni. *Basszom meg, aki ~t:* <káromkodás>. **Km:** *Ne tanízd apádad gyereket ~ni:* ne tanítsa a gyerek az öreget. **Ö:** *be~, bele~, el~, fel~, ki~.*

csinálás Ö: *bél~, guba~, tészta~.*

csinálatlan mn Még el nem készített. *Csinálatlan guba:* a még el nem készített guba alapanyaga, gubaposztó.

csináló Ö: *csiga~, gomolya~, kovász~, körömpő~, kvártély~.*

csinálódik Ö: *be~.*

csinált in **1.** *Csináld guba:* a már elkészült guba. **2.** *Csinált virág:* művirág papirosból. **Ö:** *mondva~.*

csináltat Ö: *el~.*

csinkvánti ~ fn/mn **I.** fn Rövid tenyészidejű, apró szemű, étkezésre is alkalmas kukoricafajta. *A ~ vőut a legjop pattogatni valóú tengeri.* **II.** mn *Csinkvánti tengeri:* ua.

csinos ~ fn Melegen árult hurkaféle.

csintalan ~ mn Rendetlen, piszkos. *Csintalan ember, nem törődik magával, a piszok eszi meg.*

csintalankodik ~ i <Állat> vhoa piszkít. **Ö:** *oda~.*

csintalanság ~ fn (Macska)szar. *It hatyta a ~ot a macska, még nem szobatiszta.*

csint-csont fn Apró csontok. *Csupa ~ ez a hús, felválták, oszt a csont apróra törd benne.*

csintes-csontos ~ mn *Csintes-csontos hús:* olyan hús, amelyben a csontot felvágáskor nagyon összetörték.

csínvágó csínvágóú fn <Kádármesterségben. > a csín kivágására szolgáló kézi v. gépi gyalu.

csip ~ msz <Többször ismételve kiscsirke hívogatására. > **Sz:** *Csip, ~, ~, aki fürgébb, többet csip:* <mondja a kiscsirke csipegetés közben>.

csíp ~ i **1.** <Fazekasmester> egy nagyobb agyagdarabból egy kisebbet leválaszt. **2.** *Csip a szőürbül:* <gubacsapó> az ujjai közé veszi a kívánt mennyiségű gyapjút. *Jop kézen áccsavartuk, bal kézzel ~ett a szőürbül.* *Annyit ~tünk, amennyi kellett.* **Sz:** <Mondókával kísért játék, melyben egy felnőtt és egy gyerek egymás keze fején a bőrt megcsípve, összekapcsolt kezüket fel s alá hintáztatva mozgatják. > *Csip, ~ csőuka, vak varjúcska. Jőu vőut-e a kisfijúcska? Ha jőu vőut a kisfijúcska, ne csíbd meg őüt vak varjúcska.* <Más változata: > *Csip, ~ csőuka, varjú vágja, hollóú kopácsolja.* **Ö:** *ki~, meg~.*

csipa ~ fn Famézga, szilva-, meggy- és fenyőfa kiszivárgó nedve. *A fának a ~ja az ojan ragacsos.* **Sz:** *Felnyílt a ~ja:* elszemtelenedett, elbízta magát. **Ö:** *fa~, zsidó~.*

csipás ~ mn/fn **I.** mn **1.** Fájós, gyenge szemű. *Vőut ojan, akinek a szeme álandóúan ~ vőut.* **2.** Mézgás. **II. 1.** <tréf> Szem. *Nyizsd mán ki a ~od! 2.* <tréf> Kisgyermek. *Te, kis ~, montuk a kizsgyerekeknek.* **Sz:** *Felnyílt (mán) a ~sa:* elszemtelenedett, elbízta magát.

csipásmálé ~ fn Olyan málé, amelyet kiütve hosszabb ideig állni hagynak, ennek következtében a cukortartalom apró fehér pontok formájában összegyűlik, kiüt a tetején. *A ~ vagy málélepény vagy öntöt málé tepsibe sült, magátul is mekcsipásodott, de ha ety kisz cukorral is nyakon öntöttük, akkor jobban mekcsipásodott.*

csipásodik Ö: *be~, meg~.*

csipdes Ö: *le~.*

csipejú Ö: *fiók~.*

csípés Ö: *méh~.*

csipesz Ö: *betű~, tűzi~.*

csipicsapó csipicsapóú fn **Nr:** *Csipicsapóú kéne fonni, ki kék eszt innen vontatni.* (Nk.)

csipicsóka csipicsóuka fn Mondókával kísért játék, melyben a gyermekek v. egy felnőtt és egy gyerek egymás keze fején a bőrt meg-

csípve, összekapcsolt kezüket fel s alá hintáztatva mozgatják: *Csipicsóyka, vak varjúcska. Jóú vóút-e a kisfiúcska? Ha jóú vóút a kisfiúcska, ne csibd meg őút vak varjúcska.*

csipisz ~ fn Ujjal mutatott füge. *Csipisz az óyrodra: úgysem kapod meg. A jám monta a fijúnak, ha asz kötődöt vele, hocs ~ az óyrodra.*

csipke ~ fn **1.** Színes posztóból kivágott, csipkézett szélű posztócsik, melyből néhányat több rétegben egymásra téve használnak fel a szűr díszítésére. **2.** (Finom fonalból készített) mintás, áttört szövédék. *Vam vert ~, horgolt ~, ezek kézimunkafajták.* **3.** Ilyen anyagból készült díszbetét v. szegély női ruhán. **4.** (Jelzőként:) ilyen anyagból való. *Igen díszesek vóútak ezek a gyerekruhák, ~sek, fodrosak, hajtogatottak, holosak.* **Ö:** rece~, szél~.

csipkebokor ~ fn A vadrózsa cserjéje.

csipked ~ i (Mézeskalácsos) a tészta szélét csipkeszerű díszítéssel látja el.

csipkedett ~, *csipkett* in *Csipkedet/Csipket tiszta*: ujjal szaggatott, levesbe való gyúrt tészta; csipetke.

csipkedt l. **csipkedett**

csipkedttészta-leves *csipkettészta-leves* fn Csipetkével készült leves.

csipkefa ~ fn Galagonyafa [!].

csipkekesztyű ~ fn Csipkéből készített kesztyű. *Akkor vóút nyári kesztyűm is, ~m.*

csipkerózsa *csipkerózsza* fn Vadrózsa. **Nr:** A csipkerózsa bogyójából készült a gazdag C-vitamin tartalmú hecsedli lekvár. — Szárított bogyóját leforrázzák, és teaként fogyasztják.

csipkés ~ mn (A juh fülébe vágott tulajdonjegyek egyik fajtájának megjelölésére.) **Ö:** alul~, felül~.

csipkésbokor *csipkésbokor* fn Egy v. több dús, szétágazó csipkebokor.

csipkeverés *csipkeveris* fn A szálak összeverését alkalmazó csipkekészítési mód.

csipkeverő *csipkeverőü* mn/fn **I.** mn *Csipkeverőü álvány*: a csipkeverést megkönnyítő kisasztal méretű faszerkezet, melynek felső, nyitott dobozhoz hasonló részét forgatni lehet.

Csipkeverőü párna: (a vertcsipke-készítés fő munkaeszköze:) fűrészporral keményre tömött henger alakú párna. **II.** fn A vert csipke készítője.

csipkéz ~ i **1.** (Mézeskalácsos) csipkétet készít a tokni tészta szélére. *Mintkét kész hüvejk- és mutatóujjával ~zük a tiszta szilit.* **2.** Szűrre csipkét készít és varr. **Ö:** ki~.

csipkézés *csipkézis* fn **1.** (Mézeskalácsosoknál) csipkétet készítése a tokni tészta szélére. **2.** A szűrt díszítő csipke elkészítése és felvarrása.

csipkézet ~ fn **1.** Ruhanemű csipkés része. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) csipkeszerű díszítés a tokni tészta szélén.

csipkézett in *Csipkézett ollóü*: cakkos, az anyag szélén szögletesen, esetleg félkörösen kivágott mintázat készítésére alkalmas számszám, cakkozó olló.

csipkezsabó *csipkezsabóü* fn Női ruhán a mellrészre varrt fodros csipke.

csipog **Ö:** össze~.

csípó *csípőü* fn *Csipőüre bont*: (hentes) a sertést úgy bontja fel, hogy a karaj, az oldalas és a csipőcsont egyben maradjon. **Ö:** fiók~.

csípőbőr *csípőbüür* fn (Fazekasmesterségben:) az edény falának lesimítására, legömbölyítésére szolgáló nedves bőrdarab.

csípődik *csípődik* i (Gubacsapó-mesterségben:) a szőrvég beszorul a mellékszálak közé. *A szőüvíg a vicfonalon átfordítva csípődik a mellik közzé.*

csípőhús *csípőühús* fn Levágott marha csípőjéből kivágott hús. *Tőütökáposztának csípőühúzsbul, mer az zaftosabb.*

csípőízületi mn *Csipőüzületi csúz*: a csípőízület reumás megbetegedése. *Csípőüzületi lob*: a csípőízület gyulladásos betegsége.

csípőjü **Ö:** fél~.

csípőremeke *csípőüremeke* fn (Felbontott szarvasmarha része.)

csípőtörés *csípőütöris* fn A csípőcsont eltörése.

csippan **Ö:** meg~.

csippent ~ i *Csippent a szemivel*: (jelt adva) kacsint.

csipricsupri ~ mn Apró-cseprő, kicsike.

csíptető *csíptetőű* fn (Kádármesterségben:) kétágú fűrészelt deszka abronccsal erősítve, mely az állítóvasat és dongát rögzíti.

csira¹ ~ fn **1.** Homoszexuális férfi. **2.** Meddő férfi. **3.** Hermafrodita. *Én ismerek is egy nőűt, aki ~.* **4.** Meddő tehén. *Ha kettőűt ellett a tehén, nem vőűt irdemes mekhagyni, mert asz ~ let mind a kettőű.*

csira² ~ fn A baromfi farka tövéénél levő faggyúmirigy. *A ~ját montuk zsírozóujjának is.*

csíra ~ fn A magból kikelt növény fiatal hajtása. *Csírát vér:* (mag) kicsírázik.

csírádzik *csírádzzik* i Csírázik. **Ö:** ki~.

csiraképes *csirakípes* mn Életképes (mag). *Csirakípes mag:* életképes mag, amelyből kikél a növény.

csiraképesség *csirakípesség* fn A mag életképessége.

csíramálé *csíramálé* fn Kicsírázott és megtört búzából v. rozsából, ill. ennek levéből és kukoricalisztból készített édes lepényféle.

csíranövény *csíranöviny* fn Magról kelt csemete.

csírás *csírás* mn Ami kicsírázott. *A mak, ha nem vőűt jóűl kezelve, ~ lett, kicsírázott.*

csíraszem *csíraszem* fn Csíra okozta kitudorodás a burgonya felületén.

csíráztatás **Ö:** elő~.

csíráztató *csíráztatóű* fn Edény, amelyben a vetőmagvak kicsíráztatása történik.

csiribiri ~ mn **1.** Jelentéktelen, nem sokat érő. *Csiribiri ember vőűt, mégis vőűt ijen kis ~be is, hogy a nőűknél torskodott, mint a kokas a tyúknál.* **2.** Kicsi, apró-cseprő. **Sz:** (Mondókafele:) *Csiribiri, kam veréb, a bolondot küdd odébb.* **Nr:** (Dalszövegben:) *Leígett a ~ hodáj, beleígett kilenc juházbojtár. Kilenc juhász kilenc pár ruhája, a gazdának sallangozs gubája.*

csiricsaré ~ mn Ízléstelenül tarka, cifra (ruha).

csirimpol ~ i **1.** (Veréb) csiripel. **2.** (Több kisgyerek együtt) hangoskodik.

csiriz¹ **Ö:** arany~.

csiriz² *csiríz* msz **1.** (Gyermekjátékban szabad rablást engedélyező felkiáltásként.) *Amikor felengettik a sárkányt, eggy elkijál-*

totta magát csiríz, akinél a sárkány maddzagja vőűt, menekült, mert a nagyok elcsirízelik, elrabojják. Esz szabad rablás vőűt a sárkányeresztísnél. **2.** (A feleségnek adott szabadság megjelölésére.) *Ha a férj elengette a feleségit szabaccságra, az is csiríz vőűt.*

csirízel *csirízel* i **1.** Gyermekjátékban szabad rablást követ el. **2.** Lop. **Ö:** el~.

csirízes *csirízes* mn *Csirízes kezű:* tolvaj.

csirke ~ fn **1.** Egy villára való széncsomó. **2.** Szőlő tövére kapával összehúzott földcsomó. (Dohánycsomózáskor játszott) tréfas játékban használt, összekötött csücskű dohánylevél, amelybe vizet töltenek. **Sz:** *Nem maji ~:* már nem fiatal (lány). *Ne tuggyon többet a ~, mint a tyúk!:* ne tanítsa a gyerek a szüleit. *Többet tud máma a ~, mint tegnap a tyúk:* (gúnyos szólás okoskodó gyerekre). **Km:** *Ha a paraszt ~t/tyúkot eszik, vagy a ~/tyúg beteg vagy a paraszt:* a paraszt nem öl csirkét (tyúkot) csak ha nagyon muszáj. **Nr:** Legelső etetésekor a csirkének köleskását kell adni, hogy jó tojó legyen. **Ö:** vízi~.

csirkeborító *csirkeborítóű* fn A kiscsirke elrekesztésére való, vesszőből font, kúp alakú kosárféle.

csirkecserép ~ fn Csirkék itatóedényeként használt, felső részén több kisebb nyílással ellátott cserépedény.

csirkedara *csirkedera* fn Nagy szeműre darált kukorica mint csirkeeléség. *A csirkedera, amivel a kiscsirkéket etettük.*

csirketollazás ~ fn Fiatal baromfi tollazatának eltávolítása.

csirkézés **Ö:** be~.

csirkéz/ik ~ i **1.** (Szőlőt) feltöltve kapál. **2.** Kis kupacot rak az elültetett vessző hegyire. **3.** (Szénát) villával kisebb csomókba rak. *A színát előűp csirkéztik, eszt összehorták rudashordó rúddal, osztán raktag belőűle egy nagy bogját.* **Ö:** be~, fel~.

csiszár *csiszár* fn Lókupec. *A cigányok azok naty csiszárok vőűtak, jóű szemek vőűt, a legjobb lovakat ki tutták nízni a vásáron.* **Ö:** ló~.

csiszeg-csoszog *csiszek-csoszog* i Nehézesen, talpával a földet súrolva jár.

csiszlík ~ fn (*gúny*) Csizmediainas.

csiszló ~ i **1.** (Könyvkötő:) a tábla szélét simává, fényessé dörzsöli. **2.** (Kádármester:) a kész felületet simára munkálja. **3.** (Fazekasmester:) az edény felületét kavicsal dörzsöli, hogy az díszes legyen. **4.** (Szörmekikészítésben:) csikokat hoz létre.

csiszlolás ~ fn (Könyvkötészetben:) a tábla széleit simává dörzsölés művelete.

csiszlósi mn *Csiszlósi csikok*: (szörmekikészítésnél:) a csiszlás következtében keletkezett csikok.

csitcsat ~ fn Apró-cseprő mindenféle csat.

Sz: *Csitcsatt a derekán, baka a hasán:* (a katonakurvára mondták).

csitít ~ i (Hangosan beszélő, kiabáló, síró személyt v. hangos szavú állatot) csendre int, elhallgattat, mozgásában visszafog, megnyugtat. *A füst alkalmas arra, hogy a méheket csitítcsa, elcsitítcsa.* **Ö:** *el~.*

csitri ~ mn/fn **I.** mn **1.** Kicsi (lány). **2.** *Csitri hajú:* kuszált, borzas hajú. **II.** fn **1.** Rövidre nyírt haj. **2.** Rövidre nyírt hajú kislány. *Jányokra mongyák, kis ~.*

csitt-patt *csit-patt* msz (Csendre intő kifejezésként.)

csitul ~ i **1.** (Erős hang) halkul, csendeseedik. **2.** Mozgás lelassul, megnyugszik.

csivirít-csavarít ~ i (Népköltési termékben:) csavargat, feltűr.

csíz ~ msz (Gyermekjátékban szabad rablást engedélyező felkiáltásként.)

csízel ~ i Lop, csen. **Ö:** *el~.*

csízió *csízijóu* fn **1.** (Idő)jóslás, jövőndőlés. *A kalandárijomba vóut a csízijóu, szántásrúl, vetísrúl izz beszílt.* **2.** *Csízijóut húzat:* céduláról jóslat. *Vásárok a papagájjal húzatták a csízijóut, lapokra vóut írva valami, a jövőjűt monta meg a cédula, amit a papagáj kihúzott.*

csíziós *csízijóus* fn Vásári jövőndőmondó.

csízióskönyv *csízijóuskönyv* fn Álmoskönyv.

csizma *csizsma*, ~ fn **1.** *Forgatóus csizsma:* mindkét lábra felhúzható csizma. *A forgatóus csizmánál nem is vóut fontos, hogy nízze, mék lábára húzza fel. Rogyóusz szárú*

csizsma: bokában ráncolt csizma. *Rámás csizsma:* kemény szárú, bokában szabályosan ráncolt csizma. *Magas kírgű csizsma:* (urak, jómódú gazdák viseleteként). *Tiszti csizsma:* egysíkú, lovagláshoz használt sarkantyús csizma. *Birgeri csizsma:* bilgeri. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) csizmát ábrázoló faforma és a belőle kiütött tészta. **Sz:** *Szorít a csizsma:* bajban van. *Vicsorította a csizsma a fogát:* lyukas. *A szaros/sáros csizsmám se tűrülne bele/hozzá:* (megvetés, lenézés kifejezésére). *Felhajította a[z ura] csizmáját a hárszjára:* [a férje] meghalt. *Buta, mint a csizsma talpa:* nagyon buta. **Km:** *Bű szüret, nacs csizsma:* az esős szüret bő szokott lenni. *Az Isten is annak aggya a sarkantyús csizmát, aki nem tuggya mekpengetni:* annak adja a szerencsét (jómódot), aki nem tud vele élni. *Minek annak a sarkantyús csizsma, aki nem tuggya mekpengetni:* ua. **Ö:** *bagaria~, dolgozó~, halina~, karmazsin~, kordován~, luxus~, strapa~, vágó~, viselő~.*

csizmadia *csizmadija* fn Csizmát készítő és javító iparos. *Főüdozóu csizmadija:* csizmák javításával foglalkozó iparos. **Sz:** *Szídeleg, mint a csizmadija a fonálsoron:* —. **Ö:** *váltó~.*

csizmediainas *csizmadijainas* fn **Nr:** A csizmadia megharagudott az inására, mérgében utána hajította a sámfát. Az azonban a feleségét találta fejbe. *Így is jóu* — mondta a mester.

csizmadialány *csizmadijajány* fn Csizmediamester lánya. *Asz monta, nem csodálkozna, ha csizmadijajány lennék, amijér nem ettem utána semmit.*

csizmadialegény *csizmadijalegény* fn A csizmadia segédje. *Valamikor ezek a csizmadijalegények járták a világot, és amikor hazajöttek, akkor remeket kellett nekik csinálni, és asztán lehettek mesterek.*

csizmediamester *csizmadijamester* fn Mesterlevéllel rendelkező csizmadia.

csizmediasegéd *csizmadijasegéd* fn A csizmediamester szakképzett alkalmazottja, v. betanított munkaerő.

csizmadiaszín *csizmadijasín* fn (rég) Részben nyitott oldalú, a csizmadiák tulajdonában levő gazdasági épület, ahol a csizmák eladása is zajlik. **Nr:** *Debreceembe a Csonkajai színháznál vóut a csizmadijasín, ahon hetente a környék összes csizmadijája felhorta a csizmáját. A vállán húsz-harminc párt vitt egygy-ety csizmadijainas, és ot felaggatták, és akkor vásároltak.*

csizmafő *csizmafű, csizmafű* fn A csizma feje.

csizmahúzó *csizmahuzó* fn **1.** A csizma lehúzását megkönnyítő ferdelapú, kétlábú, alsó végével a földre támaszkodó székecske, amelynek felső széle félkör alakban van kivágva, hogy a csizma sarkát bele lehessen akasztani; fakutya. **2.** A csizma belsejébe varrt két fülecske, amelyek a csizma felhúzását könnyítik meg. *Aki kin hatyta az egygyk csizmahúzót, az egygyk fület véletlenül, asz monták rá: Na, es se kapott az íccaka.*

csizmakéreg *csizmakíreg, csizmakíreg* fn A csizma sarokbélése.

csizmamarasztaló *csizmamarasztaló* mn Nagy, ragados (sár).

csizmapatkó *csizmapatkó, csizmapatkó* fn A csizma sarkára vert patkó.

csizmaszár ~, *csizmaszár* fn **Sz:** *Leszált az esze a ~ba:* megbolondult.

csizmaszín ~, *csizmaszín* fn (rég) Csizmadiaszín.

csizmatalp ~, *csizmatalp* fn *Csizmatalpával hízlal:* (pásztor) hajtja a jószágot jó legelőre. *Hajtotta, csizmatalpával hízlalta, ment vele íjjel-nappal.*

csizmaorra *csizmaóra, csizmaóra* fn A csizma eleje, hegye.

csizmarózsa *csizmarózsa* fn (A gyapjúhoz hasonló iszphánból) horgolt rózsa, amely a csizmaszáron a szegőzsinór toldását eltakarja.

csizmaszegő *csizmaszegő* fn (Paszmányosoknál:) selyemből, iszphánból dupla láncolású horgolással készített zsinór, amelylyel a csizma felső szélét beszegik.

csízol ~ i Lopás, csenés.

csízolás ~ i Lopás, csenés, rablás. **Nr:** *Sárkányeregetéskor elkiáltotta magát valaki, hocs ~, akkor elvettik, elrabolták a gazdájátul a sárkányt, ha nem tutta megtartani.*

csobak *csabak* fn **1.** Vastag szárú növénynek a földből kiálló csonkja. **2.** Rosszul lefűrészelt faág csonkja.

csobán ~ fn Csobolyó. *Csobamba horták a mezőre a vizet, faedény vóut, nagyob vóut, mint a kulacs, öt-hat liter beletért. Ö: kis~, nagy~.*

csobogó *csobogó* fn Olyan hely, ahol nagyobb csobogással folyik a patak.

csobolyó *csobojó* fn Ital tartására és ivóedényül használt hordozható lapos hordócska. *A bojtár nátszálon itta a vizet a csobojóból.*

csócsa *csóúcsa* fn (gyny) Kisgyermek ételle.

csócsál *csóúcsál* i **1.** (gyny) (Kisgyermek) eszik, eszeget. *Gyerekek montuk, csóúcsájon mán, egyen. 2.* (Szülő v. pesztra) keményebb ételt előre összerág. **Nr:** *A gyerekek az anynya vagy a kiscseléd, a pesztra csóúcsálta az ívelt. Kiment a divadból, utálatos valami vóut. Ére monták: Rági babának, nyeli magának. Ö: meg~.*

csoda *csuda* fn *Csudájára járnak:* vmit a megcsodálnak. **Sz:** *Isten csudája:* szokatlan, érthetetlen látvány, dolog. *Csudák csudája:* nagy csoda.

csodabogár *csudabogár* fn Zsémbe, kötekedő vénasszony.

csodafa *csudafa* fn **1.** Gyógynövényként használt, az állatok által nem kedvelt növény. *A csudafa a tanyagba vóut, a disznóufürdőjük körül, a gyógygyövnövnyszédőjük elatták. 2.* Csattanómaszlag.

csodál **Ö:** meg~.

csodálkozás *csudálkozás* fn Bámulat. *Nem tuttam hova lenni a csudálkozástul.*

csodálkozik *csudálkozik* i Meglepőnek tart vmit. **Sz:** (Pl. *Miért tetted oda azt a lámpát? Haragos kitérő feleletként:*) *hogy a bolont csudálkozzon rajta. Ö: be~, el~.*

csók *csóuk* fn **Sz:** *Csóukra ál tülle a szája:* (savanyú gyümölcsre, ételre mondják.) **Km:** *Sűrű csóuknak szerelem/baszás a*

víge. —. **Nr**: A kisebb gyerekek megérkezéskor és távozáskor kézcsókkal köszöntötték nemcsak szüleiket, nagyszüleiket, testvéreiket, hanem a rokonsághoz tartozó idősebb férfiakat is. **Ö**: *karmazsin~, mandulás~, margaróni~*.

csóka *csóuka* fn **Km**: *Hijába fürdik a csóuka, utyse lez belőüle fehér galambocská: a rossz ember nem fog megváltozni.* **Ö**: *csi-pi~, szari~*.

csokány ~ fn Termésnek, virágnak a nyele, kocsánya. *A jó süttőtöknek vastag a csokánnya.*

csokányinda ~ fn Dinnyekacs, kocsányinda.

csókaszemű *csókaszemű* mn Tarka szemű (ember).

csokiszaggató *csokiszaggató* fn A csokis, a diós és a lekváros tészta kiszaggatására használatos konyhai eszköz.

csókol **Ö**: *meg~*.

csokoládétapasz ~ fn (*rég*) (Népi gyógyszernév:) Emplastrum fuscum.

csókolgat **Ö**: *meg~*.

csókolózik **Ö**: *össze~*.

csokor **Ö**: *bokréta~, szalag~*.

csokorforma ~ fn (Ötvösmesterségben:) a precíziós öntésnél az elkészített viaszmodellek faágszerűen csokorba rakása.

csomagol **Ö**: *be~*.

csomagolás **Ö**: *be~*.

csombók *csombó* fn Összeragadt, gu-bancos, szálas anyag.

csomó *csomó* fn **1.** Halmaz, rakás. *Kicsi csomója van ennek a búzának.* **2.** (Gubásmesterségben:) a mosás során kisebb kötegekbe összeállt gyapjú. **3.** (Gubásmesterségben:) felgöngyöltített mellék. *Mektiptük a mejjiket, felgöngyöltük. Nígy pár mejjiket belegöngyöltünk ecs csomóba.* **4.** Akkora agyagmennység, amekkorát a fazekas egyszerre meg tud munkálni. **5.** (Jelzőként:) sok. *Ot mulatott ecs csomó kupec.* **Sz**: *Be nacs csomó (vagy)!: de büszke (vagy)!* **Ö**: *agyag~, csime~, takács~*.

csomoros ~ mn Bütykös, ághegyes (fa, deszka).

csomóz *csomóz* i (Dohányleveleket) csomóba rendez.

csomózás *csomózás* fn Dohánylevelek csomókba rendezése.

csomózó *csomózó* fn Kalákában végzett dohánycsomózás. **Sz**: (Dalszövegben:) *Csomózóba jár az idezs galambom, azír van nekem jó pipadohányom.*

csomózott in *Csomózot csipke*: a fonalak egybefonásával, csomózásával (makramétechnikával) készült csipke.

csónak *csónak* fn Dísztelen, nagy méretű bakancs v. más lábbeli.

csonk **Ö**: *ág~, füstcső~*.

csonka ~ mn/fn **1.** mn **1.** *Csonka kezű*: csonkolt kezű (ember). **2.** *Csonka mojette*: (szarvasmarha szarvállásának megjelölésére). **3.** *Csonka szarvú*: törött szarvú (szarvasmarha). *Csonka szárnyú*: törött szárnyú (baromfi). **II.** fn **1.** (Szarvasmarha szarvállásának megjelölése.) **2.** (Juh fülébe vágott tulajdonjegy egyik fajtájának megjelölése.)

csonkabonka ~ mn Megcsonkított, csonka (ember, fa). *Az első világháború után több vóut ojan, hocs ~ vóut.*

csonkahét ~ fn **1.** Olyan hét, amelynek egy része ünnepre (karácsonyra, húsvétra, pünkösdre) esik. *Amikor ~ vóut, akkor a szőga az örült.* **2.** Olyan hét, amikor (a rossz időjárás miatt) nem lehet hat napot dolgozni. **Nr**: A csonkahét a mondóka szerint: *„Gazdamorgó, szőganyugvó, gazdasszonykucorgó”*.

csonkakontyos mn *Csonkakontyos tető*: a ház elején, a homlokzat felső harmadáig, közepéig csonkakontyszerű, előre lejtő tetősík, melyet az első szarufapár módosításával képeznek ki.

csonkaszárnas ~ mn **1.** Fialat (baromfi), amelynek még nem nőttek ki a szárnytollai. **2.** Törött szárnyú (baromfi).

csont ~ fn **1.** *Csontot lők*: (seb) gyógyulás közben csontdarabot, csontszilánkot dob ki magából. *A sógornőjnek a mutatóujját mekszurta a napraforgóbugának a szilánkja, meksebesedett, meggenyesedett, és eggy íze a mutatóujjának levált, ~ot lökött, eggy íze*

meksemmisült. **2.** Ember. *Vín/Örek ~:* idős ember. *Rosz ~:* (tréf) pajkos gyermek. **Sz:** *Csak a ~ meg a bőr:* nagyon sovány. *A csontyát a bőre tartja össze:* ua. *Tán ~ van a hasadba:* (annak mondják, aki nem akar vmiért lehajolni). *Lerágja a ~ról a húst:* fösvény, takarékos. **Km:** *Csonton terem a hús:* (tréf) (vigasztalásként mondják, ha kevés hús van a levesbe tett csonton.) **Ö:** *borda~, cifrázó~, csint~, dörzs~, eb~, gám~, gerinc~, hajtogató~, ina~, rádörzsölő~, sarkantyú~, slussz~.*

csont-bőr *csom-bűr* mn Nagyon sovány.

csontfog ~ fn Maradandó fog.

csontfűrész *csontfűrisz* fn Csontvágó fűrész.

csontgümőkör *csongümőkőúr* fn (rég) Csonttuberkulózis.

csontgümősödés *csongümőűsödís* fn (rég) Csonttuberkulózis.

csontol **Ö:** *be~, le~, rá~.*

csontos **Ö:** *csintes~.*

csontosodás **Ö:** *gög~.*

csontosodik **Ö:** *meg~.*

csontszú **Ö:** *fő~.*

csontú **Ö:** *madár~.*

csontüszkösödés *csontüszkösödís* fn A csont üszkösödéssel járó megbetegedése.

csontvágó mn/fn *Csontvágóú fűrisz:* erősebb állati csontok elvágására való fűrész. *Csontvágóú balta/bárd:* erősebb állati csontok elvágására való eszköz. **Sz:** *Felírni a csontvágóval:* feléri ésszel.

csopák ~ mn *Csopák szarv:* rövid, lefelé csüngő szarv;

csoport ~ fn Termelőszövetkezet(i csoport).

csór *csóúr* i Lop. *Eszet rígen is monták, hocs csóúr, lop.*

csorba ~ mn *Csorba szájú:* **a)** nyúlajkú. **b)** ferde szájú. **c)** törött, sérült szájú (edény). *Én ösmertem egy ojan embert, a Hortobágyon vóút számadóú, aki ~ szájú vóút, mert ellőüttik a száját.*

csorbacsík ~ fn Hiányos fogazatú gyerek. **Sz:** *Csorbacsík, minden sarba belecsíp:* (törött fogú gyermeket gúnyoló versike).

csorbóka *csorbókya* fn Tejnedvet tartalmazó, sárga fészkes virágú gyomnövény. *A csorbókát a disznóú meg a nyúl is nagyon szereti.* **Km:** *(Hotyha az) Isten nyulat teremt, csorbókát is teremt neki (hozzá):* az Isten gondoskodik a teremtményeiről.

csorda ~ fn Együtt legeltetett, de nem a legelőn éjszakázó szarvasmarhák csoportja. *A szarvasmarhát kiverik a ~ra.* **Sz:** *Elkűtte a fűsűt a ~ra:* (gúny) (borzas, fészületlen nőre mondják). *A ~ra ment a fűsű:* ua. **Ö:** *borjú~, fehér~, fejős~, vágó~.*

csordabehajtás ~ fn A tehéncsorda esti hazahajtása. *Írdekes az, amikor a csorda bejön ~kor. Már várták a csordát, akkor kinyitották mindenütt a kaput, nem kellett a tehenet betérigetni, asz tutta, befördűt a kapun.*

csordadelelő *csordadelelőű* fn A csorda déli pihenő, delelő helye a legelőn. *Úty tizenkét óúra fele a csordát odahajtották a vájura, és akkor azok ot jóút ittak, meg le is heverttek a csordadelelőűn.*

csordaeresztés *csordaeresztís* fn A tehéncsorda reggeli kihajtása. *A csordaeresztís reggel korán vóút, jött a csordás, a karikással, csergetett, és engették kifele a teheneket.*

csordahajtás ~ fn A tehéncsorda reggeli kihajtása és esti hazahajtása. *Rígen itt is vóút ~, még a mi tehenünk is járt csordára.*

csordajárás ~ fn **1.** A csorda kitaposott útja. **2.** A csorda legelője.

csordakút ~ fn Szarvasmarhák itatására való kút a legelőn.

csordanyomás ~ fn Csordalegelő.

csordás ~ fn A csordát őrző pásztor. *A ~, aki őűriszte a marhát.* **Ö:** *borjú~.*

csordásgyerek *csordásgyerek* fn Gyereksorban levő tehénpásztor.

csordogál ~, *csurdogál* i Lassan csorog.

csordul ~ i Folyini kezd. **Sz:** *Ha nem ~, cseppen:* ha szegényesen is, csak megélünk.

csóré *csóúré, csóúróú* mn/fn **I. 1.** mn Szegény (ember). **2.** Elhanyagolt külsejű. **3.** Nehéz, küzdelmes (élet). *Mer hogy ijen csóúróú illetet ítem.* **II.** fn **1.** Cigány(fű). **2.** Erősen barna ember. **Ö:** *hepre~, hipri~.*

csórel csórel i Lop, csen. **Ö:** el~

csorgás ~, csurgás fn Asztal rakásakor, csépléskor v. gabonahordáskor kipergett szem. *Hordáskor a szekérről vagy rendes hejen vőut a szekéren a ponyva, az ajdeszkát leforgatták, a szem vőut a ~. Csipeliskor felvitték a dobra, oszt kitisztították.*

csorgat ~, csurgat i **1.** (Folyadékot) csurogtat. **2.** Elhullat. *Bejött a szekér az udvara, oszt ~ta a szalmát, vígicsorgatta, takaríthatok hozzá.* **3.** (Csorgatással) beken. *A levestel jól lecsorgatta magát, ~ta.* **Ö:** el~.

csorgatott csorgatott, csurgatott in **1.** Csorgatot/Csurgatot leves: fölvert tojáshoz v. híg galuskatésztáhnak forró vízbe csorgatásával készített leves. **2.** Csorgatot miz: színméz.

csorgó csorgó, csurgó fn **1.** Az ereszt alatti rész, ahová a víz lecsorog. **2.** Kútnak V alakú kis csatornája, amelyen keresztül a vályuba jut a víz. **3.** Csurgó szilű kalap: olyan kalap, amelynek a hátulja fel van hajtva, az eleje pedig lefelé konyul. **4.** Csurgóra áll **a)** (az idő): esni fog. **b)** (a kalap, bajusz): lefelé konyul. **5.** Csurgóra állít: boroshordót kimosása után felfordítva jól kiszárit. *A kiürült hordóut aszt ki kellett forrázni, és utánna csurgóra állították, hogy jól kicsorogjon.* **Sz:** Csurgóra áll a hóut sarlója: (akkor mondják, ha a hold sarlója függőlegesen lefelé áll, és ebből eső jósolnak). *Ez ujhóudnál van, hogy csurgóra áll a hóut sarlója, lefele áll.*

csóró l. csóré

csorog ~, csurog i (Fazekasmesterségben:) a folyékony, színezett földfesték vékony sugárban az edényre folyik.

csorog-cseppen csorok-cseppen i Kerül, jut vmi kevés haszon.

csoroszlya csoroszja fn **1.** Az ekevas elé függőlegesen erősített, kés alakú, éles vas, amely a földet szeli, vágja. **2.** (Rendszerint a vén jelzővel) (zsémbes) öregasszony. *A zsémbes, veszekedős vinasszonyra mongyák, hogy vin csoroszja.* **Ö:** eke~.

csoroszlyagúzs csoroszlagúzs fn Vaspánt, amely a csoroszlyát az eke gerendelyéhez erősíti.

csoroszlyaszorító csoroszjaszorító fn Csoroszlyagúzs.

csorvás mn Csorvás láz: (rég) (egy lázzal járó betegség).

csorvasz ~ fn/mn **I.** fn Paraszt, kigazda.

II. mn Rossz.

csoszog **Ö:** csiszeg~.

csoszogó csoszogó fn Kényelmes házipap, papucs.

csoszoli ~ fn Naplopó, csavargó.

csótány csótány fn Svábbogár.

csóva csóva fn **1.** Szalmából v. szénából gyűjtásra csavart köteg. *Szalmából csavarnak csóvát, oszt avval gyűtőbe a tüzet. Meg ezelőtt, ha haragos vőut, a náttetőre lőkött ecs csóvát, hogy hadd igyik a szomszót háza.* **2.** (Birtok)határt jelölő kis gödör v. halom, ill. karó v. faág; tilalomfa. **3.** Nyéllel ellátott tűzoltó eszköz. *Minden asztakho kellett ety hordóut vizet tenni, mek csóvát. Az ojan nyeles vőut, amivel tüzet lehetett őtani, a vizet avval lehetett ity csapni.* **4.** Rúdra erősített rongydarab, ill. szalma- v. szénacsomó, amely a távolabb dolgozókat az étkezés idejére figyelmezteti. **5.** Szántóföldnek, legelőnek a határát jelző földhányás. **6.** Tilos út jelzésére szolgáló karó, melynek tetejére széna- v. szalmacsomó van kötve.

csóvál csóvál i **Sz:** Nem a farka csóvája a kutyát: ne a nálunk jelentéktelenebb szabja meg, hogy mit csináljunk.

csóváz/ik csóváz/ik i Birtokhatárt földhányással stb. megjelöl. **Ö:** el~, ki~, körül~.

cső ~ msz (Többször ismételve sertés hívogatására.)

cső csű fn **1.** A kukorica termése. *Kécs csű vőut rajta. (Jelzőként:) Kécs csű tengerit vett a kezibe.* **2.** Bab, borsó hüvelye. (Jelzőként:) *Ecs csű borsóba hét szem mag vőut.* **3.** Kályhacső. **Sz:** Akkora, mint ecs csű tengeri: (főként újszülöttre vonatkoztatva). *Teszi magát, mint kécs csű tengeri egy zságba:* nevetséges módon henceg, büszkélkedik. **Ö:** ájz~, csiga~, fűvő~, füst~, konyha~, levegő~, levél~, nefelejcs~, oldal~, paszuly~, permező~, ramfli~, szeszpárló~, tengeri~, tuf~.

csöbolyó csöbölő fn Csobolyó.

csöcsörész **Ö:** meg~.

csődít *csőjűdít* i ⟨Embereket⟩ összegyűjt.
Ö: be~.

csődör *csőjűdör* fn A ló himje, mén. *Az mán osztán nem rukta a csőjűdört, hotyha jött. Lerugja a csőjűdört:* kanca nem engedi magát maghágni, mert korábban már megtermékenyült. **Sz:** *A jóu csőjűdör is vagy meksántul vagy megvakul:* ⟨olyan beteg férfira mondják, aki fiatal korában sokat járt a lányok után⟩.

csődörcsikó *csőjűdörcsikó* fn Hím csikó.

csődörménes *csőjűdörménes* fn Csődörök-ből álló ménes.

csődörös *csőjűdörös* mn/fn **I.** mn Tenyészcsődört gondozó. *Csőjűdörös huszár:* méntelepen foglalkoztatott huszár. *Vóutak csőjűdörös huszárok, akig tavasszal, mikor vóut a fedesztetis, akkor őük vezették a csőjűdört előj.* *Csőjűdörös kaszárnya:* méntelep a csődörös huszárok laktanyájával. **II.** fn A tenyészcsődör gondozója. *Ezek vóutak a csőjűdörösök, csőjűdörös huszárok, hát annak nevesztik.*

csődül *csőjűdül* i ⟨Sok személy vaktában⟩ vhová tódul. **Ö:** be~, oda~.

csődzés fn *csűddzés* A kukoricacső kialakulása. *Kedvezőj időj van például a búza fejlődésire vagy a tengeri csűddzésire.*

csődzik *csűddzik* i ⟨Kukorica⟩ csövet növeszt, fejleszt. **Ö:** meg~.

csőfogó *csőjűfogó* fn ⟨Kovácsmesterségben:⟩ csövek megfogására alkalmas fogó.

csőföntös ~ mn (*tréf*) Bolondos.

csök ~ fn Apaállat ⟨bika, ló, sertés⟩ himvesszője. **Ö:** bika~.

csökken **Ö:** meg~.

csökmök ~ fn Kis termetű ember.

csökött ~ mn Csenevész, a fejlődésben visszamaradt ⟨ember v. állat⟩.

csömköd ~ i Csömöszöl. *A csömöszölőj hetven centi hosszú eggy ágú fa, a fogója vikonyabb, evvel csömköttik a prézsbe a le-darált szőlőj.*

csömöl **Ö:** meg~.

csömör ~ fn ⟨Zsíros étel okozta⟩ gyomorrontás. **Sz:** *Csömörbe van:* ⟨súlyosabb⟩ gyomorrontása van.

csömörlés *csömörlis* fn Csömör.

csömörös ~ mn Vmitől megcsömörlött, a csömör jeleit mutató. *Ojan valamit evet, hoty kihánta a száját, osz ~ lett.*

csömöszköl ~ i **1.** Nyomkod, gyömöszöl.

2. Dögönyöz.

csömöszkölő *csömöszkölőj* fn Csömöszölő.

csömöszöl ~ i **1.** Nyomkod, gyömöszöl vmit. **2.** ⟨Gyümölcsöt⟩ összetör, összezúz. **Ö:** be~, bele~, meg~.

csömöszölő *csömöszölőj* fn **1.** Karvastag-ságú fadorong, amellyel a töltőből a hurka, kolbász töltelékét kinyomják. **2.** Több ágban v. bunkóban végződő kb. 70 cm hosszú fa, amellyel a szőlőt préseles előtt összezúzzák. *A csömöszölőjnek a csömöszölőj risze bunkós vóut, ahon fokták, ot vikonyab vóut, hogy jobban kézre ájik.* **3.** Dorong, amellyel vmit milyen szűk helyre benyomkodnak, begyömöszölnek.

csömöszölőfa *csömöszölőjfa* fn Szőlőcsömöszölő.

csőr *csőj* fn A csőrös csupor madárcsőr-höz hasonló kiöntője.

csőrege l. **csöröge**

csörget l. **cserget**

csörgettyű ~ fn Csecsemő csörgője.

csörgő *csörgőj* fn/mn **I.** fn **1.** ⟨Gyerekjáték.⟩ **2.** Csörgő hangot adó kis (fém)gömbök. *A puli nyakába is vóut csörgőj.* **3.** ⟨Fazekasmesterségben:⟩ korsóban elhelyezett agyaggolyócskák, melyek mozgás közben a korsó fenekét tisztítják, és csörgő hangot adnak. **II.** mn Sömörös lábú ⟨ló⟩.

csörgőalma *csörgőjalma* fn Olyan alma-fajta, amelynek érett állapotában csörögnek a magjai; oláhpirosalma.

csörgőfa *csörgőjfa* fn Útmenti díszfa.

csörgőruca *csörgőjruca* fn Vadkacsa.

csörgős mn **1.** *Csörgőj kanta:* vizes- v. eceteskorsó, amelyben kis agyaggolyócska van. **2.** *Csörgőj kormú* ⟨kurva⟩: rossz erkölcsű ⟨nő⟩.

csörmelék *csörmelik*, *csörmölik* fn Hulladék, törmelék.

csörmő *csörmőű* fn Nádszálak összetört darabjai. *A nádnak vőucs csörmőűje, ha csinálták a náttetőűt.* **Ö:** nád~, sás~.

csörög ~, *csereg* i **1.** <Némely madár> ehhez hasonló hangot ad. **2.** Több tárgy egymáshoz ütődik. **3.** Fecseg. **Sz:** *Csörög/Csereg a szarka, vendég jön, lóug a farka, legény jön:* <lányos háznál használatos mondás, ha a háziak meghallják, hogy a szarka csörög.> *Ére ~ a díjój, ára meg a mogyoróy:* <gyermekjáték mondókája>.

csörög-csattog *csörök-csattog, cserek-csattog* i **1.** A himbálózó, billegő járom csörgő hangot ad. *Ha nagyon kemény a főüd, nehezen húzza a jóuszág, osztán hun ére billenti a fejit, hun ára, oszt akkor csörök-csattog a járom.* **2.** Pöröl, veszekedik. **3.** Fecseg.

csöröge *csőűrege, csőűröge, csöröge* fn **1.** Négyzet alakúra vágott, középen egy lyukon át kifordított, olajban kisütött sütemény; forrácsfánk. **2.** *Csőűregévé aszal:* <nedves ruhadarabot> csontszárazra megszárit. **Sz:** *(Ojan) száraz, mint a csőűrege:* <sütemény> nagyon száraz.

csörögetésza *csőűregetísza, csőűrögetísza, csörögetísza* fn Csöröge.

csörös *csőűrös* mn *Csőűrös csupor:* zománcozott bögre, amelynek a szája csőrszerűen van kialakítva. *A csőűrös csupor ojan bögre, aminek őyra vóut, nem kerek vóut a szája, hanem csőűre vóut.* *Nagyanyám idejibe tőp kis csőűrös csupor vóut, két és fél decis, a közepe ki vóud gömböjödve, mint ety kis hordóy.*

csörű Ö: kerek~, madár~.

csös *csűs* mn Csöves. *Csűs tengeri:* csöves kukorica.

csösín *csőűsin, csűsin* fn Vadászfegyver csövén végighúzódo fém rátét mint a célzás segédeszköze.

csöstől *csűstül* hsz Csapatostól, sokan. *Jött a vendik csűstül.*

csősz ~ i Vmit elront.

csősz *csőűsz* fn **1.** A határ, a szőlők, a gyümölcsösök termésének őrzésére alkalmazott személy. **2.** Temetőőr. **Ö:** erdő~, korzó~, lyuk~, temető~, varjú~.

csőszház *csőűszház* fn A (temető)csősz lakhelye.

csőszköl Ö: el~.

csőszkunyhó *csőűszkunyhóy* fn (Szalma)kunyhó, ahol a csősz pihen. *A csőűszkunyhóy kis háromszegletes tákolmány vóut.*

csőszlet ~ i Céltalanul jön-megy.

csőszmők *csőszmőűk* fn Kis növésű ember.

csőszög ~ i Csoszog.

csőszögő *csőszögőű* fn Papucs. *Ad mán ide a csőszögőűmet!*

csősztet ~ i Csoszog. *Ide-oda ~.* **Ö:** el~.

csőtoll *csőűtoll* fn <Kékfestőmesterségen> rézből készült eszköz, batikpipa, amelylyel a megolvadt viaszt vonalakban, pettyekben az anyagra felviszik.

csövedzik *csöveddzik* i <Kukorica> csövet növeszt.

csöves ~ mn/fn **I.** mn **1.** Még csövekben levő <termés>. *A lefejtetlen tengeri vóut a ~ tengeri.* **2.** *Csöves paprika:* szárított, egész paprika. **3.** *Csöves fűróy:* hengerből és rüdből álló szőlőültető szerszám. **4.** *Csövesz szoldány:* szódavíz. **II.** fn Bokáig érő, ujjas pásztorbunda.

csövez Ö: le~.

csövű Ö: billenő~.

csőzik *csűzik, csűddzik* i <Kukorica, borsó, lencse, bab> csövet növeszt.

csu ~ msz <Többször ismételve disznó hívására.> *A disznóy úgy is híjtuk, hoty ~, ~, ~.*

csúcs ~ fn Párna hegye, csücske. *A párának kécs csúcsa van.* **Ö:** tenyész~.

csúcsa Ö: lelke~.

csucsorít ~ i <Ajkat, száját> kerekre összehúzza; csücsörít.

csucsorodás Ö: ki~.

csucsorodik Ö: ki~.

csúcsszáradás ~ fn A fa csúcsának elszáradása.

csucsujgat ~ i **1.** <Kisgyermeket> dúdolva, ringatva altat. **2.** Dédelget, becézget. *A kizsgyereket szeredgeti, csucsujgattyá, ringattyá.*

csucsukál ~ i <Kisgyerek> alszik.

csuda l. csoda

csúf ~ mn/fn **I.** mn *Csúf ítel:* (piszkos gyerekek megnevezésére). **II.** fn *Csúfocs csinál magából:* csúfot üz magából. *Csúfocs csinált magából az, aki úgy öltözött, nem hozzávaló módon.*

csúfja **Ö:** világ~.

csúfol **Ö:** meg~.

csúfolkodik ~ i Csúfolódik.

csúfoskodik ~ i **1.** Veszekedik, civakodik.

2. (Öltöztetével) nevetségessé teszi magát. *Öltösz fel, ne csúfoskoggy itt abba a rongyozs gúnyába!*

csúfság ~ fn *Csúfságra teszi:* csúfot üz belőle.

csúfságol **Ö:** ki~.

csuha ~, *csuhé, csuhaj* fn **1.** A kukoricacső borítólevele. **2.** Elhalt növények maradványa.

csuhaj¹ l. **csuha**

csuhaj² ~ msz (Jókedvet kifejező hangkitérés.) **Nr:** (Dalszövegben:) *Szólt az Isten: Kedves fiam, Nőujé! Hát az óbort kócsoltat, hogy jó-e? Felelt Nőujé: Ihaj, ~ Sári. Három Isten kezdék ém már látni. Ö: ihaj~.*

csuhajlevél ~ fn A kukoricacső borítólevele.

csuhajoson ~ hsz Kukoricacső borítólevelével együtt. *A benkosztos világba ~ törtík a tengerit.*

csuhé l. **csuha**

csuhegyes ~ mn Hosszú, hegyes tetejű. *A bogja meg a hástetőű is lehetet ~. Ha nagyon hideg vóút, úgy behúzták a sipkát, hocs ~ vóút a fején.*

csuja l. **csula**

csuka ~ fn **Sz:** *Kifagyott, mint a ~:* (vizes ruha stb.) csontkeményre fagyott. *Halgat, mint a fagyocs ~:* (arról mondják, akitől hiába kérdeznek vmit, nem válaszol). **Ö:** körmös~.

csukapecsenye ~ fn Izom nélküli húsdarab a sertés hátulsó oldalhasi részében kétfelől, szűzpecsenye. *A ~ nagyon finom.*

csuklás ~ fn **Nr:** A csuklás annak a jele, hogy vhol emlegetik az embert. Ilyenkor többféle mondókát mondhattak: *“Mit emlegecc, ha nem lácc. Vakúj mek, ha szebbet lácc”. — “Mit emleget, ha nem lát, száragy-*

gyom mek, ha gyaláz.” — “Mit emleget, ha nem lát. Száraggyom meg, mint a pernye, hogy a hideg jóúl kilejje.” — Gyerekek mondják a csukló társuknak: “Emlegetnek a verebek a lúszaron, hogy jóú vóúna, ha te is ot vóúnál”.

csuklós csuklós mn **1.** *Csuklós pánt:* (szekér alkatszeként). **2.** *Csuklós zabla:* két részből álló zabla, két végén zablapálcával és zablakarikával; karikás zabla.

csukós **Ö:** kibe~.

csula csuja fn Lecsüngő (fűl).

csuma ~ fn Gyümölcs v. egyéb termés kosánya, ill. magháza.

csumáz ~ i Meggyet, cseresznyét szárától megtisztít. **Ö:** ki~.

csúnya ~ mn **1.** *Csúnya halál:* hosszas, fájdalmas betegségben v. balesetben, ill. tragikus hirtelenséggel elhunyt emberek halála. *Csúnya halála vóút neki, mert évekig ágyba fekütt, úty forgatták. 2. Csúnya fireg:* rossz, izgága viseletű ember. **3.** *Csúnya felleg:* gyorsan vonuló fekete felleg. **4.** *Csúnya kéz:* bal kéz. **5.** *Csúnya gusztussa van:* összeférhetetlen, rossz természete van.

csúnyabetegség csúnyabetekség fn (rég) Rák. *Aki rákos, annak csúnyabeteksége van.*

csúnyaság ~ fn Genny, gennyedés. *Ha valakin kelis vóút, osz kinyomta, jöt ki belőüle a ~.*

csúnyít ~ i (Gyerek) szükségét végzi, kál.

csupasegg ~ fn Alacsony, kövér nagy fenekű nő.

csupasz mn *Csupasz kenyír:* minden nélküli, pusztá kenyér.

csupor ~ fn **1.** Bögre v. kisebb hasas cserépfazék. *Vóút nekem ety tiszta lisztes csuporom, avval belemerítettem, oszt avval vettem ki. 2. (Jelzőként:) ecs csupor té:* egy csuporny (tej stb.). **Km:** *Kis/Kicsi ~, nacs ~, mit ír, ha nindzs benne bor:* a külsőség tartalom nélkül semmit sem ér. **Ö:** *agyag~, cserép~, tejes~, vászon~.*

csuporrög ~ fn Olyan nagyságú agyagdarab, amelyből a fazekas egy csuprot tud készíteni.

csurapé ~ fn Rövid, prémes ⟨főrfi⟩ télikabát.

csurgat l. **csorgat**

csurgó l. **csorgó**

csurgódeszka *csurgódeszka* fn ⟨Gubásmesterségben:⟩ fatábla, melyen a festett guba levét lecsurgatják.

csurkesztáni Ö: *francia*~.

csusza ~ fn Tűróval, tepertővel ízesített galuska.

csúszik ~ i ⟨Étel, ital⟩ jólesik, ízlik. *Ugyancsak csúszot rá a bor. Ö: bele~, el~.*

csúszó *csúszó* fn **1.** Az ekét alátámasztó, a barázdában csúszó vas; eketalp. **2.** Kétágú fa, amelyen az ekét húztatják, hogy ne szántsza az utat.

csúszófa *csúszófa* fn Kétágú fa, amelyen az ekét húztatják, hogy ne szántsza az utat.

csúszótalp *csúszótalp* fn Eketalp.

csúszóvas *csúszóvas* fn Eketalp.

csuszpájsz *csuszpájsz* fn Apróra vagdalt, zsírban kisütött v. zsírral leöntött, főtt krump-li. *Kockára vágot kolompír szalonnazsírral leöntve, vízbe is ki lehetett főjteni, ez vójt az igazi csuszpájsz.*

csúsztat **Ö:** *át*~.

csúsztatás **Ö:** *át*~.

csúsztató *csúsztató* fn **1.** A bal ekeszarvon levő hajlított vas, amelyen az oldalra döntött eke csúszik, és amely így az ekeszarvat védi a kopástól. **2.** Kétágú fa, amelyen az ekét húztatják, hogy ne szántsza az utat.

csutak ~, *tucsak* fn **1.** Összecsavart maroknyi szalmacsomó. *Csutakkal is lehetett tüzed gyűjtani. A szalmát összefokták, összekötötték oszt avval csutakolták a lovat, e vójt a ~.* **2.** Elhasználódott dolog csonkja. *A seprűnek is van ~ja.* **3.** Kukoricacsutka darabja. **Ö:** *szalma*~.

csutakol ~ i **1.** ⟨Szappannal⟩ alaposan dörzsölve megmos. *Abba ~tag bennünket, éngem.* **2.** ⟨Lovat⟩ szalmacsutakkal ledörzsöl.

csutka ~ fn **1.** A lemorzsolt kukoricacső torzsája. *A tengeri ~ját tüzelésre használták.* **2.** ⟨Levágott, száraz⟩ kukoricaszár, kóró. *Ősszel a ~t kúpogba rakjuk.* **3.** Paprika rövid szára, kocsánya. **4.** ⟨Gubásoknál, szőrtarisznya-ké-

szítőknél:⟩ orsóra font, kúp alakú fonáltekercs. **Ö:** *ízék*~, *morzsolt*~.

csutkaföld *csutkaföld* fn Olyan kukoricaföld, amelyről a szárat levágták. *A csutkaföldbe búzát vetnek átalába vagy őjszárpát.*

csutkaföldvetés *csutkaföldvetés* fn Kukoricaföldbe történő vetés.

csutkaízék *csutkaízék* fn Olyan kukoricaszár, amelyről a jószág a levelet lerágta. *De tutták, hogy körülbelől, hogy hány kéve csutkaízék kell abba a kemencébe.*

csutkaízék l. **csutkaízék**

csutkakéve *csutkakéve* fn Kukoricaszárakból összekötött kéve. *A csutkakíviket összeállították kúbbá, és kin hatyták a földön, míg meg nem száratt.*

csutkakóró *csutkakóró* fn **1.** ⟨Száraz⟩ kukoricaszár. **2.** Csutkaízék.

csutkakúp ~ fn Kukoricaszár kénéből összeállított kúp.

csutkalevél ~ fn Száraz kukoricaszár levele.

csutkalyuk *csutkalyuk* fn A konyha falában levő mélyedés, ahol a lemorzsolt kukoricacsutkát tartják. *Hozz egy öl csutkát a csutkalyukba.*

csutkaszál *csutkaszál* fn Csutkaszár. *Ha akartuk ugye, ~lal tüzeltünk.*

csutkaszár ~ fn ⟨Száraz⟩ kukoricaszár. *Befűtötték azt a kemencét, ott is az a ~ nem ment pocsigba.*

csutkató *csutkató* fn A kukoricának a szárvágás után földben maradó töve. *Az újvárosiak csapatostúl jártak csutkatút, csutkatövet szedni, avval tüzeltek nyáron.*

csutkatószedés *csutkatószedés* fn A csutkatövek összeszedése.

csutkatószedő *csutkatószedő* fn A csutkatövek összeszedését végző munkás. *A csutkatószedőjüknek nem járt fizetés, az övéké vójt az összes felszedet csutkató, amit a gazda haza fuvarozott.*

csutkavágás ~ fn A kukoricaszár levágása.

csutkavágó *csutkavágó* fn **1.** A kukoricacsutka levágására szolgáló éles, nyeles eszköz. *Ety hatvan centiméter hosszú és három-négy centiméter vastag rúd a ety ka-*

szadarab vóút beszerelve, ez vóút a csutkavágó. **2.** Csutkavágást vállaló munkás. *A csutkavágók tizenhét-tizenennyőc éves fiatal emberek vóútak, akik esz csinálták.*

csutkavég csutkavíg fn A csutka vastagabb vége. *A cseréptetőn eggy-ety cserepet csutkavíggel feltámitottak.*

csutkázó csutkázóú fn Szarvasmarha szabad ég alatt levő téli etetőhelye.

csutora ~ fn **1.** Fából készült boroskulacs. *A ~ fából kiszüld boroskulacs vóút, csikóbúrral vóút kívül bevonva.* **2.** (Jelzőként:) *ecs ~ bor:* egy kulacsnyi bor. **3.** Mezei munkások kulacsforma víztartó edénye. **4.** Pipa szopókája. **5.** (gúny) Sovány ember. **Ö:** pipa~.

csutorás ~ mn/fn **I.** mn *Csutorás cser:* fiatal tölgyfa méteres hosszúságú, lehántott kérge, amelyet cserzésre használnak. **II.** fn Pipacsutura készítésével foglalkozó iparos.

csutribál ~ fn Vasárnapi táncalkalom, táncmulatság.

csúz ~ fn (rég) Reuma. *A ~ izületi gyuladás, meggőrcsősítette az ujjat.*

csúzláz ~ fn (rég) Csúztól eredő láz.

csüccs ~ msz (gyny) Csücsülj(etek) le!

csücske **Ö:** párna~.

csücskő csücskőű fn **1.** (Szűrhimzésben:) a cifraszűr gallérjának sarkaira varrt posztókorongocskák. **2.** Csücsök.

csücsök ~ fn A szűrgallér két sarkán lévő kerek díszítés, amit ha összekötnek, a gallérból csuklya lesz.

csücsöri ~ mn Összeráncolt, csucsorodott (szájú).

csücsü ~ msz (Többször ismételve disznó hívására:) ~, ~, ~!

csücsül ~ i (gyny) Ül. **Ö:** le~.

csüd ~, csüg fn A ló és szarvasmarha patája fölötti csukló, a pata és az alsó lábszár közötti rész. *De ott az a hibátlan, tuggya, az a rövid csüg.*

csüg l. csüd

csügged **Ö:** el~.

csühögő csühögőű fn Ló himvesszője.

csülköl ~, csürköl i (Disznóöléskor) a disznó körmeit borító szarut leszedi. **Ö:** le~.

csülkölés csülkölís fn (Disznóöléskor) a disznó körmeinek leszedése. *A csülkölís azt jelenti, hogy perzseliskor a disznóú lábujjait lecsülkölilik, lecsavarják.*

csülkös ~ mn *Csülkös kötél:* a hámtáskába húzott csomós, hurokban végződő kötél, istráng. *Csülkös hám:* olyan hám, amelyen a húzót és a marszíjat csülök fogja össze.

csülkös-nyerges mn *Csülkös-nyerges hám:* olyan hám, amelyre nyeret is lehet tenni.

csülköz ~, csürköz i Olyan gyermekjátékot játszik, amelyben a játékosok ronggyal kitömött bőrlabdát, hegyes fadarabot v. fagolyót ütögetnek bottal egymásnak.

csülközés csülközís, csürközís fn Fiújáték, amelyben a játékosok bottal labdát, hegyes fadarabot v. fagolyót ütögetnek egymásnak.

csülleng ~ fn (Kétfestéstőiparban:) az indigó alapanyagát tartalmazó természetett festőnővény.

csüllöng ~ i Csüng, lóg. *Csüllöng a szőüllőű, kivált aki laposon van, oszt csüng lefele.*

csüllöngő csüllöngőű fn **1.** (Hosszan lelógó, ill. hosszúkás alakú) fülbevaló. **2.** (Ruhán óraláncon) fityegő dísz.

csüllöngős csüllöngőűs mn *Csüllöngőűs fülbevaló:* hosszán lelógó, ill. hosszúkás fülbevaló.

csülök ~, csürök fn **1.** Párosujjú patás állatok lábujjának végét borító szaruképződmény. **2.** Ezen állatok lábának alsó része. *Pörköltnek, kocsonyának csinálták vaty süttöttik a csülköt.* **3.** A bigéhez hasonló hegyes botocskák, amelyet a csülközés nevű játékban hosszú botokkal ütögetnek. **4.** Golyó v. labda, amelyet játékban botokkal ütögetnek. **5.** A ló hámján levő hurok, amelybe az istrángot fűzik. **6.** Az istrágon levő hurok, amellyel azt a hámfára erősítik. **Sz:** *Csülökre megy:* birkózni, verekedni kezd. *Csülkөн van:* a) talpon van. b) (vendég) távozni akar. *Csülökre!:* munkára, gyerünk lássunk hozzá!

csülökbekötés csürökbekötís fn Hurokkötés a hám végén.

csüng ~ i **1.** Tartózkodik, lézeng. *Ez a gyerek mindig az uccán ~.* **2.** Nyakán ~: folyton vele van. **Sz:** *Nem adnég belőüle, ha a szemet hurkon ~ene se:* bármennyire is kíváncsi, nem kapsz belőle.

csüngős *csüngőüs* mn Vhonnan lelógó, függő. *Hát most hogy rajzójam, hogy a plafombul ojan csüngőüsen lehessen?*

csűr ~ fn Takarmány, termény raktározására való szellős gazdasági épület.

csürhe ~ fn **1.** Disznónyáj. **2.** Fegyelmetlen gyermekek, felnőttek csoportja. *Úgy jönnek az iskolából, mint a ~, az is össze-vissza szaladgál.*

csürheakol ~ fn A disznónyáj fedett tartózkodási helye. *Csürheakol a parasztnál nem vóút, csak a nagyobb uradalomba. Nyóúcvan-száz disznóú vóút egy akolba, esőüs időübe ide térigettig be a disznóukat, mert a disznóú nem szerette az esőüt.*

csürhejárás ~ fn A disznónyáj által kitaposott út.

csürhés ~ fn A csürhe pásztora, kondás.

csürhésbojtár *csürhézsbojtár* fn A disz-

nók pásztora.

csürköl l. **csülköl**

csürköz l. **csülköz**

csürközés l. **csülközés**

csürök l. **csülök**

csűröl ~ i (Folyadékot) csorgat, töltöget; csűrölget. *A forróú kávét egyik csuporbúl a másigba ~i, ácscsűröli, öntögeti. Ö: át~*

csűrölget ~ i (Folyadékot egyik edényből a másikba) csorgat, töltöget.

csűröskert ~ fn Az udvarnak a csűr melletti (elkerített) része, ahol a kazlak állnak.

csütörizé ~ fn (Olyan ember gúnyos jellemzése, aki finomkodva beszél, és még a *csütörtök* szó helyett is ~t mond.) **Nr:** A szégyenlős cívislány semmi pénzért nem mondta volna ki a *tök* szót. Az apja egyszer azt mondta neki: *Eriggy jányom, mert a kostökömet csütörtökön ot hatytam a komámnál, oszt hozd el!* A lány ezt így adta elő: *Urambátyám! Idesapám it hatyta ~n a koscsúnyáját, oszt aszt tessík nekem ideadni!*

D

dabócai mn *Dabócaji pipa*: hegyes kupakú, gombos nyakú fekete pipa, amelynek szája és dereka sárgarézzel van bevonva. **Nr**: A dabócai pipa felvidéki típus, de debreceni fazekasok is készítették.

dádáz **Ö**: meg~.

dádé ~ fn **1.** Cigánygyerek. *Gyere ide, te ~!* **2.** Idős cigány. **Nr**: *Dádé, ~, te jó ~. Dikher more dája. Mír nincsen a cigányoknak állandó lakása?* (Részlet egy 20. század eleji dalból.)

dadri ~ fn Dadogó.

dagad ~ i **1.** <Kenyértészta> kel. **2.** <Fövő> étel sűrűsödik. *Hánnyung bele kenyered gyorsan, had dagaggyík.* **Ö**: be~, ki~.

dagadás ~ fn Duzzanat a testen. **Ö**: lép~, máj~, mirigy.

dagadó *dagadó* fn Sertésnek a bordák alatti, ill. a has aljából vágott kövérkés húsa; hasaalja. *Dagadóba szoktam csinálni a töltött húst.*

dagadozik ~ i Ér, izom, testrész dagadt-nak látszik.

dagadt in *Dagat fejű*: (gúny) nagy, kerek fejű.

dagályos *dagályos* mn Hetyke, kevély, rártarti. *A dagályos nagyra nizi magát.*

daganat **Ö**: fehér~, has~, méhhús~, tüdőlég~.

dagaszt ~ i **1.** Nyers tésztát kelesztésre előkészítve gyúr, nyomkod. *Úgy ~ottam, hogy mindig, ami vóut a kezembe, aszt el is típtem, oz ~ottam.* **2.** Bőrt vízzel átitatva puhít, dagadni hagy. **3.** <Macska> ültében mellső lába-

ival nyomkodó mozdulatokat tesz. **Sz**: *Rígen nem ~tottál mán kenyeret*: mondták a piszkos körmű lánynak, a kenyértészta ugyanis kiszedte a piszkot a köröm alól. **Ö**: át~, be~, ki~, le~.

dagasztás ~ fn Az a művelet, amellyel a kenyértésztát kelesztésre előkészítik, gyúrák.

dagasztó *dagasztó* fn Dagasztóteknő.

dagasztóalj *dagasztó* fn Dagasztóláb.

dagasztóalja *dagasztó* fn Dagasztóláb.

dagasztógép *dagasztó* fn <Mézeskalácsosoknál:> a tészta dagasztását végző gép.

dagasztóláb *dagasztó* fn A dagasztóteknő alá helyezett négy lábú állvány.

dagasztólapát *dagasztó* fn <Mézeskalácsosoknál:> a dagasztógépben a tésztát forgató lapát.

dagasztószek *dagasztó* fn Dagasztóláb.

dagasztószekláb *dagasztó* fn Dagasztóláb. *Nígy lábú, montuk dagasztó* *láb-nak is meg dagasztó* *szekláb-nak is.*

dagasztóteknő *dagasztó* fn Kenyértészta dagasztására használt teknő, sütőteknő.

dagonya ~ fn Vaddisznók vizes, sáros fekvőhelye.

dagonyázik ~ i <Vaddisznó> sárban húsöl.

dagvány ~ fn Sűrű, ragadós mély iszap v. sár, ill. ilyen terület. *A vaddisznók a dagvamba fűröttek.*

dajka ~ fn *Szoptató* ~: a csecsemőt anyja helyett szoptató nő.

dajkacsalád ~ fn (Méhészetben:) anyabölcső(ke)t gondozó, anyát nevelő méhcsalád. *A tavaji ~om nem bírta ki a telet.*

dajna ~ fn **1.** Rossz erkölcsű nő, ringyó. *Ne fogóddz avval a ~val!* **2.** Kővér asszony.

dajnál ~ i (Hamisan és hangosan) énekel. *Dajnálnak a cigányok.*

dajnálás ~ fn (Hangos és hamis) éneklés.

daku ~ fn Kődmönféle, meleg télkabát.

dakugomboló *dakugomboló* fn (Sűrű, rövid gombokkal záruló) álló nyakú v. nyakig zárt rövid cíviskabát, zeke.

dalikózik *dalikózik* i (Egyedül) nótázgat, énekelget. *Jó kedve van a komámasszonnak a szomszédba, idehallik, hogy dalikózik.*

dallamász ~ fn (A Kollégium nyelvében:) dalnok, énekes.

dalmahodik ~ i (Fejlődésben lévő személy) hízik, nő, gyarapodik. **Ö:** *ki~, meg~, neki~.*

dám ~ fn Dámvad.

dáma ~ fn Rossz erkölcsű nő, ringyó.

dámagancs ~ fn Dámbika agancsa.

dámbika ~ fn Hím dámvad.

dancol ~ i Hetykén, hányavetien viselkedik. *Az ~, aki még fíjatal, rosszul viselkedik, nem törte meg a sors.* **Ö:** *ki~.*

dandárja ~ fn **1.** Sok (van) vmiből. *Itt nincs ojan nagy ~ a homoknak, mint ott.* **2.** *Munka ~:* sok munka. *Májuzsba van a munka ~.*

danftol *damftol* i Nedves cipőtalpat szikkadni hagyni.

danftolás *damftolás* fn Nedves cipőtalpat szikkadni hagyása.

danol ~ i Dalol(gat) (vmit). *De szípen ~, montuk, akinek jó hangja vóut.* **Ö:** *el~.*

danolás ~ fn Dalolás. **Sz:** *Danolásir nem aggyák:* nem adják ingyen.

danolászik ~ i Dalolgat.

danolgat ~ i Dalolgat.

danolhatnék ~ i Dalolni vágyom. *Pajtás, be ~!*

danológép *danológép* fn Beszélőgép, gramofon. *A danológépnek naty töücsíre vóut, beszilőgépnek meg gramafonnak is montuk.*

dara *dera*, ~ fn **1.** Takarmánygabonából szemcsésre darált örlemény. *Dera, ez a deb-recenyi öüsmondás.* **2.** Jeges csapadék. **Nr:** A menyasszonyt a következő versikével tisztelték meg az esküvőn, ha dara v. havas eső esett: *Esik a hó meg a ~, fázik a menyasszony fara. Ahun ázik, betakarja, ahun viszket, megvakarja.* **Ö:** *csirke~, konkoly~, tengeri~.*

darab ~ fn **1.** Karéj (kenyér). **2.** Birtok egy tagban fekvő, meghatározatlan nagyságú része. **3.** (Jelzői használatban:) ua. *Egy daraf főüd.* **4.** (Fazekasmesterségben:) meghatározott agyagmennyiség, amelyet egyszerre választanak le az agyagtömről. **5.** *Darabba hagy:* **a)** (hordót) vmilyen folyadékkal nem tölt egészen tele. *Darabba kel hagyni a hordóut, hoty ki ne fussik.* **b)** elkezdett munkát vmi miatt nem fejez be. *Ha jöt valami nagy időü, a kazlad ~ba hatyták.* **6.** *Darabba marad:* elkezdett munka vmi miatt nem fejeződik be. *Darabba maratt, amit nem fejeszteg be, a kazalrakás is vagy a kapálás.* **Ö:** *anyag~, ék~, guba~, pofa~, segédvizsga~, szövet~.*

darabol ~ **1.** Apró darabokra vág. *A húsd ~ta felfele.* **2.** (Fazekas) összevert agyagot a szelőkéssel szeletekre vág. **3.** (Kidöntött fát) több darabra vág. **Ö:** *le~, össze~.*

darabolás ~ fn A kidöntött fa több részre vágása. **Ö:** *fel~.*

daraboló *daraboló* fn A kidöntött fa darabolását végző munkás.

darabolókorong *darabolókorong* fn (Rézműveseknél:) ledaraboláshoz használt gép, egyfajta durva köszörű, vágókorong.

darabra **Ö:** *diribre~.*

darabszám *darapszám* hsz Darabonként, csomónként. *Rígebben darapszám vaty pár-szám atták a gyapjút a termelőük.*

darál *derál* i **1.** Darálóval apró részekre őröl, aprít, összezúz. **2.** Gyorsan és sokat beszél. *Derája a mondanivalóját, fossa a szóut, aki gyorsan beszil.* **Ö:** *át~, el~.*

daráló *deráló, deráló* fn **1.** Őrlésre, szolgáló konyhai eszköz. **2.** Darológép. **3.**

Járgányozs derálóú: lóval működtetett fogaskerekű szerkezet, daráló. **Ö:** *agyag~, bors~, kávé~, szőlő~.*

darálókeksz *derálóúkeksz* fn Darálókeksz.

daralóskeksz *deralóskeksz* fn Olyan keksz, amelynek tésztáját egy forma segítségével a húsdarálón átnyomják, majd rövid darabokra vágják és megsütik. *Ára mindig vigyázztam, hogy a deralóskeksz ki ne foggyon otthonról.*

darált *derált* in Darálóval apró darabokra őrölt, aprított, összeűzött.

daráltat *derátat* i Darálást végeztet. *Derátattunk vagy őjrettünk.*

daramalom *deramalom* fn (Takarmány)dara őrlésére szolgáló malom v. malomrész; darálomalom. *Debrecebe a Kishegyesi úton vőut a deramalom, ot nem őjrték lisztet.*

daraszol l. **karaszol**

darázs *derázs* fn A méhvel rokon fekete-sárga csíkos, fullánkös rovar. *Ha a derázs eszi, hát aszt már aggya Isten egíssigire, mer az már irtett.* **Sz:** *Mekcsipte a derázs: (tréf) teherbe esett. Sárít mekcsipte a derázs, Lába köszt nőjtt ety pattanás. Megláccik a szúrás heje, Domborodik az eleje.* (Tréfás versike mindig a teherbeesett asszony v. lány nevével.) *Ojam mörge, mint a derázs: (emberre vonatkoztatva:) nagyon mérge.* **Ö:** *gubics~, kecske~, mérge~.*

darázsderék *derázsderék* fn Nagyon karcsú női derék.

darázsderekú *derázsderekú* mn Nagyon karcsú derekú (nő). *A csinos jányokra montuk, hogy derázsderekú.*

darászfészek *derászfiszek, darásfiszek* fn **1.** Olyan szőtt v. varrt minta, melyben a szálak a lép sejtjeire emlékeztető, csúcsukkal lefelé álló kis négyzeteket alkotnak. **2.** (Csipkeverésnél:) szalagsorokat összekapcsoló minta. **3.** Gennyes kelés a tarkón. *A derászfiszek a tarkóun vőut, töb jukra kifokatt.* **Sz:** *Derászfiszegbe nyúl:* kellemetlen témát fészeget.

darászfészek *derászfiszek* mn (Vászon egyik mintájának jelölésére.) *Derászfiszek minta:* a lép sejtjeihez hasonló formát mutató minta, amelyet nem párhuzamosan, hanem egyiket a másikkal ellentétesen varrnak, ill. szőnek.

darázzsol *derázzsol, ~ i* Darászfészekmintát készít.

darázzsolt in *Darázzsolt nyak:* (általában a ruha nyaki részén) az anyag azonos távolságban történő meghúzásával és összevarrásával keletkező minta.

dárdás ~ fn (A diáknyelvben:) a cötus főnöke, szobafőnök.

daróc *daróuc* fn **1.** Durva gyapjából készült posztó. **2.** Az ebből varrott kabátféle felsőruha. **3.** Durva kendervászon. *Főjleg az oláhok jártag daróudzba, durva szövésű vászomból készült ingbe, gatyába. Eszt nem is horta más níp.*

daróci mn **Sz:** *Átestünk rajta, mint a daróuci pap a lován:* vmi megtörtént, de nincs benne köszönet. **Nr:** A Debreceben ismert magyarázat szerint a daróci papot segítettek felülni a lovára, de jobban meglökték a lábát a kelletténél, emiatt a túlsó oldalon leesett róla.

daru fn **Sz:** *Úty kijabál, mint a ~: (tréf) hangosan, fülsértően dalol. Úgy beszél, mint a ~: fülsértően, vinnyogósan beszél.* **Ö:** *bak~, gém~, portál~.*

darunyak ~ fn (Perc v. pálca alakban megsütött) kelt tészta, melyet feldarabolnak, vízzel leforráznak, és túróval meghintenek. *A mákozs ~ ojan böjtös ítel vőut, jutúróy, mákkal mekhintették, mek kellett önteni.*

darunyakú ~ mn Hosszú, vékony nyakú (ember).

darupofájú ~ mn (Juh jellemzésére po-fájának színe szerint:) szürkés színű.

darus ~ mn (Szarvasmarha színeként:) szürkés színű.

daruszar ~ fn **Sz:** *Dróutom piritod ~: (tréf) pattogatott kukorica.*

daruszínű ~ mn A daruéhoz hasonló színű (guba v. más ruhadarab).

daruszőrű *daruszőrű* mn <Szarvasmarha, ló színeként:> szürkés szőrű. *Szarvasmarhának, a hortobágyi szürkének a színére monduk, hogy daruszőrű.*

daruszürke ~ mn <Lószínnév, a szürke egyik árnyalata.>

darutollas ~ mn *Darutollas kalap:* a daru (fark)tollával díszített kalap. **Nr:** A darutollas kalap a hortobágyi pásztorok jellegzetes viselete volt.

dativusz ~ fn Az a testtartás, mikor vkit háttal a föld felé, kezét, lábát fogva a levegőbe lendítenek. *Dativuzba tesz:* háttal a föld felé kezét, lábát fogva vkit a levegőbe lendítenek, miközben ketten átnyúlnak a dereka alatt, hogy fêkezzék a leesését. *És akkor úgynevezed dativuzba tettük.* **Nr:** A dativusz, dativuszba tevés a Református Kollégium diákjainak egymás közötti játékos fegyelmezése, büntetése volt.

dátum *dátom* fn Ajándék. **Km:** *Nincsen dátom látom nélkül:* ajándék nélkül ne számíts segítségre. [?]

dávidtea *dávittéja* fn (rég) Vadárvácskából készített gyógyszer [Violae tricoloris herba].

de l. deg

deák *deják* fn/mn **I.** fn Diák. **II.** mn *Dejákul:* latinul. *A középosztáj valamikor dejákul beszélt, a parasztok magyarul, a főúrak meg németül.*

deákflastrom *dejákflastrom* fn Diachylontapasz, ólomtapasz. *A dejákflastromot sebre rakták.*

deákgyerek *dejággyerek* fn (Kis)diák.

deákkenyér *dejákkenyér* fn Mézes tésztából sült sütemény, amelybe fél diógeredek voltak beletéve.

deákpipa *dejákpipa* fn Hirtelen bővülő szára miatt a török csibukhoz hasonló, rezezés és kupak nélküli, hosszú, vastag szárú, fekete színű pipa. **Nr:** A deákpipa a kollégiumi diákok kedvelt pipafajtája volt.

deáksapka *dejáksapka* fn <Egyetemi hallgatók, főiskolások viseleteként:> búzakék bársonyból készített, lapos tetejű, arany sujtással, aranyzsinórral díszített sapka.

deáktóga *dejáktóga* fn <A debreceni Református Kollégium ősi diákviseleteként:> fűzött posztóból készült, földig érő tóga, körös-körül narancssárga, széles borítással szegve, nyakában átalvető sallangos zsinór. Három pár gombolója somgombbal zárul.

Deákné fn **Sz:** *Ű se jobb/külömb a Dejákné vásznánál:* ő se különb másoknál.

debella ~ fn/mn **I.** fn Rossz erkölcsű nő. **II.** mn Nagy darab, testes, kövér (lány).

debreceni ~, *debrecenyi* mn **1.** *Debrecenyi beszéd:* debreceni nyelvjárás. *De szíb debrecenyi beszéd!* **2.** *Debrecenyi cíviskalap:* széles karimájú kalap. **3.** *Debrecenyi guba:* Debrecenben készített guba, amely mindig fekete volt, nyakán piros szegéssel. *A debrecenyi guba egy jóú tenyírnyíval szélesebb, szíp kellemes festésű, sokkal tömöttep fűrtű és szövésű, mint a rimaszombati.* **4.** *Debrecenyi gyeplő:* olyan gyeplő, amelynek a két szára nem közvetlenül egymásba kapcsolódik, hanem közöttük egy kb. 40 cm hosszú markolatszíz van. **5.** *Debrecenyi karimás pipa:* (kisebb és nagyobb változatban készített,) bő és díszes derekú, nagy, karimás szájú, gombos nyakú pipa. **6.** *Debrecenyi natyszabaccság:* a debreceni nagyvásár. **7.** *Debrecenyi páros:* sertéshúsból készült, paprikával és fokhagymával ízesített, főve fogyasztható rövid, páros kolbász. **8.** *Debrecenyi perec:* (kenyértésztából sült) kettős hurokba v. karikába font, vékony, rúd alakú, ropogós sütemény. *A debrecenyi perec kör alakú vóút, nem csináltuk, árulták kászen a pijacon.* **9.** *Debrecenyi sertiskaraj:* kolbásszal töltött sertéskaraj.

décbunda *dédzbunda* fn Posztóval borított prémes bunda.

december ~ fn **Sz:** *Am meg mán ~t vet fel:* (arra mondják, aki már októberben téliesen öltözködik).

decis **Ö:** *öt~.*

dedcipó *deccipóu* fn A cipónál nagyobb kis kenyér.

dedel **Ö:** *meg~.*

dédelget **Ö:** *fel~.*

dédi ~ fn Dédnagyanya.

dedkenyér *detkenyír* fn A cipónál nagyobb kis kenyér; dedcipó.

dedó *dedóy* fn Óvoda. **Ö:** *kis~.*

dedós *dedóys* fn Óvodás.

dedósné **Ö:** *kis~.*

dedvedudva ~ fn Gizgaz, gyom.

deg ~ *hsz (rég) <Isz-szerűen, fokozó szóként>* de, mennyire, milyen nagyon. *Deg a farkára hágot!*

degész ~ mn/fn **I.** mn **1.** Kövér, feszülésig tele. **2.** Tömött, duzzadt, tele. *Degesz a bugyellárisom, sok piz vam benne.* **II.** fn Has, gyomor. **Sz:** *Kikente a ~t:* nagyon jóllakott. *Degeszre ette magát:* túl sokat evett.

degeszedik **Ö:** *ki~.*

deget l. dohat

degetes l. dohatos

degradál **Ö:** *le~.*

dékán ~ fn Harangozó.

dekli ~ fn Kartonpapír, amelyből a könyv tábláját kiszabják. *Előjveszem a ~ket, és a könyvet a kettőj közzé szorítom.* **Ö:** *enyvező~, hát~.*

dekung ~ fn Ásott fedezék. *Még én is csináltam magamnak ~ot gyaloksági ásóval.*

dél¹ *dil* fn **Km:** *Aki dilik kurta, dilután sincs farka:* olyan az ember idős korában is, amilyen fiatalon volt. **Ö:** *fél~.*

dél² *dil* fn **Km:** *Dílrül derül, bocskor merül:* ha dél felől kezd derülni az ég, nagy eső lesz.

deláló **Ö:** *agvag~.*

délálom *dilálom* fn Déli alvás. *Májustól járt a dilálom, míg az utóúsóy zapkívid be nem kötik.* **Nr:** Májustól aratás végéig a tanyán és a földeken dolgozók másfél-két órát pihentek, aludtak.

delavár *delevár* fn Direkt termő szőlőfajta, delaváriszölő. *Ültettem szász tű dele-várt.* **Ö:** *fehér~.*

delavárbor *delevárbor* fn A szőlőfajtából készített fehérbor.

delavárszölő *delevárszöllőy* fn Delaváriszölő. *Natyszalonta környikin eszt a földi-rektermőy delavárszöllőyűt természetlik.*

délebéd *dilebíd* fn Ebéd. *Gyerüng dilebíd-det enni!*

delel ~ i Déli pihenőt tart. *Ha lehetőség van rá, akkor a birka négy órájig a hűvösön ~.*

délel *dílel* i Ebédel. *Gyerüng dílelni!*

delelő *delelőy* fn A legelőre kihajtott jószág déli pihenőhelye. *A delelőy rendesen az itatóyváju körül vóyt.* **Ö:** *csorda~, gulya~.*

délelőtt *dílelőyűt* *hsz Km:* *Aki dílelőyűt kurta, annag dílután se nőy ki a farka:* aki eddig rossz erkölcsű volt, ezután sem fog megváltozni.

deleltet ~ i <Pásztor> az állatokat délben pihenteti.

delén *delin* fn Gyengébb minőségű pamutvászon.

delénkendő *delinkendőy* fn Delénből készült kendő. *Én is it sugorgatom az ides-anyám delinkendőyűt.*

delénszoknya *delinszoknya* fn Delénből készült szoknya.

déli mn *Díli álom:* déli alvás, délálom. *Díli alvás:* ua.

délidő *dílidőy* i fn A dél körüli idő, a mezei munkások ebédideje.

délígalvó *díligalvóy* fn Későn kelő ember.

délignyító *dílignyítóy* fn Bíboros hajnalka [Pharbitis purpurea]. *A dílignyítóy ety kerti virág, montuk estikhervadóynak is.*

delizsánsz ~, *delizsán* fn **Sz:** *Ojan kövér, mint egy delizsán:* nagyon kövér.

déloldal *dílóyodal* fn Az a hegy- v. domboldal, ahová délután süt a nap. *Ot terem a jóy szöllőyű a dílóyodalon.*

demokaré ~ fn/mn Demokrata. *Ez a csiz-madija egy nagy ~, mert ráír a széken politizálni. De a vagonyárístákra is monták, hogy ~k.*

dena ~ fn Denaturált szesz. *Monták, hogy ~t ittam.*

dénár ~ fn **Sz:** *Egy ~, kéd ~, neket semmi se jár:* <a vagyonából, örökségéből kisemmi-zett emberre mondják>.

denaszesz ~ fn Denaturált szesz.

denaturált mn *(rég) Denaturáld búza:* vörös festékekkel kezelt, csak takarmányként

hasznosítható búza. *A denaturáld búzát pirosra festették, amijat csak takarmányként lehet felhasználni, aszt nem őjrtik meg a malomba.* **Nr:** *A denaturáld búza akkor vóut, amikor a gazdasági válság vóut. Az állam felvásárolta rendes áron, oszt takarmányként így atta vissza óucsóu pízír, íty segítette a parasztokat.*

denevér *denevír* fn **Nr:** *Sej, haj, denevír, benne van a kutyavír:* (Nd. részlete).

depó *depóu* fn (Katonai) raktár. *Mi is montuk, hogy depóuba mentem, depóuba tettem.*

dér ~ fn *Mektörte a ~:* (növényt) meghevaszt a dér. **Sz:** *Csípí a ~ az óurát, cinkét fogott:* a hideg miatt lilásvörös az orra. *Lesz még a kutyára ~, hasig is ír:* jön még rád rossz világ.

dera l. **dara**

derál l. **darál**

deráló l. **daráló**

derált l. **darált**

deráltat l. **daráltat**

deramalom l. **daramalom**

derázs l. **darázs**

derázscsípés l. **darázscsípés**

derázsderekú l. **darázsderekú**

derázsfíszek l. **darázsfíszek**

derce ~ fn Sok korpahulladékot tartalmazó búzadara, a daránál vmivel finomabb őrlemény. *A ~t kiszitálták a libzül, és a kutyának sütötteg belője.* **Ö:** *árva~.*

dercecipó *dercecipóu* fn Dercéből süttött cipó. *A dercecipóut, dercekenyeret főjlek kutyáknak sütöttik, de frissen a gyerekek isz szerttük.*

dercekenyér *dercekenyír* fn Dercéből készült a kenyér. *Én nagyon szerettem a dercekenyeret, mer ropogós vóut.* **Nr:** *A kisgyerekeknek tiltották, hogy egyenek a dercekenyérből, mert kihull a foguk tőle.*

derceliszt ~ fn Derce.

dercepogácsa ~ fn Dercéből süttött pogácsa.

dercés ~ mn Dercét tartalmazó.

Derecske ~ fn **Sz:** *Megjötteg ~rül:* dér borít mindent. **Nr:** *Akkor mondják, amikor*

szeptember végén, október elején megjön az első dér.

derecskei derecskeji mn **Sz:** *Megjöttek (az íccaka) a ~ji jányok:* dér borít mindent.

derék¹ *derík* fn **1.** Szekérderék. **2.** Hosszú, nagy épület (pl. istálló, juhkarám) közepe. **3.** A szárnyék hosszabb, fő fala. **4.** Földterület közepe. *A föld derékán nem csinálunk ösvínt.* **5.** A pipatest középső, olykor díszített része. **6.** Vmely időszak közepe. *Montuk aszt is, hogy a héd derékán meg a hóynab derékán.* **Sz:** *Dróuton jár a dereka:* (mozgékony, dolgos nőre mondják). *Neket se törig bele a derekad:* (annak mondják, aki nyilvávalóan nem akar lehajolni vmiért). *Neket se törne le a derakad:* ua. *Beatta a derekát:* elismerte a másik fél igazát, megadta magát. **Nr:** *Ha vkinek fáj a dereka, és emiatt panaszkodott, tréfásan így válaszoltak neki: Akkor a derík mán nem derík, csak tóudalik.* **Ö:** *darázs~, ostor~, szekér~.*

derék² *derík* mn **1.** Termetes (ember). **2.** Jóravaló, becsületes. *Az jóut jelentett egygy emberre, ha aszt monták, hogy derík egygy ember.*

dereka **Ö:** *ing~.*

derékalj *derikajj* fn Szalmazsákra tett tollal töltött lapos dunyhaféle, amely a fekvőhelyet puhábbá és melegebbé teszi. *A derikajj az átyhosszának mekfelelőj, a szalmazsákra rakták, hogy melegeb legyen.*

derékaljadunyha *derikajjadunyha* fn Derékalj.

derékaljhuzat *derikajhúzat* fn A derékalj mintásan szótt külső, cserélhető huzata.

derekaz ~ i (Gubakészítő) a gubát alkotó két szöttes részt, a két félgubát összevarrja úgy, hogy az összevarrás helye a kész gubánál az ember derékvonalába essék. **Ö:** *be~.*

derekazás ~ fn A gubát alkotó két szöttes rész összevarrása, oly módon, hogy az összevarrás helye a kész guba viselésekor az ember derekára essék. *A ~nál a két lábitóysz szíl varróudik össze rendes varrással.*

derekazott **Ö:** *össze~.*

derekazótű *derekazótű* fn A gubaposztó összevarrására szolgáló, 10-20 cm hosszú tű.

derékfűző *derékfűzőő* fn (rég) (Nők viseleteként:) a csipő összeszorítására használt, kb 20 cm széles fűző.

derékkötő *derékkötőő* fn Deréklánc. *Derékkötőő lánc:* ua.

deréklánc *deréklánc* fn **1.** A szekér két oldalát alulról, biztosítás céljából átfogó vaslánc. **2.** Az a lánc, amellyel a szekérolalak két felső fáját közepén összekötik, ha nagy terhet visznek.

derékkoldal *derékkoldal* fn Vendégoldal.

derékraivaló *derékraivaló, derékraivaló* mn/fn **I.** mn *Derékraivaló bekecs:* (női viseletként:) bárányszőrből készült, fekete himzéssel díszített bekecs. **II.** fn (Szűrposztóból készült) ujjatlan felső ruhadarab, mellény. *Még idesapám úgy hitta a mellényt, hogy derékraivaló.*

derékszeg *derékszeg* fn **1.** Vastag, erős vasszeg, amely a fergettyút és a nyújtót az első tengelyhez erősíti. **2.** (gúny) Nagyon magas, egyenes testtartású ember. **Sz:** *Derékszeget nyelt:* (magas emberre mondják).

derékű Ö: *darázs~.*

derelye *dereje* fn **Sz:** *Dereje, a kaszások ereje:* (utalás arra, hogy a derelye a nehéz mezői munkát végzők kedvenc étele.) **Ö:** *rest~.*

derelyemetsző *derejemeccőő* fn Recés korongban végződő, nyeles eszköz. *A rendezs derejét derejemeccőővel vágom szít niddzetez darabokra, beleteszek a közepibe töjtelikkint túróut vagy lekvárt, és összehajtom, összenyomom.*

dereng ~ i *Dereng az időő:* eső után kisüt a nap.

derengés *derengés* fn A hajnali szürkület. *Míg őra se nagyon vóut, a derengésre ibrettünk.*

deres ~ mn/fn **I.** mn Olyan (ló, szamár), amelynek sötét szőrébe sűrűn vegyülnek fehér szőrszálak. **II.** fn **Sz:** *Szírül kötötte a ~t:* (szolga a szolgálatból) megszökött, elszökött. **Ö:** *almás~, borz~, fakó~, fekete~, rozsdás~, sárga~.*

dérharmat ~ fn Dér.

derít Ö: *fel~.*

derítő Ö: *fel~.*

dermed Ö: *meg~.*

dermedtgörccs *dermedgörcs* fn (rég) (Egy betegség neve.)

derogál ~, déróugál i Méltóságán alulinak tart vmit. *Derogál neki a munka, nem szered dóugozni.*

dérrel-dúrral *dérel-dúral* hsz **1.** Zsörtölődve, veszekedve. **2.** Nagy lendülettel.

derül ~ i (Bor) tisztul. *A bor a főrás utóján kezd derüni, mikor kiförök, mikor mék förök, fejön a seprűje. Mikor ~, akkor mán leül a seprű.* **Sz:** *Délről ~, bocskor merül:* ha dél felől kezd tisztulni az ég, még nagy eső lesz.

deszka ~ fn **1.** Padozat. *A koporsóyra ~kat tettek, hogy ne írje a föld.* **2.** (Mézeskalácsosoknál:) a szárítóállvány polca. *A ~n ájzójuk a huszárokat.* **Sz:** *Deszkát árul:* meghalt. *Elment Földvára ~t árúni:* ua. *Lóug egy ~ja:* bolond(os). *Lóug egy ~ja, amék az összeset tartya:* ua. *Ojan lapos/sovány, mint a ~:* (emberre vonatkoztatva:) nagyon sovány. **Ö:** *al~, alj~, bőr~, csurgó~, ék~, fazekas~, forma~, foszni~, földj~, hágtató~, hidlás~, húroló~, húsvágó~, inas~, kar~, koporsó~, kormány~, könyvkötő~, lapító~, munka~, nyújtó~, oldal~, palló~, predli~, prés~, préselő~, rámozó~, röp~, sár~, sárga~, simító~, smirgliző~, stablon~, szabász~, szállító~, szárító~, szél~, szikkajtó~, szövő~, ülés~, vagon~, zsíros~.*

deszkaalátét ~ fn Az üst füléhez helyezett fadarab a lekvár kavarása szolgáló szerkezet rögzítésére.

deszkadikó *deszkadikó* fn Deszkából összetákolt ágy.

deszkamellű *deszkamejjű* mn Lapos mellű (nő).

deszkapadló *deszkapadló* fn Deszkából készített padló.

deszkás Ö: *alj~.*

deszkatábla ~ fn Vastag, széles deszka.

dévánkodik *dívánkodik* i Bizonytalankodik, habozik. *Nem tuggya mēre mennyik, csag dívánkodik.* **Ö:** *el~.*

dévánkozik *dívánkozik* i Dévánkodik. *Csag dívánkozik, hogy dóugozzik-i vagy máma ne izz dóugozzik.*

dévér ~ fn Dévérkeszeg.

devla *debla* fn Isten. **Sz:** *A debla verjem meg!*: <átok>.

dézbol ~, *dízbol* i Vámol, dézsmál.

dezentor ~ fn/mn (rég) **I.** fn **1.** Katona-szőkevény. **2.** Gazfickó. **II.** mn Huncut, csin-talan <gyerek>.

dézsza *dízsza* fn. **1.** Dongákból összeállított, nyitott, kétfülű nagyobb faedény. **2.** Gémes-kút fából készült vödre. **3.** Túrótartó faedény. *A liptóúji túróút két és fél kilós kizs dízsába árulták Liptóú megyéből a tóútok.* **Sz:** *Úgy esik, mintha dízsából öntenék*: szakad az eső. **Ö:** csávás~, fertály~, festő~, káposztás~, lúgos~, mártogató~, moslékos~, mosogató~, szózó~, túró~.

dézsarúd *dízsarúd* fn A víztároló dézsza szállítását megkönnyítő rúd. *A Kollégijumba vóútak ojan szobák, hogy mozdóúvizet kellett tartani, és a dízsát a ~on könnyeb vóút szállítani.*

dézsma ~ fn Terményből munkabérként kiadott rész. *Dézmát ad*: terményből kiadja a munkásnak járó részt. **Sz:** *Kivettig belőülle a ~t*: loptak belőle.

dézsmál ~ i <Kárt okozva> titokban fogyaszt, lopkod. **Ö:** meg~.

diák l. **deák**

diakonissza *dijakóunissza* fn <Protestáns> egyházi közösségben élő és tevékenykedő nő.

dibdáb ~ mn Haszontalan, hitvány <ember, tárgy>. **Nr:** <Gyermekversben réja:> *Dib-dáb, daruláb, tarka disznóú meztláb.*

díbol ~ i **1.** <Megvetett ágyat> ugrálva összegyűr. **2.** Összetapos, letapos vmit. *A cserjést, fíjatal ültetvinyt izs ~ták, összetaposták.* **Ö:** le~, össze~, szét~.

dicedöce ~ mn (gúny) Bicegő járású, sánta. *A sántítóút montug ~nek is.*

dicikli ~ fn (rég) Bicikli. *A nagyapám minden biciklit ~nek mondott.*

dicsekszik ~ i **Sz:** *Az okos ember arrúl is halgat, ami van, a bolond meg avval izs ~, ami nincs*: jobb, ha nem kérkedünk az anyagi helyzetünkkel v. sikereinkkel.

dicésér *dícsír* i **Km:** *Cigány is a maga lovád dícsíri*: mindenki saját tulajdonát v. saját

magát magasztalja. *Nyuktával dícsírd a napot!*: ne örülj előre, várd ki a végét!

dicséret *dícsíret* fn **Sz:** *Ráférne ety kizs dícsíret*: <főleg ételre, ill. öltözetre vonatkoztatva:> rossz, hitvány. **Ö:** ön~.

dicséretes *dícsíretes* mn Dicséretet érdemlő.

dicső *dicsőü, dücsőü* mn Dicséretre méltó.

dicsőség *dicsőűség* fn **1.** Érdem. *Na és ugye hát abba az időűszagba ijen jelszavak vóútak, hogy aki nem dóúgozik, ne is egyen, gyermeket szülni lánynak dicsőűség, asszony-nak kötelesség, mek szóúval a pártot istápolni kellett, meg isteníteni eszt a piszkos komonista világot, hogy őűszinte legyek, habár most izs benne ilünk még.* **2.** Becsület. **Sz:** *Nem válig dicsőűségire*: <tette> nem válik becsületére. *Mán nem sokájig bírja a dicsőű-síget*: <pl. ruha> nem sokáig tart.

dicsőségesfű *dicsőűségűfű* fn <Gyógynövényfajta:> orvosi veronika [Herba veronica].

dideri-dudori ~ fn (gyny) Nagy hideg.

dideri-zimberi ~ fn (gyny) Nagy hideg.

didi ~ fn (gyny) Emlő. *Az anya mongya, mikor szoptat, ved be mán a ~met.*

diéta *dijéta* fn (rég) **1.** <Vasárnap délutáni csoportos> beszélgetés, pletykálgatás. *Összeült a dijéta, amikor nyóúc-tíz firfi összeült, tettik a törvint, beszélgettek, pletykáltak.* **2.** Országgyűlés. *Az öregektől mék hallottam, hogy a képviselőük a dijétán rendesztik el az ország dóúgát.*

digicsel **Ö:** át~.

digó *digóú* mn Olasz. *Vidoni izs digóú vóút, olasz szalámigyáros.*

díj *díjj*, ~ fn Sors. *Tanítottatta a gyerekit, nehogy az őű díjjára jusson.* **Sz:** *A tavaji ~ára jutott*: úgy járt, mint tavaly. **Ö:** lő~, vágás~.

díjfokozat *díjfokozat* fn <Fizetési kötelezettség szerinti> besorolás, díjszabás a Református Kollégiumban.

díjnok *dijnok* fn Napidíjas irodai dolgozó.

dik ~ msz Ni! **Sz:** *Dik, ~, ~, nem is ett, mán okádik*: <cigányokat csúfoló rigmus>.

dikics ~ fn **1.** Csizmadiakés. **2.** Rossz, életlen kés. *Lökd el mán aszt a roz ~et!*

dikicsel ~ i **1.** Dikicssel lyukakat csinál a (csizma)talpba. **2.** Életlen késsel nehezen, kínlódva vág vmít.

dikó *dikóy* fn Deszkából ácsolt, esetleg gyékénnyel befönt v. szalmával töltött, keskeny ág. *Vóút etyszeméjes mek kétszeméjezs dikóy is. A dikóy dili álomkor a tanyán a gangra úgy vóút kitíve.* **Ö:** deszka~, hárs~.

dikóforma *dikóyforma* fn Dikóhoz hasonló ág. *Szalmasurgyék vóútak. Kimentünk a határba, mektőüttöttük, megdugdostunk ety párat, bevittük, beletettük egy ijen dikóyba, dikóyformába vagy vaságyba.*

dili ~ mn Gyengeelméjű, együgyű, félboldond (ember).

diligencia *diligencia* fn **1.** Szorgalom. **2.** Szorgalmi időszak.

dilinós *dilinóys, dilinyóys* mn Együgyű, gyengeelméjű, hóbortos.

dimatlan ~, *dimatlan* mn Formátlan, otromba, idomtalan.

dimatlankodik ~, *dimatlankodik* i (rég) Ügyetlenkedik. *Óy, ne dimatlankoggyál mán, monta sokszor a nagyanyám, ha valamit meg akartunk csinálni, de nem sikerült.*

dinka ~ fn **1.** Kövidinka szőlő. *A ~ jóy állóy szőüllőy, sokájig eláll, gyikínyre kirták, nem is kellett felkötni.* **2.** Ebből készített bor.

dinkaszőlő *dinkaszőüllőy* fn Kövidinka szőlő.

dinomdánom ~ fn **Sz:** *Dinomdánom, lakadalom, de jóy kedvem van: —.* **Km:** *Ety-két napi ~, hóüttik tartóy szánom-bánom: a szertelen jókedvet bánat követi. Előyb jött a ~, azután a szánom-bánom: annak mondják, aki elköltötte a pénzét, most meg bánkodik miatta.*

dinsztel ~, *disztel* i (Zöldséget) forró olajban v. zsírban puhára párol. *A hagymát előyször dinsztejjük, megdinsztejjük, csak utána kiszíttjuk el.*

dinsztelt ~ in *Dinsztelt káposzta:* zsírban párolt káposzta.

dinsztol **Ö:** *meg~, össze~.*

dinnye ~ fn **Sz:** *Indúj ~, lóudúj zsák, jön a török, majd levág: (tréfás siettetésként:) sza-*

ladj! A ~be belefosot Lőürinc: (a túlérrett, poshadt dinnyére mondják Lőrinc-nap, vagyis szept. 5-e után). **Nr:** *Ha a gazda azt, akarja, hogy hamarabb érjen a dinnyéje, akkor az indán csavar egyet, így a dinnye nem kap annyi nedvességet, kényszerérett lesz. Az ilyen dinnye nehezebb, és rosszabb minőségű.* **Ö:** *hegy~, kasza~, lubi~, palánt~, pezsgő~, tök~.*

dinnyefészek *dinnyefiszek* fn A dinnye-magnak ásott, trágyával bélelt kis mélyedés.

dinnyeföld *dinnyefőüd* fn Dinnyetermesztésre szegényeknek egyévi használatra jutányosan kiadott föld. **Sz:** *Úgy áll a szája, mint akinek dinnyefőüd nem jutott: (bánatos, szomorú emberre mondják).* *Úgy el van szomrodva, mint akinek nem jutod dinnyefőüd: ua. Úty húzza az óyrát, mint akinek dinnyefőüd nem jutott: ua.* **Nr:** *Debrecenben még a tizenkilencedik században a szegényebb cívisek is kaptak dinnyeföldet. De előfordult, hogy nem jutott mindenkinek.*

dinnyeg-dünnyög i Magában mormol, dünnyög. *Nem úgy beszél, hogy lehessen hallani, csag ~.*

dinnyehaj ~ fn Dinyehéj.

dinnyekörte *dinnyekörte* fn Vörös belü nyári körte. *A dinnyekörte rőuzsaszin belü, közepes naccságú, finom, ídes körte, nyár derekán írik.*

dinnyekunyhó *dinnyekunyhóy* fn A dinnyecsősz kunyhója a dinnyeföldön.

dió **Ö:** *anya~, fekete~, könnyentörő~, tökös~.*

dióbél *dijóybél* fn **Nr:** *A dióbél szelvényei közötti fás részekből főzött tea jó gyógyital hasmenés ellen.*

diófa *dijóufa* fn **Sz:** *Asz (h)iszi, hogy övé a dijóyfájig: mindent megenged magának. Rokon Ádámról, Éváról meg a nagy dijóyfáról: nem rokon. Aggyon isten minden jóyt, dijóyfából koporsóyt: (mondóka.) Nagyapám ültette a dijóyfát, én szedem le a dijóyját: (utalás arra, hogy a diófa sokára hoz termést.)* **Nr:** *A diófáról a diót rúddal kell levenni, hogy a fa megszabaduljon a száraz ágaktól, és a következő évben is jól teremjen.*

diófalevél *dijóyfalevél* fn **Nr:** A diófa-levelet nem szabad a földbe beleforgatni, mert nem korhad el. Elégetve viszont nagyon jó trágya, mert hamuja savas. — A diófalevél főzete fürdővizbe téve hasznos gyógyszer a köszvényre.

dióhaj *dijóuhaj* fn Dióhéj.

diópálinka *dijóupájkinka* fn Zöld dióból szesz hozzáadásával készített pálinka.

diós *dijóys* mn/fn **I.** mn **1.** Darált dióval készített. *Dijóys bájli (bájl):* diós tekerecs. *Dijóys bájli* [!] *vőut, mákozs bájglit süített idesanyám.* *Dijóys laska:* darált dióval meghintett metélttészta. **2.** *Dijóys pájkinka:* gerezdekre vágott gyenge dióra v. zölddió-befőttnek a levére öntött, és azzal együtt érlelt kis-üsti pálinka v. tisztaesz. **II.** fn Tojással le-
lent, dióval megszórt puszedlifajta. *Dijóys-
bul kerek és niddzetes alakut is kiszítunk.*

diósmargaróni *dijóysmargaróni* fn Diócsók.

diósszagató *dijóyszagató* fn (Mézeskalácsosoknál:) négyzet alakú diósnak a szag-
gatóására használatos pléh eszköz.

dióverés *dijóuveris* fn

diplomál ~ i Diplomázik.

direkt mn *Direkt nyomás:* (kékfestők mintázásfajtájaként:) olyan nyomás, amely során fehér alapra nyomják a különböző színű foltokat.

diribre-darabra hsz Apróra. *A száraz-
tízstát előbb ~ töröm.*

diskurál ~ i Társalog, beszélget.

dísz ~ fn Díszes ünnepi öltözet, díszruha.
Ö: szemző~.

díszbizonyítvány *dízbizonyítvány* fn *Dízbizonyítványt állít ki magáról:* (iskolai nyelvben:) (az osztályközösség) vmilyen tárgyból jó eredmény ér el, ill. vmilyen nemes cselekedetet hajt végre.

díszbunda *dízbunda* fn Ünnepi bunda.

díszdolmány *dízdolmány* fn Kivételes ünnepi alkalmakkor viselt, gyönggyel díszített, paszományos, himzett (női) dolmány.

díszgomb *dízgomb* fn (Mente díszítményeként:) kb 3 cm átmérőjű, körte alakú gomb, amelyet pozsonyi aranyfonálból készí-

tett hatágú csillagos motívummal kivarnak, és tetején díszítenek.

díszhuzat ~ fn Ágynemű külső, lehúzható díszes burkolata.

díszítőeljárás *díszítőűjjárás* fn (Fazekas-mesterségben:) az a folyamat, amelynek során az edényeket különböző technikákkal különféle díszítéssel látják el.

díszítőfesték *díszítőűfesték* fn (Fazekas-mesterségben: általában népi motívumos) mintázat az edények külső részén.

díszítőöltés *díszítőűöltés* fn A szűr him-zésekor használatos cifrázóöltés (pl. hurok-öltés, csillagöltés, nyolcasöltés).

díszítővésés *díszítőűvésés* fn (Ötvös-mesterségben:) minták, betűk, feliratok különleges vésése.

díszkantár ~ fn Sallangos kantár.

díszkötés *díszkötis* fn Paszományos ma-gyaros dísz a ruhán.

díszmente ~ fn Ünnepi mente.

díszmény *díszmény* fn Subán, bekecsen, szűrön alkalmazott piros, kék v. sárga színű, nyolcasokból álló v. farkasfogas díszítés.

disznó *disznóy, disztóy* fn **1.** *De nagy disznóy vagy!:* (evésnél v. más körülmények között illetlenül viselkedő ember.) **2.** (Jel-zőként:) *Disznóy/Disztóy eggy ember:* hit-vány, aljas. **Sz:** *Disznóy teremtetten:* (szitko-zódás). *Húzd rá, cigány, disznóy adok, nem dúrja fel az udvarod:* (táncszó). *Disznóy te-rem a káposztás fazigba:* (tréf) ui. belefőzték a csülköt. *Disznóy/Disztóy terem a káposztába:* ua. *Kicsi az óul, nagy a disznóy/disztóy:* kicsi a lábbeli. *Nem őűrisztél velem disznóy:* ne bizalmaskodj, ne tegeződj velem! *Kivel őűrisztél disznóy/disztóy?:* ua. *Halgat, mint a hugyóy disznóy:* nagyon hallgat. *Úgy eszik, mint a disznóy:* csámcsozva, hangosan eszik. *Lusta, mint a disznóy:* nagyon lusta. *Ríszeg, mint a disznóy:* nagyon részeg. *Ojan piszkos, mint a disznóy:* nagyon piszkos. **Km:** *Éhez disznóy makkal álmodik:* mindenki arról ábrándozik, amit szeretne elérni v. megszerezni magának. *Aki korpa közé keveredik, meg-eszik a disznóyuk:* válogasd meg a barátaidat, óvakodj a rossz társaságtól! *Disznóynak meg*

a fősínnek hóútta után veszik hasznát: ui. míg élnek, nem sok hasznát hajtának. *Minden koszosz disznó meglesi a maga dörgölőddzöj fáját:* akármilyen rút férfi v. nő talál házastársat. **Nr:** Disznóval álmodni azt jelenti, hogy pénz áll a házhoz. — Az öreg disznó az áprilisi hidegben hazafelé futva ezt mondogatja: *Ha én esztet tuttam vőuna, köpnyezet hoztam vőuna.* Mire az ugyancsak didergő kismalac erre sivalkodva így válaszol: *Ápri, ápri, áprilíis!* **Ö:** *kis~, magló~, nyargaló~, töviskes~.*

disznóbőr *disznóbőr* fn

disznófalka *disznófalka* fn Vaddisznók kisebb csapata.

disznófarok *disznófarok* fn Kévekötélen, gúzsön kötött csomó vége.

disznófejsajt *disznófejsajt* fn Disznósajt.

disznófiaztató *disznófiaztató* fn Kutterica.

disznófogó *disznófogó* fn Vágásra szánt disznó kiemelésére szolgáló nagy méretű, fából készült fogó. *A disznófogó niha eltörte a disznó lábát.*

disznóöld *disznóöld* fn Disznólegelő.

disznófürdő *disznófürdő* fn Vízrel telt gödör, amelyben a sertések fürödnek. *A disznófürdő nagy gödör, amiből a vágógot kivetették, tanyán vőut ijen.*

disznóganéj *disznóganéj* fn Disznótrágya.

disznóhajtás *disznóhajtás* fn Vadászaton a vaddisznók hajtása a vadászok elé.

disznóherélő *disznóherélő* fn A kan disznó ivartalanítását végző személy.

disznóherés *disznóherés* fn Disznóherelő.

disznóhólyag *disznóhólyag* fn A disznó húghólyagjából készült dohányzacskó.

disznókarám *disznókarám, disznókarám* fn A sertés előtt levő elkerített hely, kifutó.

disznókec *disznókec* fn (A sertésről részeként:) a koca fialó helye.

disznókolomp *disznókolomp* fn (Olykor sertés nyakába is felhelyezett) kis méretű, lapos formájú és négyszögletes szájú kolomp.

disznókonda *disznókonda* fn Disznónyáj.

disznókupec *disznókupec, disznókupec* fn **1.** Sertéskereskedő. **2.** (Vásárban nagyon alkudozó) lókereskedő. *A lúcsiszárookra is montuk, hogy disznókupec, mer nagyon tuttak alkudni.*

disznóláb *disznóláb, disznóláb* fn Régi fajtájú pisztoly. *Rígen hallottam a fírfijaktól, hogy disznóláb vőut a farzsebembe.* **Sz:** *Itt a kezem, nem disznóláb!:* kezemet adom rá.

disznóles *disznóles* fn Erdőszélen, réten épített magasles, ahonnan a vaddisznóra vadásznak.

disznólkodik *disznólkodik, disznólkodik* i Csúnyán beszél. **Ö:** *bele~.*

disznónyáj *disznónyáj* fn **1.** Disznók nagyobb csoportja. **2.** Disznók olyan csoportja, amelyben nincs kan.

disznónyúlja *disznónyúlja* fn A disznó keresztcsontja a rátapadó izmokkal együtt.

disznóól *disznóól, disznóól* fn Sertésól.

disznóólházhíja *disznóólházhíja, disznóólházhíja* fn A disznóól padlása. *A disznóólházhíjába vőutak a galambok.*

disznóólházhíjás *disznóólházhíjás, disznóólházhíjás* fn Disznóólházhíja.

disznóorja *disznóorja* fn A sertés lemetezett gerince, sertésorja.

disznóölés *disznóölés, disznóölés* fn

disznóparéj *disznóparéj* fn Szőrös disznóparéj [Amaranthus retroflexus].

disznópásztor *disznópásztor, disznópásztor* fn

disznóporcsin *disznóporcsin* fn Porcsin-keserűfű [Polygonum aviculare].

disznóság *disznóság* fn **1.** Disznóölésből származó húsféleségek és készítmények. *A nyers kozbul a disznóságok vőutak jók, kolbász, szalonna, disznósajt, sóudor, orja satöbbi.* **2.** Csúnya, helytelen beszéd, viselkedés.

disznószar *disznószar* fn **Sz:** *Disznószar a fizetése:* nem kap a munkájáért semmit.

disznószőrű mn *Disznószőrű guba:* festetlen szürke gyapjúból készült gubafajta.

disznótengeri *disznótengeri* fn (Főleg) sertés etetésére használatos kukoricafajta.

disznóteremtette *disznóteremtette* msz (Enyhe szitokszó.) Gyereknek montuk, hogy *disznóteremtette*, mics csináltál mán megint.

disznótor *disznótor* fn Disznóölés napja. *Amikor vágnak, az egész nap a disznótor.*

Km: *Nem erőszak a disznótor, csak ki-relem:* (annak mondják, aki vonakodik vmi-lyen ajándékot elfogadni).

disznótők *disznótők* fn Takarmánytők, amely főzeléknek elkészítve emberi fogyasztásra is alkalmas.

disznóütés *disznóütés* fn A disznóölésnek az a része, amikor a disznóütővel hatalmasat ütnek a disznó fejére.

disznóütő *disznóütő* fn Disznóöléskor a disznó leütéséhez használt, vaspánttal megerősített keményfa kalapács.

disznóvacok *disznóvacok* fn **1.** A sertés fekvőhelye. **2.** A vaddisznó fészke.

disznóvályú *disznóváju, disztóváju* fn Az a vályú, amelybe a disznók eleségét öntik.

disznóvásár *disznóvásár* fn Sertések adás-vétele és annak helyszíne.

disznózik *disznózik* i Disznót tenyészt. *És asztán én úgy disznóosztam nagyba itten hát én, de nem úgy disznóosztam mongyuk, mint a rendes parasztemberek, akik foglalkoznak sertésenyisztással.*

díszöltés *díszöltés* fn (Szürhímezésnél) cífrázásra használatos öltéstípus (pl. tűzőöltés, láncöltés).

díszszeg ~ fn (Kárpitosoknál:) fekete, domború fejű szeg.

díszszegecs ~ fn (Szőjgyártóknál:) egyik végén díszített fémrudacska, amelyet az összeerősítendő bőrlapokon a kifűrt lyukakba helyeznek, majd a másik végét is fejjé kalapálják.

dísztelen ~ mn **1.** Csúnya, rossz testalkatú (ló). **2.** (Fokozásul:) éktelen. *Dísztelen naty terem vóyt.*

díszterítés *díszterítés* fn Ünnepeken, vasárnap étkezésre történő ünnepi terítés.

dísztingvál *dísztingál* i *Disztíngálja magát:* uraskodva beszél. *Az öregek monták, ha*

valaki nem debrecenyiesen beszélt, hogy disztíngálja magát, urasom beszél.

disztó l. **disznó**

dithan *dítán* fn Lisztharmat elleni gombaölő permetszer.

ditriform ~ fn (Permetszer.)

diványrojt ~ fn (Divány díszítésére szolgáló) selyemből v. szövőgyári hulladékanyagból sodrott rojt.

dizzeg-duzzog ~ i Duzzog, mérgelődik. *Ez a jány mindig ~, valamijir mindig meg van sértődűdve.*

dob¹ ~ i Ellik, fial. *Lefojattya a bikával, és akkor az ~ egy bornyút. Ö: ki~.*

dob² ~ fn **1.** A cséplőgép hengeres, forgó része. *Vóyt ety teteje, ami a búzát kiverte aszt úty hittág, ~, etetű risz. 2.* Hímzőráma. *Dobra feszítik az anyagot, mikor hímeznek. A ~ két rizbüll áll: ráfeszítettik az egyik riszire az anyagot, a másikkal beszorították. Amékkal beszorították, aszt rámának is híjták. 3.* (Szörmekikészítőknél: a csiszológép része). *A gépnek van egy ~ vaty henger risze, asztal, pedálszerkezet és öntötvas ház. 4.* (Kovács mesterségben:) bőrtömlő, a fűjtató része. *A ~bül megy a levegő a tűstérbe. 5.* *Dobra kerül: vmit elárvereznek. Bizony akkor ~ra kerül a ház is. 6.* (Nagy) *~ra veri:* elhíreszteli, kikürtöli. **Sz:** *Ojan a kenyir, mint a ~:* szép kerek és jól átsült kenyér, melyet ha ütnek, püfög. *Úgy elverlek, mint ety kétfenekű ~ot:* (főleg gyereknek mondják:) elpáhollak. **Km:** *Dobbal nem lehet verebet fogni:* terveinket nem szabad kibeszélni, mert könnyen meg hiúsulnak.

dobban **Ö:** *le~.*

dobfara *doffara* fn A cséplőgép hátsó része. *A doffara, ahon a péva kijön, kirázóyúdik.*

dobmalom ~ fn (Fazekasoknál:) a máz-örölkő mai, modernebb változata, amely az őrlés munkafolyamatát könnyíti meg.

dobogó *dobogó* fn **1.** Birkauszató fölötti deszkaépítmény, amelyre az állatokat fürdetés előtt, ill. után felhajtják. **2.** (Fejőkarámban) lejtős deszkaalkotmány, amelyre fejés közben a juhokat állítják.

dobol ~ i ⟨Kézzel v. vmilyen segédeszköz segítségével⟩ sűrűn ütögeti a méhkast, hogy a méheket áthajtsa az üres kasba. *Rígen ~tak, kidobolták a kazsbul a miheket.* **Nr:** A dobolás úgy történt, hogy két kast egymáshoz illesztettek olyképpen, hogy az üres volt fölül, a tele kas alul. A tele kast ütögették, mire az anyaméh átment az üresbe, majd utána következte a többi is. Ezután a kasból ki lehetett szedni a mézet. **Ö:** át~, ki~.

dobolás ~ fn A méhek kiűzése a méhkastól kopogtatással. *Doboláskor a mihisz a lábaji közzé kapta a kast, és úgy ütögette.* **Ö:** át~, ki~.

dobosgém dobozsgém fn Bölömbika [Bottaurus stellaris]. *A dobozsgém felfűtta a begyit, oszt akkor kijabált, ott is a him nem a nőjstiny.*

doboz ~ fn Toboz. *A fjjammal nagyon sokat elmentüing dobosz szedni.*

Dócziné fn *Dócziné ládája:* olyan láda, amelyben régi holmit, ruhadarabokat tartanak.

dóczista *dóczista* fn A Dóczy Gimnáziumban tanuló gimnazista lány.

dohány ~ fn **1.** *Vágod dohány:* ⟨cigaretta, pipába való⟩ házilag felaprított dohánylevél. **2.** Pénz. **Sz:** *Elfogyott a vágod ~a:* nincsen v. kevés az esze. *Nincs ecs csep vágod ~a se:* ua. *Vam vágod ~a :* van magához való esze. **Ö:** alja~, anya~, kapa~, király~, muskotály~, sarjú~.

dohánybevéltő *dohámbevéltő* fn/in **I.** fn A megtermelt dohány felvásárlásával foglalkozó cég. **II.** in *Dohámbevéltő* *tiszt:* a termelt dohányt a termelőtől átvevő államilag megbízott alkalmazott. *Dohámbevéltő* *tisztifelügyelő:* a dohánybevéltést végzők munkájának ellenőre.

dohányfábrica *dohánfábrica* fn (rég) Dohánygyár. *Az öregek még monták, hogy viszem a dohánt a dohánfábrikába.*

dohányfűzés *dohánfűzés* fn A dohányleveleknek hosszú zsinegre való felfűzése.

dohányfűzőtü *dohánfűzőtü* fn A dohánylevelek felfűzésére szolgáló hosszú, erős tü. *A dohánfűzőtüit inkább csak fűzőtünek montuk.*

dohányjövédelmi mn (rég) *Dohányjövédelmi segéttiszt:* a dohánytermesztésből és eladásból származó jövedelemmel foglalkozó segédtisztviselő.

dohánykertész *dohánkertész* fn

dohánykóró *dohánkóró* fn A dohány szára, amelyen a levelek vannak.

dohányleveles mn *Dohányleveles slingli:* ⟨paszományosok szokincseben:⟩ férfi ruhára ötpáros fekete selyem sodrásból dohánylevéllel fejfel horgolt gomboló, amely koszorúval díszített körte gombbal gombolódik.

dohánymadzag *dohámmadzag* fn Roszszabb minőségű kenderből sodrott, főként dohánylevelek felfűzésére használt erős zsineg.

dohányos ~ fn Dohánytermelő, dohánykertész.

dohányszárító *dohányszárító* fn Dohánypajta.

dohányszita ~ fn ⟨Házilag⟩ vágott pipadohány porának kiszitálására való eszköz.

dohánytörés *dohántörés* fn A dohánylevelek leszedése.

dohányvirág *dohánvirág* fn Dohányfajító vajvirág [Orobanche ramosa], amely a dohány tövének csomókban nő, és így elszívja előle a nedvességet.

dohányzacskó *dohánzacskó* fn **Nr:** *A férfijak mellé a koporsóba a pipájukat és a dohánzacskójukat is beletették.*

dohat ~ fn (rég) Sertés, szarvasmarha, baromfi sebeinek gyógyítására használt kátrányszerű anyag; kreolin.

dohatos ~ mn (rég) *Dohatos üveg:* olyan üveg, amelyben a szarvasmarha sebeinek gyógyítására használt dohatot, vagyis kreolint tartják, és ettől az rossz szagú, bűdös.

dóka *dóka* fn Dolmány alakú (fekete) férfikabát.

doktor ~ fn ⟨Ember- és állat-⟩ orvos. *Kéd ~ vóut, ember~, meg lú~.* **Ö:** ló~, marha~.

dolgos *dóugos* mn/fn **I.** mn. Szorgalmas. **II.** fn Napszámos, kétkezi munkás. **Ö:** jó~.

dolgoz **Ö:** át~, be~, el~, fel~, hozzá~, ki~, össze~, rá~.

dolgozás **Ö:** be~, el~.

dolgozhatnék *dőugoszhatnék* fn Szeret dolgozni. *Dőugoszhatnék, aki szered dőugozni.*

dolgozik *dőugozik* i **1.** Hízik. *Ez a disznó jóul dőugozik.* **2.** (Növény) zsendül, fejlődik. **3.** *Dőugozza a víz a gubát:* a kallás során a víz sodrása egyenletessé, tömötté teszi a gubát. **Km:** *Aki nem dőugozik, ne is egyik:* a munkakerülő ember nem érdemli meg az élelmet. *Ki hogy dőugozik, úgy veszi hasznát:* ahogyan dolgozunk, úgy boldogulunk. *Úgy dőugozzál, mintha örökké ilnél, úgy imátkozzál, mintha mingyár mekhalnál:* a körülményektől függetlenül végezzük jól a dolgunkat, és viselkedjünk úgy, mintha a halálra készülnénk. *Dőugozik, mint a marha:* nagyon dolgozik. **Ö:** *meg~, nagy~.*

dolgozó *dőugozó* fn Dolgozóméh.

dolgozócsizma *dőugozócsizma* fn Különféle zsírokkal átitatott, bőrből készült csizma.

dolgozódik *dőugozóúdik* i Dolgozik, dolgozgat. *Kiment a határba, oszt kapál, dőugozódik.*

dolgozóláda *dőugozóúláda* fn Rövid fülű, nagyobb faláda, amelyből a kőműves a harccsal dolgozik.

dolgozóléc *dőugozóúléc* fn Két méter hosszú egyenes léc, amellyel a falazás v. vakolás egyenességét ellenőrzik.

dolgozópad *dőugozóúpad* fn Munkaasztal.

dolmány *dőumány* fn (Posztóból készített) testhez simuló, csípőig érő, zsinóros zubony, kabát. **Sz:** *Előüb jött a dőumány, azután a rékli. Én vagyok a legíny, én vagyok a firfi. Az Istenit néki!* (rigmus:) előbbre való a férfi az asszonynál. **Nr:** A dolmány általános viselet volt a debreceni férfiak körében. **Ö:** *díz~, szűr~.*

dolog ~ fn Vmivel kapcsolatos feladat, tennivaló. *A jóuszág dőugát elvigeszte.* **Sz:** *Dőugom felőül ráirek:* nincs más dolgom, tehát elvégezhetem a szóban forgó feladatot. *Büdös neki a ~:* lusta, nem szeret dolgozni. *Nem járt ott, ahon a dőugot osztogattyák:* ua. *Elmenne a dolok temetísire:* ua. *Eriggy a*

dőugodra, macskaszar az őyrodra: (tréf) távozz innen, ne zavarj! *Van ecs csep jóy dőugod:* bolond vagy? (Ennek) *Ecs csep jóy dőuga sincs:* ez bolond. *E kel nekem, nem a ~:* (mondják tréfásan vmi jó ételre, italra.) *Egy ~búl kettőüt csinál:* olyan rosszul végzi el, hogy emiatt ismét meg kell csinálnia. *Ezer a dőugom mek kettőü:* (tréf) sok dolgom van. *Elment dőugára:* szarni ment. *Elment félrevalóy dőugára:* ua. *Sok a ~, min szorgos, sok a gyerek, mind rongyos:* (szorgalmas ember mondja igyekvése magyarázatául). *Jóy/Ojan dőuga van, mint a kutyának a karóy köszt:* (tréf) rosszul megy a sora. **Km:** *A ~ nem szígyen:* nincs emberhez méltatlan munka. *Annak izz dőuga vőyna, akit akasztani visznek:* még neki is lenne feladata, ha élhetne. **Ö:** *jó~, nagy~, tréfa~.*

dologidő *dologidőü* fn **1.** A legnagyobb, legsürgősebb mezei munkának (pl. az aratásnak) az ideje. **2.** A legsürgősebb mezei munkák idején a hajnaltól késő estig tartó időszak.

dologtalan *doloktalan* fn (Méhészeten:) a nem dolgozó méh, here.

dologtehető *doloktehetőü* mn Munkaképes. *Rígen, amikor még doloktehetőü vóyt az ember, jobban kimentem a tanyára.*

domb ~ fn **Nr:** (Találós kérdés:) *Dombon ülöü Demeternek csüing a löüdörgőüje. Mi az?* (Felelet:) *Szöüölőüfürt.* **Ö:** *ganéj~, szemét~.*

dombíroz ~ i (Szíjgyártó) lószerszámon két szíjat úgy varr össze, hogy az egyik kissé kidomborodik; domborít.

dombírozás ~ fn Lószerszámok összevarrási módja, amelynek eredményeként a hám díszesnek látszik; domborítás.

domborít ~ i (Fémmegmunkálásban:) kalapálással fémeket hajlít, domborúvá tesz, öblösít. **Ö:** *le~, meg~.*

domborítás ~ fn (Fémmegmunkálásban:) kalapálással mélyedések és domborulatok készítése és ennek eredménye.

domborítókalapács *domborítóykalapács* fn (Fémmegmunkálásban:) domborításra használt eszköz, melynek egyik fele félgömb alakú, a másik íves, kisebb méretű, és puhább

fémből készül. *Domborítókalapáccsal kiütögetem a tányírformát.*

domborodik ~ i <Nő> másállapotban van. *Domborodik az eleje: ua. Nr: Az a kishány akkor szomorkodik, mikor a hasa ~ (Nd.):* <utalás a házasságon kívüli terhességre>. *Domborodik már a kötőd eleji (Nd.): ua.*

domború mn *Domború risz:* a könyv táblája.

domborúkalapács ~ fn Domborítókalapács.

domborulat ~ fn Üst domború része. *Ez az alsóú risze a szárnynak, esz pontosan az az ív, ami az üstnek a alsóú ~a. Ö: fenék~.*

domó *domóú* fn A kenyérnek sütés közben kiszakadt része, gyürkéje.

dong ~ i **1.** <Méh, darázs v. más nagyobb rovar> rendszerint kis területen keringve, repülve szárnyával mély, tompa, zúgó hangot ad. *A kaptár körül donktak a mihek. 2.* <Légy ételt, húst> körülhong és petéivel berak. *A légy, főüleg a döglegyek ezek ~ják az íteit. 3.* Suttog, pusmog. *Ük mindig együü donktak. Ö: meg~.*

donga ~ fn <Hordók, dézsák stb. oldalát alkotó> megfelelő méretre vágott, hajlított fa. *Előüfordult, hogy a ~kat is, amibül ety hordóú áll, meksináltuk. Fűríszel ~:* fűrészszel kivágott donga. *Hasítod ~:* baltával kivágott donga. **Ö:** *fenék~, hordó~, oldal~.*

dongás **Ö:** *három~, öt~.*

dongó *dongóú* fn **1.** <A méhfélék családjába tartozó> zömök, szőrös testű rovar, alapszíne fekete v. sötétbarna, és ebben rendszerint sárga övek vannak; poszméh. **2.** Méh. *Nagyapámnak szász kazs dongóúja vóút. 3.* Nagy, fekete, szőrös légy. **Nr:** *Diri darázs, dongóú. Verezs Dobi Jankóú:* <a gyerekek ezzel a rigmussal bosszantották a poszméhet>.

dongókas *dongóúkas* fn Méhkas.

dongóvirág *dongóúvirág* fn Apró fehér virágú mézelő növény. *A kis, apróú fehér virágot, a dongóúvirágot nagyon szeretik a dongóú.*

dorni ~ fn <Diszkovácsok nyelvében> kerek lyukak tágitására használt lyukbővítő szerszám. *A kalapáccsal ráverünk a ~ra.*

doromb ~ fn <Gyermekjáték> zsindey v. fenyőlapocska, amely gyorsan forgatva zúgó hangot ad.

dorombol ~ i Dorombbal játszik.

dorong ~ fn **1.** Tíz cm-nél vékonyabb faanyag. **2.** *Doronk tűzifa:* kb. egy méter hosszú, henger alakú tűzrevaló fa. **3.** <Gubacsapóknál a szövőszék részeként> két fakaron nyugvó rúd, melyre a szövés kezdetekor a melléket feltekerik. *Felsőüorong:* <gubacsövőszék részeként> a fakaron nyugvó dorongok közül a felül elhelyezkedő

dorongkarika *doronkarika* fn <Gubacsapók nyelvében> a dorong jobb végén elhelyezkedő, fogakkal szegélyezett kör alakú fa, amely megakadályozza a mellék letekeredését azáltal, hogy a felette lévő ún. golya megakad a fogakban, és nem engedi a dorongot forogni.

dorongpálca *doronkpálca* fn <Gubacsapók nyelvében> a doronggal párhuzamosan elhelyezkedő bot, a szövőnek a doronghoz erősíthető része, amelyre a melléket teszik.

doszt ~ hsz Böven, untig. *Doszt elíg:* untig elég.

dosztig ~ hsz Böven, fölös mennyiségben, untig. *Ezer darab, ezeröccáz, de lekfejjepek kétezer darab birka ~. Dosztig elíg:* untig elég.

dosztig-szartig *dosztik-szartig* hsz Böven, untig. **Sz:** *Dosztik-szartig ette magát, még annál is ety falattal többet:* megcsömörlésig teleette magát.

dózni *dóúzni* fn Dohányosdoboz. *A dóúzni vágoddohány-tartóú, ami a dóúzniba vóút, abbül sodorták a cigaretát. Minden dohányos embernek vóúú dóúznija.*

döccen ~ i <Pl. szekér a barázdában> zökkenve egyet rándul.

döccenés *döccenis* fn Zökkenés <pl. szekér>. *A döccenis az vóút, ha ety szekér a gödörbe ment.*

döccent ~ i Sántít. *Döccent ety kicsit, mert az egyik lába rövidebb.*

döci ~ mn <gúny> Bicegő járású, sánta.

döcög ~ i Nehézkesen lépked. **Ö:** *el~.*

döcögös *döcögőis* mn **1.** Rázós (szekér). **2.** Szekérdöcögtető (út).

döcögtet *döcöktet* i Rázat. *Én nem döcöktetem magam a szekéren.* **Ö:** meg~.

dödög ~ i Motyog, dohog. *Csak mirgesen ~öt magába.*

döf **Ö:** ki~, meg~.

döfi mn **Sz:** *E mán ~!:* ez már vmi! **Ö:** *mohon~.*

döföl *düföl*, ~ i Döfköd, bökdös, lökdös vmit. *A lú nem szereti, ha a csikóü düföli.* **Nr:** (Találós kérdés:) *Hanyat fekszik, nyers hússal ~ik.* *Mi az?* (Felelet:) *Tisztadagasztás.* **Ö:** *meg~.*

döfös *döfőis* mn Kötelkedő, verekedő.

dög ~ fn **1.** Dögvész. *Mán ebbe izs beleesett a ~.* **2.** Dögivel van: bőven, fölös mennyiségben. **3.** Dögre esik: a lelőtt vad azonnal elpusztul. **3.** *Vín dög:* öregember. **4.** Hulla. *Nem adnék egy jóü ~öt két lújír, monta Debrecembe Ekli József koporsóúrus, temetkezési vállalkozóü.* **Sz:** *Alig várom az ördögöt, hogy elvigye eszt a vín ~öt:* (az anyósra vonatkoztatott mondás). *A ~ essem bele!:* (átok). **Ö:** *buja~.*

dögbőr *dögbúr* fn (Szörmekikészítők nyelvében:) lesoványodott, kiégett bőr, amin nincs sok hús.

dögfa *dökfa* fn Lában kiszáradt fa.

döggödör ~ fn (rég) Az elhullott állatok elföldelésére kijelölt gödör. *A Hortobágyon rígen a cigányok a ~bül horták az ebidet.*

dögkerék *dökkerék* fn A rossz (sovány, öreg) lovat levágják, és a húst egy keréken tartják magasban, és időnként ebből adnak az ebeknek. *A lovat megnyúztuk, és ére a dökkerékre, dögöskeresekre ráakasztottuk, meg a kerékre felraktuk.*

döglésig *döglísig* hsz **1.** Böségesen. *Sóyskát kaptak a szíp jóyságok, hát van ottan döglísig.* **2.** Teljesen, pukkadásig. *Döglísik te-le ette magát.*

dögleszt **Ö:** meg~.

döglik ~ i **1.** (Állat) pusztul. **2.** Heverészik, lustálkodik. *Most is az ágyon ~ ez a lus-ta köjök, pedig montam neki, hogy ne dögjöj ot fél dilig.* **Ö:** *el~, ki~, le~.*

döglődés *döglőüdis* fn Állat halódása.

döglődik *döglőüdik* i **1.** Dögrováson van. **2.** Lustálkodik, heverészik.

döglött in *Döglöt szalma:* nyirkos, rothadt szalma.

dögönbógó *dögömbőügőü* fn (tréf) Temetésre énekelni járó diák, kórustag.

dögönyöz ~ i (Hanyatt fekvő) kisgyereket enyhén öklöz, meggyomroz. **Ö:** *le~.*

dögös ~ fn Állattetemek takarmánnyá alakításával foglalkozó vágóhídi munkás. *A ~öknek vigyitek el húslisztnek!*

dögösgödör *dögöszgödör* fn Döggödör.

dögöskeresék *dögöskeresék* fn Dögkerék.

dögösszekér *dögösszekér* fn Dögtaliga.

dögöstaliga *dögöstajiga* fn Dögtaliga.

dögrovás fn **Sz:** *Dögrováson van:* halálán van.

dögşzör *dökszöür* fn (Szörmekikészítők nyelvében:) az a ször, melyet az állat már elhullatott, de a nagy szöre miatt még a bundájában maradt. *Ezen egy viktelenítet szállak fut körbe, amibül tuskék álnak ki, amik k-kartácsojják azokat a dökszöüroket, amik be-lefilcesettek, nemezesettek a szöürmébe.*

dögtaliga *döktajiga* fn Az elhullott állatok szállítására való kétkerekű eszköz. *A döktajiga kétkerekű alkotmány vóút, a dögöt ezen vittik a döktemetöübe vagy a dögöszgödörbe.*

döl **Ö:** *el~, neki~.*

dömöcköl ~ i **1.** (Ütögetve) nyomkod, gyömöszöl. **2.** Dögönyöz, masszíroz. *Csak já-tígbül ~i a másikat.* **Nr:** *A kenőüasszony há-zakhoz járt ~ni, masszírozni, kenetetni a karját, hátát, nyakát, az egisz tesríszit tetétül talpig.* **Ö:** *meg~.*

dönci ~ fn Demizson.

döncsi ~ fn Kicsi, kövér gyermek.

döng ~ i (Kisebb rovar repülés közben) szárnyával folyamatosan halk, egyenletes, zümmögő hangot ad. *Egy kis méh od ~ött a füle körül.*

dönget **Ö:** *el~, meg~.*

döngicsél ~ i (Repülő rovar) erősödő-gyengülő, megszakadó, halk, zümmögő hangot ad. *A méhecske fárattan ~t a röpnylásnál.*

döngöl ~ i **1.** <Bevetett ágyat> szétdúl. **2.** Főtt krumplit szétnyomkod. **3.** Forrásban lévő cefrét megnyomkod, kever. *A cefrét még ijen döngölőjűfával ~i, megdöngöli, hogy ne peniszeggyem be.* **4.** <Szérűkészítéshez> talajt fadoronggal keményre ver. **Ö:** ki~, le~, meg~.

döngölés *döngölís* fn <Szérűkészítéshez> a talajnak fadoronggal történő keményre verése.

döngölő *döngölőjű* fn <Szőlészetben:> döngölésre használt eszköz, vastagabb fadarab. *Meg vannak döngölőjük, kaparóufák.*

döngölőfa *döngölőjűfa* fn Talaj tömörítésére használt eszköz, szerszám.

döngölt in *Döngölt padló:* agyagos, pelyvás földből döngöléssel készült házpadló.

dönög ~ i Dong, zümmög.

dönt **Ö:** el~, le~.

döntés *döntís* fn **1.** A szőlő szaporításának az a módja, hogy a szőlővesszőt, ill. a tökéet gödörbe fektetik és betemetik, hogy az gyökeret eressen. **2.** Az ily módon nyert új szőlőtőke. **3.** A fa kivágása. *Írányitod döntís:* fakivágás, amikor a dőlés irányát hajkolással meghatározzák. **Ö:** hó~.

döntéses **Ö:** szél~.

döntő **Ö:** fa~.

döntőék *döntőjük* fn A fa kidöntésére használt rendszerint vasék, amelyet a hajkba baltával bevernek.

dörgés *dörgís* Mennydörgés. *Közeledik a dörgís, nem soká jön a vihar.*

dörgöl ~ i Dörzsöl.

dörgölődzik **Ö:** hozzá~.

dörgölődzőfa *dörgölőjűddzöjűfa* fn A szarvasmarhák <sertések> pihenőhelyén földre ásott faoszlop, amelyhez az állat hozzádörgölődhet.

dörgölőfa *dörgölőjűfa* fn Dörgölődzőfa.

dörgős **Ö:** menny~.

dörömbölés *dörömbölís* fn **Km:** *A dörömbölís nem hallik a menyországba:* a hitvány ember vádaskodásának nem hisznek.

dörrent **Ö:** be~.

dörzscsont *dörzscsont* fn <Sziígyártásban:> fűzések ledörzsölésére, kiigazítására alkalmas eszköz.

dörzsöl ~ i **1.** Megtört v. kitilolt, de még pozdorjás szöszt lábbal v. faeszközzel puhít. **2.** <Könyvkötő> a különböző borítóanyagokat a táblára dörzsölve rádolgozza. *A táblára ~öm, rádörzsölöm a bőjrt, hogy plump ne keletkezzen.* **Ö:** be~, el~, hozzá~, rá~.

dörzsölő *dörzsölőjű* fn <Főleg fiatalok által társasan végzett> kenderdörzsölés, amelynek során a legények a kendert a csizmájuk talpa alatt törlik, a lányok pedig ezután a földön meztláb dörzsölik. **Nr:** A főleg fiatalok által végzett dörzsölőt rendszerint táncsalattal zárták.

dörzsölőfa *dörzsölőjűfa* fn **1.** Dörgölődzőfa. **2.** Ágmentes fatörzs, amelyhez a vad hozzádörgölődik. **3.** <Szörmekikészítésnél használt> stekkolófa.

drabális ~ mn Tagbaszakadt, nagy termetű.

drága ~ mn <Kedveskedő megszólítás.> *Nem vót panasz, ~, jóul viselkedtek velem szembe.* **Sz:** *Drága, mint a hegedűszó:* a hegedűszó azért drága, mert addig a tied, amíg hallatsz, ráadásul fizetni is kell érte. *Kivetette a ~t a hasából:* jóllakott. *Aki elaggya, annak ócsosó, aki veszi, annag ~:* az olcsó és a drága viszonylagos fogalmak.

drágalátos ~ mn <gúny> Jóféle.

drágás ~ mn Nem olcsó. *Ety kicsid ~ ez az áru.*

drágaság ~ fn Drága holmi <főleg ékszer>.

dragacs *tragacs* fn Két hosszú hordóruddal ellátott deszkaláda, habarcsbordó láda.

drágakőmetsző *drágakőjűmeccőjű* fn <rég> Drágakövek megmunkálásával foglalkozó ötvös.

draku ~ fn Ördög. **Sz:** *Vigyen el a ~!:* <tréfás rosszkívánság>.

dranka ~ fn **1.** Kisebb karám, ahol a juhokat fejk. *A kisebb ~t kecnék is híjták.* **2.** Néhány szál deszkából v. karóból és ezekre vízszintesen hézagosan szögezett lécekből álló, nagy hordozható darabokból összerakható alkotmány, amelyet a juhtenyésztésben rendszerint elkülönítésre, elrekesztésre kerítésként használnak. **3.** E hordozható kerítésféle nagy darabjaiból egy. **4.** Legelő állatok pihenőhelyül szolgáló terület, amelyet könnyen szét

szedhető és újból összerakható deszkákból álló, kb. egy méter magas, négyszögletű kerítés vesz körül, és ahol erősítésképpen a deszkákat fával körülcörkolják. *A ~ ugyi mek körbe vóút kerítve, abba be vóúd zárva a birka.* **5.** Vízszintesen elhelyezett deszkákból készített kocsiodal, a deszkák között keskeny réssel. *Drankát szereltek a kocsi óudalára, hoty ki ne hűjjon a rakomány.*

drapériatartó mn *Drapérijartartóu bojt:* (bársony brokát függöny rögzítésére szolgáló) nehéz, dús díztésű bojt.

dreher *dréher* fn (A Dreher Sörgyárban gyártott) sör. *Egy dréheret rendelt.*

drekó *drekóu* fn Dugóhúzó, sörbontó, bicska egyben. *Drekóuja minden pincérnek vóút.*

drel ~ fn (Ötvösmesterségben:) pergőfűró.

dresszírozó *dresszírozóu* fn (Mézeskalácsosoknál:) a hurkatöltő elvén működő kisebb töltelékinyomó.

dromedár ~ fn Nagy, behemót, kövér ember.

drót *dróút* fn **Sz:** *Isten iltesse a tóútot, hogy ne a magyar cipejje a dróútot!:* (tréf) (koccintáskor mondott jókívánság). **Ö:** *fűrész~, haspli~, metsző~, nádkötő~, sürgöny~, szeletelő~, tüskés~.*

drótféreg *dróútféreg* fn A pattanóbogár sárgás színű, kemény lárvája. *Ha rosszul munkálták a főüdet, a dróútféreg bántotta a vetist, de a dróútférek szereti a lisztet a lisztezs bodomba, ha megavasodott a liszt.*

drótfűzőgép *dróútfűzőügép* fn Gép, amely a könyvek fűzőszövetre történő fűzését végzi.

dróthúzás *dróúthúzás* (Ötvösmesterségben:) vékony huzalok készítése húzószerszámon történő áthúzással.

dróthúzóvas *dróúthúzóúvas* fn (Ötvösmesterségben:) olyan acéllap v. keményfém, amely két-három sor, különböző méretű furatot tartalmaz.

drótos *dróútos* fn (rég) Edények drótozását, foltozását végző szlovák vándoriparos. *A dróútosok ojan ügyesen mek tutták aszt az eltört edínyt dróútozni, hogy abból nem fojt ki semmi* **Sz:** *Azir, hogy az íngem főútos, nem*

csinált éngem a dróútos: szegény külsőm ellenére sem vagyok utolsó ember.

drótostót *dróútosót* fn Drótos. **Nr:** A kisgyerekeket így ijesztgették: *Elvisz a dróútosót, beledüg a zsákjába, ha rossz leszel!*

drótoz *dróútoz* i (Repedt v. törött) cserépedényt dróttal körülhálózva megerősít, összeilleszt. **Ö:** *meg~.*

drótoztat *dróútosztat* i (Repedt v. törött) cserépedényt dróttalal megjavíttat. *Asszonyok, dróútosztassanak!*

drótszeg *dróúcczeg* fn Húzott drótból készített vasszeg. *Dróúcczeg különböző méretű vóút, negyvenes, hatvanas, nyóúcvanas, száz-as is.*

drótszita *dróúccita* fn (Könyv márványozásakor használatos) vékony drótszövetből készült szita.

drugán ~ fn **1.** Különböféle célokra, pl. szarufának, tartóoszlopnak emelőnek alkalmas, ill. a szárítandó dohányt v. szőszet tartó erős (felül esetleg kettéágazó) vastag rúd. **2.** (-ra raggal hsz-szerűen:) hosszában lefektetve. *Níty fa van, kettőüjt leteszünk alóúl ~ra.* **Ö:** *fa~.*

druhé ~ fn **Sz:** *Megy, mint a ~:* könnyen, gyorsan. *Ha valamit gyorsan csináltunk, az ment, mint a ~.*

drukkol ~ i (Mézeskalácsosoknál:) drukkolóval dízt.

drukkolás ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) a sima tészta felületének díztése drukkolóval.

drukkoló *drukkolóu* fn (Mézeskalácsosoknál:) a sima tészta felületének díztító eszköze.

drukkolt ~ in Drukkelóval díztett (mézeskalács).

drusza ~ fn Barát, pajtás.

dubbancs **Ö:** *kenyér~.*

dubér ~ mn Nagyon kövér.

dúc ~, *ducc* fn **1.** A tenyér oldalsó hússos része. *A tístát a kéz ~ával verjüg bele a formába.* **2.** A kenyérnek sülés közben oldalt kihasadt, kidudurodó rész; gyürke. *A kenyérnek is van ~a, finom, ropogóú.* **3.** (Mézeskalácsosoknál:) egy faforma. *A ~okat rígen a mizeskalácsosok farakták.* (Kömu-

veseknél: rendszerint fából készült) támasztó alkalmatosság. **Ö:** galamb~, kenyér~, kiverő~, nyomó~.

dúca **Ö:** kenyér~.

duci ~ fn A kenyér dúca.

dúcolás *duccolás* fn Árok oldalfalának, megrokkant épületnek megtámasztása.

dúcos mn **1.** *Dúcos kemence:* búbos kemence. **2.** *Dúcos kenyér:* sülés közben kidomborodó kenyér, amelyet a sütőlapáton késsel megvágott és így kemencébe tett kenyértésztából sütnék. *Felvágtuk, mikor a tiszta nyers vőut még, és mekhasítottuk a kenyértésztát, és asz szípen felhasatt, és akkor szib ~ kenyír vőut. It sose sütöttünk kerek kenyeret, hanem hasat kenyeret, ~t.*

duda **Ö:** bőr~, kecske~, tők~.

dudál ~ i **Sz:** Mektanítalak kesztyűbe ~ni: megverlek, ráncba szedlek.

dudás fn **Km:** *Kéd ~ ecs csárdába nem fér meg:* két hangadó nem fér meg egy közösségben.

dudli ~ fn Rongyba csavart cukros kenyér, amit a gyerek szopogat.

dudu ~ fn **1.** A hurkatöltő (fém- v. műanyag) csöve, orra. *A ~t rátettük a gépnek a vigire, és ráhúztuk a kolbásznak a belit, és akkor nyomtuk a gébbe a húst.* **2.** Az orsó levehető, cérnát védő része. **3.** Csíz fogására használt, 1,5–2 cm hosszú, ujjnyi vastag bodzaszelet, melynek felső végébe a lépveszőt szúrják.

dudva ~fn Gyom. **Ö:** dedve~.

dufla l. **dupla**

dug ~ i **1.** (Kacsát, libát) töm. **2.** (Hagymát) ültet, dugdos. **3.** Titokban juttat, ad vkinek vmit. *Dugva attam neki, hogy ne lássa senki.* **Ö:** be~, ki~, le~, meg~.

dúg ~ i (Pl. cséplőgép) búg, zúg.

duga fn **Sz:** *Dugába dőjl:* meghiusul vmi.

dugacs ~ fn Kis termetű ember. **Ö:** segg~.

dugaszol **Ö:** le~.

dugat ~ fn **1.** Kemencébe v. kályhába egyszerre bedugható szalmacsomó v. más fűtőanyag. **2.** (Jelzőként) ilyen mennyiségű (tűzelő). *Amikor fűtik a kemencét, egy ~ szalma, amit eccére be lehet a kemencébe tolni.*

dugatlan ~ hsz Bedugás nélkül. *Megece-tesedett a bor, mer ~ hatytam az üveget.*

dugdos ~ i Titokban többször juttat vkinek vmit. **Ö:** be~, el~.

duggat ~ i **1.** Ismételten dug vmit, dugdos. **2.** (Hagymát) ültet. **3.** Titokban ad vkinek vmit. **4.** (Kacsát, libát) töm.

dugig ~ hsz Zsúfolásig, tömve.

dugít ~ i Székrekedést okoz. *Dugította az ítel, székrekedés csinát neki.*

dugó *dugóy* fn **Sz:** *Kihúszták a dugóját az embereknek* (akkor mondják, ha sok ember, sok látogató jött). *Kihúszták a dugóját* (akkor mondják, ha a társaságban mindenki egy véleményen, egy akaraton van). **Km:** *Megleli zsák a főútyát, ecetes kanta dugóját:* megtalálja a hozzáillő társat. **Ö:** kürtő~.

dugóhúzó *dugóyhúzóy* fn Pajesz. *A pájeszt montág dugóyhúzóynak is, mert így fel göndörítve, úgy nízet ki, mint egy dugóyhúzóy.*

dugóhúzó *dugóhúzóys* mn Pajeszos (zsidó fiúgyerek, ill. férfi).

dugott in *Dugod bál:* tanyai fiatalok összejövele, ahol citeraszóra táncoltak. *A dugod bálók télen vőutak, a tanyán télen is kintlakóy kocsisok jöttek itt össze.*

dugulás ~ fn Székrekedés.

dugvány ~ fn Szaporítás céljára lemetezett gyökér nélküli szárrész. **Ö:** fás~, zöld~.

dugványoz ~ i A dugványokat megfelelő talajba ülteti el.

dugványozás ~ fn Gyökér nélküli szárrész földbe szúrása.

dukál ~ i Illik, kell.

dúlásig ~ hsz **1.** Túlzott jóllakásig. *Dúlásig ette magát.* **2.** Böven, bőséggel. *Dúlásig vőut az ennivalóy.*

duncsi ~ mn Pufók, kövér (kislány).

dunna l. **dunya**

dunszt fn **Sz:** *Dunsztya sincs hozzá:* nem is konyít hozzá.

dunsztkötés *dunszkötis* fn Párakötés.

dunsztol *dunsztol, dusztol* i (Lekvárt, befőttet) gőzöléssel tartósít. **Ö:** ki~.

dunsztolás ~, *dusztolás* fn Lekvár, befőtt tartósítása gőzöléssel.

dunya ~, *dunna* fn **Sz:** Kiszakatt az angyalog ~ja: esik a hó. **Ö:** derékalja~.

dunyahaj ~, *dunnahaj* fn Dunyahuzat.

dunyhatakaró *dunyhatakaró*, *dunnatakaró* fn Dunyha.

dupé ~ fn <Zajos> társas összejövetel, beszélgetés. *A cigányokra mongyuk, ha csomóba vannak, oz beszélgetnek, hogy ~t ülnek.*

dupézik ~ i <Tsz-ban: fiatalok, cigányok> összeülve beszélgetnek, zajognak, szórakoznak.

dupla ~, *dufla* mn *Dupla csík:* kettős szállal szőtt keresztcsík a vászonban. *Dupla csövű fegyver:* kétesövű puska. *Dupla eresztő* vágás: <szörmekikészítésnél> olyan eresztő vágás, melyek az oldalrészekben nem egyenesen, hanem élesen megtörve halad. *Dupla hajtás:* <cukrászatban> a szimpla hajtás utáni téglalap alakú tészta két végének behajtása, majd félbehajtása. *A szimpla és a ~ hajtás után tizenkét levél alakul ki. Dupla ívű összeállítás:* <szörmekikészítésnél> szörmésbőrök összeállításának az a munkafázisa, amikor duplaíves formára vágott darabokat varrnak össze. *Dupla nyelveresztés:* <szörmekikészítésnél> dupla eresztés. *Dupla pudli:* <mézeskalácsosoknál> emeletes árus asztal. *A ~ pudlit jobban szerettyük, mer minden portika ráfér. Dupla szív:* <mézeskalácsosoknál> két egymáshoz ragasztott ötös szív. *Dupla szívből ma már kevesebbet csinálunk. Dupla szűr:* két különböző posztóval szegett szűr. *Dupla talp:* az alsó és a felsőtalp összeerősítéséből készült kétrétegű cipőtalp. *Duplán ver:* <szűrposztó szövésére vonatkozóan> duplán sző.

duplapuska ~ fn Kétesövű vadászfegyver.

dúr ~ i Hevenyében vhová tol, hány, szór. **Ö:** fel~, le~.

durábel ~ fn *Metyszínű* ~: állati vérben áztatott, azzal színezett vízhatlan, tartós bőr.

durák ~ fn <Magyar kártyával játszott kártyajáték> *Durákot jáccik.*

durál **Ö:** ki~.

duráncai l. **duránci**

duránci ~, *duráncaji* mn Nem magvaváló <gyümölcs>.

duráncibarack ~, *duráncajibarack* fn Nem magvaváló barack.

duránciszilva ~, *duráncajiszilva* fn Nem magvaváló szilva.

durbancs ~ mn Kis kövér, tömzsi.

durcás ~ mn **1.** Makacs gyerek. *A durcász gyerek makacs, nem fogat szőit, toporzikol.* **2.** Gyürkés, forradásos <kenyér>.

durkál **Ö:** fel~.

duroc ~, *durokk* fn <Sertésfajta> *A ~ vagy durok kiváló húsertis.*

dúródik *dóródik* i Zsúfolódik, szorong. *A kiscsirkék, ha sok vőit, szíjjelraktuk, merd dūróttak, szorontak.*

durokk l. **duroc**

durpont *durpont* fn Falazásnál betartandó áthaladó keresztelőkötés biztosítása.

durrant **Ö:** be~.

durrog ~ i <Tűzok hangját utánzó ige-ként>.

durrogás ~ fn Tűzok hangadása.

duruzsol ~ i **1.** Halkan dúdolgat. **2.** <Macska> nyávog.

durva ~ mn **1.** Vastag, egyenetlen felületű. *A ~ szövet vastag, amiből a kantus készült.* **2.** Nagy szemcséjű. *Durvára darált:* nagy szemcsésre darált. *Az aranygaluska töltelike ~ra daráld díjő.* **3.** Goromba. **Sz:** *Ojan ~, mint a pokróc:* <goromba ember jellemzése>.

durvakorpa ~ fn A búza héjából álló korpa.

durvalemez ~ fn <Diszkovácsolásban használt> kis krómtartalmú lemez, amely még nincs megmunkálva.

durvareszelő *durvareszelő* fn Nagy fogazatú reszelő.

dús mn *Dús minta:* sűrű, bőséges, gazdag mintázat a szűrposztón.

dúsaranyozás ~ fn A könyv tábláján található aranyminták összessége.

dúskál ~, *duszkál* i Válogat, finnyáskodva turkál az ételben. *Csag ~, nem tuggya, hogy méket vegye, e se kell, a se kell.*

dúskálkodik ~, *duszkálkodik* i (Huza-mosan v. nagymértékben) dúskál vmiben.

dutyi ~ fn **1.** Börtön. **2.** Kamrának, hálószobának használt szűk, sötét helyiség.

duvad **Ö:** ki~.

dúvad *duvad* fn Ragadozó állat. *A kár-tíkony vadakra, farkasra, rójkára mongyák, hogy duvad.*

dúz **Ö:** fel~.

duzmadt *duzmatt* mn Sértődöttségében haragos, mogorva, durcás.

duzzaszt ~ i (Diszkovácsoknál:) olyan műveletet végez, melynek eredményeként az anyag hossza csökken, vastagsága pedig nő.

duzzasztás ~ fn (Diszkovácsmesterségben:) olyan művelet, mely közben az anyag hossza csökken, vastagsága pedig nő. *Duzzasztással kiszílesíttyük a rút közepit.*

duzzog **Ö:** dizzeg~.

duzzogó *duzzogóy* fn Az a szöglet, ahova a megvert, makrancos gyerek vonul duzzogni.

dübben ~ i Egyszeri mély, döngő hangot ad. *Dübben az üres hordóy, ha kimosták, oszt vittik a hejire, ászokra tettik.*

dübbencs ~, *dubbancs* mn/fn **I.** mn **1.** Nagy testű, esetlen, tenyeres-talpas, rendszerint szellemileg is csökkent értékű (személy). **2.** Alacsony, kövér (férfi v. nő). *Micsoda egy ~ jány!* **II.** fn **1.** Nagy testű, esetlen, tenyeres-talpas, rendszerint szellemileg is csökkent értékű személy. **2.** Alacsony, kövér férfi v. nő. **3.** (Kenyérsütéskor) a kenyér tésztájából készített, zsírral megkent v. összegyúrt, összehajtogatott v. tekerccsé formált sült tészta. *A ~hez a kenyértisztát összehajtogatottuk, zsírral mekkentük, és az mekkelt a tepsibe ojan gyönyörű nagyra.* **4.** (tréf) Hátbavágás. **Ö:** kenyér~.

dübög ~ i Lábbal dobog.

dübögő *dübögőy* fn **1.** Tésztaféle. **2.** Házibál.

dücskő *dücskőy* fn A kivágott fa földben maradt törésze.

dücskőzik *dücskőyik* i Kiszedi a kivágott fa földben maradt törészet.

dücskőzés *dücskőyis* fn A kivágott fa ottmaradt törészenek a kiszedése.

düff ~ fn Hátbavágás. **Ö:** hátba~.

düftin ~ fn Tiszta pamutcérna és gyapjú keverékéből szőtt bársonyos felületű szövet.

düfücköl ~ i (Malac) szopás közben lökdös, bökdös. *Akkor pedig nekifeküött az annya, és akkor od ~tík.*

dühösség *dühössig* fn Mánia.

dül **Ö:** bele~.

dülledt *düjjett* in Kidomborodó. *Düjjett szemű:* nagy, kiugró szemű. *A düjjett szeműt montug gubóyszeműnek is.*

dülleszkedik ~ i Hanyagul vkihez, vmihez támaszkodik.

dülleszt ~ i Vmihez támaszt vmit. *A falnak ~ette a vasvillát.*

dülő *dülőy*, *düllőy* fn **1.** A határnak két út v. mezsgye közötti, általában külön névvel megjelölt része. *Például elindult a Vedrezs-dülőybe, akkor jött általfele a másig dülőybe.* **2.** Dülőút. *A Kádár düllőyün mentünk ki, és ott a Kádár-düllőy.* **3.** Végrehajtható, kivihető dolog. *Naty szélbe bajozs düllőy vóyt a vetis.* **Sz:** *Dülőyre jut:* sikerül megegyeznie vkivel. *Dülőyre visz vmit:* sikerül vmit elintéznie.

dülőfél *dülőyfél*, *düllőyfél* fn A dülő mellett levő terület. *It nem vóyt a düllőyfélen esőy.*

dülőföld *dülőyföld*, *düllőyföld* fn A dülő területe. *A földék od düllőyre vóytak elosztva, uty híjták, hogy düllőyföld.*

dülőgazda *düllőygazda* fn Olyan parasztember, akinek dülőben volt a földje. *A me-zőyűcsőyűszt ezerkilencszáznegyvenötig a dül-lőygazdák fogatták.*

dülöngődik *düllöngőyüddzik* i (Részegség miatt) dülöngél, tántorog.

dülős *dülőy* mn (-n ragos alakban hsz-szerűen:) ferdén, megdöntve. *Dülőyön áll a kazal.*

dült ~ mn *Düld búza:* esőtől, vihartól földön fekvő búza.

dülte *dülti* fn (Csak E/3. számú birt. szraggal:) dőlés(e). **Km:** *Ílőy fának nehéz a dültit várni:* nehéz az élő ember halálát kivárni.

dümmög ~ i Dörmög, dünnyög. *Magába beszil, csag ~, dünnyög.*

dünnyög ~ i Magában beszél, motyog. **Ö:** *dinnyeg~.*

dürgés *dürgís* fn Párázás idején a fajdkakas által adott hang és az általa végzett tánc. **Sz:** *Érti a dürgíst:* jól ért vmihez, jól boldogul az életben.

dürgőhely *dürgőühej* fn A fajok párzóhelye.

dürrög ~ i A fajd párizik.

dűrűcköl *dűrűcköl* i **1.** (Ember, állat) nyomkod, gyömöszköl, döfköd vmit v. vkit. *Fekütt az anyja, és akkor a malacok od ~tík.*

2. (Gyereket) játékosan dögönyöz. **3.** (Gubaposztót, szűrposztót) ványol. **Ö:** *le~, meg~.*

dűt ~, *dűjt* i **1.** (Meg)dönt. *Planatolozásnál a könyvet jobbra és balra ~öm, és úty kenem meg.* **2.** Önt, borít. **Ö:** *be~, el~, fel~, ki~, meg~.*

dűtöget ~ i Felborogat, kiborítgat vmit. **Ö:** *fel~.*

dűtős *dűtőüs* mn (-n raggal hsz-szerűen:) ferdén, megdöntve. *A szege dűtőüsön kel beverni a branzolba, a talbélizsbe.*

Dzs

dzsemesedik ~ i (Lekvár) megsűrűsödik. *Másnapik kel hagyni, hogy dzsemesegyen.*

dzsemtányér *dzsemtányír* fn A reggelihez felszolgált dzsem szervírozására való, kisméretű tányér. *A pincér dzsemtányírt és vajtányírt is tett az asztalra.*

dzsuka ~, *zsuka* fn (rég) Román népi tánc.

Nr: *Nem szólul már a muzsikaszóú, Csag dudaszóú járja. Pájinkázóú vad oláhok dzsukát járnak rája.* (Vers a román megszállás idejéből.)

E, É

-é -í <Simuló kérdőszócska.> *Van-í még tojás eladó?* *Jössz-í hónap reggel dőugozni?*

eb ~ fn **Sz:** *Othatyta, mint ~ a szarát:* **a)** szanaszét hagyta, nem tette a helyére. **b)** hirtelen elment. *Kötötte magát, mint ~et a karóyho:* kitart a véleménye mellett. *Köti az ~et a karóyho:* ua. *Ebek harmincaggyára kerül:* rossz sorsra jut, elkallódik. *Eb, aki bánnya:* <megegyezés megpecsételésekor mondják:> hitvány ember, aki megszegi a megállapodást. *Eb ura fakó!*: nekem ugyan nem parancsol! *Ebbel fekszik, ~bel kél:* egykutya. *Ebül gyült, ~ül veszett:* a tisztességtelenül szerzett vagyon hamar elfogy. *Ebül szerzet jószágának ~ a veszti:* a tisztességtelenül szerzett vagyon nem hoz szerencsét. *Ebül szerzet jószág ~ül vész:* ua. *Ebül szerzet marhának ~ül kel veszni:* ua. *Egyik kutya, másik ~ :* mind-kettő egyforma. *Egyik ~, másik kutya:* ua. *As se monta ~ vaty kutya:* semmit se szólt, azt se mondta, befellegzett. *Eben kutyát cserélt:* semmit se nyert a cserén, rosszért rosszat kapott. **Km:** *Kisőő bánat, ~ gondolat:* megtörtént dolgok miatt már ne bánkódjunk. *Aki ~bel lakik, annak ~bé kel lenni(je):* a rossz társaság a jókat is elrontja. *Aki ~bel lakik, ~bé kell annak lenni:* ua. *Aki ~bel jáccik, annak bot legyen a kezibe:* a gonosz embert csak kíméletlen bánásmóddal lehet féken tartani. *Ebre nem bízzuk a hájat, mer elnyalogattya:* megbízhatatlan emberre nem szabad fontos dolgokat bízni. *Akad/Kerül ep korpára:* **a)** hasznót hajtó dologra mindig akad vállalkozó. **b)** <válaszként mondják annak, aki finy-

nyáskodva elutasítja az ételt.> *Ember teszen (teszi a) fogadást, ~, aki megbánnya:* nem becsületes ember az, aki nem tartja meg az ígéretét. **Ö:** *kajtató~.*

ebadta ebatta mn Csibész, komisz. *Hun tekerektél ebatta fattya?* **Sz:** *Ebatta teremtetten!*: <enyhe káromkodás>. *Az ebatta szentyt!*: <enyhe káromkodás, fenyegetés>.

ebben ebbe, ebb' ragos nm *Ebb' a minutába:* ebben a percben.

ebcsont epcsont fn **Km:** *Epcsont beforr:* (tréf) <gyermek vigasztalására mondják, ha kisebb sérülés érte:> semmiség, oda se neki!

ebéd ebéd fn **Ö:** *dél~, koma~.*

ebédel ebédel i

ebédhordó ebíthordó fn Fonalból v. madzagból font ételhordó szatyor.

ebenlógó ebenlógó fn (tréf) **1.** Köpeny, kabátfele. **2.** Nagykenő.

ebkapor epkapor fn Ebszékfü.

eblábol Ö: *el~.*

ébred íbred i **Ö:** *fel~.*

ébren íbren hsz

ébreszt íbreszt i **Ö:** *fel~.*

ebrúd ~ fn **Sz:** *Ebrúdon hánnyák:* nem nézik semmibe, fölényesen bánnak vele.

ebszar epszar fn **Sz:** *Kimarat, mint epszar a hóbul:* —. **Km:** *Szököt szóugának epszar a fizetise:* aki cserbenhagyja a gazdáját, annak az elvégzett munkáért sem jár bér. *Fogadatlan próukátornak epszar a fizetise:* nincs szükség hivatlan szószólóra.

ebszölő epszöllő fn Fekete csucor [Solanium nigrum]. *Az epszöllő fekete, apró, fürtös gyomnövény.*

ebtő *eptőü* fn (Sertéstáp.) Az *eptőü* a legismertep táp.

ebugatás ~ fn **Km:** *Ebugatás, számárbőűgís nem hallik a menyországba:* jelentéktelen emberek rossz véleményével nem kell törődni.

ecet ~ fn **Sz:** *Savanyú, mint az ~:* nagyon savanyú. **Ö:** *bor~, oláh~.*

ecetágy ~ fn Ecetsav-baktériumok telepe, melynek hatására a ráöntött szeszes folyadék ecetesedni kezd. *Kiszítettünk ecetet othon szőüllőüübül, ~ba, ami a szabatkonyhánál vóüt.* **Sz:** *A vóuna mék csak az ~!:* (egyet nem értést, nyhe felháborodást kifejező válaszként).

ecetes **Ö:** *hagymás~, kan~.*

ecetesflaska ~ fn Ecetesüveg.

eceteskanta ~ fn Ecet tárolására használt szűk szájú cserépedény. **Sz:** *Megleli zsák a főüttytát, ~ a dugóuját:* kiki megtalálja a hozzáillő párt.

ecetkészítő *ecetkészítőü* fn Zamatos bor és gyümölcssecetet házilag előállító személy.

ecselés *ecselís* fn Gerebenezés.

ecset **Ö:** *alapozó~, cirok~, cseppentő~, enyves~, festék~, kenő~.*

ecsetel ~ i A szövésnél használt fűrtszálakat a körömpővel egyenként elsimítja.

ecsetelés *ecsetelís* fn A szövésnél felhasználandó fűrtszálak egyenkénti elsimítása a körömpővel. **Nr:** Az ecsetelés lényege a fűrtszálak tövének finomítása, eltüntetése olyképpen, hogy a fűrtszálak göndör végét egyenként kis pálcikára csavarták, és a körömpő fogai közé verték.

eddegél ~ i Lassan, kényelmesen eszeget.

eddmegleves *edmegleves* fn (*tréf*) Vmi-lyen ételféle, amelyről a beszélő nem akarja megmondani, hogy micsoda. *Mit főüisztél? Edmeglevest.*

edződik **Ö:** *meg~.*

edelényi mn *Edelényi kampóü:* rézből készült eszköz, mellyel a kiszemelt juhot kiemelik a többi közül.

edény **Ö:** *cserép~, enyves~, főző~, hiteles~, koma~, réz~, sütő~, szedő~, szervíz~, tálas~, tároló~, vágott~, vászon~, vizsga~.*

edényelmesesedés *edinyelmesesedis* fn (*rég*) Érelmeszesedés.

edényes *edínyes* fn Edényt áruló vásári kereskedő.

edényfal *edínyfal* fn Az edény belső terét határoló felület.

edényfelelős *edínyfelelőüs* fn (Vendég-lőben) a felszolgáláshoz használt értékes evőeszközök, porcelán tárgyak épségéért, ill. meglétéért felelős személy.

edénymosás *edínymosás* fn Piszkos edények megtisztítása; mosogatás.

edényrepedés *edínyrepedís* fn (*rég*) A vérekek megrepedése.

edényszáj *edínyszáj* fn Az edény felső része, nyílása.

edényvásár *edínyvásár* fn A vásárnak az a része, ahol edényeket árulnak. **Nr:** Debrecenben a nagyvásárok idején a Nyugati utcán volt az edényvásár.

édes *ides, ides* mn/fn **I.** mn **1.** Sótlan. **2.** (Kedveskedő megszólításban:) *ides etykomám, idesz szüleim. Ídesz szóügám:* a menyasszonynak v. a feleségnek a megszólítása a vőlegény v. a férj részéről. **II.** fn **1.** Édesanya. *Az idesanyát monták úgy is, hogy ides, ides. Aszt a nagyon parasztok monták, hogy jőjjik mán ides. 2. Idisék vóütam.* Szüleimnél voltam. **Ö:** *ezer~, méz~.*

édesalma *idesalma* fn **1.** Édes ízű, korán érő alma. **2.** Jászvadóka. *A jászvadóukát híjták idesalmának, téli alma.*

édesbácsi *idezsbácsi, idezsbácsi* fn Idősebb rokon v. ismerős férfi megszólítása.

édesbátya *idezsbátya, idezsbátya* fn **1.** (Főleg megszólításként:) idősebb fiútestvér. **2.** (Megszólításként:) nagybácsi. *Ídezsbátyámnak montuk a nagybátyánkat.*

édesden *idezsdén, idezsdén* hsz Édesden. *Idezsdén alszik, jóü mijen. Nr: Vítkezik az, aki az idezsdén alvóüt háborgattya.*

édesedik **Ö:** *össze~.*

édeskáposzta *ideskáposzta* fn **1.** Nem savanyított káposzta. *Az ideskáposztát, asz szoktam mekfőrázni. 2. Ebből készült főzelék.*

édeske *ideske, ideske* fn Cukorpótló, szacharin.

édeskevés *ideskevés* mn Nagyon kevés.

édesmálé *idesmálé* fn Kukoricalisztból készült édes lepény. *Az idesmálét montuk öntöt málénak, csipásmálénak is.* **Nr:** *Kukorica, idesmálé, öreg ember vagyok már én. Fijatal a feleségem, lába köszti a reménységem.* (Tréfás dal a 20. század elejéről.)

édesnéne *idesnéne, idesnéne* fn (Főleg megszólításként:) idősebb lánytestvér.

édespaszuly *idespaszuj* fn (Cukor és kevés ecet hozzáadásával) disznóhússal főzött bableves.

édesszülő *ideszszülő, ideszszülő* fn Vér szerinti, nem mostoha szülő.

édestej *idesté* fn Frissen kifejt tej. *A frissen kifejt tejet híjtuk idestének, két nap múlva meg úty hoty savanyú té.*

édestejfel *idestéfel* fn Tejszín.

ég¹ *ig i Sz:* *Higgyed bolond, ig a Tisza/Duna, szalmával önttyák:* (hiszékeny, ostoba embernek mondják). **Km:** *Ne örűj, ha a szomszédok háza ig, mert a tijéd is leikhet:* ne örüljünk más kárának, mert minket is érhet hasonló. **Ö:** *ki~, meg~, oda~.*

ég² ~ fn *Égig írő:* nagyon magas {fa}. *Égre nyiló:* kifelé nyíló (ablak, ajtó). *Azok az ~re nyiló ablakok, améket úty ki lehet akasztani.* *Ég alatt:* a szabadban, nem fedett helyiségben. *Kinn az ~ alatt hálтам.* **Sz:** *Az ~ig lát:* büszke. *Csak az eget nizi:* henyél, nem szeret dolgozni. *Hun jártál, mikor az ~zengett?:* hol voltál, mikor szükség lett volna rád? (Tréfás válasz: *Alatta.*) *Ojan messzi van tülle, mint ~ a főüttül:* nagyon messze. *Nem láttam se eget, se főüdet:* a sötétségtől semmit sem látott. *Húzza az eget rá:* szidja, átkozza. *Nizzük meg a csillagos eget!:* (társaságban férfiak között tréfás invitálásként:) menjünk ki a szabadba vizelni. *Úty fűbe kollintalak, hogy az eget is nagyböüggőünek látod:* (félíg tréfás fenyegetés). *Úty fűbe kollintalak, hogy a csillagos eget böüggőühegedünek nized/látod:* ua. *Úty pofon váglak, hogy az eget is nagyböüggőünek nized:* ua. *Ennye aszt a menybe ballagó, ~en kopogó, fűszfán fűtyöriszőü rézangyalát!:* (szépitő káromkodás). *Az a jószágos menybe ballagó Atyaúrsten sza-*

kiccsa rád az eget!: (erős felindulást kifejező káromkodás). *Roggyon rád az ~!:* (felindulást kifejező káromkodás). *Az ~ rogggyon rád!:* ua. *Az Isten húzza rád az eget!:* (főként asszonyoktól használt enyhébb káromkodás). *Az ~ álgyom meg!:* (jókívánság v. enyhe elmarasztalás kifejezése). *Mind derült ~bül vilámcsapás:* váratlan, kellemetlen fordulat. *Mintha az ~bül pottyant vőyna:* teljesen váratlanul jelent meg vhol. *Égnek áll a haja szála:* irtózat, félelem fogja el.

égajjai *égajjai* mn Senkihez sem tartozó, ágrólszakadt.

égedelem *igedelem* fn **1.** (Vásott gyerekkel kapcsolatban:) nagyon rossz. *Te, kis igedelem!* **2.** Baj, veszedelem.

égedelmes *igedelmes* hsz/mn Égedelmesen, nagyon (rossz). *Ígedelmes rossz ez a köjök.*

egér ~ fn *Egere van a bornak:* kellemetlen szaga van. *Hotyha nagyon hidek hejen fort a bor, egere vőut, megegeresedett.* **Sz:** *Szapura, mint az ~:* sok gyereke van. *Ojan szegíny, mint a templom egere:* nagyon szegény, nincs semmije. *Ennek már egeret kén kötni a faszára:* már nem áll fel neki. *Egeret kel már āra kötni:* ua. **Km:** *Az ~ se jár mindig egy jugba/jukra:* (csapodár férj mondja védekezésül). **Nr:** *Ha kihúzták a kisgyerek tejfogát, mikor eldobta, ezt kellett mondania:* *Egér, ~, adok neket csontfogot, te meg aggyál vasfogat!* **Ö:** *bőr~, fia~, szárnyas~.*

egeres ~ mn *Egerezs bor:* a helytelen kezelés miatt rossz, egérszagú bor. *Szapot kapott, ~ a bor, mert lassan fort, nem fojamosan, meg nem tiszta vőut a hordóuja.*

egeresedik **Ö:** *meg~.*

egerészik *egerészik* i (Macska) egeret fog.

egerésző *egerészőü* in (Macska) jól tud egeret fogni. *Ez a macska jóü egerészőü.*

egérfarkkóró *egérfarkóüü* fn Cickafark [Achillea millefolium].

egérfészek *egérfiszek* fn Az egér búvóhelye, oduja. *Ahova belefészkel az egér, az vőut az egérfiszek.*

egérjárás ~ fn Erősen elszaporodott mezei pockok megjelenése.

egérszín ~ mn <Ló színeként:> szürke.

egérszínű ~ mn <Ló színeként:> szürke.

egérszörű *egérszörű* mn <Ló színeként:> világos szürke. *Egérszörű fakó*: ua. *Egérszörű mocskos*: <ló színeként:> piszkosszürke.

égés *ígis* fn **1.** Égésfolt <ruhán>. **2.** Égett seb <testen>.

egész *egisz* mn/hsz/fn *Egízbe van*: <pl. kenyér> még nincs megkezdve. *Még egízbe van a kenyérem, nem szektem meg. Egisz rezű*: szárán rézborítással díszített <cseréppipa>. **Sz:** *Nincs ki egész az ötre, a hatot mek halaggya*: bolond. **Km:** *Úgy egisz a vilák, ha okos is van benne meg bolond is*: olyannak kell elfogadni embertársainkat, amilyenek. **Nr:** Az egész rezű pásztorpipa kisebb méretű, fehér és vörös színű cseréppipa, amelynek nemcsak a szája, hanem a derekának a felső része is sárgarézzel van borítva, a derekának a második felét díszítik is. A pásztorok hosszú száron pipáltak belőle.

egészen *egiszen* hsz **Sz:** *Nincs ki egészen*: bolondos. *Nincs ki egészen az ötre, a hatot mek halaggya*: ua. *Nincs ki egészen, de jól ál neki*: ua.

egészítő **Ö:** *ki~*.

egészlen *egiszen* hsz Egészen.

egészrész *egisrész* fn <Arató- v. cséplőbandában> olyan munkás, aki a természetbeni részesedésből egy emberre eső, azaz teljes részt kap.

egészség *egíssig* fn **Sz:** *Egíssíggel visejje, szebbel, jobbal újíccsa!*: <a szűrszabó mondja a vevőjének>. *Egíssíggel visejje/viseld, szebbel, jobbal válcsa/válzsd!*: <mindenkitől használatos jókivánság új ruhadarab, lábbeli felvételekor>. *Ha (eszt) megetted, egíssig utánna*: váljon egészségedre. *Egíssigire vájjik (kivánom)!*: <koccintáskor, evés után stb. mondott> jókivánság. *Vájjik egíssigire!*: ua. **Km:** *Akkor becsüli meg az ember az egíssigit, mikor már nincs*: ui. ha egészsége van, nem törődik vele. *Az egíssig drága kincs*: az egészség a legnagyobb érték. *Az egíssig a fontos, a többi majd eljárja magát*: ua.

egészséges *egíssiges* mn **Sz:** *Egíssiges, mint a makk*: nincs semmi baja.

egészségtelen *egíssiktelen* mn Egészségre káros <idő>. *Egíssiktelen idő*, *ha most kisüt, aut mek szél fúj vagy esik az eső*.

egészverés *egiszveris* fn <Csipkeverőknél:> a két orsópár belső orsóinak a csavarás utáni átvétele, az így kialakult párok újra megcsavarása, majd ismét átvétele.

éget *iget* i **1.** (Meg)gyújt. *Gyertyát ígettem a lelki üdvéjír*. **2.** Mar, csíp. *Ígette a gyomrát a pájinka*. **Ö:** *át~, le~, össze~*.

égetés *igetis* fn <Pipakészítőknél, fazekasoknál> a nyers agyagból kiformált tárgyak magas hőfokú kemencében történő hőkezelése.

égetett *igetett* in *Ígetet mész*: égetett mészke. *Ígetet cukormáz*: égetéssel felolvasztott, tortára kenhető cukor. *Vóud dobostorta, ígetet cukormázzal rajta. Ígetet torta*: pörkölt dióval, cukorral készített torta.

égetnivaló *igetnivaló* mn/fn **I.** mn Nagyon gonosz, rosszindulatú. **II.** fn Nagyon gonosz, rosszindulatú személy.

égető **Ö:** *szén~, téglá~*.

égetőkemence *igetőkemence* fn Anyagok, eszközök kiégetésére való nagy hőfokú kemence.

égetőláb *igetőláb* fn <Fazekasmesterségben:> a tűztérben az égetőlapok távolságának megtartására szolgáló lábak.

égetőlap *igetőláp* fn <Fazekasmesterségben:> mázas edények égetésekor használt lapok, melyekből polcot építenek, hogy az edények ne ragadjanak össze.

égetőtüske *igetőtüske* fn <Fazekasmesterségben:> hőálló acélból készített tüskés eszköz, amely a mázas edények kiégetését lehetővé teszi.

égett *iget* mn *Íget szörű fekete*: <lószínű, a fekete egyik árnyalata>.

égettbor *ígedbor* fn Seprőpálinka.

égiháború ~ fn Zivatar. *Időüsktől nagyon sokszor hallottam, ha zengett, villámlott, csattogot, hogy micsoda ~*.

égimeszelő *égimeszelő* fn Hórihorgas ember.

égitaliga *égitajiga* fn (gúny) Szobafestő-tanuló.

egrecíroz ~ i **1.** <Katonaságnál:> gyakorlatoztat. *Mongya, hogy ide ájj, oda ájj, ~za az őűrmester úr.* **2.** Parancsolgat vkinek, erőszakosan irányít vkit. **Ö:** meg~.

egrecírozás ~ fn **1.** <Katonaságnál:> gyakorlat.

égrenyíló *égrenyillóu* mn Szabadba nyíló (ajtó, ablak). *Az égrenyillóu ajtóu a szabadba nyílt, az égrenyillóu ablak is kifelé, nem befele.*

egres ~ fn **1.** Éretlen köszméte. *Egres vóut, azasz hoty pöszméte, köszméte, ugi.* **2.** Éretlen szőlő(fürt). *Az ~ íretlen szöűllőu vóut, amit ugorkasavanyításho is használták, de a permetléül is letisztította a kezét.*

egresszőlő *egresszőűllőu* fn Éretlen szőlő.

egri ~fn **Sz:** Kivívja az ~ nevet: megbecsülést szerez magának.

égszakadás *ékszakadás* fn **Sz:** Ékszakadás, *föűdindulás:* itt a nagy baj, a veszedelem. *Ékszakadás, föűdindulás, szalaty te is, pajtás!:* <népmeserészlet>.

egzámen *egzáment* fn (rég) Az iskolások év végi vizsgálja. *Az egzáment rendesen a templomba vóut, én csak az elsőű elemibe vizsgásztam ott, azut mekszünt.*

egzecíroz l. **egrecíroz**

egzecírozás l. **egrecírozás**

egzekúció *egzekúciójú* fn (rég) Adóbehajtás. *Hallottam ijet, hogy egzekúciójú, gyerek vóutam nagyon, akkori örek szeméjektül, amék elmaratt az adóuval, akkor vóut ijesmirül szóu.*

égzengés *égzengís* fn Mennydörgés.

egzisztál ~ i Van, létezik. *Akkor még ~t a Dóuci lejánynevelőű intézet.*

egzit ~ mn (rég) Kimúlt <állat>. *Mek szoktuk langyosítani a moslikát, nemhogy a kúdbú kihúzom aszt a jékhideg vizet, oszt akkor etetem, mer lehetet tüle ~ a jóuszág.*

egy¹ *eggy* szn *Eggy áltóu hejibe:* álltában, ugyanazon a helyen állva. *Egy bajjal:* egyúttal, egy füst alatt. *Egy bajjal mekcsinálom eszt is. Ecs csomóuba van:* emberek kisebb csoportban összegyűlve. *Mindíg othon kellett*

maradni a kisebbekkel is, a nagyobbakkal is, mert ety csomóuba vóutunk. Ot vóutam, dóugosztam, rohantam hét évig, hét évig, mindent az eggy égi világon. Eggy évre nyír: évente egyszer nyír. A bírkát eggy évre nyírják, a múldba is így nyírták, most is így nyírják. Ety hapra: gyorsan, igen hamar. *Ety ház után valóu föűd:* <régen:> kb. három hold föld, amelyet a házzal együtt adtak-vettek. *Egy mentre:* rögtön, egy szempillantás alatt. *Egy mentre odament. Eggyé lessz:* házasságot köt. *Eggyé lettek:* házasságot kötöttek. *Ety szílbe fog:* <pl. boronáláskor> három lovat egymás mellé fog. *Szile-hossza eggy:* alacsony és köpcös. **2.** <Szragos alakban:> a szraggal megjelölt személyek közül vmelyik, egyik. *Egygyöűtök jöjjik csak ide. Sz:* *Aluggyunk rá eggyet:* ne siessük el a dolgot. *Mondok eggyet, kettőű lez belőűle:* van egy jó ötletem. *Eggyet se szóult, aszt is lassan:* (tréf) meg se szólalt. *Ety szóut se szóult, aszt is lassan:* ua. *Se nem eggy, se nem kettőű:* sok. *Szegíny, mint aki ~ lúval szánt, oszt maga húzza a berenát:* nagyon szegény. **Ö:** *egyszer~, hiszek~, huszon~.*

egy² *eggy* hsz Körülbelül. *Lehet ety tíz méter.*

egyalombeli ~ mn Egy anyától egyszerre fialt <pl. malacok>.

egyáltalában *eggyátajjába* hsz Egyáltalán.

egybeejt ~ i Együtt van vmi. *Finom vóut a vacsora, egybe vóut ejtve minden.*

egybeli ~ mn **1.** Egyidős, egykorú. **2.** Egy helységből való.

egyebütt *egyébütt* hsz Másutt. *Egyébüt kerezsd, ha nem ot kereste, ahon vóut.*

egyebüvé *egyébüvé* hsz Máshova. *Egyébüvé tedd!*

egybegyűjt *egybegyűt* i <Élőlényeket v. ilyenekből álló csoportot> egy helyre tömörít. *Rajzás után nehéz a méheket egybegyűteni.*

egybeszabott in *Egybeszabot ruha:* női ruha, amelyet a válltól a szoknya alsó széléig a test alakjának megfelelően egy darabból szabtak.

egybevetett in *Egybevetet vásár*: az állatvásárokat és kirakodóvásárokat magában foglaló vásár.

egyéb ~ nm **Sz**: *Hallottam én egyebet is, mást is: különbeket hallottam.*

egyébütt *egyébütt* hsz *Máshol. Az elküborolt állatot a bitangistállóba kellett keresni, ha nem lelte egyébütt.*

egyedem-begyedem ~ msz **Nr**: *⟨Kiolvasó mondókák kezdő szavaként.⟩ Egyedem-begyedem, tengertánc. Hajdú sógor, mit kívánsz? Nem kívánok egyebet, csak ety falat kenyeret. Inc, pinc, te vagy odakint. — Egyedem-begyedem, tengertánc. Beteg-i még a finánc?*

egyel *eggyel* i *⟨Kapásnövényt⟩ ritkít oly módon, hogy egy bokorban csak egyet hagy meg. A tengerit, rípát eggyejük, eggyesítyük. Ö: ki~, meg~.*

egyelés *eggyelis* fn *⟨Sűrűn nőtt⟩ kapásnövények ritkítása, oly módon hogy egy bokorban csak egyet hagynak meg.*

egyemberes mn *Egyemberesz szilke*: olyan szilke, amelybe egy ember ételadagja fér. *Az egyemberesz szilkébe egy ember porcijója ferd bele, körülbelölül egy liternyi ennivaló.*

egyen **Ö**: *fal~.*

egyenes ~ mn *Egyenezs dongájú*: hosz-szirányban egyenes oldaldongájú *⟨edény⟩. Egyenes hátú album*: ötrészes album. *Egyenes lábos*: mindkét lábra illő lábbeli készítéséhez való *⟨kaptafa⟩. Egyenes várás*: simaszőrű szörmék összedolgozására használt varrás. **Sz**: *Egyenes, mint a lénija*: olyan egyenes, mint a vonalzó. *Egyenes, mint a kihúzó zsinór*: ua. *Egyenes, mint az ess*: *⟨tréf⟩ görbe, mint az S betű. Ö: srég~, szál~, zsinór~.*

egyenesen ~ hsz *Azonnal, rögtön. Egyenesen odamentem, ahova kellett.*

egyenes-tömpe ~ mn *⟨Szarvasmarha szarvállásának jelölésére.⟩*

egyenetlenség **Ö**: *bőr~.*

egyenget ~ i *⟨Díszkovács⟩ megmunkálódó anyagot nyújt és hajlít. Ö: el~, ki~, meg~, össze~.*

egyengetés *egyengetís* fn *⟨Díszkovácsok nyelvében:⟩ a nyújtás és hajlítás művelete. Az anyagot egyengetéssel készítjük elő.*

egyengetőkalapács *egyengetőükalapács* fn *Fából készült kalapács. Az egyengetőükalapács részei a nyél és a fej.*

egyengetőlap *egyengetőülap* fn *⟨Diszkovácsok nyelvében:⟩ vasból v. acélból készült lemez, melyen az egyengetést végzik.*

egyenkalap ~ fn *⟨rég⟩ Szervezet, intézmény tagjainak egyforma kalapja.*

egyenkötő *egyenkötőü* fn *Szervezet, intézmény tagjainak egyforma köténye.*

egyenlít **Ö**: *ki~.*

egyenlítés **Ö**: *ki~.*

egyenlítődik **Ö**: *ki~.*

egyenlő *egyenlőü* mn *Egyenlőü a guba*: egyenletes szőrű a guba. *Elcibáltuk egymástul a fürtöt, mekszagattuk, akkor oszt össze-ráztuk, húsz-huszonöd gubára való, hogy egyenlőü legyik a guba. Egyenlőü tartás*: *⟨gubacsapók nyelvében:⟩ egyenletes, mozdatlan fogása a mellékszálaknak.*

egyensapka ~, *egyensipka* fn

egyensipka l. **egyensapka**

egyes *eggyes* mn/fn **I.** mn *Eggyes csű*: *⟨mézeskalácsosoknál:⟩ csigacső. Eggyes rúd*: egy ló befogásához használt két kocsirud. **II.** fn *Egyet ellő anyajuh. Ha eggyes, asz még nem nagyon tesszük fogattatóba.*

egyesít *eggyesít*, ~ i *⟨Kapásnövényt⟩ oly módon ritkít, hogy egy bokorban csak egyet hagy meg. És akkor ugyi vígikkapáltuk meg eggyesítettük. Ö: ki~, meg~.*

egyesítés *eggyesítés, egyesítés* fn *Kapásnövény oly módon történő ritkítása, hogy egy bokorban csak egyet hagynak meg.*

egyeség *eggyesség* fn *Békesség, egyetértés. Eggyesigbe vagyunk.*

egyesül *eggyesül* i *Megegyezik vmiben. Eggyesülhetünk a jánkírízis dögába.*

egyezés **Ö**: *ki~.*

egyezik *eggyezik* i *Békében van, megfér vkivel. Ez a két fíjú nem eggyezik egymással. Ö: össze~.*

egyezkedik *egyeszkedik* i Alkuszik.

egyezség *eggyesség* fn **Km:** *Mindíg jobb ety sovány eggyesség, mint ety kövér per:* a pereskedésre csak rá lehet fizetni.

egyfülű *etyfülü* mn Egyetlen füllel ellátott (agyagedény).

egyfüzős *etyfüzőös* mn *Etyfüzőös cipőj:* egy pár fémkarikával ellátott füzős cipő.

egyhamarjában *etyhamarjába* hsz Egy-könnyen. *Nem ijed am meg etyhamarjába.*

egyhasi *etyhasi* mn **1.** Első ízben vemhes (anyaállat). *Az első fjalást úgy is monták, hogy etyhasi meg előjhasi, ugyaneggy. 2.* Ellés után azonnal elkülönített és leölt (borjú). *Az a bornyú vóut az etyhasi, ami ellis után nem szophatta meg az annyát, röktön leöltik. 3.* Egy anyától egyszerre világra hozott (emberi, állati ivadék); ikrek. **4.** Egy anyától különböző időben világra hozott, de egymásra hasonlító (testvérek).

egyház Ö: *szent~.*

egyházfi *etyházfi* fn Templomszolga és harangozó egy személyben.

egyházi *etyházi* mn *Etyházi adóy:* egyházadó. *Etyházi inek:* az egyház által elfogadott, ott szokásos ének. *A gyülekezet etyházi ineket inekelt. Etyházi írnok:* az egyház szolgálatában álló másolatokat, kimutatásokat stb. készítő kisegítő tisztviselő. *Etyházi irodaji iktatóy:* az egyházi irodában az ügyiratok iktatását végző tisztviselő. *Etyházi szóuga:* az egyházban dolgozó hivatalsegéd.

egyházrész *etyházrész* fn Egy egyház-község kisebb, a város egy kerületét, részét magába foglaló része. *Mi a Mester uccaji etyházrészhe tartosztunk.*

egyhordású *etyhordású* mn Olyan (vidék), ahol csak egyfajta növényről tudnak a méhek virágport gyűjteni. *Az akácerdő etyhordású vidék.*

egyhúztomban *etyhúztomba* hsz **1.** Egyfolytában, egyhuzamban. **2.** Egy hajtásra, egyszerre.

egyiccsés *eggyiccsés* mn *Eggyiccsés kolomp:* a kolomp belső üregének ürtartalma kb. egy icce, vagyis nyolc deciliter.

egyikőnk *eggyikőjnk* nm Egyikünk. *Ugy gondoltuk, hogy eggyikőjnk, mindegyikőjnk mellé odaáll.*

egy ingben *eggy ingbe* hsz Ingben, ingre vetkőzve, egy szál ingben. *Ne mennyél ki egy ingbe, mer mekfázol, vet fel az ujjasod!*

egyiptomi ~ mn *Egyiptomi sóy:* (népi gyógyszernévként:) Zimzum sulfuricum.

egyiptomifű ~ mn (Népi gyógyszernévként:) kamillavirág.

egyiptomiszilva *eggyiptomiszilva* fn (Népi gyógyszernévként:) Fructus tamarindi.

egyívású *eggyívású* mn Egyszerre született, iker.

egykarós *etykaróys* mn *Etykaróys fül:* (kosárfonásban:) karót tartalmazó fülfajta.

egyke *etyke* fn Családban egyetlen gyermek.

egykes *etykés* fn Egyke.

egykihúzásnyi mn *Etykihúzásnyi cérna:* (szíjgyártóknál) olyan cérnamenyiség, amely megegyezik az oldaltartásba nyújtott kar két tenyere közötti távolsággal.

egyleres ~ mn *Egyleres kemence:* (mézskalácsosoknál:) kemence, melynek csak egy sütője van.

egyleti Ö: *segély~.*

egylovas ~ mn *Egylovas rúd:* (egy ló által húzott) szekér két rúdja. *Egylovazs gyeplű:* olyan gyeplő, amelynek csak markolata és a végén két csatban végződő, 19 arasz hosszúságú ága van.

egymás nm *Egymás alá ver:* (az állatok nyakában levő) kolompok hangja összecseng. *Egymásho ragaszt:* (könyvkötő:) képet dek-lire ragaszt. **Ö:** *holmi~.*

egymásrafűzés *egymásrafűzés* fn A szírozásnak az a fajtája, amikor egymásra tett bőrtöket dolgoznak össze összeerősítés és díszítés céljából.

egynéhány *egynihány, ennyihány* nm Néhány.

egynéhányszor *egynihánszor, ennyihánszor* hsz Néhányszor. *Egynihánszor jól meg-vertem.*

egyórási *eggyórási* mn *Eggyórási* vonat: az egy órákor induló vonat.

egyre-másra ~ hsz **1.** <Darabos terményre vonatkozóan:> nem válogatva, vegyesen. *Egyre-másra rakta a kolompirt a zságba.* **2.** Állandóan, mindig. *Egyre-másra szórja rá a gúnyt.*

egyrészes *egyríszes* fn <Arató- v. cséplőbandában> olyan munkás, aki a természetbeni részesedésből egy emberre eső, azaz egész részt kap. *A törekes jányok félríszesek vóútak, pedik többed dőugosztak, mint az egísríszesek, egyríszesek.*

egység *eccsig* fn **Km:** *Eccsigbe az erőű:* az a közösség erős, ahol egyetértés van.

egysorjában *etysorjába* hsz Egymás után, sorban. *Etysorjába rakom a befőűtteket.*

egyszálás *etyszálás* mn *Etyszálás fűzés:* <szijgyártóknál> a szironyozásnak az a fajtája, amikor a bőr összedolgozásához felhasznált bőrcsík száma egy.

egyszálbélű *etyszálbélű* mn Kisétkű, válogatós, sovány.

egyszárnyú *etyszárnyú* mn *Etyszárnyú ajtóű:* ajtó, egyetlen ajtószárnyal.

egyszéltében *etyszéltibe* hsz Egy sorban, egymás mellett.

egyszéltében-hosszában *etyszéltibe-hosszába* hsz Egyszéltében.

egyszer *eccer* hsz **Sz:** *Úgy megűtlek eccer, hoty héd bolond lez belőűled:* nagyon megűtlek. *Nem eccer, se nem kéccer, hanem háromszor: (tréf) sokszor.* **Km:** *Eccer il az ember:* ne sajnáld magadtól a világi jókat, úgyis rövid az élet. **Ö:** *egyszer~.*

egyszeregy *ecceregy* fn Szorzótábla, a szorzás alapművelete. *Tudod-í mán az ecceregyet?* **Sz:** *Világos, mint az ecceregy:* teljesen nyilvánvaló, magától értetődő. **Ö:** *nagy~.*

egyszer-egyszer *eccer-eccer* hsz Egy-egy évben, egy-egy időszakban. *Íppen mámma beszíltűnk ij, hogy eccer-eccer annyi tengeri vóút, as se tuttuk, hova tegyűk, repűlőű-góúrűcs csináltunk neki.*

egyszeri *ecceri* mn Az a bizonyos adomabeli <ember, állat>. *Az ecceri ember elment jánnízni.*

egyszeriben *ecceribe* hsz Rőgtön. *Ecceribe agyoncsaplak.*

egyszerű *eccerű* mn *Eccerű csavart fűl:* a legegyszerűbb és a leggyakoribb kosárfűl. *Eccerű eresztis:* <szőrmekikészítésben:> olyan eresztő vágások, melyek az oldalrészen egyenesen haladnak. *Eccerű fonás:* <kosárfonásban:> a sövény fonásához hasonló fonás. *Eccerű nyelveresztis:* egyszerű eresztés.

egyszőrű *etyszőrű* mn Azonos társadalmi helyzetű, egysorsú vkivel. *Jobban megértyűk egymást az etyszőrű emberekkel.*

egytetvér *etytesvír* fn **1.** Édestetvér. *Az ídestesvirek etytesvirek.* **2.** <Emberi közösség> összetartó. *Mikor a front vóút, akkor etytesvír vóút mindenki.*

egyől egyig *etyűl egyig* hsz Mind egy szálig, az elsőől az utolsóig. *Etyűl egyig jóűl megberetvált, aki körülötte vóút, asz mind jóűl becsapta.*

egyűvé *eggyűve* hsz Egy helyre, össze. *Ami eggyűve tartozik, asz tet külön a többitűl!*

egyűégtében *egyvíktibe* hsz Egyszerre. *Egyvíktibe megívut két liter bort, meg meg-evett egy rőűf kolbászt.*

egyűékás *egyvikás* mn Akkor, kb. 300–400 négyszögöl nagyságú (földterület), amekora egy véka maggal bevethető.

egyűel ~ i Válogat.

éh *é* mn/fn **I.** mn Éhes. **II.** fn Éhezés, éhség. **Sz:** *Elűti/Elveri az éhit:* csillapítja az éhségét.

éhen ~ hsz Éhesen, evés nélkül. *Ne kínáltaszd magad, mert ~ maracc, a papot kel kínálni, a többinek van esze, az mind eszik.*

éhenkórász *éhenkóúrász* mn/fn Dologtalan, csavargó, éhen kóborló <ember>. *Az éhenkóúrásznak nem vóút foglalkozása, hanem itt is kapott ety kis alamizsnát, meg ott is.* **Sz:** *Halász, vadász, madarász, mind éhenkóúrász:* kevés hasznót hajtó mesterséget űz.

éhes ~ mn **Sz:** *Ojan ~, mint a farkas:* nagyon éhes. *Ojan ~, hogy megenné a patkóűszeget/vaszűszeget is:* ua.

ehetik ~ i Enni kíván. *Ehetním pajtás, ha vóuna mit.*

ehetnék *ehetenik* fn (Csak birt. szragos formában:) étel utáni kívánczóság, éhség. *Aszt, hogy éhes vagyok úgy montuk, hogy ~ vagyok meg ~em van.*

ehetoll ~ fn Szalma.

éhezés **Ö:** *el~.*

éhezik ~ i **Sz:** *Egyél, ne éhezz, úty sincs othon.* (tréf) (annak mondják, aki kínáláskor kéreti magát). **Ö:** *el~.*

éheztet **Ö:** *el~.*

éhezül **Ö:** *meg~.*

éahas *éhas* fn Éhes has, éhség. **Sz:** *Éhas kel hozzá:* (annak mondják, aki válogat az ételben).

ehhez *ehe* nm **1.** Az adott, szóban forgó dologhoz, fogalomhoz stb. *De ehe a társadalomho csak zenész cigányok tartoztak.* **2.** Öhozzá. *Akkor már hát már tutták a lányok, hogy ehe nem is adnak hozzá.*

ehin l. **ehon**

éhkopp *ékopp* fn Éhség. **Sz:** *Ékoppon marad:* éhes marad.

éhnýál *ényál* fn A szájban az éjszakai alvás közben összegyűlt nyál. **Nr:** Ha vki elvágja a kezét, ébredés után szopogatnia kell a sérült helyet, és az éhnýál meggyógyítja.

éhomra ~ hsz Éhgyomorra.

ehon *ehun, ehin* hsz (Gyakran az -e nyomósító szócskával együtt:) itt, ehol. *Ehun van ez a csupor, hozzáal benne vizet! Ehun-e, ha valamit nyútott, csúnya ety kifejezés. Ehim van ni!:* nesze, itt van!

éhraj *éraj* fn A méheknek éhezés, táplálékhiány miatt a kaptárból való kiköltöztetése után fán kapaszkodó raja; koldusraj.

éhség *ésíg* fn *Ésígbe van:* éhezik. *Hotyha éhes vóút valaki, osz nem vóút neki mit enni, oszt ésígbe vóút.*

éhtyúk *étyuk* fn **Sz:** *Úgy várja, mint étyuk a taknyot:* nagyon várja.

éhül **Ö:** *meg~.*

éjfé *ifél* fn

éjfében *ifélbe* hsz Éjfétkor. *Elkészítette anyukám, és akkor osz felhoszta ifélbe a vacsorát.*

éjféli *iféli* mn *Iféli zene:* szerenád.

ej-haj ~ isz (Réja elemeként vágyakozás, ill. szomorúság v. vidámság kifejezésére.) *Ej-haj, csuhaj, de jóú kedvem van!*

éjjel *íjjel* hsz/fn **Sz:** *Se íjjele, se nappala:* soha sincs nyugta.

éjjeli mn *íjjeli bagoj:* fent éjszakázó, éjszaka dolgozó ember.

éjjelikaszn *íjjelikaszn* fn Éjjeliszekevény.

éjjeliviola *íjjelivijola* fn (Főként) éjjel nyitót, apró, szürkés-kék, illatos virágú növény. *Az íjjeliviola esőüs időűbe nappal is virágzik.*

éj-nap ~ fn Éj(t) és nap(ot). *Éjnapot egygyé tettem, mékse írtem semmire.*

ejnye *énnye* isz (Enyhe bosszúság kifejezésére.) *Énnye, áj mán arríbb!*

éjszaka *iccka, iccaka, icaka* fn/hsz **Sz:** *Nyugodalmas jóú iccakát (kívánok):* (köszönés késő este, távozáskor). *Csúf, mint az iccaka:* nagyon csúnya. *Ojan csúnya, mint a setít iccaka:* ua. *Ojan buta, mint a setít iccaka:* nagyon buta. *Ojan siket, mint a setít iccaka:* nagyon süket. *Ojan fekete, mint a setít iccaka:* nagyon fekete. *Setít, mint az iccaka:* ua. *Iccaka vírad neki:(gúny)* éjszaka jár lopni. *Ha két iccaka összeragadna, akkor se tudná kialudni magát:* jól tud aludni. **Km:** *A nappalnak szeme van, az iccakának mek füle:* nappal látjuk, éjszaka halljuk, hogy mi történik. *Az iccakának nincsen szeme:* a sötétség lehetőséget teremt a helytelen cselekedetekre. *A tolvajnak iccaka vírad:* éjszaka jár lopni. *Aki iccaka legíny, nappal is legyik az!:* az is végezze el a napi munkát, aki átmulatja az éjszakát! **Ö:** *fél~, tenger~.*

éjszakai *iccakaji, iccakaji* mn *Iccakaji bagoj:* főként éjszaka dolgozó ember. *Iccakaji ruha:* alváskor használt ruhanemű, pizsama. **Sz:** *Egíssíggedre kívánom az iccakaji nyugodalmat:* (kora hajnali üdvözlés).

ejt ~ i (Kútgyűrűt) mélyebbre ás. *Lejjebb ~ik a kutat, vagyis lejjebb ássák a kútgyűrűt.* **Ö:** *egybe~, le~, meg~.*

ejtődzik l. **ejtőzik**

ejtőzik *ejtőűzik, ejtőűddzik* i (Bőséges) evés után pihen. *Ejtőűsz, komám, én is asz*

csinálom! Jóullakott, oszt leült, pihent, ejtődött. **Ö:** meg~.

ék ík fn *Íkkel* felfogatóús örv: ékes örv. **Ö:** döntő~, fa~, hasító~.

ékdarab ígdarab fn Ék. Egy ígdarabot, fa ígdarabot teszünk az üst fölé, hogy ety csavarral oda tuggyuk fogatni.

ékdészka ígdészka fn <Könyvkötészetben:> a könyv présbe helyezésekor az ereszt védelmére használatos deszka.

eke ~ fn **Nr:** Eke vőut tizes ~, ötös ~, hetes ~. A tizes nagy vőut, ebbe öt lú kellett, az ötös ~ lekkisebb, a tehénhez ijen vőut. A hetes ~ közepes méretű vőut, három vaty két lú is elvitte. **Ö:** fa~, mélyszántó~.

ekecsoroszlya ekecsoroszja fn Csoroszlya.

ekefej ekefej fn Az eke hátulján a gerendelytől a földig nyúló lapos vas, amelyen az eke a földet csúszik.

ekefejsavar ~ fn Az ekefejet a gerendelyhez rögzítő csavar.

ekefő ekefű fn Ekefej.

ekegerendely ekegerendej fn Az ekét az eketaligához kapcsoló fa- v. vasrúd. Vas vőut neki egyebe, csak a gerendej vőut fa, amire rá vőut fogatva az ekevas.

ekekapál ~ i <Földet> ekekapával művel.

ekekormány ~ fn Az ekén levő hajlított vaslemez, amely a földet kifordítja. Az ~ jop fajta acélbul, mert a vas megrozsdásodott, ha nem kente be olajjal.

ekeköldök ekekőldök fn Ekefej.

ekekulcs ekekúcs fn Az eke csavarjainak megszorítására való szerszám.

ékel **Ö:** be~.

ekelakat ~ fn A gerendely elején levő lyukak a hozzátartozó vasszeggel, amellyel az eketaliga húzóláncát rögzítik, és így a szántás mélységét szabályozzák.

ékes íkes mn **1.** <Ékszerrel, drágakövel> díszített. **2.** Diszes, cifra <öltözet>. **3.** Íkesen jár, megy: <nő> szép tartással, kihúzott derékkal jár, megy.

ékes mn Íkes örv: a kasza nyakán levő lapos vaskarika, amelyet ékkel erősítenek a kaszanyél végéhez, hogy a kasza ne mozogjon.

Íkes örv, amit íkkel szorítottak a kasza nyelihe, fejülről vertig bele, a víge görbe vőut, a kalapáccsal tutta ütni, hoty szoros legyik.

ekesarva ~ fn Ekeszarv.

eketaliga eketajiga fn Az eke elé szerelt kétkerekű taliga, amelybe a jószágot fogják. Fokta, osztán húszta a lú az ekét az eketajigán. **Nr:** A hagyomány versbe szedve így őrizte meg az első repülővel való találkozást: Három paraszt kiment a libalegőjűre. Ot láttott egy repülőjűt fenn a levegőjűbe. Ni, koma! Micsoda!? Eketajiga! Hogy a csudák csudájába került az oda?

eketalp ~ fn Az ekefejnek a barázdában csúszó alsó része.

ekevas ~ fn Ekének a kormánylemezre erősített, a földet hasító vasa.

ekhó ekhóu fn Szekérre, kocsira szerelhető, gyékényből v. vászonból készült, sárorszerű ernyő. Az ekhóud gyíkimből fonták, a léc meg vőut hajlítva ety kicsit, hogy lecsepegjik rúlla a víz. Nyárba, ha nagy meleg vőut, mindik fem vőut az ekhóu a szekeren. **Sz:** Fenn az ekhóu, nincsen kas: többnek akar látszani, mint amit az anyagi helyzete megenged. **Ö:** gyékény~.

ekhórojt ekhóurojt fn <Paszmányosok szókincsében:> a homokfutó ekhóját díszítő rojtszegély, amelyet lenfonálból szövőszéken készítettek.

ekhós ekhóus mn Ekhóusz szekér: ekhóval ellátott szekér. Mi, gyerekek nagyon szeretttük az ekhóusz szekeret, ünnep vőut, ha feltettük az ekhóut a szekérre.

eklézsia eklézsija fn Protestáns gyülekezet, egyházközség. **Sz:** Szegény az eklézsija, maga harangozik a pap: a szegénynek mindent magának kell csinálnia.

ékszerműves ~ fn <Kizárólag> ékszereket készítő ötvös.

ékszíjtárcsa ~ fn <Mézeskalácsosoknál:> a brehológépet működtető oldalkerek.

el **Ö:** kapd~.

él¹ il i **1.** Életben van. Éntüllem kértik eccer vaty húsz évvel ezelőjűt, hoty te még mindig ilsz? **2.** Vmilyen életmódot folytat. Így, így iltek a debrecenyi határba. **3.** <Vki,

vmi után:) megélhetését ebből biztosítja. *Az özvegy az ura után ílt, vagyis kapot valami juttatást, kivált, ha szegényebb, ha nagyop csalággya vőut.* **Km:** *Ki mint íl, úgy ítil:* mindenki a maga felfogása, életmódja szerint alkotja meg másokról a véleményét. **Nr:** *Akinek a hóut hírt köjüttük, as sokáig íl.* — *Ez a kisjány be kövér, talám mandulával íl?* (Nd.) **Ö:** *fel~, ki~.*

él² ~ fn *Élt ad:* a fokos ívét köszörüléssel kiélesíti. *Kiveri az élit:* az ekevasat kalapálva kiélezi. *A laposvas ha életlen vőut, vittük a kovácshoz élezni, és asz tüzesen kiverte az élit.* **Sz:** *Élire rakja a pízst:* nagyon takarékoskodik. **Ö:** *forgácsoló~.*

elabriktol ~ i Elver, megver.

elacsarkodik i *Elacsarkogya magát:* elordítja magát.

elad ~ i *Elaggya ürübe:* <kiherélt kosbárányt> ürüként értékesít. *Mikor nem megy a bárány, kiherélnek mék késszázat is, és elaggyák ürübe.*

eladó *eledőy* mn/fn **I.** mn Kora szerint már férjhez adható <lány>. **II.** fn Eladó lány. **Sz:** *Ez a ház eladóy, a gazdája borivóy:* <akkor mondták, ha iszákos ember akarta eladni a házát>.

eladósor *eladósor* fn *Eladósorba van:* már férjhez adható.

elágazás ~ fn <Vad fején> az a hely, ahol az agancs több ágra válik szét.

elaggul ~ i Késő öregségre jut, nagyon megöregszik.

elagulás ~ fn Késő öregségre jutás.

elajánl *elajáll* i **1.** Vkit ajánl vkinek. *Az ~ asz jelenti, hoty kommandálja a jánt valakinek.* **2.** *Elajálja magát:* feldicséri magát. *Elajállotta magát, hogy őü a legügyesebb.*

elaknáz ~ i Szörmét a moly megtámad. *Vannak ijen aknózóymojok, azok ~zák a szöürmét.*

eláll ~ i **1.** Elfárad, kimerül. *Egíszen eláltam a sok menízbe.* **2.** <Testrészt> hidegtől v. fáradtságtól meggémberedik. **3.** Kiáll, elvisel vmit. Hideg van, már elállom az ujjast. **4.** Elszegődik vhová. *A jány elált cselédnek.* **5.**

Eláll a szava: többé nem tud beszélni, haldoklik. *Estére mán ~ott a szava, haldoklott.* — *Farkas Julcsa gyenge szava ~ott.* (Nd.)

elalszik *elaszik* i **1.** Meghal. **2.** Örökre *elāszik:* ua. *Amikor az apám az utóysóy stádijumba kerüt, csak elalut szípen.* **Sz:** *Elaludnék egy részkracjár, nem bánám, ha sose adnák meg:* szívesen elaludnék, álmos vagyok. *Úgy elaluttam, mint akit fejbe kollintottak:* mély álomba merültem.

elaltat ~ i <Bort> erjedésében megállít.

elámészcodik *elámíscodik* i Távolságra bámul.

elanyátlanodik ~ i **1.** <Fiatal állat> az anyját elveszti. *A csikóy elanyátlanodott, mert elhult az annya.* **2.** <Méhraj> a királynőjét elveszti. *Elanyátlanodott a micsalád, mert elpusztút az anya.* **3.** <Munkában> teljesen kimerül.

elapad ~ <Tehén> tejelése abbamarad. *Ellis előjütt az utóysóy hetegbe a gazda már csak eccer fej, hogy a tej elapaggyon.*

elapaszt ~ i <Tehén> ellés előtt egyre kevesebb tejet ad, végül abbahagyja a tejelést.

eláporodik ~ i **1.** <Étel> ízletlenné válik. *Gyertek mán ebídelni, mert ~ a laska.* **2.** Nagyon megfázik.

elapróz *elapróy* i **1.** Túlságosan vékonyra vág vmit. **2.** Nagyon kis részekre, egységekre tagol. *Elapróyza a lipíst, nem halad.*

elárvahodik ~ i **1.** Elárvul, árvaságra jut. **2.** Elszegényedik.

elárvul ~ i <Méhcsalád> királynő nélkül marad. *A gyenge anya nem íetkípes, így a család előbb-utóbb ~.*

eláztat *elásztat* i <Kendert> korhasztás végett vízbe süllyeszt.

elabirkál ~ i Hosszú ideig babrál vmi-vel, vmin.

elbábolódik *elbábolóyodik* i Elbabrál, elbíbelődik vmivel.

elbabonáz ~ i Megbabonáz.

elbájolódik *elbájolóyodik* i Elbámészcodik, elgondolkodik.

elbambul ~ i Nem figyel, figyelmetlenül viselkedik.

elbandzsalodik ~ i Elmélázik, elgondolkozik, elbámul. *Nagyanyám sokszor monta, hogy de elbandzsalottál.*

elbánik ~ i Gondot visel rá.

elbánkódik *elbánkóúdik* i Búsulással elgyötri magát, búsul.

elbarkácsol ~ i <Lassan> csináljat vmit. *Elbarkácsolt vele, lassan, komótyosan csinál-gatta.*

elbarátkozik ~ i Beszélget, társalog, ismerkedik vkivel. *Szíp ílet vóút az, senki nem parancsolt nekik, ha a csendőőrök jöttek, akkor elbarátkoztak ot velük.*

elbazaajodik ~ i Elmosolyodik.

elberenál ~ i <Felszántott v. bevetett földet> megboronál. *Igen, akkor aszt ~ták.*

elberhel ~ i **1.** Hanyagságból nem a helyére tesz el v. más holmik közé kever el vmit. **2.** Ellop, elcsen.

elbeszélget *elbeszílget* i Megegyezik vki-vel vmiben *Mán az ídesapák, ídesanyák ott elbeszílgettek.*

elbetegesedik ~ i Beteges lesz, és hamarosan meg ís hal.

elbilleg ~ i Elballag. *Elbilleg, ide billeg, oda ballag, ~.*

elbír ~ i Megbír. *De ötödikén reggelre ojat fagyott, hogy a kocsit ~ta a fagy, meg a lovat.*

elbitangol ~ i **1.** <Jószág> elkóborol, tilosba megy. *Ha ~t a jószág, keresni kellett. 2.* <Ember> elcsavarog.

elbocsát ~, *elbocsájt* i Elenged. *Tizenkét óúrakor meg mán elbocsájtottag bennünket haza.*

elbódorog *elbóúdorog* i Elcsavarog, elkóborol.

elbódul *elbóúdul* i (rég) Eltéved. *Esz t a szóút, hogy elbóúdul, a rígi öregektől lehetet hallani.*

elbogarászik ~ i Elbíbelődik vmivel.

elbólínt *elbólúlint* i Ülve elszundít.

elbont ~ i <Ágyat> megvet. *Reggel beá-gyaszta, este meg elbontották az ágyat, meg-vetették.*

elborul ~ i Felborul, feldől.

elbosszankodik ~ i <Hosszasan> bosszankodik. *Elbosszankodot rajta, hogy nem sikerül neki semmi.*

elbotorkál ~ i Elkóborol, elcsavarog. *A kismalac ~t az annyátúl.*

elbődít i *Elbőúdíti magát:* <jószág> elbődül.

elbődörög *elbőúdorög* i Elbandukol.

elbúcsúzás ~ fn **Nr:** *Eggyik írja gyenge testem állását. Másik írja babám ~át.* (Nd.)

elbúcsúztat *elbúcsúsztat* i **1.** <Temetésen> búcsúztatót mond. **2.** <A vőfély a lakodalomban> búcsúztatót mond a menyasszony nevében. *A vőűfj is elbúcsúsztassa a menyasszont az apaji házstul.*

elbujdokol ~ i Elbujdosik.

elbújhat *elbúhat* i *Elbúhat mellette:* eltörpül mellette. *Vettem egy ruhát, a tífjé elbúhat mellette.*

elbuk ~ i Fogadáson elveszt vmit.

elbúsul ~ i *Elbúsúja magát:* elkeseredik.

elbüdösít ~ i Büdössé tesz. *A petróú ~ette a házat.*

elcigánykodik *elcigánkodik* i <Értéket> könyörgéssel, ravaszkodással megszerez. *Ad-dik könyörgött, míg elcigánkotta tüllem a lek-szeb virágomat.*

elcsábít ~ i Elkábít. *Elcsábította a hideg-lelis.*

elcsábul ~ i **1.** Elszédül, elkábul. **2.** Szerelmes lesz.

elcsámborog ~ i **1.** Elkóborol, elcsavarog. **2.** Eltéved. *Ködös időűbe őűsszel könnyű vóút ~ni, eltívedni.*

elcsámpásodik ~ i Ferde, formátlan lesz. *Egísz elcsámpásodott a csizsmám, fère áll a sarka.*

elcsámpolyog *elcsámpojog* i Elcsámbo-rog.

elcsap ~ i **1.** Jószágot szabadon enged hogy legeljen. **2.** <Pl. összesodort nudlítésztát, kötözőanyagot> elvág, levág. *Hát az ~ás asz jelentette, hogy mekfoktam osz még el ís csaptam. 3.* Ellop. **Sz:** *Elcsapja, mint Isten a legyet őűsszel:* nem törődik vele, sorsára hagyja. *Elcsapja, mint Isten a legyet Miháj-nap után:* ua.

elcsapás ~ fn Nudlítészta összesodrása és elvágása.

elcsászkál ~ i Elcsavarog, elkóborol.

elcsavar ~ i **Sz:** *Elcsavarja a fejét:* (léhán) elcsábít vkit.

elcselleng ~ i Elcsavarog, elkóborol.

elcsenevészsedik ~ i Elsatnyul. *Egész elcsenevészsedett ez a fa, nem úgy nőött, ahogy kell.*

elcsépel *elcsípel* i Kalászos cséplését elvégzi.

elcsepellérez ~ i (Pénzt, vagyont) apránként elkölt, elhord.

elcsepelléreződik *elcsepelléreződik* i (Vagyon) apránként elfogy.

elcserget ~ i (Állatokat) ostorral cserdítgetve, pattogatva elhajt. *A kondás ~i a nyáját.*

elcsermál ~ i Elcsen, ellop. *Nem nagy dologra, apró dologra monták azt, hogy elcsermálja, ellopja.*

elcsesz ~ i **1.** Akaratlanul, véletlenül elvág vmit. *A késsel ~te az ujját.* **2.** Elront, eltol vmit.

elcsihéz ~ i (Szénát) elszállít.

elcsinál ~ i (Magzatot) elhajt.

elcsináltat *elcsinátat* i (Magzatot) elhajt. *A bábával elcsinátatta a gyereket, elvetette.*

elcsirizel *elcsirizel* i Ellop, elcsen.

elcsitít ~ i Elhallgattat, elcsendesít. *A zúgó mihéket füstel csitította el a mihész.*

elcsízol ~, *elcsízol* i Elcsen, ellop.

elcsízol l. **elcsízol**

elcsodálkozik *elcsudálkozik* i

elcsórel *elcsóúrel* i Elcsen, ellop.

elcsorgat ~, *elcsurgat* i **1.** Lecsorgat. *A kizsgyerek ~ta a kanálrul az ítelet.* **2.** Elhullat. *Elcsorgatta a szalmát az udvaron.*

elcsóvázik *elcsóúvázik* i (Máséból) egy darab földet a magáéhoz szánt, eltulajdonít. *A másik főúgyiből ety-kéd barázdát elcsóvázott, ellopott.*

elcsöszköl ~ i (Lábbelit, ruhát) elkoptat. *Egész ~te a cipőjét ez a gyerek.*

elcsösztet ~ i Csoszogva eljárál, elsétálgat.

elcsúszik ~ i **Sz:** *Elcsúszik az a többi köszt:* **a)** nem túlságosan rossz, megjárja. **b)** a sok jó között nem veszik észre a kevés rossz. *A liba is ~ a jégen: (tréf)* (vigasztalásként mondják, ha vki ügyetlenül elesik.)

elcsurgat l. **elcsorgat**

elcsügged ~ i Elfárad. *Estére egészen elcsüggedtem a munkába.*

eldanol ~ i Eldalol.

eldarál ~ i Hadarva elmond. *Ez is gyorsan ~ta a mondandóját.*

eldévánkodik ~ i **1.** Elámul, elcsodálkozik vmin. *Eldévánkottam, hogy hunnen van a szomszédasszonyomnak annyi píze.* **2.** Rácso-dálkozik vmire.

eldolgoz *eldőúgoz* i l. (Munkadarabon) az egyenetlenségeket eltüntet. *Hoty hoty kell elvarni egy ruhát, ha megvárunk, akkor hoty kell eldőúgozni.* **2.** *Eldőúgozza magát:* (a sok munkától) teljesen elgyengül.

eldolgozás *eldőúgozás* fn (Munkadarabon) az egyenetlenségek eltüntetése.

eldöcög ~ i Lassan elmegy. **Nr:** *Ferenc napja ma vagyon, eldöcögtem a fagyron. Azír jöttem hozzátok, /ha egy garast adnátok. Ha nem attok, mekhóúttok, rám marad a jussotok.* (Tréfás névnap-i köszöntő.)

eldöglik ~ i (Háziállat) elhull.

eldől *eldől, eldül* i (Lelőtt vad) holtan a földre esik.

eldönget ~ i Jól elver. *Úgy ~tem, hoty hóúttá után is eszibe jut.*

eldönt ~ i Eltervez, elhatároz. *Oszt akkor ~öttik, hogy a te jányod jóú vóú az én fíjamnak.*

eldörzsöl ~ i **1.** Kidörzsöl. *Ha nagyon goromba a ruha, az is ~i, kidörzsöli a bürt.* **2.** (Könyvkötő) borítóanyagot a könyvtáblára dörzsölve elken.

eldugdos ~ i (Palántát) földbe dugva elültet.

eldút ~ i Feldönt, felborít.

éle **Ö:** *láb~.*

elébb ~ hsz *Elébb jár:* (óra) siet.

elébb-tovább *elép-tovább* hsz Ide-oda, fel s alá. *Lőúdörög lép-tovább.*

elébb-utóbb *elébb-utóbb* hsz Vmikor a közeljövőben, előbb-utóbb. *Elébb-utóbb fírhaggyuk a jánt.*

elébbvaló *elébbvaló* mn Fontosabb, sürgősebb. *Mert aszt elfogyasztottuk hamar, mer csak az vóut az elébbvaló.*

elébe *elibe* hsz Vki, vmi elé. *Amot jön anyám meg apám, mán megyek is elibek.*

eleblábol ~ i Elinal, elkotródik.

éled **Ö:** *fel~, meg~.*

elefánttetű *elefántetű* fn Az akazsufa [*Anacardium occidentale*] termése. **Nr:** Az akazsufa termését fogfájás gyógyítására használják.

elég *elíg* hsz Eléggé. *Hát elik keserves vóut az íletem.* **Sz:** *Majd megáll az elígen:* meglesz annak a bőjtje. **Km:** *Minden megáll az elígen:* mindennek van határa.

elegáncsos ~ mn Elegáns. *Ez ojan parasztosan vóut mondva, hogy ~, a tanultabb ember úgy monta, hogy elegáns.*

elegyarány ~ fn A fafajták százalékos megoszlása.

elegyedik *őügyeledik* i <Kenyértészta dagasztásakor:> liszt a vízzel és kovással összekeveredik.

elegyenget ~ i **1.** Szakajtókosárba borított kenyértészta tetejét lesimítja. *Akkor beletettük a tisztát, és akkor oszt szípen ~tük, hoty sima legyen a felsőü része.* **2.** <Könyvkötő> ragasztót az anyagon egyenletesen eloszt.

elegyes ~ mn *Elegyes erdőü:* különböző fafajtákból álló erdő.

elegyfa *eletyfa* fn Az erdő főállományának növekedését elősegítő fafajta.

elegyedik **Ö:** *bele~.*

elegyít *őügyyelít* i <Kenyérsütés részműveleteként:> lisztet vízzel és kovással összekever. **Ö:** *be~.*

elegyítés *őügyyelítés* fn <Kenyérsütés részműveleteként:> a lisztnek vízzel és kovással való elkeverése.

élehegye *élehegyi* fn Vminek a hegye. *Az élehegyi a kaszának meg a szúróúkesnek a legéleseb része, a legvíge.*

eléhez/ik ~ i **1.** Megéhezik. *Egízen eléheszttem.* **2.** *Eléhezi magát:* kiéhezteti magát.

Az ~i magát asz jelentette, hogy annyira dőugozot, hogy még āra se vóut ideje, hogy egyik.

eléhezés *eléhezis* fn Éhhalál.

eléheztet *eléhesztet* i Kiéheztet.

elej ~ fn **1.** Négybe vágott vágómarha azon része, melyről a combokat már leszedték. *Nem tudom teccett-e mán látni ety fél combot vagy egy negyedét, na eszt nevesztik abba az időübe ety fertáj ~, egy negyed ~.* **2.** A szür elülső felének két oldalra kihajtott része. **3.** Hám elülső része. *Elej, ot húzott a lú.*

eleje ~ fn **1.** Vminek a legértékesebb része, színe-java. *Megőürlette az uram, és már úgy hoszta haza, hogy az ~ vóut a tiszta liszt.* **2.** *Domborodik az ~:* <terhes asszony> hasa nő. **Sz:** *Se ~, se veleje:* értelmetlen, zagyva beszéd. **Ö:** *ház~, réz~.*

eleje-utója *eleji-utóüja* fn Az egész mennyiség. *Lesztettem elejit-utóüját.*

elejmetszés *elejmeccis* fn <Könyvkötészetben:> a könyv elején található díszítés.

elejt ~ i **1.** <Vadat> lelő. **2.** Megbetegít, ágynak dönt vmi vkit. *Elejtette ez a naty hideg Jánozs bácsit.* *Elejti az időü:* hideg időben megfagy. *Kivált a riszeg embert ~i az időü, nem tud menni se, oszt ot fagy meg az údba.*

elejtés *elejtis* fn Az állatok elfogása, lelővése.

elejtett ~ in Lelőtt, elfogott <állat>.

elekció *elekcijóü* fn **1.** A legációs helyek kiválasztása. *A legácijóü szabad választás tárgya vóut, eszt a választást elekcijóünak hitták.* **2.** Legációba való kibocsátás.

elekkol ~ fn Színéről fonákára fordít, átfordít. *A kalapformát elekojják, vagyis át kel fordítani színírül a fonákára.*

elekkolás ~ fn Az átfordítás művelete.

elellik ~ i <Ló, tehén> megellik.

élemedett ~ mn Romlott <étel>.

élemedik **Ö:** *meg~.*

elemészt *elemiszt* i **1.** Elherdál, elpazarol. **2.** <Embert, állatot> megöl. *Elemishti magát:* a) öngyilkos lesz, megöli magát. b) <bánattól, gondtól> elpusztul, meghal.

elemésztődik *elemísztoődik* i <Állati> tetem elbomlik. *Az bürostül doptág bele a dö-gözsödörbe, és ott elemísztoődött.*

elemi ~ mn/fn **I.** mn Legalsóbb fokú <iskola>. **II.** fn Elemi iskola.

elemista ~ fn Elemibe járó tanuló. *Már ~ koromba is énekkaros vótam.*

elemleget ~ i **1.** Vmit sokszor mond. **2.** Vkit, vmit érzelmesen emleget. *A családba töpször van, hogy ~ik a másik családbelit vagy a katonafijút.*

elemőzsia *előümőzsija, elemőzsija* fn Úti élelem. **Nr:** Az elemőzsiát a pásztor egész napos útjára a szűr ujjában magával vitte.

elenged ~ i **1.** *Elengedi magát:* ellazul. *A cipőü alakú tisztát bevagdossa, hogy elengegye magát.* **2.** <Szörmekikészítők nyelvén> a szörtüszöböl kihull a szörszál. *Szükséges az előükiszítés, hisz a szöürmézsibúr nagyon hamar romlik, hullattya a szöret, a szöürtüszöük elengedik a szöürszálát.*

elenyészik *elenyíszik* i **1.** Semmivé válik. **2.** Tűz kialszik, kialvóban van. *Lassan a tűz is elenyíszik.*

elenyészlik *elenyíszik* i Elenyészik.

elér *elír* i **1.** Teljesít. *Amijen eredmint elírt.* **2.** Utolér. *Ha elérte, akkor őü vóút a cica.* **3.** Elfog vkit vmi. *Eccer csak elérte a cifrafosás.* **4.** <Bizonyos> életkort betölt. *Amikor elérí az éves kort, onnantul kezve tokjóü.*

elered ~ i Útnak indul.

elereszt ~ i Elenged. **Sz:** *Elereszi fülit-farkát:* elcsügged. *Eleresztette, mint Isten a vargát:* szabadjára engedte.

elérlik *elírlik* i <Gyümölcs, gabona> túlérlik.

elérkezik *elírkezik* i Van ideje, ráér.

elernyed ~ i Ruha szétmállik, szétfoszlik. *Egy natykabát vaty szűr, ha előregedett, elernyett az anyaga, asz mán csak el leheted dobni.*

éles ~ mn **1.** Durva. *Egyebüt sokkal ~ep szövegek mennek.* **2.** *Élezs gyapjú:* rossz minőségű, nehezen megmunkálható gyapjú. **3.** *Éles hátú:* sovány <ló, sertés>. **4.** *Élesz szél:* hideg, csípős szél. *Ha élesz szél fűtt, aszt is montuk, hoty hegye van az időünek.* **5.** *Éles*

vágás: <könyvkötészetben> a könyv lapjainak egyformára vágása.

élés *ílis* fn Élelem.

eleség *elesíg* fn Ennivaló, élelem. *Elesíg ez összefoglalt sok mindent: a kenyírtül a levesig, a slambucig, a tört kolompírig, a sült kolompír is elesíg.*

eleségesláda *elesígesláda* fn <Szekérre tehető, több részre osztott> nagyobb faláda, amelyben hosszabb útra az élelmet szállították, ill. amelyben a pásztorok az élelmet tartották. *A Hortobágyon az elesígesládába tartották a pásztorok a szalonnát, zsírt, szárasz-tisztát, kolbászt, sóút, paprikát, de szekérre is feltehetik, és ojan pászos vóút a szekérre, mint egyg ülis, ára rá lehetett ülni.*

eleséghordó *elesikhordóü* fn Eleséges láda.

elesik ~ i **Sz:** *Attúl mán elestünk, mint kan a tökitül: (tréf)* <akkor mondják, ha vmi várt kedvező dolog nem következik be.>

élésképtelenség *ílsíkiptelenség* fn <Biológiai> alkalmatlanság az életre.

élelsláda *ílisláda* fn Eleségesláda. *Az ílis-láda vaty szekeresláda úgy vóücs csinálva, hoty pászojók a szekér derekába. Fedele vóút, fájin, be is lehetet lakatolni, hoty ha elmegy az illetőü, más ne nyújik, ne piszkájig bele.*

élesmosó *élesmosóü* fn **1.** Gyökérből, cirokból v. más erős szálú növényből készült, közepén összekötött mosogatóeszköz. *Mindig nízstem, hotyha látnék eccer, vennék egy élesmosóút, mert a mostani edényeknek van ijen karimája, és asz nem tuggya az ember az Istennek se kisurolni, de ezzel remekül ki lehet.* **2.** <Növényfajta.> *Termelik az ílesmosóút, kefét is csinálnag belőüille.*

elesteledik ~ i Beesteledik. *Elesteledik, most is nemsokára mingyán este lessz.*

elesz ~ i Szétmar vmit. *A rozsdá ~i a vasat.*

éleszt **Ö:** *fel~.*

élesztő *ílesztőü* fn

élet *ilet* fn **1.** Gabona. *És asz szít vóút, szíterítetik, abba kötöttig be az íletet. Szalad az ílet:* hullámszik a gabonatábla. **2.** <Learatatlan, ill. learatott> búza. *A búza az ílet vóút a*

lábán is meg a zságba is. Az ílet felszakad: érésben levő búza töve felszakad, kezdődhet az aratás. 3. Fatörzs földben levő része. A teteje kin van, de az ílete, az ereje benne van a földbe. 4. <Kedveskedő megszólítás> íletem. Héd gyereken van, hát íletem, csak az a baj, hogy szertesíjjel mentek. Sz: Nem íletem, hanem ígedelem: már nincs értelme az életének. Jóval kötötte be az íletit: (férfi v. nő) rosszul házasodott. Hozzám ne nyúj, ha kedves az íleted!: ha életben akarsz maradni. Úgy szíp az ílet, ha zajlik: a megpróbáltatások a hozzátartoznak az élet-hez. Ö: katoná~, komisz~.

elétartás ~ fn Futó v. repülő vad elé lövés.

életelixír íletelekszír fn

életér íletér fn (rég) A fő ütőér.

életérszakadás íletérszakadás fn (rég) A fő ütőér megrepedése.

életes íletes mn Nem íletes: kiürült gyomrú és belü (sertés).

életeskamara íleteskamara fn Kis kamra a gabona tárolására.

élethosszig ílethosszig hsz Élete végéig. Hűsítget esküttek egymásnak ílethosszig, íletük végéig.

életrevaló íletrevalóú mn Nem íletrevalóú: élehetetlen. A nem íletrevalóúnak semmi se sikerül, ílehetetlen.

életvásár íletvásár fn Gabonapiac.

életveszteség íletveszteség fn Az a súlykülönbség, amely az élő és a leölt sertés súlya között van. Körülbelül hat kilóval keveseb volt a disznó, mikor levázták, ez volt az íletveszteség.

elevájtlicipő elevájtlicipőú fn (rég) <Egy-fajta szövetcipő.>

eléaló Ö: ágy~.

elevátor ~ fn <Cséplőgép tartozékeként> emelőgép, amelynek segítségével a szalmakazlat rakják.

eleven ~ mn/fn I. mn 1. Élő <személy, élőlény>. 2. Nyers. A szalonna, ha nem sült jól ki, akkor ~, nyers. 3. Eleven szál: fésületlen gyapjuszál. 4. Eleven szén: izzó parázs. 5. Eleven seb: nyílt seb. Az ~ seb, ami még nem vőud bebűrösödve. 6. Eleven bűr: <Sziógyár-

tók nyelvén> hámőr. II. fn 1. Személy, élőlény. 2. Eleven hús. Elevenbe hasatt a körmöm. 3. Vkinek az elevennye: érzékeny pontja. Az elevennyére tapintott. Sz: Eleven, mint a csík: nagyon fürge. Úgy meg van ijedve, hogy se hótt, se ~: az ijedtségtől szinte eszméletlen. Hogyne ilne az ~, mikor még a hótt is mozog: <akkor mondják, ha egy egyébként csendes ember hirtelen fel-élénkül>.

elévet ~ i Eleséget állatok elé tesz. Az abrakot ugyi fejiskor ~ettik a tehénnek.

elfacsarodik ~ i 1. <Orr facsaró érzéstől> elfintorodik. 2. <Orr> elformátlanodik, eltorzul. Jóul kúpen vákták, elfacsarodott az ógra.

elfagy ~ i 1. Kifagy. Elfagyott a korán veted dinnyém. 2. Megfagy, lefagy. Elfagyott a szőlőlőü rügye.

elfajul ~ i Elzüllik. Főüleg rosz jányokra monták, aki kurva lett, hogy ~t, elzülött.

elfajzik ~ i 1. <Növény> eredeti fajától elüt. A dinnye ~ az ugorkátul, mert a méhecskék horgyák a, összeporozzák, és akkor a sárgadinnye ugorkaizű. 2. <Férj> felesége családához költözik. Elfajzott a csaláttul, a feleségihe köütözött.

elfakad elfokad i <Elültetett vessző> meg-ered, megfogán.

elfancsalodik ~ i Elkedvetlenedik.

elfardul ~ i Elformátlanodik, eltorzul, elferdül.

elfázik ~ i Megfázik, átfázik. Úgy elfásztam sokszor a szekéren, és akkor ére a legjobb vóut egy jóú melek fürdőü.

elfázlódik elfázlóúdik i Átfázik, megfázik. Jaj de elfázlóúttam, sokájik kin vóútam a hi-degbe.

elfed ~ i (Szőlővesszőt télre) földdel befed. Tavasszal a szőlőüvesszőüket, amit télire elfettünk, kinyittyuk.

elfejt ~ i Ruhanemü varrását elbontja.

elfekszik ~ i 1. <Gulya> estére lepihen. 2. Lepihen, lefekszik. Az időü ember othatyta a társaságot, megyek elfekszek, monta. 3. <Apróbb szálú> gyapjú a körömpötábla olyan részeibe is behatol, ahová a körömpőfogak nem érnek el. Elfekszik a fogak köszt: ua.

elfertőz *elfertőüz* i (Seb) elfertőződik.

elfeslik ~ i A varrás mentén vmi elválík, szétnyílik.

elfial *elfijal* i (Kutya, macska) rejtekhelyre fial. *A kutya, macska mindig elfijalt, nehogy elpusztítsa a gazda.*

elfigyel ~ i Megfigyel.

elfog ~ i Visszatart. *Mikor már nagyob-bacska vóut a fíjúgyerek, nem engettik iskolába, dóugozni kellett, elfokták az iskolátul.*

elfogy ~ i (Fogyó hold) fokozatosan láthatatlanná válik. *Fogyóu hóúd is van, amikor ~ a hóúd, fotyán van a hóúd.*

elfolyik *elfojik* i *Elfojik a keze közül a píz:* könnyelműen kezeli a pénzt, nem tud takarékoskodni. *Az eggyik rokonom ojan, hogy elfojik a keze közül a píz, nem tud elszámolni a pízzel.*

elfonás ~ fn A kosárfonás befejező művelete.

élfonás ~ fn (Szíjgyártóknál:) olyan díszítőfonás, amikor az ágak egymásba öltésével a csíkok éle kidomborodik.

elfordít ~ i (Lapot) továbblapoz. *Nem úgy montuk, hogy lapozott, hanem ~otta a lapot, fordítot rajta eggyet.*

elfordult in *Elfordút fennállóu:* egyenesen fölfelé álló, hegyénél meghajló, majd kiegyenesedő (szarv).

elfos ~ i *Elfossa a gyerekit:* (állapotos nő) elvetél.

elfosás ~ fn Elvetelés. *Időünap előütt történik az ~.*

elfososodik ~ i (Állat, ember) hasmenést kap.

elföldel *elfőüdel* i (Holttestet) eltemet, elhantol. *Miután megvóut a búcsúsztatóu, elfőüdeltek a halottat.*

elfuccsol ~ i **1.** Elront. **2.** Elpazarol. *Hamar elfuccsolta, amit keresett.*

elfuserál ~ i (Kontár módon) elront.

elfut ~ i Hirtelen beborít.

elfűt ~ i Eltüzel, tüzelésre elhasznál. *Mán ~öttem aszt a kisz szalmát a kemencébe.*

elfűz ~ i (Kosárfonó) befejezi a fűzést.

elfűzés *elfűzis* fn (Kosárfonáskor) a fűzés befejezése.

elgágint ~ i *Elgágintya magát:* (liba) egyet gágog.

elgátol ~ i (Vizet) vmilyen akadállyal elrekeszt.

elgazdálkodik ~ i (Birtokán) gazdálkodik.

elgémberedik *elgímberedik* i Nagyon fázik.

elgépel ~ i (Cséplőgéppel) gabonát elcsepel. *Víge van a gépelisnek, a cséplőgéppel mindent ~tünk.*

elgór *elgóur* i (Holmit) rendetlenül eldobál, szétdobál, és emiatt nem találja. **Sz:** *Uty sijetek, majd elgóurom a két lábomat:* nagyon sietek.

elgórál *elgóurál* i Elgór, eldobál.

elgörbül ~ i (Emberi test) meggörbül. *Az emberre is montuk, hogy ~t.*

elgrájfól ~ i **1.** Ellop. **2.** Csalással, hízélgéssel megszerez vmit.

elguberál ~ i Eltüntet. *Elguberálta valaki a tűmet, nem lelem sehunn.*

elgyengül ~ i Meggyengül. *A fosznideszka is mektette, csak hamarabb ~t.*

elgyepel ~ i (Állat) gyepes, füves helyen legel. *Elgyepel a nyájam ezen a jóu kis füves ríten.*

elgyűrűz ~ i (Gyűrűvel) eljegyez. *Elgyűrűsztem a mátkámat.*

elhagy ~, *elhágy* i **1.** Befejez, abbahagy. *Mán elhatyták a harankszóut. 2.* (Tyúk) nem tojik többet. *A tyúk elhatyta a tojást, mert verzik, vedlik. 3.* (Kotló kiscsirkéket) szárnyára bocsát. *Ez a kotlóu nagyon hamar elhatyta a kiscsirkéjit. 4.* Elhaggya a gyászt: leveszi a gyászruhát, már nem gyászol. *A fíjatalok gyakran időü előütt elhaggyák a gyászt. 5.* *Hadd el (magad)!:* hagyd abba, ne folytasd! *Te se vagy jobb a másiknál, csak hadd el magad! Óu, hadd el, ne mond már nekem mindig!*

elhagyogat ~ i **1.** Itt is, ott is elhagy vmit. *Hun eszt elhágy, hun aszt elhágy, mindig ~ valamit vagy a pízit vagy a zsepkendőüjit. 2.* (Gabonát) itt-ott kaszálatlanul hagy.

elhájasodás **Ö:** szív~.

elhajít ~ i *Elhajítta magát:* leheveredik, elnyúlik. *Nagyon el vóut fáradva, csak elhajította magát a fa alatt.*

elhal ~ i **1.** Meghal. **2.** Megbénul. *Agyvír-zist kapott, oszt ~t a fél karja.*

elhalámol ~ i Mástól v. más elől elvesz, megkaparint vmit. *Elhalámolta tülle az ítélt.*

elhálás ~ fn Első ízben való közösülés, a nemi érintkezés megkezdése.

elhallik ~ i Elhallatszik. *A harankszóú messzire ~, meg a vonatfűtől is.*

elhaló *elhaló* mn Meghaló. *Korán elhaló család* *mn* leszármazottja vagyok.

elhalt ~ mn/fn **I.** mn Elhunyt (személy). **2.** *Elhalt szőőr:* (szőrmekikészítőknél:) dögször. **II.** fn Elhunyt személy. *Nagyapámnak álmába ~ak szellemeji jelentek meg, és néven szólították.*

elhány ~ i **1.** (Állat) elvetél. *A koca elhánta a malacát.* **2.** (Pénzt) könnyelműen elkölt. *A pispocsikló nem tutta mekfogni a pízit elhánta, elpazarolta.* **3.** (Fogat) elhullat. **4.** Elver, megver. *Elhánylak, te büdös köjök!* **Sz:** *Rígen elhánta a csikóyfogat:* már nagyon idős.

elhányódik *elhányóódik* i **1.** Elvész. **2.** Elhull, elszóródik.

elharácsol ~ i (Erőszakosan) a javát szerzi meg vminek.

elhárítás **Ö:** *vadkár~.*

elhasgat *elhaszgat* i Elhasogat, felaprít.

elhasználódik *elhasználóódik* i (Élő szervezet) megöregszik. *A mékirájnő elhasználóódik, kiöregszik, így képtelen továbbra is ellátni a feladatát.*

elhegedül ~ i Megver. *Elhegedülte a nóutáját:* jól megverte. **Sz:** *Asz mán ~te Szen Dávid:* kárba veszett, abból már semmi sem lesz.

elhencsereg ~ i Hosszasan heverészik, lustálkodik.

elherdál ~ i Elpazarol, eltékozol. *Elherdájja, eltékozzja a vagyonát.*

élfetetlen *ilhetetlen* i Gyámoltalan, ügyetlen.

élfetetlenkedik *ilhetetlenkedik* i Gyámoltalankodik, ügyetlenkedik.

elhever ~ i (Jószág) leheveredik, aludni tér.

elheveredik ~ i (Jószág) elhever. *A jószág az álláson ~, lefekszik.*

elhírel ~ i Elhíresztel.

elhisz ~ i **1.** (Állítás nyomósítására:) *Hát nem is elébb, nem is elébb, tessék elhinni, nem is elébb.* **2.** (Feleletként:) de még mennyire, meghiszem azt. *Elhiszem aszt.* **3.** *Elhiszi magát:* elbízta magát.

elhív ~, *elhí* i (Táncra) felkér. *Engemet minden fíjú ~ot táncolni.*

elhord ~ i **1.** Darabonként ellop. *A szarka nagyon ügyesen tutta ~ani a csirkét.* **2.** *Elhorgya a szesz:* (pálinkafőzéskor:) az alkohol a rézzel kémiai reakcióba lép. *Normális termelés mellett a vörösrezt elhorgya a szesz.*

elhordódik *elhordóódik* i Elszállítódik, elhordják vhová. *Nekem is vóut annyi szilva, mint a sár, de mán elhordóódott a pijacra.*

elhugyoz ~ i (Eperfa) levét ereszt, levedzik. *Na, elhugyosza magát az öreg eperfa, esőü lessz.*

elhullik ~ i (Állat) elpusztul.

elhurkol ~ i Vminek a végére hurkot tesz.

elhusángol ~ i Husánggal, bottal elver.

elhussan ~ i Eloson.

elhúz ~ i **1.** (Súlyos tárgy cipelése vmely testrészt) megerőltet. **2.** Alá húz. *Akkor kiszámítottuk, hogy az mennyivel kisebb, és akkor el vóut húzva az írkába.* **3.** (Frissen meszelt házfalat) alul néhány arasznyi magasságban színes festékekkel befest. *Kindruccal elhúsztam a fal ajját.* **4.** Félrevon vhonnan. *Mikor ~zuk a lekvárt, és megláttuk az ajját az edénynek, akkor már jóü a lekvár.* **5.** Elharangoz. *Elhúszták a reggeli harankszóút.* **6.** Vmeddig még él. *Asz monta az orvos, hogy még ~za egy darabig, még ilhet ety-két hónapot.*

elhúzás ~ fn A házfal alsó részének a meszelése. *Az ~ a fal ajjának a feketire meszelése vóút, körülbelölül harminc centi magasán a főüttül.*

elhúzhatós *elhuszhatóús* mn *Elhuszhatóús ajtóü:* (termék elválasztását szolgáló, könnyen mozgatható), harmonikaszerűen záródó, ill. nyitódó ajtó.

elibe ~ szragos hsz/nu **I.** hsz **1.** Elébe. **2.** *Elibe jár:* tanítványa vkinek. *Juhász Juliska tanítóú néni ~ jártam harmadik elemibe, annak jártam elibe* **3.** Eléje. *Ha kísőün jöttek, akkor lámpád gyútott, elibéjök, hogy lássanag bejönni.* **II.** nu Elé. *Kös magad ~ ety fehér kötényt, ha gyúrsz!*

eligazít ~ i Útbaigazít. *Nem tutta, hogy mēre mennyen, oszt ~ottam.*

eligazodik ~ i **Sz:** *Az Isten se tud rajta eligazodni:* nem viselkedik következetesen, nem megbízható.

elimádkozik *elimátkozik* i **1.** Imát végigmond. *Elimátkosztuk a miatyánkot.* **2.** Imádkozik. *Elimátkosztunk, amikor mindennek vége lett.*

elindul ~ i **Sz:** *Nem lehet ~ni a szaván, mer eccer eggyet mond, másszor mást:* nem lehet megbízni benne.

élipcia *élipcija* fn Ecet és méz keverékéből álló gyógyszer [Oximel simplex].

elirányít ~ i Gyümölcsfát úgy metsz, hogy az ágai arányosan helyezkedjenek el.

elirt ~ i (Ősziparackfa metszésével kapcsolatban:) kivágja a vezérágakat, hogy a fa terebélyesedjen, kehely alakúvá váljék. *Mikor kétéves, akkorára elirtjuk, kivágjuk a közepit, a vezérágakat kivágjuk, hoty szíjjelfe nőüjjon, mer az ősziparack napigényes.*

eliszik ~ i Magába szív, elnyel. *Alikhogy esett, mán elitta a főüd.* **Sz:** *Elitta az eszit:* iszákossága miatt elbutult.

eliszkol ~ i (Menekülésszerűen) elfut.

elixir **Ö:** *élet~.*

eljár ~i **1.** Udvarolni jár. *A jövendőübeli firnek valóú az ~t szombaton a jányos házho vendíkségbe.* **2.** *Eljárja magát:* meglesz. **Sz:** *Az egíssig a fontos, a többi majd ~ja magát:*

—.

eljárás **Ö:** *diszító~.*

eljáró *eljáróú* fn Hivatalsegéd.

eljegyzés *ejjeddzis* fn Ünnepség, ahol az egybekelni óhajtók a házassági szándékukat kinyilvánítják. *Az ejjeddzist a jányos háznál tartották.*

elkajlódik *elkajlóúdik* i Elvész, elkóborol. *A kizsbárány valami ogbúl elkajlóúdot az ídesannyátúl.*

elkalingyál ~ i Elkóborol, elcsavarog. *Elkalingyált jobbra-balra.*

elkalingyol ~ i Elkalingyál. *Hun van ez a jány? Megint ~t valahova.*

elkallódik *elkallóúdik* i (Termés) veszendőbe megy. *A kolompírnak csak a naggyát szettik fel, a többi ott elkallóúdot, veszendőübe ment.*

elkammog ~ i Elballag. *Mire észrevettem, mán ~ott.*

elkámpicsorodik ~ i Sirósra görbíti a száját, sírva fakad.

elkanászosodik ~ i (Gyerek) egyre fejtelmezetlenebbé, szemtelenebbé válik.

elkap ~ i **1.** Betegséget megkap. *Valami szűlisi baj ~ta űket.* **2.** (Cséplőgép forgó dobja) kévét hirtelen behúz. *Mer ha ~ott ety kivit, akkor észre lehetet venni azon a gépen.* **3.** Vhová szokik. *A legíny ~ott a szomszídiba, a jányho.* **4.** *El van kapva:* elkényesedett.

elkapálgat ~ i Lassan kapál.

elkapat ~ i (Állatot) rosszul szoktat, elvadt. *Elkapatta a kutyáját, hoty hamis legyen.*

elkapdos *elkabdos* i Vmit gyorsan egymás után elkap. *Elkabdosta a labdát.*

elkárhozik ~ i **Km:** *Akinek Krisztus a baráttya, az nem kárhozik el:* akinek jó pártfogói vannak, érdem nélkül is boldogul.

elkarikáz ~ i Karikára felszeletel.

elkáro ~ i (Idős nő) rossz hírt elmond, terjeszt.

elkasmatol ~ i Elcsavarog, elkóborol.

elkastol ~ i (Ruhát) lucskossá, csatakossá tesz.

elkászolódik *elkászolóúdik* i (Batyúval) felszedelőzködik, készülődik vhova.

elkefél ~ i Megver, elver.

elkel *elkél*, ~, *elköül* i **1.** Vmit megvesznek, megvásárolnak. *Dicsírijitek a kutyátok, úty se kél el, oszt kalap.* **2.** Tönkremegy. *Mán az elkőütt, uram, annak vége van.* **3.** Vminek beillik, megfelel. **Sz:** *Elkél a jány, ha takaros:* férjhez megy.

elken ~ i **1.** ⟨Ruhát⟩ elpiskol, bepiskol.
2. Elver, megver.

elkendőz *elkendőüz* i (rég) Jegykendővel eljegyez.

elkendőzés *elkendőüzis* fn (rég) Jegykendővel való eljegyzés.

elkényesedik *elkényesedik* i Kényes természetűvé válik. *Kitartya magát, nagyon elkényesedett.*

elkényszeredett *elkényszeredett* in **1.** Hidegtől, éhségtől, betegségtől, fáradtságtól elgyengült, kimerült, lesoványodott ⟨ember v. állat⟩. **2.** Beteges, nem egészséges ⟨gyümölcs⟩. *Termet rajta öt-hat elkényszeredet valami kizs gyümölcs.*

elkényszeredik *elkényszeredik* i ⟨Ember, állat⟩ hidegtől, éhségtől betegségtől, fáradtságtól elgyengül, kimerül, lesoványodik.

elkéresztet *elkíresztet* i Elkér. *Éngem meg a húgomat elkíresztettek apámtul, hogy hagy vigyenek el szánkózni ety kicsit, két fíjatal ember.*

elkerül ~ i Elköltözik. *Elkerűtek azok innen messzire.*

elkeseredik i *Elkeseredett* az időj: esőre áll az idő.

elkeshed ~ i ⟨Ruha⟩ elkopik, szétfoszlik.

elkészül *elkiszül* i ⟨Gabona⟩ megéri. *Elkészült a búza az aratásra, lehet aratni.*

elkever ~ i Beszennyez, bepiskít vmit. *Nem akartam a ruhámat ~ni, elpiskosítani. Gyerekre is rákijáttak, hogy mám megint ~ted magad.*

elkísér *elkísír* i ⟨Halottat⟩ sirig kísér.

elkíván ~ i **1.** Elszeret. *Elkívánta másnak a feleségit.* **2.** Vkitől elvárja, hogy vmit tegyen. *Elkívánta, hogy betegen is főjzzek.*

elkóborog *elkőborog* i Elkóborol. *Hotyha jött a vihar, akkor körülfokták, a kutyák izs be vóutak vetve, hogy segítcsenek, szíjjel ne mennyen, el ne kőborogjon a jóuszág.*

elkódorog *elkődorog* i Elkóborol, elcsavarog. *Főjleg jóuszágra montuk, hogy elkődorog.*

elkókad *elkőykad* i Elbágyad. *A melek-síktul az ember elkőykad, elszídül.*

elkólincál *elkőylincál* i Elcsavarog, elkóborol.

elkommendál *elkomendál* i Házastársnak ajánl vkit.

elkomorodik i *Elkomorodott az időj:* rosszra fordult, hideg lett.

elkopik ~ i **1.** ⟨Lassanként⟩ elfogy. *Mikor nem tudom én, elkopott a liszt, akkor ugye felraktuk, nem tudom én, nyóudz zság búzát, akkor gyerünk a malomba.* **2.** ⟨Tej⟩ elapad. *Hát kipes a tej elkopni belőjle.*

elkórászol *elkőyrászol* i Elkóborol, elcsavarog.

elkorhelykedik *elkorhejkedik* i Eliszik, elmulat vmit.

elkóricál *elkőyricál* i Elcsavarog, elkóborol.

elkotlik ~ i **1.** ⟨Tyúk⟩ kotlani kezd. *Ha a tyúk ~, akkor egy ládába csinálunk egy jóy kis kinyelmes físzket.* **2.** ⟨Baromfi⟩ rejtett helyre tojik, és ott költ.

elkotor ~ Elsöpör, eltakarít. *Elkotorta a szemetet előjle.*

elkőtyafityél *elkőtyafityél* i Elkőtyave-tyél.

elkőtyavetyél *elkőtyavetyél* i Áron alul elad vmit. *Kivísi a vásárba, oszt, ahoty kírík, úgy aggya, elkőtyavetyéli.*

elkőnik ~ i ⟨Tehén lába⟩ a sok fekvéstől elzsibbad.

elköt ~ i **1.** Keresztülköt, átköt. *Az élesmosóy a közepin el van kötve dróyttal.* **2.** ⟨Utat⟩ kötéllel elzár. **Nr:** *Ha a menyasszont a másik faluba vittik, akkor tréfábúl ~öttik az utat. Vagy ha a legíny lúháton járt a másik faluba, annak is ~öttik az utat kísőj este vagy íccaka, vastak kötéllel két fáho a kötelet. Ha nem vettik észre, akkor komoj dolog is törtínhetett.*

elkötőz *elkötőüz* i Kos derekára zsákból kötöt akaszt a termékenyítés megakadályozására.

elkövet ~ i Megtesz, elvégez. *A jóuszág vóyt a kezemre bízva, avval ~tem, amit kellett.*

elkujtorog ~ i Elkóborol, elcsavarog.

elkukorékol *elkukoríkol* i ⟨Kakas⟩ kukorékolva jelzi a hajnalt. *Mán elkukoríkolt a kakas a hajnalt.*

elkunérkodik *elkunírkodik* i Elingerkedik, elcsipkelődik vkivel.

elkurgat ~ i Elkerget, elzavar.

elkurvul ~ i **1.** Nő kurva lesz, erkölcstelen életet él. *Asz monták a jánra, ha rosza a maga, ez is elkurvút.* **2.** (Üzekedő, de meg nem termékenyülő állatra mondják.) *Macs-kára montuk, ha mindig üzekedett, de nem let kismacskája, hogy ez a bűdös macska elkúr-vút, seg baj vóut vele, mert mindik kellet neki a kani.*

elküld *elküld* i (Árusítás céljából) vkire rá-biz vmit. *Ijen kis kenyírkosarakat kötött apám, oszt asz kütte el a köjköktül.*

elküllőfélezik *elküllőűfelezik* i Eloldalog, elsmfordál.

ellábal ~ i **1.** Meglép, eliszkol. **2.** Meglőtt vad lábán elmegy.

ellábít ~ i Hosszanti fonat a szövőszék lábítójával, vagyis pedáljával megmozdít. *El-lábíttya a lábítóty: ua.*

ellábítás ~ fn (Szövőszéken) a lábító váltása.

ellábított ~ in A szövőszék lábítójával, vagyis pedáljával megmozdított (fonál). *Ellá-bítot mellik:* olyan mellékszálak, amelyek helyzetét a lábítók használata megváltoztatja, vagyis az alul lévő szálak felülre kerülnek és fordítva.

ellágyul ~ **1.** Nagyon elfárad. *Az ember is ~, ha nagyon elfárad.* **2.** (Haj) puhává, selymessé válik. *Az orvos monta, hogy a gyakori hajmosástul ~ a haj, és hamarap kihull.*

ellakik ~ i **1.** (Lakodalmat, keresztlőt, névnapot stb.) vendégeskedéssel megül, megtart. *Eszt akkor mongyák, hogy ellakták a lakadalmat, ha víge vóut, jóul sikerűt.* **2.** (Eső) hetekig esik. *Jóul ~ nállunk ez az esőű.*

ellangall ~ i (Papír, szalma) lángolva gyorsan elég.

ellángol ~ i Túl gyorsan elég. *Rázni kelletett a vasalóty, nehogy ellángojjon a parázs.*

ellantol ~ i Lopva eltávozik, elillan.

ellapul ~i Ellaposodik. *A mákos tekercs akkor nem lapul el, ha két ütemű sütist alkalmazunk.*

elláposodik ~ i (Föld, talaj) elvizenyősödik.

ellát ~i **1.** (Jószágot) gondoz. **2.** (Halottat) temetéshez előkészít. *Az asszonyok ~ták a halottat.* **3.** *Ellátta magát:* berúgott, lerészegedett. *Aki sokat ivutt, āra montuk, na ez is jóul ~ta magát, jóul felöntött a garatra.* **Sz:** *Jóul ~ta a baját:* jól megverte. *Majd ~om én a baját:* jól megverem.

ellazsukál ~ i (Időt) haszontalanul eltölt, elveszteget. *Ellazsukája az időűt:* ua.

ellécel ~ i (Menekülve) eltávozik, lelécel, lelép.

ellegel ~ i **1.** (Jószág) szétszóródva, mozogva legel. **2.** (Tűz) elharapódzik, elterjed. *Főűleg az erdőűtűzre monták, hogy ~.*

elleg ~ i Eltalál, megtalál. *Jóul doktor, ~te a baját, meggyógyította.*

ellen ~ nu Hosszat. *Úty kijabál, hogy elhallik tizedik ház ~.*

ellenben Ö: által~.

ellenkedik ~ i Ingerkedik, incselkedik vmivel, vkivel. *Mindig ~ a kutyával, hogy ugassik.*

ellenkezik ~ i Ellenkedik.

ellenőr Ö: vám~.

ellenség *ellenség* fn **Km:** *Egyik időű ellensége a másíknak:* **a)** lerontja, amit a másík épített. **b)** változnak az idők, változnak a körülmények.

ellenző *ellenzőű* fn Nadrágon elül a hasítékot fedő leffentyű, amely felül két gombbal van rögzítve a nadrághoz, alul pedig az ülephöz van varrva. *Az öregemberre monták, hogy mindik fejjepe-fejjepe pisil: előűször a lába fejjepe, utánna a térgyire, utánna az ellenzőűjire.* **Nr:** Ha az ellenzőt vki nem gombolta be, így figyelmeztették: *Nyitva a mészárszék ajtaja.* **Ö:** *nadrág~, szem~.*

ellenzős *ellenzőűs* mn Ellenzővel, vagyis a hasítékot eltakaró leffentyűvel ellátott (nadrág).

ellep ~ i (Betegség) elterjed, elhatalmasodik. *Minél jobb a birka, annál hamarabb ~i a betekség.*

ellép *ellíp* i **1.** <Észrevétlenül> eltávozik, meglép. **2.** <Meghatározott céllal> vhova a közelbe megy, és onnan hamarosan visszatér.

elles ~ mn *Elles ház:* L alakú ház.

ellet ~ i **1.** Ellésben segít az állatnak **2.** <Juh> ellik.

elletés *elletís* fn **1.** Segédkezés az állat ellésénél. **2.** A juh ellése.

elletősbojtár *elletőzsbojtár* fn Juh, tehén, ló ellésénél segédkező bojtár.

elletősjuhász *elletőjsjuhász* fn Az ellésnél segédkező juhász.

ellicítál ~ i Elárverez vmit.

ellik ~ i Emlőszállat fiat világra hoz. **Ö:** *el~, le~, meg~.*

ellimel ~ i Elfut, elmenekül.

ellipántosodik ~ i <Baromfi> gunnyasztó, beteges lesz. *A csirke, ha ~, fosos lessz, a napra áll, a szemit meg behunnya, bőybiskol.*

ellobban ~ i <Szalma> nagy lánggal, gyorsan elég.

ellocsosodik *elloccsosodik* i <Gyümölcs> állás következtében megromlik, megerjed.

ellódul ~ i Sietve elmegy, elszalad.

ellófol *ellóufol* i Elfut, elkotródik.

ellófrál *ellóufrál* i Elkószál.

ellohol ~ i Eliszkol, elszalad.

ellókhecel *ellókhecel* i **1.** Elfut, elkotródik. **2.** Elszökik. **3.** Vhová sietve megy, fut. *Ellókhecelt a bódába.*

ellő *ellű* i <Labdát erősen> elrúg.

ellődörög *ellődörög* i <Idős ember nehezen lépkedve> elballag.

ellős *ellős* mn <Tehén> ellés előtt álló. *Ez a tehén ellős, ez a régi megnevezés. Nem is hallottam gyerekkoromban, hogy vemhes, csak azt, hogy ellős a tehén. A disznóra monták, hogy vemhes. Első ellős: első ízben vemhes, előhasi.*

elmagzik *elmagzik* i Magvát elhullatja. *A kaporkőróú a mekszáratt, elvirágozott, elmagzik kapor.*

elmállik ~ i Szétfoszlik.

elmacsingol ~ i <Tésztát> összegyúr, kézzel összenyomkod. *A kenyirtisztából mekha-gyunk egy darabot, oszt mikor egísszen mek-kőött, elmacsingojjuk.*

elmarad ~ i **1.** Leesik vhonnan, és elvész. *Elmaratt, nem számított, mer rengetek fehér-nemű vóút 2. Elidőzik vhol. Hát elmarattak azok este tíz órájig is. 3. Elmarattak egy-mástul: eljegyzés után szakítottak. 4. Termés véletlenül a fán, tőkén marad. Ity szüret után mindig marad el szőlőlő, lehet tallóezni. 5. Árván marad. Apuka megnőűsűt, mikor öten elmarattunk árván. 6. Maradinak látszik. Nem szerette, ha elmarattam, ha maradi vóutam. Sz: Szegény feje nyakastul! Maraggyon el/Elmaratt egymástul!:* <ironikus rosszkívánság>.

elmarjul ~ i <Testrészt> elzsibbad.

elmaszatol ~, *elmoszatol* **1.** Píszmogva, lassan foglalatoskodik vmivel. *Csak éppen tessék-lássig dőggozott, elmoszatolt vele. 2. Elken, elpiszkít. A gyerekek ~ták az irkát.*

elmegy ~ i **1.** Kelendő vmi, elkel. *Jóú pízír sokat elattam, mer vóút amikor nyóúctísz kutya elment jóú pizekír. 2. <Magzat> a rendes időnél korábban, halva születik meg. Elment tülle a gyerek. 3. <Tej> elapad. Elment a tehén teje. 4. <Szeg> belemegy a fába. A puhafába könnyen elment a szeg. 5. Elpárolog. Soha az íledbe nem romlik meg a lekvár, hanem csak aszalóúdik, aszalóúdik, tehát szinte ~ belőüle a viztartalom. 6. Beszegődik, elszegődik. Osztán elmentem a Pongor tanácsos úrhoz mint cseléd. 7. Elkísér. A lányok nem mehettek egyedül, de még sokszor a fájúknak is elment a szüleji. 8. Eligazodik vmin. A tanítóú nehezen ment el az írásán. Sz: Elmegy a többi köszt: megfelelő. Elment Főúdvárra deszkát árúni: meghalt és eltemették.*

elmeháborodás ~ fn <rég> Elmebaj, örült-ség.

elmellőz *elmellőz* i Vkit (szándékosan) nem vesz észre. *Elmellőszte a látását, szándékosan nem vette észre.*

elmér *elmír* i Kimérve elad. *Ot vóút a té-pijac, és ott, ottan mírtem én el aszt a tejet meg a téfelt.*

elmeszesedés **Ö:** *edény~, ütér~.*

elmihálylik *elmihálylik* i **1.** <Ruhanemű> kifeslik, elrongyolódik. **2.** Tönkremegy,

elromlik. *Ennek a bicskának is kilóydult, elmihájlott a nyaka.*

elmismásol ~ i <Ügyet, botrányt> elsimít, elken. *Nem tudódot ki, mert ~ták a dóugot.*

elmorzsálódik *elmorzsálódik* i <Kenyer> morzsalékokra török.

elmorzsol ~ i <Fazekasmesterségben:> a meggyúrt agyagcsomó egy-egy rétegének ujjal történő átvizsgálása a szennyező anyagok kiszűrése céljából.

elmosolyít i *Elmosojítja magát:* elmosolyodik.

elmoszatol l. **elmaszatol**

elmoszskál ~ i <Időt> tevéss-vevéssel, apróbb munkával eltölt.

elmulaszt ~ i <Betegséget, fájdalmat> megszüntet.

elműlik i *Elmúlt tülle az időj:* megöregedett.

elmunkál ~ i <Talajt> elboronál, elhengetel.

elnagyl ~ i A cipó nevű levestésztát vékonyra nyújt.

elnáspágl ~ i <Gyereket> elver, megver.

elnáspál ~ i Elnáspágl. *Jól ~ta a fiját.*

elnáspigl ~ i Elnáspágl. *Aki még nem löjt rótykát, a Hortobágyon löjtte az elsőj, azt jól ~ták a többi vadásztársak.*

elnáspingol ~ i Elnáspágl. *Az elnáspágl, ~ egyet jelent, az jelent, hogy megver, elver.*

elnehezedik ~ i **1.** <Kora miatt> elerőtlenedik, nehézkesen mozog. *Mám mikor öreg az ember, akkor ~.* **2.** <Nő> terhességében előrehalad. *A terhes nőj hat-héthónapos korba nehezedik el, mikor már láccik.*

elnéz *elnéz* i **1.** <Vkiben, vmiben> gyönyörködik. *Elníztem űket, mikor a tavasz jött.* **2.** Tétlenül néz. *Szóy nélkül elnízte, hogy az egyig gyereket üti a másikat.* **3.** Megbocsát. *Nízd el rótyzsám, eszt a csekéj hibámat. Níháníha a Balaton is megárad.*

elnivaló *elnivaló* mn **1.** Életrevaló, élelmes. *Még nekem is monták sokszor, hogy elnivaló vagyok, életrevaló.* **2.** Jó fizikumú. *A sápat, sápkóúroz gyerekre montuk, hoty fonnyatt, nem elnivaló.*

elnyel ~ i Magába fogadva feldolgoz vmit. *És akkor szípen, rászt szíjjél a kivit, hogy ne eccere nyejje el.* **Sz:** *Úgy eltünt, mintha a főjűd nyelte vóyna el:* **a)** hirtelen eltávozott. **b)** elvész.

elnyilaz ~ i <Sorrendiségről> sorshúzással dönt.

elnyirbál ~ i <Ollóval> elnyírogat.

elnyirkosodik ~ i Nyirkossá válik.

elnyirkul ~ i Nyirkossá válik.

elnyiszál ~ i <Életlen késsel> nagy nehezen elvág.

elnyisszent ~ i <Késsel> hirtelen elvág.

elnyitik ~ i Elvirágzik, elhullatja a virágját. *Elnyitik a virág.*

elnyom ~ i **1.** <Kis férget> körmével, ujjával szétnyom. **2.** *Elnyomja a lábitót:* <szövőszéken> a felső lábitót a földhöz szorítja, az alul levőt pedig felengedi, hogy ezáltal a nyüstök, illetve a mellékszálak váltása megtörténjen.

elnyomás ~ fn <régi> <Egy betegségfajta.>

elnyomtat ~ i A gabona nyomtatását elvégzi.

elnyújt *elnyújt* i **1.** Tésztát nyújtófa segítségével vékonyabbra alakít. *Elnyútom a tésztát, belisztezem, és kezdőjűhet a szaggatás.* **2.** Lassú tempóban énekel.

elnyújtás *elnyújtás* fn Tésztának nyújtófával történő vékonyabbra alakítása.

elnyúlik ~ i Elnyújtózva pihen, lepihen.

elnyú ~ i Tönkretesz. *De a tengeri jobban ízélte, ~tte a belet.*

elnyüstöl ~ i <régi> <Ruhát> elkoptat, elnyű. *Elnyüstölte aszt a ruhát vikkíp, ez is öreg-nagyanyám szava vóyt.*

elnyüvik *elnyüvik* i Elhasználódik. *Elnyüvik a ruha.*

elobsitol *elopsitol* i <régi> <Hosszabb időre> messze eltávozik. *A fíjam elopsitolt Komáromba.*

eloldalazik *elóudalazik* i Eloldalog, meglóg.

eloldódzik *elóudóudzik* i <Kötél> kioldódik. *Elóudóudzot a jászoltul a marha.*

elolt *elóyt* i **1.** <Forrásban levő bort> lecsendesít, lecsillapít. *A forrongóy bort nem*

lehet előutáni másképp, csak marokkal a homokot rakni bele. **2.** Előuttya a gyertyáját: megöli.

elolvad ~ i **Sz:** Rád nézek, hogy elolvacc: <tréfás fenyegetés>.

eloroz ~ i Elcsen, ellop. *A komámtól elorozta a pízit.*

eloszt ~ i <Könyvkötő> betűket megfelelő beosztással betűsorítóba helyez.

elő¹ előj fn **1.** <Vetéskor, aratáskor, kaszáláskor, kapáláskor> az a földcsáv, földdarab, amelyet egyszeri végighaladással munkálnak meg. **2.** Egy kaszavágással ledöntött gabona-v. fücsomó. **3.** Egyszerre felszántott földcsík. *Kis előjket fog az eke.* **4.** <Gubacsapóknál:> a vetett motolla szövésnél használt elnevezése. **Ö:** ing~, láng~, réz~.

elő² előj hsz **Előj van:** kéznél, elérhető helyen van vmi.

élő ilőj fn **Sz:** Az is ilőjvel il: annak is élnie kell. *Ilőj Isten!* <felkiáltás>. **Km:** *Ilőjnek ilőj, hótnak hótn a baráttya/fele:* **a)** az özvegy ismét megházasodhat. **b)** nem szabad túlzottan sokat bankódni elhunyt szeretteink miatt.

előad előad i Feltálat. *Avval nem val szígyent, amikor a vacsorát előjaggya a vendégek elibe.*

előagy előjagy fn Vadászfegyver nyaka.

előállomány előjállomány fn Fiatalkorú erdő, amelyet később a célállomány növekedésének elősegítése végett gyérítenek.

előbb l. elébb

előbújik előjbújik i Nyilvánvalóvá válik, felszínre kerül. *Az igazság is előjbújik előjbb-utójb.*

előcsíráztatás előjcsíráztatás fn Az elültetendő mag előzetes kicsíráztatása.

élődik ilőjodik i **1.** Él vmiből. *Piszt, lisztet, húst, szalonát attak neki, abból ilőjödött.* **2.** Élősködik vkin. *Ez is csak a más nyakán ilőjodik.*

előerdő előjerdőj fn Előállomány.

előfa előjfa fn A szövöszék elején lévő vízszintes dorong, amelyen a vászon a vásznas henger felé fordul.

előfa ilőjfa fn **Km:** *Ilőjfanak nehéz a kiszáradását/dőjtyit várni:* az örökösöknek nehéz kívárni az öregek halálát.

előfatartó előjfatartó fn <Szövöszéken> az elől levő dorongot, vagyis az előfát tartó rész.

előgyeledik előjgyeledik i Elelegyedik.

előgyeleg előjgyeleg i **1.** Lassan ögyelegve elmegy, elsétál. *Előjgyelgett a kereszt-annyáho.* **2.** <Céltalanul> ide-oda sétál.

előgyelit előjgyelit i Elelegyít.

előhasas előjhasas mn Első ízben vemhes, először ellő, fialó <anyaállat>.

előhasú előjhasú mn Előhasas. *Az más jobban tud rá vigyázni, nem úgy, mint az előjhasú koca, más úty, hogy előjűször fíjal.*

előhasználat előjhasználat fn A nem vég-használattig fenntartandó faegyedek kitermelése.

előigazít előjigazít i <Könyvkötészetben:> könyvtestet kés fokával szétszed.

előjön előjjon i **1.** Megjön, hazaérkezik. *Mék februárba elment, osz most jött előj.* **2.** Fejlődés során vmi előtűnik, láthatóvá válik. *Előjjöttek a gyerek fogaji.*

előkapa előjkapa fn A lóval vontatott ekekapa első kapája.

előke előjke fn **1.** <Kisgyerek nyakába kötött> kendő v. kötényféle. *Az előjkét a kisgyerek nyakába kötik, hogy ne csurogjon a ruhájára az ítel.* **2.** A kemence szájához állított, sárból tapasztott v. vaslemezből készített fedőlap, mely megakadályozza a hő eltávozását. *Az előjke átalába tömör vas, nagyon nehéz.*

előkerül előjkerül i Felbukkan, megtalálható. *Abba az időjbe is éppen úgy, mint most, előjkerült a hajtetű.*

előkészítés Ö: talaj~.

előkészítő előjkészítőj fn <Vendéglőben:> helyiség, ahol a konyhai feldolgozáshoz szükséges nyersanyagokat előkészítik. *Az előjkészítőjbe burgonyát, zöjccsígét tisztítottak.*

előkezelés előjkezelis fn Az elvetendő magvak csírázásának áztatással, csávázással, dörzsöléssel stb. történő kezelése.

előkovács *előjűkovács* fn A kalapálás ütemét és irányát megadó kovács. *Az előjűkovács a segéd és a tanuló irányítója.*

elől *előül* hsz **Nr:** *Előül kurta, hátul, hej, de nagyon hosszú. Ennek a kisjárnak nem kel gyönykoszorú : <mert terhes>.*

előlvaló *előülvaló* fn <Katonai> feljebbvaló.

előmond *előjűmond* i Újramond. *Tessik csak előjűmondani!*

előmózsia l. **elemózsia**

előnt ~ i Véletlenül kiönt, kiborít.

előny fn *Előjűnyt* vág: az aratás tényleges megkezdése előtt egy keveset előző nap learat. **Nr:** *Előjűnyt azír váktak, hogy ne pínteken kezgyík az aratást, akkor csütörtökön már leváktak ety keveset. Pínteken nem vóyt szokás aratásba fogni. Ö: legény~.*

előnyomás *előjűnyomás* fn <Méhészetben:> a lép formáját meghatározó préselt műlep készítése. *Az előjűnyomás a miheknek naty segiccség a gyorsab lipípítés mijatt.*

előpárlat *előjűpárlat* fn Pálinkafőzéskor a finomítás első, fogyasztásra alkalmatlan párlata. *Amikor megindul főjűziskor, finomításkor az alkohorpárlat, leveszem az előjűpárlatot.*

előpróba *előjűpróba* fn Próba. *Igen, csináltak előjűpróbát, leveszem a cukorfok, lehet-i szüretelni.*

előrajzolás *előjűrajzolás* fn <Szürhímezésnél:> a minták keménypapírból történő kivágása, és körberajzolása.

előreálló *előjűredálló* mn <Ökör szarvállásának megjelölésére.>

előrecsajla *előjűrecsajla* mn Előre álló szarvú <jószág>. *Főjűleg a magyar pirostarka vóyt előjűrecsajla.*

előrefog *előjűrefog* i <Lovakat> két sorban egymás elé befog.

előregedik ~ i Ruha szétmállik.

előresaroglás *előjűresaroglás* mn *Előjűresaroglás kajla:* <juh szarvállásának megjelölésére>.

előreszalad *előjűreszalad* i Időben előresiet, átlépi a cselekmény kronológiai rendjét. *Mint a sok, a nacs családbul, akik szintén már, hogy előjűreszalaggyak, azok sem ilnek.*

előte *előjűte* fn Kemence száját elzáró, sárból tapasztott v. vaslemezből készített fedőlap. *Az előjűtét sárbul csináltuk, meg vóyt vas előjűte is, de job vóyt a sár, mer az jobban vitte a meleget.*

előtés mn *Előjűtís nadrág:* slicc nélküli nadrág.

előtér *előjűtér* fn Előte.

előtornász *előjűtornász* fn <Iskolai nyelven:> a tornagyakorlatokat bemutató, jól tornászó tanuló.

előtt **Ö:** *dél~.*

előtteni **Ö:** *ez~.*

elővesz *előjűvesz* i *Előjűvette a hideg:* hidegrázása van.

előveszen ~ i Elővesz.

előz *előjűz* i <Jószágok csoportját> megelőz, hogy visszaterelje. *Ety fütyentís kell annak a kutyának, már előjűzi a nyáját, hogy visszafordíccsa.*

előzék *előjűzik* fn <Könyvnek> a könyvtestet a táblával összekapcsoló része.

előzékel *előjűzikel* i <Könyvkötő> előzéket az ívek élére ragaszt. **Ö:** *meg~.*

előzéklap *előjűziklap* fn A könyvtábla és a címlap közé kötött tartósabb papírlap.

előzékpapír *előjűzikpapír* fn Előzék készítésére használatos papír.

elpákászik ~ i <Legelésző állat, ill. gyerek> elkóborol. *A gyerekek is monták meg a legelőjű álatnak is, hogy ~, elkóuborog.*

elpakol ~ i **1.** Elrak, eltesz. **2.** Elkotródik. *Elpakojjatok innen azonnal!*

elpalántol ~ i <Palántát> elültet.

elpanaszolkodik i *Elpanaszolkoggya magát:* vkinek elmondja a bánatát, és ezáltal megkönnyebbül. *Egízen mekkönnyebbűt, hogy elpanaszolkotta magát.*

elpancsol ~ i <Vízben> pancsolva játszik. *A gyerek ~t a vízbe.*

elparáhol ~ i <Tüzet, parazsat> locsolva v. kézzel csapkodva kiolt.

elpároz ~ i <Kolbászt készítéskor> párokba oszt, adagol.

elpárzik ~ i <Hím galamb> idegen helyen v. a galambházban más tojót keres magának. *Huncutok ezek a galambok, mert ha több a*

hím, mint a tojó, akkor a hím ~, más tojóút fog magának.

elpenget ~ i Mulatozásra elkölt, elver vmit. *Az is ~te a pízit, elmúlta a vagyonát.*

elperel ~ i <Gyomnövény v. rovarféle> el-lep, tönkretesz vmit. *Ha a gazda ritkára vetette a búzát, feljöd benne a vadrepce, oszt ~te a búzáját.*

elperjésedik ~ i <Földterület> perjével be-nő. *A barnahomok tulajdonsága, hogy ~.*

elpilled ~ i <Ember, állat nagy melegtől v. fáradtságtól> fokozatosan, ill. egy bizonyos mértékig ellankad, elbágyad, elfárad. *A kap-tárba levő mihek a füst hatására tejjesen elpilletek.*

elpipálgat ~ i Elpipázgat.

elpipázgat ~ i Időt pipázással eltölt. *El-pipázgat az öreg mán odabe, nem jár ki.*

elpiszkosít ~ i <Ruhát> bepiszkít.

elpiszül *elpiszül* i (rég) Elgörbül. *Vigyásztunk, hogy a tolhegy ne görbűjön el, vagy ne pízűjön el, pízűjön el, igen.*

elplaníroz ~ i <Földet> elegyenget. *Ásás után, vetés előtt a kerti földet gerebjével el-planíroztuk.*

elpocsékol *elpocsíkol* i **1.** Eltékozol, elveszteget. *Ez is elpocsíkolt a vagyonát.* **2.** <Ruhát> teljesen bepiszkít. **3.** Elpusztít. *A derázs elpocsíkítja a szőnyegűt, az enyimet minden évbe itt a kerbe.*

elposszant i *Elposszantya magát:* elszel-lenti, elfingja magát.

elpotyáz ~ i Olcsón elad, elveszteget.

elpotyogtat *elpotyoktat* i <Véletlenül> egyenkint elhullat. *Elpotyoktatta a kosárból az almát.*

elpócsikel *elpőűcsikel* i <Ló fejét ingatva> hajtja magáról a bögölyt, pőcsiket.

elpócsikél *elpőűcsikél* i <Ember, ló> el-szundikál, elbóbiskol.

elpösszent i *Elpösszenti magát:* elszellen-ti, elfingja magát.

elprédál ~ i Elpazarol, elherdál. *Mindent ~, semmit se becsül meg.*

elprézsmítál ~ i <Időt> beszélgetéssel el-tölt. *Ez a Zsófi néni mindig elprézsmítálja az idejét.*

elpucol ~ i Elpazarol, elherdál. *Kiment a hátán az örökség, ~ta.*

elpukkan ~ i Nagyot pukkanva széttörik. *A lámpaüveg ~t, ha nagyon fel vőut srófolva.*

elpusztít ~ i **1.** Elüldöz. **2.** Eltávolít, elrejt. *Mikor jött az ellenség, montam, hogy puszticcsátok el a hásztul a píztojt. Sz: Az Isten puszticcsa el!: <szidalomként>.*

elpusztul ~ i Elhordja magát, elkotródik. *Elpusztú elöülem! — az asz jelenti, hogy tűnny el a szemem elöü.*

elrabicol *elrabicol* i Rabiccal eltakar.

elrág ~ i Elrongyol. *A szűr mentül virágosab vőut, annál rongyosab lett, mer a cér-nákkal elrákták.*

elragad ~ i <Szekérbe fogott ló> megbok-rosodik, megvadulva, irányíthatatlanul fut.

elragasztott in *Elragasztott előűzik:* <könyvkötészetben a könyvtest táblával törté-nő összekapcsolásának egyik fajtája.>

elrágódik *elrágódik* i Sűrűdással elvé-konyodik.

elrejtezett ~ fn Tetszhalott.

elrejtődzik *elrejtődődik* i Révületbe esik.

elrejtőzik *elrejtőűzik* i Elrejtődzik.

elrekeszt ~ i **1.** Elkülönítve tart. **2.** Kerítéssel, fallal elválaszt, elhatárol, elkülönít. *El is rekesztettük, kemencét ípitettünk bele.*

elrekesztő *elrekesztőű* fn A teknőben lévő lisztben kialakított kis tálszerű mélyedés, amelyben a lisztet meggyúrták. *Ahogy vőut a liszt, közepin csináltam egy izét, egy elre-kesztőűt, jóul meggyúrtam a lisztet.*

elrenget ~ i <Gyereket bölcsőben> elrin-gat. *Elrengette, elringatta a gyereket, ez egy-gyet jelent.*

elrepül ~ i <Üres kalászt> elfúj a szél. *El-repül a zab, asz jelenti, hogy léha, üres, nindzs benne mag, csak a kalász vam meg, el-fújja a szél, mer nindzs benne semmi.*

elrestül ~ i Ellustul.

elrészegesedik *elríszegesedik* i Alkoho-listává válik. *Ritkán jóuzan, mán egisz elrís-zegesedik.*

elreszel ~ i <Tésztát> megreszel. *Elreszeli a reszelt tésztát.*

kapálás. Az *elsőű tavaszi kapálást májusba teszik meg, amikor a szőüllőű elvirít, ez az elsőű kapa vaty fakadás kapa. Elsőű lúg*: az a sóoldat, amelyben szappanfőzéskor a zsíradékot először megfőzik. Az *elsőű lúg semmire se valóű, abba van a zsíroszszóűdány is meksóű, ěre rakjuk rá a zsíradíkot, amibűl szappant főűzűnk. Amikor a zsíradíg belefőű, alatta marad lúg, de az nem valóű semmire. Elsőű típis*: liba, kacsza első megtépésével nyert toll. *Libánál, rucánál, ha tizenkét heted betőűtött, vóűt az elsőű típis, utánna hat hétre mektíptűk. 2.* Térben elől levő, elűlső. *E vóűt az elsőű, ahogy átmentűnk a Hortobágyra. Elsőű felhérc*: a szekérrűdra az első kerekék előtt keresztben odaerősített megvasalt fa, melyre a hámfákat akasztjúk. *Elsőű löűcs*: a szekéren elől levő két löcs közűl az egyik. *Elsőű sarogja*: a szekénderék elejét lezáró, rácsszerű alkatrésű. *Elsőű sóűdar*: \langle sértés feldolgozásakor \rangle lapocka. *Elsőű fenék*: \langle kádármesterségben \rangle csaplyukkal ellátott hordófenék. *Elsőű ház*: utcára néző, főként vendégfogadásra használt szoba; első szoba. *Elsőű szoba*: első ház. *Elsőű henger*: a szövőszék két hengere közűl az, amelyikre a kész vászon tekeredik. *Elsőű lábak*: a szövőszéken az űlésdeszűkával szemközűt elhelyezkedő lábak. *Elsőű vágás*: \langle könyvkötésűtben \rangle a könyűv elejének a megvágása. *A könyűv elsőű vágása mindik fejnél törtűnik. Elsőű zuboű*: szövőszék első hengere. 3. Rangban, minőségben, sorban a többít megelőző. *Elsőű bojtár*: a számadó juhásűt helyettesítő bojtár. *Vóűt az elsőű bojtár vagy nagybojtár, aki a számadóűt hejettesítette, utánna következűt a ranksorba a kizsbojtár, utánna a tanyás, akinek mindenki parancsolt. Elsőű ember*: \langle cséplésnél \rangle a munka szervezőűje, vezetűűje. *Elsőű koszorűsűjány*: \langle lakodalomban \rangle a legfontosabb funkciűt betöltű koszorűslány. *Az elsőű koszorűsűjány ment a menyasszony után a templomba, utánna kűvette még ngyű vaty hat. Elsőű szeres*: az \langle a gubacsapó \rangle , aki a kallómalomban legelőszűr kerűűlt sorra. *Elsőű tanulű*: a legjobb tanuló. *Ez a ngyű mindig az elsőű tanullű* vóűt. *Elsőű liszt*: finomliszt. Az

elsőű lisztet sütemínnek használtuk. Elsőű víz: gyümölcs megmosásához legelőször használt víz. Mektisztítottuk a szárátúl a szilvát, akkor elsőű vízbe a szárátúl.

elsődjére elsőűgyire, elsőűgyére hsz Először. *Mán mekkaáltam a tengerit elsőűgyére, asztám majd másoggyára fogom.*

elsőfias elsőűfijas mn Olyan <koca>, amelyik először fialt.

elsőnyaras elsőűnyaras mn Elsőűnyaras hajtás: elsőéves szőlőhajtás.

elsőtétel elsőítél i Elsötétít. *Rendesen akádzgajakat raktak az ablakba, hogy ne süssig be a nap, vagy a dupla ablak külsőű szárnyajit levették, feltették hejette a salukátért, elsőíteltik az ablakot.*

elspórol elspórol i <Ételből> hozzávalót kihagy, ill. mással helyettesít. *A tisztából elspórolta, kispórolta a vaját, zsírt tet hejette bele.*

elstrapál ~ i Elstrapája magát: elfárasztja magát.

elsumákol ~ i Elleplez, eltitkol vmit.

eluprikál ~ i <Gyereket> kicsit megver, elver.

elsuttyog ~ i Elsomfordál, eloldalog. *Csak szóú nélkül ~ott.*

elsuvaszt ~ i Eltüntet, ellop. *Az elsőű debrecenyi takarigba még nem suvasztották el a pízst.*

elsül ~ i Hőségtől, szárazságtól nagyon elfonnyad v. elpusztul. *Ebbe a nagy melegbe ~t a tengeri. Km: Ha az Isten akarja, a kapanyél is ~: Isten mindenható.*

elsüllyed elsüjjed i Föld megnyílik. **Sz:** *Hogy nem süjjed el vele a főűd!:* <vkinek a tettén való megbotráncolás kifejezésére>.

elsüt ~ i <Furfangosan> túlad vmin. *Nem vóút jóú az a tinóú, elvitte a vásárba, oszt ~ötte jóú pízir.*

elsvengol ~ i <Könyvkötő> könyvtesteket egymáson keresztbe rak.

elszab ~ i Elvág, feldarabol.

elszakad ~ i Eredeti lakóhelyétől távol telepszik le. *Ez is elszakatt a szülőűfőűgyvitül.*

elszáll ~ i Elhagyja a szülői házat. *Elszált a hástul vagy elszakatt a szülőűfőűgyvitül, mind a kettőűnek ugyanaz a jelentőűsége.*

elszamuklál ~ i <Időt> haszontalanul eltölt, elveszteget.

elszándékoskodik elszándikoskodik i Szándéka van elmenni, eltávozni vhonnan.

elszar ~ i **1.** Elront vmit. **2.** <Időt> haszontalanul eltölt. **Sz:** *Elszarta a kalapácsnyelet: eljátszotta a becsületét.*

elszárad ~ i <Ember> betegesen lefogy, lesóványodik. **Sz:** *Száraggyon el a két kezem, ha hozzányúltam!:* <eskü, esküdözés>. *Száraggyon el a keze, aki elvitte!:* <átkozódás>.

elszarakodik ~ i Időt haszontalanul eltölt, elveszteget vmivel. *Idemegy, odamegy, csak elszarakoggya az időűt, a dolog meg marad.*

elszarhász ~ i <Időt> haszontalanul eltölt, elveszteget. *Elszarhászta az időűt.*

elszármazik ~ i Lakóhelyéről más vidékre költözik.

elszédeleg elszideleg i Összevissza járkál, jön-megy.

elszédít elszídít i Szédülést, eszméletvesztést okoz vkinek, vminek. *De aszt uty tut-tág bevasalni, hogy elszídítettik.*

elszedés Ö: méz~.

élszedés élszedis fn <Szíjgyártóknál:> olyan széleldolgozási mód, amellyel a vágott széleket megtörve a bőr könnyebben csúszik, ill. a bolyhos rész nem csúfítja a munkadarabot.

élszedő élszedőű fn <Szíjgyártóknál:> a bolyhos bőr élének egyenesítésére használt eszköz; szélszedő.

élszegély élszegij fn A könyv széle.

élszegélyes mn *Élszegijezs borítású könyv:* borítópapírral ellátott könyv táblájának vászoncsíkkal bevont széle.

elszegődik elszegőűdik i Vminek elszereződik. *Rígen elszegőűtteg bojtárnak mek cse-lédnek.*

elszéled elsziled i **1.** <Gomolygó anyag> szétoszolva eltűnik. *Elszilett a füst. 2.* <Gulya, nyáj> nagy területen szétterül.

elszelel ~ i **1.** <Juhnyáj> szétszéled, elkóborol. *Tavaj nyáron vóút mikor elmentek, az egész falka, ~t mind.* **2.** Gyorsan eltávozik.

elszellent ~ i **1.** Észrevétlenül, gyorsan eltávozik. **2.** *Elszellenti magát:* fingik.

elszennyez ~ i <Ruhát> elpiszkít.

elszennyeződik *elszennyeződik* i <Ruha> piszkossá válik.

elszeret ~ i Vkit elhódít, elcsábít vkitől.

elszerez ~ i <Leányt> férjhez segít.

elszetyepotyál ~ i <Időt> haszontalanul eltölt, elveszteget.

elszetyepotyáz ~ i Elszetyepotyál.

elszív ~, *elszív, elszív* i **1.** <Faanyagot a nap> kiszáritva kisebb térfogatúvá tesz. **2.** <Állatot> hideg legyengít, lesoványít. **3.** <Anyát gyerek, anyaállatot borjú, csikó> a szopással legyengít, lesoványít. *Az öcsémnek vóút ety kocsissa, az is elszívta az anyját, hat évig szopott.* **4.** <Göröngyöt a fagy> szétmállaszt, elporlaszt.

elszokik ~ i Olyan ritkán van együtt vkivel, hogy elidegenedik tőle. *A kizsgyerek elszokott az anyjától, már jobban szereti az apját.*

elszól i *Elszójja magát:* elszellenti, el-fingja magát.

elszomorkodik ~ i Elszomorodik. *Nagy bánat írte, egészen elszomorkodott.*

elszór *elszór* i <Gabonát> kézből szórva elvet. *Elszórta a magot.*

elszőkik ~ i Elpusztul, tönkremegy. *Osz-tám mekcsapja a fagy, az ~ mind.*

elszőrnyűködik *elszőrnyűködik* i Elré-műlve elcsodálkozik, elszörnyed. *Elszőrnyű-ködve nisztik a szerencsétlenséget.*

elszűr ~ i **1.** <Frissen fejt tejet> átszűr, megszűr. *Meg vóút egy ötven literes üstünk, amikor töb vóút a tej is, abba ~tük.* **2.** <Sajt, gomolya, túró készítésekor> szűrővel, ruhával stb. elválasztja a savót és aludttejet egymástól.

eltakarít ~ i **1.** <Halottat> eltemet. **2.** Elüldöz, eltávolít. *Ha nem jóul viselkecc, ~alak a hástúl.*

eltakarítás ~ fn Temetés.

eltamburálgat ~ i Tamburán játszik, játszogat. *A parasztleányek télen kinn a tanyán összejöttek, mindik tamburáltak, ~tak, elbeszélgettek.*

eltanácsol ~ i Rosszindulatú tanáccsal vkit elküld máshova. *Eltanácsolta, hogy Nyí-retyháza fele mennyen, arra lessz a Hortobágy.*

eltángál ~ i <Alaposan> elver, megver. *Jóul ~ta, eszibe jut még menyasszonkorába is.*

eltanít ~ i Rosszra tanít, elront vkit. *Nem szeretem a szomszít fíját, mert eltanította a fíjamat.*

eltanyázik ~ i Hosszasan elidőz, elüldögél vhol. *Jóul eltanyázott itt a komámasszony, unásig it vóút.* **Sz:** *Eltanyászták az időüt:* <beszélgetéssel> eltöltötték az időt.

eltarisznyáz ~ i **1.** Élelmet tarisznába rak. *Eltarisznyászt a napra valóút, mert ment a mezőjre.* **2.** <Időt> haszontalanul eltölt, elfecsérel. *Eltarisznyászt az időüt.*

eltart ~ i **1.** *Eltartja magát:* <lekvár> megőrzi minőségét. *Ez a lekvár magát eltartja.* **2.** *Eltartja szóúval:* sokat beszél vkinek. *Mán én mennék, de ~ szóúval, nem tudnék túlle szabadulni.*

eltáskul ~ i <Pl. fal, tészta> felpúposodik, felhámlik.

eltaszít *eltaszít* i *Eltaszította magátul:* megvonja tőle a szeretetét, támogatását.

eltehetetlenül ~ i Munkaképtelen lesz. *Ezeknek a maji fíjataloknak, akik erkölcszelenül ilnek, inát rántya az időüt mán ötvenéves korukra, ~nek.*

eltép *eltép* i Egy darabot letép vmiből. *Úgy dagasztottam, hogy mindig, ami vóút a kezembe, aszt el is típtem, oz dagasztottam.*

eltér ~ i Elfér.

elterjed ~ i Helyet, teret foglal el. *És akkor az a kemence, ahogy elterjett, hát még belőül is vóút neki hejje, és akkor kiérkezett egészen a, majdnem az ajtóújig.*

elterül ~ **1.** <Állatcsoport> nagy területen szétszóródik, eloszlik. **2.** <Guba> festéklébe belemerül. *Eltérül a guba a festéklébe.*

eltestál ~ i <Vagyont> végrendeletileg ráhagy vkire. *Halála előütt ~ta a vagyonát.*

éltet *íltet* i **Sz:** *Isten ítesse!*: éljen soká!

eltintáz ~ i Hazudik. *Nem az igazat monta, hanem eltintásztta, hazudot neki.*

eltisztáz ~ i (Kárpitos) a fedőkárpit rögzítése után a szögeket eltávolítja.

eltisztázás ~ fn (Bútorkárpitozáskor:) a szövetet kifeszítő szegek eltávolítása a fedőkárpit rögzítése után.

eltojik ~ i (Háziszárnyas) nem a megszokott helyre tojik. *Az ~ asz jelenti, hogy a tyúk nem a físzkire, hanem valamire tojik.*

eltotojázik ~ i **1.** Elpiszmozg, elbabrálgat. **2.** Tétlenkedéssel tölti az időt.

eltökél *eltökél* i Elhatároz. *Eltökéltem magam, hogy szerdán megyek a vásárba.*

eltöktít ~ i **1.** Ellop, elcsen vmit. **2.** Elhány, elveszt vmit. **3.** (Pénzt, más értéket) elpazarol.

eltör ~ i (Kendert) megtör, megtilol.

eltörrik ~ i **Sz:** *Eltört a mécses:* (gyerek) sírva fakad. **Km:** *Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik:* a vakmerőségünkért egyszer fizetni kell.

eltörődik *eltörődik* i (Vmiben) elfárad, kimerül. *Eltörődött, mer sokad dőgözött.*

eltörölget *eltörölget* i (Elmosott edényt) eltöröl, szárazra töröl.

eltrafál ~ i Eltalál. *Eltrafálta a lottóút, beletanált.*

eltranszporál *eltranszporál* i Elküld, eltávolít. *Bele ne essenek a gyerekek a tűzbe, job lesz, ha eltranszporálsz innen őket.*

eltrefel ~ i Eltrafál.

eltűnik ~ i **Sz:** *Úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el:* nyomtalanul eltűnt.

eltűnölődik *eltűnölődik* i Elmereng, elgondolkodik vmin.

eltüsténkedik ~ i Elgondolkodik, eltűnődik vmin.

elutáltat ~ i *Elutáltattya magát:* utálatra ingerel. *Erity félre, ha bajod van, mert elutáltatod magad.*

élű Ö: *fél~, három~, lándzsa~, négy~, sás~.*

elül ~ i **1.** Kotlik. *Mer a liba elkotlik, ~, és ű maga kiköjti a kis libáját.* **2.** (Szárnyas este) nyugvóhelyére tér. **3.** (Hajó, csónak) elsüllyed.

elülhet ~ i Nyugton lehet, senki sem zavarja. *Az összeférhetetlen embere montuk, hogy ~ ot magának, úgyse nyitunk rá ajtóút.*

elülső mn *Elülső felhágó:* a szekér elején található felhágó. *Elülső felhérc:* ua.

elültet ~ i (Kotlót költés végett) fészekre ültet. *Mikor már a tyúk három napig ott ül, ahova tojni jár, akkor asz montuk, hogy físzekre esett, mos már el lehet ültetni.*

elültetett mn Kotlós alá tett (tojás). *Az elültetett tojásból nem mindből lesz csirke.*

elültöget ~ i (Facsemetét v. más növényt) elültetget. *Asztat ültögettük el.*

elüt ~ i **1.** (Élőlényt) leüt. *Elütötte a nyulat.* **2.** Feldönt vmit. **3.** Belever. *Elütött a falba egy szeget.* **4.** (Munkát) rosszul végez el.

elvacáholódik *elvacáholódik* i **1.** Elhelyezkedik. **2.** Nagy nehezen, ügyel-bajjal elindul vhonnan.

elvackol ~ i (Apróvad) elrejtőzik a fészeken.

elvadul ~ i (Növényzet gondozás hiányában) elburjánzik. *A sírokat nem gondoszták, útyhogy nagyon ~tak.*

elvág ~ i **1.** (Szél) elvisz, elsodor vmit. *Naty porral járt a csapó munka, ojan hej kellett, ahon a szél elvákta a porát.* **2.** *Elvágja magát:* szándékosan elvágódik. *Vóút ojan fineszes kiseb gyerek, ha az annya piszkolta, elvákta magát, gondolta, hogy az annya felálította.*

elvágó *elvágó* fn Távozáskor a vendégnek töltött kis pohár pálinka. *Na, igyunk még egy elvágóút.*

elválík ~ i **Sz:** *Majd ~, hány zsák telik:* majd eldől, mennyi valósul meg belőle.

elványad *elványad* i Lefogy, elsatnyul.

elvár ~ i Sokáig vár. *Elvártalak itt egész este.*

élvarrás ~ fn (Kárpitosoknál:) a bútor felületének találkozási pontján végzett kézi varrás.

elvásík ~ i **1.** (Fog) érzékennyé válik. **2.** (Ruha) elkopik, elhasználódik.

elvásódik *elvásódik* i (Ruha) elkopik.

elvásol ~ i (Fogat) érzékennyé tesz. *A vadalma ~ta a fogam.*

elvégződik elvígződik i ⟨Munkát⟩ befejez. *Elvígzőődött a munkával.*

elvéni elvínül i **1.** Megöregszik. **2.** ⟨Nővény sokáig lábon állva⟩ megmagvasodik. *Az ugorka az is elvínült, megmagvasodott, meg a színe is, ha nem kaszálták le idejébe, az is elvínült, mert akkor már megmagvasodott, nem ojan jóu vóut.*

elver ~ i **1.** ⟨Embert, állatot⟩ ütve elűz. **2.** Elriaszt. *Gyúccsunk rá, mert a füst ~i innen a szűnyogokat. Sz: Elverte rajta a sorport: megverte. Úgy ~i, hogy rostának se lesz jóu a bűri: nagyon megveri, elpáholja.*

elveresedik ~ i Elpirul.

elvermel ~ i ⟨Terményt, növényt megóvás végett⟩ veremben elhelyez.

elvesz ~ i ⟨Tehénben⟩ tejet varázslással elapaszt. **Sz:** *Házasodik a lapát, ~i a pizskafát* (Nd.): ⟨gúny⟩ ⟨egymáshoz illő csúnya fiatalokra mondják⟩.

elveszejt i *Elveszejti magát:* öngyilkos lesz.

elveszt ~ i *Elveszti magát:* öngyilkos lesz.

elvet ~ i ⟨Vad⟩ agancsot elhullat. **Sz:** *El ne vesse Kati Peti!:* ⟨a terhes nőt kínálják így⟩.

elvetemedik ~ i **1.** ⟨Deszka⟩ megvetemedik, elferdül. *Elvetemedik az ajtóu, az ablak vagy ami fából készült. 2.* ⟨Seb⟩ elfertőződik. **3.** ⟨Ember⟩ gonosszá válik. *Hogy elvetemedett ez a jóu ember!*

elvétkszik elvitkezik i Bűnt követ el.

elvéte elvitte hsz

élvez **Ö:** fel~.

élvezet **Ö:** nagyon~.

élvező **Ö:** nagyon~.

elvisel ~ i ⟨Ruhát⟩ elhord, elnyü. *Nem tudom, ~i-i eszt a gúnyát, ojam beteg.*

elviselt ~ mn Elhordott, elnyütt ⟨ruha⟩.

elvisít ~ i *Elvisítta magát:* ⟨hirtelen⟩ egyet visít.

elvonít i *Elvonította magát:* ⟨kutya⟩ vonít.

elzárít **Ö:** lég~.

elzáródás **Ö:** bárzsing~.

ember ~ fn **1.** Férfi. **2.** ⟨Kül. határozott névelővel, ill. szragos formában⟩ férj. *Az egyik ~em öngyilkos lett. Emberhe valóu:* eladó ⟨lány⟩. **3.** Felnőtt. *A családba az apa a lege-*

rőjűsebb ~. 4. Barátja, bizalmasa vkinek. *Az apád ~e vóut az én apámnak. 5.* Az első személy jelölése. *Ezek a gyerekek mán enni se haggyák az ~t. Sz: Összebúnak, mint a szegény ~ malacaji:* nagyon fáznak. *Ember a gáton, mint szar a lapáton:* ⟨ironikus dicséret⟩. *Lágy ~nek kemény időu:* ⟨annak mondják, aki nem túlságosan hideg időben is fázik⟩. *Minden vóut(am) mán, csak akasztott ~ nem:* ⟨arra mondják, akinek sok foglalkozása volt⟩. *Mint szegény ~ gazdag városba:* ⟨kitérő válasz a *Hogy vagy?* kérdésre⟩. *Ember a talpán:* derék ember. *Kicsi ~ nagy bottal jár:* kis termetű, de nagy himvesszőjű ember. *Emberire akatt:* nála is határozottabb, erősebb akaratú emberrel találkozott. *Mátyás, Gergej, két rossz ~:* ⟨Mátyás és Gergely napján rossz idő szokott lenni.⟩ *Huncut ~nek acc enni:* huncut vagy. *Nízze meg az ~, lássa meg az asszony!:* ⟨tréf⟩ —. *Aki ~, annak mán vörös a feje:* késő reggel van, azóta már összeverekedtek a kocsmában a legények. *Akaszottak mán nála becsületesebb ~t százat is:* nagy gazember. *Emberen szokot megesni:* ⟨különféle botlások, pl. részegség mentegetésére⟩. *Kialudná a hóutt ~t a főüdbü:* sokat alszik, lusta. *Veres kutya, veres lóu, veres ~, ety se jóu:* a vörös hajú ember rossz ember szokott lenni. *Veres ~, veres lóu, veres kutya, ety se jóu:* ua. *Nem lehet az ~ fából:* nem vonhatja meg magától az élet apró örömeit. *Nem lehet az ~ fából, ki kel rugni a kocsmábül:* —. *Sose tuggya az ~, mire lép ki a házbül:* a szerencsétlenség mindig bekövetkezhet. **Km:** *Riszig ~ van, de riszig disznóu nincs:* —. *Szegény ~t az ág is jobban húzza:* a szegény nehezebben boldogul. *A szegény ~ még az ág is húzza:* ua. *Az ~ feje nem kalendárijum, nem tuthat mindent:* —. *Az igaz ~ ot segít, ahun tud:* —. *Az okos ~ aszt is eltagaggya, ami van, a bolond avval izz dicsekszik, ami nincs:* ⟨a vagyonával v. pénzével kérkedőnek mondják⟩. *Ember hiba nélkül nincs:* senki sem tökéletes. *Nincsen ~ hiba nélkül:* ua. *Ember hiba nélkül, kutya farka nélkül nincs:* az emberhez úgy hozzátartozik a hibája, mint a kutyához a farka. *Az okos ~ a más kárán tanul:* —.

Minden ~ huncut, még a pap se igaz: (tréf) senkiben sem lehet megbízni. *Ügyes/Az ügyes ~nek mester a neve:* (elismerésként). *Ríszeg ~előül (még) a Krisztus is kitér:* a részeggel nem szabad vitatkozni. *Ríszeg ~t az Isten is óvja:* —. *Szegény ~ vízzel főjz, marhagánéval tüzel:* nagy dolog a szegénység. *Szegény ~ vízzel főjz:* ua. *Szegény ~nek szegény a szerencséje:* nem sikerül neki semmi. *Hogy il a szegény ~? Ha csél-csal, lop:* a szegény csak tisztességtelen módon tud megélni. *Becsületes ~ mektartya a szavát:* az ígéretet mindig meg kell tartani. *Ember tervez, Isten vígez:* terveinket csak Isten támogatásával tudjuk megvalósítani. *Emberé a munka, Istené az áldás:* a munka csak Isten áldásával ér vmit. *Hóítottik tanul az ~, mégis tanulatlan hal meg:* az élet megköveteli, hogy állandóan képezzük magunkat. **Ö:** *barkács~, furmányos~, fuvaros~, gazda~, javas~, jó~, juhász~, kézimunkás~, kocsis~, szegény~, szövő~, taposó~, tökmag~, tudós~, utas~.*

emberel Ö: meg~.

emberes Ö: egy~, két~.

emberesedik ~ i (Fiú) felnőtté kezd válni. *Emberesedik már ez a köjök, kezd a bajusza nőjni.*

embering ~ fn Férfiing.

embernyi ~ mn *Embernyi ember:* kész felnőtt. *Mikor mán felnőtt a fajtaleMBER, akkor ~ ember.*

emberpiac emberpijac fn Embervásár. *Tavasztól őjszig az emberpijacon fogatták fel a napszamosokat, oszt szekérrel vitték ki a tanyákra tengeritőriskor, rípaásáskor vagy a kaszásokat is, akik napszámra kaszáltak. Nr:* Debrecenben a Kisállomás előtt volt az emberpiac. Az 1940-es évek elejéig itt fogadták fel a cselédeket, ill. a különböző paraszti munkákra a napszamosokat.

emberség embersíg fn **1.** Illendőség, tisztességtudás. *Köszönni se tucc, nem tanultál embersíget?* **2.** Becsület. **3.** (Tisztességen alapuló) anyagi helyzet. *Még eszt a házat se tuttam vóna megvenni a magam embersígibül.* **Km:** Több az embersíg a káposztás húsnál: többet ér a becsület, mint a jólét.

Kutyának kutya az embersíge: rossz embertől ne várj jóindulatot!

embersor ~ fn *Embersorba kerül:* (fiú) felnőtté válik.

emberszólás emberszóulás fn Rágalmazás. *Emberszóulás nem igazmondás:* a rágalmazás elítélendő dolog. *Igazmondás nem emberszóulás:* nem bűn, ha megmondjuk másokról a kellemetlen, de valós dolgokat.

embertől embertül hsz (Befogott lóval, ökörrrel kapcsolatban:) bal felől.

embertólsó embertúlsó mn/fn (Hármas fogatban a rúdon kívül balra befogott ló megnevezéseként.)

emberül ~ hsz Jól, derekasan.

embervásár ~ fn Embertücs.

émedten émetten, ímetten hsz **1.** Ébren. **2.** Félálomban.

emel i *Emeli a vonalát:* (a szürke marha tenyésztésével kapcsolatban:) olyan tenyésztési körülmények, ill. tevékenységek, amelyekkel a fajtajelleget javítani tudják. *Az ötvenzsgujába a legjop tehének vóutak meg a legjob bika, hogy emejik a vonalát a magyar marhának. Ö:* le~.

emelés emelís fn Jó súlya van. *Nehéz ez a tál, egy egész emelís. Ö:* le~.

emelet ~ fn Gyümölcsfának a metszéssel évente kialakított szintjei közül egy. *Ha hosszú kinyúlott egy ág, mikor kicsi vóut, úgy elirányítottuk, hogy a fán körülbelül egy magasságba legyen elvágva a következő ~. Mindig a vezér hosszúsága jelentette az ~et. Első ~:* a gyümölcsfa első szintje.

emeletes ~ mn Emeletek, szintek szerint metszett, ill. növesztett (gyümölcsfa). *Vóut egyemeletes, kétemeletes, háromemeletesz gyümölcsfa, ahogy évente nőjt felfele.*

emelgetős emelgetőjs mn Sovány, gyengült v. kivénült (jószág), amely olyan gyenge, hogy emelgetni kell. *Az emelgetőjs jószág le vóud gyengülve, csapóúfát tettek alá, hogy lábra tuggyik álai.*

emelítet ~ fn Egy emeléssel felemelhető teher.

emelítet ~ fn **1.** Egy emeléssel felemelhető mennyiség, teher. **2.** (Nehéz súlyú, nehe-

zen felemelhető teherrel kapcsolatban, gyakran az *egy* jelzővel:) *Eggy ~ ez a gyerek, ojan kövér.*

emelyű ~ fn <Kalló alkatrészeként:) a vízkerék tengelyét a kalapácsokkal összekötő rúd, melyet a tengely hajt, ezáltal a kalapácsok föl-le mozognak.

émely *imej* fn Émelygés.

émelyeg *imejeg* i <Gyomor> hányásra késztetőn nyugtalan.

émelygés **Ö:** *gyomor~.*

émelygős *imejgőüs* mn Könnyen, ill. épp most émelygő <gyomor>.

émészt *emiszt* i *Emishti magát:* gyötrődik.

Ö: *el~, fel~.*

émésztő *emisztőü* fn <Az istálló deszkapadlója alatti> üreg, mélyedés, amelyben a trágyalé összegyűlik.

émésztődik **Ö:** *el~.*

émésztőgödör *emisztőüggödör* fn Emésztő.

émésztőgyomor *emisztőügyomor* fn <A birka egyik belső szerve.>

emleget ~ i **Nr:** A néphit szerint a csuklás annak a jele, hogy vkit emlegetnek. Ha az illető arra gondolt, aki emlegette, elállt a csuklás. Fiatal fiúk ilyenkor azt mondták annak, aki csuklott: *Emlegetnek a verebek a lúszaron, hotyha it vóúnál, te is ennél.* **Ö:** *el~, meg~.*

emlékes mn *Emlikesz szív:* <mézeskalácsosoknál:) “Emlékül” felirattal ellátott szív. *Az emlikesz szív a feliratosz szívek köszt a lekkissebb.*

emlékezet *emlikezet* fn **Sz:** *Ojan emlikezete van, mint az almárijom:* nagyon jó, ti. mindent megőriz.

emlékharangozás *emlikharangozás* fn <Halálának évfordulóján> az elhunyt tiszteletére tartott harangozás. *Van, akinek a halála éffordulóján harangosztatnak a rokonaji, eszt emlikharangozásnak is nevezik.*

emse ~ fn <Először fialó> koca.

endlizés *endlizis* fn Ruhanemű széleinek elvarrása. *Legelőűször is mektanultuk az úgynevezett endlizist, hoty hoty kell elvarni egy ruhát.*

ének *inek* fn Egyházi ének. **Sz:** *Ojan hosszú, mint a szentiván(y)i inek:* nagyon hosszú.

énekel *inekel* i Egyházi éneket énekel.

énekes *inekes* mn *Ínekes fíjúk:* temetésen éneklő kisdíákok. *A pap megírkezt az inekes fíjúkkal. Ínekes kóydus:* énekelve kéregető koldus.

énekhangpróba *inekhankpróuba* fn <Iskolai nyelvben:) ének közös tanulása, gyakorlása.

éneklőraj *ineklőüraj* fn Méheknél olyan első raj, amely fiatal, nem pározott anyával nyomul ki, és kivonulását az anyák feleselése előzi meg.

énekszós *inekszóús* mn *Ínekszóús temetis:* a kántor által elénekelt imából álló temetés.

enged ~ i **Sz:** *Nem ~ a negyvennyóúdzbul /huszonegybül:* nem tágit, nem változtatja meg a véleményét. **Ö:** *be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, rá~.*

engedelem ~ fn **1.** Engedély. *Hogy mertél odamenni az én engedelmem nélkül?* **2.** Bocsanat, elnézés. *Mán engedelmet kírek, de ez így van.*

engedhető **Ö:** *ki~.*

engem *engem* nm *Ézs beíratlak ide a Csonka uccaji iskolába engem.*

engemet *engemet* nm Engem.

engesztel **Ö:** *ki~.*

engesztelődik **Ö:** *ki~.*

engob ~ fn <Fazekasok nyelvében:) földfesték, színezett agyagrég.

engobozás ~ fn Durva agyagedény bevonása színezett agyagrégéggel.

engusz ~ fn <Rézműveseknél:) az öntőformán lévő beöntőnyílás, ahol a folyékony rezet beöntik.

ennek ragos nm *Ennek előütte:* régen, ezelőtt.

enni-innivaló *enni-innivalóü* fn Étél és ital. *Van itt enni-innivalóü elég.*

éntőlem *éntüllem* hsz **1.** Nálam. *Éntüllem sokkal fíjatalabb.* **2.** Felőlem. *Éntülem ellakhacc ott, míg én ajtóüt nyitok rád.*

enyém *enyim* nm **Sz:** *Ami az enyim, az nem a tíjéd: —.*

enyészet **Ö:** *nap~.*

enyészik **Ö:** *el~.*

enyészik **Ö:** *el~.*

enyh ~ fn (Rendszerint E/3. személyű birt. szragos formában:) *enyhe*. Esőtől, széltől, naptól védett hely, oldala vminek.

enyhely *enyhej* fn/mn **I.** fn **1.** (Jószágnak esőtől, széltől, naptól védelmet adó) kerítés-féle, karám v. természetből kialakított hely. *Az enyhej a Hortobágyon nádból vőut, csak egygy óydala vőut, az északi széltől vitte az álatokat.* **2.** Fa árnyéka. *Díbe nagy melegbe a fa árnyékába, az enyhejre lepihentünk.* **II.** mn (Jószágnak) esőtől, széltől, naptól védelmet adó (hely). *A szárnyik hátujja, ahun ugyi nem fűjt a szél, ahon enyhejeb vőut ety kicsit.*

enyhít **Ö:** *fel~.*

enyhős *enyhőüs* mn Langyos. *Meg lehetett inni a kávé, mikor enyhőüs vőut, se nem forró, se nem meleg.*

enyhősödik *enyhőüsödik* i (Víz, fűtőtest) langyosodik, enyhесedik, melegedik.

enyhül ~ i Melegszik. *Enyhül az idő, víge a télnek.* **Ö:** *meg~.*

ennyike ~ nm Ilyen kicsi, ilyen kis mennyiségű. *Hát ~ kis, ~ kis malac vőut.*

enyv **Ö:** *pergamen~.*

enyves ~ fn (Könyvkötészetben:) enyvesedény.

enyvesecset ~ fn (Könyvkötészetben:) enyv kenésére használatos ecset.

enyvesedény *enyvesedény* fn (Könyvkötészetben:) enyv tárolására használatos edény.

enyveskorong ~ fn (Rézműveseknél:) olyan csiszolókorong, amelyre enyvét ragasztanak, hogy az a salakot a korongról csiszolás közben ledobja.

enyvez ~ i (Könyvkötő) enyvvel megkeni a könyv gerincét, tábláját.

enyveződekli *enyvezőüdekli* fn Enyvezőlemez.

enyvezőlemez *enyvezőülemez* fn (Könyvkötészetben használt) szűrkelemezéből készült eszköz.

ép *íp* mn **Km:** *Íp tezsbe íp lílek: —.*

epe **Ö:** *ökör~.*

eped ~ i **1.** (Szája, ajka) kiszárad. **2.** Szomjazik.

epegyökér ~ fn Tárnicsgyökér [*Gentiana radix*].

epehideg ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

epehidegség *epehidekség* fn (rég) Epehideg.

epekiöntődés *epekiöntőüdis* fn (rég) Epeömlés.

epékór *epékóur* fn (rég) Epekő okozta betegség.

epeláz ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

epelény l. **eplény**

epemirigy ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

epepor ~ fn (Népi gyógyszernév:) porrá tört jalapagyökér [*Exogonium purga*] mint erős hashajtó.

eper **Ö:** *tüdőszín~.*

eperlevél ~ fn Derelyemetszővel apró, négyzet alakúra vágott, fodros szélű leveleszta, szárazszta. *Az eperlevelet nem szereztem csinálni, mert sok vele a gond.*

eperlevestésza *eperlevestísza* fn Eperlevél. *Az eperlevestísza szárazszta, tiszta tojással kízül, ecs csep víz sindzs benne.*

eperpálinka *eperpájinka* fn Eperből főzött pálinka.

eperrojt ~ fn (Paszományosoknál:) a szegőszalagra bizonyos távolságra rávarrt eper alakú díszítés.

eperszem ~ fn Nagyon kicsi v. kevés vmi. *Annyi, mint egygy ~.*

epesár ~ fn Kihányt, keserű gyomornedv. *Akinek fáj a mája, asz kihánnya az ~t.*

epésláz ~ fn Epeláz.

épít *ípít* i (Méh) lépsejtet készít. *Ha nincs előünyomva, akkor a mihek maguk ípitik a lépsejteket.* **Sz:** *Nem akarok én ebbül várat ípíteni:* nem akarok nagy hasznót húzni belőle. **Ö:** *be~, rá~.*

építés **Ö:** *be~, össze~.*

építményü **Ö:** *hideg~, meleg~.*

épített *ípített* i (Méhész a lépek kitördelésével v. kiolvasztásával) a méheket a hiányzó részek pótlására serkenti. *Kitörtem a lébül egy darabot, hoty tovább ípíttessem velük.*

építettőkeret *ípítettőükeret* fn Olyan műlöp nélküli, hálózatlan keret, keretrész, amelyből a lépet időnként kivagdálják, kiolvasztják.

Az íptettőűkered betitele után éreszhetőően megnövekedett a mésztermelés.

épkézláb ípkézláb mn/hsz **I.** mn Ép (ember). Akinek mindene megvót, āra monták, hogy ípkézláb. **II.** hsz Épségben, baj nélkül. Ípkézláb megúsza a verekedést.

eplény eplíny, eplín, epelíny fn A szán két talpát a szánlábak segítségével egymáshoz kötő keresztfa.

eplényes eplínyes mn Eplénnyel, azaz keresztfával ellátott (szán).

éppen ippen, ipeg hsz **1.** Pontosan (any-nyi). Hát mongyuk tisztviselőű emberek keres-tek éppen kéccász pengőűt, sőűt nóuta is vóut rőula, bisztos teccik ismerni, kéccász pengőű fikszel az ember könnyen viccel, abba az időűszagba. **2.** (Azonosság, pontos megfelelés nyomósítására.) Abba az időűbe is ippen úgy, mint most, előűkerült a hajtetű. Ipeg ojan, mint te.

épül **Ö:** ki~.

épület **Ö:** kereszt~.

ér¹ ír i **Sz:** Lassan írünk messzire: tervein-
ket csak kitarással valósíthatjuk meg. Annyit ír, mint döglöt lovon a patkóú: semmit sem ér. **Nr:** A termésnek a bugyborikos esőű ír sokat, mert asz kiadóús, jóul megasztattya a főűdet. **Ö:** el~, ki~, meg~, össze~ rá~.

ér² ~ fn (Széles medrű) időszaki patak, amelyet árvíz v. talajvíz táplál, ill. a mellette elterülő mocsaras terület. **Ö:** arany~, élet~.

érc ~ fn **Sz:** Ojan (erőűs), mint az érc/a vasérc: egészséges és erős.

erdei erdeji mn/fn **I.** mn Erdeji feltáróút: az erdőrészeket megközelítésére szolgáló út. Erdeji rakodóú: a faanyag tárolására szolgáló terület az erdőben. **II.** fn Erdeiszőlő.

erdeiszőlő erdejiszőűllőű fn (Étkezésre is alkalmas hazai borszőlő.) Az erdejiszőűllőű rővics csapon terem, fejír, nagyon kellemes ízű, világosz színű, szinte aranyszínűre ír. Bornak is nagyon jóú, enni is nagyon jóú, ijen kettőűs hasznosítású.

érdekel írdekel i **1.** Pizskál, bökdös vmit. **2.** Ken, kenegét vmit.

érdekes írdekes mn **1.** Fontos. Mek hát az ajándíkot megníztík, hoty sok vóut, de aszt

nem tutták úty szeműgyre venni, hanem a píz vóut az írdekes. **2.** Különleges. És annak a bogyóúja nagyon írdekes vóut.

érdem ~, írdem fn Megtisztelés. Hát mek-kerdeszte a tanítóú néni, hogy mit ünnepe-lünk, minek az ~je ez az ünnep.

érdemel ~, írdemel i **Km:** Aki a kicsit nem becsüli, az a sokat nem érdemli: örülnünk kell a kis haszonnak is. Aki a krajcárt nem becsüli, a forintot nem érdemli: ua.

erdő erdőű fn **Sz:** Nem láttya a fátul az erdőűt: nem veszi észre az összefüggéseket. **Ö:** csere~, elő~, jóléti~, kiránduló~, közép~, lép~, legelő~, makk~, sarj~, séta~, szál~, vákácns~.

erdőápolás erdőűápolás fn Az erdő gon-dozása. Kösztos erdőűápolás: olyan ápolási forma, amikor a csemetesorok között mező-gazdasági növényt termelnek.

erdőápoló erdőűápolóú fn Fiatal ültet-vényt kapáló munkás.

erdőbecslés erdőűbecslís Az erdő fatöme-gének átlagolással v. egyedi felvétellel történő felmérése.

erdőcsősz erdőűcsőűsz fn Erdőőr.

erdőfelújítás erdőűfelujítás fn Makkve-téssel, csemetéről v. sarjról történő erdősisítés.

erdőfolt erdőűfóut fn Fél hektárnál ki-sebb, szabálytalan alakú facsoport.

erdőjáró erdőűjáróú fn Erdőben gyűjtő-gető, ebből élő ember. Az erdőűjáróú gyűtő-geti a különbözőű gyóutyűűveket.

erdőlegény erdőűlegíny fn Fiatal erdész szakember.

erdőművelés erdőűművelís fn A fater-mesztéssel kapcsolatos mindennemű erdőgaz-dálkodási tevékenység.

erdőőr erdőűőűr fn Erdők őrzésével meg-bízott személy.

erdősáv erdőűsáv fn (Négy méternél szélesebb) hosszan elnyúló erdőpászta. Hóú-fogóú erdőűsáv: (út, vasút mellé) telepített erdő, amely a szélhordta havat felfogja. Me-zőűvidőű erdőűsáv: a termőterületet a széltől megvédő erdősáv.

erdősítés *erdősítis* fn Erdőtelepítés. *Be-fejezett erdősítés:* további pótlás ültetése nem szükséges.

erdősültség *erdősültség* fn Egy adott területen belül az erdő nagysága százalékban kifejezve.

erdőtársulás *erdőtársulás* fn Az erdőtulajdonosok szövetsége.

erdővédő *erdővédő* fn Erdőőr.

ered ~ i <Beoltott fa, szőlő> növekedni kezd. **Ö:** *el~, neki~.*

eredési Ö: *meg~.*

eredy *erigy* Felsz. módú igealak. **1.** Menj! *Ot felejtettem a subámat a szomszédba, erigy írte, erigyél írte! Eriggyetek innen! 2.* <Kutyaküldő szó, mellyel utasítja a pásztor a kutyáját, hogy merre terelje a nyáját.> *Eriggy az elejire, erigy a hátujára, erigy amarrúl! — esz mongya a pásztor a kutyájának.*

ereget Ö: *ki~.*

eregetőkötél *eregetőkötél* fn Kötél, amellyel a koporsót a sírgödörbe leengedik.

érel *írel* i Érel. **Ö:** *meg~.*

érés Ö: *szőr~, viasz~.*

érésben Ö: *fél~.*

éréses Ö: *viasz~.*

eresvérűség *eresvérűség* fn (rég) <Egy betegség neve.>

eresz ~ fn **1.** Homlok. **2.** <Könyvkötészetben:> a gerinc élére vert perem, amely nagyobb a könyvtestnél. *Ereszre ver:* az ívek lehajtása a könyv elejére és hátuljára. **Sz:** *Addik kel dagasztani, míg az ~ nem csorog: (tréf) addig kell dagasztani, míg a homlokról nem csorog a veríték. Az erezbe a kúcs:* element az esze. *Erezbe dukták a kúcsot:* ua. **Ö:** *fél~.*

ereszalj Ö: *száraz~.*

ereszes Ö: *fél~.*

ereszkedik ~ i <Idő> megenyhül. **Ö:** *bele~, le~, meg~.*

ereszt ~ i **1.** <Állatot> szabadon menni, távozni enged. **2.** <Gabona> vhogyan terem. *Ha nem vőut jó a szem a kalázba, csíplésnél nem ~ett a búza. 3.* <Méhcsaládból> új raj repül ki. **4.** <Kisgyerek> beszarik, bepisil. *A kislejű a nadrágba ~ett. 5.* <Ruhába, ing ol-

dalába> betoldást csinál. **6.** <Fazekas> a festéket ráönti a mázórlőkőre. **7.** *Ereszti a belet:* <gubacsapó a fonókeréken> a bélnek való megtépett gyapjút megmunkálja, fonja. *Leültünk ety kisz székre, a jop kézzel hajtottuk a kereket, bal kézzel meg ~ettük a belet, a szálát. Ereszti a szálát:* ua. **Ö:** *be~, bele~, el~, fél~, hátra~, ki~, össze~.*

ereszték *ereszték* fn **1.** Ruhában, ing oldalában levő betoldás. *Az ereszték betőlydás ruhába, ing oldalába, avval bővült. 2.* <Kérgyártásban:> bemélyedés, amelybe a horony illeszkedik.

eresztékgyalu *eresztékgyalu* fn <Bognárok nyelvében:> ereszték kialakítására alkalmas gyalu.

eresztendő Ö: *be~.*

eresztés *eresztis* fn **1.** Méhrajzás. *Ez a család az első eresztisből való. 2.* Az a művelet mellyel a ruhába, ing oldalába betoldást csinálnak. **3.** <Kárpitosoknál a csomós nyersanyag kártolásának, fellazításának rész-művelete.> **Ö:** *be~, csorda~, fél~, ki~, vissz-sza~.*

eresztett ~ in Eresztő vágásokkal formált <szőrmésbőr>.

eresztő in *Eresztő vágás:* <szőrmések nyelvében:> olyan vágások, amelyekkel a szőrme formáját tudják alakítani. **Ö:** *bor~.*

eresztőgép *eresztőgép* fn <Kárpitosoknál:> a csomós nyersanyag fellazítását végző gép.

eresztőgyalu *eresztőgyalu* fn Eresztékgyalu.

éretlen *iretlen* mn **1.** Nagyon híg, még nem kellően sűrű <méz>. *Az íretlen miznek cseffojóus állaga van. 2.* *Íretlen szőyr:* feldolgozásra még nem alkalmas szőrme. *Íretlen kelis:* kifakadásra, ill. kifakasztásra még alkalmatlan kelés. **Sz:** *Ojan, mint az íretlen kelis:* <olyan emberre mondják, akinek semmi sem jó>.

érett *irett* mn Aminek az érése befejeződött. *Asztat külön rakták a gazdák, mert az vőut a vetőmag, mer az mán íretteb vőut. Íred disztó:* jól meghízott, levágásra megérett disznó. *Íred gané:* jól összeért trágya.

Íret túróy: juhtúró. *Íret míz:* fogyasztásra alkalmas, besűrűsödött méz. *Az íret míz majdnem aranylőy sárga színű.* *Íret szőür:* (szörmekikészítésben:) olyan szörme, melynek koronaszőre eléri a kívánt hosszúságot, és helyszőrzete is megfelelő vastagságú. **Ö:** fél~, golyó~.

erzetminta ~ fn (Könyvkötészetben:) márványozáskor keletkezett minta.

erez i *Erezve tűzés:* (csipkekészítők nyelvén:) a sor leverése után a szélső két pár mögé tűz úgy, hogy nem zárja be a tűt. *Zsuzsika néni sokszor kizíti ~ve tűzissel a csipkét.*

érfolyás Ö: arany~.

érik *írik* i 1. (Káposzta) savanyodik. *Írik a káposzta, ha be van savanyítva, oszt még nem elik savanyú.* 2. (Szörmésbőr) feldolgozásra alkalmassá válik. 3. (Fazekasmesterségben:) agyag felhasználásra egyre alkalmasabbá válik. **Ö:** át~, be~, el~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, újra~.

erjed Ö: ki~.

érkezés *írkezés* fn Ráérő idő. *Annyi írkezés sincsen, hogy mekcsinájam, amit akarok.*

érkezik *írkezik* i Van ideje, ráér vmire. *Nem írkesztem a múlt héten hazajönni a tanárul.* **Ö:** el~, ki~.

erkölcs ~ fn Makacsság, rossz természet. *Kutya ~ van benne, rossz természetű ember.*

erkölcsű Ö: jó~.

érlel *írel* i 1. (Szörmésbőr) feldolgozásra alkalmassá, éretté tesz. 2. Fogyasztásra alkalmassá tesz vmit. *A mizet pergetis után még egy darabig írlejjük.* 3. (Mézeskalácsos) tésztát pihentet. **Ö:** meg~.

érlelés *írelés* fn (Szörmekikészítésben:) a bőr tartóssá, éretté tétele.

érlik Ö: meg~.

ernyed Ö: el~.

ernyő *ernyőü* fn (Főként E/3. sz. birt. szraggal:) *ernyőüje:* a tyúk hátának a nyak felé eső része a gerinccel és a bordákkal. *Monták úgy is, hogy ernyőüje, de átalába elibetettik a kőudust is.* **Sz:** Fenn az ernyőü, nincsen kas: többnek akar látszani, mint

amennyit az anyagi helyzete megenged. **Ö:** koldus~.

éróka l. **íróka**

erő *erőü* fn A tuskó földben levő, gyökere része. *A teteje kin van, de az ilete, az ereje benne van a földbe.* **Sz:** *Erőünek erejével:* erőszakoskodva. *Erőüt vesz magán:* legyőzi önmagát. *Nem nagy erőü:* (ember) nem erős. *Etyisigbe az erőü:* az a közösség erős, ahol egyetértés van. *Erőü, csak ritkán jön előü:* (gúny) (annak mondják, aki erejével dicsekedve felsül). **Ö:** ó~, ütő~.

éró¹ Ö: árpával~.

éró² *íróü* fn Érték, vagyon. *Nincsen semmije se, az Isten se vesz tülle két krajcár íróüt.* *Íróüt ír vele:* sokat ér vele, sokat tud segíteni.

erőkaros mn *Erőükaros lemezvágóü:* (rézművesek nyelvén:) kemény és vastag fémlemezek vágására való gép.

eröltetett erőütetett in 1. Túl sok. *Háromszáz darab birka egy embernek, az más erőütetett.* 2. Túlzás.

erős *erőüs* mn 1. *Erőüs túróy:* juhtúró. *A jutúróy azír erőüs túróy, mer csípőüs.* 2. *Nehéz. A gyerekek erőüs a vizsga, mikor még mi jártunk, akkor még sokkal könnyeb vóüt.* 3. *Erőüs természetü:* határozott, célratoró. *Az én uram erőüs természetü vóüt, elírte, amit akart, az övé vóüt az igaz a háznál.* 4. *Erőüs akaratü:* makacs. *Főüleg gyerekekre montuk, nem dicsírőüleg, ha toporzikolt, hogy erőüs akaratü, makacs.* **Sz:** *Erőüs, mint az oláecet, hat liter ety főüzet:* nagyon gyenge. **Ö:** bivaly~.

erősít *erőüsít* i (Szürkésítésnél:) az oldal, az aszaj és a pálha összevarrását közjük varrt posztódarabbal ellenállóvá teszi.

erősítés *erőüsítés* fn (Szürkésítésnél:) az oldal, az aszaj és a pálha összevarrásának ellenállóvá tétele közjük varrt posztódarabbal.

erősség *erőüssig* fn Erős, nyühetetlen holmi.

erre *ēre* hsz Ezért. *Hogy na, szopott, ēre őüig besegítettek neki.*

erre-amarra *ēre-amāra* hsz (Durva szitokszó helyettesítőjeként:) a mindenségit! *Igírtik neki a jóüakaratát a szülőü, hogy ēre-*

amāra te kőjök, így lesz meg úgy lesz, ha ícs csinálót tovább.

erről *ērül, errül* hsz

errülső *ērűsőű* hsz Erről levő, innenső. *Az ērűsőű ökör az apámé vőut.*

érsek ~ fn Tudálékos, okoskodó, kötekedő ember. *De nagy ~ ez a jány, mindenkinél többet tud.*

erszény *ersziny* fn A pásztor övére akasztott bőrzacska a tűzcsiholásra való kova és tapló tárolására. **Sz:** *Mek kel nyitni az erszint: sok pénzt kell kiadni.* **Km:** *Üres erszínnyel ne menny a vásárra: ha nincs pénzed, ne akarj jómódúnak látszani.* **Ö:** *kovatartó~.*

ért *irt* mn Érett. *Írd gané: jól összeért trágya.*

érték **Ö:** *menekülő~.*

értelem ~ fn *Értelmét veszi: hasznát látja vminek. A műtrágyának nem sok értelmet vet-tük.*

értésítő *értésítőű* fn/mn **I.** fn Iskolai bizonyítvány. **II.** mn *Értésítőű bizonyítvány: ua. Kikaptuk az értésítőű bizonyítványt, és elme-hettünk haza. Értésítőű könyv: ua. Értésítőű könyv, az a címje.*

értetlen ~ mn Nehéz felfogású. *Fene ~ ember vaty, komám.*

érthetetlen ~ mn Nehéz felfogású. *Hogy lehecc ojan ~, hányszor montam, hoty kel csinálni, mékse tudod?*

érthető **Ö:** *ki~.*

érvágó *érvágóű* fn *Érvágóű kés: érvágásra alkalmas kés. Szükség esetén érvágóű késsel eret váktak az állaton.*

érvejőszilva *írvejőuszilva* fn Bódiszilva. *A bóduszilva másik neve írvejőuszilva, mert elik savanyú vőut, míg nem vőut megírve.*

érzékenység **Ö:** *fagy~.*

érzik ~ i Érződik. *Érzik már, hogy aggya a kájha a meleget.* **Ö:** *meg~.*

érzőinas-hideglelés *érzőűinas-hideglelés* fn (rég) *(Egy betegségfajta.)*

es *ess* fn **Sz:** *Egyenes, akár az ess: görbe.*

esdekel *ezsdekel* i Kíván vmit. *Az áldott álapodba levőű asszony, ha valamit mek szeretne enni, nagyon kívánnya, ezsdekel utánna.*

esedezik ~ i *Esedezik vmire, vmiért: kíván vmit. Ha kívánt valamit, úgy is montuk, hogy ~ valamire, meg ~ írte.*

eseget ~ i *(Eső v. hó) lassan, csendesen esik.*

esernyő *esernyőű* fn *Esernyőű koronája: az esernyő felső része. Esernyőű rőuzsája: az esernyő nyelén lévő fémrész, amelybe a síneket befogatják.* **Ö:** *koldus~.*

esernyője **Ö:** *koldus~.*

esés *esís* fn *Eső. Esís lessz, mert nagyon álmós vagyok.*

eset **Ö:** *gyász~.*

esett ~ in *Döglött, elhullott v. betegség miatt idő előtt levágott (állat).* **Ö:** *meg~.*

esik ~ i **1.** *(Meglőtt vad) összeesik v. le-esik és elpusztul.* **2.** *Elosztáskor vkinek rész-ként jut. Nekem esett a főűdnek a rossz.* **3.** *Lehetőség adódik vmire. It jóű gyepelis ~ a jóűszágnak.* **4.** *Emberen ~: emberrel történik. Hát az is előűfordul, emberen ~, hogy valaki fingott.* **Sz:** *Esne, vagy este lenne: (a munka befejezését óhajtva mondják). Ahogy ~, úty puffan/pűffen: minden mindegy. Úgy esik, mintha dészábúl öntenék: nagyon esik. Esik, fű, horgya, az utas mehet: akinek mennie kell, az nem törődhet az időjárással.* **Km:** *Aki naty fára mászik, az nagyot ~: aki vakmerőn vállalkozik, nagyot veszíthet. Nem ~ messzi az alma a fájától. Ha meszzébb/messzi ~, akkor is visszagördül: amilyen a szülő, olyan a gyereke.* **Ö:** *bele~, el~, ki~, le~, meg~, neki~, rá~, túl~.*

esketési mn (rég) *Esketési felügyelőű: az esküvő szertartásának rendjére felvigyázó személy.*

eskető *esketőű* mn/fn **I.** mn *Esketőű pap: az esketést végző pap.* **II.** fn *Esküvő.*

eskór *eskóur* fn (rég) *Epilepszia, nyavalyatörés.*

esküdt *eskütt* mn/fn **I.** mn *Eskütt ember: esküdt.* **II.** fn *(Kollégiumi) esküdtfelügyelő.*

esküdtfelügyelő *eskütfelügyelőű* fn *A gazdasági ügyekre felügyelő diákiztsé-gviselő a Kollégiumban. Az eskütfelügyelőű, aki a szénijor után a második legnagyobb tisz*

cség vőut, őü a gazdasági ügyekre figyelt el-sőüsorba.

esküdtti mn *Eskütti hivatal*: az esküdtfel-ügyelő lakószobája a Kollégiumban, ahol hi-vatali ügyeit is intézte.

esküszik **Ö**: meg~.

esküvő *esküvőü* fn **Nr**: Az ifjú házások közül az fog előbb meghalni, aki az esküvő utáni éjszakán, a nászéjszakán hamarabb elal-szik. — Ha az esküvő napján szép az idő, akkor boldog lesz a házasság, de ha rossz az idő, akkor a menyasszonynak siralmas lesz az élete. — Ha két pár egyszerre esküszik, egyi-küknek nem sikerül a házassága.

eső *esőü*, *esőü* fn *Bugyborikos* *esőü*: buborékot keltő eső. *Csendes* *esőü*: lassú eső. *Csepergőü* *esőü*: lassan csepegő eső. *Havas* *esőü*: hóval vegyes eső. *Jeges* *esőü*: jéggel vegyes eső. *Pázmás* *esőü*: olyan eső, amely hol megindul, hol megáll. *A pázmás* *esőü* *asz* jelentette, hogy ety kicsit esett, megált, megint esett. *Sebes* *esőü*: gyors eső. *Szitalóü* *esőü*: enyhén csepergő eső. *Szemerklőü* *esőü*: ua. **Sz**: *Attál uram* *esőü*, *de nincs köszöned ben-ne*: (alkalmatlan időben jött v. kárt okozó esőre mondják.) *Essőüre áll az időü*: hama-rosan eső lesz. *Csüng az* *essőü* *lába*: ua. *Nekisimul az* *esőü*: erősen kezd esni az eső. *Bóg a számár, esőü lessz, ne fíj számár nem nagy lessz*: (síró kisgyerek bosszantására). *Ojan pisze, hogy az* *esőü* *beleesik az órába*: nagyon pisze. *Vika* *esőü* *köböl sár*: ősszel a kevés eső is nagy sarat csinál. *Köböl* *esőü*, *vika sár*: tavasszal a sok eső sem csinál nagy sarat. **Km**: *Elmúlt* *esőünek* (már) *nem kel köpönyeg*: ami megtörtént, azon már nem lehet segíteni. *Esőü után* *kisőü a köpönyeg*: ua. *Májusi* *essőü* *aranyat ír*: a májusi csa-padék hasznos a növényekre. *Esőüd, gyereket nem kel kirni, az ugyis megjön magátul*: esőt és gyermekáldást kérés nélkül is ad az Isten. *Esőüd, gyereket nem kel kirni, mert az ugyis megjön mind a kettőü*: ua. *Őüsi* *esőü* *vízét áraszt, tavaszi szél utat száraszt*: (az őszi és a tavaszi időjárás jellemzése.) **Nr**: *Udvara van a hóüdnak, esőü lessz*. — *Ha az újhóüdnak a szarva lefele áll, esőü lessz*. — *Ha a macska*

mozsdik, esőü *jelent*. — *Ha a tyúk* *sokáig nem ülnek be az ülőüre, esőü lessz*. — *Ha a fecskék lent röpködnek, esőü* *jelent*: (mert a szálldosó bogarak eső előtt nagy számban je-lennek meg). — *Ha fáj a derekunk, vagy álmosak, békítenek, szomorúak vagyunk, esőü* *jelent*. — *Ha a nagyvárad* *mészköü-hegyek füstölnek, essőü lessz; rígen ide-láccottak a nagyvárad* *hegyek is*. — *Pázmás* *esőü* (*Pázmáson esik az esőü*), *várhattyuk utánna a többi*. — *Hétköznapi akármennyi esőü esik, szombaton jóü időünek kel lenni, ha nihány percre is, mert akkor mossák az árváknak a ruháját, és ára gondol a jóü Isten, hogy mekszárazza*. — *Az esőü csak esik, a szóüga csak eszik. A hús elkopik, a leves megmarad. És a dolog nem halad. Mi lesz velünk szóügám?* (A sok eső miatt kesergő gazda verse.) **Ö**: *arany~*, *béka~*, *meleg~*, *ragya~*, *zápor~*.

esőbeálló-kunyhó *esőübealóü-kunyhóü* fn Eső ellen védelmet nyújtó, rendszerint fá-ból készült erdei építmény.

esődzik **Ö**: *be~*, *meg~*.

esőlék *esőülik* fn Különféle anyagoknak, terménynek, gyümölcsnek, ételnek stb. a hul-ladéka. **Ö**: *bőr~*, *szűcs~*.

esősödik **Ö**: *meg~*.

esőzik **Ö**: *meg~*.

esőzsák *esőüzsák* fn Alacsonyan lógó eső-felhő, amelyből rendszerint nagy eső esik.

espereskörte *espereskörti* fn Közepes nagyságú, éretten sárga színű, hamar meglo-csosodó, édes körte. **Nr**: *Az esperes elkütte a gyereket körtijir, hogy jóü írtet hozzik. A gyereket megjött. Jóü írt?* — *kérdeszte a pap. Igen, monta a gyerek, ojan puha, mint a szar, éppen az esperes úr fogára valóü*.

este ~ fn *Estére kelve*: estefelé, este. *Esté-re kelve elmegyek hozzád*. **Sz**: *Nem ír meg az ~t*: (halálos betegre mondhatják). **Km**: *Este örömmel, reggel örömmel*: a reggelre ha-gyott piszkos edényt nehéz elmosogatni, mert rászárad az ételmaradék. *Amit ~ kenyírral, nem kel reggel örömmel*: az esti piszkos edényt kenyérral is ki lehet törölni, meg lehet tisztítani. *A tolvajnak ~ virrad, reggel*

alkonyodik: a tolvaj sötétben jár lopni. **Nr**: A közeli rokonok a névnap estéjén köszöntik a névnapozót. Ilyenkor másoknak nem illik vendégségbe menni. — Este nem szabad kivinni a szemetet, mert kiviszik vele a szerencsét is. — *Este virágzik a tők, reggel köt. Azír, mert ~ kinyitik, és akkor reggel korán jönnek a méhecskék, és beporozzák, és másnap ~re már össze is kucorodott.* **Ö**: *motozó~, tanuló~.*

esteledik ~ i **Nr**: *Esteledik, alkonyodik. Fúj a ménes, takarodik. A számadóy káronkodik, mert a bojtár jóy bort iszik.* (Nd.) **Ö**: *el~.*

esteli ~ mn *Esti. Nem vóyt ijen ~, káracsnyesteli vacsora.*

estenden ~ hsz *Este, estefelé. Estenden ámentem a komámho.*

estézés *estézis* fn (Szomszédban v. másutt) téli esti időtöltés, beszélgetés.

estézik ~i (Szomszédban v. másutt) téli estén beszélgetéssel, olvasással társaságban eltölti az időt. *Téli estén többen összejöttek egy-ety tanyán, estészek, kiolvasták a kalendárijumot, bibliját olvastak.*

esthajnal ~ fn A szokásosnál világosabb alkonyat. *Az ~ asz jelenti, hogy észak fele ety kicsit jobban megvilágosodik az ég, mint eddig. És ídesapám asz monta, felszorult a hajnal, essőü lesz hóynap. Az ~ kilenc óyra fele van, amikor nemsoká íccaka lett, amikor a nap lement, és míg az íccaka el nem jött.*

Esthajnalcsillag ~ fn **Nr**: *Az Esthajnalcsillagot a Sántakati követi — tartották a régiek. Az Esthajnalcsillag mellett, mikor szíp csillagos az ég, van ecs csillag, és az mindig vibrál. És aszt Sántakatinak híja a níp.*

estig **Ö**: *nap~.*

estighervadó *estikhervadóy* fn Délignyitő. *A dilignyitőy ety kerti virág, montuk estikhervadónak is.*

estike ~ fn *Hesperis. Az ~ kóúrós virág, nem szíp, este kinyitik, reggel becsukóúdik a szirma. Nekem nem kellett soha az ojan virág, ami íccaka nyitott, nappal mek csak hynyorgott.*

estráng l. **istráng**

esz ~ i *Mar, csíp. Jaj, hogy ~i az ujjamat a mész.*

ész ~ fn *Agyvelő. Rendesen a gyerekek atták a tyúk eszit, de a zsidóy azok nem ettik meg a tyúk eszit.* **Sz**: *Ész/Esze nélkül*: gondolkodás, megfontolás nélkül. *Jönne mán hazafele ~ nélkül. Elissza/Megissza az eszit*: anynyira részeges, hogy elbutul. *Feltekeri az eszit*: erősen gondolkodik vmin. *Eszin jár*: észnél van, vigyáz magára. *Mekhibbant az esze*: gyengeelméjű. *Legyél/Légy eszeden!*: gondolkozz! *Vegye ézbe!*: el ne felejtse! *Esze ágába sincs*: **a)** egyáltalán nem szándékozik megtenni vmit **b)** nem is gondol rá. *A lába szárába szállott az esze*: **a)** meggyengült az elméje. **b)** nem sok esze van. *Már a lábába szárad az esze*: (idős kora miatt) már a szellemi képességei gyengék. *Mindig ot jár az esze, ahun más embernek a fasza*: mindig a közösülésre gondol. *A farka feláll, az esze megáll*: túlzott nemi vágya miatt nem tud gondolkodni. *Most jutott eszibe, pedik tavaj rukták segbe*: elkészt, későn jutott az eszébe vmi. **Km**: *Többet ésszel, mint erőüvel*: a nyers erőnél többet ér a megfontolás, ill. a ravaszság. *Hosszú haj, rövid ~*: a nőknek gyengébb az értelmi képességük.

észak ~ fn **Nr**: Az északról fúvó szél hideg esőt hoz.

észbetegség *ézbeteksíg* fn *Agybaj.*

eszécájgos ~ fn *Étkészlet, eszcájg.*

eszem-izsom fn/mn **I.** fn *Lakmározás, dözsölés. Ez másra se valóy csak eszem-izsomra.* **II.** mn *Lakmározó, dözsölő (ember). Ez is egyy ~ ember.*

eszencia *esencija* fn *Jellegzetes aromát, zamatot töményen tartalmazó oldat v. kivonat.*

eszetlen ~ mn *Gyenge eszü, ostoba, buta.*

eszik ~ i **1.** *Iszik vmit. Sülve-főüve ettük mink a tejet.* **2.** *Eszem/Egyem a lelked!*: (a nagy szerelem v. szeretet kedveskedő kifejezéseként:) nagyon-nagyon szeretem. **Sz**: *Egyen, mert úty sincs othon!*: (tréfás kínálás: ui. akit kínálnak, az valóban nincs otthon). *Egyetek, had nőüjön a begyetek!*: (tréfás kínálás). *Abbúl ugyan (bizony) nem eszel, ha*

csak meg nem betekszel: ne is számíts rá, hogy megkapod! *As se tuggya, hogy ~-i vagy isszák:* tájékozatlan vmiben. *Nem ettem ém bolondgombát:* nem bolondultam meg, hogy olyat tegyek. *Akinek enni acc, annak parancsojji!:* akinek fizetsz, azzal rendelkez-hetsz. *Együnk, azon legyünk!:* (akkor mond-ják, ha még sok a tennivaló.) *Ha jöttök, lesz-tek, ha hoztok, esztek.* *Kést, kanalat hoz-zatok, hogy éhen ne maraggyatok!:* (tréfás meghívás vendégségbe). *Enni kír a csizsmám:* a feje el van válva a talpától. *Ne danoj, mikor eszel, merd bolond lessz a felesíged ural!:* bolond leszel. *Annyit ~, mint egy madár:* keveset eszik. *Annyit ~, mint egy lú:* sokat eszik. **Km:** *Ki mit ~, iszik rá:* mindenki viselje tette következményeit. *Nem jóu nagy urakkal ety tálbúl cseresznyét enni, mer megbók a magjával/magvával:* magadnál na-gyobb urak társaságát ne keresd, mert le-néznék, becsapnak! *Aki kicsit eszik, szípen jár:* (a gyomrunkon lehet takarékoskodni). **Ö:** *agyonra~, el~, fel~, ki~, meg~, össze~.*

eszkábál ~, *eszkábel* i (Vmit nem szak-szerűen) megjavít, befoltoz. *Ha a sütőjűteknőü elrepett, a hátujját posztóüval, óucska ka-labbúl szapták, erőüzs dróüdbul hajlítot ka-poccsal, ami nem rozsdásodott, eszkábeltik, beeszkábeltik, megeszkábeltik.* **Ö:** *be~, meg~, össze~.*

eszkábáló *eszkábálóu* mn Edényjavító, foltozó (személy).

eszkábáltat ~ i Vmit foltozással megjavít-tat.

eszkábel l. **eszkábál**

eszkontált in Készített, eszkábált. *Rátett egy maga eszkontáld deszkaajtóü.*

esztena ~ fn **1.** T betű alakú, három olda-lú, nádból készült, tető nélküli építmény, amely a juhokat megvédi a széltől. *A Horto-bágyon az ~ csak szélfogóü, úty tereli a juhász, āra az óüdalára a juhokat, ahun nem íri a szél.* **2.** A juhok fejési idényében létre-hozott fiókgazdaság, amely egy v. több gaz-daság tartozéka, de azoktól területileg el van különítve. **Nr:** A pásztorok a fejési idényben az esztenában laktak.

esztenagazda ~ fn A közös legeltetésben részt vevő juhtartó gazdák vezetője.

esztenázás ~ fn A fejési idényben a juh-nyáj őrzése, amikor a pásztor nem tér vissza minden nap az anyagazdaságba.

esztendei *esztendeji* mn Évi.

esztendeig *esztendejig* hsz **1.** Egy évig. *Esztendejik színt se láttam.* **2.** Egy évre. *Esz-tendejig attam neki píst.*

esztendő ~ fn *Kitőütt az esztendeje:* az egy évre felfogadott cselédnek lejárt a szol-gálati ideje. **Sz:** *Hét szúk esztendőü:* nélkü-lözésekkel teli évek. *Ojam, mint a hét szúk esztendőü:* (vmi minőségének a jellemzésé-re). *Ugrál, mind Döbröndi, aki hét eszten-dőübe fordul eggyet:* nagyon lassú. *Ojan, mint az alsóü malomkü, minden hét esztendőübe fordul eggyet:* nagyon lassan dolgozik. **Km:** *Eccer esik esztendőübe karácsony:* (olyankor mondja a szegény ember, amikor erején felül való kiadásra, lakomára stb. szánja el magát). *Telik az időü, múlik az esztendőü:* az idő eljár. **Nr:** *A bíres monta újéükor, amikor kitőütt az esztendeje:* "Ellik a Tuni, köjköddzik a puli, babázik a Juli, bajba vagy mozs Gyuri". *A bíresek köszt járta ez a rigmus.* **Ö:** *apród~, szökö~.*

esztendőre *esztendőüre* hsz Egy év múl-va. **Nr:** *Esztendőüre vaty kettőüre nagyjány leszek én.* (Nd.): — .

esztendős *esztendőüs* mn **1.** Egyéves. *Ez a kisfijú júliuzsba múlt esztendőüs.* **2.** Éves. *Hány esztendőüs vaty te, jány?* **3.** *Eszten-dőüs cseléd:* egy évre felfogadott cseléd. *Az eszten-dőüs cseléddel megeggyesztek újéükor a má-sik esztendőüjig, ha minden rendbe vóü.*

eszterga ~ fn Forgácsolósos megmunká-lásra használt szerszámgép. *A hámot ~-val szípen kiformáltuk.*

esztergál ~ i Esztergályoz. **Ö:** *le~.*

eszterhéj ~ fn **1.** Nádból v. szalmából ké-szült háztető. **2.** Nádból készült háztető ere-sze. *Csak a nádas hásztetőü monták ~nak, mert a nád úgy vóü megengedve, hogy eresz-sze is legyik.* **3.** (Zsúptetős házakban) padlás-feljáró.

esztováta ~, *eszteváta* fn **1.** Szövöszék. **2.** (Bőrkikészítéshez használt) fűrészbakszerű állvány.

esztrenga ~ fn **1.** Juhkarám. **2.** A juhkarám elkerített része, ahol a fejős birkákat megfetik. **3.** Szélfogó eszténa.

esztrengál ~ i Megver, szigorúan megfegyelmez.

eszű Ö: gyerek~, nagy~, tyúk~.

ét *ít* fn **1.** Étvágy, evés. *Jóú ítet kívánok.* **2.** Étél, koszt. **Sz:** *Se íte, se ita:* nincs se enni-, se innivalója. **Km:** *Kinek mijen (az) íte, ojan minden títe:* ki hogyan eszik, úgy dolgozik. *Kinek mijen az íte, ojan a munkája:* ua.

etazser etészér, etuzsér fn **1.** Fiókos szekrény a ráhelyezett beüvegezett, zárt állvánnyal. **2.** A fiókos szekrényre ráhelyezhető beüvegezett, polcos állványszerű bútordarab. *Rígen az etuzsérbe tartották a fiktőtűt meg a gyöngyös pártát.*

éte-bére *íte-bíre* fn (Munkáért kapott járandósággént:) koszt és fizetés. *Íte-bíre, e vóút a fizecsíge, hogy ennivalóút is kapot meg pízst.*

étel *itel* fn **1.** Húsos ítel: krumplileves v. bableves, ha füstölt húst is főznek bele. **2.** Evés, étkezés. *Eggy ítelre valóú:* egyszeri étkezésre való. *Eggy ítelre valóút raktam a tarisznyába.* **Sz:** *Inkáp has pukaggyon, mint-hogy ítel maraggyon:* ha van rá lehetőségünk, együnk minél többet. *Inkáp a has pukaggyon, mint az ítel maraggyon:* ua. *Inkább a hasam fájjon, mint ítel maraggyon:* ua. *Nem hánnya az ítel a háta megé:* **a)** komótosan, kényelmesen eszik. **b)** sokat eszik. *Ojam betek, hoty csak az ítel, ital tartya:* valójában nem is olyan beteg, mint ahogyan mutatja. **Km:** *Kása nem ítel, tóút nem ember:* a kása nem jó étel, a tót nem becsületes ember. **Ö:** *száraz~, vastag~.*

ételes *iteles* fn (Zománcozott) ételhordó edény. *Íteles vóút két, három, nígy emberre, attóul függ, hány literes az ítelezs bádog.*

ételesbádog *iteleszbádog* fn (Több liter ürtartalmú) széles szájú zománcos bádog-edény. *Az ítelezbádog zománcos bádog-edény vóút, nagy vóút a szája, hogy a hús, a*

húsos ítel belefirjik. Két napra valóú ítel vittek ki a tanyára ezegebe, beleengették a kúdba, hogy az ítel meg ne romojjon.

ételesbodon *itelesbodon* fn (A pásztor felszereléseként:) étel tartására való 50–60 cm magas hordószerű faedény.

ételesfazék *itelesfazik* fn Főtt étel szállítására való cserépedény.

ételesláda *itelesláda* fn (Szekérre tehető) faláda, amelyben a száraz élelmet szállították.

ételezzuszék *iteleszsuszik* fn (A tanya felszereléseként:) edénytartó láda.

ételfesték *ítelfestik* fn (Mézeskalácsosoknál:) olyan festékanyag, amivel a mézeskalácsos terméket színezik. *A citromsárga ítelfestik színe oldás előút narancssárga, a narancssárgájé pedig téglavörös.*

éten-ítán hsz *Íten-ítán tartya:* vendégül látja, megvendégeli. *Ojan vóút a remekelés mint ety kis lakadalom, íten-ítán tartotta a vizsgálóumestereket. Íte-ítán tartya:* etetítatja.

etét ~, *itet* i **1.** (Állatot) eleséggel ellát. *A lovakat előűször hajnali háromkor, másogyára fölöstökkor, harmaggyára ebítkor, negygyire este itettük. Jászolról ítet:* szarvasmarhát úgy etet, hogy a jászolba teszi neki a takarmányt. *Na most, hotyha innen előűrül má hiányzott neki két vaty három foga, akkor mán ugye üres vóút a közepe, mán nem tutta a füvet enni, akkor jászolról itettik, de lefejtik.* **2.** Élelemmel következetesen ellát vkit, vmit. *A dajkacsaládok etetik az anyabölcsőűket.* **3.** (Gabonakévet) cséplőgép dobjába beleeresztget. *Etettig bele, vóút egy ítetőű, vóút ety kivevágóú.* **4.** Azzal szid, hogy vmi egye meg. *A fenével ~i aszt a gyereket.* **5.** Étellel v. itallal babonás módon megront. **Ö:** *be~, fel~, meg~.*

etetés *etetés, ítetés* fn **1.** Állatok etetése. *Az ítetés után vóút az itatás.* **2.** Méhkirálynő táplálása a dolgozók által. *Az etetést eccerre töb mé is vigeszheti.* **Ö:** *be~.*

étetés-itatás *itetés-itatás* fn Lónak, szarvasmarhának ennivalóval és vízzel való ellátása.

etető *etetőű, ítetőű* fn **1.** Olyan tárgy, amelyben az állatnak táplálékot helyeznek el.

A méhek etetőűjébe mán benne vóút a cukros víz. 2. Cséplésnél az a személy, aki a gabonakévéket a cséplőgép dobjába beleeresztgeti. **3.** Legelőhely. *A jószág ítetőűje rendesen valami sűrű, bokros erdőűrisz kisép tisztásán vóút.*

etetőrács *etetőűrács* fn Istállóban a jászol fölötti létraszerű rács, amelyre a szálás takarmányt teszik. *Lovaknak vóút etetőűrács a jászol fölött, meg a téjezbe a teheneknek jóú magasan, hogy el ne írják, oz dögöjjenek meg.*

étetős *ítetőűs* fn Cséplőgépnél az a személy, aki a cséplőgép dobjába a gabonakévéket beleeresztgeti.

etetőtálca *etetőűtálca* fn Tálca alakú tárgy a méheknek mézzel, sziruppal való etetésére. *Ety pillanat alatt elleptik a mihek az etetőűtalcát.*

étkes *íkes* mn Jó étvágyú, falánk. *Főűleg gyerekre, a jóú étvágyúra montuk, hogy íkes. Ő: jó~.*

étkü *Ö: kis~.*

ettőlön hsz *Ettüllön* kezve: ettől. *Ettüllön kezve osz jártam a gyárba.*

etuzsér l. **etazser**

étú ~ mn *Étkü. Ö: kis~, madár~, nagy~.*

étvágy ~, *ítvágy* fn **Sz:** *Jóú ~a van, megenné a marokvasat:* mindent megeszik. *Nem tudom, hogy mi az a marokvas, de eszt így montuk. Km:* *Evis közbe jöm meg az ítvágy(a):* a siker mind többre ösztökél.

etyele-petyele ~ fn Haszontalan fecsegés.

etyepetye mn Büszke, rátarti (lány).

ettyem-pettyem ~ msz/fn **I.** msz (Kiolvasó mondóka kezdő szavaként.) **II.** fn (Kisgyermek becézése, kb.) egyetlenem. *Te, kis ~!*

etyereg-petyereg *etyerek-petyereg* i *Etyerek-petyereg az esőű:* csepereg az eső.

év *Ö: fertály~, legény~.*

évelődik *ívelőűdik* i **1.** Töpreng, tépelődik vmin, aggodalmaskodik. **2.** Kötekedik vkivel, vmivel. **3.** Tréfálkozik, viccelődik. *Julcsának jóú kedve van, ívelőűdik a barátnéjával.*

everlasztincipó l. **elevájtlicipó**

eves ~ mn Gennyes. *A seb elfertőűzött, mert ~ vóút. Eves sánta:* kisebesedett lábú (juh). *Eléb van az ~ sánta, ennek a körme kö-*

ze megevesedik. Nr: Az eves sántaság a lesántulás első fokozata, amikor a sántikáló állat körme köze megevesedik. Ha a juhász nem gyógyítja, a köröm megpállik, a juh *pállott sánta* lesz. Végül a köröm megbüdösödik, a juh *büdös sánta* lesz, ledobja a körmét, és menni sem tud.

evés *evís* fn Étkezés. *Asz tudom, hogy evís előűtt is, meg evís után is imátkosztunk. Km:* *Evis közbe jön/jöt meg az étvágy(a):* a siker mind többre ösztönöz. **Ö:** *here~.*

éves mn *Évezs* gypjú: egy év alatt nőtt gypjú. *A birkákat évente eccer nyírják, mékpedig a kiverís előűtt. Az egy évét egyértelmű be kel várni, hogy az évezs gypjú legyik meg. Ö: ezer~.*

evesedik ~ i (Seb) gennyesedik. **Ö:** *ki~.*

evesül *Ö: meg~.*

evetke ~ fn Mókus. *Az ~ felmászott a fára.*

evező *öveddöű* fn (tréf) Fakanál, kanál.

evickél ~ i **1.** (Csecsemő az anyja ölében) ficáncol, hányjaveti magát. **2.** (Hal a vízben) ficáncol.

evődik *evőűdik* i Tépelődik, bizonytalanodik. *Nem tud döntení, osz csak evőűdik rajta. Ö: meg~.*

évődik *Ö: bele~.*

evődő in *Evőűdöű mirigylob:* (rég) (egy betegségfajta.)

evőeszköz *Ö: kis~, nagy~.*

evőszék *evőűszék* fn (Pásztoroknál, paraszti háztartásokban a közös étkezéshez használt) alacsony, középen a vasszék (bogarács) számára vágott lyukkal ellátott asztalféle; asztalszék. *Három óúdalrúl vóút ülőűlőúca, ami úgy be vóút ípítve, és körül, na középen egy evőűszék.*

évvizsga ~ fn A tanév végén letett vizsga. *Az ~n is vóút, az év utóúján is vóút ijen szavalat.*

exkuzál *Ö: ki~.*

extraruha *ekszraruha* fn (rég) (Katonai) kimenőruha. *Az ekszraruha a katonájéknál a kimenőűsruha vóút az elsőű vilákháborúba. Nr:* *Ídesanyám, ídesanyám, csak az a kirísem, Ekszruhát, ekszruhát csinátasson nékem. (Nd.)*

ezelőtteni *ezelőtteni* mn Régebbi, régebben szokásos. *Ezelőtteni időjibe jártam ott.*

ezenben *ezenbe* hsz Azonban.

ezerédes *ezerides* fn Szaharin.

ezeréves-magyarország fn Ritka szemű, édes ízű, fehér csemegeeszőlő. *Az ezeréves-magyarországból nekem most is van egy tő a kerbe.* **Nr:** Az ezeréves-magyarországot az 1896. évi millennium tiszteletére nemesítették, ill. nevezték el.

ezerhetes ~ mn (Elmúlt) tizenkilenc éves. *Ezerhetes, már fírhé mehet, nem hasad le a nyársról.*

ezredes ~ fn (gúny) Akinek csak minden ezredik szava igaz; nagy hazudozó.

ezrével *ezrivel* hsz Ezerszámmra. *Este ezrivel jönnek a szűnyogok.*

ezüstfa *ezüsfa* fn (Szikes területen élő fafajta.)

ezüstfüst *ezüsüst* fn (Könyvkötészetben használt) ezüst színű, nagyon vékony fémlemez.

ezüstös mn *Ezüstös haj:* ezüstszerű, ezüstös csillogású, hosszúka alakú karácsonyfadísz. *Volt ilyen eccerű, ez az ~ haj, még ma is hasznáják.*

ezüstszőrű *ezüszszőűrű* mn *Ezüszszőűrű bárány:* (mesei szereplőként). *A mesébe vőzt ezüszszőűrű bárány is meg aranyszőűrű bárány is.*

F

fa ~ **fn** **1.** *Fán sült kalács:* (kb. 40 cm hosszú, 7 cm átmérőjű) keményfa hengerre csavart, parázson sült tésztaféle. **2.** Szőlőhajtás, szőlővessző. *Ha esztet mekhagyom a tetejibe, nem lők mellette ~t, hanem megnyúttya a töükét.* **Sz:** *Ordít/Visít, mint a ~ba szorult fireg:* hangosan, visítva sír, ordít. *Kinlődik, mint a ~ba szorult fireg:* nehéz helyzetben van. *Naty ~t mozgat:* **a)** nehéz feladatra vállalkozik. **b)** szegény legény gazdag lányt akar feleségül venni. *Naty ~ra mászik:* (főleg férfira:) társadalmi helyzeténél előnyösebb házasságot köt. *Nem ojan ~búl faraktak engem:* nem olyan természetű vagyok én. *Fábúl vaskarika:* képtelenség. *A ~n száraggyom meg!:* akasszák fel! *Te, rossz ~rúl való:* (gyerekre:) te rosszaság. *Rosz ~t tett a tűzre:* (gyerekre:) rosszul viselkedett, csintalankodott. *Rosz ~búl kiszült a bőűcsőűd, (amibe ringattak):* rosszféle ember. *Keminy ~búl farakták:* erős, edzett, kitartó ember. *Nem ojan ~búl farakták:* nem olyan (természetű) ember. *Fát lehet vágni a hátán:* minden sérelmet, bántást eltűr; nyugodt ember. *Naty ~n csüng:* vmi ritkasága miatt nagyon értékes. *Mikor a vas még nagyon naty ~n csüngött, csak fakóú szekérrel jártak. Akkor se mondom/mongya el, ha ~t vágnak a hátamon/hátán:* megőrzi a titkot. *Maga alat vágja a ~t:* saját érdekei ellen cselekszik, saját magát keveri bajba. *Nem látta a ~tül az erdőűt:* elvesz a részletekben, nem látja az összefüggéseket. *Naty ~ba vákta a fejszéjít:* nehéz dologba kezdett. *Nem lehet az ember ~búl:* a testnek is meg kell adni a magáét. *Nem lehet az ember ~búl,*

ki kel rugni a kocsmábúl: (tréf) ua. **Km:** *Ha fázol, fogj ~t a kezedbe!:* tréfás válasz a hidegre panaszkodónak. *Ne menny/mássz a ~ra, (akkor) nem esel le (rulla)!:* **a)** ne keresd a veszedelmet, akkor nem érhet baj. **b)** ne fogj erődöt meghaladó dologba. *Nehéz a vín ~t arrébb ültetni:* az idős embernek nehéz új életmódhoz, új szokásokhoz alkalmazkodnia. *Jóú a vín ~ árnyikába mekpihenni:* jó az idősök tapasztalatait, tanácsait felhasználni. *Jóú az örek ~nak az árnyikába mekhúzóúdni:* ua. *Minden koszos malacnak megvan a maga dörzsölőű ~ja:* (gúny) mindenki megtalálja a magához illő társat. *Fábúl vaskarika sose lessz:* nem lehet vkit azzá tenni, amire nem alkalmas. *Addik hajlízsd a ~t, mík fjjatal/míg vesszőű:* fiatal korában lehet alakítani, nevelni az embert. *A ~k se nőűnek az égig:* a hatalmaskodásnak, a sikereknek is megvannak a korlátai. *Naty ~nak nagy az árnyika:* a befolyásos embernek messze ér a hatalma. *Nehéz ilőű ~nag dūlísit várni:* sokat kell várnia annak, aki az élő örökségére pályázik. *Ne mássz a ~ra, nem esel le!:* aki nem vállalkozik nagy dolgokra, nem éri kudarc. *Örek ~nak jóú a tüze:* az idős ember még alkalmas a szerelemre. *Aki naty ~ra hág, nagyot esik:* aki sokat kockáztat, annak nagyobb a vesztesége, bukása. **Ö:** ág(as)~, ákác~, akasztó~, al~, alátét~, anya~, árvatölgy~, ászok~, bál(vány)~, bél~, boc~, borona~, bot~, bőros~, bugaverő~, börzsöny~, cifrázó~, csapó~, csatló~, csipke~, csoda~, csömöszölő~, csörgő~, csúszó~, dió~, dög~, döngölő~, dörgölődő~, dörgölő~, dörzsölő~, elegy~,

elő~, élő~, eziüst~, fagyal~, fakk~, faragó~, fejes~, fekö~, fél~, felső ~, fenék~, fogó~, főző~, fű~, fűz~, gálna~, gally(azó)~, gerinc~, gomb~, gombozó~, görbe~, gránát~, hajító~, hajtogató~, hám~, hasáb~, hasító~, hegyes~, hegyi~, hergelő~, hernyó(zó)~, horog~, hosszú~, ifa~, il~, isten~, jászol(prém)~, java~, jávor~, jegenye(nyár)~, kaparó~, kapta~, kármentő~, kenő~, kereszt~, kétágú~, kéveköttőző~, kise~, kiverő~, koszorú~, kovász~, köcsög~, kőrös~, közép~, köz~, kugli~, kutya~, kürtőskalács~, látó~, lyuggaló~, lyuggató~, május~, makk~, mán-gorló~, meggy~, mézes~, minta~, mintázó~, nád~, necc~, nyak~, nyereg~, nyújtó~, oldal~, orgona~, ostor~, öl~, párna~, patics~, ped-rő~, pergelő~, pipa~, pizska~, pudli~, puha~, rádörzsölő~, rigli~, rovás~, ruha~, sarok~, sátor~, sodró~, span~, stekkoló~, stráj~, szaru~, szemöldök~, szer~, szolgál~, talp~, tisztító~, topolya~, tömő~, ugorka~, ujj~, útki-sérő~, ültető~, ütő~, vékony~, V~, zsinór-verő~.

faállomány *faállomány* fn Egy adott erdő fainak összessége. *Etyszintű faállomány:* az erdő fainak azonos magasságban elhelyezkedő koronái.

fababugyborék *fababugyborik* fn (rég) (Népi gyógyszerként:) Faba pichurim.

fabakta l. **fabatka**

fabatka *fabakta*, ~ fn **Sz:** *Nem ír ety fabaktát/~t se:* teljesen értéktelen. *Fabatkát se ír:* ua.

fabodon ~, *fabödön* fn Fából készült don-gás tárolóedény. *Fabodon fedeles vőut, három-nity kila liszt vaty kása ferd bele.*

fabödön l. **fabodon**

fabrika ~, *fabrika* fn (rég) Gyár. *Rígen nem vőud gyár, csak ~, fabrika. Viszem a dohányomat a fabrikába, monták a parasztok.* **Ö:** *dohány~.*

fácán **Ö:** *torony~.*

fácánhajítás ~ fn (Fácánvadászaton) a fácánok felreptetése.

fácánkakas *fácánkokas* fn

fácános ~ mn/fn **I.** mn Romlásnak induló (hús). *A ~ hús még nem egészen romlott, nem*

vőut egészen bűdös, de mán ragatt. **II.** fn Olyan terület, ahol sok fácán él.

fácánosodik **Ö:** *meg~.*

fácánoz ~ Fácánra vadászik.

fácánteleg ~ fn Olyan telep, ahol az ősz-szegyűjtött fácántojást kikeltetik, és a kis fácánokat egy ideig nevelik.

fácántyúk *fácántyuk* fn

fácér ~ mn Egyedülálló (férfi).

fach **Ö:** *fő~, karima~, lisztes~, rand~.*

facsar ~ i (Vizes ruhaneműt) kicsavar.

facsarás ~ fn Vizes ruhanemű kicsavarása.

facsárd ~ fn Az épületek rendszerint díszesebb kivitelben készített homlokzata.

facsaró *facsaróy* mn *Facsaróy* víz: csu-romvíz.

facsarodik **Ö:** *el~.*

facsaródik *facsaródyk* i (Ruhából) víz folyik. *Úgy elásztam, hoty facsaródyk a víz belőülem.*

facsikó *facsikóy* fn A szijgyártó ülőkéje. *A facsikóy az vőut, amin a szijgyártóy ült, kétféle tette a lábát, úgy nízet ki, mint ecs csikóy, ezen dőugozott, két tűvel eccēre.*

facsipa ~ fn Fából kiszivárgó ragadós mézga. *A ~t montug zsidóucspának meg zsidóutakonyának is.*

fácska **Ö:** *jávor~.*

fadézsza ~ fn Dongákból összeállított nyitott, kétfülvű nagyobb faedény. *A csávázást csak fakádba vaty ~ba lehetet vígezni, hisz a csávalé kikezdené a vazsbúl kiszült hordóut.*

fadöntő *fadöntőy* fn A fát kivágó erdőmunkás.

fadrugán ~, *fadrugány* fn Faoszlop, fagerenda. *A fadrugány gömböjű, kerek fa, amivel valamit mektámasztottak.*

faék *faík* fn (Deszkák összeillesztésére használt) faszög.

faeke ~ fn Fából készült eke. *Régen a paraszt csak ~vel szánthatott, merd bizony nem vőut valami teheccsígés.*

fafaj **Ö:** *kísérő~.*

fafajösszetétel *fafajössztétel* fn Az erdő állományát alkotó fafajok aránya.

fafaragó *fafaragóu* fn Mézeskalácsos faformák díszítését végző mester.

fafazék *fafazik* fn (tréf) Árnyékszék. **Sz:** *Fafazik, húsfedő, ed meg, ami benne fő!*: (fiúgyerekek egymást bosszantó, tréfás mondokája).

fafeldolgozás *fafeldolgozás* fn *Elsőüdléges fafeldolgozás*: (rönkből) deszka, gerenda, palló stb. készítése.

fafogas ~ fn Fából készített régi formájú borona.

faforma ~ fn **1.** (Kalapkészítőknél:) a kalap fejrészét kitöltő tömör fa, melyet a formázáshoz használnak, és amelynek alsó, lapos részén három hüvelyszerű lyuk van, hogy rá lehessen illeszteni a kefélgépre. *A ~ra illeszve kapja meg végleges formáját a pásztorkalap.* **2.** Paszományostermék formázásához használt fából készített váz. *Faformára hánt bojtfej*: (paszományosoknál:) több figurából összeállított, favázon nyugvó bojtfej. *Faforma felhányás*: (paszományosoknál a bojt elkészítésének rész műveleteként.)

fafurulya *fafurulya* fn (Népi fúvós hangszer.) *Csaknem minden fíjatalnak vóut fafurujája.*

fagaras ~ fn **Sz:** *Nem ír ety ~t*: semmit sem ér.

fagy ~ i **Sz:** *Maj ha ~, hóu lesz nagy, rípa terem vastag, nagy*: sohanapján, semmikor. **Ö:** *el~, fel~, ki~.*

fagyalbokor ~ fn Fagyál.

fagyalfa ~ fn Fagyál.

fagyasztó *fagyasztóu* fn Fagyasztószerény.

fagyérzékeny ~ mn Olyan (fa), amely megsínyli a fagyot.

fagyérzékenység *fagyérzikenység* fn A fa fagytüró képessége.

faggyús ~ mn **1.** Zsíros, kövéres (birka-, ill. marhahús). *Faggyús, hotyha kövires a hús nagyon. Pedig nem igaz, mert a faggyú csak a beleken van meg a vesén.* **2.** Sok szalonnát evő (másállapotú asszony). **Nr:** Faggyúsnak nevezték azt a másállapotú asszonyt, aki sok szalonnát evett, hogy a gyerek könnyebben „kicsússzon”.

faggyúz **Ö:** *meg~.*

fagyléc ~ fn A fa törzsén a fagy következtében keletkező benőtt repedés.

fagyos mn **1.** Fagyott. *Fagyosz szalonna*: fagyott szalonna. *Fagyozs zsír*: fagyott zsír. **2.** Fázékony. *De ~ok vatytok!*

fagyöngy ~ fn **Nr:** A fagyöngy ragadós bogyóit a madarászok csaléteknek a madárfogó kalitkába tették.

fagyrepedés *fagyrepedis* fn A fa törzsén fagy következtében keletkező repedés.

fagyvágó *fagyvágóu* fn Jégpáncél szétzúzására, feltörésére szolgáló fanyelű, széles, fémfejű eszköz.

fahaj ~ fn Fakéreg, fahéj.

fahajú ~ mn *Fahajú tök*: kemény, dupla héjú sütőtökfajta. *A sütőtök közt van ~, merd belül a héjján még egy másik héjja, haja van, és ojan kemény, mint a fa.*

fahéj l. fahaj

fahéjú l. fahajú

faisztike l. faösztoke

faj ~ fn Rokon(ság). **Km:** *Faj ~ho húz*: a rokon a rokont segíti.

fája **Ö:** *igazság~, isten~.*

fájás **Ö:** *bél~, fog~, fő~, szájköröm~.*

fajd ~ fn A tyúkalakúak rendjébe tartozó madár.

fajdkakas *fajtkakas* fn

fajdtyúk *fajtyúk* fn A fajd nőténye. *A fajtyúk csodálatos egy madár vóut, mert mikor a szerelmes ideje vóut, asz kézzel meg lehetet fogni.*

fájin ~ mn **1.** Nagyszerű, kiváló, finom. **2.** Derék, segítőkész, kedves. *Fájin ember vóut, segítőükisz.* **Sz:** *Bord, búzád, bikessiget, finom, ~ felesiget*: (újévi jókívánság).

fájint ~ mn Fájin.

fájintos ~ mn Fájin (ember, tárgy). *Fájintos csizsmám van. Fájintos ember vóut.*

fájklóbn *fájklóbn* fn Kisméretű, szárnyas csavarral szorítható kézisatu a munkadarabok rögzítésére. *Befogom a vasat a fájklóbniba.*

fájós **Ö:** *fő~, has~, láb~.*

fájrönt ~, *fájrund* fn (Este) a munkaidő vége, a munka befejezése, ill. az ezt követő

pihenőidő. *A ~ asz jelenti, hogy este van, nem dőgözünk tovább, vége a munkának.*

fajta **Ö:** forrás~, jó~, krüger~.

fajtalan ~ mn **1.** Csúnya, illetlen beszédű.

2. A nemi erkölcsöt súlyosan megsértő (nő). *A ~ nőüszeméj nem jól viselkedett, mindegy vőut neki akárki, csak férfi legyik, nem vőut válogatóus.*

fajtalanság ~ fn Bujaság, kicsapongó érzékiség.

fajtol **Ö:** be~.

fajtolás ~ fn (Szörmekikészítésnél:) puhítás, nedvesítés. *A tisztítás, nedvesítés, azaz a ~ a lájterhordóba történik.*

fájul **Ö:** jó~, kemény~.

fajul **Ö:** el~.

fajul **Ö:** meg~.

fajzat **Ö:** ördög~.

fajzik ~ i Korcsosodik, elfajul. **Ö:** el~.

fakad *fokad* i **1.** Sarjad, kihajt, kizöldül; növény megered. **2.** (Kása) fővés közben dagadni, puhulni kezd. **3.** *Fokad az időj:* a fagy kienged, az időjárás tavasziasra fordul. *A fagyos főt kezd kiengedni, fokad az időj.* **Ö:** el~, fel~, ki~, meg~.

fakadás *fokadás*, ~ fn **1.** Sarjadás, a növény megeredése. *Meg is tapottuk a fa tövét, hogy biztos legyik a fa ~a.* **2.** *Fakadás kapa:* (szőlőben) az első kapálás. **3.** Ültetés után megfogant fa. **4.** Rügyfakadás. **5.** A fagy kiengedése, az időjárás tavasziasra fordulása. **Ö:** föld~.

fakadoztat *fokadoztat* i (Kását, köleskását főként disznóöléskor, mielőtt a hurkába tenné) addig főz, amíg a szemek megdagadnak és megpuhulnak. **Ö:** ki~.

fakadoztatott **Ö:** ki~.

fakanalas ~ fn Falon levő fakanáltartó.

fakanálpróba *fakanálpróuba* fn A lekvár sűrűségének fakanál beletételével történő megállapítása, akkor jó, ha megáll benne a fakanál. *Mikor már eszt a fakanálpróubát mek tuttam csinálni, utána izlisz szerint, de minél kevesep cukorral felforgattyuk a lekvárt.*

fakanapé ~ fn (Szobai bútordarabként:) rendszerint az egyik sarokban elhelyezett, derékszögű támlás pad. *A ~n az asztal mellett*

ültek, rendszeren a fal mellé vőut álítva, a hátúja rácsos vőut. Vőut ojan, améknek az ülőükéjét fel lehetet hajtani, oszt abba ruhát vaty tojást tartottak.

fakápás ~ mn *Fakápás nyereg:* olyan nyereg, amelynek fából készült kápája van.

fakar ~ fn Gubaszövöszék első lábaira erősített faragott fadarab, amely biztosítja, hogy a felső dorong ne essen ki a vajatából.

fakarika ~ fn (Gubaszövöszéken) a felső dorongot a szövöszék elülső lábához szorító fogazott karika; dorongkarika.

fakaszt *fokaszt* i (Növényt) kihajtat. *A növényt a vízbe tettük, fokasztottuk, mekfokasztottuk, az ot mekfokatt, gyökeret eresztett.* **Ö:** ki~.

fakasztott in *Fokasztot rizs:* főtt rizs.

fakép *fakíp* fn **Sz:** *Fakípnél hatyta:* búcsú nélkül, hirtelen eltávozott.

fakereszt ~ fn **Sz:** *Isten neki, ~!:* legyen hát!

fakés ~ fn **1.** (Fazekasoknál:) a korongoláshoz használt háromszögletű, közepén kilyukasztott lapos fa. **2.** Finom homlokzati vakolásokhoz használt kéziszerszám, amely rendszerint bodzafából készül, és meghajlítottan kifaragott két vége hegyes, ill. lapos kenőkésben végződik.

fakilincs ~ fn (rég) (Ajtón, kapun) fából készült, madzaggal felemelhető retesz, kallantyú.

fakín *fakin* fn A fa ágai között növekvő és a fa vízkészletéből táplálkozó sárga bogyójú növény.

fakitermelés *fakitermelis* fn *Egísségügyi fakitermelis:* a beteg v. sérült törzsű fák eltávolítása az erdő állományából.

fakk ~ fn **1.** Fiók, rekesz. **2.** *Fagba eresztis:* (pásztorkalap készítésekor:) a gyapjuszálak lazítása fakpóna segítségével. *A fagba eresztis során a mosott, de még tömör gyapjuszálak fellazulnak, szellőssé válnak.*

fakkfa *fakfa* fn (Pásztorkalap-készítők-nél:) a gyapjú fellazítására, finomítására szolgáló 180–210 cm-es farúd, amelynek átmérője a markolatánál 5–6 cm, a többi része vékonyabb; fakkpóna.

fakkolás ~ fn <Pásztorkalap-készítőknél:) a gyapjúsálak lazítása fakpóna segítségével; fakkba eresztés.

fakkos mn *Fakkos tepsí:* <mézeskalácsosoknál:) rekeszekre osztott tepsí. *A ~ tepsibe töffajta mézeskalácsot süthetünk.*

fakkpóna *fakpóna* fn Fakkfa.

fakkszita *fakszita* fn <Pásztorkalap-készítőknél:) háncsból, vesszőből font kb. 80 cm átmérőjű, 15 cm magas szita, amely a fel-lazított gyapjút tömörítésére szolgál; nyomó-szita. *A fellazított gyapjút fakszita és síber segíccsigivel tojás alakúra tömöríti a kalaposmester.*

fáklya *fákja* fn <Kukoricacsutkára tekert zsíros> rongydarab, amelyet kenyérsütéskor a kemencébe helyezett kenyerek közül a legbe-lülre tölt kenyérre tesznek, hogy a többi behe-lyezését ennek fényénél jobban lássák. *Ken-yírvetítkor a kenyérbe tett, csutkára tekerd zsíros rongyot híjtuk fákjának vaty papnak.* **Sz:** *Úgy íg, mint a fákja:* erősen, lobogva ég.

fakó *fakó* mn **1.** Fénytelen, szürkés szí-nezetű, jellegtelen. *Meg vóut, amék fakó* *vóut, világosap pej vóut.* **2.** *Fakó* *munka:* <szíjgyártómesterségben:) világos bőrből ké-szült termék. **3.** *Fakó* *szekér:* vasalatlan sze-kér. *Mikor a vas még nagyon naty fán csün-gött, csak fakó* *szekérrel jártak.* **Km:** *Fakó* *szekér, kenderhám, mind a kettő* *rosz/rút szerszám!*: rossz eszközökkel nehéz dolgozni. **Ö:** *fehér~, hamvas~, mocskos~, rozsdás~.*

fakóderes *fakóderes* mn <Lószínnév.)

fakómogyorós *fakómogyorós* mn <Ló-színnév.)

fakopács ~, *fakopáncs* fn Harkály.

fakopáncs l. **fakopács**

fakópej *fakópej* mn Világos sárgásbarna (ló).

fakorcsolya *fakorcsója* fn <Gyermek-játék:) korcsolyaként használt fatalp, amely-nek az aljára csúszó élként vastag drótot erő-sítenek.

fakós **Ö:** *medve~.*

fakósárga *fakósárga* mn **1.** <Lószínnév:) a fehérenél egy árnyalattal sárgább; fakópej. **2.** <Juh pofája színének megjelölésére.)

fakósforma *fakósforma* mn <Lószínnév.)

fakótarka *fakótarka* mn <Lószínnév.)

fakova ~ fn **Sz:** *Nem ír ety ~t se:* <főként léha, semmirekellő emberre vonatkoztatva:) semmit se ér.

faktum *foktom* fn Cselekedet, tett. *Fok-tomra kerül:* megvalósul vmi.

fakukac ~ fn A fákra kártékony lepkék hernyója. *A ~ vaty farágó, amíg berákták magukat a fába. Meggömbölyt dróttal húz-gáltuk ki őüket a fából, vaty ha ojan görbe vóut az úttjuk, akkor benzines vattád duktung bele, az megölte őüket, a benzingőz.*

fakupa ~ fn Fából készült egyfűlű edény, amellyel a mustot töltik a hordóba.

fakút ~ fn Fával v. deszkával kibélelt kút; ládás kút.

fakutya ~ fn **1.** A csizma lehúzását meg-könnyítő fából készült eszköz. *A kizsgyerek mekkérdeszte: Apuka, harap ez a ~ ?* **2.** A fonalat tartó henger fogaskerekébe kapaszkodó, és azt megakasztó kampós fa a szövésre kerülő fonálmennyiség kellő ütemben való adagolására; gólya. **3.** <Kalaposmesterségben:) 10 cm-es fahenger, amelyet a kalap fejet borító részének a vasalásakor segédesz-közként használnak. **Sz:** *Röhög/Nevet, mint a ~:* ok nélkül, bután nevet.

fal ~ fn **1.** Az edény belső terét határoló felület, edényfal. **2.** Az asztal oldala. *Az asz-tak ~ánál befele vóutak a kalászkok, kifele a torsa.* **3.** <Kaszáláskor> a még lábon álló gabona oldala. *Falnak/Falra/Falho vág/álít:* aratáskor oly módon kaszál, hogy a levágott gabona a még állóra dől. *A jó* *kaszás a ~nak tutta álitani a rendet, és a marikszedő* *asz könnyen tutta összeszedni.* **Sz:** *Sápat, mint a meszelt ~:* <beteg v. ijedt arcról:) nagyon sá-padt. *Fehir, mint a ~:* ua. *Bágyatt, mint a ~ho vert lúfasz:* rosszul néz ki, rossz színben van. *Úgy níz(el) ki, mint a ~ho vert lúfasz:* ua. *Uty pofon váglak, hogy a másik óudaladat a ~ támasztja meg:* <fenyegetés>. *Ugy a ~ho váglak, hogy odaragacc:* ua. *A ~nak is van füle, a vaknak is van szeme:* a titkot nem szabad kiadni. *A ~nak is füle van:* ne be-széljünk hangosan, mert illetéktelen is meg

hallhatja. *Falra hánd borsóy*: nincs foganatja a szavának. *Ettől se megünk a ~nak*: amit kaptunk, az értéktelen, édeskevés. *Ettől a bortól az ember nekimegy a ~nak*: rossz, ihatatlan. *Akar a ~nag beszíjj, akar (ű)neki*: nem hallgat a jó szóra. *Nem verem írte a ~ba a fejem*: nem esem kétségbe miatta. *Verheti a ~ba a fejit*: van oka rá, hogy elkeseredjék ostoba tette miatt. *Falho/Falnak állít vkit*: rászedi, becsapja. *Beszíllek neki, akár a ~nak*: nem hallgat a jó szóra, a jó tanácsra. **Km**: *Falra, borsóy, ~ra, nem ragad az ára*: **a**) nincs foganatja a szavának. **b**) nem fogad szót, nem hallgat a szóra. **Ö**: *edény~, fecske~, kant~, karó~, kő~, köz~, orom~, sár~, vályog~*.

faláb ~ fn A szekér aldeszkáján álló, az ekhó tartására szolgáló fából készült rönk. *A néty ~ tartotta az ekhóut*.

falámol ~ i Sietve, mohón eszik, habzsol.

falapát ~ fn Fából készült nagyobb lapát.

Nr: A falapátot általában télen a hó takarításához használták.

falas ~ mn Olyan (pajta), amelynek az oldalai vályogból készültek.

falás ~ fn **1.** Falat. **2.** (Jelzőként:) egy falatnyi. *Ety ~ kenyír*.

falat Ö: *csemege~*.

falatja Ö: *püspök~*.

falatka ~ fn (Kisgyerek becézéseként:) aranyos csöppség.

falaz ~ i Az asztal oldalát alkotó kévesorokat lerakja.

falazás ~ fn Az asztal oldalát alkotó kévesorok lerakása. **Ö**: *rópa~*.

falazómalter *falazómalter* fn Sűrű malter.

falc ~ fn **1.** (Könyvkötészetben:) a gerinc élén levő perem, amely magasabb, mint a könyvtest; eresz. *Falcra rak*: könyvet asztalra helyez úgy, hogy a gerinc élén levő peremet, az ereszt ne nyomja össze. *Falcik takar*: a gerinc élén levő peremig ér. *Falcra ver*: az íveket lehajtja a könyv elejére és hátuljára. **2.** A bútortárgyfaanyagába maratott v. esztergáltatott mélyedés, bevésés; horony.

falcang ~ fn A felsőrész kaptafára feszítéséhez használt szerszám.

falcband *faldzbánd* fn (Könyvkötészetben:) a könyvnyílás kialakítására használatos hajtogatós csont.

falcnipapír ~ fn (Könyvkötészetben:) csomagolópapírból készült, 21 cm hosszú és 5 cm széles csík; betáblázócsík.

falcol ~ i (Ekevasat, kaszát) egyenetlenre, redős élűre kalapál. *Rosszul ~ták az ekevasat, falcos lett*.

falcos ~ mn Egyenetlen, rosszul kalapált, redős élű (ekevas, kasza).

faldos ~ i (Kutya) mérgesen ugatva támad, kapkod vki, vmi után. *A kutya ~sa a nadrágomat, meg is harapta ety kicsit*.

falegyen ~ fn A készülő épület falának vízszintes vonala.

fali Ö: *nyali~*.

falka ~ fn **1.** Vaddisznók kisebb csapata.

2. Egy gazdának egy-kétszáz darabot v. ennél jóval több állatot számláló juhállománya. *Ety ~ba ezer ju is lehet. Falkába verődik*: bizonyos számú juh falkát alkot. *Persze ijenkor összedáll, ~ba verődik a bírka*. **3.** Disznók 40–50 darabot számláló csoportja, disznónyáj. **Ö**: *anya~, bárány~, disznó~, ménes~, toklyó~, ürü~*.

falkajelzés *falkajelzés* fn (Birkanyájban) a tulajdonjog megállapítását elősegítő megkülönböztető jelzés, amelyet minden birkára rányomtak v. ráfestettek, esetleg a fülébe tetováltak.

falkás Ö: *anya~*.

falkásít ~ i Anyajuhokat bizonyos szempontok szerint szétválogat. **Nr**: Az anyajuhokat általában aszerint csoportosítják a Hortobágyon, hogy melyik fog elleni, melyik ellett, ill. melyik szoptat.

falkásítás ~ fn Anyajuhoknak bizonyos szempontok szerinti szétválogatása, csoportosítása.

falkoszorú ~ fn A csűr falán végigfektetett gerendázat, melyre a csűr alsó gerendái támaszkodnak. *A ~ hát az a felső ríse a falnak*.

falós *falóys* mn Olyan (ételféle), amelybe jókat lehet harapni. *Jó falóys ez az ítel, jó sürrü, gazdagom vam benne a belevalóy*.

fals ~ *fars, farcs* mn Kellemetlen, rossz hangú (éneklés). *Eszt inekelték, de rettenetesen ~sul. Farcsot fog:* hamisan kezd a dalt, hamis hangot fog vmilyen hangszerezen.

falsleves ~ fn Hús nélkül készített leves, hamisleves.

falszarufa ~ fn A csűr alsó szarufái közül egy, amely a falra támaszkodik.

falu ~ fn (Jelzőként:) falunyi. *Jaj, de sokszor jött énhozzám ety ~ gyerek. Sz: Ára van, amire a ~:* nincs önálló véleménye.

falufarka ~ fn Folyton a településen járókelő, pletykálkodó nő. *A ~ az a pletykafíszek, aki mindig a pletykán törte a fejét, oszt ment házrul házra.*

falúg ~ fn A fahamu leforrázásakor keletkező, sikos tapintású, mosásra használt oldat. *Pernye vóut a ~, a mosószerünk. Amiből tűzeltünk, fábúl, és annak a izéjít felöntöttük vízzel, és a levit leöntöttük, oszt avval mos-tunk.*

faluhely *faluhej* fn <-n raggal:) falun, nem városon. *Mer valahogy úgy van, utyhoty faluhejen ojan, hoty szígyellik a szülőük, hotyha egyesek elmennek közzülük vagy valami.*

falurongya ~ fn (Viselkedése miatt) a település legmegvetettebb férfi- v. nőlakosa.

falusi mn **1.** *Falusi guba:* **a)** falun készült, egyszerűbb guba. **b)** nem szakember által, hanem házilag csinált, kevésbé szépen kidolgozott guba. **2.** Falun divatozó. *Falusi öjtözet:* <a modernnek tekintett városi viselettel szemben> a falun divatozó viseletek összessége. *A ~ öjtözet asz jelentette, hogy a ~ embernek meg asszonnak is megvóut a specijel öjtözete.*

faluszája ~ fn A falu pletykáit széthordó öregasszony. *It nem vóut, de falusi asszonyok-ról monták, hoty ~.*

faluszepe *faluszipe* fn A falu legszebb lánya v. asszonya. *Debreceembe nem vóut, de hallottam, hoty monták, hoty faluszipe.*

falvédő *falvidőű* fn **Sz:** *En se most jöttem le a falvidőürül:* én se vagyok kezdő.

família *famillija, famija* fn Család a közeli rokonsággal.

fancsalodik **Ö:** *el~.*

fándli ~ fn <Kőműves kéziszer-szám:) serpenyő.

fanemű *fanimű* fn Faanyag.

fángli ~ fn Fanyelű, egykezes könnyűfém merítőkanál.

fánk **Ö:** *alma~, gyűszű~, kukolika~ kűrtő~, marca~.*

fanosfűzfa *fonosfűszfa* fn <Fűzfafajta.)

fantázia *fantázija* fn *Fantázija hullám-cakk:* <szörmekikészítésnél:) a bőrök mintázatahoz alkalmazkodó összeállítások.

fantáziás *fantázijas* mn Nagy fantáziájú (ember).

fánton-fánt ~, *fánton-fán* hsz Minden-áron, török-szakad. *A fánton-fán asz jelenti, hogy mindenáron úgy akarja valaki, hogy úgy legyen.*

fántonfántumoz *fántumfántumoz* i Mel-lébeszél, köntörfalaz.

fanyereg ~ fn Birkabőrrel leterített, fából készített nyereg, amelyből szántáskor a lovakat irányítják. *Ha öt lúval szántottak, akkor használták a fanyerget, a nyergesen vóut, ahogy be vóut fogva a bal kész felőül.*

fanyüvő *fanyüvőű* fn **1.** Mesebeli alak. **2.** (tréf) Nagyon sovány diák.

faösztoke *faisztike* fn Kétágú fa, amelyet szántás közben az ekecsoroszlyára akadó gaz eltávolítására használnak.

faapucs ~ fn **Sz:** *As se monta, hoty ~:* egy árva szót sem szólt.

fapecek ~ fn <Lószerszám részeként:) a kantáron a zablát tartó papálcika.

fapénz *fapíz* fn Játékpénz. *A fapízzel jác-cottak a gyerekek.*

fapiac *fapijac* fn Vásártér, ahol faárut árúsítanak. *Debreceembe is vóut fapijac, ott árúlták a fát.*

fapityke ~ fn Fából készült gomb. **Sz:** *Nem ír ety ~t se:* semmit sem ér. *Nem adnék írte ety ~t se:* ua.

fapocok ~ fn Faék.

faprés ~ fn A könyvek nyomással való alakítására szolgáló fából készült szerkezet.

far ~ fn **1.** *Fara:* <az anyaháló, ill. nagy húzóháló része>. **2.** *Fara:* a kenyér vége, sarka; farakenyér. *A ~át, a kenyír ~át nagyon*

szerettem, sose attam a kutyának. A díjakoknak a legírtikeseb brügőy a kenyírnek a víge vőyt, a ~a. **3.** *Fart löknek egymásnak:* (lovak) egymásnak farral fordulva rugdalják egymást. *Farát löki (feléje):* hátat fordít vkinek, mert haragszik rá. *Rázza a ~át:* himbálózva, magát kelve meg. **Sz:** *Ha úty tudnál szítálni, mint a ~od riszálni:* kacérkodni tud, de rossz gazdaasszony. *Farral kelt fel:* rosszkedvű, bal lábbal kelt fel. *Farral forog rá:* haragszik rá. **Km:** *Aki ~át emelíti, száját ízesíti:* aki dolgozik, az meg tud élni. *Aki bírbe attá a ~át, asz szőgájon!:* magad vagy oka a bajodnak, hát tőrjél! **Ö:** *dob~, kan~, kas~.*

fara l. far

fárad **Ö:** *meg~.*

fáradt mn *Fárat sóy:* szalonnáról lekapart v. lepergett só. *A fárat sóyt moslígba tettük vagy a marha abrakjába, de kenyeret nem sütittek vele.*

fáradtságos *fáradtságos* mn Sok fáradtsággal járó, fárasztó. *Fáradtságos vőyt ez a munka, nehéz vőyt.*

farag ~ i **1.** Mézeskalácsos faformába motívumokat vés. **2.** Szőrmésbőrt hústól megfoszt. **Ö:** *meg~.*

faragás ~ fn (Szőrmekikészítőknél:) a szőrmésbőr hústól való megfosztása.

faragatlan mn *Faragatlan pipa:* sima, henger alakú pipa.

faragó *faragóy* fn **1.** Mézeskalácsos faformák díszítését végző mester; fafaragó. **2.** Faragószerke. **Ö:** *fa~, vadbőr~.*

faragó *faragóy* fn Hernyó, kártevő. *A köszméte ellensége a faragóy, mer befúr a tövjig.*

faragóbárd *faragóbárd* fn Ácsfejsze.

faragófa *faragóyfa* fn Munkasztal a mézesbábok sütőmintáinak faragásához.

faragógép *faragóygep* fn (Szőrmekikészítőknél:) a bőrök lehúsolására használt gép.

faragókés *faragóykés* fn **1.** Vonókés. *A faragóykés kétnyelű és egyélű kés.* **2.** (Tímármesterségben) a bőr vékonyítására használt, kb. 40–50 cm hosszú, keretbe erősített kétélű kés. **3.** (Kosárfonóknál:) vágókés.

faragószerke *faragóyszerke* fn Rövid nyelű, széles lapú (ács)szerszám, ácsbárd.

faragott in *Faragot pipa:* félszáraz állapotban késsel négy- v. nyolcszögletesre faragott pipa.

farakenyér *farakenyír* fn A kenyér domború vége.

faraktár-felvigyázó *faraktár-felvigyázóy* fn (rég) Tüzifa, épületfa stb. tárolására való hely felügyelője.

farapecsenye ~ fn (Levágott) baromfi farának a húsa. *Farapecsenye vaty püspökfallattyá a tyúknak van, mikor mán meg van sültve, főjve.*

farariszáló *farariszálóy* mn Billegő, riszáló járású (nő).

faráspoly *faráspoj* fn (Asztalosszerszámként:) fareszelő.

farbőr *farbűr* fn A nyereg két kápáját összekötő, bőrből készült ülés.

farcsík ~ fn A hátgerinc vége a farnyílás fölött.

farda ~ fn (Emberre, tárgyra vonatkoztatva:) szabálytalan alakú, görbe. *Például a dinnye meg a tök is lehetet ~, ha nem egyenletesen nőjtt. A sárgadinnyének a virágos víge fele lehet ~, a görök pedig a virágos vígitül a kocsányos vígijig.*

fardul **Ö:** *el~.*

faré ~ mn Száraz, ízetlen, könnyen morzsálódó (étel). *Ítel vagy íretlen gyümöjcs lehetet ~, morzsálóy, nem jóy ízű, húzóy, huszta a szánkat.*

faré ~ fn *Járja a ~t:* járja a bolondját. **Sz:** *Iskolaré ~, kell egy darab málé?:* (iskolás gyerekeket csúfoló vers.)

faréjas ~ mn Parázs, száraz (étel). *Ugyi a disznóyhúzsba is van ojan soványas, ojan ~.*

farekesz ~ fn Üvegek szállítására alkalmas fából készült rekesz. *Beletette az üres üveget a farekeszbe.*

fareszelő *fareszelőy* fn A könyvtábla széleinek legömbölyítésére használatos finom reszelő.

farhám ~ fn Igásló szerszámának a szügyet és törzset övező, az istrángot tartó része. *A lút nem a fék, hanem a ~ állítja meg.*

faricskál ~ i (Pl. botot) faragással díszít.

fark l. **farok**

farka **Ö:** cica~, falu~, farsang~, kút~, nyúl~, sárkány~.

farkabúbja ~ fn Ökör farkának a vége.

farkacsíkja ~ fn Szarvasmarha, ló farkának az a része, amelyen szőr nő. *A lú farkát egész a ~jig levágták.*

farkal ~ i (Anyajuh farkát) lecsonkolja. *A jerkebáránt farkajják, hogy amikor fejk, a farka bele ne írjen a tejbe, mert a birkát hátúruul fejk.*

farkalló **farkallóy** fn Rugós ló farkába kötött karika. *A rugóy lúnak vóyt farkallóyja: a farkába vóyd belekötve ety kissep karika, a nagyobbígba pediglen az istrángot hústág bele.*

farkallós **farkallóy** mn *Farkallóy lú:* farkallóval ellátott ló. *A farkallóy lúnál az istrángot vetette a hámfára, akkor nem tudott rúgni, mert nem tutta felemelni a farát.*

farkapénz **farkapíz** fn (Jóságeladásakor) az állat gondozásáért, a megvásárolt állat hazahajtásáért v. más apró szolgálatért adott pénz.

farkára **Ö:** fülére~.

farkaró **farkaróy** fn Rekesztőhalászatban a varsa halfogó részét, a fart a vízben rögzítő karó.

farkas¹ ~ fn **Sz:** *Éhes, mint a ~:* nagyon éhes. *Farkast emlegetnek, (oszt) a kert alatt jár:* (akkor mondják, ha véletlenül éppen az toppan be, akit emlegettek). **Km:** *Nem eszi meg a ~ a telet:* a tél nem szokott kemény hideg nélkül elmúlni. *Láty pásztor előüd gyapjat szarik a ~:* az erélytelen kormányzás alatt az erősek elnyomják a gyengéket. *Farkasra ne bízd a kecskét!:* ne bízz arra vmit, akire a legkevésbé tanácsos rábízni. *Ha ~ok köszt vagy, neked is ordítani kell:* aki érdekből a becstelenség közé áll, annak át kell vennie azok gondolkodását. *Kiverd bikának farkasz gyomra a temetőjje:* —.

farkas² **Ö:** fecske~.

farkasalma ~ fn Száraz állapotban és megfőzve főként seb gyógyítására, de más betegségek ellen is használt növény [Aristo-

lochia clematitis]. **Nr:** *Akinek fekéjes a lába, a ~ szárábúl, leveliből, gyümölcséből kel főzni főzetet, és avval kel mosogatni.*

farkasalmalevél ~ fn (Népi gyógyszerként:) a farkasalma levele.

farkasbélű **farkasbélű** mn Nagybélű, nagyevő.

farkasfog ~ fn **1.** Embernek v. állatnak szabálytalanul nőtt (számfeletti) foga. **2.** Kis-malac kiálló, a többinél hosszabb foga. *A kis-malacnak van ~a, az ety kis fekete fog, aszt kihúztuk vaty kitörtük valamikor csipőj-fogóyval, mer mekharapja vele a koca csecsit.* **3.** (Szűrhimzésben) egymást keresztező öltésekből álló sor; cakkozott vonalú öltés, a szűrön többnyire különálló levelek himzésére, almalevél erezésére szolgál. **4.** (Gubacsapóknál:) áthurkolt öltés, mellyel a guba mellrészt varrták. *A két ujját agyonőjtéssel vartuk meg, a mejjit mek ~gal. Csak ötöttük, nem vettük keresztül a tűn, hoty ~, farkasőjtés legyig belüle.* **5.** (Épület homlokzati díszítéseként:) az álló nyerstéglasornak a homlokzat síkjától 45 fokkal elfordítva történő elhelyezése, amely által egy fűrészfogszerű képződmény keletkezik.

farkasfogas ~ mn (Bőrmunkán, mellé-nyen alkalmazott díszítőelem megnevezésére:) egymáshoz kapcsolódó fordított V betűkből, ill. egymás végéhez ragasztott fekvő nyolcasokból álló (motívum).

farkasfogazó **farkasfogazóy** fn (Sziígyártóknál:) vasból készült, különböző méretű és formájú eszköz, amellyel a mintát fakalapáccsal ütik be a bőrbe.

farkasfogú ~ mn Olyan (sertés), amelynek rossz helyen nőtt foga; kiálló fogú.

farkasköröm ~ fn A kutya első lábának hátulján levő csökevényes csont.

farkasnyak ~ fn *Farkasnyakot ránt:* (kisborjú, kiscsikó) a nyakába tett kötélről fejét erősen hátrahúzva szabadulni akar, emiatt megfullad. *Az ojan kiscsikóy, akinek a nyakára kötöttük a kötelet meg a jászolho, el akart szabadulni, és saját magát mekfullasztotta. Ere monták, hoty ~ot rántott.*

farkasordító *farkasordító* mn/fn **I.** mn *Farkasordító* hideg: nagy hideg. **II.** fn Igen hideg, fűtetlen helyiség. **Sz:** *Ojan hideg, mint a farkasordító:* <háza, helyiségre vonatkoztatva:> nagyon hideg.

farkasos *Farkasos időük:* téli idő, amikor sok farkas jár. *A szekeres fejszít ~ időükbe használtak, nehogy mektámaggyák a lovat.*

farkasöltés *farkasöltés* fn **1.** <Szőjgyártónál és gubacsapóknál:> a munkadarab visszaján alkalmazott öltésfajta, amely annak színén egyáltalán nem látható. **2.** <Gubacsapóknál:> farkasfog.

farkassötétség *farkasseticcsig, farkassötéccsig* fn Farkasvakság. *A farkasseticcsig vaty farkasvakság vitaminhiánytúl van, az ilyen ember szürkületbe nem lát.* **Nr:** Csalánlevelet kellett enni, attól elmúlt a farkassötétség.

farknyi Ö: nyúl~.

farkperek ~ fn A farmatringnak a ló farkát körülvevő része.

farkú Ö: hód~, kender~.

farmatring ~fn A hámnak v. nyeregnek a ló farka tövébe akasztott gömbölyű, kitömött, hurok alakú, rögzítő szíja.

farmatringplatni *farmatrinkplatni* fn A farmatringnak bújtatókkal ellátott része.

farok ~, *far* fn **1.** Hímvesző. *Uty tartják, hogy a juhásznak puha a marka, kemény a farka, a jó zsíros tejtől, ahogy fejt.* **2.** *Farkáho rúg:* <birkanyáj> futásnak ered. *Farka járása:* <a vezérürü kiválasztásának fontos szempontjaként:> a farka lengésének iránya. *A farka járása legyik egyik sarkátul a másikig.* **3.** <Vmilyen eszköz, szerszám része:> a varsa csúcsos vége, amelybe a hal belemegy. **Sz:** *Ojan rövid a nap, mint a nyúl farka:* <a legrövidebb téli nappalokra mondják>. *Ele-reszti fülit-farkát:* letört, bágyadt. *Se füle, se farka:* semmi értelme, badarság. *Ha nem hiszed, új fel a hiszem farkára:* <annak mondják, aki nem akar vmit elhinni>. *Ha nem hiszed, újj a hiszem farkára, akkor majd elhiszed:* ua. *Elmirte a farkát:* elbízta magát. *Behúzza a farkát:* meghunyászkodik. *Kikérdeszte fülirül-farkárul:* töviről hegyire, ala-

posan kifággatta. *A farka után megy:* <erős nemi vágytól hajtott férfira mondják>. *A farka feláll, az esze megáll:* olyan férfi, akit tetteiben a nemiség irányít. **Km:** *Idegen kutyának lába köszti a farka:* **a)** az idegen ember meghunyászkodik. **b)** <az asszony családjához költöző férjre mondják, mert nincs szava a háznál>. *Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka:* nagy dologba fogott, de nincs hozzá tehetsége v. módja. *Aki dilelőit kurta, annag dilután se nő ki a farka:* aki eddig rossz erkölcsű volt, ezután sem fog megváltozni. **Ö:** *disznó~, kender~, róka~.*

farol Ö: bele~, köntör~.

faros ~ mn **1.** Nagy fenekű <nő>. *Jó ~ ez a menyecske.* **2.** *Faros fűsű:* csak az egyik oldalán fogazott, nagyon sűrű fűsű. **3.** *Faros pipa:* széles, öblös pipa, amelynek a dereka a nyakával farban jön össze. **Ö:** *csecses~, kan~.*

farrész *farrisz* fn Az állat faráról lehúzott szőrmésbőr.

farsang ~ fn **Km:** *Minden ~nak van bűttye:* jó világ után rossz szokott következni.

farsangfarka *farsankfarka* fn **1.** A farsang három utolsó napja. *Az utóysó farsangi mulaccságra meg a farsang utóysó három napjára is montuk, hoty farsankfarka.* **2.** Az utolsó farsangi multság.

farszeg ~ fn Az eke hátsó részén levő csavar, amely az eketalpat a gerendelyhez erősíti.

farszj ~ fn Farmatring.

farta ~ msz <Ló v. szarvasmarha térítésére:> farolj! menj oldalra! *Farta ne/te!:* ua.

fartol ~ i <Ember, állat, jármű:> farol.

fartoltat ~ i <Állatot, járművet> faroltat.

fartó *fartű* fn Szarvasmarhának a csípőtől a farig terjedő húsa. **Ö:** *hosszú~, kereszt~.*

farú Ö: boglya~, kan~.

farvillás mn *Farvillás bicska:* nyelének a végén villával ellátott, behajtható pengéjű kés. *A pásztorok kedveltik a farvillás bicskakat.*

fás ~ mn Alkuvásban konok, makacs, aki nem enged a kimondott árból. *Ne legyen ojan ~, ne legyen kemény, engeggyen az árábúl!* **Ö:** *ágas~, apró~, fűz~, kapta~, szaru~.*

fásdugvány *fásdugvány* fn A faág elfásodott részéből készített szaporítást szolgáló ágrész.

fásítás **Ö:** *út kísértő*~.

fásimító *fásimító* fn (Kőműveseknél:) rendszeren vörösfenyőből készült simító, amelynek a fogóját egy darabból készítik a simító felülettel.

fásli **Ö:** *köldök*~.

fáskamara ~ fn Fáskamra.

fáskatulya *fáskatulya* fn Fából faragott doboz, amelyben a jószág gyógyítására használt eszközöket tartják. **Nr:** A fáskatulyát a pásztorok maguk vájták ki egy alkalmas fadarabból.

fásláda ~ fn Tüzifa tárolására szolgáló láda.

fásli ~ fn Széles szalag, beteg testrészek bekötésére. *Kőüdökkötő* ~: újszülött csecsemő köldökének bekötésére való, hosszú, széles vászoncsík.

fászsin *fászsin* fn (Oldalt nyitott) épület, amelyben a még felvágatlan tűzifát tartják. *A fászsin, ahon még a nem felvágott fát tartják. Nyitot szín, oszt jobbról, balról fujja a szél.*

fasz ~ fn **Sz:** *Ál, mint a naty ~ a lakadalomba: —. Ez a ~a a dolognak: ez a bökenő. Mi a kutya ~át csináltak ott?: mit kerestek ott? Pina ~ együd basz: —. Km: A ~a feláll, az esze megáll: a szenvedélyes ember elveszti a fejét, és ostoba dolgokat cselekszik. Ö: bal~, ló~, nyúl~.*

faszarági ~ mn Fösvény, zsugori.

faszari ~ mn/fn **I.** mn Fösvény, zsugori. **II.** fn Fösvény, zsugori ember. *A ~ nem nagyon adakozik semmit, az ojan, hogy megenné a maga szarát is, ha bűdös nem vóna.*

faszatartója *faszatartója* fn A bika nemzöszervének a tokja; vaszara.

faszeges ~ mn Faszeggel készített. *Faszeges cipő*: faszeg felhasználásával készített cipő. *En ~ cipőt késztem a szakmát.*

fászent ~ fn **Sz:** *Csak ál, mint ety ~: tétlenül álldogál.*

fászi ~ fn **1.** (Serdülő fiúk v. férfiak tréfás, pajtáskodó megszólítása.) **2.** (Néhány éves fiúgyerek tréfás megszólítása az apa részéről.)

faszika ~ fn (*tréf*) (E/1. sz. birt. szraggal: serdülő fiúk v. férfiak megszólítására.) *Gyere csak ~m!*

faszita ~ fn Fából készült lyukacsos fenekű edény, melyen keresztül a lisztet a tekőbe rázták. *Vóyt egy ijen naty kerek ~m.*

faszol ~ i (*rég*) (Katona felszerelést, élelmet, zsoldot) kap, vételez. **Ö:** *ki~.*

faszú **Ö:** *árva~, réz~.*

fasztarisznya ~ fn Nemi élvezetben telhetlen nő, ringyó.

faszvizsga ~ fn (Katonaságnál:) a nemi szerv orvosi vizsgálata.

fatábla ~ fn (Szörmekikészítőknél:) rámozótábla.

fatál ~ fn Fából készült tál. **Sz:** *Ne törd el a ~at! Miből eszel vasárnap?:* (mondja tréfásan az, akinek a fenekére ütnek). **Nr:** *Valamikor ~búl ettek. A vóyt a szokás, hoty ~ vóyt mek fakanál. A házastársak úgy ütek az asztalnál, hoty közepén vóyt a ~, és a feleség meg a firje a fakanállal ettek a ~búl.*

fataliga *fataliga* fn Fából készült eketaliga.

fatapló *fatapló* fn Öreg fákön található, tűzgyújtásra használt tapló. *Főleg a tűtyfán vóyt jóy fatapló. Az örek kanász minállunk mek fataplóra csiholt a kovakúvel, úgy gyútot a pipára.*

fatarisznya ~ fn **Sz:** *Zörög, mint a ~: zörgő, kopogó hangot ad.*

fatengely *fatengej* fn Fából készült szekértengely v. a faeke ugyancsak fából készült tengelye.

fatengelyes *fatengejes* mn Olyan (szekér), amelynek fából készült tengelye van. *Kinek fatengejes, kinek vastengejesz szekere vóyt.*

fatipli ~ fn Dongák és fenék összeerősítésére szolgáló csavar fából.

fatőásó *fatűásó* fn Fatövek földből való kiemelésére, kiásására szolgáló eszköz.

fatőke *fatőke* fn (Rézműveseknél:) keményfából készült zömök eszköz, amelynek a közepe öblös, hogy a réz- v. vaslemezt ki-domboríthassák rajta.

fatönkő *fatönköj* fn Szürhímzőknél használt fatörzs vastag, hengeres darabja, amelyre a minta kiütésekor az anyagot ráhelyezik.

fátyol ~ fn **1.** <Méhészetben> áttetsző, könnyű, hálószerű anyag, melyet az arc védelmére, a méhszűrés megelőzésére használnak. *Nem szűrt meg a mí, mert ~ vőut az arcomon.* **2.** Fátyolháj. **Ö:** méhész~, menyaszszony~.

fátyolháj ~ fn A sertés vastagbelén lévő nem tömör háj; cseplesháj. *A disznónak az a ritka hája a ~.*

fátyolka ~ fn Zöld színű, a levéltetveket irtó hasznos rovar. *A ~ kipusztulóba, mert a vetészereket nem bírja.*

fátyolszita ~ fn Finomliszt szitálására való, sűrű szövésű szita. *Nekem is vőut ~m, a lekfinomab lisztet szitáltam rajta.*

fatty ~ fn **1.** Fiúgyerek. **2.** Kukorica v. szőlő fattyúhajtása. **3.** Törvénytelen gyerekek. *Fattyat szül:* törvénytelen gyereket szül.

fattyú *fattyu* fn **1.** Fiúgyerek. **2.** Serdülő fiú, siheder. **3.** Legény. **4.** Törvénytelen gyerekek. *Aszt is monták, hoty fattyu, akinek apja nem vőut törvényesen.* **5.** Segédbojtár. *A segédbojtárt monták fattyunak mek tanyázsgyerekeknek.* **6.** Kukorica v. szőlő fattyúhajtása. **7.** Gyengén fejlődő, termést nem hozó virág. *A vijola is kétfajta, hímnemű meg nőnemű. És ucs csináltak mindig, a nőneműt a harmaton összevertük, hogy a következő nemzedike is legyen fattyu is mek tömött is.* **Nr:** *Fejír le-szek, mint a hatyú, nem ölel meg minden fattyu.* (Nd.) **Ö:** betyár~, kanász~, kis~.

fattyúféle *fattyuféle* fn Serdülő korú. *Ém mek csak ojan fattyuféle vőutam, akkor hal-lottam a vincellértül.*

fattyúgyerek *fattyugyerek* fn Házasságon kívül született gyermek.

fattyúhajtás *fattyuhajtás* fn <Növényen> haszontalan, fölösleges hajtás.

fattyúhimlő *fattyuhimlőj* fn Hólyagos himlő.

fattyúviola *fattyúvijola* fn Szimpla virágú viola. *A fattyúvijolának csak nity szirma vőut.*

fattyúvirág ~ fn Kevés szirmú, szimpla virág.

fattyúz ~ i <Szőlőt v. kukoricát> fattyúhajtásoktól megtisztít.

favágító *favágítóu* mn/fn **I.** mn *Favágítóu hej:* favágó hely az udvarban; deszkabódé. *A favágítóu hej egy deszkabódé vőut, ot vákták a fát, ocs csináltak a gyútóusz szilánkot, ot tartották a fát.* **II.** fn **1.** Favágó hely az udvarban; deszkabódé. **2.** Favágó töke.

favágni ~ in Fát vágni. *A szekeres fejszível nem mentiink ~.*

favágókarám *favágóukarám* fn A favágók által téli szállásul készített, kúp alakú, tetején nyitott kunyhó.

faválaszték *faválasztik* fn A kivágott fából készített termékek közös neve.

favédő *favidőj* fn A fiatal fa óvására használt, falábakon álló keret.

favég *favíg* fn Fadarab vége. **Nr:** *A kutya is asz kijabájja, a kiskutya, ha ráütnek a bottal: Favíg, favíg!*

favégel *favígel* i Kutya vonításkor „favíg, favíg” hangot hallat. *A kissep fajta kutya favígelt, ha bottal vígikhúztak rajta.*

favirág ~ fn Akácvirág.

fáz **Ö:** hám~.

fázás **Ö:** ki~.

fazék *fazik* fn **Sz:** *Tempóuzik, mint a hasat fazik: —. Kong, mint a repet fazik:* kellemetlen beszédhangja van. *Ojan a hangja, mint a repet faziké:* ua. *Fedőj szóuja fazikát:* neki is az a hibája, amit másnál kifogásol. *Az a főj, ami a fazigba főj:* az a legfontosabb, hogy ennivalónk legyen. *Sűrít, mint a ritka paszuj a fazigba: —. Ö:* cserép~, ételes~, fa~, főző~, kásás~, mérő~, pipa~, vas~, vászon~.

fazekas *fazikas* fn Cserépedényeket készítő kézműves. **Sz:** *Örül, mint fazikas a szerencséjinek:* ti. annak, hogy nem borult fel a szekere.

fazekasagyag *fazikasagyag* fn A fazekasárak alapanyaga.

fazekasáru *fazikasáru* fn A fazekasagyagból fazekasok által készített cserépedények együttese.

fazekasdeszka *fazikazszdeszka* fn Az edények szárítására alkalmas többretegű polc; szikkajtódészka.

fazekasinas *fazikasinas* fn A fazekas-mester mellett dolgozó, a mesterség fogásait tanuló gyerek.

fazekaskorong *fazikaskorong* fn Lábbal hajtott, vízszintes síkban forgó korong, amelyen a fazekas az agyagot formálja.

fazekaslegény *fazikaslegény* fn Fazekas-ségéd.

fazékföld *fazikföld* fn (Fazekasok nyelvén:) a főző- és sütédevények előállítására alkalmas agyag.

fazékkocsi *fazikkocsi* fn Fazekaknak a kemencében való elhelyezésére, ill. mozgására használt, villás végű vassal és két kis keréssel ellátott farúd.

fazékrög *fazikrög* fn Olyan nagyságú agyagdarab, amelyből egy fazekat el lehet készíteni.

fazéktoló *faziktoló* mn/fn **I.** mn *Faziktoló* *tajiga*: fazékkocsi. **II.** fn Fazékkocsi.

fazéktologató *faziktologató* fn Fazékkocsi.

fazetta mn *Fazetta* *visőj*: (ötvösmesterségben:) mély, domború és homorú felületű tárgyak véséséhez használt véső.

fazettálás ~ fn (Ötvösmesterségben:) díszítő, fényes, tükröző minták vágása gyűrűkre, karkötőkre stb.

fázik **Ö:** *el~, ki~, össze~.*

fázlódik *fázlódik* i Fázik. **Ö:** *el~.*

fázóskodik *fázóskodik* i Fagyoskodik, fázik. *Nem öjtözöt jól fel, oszt fázóskodik.*

február *februvár*, ~ fn **Sz:** *Január*, ~, itt a *nyár*: az év első két hónapjának eltelte után hamarosan nyár lesz. **Nr:** *Hotyha a szúnyogok ~ba táncolnak, abrak után nizzél hóunap!:* a februári jó időt még kemény tél fogja követni.

februárus *februárijus* fn (rég) Február. *Az öreg nagyapám még úgy monta, hoty februárijus. Asz monta a kisöreg, ha februárijus elibe nem mászik a márcijusnak, akkor most márcijus lenne. Esz februárba monta mindig, mert akkor még naty hidegek vóutak.*

fecser ~ i (Kacsa, liba) csőrét vízbe dűgva szőrcsög, bugyborékol.

fecserékel ~ i (Kacsa, liba) fecser.

fecserészik ~ i Fecsegeve beszélget. *És közbe asztán fecserészünk, hüjéskettünk, viccet meséltünk.*

fecske ~ fn (*tréf*) Kőműves. **Km:** *Ety ~ nem csinál nyarat*: egy ember kevés vmilyen lényeges változás véghezviteléhez. **Nr:** *Amikor a lányok tavasszal először fecskét láttak, felvettek vmit, és úgy tettek, mintha az arcukat mosnák. Közben ezt mondták: Fecskét látok, szeplőjűt mosok.* Abban az évben nem lett szeplős az arcuk. — A fecske a fiókáinak etetésre ezt csicsergi: *Kicsinek kicsit, nagy-nak nagyot, mert hotyha a kicsi nagyot kir, pofon kel hajítani (kap ety pofont).*

fecskefal ~ fn Szalmával kevert sárból fecskerakással épített fal.

fecskefarkas ~ mn (-n ragos alakban hsz-szerűen:) fecskefarkszerűen vágja ki a megjelölni kívánt ló fülét.

fecskefészek *fecskefészek* fn **Nr:** *A fecskefészket nem vóut szabad sose leverni, söjűt a fecskefészketet mindenképpen ápoltuk, gondosztuk.*

fecskefiók *fecskefijók* fn Kisfecske.

fecskehasú ~ mn **1.** Hátán sötét, hasán fehér v. világos szőrű (állat). **2.** (A mangalica disznó egyik fajtájaként.)

fecskelecska ~ mn Fecsegő (kislány).

fecskeendő **Ö:** *raj~.*

fecskekerakás ~ fn Az a falrakási mód, amelynek során rendszerint deszkák v. karók közé rakják, döngölik a törekkkel v. pelyvával kevert sarat.

fecskekerakású ~ mn Fecskekerakással készült fal. *A nagyapám tanyája ijen vóut, ~, alik tutták szíjjelverni. Főjűleg óylak, istállók vóutak ijenek, mert nyáron hüvös vóut, télem meleg.*

fecskecszörű *fecskecszörű* mn Kékesfekete szőrű (ló).

fecstej ~ fn Tehénnek az ellés utáni néhány napon adott sűrű teje. *A ~ ojan sűrű, hogy mikor fejk, szinte fröcsög a rocskába.*

fed ~ i **1.** Betakarja földdel a szőlőtőkét. *Kapával nyitottak, kapával fettek.* **2.** A méhek a hordás után megtelt lépeket egy sajátos anyaggal borítják be. **Ö:** *el~, ki~, meg~, rá~.*

fedél *fedel* fn **1.** Épület tetőzete. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) a dagasztó- és a brehológép csészéjének teteje. **3.** A méhek által készített lépsejteket borító anyag. **Sz:** *Jőy ~ tartya a házat: a)* ahol jó a családfenntartó, ott nem szenvednek szükségét a családtagok. **b)** a jól gondozott fedelű ház tovább tart. **Ö:** *cserép~, habán~, harang~, ház~, nád~, pala~, skatulya~, zsindeley~.*

fedélbőr *fedélbőr* fn (Szíjgyártóknál:) a munkadarabok külső bevonására való, finom, hajlékony bőr.

fedeles mn *Fedeles kapu:* tetővel fedett, személyi közlekedést szolgáló kiskapu. *Fedelesz szék:* felhajtható ülőkéjű szék, amelynek a mélyedésébe apróbb tárgyakat lehet tenni. *A fedelesz szék ojan vőyt, hogy fē lehetet hajtani a széknak az ülőükéjét, és akkor ot lent vőyt, amibe lehetet pakolni. Fedelesz szuszik:* fedéllel ellátott nagy gabonatarató láda. *Fedeles pohár:* fedéllel ellátott, nagy füles pohár.

fedelez ~ i (Méhész) a lépsejteket borító viaszlapot eltávolítja. **Ö:** *le~.*

fedelezett **Ö:** *le~.*

fedelező *fedelező* in/fn **I.** in *Fedelező* *kés:* (méhészetben:) a sejteket fedő viaszlapocskák eltávolítására szolgáló vékony pengéjű acélkés, melynek nyele a tövénél derékszögben meg van hajlítva. *Fedelező villa:* (méhészetben:) olyan villaszerű eszköz, amellyel a sejteket borító anyagot eltávolítják. **II.** fn *Fedelező kés.* *A fedelező pengéje mindig csúdszba vígződik, hogy a keretek sarkajiba is lehessen használni. Ö:* *lép~.*

fedelezőállvány *fedelezőállvány* fn (Méhészetben:) olyan állvány, amelynek a két oldalán ferdén elhelyezkedő deszkalapokra a lépet fektetik és rögzítik.

fedelezőtálca *fedelezőtálca* fn Olyan tálcá, amelynek a tetején levő rácsra fedelezés közben ráállítják a lépet, hogy a belőle kifolyó méz a tálcában gyűljön össze.

féder ~ fn **1.** A kocsí v. kocsikulcs rugózata. **2.** (Gubacsapóknál az előkészítő munka eredményeként létrejött) rugalmas gyapjúcsomócska. *Ha kiesz vőyt a típís a gyapjút a táb-*

lárul felszettik, és eszt a kis csomóy gyapjút úty hífták ~, mert ruganyos vőyt, mint a kocsi.

féderes ~ mn Rugóval ellátott (kocsi). *Féderes kocsi:* rugóval ellátott kocsi. *Féderes tajiga:* rugózott, kétkerekű személyszállító jármű. *Féderezs bricska:* ua.

fédervájsz ~ fn Síkpor. *A ~ot a csizsma felhúzásához használták.*

fedés *fedis* fn **1.** Háztető. **2.** Kazal teteje. **3.** Összel a szőlőtőkék betakarása földdel. *A fedis, amikor öüsszel elfedik a szőlőlőüt, hoty ki ne faggyon.* **4.** Szálvesszős fedis: a késő őszi fedéskor egy vagy két szőlővessző elföldelése abból a célból, hogyha a föld feletti vesszők lefagynak, akkor ezekből alakítanak ki termővesszőket. **5.** (Vadászatban:) álcázás. *Fedizsbe:* bokrok cserjék védelme alatt.

fedett in *Fedet szárítóy:* (kékfestőknél:) szárító.

fedez ~i **1.** Úgy áll vki, vmi elé, hogy elta-
karja. **2.** (Mén kancát) meghág, megter-
mekenyít. **3.** Hím háziállat nőtényt megter-
mekenyít, vele párosodik. *A kan most ~i a ko-
cát.*

fedezék *fedezik* fn Az időjárás ellen védő, oldalt nyitott ideiglenes szállás a legelőn, szárnýék.

fedezettet *fedesztet* i Kancát ménnel, meghá-
gát. **Ö:** *be~.*

fedezettetés *fedesztetis* fn Az a cselekvés, amikor a kancát a ménnel megtermékenyítés végett párosítják. *Jött, és ment oda a fedesztetishe, ellenőüriszte, minden. Ö:* *be~.*

fedő *fedő* fn **Sz:** *A fedő mektanájja a fazikját: mindenki megtalálja a hozzá illő (élet)társat. Ö:* *cserép~, tök~.*

fedőbőr *fedőbőr* fn (Szőrmekikészítők nyelvén:) a kötésekben a legalsó és legfel-
ső, bőroldalával kifelé elhelyezkedő szőrmés-
bőr.

fedőgombszedő *fedőgombszedő* fn (Fazekasoknál:) villás faág két ága közé kife-
szített drót, amellyel a korongról a fedők
gombját levágják.

fedőlék *fedőlík* fn Épület teteje. *Ha a fal
felrakva, a fedőlík jön rá. Ö:* *nád~.*

fedőmáz *fedőümáz* fn <Fazekasoknál:) olyan nem átlátszó máz, amely alatt sem az agyag színe, sem a színes díszítések nem látszanak.

fedőszőr *fedőüsszöür* fn Az állat piheszőréit borító hosszabb, erősebb szőrzet. *A szöürme pehejszöürből és fedőüsszöürből vaty koronaszöürből áll.*

fegyver ~ fn Vadászpuska.

fegyverbelövés *fegyverbelövis* fn A vadászpuska hordásának beállítása.

fegyvercsősín *fegyvercsöüsin* fn A vadászpuska csövének tetején levő sín, amely az irányzást segíti.

fegyverpofadék *fegyverpofadik* fn A vadászfegyver tusának kiképzett oldalrésze.

fegyvertánc fn Fegyverszerűen használt eszközzel (bot, balta, fokos stb.) járt férfitáncok. **Nr:** A fegyvertáncok közé a hajdútánc és az ennek emlékeit őrző eszközös pásztortáncok tartoznak.

fegyverzár ~ fn A puska része, amely az elsütést gátolja.

fehér *fejír, fehír* mn/fn **I.** mn **1.** *Fejír alsóú:* jó minőségű vászonból készített, kézimunkával díszített, fehér színű alsószoknya, ing, bugyogó együttes neve. *Fejír szoknya:* fehér vászonból varrt alsószoknya. *Fejír harisnya:* fehér színű fonalból kötött vastagabb harisnya. **2.** *Fejír agyag:* <fazekasoknál:) fehér színű, nyirkos tapintású, jó minőségű agyag. **3.** *Fejír bors:* <egy fűszerféle.) *Fejír bors most is van, déli fűszer, törve hozzák.* **4.** *Fejír ecetes:* füstölt disznóhússal készített, liszttel, tojással habart, ecettel ízesített levesféle. **5.** *Fejír guba:* fehér gyapjúból szőtt festetlen guba. **6.** Nem véres <hurka): *fejír hurka:* tüdővel, májjal kásával töltött hurka. **7.** *Fejír lapáj:* nagy, lelógó fülű hússertés. **8.** *Fejír lúg:* szappanfőzéskor a harmadik, negyedik lúg, amelyet az edények fertőtlenítésére használtak. **9.** *Fejír mosogatás:* <vendéglőben) a tányérok, evőeszközök elmosása. *A konyhán fejír mosogatást is végeztek.* **10.** *Fejír pipa:* fehér agyagból készített világos színű pipa. **11.** *Fejír ringlóú:* <a ringlószilva egyik fajtája.) *Van ojan, aki a ringlószilvát,*

a fejír ringlóút meg a sárgabarackot össze-főüzi. **12.** *Fejír róúka:* fehér színű róka prémje. **13.** *Fejír szalonna:* sózott, füstöletlen szalonna. **14.** *Fejír víz:* <rég) <népi orvosságnév:) borogatásra használt Goulard-víz. **II.** fn Fehér színű ruha, öltözet. *A menyasszony talpik fejírbe vóút.* **Sz:** *Ha akarom, fejír, ha akarom, fekete:* így is lehet, úgy is lehet. *Meg van írva fejíren, feketín:* félreérthetetlenül. *Ojan fejír (a kipe), mint a meszelt fal:* sápadt. **Ö:** *sár~.*

fehéralma *fejíralma* fn <Almafajta.) *A fejíralma ídes alma vóút, de ros z vóút, nem vóút annak semmi ize, seizü vóút.*

fehérrarany *fejírrarany* fn <Paszománysoknál:) kevésbé oxidálódó finom ezüstoffal.

fehértélű *fejírtélü* mn *Fejírtélü dinnye:* <görögdinnye-fajta.) *A fejírtélü dinnyéd bemeszeltik őüsszel, letettik a pincébe, oszt karcsonkor vették előü. Fekete a magja, ez az írdekezs benne.*

fehércsasza l. **fehércsasza**

fehércseléd *fejírceléd, fehírceléd* fn **1.** Nő. **2.** A nők összessége, a női nem.

fehércsorda *fejírcsorda* fn Szürke magyar marhákból álló csorda.

fehértaganat *fejírtaganat* fn <rég) <Egy betegség.)

fehértelavár *fejírtelevár* fn Fehér színű, direkt termő szőlőfajta.

fehértakó *fejírtakóú* mn <Lószínnév, a fakó egyik árnyalata.)

fehértéreg *fejírtéreg* fn <A szőlő egyik kártevője.) *Mindítik fírgeli, gyóúntattya aszt a szöüölöüt, asz mongya a fejírtéreg eszi.*

fehértöld *fejírtöld* fn **1.** Világos színű, szikes talaj. **2.** Meszeléshez használt alapozó anyag. *A fejírtöldet meszelishe használták, előübb evvel, azután mésszel meszeltek rá.*

fehértóher *fejírtóher* fn Korán érő szőlőfajta.

fehértóker *fejírtóker* fn Petrezselyem. *Rígebben a petrezsejmet híjuk fejírtókernek.*

fehérhagyma *fejírhagyma* fn Fehér héjú, enyhén csipős csemegehagyma, gyöngyhagyma. *A fejírhagymának fejír vóút a haja, vóút ety kis csipőüje.*

fehérít *fejírít* i **1.** A kimosott vásznat a napra teszi, és folyamatosan vízezi, hogy száradás közben a nap fehérre szívja. *Fejírítették a vásznat, az asszony szűtte vásznat a napon, bemártották vízbe, kiterítették, megind bemártották, kiterítették, szípen mekfejiredett.* **2.** Megsárgult ruhaneműt, vásznat savóba téve kifehérít. *Ha valami ruha meg vóút sárgulva, a savóú gyönyörűen fejírítette, kifejírítette gyönyörűen hóúfehirre.*

fehérítés *fejírítis* fn **1.** Kimosott vászonnak napon való szárítása. **2.** Megsárgult ruhaneműnek, vászonnak savóban történő áztatása.

fehérlik **Ö:** ki~.

fehérmája *fehírmája, fejírmája* fn A disznó hasnyálmirigye. *A fehírmája nem háj, hanem hasnyálmirigy, a tüdőúshurkába szoktuk tenni, de ha nem főjzik meg rendesen, a hurka elkezdi idesedni. A fehírmája a hája köszt, a bélkövér köszt van.*

fehérmájú *fehírmájú* mn Érzéki, buja természetű (nő).

fehérmályva *fehírmájva* fn (Disznővény.)

fehérmarha *fehírmarha, fejírmarha* fn Szürke magyar marha.

fehéremeleg *fehíremeleg* mn (Kovácsok nyelvén:) kb. 1200°-os hőmérsékletű (anyag). *A fehíremeleg anyag kezd eligni, ész szikrázik.*

fehérmunka *fehírmunka* fn (Pásztorkalapkészítők nyelvén:) a kalapkészítés tulajdonképpen munkafázisa. *A kártolással az úgynevezet nyers munka befejeződik, következik a fehírmunka.*

fehérnép *fehírnép* fn Asszonyok, nagyobb lányok összessége v. kisebb-nagyobb csoportja. *A fehírnép a nőü, asszony meg a jány, a nagyobb, ha kinőjött a sárbú.*

fehérpálinka *fehírpájinka* fn Frissen főzött kisüsti pálinka.

fehérpáréj *fehírpáré* fn Fehér libatop [Chenopodium album].

fehérpaszuly *fehírpaszuj* (Babfajta.) *Fehírpaszuj vóút kisz szemü meg naty szemü, ebbül főjstik a törtpaszujt.*

fehérpecsenye *fehírpescsenye* fn Disznónak a rövidkarajról lefejtett, fehér színű, hosszúkás finom húsa; szűzpecsenye.

fehér-pogácsaalma *fehírpogácsalma* fn Jó ízű, lapos alakú almafajta, londonpepi. *A fehírpogácsalma lapos, nyomott alakú, finom, drága alma, mindik Svádzba kűttük ezerkilencszázhatvan körül.*

fehérrépa *fehírrépa* fn Tarlórépa. *A páclébe fehírrépát is teszünk.*

fehérruha *fehírruha* fn **1.** Fehérnemű, alsóruha, váltóruha. *Én a felsőü fíjőugba tartottam a fehírruhát.* **2.** (Férfiak, főként pásztorok viseletében) vászonból készült ing és hosszú, bő gatyá együtt. *Az elszegődőcs cseledeknek vóút váltóruhájok. Őjkin vóutak a tanyán, hazahoszták a szennyest, és mán akkor a mosóüñőjkin másig zacskóút kűttek. E vóút a fehírruha, váltóü fehírruha nekik.*

fehírsaszla *fehírcsaszla* fn (Csemegeszlőfajta.)

fehírszemély *fehírszemij, fejírszeméj* fn Nő, asszony.

fehírszepe *fehírszepe* mn Sötétebb foltokkal tarkázott (ló).

fehírszepe-szürke *fehírszepe-szürke* mn (Lószínnév, a szürke egyik árnyalata.)

fehírszóló **Ö:** mézes~.

fehírszurok *fehírszurok* fn (Szíjgyártónál) a varrócérna tartósítására használatos anyag.

fehértengeri *fehértengeri* fn Fehér szemű kukoricafajta.

fehértészta *fehértiszta* fn (Mézeskalácsosoknál:) cukros, szalalkális, lisztes tészta.

fej¹ **Ö:** ki~, le~.

fej² ~ fn **1.** Fejtető a hajjal. *Akinek nem vóút a ~e tiszta, aszt hazakülte a Salánki tanítóü néni, hoty pucujja ki az édesannya a ~it.* **2.** *Fejre valóü kendőü:* fejkendő. *Fejre valóü keszkenőü:* ua. *Az öregasszonyok fejre valóü keszkenőünek monták rígen. Hátra köti a ~it: fejkendőt hátul, a tarkó fölött köt meg. Tisztacsinaláskor, főjziskor hátra kötötte a ~it, hogy a haja bele ne essen, a csomóü is hátul vóút, nem az álla alá kötötte.* **3.** Szőlőtökének a föld felett kiszélesedő része. **4.** Kalász.

Hánnya a ~it: gabonának kezd kalásza fejlődni. **5.** Pipafej. **6.** (Rekesztóhalászatban) a vejszének, ill. a varsának az a legbelső része, amelyben a hal fogva marad. **7.** Kerítőhalászatban a nagy húzóháló farára erősített úszók közül a legnagyobb. **8.** (Könyvkötészetben:) a könyv felső része. *Most ~nél vágom meg a könyvet.* **9.** *Feje ajja:* (E/1., 2., 3. sz. birt. szraggal): párna és kispárna együtt, fejalj. **10.** *Feje lággya:* a koponyacsontok találkozásának kisgyermekkorban porcos helye. *A ~e lággya a gyerekek az a puha, ára nagyon vigyáztak, hogy meg ne nyomújon.* **11.** *Feje vize:* magzatvíz, fejavíz. **Sz:** *Kihánta a ~it a búza:* kalászba szökkent. *Jóú remínsik ~ibe:* reménykedve, viszonzást várva. *Mire attad a ~edet!:* milyen veszedelmes dologba fogtál! *Megmosom a ~ed:* megdorgállak. *Abba fáj az ém ~em:* nem törődöm vele. *Be-kötöttik a ~it:* **a)** férjhez ment. **b)** (pl. szántáskor) befejezték a munkát, elvégezték az utómunkálatot is. *Be van kötve a ~e:* (pl. szántáskor) befejezték a munkát, az utómunkálatot is elvégezték. *Feje lággyára esett/ejtették:* ügyefogyott, élehetetlen. *Fejire nőü:* nagyon elbizakodik, amaz már parancsolni se tud neki. *Főü a ~e:* nagy gondban van. *Főüzi a ~it vmiben:* töri a fejét vmiben. *Töri a ~it:* erősen gondolkodik. *Szígyent hoz a ~ire:* szégyent hoz rá. *Tömi a ~ét:* sokat eszik. *Lesüti a ~it:* szégyenében lehajtja. *Fejics csóúvája:* fejének ingatásával rosszallását fejezi ki. *Szeget ütött a ~embe a mondása:* el kell gondolkodnom azon, amit mondott. *Bárcsak a ~edet/nyakadat vesztenéd már el:* mondják annak, aki gyakran elveszít vmit. *A ~ihéz vág vkinek vmit:* durván megmondja neki. *Nem ejtették a ~e lággyára:* van magához való esze. *Feje lággyára tapint:* elevenére tapintott vkinek. *Benőühetet vóúm már a ~e lággya:* már nem gyerek, több esze is lehetne, megkomolyodhatott volna. *Benőüt mán a ~e lággya:* van magához való esze. *Feje lággyára esett:* együgyű, ostoba. *Fejfel megy a fálnak:* meggondolatlanul, saját kárára cselekszik. *Szegíny ~e nyakastúl, lába szára bokástúl:* (gúny) (olyan emberről mondják, aki

nagyravágyó, de nem sokra tud menni). *Szegíny ~e nyakastúl maraggyon el egymástul!:* (ironikus jókívánság). *Hijába húzom/húzzák a ~it az asztalra, ű meg az asztal alá mindenáron:* hiába akarnak neki, jót, nem lehet rajta segíteni. *A ~ihe menny, ne a lábáho!:* ne a beosztottal, hanem a vezetővel intézd a dolgot! *Meg van vetve a ~e ajja:* jómódú. *Nem jóúl áll a ~e ajja:* rosszul áll a dolga. *Kihuszták a ~ibül a kötőüfket:* elbocsátották a szolgálatból. *Megmosom a ~it szappan nélkül:* nagyon összeszidja. *Majt ~em füstye megy:* sok a gondom, sok a kiadásom. *Be kéne zsindejezni/zsindejesztetni a ~it:* (okoskodó, de ostoba emberre v. embernek mondják). *Ojan okos, hogy a ~it meg kéne abroncsosztatni/abroncsolni:* ua. *As se tuggya, hun áll a ~e:* sok gondja van. *A ~it üzsd, hogy meg ne sántújon!:* üsd, ne sajnáld! *Elveszti a ~it:* meggondolatlanul cselekszik. *Fejemet teszem rá:* teljesen bizonyos vagyok benne. *Fejin tanálta a szeget:* a lényegre tapintott. *Megmossa a ~it:* alaposan megszidja. *Nem látod? De ha be vóún kötve a ~e, akkor lát-nád:* biztosan meglátnád, ha egy csinos nő volna ott — mondják tréfásan a legénynek, ha nehezen talál meg vmit. *Lahajtya a ~it:* lefekszik, lepihen. *Fejfel megy a fálnak:* meggondolatlanul cselekszik. *Még annak is lez baja, aki evvel köti be a ~it:* rossz lesz az élete annak a nőnek, akit ő vesz feleségül. *Fejihe vertik a rocskát:* (rosszul táplált borjúról:) keveset hagyták szopni. *Adok én neked, csak győüzzed a ~et kapkodni:* kapsz tőlem, de verést, ütést. *Annyi dóúgom van, hogy a ~em alá is tehetné belőüle:* nagyon sok dolgom van. *Ojan a ~ed, mint ety szekír szína:* borzos, fésületlen. *Úgy nisz ki a ~ed, mint ety szekír szína:* ua. **Km:** *Ne szóúj szám, nem fáj ~em:* nem beszélek a dologról, mert kellemetlenségeim lehetnek miatta. *Szóújj igazat, be-törík a ~ed!:* az igazmondásra ráfizetünk. *Fejitül/Fejirül bűdösödik a hal:* egy közösség romlottságának a vezetők romlottsága a fő oka. *Nagy a ~e, busújon a lú!:* legyünk vidámak, a búslakodást hagyjuk másokra! **Nr:** *A gyereket nem szabad egyéves koron túl*

szoptatni, mert ~ibe megy a té, mert akkor már ártalmas, buta lessz. **Ö:** baba~, bojt~, búza~, csikó~, eke~, fék~, huszár~, kantár~, kasza~, kösü~, lőcs~, nyél~, nyúl~, pipa~, tőke~, veréb~, zab~.

fejalj *fejajj* fn Fekvőhelyen a fej alá tett párna v. más támaszték.

fejátmérő *fejátmírőű* fn <Kádármesterségben:> az edény fenékrészénél mérhető átmérő.

fejből *fejbül* hsz Könyv nélkül. *A verset fejbül tanújátok meg.*

feje **Ö:** fék~, keze~.

fejében *fejibe* hsz Vmiért, vmilyen célból. *Odamentem, Uramisten jóüremínsik fejibe.*

fejel ~ i <Régi, elnyűtt> lábbelit új felsőrésszel lát el. **Ö:** meg~.

fejelés *fejelis* fn Lábbeli új fejjel való el látása.

fejelő *fejelőű* fn A bocskornak a lábfejet védő része.

fejes **Ö:** agyas~.

fejés **Ö:** birka~.

fejesfa ~ fn Koronájától évente megfosztott fa. *Fejesfa termelési mód:* <erdészetben:> olyan termelési mód, melynek során bizonyos magasságban a fa ágait levágják, és az azokból növvő gallyakat évente leszedik.

fejezett **Ö:** be~.

fejező¹ **Ö:** be~.

fejező² *fejezőű* fn <Díszkovácsoknál:> kör v. szögletes keresztmetszetű csavarok, pálcák fejének elkészítéséhez használt eszköz. *A csavarfejet fejezőűvel csináják.*

fejfel **Ö:** hajadon~.

fejkötő *fejkötőű, fiktőű* fn <Asszonyok népi viseleteként> kendőből sapkaszerűen formált fejfedő; főkötő.

fejlődik **Ö:** meg~.

fejő *fejőű* fn Anyajuh. **Ö:** juh~.

fejőre *fejőüre* hsz Olyan tehén, amely a gazdáé maradt, a teje azonban azé volt, aki gondozta. *Ha magának nem vőut, a gazdától fejőüre is kapot tehenet.*

fejőrocska *fejőűrocska* fn Kerek alakú, zománcozott fejedény, sajtár.

fejős *fejőűs* fn Olyan tejelő állat, amelyet fejnek. **Ö:** friss~.

fejősbirka *fejőűzsbirka* fn **Sz:** *Annyi esze sincs, mint a fejőűzsbirkának:* együgyű, ostoba.

fejőscorda *fejőűscorda* fn Fejőstehenekből álló csorda.

fejősgulyás *fejőűsgujás* fn A kora tavasztól késő őszig a legelőn tartózkodó tehéneknek a fejését végző gulyás.

fejősjuhász *fejőűsjuhász* fn <A nyári időszakra felfogadott,> a juhok fejését is végző juhász. *A fejőűsjuhász a karámból egyenkint kijövőű juhokat sorba mekfeje.*

fejőstehén *fejőűstehén* fn Rendszeresen tejet adó tehén. *Mert a parasztembernél ugye eltőűtött ety fejőűstehén mongyuk hét-nyőűc évet vaty kilencet vaty tizet, de az egisz nyáron legelt.*

fejőszék *fejőűszék* fn **1.** <Főként fejéshez használt> támla nélküli, alacsony faszék. *A fejőűsjuhász fejőűszéken ülve fejte a juhokat. Annak ojannak kellett lenni, hogy ne billegjen alattunk, ha a ju megráncsa.* **2.** Csipkeverő állvány. *Azir nevezzük magunk köszt fejőűszéknek a csipkeverőű álványt, mert az alakja emléksztet rá.*

fejővedér *fejőűvedér, fejőűveder* fn **1.** Vödör formájú, félig zárt edény, amelybe a kifejt tejet a bögréből átöntik. *Annak idején, mikor még nyájjuhászok vőutunk, akkor vőud direkt ijjen fejőűvedér.* **2.** <Fejéshez használt> lapos alakú, két oldalt füllel ellátott alumínium-edény.

fejrész *fejrész* fn **1.** A hordó oldalának fenék körüli és azon kívül eső része. **2.** Az állat fejről lehúzott szőrmésbőr.

fejrevaló *fejrevalóű* fn Fejfedő.

fejsajt ~ fn Fejhúsból készült disznósajt.

fejsze ~ fn **1.** Nagyfejsze. **2.** Kisfejsze, balta. **Sz:** *Úgy úszik, mint a nyeletlen ~:* nem tud úszni. *Ojan setít van, hogy megál benne a ~:* koromsötét van. *Vesztet ~nek a nyele:* vmi megtérül a kárból. *Kialudná a ~t a nyélből:* álomszuszék. **Km:** *Vesztet ~nek nyele fordul:* a kár egy része megtérül. *Rosz ~ nem vész el:* az értéktelen holmi hamar megkerül.

fejszetartó *fejszetartó* fn A szekér bal oldalán levő karika, amelybe a fejszét nyelénél fogva akasztják.

fejszj ~ fn Kantáron, ill. kötőféken az a szj, amely a ló sörényén megy keresztül.

fejt **Ö:** *át~, el~.*

fejtámasz ~ fn Fejtámla.

fejteget ~ i Varrás, kötés fölfejtését végzi.

fejtés *fejtis* fn A bőr lenyúzása a levágott állatról.

fejő *fejű* fn A birka feje és nyaka közötti rész.

fejű **Ö:** *buckó~, butuj~, holdvilág~, hólyag~, kápolna~, kerek~, kobak~, kókusz~, ló~, oláh~, pukkancs~, som~.*

fejűség **Ö:** *víz~.*

fejvankos *fejvankus* fn Favágók téli szállásán a fekvőhelyeket egymástól elválasztó gerendák közül egy.

fejvászon ~ fn A cipő belsejében az orr alatt elhelyezett vászonbetét.

fejvég *fejvíg* fn Az ágy fej felőli magasztott része.

fejvédősisak *fejvidőűsisak* fn Fadöntéskor használt fejjvédő.

fejvíz ~ fn Magzatvíz.

fék *fik* fn **1.** Ló fejére tett kötőfék. **2.** Kantár. *A kenderkötélből készített fíket húzzák a ló fejére, és a fikszárral kötik a jászolhoz.* **3.** A ló orrcimpáit összeszorító hurok; pipa. **Ö:** *csikós~, kötő~.*

fékel ~ i (Lovat) felkantároz. **Nr:** *Mikor kezdi Angyal Bandi a lovát nyergelni, Cifra csüngőűs kantárjával ~ni, ~ni.* (Nd.)

fekély *fekéj, feki* fn **1.** (Burgonyán) beteg, fekete, szürke folt. **2.** (Indulatos beszédben:) fene. **Ö:** *kéreg~.*

fekélyes *fekijes* mn Beteg, fekete, szürke foltos (burgonya). *Tavasszal a mekcsirásodot kolompír, fekete, szürke színű, fekiyes.*

fekete ~ mn **1.** *Fekete guba:* olyan guba, amelyet kész állapotában befestettek feketére. **2.** *Fekete karácsony:* hó nélküli karácsony. **3.** *Fekete kenyír:* nagyon sötét színű rozskenyér. **4.** *Fekete konyha:* (kékfestőknél:) a műhely olyan fekete falú helyisége, ahol az anyag kifőzését és keményítését végezték. **5.** *Fekete*

mosogatás: nagy méretű konyhai edények mosogatása, elmosása. *A konyhán ~ mosogatást is végeztek.* **6.** *Fekete pipa:* vörös agyagból készített, égetéskor feketére füstölt pipa. **7.** *Fekete ugar:* (rég) (háromnyomásos gazdálkodásban:) felszántott, de pihentetés miatt be nem vetett földterület. **8.** *Fekete bárány:* a családból kitagadott rossz útra tért személy. *Minden családba van egy fekete bárány.* **Sz:** *A fekete fene egyen/enne meg!:* (szitkozódás). *Ojan ~, mint a setít iccaka:* emberről. **Km:** *Jobb ithon a ~ kenyír, mint más-hon a fejr:* az idegenben szerzett jólét nem ér annyit, mint az itthoni szegényes megélhetés. **Nr:** *Fekete szina, fejr kenyír:* szénakaszálás idején ha sok eső esik, a széna megfeketedik, a búzavetés megerősödik, bő termés lesz. **Ö:** *almás~, bogár~, guba~, jakab~.*

feketecirkás ~ mn (Vágóállatok mirigyének megváltozott, kóros megbetegedésre utaló színe:) feketén csíkozott. *Ha az álatorvos vizsgálta, és a mirigy nem vóut ~ vagy veres, az álatorvos kiengette tőűtelikárunak.*

feketecseresznye ~ fn Nagy szemű, éretten sötétvörös színű, jóízű, ropogós cseresznye. *Az egri ~ finom, Egerbül hozták, árul a vidikről.*

feketederes ~ mn (Lószínnév, a deres szín egyik árnyalata.)

feketedik **Ö:** *össze~.*

feketedió *feketedijó* fn Fafajta, termése ehetetlen.

feketefélfa ~ fn Megmetszett szőlővessző, szálvessző. *Feketefélfára mecc:* szőlővesszőt kirügyezés előtt metsz.

feketefenyő *feketefenyőű* fn (Fenyőfajta.)

feketeföld *feketefőűd* fn Zsíros, humuszos föld.

feketegohér ~ fn Télre eltehető, sokáig elálló szőlő.

feketegyűrű ~ fn Feketegyűrű-juhar [Acer tataricum].

feketéje **Ö:** *köröm~.*

feketeleves fn **Sz:** *Majd lesz neked mék ~!:* (fenyegetés:) még ezután következik a dolog kellemetlen része.

feketemeleg ~ mn <Kovácsoknál:> kb. 500°-os hőmérsékletű meleg. *Az anyagot ~re melegítettük.*

feketenadály *feketenadáj* fn <Piócafajta:> lónadály.

feketenadálytő *feketenadajtű* fn <Vizenyős helyen termő növény> [Symphytum officinale]. **Nr:** *A feketenadajtű gyökere gyógyító hatású, a rehomát gyógyították vele. Izülezezs gyógytyszerbe rakták ezek a tudós asszonyok.*

feketepaszuly *feketepaszuj* fn Sárga csöví, éretten fekete színű zöldbabfajta.

feketepej ~ fn <Lószínnév:> sötétbarna.

feketés mn *Feketis egérszőőrű:* feketés-szürke <ló>.

feketesárgaság ~ fn (rég) <Betegség neveként: a sárgaság egyik fajtája.>

feketetályogfű *feketetájokfű* fn Göcsös görvélyfű [Scrophularia nodosa].

feketetippan ~ fn Angolperje [Lolium perenne].

feketeüszög ~ fn A kukorica fekete színű, üszkös megbetegedése. *A feketeüszög a tengerinél van, a csöve üszkösödöt meg. Ha megírett, porzott, ha főjthő váktuk.*

feketevarjú *feketevarnyú* fn Vetési varjú. *A feketevarnyú vagy vetési varnyú, amik it repkednek, őjsszel kieszik a főjdből a magot, mint a fekete felleg, úgy lepik el a kisojün vedet búját.*

feketezáp ~ fn Záptojás. *A ~ nagyon büdös, őj de fertelmesz szaga van.*

fékez **Ö:** *fel~.*

fékfej ~ fn A kantárnak a ló füle mögött a fejre simuló része.

fékfeje ~ fn Fékfej.

fékkarika ~ fn A jászolba erősített karika, amelyhez a jószágot kötik.

fékomadta *fikomatta* isz <Többnyire tréfás, enyhe szitkozódásként.> **Sz:** *Aszt a fikomatta teremtisit!* <gyerek megfegyelmzésére mondják.>

fékomteremtette *fikomteremtette* isz Fékomadta. **Sz:** *Aszt a fikomteremtette!* <figyelmeztetés>.

fekő *fekőj* fn (rég) Vajúdó asszony.

fekőágy *fekőjűágy* fn (rég) Vajúdó asszony ágya, fekvőágy.

fekőnyoszolya *fekőjnyoszoja* fn (rég) Fekőágy.

fekőfa *fekőfa* fn Az állományban korábban kidült száraz fa.

fékszár *fíkszár* fn **1.** Kantárszár. **2.** A kötőfék szára, amelynél fogva a lovat vezetik v. kikötik.

fekszik ~ i *Gyermekágyat fekszik:* <gyermekágyasként> ágyban van. **Sz:** *Avval fekszik, avval kél:* állandóan azzal foglalkozik. **Ö:** *el~, fel~, kél~, ki~, meg~, neki~, oda~, rá~.*

fektében *fektibe* hsz <Csak E/3. személyben:> fekvése közben. *Az őudala is mekfájult fektibe.*

fektet ~ i **Nr:** *Hanyat ~ik, nyers hússal döfölik, mi az?:* kenyérdagasztás.

fektol ~ i **1.** Koldul, kéreget. **2.** Verekszik.

fekőfa l. **fekőfa**

fekvés *fekvís* fn A vad pihenőhelye. **Ö:** *háj~.*

fekvő **Ö:** *át~.*

fekvőbútor *fekvőjűbútor* fn Fekvésre is alkalmas bútor.

fekvőkaptár *fekvőjűkaptár* fn Olyan kaptár, amelyben a keretek egymás mellett helyezkednek el. *A fekvőjűkaptár mézskamrája oldalsó vaty háccsóú lehet.*

fekvőkémény *fekvőjűkímény* fn Az állókéményhez a szomszédos helyiségből ferdén hozzácsatlakozó kémény. *Az álójkíményhe a másik házból hozzácsatlakozóú kímény a fekvőjűkímény, sréhen ment, sréegyenesen.*

fel *fē* hsz **Ö:** *alá~.*

fél¹ *fil* i **Sz:** *Úty fil, hogy a fúrujuga izs bebúna:* nagyon fél. *Úty fil tülle, mint az ígőj túsztül:* ua. *Jóul fíjj!:* ne félj! **Km:** *Jop filni, mint megijjedni:* az óvatos embert nem éri váratlan kellemetlenség. *Filni kell, de megijjedni nem muszáj: —.*

fél² **Ö:** *ajtó~, kapu~, dülő~, út~.*

fél³ ~ szn **1.** Egy párnak egyike. *A ~ kipe csupa sár lett.* **2.** <Ruhadarab megnevezésében:> ~ *bürkabát:* rövid bőrkabát. *Amikor összeházasuttunk, és őj ~ bürkabádba járt.* **3.** <Földterület nagyságát, mértékét jelölő, már

elavult kifejezésben:) ~ *nyilas*: 4500 négyszögöl szántóföld, ill. 400 négyszögöl szőlő.

4. (Vmilyen mértéket, mennyiséget, méretet jelentő kifejezésekben:) ~ *guba*: egyszerre szőtt, a guba felére elegendő posztódarab. *Fél natykendőj*: közepes nagyságú kendő. *Fél sukk*: az ököl és a hüvejkujj együttes hossza mint mértékegység. *Fél szalonna*: fél oldal szalonna. **5.** *Félbe*: ketté vágva, a fele. *Sértés ~ eladóy*. **Sz:** *A ~ fogamra se elég*: (élelem) nagyon kevés. *Ennek (mán a) fele se tréfa*: ezt már komolyan kell venni. *Fél téglával veri a mejjit*: henceg, hősködik.

felablézol ~ i (Könyvkötészetben:) az esetleges hibák megtalálása végett a bekötött könyvet átvizsgálja.

felad ~, *felád* i **1.** Ételt, italt felszolgál, felátal. *A pincér felatta az ebítthe a húst*. **2.** Kérdést feltesz. *Patkóy Sándor így atta fel a szót: Ki látot mán egy lovon hét patkóyt. Nígyet visel ez a nemes állat, kettőj a csizmámra van verve, a hetedik saját magam neve*. **3.** (Gyereket) bead, beirat az iskolába. **4.** (Összetört) aludt tej a savót felereszti, a felszínre bocsátja.

felágasos mn *Felágasos-szelemenés te-tőjszerkezet*: az ágasfás-szelemenés szerkezet azon változata, amikor a szelement tartó ágas nem a földre, hanem a falra, ill. a falra fektetett gerendára támaszkodik.

felaggat ~ i **1.** Felakaszt. **2.** (Esős időben v. munka közben) szoknyáját, ruháját visszahajta felkötö.

felaggatódzik *felaggatóúddzik* i (Esős időben v. munka közben) szoknyáját, ruháját visszahajta felkötö.

felakad ~ i **1.** Felakaszódik, felfüggeszkedik. **2.** Vmin beakadva ottmarad. *A kalapom felakadt a fán*.

felakaszt ~ i (Könyvkötő:) füzőállványra füzőzsinórt rak. **Sz:** *Ennél becsületesebb embert is akasztottak mán fel*: nagy gazember ez. *Akasszanak fel a neved napján!*: (rosszkívánság).

felalézol ~ i Munka előtt és után a közműves pallér felolvassa a munkások névsorát; alézol.

felállongat ~ i Felállítgat. *A kamarába a póycra szípen ~tuk a kihűlt kenyereket*.

felaszik ~ i (Áll) felkoppan. **Sz:** *Attul ~/felkoppan az állad*: nem kapsz semmit.

feláztat *felásztat* i (Ruhaneműt, vásznat mosás előtt) beáztat. *Rendesen este ásztattuk fel a ruhát, oszt reggel mostunk, könnyeb vóyt kimosni belőjle a szennyet. Ém még most is felásztatom a ruhát a mosógéphez is*.

felbarázdol ~ i Felszántandó földön az első egy-két barázdát megszántja.

félbehagyó in (rég) *Félbehagyóy láz*: váltóláz, malária.

félbélel ~ i Felbiztat, felbujtogat, ingerel vki ellen.

felberenál ~ i Felszántott v. bevetett föld boronálását elvégzi. *Felberenál vagy beberenál ennek a két szónak egy a jelentőssége*.

felberzenkedik ~ i (Himpulyka tolla) az ingerültségtől felborzolódik. *A kampujka ~, a szárnya tollát leengedi, szántya a főjdet, a farka ojam, mint egy legyezőj*.

félbeszakaszt ~ i Félbeszakít.

félbe-szerbe ~ hsz Félig-meddig megcsinálva, elvégezetlenül, befejezetlenül. *A vadgalamb mekhítta a szarkát, hoty taniccsa mek físzket rakni. A galamb mindig monta, tudom, tudom. Na ha tudod, akkor csináld — monta a szarka, és ot hatyta a físzket ~*.

felbiggyeszt ~ i (Vmit vhová) felhelyez. *Felbiggyesztette a fejire a kalapot*.

felbokrétáz ~ i Bokrétával feldíszít. *Mikor mán kíz vóyt, felbokrétázták a házat*.

félbolond ~ mn/fn *Falu félbolongya*: falu bolondja.

felbolydul *felbojdul* i (Méhcsalád) izgatottan nyüzsögni kezd. *A mikazsba felbojduktak a mihek*.

felbolygat *felbojgat* i (Méhet a méhkasban) felzavar.

felborsol ~ i Felbosszant. **felböffen** *felbüffen* i Egyet böffentve az étel ízét, szagát érzi a szájában.

felböfög *felbüfög* i (Többet) böffentve az étel ízét, szagát érzi a szájában.

félbőr *félbü* fn (Szíjgyártóknál:) az állatról lenyúzott bőr hosszában kettévágva.

félbőrkapcsás félbűrkapcsás mn Félbolond.

félbőrös mn *Félbőrös album*: olyan album, amelynek a táblája bőrrel van összeállítva és vászonnal van beborítva.

félbőröz félbűroz i **1.** <Szíjgyártó> a fakárpás nyereg vázát bőrrel borítja. **2.** <Rézműves> bőrszíjjal látja el a kolompot, hogy az állat nyakába lehessen akasztani.

felbűg ~ i <Koca> megfogon.

felbújik ~ i Éjszakai fekvésből felkel. *Búj fel már abból a vacogból, ne dögöjj ojan sokáig ott! Na, felbút már.*

felbukik ~ fn <Baromfi> hirtelen elpusztul. *Utána ~ a kiscsirke, hát megdöglik.*

felcédulás ~ mn Félbolond.

felcihelődik felcihelődik i **1.** <Ülőhelyről> lassan feláll. *Jaj, de lassan cihelődik fel abból a szégből.* **2.** Felszedelőzködik, lassan felkészülődik.

felcímkéz ~ i <Árut> címkével ellát.

felcipóz felcipőz i <Tésztát> cipó nagyságú darabokra szaggat, feldarabol.

felcuhol ~ i Felbiztat, felingerel vkit vki ellen.

felcsap ~ i **1.** <Árat> felemel. *A kofa ~ta a tojás árát.* **2.** <Hirtelen elhatározással> beáll vminek. *A fíja ~ot katonának.* **3.** <Udvar> gyorsan felsöpör. **4.** Guba szőrét a víz átjárja, felborzolja, így a szöttes jól összeáll.

felcsapat ~ i <Kemencét> gyorsan lángra lobbanó anyaggal felmelegít. *Felcsapattam a kemencét ety kis langalóú gajjal, mert már nagyon elment az öble, nem elik forróú.*

felcsattog ~ i <Kenyér> felpattogzik. *Ha a kenyír nincs jóú mekkelve, akkor ~ a teteje, ijen kis hóújagok lesznek a tetejin, és asz feketire íg.*

felcsattogzik ~ i Felcsattog.

felcsimpaszkodik ~ i Felkapaszkodik, fel-függeszkedik. *A gyerekek felcsimpaszkottak a székérre.*

felcsinál ~ i <Házasságon kívül> teherbe ejt. *Ha törvényen kívül gyereket várt, akkor monták, hogy eszt is ~ták.*

felcsípőjű félcsipejű mn **1.** Csipőficamos <ember>. **2.** Hibás csípőjű <ló>.

felcsirkéz ~ i <Szőlő- v. tormaültetvény tövét> kis földkupaccal beborít.

feldédelget feldédelget i <Pl. borjút> jobban táplál. *A kizsbornyúnak tőp tejet adnak, feldédelgetik.*

féldél féldil fn A délelőtt fele, tíz óra körüli idő. *Féldil van, de még mindig alszik, tegnap is féldílig alutt.*

felderít ~ i **1.** Vmely még nem ismert dologról információkat, értesüléseket szerez. *A méhek hordás előűt ~ik a terepet.* **2.** <Kutya> kiszimatolja a vad tartózkodási helyét.

felderítő felderítőű fn Aki v. ami felderít vmit, vkit. *A mihek közűl az a felderítőű, amék azír repűl ki, hogy új táplálíkförás, új virákpörba gazdak terület után nízzen.*

feldolgoz feldőgoz i **1.** <Gubacsapó> a különböző munkafázisokon keresztül elkészíti a gubát. **2.** <Könyvkötő> borítóanyaggal táblát befed. *Feldőgozom az anyagot a táblára.* **Nr:** A gubakészítés menete a következő volt: az előkészített, fonallá alakított gypjúból gubaposztót szöttek, majd megkallózták, festették, fésűték, szabták és összevarrták.

feldolgozás Ő: fa~.

feldolgozószűcs feldőgozóúszűcs fn Olyan szűcs, aki a kikészített szőrmésbőrökből különböző árucikkeket készít.

feldúr ~ i <Földet> feltúr. *A mocsár partyán a disztóú ~ta a főűdet.*

feldurkál ~ i **1.** Lassanként feltúr. **2.** Keresgélve rendetlenül szétdobál. *Feldurkálta a komóútomba a ruhát.*

feldúz ~ i *Feldúzza az óúrát:* megharagszik vmiért.

feldűt ~ i Felborít, okozza, hogy vki v. vmi feldőljön. *Filek, hogy az a bika engem ~, ha āra megyek.*

feldűtőget ~ i Feldöntőget, felborogat. *A vihar feldűtőgette a kereszteket.*

fele ~ fn **1.** Házastárs. **2.** Felebarát, társ. **Sz:** *Hóútnak hóútt a ~:* az elhunyt házastárs után búsulót vigasztalják ezzel. *Hóútnak hóútt, ilőűnek ilőű a baráttya/fele:* ua.

felé fele nu Felé.

felében *felibe* hsz A termést megfelelve, fél részért. *Felibe* *atta* ki kapálni a főüggyit.

felében-harmadában *felibe-harmadába* hsz Felületesen, tessék-lássék. *Ha nem jól dőgözt valaki, ára* *monták*, *hoty felibe-harmadába dőgözt.*

feléből *feliből* hsz A termés, a haszon feléért.

feléből-harmadából *feliből-harmadából* hsz Félig-meddig, felületesen. *Feliből-harmadából kapálta meg a tengerit, csak itt-ocs csapkotta meg.*

felébred *felibred* i

felébreszt *felibreszt* i

feléjszaka *féliccaka* fn/hsz **I.** fn Éjfél. *A féliccaka* *asz körülbelölő ojan tizenkét órárt jelent.* **II.** hsz **1.** Éjfél. *Féliccaka* *aluttam csak.* **2.** Az éjszaka feléig. *Féliccaka* *nem aluttam.*

felejt ~ i **Sz:** *Bikülög, de nem ~ek:* (színlelt békülésre.)

felejtés *felejtis* fn Emlékeztetés. *A mihék felejtisít áttelepítiskor használják ki a mihészek.* **Nr:** A méhes áthelyezésekor elkábitják a méheket, így azok nem emlékeznek régi helyükre, így kirepülés után már az új helyre térnek vissza. **Km:** *Felejtis nagy veszítés: —.*

felejtkezik **Ö:** *meg~.*

felel ~ i Kezeskedik. *Arról én nem ~ek.* **Sz:** *Nem oda ~ve:* (durva beszéd, káromkodás enyhítésére:) *nem neki szánva.* *Ha valaki káronkodott, akkor monta, hogy mán engedelmet kirek, nem oda ~ve vagy nem oda mondva.* *Jól felelt kend, leülhet:* (a butaságot beszélőnek mondják).

felél *felil* i (Táplálékot teljesen) elfogyaszt, felhasznál. *Ojan kicsi a hordás, hogy amit napközbe hord, aszt fel is ili a mí.*

feléled *feliled* i

feléleszt *felilest* i

felelet ~ i Kezesség, jótállás.

felelős mn *Felelőzs bojtár:* nagybojtár, akinek vállalnia kellett a felelősséget azért, hogy a gulya körül minden rendben legyen. *A felelőzs bojtár felelt az állatok itatásáru, legeltetisirül, hogy a gujánál minden rendbe*

mennyen, de főükíppen arrul felelt, hogy el ne lopják a jóuszágot. **Ö:** *edény~.*

félélű ~ mn Hegyetlen, kissé tompa.

félélvez ~ i (Szőlőlevél permetlevet) felszív. *Azír kel kötszerűen permetezni, hogy a levél ~ze.*

felemészt *felemiszt* i (Ételt italt) elfogyaszt. *Minden ílelmet felemisztettek.*

felenged ~i A szálakat felvezeti a szövőszékre.

felenyhít ~ i (Tejet) langyosít. *Ha gomoját akartunk csinálni, elébb a tejet ~ettük, hogy ojan tesmeleg legyik.*

félérésben *félirizsbe* hsz Félig éretten.

féleresz ~ fn Féltetős fészter, szín.

féleresz ~ mn/fn **I.** mn Féltetős. *Féleresz szín: féltetős szín. Féleresz szíznóól: féltetős szíznóól.* **II.** fn Féltetős szín, szíznóól.

feleszt ~ i A festéket a fazekas ráönti a mázórlókőre.

felesztés *felesztis* fn A szúr alján levő csipkézett szélű posztódísz felfelé törő ága.

félérett *félirett* in *Félired gané:* félig érett trágya, amelyben a jószág ürüléke és a szalma még megkülönböztethető. *A félired gané szalmás, csak homoki földre való, fekete földre nem jó.*

feles mn/fn **I.** mn **1.** (A hozam feléért végzett munkával kapcsolatban.) *Feles tartás:* egyezés, melynek lényege, hogy három évi gondozás után a juhász megkapja a birkanyáj felét. **2.** A hozam feléért termesztett (pl. kukorica). *Vóut ~ tengeri mek ~ kolompír is.* **3.** *Feles kaszálás:* a lekaszált fűmennyiség feléért végzett kaszálás. *Feles kaszálás a Hortobágyon vóut rendesen, lekaszálták, kétféle rakták, eggyik fele azé, aki lekaszált, a másik a városé lett, mert a Hortobágy Debrecen városé vóut az egisz. A törzsguját, törzsménest a város ebből takarmányosztta télen.* **4.** Földet a termés feléért művelő (bérlő). **5.** *Feles hegyezés:* (kosárfonásban:) a vessző megfelezése és ferde irányú elvágása. **II.** fn Feles bérlő. *A ~ felezsbe birta a földet, vagyis a termés fele a gazdájé vóut, a fele meg az övé.*

feleséges *felesíges* mn Nős. *A felesíges embert inkább nőis embernek montuk.*

feleségtartó **Ö:** jó~.

feleszik ~ i Leleget. *A tallóút felette a jóúszág.*

feleszeg ~ mn *Feleszeg áron:* féláron, olcsón, érteken alul.

feletet ~ i (Állatokkal) megetet. *Egy év alatt háromszáz mázsa takarmánt etet fel.*

feletti **Ö:** has~.

felez ~ i **1.** Vmit két egyenlő részre oszt. *Szaporításkor a micsaládokat ~ik, mekfelezik.* **2.** (Kosárfonásban:) vesszőt két egyenlő részre vág. **3.** Csak a föld felszínén kapál, sarabol.

felezés *felezis* fn **1.** (Kosárfonásban) a vesszők félbe vágása. **2.** Felületen történő kapálás, fölözés.

felezőgereblye l. **fölözőgereblye**

felezőseprű l. **fölözőseprű**

félfa¹ ~ fn Elsőéves, csak félíg kerges héjú szőlővessző. *Két ~t, két lőűgőút lehet hagyni egy jóú erőűs, egíssíges tőűkén. Ö: fekete~.*

félfa² **Ö:** kapu~.

felfagy ~ i **1.** Fagy támad, fagyás áll be. *Felfagyott az iccaka, mekfagyott a főűd.* **2.** (Vetés) kifagy. *Felfagy a búza, kifagy, mert egy része kiolvad, ére jön újra ety fagy.*

felfakad *felfokad* i **1.** (Megfagyott út) felolvad, felpuhul. *Felfokatt az út, mert a hideg engedett, nappal olvadt is ety kicsit.* **2.** (Kelés) kifakad.

felfékez *felfikez* i (Lovat) kötőfékkal v. kantárral lát el. *Felfikezi a lovat, fejbibe húzza a fiket.*

felfekszik ~ i (Kerékgyártóknál:) a talp két küllőre ráillik.

felfelé *felfele* hsz (Ik-szerűen, a fel ik helyett a cselekvés folyamatosságának érzékeltetésére.) *A szekér fordút felfele.*

felfenekel ~ i Elfenekel. *Felfenekelte a gyereket a tanítóú, a jóú múldba törtínt ez az elemi iskolába, mikor még lehetett a nátpálcát használni.*

felfenekű mn *Felfenekű hordóú:* víz tárolására szolgáló, felül nyitott hordó.

felfér ~ i **1.** Ruhafélére szükség van, elkel. *Nagyon hideg van, ~ a gúnya.* **2.** Elkel vkinek vmi, ráfér vkire vmi. *Ennek a gyámoltalannak aggyunk ety-két forintot, ~ neki, mert hát szegíny.*

félfertályos *félfertájós* mn Félbolond, komolytalan. *Az uram nagybáttya is félfertájós vóút, mindig viccelőűdött, de közbe odalett a vagyona, nem búsút rajta sose.*

félfésű *félfűsű* fn Csak egyik oldalán fogazott, igen sűrű fésű, serkehúzó fésű.

félflótás *félflóútás* fn Nem egészen normális személy. *A félflóútásnak lóúg egy deszkája, amék az összeset tartya.*

felfog ~ i **1.** (Földterületet) bérbe vesz. **2.** (Bizonyos nagyságú földterületet) munkába vesz. *A kaszás felfokta eszt a darap főűdet.* **3.** A kemence melege a kenyér héját barnára pirítja. *Ahun nem fog a kemence, ott ety kisz szenet tesznek az ajtóúon belül az előűte elibe, és akkor ~ja a kenyeret, mer van ojan, ahun fehíren marad a kenyír.* **4.** Magához vesz, örökbe fogad vkit.

felfog ~ fn **Sz:** A ~ára is kevés/kicsi: (ennivalóról:) nagyon kevés.

felfogat ~ i A kenyér héját a kemence melegének fokozásával barnára pirítja.

felfogatós mn *Ékkel felfogatóús:* olyan (kaszaörv), amelybe éket vernek, így fogatják a kaszát a nyeléhez.

felfogóddzik *felfogóúddzik* i (Esős időben v. munka közben) szoknyáját, ruháját visszahajtva felkötí. *Az asszonyok a ruha két vígit bedukták a derekogba, felfogóúctak, hogy ne legyík kastos.*

felfolyat *felfojat* i Tehén párzik és megtermékenyül.

felfon ~ i (Fonókerék v. guzsaly és orsó segítségével) a gypjút fonallá sodorja, megfonja.

félfont ~ fn (rég) Egy fontnak (kb. 75 dkg) a fele. **Nr:** *A törtínet szerint az öreg-asszony bemegy a bóúdba, aszongya: kirek ety font sóút. Nem font a mán öreganyám, ha-nem kilóú. Mi lóúk ki ecsémuramnak? — kér-di az öregasszony, mert siket vóút ety kicsit.*

felfonódik *felfonóúdik* i A gyapjú a fonókerék segítségével fonallá sodródik.

felfordult *felfordút* mn *Felfordúd* bor: Zavaros, romlott bor. *Valami bánattya van a bornak ojanakor, ha így jár, ha felfordúd bor lessz.*

felforgat ~ i (Lekvárt) összekavar. *Ízlisz szerint, de minél kevesep cukorral felforgatytuk, karamellizájuk a lekvárt.*

felformáz ~ i (Pásztorkalap-készítő) a kalap anyagát faformára húzza, hogy felvegye a pásztorkalap alakját. *A filckalapod gyúrás után fel kel formázni, rákötni, festeni, leóúdvá óúla óblíteni, ismét formára kötve szárítani.*

felformázás ~ fn (Pásztorkalap-készítés részmuveleteként:) a kalap anyagának faformára húzása, hogy felvegye a pásztorkalap alakját.

felforr/ik ~ i Erjed. *Hát savat kap a lekvár, és akkor ~, ha vaskanállal nyúlrag bele.*

felfortyan ~, *felfrottyan* i (Indulat) felforr, fellobban vkiben. *Felfortyam benne a mireg.*

felfő *felfőű* i Felforr.

felfővésében *felfőűvisibe* hsz Félig megfőzve. *Ami még nem főűt mek tejjesen, ára montuk, hoty felfőűvisibe van. Vóút ety szóúgálóum, az úty szerette felfővisibe a húst.*

felfőz *felfőűz* i (Tejet) felforral. *A tejet jóú felfőűzni ivás előűtt.*

felfrissít ~ i (A szalmazsákban lévő össze-tört szalmát) kicserél.

felfrottyan l. **felfortyan**

felfrűstök ~ fn A hajnal és a reggeli közötti idő közepe. *A ~ úgy öt-hat óúra körül van.*

felfűj ~, *felfű* i **1.** Felduzzaszt. *Felfűtta a kípít az orbánc.* **2.** Kenyeret dombosra süt. *A cserépkemence hegyesen halat felfelē, és akkor asz ~ta a kenyeret szíp magosra.* **3.** Bőrt levegő befűvásával leválaszt. *Vóútak, akik nyűzás előűt ~ták, a búre alá levegőűt fűjtek, ity könnyebben jót le a búr.* **4.** (Szél nedves ruhaneműt) átfűj, megszárit.

felfűvódik *felfűvóúdik* i Szarvasmarha hása a belekben összegyűlt gázoktól puffadtá válik. *Ha a tehén felfűvóúdik, mek kel tro-*

kálozni. **Nr:** A felfűvódott szarvasmarha kezelése: *A tehén gyomrába beleszűrnak ety trokálkést, és akkor kihűzzák, ot kijön a levegőű. És ha kihűzzák a trokálnak a tartóúját, ami bennemarad, mikor kihűzzák aszt, hát az a tulajdonsága a tehénnek a gyomra, hogy asz száúritű, és mikor kihűzzák, az elzáróúdik.*

felfűl ~ i (Kemence) kellő hőfokra melegszik. *Nem fűlt fel a kemence, szóúval nem sűtötte meg a kenyeret.*

felfűstöl ~ i (Húst, szalonnát fűstölőben) megfűstöl.

felfűtés *felfűtís* fn (Kemence) félig melegedett állapotban van.

felfűz ~ i (Könyvkötő könyveket) fűzőszalagra fűz.

felgallyaz *felgajjaz* i (A fácán este) felszáll a fára v. cserjére (, hogy a róka ne érje el).

felgallyazás *felgajjazás* fn (A fácánnak) a fára történő felűlése.

felgarníroz ~ i Sülteket körettel ellát.

felgazlik ~ i (Szántás, vetés) elgazosodik.

felgazlott in Elgazosodott (szántás, vetés).

felgebeszkedik ~ i (Hogy vmit elérjen,) lábujjhegyre áll.

felgombol ~ i Gombolva felerősít.

felgombolós mn *Felgombolóús* rísz: gombolva fölerősíthető rész. *A fűrfijak ojan nad-rágot hortak, hogy előűl nem vóút rajta slicc, hanem egy ojan felgombolóús rísz, ami háromszögletű anyag vóút, és a sliccet takarta.*

felgór *felgóúr* i **1.** Felszór, feldobál vmit vhova. *Azoknak a staférungját összeszettik, oszt ucs csak a szekérbe felgóúrták.* **2.** (Kinyomtatott gabonát) megtisztítás céljából a szabadban lapáttal feldobál, hogy a szél kifűjja belőle a pelyvát.

felgórál *felgóúrál* i Feldobál vmit vhová. *Felgóúráltuk a csöves tengerit a szekérre vagy a tököt a padlásra.*

felgöngyöl ~ i Felgöngyölít. *A főűt tiszát ~tük, a tepsibe tettük, asztán megszírosztuk a tetejit is, hoty piroosra sűjjon.*

felgöngyölít ~ i Göngyöleggé összeteker. *Felgöngyölítettik a havat, oszt akkor lerakták, na ez most mán ez egy nagy gömb vóút.*

felgrundol ~ i (Rézműves:) fémre rezet olvaszt; befuttat.

félguba ~ fn Megszótt gubaposztó, amelyből a gubát összeállították úgy, hogy két fél-gubát összevarrtak.

felgyúl ~ i Meggyullad. *Vígre ~t a tűz.*

felgyúrás ~ fn (Pásztorkalap-készítőknél:) a kalap anyagának, a filcnek kézzel, ill. lábbal történő sűrítése.

felgyűjt *felgyűt* i (Szénát, megszáradt) takarmányt összegyűjt. *A mekforgatot színát felgyűtöttük, először petrencébe gyűtöttük.*

felgyűr ~ i (Gubacsapó) a tépett gypajút összezsavarja pólyásbaba nagyságúra, hogy a guzsalyra feltehesse a fonáshoz.

felhágó felhágó fn A felhérc két végét és a tengelyt összekötő vasak egyike, amelynek a segítségével a szekérre fellépnek; felhércvas. *Elűső felhágó:* az első felhércnél levő felhágó. *Hátús felhágó:* a hátulsó felhércnél levő felhágó.

felhágóvas felhágóvas fn Felhágó.

felhagy ~ i (Leckét) felad. *A tanító felhagyta a leckét, a diáknak meg kellett tanulni.*

felhajint ~ i Felhajít.

felhajt ~ i **1.** Területet vmiért átkutat. **2.** Visszahajlít. *Az első kivínek ~ottuk a fejt, hogy ne írjen a földre.* **3.** Felhajtya a szálát: (gubacsapó:) fonókeréken a megsodort szálát feltekéri az orsóra. **4.** Felhajtya az oldalakat: (rézműves:) domborítással a kolomp oldalait félkörívéssé alakítja.

felhajtó¹ felhajtó fn Sertések kocsira való felhajtásához használt kerekes szerkezet; feljáróhíd.

felhajtó² felhajtó fn Ruhadarabnak felhajtott v. felhajtható része.

felhajtós mn **1.** Felhajtózs bunda: sáros időben felhajtható és felkötözhető aljú, földig érő bunda. *Felhajtózs bundát is viseltek a Hortobáty környékin.* **2.** Hajtókával ellátott (nadrág).

felhalámol ~ i Felfal. *Mindent ~t, amit látott.*

felhallik ~ i Felhallatszik.

felhámoz ~ i (Lóra) ráhelyezi a hámot. *Felhámozot lú:* felszerszámozott ló.

felhántol ~ i (Tarlót) sekély szántással felszánt. *Ety-kettőre felhántoják, felszántják, osz haggyák pihenni.*

felhány ~ i **1.** (Pl. ló) farát feldobálva, ug-rándozva fut. *Az ojan nagyvirű lú, amék nem szereti húzni a szekeret, felhánnya a farát.* **2.** Előás, kiás vmit. *A bika a szarvával felhánta a pízt.* **3.** Felhánytorgat, felemleget.

felhasad ~ i (Sütés közben) a kenyértészta a bevágásoknál megreped, szétnyílik.

felhasgat felhasgat i (Aludttejet) kanállal feldarabol. *Öt perc múlva, mikor a tej meg-alutt, feltörtük, felhasgattuk naty hosszú kanállal.*

félhátú mn *Félhátú reszelő:* olyan reszelő, amelynek csak a lapos oldalával lehet reszelni. *A ~ reszelővel töffele műveletet is végezhetünk.*

felheccel ~ i Felmérgesít.

felhemperedik ~ i Felbukfencezik, elesik.

felhencseredik ~ i Felbukik, felbukfencezik.

felherbel ~ i (Szörmekikészítéskor:) felkavar, kifésül.

felhérc ~ fn (Szekér részeként:) *Első ~:* az első kerekek előtt keresztben levő megvasalt fa, amelyre a hámfákat akasztják. *Hács-só felhérc:* hátulsó kerekek előtt a nyújtón is keresztben fekvő megvasalt fa, amely fel-lépőül is szolgál.

felhérckapocs ~ fn A felhérc két végén levő vasalás.

felhérckarika ~ fn Vaskarika, amelyen a többes fogatoknál a láncos ló láncát átbújtatják.

felhércvas ~, *ferhércvas* fn Felhágó.

felhércvasalás ~ fn A felhércen levő vas borítólemez.

felhergel ~ i Felloval.

felhív felhív i Táncra kér. *Uty, hogy egy rendező felhífta, gyönyörűen táncolt.*

felhizlal ~ i (Sertést) meghizlal.

félhold félhód fn (Paszományosoknál:) állványra szerelt, 18 horoggal ellátott félhold alakú fogaskerék; sodrókerék.

félholdkés *félholdtkés* fn (Sziggyártóknál:) a bőr vékonyítására használt félhold alakú kés; serfkés.

felhólyagzik *felhólyagzik* i (Mézeskalács-készítéskor:) a kisült tésztán légbuborékok keletkeznek. *Ha tejjesen felhólyagzik, selejtes lessz a tiszta.*

felhólyagosodik *felhólyagosodik* i (Bőr) felhólyagzik.

felhomokol ~ i Homokkal felszór, körbeszór. **Nr:** *A temetés napján ~ták a halottas ház udvarát.*

felhord ~ i (Könyvkötő) márványozáskor az alapozó anyagra festéket rak.

felhoz ~ i (Beszéd közben) előhoz, fölemlít. *De nem is hozta fel töpször, nem, eszt a témát nem hozta fel töpször.*

felhozódik *felhozódik* i (Vki v. vmi) szóba kerül, fölemlítődik.

felhő *felhő* fn Báránfelhő. *A felhő az a kis fellegek.*

felhörböl ~ i Hörpölve megesz. *Hamar ~i a levest.*

felhős *felhős* mn **Nr:** Fiúgyerekek egymást bosszantó játéka: *Felhős az ég, nem szarik a farkas a főüdre.* Kérdés: *Hát akkor hova?* Felelet: *Az őürodra.* **Ö:** *bárány~.*

felhőzik **Ö:** *meg~.*

felhús ~ fn A kettévágott jószág egyik fele, húsának a fele.

felhúz ~ i **1.** Alulról felfelé haladva meszel. *A kemence ajját is avval húsztam fel, hogy ne piszkolódgyon.* **2.** Ház falának alját színes festékekkel bemeszeli. **3.** Szövése előtt a hosszanti szálakat felvezeti a szövőszékre. **4.** Épületet felépít. **5.** (Könyvkötő) a gerincére gerinclemezt illeszt.

felhúzalkodik *felhúzalkodik* i **1.** Felöltözik. **2.** csizmát húz fel. *Nagyapám monta, aggyátok a gúnyám, mingyá felhúzalkodok.*

felhúzás ~ fn A házon körül, a fal alján levő színes festés. *A ~t fekete festékkel, kindruccal csináltuk.*

felhúzzható *felhúzzható* mn Felhúzzható. *Felhúzzható tetővel vóutak a fijákerék.*

felhúzó **Ö:** *abroncs~.*

felhúzópapír *felhúzópapír* fn (Könyvkötészetben:) papírcsík, amellyel a könyv gerincére hátlemezt illesztenek.

felhúzó *felhúzó* mn Magasra, felfele húzható; ezzel záródó, nyitódó. *Alul pedig ijen felhúzó kis retesz vóut.*

felhúzott in *Felhúzott bojt:* (paszmányosoknál:) a rendesnél hosszabb fejű, szélesen begombolyított nyakú, puffos bojt.

felhül ~ i (Földön ülve) alulról felfázik. **Nr:** *Abba a hóunabba, amégbe rö betű van, ne újj a főüdre, mer felhülsz.*

felibe ~ hsz **1.** Ketté, két részre. **2.** Felébe, felében. *Felibe vállalta a főüdet.*

felibe-harmadába ~ hsz Elnagyoltan, nagyjában.

félíg hsz *Félíg fült:* félíg átmelegedett (kemence).

félígpicsa-félígség *félígpicsa-félígség* fn Nagy mellű, nagy fenekű nő.

félígség **Ö:** *félígpicsa~.*

felillik ~ i Felfér, szükség van rá, elkel. *Mos mán jön a hideg, oszt ~ a guba meg a bunda. A tűzre is montuk, hoty hideg van, ~ a tűz a házba.*

felirkál *felirkál* i Felírogat.

felíró *felíró* fn (Iskolai nyelvben) az a tanuló, aki a tanító távollétében a rendetlenkedőket felírja a táblára, ill. aki írásban jelenti a közös eseményekről távolmaradókat.

felismer *felismer* Gondolkodva rájön vmire, megismer. *Azér mondom, ojan jóy körögbe evickéltem mán akkor, amikor felösmertem magam körű az íletet.*

feliszik ~ i Felszív vmit. *Utánna meg amennyi lisztet felivutt, amijen nagy, amijen kemínysígüre akartam hagyni.*

felítat ~ i (Állatokat) megitat. *Jöväng be a legelőürrül, oszt felitassuk a birkát, persze minden legelés után.*

felizzik ~ i Feltüzesedik. *A samotkitőjtis a hőüttl feliszhat akár ezer fokra is.*

feljár ~ i **1.** Vkiket egyenként sorra jár, felkeres. **2.** (Pl. sertés) betakarítás után a területet végigjárva elhullott szemeket keresget. *Feljárta az állat a tallóút.*

feljázat ~ i Földterületet a betakarítás után lelegettet. *A kondával ~tam a tallóút.*

feljáratás ~ fn Földterületnek a betakarítás után történő lelegettetése.

feljáró Ö: *macska~, pad~.*

feljebb fejebb hsz **Sz:** *Még neki ál fejebb:* ő a hibás, és mégis ő panaszkodik.

feljebbaló fejebbaló mn Rangosabb, előkelőbb (vendég). *A fejebbalókat ültessítetek a főúhejre, az asztalfőre, monta a háziasszony. Fejebbaló vendég:* rangosabb, előkelőbb vendég.

feljőlakásba féljóllakásba hsz Félig jóllakott állapotban, félig jóllakva. *Féljóllakásba hatyam ott az ítelt.*

feljön ~ i **1.** (Penész) belep. *Penész jön fel, ijen zöldessárga penész jön a tetejire a lekvárnak.* **2.** *Feljön a gaz:* (vetés) elgázosodik. **3.** (Kovács) megkel. **4.** (Alkatrész) magasabban levő helyre mozdul el. *Nem jöhet fel magasabra a lapátszerkezet, mint ahogy a keret engedi.* **5.** Feltevődik. *Mikor tízs zsák feljött a szekerre, akkor mend be, ment a maktárba, borogatták ki.* **6.** Szóba kerül, felvetődik. **7.** Anyagilag megerősödik. *Feljötteink azír, hát ety kis tartalékpíz is vóut.* **Sz:** *Feljött/Rájött a hava:* rájött a bolondja.

feljött Ö: *nap~.*

feljötté Ö: *nap~.*

feljöttig Ö: *nap~.*

félkabát ~ fn (Férfi) kiskabát.

felkajtat ~ i Felkutat.

felkantároz ~ i (Lovat) kantárral felszerel.

felkap ~ i **1.** Hirtelen felszáll, felugrik. **2.** Felkapaszkodik, feljut. **3.** (Növény, állat) hirtelen nagyot nő, megnő. **Sz:** *Felkapja a vizet:* megsértődik.

felkapar ~ i **1.** Földet felületesen felszánt, fellazít, ill. felületesen megkapál. **2.** Felgereblyél. *És egy lú húszta, egy ember fent ült, és esz ~ta a tallóút.* **3.** Kaparófával felfésüli a guba letapadt szőrét v. fűrtjeit.

felkaróz felkaróz i Karóval megtámaszt, karót üt mellé. *Felkarózsztam a szőlőűt meg a paszujt.*

felkától ~ i (Kárpitos:) nyersanyagot géppel fellazít.

felkasíroz ~ i (Könyvkötő) térképet vásonra ragaszt.

felkastol ~ i Sárral felcsapja a ruháját.

felkászolódik felkászolódik i **1.** Felszedelőzködik. **2.** Feltápáskodik.

felkavar ~ i **Sz:** *Ne kavart fel a szart, merd büdös!:* kényelmetlen ügyeket nem szabad bolygatni.

felkel felkél i (Kenyértészta) pihentetés hatására megdagad, felnő. **Sz:** *Kisőű kélt fel mámma:* nem képes vmit megtenni.

felkelt¹ ~ , **felkőűt** i (Kutya) vadat fészkeből kiűz.

felkelt² Ö: *nap~.*

felkeltében Ö: *lefektében~.*

felkeményít felkeményít i (Rézművesmesterségben:) megolvasztott rézet ötvözőanyagok hozzáadásával ridegebbé, keményebbé tesz.

felken ~ i Festéket a padló felületére ken.

felkér ~ i (Pénzt) kölcsönkér. *A szomszidom felkírte fűtűl-fűtűl a sok pízst.*

felkérdez ~ i Kikérdez vmit vkitől. *Ot vóutak a szülőűk, és akkor felkérdesztekn benünket, ki mibőűl felelt, az ellemi iskolába.*

felkerül ~ i Vmi vmibe belejut. *Minél kevesep vízmennyisík kerűjjon fel a lekvárba!*

felkészít felkiszít i **1.** Útra előkészít. **2.** (Szerszámot, szekeret) használatra alkalmassá tesz, előkészít. **3.** (Könyvkötő) munkadarabot munkasztalra helyez. **4.** (Pl. ételt, lekvárt) a hozzávalókkal együtt főzni kezd.

felkészítés felkiszítés fn **1.** (Szerszámnak, szekérnek) használatra előkészítése. **2.** (Könyvkötészetben:) munkadarabnak az asztalra helyezése. **3.** Lekváfőzés elkezdése. *Mikor mán tiszta a víz, amibe a szilvát mossák, akkor már megbizonyosodnak róűla, hogy mán alkalmas a szilva a felkiszítéshe.*

félkézbalta ~ fn Egy kézzel emelhető kisebb balta.

félkézfűrész félkészfűrész fn Egy kézzel húzható kisebb fűrész. *A félkészfűrész a gyümőűcsfáknál hasznájuk az ág ritkítására.*

félkészkalapács félkészkalapács fn Kisméretű, egy kézzel emelhető kalapács. *A félkészkalapács átalába ety-két kilóus.*

félkézkalmár félkézkalmár fn Tolvaj.

félkézszerke félkézszerke fn Egy kézzel használható kisebb szerke.

felkojtol ~ i (Szemetet) eléget.

felkollint ~ i (Házasságon kívül) teherbe ejt. *Na eszt a jánt is ~otta valaki.*

felkontyol ~ i (Menyasszonyt) az esküvő napján éjfélkor hajának kontyba tűzésével jelképesen asszonnyá avat.

felkortyint ~ i (Pl. bort) egy hajtásra megiszik.

felkotrogat ~ i Felsőpröget.

félkótya félkótya mn Félbolond.

félkótyás félkótyás mn Félbolond.

félkótyó félkótyóú mn Félbolond.

felkölt l. felkelt

félkörömpő félkörömpőú fn (Gubacsapóknál:) a körömpőnek a tépőszékre felerősített része.

felköszönt ~ i Ünnepi menü előtt beszédet mond. *A névnapi, lakadalmi vacsorát divat vőut ~eni. Ha hosszab vőut, alig vártuk, hogy víge legyen a köszöntésnek.*

felköt ~ i **1.** (Gabonát) kévébe köt. *Mikor arattak, az elhullod gabonát összekaparták, és ~öttik kivibe.* **2.** Láncfonalakat a szövőszékre húz, és a hengerekhez rögzít. **3.** Belülre fordított bundaaljat gombokkal felerősít v. felvarr. **4.** (Gubacsapó:) a tépett gyapjából készített babát a megfonáshoz felteszi a guzsalyra. **5.** (Könyvkötő:) a füzőládába kifesztve füzőspárgát helyez. **Sz:** *Hogy a hóuhér kössön fel!* (szitkozódás).

felkötés felkötés fn Gombokkal felerősített v. felvarrt felhajtás a bunda alján.

felkötő **Ö:** áll~.

felkötőfékez felkötőűfke i Lovat kötőfékkel ellát.

felkötős mn **1.** *Felkötőűs bunda:* olyan bunda, amelynek az alján zsebként használt, gombokkal felerősített v. felvarrt felhajtás van. *A felkötőűs bundának a felkötése belül vőut, az ajján belül. A szőürid befordította és felvarta a bundavāróú* **2.** *Felkötőűs sarkantyú:* a csizmára külön felköthető sarkantyú. *A felkötőűs sarkantyút szíjjal, csattal kötöttük a csizmára.*

felkötött mn *Felkötöd bunda:* felkötős bunda.

felkötőz felkötőűz i **1.** (Szőlőt) karójához kötöz. **2.** A kos üzekedését meggátolja olyképpen, hogy a zsákból v. más anyagból készített kötöt a kos nemi szerve elé köti. *Ha a nőűstiny már vemhes, vagy amikor nincsen hej, akkor felkötőűzzük, zságbul csinálunk kötőűt, oszt a kosnak a bigája elibe kössük.*

felkötözött mn *Felkötözöd bunda:* felkötős bunda.

félkrajcár ~ fn A régi egyfilléres. *Rígen vőut ~ is.*

felkucorodik ~ i Felkucorodik, felguggol v. hova.

felkunkorodik ~ i **Nr:** *A disznóúnak, ha egíssiges, a farka mindik fel van kunkorodva.*

fellábadodzik l. fellábadozik

fellábadozik ~, fellábadodzik i (Lassan) felgyógyul. *Jóyska bácsi fellábadozott a beteksigibül.*

fellábas fellábas mn **1.** Csak a jobb v. csak a bal lábon viselhető (lábbeli). *Fellábas csizma:* csak a jobb v. a bal lábon viselhető, hátul varrott csizma (szemben a kétoldalt varrt forgatócsizmával). **2.** Fellábas lábbeli készítéséhez való (kaptafa).

fellábszárig fellápszárig hsz A lábszár közepéig. *Fellápszárig ír a víz.*

fellábú ~ mn (gúny) Egyik lábára sánta.

fellágyul ~ i (Fazekasoknál:) az agyag áztatása során nagyon sok vizet kap, formázásra alkalmatlanná válik, lágyul.

fellapoz ~ i (Könyvkötő:) márványozáskor, metszésfestéskor könyvet lapozva felnyit.

fellázn ~ fn Tarisznya.

felleg ~ fn Esőfelhő. *A ~ setít, a ~bül jön az esőű.* **Nr:** A népi megfigyelés szerint a fellegnek két fő típusa van: *Van ojan ~, ami ojam, mint a sárkány farka. Van ojan ~, ami ojam, mint az esőűzsák. Ami sárkányfarka, az asz jelenti, hogy vihar, jégesőű következik. Az ojan irdekes, hogy ijen két szárnya van, és asz csapkod az égen. Az esőűzsák, ahum még mögötte világosabb az ég, és akkor ety fekete csüngőű csüng le, mint egy zsák.* **Ö:** *bárány~.*

felleges ~ mn Esőfelhős. *Felleges az ég, essője lessz. Ö: bárány~.*

felleghajtó fellekhajtó fn Bő férfiköpeny. *A fellekhajtó az eggy ojan kabát, aminek nincs ujjja, körgallérja van.*

fellép fellép i **1.** Lépéssel felmér, megmér vmit. *Fellépte az udvart, hogy hány lépés hosszú. 2.* (Betegség) megjelenik, pusztít. *Azon a riszen nem lépet fel a lisztharmat.*

fellincsel ~ i A ház földjét sárral való bekenése és elsimítása után homokkal felszórja, behint. *Mázolás után a ház föüggőit sárga homokkal fellincseltek, felszórtuk.*

felliteres mn/fn **I.** mn Fél liter őrartalmú (mérőedény). *Felliteres pergője:* (kisebb kolomp őrartalom szerinti megnevezése). **II.** fn Felliteres mérőedény. *Hitelesítet ~:* a hivatalos mértékkel egyezőnek nyilvánított felliteres mérőedény. *Ezek az edények hitelesítettek vóutak, vóut hitelesítet ~ mek hitelesítet literes is.*

feloccsan ~ i (Víz) kibuggyan, felbugygyan. *Vizenyős talajon, ha rálipünk, ~ a víz, vizes lessz a lábunk.*

felötyköl ~ i (Szennyes edényt) sietve, nagyjából elmos.

felmagasodik ~ i (Testrészt) felfelé ível. *A marja ety kicsit úgy magasodik fel, akkor jön a háta.*

felmagvadzik felmagvaddzik i Felmagzik. *Például a hagyma, ami mán idejít multa, ~.*

felmarék felmarik mn Felmaréknyi.

felmarkol ~ **Sz:** Kár (vóut), hogy ~t az idesapád/idesanyád: (enyhe szitokként).

felmázol ~ i (Földes padlót) lótrágyával kevert sárral beken és elsimít. *Hát minden héten én asztat felsepertem és ~tam.*

felmegy/en ~ i **1.** Magasabbra épül. *Hát az felment ojan magasra, hogy gyönyörű fal vóut. 2.* Elmegy, odamegy. *Hát ojan vóut, hogy montam, felmegyek az iskolába a tanító úrho.*

felmer ~ i **1.** (Kicséptelt gabonát vmilyen eszközzel) meregetve felszed. *A gabonád, búzát kiöntöttik száradni, oszt mikor mekszáratt, ~tik. 2.* (Gubacsapó) egyik edényből a másikba átmeregeti a festéklevet.

felmérési mn (rég) *Felmírisi felügyelője:* földterület nagyságát méréssel meghatározók irányítója és ellenőrzője.

felmérgel felmírgel i **1.** Felmérgesít, felbosszant. *Ne mírgelt fel aszt a kutyát! 2.* *Felmírgeli magát:* dühös lesz.

felmesszely felmeszej fn Kb. másfél dl-es űrmérték folyadék mérésére. (Jelzőként:) ilyen mennyiségű. *Indítás előűtt, ha vóut, megittunk ety felmeszej pájinkát.*

felmond ~ i **1.** Elmond, elbeszél. **2.** Magóra mond. *Na, eszt is felvette, legalább mekhajják, hogy felmontam.*

felmosogat ~ i Elmosogat, edényt tisztára mos. *Felmosogattak a vacsora után.*

felmotoha ~ fn Félárva.

felmotollál felmotóllál i (Fonalat) motollára felteker.

felmunkál ~ i (Gubacsapó) gyapjút feldolgoz.

felmunkálás ~ fn (Gubacsapóknál:) a gyapjú feldolgozása.

felnemes mn *Felnemesz szőürme:* gyakori és könnyen elfogható állatok (hörcsög, ürge, vakond, farkas) prémje.

felnessel ~ i (Gyerek) álmából felébred, felriad.

felnevel ~ i (Kemence) bevetett kenyértésztát jó hőháztartásával feldomporít és jól megsüt. *A jó kemence ~i a kenyeret.*

felnő felnő i **1.** Feldomporodik. *Eggy óyra múlva tettem kemencébe csak, amikor már láttam, hogy na már mekkeld gyönyörűen, felnőűtt a tiszta. 2.* (Must szintje) forrás közben megemelkedik. *Mert amikor forrik, akkor felnőű.*

felnövekedik ~ i (Lassan) felnő. *A lassan növőű gyerekre montuk, hogy maj csak ~.*

felnövés felnövís fn *Felnövísbe van:* félig nőtt állapotban van. *Ha a tengeri mék kicsi vóut, felnövísbe vóut, a nagy melegbe össze-söndörödött a levele.*

felnyaklóz felnyaklóz i Ló nyakába nyaklót húz.

felnyal ~ i (Állat) épp világra jött kicsinyét nyelvével megtisztogatja, megszártja. *Nemcsak a tehén meg a ju, hanem a vad-*

állatok, az őüz meg a szarvas is felnyāja a bornyát.

felnyes ~ i **1.** A fatörzs alsó részéről levágja a gallyakat. **2.** (Ember, gép) talajt simára vág. *Felnyestük igen szűrőűnyesőűvel.*

felnyílik ~ i **Sz:** *Felnyílt a csipással:* elbizakodik, elszemetelenedik.

felnyíló *felnyíló* fn Felnyitható szellőzőnyílás.

felnyirkul ~ i Alulról nedvet szed magába.

felnyom ~ i **1.** Nyomással magasabbra jut. *A gász -ja a rostanyagokat erjediskor. Így eszt a héját, kocsányát mindenütt felnyomja.* **2.** (Kézzel) felfelé tol. *Nehéz vóut, ~tuk az álat, nem akarta lenyelni.*

felnyújt *felnyújt* i (Mézeskalácsos) tésztát elnyújt.

felnyújtás *felnyújtás* fn (Mézeskalácsosoknál:) tészta elnyújtása.

felnyurgul ~ i (Növény) túlságosan magasra megnő. *A fa alá vetet növény ~.*

felnyű ~ i **1.** (Érett kendert, lent) szá-lanként gyökerestől kitép a földből. **2.** (Pl. levágott gabona gyökerét, babot, borsót, hagymát) tövestől kitép a földből.

felokosít ~i Felvilágosít, kioktat. *Felokosította, hogy mēre közelebb a szomszéd város.*

féloldal *féloldal* mn Olyan (asztag, boglya), amelyet nem szimmetrikusan raktak, ezért könnyen eldőlhethet.

féloldalú *féloldalú* mn Csak az egyik oldalán fogazott (fésű).

felolvas ~ i Megolvas, megszámlál.

felomlik ~ i (Ember teste a melegtől) felhólyagzik.

félő Ő: *isten~.*

felőgyelit *felőgyelit* i Összekever, felelegyít. *Fél marik sóut tettem bele a kenyírbe, és akkor felőgyelitettem, és hát kelni hatytam ety kicsit. Dagsztás előüt felőgyelitem a tísztát.*

felőgyelítés *felőgyelítés* fn Összekeverés.

félöl ~ fn **1.** A kinyújtott félkar végétől a mell közepéig terjedő hossz mérték. **2.** (Jelzőként:) félólnyi. *Vettem ety ~ fát.*

felölt *felölt* i **1.** (Kévet, széna- v. szalma-csomót) villára felszúr, és vállára helyez. *Felölti a villával a színát a vállára.* **2.** Felöklel. *A szarvával felölti a tehén a piros ruhába öltözöt fehircselédet.* **3.** (Szemével) felöklel, haragosan néz. *Maj felölti a szemével, úgy níz rá.*

felöltő *felöltő* fn Férfi félkabát, kiskabát.

felöltöztet *felöltöztet* i Halottra ruhát ad. *A keresztmamámék öltöztették fel apámat.*

felönt ~ i **1.** (Edényt) teleönt. *Amiből tüzeltünk, fából annak a ízéjít ~öttük vízzel, és annak a levit leöntöttük, oszt avval mostunk.* **2.** Sokat iszik. *Ez is jóul ~ött.*

felöntés *felöntés* fn **1.** A méz kipergetése, leszűrése a lépről. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) a méz beöntése a mézleeresztőlábbon álló hordóba.

félős *félős* mn Félelmet keltő. *Félős út, ahon vízállás van, oszt a vízstül nem tuggya, mijen mīj, kikerülni meg nem lehet.*

felpállik *felpállik* i Megpuhul, felenged. *Disznóperzseliskor a ráragat kosz felpállik.*

felpámol ~ i (Kétfestőknél:) felsodor. *Mángorlásnál az anyagot az áruhengerre felpámojják.*

felpántlikáz ~ i Szalaggal, pántlikával feldíszít.

felpattog ~ i Felpattogzik. *Felpattogott a zománc a lábason.*

felpénz *felpénz* fn Előleg, foglaló.

felpénzel *felpénzel, felpénzel* i Előleget, foglalót ad vkinek. **Ö:** *le~.*

felperget ~ i (Könyvkötő) könyvet fella-poz.

felpernyéz ~ i Sikos utat hamuval, pernyével felszór. *Ha fagy vóut az uccát, a járdát felpernyéztik, hogy el ne csússzanak a járőkelők.*

fepillangóz *fepillangóz* i (Lószerszámot) pillangókkal, vagyis apró, keskeny bőr-darabokkal rojtszerűen feldíszít.

fepirít ~ i (Pl. Húst, hagymát) megpirít, pirosra megsüt.

fepirtyan ~ i A nap kezd felkelni. *Hajnalba a nap ~, kidugja az első sugarait.*

felpirtyant ~ i <Nap talajt> kiszárít, repedezetté tesz.

felpirul ~ i <Talaj> szikkadni, száradni kezd. *Esőj után ha felpirút a föld, már lehet kapálni.*

felpockol ~, *felpóckol* i Alátétet tesz vmi alá. *A szekrény ajját, az ágyat vagy asztalt fával vaty téglával, pocokkal felpóckojuk. Felpóckoltuk az asztal lábát, hogy magasab legyen. A földes házba az ágy lábát felpóckolták, hogy ne írje a földet.*

felpockol l. **felpockol**

félpolturás ~ mn Félbolond.

félporció *félporcijó* fn Fél adag. *A kiscsikó csak félporcijót kapott az abragból, meg a gyerekek is csak félporcijót járt.*

felposhad ~ i <Étel> megromlik. *Ha felposhad az étel, valósággal bugyborikol. A rántásos étel szokot ~ni.*

felpöfeszkedik ~ i Felfuvalkodik, kevélykedik.

felpuffad ~ i <Sütéskor a tészta magassága> megemelkedik. *A szalalkálítóul a tiszta felpuffat sütés közbe.*

felpuhul i *Felpuhul a szőőr:* <gyapjú> finomabbá, lágyabbá válik.

felragaszt *féragszt* i **1.** <Istrángot> felköt, ráhurkol a hámfára. **2.** <Lovat> szekérbe befog úgy, hogy az istrángot ráhurkolja a hámfára. **3.** Hozzákapcsol vmit vmihez.

felragasztóhorog *felragasztóhorog* fn Azon horgok közül egy, amelyekre a boronát a tézslához v. a kisafához kapcsoló boronyüst karikáit akasztják; húzóhorog.

felrak *ferrak* i **1.** <Kontyot> felteker. **2.** <Könyvkötő> brosrához borítófedelet rak. **Nr:** *A fiatalasszony a gyerekágy után elmegy a templomba, és maj csak aut rakhatty fel a kontyát.*

felrakás **Ö:** *agancs~.*

felrakó *felrakó* fn <Mézeskalácsosoknál> az a segéd, aki a nyers tésztát rakja a tepsikre. *A felrakó a tepsibe elrendezi a tésztákat, nehogy összesűjjenek.*

felrántó *felrántó* fn Felrántósíj.

felrántósíj *felrántósíj* fn Az a síj, amellyel a nyeret a ló hátára csatolják.

felráz i **1.** Szénarendet eső után villával fellazít. **2.** *Felrázza a gubát:* megszótt gubaposztót megütöget, hogy a fürtök egyállásúak, egyenletes elosztásúak legyenek. **Sz:** *Felrázta a ponyvát:* <gubásmester> jó vásárt csinált, elkelt minden áruja.

félre *férre* hsz **Sz:** *Férre bajusz, csóúkot kapsz!:* <tréf> <bajuszsodráskor mondják>.

félrebukik *férrebukik* i <Sirhant> féloldalt besüllyed. *Amikor a sir férrebukott, fel kellett hantolni.*

felreccsen ~ i Felfagy. *Az első fagyoknál szoktuk mondani, hogy az iccaka jó! ~t.*

felreppen ~ i Hirtelen felrepül.

félrészes *férreszes* fn <Aratáskor v. csépléskor> a könnyebb munkákat végző gyermek- v. női munkaerő, aki az egy főre eső járandóság felét kapja.

félretesz *férretesz* i A lekvár felületén képződött bőrt félretolja. *És hotyha használt a lekvárból, akkor férretette a bőrt.*

félreül *férreül* i Külön, a másiktól távolabb ül. *Ő mán megint férreült, biztos nem teccik neki valami.*

félrevaló in *Férrevaló dolog:* székelés v. vizelés. *Csak esetlek kimentünk, a férrevaló dógunkat elvigesztük.*

felriaszt ~ i <Kutya vadat fészkeből> kiüz.

felrottyan ~ i <Lekvár> forrva bugyborékoló, fortyogó hangot ad, felfő. *Hatytuk, hogy felrottyannyon a lekvár, asztán szípen csendesén magának pötyögött.*

felrottyant ~ i Felfőz. *Felrottyantom, mekforróúsítom eszt a kis maradik íelt, eszt a kömimmaglevest.*

felrögöl ~ i <Fazekas> a meggyúrt, megtisztított agyagot úgy darabolja el, hogy abból egy-egy edény kiteljék.

felrögölés *felrögölis* fn Az agyag eldarabolása olyképpen, hogy abból egy-egy edény kiteljék.

felrühet ~ i <Koca> párosodik, ill. megtermékenyül.

felrühetett ~ i <Kocát> megtermékenyített.

felsavózik *felsavózik* i <Melegítés v. meleg időjárás hatására> a tej savót ereszt. *A tej*

amikor megalutt, ojjan kemínnyé vált, akkor feldaraboltuk kanállal, akkor asz felsavóuzott.

felserken ~ i 1. <Zajra> hirtelen felébred.
2. Korán ébred.

felsikál ~ i <Deszkapadlót> felmos.

félsimító in *Félsimítóu reszelőü*: <díszkóvácsoknál:> 0,5–6 mm fogvastagságú reszelő. *A félsimítóu reszelőüvel finomabb anyagokat munkálnak meg.*

felsír ~ i *Felsírja a halottat*: fájdalmas sírásával állítólag az akkor elhunytat felébrésztí.

felsívol ~ i <Könyvkötő:> kenés előtt az anyagot széjjelhúzza; felsvengolja.

felsodrószék *felsodróuszék* fn <Kétfestőknél:> olyan eszköz, amellyel mángorlaskor a vásznat az áruhengerre feltekerik; tekercselő.

felső *felsőü* mn <Rendszerint> két dolog közül a másikhoz viszonyítva magasabban v. kijjebb levő. *Felsőü abroncs*: a hordón fent elhelyezkedő abroncs. *Felsőü dorong*: <gubaszövőszék részeként:> a fakarokon nyugvó dorongok közül a felül elhelyezkedő, amelyre a szövés kezdetekor a melléket feltekerik. *Felsőü ház*: utcai szoba, ill. szobák. *Felsőü ing*: a ruházatnak a fehérnemű fölött viselt része. *Felsőü kárpitozás*: a kárpitozási művelet befejező fázisa; behúzás. *Felsőü kötőügerenda*: <gubacsapóknál:> a vetőkaró két oldalgerendáját felül összekötő fa. *Felsőü óúdalfa*: a szekéroltal felső vízszintes fája. *Felsőü rúd*: a szürszabó sátrának tetejét tartó, legfelül levő vízszintes rúd. *Felsőü szál*: <szövésnél:> a csép által különválasztott szálak közül a felső. *Felsőü szárny*: a nyeregnek a váz alá benyúló oldalrésze. *Felsőü szorítóükarika*: <gubacsapóknál:> a dorong jobb végén található, kör alakú, fogazott fa; dorongkarika. *Felsőü tábla*: <gubacsapóknál:> a körmöpő kézzel mozgatható része.

felsőbőr *felsőübőr* fn Cipőfelsőrésznek való bőr; felsőrész.

felsőfa *felsőüfa* fn Szekérnek az a része, amelyre a szekéroltalt és a szekéraljdeszkát rögzítik; simely.

felsője *felseje, felsőüje* hsz Vminek a felső része.

felsőszoba *felsőüszoba* fn Tisztaszoba.

felsőszoknya *felsőüszoknya* fn Az alsószoknya fölött viselt szoknya.

felsőtalp *felsőütalp* fn A duplatalp lábbal érintkező része.

felsővászson *felsőüvászson* fn A kárpitos tömőanyagok elmozdulását gátló rögzítővászson.

felsprajcolt *felprájcolt* in Felerősített. *Az óulnál a tetőüit a két ágasra felprájcolt gerenda tartja.*

felsrófol *felsróüfol* i <Lámpabelet> csavar segítségével feljebb húz.

felstócolás *felstóücolás* fn <Kétfestőknél:> a hígított festékeveréknek, a kipának az elkészítése, melynek során az elhasznált indigót is pótolták.

felstráfol ~ i <Tekercses anyagot, ill. szalonnát> szeletekre, csíkokra vág.

felstrájcól ~, *felstrájcsól* i <Pl. kerítést> jó erőssre, tartósra készít. *Ha ety kerítés hosszabb időüire, nem ety-két évre, hanem fi-júágra készült, akkor montuk, hoty felstrájcsolták a kerítist.*

fél-sukk ~ fn Egy ököllel és kinyújtott hüvelykujjal mért hosszúság.

fél-sukkos ~ mn Fél sukknai, vagyis olyan hosszúságú, vastagságú, amennyit az ember ökle és a kinyújtott hüvelykujja kitesz. *Fél-sukkos fal*: a régi nagyméretű téglá szélességének megfelelő fal, hatcollos fal; fél-sukk vastagságú fal.

felsül ~ i Megpirul, pirosra sül.

felsüt ~ i 1. <Nap> feljön. *Nyáron korán ~ a nap.* 2. <Nap> melegen süt. *Kilenc óurára már jóü melegen ~ött a nap.* 3. <Nap esőt, harmatot> felszárít.

felsvengol ~ i <Könyvkötő:> kenés előtt anyagot széjjelhúz.

fél-sz *fílsz* fn Félelem, ijedség.

felszabadít ~ i Tilalom alól felold. *Aratás után ~ották a határt, az állatok szabadon legelhettek.*

felszabadul ~ i Tilalom alól feloldódik. *Felszabadult a rít, asz jelentí, hogy mán nem kaszájják, és legelhetnek rajta a jóüszágok.*

félsgagos ~ mn Félig sgagos.

félsgakad ~ i **1.** <Éréskor> gabona gyökere elsgakad. *Éjött a Péter-Pál napja, mikor asz monták, hogy az ílet ~.* **2.** *Félsgakad a gyász: letelik a gyászidő. Letelt az eggy év, félsgakatt a gyász.*

félsgalad ~ i **1.** <Növény> felfut vmire. **2.** <Pl. kútostor> hirtelen felrántódik.

félsgálal ~ i <Szálás takarmányt> zilál.

félsgáll ~ i A mézben lévő szennyeződés a felszínre gyűlik, a méz öntisztulása megtörténik. *A vízbe félsgáltak a benne marat vízdarabok.*

félsgámos ~ mn <A számossal szemben> olyan jószág, melyre az egységnek tekintett legelőrésznek a fele esik, és emiatt csak a legelőbér felét kell érte fizetni. *Ety tavaji üszőü vacs csikóü az a ~. Ha mán kettőü van a tavajiból, ety számos. Például egy gujába vóút szász tavaji, az ötven számosnak számított. A legelőübir szempontyából számoltak így.*

félsgappanoz ~ i <Ruhát mosásra előkészítésül> beáztat és beszappanoz. *Este a ruhát félsgappanosztuk, úgy reggel könnyebben mostunk.*

félsgárad ~ i <Guba> megszárad. *Festís után a guba hamar félsgáratt, mert kitettük az udvarra, tísz perc alatt felfűtta a szél, meg lecsorgott, az eggyik a másigbul kinyomta a vizet.*

félsgárazig ~ hsz <Dohányra vonatkoztatva> nem teljesen szárazra. *A dohánt félsgárazik szárították ki.*

félsgzed ~ **1.** <Legelő állat kártevőket> meg-eszik. *Ahon ajjas rísz van, úgyi ott ílnek a rovarok is, így az álat ~i, és ha nincs kezelve, bizony ártalmas a szervezetire.* **2.** Beleszed, összegyűjt. *A maradíkot este félsgzettem ety fazigba.* **3.** *Písz ~:* előre fizettet.

félsgzeg ~ mn Ferde, féloldalas.

félsgzegecsel ~ i <Rézműves:> két fémrészt szegeccsel összeerősít, összeszegecsel.

félsgzel ~ i Feldarabol. *Két fogóü közé egy rézdróút vóút erőüsitve, és akkor gyönyörűen avval ~tük a szappant.*

félsgzél ~ i Északi szél.

félsgzer l. fészter

félsgzerelés félsgzerelís fn **1.** Vmely tevékenységhez szükséges eszközök. *Pedig meg-vóút minden félsgzerelísek, gyönyörű fűstölőü, minden.* **2.** <Juhászok nyelvében:> kolompok és pergők összefoglaló megjelölése. *Jóü fal-kára jóü félsgzerelís valóü, a rosza meg nem szabat semmit se feltenni.*

félsgzerszámol ~ i <Lovat az istállóban> szerszámmal félsgzerel, félsgzerszámoz. *Még az istállóüba szerszámolták fel a lovat, úgy vezettük a szekérhez.*

félsgzikkad ~ i Félsgzárad. *Nyáron esőü után hamar ~ a fűü.*

félsgzíjaz félsgzíjjaz fn **1.** Kulacsot nyakba akasztható szíjjal ellát. **2.** <Szíjgyártó:> faká-pás nyereg vázát bőrrel borítja.

félsgzilaj ~ mn **1.** *Félsgzilaj tartás:* olyan jó-szágtartás, melynél a jószág csak tavasztól őszig van kint a legelőn, különben pedig istállóban v. vmiféle, a legelőn kialakított helyen tel. **2.** Ilyen módon tartott <jószág>. *A szürke magyar a ~, mert egész nyáron a legelőün van, őüsztiül tavaszig az akolba vagy istállóüba.*

félsgzínel ~ i <Árufélét> úgy rak ki árusítá-sra, hogy a legkülönb része kerüljön felülre. *Szemre se takarmánt, se tüzelőüanyagot nem írdemes túllük venni, mert ~ik.*

félsgzívfélsgzíj i **1.** Nap melege növényt fel-húz, kiegyenesít. *Leverte az esőü, de majt félsgzíjja a nap.* **2.** Fagyott föld felszíne olvadás-kor nedvessé válik. *A fagy is félsgzíjja a fűüdet, mikor kiolvatt, vízenyőüs lett, a tetejít meg-nedvesítette.* **3.** <Meleg kemence> sütés köz-ben a kenyeret hirtelen magassá teszi. *A jóü kemence félsgzíjja a kenyeret, magassá teszi.*

félsgzívat ~ i <Könyvkötő> márványozáskor a metszésen lévő festéket felitatja.

félsgzívosodik ~ i <Pl. ruhanemü> átned-vesedik, nyirkossá válik.

félsgzoknya ~ fn <Nők viseletében:> szoknya az egybeszabott ruhával szemben.

félsgzolgál félsgzóügal i Kiszolgál. *Magam félsgzóügátam magamat.*

félsgzólít félsgzóülit i Megtudakol, megkér-dez. *Na, hogy gondolod a jövőü esztendőü,*

szóulította fel a gazda a szóugát, hoty számít-hat-i rá az új évbe.

felszór felszór i 1. <Kinyomtatott> gabonát megtisztítás céljából a szabadban lapáttal feldobál, hogy a szél kifújja belőle a pelyvát. 2. <Kinyomtatott> gabonát rosta segítségével a pelyvától megtisztít.

felszorít ~ i <Gubacsapó:> kifeszít. *A mej-jék a szövőün ~va alig vóút vastagabb a jóú vikony spárgánál.*

felszorogat ~ i <Gubacsapó:> kilazult szálat a motollán megigazít.

felszörpint ~ i Felhörpint. *Eccerre ~ette a bort.*

felszül ~ i Gazdaggá, szerencsése teszt vkit vmi. *Eszt is ~te a háború.*

félt félt i **Sz:** Filti a búrit: félti az életét. *Filti aszt a rongyos/tyúkszaros íletit: ua.*

feltakarmányoz ~ i Takarmányt gyűjt, szerez v. készít.

feltalál feltanal i 1. <Korábban ismeretlen helyet> felfedez. 2. *Feltanája magát:* jól érzi magát vhol. *Feltanálta magát a társaságba, mintha csak mindig ot let vóna.* 3. <Könyvkötő> könyvet vágógépen úgy vág, hogy a vágás minden lapot ér. *A könyvet úgy vágom, hogy a kés éle minden lapot feltanájjon.*

féltalp ~ fn A féltalpas guzsaly talpa.

féltalpas mn *Féltalpas guzsaj:* olyan guzsaly, melynek csak egy talpa van, ebbe van beékelve a rúdja.

feltámad ~ i *Feltámad az időű:* erős szél támad, vihar közeledik.

feltámít ~ i Megtámaszt, alátámaszt vmit.

féltáncos ~ mn Félbolond.

feltányéroz feltányíroz i <Pipakészítő> a pipára rászerele a tányért. **Nr:** A pipakészítő a pipa nyakát, száját csillaggal, négyszöggel v. rózsával díszített tányérral látja el, a két tányért pedig egy ugyancsak díszített pajzs alakú lappal fogja össze.

feltányérozás feltányírozás fn A tányér rászerele a pipára.

feltapicskol ~ i Jövés-menéssel, taposással feltör, megrongál, tönkretesz. *Ne tapicskójátok fel a pitar főűgyvit!*

feltarisznyál ~ i Feltarisznyáz.

féltarisznyás ~ mn Félbolond.

feltarisznyáz ~ i <Egy-két napra> enni-valóval ellát, útra felkészít. *Feltarisznyázza magát:* útra enni-valót készít magának.

feltáró in *Feltáróú ut:* az erdei munkavégzést, a járművek közlekedését szolgáló út.

feltáskásodik ~ i 1. <Föld eső után> felrepedezik. 2. <Szem> sok sírástól táskássá válik, felduzzad. 3. <Könyvkötészetben:> felhólyagosodik. *Ha a ragasztott anyag nincs mekfelelőű móűdon mekkenve, akkor ~, hóűjak keletkezik a ragasztóű és a borítóűanyak köszt.*

feltasliz ~ i Felpofoz. **Sz:** *Uty ~lak, hogy nem tudod, mēre van az apád szőűllőűje:* <gyerekek fenyegetésére mondták>.

féltében féltibe, féltibe hsz <Birt. szragokkal:> félelmében. *Fítembe as se tuttam, mēre mennyek.*

felteker ~ i 1. Ruhával körülteker. *Fel vóút tekerve a kezűnk eddig ronggyal, oszt messzirűl kavartuk a lekvárt.* 2. <Fonlat> felgombolyít.

feltekerés feltekerís fn 1. Vminek ruhával történő körültekerése. 2. Fonál felgombolyítása.

feltérűl ~ i <Domboldalon> felfelé megy.

feltesz ~ i <Levelet> felad, feldob.

feltetszik felteccik i *Felteccik a hajnal:* kezd pirkadni.

feltevés Ő: mellék~.

feltisztálkodik ~ i <Férficseléd heti rendszerességgel> lemosakszik, és tiszta ruhát vesz fel. **Nr:** *Fírficselédekre monták, hoty ~. Letette a szennyest, tiszta ruhát vet fel, a szennyest meg beletette a ruhazacsakóűba. Jött írte a mosóűné, elvitte és tisztán hoszta vissza. Szombaton dilután vagy vasárnap reggel. A mosóűné a gazda fizette, a gazdasszonyok nem válalták a mosást.*

feltisztul ~ i <Az ég, a bor> kitisztul, újra tiszta lesz.

feltölt feltőűt i 1. <Növényt> körülöldel, körülölt. 2. <Könyvkötő:> rövidebb lapokat selejtpapírral kiegészít. 3. Berűg. **Sz:** *Feltőűtött a garatra:* berűgött.

feltör ~ i **1.** ⟨Aludttejet, tejfölt, lekvárt⟩ kavarással összetör. *A jutej amikor megalutt, akkor ojjan kemínnyé vált, mint a máj, akkor feldarabolták, kanállal feltörtik.* **2.** ⟨Rétet, gyepet⟩ először felszánt. **3.** Dörzsölés által kisebesít, hólyagossá tesz. *Nem szabad szorítani a kapanyelet, mer másképp ~i a tenyeret.*

feltöredezett in *Feltöredezett enyv:* ⟨könyvkötészetben:⟩ megrepedezett enyv.

feltöret ~ i ⟨Rétet, gyepet⟩ először felszánt, feltör.

feltörölget *feltürölget* i ⟨Edényt mosogatás után⟩ szárazra törölget, megtörölget.

feltrancsíroz *feltrancsíroz*, ~ i ⟨Húst⟩ feldarabol

feltrinkel ~ i ⟨Jól⟩ berüg.

feltúr *feldúr* i Túrva feltör. **Nr:** *Húzd rá, cigány! Disznóut adok, nem dúrja fel az udvarod* (Nd.): azaz nem kap semmit.

felturkál l. **feldurkál**

felugarol ~ i ⟨Ugart⟩ felszánt. *A ~ asz jelenti, hogy három centi míjen ugarolnak, erre jött a mag alá szántás, öt centi a búzánál, árpánál tíz centi.*

felújítás **Ö:** *erdő~.*

felügyelő *felügyelő* fn Munkavezető. **Ö:** *bál~, esküdt~.*

felügyelőgazda *felügyelőgazda* fn Pusztai gazdaság vezetője.

felül¹ ~ i ⟨Tyúk, csirke⟩ ülőre ül. *Este korán felültek a tyukok az üllőre.* **Sz:** *Laci felült a hátára:* **a)** hőségben a munka helyett hűsöl. **b)** lustálkodik.

felül² *fejül, fejül*, ~ hsz *Fejül* nyitot kemence: ⟨a fazekaskemence egyik típusa az edények berakásának módja szerint⟩. **Ö:** *azon~.*

felülcspikés *fejülcspikés* Olyan ⟨fűlgye⟩ a jószág fülén, amelynek csipkézete az állat fülének felső részén van.

felület **Ö:** *aranyozó~, metszés~.*

felülkap *fejülkap* Túlnő vmin. *A kik virágú héjaköröm vagy babó a búzán fejülkapott, túlnőtt rajta.*

felülő *felülő* mn ⟨Lóra vonatkoztatva:⟩ bal felőli, bal oldali.

felülről *fejülről, fejűrű* hsz Északról, északi irányból. *Fejűrűl fú a szél:* északról fúj a szél. **Nr:** *Ha fejűrűl fú a szél, nem lesz eső. Debrecembe akkor vóut eső, ha a sántaszél fút.*

felüt ~ i **1.** Felfelé üt, alulról vmit megüt. *Nekem asz monták, mikor nagyjány vóutam, hogyha valaki meg akar támadni, üst fel az óurát, ruk tökön, mer az a két pont, ami a lekfájdalmasabb.* **2.** *Felüti az óurát:* fennhordja az orrát, beképzelt.

felütő *felütő* fn ⟨Szűgyártóknál:⟩ fémdíszek, szegecses beverésre való eszköz.

felütöget ~ i ⟨Gubacsapó⟩ a már megszött részen a fűrtöket talpra állítja.

felüződik *felüződik* i ⟨Juh, kecske⟩ párosodik.

felvacáhol ~ i Nagy nehezen felkel, felszedelőzködik.

felvág ~ i **1.** ⟨Sáros utat⟩ lábbal, kerékkel feljár. **2.** ⟨Rostán át nem hulló szemetet⟩ rostáláskor felszínre vet. *Íty fordítottuk a rostát, és akkor ami szemét vóut, kidobnivaló, az a közepire gyűlt össze, felváltuk.* **3.** ⟨Szűrposztót⟩ az elej készítésekor hosszanti irányban fölmetesz.

felvágás ~ fn A szőlő első kapálása. *A ~ aut jön, hogy felkötöttük a vesszőket.*

felvágású ~ mn Félbolond. *A félbolondra aszt is montuk, hogy ~.*

felvágva ~ hsz ⟨Ló, ill. lovon, szekéren⟩ vágatva. *Felvágva hajcs, mert sijeőis az utam!*

felvállik ~ i Alsó rétegétől elszakad, elválk. *A cipőitalp meg a csizmatalp is ~.*

felvállal *felvállal* i ⟨Munkát⟩ elvállal. *Munkabírái váltam fel a kapálnivalóut.*

felválogat ~ i ⟨Könyvkötő⟩ elkészített könyvet átvizsgál.

felvastagít ~ i ⟨Rézműves⟩ olvasztott rezet forraszt a kolomp belső felére.

felvásznas mn Félvászon kötésű ⟨könyv, album stb.⟩.

felvég *felvig* fn Településnek magasabban, ill. északra fekvő része.

felvégre *félvigre* hsz (Pl. vmilyen megmunkálendő területnek) a fele részénél, a felénél. *Félvigre vagyunk a munkának.*

félvégű mn *Félvégű spulni*: (paszományosoknál:) olyan henger, amelyre a befónó szálak gombolyításakor a nagyobb lyukú hengert ráhúzzák.

félvéka *félvika* fn Félvékás.

félvékás *félvikás* mn/fn **I.** mn **1.** Fél véka ürtartalmú (edény). **2.** *Félvikás föld:* olyan szántóföld, amelybe egy fél véka vetőmagot tudnak elvetni, kb. nyolcad magyar hold. **II.** fn (Főként malomban használt) kb. 10–15 liter, azaz fél vékányi ürtartalmú gabonamérő edény.

felver ~**1.** *Felveri a kovászt:* (kovászt) lisztel, vízzel elkever. *A megásztatot kovászevet a lisztre öntöttük, és eszt szípen ~tük kanállal.* **2.** (Kutya vadat fészéből) kiüz. **3.** (Ló lábára) patkót erősít, helyez. *Hoszták hirtelen aszt a vasat, hoty fel tuggyák rá verni.*

felverés *félveris* fn (Csipkeverés egyik alapműveleteként:) egy csavarás, majd egy átvétel készítése. *Félverések sorozatából áll össze a rece.*

felvergődik *felvergődik* i **1.** (Ég, idő) kiderül; napos lesz. **2.** (Saját erejéből) meggazdagszik, magasabb társadalmi helyzetbe jut.

felvert in **1.** *Felver galuska:* lágyra kavart tésztaból készült galuska, amelyet kanállal szaggatnak a főzővízbe, ill. a levesbe. *A felver galuskát úgy is híjták, hogy restekhamarja ugyl, mer nem kellett gyúrni, csak felverte, oz beleszaggatta a lébe.* **2.** *Felver tojás:* feltört és összekevert tojás. *A rántotta készítése előjít van a felver tojás.*

felvesz/en ~ i **1.** (Pl. ló lábát) behajlítva megemel. *Odamentem, felvettem a lábát, levettük rulla a rigi patkóut.* **2.** (Sertés feldarabolásakor) a fölösleges részeket leszedi, lefejt. *A húst felvettük a szalonnából.* **3.** (Víz alulról feltörve) előnt vmit. *A víz felvette a vetést.* **4.** Összeir, nyilvántartásba vesz. *A fináncok nagyon szigorúan felveszik a dohánt.* — *Tóut tisztviselőjűt ot vóut, és felvette, hogy a gyermek álam gondozásba van, és így nem*

lett a beugró csak tizenennyőcezer forint. **5.** Komolyan vesz, figyelemre méltat. *Hijába szidom, fel se veszi.* **6.** *Eltűr. Nem venném fel száz forint se, amit ára ráraktak.* **7.** *Felveszi az úrvacsorát:* (konfirmálás után) először részesül úrvacsorában. **8.** (Lármával) fölver vmit. **Km:** *Úrtúl, bolontúl mindent fel kel venni:* el kell tőlük tűrni mindent. **Nr:** *Gyere kisjány a szekere után, maj ~lek valahun az uccán.* (Nd.)

felvet ~ i **1.** (Ágyat) felkelés után bevet, beágyaz. *Felveti az ágyat reggel, mikor rakja a párnákat, oszt majd a takaróut fejül.* **2.** Ágyon az ágyneműt egymásra helyezi. *Az egyk asz fel vóut vetve ágyneművel, a másik mek csak le vóut takarva ety pokróccal.* **3.** (Gubacsapó) felvető fonalat a szövöszékre feltesz. **4.** Felköt, felhurkol vmit hvova. **5.** *Felveti a felit a té:* a föl feljön a tetejére. *Már ~ette a felit a té, feljött a téfel a tetejire.* **6.** *Felveti a té a savóuját:* a föle alatt összegyűl a savó; megalszik a tej. *Az alut té ~tette a savóuját, úgy is montuk, hoty felatta a savóuját.*

felvetél ~ i (Fonalat) motollára felteker; felmotollál.

felvetés *felvetis* fn Szövés előtt a hosszanti szálnak való fonál feltekerése a vetőkaróra. **Ö:** *gyapjú~.*

felvetőszál *felvetőjszál* fn A hosszanti szálak felvetéséhez használt fonál.

felvidul *felvidul* i Idő kiderül. *Az esőj után felvidult az időj, kisütött a nap.*

felvigyázó **Ö:** *faraktár~., pálya~.*

felvirágzik ~ i (Bor) penészes, virágos felszínűvé válik. *Hotyha nincsen rendes áslóg adva neki, ~ a bor, megromlik, ecetesedik, akkor mán savanyú.*

felvirrad *felvirad* i Vmilyen napra ébred vki. *Naty szomorúságra virattam fel.*

felvisz ~ i **Sz:** *De felvitte Isten a dóugát!:* de jó módba jutott!

felvonó *felvonóy* fn Szövöszéknek a szál vezetésére szolgáló része. **Ö:** *habarcs~.*

felzaboláz ~ i A ló szájába zablát tesz.

felzavar ~ i (Pl. meszet vízzel) össze-kavar, vegyít.

felzavarodik ~ i (Bor) zavarossá válik.

felzúdul ~ i (Méh a kaptárban) zúgni, zajongani kezd. *Ha megütöttik ety kicsit a kaptár údalát, a mihek ~tak, akkor azok úgy zúhtak.*

felzsendül ~ i (Pl. sovány állat) hízni kezd.

fém Ö: forrasztó~.

fémeskanál ~ fn Szörp v. más ital felkavarására szolgáló féméből készült hosszabb szárú kanál.

fémfésű *fémfűsű* fn Szücsöktől használatos, féméből készült fésű.

fen ~ i (Kést, kaszát) élesít. *Feni magát:* a) festi magát. b) vkihez hízelegve dörgölődzik. **Sz:** *Feni rá a fogát:* a) vágyakozik vmire, vkire. b) vkit büntetni akar. **Ö:** *ken~*, *ki~*, *le~*.

fene ~ fn/mn/hsz **I.** fn **1.** Fekély, gennyes seb. **2.** *Fenéje van:* elpusztul, tönkremegy. **II.** mn **1.** Félélmertes, elszánt. **2.** *Fene pokolvar:* (a pokolvar egyik fajtája). **III.** hsz **1.** Méretetlenül, szörnyen. *Fene rossz erkölcsű ez az ember.* **2.** (Indulatos beszédben:) erősítő szócska. *Hun a ~be vóutál ijen sokáig?* **3.** (Indulatos beszédben:) az ördög, manó stb. helyett. *A ~ (se) látott ijét.* **Sz:** *Szereti, mint a hiripi ~ a gyenge malacot: —. A ~ egyen meg (ojan) apróura, mint a fédervájsz!:* (szitkozódás). *Egye meg a Mándoki uram ~je!:* ua. *Egye meg a ~!:* ua. *Egye le a ~ a derekad!:* ua. *Egye ki a ~ a szemedet!:* ua. *Af ~ megeszi a fáját!:* ua. *A ~ essem bele!:* ua. *A ~ essig beléd!:* ua. *A ~ egye le a húst rullad még íle tedbe!:* ua. *Addig egye meg a ~, ameddig meleg!:* ua. *A ~ et vóuna meg egynapos korodba!:* ua. *A ~ egye(n) meg!:* ua. *Egye le a ~ a kezeszárát!:* ua. *A fekete ~ egye(n) meg!:* ua. *A fiszkes ~ vigye(n) el!:* ua. *Fene essik hasra veled!:* ua. *A ~ a gyetrádba!:* ua. *Hogy a ~ a gyetrádat!:* ua. *Egye meg a ~ a más macskáját, csak az enyimet ne, a nagy irombatarkát!:* (tréf) nem törődöm másnak a bajával. *Fene, aki eszi/ egye:* mindegy, egye fene! *Eszi a ~:* vágyakozik vkire, vmire. *Hun eszi a ~?:* hol van? *Törje ki/Egye meg a válogatóus ~!:* mit válogat, ha nincs benne módja. *A ~ egye ki innen eszt a mocskot!:* (a

házban levő szeméttel kapcsolatos szitkozódás). *Jóu ember ez, csak a ~ vóut rossz, hogy el nem vitte:* (gúny) rossz ember. *Eszt is jóukor eszi ide a ~:* rosszkor jött. *Megette a ~:* semmire se jó. **Nr:** *Ídes jányom, megehet mán a ~, domborodik a te kötőüd eleje.* (Nd.) **Ö:** *ábrázat(rák)~, fity~, lábtörés~, nemzörész~, száj~.*

feneféreg *fenefíreg* fn (rég) (Egy betegség.)

fenék ~ fn **1.** (Szalmából, rőzséből) boglya, kazal, asztal alá rakott védő réteg. **2.** Asztal legalsó kévesora. **3.** Mélyebben fekvő, vízállásos terület. **4.** *Fenekén álva:* függőlegesen, nehezebb felével lefelé. *Az orsóyruul lehúzd bél fenekén álva úgy nízet ki, mint ety kizs bogja.* **Sz:** *Naty feneket kerít neki:* körülmenyesen adja elő. *Hígan jár a feneke:* hasmenése van. *Nem ~ik téfel:* vmi v. vki nem olyan jó, mint amilyennek látszik. *A pohár fenekire nézett:* sokat ivott. *Ety ~kel nem lehet két lovat ülni:* egyszerre nem lehet két (ellentétes) dolgot végezni. **Ö:** *asztal~, boglya~, kazal~.*

fenékbeavágó in *Fenékbeavágóu gép:* (kádároknál:) forgó mozgású gyalugép, amely a faanyagot pontos méretűre alakítja; vastagoló gép.

fenékdomborulat *fenékdomborulat* fn Az üst aljának formája. *És a lapátnak a kiképzése ojan, ami követi az üstnek a ~át.*

fenékdonga *fenékdonga* fn Kádáripari termékek alját alkotó donga.

feneke Ö: kemence~.

fenekedik ~ i Cívódik, veszekszik.

fenekel ~ i (Iskolai büntetésként:) pálcával a fenékre ver. *Még a tanítóu is abba az időübe, mikor én iskolába jártam, ~t is, jóul megvérté, aki hazudott.* **Ö:** *be~, fel~.*

fenekes mn *Fenekes ujjú szűr:* olyan szűr, amelynek az ujja nem nyitott, hanem kerek v. ovális alakú posztóval be van fedve, be van fenekelve.

fenékfa ~ fn **1.** (Timármesterségben:) vastag tölgyfa rúd, amelyet a cserfakéregből rakott halom aljára helyeznek. **2.** A veszszökosár fenékének alapjául szolgáló váz,

amelyet vékonyabb vesszőkkel befonnak. *A fenékkaróuk a ~ba vannak elhejezve.*

fenékgyékeny *fenéggýikény* fn <Kádármesterségben:> a fenék tömitésére szolgáló gyékény.

fenékkaró *fenékkaróu* fn Vastag fűzfavessző, amelyből a a kosár fenékének vázát készítik.

fenékkiszedés *fenékkiszedis* fn <Kádármesterségben:> a fenék méretének levétele, kivágása.

fenékléc ~ fn A kosár aljának vázát alkotó léc. *A ~en töb vesszőü halat keresztül.*

fenékmélység *fenékmíjsig* fn <Fazekasoknál:> az edények aljáig, alsó részéig tartó hosszúság.

fenékrész *fenékrisz* fn <Kádármesterségben:> fenék.

fenéksor ~ fn Asztag legalsó kévesora.

fenékszög ~ fn <Fazekasoknál:> a tányér fenékén kiképzett vékony perem.

fenékszögvágó *fenékszögvágóu* fn <Fazekasoknál:> az edények fenékszögét kialakító eszköz.

fenekű Ö: *fél~, finánc~, két~, puttony~.*

feneség *fenesig* fn Baj, bökkenő. *Az a fenésik, hogy nem írek rá.*

feneteremtette ~ isz <Szitkozódás.> *A gyereket ijeztették ijen káronkodással, hoty ~ az anyádat vagy istenedet.*

fenkő *fenkü* fn Fenőkő, kaszakő. **Ö:** *kasza~.*

fenn ~ hsz Magas hangon. *Fen kesztük az ineket a templomba. Sz: Fenn az ertyőü, nincsen kas: <a nagyzólóra mondják>. Ö: oda~.*

fennáll ~ i **1.** <Gabona> egyenesen áll, kaszálatlan. *Ha nincs megdülve a gabonaféle aratás előütt, jóü kaszálni, mert fennáll. 2.* <Gabona> még nincs lekaszálna.

fennálló *fennálóu* in **1.** Álló <tárgy, eszköz>. *Fennálóu hordóü: <timármesterségben:> cserzésre használt, boroshordó alakú, felül nyitott hordó. Fennálóu vetőükaróü: faszegekkel ellátott álló fakeret, amelyre szövése előtt a fonalat váltakozó irányban vezetve felrendezik, hogy onnan a szövésszékre csa-*

varhassák. **2.** Egyenes, jó növésü <nővény>. *Fennálóu búza: egyenes szárú búza. A fennálóu búzáat könnyü vóü aratni. 3.* A föld felszínéből kiemelkedő <építmény v. természeti tárgy>. *Fennálóu berena: függőlegesen elhelyezett deszkákából álló kerítés. Fennálóu ház: a föld felszínére épített ház <a földbe ástott kunyhóval szemben>. Előübb ügy mentünk oda föüit-kunyhóüba, akkor az megmaratt istálóúnak, oszt akkor csinátunk ijen fennálóu házat, fennálóusz szoba-konyhát. Fennálóu erdőü: a cserjés, ligetes helyek növényzeténél magasabb, már kifejlett fákból álló erdő. A fennálóu erdőü nagyop fágból áll, de még nem íret vágásra. 4.* Felfelé álló, hajló <szarv>. *Fennálóu: egyenesen felfelé álló <szarv>. Fennálóu kajlász szarvü: <szarvasmarha szarvállásának megnevezésére>. Fennálóu sárgász szarvü: <szarvasmarha szarvállásának megnevezésére>. 5.* Állva énekelt <ének>. *Fennálóu inek: <reformátusoknál:> istentiszteleten állva énekelt ének. A templomba az elsőü inek a fennálóu inek.*

fennállós *fennálóus* mn *Fennálóusz szoba-konyha: fennálló ház.*

fenneden *fennyedin, fennyeden, fennyeden* hsz **1.** <Szántással kapcsolatban:> sekélyen, csak a talaj felületét megmunkálva. *A fennyeden szánt asz jelenti, hogy ugarol, csak sekéjen szánt. 2.* Felületesen.

fennedén *fennyeden, fennyedin* hsz Fenneden.

fennen *fennyen* hsz Lekezelően, fölényeskedve. *Fennyen bánik vele.*

fenntart *fentart* i Értékesnek tart, sokra tart. *Fentartya az óürát: másoknál többre tartja magát.*

fenő Ö: *borotva~.*

fenőacél *fenőüacél* fn Kés élesítésére használt, acélból való késszerű eszköz.

fenőtok *fenőütok* fn Fentok.

fentér ~ fn Fentok.

fentereg ~ i Fetreng.

fentok *fíntok, fintok* fn Bádogból v. szaruból készült, derékon viselt tok a fenőkő tartására; fenőtok. **Ö:** *kasza~.*

fentokreszelő *fíntokreszelő* fn Lapos vasreszelő.

fenyeket ~ i **Sz:** *A sarkával ~i az Istent:* hason fekszik.

fényelőtőke *fényelőtőke* fn <Ötvösmesterségben:> acélból kovácsolt kis üllő, lapos és fényesre csiszolt felülettel.

fényér *fenyír* fn <Mélyebben fekvő kaszálon, vizenyős helyen lápos területen tenyésző, vékony szálú fűfajta.> **Ö:** *gombos~*,

fényes *finyes* mn **Sz:** *Kinn ül finyes, (a) szippantókat várja: (tréf) <taknyos gyerekek:> töröld meg az orrod! Finyesék kin vannak, szippancsékát várják: ua. Ahun finyes, ott egyenes: <mondják tréfásan annak, aki holdvilágnál vmi fénylő tócsába lép>.*

fényesít **Ö:** *ki~*.

fényeske *finyeske* fn **Nr:** *Előül (megyen) finyeske. Utánna mety fehérke, fel van a farka köteve: <a tű és céna találós kérdése>.*

fényez **Ö:** *le~*.

fényező **Ö:** *kendő~*.

fénykép *fenkép* fn *Amivel le is vagyunk fenképezve, a fenképet is mek tudnám mutatni.*

fényképez *fenképez* i

fényő **Ö:** *fekete~*.

fenyőalja-gomba *fenyőüajja-gomba* fn Királyvargánya [Boletus regius]. *A fenyőüajja-gomba a tinóúrinak egyik fajtája, a fenyőüfák alatt terem csak. Nagyon finom rántva, barna a teteje, a lemeze sárga, és kicsit ragad.*

fenyőbokor *fenyőübokor* fn Boróka, gyalogfenyő.

fenyővíz *fenyőüvíz* fn Borókapálinka. *A borókapájinka vaty fenyőüvíz, mert a boróka a fenyőü egyik családgya, nem nőü magasra.*

fér ~ i **Sz:** *Nem ~ a bűribe: a) nem bír a kedvével. b) rosszkodik. Nem fersz/ferhecc a bűrödbe?: ua. Ö: fel~, meg~.*

férceljászol *firceljászol* l. **fészterjászol**

fércelőltés *fircelőltés* fn **1.** <Ruhadarabnak> nagy öltésekkel történő összeöltögetetése. **2.** <Szűrhimzésben alkalmazott öltés-fajtaként:> virágok két színe közé varrt, elhatároló öltés a szűrön.

fercigol ~ i Szörmebélések, díszítések varrását végzi.

fercigolás ~ fn Bújtatott varrás, amelyet a szörmebélések, díszítések varrására használnak.

ferde ~ mn *Ferde farú:* nehéz járású. *Ferde fenekű:* ua.

feredik l. **fürdik**

féreg *fíreg* fn **1.** Belféreg. **2.** Nyű. *Fíreg van a disznóúnak.* **3.** <Élősködő rovarok, légy, szúnyog, bolha, tetű stb. gyűjtőneveként.> *Níha valami fírek támatta meg a nővint.* **4.** <Kártékony rágsálók és kisebb ragadozók patkány, hörcsög, görény, menyét stb. gyűjtőneveként.> *És akkor aszt atták ötven kilóuzs zságba, papírzságba, és én asztat kiöntöttem azír, hogy nehogy valami fírek hozzámenyen.* **5.** Farkas. *Mink a farkast fíregnek hittuk, meg montuk toportyánfíregnek is.* **Sz:** *A fíreg egyen meg!:* <szitkozódás> a farkas faljon fel! *Visít, mint a fába szorult fíreg:* nagyon visít. **Nr:** A ló beleiből a fíregt úgy pusztították ki, hogy az abrakjába piritott rozsot keverték. **Ö:** *drót~, fehér~, fene~, futrinka~, gabona~, ló~, patkány~, rozs~, toportyán~, tüdőszőr~.*

férehajtó *fírehajtó* fn Belférget kihajtó (gyógy)szer. *Fírehajtóut attam a disznóúnak.*

férfi *fírfi* fn *Fírfi cseléd:* cselédként dolgozó férfi. *A bíres, kocsis meg az udvaros vóút a fírfi cseléd.*

férfiember *fírfiember* fn Férfi.

férfinép *fírfiníp* fn Vmely közösség férfainak összessége.

férgel *fírgel* i **1.** <Jószágot, sertést> a testében levő nyűtől v. más élősködőtől megtisztít. **2.** <Növényt> feregtelenít. *Mindétik fírgeli aszt a szőüjlőüt.* **3.** <Kutya, macska> egerészik. **Nr:** *Fírgeltik a disztóút, ha beleesett a nyű. Minden tanyába el vóút mán kiszítve ijen hegyes, vikony fa, és avval kipiszkálták ezeket a nyűveket, és dohattal bekentik. Ez egy ojan bűdösz szer vóút, de attul meggyóügylt, meg nem donkta a légy. Átalába az ártány disznóugba esett, a csökibe az a fíreg.*

férgelő *fírgelő* mn Egerésző. *A jóü egeriszőü macskát jóü fírgelőünek montuk.*

férges *fírges* mn Bélférges (pl. gyermek, sertés). **Sz:** *Hat hujjon a fírgessel!*: pusztuljon, ami nem értékes!

férgesedik **Ö:** *le~*.

férgészik *fírgíszik* i (Kutya) patkányt fog, férgel.

fergeteg ~ fn Viharos széllel kísért hideg eső, jégeső, zivatar. *Ha nagyon zuhogott, ha ömlött, akkor montuk, hoty ~*. **Ö:** *csákány~*.

fergeteges mn *Fergeteges* *essőü*: jégeső. *Fergeteges időü*: fergeteg.

fergettyü ~ fn A szekér első tengelyére a derékszeggel ráerősített fa, melynek segítségével a szekér eleje fordul; forgózsámoly. *A ~n forgott a kocsi eleji*.

fergettyűfüle ~ fn A fergettyü két végén levő, a szekéroldal alsó fáját támasztó keskeny, lapos ékek egyike.

férgez **Ö:** *ki~*.

férgező in *Férgezőü kutya*: kártékony rágcsálókat (egeret, patkányt) elpusztító, ált. kis termetű kutya.

ferhéc l. **felhérc**

férj *fírj* fn *Fírhe kír*: feleségül kér. *Fírhe visz*: feleségül vesz. *Fírhe viszik a jánt*. *Odamety fírjnek*: az ujdonsült férj a feleség családjához költözik. **Nr:** *Az ecceri jány szeretet vón fírhe menni. Elment a templomba, és ott így imádkozott a Szent Antal-szoborho: Szent Antalkám! Aggyál fírhe az idén! A harangozóü elbújt a kisz Szent Antal szobor megé, és ity szóúlt: Jövendőüire se biz én! Erre a jány: Halgass, kicsi, ne fecsegj! Jobban tuggya az öreg*.

férjemuram *fírjemuram* fn (Férfi házastárs megszólítása a feleség részéről.)

férjhezmenendő *fírhemmenendőü* in Eladó-sorban levő (lány). *A tizenhétéves jánra montuk, hogy mán fírhemmenendőü*.

férjnekvaló *fírjnekvalóü* fn Jövendőübeli *fírnekvalóü*: vőlegény.

ferkóolaj *ferkóuolaj* fn Szíjgyártóktól használt sűrű, barnás színű olaj. *A mekfogadot szíjgyártóü átjavította az összes szerszámot, és lekente ferkóuolajjal*.

ferslóg *ferslóg* fn Liszt, gabona stb. tartására használt deszkaláda. *A ferslóg nagy,*

három rekeszes, vóút lisztes ferslóg, búzás ferslóg. A ferslóg a féleresz vóút, hogy a por ne ájom meg a tetejin. **Ö:** *lisztes~*.

ferslusz *ferslussz* fn (rég) Himvessző. *A gyerek monyábul lessz a katonának a ferslussza, monták a rigijek*.

fertály *fertáj* fn **1.** Általában vminek a negyede, negyedrésze. **2.** (Jelzői használatban:) *fertáj cukor*: negyedkiló cukor. *Fertáj bor*: két és fél deci bor. *Hozok fel a pincébül ety fertáj bort, mert ojan két és fél decis kancsóü is vóút*. *Fertáj liter*: negyedliter. *Fertáj méter*: negyedméter. *Fertáj téfel*: negyedliter tejfel. **3.** Negyedóra. *Még nagyapám is monta, hoty fertáj tizenkettőü van*. **4.** Negyedév. **5.** Régi területmértékeknek (pl. a jobbágyteleknek, szesszióknak) a negyedrésze. **6.** (Állatnak vmelyik oldala, része, jelzői használatban:) *fertáj elej*: (mészárosok szókincsében:) negyedrésznyi comb. *Nem tudom teccet-i mán látni ety fél combot vagy egy negyedet? Na esz nevesztik abba az időübe ety fertáj elej, egy negyed elej*. *Hácssóü fertáj*: levágott állat hátsó negyedrésze. **Sz:** *Ety fél/negyed fertáj hijánzik neki*: nem egészen normális. **Ö:** *három~, két~*.

fertálydézsa *fertájdízsa* fn (Kádárok szókincsében:) folyadékoknak, pl. mustnak a hordóba töltéséhez használt kisebb dézsa.

fertályév *fertájév* fn (rég) Negyedév.

fertályföld *fertájföld* fn (rég) A jobbágytelek negyedrészenek megfelelő nagyságú földterület.

fertályóra *fertájóura* fn (rég) Negyedóra.

fertályos *fertájos* fn (rég) Kb. negyedliteres mérőedény tejfel mérésére. *A fertájos kívül kík, belül fehér, zománcos, hitelesített ediny vóút, téfelmírőünek is montuk*. **Ö:** *fél~, három~*.

fertályróf *fertájrőüf* fn (rég) A kb. 78 cm-t kitevő régi hosszmértéknek, a rőfnek a negyedrésze.

fertefung ~ fn (Közművesek nyelvén:) Homlokzaton alkalmazott szemöldökpárkány.

fertelmes ~ mn **Sz:** *Kimutatta ~ jóüakarattyát*: (gúny) rosszindulatú.

fertig ~ hsz Készen. *Kész vagy már a munkáddal? Fertig.*

fertőtlenítő in *Fertőtlenítői medence:* fertőtlenítésre, fertőtlenítéskor használt edény. *A fertőtlenítői medencébe a mosogatógölgyszonyok fertőtlenítették az edényeket, tányirokat, evőeszközöket.*

fertőz **Ö:** el~.

fertőzés **Ö:** köldök~.

feslés *feslis* fn Kenyér, kalács foszlása.

feslik ~ i (Kenyér, kalács) foszlik. **Ö:** el~.

feslős *feslőis* mn Foszlós. *A kalács akkor jó, ha jól átsült, piros és ropogós, ritka, száron feslőis.*

festék **Ö:** díszítő~, étel~, firnajs~, föld~, por~.

festékasztal *festikasztal* fn (Szőgyártóknál:) festésre, szabásra, szárításra használt nagyobb munkaasztal; szabásasztal.

festékesze *festikésze* fn Festékek tárolására használatos öblös száju lapos bögre; csupor.

festékecszet *festikecszet* fn A festék elkenésére használatos kb. 4–5 cm széles, lapos ecset.

festékes mn *Festikes hordó:* Festéklé főzéséhez használt nagy faedény; festődézs.

festékestálca *festikestálca* fn Festék tárolására használatos, nagyobb alakú zománcozott tál.

festékező in *Festikezői gumihenger:* (könyvkötészetben:) festéknymásra alkalmas tömör gumiból készült henger.

festéklapát *festiklapát* fn (Könyvkötészetben:) kávéskanal méretű lapát, mellyel a festéket az alapozó anyagra csepegtetik.

festéklé *festiklé* fn (Gubacsapóknál:) festésre használt oldat. **Nr:** A gubát feketére festették az égerfa héjának, köszörüsárnak és zöldgálicnak a keverékével.

festéktörő in *Festiktörő mozsár:* a darabos festék összetörésére használt mozsár.

festés *festis* fn *Festésre elkészítet guba:* a kallóból kikerült, festés előtt álló guba. *Fóytos festis:* (kékfestőknél:) olyan sikertelen festés, amelynek során az iszapos festékanyag

rátapad az anyagra, emiatt nem egyenletes a festék eloszlása. **Ö:** alá~, csáva~.

festő **Ö:** francia~, kék~, mű~.

festőanyag *festőanyag* fn (Szőrmekikészítőknél:) festék. *A hordóba található festőanyagba ásztattuk a bőőröket.*

festőbot *festőbot* fn (Kékfestőknél:) olyan bot, amellyel az örlőtálat megütögetik, hogy a festék összegyűljön az edény alján.

festőde *festőde* fn Kelmefestő üzem.

festődei mn *Festődei munkás:* kelmefestő üzemben dolgozó alkalmazott.

festődézs *festődézs* fn (Gubacsapóknál:) festéklé főzéséhez használt nagy edény.

festőfürdő *festőfürdő* fn (Kékfestőknél:) az anyag bemelegítése a hígított festék-lebe, a kipába.

festőház *festőház* fn **1.** Kékfestőműhely. **2.** (Gubacsapóknál:) a kallásra váró gubák tárolására, ill. a gubák festésére szolgáló helyiség; festőtanya.

festőhelyiség *festőhejiség* fn (Gubacsapóknál:) festőház.

festőkád *festőkád* fn (Kékfestőknél:) két-három méter mélységű fa-, ill. később betonkád, melyben az anyag festését végezték; festőmedence.

festőlapát *festőlapát* fn (Gubacsapóknál:) a festék kavaráására szolgáló falapát.

festőlé *festőlé* fn (Szőrmekikészítőknél:) híg festőanyag, melybe beleforgatják a szőrmésbőrt.

festőmedence *festőmedence* fn Festőkád.

festőszoba *festőszoba* fn (Kékfestőműhely részeként:) olyan helyiség, ahol a festőkádokban a festést végezték; kipaszoba.

festőtanya *festőtanya* fn (Gubacsapóknál:) festőház.

fésű *fűsű, fűsű* fn **1.** *Serkehúzó fűsű:* sűrű fozatú fésű, amellyel a fejtetőt petéit is ki lehet a hajból fésűlni. **2.** (Fazekasoknál:) bőrből v. fából készült hosszabb fogú, fésűszerű lapos díszítőeszköz. **3.** (Paszmányosoknál:) a szövőszék hasított vesszőből v. nádból készült bordája. **Ö:** *bajusz~, bicska~, borbély~, borda~, bontó~, fél~, fém~, haj~, konty~, kör~, összejáró~, réz~, szaru~.*

fészül *fűszül* i Kendert, gyapjút gerebennel megmunkál. **Ö:** át~, be~, ki~, le~.

fészülés *fűszülés* fn **1.** Kendernek, gyapjúnak gerebennel történő megmunkálása. **2.** (Kendernek, gyapjúnak gerebennel való megmunkálásakor) a gereben fogai között maradó kóc. *A fűszűlésnek az elejét tettük mejjünknek, a szálatlanlyát pedig a bélbe.* **Ö:** gyökér~.

fészületlen *fűszületlen* mn

fészülködik *fűszülködik* i

fészülőrész *fűszülőrész* fn (Szörmekikészítőknl:) bontórész.

fészülőtábla *fűszülőtábla* fn Az iskolai táblához hasonló, lábakon álló, négy egymáshoz szögelt deszka tetején vasszegekkel, amelyen a gubavásznat v. a gyapjút fészülik. *A bekötőd gubákat kifűszültük körömpőjével fűszülőtáblán. Nity szál deszka két lábon állott, a falnak vőut támasztva, a tetejibe vőut vaty harminc szeg, abba akasztottuk a félgubát.*

fészús *fűszús* fn Fészükészítő mester.

fészek *fűszek* fn **1.** *Fűszekre esik:* tyúk kotlani kezd. *Ha a tyúk elkotlott, fűszekre esett, lehetet rakni alá a tojást, hoty kikőccse.* **2.** Kapásnövények ültetésekor vágott, trágyával töltött kis gödör. *Fűszekre vet:* (tökmagot, dinnyemagot) trágyával kibélelt lyukba ültet, és földdel betakar. *A tök nagyon mekhálálta, ha fűszekre vetették.* **3.** (Gubacsapóknál:) a kálókádba egyszerre behelyezett gubák összessége. *Fűszeg guba:* egy fűszeknyi guba. **4.** (Gubacsapóknál:) kb. 80 cm széles, 3 m hosszú fából készült vályú, amelyben a szűrposztó fekszik. **5.** Méhek költő- és élelemraktározó helye. **6.** Ruhával kibélelt kis mélyedés üveg elhelyezésére. *A ciberét fűszegbe tette, oszt akkor kidusztolta, mint a paradicsomot.* **Km:** *Rossz ember/madár az, amék a saját fűszkid bepiszkolja:* rossz ember, aki a saját hozzátartozóit becsméreli. **Ö:** *darázs~, dinnye~, egér~, fecske~, kalló~, molnárfecske~, partfecske~, szarka~.*

fészekalj *fűszekalj* fn Szaporulat (szárnyasoknál).

fészekhagyó *fűszekhagyó* mn Már önállóan repülni tudó.

feszeleg ~ i **1.** Izeg-mozog, fészkelődik. *Ez a gyerek sokat ~, nem tud megüni ety hejbe.* **2.** Büszkén, gögösen jár, viselkedik. *Feszeleg, aki tarttya magát, mint kécs csű tengeri egy zságba.*

feszeltet ~ i Izeg-mozog, fészkelődik. *Ez a gyerek állandóan feszeltet, nem leli hejit.*

fészter ~, *fűszter* fn Felfedezés kisebb gazdasági faépület. *Ojan ipület, améknek három öudala van, eggy öudala nincs, az a ~, fűszter. Abba rakták a színát.*

fészterjászol *fűszterjászol, firceljászol* fn A fal mellett álló jászol, amelynek csak az egyik oldalára köthetnek állatokat.

fészít ~ i **1.** Szörmésbőrt fatáblára kifeszít, ráház. **2.** Kevélykedik, öntelten viselkedik. **Sz:** *Feszít, mint kécs csű tengeri egy (a) zságba: (tréf) beképzelt, öntelt. Feszít, mint az ürezs zsák: nevetségesen büszkélkedik.* **Ö:** *rá~, szét~.*

fészítőkalapács *fűszítőkalapács* fn Felhevített vas nyújtására, idomok kialakítására szolgáló kalapács. *A fűszítőkalapács ojasmi, mint a lapítókalapács.*

fészítőszár *fűszítőszár* fn A fészítőzabla-hoz csatolt gyeplőszár.

fészítőszíj *fűszítőszíj* fn A nyereg két oldalán levő bőr belső részére varrt szíj, amellyel a bőrt feszesre húzzák.

fészítőzabla *fűszítőzabla* fn Egyágú, láncos zabla.

fészkel *fűszkel* i **1.** (Madár) fűszekben tartózkodik, költ. **2.** (Kapásnövényt) trágyával bélelt kis gödörbe ültet. **3.** (Juhnyáj) összeállva pihen. *Ha forró nyáron a juhnyáj össze-rogyik, hamar othaggya a juhászt, ha fűszkel, akkor megállapodik.* **Ö:** *be~, ki~.*

fészkelődik *fűszkelődik* i Izeg-mozog, nem leli helyét.

fészkelős *fűszkelős* mn Izgő-mozgó, fészkelődő (ember).

fészkes *fűszkes* mn **Sz:** *A fűszkes fene egye(n) meg!:* (szitkozódás). **Ö:** *darázs~.*

fesztelenít *fűsztelenít* i A vadászfegyver felhúzott elsütő szerkezetét leereszti.

feszül **Ö:** *meg~.*

feszület ~ fn **Sz:** *Ojam, mint a fanciesali ~:* (szomorú, savanyú ábrázatú emberre mondják).

feszt ~ hsz Állandóan, folyton. *Feszt ittak.*

fesztung ~ fn (Fából készült) kis gazdasági épület. *A ~ba vannak a kapák, ásók, kizsgereljé.*

fez ~ fn Vörös színű fejfedő, kis fekete bojttal a tetején. *A bosnyák fírfijaknak a fején vójt a ~, akik a törökmizet árúták a vásárokon.*

fi fn *Firúl ~ra:* apáról fiúra, nemzedékről nemzedékre (öröklődik) *Úgy megy a kolomp is, kirem szípen, ~rúl ~ra. Firúl ~ra száll:* ua. **Nr:** A kolompokat, pergőket a juhnyájjal együtt a juhászcsaládokban a fiatalok a szülőtől öröklék. **Ö:** *atya~, egyház~, nyúl~.*

fia *fija* szragos fn **1.** Állat kicsinye. *Hát egy junak van ety fija, a másik junak van két fija. 2.* Kukorica mellékajtása. *A tengerinek vójt fija, amit leszettünk, letörtünk. Sz:* *Ety fija se:* semmi sem, egyetlen darab sem. **Ö:** *ablak~, asztal~, hazám~, ia~, kaszni~, komód~, uram~, vásár~.*

fia-borja *fija-bornya* szragos fn **Sz:** *Ki fija-bornya?:* kinek a leszármazottja? *As se tuggya, ki fija-bornya:* lelencyerek.

fiadzik *fijaddzik* i **1.** (Kisebb emlősállat, pl. disznó, kutya, nyúl) kicsinyeit a világra hozza. **2.** Eltörik. **Ö:** *le~, meg~.*

fijadás *fijaddzás* fn Kisebb emlősállat kicsinyeinek világra hozása.

fiadzós *fijaddzóys* mn Fiadzani készül. *Fijaddzóys a kocám, nemsokára fijaddzani fog.*

fiagér *fijaegér* fn Nemrég világra jött egér. *Ha mekfijalt az anyaegér, és a kicsi előübút, mán kicsi korába, asz fijaegér vójt.*

fiagalamb *fijagalamb* fn Galambfióka.

fiáker *fijáker* fn Kétlovas bérkocsi.

fiákeres *fijákeres* mn/fn **I.** mn *Fijákeres kocsi:* fiáker. **II.** fn Kétlovas bérkocsi tulajdonosa v. kocsisa.

fial *fijal* i **1.** (Kisebb emlősállat) fiadzik. *Főülele kocára montuk, hoty fijal, malacozik. 2.* Kukorica fattyúhajtásait leszedi. **Ö:** *el~, ki~, le~, meg~.*

fialó *fijalóy* fn Fiadzó koca, juh v. tojásait költő kacsá számára deszkával elkerített hely az akolban; fiaztató.

fialtat *fijaltat* i Anyaállat, kül. koca szaporodásához megfelelő körülményeket terem.

fialtatás *fijaltatás* fn A koca szaporodásához megfelelő körülmények teremtése.

fialtató *fijaltatóy* fn Fiadzó koca, esetleg juh v. tojásait költő kacsá számára deszkából készített helyiség. *Vójt külön egy másik épület, a fijaltatóy.*

fiam *fijam* fn A vő megnevezése, megszólítása az anyós részéről.

fias *fijas* mn **1.** Olyan (nőstény állat), amelynek kicsinye(i) van(nak). *A fijas kocának sok malaca vójt. Fijas tehén:* borjas tehén. **2.** Olyan (méhsejt), amelyben életképes álca van. *A fijas sejteket mek tuggyuk különböztetni a sima mismejtektől. Ö:* *első~.*

fias **Ö:** *láda~.*

fiasít *fijasít* (Anyaméh) a petézést megkezdi, a szaporodást megindítja. *Az anya reggel már elkezte fijasítani a sejteket.*

fiasítás *fijasítás* fn **1.** (Méhészetben:) a pete, álca és a báb együttes neve. **2.** A lép sejtjeiben fejlődő méhlárvák összessége.

fiasításos *fijasításos* mn Olyan (lép), amelyben a méhlárvák fejlődnek.

fiatal *fijatal* fn Olyan méhek, amelyeknek a fészken belüli munkák elvégzése, a fiasítás kikelése után a megürült sejtek tisztogatása a feladata. *A fijataloknak kell a fiszket rendbe tartani. Km:* *A fijatal mekhalhat, az öregnek mek kel halni:* a halál az idősnek sokkal közelebbi lehetőség.

fiatalodik *fijatalodik* i **Sz:** *Új ide mellém, hat fijatalogyak!:* (idősebbek mondják a fiatalabbat hellyel kínálva.)

fiatalos *fijatalos* fn Fiatal erdő.

fiatengeri *fijatengeri* fn A kukorica tövéből nőtt mellékajtás.

fiaveréb *fijaveréb* fn Verébfióka.

fiaztat *fijasztat* i **1.** (Koca) fial. *A kondás monta, hoty fijasztat a koca. 2.* Fialtat.

fiaztató *fijasztatóy* fn Disznó fialásához elrekesztett hely az ólban, fialtató. *Külön egy*

másik hejen ot pedig a fijasztatóú vóút, ahon a kocák vóútak. Ö: disznó~.

fiaztó *fijasztóú* fn Disznó fiaztatásához földbe ástott gödör.

fiaztógödör *fijasztóúgödör* fn Fiaztó.

ficánkodik ~ i Ficánskol.

ficie **Ö:** *rece~.*

ficér **Ö:** *sánta~.*

ficfa l. **fűzfa**

ficfaalma ~ fn Gyenge minőségű, fanyar ízű, de sokáig elálló nyári alma.

ficfás l. **fűzfás**

ficse **Ö:** *lecse~.*

ficserékel ~ i **1.** <Fecske> csicsereg. **2.** <Kacsa, liba> a csőrével vizet szűröget. *A kacsa nagyon szerette ~ni a vizet, melléült, oszt ~te a vizet az edényből, kente magára is.*

ficserékel ~ i <Kacsa> csőrét vízbe dugva szöröcsög, buborékokat kelt.

ficsúr *ficsor, ficsóúr*, ~ fn **1.** Piperkőc, nyegle fiatal legény(ke). *A ~ a gyereknél nagyobb, de még nem felnőtt, kivált, ha a viselkedése is úgy néz ki.* **2.** Kis ~: csizma helyett cipőt hordó gyerek. **3.** (tréf) Kisgyermeknek v. asszonynak való csizma.

fidibusz ~ fn Összeecsavart papírdarab v. forgács, amellyel pipára v. szivarra gyújtottak.

figaró *figaróú* fn (gúny) Kis termetű ember.

figura ~ fn **1.** Móka, tréfás dolog. *Mindebből figurács csinál. Érti a ~t:* szeret és tud tréfálkozni, mókázni. **2.** Mókamester. *A ~ sok tréfás mondást, tanalóus kérdés tudott, értette a móuggyát, hogy megnevettesse a társaságot.* **3.** Nevetséges, torz alak. **4.** <Paszmányosoknál> bojtfej készítéséhez használt faforma. **Ö:** *cserép~.*

figuráns *figurás*, ~ fn Földmérő. *Az a figurás, aki a földmérésnél jár.*

figurás **Ö:** *tükör~.*

figyel **Ö:** *el~.*

fika ~ fn **1.** Elsős gimnazista, kisdíák. **2.** Gyalogos katona, baka.

fikarc ~ mn Nagyon kevés, kicsi. *Ety ~ szalonna, asz csak kicsi darab vóút.*

fikarcnyi ~ mn Nagyon kicsi, nagyon kevés.

fikás ~ mn Köhögős.

fiketó l. **főkötő**

fikötő l. **főkötő**

fikszum ~ Megszabott, állandó, fix. *Fikszum fizetés:* kialkudott, fix fizetés.

fikszumfertig ~ hsz Teljesen készen.

fiksziroz *fiksziroz* i Néz, szemlél, vizsgálódik. *A fíjatelemberek a terem közepin áltak, és ot fikszirozsták, hogy mék kisjánt híjják el.*

filagória *filegórija* fn Szabadon álló, oldalt rendszerint nyitott kis kerti építmény, lugas. *A filegórija ijen lédzből kerítet, kellemes kis hej vóút, ahun este vacsorázgattak, elbeszélgettek.*

filc ~ fn **1.** Birkagyapjából kártolással, gyúrással készített kalapanyag; nemez. **2.** <Szűrhimzőknél> a szűrposztót helyettesítő vastagabb, posztószerű anyag. **3.** <Fazekasoknál> korong alakú, középen lyukas kalapdarab, amellyel az edény falát elsimítják. **4.** <Kékfestőknél> a tarkázóasztalt borító anyag.

filcadadémia *filcadadémija* fn (tréf) Női ipariskola. *A nity polgári után beiratkosztak a ~ra, ot tanultak főűzist, kézimunkát.*

filcelés *filcelis* fn <Pásztorkalap-készítőknél> a gyapjúnak több munkamenetben történő gőzölése, melynek eredményeként filc keletkezik. *A filcelis során az anyag még nem zsugorodik össze, csak sűrűsödik.*

filcesedik ~ i <Szörmekikészítőknél> a szőr vattaszerű csomókba történő összegubancolódása. **Ö:** *bele~.*

filetta *filéta* fn <Könyvkötészetben> aranyozáskor különféle díszítések elkészítésére használatos szerszám.

filleng ~ fn Néhány szemből álló kis szőlőfürt.

fillér ~ fn **Km:** *Ki a ~t nem becsüli, a forintot/koronát nem irdemli:* az apró kiadásokon lehet takarékoskodni. *Fillérből lesz a korona:* ua. *Job máma ety ~, mint hóúnap ety forint.*

filoxer *filokszér* fn Filoxéra.

filoxéra *filokszera, filokszeriya* fn

filung *filung* fn Ajtótok, ablaktok, ajtó-szárnnybetét.

finánc ~ fn Pénzügyőr. **Sz:** *Zságba* ~: —.

fináncfenekű ~ mn Fürge, virgonc.

fináncjárás ~ fn Dohánypajtában a közlekedés számára szabadon hagyott hely.

fináncol ~ i Állandóan zaklat, nyaggat, piszkál. *Eszt a gyereket állandóan fináncoják, mékse tut semmit.* **Ö:** *meg~.*

fincol ~ i Nyaggat, kínozt, szorongat. **Ö:** *meg~.*

findri ~ mn Eleven, fürge.

findza ~ fn **1.** Csésze, bögre. **2.** (Jelzői használatban:) egy csészébe, bögrébe fűző adag. *A tisztáho teszünk ety ~ lisztet.* **Ö:** *kávés~.*

findzsaalj *findzsaalj* fn Csészealj.

finetli ~ fn (Paszományosoknál:) zsinórok fonásához használt, golyóscsapágyon forgó kétrészes szerszám, amely meggátolja a túlsodrást; sodrásszabályozó.

finig ~ fn **Sz:** *Úgy jön-megy, mint a ~ a fürdőjűbe:* nyugtalanul jár-ke. *Úgy jár, mint ~ a fürdőjűbe:* ua. *Forog, mint ~ a fürdőjűbe:* ua. *Kell ety kis ~on/~al füstölt kolbász?:* (férfi nemi szervre vonatkoztatva). *Fing, id meg mind!:* (gyermektársaságban) a szellentő mondja a másíknak v. a többieknek. **Km:** *Fingal nem lehet tojást festeni:* pénz nélkül nem jutsz semmire. *Fingal tojást festeni nem lehet:* ua. **Nr:** Tréfás találós kérdés: *Se keze, se lába, dúdolvá jön a világra. Mi az?* Felelet: *Fing.* Erre válasz: *Id meg mind!* **Ö:** *kotló~, ló~.*

finrás ~ fn **Sz:** *Ojan a peselés ~ nélkül, mint a hástetű cserép nélkül:* —. **Km:** *Sűrű ~nak szarás a vége:* —.

finrat ~ i Nyaggat, ver, kínozt. **Ö:** *meg~.*

finrik ~ i Szellent. *Hát az is előfordul, emberen esik, hogy valaki ~.* *Nagyot~:* hangosan finrik. **Sz:** *Fingik, mint a szakat lú:* állandóan finrik. *Te csak akkor szójj, mikor a bika ~!* *Akkor is asz mond, iszom, uram, iszom!:* a te neved, hallgass! **Ö:** *ki~.*

finros ~ mn Gyakran szellentő, rossz szagú (személy).

finomít ~ i (Fazekas) kiszűri a megmunkálható agyagban található idegen anyagot.

finomítás ~ fn (Fazekasmesterségben:) az agyag megmunkálásra előkészítésének folyamata, melynek során kiszűrik az agyagban előforduló szennyező, idegen anyagot.

finomítóüst *finomítóüst* fn Pálínka-főzések használt tisztázóüst.

finomítvány ~ fn Pálínka-főzésnél a második lejárás eredménye.

finomlemez ~ fn Magas krómtartalmú fémlemez.

finrtogat ~ i *Fintorgattyá az órárt:* finrtog. *Az ém főüstömre csak az órárt finrtorgattyá.*

finrtorka ~ fn (gúny) Kelletlenül, immel-ámmal fogyasztott étel. *Aki csipegette az ítélt, annak monták: Na, mit eszel? Fintorkát?*

fiók *fijók* fn **1.** Juhkaram keskeny, folyószerű része, amelyen át a juhokat a fejőhelyre terelik. **2.** Kukorica v. dohány fattyúhajtása. **3.** Madárfióka. **Ö:** *fecske~, galamb~, nád~, rakodó~.*

fióka *fijókka* fn Kisfiú. **Ö:** *ördög~.*

fiókcsipejű *fijókcsipejű* mn (Ló testalkatának jellemzésére.)

fiókcsipő *fijókcsipő* fn *Fijókcsipeje leasett:* (szarvasmarha testalkatának jellemzésére.)

fiókol *fijókol* i (Kukorica tövéről) a fattyúhajtásokat levágja. *A tengerin, az anyatövön kétfelőül még nőit két kissebb, aszt fijókoltuk.* **Ö:** *ki~.*

fiókolás *fijókolás* fn A kukorica fattyúhajtásainak letörése.

fiókos mn **1.** *Fijókos komóut:* alacsony, fiókos szekrény. *Fijókos komóut vóut háromfijókos meg nígyfijóus, sok minden vóut abba.* **2.** *Fijókozs berena:* deszkából álló kerítés. **3.** *Fijókos padlás:* olyan padlás, amelynél minden második padlásdeszka a szomszédos padlásdeszkák szélén nyugszik, és így nem keletkezhet rés a deszkák között. *Nem hult arrul a fijókos padlásrul le semmi.*

firhang ~, *fürhang* fn Függöny.

firhangol **Ö:** *be~.*

firhangpálca *firhankpáca* fn <Fából való> függönytartó rúd.

firkant **Ö:** *be~.*

firma **Ö:** *jó~.*

firnászs *firnánc* fn Firnájszfesték.

firnászszer *firnáncfesték* fn <Növényi olajokból készült,> felkenve gyorsan száradó lakkos réteget adó festék. *Például a firnáncfesték, az nincs engedélyezve, mer nem lehet kimosni a gyapjúból.*

firnászszer *firnáncolaj, firnáncolaj* fn Festékkoldásra használt olaj. *A firnáncolaj mostani neve zsíros hígító.*

firniszes ~ mn Éltrevaló. *A ~ ember a jék hátán is megül.*

firtat ~ i Keresgél, kutat vmiben vmit. *Ne firtazsd aszt a fíjőúkot! A komóúdba ~tam a főútnakvalóút. Ö: meg~.*

firundevancigol **Ö:** *meg~.*

fiskális ~ fn (rég) Ügyvéd. *Az öregek ~nak monták, nem monták annak, hogy ügyvéd, sose.*

fiszni ~ fn <Kőművesek nyelvén:> a boltozatok részére kifalazott fészkek készítése.

fitakos ~ mn Taknyos.

fitat ~ i Mutat.

fitet ~ i Keres, kutat, szimatol. *Fitette, kereste a csikóú az annya csecsit. Ö: ki~, kutat~.*

fiteti ~ mn Kereső, kutató <személy>.

fitet-kutat i Keresgél, hosszasan kutat.

fitringes ~ mn Nyughatatlan, izgő-mozgó, ügyes <kislány>.

fitye **Ö:** *letye~.*

fityeg ~ i **Sz:** *Hogy ityeg a ~?:* hogy vagy? Kitérő felelet rá: *Ahogy lityeg, úty ~:* semmi közöd hozzá.

fityegő *fityegőű* fn **1.** Óra, ruha v. lánc lecsüngő része. **2.** Vékony rézlemezből készített néhány cm átmérőjű csengő, melyet a csikó nyakába akasztanak.

fityegős *fityegőűs* mn Lecsüngő, csüngős. *Ennek a jánnak fityegőűs a fülbevalója.*

fityfene ~ fn **Sz:** *Essíg beléd a ~!:* <szitkozódás>.

fityferékel *fityfirikel* i <Kacsa, liba> csörét vízbe dugva szörcsög, buborékokat kelt.

fityfirity *fityfiritty* mn Fűrge, ugrifüles <kislány>.

fitying ~ fn Nagyon kis értékű pénz. *Ety ~ adóússágom se vóút tovább.*

fitykos ~ mn Taknyos <orr>. *Hotyha taknyos vóút a gyerek, montuk neki, hoty ~ az óyrod.*

fitymál ~ i Ételt kedvetlenül eszeget. *Csak ~ta az íelt, idekavart, odakavart, eszegette is, nem is.*

fitty ~ fn **Sz:** *Fittyet hány neki/rá:* semmibe se vesz vmit, nem törődik vele. *Naty fityre:* nagy reménységgel, nagy hűhóval, de hiábavalóan. **Ö:** *kócon~, kotty~, lótyon~, lötytön~.*

fittyen ~ i **Sz:** *Hogy lötyten a ~?:* hogy vagy, mi újság? A felelet rá: *Ahogy lötyten, úty ~/Ahoty ~, úgy lötyten:* semmi közöd hozzá. **Ö:** *le~.*

fiúyula ~ fn **1.** <Hátul megkötött> fejkendő.

2. Az a főkötő, amelyet a nászéjszaka után a násznagy a fiatalasszony fejére tesz. *Még az én úkanyám fején vóút ijen ~.* **3.** <Pincérnök, szobalányok viseleteként:> pártához hasonló, széles bodorított szalag, amely a hajnak csak a homlok fölötti részét takarja el. **Sz:** *Aszt a ~ját!:* <szépitő káromkodás>.

fiú fn <E/3. sz. birt. szraggal:> *fija*. Bárány. *Mire reggel kiment, annya, fija meg vóútdögölve. Sz: As se tuggya, hoty fíjú-i vagy jány:* zavarban van. **Ö:** *cseled~, galamb~, koszorús~, ló~.*

fiúág fn *Fíjúágra csinál:* jól megcsinál, erősre csinál vmit, hogy eltartson apáról fiúra. *Mos montam valamék nap Atillának, na eszt fíjúágra csináltad, fíjam, hosszú idejik kitart. Fíjúágra kízül:* úgy készül, hogy nagyon sokáig eltartson.

fiúpecér *fíjúpecér* fn Olyan (kis)lány, aki a fiúk közt érzi jól magát; fiús természetű. *A fíjúpecér mindig a fíjúk köszt van, fíjús természetű, verekedőűs.*

fiús mn *Fíjús ház:* **a)** ahol van fiúgyermek. **b)** a vőlegény családjának háza. *A lakadalmat az anyóúsom tartotta, mert fíjús háznál szokták tartani.*

fiútanító *fiútánító* fn Fiúkat oktató tanító.

fixál *fiksál* i **1.** (Szörmekikészítő:) rögzít. *Meleg vasalás előtt szükséges fiksálóvízzel izs bekenni a szőjrt, ami a forró henger alatt fiksálja a szőjrszálakat, egyenesre húzza a szőjrt.* **2.** Feltűnően, kihívóan néz vkit. *A templomi karzat is kokasülő, mert a fiatal emberek ott ültek, onnen fiksálták a jányokat.*

fixálás *fiksálás* fn (Szörmekikészítőknél:) a szőrszálak egyenesítése, rögzítése.

fixálóvíz *fiksálóvíz* fn (Szörmekikészítésben:) fixálásra szolgáló folyadék.

fixíroz *fikséroz* i Feltűnően, kihívóan néz vkit. *Hát úgyi neki is vóyt ára ideje, hogy fiksérozza a jányokat.*

fixpont *fiksypont* fn (Könyvkötészetben:) a befűrészelésnél, ill. a fűzésnél a szedéstükörrel egyvonásban lévő két rögzített pont.

fixtű *fiksztű* fn (Paszományosoknál:) asztalba vert szeg, amely egy 7 cm-es puha spárgát tartott, ennek másik végén egy derékszögben meghajlított gombostűbe akasztották a horgolnivalót, így egyenletes lett a horgolás.

fizet ~ i (Föld, növény) termést hoz, jövedelmez. *Az idén jóyl ~ett a búza meg a repce.* **Sz:** *A rőyka a búrivel ~:* kiki a saját foglalkozása szerint szereti a tartozását megadni: a juhász sajttal, a csizmadia foltozással stb. **Km:** *Aki ~, asz petyektet:* aki fizet, az parancsol. **Ö:** *ki~, meg~.*

fizetés *fizetis* fn **Sz:** *Mi a fizetése? Minden héten hat nap, a hetedik ráadás:* semmi. **Km:** *Amijen a fizetis, ojan a temetis:* a munkát úgy végzik, ahogyan fizetnek érte.

fizető **Ö:** *ki~.*

fizetség *fizeccsig* fn Bér. **Sz:** *Eggy a fizeccsig, ha űsz, ha álsz:* ti. nem kapsz semmit.

flachpamut *flakpamut* fn (Paszományosoknál:) gyári szövőgépek szöszhulladékából előállított gyenge minőségű gyapotfonál.

flanellkapca *flanelkapca* fn Flanellből való, meleg téli kapca.

flangírozik ~, *flangérozik* i Dologtalanul kószál, csavarog.

flaska ~ fn Egy- v. kétliteres palack. *A ~ba bort tartottak.* **Ö:** *ecetes~.*

flaskó *flaskó* fn Palack.

flasnicúg ~ fn (rég) Nagyobb terhek felemelésére szolgáló láncos felvonó csigasorral.

flastrom ~ fn **1.** Sebtapasz. **2.** Gyógykenőcs. *A ~ot előbb a gézre, úty tettik a sebre. Rendesen a kelisekre, alatta az megírt, oszt kifokatt.* **Ö:** *deák~.*

flaszter ~ fn **1.** Aszfaltozott v. kövezett útburkolat. **2.** Járda. **3.** (Közműveseknél:) rendszerint az épületen kívül alkalmazott lap-téglaburkolat. **4.** (Mézeskalácsosoknál:) barnatészta-készítmény.

flegma ~ fn Felköhögött sűrű nyálka, köpet.

flegmás ~ mn Lekezelően viselkedő, pimasz.

flekk ~ fn Cipősarokra helyezett bőr- v. fémfolt. **Ö:** *acél~.*

flíger ~ fn Repülő. *Flíger gyerekek, így neveztiük, hoty ~.*

flígerinduló *flígerinduló* fn Repülősök katonai indulója.

flitter ~ fn Női ruhák díszítésére való, fémből készült, közepén lyukas, csillogó, kerek lapocskák, lemezke.

flok ~ fn Színes, virágos mintás, könnyű ruhaanyag. *A ~ kellemes nyári viselet vóyt. Amikor bejött a műsejem, a ~ kiment a divadbúl.*

floksz ~ fn Lángvirág. *A ~ egynyári meg telelő is, van cserepes is mek kiültetve is.*

flóta *folóta* fn Furulyafele hangszer.

flótás *folótás* fn Flótán játszó személy. **Ö:** *jél~.*

flótázik *flóutázik* i Flótán játszik.

fluszpapír ~ fn Simítatlan, vékony, fehér selyempapír, szűrőpapír. *A ~ vikony, finom szűrőpapír, a huszas évegbe vóyt, a szűrőbe tettük, tökéletesen szűrt, a pájinkát is meg lehetet vele szűrni.*

focs ~ fn Híg agyaglé, amely a korongolás közben kézhez, szerszámmal tapadt agyagnak egy vízzel telt edényben való leáztatásakor

keletkezik, és amelybe a fazekas belemártja a kezét, hogy ne tapadjon rá az agyag.

focsos mn *Focsos edény*: <korongoláshoz használt> víztároló edény, amelynek keskeny fedőlapjával a fazekas lehúzza a focsot a kezéről; focsot tartalmazó edény.

focsoz ~ i <Fazekas> korongolás közben híg agyagpépbe mártja a kezét, hogy sikosabb legyen, és ne ragadjon rá az agyag. **Ö**: meg~.

focsozás ~ fn Az a cselekvés, amikor a fazekas belemártja a kezét a focsos edénybe, hogy ne tapadjon rá az agyag.

fodor ~ fn Dúsan ráncolt szalag v. csík, amelyet egyik szélén díszül varrnak fel a nő ruhára.

fodorháj ~ fn A disznó belén levő fodros háj; cseplesháj. *A ~búl tepertőt sütnek, a zsírával meg bélest.*

fodorkorpa ~ fn Egyszer örölt, nagy szemű korpa. *A kovász elkészítésébe a ~t hasznáták.*

fodormentacukor ~ fn Fodormentával ízesített cukorka. *A fodormentacukrot köhögéskor szettük.*

fodormentatea *fodormentateja* fn Orvosi tisztesszűből [*Stachys officinalis*] készült, főként köhögés és gyomorfájás gyógyítására használt tea.

fodortepertő *fodortepertő* fn Fodorhájból kisütött tepertő.

fodorzsír ~ fn A fodorhájból kisütött könnyű, finom zsír. *A ~ral lehet finom bélest sütni.*

fodros ~ mn **1.** Fodorral ellátott. *Fodros ing*: nyakon fodorral díszített ing. *Fodros kötő*: az alján fodrokkal díszített kötény. *A fodros kötőnek körül az ajján fodor vőut, kolmizóvással ki is kolmizták a fodrot. Megmelegítették, és avval körülnyomkották a fodrot, mikor vasalták.* **2.** *Fodros hurka*: a sertés vastagbele, amelybe a májas és tüdős hurkát töltik. **3.** <Szörmések nyelvén> puha, finom tapintású <szörme>.

fodrosodik **Ö**: meg~.

fodrosparéj *fodrosparé* fn Tatár laboda [Atriplex tatarica].

fodroz **Ö**: ki~.

fog¹ ~ i **1.** <Bizonyos nagyságú földterület> munkába vesz. **2.** <Edény folyadékot> megtart, nem enged át. **3.** <Igavonó állatot> vmibe befog. *Gazduram! A kisz szekérbe ~unk mámma vagy a naty szekérbe?* **4.** Igásállat erejét megfeszítve húzni kezd. *A lovak eccerre ~nak.* **5.** <Kutya> megállásra kényszerít vkit. *Jön valaki, nagyon ~ja a kutya.* **6.** <Kemence melege> a kenyér héját pirosra sūti, égetni kezd. *Ha a kemence erősen fokta a kenyeret, keszte ígetni a haját, a seprűt hideg vízbe mártottuk, beduktuk a kemencébe, és felfele tartottuk, hogy elvegye a kemence öblit, a főrótságát.* **7.** <Jószág, ló, sertés> megtermékenyül. *Búgott, de nem ~ot malacot. Fojatott a tehén, de nem ~od bornyút, ezír újra kel vinni.* **8.** Nyer vki vmin. *A kupec a jószággon keres, ~ rajta.* **9.** Meglátszik vkin vmi. *Még az ennivaló se ~ rajta, sovám maratt.* **10.** Rászoktat, rákényszerít vmire. *Engem mán egész fíjatal koromba kaszára, kapára ~ott az apám.* **11.** Eladó vevőket üzletébe édesget. **12.** <Felsz. mód E/3. személyben> fogja!: tessék, vigye! *It van idesanyám huszonöt krajcár, ~ja, magának adom.* **13.** *Erősen fogja az időt*: hideg van. *Fog az időt*: ua. **Sz**: *Nincs rajta mit ~ni*: nagyon sovány. *Van rajta mit ~ni*: jó húsban van. *Nem ~ja a hej*: nincs maradása, nyugtalan. **Ö**: *be~, bele~, el~, előre~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~.*

fog² ~ fn **1.** *Hánnya a ~át*: állatnak nő a foga. *Kiváltya a ~át*: <gyereknek> megjön az állandó foga. *A gyereknek kihúzzák a tejfogát, megjön az állandó ~a.* *Foga alá való*: kedvére való <étel>. *Foggal herélis*: kosbarányok foggal történő ivartalanítása. *Hagyományosan kiheréjük a báránt, a herezacskóznak a vígit levágjuk, a két kis heregojój kibújik, ~gal szípen kihúzzuk.* **Sz**: *Úty tesz, mintha a ~át húznák*: kelletlenül ad v. csinál vmit. *Foga van az időnek*: csípős hideg van. *A hidegnek ~a van*: csípős hideg van. *Foga van a szélnek*: csípős szél fű. *Foga van még a napnak*: sūt a nap, de még hideg van. *Mek kék kalapálni a ~át*: <gúny> <olyan emberre mondják, aki lassan eszik>. *Nem*

fűllik hozzá a ~a: nem tetszik neki, nincs kedve vmihez. *Kimutattya a ~a fehérit:* elárulja a gonoszságát. *A fél ~amra is kevés:* nagyon kevés. *A fél ~amra se elég:* ua. *Fogáho veri a garast/písz:* takarékos, fős-vény. *Othatyta a ~át:* odaveszett. *Fáj a ~a vmire:* nagyon vágyik rá. *Feni a ~át vmire:* ua. *Fogad tülle fokhagymás:* nem kap vmilyen ételből. *Vicsorította a ~át a csizma:* fel van válvá a talpa, kifeslett a széle. *Ha nincs ~a, (de) van jóu juka:* (idős nőkre mondják). **Km:** *Kinek/Akinek a ~a fáj, tarcsa rajta (a) nyelvit!*: akinek baja van, törődjön vele, ne mástól várja a segítséget! *Ajándik lúnak, ne níz d a ~át!:* az ajándékot nem illik bírálgatni. *Fogat ~ír:* a rosszat rosszal kell visszafizetni. *Fogat ~ír, szemet szemír:* ua. **Nr:** Amikor az egyik gyerek fogadni akar az igazára, de a másik nem akar belemenni, ezzel a szójátékkal utasítja vissza: *Fogam a vajba, ~ad a szarba*. **Ö:** *bába~, borda~, borona~, csecs~, csikó~, csont~, farkas~, fél~, gyerek~, harapó~, kapa~, keresztes~, keserű~, körömpő~, sarok~.*

fogadás ~ fn **1.** Fogadalom. *Fogadásom tartya:* fogadalmam tiltja. *Nem iszok italt, ~om tartya*. **2.** Cselédek, munkások szerződte-tése. **Km:** *Ember teszen ~t, eb aki megájja:* (mondják a nem teljesített ígéretre). **Nr:** A gazdák Szent György-napon fogadták fel a pásztorokat, cselédeket, újévkor pedig a komenciós kocsi, nagykocsi, tehenészt és kondást.

fogadatlan ~ mn Hívatlan, kéretlen. **Km:** *Fogadatlan prókátornak epszar a fizetise:* kéretlenül ne szólj bele a más dolgába!

fogadjisten *fogaggyisten* fn (Az adjon-istenre válaszként elhangzó köszönés.)

fogadó Ö: *cigány~, muzsika~.*

fogadott in *Fogadot szűr:* vásári értékesítésre készített szűr.

fogadtató fogattatóu fn **1.** Juhhodály v. juhkarám elkerített része, amelyben a juhokat elletik, ill. kicsinyeikhez szoktatják. *Ellis után ha nem vállalta a ju a fiját, akkor beszorították a fogattatóuba, a kizsbárány mek tette a dóugát*. **2.** Szűk hely az istállóban,

ahová a tehenet, kancát beszorítják, hogy az újszülött borjú, ill. csikó hozzáférjen, és az anya elfogadja.

fogadtatóketrec *fogattatóu ketrec* fn Fogadtató.

fogadtató mn *Fogattatóus kecc:* fogadtató.

fogágy ~ fn Fogmeder. *A ~, amiből a fogak kinőűnek.*

fogalmú Ö: *jó~.*

fogantató fogantatóu fn Fogadtató.

fogas ~ mn/fn **I.** mn Nagy fogú. *Ha vala kinek naty foga van, annak is asz monták, hoty ~.* **II.** fn **1.** Fogasborona. **2.** A szövőszéknek az a két lécből álló, vas- v. fafogakkal ellátott része, amely a hosszanti fonalak pontos elosztását szolgálja. *A ~ ojan hosszú, mint a szövőűszék szílessége, alsóu ríszibe befűrt fogakkal, amire a felül valóu rísz úgy megy rá, hogy a fogakat befedi, az alsóu ríszszel egy zárt egészet képez, ezzel kormányozódik el a mejjik a dorongra*. **3.** (tréf) (Étkezéssel kapcsolatban:) kisgyerek(ek). *Őt ~ ül az asztal mellett, ennek mindnek kenyír kell. Asz jelentette, hogy őd gyerek, de csak ebbe a mondadba, máskípp a gyerekekre nem montuk, hoty ~.* **Ö:** *álló~, bárány~, fa~, farkas~, liba~*

fogás ~ fn **1.** (Jelzői használatban:) ~ *főűd:* egyszerre munkába vett (földterület). **2.** (Gubacsapóknál:) az egyszerre kézbe fogott gyapjúcsomó. **Ö:** *kereszt~, ki~, medve~.*

fogasberena *fogaszberena* fn Vasfogakkal, régebben fafogakkal ellátott borona.

fogaskaparó fogaskaparóu fn (Szőrmeki-készítőknél használt) kifogazott élű kaszadaráb.

fogaskerék ~ fn (Gubacsapóknál:) az ilfa csavar alakú, fából készült része, amely az ideg megfeszítésére szolgál; kerekecske.

fogasol ~ i (Földterületet) fogasboronával boronál. **Ö:** *meg~.*

fogásol ~ i Rászed, becsap.

fogasolás ~ fn Fogasboronával való boronálás.

fogasöltés fogasöltis fn (Szűrhimzésben a díszöltések egyik változataként:) laposölté-

sekből alkotott öltéspár, amelynél először jobbra, majd egy hurokkal balra öltének, aztán ez ismétlődik cikk-cakk vonalban.

fogastartó *fogastartó* fn (Gubacsapóknál:) az a személy, aki a hosszanti fonalaknak, a melléknek a szövőszékre való feltevésekor a fogas nevű eszközt fogja. *A fogastartóynak kell a lekfigyelmesebnek lenni, hogy a szál mindenik övdalon szabájosan mennyen fel a szövőjre.*

fogat¹ ~ i **Sz:** *Ojan jóu kedve van, hogy madarat lehetne ~ni vele:* nagyon jó kedve van. **Ö:** *be~, fel~.*

fogat² **Ö:** *ló~, ökör~, ötös~.*

fogatolt ~ in Igásállattal vontatott, fogattal felszerelt.

fogatos ~ mn/fn **I.** mn (Erdészeten:) *Fogatos közelítő kerékpár:* lóhúzza szállítóeszköz, amellyel a kivágott törzset a vágástérre viszik. **II.** fn Fogat hajtását végző dolgozó, kocsis.

fogatós Ö: *fel~.*

fogazó Ö: *farkas~.*

fogdmeg *fogmeg* fn (Jelzőként:) nehéz munkához segítségül hívott. *A fogmeg legíny erőttejjes vóut, oszt mek tutta fogni a nehéznek a vigit.*

fogfájás *fokfájás* fn **Nr:** A fogfájást régen úgy gyógyították, hogy bagót tettek a fájós fogra.

foghasadás *fokhasadás* fn A gyermek fogainak kifejlődése, kinövése. *A fokhasadás asz jelenti, hogy a kizsgyerekeknek hasad az inye, jön a foga.*

foghegyen *fokhegyen* hsz **Sz:** *Fokhegyen beszil:* fölényeskedve, lenézően beszél.

foghíjas *fokhíjas* mn *Fokhíjas kalász:* nem egyenletesen telt, hiányos szemű kalász. *A fokhíjas kalásznak ritka a kalássza, nem minden szem kötőd be.*

foghús *fokhús* fn Fogíny. *Fáj a fogam húsa.*

fogja Ö: *kapja~.*

fogjövés *fogjövís* fn Foghasadás.

fogkelés *fokkelís* fn A fogínyen levő gyuladással pattanás. *Nekem vóut fokkelisem, azír tudom, nem gyóugyult az Istennek se.*

foglal ~ i **Sz:** *Jóuba foglalja magát:* megjavul, igyekszik jól viselkedni.

foglaló *foglaló* fn **1.** Előleg. **2.** Foglaltat végző végrehajtó.

foglalós mn *Foglalós csizma:* rendelésre készült csizma, melyért előleget, foglalót adtak a megrendeléskor.

foglalóz Ö: *le~.*

foglekvár ~ fn (*rég*) (Népi gyógyszernév:) Fructus tamarindi.

foglyászik *fogjászik* i Fogolyra vadászik.

fogmosó *fogmosó* fn Pohár, amelyben a fogkefét tartják, és fogmosáshoz a vizet abba öntik.

fogó *fogó* fn **1.** Fogantyú. *Fúrószerű ültető, aminek két fogója vóut.* **2.** (Pl. kemence ajtaján levő) kallantyú, fül. **3.** A körömpő nyele. **Ö:** *bind~, borda~, csavar~, disznó~, füst~, harapó~, keret~, kéz~, hegyes~, héjazó~, here~, húzó~, láb~, legény~, majom~, markolat~, méh~, öntő~, patkány~, pinto~, rámozó~, raj~, ránc~, salak~, spicc~, svéd~, szél~, szemét~, tepsí~, tűzi~.*

fogófa *fogófa* fn Különböző vegyszerekkel preparált fa, amelyhez a fákat károsító rovarok hozzáragnak.

fogóddzik *fogóddzik* i Társul, összekötetésbe lép vkivel. *Mit fogóddzol te ojan emberekkel, akik nem hozzád valóuk? Ne fogóddz vele, mert megjáród. Nem fogóddzok én akárkivel.* **Ö:** *fel~.*

fogóddzkodik *fogóddzkodik* i Fogják egymás kezét. *Hát körbe fogóddkottak, a közepin vóut egy gyermek.*

fogókötel *fogókötel* fn (Ló v. szarvasmarha megfogására használt) hurokban végződő kötel, pányva.

fogolyjérce *fogojérce* fn A fogolymadár nőténye.

fogolykakas *fogojkokas* fn A fogolymadár himje.

fogós mn *Fogós ítel:* kiadós, húsos étel. *A fogós ítel kiadóus ítel, amibe jóu nagy darap húso vóutak.*

fogózik *fogózik* i Fogócskát játszik. *Kör vóut igen, ity fogóusztunk, és a közepibe ált ety szeméj.*

fogózkodik **Ö:** össze~.

fogta **Ö:** jézus~.

fogtomra hsz *Foktomra hagy:* (teendő elvégzését) az utolsó pillanatra hagyja. *Megint foktomra hatyta a munkát, a nyakára tekergőüddzött, alik tutta elvégezni.*

fogtő *foktű* fn Foggyökér.

fogú **Ö:** farkas~.

fogvást ~ nu Fogva. *Attul fogvást nem mentem oda.* **Ö:** karon~.

fogy **Ö:** el~, ki~, le~, meg~.

fogyaszt ~ i **1.** Kiszélesedő föld esetén csak a szélesebb részt szántja, hogy a föld közepén a barázda egyenes legyen. **2.** (Széjjelszántáskor) a középén szántatlanul hagyott földcsíkot felszántja.

fogyasztás ~ fn (Széjjelszántáskor) a föld közepén lévő, keskeny szántatlan földcsík, amelyet utoljára szántanak fel.

fogyasztó in *Fogyasztó hasmenis:* hasmenés. *A fogyasztó hasmenist, nem tutták megállítani.*

fogyatkozik **Ö:** meg~.

fogy in *Fogyóba van:* fogyni kezd. *A szína már fogyóba van.*

fogyóhold *fogyóhóud* fn Holdfogyatkozás (időszaka). *Az egisz hóud után jön a fogyóhóud.*

fogyós *fogyós* mn Kelendő, gyorsan fogyó (áru, étel).

fogyta **Ö:** hold~.

fogytig *fotyig* hsz Vminek az elfogyásáig. *Fotyik tartott a kenyír.*

fojt **Ö:** le~, meg~.

fojtás **Ö:** le~.

fojtós *fojtós* mn **1.** Fanyar, túlságosan savanyú (gyümölcs). **2.** Nehezen nyelhető, fullasztó érzést keltő (étel). *Fojtós kolompír:* kevés lével készített paprikáskrumpli. *A fojtós kolompírt kicsi lével, szalonnateper-tőjével, lassú tűzön, fedő alatt lehetet főjteni.*

fojtott mn *Fojtot kolompír:* kevés zsíros lében, fedő alatt főzött krumpli. *A fojtott kolompír alatt kis lé vóut, és fedő alatt főjtt.*

fok ~ fn Keskeny medrű időszaki patak v. csatorna, melyet árvíz v. belvíz táplál. *A ~,*

szik~ kacskaringós vóut, de nem szíles, a Hortobágyon sok van, szíkes főjdon van.

fok² **Ö:** grádics~.

foka **Ö:** oka~.

fokhagyma ~ fn **Nr:** A hagyomány szerint a boszorkányt fokhagymával lehetett távoltartani, elűzni. *Amék asszon nem ette meg a ~t, ára asz monták, hogy boszorkány, mert fil a ~tul.* **Ö:** mezei~.

fokhagymamártás ~ fn Fokhagymából készített, néha húslével is feleresztett, sűrű mártás.

fokhagymás ~ mn **Sz:** *Óyrot tülle ~!:* abból bizony nem kapsz.

fokmérő *fokmírój* fn Szeszfokoló.

fokoló *fokoló* fn Szeszfokoló. **Ö:** cukor~.

fokolópohár *fokolópohár* fn (Szesz-fokolására használt) hosszú, keskeny fém pohár.

fokos **Ö:** réz~, szik~.

fokosbalta *fokozsbalta* fn Hosszú nyelű, balta fejű eszköz. *A fokozsbaltaival bozótot is irtottak a kondások.*

fokozat **Ö:** díj~.

fold *főud* i Foltoz. **Ö:** be~, meg~.

foldoz *fődoz* i **1.** Foltoz. *Fődozni kéne már, ott a sok fődoznivaló.* **2.** (Pl. kukoricával, dohánnyal v. paprikával, paradicsommal beültetett területen) a meg nem eredt, ill. a kipusztult palántákat pótolja. **3.** (Könyvkötő:) elszakadt lapokat kijavít, foltpapírral kiegészít. **Ö:** be~, meg~.

foldozás *fődozás* fn **1.** Foltozás. *Kisz vagy már a fődozással?* **2.** (Kukoricával, dohánnyal v. paprikával, paradicsommal beültetett területen) a ki nem kelt magvaknak, ill. a meg nem eredt v. kipusztult palántáknak a pótlása. *Mekcsináltam a fődozást a kerbe, tegnap például befődosztam a főjdiepremet, ahun kiette a pajor.*

foldozgat *fődozgat* i Foltozgat.

foldoznivaló *fődoznivaló* fn Megfoltozásra váró ruhanemű, foltoznivaló.

foldozó **Ö:** bádog~.

foldozógép *fődozóúgép* fn (Könyvkötészetben:) foltozáshoz használt eszköz.

foldozószűcs *fóldozóúszűcs* fn Szörmés ruhadarabok javításával foglalkozó iparos, foltozószűcs.

foldozóvarróné *fóldozóúvāróné* fn (Elnyűtt) ruhanemű foltozásával, javításával foglalkozó varrónő.

foldoztat *fóldosztat* i Foltoztat. *Fóldosztatni kén mán eszt a viselőünadrágot.*

fólia **Ö:** *arany~*, *golyó~*, *nyomó~*.

fóliás mn *Fóulijás arany:* (könyvkötészetben:) aranyfólia, az aranyozás anyaga.

folt *fóut* fn **Sz:** *Naty fóut van a pendején:* (férjhez menendő lányról:) gazdag, nagy a hozománya. *Kitelik a maga fóuttyábúl:* (ezzel vigasztalják a gyereket, ha megsérül vmelyik testrésze:) magától is beforr, beheged. *Fóut hátán fóut:* nagyon foltos (ruha). **Km:** *Megleli zsák a fóuttyát, ecetes kanta dugóját:* kiki megtalálja a hozzáillő társat, pl. vőlegény a menyasszonyát. *Felfér a fóut a zsákon:* ránk fér egy kis mellékes haszon v. ajándék. *Ráfér a fóut a zsákra:* ua. *A fóut nem szígyen, csak a rongy:* a tisztességes szegénységet nem kell szégyelleni. **Nr:** *Fóut hátán fóut, tű benne sose vóut. Mi az?:* (a káposzta találós kérdése.) **Ö:** *erdő~, járó~, tej~, váll~.*

foltbenzin *fóutbenzin* fn Folt kitisztítására alkalmas benzin.

foltos mn **1.** Egyenetlenül kelt, hol sűrűbb, hol ritkább (vetés). **2.** *Fóutos festís:* (kékfestőknél a kelmefestés egyik fajtája). **3. (rég)** *Fóutos gerincatykemínyedís:* (egy betegség). **Sz:** *Azír, hogy a ruhám fóutos, nem csinált engemet a dróutos:* azért, hogy szegény vagyok, én sem vagyok utolsó ember. **Km:** *Szebb a fóutos, mint a rongyos:* a tisztességes szegénység nem szégyen.

foltosság **Ö:** *levél~.*

foltpapír *fóutpapír* fn (Könyvkötészetben:) foltozásra használatos nagyon vékony papír, javítócsík.

folyás *fojás* fn **1.** Mesterséges árok. **2.** A fölösleges vizet levezető ér v. természetes árok. **Ö:** *aranyér~, háj~, orrvér~.*

folyat *fojat* i (Tehén) párosodási ingert, készséget mutat, ill. párzik. **Ö:** *be~, fel~, meg~.*

folyatás *fojatas* fn Tehén pároztatása.

folyathatnék *fojathatnék* fn *Fojathatnékja van:* (tehén) folytatna.

folyattat *fojattat* i (Tehenet) pároztat. **Ö:** *le~.*

folyattatás *fojattatas* fn Tehén pároztatása.

foly/ik *fojik*, *foj* i **1.** (Gulya) vonul, megy. *Itatáskor a guja a kútho fojtonoson megy, fojik.* **2.** (Fazekasok nyelvén:) festés után a fölösleges festék lecsepeg az edényről. **3.** *Foj egyik szem a másigbúl:* (gubacsapóknál:) a vetőről leszedett hosszanti szálakat, a melléket összehurkolják, hogy a szövőszéken ne-hogy összegubancolódjék. **Ö:** *el~, körbe~, össze~.*

folyó **Ö:** *át~.*

folyófű *fojóufű* fn Csavarodó v. heverő szárú és apró, fehér virágú, kellemes illatú gyomnövény; szulák. *Ha el vóut hanyagolva a főüd, belepte a fojóufű.*

folyógerenda *fojógerenda* fn **1.** (Tetőszerkezetben) a mennyezet keresztgerendái közül egy. **2.** Mestergerenda. *És akkor a fojógerendátul így raktunk rá fát, mint most a tetőü van, mongyuk.*

folyóka *fojóuka* fn A fölösleges víz levezetésére készített kis árok, csatorna v. nyílás.

folyókeh *fojóuke* fn (Lóbetegség.) *Van fojóuke mek száraszke. A fojóuke gyógyíthatatlan lúbeteksig.*

folyóméteres *fojóuméteres* fn Két végén rézfoglalattal védett, lécből készített, hitelesített mérőeszköz.

folyónövedék *fojóunövedik* fn Az erdő éves növekedését mutató fatömeg mennyisége területegységre vonatkoztatva (m³/ha).

folyós *fojóus* mn Csontig lesóványodott (szarvasmarha). *Az álatra montuk, amék csontig le vóut soványodva, hoty fojóus. Eszt elatták a mészárosnak, bisztos a láty húsa mi-jatt. Fojóus hús:* sovány szarvasmarha húsa.

folyósít *fojóúsít* i **1.** <Rezet> olvaszt. **2.** Az olvadó rézhez ötvöző anyagot ad, hogy a még rideg anyag folyékonnyá váljék.

folyósítószer *fojóúsítóúszér* fn Forrasztáshoz használt vegyszer, amely a forrasztókéletes folyását segíti elő.

folyosó *fojosóú* fn **1.** Oszlopokon nyugvó, derékmagasságig befalazott tornác. **2.** A konyha előtti előtér, ahonnan jobbra és balra a szobák ajtaja nyílik.

folyósodik **Ö:** meg~.

folyóvíz *fojóúvíz* fn **Sz:** *Úgy jööm belőüle a szóú, mint a fojóúvíz:* <sokbeszédű nőről mondják:> csak úgy dől belőle a szó.

folytában *fojtába* hsz Egyfolytában, állandóan.

folytonosan *fojtonoson* hsz Folyton, állandóan.

folytonossági mn *Fojtonossági hiba:* <szörmekikészítőknél:> a bőrdoldalon található bevágások, hibák, melyeket különböző eljárásokkal javítanak ki.

folyvást *fojvást* hsz Egyfolytában, mindig.

fon ~ i <Macska> ülve mellső lábaival gyengéd nyomkodó mozdulatokat tesz, és dorombol. **Sz:** *Fonnya az inát:* nagyon sovány. *Nem kolbázbúl fonnyák a keritist:* munka nélkül nem lehet megélni. **Ö:** be~, bele~, fel~.

fonák ~ fn **1.** *Fonáka:* vminek a visszája. **2.** *Fonákra:* visszájára, fonákul. ~ra vette fel a szoknyát **Sz:** *A színe, ~a eggy:* teljesen mindegy.

fonal **Ö:** *arany~, gyapjú~, hárász~, hárs~, papír~, verő~, vető~, vic~.*

fonalbefűző *fonalbefűzőü* fn Apró fém-laphoz erősített vékony drótszál, amely megkönnyíti a fonálnak a tű nyílásán való átvezetését.

fonás ~ fn **1.** <Pásztorépitményben> az ágasoknak és a lovakat elválasztó rudaknak a szalmaborítása. **2.** <A csipkeverés egyik alapmotívumaként:> négy orsóval készített egészverések sorozata. **Ö:** *bél~, el~, él~, gyűrű~, kigyóhát~, lap~, mellék~, menetes~, oldal~, sallang~, sövény~, szirony~.*

fonat ~ fn **1.** Egyszeri fonásra való, ill. ezzel készült. **2.** Hajfonat, varkocs. *Ennek a jánnak két ~ haja van, két ágra van fonva.*

fonatos ~ fn Fánktésztából fonással készített, zsírban kisütött, üres tészta. **Nr:** *Béles ide, rongyos, kalács ide, ~!:* <köszöntő versből.>

fonatossor ~ fn <(rég)> <Vásáron> a fonatost és pecsenyét sütők sátorosora. *A ~on árulták a lacipecsenyét meg a fonatost. Öntötvas ediny-be sütöttik, sütögettik.*

fonatossütő *fonatossütőü* fn A fonatos készítője.

fonó *fonóú* fn **1.** Téli estéken asszonyoknak és lányoknak közös fonás céljából rendezett, gyakran evés-ivással, mulatsággal befejezett összejövetele. **2.** Ennek helyisége. **Ö:** *kosár~, oldal~.*

fonódik **Ö:** fel~.

fonóka *fonóuka* fn Téli estéken asszonyoknak és lányoknak közös fonás céljából rendezett, gyakran evés-ivással, mulatsággal befejezett összejövetele.

fonókerék *fonóúkerék* fn **1.** <Gubacsapóknál:> a megtépett gyapjú fonallá sodrására szolgáló, a rokkánál nagyobb eszköz. **2.** <Paszományosoknál:> lendítőkerékkel ellátott, állványon álló szerkezet, melynek működését két áttételes fogaskerék szabályozza, és amelynek lendítőkerekeit zsinór csatlakoztatja a horoghoz.

fonóléc *fonóúléc* fn <Kosárfonásban:> oldalfonáshoz, lapfonáshoz, mintafonáshoz használatos lyukakkal ellátott lécs.

fonóstekli *fonóústekli* fn <Paszományosoknál:> kb. 70 cm hosszú és 10 cm széles lécs, a bútorzsinór befonószálának tartója, amelynek a felső végén karra akasztható vaskampó van.

fonószék *fonóúszék* fn Fonáshoz használt alacsony szék.

fonott in **1.** *Fonod berena:* vesszőből font kerítés. *A tanyát rendesen fonod berenával vették körül.* **2.** *Fonot csipke:* a függőleges szálak egymásba hurkolásával készített ősi csipkefajta. **3.** *Fonot fejű slingli:* <paszományosoknál:> magyar ruhák díszes gombolója.

4. *Fonot lengli:* (paszományosoknál:) a fonott bútorzsinór ágai közül egy. **5.** *Fonot mentekőtőű:* aranyzsinórból ősi motívumok felhasználásával font, három ujjnyi széles paszomány, amellyel a mentét felül összefogatják. **6.** *Fonot nőűji öv:* (paszományosoknál:) gömbölyű zsinórból több ág összesodrásával készített, díszes gombbal kapcsolódó öv. **7.** *Fonot szárítóű:* aszaló.

fonóvessző *fonóvesszőű* fn Kosárfonáshoz használt vessző.

font ~, *funt* fn **1.** (Régi súlymértékként:) kb. háromnegyed kilogramm. *Amikor áttértek a ~rúl a kilóra, monták, hogy a kilóú asz száz deka, a ~ mek hetvenöd deka, szóúval háromnegyed rísz.* **2.** Mérleg. *A múldba is használták a funtot, esz tolóúkás mírleg vóút.* **Ö:** *fél~.*

fontkörte ~ fn A font nevű mérleg rúdján az egyensúly létrehozására való mozgatható súly.

fontosalma ~ fn Enyhén savanykás ízű, nagyobb nyári alma. *A ~ körülbelölül húsz-huszonöd dekás vóút egy, fehér és az eggyik óudalán pirosz cirmos.*

fontszámra hsz *Fontszámra fizet:* (gyapjúkereskedő) a fonttal mért megtisztított gyapjút ellenértéke alapján fizet. *A gyapjút kilóra vettük, mosatlanul, zsíroson, de a mektisztítod gyapjút már fontal mirtük, ~ fizettük.*

fonnyadt *fonnyatt* mn Sovány, beteges. *A sápat, sápkóúrozs gyerekre montuk, hoty fonnyatt, nem ilnivalóú.*

fonnyaszt ~ i **1.** (Káposztaleveleket) forró vízben puhít, félig megfőz. *A káposzta levelit ~ották, hoty meg lehessen tőűteni.* **2.** (Hájból) gyengébb minőségű zsírt olvaszt. **Nr:** *Nyáron ~, télen fogyaszt, okos ember nem issza aszt:* (a pálinkaivás ellenreklámja). **Ö:** *meg~.*

fonnyasztó fn Fonyólé.

fonnyasztózsír fn Fonnyózsír.

fonnyó *fonnyóú, fonyóú* fn Fonnyózsír.

fonnyólé *fonnyólulé* fn Lé, amelyben a disznóöléskor a hurkatöltéknek valót, majd a kész hurkát, gömböcöt, ill. húst, szalonnafélét főzik, abálják; fonnyasztó.

fonnyózsír *fonnyóúzsír* fn A kihűlt abálólé tetejéről leszedett zsiradék, fonnyasztózsír. *A fonnyóúzsírt mi főűzésre nem hasznátuk, rendesen odaattuk a disznóúnak a moslígba vaty szappanfőűzésre hasznátuk fel.* **Nr:** A fonnyóúzsírból szappant főztek, ill. gyógykenőcsként hasznosították.

forcimmer *főurcímer* fn Előszoba. *Az elsőű vilákháború előűt monták, hoty főurcímer, akkor még nem monták, hoty előűszoba. Nagyon sok nímét szóút hasznátak id Debreceembe.*

fordít ~ i **1.** (Száradó szénarendet) villával a másik oldalára fordít, megforgat. **2.** (Nyomtatáskor) a megtaposott gabonát villával megforgatja. **3.** (Szőlőültetés előtt) a talajt kézi erővel 50–70 cm mélységig megforgatja; rigoliroz. **4.** (Körtáncban) a dallam második felének kezdetétől a korábbival ellenkező irányba lépeget. **5.** *Fordít a sorsán:* változtat a sorsán. **Ö:** *el~, meg~, rá~, vissza~.*

fordítás ~ fn **1.** Száradó szénarendnek villával történő megforgatása. **2.** (Nyomtatáskor) az a művelet, melynek során a megtaposott gabonát villával megforgatják; forgatás. **3.** Rigolirozás.

fordító *fordítóú* fn Kihúzzható fakilincs, melynek kivétele után az ajtó nem nyitható ki. **Ö:** *ablak~, ajtófél~.*

fordítócs *fordítóúcs* mn *Fordítóúcs csizma:* Mindkét lábon egyformán viselhető csizma. *Nagyapámnak nem is vóút más csizmája csak fordítóúcs csizma. Abba az időűbe az öregek ijet hortak, ojan jóú bú szára vóút, hoty a padrú bele tuttak ugrani.*

fordított in **1.** *Fordítócs csizma:* **a)** olyan (ványolt bőrből készített) csizma, amelynek elülső és hátulsó része külön van szabva. **b)** mindkét lábon egyformán viselhető csizma. **2.** *Fordítot kása:* (főként pásztorételként:) bográcsban főzött, bő zsírban, nagy tepertővel készített köleskása, amelyet, mikor már sűrűre főtt össze, ügyes kézmozdulattal egyben megfordítanak. **Nr:** *A fordítot kása ojam, mint a slambuc, csak ebbe kolompír hejet kása van. Asz mekpirították, harminckéccer mekfordították a vafazigba, akkor vóút kisz.*

fordítóvilla *fordítóvilla* fn A széna forgatására használt három ágú favilla. *A fordítóvilla három nagy ágú favilla, akivel forgatták a szénát. Rendesen nyárfából készült.*

fordul ~ i *Termőjűre* ~: teremni kezd. *A termőjűvezs gyümölcsösök négy-öt évre más termőjűre fordulnak.* **Ö:** *ki~, meg~, rá~, terület~, térül~.*

fordulás **Ö:** *pál~.*

fordulat **Ö:** *rőzsa~.*

fordulatoskodik ~ i Nagy igyekezettel forgolódik, szorgoskodik vki körül.

forduló *forduló* fn **1.** Az ugarrendszer szerint felosztott határ három, ill. négy része közül egy. *A három forduló ugar, tavaszi és őszi vetésterüledből, a nity forduló ugar, búzaföld, kukoricaföld, kaszáló részegből áll. Fordulóba vet: földet fordulás rendszerben művel.* **2.** A szántóföld végén az a kis terület, ahol az eke szántás közben megfordul. *A forduló szántották fel utóujjára, legelőbb asz kaszálták, legutóujjára asz szántották.* **3.** Vetéskor, aratáskor, kaszáláskor az a földszáv, földdarab, amelyet egyszeri oda-vissza haladással művelnek meg. **4.** (Betakarításkor) székkel oda-vissza megtett út. *Öt fordulóval elhossztuk a földrűl a szénát.* **Ö:** *vágás~.*

fordult **Ö:** *el~, fel~.*

forgácsolól *forgácsolól* fn (Ötvösmesterségben:) a fűrő éle mint a furatkészítés eszköze.

forgácsszappan ~ fn Szappanforgács. *A ~t a ruhaföldöz vízbe raktuk, késsel faragtuk le a szappanrul. Felgöndörödött, mikor vaktuk, mint a faforgács.*

forgás **Ö:** *kutya~.*

forगत ~ i **1.** (Száradó széna-, lucerna-, lóhererendet) villával a másik oldalára fordít, megforgat. **2.** (Fazekas) a kész edényeket a szikkajtódeszkán úgy cserélgeti, hogy azok könnyen és egyenletesen száradjanak. **3.** *Forgattya a víz a gubát: egyenletessé, erőssé dolgozza össze a víz a gubaposztót.* **Sz:** *Úgy forgattya a szóút/ beszédet, hoty pászojjik: (beszédet) ügyesen a maga javára irányít. Úgy forgattya a szóút/ beszédet, hogy ne pászojjik:*

(a beszédet) úgy csúri-csavarja, hogy civa-kodás a vége. **Ö:** *fel~, ki~, le~, meg~.*

forगत fn **1.** Száradó széna-, ill. lucerna- és lóhererendnek villával való megforgatása. **2.** (Nyomtatáskor, kézi csépléskor) az a művelet, melynek során a megtaposott gabonát, ill. végigcséplelt más terményt, pl. borsót, búkkönyt villával megforgatják. **3.** (Mézeskalácsosoknál:) a kistepsik helyének változtatása a nagykemencében az óramutató járásával ellentétes irányban. *A natykemencébe azír szükséges a ~, mer könnyen megíphet a tiszta.* **4.** (Szörmekikészítés részműveleteként:) *A fojamos ~ nagyon lényeges, mer különben főttos lessz a szőürme.*

forगत *forगत* mn *Forगत* csizma: a bal és a jobb lábon egyaránt viselhető csizma. *Ojan fordítás, forगत csizmájok vóút, ami óúdalt vóút varva, és mindegy vóút hogy méket húzzák, mikor méket a job lábukra vagy a bal lábukra.*

forगत *forगत* *forगत* fn (Kosárfonásban) a fenékpálcák összekötésére használt vékony vesszők közül egy.

forगत *forगत* mn/fn **I.** mn *Forगत* *vetőükaróú:* (gubacsapóknál:) a vetőkarónak az a típusa, amely egy függőleges tengely körül forog, és amelyre a felvetés előkészítéseképpen a hosszanti száalnak való fonalat tekerik; fonálvető. **II.** fn **1.** Napraforgó. **2.** Száraz napraforgósár. *Csinátunk ety karámot, teteje nem vóút, csak ijen óúdala, forगत vagy nád, mikor mi vóút.* **3.** Örvény. **4.** Csípőízület. *Úty fáj a csípőüm itt a forगतba.* **5.** Körhinta. **6.** Az ugarrendszer szerint felosztott határ három, ill. négy része, fordulója. **7.** Vetéskor, aratáskor kaszáláskor az a földszáv, földdarab, amelyet egyszeri oda-vissza haladással művelnek meg. **8.** Szántáskor a szántóföld végén az a felszántatlan földdarab, amelyen az ekével megfordulnak. *Mind a két vígin vóút forगत a szántásnak, eszt utóujjára szántották fel, evvel kötöttig be a fejít a szántásnak. Úgy is monták: Be van kötve a feje a szántásnak.* **Ö:** *körben~, kör~, sarkon~.*

forगत *forगत* fn **1.** (rég) Közös föld, melynek tulajdonosa hétvétenként

változott. **2.** Olyan föld, amelybe két évig búzát, utána kukoricát v. mászt vetettek.

forgóhordó *forgóhordó* fn (Timármesterségben:) a gyorsabb bőrkikészítés végett motorral állandóan forgásban tartott, fából készült, nagyméretű cserzőhordó.

forgókarika *forgókarika* fn Pányvás kötél, borjúkötél végén levő sajátos karika, amely a kötelet lazán tartja, így a jószág feltekeredését, fulladását megakadályozza.

forgókarikás mn *Forgókarikás kötél:* forgókarikával ellátott kötél.

forgóolaj *forgóolaj* fn Napraforgóolaj.

forgópogácsa *forgópogácsa* fn Napraforgómag kisajtolásakor visszamaradó préselt korong, amelyet takarmányként hasznosítanak.

forgórózsa *forgórózsa* fn (Cifraszűr díszítéseként:) 6–8 szirmú rózsamotívum.

forgószeg *forgószeg* fn A kosárfonó pankli nevű padján levő lyukakba a kosár fenékén át bedugott vas, amely körül forgatva fonják a kosarat.

forgószél *forgószél* fn **Sz:** *Úgy jár-kél, mint a forgószél:* dühösen jön-megy. **Nr:** *Valamikor a forgószélbe éles kést vágtak, mert úgy gondolták, hogy a forgószélbe boszorkány van.*

forgózsámoly *forgózsámoly* fn (Szekér alkatrészeként:) fergettyű.

forhamedli ~ fn (Néptáncosok viseleteként:) berakott ing.

forhand *forhand* mn (*rég*) Használaton kívüli, heverő. *Van ety forhand ásótok, ami éppen nincs műbe, nincs rá szükségetek?*

forint ~ fn **Km:** *Aki a krajcárt nem becsüli, a ~ot nem irdemli: —. Krajcárbul lesz a ~: takarékoskodni kell. Jobb a sűrű garas, mint a ritka ~: jobb a kevés nyereség gyakran, mint a sok ritkán. Ö: bankó~, pengő~.*

Fóris Főurizs fn **Sz:** *Főurizs! Hamar is, jóul is!* (az 1920-as évek végén játszó debreceni futballista buzdításaként).

forkopf *forkoff* fn Ajtó- v. ablaktok előugró, befalazó nyúlványa.

forma¹ ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) negatív faragású, két-három ujjnyi vastagságú fatábla, melyen a tokni tészták domborműves díszítését megmintázzák. *A formába erőűtejes ütésekkel beleverjük a tésztát. Ö: csokor~, fa~, passzer~, pipa~.*

forma² ~ mn (Mennyiséggel, mértékkel, időtartammal kapcsolatban:) hozzávetőleg, megközelítőleg vmennyi. *Eggy óuraformájig dagasztom a kenyírtésztát. Ö: dikó~, fakós~.*

formadeszka ~ fn (Rézműveseknél:) a formázáshoz használt öntőszekrény alatt levő deszka.

formahomok ~ fn (Rézműveseknél:) öntőhomok.

formakaszni ~ fn (Rézműveseknél:) öntőszekrény.

formál **Ö:** *be~, le~.*

formológolyó *formológolyó* fn (Rézműveseknél:) tömködő.

formametszés *formameccs* fn (Mézeskalácsosoknál:) motívumok vésése a mézeskalácsos öntőformára. *A formameccst rígen a mézeskalácsosok vésztik.*

-formán ~ hsz (Ige v. igenév után:) félig-meddig. *Hallottamformán, hogy Pista is eljön. Hallottukformán, hogy mekházasodott.*

formapalack ~ fn (Rézműveseknél:) öntőszekrény.

formasajtó *formasajtó* fn (Rézműveseknél:) az öntőforma állagának erősítésére szolgáló fából készült súlyos eszköz, amelyen a homokot tömörítik, keményítik, hogy öntéskor ne peregjen le, ill. ne szakadjon be.

formaszekrény ~ fn (Rézműveseknél:) öntőszekrény.

formáz **Ö:** *be~, fel~.*

formázás **Ö:** *fel~.*

formázó *formázó* fn (Szijgyártóknál:) olyan nehéz fémeszköz, amellyel a nedves bőrbe mintákat nyomnak.

formázólapát *formázólapát* fn (Rézművesmesterségben:) az öntőhomok alakítására szolgáló, különböző méretű lapát.

formázóvas *formázóvas* fn (Szijgyártóknál:) mintapréselő.

forog ~ i (Kutya) párosodási ingert mutat, ill. párizik. *Kilenc napik ~ a kutya, addig az odavóut.* **Sz:** *Íty ~ a világ:* ez az élet rendje. **Ö:** *ireg~, ki~.*

forr/ik Ö: *be~, fel~, meg~.*

forrad ~ i (Gubaposztó kallózással) tömörre válik. **Ö:** *össze~.*

forradás ~ fn (Kallózás közben) a gubaposztó tömörre válása.

forradásos ~ mn **1.** *Forradásos kípű:* olyan (személy), akinek az arcán forradások vannak. *Forradásos pofájú:* ua. **2.** (Gubásmesterségben az alapanyag minőségével kapcsolatban:) tömörülésre, tömötté válásra alkalmas. *A kecskeszőőr nem forrad, nincs az a ~ természete, mert síkos.*

forradt *forratt* in Kallózással tömörre tett (gubaposztó). *Forrat posztóy:* a kallóban a víz által áztatott, veretett, jól összedolgozott guba posztója.

forraló Ö: *must~.*

forrás ~ fn Forráspont. *Lehet mondani, hogy a ~túl tíz perccik főjzük.*

forrásfajta ~ mn Száradó dohányon erjedésből származó (penészfajta).

forráskút *forráskut* fn Kútként használt forrás, amelyet kivájt fatörzssel v. téglával bélelnek.

forrasz ~ fn (Rézműveseknél:) forrasztáshoz használt fém(ötvözet), forrasztófém. **Ö:** *kemény~, pogány~.*

forraszt Ö: *meg~.*

forrasztófém *forrasztóufém* fn Forrasz.

forrasztófűtő *forrasztóűfűtő* fn Forrasztópáka felmelegítésére szolgáló kisebb égő.

forrasztóón *forrasztóóun* fn Forrasztáshoz használt ön-ólom ötvözet.

forrasztóvíz *forrasztóvíz* fn (Ötvös-mesterségben:) forrasztáshoz használt vegyszer; folyósítószer.

forráz *forráz* i (Pl. tyúkot kopasztáskor) forró vízzel leönt. **Ö:** *ki~, le~, meg~.*

forrik ~ i Forr. *Mán ~ a té, vigyáz rá, ki ne szalaggyik!*

forróbetegség *forróbetegség* fn (rég) Láz.

forróhideg *forróhideg* fn (rég) Hidegrázás, hideglelés.

forróhideglelés *forróhideglelés* fn (rég) Malária, váltóláz.

forróláz *forróláz* fn (rég) Különféle megbetegedésekkel fellépő, gyakran önkívülettel járó igen magas láz, lázas betegség.

forrong *forrong* i (Forrásban levő must) gázt fejleszt.

forrongó *forrongóy* in Forrásban levő (must). *Borasztoy gázol az a forrongóy must.*

forrónyavalya *forrónyavaja* fn (rég) Tífusz.

forrótság *forrótság* fn Láz. *Hirtelen rájött a forrótság.*

forrosít Ö: *be~, meg~.*

forrott ~ in Tömör, sűrű (gubaposztó).

forróz Ö: *le~.*

forsitos mn *Forsitos mondás:* találó mondas.

forspont ~ fn (rég) (Hatóságilag elrendelt) ingyenfuvar. *Az első vilákháborúba az apámnak is menni kellett ~ra.* *Forspontra rendel:* (hatóság) ingyenfuvar végeztet.

forstekker ~ fn Kárpit ideiglenes rögzítésére használt kitűzőtű.

forsung ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) elősütés.

forosz ~ fn Vminek a nyitja, megoldásának lehetősége, fortély. **Sz:** *Minden munkának ~a van:* —.

forszíroz ~ i Erőltet, sürget vmit.

fortélyos *fortijos* fn Ügyes. *Esz a szóy a parasztok sok mindenre használták, hoty fortijos.*

fortyan Ö: *fel~.*

fos¹ Ö: *el~, le~.*

fos² ~ fn Híg széklet. *Na, de a fozsbúl elég, benne vagyunk nyakig.* **Ö:** *gólya~.*

fosás ~ fn Híg széklet ürítése. *Nagyon utóulírte a ~.* *Fosása van:* fosik. **Sz:** *Ha a ~ el nem öli, még ember lehed belőüle:* ha él addig, ha megéri. *Fosik, mint a murányi kutya:* nagyon fosik. **Ö:** *cifra~, el~.*

fosik ~ i **Ö:** *be~, bele~, ki~.*

fosó Ö: *tinta~.*

fosos ~ mn **1.** Hasmenéses (ember, állat). **2.** Túlérett v. már rothadásnak indult (gyümölcs). *A gyümölcsnek, a túlírtnek monták, hoty ~ körte, fosozs barack, fososz szilva.* **3.** Kicsi, éretlen (gyermek). **Sz:** *Te, kis ~!:* (gyerek rendreutasításának nyomósításaként).

fososgém *fosozsgém* fn Szürke gém [Ardea cinerea].

fosóparéj *fosóuparéj* fn (Gymnóvénny.)

fososodik **Ö:** *el~, le~, meg~.*

fososszilva *fosozszilva* fn Fosószilva.

fosószilva *fosóuszilva* fn Apró szemű, vörös színű, nagyon lágy húsu szilva, amely könnyen hasmenést okoz. *A fosóuszilva fájába ójtották a kajszimbarackot, de nem a gyökérnyagba, hanem koronába.*

foszlik ~ i (Kelt tészta bele) finom rétegekre bomlik, szálasan szakítható.

foszlós *foszlós* mn Finom, könnyen foszló (kelt tészta). *Akkor vőut jóú a kalács, ha foszlós vőut.*

foszni ~, *fosznyi* fn Állványozáshoz (és más munkákhoz) használt, különböző méretű, erős pallódeszka; fosznideszka.

fosznideszka ~ fn Foszni.

foszt ~ i **1.** Kukoricacsó leveleit lehántja. **2.** Libát, kacsát tép. **3.** Háziszárnyas kitépett tollát a száráról letépdési. **Nr:** *A fiatal lányok összejártak tollat fosztani id Debrecembe is a parasztnaknál. A jányok fosztották maguknak a tollat, hoty finom pejhes legyik a toll.* **Ö:** *meg~, szét~.*

fosztás ~ fn **1.** A kukoricacsó borítóleveleinek lefosztása, ill. az erre a munkára szervezett társas összejövetel. **2.** Háziszárnyas kitépett tollának a száráról való letépdése, ill. az erre a munkára szervezett társas összejövetel; fosztó.

fosztó *fosztóú* fn **1.** A kukoricacsó borítóleveleinek lefosztása, ill. az erre a munkára szervezett társas összejövetel. **2.** Tollfosztásra szervezett társas összejövetel. **Ö:** *toll~.*

foitel **Ö:** *párizs~.*

foitelshék ~ fn Hintaszék.

foतीलbumkarton *foतीलbumkarton* fn (Könyvkötészetben:) album készítéséhez használt fekete színű kartonpapír.

fotogén ~ fn Petróleum.

fó¹ Ö: *által~, fel~, ki~, le~, össze~.*

fó² fű fn **1.** Fűre valóú kendőű: fejkendő, keszkenő. *Fűre valóú keszkenőű:* ua. *Fűre valóú keszkenőűnek csak az öreg mamák monták. Fűbe kollint/kap:* fejbe vág, fejbe üt. *Fűtű/Fűti valóú fa:* (református temetőben:) fejfa. *Kifaraktam neki a fűtűl valóú fáját.* **2.** Növény termése v. fogyasztható része. **3.** (Növény termésének v. fogyasztható részének bizonyos mennyiségeként) jelzői használatban: *két fű hagyma, három fű káposzta.* **Sz:** *Riszek fűvel:* részegen. *Fűbe üt/vág:* agyonüt. *Úgy elaluttam, mintha fűbe ütöttek vőuna:* mélyen aludtam. *Kápráddzik a szeme, úty fűbe kapták:* erősen fejbe ütötték. **Ö:** *ágy~, búza~, csizma~, eke~, kanál~, kender~, ló~, lőcs~, nyereg~, ostornyél~.*

főág *főüág* fn A gyümölcsfa legnagyobb, legvastagabb ágai közül egy.

főalj *fűáj* fn Párna, ill. ezt helyettesítő, a fej alátámasztására szolgáló egyéb dolog. *Apja nagyon szerette a magas fűáját, asztán neki is raktam magas párnákat. Fűájba tesz:* feje alá tesz vmit, hogy feltámassza vele a fejét. *Fűájba teszem a lajbimat, hoty feltámasszam vele a fejem.*

főalja *fűajja* fn Főalj. **Sz:** *Jóul megvetette a fűajját:* gazdag lányt vett el.

főaljdeszka *fűájdeszka* fn (Pásztorok fekvőhelyéül használt padon) a fej alátámasztására szolgáló deszka.

főállomány *fűállomány* fn Az erdő legtovább megtartandó, leghasznosabb fái.

főbe **Ö:** *agyba~.*

főbíró *fűbíróú* fn **1.** Főszolgabíró. **2.** (Városokban és nagyobb községekben:) bíró.

főcsontszú *fűcsontszú* fn (rég) (A csontszú egyik fajtája.)

főfach *fűfak* fn (Pásztorkalap-készítők-nél:) kártolt gyapjúból formázott kalapalapanyag-darab, mely a kalap fejrészét adja. *A kártolt kalapanyag kimirise után a mester két fűfakat és két karimafakat formáz.*

főfájás *fűfájás* fn Fejfájás. *Egisz nab győtört a fűfájás.*

főfájós *fűfájós* mn Fejfájós.

főgimnázium *főgimnázium* fn (Nyolcosztályos) gimnázium.

főhajtás *főhajtás* fn (Könyvkötészetben:) térkép hajtogatásakor létrejövő középső hajtás.

főhordás *főhordás* fn (Méhlegelőn) az a virágos növény, amely a méhek számára a legtöbb táplálékot biztosítja. *Az akácerdőbe az akác aggya a főhordást.*

főiskolai mn *Főiskolai gazda:* a főiskola vagyongazdálkodója, ügyintézője. *Főiskolai pedellus:* a főiskola hivatalsegédje.

főjegyző *főjegyző* fn **1.** Vezető jegyző. **2.** Az alispán helyettese. *De még ott is vőut tehát a főjegyzőnél, mer annak cseléggye vőut, mek kocssza vőut.*

főkendő *főkendő* fn Fejkendő.

főkötő *főkötő, fiktő, fiktő, fekető* fn **1.** Asszonyokat megillető, a férjes nőt jelképező, fejet borító öltözetdarab; fejkötő. *Az asszonyok iccákára fehér főkötővel kötöttig be a fejüket, abba aluttak.* **2.** Sertés gyomra, amelybe a disznósajtot töltik. *Sz: Fűkötő/Fiktő alá került: férjhez ment. Ö: háló~, kisasszony~, újmenyasszony~.*

főkötőtartó *főkötőtartó, fiktőtartó* fn (A komódra állított) kampókkal ellátott talpas faállvány, amelyen a főkötőket és az ünneplő férfialapot tartják.

föl fel fn Tejfel. *Felatta a felit a té.*

föl föül i Fő.

föld *föld* fn **1.** Föld: *Föld: a föld felső rétege. Mekcserepesedett a föld: a föld: Agyagpadló, agyaggal tapasztott padló. Annak a hamutartó előtti lemezrésznek az a céjja, hogyha a tűzteret kinyissuk, és a parás kiesik, ne hujjon le a földre, hanem asz felfogja. Hász földgye: ua. Feltört a hász földgye, mert patkós csizmával mentek rá.* **2.** Földbe eresztett eres: nádából készült, csapott tetejű juhakolnak a földbe nyúló eresze. **3.** Földgyid dongja: (juhász) legeltet vhol. **4.** Földnek áll: (kász hegye) rosszul hajlik, használat közben a föld felé görbül. **5.** Lever: *a földig: addig üti, míg le nem fekszik Sz: Föld terhe: lusta, semmirekellő ember. Földbe tesz: vkinek a halálát okozza. Földbe*

tette a bánat: belehal a bánatba. A föld egye meg a tested!: (átok). A föld vesse ki!: ua. A föld be ne vegye!: ua. A föld lefekszik, mek felkel: hepehupás a föld. Leitta magát a sárga földig: nagyon berúgott. Lehorta a sárga földig: nagyon megszidta. A föld alól is előteremti: bármilyen úton-módon előteremti. Előkerítették nekem a föld alól is!: (személyt, tárgyat) akárhol van, kerítették elő. Kicsúszott a lába alól a föld: a) elesett. b) elárvereztek, elvesztette a vagyonát. Sír alatta a föld: siratja, hogy ilyen naplopó jár rajta. Sír a föld a lába alatt: ua. Csak úgy reng alatta a föld: nagyon kövér. A földbe gyökeredzik/gyökeredzett a lába: mozdulni sem tud(ott) az ijedségtől v. a meglepetéstől. Szíjjom meg a sárga föld!: halj meg! Nem láttam se eget, se földet: koromsötét volt, semmit se láttam. Ém bírom, csak a föld bírja: (tréfás felelet a Bírod? kérdésre.) Újj a földre, onnan nem esel lejjebb!: (mondják a botorkálva járó kisgyerekeknek). Szarj a földre, oda isz bőgve!: (visszatromfolás a Szarok rád! szitokra.) Ojan ember nem termett a föld hátán, akitől ém megijeggyek: a világon senkitől se félek. Ojan rest, mint a föld terhe: nagyon rest. Úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el: nyoma sincs. Km: Földhő föld kell: az igazi gazda gyarapítja a földbirtokát. Aki a földön ül, az nem esik nagyot: a) aki nem fog kockázatos vállalkozásba, az nem bukik nagyot. b) aki szerény, nem csalódik. Nr: Az er betűs hónapba ne üjj a földre, mert mekfázol! Vagyis az év első és utolsó négy hónapjában a jó idő ellenére sem tanácsos leülni a csupasz földre. Ö: agyag~, alj~, alsó~, anya~, bér~, bükköny~, csapó~, csutka~, dinnye~, disznó~, dülő~, fazék~, fehér~, fekete~, fertály~, forgó~, gabona~, gulya~, gyep~, homok~, járó~, káposzta~, kender~, kolompér~, mér~, misling~, ökör~, sárka~, szurok~, szűz~, tál~, tanya~, telek~, tengeri~, vákáncs~.

földárja *földárja* fn Talajvíz. Szárazsággal ojan hejen, ahun máskor vízállás van, az egérjügből feljött a víz, ez a földárja. Ijem vőut, láttam evvel a két kuksimmal. Nr: Ha

földárját láttak, azt tartották: *Esőű lesz nem-soká, mert feljött a földárja.*

földbaba *földbaba* fn Kubikoláskor a terep eredeti szintjét mutató oszlop formában meghagyott föld. *Hoty tuggyák mírni, a földbabát, a babát mekhatyták.*

földel *földel* i **1.** <Terményt védelmül> földdel fed. *A ripát kúbba földeltük, ot telet, onnan hortug be, akinek nem tért az istállóbába.* **2.** <Sertés> földet eszik. *Hízónál fordul elő, hoty földel, ig a bele, hotyha csak tengerivel ítetik.* **Nr:** Ha a disznó földel, ég a bele, lóhúst adnak neki, attól elmúlik. **Ö:** be~, el~.

földes *földes* mn Olyan helyiség, amelynek alsó szintje a puszta föld. *Csak ety földesz szoba vóut. Földes ház:* olyan ház, amelynek a padlózata döngölt föld. *Földesz szűr:* fehérített posztóból varrt szűr. **Ö:** mér~.

földfakadás *földfakadás* fn Tavaszi olvadás. *A földfakadás, amikor kimegy a föld faggya.*

földfesték *földfestik* fn <Fazekasoknál:> a természetben előforduló v. természetes anyagokból készülő festékanyag.

földfúró *földfúró* fn Csemete ültetésére használt kézi v. gépi eszköz.

földi *földi* mn/fn **I.** mn **1.** *Földi óul:* domboldalba vájt istálló, földől. **2.** *Földi vi-ge:* botnak a földhöz közelebb eső vége. **II.** fn <Idegen, de hasonló társadalmi helyzetű ember megszólításaként.> *Na, földi, hun jár ére?* **Ö:** al~.

földibodza *földibodza* fn Sambucus ebulus. *Valamikor vóut földibodza is, de most nem látok.*

földikutya *földikutya* fn Üregben v. lyukban élő rágesáló állat. *A földikutya huncut, akasztóufáraló, mert megeszi a gyümölcs-fág gyökereit is.*

földimogyoró *földimogyoró* fn **1.** Amerikaimogyoró. *Az amerikaimogyorót híjtuk földimogyorónak, esz tuttuk vetni is.* **2.** Libapimpó [Potentilla anserina].

földindulás *földindulás* fn **Sz:** Ékszakadás, földindulás, szalaty te is pajtás!: —.

földje **Ö:** ház~.

földkóstoló *földkóstoló* fn Földmérő mérnök.

földkönyv *földkönyv* fn Az ingatlan adatait nyilvántartó könyv, telekkönyv.

földkunyhó *földkunyhó, földkunyhó, földkunyhó* fn **1.** Földbe ásott gödörre nád- v. szalmatetővel épített, egy v. több helyiségből álló épület, amely főként pásztorok, vákáncsosok lakóhelyéül szolgál. **2.** <Vákáncsosok lakóhelyeként:> domboldalba vájt, ajtóval, ablakkal ellátott, nagyobb üreg. *A földkunyhónak a belseje hasáffával vóud bélelve, csak az elejin vóut ablak, az ajtónál meg az ajtó felett.*

földlabda *földlabda* fn A csemete gyökereivel kiemelt és rajta hagyott föld.

földlabdás mn *Földlabdás ültetés:* a csemete ültetése a gyökereken hagyott földdel együtt.

földmérnök *földmérnök* fn Földmérő mérnök.

földművelés *földművelés* fn Földművelés.

földművelő *földművelő* fn Földműves.

földmunka *földmunka* fn Mezei munka. *Ugy unom mán eszt a sok földmunkát, nem bannám mán, ha tél lenne.*

földől *földől* fn Szarvasmarha tartására szolgáló, domboldalba vájt nagyobb üreg, földistálló. *A földől hasáffával vóud bélelve, csak az elejin vóut ablak, az ajtónál meg az ajtó felett.*

földpótlék *földpótlék* fn <Nagycsaládoknak> a gyerekek után járó föld. *Kinek mennyi gyereke vóut, annyi földpótléket kapott.*

földsiket *földsiket* mn Teljesen süket. *A földsiket ojan siket, mint a föld, nem ért, nem hall ety szóut se.*

földszint *földszint* fn/mn **I.** fn *Földszintre hagy:* szőlővesszőt úgy ültet el, hogy a legfelső rügy a talaj közelében helyezkedik el. *A szőlőlőut homokon hatvan-hetven centi mýre ültettyük, agyagos földön ötven-ötvenöt centi-re. Mékpedig úty, hogy földszintre hagyjuk a lekfelső rügyet, és körülbelül három centi-re szútosan vágjuk.* **II.** hsz Tövénél, töben

⟨vágják el a növényt⟩. *Főütszint vákta el a tengerit.*

földsínú *főütsínú* mn Földszintes ⟨ház⟩.

földszírony *főütszírony* fn ⟨Szürszij díszítőelemeként.⟩ *A szürszij rendesen piros búrból van, és rajta főütszíronnyal a magyar korona.*

földszomszéd *főütszomszíd* fn Olyan ⟨gazda⟩, akinek a földje szomszédos a másikkal. *Átalába két főütszomszíd vóút, jobrú meg balrú. A főütszomszídokat a lakadalomba is mekhítták.*

földtrágya *főütrágya* fn Földes, túlerett trágya. *A dinnye a régi főütrágyát nem szereti.*

fölébe *felibe* hsz Elé. *Felibe hejeszte mindenkinek.*

fölös ~ mn ⟨Pl. tejnek⟩ jó föle van. *Fölös té: ua.*

fölöz ~ i (rég) ⟨Nyomtatáskor, kézi csépléskor⟩ a gabonáról a pelyvát, töreket fölözöseprűvel eltávolítja.

fölözés *felezis* fn Felületen végzett kapálás. *A kapálásnak egy móuggya a felezis, mikor ojan vikonyan kapáják, akkor mekfelezik a tetejit.*

fölöző *felezőü, fölözőü* fn **1.** Fölözöseprű. **2.** ⟨Rézművesmesterségben:⟩ mintázásnál használt vasvonalzó, amivel a felesleges homokmennyiséget leszedik a formaszekrényről.

fölözögereblye *felezőügerebje* fn (rég) ⟨Nyomtatáskor, kézi csépléskor használt⟩ gereblye, amellyel a gabonáról a pelyvát, töreket eltávolítják.

fölözöseprű *felezőüseprű* fn (rég) ⟨Hosszú nyelvű, nyírfavesszőből készült⟩ seprű, amelyet nyomtatáskor v. kézi csépléskor a pelyva, törek eltávolítására, ill. udvarsöprésre használnak. *A felezőüseprű nyírákseprű, most az udvart seperjük vele.*

fömolnár *főümóúnár* fn A malom vezetője.

fön **Ö:** *hajadon~.*

fönök **Ö:** *asztal~, posta~.*

fööltés *főüöüitis* fn ⟨Szürhímzés leggyakoribb öltéstípusaként:⟩ a laposöltés és a száröltés együttesen.

főpallér *főüipallér* fn Építésvezető.

főre **Ö:** *nyakra~.*

förgeteg l. **fergeteg**

förgeteges l. **fergeteges**

förtelmes l. **fertelmes**

fős *füs* mn Fejes ⟨káposzta, saláta⟩.

fősajt *fűsajt* fn Disznósajt. *Disznófejből kiszült sajt, esz tettig bele a fűkötőübe, a disznógyomorba.*

fösérelem *fűsérelem* fn Agysérülés.

fösvény *fösvíny* mn **Km:** *A fösvény többet köüt, a rest többet jár:* a túlzott takarékosagra és a túlzott kényelmeskedésre ráfizethetünk. *A fösvény kéccer köüt, a lusta kéccer fárad: ua.*

fösvénykedik *fösvínkedik* i Görcsösen ragaszkodik javaihoz, nem ad belőle másnak.

főszakácsné *főüszakácsné* fn A lakodalmi ételek elkészítésének irányítására fogadott, igen jól sütő-főző asszony. *Orbán Jánosné vóút az utóúsóü debrecenyi lakadalmi főüszakácsné, a civiseknél mindenütt ü irányította a lakadalmi vacsorát. Szász szeme vóút, mindent meglátott, mindent tudott irányítani.*

főszámadó *főüszámadóü* fn **1.** Felelős juhász. *A főüszámadóü kin van a Hortobágyon, az a főü juhász. 2. ⟨Nagybirtokon:⟩ a cselédek irányítója. *Főüszámadóü van az uraságnál is, aki számon tartja a cselédek birit.**

főszélütés *fűszélütis* fn Agyszélütés, agyszélhűdés, gutaütés.

föszt **Ö:** *be~.*

főtől *fütül* hsz ⟨Fekvő emberrel kapcsolatban:⟩ azon a részen, ahol a fej van, a fej felől. *Fütül valóü fa: fejfa.*

főtőlvalója *fütülvalóüja* fn Az ágynak az a része, ahol fekvéskor a fejünk van; ágyfő.

főtt *főütt* in *Főütt krumplihaj:* megfőzött krumplihéj. *A főt krumplihajat a moslígba kel keverni. Főütt perec:* olyan, tojással, zsírral készült, sokáig elálló perec, amelynek a tésztaútját sütés előtt sós vízben kifőzik. *Főütt szalalkáli:* vízben feloldott szalalkáli. *A főütt szalalkálitul lesz sima a tiszta felülete, a szemcsés szalalkálitul felhóüjagozna. Ö: be~, ki~.*

fővegtopán *fővektopán* fn <Paszományosoknál:> a református papi főveg elején található három horgolt dísz egyike.

fővel **Ö:** *hajadon~*.

főveny ~, *főviny* fn Víz fenekén és partján lévő finom szemcséjű homok.

fővésében **Ö:** *fél~*.

fővet *főövet* fn Főzet.

fővetlen *fővetlen* mn Ami még nem főtt meg, főtlen.

fővíz *fővíz* fn Fejvíz.

fővízkórság *főviszkórság* fn <A vízkórság egyik fajtája.>

fővölé *fővölé* fn Forrásban levő víz, amelyben a tiszta ruhát kifőzik. *A kimosott ruhát tettük oda főüni a fővölébe.*

főz *főz* i **1.** (Ruhaneműt, ágyneműt, fehérneműt főzéssel fertőtleníti.) *Főlesztük az ágyneműt, az asztalneműt, törülközőt, konyharuhát meg a testi fehérneműt is, zsepken-dőt feltétlen.* **2.** Vmit hosszasan, titokban tervez. *Abba főzöm a fejem:* azon gondolkodik, töpreng. **Sz:** *Ki mit főzött, egye meg!:* aki megcsinálta a bajt, viselje a következményét. *Aki kicsit főz, hamar megeszi:* a kevés szerzemény, hamar elfogy. *Szegény ember vízzel főz, mállélszettel habar:* a szegény úgy él, ahogy lehet. **Ö:** *be~, fel~, ki~, le~, össze.*

főzde **Ö:** *zug~*.

főzelék *főzelik* fn Főzeléknek való hüvelyes.

főzet *főzet* fn **1.** Egy főzésre elegendő nyersanyag, főznivaló. **2.** <Jelzőként:> egy főzéssel készített. *Vam mék két főzet paszujom.* **Ö:** *árpa~*.

főzicskél *főzicskél* i Főzöget, főzőcskézik. *Ez a süldőjjány mán főzicskél, amit tud, tejbegrízt, paprikás kolompírt.*

főző *főző* fn Szeszfőzde. **Ö:** *szappan~, törökkávé~*.

főzőasszony *főzőbojtár* fn Szakácsnő.

főzőbojtár *főzőbojtár* fn A pásztorokra főző, élelmükről is gondoskodó bojtár; kisbojtár.

főzőcskézik *főzőcskézik* i Ételeket készít.

főződik **Ö:** *ki~*.

főzőedény *főzőedény* fn Ételek főzésre használt konyhai edény.

főzőfa *főzőfa* fn Földbe, esetleg falba vert, kampós végű v. derékszögűre meghajlított fa, amelyre főzés közben a bográcsot a tűz fölé akasztják; szolgafa.

főzőfazék *főzőfazik* fn <Ételek főzésére használt> konyhai edény, amely magasabb az átmérőjénél, és két füle van.

főzőkarám *főzőkarám* fn Nádból készített, rendszerint négyszármű, kisméretű pásztorépitmény, főként tűznek a szélről való megvédésére; vasaló.

főzőkrém *főzőkrém* fn Tojásnak cukorral és liszttel történő összefőzésével készített krém.

főzőlegény *főzőlegény* fn Konyhai alkalmazott; fiú szakástanuló. *A konyhán főzőlegények, konyhalányok, levesesek, frissen-sültesek izz dőugosztak.*

főzőpadka *főzőpadka* fn A kemence mellett levő, főzésre használt tűzhelyféle építmény, néha üst számára való mélyedéssel; tüzelőpadka. *A főzőpadkába az üstöd bele lehetet hejezni, leheted benne tüzelni.*

főzős **Ö:** *pálinka~*.

főzött in *Főzöt krém:* főzőkrém. *Mindik főzöt krémmel kentem meg a tortát.*

főzőüst *főzőüst* fn <Kékfestőknél:> rézüstös katlan. *A fekete konyhába álló százöt száz literes rézüstbe, a főzőüstbe az áru kifőzést is vigeszti.*

főztje *fősztye* fn **Sz:** *Megenném a szípasszony fősztyit:* megéheztem.

fraj ~ fn Nevelőnő. *A ~ a nevelőkisasszony, a nimet nevelőkisasszony, aki nimet szóúra tanította a gyerekeket.*

frajla ~ fn Fraj.

frajláj *frajláj* fn Fraj.

frájter ~ fn (rég) Őrvezető. *A régi seregbe az őrvezető ~ vóut.*

franc ~ fn Vербaj, szifilisz. *Eszi a ~:* verbajos, szifilisz. **Sz:** *A ~ egye ki a szemed!* <szitkozódás>. *A ~ egye ki a szemedet, mind a kettőt!* <szitkozódás>. *A ~ egye meg!* <szitkozódás>. *Eriggy a frandzba!* <szitkozódás>.

francia *francija* mn **1.** *Francija cakkozás:* (két nemesszörme összevarrásakor alkalmazott varrástípus.) **2.** *Francija kaplis cipőj:* **3.** *Francija krepin:* (paszományosoknál:) díszszegélyként használt, selyemmel befont gömbölyű zsinór.

franciacsurkesztáni *francijacsurkesztáni* fn (Dinnyefajta:) franciaturkesztáni. *Aszt a sárgabélűt francijacsurkesztáninak híjják.*

franciafestő *francijafestőj* fn Fekete borszőlő, amelynek szemei könnyen lehullanak a fűtről. *A francijafestőj fekete szőjlőj vóut, borszőjlőj. Nagyop koromba nem lehetet mán látni se, mer az ojan pergőj vóut, hogy mikor szüreteltik, a szedőjnek többet kellett felszedni a főjdrül, mint ami rajtamaratt a kocsányon.*

franciagyepplő *francijagyepplő* fn Négy ló hajtására alkalmas, négy ágú gyeplő. *A francijagyepplő akkor kellett, amikor négy ló vóud befogva, kettőj előül, kettőj hátul.*

franciás *francijás* mn Olyan (fogathajtási mód), amelyhez meghosszabbított gyeplő kell. *Francijás fogat:* kocsiba fogott, franciagyepplővel hajtott négy ló. *A francijás fogadba négy ló vóut, kettőj előül, kettőj hátul. Francijás hatos:* szántáshoz összeállított hatos fogat.

franciaszögletes mn *Francijaszegletes* könyv: a könyvtábla elején található vászonrész.

franciazsebkendő *francijazsepkendőj* fn A kisgyermek hátul kilógó inge.

fránya ~ mn Furfangos, ravasz.

frász ~, *frác* fn Epilepszia, nyavalyatörés.

Sz: *Töri a frác: —. Jöjjön rád a frász!* (szitkozódás).

frásznyavalya *frásznyavaja, frácnyavaja* fn Frász. **Sz:** *A frásznyavaja essem beléd!* (szitkozódás).

freccsen ~ i Fröccsen.

fricc ~ fn Kecske formájú, ritka szőrű, jó tejelő juh fajta. *Ez a fric tejbirka, kopasz lábú, szinte puci pofájú, kopasz a hasaaja.*

frigli ~ fn Ablakszárny.

frissborjas *frizsbornyas* mn Nemrég ellett (tehén). *A frizsbornyas tehén ety-két napja ellett, mindeggy, hoty hanyaccor.*

frissensültes mn *Frissensültes jányok:* konyhán kizárólag a húsok sütését végző fiatal lányok. *A konyhán ~ jányok is dóugosztak.*

frissfejős *frisfejőj* mn Olyan (tehén), amely nemrég ellett. *A frisfejőj tehénnek ety-két napig erőj a teje utánna meg gyenge.*

frissít ~ i Metszéssel arra ösztönzi a nővényt, hogy új hajtást hozzon. **Ö:** *fel~.*

frissítés **Ö:** *vér~.*

frizér ~ fn Fésű. *Fehér szaruból készítették rendes ~t.*

front ~ fn Utcai homlokzat, a ház utcára néző része. *Frontra:* utcafrontra, az utcára nézően. *A civisház átalába ~ra épült az uccára.*

fröccs **Ö:** *liba~.*

fröccsölés *fröccsölis* fn Falnak híg habarccsal v. köporos keverékkel serpenyővel v. nyírágseprűvel végzett becsapkodása, befröcskölése.

fröcsköl ~ i (Fazekas) egyik színre a másikat rászórja. **Ö:** *rá~.*

fröcskölt in *Fröcsköl díszítés:* (fazekasmesterségben:) olyan díszítés, amikor az egyik színre a másikat ráfröcskölik.

frufu l. **fufu**

früstök *fröstök, früstük, ~* fn Reggeli. *Früstökik többet dóugosztak a munkások, mint diltül estig. Ö:* *fél~.*

früstökidő *fröstökidőj, früstükidőj, früstökidőj* fn A reggeli ideje. *A früstökidőj héttől nyóucig eggy óura evisidőj.*

früstököl *fröstököl, früstüköl, früstököl* i Reggelizik. **Ö:** *be~, meg~.*

fuccs ~ isz Vége, odavan.

fuccsol ~ i Elront vmit. **Ö:** *be~, el~, ki~.*

fufu ~ fn Frufu.

fuga ~ fn (Rendszerint téglafalazásnál v. különböző burkolatok illesztésénél) alkalmazott hézag.

fugizál ~ i Iskolát kerül, igazolatlanul mulaszt.

fuhar l. **fuvar**

fúj *fű* i Tüzet szít. *Fúttam a tüzet. Ára fordíttya a köpönyeget, amerről a szél fű: kö-*

pönyegforgató. *Ety követ fűnak:* ⟨vmi rosszban⟩ összetartanak. *Egy dudát fűnak:* egy nézetten vannak. *Uty fű, mint a bika:* dühös. **Km:** *Bolon jugbú, bolon szél fű:* bolond ember bolondokat mond, tanácsol. **Nr:** *Esik esőü, fű a szél. Ha esik is, minthijába, menni kell az iskolába:* ⟨elemi iskolás versike a 20. sz. elejéről⟩. **Ö:** *be~, fel~, ki~, le~, meg~.*

fűjás ~ fn A forrasztópisztoly működtetése levegő fűjásával.

fűjő Ö: *levegő~.*

fűjtat fűtat i **1.** ⟨Szaladás közben⟩ gyorsan szedi a levegőt. *Nagyon szalatt, oszt fűtatott, gyorsan szette a lilézetet.* **2.** ⟨Kovácsmester:⟩ fűjatóval szelet csinál.

fűjató fűjatóü fn **1.** ⟨Kovácsmesterségben:⟩ a tűz élesztésére szolgáló favázas, redős bőrtömlő. *A fűjatóü ajján két szelep szabázza a levegőü.* **2.** Szalalkáli.

fűjatós mn *Fűjatós kohóü:* ⟨rézművesknél:⟩ üst alá való tűzhely, amelyet egy nyíláson keresztül kézi erővel működtetett szerkezettel fűtenek.

fuka ~ fn **1.** ⟨Főként gabona mérésére való,⟩ kb. négyliteres űrmérték. **2.** Ilyen célra használt, fából készült, egyfűlű vámszedő edény a malomban. **Ö:** *lisztes~.*

fukari ~ mn Fukar. *A ~ kitolna két krajcárir ety kecskét a sárbul.*

fűl Ö: *be~, bele~, meg~.*

fuldokló fuldoklóü in **Km:** *A fuldoklóü a szalmaszála is kapaszkodik:* a bajba jutott ember mindent megkísérel, hogy javítson a sorsán.

fullad Ö: *be~, meg~.*

fulladás Ö: *mell~.*

fulladásig ~ hsz Torkig. *Fulladásik teli ette magát.*

fullajtár ~, fűlajtár fn Küldönc. *A ~ a kiscseléd a háznál, akit kűttek ide-oda, rendesen nyáron szünetidőübe, od dóugozott az apjanyya a gazdánál, oszt odavettik.*

fullasztó in *Fullasztóü ke:* ⟨a keh egyik fajtája⟩.

fűlő Ö: *vízbe~.*

fűlt Ö: *bele~.*

fundál ~ i Kieszel, kitalál vmit. **Ö:** *ki~.*

fundament ~ fn Épület alapja, fundamentuma. *A vájokhász fundamentye téгла vóüt vaty kű.*

fundamentum fundamentom, fundámentom fn Épület alapja.

funerátor ~ fn Az a rokon, ismerős v. pénzért felfogadott idősebb férfi, aki a temetés ügyeit intézi.

fúr Ö: *be~.*

fúrás ~ fn ⟨Szűrszabók által használt hosszsmérték:⟩ kb. négy cm.

furat ~ fn *Furatot üt:* ⟨lyuggatóval⟩ kis lyukat üt a lemezre.

furcsa furcsa mn **1.** Helyes, csinos, életrevaló ⟨személy, különösen lány⟩. *Mikor még ojan kis serdüölőü vóüt, akkor montuk dicsirőülek, hoty furcsa kisjány ez.* **2.** Szép formájú ⟨növényi termés⟩. *Vetni a furcsa, nagyocska, egíssiges kolompírok valóük.* **Sz:** *Szebb a kicsi, ha furcsa. Mit ír az a naty csűnya?:* ⟨lányokra vonatkoztatott megállapítás.⟩

furdancs ~ fn **1.** Nagyobb kézi fafűrő, amelyet nyelének négyszög alakban kiugró részénél forgatnak. *A ~ot kézzel hajtyák.* **2.** Ültetőfa. **Sz:** *Ojan, mint a ~:* ⟨olyan személyre mondják, aki mindenhová be tud furakodni.⟩ **Ö:** *ötvös~.*

furgon furgony fn Személygépkocsi alvázú, zárt kocsiszekrényű kis teherautó. *És hát az én óútóümba, eggy ijen furgonyom vóüt, beletettem húszat.*

furi ~ mn Helyes, csinos.

furik ~ fn Talicska, targonca.

furikázik ~ i Talicskázik.

furikol ~ i Földet talicskázik, kubikol.

furikos ~ fn Talicskázó földmunkás, kubikos. *A ~ok vaty földmunkások, kubikusok, bandába vóütak.*

furkász Ö: *ki~.*

furkó fűrkóü fn **1.** Föld ledöngölésére való, nyélre erősített nagyobb tuskó. **2.** ⟨Fazekasoktól, szűcsmesterektől stb. használt⟩ nagy fakalapács. **3.** ⟨Pl. fahasogatáskor, karók beverésekor⟩ kalapács módjára használt, nyéllel ellátott fatuskó. **4.** Furkósbót.

furkóz Ö: *le~.*

furmányosember ~ fn Fúvaros.

furnér *furnír, furníl, furnil* fn Bútorok burkolására használt, nemes faanyagból készült vékony lemez. *Hasított furnír:* vízszintesen vágott lemez. *Hámozási furnír:* olyan furnér, amely úgy készül, hogy a kés körbe vágja és lehámozza a lemezt a rönkről. *Késelt furnír:* ua. *Madárszemű furnír:* (pl juharból készült) furnér, amelyen szemhez hasonló rajzolatok vannak.

furnérhámozó in *Furnírhámozó gép:* furnérlemez készítésére használt gép, amely körbe vágja, lehámozza a lemezt a rönkről.

furnérhasító in *Furnírhasító gép:* furnérlemez készítésére használt gép, amely hasít.

furnérlemez *furnírlemez, funérlemez* fn Két v. több réteg furnérból összeenyvezett falap.

furnéros *furníros, furnilos, furnilos, funíros* mn Furnérral borított (bútordarab). *Furnilos ez az asztal, nem ojan kopasz, mint egy deszka, mert rajta van a furníl.*

furnéroz *furníroz* i (Könyvkötő) könyvtáblát méretre vág.

furnérozott *furnírozott* in Furnérral borított. *Az ety szíp naty karoszszek, furnírozott.*

furnérhajolat *furnírrajolat* fn A furnér felületén mutatkozó mintázat.

furnérrönk *furnírrönk* fn Olyan rönk, amelyből furnért készítenek.

fúró *fúró* fn (Szőlő)ültetéshez használt eszköz. *A fúróynak kétágú fogója van, evvel csinálták a szőlőlőőnek ültetiskor a jukat, körülbelül negyven-ötven centire fúrtak vele a földbe. Ö: cigány~, csiga~, föld~, kerékagy~, lapos~, lyukasztó~, lyuk~, pergő~, súlylyesztő~, szív~, talaj~, tollas~, ültető~.*

fúrólyuk *fúrójuk* fn **Sz:** *Belebúna a fúrójugba is:* (félelmében v. szégyenében) bárhova elrejtőzne. *Uty fil, hogy belebúna a fúrójugba is:* nagyon fél.

fúrott mn *Fúrot kút:* szivattyús kút.

fúrplátni ~ fn Vékony, erős kenderből készült zsinór. *Fúrplátnival le kel kötni a faformára a kalapanyagot a viksoő szalak hejin.*

fúrt **Ö:** *furton~.*

furtonfúrt ~ hsz Folyton, állandóan. *Furtonfúrt kötekszik, sose pászol a szava a másik emberrel.*

furulya *furuja* fn **1.** Tilinkó. **2.** Klarinét. *A Hortobáty környikin a klarinétot nevezik furujának. Ö: fa~.*

furulyagatya *furujagatya* fn Szűk szárú vászongatya.

furulyagatyás *furujagatyás* fn (gúny) Iparos. *Az iparosok vóytak a furujagatyások, mert szűk nadrágba jártak.*

furulyál *furujál* i **1.** Furulyázik. **2.** A kukorica levelei nappal a nagy hőségben összepöndörödnek, éjjel kisimulnak. *Furujál a tengeri, összezsöngörödik, mikor rigen nem vóyt esőü, oszt meleg van, így vidékezik a párolgás ellen, iccakára mek kitarul. De akkor mán hédbaj van, ha iccakára is úgy marad.*

furulyanadrág *furujanadrág* fn Szűk szárú nadrág.

fuser ~, *fusér* mn *Fuser munka:* kontár munka.

fusér **Ö:** *reckér~.*

fuserál ~ i Rosszul dolgozik, kontárkodik. **Ö:** *el~.*

fuskati ~ fn Futrinka.

fustélyospuska *fustéjospuska* fn Csöszök puskaformájú fegyvere. *A fustéjospuska a csöűszök rigimóüdi puskája vóyt.*

fuszekli ~ fn Zokni.

fuszikládium *fuszikládijom* fn Varasodás. *A gyümőűcsözs beteksige a fuszikládijom, amikor főytosodik a levél.*

fuszulyka *fuszujka* fn Bab, paszuly. *Gyereknek monták, hoty sok fuszujkát evett, poszog neki hátul.*

fut ~ i **Sz:** *Fut, mint a kinyesőü:* gyorsan fut, mint a higany. *Futva szarik:* (a gyors járású emberre mondják). **Ö:** *be~, el~, ki~, le~, rá~.*

futamodik **Ö:** *meg~.*

futás ~ fn Növény indája. *Szíp mán a ~a a dinnyének. Dinnye ~a:* a dinnye indája. *Paszuj ~a:* a futóbab indája. **Km:** *Szígyen a futás, de hasznos:* nem hősies dolog megfutamodni, de sokszor célravezető. **Ö:** *be~.*

futáslevél ~ fn Az indán növő levél.

futball **Ö:** rongy~.

futi **Ö:** lóti~.

futkorászik ~ i Futkározik.

futó **futóy** fn **1.** Utánfutó. *Felkötí a futóyt a kocsira.* **2.** Asztalfutó. **Ö:** asztal~, kengyel~, ki~, szét~.

futóbetyár **futóbetyár** fn Magányos, bujkáló, rendszerint gyalog járó betyár. *A futóbetyár iccaka bujkált a nádazsba, ne lejjik meg a csendőörök. A futóbetyárnak nincsen se Istene, se hazája, de szeretőjje minnek vóút.*

futóka **futóy** fn (Szulákfajta.) *A futóyka futóynöviny, felfutott a kerítésre. Ez vóút a dilignyitóy, vagy estehervadóy.*

futópaszuly **futóypaszuj** fn Futóbab.

futótályog **futótályog** fn A juhok súlyos, az állat pusztulását okozó betegsége.

futóvendég **futóyvendíg** fn Alkalmi vásárló. *A futóyvendígnak a meglévőü szortimentí kaptafágbul csinátak cipőüt.*

futri ~ mn Eleven, mozgékony (kislány). *Gyere csak ide, te kis ~!*

futrikati ~ fn Eleven, mozgékony kislány.

futrinka ~ mn/fn **I.** mn Eleven, mozgékony (kislány). **II.** fn Futrinkaféreg.

futrinkaféreg **futrinkafíreg** fn Kártevő féreg, futrinka.

futtában **futtába** hsz Gyorsan, sietve. *Futtába ette meg a fröstököt.*

futtat **Ö:** meg~.

futura ~ fn (A régi Futura terményértékesítő szövetkezetre utalva:) terményraktár.

futurás ~ fn Terményraktáros.

fuvar **fuvar** fn Járművön bérért történő szállítás. *Télen a parasztok jártak fuvarba, szállították a fát a vágásrul a lóúgerbe, lóúgeresztek.*

fuvaros **fuvaros** fn Fuvart foglalkozásterüen válláló személy.

fuvarosember **fuvarosember** fn Fuvaros.

fuvaroz **fuvaroz** i (Bérért) szekéren szállít vmit.

fuvarozás **fuvarozás** fn Fuvar. *A szomszódóm fuvarozásból il.*

fúvás **Ö:** hó~, homok~.

fúvó **fúvóy** fn (Rézműveseknél:) kisebb, üreges belsejű pálca, amellyel a port le lehet fújni az öntőformáról.

fúvócső **fúvócsű** fn Az a cső, amelyen keresztül a levegőt adagolják a forrasztópisztolyhoz.

fúvódik **Ö:** fel~.

fúvópikula **fúvópikula** fn Furulya.

fű ~ fn Gyógynövény. **Sz:** *Nem nőül ~ a nyomába:* (nehéz, topogó léptű emberre mondják). *Fűbe harap:* (erőszakos halállal) meghal. **Km:** *Jánt lámpánál, fűvet harmaton nem kel nízni:* ui. akkor szebbnek látszanak a valóságnál. **Ö:** altató~, ásó~, avar~, bárányfejű~, bécsimátra~, bolha~, bors~, borsika~, csikorgó~, dicsőséges~, egyiptomi~, feketetályog~, folyó~, fül~, gomb~, hagymás~, harmad~, harmat~, harmattartó~, inség~, kása~, király~, korpa~, krisztusvére~, másod~, medve~, méh~, metely~, negyed~, pató~, pogácsa~, pokol~, pokolvar~, prűszszentő~, rókafarkú~, rucatalpú~, szeg~, tarack~, tea~, tejes~, tűröm~.

fűbér **fűbír** fn Legelőhasználatért természetben v. pénzben fizetett díj.

fűcfa l. **fűzfa**

fű-fa fn Válogatás nélkül mindenki, mindenféle dolog. *Igíretegbe gazdag, ígért az annak ~t-~t.* **Sz:** *Elmongya ~nek-~nak:* mindenkinek elmondja. *Kapaszkodot ~hő-~ho az istenatta:* minden segítséget megpróbált. *Fűnek-~nak tartozik:* mindenkinek tartozik. **Km:** *Fűbe-~ba van (az) orvosság:* minden nővényben van vmi gyógyító.

füge ~, **fige** fn **Sz:** *Fügét mutat:* füge mutatóásával vmilyen kérést megtagad.

fűgeszilva ~ fn Enyhén lapos alakú, édes, jó ízű szilva.

fűgesztés **Ö:** át~.

fűgő **fűgőy** fn Fülbevaló.

fűgőny **Ö:** lokni~.

fűgőnyöz ~ i Ablakkeretet kárpittal ellát.

fűgőnytartó in *Fűgőnytartóy bojt:* (paszományosoknál:) díszes faformára dolgozott, kézen sodort és zsinórra szerelt bojt.

függősen *függőösen* hsz Függőleges helyzetben, felfüggesztve. *Függőösen akasztottam fel a kípét a falra.*

fűízű ~ mn (Pl. tej) fűhöz hasonló ízű. *A tehén, amikor legelőűször kiment a legelőűre, a teje ~ vóút.*

fül¹ ~ fn **1.** *Füle gombája:* **a)** fülkagyló. **b)** fülcimpa. **2.** A csizma v. cipő felhúzója. **3.** Karikás ostor nyelének a nyaka, melyhez az ostor kötelét hurkolják. *Az ostor szíjjal van odakötve a ~ihe.* **4.** Gombra forrasztott rézkarika, amelynél fogva ruhára lehet varrni. **5.** A báránybőről készült hosszú női mellénynek, a mellrevalónak a hasitéka. **Sz:** *Fülibe ment:* fülebe jutott. *Fülibe rág:* alaposan elmagyaráz, szájába rág vkinek vmit. *Eggyik ~e bal, a másik meg nem hall:* **a)** teljesen süket. **b)** hiába beszélnek neki, nem figyel oda. *A ~e bojtját/bottyát se mozgattya:* oda se figyel, elereszt vmit a füle mellett. *Fülig adós:* el van adósodva. *Fülig el van adósodva:* ua. *Hegyezi a ~it:* nagyon figyel. *Se ~e, se farka:* zagyva, értelmetlen (beszéd). *Melegedni kezd a ~e:* jó kedve kerekedik, becsíp. *Melekszik a ~e:* becsípett. *Majd lerákta a ~emet:* zaklat, nyaggat vkit vmiért. *Fültre fekszik:* mélyen alszik. *Ne fekügg a ~edre!:* kelj fel idejében! *Sok lakik a ~e mellett:* (huncut emberre mondják.) *Elereszt a ~e mellett:* **a)** nem fogadja meg vkinek a tanácsát. **b)** meg se hallgatja a másikat. *Siket ~ekre tanál:* senki sem hallgatja meg, senki sem fogadja meg a kérést v. jó tanácsot. *It van a ~em mellett a kispóúcon:* (tréfás útbaigazítás an-nak, aki vmit keres). *Füle bottyát se moz-gattya/moz-dította:* figyelembe se veszi, rá se ügyel. *Cseng a ~em, hírt hallok:* —. **Km:** *Füle van a falnak, szeme az ablaknak:* —. *Füle van a falnak:* bárki meghallhatja, amit beszélünk. *A nappalnak szeme van, az íc-cakának ~e:* a titok könnyen kitudódhat. **Nr:** Ha vkinek ég a füle, akkor rossz hírt hall. — Ha a jobb fülünk cseng, jó hírt (rossz hírt) hallunk, ha a bal cseng, akkor rossz hírt (jó hírt) hallunk. **Ö:** *akasztó~, barát~, kutya~, lőcs~, tyúk~.*

fül² ~, *fül* i Fütődik, melegszik, hevül. *Nehezen ~ ez a kemence.* **Sz:** *Nem fül a foga hozzá:* nincs kedve hozzá. **Ö:** *fel~.*

fülbecseppentő *fülbecseppentőű* fn Házi kövirózsa [Sempervivum tectorum]. **Nr:** *Fül-fájásról a náderezbe termet kövérlevelű fülbecseppentőű használt.*

fülcimpája ~ fn Fülcimpa.

füle **Ö:** *fergettyű~, kutya~.*

fülel ~ i Figyel, füleit hegyezi.

fülemile ~ fn Fülemüle.

füle-farka ~ fn *Elereszt a ~it-farkát:* mondják a reményvesztett, elcsüggedt emberre. *Kikérdeszte ~irül-farkárul:* töviről hegyire, alaposan kikérdezte. *fültre-farkára* (Munkára való buzditásként:) nosza, rajta!

füles ~ mn/fn **I.** mn **1.** (*gúny*) Nagy fülű. **2.** Füllel, fogóval ellátott (edény-, kosárféle). *Füles kosár:* **a)** egyfülű kosár. **b)** kétfülű kosár, fahordó kosár. **3.** Olyan (tárgy, eszköz), amelynek fülszerű, fülhöz hasonló toldaléka, végződése van. *Füles ásó:* ásó, amelynek olyan része van, amelyre az ásás megkönnyítése céljából a lábat teszik. *Füles gomb:* a szövöszék része. *Füles gyalu:* (kerékgyártók egyik gyalufajtája). *Füles véső:* (kerékgyártók egyik vésőfajtája). *Füles párkány:* a sarkoknál négyzetes alakban kiugró ablak-, ill. ajtópárkány. *Füles tengej-víkszeg:* (régik fákó szekéren) a tengely végén levő, füllel ellátott szeg, amelybe a fellépőül is szolgáló vaspálcát, a csatlást akasztották. **II.** fn **1.** Pofon. *Ha úgy alakult a mester adott ety-két ~t.* **2.** Kancsó. **3.** Karos kosár. **Ö:** *tapsi~.*

fületlen ~ mn Olyan (ásó), amelyiknek nincs olyan része, amelyre az ásás megkönnyítése céljából a lábat teszik.

fülel ~ i (Rézműves) kolompra fület készít. **Ö:** *be~, meg~.*

fülfű ~ fn Házi kövirózsa [Sempervivum tectorum].

fülik **Ö:** *be~, ki~, meg~, össze~.*

füljegy ~ fn (Bicskával) a birka, borjú fülebe vágott v. az állat fülén vmilyen más módon létrehozott megkülönböztető jegy, tulajdonjegy; bélyeg. *Saját ~ibe vesz:* (a gazda) a

kisbárány, kisborjú fülét megszületésük után saját tulajdonjegyével megjelöli.

fülke ~ fn A konyha falában levő vakablak, ahol különféle használati tárgyakat, fűszert stb. tartanak. *A ~be raktuk a sóút, paprikát, borsot, egyévfűszereket.* **Ö:** zuhany~.

fülkonty ~ fn (Lányoknál:) kétfelől a halántékra rakott konty. *A ~ot így két ágba fonták, és akkor igen két kis kerek fonatot tettek a halántékukra.*

fülled ~ i (Nedvesen v. zölden összerakott takarmány különösen meleg időjárás esetén) erjed, penészedik, rothad. **Ö:** be~, meg~.

fülledékeny mn *Füledékeny fajaj:* könnyen befülledő, főként puhafafajta.

fülledés *fülledis* mn fűlledés hatására történő elszíneződése.

fülledt *füllett* mn (Erjedt, penészes, rothadt) takarmány. *A lú kehes lett a füllett, penészes takarmántul.*

fülleszt ~ i (Aludttejet) melegít, hogy túróvá álljon össze.

fülperec ~ fn Kosár fülének elkészítéséhez szükséges, perec alakban meghajlított vessző.

fülpótló in *Fülpótló szerkezet:* (kosárfonóknál:) a munkadarabok tartását, fogását biztosító, a fület pótló tárgy. *A fülpótló szerkezet elkészítésénél négyezs gyűrűt alkalmazunk.*

fülrózsa *fülrózsza* fn **1.** (Szűrhimzőknél:) az aszaj két oldalán, a csipkék végein elhelyezkedő virágszerű, horgolt díszítmény. **2.** (Lószerszámon) a homlokszíz két oldalán levő fémkorongok egyike.

fülsallang ~ fn A debreceni kantár poszsjára helyezett, díszesen fonott sallang.

fülszám ~ fn Juh fülébe tetovált szám, amely a nyájban elfoglalt helyét mutatja. *Aki felmenőj sorrendet csinált az álatyának, az beletetováta a ~ot a birka fülébe.*

fültőlob *fültőlob* fn (rég) Fültőgyulladás.

fültőrák *fültőrák* fn (rég) (Egy betegség.)

fülű **Ö:** egy~, két~, lapát~.

fürdik *feredik*, ~ i **Km:** *Hijába fürdik/feredik a csóuka, nem lesz abból soha fehér galambocská:* a rossz ember nem tud megvál-

tozni. **Nr:** *Ha ~ a tyúk a homogba, essőjt jelelt.*

fürdő *feredőj, fürdőj* fn **Ö:** *disznó-, festő~.*

fürdőgödör *fürdőügödör* fn Vízrel telt gödör, a kút közelében, amelyben a sertések fürödnek.

fürdővíz *fürdőjvíz* fn **Sz:** *Rígen öntöttük ki a fürdőjvizit:* nem mai gyerek.

füredi mn *Füredi nyereg:* (tiszafüredi nyerges mesterek által) fából készített, vésett v. festett díszítésű, bőrkiegészítéssel ellátott nyereg. *Tiszafüreden sok nyerges mester foglalkozott ~ nyerek csinálásával.*

fürer *fürer* fn (rég) Örvetető. *Nagyon rígen Debrecembe is monták a katonáknál, hogy fürer, e vőut a lekkissep sarzsi.*

fűrész *fűrész* fn **1.** (Mészárosoknál, henteseknél:) csontfűrész. **2.** (Erdővágáskor) két, egy párban dolgozó favágó. **Ö:** *csont~, félkéz~, gallyázó~, keresztvágó~, lánc~, svábcó~.*

fűrészáru *fűrészáru* fn *Lékszáraz fűrészáru:* levegőn több hónapig hővel kezelt faanyag.

fűrészbarát *fűrészbarát* fn A favágó munkatársa a fűrész mellett.

fűrészdrót *fűrészdrót* fn Vágásra használt éles, vékony drótszár. *A kiszárított szappant fűrészdróttal aprítottuk fel kis kockákra.*

fűrészfel *fűrészfel* i **Ö:** *be~.*

fűrészfelés *fűrészfelis* fn (Ötvösmesterségben:) a forgácsoláshoz tartozó alakító és díszítő művelet.

fűrészelő **Ö:** *be~.*

fűrészés *fűrészis* fn Fűrészelő munkás.

fűrészfoghajtó *fűrészfokhajtó* fn Lapos, keskeny vasszerszám a fűrész fogainak kialakítására. *A fűrészfokhajtó kicsi szerszám amivel a fűrészek fogát jobbra meg balra hajtogatták.*

fűrészfoghajtogató *fűrészfokhajtogató* fn Fűrészfoghajtó.

fűrészkarfa *fűrészkarfa* fn A fűrésznek fából való része, amit a használója fog.

fűrészlap *fűrészlap* fn Fűrésznek széles, vastag, fogazott pengéje.

fűrészplat *fűrészplat* fn Fűrészlap, a fűrész pengéje.

fűrészplatja *fűrészplattya* fn Fűrészlap.

fűrészpor *fűrészpor* fn

fűrészráma *fűrészráma* fn A kézfűrész merevítő váza.

fürj ~ fn **Sz:** *Úgy jár, mint a ~:* frissen, gyorsan lépked. *Friss, mint a ~:* (fiatal lány dicséretként).

fürjtapló *fürjtapló* fn (rég) (Népi gyógyszerként használt gombafajta:) fehér galóca [*Agaricus albus*].

fürjzsír *fürjzsír* fn (Népi gyógyszerként:) szemfájás ellen használt kenőcs.

füröszt ~ i Fertőtlenít. *A kullancs, a rü ellen ugyi ~öttik a birkát.* **Sz:** *Tejbe-vajba ~i:* dédelgeti, nagyon szereti. **Nr:** Tavasszal a legelőre való kihajtás előtt a birkanyáját egy fürösztőszerral teli medencébe hajtják, hogy védetté tegyék a különböző betegségekkel (pl. rüh, métel, férgek stb.) szemben. **Ö:** *ki~.*

fürösztés *fürösztés* fn A birkanyáj kihajtása előtti fertőtlenítő eljárás. *Hát ezelőit meg nem is vóut fürösztés.*

fürösztő *fürösztő* in *Fürösztő asszony:* a bábának segítő, az újszülöttet fürdető asszony. *A fürösztő asszony a kizsgermeket járt fürösztetni a bábával, míg az anya meg nem erőösödött, általa két hétig.* **Ö:** *kis~.*

fürösztőmedence *fürösztőmedence* fn Juhok fürösztésére használt nagy medence.

fürösztőteknő *fürösztőteknő* fn Csecsemő, kisgyermek fürösztésére használt teknő. *A fürösztőteknőbe a kizsgermeket fürösztőtik, meg abba mosták ki a pelenkáját, fehérneműjét: ingecskét, reklit.*

fürösztővíz *fürösztővíz* fn A csecsemő, kisgyermek fürdővize.

fürt ~ fn **1.** A fürtös guba posztójába beszövendő, erre a célra kiválogatott, göndör gyapjúfürt. *Fürtöt húz:* a gyapjúfürtöt beszövi a gubaposztóba. *Fürtöt rak:* ua. **2.** Méheknek rajzáskor egy faágra települő raja. *Az akácon tanálták meg az égisz ~öt.* **Ö:** *alj~, bárány~, melle~, váll~.*

fürtalj *fürtalj* fn **1.** (Gubacsapóknál:) a juh apró szálú gyapja, amely nem áll össze

fürtté. **2.** A fürtös gubaposztó szövéséhez szükséges gyapjúfürtök kiválogatása után megmaradt, szennyesebb, gyengébb minőségű gyapjú.

fürtnekvaló *fürtnekvaló* fn (Gubacsapóknál:) a fürtös guba posztójába beszövendő, erre a célra kiválogatott, göndör gyapjúfürt.

fürtös ~ mn Összeállt, gubancos (szörme). *A szőür kifüsülise marad már csak, amit szőürkaparóval vígeznek, így nem lesz pogácsás, gubancos, ~.* *Fürtös guba:* olyan gubafajta, amelynek posztójába kívülre szövés közben előre kiválogatott fürtöket raknak, ezért elkészítve olyannak látszik, mint a juh-bőrből készített bunda. **Nr:** A gyapjúsövetből készült, durva szövésű fürtös gubát főleg Debrecenben csinálták. **Ö:** *bárány~.*

fürtguba *fürtguba* fn Fürtös guba.

fürttrakás ~ fn A fürtös guba készítésekor a fürtnek való behelyezése a mellékszálak közé.

fürtszedés *fürtszedés* fn A fürtös guba készítéséhez szükséges gyapjúfürtök kiválogatása.

fürtű **Ö:** *apró~, göndör~.*

füst ~ fn (Egyszerű pásztorépitmény.) *Szabat tűznél főznek, és rendszeren a tüstűl négy-öt lipisnyire van a ~.* **Sz:** *Nagyobb a füstye, mint a lángja:* többet beszél, mint cselekszik. *Ety ~ alatt:* egy fáradtsággal. **Km:** *Szipe jár/száll a ~, de bolond, aki ájja: —. Ahun a ~, ott a meleg:* a melegért el kell szenvedni a füstöt. *Ha tűzit szereted, a füstyt is szemvedd!:* ha a hasznát szereted, a terhét is türd el! **Nr:** *Lefeje száll a ~, essője lessz:* ha a kéményből a föld felé száll a füst, akkor eső lesz. **Ö:** *arany~, ezüst~, kén~.*

füstcső *füstcső* fn A füstöt a tüztérből a kéménybe vezető cső.

füstcsőcsonk *füstcsőcsonk* fn A füstöt a tüztérből a kéménybe vezető cső darabja.

füstfogó *füstfogó* fn A nyitott tűzhelynek, pl. a kandallónak, ill. a kemencének a füstjét kivezető kürtő. *A szabatkonyhának nem vóut plafonnya, ot vóut a füstfogó.*

fűstgerenda *fűzgerenda* fn A szabad kémény bolthajtását tartó gerendák, ill. ezen gerendák közül egy.

fűstjárat ~ fn A füstöt a tüztérből a kéménybe kivezető cső.

fűstöl ~ i **Sz:** *Annyi a gongya-baja, hogy ~ tülle a feje:* sok a gondja. **Nr:** *Fűstöl a váradi hegy, elsőj lessz.* A népi megfigyelés szerint, ha a nagyváradi hegyet köd vette körül, akkor Debrecenben hamarosan esett az eső. **Ö:** *be~, fel~, ki~, meg~, össze~.*

fűstölés *fűstölís* fn Élelmiszernek tartósítás végett történő fűstön tartása.

fűstölő *fűstölőj* fn **1.** Húsfélék fűstölésére használt széles kémény, ill. helyiség. *Akkor kiszettik maddzagra kötösztik a párját mind-egyiknek, és akkor felfűstöltik, a fűstölőjbe. A fűstölőj külön ipüledbe vóut, ot kiszítettük a fűstölt kolbászt, disznóhúst, mindenfélét. 2.* Edény, amelyben füstöt árasztó anyagot égetnek a méhek elkábítására. *A miheket a fűstölőjvel fűstöltik ki, meg elzavarták maguktól, mikor ára szált a mí. Az levegőjre járt, nem megnyomták, jöd belőjle a fűst, és akkor nem csipte meg a mí. 3.* Szöggel televert kerek deszkalap, erre aggatva fűstölték meg a fekete pipákat. **Ö:** *patkány~.*

fűstölődik *fűstölődik* i (Fazekasmesterségben:) erősebb tűz hatására egyes földfestékek megbarnulnak. **Ö:** *meg~.*

fűstölt ~ in *Fűstölt pipa:* fekete pipa.

fűstös mn *Fűstös elejű:* olyan (szarvasmarha), amelyiknek a nyakánál sötétbarna színű szőr van. *A hortobágyi fehér magyar marha ~ elejű marha.*

fűstösképi *fűstöskipi* mn/fn Cigány. *Fűstöskipi tesvirek:* a cigány muzsikások tréfas ragadványneve.

fűstszag *fűstszag* mn Füst szagú.

fűsül **Ö:** *ki~.*

fűszeresbolt *fűszerezsbout* fn (Főként) élelmiszert áruló bolt. *Lehetet kapni a fűszerezsboudba is ijen fűzetet.*

fűszeresség ~ fn A fűszerüzletben dolgozó kisegítő alkalmazott.

fűszerez **Ö:** *be~.*

fűszerezés *fűszerezís* fn Ételnak fűszerrel történő ízesítése.

fűszerszám ~ fn Fűszer, fűszerfélék.

fűszerszámtartó *fűszerszámtartóy* fn Fűszertartó.

fűszertartó *fűszertartóy* fn Fűszer tárolására való, szaruból v. fából készült doboz. *A fűszertartóy a pásztor maga kiszította.*

fűt ~ i (Pl. botnak, szerszámnak való fát) melegítéssel szárít. *A töjtyfabotot ~öttik, avval jöt le a haja a fának, hogy mekfűtöttik, és akkor könnyen lehúzgálták. Ö:* *alá~, el~, ki~, meg~.*

fűtés **Ö:** *fel~.*

fűtet ~ fn Vmiből egy fűtésre való mennyiség. *Sokszor montuk, hogy hozzál be ety ~ fát vagy gajat vacs csutkakóúrót.*

fűtő *fűtőj* mn/fn **I.** mn Fűteni való (gally, szalma, csutkaszar stb.) *Hozd be mán a fűtőj!* **II.** fn Kazán, gőzgép fűtését végző munkás. *Na, kirem szípen, ebics csak a gépísznek járt, a peckásnak meg a fűtőjnek, aki fűtötte a tüzezsgépet. Ö:* *forrasztó~, gép~, kályha~.*

fűtőlap *fűtőjlap* fn (Mézeskalácsosoknál:) forró fémlap a csomagológépen. *A főljijába betekert szívet ráteesszük a fűtőjlapra, ami összeolvasztya a főljiját.*

fűtős **Ö:** *belül~.*

fűtykösb *fűtyközsb*, *hűtyközsb* fn Furkösb, fűtykös.

fűtyörész *fűtyöríz* i Megszakítva fűtyül, fűtyülget.

fűtyörész *fűtyöríz* i Fűtyörészget. **Nr:** *Amikor a lovat menet közbe megálittyák hugyozni, a kocsis fűtyöríz* neki.

fűtyöri ~ mn (*gúny*) Fűtyörész (fűgyerek).

fűtty ~ fn (Vendéglőben, kocsmában) két deciliter csapolt sör. *Csak ety ~öt ivott.*

fűttyög ~ i Fűttyöget. *Ne ~j mán, ne zavarj!*

fűttyöget ~ i Fűttyentget.

fűttyös ~ mn Fűttyülgető, fűttyülni szerető.

fűttyül *fűttyöl* i **Ö:** *be~.*

fűttyülő *fűttyölőj* fn **1.** Hosszú nyakú kis pálinkásüveg. **2.** A csizmatalp szélének és a

csizma sarkának a fényesítésére használt, fából készült csizmadiaszerszám.

fütyülős *fütyölőűzs* mn *Fütyölőűzs* zsidó: zsidó vándorkereskedő, aki bádogsípot v. fúrulyát fújva jelezte érkezését.

füvespuszta ~ fn Legelő. *A ~, ahova az álatokat hajtották legelni, a Hortobágy is ~ vóut meg minden legelőű.*

fűz¹ ~ i **1.** (Bocskort) varr. **2.** (Könyvet) a lapok összekapcsolásával összeállít. **Sz:** *Fűzi a bocskorát:* készülődik v. hová. *Fűzi az essőű a bocskorát:* eső készülődik, borulni kezd. **Ö:** *át~, be~, bele~, el~, fel~.*

fűz² **Ö:** *arany~, bíbor~, kender~, kötő~, mandula~.*

fűzérhímzés *fűzírhimzés* fn (Szűrhimzésben:) lánchímzés, azaz láncöltésekből álló öltéssor.

fűzes ~ fn Fűzekből álló facsoport, kis erdő. **Ö:** *botoló~.*

fűzés *fűzés* fn **1.** Vesszőfűzés. **2.** *Fűzés alá hajt:* (könyvkötőknél:) az ívek hajtogatása fűzéshez. *Fűzist visszafele mekkezd:* (könyvkötő:) íveket balról jobbra fűz. **Ö:** *be~, dohány~, egymásra~, el~, gyöngy~, lapos~.*

fűzfa *fűszfa, fűcfa, fűcfá* fn **Sz:** *Aszt a fűszfán fütyölőűjit!* (tréfás szitkozódás). **Ö:** *fanos~.*

fűzfajövés *fűszfajövés* fn Fűzfa hajtása, fiatal fűzfavessző. *A fűszfajövés a fűszfa töviről jön, ebből fonták a kosarat.*

fűzfarönk *fűszfarönk* fn Fűzfatuskó.

fűzfás *fűszfás, fűcfás, fűcfás* fn

fűzfatuskó *fűszfatuskóű* fn Fűzfatuskó.

fűzfavirág *fűszfavirág* fn **Nr:** *Fűszfavirág meg az egész világ, hat tuggya mek, hoty szeretlek!* (Nd): (a legény mondta szerelmének, ill. szerelméről).

fűző **Ö:** *derék~, korc~.*

fűzőállvány *fűzőűállvány* fn (Könyvkötészetben:) a könyvek fűzéséhez használt fa-állvány.

fűzőanyag *fűzőűanyag* fn (Könyvkötészetben:) az ívek fűzésére használatos fűzőcérna, fűzőszalag, ill. fűződrót.

fűzőgép **Ö:** *drót~, irka~.*

fűzőhorog *fűzőűhorog* fn (Könyvkötészetben:) a fűzőállvány tetején található fémhorog.

fűzőkampó *fűzőűkampóű* fn Fűzőhorog.

fűzőláda *fűzőűláda* fn Fűzőállvány.

fűzős mn *Fűzőűsz cipőű:* fűzővel ellátott cipő (a cügossal szemben). *Fűzőűsz cipőűbe jártunk.* **Ö:** *egy~, két~.*

fűzőspárga *fűzőűspárga* fn (Könyvkötészetben:) kenderből, lenből készült hosszúszerű fűzőanyag.

fűzőszalag *fűzőűszallag* fn (Könyvkötészetben:) fűzésre használt szalag.

fűzőszeg *fűzőűszeg* fn (Könyvkötészetben:) fűzéshez használt szeg.

fűzőszem *fűzőűszem* fn (Cipésmesterségben:) fémből v. csontból készült kis karika, amelyen a fűzőt átbujtatják.

fűzőszövet *fűzőűszövet* fn (Könyvkötészetben:) gyapjúból v. más vastagabb fonálból szövással készült kelme, melyet ragasztókötéses könyveknél, drótfűzésnél alkalmaznak.

fűzőtt in *Fűződ bocskor:* vastag bőrből, bőrdarabokból madzag v. vékony szíj segítségével készített kezdetleges nyári lábbeli. *A fűződ bocskort óucska csizmaszárból vikony szíjjal fűsztik.*

fűzőtű *fűzőűtű* fn (Könyvkötészetben:) a fűzőanyagok be- v. átfűzésére használatos, hajtott végű árszerű eszköz.

fűzsendülés *fűzsendülés* fn A tavasznak az az időszaka, amikor a fű kezd kibújni a földből. *Megindult a fűzsendülés, tavasszal, mikor keszte a fű kidugni az óurát.*

G

gá ~ msz (Liba hangjának utánzására.)

gabalyít *gabajít* i **1.** (Épületet, ruhát, ételt stb.) gyorsan hevenyészve készít, tákol. **2.** (Ruhát) hirtelen mozdulattal magára terít.

gabalyodik i **Ö:** *meg*~.

gabóca *gabóca* fn **1.** Szöcske, kabóca. **2.** Hosszú lábú, zöld színű tücsök; kabóca. *A gabócának nagy ugrója van.*

gabona ~ fn Rozs. *A ~ meg rozs az eggyet jelentett. Nr:* *Ha felszakad a ~ töve, kezdőjhet az aratás. Péter-Pálkor ez jelenti az aratás kezdetét.*

gabonaasztag ~ fn Rozskeresztekből rakott asztag.

gabonaféreg *gabonaféreg* fn Mindenféle kalászosban kárt tevő féreg, futrinka. *A gabonaféreg vaty futrinka, futrinkaféreg vóut a nagy ellensége minden kalászosnak.*

gabonaföld *gabonaföld* fn Rozssal bevett szántóföld.

gabonakalász ~ fn A rozs kalásza.

gabonakéve *gabonakéve* fn Rozskéve.

gabonapadlás ~ fn Gabona tárolására használt padlás.

gabonapálinka *gabonapájinka* fn Rozsból főzött pálinka.

gabonáshombár ~ fn Gabona tárolására szolgáló nagy faláda.

gácsér *gácsír* fn A (vad)kacsa himje. *A rucánál van tojó meg a párja, a gácsír.*

gácsérozik *gácsírozik* i (Kacsa) párosodik.

gácsérucsa *gácsírucsa* fn Hím kacsa. *A gácsírucának két göndör farktolla van. Nr:* *Valamennyi gácsírucsa, minnek kunkorgós a*

farka. Valamennyi betyáros kisjány van, minnek baka szeretője van. (Katonanóta a két világháború közötti időkből.)

gacsol ~ i **1.** Csámpásan jár, megy. **2.** Csámpás járással a lábbeli sarkát félretapossa, ill. a nadrágszár belső részét kidörzsöli. **Ö:** *ki*~.

gacsos ~ mn **1.** Csámpás, görbe lábú (ember, állat). *Az iksz-lábúra nem montuk, hogy ~, csak a csámpásra. 2.* Görcsös (fa). **Ö:** *gicses*~.

gádor ~, *gátor* fn **1.** A ház hosszabb oldalán futó, többnyire oszlopokkal tagolt, nyitott v. félig nyitott tornác. *Nyárba a gazda a ~ba alutt a gádorpatkán. 2.* A tanyai ház és a vele egybeépített istálló közös bejárata. *A tanyát rígen úgy íptették, hogy a lovak meg az emberek eggy ajtóyn, a ~on keresztül jártag be, az emberek bára, a lovak jobbra mentek. A felső rész a ház, az alsó az istálló vóut. 3.* Földbe ásott istálló v. kunyhó elé épített, lejtős, fedett bejárat. **4.** Különálló pince, verem boltozott bejárata, előtere. **Ö:** *pince*~.

gádorpadka *gádorpatka* fn A ház hosszabb oldalán futó gádor két oldalán levő, fekvőhelynek is használt padka.

gádzsó *gádzsó* fn **1.** Legény, fickó. **2.** Cigány férfi. **3.** Munkakerülő, csavargó személy.

gágint ~ i (Liba) egyet gágog. **Ö:** *el*~.

gagucs ~ fn **1.** Marokszedéshez használt kétágú fa. *A marokszedő ~ egy darabbul vóut, fábul vagy vastagab gajbul készült. 2.* Marokszedéshez használt sarló. *Ijen sallóval vagy ~nak is nevesztik, szettük a markot. 3.*

Hosszabb akácfarúd, amelynek a vége kam-póban végződik. *A ~ tűsarj vőut, gyökérrül hajtott ág, ezzel törtik a gajat télen a vá-káncsosok a fákrul.*

gagyarász ~ i Összevissza beszél, gagyog. *Ára montuk, hogy ~, aki összevissza beszélt, nem sorjába.*

gajdol ~ i Hamisan énekel. *Aki ~, az összevissza inekel, a hangja mellett egy méterrel.*

gajdos ~ mn (Főként ittas állapotban) daloló, dalolni szerető.

gajmós *gajmóys, kajmóys* mn Görbe (pl. láb). *Gajmóys/Kajmóys lábú:* görbe lábú.

gála ~ fn *Gálába öltözik:* ünneplőbe öltö-zik.

galacsinbogár ~ fn Ganajturó bogár.

galád ~ mn **1.** Pizskos, szaros. **2.** Tisztá-talan. **3.** *Galád beszéd:* csúnya szájú, károm-kodós.

galádság *galácság* fn **1.** Pizsok, ganéj. **2.** Ocsmányság.

galagonya *gelegonya* fn Fehér virágú, pi-ros v. fekete termésű tövises cserje.

galagonyabokor *gelegonyabokor* fn

galamb ~ fn (Főleg nő megszólításaként:) ~om: kedvesem. *Gyere, ~om, hacs csóúkojja-lak meg! Sz: Úty szereti, mind ~ a búzát, gelice a párját:* nagyon szereti. *Szelíd, mint a ~:* nagyon szelíd. *Ne várt, hogy a sūd ~ a szád-ba repűjön!:* ne várd tétlenül a jószere-ncsét! *Várja, hogy a sūd ~ a szájába repűjön:* semmit se tesz a boldogulása érdekében, cso-dára vár. **Km:** *Nem repül (a) sūd ~ az ember szájába:* nem jön a szerencse a helyünkbe. **Ö:** *fia~, kakas~, mézes~, paraszt~, tojó~, vad~.*

galambász ~ fn Galambok tenyésztésével foglalkozó személy.

galambbegysaláta *galambetysaláta* fn Salátaboglárka [Ranunculus ficaria, Ficaria verna]. *A galambetysaláta vagy galamsaláta picit zőűcs csomóú, zőűd bokroc-ska, az er-dőűbe vadon nőű, ojan csomóú, mint a ga-lam begye. Az én gyerekkoromba a pijacon árútták, salátát csinálnag belőűle.*

galambdúc *galamdúc* fn A galambok számára külön oszlopon vagy az eresz alatt

stb. elhelyezett kis házikó. *Valamikor gam-dúccok vőttak, nekűnk ot fenn a padon vőtt.*

galambfiók *galamfijók* fn Galambfióka.

galambfiú *galamfijú* fn Galambfióka.

galambház *galamház* fn Postagalamb-boknak épített házikó, nagyobb galambdúc.

galambkosár *galamkosár* fn (Szűr, suba, bunda, ill. ünneplő csizma díszítésére:) gyap-júfonálból horgolt, díszes kis korong.

galambpadlás *galampadlás* fn A mel-léképület padlásának a galambok számára el-különített része. *A galampadláson paraz-galabokat tartottak. Nállunk is vőtt Hegye-sen, nállunk a kutrica paggya vőtt a ga-lampadlás.*

galambsaláta *galamsaláta* fn Galamb-begysaláta.

galand ~ fn **1.** Zsinór, keskeny szalag. **2.** Ebből való gatyamadzag. *Behűsztam a ~ot a gatyába.* **3.** Keskeny szövött szalag, pántlika (a lányok hajában).

gálánt ~ mn Csinosan tisztán öltözködő.

gálántos ~ mn Könnyűvérű (asszony).

gálgyökér ~ fn (Népi gyógyszer:) radix polipodii.

galiba ~ fn Zűrzavar, kavarodás. **Sz:** *Ha sok a csiga, abbűl lessz a nagy ~:* ha sok eső esik, sok csiga van.

gálickó *gálickű* fn Rézgálic. *A gálickű mek kikkű egyvet jelent.*

gallér ~ fn **1.** A szűrnek a nyak köré varrt, hátra simuló négyszögletes része. **2.** A guba felső részére varrt, csepűvel gömbölyűre tömött, elől az összefogásnál díszes piros posztó, amely leér egészen a mellvarrásig. **Sz:** *Se (nem) ingem, se (nem) ~om:* nem fűz hoz-zá, se rokonság, se barátság. **Ö:** *álló~, sza-bó~, szűr~.*

galléroz **Ö:** *be~.*

gallérozás ~ fn **1.** A ruha gallérral való ellátása. *A nemesep préme-ke-~ra és kéz-előűkre használták.* **2.** A guba kerek nyakki-vágásának huroköltéssel történő eldolgozása, színes posztóval való beszegése. **Nr:** A deb-receni guba gallérozásához csak piros posztót lehetett használni. **Ö:** *be~.*

gallérú **Ö:** *kerek~.*

gálnafa *kányafa* fn Kányabangita [Viburnum opulus].

galoppol ~ i (Ló) vágat, galoppozik.

galuska ~ fn **1.** Gyúrt tésztából készült, nagyobb darabokra szaggatott v. kockára vágott főtt tészta. *Kolompírozs* ~: főtt krump-lival összekevert galuska. *Jóú kolompírozs* ~t ettünk. **2.** Felverd ~: gömbölyűre szaggatott levestészta, nokedli. **3.** *Pörgöld* ~: darabokra szaggatott gyúrt tészta. **Sz:** *Galuskát ehették a csizmája:* a csizma orra elvált a talpától. **Ö:** *arany~, gríz~, mocskos~, piszkos~, töviskes~.*

galuskaszedő *galuskaszedőű* fn Tészta-szűrő.

galuskaszűrő *galuskaszűrőű* fn Tészta-szűrő.

gally *gajj* fn **Sz:** *Gajra ment:* tönkrement. *Rígen is montuk, hogy gajra ment valami.* **Ö:** *bot~, gilly~, oltó~, termő~.*

gallyas *gajjas* mn Hosszan felfelé nyúló, a hegyén oldalra kifordított szarvállású (marha).

gallyaz *gajjaz* **1.** A fa törzséről a gallyakat eltávolítja. **2.** (A fácán éjszakára) felül egy fára. **Ö:** *fel~.*

gallyazás **Ö:** *fel~.*

gallyazó *gajjazóú* fn A gallyazást végző favágó.

gallyazófa *gajjazóúfa* fn Fácánok éjszakai nyugóhelyéül választott fa.

gallyazófűrész *gajjazóúfűrész* fn A gallyak levágására használt speciális fűrész.

gallyfa *gajfa* fn 5 cm-nél vékonyabb levágott oldalágakból összerakott faválaszték.

gallyseprű *gajseprű* fn (Főként a hó elsöpprésére használt,) gallyból készített erős seprű.

gám ~ fn Gámcsont.

gámatlan ~ mn Csont nélküli, húsos (rész a kibontott szarvasmarhából).

gámcsont ~ fn A szarvasmarha gerincéből kiálló csont. *Mikor meg van tejjesen nyúzva a jóuszág, akkor hosszába, gerincvelőű melled ~, a gerincson, asz szípen vígigvágjuk.*

gamó *gamóú* fn A bőr kinyújtására használatos kampós végű eszköz. *A nagyob darabokho gamóút hasznáta, ami nyóúcvan-*

kilencven centi hosszú vasrúd, aminek a víge sétabotszerűen be van hajlítva. **Ö:** *kanta~.*

gámos ~ mn Csontos (rész a kibontott szarvasmarhából).

gamózás *gamóúzás* fn Gamó használata a szőrmésbőrök törésére, nyújtására.

ganaj l. **ganéj**

ganajos ~ mn Ganés. *Nincs mekpuculva a lú, nagyon piszkos, ~.*

gáncs ~ fn Akadály. *Gáncsot keres:* akadékoskodik. *Gáncsot vet:* elgáncsol.

ganéj *gané, ~, ganaj* fn **1.** Állati, ritkán emberi ürülék; istállótrágya. *A ~t, amit az állat alóul kihordunk, a szántóföldön szórjuk szít.* *Ganéba vág:* (takarmányt) trágyává tapos. *Elált a ganéja:* (állat) nem tud üríteni. *Ha a jóuszágnak elált a ganéja, akkor megilgátoroszták, beöntist attak neki.* **2.** Trágyadomb. *Lök ki aszt a büdös tojást a ganéra!* **3.** Fűtésre használt téglalap alakú formába taposott, szárított trágya; tőzeg. *Vóút tehenünk, a ganét kitapostuk, ijen nityszegletesre kíváktuk, osz mekszáratt. A roszs, peníszes takarmánt váktág ganéba, a jóuszág.* **Nr:** A vérmérgezést meleg marhaganéval, tehenganéval betapasztották, és attól elmúlt. *Jött egy aszszony hozzánk, egy öreg néni, hoz ety csuprot, hát engeggyen má húgomasszony bele ety kizs ganét, tehénszart. Mondom neki, minek kell a Balog néni. Aszongya: valami fokfájásom van, oszt asz teszem rá. Jóú gusztsa vóút az öregnek. Ez ojan öreg vóút énhozzám, ém még alig vóútam harmincéves.* **Ö:** *árva~, disznó~, juh~, liba~, ló~, marha~, tyúk~.*

ganéjdomb *ganédomb* fn Trágyadomb.

ganéjhányó in *Ganéhányóú villa:* trágya rakására való villa.

ganéjhordás *ganéhordás* fn Trágyahordás, ill. az évnek az az időszaka, amikor a trágyát a szántóföldre hordják. *A ganéhordás rendesen agusztus vígin vóút, mikor mán a tallóút feljárta a jóuszág, tengeri alá mjszántással szántottág be.*

ganéjhordó in *Ganéhordóú sarogja:* trágya szállítására használt, ládaszerű saroglya. *A ganéhordóú sarogját a szőüllőbe hasznátuk, ketten vittik a sarogját.*

ganéjkupac *ganékupac* fn A szántóföldön lerakott, szétterítésre váró kisebb trágyacsomó.

ganéjlé *ganélé* fn Trágyalé.

ganéjtartó *ganétartó* fn Téglából rakott, esetenként lemeztetővel is ellátott négyszögletes építmény, amelyben a trágyát összegyűjtötték. *Városon vóut ganétartó, ebbe került a gané. Amikor kivittig belőüle, a tetejét leengették.*

ganél/ik ~ , *ganélik* i (Házi)állat ürülékét bocsát ki. *Ganélik a lú vagy ganél a lú, mind a kettőt monták. Ö: le~.*

ganézás ~ fn **1.** A föld megrágyázása. **2.** Megrágyázott föld. *A nyári ganézásba terem a jóu tengeri. Ö: ki~.*

ganéz/ik ~ i **1.** Állat alól kiszedi a trágyát. **2.** Istállót, ólat trágyától megtisztít. **3.** Földet megrágyáz. **4.** (Házi)állat ürülékét bocsát ki, bélsárt ürít. *Ö: ki~, le~, meg~.*

ganézó *ganézó* mn Az istállót a trágyától megtisztító (személy).

gang ~ fn Beüvegezett, fedett folyosó.

gangos ~ mn **1.** Büszke, hetyke, rátarti, délceg (személy). *Gangos vóut az ojan jány, aki kihúszta magát, és mindik szípen felőjtözve járt. 2.* Büszke, délceg tartású, járású (állat). *A gúnár izs ~ vóut, meg a lúra montuk, hogy ~. Gangozs gúnár:* a libacsapatot vezető legerősebb gúnár. *A gangozs gúnár a csapadba az előül járó, legerősebb gúnár, akár ety kapitány úgy irányította a bandát, a csapatot, mikor ment a tallóura.*

gánica ~ fn Összetört és liszttel elkevert főtt krumpliból, ill. forró sós vízbe eresztett és sűrűre főzött árpa-, kukoricaliszból, kukoricadarából v. köleskásából galuskának, ill. gombócnak kiszaggatott tésztaféle, amelyet tejföllel, túróval, hagymás zsírral, esetleg mákkal ízesítve fogyasztanak.

gantfal l. **kantfal**

gányol ~ i **1.** Nagyjából, hozzá nem értő módon csinál vmit. **2.** Földet sárral befröcsköl, bever. *Ö: be~, meg~.*

gányolt Ö: össze~.

garabonciás *garaboncijás* mn **1.** *Garaboncijás díjak:* gyakran foggal született,

természetfölötti hatalommal rendelkező ördögös személy, aki vihart, jégesőt támaszt v. más bajt okoz. **2.** Házsártos, kötekedő. **3.** *Garaboncijás naptár:* időjósást és más érdekes olvasnivalót tartalmazó naptár. *A garaboncijás naptárba benne vóut sok minden rígisig.*

garabonciáskodik *garaboncijáskodik* i Duzzog, mérgelődik. *Én garaboncijáskottam, hogy nem kaptam bundát.*

garád ~ fn **1.** Felhányt földből és sövényből álló kerítés. *A ~ gledicijából vóut, főüdet hántak közzé, a színáskerteket kerítették vele körül. 2.* A kerítés felső része. **3.** Kút-káva.

garádics l. **grádics**

garágya *garággya, gerággya* fn Felhányt földből, vályogból trágyából, gallyakból, venyigéből v. élősövényből álló kerítés; garád. *Nállunk inkább csak ilőüsövímből, az iszalgából vóut a garággya, évek hosszú során alakút ki. Rendesen a színáskert körül vóut a garággya.*

garas ~ fn **Sz:** *Na, ~ a fenekin emberek!:* (biztatásként mondják, ha már kevés étel van a fazék alján). *Fēfērne neki a ~, ha vóun neki:* neki is jól jönne a pénz. *Fogáho veri a ~t:* túlzottan takarékos. *Szükibe van a ~nak:* kevés a pénze. *Én tettem be a ~t!:* most én beszélek. *Én is vóutam egy ~sal a vásárba:* én is tudok annyit, mint más, nekem is van magamhoz való eszem. *Nem ír egy jukazs ~t se:* semmit sem ér. **Km:** *Jobb a sűrű ~, mint a ritka forint/krajcár:* jobb a kisebb, de biztosabb jövedelem. *Ki a ~t nem becsüli, a forintot nem irdemli:* ua. *Ö: fa~, kun~.*

garasos ~ mn Garasoskodó, zsugori, fösvény. *Ö: két~.*

garasoskodik ~ i Túlzottan takarékoskodik, kis összeg miatt is alkudozik.

garaszol l. **karaszol**

garat ~, *garad* fn Torok. *Fáj a garattya. Sz:* *Lement a garattyán:* elitta. *Feltőjtött/Felöntött a ~ra:* berúgott, lerészegedett. *Ö: seprő~.*

gárb ~ fn <Mézeskalácsosoknál:> meny-
nyezetig érő, polcos szárítóállvány. *A tokni
termikeket sütés előtt a ~on gyűjtjük össze.*

gárd ~ fn A kútödröt körülvevő, geren-
dákól összeácsolt négyszögletes keret.

gardompárkány ~, *kordompárkány* fn
Két emeletet elválasztó párkány az épület
homlokzatán.

gardrób *gardróyb* fn **1.** Ruhásszekrény.
2. Gardróbszoba.

gardróbszoba *gardróupszoba* fn Olyan
szoba, ahol csak ruhásszekrények állnak. *A
gardróupszobán nem is volt ablak, csak két
ajtó.*

gárgya ~ fn Gárd. **Ö:** kút~.

gárgyul **Ö:** meg~.

garibaldipipa ~ fn Vörös és fehér válto-
zatban készült, alul-felül gazdagon díszített,
rezegett nyakú cseréppipa.

garmada ~ fn **1.** <Nyomtatáskor v. kézi
csépléskor> kúp alakú halomba összehúzott,
tisztítatlan gabona. *A búza még ~ba van, még
nincs megrostálva.* **2.** <Fosztás előtt levő> ku-
koricacsövek csomója. *A csöves tengerit íz
~ba hortuk, ha fosztani kellett.*

garníroz ~ i **1.** Sülteket körettel ellát. **2.**
<Kárpitos> élvarrással varr. **Ö:** fel~.

garnírozás ~ fn <Kárpitosok nyelvén:>
élvarrás.

garnírun *garnérung* fn Köret. *A rítés
után jöttek a sülték, kappan, hozzá garnérung,
ami kellett, nek savanyúság.*

garnitúra **Ö:** cséplőgép~.

garnizon *garnizom* fn Helyőrségi lakta-
nya.

gát ~ fn **Sz:** *Natyfalusi éger ~, ha nem
használ, nem is árt: —. Legíny (vagy) a ~on,
mint szar a lapáton: (gúny) gyenge, alkalmat-
lan ember. Ember a ~on, mint szar a lapáton:*
ua.

gátló **Ö:** szópás~.

gátol **Ö:** el~, meg~.

gattervas *gátervas* fn Négyzet kereszt-
metszetű rúdvas.

gattunk ~ fn <Mézeskalácsosoknál:>
ugyanolyan típusú, de különböző nagyságú
sütőforma.

gatyá ~ fn **1.** Háziszőttés vászonból v.
gyolcsból készült, térdén alul érő, bőszárú főr-
firuhadarab, melyet derékon galanddal kötnek
meg. **2.** *Felkőti/Felrántya a ~ját:* <olyan ku-
koricáról mondják, amelynek az alsó levelei
nagy szárazságban megsárgulnak, elszárad-
nak>. *Ha naty szárasság van, a tengeri felkőti
a ~ját, alúru felszáradnak a levelek, először
furujaálni kezd, összecsavarodnak a levelek,
azután felkőti a ~ját, ha nem kap esőt.* **3.**
Dús pihézet a tyúk lábán. *Amék tyúknag ~ja
van, az a gatyás tyúk, meg van gatyás gal-
amb is.* **Sz:** *Hosszú ~, nagy ület, kenderesi
viselet: —. Rostozs ~, nagy ület, debrecenyi
viselet: —. Úgy ál rajta, mint tehénen a ~:*
<(bő) ruhadarab rosszul áll rajta. *Illik neki, mint
tehénnek a ~:* ua. *Jóy hejre tette a ~ját:* gaz-
dagon nősült. *Nem vót hozzá tiszta ~m:* nem
volt hozzá bátorságom. *Kösse fel a ~ját!:*
<akkor mondják, ha vki olyasmibe fog, ami-
hez nincs elég ereje v. tehetsége>. *Gatyába
ráz:* vkit megfegyelmez. *Nem kel neki hét szíl
~, se sarkantyús csizma:* <beteges fiúgye-
rekre mondták:> ti. nem fog sokáig élni. *En-
nek se kel hét szíl ~, se sarkantyús csizma:*
ua. **Ö:** *bő~, furulya~, gyolcs~, komisz~, par-
get~, szűk~, tölgyfa~.*

gatyabaj ~ fn Nemi betegség, vérbaj.

gatyakor ~ fn A gatyá levart szegélye a
derékon, amelybe a madzagot húzzák. *Korca
is van a gatyának, ez a ~.*

gatyakötő *gatyakötőü* mn/fn **I.** mn *Ga-
tyakötőü szíj:* a gatyát a csizmaszár felett le-
kötő szíj. **II.** fn Vékony szíj, amellyel a pász-
torok a gatyájukat felül megkötik.

gatyamadzag *gatyamaddzag* fn Szőttés
madzag, amelyet a gatyakorba húznak, és
megkötik vele a gatyát. **Sz:** *Szoríttya a gatyá-
maddzag:* <pl. fizetéskor> kellemetlen, szorult
helyzetben van. *Annyit adok ém magára, mint
a gatyám maddzagjára:* semmibe se nézem.

gatyamadzaghúzó *gatyamaddzakhúzóü*
fn A gatyamadzagnak a gatyakorba való be-
húzására használt csont. *A gatyamaddzak-
húzóü a nyúlnek a csontyából készült.*

gatyás ~ mn Tollas lábú <madár>. *Gatyás
galamb:* olyan galambfajta, amelynek dús

pihézet van a lábán. *Gatya tyúk*: olyan tyúk, amelynek dús pihézet van a lábán. **Ö**: *furulya*~.

gatyásodik **Ö**: *le*~.

gatyaszár ~ fn **1.** Bőszárú vászon láb-
ra való, gatyá. **2.** A gatyának a lábszárt fedő
része.

gatyáület ~ fn A gatyá két szára közé
betett vászondarab; gatyafenek.

gavallér ~ fn Mulatós legény. **Km**: *Csak
az a fíjatalember ~, akinek zsebibe a tallér:*
azt hívják gavallérnak, akinek pénze van.

gavalléros ~ mn Mulatós (legény).

gavics ~ fn Kavics.

gaz ~ fn **1.** Dudvával kóróval, bokrokkal
benőtt terület. *Gazba csap*: jószágot ilyen te-
rületre hajt. *Gazba terel*: ua. *Gazba ver*: ua. **2.**
Konkoly. **3.** Fű. *Jóú kizs gaszt kaszáram korán
reggel*. **4.** Szárban levő v. learatott ga-
bona. **5.** A gabona szára, szalmája. **Sz**: *Gaszt
lökött/vetett rá*: ellopta. **Km**: *A főüdnék a ~ az
idezs gyereke*: a gazzal nem törődünk, mégis
terem, a veteményt azonban ápolni kell. *Aki
gaszt vet, az gaszt arat*: a rossz cselekedetnek
a következménye is rossz. **Ö**: *bondor*~.

gáz gájj fn **Ö**: *bor*~.

gazda ~ fn **1.** (Jómódú) gazdálkodó pa-
raszt. *Akkor járt nekik a ~tul ety kis pájinka,
aratópájinka*. **2.** (Megszólításként v. megne-
vezésként.) *Engem uty hittak, Bag ~. Mond
meg ~dnak, hogy kerestem*. **3.** (E/1 birt. szrag-
gal: megnevezésként v. megszólításként a fe-
leség részéről:) férj. **4.** (Pl. gubacsapóknál, fa-
zekasoknál:) mester. **Sz**: *Megitta a ~ja a háj-
ra valóút*: (nyikorgó kerekű kocsira mondják).
*Ha marad, ~nak/urának, ha döglük/vész, ku-
tyának*: az állat, ha megmarad, akkor a gaz-
dáé, ha elpusztul, húsát a kutyáknak adják.
Gazdája akatt: ellopták. *Jámbornak mongya
a ~t*: elszunnyad, elalszik. **Km**: *Sűrű ~, ritka
gatyá*: az a cseléd, aki gyakran váltogatja a
gazdáját, szegény marad, még a ruhára valót
sem keresi meg. *Gazda szeme hízlajja a
jószágot*: (jó gazdáról mondják). *A jóú ~
korán kél, kisőün fekszik*: —. *A ~ behorgya, a
gazdasszony mek kihorgya*: hiába keres ott a
gazda, ahol pazarló a feleség. *Az időű a ~,*

nem Piszé Kis Jankóú: a földművesnek az
időjárás parancsol. *Kőjög/Gyereg ~, malac
szalonna, eggyik se jóú*: (mert mind-kettő
éretlen). **Ö**: *arató~*, *bál~*, *banda~*, *bé-res~*,
bor~, *dülő~*, *esztena~*, *felügyelő~*, *gu-lyás~*,
jó~, *kallós~*, *karám~*, *kert~*, *kis~*, *mé-hes~*,
őreg~, *tanya~*, *tanyás~*.

gazdabál ~ fn Módosabb gazdák éven-
kénti bálja. *Debrecembe a legjelentősebb tán-
cos összejövetel a ~ vőút*.

gazdacserélő *gazdacserélőű* mn *Gazda-
cserélőű homok*: nagy szelek által hordott ho-
mok.

gazdaember ~ fn (Módosabb) parasztgaz-
da.

gazdag ~ mn **Sz**: *Hogy vagy? Mint sze-
gény ember ~ vározsa*: rosszul. **Km**: *Gaz-
dagnak sok a barátja*: ha jól megy a sorunk,
könnyű barátot találni.

gazdagul **Ö**: *meg*~.

gazdagyalázó *gazdagyalázóú* mn/fn **I.** mn
Rossz, sovány (jószág). *Ha valamék állata,
lova, szarvasmarhája roz búrbe vőút, akkor
monták, hogy na ez izz gazdagyalázóú*. **II.** fn
Rossz, sovány jószág.

gazdakör ~ fn Összejövetelek céljára
alkalmas hely, ahol kártyáztak, olvastak, be-
szélgettek, bálakat rendeztek.

gazdálkodás **Ö**: *szabad*~.

gazdálkodik **Ö**: *el*~.

gazdálkodó *gazdálkodóú* mn A civisnél
kevesebb földdel bíró, egész évben tanyán la-
kó paraszt.

gazdamorgó mn **Sz**: *Gazdamorgóú, szóú-
ganyugvóú, gazdasszonykucorgóú*: (hosszan
tartó esős idő jellemzésére).

gazdaság ~ fn **1.** Parasztgazdaság. *Rígen a
paraszt ~ogbul jóúval töb vőút*. **2.** A gazdák
társulásai közös nyájak létrehozására. *A lege-
lőűterületet a gazdágbul állóú ~ok köszt osz-
tották fel*.

gazdasági mn *Gazdasági szóúga*: földbir-
tokos gazdaságában dolgozó, szerződöttetett
férfi alkalmazott. *Gazdasági úrikocsis*: pará-
dés-kocsis.

gazdasszony ~ fn *Roz ~, aki a háza körül
nem tanál munkát*: —.

gazdasszonykodik *gazdasszonkodik* i (Serdülő lány) kisebb gazdasszonyi teendőket végez. *Mán mikor kezd a jány cseperedni, kész főzni, gazdasszonkodik.*

gazduram ~ fn (Megnevezésként v. megszólításként a szolgák, cselédek részéről.) *Gazduramnak szőlítették a cselédek a parasztot, akinek függye vőut, a feleségit meg úgy hitták, kisasszonyom, mert az anyósát meg úgy szőlítették, hogy nagyasszonyom.*
Ö: *kis~.*

gazember ~ i **Sz:** *A ~ rosszabb a keserűsónál: —.*

gazlik ~ i **Gazosodik.** *Kapáni kéne, merd ~ a főjdem.* **Ö:** *fel~, meg~.*

gazlott Ö: *fel~.*

gaznáci ~ fn Huncut, rakoncátlan fiúgyerek. *Inkáp szeretetből montuk, hogy te kizs ~.*

gazol ~ i **1.** (Ritkán nőtt) *gazit kikapál. Kiskapával ~tunk a vetemímbe.* **2.** Szérűt törekkel behint. **3.** (Szarvasmarha, ló) *gazit, dudvát, kórót legel.* **4.** *Gazit elszór, szemetel. Nem tuttál vigyázni, ~sz csak, montuk, kivált ha előtte separtuk fel a tanyaudvart.* **Ö:** *ki~, meg~.*

gazól *gazóul* fn Faoszlopokra rakott tuskés ágakból, sásból álló kezdetleges istálló a szarvasmarhák teletetésére.

gazol¹ ~ i *Gázt fejleszt. Borzasztóul ~ az a forrongó must.*

gazol² Ö: *ki~.*

gazolódik Ö: *ki~.*

gazos mn *Gazos kunyhóul:* *gazitóval el látott épület.*

gaszál *gaszszál* fn **Sz:** *Nem lendít egy gaszszálat se: semmit se dolgozik. Nem tenne keresztül egy gaszszálat a másikon: semmit se dolgozik. Egy gaszszálat se tesz egymáson kerebbe: ua. Egy gaszszálat se tesz keresztül: semmiben sem akadályoz vkit, semmivel sem árt neki.*

gazsi ~ fn Gerendáról lelógó vízszintes lécs, amelyen a gubakészítők a cérnát tartják.

gázsí ~ fn (Könyvkötőknél:) *füzőszövet.*

gázzsámoly *gázzsámoj* fn (Mézeskalácsosok által használt) *gáztűzhely. A gázzsámojnak nincs sütője, csak felső lángja.*

gebe ~ fn **Sz:** *Sovány, mint a ~: nagyon sovány.*

gebed Ö: *bele~, le~, meg~.*

geberdusz *gibirtus* fn (tréf) *Pálinka.*

gebeszkedik ~ i *Erőlködve ágaskodik, nyújtózkodik, kapaszkodik.* **Ö:** *fel~.*

gébics ~ fn *Töviszúró gébics. A ~ a gelegonya szűrőujkájára akaszgattya a rovarokat, rászúrja.*

gecizik ~ i **1.** *Onanizál.* **2.** *Piszmog.*

gedu l. **gidu**

gége *giga*, ~ fn **Ö:** *liba~.*

gégehűdés *gégehűdis* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

gégehűdgörclslob ~ fn (rég) (Egy betegség neve.)

gégesorvadás Ö: *lehellő~.*

geleb l. **kebel**

gelegonya l. **galagonya**

gelegonyabokor l. **galagonyabokor**

gelice l. **gerlice**

gelicetövis l. **gilicetövis**

gelicsán ~, *gellicsán* fn *Gledicsia, tövises fa.*

gelicsántövis ~ fn *A gledicsia tövise.*

gelyláz *gejláz* fn (rég) (Egy betegség neve.)

gém ~ fn **1.** *Kútgém.* **2.** *Gémeskút. De amikor a ~en kellett húzni, asztat ű csinátá mindég.* **Ö:** *dobos~, fosos~.*

gémberedik ~ i **1.** *Fázni kezd.* **2.** (Sár) *fagyni kezd.* **Ö:** *el~, meg~.*

gémдарu ~ fn *A kútgémet a középpontján felfüggesztő vasrúd.*

gémeskút ~ fn *Kútágasból, kútgémből és kútostorból álló kút. A hagyományt őrizzük, mer kicsit kötelességünk is fentartani a kutat, hogy lássák, kéd ~ van.* **Nr:** *A Hortobágyon ún. beleállós gémeskutak vannak, azaz a kút garadján belül deszkapalló van, ezen állva húzzák a vizet felfelé. Tanyákon, paraszti gazdaságokban a nem beleállós kút volt elterjedve.*

gémű Ö: *négy~.*

gencellárigyökér ~ fn (Népi orvosság-név:) *tárnisgyökér [Radix gentianae].*

génuai mn *Génujaji zamatos*: nagy szemű, sárga csemegeeszőlő. *A génujaji zamatosnak hosszú az iszköze, vagyis egyik levélről a másikig.*

gennyedő in *Gennyedőü orbáncos lob*: (rég) (egy betegségfajta).

gennyedség gennyeccség fn Genny.

gennyes mn *Gennyes csomóü*: gennyes váladékkal járó gyulladásos folyamat. *Gennyes füllob*: (rég) (egy betegségfajta). *Gennyes hóujakhurut*: a húgyhólyag nyálkahártyájának gyulladása, mely többnyire a húgycsőben felszálló, ritkábban a veséből leterjedő v. a véráramból áttevődő fertőzés eredménye. *Gennyes mígyulladás*: (egy betegségfajta). *Gennyes rákbéllob*: (rég) (egy betegségfajta). *Gennyes térdizületi lob*: (rég) (egy betegségfajta).

gennyesvérűség gennyesvöröség fn (rég) A gennyes gyulladás esetén a baktériumok bekerülhetnek az erekbe, majd a vérkeringésben elszaporodnak, és elárasztják az egész szervezetet.

gennymellűség genymellűség fn (rég) (Egy betegségfajta.)

gennyvér genyvér fn (rég) Gennyvérűség.

genyő genyőü fn Ondó.

gegyős genyőü mn Ondós, gecis.

georgina ~ fn Labdához hasonló kerek virág, a dália egyik fajtája.

gép ~ fn **1.** Cséplőgép. *A gyerekek azok elmentek a ~he. Két rizből ált a ~, az egyik, amék hajtotta. Gép alóul riszel*: az aratómunkás a kicséplelt gabonából kapja meg a járandóságát. **2.** Húsdaráló. *Hotyha nem ~pel vákták a húst de leginkább ~pel váktuk.* **3.** (Mézeskalácsosoknál:) dagasztó-, breholó-, ill. habverőgép. **Sz**: *Úgy dőugozik, mint egy ~*: **a)** fáradhatatlanul. **b)** lélektelenül dolgozik. **Ö**: *aranyozó~, arató~, beszélő~, bigelő~, borítás~, breholó~, cséplő~, dagasztó~, danozó~, drótfűző~, eresztő~, faragó~, foldozó~, gimpni~, habverő~, kaparó~, kartács~, kassa~, kefélő~, kérgező~, kolbásztöltő~, konkolyozó~, laposfűző~, makhina~, morzsoló~, nyújtó~, őrlő~, pergető~, perrotin~, pikírozó~, riccoló~, rosta~, rostáló~, singyalu~,*

stoppoló~, szűcs~, tasakzáró~, tüzes~, vágó~, ványoló~, vasaló~, vastagoló~, vis~, zsinór~.

gépaj gépajj fn Csépléskor elhulló, apró, törött szemű búza. *A gépajj, ami a gép alóul kihult, a jóü gazda összeszette, a vadmadarakat télen evvel itették, rájártak āra a madarak, rendesen a hóüra szóürtuk.*

gépajja gépajja fn Az a földterület, amelyet a vetőgép egyszerre bevet. *A gépajja területe attól függött, hogy mijen vóü a vetőügép, mert vóü nity-, hat- mek tissorozs gép.*

gépél ~ i Cséplőgéppel csépel. **Ö**: *el~, le~, rá~.*

gépelés gépélis fn Gépi cséplés.

gépelt mn *Gépelt szalma*: cséplőgéppel elcséplelt gabona szalmája.

gépés ~ mn/fn **I.** mn Cséplőgépnél dolgozó. **II.** fn A cséplőgép szakképzett kezelője.

gépűtő géffűtőü fn A cséplőgép kazánját fűtő személy.

gépi mn *Gépi csipke*: a kézzel készült csipkéket utánzó, gépi készítésű csipkefajta.

gépkapa ~ fn Kapálógép.

gépkapaszarv ~ fn A kapálógép szarv alakú fogantyúja.

gépkorong ~ fn A lábbal hajtható faze-kaskorong modernebb változata.

gépünkás ~ fn Cséplőbanda tagja.

géprész géprisz fn **1.** Csépléskor a cséplőgép tulajdonosának járó terményrész. **2.** A cséplőbanda tagjainak járó terményrész.

gépszíj ~ fn **Sz**: *Ēkaptā a ~*: rajtavesztett vmi törvénytelen cselekedeten.

gépzsínór gébzsinóü fn (Paszománysoknál:) kisipari v. gyári készítésű zsinór.

gerádics l. grádics

gerádicsfok l. grádicsfok

gerádicsos l. grádicsos

gerebsin gerepcsin fn **1.** Réti őszirózsa [Aster punctatus]. **2.** Sziki őszirózsa [Aster pannonicus].

gereben ~ fn Deszkába vert vasfogakból álló eszköz, amelyet kender, len, ill. egyéb növényi rostok fésülésére, tisztítására használnak. **Sz**: *Erigy mán, üjj a ~ farkára!*: (szitkozódás).

gerebenel ~ i Gerebenez.

gerebenez ~ i Kenderrostokat gerebennel fésül, hogy finomabb legyen.

gereblye gerebje fn **Sz:** *Ojan száraz, mint a gerebje:* nagyon sovány. **Ö:** *fölöző~, kis~, ló~, nagy~.*

gereblyekaparék *gereblyekaparik* fn A tarlón szétszórt és összegereblyézett gabona. *A gereblyekaparikot lúgerebjével kaparták össze. A gereblyekaparikot lúgerebjével kaparták össze.*

gereblyél **Ö:** *meg~.*

gereblyélés gerebjélis fn Gereblyekaparék.

gereblyézik *gerebjézik* i Gereblyéz. *Kéccer gerebjéstek, aratás után mek hordás után.*

gerébtok *geréptok* fn Ajtófélfa.

gerenda **Ö:** *borda~, folyó~, füst~, híd-lás~, Klotz-prés~, kötő~, nyüst~, prés~, sár~, vak~.*

gerendás mn **1.** *Gerendás istálló:* olyan istálló, amelynek mennyezetét négyélűre fűrészelt, hosszú és vastag szálfa tartják. **2.** *Gerendás prés:* (timármesterségben:) gerendára erősített henger, melynek segítségével a barkákat, vagyis a bőr felszínén levő fodrokat, négyzet alakú rovátkákat kialakítják.

gerendely gerendej fn Az eke-taligához kapcsoló, fából v. vasból készült rúd; ekegerendely. **Ö:** *eke~.*

gerendelytartó gerendejartó fn Az eke-taliga tengelye fölött levő, lejjebb, ill. feljebb állítható, vasból készült alkatrész, amelyen a gerendely nyugszik.

gerezd *girizd, gerizd* fn **1.** Szőlőfürtnek néhány szemből álló része. *Öt-hat szem szőlő a fürdbül, a vóut a girizd.* **2.** (Pl. almából) egy kis szelet. **Ö:** *hát~.*

gerezdes girizdes, gerizdes mn (A cifra-szűr gallérjának sarkaira varrt) olyan posztókorongocskák, amelyek mintázata a fokhagyma keresztmetszetéhez hasonlít; fokhagymás csücskö.

gerezna ~ fn Kisebb állatok (nyúl, róka stb.) lefejtett, szőrmévé feldolgozható, szőr-

més bőre. *A ~ a nyúl, rókák, hiúz bőre, a szőürmész bőre. E vóut a ~ja.*

gereznabunda ~ fn Gereznából készített női bunda.

gereznája ~ fn Gerezna.

Gergely Gergej fn **Sz:** *Gergej rázza a szakállát* — mondják a március 12-ei (Gergely-napi) zimankós időre. **Nr:** A népi megfigyelés szerint Gergely napján zimankós, hideg idő szokott lenni. Szervác, az egyik fagyosszent Gergely napján, ha elmarad a rossz idő, azt mondja: *Ha őű akkor lenne, mind Gergej, ojan hidegecs csinána, hogy mekfagyna a tehímbe a bornyú.*

gerinc girinc fn **1.** *Girince fekszik:* állat hátára fordul. *Girince fordul:* ua. *A lú girince fordút, hengergőüddzött. Leütöm a girincedet:* megverlek. **2.** A könyv bal oldali része. *Gerince nyom:* (könyvkötő) a könyv címét, íróját rápréseli a könyv gerincére. **Ö:** *hát~, ház~, kutya~, tető~.*

gerinccsont gerincson fn Hátgerinc.

gerincfa ~ fn (A nádból készült halász-kunyhó egyetlen fából való elemeként:) a szarufák találkozásánál levő, a kunyhó hoszában végignyúló gerenda, szelemen.

gerincgömbölyítő in *Gerindzgömbölyítőű deszka:* (könyvkötészetben:) az összeállított tábla gerincének gömbölyítésére használatos deszka. *Gerindzgömbölyítőű rúd:* a könyvgerinc gömbölyítésére használatos kb. 40 cm hosszú vasrúd. *Gerindzgömbölyítőű zászló:* a könyvgerinc gömbölyítésére használatos nyélhez erősített kelmedarab.

gerinclemez ~ fn A könyv gerincének borítására alkalmas hosszúkas lemez.

gerinclemez-gömbölyítés gerinclemez-gömbölyítés fn (Könyvkötőknél:) a hátlemezt gömbölyítő zászlóba való helyezése és gömbölyítése.

gerincvonal ~ fn A szőrmésbőr közepén húzódó vonal, mely az állat gerincénél volt. *A nyelvveresztisnek a ~lal párhuzamosan kel haladni.*

gerjed ~ i (Tűz) gyullad. *Sikerűt a tűzgyútás, mán ~.*

gerjeszt ~ i <Tüzet> gyűjt v. éleszt. *Mekszáritották aszt a taplót, ami a töütyfán nőött, és a kova szikrát lökött, oszt úgyi a taplót begyulatt, oszt azzal gerjesztették a tüzet.*

gerjesztő *gerjesztőü* fn Gyújtós.

gerlice *gelice, gilice* fn **Sz:** Úty szereti, mind galamb a búzát, *gelice a párját:* nagyon szereti.

geróf l. gróf

gérokk ~ fn 1. Ujjatlan nyári férfikabát. 2. Ujjatlan bő köpönyeg. *A ~ vagy malaclopóú kerek köpönyeg, amibe most járnak az orvosok, amikor télen egyik hejről átmennek a másik pavilomba.*

gersli ~ fn Árpakása.

gerslikása ~ fn Gersli.

gerundium *gerundijum* fn Tűzoltáskor a tűzfészek szétveréséhez használatos vasalt, súlyos bunkósbót.

geseft ~ fn Üzletkötés, üzletelés.

geseftel ~ i 1. Üzletel. 2. Felvásárló egyeztet a társaival, hogy mennyiért vásárolnak. *Geseftelnek mán a zsidóúk, üzletelnek. Mikor a pijacon libát árultunk, akkor összeáltak, hogy mennyit adnak egy libájír.*

gesznyegusznya ~ fn/mn **I.** fn Ruhane-műkből álló holmi, cókmók. **II.** mn Rossz.

geszt ~ fn A fa belső, holt, feldolgozásra legalkalmasabb része.

gesztenye ~ fn 1. Vadgesztenyefa. 2. Szelídgesztenyefa. 3. Mindkettő termése. **Sz:** *Más kezivel kapartattya ki a ~t:* mással csinált meg vmi kellemetlen v. veszélyes feladatot.

gesztenyepéj ~ fn <Lószínnév, a péj egyik árnyalata.>

gesztenyesütögető *gesztenyesütögetőü* fn Gesztenyesütő. *Gesztzenyesütögetőü tőp hejen is vóud Debrecembe, a Bika környikin vóut három is, aki árúta a süld gesztenyét.*

gesztenyeszín ~ mn Gesztenyeszínü.

gesztesedik ~ i A fa belső része telítődik, tömörödik.

geszti mn *Geszti kampóú:* a kiszemelt juh-nak a nyájából való kifogására használt, főként acélból készült eszköz. *A juhászok a ~ kampóút kedveltik.*

gesztkorhadás *gesztkorhadás* fn Gombásodás következtében előálló károsodás a gesztben.

gévalyog *gévajog* i Sétál.

gezemice ~ fn 1. Ágtörmelék, száraz növényi hulladék. 2. Apróra vágott zöldpaprikából, uborkából és hagymából készített egyes savanyúság. 3. Gezemiceleves.

gezemiceleves ~ fn Sokféle zöldségből főzött leves, zöldségleves.

gibirtus l. geberdus

gibu ~ mn/fn *(gúny)* **I.** mn Kis termetű, sovány <gyerek>. **II.** fn Kis termetű, sovány gyerek.

giceses-gacsos *gicsezs-gacsos* mn Félretaposott sarkú <lábbeli>. *Gicsezs-gacsos a csizsma, jobbra-balra dül a sarka.*

gida ~ fn Kecse, öz kicsinye. **Ö:** *bak~, suta~.*

gidaszarvú ~ mn Többszörösen csavarodott, hátrahajló szarvállású <szarvasmarha>.

gidi ~ fn 1. Gida. 2. *(gúny)* Első osztályos tanuló.

gidipacal ~ fn *(gúny)* Első osztályos tanuló.

gidu ~ fn Juh.

giga l. gége

gihercs ~ mn Sovány, girhes.

gihercses ~ mn Sovány, girhes. *A ~ lú mán nem valóú semmire, eszt öltik le a kutyának.*

gilice ~ fn Gerlice.

gilicetövis ~, *gelicetövis* fn A vadrózsához hasonló pusztai tüskés növény, cserje; tövises iglice [Ononis spinosa].

gelicsán ~ fn Gelicetövis.

gelicsántövisk ~ fn Gelicetövis.

gilice l. gerlice

gilicetövisk ~ fn Gilicetövis.

gilisza ~ fn Bélgilisza, bélféreg. **Sz:** *Háborgatnak a ~k:* nagyon éhes vagyok. *Hugyozik a ~m:* gyomorsav jön fel a számban, hányingerem van. *Mekhugyosza a ~:* gyomorsav jön fel a szájában, hányingere van. **Ö:** *pántlika~.*

gilisztahideg ~ fn Gilisztás.

gilisztahugyozás ~ fn Gyomorsavtúlterhelés miatt fellépő hányinger. *A ~ az, ha valaki megeszi a káposztát, hát úgy érzi, hogy hányini kel neki, de csak tiszta víz jön a száján, ára mondták, hogy mekhugyozta a gilisztát.*

gilisztás ~ mn Bégilisztáktól gyötört (pl. gyermek). *A gilisztász gyerekek valamikor gilisztacukrot, gilisztahajtót cukrot attak.*

gilligós giligóys mn Bolondos, nem egészen normális.

gilly-gally fn Kisebb-nagyobb gally. (Jelzői használatban:) *gij-gaj csomóy. Mikor az erdőüt vákták, összerakták, oszt elígették a gij-gaj csomóy.*

gimnazista gimnázista fn **Ö:** al~, nyolcad~.

gimnázium **Ö:** fő~.

gimpen **Ö:** kábel~.

gimpni ~ fn (Paszmányosoknál:) két mm vastagságú zsinór, melyet főként övek gombolejelek fonásához használtak.

gimpnigép ~ fn 120 cm hosszú, öntött vas vázon álló, négymenetes, kézi meghajtású lendítőkerékkel ellátott fonógép.

gincsol ~ i (Játékból v. bántó szándékkal) dögönyöz vkit. *Rendesen a nagyob gyerek göngyöjja a kissebbet játigbul mek kicsit komojabban is. Ö: meg~.*

gipszrabc ~ fn Apróra tört jól kiégetett kőszénsalakból és gipsz keverékből előállított elfedő felület.

gipür ~ fn (Csipkeverőknél:) szalagsorok összekötésére alkalmas kis tömör levélminta. **Ö:** kocka~.

gírbic ~ mn (Növekedése miatt) sovány, girhes, vézna (gyerek). *Tán sose lakot jóyl, hogy ijen ~. A ~re mondták, hogy lehet, hogy megmarad, ha a fosás el nem öli.*

gircses-görösös ~ mn Nagyon görösös (fa v. bot).

girhes ~ mn Sovány ember, állat. *A lú is leheted ~ meg az ember is.*

girind gerend fn Birtok határát jelölő, kissé kiemelkedő földcsík, mezsgye.

girland ~ fn **1.** Díszítésre használt füzér. *Gyönyörű szípen ki vóud ~al díszítve, lóugott a rengetek sok szőlőfürt. 2.* (Szobafestők-

nél:) a szoba felső részének díszítése, mintázata. *A szobafestésnél a felső díszítés vóut a ~, például rózsamintás, virágmintás, körbe harminc-negyven centis. Nr:* A báltermet az alkalomnak és ünnepnek megfelelően díszítették. Pünkösdkor pünkösdi rózsával, orgonával, szüretkor szőlőfürttel.

girlandos ~ mn Hullámos szélű (kontyfésű). *Girlandos fűsű:* hullámos szélű fűsű.

glájsni ~ fn Az öt-hat lenszálból összesodort talpvarró fonal kihegyezett vége.

glájtani ~ fn Falegyen, az épület falazatának az elkészítése.

glanckefe ~ fn Fényesítőkefe. *A ~vel a csizmát kiglancolták, szípen kifényesítették.*

glancol ~ i Lábbelit fényesít, kifényesít. *Főülleg a csizmád ~ták, fényesítették. Ö: ki~.*

glazúr ~ fn Cukormáz.

glazúros fn Cukormázzal bevont puszedlifajta. *Glazúrost lagzikra szoktak rendelni.*

glazúroz ~ i (Mézeskalácsos) cukormáz ken a puszedli tetejére. *Glazúrozni csak akkor kezdünk, ha a tiszta kihűlt.*

glazúrozás ~ fn A puszedli bekenése cukormázzal.

gléda ~ fn (Kifejezésekben:) egyenes sor, rend. *Glédába, sorba állította.*

gledicsia l. **gelicsán**

gledicsiatövis *gledicsijatövis* fn Gledicsiatövisk. *A gledicsijatövis naty, hosszú, faluhejen a hurkát evvel szúrták össze.*

gledicsiatövisk *gledicijatövisk, gledicsijatövisk* fn Gledicsia.

glettel ~ i Vassimítóval tükörsimára, fényesre eldolgozza a felületet.

glettelés *glettelis* fn Vassimítóval tükörsimára, fényesre kidolgozott felület.

glettelő *glettelőy* fn Vasból készült simító.

glott ~ fn (Ruhabélésnek való) olcsó, fekete szövet; klott. *Valamikor az esernyőyig ~al vóutag behúzza.*

glúber l. **grubber**

glúberoz l. **grubberez**

gógyi *gógyi* fn Ész, ravaszság. *Nincs elég gógyija.*

gohér ~, *góuher, guhér* (Korán érő szőlőfajta.) *Fehér ~:* korai borszőlő. *A fehér ~búl*

kanizással a szüretre bor csinátunk, hogy legyik új bor a szüretre. Fekete gohér: télre eltehető csemege-szölő. **Ö:** fehér~, fekete~.

gohérszölő gohérszöüllőő fn Gohér.

goldelicsesz ~ fn Golden delicesesz.

góliát góuliját fn Hosszú lábú, nagyon magas ember. *Akkor még nem vóut ijen sok, mint a maji fijatalok köszt sog góuliját van, két méteren fejjül.*

gólya góuja fn **1.** Gémeskúthoz hasonló emelőszerkezet, amelyet régen széna- v. szalmakazal rakásakor használtak. **2.** Szövőszéken a fonalat tartó henger fogaskerekébe kapcsolódó, és azt megakasztó, gólyacsörhöz hasonlító kampós fa a szövésre kerülő fonálmennyiség kellő ütemben való adagolására; fakutya. **Sz:** Góuját látok, szeplőit hányok/mosok: <szeplő elleni védekezésül mondják az első gólya megpillantásakor>. Nyeli, mind góuja a nokedlit [!]: mohón eszik. *Éngem se a góuja kőjtött: én is vagyok vki.* **Nr:** Hosszú lábú góuja néni, mit akarna vacsorára? Bika-húst? Brekeke. *Hogy mijen jőu lenne! Osztán hát, osztán hát, fogj magadnak egy bikát!* (Gyermekvers a 20. század első évtizedeiből.)

gólyafos góujafos fn **Sz:** Kóuvájog, mind góujafos a levegőjbe: céltalanul járkal.

gólyagyomor góujagyomor fn <Népi gyógyszernév>: Pulvus sanguis hirci.

gólyanéni góujanéni fn Bába.

gólyatánc góujatánc fn Kézfogással, egymás mellett elhelyezkedve járt, kötött szerkezetű párostánc.

golyó gojójú fn **1.** Férfi, ill. hím emlősállat heréje. **2.** Juh, kecske ürüléke. **Ö:** formáló~, gyöngy~, here~, kecske~, kugli~, ólom~.

golyóérett gojójúérett in Kilövésre alkalmas <vad>.

golyófólia gojójúfólija fn Hőszigetelő, vastag fólia a a tüzhely sütőjében. *A ler ajjára kiterítyük a gojójúfóliját, āra tesszük a tepsiket.*

golyós gojójús mn Együgyű, bolondos, tudatlan. *A gojójús, akinek az elméjével baj van, akinek lóug egy deszkája, aki a többit tartya.*

golyózik gojójúzik i <Játékképpen többekkel> színes golyókat gurít egy kis gödörbe. *Szóval csináltak ety kis, főjűdbe ety kis jukat, és akkor gojójúval gojójúztak. Én izz gojójúsztam, pedig nem illett, kimondot fijújátik vóut.*

gomb ~ fn **1.** A pipának a nyak végén, a szár illeszkedésénél található része. **2.** Cserépfedő tetején levő, gombhoz hasonló fogó. *Ha letört a fedőjű ~ja, nem ír semmit, el lehet lökni.* **3.** Agancskezdemény. **Sz:** Annyit se ír, mint ety fületlen ~: semmit sem ér. **Ö:** árpád~, dísz~, heft~, kockás~, körte~, kutyatök~, pityke~.

gomba ~ fn **1.** <Mézeskalácsosoknál> barnatésztából készített karácsonyfadísz. **2.** Füle ~ja: fülcimpa. **Ö:** akác~, akácfa~, akácfás~, bolond~, fenyőalja~, habarica~, harmat~, kékhátú~, keserű~, kocsány~.

gombakalap ~ fn Olyan szalmakalap, amelynek kis, domború teteje és széles, körül lefelé álló karimája van.

gombalj gombajj fn <Paszományosoknál> különböző formájú bogyó és laposgomb.

gombásodik **Ö:** le~.

gombatészta gombatészta fn A tarhonyánál nagyobb szemű levestészta. *A gombatésztát a reszelőjű hátújján ujjal pergettik, húslevesbe tettik, rigén kiment a divadbul.*

gombfa gomfa fn Fejfa.

gombfű gomfű fn Karsú bajuszfű [Heleocloa alopecuroides].

gombkeresztelés gomkeresztelés fn <Paszományosoknál> a gomb faaljzatára varrt, hatágú csillagos motívum, melynek alapszála a kereszt.

gombkivarrás gomkivarrás fn <Paszományosoknál> a kereszt hézagainak kitöltése.

gombkötő gomkötőő fn Selyemből, bőrből, fonalból stb. gombot, zsinórozást készítő iparos.

gombóc gombóuc fn **Sz:** Inkáp has fájjon, mind gombóuc maraggyon: <más ételre is vonatkoztatják>.

gombol **Ö:** be~, fel~.

gombolatlan ~ mn Nincs begombolva. *Például firfijaknál a nadrákslicre monták,*

hogy ~ a slicced, kikandikál belőüle a mi-szároslegíny.

gomboló **Ö:** daku~.

gombolás **Ö:** fel~.

gombolószerkezet *gombolószerkezet* fn A cipő gombjának a gomblyukba bújtatását megkönnyítő eszköz.

gombolyég *gombolyik* fn A megfont és felgombolyított fonal, gombolyag. *A mejíket úty fonnyák meg az asszonyok, mint a kendert, kézi orsón, nagy gombojígba feltekerik. Kí-lóúzs gombojikogba hoszták viszsza.*

gombolyít **Ö:** le~.

gombolyítókerék *gombolyítókerék* fn (Paszományosoknál:) a pamutmatring orsós-zására szolgáló, kézi hajtású hajtókerékkel ellátott eszköz.

gombos ~ mn/fn **I. mn 1.** (Gomb v. gömb alakban végződő eszközök megnevezésében.) *Gombosz cipőj:* gombokkal ellátott téli cipő. *Télen fűzőjű cipőjbe jártunk vagy gomboz-sba, ami bokánál fejebb írt a cipőj. Gombos hajakasztó:* a peremén gombszerű díszíté-sekkel ellátott kontyfésű. *Gombos villa:* krumpli rakodásához használt vasvilla. **2.** *Gombosz szegis:* (gubacsapóknál:) gallérozás. **3.** Olyan (szarvállás v. szarvállású szarvas-marha), amelynél a szarv hegye kissé kifelé hajlik. *Gombosz szarvú:* ilyen szarvú (szar-vasmarha). **4.** *Gombos kutya:* befolyásos v. gazdag ember, nagykutya. **II. fn 1.** (E/3. sz. birt. szragos alakban:) a java vminek. *Csíplis-nél montuk, ha a jova jött a termínnek, mos jön a ~sa.* **2.** (E/3. személyű birt. szragos alakban:) a munka neheze. *A munkának is vóud ~sa. Ha mongyuk kapálni kellett, a gazossára montuk, na mos jön a ~sa.*

gombosfenyér *gombosfenyér* fn Réti ecsetpázsit [*Alopecurus pratensis*].

gombosmező *gombosmező* fn **1.** Karcsú bajuszfü, gombfü [*Heleocloa alopecuroides*]. **2.** Mocsári ecsetpázsit [*Alopecurus aequalis*].

gombóta *gombóta* fn **1.** Keményre gyúrt, reszelt v. apróra vágott, levesbe v. sűrűre fő-zött ételnek való tészta. **2.** Ugyanez a tészta-fajta tejben v. vízben sűrűre főzve, pépes ételként fogyasztva. *A tejezs gombóta öregre*

főzöt reszelt tészta, tejbe főűve. **3.** Tejberíz. *A téberízre is montág Debrecembe, hogy gombóta, mi nem.* **Nr:** *Reszelt tészta, gom-bóta, Csókolom, aki gyúrta:* (a gombóta készítőjét dicsérő versike). **Ö:** gríz~, tejbe~.

gomboz ~ i **1.** (Kovács) a bika szarvára rézgombot húz.

gombozás ~ fn Az a művelet, amikor a kovács a bikák szarvára rézgombot húz, hogy egymásban és más élőlényben kárt ne tegye-nek. **Ö:** bika~.

gombozik ~ i A csipkék végén lévő fül-rózsákat, galambkosarakat elkészíti és felvarr-ja.

gombozó *gombozó* fn A pipanyak végét gömbölyűre alakító szerszám.

gombozófa *gombozófa* fn Faoszlop, amelyhez gombozáskor a bikát kikötik.

gombozókötel *gombozókötel* fn Vastag, erős és hosszú kötel, amellyel gombozáskor a bikát kikötik.

gombsodrás *gomsodrás* fn (Paszományosoknál:) különböző alakú és méretű ruha-gombok, paplangombok stb. sodrással történő készítése gyapjúból, pamutból, iszaphánból.

gombú **Ö:** cifra~.

gombvarró in *Gomvarró* *tű:* (paszomá-nyosok és gombkötők által használt,) külön-böző méretű és típusú tű.

gomolya *gomoja* fn Juhtejből készült, lyu-kacsos, sajtszerű termék. *A gomoja jutébül készült sajt. Az alut jutejet gomojaruhába töűtöttik, a nity sarkát összefokták, az eresz alóul lelógatták, ot mekszikatt, a leve kicsö-pögött, így let kész a gomoja.* **Nr:** A gomolya elkészítése a következő módon történik: a kifejt juhtejet néhány óráig állni hagyják, a tej ekkor felsavózik, ezután a savójától külön választják, testhőmérsékletre melegítik, be-leteszik az oltószert, az így kapott aludttejet kanállal feltörlik, majd egy gomolyacsinaló ruhába beleteszik, kinyomkodják, megszo-rítják, és az így elkészült sajtot jó szellős helyen néhány napig száradni hagyják.

gomolyaasztal *gomojaasztal* fn Gomolya készítésére szolgáló asztalformájú alkalma-

tosság. *Vóút egy gomojaasztal, amire rátettük a gomoját, oszt szípen kinyomkottuk.*

gomolyacsepegtető *gomojacsepektetőü* fn Az a kendő, amelyen át gomolyakészítéskor a savót lecsepegtetik.

gomolyacsínáló *gomojacsínálóü* fn Öt-szögletű, kifolyóval ellátott keretes deszkalap, amelyen a kicsepegtetett aludttejet kendővel együtt préselik, hogy a savó lefolyása után gomolyát nyerjenek. *Vóút egy ojjan gomojacsínálóunk, az deszkából vóút kiszülve, még édesapám csináta, itt így összeírt, és vóút itt egy lefojóuja. Gomojacsínálóü ruha:* ⟨gézszerrű anyagból készült,⟩ ritka szövésű kendő, amelyben a beletekert gomolyát kinyomkodják és megszáritják. *Hát gomojacsínálóü ruha vóút abba az időübe, ijjen ritka ruha, amibe nyomtuk a gomoját.*

gomolyakendő *gomojakendőü* fn Olyan kendő, amelyen át gomolyakészítéskor a savót lecsepegtetik, ill. amellyel olykor a gomolyanyomóban levő, készülő gomolyát letakarják, v. amelybe az oltót becsavarják.

gomolyanyomó *gomojanyomóü* Gomolyacsínáló. *A gomojanyomóü hóüfehirre súrol deszka vóút, nem ojan rígen löktem ki, mer tönkrement mán.*

gomolyanyomótál *gomojanyomóútál* fn Gomolya előállításához szükséges edény. *A gomojanyomóútálát mindig alaposan mektisztítottág gomoja készítése előütt.*

gomolyarács *gomojarács* fn Lécekből összebarkácsolt rács, amelyre a kinyomkodott gomolyát teszik. *A gomojarácsnak ijen lédzbül vóút a kerettye, vóút, mikor nádbul.*

gomolyaruha *gomojaruha* fn Gomolyakendő.

gomolyasajt *gomojasajt* fn Gomolya.

gomolyatúró *gomojatúróü* fn Juhtúróból gyúrt, ökölnyi nagyságú gombóc.

gond ~ fn **Sz:** *Letette a gongyát:* elvégezte a munkát. *Elveti a gongyát:* többé nem foglalkozik vele. *Mi ~od van rá?:* mit törödsz vele? *Gongyát viseli:* vigyáz rá ⟨pl. ruháneműre⟩. *Kisseb gongya is nagyobb annál:* esze ágában sincs. *Nem vette le a gongyát:* holtáig gondot viselt rá.

gondjaviselve in *Gongyaviselve van:* jól tartja a birkát, gondját viseli. *Ha normálisan van legeltetve, gongyaviselve van.*

gondol **Ö:** *haza~, rá~.*

gondolkodószerék *gondolkodóüszék* fn Karszerék.

gondolomformán ~ hsz **1.** *Úgy gondolom. Rígen sokszor monták, hogy ~ ity kell ennek lenni.* **2.** Találomra.

gondolóra *gondolóüra* hsz Találomra. *Mán ot nem vóút se szeszmirőü, semmi, hanem így mán gondolóüra.*

gonosz ~ fn **Sz:** *Heten vannak, mint a ~ok: —.*

gonoszvér *gonoszvír* fn ⟨Népi gyógyszer-név:⟩ [Sanguis draconis]

gór *góü* i **1.** Hajít, hány, dob. *Jóü a falho góúrta a laptát.* **2.** Dobál, hajigál. *Rengetek fehirnemü csag góúrva úgy a szekérbe.* **3.** ⟨Vmilyen anyagot⟩ esetleg vmilyen eszközzel szór, hány v. hova. *A jóüszág a szabadítetöü a szarvával góúrja szít a szalmát. Gyerekek a lábukkal meg a kezekkel is szerettig góúrni a homokot. Felhajították, oszt nisztik, mēre fújja a szél.* **Ö:** *át~, be~, bele~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, széjje~.*

górál *góúral* i **1.** Dob, hajít. **2.** Dobál, hajigál. **3.** Dobál (vmit) vmihez. *A fújúk a falho góúrálták a laptát.* **Ö:** *el~, fel~, ki~, meg~.*

gordon *gurdin* fn Magasra nőtt kórós szárú gaz, gyom.

góré *góúré* fn **1.** Csöves kukorica tárolására használt, lécekből készített v. vesszőből font falú, keskeny, szellős építmény. *Három méter magas falécegbül állott, cserépteteje vóút a góúrénak.* **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ egy *góúré tengeri:* annyi ⟨kukorica⟩, amennyi egy ilyen építménybe befér. **Ö:** *léc~, ólas~, repülö~, tengeri~.*

górélyuk *góúréjuk* fn A kukoricagóré rakodónyílása, ajtaja. *A góúréjuk a góúrénak a tetejin vóút, ot hántug be a tengerit.*

góréráma *góúréráma* fn A kukoricagóré léceinek összefogására szolgáló keret. *A góúrérámához szegeltik hozzá a léceket, esz fogja össze a lédzgóúré körül a léceket.*

górészék *góúrészék* fn Lécekből, deszkák-ból összeszegezett, négyszögletű, rácsos oldalú alacsony szék.

gornyadozik ~, *kornyadozik* i (Betegségről) gunnyaszt.

goromba ~ mn **1.** Kedvezőtlen, rossz (időjárás). **2.** *Goromba szövésű:* durva szövésű (zsák).

göb ~ fn (Madzagon, cérnán) kis csomó, bog. **Ö:** *takács*~.

göbös ~ mn Görcsös (fa).

göböz ~ i (Szíjgyártó:) sallangra díszes csomót, göböt készít.

göbözés *göbözés* fn (Szíjgyártóknál:) diszgöb készítése.

göcs ~ fn **1.** (Fában) görcs. **2.** (Növényi száron) csomó. **3.** Eltávolított v. leszáradt ág helye a fa törzsén. *Benőjűd* ~: az ág faszó-vettel benőtt helye.

gödény *göüdüny*, *göüdüny* fn **Sz:** *Iszik, mint a göüdüny:* részeges.

gödör **Ö:** *csik*~, *dög*~, *dögös*~, *emésztő*~, *fiaztó*~, *fürdő*~, *hamvasaljas*~, *hidlás*~, *húgy*~, *húgyos*~, *kubik*~, *kút*~, *les*~, *mészol-tó*~, *pipa*~.

gödörkút ~ fn Négyszögletes, nagy gödör, amelyet mélyebben fekvő, sík, lapos területeken, tófenéken v. folyómederben ástak a nagyobb jószág csoportos itatására v. öntözésre. *Gödörkutat ajjas föüdübe vagy a rít szílin ástak, locsolásra.*

gög ~ fn (rég) Gége.

gögcsontosodás *gökcsonotosodás* fn (rég) (A gége egyik betegsége.)

gögrothadás ~ fn (rég) (A gége egyik betegsége.)

gögsíplob *göksíplob* fn (rég) (A gége egyik betegsége.)

gögsípsorvadás *göksípsorvadás* fn (rég) (A gége egyik betegsége.)

gölödény *gölödin*, *gölödiny* fn **1.** Kukoricaisztból gyúrt v. krumplis tésztából készített, zsírral leöntve és töpörtyűvel megszórva önálló ételként fogyasztott, szagztatott gombóc. *A gölödiny pulickalizbül van, vízbe főjűt, tisztaszerű, amit kiszaggattak, teper-tőjűs zsírral leöntve ettik.* **2.** Öntött pereg.

gömbakác *gömbákác* fn Akácfából kine-mesített díszfa.

gömböc ~ fn **1.** A disznógyomor tömlő-szerű folytatása. **2.** Véres hurka módjára töltött, lében főtt étel. *Víres hurkával töjűt-títik, levesnek főjűsztik a ~öt, tormával.*

gömböchús ~ fn Azok a húsfélék, belsőségek, amelyekből a véres hurka módjára töltött gömböcöt készítik.

gömböcleves ~ fn Véres hurka módjára töltött gömböccel főzött tejfölös, tormás leves. *A gömböcöd Debrecembe levesnek főjűsztik, ~nek montuk.*

gömbölyég *gömbéjig* mn Gömbölyű.

gömbölyít **Ö:** *meg*~.

gömbölyítés **Ö:** *gerinclemez*~.

gömbölyítő **Ö:** *gerinc*~.

gömbölyödik *gömböjödik* i **Sz:** *Ídes jányom, megette mán a fene, gömböjödik a te ruhád eleje:* terhes. **Ö:** *meg*~.

gömbölyű mn *Gömböjű ár:* szúrással készített lyuk tágitására való szerszám, melynek előnye, hogy a már befűzött cérnát, ill. szíjat nem vágja el. *Gömböjű kalap:* pörge kalap. *Gömböjű kosár:* félgömbhöz hasonló, de kisse hosszúkás vesszőkosár, amelyen oldalt fülek helyett két lyuk volt a fogója. *A gömböjű kosárt átlóyson fonták, ojan félkosár vóyt, az alakjárul vesekosárnak is híftuk.* *Gömböjű szöglet:* (könyvkötészetben:) a meggömbölyített tábla szélein található szöglet. *Gömböjű varrás:* a szörmésbőrök összevarrásának az a módja, amikor az öltések távolsága és mélysége egyenletes. *Gömböjű fonás:* (szíjgyártóknál) a fonásnak az a módja, amikor több szíronynak a szárait, henger alakúra fonnak össze. *Gömböjű zsinóyr:* (paszományosoknál:) sodrókeréken készített háromágas, egyenlő szemű, puha zsinór. *Gömböjű róuzsa:* sovány, csont nélküli, ízletes marhahús-fajta.

gömbölyűhátú mn *Gömböjűhátú album:* háromrészes album.

gönc ~ fn **1.** Csomóba rakott ruhanemű. **2.** Ócska, viseltes ruha. **3.** Limlom, kacat.

gönci mn **1.** *Gönci bikjóy:* kovácsolt vasláncsal összekapcsolt lábbilincs. *A gönci bik-*

jóud gyakran hasznáták a csikósok. **2.** Gönci hordóy: 136 literes hordó.

Göncölszekér ~ fn **Sz:** Göncölszekér görbe rúd: éjfélre jár az idő.

göncölszekér ~ fn (Gyomnövényfajta:) bondor, ördögszekér. *A ~ vagy ördögszekér, amit fűtt a szél.* **Nr:** *Mig il, mindig áll, hóttá után szaladgál:* (a göncölszekér v. ördögszekér találós kérdése).

göndör mn *Göndör szőürme:* gyűrűsen, csigásan csavarodó szőrzetű szőürme.

göndörfürtű mn *Göndörfürtű gyapjú:* az aprófürtű guba alapanyaga.

göndörödik **Ö:** össze~.

göngyöl **Ö:** fel~.

göngyölget ~ i A kezében forgat, formál, gyűr vmit.

göngyölít **Ö:** fel~.

göngyölődik **Ö:** meg~.

görbe mn **1.** *Görbe fűsű:* **a)** a férfiak hosszúra növesztett hajának rendben tartására való fűsű, amelyet a tarkón viselnek. **b)** kislányok hajába tett félhold alakú fűsű, körfűsű. *A ~ fűsűt a homloknál tettig be a kislányok hajába, oszt a fél fejnél megáltak vele.* **2.** *Görbe essőü:* (a szél miatt) ferdén hulló eső. *A csapóús essőüt montág görbe essőünek is, mert a szél fújta, hajtotta az essőüt.* **Sz:** *Ki hitt előü, a ~ kúcs?:* (alkalmatlankodó gyereknek mondják). *Ügy níz ki, mint a ~ kúcs:* (görbe testtartású gyereknek mondják). *Görbe úton jár:* nem becsületes. *Görbén níz rá:* neheztel rá. **Nr:** *A ~ lábú nőüre asz monták, hogy záróujelbe van a pinája.* **Ö:** hétrét~.

görbealj **Ö:** kosár~.

görbefa ~ fn Teher szállítását megkönnyítő rúd v. bot. *A bojtár válra vetve ~n viszi a kondért.*

görbekés ~ fn **1.** (Kádármesterségben) a бүтү belső durvább felületű metszetét finomító kés. **2.** (Szíjgyártásban) a bőrök szabásához használt, görbe hegyű kés, amelyet ívelt vonalak vágására és vastagabb bőrök szabására használnak; kacorkés.

görbesaroglya *görbesarogja* fn (Egy saroglyafajta.) *Görbesarogja sablon:* görbe-

saroglya elkészítésére használt, fából készült mintapéldány.

görbeség **Ö:** tér~.

görbítő in *Görbítőü eresztis:* (szörmekikészítőknél:) az eresztésnek az a formája, amikor a felszabdalt csíkokat nem egyenletesen, hanem ferdén varrják össze.

görbölő *görbölőü* fn Ajtóra, ajtószárnyra ráfordítható, annak bezárására szolgáló kalantyú. *A görbölőü ety fapecek, amivel bezárják az ajtót. Főüleg az istállóajtóyon vóüt ijen. Nekem is van itt ojan, a tyúkóulad görbölőüvel zárom.*

görbül **Ö:** el~.

görcs ~ fn **1.** (Fonálon, kötélén) csomó.

Görcsre köt: csomóra köt. **2.** Göröngy. *Jött a tél, és a hóü megrakta azokat a ~öket.* **3.** *Húzza a ~:* (testrészt) görcsöt kap. *Mekfokta a ~:* ua. **Sz:** *A ~ húzzon össze!:* (szitkozódás). *A ~ fogjon meg!:* ua. **Ö:** *dermedt~, gyengeség~, gyermek~, kun~, kurva~, mell~, rém~, rengő~, takács~.*

görcsöl ~ i Csomóz, csomót köt vmire. **Ö:** *be~, meg~.*

görcsölődik **Ö:** össze~.

görcsös ~ mn **1.** (Kenyértészta) csomós. *A kézre ragat tisztát nem engettem a tisztába, mer akkor ~ let vóuna, ha meksütöm a kenyeret.* **2.** Darabos. *Főüt kolompír vóüt, és asz mektörtem tejjesen simára, hogy ne legyen ~.* **3.** Csomóra kötött, megcsomózott. *Görcsöz galuska:* egy fajta levesbe való tészta. **4.** Göröngyös, rögös (föld). *Görcsös a főüd, ha szántásnál az eke nagy daraf főüdet szakít fel. Az jóü, mert télen a nedvessiget meg a havat is mekfogja, napsütésre szíjjelmálik.* **5.** *Görcsös köhögis:* (rég) (egy betegségfajta). **Ö:** *gircses~.*

görcsösgaluska-leves *görcsözsgaluska-leves* fn Csimbókosgaluska-leves

görcsvíz ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

gördít ~ i Forgat.

görény *göringy, göríny* fn **Sz:** *Ojam бүдös, mint a göríny:* nagyon бүдös. *Ennek még a göríny is kalapot emel:* (akkor mondják, ha vki nagyon бүдöset szellent).

görget ~ i <Mézeskalácsos:> tésztát gömbölyít.

görgő *görgőő* fn Talajművelésben használt fahenger, amellyel vetés után a talajt elegyengetik, elsimítják.

görgős mn *Görgőös lénija*: <könyvkötészetben:> vonalak és keretek nyomására használt keskeny fémlemez.

görhe ~ fn Kukoricalisztból sült pogácsa v. lepényféle. **Ö:** *málé*~.

görhemálé ~ fn Görhe.

göringy¹ ~ fn Göröngy.

göringy² l. **görény**

göringyes ~ mn *Göringyes ostor*: <tanyai gyerekek játékeként>. **Nr:** A nagy ügyességet kívánó játékot úgy játszották, hogy az ostor végét, a csapóját rákötötték egy kemény rögre, meglóbálták, és a rög zúgva messze repült. Az számított a legügyesebbnek, aki legmesszebbre, v. a megadott célhoz legközelebb tudta hajítani a rögöt.

görnyedezik ~ i Betegeskedik. *Ez a Sári mindig ~, betegeskedik.*

göröngybéka *görömbika* fn Varangyos béka. **Nr:** *Görömbikát attunk a tehénnek ha felfúvódott. Ettől elkezdett öklendezni, és akkor kijött a levegő.*

göröngyibéka *göringyibika* fn Varangyos béka.

görvélyes mn *Görvéjész görcs*: görvélykór. *Görvéjész sorvadás*: görvélykór.

görvélykór *görvéjkór* fn **1.** A nyaki nyirokmirigyek megduzzadásával járó kór. **2.** Gümőkór, tuberkulózis.

göte *göüte* fn **Sz:** *(Annyit) Iszik, mint a göüte*: részeges. **Nr:** Ha a gótét vki megissza, akkor megnő a hasába. *Jányoknak monták tréfából, meg ne idd a göütét, mer megnő a hasadba.*

göthöl ~ i Köhög, köhécsel, betegeskedik.

göthös ~ mn **1.** Beteges, sovány, gyenge. **2.** Tüdőbajos.

gőz *gőüz* fn **Sz:** *Gőüz szállott a fejibe*: részeg. *Hálvány gőüze sincs hozzá*: fogalma sincs róla. **Ö:** *szez*~.

gőzgép *gőüzgép* fn A cséplőgép hajtóműve.

gőzöl *gőüzöl* i Gőzölög. **Ö:** *ki*~.

gőzölés *gőüzölis* fn **1.** Vizes vászondarabon keresztül történő vasalás. *Gőzöléssel a kalapot szíp simára lehet vasalni.* **2.** <Kalaposoknál:> a filc sűrítése a tűzhelyen egy U alakú, lyuggatott vasrács tetején. *A vászonkendőbe csomagolt filcsüveg gőüzölise a vízzel locsolt tűszhejplatóyn történik.* **3.** A bútor borító bőr nyújtása vizes ruha segítségével. *Úgy montuk, a bírd gőüzőjük, pedig nem gőüzöltük, csak egy kis nedves ruhát tetünk rá, azzal kitágít.*

gőzös *gőüzös* fn Gőzmozdony, ill. a vele vontatott vasúti szerelvény. *A vonatot hítták rígen gőüzösnek, nemcsak a mozdonyt, gőüzös vóút az egész.*

gőzü l. **güzü**

gőzül l. **güzül**

grádics ~, *garádics*, *gerádics* fn Lépcső.

grádicsfok ~, *gerádicsfok* fn Lépcsőfok.

grádicsos ~, *gerádicsos* mn Lépcsős. *Grádicsosra nyírta anyád a fejedet, fíjúnak monták, hogy ne kejjék píst kiadni, vette az ollóút, fűsüt, oszt nyírta.*

grádli ~ fn <Kárpitozáshoz használt> olcsó szövETFajta.

grájfól ~ i. Csen, lop. **Ö:** *el*~.

grampli ~ fn Egyik oldalán sűrű fogú, a másikon a haj kibontására alkalmas nagy fogakkal ellátott, nyél nélküli fésű.

granárium *granarijum* fn Magtár. *A granarijum a keleti és az északi sor találkozásánál vóút.*

gránát ~ fn Ebből az ásványból készített féldrágakövel díszített, ezt magába foglaló ékszer, pl. karkötő, nyakék.

gránátalma ~ fn <Csipkeverőknél:> a szalagsorok összekötésére szolgáló magyaros minta.

gránátfa ~ fn Gránátvirág. *Nagyanyámnak vóút ijen gránátfája, dézsába tartották, télen pincébe teleltették.*

gránátmars ~ fn Krumplis tészta.

gránátvirág ~ fn A leanderhez hasonló díszcserje.

grasszál ~ i Sétál. *A ~ asz jelentette, hogy elment sétálni, sétál.*

greffolt ~ mn (Kőművesmesterségben:) síkban megtört irányú (pl. párkány).

grenadin ~ fn Áttetsző, könnyű vászon v. selyemszövet.

grenadírmars ~ fn Gránátoskocka. *A ~ kifőjt tiszta, kolompírozsz galuska, paprikás, hagymás zsírral leöntve.*

grízes ~ mn Szemcsés (zsír).

grízgaluska ~ fn Daragaluska. *Ha nincs szárazsz tiszta, akkor ~t is lehet tenni a levezsbe.*

grízgaluskaleves ~ fn Daragaluskával készült húsleves. *Kedvenc ítelem a grízgaluskaleves. Tojással kavard gríz, amit kanállal szagatnak a húslevezsbe.*

grízgombóta grízgombóta fn Tejbegríz.

grízkók grízkók fn Grízből tojással készített ételféle. *A grízkókot ucs csináltak, hogy mikor mekfőjt a gríz, akkor annak a tojás felvert habját a forró vízbe belekavartuk, és asz szípen összeált.*

gróf gerőf, gróuf fn Urat játszó szegényebb ember. *Aki többnek akart láccani, ara monták, hogy gerőf. Sz: Úgy vagyok, mint a gróufok, píz nélkül: (rendszerint tréfás felelet a Hogy vagy? kérdésre).*

grubber grúbel, glúber, gúbér fn A talaj lazítására, porhanyítására szolgáló rugós borona, ill. nyolc kiskapából álló eszköz. *A grúbel nehéz vóut, öt lú bírta csak.*

grubberez grúbelezz, gúberez, glúberoz i (Talajt) grubberrel lazít, porhanyít.

grúbel l. **grubber**

grúbelezz l. **grubberez**

grund ~ fn **1.** Beépítetlen városi telek. **2.** Játzótér. *Avval mentünk ki a grundra, illetve ahon vóut ety kis térség, avval focisztunk.* **3.** (Paszományosoknál:) a felvetőszál egyik ága a szövőszékben. **4.** (Könyvkötészetben:) karagén- v. izlandi mohából készült alapozó anyag, a márványozás anyaga.

grundol ~ i (Kőműves) durva vakolatot készítm simítás alá v. nemes vakolathoz alapvakolatnak. **Ö:** fel~.

grupp ~ fn Virágagy.

guba¹ ~ fn **1.** Fürtösre szőtt durva posztóból, a gubapokrócból készített, gallér v. haj-

tóka nélküli, hosszú ujjú, színes posztóval beszegett nyakú, férfi felsőkabát. **2.** Fürtösre szőtt durva posztó, amelyből a gubát készítik; gubapokróc. *Guba melle:* a guba mellrésze. **Sz:** *Ojan fekete, mint a ~:* nagyon fekete. *Guba (a) ~ho, suba (a) subáho:* a hasonló természetű v. anyagi helyzetű emberek illenek össze. **Nr:** — *A ~ ojam vóut, mint ety pokróc. Leterítettem az udvarra ponyvára harmincat, negyvenet, úgy szaptuk ki késsel, gubaszabóu késsel. Két szilit összehajtottuk, közepit megváltuk egy bakaraszt. A bevágástul lett a nyaka. Akkor megint kiterítettük, kiváltuk a jobb ujját, másoccor a bal ujját, mint az asszonyok a gyerekinget. Abbul a nagy darabbul annyi sem esik el a szabás által, mint az ember körme, aki takaríkosan tut szabni.* — *Guba, ~, apróyszőürü ~. Nem vagyok én senkinek adóusa.* (Nd.) *Guba, ~, apróyszőürü ~. Két ökörir nem adnának oda. Mer az ökör csak szántani való, de a ~ szíp jány betakaróu.* (Nd.) **Ö:** asszony~, bárány~, bondor~, fél~, fürt~, gyermek~, kis~, zsíros~.

guba² fn Mákoz ~: (karácsonyi ételként:) kelt v. gyúrt tésztából készített, hüvelyknyi vastagságú rudak formájában megsütött, majd darabokra vágott és leforrázott tésztaféle, amelyet kissé megszírozva, cukros mákkal ízesítve fogyasztanak.

gubacímer ~ fn A gubások gubát ábrázoló cégtáblája.

gubacs l. **gubics**

gubacsapó gubacsapóu fn Fürtösre szőtt durva posztót, majd belőle a guba nevű férfi felsőkabátot készítő és a kész terméket a vásáron áruló mesterember. *Gubacsapóu társulat:* a gubacsapók 1873-1921-ig működő szervezeti formája.

gubacsapómester gubacsapóumester fn Gubacsapó.

gubacsatka ~ fn Kártevő a gyümölcsösben, az általa okozott betegség a gubacs.

gubacsínálás ~ fn Gubakészítés.

gubadarab ~ fn A szövőszékről levágott, megszőtt gubaposztó, amelyből a gubát összeállították és összevarrták.

gubafekete ~ mn Nagyon fekete színű (fonál v. szövet).

gubakalló *gubakallóy* fn Malomhoz hasonló műhely, amelyben a lezúduló víz mossa, puhítja, tömöríti a fűtős gubaszövetet.

gubakészítés *gubakészítés* fn A guba előállításának hosszú és bonyolult munkafolyamata, amelyhez tartozik a gyapjú beszerzése, válogatása, szaggatása, tépése, fonallá alakítása, ill. a gubaposztó megszövése, fésülése, kallása, festése, szabása és varrása.

gubaleves ~ fn Gubatésztával, vagyis apró, kerek téstával készített leves.

gubalyít **Ö:** *össze*~.

gubamű ~ fn <Gubacsapóknál:> jól elkészített guba, gubaremek. *Ami csak jóy ~ van a vározsba, az Debrecemből szokták hozni.*

gubanc **Ö:** *sár*~.

gubancos ~ mn **1.** <Komondorra vonatkoztatva:> hosszú, fehér szőrű. **2.** Összekuszálódott, összeállt szőrszálakból álló szörme.

gubancosodik **Ö:** *össze*~.

gubancs ~ fn A tölgyfán darázscsípés hatására keletkező gömb, melynek cersavtartalmát a kékfestők fekete szín előállítására használják.

gubapokróc *gubapokróyc* fn Fűtősre szőtt durva posztó, amelyből a gubát készítik.

gubaposztó *gubaposztóy* fn Gubapokróc.

gubás ~ fn Gubacsapó, gubakészítő mester. *Gubás ipartársulat:* gubacsapó társulat. *Gubás társulat:* ua. **Sz:** *Mihejd ~, mingyár kapás:* a mezei munka sem fog ki a gubáson. *Türülköüddz a ~ok farkáho!:* <kisgyermeknek mondják, ha nem találja a törülközőt>.

gubasátor ~ fn Vásári ponyvasátor, amelyben a gubások árultak.

gubásinas ~ fn A gubacsapó mesterség kitanulásában az inaskodás idejét töltő ifjú.

gubásmester ~ fn Mestervizsgát tett gubakészítő.

gubásmesterség *gubásmestersíg* fn A gubacsapó mestersége.

gubasor ~ fn A gubacsapók árusításra kijelölt helye a vásárban.

gubásság ~ fn A gubacsapók foglalkozása. *Eszt az árva ~ot sokan leníztik, szegíny gubás!*

gubaszabó mn *Gubaszabóy kés:* a gubaposztó szabásához használt speciális, éles pengéjű eszköz. *A gubaszabóy késsel nem ettünk, se nem váktunk semmit se.*

gubaszem ~ fn Gubán a nyakkivágás elejére varrt, szemhez hasonló disz.

gubaszín ~ fn A gubások árusító háza, ahol gubákat értékesítettek.

gubaszorítás ~ fn A szövőszéken a nagy dorongkeréknek a megakasztása, hogy a mellék szálainak egyenletes feszülése biztosítva legyen.

gubatészta *gubatiszta* fn Apró, kerek levestészta.

gubavarrás ~ fn A kiszabott gubaposztó összeöltése. *A ~ asz, hogy a guba két ujját agyonöjítéssel vartuk meg, a mejit mek farkasfoggal.*

gubavarrótű *gubavārótű* fn Kb. 10 cm hosszú, erős tű. *A gubavārótűnek nagy vóyt a foka.*

gubáz **Ö:** *ki*~.

gubbaszkodik ~ i Gubbaszt.

gúber l. **grubber**

gubera ~ fn Gombozás.

guberál ~ i Keres vmit, kutat vmi után. *A komóútfijóugba ~t. Ö:* *el*~, *ki*~.

gúberez l. **grubberez**

gubics ~, *gubacs* fn **1.** Tölgyfa makkja. *A ~ a töütyfa termése, de szerettem szedegetni az erdőün, e vóyt a zsírozs ~, vannak rajta ojan kis kinövisek. 2.* Apró gesztenye, alma stb. *Az apróy almát, aki nem vóyt pijackípes, is montug ~nak, most hullóy alma. 3.* A hernyó gubója. *A hernyóynak is vóyd ~a. 4.* Kis termetű, vékony ember. **5.** Kisfiú. *Te kizs ~! — montuk a kisfijúnak.*

gubicsdarázs ~ fn Gubacsdarázs.

gubó *gubóy* fn **1.** Tele mákfej. **2.** Üres mákfej. **3.** *Szem gubóyja:* szemgolyó. **Sz:** *Ojan a szeme, mint a gubóy:* kidülled. **Ö:** *maghere*~, *mák*~.

gubódzik **Ö:** *be*~.

gubószemű *gubóyszemű* mn Nagy, kidülledt szemű.

gubózik *gubószik* i ⟨Selyemhernyó⟩ beszövi magát.

gudrickörte ~ fn Muskotálykörte.

guga ~ fn **1.** Golyva. **2.** Daganat, kelevény a szarvasmarha nyakán.

gugas ~ mn Daganatos, kelevényes nyakú ⟨szarvasmarha⟩.

guggon hsz **1.** Guggolva. *Guggon ül:* guggolva ül. **2.** *Guggon ülő:* nem futó, nem kúszó ⟨tök⟩.

gugyi ~ fn Pálinka. **Sz:** *Ugyi, jó a ~?!:* ⟨annak mondják, akin látszik, hogy ízlik neki a kínált pálinka⟩.

gugyizik ~ i Pálinkázik.

guhér l. **gohér**

gukker *kukker* fn Látcső.

gulásza ~ fn **1.** A tehén ellése után először, ill. az első néhány napban fejt sűrű, rossz ízű tej, amely könnyen összemegy. **2.** Az ellés után először, ill. az első néhány napban fejt tehéntejből forralással készített, túrós, savós ételféle. *Az a tej, amit a bornyú mikor meglessz, és a tehénnek az első pár napos teje, abbólul lehet főzni ~t.*

gulásztatej *gulásztaté* fn A tehén ellése után először, ill. az első néhány napban fejt sűrű, rossz ízű tej, amely könnyen összemegy.

gulya *guja* fn **1.** Szarvasmarháknak éjjel-nappal a legelőn tartott csoportja. **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ gulyányi. *Egy egíz guja marhája vőut az én nagyapámnak is.* **Nr:** *Szabadon hajtották a guját, ezeket a szürke marhákat, aszt mindig íccaka hajtották keresztül Debrecenen. Az nem baj vőut, hogy ezer ember vőut az uccán, de ha meglátott egy asszont vagy ety pantallós fírfít, az biztos felborogatta.* **Ö:** *anya~, bika~, cifra~, liba~, ökör~, szűz~, tinó~.*

gulyadelelő *gujadelelő* fn A gulya déli pihenőhelye a legelőn. *A gujadelelő az a kútnál vőut.*

gulyaföld *gujaföld* fn Gulyalegelő.

gulaharang *gujaharang* fn ⟨Rézműveseknél:⟩ a kolomp mély és messzezengő han-

gú fajtája. *A gujaharangot a guján levő állatok viselték.*

gulyajárás *gujajárás* fn Gulyalegelő. *A szürkemarha, az idesapámé soha lekötve nem vőutak. Tavasszal, mikor megérezte a frís fű szagát, akkor az őyrát feltartotta, beleszagolt a levegőbe a vin tehén, elbőükte magát, a farkát felcsapta, mek se ált a Hortobágyig. Körülbelül huszonöt kilométert mentek a tanyátúl, tutta a járást, mek se áltak, mík ki nem írtek a járásra, a gujajárásra, ára a legelőre, amékehe tartosztak.*

gulyás *gujás* fn Gulyát őrző pásztor. **Ö:** *anya~, bika~, cifra~, fejős~, tinó~.*

gulyásbojtár *gujásbojtár* fn A gulyás fiatal segítője. *Gujásbojtár vőut kizsbojtár meg nagybojtár.*

gulyásgazda *gujászgazda* fn Számadó gulyás, a gulya vezető pásztora.

gulyáshús *gujáshús* fn Sűrűre készített gulyás. *A húst bü lébe mekfőüstük, mend bele sárgaripa, petrezsjem, lököd bele az ember paradicsomot, paprikát, ez együt mekfőütt, e vőut a gujáshús.*

gulyáskalap *gujáskalap* fn A gulyások által viselt széles karimájú fejfedő. *A gujáskalapnak szíles a karimája.*

gulyásos mn/fn **I.** mn *Gujásos hús:* **a)** marha-, borjú v. juhhúsból főzött, főként hagymával, sóval, paprikával ízesített, krumplival készített étel; gulyásleves. **b)** A gulyáslevesnek, a gulyásosnak a főzéséhez előkészített hús. **II.** fn Gulyás(leves).

gulyásszámadó *gujászsámadó* fn A pásztorszervezet élén álló gulyás, számadó gulyás.

gulyástaliga *gujástajiga* fn Kétkerekű szállítóeszköz, amelyen az elhullott állatokat a döggödörhöz viszik.

gulyástanya ~ fn A gulyás fából v. vályogból épített kunyhója a legelőn.

gulyaszakítás *gujaszakítás* fn **1.** Néhány állat elkülönítése a gulyából. *Ha a gazdának kellett mongyuk öt tehén, aszt a gujász szípen kiszakította, kitéregette, e vőut a gujaszakítás.* **2.** A gulya egy részének erőszakkal való

elhajtása, ellopása. *A lopásra is montuk, hogy gujaszakítás.*

gulyaszárnyék *gujaszárnyík* fn A gulyában legeltetett szarvasmarhák védelmére a legelőn felállított, nádból készített szélfogó fal. *A gujaszárnyíkot észak felől ipítették, egy nyarat kibírt.*

gulyaszél *gujaszél* fn Közvetlenül a gulya mellett fekvő terület.

gulyaszorulás *gujaszorulás* fn Az egész nyáron legelőn, gulyában tartott szarvasmarhának a téli időszakra való hazaterelése, istállóba kényszerülése.

gulyaterelés *gujaterelés* fn A szétszéledt gulyának a pásztorkutyákkal történő összetere-
relése.

gulyaverés *gujaveris* fn Gulyaszorulás.

gumi **Ö:** *oroszlán~.*

gumilabda *gumilapta* fn **Sz:** *Pattan, mint a gumilapta:* gyorsan, készségesen ugrik, hogy megtegye, amire kérték.

gumis ~ mn (Mézeskalácsosoknál:) nehezen nyújtható, összehúzódó (tészta).

gumistráf ~ fn Teherszállításra használt gumikerekű lovaskocsi. *Fuvaros embereknek vannak ezek a ~ok.*

gumiz **Ö:** *ki~.*

gumó *gumóy* fn *Gumóyra jár:* metszőolló rugóval van ellátva. **Ö:** *tüdő~.*

gumós mn *Gumós tudósenyv:* (egy betegségfajta).

gúnár ~, *gunár* fn A (vad)liba himje. *Hát aszt íy szoktuk mondani, hogy na asz tojóuliba, ez meg ~.*

gúnározik ~ i (Liba) párosodik.

gunera ~ fn (Juhászok nyelvében:) a sántázó szer egyik összetevője; vulnera.

gúnya ~, *gunya* fn **1.** (Szegényes) ruha, felsőruha, öltözet. *A firfi, nőjji meg gyerek ruhára, a szűrre, ingre, gatyára, mellényre, ezekre montuk, hogy ~.* **2.** Férfiruha. **3.** (Bárányszőrből készült) ujjas v. ujj nélküli rövidebb-hosszabb kabát; köce. *Megmozdottunk, felöltöztünk, mindenki rászette aszt a kis kocét, mer úty hitták, ety kizs ~t, oszt mentünk ki merre, összevissza.* **4.** A szabadban élő pásztor holmija, felszerelése, amelyet

csikó- v. számárháton visz magával. **5.** A szabadban élő pásztor kunyhója.

gunnyaszt ~ i Bóbiskol.

guriga ~ fn **1.** Karika. **2.** Cérnaorsó. **Ö:** *cérna~.*

gurtni ~ fn **1.** A bútort fa keretére szegezett heveder. **2.** Két oszlopot összekötő boltív. **3.** (Paszományosoknál:) a szövőszék tárcsáját meghajtó szíjként használt, néhány cm vastagságú szalag.

gurtviz ~ i (Bútorkárpitozás első fázisaként:) hevederrel ellát.

gurtvizás ~ fn A bútort hevederekkel való felszerelése.

guszt ~ fn Hézagok kiöntésére használt, különlegesen híg mész- v. cementhabarcs.

guta¹ fn **Sz:** *A ~ üsse meg!* (szitkozódás). *Megütötte pisztárcámat/bukszámat a lapozs*
guta: üres. **Ö:** *szív~.*

guta² ~ fn (Mézeskalácsosok által használt) kemence.

gutaütés *gutaütis* fn Bénulást v. halált okozó agyvérzés. **Ö:** *agy~.*

gutaütött ~ mn Akik, amit gutaütés ért. *Van gutaütöd barackfa, mert a barackfába sokat üt a guta, akit magrúl nevelnek. Sárgabarackrúl beszilek.*

gúvad ~ i (Szem) kidülled. **Sz:** *Gúvaggyon ki a szemed a gödribül!* (átok). **Ö:** *ki~.*

guvadt **Ö:** *ki~.*

guzori ~ mn Gubbasztó, gunnyasztó (állat v. ember). *Főjleg a tyúkra montuk, ha beteg vóut, gunnyasztott, hogy ~.*

guzorog ~ i **1.** (Aprómarha szárnyát leengedve) betegen álldogál. **2.** (Esőtől, jégtől sújtott növény) lankad, kókad, lekonyul.

gúzs ~ fn **1.** Fűzfavesszőből v. más vessző- v. indaféléből, esetleg szalmából, bőrből különféle célokra csavart kötél. **2.** Vesszőből készült hurok v. abroncs, amelyet vmilyen tárgy elemeinek az összekapcsolására használnak. **3.** Lánc v. vaskarika, ritkábban vesszőből font kötél a szekéren, amellyel a vendégoldalt a szekérroldalhoz kapcsolják. *A vendégoldal guzzsal vóut felfogva.* **4.** Az ekét az eketaligával összekötő lánc, vaspánt v.

vesszőből font kötél; ekegúzs. **5.** (Lószőrből és csepűből font v. láncból, vasból készített) béklyó. *A rugós tehened ~ba kötöttik. Gúzsba köt: megbéklyóz, béklyóba ver. Gúzsba kötöttem a lovakat. Ö: csoroszlya~, kötél~, vendégoldal~.*

guzsaly *guzsaj* fn Kézi fonáshoz használt, gyakran talpas eszköz, amelynek rúdja a kender- v. lencsőst rátekerik. *Guzsaj vót tejjes talpas mek féltalpas. Guzsaj szára: a guzsaly rúdja.*

gúzs-kötés *guskötés* fn (Kosárfonónál:) vesszők összekötéséhez használt olyan kötés-fajta, amikor egy hosszabb szál vesszőt hegyénél megfogva néhányszor körülforogatnak.

gúzsos ~ mn **1.** Nem eléggé átsült, emiatt fogyasztáskor az ínyhez tapadó (kenyér). *A ~ kenyír félignél jobban meg van sülvé, de nem egészen. Nehezen rákható~, feltapad a fogára az embernek. Elék sokszor veszek ojan ~t. 2.* Nyirkos (gabona). **3.** Nedves (ruhanemű). *A nem elék száraz ruhanemű, ha összerakják, ~, könnyen penészedik.*

gúzsosodik Ö: meg~.

gümő *gümőj* fn Gumó.

gümőkór Ö: csont~, mirigy~.

gümőkóros mn *Gümőkóros agylob: (rég)* (egy betegségfajta).

gümős mn *Gümős atyhártyalob: (rég)* (egy betegségfajta). *Gümős bél-daganat: (rég)* (egy betegségfajta). *Gümős bélhurut: (rég)* (egy betegségfajta). *Gümős hashártyalob: (rég)* (egy betegségfajta).

gümösödés Ö: csont~.

gürcöl ~ i **1.** Fáradtságos, kemény munkát végez, kínlódik vmivel. *Csag ~ök reggeltől estig, mékse sokra írek. 2.* Cipel.

güzü *gözü*, ~ fn **1.** Az egérhez hasonló, de annál kisebb termetű, télre tartalékot gyűjtő mezei rácsáló [Mus spicilegus]. *A gözü az eggy álat, ami mindenféle ennivalót összeszed. 2.* Takarékos, minden használható dolgot összeszedő ember. **Sz:** *Gyűt, mint a gözü/~/: a maga számára mohón, telhetetlenül gyűjt. (Mindik) Hord, mint a gözü/~/: ua. Ojan az, mint a gözü/~/: (főleg öregasszonyokra vonatkoztatva:) szorgalmas, gyűjtögető. Ílelmes, mint a gözü/~/: nagyon élelmes.*

güzül *gözü*, ~ i Gyűjtöget, összehord, összeszedetet.

Gy

gyagya ~ mn és fn Félbolond, együgyű.

gyagyás ~ mn Ütődött, hibbant. *Viszont már ~ leszek én is, aszongya.*

gyakhec ~ mn Gyomor, has. *Megraktam túróuzs galuskával a ~t.*

gyakor ~ mn/fn **I.** mn Sűrű, bokros <erdő>.

II. fn <Földrajzi nevekben:> sűrű, bokros hely. *Debrecen határába most is van Sziki-~.*

gyalaváz ~ Erőtlen, gyenge, silány. *Az ember is lehetet, ha beteges vóút, de ~on nisz ki, de ~ az egíssige.*

gyaláz **Ö:** le~.

gyalázó **Ö:** gazda~.

gyalít ~ i <Fájdalmat> enyhít, csillapít, zsisbaszt.

gyalog ~ hsz **Sz:** *Akinek nincs szeke-re/kocsija, ~ megyen Pestre. Akinek nincs kutyája, maga ugat este:* igényeinket a lehetőségeinkhez kell igazítanunk. *Gyere velem, ne mennyeg ~!:* (tréf) menjünk együtt, gyorsabban telik az idő!

gyalogasztal ~ fn Kisebb méretű asztal. *A család itkezése során a gyerekek heje a ~nál vóút.*

gyalogszék **Ö:** kis~, nagy~.

gyalogmunka ~ fn Olyan mezőgazdasági munka, amelynek végzéséhez nincs szükség igásállatra.

gyalogmunkás ~ fn Igásállattal nem rendelkező, gyalogmunkát végző mezőgazdasági munkás.

gyalognapszám ~ fn Kézi erővel teljesített napszám.

gyalogorsó *gyalogorsóu* fn. A gyalogrok-kához, vagyis a guzsalyhoz használt, kézzel pörgetett orsó, alján kis fakoronggal.

gyalogösvény *gyalogösvény* fn Keskeny kitaposott ösvény. *A gyalogösvényen csak eggy ember fér el, egymás után mennek rajta.*

gyalogpaszuly *gyalokpaszuj* fn Gyalogbab, bokorbab. *A gyalokpaszuj amék nem fut fel a karóyra.*

gyalogposta *gyalokposta* fn Gyalogpostás.

gyalogpostás *gyalokpostás* fn A postai küldeményeket gyalogosan továbbító személy.

gyalogrokka ~ fn Kézi fonáshoz használt eszköz, amelynek széles talpon álló rúdjára tekerik rá a megfonni való kendert; guzsaly.

gyalogrukkoló *gyalogrukkolóu* fn Gyalogos katona. *A gyalogrukkolóu nem tűzér vóút, nem huszár, hanem gyalogos katona. A harmincnőúcasok az elsőü vilákháborúba azok is gyalogrukkolóuk vóútak.*

gyalogsári *gyaloksári* fn <A Hortobágyon> a pásztortanya előtt felállított, vminek a felakasztására szolgáló, több ágban végződő faoszlop; ösztörű.

gyalogsátán *gyaloksátán* fn Házasságközvetítő, a házasulandók között közbenjáró nő, ritkábban férfi. *Vóútag Debrecembe gyaloksátánok, házassákközvetítőük, mék fírfi is vóút kösztük.*

gyalogszánka *gyalokszánka* fn Kézzel húzott teherszállításra használt kis szán.

gyalogszarka *gyalokszarka* fn Gyalogsátán.

gyalogzseder *gyalokzseder* fn Szeder.

gyalogszék *gyalokszék* fn Főként a konyhában használt, támla nélküli, hosszúkás alakú, négy lábú, alacsony szék. *A gyalokszék kicsi, négy lábú, ezen ültik körül az evőüszéket.*

gyalogszemmel *gyalokszemmel* hsz Szabad szemmel.

gyalogszerrel *gyalokszerrel* hsz Gyalog, gyalogosan. *Bori néni gyalokszerrel hozta be a túróút a vározsba.*

gyalogtők *gyaloktők* fn Nem futó, nem kúszó tők; guggon ülő tők.

gyalu **Ö:** *bőr~, ereszték~, eresztő~.*

gyaluasztal ~ fn <Kerékgyártóknál:> gyalupad.

gyalul ~ i <Szőjgyártó:> bőrt vékonyít, vastagságában kettéhasít.

gyalulás ~ fn <Szőjgyártóknál:> a bőr vékonyításának az a módja, amikor 4–5 cm-es lécdarabba fűrészelt réseken húzzák át az anyagot.

gyalus ~ mn/fn **I.** mn *Gyalus ember:* káposztagyalus. **II.** fn Káposztagyalus. **Ö:** *káposzta~.*

gyamé ~ fn Öhön, slambuc.

gyámol ~ fn Vminek oldalirányú megtámasztására szolgáló rúd, oszlop.

gyanapé ~ fn (*rég*) <Népi gyógyszernév:> porrá tört jalapagyóké [Exogonium purga] mint erős hashajtó.

gyantacsapolás ~ A fa törzsén ejtett V alakú bevágás, amelyen keresztül a gyanta egy edénybe folyik.

gyantáshomok ~ fn <Rézművesmesterségben:> viaszos anyaggal kevert homok, amelyet az üreges tárgyaknál szükséges mag készítéséhez használnak.

gyantászás ~ fn Gyantacsapolás.

gyantáz ~ i Alkoholt fogyaszt. **Sz:** *Gyantázzuk meg a torkunkat!:* igyunk egyet!

gyanú gyanu fn *Gyanu rá:* gyanakszik vkire. **Sz:** *Kiveti a gyanuját:* eloszlatja a kétségét.

gyapjastetű ~ fn Gyapjas pajstetű. *A gyümölcsfán van ez a ~.*

gyapjú ~ fn Sarjú. **Km:** *Rosz ju az, aki a maga gyapját el nem bírja:* annak mondják,

aki nagy melegben mindjárt szabadulni igyekszik a felsőruhájától. *A fene megette azt a juhot, amék elgőzrja a gyapját:* ua. *Láty pásztor előjűd ~t szarik a farkas:* gyenge kormányzás, erélytelen igazgatás alatt az erősek elnyomják a gyengéket. **Ö:** *bárány~, birka~, hát~, muszka~, oláh~, purzsa~, szín~, szűcs~.*

gyapjúfelvetés *gyapjúfelvetés* fn A szálak felhúzása a szövőszékre a gyapjú szövéséhez.

gyapjúfonal ~ fn A juh lenyírt szőrzetéből fonással készített, szűr hímzésére és varrására használt több elemi szálból sodort, összetett szál.

gyapjúgyűjtő *gyapjúgyűjtő* fn Telephely, ahol a birka lenyírt gyapját lemérik, és felvásárolják a gazdáktól. *A gyapjúgyűjtőjűnél ott atták a tejójtóuport izz Debreceembe.*

gyapjúhímzés *gyapjúhímzés* fn Megtervezett motívumokból álló, színes, gyapjúfonallal hímzett mintázat a szűrön.

gyapjúmosás ~ fn A juhról lenyírt gyapjú feldolgozás előtti tisztítása. **Nr:** Gyapjúmosáshoz elegendő volt a tiszta kútvíz is, jobb volt azonban, ha folyóban moshatták. A mosás általában a vesszőből font, egyenes, kb. egy méter magas mosókasban történt. A kast a vízbe szúrt karóhoz kötötték, nehogy a víz elsodorja. A rúdra erősített mosókarikával jó félóráig dörgölték a gyapjút.

gyapjúmunka ~ fn Gyapjúval való foglalatosság.

gyapjúműves ~ mn *Gyapjúműves mester:* gubacsapó. *Gyapjúműves mesterség:* gubás-ság.

gyapjúművesség *gyapjúművesség* fn Gyapjúfeldolgozással foglalkozó mesterség; gubásmesterség.

gyapjúszőrzet *gyapjúszőrzet* fn <Szőrmekikészítőknél:> a szőrme alsó, kisebb, tömöttebb része. *A gyapjúszőrzet tömöccsége és vastaksága éfszakonkint változik.*

gyapjúszővés *gyapjúszővés* fn

gyapjúszővet ~ fn Gubaposztó.

gyapjúszővő *gyapjúszővő* fn Gubacsapó.

gyapjútépés *gyapjútépés* fn

gyár **Ö:** *gyógyáru~.*

gyarapít ~ i (Ételt) mennyiségileg növel, ill. kiadósabbá tesz. *Hát vóút, aki kolompírt ted bele, hogy akkor puháb legyík, az ~otta is, különösen búzakenyírbe.*

gyarapor (rég) l. **gyanapé**

gyárista **Ö:** vagon~.

gyártó **Ö:** kötél~, szék~.

gyasz ~ msz (gyny) Uccu!

gyász ~ fn *Gyászt visel:* gyászol, gyászruhát visel. *Gyázba van:* ua. *Letette a ~t:* levetette a gyászruhát, befejezte a gyászolást. *Mikor letelt az eggy év, mert valamikor eggy évig ~oltuk a hozzánk tartozóút, és eggy év múlva letettük a ~t vagy letette más a ~t.* *Gyászt vállal:* a távolabbi hozzátartozó is hosszú ideig gyászolja az elhunytat. *Vóút, aki ~t vállalt, pedig nem let vóuna kötelessége.*

gyászeset ~ fn Haláleset.

gyászhuszár ~ fn **1.** Temetkezési vállalatnak ravatalozó, koporsót vivő alkalmazottja. **2.** (gúny) Szomorú, rosszul kinéző ember.

gyászkendő *gyászkendőű* fn Fekete, fejre való kendő, amelyet a gyászoló család szokott venni az asszonyrokonoknak, akik a temetésen ebben jelentek meg.

gyászkeret ~ fn Zsebkendőn a gyász jelül alkalmazott fekete szegély. *A gyászszepkendőű szílin fekete ~ van.*

gyászlevél ~ fn (rég) (Selyemre nyomtatott,) díszes gyászjelentés. **Nr:** *A ~ a család ríszire sejemből készült, és aszt bekeretesztik, és a falra felakasztották. Nem postán kültik, hanem odaatták a családtagoknak, de maratt az özvegynek, gyerekeknek is. Név, családtagok, mikor halt meg stb. vóút rajta. Az ismerősöknek nem sejemre vóút nyomva, csak papírra. Nagyon rigi móúdi vóút, mán az én időümbe nem vóút, de még láttam a nagyapámét a falon.*

gyaszol ~ i Siet, iszkol, fut.

gyászos ~ mn *Gyászos ház:* halottas ház. *Az ismerősök elmentek a ~ házba halotnízni.*

gyászszepkendő *gyászszepkendőű* fn Olyan fehér színű, fekete keretes zsebkendő. *Gyászszepkendőűt vittünk a rokonoknak vaty fekete fejkendőűt az asszonyoknak.*

gyatra ~ mn Gondozatlan, magával nem törődő (személy).

gyaviszka ~ fn Rosszul sikerült étel. *A rosszul sikerült ennivalóra montuk, ez egy ~ csak. Például túlfőösztik a főűt tiszttát, az már ~ vóút, nem emberbe valóú.*

gyehenna ~ fn **Sz:** *A ~ tüze igessen meg!:* (szitkozódás).

gyékény *gyikény* fn **1.** A gyékény szövés-re, fonásra legalkalmasabb levelei. *Gyikimbűl kízstet kast tettek a kocsira.* **2.** Gyékényből fonással készült takaró, szőnyeg. *A halottat lepedőűre vagy gyikényre fektették, ha kihűlt, akkor koporsóúba tettik.* **Sz:** *Kihúzták/Kirántották alóúla a gyiként:* mindenéből kiforgatták. *Egy gyikényen árúnak:* **a)** megértik egymást, cinkosok. **b)** ő se különb a másiknál. **Ö:** *fenék~, oldal~.*

gyékényekkhó *gyikényekkhóú* fn Szekérre szerelhető, gyékényből készült ernyő.

gyékényes *gyikényes* mn/fn **I.** mn Gyékénnyel benőtt (terület). **II.** fn Gyékénnyel benőtt terület. *Lekaszálom a gyikényest.*

gyékényhacsura *gyikényhacsura* fn (A melegágy befedésére szolgáló,) gyékényből font szőnyegféle. *A melegágyak úveges kere-tére iccakára feltettük a gyikényhacsurát, hogy meg ne faggyon a nőviny.*

gyékényhaszura l. **gyékényhacsura**

gyékénykas *gyikénykas* fn Gyékényből font méhkas. *A gyikénykas, szíp kerek, körül-belül hatvan centi magas, alóúl a negyedik fonatnál ety téglalap alakú kis rís, a ki-be já-rás a dongóúknak.*

gyékénykosár *gyikénykosár* fn Gyékényből font kosár; szakajtókosár. *Akinek nem vóút kemencéje, asz pékhe horta a kenyeret, kosárba raktuk, ijen gyikénykosárba.*

gyékényvirág *gyikényvirág* fn A gyékény felső végén növő, lilás rózsaszín színű csok-ros virágja.

gyekmester l. **gyepmester**

gyenge mn **1.** Fiatal. **2.** Beteg. *Jóú lessz ez a kis leves abba a ~ gyomrodba.* **3.** Lágy, szétfolyó. *Gyenge, lágy ez a tiszta.* **4.** Gyenge té: tehénnek az ellés után kb. egy héttől szá-

mítva több napon át fejt, a rendesnél kisebb zsírtartalmú teje; gyengeborjas tej. *A ~ té ellis után ety hét múlva vóut, mert ellis után nagyon sűrű vóut.* **5.** Éretlen, zsenge. *Gyenge még ez a tengeri, nem lehet törni.* **6.** Rossz, hitvány. *A búzára is montuk, ha ritka vóut, apróu vóut a kalásza, hogy ~ ez a búza.* **7.** Halvány {rózsaszínű}. *Halvány rózsaszín, ~ rózsaszín, esz monták mind a kettőit.* **7.** Gyengén szűd guba: lazán szótt guba. *A ~n szűd guba a kallás során nem tuggya meg-őjrizni a kívánt miretit, jobban összemegy.* **Nr:** *Ne menny, kisjány a tarlóura! Gyenge vagy még a sarlóura. Ha elvágod kis kezedet, Ki süt nekem láty kenyeret?* (Nd.)

gyengeborjas gyengebornyas mn Fiatal borjas. *Gyengebornyas té:* Tehénnek az ellés után kb. egy héttől több napon át adott kevés zsírtartalmú teje.

gyengénszűrő gyengénszűrőu mn/fn **I.** mn Gyengénszűrőu tövis: (tréf) szűrős szerbtövis. **II.** fn **1.** (tréf) Szűrős szerbtövis [*Xanthium spinosum*]. **2.** (gúny) Ügyetlen, gyámoltalan ember.

gyengesavanyú ~ mn Savanykás ízű {leves, alma}.

gyengeség gyengeség fn Erőtlenség. *Rám jött a gyengeség.* **Ö:** agy~.

gyengeséggörccs gyengeséggörccs fn {Egy betegségfajta.}

gyengetengeri ~ fn Tejes kukorica.

gyengül **Ö:** el~, meg~.

gyengülés **Ö:** vénség~.

gyep ~ fn **1.** Rét, legelő. *Feltörtem a ~et, ripát vettem bele. Gyepen állít:* gyepes területre hajtja a birkát. *Gyepen állicsuk a birkát, nyilván nem mikor harminc-harmincöt fokos melek süti.* **2.** Takarmány, frissen kaszált fű. *Gyepet, lucernát legjobban, ha vóuna, de nincs.* **Sz:** *A ~ verje fel az udvarodat!* {átok:} légy koldusszegény!

gyepágy ~ fn Heverésre alkalmas puha gyep.

gyepel ~ i Legel. *A szarvasmarha, a disznóu meg a tyúk izs ~. A tyúg ~ nagyon eszefelé, ahon fűves vóut a tanya környike, ocs csomóuba áltak, ézs ~tek.* **Ö:** el~.

gyepesedik **Ö:** be~, ki~.

gyepföld gyepföld fn Gyepes terület feltörésével nyert szántó.

gyepibál fn Tanyán vasárnapi ún. spontán táncalkalom.

gyeplő gyeplőu fn **Sz:** *Utánna hajíttya/löki a gyeplőt:* szabadjára engedi, nem törődik többé vele. **Ö:** francia~, kötél~, német~.

gyeplőág gyeplőág fn A gyeplőszár csatlajba csatolt bórszój.

gyeplőkarika gyeplőkarika fn Kis rézkarika, amelyen a gyeplőt keresztül húzzák.

gyeplős gyeplős mn/fn **I.** mn Gyeplős lú: {négyes fogatban} az első sorban a rúd bal oldalára befogott {ló}. **II.** fn **1.** {Négyes, hatos, hetes és nyolcas fogatban} az első sorban a bal oldalra befogott ló. *A nígyes fogat vezetőüje a gyeplős vóut.* **2.** {Négyes fogatban} az első sorban jobb oldalra befogott ló. **3.** {Ötös fogatban} az első sorban közepén levő ló. *Ha öt lú vóud befogva, akkor közepén vóut a gyeplős, és annak nyáron ijen fehér vászombúl a hátára vartak az asszonyok takaróut, hogy a légy ne csiphesse, mer nem tutta magát a farkával legyezni. Meg asz fontos vóut, mert a gyeplős lú irányította az ötöt.*

gyeplőszár gyeplőszár fn A gyeplő két ága, amely a külső v. vezető szárból és a belső v. keresztágból áll.

gyeplőz **Ö:** ki~.

gyepmester ~, gyekmester fn Állati temeket eltakarító, kóbor kutyákat összefogdosó, emésztőgödröket tisztító hatásági alkalmazott, sintér.

gyepszél gyepszél fn A városnak a települést körülvevő gyepes területre, legelőkre kinyúló vége.

gyepszéna gyepszéna fn Száraztakarmány; lekaszált, megszáritott magasabb szárú fű. *A ju aszt eszik, amit adunk nekik, gyepszínát.*

gyeptörés gyeptörés fn Először felszántott, feltört gyep.

gyepű ~ fn **1.** Élősövénnel benőtt v. tüskés ágakkal, hulladékkal telehordott árok, v. magasra felhányt, elgazosodott földsánc a szőlőskertek körülkerítésére, védelmére. *Mar-*

tinkán venyigéből vőut a ~. **2.** A falut körülvevő sövénykerítés.

gyepűsor ~ fn Település szélső, szegényebbek által lakott része. *Gyepűsor falun vőut, ahon a szegények laktak.*

gyer ~ felsz. i *Gyer ide!*: (ló irányítására). *Például akkor monták a lónak, hogy ~ ide, mikor fokták a szekérbe befele.*

gyerek ~ fn (Kb. hároméves korig) fiúgyermek. *Az apa büszkén monta: ~em született. Akkor tutták, hoty fija született. Sz: Ártatlan, mint a ma születet ~: nincs benne bűn. Ál, mint Katiba a ~: (tréf) vmi szilárdan áll. Megvan benne, mint Katiba a ~: (tréf) — Alakul, mint púpoz ~ a prés alatt: (gúny) a) majd csak lesz vhogy. b) nem nagyon alakul. Eszt a ~et is ríva csinálták: (gyakran síró gyerekre mondják). A fürdővízzel a ~et is kiönti: a rosszal együtt a jót is elveti. Km: A ~ igazat mond: a kiskorúak még őszinték. Egy ~, nem ~: több gyerek kell a családba. Mekhalt a ~, oda a komaság: addig tart a barátság, ameddig közös érdek fűzi össze az embereket. Níma ~nek annya se érti a szavát: meg kell mondani, mit akarunk, másként nem segíthetnek rajtunk. Első ~nek, meg a másodík asszonnak aranyos a seggi: (ti. dédelgetik, övják). Mik kicsi a ~, kizs baj, ha megnő, nagy baj: — Mik kicsi a ~, az annya lábát tapossa, ha megnő, a szívit rugdossa: —. Nr: A földön ülő gyereket nem szabad átlépni, mert akkor nem nő tovább. Ha mégis megtörténik, akkor visszafelé is át kell lépni. — Gyereket nem szívesen fektettek öreg mellé az ágyba, mert úgy tartották, hogy átszáll rá a gyerekről az életerő. — Az öthatéves korában is könnyen síró gyereknek mondták: Tán ríva csinált apád, hogy mindig risz?! Ö: cigány~, csordás~, deák~, fattyú~, juhász~, kanász~, pikoló~, zabi~.*

gyerekágyas ~ mn Frissen szült (nő).

gyerekállóka *gyerekálóka* fn Négylábú v. kerekre szerelt, felső lapján kerek nyílással ellátott faszék, amelybe a járni még nem tudó gyereket állítják; állóka. *A gyerekálóka ojan nítyszegletes, kerekeji is vőutak.*

gyerekbeszéd *gyeregbeszéd* fn Éretlen beszéd.

gyerekeszű ~ mn Könnyelmű, meggondolatlan.

gyerekfog ~ fn Tejfog.

gyerekkifogó *gyerekkifogó* fn Nagy fehér kendő, amellyel a megfürdetett kisgyereket betakarják.

gyerekkifogóruha *gyerekkifogóruha* fn Gyerekkifogó.

gyereklánc ~ fn Kutyatej, pitypang.

gyerekmarasztaló *gyerekmarasztaló* fn Cumi.

gyerekpecér ~ fn A gyereket túlzottan szerető, gyermekbolond felnőtt. *A ~ szertedből jóul meggyimakolta a kizsgyereket.*

gyerekség *gyerekség* fn Jelentéktelen apróság.

gyérít ~ i (Erdőt) ritkít. *A sűrű erdőüd ~ik, a silányat, gyenge növisűt kivagdossák.*

gyérítés *gyérítés* fn Erdőritkítás, a közepkorú v. idősebb erdőből a nem kívánatos egyedek kivágása. *Alsóúszintű gyérítés:* magasság szerint az alászorult és a főállományt támogató fák eltávolítása.

gyermekágyháló *gyermekágyháló* fn (Paszományosoknál:) gyermekágyra szerelhető háló, amelyet 20–25 szál puha pamutból a hálókötés technikájával készítenek.

gyermekágyi mn *Gyermekágyi gennyesvírűség:* (egy betegségfajta). *Gyermekágyi rángógörccs:* (egy betegségfajta).

gyermekaszály *gyermekaszály* fn (rég) Kisgyermek testét sorvasztó betegség.

gyermekgörcs *gyermeggörcs* fn Pólyások görcsös rángással járó betegsége.

gyermekguba *gyermegguba* fn **1.** (A felnőttétől csak méretében különböző,) gyermekek számára készített guba. **2.** Gubacímer v. gubás cégér, amely a gubásmester házának homlokzatára volt felfüggesztve, ezzel jelezve gazdája foglalkozását.

gyermekkór *gyermekkó* fn Gyermekbetegség.

gyermeksorvasztó in *Gyermeksorvasztó* *betekség: (rég) bélhurut, kiszáradás.*

gyermekszáradás ~ fn *(rég)* (Egy betegségfajta.)

gyermekszék ~ fn Gyermekek által használt, karfával ellátott, sámliszerű kishéz.

gyertya ~ fn *Gyertyát gyút:* éjszakai szerénádkor a lány ezzel fejezi ki tetszését. *Gyertyát gyútott, az ablagba tette. Sz: Elóttya a ~ját: megöli. Ö: kén~, mili~, pince~.*

gyertyagyújtás *gyertyagyújtás* fn A gyertyagyújtás ideje, alkonyat.

gyertyája *Ö: királyné~.*

gyertyás ~ mn **1.** *Gyertyás tánc:* (lakodalomban) égő gyertyával a kézben járt táncfajta. *A ~ tánc a gyertyafénykeringő, ígő gyertyával táncolják a jányok a fíjűkkel, a fíjűknak nindzs gyertyájok. 2.* (Szarvasmarha szarvállásának jelölésére:) egyenesen felfelé áll.

gyertyaszentelő *gyertyaszentelő* fn **Sz:** *Ha fínylig gyertyaszentelő, az íziket szedd/vedd elő!* ha gyertyaszentelőkor, vagyis február 2-án süt a nap, a tél hátralevő része még hideg lesz. *Ha fínylig gyertyaszentelő, az íziket szedd elő. De ha ködös Boldogasszony, nem marad el a jó haszon:* ua. *Ha gyertyaszentelő napja nagyon hideg, a fagy fájid ész szőlőjűd nem veszi meg:* ha gyertyaszentelőkor hideg van, hamarosan beköszönt a jó idő. *Ha gyertyaszentelőn a szűnyogok táncolnak, abrak után nizzil hónap!* mert jó idő lesz, hamarosan kezdődik a tavaszi szántás. **Nr:** Ha gyertyaszentelőn a tavaszi meglátja az árnyékát, akkor még negyven napig tart a tél.

gyertyavilág ~ fn Gyertyafény. *Gyertyavilágnál olvasott.*

gyertyáz *Ö: kén~, meg~.*

gyérül ~ hsz Gyengén. *Gyérül világít a lámpa, petróut kel bele önteni, mikor már kopott a petró, alik pislákkolt, ~ ígett.*

gyesgyiom *gyesgyiom* fn *(rég)* (Népi gyógyszernev:) Ungeuntum digestivum.

gyetra ~ fn Gyomor, has. *Nem jó a ~ja.*

gyí *gyi, gyü* msz **1.** (Ló indítására, biztatására.) *Gyü fel, na!* ua. *Gyü, ne!* ua. **2.** *Gyi, te*

fakó, gyi, te szürke: (olyankor mondják, mikor a kisgyerek a felnőtt hátán lovagol).

gyia *gyija* msz (Ló indítására, biztatására.) *gyija, gyija.*

gyík ~, *gyik* fn **Sz:** [Aggyík mán ety kis kenyeret!] *A ~ a jugba lakik!* (kenyeret kérő gyerek tréfás elutasítása, egyben udvarias kérésre tanítása). *Fürge, mint a ~:* nagyon eleven, gyors mozgású. *Úgy jár a szemé, mint a ~nak:* szemes, mindent észrevesz. **Km:** *Akit a kigyó megmar/mekcsip, az a ~túl is fil:* aki egyszer pórul járt, az később már sokkal óvatosabb.

gyikhec ~ fn Megbízhatatlan ember.

gyíkleső *gyíkleső* fn **1.** Nagyobb méretű zsebkés. **2.** Bot. *A botot is hittág gyíklesőnek.*

gyilkos ~ fn Nyársas, azaz elágazás nélküli, kis terpesztésű agancsot viselő őzbak v. szarvasbika. **Km:** *Ki mihe nem ért, ~sa az annak:* a hozzá nem értő elrontja a jót is.

gyimakol ~ i (Gyereket) gyötör, kínozt. *Ne ~d mán eszt a gyereket! Ö: meg~.*

gyimgyom ~ fn Mindenféle kis gyom, dudva.

gyógyárugyár *gyógyárugyár* fn Gyógyászati termékeket, oltóanyagot előállító gyár. *Ahun az Isván malom vóut, ot, jopkés felől vóut ez a Regz gyógyárugyár.*

gyógyít *Ö: meg~.*

gyógyul *Ö: meg~.*

gyolcs *gyócs* fn **Sz:** *Ojan fejir, mint a gyódzsba takart marokvas:* koszos.

gyolcsgatya *gyódzsgatya* fn Gyolcsból, sok anyag felhasználásával készült, ráncolt férfi ruhadarab, amelyet régen felsőruhaként viseltek. *A gyódzsgatya ráncos búgatya, nyári viselet, ére nem vettek nadrágot. Nr:* *Fújja a szél, gyócsingét, gyódzsgatyáját.*

gyolcsing *gyócsing* fn Fehér, finom gyolcsvászonból készült bő ujjú ing. *A gyócsinget, gyódzsgatyát főllek pásztorok viselték.*

gyolcspendely *gyócspendej* fn Gyolcsból készült, hosszú női ing.

gyolcsruha *gyócsruha* fn **1.** Finom fehér vászonból készült ruha. **2.** Finom fehér vá-

szonanyag. *Mint a géz, ojan gyóucsruha, hogy levegőjt kapjon a lekvár, avval kötöm le az üveget.*

gyolcsvászon gyóucsvászon fn Finom fehér vászonanyag.

gyomor ~ fn **Sz:** *A gyomrom legyik/legyen a koporsóud!:* (baromfiakhoz intézett tréfás mondásként:) bárcsak én ehetnék meg! **Km:** *A jóu ~ mindent megőür/megemiszt:* az egészséges ember nem válogat. **Ö:** *bárány~, emésztő~, gólya~, tej~.*

gyomorbélhurut fn (Egy betegségfajta.)

gyomorémelyég gyomorímejgis fn Gyomor felkeveredése, undor okozta állapota.

gyomorhideg ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.) *Gyomorhidek fene:* (rég) (egy betegségfajta).

gyomorphúzás ~ fn (Disznóöléskor) a disznógyomor belső és külső rétegének elválasztása. *A ~ rendesen utóujára marad, sóval pergezzük meg, a belsőit eldobják, a külsőibe töltik a sajtot, a sajdbavalóut.*

gyomorkeményedés gyomorkemínyedis fn (rég) (Egy betegségfajta.)

gyomorláz ~ fn A gyomor lázas megbetegedése.

gyomorlob ~ fn (rég) A gyomor gyuladással megbetegedése.

gyomorrothadás ~ fn (rég) Gyomorrák.

gyomorsenyv ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

gyomorszájrák ~ fn (rég) A gyomor rosszindulatú daganatos megbetegedése.

gyomorszűkület ~ fn (rég) A gyomor kiemeneti kapujának beszűkülése.

gyomros ~ mn Nagy étkü.

gyomrosodik **Ö:** *ki~.*

gyóntat *gyóntat* i **1.** Szőlőtökén elmaradt szőlőfürtöt, billenget keresgél. **2.** Gondosan, aprólékosan vizsgál vmit. *Mindítik fírgeli, gyóntattya aszt a szőlőlőit. Asz mongya a fejr fireg eszi.*

gyorskapa ~ fn Széles fejű kapa. *A ~ a horolóu, horolókapa.*

gyorsoltat **Ö:** *le~.*

gyökér *gyükér, gyókir* fn *Szíve gyökere:* (szerelmesek becéző megszólítása). **Sz:** *Ál,*

mintha gyökeret vert vóuna a lába: mozdulatlanul, megdermedve áll. **Ö:** *anya~, császár~, epe~, fehér~, gál~, gencellári~, harmat~, himer~, nyak~, római~, tályog~.*

gyökéralávágás *gyükéralávágás* fn Az a művelet, amikor a csemetekertben a csemete gyökérzetének az alját levágják a bojtos gyökér kialakítása végett.

gyökerezedik **Ö:** *le~.*

gyökerezés *gyökerezis* fn Szőlőtöke tavaszi megtisztítása, főként a töke nyakából kihajtott gyökérszálak levágása. *A szőlőlőitőlükéhe amék a leközlele van, eszt le kel szedni, ez a gyökerezis vaty harmadgyökerezis. Tavasszal mecciskor kiskapával kikerestük, oszt leváktuk a meccőlőlőlőval. Ö: harmat~.*

gyökerezik ~ i **1.** Szőlőtökéről a gyökérszálakat levágja. **2.** (Pl. disznó az erdőn) gyökereket keres táplálékul. *A fejletlen malacokat kicsapjuk az erdőbe, had legejjen, hogy gyökerezzen. Ö: bele~, le~.*

gyökérfésülés *gyükérfisülés* fn A kivágott fák bentmaradt gyökereinek gépi erővel történő eltávolítása.

gyökérkárosító *gyükérkárosítóu* fn A gyökérzetet megtámadó gombafajta v. rovarféle.

gyökérkefe *gyükérkefe* fn Sűrölókefe. *Keféli a leöld disznóut a gyükérkefével.*

gyökérnyak ~ fn A gyökér fölött levő törzsrész. *A fosóuszilva fájába óutották a kajszimbarackot, de nem a gyökérnyagba, hanem koronába.*

gyökérszaggatás *gyükérszaggatás* fn Sarjaztatásnál a gyökerek elvágása, hogy új hajtás keletkezzen.

gyökértetű ~ fn Kártevő. *A ~ a gyökerek külső hancsát eszi le, ezír pusztul ki a tőü.*

gyökkent **Ö:** *meg~.*

gyökkentés **Ö:** *meg~.*

gyömbérsír ~ fn (Népi gyógyszernév:) zilizből [Althaea] készített kenőcs.

gyön l. **jön**

gyöngy ~ fn Az agancsrózsán v. agancsáron levő gömbölyű csontképződmény. **Ö:** *fa~, tölgyfa~.*

gyöngybeszövés *gyöngybeszövés* fn **1.** (Paszományosoknál:) áttört szegőszalagok szálára fűzött üveggyöngyöknek kézi szövésén történő beszövése az övbe. **2.** Ennek eredménye.

gyöngyfűzés *gyöntyfűzés* fn **1.** (Paszományosoknál:) egy zsinórfajta előállítás. **2.** Ennek terméke.

gyöngygolyó *gyöngygojól* fn (Vadászok nyelvén:) nagyobb sörét.

gyöngyházhúsleves *gyöntyházhúsleves* fn Tyúkból főzött, zöltségfélékkel ízesített leves.

gyöngykoszorú *gyöntykoszorú* fn A menyasszony mirtuszkoszorúja.

gyöngyös ~ mn/fn **I.** mn **1.** Gyöngyöző, forrásban levő. *Addik főüstük, míg ~ lett a víz a befőűtön.* **2.** Gyönggyel ellátott. *Gyöngyös fejkötőj: asszonyoknak ünnepi alkalmakon viselt, színes selyemből készült, hátul szalagsokkal díszített fejkötője. A ~ fejkötőj az asszonyok horták, a jányok mek pártát. Gyöngyös pántlika: gyönggyel ellátott pántlika. Gyöngyös párta: nagylányok arany himzésű pántlikával díszített, ünnepi fejéke.* **3.** *Gyöngyös hurka: a) a juh végbele. b) (pásztoresledelként:) a juh megtisztított végbele krumpli- és kenyérhéjdarabokkal, ill. hússal töltve. A ~ hurka a ju végbele, húsz centi hosszú, zsíroz zóudánnyal, hígítással mosták tisztára, mektőűtötték hússal, ropogósra süttötték.* **4.** *Gyöngyös szarvú: félig fekete, félig fehér szarvú (szarvasmarha).* **II.** fn Gyöngytyúk. *Tugya, Árpád, mit kijabál a ~? Asz, hoty takács, takács. Nr: Debrecenben az eladó lányok újkör és a nagy ünnepek alkalmával gyöngyös pártát viseltek a templomban.*

gyöngyösleves ~ fn Gyöngytyúkból főzött húsleves.

gyöngyözés **Ö:** *agancs~.*

gyöngyözik ~ i Apró buborékok keletkezés a folyadékban, forr. *Ha gyöngyözött a víz a befőűtön, akkor elzártam a tűzhejet.*

gyöngyöző in **1.** (Ötvösmesterségben:) *gyöngyöző mintás acél: aranyozáshoz használatos kéziszerszám.* **2.** (Ötvösmesterség-

ben:) *gyöngyöző poncoló acél: a cizellálás egyik típusához a mester által készített eszköz.*

gyöngytojás *gyöntytojás* fn A gyöngytyúk tojása. *El lehet ültetni, ugyi, a gyöntytoját.*

gyöngyvirág ~ fn (Kedveskedő megszólításként:) ~om. *Becézis vőut, hogy jányom, ~om, feleségem ~a.*

gyöngyzsinór *gyöntyzsinóur* fn (Paszományosoknál:) ceruzavastagságú simított zsinórnak és cérnás pamutnak az összesodrásával készített zsinór.

gyönyörű ~ mn Gyönyörűség. *Ojan szíp ez a búza, hogy ~ ránízni. Sz: Szébe, mind ~: (gúny is) (dicséret).*

gyönyörűség *gyöntörűség* fn Öröm. *Akinek nem jó a gyereke, annak nem sog gyöntörűsége van benne.*

györgy *györgy* fn Fejbe vágott v. leszúrt disznó utolsó hangjának utánzása.

györgyike ~ fn Szent György-virág.

gyötör **Ö:** *meg~.*

győz **Ö:** *meg~.*

győződik **Ö:** *bele~.*

győzős *győzős* mn Munkabíró, erős, szorgalmas (ember).

gyufaméreg *gyufaméreg* fn A foszforos gyufafej mérgező anyaga.

gyufatartó *gyufatartó* fn Kis börtök, amelyet a dohányosok a dohányzacskóval együtt a nadrágkorcba akasztva hordtak. *A gyufatartóba kis kerek papírtasagba vőut a kénezs gyufa, amit a csizma talpán is meg leheted gyútani. Gyerekkoromban még ijét használtak, csak sokan megmírgesztik vele magukat, leásztatták, és megitták, mekhaltak.*

gyújt *gyút* i

gyújtás **Ö:** *gyertya~.*

gyújtó *gyútó* fn **1.** Öngyújtó. **2.** Gyújtós.

gyújtókészség *gyútókészség* fn Tűz gyújtására való, acélból, kovából és taplóból álló készlet.

gyújtós **Ö:** *alá~, tűz~.*

gyukhec ~ mn/fn **I.** mn Ostoba, fajankó. *Péter ~, nem való semmire, nincs rá mid bízni.* **II.** fn Ilyen ember. *A ~et nem nisztik semmibe.*

gyúl **Ö:** *be~, fel~.*

gyullad **Ö:** *meg~.*

gyulladás **Ö:** *bél~, hörg~, húgyhólyag~.*

gyúr **Ö:** *át~, be~, ki~, le~.*

gyúrás **Ö:** *fel~, körbe~.*

gyuri ~ fn A többenél satnyább malac. *Van a kocának ety kizs ~ja. Eccer három ijen ~t hagyot nekem az uram, hogy gondozzam, mert a többit elhajtották a másik tanyára. Ö: pacuha~.*

gyúrópad *gyúróypad* fn Vastag deszkalappal borított asztalféle, esetleg négy lábú pad, melyen a fazekas az agyagot gyúrja.

gyúrópálca *gyúróypáca* fn <Pásztorkalap-készítőknél:> nyújtófánál rövidebb, vékony pálca, amelyre a filcet felsodorva a megfelelő méretűre nyújtják. *A filcanyag gyúrása gyúróypáca segítségével történik.*

gyúróteknő *gyúróyteknő* fn Tésztagyúrásra használt kisebb kerek teknő.

gyúróvíz *gyúróvíz* fn <Kalapkészítőknél:> kb. 60–70 °C-ra melegített víz, melybe időnként az anyagot bemártva kell végezni a gyúrás. *Gyúrás közbe a filcanyagot locsolni kell, illetve mártogatni a hatvan-hetven fokozs gyúróvízbe.*

gyúrt in *Gyúrt tiszta:* gyúrással készített tészta. *Lehet krumplis tisztabul és lehed ~ tisztabul is csinálni a derejét.*

gyú ~ msz <Ló elindítására és nógatására használt szó.>

gyújt *gyút* i Renden levő szénát, takarmányt összehord és boglyába rak. **Ö:** *egybe~, fel~, meg~.*

gyújtás *gyútis* fn Renden levő széna, takarmány összehordása és boglyába rakása. *A rossz időjű mijatt a gyútist korán abbahatytuk.*

gyújtó **Ö:** *gyapjú~, koma~, nektár~, nép~.*

gyúl **Ö:** *rá~.*

gyülemlik **Ö:** *meg~.*

gyülés *gyűlis* fn Gennyes duzzanat, kelés.

Ö: *rocska~.*

gyúlik **Ö:** *be~, ki~.*

gyümölcs **Ö:** *szelid~, vad~.*

gyümölcscibere *gyümöccibere* fn Aszalt gyümölcsből főzött leves; cibereleves.

gyümölcslő *gyümöcsőutó* fn <Katolikus ünnep:> Gyümölcslő Boldogasszony napja (március 25.). *Gyümöcsőutó, akkor kell őtani a gyümöcsfákat, a vadat nemesre vagy a semmirevalót jó gyümöcsre. Gyümöcsőutó ág: gyümölcslő oltásakor használt vessző.*

gyün l. **jön**

gyúr **Ö:** *fel~.*

gyúrke ~ fn Forradás a kenyéren. A kenyér tetejének sütés közben kihaladt része.

gyürkődzik *gyürkődzik* l. **gyürkőzik**

gyürkőzik *gyürkőzik* i Vminek nekikészül. **Ö:** *neki~.*

gyűrő **Ö:** *rudas~.*

gyűrődik *gyűrődik* i <Juhnyáj a tavaszi fűrésztészkor> összeviszta tolongva megy a fűrésztömedencébe.

gyűrött mn *Gyűrött kosár:* olyan félgömb alakú v. ovális kosár, amelynek nincsen külön fenéke.

gyűrű ~ fn <Kosárfonóknál:> a karók beállításakor alkalmazott fonásminta. *A karók vége fekkügyön az őydal ~jire. Sz: Jegybe~be tartya a karját: nem dolgozik. Nem ülhetünk naphosszat jegybe~be: tétlenül. Nem esik le a ~ az ujjadrul, (ha mekcsinálod): <mondják annak, aki vonakodik vmit elvégezni>. Nem eset le a ~ az ujjadrul?: <annak mondják, aki ha nehezen is, de mégis megcsinálta, amire felszólították>. **Ö:** *arany~, boszorkány~, fekete~, kísérő~, páros~.**

gyűrűben **Ö:** *jegyben~.*

gyűrűfonás ~ fn <Kosárfonásban:> gyűrű alakú díszítést eredményező fonásfajta.

gyűrűhernyó *gyűrűhernyó* fn Gyümölcshán élő hernyófajta. *A gyűrűhernyó nagyon régi, gyerekkoromban is vót az almafán.*

gyűrűs mn **1.** *Gyűrűs cukor:* gyűrű alakú, ill. csomagolása gyűrűvel ellátott (cukorka). *A ~ cukor kis szopni való sacanyú cukor vót ezerkilencszáztizenhét körül, papírba vót becsomagolva, a meg ety kis fémgyűrűskével vót rászoritva. A ~ cukort a szatócs árúta a gyerekeknek, akik dicsekedtek vele: Nekem van gyűrűm. A másik meg iritysígbul: Gyűrűs*

ujjod a seggembe! **2.** *Gyűrűs pipa:* hosszú nyakú, nyakánál derékszögben meghajló és gyűrűkben végződő, vörös színű pipa, derekánál geometriai díszítéssel. **3.** *Gyűrűs mátká:* gyűrűvel is eljegyzett menyasszony. **4.** *Gyűrűs zsidó:* rongyszedő, őszeres, aki a kapott dolgokért olcsó rézgyűrűvel, csecsebecsével fizet. *A gyűrűs zsidót montuk furujás zsidónak is, mert a furuja mindik szólt nála, evvel attá tuttára az embereknek, hogy it vagyok, lehet jönni. Rendesen szekéren, egy rossz lúval járt.* **Nr:** A gyűrűs zsidó a következőképpen hívta fel megjelenésére a figyelmet: *Csontot, rongyot, gubadarabot!*

gyűrűstetem ~ fn Csontkinövés a ló lábán.

gyűrűsujj ~ fn A bal kéz negyedik ujj. **Nr:** *A ~ a bal kézen a negyedik ujj, mert korábban a gyűrűt csak a bal kézen hordtuk.*

gyűrűstetem ~ fn Gyűrűstetem.

gyűrűváltás ~ fn Eljegyzés. *Mektörtint a ~, amikor eljeddzis csináltak.*

gyűrűz **Ö:** *el~, ki~, le~.*

gyüszmékel ~ i Jön-megy, járkál.

gyüszü ~ fn **1.** (Szűcsöktől használt), felső részén lyukas eszköz. *A szűcsög ~je különbözik a szabóüg ~jétől, mert a teteje jukas. A ~ ögdalával lehet a tūd benyomni az anyagba.* **2.** *Gyüszüre szedi a száját:* (pl. fűtüléskor) csücsörít. **3.** A permetezőgép szórója végén levő lecsavarható. lukacsos kupak. *A permetezőgép ~jín apró jukak vannak, asz szórja a permetlevet.* **Ö:** *bőr~.*

gyüszüfánk ~ fn Gyüszüvel kiszaggatott és zsírban kisütött gyűrt levestészta. *A ~ apró fánkocská, zsírba sütvé, húslevessel felöntve.*

gyüszüfánklevés ~ fn Gyüszüfánk nevű tésztával készült pergelt leves. *A ~ uty kszült, hogy a tístáját pergelt lébe befősztk.*

gyüszüvirág ~ fn Kék v. rózsaszínű, gyüszühöz hasonló alakú, magas körön növő kerti virág. *A ~ egész magas kóúrón nő, és úgy níz ki, mint ety kizs gyüszü, pontossan hasonlít hozzá. Van rózsaszín mek kík szímbe gyüszüvirág.* **Nr:** A gyüszüvirág főzete gyógyító hatású, gyógyszerertárban is árusítják.

gyüttment l. **jöttment**

H

ha ~ hsz <Kérdőszóként az *ebfing* nevű pattanásfélére vonatkozó felelgetős ráolvasásban:> vajon mikor? *Finkőjj nőjtt/Fin kőjtt a nyelvemen. Ha kőjtt? Ma kőjtt. Mijen nagy legyík? Mint a Hirsné segge. Pö, pö, pö, inkább elműjék, mint hogy ojan nagy legyík.*

hab ~ fn **1.** *Habokad zúgat:* <must> pezsegeve forr. **2.** Verejték. *Habot vér:* ló <a szerszám alatt> erősen megizzad. *Habot vér az izzactság:* erősen megizzad vki. *Ojan szípen ~ot vért a pásztor hátán az izzactság, mint aki kaszál.* **3.** Hullám. *Habot vér:* <hal, pl. a csík> erős fickándozásával hullámokat kelt.

habakuk ~ msz <Ijesztéskor használt indulatszó.> **Nr:** *Ha valaki csuklott, dobbanlottak, és rákijáltottak: Habakuk! És elmaratt a csuklás. Rendesen hátulról kijáltottak rá.*

habánfedél ~ fn Csépett szalma, mogyoróvessző, sárgaföld és homok keverékéből elkészített tetőfedő anyag.

habar ~ i Hadar. *Ez is ~ja a beszídet, gyorsan beszél.*

habarcs ~ fn **1.** Híg sár, latyak. **2.** Sebtében összekotyvasztott étel. **3.** Keveréssel készített, szegényes, kásaszerű étel. **Ö:** *mész~.*

habarcsfelvonó *habarcsfelvonó* fn Az építkezéshez használt habarcs kézi erővel történő felvonására használt szerkezet.

habaricagomba ~ fn *(rég)* <Népi gyógyszernévként:> *Agaricus albus.*

habarodik Ö: *meg~.*

háborodik Ö: *bele~, meg~.*

habda ~ fn Ormótlan nagy lábbeli.

habital ~ fn Sör. *Ebéd után jöttek a tészták, a feketekávé meg a ~ok.*

habog ~ i Hebeg.

habók *habók* fn **1.** Hóbort, szeszély. **2.** Hóbortos, szeszélyes ember. *Mennyi mán, te habók.* **Sz:** *Feljött/Rájött a habókja:* hóbortosan, kiszámíthatatlanul viselkedik. *Ellelte a habókját:* **a)** kitalálta, hogy mit akar. **b)** kiismer vkit.

habókás *habókás, habókás* mn **1.** Hóbortos, bolondos. *Nem szeretem az ojan embert, aki habókás.* **2.** Mókázó, tréfás kedvű. **Ö:** *hibi~.*

habókol *habókol* i **1.** <Ló> fejét ingatva a rászálló legyeket, bogarakat elkergeti magáról. **2.** Két ló összeállva fejük ingatásával magukról és egymásról elkergetik a legyeket, bogarakat. *Két ló összeállt, egyiknek jobbra, másiknak balra vójt a feje, a legyeket így ijezgették, habókoltak.* **3.** <Fejét kezei közé fogva> bóbiskol.

habókos l. **habókás**

háborog ~ i Veszekedik. *Apátok mán megint ~.*

háború Ö: *égi~.*

háborúság ~ fn Civakodás, veszekedés. *Ennél a háznál mindig ~ van, örökösön veszekednek.*

habos mn *Habos ájz:* <mézeskalácsosoknál:> rossz minőségű, légbuborékos kemény hab. *A habos ájszt fel kel javítani, mer külföldben nem lehet vele mintát rajzolni.* *Habos felület:* mángorlás hatására képződő tükröfényes felület a vásznon. *Habosz szőjme:*

göndör, nem egyenes szálú szörme. *A habosz szőürméknél hullámcsakkot kell alkalmazni.*

haboz **Ö:** le~.

habratyol ~ i Gyorsan, emiatt érthetetlenül beszél, hadar.

habri ~ mn Gyors beszédű, hadaró.

habszappan *habszappan* fn Jól habzó, gyárilag készített szappan.

habszedő *habszedő* mn/fn **I.** mn *Hapszedő* *kanál:* lyukacsos merőkanál, amellyel a levesről leszedik a habot. *A habszedő kanálnak jukacsos a feje, avval szedik le a húslevesről a habot, mikor felfő.* **II.** fn Habszedő kanál.

habuckol ~ i Vízben, sárban topog.

habüst fn A hab felverésére szolgáló, nagy méretű edény. *A ~ rozsdamentes anyagból készült, magas falú edény.*

habverő *habverő* mn/fn **I.** mn *Habverő* *üst:* habüst. **II.** fn A habverőgép része, hajlított acélból készített eszköz. *A habverőt aszerint cseréljük a gépen, hogy glazúrt vagy ájszt akarunk készíteni.*

habverőgép *habverőgép* fn (Mézeskalácsosoknál:) cukormáz és kemény hab kikaparására szolgáló elektromos készülék. *Kézzel nem tudnánk annyi ájszt felverni, mint a habverőgéppel.*

habzsol ~, *hapsol* i Gyorsan eszik.

hacacaré ~ isz/mn/fn **I.** isz (Táncurjantás.) **II.** mn Tarka, mintás (ruhanemű). *Egyes nők szoktak ~ ruhába öltöztetni.* **III.** fn **1.** Tarka, mintás ruha. *Hacacaréba öltöztött ez a jány.* **2.** Zajos mulatozás.

hacuka ~ fn Könnyű (női) kabát v. kiskabát.

hacura l. **hacsura**

hacsura ~, *hasura*, *hacura* fn **1.** Egymás mellé fektetett és összefűzött nádszárakból készült, melegágyi palánták betakarására használt takaró. *A hacurát a melegágyra tettik, napparra leszettik, éjjelre ferrakták.* **2.** (A hidegtől v. a melegtől való védekezés céljából) az ablakra függönyként, ill. redőnyként akasztható nádból v. gyékényből készített takaró. **Ö:** gyékény~, *kis*~.

had ~ fn **1.** Nagy csoport, tömeg. **2.** Rokonság, familia. *Kivált, ha nagy vőyt a rokonság akkor monták, hogy ijen vagy ojan ~.* **Ö:** *sisere*~.

hadakútja *hadakútja* fn Tejút. *Nem is ismertem, hoty tejúd gyerekkoromba, csak hadakútja.*

hadarász/ik ~ i Hadonászik.

hadari ~ mn Gyors beszédű, hadaró.

hadaró *hadaró* fn A kézicsép nyeléhez szíjjal, forgathatóan hozzákapcsolt, rövid ütőfa; cséphadaró. **Sz:** *Uty pereg a nyelve, mint a hadaró.* gyorsan beszél. **Ö:** *csép*~.

hadarós *hadarós* mn *Hadarós* *beszédű:* gyors beszédű.

hadaz ~ i Perel.

hadiszállító *hadiszállító* fn A hadseregnek vmilyen terméket szállító. *Tehát ő is úgynevezet hadiszállító is lett.*

hadonáz ~ i Hadonászik.

hadovál l. **haduvál**

hadri ~ mn Gyors beszédű, hadaró. *Hadri beszédű:* hadaró. **Ö:** *hidri*~.

hadrikál ~ i Összevissza beszél, hetet-havat összehord.

haduvál ~ i **1.** Összevissza beszél, fecseg.

2. A valóságot kiszínezve, némiképpen elferdítve beszél vmiről, nagyokat mond.

hág ~ i **1.** Rálép, rátapos vmire. *A macska farkára háktam.* **2.** (Mén, bika, kos, kecskebak) pázrik. **3.** (Ember) közösül. **Ö:** *bele*~, *ki*~.

háगत ~ i (Kancát) pároztat. *Elvittem ~ni a kancát a ménhe.*

háगतó *háगतó* fn Deszkával bekerített hely, ahol a lovakat fedeztetik. *A háगतónak csak két óúdala vőyd deszkából, előül, hátul szabadon vőyt.*

háगतódeszka *háगतódeszka* fn (Méntelepen) a sárló kancát és a mént elválasztó deszkakorlát, amely megvédi a mént kanca rúgásától.

háगतóhely *háगतóhely* fn Háगतó.

háगतópapucs *háगतópapucs* fn Börből készült papucs alakú tárgy, amelyet háगतáskor a kanca hátsó patájára húznak, hogy a

patkó ne sebezze meg a mént, ha a kanca megrúgja.

hágattat ~ i Hágat.

hágcsó hákcsóú fn Kisebb létra. *A hákcsóú rövid létra valami kissep padra felmenni, tyukóúpadra, disznósóú padlására.*

hágó Ő: *fel~.*

hagy ~ i **1.** Alkuban megjelöli a legalacsonyabb árat. *Kirtik eszt a tehenet ezer forintir, de én kétezerre hatytam.* **2.** Szab, kimér. *A kazal ajját három öl szílesre hatytuk.* **Sz:** *Hagyma, lesz hóúnap is:* (tréfás szójátszékként). *Hagyd magad, hamarép szabadúsz!* (annak a lánynak mondják a társai, akit a legény játék közben fogdosni, csókolgatni akar). **Ő:** *abba~, el~, fel~, helyben~, ki~, meg~, rá~.*

hagyakozik ~ i **1.** Végrendelkezik. **2.** Távozása előtt utasításokat ad.

hagytakozik ~ i Végrendelkezik.

hagyma Ő: *fehér~, fok~, kígyó~, mag~, mindig~, tenger~.*

hagymakalendárium *hagymakalandárium* fn **Nr:** Az év végi ünnepnapok vmelyikéhez kapcsolódó babonás időjósló eszköz, amelyet úgy készítenek, hogy egy fej vöröshagyma tizenkét, egy-egy hónapot jelképező levelébe sót tesznek, és amelyikben a só elolvad, az a hónap csapadékos lesz a következő esztendőben; hagymanaptár. *Nálunk a nagymama csinálta a hagymakalandáriumot.*

hagymaleves ~ fn Füstölt disznóhús levében főzött vöröshagymából rántással, kevés cukorral és ecettel készített leves.

hagymanaptár ~ fn Hagymakalendárium.

hagymás Ő: *fok~.*

hagymásecetes ~ fn Hagymaleves.

hagymásfű ~ fn (Népi növénynev:) herba scord [!].

hagymaszag ~ mn Hagymaillatú.

hagymáz ~ fn Önkívülettel járó, súlyos, lázas betegség, ill. láz. **Ő:** *bél~, has~, hasi~.*

hagyó Ő: *félbe~, fészek~, helyben~.*

hagyogat Ő: *el~.*

hagyott Ő: *anya~, iskola~.*

hagyl ~ i (Szövet) színét veszti, fakul. **Ő:** *ki~, meg~.*

hagyult *hagytt* mn Fakult, színehagyott.

hahó hahóú msz (Ló lassítására.)

haj¹ ~ fn **1.** Rövit ~ra vág: rövidere vágják a haját vkinek. *Hajba valóú fűsű:* **a)** kontyfűsű. **b)** a hajba kétfelől betűzött fűsű, félfűsű. **2.** A kukoricacső végén levő selymes szálak; a kukorica bajusza. **Sz:** *Nincsen annyi ~am szála, ahányszor megjártam vele:* sokszor megjártam vele. *Típi a ~át:* bosszankodik, dühöng. **Nr:** *Szalaggyunk, had lobogjik a ~unk!* *Csoportozs gyerekek nekifoktak szaladgálni, esz monták.* — *A levágot ~at nem szabot kisperni, mert a veréb elhorgya a físzkibe, osztán kihull az illetőü ~a.* **Ő:** *kör~.*

haj² ~ fn **1.** Gyümölcs v. termés külső védőburka, héja, ill. a mag kemény tokja. *A szőüllőünek, a dinnyének meg a kolompírnak is ~a van.* *Hajába főüt kolompír:* héjában főtt krumpli. **2.** Vminek külső, borító része, anyagának többi részétől megkülönböztető kérge, héja. *A tojásnak meg a kenyírnek is ~a van, tojáshaj, kenyírhaj.* **3.** Ágyhuzat. **4.** Háztető. **Ő:** *alma~, dinnye~, dió~, dunyha~, fa~, kenyér~, kis~, kolompér~, krumpli~, mák~, párna~, paszuly~.*

haj³ ~ isz **1.** (Réja elemeként:) *Haj, regőü rajta!* **2.** (Csendesebb érzések, különösen bánat, sajnálkozás, vágy kifejezésére:) *Haj, de rigén is vóut!* **Ő:** *ej~, haj~.*

háj ~ fn *Hájjal mekköszörül:* hájjal beken. *Ha mégis mekcsapta vóuna az esőü a bekecset, ~jal mekköszörülik.* **Sz:** *Minden ~jal mekkent:* életrevaló, furfangos ember. *Mintha ~jal kenegetnék (a hasát):* nagyon jólesik neki. *Hájjal kente a hasát:* vkinek a kedvére tesz, mond vmit. *Háj a farán:* (kövér nőre vonatkoztatott tréfás szójáték a háj és a hálj szóval). *Kend be/mek ~jal az iskola óudalát, hátha elhuzza a kutya!:* (tréfás biztatás az iskolakerülésre hajlamos gyerekeknek). **Km:** *Nem kell ebre bízni a ~at, mer elnyalogattya:* ne bízol tolvajra az értékeidet. **Nr:** *A tengejt meg a csapokat jóü mekkentük ~jal, hogy lassabban kopjik.* **Ő:** *cseplesz~, fátyol~, fodor~, ó~.*

haja Ő: *asztag~, kenyér~.*

hajadonfejjel ~ hsz Födetlen fővel, hajadonfővel. *Csak nőüre montuk, hoty ~ jár.*

hajadonfőn *hajadonfűn* hsz Hajadonfővel. *Nőüre meg gyerekre is montuk, hoty hajadonfűn van.*

hajadonfőtt *hajadonfőütt, hajdonfőütt* hsz Hajadonfővel. *Hajadonfőütt ment ki a hidegre, mekfázott.*

hajakasztó *hajakasztóu* fn Kontyfész. **Nr:** A házasságkötés után a fiatalasszonynak felkontyolták a haját. Ehhez volt szükséges a hajakasztó.

hajal ~ i (Napraforgómagot) héjától megtisztít. *Hajajja a napraforgóút.*

hajas ~ mn Héjas, hámozatlan (szilvaszem, krumpli). *Hajas tengeri:* fedőlevelekkel együtt tört, magnak való kukorica. **Sz:** *Nem ired el ~on, kopaszon meg bajoson:* nem lesz abból semmi, nem valósul az meg soha. **Ö:** *por~.*

hajashártya ~ fn Hájasréteg.

hajasréteg *hájasríteg* fn (Tímárok nyelvén:) az állat bőrének szerkezetileg legalsó rétege, amelyet kikészítéskor eltávolítanak.

hajaz¹ ~ i **1.** Asztag tetejét kalászuikkal kifelé fordított kévékkel háztető alakúra rakja. **2.** (Épületet) nád- v. zsúpfedéllel fed. **Ö:** *be~, le~.*

hajaz² ~ i Hámoz. *Ritkán monták, hoty ~za a krumplit, de nagy átlagba hámoszták.*

hajazás ~ fn **1.** Asztag tetejének rakása, befejezése. *Kezgyük meg a ~t, mer csurgóúsan van a víge az asztagnak.* **2.** Asztag háztetőhöz hasonló formájúra rakott teteje. **Ö:** *be~.*

hajazat ~ fn **1.** Asztag háztetőhöz hasonló formájúra rakott teteje. *A ~ megy előőbb a csíplőübe, aszt kezdik meg, bontják meg.* **2.** A tetőszerkezet fedőanyaga, pl. szalma v. zsúp; **3.** Fedél(tető). *A hász teteje vóút a ~, a szegis rajta.* **Ö:** *asztag~.*

hajbók *hajbóuk* fn **Sz:** *Hajbóuk, csimbóuk, köszönny asszonyodnak!:* (dajka mondókája csecsemő ringatása közben).

hajbólkol *hajbólkol* i **1.** Hajlong. *A jányok nem nagyon szerettek hajbólkolni, nem szerettek dőugozni, takarítani.* **2.** (Ló) fejét lehajtja, majd újra felemeli, bólingat. **3.** (Em-

ber) fejét le-leejtve szunyókál. *Az asztalnál hajbólkol apátok.*

hajcsár ~ fn Az a személy, aki állatokat hajt fel a vásárra, ill. haza a vásárból.

hajcsúroz ~ i **1.** Futkározik, rajcsúroz. **2.** (Jószágot) ide-oda terel. *A gujás hajcsúroszta a legelőün a jóuszágot.*

hajdanában-danában *hajdanába-danába* hsz Réges-régen. *Hajdanába-danába bijon nem így vóút, mint most.*

hajdermennykő *hajdermenkü, hajdermenkü* fn (Szitkozódásokban nyomatékosan:) villám, istennyila. **Sz:** *Üssön/Csapjon beléd a hajdermenkü!:* —. *A hajdermenkü csapjon agyon!:* —. *Ugy ment, mint a hajdermenkü:* gyorsan futott.

hajdina ~ fn Pohánka [Fagopyrum vulgare], ill. ennek szemtermése.

hajdinakása ~ fn Hajdinából főzött kása. *Hajdinakását én nem ettem sose, csak tudom, hogy vóút, meg aszt is tudom, hoty főüsztk.*

hajdináromban *hajdináromba* hsz Hajdanában.

hajdinban *hajdimba* hsz Hajdanában. *Hajdimba megvóút még a Bárán-csapszék.*

hajdú *hajdu* fn **1.** Fegyveres nemesi szolga, poroszló. **2.** Városi szolga a főhivatalnokok mellett. **Sz:** *Annyit ért hozzá, mint ~ a harangöntíshe:* nem ért hozzá.

hajdúkáplár *hajdukáplár* fn A hajdúk rangsorában tizedes.

hajdúkása *hajdukása* fn Hagymás, paprikás zsírral v. zsírral és tepertővel ízesített egyszerű kásaétel.

hajfekvés *hajfekvis* fn A sertés hája alatti kövéres rész. *A hajfekvis nem hájlerakóúdas, hanem a disznóú hája alat levőü vegyes, kövéres valami, tepertőüt sütneg belőüle.*

hajfésű *hajfűsű* fn Hajba való ritkás v. sürű fésű.

hajfolyás *hajfojás* fn (rég) (Egy betegség-fajta.)

haj-haj ~ isz (Csendesebb érzések, különösen bánat, sajnálkozás, vágy kifejezésére.)

hajhász ~ i **1.** Hajszol, kerget. **2.** Legény lánynak udvarolni akar, meg akarja szerezni. *A legíny ~ta a jánt.*

hajingál ~ i Hajigál, dobál.

hajint ~ i Hajít, dob. **Sz:** *Úty pofon ~alak, hogy eggyik szemed vendékségbe megy a másikho: nagyon arcu csaplak. Ö: át~, fel~, meg~.*

hajintás ~ fn Hajítás.

hajintásra ~ hsz Hajintásnyira. *Csak ety ~ van ide a bót.*

hajintásnyira ~ hsz <Távolság mértékegységeként> hajításnyira, nem messze. *Csak ety ~ van ide a bót.*

hajintóbot *hajintóbot* fn **1.** Hajítóbot. *Van a csordásnak még ety kis vikony hajintóbottya, ha kárba megy a jószág, eszt vágja utánna. 2.* <Fiúk játékanak eszköze-ként> kb. félméteres, sima bot, amelyet minél messzebb kellett dobni. *A hajintóbottal a fíjúk jáccottak, hoty ki tuggya messzep hajintani.*

hajít ~ i *Pofon ~:* pofon vág. **Ö:** *be~, el~, le~, meg~, végig~.*

hajítás ~ fn <Távolság mértékegysége-ként> kódobásnyi távolság. *Ety ~ a bót. Ö: kő~.*

hajítóbot *hajítóbot* fn Hajintóbot.

hajítófa *hajítófa* fn Rövid bot, amellyel vmit megdobnak v. vmilyen termést vernek le a fáról. **Sz:** *Nem ír ety hajítófát se: érték-telen, semmit se ér.*

hajítófáz **Ö:** *meg~.*

hajk ~ fn A fa kidöntésének irányításához baltával v. fűrészszel készített ék alakú be-vágás a fa törzsén.

hajkalap ~ fn A hajk alsó vágáslapja.

hajkefe ~ fn A haj rendbentartására, fés-sülésére szolgáló kefe. *Tükrös ~:* tükörrel el-látott hajkefe.

hájkerület ~ fn **1.** A disznó belén levő kövérség, háj; csepleszháj. **2.** Húsos rész a disznó hája körül. *Mikor a hájat kiveszik a disznóbul, a ~re akasszák.*

hajkmagasság ~ fn A hajkalap és a hajk-tető közötti távolság.

hajkol ~ i Hajkot vág a fa törzsén.

hajkolás ~ fn Hajk vágása a fa törzsén.

hajktető *hajktető* fn A hajk felső vágás-lapja.

hajkurál ~ i <Főleg jószágot> kerget.

hajkurász/ik ~ i **1.** <Főként jószágot> ker-get. **2.** Mohón igyekszik megkapni, megsze-rezni vmit v. vkit. *Mindig a píst hajkurássza. Ez a fíjú csak a jányokat hajkurássza. Ö: be~.*

hajlás ~ fn **1.** Vízállásos hely. *A ~ mizedis, ahon megáll a víz, el se lehet vezetni. 2.* A főlöseges vizet levezető természetes árok, csatorna. **3.** Térdhajlás, térdhajlat. *Fáj a lá-bam a hajlázsba.*

hajlásig **Ö:** *nyak~.*

hajlat ~ fn **1.** Mélyebben fekvő földte-rület. *A hajladba megáll a víz. 2.* A cipőtálp talphoz igazodó íve.

hajlék *hajlik* fn Ház. *A házra montuk, hogy az én hajlikom, az én házam.*

hajlik ~ i *Hajlik a jógra:* <gyerek> enge-delmes, szófogadó.

hajlít **Ö:** *össze~, rá~.*

hajlítás **Ö:** *rá~.*

hajlító in *Hajlító* *eresztis:* <szőrmeki-készítők nyelvében> görbítő eresztés. **Ö:** *vessző~.*

hajlított in *Hajlítod* *dongájú ediny:* <ká-dármesterségben> olyan edény, amelynek az oldaldongái különböző méretben vannak meghajlítva.

hajlós *hajlóys* mn Hajlékony. *Ez az ág nagyon hajlóys.*

hajlott mn *Hajlot csüdü:* olyan <ló>, amelynek a csüdje ferdén áll. *Hajlod derekú:* olyan <ló, szarvasmarha>, amelynek a dereka a normálisnál lejjebb van.

hajnal ~ fn *Setít ~:* kora hajnal, pitymalat. *Cigán ~:* késő reggel. *A cigán ~ úty kilenc óyra fele van. Felteccik a ~:* hajnalodik. *Mek-teccik a ~:* ua. *Mekteccik a ~, ez meg apám-nak vót a szavajárása, amikor kezdet ví-radni. Hasad a ~:* ua. *Nyárba három órakor hasad a ~. Hajnal hasad:* ua. *Felszorút a ~:* estefelé északi irányból napsugarak világi-tanak. *Felszorút a ~, ha este észak felől vilá-gít a nap, a napsugarak, esőü lessz. Haj-nalra kelve:* nagyon korán. *Hajnalra kelve megyüng dóugozni. Nr:* *Hajnal hasatt, fnyes csillag ragyog. Ídes róuzsám, mégis nálad va-gyok.* (Nd.) — *Ha ~ba jön az esőü, asz kevés*

idejek tart, mert a reggeli vendik hamar elmegy. De ha reggel nem megy el az eső, akkor esős napokra számíthatunk. Ha este jön az eső, akkor ára számíthatunk, hogy egész este, íccaka esik. **Ö:** cigány~, est~.

Hajnalcsillag ~ fn Esthajnalcsillag. *A Hajnalcsillagot követi a Sántakati. Nem messzi van tulle ety kis csillag, maj figyejje meg, az így remeg az égen.*

hajnallik ~ i Hajnalodik. *Mekhasatt az ég, hajnallik.*

hajnalvelő hajnalvelő fn Kemény izom a szarvasmarha nyakában. *A hajnalvelő fehér, inkább világossárga, unnyi szíles csík, izom a marhánál, a nyaki riszen előül. Sose fő meg, nem lehet megrágni, emíszhetetlen.*

hajó hajó fn (Paszományosoknál:) sicni. **Km:** *A süjdedő hajót elhagyják a patkányok: Ha baj van, menekülnek. Ety hajóba eveznek: közös a sorsuk, a helyzetük.*

hajókázik hajókázik i **1.** (Vízre tett) papírhajóval játszik. **2.** Vízijárművön közlekedik.

hajómeggy hajómeggy fn Hályogmeggy.

hajópadló hajópadló fn Párhuzamosan rakott keskeny fenyőfa deszkákból álló padlófajta.

hajpántlika ~ fn Hajszalag. *Nagyanyám idejibe még uty hitták a szallogot, hogy ~, pántlika.*

hajs ~ msz (Szarvasmarha, főként ökör térítésére:) balra! *Hajs ide!:* ua. **Sz:** *Hajs, ~! Ára mícc, amēre akarsz: —.*

hajsálhasogató hajsálhasogató mn Akadémikodó, mindenbe belekötő. *A veszedősre, akinek semmi se vót jó, ára mon-tuk, hogy hajsálhasogató.*

hajsálhörghurut hajsálhörghurut fn (rég) (Egy betegségfajta.)

hajsás ~ mn/fn **I.** mn *Hajsás láncos:* (ötös v. hatos fogatban) az első két ló mellé jobbra, a láncon függő hámfához befogott ló. *Hajsás lógóús:* (többlovas fogatban) a rúd melletti lótól jobbra befogott ló, amelynek a hámfája a hátulsó tengelyre kötött láncon függ. **II.** fn **1.** A jobb oldalra befogott ló, ökör

v. tehén. **2.** A bal oldalra befogott ló, ökör v. tehén.

hajsos ~ fn **1.** A bal oldalra befogott ökör **2.** *Hajsosra villás:* (szarvasmarha szarvállásának jelölésére).

hajt¹ ~ i **1.** *Gyeplőről ~:* befogott lovakat gyeplővel irányít. **2.** Terel. *Ha az elejire kűt-tük, akkor visszafele ~ott a kutya, ha a há-tujjára kűt-tük, akkor meg előürefele ~ott.* **3.** (Szót, mondanivalót) ismételtet, hajtogat. **Km:** *Ára való az öreg, hogy hajcsa a kö-szörűkövet:* az idős ember is lendítsen vmit a ház körül. **Ö:** *át~, be~, le~.*

hajt² **Ö:** *fel~, helyre~, le~, meg~.*

hajtandó **Ö:** *be~.*

hajtás¹ ~ fn Disznónyáj reggeli kihajtása a legelőre. **Ö:** *be~, csorda~, disznó~, fécán~, vaddisznó~, vonal~.*

hajtás² **Ö:** *fattyú~, hónalj~, kocs~, ve-zér~.*

hajtás³ **Ö:** *bolt~.*

hajtásos **Ö:** *bolt~.*

hajt¹ *hajtó* fn **1.** Kocsis, fogatos. **2.** For-gatással működtetett eszköz része. *Ijen vót ez a csigarencer, hat ijen a falba beípítet hajtóval.* **Ö:** *canga~, fel~, lovas~.*

hajt² **Ö:** *körömpőfog~, villa~.*

hajtócédula hajtócédula fn Legeltetésre jogosító hatósági okmány. *A hajtócédula alapján vette át a számadó a jóuszágot, lovat a Hortobágyon, a disznót is, juhot is.*

hajtogat ~ i **1.** (Szeszes itallal tele kan-csót, kulacsot stb.) ürítget. **2.** Felborzol. *Haj-togatta a kazal tetejét a szél.* **Ö:** *össze~.*

hajtogatás **Ö:** *ív~.*

hajtogató **Ö:** *fűrészfog~.*

hajtogatócsont hajtogatócsont fn (Könyvkötészetben:) ívek hajtogatására való csont; falcband.

hajtogatófa hajtogatófa fn (Könyvkö-tészetben:) ívek hajtogatására való fa.

hajtogatott mn Hajtogatással készített (süteményféle). *Hajtogatot pogácsa:* hájjal v. zsírral megkent, összehajtogatva kisütött po-gácsa.

hajtóideg *hajtóuideg* fn A gyapjúfonásra használt fonókeréknek a kereke és orsója közti erőátvitelt biztosító szíj.

hajtóka *hajtókya* fn Hajtás, felhajtás a ruhán.

hajtókutya *hajtókutya* fn Juhászkutya, puli.

hajtórúd *hajtórúd* fn Lekvárfőző szerkezet mozgatóására való alkatrész, rúd.

hajtós¹ *hajtós* mn Folytonos nőgatásra, biztatásra szoruló, lassú, lusta (ember, állat). *A lustára monták, hogy hajtós, mindig noszogatni kell, hogy síjes mán, síjes mán, csináld mán. Lúba is van meg ökörbe is, amék hajtós.*

hajtós² **Ö:** *fel~.*

hajtósor *hajtósor* fn Azok a személyek, akik a vadászaton a vadakat felferik, és a pus-kások felé terelik.

hajtószar *hajtószar* fn Gyeplőszár.

hajtott¹ in *Hajtot hám:* olyan hám típus, amelynek a szügyellője vissza van hajtva, bélelt és szironyvarrásos. **Ö:** *át~, meg~.*

hajtott² **Ö:** *le~.*

hajtóvíz *hajtóvíz* fn (Könyvkötészetben:) a grundon található festék széthajtására használatos szappanos víz.

hajú **Ö:** *cser~, fa~.*

hájvaj ~ fn Hájzsír.

hájvarróútű *hájvarróútű* fn Nagyobb tű, amellyel az eltenni, ill. felakasztani szánt disznóháját összevarrták.

hájvízkór *hájvízkór* fn (rég) (A vízkór egyik fajtája.)

hajvizsga ~ fn Tetvézés. *Minden szombaton naty fürdés vóut, mek~.*

hájzsír ~ fn Disznóhájból sült zsír. *A ~t külön süttöttik mindig a hájbul. Van tejes ~ is, eszt ahány kilóú háj, annyi liter téjjel kel kisütni.*

haklipakli ~ fn Cókók, mindenféle (személyes) holmi. *Szeggyítek a ~t, oszt mehettek!*

hal¹ **Ö:** *el~, meg~.*

hal² ~ fn **Sz:** *Íl, mint ~ a vízbe:* jól, gondtalanul él. *Íl, mint ~ a fán:* rosszul megy a sora. *Ojan, mint a vakart ~:* (kövér gyereke, főként fiúra mondják). *Halgat, mint a sült ~:*

bután hallgat. *Vergődik, mint ~ a parton:* kínlódik a nem neki való körülmények között.

Km: *Fejtől bűdösödik a ~:* ahol romlott a vezetőség, megromlik az egész intézmény. *Mindig a naty ~ nyeli el a kicsit:* (a szabadversenyben) az erősebb elpusztítja a gyengébbet. **Ö:** *cigány~, vak~.*

hál ~ i **1.** Vkinél éjszakázik, alszik. *It ~ok nállatok ma iccaka.* **2.** *Hál vkivel:* az éjszakát szeretkezve vele tölti. **3.** (Tárgy) a szabadban éjszakázik. *Kin ~t a szekér az udvaron.* **4.** *Kin hál(t) az időj:* éjjel hideg van/volt. **Sz:** *Csak ~ni jár bele a lélek:* fél lába már a sírban van, beteges. **Ö:** *meg~.*

hála fn **Sz:** *Hála Istennek:* hála Istennek. *Hála legyen a jóú Istennek:* ua. *Nem tudok elik ~t adni írte (az Istennek):* nem tudom eléggé megköszönni az Istennek.

halad ~ i (Felszólításban:) megy. *Halaggy a boudba, hozzál kenyeret! Halaty hazafele!* **Sz:** *Nem nizi aszt, aki szalad, hanem addig inkáp ~:* (az válaszol így, akit vmilyen jelentéktelen öltözködési hibára figyelmeztetnek). **Km:** *Ami ~, az nem marad:* amivel foglalkozunk, az előbb-utóbb elkészül. **Ö:** *bele~, le~, meg~.*

haladatlan ~ mn Szaporátlan, lassan haladó (munka). *Például ha gyomlálunk kézzel valamit, az is ~ munka.*

haladékos *haladikos* mn Gyorsan haladó, könnyű (munka).

haladós *haladós* mn Gyorsan haladó, könnyű (munka).

hálaisten *hálaisten* fn *Hálaistennek:* Istennek legyen hála vmiért. **Sz:** *Nem ír ety hálaistent:* (pl. ajándék) semmit sem ér.

halál ~ fn *Halálra vált:* hamarosan meghal, haldoklik. *Halálra válik:* ua. *Ugy nisz ki ez is, mint aki ~ra válik. Halálra valóú batyu:* halál esetére összekészített, batyuba kötött ruhanyemű. *Idesanyám a ~ra valóú batyu darabjait huszonkét évig gyűtötte.* **Sz:** *Ojan sápat/fejir, mint a ~:* nagyon sápadt. *Jóú ~ let vóúna belőüle(d):* (nagyon lusta, lassú emberre mondják). *Jóú vóúna/vóúnál ~nak:* ua. *Ugat a ~ kutyája:* erősen köhög. **Km:** *Halál ellen nincs orvosság:* a halált senki se ke-

rülheti el. *Semmi se biztos, csak a ~: ua. Nr: Az ífél a ~ ideje vóút, akkor nem mentünk a temetőbe az biztos. — Ha a kutyák éjjel vonítanak, asz ~t jelent. — Ha a beteg ablaka alatt a kutyák vonítanak, azt jelenti, hogy a beteg hamarosan meghal.*

halálbíró *halálbíróy* fn (rég) A halál beálltát és okát megállapító hatósági személy; halottkém. *A halál beálltát a halotkém vaty halálbíróy alapította meg.*

halálból *halálbul* hsz Rendkívüli mértékben. *A tejet ettük-ittuk, nyersen jobban, mek főüstük is halálbul. Halálbul szereti aszt a jánt.*

halálharc ~ fn Haldoklás.

halálig **Ö:** *holtig~.*

halálkodik ~ i Örvendezik (a másíknak), örvendezve kérdezősködik.

halálmadár ~ fn **1.** Kuvik. *Akinek az udvarán a ~, kuvik vijjogott, od biztosan mek halt valaki. 2.* Borúlátó, mindig vmilyen közegző veszedelemtől félő, azt jósolgató személy. *Erigy mán te ~, ne jósolgas mindítig rosszat!*

halálos ~ mn (-ért ragos vonzattal:) nagyon szeret vkit. *Ez a fíjű ~ ezír a jányír.*

halálveríték *halálveríték* fn A haldokló arcán megjelenő izzadság.

halálmol ~ i Mohón, sietve eszik, habzsol. **Ö:** *el~, fel~, ki~.*

halás ~ fn **1.** Az a cselekvés, hogy vki vhol (vkivel) hál. **2.** Éjszakai fekvőhely, szállás. **Ö:** *el~.*

haláshely *haláshej* fn (Nyári) fekvőhely az istállóban, színben. *A haláshej kin van az istállóba, szímbe, ahon nyáron feküsznek.*

halász ~ fn **Sz:** *Halász, vadász, madarász, mind éhenkóúrász:* (csúfolásként).

hálatoállás *hálatoállás* fn A gulya éjszakai pihenőhelye.

halbak ~ mn/fn **I.** mn *Halbak szemű:* kancsal. **II.** fn Kancsal. *Aki kancsi vóút, āra asz monták, ~.*

halborító *halborítóy* fn A halászatban használatos eszköz, amely fonott vesszőből készült, varsa. *A halborítóyval könnyeb vóút halat fogni.*

halhatatlan ~ mn Rettentő, szörnyű. *Halhatatlan büdös ez a csupor.*

halháj ~ fn Egymást félig elfedő kékékből rakott nádfedél. *Halhájba rakták eszt a nádat.*

halimbázik ~ i Jobbra-balra dölöngélve halad. *Ríszeg embēre monták, hoty ~, aki lípet jobbra, líped balra, nem tutta az egyensújt tartani.*

halina ~ fn Durva szőrű juh gyapjából készült posztó; vastag szűrposztó.

halinacsizma *halinacsizma* fn Posztócsizma.

halipor ~ fn (rég) (Népi gyógyszernév:) porrá tört jalapagyökér [Exogonium purga] mint erős hashajtó.

halkol l. hajkol

halkolás l. hajkolás

hall ~ i **1.** (Alárendelt viszonyban levő személy megszólítására:) *Hajja kend!* **2.** (A mondanivaló nyomatékos bevezetéseként v. közbevetésül:) (no)hát, bizony. *Ezer forint, na hallod, asz szíp píz. Na hajjátok, íjet se láttam, míoúta kétágú vagyok. Sz: Csak fülhegygel ~ottam: csak félfülle hallottam. Eggyik fülem bal, a másik meg nem ~: a) elengedem a fülem mellett. b) nem adom tovább, amit hallottam.*

hallatlan mn *Hallatlanná tesz:* úgy tesz, mintha nem hallaná, amit mondanak.

halga *halga* msz (Enyhe felszólításként:) figyelj(etek)! *Nagyapám ha akart valamit mondani, és beszílgettünk, asz monta: Halga! Mer én akarok szóólni.*

hallgass fn **1.** *Halgass a neve:* nem szabad beszélnie, beleszólnia vmibe. *A te nevet halgass:* (főleg gyerekeknek:) ne szólj a nagyok beszédébe! **2.** *Lesz halgass!:* nagyon meg fognak szidni, dorgálni.

hallgat *halgat* i **1.** Figyel. *Ide tessék halgatni!* **2.** Dől, hajlik vmi vmerre. *Jobra halgat az asztag. 3.* (Növény, ill. növényi termés) fejlődésében visszamarad, nem nő. *Az a dinnye meg nem írt, halgatott. Sz: Halgat, mint a szar a fűbe:* büntudata miatt hallgat. *Halgat, mint aki odaszart:* ua. *Halgat, mint a hugyóy disznóy:* ua. *Halgat, mint a csuka:* ostobán hallgat. **Km:** *Halgatni arany, de nem*

a tanulóznak, mer annak szekunda: <tanítótól származó mondás>. **Ö:** ide~, ki~.

hallgatás halgatás fn **Sz:** Halgatászba merült a dolog: nem beszélnek róla. Halgatász beleegyezés: —. **Ö:** ki~.

hallhatatlan halhatatlan hsz Hallatlanul, igen-igen. Halhatatlan jó ez a barack.

hallik ~ i Hallatszik, hallható. Az ágyúszóú messzi ~. **Ö:** át~, be~, el~, fel~, le~.

halmazlagpor halmazlakpor fn (rég) <Népi orvosságnév> Pulvis pediculorum.

halmazlagzsír ~ fn (rég) <Népi orvosságnév> Ungeuntum sabadillae.

halnivaló halnivalóú fn Gyenge, beteges személy, főleg fiatal. Nem adom a jányomat ehhez a halnivalóúho.

haló halóú mn Halóú korába: haldoklása közben. Halóú korába még mondot valamit a családnak, hogy jóú vóuna, ha mekfogadnátok. Halóú főüggvibe: halála után. Halóú porába: ua. **Sz:** Úty kapkod, mint a vízbe halóú: fűhöz-fához kap. Álgya meg az Isten a halóú főüggvibe is: —. **Ö:** el~.

haló **Ö:** alap~, anya~, gyermekágy~, madzag~, pók~.

halódik halóúdik i Haldoklik.

halófőkötő halóúfűkötőú fn <Nők éjszakai öltözetének kiegészítőjeként> fehér színű, fodros, áll alatt megkötött főkötő.

halókamra halóúkamara fn Hálósoba.

halom **Ö:** basa~.

halomás ~ fn Halál, elhalálozás.

halórékli halóúrékli, halóúrekli fn <Női viseletként>: hálóing fölött viselt ágykabát. A halóúrékli fehér pikévaszonbúl kiszült, a halóúingre vettik rá, derékig írt. Télen használták csak.

hálós **Ö:** pók~.

halott ~ fn **Sz:** Abbul nem lesz prédikácijós halott: **a)** szegény, papra se fog telni neki. **b)** aligha fog sikerülni vmi. Ebbül se lesz prédikácijós halott: ua. Lassan páter a keresztel, hat fingjik a ~!: lassan a testtel, hátrább az agarakkal! **Nr:** Halottal álmodni essőüt jelent. — A halotnak le kel fogni a szemit, mer ha nyitva van, akkor a halot vissza-jár. A ~ eltemetése után ~i tort tartottak. Sok

hejen ugry mekhíftak mindenkit, és igen jóúl múltattak a ~i toron, aki nem tartozot közvetlen hozzá.— Mikor halot van a háznál, az egisz szoba be vóút setítitve feketire, a tükrök is le vóútak takarva. Akik rendesztik a ~at, azoknak vóút ijen fekete posztóújok.

halottas mn Halottas ember: a temetéssel kapcsolatos ügyeket intéző férfirokon v. barát.

halottaskendő halottaskendőú fn A halott állának felkötésére szolgáló fehér kendő.

halotti mn Halotti fűkötőú: a halott asszony fejére tett főkötő. Halotti őütözet: azon ruhadarabok összessége, amelyekbe a halottat öltöztetik. A ~ őütözet tiszta fehérműbül és fekete felsőúruhábúl ált.

halottlátni halottlátni in A gyászoló családot meglátogatni, és a felravatalozott halottat megtekinteni.

halottlátó halottlátóú mn/fn **I.** mn Halottlátóú asszony: olyan asszony, aki a babona szerint meg tudja idézni a halottakat, beszélni tud velük. Akkoriba még vóútak halottlátóú asszonyok. **II.** fn Halottlátó asszony.

halottmosdató in Halotmosdatóú asszony: a halott ellátását pénzért végző asszony. Vóútak halotmosdatóú asszonyok, de nálunk meksináták eszt az asszonyok.

halottnéző halotnizőú **I.** mn Olyan személy, csoport, aki, amely a gyászolókat meglátogatja, és a halottat megtekinti. **II.** fn Halottnéző személy. Dilután jöttek a halotnizőúk.

halottszállító halotszálítóú fn Gyászhuszár.

halottvirrasztás halotvirasztás fn Családtagoknak, ismerősöknek a halott melletti éjszakai virrasztása.

halottvivő halotvivőú fn A koporsót rúdon vivő négy férfi közül egy. A halotvivőúk azok, akik a halottat két rúdon viszik, amit alátesznek a koporsóúnak.

halottvizsgáló halotvizsgálóú fn Halottkém.

hálózás hálóúzás fn Hálóval történő nyúl-befogás.

hálózat **Ö:** ültetés~.

hálózott in *Hálózot rojtozás*: (paszományosoknál:) többszörös keresztsomózással készített hálószerű rojtozás.

halpénz *halpíz* fn Halpikkely. **Nr:** A pénzkérőt gyakran így utasították el: *Ha nincs pized, eriggy a halhoz, kirjél tülle!*

halpukkantó *halpukkantóy* fn A hal úszó-hólyagja.

halszállító in *Halszállítóy kosár*: vesszőből font, a hal szállítására alkalmas eszköz. *A halszállítóy kosarak köszt vannak nagyobb és kisebb miretűek.*

halt **Ö:** *el~.*

hált ~ mn *Háld bor*: zárt, meleg helyiségben tartott, áporodott bor. *Hált víz*: állott víz.

haltartó *haltartóy* fn Sapkaszerű fedéllel lezárható, egyik oldalán füllel ellátott, vesszőből font hosszúkás haltároló.

halvágás ~ fn (Szörmekikészítőknél:) a hibás részek kivágására alkalmazott módszer. *A kispé hibákat ~sal vágjuk ki.*

halványodik **Ö:** *meg~.*

hám ~ fn A lószerszámnak a szügyet és a törzset körülfogó része, amelyhez a vontató rész, az istráng kapcsolódik. **Sz:** *Kidül a ~bul*: (sovány, erőtlen ló v. ember) nem bír dolgozni. *Kivínül a ~bul*: kiöregszik a munkából. *Egész nap rajta a ~*: naphosszat robotol, dolgozik. *Hámba töri: a)* rendre szoktatja. *b)* munkára kényszeríti. *Kirúg/Kilíp/Kikap a ~búl*: jót mulat, félrelép. **Ö:** *far~, ideg~, kanc~, kender~, öntő~, paraszt~.*

hamar ~ mn/hsz **I.** mn Gyors. *Hamar kezű*: könnyen eljár a keze. **II.** hsz Rövid ideig, nemsokáig. *A papog baráncsága ~ tart.*

hamarébb ~ hsz Korábban, régebben. *Ezernyőuccázötvenes, hatvanas évek, lehet hogy még ~ is.*

hamari mn *Hamari munka*: elsietett, elnagyolt munka. *Hamari kezű*: könnyen eljár a keze. **Sz:** *Hamari munka ritkán jóy*: —.

hamarja **Ö:** *restek~.*

hamarjában **Ö:** *egy~.*

hamarosan **Ö:** *csak~.*

hámhör *hámhúr* fn (Szíjgyártók nyelvén:) félig meredt, szívós bőrfajta, amelyet

két cserzés után meghagynak eredeti fehér színében, csak később festik feketére v. barnára; eleven bőr.

hamburgi mn *Hamburgi muskotáj*: (szőlőfajta). *A ~ muskotáj a legjobb álóyszőlőlőy, esz póycra, papírra kirakva márcijuzsba is jóy vóyt.*

hámfa ~ fn A szekérnek az a része, amelynek végeihez az istrángot kötik. **Sz:** *Kirugott a ~n: a)* jót mulatott. **b)** (férj) félrelépett.

hámfakarika ~ fn Szekéren vaskarika, amellyel a hámfát a felhércen levő horogba akasztják.

hámfalábú ~ mn A térdtől lefelé szétálló lábú, X-lábú. *A ~, ikszlábú, ökörtérgyű mind egyvet jelent.*

hámfatasni ~ fn A hámfa közepén levő vasalás, amelyhez a hámfakarika van erősítve.

hámfáz ~ i (Régebbi gyógymodként:) a vizelni nem tudó ló hasát hámfával dörzsöli. *A lú hasát hámfászták, hámfával dörzsöltik, mert általában beledöglött, hogy nem tudot vizelni.*

hámideg ~ fn (Szíjgyártók nyelvén:) bőrből készült istráng.

hamis ~ mn (Állatra vonatkoztatva:) **a)** harapós (kutya). **b)** nehezen fékezhető, szilaj (szarvasmarha v. ló). *Hamisabb a tarka bika, mint a magyar.* **c)** erős, életrevaló, harcias. *Mijen ~ ez a kokas.*

hamis-húsleves ~ fn Sok zöldséggel, levestésztával készített hús nélküli krump-lileves. *A ~t bezöccsigeltik, kizs zsírt tettek rá, tisztát főüsteg bele, mint a húslevezsbe.*

hámistráng ~ fn Istráng.

hámkarika ~ fn (A hám vállsijján) azon jobb és bal oldalon levő két karika közül egy, amelyeken a gyeplő két szárát áthúzzák.

hamm ~ msz *Hamm, bekaplak!*: (kisgyerekek tréfás ijesztésére:) megeszlek.

hámor **Ö:** *réz~.*

hámos ~ mn *Hám*, kocsiba fogható, ill. fogott (ló). *Hámos lú, amit mán be lehet fogni meg az öregebb is, az mind ~.* **Ö:** *rossz~.*

hámoz **Ö:** *fel~, híméz~, meg~.*

hámozó **Ö:** *furnér~.*

hámpárna ~ fn A hám vállsijának a ló hátát védő párnázott része; izasztó. *A ~ azír van, hoty fel ne törje a hám a lú hátát.*

hámtáska ~ fn Az istrágnak a ló oldalát védő lapos bőrtokja a hám két oldalán; istrágtáska.

hamu ~ fn *Hamuba sűt pogácsa:* <nép-mesében> hamuban sült pogácsa mint út-ravaló. *Ety szegíny asszony ~ba sűt pogácsát tett a világba indulóú fijának.* **Km:** *Hamu alatt lakik a tűz:* a látszólagos közöny gyakran elfojtott szenvedélyeket, ill. rejtett erőt takar.

hamuhulló hamuhullóú fn **1.** Tűzhelyben a tűztér alatt lévő, a hamu összegyűjtésére való fiók. **2.** A sütőtér előtti terület, ahová a pernyét szénvonóval kihúzzák.

hamulyuk hamujuk fn <Kemence tűztere előtt levő> üreg, amelybe a hamut kihúzzák. *Hamujuk csak a kemencénél vóút, a szívónóúval kihúsztuk a hamut abba a jugba.*

hamuskád ~ fn Hamulúg készítésére és tárolására szolgáló kád, ill. dézsa; hamvaskád.

hamutartó hamutartóú fn Tűzhelyben a hamu felfogására és összegyűjtésére való, kihúzható és kiüríthető doboz.

hamuz ~ i Kiszedi, kiönti az összegyűlt hamut. **Ö:** *ki-*.

hamuzó hamuzóú fn **1.** A katlan tűztere alatti rész, ahová a hamu lehull. *A hamuzóúba eset ki a parázs a katlanbul.* **2.** A tűzhely hamutartója.

hamv ~ fn **1.** <E/3. birt. szraggal> *hamva:* a gyertya v. lámpa kanócának elégett vége. *Elveszi a ~át:* leveszi, lecsípi a gyertya v. lámpa kanócának az elégett végét. **2.** <Gyümölcsön> hamvasság. **3.** *Hamvába hóútt:* gyámoltalan, lassú <ember>.

hamvahodik ~ i Hamvad, hamuvá lesz.

hamvas ~, *hammas* mn/fn **I.** mn **1.** Szürke, szürkés színű. **2.** Párás. **II.** fn **1.** Hamuskád. *Valamikor vóút ijen dézsa, ~, ebbe a fahamut tettik, rá vizet, evvel mostak, mosogattak.* **2.** <Tímár-, ill. szücs-mesterségben> földbe ástott, lúgos, meszes cserzőlével töltött kád v. dézsa, amelyben puhítás céljából a bőrtöket áztatják. **3.** <Teherhordásra használt> durva vászonlepedő, ponyva, amelynek a

négy sarkához kötél, ill. madzag van erősítve. *Kötött ety háttal a hamvazsba paszujt, oszt vitte haza.*

hamvasaljasgödör hammasajjazsgödör fn <Tímármesterségben> a bőrök áztatására használt meszeskád elé ástott gödör. *A meszest a hammasajjazsgödörbe takarította.*

hamvasfakó hamvasfakóú mn <Lószín-név> világossárga színű, fekete sörényű <ló>.

hamvaskád l. hamuskád

hamvaspárna hammaspárna fn <Tímármesterségben> két meszesgödör között levő hosszúkás dombocska, amelyről a mészle a gödörbe visszacsoroghat.

hamvazó hamvazóú fn A húsvét előtti 40. nap, hamvazószerda. **Nr:** *Hamvazóú, hamvazóú, éngemet ithun hagyóú:* <a lányok mondták, ha farsangkor nem mentek férjhez>. *Hamvazóú, hamvazóú, jányokat othun hagyóú:* <fiúk mondták azoknak a lányoknak, akik farsangkor nem mentek férjhez>.

hancúr ~ fn Hancúrozás. *Vóút naty ~.*

hancúz Ö: *ki-*.

hancúzás ~ fn Hancúrozás.

hancúzik ~ i Hancúrozik.

háncs ~ fn **1.** *Háncsot csavar:* szöszből sodrással olyan kötelet készít, amivel a kévét körbe lehet kötni. **2.** Finom szőrrel borított bőr az agancson.

háncsseprű ~ fn Háncsból készült durvább seprű.

hancsok ~, *hancsuk* fn **1.** Vizenyős területen, réten emelkedő kis domb, zsombék. **2.** Kapával a növény tövére húzott földkupac. *Hancsokra húz:* <földet> kapával a növény tövére halomba húz. **3.** Nagyobb földdarab, amit az eke szántáskor kifordít.

hancsokos ~, *hancsukos* mn Vizenyős, zsombékos <rét>.

handabandál ~ i Erőszakoskodik, macskoskodik.

handabandázik ~ i Handabandál.

handarikázik ~ i Hancúrozik.

handrikál ~ i Összevissza beszél, hetet-havat összehord.

hang ~ fn **Sz:** *Hangot hallok, de embert nem látok:* <olyankor mondják, ha alacsony

termetű, jelentéktelen ember v. gyerek dicsekszik, henceg).

hangabarack ~ fn Törpemandula [*Prunus nana*].

hangász ~ fn (Cigány)zenész, hegedűs. *A cigány muzsikást meg a tanyavilágba hegedülőket montuk ~nak.*

hangedli ~, *hangerli* fn (Felszolgáláskor) a pincérek, felszolgálók karjára terített fehér kendő. *A pincér a karjára terítette a hangerlijét. A Gambrinuszba ety pohár sört nem vit ki, hogy a ~, a hófűhár szalvéta ne legyen a tenyeribe.*

hangicsál ~ i **1.** Hegedű húrjait ujjával pengeti. **2.** Kisgyerek beszélni kezd. *Az egészen kizsgyerek magába kezd beszélgetni, ért-hetetlen szavakat, ére montuk, hoty ~.*

hangja **Ö:** *híre~.*

hanglér ~ fn **1.** Szájhős, hazudozó. **2.** Könnyelmű ember.

hangol **Ö:** *be~.*

hangos ~ mn Hideg. *A tiszta szoba vóut ~, hideg, nem fűtötteg benne. Hangos az időj: hideg az idő.*

hangyalelke ~ fn (Reuma ellen használt szer:) Spiritus formicarum.

hangyatojás ~ fn A hangya fehér bábja.

hant ~ fn **1.** Gyéptégla. **2.** Kis (füves) földkupac.

hánt ~ i **1.** (Kukoricát) morzsol. *A csűrűl a szemet csutkával hántjuk.* **2.** Vessző héját, burkát lefejt. **3.** (Szarvas) ledörzsöl (agancsról hancsot). **Ö:** *le~, meg~.*

hántás ~ fn **1.** Kukoricamorzsolás. **2.** (Kosárfonásban:) a vessző héjának lefejtése. **3.** (Szarvas) hancs ledörzsölése. **Ö:** *kéreg~, tengeri~.*

hántásnyom ~ fn A szarvas agancsáról ledörzsölt hancs nyoma a fán.

hántó **Ö:** *tengeri~.*

hántol ~ i (Könyvkötészetben:) a kiszabott bőr felső részét felhasználás előtt eltávolítja, elvékonyítja. **Ö:** *fel~, le~, össze~.*

hántolás ~ fn (Könyvkötészetben:) a kiszabott bőr felső részének felhasználás előtti eltávolítása, elvékonyítása.

hántoló *hántolój* fn Hántómalom. **Ö:** *bőr~.*

hántolókés *hántolókés* fn (Könyvkötészetben:) bőrhántoláshoz használatos éles kés.

hántómalom *hántómalom* fn Hántómalom.

hántolt ~ mn Hántott (vessző).

hántómalom *hántómalom* fn Köleskása és rizshántoló malom.

hántószerű *hántószerű* fn Kukorica morzsolásához használt támla nélküli, alacsony szék, amelynek a végébe lapos vasdarabot erősítenek, és ahhoz dörzsölik a kukoricacsövet.

hántóvas *hántóvas* fn Kukorica morzsolásához használt, a kézfejre húzható fogazott vaseszköz.

hány ~ i **1.** (Növény) vmely részét elveszti. *A búza hányja a kalászát.* **2.** (Betegség) pusztít, megtámad vmit. *A líffene a legjobb jószágot hányja kifele.* **3.** Juhokat szétválogat. **4.** Hánytorgat. *Szemire ~ vkinek vmit: vádolva hibáztatja érte.* **Sz:** *Hánd az orod alá az ítélt, mer sok a dógunk!:* egyél gyorsabban! **Ö:** *el~, fel~, ki~, meg~.*

hányadán *hanyadán* nm Hányad részért? *Hányadán arattok, kilencedin vaty tizedin?*

hányadik *hanyadik* nm Hányadik osztályos vagy?

hánys *hanyas* nm *Hanyas a lábbelid?*

hányás ~ fn **1.** *Előjvete a ~:* hányingere van. *Erőjötteti a hányás: ua. Erőjötteti a ~, asz jelenti, hogy nem tut pillanatnyilag háyni.* **2.** Juhok szétválogatása.

hanyatlik **Ö:** *meg~.*

hányaveti ~, *hannyaveti* mn **1.** Hanyag, lusta. **2.** Rossz körülmények között élő.

hányavetiben *hanyavetibe* hsz Csak úgy mellékesen, éppen arra menve. *Csak úgy oda-löktem hanyavetibe ety kis tengerit a tyukoknak.*

hányavető *hanyavető* mn *Hányavető család: semmirevaló, lusta, rossz körülmények között élő család. A jányomat nem adom ijen hanyavetőbe. Hányavetőbe: rossz körülmények között hányódva. Az én jányom nem lehet ity hanyavetőbe.*

hánydel-vesdel *hándel-vezsdel* mn Felületes, hanyag. *Esz csak ojan hándel-vezsd el munka.*

hányó Ö: *ganéj~, kazal~, kéve~, kolompér~, meszes~.*

hányódi Ö: *el~.*

hányt-vetett *hánt-vetett* mn Ócska, elnyűtt. *Nincs a tekintetes úrnak valami hánt-vetett ócska nadrágja?*

háp-háp ~ *isz* (Kacsa hangját utánzó szó.)

hápápol ~ *i* (Kacsa) hápog.

hápól Ö: *háp~.*

hápog ~ *i* (Vízbe fúló ember) kapkodja a levegőt. *Hápog, mint a vízbe esett ember. Az is ~, kapkoggya a levegőt.*

happ ~, *hap* *isz* **1.** (Többször ismételve néhány hónapos kisgyermek emelgetésekor:) ~, ~, ~! *Öt-hat hónapos gyerekkel jácva monták: ~, ~, ~! Közbe megemelgették. 2.* (Többször ismételve futó vadnyúl megállítása.) *A kocavadász, ha meglátta a nyulat, asz monta, ~, ~, és le tutta lüni. Az igazi vadász csak futtába lütte a nyulat.*

happaré ~ *msz/fn* **I.** *msz* **1.** (Véletlen összeütközéskor bocsánatkérésként:) *hoppá. 2.* (Gyerekek a levegőbe emelgetésekor, dobálásakor, ill. elesésekor mondják:) ~, ~. **II.** *fn* Túlzott vágy. *A legínyt törte a jányírt a ~, ha a jánt szerette vóna. Sz:* *Happaré, ha nincs kenyír, vam málé:* (kisgyereket a levegőbe dobálva mondják). *Törjön ki a ~!:* (szitok). *Töri a ~:* nagyon vágyik vmire. *Rájött a ~:* kiszámíthatatlanul viselkedik, szélsélys.

hapták ~ *fn* **1.** (Katonai nyelvben:) vigyázzállás. *Haptágba vákta magát:* vigyázzállásba vágta magát. **2.** (Vezényszóként:) vigyázz!

hapuca ~ *isz* Hapucaré.

hapucaré ~ *isz* **1.** (Olyankor mondott mondóka elemeként, amikor a 4–6 hónapos csecsemőt két hónaljánál fogva ölben ugráltatják.) *Hapucéré, hapuca, nincs a libának foga. 2.* (Mulatozáskor kurjantásként.) *Hapucaré, hejnye ~!*

harácsol Ö: *el ~.*

harag ~ *fn* **Sz:** *Amit adot jókedvibe, vegye vissza ~jába:* nem törődöm a haragjával, hiszen eddig se volt hozzám semmi jóval. *Amit adot jókedvibe, visszaveszi/visszavette ~jába:* kiszámíthatatlan viselkedésű. *A ~ árt a szépségnek:* (bosszantásként mondják a haragvó embernek.) **Km:** *A ~ ros tanácsadóy:* a hirtelen harag sok rosszra viheti rá az embert. **Ö:** *isten~.*

haragos ~ *fn* **Nr:** *Ha valaki sokájjik haldoklott, asz tartották rulla, azir nem tud mekhalni, mert ~a van, s még nem bikiült ki vele.*

haragszik *harakszik* *i* **Sz:** *Ha harakszik, maj meg bikiül, ha nem bikiül, majd mekkikiül:* a haragvó ember vagy megbékül, vagy maga látja kárát. *Aki harakszik, az nem baszik:* (bosszankodó ember ingerlésére mondják). *Aki harakszik, a bikiül: —. Ö: össze~.*

haramia *haramija* *fn* Rabló, betyár.

harang ~ *fn* **1.** *Harang kávája:* a harang köpenye. *Harang ütőűje:* harangnyelv. *Harank koronája:* a sisakja a tengely fölött. **2.** A legnagyobb méretű kolomp. **3.** Harangszó. *Szóul a ~. 4.* (Paszományosoknál:) szegőszalagba kötött, harang alakú bojtfigura. **Sz:** *Maj megaggya a naty ~, a kicsi meg ráhúzza:* várhatod, amíg visszakapod a kölcsön adott pénzt. *A ~ot húzzák rád!:* (átok:) halj meg! *A harank húzza rád!:* ua. **Nr:** *Ha távoli település harangja hallatszik, télen ez hóesést (hideget) jelent, nyáron esőt. — A debrecenyi natyharang esz mongya: Búza, cipóy, kolbász. Búza, cipóy, kolbász. A tóyt kisharang meg eszt: Antal pap, főüzz lencsét, hidd átal Péterkét, hogy egyik a lencsét. Ö: gulya~, hír~, kakas~, kis~, nagy~.*

harangaljú *mn* *Harangajjú szoknya:* derékban szűk, lent bő szabású szoknya. *A harangajjú szoknya cviklibe vóyt szabva, lefele bőjvölt.*

harangfedél *harankfedél* *fn* Üvegből készült légyfogó felső része.

harangláb ~ *fn* Harangvirág. *Aguilegia* vulgaris.

harangos ~ *mn* **1.** Olyan (állat), amelyik kolomppal a nyakában vezeti a többi, kolom-

pos. **2.** *Harangos rojtozás:* ⟨paszományosoknál:⟩ a szegőszalag harang alakú bojtfigurával történő díszítése.

harangozás **Ö:** emlék~, ki~, pompa~.

harangoz/ik ~ i *Harangoznak vkinek:* vkinek a halálát harangszóval jelzik. **Sz:** *Abba a templomba jár, ahun üveggel harangoznak:* templom helyett a kocsmába jár. **Ö:** ki~.

harangozópénz *harangozóúpiz* fn A harangozásért járó pénz. *A fizecség vőut a harangozóúpiz.*

harangszabású *harangszabásu* mn Alul a haranghoz hasonlóan kiszélesedő ⟨női ruha, szoknya⟩.

harangszó *harangszóu* fn **Nr:** *Az aprómagokat úty kel vetni, hoty hajja a harangszóut, nem mije. A tengerit meg úty, hogy ne hajja a harangszóut, vagyis mije. Rendesen a kert jobban trágyázot vőut, ot jobban nőttek a növények, azér ára asz monták, hogy azír nőü ojan jóul, mert hajja a harangszóut.*

harangvirág ~ fn Kék harangláb [Aguilegia vulgaris]. *Vőut mezeji ~, mek kerti is. Kis kík virág, lefele csüngött. Most videt jelem pillanadba, valamikor annyi vőut, hoty kík vőut tülle a mezőü az erdőü szílin. Ö: mezei~.*

harántékosan *harántikosan* hsz Ferdén.

harap ~ i ⟨Juhász⟩ tilosban legeltet.

harapás ~ fn Falat. **Sz:** *Veres kutya ~átul, sánta ember baszásátul óuvakoggyik a nőü. Ö: kutya~.*

harapófog *harapóúfog* fn Metszőfog. *A harapóúfogammal beleharaptam az almába.*

harapófogó *harapóúfogóu* fn **Sz:** *Furcsa, mint a harapóúfogóu:* ⟨akkor mondják, ha vki vmilyen magától értetődő dolgot furcsának talál⟩. *Különös, mint a harapóúfogóu:* összeférhetetlen, rossz természetű. *Ojan mírges, mint a harapóúfogóu:* nagyon mérges. *Ojan, mint a harapóúfogóu:* hátul fogja, oszt előü harap: ⟨zsémbes nőre vonatkoztatott mondas.⟩ *Harapóúfogóuval kel kihúzni belőüle a szóut:* nehezen lehet szóra bírni.

hárász ~ fn ⟨Szűrszabómesterségben használt⟩ színes gyapjú hímzőfonál, hárászfonal.

hárászfonal ~ fn **1.** ⟨Szűrszabómesterségben használt⟩ színes gyapjú hímzőfonál, hárászfonal. **2.** Kötésre használt gyapjúfonal. **3.** ⟨Szűcsmesterségben:⟩ varrásra használt fonál.

hárászkendő *hárászkendőü* fn Gyapjúfonálból kötött meleg, vastag (nagy)kendő, amelyet fejen v. vállon viselnek. *Rígen még nem nagyon vőut kabát, hárászkendőüt használtak.*

hárászkeszkenő *hárászkeszkenőü* fn Hárászkendő.

hárászrózsa *hárászrózsa* fn A szűrőn díszítésül alkalmazott, színes gyapjúfonálból készült korongocska.

haraszt¹ ~ fn **1.** Avar. **2.** Száraz fű.

haraszt² ~ fn Vékonyszálú cérnára ragadt szöszből készített fonál, amelyet kendők rojtozására használnak.

haraszt³ ~ fn Hárász.

harasztkendő *harasztkendőü* fn Hárászkendő.

harasztrózsza *harasztrózsza* fn Hárászrózsa.

harc **Ö:** halál~.

harciger ~ fn ⟨Kárpitosoknál:⟩ kéziszerszám, amellyel a bútortömőanyagát utánaigazítják; szörhúzó.

harisnya *harizsnya* fn **1.** Dohányzacskóként használt harisnyaszár. *A harizsnya csak szegény embernek valóü vőut, abbúl kifojt a dohány porja a zsebbe. 2. Fehér posztóból varrt, testhez álló, szűk szárú férfinadrág. *A ~t a székejek horták, nagyon kemény vőut.**

harisnyaszár *harizsnyaszár* fn A harisnyából levágott, és alul bevartt v. bekötött, zacskóként használt darab.

harkály *harkáj* fn (gúny) Éles, rekedt hangú ember.

harkálymadár *harkájmadár* fn Harkály. *A harkájmadár kopoktattya a fát, keresi a kukacot, ugy is hitták, hogy a fák orvosa.*

harmadába **Ö:** felibe~.

harmadában *harmadába* hsz A termény harmadáért. *Kiaggya harmadába:* ⟨földjét⟩ a termény harmadáért művelteti. *Kiattam a tengerifőüdem harmadába. Harmadába mun-*

kál: földet a termény harmadáért művel meg. *Általába tengerit mek kolompírt szoktak harmadába munkálni. Ö: felében~.*

harmadából Ö: feléből~.

harmadfű *harmatfű* mn Harmadik évében levő (jóság). *Harmatfű bőr:* ilyen állat bőre. *Harmatfű tinóy:* harmadik évében levő tinó. *Harmatfű csikóy:* harmadik évében levő csikó.

harmadfűs *harmatfűs* mn Harmadfű.

harmadik szn **1.** (Időben a másodikat követő:) ~ *fű:* harmadszorra kaszált fű. *Esőűzs, bű esztendőű legyik, amégbe a ~ fű is megnőű.* *Harmadik sarjú:* ua. *Harmadik típís:* liba harmadik megtépése. *A ~ típís a legjop toll.* **2.** (Minőségben a másodikat követő:) ~ *cigánypipa:* cigányok által használt, nagyfejű, vörös színű cseréppipa.

harmadikszor ~ hsz Harmadszor. *Harmadikszorra mentem a bódába, mire mindent mek tuttam venni.*

harmadjára *harmaggyára* hsz Harmadszor.

harmadnap ~ fn *Vminek a ~ja:* vmely eseményt követő harmadik nap.

harmadnapos mn *Harmadnapos hideg:* malária, váltóláz. *Rázza a ~ hideg. Sz: A ~ hideg rázzik ki!:* (átok).

harmadol ~ i (Terményt) három részre oszt. *Harmadojja a termint, kettőű rísz a gazdájé, a harmadik a munkásé. Ö: meg~.*

harmados ~ mn/fn **I. mn 1.** A földet a termés harmadáért művelő (személy). *Harmados munkás:* a földet a termés harmadáért művelő személy. **2.** Harmadáért művelt (föld, illetve termése). *A ~ tengeri asz jelentette, hogy a tengerit harmadába műveltik. II. fn A földet a termény harmadáért művelő személy. A ~, aki harmadába dóugozik, harmadoson.*

harmadosztályú mn *Harmadosztájú níp:* alsóbb néposztály(beli) *A harmadosztájú níp neveszte ördökfijóukának a fíjúgyerekeket.*

harmadrendű ~ mn/fn **I. mn 1.** *Harmadrendű termíny:* rossz minőségű, szemetes búza. *A ~ termíny, ami a csíplőűgép alá kihult. Ebbe vóút apróű szemű, selejd búza meg gyommag. Harmadrendű búza:* apró, össze-

zsugorodott, tört szemű búza. *A ~ búzábul nem vettek rísz.* **2.** Nem becsületes (ember).

II. fn 1. Harmadrendű termény. *A gép alá hult a ~, az zsákgba szettük, télen a fogjokat, fácánokat etettük vele, ha naty hóű vóút, egyépkint odaattuk a tyúknak. 2. Nem becsületes ember.*

hármás ~ mn/fn **I. mn** *Hármás henger:* három hengerből álló, a göröngyök törésére használt talajművelő eszköz. *A ~ henger három tagból vóút, ety közözs gerendjére akasztva. Hármás kisefa:* az eketaliga rúd-jához csatlakozó megvasalt fa, amelyhez három ló hámfáját kapcsolják. *Hármás kötís:* a szőlőmetszésnek az a módja, amikor a tőkén két egy évnél idősebb termővenyigét és egy két-három szemre lemetszett venyigét hagynak. *A ~ kötísnél két szemén lesz termés, az alsóű pedig jövőűre fordul termőűre. Hármás őűtís:* szűrhimzésben a virágszirmok között levő, háromágú öltés. *Hármás csű:* (mézeskalácsosoknál:) az ájzcső egyik fajtája, három kifolyónyílása van. *A lóű sörényét ~ csűvel rajzójjuk meg. Hármás guba:* **a)** olyan guba, amelyet nem két darabból varrnak össze, mint a hagyományos gubát, hanem háromból. **b)** két elrontott, ill. elszagott gubából készített guba. *Hármás gyűűrfonás:* (kosárfonásban:) háromszálas gyűűrfonás. *Hármast húz:* (mézeskalácsos) hármás csővel dolgozik. *Mikor a sallangot ájzójjuk, ~t húzunk. II. fn* Olyan nőtény állat, anyajuh, amelyik három bárányt ellik. *Most a télen vóút kirem szípen vagy nity ~sunk.*

harmat ~ fn (-on ragos alakban hsz-szerűen:) harmatos, nedves időben. **Sz:** *Rendezs gazdasszonnál a tyúk veri le a ~ot:* (korán kelő, dolgoz asszony dicséreteként:) ti. korán kiengedi őket. *Lámpavilágnál szípet, ~on jóű füvet nem kel nízni:* ti. mert szebbnek látszik a valónál. **Nr:** *Ha nagy a ~, akornap nem lessz esőű, ez bisztosz szászszázalikig. — A ~ot mekszettük, a fájóűsz szemet mosták harmatvízzel. Ö: dér~, hó~.*

harmatfű ~ fn Magas szárú perjeféle gyomnövény, amelyen sokáig megmarad a harmat. *Harmatfű vaty harmattartóűű ojan*

nagy, hosszú szálkás fű, a makházánál szöszszerű, azon megmaradt a harmat sokáig.

harmatgomba *harmadgomba* fn <Jóízű, kora tavaszi gombafajta.> *A harmadgomba a tavasz első gombája, ami csak vatkörtefa alatt meg gelegonyabokor alatt terem.*

harmatgyökér *harmadgyökér* fn Szőlőtőnek a főgyökérből kiágazó, közvetlenül a felszín alatt levő gyökere. *Ha nem meccik le, a harmadgyökér megerősödik, a többi pedig elsatnyul.*

harmatgyökerezés *harmadgyökerezés* fn A harmatgyökér levágása. *A harmadgyökerezés azt jelenti, hogy tavasszal meccskor kiskapával a harmadgyökereket kikerestük, oszt levágtuk a meccőjollóval.*

harmatos ~ mn **Nr:** *Harmatos a kukorica levele. Nem bánnám, ha egy gazdaember elvenne. Nem bánnám, ha öccör, haccor megverne. Csak a nevem gazdasszony né lehetne.* (Nd.)

harmatoz ~ i <Eső> apró cseppekben esik.

harmatszáradtja *harmatszárattya* fn A harmat felszáradása, ill. a harmat felszáradásának ideje. *A lekaszált lucernát harmatszárattján forgatták. Harmatszárattjára: <nyáron> 8–9 órára, mikor a harmat felszárad.*

harmattartó *harmattartóú* fn Harmatfű.

harmattartófű *harmattartóúfű* fn Harmatfű.

harmonika *hermónika* fn A csizmának bokában ráncokba szedett része.

harmonikál *hermónikál* i Harmonikázik.

harmonikás *hermónikás* fn Harmonikán játszó személy.

harmonikaszerű *hermónikaszerű* mn *Hermónikaszerű csizma:* ráncos csizma.

harmonikázik *hermónikázik* i

három ~ szn **Sz:** *Három az Isten igasága:* legyen kereken három, mert a három szent szám. **Km:** *A baj meg nem ál ~ig:* <akkor mondják, ha vmilyen bajt rövid időn belül egy második is követ>. *Három dolog a*

legnehezebb: várni, nem jönni, menni, nem haladni, lefeküdni, nem aludni: —. Nr: *Három, én bizony nem bánom:* <a tízes számrendszerhez mondott gyermekvers részlete>.

háromágas mn *Háromágas sodrás:* <paszományosoknál a sodrás egyik fajtájaként> simított sodrás, amelyből a finomabb horgolások, férfiruha gombolók készülnek.

háromdongás mn *Háromdongás fenék:* három dongából álló (hordó)fenék.

háromélű mn *Háromélű tű:* olyan <szűcs-tű, ill. zsákvarró tű>, amelynek három éle van. *Háromélű tű kétféle vőút, a nagyob vőút a zsákvārőú, a kisebbik, a kis takaros a szűcs-vārőú, szűcsvārőú tű, mert a szűcsök vártak vele.*

háromélű-sás *háromélűsás* fn Olyan sásfajta, amelynek a levelén három él van. *A háromélűsás vaty kutyaherélőűsás nagyon rossz takarmány, három éle vőút, ha közte mentünk, meg is hasította a lábunkat.*

háromfertály *háromfertáj* szn **1.** <Időtartam, ill. időpont jelölésére> órák száma előtt a harmadik negyedóra vége. *Háromfertáj egy, háromfertáj kettő, így monták az óránál. 2. Háromfertáj év:* kilenc hónap.

háromfertályos *háromfertájos* mn Félbolond.

háromnegyedrészes *háromnegyedrészes* fn Az a cséplőmunkás, aki az egy főre jutó járandóság háromnegyedét kapja.

háromszálas mn *Háromszálas gyűrűfonás:* a gyűrűfonásnak az a fajtája, ahol a vesszők vezetése kettőn be, egyiken ki történik; hármass gyűrűfonás.

háromszárnyú mn *Háromszárnyú karám:* nádfonadékból készített, egy hosszabb részből, a derékből és ennek végeihez kapcsolódó három rövidebb részből, szárnyból álló fedetlen építmény az állatok védelmére.

háromszeles ~ mn Olyan <szűr>, amelynek bősége három szél, azaz kb. 93 cm.

háromszögletű mn *Háromszögletű tű:* háromélű, csúcsos, hegyes, erős fémű, amellyel a vastag szűrposztót át lehet szűrni.

háromvékás *háromvikás* fn/mn **I.** fn Kb. 1200 négyszögöl nagyságú földterület, amely három véka maggal vethető be. **II.** mn *Háromvikás föld:* három véka vetőmaggal bevethető földdarab.

hárpíáskodik *hárpíjáskodik* i Házsártoskodik, veszekedik.

hárs *hássa* fn Hársfa.

hárság *hásság* fn Favázból és ráerősített gyékény- v. hánccsfonatból álló ág.

hársdikő *hársdikő* fn Hárság.

hársfonal *hársfonal* fn (Szőlőkötözéshez használt) hánccs.

hárspon ~ fn Vékony bükkfalemez.

hártya fn *Hártám bont/vesz le:* mészáros a hús egyes fajtáit a választóhártyák, vékony burkok mentén választja szét, vágja szét. **Ö:** *hájas~.*

hártás mn (rég) *Hártás toroggyik:* diffúzia.

hártásodik ~ i (Víz) kezd befagyni.

hártátlan-büdöskőszín-paszuly *hártátlan-büdöskőszím-paszuj* fn Sárga színű babfajta.

hártáz **Ö:** *ki~.*

has ~ fn **1.** *Tojja a ~sát:* állapotos, terhes. **2.** (Vminek a hashoz hasonlóan domborodó része:) kazalnak, szénaboglyának az aljánál és a tetejénél szélesebbre rakott, középső része. **3.** (Vminek a hashoz hasonlóan elhelyezkedő része:) a szekér alsó része. **4.** *Hazsba van:* (gabona) már szárba van, de a fejét még nem dugta ki. *Akkor mongyuk, hogy a búza hazsba van, ha még nem kalászol, még a zőjt szárba van. Hazsba szorút a kalász, ha nem vóut essőü.* **5.** (Könyvkötészetben:) a könyv eleje. **Sz:** *Inkáp ~ fájjon/fájjik, mint ítel maraggyon/maraggyik!* (telhetetlen, nagyétkű ember ironikus mondása). *Inkáp ~ fájjik, mint a hús megmaraggyik:* ua. *Inkáp has pukaggyon, minthogy ítel megmaraggyon!*: ua. *A ~a az Istene:* a hasának él. *Az anyám ~ába se vóut job dóugom:* nagyon jó dolgom van.

Úgy jóllakott, hoty félreáll a ~a: nagyon jóllakott. *Hasam legyik a koporsóyd!*: (szép, egészséges baromfi meglátásakor mondott tréfás óhaj). *Viszket a ~am, idegen latrok jöttek a vározsba:* (kurváknak tulajdonított mondás). *Úty kikenekettem, hogy a ~amon meg lehetne kalapálni a kaszát:* nagyon jólaktam. *Hasára esett: a)* (étel) megfekszi a gyomrát. *b)* (munka, mulatság) megárt neki, beteggé teszi. *Ennek az embernek ~ára esett a munka.* *Has telik vele:* nem valami jó az étel, amit eszünk, de legalább jóllakunk vele. *Kēj fel mán, mert a ~adra süt a nap!:* későn van. **Km:** *Aki a ~án spóyrol, inán veszít:* aki keveset eszik, az lesoványodik. *Éhes ~ nem válogat:* —. **Nr:** *A terhes nőü, ha a ~ára hízik, akkor jánya lessz, ha a farára, akkor fija.* **Ö:** *éh~, pók~.*

hasábfa *hasáffa* fn Hasított, kb. 1,20 m hosszú tűzifa.

hasábkáposzta *hasápkáposzta* fn A savanyítandó káposzta közé tett egész fej káposzta. *A hasápkáposztát tettik a gyalult káposzta közzé, ebbe töjöttik a húst, a töjött káposztát.*

hasábos ~ mn Olyan (föld), amely szántáskor zsírossága, nedvessége miatt nem omlik szét, hanem nagyobb darabokban marad. *Asz ~, amit nedvesen szántanak, és nem omlik meg, hasábosz szántás.*

hasad ~ i *Hasad az ég:* hajnalodik. *Hasad az inye:* (kisgyerekeknek) jön a foga. **Ö:** *bele~, fel~, ki~, meg~.*

hasadás **Ö:** *fog~.*

hasadék *hasadik* fn Nagyon szűk, sziklás völgy.

hasalja *hasajja* fn Hasaalja. *A hasajjából van a finom pörcc.*

hasaló *hasaló* fn Hasló.

hasas ~ mn **1.** Vemhes (állat). *Hasas a disznóü, a lú, a tehén.* *Hasas csorda:* ellés előtt levő tehenek csordája. **2.** *Hasas időü:* a megtermékenyítés és az ellés, fialás közötti időszak. **3.** Olyan (szénakazal), amelyet úgy raknak, hogy a középső része az aljánál és a tetejénél szélesebb legyen. **Ö:** *elő~.*

hasaszalonna ~ fn A disznó hasi részéről lefejtett szalonna. *A ~ rendesen jó hússzalonna.*

hasátmérő *hasátmérőj* fn A hordó legnagyobb kihajlásának átmérője.

hasdaganat *haszdaganat* fn ⟨A daganat egyik fajtája.⟩

hasfájós *hasfájós* mn Olyan (kisgyerek), akinek gyakran fáj a hasa. *Átalába a fíjűgyerekek a hasfájósak, mikor mekszületnek.*

hasfarkol **Ö:** *meg~.*

hasfeletti mn *Hasfeletti tájog:* ⟨a tályog egyik fajtája.⟩

hasgat *haszgat* i **1.** Hasogat. *Nemcsak a fejemet haszgattya a fájdalom, hanem a hátamat is, a derekamat is haszgattya a fájás.* **2.** ⟨Szíjgyártó bőrt⟩ éles eszközzel hosszanti irányban vagdos. **Ö:** *be~, el~, fel~, ki~, meg~, széjjel~.*

hasgató **Ö:** *hasi~.*

hashagymáz ~ fn (*rég*) ⟨A hagymáz egyik fajtája.⟩

hashártyalob ~ fn (*rég*) Hashártyagyulladás.

hashúzó *hashúzós* fn A hám része, amellyel a ló húzza a szekeret, az istránggal kapcsolódik a hámfához. *Az istráng egyik vége a hashúzósra van rákötve.*

hasi ~ fn Idősebb állat hasáról v. elvetélt, ill. néhány napos korában elhullott jószágról lenyúzott bőr, amelyből ostor- v. korbácsfonadékot, ill. dohányzacskót készítenek. **Ö:** *egy~, ló~.*

hasiállat ~ fn Elvetélt állat. *A csikós a tömlőkészítésre a fejletlen, elvetélt hasiállal bűrit használja.*

hasiborjú *hasibornyú* fn Világrajotte után azonnal leölt borjú. *A hasibornyút nem hatyták, hoty szopjon, ellis után megöltik a bűrijr, mek finom vóut a húsa.*

hasibőr *hasibűr* fn **1.** A hasiborjú finom bőre. **2.** ⟨Szíjgyártóknál:⟩ az állat hasi részéről lenyúzott bőr, amelyből nagyon vékony, finom bőrvarrószíj készíthető.

hasihagymáz ~ fn Hastífusz.

hasihasgató *hasihazgató* fn Bőrhásítás-hoz használt, oldalán bevágott deszka, amely-

be a bevágás fölött, arra merőlegesen kést erősítenek.

hasihasító *hasihasító* fn Hasihasgató.

hasihasogató *hasihasogató* fn Hasihasgató.

hasít ~ i **1.** Vágóállatot darabol, szétszed. *Mikor hát lent vóut róula a bőür, osztán ~ottunk.* **2.** ⟨Szíjgyártó⟩ bőrt hosszanti irányban vág, bőrszíjjá darabol. **Ö:** *be~, ki~, meg~.*

hasítás ~ fn **1.** Vágóállat darabolása, szétszedése. **2.** A szíjbőr darabolásának módja, szíjhasítás.

hasíték *hasítik* fn **1.** ⟨Egyes ruhadarabokon, pl. szoknyán, nadrágon⟩ rendszerint gombolható kapoccsal zárható, összehúzható nyílás. **2.** Rés, nyílás. *Az ajtóun is vóut hasítik, ha az ajtóu nem pászolt, ki lehet lesni a hasítikon.* **Ö:** *alj~, nadrág~.*

hasítékrózsa *hasítékrózsza* fn A szűr hát-só részén levő hasíték fölött elhelyezkedő, virágalakú díszítmény.

hasító in/fn **I.** in *Hasítóu taglóu:* a vágómarha gerincvelőnél való kettéhasítására alkalmas fejsze. *Szóual evvel váktuk a gerincvelőünél kettőübe a marhát. Ez vóut a hasítóu taglóu.* **II.** fn ⟨Kosárfonóknál:⟩ a vesszők hasítására szolgáló éles eszköz. *A fűrisz veszéjesep szerszám, mint a hasítóu.* **Ö:** *furnér~, hasi~.*

hasítócirkalom *hasítóucirkalom* fn ⟨Szíjgyártóknál:⟩ a varrás helyének megjelölésére használt körzószerű eszköz.

hasítóék *hasítóúik* fn Rönkfa széthasítására használt eszköz.

hasítófa *hasítóufa* fn 2–3 cm vastag, 10–15 cm hosszú deszka, amelyen 2–5 cm hosszan különböző szélességű befűrészélések, vágatok vannak, amelyek a különböző vastagságú bőrök vezetésére szolgálnak.

hasított mn **1.** *Hasítot sertés:* leölt, megtisztított és hosszában felébe vágott sertés. **2.** *Hasítot fülű:* ⟨disznó, juh, szarvasmarha fülébe vágott tulajdonjegy jelölésére.⟩

hasítva ~ hsz **1.** Félbe vágva. *Sertés ~ eladóu.* **2.** *Hasítva nyúz:* nem egyben, tömlösen, hanem több hasítással nyúz.

hasítvány ~ fn Fahasáb, farúd. *Ahogy a karóy áll, mektámasztva az ember két hasítvánnyal.*

haskó *haskóy* fn Hasacska, kisgyermek hasa.

hasló *haslóy, hasalóy* fn **1.** Lószerszámon a ló hasa alatt áthaladó szíj, amely a hámot a ló testéhez erősíti. **2.** A szekér alján levő, az oldalakat összetartó fa- v. vasrúd, ill. lánc, amelyek közül az előbbi kettő esetleg fellépőül is szolgál. **3.** A taliga két rúdja közé fogott ló hasa alatt áthaladó lánc, amely a megakadt taliga hátrabilenését megakadályozza. **Ö:** *lánc~.*

haslólánc *haslóylánc* fn **1.** A taliga két rúdja közé fogott ló hasa alatt áthaladó lánc, amely a megakadt taliga felbilenését megakadályozza. **2.** Lánchasló.

haslósíj *haslóysíj* fn A lószerszámnak a ló hasa alatt áthaladó, szíjból levő része, amely a hámot a ló testéhez erősíti.

haslótartó *haslóytartóy* fn Az egylovas szekér két rúdjánál levő karika, amelybe a haslót csatolják.

hasmenés **Ö:** *taknyos~.*

hasmars ~ fn Hasmenés.

hasogat **Ö:** *össze~.*

hasogató **Ö:** *hajszál~, hasi~.*

haspli ~ fn **1.** <Kékfestőknél:> felsodrószék. **2.** <Paszományosoknál:> állvány, amelyre a karikába csavart fonalat a gombolyításhoz felhelyezik.

hasplidró *hasplidróyt* fn <Paszományosoknál:> a gombolyítóállvány két orsóját tartó drót.

hasrész *hasrísz* fn **1.** Az állat hasi részén levő szőrmésbőr. **2.** A hordó oldalának ki-domborodó középrésze.

hasszél *haszszíl* fn <Tímár- és csizmadia-mesterségben:> <kikészített> állati bőr puha, hasi része.

hastömő *hastömőy* fn Kiadós, laktató étel. *A kolompír meg a hús hastömőy együtt.*

hasú **Ö:** *elő~, fecske~, tanya~.*

hasúri mn *Hasúri tájog:* a tályog egyik fajtája.

hászen ~ ksz/hsz Hát hiszen, hiszen. *Hászen kéne neki az én pízem. Hászen így mon-tam én is. Hászen nem megmontam! Hászen kéne neked, de orrot tülle fokhagymás.*

hászija l. **házhíja**

hászijalyuk l. **házhíjalyuk**

haszna **Ö:** *mi~.*

használ ~ i **1.** <Férfi nővel> házasságon kí-vül rendszeres nemi kapcsolatot tart fenn. *Esz a jánt is hasznáják mán a fíjók. 2. Tessík ~ni!:* <étel kínálásakor:> tessék fogyasztani! **Sz:** *Akinek a szíp szóy nem ~, botot a fenekire:* <rosszalkodó gyerek megintésére.> *Ha nem ~, nem is árt:* <orvossággal kapcsolatban mondják>. *Használt neki, mint cigán lovának a bontóyfűsű:* semmit se használt, ezért elpusztult. **Ö:** *be~.*

használat **Ö:** *elő~.*

használódik **Ö:** *el~.*

haszon ~ fn **Sz:** *Ahogy dóygozik/tanul, úgy veszi hasznát:* —. **Km:** *Nincs ojan kár, amibe ~ ne lenne:* minden rosszban van vmi jó is.

haszonbér *haszombír* fn **1.** Díjazás, amelynek ellenében a tulajdonos átengedi használatba vmely gyümölcsöző tulajdonát, pl. földbirtokát. **2.** Haszonbérlet. *És ezér kelet nekünk haszombírbe kivenni a tanyát.*

haszonbérló *haszonbírlőy* fn Ingatlan, üzem v. jog szerződéses bérlője.

haszonravaló *haszonravalóy* mn Hasznavehető, használható <dolog>. *Ez mék haszonravalóy, nem tüzejjük el. Haszonrava-lóy fa:* hasznavehető, használható fa.

haszura l. **hacsura**

hat ~ szn **Sz:** *Nincs ki a ~ra:* hiányzik egy kereke, nem egészen épeszü. *Nincs ki a ~ra, a hetet mek halaggya:* ua.

hát¹ ~ fn **1.** *Háttal forog rá:* hátat fordít vkinek. *Borsóykáddzik tülle a ~am:* borsószik a háta vmitől, végigfut a hátán a hideg. **2.** <Jelzői használatban:> háton elvihető: *ety hád zőüccsig:* ilyen mennyiségű zöldség. *Három ~ vesszőy:* ilyen mennyiségű vessző. **3.** <Fel-színi formák megnevezéseként:> vízből kie-melkedő, ill. a környezeténél magasabban fekvő, rendszerint művelésre is alkalmas

terület. **Sz:** *Úgy esik az ennivalóú/ítel, mintha a ~am közepire hányánám: a)* nincs étvágyam. **b)** nem jó az étel. *Akkor lássalak, mikor a ~am közepit:* sohase. *Szemibe szíp, ~a meget csúnya:* jelenlétében dicséri, távollétében gyalázza. *Szemibe dicsíri, ~a meged gyalázza:* ua. *Bíróú ~án törtik:* <mondják a darabos, hanyagul megtört borsra, sóra>. *A kis örökségnek etykettőjére kiment a ~án:* hamar elpazarolta. *Kiment az öröksík ~án:* ua. *Kiment a ~án a vagyonnak:* elherdálta a vagyonát. *Nincs ijen roz gyerek a főüt ~án, mint te:* az egész világon. *Hátan viszi a házát, minden bokor szálást ad neki:* szegény, földönfutó. *Szijat hasítok a ~adbúl!:* <fenyegetés>. *Az Isten ~a megett:* messze és félreeső helyen. *Megíl a jék ~án is:* élelmes, ügyes. **Sz:** *Azír vagyok hádba görbe, sokat kurtam a gödörbe. Ö:* *bak~, kígyó~, ló~, pince~.*

hát² ~ ksz **1.** Összegezés bevezetésére. *Hát a lekkorábbi ez vóút, hoty kilencéves koromba mán ugýi elmentem Pongor tanácsos úrho mint cseléd. Hát megmongyam az igazat?* **2.** <Eldöntendő kérdésre adott igenlő felelet> persze, természetesen. *A csikóút is kihajtottad? Ki ~! Ö:* *aztán~.*

hatágas mn *Hatágas karikás:* hat szálból font karikás ostor.

hátal ~ i **1.** Hátan hord, visz vmit. *A szegíny ember az erdőübüil ~t ety hád gajat.* **2.** Lovat megül.

hátalás ~ fn Hátan való szállítás, teherhordás.

hatalmas ~ mn Erős. **Km:** *Aki erőűsebb, az a ~abb:* az ököljog gyakran győz az igazság fölött.

hátaló *hátalóú* mn Vmilyen állaton ülő <személy>.

hátalókötel *hátalóükötél* fn A hónalj alatt áthúzott kötel, amellyel a terhet a hátra erősítik. *A hátalóükötéllel a röűzsét vittik.*

határ **Ö:** *nyugdíj~.*

határkaró *határkaróú* fn Földterület határát jelölő cövek, határjel.

határmezsgye ~ fn Földdarabokat egymástól elválasztó kisebb árok. *Rendesen árok*

vóút a ~, ez választya el a főűdet a szomszittul.

határos ~ mn Szomszédos vkivel v. vmivel. *Határos vagyok Csige szomsziddal.*

határoz ~ i Számít vmi. *Ez nem határoz semmit. Ö:* *meg~.*

hátas ~ mn/fn **I.** mn Dombos <terület>. *Hátas ríszek főűleg a rítnél vóútak, mint ety kisz sziget. Hátas főűd:* rét kiemelkedő, szánt-ható része, földhát. **II.** fn **1.** Hátan fát, gallyat hordó ember. **2.** Hátasló. **Ö:** *bak~.*

hátbadüff *hádbadüff* fn Hátbaütés, hátbavágás. *Ety hádbadüfföt adot neki.*

hátbőség *hábűsíg* fn <Könyvkötészetben:> a gerincre kiszabott hátlemez.

hátburung *hábűrung* fn Hátbaütés, hátbavágás.

hatcolos mn *Hatcolos fal:* felsukkos fal.

hátdekli *háddekli* fn Könyv hátgerinclemeze.

hátgerezd *hádgerizd* fn Hátgerinc.

hátgerinc *hádgerinc* fn

hátgyapjú *hádgyapjú* fn A juhok hátáról lenyírt gyapjú.

hátgyapjúalj *hádgyapjúajj* fn <Gubakészítésben:> gyengébb minőségű gyapjú, amelyből a posztó keresztszálát fonják.

hathatós *hathatóús* mn Hatásos. *Hathatóusan beszílt, amit mondott, az igaz.*

háthosszában *háthosszába* hsz <Vminek a hátán> hosszanti irányban. *A debreceni lú konyít, ha háthosszába istenesen vígikhajítanak rajta. Ostorral lehetet jóúl ütni a háthosszába. Sz:* *Úty háthosszába váglak, hogy megemlegeted a hóúnapi napot!:* <fenyegetés>.

hátibőr *hátibűr* fn **1.** Juhbőrből kiszabott téglalap alakú ruhadarab, amelyet vállra vetve, elől szíjjal v. csattal összefogva hordtak. **2.** <Pásztorok viseleteként:> szabatlan állapotban, nyakba vetve viselt, a hátat takaró juhbőr. *A hátibűrt a pásztor maga kiszítette egy bárány bűribűl.*

hátikas ~ fn Hátan hordozható nagyobb kosár. *A hecsedlilekvárt is ijen hátikaszba hoszták a tóút asszonyok.*

hátiszj ~ fn (Lószerszám részeként:) hátszj.

hátkarika ~ fn A hámmhoz tartozó, széles bőrből lévő szj, két végén karikával. *A ~ széles, erőűsz szj, két karikával, abból jött a gyeplű.*

hátközép ~ fn A lenyűzött szörmésbőr gerincvonalának közvetlen környezete.

hátlemez ~ fn (Könyvkötészetben:) gerinclemez.

hátló *hátlóy* fn (Lószerszám része.)

hátlólánc *hátlólánc* fn **1.** Az a lánc, amely ötös v. ennél nagyobb számú fogatnál a lógós nevű ló hámfáját vmelyik tengellyel v. felhérccel összeköti. **2.** Több lóval történő szántáskor a nyaklólánc funkcióját ellátó lánc. **3.** (Vontatásnál) a szénaboglya v. gabonakévék alját összefogó lánc, amelybe a vontató állat hámfáját akasztják.

hátlólánckarika *hátlólánckarika* fn A felhércen levő karika, amelyhez a hátlóláncot, vagyis az előre fogott lovak húzóláncát kapcsolják.

hátlólánctartó *hátlólánctartóy* fn Az a lánc, amely a hátsó nyeregkápából kiindulva tartja a hátlóláncot, vagyis a hámfát és az első tengelyt összekötő láncot, hogy az ne érjen a földre.

hátlótartó *hátlótartóy* fn Az a lánc, amely ötös v. ennél nagyobb számú fogatnál a lógós nevű ló hámfáját az első tengellyel összeköti; hátlólánc.

hátlövetű mn *Hatlövetű gumicsizma:* (tréf) gumióvszer. *Rígen a nagyálmásnál kijabálta egy vándorárus, a nyakába vót akasztva ety tálcaszerű, hogy itt a ~ gumicsizma.*

hátoldal *hátóyodal* fn (Szörmekikészítésben:) a prémes állat gerincvonalától jobbra, ill. balra eső rész.

hatórás *hatóyrás* fn Hat órákor induló vonat. *Íp most ment el a hatóyrás.*

hatórási *hatóyrási* mn Hat órákor induló. *Elment a hatóyrási vonat.*

hatos mn/fn **I.** mn **1.** *Hatos hajtás:* (cukrászatban:) a húzott rétes tészájának háromszori félbehajtása. *A húzot rítesnél ~ haj-*

tást alkalmazunk. **2.** (Szür alján) hat különböző színű posztócsíkból összeállított (csipke nevű díszítés). **II.** fn Olyan érme, amely kezdetben hat, majd tíz krajcárt, ill. húsz fillért ért. *A píst hították úgy rígen, hogy ~, adok írte ety ~t, asziszem, húsz fillér vót.*

hatökörhajtó in *Hatökörhajtóy ostor:* hatökrös fogat irányítására, hajtására használt, hosszú ostor.

hátraálló *hátraállóy* mn *Hátraállóy hegyes:* (juh szarvának jelölésére).

hátrabajusz-hegyes ~ mn (Juh szarvállásának jelölésére.)

hátraereszt ~ hsz Kienged a WC-re. *Úgy montuk, hogy tanítóy úr, tessék ~ eresztetni, mert akkor az iskolaudvarba hátul vót a budi.*

hátraköt ~ i *Hátraköti a fejit:* fején a kendőt hátul köti meg. *Hátraköti a sarkát:* megbünteti. *Gyerekek monták, hogy ~öm a sarkad.*

hátrál ~ i Hátráltat, akadályoz, feltart. *Engem is sokszor ~nak a munkámba.* **Ö:** meg~.

hátrálás **Ö:** ki~.

hátramarad ~ i **Sz:** *Hátramarad, mint az ökör farka: —.*

hátramaradott ~ fn Vkinek a halála után életben maradt hozzátartozója. *A ~aknak a legrosszabb.*

hátramegy ~ i Árnyékszékre megy.

hátramenés *hátramenis* fn **Sz:** *Roszsabb a hátramenisnél:* visszataszító, undok.

hátramosztó *hátramosztóy* fn Inkább kárt okozó, mint hasznos hajtó napszámos, cseléd, alkalmazott. *Hátramosztóynak monták az elsőy napszámost, ha nem iparkodott, meg aszt, aki nem tudot haladni a csoportos munkába.*

hátrébb ~ hsz Hátrább.

hátrész *hátrisz* fn (Szigyártóknál:) az állat hátát és oldalát borító bőr, amely a teljes bőr legjobban hasznosítható része.

hatrétesen *hatrítesen* hsz Hatszorosan, hatba tűrve.

hátsó mn Hátul levő. *Hácsóy sóydor:* sertés, szarvasmarha hátsó lábának combrésze. *Hácsóy tengej:* hátulsó tengely. *Hács-*

csóú kerék: hátulsó kerék. *Háccsóú löücs:* hátulsó löcs. *Háccsóú sarogja:* a szekérderek hátulját lezáró, rácsszerű alkatrész. *Háccsóú felhérc:* a szekér hátsó kereke előtt levő felhérc. *Háccsóú tengejagy:* hátulsó tengelyagy. *Háccsóú henger:* a szövőszék két hengere közül az, amelyikre az egyforma hosszúságú láncfonalakat tekerik. *Háccsóú láb:* a szövőszék előfa felőli lábai közül egy. *Ha a munkás az ülésdeszkán ül, akkor a megette találhatóú lábak a háccsóú lábak.* *Háccsóú zubbaj:* szövőszék hátsó hengere. *Háccsóú tábla:* a könnyv hátulján található tábla. *Háccsóú ág:* az agancs hátul levő ága.

hátsóház *háccsóúház* fn A háznak a hátulsó, kamrát, cselédszobát, mellékhelyiségeket magában foglaló része.

hatszálbajusz ~ fn Ritkás, kevés szálból álló bajusz.

hátszízj ~ fn A háms oldalait a ló hátán át összekötő szízj, amely a hámtáskát és az istrángokat vízszintes helyzetben tartja. *A ~ a hámnak az a risze, ami a ló hátán keresztülvetve a szügyellőjt tartja.*

hátszíjtoldás *háccíjtóúdas* fn A hátszízhoz varrt bőr.

hátszínszaporája *háccinszaporája* fn (Felbontott szarvasmarha része.)

hátú Ö: *bogár~, fél~, gömbölyű~.*

hátul ~ hsz **Sz:** *Hátul szíp: (gúny)* (csúnya, de tetszeni vágyó, cifrázkodó aszszonyra mondják). **Ö:** *kert~.*

hátulja *hátujja* fn **1.** A szekér hátsó, nyújtó mögötti része, amelyhez a nyújtószárny, hátsó felhérc, hátsó sémely, hátsó tengelyagy és hátsó felhágóvas tartozik. *A szekér hátujját nyútóú segiccsíggel le lehetett emelni az elejiről.* **2.** A kiszabott szűr hátsó, a hátra rásimuló része. **3.** (Idővel kapcsolatban:) vminek a vége. *Úgy óugusztus hátujján.* **4.** Ház szomszéd felőli oldala. **Sz:** *Se eleji, se hátujja:* értelmetlen, buta beszéd.

hátulsó *hátúsóú* mn Hátul levő. *Hátúsóú sarogja:* a szekérderek hátulját lezáró, rácsszerű alkatrész. *Hátúsóú csatláspálca:* a szekér alján levő farudat és a hátsó tengelyt összekötő vas, amely fellépőül is szolgál.

Hátúsóú ferhéc: a hátsó kerekek előtt a nyújtón keresztben fekvő megvasalt fa, amely fellépőül is szolgál(hat). *Hátúsóú löücs:* a szekér hátsó tengelyéhez két oldalt csatlakozó löcsők egyike. *Hátúsóú kerék:* a szekér hátsó tengelyén két oldalt levő kerekek egyike. *Hátúsóú tengej:* a szekér két tengelye közül a hátul elhelyezkedő tengely. *Hátúsóú tengejagy:* az a fa, amelybe a szekér hátsó tengelye bele van ágyazva. *Hátúsóú felhágóúvas:* a hátulsó felhérchez és a hátulsó tengelyhez csatlakozó, fellépőül szolgáló, meghajlított két vaspálca egyike. *Hátúsóú szoba:* a parasztház udvari szobája, amelyben — ellentétben a vendégfogadásra használt első szobával — a család élete ténylegesen zajlik. *Hátúsóú kamara:* az istálló mellett levő helyiség, amelyben a szekeret, tűzifát és a felgyülemlett limlomot tárolják. *Hátúsóú kapa:* a lókapaleghátsó kapája. *Hátúsóú sóúdor:* sertés, ill. szarvasmarha hátsó lábának combrésze. *Hátúsóú bagdán:* (szarvasmarha feldolgozása: sakor:) a vesepecsenye és a hátszín között elhelyezkedő rész. *Hátussóú pár előjre fuss!:* (gyermekjáték). **Nr:** A résztvevők kettes sorban állnak, és párokat alkotnak. *A hátulsó pár előre fuss* felszólításra a hátsóknak előre kell futni (egyik egyik oldalon, a másik a másik oldalon) és összetalálkozni, ha valamelyiküket elkapják, akkor ő lesz a fogó.

hátulvarrott mn *Hátulvārot csizsma:* olyan csizma, amelyet az oldalvarrott forgatócsizmával ellentétben csak a megfelelő lábra lehet felhúzni. *A hátulvarrot csizsma nem forgatóús, a joblábast a jobb, a ballábast a bal lábra lehet felhúzni.*

hatvan ~ szn **Sz:** *Hatvan fele, hazafele:* ti. közelednek életük végéhez.

hátvászón *hátvászón* fn Félvásznas könyveknél a gerinc és a két tábla összefogására használatos vászon. *Hátvászónat felhúz:* betáblázott könyvet vászonnal borít.

hatvékás *hatvikás* mn *Hatvikás főüd:* akkora, kb. 1800–2000 négyszögöl nagyságú földterület, amekkora hat véka maggal bevethető.

hattyúsó *hattyúsóu* fn (Népi gyógyszernév:) borkősavas nátriokálium [Sal seignetti].

havadzik *havaddzik* i Esik a hó. *Odaki havadzik.*

havas ~ mn Hóbortos, bolondos, szeszélyes (ember).

havat **Ö:** *hetet~.*

havi ~ fn *Rajta van a ~ja:* menstruál.

havibaj ~ fn Menstruáció. *Rajta van a ~:* menstruál.

havitisztulás ~ fn Menstruáció.

havivak ~ mn Havivakság nevű szembetegségben szenvedő (ló).

havivakság ~ fn Ló ismétlődő gyulladással szembetegsége.

ház ~ fn **1.** *Háznál esküvís:* esküvő, amelyet nem a templomban, hanem a háznál kötnek. **2.** Szoba. *Elsőü ~:* az a szoba, amelynek ablaka az utcára nyílik. *Hoszt ki a kancsót az elsőü ~bul!* **3.** Háztartás. *Naty ~at visznek ott, ahon sütnék-főznek, sok vendíget látnak.* **4.** A házhoz tartozó gazdaság. *Ára ne köjcsünk, ami a háztul kitelik, eszt nagyon mektartottuk mindig.* **Sz:** *Szeggye össze a motyóuját, oszt innen mennyen ety ~zal árébb!* menjen tovább isten hírével! *Maj felfordul a ~:* majdnem leomlik. *Maj felfordítják a ~at:* gyerekek nagyon rendetlenkednek. *Maj kívül megyünk a ~on melegedni:* majd kigyúl a ház. *Naty ~ mellet kis ~:* (össze nem illő dolgokra mondják). *Kiment a ~ az ablakon:* vmilyen családi titok kitudódott. *Nőü a ~ eleje:* (állapotos nőre mondják). *Egygyik házsz kiszarja, a másig beszopja:* (a folyton másoknál ülő, házról házra járó pletykálkodó nőre mondják). *Íg a ~ a feje felett:* nagy bajban van. **Km:** *Nincs három nagyop csapás, mint a csepegőüs ~, ros szomszíd, ros feleség.* —. *Mindenki a maga ~a előüt seperjen!* mindenki törődjön a saját dolgával! *Sok ~ íg belül, de nem láccik kívül:* sok családban vannak olyan ellentétek, bajok, amelyekről a kívülálló nem tud. *Nem tuggya az ember, mire líp ki a ~bul:* a baj könnyen utoléri az embert. *A jóü fedél tartya a ~at:* az asszonyon látszik, hogy rendes, gondoskodó

férje van. *A kijabál a legjobban, akinek a ~a íg:* (mondják arról, aki legjobban tüntet felháborodásával, hogy a gyanút elterelje magáról). *Bolond ember az, aki annak örül, ha a szomszít ~a íg:* ma nekem, holnap neked. *Naty ~, nagy gond:* ahol sok a gyerek, ott sok a gond is. **Ö:** *acélköpeny~, anya~, bor~, céccó~, cédula~, civis~, csősz~, festő~, galamb~, hátsó~, homok~, indó~, katona~, kemencés~, kis~, mag~, nagy~, pipázó~, oldal~, sütő~, szegény~, társulat~, tyúk~, udvar~, úri~, útkaparó~, üst~, zsidó~.*

haza¹ ~ fn **Km:** *Gyáva nípnek nincs ~ja:* —.

haza² **Ö:** *ide~.*

hazagondol ~ i **Sz:** *De ~tál!* (mondják annak, aki társaságban elfingja magát).

hazai *hazaji* fn *Hazajjak:* szűkebb hazánkban élő v. odavaló emberek.

hazaiszóló *hazajiszóüllőü* fn Nem direkttermő szőlő. *A hazajiszóüllőüt a saját vesszejével telepítették.*

hazajár ~ i A tanyán tavasztól télig kinn élő gazda v. annak felesége meghatározott időközönként hazamegy a városba. *Annya havonta eccer ~ bevásárolni.*

hazajáró mn *Hazajáróü lilek:* (a népi hiedelem szerint) otthonába időnként visszatérő kísértet.

házal ~ i **1.** Árucikkeit házról házra járva adja el, ill. megrendelésre házhoz viszi. *Nagyon divat vóut, hoty ~tak a zsidóü a portikával.* **2.** Házról házra járva kéreget.

házaló *házalóü* mn *Házalóü zsidóü:* zsidó vándorkereskedő. *A házalóü zsidóü ruhane-művel, ékszerrel is házalt. Megrendeltük, hogy mire vóun szükség, oszt hoszta.*

házámfia *házámfija* fn (Megszólításként:) honfitársam. *Kedves házámfijaji!*

házasít ~ i (Tejet, bort) vízzel szaporít, hígít. *Vóut, aki ~totta a tejet, tíz literhez egy liter vizet öntött, többet nem lehetett, mert akkor kiláccott a lú lába.* **Ö:** *ki~, össze~.*

házasodik ~ i **Sz:** *Balkézre házasodott:* (férfi) törvényes házasságkötés nélkül él együtt egy nővel.

házaság ~ fn **Sz:** *A ~ nem ojan, mint a ruha, hogy el lehet szakítani:* a házaságot nem lehet felbontani. *A ~ hét év múlva válik meg, hogy milyen:* hét együtt töltött év mutatja meg, hogy boldog-e a házaság.

házaságrontó *házaságrontóu* fn (tréf) Pálinka.

hazasorul ~ i (Jószág a legelőről ősszel) hazatérni kényszerül.

hazaverés *hazaverís* fn A jószág hazahajtása, hazaterelése a legelőről a tél beállta előtt.

hazavesz ~ i A tényleges értékénél magasabb áron vásárol meg vmit.

hazavet ~ i Hajnalban ment haza. *A hajnal vetette haza.*

házbeli *házbéli* fn Bútor, bútortzat.

házeleje ~ fn A háznak az utca felé eső vége.

házfedél ~ fn Háztető.

házföldje *házfőüggye* fn (Parasztházban) agyagos, pelyvás sárból döngöléssel készült padló.

házgerinc ~ fn A háztető gerince.

házhija *hásszija, hászija, hászija, hászja* fn Házpadlás. **Ö:** *disznóól~, ól~, tyúkól~.*

házhijas **Ö:** *disznóól~.*

házhijalyuk *hászijajuk* fn **1.** Az a nyílás, lyuk, amelyen át a padlásra lehet jutni. **2.** Ablakszerű kis lyuk, ahol a világosság bejut a padlásra. *Az istállóyn is vőut hászijajuk, két kivágotjuk a tűzfalon.* **3.** Nagyobb lyuk, nyílás, ahol a takarmányt lehányják az istállópadlásról a szénatartóba.

házi mn Otthoni, családi. *Házi kereszt rajta:* (beteges, veszekedős v. részeges családtag) nagy terhet, megpróbáltatást jelent vkinek. **Km:** *Úti cifra, ~ ronda:* olyan aszszony, aki kicsípi magát, ha elmegy hazulról, de otthon rendetlen, piszkos. **Ö:** *kutya~, szar~, szegény~.*

házciskó *házciskóu* fn Kis ház, házikó.

háziméh *házimí* fn Mézelőméh.

háziszőttes *háziszőttes* mn *Háziszőttes kötésű könyv:* házi szövésű vászonba kötött könyv.

háznép *házníp* fn Egy családhoz tartozó személyek összessége.

háztáji *háztáji* mn/fn **I.** mn (Kifejezésekben:) *háztáji föld:* téesz tagjainak egyéni használatra átengedett föld. *Háztáji gazdaság:* ilyen földdel kapcsolatos gazdaság. *Háztáji erdő:* tanya közelében levő erdő. **II.** fn Ház környéki föld, gazdaság, állatállomány.

háztájasítás *háztájasítás* fn (Téeszvilágban:) a háztáji gazdálkodás engedélyezése, ill. kiterjesztése. *A hetvenes évektől a háztájasítás általánossá vált.*

háztartás *háztartás* fn (Méhészetben:) méhek meghatározott csoportja. *Ety háztartásba rengeteg mi tartozik.*

háztető *háztetőu* fn **Sz:** *Ojan nagy ez a csizsma, hogy a háztetőüül is bele lehet ugrani:* túlságosan bő. *Zsindej van a háztetőün:* óvatosan beszéljünk, mert olyan személy van a társaságban, akinek vmit nem szabad v. nem tanácsos meghallania.

háztűznézni *háztűznézni* in *Háztűznézni megy:* a házasulandó férfi egy tekintélyes férfirokon társaságában meglátogatja a lány családját.

háztűznéző *háztűznézőu* fn A házasulandó férfi első látogatása a menyasszonynak kiszemelt lányéknál, (ill. a menyasszony szüleinek látogatása a kérésnél).

házzsem *házzsem* fn Ablak.

hazudik ~ i **Sz:** *Úty ~, mintha a könyvből olvasná:* hidegvérrel, cinikusan hazudik. *Messziről jönnek lehet hazudni:* az idegen bátran hazudhat, mert állítását úgysem lehet ellenőrizni. *Aki ~, az lop is: —. Aki eccer hazudni mer, annak többet nem jár hitel:* akit hazugságon kapnak, annak többé nem hisznek.

hazug ~ mn/fn **Km:** *A ~ot hamarébb utóulírik, mint a sánta kutyát:* ua. *A ~nak akkor se hisznek, amikor igazat mond: —.*

hazugkirály *hazugkiráj* fn (Diáknyelvben:) folytonosan hazudó ember.

hazugság *hazukság* fn **Sz:** *Hazukságba hagy:* **a)** meghazudtol. **b)** nem tanúskodik vkinek az állítása mellett. *Sok hazukság vam benne:* (akkor mondják, ha a megvert gyer-

mek ruhája porzik). *Sok hazukság elfér benne:* (hazudozó emberre mondják). *Sok hazukság elfér ebbe az emberbe:* ua. **Km:** *Sok emberbe sok hazukság van:* —.

hazulról *hazúrúl* hsz **Sz:** *Elementek hazúrúl:* elment az esze, bolond.

hazunnan ~ hsz Hazulról, otthonról. *Hazunnan jöttem:* hoztam egy kis ajándékot. *Ha mentek a hivatalba, ha asz monták, hoty ~ jöttem, tutta a hivatalnok, hogy valami leesik.*

házvég *házvíg* fn A ház végében levő szoba, helyiség.

házsárkodik ~ i Házsártoskodik, zsörtölődik.

házsipitos *hásipitos* mn Veszekedős, zsörtölődő.

he ~ msz **1.** (Felszólításként meg nem értett közlés v. kérdés megismétlésére:) *hogy mondtad, mi az? He, mit montál?* **2.** (Felszólítás nyomósítására.) *Teszed le, ~!* **3.** (Figyelem fölkelésére.) *Jött eggy ismerőűs, beszóult az ajtóun, hoty ~. Ha vóút bent valaki, felelt.*

hé ~ isz (Megszólításként v. felszólítás nyomósítására.) *Gyere csak, ~!*

hebeg ~ i Dadog.

hebehurgya ~ mn Hebehurgya.

hebetel ~ i Hadar, gyorsan beszél.

héblis ~ fn (Könyvkötészetben:) különböző anyagok, pl. dekli, lemez stb. vágására alkalmas kézi vágógép.

hebrál ~ i Gyorsan beszél. *A televíziójúba is ~nak, gyorsan beszélnek.*

hebre ~ mn Hebegő, dadogó.

hebrencs ~ mn **1.** Hebehurgya, kapkodó. **2.** Gyors beszédű, hadaró. *Hebrendzs beszídű:* ua.

heccel **Ö:** *fel~.*

heccsedli ~ fn **1.** Csipkebogyó, a vadrózsa termése. **2.** Cukor nélküli csipkelekvár. *A ~t valamikor a tóút asszonyok hozták puttomba, literrel mirtik.*

heccsedlilekvár ~ fn Cukrozott csipkelekvár. *Heccsedlilekvár, ekkor mán cukor is vam benne, aki megvette, a tette bele a cukrot.*

heftgomb *hevgomb* fn (Kárpitosoknál:) szövetbehúzáshoz használt horgolt v. fára varrt gomb, amellyel a szövetet lehúzzák, hogy fel ne puffadjon.

hegedű ~ fn **1.** Tarlón elhullott gabonaszálak összegereblyélésére használt nagy fagereblye. **2.** (Fésűsmesterségben:) a fésűk fényesítésére használt, egyik oldalán posztóval bevont félméteres lécdarab. **Ö:** *cirok~.*

hegedül *hegedül* i **Üt,** ver. *Ety sort hegedült a gyereken a nénnye.* **Ö:** *el~.*

hegedűszó *hegedűszó* fn **Sz:** *Drága, mint a hegedűszó:* vmi sokba kerül.

hegy¹ ~ fn **1.** Domb. **2.** Szőlőhegy. *Megyiünk a ~re, a szőlőlőibe.* **Sz:** *Ál, mint Sijon ~e:* erősen, szilárdan áll vmi. *Ha a búza, tengeri nem dült meg a viharba, akkor montuk, hogy ál, mint Sijon ~e.* **Km:** *Hegy heggyel nem tanálkozik, de ember emberrel igen: —. Hegy heggyel nem, de ember emberrel tanálkozik/tanálkoszhat: —. Nincs ojan naty ~, amit el ne lehetne hordani:* kitartással minden feladatot el lehet végezni. *Kísőű a ~ alatt abrakolni/zabolni:* mindent a maga idejében kell elvégezni. **Nr:** *Felködlött a ~, esőű lessz:* ködösnek látszik.

hegy² ~ fn **1.** Földdarab elkeskenyedő vége. **2.** *Hegye van:* időjárás szeles, hideg. *Ha éles szél fűtt, aszt is montuk, hoty ~e van az időűnek.* **Sz:** *Ojan kicsi, mint a tű ~i:* vmi nagyon kicsi. **Ö:** *kanál~, nyak~, oldal~, pen-na~, villa~.*

hegyalja *hegyajja* fn Hegy töve, hegy lába. *Nagyvárat környikin vóút a hegyajja, és onnan ijen direktermőű bort hoztak.*

hegybíró *hegybíró* fn A hegyközségnek, vagyis egy szőlőterület tulajdonosaiból alakult társulásnak a választott vezetője. *A hegybíró határosta el, hogy mikor lehet szedni a szőlőlőűt.*

hegydinnye ~ fn A görögdinnye indája végén termő késői, apró dinnye. *A ~ mán nem jó, rendesen be se ír, savanyúságnak való.*

hegye **Ö:** *éle~, köröm~, nyak~.*

hegyébe *hegyibe* hsz Föléje, rá. *Tedd a köcsöktartóú ágas hegyibe a kancsót meg a rocskát.*

hegyében *hegyibe* hsz Tetejében. *A fa hegyibe van a legjobb gyümölcs.*

hegyel ~ i **1.** Kazalnak, asztagnak a tetejét hegyesre rakja. **2.** Hetykén, büszkén jár, rártartian viselkedik. *Hoty kitartya magát, hoty ~ abba a szíp ruhájába.*

hegyen Ö: *fog~.*

hegyes ~ mn **1.** *Hegyes csipejű:* hibás csipőjű (ló). *Hegyes kunyhó:* (összel, kukoricatörés idején) a szántóföldön kukoricaszárkévéből készített ideiglenes kunyhó az élelem és a ruhaféle tárolására. *Hegyes cakk:* sima szőrű szörmék összedolgozásánál alkalmazott forma, amikor a szörmeszélek cakkosak. *Hegyesz szarvú:* (szarvasmarha v. juh szarvállásával kapcsolatban). **2.** Egyenes, fészes járású személyre jellemző (beszéd, járás, testtartás). **3.** (Hetyke, büszke, rátarti személy-llyel kapcsolatos:) *~en jár:* ilyen emberre jellemző járás. *Hegyesen lípked:* ua. **4.** *Hegyeset köp:* sercintve köp. **Sz:** *Ojan ~, mint a tű:* nagyon hegyes. **Ö:** *bigye~, csu~, hátrabajusz~, lábujj~, nyers~, ostor~.*

hegyesfa ~ i **1.** Ültetéshez használt fa. **2.** Kazalfedél két végébe tűzött karó, amelyhez a póznát kötik.

hegyesfogó *hegyesfogóú* fn (Kovácsmesterségben:) vékony lemezék, fűrészlapok végeinek összefogására alkalmas tűzifogó. *A hegyesfogóval kiemelem a lemeszt a kohóbul.*

hegyesvéső *hegyesvísőű* fn (Ötvösmesterségben:) minták felszúrására, sarkok kiemelésére szolgáló véső.

hegyez ~ i Kazalnak, asztagnak a tetejét hegyesre rakja. **Ö:** *be~, meg~.*

hegyezés *hegyezés* fn (Kosárfonásban:) a vesszők kihegyezése, ill. ennek eredménye. *A hegyezés a félkör kússőű óudalára essik! Ö: be~.*

hegyifa ~ fn (Kádármesterségben:) az Északi-középhegységből beszerzett faanyag.

hegyig Ö: *szár~.*

hegymester ~ fn A szőlőskertek felügyelője, a csőszök előjárója.

hegy-völgy *hegy-vőügy* fn **Sz:** *Beszílt összevissza hegyet-vőügyet:* zagyvaságot beszélt.

hej ~ msz (Sertés terelésére.) *Hej te! Hej te ne! Nr:* *Hej, denevír, bennem van a kutyavír.* (Nd.)

héj Ö: *hal~, párna~.*

héja ~ msz (Szárnyas hessegetésére:) *Héja, sss, ~! Sz:* *Rácsap, mint ~ a csirkére:* möhön elragad, elkap vmit.

héjakosár ~ fn Az a kosár, amelybe a héját csaléteknek belekötik, a ragadozó madarak rászállnak, és közben lestről lelövik őket.

héjaköröm ~ fn (Gyomnövény:) babó. *A kík virágú ~ vagy babóú a búzán fejülkapott, túlnojt rajta.*

héjaszórú *héjaszörű* mn Olyan (ló), melynek színe a héja tollához hasonlít. *Héjaszörű szürke:* (lőszínnév, a szürke egyik árnyalata).

héjazófogó *héjazóyfogóú* fn Héjazóvilla.

héjazóvilla *héjazóvilla* fn (Kosárfonónál:) vesszők lehántolására szolgáló eszköz.

hejcécó *hejcécóú* fn Mulatozás, dárídó.

hejehuja ~ isz (Mulatozás, dalolászás közben réjaként használt szó.)

hejnye *hénnye, hennye* isz Ejnye. **Sz:** *Hénnye fikom teremtetten:* (kisgyerek tréfás megintésére). *Hennye aszt a fikom teremtetten, micsináltál mám megint:* ua.

hékám ~ fn (Bizalmas, kedélyes, esetleg leereszkedő megszólításként.) *Mi a baj, ~?*

hékás ~ fn (Bizalmas, kedélyes, esetleg leereszkedő megszólításként.) *Ne menny oda, ~! Hékásom, gyere csak ide!*

hektika *heptika*, ~ fn Tüdőbaj. *Nagyon sok ember a heptikát attul kapta mek, hogy gümőkőros vóút a tehén, az abbul kifejt té, az mekfertőüszte. Nr:* *A heptika gyóútszere, hogy reszelt tormát kellett a mellire tenni, vaty pedig avasz szalonnával etették a heptikásokat, vagy a lúistállóú göűzibe kellett tartóúszkodni.*

hektikás *heptikás*, ~ mn Tüdőbajos. *Egy inektanárnak a felesége is heptikás vóút, az járt hozzánk a lúistállóúba a Betlen uccáru,*

öt vaty tisz percig, öt-hat lélegzetet vett, osztán elment.

hektó hektóú fn Hektoliter.

hely *hej* fn **1.** Munkahely, állás. *Heje van: cselédként szolgál vhol. Vam mán hejed? Mer ha nincs, jöhec hozzám.* **2.** A fazekas portáján egy deszkával elkerített rész, ahová a ki-termelt agyagot pakolják. **3.** (-re raggal msz-szerűen:) *hejre, tel!* (szarvasmarha terelésére:) menj a helyedre! **Sz:** *Ijen hejre ijen kell, külömp hejre külömp kell:* **a)** (olyan ember mondja, akit ruhája kopottságára figyelmeztetnek). **b)** másképpen kell öltöznünk a munkához és másképpen, ha pl. hivatalos ügyeket intézünk. *Jóú hejre vetette/tette a feje ajját:* szerencsés ember. *Jóú hejre akasztotta a szűrit:* jól nősült. *Jóú hejre tette a gatyáját:* ua. *Hejit leli vhol:* állandóan ott tartózkodik, ott tanyázik. *Ez a csirke is it leli hejit a konyhába. Még a hejit is mekfűjná:* nagyon szereti, tiszteli. *Mek se melegedett a hejin:* rövid ideig volt vhol. *Hült hejit tanájja:* nyomtalanul eltűnt. *Nem leli a hejit:* nyugtalan. **Km:** *Hívatlan vendígnék (az) ajtóú megett/mellett a hejje:* nem látják szívesen. *Cselédnek, kutyának kinn a hejje:* a jó cseléd talál kint magának dolgot, nem tolakodik a házba. **Ö:** *agyag~, áruló~, barcogó~, beálló~, dürgő~, falu~, hágató~, hálás~, kész~, kilátó~, menekülő~, mü~, tüzelő~, tűz~, ültő~.*

helybenhagyó *hejbehagyó* i **1.** (Ételt) megkóstol és megbírál. *Mekkóustolta az íelt, és hejbehatyta, hogy jóú.* **2.** Megver.

helybenhagyó *hejbehagyóú* mn/fn **I.** mn *Hejbehagyóú ráspoj:* (fésűsmesterségben:) a szaru megmunkálásához, reszeléséhez használt, kb. fél méter hosszú, fogóval ellátott fahasáb, amelybe hosszanti irányára merőlegesen sűrűn egymás mellé éles vasdarabokat mélyesztenek. **II.** fn (Fésűsmesterségben:) négy lábú fapad a tetejébe erősített, hasítékkal ellátott fadarabbal, amelynek bevágásába rás-polyozáskor a szarut illesztik.

helyből *hejbül* hsz Állóhelyből. *Hejbül átugrotta az árkot.*

helyében *hejibe* nu Helyett. **Km:** *Jóútet hejibe jóúet várj!:* jót jóval viszonzoz!

helyen **Ö:** *tett~.*

helyes¹ *hejes* mn **Sz:** *Hejes a bőügis, mert fíjatal a marha:* (gúnyos helyeslés). *Hejes, ha nem himlőühejes:* (lányra vonatkoztatott tréfás megállapítás, dicséret). *Aki hümlőü, az a hejes, abbúl lessz a jóú tizedes:* (tréfás versike).

helyes² **Ö:** *himlő~.*

helyyel **Ö:** *helyyel~.*

helyyel-helyyel *hejyel-hejyel* hsz Helyyel-közzel, helyenként. *Hejyel-hejyel a gaz is fel-verte.*

helyezett **Ö:** *bele~.*

helyiség **Ö:** *festő~, szárító~.*

helyre *hejre* mn **1.** Derék, jóra való, dolgos. *Hejre egy legíny.* **2.** Ügyes, talpraesett és csinos. *Hejre kisjány, aki ügyes mek takaros.*

helyrehajt *hejrehajt* i (Kenyértésztát) dagasztás után a dagasztóteknőben az eredeti helyére visszafordít.

helyrehoz *hejrehoz* i Rendbe hoz, meggyógyít. *Ety pohár ciberét megivott, rőktön hejrehosza.*

helyrekostródi *hejrekotróúdi* i (Iskolai nyelvbén:) (ülő)helyére visszazamegy.

helytelen *hejtelen* mn (Gyerek) neveletlen, pajkos, csintalan.

helytelenség *hejtelenség* fn Helytelen viselkedés.

hemmihummi l. **himmihummi**

hemperedik **Ö:** *fel~, ki~, le~.*

hempereg **Ö:** *bele~.*

hempergődzik *hempergőüddzik* i (Főleg gyermek, fiatal állat) játékosan huzamosan hempereg. *A gyerek, a kútya meg a lú egyik óúdalárul a másakra forog, hempergőüddzik.*

hemplatt ~ fn (Kömvészek nyelvén:) a párkányok függőlemeze.

hemzseg ~ i Zsibong. *A sok kisliba együt ~ett.*

hemzsegés *hemzsegis* fn Zsibongás. *Ahon sok vóút a kisliba, ot nagy vóút a hemzsegis.*

Hencidától Boncidáig *Hencidátul Boncidájig* fn **Sz:** *Hencidátul Boncidájik fojt a jóúféle/sárga lé:* (népmesei kifejezésként főként lakodalomra vonatkoztatva:) minden volt ott. *Hencidárul Boncidára fojt a jóúfé-*

le/sárga lé: ua.

hencser ~ fn Szükség esetén fekvőhelyként is használt, heverőszerű, rugós ülőbútor.

hencseredik **Ö:** *fel~.*

hencsereg ~ i Hentereg, hempereg. *Nem fekszik az ágyon, csak ~. Sz: Úgy megruglak, hogy hetet hencsereksz: —. Ö: el~.*

hendebundál **Ö:** *ki~.*

henderbucka ~ fn Bukfenc. *Henderbuckát vet: bukfencezik.*

henderbuckázik ~ i Bukfencezik.

hendergős mn *Hendergőűsz szoknya: sűrűre húzott szoknya.*

hendergőzik *hendergőűzik* i Fetreng, hentereg.

henger ~ fn **1.** Talajművelés eszköze. *Ha a ~ keresztülment a földön, utána könnyeb volt a vetőgépnél menni rajta. 2.* (Cséplőgép része.) **3.** (Fazekasmesterségben:) az agyagdelálónak az a része, amelyen keresztül az agyag átpréselődik. **4.** (Szörméseknél:) a vasalógépnek a tényleges vasalást végző része. *Ez a ~ belül üreges, amibe vagy gázt vezetnek, amid begyűtanak, vagy levegőt, amit árammal körülbelül kéccáz, kéccázótnen fokra felfűtenek. 5.* (Mézeskalácsosoknál: a nyújtógép része.) *A két ~ közé vezettyűg be a tisztát, ezek nyútták ki egyenletesen. Ö: áru~, lánc~, nyomó~, szövet~, vasaló~.*

hengerbuckázik ~ i Bukfencezik.

hengerbuckozik ~, *hengerbuckóúzik* i Bukfencezik. *De azok hengerbuckóúzva járták azt a törekasztat.*

hengerbucok ~ fn Bukfenc. *Hengerbucokot vet: bukfencezik.*

hengeredik **Ö:** *le~.*

hengerez ~ i (Talajt) hengerrel simít, lenyomat. *Le lett a föld ~ve.*

hengerezés *hengerezés* fn (Szántóföld) hengerrel való simítása, egyengetése. *Jól meksikkatt, akkor mekkapta a hengerezést.*

hengergődzik l. **hengergőzik**

hengergőzik *hengergőűzik, hengergőűddzik* i Hentereg, hempereg. *A lú is hengergőűddzik. Ö: meg~.*

hengernyomó *hengernyomóú* fn (Kékfestőknél:) több szín nyomására alkalmas szerkezet; kezdetleges mintázógép.

hengyókál *hengyókál, hingyókál* i *Hengyókájja magát: riszálja, kelleti magát.*

henteredik ~ i **1.** Heveredik. **2.** Fektében így a másik oldalára fordul.

hentereg **Ö:** *bele~.*

henterget **Ö:** *meg~.*

hentergődzik *hentergőűddzik* i Fetreng, hentereg. *A lú is hentergőűddzik, mikor lefekszik és fordul egyik oldaláról a másikra, és a ngy lába az égnek áll. Ö: bele~.*

hentes ~ fn Disznóölésre alkalmilag vállalkozó férfi, böllér. **Ö:** *mészáros~, paraszt~.*

henyélő in/fn **Km:** *A henyélőűnek felkopik az álla: a lusta semmihez se jut hozzá.*

hepciás *hepcijás* mn **1.** Veszekedős, izgága. **2.** Gyenge, beteges (személy). *A hepcijás, mindegy, mien beteges, aki alik fonta az inát.*

hepciáskodik *hepcijáskodik* i Kötekedik. *Semmi se vót jóú neki, mindembe kifogást lelt, csak hepcijáskodott.*

hepetel **Ö:** *ki~.*

heprecsóré *heprecsóúré* mn/fn **I.** mn. Hebehurgia, kapkodó. **II.** fn Gyenge minőségű, silány étel, különösen leves. *Főzők ety kis heprecsóúré, eléggyetek meg vele.*

heptika ~ fn Tüdőbaj, erős köhögés.

herbatea *herbateja* fn Hársfatea, gyógytea. *A herbatea köhögéssrül valóú teja, mizzel ídesítettik.*

herbel **Ö:** *fel~.*

hercegszilva *hercekszilva* fn (Szilvafajta.) *Egyik ebből a hercekszilvából!*

hercehurca ~ fn Rosszat mondás vkiről, vkinek a megrágalmazása.

hercehurcál ~ i Rosszat mond vkiről, meghurcol, rágalmaz vkit.

hercig ~ mn Takaros, csinos, szép (nő, különösen lány).

hercli ~ fn (Paszományosoknál:) szegőszalag előregyártott betétje, figurája.

herclis ~ mn (Paszományosoknál:) szív alakú mintával, figurával ellátott (szegőszalag). *Herclisz bortni:* kéziszövőszéken szőtt szegőszalag szív alakú mintával, figurával.

herdál ~ i Pazarol, pocsékol. *A magamét ~om, ha ~om, senkinek semmi köze hozzá.* **Ö:** *el~.*

herdül¹ Ö: *meg~.*

herdül² Ö: *meg~.*

here ~ fn Lóhere. **Ö:** *talló~.*

hereevés herevís fn Disznó heréjéből készült étel fogyasztása. *Divat vóut a herevís, tojással a herélisek idejin, a disznóut akkor irányban átférnek a nyílásán. A herefogóy különféle alakú lehet.*

herefogó herefogóy fn Kis méretű ketrec, amely úgy van megszerkesztve, hogy a kaptár röplyukára illesztve a kaptárból kitóduló herék bejuthatnak, de belőle ki már nem tudnak jönni, ezzel szemben a munkások mindkét irányban átférnek a nyílásán. *A herefogóy különféle alakú lehet.*

hereg ~ i 1. Hörög. *Hereg a torka, nem tut tisztán beszélni, mintha valami vőuna a torkába. Hereg a mejje:* hörögő hangot ad a melle. 2. (Üres házzal kapcsolatban.) *Az üres ház néha uty ~.*

heregolyó heregójóy fn Here.

herél ~ i 1. (Növénnyel kapcsolatban: már felhasználható, nagyobb gumókat) a krumplibokor alól kiszed anélkül, hogy az egész bokrot kiásná. 2. Sárgadinnye felfelé futó hajtását letöri, hogy a dinnye jobban fejlődjön. 3. *Zellert ~:* a zeller leveleit időnként letépi, hogy nagyobbra nőjön. 4. *Kokast ~:* ivartalanít. *Idesanyám ~te a kokast, százat is kiherélt egy nap. Ém még nízni se szerettem.* **Ö:** *ki~, meg~.*

herélés herélis fn 1. Nagyobb gumók kiszedése a krumplibokor alól az egész bokor kiásása nélkül. 2. Sárgadinnye felfelé futó hajtásának letörése, hogy a dinnye jobban fejlődjön. **Ö:** *csikó~, kakas~.*

heréletlen ~ mn *Heréletlen koca:* olyan koca, amelyiknek megvan a petefészke.

herélget ~ i Krumpli egy részét kiszedi a bokorból. *Herélgeti a kolompirt.*

herélő herélőy fn Disznó, csikó, bika herélését szakértelemmel végző személy. **Ö:** *disznó~, kutya~.*

herélőasszony herélőyasszony fn A kakas heréléséhez értő asszony.

herélt ~ mn *Herélt koca:* petefészktől megfosztott nőstény disznó. *A ~ koca, ami ki vam miskárolva, a vásárba mindik többet írt, mint a heréletlen. Meg esz fokták hízóyba is.*

herés¹ Ö: *ló~.*

herés² Ö: *disznó~, koca~.*

heresejt ~ fn A méhek által a jövőendő herék részére épített méhsejt.

hérész hérisz fn Lakodalomnak az a része, amelyet a menyasszony szüleinek házában tartanak. **Nr:** Nagy lakodalmakban, ha kevésnek bizonyult a hely, akkor a menyasszonyos háznál is volt multság. Reggel viszont felkerekedtek, és elmentek a lakodalmas házhoz. Ott tovább folyt a multság. Ezt nevezték hérésznek, másnéven kárlátásnak.

hérészes hérishes fn A hérészen részt vevő vendég.

hereúzás hereúzis fn Az a cselekvés, amikor a munkás méhek párzás után elzavarják a családból a fölöslegessé vált heréket.

hergel ~ i 1. Ingerel, bosszant. *A kutyát is, embert is lehet ~ni.* 2. Bujtogat, uszít. *Az asszony az urát a szomszid ellen ~te.* **Ö:** *fel~.*

hergelőfa hergelőyfa fn (Csizmadiameterségben:) L alakú deszka, amelyre a ványológépen kinyújtott bőrt szegeznek.

hering ~ fn **Sz:** *Ojan sóys, mint a (sóys) ~:* nagyon sós.

herkópáter herkópáter fn (Nyomatékos tagadásban.) *Ha maga a herkópáter mondaná, akkor se hinném el.* **Sz:** *Aszt a herkópáterit neki!* (főleg gyereknek címzett tréfás szidás).

hermónika l. harmónika

hermónikál l. harmonikál

hermónikás l. harmonikás

hernyó Ö: *gyűrű~, kutyatej~.*

hernyófa hernyóyfa fn Hernyózófa.

hernyóz Ö: *ki~.*

hernyózó hernyózóy fn Hernyózóolló.

hernyózófa *hernyóuzóufa* fn (Fésűsmesterségben:) karvastagságú, kérgétől meg nem fosztott puhafa rúd, amelyhez egy posztódarabbal a meleg szarut szorítják, hogy belőle az ereket hernyózókéssel kiszedjék.

hernyózókés *hernyóuzókés* fn (Fésűsmesterségben:) fanyélre erősített vaspengé az ereknek a meleg szaruból való kiszedésére.

hernyózóolló *hernyóuzóolló* fn Rúd végére erősített, a hernyófészek levagdolására használt olló. *A hernyóuzóolló hosszú rúdra kötött, maddzaggal mozgatott erőűs és éles olló, a hernyós ágakat vágjuk le vele. Rátettük a gajra, megrántottuk a maddzagját, oszt leváktá a gajját, a fenti hernyóucsomókat váktuk le vele.*

herpítél ~ i Nehezen lélegzik, és egy kicsit köhécsel.

herseg ~ i **1.** Friss v. éretlen növény, gyümölcs rágás, ill. vágás közben sercegő, recsegő hangot ad. *A dinnye is ~, mikor vágják.* **2.** Kellemetlenül erős, átható hangon beszél. **3.** Serceg.

hersegtet *hersektet* i Úgy rág, harap vmit, hogy az sercegő, recsegő hangot ad. *Ne hersektezsd itt aszt az almát!*

herspítél ~ i Enyhe haraggal veszekszik. *A gyerekekkel ~t.*

hervad ~ i *Hervadnak egymásir:* (lányoknak és fiúknak vmilyen közös munka, pl. dohánycsomózás szünetében játszott játéka). **Nr:** *Hervadnak egymásir. E meg így van: Az egyik asz mongya: Hervadok. A másik mongya oszt a nevet: Marcsájír, Pistájír, Julcsájír. Jánnak fijúnevet, fijúnak járnevet kel mondani.*

hervadás ~ fn (rég) (Egy betegségfajta:) sárgulás.

hervadó **Ö:** *estig~.*

hervadozás ~ fn (rég) Hervadás.

hess ~ msz (Baromfi elűzésére.) *Hess, ~!*

hessenilég ~ fn A búzát károsító rovar. *A ~ a búzatarlóba rakja a petéjét, és ha tarlóba vetik a búzát, előőfordul, hoty tavasszal ővirijási főutogba kieszi a búzát.*

hét¹ ~ szn (Kifejezésekben:) sok, akárhány. *Hét ágra süt a nap:* erősen. **Sz:** *Hét*

*országgra szóló lakadalom: nagyon nagy lakodalom. Ojan (fösvény), mint a ~ szűk esztendőű: nagyon fösvény. Heten vannak, mint a gonoszok: (mondják a hét egyedből álló csoportra). Úgy megbántam, mint amék kutya hetet fijaddzott: nagyon megbántam. Aszt a ~ meg a nyóuc: (enyhe bosszankodás kifejezésére). Vigyázz, mert ebből mék héd baj lessz: nagy baj lesz. **Km:** *A jóu házasságot ~ tél, ~ nyár választja meg: hét év dönti el, hogy boldog-e a házasság. **Nr:** *A vásárba a bazárosok esz kijabálták: Hét nab bazár, vaty ~ a bazár, ~, minden darap ~. Hotyha nem vesz, ne piszkájja, mennyen az annya picsájába! — Tartya most is a nípi regula a ~ szűk esztendőűt. Most jött a bú esztendőű, mán a tavaj meg az idén, de nem sok öröm vam benne. **Ö:** *heted~.****

hét² ~ fn **Sz:** *Kapsz ety ~re hat napot, a hetedik a ráadás: (annak mondják, aki nem kap fizetést). Azon a ~en nem vóut csütörtök: (tréfás tagadása vmi nyilvánvalónak). Se heti, se hava: rövid ideje. Se heti, se hava, hogy it járt. **Nr:** *A cigánd beidésztk, hocs csütörtökön ellopott egy libát. Mire így vákta ki magát: ne mongya, bíróú úr! Azon a ~ten nem is vóut csütörtök. **Ö:** *csonka~.***

hetedhét *hetethét* szn (Nagyon távoli vidéket jelentő kifejezésekben, különösen mesében.) *Hetethét országom túl.*

hetedik ~ szn **Nr:** *A hetedig gyereke sok mindent montak, aszt is, hoty például a nagyanyámnak a hetedig gyereke foggal született, és aszonták neki, ha elíri a bizonyos kort, akkor elviszi a táltos.*

hetedikszer ~ szn Hetedszer. *Hetedikszer montam mán neki, oszt mékse hiszi el.*

hetedmagával ~ hsz **Sz:** *Hetedmagával süt a nap: nagyon süt.*

hetel ~ i Egy hétig v. hétszámra tartózkodik vhol.

hetes ~ mn/fn **I.** mn *Hetes esőű:* hosszú ideig tartó eső. **II.** fn **1.** Egy heti időtartamra fogadott férficseléd. *A ~ firfimindenes, ety hétre szerzőítették, de meg is hosszabbíthatták, ha szükség vóut rá, de ha nem, kitőűt*

az ideje. **2.** Konyhán a nehezebb munkákat végző férfialkalmazott, mindenés. **Ö:** ezer~.

hetesség *hetesség* fn Egy hétig tartó szolgálat.

hetet-havat ~ tárgyragos fn Válogatás nélkül mindenfelét. *Hetet-havat összebeszült.*

hétfő *hetfű, hétfű* fn *Ünnep hetfűje:* némi két napos ünnep (pl. húsvét) második napja. **Nr:** *Hétfű hetibe, kedd kedvibe, szerda szeribe, csütörtök csűrbe, pntek pitvarába, szombat szobájába, vasárnap kéccer az Isten házába:* (elemi iskolás vers a 20. század első évtizedeiből).

hétfői mn *Hétfűji nap:* hétfő.

heti ~ mn *Heti tarisznya:* egyheti élelem.

hetibér *hetibér* fn **Sz:** *Hetibér hat nap, a hetedik a ráadás:* (annak mondják, aki nem kap fizetést).

hetipiac *hetipiac* fn Hetente egyszer tartott piac.

hetivásár ~ fn Hetente mindig ugyanazon napon tartott kisebb vásár. *A másik meg, amikor minden héten abba a kisvárosba vóut ~, oda a cipőjüket ládával és talicskával kellett elszállítani.*

hétördög ~ fn Túlságosan eleven, mozgékony gyerek. **Sz:** *Hétördög veszett el benne:* (főkezhetetlen, állandóan izgó-mozgó kisgyereke mondják).

hétrétdörbe *hétrétdörbe* mn (*gúny*) görbe hátú (ember).

hétszámra *héccámra* hsz Hetekig. *Héccámra nem vóut megállásunk.*

hétszáz *héccáz* szn **Sz:** *Aszt a héccázát neki!:* (főleg gyerekeknek mondott tréfás szitkozódás).

hétszer *héccer* szn **Sz:** *Héccer törjön ki a nyavaja!:* (káromkodás).

hetvenhetedik ~ szn Nagyon távoli. *Azóuta mán a ~ faluba jár.*

hetvenkedik ~ i **1.** Kérkedik, hencegve bizonykodik. **2.** Betöltötte a hetvenedik évet.

hettyempetty ~ mn Büszke, rátarti. *Mijen ~ jány ez a Bözsi!*

hév ~ fn (E/3. birt. szraggal:) *heve:* (túlfűtött) kemence forrósága, tüze. *Várjuk meg míg elmegy a kemence heve.*

heveder ~ fn **1.** A kapu v. ajtó vaspántja a sarokvason. **2.** A taliga két rúdját összekötő szíj, amelyet a ló hátán átvetnek. **3.** A nyereg felcsatolására való szíj. *Rígen a nyeret a ~rel erőüstítették fel a lúra. Mos mán nem kell, mert rajta van a nyergen.*

hevederpánt ~ fn Kapu v. ajtó vaspántja a sarokvason.

heveny mn *Heveny veselob:* (rég) (egy betegségfajta).

hevenyében *hevenyibe* hsz Hirtelenében. *Hevenyibe jóyl odatanáltam neki mondani.*

hevenyész *hevenyész* i Sebtében csinál, rögtönöz, összeüt vmit. *Gajagbúl sátrat hevenyészett.*

hever ~ i Fekve pihen. *Na, ~jünk ety kicsit az árnyígba! Ö: el~, ki~.*

hévér *hévér* fn Csavaros kézi emelőgép. *Ha a szekérnek a tengejivel vóut valami baj, alátettik a hévört.*

heveredik **Ö:** el~.

heverés **Ö:** *angyal~.*

heverő *heverő* mn **1.** Használatban éppen nem levő (eszköz, tárgy). **2.** (Jószággal kapcsolatban:) a legelőn kinn éjszakázó (szarvasmarha). *Heverő marha:* a legelőn tartott, járomba nem fogott szarvasmarha. *Heverő marha, amit nem használtak igavonásra, se nem ellettik, se nem dóugosztatták. Rendesen hízóyba fokták a heverő marhát. Heverő lú:* a legelőn tartott, nem dolgoztatott ló.

heverőben *heverőbe* hsz Használaton kívül, fölöslegesen. *Nincs ety kaszátok heverőbe?*

hevertet ~ i **1.** (Jószágot nagyobb munka után) pihentet. **2.** (Legelő jószágot) délben pihentet, delettet. *A kútnál ~i a guját.*

heves ~ mn **1.** (Tüzes) kemence. *Heves a kemence, túl van fűtve, nem lehet vetni a kenyeret, várjuk meg, míg elmegy a heve. Heves vírű:* hideget jól tűrő, nem fázékony.

hevít ~ i (Tehén aludttejéből melegítéssel tūrót) készít. *Túrókiszítiskor az aluttejet melegítik, hevíttyük. Asz külön tudomány megint a hevítés, mert ha kicsit hevítik, akkor sok savóy marad benne, ha túlhevítik, akkor meg rágóy lesz. Ö: ki~, meg~.*

hevítés *hevítés* fn Túró készítése tehén aludtjéből melegítéssel.

hévség *hévség* fn Hőség.

hevül ~ i Melege van, izzad (a napon). **Ö:** *ki~*.

hévvél-lével ~, *hével-lével* hsz Lélekszakadva, nagy sietve.

hézag ~, *hízag* fn *Hízagon önt:* (rézműves) üreges tárgyak készítésekor a mag és a homok közötti résbe folytatja az olvadt rezet, így alakul ki a tárgy.

hí l. **hív**

hiába *hijába* hsz (Kötőszószerűen:) annak ellenére, noha. *Hijába reformátusok vótunk, de bementünk a katólikus templomba is.*

hiábavaló mn *Hijábavaló beszédű:* értelmetlenül, összeviessza beszélő (ember).

hiány **Ö:** *szőr~*.

hiányosság *hijányosság* fn Szükség, vmi-ben való hiány. *Nincs valami hijányosságod? Szívesen segíték.*

hiányzik *hijánzik* i **Sz:** *Hijánzik egy deszkája, amék az összeset tartja:* bolond. *Hiánzik ety kereke:* ua.

hiba ~ fn Hibázás, vétek. *Mekteszi a ~t:* elköveti a hibát. *Ot tette meg a ~t, mikor elvette eszt a jánt.* **Sz:** *Mi a ~ Jánosiba?: (tréf)* hát mi a baj? **Km:** *Kicsi ~ szíp asszomba nem naty kár:* —. *Kicsi ~, nem naty kár:* —. *Kicsi ~, nem nagy baj:* —. *Senki sincs ~ nélkül:* senki sem tökéletes. **Ö:** *szőr~*.

hibázzik ~ i **Hibázik.**

hibál **Ö:** *meg~*.

hibás ~ mn **1.** Testi fogyatékos, beteg (ember, állat). *Hibász derekú:* (ló testalkatának, tartásának jellemzésére). **2.** Gyenge, életképtelen. *A miheknél a ~ anya hamar elpusztul.* **3.** Sérült, nem tökéletes. *Hibász bőr:* olyan bőr, melynek a minősége nem tökéletes. *Hibász gyümölcs:* romlott, nem egészséges gyümölcs. **4.** Szellemi fogyatékos, hibbant. *Hibás eszű:* ua.

hibásodik ~ i (Gyümölcs, zöltség, termés) romlik, rothad. *Tavasszal a kolompír készít hibásodni.* **Ö:** *meg~*.

hibázik ~ i **1.** Téved. **2.** Hiányzik. *Nálam is hibázzik ecs cserép a hástetőjűről.* **Ö:** *meg~*.

hibihabókás *hibihabókás* mn Bolondos, hóbortos. **Sz:** *Hibihabókás, túri monyókás:* (arról mondják, aki szeret kétértelmű vicceket mesélni).

hibrihubri ~ mn **1.** Hebehurgia, kapkodó. **2.** Zavaros, értelmetlen (beszédű). *Ennek a fíjúnak ojan ~ a beszígye.*

hicmeleg *hicmeleg* fn (Kovácsmesterségben:) fehérmeleg.

híd ~ fn Lábbelinek a sarok és a talp közötti bemélyedő része. **Sz:** *Könyörög, mint Szent Péter a ~ vigin:* —. *Akkor adom mek, majt ha/amikor a jukas ~on píszt lelek:* sohasem adom meg. *Akkor adom meg, ha a jukas ~on meglelem:* ua. *Majd megadom neki, ha a jukas ~on meglelem, csag győzze várni:* ua. *Amit a ~on nyert, aszt a vámon elvesztette:* —. **Ö:** *lyukas~*.

hidal **Ö:** *át~*.

hideg mn/fn **I.** mn *Hidek kü:* szoba földje. *A halottat rátették a hidek küre terítet lepedőjűre.* *Hideg megmunkálás:* (rézművesmesterségben:) szilárd anyag felmelegítés nélküli feldolgozása domborítással, fűrészeléssel, reszeléssel. *Hidek pecsenye:* pecsenye. *Ha nem vót megbeszélve a vendíkség, akkor hidek pecsenye vót vacsorára.* **II.** fn **1.** Fagy, hideg idő. *Megveszi/Megvette a ~:* megfagy(ott). *Megvette/Megveszi az Isten ~e:* ua. *Ne mennyik ki, mer megveszi az Isten ~e.* *Süt a ~:* igen hideg van. *Ojan ~ van, hoty süt:* ua. **2.** Hidegrázás. *Borzongattya a ~:* borzong (a láztól). *Borzogat a ~:* ua. *Kihánta a ~:* (száj) lázkiütéses lesz. *Kihánta a ~ a száját:* ua. *Kilelte a ~:* ua. *Leli a ~:* ua. *Kirászta a ~:* ua. **Sz:** *Hideg, mint a jég:* (vmely testrésze vonatkoztatva). *Hideg a hűvös, fázik a szűrös, bundába a gujás:* (mondják a hideg idő beálltakor). **Ö:** *epe~, forró~, giliszta~, gyomor~*.

hidegcsáva *hidekcsáva* fn (Képfestőknél: a csáva egyik fajtája.)

hidegedik **Ö:** *meg~*.

hidegépítményű *hidegépítményű* mn *Hidegépítményű kaptár:* olyan kaptár, amelynek

lépjei éllel néznek a kijáró felé. *A hidegípít-mínyű kaptárral kicsit nehezebb a munka.*

hidegkovács *hidekkovács* fn Csak szilárd állapotú fémekkel dolgozó kovács.

hidegláz ~ fn Hidegrázás. *Rászta a ~.*

hideglelés *hideglelés* fn A láz hirtelen emelkedésével kapcsolatos borzongás, fázás, reszketés, fogvacogás, hidegrázás. *Harmadnapos hideglelés:* malária. **Ö:** *érzőinas~*, *forró~*.

hideglelés *hideglelés* mn Hidegrázásban szenvedő.

hidegség **Ö:** *epe~*.

hidegszájú *hidekszájú* mn Olyan ember, akinek a szájában hamar kialszik a pipa, cigaretta, mivel sokat beszél.

hidegtályog *hidektályog* fn Tuberkulózisos gyulladásos járó tályogüreget.

hidegvérű *hidegvérű* mn/fn **I.** mn *Hidegvérű lú:* nagy testű, lomha mozgású ló. *A hidegvérű lovakat két éves korukba fokták tenyisztésre.* **II.** fn Nagy testű, lomha ló; muraközi ló. *A mura fajta lú hidegvérű.*

hídivásár ~ fn A hortobágyi Kilenclyukúhid lábánál augusztus 20-án tartott vásár. *A ~t ezernyőűcszázkilencvenkettőjűbe engedijesz-tik előjűször.* **Nr:** Régen a pásztorok a hídivásár idején kérték ki szabadságukat, a vásárban szerezték be a gúnyát.

hidlás *hidlás* ~ fn **1.** Istálló, ól deszkapadlózata (és az alatta levő üreg, amelybe a trágyalé lefolyik). *A ~ nagy vastag deszkából vőut, ezen ált a lú vaty téhén.* **2.** (Juhkarámban) karfával ellátott deszkaalkotmány, melyen a juhokat fejk.

hidlásdeszka *hidlásdeszka, hidlásdeszka* fn Istálló, ól deszkapadlózata.

hidlásgerenda *hidlásgerenda, hidlásgerenda* fn Az istálló padlózatának a szélén levő gerenda.

hidlágödör *hidlágödör, hidlágödör* fn Az istálló, ól deszkapadlózata alatt levő gödör, amelybe a trágyalé lefolyik.

hidrihadri mn *Hidrihadri beszéd:* **a)** zavaros, összevissza beszéd, haszontalan fecse-gés. **b)** gyors, emiatt érthetetlen beszéd.

hiéna *hijéna* fn (*tréf*) Éhes, falánk gyerek. *Megjöttek a hijénák.*

higany fn **Sz:** *Ojan, mint a ~:* nagyon eleven, mozgékony.

higgad *higgad* i Folyadék, víz ülepedik, tisztul. *A bor, a kávé, a leves meg más fojádik is higgad, tisztul.* **Ö:** *le~, meg~.*

hígul **Ö:** *meg~.*

hija **Ö:** *ház~.*

híjas **Ö:** *fog~.*

hilinta ~ fn Hinta.

hilinta-palinta ~ msz Hinta-palinta. *A ~ mondóká vőut, ha a gyereket így ölbe hintáztatták, vaty kis hintára ültették.*

hilintázik ~ i Hintázik.

himbálódzik *himbálódzik* i Szekér végén, saroglyán hintáztatja magát. *A gyerek az állóú szekér vígin, a hátúúú sarogján himbálódz-dzot, lökte magát.*

himergyökér *himergyökér* fn (*rég*) (Népi gyógyszernév:) a kálmos [*Acorus calamus*] gyökereiből kivont anyag [*Rhizoma calami*].

hímes ~ mn/fn **I.** mn **1.** Festett tojás. **2.** Kivarrott, himzett. **II.** fn **1.** Festett tojás. **2.** Kivarrott, himzett ing. *A vőúlegény a hímezbe ment esküdni.* **Sz:** *Úty kel vele bánni, mint a ~ tojással:* óvatosan, kíméletesen. **Nr:** *A ~ tojást it uty csinálták asz szegények, hoty szettek ecs csomóú csalánt, és aszt kifőúsztik, és abba belehengergettik a tojást. Ez vőut a zőút színű tojás. A hagyma haját mekfőúsztik, ez vőut a színes tojás, se nem piros, se nem barna.*

hímez-hámoz ~ i Óvatosan v. zavartan kertel.

himmihummi ~, *hemmihummi* fn **1.** Holmi, egy s más; értéktelen apróság, cókók. *A főútnakvalóú is ~ vőut. A ~ vegyes holmi, limlom, tartogattuk, mert lehet, hogy jóú lesz valamire.* **2.** Közönséges, alacsonyrendű. *Én ijen ~ kis emberektől nem ijedek meg.*

himlő *himlő, hümlő* fn Baromfi, galamb szeme környékén jelentkező kiütés. *A baromfinál, kizsgalambnál a szemnél van a himlő, a kiütis, őússzel főúleg. Ö:* *fattyú~, kása~, téhén~, veres~.*

himlőhelyes *himlőühejes* mn **Sz:** *Hejes, ha nem himlőühejes:* ⟨lányra vonatkoztatott tréfás megállapítás, dicséret⟩.

himlős *himlőüs* mn Foltos, feldolgozásra nem alkalmas (szőrmés)bőr. *Dögbürből vagyis lesóványodod bürből, amire a nap ráigette a húslást, himlőüs vagy rühezs bürből nem lehet jó munkát készíteni.*

himpellér ~ fn Haszontalan fráter, gazfickó, naplopó.

hímezés **Ö:** *fűzér~, gyapjú~, szűr~.*

hímező **Ö:** *szűr~.*

hinchánc ~ mn **1.** Hebehurgia, kapkodó. **2.** Jelentéktelen, de magát többre tartó ⟨személy⟩. **3.** Megbízhatatlan, nem szavatartó.

hindrehandra ~ mn Alapos, megfontolt. *Nem ~n, hanem tempóúson dőgözik, nem csapja össze.*

hingyókál **1. hengyókál**

hinta-palinta ~ msz ⟨Gyermekmondókában gyermek hintáztatása v. játékos lóbálása közben:⟩ *Hinta-palinta, két krajcár paprika.*

hinnye ~ isz Ejnye. **Sz:** *Hinnye aszt a fikomteremtett nekí!:* ⟨rosszalkodó gyerek tréfás fenyegetése⟩.

hipermanga ~ fn Hipermangán. *A ~ ferőtűtlenítőűszer, lilára festette a vizet, atták a vizet tyúknak, meg evvel mosakottak a kuplerájba.*

hip-hop ~ msz Hipp-hopp.

hipricsóré *hipricsóuré* mn Szeleburdi, hebehurgia, kapkodó.

hír ~ fn **Sz:** *Nagyob vóut a ~e, mint a hamva:* nagyobb volt a füstje, mint a lángja. *Se ~e, se hamva/hangja:* nyomtalanul eltűnt. *Híre futamodik:* híre terjed. *Hírit se hallotta:* fogalma sincs róla. **Km:** *A rossz ~ szárnyon jár, a jó mek csak (úgy) dőcög: —. A rossz ~ szárnyon jár, a jó mek alig dőcög/biceg:* ua. **Nr:** *Akinek hóut ~it köütik, as sokájig il.* **Ö:** *köz~.*

híradó *híradóú* fn Az a személy, aki tudósítja a lányos házat arról, hogy kérők fognak érkezni.

hírdet **Ö:** *ki~.*

hírdetés **Ö:** *ki~.*

híre-hangja ~ fn Híre-hamva.

hírel **Ö:** *el~.*

híreskedik ~ i Dicsekszik, kérkedik. *Lehet híreskedni a ruhájával, vaty ha szebnek tartotta magát, avval is híreskedett.*

hírharang ~ fn **1.** Lélekharang. **2.** Híreket hordó, pletykáló (vén)asszony.

hírinkó *hírinkóú* fn Fára kötött, ökörkötélből készült hinta.

hírinta ~ fn Hinta.

hírintázik ~ i Hintázik.

hírintó *hírintóú* fn Hinta.

hírintóka *hírintókúka* fn Hinta.

hírintókázik *hírintókúkázik* i Hintázik.

hírmondó *hírmondóú* fn ⟨Tagadó értelmű szókapcsolatban:⟩ írmag. *Mék hírmondóúnak se marat szilva a fán.*

hirtelen ~ mn Meggondolatlan. *Hirtelen szájú:* meggondolatlanul fecsegő.

hiss ~ msz ⟨Baromfi hajtására, elkergetésére.⟩ *A tyúkokat úgy zavartuk, ~, ~, ~, te!*

história *histórija* fn (Nép)mese. *Általába hagyományos népi mesék vőutak a históriják, ami szájrúl szájra ment.*

históriás *históriás* fn Olyan, általában idős ember, aki saját kitalált történeteivel, meséivel szórakoztatja hallgatóságát; mese-mondó. *Debrecembe is vőutak históriások, mesemondók, mesefák, akik nagyon sok saját magok köütöt, kitanált mesét montak.*

históriáskönyv *históriáskönyv* fn Meséket, balladákat, verseket, különféle történeteket tartalmazó könyv.

hisz¹~, *hiszen* i **Sz:** *Higgyed bolond, íg a Tisza, szalmával óuttyák:* ⟨mondják a hiszékeny, ostoba embernek⟩. *Akkor ~em, ha látom:* pusztá állításra, ígéretre nem hiszem. *Sokat ~ magáru:* beképzelt. **Km:** *A firfinak akkor lehet hinni, mikor az Isten samara jóüllakik a sírhantyán:* a férfi csapodár, amíg él. **Ö:** *el~.*

hisz² 'sz ksz /hsz

hiszekegy *hiszekegy* fn **Sz:** *Hallotta hírit, mint Csurka a ~nek: —. Hiszekegy Istembe, elviszem mentembe:* (tréf) ⟨a tolvajnak tulajdonított ima⟩.

hiszem ~ fn **Sz:** *Ha nem ~ed, új fel a ~em farkára!* (annak mondják, aki nem hisz el vmi nyilvánvaló dolgot).

hiszen ~, 'szen ksz **1.** *Na ~:* (félleg megbotránkozva, félleg gúnyosan). *Na ~, ez megint jóul felöntött a garatra.* **2.** *De ~:* (fenyegetés nyomósítására). *Én leütöm aszt a kutyát. De ~ csak asz próbáld meg!*

hisztériás mn *Hisztérijás görcs:* féktelen indulatkitörésben bekövetkező izomzatgörcs.

hit ~ fn **1.** Házassági eskü. *Elmonták a ~et:* (pap előtt) elmondták a házassági esküt. **2.** *Esküvő. A polgári ~ dilelőjűt vóut, oda más ruhába mentem. Ö:* bagó~, banka~.

hiteles ~ mn *Hiteles lipis:* (hosszúságmértékként:) kb. 90 cm. *A ~ lipis a főjűt kimírisire szógáalt, kettőjű tet ki egy ölet.*

hitelesedény *hitelesedény* fn Hitelesített edény. *A pájinka fokolásánál mindik hiteles-edényt használok.*

hites mn *Hites feleség:* törvényes feleség. *Hites ura:* törvényes férje vkinek. *Hites vőjűfj:* a lakodalom lebonyolításában nagy részt vállaló személy. **Nr:** Debrecenben a vőfélék a XVII. századtól céhet alakítottak. Általában 20–24 főből állt a céh. A huszadik század fordulóján még 16–18 hites vőfély dolgozott a városban.

hitestárs ~ fn Hitvestárs, házastárs.

hitetlen hsz Hitetlenül, törvényes házasságkötés nélkül. *Hitetlen il vele.*

hitetlenül hsz *Hitetlenül il:* törvényes házasságkötés nélkül él együtt vkivel. **Sz:** *Ílnek ~, basznak kegyetlenül: —.*

hitnélküli *hitnélküli* fn Vadházasságban élő férfi v. nő.

hitrejutott ~ fn Megtért. *Akik hidbelileg írdeklőjűdőjűbbek vaty ~ak vóutak.*

hitű Ö: kutya~, tarisznnya~.

hitvány ~ mn **1.** Sovány (ember, állat). **2.** Fejletlen, vézna, csenevész.

hittyes ~ mn *Hittyes fogat:* olyan (négyes fogat), amelynél két lovat a rúdhoz, kettőt pedig eléjük fognak be. *A ~ fogadba hosszú gyeplűre vannak fogva a lovak. Hittyesen előjűre fogva:* négy lovat ily módon fog be a

szekér/kocsi elé. *Hittyesre fogot nígyes:* ilyen módon befogott négyes fogat.

hittyre *hityre* hsz **Sz:** *Beugrott naty hityre:* váratlanul beállított.

hív *híj, hí i* Vmely névvel megnevez. *Az édesapámat hajcsárnak hitták abba az időjűbe. Hoty híjnak? Sz:* *Esz nem híjják semminek:* ez nem ér semmit. **Ö:** *be~, el~, fel~, ki~, meg~, össze~, vissza~.*

hívás Ö: *őz~, szabad~.*

hivatal *hivatal* fn Foglalkozás. *Hát van például orvosi hivatal.*

hivatalbeli *hivatalbéli* fn Hivatalnok. *Hivatalbelinek asz montuk, akinek ez vóut a foglalkozása, hivatalba járt.*

hivatalnok Ö: *magán~.*

hivatalos *hivatalos* mn Lakodalomba meghívott (vendég). **Nr:** *Hivatalos vagyok oda én is, nem mennék, ha szásszor üzennék is.* (Nd.)

hívatlan mn *Hívatlanok tánca:* a hivatalosan meg nem hívott vendégek tánca a lakodalomban. *A ~ok tánca, akit nem híjtak meg, összegyűltek a lakadalmas ház körül a vőjűfj híjta be ety táncra, ety pohár borra őket vacsora után. Km:* *Hívatlan vendígnak ajtóú megett a hejje:* a tolakodónak megvető bánásmód a jutalma.

hívatlantánc ~ fn A lakodalomban a hivatalosan meg nem hívott vendégek tánca, amelyhez külön nótát húznak. *A lakadalomba ífél körül vóut a ~, a meg nem hívottak tánca.*

hívdbe Ö: *külddki~.*

hívják Ö: *hogy~, hogyis~.*

hívogat ~ i (Vőfély) a vendégeket hívja a lakodalomba. *A vőjűfj vasárnap hívogatot szombatra a lakadalomba. Ö:* *be~.*

hívogatás ~ fn A vendégeknek a vőfély által, rigmussal történő meghívása a lakodalomba. **Nr:** A debreceni cívisek báljára a debreceni vőfélycéh tagjai, vőfélyi díszben, díszes pálcával, virágos kalapban jártak hívogatni a lányos házakhoz. A meghívás, azaz a lányok táncba hívása sokhelyütt még a közelmúltban is ünnepélyes keretek között zajlott le. A meghívott leányt gyakran rigmussal, verssel v. prózai mondókával kérték

ki a hívogató legények. Volt, hogy lóháton, v. feldíszített ökörszekéren jártak hívogatni a bálra, farsang idején maskarás, maszkos alakok is csatlakoztak hozzájuk. **Ö:** *be~*.

hívó Ö: *őz~*.

hívogató *hívogatóu* fn **1.** Vőfély, aki a vendégeket rigmust mondva meghívja a lakodalomba. *It vóut a hívogatóu, mekhívod benünket a lakadalomba.* **2.** A madárfogó kalitka középső része, amelybe egy madarat zárnak, hogy hívogassa társait. **3.** Az ünnepi háromszori harangozás közül az első. *A hívogatóu az elsőü harankszóu, a többi nem vóut megnevezve.*

hívogatóvers *hívogatóuvers* fn Lakodalomba meghívó vers, rigmus.

hívogatóvőfély *hívogatóu vőüfij* fn A vőfélyek közül az, aki a vendégeket meghívja a lakodalomba.

hívó hívőü fn **1.** Nazarénus. *A hívőüknek a Szappanos uccán vóut a templomjuk.* **2.** Vmilyen vallási szekta tagja.

hízás ~ fn *Hízásba jön:* **a)** <disznó> hízni kezd. **b)** <disznót> hizlalni kezd.

hízik Ö: *be~, ki~, le~, meg~*.

hizlal ~ i <Karikás ostor készítéséhez való bőrt> timsós vízben áztat. **Km:** *A jóu gazda szeme hizlajja a disznóut: —. Ö: fel~*.

hizlalás ~ fn A karikás ostor készítéséhez való bőrnek timsós vízben való áztatása.

hizlaló *hizlalóu* fn **1.** Hizlalda. **2.** *Hizlalóuba fog:* hizlalni kezd.

hizlalóbojtár *hizlalóu bojtár* fn A hizlalós kondásnak segédkező bojtár. *Ahon sok vóut a disznóu, ot vóut hizlalóu bojtár is a kondás mellett.*

hizlalóól *hizlalóuól* fn A hizók ólja. *A hizóuk a hizlalóuólba aluttak.*

hizlalós mn *Hizlalós kondás:* a sertések hizlalásával, gondozásával megbízott pásztor. *A hizlalós kondás a nagyob gazdáknál vóut, ahon ötven, hatvan, száz mek százötven disznóut hizlaltak. Őü vóut a hizóu disznóuk gondozóuja, nem jártak ki, csak tisztán tartotta, moslíkot kavart, etette, megjártatta a disznóukat.*

hizlalóvájú *hizlalóuváju* fn Hosszú etetővájú, amelybe a hizók táplálékát öntik. *A hizlalóuváju hosszú, ötven disznóu is elfért mellette.*

hizlalt ~ mn *Hizlalt lép:* olyan lép, amelynek sejtjeit a méhek jó hordáskor megfelelő hely lévén megnyújtanak, mélyíteneik.

hízó mn *Hízóuba fog:* hizlalni kezd. *Disznóut, marhát, libát, rucát foktuk hízóuba.*

hízótáp *hízóutáp* fn Hízóknak való táp.

hm ~ msz **Sz:** *Kicsi, de ~!:* kicsi, de sokat ér.

hó¹ hóu fn **Sz:** *Ojan fejir, mint a hóu:* nagyon fehér. *Kimarat, mint kutyaszar a hóubul:* <kárörvendés:> hoppon maradt. *Nem bánom, ha úgy elmicc, mint a tavaji hóu:* akár sose lássalak többet. *Úgy ment el, mint a tavaji hóu:* nyomtalanul. *Maj ha fagy, hóu lesz nagy, rípa terem, vastag, nagy:* sohanapján, semmikor. **Nr:** Ha télen sok hó esik, bőséges lesz az aratás. — *A jányok a márcijusi hóuba mosták meg az arcokat, hoty szípek legyenek. — Esik a hóu, meg a dara, ázik a menyasszony fara. Ahun ázik, betakarjuk, ahun vizket, megvakarjuk.*

hó² fn Hónap. **Sz:** *Feljött a hava:* úgy viselkedik, mint akinek nincs ép esze, rájön a bolondja. *Se heti, se hava:* rövid ideje.

hó³ hóu msz **1.** <Öröm kifejezésére, nem ritkán más indulatszóval együtt>. *Hát rengeteg vóut előüvezetve, hát a németek jönnek, hát hóu!* **2.** <Ló, ökör megállítására>. *Hóu, a lú már tutta, hogy ájjik meg.*

hóbagoly *hóubagoj* fn Fehér színű bagoly. *A hóubagojnak a szeme ojan meretten nízett.*

hóbelevancia *hóubelevancia* fn (gúny) Nem kedvelt társaság. *Ithagyom eszt az egisz hóubelevanciját, emberekre monták, ha valami nem teccet nekik a társaságba.*

hóbogyó *hóubogyóu* fn Cserje.

hóbolygó *hóubojgóu* mn Hóbortos.

hóbolygós *hóubojgóus* mn Hóbortos.

hóc *hóuc* msz <Kisgyerek térden lovasgoltatásakor mondják>. *Hóuc, hóuc katona, ketten ülünk egy lúra. Úgy megyünk el Budára, a natyszemű szilvára.*

hoci *hocci*, ~ msz Ide vele, hozd ide! *Hoci ide!*: ua. *Hocci ide aszt a botot!*

hocide ~, *hoccide* msz Ide vele, hoci! *Hocide aszt a kenyeret!*

hodály *hodáj* fn **1.** Juhakol. **2.** Dohány-száritó pajta. **3.** Nagyobb disznóól a hízók számára. **4.** Szarvasmarhaakol. *A magyar szürkemarhának is vóut hodáj.* **Ö:** birka~, juh~, nád~.

hódfarkú mn *Hóutfarkú cserép*: lapos, sima, alsó végén ívesen lekerekített tetőfedő cserép.

hódöntés *hóudöntis* fn A fa gyökerestől történő kidőlése a ráakódott nagy mennyiségű hó miatt.

hófogópalánk *hóufogópalánk* fn Szélhordta hó felfogására használt kerítés.

hófúvás *hóufúvás* fn Hótorlasz. *A hófúvás, amikor a szél összefújja a havat az úton.*

hógat *hóugat* i Lovat hó! kiáltással megállít.

hógatás *hóugatás* fn Lónak hó! kiáltással történő megállítása.

hógömb *hóugömb* fn Hógolyó.

hóguja *hóuguja* fn Hógolyó.

hógujázik *hóugujázik* i Hógolyózik. *Hóugujázot télen.*

hogy ~ hsz <A következő szövegösszefüggésben:> <egyik> így, <másik> úgy, melyik hogyan. *Jóul ereszt a búza? Mék ~.* **Sz:** *Asz mongyák/mondod, hoty ~, pedig dehogy:* <annak mondják, aki nem mond igazat, hazudik>. *Hogy vagy? Feleletek: Jóul vagyok, mint aki egy lúval szánt, oszt maga húzza a berenát: rosszul. Úgy vagyok, mint szegény ember gazdag városba:* ua. *Úgy vagyok, mint kutya a karóy köszt:* ua. *Még lehetne rajtam segíteni:* ua. *Hát csak megvagyok: nem túl egészségesen, nem túl jól.* **Ö:** *akár~, más~.*

hogyhívják *hotyhívják* fn Izé. *Vigyétek innen eszt a hotyhívjakot! Az alkalmazottunk meg lovásza vóut ennek a hotyhívjának.*

hogyishívják *hogyishívják* fn Izé, minek hívják.

hogymint ~ hsz Hogyan, mi módon v. milyen állapotban. *Hogymint vatyok othon sógor?*

hóha *hóuha* msz <Ló megállítására.>

hóharmat *hóuharmat* fn Porhó.

hóhér *hóuhér* fn **Sz:** *A hóuhér kösse meg a nyakravalóud!:* <szitok>. *A hóuhér kössön fel a neved napján!:* <szitok>. *Akasszon fel a hóuhér!:* <szitok>. *A hóuhér se nyúzná meg a büriir:* <gúny> ti. olyan sovány. **Ö:** *kása~.*

hóhérol **Ö:** *agyon~.*

hók *hók* fn *Hókon üt:* **a)** tarkón üt, vág. **b)** fejbe üt, vág. *Uty hókon ütötte, hogy beszakatt a feje. Hókon terem/csap/vág:* **a)** halántékon csap, vág. **b)** fejbe üt, vág.

hóka *hók* mn/fn **I.** mn **1.** Olyan <ló>, amelynek a homlokán néhány ujjnyi széles, hosszú, fehér csík van. *Hók óru:* ua. *A hók óru lúnak egy ijen hosszú, fejir csík jöt le a homlokátul egészen az óru hegyijig, és az vóut az irdekes, hogy az mindig jöt lefele, szélesedett.* **2.** Sápadt. *Nagyon hók vaty fijam.* **3.** Szöke. *Hók hajú:* ua. *Hók fejű:* ua. **II.** fn Olyan ló, amelynek a homlokán néhány ujjnyi széles, fehér csík húzódik végig.

hókony fn *Hókonyon vág:* **a)** halántékon csap, vág. **b)** fejbe üt, vág. *Hókonyon üt:* ua. *Hókonyon ütlek, hogy árul kóudús.* *Hókonyon taszít:* fejbe üt, vág.

hol l. hon

hól *hol* fn **1.** Ránc, hajtás szoknya, blúz díszítésére. *A szoknyán széles a hol, a blúzon kettőü kicsi, a szoknyán kettőü naty hajtás a hol.* **2.** <Könyvkötészetben:> hólyag. *A könyveken hol keletkezik.*

hold¹ *hóud*, fn <Mézeskalácsosoknál:> lédig tésztából készített karácsonyfadísz. *A hóudat a többi dísszel együt celofámba csomagojjuk.* **Sz:** *Hóuggya van: megbolondult, rájött a bolondja.* **Nr:** *Ha csurgóúra áll a hóud, esőü lessz. — Ha udvara van a hóudnak, télen naty hideget jelent, tiszta időü.* — A holdban kirajzolódó emberalakról azt tartják, hogy Szent Dávid hegedül ott. **Ö:** *fogyó~, fél~, kis~.*

hold² **Ö:** *kis~, nagy~.*

holdas *hóuldas* mn **1.** Olyan ⟨ló, szarvasmarha v. juh⟩, amelynek a homlokán egy v. több fehér folt van. **2.** Olyan ⟨ló⟩, amelynek hosszú fehér csík van a homlokától az orráig.

holdfogya *hóútfotyta* fn A hold fogyása, ill. ennek ideje. **Sz:** *Hóútfotyán született:* élheterlen, gyámoltalan ember.

holdjárás *hóúdjárás* fn Kb. 28 nap, amely alatt a Hold egyszer megkerüli a Földet, hold-hónap.

holdszámra *hóútszámra* hsz A jelzett egységenként, holdanként. *Summába tengerit törtek jobban vaty kapáltak is, pízir csinálták hóútszámra, aratni meg ríszibe arattak.*

holdvilág *hóúdvilág* fn **Sz:** *Ojan sápat, mint a hóúdvilág:* nagyon sápadt.

holdvilágfejű *hóúdvilágfejű* mn (gúny) Kopasz, kerek fejű (gyerek v. felnőtt férfi).

hólé *hóulé* fn **Nr:** *Tiszta fehér születése, sáros, lucskos temetése, mi az?:* ⟨a hólé találós kérdése⟩.

holker ~ fn ⟨Mézeskalácsosoknál: vésőtípus.⟩

holland mn *Hollan tűzís:* ⟨csipkeverőknél:⟩ a szélcsipke textilre való feldolgozását megkönnyítő technikai művelet, amely az erezve tűzéstől annyiban különbözik, hogy a minta széléhez kapcsolódik még egy párral készült szövés csík.

hollandi ~ fn Feketetarka szarvasmarha.

holló *hollóu* fn **Sz:** *A hollóu vájja ki a szemed:* ⟨szitok⟩. *Ritka, mint a fejr hollóu:* —. **Km:** *Hollóu a hollóunak nem vájja ki a szemit:* az egyformán gondolkodók nem szoktak egymásnak ártani.

holmi *hummi* fn Különféle apró-cseprő dolog, egy és más. *Összeszettem a hummimat, megyek haza.*

holmiegymás *hummiiegymás* fn **1.** Holmi. *Bement a házba, összeszedet hommiiegymást ennek a szegény embernek.* **2.** Különféle apró-cseprő dolog, egy és más.

holnap *hóunap* fn **Sz:** *Tegyük el magunkat hóunapra!:* feküdjünk le! *Hóunap lessz a napja:* nem halasztom holnapnál tovább. *Hóunap is nap lessz:* hagyjunk a következő napra is. **Km:** *A mát megatták, a*

hóunap nem biztos: nem tudni, mikor jön el halálunk napja. *Amit ma mektehecc, ne halaszt hóunapra!:* a munkát ne halogasd!

holnapi *hóunapi* mn *Hóunapi nap:* holnap. *A hóunapi nap elmegyünk a vásárba.*

holnapután *hóunapután* hsz **Sz:** *Hóunapután kiskedden, báránynyúzou pínteken:* sohanapján. *Rígen nem láttalak.* — *Igen? Hóunapután lesz harmadnapja:* vagyis: ma már láttál.

hólos *holos* fn **1.** Szemberáncos, hajtasos ⟨szoknya, blúz⟩. *Igen díszesek vóutak ezek a gyerekruhák csipkések, fodrosak, hajtogatottak, holosak.* **2.** ⟨Könyvkötészetben:⟩ hólyagos. *Ha a kasírozandóu anyak közé levegőü szorul, a könyv holos.*

holt *hóútt* mn/fn **I.** mn **1.** Állóvízzé vált ⟨folyómeder⟩. *Hóút-Tisza-ág.* **2.** Szörnyű, rettentő. *Eszt a vizet engegyítek ki a vájubúl, mert hóúd bűdös. Hóúd buta ez a fíjú.* **II.** fn Halott ember, különösen vkinek a hozzátartozója. **Sz:** *Még a hóútt is mozog, hát az ilőü hogy ne mozogna:* ⟨lusta v. élheterlen ember biztatására mondják⟩. *Hóúttat a temetőüül nem lehet visszahozni:* ami egyszer elveszett, azt már nem lehet visszaszerezni. *Hóútnak hóút, ilőünek ilőü a baráttya/fele:* ⟨az elhunyt házastárs után búsulót vigasztalják ezzel⟩. *Hóútnak hóútt a baráttya/fele, ilőünek ilőü:* ua. *Hóútnak hóútt a fele:* ua. **Km:** *Hóútrúl jóút vaty semmit:* ti. beszélj. **Nr:** *Hóúttal álmodni esőüjt jelent.*

holta *hóutta* fn Vkinek a halála.

holtig *hóúttig* hsz Élete végéig, haláláig. **Sz:** *Hóúttig a baráccság:* örökké tart a barátság(unk). *Ugy elverlek, hoty hóúttig megemlegeted:* nagyon elverlek. *Tésis csak hóúttig ílsz:* ne gyűjts annyit, mintha holtod után is élni akarnál. *Úgyis hóúttig ilünk:* míg élünk, addig élvezzük az életet! *Mulassunk eggyet, úgyis hóúttig ilünk!:* ua. **Km:** *Hóúttig il az ember:* addig élvezd az életet, míg teheted! *A jóú pap hóúttik tanul:* tanulni sohasem késő.

holtig-halálíg *hóúttik-halálíg* hsz A sírig, élete fogytaig. *Hóúttik-halálík szeretlek.*

holtigszegény *hóyttikszegény* fn (gúny) Olyan (ember), aki sohasem fog meggazdagodni.

holtra *hóutra* hsz Halálra, halálosan, nagyon. *Hóutra* ijett.

holtsáros *hóutsáros* mn Nagyon sáros.

holttetem *hóyttetem* fn (Emberi testen, főként fejen) kóros kinövés, dudor; zsírdaganat.

hólyag *hóujag* fn **1.** Petróleumlámpa fehér színű porcelánból készült búrája, lámpa-ernyő. *A hóujag a lámpaüvegre húzott, díszes, átlátszó burok. A petróulámpa, függőülámpa üvegjére húzták fel, ijen díszítőü, szíp minták vóytak rá. A lámpa sróufjánál vóyt ety kerek rísze rézbül, esz tartotta meg a hóujagot a lámpaüvegen. Ebbül a lámpaüveg kiált fejül.* **2.** Kisült téstán keletkezett buborék, kisütési hiba. *Ájzolt szíven eltakarhattuk a hóujagot róuzsával. Hóujagot lök: felhólyagzik.* **3.** (Könyvkötészetben:) két ragasztandó anyag között található kisebb dudor. **Sz:** *Nem hóujag asz, hoty felfújjuk:* nem lehet azt elsietni, összecsapni. **Ö:** *disznó~, lámpa~, méz~, szív~.*

hólyagfejű *hóujakfejű* mn Nagy, kerek fejű.

hólyaghúzó mn *Hóujakhúzóú flastrom:* kelésre tett kenőcsös pakolás. *A hóujakhúzóú flastrom kenőics dunsztkötízbe, a beteg ríszre tettik, a kelésre. Hóujakhúzóú pohár:* a beteg testrésze telt pohár, amelybe előbb egy zsíros ruhadarabot meggyűjtanak, ezáltal a pohárban légüres tér keletkezik, amely beszívja a beteg testfelületet. **Nr:** *A hóujakhúzóú pohár, a pohárba egy zsíros ruhadarabot tettek, eszt meggyútották, a fájóus ríszre tettik, az okszigen kiment, behúszta a fájóus ríszet.*

hólyagkő *hóujakkű* fn Húgyhólyagkő.

hólyagmeggy *hóujagmeggy* fn Nagy szemű, lédús meggyfajta.

hólyagos *hóujagos* mn *Hóujagos lábú:* (ló testalkatára vonatkoztatva).

hólyagosodik **Ö:** *fel~.*

hólyagrák *hóujagrák* fn Húgyhólyagrák.

hólyagzás **Ö:** *száj~.*

hólyagzik **Ö:** *fel~.*

homály *homáj* fn **1.** *Homáj fakóúszürke:* (lőszínnév). **2.** *Homáj kípü:* halvány arcú. **3.** Szürkehályog. *Homáj van a szememen, asz jelenti, hoty szürkehájog van a szememen, a zőüdre nem monták.* **4.** Cipőkrémmel bekent, de ki még nem fényesített bőr felületének jellegzetessége.

homályossárga *homájossárga* mn (Lőszínnév, a sárga szín egyik árnyalata.)

hombár ~, *hambár* fn **1.** (Rendszerint a kamrában) deszkából készült, esetleg rekeszekre osztott, alján egy v. több, a gabona kieresztésére való, elzárható nyílással ellátott nagyméretű fedeles gabonatarató láda. *Ithon vóyd gyönyörű hambár, háromszáz mázsa búza térd bele, ojan ~ vóyt.* **2.** Magtár. **Ö:** *búzás~, gabonás~.*

hombárbélű ~ mn Nagyevő, nagyétű. *A napszámosra monták, aki naty karéj kenyeret vágott, hogy na ez is ~.*

hombársíp ~ fn A gabona kieresztésére való, elzárható nyílás a hambár alján.

hombártiltó *hombártiltóú* fn A hambársíp elzárására való deszka.

homlok ~ fn **Sz:** *Nincs a ~ára írva:* nem lehet látni rajta. **Km:** *Senkinek sincs a ~ára írva, meddig il:* nem lehet kiszámítani az életünk végét.

homloksallang ~ fn Kantárnak a ló orra közepéig lecsüngő disze.

homloksallangó *homloksallangóú* fn Homloksallang.

homloksík ~ fn Üstház elülső, homlokzati része. *A hamutartóúnak a ~ja előütt, a felsőü ríszén van ety félkör alakú lemezríz.*

homlokszíz ~ fn Kantárnak a ló homlokát átfogó szíja, amely a pofaszíjat és az álladót rögzíti.

homlokú **Ö:** *csillag~.*

homlokzó *homlogzóú* fn (Diszes) homlokszíz. *A lúnak a homlokánál jött a homlogzóú.*

homok ~ fn Homoktalaj. *Búzat fekete főüdon, rozsot nem, asz csak ~on termeltünk.* *Homog beálítása:* (rézműveseknél:) a mintázáshoz használt homok nedvességének szabályozása, megtisztítása és porhanyóssá té-

tele. **Sz:** *Homogba dugja a fejét:* úgy akarja elkerülni a bajt, hogy nem vesz tudomást a közeledtéről. *Homok is van abba (amit mond):* túlzás, hazugság is van a szavaiban. **Ö:** *forma~, gyantás~, öntő~, poszáta~.*

homokföld *homokföld* fn Homokos, laza termőtalaj. *A homokföldön jobban kelletet trágyázni.*

homokfuvás ~ fn Futóhomokos területen a szél által összehordott homokhalom.

homokház ~ fn <Rézműveseknél> homokból kialakított öntőforma.

homoki ~ mn Homokos talajon levő/termő. *A ~ színe gyengébb minőségű, mint a fekete földön termet színe. A ~ riszen termett, ot még a vízenyőűs risz is homokos vőut.*

homokol ~ i **1.** Felmázolt sárpadlót homokkal felhint. **2.** Hazudik, nem mond igazat. **Ö:** *fel~.*

homokos mn *Homokos nyomás:* homokos területen fekvő legelő a város alatt. **Sz:** *Debrecen város ~, benne a bíróság Domokos, ojan okos, mint a kos:* <a város egykori bírójával kapcsolatos tréfás, gúnyos mondóka>.

homoktéglá ~ fn <Rézműveseknél> homokból kialakított öntőforma.

hon ~, *hun, hún* hsz/ksz **I.** hsz *Hol? Hun jársz itt, ahun a madár se jár?* **II.** ksz <Páros használatban> *hun..., hun...: hol..., hol... Hun feldagad, hun lelohad. Hun vőut, hun nem vőut, vőut eccer ety kurta farkú malac. Osz kaptak hun kenyeret, hun egy valamit csak kaptak. Ö: akár~, bár~.*

hón fn *Hónom ajja:* hónalj. *Viszket a hónom ajja.*

hónalj *hónaj* fn A növény levele alatti rész. <Jelzői használatban> *hónāj dohány:* **a)** a nagyobb dohánylevél alatt levő kisebb dohánylevél. **b)** annyi dohány, amennyit egy ember egyszerre a hóna alá tud fogni.

hónaljz **Ö:** *le~.*

hónaljhajtás *hónajhajtás* fn A szőlő levelének tövéből kinövő hajtás. *A hónajhajtás a levél tövéből jön ki, le isz szoktuk törni.*

hónaljlánc *hónajlánc* fn Lánchasló.

hónaljmankó *hónajmankó* fn <Timármesterségben> karhosszúságú, kifli alakú vas a bőr puhítására, simítására; igazítóvas.

hónaljmírigy *hónajmírigy* fn (rég) <A rák egyik fajtája>.

hónap *hónap* fn *Hónap eleji:* kb. a hónap első tíz napja. *Hónab dereka:* kb. a tizedikétől huszadikáig terjedő időszak. *Hónap hátujja:* kb. huszadikától a hónap végéig terjedő időszak.

hónapos *hónapos* mn/fn **I.** mn *Hónapos cseléd:* havonta fizetett cseléd. *A hónapos cseléd az benkosztos vőut. Hónapos munkás:* egy hónapra szerződött gazdasági alkalmazott. *A hónapos munkást ety hónapra fogatták, de leheted belőle egy év is. Minden hónapra újra szerzőttek, aszt felmonthatta a gazda is, felmonthatta a cseléd is. A felmondási időt tizenöt nap vőut. II. fn Havonta fizetett cseléd, munkás.*

hónaposrózsa *hónaposrózsa* fn <Mindén hónapban nyíló rózsafajta>.

hónapszámos *hónapszámos* mn/fn **I.** mn *Hónapszámos cseléd:* havonta fizetett cseléd. **II.** fn Havonta fizetett munkás; hónapos.

honleány *honleány* fn **1.** Magyaros öltözetbe öltözött nagy(obb) lány. *Az ünnepéjen magyar ruhába öltözöt jányokra monták, hoty honleány. 2. Magyar lány.*

honnan *hunnan* hsz *De két liter tejához csak egy annak a kis picinek csak a felit szabad vőut tenni, mer hoty hunnan lopták, hunnan hoszták ugye hát eszt, eszt nem tudom én se, nem is kérdesztem tőlök.*

honnen ~, *hunnen* hsz Honnan. *Hát el se tuttuk kébzelní, hát hunnen tuttuk mink aszt, hogy a svédek jönnek. Nr:* A debreceni hagyomány szerint az Alföldre érkező tót vándormunkás és az őt kérdező magyar között a következő párbeszéd zajlott le: *Hunnen jöttél? Onnen fentről. Hunnen fentről? Csak tán nem az égből? Anyát picsájából, Trancsi vármegyéből. Ö: akár~, más~.*

honnét ~, *hunnet* hsz Honnan. *Hunnét vetted eszt a sog badarságot? Ö: más~, minden~.*

honos **Ö:** *ős~.*

honvéd *homvid* **Sz:** *Homvid, fel a fára, mer jön a vározs bikája!*: {a piros nadrágot viselő honvédek csúfolására mondták régen}.

hópehelykolompér *hópehejkolompír* fn Fehér színű, kerek, szétomló, étkezési krump-li. *A hópehejkolompírnak ety hátránya vóut, hamar szítfőött, de ha gondosan főüsztiük, nagyon finom vóut.*

hopp ~, *hop* msz *Hacaré hop*: {táncszó}. **Km:** *Eccer ~, másszor kopp*: —.

hoppá ~ isz {Többször ismételve néhány hónapos gyerek felemelgetésekor:} ~, ~, ~!

hoppolás ~ fn {Kétfestőknél:} a mángorló szekrényének jobbra-balra való mozgása a fogaskerekek segítségével, irányváltogatás.

hopsáli *hopsáli* msz {Táncurjantás.}

hord ~ i **1.** Learatott gabonát asztagba gyűjt. *Ha jóú időű lessz, hóynap ~unk.* **2.** {Méh} mézet gyűjt. *Hordanak a méhek.* **3.** *Szívín ~:* lelkiismeretesen ellát vmit, szívén visel vmit. *Szívín horgya a juhászatot.* **Sz:** *Fen horgya az őurát:* beképzelt. **Ö:** *be~, el~, fel~, ki~, körül~, le~, meg~, össze~.*

hordás ~ fn **1.** A learatott gabona be-szállítása a cséplés helyére, ill. ennek ideje. *És akkor ennek vége lett, az aratásnak vége lett, akkor jött a ~.* *Hordáskor ütötte agyon a szomszíd a kutyámat.* **2.** A méhek mézgyűjtő munkája. *Például akácvirágzaskor, ha nektár bívön vóut, akkor jóú vóut a ~.* **Ö:** *búza~, fő~, ganéj~, marhaganéj~, víz~.*

hordásmentes mn *Hordásmentes időűszak:* hordástalan időszak.

hordástalan mn *Hordástalan időűszak:* az az időszak, amikor a méhek nem dolgoznak.

hordású **Ö:** *egy~, két~, több~.*

hordó¹ *hordóú* fn {Gubacsapóknál:} festődézsza. **Sz:** *Kong, mint az üres hordóú:* vmi nagyon kong. *Úty köhög, mint az üres hordóú:* erősen köhög. **Km:** *Üres hordóú jobban kong:* a buta emberek sokat fecsegnek. **Ö:** *ászok~, csávás~, forgó~, lajter~, moslékos~, rázató~, rázó~, vas~.*

hordó² *hordóú* fn {Mézeskalácsosoknál:} műhelyben dolgozó segéd, aki a tepsiket hordja a kemencéhez. *A hordóú a kemence elé*

készíti a tepsiket. **Ö:** *ebéd~, eleség~, ganéj~, ivóvíz~, lép~, pelyva~, rudas~, szalma~, téglá~, tisztító~, törek~, vad~, víz~.*

hordócsínja *hordóúcsínnya* fn A hordó dongáinak a végén levő, a fenék beillesztésére való párkány és mélyedés.

hordódik **Ö:** *el~.*

hordódonga *hordóúdonga* fn A hordót alkotó dongák egyike. *A hordóúdonga, ami-bül össze van álitva a hordóú.*

hordóíz *hordóúíz* fn Tisztátalan hordóban tartott bor mellékíze.

hordópalást *hordóúpalást* fn A hordó dongái. *Hordóúpalást összehúzóú:* a hordó dongáinak összehúzására szolgáló fém csavarorsó, amely a hordó méretének megfelelő keretben áll, és egy drótkötélhez van kapcsolva.

hordópipa *hordóúpipa* fn {Pipakészítőknél:} sablon alapján készített fehér cseréppipa, amelynek a nyakán gyűrűszerű kidudorodás van.

hordórúd *hordóúrúd* fn Petrencehordásra való, kb. 2 m hosszú rúd.

hordós *hordóús, hardóús* mn A normálistól eltérő alakú, mindkét végén kicsúcsosodó {tojás}.

hordószag *hordóúszag* fn Tisztátalan hordónak (a boron érezhető) szaga.

hordozkodik *hordoszkodik* i Hurcolkodik, költözködik. *Például a gazdasági cseléd, ha gazdát cserélt, az is hordoszkodott, költözött.*

hordozóanyag *hordozóúanyag* fn {Könyvkötőknél:} szürkelemez, amelyből a könyv táblája készül.

hordszíz *hortszíz* fn Az a szíz, amellyel a vadászfegyvert vállra akasztják.

horgas ~ mn/fn **I.** mn *Horgasz szarvú:* hajlott végű szarvú {szarvasmarha}. **II.** fn Kampós végű rúd, amellyel a szénát a boglyából, kazalból kihúzzák.

horgasín *horgosin*, ~ fn **1.** Marha, ló hátsó lábának vastag ina. **2.** {Embernél:} a térdhajlatban levő in. **Sz:** *Horgasinába szált a bátorsága:* megijedt.

horgasina *horgosina*, ~ fn Horgasin.

horgaskapocs ~ fn Egy kerek alakú és egy horog alakú vasból, drótból álló kapocs.

horgaszt ~ i Fejét vhova hajtja, csüggeszti.

horgol ~ i Indulatosan vitatkozik, veszekedik. **Ö:** össze~.

horgolás ~ fn *Horgolás köröm köszt:* gombkötők olyan horgolási módja, amikor a fonalat a hüvelyk- és a mutatóujj közé fogva horgolják.

horgolt mn *Horgolt csipke:* horgolócérnából horgolótűvel egymásba kapcsolódó hurkokat képezve készült csipkefajta. *Horgold zsinór:* <paszományosoknál> a gyöngyzsinórhoz hasonló, rugalmas zsinór, amelyet gyárilag előállított, erős sodrású zsinórból készítenek. *Horgold bogyó:* <paszományosoknál> fehér pamuthulladékból horgolással készített, női blúzok díszítésére használt, bogyó alakú álgomb. *Horgolás szemenszedve:* gombkötők olyan horgolási módja, amikor alulról felfelé szúrják a horgolótűt a munkadarabba és a hüvelykujjal dobják a szálát a tű horgára. *Horgolt pikó:* <paszományosoknál> a horgolt rózsza kicakkozott széle.

hórihorgas hórihorgos mn

horizontális mn *Horizontális kemence:* <fazekasoknál> olyan kemence, amelyben a hő vízszintes irányban halad.

horkad ~ i Horpad.

horkadás **Ö:** be~.

horkel ~ fn Hajlat, amelyet a mennyezet és a falvakolat találkozásánál képeznek ki habarcsból. *A ~t alkalmaztuk függőleges falsíkok tanálkozásánál is.*

horkol ~ i <Lekvár főzéskor> bugyborékoló, horkoláshoz hasonló hangot ad. *Feltet-tük a tűshejre a lekvárt, oszt így írdekesen ~t.*

hornyol ~ i **1.** <Zsindelyen> hornyot alakít ki. **2.** <Megsáradt juhbőrt> hornyolóval puhít. *Böszörmímbe a bundavarróyk a mekszárat jubürt hornyolták, törtik a hornyolóval, hoty puha legyik.*

hornyoló hornyolóu fn **1.** <Horony kialakítására szolgáló> T alakú, többnyire rövid fanyéllel ellátott vaseszköz, a fej mindkét végén görbe éllel. **2.** <Tímároknál> két fogan-

tyúval ellátott vaseszköz, amellyel a bőrről a főlsleges részeket lehúzzák.

hornyolókés hornyolóukés fn Horony készítésére használt gyaluszerű kéziszerszám.

hornyolópad hornyolópad fn <Tímároknál> pad, amelyen a bőr megtisztítását, ill. puhítását végzik.

horog ~ fn **1.** Fa- v. vaskampóban végződő hosszú rúd, amellyel a szénát a boglyából, kazalból kihúzzák. **2.** Égő háztető, magas ág lehúzására használt két kampóval ellátott eszköz. **3.** Görbe vaskampó, amellyel a hámfa a rúdszárnyához kapcsolódik. **4.** <Gubacsapóknál> a gypjú mérésére szolgáló eszköznek, a fontnak kampó alakú, vasból készült része. **Ö:** felragasztó~, fűző~, húzó~, S~, tremzli~, vas~.

horogfa horokfa fn A szelement tartó, X alakban kapcsolt két szarufa.

horogvas ~ fn <Gubacsapóknál> a gypjú mérésére szolgáló eszköznek, a fontnak kampó alakú, vasból készült része; horog.

horol ~ i <Szőlőt, más növényt> horolókapával a felszínen gyomtalanít. *A horolókapa-
pával fennyedin kapáltuk, ~tuk a szőlőt.* **Ö:** meg~.

horolás ~ fn Szőlőnek v. más növénynek horolókapával végzett gyomtalanítása.

horoló horolou fn Gyomirtásra használt, félkör alakú kapa.

horolókapa horolókapa fn Horoló.

horpadás ~ fn *Horpadást ver ki:* <réműves> kalapáccsal bemélyedést üt a kolomp lemezén, sorban és gyűrű alakban, így a lemezt félkör alakúra formálja.

horpasz ~ fn/mn **I.** fn **1.** Beesett, üres has. **2.** <tréf> Has, gyomor. *Megrakta a ~át:* alaposan jóllakott. **II.** mn **1.** Sovány, beesett hasú v. oldalú <állat>. *Ojan ~ a tehén, hogy nem tud enni.* **2.** Beesett, üres <has>.

horstenfricc ~ fn Holstein-fríz szarvasmarha. *Jöttek Amerikából ezek a feketetarka horstenfric marhák, van améknak nincs is szarva.*

hortobági mn *Hortobági magyar marha:* szürke magyar marha.

hortyog ~ i **1.** Beteg disznó az orrán át a hortyogáshoz hasonló hangot ad. **2.** Horkol.

hortyogás ~ fn Horkolás.

hóstát *hóustát* fn Külváros.

hóstáti *hóustáti* mn Külvárosban élő (ember).

hószámrekedés *hószámrekedis* fn (rég) Menstruáció elmaradása.

hossz ~ fn **Sz:** *Szile ~a egy:* (alacsony, kövér emberről:) olyan széles, mint amilyen magas. *Átugrana száz tű ~át:* jó erőben van.

hosszában **Ö:** *egyszéltiben~, hát~.*

hosszabbító **Ö:** *vendég~.*

hosszig **Ö:** *élet~.*

hosszmetszés *hosszmeccs* fn A könyv jobb oldali hosszanti metszése.

hosszú ~ mn *Hosszabra enged:* (csipkeverő) a munka közben megrövidült szálakat a kettős hurok meglazításával a kellő nagyságig letekeri. *Hosszú gyeplű:* meghosszabbított gyeplő, amellyel a lovakat a saroglyából hajtják. *Hosszú görbés, sujok fejű:* (a ló fejállása). *Hosszú guba:* (a térdig v. térd alá érő gubával szemben) bokáig érő, főként lovas kocsin történő utazáskor használatos guba. *Hosszú icka:* az ugróiskola földre rajzolt ábrájának első három négyszöge. *Hosszú kemence:* téglalap alaprajzú kemence; horizontális kemence. *Hosszú szarvú hegyes:* (juh szarvállásával kapcsolatban). *Hosszú szemű:* ovális alakú (szilvaszem). *Muskotáj bercenceji, ijen ~ szemű szilva.* **Sz:** *Hosszú a keze, messzi elír:* befolyásos ember. *Hosszú a nyelve:* csipkelődő nyelvű. *Hosszú bújtat lesz még ennek:* a könnyelmű költekezésnek megadja az ember az árát. *Hosszút pisilnek írte:* olyan lányra mondják, aki nagyon tetszik a legényeknek. *Ojan szíp ez a jány, hoty ~t pisilnek írte a legények.* **Km:** *Nincs ojan ~, aminek eccer vége ne lenne:* a jó, ill. a rossz sorsnak is vége van egyszer. *Minél hosszabb, annál rosszabb:* (ti. az ember). *Hosszú haj, rövid ész:* a nőnek kevesebb eszük van.

hosszúfa ~ fn Teljes hosszában gallytalanított fa, szálfá.

hosszúfartó *hosszúfartú* fn (A marhafartó egyik része.) *A hosszúfartú egész a lábától vigik hosszába lejön.*

hosszúing ~ fn Térdén alul érő női ing.

hosszúság **Ö:** *szór~.*

hosszúsék ~ fn Lóca, pad.

hosztol ~ i Fatörzs feldarabolásakor a darabok hosszát kijelöli.

hosztolás ~ fn A fatörzs feldarabolásakor a darabok hosszának kijelölése.

hosztoló *hosztoló* fn Az a munkás, aki a hosztolást végzi.

hosztolórúd *hosztolórúd* fn Egyméteres mérőrúd, amellyel a kivágott rönk hosszát méri.

hótörés *hóytöris* fn A fa törzsének eltérése a rákakódott nagy mennyiségű hó miatt.

hova ~ hsz Miért? *Hova köjöttél mék fel?*

Sz: *Mics csinájak, ~ legyek?:* mihez fogjak, mit tegyek? **Ö:** *akár~.*

hováj ~ fn (Csizmadiák nyelvén:) a lábbeli tágitására használt, a kaptafa és a bőr közé vert fakés.

hovase ~ hsz Sehova. *Nem mety ~.*

hóvilág *hóvilág* fn Hóból sugárzó világosság tiszta téli éjen. *A mék tiszta, szíp, leestet hóvilágít, ez a hóvilág.*

hoz ~ i **Sz:** *Ha jösztek, lesztek, ha hoztok, esztek. Két kanalat ~zatok, hogy éhen ne maraggyatok!* (tréfás meghívás vendégségbe). **Ö:** *fel~, helyre~, ki~, létre~, meg~.*

hozatal **Ö:** *ki~.*

hózentróger *huzentróger* fn *Nadrágtartó.*

hoznivaló *hoznivaló* fn A méhek által összehordott hasznosítható anyag, virágpor, nektár, mézharmat stb., amiből mézet csinálnak. *Addig repülnek ki a mihék, amíg van hoznivaló.*

hozódik **Ö:** *fel~.*

hozááll ~ i Segít. *Az apa píst adott a fájának, hozzáált, hogy a fija tuggyik ípíteni ety házat.*

hozzácserdít ~ i Botot erőteljesen odavág vmihez. *Esztet hozzácserdiccsük a kutyáho, osztán van, mikor elesik.*

hozzádolgoz *hozzádógoz* i <Betáblázott könyvre> borítóanyagot simít. *A könyfhő hozzádógozom, hozzádörzsölöm az anyagot.*

hozzádörgölődzik *hozzádörgölődődik* i <Állat> odadörgölődik vmihez.

hozzádörzsöl ~ i Hozzádolgoz.

hozzákoccant ~ i Poharát a másikéhoz koccantja, koccint.

hozzálök ~ i Odadob, odahajít vkihez v. vmihez vmit. *Hozzálökte a kutyának a kolbászt, egyed!*

hozzá(m) Ö: *nenyúl~*

hozzányúl ~ i Sikkaszt.

hozzászöröl *hozzászöröl* i <Lányt> hozzáad vkihez. *Ezelőjt nem nisztík, ha örek, ha fjjatal, csak hozzászöröltík a jánt.*

hozzátér ~ i Hozzáfér vmihez v. vkihez.

hozzávaló *mn Hozzávalóu móúdon:* odaillően. *Csúfocs csinált magábúl az, aki úgy őűtözött, nem hozzávalóu móúdon.*

hozzávet ~ i <Seb> elmérgesedik, meggyúlik.

hő¹ hőű *mn Forró. Mert nagyon hőű a parázs, elígeti az üsthász falát.*

hő² hőű *msz* <Ismételve is ló megállításiára:> hól

hőbőlygős *hőűbőjgőűs* *mn* Nagyokat mondó.

hőbőlyödik Ö: *meg~.*

hőbőlyög *hőűbőjög* i Nagyokat mond, fülent.

hőbörgős *hőűbörgőűs* *mn* Félbolond, fél-eszű.

hőbörödik Ö: *meg~.*

hőbörödött *hőűbörödött* *mn* Félbolond, féleszű.

hőbörög *hőűbörög* i Félbolond módjára viselkedik, hőzöng.

hőbörtös *hőűbörtös* *mn* Hóbortos.

hőc *hőűc, hőűcc* *msz* <Kisgyerek térden lovagoltatásakor mondják:> *Hőűc, hőűc katoná. Ketten ülünk a lúra. Úgy megyünk el Budára, a kiscsikóu hátára/farkára.*

hők *hőűk* *msz* <Ökör irányítására:> vissza, hátra!

hőköl *hőűköl* i <Ló, szarvasmarha> farol, hátrál.

hőköltet *hőűköltet* i <Lovat, szarvasmarhát> faroltat.

hőrböl ~ i <Italt v. folyékony ételt> mohón szürcsölve iszik, ill. eszik. **Ö:** *fel~.*

hőrcsög ~ *fn* Mérges, dühös <gyerek>. *A mörgezs gyerekre, fjjúra montuk, te, kis ~. Sz: Mörge, mint a ~: hirtelen haragú, mérges természetű. Egíssíges, mint a ~: nagyon egésszéges.*

hörgés Ö: *tüdő~.*

hörggyulladás ~ *fn* (rég) <Egy betegségfajta.>

hörghurut Ö: *hajsza~.*

hörglob ~ *fn* (rég) <Egy betegségfajta.>

hörgős *hörgőűs* *mn* **1.** Köhögős. **2.** Rekedt hangú <személy>.

hörög *l. hereg*

hörpint ~ i **Sz:** *Örvendek, mikor ~ek:* <tréfás mondóka>.

hörtöög ~ i Horkol.

hős *hőűs* *fn* Nyertes, győztes. *Az vóút a hőűs, aki magasabra dopta, és visszajött a labda, és mek tutta kapni.*

hőzöng *hőűzöng* i **1.** Dicsekszik, kérkedik. *Hőűzöngött, hogy neki mije van. 2.* Hangskodva hőbörög. *Asz hőűzöngöt kivált, aki megivutt ety kis valamit.*

hubli ~ *fn* **1.** <Fazekasoknál:> oszlop formájú, tömör agyagrúd. **2.** Vakoláskor használatos, habarcsfelrakó, nagyméretű, simító alakú szerszám.

hubri ~ *mn* Gyorsan, hadarva beszélő.

hubrihibri ~ *mn* Hubri.

húgomasszony ~ *fn* **1.** <Családi kapcsolatban:> az öcs feleségének megszólítása a báty részéről. *A firj bátya neveszte ~nak az öccse felesigit. 2.* <Fiatal(abb) asszony megszólítása idős(ebb) férfi részéről.>

húgy Ö: *ló~.*

húgycsőszűkülés *húcscsőűszűkülis* *fn* (rég) <Egy betegségfajta.>

húgygödör ~ *fn* Deszkával lefedett gödör az istálló mögött, melyben a trágyalé összegyűlik.

húgyhólyaggyulladás *hutyhóujaggyuladás* *fn* A húgyhólyag gyulladással megbetegedése.

húgyhólyagkeményedés *hutyhólyakke-mínyedis* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

húgyhólyagkő *hutyhólyakkő* fn A vizeletben oldott anyagokból kóros körülmények között a húgyhólyagban lecsapódó, néha dió nagyságúra megnövő képződmény.

húgyhólyagrák *hutyhólyagrák* fn (A rák egyik fajtája.)

hugyik ~ Vizek. **Ö:** oda~.

húgylé ~ fn Ló, szarvasmarha húgygödörben összegyűlt húgya.

húgymérgezés *hugymérgezés* fn Húgyvérűség.

húgyó *hugyóu* in Hugyozó. **Sz:** Halgat, mint a hugyóu disznóu: hallgat, mert érzi, hogy bűnös.

hugyos ~ mn/fn **I.** mn **1.** Vizelettől nedves. **2.** *Hugyos jány(ok): (gúny) serdülő lány(ok). Jányokra monták, hoty ~ok, ~ jányok, tizenkét-tizenhárom éves korába, ha öt-hat jány együtt ált, mi meg montuk, hogy a fíjük mék ~abbak.* **II.** fn **1.** Ruhájába v. ágyba vizező személy. **2.** Serdülő lány.

hugyosgödör *hugyozsgödör* fn Húgygödör.

hugyozás **Ö:** gilisza~.

hugyoz/ik ~ i **Sz:** Csak úgy hugyoznak írte a legények: (szép lányra vonatkoztatva mondják:) majd megvesznek érte a legények. **Nr:** Megégett emberi testrészt gyógyítására a legjobb gyógyszer az, ha a lehugyozzák. — *Hát ezek a csúnya jányok próbálkosztak, a saját hugyugba megmosták az arcukat, hoty szíp legyen.* **Ö:** be~, el~, meg~.

hugyozó **Ö:** ágyba~.

húgyrekedés *hugyrekedis* fn A vizelet elállása.

húgyva **Ö:** szarva~.

húgyvérmérgezés *hugyvírmérgezés* fn (rég) Húgyvérűség.

huhogat ~ i (Bagoly) többször huhog.

huhu ~ i (gyny) Uhubagoly. Gyereknek montuk, hoty fenn ül a fán a ~.

huhubagoly *huhubagoj* fn Uhubagoly.

huhukol ~ i (Bagoly) huhog. **Nr:** Ha ~ a bagoj, halál lessz.

huja ~ fn **1.** Pontosan meg nem határozott, rendszerint rövidebb időtartam. **2.** Ilyen időtartam alatt megtett távolság.

hujjogat ~ i Hejehujázik.

hujjong ~ i Kurjongat. *Az ojanfajta ember, aki alacsonyab rendű vóut, asz hujjongott, persze, ha ivut valamennyit.*

hujju ~ isz (Jókedv kifejezésére, tánc-kurjantásként is.)

hukkoló *hukkolóu* fn (Tímármesterségben:) fekvő fenőacél, vagyis kb. 30 cm hosszú, fába ágyazott acéldarab, amelyet köszörlésre, fenésre használnak.

hull **Ö:** be~.

hulladék *hulladik* fn (Disznóöléskor) a hús leszedett apró darabjai, maradéka. *Mikor a húsnak a szílejit leszettik, a vóut a hús hulladika. Asz megdaráltuk, abbul lett a tőjtöt káposzta, a hulladígbul.* **Ö:** konyha~.

hulladékbőr *hulladígbul* fn A kikészített állatbőrből a cipő részeinek kiszabása után visszamaradt, lehullott bőrdarab.

hulladéktészta *hulladiktészta* fn (Mézeskalácsosoknál:) maradéktészta.

hullámcakk ~ fn (Szörmekikészítőknél:) göndör és habos szörmék összeállításához alkalmazott forma, amikor a bőrök széle hullámos.

hullámos mn *Hullámos alakú tasak:* (könyvkötészetben:) puha v. hajlékony anyagból készült zacskó v. táskaszerű tartó.

hullámtéri mn *Hullámtéri erdőu:* a folyó árterén levő erdő.

hullaték *hullatik* fn Vadállatok ürülete.

hullik ~ i (Agancs) leválik a koponyáról. **Ö:** el~.

hulló¹ *hullóu* fn (Gyapjú feldolgozásakor keletkezett) hulladék, maradék. *A gyapjú hullója.*

hulló² **Ö:** hamu~.

hullóalma *hullóu alma* fn Lehullott alma. *A hullóalma, hullóuszilva, hullókörte firsgezs gyümöücs, ami lehullott a fáról, eszt rakják a cefrébe.*

hullogat ~ i Hullatgat. *Hullogattya a tolát a liba, mek kéne típni.*

hullója *hullója* fn **1.** Lehullott, elhullott termés. **2.** Betakarításkor szétszóródott és összegereblyézett széna. **3.** Gyümölcs selejtése, apraja.

hullókörté *hullókörté* fn Lehullott körté.

hullósszóló *hullósszóló* fn Francia festő nevű szőlőfajta, amelynek érett szemei könnyen lehullanak. *A hullósszóló fekete szőlőlő, szüretkor alig irtunk a fűrthő, mind a főüdön vőut az összes szem. Jaj, de haraguttunk rá, de jó bora vőut!*

hullószilva *hullószilva* fn Lehullott szilva.

hullott in Elpusztult. *Hullot marha: dögölt jóság.*

huncut ~ mn **Sz:** *Nincs ety ~ krajcárom se: egy árva fillérem sincs. Huncut, aki megmásojja: gazember, aki az egyezséget megszegi. Ha mekkötöttik a bótót, akinek jól jött az üzlet, az monta, hoty ~, aki megmásojja. Km: Két ~ ember van a világon: az egyik az, aki a másikat elveszi, a másik az, aki a magját hagyja: a magunkét se engedjük, de a másét se kívánjuk! Ne jácc ~, nem vesztes!: aki nem kártyázik, nem veszít.*

huncutka ~ fn Pajesz. *A zsidóú fírfijaknak, fíjúknak vőut ~jok, főüleg dugóhúzóúknak is montuk.*

hunna l. **honnan**

hunnen l. **honnen**

hunnét l. **honnét**

huny ~ i Szundít egyet. *Az öreg ebéd után ~t egyet.*

Hunyadi-pipa ~ fn Karcsú, vörös színű, gazdagon díszített pipa.

hunyo *hunyo* fn Bújóska. *Jáccunk hunyóut! Te vagy a hunyó!*

hunyóska *hunyóska* fn Bújóska.

hunyorgató mn *Hunyorgatóú szemű: hunyori.*

hunyori ~ mn Hunyorgó szemű, vaksi. *Hunyori szemű: ua. A ~, ~ szemű így összehúzza a szemit, mert nehezen lát, hunyorít.*

hunyorodik **Ö:** *be~.*

hupikék *hupikék* mn **1.** Rikítóan élénk kék. **2.** (Ütéstől származó) kékeslila elszí-

neződés a bőrön. **3.** *Hupikék, jajveres: nagy pofon. Sz: Hupikék, jajveres lessz a büröd: (veréssel való fenyegetés). Az anya fenyegette úgy a jányát, hogy hupikék, jajveres lessz a büröd, ha nem vígzed el a rád bízot munkát.*

huppad **Ö:** *be~.*

hupuka ~ fn (Szörmekikészítőknél:) kaszagép.

húr ~ fn **1.** Disznó vékonybele. *Mekfőüstük, és akkor szípen kimostuk, az vőut a ~. 2.* Szarvasmarha vékonybele. **Sz:** *Ety húron pendülnek: ugyanaz a véleményük. Ha nagyon feszítik, elszakad a ~ is: az ember türelme is véges. Ö: bógó~, lúd~.*

hurcolász ~ i Ide-oda hordoz, hurcolgat.

hurcolkodik ~ i (Kisebb mennyiségben) terményt a földről hazaszállít, betakarít. *Hurcolkodik, asz jelenti, hogy őüsi kiszeb betakarítás, a terményt hozza a főüdrül haza, tököt, paszujt, kolompírt, nem mázsaszámra. Ö: át~.*

hurcoló **Ö:** *víz~.*

hurcolóskodik *hurcolóskodik* i Költözködik, hurcolkodik.

hurít ~ i Kiált, kiabál.

hurka ~ fn **1.** Disznó véreből, belső szerveiből, vagdalékából rizs, fűszer stb. hozzáadásával készült, a disznó vastagbelébe töltött sütnivaló étel. *Vőut tüdőüs ~, májas ~ meg víres ~ és kolbász, amit a vékonyab bélbe, a ~t vastagab bélbe. 2.* Vastagbél. *Avval a lével, amivel kimostuk a kását, az még langyos vőut, és avval engettük ki a ~bul a szart. 3.* Az eke váltójához csatlakozó, hurka alakú két lánc. *Ha nagyob barázdát akart fogatni, akkor az ekén vőut jobrul, balrul két lánc, ~, mert ugy nízet ki, mint a ~, és evvel lehetet tágítani v. szorítani. 4.* Összesodródott szénacsomó, amely a vontatott széna alsó részén keletkezik, és amelyen az egész teher könnyebben gördül. *A szína a főüdüton ~kacs csinált, az ajján, ezen gördült viksőüsonon. A ~kat szíj-jelrástuk, és külön tettük, nem a kazalba ment, a heverőümarhának ment télen. Ez a ~ egy naty kazal színánál egy vontatóünyi vőut. Ö: kondás~, seggvég~, tüdő~.*

hurkabőr *hurkabűr* fn Hurkakészítéshez használt (vastag)bél. *Oszt az embernek a keze ottan, mosta a hurkabűrt, csak mekfázott.*

hurkapálcika *hurkapácika* fn A hurka végeinek elkötésére használt fapálcika. *Hurkapálcikának a gledicija tövisit is hasznátuk.*

hurkapecsek ~ fn Hurkapálcika.

hurkapecér ~ fn Az a személy, aki nagyon kedveli a hurkát. *Nemcsak a pijacon árút hurkával kapcsoladba monták, hoty hurkaszandár, ~.*

hurkatészta *hurkatísza* fn Piritott szalonina zsírjával megkent, borssal, hagymával meghintett, majd hurka alakúra göngyölt gyúrt tészta, amelyet kisebb darabokra vágva paprikás, zsíros lében főznek meg, és ezzel a lével együtt fogyasztanak. *A hurkatísza őy de ronda egy ítel vóút, akár a görcsözsgaluska.*

hurkatöltő *hurkatőjtő* fn Hurka és kolbász töltelékének a bélbe töltésére való, hengeres tokból és tolokából álló eszköz. *A hurkatőjtővel nálunk a kolbászt tőjtöttik. Vóút rajta egy dudu, amire be lehetet húzni a vikonybelet, amibe a kolbász ment, és egy ijen fanyomóú vóút, és aki tőjtötte, annak majt kidüllett a szeme, mire kitőjtötte, mer ugy nyomta befele, mer nem tekerőüs vóút, a melihez támasztotta, vagy vóút ojan egyenes hátú szék, akkor a székhe húszta.*

hurkázás ~ fn Hurkakészítés.

hurkázik ~ fn Hurkát készít.

hurkaszandár ~ fn (*gúny*) A piacon melegen árult hurkafélének, a csinosnak a vásárlója. *A ~nak mindegy vóút, mindenféle hurkát, májast, tődőüst, vírest szeretett. 2. A hurkát igen szerető személy.*

hurkol **Ö:** *el~.*

hurok ~ fn *Hurkot* vet: **a)** hurkot tesz vmire. **b)** (állatot) hurokkal megfog. *A gujások a pányvára hurkot vetettek, és akkor kiníszte, méket akarja kifogni, és elhajintotta ojan praktikusan a két szarvára. Hurkot lök: kisebb állatot hurokkal meg akar fogni. Az idegen kutyának hurkot löktek, ha például a kerítés alatt jártak át, a jukho tettik. Kiveti a hurkot: ua. **Sz:** Szorul a ~ a nyaka körül: —. Akkor se adok neki, ha hurkon csüng a szeme*

írte: bármennyire szeretné, nem kap belőle. Hurokra kerút: elfogták. Hurkon csüng a szeme: nagyon éhes.

hurokkötés *hurokkötis* fn (Könyvkötészetben:) füzőcérnán karikában visszahajló, szűkíthető és tágítható kötés.

hurokköltés *hurokköltis* fn (Szűrhimzésnél:) többnyire sarokkötésül v. díszítő öltésként használt öltés.

húrol ~ i (Disznóbelet) késsel kaparva tisztít. *Húroltuk a vikonybelet, asz mekhúroltuk, a vastagbelet mek mimostuk. Kísre ~: a húrolás műveletét befejezi. Tisztára ~: ua. **Ö:** ki~, meg~.*

húrolás ~ fn Disznó vékonybelének megtisztítása késsel. *A belet mikor a kés fokával vígiksimogatták az vóút a ~.*

húrolódeszka *húrolóüdeszka* fn Húrolásra használt kb. 20 cm széles, 70 cm hosszú deszka.

húrolókés *húrolókés* fn Olyan kés, amelynek a tompa oldala egyenes, így lehet vele húrolni. *A húrolókés, améknak a foka egyenesen ált, és úty huszták azon a deszkán, hoty ki ne szakaggyon a bél.*

húros mn *Húros tőkű:* sörves (állat, főleg disznó).

húroz ~ i (Disznóbelet) késsel kaparva tisztít.

hús ~ fn **Sz:** *Kinlőüdik, mint a káposzta ~ nekül: (tréf) alig teng-leng, nehezen él. Húsát, ~át, a Jézussát! —. Beleesett a ~ a levezsbe: (gúny) légy került a levesbe. Jóú húszba van: erőteljes, izmos. Km: A kenyír mellé ~t is kell adni: (cselédeknek tulajdonított mondás konkrét jelentésben). Óúcsóú ~nak, híg a leve: ami olcsó, az silány szokott lenni. Ö: árva~, csipő~, fél~, fog~, gömböc~, gulyás~, iny~, konc~, paprikás~, parázs~, ruca~, szín~, tehén~, toros~, töviskes~, vastag~, zafios~.*

husángol **Ö:** *el~.*

húsbirka *húszbirka* fn Húsáért tenyésztett birka. *Az aszkária az orosz vóút, jóú hústípusú, húszbirka vóút.*

húshagyó *húshagyóú* fn Húshagyókedd. **Sz:** *Húshagyóú, jányokat othun hagyóú: ti.*

utána kezdődött a böjt ideje, nem tarthattak esküvőt. *Húshagyóú, húshagyóú, engemet ithon hagyol/hagyóú:* (vénlányoknak tulajdonított mondás, ti. húshagyókedd után kezdődik a böjt, nem lehet esküvőt tartani).

húsika *husika* fn (E/1. szaggal: kisgyermek kedveskedő megszólítása.) Az anya szólította meg így az öt-hathónapos kizsgyereket, kis husikám, drága husikám!

húskampó *húskampóú* fn A hús felakasztásra szolgáló S alakú vastagabb vasdarab.

húsköpölég *huskőpölég* fn Dongólég.

húslás ~, húsolás fn (Szörmekikészítőknel:) a bőrön maradó lehúsolandó húsréteg.

húsleves **Ö:** gyöngyház~, hamis~.

húsliszt ~ fn Az állatok szárított, őrölt húsból készült takarmány.

husnya ~ mn Ferde, rézsútos. *A szlankamenkának válas fúrtye van, ~m megyen lefele.*

húsol ~ i Eltávolítja a felesleges húst. *Rígen a nehéz, naty juhbűröket gamóuzással húszták, törtik, ~ták. Ö: le~, meg~.*

húsolás ~ fn Húslás.

húsoldal *húsóúdal* fn A bőrréteg külső része.

húsoló *húsolóú* mn/fn **I.** mn (Szörmekikészítőknel:) *Húsolóú ráma:* húsolást segítő eszköz, amelybe befogják a bőrt. **II.** fn A maradék zsír és kötőszövetek leszedésére szolgáló szerszám. *A faragást vadbűr faragógéppel, más néven húsológéppel vígzik.*

húsolt **Ö:** le~.

húsos ~, *husos* mn **1.** Húst kedvelő. *A jányom, esz husos vóút, és őük ettek tepertőút utána vaty kolbászt. 2.* Hússal készített. *Húsos káposzta:* toroskáposzta. *A ~ káposzta vagy disznóútoros káposzta, amikor savanyú káposztával összedinsztójjuk a húst, elébb a húst odatesszük, mikor félig mekfőű, hozzátesszük a káposztát. Húsos ítel:* (füstölt hússal készített több ételféle neveként:) **a)** füstölt disznóhússal készült szemesbaleves. **b)** savanyú krumplileves füstölt hússal. **c)** tejfellel készített füstölt disznóhús **d)** hagymaleves füstölt hússal. **Ö:** juh~.

húsoskamara *húsoskamora* fn Főként, hús, szalonna tárolására szolgáló kamra.

húsoskocsi ~ fn A hús szállítására szolgáló lovas jármű. *Abba az időűszagba nem teheróúttóúval horták az üzletgebe be a vágóúhidróú a levágott állatok húsát, hanem minden hentes-mészárosmasternek vóút kipléhezett, saját ~ja, gyönyörű szíp lovakkal, és hajnalonkint már mentek, mentek a vágóúhídra ki az árujír.*

húsosláda ~ fn Hús tárolására, szalonna besózására való (műanyag) láda.

húsostányér *husostányír* fn Ebédnél a második fogás fogyasztásához használatos tányér.

hussan **Ö:** el~.

hússzint *hússzint* fn A hús külseje. *Mert ugye abrakolták a jóúszágot, tengeridara, búzadara ugye összevágot krumpli, sütőúttók, cukorrípa, hát azok a jóúszágok ojan tiszta hústőmegek vóútak, és gyönyörű szíp sár-gakővér borította ugye az egész húsnak a hússzintet.*

hústartó *hústartóú* mn Jó erőben levő, húsos, izmos (ember v. állat). *Emberre, álatra, rendesen a lúra montuk, hogy jóú hústartóú, aki híjába dóúgozik, nem soványodik.*

húsú **Ö:** madár~.

húsvágódeszka *húsvágóúdeszka* fn A hús felaprózásához használt vastagabb deszka.

húsvágótőke *húsvágóúttőúke* fn A hús kimérésénél használt farönk.

húsvét *húsvít* fn **Nr:** *A húsvíti, húsvít körüli esőű szúk esztendőre mutat. — Húsvét másodnapján a locsolódó legények nem hímes tojást, hanem virágot kaptak a lányoktól, amelyet a gomblyukba tűztek. — A jányok, asszonyok húsvít harmadnapján locsolóúsztak, nekik akkor vóút szabad locsolni.*

huszár ~ fn **1.** Kaszáláskor levágatlanul maradt gabona- v. fűszál. **2.** Szőlő tetejezésekor elmaradó egy szál venyige. **3.** Huszár alakú mézeskalácsos forma. **4.** Tokni- v. fehér- v. barnatésztaból készített mézeskalácsos termék *A ~ alakú faformából üttyük ki a tokaji ~t. Nr:* *Nyalka ~! Hova oj váktatva?/Hol tettél szert vezetiklovadra? Aszt ne túllem, a*

kardomtul kérge! Markolatig virbe gázolt írte. (Katonadal a múlt század elejéről.) **Ö:** gyász~, köz~, mézes~.

huszárfej ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) ájzolt termékre ragasztott képecske. *Az ájzolt huszár méretétől függ, hogy a kisebb vagy a nagyop ~et ragasztjuk rá.*

huszártérdű *huszártérgyű* mn Enyhén görbe lábú és kissé széjjelebb álló térdű (személy). *Huszártérgyű az, akinek a lába görbe ety kicsit, a térgye meg ety kicsit szíjjelebb ál.*

huszárszír ~ fn Lapostetű irtására való higanyos kenőcs.

huszonegy *huszoneggy* szn **Sz:** Kiváкта, mint a huszoneggyet: büszkén, kérkedve felmutat, előmutat vmit.

hutykora ~ fn Fanyelű bicska, bugylibicska.

húz ~ i **1.** (Madár, ill. madárcsapat) meghatározott irányba repül. **2.** Hasonlít vki vkire. *Ez a gyerek az anyáého húz.* **3.** Húz a mejje: (szamár)kőhögös. *Gyereknél van, hogy húz a mejje, számarkőhögőjs.* **Sz:** Húzza az inát: keservesen, nehezen lépked. *Ujjat ~ vele: beleköt vkibe. Mintha a fogát ~ná:* nem szívesen csinál v. ad vmit. *Nem sokájik húzza:* (öreg v. beteg emberre:) nem sokáig él már. *A zsidó is azt a lovát üti, amék jobban ~:* attól várunk, ill. követelünk többet, aki amúgy is sokat tesz értünk. **Km:** Szegény embert az ág is ~za: a szegénynek nincsen szerencséje. **Ö:** át~, be~, bele~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, túl~, vissza~.

huzakodás *húzakodás* fn (Esetleg testi bántással, rángatással, huzogatással is kísért) veszekedés, civakodás.

huzakodik *húzakodik* i (Esetleg a másikat testileg is bántalmazva, húzva, rángatva) veszekedik, civakodik.

huzal **Ö:** szegély~.

huzalkodik *húzalkodik* i **1.** (Esetleg a másikat testileg is bántalmazva, húzva, rángatva) veszekedik, civakodik. **2.** Öltözködik. *Nekem a nagyapám sohase monta, hogy öltözők, csak húzalkodok.* **Ö:** fel~, le~, neki~.

huzalom ~ fn Vonzalom, hajlandóság, kedv.

húzás ~ fn **1.** (Kovács mesterségben) az a folyamat, amikor a kalapácsütések hatására az anyag hossza és szélessége nő, vastagsága csökken. *Húzással megnyújtjuk a vasat.* **2.** Léghuzat. **3.** Madár, ill. madárcsapat meghatározott irányba történő repülése. **4.** A szőlőtőke alján levő föld eltávolítása, hogy a tőke jobban szellőzzön. *A ~ vaty szőlőlőhúzás, amikor a szőlőlőű ajjául kihúzzák a főűdet, kapával ormóúra húzzák, hogy jobban szellőzzik alóul a szőlőlőűtőűke.* **Ö:** át~, be~, bor~, cüg~, drót~, el~, fel~, gyomor~, ki~, nyíl~, ráf~, srég~, túl~, vadkacsa~.

huzat ~ fn (Jelzői használatban:) húzásnyi, váltásnyi (párnahuzat). **Ö:** derékalj~, dísz~.

húzat ~ i **1.** (Kapásnövényt) ekekapával munkál. **2.** (Cséplőgépet egyik helyről a másikra) vontat. **Ö:** meg~.

húzatás ~ fn **1.** Kapásnövénynek ekekapával történő megmunkálása. *A ~ egy lúval vóut, ekekapával.* **2.** (Cséplőgépnek az egyik helyről a másikra történő) vontatása.

húzató *húzatóú* fn A cséplőgépet az egyik helyről a másikra vontató személy. *Díltre befejezzük a csíplist, megyek a húzatóújr. Rendesen a gazda vóut a húzatóú, aki a lovakat hajtotta, őt-hat lúval húzatták a csíplőűgépet egyik hejről a másikra.*

húzatórész *húzatóúrisz* fn A húzatónak a cséplőgép húzatásáért járó gabona.

huzatszabályozó *huzatszabájozóú* fn (Mézeskalácsosoknál:) a nagykemencéből kiáramló levegő mennyiségét szabályozó kar. *A huzatszabájozóúval állítani lehet a kímíny kereszmeccetit.*

huzavona *húzavona* fn Zűrzavar, felfordulás, az egyetértés hiánya.

húzentróger *húzentróúger* fn Nadrágtartó, hózentráger. **Nr:** Addig iszunk mi ket-tecskén, míg a zsidóú nem szánt kecskén, míg a nyúl-bóul nem lesz jáger, krinolin-bóul hú-zentróúger (Dal).

húzgál *huzgál* i **1.** Több helyre magával visz vkit, vmit. **2.** Folyton visel, hord vmit.

Már rigóyta huzgájja magán aszt a roz gúnyát. **Ö:** ki~.

húzható Ö: ki~.

húzhatós Ö: el~, fel~.

húzó húzó fn **1.** A hámnak a ló szügyére feszülő, párnázott, széles szíja; szügyelő. **2.** A csizma felhúzásának megkönnyítését szolgáló, kétfelől a csizmaszárra varrt bőrszalag. *Ha valakinek kin vóyt a húzója, rászólytak, hoty tán nem kaptál az iccaka. Ö: abroncs~, alá~, be~, bor~, csengettyű~, csizma~, dugó~, gatyamadzag~, has~, hólyag~, kaptafa~, madzag~, serke~, sor~, szeg~, szőr~.*

húzócsat húzócsat fn Egy hámfajtának, a kulcsos szerszámnak a húzóján, azaz a ló szügyére feszülő széles szíján levő csat, amelybe az istrángot csatolják.

húzódik Ö: össze~, rá~.

húzófogó húzófogó fn Olyan fogó, amely dróthúzásnál a huzal lyukon való áthúzására szolgál.

húzogat ~ i Mosás után megszáradt és vízzel belocsolt ruhaneműt kézzel meghúzgálva kisímitgat, hogy könnyebb legyen kivasalni.

húzogatot in *Húzogatot pipa:* magas, vékony, körben erősen rovátkolt, vörös színű pipafajta.

húzóhorog húzóhorog fn Különböző mezőgazdasági eszközök (pl. szekér, szán, eke, borona stb.) elején levő kampó, amelyhez a hámfá stb. csatlakozik.

húzóka húzóka fn Fanyar íz. *A kübeli-szőlőűnek ety kicsit húzóukája van, de nagyon jóy levesz szőlőű.*

húzóvás húzóvás mn Fanyar ízű.

húzómadzag húzómadzag fn Madárfogó csapda zsinórja, amely ha a madár ráugrott a csapda megfelelő fájára, berántja a kalitka ajtaját.

húzos mn **1.** Húzással használt, működtetett. *Húzóys kút:* húzással működtetett, víz nyelésére szolgáló kút. *Húzóys mázsa/mírleg:* félkör alakú rugós mérleg. *A húzóys mázsa félkör alakú rugóys mírleg, amire a mírni-valóyt ráakasztották, azon vóyt mekszámozva a sújmírtik. 2.* Fanyar ízű. *A savankás ízű*

gyümölcsre, ami még nem vóyt megírve, montuk, hogy e még nagyon húzóys. 3. Húzóysan lílegzik: nehezen szedi a levegőt. *A tyúk, ha valami a torkán akad, húzóysan lílegzik. Ö: dugó~, fel~, szemre~.*

húzószerszám húzószerszám fn A különböző méreteket tartalmazó dróthúzó vasak gyűjtőneve.

húzószíj húzószíj fn Szügyelő.

húzott mn **1.** *Húzott fotel:* huzattal bevont fotel. **2.** *Húzott rítes:* a rétest nem nyújtják, hanem a széleit húzgálják, így vékonyul. *A húzott rítest lágyabra csináják, mint a hajtogatott vajjas rítestisztát. 3. Húzott szegis:* <kosárfonásnál> szorosabb, fesesebb szegésfajta. *A kiálóy vesszőűket vagy elmeccük, vaty húzott szegist alkalmazunk. Ö: fel~, le~.*

húzóvas húzóvas fn Az ekegerendelyen keresztben levő vas, amelybe az eketaligát és az ekét összekapcsoló láncot akasztják. **Ö:** drót~.

húzóvégarika húzóvégarika fn Lószerszám oldalsó részénél lévő karika, amellyel a hámfarúdhhoz csatlakoztatják a bőrszíjat.

húzza Ö: ló~.

húztomban Ö: egy~.

húz-von i *Húzza-vonnya az inát:* <betegsége miatt> már alig tud járni.

hűhó hűhó fn **Sz:** *Sok/Naty hűhóy semmijir:* jelentéktelen ügygel kapcsolatos nagy cécó.

hűl Ö: fel~, rá~.

hűlni hűlni fn **1.** Cigarettafüve. **2.** Töltényfüve. **3.** <Könyvkötészetben> a gerincet és a hátlemezt összekötő hajtogatott, felragasztott papírcsik.

hűlnipapír hűlnipapír fn <Könyvkötészetben> papírcsik, melynek szélessége és magassága a könyvvel megegyezik.

hűlniz hűlniz i Füvelty a könyv gerincére ragaszt.

hűmget ~ i Hűmmög.

hűmlő l. himlő

hűppen Ö: le~.

hűs fn *Hűsöt tart:* árnyékot és hűvöset ad. *Ez a dijóyfa jóy naty ~öt tart.*

hűség *hűség* fn (Méhészetben:) méhek kitaratása a megszokott, még nektárt, virágport nyújtó lelőhely mellett. *A méhekre jellemző a hűség, a virákhűség.* **Ö:** virág~.

hűsöl ~ i Árnyékban pihen. **Ö:** le~.

hűtelen ~ mn Hűtlen.

hűtődzik *hűtődik* i Hűsöl.

hűtőkád *hűtőkád* fn (Rézműveseknél:) kisebb méretű, fém-ből készült, téglalap alakú, vízzel töltött, lapos tepsí, amelybe a felhevült rezet helyezik, hogy kilágyuljon és lehűljön.

hűtőpálca *hűtőpálca* fn (Könyvkötészetben:) kézi aranyozásnál használatos, fából készült szivacsos végű pálca, mellyel a szerzőszámok hőmérsékletét ellenőrzik.

hűtőspult *hűtőspult* fn Hentesüzlet hűtött hústároló berendezése.

hűtőz **Ö:** be~.

hűtőzés *hűtőzés* fn Húsárúnak a hűtőbe rakodása. *Bevinném, Lacikám, de it van rajtam a rengetek hűtőzés.*

hűtőzik *hűtőzik* i **1.** Hűsöl. *Az árnyékba hűtőzött.* **2.** Húzódozik, fél vmitől.

hűtykösbót l. **fűtykösbót**

hűtyü ~ mn Félbolond, hülye.

hűtyüs ~ mn Hütyü.

hüvely *hüvej* fn **1.** Hűlni. **2.** Az orsó letekerhető, cérnát védő része. *Hüvej nélküli orsó:* (csipkeverőknél:) fából készült eszköz, amelyen a szárra tekert cérnát semmi sem védi. **3.** Kés bőrtokja. **Ö:** kés~.

hüvelyes mn *Hüvejes orsó:* (csipkeverőknél:) szárból és az azt védő dudából álló faeszköz. **Sz:** *A hüvejes vetemények közt legjobban szeretem a kolbászt: —. A hüvejesek közt legjobban szeretem a kolbászt: —.*

hüvelyk *hüvejk* fn **1.** Hüvelykujj. **2.** A szekér hosszúságát mérő sukk fele, egy ököl és a kifeszített hüvelykujj hossza, kb. 20–25 cm. *Ety sukk egyenlő két hüvejkel.*

hüvelykcsap *hüvejkcsap* fn A szálvessző 2–4 szemre történő visszametszésével nyert rövidebb része. *A borszőllők hüvejkcsapon nőttek.*

hüvelykmatyi *hüvejkmatyi* fn Nagyon kicsi férfi.

hűvösöl **Ö:** le~.

hűvösön ~, *hűvösön* hsz Reggeli órákban. *A hűvösön majd befejezzük a munkát. Reggel a ~ kéccer annyid dőgözzünk, mint a nagy melegbe, kéccer annyira írunk a munkával.*

I, Í

iá ~ msz <A számár hangjának utánzása.> **Sz:** *Iá, naty számár, két fülivel kalapál:* <csúfolódó gyermekmondóka>.

ia-fia *ija-fija* fn **1.** Közeli rokona, hozzátartozója vkinek. **2.** Leszármazottja, gyereke vkinek. *Hát te mek kinek az ija-fija vagy?*

iberhant l. **überhand**

iberstem ~ fn A cipő felsőrésze alatt a cipő oldalát belül körbefutó bőrmerevítő.

Ibolyka *Ibojka* fn **Sz:** *Haggyuk Ibojkát aludni!:* ne bolygassuk a dolgot! *Két férfi kezelte vőuna Ibojkát, de annak nem vőut kedve, ére monta a másik, hoty haggyuk Ibojkát aludni.*

ibrik ~ fn Öblös, füles, esetleg fedeles, kis porcelán- v. cserépkanna, csupor. *Vőut kávés ~, tejes ~, tejás ~.*

ibrikál l. **ifrikál**

icce ~, *ice* fn Kb. 8 dl-es ürmérték.

iccs ~ mn Iccényi, icce tartalmú. **Ö:** *egy~, öt~.*

icefice ~ mn Se nem kicsi, se nem nagy.

icinkó-picinkó *icinkóu-picinkóu* mn Nagyonyon pici.

icka ~ fn **1.** Az ugróiskola földre rajzolt rekeszes ábrája; ickaház. **2.** Ickázás. *Ickát jác-cunk.* **Ö:** *kis~.*

ickázás ~ fn Ugróiskola.

ickázik ~ i Ugróiskolát játszik.

icki-vicki ~ mn Hetyke, hanyaveti.

icsog-vicsog ~ i **1.** <Gyerek> nevetgél. **2.** <Gyerek> szipogva sír. *A gyerek ha nem kapot meg valamit, amit szeretet vőuna, akkor ~, sirdogál.*

iddogál ~ i Iszogat.

iddogálgat ~ i Iszogat.

ide ~ hsz <Ökör térítésére:> balra! **Sz:** *Ide kel bizni!:* rám kell bízni. *Az a nihány forint mán se ~, se oda:* nem számít. **Ö:** *addsz~, hoc~.*

idébb-odább hsz Ide-oda, erre-arra.

idebe ~ hsz Itt benn, idebenn. *Mentiünk akkor evvel a fiúval, mán, aki ~ van, a fiammal nagyon sokat elmentüing doboz szedni.*

ideg ~ fn **1.** A gyapjúfonásra használt fonókeréknek a kereke és orsója közti erőátvitelt biztosító szíj v. juhbélből készült húr. **2.** <Sziígyártók nyelvén:> bőrből készült ist-ráng. **Ö:** *hajtó~, hám~.*

idegcsapás *idekcsapás* fn A csapókészülék húrjának az asztalon megmunkálásra váró gyapjúra mért ütése.

idegenmegporzás *idegemmekporzás* fn Egy virág virágporának átkerülése egy másik, teljesen különálló virág bibéjére. *Az idegem-megporzás gyakran a szél segiccsíggivel tör-tínik.*

idegenül ~ hsz Idegenként. *Idegenül fel-áltam, oszt kísétáltam.*

ideges mn *idegezs baj:* (rég) idegbaj. *Ide-gezs bőürkiütis:* (rég) bőürkiütés. *Idegezs bőür-láz:* (rég) a bőrláz egyik fajtája. *Ideges láz:* (rég) idegláz.

ideghám *idekhám* fn <Sziígyártók nyelvén:> i-stráng.

idegláz ~ fn Lázzal járó idegbaj. *Petéc-ses ~:* (rég) egy betegségfajta.

idegsokkos *ideksokkos* mn Idegbajos.

idehallgat *idehalgat* i A beszélőre figyel. *Hát az, az, tessék idehalgatni.*

idehaza ~ hsz **1.** Odahaza. **2.** Itthon. *Mer tehén is vőut ~.*

idei *ideji* fn Idei termés. *Elraktuk mán az idejít: betakarítottuk a termést.*

idejében *idejibe* hsz **1.** Kellő időben. *Idejibe elvigesztük a munkát.* **2.** Korán, jókor. *Fekügy le idejibe, mert reggel korán kel kel-nünk!*

idejű **Ö:** közép~.

idekap ~ i Mihozzánk v. erre a helyre szokik. *Egísten ~ott ez a kutya.*

idekapat ~ i Mihozzánk v. erre a helyre szoktat. *Egísten ~ta eszt a kutyát.*

ideki ~ hsz Idekinn. *Csiga-biga, gyere ki, íg a házad ~!:* (gyermekmondóka).

ideragaszt ~ i Tapaszt, odatapaszt. *Akkor kezics csináltak hóbul neki, aszt oszt ~ották a hóval együtt.*

idésék I. édes

idétlen ~ mn **1.** Koraszülött (gyerek, állat). **2.** Fejletlen, beteges, vézna.

idevalósi *idevalósi* mn/fn **I.** mn Idevaló (személy). **II.** fn Idevaló személy.

idomít **Ö:** meg~.

idomtalan ~ mn Roppant nagy.

idomreszelő *idomreszelő* fn (Díszko-vácsoknál:) formájáról, alakjáról elnevezett reszelők gyűjtőneve.

idő *időű, időű* fn **1.** (Az idő múlásával, előrehaladásával kapcsolatban:) *Benne van az időűbe:* benne van a korban. *Elmúlt tülle az időű:* megöregedett. **2.** (Az időjárással kapcsolatban:) *Csak álna meg az időű!:* csak derülne ki! *Elkeseredett az időű:* esőre áll az idő. *Kesereg az időű:* meg-megáll, majd újra elered az eső. *Erőűsen fogja az időű:* nagyon hideg van. *Fog az időű:* ua. *Foga van az időűnek:* ua. *Feltámad az időű:* erős szél támad, vihar kerekedik. *Elkomorodott az időű:* rosszra fordult, hideg lett. *Keminyedik az időű:* hidegebbre fordul az idő. *Kihendebundája magát az időű:* kitombolja magát az idő, és jobbra fordul. *Beált az időű:* esőzés után jó idő van. *Megereszkedik az időű:* olvadni kezd, csepegni kezd az eres. *Kinyílik az időű:* kitavasodik. *Nyílik az időű:* tavaszodik. *Mekcsendűt az időű:* **a)** tava-

szodni kezd. **b)** jobbra fordult az idő. *Meggyengűt az időű:* (téli) megenyhült az idő. *Meglágyult az időű:* ua. *Meglötytyent az időű:* megenyhült az idő, olvad egy kicsit. *Megnyersül az időű:* esőre fordul az idő. *Nekiáll az időű:* megjavul az idő. *Nekikeseredett az időű:* esőre fordul az idő. *Pityergőűre áll az időű:* esőre áll az idő. *Ráfordul az időű:* kedvező idő jön vmilyen növényre. *Rájár az időű:* ua. *Akkor montuk, hogy rájár az időű, ha kedvezőű időű van például a búza fejlődésire vagy a tengeri csüddzísire.* *Rávan az időű:* ua. *Hamar nőű e, ha az időű rávan.* *Támad az időű:* téliesre fordul az idő, havazni kezd. *Legínyes az időű:* csípős, hideg az idő. **3.** Rossz idő, vihar, zivatar. *Jön fel az időű:* viharfelhők gyülekeznek az égen. *Jön a nagy időű:* vihar készülődik. *Nagy időű elé nízünk:* ua. *Készülőűdik az időű:* eső lesz. *Mekcsapta az időű:* megcsípte a dér. *Megbojdult az időű:* rosszra, esőre fordult az idő. **4.** Bőség, bő termés, szezonja vminek. *Az idén nem vőut jóű ideje a bornak.* *Ha az essőűnek ideje van, ety tenyérnyi felleg van az égen, abbul isz szakad.* **Sz:** Szeszéjes, mint az áprilisi időű: nagyon szeszélyes. *Ojan, mint a jóű időűk malma:* (ember) szeszélyes. *Kin hál az időű:* nagyon hideg az éjszaka. *Lesz még időű szípen jární, csak legyík mibe felőűtőzni:* eljön még vminek az ideje. *Szűk időű:* gyengén termett az idén. *Szűk időű vőut az idén.* *Nagy időű van mán:* késő van. *Megvállik időű múlva:* majd eldől, mi lesz a dologból. *Eljött az ideje:* meghalt. *Tőűti/Kitőűti az időűt:* szórakozással tölti el az időt. *Tőűti az idejét:* vmiként szolgál. *A katona tőűti az idejét.* *Tőűtteti vele(m) az időűt:* akadályoz a munká(m)ban. *Íccakának idejin:* éjszaka. **Km:** *Az időű mindent kiderít:* az igazság előbb-utóbb kiderül. *Mindent kiforog az időű:* majd rendbe jön minden. *Kiforog az időű mindent:* ua. *Eggyik időű ellensége a másíknak:* változnak az idők, változnak a körülmények. *Az időű a gazda, nem Písze Kis Jankóű:* **a)** az idővel szemben tehetetlen az ember. **b)** az időjárástól függ a termés. *Az időű eljár, senkire se vár:* az idő visszahozhatatlanul elmúlik. *Az időű*

píz: az idővel takarékoskodni kell. *Aki időjűt nyer, illetet nyer:* nehéz kérdések megoldásában segítségünkre van az idő. *Az időjű mindent begyógyít:* minden bánat, szomorúság enyhül az idő múlásával. *Mindennek megvan a maga ideje:* mindent idejében kell (el)végezni). *Telik az időjű, múlik az eszten-dőjű:* az idő eljár. *Minden a maga idejibe jő:* —. *Jő munkáho időjű kell:* a gyorsan elvégzett munka nem sokat ér. *Megírlel az időjű mindent:* —. *Akkor örül a juhász, ha rossz időjű van, mert tuggya, hogy rossz időjű után jő következék:* —. **Ö:** dél~, dolog~, früstök~, itélet~, legény~, nyár~.

időjárás időjűjárás fn **Sz:** Ojan, mint az áprilisi időjűjárás: kiszámíthatatlan.

időközközként időjűközközként hsz Bizonyos alkalmanként. *Mekfelelőjű időjűközközként permetezni kell.*

időktől Ö: ősz~.

időmbeli időjűmbeli mn Velem egykorú.

időnap fn *Időjűnap előjűt:* a szokottnál v. a természetesnél hamarabb. *Időjűnap előjűt fírhe attá a jányát.*

időnként időjűnként hsz **1.** Bizonyos időközökben. *Időjűnként ugye onnan asz ki vőjűt szedve.* **2.** Időben beosztva. *Nem eccere vőjűt a ngy osztájba a vizsga, hanem időjűnként, az egyiknek vőjűd dilelőjűt, a másiknak vőjűd dilután.*

idős időjűs, üdőjűs mn

időtájt Ö: az~.

időváltozás időjűváltozás fn **Nr:** *Viszket a fülem, időjűváltozás lessz. — Ha lent repülnek a fecskék, a madarak, időjűváltozás lessz. — Ha a tyukok fürödnek a porba, időjűváltozás lessz.*

időzik időjűzik i Beszélgetéssel tölti az idejét.

idres-bodros idrezs-bodros mn Sok foddorral díszített (női ruha).

idült in *Idült csúz:* (a csúz egyik fajtája). *Idült hörkhurut:* (rég) (a hörkhurut egyik fajtája). *Idült szívizomlob:* (rég) (a szívizomlob egyik fajtája). *Idült veselob:* (rég) (a veselob egyik fajtája).

ifafa ~ fn (Posztókészítéskor) a megmosott, megfésült gyapjú széttépésére használt, íj formájú faeszköz; ifa.

ifiasszony ~ fn (Főleg megszólítás-ként:) (zsidó) fiatalasszony. *A zsidó fiatalasszony vőjűt az ifiasszony, az öreg meg a ténsasszony.*

ifiúr ~ fn (Jómódú ember serdülő korú fiának megszólításaként, ill. említéseként.) *Hun van az ifiúr?*

ifjú ifju mn/fn Ifjú.

ifjúság ifjuság fn **Km:** Ifjúság boldonság: a fiataloknak el kell néznünk, hogy olykor megdöglötlanok.

ifrikál ~, iprikál i **1.** (Macska) odapiszkol, szarik. **2.** Ember széketet ürít.

iga ~ fn Párosan járomba, ill. hamba fogott állat a fogattal együtt. *A behordásho kap-tunk az urasáktul ~t. A kettőjű, ngy mek hat ökör is egy ~ vőjűt. Igába jár:* ló igásként dolgozik.

igás ~ mn Olyan (háziállat), amelyet igába fognak, v. amelyet mezőgazdasági munkára, teherhúzásra használnak. *Igász szerszám:* (Mezőgazdaságban) teherhordásra használt igavonó állatok felszerelése.

igásló igáslú fn Igavonó ló. *Az igáslú az, amék szekeret húzott, szántott, berenált.*

igaz mn/fn Becsületes munkával szerzett. *Igaz keresmény.* **Sz:** *Az ~ak álmát alussza:* mélyen, nyugodtan alszik. *Alussza az ~ak álmát:* ua. *Igazat lát:* igazságot szolgáltat. *Én Istenem, láss ~at!* (Nd). *Igazat nem tudok mondani, hazudni meg nem akarok:* —. *Nem ~ úton jár:* nem becsületes. *Nem mind ~, ami hírlík, szőjűkéhe a barna illík:* nem szabad mindent elhinni. **Km:** *Ami ~, az ~:* az igazságot el kell ismerni, akár tetszik, akár nem. *Szójűj ~at, betörík a fejed:* —. *Igaz jóuszág nem vész el:* a törvényes tulajdon meg szokott kerülni.

igáz Ö: le~.

igazán ~ hsz Igazul, igaz emberként. **Km:** *Nehéz ~ ilni, de jő:* —.

igazgató Ö: lófász~.

igazít ~ i *Igazít a hangján:* (rézműve-seknél:) a kolomp jellegzetes hangjának el

nyerése kalapálással, alakítással. **Ö:** *el~*, *elő~*, *meg~*.

igazítóvas *igazítóúvas* fn <Tímármesterségben:> karhosszúságú, kifli alakú vas a bőr puhítására, simítására; hónaljmanó.

igazlító *igazlítóú* fn **1.** A tényeket kivizsgáló, ellenőrző, igazságot tevő személy. **2.** Szellemidézéshez értő személy.

igazmondás ~ fn **Km:** *Igazmondás nem emberszólás: —.*

igazodik ~ i <Növény> növekszik, fejlődik, javul. *Igazodik ety kicsit a lúhere, hasznát neki az eső.* **Ö:** *el~*.

igázott **Ö:** *le~*.

igasság *igasság* fn **Sz:** *Es se akarja az igasságot: tárgy, élőlény ellenáll, nem úgy tesz, ahogyan várják tőle. A rossz indulatú lú-ra vagy ety tárgyra, például a szegre is montuk, ha nem ment el a fába, hogy es se akarja az igasságot. Km:* *Az igasságot a tyúk is kikaparja: az igasság előbb-utóbb kiderül.*

igasságfája *igasságfája* fn Ördögcérna, lícium [*Lycium halimifolium*]. *A Natytemplomnál is az igasságfája az iszalag.*

igasságos *igasságos* mn **Km:** *Nehéz igasságosan élni, de jó: érdemes becsületesen élni.*

ige ~ fn Fonásnál mértékegység: három szál egy ige.

igen ~ hsz Körülbelül. **Ö:** *biz~*.

igencsak ~ hsz Nagyon, ugyancsak. *Igencsak etyfórmák ezek a gyerekek, ojanok, mint a nyúlzar.*

igény ~ fn *Igénybe vesz: figyelembe vesz.*

igényel *igényel* i **1.** Rászorul vmire, követel vmit. *A szöülőű hét-nyóuc permetezíst igényel. 2.* Kisajátít. *Ha le nem bontom, szol-gálati lakásnak igényeltik.*

ígér *ígír* i *A mát megatta az Úr, a hónapot nem ígír: bizonytalan a halál órája. Ö:* *alá~, meg~*.

ígéret *ígíret* fn **Km:** *Az ígíret szíp szóú, ha mektartyák, úgy jó: —.*

ígéretes mn *Ígíretes fa:* olyan fa az erdőben, amely ipari feldolgozásra alkalmas lesz, véghasználati korig meg kell tartani; javafa.

Ignác ~ fn **Sz:** *Ignác, mit lácc? Eget főjdet, vaskarikát, átugornám a berenát.*

így ~ hsz *Az Isten ~ meg úgy:* <elhallgatott káromkodás kifejezésére>.

igyekezetű **Ö:** *jó~*.

igyók *igyók* hsz (rég) Rögtön, mindjárt. *Igyók ot leszek.*

ihaha ~ isz <Réjaként> *Mulatozáskor, jókedvibe monták, hogy ~.*

ihaj-csuhaj ~ isz <Réjaként> *Szóult az Isten, kedves fíjam, Nóujé. Hát az óybort kóystoltad, hogy jóú-é. Felelt Nóujé: ~, Sári, három Istent kezdek ém már látni.*

ihatik ~ i Inni kíván. *Aggy ety kis vizet, mert ihatnám!*

ihatnám fn <Csak birt. szragos alakban:> inni kíván. *Aggy ety kis vizet, mert ihatnám vagyok!*

ihatnék *ihatník* fn <Csak birt. szragos alakban.> **1.** Szeszies ital utáni állandó kívánczóság. *A riszegesre montuk, hogy ihatníkja van. 2.* Inni kíván. *Aggy ety pohár vizet, mert ihatník vagyok. Ihatníkom van.*

ihon *ihun* hsz Itt. *Ihun van, amit keresel.*

ijed **Ö:** *meg~*.

ijedség *ijeccsig* fn **Sz:** *Igyunk egyet ěre a nagy ijeccsigre!:* <tréfás felszólítás poharazásra>. **Nr:** *Ijedség ellen a gyerekek három korty vizet itattak.*

ijeszt ~ i **Sz:** *Gyereket lehetne veled ~eni:* <mondják tréfásan a csúnya v. csúnyának tartott gyerekek>. *Te vagy az, akivel anyád a többi gyereket ~ette: ua.*

ijesztő *ijesztőű* fn Madárijesztő. **Sz:** *Ojan, mint egy ijesztőű: rosszul öltözött, toprongyos. Ö:* *madár~*.

ikrája **Ö:** *lába~*.

ikrás ~ mn Olyan <méz>, amiben szemcsék képződtek, ami szemcsés állományúvá vált. *Az ~ mész sokat veszít az aromájából és a minőűsigiből.*

ikrásodik ~ i Lassan, fokozatosan ikrássá, szemcsés állományúvá válik. *Ha sokáig áll a miz, akkor ~, megikrásodik. Ö:* *meg~*.

ikres ~ fn Ikresbárány.

ikresbárány ~ fn Két v. több testvérbárány. *Az ikresbárálynak a farára teszünk ety*

kettesz számat, hogy erőűsiccse meg a látá-sunkat, hogy igenis ikres.

iksz ~ fn **Sz:** *Ennek se vágják a három ~et a fűtűlvalóúfájára:* nagyon beteges, ezért nem éri meg a harminc évet.

ikszni ~ fn Különböző fedélsíkok találkozásánál kialakított hajlat.

ilfa ~ fn Ifafa.

iligátor ~ fn Irrigátor.

illa isz **Sz:** *Illa berek, nádak, erek:* (a hirtelen eltűnés kifejezésére).

illat **Ö:** *bőr~, sáfrány~.*

illigátoroz **Ö:** *meg~.*

illik ~ i **Sz:** *Illik neki, mint tehénnek a gatyá:* egyáltalán nem illik. *Illik neki rettetes, hogy ety kicsit hümlőűhejes:* (tréfás dicséret). **Ö:** *fel~.*

ilonca ~ fn **1.** A szőlő hajtásaiban és leveleiben kárt tevő zöldes színű, fekete fejű hernyó. **2.** (Az almáskertek egyik kártevője.) *Van másik ~ is, almailonca, ez bogár, de az ojan kevés kárt tett a gyümöűdzsbe, hogy asz monták, ha egy iloncaszúrás van rajta, még eszportra is mehet.* **Ö:** *alma~.*

iloncaszúrás ~ fn Az almailoncának az alma héján ejtett szúrása.

ilyenformán *ijenformán* hsz Nagyjából ekkor. *Tegnap tiszkor vagy ijenformán fe-küttem le.*

ilyenkor *ijenkor* hsz **Sz:** *Hogy vagy ijenkor?:* (találkozáskor feltett kérdésforma.)

ilyenkortájban *ijenkortájba* hsz Ilyen-tájban.

ilyen-olyan *ijen-ojan* nm Nem vmi jó. *Van egy ijen-ojan háza, nem javíttya, nem reperájja.*

ilyentájt *ijentájt* hsz Ilyentájban.

imádkozik *imátkozik* i **Sz:** *Jóul imátkozott:* sikerült a terve, elérte a célját. *Ne imátkozz neki, hanem csabd jóul kupán, hogy arúl kóyűűjjik:* (gyerekekre vonatkoztatva:) ne könyöröggj neki! **Ö:** *el~.*

imádság *imáccság* fn **Sz:** *Csak az imáccsák tartya:* vmi igen gyenge. *Esz a góúrét csak az imáccsák tartya. Csak az imáccsák tartya benne a lelket:* nagyon beteg. **Km:** *Minden imáccságnak ámmen a víge: —.*

imádságoskönyv *imáccságoskönyv* fn Imakönyv.

imatesttartás *imatestartás* fn Imádkozáshoz felvett testtartás a Kollégiumban.

imbolyog *imbojog* i Himbálózva hajladozik. *Imbojog a nád, ha fűjja a szél.*

imely *ímej* fn A szarvasmarhát csípő, petéit az állat bőrébe rakó nagyobb légyfajta, ill. ennek lárvája. **Ö:** *marha~.*

imide-amoda ~ hsz Hol ide, hol oda.

imígy-amúgy ~ hsz Hanyagul, felületesen. *Nemcsak ~ kel csinálni, hanem rendesen mek kel csinálni.*

imént *imint* hsz Most. *Az imint vóút itt.*

imposztor ~ fn Rossz, huncut fiúgyerek.

in ~ fn **1.** Térdhajlat, ill. a térdhajlatban levő rostos képződmény. *Gyenge mán az ~a az öregnek.* **2.** Láb(szár). *Az ~án hátul egy gömböjűsíg vóút. Összefosta/Lefosta az ~át: befosott.* **Sz:** *Inába száll/szalad a bátorsága:* **a)** elveszti a bátorságát, megijed. **b)** ijedtében megfutamodik. *A bátorság az ~ába szált:* ua. *Fílti az ~át: fél, és ezért elmenekül.* *Fonnya az ~át: vánszorog.* *Fonnya az ~át, beteges, alik tud menni.* *Az ~amba van mán hetven esztendőű:* már hetvenéves vagyok. *Inát rántya az időű:* (szervezete) idő előtt tönkremegy. *Ezeknek a maji fijataloknak ötvenéves korukra ~át rántya az időű.* **Km:** *Aki a hasán spóúrol, ~án veszti:* aki nem táplálkozik megfelelően, legyengül. *Ki a száján spóúrol, ~át veszti:* ua. **Ö:** *horgas~.*

ina **Ö:** *horgas~.*

inacsont ~ fn Incsont. *A korcfűzőű tű a nyúlcsondbul, a vadnyúl inacsontyábul kí-szült.*

inal ~ i (Menekülésszerűen) fut.

inas¹ **Ö:** *boltos~, csizmadia~, fazekas~, gubás~, kalapos~, kis~, pereces~.*

inas² ~ fn **1.** (Tímármesterségben:) görbe fák kérgének lehántásakor támasztékul szolgáló kis ágasfa. **2.** A fésűkészítő munkapadnak az a része, amelybe az élesítendő fűrész szorítják. **3.** (Fazekasmesterségben:) a korong előtt levő deszkát tartó faállvány, a szikajtódeszka mozgását elősegítő eszköz.

inas³ ~ mn Sok int tartalmazó, erős, izmos (kar). *Inas a keze.*

inasdeszka *inazdeszka* fn (Könyvkötészetben:) prés megtámasztására használatos deszka; préstámasz.

inasos ~ mn Inas (hús).

inaszakadtáig *inaszakattájig* hsz Végki-
merülésig. *Inaszakattájig dőgözött.*

incifinci ~ mn Kicsi, vézna, de mozgékony (gyerek v. felnőtt).

incpinc ~ isz (Kiolvasó mondóka be-
fejezéseként:) *Incpinc, te vagy odakint.*

inda ~ fn Hajlékony szár. *A szőjllőűnek kacsá vóut, jobban a dinnyének meg a töknek vóut indája.* **Ö:** csokány~, kolompér~.

inde hsz **Sz:** Akár~, akár unde: akár így, akár úgy.

indebinde ~ fn Csínja-bínja, fortély, megoldása vminek.

indigócsáva *indigóúcsáva* fn (Képfestőknél:) az indigóból kivonható elővegyület csávázásával nyert anyag.

indítás ~ fn Legelőn a jószág elhajtása a pihenőhelyről.

indító Ö: csibe~.

indóház *indóúház* fn Vasútállomás. *Mikor mán álomás vóut az álomás, akkor is monták rá, hogy indóúház.*

indul ~ i **1.** (Juh) legelni megy. *Két órákor szintén ~ a birka legelni.* **2.** Fialat kutya terelésre alkalmassá válik. *Mer a nőstény kutya nyóúchóúnapos korába indút, de a kan-kutya az éves korába indút.* **3.** (Must) formni kezd. *Ha hidegeb vóut az időű, akkor tovább indút, tovább marat musnak.* **Sz:** Indúj dinnye, lóúdíj zsák! (tréfás nógatás.) **Ö:** el~, meg~.

indulás Ö: föld~.

indulat *indulat* fn Kiindulás, kezdet. *A vóut ennek a dolognak az indulattya.*

induló¹ Ö: flíger~, rab~.

induló² *indulóú* mn *Indulóúba van:* éppen indulni készül.

infámis *infámis* mn Kétszínű. *Infámis, aki ide is meg oda is aggya az igazat.*

inflációs mn *Imflázijóús píz:* a második világháború utáni pénzromlás során kibo-

csátott pénz. *De még akkor vóut ez az imflázijóús píz, kíg-zóúid.*

inflúzia *imflúzija* fn Influenza.

inflúziás *imflúzijas* mn Influenzás.

ing ~ fn Hosszú női alsónemű. **Sz:** *Úgy níz rám, mint a vires ~re:* haragosan néz. *Úgy váltosztattya a nízetejét, mint más az ~ét.* *Se ~em, se gatyám/gallérom:* nem rokonom. *Ing-be, gatyába:* csak alsóneműben. *Az utóúsóú ~it is odaaggya:* nagyon jószívű. *Ety szál ~be is elveszi:* hozomány nélkül is elveszi. *Filti az ~it:* félti a bőrét. **Km:** *A fjjatalosszonyt az elsőű ~ibe kel megverni:* a férfinak a házasság kezdetétől fogva erélyesnek kell lennie. *Akinek nem ~(j)e, ne vegye magára:* aki nem hibás a dologban, az ne vonatkoztassa magára. **Nr:** *Meddig ing a nőűji ing? Derékig, mer derékon alul sektörlőű:* ti. régen még nem volt vécepapír, de még újságpapír se erre a célra. **Ö:** alsó~, báb~, ember~, gyołcs~, hosszú~, jegy~, komisz~, parget~.

ingalj *ingajj* fn Ingvállnak a derékon aluli része.

ingdereka ~ fn Az ingnek a deréktáját fedő része.

ingebinge ~ fn Csínja-bínja, fortély, megoldása vminek.

ingelő *ingelőű* fn A férfiingnek a mellett fedő, duplán varrott, betétes része.

ingerkedik ~ i Ellenkezik vmivel, vkivel. *Mindig ingerkedett a kutyával.*

ingváll ~ fn Bő és fodros ujjú (hímzett vállú) női ruhadarab. *Az ~ ojan vóut, mint egy blúz:* rövid, buggyos ujjú nőűji ing. *A tanyavilágba, aki tehette ingválba vóut, szoknya vóut rajta meg ~.*

ingváll-befűzőzsinór *ingvál-befűzőűzsinóúr* fn Paszományosoktól használt zsinór, amellyel az ingvállat szorosabbra fűzték, és amelynek anyaga, díszítése a társadalmi különbségek szerint más-más lehetett.

ingves l. **inköves**

ingyen ~ hsz *Ingyembe van:* nem kell érte fizetni. **Sz:** *Ingyen a szánk se ír össze, de pízír az elsőű szóúnál összeír:* minden szolgáltatért fizetni kell. *A Krisztus koporsóúját se őűrisztík ~:* semmit se adnak ingyen.

ingyenkórház *ingyenkórház* fn (A magánkórházzal, ill. a klinikával szembeállítva:) közkórház.

ingyentandíj ~ fn Tandíjmentesség.

ingyentápiintézet ~ fn (Kiváló tanulmányi eredményért, ill. nagyon szegény családi helyzet miatt adott) ingyenes étkezés.

ingyért *ingyír* hsz Ingyen.

ínhideg *inhideg* fn (rég) (Egy betegség-fajta.)

injekció *inekciójú* fn Oltás.

injekcióstű *inekciójóstű* fn

inköves ~ fn/mn **I.** fn Az óra ingája. *A falióra sétálóóját montuk inkövesnek.* **II.** mn *Inköves óra:* ingás óra.

ínláz *inláz* fn (rég) Ingyulladás.

inlett ~ fn Párnatok.

innét ~ hsz Innen.

innivaló Ö: *enni*~.

innyújtó mn *Innyútóú zőüt póupijom-/póupijum:* **a)** vizenyős helyeken növény, sárga virágú futónövény. **b)** fájós testrészek bedörzsölésére használt gyógykenőcs [Unguentum aromaticum].

ínrágás *inrágás* fn Vmely izom gyors összehúzódása, majd azonnali elernyedése.

ínségfű *insikfű* fn Bodros disznóparéj [amaranthus crispus].

ínséglakás *insíglakás* fn Szükséglakás. *Ety szoba-konyhábul ált, mán ojan raktárhejségek vóutak előűször, oszt megengettik, hogy odakőűtőzzünk, ijen lapostetőűs ínséglakások.*

instáció *instációjú* fn Engedély. **Nr:** *Jóú estét, te kis menyecske! Hun jársz ijen kisdőű este? Ém bizony azír jöttem kirem, instációjú kéne nékem. Mennyen be az irodába, fe-küggyön le a diványra! A két lábát tegye szíj-jel, ém megyek a palavesszőűvel. Jaj, de rövid a plajbásza, talán soknak ír alája? Esztet kérem ne csodája, egisz világ eszt hasznája.* (Tréfás vers a 20. század elejéről.)

instál ~ i (Udvarias beszédben:) esedezve kérem. *Instálom, tessik adni ety kis kenyeret!* **Ö:** *be*~.

instruktor ~ fn A gyengébb tanulóknak segítő felsőéves diák.

internátus ~ fn Kollégium, diákotthon.

intézet Ö: *táp*~.

inzsellér ~ fn Földmérő mérnök. *Szóultam az ~nek, hogy mírje ki a főűdem.*

inzsugorodás ~ fn A mozgató izom összehúzódása.

íny ~ fn **Sz:** *Ínyemre valóú:* kedvemre való. *Ínyemre valóút főűzött az idesanyám.*

ínyhús ~ fn Fogíny, foghús.

ipa ~ fn Após. **Nr:** *Ipamnak, napamnak, három papnak, hat kappannak hány körme van összesen?*

ipamuram ~ fn (Megszólításként:) após. *A két apóús isz szóúlitotta így egymást, hogy ~.*

iparkodik ~ i Igyekszik. *Iparkodik, hogy vigye valamire.*

iparkodós *iparkodóús* mn Igyekvő, szorgalmas. *De mennyire monták, hogy iparkodóús, aki valamire tutta vinni.*

iparos fn **Sz:** *Te tudod, te vagy az ~:* te értesz hozzá. **Ö:** *agyag*~, *vas*~.

iparosság ~ fn Kisiparosok.

ipeg l. **éppen**

iprikál Ö: *oda*~.

ír¹ ~ i **1.** (Húsvéti tojást, cserépedényt) mintával díszít. **2.** Fest. *Kípet ~.* **Sz:** *Eszt ~d az őűrodra, hogy el ne felejsd!*: ezt jól jegyezd meg! **Ö:** *be*~.

ír² Ö: *árok*~, *plajbász*~.

iránt ~ nu/hsz **I.** nu **1.** Vmivel szemben. *A házam éppen a templom ~ van.* **2.** Vki, vmi felé, irányában. *Ára láttam szaladni a kapu ~.* **II.** hsz (Odamutatással kísérve) abban az irányban, ott. *Iránt van a fejsze.* **Ö:** *az*~.

irány Ö: *szál*~.

irányában *irányába* nu Arra, amerre az van. *Od boncolták fel a disznóút a kut irányába.*

irányban *irányba* hsz Keresztben. *Ot kell a másíknak lenni irámba, ni.*

irányít ~ i **1.** (Méhet a virágporlelőhely felé) röptet. **2.** Céloz. *Jóú ~ott a puskával, mert lelűtt ety fácsát a fáru.* **Ö:** *el*~.

irányítás ~ fn A mézelő méhnek a megporzandó területre, ill. környékre röptetése. **Nr:** Az irányítás úgy történik, hogy a méhek

cukorszörpöt kapnak, és a táncosokat azzal a virággal illatosítják, amelyre a méheket röpi-teni kívánják. A méhek ezt az illatot keresik a környék virágaiban is. *Az ~ során illatanyagot juttatnak a mí potrohára.*

írás ~ fn **Sz:** *Arrúl még az ~ se szól:* (akkor mondják, ha vki észrevehetően nem mond igazat). *Nem tudja az ~t:* nem tud írni, olvasni, analfabéta. **Km:** *Az ~ nem felejt:* a szó elszáll, az írás megmarad. *Szerzői diskótískor monták, hogy az ~ nem felejt.*

írásos ~ mn Előrajzolás után, rendszerint egyszerű fonállal készült (hímzésfajta), ill. az ilyen módon díszített (kézimunka). *Én is var-tam ~t, de főleg Érdéjbe varják.*

írástudó írástudóy mn Okiratok készítésével foglalkozó. *A pennás embereket hífták úty, hogy írástudóy. Ezek vóytak az ügyvédek, bíróyk, meg aki tudott írni.*

íratkozás íratkozás fn (Jegyespárnak a templomi kihirdetésre és az esküvőre való) jelentkezés. *Az íratkozás az vóyt, amikor be-jelentették a papnak, hogy meg akarnak házas-sodni, utána a templomba az istenitisztelet után a pap kihirdette, ez három vasárnap íty történt.*

íratkozik íratkozik i (Jegyespár a papnál házasságkötésre) jelentkezik. **Ö:** *be~.*

irdal ~ i (Pl. szalonnát, halat sütés előtt) bemetsz, bevagdál. **Ö:** *be~, meg~.*

irdatlan ~ mn Roppant nagy, testes. *Irdatlan ember ez a te fjad.*

ireg-forog irek-forog, ürok-forog i **1.** Ide-oda forog. *A kisjány irek-forog a tükör előütt.* **2.** Nem leli helyét. **3.** Sürög-forog.

irező in *Irezőy anyag:* keményítő és különböző olajszerű anyagok.

irgalmas ~ mn (Felkiáltásszerű kifeje-zésekben:) megbocsátó, kegyelmes. *Óy, ~ ég! Isten legyen neki ~!*

irgalmaz **Ö:** *meg~.*

irgalom ~ fn **Sz:** *Az irgalmát neki!* (eny-hébb káromkodásként). *Aki irgalma van:* ua.

irha fn (A szörmés báránybőr egyik fajtája.) *Kopasz ~:* (szörmekikészítőknél:) szörtelenített bőr. **Sz:** *Elhorta az ~ját:* eloldal-gott, megfutamodott. *Filti az ~ját:* (gúny) fél,

és ezért elmenekül. *Viszi az ~ját:* mene-külésszerűen fut, sietve megy.

irhaszalag irhaszallag fn Irhabőrből ké-szült csík.

irházás fn Irhával való ellátás. *Szükségük vóyt mék kopasz irhára, szöürtelenítet bürre is ködmönök, bundák ~ára, főytoknak.*

irígy ~ mn Olyan (ló), amely nem tűr maga mellett másikat. *Az ~ lú, ha mellé kö-töttek eggyet, rugdosott.* **Sz:** *Inkáb legyik száz ~(em), mint ety szánakozóy(m): —. Jop száz ~, mint ety szánakozóy: —.*

irígység iriccsíg fn **Sz:** *Még az iriccsík se tanál/lel benne hibát:* (akkor mondják, ha vki v. vmi kifogástalan, kiváló). *Még az iriccsík se lel benne hibát:* ua.

irkafűzőgép irkafűzőgép fn Füzetek fűzésére alkalmas szerkezet.

írkál **Ö:** *fel~.*

írmag ~ fn **Sz:** *Írmak se marat belőyle:* mind elfogyott. *Nem marat ~nak se belőyle:* **a)** mind elpusztult **b)** mind elfogyott. *Nem kapni aszt még ~ul se:* mutatóba, ízelítőül se kapni vmit. *Írmagját se tanáлом:* nyomát se találja vminek.

író¹ íróy fn Vaj köpülésekor megmaradó, tejszerű savanykás folyadék. *A vajnak az íróyja.*

író² **Ö:** *fel~.*

irodaszolja irodaszóyga fn Hivatalsegéd.

íróka íróyka, éróyka fn **1.** (Fazekasmes-tertségben:) kis kézbe illő, gömbölyű csésze, amelynek lúdtollal v. kis vascsővel meghosz-szabbított kiöntőjén át juttatják a festéket a kívánt minta szerinti módon és mértékben a megmintázandó cserépedényre. **2.** (Mézeska-lácsosoknál:) cső, amellyel a mézeskalácsra a feliratot írják.

írókás íróykás mn Írókával díszített (cse-répedény, mézeskalácsos termék).

írókázás íróykázás fn **1.** A cserépedény mintával való ellátása. **2.** (Mézeskalácsosok-nál:) feliratok készítése mézeskalácsos ter-mékre csővel. *Írókázással kizittyük a csiga-vonalat és a feliratot az ájzolt szíven.*

iromba ~ mn **1.** Kendermagos (tyúk). *A babos, fekete, a szürkebabos tyúk az ~ tyúk.* **2.**

Cirmos <macska>. **3.** <Szarvasmarha színének megjelölésére.>

írosgat *irozsgat* i Írosgat.

írsokál *irsokál* i Írosgat, irkál. **Ö:** össze~.

irt *irt* i Vmi <pl. bab, lencse> közül hibás szemeket kiválogat. **Ö:** el~, meg~.

irtás *irtás* fn **1.** Ritkított erdő. *A sűrű erdőüre mongyák, hogy ~, mikor már kiszettig belőjle a sűrűjít.* **2.** Irtással más művelési ágra alkalmassá tett erdőterület. **Ö:** bozót~, konkoly~.

irtelenítés *irtelenítés* fn <Kékfestőknél:> kifőzés, ill. lefőzés, írező anyagok eltávolítása a nyers szövetből kifőzés közben.

irtóddzik *irtóddzik* i Irtózik.

irtogat *irtogat* i <Pl. babból, lencséből> hibás szemeket kiválogat. *Ha valami, például a paszuj vagy lencse nem jó, irtogattuk, asz-jelenti, hogy válogattuk. Mielőtt mekfőzzük, akkor megnézzük, hogy mék rossz.*

irtókapa *irtókapa, irtókapa* fn Keskeny, erős kapa, amelyet fagyókerek elvágására, szőlőtőke kiszedésére, ill. gyom irtására használnak. *Az irtókapa csákányho hasonlít, nagyon erőős, de csak az irtódalával lehet vágni.*

irtózik **Ö:** meg~.

is ~ ksz **1.** <Igeközös igei állítmány esetén az is az igező és az ige közt áll.> *Nem bánom, ha meg ~ haragszik.* **2.** <Tagadó szerkezetben, az is a tagadószó és az állítmány(i rész) közt áll.> *Ha nem ~ síjolsz beteg, azír orvosho kéne vinni.*

iskatulya l. skatulya

iskola ~, *oskola* fn **1.** Iskolai végzettség. *Hány oskolád van? Hat elemi, két ismétlő.* **2.** Az a földterület, ahová a beoltott és pár hétig melegben tartott szőlőoltványokat kiültetik. *Iskolába rak:* szőlővesszőket egy kijelölt földterületen elültet, hogy ott gyökeret ereszenek. *Iskolába raktuk a szőlőlővesszőket, od gyökeresztettük őket, soronként öt-tíz centiméterre raktuk, ültettük. Az oltványokat ~ba rakták, jó közel egymásho.* **Sz:** Kend meg az ~ irtódalát hájjal, hátha elhúzza a kutya: <mondják az iskolakerülésre hajlamos gyerekek>. *Iskola mellet járt:* keveset járt

iskolába, nem sokat tanult. *Iskola mellé jár:* ua.

iskolahagyott ~ mn Olyan korú <gyerek>, aki az elemi iskolát éppen befejezte. *Má mikor iskolahagyot vóut, járt az idesapjával napszámra.*

iskolai **Ö:** fő~.

iskolaré isz **Nr:** Iskolaré fáré! Kell egy darab málé?: <iskolásgyerekeket csúfoló vers>.

iskolás ~, *oskolás* mn *Iskolás/Oskolás tarisznya:* olyan tarisznya, amellyel iskolába járnak a gyerekek. *Valamikor ~ tarisznyába horták a könyvet meg a palatáblát.* **Ö:** kis~.

iskolaszolga *iskolaszólga* fn Iskolai hivatalsegéd. *És mindig vóut egy iskolaszólga, aki behorta a tűzrevalót, és befűtött, mire mentünk az iskolába.*

iskoláz/ik ~ i **1.** Fegyelmez, fenyít. **2.** Iskolába járat. **3.** Iskolába jár. **4.** Foglalkozik, tanul vkivel. *A pap meg az orvos iskolázot velünk, altisztekkal.*

iskolázódik *iskolázódik* i Iskolába jár.

iskoláztat **Ö:** ki~.

islog ~ fn Apró, arany, ezüst, ritkábban más színű, vékony fémkorong, amelyet a női öltözetdarabokon a himzés közé v. fölé, ritkábban magukban egymás mellé varrnak.

ismer *ösmér, ösmér* i Kíg-zőüt píz, csak így ösmertük. **Ö:** fel~, meg~.

ismeretlen *ösmertelen* mn/fn Ismeretlen <személy>.

ismeretség *ösmereccsíg* fn

ismerős *ösmérőős* mn/fn Ismerős <személy>. *Mind össze vóutak híva az ország bármeje részén laktak, meg az ösmérőösök.*

ismerszik **Ö:** meg~.

ismételve ~ hsz Ismét.

ismétlő *ismétlő* fn Ismétlőiskola.

ispán ~ fn Nagybirtok munkásaira közvetlenül felügyelő alkalmazott. *Az uraságnál mindent számontartott az ~.* **Ö:** botos~, vic~.

ispiláng ~, *kispiláncs* msz <Az ezt kísérő dal kezdő szavaként.> *Ispiláng, ~, ~i cérna..., mégis elgurulna. Ispiláng, ~, ~i gyertya... Kispiláncs, kispiláncs, kispiláncsi rózsza.* **Nr:** Ez körjátik vóut. *Iskolaji szünedbe jáccották a*

kisjányok. Kört alkottunk, a kör közepin ety pár táncolt, odadobbantott, váltották egymást.

ispotály ispotáj fn **1.** Kórház, közkórház. Öt-hatéves koromba Debrecembe minden kórház ispotáj vóut, csak a szülészeti kórház vóud bábakípezde. **2.** Ingyenkórház, a szegények kórháza. Az ispotáj ojan kórhásházféle vóut, a szegények kórháza, akiknek nem vóut hozzátartozójuk. **3.** Szegényház.

ispotályos mn Ispotájozs dékán: kórházi harangozó.

istálló Ö: bitang~, kis~.

istállós mn Istállós marha: istállóban jászolnál tartott marha.

istáp ~ fn Adomány, könyöradomány. Például, ha attam a kóydusnak kenyeret, e vóut az ~.

istápol ~ i (Szegény embert) könyöradománnyal támogat.

Isten fn Teremtőü, teremőü szent, ilőü, jóü, kegyelmes, szencsígés, szencsígés jóü, bóuldog, öreg, atyaságos jóü, menybéli ~; Én ~em, uram! Aggyál ety kis esőüt, a szegény baromnak jóü legelőüt, mezőüt, a pásztornak igazs, hú szeretőüt! (Nd). Isten ménese: az emberek, az emberiség. Van az Istem ménesibe elik sok jány, válogathadz belőüle, monták annak a fíjatalembernek, aki bele-szeretett egy jámba, de az elhatyta, így vigsasztalták. Vagy a jánt, ha a legíny elhatyta. Isten nevibe: ingyen, könyörületből. Isten nevibe attam neki ety kis adományt. Istennel mívelteti: (káromkodás). Isten tüze: villámcsapás. Isten haragja: ua. Te, ~ bagja!: ügyetlen, mamlasz. Te, ~ ostora!: Isten csapása. Te, ~ gyámoltalannya!: nagyon ügyetlen. **Sz:** El-ereszti, mint ~ a legyet őüsszel: nem törődik vele, szabadjára ereszti. Az ~ bocsással meg a bűnomet!: (mondja a beszélő, ha a beszédeben vmi kijelentést bűnnek vél). Az ~ panaszkíppen ne vegye!: ua. Az ~ háta megett: vmi félreeső helyen (lakik). Az ~ se győüzné vmivel: ruhaneműt, lábbelit gyorsan elnyú. Az ~ se győüzné eszt nadrággal mek csizsmával. Várjon az ~!: (indulatos beszédben válasz a Nem várunk még egy félőürát, őürát stb. kérdésre). Ki az ~ látta?: én nem láttam. Tuggya

az/Tuggy ~: én nem tudom. Mi az ~ csudája?: mi a manó? Hát e mi az ~ csudája a fejedben? Isten az atyám!: (esküféle indulatos beszédben). Kerűj csak a kezem közé, megemlegeted a magyarok istenit!: meglakolsz. Isten őürizzen tülle!: Isten óvjon! Hálá ~nek!: hála Istennek. Hálá legyen a jóü ~nek!: ua. Az ~ álgya meg még ott is, ahun eggyet lip: (áldás). Az ~ álgya meg még a lába nyomát is!: ua. Az ~ álgya meg még a halóü porába is!: (szertett v. tisztelt halotról). Az ~ nyuktassa!: ua. Aggyon ~, ami nincsen, bort, búzát, bikesíget, finom, fájín felesíget!: (pohárköszöntés). A jóü ~ a megmonthatóüja: csak az Isten tudja. Isten ellen valóü vitek: nagy hiba, nagy kár. Gyere mán, az ~ álgym meg!: (félíg-meddig káromkodás). Isten fizesse meg!: (udvarias megköszönése vminek). Isten hírirel járjon kegyelmed!: (udvarias búcsúzás). Istennek ajánlom: (búcsúzáskor mondják az eltávozonak). Mehecc ~ hírirel: (udvariatlan búcsúzás). Isten hírirel elmehecc: ua. Az ~ akassza benne keresztül a köjköt!: (szítok, káromkodás). Az ~ ítíjjen meg!: ua. Az anynya/anyád ~it!: ua. Az én ~em a fenével íteszen meg!: ua. Az én ~em vakíccson meg!: ua. Az ~ vakíccson meg!: ua. Az én teremőü ~em verjem meg!: ua. (enyhébb). Verjen meg a mindenhatóü ~!: ua. Az én ~em a nyavaját hozza rá(d)!: ua. Az ~ teremcsen belőület csudát!, Hogy az ~ csudát teremcsen belőüled!: ua. Az ~ fáját neki!: ua. Az ~ lovát neki!: ua. Az ~ akarhova tegyen!: ua. Az ~ ígessen meg!: ua. Az ~ sose álgya/álgymon meg!: ua. Az ~ szomoríccsa meg!: ua. Az ~ süjessen el!: ua. Az ~ tüze ígessen meg!: ua. Az ~ könnyebbíccse meg az ágya szalmáját!: ua. Az ~ lova szarjon a sírhalmodra: ua. Az ~ fészűjön meg!: ua. Az ~ lűjön fűbe!: ua. Az ~ rogyassza rád az eget!: ua. Szoríccson az ~ két hóúnajmankóúra: ua. Ez asz jelenti, hogy legyik sánta mind a két lábára. Az ~ se sóút, se kenyeret ne aggyon neki!: ua. Az ~ tegyen a villahajtóüba/villahajtóüjába!: ua. Isten tördeje el a bokádat/lábadat!: ua. Hogy az én ~em nyila üssön beléd!: ua. Hogy az ~ száriccson meg!: ua. Az ~nek a haragos ménküje

üssöm beléd!/: ua. Vegye el az ~ a lekkedveseb gyereket!/: ua. Úgy álgyon meg a jó ~, hogy magad is csudálkozzál rajta: <ironikus jókívánság>. Aszt a kutya ~edet!/: <fenyegetés>. Isten hozta, nem is vártuk, ha visszamegy, as se bánnyuk: <tréfás üdvözlésként>. Aggyon ~ minden jóút, díjófábul koporsóút!/: ua. Aggyon ~!/: üdvözlés. Minden jóút aggyon ~!/: ua. Jóú iccakát aggyon ~!/: ua. Isten fizesse meg!/: <hálálkodás vmilyen jótettért>. Az ~ áldása legyen rajtatok/veletek!/: <jókívánság>. Aggya ~ kedves egíssigire!/: <koccintáskor mondott jókívánság>. Az ~ is jóúkedvibe teremtetten: minden tekintetben kiváló ember. Az ~ is neki teremtetten: éppen hozzáillik, összeillő pár lesz belőlük. Felvitte ~ a dóúgát: jó anyagi körülmények közé v. magas állásba került. Belecseppent az ~ kassába: jómódba került. Ha ~ is úgy akarja: ha semmi nem jön közbe. Ha van ~ az égbe: ha van igazság a világon. Isten ellen valóú vétek: súlyos hiba. Aggyatok ~ nevíbe: ingyen, könyörületből. Kinőútt az ~ markábúl: magas termetű, hórihorgas ember. Most van az ~ markába: váratlanul jómódba került. Megveszi az ~ hídege: nagyon megfázik, átfázik. A hasa az ~e: a hasának él. Ad meg uram, ~, de most hamar!/: <türelmetlen hívőnek tulajdonított mondás>. Mekfokta az ~ lábát: megtalálta a boldogulás útját. Letagadná az ~t is az égből: mindent letagadna. Nem nisz se ~t, se embert: semmire, senkire nincs tekintettel. Hiszek egy Istembe, elviszlek mentembe: (tréf) <enyveskező személynek tulajdonított mondás>. ~ atta, loptam, hátam megé duktam: (tréf) <tolvajnak tulajdonított mondás>. ~ atta, loptam, hóúnom alá duktam: ua. ~ neki, fakereszt: a) bánom is én! b) <kisebb értékű tárgyak elvesztésekor mondják>. ~ neki, fake-reszt, ha eltörík, as se lessz: ua. Meginná az ~ nadrágjáru a csattot: iszákos. A jóú ~ segícscsen meg a maji nap is!/: <vallásos emberek fohásza reggel, a munka elkezdésekor>. Én ~em, segiccs!/: ua. Meglesz ~ segiccsigivel: nagyobb munka hamarosan sikeresen véget ér. Két asszony kapált, és az egyiknek mán csak fél napra valóú vóút. Asz mongya neki a

szomszídasszony: Na, szomszídasszony, maga mán meg lessz az ~ segiccsigivel. Mire ez: Ha segít, ha nem is, megleszek én magam is! Osz ére jött egy óúrijási felleg, és három nap járogatot ki a kis főúggyit mekkapálni, mer nem tudot rámenni a főúdre. ~ neki, csak hoty píszt lássak!/: <vásárban mondja az eladó, ha áron alul ad el vmit>. **Km**: Nagy az ~ kertye, (sog bolond lakig benne): —. Ad az ~ mindenkinek sarkantyús csizsmát, de kevesen tuggyák mekpengetni: sokan nem tudják a kedvező alkalmat kihasználni. Ahun nincs, ott az ~ se vehet: ahol nincs, ott ne keress. Ahun nincs, ott az ~ se tanál: ua. Az ~ nem síjet, nem kísik, mégis elírkezik: —. Emberé a munka, ~é az áldás: —. A riszeg ember előú az ~ is kitér: a részeggel okosabb nem kötekedni. Aki Istembe bízik, nem csalatkozik: a hívő ember Istenben biztos támaszra talál. Az ~ nem ver/vér bottal, nem síjet, nem kísik, mégis elírkezik: mondják, ha a gonosz embert csapás éri. Ha az ~ akarja, a kapanyél/villa nyele is elsül: Isten mindenható. Ha az ~ nyulat teremtetten, csorbóúkát is terem(et) neki: ahol nagy a szükség, ott közel a segítség is. Ad az ~ nyulat, csorbóúkát is terem neki: <szegény családban mondják a kisgyermek születésekor>. Istem malmaji lassan őúrólnék: a gonoszt ha későn is, eléri a méltó büntetése. Segics magadon, az ~ is meksegít: csak az ér el eredményt, aki maga is mindent megtesz érte. Minnyájunkal szabad a jóú ~: mindnyájan az ő kegyelmétől függünk. Az ~ minnyájunkkal szabad: ua. Három az ~ igassága: —. Akinek ~ a baráttya, as sose kárhozik el: a befolyásos támogatók sokat érnek. Kinek ~ a baráttya, az nem kárhozik el: ua. Isten szeme mindent lát: Isten előtt nincs titok. Isten szeme mindent lát, el ne lobd a Bibliját!/: (tréf) <tanulók egymást figyelmeztető könyvbeírása>. **Nr**: Ha zengett, villámlott a rigi öregek asz monták, hogy a jóú ~ elengette a szóúgájit.

isten Ö: adjon~, biz~, fogadj~, hála~, kukudi~, susu~.

istenadta istenatta mn/fn **I.** mn Isten adományának tekintett; kiváló. Istenatta teheccsige vóút. **II.** fn Szánalmas helyzetű

lény. *Aggy egy darap szalonnát az istenatának!*

istenáldása ~ fn **1.** Isten áldásának tekintethető. *Istenáldása ez az eső.* **2.** Kenyér (ha vmi méltatlan történik vele). *Ne lögd el az ~t! Ha leejted az ~t, fújd meg, csókold meg, és úgy ed meg! De aszt nem montuk, hogy aggy egy darab ~t.* **Sz:** *Mi az ~?: mi a csuda?, mi a manó?*

istenátka ~ fn (Jelzői használatban:) csin-talan, pajkos (gyerek). *Istenátka ez a gyerek.*

istenbaglya *istembagya* fn Ügyetlen, bamba személy.

istencsapás ~ fn Istencsapása.

istencsapása ~ fn Sok bajt, keserűséget okozó személy.

istenesen ~ hsz Jó erősen, alaposan. *Na ez a zság be van kötve ~.*

istenez ~ i Isten nevével káromkodik. *Aki káromkodik, minden szavába az Istent emlegeti, ára montuk, hogy ~.*

istenfa *istemfa* fn A mestergerendát tartó oszlop.

istenfája *istemfája* fn (Ürömfajta:) istenfa [Artemisia abrotanum].

istenfélő *istemfélő* mn Istent tisztelő. *Az istemfélő, becsületes embernek szíp halála van.*

istengyalulta-tők ~ fn Főzésekor szálakra széteső tökfajta; laskatők [cucurbita melanosperma]. *Az ~öt egész karácsonyig el lehet tartani. Nem kel meggyalulni, csak felbontani, oszt akkor a levezsbe szíjjelfő, mintha meg lenne gyalulva.*

istenharagja ~ fn Villám. **Sz:** *Az ~ öjjöm meg!:* szitok.

istenigazában *istenigazába* hsz Igazán, valóban. *Istenigazába mondom, hogy úgy van.*

istenítélet *istenítélet* fn Pusztító, viharos idő.

istenítélete *istenítélete* fn Villám. *Meg-ütötte az istenítélete.*

istenitisztelet ~ fn Istentisztelet.

Istenke ~ fn (gyny) Isten. *A gyereknek montuk, hogy ~ vigyáz rád.*

istenkedik ~ i (Istent emlegetve) könyörög, rimánkodik. *Hijába istenkettem neki, nem tuttam rávenni, hoty hazajöjjik.*

istenkísértés *istenkísértis* fn Vakmerő, kockázatos tett, beszéd.

istenlova ~ fn (tréf) Szamár. *A számárra nemcsak a káronkodásba monták, hogy ~.* **Sz:** *Az ~ szarjon a sírhalmadra!:* (káronkodás).

istennadárkája *istemnadárkája* fn Fecske. *Nem szabad leütni az istennadárkája físzkit.*

istennarhája *istemmarhája* fn Ostoba ember, főként férfi.

istennyila ~ fn Villám. **Sz:** *Üssöm meg a tüzes ~!:* (szitok). *Az ~ csapjon/üssön beléd!:* ua. *A kénköves ~ csapjon agyon!:* ua.

istenség *istenség* fn Istent. **Sz:** *Az istenségit neki!:* (káronkodás).

istentelen ~ fn **1.** Gonosz, vásott, huncut. *Nem bírok evvel a sok ~ ronty köjökkel.* **2.** Átkozott. *Felverte a búzámat ez az ~ gaz.* **3.** Éktelen, roppant. *Micsoda ~ nagy rudat hoz ez idefele!*

istentüze ~ fn (Káromkodásban:) villám. **Sz:** *Az ~ ígessem meg!*

istenuccse ~ msz Bizony isten!

istenverése *istemverise* fn Sok bajt, keserűséget okozó személy.

istenverte ~ mn Bajtól, szomorúságtól sújtott. *Istemverte szegény ez az ember.*

istók Ö: biz~.

istókbáró *istógbáró* fn (Diáknyelvben tréfás kifejezés:) bizony isten!

istráng ~, *estráng* fn **1.** A hámot a hám-fával összekötő kötél v. szíj. *Az ~ az a kötél, amin húz a lú.* **2.** Állványozásnál használt egy öl hosszúságú kötél, amelynek egyik vége befont hurokban végződött, kötéshez használták. **Sz:** *Nem nagyon szaggattya az ~ot:* nem erőlteti meg magát a munkával. **Ö:** *hám~, kötél~.*

istrángol Ö: le~.

iszák ~ fn Vászomból készült, vállon átvethető kettős tarisznya élelmiszer v. egyéb teher hordására; általvető.

iszalag ~ fn Ördögcérna, licium [*Lycium halimifolium*]. *A Natytemplomnál is az igas-sákfája az ~.*

iszapol **Ö:** meg~.

iszik ~ i ⟨Hordó⟩ a folyadékot magába szívja. *Fahordóba vígeredmímbe nem isz szabad a pájinkát tartani, mert a fahordó nagyon ~.* **Sz:** *Iszik, mint a göüte:* sokat iszik. *Többet ivott a kelletnél:* berúgott, részeg. **Km:** *Ki mit eszik, ~ rá:* kiki viselje tétének a következményeit! **Ö:** *be~, el~, fel~, meg~.*

iszkiriszki *issz* *kiriszki* msz Iszki.

iszkol **Ö:** el~.

iszkurál ~ i Nógat, biztat.

iszóka *iszóuka* fn Szeszies ital; pálinka, bor. *Szereti az iszókát, eszt a pájinkára is értették meg a borra is, de a sörre nem, mert akkor még nem is ismerték, amikor az iszókát monták.*

iszom **Ö:** *eszem~.*

iszony **Ö:** víz~.

iszonyodik **Ö:** meg~.

iszos ~ mn Részezes, szeszies italt kedvelő.

iszpahán ~ fn ⟨Paszományosoknál:⟩ nővényi eredetű, tartós, könnyen feldolgozható anyag.

issz ~ msz *Issz el!*: ⟨Kutya elűzésére:⟩ mars ki, takarodj ki! *Annyiszor montuk a kutyának, hogy ~ el, te. Issz ki, te! — montuk a kutyának, ha bejött a pítarba.*

isztike ~ fn Vasvégű vagy kétágú bot, amellyel szántás közben az eke kormánylemezét tisztogatják; ösztöke. *Az isztike kétágú, mikor szántottak, és a gaz odaakatt, az ~vel lenyomták az eke fejrül.*

isztikél ~ i **1.** Isztikével az eke kormánylemezét tisztogatja. **2.** Kutya párzik.

ita **Ö:** éte~.

ital ~ fn **1.** Ivás. **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ annyi ⟨ital⟩, amennyit egyszerre meg lehet inni; pohárnyi. *Aggy egy ~ vizet! Agy mán eggy ~ bort!* **3.** Szeszies ital mértéktelen fogyasztása. *Eszt az embert az ~ tette tönkre.* **Sz:** *Csak az ítel, ~ tartya (benne a lelket):*

(*gúny*) egyáltalán nem beteg. **Ö:** *bál~, hab~, nemzeti~.*

itán **Ö:** éten~.

itat **Ö:** fel~.

itatas ~ fn **1.** Szarvasmarha, ló vízzel való ellátása. *Az ~ az, amikor a jószágokat a vájura hajtyák.* **2.** ⟨A -ra, ill. -kor raggal hsz-szerűen:⟩ ⟨az esti v. a reggeli itatás idejére, ill. idején⟩. *Itatásra legyél ithon! Itatáskor legyél ithon!* **Ö:** *alma~, etetés~.*

itató *itatóu* fn Állatok itatására alkalmas edény, vajúféle eszköz. **Ö:** *csibe~, kacs~, röpnylás~.*

itatóvályú *itatóuváju* fn Hosszú vályú, amelyből a jószágot, birkákat itatják.

itatóvedér *itatóvedér* fn Lovak itatására használt vödör.

ítél *ítél* fn **Km:** *Ki hogy il, úgy ítel:* —. **Ö:** meg~.

ítélet **Ö:** isten~.

ítélete **Ö:** isten~.

ítéletidő *ítéletidőü* fn **Sz:** *Ojan, mint az ítéletidőü:* nagyon rossz.

ítéletnap *ítéletnap* fn *Ítéletnapig:* nagyon sokáig, a végtelenségig. *Ítéletnapig várhatok a pénzemre, amivel tartozik.*

itóka *itókuka* fn Műbor. *Két deci itókát rendelt.*

ittasodik **Ö:** le~.

itthon *ithun* hsz

ittmaradott *itmaradott* in Megmaradt. *Van nekem egy nagyon régről itmaradot menyasszonyi blúz.*

itt-ott ~ hsz Körülbelül, valószínűleg. *Ez itt-ot megvan ety félliter.*

ityeg ~ i **Sz:** *Hogy ~ a fityeg?:* mi újság?, hogy vagy?

ív¹ **Ö:** be~.

ív² fn *Ív alakú összeállítás:* a mókusbőrök összeállításánál alkalmazott forma, amikor az egyes bőrök ív alakúak. *Ívekre szed: a könyvtestet ívenként széjjelszedi. Ívet hajtogat:* a könyv íveit egymásra hajtja.

ivadék *ivadik* fn **1.** ⟨Közel és távoli⟩ rokon. *Minden ivadika ot vóut a lakadalomba.* **2.** ⟨Vadászat nyelvén:⟩ az állat utóda.

ivararány ~ fn Hím és nőtény vadak egymáshoz való aránya.

ívású Ő: egy~.

ível Ő: meg~, rá~.

ívelő ívelőű fn <Könyvkötőknél> a lénia olyan változata, amely kis ívet ír le az anyagon.

ívelt in *Ívelt várás:* <szörmékikészítőknél> az ívelt vágással vágott bőröknek dupla v. szimpla ívű összeállítással történő összedolgozása. *Ívelt vízű:* <ötvösmesterségben> főlöleges anyagrészek kiemelésére használt véső.

íves Ő: bolt~, termő~.

ívesvágó ívesvágóú fn <Diszkovácsoknál> körív alakra köszörült élű vágó. *Kőralakú idomokat ívesvágóúval vágnak.*

ívhajtogatás ífhajtogatás fn <Könyvkötészetben> az a művelet, amikor a hajtogatást végzik.

ívó ívóú fn **1.** Ivószoba. **2.** Kocsmá.

ívócsanak ívócsanak fn Fából készült ivóedény.

ívódik ívődik i <Hal> ívik. *A hal ívődik, mikor rakja az ikráját.*

ívókürt ívőkürt fn Kisebb méretű faragott, belül üreges szarukürt, amelynek kilyukasztott peremébe fűzték bele vízmerítés-kor az ostor szíját, hogy méríteni tudjanak a kút vizéből; ivótülök.

ívós ívós mn/fn **I.** mn Rendszeresen sok alkoholt fogyasztó <személy>. *Az ívósabbak a söntésbe mentek.* **II.** fn <Egy kevés korpa hozzáadásával készített> híg moslék. *Az ívózsba csak kevés korpa vóút, evvel böndőösítettük a malacot, majt hízóba foktuk, mikor mán ki vóud böndőösödve.*

ívósmoslék ívósmoslik fn <Egy kevés korpa hozzáadásával készített> híg moslék.

ívótülök ívótülök fn Szarvasmarhafélék szarvából készített, faragott ívóeszköz. *A szarubul készült ívótülköket karcolással díszítettik.*

ívóvízhordó in *Ivóvízhordóú lajt:* ivóvíz hordására való kerekekre v. kocsi-sra szerelt kád v. hordó; vizeslajt. *Ha ihatatlanná*

vált a gémeskút vize, ivóvízhordóú lajtal hoztak ihatóú vizet a pásztoroknak.

ívperforálás ífperforálás fn <Könyvkötészetben> az átírótömbök lapjainak sorozatosan perforálógéppel történő átlukasztása.

ívszignatúra ífszignatúra fn <Könyvkötészetben> az ívek gerincén elhelyezett vastagabb vonal.

íz¹ ~ fn *Mekhaggya az ~it:* ízesít, megadja az ízet vminek. *Például a kolbásznak is mekhatytuk az ~it, hogy elég-e bele a sóú, paprika.* *Ízivel esik neki:* rosszul esik neki vmi. *Ízivel esik:* fáradtsággal jár. *Ízivel esik a dolog.* **Sz:** *Se ~e, se búze:* **a)** <étel> ízetlen. **b)** unalmas, kedélytelen, száraz. *E mán nem esett az ű szája ~e szerint:* nincs kedvére. **Ő:** *hordó~, savó~.*

íz² ~ fn **Sz:** *Ojan kicsi, mint a kisujjom egy ~e:* nagyon kicsi.

íz³ ~ fn <rég> <Betegségfajta> *Nem tudom, miben beteksíg vóút az ~.* **Sz:** *Az ~ verje/egye meg!* <szitok>. *Az ~ ette vóúna meg!*: ua.

ízé ~ fn **Sz:** *Az ~ az ágy alatt lakik:* <mondják annak, aki beszédében sokszor mondja az ízé-t>. **Ő:** *csütör~.*

ízék ízik fn **1.** Szálas takarmány hulladéka, amelyet alomnak, ill. a jószág által lerágott kukoricaszár, amelyet tüzelőnek használnak. *Az ugyi behozta a hátán az íziket, amit a tehén evett, az a csutkakóróú.* **2.** *Ne haggy íziket!:* <ennivalóból> ne hagyj maradékot, edd meg mindet! **Nr:** *Ha finylig gyertyaszentalóú, az íziket is vedd/szedd előű (de ha ködözs Boldogasszony, nem marad el a jóú haszon:* hideg, emiatt gyenge termést ígérő tavasz várható, de ha Boldogasszony napján köd van, akkor bő lesz a termés. **Ő:** *csutka~, juh~, kóró~, széna~.*

ízécsutka ízicsutka fn Kukoricaszár, amelyről a leveleket a jószág lerágta. *Az ízicsutka vagy ízikkóúróú, amikor a jószág a levelet leeszi a szárrul.*

ízékel ízikel i A takarmány maradékát, az ízéket a jászolból kiszedi, és kévébe köti v. halomba rakja. **Ő:** *ki~.*

ízékkóró ízikóúróú fn Ízécsutka.

ízékszalma *ízíkszalma* fn Takarmányként etetett árpa-, ill. zabszalma maradéka. *Az ízíkszalma az árpaszalmából, zapszalmából van, amiből a jóuszág megeszi a jóút, amit othagy, alomnak használják.*

ízél **Ö:** meg~.

ízeledik ~ i <Készülő étel> kezd jóízűvé válni. *Mikor kezdett az ítel már jóízű lenni, āra montuk, hogy mán ~. Ö: bele~, rá~.*

ízélék *ízelik* fn Tüzelőnek használt kukoricaszár, melynek leveleit a tehén már lerágta, ízék.

ízelt ~ i Ételet megízlel, és javítja az ízt. *A szakácsnő mekkóystolta az ítelet, ~ette, hogy mi kel még bele, kel-í még bele valami, sóy. Ö: meg~.*

ízeltő **Ö:** száj~.

ízes mn *Ízezs dereje:* szilvalekváros derele.

ízetlen ~ mn **1.** Sótlan, fűszer nélküli. *Ízetlen a főjštye.* **2.** Nyügös, nyughatatlan <gyerek>. **3.** *Ízetlenül beszél:* összevissza, értelmetlenül. *Ízetlenül beszél ez az ember, se hava, se értelme.*

ízetlenkedik ~ i **1.** Idétlenkedik, ostobáskodik. **2.** Kötelkedik, izgága módon viselkedik.

izgága ~ mn/fn **I.** mn **1.** Veszekedős. *Az ~ a kákán izz göröcsöt keres.* **2.** <Szarvasmarha nem szimmetrikus szarvállásának megjelölésére> **II.** fn Veszekedés, perpatvar.

ízibe *izibe* hsz Azonnal; gyorsan, hamar. *Add ide izibe!*

ízlés *ízlis* fn **Sz:** *Az ízlések és pofonok köszt külömsíg van:* az ízlés egyéni dolog.

ízlik ~ i Tetszik. *Hejes fíjú vóút, meg jó-móúdu is, de hát nekem nem ízlét.*

izmos ~ mn Nehezen fővő, kemény <hús>. *Például a marhánál van az ~ hús, a lápszárnál meg a nyakánál levő hús.*

izromban *izromba* hsz <Bizonyos számú v. vhányadik> esetben, alkalommal; ízben.

íztelen *isztelen* mn Kedvetlen, mogorva. *Az íztelen ember mogorva, úgy beszél, mintha vasvillával vettik vóyna el az annya alól.*

ízű **Ö:** bor~, fű~, kozma~.

ízületi **Ö:** csipő~.

izzad **Ö:** meg~.

izzadás ~ fn Izzadság, veríték.

izzasztó *izzasztóy* fn **1.** A kalap fejrészének legalsó részét körbefogó bőrből készült szalag, mely viselet közben az izzadságot iszsa fel. *Az izzasztóy a kalap belsejének az alsóy ríszin körbefutóy bevárd búrszalag.* **2.** Lószerszámon a hám vállsijának a ló hátát védő párnázott része. **3.** A hátsó nyerge alá tett pokróc, amely az izzadságot felfogja. **4.** Női ruha hónaljába varrt szövetdarab, amely felfogja az izzadságot, izzlap. *Debreceembe a nőjji ruhánál is vóút meg van is izzasztóy, a hóyna alá vóút varva.*

izzik **Ö:** fel~.

izzlap **Ö:** bőr~.

J

jáger ~ fn (gúny) Vadór, vadász. *Gúnyból monták a vadőjrnek, vadásznak, hogy ~.*

jaj ~ fn **Km:** *Több a ~, mint a baj:* sokat panaszkodik vki, noha nincs igazán rossz helyzetben.

jajaj ~ msz <Csodálkozás, bámulat kifejezésére.> *Tett az ojan dőugot, hogy ~!*

jajajaj ~ msz <Csodálkozás, bámulat nyomatékos kifejezésére.> *Jajajaj, mi vóut ott, ha láttad vóyna!*

jajkeserű ~ mn Nagyon keserves. *Ha mekhal anyátok, akkor lesz nektek ~.*

jajkeserves ~ mn Nagyon keserves.

jajszó *jajszóu* fn Jajgatás, felkiáltás. *Egy jajszóu nélkül tűrte a fájdalmat.*

jajvékol *jajvikol* i Jajgatva sír. *Jajvikol, aki a halottját nagyon sirattya, meg az is, ha a lábára eset valami.*

jajveres ~ mn/fn **I.** mn Ízléstelenül rikító. **II.** fn Erős pofon, amelynek a helye is meglátszik. *Kapott egy ~t, ha jóul pofon vákták, mert jajgatott, meg a heje is megláccott.*

Jakab ~ fn **Nr:** *Jakab, törjön ki a nyakad!* <csúfoló versike>.

jakabfekete *jakaffekete* fn Oportói szőlő.

jakabnap ~ fn Mulatozás, dáridó.

jákha ~ fn Szem. *Eriggy innen, mer kive-rem a ~ dat!*

jakhec ~ fn (gúny) Zsidó(fió).

jáki mn *Jáki* guba: vékonyabb, könnyebb posztóból készült guba.

jákóblajtorjája *jákóubljajtorjája* fn Hórihorgas, sovány ember.

jambó *jambóu* fn Jambósapka.

jámbó *jámbóu* fn <Állatbetegség.> *Ez nem ojan veszíjes ez a jámbóu, csak a trihina meg a takonykóur.*

jámbor ~ mn **Sz:** *Jámbornak monta a gazdát:* <cseléd> elszökött a gazda szolgálatából.

jámborodik **Ö:** *meg~.*

jambósipka *jambóusipka* fn Jambósapka.

Jancsi ~ fn **Sz:** *Jancsi, szart a macska, hajs ki!* <Jancsi nevű fiúgyerek bosszantására mondják a társai>.

jancsibankó *jancsibankóu* fn (rég) Régi kétkoronás papírpénz. *Jancsibankóunak rigén a papírpiszt híjták, én nem is emlíkszek rá, nem láttam, as se tudom, mennyi vóut az ütőü-ereje. — Nagyon rigi időübe vóut a jancsi-bankóu, ezernyóucszáznegyvennyóuc előüit, kétkoronás papírpíz vóut.*

jankó **Ö:** *tökmag~.*

János ~ fn **Sz:** *János, ~, az Isten is ~:* <mondják, ha a családban több János nevű van>. *Óucsóu ~:* <olyan emberre mondják, aki nagyon olcsón ad v. csinál meg vmit>. **Ö:** *málé~, olcsó~.*

január *januvár*, ~ fn **Sz:** *Január, február, itt a nyár:* <a tél elmúlására utaló mondás>.

japánpapír ~ fn <Könyvkötészetben:> ívek javítására használatos nagyon vékony papír.

jár ~i **1.** <Eke> hasít, belemélyed. *Kemíny a főüd, nem ~ja az eke.* **2.** *Füst ~ja:* <hús> füstölődik. *Felkötöm a húst a kímimbe, hogy ~ja ety kicsit a füst.* **3.** *Járja a levegőü:* állandóan éri a levegő, szikkasztja, szárítja. *Járja a szél:* állandóan fújja a szél. **4.** <Folyadék>

átjár, érlel vmit. *Járhattya még a pác ety félórájig.* **5.** ⟨-ra, -re ragos vonzattal:⟩ jut vmire. *A múltkor mire ~tál?* **6.** ⟨Cséplőgép⟩ a cséplést végzi. *A búzát ~ja a gép:* ⟨pl. árpa, zab, búza közül⟩ a cséplőgép a búzát csépli. *Az ém búzámat ~ja a gép:* több gazdáé közül a szőbanforgó gazdáét csépli. **7.** *Jár a físzek:* ⟨gubakallással kapcsolatban:⟩ a gubákat forgatja a víz a kádban. *Jár a guba:* ua. **8.** ⟨Játékban:⟩ *Ez nem ~ nem érvényes, nem szabályos.* **9.** Mozgatható, húzható, tolható. *Nehezen ~ a csizsám, alik tudom lehúzni.* **10.** Fárad, bajlódik, foglalkozik vmivel. *Mi jóga ~sz? Most is abba ~ok, hoty kibikicsem őket.* *Egísz nap a dőuga után ~t.* **11.** Érvényes, használatban van. *Ez a píz mán nem ~, ennek lejárt az ideje.* **12.** Illeszkedik. *Erre ~t, az üstre egygy őurijas naty fáfedőü.* **Sz:** Csúfságra ~ vele: csúfot üz belőle. *Ot még a madár se ~:* ember nem járta hely. *Sok kicsi sokra ~:* sokra szaporodik. *Hálni ~ bele a lélek:* beteges, gyenge. *A vígit ~ja:* haldoklik. *Eszeden ~j!:* térj észre! *Elibe ~:* iskolában vki tanítja. *Ém még az örek tanítóü úr elibe ~tam.* *A magad lábán ~j!:* ne lépj a lábamra! *Mikor én ojan nagy vóutam, a magam lábán ~tam.* *Járja a bolongyát:* bolondozik, bolondként viselkedik. *Szipre ~ a füst, de bolond, aki ájja:* ⟨mondják tréfásan, ha szabadtűznél vki felé megy a füst⟩. **Km:** *Kicsi ember nagy bottal ~:* kis embernek nagy farka van. *A rossz hír szárnyon ~, a jóü mek csak alik kullog:* a rossz hír hamar terjed. **Ö:** *által~, be~, el~, fel~, haza~, ki~, le~, meg~, oda~, rá~.*

járás ~ fn **1.** *Mi járázsba vagy?:* mi járatban vagy? **2.** Állatoknak vhol való sereges megjelenése, kártevése. *A sáska ~a.* **3.** Az az útvonal, amerre a vadak, madarak, halak rendszeresen elvonulnak. **4.** ⟨A szőlőtaáblák között vezető⟩ ösvény és az ösvények által határolt terület. *A nagyanyám szőlőüjibe nígy ~ vóüt.* *Kilenc sor vóüt ety hóüld, az be vóüt osztva nígy ~ra.* *Egy darab vóüt a ~, az út is és a hozzátartozóü szőlőüdarab.* **5.** ⟨Jelzői használatban:⟩ egy ~ szőlőü. **6.** Közös legelőterület egymástól elkülönülő részei közül egy. *A Hortobágyon vóüt például a*

Faluvíkhalmaji ~, Máta megetti ~, Sároséri ~, ezek különállóü legelőüü vóütak a lúnak meg más állatoknak. **7.** ⟨Gubaszövésnél a hosszanti fonál mértékegységeként.⟩ *A félguba szílessége rendesen huszonnyóü ~, vagyis hetven centi vóüt.* **Sz:** *Tuggya a ~t:* érti a dürgést. **Ö:** *bél~, birka~, bodorka~, csorda~, csürhe~, egér~, finánc~, gulya~, hold~, idő~, legelő~, le~, marha~, ménes~, tilalom~.*

járási mn *Járási lap:* beteglap. *Vóüt egy ojan ~ lapunk, attak egy ojan ~ lapot, oszt arra ráírták, hoty hoty híják őket, oszt mehetünk, mikor beteksíge vóüt valaméknek.*

járásos ~ fn ⟨A gubaposztó szélességére vonatkozó mértékegység.⟩ *Vóüt huszonhat, huszonnyóü, harminc, harminckét járásozs guba.*

járásu Ö: jó~.

járat¹ ~ i **1.** ⟨Dúsan zöldülő vetést⟩ tavasszal lelegeltet. *Ha kövir a vetis, a juhokkal járattyák, megjárattyák, meglegeltetik.* **2.** ⟨Gubacsapó⟩ a gubát elkészítésének egyik szakaszában vízben áztatja. **Sz:** *Áprilist ~ vele:* beugrat, bolondít vkit. **Ö:** *fel~, füst~, ki~, le~, meg~.*

járat² ~ fn *Mi járadba van?:* mi a célja a jövetelének?

járatás Ö: fel~.

járatgat Ö: meg~.

járatos ~ mn Az ottani körülményeket jól ismerő. *Nem vagyok oda ~.*

járdalap ~ fn Járdának betonból öntött építőeleme.

járgány ~ fn Állati erővel hajtott gépeknek, pl. szecskavágónak, darálónak a fogaskerekű hajtószerkezete.

járlat ~ fn (rég) Marhalevél. *Öüsidőübe úgy monták, hoty kiváltottam a ~ot, a marhalevelet.*

jármol ~, *járomol* i ⟨Tehenet⟩ járomba fog. *Még a tehenet is ~ta sok ember, ha ökre nem vóüt.*

jármolt ~ mn Járomba fogott, igavonó ⟨szarvasmarha⟩.

jármos ~ mn Igavonó ⟨szarvasmarha⟩.

jármű Ö: országos~.

járó járó fn **1.** Vhova bevezető, keskeny, rövid út. **2.** (Építkezéseknél használt) kereszt-lécekkel ellátott deszkafeljáró. **3.** Elintézendő ügy. *Van ety kis járóm.* **4.** Az óyra járója: ingája. **Ö:** be~, el~, erdő~, haza~, ki~, oldalt~, piacra~, úton~.

járófolt járófóút fn Cipőfleck.

járóföld járófőűd fn Bizonyos idő alatt megtehető út. *Kétnapi járófőűdre van.*

járójóság járójőűség fn Igavonó állat. *A járójőség vagy lábasjőség az ökör, lú, ezek vóutak.*

járóka járóka fn **1.** Állóka. *A kizsgyereket a járókába állítottuk.* **2.** Elintéznivaló, amely inkább csak ürügy az otthonról való eltávozásra. *Mindig van valami járókád.*

járom ~ fn **1.** Az igavonó állat nyakára tehető páros fakeret, amelyhez a szekérrúd kapcsolódik. *Nemcsak szekeret csináltunk mi, hanem az ökör nyakára a jármot.* **2.** Az egérfogó zúzócsapda alsó deszkalapja azzal a tartószerkezettel, amelyhez a lecsapódó deszkalapot kitámasztó pecket hozzákötik.

járomszeg ~ fn A járom alsó és felső keresztfájának két végén átdugott vaspálca, amelynek segítségével az állat nyakát a járomba zárják.

járt mn *Járt út:* mezőn, parkon stb. keresztül kitaposott ösvény, gyalogút. **Km:** *Jobb a ~ úton járni, mint a járatlanon: —.*

járta **Ö:** ájer~.

jártában-keltében jártába-kőűttibe hsz

jártat ~ i **1.** <Tehenet, lovat stb.> megjárát. **2.** *Jártattya az eszt:* erősen gondolkodik vmin.

jártatás ~ fn **1.** Állat, főként vemhes ló megjárátása. **2.** A gulya gyülekezése a Szent György-napi legelőre hajtás előtt.

jártó **Ö:** kerék~.

járványbetegség járványbetekség fn Járványt okozó betegség. *A hümlőű meg a spanyolnátha is járványbetekség vóut.*

járványsánta ~ mn Száj- és körömfájásban szenvedő <juh>.

járványsántaság ~ fn <Juhoknál:> száj- és körömfájás. *A ~ vagy bűdössántaság a juhok-*

nál vóut. A juhászok családi titokként őőrísztik a gyógygymóudot.

járványtemető járványtemetőű fn (rég) A járványos betegségben elhunyt személyek elkönyöztetett temetkező helye. *Vóut valamikor járványtemetőű is.*

jászol ~ fn *Jászlon van:* <szarvasmarha, juh> nem a legelőn, hanem a jászolnál van. *Van ety tízéves anyabírkám, jóű bárán-nevelőű, nem teszem ki legelőűre, mer mán időűs, ű ideben van a hodájba jászlon. Jászlon tart:* <szarvasmarhát> istállóban tart, nevel. *Jászolrul ítet:* jászlon tart. **Sz:** *A ~ jár a tehén után:* <annak mondják, aki nem jár a dolga után, hanem arra vár, hogy magától intéződjének el az ügyei>. *Jászolba (van) a té:* ha sok és jó tejet akarunk, akkor jó takarmányt kell adni a tehénnek. **Ö:** *arccal~, félcel~, fészser~, szembe~.*

jászolfa ~ fn A jászol szélén lévő rúd.

jászolkarika ~ fn A jászolrúddhoz erősített vaskarika, amelyhez a jóságot hozzákötik.

jászolprém ~ fn A jászol felső részén hosszában található vastag(abb) rúd, amelyhez a hozzákötik a jóságot.

jászolprémfa ~ fn Jászolprém.

jászolrúd ~ fn Jászolfa.

jászvadóka jászvadókya fn Apró, zöldes színű, húsvét táján beérő téli alma. *A jászvadókya isteni finom, sárga az, mire beírik.*

játszadózik jáccadozik i Bolondít. *Ez a jány csak jáccadozik a legínyekkel.*

játszhatnék jáchatnék fn Játsszani van kedve. *A lúnak jác*hatnékja van, *szúrja a zab a seggit, jóűl tartották.* **Nr:** *Ha a lúnak jác*hatnékja van, *szél lessz.*

játszik jáccik **Km:** *Aki kutyával jáccik, bot legyik a kezibe:* óvakodjunk a gonosz, megbízhatatlan emberektől. **Ö:** *ki~.*

játszó jáccóű fn Játékszer. *Ne vedd el a gyerek jáccóűját, had jáccik vele!*

játszóruha jáccóűruha fn Gyermekek számára készített, főleg szabadban való játszadáshoz készített, könnyű ruha.

jatt ~ fn Borravaló.

javadalom ~ fn Birtok, jövedelem.

javafa ~ fn Olyan fa az erdőben, amely ipari feldolgozásra alkalmas lesz, a véghasználati korig meg kell tartani.

javall ~ i Javasol, ajánl, tanácsol vmit.

javasasszony ~ fn Népi gyógyítással foglalkozó, rendszerint a babonákban is járatos asszony. *Rígen javasasszont híftak a betekhe. A ~okat füvesasszonnak is híjták. Debrecembe Gédernének híjták a javasasszont a húszas évekbe.*

jasember ~ fn Népi gyógyítással foglalkozó, rendszerint a babonákban is járatos férfi.

jasol ~ i <Házastársul> ajánl, kommentál vkit. *Javasolom eszt a jánt a te fíjadnak, jóú asszony lez belőüle.*

javit *jovit* i <Jószágot> hízlal. **Ö:** *ki~, meg~.*

javitási mn *Javitási varrás:* <szörmekikészítőknl> bőrhiba kijavítására szolgáló varrás.

javitócsík *javitócsík* fn <Könyvkötészetben> foltpapír.

jávor ~ fn Juhar.

jávorfa ~ fn Juhar.

jávorfácska ~ fn <Népmesében> jávorfa. *Én is vőutam ~, jávorfából furujácska.*

javul *javul* i *Jovul az időü:* tavaszodik. **Ö:** *ki~, meg~.*

jebuzeus ~, *jabuzeus, jebezeus* fn (gúny) Zsidó.

jég fn *Hízik a ~:* <folyón, tavon> a jég megvastagszik. *Várták a jégvágóúk, hoty hízzik a ~. Hízlajják a jeget: vízzel öntözik a jeget, hogy vastagabb legyen. Sz: A ~ verje el a termésedet!:* <átok>. *Aszt a ~en kopogóúját neki!:* <tréfás fenyegetés>. *Ojan hideg a lábod/kezed, mint a ~:* <rendszerint testrésről mondják>. *Úgy nízél ki, mint Martinka, mikor a ~ elverte:* rosszul <ti. a Martinka nevű szőlőskert jégverés után>. *A ~ hátán is megil:* élelmes, ügyes ember. *Jégre csalták/vittik:* bajba keverték. *Elmehec Nyárittyembe/Kukutyimba jeget aszalni:* —. *Element Nyárittyembe/Bugyberkibe jeget aszalni:* —. *Megil a jék hátán is:* életrevaló. **Km:** *A ~ is ot szakad, ahun legviknyabb:* a baj, a nyomorúság

is főként a szegényt éri. **Nr:** *Mátyás jeget tör, ha tanál, ha nem tanál, csinál:* Mátyás napja a tél végét jelzi, de ha akkortájt enyhe az idő, akkor még várható hideg, fagyos idő. *Jeget tör Mátyás, ha nincs, akkor csinál:* ua. **Ö:** *tábla~, tükör~, tükrös~.*

jegenyefa ~ fn **Km:** *A jegenyefák nem/se nőünek az éig:* a hatalmaskodásnak is van határa.

jegenyenyár ~ fn Kanadai nyárfa. *A ~ ety fajtája a jegenyének, jóú papírfá, kanadaji nyár.*

jegenyenyárfa ~ fn Jegenyenyár.

jegenyetölgy *jegenyetölgy* fn Sudár nővészű tölgyfafaj.

jegenezsír ~ fn (rég) <Népi gyógyszernevként> Unguentum populi.

jeges mn **Sz:** *Verje(n) meg a ~ esőü!:* <enyhébb szitok>.

jegespatkó *jegespatkó* fn Ló lábára való, csúszást gátló patkó; jégpatkó. *A jegespatkóú vaty sarkospatkóú csavarját be kellett a patkóúba csavarni.*

jékkoszorú *jékkoszorú* fn Finom kristályszerű díszítés a pohár peremén, amelyet úgy készítenek, hogy a pohár szélét citromlébe, majd kristálycukorba mártják.

jégtalapzat *jéktalabzat* fn Edénybe tett jégdarabkák. *Az osztrigát jéktalabzaton szógálta fel a pincér.*

jégtörő mn **Nr:** *Jégtörőü Mátyás, ha tanál jeget, akkor tör, ha nem tanál, csinál:* ha február 24-éig hideg az idő, akkor enyhülni fog, ha enyhe az idő, akkor még fagyok várhatók.

jégvíz ~ fn <Hentes-mészároszakmában> a jég olvadásával keletkező víz. *Nem használtunk mi se, hát ~ vőut, de hidegvíz.*

jegy ~ fn **1.** Figyelmeztető jel. *Ez lesz nektek a ~ rúlla. Ime, fekszik a jászolba. Ot mektanájatok üt, kitül menny és föld teremtet.* (Karácsonyi énekből.) **2.** Jegyesség, ill. ezt jelképező tárgy. *Jegyet vált:* <eljegyzéskor> a jegyesek kicserélik jegyajándékaikat. *Megváltották a ~et:* ua. *Jegybe ad:* jegyesének jegyajándékot ad. *Sokmindent attak ~be, a jánnak nyakláncot, karperecet, karkötőü,*

arany karóúrárt, fülbevalóút, ezüsrídkült, a fiúnak arany zsebórárt aranyláncal, arany pecsédgyűrűt. *Jegybe járnak:* jegyesek. *Jegybe van:* jegyese vkinek. *Nyőúc évig vóút ~be az ém mamám!* *Jegyet cserél:* ⟨jegyespár⟩ gyűrűt cserél. **3.** A guba hátának közepébe tett megkülönböztető jelzés. *Minden mesternek saját ~e vóút, errül felismerhetőű vóút a guba kiszítőűje.* **Ö:** bárány~, cukor~, fül~, kenyér~, név~, szappan~, zsír~.

jegyajándék *jegyajándík* fn A jegyesek egymásnak adott eljegyzési ajándéka. *Athatták jegyajándíkul is a fijúk.*

jegybeli ~ mn Eljegyzett, jegyben járó. *Ű vóút a ~ mátkám.*

jegyben-gyűrűben *jegybe-gyűrűbe* hsz Tétlenül. *Ott ül jegybe-gyűrűbe.*

jegybunda ~ fn A menyasszony számára jegyajándékul adott bunda.

jegyes ~ mn Akin v. amin megkülönböztető jel van. *A ~ csirkének levákták a lábárul a körmöt, ojan hejt jegyesztik meg, hogy megismerje, ha összevegyül. Jegyes mejjű:* olyan (ló), amelynek a szügyén folt van.

jegyez ~ i ⟨Pl. dinnyét⟩ megkülönböztető jellel ellát. **Ö:** meg~.

jegyíng ~ fn Kivarrott íng, amelyet a jegyesség ideje alatt varr a menyasszony a vőlegénynek.

jegykabát *jetykabát* fn Jegyajándékul a vőlegénytől a menyasszonynak adott díszes kabát.

jegykendő *jetykendőű* fn Díszes kendő, amelyet eljegyzéskor a menyasszony ad a vőlegénynek.

jegykeszkenő *jetykeszkenőű* fn Jegykenő.

jegylajbi ~ fn Ezüst gombos bársony v. selyem mellény.

jegypénz *jetypíz* fn **1.** A jegyajándékul vett retikülbe tett pénz. *Jetypíz csak akkor vóút, ha a fijú ridikült adott, kipletes vóút, mongyuk tisz pengőű, hogy üresen ne agygyák, hogy ne legyík soha üres.* **2.** Arany v. ezüst pénz, amit a vőlegény a kézfogón ad a menyasszonynak.

jegyruha ~ fn Jegyajándékul a vőlegénytől a menyasszonynak adott díszes ruha. *A ~t a menyasszony kapta, a szülőűk vettík eszt, de a vőűlegény attá át.*

jegyskatulya *jetykatuja* fn Az a doboz, amelyben a jegyajándékokat tartják.

jegyváltás ~ fn Eljegyzés, kézfogó. *Jegyváltáskor vóút egy vacsora, oszt akkor atták át a jegyet, gyűrűt, karóúrárt, fülbevalóút, kisorsőűgyűrűt, ki mit.*

jegyzék **Ö:** lő~.

jegyzés **Ö:** el~.

jegyző **Ö:** fő~, kántus~.

jel **Ö:** anya~, vér~.

jelentő jelentőű fn ⟨A Kollégium nyelvében:⟩ az a diák, akinek feladata a felügyelő tanárnak reggel a szoba rendjéről stb. jelentést tenni. **Nr:** *A konviktuzsba, a cőűtuzsba a lakóuszobágha minden reggel felkelis és a szoba rendbe hozása után a felügyelőű tanár lustrát tartott, és rencerint a szobafőűnöknek jelenteni kellett a léccámot, beteget satőbbi.* **Ö:** be~.

jelentőség jelentőűség fn Jelentés. *Elszált a hásztul vagy elszakatt a szülőűfőűggyitűl, mind a kettőűnek ugyanaz a jelentőűsige.*

jeles¹ mn *Jeles napok:* **a)** egyházi ünnepnapok. **b)** ⟨a családban⟩ névnap, születésnap stb.

jeles² mn **1.** *Jeles pad:* ⟨a Kollégiumban⟩ az a pad, amelyikben a legjobb tanulók ülnek. **2.** *Jelesz szőűrű deres:* ⟨ló színének megjelölésére⟩.

jelleg **Ö:** szőr~.

jelölő jelölőű fn ⟨Rézműveseknél:⟩ hegyes végű acélrudacska, amellyel a mintát a lemezbe karcolják.

jelölőkerék *jelölőűkerék* fn ⟨Szűcsmesterségben:⟩ derelyemetszőhöz hasonló kézi-szerszám; rádli.

jelölőkörző *jelölőűkörzőű* fn ⟨Sziogyártóknál:⟩ olyan körzőfajta, amellyel a varrássoknak, fűzéseknak a bőr széleitől való távolságát jelölik meg.

jelölt jelölt fn Vőlegényjelölt. *Hát például én ősmertem a vőűlegényemet, ~emet mán előűbb.*

jelzés **Ö:** *falka~, kocka~.*

jelzett **Ö:** *meg~.*

jelző *jelzőű* fn **1.** <Könyvkötészetben:> fűzőskor az ívek megkülönböztetésére használatos anyag. **2.** <Rézműveseknél:> hegyes végű acélrudacska, amellyel a mintát a lemezbe karcolják. **Ö:** *juh~, varrás~.*

jelzőkörző *jelzőűkörzőű* fn <Szíjgyártók-nál:> a lyukasztás helyének jelölésére használt eszköz; szakítókörző.

jelzőszalag *jelzőűszallag* fn <Könyvkötőknél:> a gerincre ragasztott anyag.

jelzőkalapács *jelzőűkalapács* fn Baltához hasonló eszköz, amellyel különféle jelet lehet a fába ütni.

jérce **Ö:** *fogoly~.*

jércekártya ~ fn Osztáskor jutó rossz kártya, amellyel nem lehet nyerni.

jércepulyka *jércepujka* fn Pulyka nőtény párja.

jércetojás ~ fn Fialat tyúknak az első hónapokban tojt tojása. *A ~ körülbelül két-három hónapig, a fíjatal tyúk első időibe tojt tojása.*

jércike ~ fn Kis jérce. *A ~ az a csirke, amikor már láccot, hogy ebből jérce lessz, serdülő jérce.*

jerke ~ fn (Egyévesnél fiatalabb) nőtény bárány v. kecske.

jerkebárány ~ fn Nőtény bárány. *A kozsbáránt irtikesíti, a jerkebáránt mekhaggya, takarmányon tarcsa.*

jerkemuflon ~ fn Nőtény muflon.

jerketoklyó *jerketokjóú* fn Fialat nőtény juh. *Tizenöthónapos korba a jerketokjóúra kost teszünk.*

Jézus ~ fn **Sz:** *A ~át neki!:* <káromkodás>. *Jézus Mária!:* <felkiáltás>. *Bánnya a ~!:* mit bánom én! *Kicsipte magát, mint Szaros Pista ~ nevenapján:* (gúny) <rendetlen külsejű v. szokatlanul ünnepien felöltözött emberre mondják>. **Km:** *Akinek ~ a barátja, nem kárhozik el: —. A ~ koporsóját se őűrisztik ingyen:* csupán szívességből nem szokás csinálni semmit. **Nr:** *A nád levele azír cakkos, hegyeskés, mert mikor ~ a számaron ült, a*

számár beleharapott a nád levelibe, de nem tutta tejjesen leharapni.

jézusfogta mn *Jézusfokta szarvú:* <szarvasmarha szarvállásának jelölésére>.

jézusszív *jézusszív* fn Jézusszíve.

jézusszíve *jézusszíve* fn Szívvirág [Dícentra spectabilis].

jezsuita *jezsovita* mn/fn **Sz:** *Nagy jezsovita az!:* szenteskedő, álnok.

jó mn/fn **I.** mn **1.** *Jóú kéz:* jobb kéz. *A gyerekek a jóú kezibe aggyuk a kenyeret. Jóú keze van:* ügyes, gyors. *Jóú kút:* jó ivóvizet adó kút. *Jóú víz:* ivóvíz. *Jóú néven:* szívesen, jó szívvel. *Jóú néven atta a kóúduznak a píszt. Fogaggya el eszt a kizs barackot, jóú néven adom. Jóú szívebűl:* ua. *Jóú szívebűl adom neked eszt az ajándíkot.* **2.** <Köszönésben, jókívánságban, ill. udvariassági kifejezésekben általában a jelzett szóval egybeolvadt, torzult, rövidebb formában> *Jóúccakát!:* <pongyola használatban> így történt. *Csak addig jártam iskolába míg ír, úr, ár ezeket egybemontuk, oszt jóúccakát. Jóúgíssíget! Jóú szerencsével járjanak!:* <búcsúzáskor mondják a távozóknak>. **3.** <Időtartam, távolság, mérték stb. fokozására> *Jóú rígenébe:* nagyon régen. *Jóú rígenébe jártam nálatok. Jóú előűre:* idő előtt, idejekorán. *Megmontam én aszt jóú előűre, hogy így lessz. Jóú csihe:* közepesen megrakott szekényi mennyiség vmiből, pl. szénából, szalmából. *Jóú szál:* sudár termetű <ló>. **4.** <Napszakokkal kapcsolatban fokozásra> *Jóú estére:* nagyon későre, sötét estére. *Jóú estére írkezet haza. Jóú reggel:* korán reggel. *Jóú reggel indultunk el. Jóú dilután:* késő délután. *Jóú dilután íbrettem fel.* **5.** <Lekicsinylő v. szánakozó megszólításban, említésben> szegény, boldogtalan. *Meny már innen, jóú asszony! Csak maraty te magadnak, jóú jány!* **6.** <Idegen, ismeretlen személyek megszólításában> *Hova valóú maga, jóú ember?* **II.** fn *Jóúra jönnek:* megegyeznek, kibékülnek. *Nem jöttünk jóúra. Jóúra jön ki:* jól végződik. **Sz:** *Mi jóúba jársz?:* <udvarias kérdés> miért jöttél? *Mi jóút hoztál?:* <udvarias kérdés> mit hoztál? *Jóú kézbe van!:* <udvarias szólás, amikor az italt

kínálgatják:} igyék előbb, én majd azután. *Jóuba foglalja magát:* megjavul, jól viselkedik. *Jóú vőlynál Barca Daninak:* {kegyetlenkedő emberre mondják}. *Íltem a jóúval világíletembe:* sokat szórakozott, mulatott életében. *Jóú bor, jóú egísség, szíp asszony, feleség:* —. *Ojan jóú, mint ety falat kenyír:* szelíd, jámbor. *Ojan jóú, hotyha job vőuna, el kéne rontani:* most a legjobb. *Jóú óurába legyen mondva:* szerencsés órában legyen mondva, ne okozzon bajt a dicsekvés. *Jóú gyerek/ember az, mikor alszik:* (gúny) ti. ébren rossz. *Jóú vaty te, csak az ördög vóút rossz, hogy el nem vitt:* (gúny) rossz vagy. *Jóú, mer nem káronkodik:* {felelet pl. arra a kérdésre, hogy jó-e még ez a szerszám:} nem valami jó. **Km:** *A jóú pap hóúttik tanul, mégis tanulatlan hal meg:* tanulni sohasem késő. *A jóút nem kel dicsírni, megdicsíri az magát:* — *Ne bánzsd a jóút, még job lessz, üzsd a rosszat, rosszab lessz:* a jó gyermeket nem kell fenyíteni, a rossznak meg nem használ a verés. *Aki másnak jóút tesz, magának keres:* jócselekedeteinkkel barátokat szerzünk. *Ha jóút nem tehecc, ne tegyél rosszat!:* ha nem tudunk segíteni vkin, legalább kárt ne okozunk neki. *Jóúbul is megárt a sok:* semmit se vigyünk túlzásba! *Jóúirt jóút ne várj!:* jócselekedeteinkért ne várjunk viszonzást. *Minden jóú, ha a víge jóú:* célunkat elérve már nem gondolunk az előző nehézségekre. *Mindenüt jóú, de legjobb othun:* az otthont nem pótolja semmi. *Ne csak tudd a jóút, de tedd is!:* —. *Sok jóú ember kis hejen elfér:* —.

jóakarat fn **Sz:** *Igírette fertelmes jóú-akarattvát:* veréssel fenyegette.

jóakaró fn **Sz:** *A jóúakaróujimtul ments meg uram Isten, az ellenségejimmel elbánok magam is:* az ügyetlen jóakaró többet árthat az ellenségénél is.

jóállású jóúállású mn **1.** Szép formájú, jó alakú. *Lúra montuk, hogy jóúállású.* **2.** Jóúállású búr: {szijgyártóknál:} tömör, vastag, jó szakítószilárdságú bőr.

jobb ~mn/hsz **I.** mn *Jop kéz.* **II.** hsz *Jop szeretném:* jobban szeretném. **Sz:** *Megverte a jop keze:* részeg.

jobbadán ~ hsz **1.** Többnyire, nagyrészt.

2. Jobban. *Aki beteg, oszt keszt felipülni, aszongya, ~ vagyok mán.*

jobban ~ hsz Inkább, többnyire. *Űk jobban csak estefeke vannak othon.*

jobbik ~ mn **1.** Jobb oldali. *A ~ arca meksérült.* **2.** {Gyermekek közül a (leg)pajkosabb megszólításaként.}

jobbkézre jopkézre hsz Jobb kéz felől, jobbról. *Van ojan, aki jopkézre kapál, ém balra kapálok, pedig jopkezes vagyok.*

jobbkézt jopkést hsz Jobboldalt. *Jopkést van a bóut.*

jobbos ~ mn Jobboldalt befogott {állat}.

jobbra-balra jobra-balra hsz Összevissza, zavarosan. *Ne hazudozz it jobra-balra!*

jobbról-balról jobrul-balrul hsz Tetőtől talpig, alaposan. *Megvizsgált az orvos jobrul-balrul.*

jodoform l. judaform, judapor

jódolgos jóúdóugos mn Szorgalmas, dolgoz.

jódolog fn **Sz:** *Van jóúdóugod?:* van józan eszed?

jóember jóúember fn Jóakarátú, segítőkész személy, barát. *Nincs neked jóúembered, aki ki tudna segíteni?*

jóerkölcsű jóúerkölcsű mn Engedelmes, jó igavonó {állat}. *Lúra meg ökörre is montuk, ami szívesen húszta az igát, hogy jóúerkölcsű.*

jóétkes jóúítkes mn Jó étvágyú, nem válogatós.

jófajta jóúfajta mn Rossz erkölcsű {személy, főként nő}.

jófájú jóúfájú mn Erős, csontos, izmos {ember}.

jóféle jóúféle mn **1.** Jóúféle fű: gyógyító hatású fű. **2.** (gúny) Semmirekellő, rossz erkölcsű {személy, főleg nő}. *Valami jóúfélével lakik.* **Sz:** *Kicsi kell abbul, mint a jóúféle paprikából:* (tréf) kevés is elég belőle.

jófélesáfrány jóúfélesáfrány fn Fűszernek használt sáfrányfajta. *A jóúfélesáfrány vagy*

jóúsáfrány drága nagyon, nagyanyámnál ez a fűszer sose fogyot ki.

jófeleségtartó jófeleségtartóú mn Olyan (férj), aki szereti és a munkában kíméli a feleségét. *Jófeleségtartóú vóút ez az ember, szerette, kikimélte, amibe lehetet, nem hajszolta a feleségit.*

jófirma jófirma fn **1.** Csibész, mihaszna, jómadár. **2.** Rossz erkölcsű nő, kurva.

jófogalmú jófogalmú mn Okos, jó felfogású (gyerek).

jog ~ fn **1.** Iparengedély. *Mekkaptam a ~ot, hoty fojtassa az ipart.* **2.** Italmérési engedély. **3.** Ingyenes legelőhasználat. *A pásztorok kap-tak ~ot öt-had darap számosállat legeltetésire.*

jógazda jógazda fn Jómódú, gazdag paraszt, nagygazda. **Nr:** Debrecenben gúnyversek örökítettek meg egyes nagygazdákat: *Jógazda a magyar Balog. Ott a szóuga nem jár gyalog. Kiküdi a tisztát, kását, othun haggya a szalonnát. Bassza meg az ídes-annyát!* — *Jógazda a Kiráj Miháj, aki a tyúkszaros kocsin kijár.*

jogászipipa ~ fn Gyárilag készített cse-réppipa.

jóigyekezetű jóigyekezetű mn Szorgalmas.

jójárású jójárású mn Szép járású.

jókedv fn **Sz:** *Amit adot jókedvibe, vegye vissza haragjába!:* nem törődöm a haragjával, hiszen semmit se kaptam tőle. **Km:** *Jókedvnek rivás a víge:* (gyerekeknek mondják, ha nem bírnak magukkal).

jókor jókor hsz Korán reggel. *Mindig jókor felkel.*

jókötésű jókötésű mn Erős, izmos (férfi).

jól jól hsz Helyes irányban. *Jól megyek a Hortobáty fele?* **Sz:** *Jól van a, ha jobban nincs:* (gúnyos helyeslésként). *Jól imátkozott az Istenhe:* szerencsés. **Km:** *Aki jól köt, az jól (is) őud:* jól kezdett dolog jó véget ér.

jólétierdő jólétierdőü fn Üdülőerdő.

jóllakás jóllakás fn **Km:** Minden jóllakásnak nek kell adni az árát: semmit sem adnak ingyen.

jóllakásban **Ö:** fél~.

jóllakik jóllakik i **Sz:** *Kutya baja, ha jóllakik:* nem igazi beteg. *Nem jóllaktam, csak ettem:* (tréfás válasz a Jóllaktál? kérdésre). **Nr:** Debrecenben a múlt század elején jól ismerték az alábbi történetet: *Kérdeszte a gazda a cigántul, hogy mi a neve. Aszongya: Cigány vagyok, Bú a nevem. Nem dóugozom, míg nem eszem. Ha jóllakom, hazafele. Hád gazduramat hoty híjják? Éngemet meg úgy, hogy utánnad az isztikével! Aszongya: Az Istenit neki! De jól pászol a gazdám neve az enyimre.*

jóltart jóltart i *Jóltart szóval vkit:* (időtöltésül) hosszasan beszél neki.

jóltelett jóltelett mn Télen át rendesen etetett, jó erőben levő (jóság).

jómadzag jóumaddzag fn Jómadár, rossz gyerek.

jómassza jóumassza fn Csibész, mihaszna, jómadár.

jómenetelű jóumenetelű mn Jól jövedelmező. *Mind a kettőjűnek a Csapóú uccán vóút nagyon jóumenetelű hentesüzlete.*

jóramenendő jóuramenendőü mn Nagy reményekre jogosító, tehetséges, ígéretes (gyermek).

jóraivaló jóuravalóú mn Rendes, tisztességes, jószívű (ember).

jordán ~ fn Zsidó.

jorksir jorsi, jorsir, jorsit, jorsmit mn Sárgásfehér szőrű, kese (disznó).

jorsi l. jorksir

jorsit l. jorksir

jorsmit l. jorksir

jósáfrány jóúsáfrány fn Fűszernek használt sáfrányfajta; jófelesáfrány.

jósasszony jóusasszony fn Jónő. *A jóusasszony tudot jóusolni, jobban elámitani a másik embert.*

Jóska Jóuska fn **Nr:** *Jóuska, Jóuska, to-jóuska, tojjál meg az iccaka!:* (a József nevű gyermekeket csúfoló rigmus).

jóság jóuszág fn **1.** Használati tárgy, vagyontárgy. *Rígi jóuszág mán a bicskája. A kallóuba a gazda jóuszágát sokszor hibáson festik meg.* **2.** Embernek, állatnak a kicsinye. *Mijen aranyos jóuszág!* **3.** (Papír)pénz. *Sok*

jósága vóut az ágy alatt a kosárba. Bezzeg most kiszednék. **Km:** Igaz jószág nem vész el: a jogos tulajdon meg szokott kerülni. **Ö:** apró~, bitang~, járó~, lábas~, nagy~, számoss~.

jóságbélyegző jóságbijegző fn Olyan eszköz, amelynek megtüzesített részével szarvasmarhára v. lóra megkülönböztető jelet tesznek; bilyogozó.

jóságbeszorulás jóságbeszorulás fn **1.** A legelőn tartott jószágnak istállóba kényszerülése. **2.** Ennek ideje ős végén.

jóságkiverés jószákkiverés fn **1.** A jószág kihajtása a legelőre. **2.** Ennek ideje tavasszal.

jószertint jószertint hsz Jóformán.

jószerral jószerral hsz Jóformán. Még a nevedet se tudom jószerral.

jótelelő jótelelő mn Olyan ⟨jószág⟩, amely a szilaj tartást, a szabad ég alatti tartózkodást télen is jól bírja; szürke magyar marha. *Jótelelő a szürke magyar fajta, a többi ety se, a többi le kel kötni, istállóba kel teleltetni.*

jótestvér jótestvér fn Testvér.

jótét jótét fn **Sz:** Úgy várták, mint a jótét lelket: nagyon várták. **Km:** Jótét hejibe jótét ne várj!: a jótettet nem szokták meghálálni.

jótétemény jótétemény fn Jótett. **Km:** Jótéteményedir jótét várj!: a jótettet meghálálják.

jótett jótett fn **Sz:** Úgy várták, mint a jótét lelket: nagyon várták. **Km:** Jótét hejibe jótét ne várj!: a jótettet nem szokták meghálálni. *Jótettir jótét ne várj!: ua. Jótettir jótét várj!:* ha segítsz másokon, rajtad is segítenek.

jovul l. javul

józan józan mn Józan természetű: nem iszákos.

józanodik Ö: meg~.

József-nap József-nap fn **Nr:** Március 19-éhez és szeptember 29-éhez kapcsolódó megfigyelések: *József-nap után kalapáccsal se lehetne a füvet visszaverni, Miháj-nap után mek hijába húzzuk, nem jön ki.*

jön ~, gyön, gyün i 1. ⟨Térben húzódo v. elterülő dolog⟩ elér, kiterjed, elnyúlik vmeddig (ebben az irányban, ahol beszélek), halad. *A Vag-duüllő fele ~ víggel a főüggye. Az út ere ~.* **2.** Keletkezik. *Penész ~ fel, ijen zöl-dessárga penész ~ a tetejire a lekvárnak.* **3.** A beszélő v. ennek közelében levő személy felé támadó szándékkal közeledik. *A kutya nekem jöt nagy mirgesen.* **Sz:** *Ha jösztek/jöttek, lesztek, ha hosztok, esztek. Kést, kanalat hozzatok, hogy éhen ne maraggyatok!:* ⟨tréfás lakodalmi meghívás⟩. *Valamikor a szegénysignél a lakadalomba vittik a kést, kanalat.* **Ö:** *be~, bele~, elő~, fel~, ki~, le~, létre~, össze~, rá~.*

jön-megy jöm-megy, gyüm-megy i Sz: *Jöm-megy, mint Orbámba/zsidóuba a fájdalom: nyugtalanul mászkál. Jöm-megy, mint Orbán lelke a pokolba: ua.*

jöttment jötment, gyütment mn/fn Betelepült, nem őslakos ⟨személy⟩. *A nem oda-való emberre montág becsmérőüen, hogy jötment.* **Nr:** *Jötment ember vóut, aki betelepüd Debrecembe. Még az ezerkilenszázas évegbe is, akinek nem a Basahalmán belül vákták el a köüdkit.*

jöveldmi Ö: dohány~.

jövendöbeli jövendöübeli mn *Jövendöübeli firnekvaló:* völegény. *És akkor mán a jövendöübeli firnekvaló az eljárt szombaton vendíksígebe.*

jövendöl jövendöl i Jövendöl.

jövendölés jövendölís fn Jövendölés.

jövés jövís fn **1.** Fa törzséből, tövéből kinövő vadhajtás, fattyúhajtás. *Öüszibarackot meg ijen jövísbe, öüszibarackjövísbe kell óutani* **2.** A rügyből kipattanó hajtás. *A jövís mán nagyobb, mint a rügy, a rügybü, ami kipattan, az a jövís.* **Ö:** *fog~, fűzfa~.*

jövetel Ö: be~.

jövevény jövevény fn Idegenből beköltözött, de a helybeliektől még be nem fogadott ⟨ember⟩.

jövő jövőü fn **Km:** *Ha az ember a jövőüt tudná, az nem lenne jó:* —. *Nem jó a jövőüt tudni: —.*

jövő-menő *jövőü-menőü* fn Csavargó, jöttment. *Ezekkel a jövőü-menőükkal, ezekkel, uty híjták, sátoros cigányok.*

jövőre Ö: *ki~.*

judabógó *judabőüögőü* fn Csengettyű.

judaforn ~ fn Jodoform.

judapor ~ fn Jodoform. *A ~ sephintőü por vóut.*

júdás ~ fn *Árulóü ~:* vkit, vmit hálátlanul eláruló ember. *Árulkodóü ~, kipukkant a to-jás:* (gyerekek csúfolják így az árulkodó tár-sukat).

juh ju fn **Sz:** *Bazd meg a ~ot, ahova szőüir nem jutott!:* (szitok). *Ne ürök-forogj itt, mint a kerge jul:* —. *Úgy níz, mint a ju:* ostobán, bambán bámul. **Km:** *Rosz ju az, amék nem bírja a (maga) gyapját:* (olyan emberre mondják, aki egy kis meleg miatt rögtön le-veti a kabátját v. a felső ruháját). *Rosz ju az, amék a maga gyapját elveszti:* ua. **Ö:** *cigája~, német~, oláh~, racka~.*

juha ~ fn (Szekéren) a rúdszárny két vé-gét összekötő fa.

juhádzik Ö: *meg~.*

juhar ~ fn Juharfa.

juhász ~ fn Juhnyáját őrző és gondozó pásztor. **Sz:** *Úgy beszil vele, mint ~ a bojtár-jával:* gorombán. *Válogat, mint ~ a pergőübe:* nagyon válogat. **Km:** *Juhász meg zsidóü nélkül nincs vásár:* —. **Nr:** A juhászok egyik kedvenc éneke: *Szombat este üzentem a babámnak, hogy vásárra mossa ki a gatyámat. A szárát meg ráncolja ki faszául, mert megyeszerte ismernek a gatyámrul. Ö:* *anya~, canga~, elletős~, fejős~, nyáj~.*

juhászat ~ fn Juhászmesterség.

juhászbojtár *juházbojtár* fn A juhász se-gítője.

juhászbunda *juházbunda* fn Szőrös bir-kabórból készült ujjatlan bunda. **Sz:** *Alszik, mint a juházbunda:* mélyen alszik.

juhászember ~ fn Juhász.

juhászgyerek *juházgyerek* fn Nagyon fia-tal juhász. *Ém mán tizeneggy éves koromba juhászgyerek vóutam.*

juhászkalap ~ fn Juhászok széles kari-májú, felfelé poдрött szélű kalapja.

juhászkampó *juhászkampóü* fn A juhá-szok rendszerint díszes kampójú botja, amellyel a a kiszemelt juhot kifogják a nyáj-ból. *A juhászkampóü kampóü egy boton, ezzel fogja meg a juhász a ju lábát, hogy nem tut tovább menni.*

juhászkapocs ~ fn Tenyérral fenékre, combra v. lábikrára mért ütés, amely után még a húsba is jól belecsípnek, ill. belemar-kolnak.

juhászkodik ~ i **1.** Juhászmesterséget üz. *Vóut ott egy gyerekcimborám, akivel együüt juhászkottunk. 2.* (Mérges, haragos ember) lecsillapodik, elmegy a mérge. **Ö:** *meg~.*

juhászodik Ö: *meg~.*

juhászpádka *juhászpátka* fn Szikes terü-leten levő vízlevezető árok kissé kiemelkedő partja, amelyen a juhász legeltetés közben üldögdélni szokott.

juhászpihenő *juhászpihenőü* fn Juhászok tartózkodási helyéül szolgáló egyszerű épít-mény, kunyhó v. vályogház. *A bagotaji csőüszhász hagyományos rigi kis juhászpíhe-nőü.*

juhászporta ~ fn Juhásztanya.

juhásztánc ~ fn (Juhászkampóval járt) pásztortánc.

juhásztanya ~ fn A juhász lakhelye és a foglalkozáshoz kapcsolódó más épületek.

juhásztitok ~ fn A juhászok mindennapi életvitelében olyan ismeret, tapasztalat, ame-lyet a juhász megőriz magának, ill. csak a hozzá közelállóknak ad át. *Hát ugyi hagy-más-paprikázs zsírba, eszt nem lehet annyira kiríszletezni mitül az annyira finom, ez ~.*

juházik ~ i Felindult ember, dühös állat csillapodik, engesztelődik.

juháztat *juhásztat* i Szelídít.

juhbél *jubél* fn (Gubacsapóknál:) az ilfa húrjához, idegéhez használt anyag, amelyet a debreceniek a fonókerék bőgőhúrjához is használtak.

juhbélyegző *jubijegzőü* fn A juhok meg-jelölésére való megtüzesített bélyegzővas. *A jubijegzőüüt a juhok szarvára nyomták, a mektüzesítet vasat.*

juhbőr *juhúr* fn **1.** A juh lenyúzott, kikészített bőre. **2.** (Szörmekikészítőknél:) a juh gyapja.

juhsecsszőlő *jucsecsszőllő* fn Juhsec-sű-szőlő.

juhsecsű *jucsecsű* fn Juhsec-sű-szőlő.

juhsec-sű-szőlő *jucsec-sű-szőllő* fn Nagy, hosszúkás szemű szőlőfajta.

juh-farkszőlő *jufarkszőlő* fn Egyenes, hosszú szemű, vékony fűrtű, kissé savanyú, fehér borszőlő.

juh-farkú-szőlő *jufarkú-szőllő* fn Juh-farkszőlő.

juhfejő mn *Jufejő* *sajtár*: juh fejésekor használt edény.

juh-föld *juföld* fn (Hortobágyi) juhlegelő. *Vóút még úgynevezet juföld is, az belőlől vóút a Mátán, a Kilencjuki hídon belőlől vóút a juföld meg a disznóföld.*

juh-ganéj *jugané* fn Juhtrágya.

juh-hodály *juhodáj* fn Juhok számára készített akol.

juh-húsos mn *Juhúsos kása*: juh hússal készített kásaféle étel.

juh-ízék *juizik* fn Juhok után maradt takarmányhulladék.

juh-jelző mn *Jujelző* *festik*: a juhok megkülönböztetésére szolgáló, a gyapjából ki-mosható festék. *Eszet a juh-jelző* *festiket akár-mikor mek-tanálták, szívesen el-níztik, mer ki-mosható* *vóút.*

juh-kihajtás *jukihajtás* fn Juhkiverés.

juh-kiverés *jukiveris* fn A juhok tavaszi kihajtása a legelőre.

juh-nyíró in *Junyíró* *olló*: a juh gyapjának lenyírására való olló. *A gyapjú lefejtisít junyíró* *ollóval vígesztik.*

juh-oskása ~ fn Főtt sárga köleskásából és főtt birkahúsból szabadtűzön készült pásztor-étel. *A kását meg a húst mekfőzzik, meg ös-szeteszik, ez a ~.*

juh-pergő *jupergő* fn Juh nyakába való kis kolomp.

juh-por *jupor* fn Megszáradt, porrá vált juhtrágya, amelyet tüzelőként, ill. trágyázásra használnak. *Kiviszik a földre, asz tejjesen ojan, mintha rendes por vóna, ami a ho-dájba van jupor, asz tűzegnek is ki lehet vágni.*

juh-szél *juszil* fn A város széle. *Ezen kívül, de jó messze pusztaság vette körül a várost. Eszt uty hífták, hogy Juszil.*

juh-szemű *juszemű* mn Nagy, kidülledt szemű.

juhtartó *jutartó* mn Juhtenyésztéssel foglalkozó. *Jutartó* *gazda*: juhtartással foglalkozó gazda.

juhtej *jutej* fn *Beóuttya a jutejet*: juhtejbe oltóanyagot tesz.

juhtérdpipa **Ö**: *kis~, nagy~.*

juhtúrós *jutúrós* mn Juhtúróval készült (ételféle). *Vóút jutúrós kása meg jutúrós galuska is.*

juh-sír *juzsír* fn A juh gyapján lévő fagy-gyú. *Mikor a juzsír átjárja aszt a kolompot, az máskíppen szól.*

ju-liskapaszu *juliskapaszu* fn (Futó-babfajta.) *A juliskapaszu futópaszuj, zőűt-paszujnak főűszük.*

juss ~ fn **1.** Vkit megillető örökség, örök-rész. *Nem hatyta a ~át. Kivette a ~át*: előre kivette az örökrészét. **2.** Vkit megillető örökösödési jog. **3.** Hagyaték. **Sz**: *Mekkaptá az apja ~át*: (gyereket) jól elverte az apja. *Ro-kont illet a ~*: az örökség a rokonságra száll.

jussol ~ i Osztozáskor örökségként kap vmit, örököl. *Ű nem ~t, csak a tesvireji.*

jut ~ i **Sz**: *Nem tuggya az ember, hogy mire ~*: mi lesz a sorsa. *Kőűduszbotra ~*: kol-dussá lesz. *Jut is, marad is*: van elég. *Űgy el-szontyolodott, mint akinek nem ~od diny-nyeföld*: nagyon elkedvetlenedett.

jutott **Ö**: *hitre~.*

K

k kö fn Nr: *A kö betűre van egy mon-dóyka: Komáromba kocsikásztunk, kitört Ká-roj kocsisom karja. Kérlek, kedves Kelemen, küggyl két kila kámfort Károj kocsisom karja kikámforozására!*

Kaba fn Sz: *Rendbe van, mint ~, amikor harmaccor leígett: tönkrement.*

kába ~ mn 1. Kerge (juh). *A ju ~ vóut, forgot körbe-körbe, a fejibe vóut valami, osztán elmúlt rulla. 2.* Részeg.

kabai kabaji mn *Mit mondott a kabaji asszony? (mulatozás közben ivásra buzdító kérdés. A felelet ugyanis:) Igyunk egyet, komámasszony.*

kabát Ö: *ágy~, fél~, jegy~.*

kabátka ~ fn Rövid, könnyű kis női kabát.

kábelgimpen ~ fn (Paszományosoknál:) selyemmel körbetekercselt elektromos huzal.

kábelszövés kábelszövés fn (Paszományosoknál:) elektromos huzalok, telefonkábelek selyemmel történő gépi bevonása, körbetekercselése.

kábítóláda kábítóláda fn (Méhészetben:) nyitott tetejű láda, amelynek tetején akkora nyílás van, hogy egy méhkas ráférjen. *A kábítóláda közepibe hejezzük a kábító anyagot, így a mihek a kazsbul ebbe hullanak.*

kabóca gabóca fn Nagy, zöld sáska.

kábul Ö: *meg~.*

kacabáj ~ fn Himzett, ujjatlan, rövid női bekecs.

kacabajka ~ fn 1. Hosszú ujjú, himzett női bekecs. **2.** Különböző meleg anyagokból készített, rövid, testhez simuló női kabátka.

kacag ~ i Hangosan nevet. **Sz:** *Úty kacaktam, majd elnyúltam:* nagyon, hangosan nevettem. *Maj mekszakattam, uty kacaktam:* ua.

kacagány ~ fn 1. (Pásztorok viseleteként:) a vállon féloldalt v. nyakba vetve viselt, a hátat takaró juhbőr; hátibőr. **2.** (Magyaros viseletként:) vállra vetve viselt, díszes, rövid kabátféle. *A kacagánt díszes alkalomkor viselték, ha valami főümméltóság jött a vározsba, akik a fogadásán megjelentek, azok viselték. A huszárok is viseltek zsinórral díszítet kacagánt.*

kacároz/ik ~ i Nevetgél, kacarászik.

kacat Ö: *kicet~.*

kácc ~, kacc, kvác msz (Macska elüzése-re:) *Kácc! Kác ki! Sicc, kácc! Kacc vácra! Sicc, kvácra! Én is mondom a macskának, sicc, kvácra! Kifele macska!*

kacifántos ~ mn 1. Kőtekedő, akadékoskodó. *Kacifántos ety természete van. 2.* *Kacifántos idő:* borús, szeles idő.

kackiás kackijás mn 1. Hetyke, nyalka. *Mijen kackijás bajussza van ennek a legínnek! 2.* Szépsége, csinosága tudatában hetykén, kihívóan viselkedő (nő). *Kackijás egy nőüszeméj, sokat hisz magáru, kelleti magát.*

kacor ~ fn 1. Kacorkés. **2.** Kacorkapa.

kacorkapa ~ fn Rövid nyelvű kezikap.

kacorkés ~ fn (Szőlőművelésben, kertészetben, tímármesterségben stb. használt,) görbe pengéjű, fanyelű kés.

kacorkirály kacorkiráj fn (Mesében:) kandúr.

kacs ~, kaccs fn 1. Szőlő, dohány fattyúhajtása. *A szőlőlőnek kaccsa van, de a tenge-renek már fájókja. 2.* Kasza nyelének fogan-

tyúja. *A kaszán a kismankóyra meg a nagy-mankóyra is montuk, hoty ~.*

kacsa ~ fn **Sz:** Nyeli, mint ~ a nokedlit: mohón nyeli, habzsolja. **Ö:** cigány~, csali~, meg~, tojó~.

kacsaitató *kacsaitatóy* fn Kacsák itatására használt mázatlan cserépedény.

kacsaoorrú mn *Kacsaoorú acél:* a kacsa csőrére emlékeztető, tűz csiholására szolgáló acéldarab.

kacsasíp ~ fn A vadkacsa hangját utánozó síp.

kacsari¹ ~ mn Szürke színű <szürposztó>.

kacsari² ~ fn <Gúnyos, lekicsinylő meg-szólításként>: *Úgy ám, ecsém, ~!*

kacsatalp ~ fn Lúdtalp.

kacsázik ~ i Vadkacsára vadászik.

kacshajtás ~ fn Szőlő, dohány fattyúhajtása.

kácsi ~ fn **1.** (gyny) Kalács. **2.** (gyny) Kenyér. **3.** (gyny) Hold.

kácsingózik *kácsingózik* i Áhítózva megkíván vmit.

kácsint ~ i *Kácsint vmire:* vmit nagyon kíván, vmit nagyon szeretne.

kacska ~ mn **1.** Görbe, elnyomorodott, ill. csonka kezű, ujjú <személy>. **2.** Görbe, nyomorék <kéz, ujj>. *A ~ csúfnév is vóut, Kacska Nagy Jóska, nem vóut meg minden uja.*

kacsaringó *kacsaringóy* fn Hosszúra nyújtott, fonott sült tészta.

kacsó *kacsóy* fn Kisgyermek kezefeje. *Add ide mán a kis kacsódat!*

kacsol ~, *kaccsol* i <Szőlőt> fölöslegesen kacsóktól és hajtásoktól megtisztít. **Ö:** le~.

kacsolás ~, *kaccsolás* fn Szőlő hajtásának levágása.

kád ~ fn **Sz:** *Ojan kövér, mint ety keverítet ~:* nagyon kövér, széle-hossza egy. **Ö:** festő~, hamus~, hűtő~, kalló~, keverítő~, lugzó~, meszes~, motollás~, taposó~, ülő~, zúzó~.

kadarcs ~ fn Természetes vízlevezető árok.

kádencia *kádencia* fn (rég) **1.** Csattanós, gyakran ritmusos mondás. *Esz a szóút, hoty kádencia gyakran hallottam rígen, gyerek-koromba.* **2.** Felmondott lecke, vers, ill. rövid

történet. *A kádencia nagyon örek szóú, nagy-nyám használta, ha például valaki elmesélt valamit, vaty ha elmontam egy rövid verset, Kati elmonta a kádenciáját. Vagy leckére is, ha felmontam neki: Kati felmonta a kádenciáját.*

Sz: *Mindenre tut kádenciáját:* mindenre van vmi elmés megjegyzése, találó magyarázata.

káfol ~ i <Kovács> lapít, tompít vmit. *Ráfhúzásnál monták, hoty ~.* **Ö:** be~.

kahol ~ i Köhög, köhécsel. **Ö:** kehel~.

káin *kájin* mn Olyan <anyajuh, tehén>, amelyik nem szoptatja újszülött bányát, borját. *Ez a bány kájin a fijával szembe. Tehémbe is van kájin, amék elrugja a bornyút maga alóul, ha szopni akar.*

kajabál ~ i Kiabál. *Rendesen az anya ~ a gyerekre.*

kajács ~ mn Ferde, görbe. *Nem jóul álitot-tad be aszt az ablakot, ~.* *Kajács körmű:* hibás körmű (ló).

kajafintás ~ mn <Főleg> edény széle: görbe.

kajfétás ~ mn Bolondos, szeleburdi. *A ~ csag beszíl összevissza.*

kajla ~ mn Görbe. *Kajla szarvú:* szétálló és lefelé görbülő szarvú. *Szarvasmarhába, jobban a magyar juba töb vóut ~.* *Kajla lábú:* görbe lábú <ember>.

kajlódik **Ö:** el~.

kajmós l. **gajmós**

kajol ~, *kajel* i Eszik. **Sz:** *Abbúl nem ~sz!:* azt nem kapod meg, arra ne is számíts! **Ö:** be~.

kajsza ~ mn **1.** Görbe, ferde. *A kazal is lehetet ~ meg a fa is.* *Kajszára vág:* kenyeret ferdén vág. *Ha a kenyeret vákta, és kiszalad belőüle a kés, akkor ~ra sikerüt vágni.* **2.** *Kajszán jár:* hibásan jár, lábával kaszálva megy.

kajszin ~ fn Kajszinbarack.

kajszinbarack *kajszimbarack* fn Sárgabarack, kajszibarack.

kajtat ~ i **1.** Keresgél, kutat. **2.** <Vadász-eb> keres, kutat, felhajt. **Ö:** fel~, össze~.

kajtatóeb *kajtatóyeb* fn Olyan kutyafajta, amely felveri a vadat.

kaka ~ fn **Sz:** *Nem szar, ha ~:* a lényeg ugyanaz, csak enyhébben van megnevezve.

káká ~ fn **1.** Széles levelű gyékény [Typha latifolia]. *A ~ zőjt színű, üreges vízínövény, mocsaras hejjen női, a lekhegyin virágzik, sima, levél nincs rajta.* **2.** Csomós szittyó [Juncus conglomeratus]. **Sz:** *A ~n izz gör-csöt/csomóyt keres: ott is hibát keres, ahol nincs; folyton akadékoskodik.* **Ö:** *cset~.*

kákabog ~ fn A káká bunkós termése. *A ~ hegyin van ety kis termés, pont ijen, mint az ujjam, csak ijen kizs barna szőrszálak vagy mik.*

kakál ~ i **Sz:** *Leül, feláll, az Istenit néki, most látom, hogy ~: (szójáték).*

kakas kokas fn **1.** *Veres kokas:* (a tűzvész jelképeként:) *Felszált a veres kokas:* (gyűjtogatás miatt) tűz ütött ki. **2.** Pattogatott kukorica. **3.** A pattogatáskor ki nem pattant, barnára, feketére sült kukoricaszem; cipó. **4.** Kakas alakú mézeskalácsos faforma, ill. mézeskalácsos termék. **5.** (Szíjgyártóknál:) lyuk készítésére használt eszköz. **Sz:** *Felszállott a veres kokas a ház tetejire:* tűzvészkor mondják. **Km:** *Minden kokas úr a maga személdombján:* mindenkinek joga van a maga hatáskörében úgy intézkedni, ahogy neki tetszik. **Nr:** *Na, kokas úr, jó napot! Mijirt kijáltott oj nagyot? Még aszisz valaki, hogy kend itten valami. Biz az úgy van, kis legény, itt a magam szemetén, ety kiskiráj vagyok én.* (Elemi iskolás vers a 20. század elejéről.) — *Ha a kokas jól teled, öt-hat tyúknak megfelel. Mi kilenc tyúkho hatytunk ety kokast.* **Ö:** *bába~, fácán~, fajt~, fogoly~, mag~, mézes~, pulyka~.*

kakasgalamb kokasgalamb fn Hímgalamb, kan. *A párját mikor hía a kokasgalamb, asz turbékol.*

kakasharang kokasharang fn Ragadozók elriasztására a kakas nyakába akasztott apró csörgős csengő. *A kokasharang inkább csörgő vóut, a pulikutyának is ojan vóut a nyakába.*

kakashérlés kokashérlés fn Kakas ivartalanítása. *A kokashérliskor a már nagyocska, három-nity hónapos kokasd gerincere fordították, hátul felválták a juknál, és ügyesen lefejtették a két herét, kihúszták. Utánna bevárták, fahamuval mekszórták, a taréját és*

a szakálkáját is megmeccették, aszt is hamuval beszórták.

kakaska kokaska fn Kisfiú hímveszszője.

kakasos mn *Kokasos puska:* olyan (vadászpuska), amelynek kakasa van.

kakassarkantyú kokassarkantyú fn A kakas lábán hátul felfelé görbülő köröm.

kakastaréj kokastaréj fn Vörös fürtű kerti díszparaj [Amarantus caudatus].

kakastej kokasté fn Kútvíz. *Kokastével süt: tej híján kútvízzel süt. Kokastével sült kenyír, esz szokták mondani a kizsgyerekeknek. Kokastéjjel, varjúvajjal jól mekkevert tiszta: (tréf) a barna kenyérnek és a vízzel sült kalácsnak az alapanyaga.*

kakastollas kokastollas fn Csendőr. *Jönnek a kokastollasok, a csendőrrök, mert ecs csendőrr nem járt, mindik párba jártak.*

kakastökű-paszuly kokastökű-paszuj fn Nagy szemű, félhold alakú, drap színű babfajta.

kakasülő kokasülő, kokasüllő fn **1.** Az aprójóság alvóhelyeül használt létraszerű állványzat. *A baromfióulba vóut kokasüllő. Szípen le vóut támasztva, oszt fogak vóutag benne.* **2.** (Szarufás szerkezetnél:) a szarufák összecsapolására használt fa; torokgerenda. **3.** A szarufa két szárát kitámasztó keresztgerenda; átkötő. **4.** (tréf) (Színházi, templomi) karzat. *A templomi karzat is kokasülő, mert a fíjatelemberek ott ültek, onnen fíkszálták a jányokat.*

kakatul ~ i (Fácánkakas) hangot ad.

kákavirág ~ fn A káká tetején növő hosszú, egyenes szárú virág(ok); virágkáká [Butomus umbellatus].

kaki *kaki* mn/fn **I.** mn Khaki színű. *Piros sapkájok, ~ nadrágjok, és hotyhíjják, fehér zubbonyuk vóut.* **II.** fn Khaki szín.

kákó kákóu fn **1.** Kampó, horog. **2.** Dohány, szalonna, disznóhús felakasztására használt, kampó v. horgas végű fa. **3.** A szabadkéményből lecsüngő, láncra akasztott vashorog, amelyre a bográcsot akasztják. *A kákóu a szabatkímimbül lelógóu, láncon függőu, fél kerek vashorog, amire a vashozakat felakasztották.* **4.** Levágott gabona kévébe

szedésére használt, horog alakú, nyeles faszerszám. **5.** Kötélre, láncra erősített fahorog, ill. kampós végű v. derékszögben meghajló, földbe vert faág, amelyre főzéskor a bográcsot akasztják. **6.** (Tímár-, ill. szücsmesterségben:) a nyersbőr tisztítására és puhítására használt, kampós végű fából és annak két szára közé erősített pengéből álló szerszám. **7.** Háton hordható, két V alakban kettéágazó fából álló, egyszerű fahordó eszköz. **8.** Hosszú nyélre merőlegesen ráerősített lécből álló eszköz, amellyel birkauszatáskor az állatokat a víz alá nyomják, ill. úszásukat segítik.

kákóbélű kákóybélű mn Keveset evő, kákabélű.

kákompile ~ fn Nagyon sovány, gyenge csontozatú (gyermek).

kákóz kákóúz i A szőrmésbőrről leszedi a húst. **Ö:** meg~.

kakukk ~ mn **Sz:** *Ojam, mint a ~, más físzkibe rakja a tojását:* férjes nőnek csinál gyereket.

kakukkmadár kakukmadár fn Kakukk. **Nr:** *Számoltuk mindég, hányat kakukkol a kakukmadár, mert az megjóúsolja, hogy meddig il az ember. — Kakukmadár, mikor lesz nyár?*— kérdezik a kakuktól tavasszal.

kakukknápkor kakuknapkor hsz Sohanapján, soha.

kakukknápkán kakuknapján hsz Kakukknápkor. *Majd elhossa kakuknapján.*

kakukkszó kakukszó fn **Sz:** *Nem ír tőp kakukszót:* tavaszig meghal. *Nem ír el a kakukszót, mert elviszi a tavasz:* ua.

kaláberiszőlő kaláberiszőllő fn Nagy fürtű szőlő közepes nagyságú, sárgás szemekkel.

kalács ~ fn **1.** Kalácstészta. *Ém még nem dagasztottam meg a ~ot.* **2.** Kalácsba szed: vetőkaróra felvetett fonalat hurkokba szed; láncba szed. **Sz:** *Adnak tanácsot, de nem adnak ~ot. Úgy megeszi a jóuszág eszt a színát, mint a ~ot:* jóízűen, szívesen megeszi. **Km:** *Ha ~ nincs, kenyír is jó:* azzal elégedjünk meg, ami van. **Ö:** cipó~, kürtős~.

kalácsa Ö: térde~.

kalácscserép ~ fn Kalácssütésre használt cserépedény. *A ~ kívül zöjűd, belül barna mázas edény, hullámos.*

kalácsol ~ i Vetőkaróra felvetett fonalat hurkokba szed, kalácsba szed.

kalácssütő kalácssütő fn **1.** Amiben a kalácsot sütik. *Agyagbul csinálták a fazekasok a kalácssütőt, és ojan szif fodros formája vőut neki.* **2.** Kalácssütéssel foglalkozó nő. *A kalácssütő meg a kenyírsütő nőji foglalkozás vőut, hoszta a Dégenfel térre, oszt árulta, fehér abroszra letette, a tisztábbikkal meg letakarta.*

kalácstészta kalácstészta fn Finomlisztből, tejjel, vajjal, tojással készített, tepsiben sült kelt tészta. *A kalácstésztabul csináltak mákos kalácsot meg díjós kalácsot.*

kalahuz ~ fn Kalauz.

kaláka ~ fn **1.** (Pl. aratásnak, házépítésnek az elvégzésére alakult) önkéntes családi v. baráti munkaközösség. *Rígen ~ba íptekeszek meg arattak is, két-három család összeált.* **2.** Az ilyen közösségben végzett ingyenes munka. **3.** A kalákában végzett munka utáni v. családi ünnepen tartott evés-ivás, szórakozás. *Kaláka nemcsak munkánál vőut, hanem családjias összejövetelre is montuk, névnapra például.*

kalamajka ~ fn (Kisebb) veszekedés. *A ~ enyhe veszekedés, inkább osztoszkodás, ha ecs csoport valamin összevész, nem ért egyet.*

kalamáris ~ fn **1.** (Íróasztali) tintatartó. *A ~ rendesen vastag üvegből vőut, az íróasztal dísze vőut a szíp ~, abba vőud benne a tinta.* **2.** (tréf) (Női nemi szerv részeként:) hüvely. **Nr:** *Nő: Jaj de kopott/gyenge a pennája, talán soknak/sokat ír alája?* Férfi: *Nem a penna hibás már itt, kicsid bú a ~.* (Tréfás, gúnyos vers a 20. század elejéről.)

kalamol ~ i **1.** Kotorászik, kutat, motoz. *Mit ~sz a kamorába?* **2.** Csörömpöl, zörög.

kalandárium l. kalendárium

kalanderezés kalanderezés fn (Képfestőknél:) az anyag simításának az a módja, amikor két rugalmas henger között nagy erővel préselik ki a vásznat.

kalandozik ~ i Céltalanul bolyong.

kalap fn **1.** *Kalapot horgya:* neki van a családban a legnagyobb tekintélye. *Az a családba a legerősebb, amék a ~ot horgya.* **2.** Gyertyakészítéskor használt három lábon álló, kalap formájú edény, amely alá paraszat tesznek, hogy a benne levő viaszt állandóan melegen tartsák. **3.** Lámpaernyő. *Lámpa ~ja:* ua. **4.** (Mézeskalácsosoknál:) tepsifogó. **Sz:** *Az asszony viseli a háznál a ~ot:* az asszony az úr a háznál, ő parancsol. *Meglátnát, ha ~ vőün a fejibe:* ha legény volna — mondják tréfásan a lányok, ha vmit keres, és nem találja. *Leveszem előjtte a ~ot:* meghajlok az érdemei előtt. *Oszt jóul van, ~:* rendben van, ennyi, kész. *Le a ~pal előjtte:* csak elismerés, tisztelet illeti. *As se monta, ~:* köszönés nélkül távozott. *Nem ír ety ~ szart (se):* vmi nagyon értéktelen. **Km:** *Amijen a ~ja, ojannal köszön:* úgy viselkedik, ahogyan tőle telik. *Ki mijen ~ot hord/visel, ojannal/avval köszön:* ua. *Kinek mijen ~ja van, ojannal köszön:* ua. **Ö:** *cívís~, csikós~, egyen~, gomba~, gulyás~, haj~, juhász~, kémény~, kondás~, Kossuth~, pásztör~, paraszt~, szalma~, tok~.*

kalapács ~ fn **Sz:** *Elszarta a ~ nyelit:* elrontotta a dolgát, eljátszotta a becsületét. *Uty fílt, hoty kalapácsal se lehetet vőuna egy zapszemet se a seggibe verni:* nagyon félt. **Ö:** *cizellő~, domborító~, domború~, egyengető~, félkéz~, feszítő~, jelző~, kárpító~, kassa~, lapító~, lyukasztó~, nagy~, ráverő~, simító~, spicc~, suszter~, tarkázó~, ütő~, verő~.*

kalapácsnyél fn **Sz:** *(Jóul) Elhajította/Elveti a kalapácsnyelet:* nagyot füllentett, hazudott. *Elszarta a kalapácsnyelet:* elrontotta a dolgát, eljátszotta a becsületét.

kalapál ~ i **1.** (Főként nő) veszekszik. *Ne kalapáj annyit! — monták annak a nőjnek, aki veszekedett, mert akkor is vőutak mán nyelvess asszonyok, csak hamar észre térítették őjket.* **2.** Sokat beszél, fecseg.

kalapálókó kalapálókü fn (Csizmadia-, ill. szíjgyártómesterségben:) lapos kődarab, amelyen a bőrt keményre kalapálják.

kalapálómusta kalapálómusta fn (Csizmadiamesterségben:) a ragasztott bőrnek kalapálással való kisimítására, elegyengetésére való eszköz.

kalapos mn *Kalapos időj:* olyan idő, amikor vékony felhőréteg takarja el a napot. *Nagyon szerettük az aratójuk, ha aratáskor ~ időj vőut, nem vőut nagy meleg, de nem is esett.*

kalaposinas ~ fn Vkihez képest gyengébb, rosszabb. *Ára monták, aki többre tartotta magát, mint a fejjevalója, hoty ~. Ez a bírőj urho csak ~.*

kalapossátor ~ fn Kalapkészítő sátra a vásáron.

kalapszalag kalapszallag fn A kalap karimája mellett, a függőleges rész alján, kívül körbe futó, egy-két ujjnyi széles szalag.

kaláris ~ fn (Színes gyöngy, ill. az ebből készült) gyöngysor. *Kalárist a nyakamba, pántlikát a hajamba, úgy megyek el (Natyszombadba) a bálba.* (Dal.)

kalász fn **Km:** *Üres ~ fen horgya a fejit:* az üres fejű emberek szoktak gögősen viselkedni. *Üres ~, üres főj, nem sokat ír e kettőj: —. Ö: árpa~, búza~, gabona~.*

kalászol ~ i Kalászosodik. *Kalászol, ha kisebb vőut, mék hazsba van a kalász.*

kalendárium kalandárijum, kalendárijom fn (Olvasmányokat, időjóslást, álmfejtést tartalmazó képes) naptár. *Sok jój rigi dóugok vőutak abba a kalandárijumba. Sz:* *Az én fejem nem kalendárijum, hogy mindent tuggyik:* én se tudhatok mindent. **Ö:** *hagyma~.*

kaliba kajiba fn (Sebtében összetakolt) kunyhó, pásztorkunyhó, juhászsátor. *A cigányok kajibába laktak a Natysándor telepen, karójukon ált, a csúcsán járt ki a füst.*

kalicka ~ fn **1.** Kalitka. **2.** A karám falához deszkából, lécből épített, kb. 1 m széles ketrec, amelybe a szoptatni nem akaró anyajuhot bárányával együtt bezárják.

kalimpáddzik kalimpáddzik i Kalimpál.

kalimpázik ~ i Kalimpál.

kalingyál¹ ~ i Kószál, kóborol. **Ö:** *el~.*

kalingyál² ~ i Hadonászik, kapkod.

kalingyol **Ö:** *el~.*

kalitka **Ö:** *csapó~.*

kalitkázás ~ fn A méhanyának a többi méhtől való elkülönítése egy pici méretű kalitkában a kaptáron belül. *A ~ a méhanya ipsisginek a megővése miatt ajánlatos.*

kalkulál **Ö:** *ki~.*

kalkulus ~ fn (*rég*) Iskolai érdemjegy.

kall ~, *karol* i (Guba- v. szűrposztót) áztatással, dorongolással tisztít, tömörít; kallóz. **Ö:** *ki~.*

kallantyú ~ fn **1.** (Kamra, istálló, ól stb. ajtaján) elfordítással működő fa ajtózárr. **2.** Húzómadzaggal működő fa ajtózárr. **3.** (Szűr-szabóknál) a díszítésre felhasznált sodrás nevű fonálnak a három-négy különböző színű durvább gyapjúfonalból, vagyis harasztból való előállításához használt eszköz.

kallantyúz ~ i Kallantyúval bezár. **Ö:** *be~.*

kallás ~, *karlás* fn Guba- v. szűrposztónak áztatással, dorongolással való tisztítása, tömörítése, vízhatlanná tétele, vagyis kallózása, ványolása.

kalló *kallóy, karlóy, korlóy* fn **1.** Guba- v. szűrposztónak, darócvászonnak áztatással, dorongolással való tisztításához, tömörítéséhez, vagyis kallózásához használt szerkezet, amelyet folyó v. patak hajt. **2.** A műhely, malom, ill. a hozzá tartozó folyó- v. vízrész, ahol a kallást végezték; ványoló. *Kallóyba létibe:* a kallóban való tartózkodás ideje alatt. **3.** A kallást végző mesterember. **Ö:** *guba~.*

kallóbér *kallóybír* fn A kalló használatának díja, amelyet a gubacsapók a kallósgazdának fizettek.

kallódik **Ö:** *el~, meg~.*

kallófészek *kallóufszek* fn **1.** Kb. 80 cm széles, 3 m hosszú favályú, amelyben a szűrposztó kallását végzik. **2.** (A guba méretétől függően) egy ilyen fészekbe egyszerre beleférő guba.

kallókád *kallóykád* fn A gubaposztó áztatására való, felül öblösödő, tálhoz hasonló alakú kád, amelynek dongái között rések vannak, hogy amikor folyóvízbe állítják, a víz keresztülfolyhasson rajta.

kallókészülék *kallóykészülék* fn Kalló.

kallolás ~ fn Kallás.

kallómalom *kallóymalom* fn Vízi energiával működő gép, amely a gyapjuszövet nedves állapotban mechanikai úton összetömríti.

kallósgazda *kallóyszgazda* fn A kallóra felügyelő gubásmester.

kallott in Áztatással tisztított, fehérített, puhított. *Kallot posztóy:* a kallóban a víz által megtisztított, zsírtalanított, megavatódott gubaszövet. **Ö:** *ki~.*

kallóz *kallóyz* i Kall. **Ö:** *ki~.*

kallózás *kallóyzás* fn **1.** A szűrposztó súritése, tömörítése zúzás, sulykolás által. **2.** A megszótt gyapjúanyag v. a szűr vízbe avatása, súritése, ill. vízhatlanná tétele.

kálmánkörte ~ fn Sárga színű, közepes nagyságú, édes nyárikörte.

kalmár **Ö:** *félkéz~.*

kalmármérleg *kalmármírleg* fn (Mézeskalácsosoknál:) az alapanyagok pontos kimérésére szolgáló kétserpenyős mérleg. *A múlt századba és a század elején használták a kalmármírleget.*

kaloda ~ fn **1.** Háztetőn, kazalon a szalma- v. nádkévéket leszorító kettős lécs v. rúd. **2.** A kender dörzsölésére használt eszköz. **3.** Juhoknak szárnyék. *Ahon nem vóyt a junak hodája, ot ~ vóyt. Nádbúl vaty tövizsbül csinált vóyt a kerítése, hogy ne tuggyik a ju elmáskálni. Nr: Valamikor rígen Debrecembe a hütlen asszonyokat ~ba zárták, kitették a templom elibe. És hotyha letelt az ideje, seprűt vettek a kezegbe, oszt kivertik a vározsbül. Ö: patkoló~.*

kalodainyár *kalodajinyár* fn Kanadai nyár.

kalol ~ i Kall.

kálomista ~ fn/mn **I.** fn Kálvinista. *Debrecembe rígen ~ vóyt a kálvinista. II.* mn *Kálomista menyország:* a vargabéleshez hasonló téztafajta, amely előbb kifőzött, majd tehéntúróval, tojással, vajjal elkevert és sütőben megsütött metélt téztából készül.

kálomistavarjú *kálomistavarnyú* fn Dolmányos varjú.

kalorkályha *kalorkájha* fn Kisebb szobákban használt, széntüzelésű kályha.

kalota ~ fn <Csipkeverőknél:> szalagsorok közötti tér összekapcsolására alkalmas minta, amelynél a két, egymással merőlegesen futó fonás négy kitűzés által recekítűzésben kapcsolódik össze, majd ismét fonásokban folytatódik.

kalpag ~ fn Szőrméből készült karimátlan fejfedő.

kályha fn *Kájha lelke*: a kályha belsejében a lángot felfogó vaslap. **Ö**: *kalor*~.

kályhafűtő *kájhafűtőj* fn **Sz**: *Nem leszek/vagyok kájhafűtőjnek pernyehordója*: nálam alacsonyabb rendű embert nem szolgállok.

kalyiba *kajiba* fn Sebtiben összetákoltny kunyhó.

kám fn **Sz**: *Ennek mek ~ja sincs*: elvezett, se híre, se hamva. *Kámjába se marad*: <ruha, cipő> teljesen tönkremegy. *Ety ~ja se maradt*: mind elfogyott, az utolsó morzsáig mindet megették. *Nincs hozzá ~ja se*: nem is konyít hozzá.

kamara *kamora*, *kamra* fn **1**. Éléskamra. *A nagy kamrába vőjt a sőzűj, ahon a sőzszalonnát készítették*. **2**. Tüzelőnek, szerzőmoknak stb. tartására használt kis, különálló zárt helyiség. *Az istálló ipülete a ház meget vőjt, két másik fontos ipülettel a kamrával, a fűskamrával és a fűstőlőjvel*. **3**. A kaptár belsejében a méz tartására szolgáló rész; mézkamra. *A jó hordás mijatt estére a kamra mektelt mizzel*. **Km**: *Üres kamoránag bolond a gazdasszonya/gazdája*: csak ott lehet jól gazdálkodni, ahol nem kell mindig a szükségkel küszködni. **Ö**: *bűzás~*, *életes~*, *fűs~*, *hűsos~*, *kis~*, *nagy~*, *oldal~*, *ól~*.

kamarakulcs *kamorakúcs* fn Kamarakulcs.

kamaralyuk *kamorajuk* fn **1**. A vakablakhoz hasonló bemélyedés a kamra falában. **2**. A kamra falán levő rés.

kamásli ~ fn **1**. Posztóból készült összegombolható bokamelegítő. *A ~ különálló posztóudarab, amit rátettek a cipőj szárára, hogy melegen tarcsa a viselője bokáját*. *A nőj ~ kissebb, a firfi nagyob vőjt*. **2**. Cipő.

kamatyol ~ i **1**. Közösül. *Kamatyol vkit*: férfi nőt baszogat. **2**. Kavargat. **3**. Fecseg.

kamerád ~ fn <Katonaságnál:> barát, társ. *A kamerát csak katonájéknál vőjt, katonabaráccság*.

kamfer ~ fn Az ajtó v. kapu felső világítórését elválasztó vállpárkány.

kámforcukor ~ fn (rég) Kámfort tartalmazó cukorka. *A kámforcukrot patikába árúták köhögésre*.

kamilla **Ö**: *kutya*~.

kamillavirág ~ fn Az orvosi székfű virága. *A ~ szíkes területen termett, a Hortobágyon*. *Sok szegény embernek jó kereset vőjt a szedése*.

kammog ~ i Lassan, nehézkesen megy, cammog. *Estefeled mán én is csak ~ok*. **Ö**: *el*~.

kampecel **Ö**: *be*~.

kámpicsorodik ~ i Sír, sírni kezd. **Ö**: *el*~.

kampó *kampó* fn **1**. A kamrában élelmiszerek tárolásához használt horgas végű eszköz. **2**. Kampósbot. **3**. A juhászbótnak gyakran vasból v. rézből készült, kampó alakú vége. *Így beakasszuk a kampójt a bírka hássó lábába*. **4**. A kasza nyelének nagyobbik fogantyúja. **Ö**: *belező~*, *fűző~*, *hűs~*, *juhász~*, *rész~*.

kampósbot *kampózsbot* fn Pásztorbot. **Nr**: A kampósbotnak csavart alakú állati, nővényi motívummal díszített fémkampója van, amellyel a juhász kiemelheti a juhot a nyájból, ha elfárad, támaszkodhat rá, rá is ülhet, és használhatja védekezésre, ill. fenyítésre is.

kampószeg *kampószeg* fn Fémfejű, fából faragott szárú szög, amellyel a nyélhez erősítik a kampót.

kampós mn **1**. <Juh szarvállásának megjelölésére> **2**. *Kampóus pika*: <kőműveseknél> vashegyben végződő, kétágú rúd, amelyek közül az egyik hegyesen előre néz, a másik félkörívben hátrahajlik a faoszlop könnyebb tartására, igazgatására.

kamra **Ö**: *háló~*, *láp~*, *méz~*, *száritó~*, *vad~*.

kamu ~ fn *Kamubul*: **a**) gondolkodás nélkül. *Gondolkodás nélkül csak uty ~bul rá-monta*. **b**) tréfából.

kan ~ fn/mn **I.** fn **1.** Némely kisebb háziállat, pl. kutya, macska himje. **2.** Galamb himje. **3.** *Naty* ~: **a)** erős nemi ösztönű férfi. **b)** sokgyermekes apa. **4.** ⟨Csak E/3. birt. szragos alakban:⟩ *kannya*. A java, a nagyja vminek. *Például a nyáj, ha jött hazafele, előőbb a malacok, azután a kannya, a naggya jött. A píznek is van kannya, a nagyop címletek.* **II.** mn Feltűnően nagy. *Őjsszel, mikor hideg időük jártak, naty ~ tüzet raktak a mezőjűn.* **Ö:** *mag~, remete~, zug~.*

kanadairanett *kanadajirenet* fn Éretten enyhén savanyú, sárgászöld színű almafajta. *A kanadajirenet kiséjű tavaszon ird be a kamarába, őjsszel húzóys vóyt, tavasszal nagyon jójüzű, borízű, gyengén savankás, világoszójd, piros csikokkal, megírve sárgászójd.*

kanál ~ fn ⟨Az ültetőgép öblös alkatrésze.⟩ *De ot mán úgy jött, a kanalak úty hoszták oda, a sortéra.* **Sz:** *Mekfojtaná ety ~ vízbe:* nagyon gyűlöli. *Naty ~lal esznek:* sokat és jól esznek. *Letette a kanalat:* meghalt. *Minden szarba/lébe ety ~:* mindenbe beleszól. *Ha két kanalat összacaptak, akkor azon biztosan rísztt vett:* minden szórakozásból kivette a részét. *A ~ sincs csörrenis nélkül:* házastársak, barátok között is előfordul harag, veszekedés. **Nr:** *A zsidóy ha ítel közbe elejtette a kanalat, nem evet tovább. Mink ha ettiink, oszt elejtettük, asz montuk: De jóy, hogy nem vagyog zsidóy!* **Ö:** *bádog~, csapó~, fémés~, keverő~, ko-vászfelverő~ kovász~, ko-vászoló~, merítő~, moslékos~, lisztes~, nagy~, öntő~, rántáskavaró~, salakoló~, simító~, spicc~, tojás~.*

kanalas ~ fn Főzőkanalak tartására való, falra akasztható tartó; kanáltartó. **Ö:** *fa~.*

kanalaz **Ö:** *be~.*

kanálfő *kanálfű* fn ⟨Jelzői használatban:⟩ kanálnyi. *Ety kanálfű disznóuzsír elíg lesz rántásnak.*

kanálhegy fn *Kanálhegyen eszik:* fanyalogva, kedvetlenül eszik.

kanalinkó *kanalinkóy* fn Pásztortáska [Capsella bursa pastoris].

kanális ~ fn **1.** Vízlevezető árok. *Az udvarunkon vóyt eggy ojan kis, ojan kis fojóy, leeresztet fojóy vóyt a ~ig.* **2.** Szennyvízcsatorna.

kanapé ~ fn **1.** Fából készült karos, támlás pad. **2.** Különböző holmik számára ládás részszel ellátott ilyen pad. *Vóyt ojan ~, aminek vóyt ládája, két-három rekesz is vóyd benne, abba gyűtöttük össze a tojást.* **Ö:** *fa~.*

kanász ~ fn Disznópásztor. **Sz:** *Ugy beszíl vele, mint ~ a disznóyval:* durván, gorombán beszél vkivel. **Ö:** *nyáj~.*

kanászbót *kanázbót* fn Kanász terelő eszköze. *A kanász maga farakta a kanázbottyát.*

kanászfattyú ~ fn Kanászgyerek.

kanászgyerek ~ fn A disznópásztor fiatal segítője. *A kanászgyerek vaty kanászfattyú fíjatal fíjű vóyt, aki rendesen nyáron besegett a kanásznak.*

kanászosodik **Ö:** *el~.*

kanásztülök ~ fn Kanászok által használt, szaruból készült fűvös hangszer. *A ~ kezdetleges híradóy eszköz a pusztán.*

kanavászkendő *kanavászkendőy* fn Kanavászból készített nagyobb szalvétaféle. *A kanavászkendőy az ijen kockás vóyt vacs csíkos, amibe mentek a parasztok ki, oz bekötöttig bele a dírré valóy kenyeret.*

kanca ~ fn ⟨Nemileg vonzó⟩ nő. *Jóy ety ~! Búdös ~:* kurva. **Ö:** *buja~.*

kancahám ~ fn Húzóból, marszíjból és istrángból álló szügyhám.

kancaló *kancalú* fn Kanca. *Ahon a kancalovak vóytak, esz cíframénesnek nevesztik.*

kancarúgás ~ fn Ütés, rúgás, amelyet a férfi a nemi érintkezés elől kitérni akaró nőtől kap.

kancellária *kancellárija* fn Városháza. *Még nagyapám idejibe úgy monták, megyek a kancellárijába adóyt fizetni.*

kancsi ~ fn Kancsal. *Kancsi gyereknek monták, hogy apád a kapuba csinált, oszt jobra nízett, anyád meg balra, így lettél ~.*

kancsít ~ i Kancsalít.

kancsó *kancsóy* fn Folyadékfélék tartására való nagyobb, füles, kívül-belül mázas, csőrös

edény. *Veres kancsó, verezs bor, mingyá rákerül a sor.* (Ivásra buzdító mondóka.) **Sz:** *Mijen belenizett a kancsó fenekibe:* részeg. **Ö:** *kis~, miska~, vászon~.*

kandallópárkány *kandallópárkány* fn A kandalló felső, kisélekedő része.

kandikál ~ i <Lyukon keresztül> lopva nézeget vhoval, leskelődik. *Vóut ojan, hogy a göröcsjuka, a kerítésen, ahon göröcs vóut, azon ~tunk.*

kandíroz ~ i <Cukrászsüteményt> cukorral bevon.

kandírozott ~ mn Cukorral bevont <cukrászsütemény>.

kandra ~ mn **1.** Ferde, félrenyomott. *Kandra farú:* **a)** csipőficamos <ember>. **b)** ferde, félrenyomott <dinnye>. **2.** Nem egy síkban lévő <küllő>. *A küllőket jól az agyba igazítottuk, hogy pászsojjon egymásho mindegyik, nehogy ~ legyik.*

kandúr ~ fn **Sz:** *Kürtőüre kandúr, vacokra koca!:* (tréf) mindenki menjen a helyére!

kandúrozik ~ i <Nőstény macska> párosodik.

kanecetes ~ fn/mn **I.** fn Füstölt disznóhúsból hagymás rántással, ecettel készített, több napig is elálló leves. *A ~ nagyon erőős, savanyú leves vóut, jó vóut a gyomornak.* **II.** mn Nagyon savanyú. **Nr:** A kanecetes általában az aratók, pásztorok eledele volt.

kanfar *kamfar* fn A nem oromfallal lezárt háztető rézsútos vége.

kanfaros *kamfaros* mn **1.** Az utca felőli v. mindkét végén oromfal nélküli, rézsútos <háztető>, ill. ilyen tetőjű, esetleg padlás és kémény nélküli <épület>. *Kamfaros ház:* **a)** csonkakontyos tetőjű ház. **b)** sátozott. **2.** *Kamfaros fedélszék:* kialakításában visszavágott kétereszes fedélszerkezet lekontyolva.

kanfarú *kamfarú* mn **1.** Széles, szögletes, csapott farú <ló, szarvasmarha>. *Főileg ló vóut sok kamfarú, csapot farú.* **2.** *Kamfarú ház:* kanfaros ház.

kangár ~ fn Kamgarn. *A ~ ócsó ruha-anyag, munkásruha készöd belőle.*

kani ~ fn **1.** Vmilyen állat hímje. **2.** (tréf) Serdülő fiú megszólítása. *Hogy vaty, ~?* **3.** Pajtás. **Ö:** *kis~.*

kanikutya ~ fn Hím kutya, kan kutya.

kániszmérge ~ fn Kutyaürülék [Canis merda]. *Belelptem ety ~ba, ezt mink is monduk, inkább azt, mint kutyaszar.* **Nr:** Beugratásképpen canis merdért mint gyógyszerért küldték régen a patikába a nagyobb diákok a latinul még nem tudó kisebbeket.

kaníz ~ i Előszüretet csinál.

kanizás ~ fn Előszüret.

kanizott mn *Kanizod bor:* az előszüreten leszedett szőlőből készült gyenge bor.

kankalék *kankarik, kankalik* fn **1.** A kútostor vedret tartó horga. **2.** A pásztorbot visszahajló vége, kampója.

kankapocs ~ fn A ruhakapocs horgas, kampós fele.

kankargózik **Ö:** *bele~.*

kankó¹ *kankóy* fn Elnyűtt szűr. *A szűr mikor elnyűtt, akkor monták kankóynak, szűr-kankóynak, mikor szíjjelszettik, láptörölőnek a küszöbön vagy lovat türelni is nagyon jó vóut.* **Ö:** *szőr~, szűr~.*

kankó² *kankóy* fn Horog, ill. kampó alakú faeszköz. *A marikszedő a kankóyval szette össze a búzát.*

kankuriáz/ik *kankurjázik* i Bukfencezik.

kankutya ~ fn **Sz:** *Koslat, mint a ~:* <olyan férfira mondják, aki mindig nők után, de főként mások felesége után jár>.

kanlik ~ i <Pl. sült tök, krumpli> kihülve megdermed. **Ö:** *meg~.*

kanlott ~ mn **1.** Herélt <disznó>. *Kanlott ártány:* ivarérett korban herélt disznó. *Kanlod disznóy:* ua. *Kanlot szalonna:* ivarérett korban kiherélt disznó szalonnája. *Ha a hároméves kant kiheréltik a szalonnája kanlot szalonna vóut, egy-másfél únyira kemény, ehetetlen.* **2.** Főzés, ill. sütés után kihülve megdermedt <krumpli, ill. tök>. *A kanlot kolompír főzés után kimered.* **Ö:** *meg~.*

kanmacska *kammacska* fn Hím macska, kandúr.

kanna **Ö:** *moslékos~.*

kannyáj *kanynyáj* fn Kandisznókból álló csürhe.

kanol ~ i Közösül.

kanosodik¹ ~ i Serdülő fiú nemileg érette kezd válni.

kanosodik² **Ö:** meg~.

kanördög ~ fn Sötét bőrű és hajú, kissé nyugtalan természetű férfi. *A ~ barna bőrű és hajú, kicsit izgága firfi vőut, nem cigány.*

kanpaszuly *kampaszuj* fn (*gúny*) Babbal kereskedő személy.

kanpulyka *kampujka* fn Pulykakakas. *Asz csak öblöget, a kampujka.*

kanszalonna ~ fn Kan disznó rágós szalonnája.

kant ~ fn A kalap fejrészének a fejtető és a szalag feletti, ill. közötti szakasza. *A kalapnak négy része van: snitt, bant, ~, plátni.*

kanta ~ fn **1.** Különféle folyadékoknak, főleg víznek a tárolására, ill. szállítására való széles, kerek szájú, egyfülű cserép- v. bádogedény. **2.** (Jelzői használatban:) annyi folyadék, amennyi egy ilyen edénybe belefér. *Hozott ety ~ bort.* **3.** Bádogból készült, ill. zománczott vizeskanna. **Ö:** cserép~, ecetes~.

kantagamó *kantagamóu* fn (Fazekasoknál:) görbülő bot, amellyel a szűkebb szájú kanták, korsók oldalának igazítását lehet elvégezni.

kántál ~ i **1.** (Ünnepi időszakban v. ünnepek előestéjén, de főként karácsonyeste) a kántálással pénzt szerez, ill. ajándékot kap. *Amennyi összegyűlt, monta a gyerek, ~tam ennyit meg ennyit.* **2.** (Névnapi) verses köszöntőt mond. *A gyerekek jöttek ~ni apámat.* **3.** Vmilyen kérést hosszadalmasan, lármásan, egy szuszra ad elő. *Hej, de sokat ~mán ez!* **4.** Sokat és körülményesen beszél. **Sz:** *Ugy elhegedüllek/felpofozlak/megütlek, hogy arrul kántász: nagyon megverlek.* **Nr:** *A szegényeb gyerekek versel ~tak a gazdagabb emberek nevenapján. Idesapámat íty köszöntöttik: Ferenc napja ma vagyon, eldöcöktem a fagyon. Azír jöttem hozzátok, hoty pár garast adnátok. Ha nem attok, mekhóúttok, rám marad a jussotok. Isten nyila van a padon, aki nem ád, üsse agyon!* **Ö:** össze~.

kántálás ~ fn **1.** (Ünnepi időszakban v. ünnepek előestéjén, de főként karácsonyeste) leginkább gyermekekből v. fiatal fiúkból, ritkábban felnőttekből álló csoportnak a házról házra járása és az ünnephez kapcsolódó köszöntőnek az éneklése, amelyért a háziaktól kisebb pénzösszeg, szerény ajándék v. megvendéglés jár. **2.** Névnapi verses köszöntőnek a mondása. **Nr:** Kántálás közben szokás volt a szabadkéménybe füstölni felakasztott kolbászból stb. elcsenni egy keveset.

kántáló *kántállóu* fn Az a személy, aki részt vesz a kántálásban. *Három-négy-öd gyerek összeált, jönnek a kántálók.*

kántálólámpás *kántálólámpás* fn **1.** Keménypapírból készített, négy téglalap alakú oldallapján színes papírból kivágott ábrákkal (pl. nap, hold, magyar címer) díszített, kántáláskor használt lámpás. **2.** Kántáláskor vitt viharlámpás.

kantapad ~ fn (Konyhában) a víztartó edények, kanták számára való pad.

kantár ~ fn **1.** A lószerszámnak a fejen levő, a zablát is magában foglaló része. *Kantár vőut szíjbul is mek kötélbul is.* *A kenderbul fonottat a kötélverőu csinálta, vőut nýtisoros, hatsoros, ez erőüsebb.* **2.** Kantárszár. **3.** (Kisfiúk tiroli nadrágján:) elől-hátul két-két gombbal gombolódó nadrágtartó. **4.** Főleg a gulyában a szopós borjak orrára erősített szűrős szájkosárféle; borjúkantár. **Km:** *Ahun a ~ van, ot kerezsd a lovat is!:* ahol vmennyit megtalálnak az ellopott dolgokból, ott kell lennie a többinek is. **Ö:** borjú~, csikó~, csikós~, dísz~, kis~, nagy~, paraszt~

kantárfej ~ fn A kantár legfelső szíja.

kantároz **Ö:** fel~.

kantárszár ~ fn A zabla két végéhez csatlakozó kb. 140–180 cm hosszú, csattos szíj.

kantártető *kentártetőü* fn A kantárnak a ló fülei mögött, a feje tetején keresztül húzódó része. *A kantártetőü két vígit nyóuc colra be szokás hasítani: az eggyik ríszit a pofadarabba, a másikat az álszíjba csatojják.*

kantárüstök ~ fn Kantárfej.

kántázik ~ i Kántál.

kantfal ~, *gantfal* fn Élére állított téglából készített fal.

kantín ~ fn Kaszárniai étel- és italárusító hely.

kantinosné ~ fn Olyan (nő), aki a laktanya kantinjában, ill. a kivonuló katonákat kísérve ételt, italt árul nekik. *Debrecembe eggy ojan kövér asszony vóut a ~.*

kantni ~ fn **1.** A könyvtábla pereme, szégyelye. **2.** Ruhaanyag keskeny szélmintája, szégyéldisze.

kántor ~ fn **Sz:** *Kántorok, rektorok, bútorok:* (ti. a kántor és a tanító is szeretett inni). *Kántorok, rektorok, mind a kettőj jó torok:* ua.

kántortanító kántortanítóu fn Kántorként is működő egyházi iskolai tanító.

kántus ~ fn Térden alul, esetleg bokáig érő, ujjas, rendszerint elől gombolódó, vásonból v. posztóból készült, ingszerű gyermekruha. *Nígyéves korokik horták a fíjúgyerekek a ~t, télen posztóbul, nyáron vászombul, a ~t alát horták a putinát. 2.* Egybeszabott, ujjas, bő, női felsőruha.

kántus ~ fn Kollégiumi énekkar. *A ~ járt temetni meg a templomba az előjűnekesek vóutak.*

Kántus ~ fn A debreceni Református Kollégium kórusa.

kántusjegyző kántusjeddzöj fn A kántus egyik vezető tisztségviselője.

kántustag fn A kántusban éneklő tag.

kanugar ~ fn Egymás után kétszer felszántott földterület.

kanveréb kamveréb fn A veréb himje. **Sz:** *Csiribiri, kamveréb, a bolondot küdd odébb!:* (csúfolódó mondókaként:) bolonddal nincs mit beszélni. **Nr:** *Naplemente után monták: A lekhuncutap kamveréb is elült, hagyjuk abba a munkát!*

kánya ~ fn (Enyhe szitkozódás, csodálkozás stb. kifejezésében:) *A ~ csípje meg! Mi a ~! A ~ vegye ki a szemed! Sz:* (Úgy) *Visít, mint a ~:* (gyerek) visítva sír.

kányaköröm ~ fn (Búzatáblában) egy fajta apró, lila virágú kúszónövény.

kanyargat ~ i **1.** (Jégen) a csizmája sarkával íveket karcolva csúszkál. **2.** Kanyarog. *A fojóu ~.*

kanyargatás ~ fn A csizmatalp szélén és a csizmasarok patkóján való siklás, kanyarulás a jégen.

kanyarít ~ i **1.** Valamiből vág, szel vmit. *A késsel előjű kenyeret, majt szalonnát ~ottak. 2.* (Ló- v. ökörfogatot szűk helyre) nagy ívben betérít. **Ö:** *be~, körül~.*

kanyarítás ~ fn **1.** Vmiből vágás, szelés. **2.** (Ló- v. ökörfogat) szűk helyre történő betérítése. *Ha hat ökör vóud befogva, akkor a szűk uccába naty ~ kellett.*

kanyarodik Ö: *meg~.*

kap ~ i **1.** Utazás végett felugrik vmire. *Lúra ~. 2.* Vhol talál, elér vkit. **3.** Vhova oda-szik. *A vetésre ~tak a tyúk. 4.* Rákap vkire. *Az apjokra ~tak a gyerekek. 5.* Út. *Min-gyán a kezede ~ok, hogy árul kóudúsz! Szájon ~lak. 6.* Vágyik vmire. *Nemigen ~ott a munkán. 7.* Szemet ~: (libának, kacsának töméskor) kukoricaszem megy a légsővébe. **8.** *Kapja magát:* hirtelen elhatározza magát. **Km:** *Kap az, aki nem restelli: (tréf) (annak mond-ják, aki kikapott). Kap az, aki nem rest:* a dolgoz embert megfizetik. *A tanítóu meg a pap, odamegy, ahun ~:* (ti. nőtől szerelmet). *Aki sokat kíván, keveset ~:* (mondják a telhetetlennek). **Ö:** *át~, be~, bele~, el~, fel~, felül~, kip~, le~, meg~, oda~, össze~, rá~.*

kapa ~ fn **1.** Akkora (kb. 200 négyszög-ölnyi) földterület, rendszerint szőlő, amekkorát egy ember egy nap alatt megkapálhat. **2.** (Jelzői használatban:) *ety ~ szőjűlőj:* ilyen nagyságú szőlő. **3.** *Kapakor:* kapálás, ill. a kapálás ideje. **Ö:** *el~, gép~, gyors~, horol~, irtó~, kacor~, ló~, metsző~, oldal~, oltó~.*

kápa ~ fn **1.** A hám oldalait a ló hátán át összekötő szíj, amelybe karikák vannak csavarva a gyeplők befűzésére. **2.** A nyereg vázának, elől és hátul kimagasló, a lovas biztonságos ülését lehetővé tevő része; nyereg-kápa. *Elsőj ~:* a nyereg elején levő kápa. *Háccsój ~:* a nyereg hátsó részén levő kápa.

kapadohány ~ fn Durván vágott, erős, csipős dohány. *A ~ a legerőjűsep fajta vóut.*

Ezelőjött a paklízis dohány is ~ vóut, a dohánygyárba kieszítették, munkásembernek e vóut a legőcsőbb.

kapadozik ~ i Kezd beletanulni vmibe, előrehaladást mutat vmiben. *Ez a gyerek szípen ~ a mesterségbe.*

kapafog ~ fn Metszőfog.

kapa-kaszakerülő kapa-kaszakerülő mn (tréf) Dologkerülő, lusta.

kapakerülő **Ö:** kaza~.

kápakulcs kápakúcs fn (Lószerszámon:) bőrök összefogására szolgáló rézanya; kápakarika.

kapál **Ö:** be~, eke~.

kapálás **Ö:** be~.

kapálgat **Ö:** el~.

kapanyél fn **Sz:** *Büdös neki a ~: dologkerülő, lusta. Elszarta a kapanyelet:* teljesen elrontott vmit.

kapar ~ i Kuporgatva gyűjt. *Nehezen ~ta össze a malac árát. Sz: Kaparj kurta, neked is lessz!:* aki dolgozik, az boldogul. **Ö:** fel~, ki~, meg~.

kaparás ~ fn Gyümölcsfáról tavasszal lekapart szennyeződés, fölösleges anyag. **Ö:** tyúk~.

kaparász ~ i (Vminek az ára) bizonyos nagyság körül jár. *A termény ára kéccász pengő körül ~.*

kaparé kaparik fn **1.** A tarlón szétszóródott és összegereblyézett gabona. *És a kaparikot szintén összeszettük, bekötöztük.* **2.** Összegereblyézett széna, ill. szalmahulladék. **3.** Dagasztás után a sütőteknőben összekapart tésztamaradék; vakaré. *A kaparikot, ami a teknőjűhő odaragatt, odaattuk a disznóu moslikjába.* **4.** Utolsónak született, kései gyermek. *Aki utóujára született, a hatodik-hetedig gyerek, az vóut a kaparik, utóúúú kaparik.* **Ö:** gereblye~.

kaparékkereszt kaparikkereszt fn Kaparékkévékből álló gabonakereszt. *A kaparikkereszt általában öt-hat kaparikkiviből állt, bekötötték, kerezbe tették aszt is.*

kaparékkéve kaparikkíve fn Kaparékból kötött kéve.

kaparít ~ i Ügyesen v. némi erőszakkal (meg)szerez vmit. *Kezibe ~ vmit:* így magához ragad vmit.

kaparó kaparóu fn **1.** Élő, ill. sült v. főtt tyúk lábának alsó, hústalan része. *A tyúknak van kaparóuja, az élőnek meg a mekfőjűnek is: ahon az ujjak vannak, a csontos rész.* **2.** Lóval vontatott, a tarlón maradt gabonaszálakat összetakarító gereblye; kaparógép. **3.** A teknő kitisztítására szolgáló vékony lemez. *A kaparóuval könnyen le lehet pucolni a mek-keminyedet tisztát a teknőjű őgdaláról.* **4.** Kaparókés. **5.** Kaparófa. **Ö:** bél~, fogas~, kaza~, korpa~, kosz~, sár~, út~.

kaparófa kaparóufa fn Olyan tisztítóeszköz, amellyel a kallóból kivett gubán az összeborzolódt szőrt kisimítják, és a ráta-padt törmeléktől megtisztítják.

kaparógép kaparóugép fn Lóval vontatott, a tarlón maradt gabonaszálakat összetakarító gereblye.

kaparókés kaparókés fn Megperzselt disznó szőrzetének megtisztítására, vakarására használt kés. *Ugyi disznóúvágáskor ha mentek, akkor vitte a bátyám is meg az én uram is vitte a kaparókést is, az élőjűkést is.*

kaparólapát kaparólapát fn (Perzselésnél) a leváló hámréteg eltávolítására való lapát. *A kaparólapátnak rövid nyele van.*

kaparóvas kaparóvas fn (Rézműveseknél:) fémből készült rúd alakú, végén élesre csiszolt eszköz, amellyel forrasztás után a szennyeződéseket a varratról leszedik.

kapás ~ mn/fn **I.** mn Akkora (földterület, rendszerint szőlő), amekkorát egy ember egy nap alatt megkapálhat. *Nekem is van itt ety két ~ szőlőjűm.* **II.** fn **1.** Kapával megművelt növények. *Erről vóut a kalászos, erről a ~.* **2.** Kapálást végző napszámos. *Mán kifizettem a ~okat.*

kápás¹ ~ mn **Sz:** *Nem ~ az ember feje:* nem káptalan az ember feje, nem tarthat mindent észben.

kápás² **Ö:** fa~.

kapaszárny ~ fn Az ekeka kapáit tartó két vasrúd egyike.

kapaszkodik ~ i **Sz:** *Kapaszkodik, mint a vízbe halóy: fűhöz fához kap, fordul segítségért. Ö: kipeszkedik~.*

kapat ~ i Szoktat. *Ne kapazsd magadra aszt a gyereket, mert rát kap. Nr: Engemet egy barna kisjány ~ott a csókra. (Nd.) Kis pej lovam āra van ~va, jobban megyen éhen, mint jóullakva. (Nd.) Ö: el~, ide~.*

kapatás ~ fn Megszokás. *Csak ojan ~, ot szoktam rá a huszároknál.*

kapatos ~ mn Kikapós (menyecske).

kapavágás ~ fn **Sz:** *Ety ~t se tesz: semmit sem tesz.*

kápavas ~ fn A kápában levő vas.

kapca¹ ~ fn **Sz:** *Valakinek a ~ja: vkinek kiszolgáltatott ember. Szorul a ~/~ja: szorongatott helyzetben van. Főjzik a ~ját: mehetnékje van, nincs maradása, nem leli a helyét. Íg a ~: ua. Nem leszek én a ~ja/lábakapcája: nem leszek neki kiszolgáltatott ember. Ö: flanell~, parget~.*

kapca² **Ö:** áll~.

kapcabetjár ~ fn **1.** Kisebb dolgokat lopó betyár. **2.** Tolvaj. *A tolvajra is, az apróy-cseprőy lopóyokra is monták, hoty ~.*

kapcája **Ö:** lába~.

kapcarongy ~ fn Hitvány ember. *Kapcarongy vóyt, aki ugy viselkedet, hogy megírdemelte eszt a kifejezist.*

kapcás ~ mn Alul fehér lábú (ló). **Ö:** félbőr~.

kapcáskodik ~ i Gáncsokskodik, kötözködik, akadékoskodik.

kapciás *kapcijás* mn Akadékoskodó, kötekedő. *A kapcijás a kákán izz görcsöt keres.*

kapdel *kabdel* mn Formátlan, ormótlan (lábbeli). *A kabdel csizma, kabdel cipőy otromba lábbeli vóyt.*

kapdos **Ö:** el~.

kapircs ~ fn Rövid nyelű, kis kapa. *A ~ot főjleg rípa eggyesítésnél mek kiskertegbe hasznájják, zőjccsíkfélét ~olnak vele.*

kapircsol ~ i Kapircsol kapál.

kapirgál ~ i Kapargál. *Kapirgál a tyúk.*

kapisgál *kapizsgál* i Kezd megérteni, fel-fogni vmit.

kapitális ~ fn mn/fn **I.** mn Szép tróféájú (vad). **II.** fn A könyvgerinc élére ragasztott szegőszalag; oromszegély.

kapitálistoz ~ i (Könyvkötő) kapitálist az ívek szélére ragaszt v. varr.

kapitány **Ö:** mezőrendő~.

kapitányos ~ mn Szigorú, erélyes. *Kapitányos asszony annak a felesége.*

kapitányvíz ~ fn Rendőrkapitányi rendeltetle a tanyai ház közelében, ill. az asztag és a cséplőgép mellett tűzoltásra előkészített, hordóban, kádban, ill. a cséplőgép tűzoltószivattyújában tartott víz. *Kapitányvíz hordóyba vóyt a háznál, utóyján a tanyáknál, a vározszba nem. A cséplőgépénél meg a tűzoltószivattyúba vóyt vaty száz-kétszáz liternyi ~, esz kellik vóyt a cséplőgéphe.*

kapizson ~ fn (Főleg kislányok viseleteként:) **a)** díszes, fodros fejkötő. *A fejeken ~t viseltek a gyerekek, a kisjányok. b)* (téli viseletként:) belül szörme, kívül prémszegéllyel ellátott posztó fejkötő. **Ö:** szőr~.

kapja-fogja ~ i *Kapta-fokta magát: kapta magát. Kapta-fokta magát, osz mán el is ment.*

kapkod ~ i Vminek a megszerzésére törekszik. **Sz:** *Kapkod, mint Karászi az annya picsájáho: (olyan emberre mondják, aki mindenbe belefog, belekap). Ö: le~.*

kapkodó *kapkodóy* fn **1.** Kéz. *Vedd innen a kapkodóydat! 2.* Levágott gabona kévébe szedésére használt, horog alakú, nyeles (fa)-szerszám. *A kapkodóy vastag dróydbul vóyt, csak a nyele vóyt fábul, ugy nízet ki, mint a sarlóy.*

káplár **Ö:** hajdú~.

kapli ~ fn A cipőfelsőrész elülső, az orrnál lévő kemény része.

kaplis ~ mn *Kaplis cipőy:* olyan cipő, amelynek kaplija van.

kapocs **Ö:** felhérc~, horgas~, juhász~, kan~, kun~.

kapogat ~ i Többször, de rendszertelenül kap. *Kapogatot sokat úri házaktúl.*

kápolnafejű mn *Kápolnafejű slingli:* (pászományosoknál:) papi palástra készített fejmotívummal díszített, körte alakú, selyem gomboló.

kapor **Ö:** *eb~.*

kaporkóró *kaporkóúróu* fn Elvirágzott, megszáradt kapor. *A kaporkóúróu a mekszáradt, elvirágzott, elmagzot kapor.*

káposzta ~ fn **Sz:** *Elmehecc, ~ba húst tehecc!* (csúfolódás). *Kínlóúdik, mint a ~ hús nélkül:* **a)** sok a gondja, nehezen él. **b)** nehezen halad a munkájával. *A kecske is jóúllakik, a ~ is megmarad:* minden érdeket kielégítő megoldás. **Nr:** *Télire a hordóúba betapostuk a fejés meg a gyalult ~t. A tetejire követ tettünk, vagy vóút sróúfos káposztáshordóú.* **Ö:** *apró~, édes~, hasáb~, piros~, tök~.*

káposztaföld *káposztafőúid* fn **Sz:** *Úgy níz ki, mint akinek káposztafőúid nem jutott:* elkeseredett arcot vág.

káposztagyalus ~ fn Káposzta gyalulásával foglalkozó ember. *A ~ házrul házra járt káposztád gyalulni.*

káposztakő *káposztakű* fn Hordóban savanyodó káposzta lenyomására használt súlyos, saválló terméskő. *A káposztakűvel a begyalút káposztát nyomatták le. A hordóúskáposztát minálunk taposták, máshon káposztakövet használtak a préseléshe, a káposztáshordóúba taposták meg.*

káposztalé ~ fn **Sz:** *Vir van émbennem, nem ~:* nem vagyok én olyan gyámoltalan, élheterlen.

káposztanyomkodó in *Káposztanyomkodóú csavar:* olyan csavarmenetes farúd, amellyel a káposztáshordóban levő káposztára helyezett deszkalapot lenyomatják.

káposztapalánt ~ fn Káposztapalánta.

káposztás mn *Káposztás cvekedli:* dinsztelt káposztával összekevert kockatészta. *Káposztás galuska:* kézzel szaggatott tészta dinsztelt káposztával. *A káposztás galuska hosszú csígba van, karra felvíve szaggattyág bele a forróú vízbe. Káposztás lepíny:* párolt káposztával töltött lepény.

káposztásdézsa *káposztásdézsa* fn Savanyított káposzta készítésére és tartására való fadézsa.

káposztáskert fn **Km:** *Kecskére nem bízzák a ~et:* nem bíznak vmit olyanra, aki éppen annak a megdézsmálására vágyik.

káposztáskő *káposztáskű* fn Káposztakő.

káposztatöltenivaló *káposztatőúitenivalóú* fn Szép húsdarabok csomója, amelyet disznóvágáskor töltött káposztába félretesznek.

káposztatöltés *káposztatőúítés* fn (Lakodalom előtt egy nappal megrendezett, csoportos) töltöttkáposzta-készítés. *A káposztatőúítésre minden vendik hosz káposztát és rist.*

kapott in *Kapod gyermek:* házasságon kívül született gyermek.

kappan ~ fn **1.** (*gúny*) Meddő férfi. **2.** *Vín kappan:* nők körül legyeskedő idős férfi.

kappanleves ~ fn Herélt kakas húsból főzött leves. *Nem is vóút husvít, ha nem ~t főújsztünk.*

kappanoz ~ i (Kakast) ivartalanít, herél. *Idesanyám álandóúan kappanoszta a kokasokat, mert a kappannak nagyon finom a húsa.*

káprádzik *kápráddzik* i Káprázik.

kapric ~, *kaplic* fn Kisvankos, kispárna. *A ~ fej alá valóú kispárna, belőú toll, togba, kívül mek kispárnahaj járt rá.* **Ö:** *kis~.*

kapros ~ mn *Kaprozs béles:* kaporral ízesített túrós béles.

kápsa ~ fn Tarisznya.

kápsál ~ i (Diák) az egyház és az iskola számára adományokat gyűjt, kéreget. *A Kollégijumbul a papnövendíkek, díjákok a nagy ünnepeken eljártak ~ni.*

kápsálás ~ fn Az egyház és a református kollégium számára adományok gyűjtése. *A ~ ezerkilencszáznegyvenhatig vóút meg.*

kápsáló mn *Kápsálóú díjá:* adományokat gyűjtő diák. *Bandi fijam is vóút kápsálóú díjá.*

kapszli ~ fn Gyutacs. *Megmondom én, hogy mi a ~: gyutacs, amit a kokasos puszkára rátettek.*

kapta ~ fn Körömbetegség, csontkinövés, esetleg fáradtság miatt képződött daganat a ló bokáján.

kaptafa ~ fn **Sz:** *Ety ~ra megy:* azonos mintára készül, nincs semmi egyedi sajátossága. **Km:** *A suszter maraggyon a ~náll!* mindenki maradjon a saját szakmájánál!

kaptafahúzó *kaptafahúzó* fn Kampós fémzszerző, amelyet a kaptafa lyukába akasztva kihúznak a cipőből.

kaptafakészítő *kaptafakészítő* fn Kaptafa készítésével foglalkozó iparos. *A méretrajzot elküldte a kaptafakészítőnek.*

kaptafás mn *Kaptafás stélázi*: kaptafák tárolására szolgáló polc.

kaptár **Ö**: álló~, anya~, fekvő~, lapozó~, megfigyelő~, rakodó~, vándor~.

kaptárbontás ~ fn A kaptár belső részeinek kiszedése. *A ~t a keretek kiszedisével kezgyük.*

kaptármérleg *kaptármérleg* fn A kaptár megmérésére alkalmas nagyobb lapú mérleg. *A kaptármérleg leginkább a konyhaji mérlegre hasonlít.*

kaptás ~ mn Hibás járású, fájós lábú (ló), amelyiknek körömbetegség, csontkinövés, esetleg fáradtság miatt dagadt a bokája. *Naty hiba vót a lúnál, ha ~ vót.*

kaptásodik **Ö**: meg~.

kaptat ~ i Meredek úton fölfelé megy, halad.

kaptató *kaptató* fn Meredek út(szakasz), emelkedő.

kaptatós *kaptatós* mn Meredeken emelkedő (út).

kapu ~ fn **Sz**: *Megnízi/Nízi, mint verezs bornyú az új ~t*: bambán megbámul vmit, vkit. *Bámul, mint verezs bornyú az új ~ra*: ua. *Ugy bámulja, mint bornyú az új ~t*: ua. *Új ~, verezs bornyú*: ua. *Maj megaggya a bécsi ~*: a) sosem kapja meg. b) sosem adja meg. **Ö**: *tábor~*.

kapualj **Ö**: *sáraz~*.

kapualjú **Ö**: *sáraz~*.

kapubálvány ~ fn Kapufélfa.

kapucni ~ fn Köpeny, ill. kabát felső részéhez erősített csuklya.

kapufél ~ fn A kapu tartóoszlopa.

kapufélfa ~ fn **Sz**: *Búcsút vett a ~túl*: megszökött a szolgálatból. *Csak a ~túl köszönt el*: ua. *Nem köszönt még a ~nak se*: búcsúzás nélkül odább állott.

kapus ~ mn Hiányos fogú, foghijas (szarvasmarha). *Kapus fogú*: ua.

kar¹ ~ fn **1.** *Karhosz csap*: (könyvkötő:) márványozás után a lapokat szétválasztja oly módon, hogy a könyvtestet a karjához ültögeti.

2. Fazekasok égetőkemencéjében azoknak az agyagpolcoknak egyike, amelyekre az égetendő edényt teszik. **3.** Fazekasok égetőkemencéjében a tüztérnek az a része, amely a beépített rácsot tartja. **Sz**: *A magam ~jára marattam*: csak önmagára támaszkodhat. *Ety ~ra dúgognak*: (többen, főleg családtagok) együtt, közös haszonra dolgoznak. **Ö**: *al~, al-só~, fa~, mozgató~, tartó~*.

kar² ~ fn Templomi karzat, erkély. *A fíjúk a templomba a ~búl niszítik a jányokat, mert a fíjúk fen vótak a ~ba, a jányok meg lenn ülték.*

kár ~ fn *Kárba van*: (jószág) tilosba tévedt. *Kárba ment*: ua. *Ha ~ba ment a tehén, mongyuk másnak a tengerijibe tivett, meg-óvásták, hoty hány csövet evet meg, és uty póutolták a ~t*. **Sz**: *Jaj, be naty ~, ha mekhal, ha megmarad, az a baj!*: (tréfás gúnyolódásként). *Se bú, se ~, csak a naty sár*: se baj! *Se hasznom, se ~om belőüle*: nem vagyok érdekelt fél. **Km**: *Kár haszomba megy*: minden rosszban van vmi jó. *Kárnak, szarnak nindzs gazdája*: a kellemetlen dolgot nem vállalja el senki. *Szarnak, ~nak nem akad ura*: ua. *Nincs ojan ~, akibe haszon ne vótuna*: minden rosszban van vmi jó. *Nincs ojan ~, amibe haszon ne legyik*: ua. *A ~ nem ál mek háromig*: a baj nem jár egyedül.

karabálé ~ fn (gyny) Karalábé.

karácsony ~ fn Jó sor, jó dolog. *Legyen neki karácsonya. Legyik nektek is eccer ~*. **Sz**: *Eccer esik esztendőibe ~*: (mondja az, aki pl. lakodalomkor ereje felett költekezik). *A lesz soká, mek ~*: aligha lesz vmi a dologból. **Km**: *Kísőü ~ után kántálni*: ami elmúlt, azt nem lehet visszahozni. **Nr**: *Fekete ~, fehér husvít*: ha karácsonykor nincs hó, majd lesz húsvétkor. *Ha Katalin kopog, ~ locsog*: akkor mondják, ha Katalin-napon hideg az idő.

karácsonyi mn *Karácsonyi búza*: karácsonyra már zöldellő búza, amelyet Luca-napkor kezdenek egy tányérban csíráztatni. *A*

~ búzát cserébbe vetették, virákcserébbe Luca-napkor, karácsonra kizöldült.

karafina ~ fn Hosszú nyakú üvegkanecsó, amelyben a bort az asztalra teszik.

karafindli ~ fn (Vendéglőben) kétrészes, ezüstözött állvány, csiszolt dugós ecetes- és olajosüveggel. *A többi fűszertartó mellett ~ is állt a vendéglők asztalaján.*

kárál ~ i **1.** (Tyúk) rekedtes, elnyújtott hangot ad. **2.** (Nő) szájkodik, pöröl. **3.** (Nő) locsog, fecseg. **Km:** *Amék tyúk sokat ~, keveset tojik:* aki sokat beszél, kevésre ér a dolgával.

karám ~ fn **1.** Náddal, gyékénnyel, vesszővel, deszkával bekerített, rendszerint fedetlen hely a szabadban legeltetett állatok együtt tartására és védelmére. *Ety ~, amejiknek az eggyik óudala ijen félig nyitot vóút.* **2.** A disznóól külső, fedetlen, körülkerített része, kifutója. *A ~ a disznóóul fedetlen kifutója, ennek ety sarkába jártak a disznók piszkolni, és nem összevissza. A ved disznóút kizárták a ~ba, hogy be ne piszkícsik az óulba, mert ha eccer odapiszkítot vóuna, mindig odajárt vóuna.* **3.** A bika (v. más szarvasmarha) szálláshelyének körülkerített része, kifutója. **4.** A favágók által téli szállásul készített, kúp alakú, tetején nyitott kunyhó; favágókarám. **5.** Hét-kilenc emberből álló favágó csoport. **Ö:** *akol~, disznó~, favágó~, főző~, kereszt~, kis~.*

karamellizál ~ i Lekvárt sűrít és édesít. *Ízlisz szerint, de minél kevesep cukorral felfogattyuk, karamellizájjuk.*

karámgazda ~ fn A hét-kilenc emberből álló favágócsoportnak, a karámnak a vezetője.

karámkészség *karámkíssig* fn Állatok fedetlen, kerítéssel körülvett szálláshelye; karám.

kárász ~ fn **Sz:** *Ojan sovány, mint a ~:* nagyon sovány.

Karászi fn **Sz:** *Kapkod, mint ~ az annya picsájáho:* (olyan emberre mondják, aki mindenbe belefog, belekap).

karaszol ~ i Nem mélyen kapál. *A ~ asz jelenti, hogy ijen kis hosszú kapával fennyedin kapál, csak ety fél centire kapájja a főüdet.*

karaszoló in *Karaszolóu kapa:* kaszából kialakított kapaszerű eszköz, amellyel a felszínen kapálnak. *A karaszolóu kapát kaszábúl alakították ki, és két-három centi mije kapáltak vele, ezzel dógosztak legelőüször a szöülőübe.*

karattyol ~, *karatyol* i **1.** Fecseg, jár a szája. *Mindik karatyol vaty kel vaty se.* **2.** (Tyúk) kárál.

karazsia *karazsija* fn Merinó juh gyapjából készített finom szűrposztó; abaposztó. **Nr:** A karazsiát szürként csak Erdélyben használták.

karazsián *karazsiján* fn Karazsia.

karcagi mn *Karcagi slingli:* (paszományosoknál: a gombolók egyik fajtája mint a polgári férfiviselet tartozéka).

karcer ~ fn (A Református Kollégiumban:) iskolai zárka. *A megbünteted díjakokat a ~be zárták.*

karcol ~ i **1.** Jégen a csizma patkós sarkával ívet rajzolva csúszkál. **2.** (Szíjgyártó, fazekas stb.) éles, hegyes szerszámmal mintát vés a bőr, ill. az agyag felületére.

karcolás **Ö:** *alá~.*

karcoló *karcolóu* fn (Szíjgyártóknál:) éles, hegyes fémpege, amellyel díszítéseket karcolnak a bőr színoldalára, ill. kijelölik a varrás helyét.

karcos ~ mn Ki nem forrott, csipős újbör. *A muzsbúl ~ lessz, ha kiförök, akkor mám bor.*

kard ~ fn **1.** Kard alakú mézeskalácsos faforma. **2.** Kard alakú faformába tett tésztából készített mézeskalácsos termék. **Sz:** *Annak ~ illene az óudalára:* **a)** (derék, sudár termetű asszonyra, nagylányra mondják.) **b)** (tüzlölpattant, harcias nőre is mondják.) *A ~ is az óudalára illene:* ua. **Km:** *Két éles ~ nem fér meg/el ety hüvejbe:* ellenséges érzületű emberek nem férnek meg egymás mellett.

kardalésza ~ fn **1.** (Holmik, tárgyak közötti) összevisszaság, rendetlenség. *Az a ~, amikor nincs a hejin semmi. Kardalészába van: összevissza, rendetlenül, szanaszét van. Kardalészába vóút minden a lakásba.* **2.** *Kardalészába megy:* tönkre megy, elpusztul. *Kardalészába megy minden a lusta embernél,*

engedi, hoty pusztújjik el. **3.** Kardalészába hagy: **a)** gondozatlanul, elhanyagoltan, veszendőben hagy. *Úty hatyta a főüggyit, a kertyt, a házát ~ba.* **b)** felügyelet nélkül, magára hagyottan. *Kardalészába hatyta a gyerekeket, felügyelet nélkül, szabaggyára.*

kardeszka ~ fn A tornác korlátjára helyezett könyöklő deszka.

kardkötő karkötőjű fn <Díszmagyar ruhán> kb. 70 cm hosszú, pozsonyi aranyból készített, a kard felkötésére szolgáló, négy-szögletes zsinór.

kardtok kartok fn Kardhüvely.

karéj karé, ~ fn/mn **I.** fn **1.** Félkör alakzat. *A jányok karéba áltak.* **2.** Karéba/Karéjba kanyarít: <pásztor csordát> úgy terel vissza, hogy félkörívben mellé kerül, és a botját elé dobja v. a kutyáját a csorda elé küldi. *A pásztor ha ~ba kanyarította a jószágot, akkor mekcsapja a guja elejét, a bottját vagy a kutyáját elibe küldi.* **II.** mn **1.** Félkör alakú <szelet>. *Aggyál ety karé kenyeret vagy ety sulák kenyeret, mert a karét suláknak is mon-ták!* **2.** Ilyen mennyiségű. *Vágj ety karé kenyeret, monta az uram, hogy vágjál nekem anyám, ety ~ kenyeret.*

karéjos mn Karéjos rózsa: stilizált rózsaminta, amely közepétől kezdve koncentrikusan egymás fölé hímzett ívekből, rózsa-kontúrokból áll.

káresz ~ msz **Sz:** Káresz a/e kúresz, ahogy lessz, úgy lessz: <szójáték>.

karfa **Ö:** fűrész~.

kárhozik **Ö:** el~.

kárhoztat kárhosztat i **1.** Bosszant, dühít, káromkodásra ingerel. *Mit kárhosztatod az embert?* **2.** Okol, hibásnak tart. *Őjüt kárhosztatom, hogy rossz lett ez a fiju.* **3.** Rosszat mond vkiről. *Mindik csak engem kárhosztat, rosszat mond rullam.*

karicsál ~ i **1.** <Tyúk> kárál. *A fiatal jérce sokat ~.* **2.** Fecseg, karatyol.

karicsol ~ i Karicsál.

karika ~ fn **1.** Kicsapja a ~t: karikás ostorral cserdít. **2.** Cérnaorsó. **3.** Az orsó végére helyezett fakorong (orsókarika), amely lendítősúlyként szolgál. **4.** <Jelzőként> vhány

orsót kitevő. *Vettem két ~ fekete cérnát.* **5.** A tűzhely v. kemence főzőlapjának nyílásait fedő lapos karika. *Rendesen három ~ járt egy ijen főzőjükra: kiskarika, középsőjű karika, natykarika.* **6.** Ablaktábla, ablaküveg. *Betörtek a gyerekek ety ~t.* **7.** <Nyomtatáshoz> 6–8 v. még több ló egybefogásával kialakított fogat. **8.** <Jelzői használatban> ety ~ dohány: ilyenre fűzött dohány. **9.** <-ba v. -ban ragos alakban hasz-szerűen> körbe v. körben. *Karikába álnak: körbeáll.* **10.** <-ra ragos alakban hasz-szerűen> Karikára vet: kerítőhálót kör alakban vet ki. **Sz:** Úgy rohan, mintha ~t kergetne: <pl. osztályteremből diákcsoport> rendetlenül megy ki. **Ö:** ablak~, agy~, cérna~, cin~, dorong~, fa~, fék~, felhérc~, forgó~, gyeplő~, hámfa~, hám~, hát~, hatlólánc~, jászol~, lánc~, lócs~, makk~, mosó~, nyaklól~, nyakszíz~, nyüst~, orsó~, platt~, sallang~, sallangó~, strájjfa~, széles~, szorító~, szűgy~, vége~, váll~.

karikaagyag ~ fn <Fazekasoknál> a taposás során keletkezett, egymásra rakott agyag-csomó.

karikádzik karikáddzik i **1.** Karikázik, karikát bottal hajt, karikával játszik. *A gyerek, ha karikával jáccott, ára montuk, ~.* **2.** Forgó csigát ostorral pörget. *A kisfijuk karikáctak, vóut ijen kis csiga, és ijen kis ostorral csap-ták, és ojan gyönyörűen tutták ezek a kisfijuk csapni az ostort, hocs csak uty pergett az a kisz szerentyű.*

karikaláb ~ fn Ó-láb.

karikalábú ~ mn Ó-lábú.

karikás ~ mn/fn **I.** mn Karikás darab: lószerszám részeként olyan szíjdarab, amelyen karika van. *Karikás kantár:* olyan kantár, amelyen csatok helyett karikák vannak. *A ~ kantár debrecenyi kantárfajta vóut.* *Karikás ostor:* forgókarikával ellátott, rövid nyelvű, hosszú csapójú, szíjból font, cifra ostor. *Karikás zabla:* két részből álló zabla, két végén zablapálcával és zablakarikával. **II.** fn Karikás ostor. *A csikósoknak is ~uk van, amivel tanítták a lovakat, hogy leűjjöm meg lefeküggjön.* **Ö:** forgó~, kondás~.

karikásnyél ~ fn A karikásnak az a része, amelyet kézbe fognak. *A ~ gyakran szarubúl és rézből kivágot figurákkal van díszítve.*

karikáz ~ i (Disznónak stb.) az orrába karikát húz. *Karikázzák a disznóút, az órába karikát tesznek, hogy ne tuggyik túrni. Ö: el~, meg~.*

karikázás ~ fn Karika húzása a disznó orrába. *A ~t azír csinálták, hogy a disznó ne tuggyon dúrni.*

karikázik ~ i **1.** Karikával játszik. **2.** (Diákok csoportja) rendetlenül, tódulva megy ki az osztályból.

karikázó *karikázó* fn **1.** Olyan ember, aki a disznó orrába a karikát húzza. **2.** Disznó karikázására való szerszám, fogó.

karima **Ö:** *rész~.*

karimafach *karimafak* fn A kártolt kalapanyagból a kalap karimásához szükséges forma. *A kalaposmester a kalapanyag kimírse után két fűfakot és két ~ot formáz.*

karimás mn **1.** *Karimás kalap:* széles karimájú kalap; cíviskalap. **2.** *Karimás kása:* kölesből készült, a tálon szétnyomkodott és hideg tejjel leöntött kása. *Apukának vóut a kedvence a ~ kása, a köleskását mekfűsztik öregre, osztám megmaratt egybe a kása, arra öntöttik a tejet.*

karimáz ~ i (Nyomtatáskor) a félig kitaposott gabonát körben haladva megrázogatja.

karimázás ~ fn (Nyomtatáskor) a félig kitaposott gabona megrázogatása körben haladva.

karistol **Ö:** *össze~.*

karisztol ~ i **1.** Felszínen, felületesen kapál. *Nem jóul kapálta, csak mekkarisztolta, ~ta, csak fennyedin kapálta a tengerit. 2.* Nagyjából megfésül. **Ö:** *be~, meg~.*

karisztolás ~ fn A talaj felszínének kapával v. gereblyével történő fellazítása.

karkár ~ fn (gyny) Varjú.

karkosár ~ fn Karon hordott, bevásárláshoz használt kosár.

karlás l. **kallás**

kárlátás ~ fn Hérész.

karló l. **kalló**

karlsbadi *kázbádi* mn *Kázbádi víz:* gyógyhatású ásványvíz. *A kázbádi vizet hét és fél decis üvegbe árúták, gyomorhurutra, minden fűszerüzledbe lehetet kapni. Kúraszerűen itták, meg vóutak, akik el is jártak Kázbádba.*

karmantyú ~ fn **1.** A kéz melegen tartására használt, rendszerint szőrméből készült, melegen bélelt, két végén nyitott, hengeres ruhadarab. **2.** Ötujjas, vastag, női kesztyű. **3.** A karikás ostor nyelének a végére erősített, kiszélesedő bőrdarab, amely megakadályozza, hogy pattintáskor az ostor kicsússzon használója kezéből. **Nr:** A karmantyút a kesztyű helyett főleg nők, gyermekek használták.

karmazsincsizma *karmazsincsizma* fn Borjúbőrből készült, sötétvörös színű női csizma.

karmazsincsók *karmazsincsók* fn Az arc tréfás megcsípése után arra a helyre adott csók. *A karmazsincsókot a legíny attá a ján-nak: mekhúsza az arcát, belecsípett, oszt adot rá ecs csókot.*

karmazsinpiros *karmazsimpiros* mn Élénk, kissé lilás árnyalatú piros.

kármentő *kármentő* fn **1.** A csapravert hordó csapján kicsöpögő bornak v. a présből kifolyó mustnak a felfogására használt, ovális alakú, lapos faedény. *Kármentő ojan kis tizenöt centis faedény, hogy el ne cseppennyen a borból ecs csep se. 2.* Kocsmákban lécekkal elkerített hely, ahol az edényeket, üvegeket, poharakat tartották, azért, hogy verekedéskor kár ne essen bennük. **3.** Lábbeli talpának, sarkának faragásakor a felső bőrt védő fa-, bőr- v. csontdarab.

kármentőfa *kármentőfa* fn (Sziígyártóknál:) faléc, amely a termék végleges kialakításakor megmenti a bőrt a kések okozta károktól.

karó *karó* fn **Sz:** *Úgy áll/megy, mint aki karóut nyelt: öntelt, gögös. Úgy megyen, mintha karóut nyelt vóuna: peckesen megy. Tán karóut nyeltél?:* (mondják annak, aki lusta lehajolni). *Ojan magasan horgya az óurát, hoty szaros karóval se lehet mekpiskálni: ua. Ojan büszke, hogy ety szaros karóval se lehetne felütni az óurát: ua. Ojan jóu dóuga*

van, mint kutyának a karóy köszt: (gúny) rosszul megy a sora. *Láttunk/ Láttam ém mán karóyn varjút, mégis elrepült:* (önteltség és dicsekvés lecsillapítására mondják). *Nem kötöm magam a karóyho:* független maradok. **Ö:** anya~, far~, fenék~, határ~, kas~, oldal~, paszuly~, pót~, vető~.

karófal *karóyfal* fn Favázás sárfal.

károg ~ i Vészt jósolva beszél, rossz hírt terjeszt. *A vín asszonyoknak a vóyt a szokásuk, hoty károktak összevissza, ha roszt hírt hallottak, a fél falut bejárták, elkárokták a roszt hírt.* **Ö:** el~.

karol¹ ~ i **1.** (Vmilyen ügyet) támogat, pártfogol. **2.** Fog, csábít. *Nagyon karojják a legínt.* **Ö:** ki~.

karol² ~ i Kall.

karonfogvást ~ hsz Karonfogva. *Karonfogvást mentek az uccán.*

karórágó *karóyrágóy* mn **1.** Fösvény, irigy. **2.** Kötekedő, mindenben a hibát kereső. *A karóyrágóy, aki semmibe se ért egyet, senkivel se ért egyet.* **3.** (gúny) Református.

karórepa *karóyrípa* fn Takarmányrépa. *A karóyrípa a főüdbü nőü felfele, alig van tíz centi a főüdbé, a többi mint kin van a főüdbü, a fejőüstehénnek jóy takarmány, a tej jóy ízü tülle.*

karos ~ mn **1.** *Karos kosár:* karon hordható egyfülű kosár. **2.** Szerszámok nélkül, pusztán kézzel, karral végezhető (munka). **Ö:** erő~.

karós Ö: egy~.

káros ~ mn Károsult (személy). *A ~ ember gyanakszik, ha valamit elloptak tülle.*

károsító Ö: gyökér~.

karosláda ~ fn Támlával és karfával ellátott, felemelhető ülésű pad, amelynek ládaként is használható zárt alsó része van.

karoslóca *karoslóyca* fn (Egy fajta ülőbútor.) *A karoslóacán csak ülni lehetett.*

karosszán *karosszán* fn Támlás szánkó.

karosszék *karosszék* fn Háttámlás, de kar nélküli szék. *A karosszék háttámlás vóyt, kar nélkül, nem vóyd behúzza, a szobába vóyt az asztalon körül.*

karosülés *karosülis* fn Viaszos vászonnal bevont, szegecselt, karfával ellátott, rugós ülés a szekér közepén. *A karosülis közepén vóyt, díszszeggel szegecselve, viaszkos vászonnal bevonva.*

karosvágó *karosvágóy* fn (Rézműveseknél:) nagyobb méretű fémeszköz, melyet satuba fognak, hogy a vastagabb fémlemezt elvágják.

karóvessző *karóyveszőy* fn (Kosárfonásban:) vastagabb vessző.

karóz Ö: fel~, ki~, meg~.

karöltő *karöltőy* fn **1.** A kabát hónalja, ujjá töve, ahol a kabátujj belevarródik a vállba és a hónaljba. **2.** Férfi mellény. **3.** Puttonynak, permetezőgépnak vállon átvettett pántja.

karöltőagancs *karöltőyagancs* fn A permetezőgép felakasztására szolgáló, annak vállon átvettett pántján levő horog.

karöltős mn *Karöltőy puszli:* karöltős pruszlik, mellény.

kárpálódik *kárpálóyodik* i Zsörtölődik, veszekszik vkivel.

kárpitoskalapács ~ fn Kárpitozáshoz használt kalapácsfajta.

kárpitozás Ö: magas~.

karragénmoha *karagémoha* fn (Könyvkötészetben:) az Északi-tenger és az Atlanti-óceán partvidékén nagy mennyiségben előforduló moha, amelyből a márványozás anyagát, a grundot főzik.

karszíz ~ fn Karikás ostor nyelének végére erősített bőrszíz, amelybe a csuklót bújtatják, hogy az ostor pattintáskor ki ne csúszszék használója kezéből.

kartács ~ fn Vasszegekkel kivert, nyeles kis fatábla, amellyel a gyapjút fésülik.

kartácsgép *kartádzsgép* fn A szörme kibontására, kifésülésére szolgáló eszköz.

kartácsol ~ i A szörmét kibontja, kifésüli. **Ö:** ki~.

kartácsolás Ö: ki~.

kartesli ~ fn Nagyméretű, durva habarcsvakolat-egyengető, simító.

kártozás ~ fn Apró tyúktojás. *A ~ apróy tojás, nincs sárgája.*

kártol **Ö:** *fel~.*

karton **Ö:** *fotóalbum~, kasírozó~, levelezőlap~.*

kártus ~ fn **1.** Fából készült vízhordó kanna. **2.** Víz v. egyéb folyadék merítésére, töltésére használt füles faedény. *A guba festésekor a ~sal merítették a festiklevet az üzsből a hordóugba.*

kártya ~ fn Műanyag lap. *Az edény falán marat tisztát ~val kaparja ki.* **Sz:** *Annyit ír, mint ~ köszt a hat szem:* semmit sem ér. *Nyílt ~kkal jáccik:* nem titkolja tervét, szándékait. *Nincs ki a ~ja:* félbolond. *Jóul jár a ~ja:* **a)** jó kártyák kerülnek hozzá játék közben. **b)** szerencsés ember. **Ö:** *jérce~.*

kártyás ~ mn **1.** Kemény, rosszul kikészített. *Az igényesek jóul kimunkálták a bürt, másoké kifinyesedet, pléhes, ~ lett.* **2.** Kártyás pofájú: olyan ⟨juh⟩, amelynek a pofáján téglalap és négyzet alakú foltok vannak.

kártyaspiler ~, **kártyapillér** fn Olyan ember, aki szenvedélyesen szeret kártyázni.

kárvallás ~ fn Kár, vesztesség.

karzsák ~ fn Karmantyú.

kas ~ fn **1.** Nagyobb kosár. **2.** ⟨Jelzőként:⟩ amennyi ebbe belefér. *Két ~ alma.* **3.** A szekér aljához, oldalához illeszkedő, vesszőből font betét, amely megakadályozza, hogy a szállított anyag kihulljon. *Nem vőut neki óudala, csak tettek rá ety ~t, amit szekérműnek híftak valamikor.* **Km:** *Fenn az ertyőű/ekhó, nincsen ~:* ⟨flancoló, cifrázkodó személyeket gúnyoló kifejezés⟩. **Ö:** *csík~, dongó~, gyékény~, hátí~, mosó~, szekér~.*

kása ~ fn ⟨Pépszerűvé főzött ételhez való⟩ köles, rizs. **Sz:** *Ríjjál/Sírrál mán ety kis ~ba valóut:* ⟨az ok nélkül v. daczból síró gyereknek mondják⟩. *A dohos ~nak ára futamodott:* ⟨akkor mondják, ha értéken felül becsülnek vmit⟩. *Híre futott, mint a dohos ~nak:* ua. *Lassan ~, ne pötyögj/pöcsögj!:* ⟨a hangoskodó v. feleselő embernek mondják leintésként⟩. *Megígette a (forró) ~ a száját:* nagyon megjárta. *Fújja a ~t:* alvás közben hangosan szuszog. *Kását ehetnék a csizsmája:* fel van válva a csizsmája talpa. **Sz:** *A ~ nem ítel, a tóut nem*

ember: a dolgokat meg kell különböztetni egymástól. **Nr:** *Van egy mondás a ~ra:* Egy gazdánál vőut ecs cseléd, ety fíjú. És nagyon gyakran főüsztik a ~t. *Mán mikor a fíjú meglátta: ~, gyere fel a kanálra! Mer ha fel nem jössz a kanálra, Péter nem kab be! Borzasztó bosszantotta a gazdát, de eltúrte. Maj Péter elkerűt, megnőüszűt. Odament a gazdáho, ippen ~t nyomtattak. Óu, de szíp ~ja van gazduram! Aszongya: Tessik nekem ety tarisznýára valóut adni! Aszongya a gazda: Kása, gyere fel a lapátra! Mer ha fel nem jössz a lapátra, én a Péter tarisznýájába bele nem teszek.* **Ö:** *apró~, gersli~, hajdina~, hajdú~, juhos~, kitoló~, köles~, libás~, ludas~, lúd~, pulyka~, tengeri~.*

kásafű ~ fn Felemás zsázsa [Lepidium perfoliatum]. *Kásafű vőud, de nem tudom megmagyarázni, hogy nízet ki, tán gyóügynővínnek szettik, úgy vettem észre.*

kásahimlő *kásahimlőü* fn Vörheny.

kásahóhér *kásahóuhér* fn ⟨gúny⟩ Sok kását evő ember. *A debrecenyi parasztokat úcs csúfolták, hoty tőküfőlöü kásahóuhérok.*

kásakavaró mn/fn **I.** mn *Kásakavaróu fakanál:* öblös fejben végződő fakanál. *A juhásztanyárul a kásakavaróu kanál se hiányozhatott.* **II.** fn A kása kavaráshoz használt hosszú nyelű fakanál.

kásás ~ mn **1.** Kásás hurka: kukoricadarával, esetleg más kásafélével töltött hurka. *A ~ hurkába kifokadosztatot sárga kása, szalonnakocka, sóu, bors van. Kásás tiszta:* ⟨főként juhászok ételeként:⟩ kevés tésztából és sok köleskásából tepertővel v. apróra vágott szalonnadarabokkal készített étel. *A ~ tisztát vasfazígha csinálták, szalonnatepertőü vagy aprítot húsosz szalonna is vőud benne. A sárga kásád belefőüsztik, mikor mekfőütt, lebbencstisztát tetteg bele, és uty főüsztik, mint a slambucot: szípen forgatták, mekpíritották. Kásás béles:* kelt tésztából és jól megfűszerezett köleskásából készített étel. *A kásás béles Újvároson vőut kedvelt eledel, húzot kelt tisztából mek fűszerezet kásából csinálták. A kásás béles főütt sárga kásával*

tőjtöt kelt tiszta, a kása zsírral meg borsal vőut izesítve. *Kásás rítés:* rétestésztából és fűszeres köleskásából készített rétes. *A ~ rítés sárga kásával vőut tőjtve, vőut rizses rítés is, eszt is ~ rítésnek híjták.* **2.** Túlérett, megkásásodott (alma, körte). *A túlírt körtét, például a császárkörtét montuk ~ körtének.* **3.** (Rézműveseknél:) öntési hiba miatt rücskössé, egyenetlenné váló (tárgy). **Ö:** sárga~.

kásásfazék *kásásfazik* fn (Főleg kása főzésére használt) nagyméretű, öntött vasfazék. *A kásásfazik öntöt fazik vőut, nem íget le a kása benne ojan hamar.*

kásásodik ~ i (Túlérett alma, körte) kásás-sá válik.

kasba **Ö:** keresztbe~.

kasfar ~ fn A szekérkas hátulja.

kasíroz **Ö:** fel~.

kasírozókarton *kasírozóykarton* fn (Könyvkötészetben:) kasírozásra szolgáló vastagabb karton.

kasírozópapír *kasírozópapír* fn (Könyvkötészetben:) kasírozáshoz használatos papírfajta.

kasita ~ fn **1.** Vesszőből font nagyobb kosár. **2.** Vastag fonálból v. háncsból, madzagból készült hálószerű fonadék, amellyel cserépedényben ebédet visznek a mezőn dolgozóknak.

kaska ~ fn Kosár. **Sz:** *Mindety, hoty ki csinálta, csak az én ~mba esik:* (a megesett szolgáló gyermekével kapcsolatban mondja a jólelkű gazdaasszony).

kaskaró *kaskaróy* fn A vesszőből font szekérkas sarkán levő, kissé kiálló vastagabb fű.

kaskétli ~ fn/mn **I.** fn (Debreceni civis asszonyok viseleteként:) az egész haját beborító, merev vázas, körül fekete csipkefordorral szegett, kendőből formált, sapkaszerű, vasárnapi fejdísz. **II.** mn *Kaskétli fejkötőj:* kaskétli.

kaskötés *kaskötis* fn A vesszőfonásnak durvább munkájú, hámozatlan vesszőt felhasználó ága. *A kaskötis kosárfonást jelent, a szekérkast meg a nagyop kosarak csinálását.*

kaskötő *kaskötőj* fn A kaskötést szakmaként művelő személy.

kasmatol ~ i **1.** (Zajt keltve) kutat, motoz. **2.** Csatangol, ödöng, céltalanul mászkál. *Ez a fíjú napok óta a hász körül ~, jöm-megy.* **3.** Járkál, futkos vmi után. **4.** (Gyermekek vki körül) lábatlankodik, alkalmatlankodik. *Ez a fíjú mindig it ~ körülöttem.* **5.** (Lucsokban) járkál. *Korán reggel a lucsogba ~t.* **Ö:** el~.

kasmírkeszkenő *kázmírkeszkenőj*, *kázmírkeszkenőj* fn Kasmírkendő.

kasornya ~ fn Vastag fonálból v. háncsból, madzagból készített hálószerű fonadék, amellyel különféle edényekben ebédet visznek a mezőn dolgozóknak. *A gyerek ha rosszalkodott, az ijesztésre montuk, hogy verjem meg a nagyanyád a ~val.*

kasornyáz **Ö:** be~.

kast ~ fn Lucsok. *Csupa ~ a szoknyám ajja.*

kastol ~ i (Sárban, lucsokban) járkál. **Ö:** be~, el~, fel~.

kastolódik *kastolódik* i (Ruha) lucskos, sáros lesz.

kastos ~ mn Lucskos, sáros. *Vezs le aszt a ~ nadrágot!*

kasul **Ö:** keresztbe~.

kasza ~ fn **1.** Kaszás, kaszáló ember. **2.** Kaszácsillag, az Orion csillagkép. **Sz:** *Úgy jóllaktam, hogy a ~t ki lehet(ne) kalapálni a hasamon:* ti. olyan feszes lett a hasa. **Nr:** A népi hagyomány szerint: *Ha valaki nem jól kalapálja a ~t, a kasza megveri, aki kalapálja.* Vagyis rosszul kalapált kaszával nehéz dolgozni. **Ö:** szőr~.

kaszaalj *kaszaajj* fn (Mértékegységként:) egy nap alatt egy ember által lekaszálható terület.

kaszabol **Ö:** ki~.

kaszacsapó *kaszacsapóy* fn Aratáskor a kasza nyelére erősített egy v. két hajlított vessző, amely a levágott gabona egyenetlen dőlését biztosítja. *A kaszacsapóy gajszerű valami, a kasza vígivel vőut egyvonalba, szíjjal vagy maddzaggal odakörve.*

kaszadinnye ~ fn Összel érő, hosszúkás görögdinnye.

kaszafej ~ fn {Szörmekikészítőknél:} 8–10 késes fej, amelyhez hozzányomva puhítják és nyújtják a bőrt. *A pedál lenyomásával ez a nyereg megemelkedik, így a gyorsan forgó ~ eléri a bőrt.*

kaszafenkő *kaszafenkő* fn Kaszafenőkő.

kaszafentok ~ fn Kaszához használt fenőkő tartója. *Az ökörnek a szarvából készült a ~, és ebbe a vizet tartották, és a kaszafenőkővet ebbe beletették, az mindig a derekukon csüngött.*

kaszagép ~ fn A szörmésbőr puhítására, nyújtására, pucolására és vékonyítására szolgáló eszköz.

kaszakalapács ~ fn Kasza kikalapálására, élesítésére használt kalapács.

kasza-kapakerülő *kasza-kapakerülő* fn Dologkerülő, lusta ember.

kaszakerülő **Ö:** *kapa~.*

kaszakés ~ fn Kasza hegyes végéből készített kés.

kaszál ~ i Szörmésbőrt tisztít, nyújt és puhít.

kaszálás ~ fn **1.** A lekaszált takarmány. *Első ~:* legelőszőr kaszált takarmány. *Behorogjuk az első ~t.* *Második ~:* másodsorra kaszált takarmány. **2.** {Jelzőként:} egy alkalommal lekaszált széna. **3.** A szörmésbőr tisztítása, nyújtása és puhítása. **Ö:** *másod~.*

kaszálóbirtok *kaszálóbirtok* fn Kaszáló.

kaszálódik **Ö:** *le~.*

kaszálódik *kaszálódik* i Hosszasan szedelőzködik.

kaszálóvas *kaszálóvas* fn Kaszavas.

kaszamak ~ fn A kaszanyak végén levő kidudorodás, amely a nyélen kialakított kis lyukba illeszkedik.

kaszamankó *kaszamankó* fn A kaszanyél közepén levő, nagyobbik fogantyú.

kaszanyak ~ fn A kaszapengének a nyélhez illeszkedő, lehajló végződése.

kaszaörv ~ fn A kasza nyakánál levő lapos vaskarika, amelyet a nyél végére húznak, hogy a nyakat jól a nyélbe szorítsa. *Kúcsos ~:* kulccsal szabályozható menetes kaszaörv.

kaszapad ~ fn Olyan pad, amelyen a szörmésbőr kaszálásakor, vagyis tisztításakor, puhításakor, nyújtásakor a szücs ül.

kaszárnyaáristom ~ fn *(rég)* **1.** Laktanyafogság. **2.** {Általában néhány napos} fogság a kaszárnya börtönében, az áristomban.

kaszás ~ fn Az Orion csillagkép csillagainak egyike. **Sz:** *Elég lenne ety ~nak is:* {mondják a nagy karaj kenyérre}.

kaszáscsillag ~ fn Az Orion csillagkép.

kaszáslé ~ fn **1.** Olyan léből készült savanyú leves, amelyben füstölt disznóhúst főztek. **2.** Erjesztett üdítőitalféle. *A ~t asz már nagyon régen csinálták, erjesztették, főleg ot fenn Ungvár környékin csinálták.*

kaszástojás ~ fn *(tréf)* Gabonaföldön levő emberi ürülék. *Beleliptem ety kaszástojásba.*

kaszaszék ~ fn {Szörmekikészítőknél:} padból és késből álló szerszám.

kaszált **Ö:** *ki~.*

kaszaüllő *kaszaüllő* fn Kaszakalapáláshoz használt kis üllő.

kaszavas ~ fn Az a kés, melyen a szörmésbőrt húzogatják. *Ez ety kis kaszapad, aminek az egyik végén egy álló kés tanálható, a ~, a másik végére pedig a szücs ül.*

kaszaverő mn/fn **I.** mn *Kaszaverő* *kalapács:* kaszakalapács. **II.** fn Kaszakalapács.

kaszázik **Ö:** *szőr~.*

kaszli l. **kaszni**

kaszlifia l. **kasznifia**

kaszliterítő l. **kaszniterítő**

kásmálódik *kásmálódik* i Lassan késülődik, szedelőzködik. *Kásmálódik, aki kezd öjtözni, öjtözik is meg nem is, menne is, nem is.*

kaszni ~, *kaszli* fn **1.** Falba beépített kis zárható szekrény. **2.** Kihúzható fiókos szekrény, edénytartó szekrény. **3.** Kocsiszekérnek, homokfutónak, szánnak az a része, ahol az ülés és az utazók lába van. *A ~ a kocsinak az a része, ahon az ülőke vót meg a lábunk is.* **4.** A kordénak az a hátsó része, ahova rakodnak *A kordé tulajdonképpen ety ~bul ált.* **Ö:** *éjjeli~, forma~.*

kasznifia *kaszlifija* fn A kaszni kihúzható fiókja. *A kaszlifijába tartották valamikor a kenyeret.*

kaszniterítő *kaszliterítő* fn A kaszni himzett v. díszesen kivarrott takarója.

kászolódik *kászolóódik* i Hosszasan szedelőzködik, készülődik; kászálódik. **Ö:** *el~, fel~, ki~.*

kaszra ~ mn Ferde. *Kaszra farú:* csipőficamos.

kassza **Ö:** *lódulj~.*

kasszírónő *kasszírónő* fn (Vendéglői) pénztárosnő.

kasztrój *kaszroj* fn Általában nagyméretű, leginkább vasból készült lábas. *Gyerekkoromban a lábost kaszrojnak híjták, kiskaszroj, natykaszroj. Vóút ojan naty húsz literes kaszrojjajink, ugyi abba elszűrtük a tejet.* **Ö:** *kis~, nagy~.*

katapala ~ fn (Népi gyógyszernev:) teakeverék a kelésre való kataplazma nevű borogatás alapanyagának, a lenmaglisztnak a pépesítéséhez, ill. a belőle készített pépnek a lágyításához.

kataszter *kateszter* fn **1.** Egy katasztrális hold, 1600 négyszögöl. **2.** (Jelzői használatban:) ilyen nagyságú (földterület).

katasztrális *katesztrális* mn

katat ~ i Kotorászva keresgél.

katedra ~ fn Templomi szószék. *Felment a pap a ~ra prédikálni.*

katelizálás ~ fn Jegyesoktatás. *A házassalándóúknak a kihirdetés alatti három hédbé vóút a ~.*

Kati fn **Sz:** *Ál, mint ~ba a gyerek:* **a)** tréfás megerősítése vminek. **b)** feszesen áll. *Könnyű ~t tándzba/táncra vinni, ha ű is ugy akarja: könnyű azt rávenni vmire, akinek amúgy is kedve van hozzá.* **Ö:** *borzas~, futri~, lyukas~, Sánta~.*

katibogár ~ fn **1.** Katicabogár. **2.** Bodobács.

katica ~ fn Katicabogár. *A ~ asz hétpetytyeys bogár.*

katikönyöke ~ fn **1.** A levágott juh láb-szára a boka- és térdcsonttal együtt. *A kati-könyökejir két juhász egymást agyonütötte,*

mer mind a kettőjű aszt akarta kivenni a vasfazigbul, mert az nagyon finom, és ezir ütötte agyon a baráttyát a juházbojtár a Hortobágyon. **2.** A szarvasmarha hátsó lábának hajlása, térdizülete.

katlan ~ fn **1.** Vastag lemezből készített, belül körbetapasztott üstház. **2.** Földbe vájt v. téglából, vályogból épített, esetleg vasból készített, üst alá való tűzhely. *Mindig a paraszt-asszonyok csinálták a ~t.* **3.** Sárból, vályogból v. téglából épített egyszerű tűzhely a csőszök, pásztorok kunyhójában v. az előtt a szabadban. **4.** Kemence. **5.** (Fazekasoknál, pipakészítőknél stb.) csonka kúp alakú, felül nyitott égetőkemence.

katlankemence ~ fn Katlan **5.**

katlankóró *katlankóúró* fn Katángkóró. *A katlankóúróynak kik virágja vóút, nem szerette a birka.*

katlanmókus *katlammóúkus* fn (Gúnyos népetimológias alakulásként:) **a)** katolikus vallású személy. **b)** katolikus pap.

katlanszín ~ fn Földbe vájt v. épített üstház, ahol a fazekaskemence áll.

katona ~ fn **1.** Kenyérből kocka alakúra vágott, és szalonnával fedett kis falat(ok). *Aggy ety ~t!* **2.** Levágatlanul maradt gabonaszál. **3.** Szőlő tetejezésekor levágatlanul hagyott szőlővessző. *A tetejezésnél kimaratt egy vessző is ~.* **Sz:** *Káronkodik, mint a bak-kancsos ~:* csúnyán káromkodik. *Meggyógyul, mire ~ leszel:* (mondják vigasztalásul a síró kisfiúnak, ha megüti v. megvágja magát). *Ément Pendejvárra ~nak:* nem vették be katonának. **Nr:** Ha például a férj jót álmodott, a feleség azt válaszolta rá: *Akkor ~ vóúttál álmodba.*

katonabanda ~ fn Katonai fúvósenekar.

katonáék *katonájék* fn *Katonájéknál:* **a)** a hadseregben. *Katonájéknál szóúgál.* **b)** a katonaeletben. *Katonájéknál ez nem járja.*

katonaelet *katonáilet* fn A katonák élete, életformája.

katonaház ~ fn (rég) A beszállásolt katonára részére a ház végébe épített szoba.

katonakor ~ fn Katonaköteles kor. *Ez a fíjú is mán ~ba van.*

katonaló *katonalú* fn Katonaságnál, főként huszároknál, tüzérekénél használt ló. *Mi a nójnijaszt híjtuk katonalúnak.*

katonamérték *katonamírtik* fn <Kifejezésekben:> a fegyveres szolgálathoz megkívánt legkisebb testmagasság. *Íppen csak megütötte a katonamírtiket.*

katonás ~ mn Háborús (időszak).

katonaság ~ fn **Sz:** *Maj mektanítták a ~nál kesztyűbe dudálni:* majd ott rendre szoktatják.

katonasor ~ fn Katonaköteles kor. *A fíja íppen ~ba van.*

katonásdi *katonásdi* fn <Fiúk játékeként:> Adj, király katonát! **Nr:** *A katonásdit úgy jáccák, hogy aty, kiráj katonát. Ha nem acc, akkor szakítok. És akkor nekiszalatt, és vitte.*

katonaszékér ~ fn <gúny> Laktanya környékén sétálgató, a katonákkal szórakozó, rossz erkölcsű nő.

katonatiszt ~ fn **Sz:** *Fizet, mint ~, adóys marad, mint hivatalnok:* gavallérosan fizet.

katrinca ~ fn Szoknyaként viselt, két köténszerű részből álló, házilag szőtt, színes és rojtos női ruhadarab.

kattog ~ i <Pl. cséplőgép szíja> zakatol.

katucs ~ fn Könnyen kioldható hurok.

katucsol ~ i <Gubásmester> a gubaszövet két darabjának összedolgozása a széleken a keresztszalakat egy szál fonallal úgy hurkolja össze, hogy a varrás ne látszódjék. **Ö:** *be~, össze~.*

katukapor ~ fn <rég> <Népi gyógyszer-név.>

katulya l. *skatulya*

katuska ~ fn **1.** Kuktáskodni szerető férfi. **2.** Gyámoltalan, pipogya férfi.

katuskodik ~ i <Férfi> a konyhában lábatlankodik, tesz-vesz.

kátyó l. *kátyu*

kátyu ~, *kátyóu* fn Felázott, sáros úton a járművek kerekeitől kivájt mélyedés. *Ha sok essőü vóut, szekérrel a kátyóuba, ide-oda belement az ember. Az egész szekér lötytyen egyik ~bul a másigba.*

kaucsuk l. *kócsag*

káva ~ fn Kútkáva. **Sz:** *Nem szart a kúdba, csak a ~jára, (onnem meg belepiszkálta):* a lényegét illetően ez a megoldás se volt jobb, mint amit el akart kerülni. **Ö:** *lőcs~.*

kavar **Ö:** *be~, fel~, ki~, kutyül~.*

kavarint ~ i **1.** <Ruhadarabot> magára terít, kanyarít. *Magára ~totta a keszkenőüjít.* **2.** <Nyáját> visszafordít. **3.** <Kerítőhálót> kör alakban kivet. **Ö:** *be~, ki~, meg~.*

kavarít ~ i **1.** Ruhadarabot magára terít, kanyarít. *Magára ~otta a keszkenőüjít.* **2.** Nyáját visszafordít.

kavaró **Ö:** *kása~, malter~, mészoltó~.*

kavarodik **Ö:** *le~, meg~.*

kavarófa *kavaróyfa* fn **1.** Pálinkafőzéskor a forrásban lévő cefre kavaráására szolgáló faeszköz. **2.** Hosszú nyelű, kanálszerű eszköz. *Egy darab fábúl faragják ki a kavaróyfát.*

kavart mn *Kavard galuska:* tojással és vízzel gyúrt tészta, melyet hosszúkás darabokra felvágva főznek ki.

kavartgaluska-leves *kavardgaluska-leves* fn Kavart galuskával készített leves.

kávédaráló *kávédarálóu* fn Mellékvonalakon járó kisvonat mozdonya.

kávéházi mn *Kávéházi pipa:* kupak nélküli, egyszerű gombos nyakú, fehér és veres színű pipa, derekán kevés dísszel.

kávépergelő *kávépergelőü* mn/fn **I.** mn *Kávépergelőü masina:* kávépörkölő gép. **II.** fn Kávépörkölő gép. *A kávépergelőü zárt fedelü, eltolhatóü ajtaja vóut a fedelin, beleöntöttik a kávé, lezárták a fedelit, vóud benne ety kis forगतóü kar, eszt forगतva mekpörköltik a kávé. Gyerekkoromba ity pergel-tik a kávé.*

kávésfindzsa ~ fn Kávéscesze.

kávés lány *kávésjány* fn Kávéházakban, kávémérésben dolgozó, ott alkalmazott személy, rendszerint leány.

kávés pohár ~ fn Két deciliteres, talpas üveg pohár.

kávészín ~ fn Kávébarna.

kávészik **Ö:** *be~.*

kazal ~ fn **1.** Szálas takarmányból, szalmából rakott több méter magas szabályos rakás. *Aszt ugvi szárazon, hogy mongyam,*

ahogy begyűjtötték és berakták ~ba. Kamfari ~: két végén gömbölyű kazal. *A kamfari ~ a kandisznógrul, van elnevezve, mert annak ojan legömböjödöt vőut a fara.* Szarvas ~: négyszögletes kazal. *Kazal béli:* a kazal belső része. *Kazal feneke:* kazalfenék. *Kazal dereka:* a kazal középső része. *Kazal töve:* kazaltő. **2.** Gabonaasztag. (Jelzői használatban:) kazalnyi. *Két ~ búza.* **3.** Nagyobb dinnyerakás. *Kazalba raktuk a dinnyét meg a színát, a lucernát is.* **Ö:** törek~.

kazalfenék ~ fn A kazal alapjául szolgáló szalmaréteg.

kazalhányó *kazalhányóú* fn Kazalrakás-kor a kazal mellett dolgozó villás.

kazalkaparó mn *Kazalkaparóú* *gerebje:* hosszú nyelű fagereblye. *A kazalkaparóú gerebje hosszú nyelű, kis rövid, ügyes fogaji vőut annak. Takarosom mekszette a kazal óudalát, mekfűsülte.*

kazalmester ~ fn A kazlat rakó személy.

kazalrakó *kazalrakóú* fn Kazalmester.

kazaloz ~ i Kazlat rak, készít.

kazaltó *kazaltóú* fn A kazalfenék külső része. *A kazaltóúbe rugdosnak, kapirgálnak a tyukok.*

kazán ~ fn A cséplőgép gőzgépe. **Ö:** tüzes~.

kazlas ~ fn Kazlat rakó személy. *A ~, aki rakja a kazlat, de a szalmakazalnál más nem dirigálnak annyira.*

kazlázó *kazlázóú* fn Kazlat rakó munkás.

kebel ~, *geleb* fn A ruha és a mell közötti rész. *Kebelibe rakta a zsepkendőjét.* **Sz:** *A szádbul a ~edbe hujjik!* (válaszként mondja az, akit a füle hallatára átkoznak).

kebelez **Ö:** be~.

kec¹ ~ fn **1.** Disznófiasztató ól, ill. elkülönített fiasztató hely a disznóólban. **2.** Juhkarám, ill. a juhok fejésére elkülönített hely. *Kecre! — monták a fejőjűnek, és azok sorjásztag be a kezbe.* **Ö:** disznó~.

kec² ~ msz (Többször ismételve juh hajtására:) *Kec, ~!* — íty szóulították befele a kezbe a fejőjű juhokat.

kecmereg ~ i **1.** Nehézesen, küszködve halad. **2.** Kuporog. **3.** Hánykolódik, kapálód-

szik, fetreng. **4.** Bíbelődik vmivel, pizmog. **Ö:** le~.

kecsegtet *kecseket* i Biztat, buzdít vmire.

kecsegtető **Ö:** legény~.

kecske ~ fn (tréf) (Férfi) szabó. **Sz:** *Döföd a ~t!* (tréfás szitkozódás). *Szereti/Úty szereti, mint ~ a kést:* egyáltalán nem szereti. *A ~ is jóüllakik, a káposzta is megmarad:* egyik fél sem veszít a dolgon semmit. *Ojan fősvény, hoty kitolná a ~t a sárbul egy garasír:* nagyon fősvény. **Km:** *A ~ se menne a vásárba, de ütik/pizskáják a hátújját:* (arra mondják, akit ösztökélni kell a munkára). *A ~ se menne a vásárba, ha nem ütnék a hátújját:* ua. *Kecske nem bízzák a káposztáskertet:* nem bíznak vmit olyanra, aki éppen annak a megdézsmálására vágyik. *A vín ~ is megnyajja a sóut:* az idősebb emberek is kívánják a szerelmet. **Ö:** bak~, kis~.

kecskeállású ~ mn (Ló testtartásának jellemzésére.)

kecskebak ~ fn Fűrészbak.

kecskebogyó *kecskebogyóú* fn (tréf) kecskeszar. **Sz:** *Pattog, mint kecskebogyóú a deszkán:* izgága, nyugtalan.

kecskececsű mn *Kecskececsű* *szőüllőű:* nagy, hosszúkás szemű szőlő. *A ~ szőüllőű úgy nízet ki, mint a kecske csecse.*

kecskedarázs ~ fn A lódaráznál kisebb, karcsú derekú, sárga színű darázs. *A ~ sárgafekete csikos.* *A ~, a fene a fajtáját, asz horgya el az én szőüllőűmet.*

kecskeduda ~ fn (Népi hangszer:) kecskebőrből készült duda.

kecskegolyó *kecskegojóú* fn Kecseszar. **Sz:** *Pattog, mint a kecskegojóú a deszkán:* Sűrög-forog.

kecskeláb ~ fn **1.** Két x alakú lábból és az ezeket összetartó, kb. egyméteres rudakból álló, fából összerótt állvány. *A koporsóút az etyhásztul hozot ~ra hejesztik.* **2.** Kecsebak. *A ~on fát fűrészelték.*

kecskelábú ~ mn **1.** Olyan (ló), amelynek a két hátsó csüdje előredől. **2.** *Kecselábú asztal:* x lábú asztal. *A ~ asztalnak kerezbe van a lába, általába disznóbontásnál hasznáják.*

kegyelmed *kigyelmed* nm ⟨Megtisztelő megszólításként, főként T/2. személyben:⟩ *kigyelme**tek*. *Három-nég ember összeált, akkor*

monta, aki mekszóulalt: Kigyelmeteknek mondom.

kegyetlen ~ hsz <Nyomatékosan:> rendkívül, nagyon, szerfölött. *Kegyetlen szíp ez a jány. Idehozott ety ~ hosszú rudat. Jött ety ~ nagy időj, vihar, jégesőj.*

keh ke fn **1.** Beteges köhögés; tüdőbaj. *A ke szorítta a tüdejét: tüdőbajos. Szorította a ke: ua. 2.* Igavonó állatnak, főleg lónak légzési nehézségekből származó betegsége. *A csikóknál vójt, ezeknél a két éves csikóknál a ke. Ö: folyó~, száraz~.*

kehel ~ i **1.** Köhécsel, köhög. **2.** Kehes ló nehezen lélegzik, fulladozik.

kehel-kahol ~ i Köhécsel.

kehelés *kehelis* fn **1.** Köhécselés, köhögés. **2.** Kehes ló nehéz légzése, fulladozása.

kék¹ ~ i Kellene. *Laci bácsi kéd disznóút ~ vágni.*

kék² *kik* mn **1.** *Kik ediny:* belül világosabb v. sötétebb kék zománcsal bevont edény. *Rígen kik ediny vójt mind, az alapszíne, világoskék vaty sötétebb kik. 2.* Fekete (cérna). **3.** Fekete szőrű (ló). **Sz:** *Úgy megverte, hogy ojan let, mint a kik posztóy:* a veréstől kék foltok lettek a testén, nagyon megverte. *Kikre verte: ua. Zöjdre-kikre verte: ua. Ö: olasz~.*

kékbeli *kígbeli* fn Kék vászonból készült ing, gatyá stb. *A varóyasszonyok árusították a pástoroknak, napszámosoknak a kikbelit: ing, gatyá, nem láccot rajta a pizsok.*

kékellik *kikellik* i Kélik. *Kikellik a Mátara, esőj akar lenni. Keres a vármegyé, be akar fogatni. (Nd.)*

kékes *kíkes* mn *Kíkesz szőjű:* fekete színű (ló).

kékfestő *kikfestőj* fn Kékfestőkelme. *A sonkojos tóutok a sonkojir gyönyörű kikfestőjével fizettek.*

kékhátú-gomba *kíkhátú-gomba* fn Légyölő galóca [*Amanita muscaria*].

kékít **Ö:** meg~.

kékkő *kíkkő* fn Rézgálic. *A kíkkő a sántázóyszer egyik összetevője. Ebbe van kíkkő, timsóy meg gunera.*

kékkötő *kíkkötőj* fn Kék színű kötény. *A fijamnak, Atillának is van kíkkötője, abba*

dóugozik. Sz: Úgy megverte, hogy ojan let, mint a kíkkötőj: nagyon megverte.

kékkötős *kíkkötőj* mn Falusi (ember). *A falusi emberek vójtak a kíkkötőjök, mert kíkkötőjbe jártak, kivált a nagylétajjak.*

kékköves *kíkköves* mn Rézgálicos. *Asz hallottam, hogy a kíkköves vízbe kellett áztatni a lábát, akinek ojan üszkös vójt, és meg izz gyógyult tülle.*

kékmák *kíkmák* fn <A mák színére utaló fajtánév.> *A kíkmák jóyfajta mák.*

kékmákvirág *kíkmákvirág* fn A kék máknak a virágja. *A kíkmákvirágnak a szirmát szettük mindik hajnalba, míg a nap fel nem jött, hogy a mákormányozsbogár meg ne szúrja a termist, mert akkor kukacos lett. Má megvójt a gubóy, mikor kinyitott a mákvirág.*

kékmátyás *kíkmátyás* fn <A mátyásmadár egyik fajtája.> *A kíkmátyásnak a szárnyába vójt négy-öt pici toll, ami kik vójt és fejír pettyes, a vadászkalap dísze.*

kéknárcisz *kíknárcisz* fn Kék jácint [*Hyacinthus orientalis*].

keksz **Ö:** *daráló~, daralós~.*

kékszilva *kíkszilva* fn Besztercei szilva.

kéktarjagos *kíktarjagos* mn Ütéstől kék foltos (bőr).

kékül *kíkül* i **Sz:** *Maj mekkíkül, ha nem kíkül, maj meg bíkül:* (dühös, haragos emberre mondják). **Ö:** meg~.

kékvirág *kíkvirág* fn Búzavirág.

kékvirágú-kóró *kíkvirágú-kóyróy* fn Kátángkóró. *A kíkvirágú-kóyróy illatos, kik a színe, egyépkint elik csúnya szegény.*

kékvíz *kíkvíz* fn **1.** Rézgálicoldat. **2.** Kékítő. *A tisztázóulébe tőjtöttik a kíkvizet.*

kel *kél* i Kenyértészta kovász és élesztő hatására dagad, növekedik. *Fél marik sóút tettem bele a kenyírbe, és akkor felőjgyelitettem, és hát ~ni hatytam ety kicsit. Sz: Lába kél: ellopták. Avval kél, avval fekszik: éjjel-nappal azzal foglalkozik. Km: Aki korán kél, aranyat lél: — . Ö: bele~, el~, fel~, ki~, meg~, össze~.*

kelefényes l. **kelevényes**

kelence ~ fn Elkerített méhes. *A ~ átalába az erdőjbe, a fák közt hejeszkedett el.*

kelep **Ö:** sár~.

kelepce ~ fn **1.** <A rostálónak a hengerben található része.> *A rostáló hengerébe vóttak a ~k, fogaskerékkel hajtották.* **2.** <Az aratógép része.> *A ~ hajtotta a búzát a kaszára.* **3.** Csapda, tör.

kelepelő kelepelőű fn (tréf) Fecsegő száj, kereplő.

kelés *kelis, kilis* fn Elszóródott magvakból kikelt gabona. *A kelis, ami ugarolás után az elszóródó gabonából imitt-amot kikelt, eszt nem vetették.* **Sz:** *Ojam, mint az izetlen kelis:* kedvetlen. *Ojam, mint egy irtetlen kelis:* olyan felnőtt v. gyermek, akinek semmi se jó. **Nr:** *A testen megjelenő kelésre szappanos kovászt tettek, és ha az megírt, asz kifakatt.* **Ö:** fog~.

keleszt ~ i **1.** Különféle anyagok (pl. kovász) hozzáadásával elősegíti, hogy a tészta megkeljen. *A kenyeret sütőruhával letakaruk, és uty ~ettük.* **2.** Kelni hagy. *A kidőgözött tésztát langyos hejen ~i.* **Ö:** meg~.

kelesztés *kelesztis* fn Kenyértészta megkelesztése. *Ety kis tésztát hatytunk az előzőből, és akkor arra lesztőit tettünk, és az vótt a kelesztis.*

kelet **Ö:** ki~.

kelevény *kelevény* fn Nagyobb (csoportos) gennyes kelés. *A kelevény a kizgyereg be- teksége.* **Ö:** tudõ~.

kelevénycukor *kelevénycukor* fn Kelevény ellen a patikában árusított cukorka.

kelevényes *kelevényes, kelefényes* mn Gennyes kelésekkel borított <test/személy>. *A gyerek megszületése után kelevényes lett, sirt, ment a hasa.* **Sz:** *Kínyes kelevényes:* <csúfolódás>.

kelevénykór *kelevénykór* fn Nagyobb, rendszerint csoportos kelés.

kelevényszaft *kelevényszaft* fn Kisgyereknek való hashajtó [Syrupus mannatus].

kelevényszirup *kelevényszirup* fn Kelevényszaft. *A kelevényszirupot a patikába árulták egész kicsi gyerekeknek, hogy ne fájja a hasa.*

kél-fekszik ~ i Betegségtől legyengült állapotban van.

kell ~ i **Sz:** *Kellett ez neked?:* megkaptad a magadét. *Nem kel se testemnek, se lelkemnek:* gyűlölöm, utálom. *Nem ~esz nekem a magat kenyerin se:* ingyen se kellesz. *Nem kel nekem, aggyák csak.* *El se venném, nyúccsák csak!:* (tréf) nagyon is kell. *Nem kel nekem, hun van hát! El se venném, nyúccsák hát!:* ua. *Ojan kel még íze van:* <étel> nagyon ízlik.

kellene l. **kék, kén, kéne**

kelletik ~ i <Csak kij. mód, E/3. sz. múlt idejű alakban:> *kelletett:* kellett. *Nagyon sokat kellett dőgözni.* *Nem tudom, teccik-e tudni, hogy mit jelent a sasos, úgyi hogy mekkapta, abba a pillanadba indulni kellett.*

keletlen ~ mn **1.** Nem kelendő, nem kapós. *Van ety ~ jánya.* **2.** Olyan <étel>, amely nem kapós, nem ízlik. *Kelletlen ez az ítel, nincs íze, nem kapóus.*

kellettet i *Kelletteti magát:* kelleti magát. *A galamb leginkedik, mint a legínyember, mek ~i magát.*

kelme **Ö:** õ~.

kelmed ~ nm <A rokonsághoz nem tartozó idős(ebb) férfi megszólításaként:> *kegyelmed. Hova mety ~?*

kelt *kőit* mn Élesztővel kelesztett <tészta>. *Kőit fánk:* fánk. *Kőit perec:* kemencében tepsinélkül sült, kelt tésztából készített perecfajta. *Kőit tiszta:* tejben futtatott élesztővel összegyúrt tészta. Élesztővel (kovással) dagasztott tészta. *Hát a tejet mek hát aszt, avval kelesztették a kőit tésztát.* **Ö:** fel~.

keltében **Ö:** jártában~.

kelteltet *kőitteltet* i <Kotlóval tojást> kikeltet. *Maga kőitteltette aszt a sok csirkét a gazdasszony.*

keltetőkosár *keltetőkosár* fn A tyúk megültetéséhez használt kosár.

kelti **Ö:** bánom~.

kemence ~ fn <Jelzőként:> kemencényi. *Reggelisztünk kávét is kaláccsal, mert előitte való nap ~ kalácsot sült anyám.* **Km:** *Eggy a szoba a ~vel:* a házastársaknak össze kell tartaniuk. **Ö:** *boglya~, búbos~, cukrász~, égető~, katlan~, kis~, mész~, nagy~, olvasztó~, retúr~, szabad~, villany~.*

kemenceajtó *kemenceajtó* fn A kemence sárból v. lemezből készült, fogóval ellátott nyílászárója.

kemencealja *kemenceajja* fn A kemence külső, alsó része. *A kemenceajját is avval húsztam fel, hogy ne piszkolódjuggyon.*

kemencefeneke *kemencefeneke* fn A kemence azon része, ahol fűtik, ill. ahol a kenyeret sütik, a kemence sütőterének alja. *A kemencefenekeit vājogbul és téglából rakták, a kemencefenekire rakjuk a tepsiket.*

kemencekürtője *kemencekürtője* fn A kemence kéményének fölfelé szűkülő nyílása.

kemencelyuk *kemencejuk* fn Kemence kürtője.

kemencepadka *kemencepatka* fn A (bú-bos)kemencét körülvevő, vályogból rakott ülőhely. *A gyerekeknek a kemencepatkán vóyt a hejjők, télen ot melegettek meg az időjűs cselédek is.*

kemencepofája *kemencepofája* fn A kemence két szöglete belül. *A ~, ahová tettik az előütét, mikor bevetették a kenyeret.*

kemencesház ~ fn Olyan helyiség, ahol a kemence van. *Kemencesháznak nevesztük, ~nak vaty kemenceszoba.*

kemencésszoba *kemencésszoba* fn Olyan szoba, ahol a kemence van.

kemencesut ~ fn A kemence és a fal közötti szűk hely. *Hát nem írte a kemence a falat, és asz nevesztük sutnak, ~.*

kemenceszája ~ fn A kemence nyílása, amelyen keresztül fűtik, és ahol a kenyeret berakják. *A konyhába vóyt a ~, és onnan fűtöttünk.*

kemenceszoba ~ fn Kemencésszoba.

kemencetorka ~ fn **1.** Külső fűtésű kemencénél a kemence száját a belsejével összekötő szűk, csőszerű nyílás. **2.** A kemence szája, nyílása. **3.** A fazekaskemence búbja és a fal közé eső, a nyíláshoz vezető része.

kemencetorok ~ fn Kemencetorka.

kemenceüreg ~ fn A kemence belseje.

kemencézés *kemencézis* fn Mézestésztaféléknek a kemencében sütése. **Ö:** nagy~.

kemencézik i (Mézescalácsot) kemencében süt. *Csak akkor kezdünk kemencézni,*

ha eleget pihentettük már a tisztát. Ö: kis~, nagy~.

kémény *keminy* mn **1.** Erős. *Keminy ember:* erős ember. **2.** *Keminy bor:* nagy szesztartalmú, erős bor. **3.** *Keminy víz:* az átlagosnál több vasat tartalmazó víz. *A vasas vizet montuk keminy víznek, ez mosásra nem jó.* **4.** *Keminy kárpitozás:* ülő- v. fekvőbútor tömőanyagok nélküli kárpitozása. **5.** (–en ragos alakban hsz-szerűen:) erősen, hangosan. *Keminyen ugatott az iccaka a kutya. Ö: bőr~.*

kémény *kiminy* fn **Sz:** *Felírjuk a kimimbe korommal/fekete betűvel, hogy el ne felejcstük: (tréf) ilyesmi se szokott mindennap előfordulni. Kimim mellé került a csizsmája: meghalt. Kifingott a kiminyen: meghalt. Eszt is kidukták mán a kiminyen: (első bálozó lányra vonatkoztatott mondás). Ö: cilinder~, fekvő~, kő~, pendely~, szabad~, vak~.*

keményedés **Ö:** gyomor~, húgyhólyag~, máj~, ütér~.

keményedik *keminyedik* i *Keményedik az időjű:* hideggé, fagyossá válik az idő. **Ö:** meg~.

keményfájú *keminyfájú* mn Jól megtermett, erős, csontos (férfi).

keményforrasz *keminyforrasz* fn (Rézműveseknél:) a forrasztásnak réz és cink felhasználásával történő fajtája.

keményít *keminyít* fn (Pásztorkalap-készítő) főzött enyvét véknyan rávisz a körbefaragott kalapra, hogy a filc megkeményedjen. **Ö:** fel~.

keményítés *keminyítés* fn (Pásztorkalap-készítőknél:) főzött enyvnek kefével történő rávitele a körbeforgatott kalapra, hogy megkeményítse a filcet. *A keményítést főzött enyvel lehet vígezni, amit kefével kel rákenni a kalapra.*

keményítő *keminyítőjű* fn

keményítős mn *Keminyítőjűs ecset:* keményítő elkenésére használatos kb. 28 cm hosszú ecset.

kéménykalap *kiminykalap* fn A szabad kémény deszkával v. cseréppel befedett része. *A kiminykalap, amire a góuja rakja a físzket.*

keménykezü *keménykezű* mn Erős, férfias (ember). *A kubikusokra asz montuk, hoty keménykezüek.*

keménykotró *kímínykotróu* fn **1.** Kéményseprő. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) kéménykotrót ábrázoló faforma és belőle kiütött tészta. **Nr:** Ha vki meglátott egy kéményseprőt, ruházatának vmelyik gombját gyorsan megfogta, és a következőket mondta: *Kímínykotróút látok, szerencsét tanálok — eszt hajtogattuk háromszor mek héccer.*

kéménymag *kemímmag* fn Kőménymag.

kéménység **Ö:** *orr~.*

kéménystuszni *kíminstuszni* fn Falhüvely a kéménycső befogadására.

kéményszik *kémínyszik* i (Fazekasoknál:) a kevés vízzel megöntözött anyag formálásra alkalmatlanná válik, megkeményedik. **Ö:** *meg~.*

kémlelőlyuk *kímlelőüjuk* fn Fazekasemence azon része, amelyen benézve megálapítható, hogy az edény kellőképpen kiégett-e már; leső.

ken ~ i **1.** Vmit vmihez töröl. *A falho ~te a kezít. Ne ~d az óyrod a kabátujjához!* **2.** Nyomkod, masszíroz. **3.** Másra fog, hárit. *Társára ~te a lopást.* **Km:** *A kerék is jobban forok, ha ~ik:* gyakran az igazságos ügy is csak úgy halad előre, ha az illetékeseknek ajándékot adnak. **Ö:** *át~, el~, fel~, meg~.*

kén ~ i Kellene.

kencefence ~ fn Összeviszsa mázolás.

kencefencél ~ i Összeviszsa ken, mázol vmit.

kencefice ~, *kentefice* fn Kenegetés.

kenceficél ~ i **1.** Összeviszsa ken, mázol vmit. *Mán megint ~i aszt a házat.* **2.** *Kenceficéli magát:* festi magát. **3.** Páhol, ver vkit. **Ö:** *össze~.*

kend ~ i **1.** (Népi szóhasználatban:) maga. *Hom vóút ~? Ha kennek szólította, és nem teccet neki, a firfi így válaszolt: Kend a csizmádra!* **2.** (Lenéző megszólításként:) *A cigány a tanyástul kirt ety kis avast: Gazduram, aggyik ety kis avast! De a tanyás nem adott, mire a cigány: Hát majoros ~ itt?*

kender ~ fn **Sz:** *Úgy nő, mint a ~:* (gyerek) nagyon gyorsan nő.

kenderfarkú ~ mn Fehér farkú (ló).

kenderfarok ~ fn Előbb összesodort, és úgy felkötött lófarok.

kenderfő *kenderfü* fn (-re ragos alakban hsz-szerűen:) *kenderfüre:* összesodorva (kötik fel a ló farkát).

kenderföld *kenderfőüd* fn **Sz:** *Lóug az óyra, mint akinek nem jutot kenderfőüd:* nagyon el van keseredve.

kenderfűz ~ fn Fűzfaféle, amelynek a kenderhez hasonló keskeny, lándzsás levelei vannak. *A ~ a fojópárti ríteken díszlik a lekszebben.*

kenderhám ~ fn Kenderkötélből készült hám. **Sz:** *Fakóú szekér, ~, mind a kettőü rosz szerszám: —.*

kenderkéve *kenderkive* fn Kévébe kötött kender.

kendermadzag *kendermaddzag* fn Kenderből font fonál.

kendermagolaj ~ fn Kendermagból égett kellemetlen szagú olaj.

kendez **Ö:** *meg~.*

kendő *kendőü* fn A szarvasmarha álla alatt lelógó bőr; lebernyeg. **Sz:** *Meglátnát, ha kendőü vóun a fején:* (mondják a fiatalembernek, ha keres, de nem talál meg vmit). **Ö:** *ágyék~, asztal~, berliner~, delén~, fő~, gomolya~, gyász~, halottas~, hárász~, jegy~, kanavász~, kifogó~, koma~, konyha~, menyecske~, nyak~, parget~, pohár~, stossz~, szakajtó~, számár~, templomos~ váll~, vőfély~.*

kendőfényező *kendőüfnyezőü* fn (Képfestőknél:) lóhajtású fényezőszerkezet, amelylyel puha és fényes kendőt állítanak elő.

kendőtartó *kendőütartóu* fn Törülközőtartó.

kendőz **Ö:** *el~.*

kendőzés **Ö:** *el~.*

keneket ~ i **Sz:** *Úgy érzem a hasam, mintha hájjal lenne ~ve:* (jólalakott ember mondja).

kenekedik **Ö:** *ki~.*

kenés *kenís* fn Masszírozás.

kéneső *kínyesőű* fn (rég) Higany. *A kínyesőű a higany, ami benne van a lázmíróűbe. A legínyek mektréfálták a jányokat, beletették a kínyesőűt a hurkafőűzűű vízbe, és kiugrott a hurka a fazigbul. Sz:* Uty fut, mint a kínyesőű: (pl. csirkék:) nem lehet összetereelni őket.

kenetlen mn **Sz:** Ugy nyikorog, mint a ~ *kerék:* (pl. ajtó) nagyon nyikorog.

kénez **Ö:** *be~, ki~.*

ken-fen ~ i (Nő) szépítkezik. *Ez mindik csak ~i~i magát.*

kénfűst ~ fn Fehéritésre használt, vegyi úton előállított fűst. *Magnézijumot és vizet keverünk össze, az így keletkező kénfűszbe tesszük a szőűrmét.*

kengyel ~ fn **1.** Ruhán pánt v. kantárszerű elem; talpalló. **2.** A csengő azon része, amelyhez az ütőt hozzáerősítik; ütőtartó.

kengyelfutó *kengyelfutóú* fn **1.** Hirt futva vivő személy; gyorsfutár. *Valamikor a kengyelfutóú vitték a hírt, ez még akkor vóút, amikor postafogat vóút. 2. Gyorsan futni tudó fiatal férfi.*

kengyellakat ~ fn A nyeregnek az a lakathoz hasonló alakú, fémből való része, amelybe a kengyelszíjat fűzik.

kengyeltartó mn *Kengyeltartóú szíj:* kengyelszíj.

kéngyertya *kíngyertya* fn **1.** Kénes gyufa. **2.** Hordó kénezésére használt, kénnel átitatott vászoncsík, kénrúd.

kéngyertyáz *kíngyertyáz* i (Hordót) kénez.

kénköves *kínköves* mn **Sz:** *Üsse meg a kinköves ménkű/menkű: szitok. A kinköves ménkű csapjom beléd!:* ua.

kénlé *kínlé* fn Olyan permetezőszer, amely egy kg égetett mésznek két kg kénporral és tíz l vízzel történő összefőzéséből keletkezik. *Addig főűsztkik a kínlét, míg nem metyszím vóút a leve.*

kenőasszony *kenőűasszony* fn Masszírozáshoz értő asszony. *A kenőűasszonyoknak vóút ijen különbözűű kenőűcsük, és avval elmentek a fájóús hátú embereket mekkenegetni.*

kenőcs *kenőűcs* fn Kocsikenőcs. **Ö:** *körömvirág~, szekér~.*

kenőecset *kenőűecset* fn A csiríz bőrfeület kenésére alkalmas, nyélbe erősített sörteből álló eszköz.

kenőfa *kenőűfa* fn Olyan fa, amelyhez a szarvas az agancsát dörzsöli.

kenőoldal *kenőűoldal* fn (Könyvkötészetben:) a papírnak ragasztóval megkent oldala.

kenőpapír *kenőűpapír* fn A ragasztandó anyagok alá helyezett papírlap.

kenősasszony *kenőűasszony* fn Kenőasszony. *A kenőűasszonyok maguk csinálták a kenőűcsöt.*

kenőtoll *kenőűtoll* fn Mázak téstára vitelének eszköze. *Rígen kenőűtollat használtak a puszedlik lekenísihe, ma mán eszt ecsettel vígzik.*

kenőkés *kenőűkés* fn A habarcs finomabb felhordására használt, fogóval ellátott keskeny kőművesszerszám.

kentefice l. **kencefice**

kénvirág *kímvirág* fn Kénpor.

kénvirágpör **Ö:** *büűdös~.*

kényelem *kínyelem* fn

kényen-kedven *kínyen-kedven* hsz *Kínyen-kedven nevelte:* elkényeztetve nevelte. *Nyafogóús gyerekre monták, hogy eszt is kínyen-kedven neveltik.*

kényennevelt *kínyennevelt* mn Elkényeztetett (gyermek).

kenyér *kenyír* fn **1.** *Kopasz kenyír:* üresen fogyasztott kenyér(darab). *Csupasz kenyír:* ua. **2.** *Kenyértészta. Ahány kosár liszt vóút, annyi fél marik sóút tettem bele a kenyírbe. 3.* *Koszt. Maga kenyerin van/dóúgozik:* munkaadóitól nem kap ételmelet. **4.** *Élelem. Az idén szűk lessz a kenyír, rossz a termís. Sz:* *Megáj, kenyír, megeszlek:* (ügyetlen, gyáva emberre mondják:) elbánok veled, ellátom a bajodat. *Szárász kenyír, hideg víz, attul van jóú egíssíg: —. Barna kenyír, fehér sóú, a legjop pirosítóú: —. Ojan szíp ez a kenyír, mint a dob: szép magas, dombos. Ojan jóú, mint ety falat kenyír: nagyon jó. Lesz mék szőűllőű látú kenyírrel: lesz még jobb a helyzet. Lesz*

mék szőüllőj, lesz még láty kenyír, lesz még a kutyára dér: szorulsz te még énrám. Megette a kenyere javát: túl van élete derekán. Kenyírré lehet kenni: engedékeny, vajszívű. Még a kenyírből se eszik eleget: nagyon szegény. Addik kel dagasztani a kenyeret, míg nem csepeg az eresz: ti. míg nem jelennek meg az izzadságcseppek a kenyérdagasztó személy homlokán. Kúcs a zsebembe, kenyír a kredenzbe, sorjával egyél, fíjam!: (takarékos gazdasszony, ill. anya mondja a fiának). *Az az ű kenyere, bottya:* az adja a megélhetést a számára, abból él. *Es se eszik panaszos kenyeret:* kövér, jóláplált emberről mondják. *Kétféle törtik a kenyeret:* elváltak. *Maj megbíki a maga kenyerin:* majd megbékül, ha akar, én nem kérlelem. *Maj mektanul a maga kenyerin:* mikor a maga gazdája lesz, a maga kárán. *Maga kenyerire megy:* külön háztartásba megy. *Ety kenyíren vannak:* **a)** házastársak. **b)** (a fiatalok a szülőikkel, nagyszülőikkel) közös háztartásban élnek. *Elíg ety sütizből ety kenyír:* nem jó az, ha a testvérek ugyanabba a családba házasodnak be. *Ha harakszik, maj megbíki a maga kenyerin:* kibékül, lecsillapodik engesztelés nélkül is. *Ha harakszik, maj megbíki a maga kenyerin.* *Ha nem bíki, akkor kiki:* kibékül engesztelés nélkül is, de ha nem, akkor mérgeledhet magának. *Nem kellesz nekem a magat kenyerin se:* ingyen se kellesz nekem. *Kicsi kenyír, naty popa, asz monta az örek Konya:* (szójáték). **Km:** *Ki dóugozni nem szeret, nem érdemel kenyeret:* a dologtalan ember nem érdemi meg az ételt. *Ha kenyír van, minden van:* akinek van kenyere, az nem éhez. *Legjobb utitárs a kenyír:* ha kenyér van, minden van. *Éhes embernek kenyíren jár az esze:* —. *A házasság nem ojan kenyír, amit kétféle lehet vágni:* nem lehet visszacsínálni, amikor akarod. *Ídes vóut az anyám teje, keserű a más kenyere:* (népdalból lett közmondás:) nem jó mások emberségére szorulni. *Kőcsön kenyír visszajár:* ha vki a másikat bántja, számíthat rá, hogy visszakapja. **Nr:** *Hijába nem vóutunk katólikusok, mégis mekfordítottuk a kenyeret, és keresztet vetettünk rá.* — A kenyeret

régen Isten ajándékának tartották, ha egy gyerek leejtette, felvették, ráfújtak, megcsókolták, és ezzel a figyelmeztetéssel adták vissza a gyerekeknek: *Az Isten áldását nem pocsíkojjuk!* — *A kenyeret az asztalon nem jó háttal fordítani az emberek felé, mert aki dagasztotta, annak mekfájul a háta. Mek ha eltették, akkor se vóut szabad a hátára fordítani, ugyanezír.* — *A tébe nem szabot késsel aprítani a kenyeret, mert vires lessz a tehén teje.* **Ö:** *dedák~, ded~, derce~, fara~, kocka~, komisz~, korpa~, Kossuth~, kölcsön~, mézes~, szent~, zab~, zsidó~.*

kenyérbéle kenyírbéli fn Kenyérbél.

kenyérdubbancs kenyírdubbancs fn Kenyérdubbencs, dübbencs.

kenyérdúc kenyírdúc fn **1.** A kenyérnek sütés közben felhasadt, kidudorodó része. **2.** A szakajtóba tett kenyértésztá megvágott része. *A kenyeret kiszakították, az egyik vígit megválták, annak a felsőj víge vóut a dúca, kenyírdúc.*

kenyérdúca kenyírdúca fn Kenyérdúc.

kenyérdübbencs kenyírdübbencs fn Kenyértésztából sült tésztaféle.

kenyeres ~ mn **1.** Kenyeret kedvelő. *De nem vóut egyig gyerekem se ojan nagyon ~.* **2.** *Kenyeres pajtás:* vki mellett jóban-rosszban kitartó barát. *A serdülőknél vóutak a ~ pajtások.*

kenyeresláda ~ fn **1.** A pásztoroknak kenyér, ill. más élelmiszer tárolására használt, több rekeszre osztott ládája. **2.** (Szekérre téve ülésnek is használható) több rekeszre osztott faláda, amelyben az úti ételmet szállították.

kenyerespolc kenyerespólc fn Éléskamrában elhelyezett polc, amelyen a kenyeret tárolják. *A kenyerespólc az iliskamorába vóut a gerendáho erőüstve, álitva rakták fel a pólcra a kenyereket.*

kenyeresruha ~ fn A megszegett kenyér betakarására használt vászonkendő.

kenyerestarisznya ~ fn Csíkos, szövött anyagból készített, rojtos fedéllel ellátott, vállon hordott tarisznya, amelyben a kenyeret és más ennivalót vitték. *A napszámba járó embereknek vóut ~jok, csíkos tarisznya a*

szövíse mijatt, nem vászon vóút, válpántya, válszija vóút, nem nyitot, a ráhajtóuja rojtos vóút.

kenyereszacskó *kenyerezszacsakóu* fn Kenyér tárolására való tasak. *A kenyerezszacsakóuba nem szárat meg a kenyír.*

kenyerez ~ i **1.** Kenyeret eszik (szalonnával). **2.** Nem főtt ételt eszik. *Ha ~ett, a szalonnát nem monta, csak kenyereztem, nem főött itelt ettem, de szalonnát is evett.*

kenyérhaj *kenyírhaj* fn Kenyérhéj. *Nem let rajta haj, kenyírhaj, csak ojan puháb vóút.* **Nr:** *A gyerekeket avval bisztogatták, hogy egyik meg a kenyírhajat, mert a kenyírhajtul piros, egíssíges lessz az ember arca.*

kenyérhaja *kenyírhaja* fn Kenyérhéj. *Ad nekem aszt a kis kenyírhaját, szívesem meg-eszem.*

kenyérjegy *kenyírjegy* fn (rég) Kenyérre szóló élelmiszerjegy.

kenyérkereső *kenyírkeresőu* fn (tréf) Juhászkampó. *A juhászkampóúnak a neve a kenyírkeresőu, mert a juhász ezzel keresi meg a kenyerit.*

kenyérkosár *kenyírkosár* fn **1.** Szakajtó. **2.** Kenyér(szeletek) tartására való kis fonott kosár. *Ijen kis kenyírkosarat kötött apám.*

kenyérlapát *kenyírlapát* fn Kenyérnek a kemencébe való bevetésére használt hosszú nyelvű falapát. *A kenyírlapátra a kenyeret ráborítottuk, és belöktük a kemencébe.*

kenyérmorzsa *kenyírmorzsa* fn Fehér színű, tömött fűrtű, illatos kerti virág. **Nr:** Ügyelni kell, hogy a kenyér morzsája ne essen a mézbe, mert a kenyérmorzsától a méz megkeseredik.

kenyérnekvaló *kenyírnekvalóu* fn Kenyérgabona. *A húsféléitől külön tartottuk a takarmányokat, a lisztet, a kenyírnekvalóút, búzát, rozsot, a tarhonyát, a tengerit és a tisztafélüket.*

kenyérpólc *kenyírpóuc* fn Kenyerespólc. *Kenyírpóucon azír tartottuk a kenyeret, hogy az egér meg ne egye.*

kenyérrevaló *kenyírrevalóu* fn **1.** Kenyérrel, főleg arra kenve fogyasztott étel. *Kenyírrevalóu a zsír, lekvár, tejfel, miz, amit rá-*

kenhettek a kenyírre. **2.** *Mekkeresi a kenyírrevalóút: gondoskodik a család táplálásáról; eltartja a családját.*

kenyérriuha *kenyírriuha* fn Szakajtokendő.

kenyérsütés *kenyírsütis* fn A kenyértészta megsütésének munkája. *Othon törtint a kenyírsütis a liszt mekszitálásával és a kovász-tevíssel.*

kenyérsütő *kenyírsütőu* mn/fn **I.** mn *Kenyírsütőu nap:* a hét egy hagyomány szerint meghatározott napja, amelyen a gazdasszony kenyeret süttött. **II.** fn Kenyérsütéssel foglalkozó nő. *A kenyírsütőu nem pék vóút.*

kenyérsütögető *kenyírsütögetőu* mn *Kenyírsütögetőu asszony:* a kenyér sütésével és eladásával foglalkozó nő. *Az én anyám jánkorába még vóútak kenyírsütögetőu asszonyok, eladásra süttöttik a kenyeret.*

kenyérszakajtás ~ fn Megkelt kenyértésztából a megfelelő darab leválasztása és a szakajtokosárba tétele.

kenyérszalonna *kenyírszalonna* fn Csak sóval ízesített és tartósított, füstöletlen vastag szalonna.

kenyérszita *kenyírszita* fn A kenyérliszt szitálására való szita.

kenyértartó *kenyírtartóu* mn/fn **I.** mn *Kenyírtartóu kosár:* kenyér tárolására való kosár. *A kenyírtartóu kosár fedeles vóút, hogy a légy ne tuggyon a kenyírhe jutni. Kenyírtartóu téka:* nagyobb dobozhoz hasonló, elhúzható ajtóval ellátott, két lábon álló kenyértartó. *A kenyírtartóu téka ojan vóút mint egy doboz, két lábon ált, nem szíles, óudalrul az ajtaját ki lehetet húzni, azon belül tartották a kenyeret, két lábon ált, a nyitóuja, az ajtóuja csúszott.*

II. fn **1.** Kenyerespólc. **2.** Kenyér tárolására való kosár.

kenyértészta *kenyírtisza* fn Kenyérlisztből dagasztott és megkelesztett nyers tészta. *A kenyírtisza a kemence fenekín sült meg. Kenyírtisztából sült a kenyír, a lángos meg a dübbencs.*

kenyértörés fn **Sz:** *Kenyértörésre kerül a sor:* **a)** szembenálló felek szakítanak egymással. **b)** házastársak elválnak.

kényes *kínyes* mn **Sz:** *Kínyes, fínyes, kelevínyes:* (kényeskedő gyerek csúfolására). *Kínyes, kelevínyes/kelevínyes:* ua.

kényesedik **Ö:** *el~.*

kényeskedik *kínyeskedik* i *Kínyeskedik* vmivel: gőgösen dicsekszik vmivel. *Néhány nagygazda, akinek vőud briliáns gyűrűje, szeretet kényeskedni vele.*

kényesség *kínyesség* fn Affektáló modor, beképzeltség. *Ez a jány már as se tuggya a kínyessiktől, hogy mit csinájik, mék lábára ájjik.*

kényszeredett *kínyszeredett* mn Fejletlen, csenevész (állat, növény). **Ö:** *el~.*

kényszeredik *kínyszeredik* i **Ö:** *el~.*

kényszervágóhíd *kínyszervágóhíd* fn Olyan vágóhíd, ahol a sérült jószágot vágják le.

kénytelen *kintelen, kítelen* mn Kelletlen. *Ojan kintelen/kítelen annak minden dőuga.*

kénytelenség *kintelenség, kitelenség* fn Kelletlenség. **Sz:** *Kintelenség/Kitelenség, szegénység, mire nem visz az inség:* (arról mondják) **a)** aki lopott. **b)** aki kunyerált, kért vmit.

kép *kíp* fn **1.** *Mekfelhőüddzött a kipe:* elkomorodik. *Kípen teremti:* pofon vágja. **2.** *Vkinek, vminek az alakjában, alakját felvéve. A mesébe a farkas a nagymama kípibe fekd be az ágyba.* **Sz:** *Ki van kelve a kípiből:* dült az arca. *Úgy váglak kípen, hogy nem köszönöd meg:* nagy pofont kapsz. **Ö:** *fa~, fény~, levonó~.*

képesség **Ö:** *makktermő~.*

képest *kíppeszt* nu Vmi ellenére. *Az időühözsz kíppeszt lett azon az almafán.*

kepszkedik ~ i Ágaskodik, nyújtózkodik vmiért. *Asz ~, aki valamit el akar írni, ami magasan van.*

képez **Ö:** *fény~.*

képezde **Ö:** *tanító~.*

képezdész **Ö:** *tanító~.*

képű **Ö:** *füstös~.*

képző **Ö:** *bába~.*

képződik **Ö:** *rá~.*

kér *kír* i **Sz:** *Nem kír enni:* (olyan tárgyra mondják, amely nincs útban, maradhat ott,

ahol van). **Sz:** *Kírni szabad, adni nem muszáj:* —. **Ö:** *fel~, ki~, meg~.*

kerceréce ~ fn A vadkacsa egyik fajtája [Fuligula clangula]. *A tőjkeruca a vadruca ety fajtája, a legnagyobb, a kisebbik a kerceruca vaty ~.*

kerceruca ~ fn Kerceréce.

kérd ~ i Kérdez. **Sz:** *Se ~, se hall:* nem kér tanácsot, a maga feje után megy.

kerdáj ~ msz (rég) (Vezényszóként a német *Kehrt euch!* megfelelőjeként:) fordulj! *Vissza! A katonaságnál a tizennégyes háborúba monták, hoty kerdáj, fordújj.*

kérdés *kérdís* fn **Km:** *Kérdés nélkül szígyen a felelet:* akit nem kérdeznek, az ne szóljon bele a mások dolgába. *Jobb ety kérdís, száz keresísnél:* (pl. idegen városban egy utcát keresve) jobb tudakozódni, mint fölöslegesen keresni. *Többet ír ety kérdís, mint száz keresís:* ua.

kérdez **Ö:** *fel~.*

kéredzik *kíreddzik* i Kéredzkedik. **Ö:** *be~.*

kéreg *kíreg* fn **1.** Lábbelinek a sarok fölötti kemény, merevítő része. *A kírgét nyagbűrből szaptuk ki.* **2.** Sütéskor kialakult vastag rész a tészta tetején. **3.** A szita v. rosta fából készült kerete. **Ö:** *cserző~, csizma~, rosta~.*

kéregetős *kíregetőűs* mn/fn **I.** mn *Kíregetőűs kóydus:* koldus. **II.** fn Koldus.

kéregfekély *kíregfekij* fn Gomba okozta károsodás a fa kérgén.

kéreghántás *kírekhántás* fn Olyan sérülés a fa kérgén, amelyet a vad ejt rajta az agancsa odadörzsölésével.

kéreglakó-rovarkártevő *kíreglakó-rovarkártevőű* fn A fa kérge alatt élő károsító rovar.

kéregrágás *kíregrágás* fn Olyan sérülés a fa kérgén, amelyet a nyúl rágása okoz.

kerek mn **1.** Kör alakú. *Az én szemem ojan ~, ahányat lát, annyit szeret.* (Nd.) *Kerek karám:* nádból készült, négy részre osztott, kör alakú karám. *Kerek szék:* főként cipészek által használt, három lábú, kerek ülőkéjű, alacsony szék. *Kerek teknőű:* főként disznóöléskor használt kerek formájú teknő, amelybe a disznó belsőégeit rakják. *Kerek ajjú*

ködmön: nők egyfajta téli viseleteként: kerekre szabott aljú ködmön. **2.** Gömbölyű. *Kerek töltike*: gömbölyű formájú töltike. *Kerek a káposzta, csipkés a levele, újjél az ölembe, babám!* (Nd). **Nr:** *Kerek, de nem alma. Rites, de nem béles. Kőstoltam, nem ides:* (A hagyma találós kérdése.) **Ö:** *kis~*.

kerék fn (kerekén alakban hsz-szerűen:) nyíltan, őszinten. *Kereken megmonta neki az igazat.* **Sz:** *Ojan a búza, hoty kereket lehet mellé állítani:* (a nagyon jó minőségű búzatermeszre mondják). *Ojan setít van, hogy a kereket hozzá lehetne támasztani:* nagyon sötét van. *Hiányzik ety kereke:* kevesebb van neki egy kerékkel; hiba van a gondolkodásában. *Kereket ógyd:* megszökik, köszönés nélkül távozik. **Km:** *Hun ~, hun talp:* a szerencse forogandó. *A ~ is jobban forok, ha kenik:* ha peres ügyedet meg akarod nyerni, ne sajnáld a pénzt! **Nr:** *Kerekes kerekíti kerekre a kereket:* (a kerékhez kapcsolódó mondóka). **Ö:** *barázdás~, bél~, dög~, dögös~, fogas~, fonó~, gombolyító~, jelölő~, kocsi~, malom~, nagy~, nyúzó~*.

kerékagy ~ fn A kerék középső része, amelybe a küllők be vannak szerelve.

kerékagyfűrő *kerékagyfűrő* fn Olyan kerékgyártószerszám, amellyel a kerékagyat fűrik.

kerékcsőrű mn *Kerekcsőrű fogó*: éles pofájú fogó. *A domború tárgyakat kerekcsőrű fogóval fogják meg.*

kerelkedik ~ i *Kerekedik az időj:* vihar készülődik, hamarosan vihar lesz. *Kerekedik a vihar:* ua. *Kerekedik a felleg:* hamarosan eső lesz.

kerekes ~ mn/fn **I.** mn *Kerekes rokka:* rokka. *Kerekezs guzsaj:* rokka. *Hallottam a kerekezs guzsajrul, de it nem dögosztak rajta.* **II.** fn (Gyermekmondókában:) kerékgyártó. *Kerekes kerekíti kerekét kerekre.*

kerékfejű mn *Kerekfejű bot:* a hortobágyi csikósok által használt bot. *Kerekfejű kanál:* a hortobágyi csikósok által használt fakanál-fajta.

kerékgallérú mn *Kereggallérú szűr:* hoszszú ujjú, felölthető, néha bevarrott ujjú szűr.

kereki Ö: *becs~*.

kerekít Ö: *körül~, meg~*.

kerekítő *kerekítőj* fn (Csizmadiamester-ségben:) talpmetsző és sarokfaragó kés.

kerékjártó *kerékjártó* fn Kerékgyártó.

kerékrámolás ~ fn A keréktalp küllőkre való illesztése.

kerekség *kereksig* fn **Sz:** *Nincs több ijen rosz köjök a főjt kereksigin:* az egész világon.

kerekszék ~ fn **1.** Fából készült háromlábú, kerek, mélyített ülőkéjű alacsony cipésszék. **2.** Rögzítő eszköz, amelybe a kerékagyat befogatva a küllők helyét kivésték, majd a küllőket behelyezték; a hozzá rögzített székre ülhetett a bognármester. *A kerekszékbe beletettük az agyat, oszt akkor a küllőjűknek a jukakat kivíttük.*

kérelem *kírelem* fn Óhaj, kérés.

kerepce ~ fn Kerepelő. *A ~vel a madarakat ijesztették a szőlőjűbe.*

kerepel ~ i Sokat beszél, jártatja a száját. *Mindik ~ vaty kel vaty se.*

kerepelő *kerepelőj*, *kereplőj* fn Kártevő madarak riasztására szolgáló, kerepelő hangot adó eszköz.

kereplő *kereplőj* fn (Katolikusoknál) nagyhéten, főként nagypénteken és nagyszombaton használt eszköz a harangszó helyettesítésére.

keres ~ i **Km:** *Aki ~, tanál:* a kitartás meghozza a jutalmát. *Rongvozsba ~ik a jójt:* (ti. a jó és szép ruhát). *Ahon nincs, ot ne ~s!:* szegénytől ne kérj kölcsön! **Ö:** *ki~, meg~*.

kérés Ö: *ki~, kölcsön~, menyasszony~*.

keresés Ö: *után~*.

kereskedik ~ i Keres, kutat. *Mit kereskecc itt? Az én ládámba ne kereskeggy!*

kereskedő Ö: *rőfös~, széna~*.

kereső Ö: *kenyér~*.

keresővadászat *keresőjűvadászat* fn A vad felkutatása gyalogosan, kutyával.

kereszt ~ fn **1.** Általában tizenhét, fejükkel egymás felé fordított s egymásra rakott kévből álló, aratástól hordásig a tarlón hagyott rakás gabona. *Ot vójt learatva két hétig is az a ~ a főjűdön.* **2.** (Jelzői használatban:) *ety kerez búza:* ilyen csomónyi búza. **3.** A

szálaknak a szövést akadályozó keresztelkedése, amelyet a fonál felvetése közben elkövetett hibás szálvezetés okoz. *Keresztet vet a mellégbe:* összekuszálja a mellék egymással párhuzamosan futó szálait. *Kiköti a keresztet:* a szálaknak a fonál felvetése közben keletkezett, a szövést akadályozó keresztelkedését megszünteti, kibontja. **4.** Barnatésztából készített karácsonyfadísz. *A keresz szílit egy-egy csőjével megrajzozjuk.* **5.** Keresztanya. **Sz:** Mindenkinek megvan a maga keresztje: mindenkinek vannak gondjai, bajai. Kivetette rá a ~et: vki vmit el akar lopni. *Ára mán ~et vethecc:* az már odavan, elveszett, azt már ellopták. **Nr:** Kerezbe nem foktak kezét, mert uty tartották, hogy akkor keresztelőjű lessz. **Ö:** árpa~, búza~, fa~, kaparé~, zab~.

keresztág ~ fn A hajtószár két végéhez csatlakoztatott kétágú szíj, melynek a belső szíjai hosszabbak, mint a külsők. **Nr:** A ló befogásakor a külső, vagyis rövidebb ágakat mindkét ló zablájának külső karikájához, a hosszabb belső ágakat keresztbe csatolják. A keresztágakat a hámkarikákon vezetik át, hogy le ne csússzanak, össze ne akadjanak.

keresztanya fn *Lóugóy* ~: nagynéni, ill. a keresztanya nőtestvére. *A lóugóy ~ a ~ tesvire vóyt vagy a nagynéni.* **Sz:** *A ~t térgye kalácsa:* (türelmetlen visszautasításként).

keresztbe *kerezbe* hsz *Kerezbe níz:* kancsalít. *Kerezbe áll a szeme:* kancsal.

keresztbe-kasba *kerezbe-kazsba* hsz *Keresztül-kasul.*

keresztbe-kasul *kerezbe-kasul* hsz Össze-vissza, rendezetlenül. *Úgy aluttunk kerezbe-kasul, nem egymás mellett hosszába.*

keresztbekesely *kerezbekesej* mn Olyan (ló), amelynek jobb első és bal hátsó, ill. jobb hátsó és bal első lába alul fehér

keresztbéklyó *kerezbikjóy* fn (Lovak megbéklyózásával kapcsolatban.) *A kerezbikjóy, amit a lú lábára tettek.*

keresztbenézó *kerezbenízőy* mn Kancsal.

keresztbot *kerezbot* fn Két kereszt alakban egymáshoz erősített bot, amelyet leszúr-

tak, és vállánál fogva erre tették a szűrt, hogy árnyékot adjon.

keresztel ~ i Gabonakévéket keresztbe rak.

keresztelés *keresztelis* fn A gabonakévéknél keresztbe rakása. **Ö:** gomb~.

keresztelő *keresztelőy* fn **Nr:** A civis szokás szerint a gyermeket nyolcadnapra keresztelik. — *Keresztelőjű lessz — mongyák, ha a pohár feldül, és valaki fele fojik.*

keresztépület *keresztípület* fn Az udvar végében keresztben fekvő épület. *Hát ezenkívül még vóyt ety keresztípület így, amibe vóyt ety kamara.*

keresztes ~ mn/fn **I.** mn Vmilyen tárgynak, eszköznek, ill. vmilyen tárgy, eszköz részének megnevezésére. *Keresztes óudalpáca:* szekeroldalban végigfutó vékony vasrúd. **II.** fn Egy rúdon két hámfa.

keresztesfog ~ fn (Gubacsapóknál:) a vetőkaró felső kötőgerendáján található fa rudacska, amely arra szolgált, hogy a kezdetnél a melléket kétfelé ossza, benne egy kereszt legyen, ami a szövőre való feltételnél volt nélkülözhetetlen.

keresztespálca ~ fn (Gubacsapóknál:) az alsó és felső szálak közé a nyüst mögött behelyezett pálca, amely a szálak egyenletességét biztosítja.

kéresztet **Ö:** el~.

kereszttez ~ i **1.** Gabonakévéket keresztbe rak. **2.** (Csipkeverő:) átveti egymáson a fonalakat, majd átbújtatja egymás alatt. **Ö:** meg~.

keresztvező *keresztvezőy* fn (Szövésnél:) a felvetett szálak egymást keresztvező találkozására; nyolcas.

keresztfa *keresztfa* fn **1.** A vendégoldalak tartó két kereszttrúd közül egy; keresztbélfa. **2.** Az elülső nyeregkára része; kereszt-rész. A nyeregnek a kápara szíjazott, keresztben elhelyezett, faragott fa v. vas része. **3.** Az eke két szarvát összekötő fa. **4.** A kutat bélelő deszkákat a kút falához szorító fák közül egy. **Ö:** kötő~.

keresztfartó *keresztfartóy* fn (Marhafartó egyik része.)

keresztfogás *kereszfogás* fn Két kézzel történő kézfogás, melynek során a kezek keresztelik egymást.

keresztkarám *kereszkarám* fn <Karám-fajta.>

keresztke *kereszke* fn Keresztanya becéző megszólítása.

keresztkoma *kereszcoma* fn A keresztapa a keresztgyermek szüleinek, ill. az apa a keresztapának a szempontjából.

keresztomás *kereszomás* mn Kereszt-komai viszonyban levő. *Nem vőutunk keresztomások.*

keresztkötés *kereszkötis* fn Kötésfajta, amelyben a vesszők egymást derékszögben metszik.

kereszttrész *kereszttrisz* fn Az elülső nyeregkápa része; keresztfa.

keresztzórp *kereszszórp* fn A taliga két rúdját összekötő lécz.

keresztzüle *kereszzüle* fn Keresztszülő. **Nr:** A civis családban régen több keresztszülő volt. Az egyház azonban háromnál többet nem engedélyezett.

keresztvágófűrész *keresztvágófürisz* fn Kétnyelű fűrész. *A keresztvágóü fűrészhe mindig két ember kellett.*

keresztvas *kereszvas* fn Négy lóval való szántáskor, boronáláskor a két első ló kereszt nevű hámfájának láncait szétfeszítő vas.

keresztvíz ~ fn **Sz:** *Nem hagyot rajta keresztvizet:* alaposan leszidta.

keret **Ö:** *építettő~, gyász~, szövő~, tenyésztő~, vak~.*

kéret **Ö:** *meg~.*

keretbak *keredbak* fn <Méhészetben:> olyan állványféle, amelyre pergetéskor ráteszik a kereteket.

keretfogó *keretfogóü* fn Keretkiemelő.

keretkiemelő *keretkiemelőü* fn <Méhészetben:> köracélból hajlított rugóval ellátott szerszám, amely ollószerűen és harapófogó módjára fogja meg a felső keretlécet.

keretköz ~ fn <Méhészetben:> a keretek között található rés, a keretek közti távolság.

keretléc ~ fn <Méhészetben:> a keretet alkotó lécek egyike. *A töröt ~et ki kel cserélni.*

keretszerkezet ~ fn A lekvár kavarását szolgáló szerkezet tartó része.

keretváll ~ fn A keret lépjei közötti távolságot megtartó ütköző. *A keretváll segítségével tuggyuk a lépeket megőyni attul, hogy a mihek összeipiccsik űket egy másikkal.*

kérezik **Ö:** *ki~.*

keresz ~ fn Korsó. *Jár a ~.*

kereszikorsó *kereszikorsóü* fn Máztatlan cserépkorsó.

kerge ~ mn **Nr:** *A juh ha ~ vőut, az ügyes juhász mek tutta gyógyítani. Vőut neki egy ijen kacorkészserűje, szíthuszta a szőüirt, megvákta a bürt, és aszt lefeszítette, és egy ijen ik alakot vágott a koponyából, kiemelte a koponyacsontot, és ot vőut ety kis vizes hóüjag. Aszt nagyon óüvatosan lefejtette, visszailllesztette a csontot, rávarta a bürt, és nem vőut ~ a birka.*

kergebirka ~ fn Megkerült birka. *A ~, amék körbe forgott, attul a firektül, ami az agyába vőut.*

kérgel **Ö:** *meg~.*

kérges kírges mn Kemény, durva tapintású <tárgy, dolog>. *Kírges lehet a kötél vaty például a bürcsizma, ha megázik, oszt melegen szárítták. Vagy a bürcabát, amikor mekszáratt. Ere monták, hogy összehitta a szűcsöket.*

kergető *kergetőü* fn Fogócska. *Ügy mon-tuk, hogy jáccunk kergetőü vaty kergetőüist vaty kergetőüsdit, ez mind egyget jelent. Ö: kurva~.*

kergetős *kergetőüis* fn Fogócska.

kergetősd *kergetőüisdi* fn Fogócska.

kérgezés *kirgezis* fn A fakéreg lehántása.

kérgező *kirgezőü* fn A fakéreg lehántását végző munkás.

kérgezőgép *kirgezőügép* fn A fakéreg lehántására szolgáló gép.

kergül **Ö:** *meg~.*

kérincsél ~ i Gyakran kér, vmilyen kéréssel állandóan alkalmatlankodik. *Kérincsél, aki mindig kireget, mint az én szomszíd-asszonyom.*

kering ~ i **Sz:** *Kering, mind gőüjafos a levegőübe: céltalanul jön-megy, kóborol.*

keringel ~ i Kering.

keringő *keringőű* fn A sóska magasra felnyúlt, magot hozó szára, rengője. *A keringőű a sóska hosszú szára, amit a gyerekek rákat, savankás ízű.*

kerít ~ i **1.** Kerítést csinál. **2.** (Kört, gyűrűt) alkot vmi, vki köré. **3.** (Ruhadarabot) széles mozdulattal vkire, vmire terít. *A nőük kendőit ~enek a nyakugba. Ö: be~, körül~.*

kerítés *kerítés* fn **Sz:** *A kerítést támasztja: henyél, nem dolgozik. Ö: kóró~.*

kerítő *kerítőű* fn **1.** (Ló gyeplőjének részeként:) a markolat két végére varrott karikába csatlakoztatott, egyenként hat arasz hosszúságú segédszík. **2.** A gyeplőt a nyereg hátulsó kápájához rögzítő szík. **Ö:** *be~.*

kerni fn (Díszkovácsmesterségben:) sablonminta. *Csigaformánál ~re tekerik fel az anyagot.*

kérni **Ö:** *lány~.*

kérő¹ *kirőű* fn **1.** Az a férfi, aki vkinek a számára megbízásból feleségül kér vkit. *A kirőű megbízott ember vőut, aki mekkirte a ján kezit a szülőiktől. 2. Kirőűbe:* lánykérés céljából. *Kirőűbe járt itt. 3. Kirőűjír jár:* gyakran megy kérni hol ezt, hol azt. **Ö:** *ki~, lány~.*

kérő² *kirőű* fn Kérődzés. *Elált a kirőűje: nem tud kérődzni. Nr: Ha a szarvasmarhának elált a kirőűje, akkor felfűvődött, ijenkor az álatorvos mektrokálósza, a paraszt meg egy varangyikozs bikát nyeletet le vele, attul megindult a kirőűje. Megindult a kirőűje: elkezd kérődzni.*

kérőasszony *kirőűasszony* fn Az a nő, aki valakinek a számára megbízásból feleségül kér vkit.

kérődzik **Ö:** *meg~.*

kérsekél ~ i Kéreg, gyakran kér. *A kóydus is ~ meg az is, aki mindik kőűcsön kír.*

kert ~ fn **Sz:** *Kertek alatt esküttek:* törvényes házasságkötés nélkül élnek együtt. *Kert alatt van:* nem messze, közel. *It vam már az újesztendőű a ~ alatt. Farkast emlegetnek, oszt a ~ alatt jár:* (mondják arról, aki éppen akkor lép be, amikor róla beszélnek). **Ö:** *cse-*

megés~, csemete~, csűrös~, káposztás~, méhes~.

kertész **Ö:** *bolgár~, dohány~.*

kertgazda *kergazda* fn A szőlős- v. gyümölcsöskert tulajdonosaiból alakult társulásnak a választott vezetője.

kerthátul ~ hsz A kertek alatt.

kerti **Ö:** *állat~, szőlős~.*

kerül ~ i **1.** Vmely területet körbejár. *Kerülni megy:* mezőőr körbejárja a területét. **2.** Vhova jön, megy, lép. *Kerűjöm bejjebb! 3. Előfordul, megtörténik. Esetleg az édesannya elhaggya, vagy beteg lesz, ijjen csak ~, ritkán, de ~. 4. Vmely célra adódik, akad vki, vmi. Nem kerűt pásztor, akármennyit ígértem neki. Hús is kerűt a paszujba. Kerül még azon a fán ety-két szem szilva. 5. Szántáskor, boronáláskor, vetéskor a földterületen egy oda-vissza utat tesz. Sz: Keze közé ~: ellátja a baját. Kerűj csak a kezem közzé! A kezem közzé ne kerűj! Ö: be~, el~, elő~, fel~, ki~, oda~, össze~.*

kerülés *kerülés* fn Szántás, boronálás v. vetés közben egy oda-vissza megtett út, forduló. *Ez a tábla három kerülés, három fordulás lesz oda-vissza.*

kerület ~ fn Vminek a közvetlen környéke. **Ö:** *háj~.*

kerülő *kerülőű* fn Csész, mező-, ill. erdőőr. **Ö:** *kapa-kasza~, műhely~.*

kerültet **Ö:** *be~.*

kés¹ ~ fn Zsebbe való ~: zsebkés. *Bélkaparó ~:* disznóöléskor a belek megtisztításakor használt kés. **Sz:** *Kés, villa, olló, nem gyerek kezibe való:* ne engedjük a gyerekeket olyan eszközökkel játszani, amelyek sérülést okozhatnak. *Beletört a kése/bicskája:* belebukik a vállalkozásba. *Ojan életlen ez a ~, mint a bot:* tompa élű. *Szereti, mint a kecske a ~t:* egyáltalán nem szereti. *Beléd mártom eszt a ~!:* (fenyegetés:) megöllek. **Km:** *Kés, villa, tányír nindzs zörgis nélkül:* házastársak között természetes a kisebb vita, veszekedés. *Kés, villa, olló, nem gyerek kezibe való:* ezeket az eszközöket ne adjuk a gyermek kezébe, mert kárt tehet vele. **Ö:** *aranyozó~, bontó~, borotva~, böllér~, csapó~, fa~, faragó~, félhold~, görbe~, hán-*

toló~, hernyózó~, hornyoló~, húroló~, kacor~, kaparó~, kasza~, kenő~, kihúzó~, kis~, kopasztó~, könyvkötő~, lehúzó~, lékelő~, marok~, méhész~, metsző~, nagy~, negyedhold~, oltó~, ölő~, pallérozó~, pipa~, pucoló~, sejtnyitó~, serfelő~, serf~, Solingen~, szelő~, szűrő~, szűcs~, vágó~, ványoló~, villás~, vonó~.

kés² *kís* mn *Kís lú:* szekér elé nem fogott lócsoport, amelyet felszerszámozva hajtának oda, ahol a szekér van.

kese ~ mn Világos színű <disznó>.

késedelmeskedik *kisedelmeskedik* i Las-san, nehezen mozog; kecmereg.

kesej *kesej* mn **1.** *Kesej lábú:* olyan <ló>, amelynek a lábszára az állat alapszínétől elütően világos, fakó. *Kesej órú:* olyan <szarvasmarha>, amelynek az orrán világos, fakó folt van. **2.** Olyan <ló>, amelynek a lábszára az állat alapszínétől elütően világos, fakó. *A lú vóút kesej, améknek a lába fejr vóút, ha térgyig irt neki. Ha a csügön alul, mán az is kesej vóút. Másutt a színe lehetet fekete, pej satóbbi.* **3.** <Szarvasmarha színe>. **4.** *Kesej hasú disznó:* hasánál világos, hátán fekete szőrű disznó. **5.** Éppen érni kezdő, félig érett <szőlő>. *Kesej még ez a szőüllő, csak félig írett.* **Ö:** *keresztbe~.*

kesejedik *kesejedik* i <Szőlő> érik, színesedik. *Minden fajta szőüllőre, a feketire, fehérre, rózsaszínre mongyuk, hoty kesejedik, kezd írni, kész puhulni.*

kesejleves *kesejleves* fn <Juhászok eledeleként> tejjel készült pirított-tészta-leves. *A kesejleves, amikor a pirítotttészta-levezsbe tejet öntenek. Eszt a parasztok is vóút, akik szeretik, mi nem szerettük.*

kesityű ~ fn Egy ujjas, kötött, egyujjas kesztyű, kézmelegítő.

keseredik **Ö:** *el~, neki~.*

kesereg ~ i **1.** Vki után bankodik, sir. **2.** Esőre áll az idő. *Az idő is ~, mint most, esne is, nem is.*

keserű **Ö:** *jaj~.*

keserűcseresznye ~ fn Sárga színű, keserű ízű cseresznye. *A ~bül kiváló lekvár készült.*

keserűfog ~ fn Hal nyelőcsövénél levő lapos képződmény. *A hal ~át elkészítés előüt le kel fejteni. A halnak a fejinél, mikor felbontjuk a halat, a ~át késsel lekoppintjuk. A ~ világos zőüt színű, a nyaka és a teste közd belül.*

keserűgomba ~ fn Hófehér, közepes méretűre növvő, ehető gombafajta. *A ~ba jutúróút tettek, úty sütöttik meg.*

keserűlapu ~ fn **1.** <Szűrős termésű gyomnövényfajta>. **2.** Nagybojtorján [*Arctium lapu*]. **Nr:** *Keserűlapuval ne türüld a segged, (mert) kiszakad/elszakad a lapu, (oszt) szaros lesz a kezed* (Rigmus).

keserv ~ fn <Szitokszóként> *A ~it neki! Az anyát ~it!*

keserves *keserves* mn Keserűséget okozó, nehéz. *Hát ~ vóút az item! Sz: Nem dőügozott itembe ety ~t:* <általában jómódú emberekre vonatkoztatva> nem végzett még igazán nehéz munkát. *Potrohos anyának keservez gyermeke:* amilyen az anya, olyan a gyermeke. **Ö:** *jaj~, kín~.*

késes **Ö:** *kör~.*

keshed ~ i <Ruha> kopik, feslik. **Ö:** *el~, ki~, meg~.*

keshedés *keshedis* fn <Ruhán> kopás, feslés. *Mijen keshedis van ezen a ruhán!*

keshedt *keshett* mn Kopott, feslett <szövet, ruha>. *A keshet ruha ojan kopott, hogy varni se lehet. Nagyanyámnak naty szavajárása vóút, ha nyút valami, hoty keshett.*

késhüvely *késhüvej* fn Kés tárolására szolgáló, gyakran díszes, lapos, fedél nélküli bőrerszény.

késik *kisik, kís* i Elkésik vmivel. *Kíste a kapálást ez a tengeri, már nagyon gyomos. Sz: Ami kís, nem múl: —.*

keskeny ~ mn <Ló termetének jellemzésére> keskeny szügyű. **Sz:** *Keskeny neki az ucca:* részeg.

keskenyvágó *keskenyvágó* fn <Könyvkötészetben> a dekliolló része.

késműves *késmíves* fn Késes, késkészítő, bicskagyártó iparos.

késő *kisőű* mn **Km:** *Kisőű bánat, eb gondolat:* a megtörtétek miatt nem érdemes búslakodni.

későbbiek *kisőűbbiek* hsz Vmely idő-ponttól számítva, ill. ahhoz képest vmennyi idő elteltével. *Bejöttek a kisőűbbijegbe ijen hatalmas nagy bikák.*

későbbben *kisőűbben* hsz Később. *Tintával irtunk már majt kisőűbben.*

későbbet *kisőűbbet* hsz Később. *Máma kisőűbbet mentem el ithonrul.*

későn *kisőűn* hsz **Sz:** *Ha kisőűn indúsz, kisőűn írsz:* nem jó idősebb korban olyasmibe kezdeni, ami a fiatalok dolga.

későre *kisőűre* hsz Sokára, hosszú idő múlva. *Öreg ez a hús, kisőűre főű meg.*

késtok ~ fn Börből készült, rendszerint színes bőrpillangókkal díszített pástorkéstartó, melyet nadrágszíjra v. gatyakorcra akasztva viseltek.

kész *kisz* fn *Kiszre csinál:* elkészít vmit. *A segéd kiszre csinálta a cipőűt.* **Sz:** *A kisz kéne neki:* az kellene neki, amiért nem kell megdolgozni. **Km:** *Sok kéz hamar kisz:* sok munkás hamar végez a dologgal.

keszeg ~ fn **Sz:** *Egye le a fene aszt a kis ~ óudaladat!* (nagyon sovány embernek, főleg gyermeknek mondott szitkozódás).

keszege fn **Sz:** *Ojan sovány, mint a ~:* nagyon sovány. *Lapos, mint a ~:* nagyon sovány, nagyon lapos.

keszegoldalt *keszegóudalt* hsz Féloldalsan, ferdén. *Be keszegóudalt jár ez a gyerek!*

készhely *kiszhej* fn Megrendelő, az adott cím. *És ez az óútóű nekem megvóút, de nagyon jóű vóút, mer ha leváktunk egy jóűszágot feketín vagy valami, akkor beletettük asztán legaláb vittük kiszhejre.*

készít **Ö:** *fel~, ki~, meg~, össze~.*

készítés **Ö:** *fel~, guba~, ki~, lap~, minta~.*

készített **Ö:** *ki~.*

készítő **Ö:** *aranyetszés~, állás~, ecet~, elő~, kaptafa~, ki~, üst~.*

készítölé *kiszitőűlé* fn Olyan sós lé, amelyben kikészítik a bőrt.

keszkenő *keszkenőű* fn **1.** Fejkendő. *A keszkenőű, amit az asszonyok a fejekre kö-*

töttek. **2.** Vállkendő. *A nagy miretű válkendőű is keszkenőű vóút, eszt a nyagba vetették, összefokták vaty hátul mekkötöttik, gyereknek is.* **3.** (Férfi)zsebkendő. *Annyok, hosz ki a keszkenőűmet! — monta az ember, ha ment valahova.* **Sz:** *Ojam, mint a kétszinű keszkenőű:* (képmutató, kétszinű, köpönyegforgató emberre mondják). **Ö:** *hárász~, jegy~, kasmír~, kis~, nagy~.*

készlet **Ö:** *méz~.*

késztség *kíssíg* fn A pásztor kisebb használati tárgyai, amelyeket karikára fűzve a derékszíjához erősít. **Ö:** *gyújtó~, karám~, pásztor~.*

késztet *kisztet, kisztet* i Vki ellen uszít, ingerel, biztat.

kesztyű ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) kezet ábrázoló faforma. **Sz:** *Akkora, mint ety ~:* (gyermekre vonatkoztatva:) kicsi. *Megtanította ~be dudálni:* megfegyelmézi. **Ö:** *csipke~, kisasszony~, méhész~.*

készül **Ö:** *el~.*

készülék **Ö:** *csapó~, kalló~.*

készülő *kiszüllőű* fn **Sz:** *Veri a kiszüllőűt:* nagyon készülődik, már alig várja, hogy indulhasson.

készülődik *kiszüllőűdik* i *Kiszüllőűdik az időű:* eső közeledik. **Ö:** *rá~.*

két ~ szn **1.** Két kézre: két kézzel. *Két kézre fej. Két kerék köszt járóű tajiga:* olyan taliga, amelynél a ló két rúd között középen húz. *Sima, jóű úton ~ kerék köszt járóű tajigát használtak. Két tűvel kötött: ritka. Két tűvel kötöt a búza is, ha ritkán kél, silány vagy a ruhaanyag, ha ritka.* **2.** Két karácsony köszt: karácsony és újév között. *Két ünnep köszt: karácsony és újév között.* **Sz:** *Két szék közűl a főűdre ült.* — *Te is töbre írsz ~ nap, mint egy nap:* lusta, rest vagy. **Km:** *Két huncut ember van a világon: az eggyik, aki a másét kívánnya, a másik, aki a magájét hagyja:* az is hibás, aki alkalmatlanságával hagyja, hogy megkárosítsák.

kétágú ~ fn *Kétágú kapa:* a föld lazítására használt, két ágban végződő kerti kapa. **Sz:** *Nem láttam/hallottam még ijét, mijoűta ~*

vagyok: mióta megszülettem, mióta az eszemet tudom.

kétágúfa ~ fn **1.** A kunyhó vázát tartó, felül két ágban végződő oszlopok közül egy. **2.** (Kampós) fa, amelyre a szabad tűzhely fölött a bográcsot akasztják; szolgálfa.

kétakkora ~ nm Kétszer akkora, kétszer olyan nagy.

kétannyi ~ nm Kétszer annyi.

kételen l. **kénytelen**

kételenség l. **kénytelenség**

kétemberes ~ mn *Kétemberes* vasfazik: kisméretű fazék, amelyben csak két személy számára elegendő étel főzhető. *A ~ vasfazik körülbelül kétliteres vóut, két embernek leheted benne főzni.*

ketet-kutat ~ i Aggodalmasan keres.

kétfele ~ hsz Kétfelé. *Kétfele* vesz: fonal-köteget két részre oszt.

kétfelőlről *kétfelőlről* hsz Két irányból, két oldalról.

kétfenekű mn **Sz:** *Úgy elverlek, mint a ~ dobot:* nagyon megverlek.

kétfertály *kétfertály* fn (rég) ⟨Órák száma előtt a második negyedóra végét jelölve:⟩ fél óra. *Például kétfertály öt asz jelenti, hogy fél öt.*

kétfülű ~ mn Olyan ⟨agyagedény⟩, amelynek két füle van.

kétfűzős mn *Kétfűzős cipőj:* két pár fémkarikával ellátott fűzős cipő.

kétdarasos *kétdarasos* mn **Sz:** *Lejárt az mán, mint a régi kétdarasos:* vmi idejét múlta, kiment a divatból, a használatból, ill. elromlott. *Kiment a divadbul, mint a régi kétdarasos:* ua. *Nem jár, mint a régi kétdarasos:* ua. *Annyit ír a szava, mint a régi kétdarasos:* semmit sem ér.

kéthordású ~ mn Olyan (vidék), ahol a méhek kétfajta növényről tudnak virágport gyűjteni.

kétkihúzásnyi mn *Kétkihúzásnyi cérna:* ⟨szíjgyártóknál:⟩ az oldaltartásba nyújtott kar két tenyere közötti távolság kétszeresét jelentő cérnahosszúság.

kétkorcós ~ mn Olyan ⟨halázkunyhó⟩, amelynek nádból készült falát két keresztikötés erősíti.

kétlóhajtóostor *kétlóhajtóostor* fn Az ülésből hajtott egy-, ill. kétlovas fogat kocsi-sának rövid csapósíjú ostora, amely hosszú nyélre van rátéve.

kétlovas ~ mn *Kétlovas szekér:* két lóval húzatott szekér; kisszekér. *A kétlovas szekeret montuk kisszekérnek is.* *Kétlovas kisszekér:* utazásra használt könnyű szekér. *Kétlovas natyszekér:* teherszállításra használt, erős szekér. *A ~ natyszekérrel például búzát vittek a malomba.*

kétnyelű mn *Kétnyelű fűrész:* két ember által húzott fűrész. *Kétnyelű kés:* végein egy-egy fáfogantyúval ellátott éles szerszám; vonókés. *Kétnyelű késsel formáltuk a küllőjűt.*

kétnyüstös mn *Kétnyüstös zsák:* két nyüsttel szőtt zsák.

kétoldalal *kétoldalal* mn *Kétoldalal mintázás:* ⟨kékfestőknél:⟩ különböző minta felvitele az anyag két oldalára.

kétpadú mn *Kétpadú divány:* elkülönülő párnázata miatt osztott fekvőbútor.

ketrec **Ö:** *bárány~, fogadtató~.*

kétsarokfás mn *Kétsarokfás ajj:* ⟨kosárfonóknál:⟩ a sarkokra párhuzamosan elhelyezett két-két vesszőt magában foglaló kosáralj. *A ~ ajj nem ovális, hanem néddzetes ajj.*

kétsoros ~ mn *Kétsoros kabát:* kiskabát két sor gombbal.

kétszálás mn *Kétszálás berakás:* ⟨kosárfonóknál:⟩ réteges fonás. *Kétszálás gyűrűfonás:* a gyűrűfonásnak az a fajtája, amikor a fonás egyszerre két vesszővel történik, egyiken be, másikon ki úgy, hogy az oldalkaró előtt az egyik szál a másik alá kerül. *Kétszálás fűzés:* ⟨szíjgyártóknál:⟩ bőr összedolgozása két keskeny, díszes bőrszalaggal.

kétszékű l. **kétszékű**

kétszeles ~ mn Kisméretű ⟨szűr⟩, amelynek bősége két szél, azaz kb. 61 cm.

kétszer *kéccer* szn **Sz:** *Pap se beszél kéccer:* ⟨mondja az, aki nem akarja megismételni, amit mondott⟩.

kétszeres mn/fn **I.** mn *Kécceres fonal:* ⟨gubacsapóknál:⟩ duplaszálú fonal. *Kécceres mellék:* dupla mellékszál. *A vārásra kécceres mejjik használatos.* **II.** fn Búza és rozs

keveréke. *A kécceres a búza és rozs vegyesen vetve, és őőrölve is. Kéccerezs búza/ilet: ua.*

kétszikű kétszikű mn Olyan ⟨tojás⟩, amelynek két sárgája van; kétszékű. *A naty tojás, amégbé két sárgája van, az a ~.*

kettes mn/fn **I.** mn *Kettezs baba:* ⟨mézeskalácsosoknál:⟩ kis méretű, baba alakú ájzolt termék. *A század eleji vásárokon két krajcárír atták a kis méretű kettezs babát. Kettes csű:* az párhuzamos vonal húzására alkalmas ájzolt csőfajta. *A ~ csűre két kerek jukat kel főzni. Kettesz szív:* kis méretű ájzolt szív. *Kettes tányír:* kis méretű, tokni tésztából készített, kerek alakú mézeskalácsos termék. *A ~ tányírokat toknibul üttük ki. II.* fn Olyan anyajuh, amelyik két bárányt ellett. *Kettes, amikor egy junak van két fija. A ~t külön fogatattóba teszik, hogy elválajja minkét fiját. Ketest húz:* ⟨mézeskalácsos⟩ kettes csővel dolgozik.

kettő kettőű szn *Ketten vagyunk ety pár:* ⟨gyermek párosító játéka⟩. **Sz:** *Ahun ketten jóüllaknak, ot jut a harmadiknak is: — . Se nem ety, se nem kettőű:* sok. *Kettőűn áll a vásár:* két személytől függ a dolog: attól, aki teszi, és attól, aki hagyja.

kettős mn *Kettőűs rend:* egybekaszált két szénaarend. *Kettőűs hurok:* a cérna rögzítése az orsó felső részén két egymásra helyezett hurokkal. *Kettőűsz szíjgyártóúvārás:* két tű együttes alkalmazásával készített oda-vissza varrás, amelynek eredményeként a munkadarab mindkét oldalán folyamatos varrat keletkezik. *Kettőűs eke:* egyszerre két barázdát szántó, a rendesnél szélesebb eke. *A kettőűs ekét öt lú húszta. Kettőűs kiséfa:* öt ló befogására használt kiséfa. *Kettőűs váju:* a kút mindkét oldalán elhelyezett itatóvályu. *A Hortobágyon vóút ijen kettőűs váju. Sz:* *Eljáratom veled a kállaji kettőűst:* ⟨fenyegetésként:⟩ nagyon megjáród, nagyon megverlek.

kettősbárány kettőűzsbarány fn Ikerbárány. **Sz:** *Jóú kedve van, mint a kettőűzs bárány ídesannyának, mikor a tejet apassza:* rossz kedve van. *Jóú kedve van, mint a kettőűzsbarány ídesannyának tejapasztáskor:* ua.

kétvégű mn *Kétvígű ház:* olyan ház, ahol a ház két végében szoba van, a két szobát pedig konyha köti össze.

kétvékás kétvikás mn *Kétvikás főűd:* kb. 900–1200 négyszögöl nagyságú földterület, amely két véka maggal bevetethető.

kettyent ~ i Közösül.

kéve **Ö:** árpa~, bújtató~, búza~, csutka~, gabona~, kaparé~, kender~, kusza~, nád~.

kévehányó mn/fn **I.** mn *Kívehányóú villa:* a kévék asztagra, cséplőgépre való feladogatásához használt, kétágú, hosszú nyelű vasvilla. **II.** fn Az a munkás, aki a kévéket az asztag tetejére, ill. a cséplőgépre feladogatja.

kévekötél kévekötél fn Egy keresztnek, vagyis 18 kéve gabonának a bekötéséhez szükséges, a levágott gabonából sodort kötelek csomója; keresztikötél. *A kévekötél ety keresztre valóú kötél.*

kévekötő kévekötőű fn Kévekötő aratómunkás.

kévekötözőfa kévekötözőűfa fn A kéve összekötéséhez használt, egyik végén kihegyezett, 25–50 cm hosszú farúd. *Vóút, aki kévekötözőűfával kötötte a kívit, vóút, aki csak meksavarta a kötelet.*

kevénykedik kevíkedi i Kevélyen viselkedik, büszkélkedik.

kever i *Keveri a vizet:* ⟨gubacsapóknál:⟩ piszokkal telíti a vizet. *A mosásho elegendőű vóút a tiszta kútvíz, csak sok kellett, hogy legyen, mert nagyon ~te a vizet. Ö:* be~, el~, össze~.

keveredik ~ i **1.** Elhányódik, elkallódik. **2.** *Bajba ~:* bajba kerül. **Km:** *Aki korpa közzé ~, megeszik a disznóúk:* aki rossz társaságba kerül, előbb-utóbb ráfizet.

keverés keveris fn **1.** A földnek a második, vetés előtti felszántása. **2.** A kukorica, ill. a szőlő második kapálása. **Ö:** be~.

keverget ~ i Kavargat. *A szirupozs díjőút addik ~i, mik kihűl.*

keverítőkád keverítőűkád fn Nagy méretű kád, amelyben a kétfajta bort összekeverik, ill. a megtisztított bort engedik. *A keverítőűkád ojan vóút, amibe engették a bort az egyík hordóúbul is, a másígúbul is, ebbe kevertik.*

Sz: *Ojan kövér, mint ety keverítőükád:* nagyon kövér.

keverő Ö: *moslék~.*

keverőkanál *keverőükánál* fn <Fazekasoknál:> a festékek keveréséhez használt eszköz.

keverőlapát *keverőülapát* fn A lekvár kavarást szolgáló szerkezet körmozgást végző alkatrésze. *A keverőlapát még az is előjósítja, hogy a keverőülapátok szárnyajiba átfolyó nyílások vannak.*

keverőpálca *keverőüpáca* fn <Kékes-tőknél:> a kipa felkeverésére használt rúd, a végéhez erősített ovális lappal.

kevert mn *Kevert takarmány:* keverék abrak. *Kevert takarmány vőut például a tengeri, zab, árpa együtt, amit tehénnek, lúnak attunk.*

kevertes mn *Kevertesz szűr:* fehérített szűr.

keverőüst *keverőüüst* fn **1.** Olyan cefreüst, amelyben a forrásban lévő cefrét egy keresztfászerű lapáttal állandóan kavargatják. **2.** <Gubacsapóknál használatos rézüst.>

kevés mn *Kevíz beszídü:* szűkszavú, szófukar. **Sz:** *Kevíz beszídü, de nyomatikosan szól:* ritkán szól, de akkor okosat mond. *Kevís nem árt, sok nem használ:* <italra vonatkoztatva mondják>.

kévés *kívís* mn Kévébe kötött. *Kívís csutka:* kévébe kötött kukoricaszár.

kévevágó *kívevágóú* fn **1.** A cséplőgép tetején dolgozó ember, aki a kévéket, miután kötélüket elvágta, az etetőnek adogatja. *Dobálták oda, és akkor, de mán úgy annak a kévevágónak, hogy asz csak mekfokta.* **2.** Az a késszerű eszköz, amellyel a kévét összefogó kötelet elvágják.

kéz ~ fn **1.** *Kézre áll:* munkaeszköznek jó a fogása. *Jóú ez a kasza, ~re áll. Kézire esik:* ua. *Kész köszt:* kézzel, kézi erővel. *Rígen kész köszt mostunk. Keze szennyit rajta hatta:* <ruhaneműt> bepiszkit. *Készül ad:* saját kezűleg, kimérve, esetleg szűkösen ad vmit, főleg cselédnek ételmet. *Bizon nem hagyjuk a kenyeret a konyhába szabaggyára, a cseléd előült, hogy magátul vágjon, amikor neki*

teccik, hanem készül adunk neki. Készül kap: cseléd az ételből nem vehet saját maga, hanem kiadagolják neki. *Kéz alá álit:* <gubacsapó:> munkába fog/vesz. *Kéz alá álitva a motóulát, rendbeszedi.* *Kéz alá valóú anyag:* <gubacsapóknál:> ülve is könnyen elérhető anyag. *Kéz alá valóú:* könnyen elérhető. *Keze alá dőgozik:* az inas, ill. a fiatal segéd vmilyen részmunkát elvégezve az öregsegéd munkáját előkészíti. *A segéd az öreg keze alá dőgozott.* *Keze alat van:* irányítása alatt áll. *Rígen a legény és az inas atyámuramnak titulásta az időüs mestert, ha nem is vőut keze alatt. Vidd a kezem alóul:* vidd el a kezem útjából! *Kezet hátracsap:* kezét a háta mögött összeüti, tapsol. *Hát vőut, amék mekfordút, oszt a kezit hátracsapta. Készül dőgozik:* kutya közlel, a juhász kézmozdulatairól olvassa le a terelés irányát. *Jobb az, ha készül dőgozik, minthogy botra ugat. Minden kiesik a kezibül:* ügyetlen. **2.** *Kézen varrott:* kézzel. *Kézen varrot cipőüt vett. Sz:* *A fene egye meg a keze szárát!* <szitkozódás>. *Száraggyon el a keze szára!:* ua. *Száraggyon el a kezem, ha hozzányultam:* <eskü, fogadkozás>. *Jóú ~be van:* <udvarias mondas, amellyel a pálinkás üveget kínálgatóra hártják az ivás elsőségét>. *Se keze, se lába, mégis felál magába:* <tréf> pénisz. *Hamar eljár a keze:* hamar pofon üt vkit. *Két ~zel:* örömmel, szívesen. *Menne asz hozzá két ~zel, csak venné el. Vigyázz, neki ne szalaggy a kezemnek!:* <fenyegetés>. *Ha szász kezem vőuna, se tudnám elvégezni:* rengeteg a tennivalóm. *Kéd bal keze van:* ügyetlen. *Keze ügyibe van:* hozzáférhető helyen van. *Meszszire elír a keze:* befolyásos. *Megverte a jóp keze:* részeg. *Esik ki a kezibül minden:* nagyon ügyetlen. *Csak a kezit kel nyútani írte:* fáradtság nélkül megszerezheti. *Nem törte fel a kezit a kapanyél:* nem kellett mezei munkát végeznie. *Ölbe tet ~zel nizi:* tétlenül, közönyösen. *Készül kapunk kenyeret, mékse eszünk eleget:* <annak a gazdának a megszólása, aki a cselédnek maga adagolja ki a kenyeret, az ételt, nem engedi, hogy ő vágjon, ill. vegyen belőle>. *Egy ~re dőgoznak:* <családtagok> együtt, közös haszonra

dolgoznak. *Maga kezire megy:* önálló lesz. *Maga fele hajlik a keze:* mindig a maga hasznát nézi, önző. *Megverte a saját keze:* a maga hibájából ment tönkre. *Nem köszvényes a keze:* verekedős. *Sír a kezibe a munka:* rosszul végzi a dolgát. *Szikkat késztil szakatt:* fősvény, zsugori. *Amit a szeme meglát, a keze nem hagyja ott:* lopós, tolvaj. *Megmostam tülle a kezemet:* többé nem állok vele szóba. *Levette rulla a kezit:* nem támogatja többé, nem törődik vele. *Eltöri a kezéd az a naty karé kenyír:* (mondják tréfásan, ha a gyerek kezében nagy karéj kenyeret látnak). **Km:** *Eggyik ~ a másikat mossa:* segítenek egymáson. *Áldott a sok ~, átkozott a sok száj:* a nagy családban sok a segítség, de sokat is esznek. *Áldott a sok ~, átkozott a sok száj, de bebaszik a kenyerestartisznának:* ua. *Dóugos ~, okos ész, ojan kincs, mej el nem vész:* a szorgalom és a tudás maradandó érték. **Ö:** *vissza~.*

kézbesítő Ö: *lovas~.*

kezd ~ i Költ. *Nóutát kesztek rulla, asz jelenti hoty kinóutásták, nóutába fokták.*

kezdés Ö: *bölcső~, kiinduló~.*

kezdet fn Km: *Gonosz ~neg gonosz a víge:* aki rosszul fog hozzá a dologához, az nem is tudja elvégezni.

kezdő kezdő ~ fn (Gubásmesterségben:) a fonál először megfont vége, vagyis a bélnek való gyapjú kb. arasnyi része, amelyet még nem a fonókerék, hanem a munkás keze sodor meg, hogy fel tudja erősíteni az orsóra. *Kész köszt egyg arasnyi kezdőit ereszt, a vígit az orsóra tíve a kerék hajtásával már tekeredik az orsóra.*

kezebeli ~ mn/fn I. mn Kézbe illő, jól kézbe fogható (tárgy). *Ez egy jó ~ kapa. Vettem egy jó ~ ostort. Váktam az erdőjn egy jó ~ botot. II. fn 1.* Kéziszerszám. **2.** Ütő v. verekedő eszköz. *A bot, a fütykös az is ~ vóut, mek kezibevaló.*

kezebevaló kezibevaló ~ fn Kezebeli.

keze-lába ~ fn Sz: *Ugy igyekszik, hogy maj megeszi kezit-lábát:* nagyon igyekszik.

kezeje ~ fn Kézfej.

kezel Ö: *be~, le~.*

kezelés Ö: *elő~, tőke~.*

kézenfogvást ~ hsz Kezénél fogva, kezét megfogva. *A szerelmesek ~ mennek.*

kézen-közön ~ hsz (Elvesztést, eltűnést jelentő kifejezésekben:) többek kezén átmenve, titokzatos módon. *Kézen-közön elveszett a bugyellárisom.*

kezes ~ mn/fn I. mn 1. Az emberhez hozzászokott, szelíd állat. *Kezezs bárány:* engedelmes jámbor (ember). **2.** *Kezes lú:* az a ló, amelyet a pásztorok állandóan útra készen, felnyergelve pányváztak ki szálláshelyük közelében, hogy szükség esetén azonnal kéznél legyen. **3.** Enyveskezü, tolvaj. **II. fn 1.** A bal felőli, a bal oldalra befogott szarvasmarha. **2.** *Kezest vállal:* kezességet vállal. *Asz hátára vehette a kóudustarisznát, aki ~t vállalt a rokonnyának. Ö: *bal~.**

kezeslábas ~ fn Kisgyermeknek hátulgombolós nadrágja. *A ~t télen horták nyóuc-tízéves korig.*

kezeszára ~ fn Alkar. **Sz:** *Száraggyon le a ~!:* (szitok).

kezez ~ i Kezet fog vkivel.

kézfogó kézfogó ~ fn Vendégséggel, mulatsággal egybekötött eljegyzés.

kézi mn Kézrel végzett, kézzel működtetett. *Kézi szövőűszék:* (paszományosoknál:) két-, ill. többpedálos szövőűszék. *Kézi talpváróűgép:* (cipészeknél:) a talp és a felsőrész összeerősítésére szolgáló kézzel hajtott szerkezet. *Kézi préselőűgép:* (könyvkötőknél:) fémről készült asztali prés. *Kézi vágóűgép:* (könyvkötészetben:) különböző anyagok vágására használt szerkezet. *Kézi munka:* kézzel, gépek felhasználása nélkül elkészített munka. *A cipőű mekcsinálása rígen tejjes ~ munka vóut. Kézi aranyozás:* (könyvkötészetben:) gerincre v. a táblára különböző minta kézzel történő nyomása.

kézicakkozó kézikakkozó ~ fn (Szörmekikészítőknél:) nyélen forgó korong, melynek szélei be vannak vágdosva, így az anyagon cakkos mintát hagy maga után.

kézikorong ~ fn (Fazekasoknál:) földbe levert cölöpön forgó vastagabb fatányér,

amely a készítendő edény könnyebb mozgatóját szolgálja.

kézilyukasztó *kézilyukasztó* fn Vékonnyabb anyagok átütésére használt eszköz. *A kézijukasztóuk heje a satupadon van.*

kézimunkál ~ i Kézimunkázik.

kézimunkás ~ fn (Saját szerszámával, munkaeszközével dolgozó) kétkezi munkás. *A ~ a saját szerszámával mend dőgözni, általába a kapásokra monták.*

kézimunkás-ember ~ fn Kézimunkás.

kézitömés *kézitömés* fn A kukoricaszemeknek kézzel történő juttatása a liba v. kacsanyelöcsővébe.

kézivarrás *kézivarrás* fn **1.** (Szíjgyártóknál:) tüvel történő varrás. **2.** Ennek eredménye.

kéziláb **Ö:** *ép~, négy~.*

kézre **Ö:** *bal~, jobb~.*

kézt **Ö:** *jobb~.*

kezű **Ö:** *kemény~.*

khaki l. **kaki**

ki¹ ~ nm **1.** *Kinek híjják?:* mi a neve? **2.** Kije, kicsodája. *Ki ez neki?* **3.** Ki-ki. **4.** *Ki...*, *ki:* (személyre vonatkoztatva:) az egyik..., a másik. *Elvittük a jányokat, kit ēre, kit āra.* **5.** Aki. **Sz:** *Ki mit lél, azé: — .* **Ö:** *akár~, ki~.*

ki² ~ hsz Kint, kívül. *Ki van az inged, közs be a nadrágba! Āra ki a határba van ety tanyánk.* **Ö:** *ide~, oda~.*

kiabál *kijabál* i **Sz:** *Kijabájja egymást: ritka. A növény ha ritkán kelt, asz montuk, hoty kijabájja egymást.* **Km:** *Asz kijabál legjobban, akinek a háza íg:* felháborodásával igyekszik elterelni magáról a figyelmet.

kiabriktol ~ i (Pl. házból) ütlegelve kizavar. *Kiabriktolta a macskát a házbul.*

kiad ~, *kiád* i **1.** Megparancsol, elrendel. **2.** Tejet ad, lead. *Nígy deci tejet ki kell adni egy birkának.* **3.** *Kiaggya az uttyát:* (az udvarlót) elküldi, elutasítja. *Az udvarlóynak a jány apja attá ki az uttyát.* **4.** (Menyasszonyt a násznagynak) átenged. **5.** (Cselédnek) odaad. *A gyerek, akkor nyáron, vakácijóba vagy libapásztornak kiatták őüket.*

kiadjusztál *kiagyusztál* i Megjavít, rendbe hoz.

kiadó mn/fn **I.** mn *Kiadóú násznagy:* a menyasszony násznagya. **II.** fn **1.** A menyasszony násznagya. **2.** *Kiadóasszony. Nr:* *A kiadóú az az asszony vóút, aki a hírt vitte a fiúnak, hogy a jány elfogaggya-e vagy „Jop szerencsét kívánnak”-kal visszautasították. A fijú a vőüfijjel kirette meg a jánt, ēre három napra kütte a jány apja, annya a választ. A kiadóú a család egy nőürokona, nagynénnye, sóügornéja vóút.*

kiadóasszony *kiadóasszony* fn Közvetítésre vállalkozó asszony, aki a megkért lány választát a kérőnek megviszi. *Asszony vóút mindig, kiadóúember nem vóút, csak kiadóúasszony.*

kiaggat ~ i Felakaszt. (kendőbe csavart túrórt, hogy a savó kicsepegjen belőle). *Kiaggatták a túróynak valóút az eresz alat kamponra vagy a szobába rúdra, hocs csepegjék ki belőüle a savóü.*

kiakad ~ i (Pl. szoknya a beléakadt szegből) kiszabadul.

kiakaszt ~ i (Pl. szoknyát a beléakadt szegből) kiszabadít.

kiáll ~, *kiál* i **1.** Elfárad, kifárad. **2.** (-nak/-nek ragos vonzattal:) kibír vmit. *A hász kiál a viharanak.* **3.** *Kiál a hitibül:* **a)** kitér a vallásból. **b)** rendkívül mérges. **4.** Elszenved, elvisel. *Ojan főróü a fazik füle, hogy nem ájja ki az ember keze.* **5.** Kiszűnik, abbamarad. *Ettül kiál a fejedbül a fájás.*

kiállítás *kiállítás* fn **1.** Előállítás, elkészítés. *A munka kész kiállításáho nagyon jóü vóút, ha vegyesebb anyagbul állitatott előü.* **2.** Felépítés, szerkezet. *A nyüst kiállítását feleslegesnek tartom elmagyarázni.*

kiállós *kiállós* mn Elálló (szőlő). *Ez nem kiállósü szöüllöüfajta.*

kiált *kijált, kiját* i (Kiáltva) hív. *Gyere, kijáitnak, várnak othon!* **Ö:** *be~.*

kiáltás *kijáltás* fn **Sz:** *Nem ír (a szava) együ irgalmas kijáltást se: semmit sem ér. Az ír együ irgalmas kijáltást: vmi sokat ér.*

kiárkol ~ i Árkot csinál, körülárkol. *Kiárkolta a mezsgyét. Debrecembe majdnem minden gazda ~ta a mezsgyét, körülárkolta a saját tanyaföügyyit, bármijen nagy vóút.*

kiárlul ~ i Vmit eladogatva vminek a megvétéléhez összegyűjti a pénzt. *A tébűl ~tam a disznóú árát.*

kialszik ~ i **Sz:** *Kialudná a kolompírt a főüdbűl:* szeret aludni. *Kialudná a fejszébűl a nyelet:* ua.

kiátkoz ~ i **Sz:** *Kiátkozza a főüdbűl is:* halála után is átkozza.

kibaggadoz ~ i Szöveget, feliratot lassan, nehezen kibetűz.

kibánik ~ i Helyzetével visszaélve bajt okoz vkinek. *Jóul kibántak veled.*

kibaszi/ik ~ i Kitol. *Ne basz ki velem, mer megjáród, eszt rígen is monták.*

kibecsukós mn *Kibecsukós malom:* (a malmozás nevű játékban:)

kibéklyóz *kibéklyóz* i (Főleg) lovat legelés közben láncsal v. kötéllel megbéklyóz, általában úgy, hogy a két első lábát összeköti.

kibekötős *kibekötős* mn Kivehető ujjú (ruha). *Az ujjá kibekötős vout.*

kiberhel ~ i Kikotor. *A zsebembűl ~em eszt a kis aprópísz.*

kibeszel *kibeszel* i Túlbeszél, beszédben legyőz. *Kibeszelem ém még a bírout is. Sz: Kibeszele a tehembűl a bornyút is:* meggyőz mindenkit a maga igazáról.

kibojtol ~ i (Könyvkötő) bojtózópenge segítségével a füzőspárga szálait szétválasztja.

kibokrétáz/ik ~ i (Kukorica) hányja a címerét, a porzós virágját.

kibokrosodik ~ i (Kalászos növény) bokrosan kihajt. *Rendesen a kalászosokra monták, hogy most ~, ha ráfordul az időü.*

kibolondoz i *Kibolondozza magát:* (fiatalember) kitombolja magát.

kibont ~ i **1.** Szétbont, szétszed. *Ha bűdös a hordóü, ki kel bontani. 2.* Gubancos, csapzott szőrmét kifésül. **3.** (Rézműves) kész tárgyat az öntőformából kiszed.

kiborít *kiburít* i Féloldalra dönt. *Kiburitták a disznout óudalra, és uty szúrják meg.*

kiböffent ~ i Kikottyant.

kibög *kibög* i Különböző állathangokat hallatva kicsúfol vkit. *Ha valaki reggel kísőü megy, asz kibögik.*

kiböjtöl *kibütöl* i Kivár vmit.

kibök ~ i (Mézeskalácsos) tésztát kiszagat.

kiböndösödik *kiböndösödik* i (Malac, süldő gyomra) a sok mosléktól, ivóstól kitágul.

kibóvít *kibűvít* i Folyadékhoz hozzáönt. *Abba főüt meg mán a cseplesz is, és akkor kibűvítettük a levit, és abba főüt meg a hurka.*

kibújik ~, *kibúvik* i Kiköltözik. *Az oda kibútt, mikor elvetették tavasszal a dinnyét. Sz: Buj mán ki a házbul, ha csupa szar vagy, akkor is!:* jöjj már ki!

kibuktat ~ i Kidob, kilök. *A nemkívánt vendíget ~ta az ajtóun.*

kiburkol ~ i (Tűzteret) védőburkolattal lát el. *Ez ki van így burkolva ez a tűstér, hogy asz hőüálóü legyen.*

kibúszol *kibúszol, kibúcol* i (Pásztorkalap készítésekor) a hiányzó részeket bússzal, vagyis átcsapott gyapjúval tölti ki.

kibúvik l. **kibújik**

kicci ~ msz (Többször ismételve malac hívogatására:) *Kicci, ~!*

kicégéresít ~ i Rossz hírbe kever, szégyenbe hoz vkit.

kicégérez ~ i Kicégéresít.

kicetkacat ~ fn Limlom. *Lök ki eszt a ~ot, mán nincs rá szükség!*

kicibál ~ i (Földből erőszakosan) kihúz, kitép.

kicipóz *kicipóz* i Levestésztát kis csomókba, cipókba rak.

kicirádáz ~ i Cirádával ellát, díszít.

kicirkalmaz ~ i Körző, cirkalom segítségével vmit kijelöl, kimér. *A kerékagyat is kicirkalmaztuk. A kör alakú virágagyást is kicirkalmaztuk.*

kicövekel ~ i (Állatot) cövekhez kiköt.

kicurikkol ~ i Kicurukkol, kihátrál.

kicsap ~ i **1.** (Állatot) kihajt a legelőre. *Csap ki eszt az ökröt az ugarra! 2.* (Gazt) kapával kivág. **3.** (Száj láztól) kicserepesedik, felrepedezik. *Kicsapta a száját a láz. 4.* (Bört késsel) kivág, kihalásít. **5.** (Könyvkötő) márványozás után a könyvből kiüti a felesleges anyagot.

kicsattan ~ i Kireped. *Ha nem vigyáztunk, a disznóú büre is ~t perzseliskor.*

kicsépel *kicsípel* i (Babot) kiver.

kicserepedik ~ i Kicserepesedik.

kicserget ~ i (Disznókat) karikás ostorral kihajt.

kicssetkel ~ i (Gyomot) a kapával csapkodva kivagdos. *Itt-ot ~te a nagyját a gaznak.*

kicsi mn **1.** *Kicsire áll a kasza:* a kaszapege kis szöveget alkot a nyelével, közel hajlik a nyeléhez. *Kicsire állít:* aratáskor a kaszanyélre erősített hajlított vesszőnek a madzagját rövidebbre veszi. *Aki kímélte a marokszedőjűt, asz ~re állította a kaszáját.* *Kicsi körmöspipa:* gyárilag előállított cseréppipa. *Kicsi Petőfi-pipa:* gyárilag előállított cseréppipa. *Kicsi virágos pipa:* ua. *Kicsi a rakás:* (gyermekjáték). **2.** *Kevés.* *De ~re halattál máma! Kicsit adok én az ojanokra!* **3.** *Halk.* *Nem hallok ~ szót.* **Sz:** *Kicsi kell ebből, mint a nyilallásbul:* a sok megárt. *Marad a ~:* (felnőttre mondják gúnyosan, ha gyermek módjára viselkedik, pl. zörög a tányéron). *Kicsi, de hm!:* kis termetű, de erős emberre mondják. *Kicsi bánta a nagyot:* (állapotos aszszonyról mondják, ha pl. hányingere van). *Se ~, se nagy, magam se vagyok viselőűs:* megtehetem, hisz úgysincs más gondom. *Nincs nekem se ~, se nagy, se viselőűs nem vagyok:* nincs és nem is várok gyermeket. **Km:** *Kicsi nem árt, sok nem használ:* **a)** pl. italból. **b)** tréfásan az ártatlan orvosságról v. szerről. *Kicsinek ~t, ha a ~ nagyot kír, pofon kel hajlítani:* (végét elnyújtva: a fecske mondja a fiainak). *Kicsi ember nagy bottal jár:* (kicsi, de nagy hímvesszőjű férfi). *Aki ~t főűz, hamar megeszi:* a kevés szerzemény hamar elfogy.

kicsi-kis ~ mn Nagyon kicsi, parányi. *Raktak ety ~ asztagot.*

kicsinál ~ i **1.** Tejet feldolgoz, tejből vmit készít. *A tejet útán kicsinátuk gomojának.* **2.** Kieszközöl, elintéz. *Kicsináta, hogy minden vasárnap tanálkozzanak.*

kicsinálás **Ö:** *tej~.*

kicsiny ~ mn Kicsi. *Kicsiny terepēj:* kis termetű (ló).

kicsinyenként *kicsinyenkint* hsz Apránként. *Kicsinyenkint összeszettik a kis píst.*

kicsíp ~ i *Kicsípi magát:* kicsinosítja magát. **Sz:** *Kicsípte magát, mint szaros Pista Jézus neve napján:* (gúny) tőle szokatlanul, ill. ízléstelenül kiöltözött.

kicsipkéz ~ i (Réztárgyat) fűrészeléssel, fűrással áttört mintával díszít.

kicsíráddzik *kicsíráddzik* i **Sz:** *Annyit alszik, hogy kicsíráddzik az ógdala is:* sokat alszik.

kicsiség *kicsiség* fn Csekélység. *Nem kel minden kicsiségír rini.* **Sz:** *Minden kicsiség az óyrán akad:* könnyen megsértődik.

kicsóváz *kicsóváz* i Földterület határát csóvával, azaz rúdra kötött szalma- v. szénacsomóval, ill. kis földhányással jelölöli.

kicsucsorodás ~ fn Kidagadás, kidudorodás.

kicsucsorodik ~ i Kidagad, kidudorodik.

kicsúfságol ~ i Rosszat mond róla, csúffá tesz. *Az egisz falu előűt ~ta.*

kicsumáz ~ i Alma, körte magházát kivágja.

kidagad ~ i Megdagad. *Kicsi vagyok én, majd megnövök én. Mint a fazigba a tődű, ~ok én.* (Nd.)

kidagaszt ~ i (Kenyértésztát) jól megdagaszt. *Hát nem dagasztotta ki, nem dagasztotta ki.*

kidalmahodik ~ i (Személy) testessé, kövérré válik. *Sovány vóút, oszt hogy kidalmahodott.*

kidancol i *Kidancojja magát:* kimulatja magát.

kidegeszedik ~ i **1.** Meghízik. **2.** *Kidegeszedik a hasa:* a jóllakottság miatt feszsé válik. *Uty kidegeszedet a hasam, hogy a kaszát ki lehetne rajta kalapálni. A disznóú ugy mekszitta magát moslikkal, hogy kidegeszedett a hasa.*

kidob ~ i **1.** *Kidobja a virágtát:* kiverálgzik. **2.** (Mézeskalácsos) áttesz a tésztát a táblára a dagasztógépből.

kidobóanyag *kidobóanyag* fn (Mészáros mesterségben:) hasznosíthatatlan anyag.

kidobol ~i (Méheket) a szájával egymásra tett két méhkas közül az alsóból ütügetéssel a felsőbe hajt át, hogy az alsó kasból a mézet elvehesse.

kidobolás ~ fn Méheknek az egyik kasból a másikba ütügetéssel történő áthajtása.

kidolgoz *kidolgoz* i *Kidolgozza magát:* a sok munkától elgyengül.

kidőf ~ i Kiszúr. *Kidőfte a szemit az ág.*

kidőglük ~ i **1.** (Háziállat) megdőlük. *Ha a sertis nem vőud beőtvá, kidőglött, elpusztult az egisz, ha nem iparkodott, hogy orvost híjjik.* **2.** Elpusztul. *Ugyanígy dőglöt ki múltkor ez a kicsi fa, mer sok vőut rajta.*

kidölt-bedölt *kidöld-bedöld* mn Dűledező, rozoga.

kidöngöl ~ i Talajt ütügetéssel egyenget.

kidug ~ i **Sz:** *Kidukták a kíményen:* eladólányt az első báljába viszik.

kidunsztol ~ i **1.** (Befőttet, lekvárt) gőzöléssel tartósít. *Azon forróyn ruhák közé teszsem a lekvárt, tehát száraz dunzba ~om.* **2.** *Kidunsztolja magát:* befőtt, lekvár tartósítja magát. *Oszt majd másnap veszem ki, akkorára már kihűl, akkorára saját maga kigőzöli, kidunsztolja saját magát.*

kidurál i *Kidurálja magát:* kitesz magáért. *Kidurálta magát a lakadalomba, sokat adott a menyasszontáncor.*

kiduvad ~ i (Szem) kidülled.

kidüt ~ i **1.** (Ekét a barázda végén) kiemel. **2.** *Kidüti a mejjit:* büszkén megy, kidülleszt a mellét.

kié kijé nm *Úgy is montuk, hoty kijék ezek a marhák, ebbül családi háború is vőut.*

kiég ~ i **1.** Égés folytán tönkremegy. **2.** A már megformált agyagedény megfelelően magas hőmérsékleten szilárd, kemény edénnyé alakul át. **Sz:** *Nem ik ki a szemed?:* nem szégyelled magad?

kiegészítő mn **1.** *Kiegészítői birtok:* homokos talajon elterülő birtokrészek, ahol általában ridegmarhatartással foglalkoztak. **2.** *Kiegészítői forma:* (kékfestőknél:) többszínű minta nyomására szolgáló mintafapárok.

kiegyel *kiegyel* i (Kapásnövényt) megritkít oly módon, hogy egy bokorban csak egyet hagy meg. *Kiegyeltük a tengerit, e vőut az eggyelis, eggyesítés.*

kiegyenget ~ i (Kosárfonó) vesszőket egyenesre, ill. egyenletesre dolgoz el.

kiegyenlít ~ i A népesítendő méhcsaládhoz egy-egy keléshez közeli fiasításos lépét helyez.

kiegyenlítés *kiegyenlítés* fn A népesítésre szoruló méhcsaládhoz egy-egy keléshez közeli fiasításos lépnek a helyezése.

kiegyenlítődik *kiegyenlítődik* i Egyenlő hosszúságúvá válik. *A rövidép szőürü darabot, rávarjuk a hosszap szőürü darabra úgy, hogy a szőürme hossza kiegyenlítőüggyön.*

kiegyesít *kiegyesít* i (Kapásnövényt) kiegyel.

kiegyezés *kiegyezés* fn Örökösök kölcsönös megegyezése az öröklés arányáról.

kiejtés **Ö:** *szó~.*

kiél *kiél* i **1.** (Termőföldet) nem gondoz, teljesen kihasznál, kizsarol. *Vőut ojam bírlőü, hoty kiélte a földet, nem trágyásztá, oszt felmonta a bírltet, mikor mán nem termet jóü.* **2.** (Gyomnövény) kimeríti, kizsarolja a földet.

kiemelő **Ö:** *keret~, varrás~.*

kienged ~ i *Száján kienged vmit:* mond vmit. *Ojan szóut nem engettem ki a számon.*

kiengedhető *kiengedhetőü* mn (Húsféle) eladható. *Hát eszt is, hotyha kihártásztá az ember, ha ojam vőut, hoty kiengedhetőü, ha nem, akkor az orvos kobosztá el.*

kiengesztel ~ i (Fagyott dolgot) felolvaszt, kiolvaszt. *Sütis előüit mék ~em a húst.*

kiengesztelődik *kiengesztelődik* i (Fagyott dolog) felenged, kiolvad.

kiépül *kiépül* i (Betegségből) kigyógyul, meggyógyul. *Kiépültem a beteksígbül.*

kiér *kiér* i *Kiér a vígire:* (kapálaskor) a sor végére ér.

kierget ~ i (Disznóbelet) kimos, kiürít. *A belet bizonyos hosszúságúra felváltuk, és langyos vízzel ~tüg belőüle a szart.*

kiereszt ~ i Szőrmésbőrt formál oly módon, hogy az eresztés végén hosszabb, de keskenyebb bőrt kap.

kieresztés *kieresztís* fn **1.** A méhek kien-gedése a kaptárból tavasszal. **2.** Szőrmésbőr formálása oly módon, hogy az eresztés végén hosszabb, de keskenyebb bőrt kapnak.

kieresztővágás *kieresztőívágás* fn Szőrmésbőr olyan vágásai, melynek eredménye a kieresztés.

kiérik *kiírik* i **1.** (Bor) kiforr. **2.** (A pipázás váladéka) összezsomósodik, összeérik, bagó lesz. *A bagóú az, ami kiírik a pipába. A nyál belefojlik, összezsomósodik, összeál benne.*

kierjed ~ i Befejződik az erjedés. *Még egészen nem erjet ki, már présejjük.*

kiérthető mn *Kiérthetőű hangon:* jól érthetően. *A pitypalatynak hajnalba nagyon szíp hangja vóút, kiérthetőű hangon monta, hoty pitypalaty.*

kiesik i *Kieste magát az esőű:* sokáig tartó esőzés elállt.

kiesz/ik ~ i (Élősd) élő szervezetet elpusztít. **Sz:** *A fene egye ki!:* a fene egye meg!

kievesedik ~ i **1.** (Patások lába) kisebesedik. *A patásoknál a lábon evesedik ki a köröm. 2.* Kipállik.

kieszkuzál *kieszkuzál* i *Kieszkuzájja magát:* megvédi az igazát. *Kieszkuzájja magát asz jelenti, hogy megvidi magát, nem marat hazukságba, amit mondott, az igaz.*

kifagy ~ i **1.** (Állat az épületben) a hideg miatt megfagy. *Kifagyod belőűle a bárán. 2.* *Kifagy az eke a főűdbül:* (összel) a hideg miatt már nem lehet szántani. *Őűsszel már ojan hideg van, hogy átfagyott a főűd, nem veszi be az ekét, ~ az eke a főűdbül.*

kifakad *kifokad* i **1.** Kihajt, kisarjad. **2.** (Kása) fővés közben megdagad, és a héja megreped.

kifakadoztat *kifokadosztat* i (Kását, főként disznóöléskor) addig főz, amíg a szemek megdagadnak és megpuhulnak.

kifakadoztatott mn *Kifokadosztatott kása:* (főként disznóöléskor készített) kása, amelyet addig főznek, amíg a szemek megdagadnak és megpuhulnak.

kifakaszt *kifokaszt* i Okozza, hogy vmi kifakadjon. *A kenőűcs a kelíst kifokasztotta.*

kifaszol ~ i (rég) (Katona zsoldot, élelmiszert) felvesz, megkap. *A katona ~ta a zsolgyát.*

kifázás ~ fn Megfázás, átfázás.

kifázik ~ i (Állat, ember) megfázik, átfázik.

kifed ~ i Fedőt levesz.

kifehérlik *kifejírlik, kifehírlik* i Kifehéredik, kifakul. *A vazsderes lú mire megőrekszik, kifejírlik.*

kifej ~ i **1.** Állatot megfej. *Itten mikor ~i az uram, akkor asztat elszűrjük. 2.* (Sós oldatba tett nadályból) a vért viszanyeri. **Nr:** *Magas vírnymásra gyóútyszeres nadájt tetek a betegre, és az mikor jóűllakot valakinek a vírivel, akkor leesett magátul, és akkor besóúszták a nadájt, és mind visszaatta a vírt, és beletették a befőűttes üvegbe, és ilt tovább. De ha nem fejtik ki, akkor megdöglött.*

kifekszik ~ i (Állat) a melegtől elhever, összeesik. *A szabadálláson delelőű jóűszág nem bírja a nagy meleget, ha nem bojgattyák meg, akkor ~.*

kifen ~ i (Kaszt) megfen, kiélesít.

kifényesít *kifínyesít* i **Nr:** *Kifínyesítette a jóű Isten a csillagokat, az iccaka hideg lessz — tartja a népi megfigyelés.*

kiférgez *kifirgez* i (Pl. disznót) a férgektől megtisztít, megszabadít. *Mikor megnyűvesedik az álatnak a sebje, akkor ety hegyes fával kipiskájják, kifirgezik, utánna dohattal bekenik. Főűleg a disznóűknál vóút ez, a csökinél.*

kifésül *kifűsül* i **1.** *Kifűsüli a gubát:* a fészülőtábla és a körömpötábla segítségével lekeféli a szövőről levágott gubaposztót, hogy a felesleges szőröket eltávolítsa, és a fűrtöket egyenletesebbé tegye. **2.** (Pl. magvakat vakaróval a szálak közül) kikapar, kiszed. *A cirok magát natyfogu vakaróűval fűsűltik ki.*

kifészkel *kifíszkel* i Fészket készít. *A pihét asz kiszedi magának a hasaajjárul, a pihét, asz kifíszkeli, és ű abba tojik.*

kifial *kifíjal* i Kifiókol. *Kifíjal vaty kifíjőűkol asz jelenti, hogy a tengeri alsóű hajtasát letöri.*

kifing/ik ~ i (Ember) meghal. *Kifíntka magát: ua. Sz:* *Kifíngott a kímínyen: ember*

meghalt. *Kifingották a fogát:* ⟨mondják a hiányos fogazatú gyermeknek⟩.

kifiókol *kifjókól* i Kukorica fattyúhajtásait leszedi. *Június vígefele a tengerit kifjókoltuk. Óu, de sokacs csináltam íletembe!*

kifitet ~ i Kutat, vmit keres. *Kifiteti, hogy mi van a fíjógba.*

kifizet ~, *kifizet* i **Sz:** *Kifizeti a lajbizsebbül/lajbi zsebibil:* sokkal gazdagabb nála. *Kifizették aprópízzel:* összeszidták.

kifizető *kifizetőü* mn Kifizetődő. *Mer asz monta, nem kifizetőü.*

kifodroz ~ i Ruhadarabot fodrokkal díszít.

kifog ~ i Vminek a kiegyenlítésére levon, lefog vmennyit. *Kifokta a bor árát.*

kifogás ~ fn **Km:** *Minden rossz puskásnak van ety ~a:* az ügyetlen ember mindig talál mentséget. *Jóü ~ sose vóút rossz:* —.

kifogó Ö: *gyerek~.*

kifogókendő *kifogókendőü* fn Kifogóruha.

kifogóruha *kifogóuruha* fn Kis lepedő, amelybe a fürdővízből kiemelt kisgyermeket becsavarják, és amellyel megtörlik. *Fürösztís-kor a kifogóruhát ráterítettük a gyerekre, avval türültük meg.*

kifogy ~ i **Sz:** *Kifogyott az emberségbül:* véget ért az embersége. *Kifogyott a divattyábul:* kiment a divatból.

kifordul ~ i **Nr:** *Róuzsa vóúnék, piros vóúnék, mingyán kifordúnék. Píz vóuna, karrika, ém barátom Katica, fordúj ki az útra!* (Nd.)

kiforgat *kiforgat* i ⟨Disznóbelet⟩ kifordít. *És akkor ~ták, és asz ki vóút mán akkor fordítva, hogy mikor leeresztették a szart rúlla.*

kiforog ~ i *Kiforogja az időü:* az idő múlásával magától megoldódik vmi.

kiforráz *kiföráz* i Forró vízzel kiéget vmit. *A füróü vízzel kiförázta a szemit.*

kifos/ik ~ i *Kifosott az ablakon/a kimínyen:* meghalt.

kifő *kifőü* i **1.** ⟨Étel⟩ megfő. *A hurkára meg a tisztafélélkre, laska, galuska montuk, hoty kifőütt, mer azután rakták rá a túróút, mákot.* **2.** ⟨Melegtől⟩ felforrósodik, izzad. *Úty kifőütttem ebbe a melegbe!*

kifőtt *kifőütt* in *Kifőütt tiszta:* megfőtt tésztaféle.

kifőz *kifőüz* i **1.** Elkészül a főzéssel, megfőz. **2.** *Kifőüszte magát:* ⟨ló⟩ megizzad, kiveri a veríték.

kifőződik *kifőüzőüdik* i ⟨Lekvár⟩ megfő. *Annál hamarab lekvározoúdot, főüzőüdot ki a lekvár, minél keveseb víz maratt a szilván.*

kifuccsol ~ i Kisemmisz. *Az öregeket mindebül ~ták, kisemmisztík.*

kifuj ~ i **Sz:** *Vigyázz, mer kifúvom az óyrod!:* ⟨mondják a rendetlenkedő gyermeknek⟩.

kifundál ~ i Kigondol, kitalál, eltervez vmit.

kifurkász ~ i Kifurkál. *Mikor nagy a szem, a hernyóü kifurkássza, kieszi a belit.*

kifut ~ i Keletlen kenyér megszégéskor folyni kezd.

kifutó *kifutóü* fn Fiúknak csapatban, ütővel játszott labdajátéka, amelyben a labdát elütő játékosnak el kell futnia a célba anélkül, hogy a másik csapatbeliek megdobnák.

kifülik ~ i **1.** ⟨Kemence⟩ a kellő hőfokra felmelegszik. *Kifülik a kemence, ha elíri aszt a füróúságot, amikor mán lehet vetni a kenyeret.* **2.** ⟨Aludttej⟩ melegítésre túróvá áll össze.

kifüröszt ~ i ⟨Vagyonából⟩ kiforgat, kifoszt vkit. *Szípen ~otte az apját a vagyonábul.*

kifüstöl ~i ⟨Méheket füst gerjesztésével⟩ méhkasból, kaptárból kiüz.

kifüsül ~ i Kifésül.

kifüt ~ i **1.** Kemencét kellő hőfokra felhevít. *Nem vóút képes eszt a kemencét ~eni.* **2.** Aludttelejt lassú tűzön melegít, hogy túróvá álljon össze; kihevít. **3.** Napon megszik-kasztott nyers téglát kemencében kiéget.

kigacsol ~ i ⟨Lábbelit⟩ félretapos.

kiganéz/ik ~ i Istállóból, ólból kihordja a trágyát. *Reggel nitykor mán kiganészunk.*

kiganézás ~ fn Ól, istálló megtisztítása a trágya kihordásával.

kigázol ~ i ⟨Növényt kapával⟩ a maradék gáztól megtisztít.

kigázol ~ i Betegségből kigyógyul, kilábal. *Kigázoltam a náthábul.*

kigázolódik *kigázolóódik* i **1.** (Betegség-ből) kigyógyul, kilábal. *Alik tuttam ebből a beteksígből kigázolóódni.* **2.** (Adósságot) viszsza fizet, megad.

kiglancol ~ i Kifényesít. *A glanckefével a csizsmát ~ták, szípen kifényesítettik.*

kigór *kigóúr* i **1.** Kidob, kihajít vmit vhonnan. *Vőut, akinél csak uty kigóúrták a szekrényből a fejírneműt.* **2.** Kiemel. *Kigóúrja a bűrt az ázóúbul.*

kigórál *kigóúrál* i Kidobál, kihajigál. *Kigóúrálta a csöves tengerit a góúréből. Amire nem vőut szükség, asz mindet kigóúrálta.*

kigőzöl i *Kigőüzöli magát:* (befőtt, lekvár) gőzöléssel tartósítódik. *Osz majd másnap veszem ki a lekvárt a dunzbul, akkorára már kihűl, akkorára saját maga kigőüzöli, kidunsztolja saját magát.*

kigubáz ~ i (Pénzt) kifizet. *Kigubásztá aszt a pár krajcárt.*

kiguberál ~ i **1.** (Pénzt) kifizet. **2.** Pénzt a tárcából kiszedeget. *Apróúdonkint kirakta, ~ta a píst a tárcából.* **3.** (Pénzzel) vkit kisegít.

kigumiz ~ i Kiradíroz.

kiguvad ~ i (Szem) kidülled.

kiguvadt mn *Kiguvat szemű:* kidülledt szemű.

kigypesedik ~ i Vmit a gyp benő. **Sz:** *Gypeseggyik ki az udvarod!:* (átok).

kigyeplöz *kigyeplűz* i (Ló kifogásakor) a gyeplőt a kantárról lecsatolja.

kigyó *kigyóú* fn **Sz:** *Mirges, mint a kigyóú:* nagyon mérges. *Kigyóút melegít a keblin:* hálátlan embert segít, támogat. *Kigyóút melenget a kebelibe:* ua. **Km:** *Akit a kigyóú megmart, asz fil a gyiktul is:* akit egyszer becsaptak, az utána igen óvatos. **Ö:** *áspis~, sárkány~.*

kigyóhagyma *kigyóúhagyma* fn **1.** Korai étkezési hagyma. *A kigyóúhagyma vagy mindikhagyma étkezési hagyma, nem faty ki télen se, korán árújják.* **2.** Ernyős sárma [Ornithogalum umbellatum]. *A kigyóúhagymának széles, sás alakú levele van, kerek hagymája, ebből mindik hajtotta a fris leveleket, eggyiket a másik után. A Hortobágyon is vőut*

kigyóúhagyma. **Nr:** *A kigyóúhagyma gyógybenőviny, majnem minden háznál vőut, cserébbe tartották, a levelivel sebet gyógygítottak, ami meggyült, hoty szíjja meg.*

kigyóhát *kigyóúhát* fn A kigyó hátához hasonló ostorfonás.

kigyóhátfonás *kigyóúhátfonás* fn Finom bőrből készített négy- v. tízágú fonás a karikás ostor közepén.

kigyókötés *kigyóúkötés* fn (Paszománysoknál:) hullámvonalas, gömbölyű zsinórbeszővés, különböző motívumokkal.

kigyomrosodik ~ i (A sok evéstől) a gyomra kitágul. *A csikasz kutya nem tud jóúllakni, hoty kigyomrosoggyik.*

kigyúr ~ i (Levestésztát) meggyúr.

kigyúlik ~ i (Kelés) kifakad.

kigyúrúz ~ i (Kosárfonó) aljfonást leszeg.

kihág ~ i (Ló az istrángból) kilép.

kihagy ~ i **1.** *Kihagy az esze:* időnként nem emlékszik vmire. **2.** (Feladatot, munkát) elrendel, kiszab. *A gazdasszony kihatyta, amit a cselédnek el kellett vigezni.* **3.** (Leckét) felad. *Kihatyták vaty felatták a leckét mind a kettőü eggyet jelent, aszt, hogy mek kel tanúni.*

kihagyul ~ i (Ruhaszövet) kifakul, színét veszti.

kihajtás **Ö:** *juh~.*

kihálámol ~ i (Étet) mohón, a javát változtatva kised. *Kihálámolta az ennivalóút a tálból.*

kihallgat *kihalgat* i (Kolomp) hangját ellenőrzi. *Az ember kihalgassa, hogy jóú hát az a kolomp vagy az a pergőü.*

kihallgatás *kihalgatás* fn (Vendéglátásban:) pincérek ruházatának ellenőrzése munkába állás előtt. *Dílelőütt tizenetykor a tulajdonos kihalgatást tartott.*

kihamuz ~ i (Tűzhelyet) a hamu kisedésével kitisztít.

kihancúz i *Kihancúzza magát:* kihancúrozza magát. *A gyerekek kihancúzták magokat, elfárattak a játigba.*

kihány ~ i **1.** (Földet) kiás, és kívül levő helyre hány; kidobál. *Kihánták a földet, és akkor csináltak ojan földkunyóút.* **2.** (Főként

száj láz, csömörlés miatt) hólyagos lesz, felömlik. *Ojan valamit evet, hoty kihánta a száját, osz csömörös lett. Kihánta a hideg a száját meg az órárt is.* **3.** (Növény) kalászát kifejleszti, kidugja. *Kihánnya a fejit: ua. Kihánta a fejit a búza, mán szárba szökött.*

kiharangoz ~ i **1.** Harangozással jelzik, hogy vki meghalt, v. a halottat viszik a temetőbe. **2.** A Rákóczi-harang megkondításával jelzik, hogy vkit kicsaptak a Kollégiumból. *Ijet hallottam a régi időübul, hogy valami csínyt tett, oszt kiharangoszták a Kollégijumbul.*

kiharangozás ~ fn **1.** Haláleset jelzése harangozással. **2.** Halottnak a halottasházba történő kivitelének a jelzése. *A halot kiharangozása után a rokonok elmentek a gyászos házba.*

kihártyáz ~ i Húsrészeket a hártya mentén leválaszt.

kihasad ~ i (Íny) felhasad. *Kihasatt a gyerekeknek az ínye, jön a foga.*

kihasgat *kihaszgat* i **1.** (Gubaposztót) kiszab. *Főjűdön ponyván vagy gyikínyen kihaszgatya az ember a guba ujját.* **2.** (Szarvával) összeszúrkál, felhasít, megsért. *Ha összeveszt két bika, kihaszgatják egymást.*

kihasít ~i Leölt és megperzselt disznót hosszában kettévág. *Odavittik egy másik deszkára tisztán, és akkor ~ották.*

kihátrálás ~ fn A szőlő harmadik kapálása, amelyet a kapáló hátrafelé haladva végez. *A ~t agusztus tizenöt-húsz köszt kezgyük meg.*

kiházásít ~ i Kelengyével, anyagiakkal ellátva férjhez ad. *Naty teher vóut ~ani a lánt, mert a hagyomány hozománt követelt.*

kiheg-kahog *kihek-kahog* i Köhéccsel. *Aki nincs nagyon mekfázva, asz csak kihek-kahog.*

kihempередik ~ i Kifordul, kigurul. *Kihempередett a szekér alóul.*

kihendebundál i *Kihendebundája magát az időü:* kitombolja magát az idő, és jobbra fordul.

kihepetel ~ i Kilefetyel. *A kutya ~te az ítélt a kutyatálbul.*

kiherél *kiheril* i **1.** (Hím állatot) nemzés-képtelenné tesz, ivartalanít. *Mikor nem megy a bárány, ~nek mék késszázat is. A kokast ha ~tüik, abbul lett a kappan.* **2.** (Sárgadinnyén) vezérhajtást elvág, hogy az oldalhajtások fejlődjenek. *A sárgadinnyének a közepsőü hajlását kicsípik, ~ik, hogy a nígy ága hamar hozza a kizsdinnyét.* **Sz:** *Ne huncutkoggy, te köjök, mer ~lek!:* (tréfás fenyegetés).

kihernyöz *kihernyóüz* i (Fésűkészítéskor az ereket a meleg szaruból) erre a célra való késsel, vagyis hernyózőkéssel kiszed.

kihever i *Kiheveri magát:* kipihen magát.

kihevít ~ i (Aludttelejt) lassú tűzön melegít, hogy túróvá álljon össze; kifűt.

kihevül *kihevül* i (Kemencébe tett) tej átforrósodik, a savó kicsapódik belőle. *Amikor mán langyos vóut a kemence, akkor beraktam a fazekakat, és ot ~t a té.*

kihirdet ~ i (Pap) közli a gyülekezettel a házasulandók házasodási szándékát. *Debrecembe háromszor hirdették ki a templomba, aki esküdni akart, úgy lehetett esküdni.*

kihirdetés *kihirdetis* fn Házasulandók egybekelési szándékának közlése a templomban a gyülekezettel.

kihív *kihí* i (Az időjáráshoz képest könnyű viselettel kapcsolatban:) megfázik, átfázik. *A gyenge ruházadbúl télen kihíjják az embert, mekfagy, mekfázik.*

kihízik ~ i (Állat) meghízik.

kihord ~ i Ruhaneműt elhasznál, elnyű.

kihoz ~ i Terem. *Ha nagyon sokat ~ a fa, írdemes leszedni a felit.*

kihozatal ~ fn A rönkből készíthető ipari fa mennyisége.

kihúrol ~ i (Gubacsapó csapókészülékhez és fonókerékhez) ideget készít úgy, hogy a nyers juhbélből több szálát összezsavar, és megkeni fokhagymával.

kihúz ~ i **1.** (Fűtőteret) paráztól megtisztít. *A parázsat a sütőüter bal óudalára husztuk ki.* **2.** (Szőlőt) harmadszor, hátrafelé haladva kapál. **3.** (Tímár-, ill. szücsmesterségben) nyersbőrt erre a célra alkalmas esz-közzel tisztít, puhít. **4.** (Gubacsapó ellenőrzés céljából kallás közben) horoggal többször

kiveszi a gubát a kádból. **5.** *Ki van húzva a jegy a posztóura:* jelzés van a gubán. **6.** *⟨Vmilyen tárgyon⟩ egyenetlenséget, gyűrődést megszüntet, kisimít.* **7.** *⟨Szűrhimző⟩ a túl vastag fonálból szála(ka)t távolít el.* **8.** *⟨Szörmekikészítéskor⟩ az összezsugorodott, összezáradt bőrt eredeti méretére nyújtja.* **9.** *⟨Kitartóan⟩ rimánkodik vkinek vmiért.* *Ez a gyerek majt ~ ety kis csokoládéjír.* **Sz:** *A más lábából kihúszta a szálkát, oszt a magájába dukta:* mást kihúz a bajból, maga meg nem-törődömsége miatt bajba kerül. *Kihúzza magát, mint kécs csü tengeri egy zságba:* (gúny) ok nélkül felvág, büszkélkedik. *Husz ki magad, ne üjj ugy azon a lovon, mint macska a kőszörűkövön!:* —. *Maj kihúszták a házból:* erőltették, unszolták, nem hagytak neki békét. **Nr:** A gubacsapóknál minden mesternek saját jelzése volt, amelyet a guba vállába v. hátának közepébe tettek.

kihúzás ~ fn Szőlő harmadik kapálása, amelyet a kapáló hátrafelé haladva végez; kihúzálás. *A ~ az utóúsóy kapálás.*

kihúzásnyi Ö: egy~, két~.

kihúzgál ~ i Hamut húzva eltávolít. *Ide hullot le a hamu, innen mán csak ~ták a hamut.*

kihúzható mn *Kihúszhatóy asztal:* kihúzóasztal.

kihúzóasztal *kihúzóyasztal* fn Olyan asztal, amely a felső lapja alá tolt részek kihúzásával meghosszabbítható.

kihúzóké *kihúzóykés* fn Olyan tompa kés, melynek segítségével az összezsugorodott bőrt visszaphítás után kinyújtják.

kiindulókezdés *kiindulóykezdís* fn *⟨Kosárfonóknál:⟩ páros szegésnél a karóknak egy v. két karón történő lehajtogatása.* *A kiindulóykezdís nem minden esedbe szükséges.*

kiiskoláztat *kiiskoláasztat* i Kitaníttat, iskolába járát.

kiizékel *kiizikel* i A kukoricaszár maradékát, az ízéket a jászolból kiszedi.

kijár ~ i **1.** Vásárolzik. *Negyvenhárom éve, hogy ~ok, oszt mindenféle hájjal meg vagyok kenve a vevőük köszt.* **2.** Nincs haszon vmin. *Valamikor vóut ára a gypjúnak, de most a*

saját nyírását, hát ippen ~ja. **3.** *⟨Nővény⟩ terem.* *Nem járja ki aszt a mennyiséget, amit ki kel jární.*

kijárat ~ i *⟨Iskolát, iskolai osztályt⟩ elveztetet vkivel.* *A fijával ~ta a gimnázijumot.*

kijáró *kijároy* fn Dolgozó méh. *Ha jóy az időy, akkor sok a kijároy.*

kijárónyílás *kijároynyíllás* fn A kaptár szája, amelyen keresztül lebonyolódik a méh-család forgalma és a levegő cseréje.

kijátszik *kijáccik* i Elbánik, kibabrál vkivel. *Jóyl kijáccot vele.*

kijavít *kijovít* i Meggyógyít.

kijavul ~ i Meggyógyul.

kijelölő Ö: öltés~.

kijön ~ i **1.** Jól jár vele. *A belszerv az összes a miénk, jóyl jöttünk ki véle.* **2.** Edényből kiáramlik. *Csapódik a lekvár, magyarul a levegőy meg a víz jön ki, jön a víz ki belőyile, a vízpára.* **3.** *Kijön belőyile:* *⟨ételt⟩ kihány.* **4.** *Út vhová vezet, csatlakozik: A Szoboszljai útra jöt ki a düllőyut.* **Sz:** *Ot jöjjik ki, ahum bement!:* *⟨az étkezéssel kapcsolatos rosszkívánság⟩.*

kijövőre *kijövőyre* hsz Kijövetel előtt. *A templomba inekeltünk fennállóyra is mek kijövőyre is.*

kikalkulál ~ i Kieszel, kitervel.

kikall ~ i Kikallóz.

kikallott ~ mn Áztatással, dorongolással tisztított, tömörített, vagyis kallózott. *Kikallod guba:* a kallóból kikerült guba.

kikallóz *kikallóyz* i *⟨Guba- v. szürposztónak⟩ áztatással, dorongolással való tisztítását, tömörítését, azaz kallózását elvégzi.*

kikapar ~ i Kaparva kiszed vmit. *Kípes vóut kiszedni a főydbül, ~ni.* **Km:** *A titkot még a sánta tyúk is ~ja:* a titok előbb-utóbb kitudódik.

kikarol ~ i Kikallóz.

kikaróz *kikaróyz* i Karókkal, cövekekkel kijelöl. *Kikaróyzzák a gyümőyösös hejit.*

kikartácsol ~ i *⟨Durva, gubancos⟩ ször-mét kibont, kifésül.*

kikartácsolás ~ fn A durva, gubancos szörme kibontása, kifésülése. *Ha csabzot vaty koloncos a birka szőyire, szükséges a ~.*

kikaszabol**** ~ i Kivág. *A szabájozóuval állították a kapák távolságát, hogy a termist ne kaszabojja ki.*

kikaszalt**** ~ in Kaszálás utáni (szörmésbőr). *Néty-had darab törőü**b**orda található benne, amik a ~ szőü**r**mészbu**r** puhítását vigzik.*

kikászolódik *kikászolóu**d**ik* i Kivergődik, kijut vhonnan, vmiből.

kikavar ~ i (Mézeskalácsos) keverőkanállal elkavarja az ételfestéket a kemény habban, az ájzban. *Simára kel ~ni az ájszt.*

kikavarint ~ i Kikanyarít. *Kikavarintya a közepit a gyeptéglának.*

kikél ~, *kikőü**l*** i Vetemény első hajtását kidugja a földből. *Ez is be van veteményezve, csak még nem kőü**t** ki.*

kikelet ~ fn A pásztorok tavaszi kiköltözése a jószágokkal együtt a téli szálláshelyről a szabadba.

kikenekedik ~ i Jóllakik. *Fogára valóu vóut az ítel, oszt kikenekedet, sokat eved beü**l**le.*

kikénez**** ~ i (Hordót) kénnel kezel.

kikér *kikír* i **1.** A vőlegény násznagya v. vőfélye a lányos házban általában verses formában kéri, hogy adják ki a menyasszonyt, ill. a menyasszony násznagya a fiús háznál, hogy adják ki a vőlegényt. *Nálunk még jöttek a vőü**f**jek kikírni a menyasszonyt. A vőü**l**egényes hászho mentek, a jány násznípivel a legínt kikírni.* **2.** (Gyermekeket iskolából) elkér.

kikeres ~ i (Pénzt) munkával előteremt, megkeres.

kikérés *kikírís* fn Az a szokás, hogy a vőlegény násznagya a lányos házban általában verses formában a menyasszony kiadását kéri. *Asztán előü**g**aggyák a menyasszont, megvóut a kikírís.* **Ö:** mátká~.

kikérezik *kikirezik* i Engedélyt kér, hogy valahonnan kimehessen. *Hát mán ugy engete, uty kísesztünk ki a tanítóu nénitül.*

kikérő *kikírőü* fn A vőlegény képviselője, aki a lányos házban általában verses formában kéri, hogy adják ki a menyasszonyt.

kikerül ~ i Iskolát befejez, elvégez, abba-hagy. *Ha nem jóü**l** tanúsz, oszt kikerúsz, csíszmadijainasnak adlak.*

kikeshed ~ i (Ruha) kikopik, kifeslik, foszlani kezd.

kikészít *kikíszit* i Pásztort kész, rendszerint hosszabb ideig eltartható élelemmel ellát.

kikészítés *kikíszítís* fn A pásztornak kész, rendszerint eltartható élelemmel való ellátása. *A cívisék ítelibe lekfontosap teendőü a süítés, mosás, tisztacsínálás és a kikíszítís.* **Ö:** bőr~, szörme~, végső~.

kikészített mn *Kikíszített ítel:* a pásztornak fizetésekképpen járó kész, rendszerint hosszabb ideig eltartható élelem. *Kikíszítéd bu**r**:* feldolgozáshoz előkészített bőr.

kikészítő *kikíszítőü* fn (Cipésmesterségben:) aki az elkészült cipő kifényesítését végzi. *A kikíszítőü kíkíremeszte a cipőü**t**.*

kikészítőszűcs *kikíszítőüszűcs* fn Szűcs-mester, aki vegyi eljárásokkal a lenyúzott szörmésbőrt feldolgozásra alkalmassá teszi.

ki-ki ~ nm **Sz:** *Ki-ki magának, mint a liba:* mondják a haszonhajhászó, önző munkára. **Nr:** *A libák mikor mentek kifele a mezőü**r**e, asz hajtották: Ketten szedü**n**k egy zságba, ketten szedü**n**k egy zságba. Mikor kiírtek a tallóu**r**a, asz monták: Ki-ki magának, ki-ki magának.*

ki-kukukorékol *ki-kikukoríkol* i (Csak népdalban:) kukorékolva kikiált, elárul. *Mert a kokas hajnalba ki-kikukoríkol, hoty hun jártam az íccaka.* (Nd.)

kikilóz *kikilóu**z*** i (Árut) kilónként kimér.

kikímél *kikímí**l*** i Kímél, megkímél vkit, vmit.

kikísérő *kikísíróü* fn A halott kikísérésének ideje alatt szóló harangszó. *A kikísírís alat vígik szóü**l**t a kikísíróü.*

kikolmiz ~ i **1.** (Ruhafodrot) hullámosra, erősen fodrozódóra készít. **2.** (Hajat) sütővas-sal kigöndörít, hullámosra süt. *Fodrásznál újra látom, hoty ~zá**k** a haját.*

kikonkolyoz *kikonko**z*** i (Búzát) konkolytól megtisztít.

kikopik ~ i **1.** Elfogy, kifogy. *A tojás kikopod belőü**l**e. A sóútartóu**l**bul kikopott a*

sóy. **2.** *Kikopott az időübul:* megöregedett. *Még nem koptam ki az időübul, még nem vagyok ojan öreg.* **3.** *⟨Jó állásból, számára előnyös környezetből⟩ akarata ellenére kiesik, ki marad.*

kikopogó *kikopogóy* fn *⟨A bujósckajáték egyik fajtája.⟩* **Nr:** *A kikopogóy úgy jáccot-ták, hogy a fal fele kel fordulni, és kopoktatni ész számolni, huszonnyóycik kel számolni. A többi a kopogás ideje alatt elbújik, és ű keresésükre indulhat. Az lessz a hunyóy, akit előüször meglel.*

kikormol ~ i *⟨Kemencét, tűzhelyet⟩* koromtól kitisztít.

kikoszlik ~ i *⟨Ruhanemű⟩* kikopik, foszlani kezd.

kikoszpitol ~, *kikuzbitol* i *⟨Ruhaneműt⟩* kikoptat, elnyű.

kikoszpitolódik *kikoszpitolóyódik, kikuzbitolóyódik* i *⟨Ruhanemű⟩* kikopik, foszlani kezd.

kikotor ~ i *⟨Helyiséget⟩* nagyjából, felületesen kisöpör. *Kotord mán ki a házat!*

kikotoz ~ i Kikutat, megmotoz.

kiköl l. **kikel**

kikölt¹ *kiköüt* i Kiköltekezik. *Kiköütöttem magam, alig maratt ety pár forint a zsebembe.*

kikölt² *kiköüt* i **Sz:** *Tán ki akarot kőüteni (aszt a tojást)?:* *⟨kérdszik attól, aki sokáig megül egy helyben, ráül pl. egy kalapra, és rajta ül⟩.*

kiköltözik *kiköütözik* i **1.** Elköltözik. *Kiköütösztünk a tanyára.* **2.** Méhcsalád elhagyja a kaptárt. *Roz gazdának kiköütöznek a miheji.*

kikönnyít ~ i *⟨Kádár⟩* a donga belső oldalát faragással v. kivágással elvékonyítja.

kikönnyűdik ~ i Könnyűvé válik.

kiköp ~ i **Sz:** *Ojan, mintha az apja a szá-jábul köpte vóyna ki:* nagyon hasonlít az apjára.

kiköpött ~ mn *⟨Szülőkhöz való hasonlításban:⟩* szakasztott. *Ez a jány ~ annya.*

kikörmöl ~ i Körömmel kikapar. *Ahun viszketett, ~te, hoty fojt a víre.*

kikörzöz *kikörzöüz* i Körző segítségével kimér. *A talpat jóul kikörzöüsztük.*

kiköt i **1.** Kihímez, kivarr. **2.** *Kiköti a keresztet:* *⟨gubacsapó⟩* a vetőfáról levett mel-

léket a keresztessel fonállal megköti, hogy a kettéválasztott mellék szálai ne keveredjenek össze. *Kiköti a keresztet:* kigubancolja, egyesbe hozza a mellék vetőre kerülő, összekeveredett szárait.

kikötőlánc *kikötőülánc* fn Az eketaligát a gerendelyhez kapcsoló lánc.

kikötőszár *kikötőüszár* fn A lószerszámnak a farhámot a rúdhoz erősítő szíja.

kikötőszíj *kikötőüszíj* fn Kikötőszár.

kikrajcároz ~ i *⟨rég⟩* *⟨Eladásra szánt gyümölcsöt⟩* krajcárnyi értékű csomókba rak; kicsomóz.

kikrémez ~ i *⟨Lábbelit⟩* cipőkrémmel beken. *A kikészítőü kikrémeszte a cipőüt.*

kikrémezés *kikrémezís* fn Lábbelinek cipőkrémmel történő bekenése, kezelése. *A kikrémezísnek, annak külön technikája vóyt.*

kikukorékol **Ö:** *ki-~.*

kikupálódik *kikupálóyódik* i **1.** Kifejlődik, külsejére nézve előnyösen megváltozik. **2.** Betegségből kilábal.

kikurgat ~ i **1.** Kikerget. *Kurgassátok ki a kutyát a kiskerbül!* **2.** *⟨Az ágyból erőszakkal⟩* felkelt. *Az ágybul is ~ták aszt, aki nem akart felkelni.*

kikuzbitol l. **kikoszpitol**

kikuzbitolódik l. **kikoszpitolódik**

kila¹ ~ fn Kilogramm, kiló. **2.** *⟨Jelzői használatban:⟩* kilónyi. *Ety ~ húst vettem.*

kila² ~ fn *Húzóy ~:* kb. 50–60 kg-ig mérő húzó mérleg. *A húzóy ~ ojam mirlekféle vóyt, utánna jött a mázsa.*

kilábal ~, *kilábol* i **1.** *Kilábajja magát:* **a)** *⟨vízből⟩* lábalva kijön. *Rígen úgy monták, hoty ~ta magát a vízbül, parasztemberbe nem sok vóyt, aki tudott úszni.* **b)** *⟨betegségből⟩* kigyógyul, meggyógyul. *Kilábalta magát a beteksígbül.* **2.** *Vmilyen betegséget kihever, kipihen.* *Kiláboltam a náthábul.*

kilágyul ~ i *⟨Réz⟩* a melegítés után hirtelen lehűtve megpuhul, hajlíthatóvá válik.

kilaméter ~ fn Kilométer.

kilangall ~ i *⟨Láng a kemence száján⟩* kicsap. *Ha tőp szalmát tettüng bele, akkor a kemence száján a tűsz kilangalt.*

kilányi *kilánnyi* mn Kilogrammnyi.

kilátóhely *kilátóuhey* fn Pihenőhely az üdülőerdőben.

kilel ~ i Kigondol, kitalál, kiagyal. *Hogy mit nem lelnek ki azok az urak!*

kilenc szn *Kilendzbe van a guba*: festéskor már a kilencedik üst levet főzik a gubának. **Nr**: Tizenötször-tizenhatszor kellett letenni, és új festékebe rakni a festendő gubát.

kilencedén *kilencedin* hsz (Részes arató) a termés kilencedrészeért dolgozik. *Kilencedin vaty tizedin arattak, attul függőjen, hogy mi-jen vóyt a gabona. E vóyt a rísz, ríszes aratás.*

kilencedíkszer ~ mn Kilencedszer.

kilevelezik ~ i Fának levele nő.

kilincs ~ fn **Sz**: *Nincs, fábul a ~*: szegénység van a házban. **Ö**: *fa~*.

kilocskol ~ i (Vízet lubickolás közben) kilótyógtet, kipancsol. *A gyerek, mík kicsi, kilocskojja a vizet a fürösztőütknőjűből.*

kilóduul *kilóduul* i **1.** (Fog) kiesik, kihullik. **2.** Otthonról hirtelen elmegy vhoval. *Kilóduút ez a köjök az erdőjűre.* **3.** Kirándul.

kilókhacol *kilókhacol* i Kiszökik, elszökik, kimenekül, elmenekül. *Meg akarták verni, oszt kilókhacolt a gyerek.*

kilótyan ~ i Kilótyan. *Nagyon teli van a tál vízzel, oszt ~*.

kilótyant ~ i Kilótyant. *Ki ne lótyanzsd aszt a vizet!*

kilóz **Ö**: *ki~*.

kilők i **1.** *Kilők a virágját*: kivirágzik. **2.** *Kilők a száját*: kivarasodik a szája széle. *Tepertőjű van a szát szílin, biszto jójüleset valami, oszt ~te a szádat.*

kilyuggal *kijuggal* i Kilyuggat. *A szíjat is kijuggajják, jukakat csinálnak rá.*

kimacskáz/ik ~ i Megtréfál, kigúnyol. *Kimacskázták, aki elalutt. Kimacskázik vele: ua.*

kimagol ~ i (Gyümölcsöt) kimagoz.

kimagval ~ i Kimagol.

kimagvaz ~ i Kimagol. *Mektisztították, kimagvaszták a szilvát, és akkor eszt a húsrísz naty hatalmas húsdarálólúval daráták.*

kimángorol ~ i Mángorlóval kisimit. *Valamikor a konyharuhákat, törülközőket nem is vasalták, csak ~ták.*

kimarad ~ i **1.** Megmarad, nem fogy el. *Ha vóyt ojan, hoty kimarat kenyír, nem ettük meg, akkor a kutyának attuk.* **2.** (Juhász a nyájtól) elmarad. *Hát én ki se tudok a sarkából maradni, megyek velük mindig.* **Sz**: *Kimarat, mint a kutyaszar a hógybul*: hoppon maradt.

kimarjul ~ i **1.** (Testrészt) kifecamodik. **2.** Kisebesedik. *A lú háta a hámtul ~t.*

kimarkolász ~ i Marokkal kisédeget vmít vmiből. *Kimarkolászta a jóvát a kosárbul.*

kimázol ~ i Sáros vízzel felken, felmázol. *Híg lével ~ta, felmázolta a ház föüggöjűt.*

kimeddöz *kimeddöz* i (Meddő, nem termő kukoricát) a többi közül még éretlen korában kiséd.

kimegy/en ~ i **1.** Vminek a víztartalma főzéssel jelentősen csökken. *Minél lassabban kel főjűzni a lekvárt, szinte pötyöktetni, hoty kimennyen belőjűle minden víz.* **2.** (Fa) kipusztul. *Minállunk arrul szóy se vóyt, hoty kimennyen egy barackfa.* **3.** (Út) vhová vezet, csatlakozik. *A Szoboszlaji útra jöt ki a diül-lőjűt, arra mek kiment a bejáróy.* **Sz**: *Kiment a hátán a vagyonnak*: elpazarolta, elpredálta.

kímél *kímél* i **1.** Takarékoskodik vmivel, megtakarít vmít. *Fúdd el a lámpát, kímjűk a petróyút!* **2.** *Kímili a szóyut*: nem beszél fölősegesen, keveset beszél. **Ö**: *ki~*.

kíméletes mn *Kíméletesen il*: **a)** úgy él, hogy nem kell sokat dolgoznia. **b)** gondtalanul él.

kimenő *kimenőjű* fn (Női viseletben:) ünneplő ruha. *Add ide jányom a kimenőjűmet!*

kimenőruha *kimenőjűruha* fn Ünneplés(ebb) alkalommal viselt jobb ruhadarab. *Más vóyt a, úty hífták viselőjűruha, a vasárnapi mek kimenőjűruha.*

kimered ~ i **1.** Megmerevedik. *A kizsgyerekek úgy ordított, ojan göröcsösöm böjűgöt, hoty kimerett.* **2.** (Kihülve) meredtté válik. *Ha kihül a főjűt kolompír, az is ~.*

kimereget ~ i Lassacsán, ill. apránként kimer.

kimérgel i *Kimérgeli magát*: kimérgelődik magát.

kiméricskél *kimíricskél* i Kiméreget.

kimért *kimírt* mn Kiméréssel árusított bor. *Lóykodi Sándor vendíglőjibe kiváló minőségű kimírd borokat lehet kapni.*

kimesterkél ~ i Kimesterkedik vmit.

kimeszel ~ i **Sz:** *Ojan, mintha ~tik vóyna:* nagyon sápadt.

kimézgásodik ~ i (Fa) mézgát ereszt.

kimiskáról ~ i **1.** (Nöstény disznót) ivartalanít. **2.** (Hím malacot) kiherél.

kimókáz *kimóykáz* i **1.** Kicsúfol, kigúnyol. **2.** Megtréfál.

kimos ~ i (Fogat) megmos. *Akkor uty felöltösztem, megmosakottam, fogamat ~tam.*

kimosdik *kimozdik* i *Kimozdik a mestersígből:* nem folytatja tovább, abbahagyja a mesterséget. *Kimozdott a mestersígből, oszt nyomdász lett.*

kimosódik *kimosóyodik* i (Pl. folt a ruhából) mosással eltűnik.

kimpics ~ fn Pina. **Sz:** *Messzi Kolozsvar, mégis ~: (gúny)* (kislánynak mondják, ha nem visel bugyit, és látszik a pinája).

kimunkál ~ i (Bőrt) kikészít.

kimurit *kimurit* i (Megvető értelemben:) meghal.

kimuritól ~ i Kimurit.

kimustrál ~ i **1.** (Növényt, gyümölcsöt, állatot stb.) kiselejtez. **2.** (Katonai szolgálatra) alkalmatlannak ítél.

kimustrált ~ in **1.** Kiselejtezett. **2.** (Katonai szolgálatra) alkalmatlannak ítél.

kimuzsikál ~ i (Lányt táncra kérve) a bálból eltávolít. *A társadalmilag nem odavalóú jánt ~ták a bálbul, felkírte egy legíny, és az ajtóujik táncoltatta.*

kimuzsikálás ~ fn **Nr:** Megszégyenítő népszokás. Ha valaki megsértette a táncillemet, azt kitáncoltatták a bálból. Általában a leányokat érte a kimuzsikálás v. kitáncoltatás, ez volt a legények bosszúja a kikoszorazásért, ill. egyéb vélt v. valós sértésért, esetleg az illetlen viselkedésért.

kimuzsikáltat i *Kimuzsikáltattya magát:* zeneszóval kikísérteti magát a bálból, a mulatságból. **Nr:** Nem azonos a megszégyenítő kitáncoltatással, kimuzsikálással. Itt ő maga

fogadja meg a zenekart, hogy kísérik ki, esetleg egész az úton, amikor megy haza.

kín fn *Kínnyába írett/írt:* (gyümölcs) összefonnyad, mielőtt megérik. *A letört ágon általában a gyümölcs megráncosodott, kinyába írett. Maga kínnyára haggyák:* (a tehetetlenkedő emberre mondják). *Aki nem halatt a dögával, asz hatyták, hacs csinájja egyedül, aki csak szuszogot-puszogot mellette, ára mongyák, hogy a maga kínnyára haggyák. Hadd a maga kínnyára!:* **a)** (valótlan állításához görcsösen ragaszkodó emberre mondják:) hagyd rá, ne mondj neki ellent! **b)** (összeférhetetlen, a mások segítségét visszautasító emberre mondják:) hagyd magára, hadd bajlódjék egyedül! **Sz:** *Az anyát kínnya!:* nem értek veled egyet. *Kiállanán mán az annya kínnyát, nem hasadna mán le a nyársrul:* eladó lány lett belőle. **Ö:** *fa~.*

kínál ~ i **Nr:** *Debrecenbe tréfásan íty kínálták a vendíget: Egyen komám, úty sincs othon! Ez asz jelentette, hogy az illető nincs othon, hanem it van, nem pedig aszt, hogy othon nincs nekik mit enni.*

kínált Ö: *oda~.*

kínáltat ~ i **Nr:** *Kínáláskor eszt is szokták mondani: Ne kínátaazsd magad! A papot (meg a lovat) kel kínáni, a többinek van esze, hogy egyik.*

kincs ~ fn **Sz:** *Úgy vigyáz ára, mint valami kincsre:* féltve vigyáz rá. *Elköűtené a Dárijus ~it is:* felelőtlenül és sokat költekezik. *Nem adná aszt a világ minden kincsigír se (oda):* semmiért se adná. **Km:** *Mit ír a ~, ha egíssíg nincs?:* az egészség mindennél többet ér. *A legnagyobb ~, ami nincs:* —. **Nr:** A néphit Debrecenben is úgy tartotta, hogy az elásott kincs Szent György-nap éjszakáján fel szokott lobbanni.

kincsol ~ i Gyötör. *Ne ~d aszt a gyereket! Ö: meg~.*

kindruc ~ fn Fenyőkoromból készült fekete festék. *A ~ fekete festik, rígen a fal ajját huszták vele, meg meszet teteg bele, és így ety szürke színt adott. Sz: Fekete, mint a ~:* nagyon fekete.

kinevel ~ i Felnevel, tenyészt.

kinéz *kiníz* i **1.** *Kiníz vkinek vmi:* számíthat rá, várhat vmit. *Kiníz neki ety kis örökség a rokonnyátul, kivált, hogy nem vóut az örök-hagyóunag gyereke.* **2.** (Tyúkot) tapogatással megvizsgál, hogy tojós-e. *Kiníztük a tyúkot, hoty tojóys-é, a seggibe nyúltunk.*

kinézet *kinízet* fn Vkinek, vminek a külső megjelenése. *Ennek még a kinézete se jóy.*

kinigli ~ fn Üregi nyúl.

kinkeserves ~ mn Kínosan keserves.

kinlódik *kinlődydik* i **1.** (Haldokló) szenved. *Csak az Isten venné mán magáho, hogy ne kinlődydna mán szegíny ojan sokat!* **2.** (Nedves fa) nehezen ég. *Nem íg az a fa, csak kinlődydik, csak sír.* **Sz:** *Kinlődydik, mint a káposzta hús nélkül:* **a)** nem való semmire van. **b)** nem halad előre a dolog. *Ebeklődydik, semt kinlődydik:* (síró gyermekről mondják).

kinn ~ hsz *Kin hál:* (jóság) a legelőn éjszakázik. *Kin hál az időy:* nagyon hideg van. *Kin nyaral:* (pásztor) egész nyáron a szabadban őrzi az állatokat. **Sz:** *Kin tágasabb, ben nyájasabb:* (kiáltják a váratlan kopogtatónak:) kerüljön beljebb. *Nem vagyok se ~, se bent:* nem jól van a sorom.

kinnálló *kinnállóy* mn *Kinnállóy betyár:* útonálló betyár.

kinlakó *kinlakóy* mn Télen-nyáron a szabad ég alatt tartott jószágot őrző (pásztor).

kinótáz *kinótáz* i Nótát költ róla.

kinózó **Ö:** *asszony~.*

kinó *kinőy* i **Sz:** *Kinőyit a sárbul:* magas termetű, szép szál ember.

kintereg ~ i Kószál, kóborol.

kinlakos ~ fn Nem kollégiumban lakó vidéki diák. *Kintlakosok azok a vidikijek, akig Debrecembe laktak ugyan, de nem a Kol-légijumba.*

kintlevőség *kintlevőység* fn A debreceni határban levő tanyavilág összefoglaló megnevezése. *Nem ment a szalonnasütis minálunk, csak a tanyákon, a kintlevőységeken.*

kinyaklik ~ i (Bicska) lötyögössé válik.

kinyaklóz *kinyaklőyz* i (Ló nyakáról) a nyaklót leveszi.

kinyal ~ i *Kinyajja magát:* kicsípi, kicsinosítja magát. *Hoty ~ta magát ez a jány!*

kinyes ~ i (Kivágott fáról) a vastagabb, jobb gallyakat levágja. *Kinyesi a levágot fáról a gajjat, a vastagját, a jóvát levágja, a többit othaggya.*

kinyílik ~ i **1.** A bunda két széle eltávolodik egymástól, szétáll, szétnyílik. *A bunda válla leesik, csüng az eleje, azaz járásnál, ülésnél, állásnál kinyílik, a bunda eleje ács-csap.* **2.** *Kinyílik az időy:* kitavasodik.

kinyit ~ i (Télre befedett szőlőtőkét) tavasszal a földtől szabadabbá tesz.

kinyitlik ~ i (Virág) kinyílik. *Kinyitott a kis rózsám.*

kinyújtózik *kinyútóyzik* i *Kinyútóyzza magát:* kinyújtózkodik.

kinyújtóztat *kinyútóyztat* i **1.** (Tésztát) kinyújt, kiegyenesít. *Az én ídesanyám szípen íty párosával kinyútóyztatta.* **2.** *Kinyútóyztattya magát:* kinyújtózkodik.

kinyű ~ i Kendert gyökerestül kitép a földből. *A virágos kender nyűttik asztán ki. A kenderd gyökerestül kinyövik, felnyövik.*

kinyüvés *kinyüvis* fn Kender v. len gyökerestől történő kitépése a földből.

kinyüvez ~ i (Szarvasmarha, disznó testéből) a légy lárváját kiszedi. *A disznóynak a csökit, a marhának meg a megyit köpi meg a légy. Eszt fapöccökkel kipöckölik, ~ik.*

kiókumlál *kióykumlál* i Kieszél, kigondol.

kioldalaz *kióydalaz* i (Növényt) két oldalról megkapál.

kioldik *kióydik* i Kioldódik, kibomlik. *Jóyl legyen bekötve a víge, ki ne óygyyik.*

kiolvas ~ i (Pénzt) megszámlálás céljából kirak. *Kiolvasta az asztalra a píszt, sorba kirakta, azut olvasta meg a sorokat, hogy mennyi vóyt.*

kiolvasó *kiolvasóy* fn **1.** Kiszámoló gyermekjáték. **2.** (Gyermekjátékban) az a gyermek, aki a kiszámoló mondókát mondja.

kiont ~ i *Kiontom a béled:* (fenyegetésként:) ellátom a bajod.

kioson *kiosson* i Észrevétlenül kimegy vhonnan.

kioszt ~ i Kitüz, kijelöl. *Három nap vóyt átalába a szüretre kiosztva.*

kiöblint ~ i Kiöblít. *Üveget, edínyt meg a szájból a rossz ízt is lehet ~eni. Már kimostam, de nem írek rá ~eni, csak hideg vizen hagyom álni.*

kiöltözik *kiöltözik* i **Sz:** *Úty kiöltözött, mint az árva malac a sárba: (gúny) piszkos, rongyos ruhát vett fel.*

kiömlés *kiömlés* fn (rég) Epekiömlés.

kiöntő **Ö:** *teás~.*

kiöntőcsésze *kiöntőücsésze* fn (Vendéglőben) az egy személy részére rendelt leves feltálalására használt kétfülű edény. *A pincér kiöntőücsészébe hozta ki az erőülevest.*

kiöntődés **Ö:** *epe~, vér~.*

kipa ~ fn (Kétfestőknél:) hígított festékkeverék. **Ö:** *roló~.*

kipacsmagol ~ i (Vizet) pancsolva, fröcskölve használ. *Fürdetéskor a kizsgyerek a vízbe belecsap, kipacsmagozza.*

kipalléroz ~ i (Szarufésű készítésekor) a fogakat lecsiszolja, kifényezi.

kipallérozás ~ fn (Szarufésű készítésekor) a fogak lecsiszolása, kifényezése.

kipállik ~ i (Növény páras környezetben, sok esőtől, ill. vastag hótakaró miatt) megfűlled, elpusztul. *A hó alatt kipállott a vetés. És ennek vőút egy orvossága, mek kellett a havad berenálni. Megberenálták, és az összeshaggatta a tetejét, és tudot lilegezni.*

kipányváz ~ i Állatot pányvával kiköt.

kipapol ~ i Kiprédikál.

kiparancsol ~ i Elrendez, elintéz, kirendel. *Maj kiparancsozza a Jóústen.*

kipartol ~ i (Víz) partra tesz vmit.

kipaszoba ~ fn (Kétfestőknél:) festőszoba.

kipasszíroz ~ i (Paradicsomot) áttör, átpasszíroz.

kipattog ~ i (Mag a hüvely v. a tok felnyitásával) kipereg. *A hüvejes ha túlszárad, nem szedik le idejibe, akkor ~.*

kipécéz ~ i Szántó föld határait karóval v. egyéb jellel kijelöli.

kipeckelődik *kipeckelődik* i Marhakötő kötélén a pecek kioldódik.

kipeder ~ i (Bajuszt) kipödör. *Bajuszpedróüvel ~te a bajuszt, utánna bajuszkötőüvel kikötötte.*

kipelyhez *kipeljhez* i (Liba, madár) a fészket pehellyel kibéleli.

kipemetel ~ i (rég) (Kemencét) a kenyér bevetése előtt pemetével, vagyis egy hosszú rúd végére kötött csutakból, rongycsomóból álló eszközzel kitisztít. *Én is mindik ~tem a kemencét, hogy ne legyen hamus a kenyír ajja. Óuzsdi szóu a ~.*

kipergel ~ i Zsírnak valót kiolvaszt. *A tepertőü az megvőut uty hidegen, ahoty feldaraboltam és ~tem.*

kiperges ~ i Mézet a lépből gyors forgatással kicsap. *Tegnap nem sok mizet sikerült ~ni.*

kipersed ~ i (Bőr) kipattogzik, kihólyagosodik, kipörsed. *Kihóüjagosodot, kipersett a szája környike.*

kipeszkedik-kapaszkodik *kipeszkedik-kapackodik* i Ide is, oda is kapaszkodik.

kipikíroz ~ i (Sűrűn növény palántát) ládában szétültetve nevel, erősít. *Kipikíroz, asz jelenti, hogy a sűrű palántát a pikírozóüladába kis távolságra szítültettyük, hogy erőüséggyik, és csak utánna ültettyük a hejire.*

kipirtyant ~ (tréf) A nap napnyugta táján pirosan süt. *Jóüü ~ott az öreg a fellegek közül. A nap naplementekor pirtyant ki.*

kipisít ~ i (Vér) kilövell. *Öliskor ~ a vír a disznóü nyakából.*

kip-kap ~ i Kapkod.

kiplakátol ~ i Kiplakátoz.

kiplaníroz ~ i (Földet) elsimít, simává tesz, elegyenget.

kipléhezett ~ mn Pléhvel borított (szállítójármű).

kipocskondiáz *kipocskondijáz* i Megszégyenít, nevetségessé tesz vkit; szidalmaz. *Kipocskondijázza egyik asszony a másikat.*

kipofásodik ~ i (Vkinek az arca) meghízik. **Sz:** *Kipofásodott, mint a köjögüüja: (gúny) (arcra) meghízott.*

kipofoz ~ i Rendbe hoz. *Kipofosztatná a hász környikit.*

kipomádéz ~ i <Rézedényt> kifényesít. *A rézedényeket pomádéval, résztisztító szerrel pomádészták ki.*

kiporcióz *kiporcijózz* i Darabokra, részekre oszt; kiadagol. *A kész ájszt ájzos csuporba porcijózzuk ki.*

kiporoz ~ i <Ruhát> kiporol.

kipödörít ~ i <Bajuszt> kipödör.

kipörsen ~ i <Kiütés, pattanás> a bőrön megjelenik. *A bőr ~, apró pörsenés lesz rajta.*

kipötyög ~ i Fővő lekvárból a vízgőz bugyborékoló hangot adva kicsapódik. *Ha nagyobb a láng nemcsak asz, hogy lekozmál a lekvár, hanem ki is csapódik, ~.*

kipötyten ~ i A lekvárból a vízgőz főzés közben bugyborékoló hangot adva távozik. *Ha vizes a szilva, akkor pötyög kegyetlenül, a víz kipötytem belőle.*

kipucol ~, *kipucol* i **1.** <Alkatrészt, tárgyat> lecsiszol. *Na, pucojat kifele a küllőjt, hogy ojan legyík, amijennek kell!* **2.** <Helyiséget> kitakarít, kitisztít. **3.** <Fésűmesterségben:> a fogazás nyomait lecsiszolja a fésűről. **4.** Kikormol. **5.** <Vagyont> elherdál. *Tejjesen kipucolta a vagyonát.*

kipuffol ~ i <Csizmadiamesterségben:> a csizma sarkát a puff nevű sarokdörzsölő eszközzel simára csiszolja.

kipurcan ~ i **1.** <Ember> meghal. **2.** <Állat> elhull.

kipurgál ~ i <Gilisztát> kihajt, elhajt. *A gilisztát ~ták gilisztahajtó cukorral, eszt patikába lehetet kapni.*

kipusztít ~ i Kifoszt, mindenétől megfoszt. *Tejjesen ~tották a vagyonából.*

kiragaszt ~ i **1.** <Csizmadiamesterségben:> a csizma szárát bélés beragasztásával simává teszi. **2.** <Hivatalos szerv> jegyespár házasságkötési szándékát hirdetőtáblán közhírré teszi. *Kovács Pistát mek Kizs Zsuzsit ~ották, kihírdették.*

kiraggyan ~ i Nap hirtelen kisüt, felragyog. *Kiraggyant a nap a fellegek közül.*

kirajzol ~ i Mintát a kikészített bőrön körberajzol. *A mester asz kiszapta, ~ta az anyagot, naggyából kivákta.*

kirak ~ i <Táncban vmilyen figurát> eljár, eltáncol, cifráz. *Ugyancsak ~ta a táncot.*

kirakodás ~ fn Árusítás. *Pínteken vóút a pijaci kirakodás.*

kirakóvásár *kirakóvásár* fn Kirakodóvásár. *A kirakóvásárba a portikát a főldre, pokrócra, vászonra rakták ki.*

király *kiráj* fn **Sz:** *Hunnen vette/szereszte a kiráj a várát?!* <kitérő válasz arra, ha vki kérdezősködik, hogy ezt v. azt a holmiját honnan szerezte>. **Ö:** *hazug~, kacor~, kis~.*

királydohány *kirájdohány* fn <Szabolcsi dohányfajta>. *A kirájdohány szabolcsi dohány vóút, biztos minőűsík szerint.*

királyfű *kirájfű* fn Orvosi somkóró [Melilotus officinalis].

királyné *kirájné* fn Királynő. *Pünkösdi kirájné:* szépen felöltöztetett fiatal lány, aki pünkösdkor termékenység varázslása végett társnőivel bejárja a települést. *A pünkösdi kirájné kiválasztották a többi jány közül, aki a legalkalmasab vóút, lekszeb vóút, esetleg rutinnya is töb vóút, jobban értett az öütöszködíshe, a beszíthe is.*

királynéggyertyája *kirájnégyertyája* fn Hosszú száron nővő, fehér színű, 10–15 cm hosszúságú, fehér és sűrű virágú kerti virág.

királynő **Ö:** *anya~.*

királyság *kirájság* fn *Pünkösdi kirájság:* **a)** a pünkösdi király tiszte. **b)** rövid ideig tartó hatalom. **Sz:** *Addik tart, ameddig a pünkösdi kirájság:* <hatalom, uraság> rövid ideig tart.

kirámáz ~ i <Szörmét> rámozódódeszkára kifeszít.

kirámol ~ i <Rézműves:> kész tárgyat az öntőformából kiszed.

kirándulóerdő *kirándulóerdő* fn Főként bakancsos turistáknak fenntartott erdő.

kiráz ~ i **1.** <Kinyomtatott gabonát> favilával rázva, felfelé dobálva a pelyvától megtisztít. **2.** <Tímármesterségben:> a besózott bőrt egy talpára állított hordóhoz veri, hogy a só kihulljon belőle. **3.** <Szűcsmester> a tisztításra szolgáló anyagokat a rázatóhordóban eltávolítja a szörme közül. **Sz:** *A lelket is ~za belőülünk ez az út:* ti. olyan döcögös, kátyus.

kirázás ~ i **1.** <Tímármesterségben:> a besózott bőrnek egy talpára állított hordóhoz verése, hogy a só kihulljon belőle. **2.** <Szücs-mesterségben:> a tisztításra szolgáló anyagoknak az eltávolítása a szörme közül. *A fűrészpor és benzín keverékének ~a a rázatóhordóba történik.*

kirekeszt ~ i **1.** <Disznót> zárt helyről áthelyez. *A disznók mos mán nem az ólba vannak, ~ettem őket onnen.* **2.** <Kotlót> kizár. *Ojan is vőut, hoty kirekesztették a kotlót az ólbul, hogy ne üjjik ott, haggya el a koilást.* **3.** <Családból> kitagad, kizár. *Kirekesztették a családbul, aki nem bele való vőut.* **4.** <Szövegrészt> kihagyásra megjelöl, kihúz, zárójelbe tesz. *Kirekesztem eszt a riszt, eszt a cikket a könybül.*

kirendel ~ i <Isten> megad, elrendez. *Jóy az Isten, osztán mindent ~, kiparancsol.*

kireparál kireperál i <Építményt, szerkezetet, ócska holmit, ill. abban vmely hibát> kijavít. *Kireperáltam a kerítist.*

kireppen ~ i <Pl. hurka burka túlfőzés miatt> megreped. *A vires hurka ~, ha túlfőzzik.*

kirészel kiríszel i <A cséplőgéptulajdonos a cséplés után> a munkabéreként járó gabonát a végzett munka arányában a részesek közt szétosztja, ill. abból a neki járó részt kiveszi.

kirí ~ i **1.** *Kiríjja magát:* kisírja magát. **2.** Nem illik bele, nem tudja használni. *Kirí a kezibül a szerszám, nem tuggya, hoty kel fogni.*

kiricskol ~ i <Sziígyártó> bőrt puhít, finomít.

kiriktól ~ i **1.** <Csizmadia> kiszab. *Előüször kiriktojjuk a szárt.* **2.** <Szabó> a riktolóval mintát rajzol egy papírlapra, majd ezt átviszi a szövetre, és a rajzolatnak megfelelően kiszabja. *A riktolóval kirajzolták, ~ták a mintát, úgy vákták ki az anyagot.*

kiritkul ~ i A szörme szálai kiperegnek, a szörme minősége romlik. *A felrámazandó szőürmézsbürt nem szabot túlzottan kihúzni, mer túlhúzás esetén a szőür ~.*

kirnel ~ fn <Díszkovácsmesterségben:> a mérések megjelölését szolgáló acél eszköz.

kirojtosodik ~ i **Sz:** *Kirojtosodik a szád a sog beszittül:* ne fecsegi annyit!

kiröffen ~, *kirüffen* i Hurka meghasad, kireped, kipattan. *Ha túlfőzzik a hurkát, akkor ~.*

kirudal ~ i <Bottal> kiver, kizavar vkit.

kirúg ~ i <Ló> vmilyen irányban nagyot rúg. *Vőut rugóys lú, az gyakran ~ott az ist-rágon.*

kirugóddzik *kirugóuddzik* i <Gyűrődés> kirugódik, kisimul.

kiruház ~ i <Menyasszonyt, vőlegényt> kelengyével ellát, kistafiroz. Vőlegényt kistafiroz. *Fírhe menís előtt a jánt meg nőüsilis előütt a fíjút kiruhászták, mikor kikerút a családbul.*

kirukkol ~ i **1.** <Katonaság> kivonul. *A katonaság ~t a lúterre.* **2.** <Vendéglátó> olyan ünnepi lakomát ad, amelyen nagyon kitesz magáért.

kirukkolás ~ fn Olyan ünnepi összejevetel, lakoma, amellyel a vendéglátó nagyon kitesz magáért.

kirurgus ~ fn (rég) Orvos, felcser. *Az emberorvost nagyon rígen ~nak monták.*

kirüffen l. **kiröffen**

kis ~ mn **1.** *Kissebbik vőüfij:* lakodalomban a két vőfély közül a rangban hátrább álló. *A ~sebbik vőüfij a felszóugálásnál segített.* **2.** <Bizonyos érzelmi többlettel:> erősítő, fokozó szó. *Jóy kisz szína led belőüle. Ügyes ~ ember ez.* **3.** *Kissebbik vígi:* a teknő azon része, ahol a kenyértészta megkovácsolása történik. **Sz:** *A fene egye meg a kisz szemedet!* <gyereknek mondva: enyhe átkozódás>. *Minél ~sebb, annál frissebb:* <emberre mondják>. **Ö:** *kicsi-~.*

kisáberoz ~ i <Rézműves:> a kampó belsejéből reszelővel eltávolítja az öntéskor oda-került anyagot.

kisafa l. **kisefa**

kisajtó *kisajtóy* fn Kiskapu. **Sz:** *Nem mennék el írte a kisajtóüjig:* nem tartom sokra, kár lenne érte a fáradság. *Esz leginkább akkor monták, ha jánt kommandáltak vagy lovat akartak eladni.*

kisallangoz ~ i <Lószerszámot> sallanggal díszít.

kisamottoz ~ i Tűzálló anyaggal béleli a tűztér belsejét. *A tűztér ki van samottozva.*

kisárbol ~ i (Könyvkötő:) spárgát a kés fokával szétszed; bojtoz.

kisarjazzik *kisarjaddzik* i (Növény, levágott fa) kihajt, kisarjad.

kisarkal ~ i (Mészáros) levágja a marha patáit, és a sarokrésznél megkezdi a bőr lefejtését.

kisasszony ~ fn **1.** Hajadon tanítónő. **2.** (Fiatal gazdaasszony megszólítása a cselédség részéről:) ~om. **Ö:** pap~.

kisasszonycipő *kisasszoncipő* fn Finom bőrből készült, hegyes sarkú, nyári cipő.

kisasszonyfőkötő *kisasszonyfűkötő* fn Fiatal lányok által viselt díszes főkötő, kapi-zson.

kisasszonykesztyű ~ fn Könyökig érő csipkekesztyű, amelynek négy ujjá csak az ujjak közepéig ér.

kisávol ~ i (Könyvkötő:) spárgát a kés fokával szétszed; bojtoz.

kisbárd *kizsbárd* fn Kisebb méretű, rövid nyelű, széles és egyenes pengéjű húsvágó szerszám.

kisbibi *kizsbibi* fn (gyny) Kisliba.

kisbojtár **Ö:** kos~.

kisbojtorján *kizsbojtorján* fn Bojtorján szerbtövís [Xanthium strumarium].

kisborjús *kizsbornyús* mn *Kizsbornyús té:* frissen ellett tehén teje. *Körülbelül ety hétig vóut kizsbornyús té, a kizsbornyús téből főüsz-tik a gulásztát. Nr:* *A kizsbornyús tejet vittük el mindenféle ajándígba, hogy jóu sok tejet aggyik a tehén, és az elsőü tejet aszt az annya itta meg. Már úgy várta, hoty kifejjük az elsőü tejet, amék mán töpször ellett, mán tutta, hogy az elsőü té az övé. Az ojan sűrű, sárga vóut.*

kisbot *kizsbot* fn Másfél méter hosszú és hét kilogramm súlyú gerundium.

kisbotos *kizsbotos* fn A kisbot kezelője. *A kizsbotos a bontóü osztájba tartozott.*

kisbögő *kizsbögő* fn Gordonka, cselló. *A kizsbögőü a nagybögőü kissebje.*

kisbunda *kizsbunda* fn Csípőig érő, barnára festett v. kerekre szabott fekete gallérú, ujjatlan báránybőr női bunda. *A kizsbunda*

csipőüjig írőü nőüji bunda, rendesen feketivel vóut hímezve.

kiscigánypipa *kizscigánypipa* fn Cigányok által használt, kisebb fejű, vörös színű cseréppipa.

kiscipó *kizscipó* fn Zsemle nagyságú kenyér. *A kiscipóut a gyerekek hamar meg-ehtik.*

kiscseléd ~ fn Fullajtár, küldönc. *A fullaj-tár a ~ a háznál, akit küttek ide-oda, rendesen nyáron szünetidőübe odavettik.*

kiscsibe ~ fn Kiscsirke. *A ~ kibútt a kot-lóü alóü.*

kiscsicskás ~ fn Fiatal szolgaféle fiú idő-sebb juhászok mellett.

kiscsihe ~ fn **1.** (Pl. szénából, szalmából) alig megrakott szekérnyi mennyiség. *A ~ körülbelül hat-hét villára valóü szína vóut. 2.* (Jelzői használatban:) kevésbé megrakott sze-kérnyi (széna). *Lehet még benne öt kiscsihe szína.*

kiscsikó *kizscikó* fn (Közműveseknél) a szabvány méretnél kisebb állvány.

kiscsille l. **kiscsihe**

kiscsobán ~ fn Pásztorok fából készült víztartó edénye. *A ~ vaty facsobán, csobán fábul kizsült, három-négyliteres vóut, dugóü járd bele, díszes vóut. A ~ körülbelül két-literes vóut.*

kisdedő *kizsdedő* fn (rég) Óvoda. *A tizes évegbe az óvoda mék kizsdedőü vóut, nem óvoda. A kizsdedőü a három-négýévesek de-dóüja vóut.*

kisdedősné *kizsdedőüsné* fn (rég) Óvónő.

kisdisznó *kizsdisznó* fn Kismalac.

kisebbít *kizsebbít* i Becsmérel, ócsárol, leszól. *Azok csak kizsebbíteni tuggyák az embert.*

kisebbség *kizsepség* fn Szégyen, kár, hátrány. *Nem válik az embernek kizsepségire, ha mektanul olvasni.*

kisefa ~ fn **1.** (Négyes fogatban) a két első ló befogásához való hámfa. **2.** Eketaliga rúd-jára, borona elejére stb. kapcsolt megvasalt fa, amelyre több vonóállat hámfáját akasztják. *Az eketajigán vóut a kisefa, ére jött a hámfa, ety ~ra két hámfa tért. 3.* Hámfa.

kiseggel ~ i Kihátrál.

kiselejtít ~ i Kiselejtez.

kiselejtített ~ in Kiselejtezett.

kiseper ~ i (Méhészetben:) az álnyás családokat feloszlatja. *Amikor ~tem a kaptárat vígik kellett nízmem, hogy hon vannak álnyák a libbe.*

kísér **Ö:** *el~, oda~.*

kiserceg ~ i (Rézműveseknél:) olvasztáskor hideg anyag kerül a forróba, ezáltal az kicsapódik.

kiskeredezik ~ i **1.** (Bajusz) kiütkezik, kiserked. **2.** (Vér sérülés miatt a bőrön át) szivárogni kezd. *Úgy megdörzsölte a kötél, hogy kiskeredezett a víz a karombul.*

kísérő *kísíró* fn A menyasszonyt az esküvőre kísérő nőrokon. **Ö:** *be~, ki~.*

kísérőfafaj *kisíróőfaj* fn Az erdő főállományának növekedését elősegítő fafaj.

kísértés **Ö:** *isten~.*

kísértet *kisírtet* fn **Sz:** *Úgy níz ki, mint őjsszel a taknyos kisírtet: a) sápadt, sovány. b) reszket, fázik.*

kisétkü *kisítkü* mn Kisétü.

kisétkü *kisítkü* mn Kis étvágyú, keveset evő (személy).

kisevőeszköz *kisevőjeszköz* fn Desszert-evőeszköz.

kisfattyú ~ fn Kisfiú, legényke.

kisfűrésztő *kisfűrésztő* fn Kisgyermek fűrésztésre használt kisebb kád.

kisgazda *kizsgazda* fn (Timárcéh bálján) a rendezők közül az a fiatalember, aki a vacsora felszolgálásánál segít.

kisgazduram *kizsgazduram* fn (A gazda fiúgyermekének megszólítása a cselédség részéről.) *A suttyóú gazdafijút tizenöt-tizen-nyóú éves koráig híjták kizsgazduramnak.*

kisgereblye *kizsgereblye* fn Kiskertben használt vasgereblye.

kisguba *kizsguba* fn Fürtösre szőtt durva posztóból készített rövid kabát.

kisgyalogszék *kizsgyaloksék* fn Támla nélküli, négy lábú, alacsony szék.

kishacsura ~, *kishacura* fn A dinnye-palántákat fagy ellen védő, szalmából v. nád-ból font takaró.

kishaj ~ fn A sárgadinnye külső, rostos héja.

kisharang ~ fn (A csárdás egyik motívuma.) *A ~ a csárdásba van, mikor egymás kezét, az eggyiket fogják, és kettő jobbra, kettő balra.*

kisház ~ fn A parasztház kisebbik, udvari szobája, amelyben rendszerint ténylegesen zajlik a család élete, de amelyet a fiatalok házasságkötése előtt esetleg kamraként használnak; hátsószoza.

kishéj l. **kishaj**

kishold¹ *kishóud*, ~ fn Ló homlokán levő kis, kerek, fehér folt.

kishold² *kishóud*, ~ fn (Területmérték-ként:) 1200 négyszögöl.

kisicka ~ fn Az ugróiskola földre rajzolt ábrájának hatodik négyszöge.

kisikál ~ i (Pl. dohánylevelet) kisimít.

kisikerít ~ i Előteremt, a nehézségek ellenére is megszerez vmit. *Aki ilelmes, a főüd alóul is ~i, ami a családgyának kell.*

kisilabizál ~ i Akadozva kibetűz, nagy nehezen kiolvas.

kisimít ~ i (Döngölt padlót, ill. ilyen helyiséget) agyagos vízzel beken, elsimít. *Rígen a döngölt padlóut megdöngöltik, majt sűrű agyagos masszával ~ották.*

kisinas fn **Sz:** *Az Isten se látott íjet ~ korába: (különös, furcsa dologra mondják).*

kisinkófál *kisinkóufál* i Vmit eltervez, kigondol, és meg is csinálja. *A gyerek kisinkóufálta eszt a kis hajóut.*

kisipircel ~ i (Gyereket, macskát) "sipirc" szóval vhonnan kiküld, kizavar. *Takarításnál, ha udba vóutak, ~tük a gyerekeket a házbul.*

kisír ~ i Nem illik bele. *Kisír a kezibül a szerszám, nem tuggya, hogy kel fogni.*

kisiskolás ~ fn Elemi iskolát elkezdő gyerek.

kisistálló *kisistálló* fn Olyan istálló, ill. istállórész, amelyben az elválasztott kisborjakat tartják. *A kisistállóba a rugod bornyukat kötöttik, külön ajtaja vóut, de az istállóho tartozott, el vóut falazva is, hat-nyóuc kizsbornyúnak vóud benne heje.*

kisjuhtérdpipa *kisjutértpipa* fn Sima, derekán három csillaggal díszített, vörös cseréppipa; *csillagos pipa*.

kiskamara ~ fn A házhoz csatlakozó, ill. abból leválasztott éléskamra. Lakásban kis, hűvös helyiség, ahol élelmiszereket, ritkábban használt tárgyakat tartanak. **Nr:** *A ~ba vőutak a liszt, a tarhonya, a kenyírnekvaló, a takarmányok meg a lebbencsszáritó. Akkor vőut ety ~, spájz, mongyuk így. A ~ vaty hússokkamara, ahon a kolbász, füstölt hús, szalonna vőut, az éléskamra meg, ahon a befőjttek, liszt, paszuj, de ez a kettő együtt is lehetett. A ~, ahon csak a szalonnát, kolbászt, füstölt húst és zsírt tartották. Rendesen a tornác vigibe vőut, elrekesztve a háznál. Az ojan tiszta vőut, mint a patika.*

kiskancsó *kiskancsóy* fn Kb. félliteres cserépkancsó. *A kiskancsóyba bort tartottak.*

kiskani ~ fn Kisfiú.

kiskantár ~ fn Szemellenző nélküli, az áll alatt átkapcsolódó kiscsikóra való kantár. *Kiskantárral kötöttik a csikóut az anyja mellé a fogadba.*

kiskapric ~ fn Kispárna. *A ~ra járt huzat is.*

kiskarám ~ fn Hét emberből álló favágó csoport. *A ~ erdeji favágóycsoport, ebbe vőut három fűrisz, vagyis három pár ember, a hetedik a gajjazóy.*

kiskasztroj *kiskaszroj* fn Kisebb méretű, leginkább vasból készült lábas v. fazék.

kiskedd fn **Sz:** *Hőnapután ~den, bornyúnyúzóy pínteken:* sohanapján.

kiskemence ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) fehér- és barnatészta sütésére használatos zárt tűzhely. *Az ájzoltakat ~be sütytük.*

kiskemencézik ~ i (Mézeskalácsos) kiskemencében süt. *Már bekavartuk a fehér-tisztát, ma kiskemencézünk.*

kiskerek ~ fn **1.** Kis méretű puszedli; sima puszedli. *Kiskeregből tíz darab kerül ecs csomagba. 2.* Tésztaszaggató.

kiskertbenézó *kiskerdbenézőy* mn/fn **I.** mn *Kiskerdbenézőy szeme van:* kancsal. **II.** fn Kancsal.

kiskés fn **Sz:** *A ~it neki!:* (tréfás káromkodás). *Nincs hozzá ~e:* **a)** nincs hozzá bátorsága, gyáva. **b)** nincs esze vmihez.

kiskeszkenő *kiskeszkenőy* fn Zsebkendő.

kiskirály fn **Sz:** *Úgy il, mint ety kiskiráj:* jó módban él.

kiskocsis ~ fn **1.** Általában nőtlen férfi, aki a városi civisháznál foglalkozott a lovakkal, és a háziaknál étkezett. **2.** A gyeplő maroklatszójára hurkolt, három arasznyi hosszúságú, keskeny szíj, amely a löcs végére akasztva a kocsis elalváskor megakadályozza, hogy a gyeplő a lovak közé essen; álomszíj. **3.** (Nyeregből hajtott négyesfogatnál) a nyerges ló nyeregkápáján levő karika, amelyhez a ló rövid, külön gyeplőjét csatolják.

kiskoma ~ fn A keresztelőn tanúskodó, de az anyakönyvbe be nem írt férfi.

kiskópé *kiskóypé* fn Huncut, életrevaló fiúgyermek. *Míg iskolába nem ment, uty hét-éves korájig montuk a fiúgyerekre, ha huncut vőut, hoty kiskóypé.*

kiskorlát *kiskollát* fn Elkerített rész a lovak számára épített karámban, ahol a betelepített állatokat könnyebben megfoghatják.

kisköblös ~ fn (Területmértékként:) 1200 négyszögöl.

kisködmön ~ fn Derékig érő, ujjas irhakarabát.

kiskunkorgó *kiskunkorgóy* fn Bajuszhoz hasonló képződmény a dinnye indáján, a termés mellett.

kiskutya ~ fn **Sz:** *Szalah/Hegyez/Hegyel, mint ~ a tolseprűvel:* hetykén, büszkén jár, rátartian viselkedik. *Nagyra van vele, mint a ~ a tolseprűvel:* büszke, rátart. *Megnőy (még) a ~, és/oszt mekharapja a nagyot:* (fenyegetés:) eljön még a sérelmek megtorlásának az ideje. *Téli ~, nyári menyasszony ety se jóy:* nyáron, munkaidőben nem való esküvőt tartani.

kislábujj ~ fn A láb kisujja.

kislajbi ~ fn **1.** Elöl himzett, hátul bélésanyagból készített férfi, ill. női mellény. **2.** (Férfiak, kisfiúk viseleteként:) posztóból készített, esetleg sujtással díszített, fémgombokkal gombolódó mellény.

kislisszol ~ i Átgőzölt filcet háromszög alakúra hajt, és belül egy vászondarabbal egymástól szétválaszt, hogy ne kössenek össze.

kislisszolt ~ in Háromszög alakúra hajtott, átgőzölt (filc).

kismagyardpípa ~ fn A nagymagyardpípnál kisebb, díszes kupakkal és rézkarimával ellátott, sima vonalú, vörös v. fehér színű cseréppípa.

kismakrapípa ~ fn Vörös v. fekete színű nagyobb cseréppípa, amely a nyak és a derék találkozásánál erősen domború, felső része pogácsás, bajuszos díszítésű, alsó része sűrűn x-ezett.

kismalac ~ fn **Sz:** *Csámcsog, mint a ~: csámcsogva eszik. Nr:* *A ~ot azír ütötte agyon a kondásbojtár, mert a malac nagyon fázott. És mindig monta: gyurka, gyurka. E meg jó!l fűbe kapta a malacot, amijír csúfolta, mer Gyurinak hítták a kondást. Osz mikor hörgött a ~, asz monta: gyööörgy. A fene egyen meg, mír nem montat hamarabb!?*

kismama ~ fn **1.** (A nagymamával szemben az anya megnevezésére.) **2.** Mostohaanya. **3.** Az anya elhalálozása esetén annak húga. *Ha mekhalt a gyerek idesannya, annak hugát neveszte ~nak az árva. Pedig a jántesvirit nem vette el a firfi. Idegen is monthatta rá: Öj lett a ~ja.*

kismankó *kismankóu* fn A kasza alsó, kisebbik foggantyúja.

kismise ~ fn **Sz:** *Kismise, nagymise, utóujára semmise:* sok remény, várakozás után végül semmi se lett a dologból.

kisnyoszolyó *kisnyoszójóu* fn Koszorúslány. *A kisnyoszójóu, két jánygyerek fokta az uszájt, ezek mellet nem vóutak nyoszójóu-legínyek.*

kisoványít ~ i Kiszív, kiszárít vmit. *A pásztorbotot esőj után hájjal, szalonnával kenik, mert az esőj kisoványította, könnyen megrepedezik.*

kisoványodik ~ i (Föld) terméketlenné, sovánnyá válik.

kispad ~ fn **1.** Vizeskannák, vödörök tartására szolgáló konyhai lóca. **2.** A ház utcai része előtt levő pad.

kispadka *kispatka* fn Kemencepadkának a fal mellett levő, a többinél negyven-ötven cm-rel magasabb, egy ülőhelynyi része.

kispannol ~ i Kifeszít.

kispergő *kispergőj* fn (Juhászcutya v. juh nyakában:) egy v. több, szíjra helyezett, kisebb méretű, gömb alakú csörgő. *Rendesen a juhászcutya, terelőj kutya nyakán vóut ijen kizs, gömbőjű kispergőj.*

kispiláncs l. **ispiláng**

kispórol *kispórol* i (Ételből) hozzávalót kihagy, ill. mással helyettesít. *A tisztabúl kispórolta a vaját, zsirt tet hejette bele.*

kispruszlik ~ fn Meleg, kötött női mel-lény; lélekmelegítő.

kisrófol *kisróyfol* i (Pénzt, ígéretet) kicsi-kar.

kisruca ~ fn Kiskacsa. *Kisruca a kikelt kiskacsa kéthetes korájig.*

kissapka ~ fn (Gyermekek fejviseleteként:) áll alatt megkötött főkötő, fület is takaró széles homlokpánttal.

kissaroglya *kissarogja* fn A szekér elülső saroglyája.

kisszabadság *kisszabacccság* fn (rég) A nagyvásár(ok) után néhány hétre rendezett kisebb vásár. **Nr:** *Kisszabacccsákkor a zsidók nem jöheteg be a vásárba árulni, csak natyszabacccsákkor.*

kisszakajtó *kisszakajtóu* fn Kisméretű szakajtó. *A kisszakajtóu, amibe a cipóut tettük kelni.*

kisszakajókosár *kisszakajtóukosár* fn Kisszakajtó.

kisszárny *kisszárny* fn (Sziigyártómes-terségben:) a nyeregnek a váz alá benyúló oldalrésze.

kisszék fn **Sz:** *Vam mán kisszék, csak lába kék:* vmiből még hiányzik vmi fontos rész. *E mán kisszék, csak lába kék. (Három ha vam még, de nity kék.):* ua.

kisszekér *kisszekér* fn Főként személyszállításra használt, könnyű szekér.

kisszekeres *kisszekeres* mn Főként személyszállításra használt, könnyű szekeret húzó (ló). *Például, ot vóut ugye, úgy nevesztük, kisszekeres lú vaty kocsilú.*

kistafíroz *kistaféroz* i Tetőtől talpig felruházták vkít.

kistányéros mn *Kistányíros pipa*: vörös v. fekete cseréppipa, amelynek feje a nyakhoz és a szájhoz a tányér karimájához hasonló, karcolással díszített, keskenyebb peremet ragasztanak.

kistarja ~ fn A szarvasmarha lapockája feletti hús egy része. *A ~búl jó a húsvest lehet főzni.*

kisteknő *kisteknő* fn **1.** Kisebb méretű, kerek alakú gyúrteknő. **2.** Gyerekfürösztesre használt, hosszúkás teknő.

kistenyésztő *kistenyész* fn Állattenyésztő kiscsászda.

kistízmentől ~ fn Tíz-tizenkétéves libapásztor.

kistrájkol ~ i (Pásztorkalap-készítő) a kalap anyagát faformára húzza, hogy az felvegye a pásztorkalap alakját; felformáz.

kistrájkolás ~ fn (Pásztorkalap-készítés műveleteként:) a kalap anyagának faformára húzása, hogy az felvegye a pásztorkalap alakját; felformázás.

kistulajdonos ~ fn Kiscsászda, kiscsászdos.

kisubickol ~ i Kisubickol, (lábbel) suvikkal kifényesít.

kisujj fn **Sz:** *Úgy maradt, mint a ~a(m):* nincstelenül. *A ~át se mozdította írte:* egy lépést se tesz az érdekében. *Neki a ~ába több ész van, mint neked a fejedbe:* ő sokkal okosabb, mint te. *Meksukta a ~am:* (mondják a gyermeknek, ha csodálkozik, honnan tudták meg vmely csínyét).

kisujjas ~ fn Férfi kiskabát, zakó.

kisulykol *kisujkol* i Nedves ruhát szapuláskor sulyokkal kiver. *Kisujkolták a ruhát, de mi Debrecembe nem sujkoltunk.*

kisuprikál ~ i (Pl. macskát, csirkét) sep-
rűvel v. vesszővel kihajt.

kisút ~ fn Ösvény; szűk, rövid utca..

kisül ~ i **Nr:** *A gyerekeknek, illetve a gyerekek monták, amikor ~t a kenyir, hogy kucoricabence, ~t a kemence.*

kisülés *kisülés* fn A szekér két oldalára merőlegesen felakasztott, előre-hátra mozgat-
ható, levehető, általában vasból készült ülőke.

A kisülés bundával vagy gubával takarták le, hogy kényelmesebb legyen rajta az ülés.

kisüt ~ i Kiéget. *Vigyázz, ~i a szemed! — monták, ha valaki valamit nagyon nézett.*

kisvasárnap ~ fn Lustálkodással töltött szabad hétfő. *Kisvasárnap a hétfő, amikor nem dőgösztünk, mert például esett az eső.*

kisvég *kisvíg* fn A tojás hegyesebb vége. *A tojást eltesszük télire, a kisvígivel legyen fej-
jül a búzába, most tojástartóba, akkor nem apad meg. Kisvígür/Kisvígürül vágja ki: (csi-
be) a tojás hegyesebb végét tőri fel. A csibe a tojást a kisvígür, kisvígürül vágja ki, de se-
gíteni kel neki, továptörjük, mer nem tut fo-
rogni, meg ot kemény a haja, belefulladna.*

kisvége *kisvige* fn Kisvég.

kisvéka *kisvika* fn Kb. húsz-huszonöt liter
űrtartalmú, gabona mérésére használt, fából
készült mérőedény.

kisvőfély *kisvőfi* fn A nagyvőfély se-
gítője. *A hat koszorúsány meg a koszorús-
fjük, meg a kisvőfi segítettek az iteld behor-
dani.*

kiszab ~ i *Kiszapta a ruhájából:* (szabó)
szűkre, kisebbre szabta a ruháját.

kiszakad ~ i **Sz:** *Kiszakatt az angyalág
dunnája:* esik a hó.

kiszakadodzik *kiszakadodzik* i (Érett
gyümölcs héja) kireped. *Ez a fajta
írse után kiszakadodzik, megeszi a darázs,
megrohad.*

kiszakajt ~ i Kiszakít.

kiszakaszt ~ i **1.** (Nyájból, csordából stb.)
néhány állatot elkülönít. **2.** (Nyájból, csorda-
ból stb.) néhány állatot ellop.

kiszakít ~ i Megdagasztott és megkelt
kenyértésztát szakajtókosarakba eloszt. *Után-
na egy óra múlva megint megdagasztottam,
és akkor már hatytam pihenni, akkor már
csak ~ottam.*

kiszalad ~ i (Pl. tej) kifut.

kiszalajt ~ i Kiszalaszt.

kiszáll ~ i *Kiszáll a barátságbul:*
megszakítja a barátságot.

kiszamuklál ~ i Szaglással megállapít
vmit. *Kiszamuklálta, hogy mi fő a konyhán.*

kiszánt ~ i Kijelölt terület szántását elvégzi, befejezi. *Kiszántottam a búza alá való főidet.*

kiszedés **Ö:** fenék~.

kiszedőlapát *kiszedőül*apát fn Sütőlapát.

kiszelel ~ i <Magvakat> lapáttal a levegőbe szórva, ill. rostán átöntve v. egyik edényből a másikba töltve a légáramlat segítségével a szeméttől, pelyvától megtisztít. *Rendesen a paszujt szeleltük ki, meg a lencsét, egyik kosárból a másikba, amikor nem vőut nagy a szél.*

kiszerel ~ i <Lekvart> üvegbe tesz. *És akkor a lekvart kiszerejjük melegen, és akkor nem zárjuk le.*

kiszínel ~ i <Kofa> áruja javát kiválogatja, és a készlet felső részére rakja. *A gyümölcsöt a kofa rendesen ~i, a szípjat rakja fejül.*

kiszítat *kiszítat* i Kiszívat. *Kiszíttattam hideg vízzel.*

kiszív ~ i **1.** <Egy pipa dohányt> elszív. **2.** Tajtékipát hosszú ideig tartó használatlalt szép sárgásbarna színűvé tesz. *De szípen ki van szíva ez a tajtékipa.* **3.** Víz vmit megpuhít. *Mindent vízbe rakták, hogy haty szíjja a víz őket ki.* **4.** <Nedvesség bőrt> puhává, rancossá tesz. *A gumicsizma kiszítta a lábomat.*

kiszolgál *kiszolgál* i Megszabott időt szolgálatban eltölt. *A katona ha kiszolgálta az idejét, nőülülhetett. Huszonöt éves vőut, amikor a kutya megdöglött, hát asz kiszógát jóu búven.*

kiszóllít *kiszóllít* i **Sz:** *A Jóisten kiszóllította az árnyikvilágba:* meghalt.

kiszoposodik ~ fn Kilazul. *Ha a küllő fel-le mozog a talpába, akkor a kerék ~.*

kiszór *kiszór* i Megszór, meghint. *Az aranygaluska-sütőnek az óudalát vastagon kiszórtuk minden soron díjával.*

kiszorít ~ i **Sz:** *Kiszorítja belőle a levegőt:* <akkor mondják, amikor a poharat teletöltik borral, pálinkával>.

kiszuperál ~ i **1.** <Mint alkalmatlant> a katonai szolgálat alól felment. *A katonát a beteksisge mijat leszereltik, ~ták.* **2.** Kiselejtez. *A gazda kiszuperálja a lovat vagy mást, amire nincs szükség.*

kiszuperált ~ mn **1.** <Mint alkalmatlan> a katonai szolgálat alól felmentett. **2.** Kiselejtezett <ló>.

kitakar ~ i **Sz:** *Kitakar, betakar. Isten tuggya, mit akar:* <férfiról> már csak a szeme kívánja a nemi életet.

kitanál ~ i Kitalál. **Sz:** *A fene egye meg aszt is, aki ~ta!:* <szitkozódás>.

kitáncol ~ i Tánc közben kivezet. *És valahogy odakerült a, oszt ~ták.*

kitáncoltat ~ i <Sértő módon viselkedő v. egyéb okból a társaság számára nem kívánatos lányt> táncosa megszégyenítésül tánc közben a helyiségből kivezet.

kitáncoltatás ~ fn A sértő módon viselkedő v. más szabályok ellen vétő lánynak tánc közben táncosa által a helyiségből történő kivezetése. *A ~ naty szígyem vőut, óu, az egész város tutta, csócsálták a vinasszonyok. De hát minek ment a szerencsétlen oda, ahova nem hítták.*

kitanul ~ i A tárggyal való kevés foglalkozás miatt vmire vonatkozó, korábban szerzett ismereteit elfelejti. *Őük nem gazdálkodók vőutak, őük már ugye ~tak ebből.*

kitaráz ~ i Üres mérleget egyensúlyba helyez.

kitarjagosodik ~ i <Ember bőre> foltossá, szederjessé válik.

kitart ~ i **1.** Eltart, elegendő vmi vmeddig. *A kenyírnekvalóu mék ~ az újig.* **2.** *Kitartya az árát/árabul:* sokat kér vmiért. **3.** <Jószágot> élelemmel ellát. **4.** *Kitartya magát:* büszke, gögös, önérzetes. **5.** <Kosárfonásnál> eltér, elüt. *Az ötös gyűrűzések az elfonást a munkadarabból ~ának.*

kitartás ~ fn Jószágnek élelemmel való ellátása. *Télen sogba kerül a jószágának a ~a.*

kitaszít *kitaszít* i <Tímár- és szijgyártómesterségben> bőrt kisimít. *Ety hétik cserbe teszik a bőrt, utánna kitaszítyák.*

kitavasodik ~ i <Nagybeteg> megéri a tavaszt. *Ugy nisz ki, hogy ~, megíri a tavaszt, nem hal meg.*

kitelepít ~ i Kilakoltat. *A város ~ette, kirakta az út szilire a vákáncost, ha a mek-szabott időün túl is ott akart maradni.*

kítelik i **1.** Kikerül, rendelkezésre áll. *Ára ne kőjccsünk, ami a hástul ~.* **2.** Megszabott időtartam eltelik, elmúlik, lejár. *Kítelik az idő/a bíre:* cselédeknél, pásztoroknál a szolgálat ideje lejár, véget ér. *Közeleg a Mihájnapja, ~ az idő.* **3.** *Kítelik tülle:* megvan a tehetsége hozzá, képes vmire. *Ne kívány tülle többet, mint ami egy ijen kizsgyerektül ~.* **Sz:** *Kítelik a maga főütyábul:* <így vigasztalják a gyermeket, ha vmely testrésze megsérül:> magától meggyógyul.

kítenyerel ~ i <Fésűsmesterségben:> szarufésűt mérszbe mártott tenyérrel kifényesít.

kitepertősödik *kitepertőösödik* i <Jóízűen fogyasztott ételtől> a szájj széle kisebesedik.

kítér¹ ~ i **Sz:** *Krisztus urunk is ~t a bolond előül:* a bolonddal nem kell vitatkozni. *Kítér a vallásábul/hitibül:* káromkodik.

kítér² ~ i Kifer. *Nem tér ki az ajtóyn ez az asztal.*

kitéreget ~ i Kitérítget, elkülönít. *Ha a gazdának kellett mongyuk öt tehén, aszt a gujász szípen kiszakította, ~te.*

kíterem i *Kítermi magát:* megfelelő nagyságú és számú termést hoz. *Kissé apróys, ha nem termette ki magát, apróysnak maratt.*

kítermelés **Ö:** *fa~.*

kítesz ~ i Tart valamennyi ideig. *Hát nem hiszem, hogy ojan sokat tet vóna ki.* **Sz:** *Ha a lelkit ~i, (akkor se hiszem el neki):* semmiképp se... *Kíteszi a lábát:* eltávozik.

kitikkad ~ i **1.** Eltikkad, kifárad, kimerül. *Szomjas vagyok, egészen kitikkattam ebbe a nagy melegbe.* **2.** Kiszárad. *Uty kitikkatt a nyelvem, hogy a szám padlásáho ragatt a nagy melegbe.*

kitisztál ~ i <Ruhaneműt> utoljára kiöblít. *A ruha ki let mosva meleg vízzel, utánna meg hideggel ~tuk.*

kitisztul ~ i <Idő> kiderül.

kitoj i *Kitojja magát:* <tyúk> abbahagyja a tojást.

kitold *kitóud* i **Sz:** *Kitóuggya a fejít a lúnak:* abrakos tarisznyát húz a fejére, abrakolja.

kitolókása *kitolókása* fn Megunt v. távozni akaró vendégnek, ill. elbocsátandó cse-

lédnek főzött hústalan, sűrű kása. *A nem kedves vendégnek a kitolókását sokszor nem főüsztik, csak monták, hoty főüünk neki kitolókását.* **Sz:** *Mekfőüszte neki a kitolókását:* tudtára adták, hogy nem szívesen látják tovább.

kitoszít ~ i Kitaszít.

kitőgyel *kitőgyel* i <Tehén, kanca, koca, anyajuh tőgye> ellés előtt megtelik, esetleg túlságosan is feszül a tejtől. *Kitőgyelt a tehén, nemsoká megellik.*

kitölt *kitőt* i Hurkát, kolbászt megtölt.

kitöltés **Ö:** *samott~.*

kitördelődzik *kitördelőüddzik* i Kitöredezik. *A fűsü foga kitördelőüddzött.*

kitördelőzik *kitördelőüzik* i Kitöredezik.

kitöröl *kitörül, kitürül* i <Tímármesterségben:> bőrt a színen szösztől, portól rongygal megtisztít, letöröl.

kitrágyáz ~ i A trágyától megtisztítja az ólat.

kitrágyázás ~ fn Az ól trágyától való megtisztítása.

kitrájbol ~ i <Mézeskalácstészta> kidolgoz.

kitranszporál *kitráncporál* i **1.** Kiutasít, kidob. **2.** Kihajt. *Ezeket az állatokat kitráncporálom a mezőüre.*

kitróbál *kitróybál* i Kipróbál. *Mindenféle praktikát kitróybált mán.*

kitud ~ i Kisemmiz vmiből, kitúr vhonnan. *Kitutta a tesvirit a vagyomból.*

kitúr l. **kidúr**

kitükrösödik ~ i <Nadrág feneke> a viseléstől kifényesedik.

kitűzés **Ö:** *rece~.*

kitűzőszeg *kitűzőüszeg* fn <Kárpitosmesterségben:> a szövet ideiglenes rögzítésére használt szeg.

kitűzőtű *kitűzőüű* fn <Kárpitosoknál:> kárpit ideiglenes rögzítésére szolgáló tű.

kitty-kotty *kity-kotty* msz <Tyúk, kotló hangadásával kapcsolatban.> *A kotlóú úty híjja a csirkéjít: kity-kotty.*

kiugrik ~ i **1.** Rendellenesen kiáll. *Előüfordulhat az is, hogy a bunda háta ~, úty kiál, mintha viselőüje púpos lenne.* **2.** <Mun-

kából) elszökik. *Kiugrott a munkából, asz jelentette, hogy elszökött. Sz: Ugorgyik ki a két szemed gubójja!:* (átok).

kiüt ~ i **1.** (Napraforgómagot bottal) kicsépel. **2.** (Olajmagvat) kisajtol. *A napraforgómagot, tökmagot az olajütőbe ~ik, olaj lez belőlle.* **3.** (Szűrhimző) ütővas és kalapács segítségével az anyagba mintát üt. **4.** Méheket a tele kasból az üresbe hajt át úgy, hogy a szájával egymásra tett kasok közül az előbbi van felül, az utóbbi pedig alul. **5.** (Könyvkötő) az íveket v. lapokat fejnél és lábnál egymáshoz illeszti. **6.** Kötör. *Tizennégybe ~ött a háború.*

kiüvelgel ~ i (Tímármesterségben:) kész bőrt a színén az üvegtaszító nevű eszközzel kisimít.

kivacáholódik *kivacáholóúdik* i (Bajból) kikerül, kivergődik.

kivacárol l. **kivaszárol**

kivackolódik *kivackolóúdik* i (Pl. az ágyból) lassan, nehézkesen felkel.

kivág ~ i **1.** (Disznót) kiherél. **2.** (Kis-csirke) csőrével a tojás héján áttör. *Kivágott a csirke, nemsokára kibújik a tojázból.* **3.** Kiüt, kiszúr. *Vák ki a szemet, aki hozzád mer nyúlni! Sz: Kiváhta magát, mint a huszonegyet:* ügyesen kikerült a nehéz helyzetből.

kivágás ~ fn (Ki)herélés.

kivágó **Ö:** *pöcök~.*

kivágódik *kivágóúdik* i Hirtelen elfelejtődik. *Kivágódott az eszemről a neve.*

kivagyí ~ mn Beképzelt, öntelt. *A ~ ember sokra tartja magát, nem lát magánál külföldet.*

kivagyiság ~ fn Hivalkodó önteltség.

kiváj ~ i **1.** Kikapar. *Kivájom a szemed! 2.* (Felvilágosítást, titkot) kicsikar, kikényszerít, kierőszakol. *Nem tuttam ety szóút se ~ni belőlle.*

kivakar ~ i **1.** (Pattanást) elvakar. **2.** (Tímármesterségben:) a bőr húsos oldalát vakarókéssel megtisztítja, levakarja.

kiválik ~ i (Kotlós v. más háziszárnyas alá tett tojások közül vmelyik) nem válik be, keltetésre alkalmatlannak bizonyul.

kiválott ~ in Kivált².

kivált¹ ~ i **1.** (Lakodalomban) menyaszszonty váltságdíj lefizetésével kiszabadít. **2.** A vad takarásból kilép.

kivált² ~ in *Kivált tojás:* keltetésre alkalmatlannak bizonyult tojás. *Esz ~ tojás, nem kötőd be, rossz, nindzs benne ílet.*

kivan ~ i **1.** Hiánytalanul, kereken megvan, kitesz vmennyit. *Mán ~ a ház ára. Aratásra kivóut a banda. 2.* *Kivan a társ:* (mészeskalácsosoknál:) együtt van az egy szekérre összeállított termékek csoportja. **3.** Haragszik vkire. *Osz most annyira ~nak rá.*

kíván i **Sz:** *Ne ~d a másét, de a magadét se hagyd!:* mindenki tisztelje a mások tulajdonát. **Ö:** *be~, el~.*

kíváncsi mn **1.** *Kíváncsi picca:* nagyon kíváncsi. *Nőre, főfira, kizsgyerekre is monduk, ha nagyon ~ vóut valamire, hoty ~ picca. Kíváncsi csacsi:* nagyon kíváncsi (kisgyermek). **2.** Mindent megkívánó, kívános (terhes nő). **Sz:** *Ne lity ~, mert hamar megvínülsz!:* a kíváncsiság nem szép tulajdonság.

kíváncsiskodik ~ i (Ételt) erősen megkíván. *Aggyatok ennek a gyerekeknek az ítelbül, ne kíváncsiskoggyon itt!*

kívántat i *Kívántattya magát:* (pl. gyümölcs) kíváncsinos.

kíványol ~ i Bőrt L alakú ványolódesszkan nyújt, alakít.

kivár ~ i **Sz:** *Az Isten (se) győőzné eszt kívárni:* (akkor mondják, ha vmi lassan készül el).

kivarasodik ~ i Vkinek a szája, orra, feje ótvaros lesz.

kivarrás **Ö:** *gomb~.*

kivás ~ i Kiváj. *Kivásta a belit a kenyírnek.*

kivasal ~ i Kierőszakol. *Nem tuttam belőlle ety szóút se ~ni.*

kivaszárol ~, *kivacárol* i Nagy nehezen kiszed, kihúz vkiből vmit. *Alik tuttam belőlle kivacárolni az igasságot.*

kivégez *kivégez* i **1.** (Munkát) végigcsinálva befejez. *Estére kivégesztem a kapálást. 2.* (Iskolát) befejez, elvégez. *Nagy nehezen kivégeszte a hat osztájt.*

kiver ~, *kivér* i **1.** Szemes terményt ki-nyomtat, kicsépel. *És akkor hát ot vóút a dob, ami a kalászt verte ki. Akinek kicsi vóút, annak hamar ~te a gép a búzáját.* **2.** (Gyomot) kapával kivagdos, kiirt. **3.** (Kovács) megtüzesített ekevasat kalapálással megélesít. **4.** (Mézeskalácsos) a nyers, lisztezett tésztát a formákba nyomja, ütogeti. *Kiverni csak a tokni tisztát szoktuk.* **5.** (Madár) vmiből a magot kicsipegeti. *A veréb a magot ~te a napraforgóbul.* **6.** (Jószágot) tavasszal a legelőre kihajt. *Imre bácsi mán tavaszkor ~i a birkáját, oszt ot van a feleségivel télig.* **7.** (Jószágot, disznó stb.) a csapatból kiszakít, elkülönít. **Sz:** *Kiverte az ág a szemit:* ruhadarab, használati tárgy nagyon elnyűtt, használatra alkalmatlanná vált. *Például a ruhának, a kalapnak, a csizmának, cipőjének is ~te az ág a szemit. Kivertik az eszibül:* eltérítették a gondolatától.

kiverés *kiverís* fn **1.** (Mézeskalács készítésekor:) a nyers tésztának a formákba való nyomkodása, ütogetése. **2.** A jószág kihajtása tavasszal a legelőre. **Nr:** A kiverés a Hortobágyon áprilisban Szent György-napkor történt. **Ö:** *jószág~, juh~.*

kiverődik *kiverőődik* i **1.** Jószágot tavasszal a legelőre kihajt. *Eljön az április eleje, amikor kiverőődik a jószág.* **2.** (Köpiülés eredményeként) a tejszínből vaj lesz. *A jöy tételből hamar kiverőődik a vaj.*

kiverődúc *kiverőüdúc* fn Mézeskalácsos forma, amelybe a nyers tésztát belenyomkodják, beleütogetik.

kiverőfa *kiverőüfa* fn (Mézeskalács készítésekor) az a fa, amellyel a nyers tésztát a formákba nyomkodják, ütogetik.

kiverőlán *kiverőüján* fn (Mézeskalácsosoknál:) kiverésnél alkalmazott női segédmunkás.

kivert in *Kivert nyél:* karikásnak, fokosnak vékony rézlemezekkel díszített nyele. *Kivert szőjrszál:* a kallóban a víz által átjárt guba szőre.

kiverttészta *kiverttészta* fn (Mézeskalácsosoknál:) tokni tészta.

kivérzik *kivírzik* i (Megsebesített) vad elvérzik.

kivesz ~ i **1.** *Kiveszi a sodrát:* (kés) csorbaságát eltünteti. **2.** Eltompít. *A forró víz ~i a kés élit.*

kivet ~ i **1.** *Kiveti a töürt:* törccsapdát állít fel. **2.** *Kiveti a gyanúját:* eloszlatja a kétségét.

kivetkőzik *kivetkőőzik* i *Kivetkőőzik a gyázbul:* leteszi a gyászruhát, nem hordja többé. *Kivetkőőzött a gyázbul, ha az esztendő letőött, mert esztendőig gyászoltak.*

kivető *kivetőő* mn **1.** Kivetnivaló, kifogásolható. **2.** *Kivetőőbe van:* jelentéktelensége miatt mellőzik, nem vesznek tudomást róla.

kividul ~ i (Idő) kiderül.

kivik l. **kuvik**

kivikol ~ i Kuvikol.

kivikszol ~ i (Lábbelit) viasszal v. pasztával kifényesít.

kivilágos-kivirradtig *kivilágos-kivirattig* hsz (Főleg mulatással kapcsolatban:) hajnalig.

kivilágos-virradatig *kivilágos-viradatig* hsz Kivilágos-kiviradtig.

kivilágosodik ~ i Megvirrad.

kivirágosodik ~ i (Rosszul kezelt bor) penészt, borvirágot kap.

kivirrad ~ i Megvirrad.

kivirradtig *kivirratig* hsz Hajnalig. **Ö:** *kivilágos~.*

kivisz ~ i Kisodor, kidönt. *Uty szalat kifele, hogy majt kivitte a kapufélfát.*

kivölgyel *kivőőgyel* i (Fésűsmesterségben:) a fésű szélét hullámossá teszi, bemélyedésekkel díszíti.

kívül ~ hsz **Sz:** *Kívül tágasabb, belül nyájasabb:* (szíves invitálás, ti. bent melegebb van).

kizaboláz ~ i (Lovat) itatáskor, legeltetéskor zablájától megszabadít.

kizápul ~ i Megzápul. *Ez a tojás mek ~t.*

kizsendül ~ i (Háziállat) meghízik, megerősödik. *Mijen sovány vóút ez a tehén, oszt hoty ~t, mekhízott a legelőőn.*

kizsíroz ~ i Zsirral bekeni a tepsí alját és az oldalát. *Kizsírozzuk a tepsit, hogy ne raggyom bele a tészta.*

klájszter ~ fn (rég) Keményítő.

klánét ~ fn Klarinét.

klánétozik ~ i Klarinétozik.

klasszis ~ fn Iskola. *Rígen az iskolát híjták ~nak is.*

klavír ~ fn (rég) Zongora. *Nagyanyám idejébe monták a zongorára, hoty ~, klavíroz.*

klavíroz ~ i (rég) Zongorázik.

klimpíroz ~ i Zongorán ügyetlenül, ösze-szevissza játszik.

klistélyoz *klistéjoz* i Klistéllyal beöntést ad.

klopfoló *kloffolóy* fn Húsverő.

klopfstein *klofstájn* fn <Cipészeknél> a lábbeli nedves, majd megszikkadt talpának kialakapálása, sűrítése.

klopter ~ fn (rég) Tüzelőnek való hasábfából: egy öl, vagyis négy köbméter.

klott l. **glott**

klottgatya l. **glottgatya**

Klotz-prés *Kloc-prés* fn Kéziaranyozásnál, ragasztásnál, befűrészelésnél a könyv préselésére alkalmas szerkezet.

Klotz-prés-gerenda *Kloc-prézs-gerenda* fn A Klotz-présnek az a része, melybe a könyvet szorítják.

klozett *klozet* fn Árnyékszék.

klumpa ~ fn Facipő. *Klumpa naty facipőy vóyt firfijaknak, nőjék nem hortak. Átalába iccaka az ágy alat tartották, hotyha ki kelletet menni, beledukták a lábukat. Nagyön szegény hejen, kint a tanyán használták csak.*

klupni ~ fn <Diszítőkovácsoknál:> szögvas, melyet a satuba befogva lemezhajlításhoz használnak.

knapi ~ fn <Könyvkötőknél:> dossziéba behajtogatott karton.

kobak ~ fn **1.** Fej. *Jóy naty ~ja van.* **2.** A fejnek behajlított ujjakkal történő megkop-pintása. *Mingyá kapsz ety ~ot!* **3.** A lopótök kivájt belü, megszáritott terméséből készített, tojástartóként használt edény. **4.** <Szarvas-marha szarvállásának jellemzésére:> az egyik szarv felfelé áll, a másik pedig befelé hajlik.

kobakfejű ~ mn Nagy fejű.

kobakkörte ~ fn Sötétbarna színű, vastag héjú, késő őszi körtefajta.

kobakszarvú ~ mn Olyan <szarvállás>, amikor az egyik szarv felfelé áll, a másik pedig befelé hajlik.

kóborgó *kóyborgóy* mn Kószáló, kóborló. *Kóyborgóy ménkű:* kóborló mennykő.

kóbori *kóybori* mn Csavargó, tekergő.

kóborló *kóyborlóy* mn *Kóyborlóy ménkű:* olyan villám, amely nem okoz tüzet, csak rombol. *A kóyborlóy ménkű bement az ablakon összevissza tört mindent a házba, oszt ahogy jött, úgy ment is. És ojan is vóyt, hogy keresztülment a jóuszágon.*

kóborog *kóyborog* i Kóborol, kószál. *Nagyon sok ember szeretett az erdőübe kóyborogni, gyűtögetni. Ö: el~.*

koboz ~ i Turkálva keresgél, kutat. *Ne ~zál abba a katujába!*

koca ~ msz <Többször ismételve anyakoca hívogatására:> *Koca, ~! A kocát híjtuk íty ki a kedzbiül a moslíkra. Ö: anya~, mag~, mustra~.*

kocaherés *kocaheris* fn Kocadisznót miszáról személy.

koccan **Ö:** meg~.

koccant **Ö:** hozzá~.

koccintó *koccintóy* fn Árpából készült bor. *Ivot kéd deci koccintóyt.*

kocé *kóycé* fn Elsős kisdíák.

kóceráj *kóyceráj* fn Használt holmikat árusító, kis bolt. *A kóycerájba árútak használt ruhát, cipőyt, kabátot, mék használt edínyt is.*

kócerájos *kóycerájos* fn A kóceráj gazdája, eladója.

kocka **Ö:** beton~.

kockaasztal ~ fn Négyzet alakú kis vendéglői asztal. *Apám vendíglőijibe szíp kis ~ok vóytak.*

kockagipür ~ fn <Csipkeverőknél:> szalagsorok közötti betétrész kitöltésére szolgáló négy orsóval készülő kocka alakú minta.

kockajelzés *kockajelzis* fn <Juhokon> kocka alakú biléta. *Az anyának meg a kicsinek is kockajelzis vóyt a nyakába kötve, ebbe a vóyt a rossz, hogy messzirül nem láttam a számját.*

kockakenyér *kockakenyir* fn Kocka alakúra vágott kenyérdarab. *Mekfőüszte rántással a ciberelevest, és pirítot kockakenyeret.*

kockásgomb *kockázsgomb* fn Simított selyemsodrásból kockás motívummal készült gombféle.

kockástészta *kockástíszta* fn Kockatészta.

kockázás ~ fn <A kavicsokkal játszott ügyességi játékok egyik fajtája.> *A ~t kavicsokkal jáccották. Kettőit letett, kettőit feldobott. A ~hoz nem egy gyerek kellett, hanem kis társaság.*

kockázik ~ i Kavicsokkal kockajátékot játszik.

kócmadzag *kócmaddzag* fn Durva kócból sodrott madzag. *A kócmaddzag se nem kötél, se nem maddzag. A kócmaddzag gyenge maddzag, eccer lehet vele zsákot kötni.*

kocog **Ö:** *be~.*

kocogtat *kocoktat* i **1.** <Lovat> lassú ügetésre készítet **2.** <Ablakon, ajtón> kopogtat. **3.** <Kalapáccsal> ütöget, kopogtat vmit.

kóconfitty *kóconfitty* mn Hitvány, semmirekellő.

kocorászik ~ i Sietősen megy.

kócsag *kóucsag* fn Kaucsuk.

kocsány **Ö:** *alma~, körte~, tők~.*

kocsánygomba *kocsángomba* fn A dohánylevél nyelén megtelepedő, a növényt elpusztító penészgomba. *A kocsángomba megöli a palántát.*

kocsányol **Ö:** *le~.*

kocsi ~ fn <Mézeskalácsosoknál:> kocsit ábrázoló forma és a belőle ütött tészta. **Km:** *Akinek nincs ~ja, gyalog megyen Pestre, akinek nincs kutyája, maga ugat este:* mindenki úgy él, ahogy a körülményei engedik. *Ne a ~rul újj a szekérre, hanem a szekérről a ~ral:* ne gazdagból válj szegénnyé, hanem szegényből gazdaggá. **Ö:** *fazék~, húsos~, konfli~, kosszorús~, motor~, sárga~.*

kocsikerék ~ fn **Km:** *Uty forog a ~, ha kenik:* gyakran csak megvesztegetéssel lehet elérni ügyünk kedvező elbírálását.

kocsiláda ~ fn A kocsiderékban levő, főleg élelmiszer szállítására használt faláda.

kocsiló *kocsilú* fn <főként személyszállításra használt> könnyű szekeret húzó ló. *Például ot vóut ugye, úgy nevesztük, kissze-keres lú vaty kocsilú.*

kocsimester ~ fn A szerelvények összeállítását, tolatását irányító vasúti alkalmazott.

kocsinyerges ~ fn Kocsiüléseket készítő iparos.

kocsis ~ fn Fogatos. **Sz:** *Úgy beszél vele, mint ~ a lovával:* durván beszél vele. *Jukas ~ a szekeren:* akkor mondják, ha nő hajtja a lovakat. *Megitta a ~ a zab árát:* soványak a lovai. **Ö:** *kis~, konfli~, lyukas~.*

kocsisboszantó *kocsisbosszantó* fn A kapuküszöb közepébe vert görbe vas, amely a kétszárnyú kapu összezáruló szárnyainak továbblendülését megakadályozza, a két szárnyat egy vonalban tartja.

kocsisember ~ fn Kocsival, szekérrel járó, fuvarozó gazdaember.

kocsislegény *kocsislegény* fn Kocsisként foglalkoztatott (fiatalabb) szolga. *Ösmertem egy analfabéta jánt, ment az uccán, osztán ha hozzáírt egy embernek a keze, ére asz monta: ne fogdossik éngem az úr, nekem kocsislegény kel, nem az úr.*

kocsisnyereg ~ fn A debreceni parasztfogat hajtásához átalakított lovaglónyereg.

kocsisruha ~ fn Parádés kocsisok díszes, zsinórral kivarrt ruhája.

kocsiszánka ~ fn Lovas szán. *Gyönyörű két lú vóud befogva, ijen fekete ~ vóut.*

kocsiszekér *kocsiszekér* fn Ló vontatta kisebb szekér, amely főleg személyszállításra alkalmas. *Jártak ijen ~rel úgynevezet fityülőűzs zsidóuk.*

kocsivető *kocsivető* fn A kapubejárat két oldalán levő betontömb v. vasdarab.

kocsizás ~ fn <Lányok játékaként:> szemben állva, két kézzel összefogózva forgás.

kocsma ~ fn **Km:** *Ety ~ba kéd dudás nem fér el: —. Ö:* *kurta~.*

kocsmaszemét ~ fn Kocsmába járó, részes ember.

kocsonya fn **Sz:** *Megalutt, mint a ~: a)* <pl. húslevesre vonatkoztatva>. **b)** <lusta emberre mondják>. **Ö:** *birs~.*

kocsonyásító *kocsonyásító* mn Kocsonyássá dermesztő. *A köszmétébe levő kocsonyásító anyagot a konzervgyár hasznosította.*

kocsonyázódik **Ö:** *meg~.*

kodácsol ~ i <Tyúk> kotkodácsol. *A tyúk akkor ~, amikor mektojt.*

kódorog *Ö: el~.*

kofa ~ fn **Sz:** *Nyelves, mint a pijaci ~: fel van vágva a nyelve. Ö: beles~, tej~, tyúk~.*

kofálgodik ~ i Kofaként kereskedik. *Túróval, téfellel, gyümölcsrel kofálgodott, megvette, oszt továbbatta.*

kofavonat ~ fn Hajnali, ill. kora délutáni, (sok) piaci árut szállító helyiérdekű vegyes- v. személyvonat.

koffer l. **kufer**

kófitty *kóufitty* fn **1.** Semmirevaló ember. **2.** Huncut, furfangos fickó.

kohó *kohó* fn (Kovácsműhelyben:) tüztér. *A koksodot betesszük a kohóba.*

kójtól ~ i **1.** (Tűz, kémény, pipa) láng nélkül, bűzölögve ég, erősen füstöl. *A kémény ~. 2.* (Lámpa) füstöl. *A lámpa is ~, ha folyófélen van a petróleum benne. 3.* Pipázik, dohányszagú, erősen füstöl. *Ne kójtójj az ózrom alá! 4.* Erősen tüzel, amit a nagy füstöt árasztó kémény jelez. *Nizzitek már, hoty ~ a szomszéd! Ö: fel~.*

kójtörög ~ i (Tűz) láng nélkül, lassan, tartósan, bűzölögve ég, ill. erősen füstöl.

kójtós ~ mn Füstös. *Már megint ~ a lámpaüveg.*

kójszag ~ fn/mn **I.** fn A füst szaga. **II.** mn Füstszagú. *Csupa ~ lett a ruhám.*

kók *kók* fn Keményre főzött tejberízsből készített, felszínén megcukrozott sütemény. *Ö: gríz~.*

kókad *Ö: el~, le~, meg~.*

kókány ~ mn/fn **I.** mn *Kókány magyar: a)* nyakas, álláspontja mellett kitartó ember. *b)* büszke, egyenes tartású ember. **II.** fn Féktelenül, vakmerően viselkedő, virtuskodó fenegyerek.

kókányorr *kókányórr* mn Feltűnően nagy és csúnya orr. *Jóly naty kókányórra van ennek az embernek.*

kókányorrú *kókányórrú* mn Feltűnően nagy és csúnya orrú.

kókárda ~, *kokerda* fn **1.** Kör alakú, fodros szélű szalagsokor. *Mikor a tánciskolának víge vóut, szebnél szep ~kat csináltak a jányok a legínyeknek, rózsaszínt, pirosat, fehérét. És kizs dísz vóut ennek a közepibe, két*

vígim meg lóugot sréjan, sréjra vóut vágva. Márcijus tizenötödikim meg nemzeti szín ~ vóut. 2. Vöfélyen színes vállszalag.

kókó *kókó* fn (gyny) Kés.

kókuszfejű *kókuszfejű* mn (gúny) Hoszszúkas fejű.

kokva ~ fn (A Református Kollégiumban:) szakácsnő.

kolbász fn *Fris ~: frissen töltött kolbász megsütve. Sz: Nincs/Ot sincs kolbászból fonva a kerítés: ott is meg kell dolgozni a kenyérért. Asz hitte, hogy ot kolbászból fonnyák a kerítést: ua. Itt a ~, de beléd nem mász: ti. nem kap belőle. Kolbász, de beléd nem mász!: (tréf) (gyerekeknek mondják:) nem kapsz belőle. Km: Töb nap, mint kolbász: —.*

kolbásztöltő *kolbásztöltő* fn Kolbásztöltésre, krumplitörésre használt kis méretű, hosszúkas fa, amelynek vége gömb alakú.

kolbásztöltőgép *kolbásztöltőgép* fn Hengeres tokból és tolokából álló eszköz, amellyel kolbászt töltenek.

koldul *kódul* i Kunyerál. *En szígyeltem magamat a menyasszony hejet, hoty kódulnak ot neki. Sz: Uty pofon váglak, hogy árul kóduész: úgy megütlek, hogy megemelegeted. Ugy megverlek, hogy árul kóduész: ua.*

koldulósi *kódulózsdi* fn (Gyermekjáték.)

koldus *kóudus, kúdús* fn *Ínekes kóudus: énekelve kolduló koldus. Kóudussá lett (vinsigire): (öreg korára) elszegényedett, elvesztette a vagyonát. Sz: Fil tülle, mint kóudus a garastul: nem fél tőle. Ugy nízeli ki, mint az ínekes kóudus: szájalomraméltó. Ma is annak vagyok a kóudussa: amiatt vagyok szerencsétlen. Km: Szemérmes kóudusnak üres a tarisznája: aki szégyell kérni, ill. a maga ügye mellett kiállni, hátrányt, kárt szenved.*

koldusbot *kóduzsbot* fn **Sz:** *Szoricsa az Isten kóduzsbotra!: (átok).*

koldusesernyő *kódušernyő* fn Baromfi hátgerince a bordákkal együtt. *Hát van, aki nem asz mongya, hoty háta vagy girince, hanem hoty kódušernyő.*

koldusesernyője *kódušesernyője* fn Koldusesernyő.

koldusosernyő *kóudusosernyőj* fn Kol-dusernyő.

koldusszar *kóudusszar* fn **Sz:** Vegyes a(z), mint a *kóudusszar*: ⟨mondják az olyan dologra, amiben van jó is, rossz is⟩. *Paszujra is montuk, ha töfféle vóut együtt: fehér, tarka, barna, hogy vegyes az, mint a kóudusszar.*

koldustarisznia *kóudustarisznia* fn ⟨A szegénység jelképeként.⟩ **Sz:** Hátára veheti a *kóudustarisznját*: olyan szegény lett, hogy akár elmehet koldulni.

koldustáska *kóudustáska* fn Kétrét hajtott leveles tészta, amelyet túróval v. vagdalt tüdővel töltenek meg, és levesbe főzve fogyasztanak.

koldustetű *kóudustetű* fn A ragadványfű termése. *A kóudustetűnek három kis hegyes foga van, apró barna magja, ráragad a ruhára.*

koldusvonal *kóudusvonal* fn Lassan járó, minden állomáson megálló vonat, vicinális.

koledál ~ i Kéreget, koldul.

kolerásbetegség *kolerázsbetekség* fn Kolerá.

koleratemető *koleratemetőj* fn (rég) **Nr:** Száz évig nem szabad temetni a koleratemetőjbe, mer addig még ilhet a baktérijum.

kolesz ~ fn Kétkerekű, deszkaoldalú tājiga, kordé.

kólika *kóulika, kóujika* fn **1.** Hascsikarás, ill. gyomorgörcs. *A kóulika asz, hoty sok a hasába a szél, jöm-megy.* **2.** Bélsavarodás. *Ha a lú kóujikát kapott, rendesen beledöglött.* **Ö:** bél~.

kólikás *kóulikás, kóujikás* mn Beteg, betegeskedő. *A kóulikás az, aki gyógyíthatatlam beteg, mázs beteksígnél is mongyák.*

kólincál **Ö:** el~.

kólint *kóulint, kollint* i Üt, csap. *Jóul fejbe kóulintották. Uty fűbe kollintalak, hogy árul kóudusz.*

kollégium *kollégijom, kollégyom* fn **1.** Alsó-, közép- és felsőfokú tagozatú bentlakásos református tanintézet. *A gyerek a kollégyijomba tanult.* **2.** (gúny) A guba hátul visz-

szahajtott nyaka; pillenpáty, tetűfészek. **Ö:** össz~.

kollint **Ö:** fel~.

kollocionál *kolocionál* i ⟨Könyvkötő:⟩ a hibák megtalálása végett átnézi a könyvet; ablézol.

kolmi ~ fn ⟨Fodrászat:⟩ kolmizóvas. *A ~val, a hajsütőjvassal fodroszták, hoty szípen ájjik a kötőj szíle.*

kolmíroz ~ i Kolmiz.

kolmírozóvas *kolmírozójuvas* fn Kolmizóvas.

kolmiz ~ i **1.** ⟨Hajat⟩ forró sütővassal göndörít. **2.** Sütővassal a kötény fodrait hullámosítja. **Ö:** ki~.

kolmizás ~ fn **1.** A hajnak sütővassal való göndörítése. **2.** Sütővassal a kötény fodrainak hullámossá tétele.

kolmizóvas *kolmizójuvas* fn Sütővas.

kolna ~ fn *Termőjűves* ~: alacsony termőíves almafa.

kolomp ~ fn **Sz:** *Felkötí a ~ot: a)* kezdeményez, elindít vmit. *b)* munkához lát. *Ha felkötöd a ~ot, akkor rázzad!*: ha vmit elkezdél, fejezd is be! **Ö:** disznó~, ökör~.

kolompál ~ i Kolomp, ill. kolomp ütője hangot ad. *Kolompál a tehén nyakába a kolomp. A jóuszág nyakába vóut a kolomp, és annak az ütője ~d benne.*

kolompár ~ fn Rézművességgel, üstkészítéssel, kolompkészítéssel, csengőöntéssel foglalkozó cigány.

kolompér *kolompír* fn **1.** Krumpli. *Kolompírt vet: krumplit ültet. Ha jój időj lesz, megjünk kolompírt vetni. Kiszedi a kolompírt: kiássa a krumplit. Főt kolompír: főtt krumpli. Paprikás kolompír: paprikás krumpli. Sűt kolompír: sült krumpli. Tört kolompír: tört krumpli.* **2.** Régi, rossz, értéktelen (zseb)óra. *Esz kolompír, nem ójra, nem ír ety hajítóujfát se.* **Sz:** *Kialudná a kolompírt a főjdbű:* álomszuszék. *Szaporoggyatok, gyarapoggyatok, mint a rakamazi kolompír:* ⟨tréfás áldás⟩. *Kolompír az ebíd, tők a vacsora:* ⟨a szegénység jellemzésére⟩. **Ö:** *betyár~, hópehely~, krüger~, rózsá~, takarmány~.*

kolompérásás *kolompírásás* fn Krumpli-
ásás.

kolompérbogár *kolompírbogár* fn
Krumplibogár, kolorádóbogár.

kolompércukor *kolompírcúkor* fn
Krumpticukor.

kolompérföld *kolompírföld* fn Krumpli-
föld.

kolompérhaj *kolompírhaj* fn Krumplihéj.

kolompérhányó mn *Kolompírhányó* *vila*: a krumpli behordásakor használt, sűrű ágú
vasvilla, amelynek ágai kis gömbben vég-
ződnek, hogy a krumliszemeket meg ne sért-
sék.

kolompérinda *kolompírinda* fn Krumpli-
liszár. *Nem montuk sose szárnak, hanem*
kolompírandának.

kolompérkúp *kolompírkúp* fn Földdel
betakart, kúp alakú krumplirakás. *Összerakják*
a kolompírt, szalmával lefedik, földdel be-
takarják, ez a kolompírkúp.

kolompérleves *kolompírleves* fn Krumpli-
leves. *Minden kolompírlevesbe járt füstölt*
hús. Vóut savanyú kolompírleves, ídes kolom-
pírleves, zöjccsígés kolompírleves. Ídes kolom-
pírleves: ecet nélkül készített krumpli-
leves. Savanyú kolompírleves: ecettel főzött
krumpileves. Zöjccsígés kolompírleves:
zöldséggel készített krumpileves.

kolompérmóring *kolompírmóring* fn
Vöröshagymával, zsírral v. szalonnatepertő-
vel készített tört krumpli. *Nagyanyám nem*
monta sose a tört kolompírt, csak kolom-
pírmóringnak, őjzsdebrecenyi vóut.

kolompéros *kolompíros* mn *Kolompíros*
dübbencs: főtt krumpliból és lisztből össze-
gyúrt kelesztett, sült tészta. Kolompírozsz
galuska: krumplis tészta. Rígen a krumplis tész-
tát kolompírozsz galuskának montuk. Esz kolom-
pír szalonnatepertőjével. Kolompíros lán-
gos: krumplis lángos.

kolompéroszák *kolompírozssák* fn (Bő-
szájú) krumpliszák. *A kolompírozsságba*
nem tettünk mást csak kolompírt.

kolompérosverem *kolompírosverem* fn
Krumpli tárolására használt földverem.

kolompérpuliszka *kolompírpulicka* fn
Krumplipuliszka. *A kolompírt mekfőjlesztik és*
meztörtik, lisztel megint mekfőjlesztik, olvasztot
szalonna zsírával kiszaggatták, tetejire rá a
pörcöt, ez vóut a kolompírpulicka.

kolompérszedés *kolompírszedés* fn
Krumpliszedés, a krumpli betakarítása.

kolompérverem *kolompírverem* fn
Krumpliverem. *A kolompírverem földbe ástot,*
mij gödör, a teteje szalmából, csutkábul van
mek földdel lefedik, ajtaja is van.

kolompszíj ~ fn Erős, vastag, olykor dí-
szes szíj, amellyel a kolompot az állat nya-
kába teszik.

kolon ~ fn Tánciskola. *A táncmester a*
kolomba tanította a fíjatalokat a magyaros
táncokra, de bosztont, valcert is tanútak.

kolonc ~ fn **1.** Nehezék a kútgem végén.
2. A falióra láncának végén függő nehezék,
amellyel felhúzzák az órát, és amely a szerke-
zetet mozgatja. **3.** Kutya v. szarvasmarha nya-
kára kötött fakölönc, amely akadályozza a
futásban. *Főjlek kutyára, de ha csavargott, a*
szarvasmarhára is rákötöttik a ~cot, hogy ne
tuggyik ojan gyorsam menni. 4. A disznó
szőrére ragadt sárcsomó. **5.** Szarvasmarha
szőrére ragadt trágya. *Óu, nem tartya tisztán,*
csupa ~ a tehene. Ő: kút~, kutya~, óra~.

koloncos ~ mn **1.** *Koloncos óra:* ko-
lonccal ellátott óra. **2.** Sáros, lucskos, trágyás,
csimbókos szőr, ill. ilyen szőrű állat. *A disz-*
nóu is ~, de a tehénél is, ha nem tartják
tisztán, az is ~, szarkoloncos. 3. Piszkos,
összecsomósodott, gubancos gyapjú, szörme.
Ő: *szar~.*

kolorádóbogár *kolorádóbogár* fn
Krumplibogár.

kom fn *Komja:* komája.

koma ~ fn **1.** A gyermek keresztapja az
apa és általában a szülők szempontjából.
Keresztkoma. **2.** A keresztapa és a gyermek
apja egymáshoz való viszonyukban. *A firfi-*
jaknál gyakran a ~juk vóut a funerátor. 3. Jó
barát. *A legínyek köszt is vóut ~, legínykoma,*
akik barátok. Sz: *Kötve higgy a ~nak:*
senkiben sem szabad túlságosan megbízni.

Koma neki a dolog: lusta, dologkerülő. **Ö:** kereszt~, kis~, legény~, lógó~, nagy~.

komaasszony ~ fn **1.** A gyermek kereszt- anyja a szülők, ill. anyja a keresztszülők szempontjából. **2.** ⟨A keresztanya megszólításaként a szülők, ill. az anya megszólításaként a keresztszülők részéről:⟩ komámasszony.

komacsésze ~ fn Cserépből v. porcellánból készült, különféle alakú és méretű ételhordó edény, amelyben a komaasszony(ok) v. rokonok, jó ismerősök ételt visznek a gyermekágyas nőnek.

komaebéd *komaebéd* ~ fn A komaasszony v. komaasszonyok által készített ebéd, amelyet meghatározott ideig v. időközönként visznek a gyermekágyas nőnek, ill. családjának. *A komaebéd divat vőud Debreceembe, be vőut osztva a családom belül.*

komaedény *komaedény* fn Olyan edény, amelyben a komaasszonyok vitték az ételt a gyermekágyas fiatal anyáknak.

komagyújtó *komagyújtó* fn Kisfiú heréje és himvesszője. *Szíp komagyújtója van ennek a kisfijúnak.*

komakendő *komakendő* fn Kendő, amellyel a komatálat letakarják.

kómál **Ö:** be~.

komámasszony ~ fn **1.** A gyermek keresztanyja a szülők szempontjából. **2.** ⟨Keresztapa megszólításaként a szülők, ill. az apa megszólításaként a keresztszülők részéről:⟩ **3.** Barát.

komámuram ~ **1.** A gyermek keresztapja a szülők szempontjából. **2.** ⟨Keresztapa megszólításaként a szülők, ill. az apa megszólításaként a keresztszülők részéről:⟩ **3.** Barát.

komás ~ fn Cimbora, pajtás. *Komások vőutunk együtt fujatal korungba. Ö: kereszt~.*

komaság ~ fn Szülők és keresztszülők közötti kapcsolat. *A disznóölésre a ~ is meg vőut híva. Km: Komaság, sóugorság nem nagy atyafiság:* nem közeli rokonok. *Sóugorság, ~ nem nagy atyafiság:* ua. *Mekhóut a gyerek, oda a ~:* elmúlt az érdek, elmúlt a barátság. **Ö:** sógorság~.

komaszilke ~ fn Négy-öt egymásba illő és egymás tetejére rakható cserép-, porcellán- v. bádogedényből álló ételhordó. **Nr:** *A ~ négy edényből állt, az alsó szilkébe a tyúkhúsleves, a másigba a tyúkhús mártással, a harmadigba a rántot csirke vaty sült hús, a negyedigbe a sütemény ment, ére a szilkefedő, porcelán vacs cserébből. Kendőbe vőud bekötve szorossan, kasornyába vitték. A ~ rendszeren dísz vőut a komóuton, csak akkor használták, ha gyerekágyas asszonnak vitteg benne ebédet, egyépkint sose.*

komatál ~ fn **1.** Díszes tál, melyben a keresztkomák v. jó ismerősök a gyermekágyas asszonynak küldtek különféle ételeket. **2.** Keresztszülőtől, közeli rokonoktól a gyermekágyas asszonynak vitt ebéd. *A ~ba legyen tejberizs, mer attul sok teje lessz a kismamának. 3.* ⟨Gyermekjátékban:⟩ *Komatálat hoztam, meg is aranyoztam. Koma vegye komátul. Nr:* A komatál kislányok játéka. Kört alkotnak, egy közülük viszi a zsebkendőt, közben az előbbi versikét mondja.

komázik ~ i **1.** ⟨Szórakozva⟩ beszélget, izogat. *Gyerekkoromba láttam búcsúsokat, inekeltek mek komáztak, beszélgettek egymással. 2.* ⟨Tanyavilágban téli estéken⟩ szomszédol. *Kint a tanyavilágba vőut szokás komázni, szomszédolni. 3.* Barátai, pajtásai körében tréfálkozik, beszélget. *A gyerekek komáznak eggyütt, beszélgetnek, nevedgilnek.*

komédia *komédia* fn **1.** Vándorkomédiások előadása. **2.** Vásári mutatványosbódé, cirkusz. **3.** ⟨Vásári tréfás jóslásként:⟩ vmilyen kérdés, ill. az erre adott irányított válasz. *Tanát ki hány korona van a tárcámba: ne ötöj-hatoj mán! Ére monta, kitanáta, hogy ötvenhat. Hát ez is komédia vőut.*

komédiás *komédijás* fn Vásári, cirkuszi mutatványos. *A cirkuszosok, a bohóc, a kardnyelők, az ígész trup vőutak a komédijások.*

komédiázik ~ i **1.** Tréfál, huncutkodik. **2.** ⟨Vásárban:⟩ jósol.

komendéroz **1. kommandíroz**

komet ~, *kumet* fn Olyan lószerszám, amelyet a ló nyakába tesznek. *Kometet főleg az oroszok használtak Oroszországba.*

komher ~ i Gyere ide! *A gyerekek is mondták meg a felnőttek is, hogy ~.*

komissió *komissijó, komisijó* fn (rég) **1.** (Pl. vesszőszedéshez) engedély. **2.** (Főként fűszerfélékre vonatkoztatva:) nagyobb bevásárlás. *Elmentünk a bódába, összevásároltuk az ety hónapra való komissijót.* **3.** A fűszerüzletben megrendelt és kifizetett, ill. a boltos által hazaküldött áruféléség(ek). *Elmentünk a bódába, a bódos felírta a töffle árát, cukrot, kávét, citromot, fűszereket, mielőre kifizettük, és a bódos a kifutófijával hazaküldte, ez volt a komissijó.*

komisz ~ mn/fn (rég) **I.** mn Katonák részére készült, nem finom minőségű. *Komisz volt minden, ami a katonának járt: az ing, a gatyá, a nadrág, a kenyér.* **II.** fn Kb. egy kg-os barna katonakenyér.

komiszáros ~, *komiszáros* fn (rég) Csenedbízós, a pandúrok feje. *Debrecen utolsó komiszárosa ety Farkas nevű volt, a Betlen uccám volt a háza.*

komiszélet *komiszilet* fn (rég) Katonaelet.

komiszgatya *komizgatya* (rég) fn Katonák durvább alsónadrágja.

komiszing ~ fn (rég) Durva katonaing.

komiszkenyér *komiszkenyér* fn (rég) Katonakenyér.

komiszmundér ~ fn (rég) Katonai egyenruha. *Az első világháborúba még ~nak mondták a katonamundért.*

komisznadrág ~ fn (rég) Durva katonanadrág.

komiszruha ~ fn (rég) Katonai egyenruha.

komitácsi ~ fn (rég) (Az első világháború idején:) szerb katona.

komjaasszony ~ fn Komaasszony.

komlórózsa *komlórózsa* fn **1.** A csipkék végére helyezett zsinórból kötött bojt. **2.** A cifraszűrön díszítésül alkalmazott, vastag pamutszinórból v. gypjúfonálból horgolt korongoska. *Komlórózsák az aszaj két ódalán voltak, ojan horgolt, kerek rózsák.*

komlós *komlóys* mn Komlóval kelesztett (kenyér). *Komlóys korpa:* kenyér kelesztésére, ill. baromfieledeként is használt, korpával vegyített komló. *Komlóys korpakovász:* kenyérkelesztésre használt komlós kovász. *A komlóys korpakovászt mi csak kenyérkelesztésre használtuk, nagyanyám még avval sütötte a kenyeret. Komlóys kenyér:* komlóval kelesztett kenyér. *Nagyanyám csak komlóys kenyeret sütött. Ó, de finom volt!*

komlóvirág *komlóvirág* fn *A komlóvirág a sörfőzés egyik alapanyaga.*

kommandíroz *komendíroz* i (Katonai parancsnok) vezényel; parancsol, utasításokat ad ki. *Az első világháború idején még kommandíroztak a katonáknak.*

kommandírozás *komendírozás* fn Vezénylés.

kommandó *komendó, komandó* fn Katonai vezényszó, parancs.

kommenció *kommencijó, komencijó* fn (rég) (Családos) mezőgazdasági cselédeknek megegyezés szerinti (természetbeni) járandósága. *Le volt írva, hogy mi tartozik a kommencijóba. Abba beletartozott a só, a bors, a paprika, a cukor, a búza, a liszt, a szalonna, egész tábla szalonnák. Kivette a kommencijót: megkapta a kommenciót. Nr: Elmongyam, mi volt ety kommencijó? Tizennyócs mázsa búza, negyven kiló szalonna, negyven kiló vegyes paszujkása. Osztan volt ety holt föld megmunkálva tengerinek, kéccáz niccögöl ojam föld, ahon kerti veteményeket termeltek. Ety tehén tartása ingyen, ingyen lakás, ingyen fűtő, vagyis ingyen tüzelő, két kocadisznó. Osztan két disznót hizlalhatott, tyúkot tarthatod bármennyit, rucát tarthatot huszat, libát nem tarthatott egyet se. Járt neki ety pár csizma, egy öltöny cájg ruha.*

kommenciólevél *kommencijólevél* fn (rég) A gazda és a kommenciós cseléd közötti szerződés.

kommenciós *kommencijós, komencijós* mn/fn (rég) **I.** mn *Kommencijós cseléd:* kommencióért szolgáló cseléd. *Kommencijós kocsis:* kommencióért szolgáló kocsis. **II.** fn Mezőgazdasági cseléd, aki megegyezés sze-

rint, természetben kapja a járandóságot. *Mind meggazdagottak, fiatal korába elált kommencijóusnak, nyóuc-tíz évig dőugozott így, akkor elmend bírlőűnek. A parasztho csak rendes emberek mentek kommencijóusnak, a semmi-revalóűk azok elmentek a zsidóűhöz, pedig a zsidóű nem adocs csak tizenöt mázsa búzád.*

kommendál komendál i 1. <Vkit vkinek a bizalmába v. alkalmazásra, ill. vmit megvételre> ajánl. 2. <Házastársul> ajánl, javasol. *Tud-i nékem komendálni egy menyecskét?* 3. Orvosságot, gyógymódot ajánl, javasol. *Nekem osztán komendálhatnak akarmit, én azt a gyóűc-cert szedem be, amit az orvos írt.* 4. Vmit tenni, ill. megtenni javasol, ajánl. **Ö:** be~, el~.

kommendálás ~ fn Házasságközvetítés.

kommendálóasszony komendálóasszony fn 1. Az az asszony, aki feleséget ajánl a házasulandónak. 2. A népi gyógyításhoz, gyógynövényekhez értő asszony; javasasszony.

kommunista komonista, komanista mn/fn

komódfia komóűtfija fn Komódfiók. **Sz:** *Letette az alsóű komóűtfijába: a)* pl. ruhaneműt ledob a földre. *b)* (tréf) letette a fenekét a földre, leül a földre.

komor ~ mn 1. Félig v. rosszul herélt (ló, esetleg bika). *A ~ lú, amit nem lehetet kiherélni, mert az eggyik heréje fen maratt. Sok vóűt vele a baj, rendesen vágóűra kerültek.* 2. *Komor bika:* fekete nyakú, szeménél körül sötét szőűrű szűrke magyar bika. 3. *Komor időű:* zord, esős, szeles, hideg idő.

komorót komoróűt fn A falazásban szemben álló munkatárs.

komót komóűt hsz *Komóűt tette magát:* kényelembe helyezte magát.

komótos komóűtos mn 1. Kényelmet adó. *Komóűtos a csizsmám, jóű kényelmes.* 2. Ráérős, nyugodt. *Komóűtoson dőugozik, nem sijet.*

kompaktor ~ fn (rég) Könyvkötő.

kompania kompánija fn Baráti kör. *Legínyek, ngyű-öt vóűt ety kompánija.*

kompetál ~ i Összeillik vki vkivel. *Nem ~ az mivelűnk.*

komposzt komposz fn Trágyává érlelt gyomnövények. *Mindenféle gyomnövényeket*

nyáron gödörbe összegyűűtik, összeűrik, ez a komposz, komposztrágya, oszt a főűdre kihorgyuk a komposzt.

komposztrágya komposztrágya fn Komposz.

konc ~ fn Tápláléknak való, vörös, csontos hús. *A húslevesbe vóűt velőűs ~, finom vóűt, szerettűk rákcsálni, kiszívni a velőűt.* **Sz:** *Ugy marakodnak rajta, mint kutyák a ~on:* anyagi előnyőkért veszekednek, civakodnak. **Ö:** sár~.

konchús ~ fn A szarvasmarha lábszárán levő hús csont nélkül. *A konchúsbul jóű gujaslevest lehet főűzni.*

konda ~ fn Disznónyáj. **Ö:** disznó~.

kondás ~ fn Disznópásztor. *A ~ a legutóűsóű hejen ált a pásztorrendbe. Számadóű ~:* a gazdák irányában számadásra, az állatokkal való elszámolásra kötelezett kondás. **Sz:** *Ugy beszíl vele, mint a ~ a disznóűjával:* gorombán. *Uty szóűl hozzá, mint ~ a disznóűho:* ua. **Ö:** nyáj~.

kondásbojtár kondásbojtár fn A disznópásztor munkáját segítő fiatal fiú, legény; kiskondás. **Sz:** *Uty káronkodik, mint ety kondásbojtár:* csúnyán káromkodik.

kondáshurka ~ fn A kondások által készített, főűt kukoricadara, korpa és kevés kövérje keverékével töltött hurka.

kondáskalap ~ fn Széles karimájú kalap.

A ~ vidett az erőűs napfűnyűtűl.

kondáskarikás ~ fn Kondásostor.

kondásostor ~ fn A disznópásztorok nyakba akasztható, hosszú ostora. *A ~ rövid nyelű, búűrbűl font karikás.*

kondásszámadó kondásszámadóű fn A disznópásztorok vezetője.

kondástánc ~ fn Két keresztbe tett bot felett és körülötte járt, a paraszti gyakorlatba is átment pásztortánc; kanásztánc.

kondástanya ~ fn A disznópásztor(ok) szállása.

kondér kondír fn *Ruhafőűzűű kondír:* kb. húsz-huszonöt literes, kétfülű zománcozott bádogfazék.

kondít ~ i 1. Harangozással jelzi, hogy vki meghalt, ill. hogy a halottat viszik ki a

temetőbe. *Rígen bent a vározsba is ~ottak, ha kirtik.* **2.** *Út. Jóul fűbe ~otta.*

kondíció kondíciójú fn Kondíciójút felszéd: <állat> súlyban gyarapodik.

kondisodik ~ i <Állat> súlyban gyarapszik. *Amikor leválasztották a malacot, két-három hét kellet hozzá, amíg ety kicsit ~.*

konduktor kondoktor, kundoktor fn (rég) Kalauz.

konfirmáció konfirmációjú fn A fiataloknak vizsgával egybekötött befogadása a református egyház teljes jogú tagjai közé. *A konfirmációjú, amikor legelőűször úrvacsorát vesznek a református gyerekek, amikor be-tőjtöttik a tizenkét évet.*

konfirmál konfirmál i A gyülekezet előtt a hitágazatokból vizsgát tesz. *En vettem úrvacsorát, de csak akkor, amikor konfirmáltam.* **Ö:** meg~.

konfli l. konflis

konflikocsi konflikocsi fn Konflis. *Ez mán kéteves vóút ez a csikóú, nálunk ílt, de hát nagy vóút, ety huszárszázados kírte, de kirtik konflikocsiba is, szóval ijen fijáker, konflikocsiba, de hát apám nem atta.*

konflis komfis, komfli fn Négykerekű, egylovas bérkocsi. *Vóút akkor komfis, lovas, ijen kis kocsi vóút, egy lúval.*

konfliskocsis konfliskocsis fn A konflis hajtója.

kong ~ i <Ostor> csattog. **Sz:** *Üres hordóú jobban kong: —.*

kongat ~ i <Karikás ostorral> cserdít.

konkolydara konkojdara fn Konkolyból darált takarmány. *A konkojdarárt csak a birkák ettik, más álatnak nem kellett.*

konkolyirtás konkojirtás fn A konkoly kiirtása vasvégű bottal.

konkolyoz konkojoz fn Magot a konkolytól tisztít. **Ö:** ki~, meg~.

konkolyozó konkojozóú fn Magtisztító gép. *A konkojozóún átengettük, hogy viletlenül se mennyen idegen mag bele.*

konkolyozógép konkojozóúgép fn Konkolyozó.

konkolyvirág konkojvirág fn A konkoly öt szirmú lila színű virágja.

konok ~ mn **1.** Kétszínű, ravasz <ember>.

2. *Konok lú:* makacs ló.

konstábler konstáber, konstábel fn (rég) Mezei lovasrendőr.

kontárkodik **Ö:** bele~.

kontó kontóú fn *Kontóúra vásárol/vesz:* hitelbe vásárol. *Kontóúra iszik:* hitelre iszik.

kontóz/ik kontóúz/ik i Hitelbe vásárol.

kontraács ~ fn <A zsindelytető készítésével kapcsolatban.> *A zsindejt ács, ~ vagy barkácsember szegeszte fel a tetőüre.*

kontrabont ~ fn Cívakodás, veszekedés. *Kontrabontra ment:* tönkrement.

kontraktus ~, kontraktus fn Szerződés. *Írunk ety ~t. Mekkötöttük a kontraktust.*

kontraskríba ~ fn Adminisztrációs teendőkét végző diáktisztviselő a Debreceni Református Kollégiumban; a szénior helyettese. *Azután a harmadik tisztség a ~ vóút.*

kontúrozás ~ fn <Csipkeverőknél:> valamely minta kiemelésére, körvonalazására szolgáló, egy szállal végzett művelet.

kontúrszál ~ fn <Csipkeverőknél:> főként a tűlcsipkében nagyobb minták körvonalazására, kiemelésére szolgáló vastagabb fonál.

konty ~ fn **1.** *Felrakja a ~át:* a) elkészíti a kontyát. **b)** kontyot a szokásosnál följobb rak. *Felrakja a ~át, mert a ~ot fejjebb is meg lejjebb is lehetet rakni.* **2.** Madár fején bóbíta. **3.** Fejszefok. **Sz:** *Felrakták a ~ot, alárakták a gondot: —.* *Konty alá kerül:* férjhez megy. *Feltőjtött/Felöntött a ~ alá:* <asszonyról> becsípett. *Félreapta a ~át:* ua. *Félreáll a ~a:* ua. **Ö:** fül~, koszorú~, pacsirta~.

kontyfésű kontyfűsű fn A kontyot rögzítő kis fésű.

kontyol ~ i <Lakodalmi szokásként menyasszonyt> hajának kontyba tűzésével jelképesen asszonnyá avat. *Ífél után kontyóják a menyasszont, leveszik rulla a fátyolt.* **Ö:** fel~, meg~.

kontyolás ~ fn Menyasszonynak jelképesen asszonnyá avatása hajának kontyba tűzésével. *A ~kor már menyecskeruhába van az ifjú feleség.*

kontyoló kontyolóú fn A lakodalomnak az a része, mikor a menyasszonyt hajának

kontyba tüzésével jelképesen asszonnyá avatják. *Akkor atták a menyasszonytáncot, mikor a kontyolót járta a menyecske.*

kontyolórigmus *kontyolórigmus* fn (Lakodalomban) a kontyolás után, a menyasszonytánc megkezdése előtt mondott rigmus, amellyel a vőfély az új asszonyt köszönti.

kontyolórúha *kontyolórúha* fn (Lakodalomban) a fiatalasszony által viselt ruha éjfél után, miután leveti a menyasszonyi ruhát. *Ífélkor a menyasszon, felvette a kontyolórúhát, ez rígen fekete vóut, ma mán színes, meg menyecskeruhának mongyák.*

kontyolótánc *kontyolótánc* fn Lakodalomban a felkontyolás után járt tánc, amelyért fizetnek is. *A kontyolótáncot most is járnák falun, akkor rakják a píst a natyalabba.*

kontyolt in *Kontyolt tetőű*: négy ferde tetősíkkal lezárt tetőforma.

kontyos mn **1.** Bóbitás (tyúk, lúd). **2.** Olyan (nád kunyhó, főként pásztorkunyhó), amelynek kúp alakban összefogott és szénából v. gízgazból sodort kötéllel körülcsavart csúcsa van. *Kontyos kunyhó*: nádból készült, faváz nélküli, kör alaprajzú építmény, melynek nádfalát a tetején kontyba fogják. *A juhásztanya egyik ípmínye a ~ kunyhó*. **3.** *Kontyos tetőű*: kontyolt tető. **4.** *Kontyos kemence*: búbos kemence. **Ö**: csonka~.

kontyosliba ~ fn Bóbitás lúd. *A ~ ritka vóut, eccer láttam íletembe.*

kontyostyúk *kontyostyúk* fn Bóbitás tyúk. *A ~nak nagy bóbíta van a fején.*

konviktus ~ fn **1.** Diákotthon, internátus. **2.** Diákmenza.

konya ~ mn **1.** Lekonyuló, kajla. **2.** *Konya fülű*: lekonyuló fülű (disznó, ember, különösen férfi, ill. fiúgyermek). **3.** Olyan fiúgyermek gúnyos jellemzésére, aki a sapkáján kívül hagyja a fülét, ezért az lefelé gyűrődik. *A ~ fülű gyermeknek a ~ füle tartotta meg a sapkát a fején.* **4.** *Konya kalap*: lekonyult szélű, elformátlanodott kalap.

konyha ~ fn **1.** Tűzhely. *Berakot ~: a) vályogból rakott, vas tűzhelylapokkal felszerelt tűzhely. A berakot ~nak csak a plattya*

vóut vas meg a rádzs benne, a tűzrács, a többi tapasztot vájog. b) csempéből rakott tűzhely. A berakot ~ csempéből vóud berakva. 2. Pléhkályha. **Sz**: *Nem sokat hoz a ~ra*: nem sok hasznót hajt. **Ö**: *asztal~, csikós~, laci~, szabad~, szoba~, vas~.*

konyhacső *konyhacső* fn Kályhacső.

konyhahulladék *konyhahulladék* fn Konyhai hulladék.

konyhakendő *konyhakendő* fn Durvább vászonkendő, amelybe a konyhai edényeket törölgetik.

konyhamalac ~ fn (Növekedésben elmaradt) kismalac, amelyet konyhai hulladékkal táplálnak. *A ~ elmarat kismalac, aminek a konyhahulladékot atták.*

konyhamészáros *konyhamészáros* fn Olyan mészáros, aki a konyhán bontja, csontozza, aprítja, szeleteli a húsokat, és sütésre, főzésre előkészíti őket, ill. végzi a halak, szárnyasok, vadak és belsőségek előkészítő feldolgozását. *Negyvenhárom őűszin behífták, a Gambrinusz étteremnek Csóucs Lajos vóut a tulajdonosa, behífták a konyhamészárosát sasozs behívóval.*

konyhacécér ~ fn A konyhában sokat és szívesen tartózkodó férfi.

konyhás ~ mn A konyha körül leleselkedő, esetleg oda bemerészkedő (állat, főleg malac). *A ~ malac ot sirt kívül, nem bent a konyhába, hanem kívül sirt, várta, hogy a konyhárul kap valamit.*

konyít ~ i Ló támadásra készülve hátrarántja a fülét. *Mék ha mentünk hozzá, még inkáp ~ott, úgy, annyira fíltette. A lú ha haragudott, hátrahúszta a fülét, ~tott.*

konyul Ö: meg~.

kopács Ö: fa~.

kopállakk ~ fn (Kosárfonóknál:) olyan lakk, amellyel a fonott árucikkeket kenik le.

kopáncs ~ fn Dió, gesztenye zöld burka. **Ö**: makk~.

kopáncsol ~ i (Diót) zöld burkából kifejt.

kopasz mn **1.** *Kopasz szájú*: bajusz nélküli (ember). **2.** *Kopasz kézzel*: pusztá kézzel. *Kopasz föld*: a) csupasz föld. b) tanya nélküli szántóföld. *A ~ földet a jány vitte a*

házasságba. 3. Csupasz. Kopasz irha: szörtelenített bőr. *Kopasz szírú:* üres szérú. *Kopasz kenyér:* olyan kenyér, amelyet magában esznek. *A kenyeret mek tuttam ~on, csupaszon is enni. Kopasz rísz:* (szűcsöknél) szörmés bőr szőroldalának az a része, ahol a szőr hiányzik. *A hibás ríszek eltávolításánál vigyázni kell ára, hogy a ~, hibás ríszet tejjes egíszibe kívágjuk. Sz:* *Nem íred el hajason, ~om meg bajoson:* nem éred el ebben az életben. *Nr:* *Eggyéves koráig a jánt is ~ra nyírták.*

kopaszbarack *kopaszbarack* fn Olyan őszibarackfajta, amelynek a héján nincs szőr.

kopaszbúza *kopaszbúza* fn Szálkátlan kalászu búza, tarbúza.

kopaszi mn *Kopaszi kákóú:* (tréf) rövidre nyírt hajú v. kopasz fiúgyermek. *Te, ~ kákóú! Sz:* *Kopaszi kákóú, kam veréb, a bolondot küdd/lögd odébb!:* (tréfás csúfolódásként mondják a nagyon rövidre nyírt hajú v. kopasz gyerekek). *Kopaszi kákóú, jön a favágóú:* ua.

kopaszt ~, *kopaszt* i (Tímármesterségben bőrt) mészben való puhítás után a szőrtől és a szennytől megtisztít. *Sz:* *Ne koppaszd jóú előüre a verebet (eléb mek kel lüni, azut koppasztani)!:* ne igyál előre a medve bőrére! **Ö:** *meg~.*

kopasztás ~, *kopasztás* fn (Tímármesterségben:) a bőrnek az első puhítás utáni, főként ütögetéssel történő tisztítása, szörtelenítése.

kopasztókés *kopasztókés, koppasztókés* fn (Tímároknál:) a bőr tisztítására használt, ívelt pengéjű, két végén fogóval ellátott kés.

kópé *kópé* fn Kakas. *Kilenc tyúkho járt ety kópé, de ha egy másik odakeveredett, örökösöm verekettek. Ö:* *kis~.*

kóperta *kóperta* fn Levélboríték. *Bíjeges kóperta:* levélboríték bélyeggel.

kópertál **Ö:** *be~.*

kópertás *kópertás* mn *Kópertás levél:* borítékos, borítékba tett levél. *Kópertázs bíjeg:* borítékra tett bélyeg.

kópik ~ i Fogy, elfogy. *Amikor ~ a partosab ríszeken a legelőü, mer ugyi ot hamarabb elkópik. Kópik a pízem. Sz:* *Öntök, ko-*

mám, öntök. Nem sajnálom, de ~: (tréf) mégis sajnálja. Ö: *el~, ki~.*

kopíroz *kupíroz* i Indigóval másol.

kopírozó *kupírozóú* fn Másolópapír, indigó.

kópírpapír *kupírpapír* Másolópapír, indigó.

kópis l. kótis

kopja ~ fn Kis termetű vadak, madarak elejtésére való, az egyik végén hegygel, a másikon papírból készült szárnnyal ellátott hajítóeszköz.

kopjázás ~ fn Kis termetű vadak, madarak elejtésének az a módja, amikor a kopja nevű hajítóeszközt a célba vett állat irányába dobják.

koplaló *koplalóú* fn **1.** Az a (piac)tér, ahol a mezőgazdasági munkások, napszámosok ácsorogva várják, hogy vmilyen munkára felfogadják őket; embervásár; köpködő. **2.** Három földbe ástott ágasfán nyugvó gerenda, amelyhez fejéskor a teheneket kötik.

kopogó *kopogóú* fn **1.** Élénk ütemű páros tánc. **2.** Friss csárdás. **Ö:** *ki~.*

kopogóbogár *kopogóbogár* fn A holt fában a faanyagot károsító bogár.

kopogós *kopogós* fn Friss csárdás.

kopoltat **Ö:** *meg~.*

koporcol ~ i Igyekeznek, siet. *Hát te mek hova ~sz?*

koporsó *koporsóú* fn **1.** *Koporsóú feje:* a koporsó elülső része, ahol a halott feje van. *A koporsóú fejinél ált a pap. 2.* A nádtető gerincére a korai rothadás megakadályozása céljából helyezett fordított V alakban összeerősített páros deszka v. zsindey. **Sz:** *Hasam legyik a koporsóútok!:* (háziszárnyasok tréfás szidása). **Km:** *A Krisztus koporsóúját se őürisztik ingyen:* a munkáért, fáradozásért fizetni kell.

koporsódeszka *koporsóúdeszka* fn A nád- v. zsuptető gerincét leszorító, fordított V alakban összeerősített páros deszka. *Felrakjuk a koporsóúdeszkát a hástetőüire.*

koporsófedőruha *koporsóúfedőruha* fn A koporsóra terített díszes takaró.

koporsós *koporsóús* mn/fn **I.** mn **1.** *Koporsóúzs bót:* koporsót árusító üzlet. **2.** *Koporsóús ház:* olyan (ház), amelyen a nádtető gerincére fordított V alakú deszkát v. zsindelet helyeztek. *A koporsóús háznál a gerincen jobbról, balról három szál deszka vagy zsindej vót.* *Koporsóús háztetőű:* olyan (háztető), amelyen a nádtető gerincén A alakú deszkapár v. zsindelet van. **II.** fn Koporsót készítő, árusító asztalos, ill. kereskedő. *Ezelőit koporsóúsok vótak.*

kopp **Ö:** *éh~.*

koppant ~ i (Koppantóval gyertyát) elolt. *Vót koppantóú, gyertyakoppantóú is, még én is ~ottam vele.* **Ö:** *be~.*

koppantó *koppantóú* fn **1.** Gyertya eloltására szolgáló eszköz. **2.** (Lovak befogásával kapcsolatban:) hármásával, kettőt hátul, egyet eléjük fogva. *Koppantóúra fog:* lovat hármával befog. *Koppantóúra ül:* a kocsi elején szorongva ül úgy, hogy a mellette jobbról és balról ülő között előbbre kerül.

koppaszt l. **kopaszt**

koppint **Ö:** *le~.*

koppodzik *koppodzik* i Koppózik.

koppólé *koppólé* fn Koppóvíz.

koppóvíz *koppóúvíz* fn Baromfi kopasztására használt forró víz. *A koppóúvizet a baromfikoppasztáshoz használtuk, meg a tejes malachó, ha malactokányt akartunk enni.*

koppóz/ik *koppóú/ik* i Két v. több ló játékból, szeretetből főleg a lapockánál egymást harapdálja. *Két lú összeált, akkor az egyiknek it vót a feje, a másiknak meg emitt, és akkor áthajoltak, oszt ícs csipkettik egymást, összeáltak koppóúzni.* **Ö:** *meg~.*

kopta fn (E/3. sz. birt. szraggal) *Koptán van:* fogytán van, fogyóban van.

koptat ~ i **Sz:** *Nem sokat ~tam a küszöböt:* nem sokszor voltam nála. *Koptattya a nyelvét:* sokat fecseg, pletykál.

kor **Ö:** *katona~, vágás~.*

kór **Ö:** *asz~, cukor~, epe~, görvély~, gyermek~, kelevény~, májmétely~, nehéz~, sápad~, száraz~, szél~, víz~.*

korába **Ö:** *borjú~.*

koraialma *korajialma* fn (Almafajta:) nyári alma.

koraibarack *korajibarack* fn (Barackfajta.)

koraicseresznye *korajicseresznye* fn Apró szemű, piros májusi cseresznye.

koraimeggy *korajimeggy* fn (Meggyfajta:) hólyagmeggy.

koraiszilva *korajiszilva* fn (Szilvafajta.)

koráll ~ i Korainak tekint, vél. *Korállom még a felkelést.*

kórász **Ö:** *éhen~.*

kórászik *kóúrászik* i Csatangol, kószál, csavarog.

kórászol *kóúrászol* i Csavarog, kószál. **Ö:** *be~, el~.*

korc ~ fn **1.** Gatya, szoknya stb. derekán levarrott és a belefűzött madzaggal, gumival stb. ráncba szedett szegély. *Kordzba szed:* bőszárú gatyát ráncokba szed. **2.** A földbe állított nádfalakból kialakított építmények összefogására szolgáló két, ritkábban három helyen mindkét oldalon azonos magasságban végigfutó, karvastagságú nádköteg. **3.** Nádtetőnek a gerincen végighúzódo szegése. **4.** Nád-, ill. vesszőkerítés megerősített teteje, ill. közepén húzódo szegése. *A sövénykerítést erőűsep, hosszab gajjal kétfelől dróttal összefogatták, bekorcolták, ez a ~.* *A nátkerítésnek meg a vesszőkerítésnek a derekánál, közepinél vót a ~.* **5.** Kosár vastagabb, erősebb vesszőkből álló sávja. **6.** Emberi testnek közép magasságban, a csípőnél húzódo része. **Ö:** *gatya~, kötő~, nád~, rokolya~.*

korcfűző mn *Korcfűzőű tű:* vadnyúl inából készített tű, amellyel a gatya derekán levarrott szegélybe a madzagot belefűzik. *A korcfűzőű tű a nyúlcsontbul, a vadnyúl inacsontyábul kiszült.*

korcmadzag *korcmaddzag* fn (Ruhane-mű) derekába húzott madzag. *Korcmaddzag az, amit a gatya vagy a bugyogóú derekába húsztak.*

korcol ~ i **1.** (Főleg tetőfedésnél) két lemezt úgy kapcsol össze, hogy széleiket egymásra hajtja. **2.** Nád- v. vesszőfalat, kerítést

husánggal, nád- v. vesszőköteggel stb. vízszintesen megerősít. **Ö:** *be~, körül~, meg~.*

korcolás ~ fn **1.** Nád- v. vesszőfalnak, kerítésnek husánggal, nád- v. vesszőköteggel stb. vízszintesen fekvő erősítése, kötése. *Nálunk a kerítést meg a falat husánggal erőssítették meg, ez volt a ~.* **2.** Kosár vastagabb, erősebb vesszőkből álló sávjának készítése, fonása.

korcoló *korcoló* mn *Korcoló* tű: a nádfal korcolására, vagyis a falat összefogó, erősítő drót fűzésére használt egyenes fa. *Korcoló fatű:* ua.

korcolóvessző *korcolóvessző* fn Szalmából készült ajtó korcolására, vagyis összefogására, erősítésére használt fonadék.

korcos ~ mn Olyan (ruhadarab, pl. kötény, gatyá, szoknya), amelynek a derekán korc, azaz levarrott, és behúzott madzaggal ráncba szedett zegély van. *Korcos kötő:* félkötény korccal. *Korcos szoknya:* félszoknya korccal. *A korcos szoknya deriktől irt lefele.* **Ö:** *két~.*

korcu **Ö:** *pendely~.*

korcvessző *korcvessző* fn **1.** Nádfal, vesszőkerítés nádtető vízszintes összefűzéséhez, korcolásához használt, hajlékony fűzfavessző. **2.** (gúny) Vajbab. **3.** Vajbabból főzött leves; zöldbaleves. *Mit főzöttél, Sára? Korcvesszőt.*

korcsolya *korcsolya* fn **1.** Borkorcsolya. *Jó korcsolya ez a pörkölt, lehet rá inni.* **2.** Két gerendából és keresztlécekből álló, létraszerű csúsztató eszköz, amelynek a segítségével a boroshordót a szekérre vagy a pincéből fel, ill. arról v. oda legördítik. *A boroshordót a szekérről korcsóján engették le.* **Ö:** *bor~, fa~, sör~.*

korda ~ fn **Sz:** *Kordába tartya a vásznat:* —.

kordé ~, *kordé* fn Kétkerekű, löcs nélküli taliga, elején és hátulján subervéggel, elsősorban laza szerkezetű teher szállítására. *A ~t kubikosok használták főúthordásra.*

kordonett *kordonet* fn (Szövésnél:) több szálból összesodort vastag felvetőszál. *Gyapjufelvetishe kordonetnek híjják.*

kordonpárkány l. **gardonpárkány**

kordován ~, *kordovány* fn Finoman kikészített bőr, szattyánbőr. *Piros ~:* vörös színű szattyánbőr. *A piros kordovából csinálták a piros csizmát.*

kordovánbőr *kordovánbőr* fn Kordován.

kordováncsizma *kordováncsizma* fn Kordovánbőrből készített csizma.

kordul ~ i (Kapu) csikordul.

korelkötés *korelkötés* fn (Paszományosoknál:) vékony zsinórból könnyed franciás motívumokkal kialakított, áttört szövés.

korhadás **Ö:** *geszt~, szijács~.*

kórház **Ö:** *ingyen~.*

korhely *korhej, korhel* mn Lusta, dologkerülő.

korhelykedés *korhejkedés, korhelkedés* fn Lustálkodás.

korhelykedik *korhejkedik, korhelkedik* i Lustálkodik. **Ö:** *el~.*

korhelykedő *korhejkedő, korhelkedő* mn *Korhelkedő idő:* olyan, pl. esős idő, amely jó lehetőséget ad a lustálkodásra.

korhelység *korhejség, korhelség* fn Lustálkodás.

korhol ~ i Dörzsöl, horzsol, súrol. *Például a biciklikerek is korhozza, ha valamit nem jól tesznek mellé.*

kóricál *kóyricál* i Kószál, csavarog. **Ö:** *be~, el~.*

kóringál *kóyringál* i Kóricál.

korlát ~, *kollát* fn **1.** Léc- v. deszka-kerítés. **2.** A szabadban legeltetett jószág kerítéssel körülvett, fedetlen szálláshelye. **3.** A disznóól külső, fedetlen része, kifutója. *A disznóólul kiengedem a disznót a korládba.* **4.** Elkerített rész a disznóólban a kismalacok számára. **5.** Borjas tehén elrekesztésére való kerítés a karámban. *A tehenet a fájával eggyüd zártág be a kolládba.* **6.** (Ellés előtt levő) ló, ill. kiscsikó elrekesztésére való hely az istállóban. *A lovat, mikor elleni kiszült aszt is korládba zárták, kisép csak a csikót tettig be a korládba.* **Ö:** *kis~.*

kormány *kóymány* fn **1.** Vasból v. fából készült lap az eke hátulján, amely az ekevas által felhasított földet a barázdába fordítja;

kormányvas. **2.** Eketaligán lyukakkal ellátott, félkör alakú vas, amellyel a az eketaliga rúd-jának irányát szabályozzák. **Ö:** eke~, lemez~.

kormánydeszka ~ fn Fából készült lap az eke hátulján, amely az ekevas által felhasított földet a barázdába fordítja.

kormánylemez ~ fn Az ekének a felhasított földet a barázdába fordító homorú alkatrésze.

kormányvas ~ fn Kormánylemez.

kormányzódik *kormányzódik* i <Gubacsapók nyelvében> átkerül. *Ezzel kormányzódik el a mejjék a dorongra.*

kormol **Ö:** be~, ki~.

kormos ~ mn/fn **I.** mn **1.** Sötétbarna bőrű, hajú. *Jóú ~ vagy, elmehehnél a cigányok közt.* **2.** Sötétbarna, fekete szőrű. *Magyar bikába vóút ijen ~, ha pápaszemje is vóút, az vóút az igazi magyar.* **II.** fn Kormosalma.

kormosalma ~ fn Lapos, barnászöld héjú, sárga húsú, finom alma; bőralma

kormoskörte *kormoskörte* fn Rozsdaszínű ízletes körte.

kormoz ~ i Koromtól tisztít. *A kájhát kormoztuk úty hetenként.* **Ö:** össze~.

kormozott ~ mn Korommal bekent (cserépedény).

korvald *korvald* fn <Nagy testű disznófajta.> *A korvald naty testű, fekete disznóú.*

kornyadozik ~ i **1.** <Ember, állat> betegeskedik, gyengélkedik. **2.** <Betegségtől> gunnyaszt. **3.** <Éhségtől, szomszártságtól> bágyadozik, sínylődik. **4.** Növény kókadtna lóg.

kornyau *kornyau* isz <Macskanyávogást utánzó szó.>

kornyikál ~ i **1.** Fülsehtëően játszik a hegedűn. **2.** Kisgyerek nyekergő hangot ad. **3.** Éhes disznó visít. **4.** <Macska> nyávog. *Tugygya, hogy mit ~ a macska? Gyere minállunk, gerendán ugrállunk, kismacskács csinállunk.*

kornyikol ~ i Kornyikál.

kóró *kóróú* fn **1.** Lerágott kukoricaszár, ízék. *Amikor leette a levelit az állat, a kóróút kivibe kötötték, avval fűtöttek.* **2.** Napraforgószár. **Sz:** *Ojan száraz, mint a kóróú:* nagyon sovány. *Legyen ojam, mint az útszili kóróú:* ua. *Szárasz kóróú virágzik, a vínasszony bo-*

gázzik: (gúny) idős nő szerelmes. **Ö:** *aszatka~, aszat~, bogáncs~, cicfark~, cic~, csutka~, dohány~, egérfark~, ízék~, kapor~, katalan~, kékvirágú~, napraforgó~, ökörfark~.*

kóróízék *kóróúizik* fn Izékkóró.

kórókerítés *kóróúkerítés* fn Napraforgószárból készült kerítés. *Kóróúkerítés nálunk a tanyám vóút.*

kórószál *kóróúszál* fn Kóró.

kóróvágó *kóróúvágóú* fn Kasza hegyes végéből készített hosszú nyelű sarló, amelyet a kukoricaszár levágására használnak.

korona ~ fn **1.** *Sudarlóú ~:* magas törzsű fa koronája. *Zászlóú ~:* ua. **2.** Juh, szarvasmarha fülébe vágott korona alakú jegy.

koronaalakítás *koronalakítás* fn A fa koronájának szabályozása.

koronaráf ~ fn <Kékfestőknél> a festőmedence fölött lógó kör alakú, négy vaspánttal összefogatott tartószerkezet, amelyre kampókon kígyóforma alakban akasztják a vásznat.

koronás mn *Koronás pergőü:* hajdan egy koronáért árúsított kisebb kolomp. *Koronás füljegy:* <juh, szarvasmarha fülében> korona alakú jel.

koronaszór *koronaszöü* fn Fedőszór.

korong ~ fn Lábbal hajtott, vízszintes síkban forgó lap, amelyen a fazekas az agyagot formálja. **Ö:** *daraboló~, enyves~, fazeakas~, gép~, kézi~, tüzi~, vágó~.*

korongolás ~ fn Korongon történő edénykészítés.

korongpad *koronkpad* fn A korongnak az a része, amelyen a fazekas ül.

korongtányér *koronktányir* fn A korong felső lapja, amelyen az edények készülnek.

kóros **Ö:** *gümmö~, sápm~.*

korpa ~ fn **Sz:** *Hum van anyád? A hásszján, ~ vam benne:* semmi közöd hozzá. *Korpát eszik a kutyám, uszitanám, ha tudnám: —. Km: Kapni ebet a ~ra:* anyagi haszonért mindenféle munkára akad vállalkozó. *Korpa aggya a tejet:* abrakolni kell a tehenet, ha sok tejet akarunk. **Ö:** *durva~, fodor~.*

korpacibere ~ fn **1.** Savanyított korpa levéből készített leves. *Nem járta nálunk a ~,*

mi módosak vóutunk hozzá. 2. Korpából erjesztett ital. A ~ savankás ital, lehűtve üdítőü ital vóut az aratóknak.

korpacsáva ~ fn Korpából készített híg lé, moslék. *A ~t nagyon szerettk a disznók, úty szürsöltik, cupoktatták.*

korpafü ~ fn Tavaszi daravirág [Draba verna]. *A ~ kis sűrű, daraszerű virág. Nr: Ha ~bül sok van, akkor szegény nyárt, szegény esztendőü várhatunk.*

korpafüvirág ~ fn Korpafü.

korpakaparó korpakaparóü fn (tréf) Borbély.

korpakenyér korpakenyér fn Korpából süttött kenyér. *A korpakenyeret a kutyáknak sütöttük. Mikor kisült, akkor én isz szerettem, mer teteg bele lisztet is ety keveset, megatták a móuggvát.*

korpakovász ~ fn Kenyérsütéshez használt, korpából készített kovász. *Korpakovásszal sütöttem, az úty kiszült, hoty hatyram ety kis tisztát, és akkor az a tiszta, mikor mekelt jóü, akkor összedörzsöltem ojan korpával, ami ojan nagyop szemü vóut. Hagymahaj, főütt árpa leve, komlóü meg egy darab kenyírtiszta, ez vóut a ~.*

korpás mn/fn **I. mn 1.** Korpás kovász: korpakovász. *A ~ kovással finom kenyeret lehetet sütni. 2.* Szaros. *Korpás a zsenge fátája, ~ a segged. II. fn* A fenék hajlata, segg. *Na it hátul a girinc vígit ety kizs darabon úty hífták, ~.*

korpása **Ö:** segge~.

korpásláda ~ fn Korpa tárolására szolgáló láda. *Vóut ety ~, amibül a fejőüstehenek kapták az abrakot.*

korpáz ~ i Korpával beszór. *Közbe a bürt korpászták, ami fehérít.*

korrigál korigál i (Ruhaanyagon rossz szabást) kiigazít.

korrog ~ i Szalonka hangot ad.

korrogás ~ fn Szalonka pisszegésszerű hangja.

kórság kóurság fn Görcsös rohamokkal járó betegség, nyavalyatörés, epilepszia. **Sz:** *Jöjjik rád a kóurság!:* (szitkozódás). *Hogy*

jönne rád a kóurság!: ua. **Ö:** *agyvíz~, fővíz~, szél~, víz~.*

korsó korsóü fn Korsó alakú mézeskalács-készítmény. **Sz:** *Eltört a kis korsóü:* (mondják, amikor a kisgyermek vmiért sírni kezd). **Ö:** *arató~, butykos~, csecses~, cserép~, ke-rezsi~, pálinkás~, szalmás~, vászon~.*

korsórög korsórögü fn Olyan nagyságú agyagdarab, amelyből egy darab korsó készül.

kortina ~ fn **1.** (Színházi) függöny. *Kortinának híjták a színházba a függönyt. Amikor az előüadásnak vége vóut vaty szüenedbe leengették a ~t. 2.* Szoknya. **3.** (tréf) Macska farka. *A macska felrántotta a ~ját, oszt oda-csintalankodott a sarogba.*

kortyint ~ i Kortyant. **Ö:** *be~, fel~, le~.*

kortyolgat ~ i Kortyonként iszik.

korzó korzóü fn **1.** Az az utca, amelyen a város népe sétálni szokott. *A Pijac uccán vóut az a korzóü. Ott a korzóü az óuszlágokad bámultuk, oszt megösmerkettünk egymással. 2.* Az itt végzett (esti, délutáni) séta.

korzóállapot korzóállapotü fn Sétálgatás a korzón. *Igen, jöttünk mentünk az uccán, hun le, hum fel, ez vóut a korzóü, azír hitták eszt korzóállapotnak.*

korzócsősz korzócsőszü fn A korzózás rendjét felügyelő személy.

korzózás korzózásü fn Délutáni sétálás a Piac utcán.

korzózik korzózikü i A korzón sétál.

kos ~ fn *Kost tesz rá:* nőstényjuhót pároztat. *Éves korába ~t teszünk rá, akkor az fel-üzekedik. Sz:* *Okos, mint a (tordaji) ~:* nagyon buta, ostoba. *Okos, mint a tavaji/tordaji ~, farral/seggel megy a vájura:* ua. **Nr:** Debrecenben a 20. század első évtizedeiben a következő rigmus járta: *Debrecen város homokos, Benne a bíróü Domokos. Ojan okos, mint a ~.*

kosár ~ fn **1.** Pívás kosár: pelyvahordásra használt, nagy méretű füles kosár. **2.** Szakajtó. **3.** Vesszőből font méhkas, kaptár. **Sz:** *Elfújna egy ~ korpát:* (mondják a fáradtságtól pihegő emberre). *Van kosara, de nincs bogara:* semmije sincs, mégis nagyzol. *Nincs nehezebb az üres ~nál:* nehéz szegénynek lenni.

Furcsa kis ~, csak füle kék: vmiből még hiányzik vmi fontos, lényeges. *Az ű kosarába esett:* (arról a férjről mondják, akinek a felesége mástól szült gyereket). **Ö:** *aszaló~, borító~, cipó~, galamb~, gyékény~, héja~, kar~, keltető~, kenyér~, kisszakajtó~, lisztes~, szakajtó~, szakasztó~, szűrő~, tüzelő~, tűz~, uhu~.*

kosárfonó *kosárfonóú* fn A kosárfonást szakmaként művelő személy. *Kosárfonóú ülőüke:* a kosárfonáskor használt fából készült, téglalap alakú, ülőlappal ellátott erős, négy lábú székféle.

kosárgörbealj *kosárgörbealj* fn A kosár ovális feneke.

kosárka ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) kosár alakú ájzolt készítmény.

kosárkötés *kosárkötés* fn Kosárfonás.

kosárkötő *kosárkötőü* fn Kosárfonó.

kosbojtár *kozbojtár* fn A kospásztor segítője, bojtárja.

kóser *kóuser* mn *Kóuserre vág:* a zsidó vallási előírásoknak megfelelően vág. *Szóval ezek kóuserre vágtak, és mink vágtuk a marhát nekik kóuserre. Kóuser ítel:* a zsidó vallási előírásoknak megfelelő étel.

kósermarha *kóusermarha* fn Kóservágásra kiválasztott szarvasmarha.

kóservágás *kóuservágás* fn A zsidó vallási előírásoknak megfelelő vágás.

koskiszbojtár *koskiszbojtár* fn A kospásztor tanyásbojtárja.

koslat ~ i **1.** (Fiatal) férfi nők után jár. **2.** Céltalanul jön-megy, kószál, csavarog.

koslató *koslatóü* fn Tűz élesztésére, pizskálására használt, lapáthoz hasonló, fából készült eszköz.

kosnyáj ~ fn Kosokból álló nyáj.

kosorr *kosóúr* fn A szokásosnál hajlottabb orr.

kosorrú *kosóúrú* mn A szokásosnál hajlottabb orrú (ember, ló).

kospásztor ~ A kosnyáj pásztora.

Kossuth *Kosut* fn **Sz:** *Kosuttal jöjjik vissza karonfogva!:* sose jöjjön vissza! *Esztt akkor monták, ha valamék cseléd elszökött, vagy az apóus monta, ha a jánya ura elvált.*

Kossuth-kalap *Kosut-kalap* fn **1.** Hosszszűkás alakú, benyomott tetejű, széles, felhajló karimájú, szalagos, fekete nemezkalap. **2.** Kis pörge kalap. *A Kosut-kalapho vóút kizs darutoll is.* **Nr:** A Kossuth-kalap használata legtovább Debrecen környékén maradt fenn.

Kossuth-kenyér *Kosut-kenyír* fn (Mézeskalácsosoknál:) egyfajta barnatészta-készítmény.

kosszag *koszszag* fn A him állat jellegzetes szaga. *Ha kiherélik, akkor a koszszag nem járja át, ojan, mint egy anyabirka.*

kosszarvpaprika *koszszarfpaprika* fn Kosszarvú-paprika [*Capsicum annuum* forma *ceratoides*]. *A koszszarfpaprika hosszú zőüt színű, jóü ízű, nem csípőüs, kicsit formátlam paprika.*

kosszarvú *koszszarvú* mn Hátrafelé álló, enyhén ívelt szarvú (szarvasmarha).

kóstál *kóustál* i Vmilyen ára van vminek, vmibe kerül vmi. *Mennyibe kóustál?:* mennyibe kerül? **Ö:** *be~.*

kostelep ~ fn Olyan birkatelep, ahol kizárólag kosokat tartanak a mesterséges megtermékenyítéshez.

kostoklyó *kostokjóü* fn Egyéves v. annál fiatalabb kos.

kóstoló **Ö:** *bor~, föld~.*

kostök ~fn Kostökcacsó. *A ~ fehérre kikészítéd búr vóút.* **Ö:** *lábszár~.*

kostökcacsó *kostögzacsókóü* fn A kos hezacsókjából készített, rendszerint sallanggal és himzéssel díszített dohányzacsó. *A pásztor kostögzacsókóüba tartotta a dohányját.*

kosutka ~ fn Húsos levelű, szárazságtűrő kúszó gyomnövény. *A ~ a homokosab ríszén, jóü talajon nőü.*

kosz ~ fn **Sz:** *Ragad, mint a ~:* (tolakodó emberre mondják). *Megeszi a ~:* nagyon piszkos.

koszkaparó *koszkaparóü* fn (tréf) Borbély.

koszlibár ~, *koszlobár* mn **1.** Toprongyos, elhanyagolt külsejű (ember). **2.** Elnyűtt, rongyos (ruhanemű).

koszlobár l. **koszlibár**

koszlik ~ i <Ruhanemű, fonál> kopik, foszlik. **Ö:** *ki~.*

koszlott ~ mn Foszlott, elnyűtt. *A ruha, nadrág vóut ~.*

koszmó *koszmóu* fn **1.** Piszok, mocsok. **2.** <A nem elég tisztán tartott csecsemő hajszálai között összegyűlő> kosz, var. **3.** A disznó bőrének felső rétegébe beleevődött piszok, amelyet perzselés után lekaparnak. *Koszmóu vóut a malacon meg a kizsgyerek fején is.* **4.** Kőszmétét borító, ledörzsölhető réteg. *Az egresen is koszmóu van a lisztharmattal.* **Nr:** *Megmondom én, mivel kel gyógyítani a gyerek fején a koszmóut: tojássárgáját kel rákenni, és mekhagyni, hogy a koszmóu rászáraggyon, és akkor utánna óvatosan le kel mosni, és avval lejön a gyerek fejirül a koszmóu.*

koszmós *koszmóus* mn **1.** Piszkos, mocsos. **2.** Hajszálai között koszos, varas <csecsemő>. **3.** Olyan <disznó>, amelynek bőre felső rétegébe vastagon beleevődött a piszok. **4.** Lisztharmattól barnás színű bevonattal borított <kőszméte>.

koszmósodik *koszmóusodik* i <Csecsemő> fejbőre koszmóssá válik. **Ö:** *meg~.*

koszol ~ i **1.** <Textil> foszlik, szakadozik. **2.** <Ruhát> koptat, nyű. *Például ípitkezőskor aki téglát hordott, asz ~ta, koptatta a nadrágját.*

koszolódik *koszolóúdik* i **1.** <Ruha> kopik. **2.** <Kéz bőre a munkától> elvékonyodik.

koszorú ~, *koszoróu* fn **1.** <Paszományosoknál> gombok díszítésére, övgombolók erősítésére, toldások takarására használt dísféle. **2.** <A favágók kezdetleges kunyhójában> ágaskák által tartott, sokszög alakú fakeret, amelyhez a a kunyhó oldalát képező karókat támasztják. **3.** Az eketaliga félkör alakú, lyukakkal ellátott vasa, amelynek segítségével az ekeváncos beállítása és így a szántás mélysége szabályozható. *Az eketajigán vóutak ojan kis jukak, ~k, szeggel szabájoszták a mįjsígit az ekének.* **Ö:** *arató~, fal~, gyöngy~, jég~, ne-felejcs~, vas~.*

koszorúfa *koszorufa* fn A favágókunyhó földjén körberakott dorongok, amelyekkel

elhatárolják a fekvőhelyeket a kunyhó közepétől.

koszorúkonty ~ fn <Fiatal lányok viseleteként> hajfonatnak a fejen koszorú módjára történő elrendezése. *Koszorúkonty, amikor két ágba vóut fomva a haj, és abbul a két ágbul csinálták a kontyot.*

koszorúsfű *koszorúsfjú* fn A lakodalmas menetben a menyasszonyt kísérő fiú, általában a testvére.

koszorúskocsi ~ fn Halotti koszorú szállítására szolgáló kocsi. *Ha rengetek koszorú vóut, vóut ety külön ~, ami csak a koszorúkat vitte.*

koszorúspár ~ fn <Párba állított> koszorúslányok és koszorúsfűk, akik a lakodalmi menetben a menyasszony és a vőlegény után mennek, ill. a vacsoránál segítenek az ételek felszolgálásában. *A ~ok, hat koszorúsjány meg a koszorúsfjúk, meg a kisvőűfi segítettek a nagyvőűfinek a lakadalmi íted behordani.*

koszorúspipa ~ fn Gyárilag előállított cseréppipa.

koszos mn **Sz:** *Minél ~abb, annál jobban vakaróúddzik:* minél szegényebb vki, annál többnek akar látszani.

koszpítol ~ i <Ruhaneműt, lábbelit> koptat, nyű, elhord. **Ö:** *ki~.*

koszpitolódik **Ö:** *ki~.*

koszt **Ö:** *benn~, nyers~.*

kosztkvártély *kosztkvártéj* fn Olyan elhelyezési mód, amikor a diák szállást és ellátást is kap.

kosztolás ~ fn Étkezés.

kosztolódik *kosztolóúdik* i **1.** Kosztol, eszik, étkezik. **2.** <Állatot ember> etet, táplál. *Ezek ugye, gyengébben kosztolóúttak.*

kosztos **Ö:** *benn~.*

koszvájó *koszvájóu* fn <tréf> Borbély.

kot ~ msz **1.** <Többször ismételve kotló hangjának utánzására.> *Kot, ~, ~, ide csirkék, jóut kaptok! – mongya a kotlóu.* **2.** <Többször ismételve tyúk hívogatására.> *Kot, ~, ~! – én is íty híjom a tyúkfélét, a kotlóut is, mert egyűt vannak ezek.*

kota ~ msz **1.** (Többször ismételve tyúk, kotló hívogatására.) *Kota, ~, ~!* **2.** (gyny) Tyúk.

kóta kóyta fn **1.** Dallam. *A nóútának is van kóútája.* **2.** (-ra ragos alakban hsz-szerűen:) egyenletes ritmusban, ütemre. *A gerebjálls kóútára ment.* **Sz:** *Félre kóyta, mer jön a nóuta: (tréf)* (akkor mondják, ha nem a hangján énekelnek vmit).

kotamama ~ fn Kotló. *Ugyi három hétig ül, és utána a ~ mék horgya a kis fíjajit.*

kóter kóuter fn Börtön.

kóteroz **Ö:** be~.

kótics l. **kótis**

kóticsol **Ö:** meg~.

kótis kóutis, kóutics, kóupis fn (Mozsárutóhoz hasonló) fából készített törőeszköz. *A kóutis fábul vóút, gömböjű vóút mind a két víge, egy ijen kizs daraf fának vóút a kéd gömböjű víge, középen vóút a nyele, és fokták, és akkor így mekkóuticsolták disznóöliskor vele a fokhagymát a kolbázba.*

kótisol **Ö:** meg~.

kotkodács ~ msz (Tojó tyúk hangjának utánzására.) *Kot, kot, kot, ~, minden napra ety tojás!* (Mondóka.)

kotkodál ~ i Kotkodácsol. *Ha mektojt a tyúk, ~.*

kotlik¹ **Ö:** el~, le~.

kotlik² ~ fn (Katonaságnál:) nagyméretű bádóg főzőedény, kondér.

kotló katlóu fn Kotlóstyúk. *Gyerekre is szokták mondani, hogy annyit kotyoksz, mint ety katlóu.* **Sz:** *Annyit kotyog, mint ety katlóu: sokat beszél, fecseg. Pofonütötte/Felpofosztta, mint Bacsóu a katlóut, amir a kiscsirkéket nem jóul szoptatta meg: —.* **Nr:** *A katlóu, amikor el akarta hagyni a csirkéjét, előjtte két-három nappal felvitte az ülőüre, mek-tanította, hoty kel felülni. — Az elsőü tojását a katlóunak mekfőüsztik, a csirkékkal meg-etették, és körülbelül még ety hétig együtt jártak. — A katlóu elment a kokassal, mikor elhatyta a csirkéjét.* **Ö:** lábán~.

kotlóalja kotlóuajja fn **1.** Annyi tojás, ill. csirke, amennyi egy kotlós alatt elfér. *A kotlóuajja huszonöt tojás vacs csirke a físzegbe.*

2. (Jelzői használatban:) *kotlóuajja tojás:* annyi tojás, amennyit egy kotló alá egyszerre tesznek. *Kotlóuajja csirke:* annyi csirke, amennyit egy kotló egyszerre kikölt.

kotlóborító mn *Kotlóborítóu szita:* a fészken ülő kotló fölé helyezett szita. *A kotlóborítóu szitára még gatyát is tettek, ha a kotlóu nem akart ülni.*

kotlófing kotlóufing fn A tojó tyúk általában utolsó, apró tojása. *A kotlóufink pici tojás, nincs sárgája.* **Nr:** *A kotlóufingot vaty kártojást, bal kézbe fogva a szomszít hász fele hajították a ház gerincin keresztül.*

kotlós kotlóus mn **1.** Kotlóstyúk alól kisselejtett (tojás). *Kotlóus az a tojás, akibül nem köüt ki csirke, mekkotlóusodott a katlóu alatt.* *Kotlóus tojás:* záptojás. *Kotlóus csirke:* a kotlóval járó csirke. **2.** A rossz kezelés miatt romlott (bor). *Kotlóus bor:* romlott bor. *A kotlóus bor vagy egerezs bor a rosszul kezelt hordóu mijat van, a bor nagyon kinyes.*

kotlósodik **Ö:** meg~.

kotnyeles ~ mn Pletykás. *A ~ aszt is jelenti, hoty pletykás.*

kótog kóutog i Kopácsolással, kalapálással zajt kelt. *Ha faragják a fát, akkor is kóutognak vele.*

kótogás kóutogás fn Kopácsolás, zaj.

kotor ~ i **1.** (Tyúk) kapirgál. **2.** Fajd, pulyka hímje párzás előtt jellegzetes mozgást végez. **3.** Siet, igyekszik. *Ugyancsak ~tam haza-fele.* **Ö:** el~, ki~.

kotorék **Ö:** borz~, róka~.

kotorékvadászat ~ fn A vadnak fészkeből kutyával történő kihajtása és lelövése.

kotoz ~ i **1.** Hosszasan, tapogatva keresgél. **2.** Kutat, keres vmit. **Ö:** ki~.

kotrác fn **Sz:** *Vigyik/Vinne el a ~!:* szitok. *A ~ törjön ki!:* ua.

kotrece ~ i Nagyon siet, szalad.

kotró kotróu fn (rég) Kéményseprő. *Nem is montuk rigen, hoty kéményseprőü, hanem kíminkotróu, kotróu.* **Ö:** kémény~.

kotródik **Ö:** helyre~.

kotrogat ~ i (Felületesen) söpröget. *Az öregasszonyok mindik ~nak.* **Ö:** fel~.

kotta l. **kóta**

kotu ~ fn **1.** Pocsolya, tócsa, híg sár. *A ~ ojan pocsoja, aminek megzöjűdült a teteje.* **2.** Mocsaras, lápos terület növényzetének maradványa, ill. az ebből keletkezett laza, por-szerű talaj. **3.** Hajlat, mélyedés. **4.** (Árokban összegyűlő) piszkos hólé. *Az országutak melletti árkogba visszamaradó hólé is ~.* **5.** (Pl. kádban) összegyűlt, megbüdösödött, állott (eső)víz.

kotus ~ mn **1.** Állott, poshadt (víz). **2.** Mocsárszagú, ill. -ízű. **3.** Vadvizes, vizenyős (terület). **4.** Vizes, zsombékos (terület). **5.** Kátyús, gödrös (terület). **6.** Rossz minőségű, megromlott, megbüdösödött. *De ha bűdös, rossz, ~, bepenészedik, akkor mán a pájinkán is megérzik. Kotusz szagú:* romlott, bűdös szagú. *A gyümölcs, ha rossz hejen tárojják, kellemtelen szagú, kotusz szagú lesz.*

kotusbor kotuszbor fn (A rossz kezelés miatt) megbüdösödött bor. *Kotuszbor, hát, ha elhanyagolja a hordóút, bekotusodik, kipes a bor elromlani, megbüdösödik.*

kotusodik **Ö:** be~, meg~.

kotuszagú ~ mn Iszapszagú.

kótya¹ kótya mn Egy fajta labdajáték, amelyet páros számú játékos játszik.

kótya² kótya mn Félbolond. **Ö:** fél~, szele~.

kótyafityél **Ö:** el~.

kótyalagos kótyalagos mn Italtól kába, mámoros. *A kótyalagos ety kicsit ríszeg.*

kótyás **Ö:** fél~.

kótyavetye kótyavetye fn Kótyavetyére vet: elkótyavetyél vmit. *Kótyavetyére vetette a termiszt, ócsón elatta.*

kótyavetyél ~ i Vmit olcsón elad. **Ö:** el~.

kótyavetyélés kótyavetyélis fn **1.** Vminek az olcsó áron történő eladása. **2.** Árverés.

kotyfol ~ i Kotyvaszt, rosszul főz.

kótyó **Ö:** fél~.

kotyog ~ i Tyúk kotlani kezd. *A tyúk ety két nappal az elkotlás előt ~, lesz kotlónk. Amék nem esik fiszekre, csak ~, az a lábánkotlój.* **Sz:** Annyit kotyoksz, mint egy kotlój: (főleg gyermek:) fecseg. **Ö:** bele~.

kotyogó kotyogó fn **1.** (Nagyobb) kulacs. *Tőjzs meg borral a kotyogót, mer megyünk a Hortobágyra mekkinálni a gujasokat!* **2.** A bor forrásakor a hordó nyílására helyezett, lyukacsos kupakkal ellátott cserépeszköz, a mustnak a levegőtől való elzárására, ill. a keletkező gázok elvezetésére. *A kotyogó, amit a muzsba tesznek, a lihóu, ami plébül van, poharat tesznek a tetejire.*

kótyogós kótyogós mn Bágyadt, gyengélkedő (ember).

kotyogósodik **Ö:** meg~.

kotyogtat **Ö:** meg~.

kótyomfitty kótyomfitty mn/fn **I.** mn Hitvány. **2.** Bolondos. **II.** fn Haszontalan, bolondos személy.

kotty **Ö:** kitty~.

kottyanó kottyanó mn (Dülőúton) sáros mélyedés, kátyu. *A dülőúton vótak ijen kottyanók, kiverte a kerék.*

kottyfitty kottyfitty mn Semmiség.

kotyvaszt ~ i Ételt a tűzhelyen kavargat.

kova **Ö:** fa~, parlag~.

kovács ~ fn **Km:** Kovácstúl szentet ne vegyél!: —. **Ö:** elő~, hideg~, kuszmir~, lópatkoló~, vezető~.

kovácsolt mn Kovácsolt szeg: kovácsok által készített szeg.

kovácspipa ~ fn **1.** Kisebb fajta, díszítés nélküli, vörös színű gombbal ellátott parasztpipa. **2.** Gyárilag előállított cseréppipa.

kovácsatu ~ fn Olyan satu, melynek pofája elkarcúsodik. *A ~val derékszögnél is továp tuggyuk hajlítani az anyagot.*

kovácszar ~ fn Szénsalak.

kovácsüllő kovácsüllő fn Sima felületű vastárgy, amelyen a kovács a munkadarabot alakítja.

kovákol ~ i Csecsemő sír. *Pici gyerek, mikor mekszületik, hangosan sír, ~, sajnája biztoson a jóu melek hejet.*

kóvályog kóvályog i Köd gomolyog.

kovász ~ fn Felveri a ~t: a langyos vízbe beáztatott élesztőt a liszttel összedolgozva elkészíti a kovászt. *A megásztatot ~t a tek-nőjbe felverjük, vagyis lisztel összekavarjuk, és a naty fakanállal felverjük, mikor mekkel,*

a többi lisztel kigyúrjuk, bedagasztjuk, kiesz a kenyírtíszta. Mekteszi a ~t: ua. **Sz:** Jóy kovázbul származott: jó családból való. **Nr:** Mikor a ~t a gazdasszony mekkavarta, leszóúrt a lisztel, ezután mekcsóúkolta, és kereszket vetett a lizbe, hogy nagyra nőjjön. — Amikor a ~t felvertük, tetejit lisztel beszóúrtuk, kereszket tettünk rá kézzel bele nyomva, kezünket így megemeltük, fel, hogy ojan nagy legyik a kenyír, hogy naty hasat kenyír legyem belőüle, és a szánkal cuppanottunk. Ém még a dübbencsre is teszke a tiszájára kereszket. **Ö:** anya~, korpa~, morzsóka~.

kovászcsináló mn Kovászcsinálóy asszony: kovászt eladásra készítő asszony, kofa.

kovászf ~ fn Kis létrához hasonló eszköz, amelyet keresztkben a dagasztóteknőre tesznek, hogy a szítát rátegyék, ill. a tésztára terített kendőt tartsa. Erre a ~ra rátettik a szítát, és letakarták a dagasztóúkendőúvel az egészket.

kovászfelverő-kanál kovászfelverő-kanál fn Kovászkanál.

kovászkanál ~ fn A kovász keveréséhez, összedolgozásához használt fakanál.

kovászlé ~ fn Vízbe áztatott kovász. A megásztatot kovászlevet a lisztre öntöttük.

kovászol **Ö:** be~, meg~.

kovászolókanál kovászolóúkanál fn Kovászkanál.

kovászozzacskó kovászozzacskóy fn Nagyobb méretű, fehér vászonzacskó, amelyben a megszáritott, összemorzsolt kovászt tartják.

kovászszáritó kovászszáritóy fn Lapos, kerek vesszőkosár, amelyben a később felhasználándó kovászt száritják. És akkor avval a korpával összedörzsöltem jóú, és vóút ety kovászszáritóú, és akkor abba ruhát terítettem, és szíddörzsöltem rajta a kovászt.

kovászsza ~ fn Olyan szita, amelyen a komlós korpakovást átszűrük.

kovásztartó mn Kovásztartóy zacskóy: kovászozzacskó.

kovásztevés kovásztevís fn A kovász elkészítése, vagyis a beáztatott élesztő és a liszt

összedolgozása. Othon törtínt a kenyírsütís a liszt mekszítálásával és a kovásztevísse.

kovászvirág ~ fn Tejoltó galaj [Galium vernum]. A ~ot tejóúttásra használták, a vóút a finom gomoja, amit evvel csináltak.

kovatapló kovataplóy fn Taplógombából kikészített, tűzgyújtásra használt, gyúlékony anyag. A kovataplóy fán nőüd gomba vóút, evvel raktak tűzet, meg evvel gyúttak pipára.

kovatartóerszény kovatartóúerszény fn Kova tárolására használt tasak. A kovatartóúerszény rísze a késsígne.

kozma ~ fn **Sz:** Belelípét ~: <étel> odaégett, lekozmásodott. Belenyúttotta a ~ a lábát: ua. Beleesett a ~: ua. Kozma Péter beleesett a tébe: megkozmált a tej.

kozmaízű ~ mn Odaégett, lekozmált ízű lekvár. Az már nem jóú az a lekvár, amék ~.

kozmaál **Ö:** le~, meg~.

kozmaolaj ~ fn A szeszes erjedésnek kellemetlen szagú és ízű mellékterméke. Ezek a csövek azír ijen esésűek és ijen vastagok, hogy a ~ak visszacsapóúgygyanak.

kozmás ~ mn/fn **I.** mn Odaégett, lekozmált. Nem lesz ~ a lekvár, a másik meg, nem pötyög mindent össze. **II.** fn Rövid, egyenes szárú cseréppipa. Két-három naponkint kel kifaragni késsel a kozmászbul az odaígéd bagóút.

kozmásodik ~ i Étél odaég, kozmássá válik. Amikor leíg az ítel, büdös, akkor mongyuk, ~. **Ö:** bele~, oda~.

kozmásul **Ö:** le~.

kozsú ~ fn **1.** <Nők viseletében> birkabórból készült, hímmzett, ujjatlan fél felsőkabát, ködmön. Nekem is vóút ~m, ijen kis fél, ujjatlan, búrbúl kieszült, deríkg íróü.

kő kű fn **Sz:** Leesett a kű a szivírül: **a)** sikerült vmi. **b)** nagy gondtól szabadult meg. Akkor még/Még akkor a kű is lágy vóút: <idős emberek mondják fiatal korukra emlékezve> nagyon régen. Kűbúl van a szíve: szívtelen, érzéketlen. Ety követ fúj vele: ugyanabban mesterkedik. Fújják a követ ellene(m): rosszat mondanak róla(m), áskálóúdnak ellene(m). **Ö:** achát~, bor~, büdös~, fen~, gálic~, hólyag~,

húgyhólyag~, *kalapáló~*, *káposzta~*, *káposztás~*, *köszörű~*, *kék~*, *malom~*, *márvány~*, *mázórló~*, *menny~*, *örlő~*, *veres~*, *vizeleti~*, *vízhólyag~*.

kőagyag *kőagyag* fn (Pipakészítőknél) nagy képlékenységgű agyagból tömörre égetett agyag.

kőbálvány *kőbálvány* fn Kőszobor. *Vigyáz, mert kőbálvánnyá változtat az Isten! — monták a hazudozó embernek. Vagy aszt, hogy: Csudát tesz vele az Isten, kőbálvánnyá változtatva.*

kőbeliszőlő *kőbeliszőlő* fn Vastag, fehér héjú, bő levű borszőlő.

köblös ~ mn/fn **I.** mn **1.** Egy köblőnyi vetőmag befogadására alkalmas, ill. való. *Ety ~ föld:* 1200 kvadrát területű föld. **II.** fn Kb. egy magyar hold nagyságú földterület, amelybe egy köblől vetőmagot lehet vetni. **Ö:** *kis~*.

köbméter **Ö:** *tömör~*.

köböl ~ fn **1.** Szemes termények mérésére használt, változó nagyságú, többnyire 120–125 litert kitevő űrmérték. **2.** Egy köblös vetés. *A kertem alatt van ety ~ köles.* **Sz:** *Nyáron ~ eső, víka sár, ősszel víka eső, ~ sár:* nyáron a sok esőt is beissza a föld, ősszel a kevésből is nagy sár lesz.

köböz **Ö:** *le~*.

kőburkoló *kőburkoló* fn Kövel utak befedését végző szakmunkás.

köce ~ fn **1.** Kozsu. **2.** Báránybőrből v. szövethől készült, ujjas, esetleg ujj nélküli rövidebb-hosszabb kabát. **3.** Szegényes ruhadarab. *Útyhogy megmozdottunk, felöltöztünk, hogy ki rászette aszt a kis ~t, ety kizs gúnyát, oszt mentünk, ki merre.*

köcsög ~ fn **1.** Magas, bő szájú, nyakánál szűkebb, öblös, füles cserépedény. **2.** (Tej mérésére szolgáló) henger alakú, fogóval ellátott, bádgedény. **Sz:** *Püf, ~, oda az alut-té: (utalás arra, hogy a cserépedény hamar eltörik).* **Ö:** *vászon~*.

köcsögfa *köcsögfa* fn Az udvaron felállított többágú fa, amelyen a tejesköcsögöket szárítják. *A köcsögfa leásot fa vőut, négy-öt ága vőut, ára tettik a kimosot tejesköcsögöket, napon szárították.*

köd ~ fn **Sz:** *Belepte a szemit a ~:* hályog van a szemén. *Pál fordul ~del, ember hal meg döggel:* ha Pál napján, vagyis január 25-én ködös az idő, nagy járvány várható abban az évben. *(Ha) Pál fordul ~del, ember, állat hul döggel:* ua. **Nr:** *Ha a ~ reggel felszáll, eső lesz, ha lecsapódik, akkor meg jóú idő.*

ködmön ~ fn Gyapjával befelé fordított birkabőrből v. kecske szőrmés bőrből készült csipőig érő, gyakran népi himzéssel díszített kabáthoz hasonló, ujjas női és férfi ruhadarab. *Mindig kurta ködmömbe járt, jóú öcska báranybúr ködmömbe.* **Ö:** *bársony~, bőr~, kis~*.

ködmönös ~ mn *Ködmönös nyár:* hűvös, esős nyár.

ködöl ~ i (Eső) ködszerű permetként szitál.

ködöll/ik ~ i **1.** Ködbe borul, ködösen látszik. *Ködöllik a Mátra, esső akar lenni. keres a vármegye, be akar fogatni.* (Betyárnóta.) **2.** (Eső) szitál.

ködvágó *ködvágó* fn (rég) Siltes katonasapka. *A ködvágó simléderes katonasapka vőut tisztnek, altisztnek a tizennégyes háborúba.*

kőfal *kőfal* fn **Sz:** *Ugy áll a búza, mint a kőfal (mellé lehetne állítani a szekérekereket):* szép egyenesen.

kőhajítás *kőhajítás* fn Kődobásnyi távolság. *Csak ety kőhajítás ide a bőut.*

köhent ~ i Köhint. *Bátyámuram mindik köhent egyet-kettőt.*

köhögés *köhögés* fn *Erőtteti a köhögés:* erősen köhögnie kell. **Ö:** *számár~, száraz~*.

kőkémény *kőkémény*, *kőkímén* fn Téglából épített, oszlopokon nyugvó szabad kémény.

kökény *kökény* fn **Nr:** *A zabot addig lehet vetni, míg a kökény el nem virágzik. Ha elvirágzott, már nem szabad.*

kökényszem *kökényszem* fn Sötétkék szem.

kökényszemű *kökényszemű* mn Sötétkék szemű.

kőkörcsin ~ fn **1.** *Szőürös ~:* karéjosan osztott levelű, nagy kék, lila, sárga v. fehér virágú tavaszi évelő növény. *Tavasszal az első*

virág a ~, szőürös ~nek is híjják, vidett. **2.** Őszi kikerics [Colchicum autumnale].

kőláb *külláb* fn Kerítés, tornác v. gerendázat kőből, téglából készült tartóoszlopa.

kőlábás mn *Küllábás ház:* olyan ház, amelynek tornácát téglából, esetleg kőből készült oszlopok tartják. *A küllábás háznál hatnyóuc külláb vőut a tornác hosszába. Küllábás tornác:* olyan tornác, amelyen téglából, esetleg kőből készült kőlabak szegélyeznek.

kölcsön *kőücsön* fn/hsz **Sz:** *Kamatostúl visszaaggya a kőücsönt:* alaposan megtorolja a sérelmeket. *Kőücsön, maj megadom lőücsön:* löccsel elveri. *Visszaatta neki a kőücsönt:* vmely sérelmet megtorol. **Km:** *A kőücsön csak eccer jóy:* (ti. amikor felveszik). *Aty kőücsön, ha aszt akarot, hogy rosszembered legyik!:* az adósod rendszerint haragosod lesz. **Nr:** *A régi debreceniek felfogása szerint: Ha meg akarjuk tudni, mijjen gyorsan telik az idő, vegyünk fel kőücsönt, és meglátjuk, hogy egyk kamat fizetése ír a másikat.*

kölcsönkenyér *kőücsönkenyír* fn **Km:** *A házasság nem kőücsönkenyír:* a házasság komoly dolog.

kölcsönkérés *kőücsönkír* fn **Km:** *Kőücsönkírnek megadás a víge:* a kölcsönt előbb-utóbb vissza kell fizetni.

köldök *kőüdkök* fn Az eke gerendelyének végén a földig nyúló széles, lapos vas, amelyen az eke csúszik; ekeköldökvas. **Ö:** *eke~, mécs~.*

köldökfásli *kőüdkőfásli* fn Újszülött csecsemő köldökének bekötésére való, hosszú vászoncsík. *A kőüdkőfáslit kilenc-tíz napik tartották a gyereken.*

köldökfertőzés *kőüdkőfertőüzis* fn (Újszülöttek betegségeként:) a fertőzött köldök és a környező hasfal megduzzadása, vize nyóssá válása.

köldökremek *kőüdkökremek* fn A szarvasmarha oldalának tölteni való része.

köldökremeke *kőüdkökremeke* fn Köldökremek.

köles ~ fn **Sz:** *Fizet, mint a ~:* sokat fizet. *Szaga van, mint a dohos ~nek:* vmi nagyon

bűdös. *Például emberre is monták, ha szagos vőut a szája. Köles van az őyra hegyin:* a kiscsirke csőre hegyén levő sárga pötty, amely általában kétnapos korára leesett. *Jóyl kőütt a ~:* jó kedve van.

köleskása ~ fn **Sz:** *Híre futamodott, mint a dohos ~nak:* —.

köleskásaleves ~ fn Köleskásával készült leves.

kölesondó *kölesondóy* fn Takarmányként v. tüzelőként használt köleshéj.

kölönc ~ fn Kutya nyakába akasztott nagyobb fadarab, amely akadályozza a futásban; kolonc. *Kölönc van a kutya nyakába.*

kölöncös ~ mn Nyakában kölönccel járó kutya. **Sz:** *Nem akarom, hogy vinsígemre a ~ /koloncos kutya sorsára jussak:* hogy öreg koromban úgy bánjanak velem, mint a kutyaival.

költ¹ *kőüt* i **Sz:** *Ha kőütöm, a magamét kőütöm (senkinek semmi köze hozzá):* (az válaszolja, akit okatlan költekezésre figyelmeztetnek). **Ö:** *ki~.*

költ² *kőüt* i Híresztel. **Sz:** *Hóyt hírit kőütöttik (soká fog ilni):* —.

költ³ **Ö:** *ki~.*

költésrothadás *kőütisrothadás* fn A méhek fiasításának a fiasítás rothadásával v. rothadászerű szétesésével járó fertőző betegsége.

költő **Ö:** *verő~.*

költőpár *kőütőüppár* fn Madárpár, amely együtt fészkel, és együtt neveli a fiókákat.

költőterület *kőütőüterület* fn Az a terület, ahol a vadmadarak költenek.

költözik **Ö:** *be~, bele~, ki~, rá~.*

költség **Ö:** *köz~.*

kölykedzik *kőjköddzik* i Kutya, macska utódokat hoz a világra. *Kőjköddzik a puli, bajba vagy mozs Gyuri* (Rigmus). **Ö:** *meg~.*

kölyök *kőjök* fn **1.** (Jelzőként:) még ki nem fejlett fiatal ragadozó emlős. **2.** Fiúgyermek. *Ijen kis kenyirkosarakat kötött apám, oszt azt kütte el a kőjköktől, hogy azír hátha kap valamit. Uty tizenyóuc, tizenhat éves koráig monták a fíjúknak, hoty kőjök. Sz: Ebatta kőjök/kőjke!:* (enyhe szitok).

kölyű *köjű* fn (Tímármesterségben:) nagy favályú, amelyben a cserhéjat nagyméretű fakalapáccsal összetörik.

kőmáj **Ö:** *büdös~.*

köményleves *kömínyleves* fn Köménymagosleves.

köménymagos *kömímmagos, kemímmagos* mn Köménymaggal készült. *Nagyon gyakran kaptunk zupát, kemímmagos levest. Vóút kemímmagos pogácsa mek kemímmagos kenyír is, a zsidóuk sütötték ezeket. Kemímmagos leves:* köménymagleves.

köménymagleves *kömímmagleves, kemímmagleves* fn Köménymaggal készült leves.

kőműves *kűműves, kűműves* fn

könik **Ö:** *el~, meg~.*

köntőrfarol ~ i **1.** Kertel, köntőrfalaz. **2.** Vonakodik vmitől. *Aki nem vállalja, amivel megbízzák, az is ~.* **3.** Settenkedik, lopakodik.

könyék l. **könyök**

könnycepp *könycsepp* fn **Sz:** *Annyi, mint ety könycsepp:* nagyon kevés, nagyon kicsi.

könnyebbedik **Ö:** *meg~.*

könnyebbzik **Ö:** *meg~.*

könnyebbül **Ö:** *meg~.*

könnyedzik *könnyeddzik, könyveddzik* i **1.** Könnyezik. **2.** (Lemetszett ág) nedvet ereszt. *A szőüllő is meccs után könnyeddzik, ha kiséim meccik, a lemeccett ágbul csepeg a víz. Nr:* *A szőüllőágbul kicsepegőü nedvet kis üvegbe fokták fel, szembeteksígre használták, ha vízbe vóút a szem.*

könnyen ~ hsz **1.** Hamar, gyorsan. *Könnyen elfelejtette, hogy jóú vóútam hozzá. 2.* Könnyen hagy: nem törődik vmivel. **Sz:** *Könnyen beszél:* könnyű neki beszélni, nincs bajban. *Könnyen ál nála a rívás:* minden különösebb ok nélkül sírni kezd. **Km:** *Könnyen jött, ~ megy/ment:* azt a vagyont, pénzt, amelyért nem kellett keményen megdolgozni, könnyen elpazarolják. *Aki ~ rí, könnyen felejt:* —.

könnyentörődió *könnyentörőüdjóú* fn Papírhéj dió.

könnyít i *Könnyít magán:* széketet, vizeletet ürít. *Megyek ki, könnyitek magamon, ez jelenti a széketet, pisilist is. Ö:* *ki~.*

könnyű ~ mn **1.** *Könnyű helyre tedd!*: könnyen hozzáférhető helyre tedd, hogy hamar megtalálhassuk. **2.** *Könnyebben érzi magát:* (beteg) jobban van. **Sz:** *Könnyeb vigít fogja a dolognak:* felületesen végzi. *Asz nízi, hun könnyeb mekcsinálni:* ua. *Könnyebb a lelkinék, ha üthet rajta eggyet:* jobban esik neki, ha... **Km:** *Könnyű, ami nem nehéz:* (az válaszol így, akit kérdeznek, hogy bírod-e). *Könnyű annak, akinek nem nehéz:* **a)** aki nincs bajban könnyen adja a tanácsokat. **b)** az erős embernek könnyebb a nehéz terhet emelni, mint a gyengének. *Könnyű Katit táncra kírni, ha neki is van kedve menni:* —.

könnyűdik **Ö:** *ki~.*

könnyűsuhogó *könnyűsuhogóú* fn A több lovas fogat kocsisának a szíjostornál hosszabb nyelű, kenderzsinegből készült, kétszeresen sodrott ostora.

könnyűszekér ~ fn Személyszállításra használt, teherhordásra kevésbé alkalmas szekér.

könyomatos *kűnyomatos* mn *Kűnyomatos előzik:* gyárilag készített különleges papírfajta.

könyomdász *kűnyomdász* fn Könyomással sokszorosító nyomdász.

könyök ~, *könyék* fn **Sz:** *Úgy dicsírte, maj lement a ~irül a bűr:* nagyon dicsér vmit. *Ugy igyekszik, maj lejön a ~irül a bűr:* (tréf) egyáltalán nem igyekszik. *Könyökig vájkál a zsebibe:* nagyon szegény.

könyöke **Ö:** *kati~.*

könyöklő *könyöklőü* fn **1.** Két oszlop közötti vízszintes kiképzés, ahol könyökölni lehet. *A könyöklőü rendesen deszkával vóú borítva. 2.* Karzaton, erkélyen, ablakon párkányféle kiképzés. **3.** A tornácot az udvar felől határoló derékmagasságú falnak a bejárat két oldalán levő része.

könyököl **Ö:** *bele~.*

könyörög ~ i (Nagybeteg felgyógyulásáért a pap a gyülekezetben) imádkozik.

Ojam beteg vóut, hogy mán könyörgött írte a pap a templomba.

könyörögtet *könyörögtet* i (Nagybetegért) imát mondat. *Szokás vóut, hogy a nagybetegír mindik könyörögtettek.*

könyörül ~ i **Sz:** *Rajtam még a jóú Isten se ~:* (az mondja, akit sok csapás ért).

könyű ~ fn Könnny.

könyv fn *Könyvet kikíszt:* könyvet beköt.

Ö: *ábécé~, adó~, csíziós~, föld~, históriás~, imádságos~, listás~, mendikáns~.*

könyvedzik l. **könnyedzik**

könyvesbakó *könyvezsbakóú* fn (rég) (Szűrposztóból v. vászonból készített, him-zett) tarisznya iskolás gyermekek számára. *A könyvezsbakóú vászombúl vaty szűrposztóbul vóut, jóú tuttak vele a fjiúk verekedni.*

könyvestarisznya ~ fn Könyvesbakó.

könyvi Ö: *anya~.*

könyvkötődeszka *könyfkötőüdeszka* fn Szürkelemezből készült lap, amelyen préselik a könyvet.

könyvkötőkés *könyfkötőükés* fn Könyvkötéskor használt kés.

könyvkötőlemez *könyfkötőülemez* fn Könyvkötődeszka.

könyvkötőolló *könyfkötőüollóú* fn Könyvkötéskor használt olló.

könyvkötővászon *könyfkötőüvászon* fn Könyvek borítására használatos vászon.

könyvnyílás ~ fn A könyvtábla és a gerinclemez közötti rés.

könyvtest *könyftest* fn Az összefűzött ívek együttese. *Könyftestet gömböjít:* könyvtestet gömbölyítő rúddal gömbölyűvé tesz.

köp i **Sz:** *Laposat ~:* széleset, nagyot köp. *Hegyeset ~:* nagy ívben köp. *Köpi a markát:* a) jó üzletet csinált. b) fogadkozik, hogy igazat mond. *Köpj laposat, új magosat!:* —. *Köpök, lípek, rá se nézek:* semmibe se nézi. *Esz akkor monták, ha valakinek komendáltak valakit, de annak nem teccet.* **Nr:** *Tűzbe nem szabat ~ni, mer fink kél a nyelvet hegyin, ojan kis pattanások.* — *Én is mondom minden nap, mikor az elsőü píszt felveszem: phü, phü, apád, anyád ide jöjjik!* **Ö:** *be~, ki~, meg~.*

köpcös ~ mn Gögös, büszke. *Köpcösen jár:* egyenes testtartással, gögösen jár.

köpeny Ö: *por~.*

köpenyeg ~, *köpönyeg* Vastag, hosszú köpeny. fn **Sz:** *Fordítok a ~en:* felülbírálok a viszonyunkat, nem leszek veled tovább olyan jó viszonyban. *Fordította a ~et:* érdekeinek megfelelően változtatja az elveit. **Km:** *Elmúlt essőünek nem kel ~:* késő akkor védekezni, amikor már megesett a baj. **Nr:** *A kora tavasszal a legelőüre kihajtot malac a hidegbe keservesen sírva mondja: Ha mink esztet tuttuk vóuna, ~et hosztunk vóuna. Ápri, ápri, ápriliís!* **Ö:** *aba~.*

köpenyegajtó *köpenyegajtóú, köpönyegajtóú* fn (Házon) külső ajtó, köpenyajtó. *A köpenyegajtóú deszkából készül, rendesen a hász háccsóú bejáratánál van.*

köpenyház Ö: *acél~.*

köpés *köpís* fn **Sz:** *Nem ír ety köpís se:* semmit se ér.

köpet ~ fn **Sz:** *Nem ír ety ~et se:* semmit se ér.

köpköd Ö: *meg~.*

köpködő *köpködőü* fn Az a piactér, ahol a mezőgazdasági munkások, napszámosok ácsorogva várják, hogy vmilyen munkára fel-fogadják őket; embervásár; koplaló.

köpölyöz *köpüjöz* i Felmelegített poharat a beteg testrésze borít, hogy vérbőséget idézzzen elő. *A pohárba tettek ety kis zsíros rongyot, és akinek valahon fájt a dereka vagy mi, oda meggyútották, és aszt odatették, és az beszífta.*

köpölyözés *köpüjözís* fn Felmelegített pohárnak a beteg testrésze tevése, hogy ott vérbőséget idézzzen elő.

köpölyöztet Ö: *meg~.*

köpönyegajtó l. **köpenyegajtó**

köpörcöl ~ i Kaparász, kapargál.

köpött Ö: *ki~.*

köpperszalag *köpperszallag* fn Sávós, sűrű szövésű pamutvászon, amelyet fűzésre, ill. irkatartók, rajztáblatartók összekötözésére használnak.

köpperszövés *köpperszövís* fn (Paszományosoknál:) olyan szövésfajta, amelyet gatyá-

madzag, lámpabél, ill. lepedővászon szövésekor alkalmaznak.

köpű ~ fn **1.** Kivájt fatörzsből készült v. vesszőből font, esetleg deszkákból szegezett, keret nélküli méh alakú. **2.** Ásón, lapáton, vasvillán, kaszán stb. az a cső alakú rész, amelybe a nyelet behelyezik. *Az a ~, amibe belejár a nyél, ész szeggel meg beleerősítik.* **3.** A pásztorbot kampójának az a része, amelybe a nyelet erősítik. **4.** Az eke tisztogatására használt eszköznek, az ösztökének az a része, amelybe a nyelet erősítik. **5.** A szekértengely két végére húzott rövid csőforma vas, amely a kerekeket szilárdan tartja a helyükön. **Ö:** *ásó~, lőcs~, nyél~.*

köpül ~, *küpül* i <Bádagedényben v. sajátárban v. köpülőben> tejszínből keveréssel, rázással vaját készít. *Beletettük egy ojan hatliteres bádoga a tejfelt, rátettük a fedőit egy ruhával, és így rásztuk jobbról balra, köpültük.* **Nr:** *Nagy sajátárba tettük a tejet. Ebbe a sajátárba illett ety fakanál, egy natyfejű kanál, azzal verte, köpülte, és kicsapódott a vaj.*

köpülő köpülő fn Vaj köpülésére való, fából készült, csonkakúp alakú edény; vajköpülő. **Ö:** *vaj~.*

kör ~ fn **1.** Kislányok játékához alkotott kör. *És akkor bekapott a ~bül ety kisjánt, és akkor kiment, az meg bent maradt, az ugyaneszt a szöveget elmonta.* **2.** Körbe beüt: <könyvkötő> a borító túlérő részét körben ráhajtja a könyv táblájára. **Ö:** *gazda~, leány~.*

köralakzat *köralagzat* fn <Könyvkötészetben> márványozáskor a festéken keletkező kör alakú forma.

körbefolyik körbefojik i *Körbefojik a réz:* az olvadt réz a tárgy leöntésekor kitölti az egész formát hézagmentesen.

körbegyúrás ~ fn <Pásztorkelep-készítés részművelete>

körbenforgó körbeforgó fn A földön húzott kör körül játszott labdajáték, amelynek résztvevői a kör közepén álló játékost próbálják a labdával hátba ütni, mire az a labdát elkapva a kör szélén állók vmelyikét dobja meg, aki vele helyet cserél.

körbeönt i *Körbeönti a réz:* üreges tárgy, pl. pergő készítésekor a mag körüli hézagot kitölti a forró réz.

körfésű körfűsű fn A haj összefogására használt kör alakú fésű. *A körfűsű félhóyd alakú fűsű vóyt, amivel a kisjányoknak a haját összefokták.*

körforgó körforgó fn Körhinta.

körfűrészlap körfűrészlap fn Gép által forgatott, fűrészfogakkal ellátott kerek acéllemez, amely a hozzányomott fát elvágja.

körhaj ~ fn **1.** <Női hajviseletként> rövidre vágott, kör alakú haj. *A ~ sima, rövid haj, városi divat vóyt, nőjüknek mek kisjányoknak vóyt.* **2.** <Férfi hajviseletként> nyak fölött körbevágott haj.

körkéses mn Körkésekkel ellátott <szerszám>. *A húsoló ety ~ faragó szerszám, a késeknek ferdén vam behajtva az éle.*

körmetlen ~ mn **Km:** Körmetlen macskának nehéz a fára mászni: a szegénynek nehéz jómódba kerülni.

körmöl ~ i **1.** Csúnyán, macskakaparással ír. **2.** <Birka stb.> körmet levágja, rendbe teszi. **3.** <Macska> karmol. **Ö:** *ki~, meg~.*

körmös ~ mn/fn **I.** mn Lopásra hajlamos, tolvaj. **II.** fn **1.** <Iskolai büntetésként> pálcaütés a kéz összefogott körmeire. *Bizony az én időmbe ~t kaptunk, ha csúnyán írtunk.* **2.** Tolvaj. **Ö:** *bal~.*

körmöcsuka ~ fn <tréf> Béka.

körmöspipa ~ fn Vörös v. fehér színű, karimás szájú, gombos nyakú, elöl díszes pipa, amelynek a derekát mintha egy kéz fogná.

körmöz Ö: *le~, meg~.*

körmözöbicska körmozőbicska fn Behajló, íves pengéjű vágóeszköz. *A körmozőbicskával a juhog betek körmejit vákták a pásztorok.*

körmű Ö: *bal~.*

környék környik fn **Nr:** *Debreceembe asz monták, aki a környikről jött: Na, ennek a köjödökit se a Basahalmám belül vákták el.*

környékez környikez ~ i Környikezi az álom: ásitózik.

környékig környikig hsz Tájáig. *Hát ebbe a szakmába dóugosztam ezerkilencázötven,*

ötven év ojan karácsony, szilveszter környékig.

környes-körül ~, környös-körül hsz Körös-körül. Környes-körül beborút az ég.

környület ~ fn Vmit közvetlenül körülvevő terület, környezet.

köröm ~ fn **1.** Megvakul a körme: **a)** gombásodik a köröm. **b)** gyulladásban van a körme. *Elrúgja a körmejit:* a köröm ütés v. más miatt leesik. *Szilva nő a körmin:* kisebb ütéstől megfeketedik a köröm. *Körömmel vigik hűz:* a könyvnyílás mentén a borítóanyagot körömmel bedolgozza. **2.** Pata. **3.** A hámfát és a szekér első tengelyét összekötő láncnak, a hatlóláncnak a végén levő kampó, amelybe a hámfát akasztják. **Sz:** Annyit se ír, mint a köröm feketije: értéktelen, semmit sem ér. *Annyim sincs, mint a köröm feketije:* nagyon szegény vagyok. *Annyit se adott neki, mint a köröm feketije:* semmit se adott neki. *Hosszú a körme:* lopásra hajlamos, tolvaj. *Messzire ír a körme:* ua. *Amit a szeme meglát, a körme nem hagyja ott:* ua. *Körme/Köröm közé kapja:* megveri, ellátja a baját. *Körmire níz:* szigorúan ellenőrizi, hogy vmit el ne lopjon. *Este örömmel, reggel ~mel:* az esti mosatlan elmosogatását ne halaszd reggelre, mert akkor körömmel kell lekaparnod. **Ö:** farkas~, héja~, kánya~, sas~, vak~.

körömfájás **Ö:** bűdös~.

körömfeketéje körömfeketije fn **Sz:** Anyni, mint a körömfeketije: nagyon kicsi, kevés.

körömhegye körömhegyi fn **Sz:** Nem aluttam ety körömhegyit se: semmit se aludtam.

körömméreg körömméreg fn A körömágy gennyes gyulladása. *A körömméreg az, amikor meksértőüdik a körömház és meggyűl. Körömmírget kap:* leveti a körmét.

körömpó körömpőj fn Vasszegekkel ki-vert, nyeles kis fatábla, amellyel a gyapjút kifésülik. *Ety pár körömpőjvel fojt a munka, az egyik a tűpőzsékre vóut erőősítve, a másikat kézbe fokták. Az egyik körömpőj a másikon lehúszták, ity típtik meg a gyapjút, kiszítettik előj a feldőugozásra. Ö: fél~.*

körömpóalj körömpőjajj fn A körömpővel való szálakra bontás, tépés közben lehulló gyapjú. *Ami lehullott a főüdre, körömpőjajnak montuk. Beleőjgyelítettük, aki még nem vóut munkába, újbul feldőugosztuk a körömpőjvel.*

körömpőcsináló körömpőjcsináló fn Körömpőkészítő mester.

körömpőfog körömpőjfog fn A körömpő acéldrótból készült, kampóhoz hasonló, kiálló része.

körömpőfoghajtó körömpőjfohajtó fn A körömpőfog visszagörbítésére szolgáló négyyszögletes vasrudacska. *Mikor kihajoltak a körömpőjfogak a fűsülésnél meg a típusnál, és nem vette jójul magába a gyapjút, kiszítettük mind, és egyenkint mekhajtottuk a körömpőjfohajtóval.*

körömpőtábla körömpőjűtábla fn Körömpő.

körömpőtartó körömpőjűtartó <Körömpőpadon> a körömpőt tartó kis állvány.

körömrugó körömrugóy fn **1.** <Kapuknál> a küszöbbe v. külön tuskóba szerelt, kiálló alsó ütköző, kocsisbosszantó. **2.** <Istállóban> a ló hátsó lábainál levő gerenda, amelybe a ló amikor beáll a jászolhoz, belebotlik, hogy a sarat leverje a patájáról, ill. hogy az almot ne túrja szét a lábával. *A körömrugóy gömbőjű gerenda, rendesen akácfából van.*

körömszedő körömszedőj mn/fn **I.** mn *Körömszedőj fogóy:* a ló ferdére koptatott, ill. beteg körmének kiigazítására v. levételére szolgáló, harapófogóhoz hasonló kovácsszer-szám. **II.** fn Körömvágó olló.

körömvirág ~ fn **1.** A körömön levő apró fehér folt(ok). **2.** Apró sárga virágú dísznővény; peremizs.

körömvirágkenőcs körömvirákkenőcs fn Körömvirágból készített visszérkenőcs.

körönd ~ fn Kör alakú tér, körtér. *A Viga-dóy naty köröngye teli vóut asztalokkal.*

körös **Ö:** negyed~.

körösfa kőjörösfa fn Körisfa.

körtánc ~ fn <Méhészetben:> közeli gyűjtőhelyet jelző tánc, melynek során a méh a lépen kis körben tipeg, egyszer jobbra, aztán

balra keringve. *Az elsőjű kijáróú már meg is érkezett, és eljárta a virákport jelzőjű ~át.*

körte *körtí, körtij* fn A gypjú mérésére használt mérlegnek, a fontnak a rúdján levő körte alakú mozgatható súly; fontkörte. **Sz:** *Rászorúsz még/Rászorút a húgyos körtire:* azt is megbecsüli v. megbecsülné, amit régebben megvetett. **Ö:** *árpás~, árpávalérő~, birs~, citrom~, cukor~, dinnye~, esperes~, font~, gudric~, hulló~, kálmán~, kobak~, kormos~, kurva~, mézes~, pergamen~.*

körtégomb ~ fn (Paszományosoknál:) körte alakú faformára, hatágú csillag motívuma alapján készített gomb. *Nyújtásos ~:* a hatágú csillagmotívum mentén nyolcszoros szálvezetéssel készített gomb. *Tízjársos ~:* a hatágú csillagmotívum mentén tízszeres szálvezetéssel készített gomb.

körtékocsány ~ fn A körte szára.

körtelámpa *körtilámpa* fn Falra szerelt, kis petróleumlámpa. *A gyerekágyas lámpa vőut a körtilámpa, ha az anya felkelt a gyerekekhez, aludni lehetett mellette, ojan pici vőut. A petrólytartója körti alakú vőut.*

körtéjes *körtíjes* fn Nagyobb körtefás terület.

körül **Ö:** *környes~.*

körülcsóváz *körülcsóváz* i Földterület határát felkupacolt karóval körben megjelöli. *Körülcsóvászta a birtokát, felkupacolt karóval megjelölte, a vígit is.*

körülhord ~ i Vhol körülvezet vkit. *Körülhordtam a vendíget az udvaron, mert először járt itt.*

körülkanyarít ~ i **1.** (Kenyeret) körbeszel, körülvág. **2.** (Ménest lóháton) körüljár.

körülkerekít *körülkerekít* i Kelést babonás eljárás során úgy próbál meggyógyítani, hogy vmivel kört rajzol köréje. *Göröngvi bíka óyrával kell a daganatot kilencer körülkerekíteni.*

körülkerít *körülkerít* i Keretez. *A palatábla asz fekete vőut, és körül vőut fen két centis fával kerítve.*

körülkorcol ~ i Körbekötöz, megerősít, a kerítést fával, gallyal, madzaggal megerősíti stabillá teszi. *Csinátunk ety karámot, ástunk*

neki gödröt, hogy a töve megájják, ~tuk ijjen fával.

körülráncos ~, *körúrancos* mn Körös-körül ráncolt, ráncokba szedett (szoknya). *Csak szoknyára monták, hoty körúrancos. Körúrancosz szoknya:* körös-körül ráncokba szedett szoknya.

körülráspolyoz *körúrásposz* i (Patát) körberesz. *Körúrásposzták ijen reszelőjűvel, minden.*

körülseper ~ i **Nr:** *Nem szabat ~ni a jányokat, mert ha a jánt körülseperik, nem mety írhez.*

körülstaros ~ mn Elöl-hátul piszkos (bogatya). *A fehér búgatyára monták, ha piszkos vőut, hoty ~.*

körülszed *körűszed* i Patát körbevág, lecsipeget. *Körűszettik fogóúval, rásposzták, körül.*

körülszeg *körűszeg* i Körülvág, körbevág. *A kenyír mán meg vőut szikkadva, annak mán nem kellett, hoty körűszegjük.*

körülver *körűver* i (Csizmasarkot) körben szegekkel rögzít. *A sarkot elik sűrűn drótszeggel körűverjük.*

körvágó *körvágóú* fn (Páztorkalap-készítés eszközeként:) a kalapszél egyenletes körbevágásához használatos lapos fadarab, amelynek van egy negyedhold alakú része, ennek a középrészén T alakban egy nyél van, rajta centiméteres késpengényi szélességű rovátkákkal.

körzet ~ fn (Könyvkötészetben:) olyan díszítésre használt szerszám, amely ívet ír le az anyagon; ívelő.

körző **Ö:** *jelölő~, jelző~, szakító~.*

körzőz **Ö:** *ki~.*

kösü ~ fn A szíjgyártók varrószéke, amelynek elöl függőlegesen álló satujába a megvarrandó bőrt munka közben facsavarral beszorítják. *A ~nek kettőös fapofája van, lovaglőüülzsbe dőugoznak rajta.*

kösüfej ~ fn (A kösü részeként:) két lapos fadarab, amelynek kb. 25 cm hosszú részébe a megvarrandó szíjat befogják; kösüpofa.

kösüpofa ~ fn Kösüfej.

köszköpű ~ fn Fontoskodó, hírt hordó, pletykálkodó személy. **Sz:** *Sűrök-forog, mint ety ~: fontoskodva intézkedik.*

köszköpűdik ~ i **1.** Kötekszik. *Akinek semmi se jó, kötekedik, ára montuk, hoty ~.* **2.** Haszontalankodik.

köszköpűködik ~ i Sikertelenül, eredménytelenül küszködik, hogy megcsináljon vmit. *Köszköpűködik, akármibe fog, nem sikerül neki.*

köszméte ~ fn Egres. *A rigib neve ~ vaty pöszméte, most egres.*

köszön ~ i **Sz:** *Köszönt, hogy nagyanyádnak szólítottál: <mesei fordulatként: ti. ha nem, annak következményei lettek volna>.* **Nr:** Köszönő szólások: *Köszönöm alássan: — Köszönöm, még mekszőugálom. Aggyon az Isten ezerannyit írte. — Feleletek: Jóu szívvel (adom). Szívesen, máskor is, ha úgy esik. Nincs mit. Ne ~t, hanem egyél! — Mán mi nem ~tünk minden embernek, de még idesanyám, idesapám iskolába járt, akkor mindenkinek ~ni kellett az uccán, ha látta, ha sose látta, akkor is. Mer asz monták: A jóu iskolázs gyermek, köszöm minden embernek.* **Ö:** *be~, le~, meg~, rá~.*

köszönés **köszönís** fn **Nr:** A köszönés formái: Érkezéskor: *Jóu reggelt, jóu napot, jóu estét kívánok/aggyon Isten!* Távozáskor: **a)** napszaktól függetlenül: *Minden jóut (kívánok/aggyon Isten)! (Az) Isten álgya meg magukat!* **b)** este: *Jóu íccakát (kívánok/aggyon Isten)! — Az utcán menők köszönnek be a portán levőknek.*

köszönt **Ö:** *fel~, meg~.*

köszöntés **köszöntís** fn Ünnepi menünek tálalás előtti megdicsérése.

köszörű **Ö:** *bak~, ostor~.*

köszörűkő **köszörűkü** fn **Sz:** *Űl, mint macska a köszörűkövön: gubbasztva, idétlenül ül. Mindent jóura hoz a köszörűkü: <biztatásként mondják>. Majd jóura hozza a köszörűkü: ua.* **Km:** *Ára való az öreg, hoty hajcsa a köszörűkövet: az öregnek is lehet vmi hasznát venni.*

köszörül **Ö:** *meg~, össze~.*

köszörűs ~ fn Köszörűkövel dolgozó (vándor) iparos. **Sz:** *Ennek izz Bédzsbe (van) a ~se: <életlen késre mondják>.*

köszörűsár ~ fn <Gubásmesterségben> a köszörű körül levő, kő és acéltörmelék keveréből álló sár, amelyet zöldgálic és égerfa héjával keverve a guba festéséhez használt fekete festékekhez tesznek.

kösztestermék **kösztestermík** fn Az elültetett facsemeték sorai között termesztett mezőgazdasági termék.

köszvény **köszvíný** fn **1.** Reuma. **2.** *Elhúzza a köszvíný: <bárány szarvával kapcsolatban, amely előbb egyenesen nő, majd elgörbül>.* **Sz:** *A köszvíný essíg beléd! <szitkozódás>.* **Nr:** *Nagyon hasogat a köszvíný, időüváltózás lessz. Ö: süly~.*

köszvényes **köszvínýes** mn **Nr:** *Nagyon hasogat a köszvínýes lábam, időüváltózás lessz.*

köszvényesedik **Ö:** *le~.*

köt ~ i **1.** <Szőlőt> karóhoz kötöz. **2.** Hosszú egyenes tűkkel fonalat hurkolva vmit készít. *Általába két tűvel, de harizsnyát öt tűvel ~öttünk.* **3.** Horgol. **4.** *Köti magát: erőszakosan ajánlkozik, tolakszik.* **5.** *Köt vkivel: üzletel, üzletet köt vkivel. Vigyázz, ne kös vele, nem megbízható ember.* **6.** <Növény, gyümölcsfa> megtermékenyül, és termést kezd hozni. *Nem ~ a paszuj ebbe a száraz időübe. Az idén nem jóul ~ött a körtifa, nincs rajta termés.* **7.** <Krumpli> gumókat fejleszt. *Nem ~ a kolompír, mer nincs esőü.* **8.** Növény gyökeret ereszt, és megfog. **Sz:** *Na, eszt öt tűvel ~öttik: (tréf) <ritka búzára vonatkoztatva>.* *Kötte hiszem: nem hiszem. Nem ~i az óurára: nem árulja el a titkát.* **Km:** *Aki jóul ~, az jóul is óud: ha vmit jól csinálsz, annak jó az eredménye is.* **Ö:** *be~, el~, fel~, hátra~, ki~, le~, meg~, rá~.*

kötaszító **kütoszító** fn <Timároknál> a bőr simítására való, nyélbe foglalt vörös kőből álló szerszám.

kötégel ~ i Kötegeket, összekötött csomókat készít. *A nyúlbüroket szintén húzdarabonként összerakva ~ik.*

kötegelés *kötegelis* fn Kötegek, össze-kötött csomók készítése.

kötél ~ fn **1.** *Kötelet ereszt:* szalmából, szánából csavarva a kazal v. boglya lekötéséhez kötelet sodor. *Kötelet vet/hány:* a kész kötelet lehelyezi, hogy a marokszedő rátehesse a markot, a gabonacsomót. **2.** *⟨Jelzőként:⟩* egy kötegnyi szalma, széna. *Ety ~ szalma, amennyit a hátán elbirt az ember.* **Sz:** *Ázik a ~: ⟨gyermek veréssel való fenyegetéseként⟩. Burogba született, kötelen hal meg:* most szerencsés, de majd rossz vége lesz az életének. *Ne enget hosszú ~re!:* a gyermekeket ne engedd szabadjára! **Km:** *Ot szakad el a ~, ahun a leggyengébb:* ott történik a leg hamarabb a baj, ahol a legkisebb az ellenállás. **Ö:** *borjú~, eregető~, fogó~, gombozó~, hátaló~, kéve~, pányva~, rudaló~, szalma~.*

köteles mn *Köteles ponyva:* szalastakarmány hordására való zsákból készített, téglalap alakú ponyva, amelynek két sarkán kötél van.

kötelesség *kötelessig* fn *Tartozó kötelesség:* szoros kötelesség. *Tartozó kötelessége mekcsinálni.*

kötélgúzs ~ fn Kötélhurok, amelyet disznóöléskor az állat szállításának megkönnyítésére használnak. *Kötélgúst tesznek a disznó hátujja alá, kettőz az elejét emeli, egy meg a farán segít.*

kötélgyártó *kötélgyártó* fn Mesterember, aki a kender rostjaiból zsinórokat, köteleket készít.

kötélgyeplő *kötélgyeplő* fn *⟨Főként⟩* szántáskor használt, kötélből készült, hosszú gyeplő. *Kötélgyeplő is vóút, eszt a szegínyek nemcsak szántáshoz használták.*

kötélistráng ~ fn Istráng.

kötélrevaló *kötélrevaló* mn/fn **I.** mn **1.** Hitvány, akasztófáraló *⟨ember⟩*. **2.** *⟨tréf⟩* Rossz, vásott *⟨gyerek⟩*. **II.** fn **1.** Hitvány, akasztófáraló ember. **2.** Rossz, vásott gyerek.

kötélsodró *kötélsodró* fn A kévekötel készítésére szolgáló, drótból készült szer szám.

kötélteregető *kötélteregető* fn Az a személy, aki aratáskor a kötelet úgy helyezi, hogy abba a marokszedő bele tudja tenni a levágott gabonát. *Vóút a kötélteregető, és akkor, ahogy úgy raktuk a búzád bele, mindig úgy rakta le.*

kötélverő *kötélverő* fn Kötélgyártó.

kötény *kötény* fn Őzsuta világos hátsó része. **Ö:** *bőr~.*

kötés *kötis* fn **1.** Termőrugy. *Szípen köt a dinnye, szíp kötisek vannak rajta. Hármaskötis:* a szőlőmetszésnek az a módja, amikor a tőkén két egy évnél idősebb termővenyigét és egy két-három szemre lemetszett vesszőt hagynak. **2.** Gerendák egyberovása, eresztéke. **3.** Derék. *Egészen kötísig írt a víz.* **4.** A világosság felé tartott tojás tompa végén észlelhető kis kerek folt. *A tojásnak a kötise az, ahon legelőször megjelenik ety kis pici vörös csík, hotyha nizzük, lámpázzuk a tojást.* **5.** Szerződés, egyezés. **6.** Pl. különböző terményeknek, gyümölcsöknek összekötött csomója. *Öt-hat csövet összekötöttek vetnivalóknak a legjavát, az vóút ety kötís. Emitt-amott ety piros csövet is bekötöttek a kötísbe, így vegyesen vetették el a többivel, azír hoty színeseb legyen a termés, mert ennek a porzója mekporosztta a sárga tengerit, ezír színeseb lett a termés, szeb lett.* **7.** Annyi dohánylevél, amennyit egy kötegbe, csomóba fognak össze. **8.** *⟨Szörméseknél:⟩* köteg. **Ö:** *bak~, bársony~, dísz~, dunszt~, fel~, gúzs~, hurok~, kas~, kereszt~, kígyó~, korel~, kosár~, kun~, puha~, ragasztó~, szeg~, szirony~, szortiment~, szövet~.*

kötésig *kötísig* hsz Derékig. *Kötísig írt a gaz nálla a kerbe.*

kötéstengeri *kötístengeri* fn Füzérbe fűzött, felakasztva tárolt kukoricacső. *Öt-hat csövet kötöttek egybe, eszt használták vetiskor, ez vóút a kötístengeri.*

kötésű *kötisű* mn Vmilyen testfelépítésű, termetű *⟨ember v. állat⟩*. *Nehogy még inkább a mizedzsbe mennyen, szóval ojan jop kötisű lovakat.* **Ö:** *jó~, négy~.*

kötetlen mn *Kötetlen fejjel:* hajadonfőtt. *A templomba nem illett a jányoknak, asszonyoknak ~ fejjel bemenni.*

kötő kötő fn **1.** Kötény. *Korcos kötő:* olyan kötény, amelyiknek a derekán korc van. **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ annyi ⟨vmiből⟩, amennyit ebbe bele lehet fogni, amennyi ebbe belefér. *Ety kötő alma.* **3.** A kos nemi szerve elé kötött vászondarab, az üzekedés megakadályozására. *Zságbul csinálunk ojan kötőt, oszt a bigája elibe kössük. Ö: be~, botos~, derék~, egyen~, fej~, fő~, gatya~, gomb~, kard~, kas~, kefe~, kék~, kéve~, kosár~, láb-szár~, ló~, lüster~, mente~, nád~, pólya~, strimfli~, surc~.*

kötőasszony kötőasszony fn A szőlő kötözését végző napszámosasszony.

kötődik kötődik i Tréfálkozva ingerkedik vkivel, bosszant vkit. *Ne kötődgy mán avval a gyerekekkel!*

kötőfék kötőfík fn **Km:** *Ahun a kötőfíket mektanájják/meglelik, ot keresik a(z ellopot) lovat is:* ahol vmi eltűnt tárgyból vmit megtalálnak, ott kell lennie az egésznek.

kötőfékez Ö: fel~.

kötőfékszár kötőfíkszár fn A kötőféknek a fejre illeszthető részéből kiinduló kötél v. szíj.

kötőfűz kötőfűz fn Kosárkötő fűz [Salix viminalis].

kötőgerenda kötőgerenda fn ⟨gubacsapóknál:⟩ a vetőkaró két oldalgerendáját összekötő fa.

kötőkeresztfa kötőkeresztfa fn ⟨Szövőszék részeként:⟩ a lábakat alul és felül összekötő keresztfák közül egy.

kötőkorc kötőkorc fn A kötény dereka.

kötőlék kötőlik fn Kötözésre használt anyag.

kötölőzködés kötölőcködés fn **1.** Kötelkedés. **2.** Akadémuskodás, aggályoskodás.

kötölőzködik kötölőcködik i **1.** Kötelkedik vkivel. **2.** Akadémuskodik. **3.** ⟨Kisgyermek⟩ nyűgösködik, nyafog. *Kötölőcköttem én is, mert úgy aluttam el, ha etyforintost attak a kezembe.*

kötőmadzag kötőmaddzag fn A kötény korcába húzott madzag.

kötös Ö: fel~, kék~, kibe~.

kötősejt kötősejt fn Olyan szabálytalan mézsejt, amely ott fordul elő, ahol a lép a lépsejtekhez épült. *A kötősejtek általában a keret szílejin találhatók.*

kötőszög kötőszög fn ⟨Fémek egymáshoz rögzítésére használt⟩ rövid szárú, szélesebb fejű kisméretű szög.

kötött Ö: be~, fel~.

kötöz Ö: be~, meg~.

kötöz Ö: el~, fel~.

kötözetszőlő kötözetszőllő fn Rafia, madzag stb. két végére felkötözött és rúdra felakasztott, télire eltett szőlő. *Az állószőlőt kötözetszőllőnek is montuk, mert két vígíre a hársnak, a rafijának egy-ety fűrtöt tettünk.*

kötözködik kötözködik i Nadrágot felhúz, felköt. *Ha az ember nagydúgozik, oszt húzza a nadrágját fel, vagy mikor felkél, akkor is ~.*

kötözködik kötőszködik i Kötelkedik, ingerkedik vkivel.

kötöző kötöző fn **1.** ⟨Gubacsapóknál⟩ a mellék kb. húsz cm-es része, amelyet két gubarész között szabadon hagynak, hogy mikor levágják a posztót a szövőszékről és a részeket szétvágják, ezen szálak elköötözésével akadályozzák meg a sorok lebomlását. **2.** ⟨Gubaszövőszéken⟩ a nyüstöt tartó csigára akasztott gyapjúsál, amellyel összekötözik a láncfonalat, ha szövés közben elszakad. **Ö:** borda~.

kötözőasszony kötőasszony fn Kötőasszony.

kötözőszál kötőszál fn Kötöző.

kötözőszíj kötőszíj fn ⟨Szíjgyártóknál:⟩ hosszú, vékony szíj.

kötözött Ö: fel~.

kötyszerész ~ fn Kötözőszerek készítője és árusítója.

köttészta köüttészta fn Kelt tészta. *Minden ilesztővel kelesztet tiszta köüttészta vout.*

köttes köttes fn **1.** Kelt tészta. *Nagyon szerettem a kávéba aprítani a köttest, ha*

mán szikkat vóút. 2. Kalácstésztaból készített, pogácsa alakúra kiszaggatott sütemény. A pogácsaszerű köjttés nagy, üres, nindzs benne töjttelik.

kötyfötöl ~ i Kavar, kever.

kőút *kűut* fn Kövesút. *Az ém fíjatalkóromíg a kövesutat kűutnak monták.*

kővágás *kűvágás* fn Megkopott malomkőnek érdes felületűvé kalapálása.

kővár *kűvár* fn **Sz:** *Ebbül/Abbul mán nem veszünk kűvárat:* az olyan csekély összeg, hogy nem leszünk vele gazdagabbak.

kövecseges ~ mn (Pl. körtében) kemény, rághatatlan, köves rész. *A császárkörtí ~, rákhatalan apróu kizs darabok vannag benne. Meg a vatkörtí is van, amék ~.*

kövér *kövír* mn A növényzet számára kedvező, termékenységet hozó, rendszerint esős (időjárás). *Kövír időű:* a növényzet számára kedvező, termékenységet hozó, rendszerint esős idő. *Kövír időű, jóu időű, asz jelentette, hogy mindig akkor jött az essőű, amikor kellett. Ö: bél~, pecsenye~, sárga~.*

kövéres *kövires* mn Kövérkés (hús).

kövéрке ~ fn Kövér porcsin [Portulaca oleraceae].

köves ~ mn Fás, taplós (reték). **Ö:** *kék~, kén~.*

kövesedik Ö: *bele~, meg~.*

követ¹ Ö: *el~, meg~.*

követ² ~ fn (rég) Országgyűlési képviselő. *A képviselőűt rígen ~nek hitták.*

követség *köveccsíg* fn **Sz:** *Köveccsíggel legyen mondva:* (mentegetőzésként:) bocsánat, elnézést a kifejezésért.

követválasztás ~ fn (rég) Képviselőválasztás.

kövező *kövezőű* fn Kövezést végző útépitő munkás.

köz¹ ~ fn **1.** Keskeny kis utca. **2.** Utcából, utakból leágazó keskeny út. **Ö:** *keret~, óra~.*

köz² mn *Közül akaratul:* közös akarattal.

köz Ö: *menny~.*

közbaka ~ fn Gyalogos közlegény. *A ~ az, akinek nem vóút rangja.*

közbe ~ nu Közben. **Km:** *Evís közbe jöm meg az embernek az étvágya: —.*

közbojtár ~ fn (A pásztorszervezet tagjainak rang szerint való felsorolásában.)

közbul ~ hsz Vklk, vmik között v. közé.

köze Ö: *lába~.*

közelesen ~ hsz Hamarosan. *Közelesen felgyógyul a beteksígbul.*

közelítés *közelítés* fn A fa szállítása a kivágás helyéről a vágásterre. *Lovas közelítés:* lóval történő anyagmozgatás az erdőben.

közémege *közémege* i Bizonyos dolgok csoportjába bemege, belemegy. *A marhacsorda közément a tengerinek.*

közénéz *közéníz* i Átvizsgál, megnéz. *Közé kel nízni a jóúszágnak, az legyik mindig a legelsőű.*

közép ~, *közíp* fn *közepibe:* vminek a közepén. *Nagy udvar, bunker vóút a közepibe.*

Ö: *hát~, szár~.*

középág ~ fn Az agancs középső részén levő ág.

középanyag ~ fn (Diszkovácsoknál:) kéthar mm vastagságú lemez. *A ~ jóul tömörítetű.*

középarázda *közibbarázda* fn (Szét-szántásnál, vagyis a földterület szélén kezdett szántás esetében) a tábla közepén keletkezett barázda. *Jobrul is fordultak meg balrul is, amit legutóujára szántottak, az vóút a közibbarázda. Közibbarázdat löket:* középbarázdat szánt. *Ha közibbarázdat löketnek, evvel be vam fejezve a szántás.*

középenformán ~ hsz Kb. közepén. *Vóút egy naty kapu ~.*

középerdő *közíperdőű* fn Olyan sarjerdő, amelynek szálerdővé történő alakítása folyamatban van.

középfa *közéffa* fn **1.** Az ekeszarvakat egymással összekapcsoló fa. **2.** A félkézfürész közepén levő keresztfa.

középidejű ~ mn Középkorú. *Aszt, hoty hajja kend, aszt fírfinak, jóu ~nek monták rígen.*

középig Ö: *szár~.*

középszakiskola ~ fn Szakközépiskola. *Na és eljöttem az Apafti ucca középszakiskolába mos legutóbb dőugozni.*

középszegy ~ fn A levágott szarvasmarha szegyének a vastag lapocka és a vékony szegy közé eső része.

középszer ~ mn Méreteit tekintve közepes testalkatú (ló).

középszűr ~ fn Olyan szűr, amelynek bőssége két és fél szél, azaz kb. 76 cm.

középút fn **Km:** *Legjobb a ~:* óvakodjunk a szélsőségektől.

középvánkos ~ fn A nagy terhet hordó szekerek derekát alátámasztó, megerősítő rúd.

közévág közzévág i **Sz:** *Közzévágott, mint a zsidó az egy lúnak:* hamarosan, kurtán-furcsán elintézte.

közfa köszfa fn (Istállóban) lovaknak egymástól, ill. a szarvasmarháktól való elválasztására szolgáló rúd; strájf. *A köszfa a padlásról lóug le kötélén vagy láncon, eggyik jószágot a másiktól elválasztó rúd. Főleg a lovaknál van.*

közfal köszfal fn **Sz:** *A fene egye ki az órából a köszfalat!* (átkozódás).

közhír közhír fn **Nr:** *Közhírré títetik, hogy a pipa tiltatik, mer aki ez ellen vitéti, ára huszonöt veretetik: — Debrecembe rígen nem vóut szabot pipázni, nagyon szigorú puritánok vóutak.*

közhuszár közhuszár fn Huszár közlegény.

közköltség közköltség fn A város közös költségeinek fedezésére kivetett adó. *A közköltség, amit a faluba, vározsba kivetettek adóut, amiből rendbe tartották az uccákat, árkokat.*

közöl ~ i **1.** Kocsis úgy hajtja a lovat, hogy a kátyuk, pocsolyák a szekér kerekei közé kerüljenek. *Közöli a keríkvágást:* a régi kerékvágásba bele nem hajtva halad. **2.** Úgy rak, rendez vmit, hogy a két rész között köz maradjon; közöt hagy. **Ö:** meg~.

közölve hsz *Közölve rak:* gubacsapó a mellék szála közé bújtatja a fűrtöt. *Gubaszöviskor a a fűrt mindik ~ let rakva, és nem vált meg egymástul a két kéz rakása.*

közön Ö: kézen~.

közös mn/fn **I.** mn **1.** *Közös iskola:* koedukált iskola. *Lányok vóutunk csak, akkor még nem vóut ~ iskola.* **2.** *Közös sír:* olyan sír, amelyben a családtagok együtt nyugodnak. **3.** *Közös pítar:* (cselédházban:) két család által főként konyhaként közösen használt helyiség. *A ~ pítarra két család tudot kimenni, ebbe vóut a berakot konyha, ot főjštek.* **4.** *Közös szerzemény:* házastársaknak munkával szerzett közös vagyona, keresménye. **II.** fn **1.** *Termelőszövetkezet.* **2.** (Az Osztrák-Magyar Monarchiában:) közös hadsereg. *A bátya a ~öknél szóugált.* **3.** *Házastársaknak munkával szerzett közös szerzeménye. A ~ lehetet píz is, jójšág is, főjšd is.* **Km:** *Közös lúnak túróys a háta: —.*

közpitvar köszpitar fn Közös pitvar.

község kössig fn **Sz:** *Oszoj kössig, nincs vendiksíg!* **a)** (e szavakkal oszlatják szét a báméskodó gyermekcsapatot). **b)** a távozni szándékozó vendégek mondják a vendéglátóknak.

köszíj kösszíj fn **1.** A csép nyelét és hadaróját összekapcsoló szíj. **2.** (Hám részeként:) a nyakszíjat a hám felső részével összekötő szíj.

köszsolga kösszóluga fn Hivatalsegéd.

közte köszte hsz **Sz:** *Szóu kösztünk maraggyon, de ha továbbmety se lez baj: —.*

köztes kösstes mn **1.** Vmilyen növény sorai közé vetett, ültetett másfajta (növény). *Például tengeri közé ültettünk paszujt vaty tököt, asz kösstes vóut.* **2.** (-en ragos alakban hsz-szerűen:) *Kössteszen vet:* vmilyen növényt a másik sorai közé vet. **3.** *Kösstes fonás:* (kosárfonóknál:) rácsos fonás.

krajcár ~, *garajcár* fn (A 19. században:) a legkisebb rézpénz. *A ~ a kétfilléres vóut az első vilákháború előjtt.* fn **Km:** *Ki/Aki a ~t nem becsüli, a forintot nem irdemli:* a keveset is meg kell becsülnünk. *Krajcárbul lessz a forint:* ua. *Jobb a sürű ~, mint a ritka garas/forint:* a ritkán adódó jelentős bevételnél többet ér a kevesebb, de gyakoribb. **Ö:** fél~.

krajcáros ~ mn **1.** Fösvénykedő, csekély értékért cigánykodva alkudozó, kicsinyes.

*Krajcáros, aki alkudik a viktelenségig. Fene-
ety ~ ember ez! 2. Krajcározs gajj: (rég)
olyan mennyiségű száraz gally, amennyit egy
krajcárért adnak el.*

krajcároz Ö: ki~.

krajnai mn *Krajnaji mí:* nemesített méh-
fajta, amelynek a sötét potrohán széles, szürke
filcszalagok vannak. *A krajnaji mí a legel-
terjetten hazángba.*

kravátli ~ fn <Kemény anyagból készült>
nyakkendőféle. *A ~ kőcsakszerű kemény
anyagból vót, katonatiszteknel főülleg.*

krancli ~ fn Lapos, fonott kosár.

krém Ö: főző~.

krémes Ö: olcsó~.

krémeslepény *krémeslepény* fn Öt tész-
talapból álló, főzött krémmel töltött süte-
mény. *A krémeslepény tisztáját tepsibe sütik.*

krémez Ö: ki~.

krémezés Ö: ki~.

kreolin ~ fn <Állatok különböző betegsé-
geinek gyógyítására használt szerként:> Creo-
linum hungaricum. *A ~t főülleg nyű ellen
használtuk, fertőtlenítő.*

krepal Ö: be~, meg~.

krepinszövés *krepinszövés* fn <Paszomá-
nyosoknál:> olyan szövési technika, amellyel
a dekoratív szegődíszítések készülnek.

kréta ~ fn **Sz:** *Duplán fog a ~ja:* többet
számít fel vmiért, mint amennyit kellene.

krétál ~ i <Tagadó formában:> felelősséget
vállal vmiért, vkiért; kvietál. *Mindig jóyba
foglald magad, mert az Isten se ~ rullad.*

krinolin ~ fn <Főleg a 18-19. században
divatos> abroncsszoknya selyemanyaga. **Nr:**
*A kisasszon Pozsomba, sejmet lopott a bóyd-
ba, ~ra. Ne báncson éngem az úr, mer az
apám főüdesúr! Ha az apát főüdesúr, sejmet
lopni ne tanujj, ~ra.* (Dal)

krinolin mn *Krinolinos pipa:* <a tá-
nyéros pipa egyik fajtájaként:> fekete színű,
dúsan díszített, réz szájú, kupakos pipa,
amelynek nagy széles tányérja visszahajtvá
szoknyaszerűen ráborul a pipára. **Nr:** A kri-
nolinos pipát nem használatra, hanem dísznek
készítették.

kriptály *kriptáj* fn Kripta. *Rígen a gaz-
dagokat kriptájba temették.*

krispin ~ fn Fiúgyermekek térden alul
érő, ujjas, rendszerint elől gombolódó, vá-
szonból készült, ingszerű ruhája; kantus.

kristály fn **Sz:** *Tiszta, mint a kristáj:* na-
gyon tiszta.

kristályosodik Ö: meg~.

Krisztus ~ fn **Sz:** *A ~át neki!:* szitko-
zódás. *Krisztus tegyen a villahajtóyba/vil-
lahajtóyájába!:* szitkozódás. *A ~ pofozzon fel!:*
ua. *Megrázta/Megrázlak, mint ~ a vargát:*
erősen megfog, ill. megráz vkit. *Elinná/Be-
inná a ~ palástyát is:* sokat iszik, részeges.
Elinná a ~ palástyárul/cipőüjirül/papucsárul
a csatot: ua. *Bevett a ~ víribül:* lerészegedett,
berügött. *Nagy a külömsig, mint ~ és a*
kalaposinas köszt: két dolog között óriási a
különbség. *Krisztus és a kalaposinas:* ua.
Km: *A ~ koporsóyját se öürisztik ingyen:*
semmilyen munkát se végeznek el ingyen.
Akinek ~ a baráttya, az nem kárhozik el: aki-
nek jó pártfogója van, az érvényesül.

krisztus Ö: Anti~.

krisztusfőolaj *krisztusfőolaj* fn <Népi or-
vosságnév:> ricinusolaj.

krisztusvérefű *krisztusvérefű* fn Hosszú-
kás levelű gyomnövény, levelén bordó sávok-
kal.

krizantin ~ fn Krizantém.

kródumpraj *kródumpraj* fn Káposztás
bableves.

krotália *krotália* fn <Szörmekikészítők-
nél:> versenyeken alkalmazott jelzőcímke,
amelyben egy szám segíti az azonosítást.

krömpő *krömpőü* fn Körömpő.

krumpli *kolompír, kompi* fn **Sz:** *Kialudná*
a kolompírt a főüdbül: nagyon szeret aludni.
Ö: ó~, krüger~.

krumpliabrak ~ fn Szarvasmarhával ete-
tett takarmány.

krumpliszesz ~, *kolompírszesz* fn Burgo-
nyából főzött pálinka. *A ~ az, mikor a*
krumplit kifőüzik pájinkának.

krumplitároló *kolompírtárolóü* fn Olyan
helyiség, ahol a burgonyát tárolják.

krup ~ fn Zöld környezetben kerek virág-ágyás.

krupontalp ~, *kruppontalp* fn Kruponból készült tartós cipőtalp.

krüger *krügel* fn Krügerkrumpli.

krügerfajta *krügefajta* fn Krügelkrumpli.

krügerkolompér *krügelkolompír* fn Krügerkrumpli. *A krügelkolompír nagy, darabos fajta vőut, sárga színű, nem nagyon jóú fajta vőut, két-három évik termesztették, kiment a divadbul.*

krügerkrumpli *krügelkrumpli* fn Nagy, kerek alakú krumplifajta.

krükk ~ fn Nagyon kevés, cseppnyi vmi-ből. *Nem tanultam egy árva ~öt se.*

kubik ~ fn **1.** Kubikgödör. **2.** Az országút melletti mély árok.

kubikgödör *kubiggödör* fn **1.** (Árterületen) gátépítéskor a föld kiemelése után keletkező gödör, amely áradáskor vízzel telik meg. **2.** Vályogvető gödör. *Majdnem minden tanyán vőut kubiggödör, kivetették a vájogot, otmaratt a gödör, disznóufürdőü gödör led belőle.*

kubikos fn **Sz:** *Túlestünk rajta, mint a szentesi ~ a targoncáján: (tréf) ti. amikor átesett rajta, azt mondta: Hálistennek ezen is túlestem.*

kubikostalicska ~ fn Földmunkákhoz használatos, egy kerekű, rövid talicska. *A ~val lektöbbit főüdet hortunk.*

kubikostargonca ~ fn Kubikostalicska.

kubiktégla *kubiktégla* fn Törött, túléggett, vetemedett téglá, amelyet mint selejtes árut nem darabszámba, hanem köbméter számba értékesítettek.

kucik ~ fn **1.** A szoba vmelyik sarkában, különösen a kemence v. a kályha mellett levő szűk hely, kuckó, amely főleg az öregek v. a gyermekek pihenőhelye. **2.** A kemencepadka kocka alakú, egy ülőhelynyi kiemelkedése. **3.** Gabonásláda. *A ~ az ijen láda vőut, búzát tartottag benne, ojan nagy vőut, hoty felül borítottag bele a búzát, és alóul vőut ety kis tiltóü, asz felhúszták, és akkor kihult.*

kuckó *kuckóü* fn **1.** A szoba vmelyik sarkában a kemence és a fal közötti szűk hely;

kemencesut. **2.** Kemencepadka. **Km:** *Eggy a kuckóü a kemencével:* a család minden tagja felelős egymásért, ill. viseli a másikat ért bajt, szégyent.

kuckuc ~ fn (gyny) Kisgyermek (tej)foga. *Jön a ~, asz jelentette, hogy a kiszgyerek keszt fogzani.*

kucorgós *kucorgóü* mn Nehezen nyújtható, összehúzódó (tészta). *A kucorgóü tiszta ety-két centimétert magátul összehúzódüdik.*

kucorodik ~ i **1.** Lekuporodva elhelyezkedik vhol. *A főüdre kucorodott.* **2.** (Tészta nyújtás közben) összehúzódik; összeugrik. *Főüleg nyáron ~ a tiszta.* **Ö:** *be~, fel~, le~, össze~.*

kucorog ~ i **1.** Összegörnyedve ül, guggol. **2.** Dideregve meghúzódik vhol. **3.** (Növény) zsugorodik, satnyul.

kucu ~ msz/fn **I.** msz (Rendszerint többször ismételve disznó hívogatására:) *Kucu, ~!* **II.** fn Malac, disznó.

kucséber ~ fn A kucséberes tálcájának tartalma: cukorka, ill. apró ajándéktárgyak.

kucséberes ~ fn Nyakba akasztott tálcával járó, cukorkát, apró ajándéktárgyakat árusító mozgóárus. *A ~ cukorkaárus vőut, a nyakába vőut akasztva ety tácca szíjon, azon árita a ~ a kucsébert, cukorkát, a cukorka mellé vőut ety kis jelentíktelen ajándík, semmit se írt, gyüüü.*

kucsma ~, *kusma* fn (Pásztorok viseletében:) nemezből készült kalap, amelynek a karimáját le lehet hajtani.

kucsmasipka ~ fn Báránybőrből készült karimátlan fejfedő; kucsma.

kucsu ~ msz (Többször ismételve disznó hívására:) ~, ~, *kucsukám!*

kucsukám l. **kucsu**

kuffer ~, *kufer* fn **1.** Utazóláda, bőrönd, koffér. **2.** Katonaláda. **3.** (Női) ülep. *Egy lípísel hátráb van a ~ja, mongyák āra a nőüire, akinek nagy a feneke. Letette a ~jit:* leült.

kufni ~ fn (Kétfestőknél:) motolláskád.

kugli ~, *gugli*, *kukli* Hasábfá, ami kb. egy méter hosszú fárönk ötfelé vágásával keletkezik. *A kuglit mék fel kellett hasogatni.*

Kugliba rak: bizonyos hosszúságúra elhasogatott tűzifát egymásra rak.

kuglifa ~ fn Kugli. *A ~ vóyt a legjop tűzifa.*

kugligolyó *kugligojóu* fn Tekegolyó.

kuglófsütő *kuglóufsütőü* fn Kuglóf sütésére való, csonkakúphoz hasonló alakú fémforma.

kuhajdán mn <Gúnynévként> nagy termetű, erős.

kujtorgó mn/fn **I.** mn Csavargó, tekergő <személy>. **II.** fn Csavargó.

kujtorog ~ i Csavarog, kószál. **Ö:** *el~.*

kuka¹ ~ mn **1.** Süketnéma. **2.** Néma. **Sz:** *Uty halgat, mint a ~:*

kuka² ~ fn Dohány, szalonna, hús felakasztására használt kampó.

kukac ~ fn **1.** Pajor. **2.** Hernyó. **3.** Légynek v. más rovarnak a lárvája, amely a lónak, szarvasmarhának a bőrébe fúródva betegséget okoz. **Sz:** *Kukac van a seggibe:* fészkelődik, nem tud egy helyben maradni. **Ö:** *fa~.*

kukás ~ fn Dohányszáritással foglalkozó munkás. *A ~ füszte a dohánt, póyréra, zsinórra, felkötözte sorba a dohányoshodájba, hoty száraggyik.*

kukk¹ ~ fn **Sz:** *Ety ~ot se szóul, aszt is lassam mongya: —.*

kukk² ~ fn **Sz:** *Kukra áll a hasa:* teleette magát, jóllakott.

kukkan **Ö:** *meg~.*

kukkant ~ i Kukk hangot ad.

kukkint **Ö:** *be~.*

kuklya *kukja* fn <Szarvasmarha kicsiny, összehajló szarvának jellemzésére>.

kukó¹ *kukóu* fn **1.** Kifűjt tojás héja. *A kukóut a karóyra tettik, mer attól fil a varjú.* **2.** Kukóleves. **Sz:** *Sejmes, piros, mint a kukóu. Szemőüdökös, mint a disztóu:* (tréf) halvány, sápadt ember.

kukó² *kukóu* mn **1.** <Szarvasmarha összehajló szarvának jelölésére> *Kukóu szarvú:* összehajló szarvú. **2.** Összehajló szarvú, kis termetű <szarvasmarha>.

kukóleves *kukóuleves* fn Kifűjt tojás héja rízzsel, tödövgdálékkal megtöltve, petrezselyemzöldjével, borsóval, sóval, szerecsendió-

val ízesítve, amelyet rántott v. becsinált levesben megfőznek, majd a héját eltávolítva fogyasztanak. *A kukóuleves ecet nélküli leves, citromot teteg bele.*

kukolikafánk ~ fn (rég) <Népi gyógyszernév> Pulvis pediculorum.

kukópipa *kukóypipa* fn Sablon után, rendszerint fehér színben készült pipa; horodóipa.

kukora ~ mn **1.** Göndör szőrű. **2.** <Juhok görbe, csavarodó szarvának jellemzésére>.

kukorékol *kukoríkol* i **Nr:** *Ha a csirke vagy a tyúk kukoríkol, asz halált jelentett. Meg is fokták, osz kicsavarták a nyakát az ojan tyúknak.* **Ö:** *el~.*

kuksi¹ ~ mn/fn **I.** mn Rövidlátó. **II.** fn Szem. *Láttam evvel a két ~mmal.*

kuksi² ~ mn **1.** <Szarvasmarha közepes nagyságú, felső végén enyhén kifelé hajló szarvának jelölésére>. **2.** Ilyen szarvú <szarvasmarha>.

kuksol ~ i **1.** Rosszul lát. **2.** Figyel. *Ide kuksojj!*

kukta *kufita* fn <Gúnynévként> mindenbe beleavatkozó, beleszólo ember.

kuktálkodik ~, *kuftálkodik* i **1.** Mindenbe beleüti az orrát. **2.** Nyalakodik. *Rendesen a gyerekek kuftálkottak, nyalakottak.*

kukuca ~ fn Tojással összekevert kenyérmorzából zsírban sütött süteményféle.

kukudiisten ~ fn Alamuszi ember.

kukukk ~ msz (gyny) Kukucs.

kukurikú *kukorikú* msz <Kakas hangját utánzó szó>.

Kukutyin fn **Sz:** *Elmehec/Mehec Kukutyimba zabot hegyezni:* mehetsz, ahová akarsz. *Elment Kukutyimba zabot hegyezni:* <válasz tolaodó kérdésre> semmi közöd, hogy hol van.

kulacsrózsa *kulacsrózsza* fn Kör alakú, több rétegű, szélein cifrázott, lyuggatott, olykor szegecsekkel kivert bőrlap.

kulacsrózsás mn *Kulacsrózsás kulacs:* bőrrel díszített kulacs. *A kulacsrózsás kulacsokat a szücsmesterek kiszítettik.*

kulcs *kúcs* fn **1.** Kulcs alakú eszköz, mely-lyel vmely szerkezetet különböző fokozatokra

lehet állítani. *Mer asztat lehetet kúccsal állítani.* **2.** (Kocsihámon) a kápa közepén levő két karika együtt, amelyek a gyeplőágak elvezetésére szolgálnak. *Azír híjják eszt a hámot kúcsosz szerszámnak, mert a kápa közepin a két karikát kúcsnak nevezik.* **Sz:** *Erezbe dukták a kúcsot: —. Beaggya a kúcsot:* felmondja a szolgálatot. *Beatta a kúcsot:* meghalt. **Ö:** *eke~, kamara~, kápa~, prés~.*

kulcsbojt *kúdszbojt* fn Szekrényajtók, fiókok kulcsaira készült, díszes fejű bojt.

kulcslyuk *kúcsjuk* fn **Sz:** *Asz lesheted a kúcsjukon!:* **a)** hiábavaló kíváncsiskodnod. **b)** azt várhatod! *Maj lesheted a kúcsjukon!:* azt várhatod!

kulcsol **Ö:** *be~.*

kulcsos *kúcsos* mn *Kúcsosz bikóy:* kulccsal zárható béklyófajta. *A kúcsosz bikóyut a lovak lábára teszik. Kúcsos hám/szerszám:* olyan hám, amelynél a kápa közepén két karika van. *Kúcsos kaszaörv:* kulccsal szabályozható menetes kaszaörv.

kulcsosszappan *kúcsoszsappan* fn Olyan, szappan, amelynek a felső részén kulcs alakú lenyomat van. *Hát úgy árúlták a bódudba, kúcsoszsappan, mozdószsappan.*

kuli ~ fn Kis termetű, rövid, lefelé álló és befelé görbülő szarvú tehén.

kulimász *kulimáz* fn Kocsikenőcs. **Sz:** *Világos, mint a ~:* (tréf) egyáltalán nem világos.

kulina ~ fn **1.** A kémény alsó, öblös része. **2.** A szabadban legelő állatok szálláshelyéül használt építményben a pásztor számára elkülönített hely. **3.** Fészter. *A ~ba tartották a kéziszerszámot, a gerebjét, ásóyt.*

kulipintyó *kulipintyóy* fn **1.** A lakóháztól külön álló, lomtárnak, faskamrának használt építmény. **2.** Szűk, alacsony kicsi szoba. **3.** (Különálló,) kis nyárikonyhaféle.

kullancs **Ö:** *birka~.*

kullog ~ i Lopakodik.

kullogó **Ö:** *vízen~.*

kumet l. **komet.**

kumma ~ fn (Rendszerint az egy htlan névelővel, tagadó formában:) jelentéktelen kis

mennyiség vmiből. *Ety ~ sóym sincs. Ety ~t se szeretem. Tennenp óyta nem ettem ety ~t se.*

kunc ~ fn Kunszt.

kuncog ~ i **1.** (Gyermek) nyafog, nyafogva sírdogál. *A kizsgyerek, vaty kiskutya ha szophatnék vóyt, akkor ~ott, nyavajgott.* **2.** (Kiskutya:) nyüszít. **3.** Siránkozva, nyafogva kér, kunyerál. *Ez a gyerek megint kenyírír ~.* **Sz:** *Engedelmet ~ok, többet nem huncutkodok:* (tréfás bocsánatkérésként).

kuncsorál ~ i Kunyerál.

kuncsorog ~ i **1.** Kunyerál, rimánkodik. **2.** Lézeng, ácsorog. *Mindig it ~ a nyakamon.*

kunde ~ fn Metszőolló fajta. *A ~ a legjof-fajta meccőjollóy. Kis ~:* szőlőmetszőkor használt metszőolló. *Naty ~:* gyümölcsfamet-széshez használt metszőolló.

kunérkodik ~ i Rosszalkodik. **Ö:** *el~.*

kunéros ~ mn **1.** Pontos, akkurátus (ember). **2.** Tréfálkozó. *Kunéros egy ember, mindenre tud mondani valami irdekeset.*

kunéroz ~ i Ingerel, bosszant, csúfol, kifiguráz.

kuneső *kunesőy* fn Porvihar; kunsági eső.

kungaras ~ fn **Sz:** *Nem ír ety ~t se:* semmit sem ér.

kungörös ~ fn Kunkötés. *A ~öt vaty kunkötist igazi parasztemberek tanálták ki, könynyű előydni, de magátul nem óydóydik el.*

kunkapocs ~ fn (tréf) Erős, durva markolás, amelynél egy fiú körmeit társa combjába mélyíti.

kunkorék *kunkorik* fn A kampó horgának általában állatfigurával v. virággal díszített kör alakú vége.

kunkorgó *kunkorgóy* mn Kunkorodó (malacfarok). **Ö:** *kis~.*

kunkorgós *kunkorgóys* mn Kunkorgó, kunkorodó. **Nr:** *Az én falkám ojan falka, kunkorgóysra áll a farka. Az óyarába magyar móyd, csillog ety kis fínyezs dróyt.* (Gyermekvers.) *Valamennyi gácsírruca, minnek kunkorgóys a farka.* (Nd.)

kunkorodik ~ i (Szalonnabőr a zsírban sülve) görbül, csavarodik. **Ö:** *fel~.*

kunkötés *kunkötis* fn A kötél szabad végének megrántásával könnyen kioldható, for-

télyos, szoros hurok a kötőfékszáron, amelylyel a jószágot a jászolhoz kötik; kungörccs.

kunsági mn *Kunsági esőű*: porvihar; kuneső. *Na jööm mán a ~ esőű megint!*

kunszelíd ~ mn **1.** Haragos, veszekedős, vad természetű. **2.** A szelidséget csak színlelő, alattomos. *Az alattomos kutyára is monták, hoty ~.*

kunyerál ~ i Megalázkodva, hosszasan könyörög, kér vmit. *Pízt ~.*

kunyhó kunyhóu, kunnyóu fn *Kunyhóu szája*: a kunyhó bejáratául szolgáló nyílás. **Ö**: csősz~, dinnye~, esőbeálló~, föld~, les~, vadász~.

kunyhócska kunyhócska fn (gyny) Kis kunyhó. *A gyerekek csináltak kunyhócskát.*

kunyhós kunyhóus mn Szél által megdöntött, összekuszált (gabona). *A vihar mijat kunyhóus lett a búza, jóul összetekerte a szél.*

kunyorál ~ i Kunyerál.

kúp ~ fn **1.** Kukoricaszár kévéinek v. nádkévéknek kör alakban felállítgatva, hegyüknel egymáshoz döntve kialakított csomója. *A csutkaszárat kúbba állítottuk, húsz kive ment ety kúbba. A nátkíviket is lehetet kúbba rakni. Naty ~: kukoricaszár több kúpból álló csomója. Mikor a határba a sok ~, kis ~ mekszárad, behorgyák, ot naty kúbba rakják.* **2.** (Jelzői használatban:) *ety ~ csutka*: annyi (kukoricaszár), amennyi egy ilyen csomóba befér. **3.** A földön felhalmozott, a téli fagy ellen szalmával és földdel betakart burgonya-, ill. répacsomó. **Ö**: csutka~, kolompér~.

kupa ~ fn **1.** Víznek a hordására, tartására való, ill. iváshoz használt edény. *A ~, a vizeskupa bádogbul vóut, a nyelinek csecse vóut, it szítták ki a vizet.* **2.** Bádogból készült egy fülű (vizes)kanna. **3.** (Jelzőként:) amennyi ebbe befér. *Ety ~ víz.* **4.** Vizeskanna, tejeskanna fedele. **5.** Fej, koponya. *Kupán vág*: fejbe vág. **Sz**: *Úty ~n vákta, hogy árul kóudult*: erősen fejbe ütötte. *Úty ~n váglak, hoty héd bolond lez belőüled*: ua. **Ö**: fa~, víz~.

kupac ~ fn **1.** Összehordott csomó, rakás. *Aszt a jóu ídes trágyát felhortuk ~ogba az*

ugarra. A kolompírt, mikor szettük fel, össze-góúrtuk kupadzba, onnen mek fel a szekérre.

2. Kisebb széna- v. szalmacsomó. **3.** Az utak burkolására használt zúzott kőből rakott csomó az út szélén. **4.** A szörmésbőrök szőr-ször, bőr-bőr oldalával való egymásra helyezése. **5.** (Jelzői használatban:) kupacnyi. *Ety ~ szína, szalma, fa. Ö*: agyag~, ganéj~.

kupak ~ fn **1.** Petróleumlámpa kerek nyílásának elzárására való fedél. **2.** A tojás teteje. *Körbevágja, és akkor addig erőűködik, hogy asztán a ~ot lelöki rúlla. Ö*: lapos~.

kupakol ~ i **1.** Közösül. *Nincs menyoszá, se pokol, még a pap is ~.* (Táncurjantás.) **2.** (Több vénasszony együtt) pletykálkodik, kupaktanácsot tart.

kupakolás ~ fn **1.** Közösülés. **2.** A pipa kupakkal való ellátása.

kupalódik **Ö**: ki~.

kupás ~, *kúpás* mn/fn **I.** mn **1.** Olyan (bőr), amely felfüggesztési helyénél kicsúcsosodik, kupola formájúvá válik. *Mind a nígy lábára felkötöttik, hoty sarkos legyen, ne ~, ne csak a közepe, hanem a széleji is nyújjanak.* **2.** *Kupász szelemen*: (birkák számára épített nádhodály elemeként). **II.** fn Kupáscserép. *Lefűtta a szél a kúpást.*

kupáscserép ~, *kúpáscserép* fn A tető gerincének fedésére való félhenger alakú cserép.

kupcihér ~, *kopcihér* fn **1.** Szélhámos, tekergő, naplopó személy. *A szélhámos, naplopóu idegennek montuk, hoty ~.* *A ~ ojan félgazember.* **2.** Állás nélkül lézengő, kopott úri csavargó. **3.** Se nem úr, se nem paraszt.

kupec **Ö**: disznó~, marha~.

kupeces ~ mn *Kupeces kalap*: **a)** pörge kalap. **b)** sajt tetejű kalap. **Nr**: A kupeces kalap a módosabb cívis parasztok ruhadarabja volt.

kupi ~ fn Kupleráj.

kúpol¹ ~ i Ménesben levő lovak csoportosan fejükkel szorosan egymáshoz húzódnak.

kúpol² **Ö**: be~.

kuporgató *kuporgatóus* mn Zsugori, fukar.

kupori ~ mn Zsugori, fukar.

kúpos mn *Kúpos vastőike*: kúp alakú vastömb, amelyre ráhúzzák a csengőt, amikor esztergálják, díszítik.

kúpoz **Ö**: *be~*.

kupujkó ~, *kupajkóu, puhujkóu* fn **1.** Gyékényből v. szalmából font, széles szájú, méhkas alakú, fedeles tojástartó. **2.** Tojás tartására használt, kivájt és megszáritott tők, amelyet felül keresztben lemetesznek.

kupujkótök *kupujkótök* fn Kemény héjú, fehér tők, amelyet kivájva és megszáritva tojás tartására használnak. *A kupujkótök ojam, mint a lopótök, csak nagyobb, meg nem vót ojan hosszú szára.*

kur ~ msz <Többször ismételve kacsa hívogatására.> *Kur, ~, ~!*

kúr ~ i Közösül. **Ö**: *meg~*.

kurafi ~ fn Szoknyavadász. **Km**: *Ha kurva nem vóna, ~ se vóna*: mindig a nő a csábító.

kurázi ~ Bátorság, merészség. **Sz**: *Van ~ja*: bátor. *Na es se faszolt ~t*: gyáva, félénk, beszari.

kurázsis ~ mn Bátor, merész.

kúrel ~ i <Férfi> közösül. **Ö**: *meg~*.

kurál ~ i Kerget, hajszol.

kurat ~ i <Állatot> kerget, hajszol. *A kurtia ~ta a csürhébe a disznókat.* **Ö**: *el~, ki~*.

kurjongat ~ i **1.** Egymás után többször kurjant. **2.** <Daru> krúgat.

kurkász ~ i **1.** Turkál, kotorászik. **2.** Tetvézik. *A gyerek fejibe ~ott.*

kurrog ~ i <Daru> mély, berregő hangot ad.

kursmid *kursmit, kusmit* fn **1.** (Gyógy)kovács. *A patkolóu kovács, a szekérkovács is kusmit, külön gyóutykovács nem vót, rigem minden kovács gyógyított. A cigánkovács nem vót kusmit, ű szegetet, kampókat csinált, üstöt fődozott.*

kurta ~ mn Rövid. *Kurta farkú*: rövid farkú. **Sz**: *Kaparj ~, neked is lessz!*: igyekezz, dolgozz, akkor te is viszed vmire! *Őű húzza a kurtát/kurtábbat*: ő húzza a rövidebbet, ő jár rosszul. *Minél kurtáb, annál furcsább*: (tréf) <alacsony emberről mondják>. **Km**: *Aki dilik ~, dilután se nő ki a farka*: **a)** aki délig lusta,

délután is az. **b)** aki kurva volt, az is marad. *Aki dilik ~, dilután sincs farka*: aki mindig ostoba volt, sohasem lesz okos.

kurtábbodik ~ i <Nappal> rövidebb lesz.

kurtakocma ~ fn Egyetlen kis helyiségből álló kocma. *Rígen Debrecen körül vót vaty hét ~*.

kurtakutya ~ fn Rövidre vágott farkú kutya.

kurtavas ~ fn A kezét a bokához csatoló bilincs.

kurtíroz **Ö**: *meg~*.

kurtít ~ i Rövidít. *A fa ha hosszú vót, ~ották, levágtak belőle.*

kuruc ~ mn Kegyetlen, kemény, szigorú <ember>. *Kuruc természetű*: kemény, hajthatatlan akaratú.

kurucvitéz **Ö**: *mézes~*.

kuruttyol ~ i **1.** Kuksolva időzik vhol. *A setidbe ~, spóurojja a villanyáramot, a müldbe a petróut, azelőtt az olajmécsest.* **2.** (tréf) Fecseg, locsog. *Kuruttyolnak a jányok, beszélgetnek.*

kuruzsol *kuruzsol* i Babonás gyógyító eljárásokat alkalmaz.

kurva fn **Sz**: *Ha ~ nem vóna, kurafi/lator se vóna*: mindig a nő a csábító.

kurvagörcs ~ fn Pattanás, pörsenés az arcon.

kurvahajtó *kurvahajtóu* fn Kicsapongó nemi életet élő férfi.

kurvakergető *kurvakergetőü* fn Kurvahajtó.

kurvakörte *kurvakörte* fn Szép, de ízetlen körtefajta; császárkörte.

kurvul **Ö**: *el~*.

kurzus **Ö**: *mestervizsga~*.

kushad ~ i **1.** Fejét válla közé húzza, megörnyed. **2.** <Állat v. ember> csendben meghúzódik, lapul, lapít. **Ö**: *le~, meg~*.

kushadt *kushatt* mn Lehorgasztott fejű, magába roskadva járó <ember>.

kusmit l. **kursmid**

kuss ~ msz <Disznó elűzésére> *kus te! Kus ki! Kusz be!* **Sz**: *Halgass, neket ~ a neved!*: (főleg kisfiúnak mondták, ha beleszólt a

nagyok beszédébe). *Kuss innen, ne szóúj bele a kártyába!*: ua.

kustorog ~ i **1.** Tétlenkedik. **2.** Pusmog.

kusza ~ mn/fn **I.** mn *Kusza beszéd*: zagyva, összevissza beszéd. **II.** fn A tarlón szét-szóródott és összegereblyézett gabona, ill. a belőle kötött kéve. *A ~t is abba kötik, amibe a búzakívít.*

kuszakéve *kuszakíve* fn A tarlón szétszóródott és összegereblyézett gabonából kötött kéve.

kuszarend ~ fn A tarlón összegereblyézett keskeny és vékony kalászend. *A ~ az, hogy előbb rendre gerebjék a kuszát, azután bekötik.*

kuszaszar ~ fn Szikes talajban található, összekövesedett mészdarab.

kuszi ~ mn *Kuszi farkú*: rövid, csonka farkú (tyúk, malac). *Vóút ~ farkú tyúk, malac, aminek levágtak a farkából.*

kuszkusz ~ fn (gyny) Fog. *Jön a kizsgyerek kuszkussa.*

kuszmír ~ fn Tolvaj. *Ára aki lopott, asz monták, hogy naty ~.*

kuszmírkovács ~ fn A ló patájának rendellenességeit is gyógyító kovács.

kuszpisz ~ msz Semmi köze/közöd hozzá!

kúszórész *kúszórész* fn A szőrmésbőrnek az állat természetéből eredő minőségi hibája.

kusztáz ~ i Poharat díszít olyanformán, hogy a pohár peremét citromlével megnedvesíti, majd kristálycukorba mártja, így a pohár peremén fehér kristályszerű dísz képződik.

kusztonz ~, *küszönöz* i Biztat, nógat, ösztökél vkit.

kút ~ fn A növény levelei és szára közötti tölcsér alakú mélyedés, amelyben az esővíz összegyűlik. **Sz:** *Sokan/Úgy járnak oda, mint a jóú ~ra:* (látogatott helyre mondják). *Sokan járnak hozzá, mint a jóú ~ra:* (olyan lányról mondják, akinek többen udvarolnak). *Nem, szart a kúdba, csak a kávájára, onnet meg belepiskálta:* látszólag nem követett el hibát, de a lényegét illetően mégis. **Nr:** *Kúdba estem, ki húsz ki belőüle, ez játik vóút, a gyerekek játika.* (Zálogkiváltással járó társasjáték.) **Ö:**

bodonos~, bor~, csigás~, csorda~, fa~, forrás~, gémes~, gödör~, ládás~, mély~, sír~.

kútágas ~, *kútágos* fn **Sz:** *Mekfeji/Mekfejte a ~t:* **a)** tej helyett vízzel készíti el az ételt. **b)** felvizezte a tejet. **Nr:** *Felengettik a ~t:* a határban dolgozóknak a kútágas felengedésével jelezték, hogy kész az ebéd, jönjenek ebédelni. Ilyenkor vmilyen színes rongyot is kötöttek a kútágásra.

kútásócsiga *kútásócsiga* fn (Fazekasoknál:) a verem szájára szerelt szerkezet, amellyel a földet hordják ki a veremből, amikor már kézzel nem tudják kihányani a mélység miatt.

kutat **Ö:** *fitet~, ketet~.*

kutat-fitet ~ i Keresgél, hosszasan kutat. *Ez a jány mindik ~.*

kútbödön *kútbödön* fn Dongából készült faszerkezet, amellyel a kutat bélelik ki, hogy beomlását megakadályozzák. *A Hortobágyon a bödönös kútnak vóút kútbödönnye.*

kútfarka ~ fn A kútgémnek az a vége, amelyen a nehezék van.

kútgárgya *kúdgárgya* fn Kútkáva. *A kúdgárgya a rigebbi, mint a kútkávája.*

kútgödör *kúdgödör* fn Gödörkút. *A rít szílin vóútak ezek a porongok, oda ültették a káposztaféléket, ott ástak gödröt, kúdgödört, abból öntösztek.*

kútkolonc ~ fn A kútgém végére kötött nehezék.

kútmester ~ fn Kútásó mesterember. *A ~, aki irányította a kútásást, vállakozóúféle vóút, asz fejülrül nízte, hoty pásziccsák a téglákat.*

kútostor ~ fn **Nr:** *Ha kapatos vóút a menyecske, osz felengette a ~t, akkor tutta, aki járt hozzá, hogy nincs othon az ura.*

kutrica ~ fn **1.** Disznók v. juhok elletéséhez elrekesztett hely az ólban, ill. az akolban. *Fijasztatóú ~:* anyakoca és malacai számára lécből, deszkából készült elkülönítő. *A koca, mikor fíjalni akart, mán ety héttel előütte ~ba vóúd zárva.* **2.** Disznók, juhok számára lécből és deszkából készült építmény. **3.** Baromfiól, tyúkketrec, ahová a tojó tyúkokat helyezik.

kutricázás ~ fn Az anyadisznók fialás előtti ólba zárása. *A ~ asz jelentette, hogy*

beszoktatták őket a kutricájogba, az öreg disznóuk mán tutták, mentek a kutricájogba.

kuttog ~ i **1.** Lopakodik, ólálkodik, kullog. **2.** Meghúzódik, gubbaszt vhol. *Egész nab ben ~ a házba.*

kutya ~ fn **1.** Szövőszéken a fonalat tartó henger fogaskerekébe kapaszkodó és azt megakasztó kampós fa a szövésre kerülő fonálmenyiség kellő ütemben való adagolására; gólya. **2.** (Szürszabó sátrában) a szűrők kiakasztására használt rúdon levő ruhaakasztó. **3.** A téglá hordására háton hordható deszkalapot alkalmaztak, amely a felső részén két fogóval támaszkodott a téglát vivő vállára. *Téglahordó ~:* ua. **Sz:** *Innen oda nem jár a szó, tehozád a ~ se szóul:* senki se szól hozzád. *Bort igyunk rá, ne mongya, hogy a ~ ette meg!:* (ti. a kutya hús után vizet iszik, nem bort, márpedig a hús bort kíván). *A ~ fjadzdig beléd!:* (tréfás káromkodás). *Aszt a ~ fityuláját!:* ua. *Aszt a ~ teremtetel!:* (enyhe káromkodás). *A ~ mindenit neki!:* ua. *Kutya legyek, ha nem igaz!:* (fogadkozás, esküdözés). *A ~ is harakszik, ha az órárt piszkáják:* (az mondja, akinek vki piszkálni kezd az orrát). *A ~ is harakszik az óráráj!:* ua. *Halgas ~, ne ugass! A gazdád nagyobb ~, mékse ugat:* (tréf) (az ugató kutyára szólunk így rá). *Kutya világ, szük esztendő, de rám baszot mind a kettő:* (nehéz időkben mondják). *Annyit megy, mint ety töketlen ~:* sokat, de főlösképen megy, fáradozik. *Bánnya, mint a ~, amék kilencet köjkedzett:* keservesen bánja. *Bánnya, mint amék ~ kilencet köjkedzett:* ua. *Bizontalan, mint a ~ vacsorája:* nem tudni, lesz-e belőle vmi. *Irígy, mint a ~:* nagyon irígy. *Les, mint vak ~ a gyikra:* ide-oda tekinget, pislog. *Úgy les, mint a ~ a gyikra:* ua. *Fosik, mint a Murányi ~ja:* erős hasmenése van. *Elnyelte/Bekapta, mint hat ~ egy legyet:* —. *Feszít, mint (a) ~ a tolseprűvel:* nevetségesen büszkélkedik vmivel. *Úgy ál neki, mint a ~ szájába a tolseprű:* rosszul áll neki. *Szalad, mint ~ a tolseprűvel:* nagyon szalad. *Ugy ilnek, mint a ~ a macskával:* (főként házásokra vonatkoztatva:) folyton veszekednek. *Akar a ~nak mondom,*

akar neki: hiábavaló neki vmit mondani. *Kutya legyek, ha nem úgy van:* fogadkozás. *A ~ ugat utánna:* senki sem törődik vele, senkinek sem hiányzik. *As se ~:* ez is vmi. *Ot van a ~ eltemetve:* ez a bökkenő. *Marakodnak, mint a ~k a koncon:* csúnyán veszekednek. *Marakodik, mint a veszet ~:* mindenkibe beleköt. *Jóul belakott, mint ~ a lakadalomba, (ahun) jászolho kötöttik, oszt színát tettek elibe:* éhen maradt. *Jóullakott, mint Dobi ~ja Bütszentmihájon:* ua. *Úgy bánik vele, mint a ~val:* komiszul bánik vele. *Mintha a ~ szájából huszták vőuna ki:* nagyon gyűrött, gondozatlan. *Ugy nisz ki rajta(d) a ruha, mintha a ~ szájából huszták vőuna ki:* vasalatlan, gyűrött, piszkos. *Ojan, mint a kivert ~:* tártalan, nyomorult. *Szorul, mint (a) ~ a karóy köszt:* kellemetlen helyzetben van. *Jóy dóuga van, mint ~nak a karóy köszt:* ua. *Könyököl, mint a kabaji ~ a gerággyán:* (lusta emberre mondják). *Jóyba vannak, mint a ~ meg a macska:* állandóan marakodnak, veszekednek. *Eszi, mint ~ a keft:* —. *Úgy níz rá, mint ~ a botra:* —. *Ügyes, mint a siket ~, jobra híjják, oz balra szalad:* nagyon ügyetlen. *Ügyes, mint a siket ~, balra híjják, oszt jobra megy:* ua. *Ojan mocskos, mintha ~t szopot vőuna:* (főként gyerekekre mondják:) nagyon piszkos az arca. *Ojam, mint aki ~t szopot:* ua. *Ojan piszkos az óyrod, mintha ~t szoptál vőuna:* (főként gyermeknek mondják:) nagyon piszkos az orra. *Ojan, mint a leforrázot ~:* (arra mondják, akit hazugságon kapnak). *Szideleg, mint a gazdátlan ~:* **a)** ti. nagyon éhes. **b)** céltalanul jön-megy. *Illik neki, mint ~nak a gatyá:* egyáltalán nem illik. *Ojan rossz idő, hogy a ~t is kár kiveni:* zimankós idő van. *Ennél még a ~nak is job dóuga van:* rosszul megy a sora/sorom. *Kutyánál az öntöt perec:* (válogatós gyermeknek mondják). *Lesz/Jöm még a ~ra dér, hasig is ír:* majd megjáród/megjárja még! *Köti a ~t a karóyho:* makacsul ragaszkodik az álláspontjához. *Veres nadrág a ~nak, maga kereste magának:* (mondják a gyermeknek, ha verést kap). *Téli ~, nyári menyasszony, egyik se jóy:* (ezt mondják a nyár közepén tartott lakoda-

lomkor). *Akkor leszel te a ~k harmincaggyán:* mostoha sorban, nehéz helyzetben. *Ugat a halál ~ja:* nagyon mélyről köhög. *Kend be szalonnával az iskola őudalát, oszt majd elhúzza a ~!:* <mondják tréfásan annak a gyereknek, aki nem szeret iskolába járni>. *Kutya jár a kerbe:* szeretőt tart az asszony. *Kutyánál az egres, ahon nincs, ot ne keress!:* szégyentől ne kérj kölcsön, mert úgy sincs neki. *Kutyánál az egres, annál van, oszt ot keressd!:* nincs nálam, amit keresel. *Kutyára hatta a nevit:* fiúörökös nélkül halt meg. *A ~ mosogattya fel az edínyt:* rest gazdaasszony, a kutya nyaldossa a mosatlanát. *Nem akarom, hogy vínsígemre a koloncos ~ sorsára jussak,* könyöradományból éljek. *Akár a ~nag beszílnék:* az mondja, akire nem figyelnek, akinek nem fogadnak szót. *Ojanokat mont, hogy a ~ se enne meg:* sületlenségeket beszél. *Ásít a ~, hóynap jóy nyúlászóy időy lessz:* <mondják, ha vki társaságban illetlenül ásít>. *Még a ~ se venné el a kezibül a kenyeret:* <mondják a pizskos emberről>. **Km:** *Had ugassík a ~, csak meg ne harapják:* <akkor mondják, ha vki rosszindulatú megjegyzést tesz a másik háta mögött>. *Amék ~ előre ugat, az nem harap:* a nagyszájú emberek nem szoktak veszélyesek lenni. *Amék ~ előyre ugat, az ety se harap:* ua. *Aki ~val jáccik/kezd, bot legyík a kezibél:* a goromba v. ostoba emberrel óvatosnak kell lenni. *Amék ~nak nevit köjítik,* veszni kell annak: rágalma terjesztésével az ártatlan embert is tönkre lehet tenni. *Aki dilik ~, dilután se nőy ki a farka:* a becstelen ember nem fog megváltozni. *Akkor vész meg a ~, mikor a legjobban megy a dőuga:* sokan akkor kezdenek elégedetlenkedni, amikor a legkedvezőbb helyzetbe kerülnek. *Akkor vész meg a ~, mikor a legjobb dőuga van:* ua. *A ~ meg az úr nem teszi be maga után az ajtóyt:* nem illik az embernek maga után nyitva hagynia az ajtót. *A ~ is kilöki a nyelvít a savóyra:* az ember is szereti a finom ételeket. *Felkél a ~, ha megéhezik:* a nyomorúság megtanít dolgozni. *A ~ is a legmagasab dombra szarik:* annak kedvez a szerencse, akinek már egyébként is jól megy a sora. *A ~ is oda szarik,*

ahon nagy a csomóy: ua. *A ~ is oda szarik,* *ahon a legmagasabb a rakás:* ua. *Kutyának eb/~ a baráttya:* mindenki a magához hasonlókkal barátkozik. *Amék ~t bottal kergetik/üldöznek a nyúl után, (asz) sose fogja meg:* az erőszakra, fenyegetésre elvégzett munka nem sokat ér. *Rosz ~ az, améket bottal kel hajtani a nyúl után:* ua. *Döglöt ~nak árok a hejje:* a hitvány embert nem szokás részvétellel temetni. *Jóy ~ nem ugat át a szomszídba:* a szomszéd dolgába nem kell beleavatkozni. *Kolonca van a ~nak, maga kereste magának:* maga szerezte a bajt, hát viselje. *Elíg ety ~nak ety kolonc:* elég a feleség, nincs szükség szeretőre is. *Idegen ~nak lába köszt a farka:* idegen helyen tartózkodóbb az ember, mint a megszokott környezetében. *Jobb ilőy ~nak lenni, mint döglött oroszlánnak:* <annak mondják, aki már szeretne meghalni>. *Cse-lédnek, ~nak kinn a hejje:* a cseléd és a kutya ne tartózkodjon a házba. *Kutyának, szőugának kint a hejje:* ua. *Kutyának se jóy az elsőy köjke:* nem mindig sikerül, amit először készít az ember. *Nem azír fekszik a ~ a dög mellé, hogy ne egyíg belőyile:* a legény nem azért fekszik a lány mellé, hogy csak nézze. *Nem azír fekszik a ~ a dög mellé, hogy nízzen rá:* ua. *Nemcsak ety tarka ~ van a világon:* <pl. elveszett tárgy v. baromfi keresésekor> a hasonlóság még nem jelent azonosságot. *Nem bízzuk a ~ra a hájat, mer elnyalogattya:* —. *Kutyábül sose lesz szalonna:* a rossz természetű ember aligha változik meg. *Kutyának ~ az embersége:* ne bízz a kutyában, mert megharaphat. *Veres ~, veres lú, veres ember ety se jóy:* <mondják a vörös hajú emberről>. *Kinek nincsen kocsija, gyalog megyen Pestre, kinek nincsen ~ja, maga ugat este:* anyagi helyzetünk megszabja lehetőségeinket. **Nr:** *Ha iccaka a ~ vonít, asz halált jelent a családba.* — *Valamikor a ~nak nem attak este enni, hogy iberen maraggyon, ēre utal a Bizontalan, mint a ~ vacsorája mondás.* **Ö:** *borz~, fa~, földi~, hajtó~, kani~, kan~, kis~, kurta~, sinkó~, töviskes~.*

kutyabilét ~ fn A kutya beoltását igazoló, a kutya nyakába tett fém lapocska.

kutyabogyó *kutyabogyóu* fn Fekete csu-csor [Solanum nigrum].

kutyafa ~ fn Kutyabenge [Frangula alnus].

kutyaforgás ~ fn **1.** Koslatáskor összeragadt két kutya. *Kutyaforgás, amikor két kutya össze van ragadva.* **2.** Az a hely, ahol a kutyák üzekednek, ill. üzekedtek. **Nr:** *Ára a hejre, ahon a két kutya össze van vagy össze vóut ragadva nem jóu lipni, merd beteksiget lehet kapni. Kerűjük a ~t! — monták a gyerekeknek, vagy mert ity tartották őűket távol.*

kutyafül ~ fn Kutyafüle.

kutyafüle ~ fn Disznó, szarvasmarha juh szívéhez hozzánőtt két kisebb húsdarab, amelyet levágnak és eldobnak, mert nem ehető.

kutyagerinc ~ fn Apró faalkatrészekből álló, kör alakú bográcsalátét.

kutyagol ~ i Lassan, nehézkesen megy. *Nagyon elfáratam máma, sokat ~tam.*

kutyaharapás fn **Sz:** *Kutyaharapást szűűrivel gyógyíttyák:* (mondják a másnapos gyomorról). **Nr:** *A ~t úgy gyógyították, hogy a kutya szűűribül lenyirtak ecs csomóut, rátették a sebre, oszt mekfűstöltik vele.*

kutyaházi ~ mn/fn **I.** mn Hajléktalan (ember). **II.** fn Hajléktalan ember.

kutyaherélő mn *Kutyaherélőű sás:* háromélű sás.

kutyahitű ~ mn **1.** Hitetlen, ateista (ember). **2.** Kőtekedő, megátalkodott (ember). *A rossz, kőtekedőű ember a ~, aki beleköt az ilőű fába is.*

kutyakamilla ~ fn Ebszékfü [Matricaria inodora].

kutyakolonc ~ fn A kutya nyakába akasztott, az állatot futásában akadályozó fadarab.

kutyakorbács-pillantás ~ fn Haragos, dühös nézés. *Ütisre kűs valakire monták, hoty ~a van.*

kutyaláb ~ fn **Sz:** *Ojan keminy, mint a fagyos ~:* vmi nagyon kemény.

kutyalakodalom *kutyalakadalom* fn **1.** (tréf) Két v. több kutya összeverekedése, marakodása. **2.** (tréf) Kutyák üzekedése.

kutyálkodás ~ fn Tréfálkozás, játszadozás.

kutyálkodik ~ i Tréfálkozik, játszadozik. *A fűűk meg a jányok kutyálkottak, jáccadosztak.*

kutyamód *kutyamóud* fn/hsz **I.** fn Alattomos mód. **II.** hsz Alattomosan.

kutyamosó *kutyamosóu* fn Tisztiszolga.

kutyánakvaló *kutyánakvalóu* mn (Szidalmazó szóként:) semmirekellő.

kutyánlőtyögő *kutyánlőtyögőű* fn (tréf) Nagykendő.

kutyáölő mn *Kutyáölőű szarvú:* előreálló szarvú (szarvasmarha).

kutyapecér ~ fn Sintér.

kutyapergő *kutyapergőű* fn Kutya nyakába akasztható, rézből készült, gömb alakú csengő. *A kutyapergőű mindik hírt adott a telőűkutyárul.*

kutyapicsáz **Ö:** *le~, meg~.*

kutyaporció *kutyaporcijóu* fn (Főleg télen) a kutyáknak kimért húsadag. *A kutyaporcijóu az vóut, amikor télen a kutyáknak kiporcijóűsták a húst, a kis kutyának kis porcijóű járt, a nagynak nagy.*

kutyaság ~ fn **Sz:** *Ebbe is benne van a ~:* rossz természetű.

kutyasintér ~ fn Sintér.

kutyaszar ~ fn **Sz:** *Halgat, mint ~ a fűbe:* mélyen hallgat. *Kimaratt, mint ~ a hóűbul:* elesett vmitől, kimaradt vmiből.

kutyaszaros ~ mn Olyan (talaj), amelyben összekövesedett mészdarabok találhatók.

kutyaszorító *kutyaszorítóu* mn/fn **I.** mn *Kutyaszorítóu hideg:* nagy hideg. *Kutyaszorítóu hideg van.* **II.** fn **1.** Zsácutca. **2.** Szűk hely vhol.

kutyaszőlő *kutyaszőlőű* fn Ebszőlő, kesernyés csucor [Solanum dulcamara].

kutyatej *kutyaté* fn Pitypang. *A ~et mozs gyerekláncnak híjják. A kutyaté sárga virágű gyomnövény, elszakítva fehér nedvet ereszt.* **Nr:** *A kutyatejhe nem vóut szabad nyűlni a gyerekeknek.*

kutyatejhernyó *kutyatéhernyóu* fn Kutyatejen élő piros-fehér hernyó. *A kutyatéhernyóu szűp piros-fehér hernyóu sárga petytyel.*

kutyatökgomb *kutyatöggomb* fn (Pásztorok, főleg juhászok mellényén lévő,) a kutya tökéhez hasonló, kissé ovális, díszes ezüstgomb.

kutyatökös mn *Kutyatökös lajbi*: ezüstmél készített gombokkal díszített juhászmellény.

kutyatörvény *kutyatörviny* fn Az ebtartásról szóló rendelet. *A kutyatörviny az ezerkilencszázstizes évegbe kezdődött, akkor atták a kutyabilétet.*

kutyaugatás fn **Km**: *Kutyaugatás/Szamárbógis nem hallaccik/hallik a menyországba*: a hitvány ember vádaskodását nem veszik figyelembe.

kutyautó *kutyautő* fn **1.** Felettesét kísérő beosztott. **2.** (gúny) Hajcsárkodó munkafelügyelő. **3.** Dologtalan, másokon elősködő ember.

kutyavakkantás ~ fn **Km**: *Kutyavakkantás nem hallik a menyországba*: a hitvány ember vádaskodását nem veszik figyelembe.

kutyavér *kutyavír* fn **Sz**: *Kutyavír szorúd belé*: összeférhetetlen természetű.

kutyavilág ~ fn Rossz helyzet. *Kutyavilág vóut akkor.*

kutyázás ~ fn Kutyákkal való terelés, őrzés. *Ez nem bírja eszt a ~t.*

kutyáztat *kutyáztat* i (Juhnyáját stb.) kutyával hajt, terel. *A fűrösztő medencébe a birka nem a maga kinyelmitül megyen bele, ijenkor kutyáztassuk őket, óutám belemenek.*

kutykuruttyol ~ i (Béka) kuruttyol. **Nr**: *Ha a leveli bíka ~, eső leesz.*

kutyul ~ i **1.** (Étel) kavargat, keverget. *Az ítel is lehetet ~ni, mekkutyulni, hogy mik fő, le ne ragaggyík.* **2.** (Szél port) kavár. **Ö**: *be~, meg~.*

kuvik ~, *kivik* fn **Nr**: *Akinek az udvarán a halálmadár, a ~ vijjogott, vagy rászált a házra, od biztosan mekhalt valaki.*

küld **Ö**: *el~, le~, rá~.*

külddki-hívdbe *kütki-híjdbe* fn/mn **I.** fn Kisebb feladatok elvégzésére való, rendszerint mindig kéznél lévő alkalmi segítség. **II.** mn *Kütki-híjdbe segiccsig*: alkalmi segítség.

Fogattam ety kütki-híjdbe segiccsiget magamnak.

külföldi mn *Külföldi guba*: nem Debrecenben készült guba.

küllő *küllő* fn **Sz**: *Hiánzik ety küllője*: bolond.

küllőcsap *küllőücsap* fn A küllőnek az a része, amely az agyban helyezkedik el. *A küllőücsapokat vonókéssel alakítottuk ki, csak ezután küllőüsztiug be az agyat.*

küllőfélez/ik *küllőüfélez/ik* i **1.** Oldalog. **2.** *Küllőüfélezi a munkát*: pismogva, lustán dolgozik, ill. nagy szüneteket tart munka közben. *Küllőüféleszte a munkát, aki elment peselni, oszt szart visszajönni.* **3.** Köntörfalaz, hímeház. **4.** (Személy) a többiekkel elkülönül, elkülönülve áll. *Na ez is küllőüfélezik a csoportul.* **Ö**: *el~.*

küllöz *küllőz* i A kerékagyba behelyezi a küllőket. **Ö**: *be~.*

külország *külország* fn Külföld. *Rígen ugy monták, hoty ~ba megyek.*

különböz **Ö**: *szór~.*

különbözik **Ö**: *meg~.*

különböz *különböz* mn *Különböz*. *Matijász János szöüllőümesítő vóut az ezernyőücszáz évegbe. Vóut vaty tizenkét fajta szöüllőüje, mint különbözöttük.*

különlegesség *különlegesség* fn Nagyszabású, viszonylag ritkán történő esemény. *És az, asz különlegesség vóut, egy naty szérű, és akkor lovakkal verették ki a búzaszemeket.*

különös ~ mn **Sz**: *Különös, mint a harapófogó*: szeszélyes, bogaras ember.

különöz **Ö**: *meg~.*

külső *külső* mn/fn **I.** mn *Külső ág*: a gyeplőnek a zabla oldalához csatolt része. *Külső haj*: a kenyeret borító külső kéreg, héj. *Külső bouthajtás*: a parasztház pitvarának az előtérhez tartozó, a belépővel szemben levő része. *Az udvarrul bementünk a pitarba, és ot vóut a külső bouthajtás, ami elválasztotta a szabat tűshejet a szobabéjárattul.* *A külső bouthajtáson vóutak felakasztva a tányírok, amics csak ünnepnapokon szettek le.* **II.** fn A guba kívül hordott oldala.

külsőség *külsőség* fn A település beépített területén kívül eső földterület. *Telepengedéjt már bent a városba nem attak, csak kint a külsősígen.*

kür kör msz <Szarvasmarha járomba terelésére: > *kör be!*

kürt Ö: *ivó~.*

kürtő *kürtő* fn Kémény. **Sz:** *Kürtőre kormos, gyere be rongyos!* <tréfás beinvitálás>. *Ugy nézel ki, mint aki a kürtőn bútkeresztül:* nagyon piszkos.

kürtődugó *kürtődugó* fn Fakarikára v. botra erősített, a kürtő elzárására használt rongycsomó. **Sz:** *Ojam piszkos vagy, mint a kürtődugó:* <kormos, maszatos emberre, főleg gyermekre mondják>.

kürtője Ö: *kemence~.*

kürtőlyuk *kürtőlyuk* fn **1.** A kemencének az a része, amely a füstöt a szabad kéménybe vezeti. **2.** Falba vágott lyuk, amely a füstöt a szabad kéménybe vezeti; kürtő.

kürtősfánk *kürtősfánk* fn Kürtőskalács. *A kürtőskalács tisztájából ami leesett, megmaradt, azt mekfontuk, az vóut a kürtősfánk, kürtőskalácsnak is mongyák.*

kürtőskalács *kürtőskalács* fn Élesztős, vajas sütemény. *A kürtőskalácsot vajjal kenegetik, vágod díjódval vam mekszóurva és szabat tűzön forgattyák.*

kürtőskalácsfa *kürtőskalácsfa* fn Az a nyeles, henger alakú fadorong, amelyre a kürtőskalács téstáját sütés előtt feltekerik.

kürtőszája *kürtőszája* fn A szabad kémény nyílása. **Sz:** *Kormos, mint a kürtőszája:* nagyon kormos.

küsü ~, *kösü* fn A szijgyártók varrószéke, elől függőlegesen álló satujába a megvarrandó bőrt beszorítják. *A ~t lúnak is hitták, mert kerezbe tette rajta a lábát a mester.*

küszöb ~ fn A kijáró alatt kiugró deszka a kirepülő és érkező méhek megtelepedésére; szállódeszka, röpdeszka. *Hordás után a ~ön pihennek meg a mihek.* **Sz:** *Mohosoggyom be a ~öd!* <átok>. **Nr:** Ha átlépte valaki a küszöböt, v. szerencsét hozott a házhoz, v. elvitte onnan. — Építkezéskor vmilyen éles, szúró

tárgyat tettek a küszöb alá, hogy a rossz szellemeket elküldjék.

küszönöz l. **kuszonoz**

kütyül ~ i <Ételt> kever, kavar. **Ö:** *át~.*

kütyül-kavar ~ i Kütyül. *Mit ~sz~sz mán azon az ítelen?*

küzd Ö: *meg~.*

kvadrát *kadrát, kodrát* fn <Terület-számítási mértékegységként> négyszögl. *És esz kadrádba vetette, azír szerettik.*

kvadrátoló *kadrátoló* fn A kvadrát mérésére használt eszköz.

kvadrátos *kadrátos* mn <Területszámítási mértékegységként> négyszögöles. *Addig én nem láttam kadrátos gépet.*

kvadrától *kadrától* fn Négyszögl.

kvártély *kovártij* fn **1.** <Bérelt> szállás, lakás. *Kovártijba lakik:* albérletben lakik. **2.** Szállás, ahol kosztot is adnak. *A kovártijt rendesen a díjakok vettik igénybe.* **3.** Szálláshely katonák számára. **Ö:** *koszt~.*

kvártélycsináló *kovártijcsináló* mn Szálláscsináló <katona>. *A kovártijcsináló megbizot vóut, aki kereste a szállást a parasztházaknál, ahon nagy istálló vóut.*

kvártélyos *kovártijos* fn Albérlő. *A ~ra főüstek is, de nem mostak, eszt nem válalták.*

kvártélyoz *kovártéjoz* i <Katonai személyt> elszállásol. **Ö:** *be~.*

kvartyog ~ i <Kotló hangjának utánzására.>

kvaterkázik ~ i Bort iszogat, borozgat. *Kvaterkázni egyedül is lehetett.*

kvend ~ fn <Ajtó v. ablak beépítésénél> a kifalazott és bevakolt falsarok.

kvietál l. **krétál**

kvint ~ fn **1.** Csavarmenet. **2.** Mérőszű. *A ~ mirőűsű vóut, mirlegre tettik, de nem tudom, mennyi vóut.*

kvintes ~ mn Csavarmenetes. *A kvintesz szegnek be kel fűrni a kemény fába, utánna be lehecs csavarozni, máskip nem megy el a szeg, nem megy bele.*

kvóta *kvóta* fn Kötelező terménybeszolgáltatási mennyiség. *A kvóta kötelező beszolgáltatás vóut a Rákosi-időbe.*

L

la ~ msz <Rámutatás nyomósítására:> ni!
Ot van ~!

láb ~ fn **1.** *Láb alá való szék/zsámaj:* kisszék. *Lábám van:* <jószág> él, még nem vágta le, ill. nem hullott el. *Lábra kapál:* <szőlő utolsó kapálásakor:> a földet saját maga felé húzva kapál. *Az utóúsóú kapálásnál a szőlőllőbe, a szőlőllőkihúzásnál mindig ~ra kapáltunk.* *Lábrul ~ra kapál:* minden lépésre vág egyet a kapával. *Például a tengerit ~rul ~ra kapáltuk.* *Lábod, ne!:* <jószágnak:> emeld fel a lábad! *Láptul fekszik:* <arra mondják, akinek a feje, ha ketten v. többen fekszenek az ágyban, az ágy végénél van, vagyis a megszokott helyzetben fekvőnek a lábánál>. *Rendesen a kizsgyerekek feküttek láptul, ot vóút a fejük, ahon az apjának vagy az anyjának a ~a.* **2.** *Láb hejet ~at vesz:* <vásárban:> jószág helyett jószágot vesz. **3.** A légyfogó vályúszerű, alsó része, amelybe a cukros vizet öntik. **4.** <Növényi rész:> gabonaszár. *Kevés essőű járt, rövid a ~a a búzának, a gabonának.* *Lá-bon/Lábán áll:* <gabona> még nincs learatva. *Még ~on áll az ílet.* *Lábon álóú erdőű:* sudár, szép fákból álló erdő. **5.** Gabonakereszt négy ága közül egy. **6.** A fátuskó vastagabb gyökerei közül egy. *Oszt vannak a tucskóúnak azok a nagy ~aji.* **7.** Vásárban öthat összehajtogatott gubából fajta és minőség szerint összerakott csomó. **8.** <Szíjgyártóknál:> az ál-lat végtagjain levő bőr, amelyből csak kisebb bőrdarabok szabhatók. **9.** Szövőszék lába. **10.** A könyvtest alsó része. *Lábnál megvág:* a könyvtest alsó részét vágógéppel egyenle-tesen levágja. **Sz:** *Ojam, mint a fejetlen ~:* együgyű, ostoba. *Nyútogattya a ~át*

az essőű: esni készül. *Más a ~ával is kerüli, te meg a szádba forgatod:* <a durvának minősülő szar szót használó embernek mondják>. *Annyi a dőugom, hogy as se tudom, mék ~amra ájak:* rengeteg dolgom van. *A ~a szárán csapja a legyet:* **a)** korhelykedik. **b)** lustálkodik, nem dolgozik. *A ~a szárába szállott az esze:* be-rúgott. *A ~a szárába szállott a bátorsága:* gyáva, beszari. *A ~om fejitül nem kirek tanácsot:* <mondja az apa a fiának, ha az tanácsokkal akarja ellátni, v. beleszól a nagyok dolgába>. *Bal ~bal szált le az ágyrul:* <mondják arról, aki már korán reggel veszekedik, zsörtölődik>. *Bal ~bal köüt fel az ágybul:* ua. *Az eggyik ~ad it törjik ki, a másik meg ott:* <tréf> nagyon siess! *Lába köütt:* ellopták. *Kézzel~bal igyekszik:* minden erejével igyekszik. *Megnízste, hoty hunnan nőüt ki a ~a:* lányt megszeplősített. *A magad ~án járj!:* ne lépj a más lábára! *Leesett a ~arul:* **a)** állat lesoványodott. **b)** ember beteg lett. *Majd el-ruktam a ~om, úty sijettem/szalattam:* nagyon siettem/szaladtam. *Maj megütheti még a ~át:* rajtaveszt vmin, bajba kerül vmi miatt. *A kivagyi embēre, aki magát okosnak, ügyesnek tartotta, monták, hogy maj megütheti még a ~át.* *Nagyokat szeggyél/tégy a ~at közzé:* siess, szaladj! *A sáros/szaros ~amat se tü-rülném hozzá/bele:* <vkivel szemben érzett utálat, megvetés kifejezésére>. *Mosojog a ~om:* kezd fázni. *Lábot ad:* szabad, tetszés szerinti cselekvést hagy vkinek. *Lábot ad alá:* felbátorít, felloval vkit. **Ö:** *dagasztó~, disznó~, égető~, épkéz~, fa~, harang~, karika~, kecske~, kő~, kutya~, ló~, löcs~, meztél~, nyúl~, öles~, rend~, vas~.*

lába **Ö:** keze~.

lábadozik **Ö:** fel~.

lábaikrája ~ fn Lávikra. *A ~t szokta húzni a görce.*

lábakapcája fn **Sz:** *Nem vagyok én senkinek ~: senki se merjen gázolni rajtam. Lábakapcája/Más ~: alárendeltje, szolgálja vkinek.*

lábaköze ~ fn A nadrágszáraknak a combtőhöz eső belső oldala. *Kibomlott a ~, a várása.*

lábál **Ö:** el~, ki~.

lábámkotló *lábámkotló* fn Olyan tyúk, amelyik kotlóként kotyog, de nem ül a tojásokra. *A lábámkotló csak kotyogott, de nem ült a tojásra, ha akarták se.*

lábás mn *Lábás ház:* árkádos ház. *A ~ ház oszlopos előütemű ház, az oszlop szinte bele vót ípitve a falba. Ö:* fél~, keze~.

lábásjóság *lábásjóság* fn **1.** Szarvasmarha. *Csak a szarvasmarhára montuk, hogy lábásjóság, a lúra nem. 2. (Diákok nyelvén:) buta, ostoba személy.*

lábazat ~ fn A kosárnak a legalsó, sajátoan kiképzett része.

lábbeli ~ fn Az öltözék lábon viselt, rendszerint bőrből készült része, cipő, csizma stb.

lábbör *lábbör* fn A bocskort kiegészítő, juhbőrből készült lábszárvédő.

labda **Ö:** föld~, gumi~, rongy~.

lábéle ~ fn Sipsont. *A ~ mindenkinek előül a bokátul térdik közepén a csont, ütésre nagyon érzékeny.*

lábfa **Ö:** borona~.

lábfejős *lábfejős* mn Fájós lábú. *Az öreg-asszonyok, öregemberek lábfejősök.*

lábfogó *lábfogó* fn Disznónak lábánál történő megfogására használt hosszú nyelvű fogó.

lábít **Ö:** el~.

lábítás **Ö:** el~.

lábító *lábító* fn **1.** A szövőszéknek azon két, ill. négy pedálja közül egy, amelyekkel a nyüstöket mozgatják. **2.** A korongpad alsó része, amelyre a támasztólábat kell rátenni, hogy a korongozó stabil testhelyzetben legyen

az agyagmegmunkálás, ill. a korong hajtása közben. **3.** (Tímármesterségben:) kis emelvény, amelyen állva a jószág feldarabolását végzik.

lábítósszél *lábítósszél* fn A gubaposztónak a szélső mellékszálak mentén húzódó széle.

lábítóttartó *lábítóttartó* fn (Szövőszéken) a pedálokat (lábítókat) a szövőszék két oldalát közepén összefogó keresztgerendához erősítő alkatrész.

lábított **Ö:** el~.

lábítóváltás *lábítóváltás* fn A bal, ill. jobb lábnak a lábítók váltását előidéző nyomó mozdulata, amellyel a nyüstök egyenletes szétnyílását biztosítják; ellábítás.

laboda ~ fn **1.** (Jelzői használatban:) ~ *fülű:* aránytalanul nagy *fülű* (személy). **2.** Disznóparéj. *A ~t a disznók nagyon szeretik enni. Hej ~, ~, labad ide, nem oda!* (Nd.) **3.** Spenót. *Erity, szeggyél ety kis ~t! Főileg a zsidók monták a spenótot ~nak.*

lából ~ i **1.** (Sekély vízben) nagy léptekkel megy. *Lábojja a patakot. 2.* (Kalapkészítő) a filckalapot egy lefektetett deszkán lábbal gyúrja, hengergeti. **Ö:** át~, lib~, meg~.

lábólás ~ fn (Kalaposoknál:) a filekalap lábbal történő gyúrása egy erre a célra szolgáló deszkán. *A filckalapot lábbal is át kel gyúrni, ez a ~. Nr:* Lábóláskor a kalaposmester egy másfél méter hosszú deszkának egyik végét az ajtóküszöbre fekteti, és a filckalapot a colvesszőre sodorva a láb alatt hengergeti, miközben a mester két kézzel az ajtófélfába kapaszkodik.

lábos ~ fn Lábas.

lábpedál *lábpedál* fn Valamely szerkezet működését irányító, szabályozó, lábbal működtethető alkatrész.

lábrajz ~ fn (Cipészeknél:) a lábról felvett méretrajz.

lábravaló *lábravaló* fn (Hosszú szárú) férfi alsónadrág.

lábszárig **Ö:** fél~.

lábszárkostík *lábszárkostík* fn (tréf) Vastag harisnyából készített dohányzacskó.

lábszárkötő lápszárkötőü fn (rég) Kb. hat cm széles szalag, amelyet a katonák a lábszárra tekerve viseltek. *A szürke vaty keki színű lápszárkötőü az elsőü vilákháborúba vóút a bakáknak.*

lábtó láptóü fn Létra. *A létrát rigem mon-ták láptóünek meg rajtojának is.*

lábtól láptul hsz <Fekvő emberrel kapcsolatosan> azon a részen, ahol a láb van, a láb felől. *Ketten aluttak egygy ágyon, az egygyik láptul fekütt.*

lábtörésfene láptörisfene fn (rég) <Egy betegségféle.>

lábú **Ö:** bal~, cövek~, fél~, hámf~, ka-rika~, kecske~, lócs~, négy~, szúnyog~.

lábujj **Ö:** bütyök~, kis~.

lábujjhegyes lábujhegyes mn Csinos <lány>.

lábvég lábvig fn Az ágy láb felőli része.

lávvíz lávvíz fn <A felszín közelében levő> talajvíz. *Lávvizet kap: <növény> túl sok vizet kap. Ha sok essőü van, lávvizet kap a fa, a gyümöücsfa sokájig vízbe ál, kipusztul, kiszá-rad.*

lacapacarézik ~ i Minden eredmény nélkül tesz-vesz, haszontalanul tölti az időt.

Laci ~ fn **Sz:** Örül, mint vak ~ a fél szeminek: csekélységnek, semmiségnek na-gyon örül. *Felült ~ a nyakára: <melegben> nem halad a munkával, ellustult.*

lacibetyár ~ fn **1.** Csirkefogó, gazember, naplopó. **2.** Csintalan gyermek. *Te, kis ~!*

lacikonyha ~ fn Vásári sátor v. bódé frissen sült hús árusítására. *Nagymama kiment minden vásárrkor karoskosárral, és a ~n vet mindenkinek lacipecsenyét mek fonatost.*

lacipecsenye ~ fn <Lacikonyhán süttött> sertéshúsból készült hirtelensült.

lacsak ~ fn Sáros, szennyes víz, lucsok. *A dülőüút közepin vóút ~, ahon megált a víz.*

lacsakos ~ mn Sáros, vizes, lucskos.

lacsuha ~ mn Rendetlen, hanyag, lompos <öltözetü>.

láda ~ fn **1.** Fölfelé nyíló fedelű rekeszes bútór ruhanemű, élelem stb. tartására. *Tulipántos ~:* tulipánmotívumokkal díszített menyasszonyi láda. *A tulipántos ~ba vitte a*

menyasszony a kelengyét, a stafírungot. A nagymama is a Dóüciné ~jába tartotta azokat az elhasznált, rigi ruhákat. E vóút a neve, Dóüciné ~ja. 2. A kalló vastag deszkából ké-szült vízgyűjtő része, vízláda. **3.** Céhláda. **Sz:** *A Dóüciné ~jába. <a Hol van? kérdésre adott feleletként:> nem a helyén van vmi. Mindent a Dóüciné ~jába tart: rendetlen összevissza-ságban sok minden van a ládában. Ö:* abra-kos~, anyag~, borda~, csapó~, dolgozó~, ele-séges~, élés~, ételes~, fás~, fűző~, húsos~, kábító~, karos~, kenyeres~, kocsi~, korpás~, leveles~, malterkészítő~, malterkeverő~, mésztöltő~, szekeres~, tejes~, tojó~, trafikos~, vásározó~, víz~.

ládafia ládafija fn A láda rövidebb belső oldalán levő fedeles kis rekesz, fiók, amely-ben főleg pénzt tartottak. **Sz:** *Üres a ládafija: nincs pénz. Hijába, ha nincs a ládafijába!:* <mondják válaszként, ha vmi nincsen>.

ládafiás ládafijás mn *Ládafijás tulipántos láda:* fiókos, festett (menyasszonyi) láda, amelyben abroszokat, szalvétákat, konyha-ruhákat, ill. fiókjában pénzt tartottak. *Láda-fijás tulipántos láda nekünk is vóút a tanyán, öüsanýánknaál a szoba dísze vóút, mert festet tulipántos láda vóút ez.*

ládáskút ~ fn Olyan kút, amelyet beomlás ellen deszkával v. fával bélelnek ki; bodonos-kút. *A ládáskutat töütyfadeszkábul rakták.*

ládikó ládikóü fn Kis láda, ládika. *A ládi-kóüba a fontos iratokat tartottuk.*

laffog ~ i Állat, főleg kutya lógó nyelve v. füle ide-oda mozog. *Ha melege vóút a kutyá-nak, akkor ~ott a nyelve.*

lag ~ fn Meghajtogatott ív.

lagzizik ~ i Lakodalomban vesz részt.

lágý mn/fn **I.** mn **1.** *Láty szemre kapál:* erőfélben levő szőlőt kapál. *Amikor zsendül a szöüüllöü agusztus huszadika körül, láty szem-re kapálunk, utóüjára kapálunk a szöüüllöübe. Lágýra kapál:* ua. **2.** *Lágý időü:* <télen> enyhe idő, olvadás. **3.** *Láty sóü:* **a)** finomra örölt só. *Láty sóüval szóürták le a táncterem padlóüza-tát tánc előüitt. b)* nedves só. **4.** *Lágý víz:* esővíz. *Az essöüvíz vóút a ~ víz, a kútvíz meg a kemíny víz. 5.* Erélytelen, engedékeny,

szelíd <ember>. **6.** Testileg gyenge <személy>. **II.** fn *A feje lággya:* <kisgyermekkorban> a koponyacsontok találkozásának porcos helye. **Sz:** *Hideg időű ~ embernek:* <mondják tréfásan nagy hidegben. De értsd hozzá: aki legény, az nem fázik.> **Nr:** *Ha ~ a sóú, vagyis meglágyul például a szalonnán, esőűt jelent.*

lágycék lágycék fn A cipőtalp középső része, hajlása.

lágycék ~ i A rezet melegítés és gyors elhűtés útján puhít. **Ö:** *le~.*

lágycék ~ fn <Fémmegmunkálásban:> az az eljárás, mellyel edzés után a kemény anyagot visszaeressztik a megfelelő keménységre. *Edzés után következik a ~.*

lágymosó lágymosóú fn Mosogatórongy. **Sz:** *Ojam, mint egy lágymosóú:* gyenge, gyámoltalan. *Ojam már az öregé, mint a lágymosóú:* <ti. a farka, a férfiassága>.

lágysajt látysajt fn Megaludt juhtejből a savó kinyomkodásával, kicsepegtetésével készített tejtermék.

lágycék **Ö:** *el~, fel~, ki~, meg~.*

lajbi ~ fn <Férfiak viseleteként:> posztóból v. báránybőrből készült, ujjatlan, gyakran fémgommbal gombolt mellény. *A ~ra a gombok nem vóútak rávárva, különbözöű gombokat lehetett rá tenni, az alkalomnak megfelelőűt gombolták rá.* **Ö:** *bőr~, jegy~, kis~, öröm~.*

lajbizseb ~ fn Mellényszseb. *A fírfijak az óúrát a ~be tartották.*

lajha ~ mn Lusta <ember>.

lajhár ~ mn/fn **I.** mn Lusta <ember>. **II.** fn Lusta ember. *Te nagy ~, monták a lusta embernek.* **Sz:** *Ojam, mint a ~:* nagyon lusta.

lajszni ~ fn A pontos, sima vakoláshoz készített habarcsból felhordott vezető, irányító vakolatcsík.

lajterezés lajterezés fn <Pásztorkalap-készítőknél:> a kimért gyapjú fellazítása. *A lajterezés előűkiszíti a fakkolást, a fagba eresztí.*

lajterhordó lajterhordóú fn <Szörmekikészítőknél használt> fahordó, amelyben a szörme puhítása, nedvesítése és tisztítása történik.

lajtorja ~, *lajtora, létora, rajtoja* fn Létra. **Ö:** *pina~.*

lajtorjája **Ö:** *jákób~.*

lajtorjás mn *Lajtorjás kocsi:* főként tűzoltókocsiként használt, kas nélküli löcsös szerkér; póreszekér.

lakadaré ~ fn (tréf) Lakodalom.

lakás **Ö:** *cseléd~, inség~, jól~, méh~.*

lakásos **Ö:** *bent~.*

lakat ~ fn **1.** *Lakatra teszi az ajtóút:* lakattal zárja be. **2.** Az eketaligát az ekével összekapcsoló lánc bal oldali ágán levő csavarmenetes szerkezet, amely a barázda szélességét szabályozza. **Ö:** *eke~, kengyel~, likit~.*

lakatosné fn **Sz:** *Kicsipte magát, mint ~ Jézus nevenapján:* izléstelenül kiöltözött.

lakik¹ ~ i **1.** Dolgozik, szolgál vhol, vkinél. *Minek ált el, ha nem szeret ot lakni? 2. Vele ~:* törvényes házasságkötés nélkül él együtt vkivel. *Eggyűt laknak:* ua. **Sz:** *Lakik, mint Marci hevesen:* jól él. **Km:** *Lakva ismeri meg egymást az ember:* —. *Nem tudni, kibe mi ~:* ki tudja, milyen rejtett tulajdonsága van. **Ö:** *be~, meg~.*

lakik² ~ i <Pl. névnapot> vendégeskedéssel megül, megtart. **Ö:** *el~, jól~.*

lakk lag fn **Ö:** *kopál~.*

lakó **Ö:** *bent~, kinn~.*

lakodalmas lakodalmas mn **1.** *Lakodalmas níp:* a lakodalomban részt vevő vendégek. *Lakodalmas menet:* a násznép meghatározott rendje, ahogyan a templomba vonulnak, ill. onnan hazamennek. *A lakodalmas menedbe a vőűlegény megyen előűl az ű rokona koszorúsjány megyen vele, annak koszorúspárja meg a menyasszonnyal.* **2.** *Lakodalmas fazik:* általában lakodalomkor használt nagy cserépfazék.

lakodalmazik lakodalmazik i **1.** Lakodalmat tart. **2.** Részt vesz a lakodalomban.

lakodalom lakadalom fn **1.** A házasságkötést követő (nagyobb) vendégség, mulatság. *A mi lakodalmunk hatalmas vóút, töb mint százszhatvan ember vóút mekhíjva.* **2.** Mulatság, vkinek a kedvére való dolog. *A katonaság nékem lakadalom vóút.* **Sz:** *Hegyen-vőűgyön lakadalom:* víg élet, mulatozás. *La-*

kadalom, nem naty haszon: a lakodalom sokba kerül. *Ez is ot vóyt az annya lakadalmán:* (mondják arról a csecsemőről, aki nem sokkal az esküvő után születik). **Nr:** *Debreceembe a lakadalom vígig a vőilegínyes háznál fojt.* — *A lakadalomba Debreceembe nem vóyt ebíd, csak vacsora vóyt: tejfeles paprikás csirke nokedlivel, malactokány makarónival. Utánna frissen sült rítés, almás, túróus, riskásás. Utánna jöttek a sülte: egízbe sült malac, egízbe sült kappan, persze ezek felvágva, felszelve. És aho vóyt savanyúság. És pájinka, bor. Sör nem vóyt. És zóudavíz. Ugy monták a szóudavíznek zóudavíz. De az nem nagyon kopott. Pohárbul, borospohárbul poharasztak a vendígek. Apróutíszta álandóyn fen vóyt az asztalon. Vacsora után jöttek a különbözőtörták, a vacsora befejezéstível. Mikor elmúlt az íccaka, akkor a maradék sülteket újra fērakták, és hajnalba mek tőjüt káposztát. Közbe a fogásokat a vőüfj verses mondókával szógálta fel, a nagyvőüfj, kisvőüfj nem vóyt. **Ö:** kútya~.*

lakos Ö: bent~, kint~.

lakós Ö: bent~.

lamentál ~ i **1.** Vitatkozik, felesel. *Ne lamentáj mán!* **2.** Bizonytalankodik. *Lamentájja, hogy adná is, nem is, csináná is, nem is.*

lámpa Ö: körte~, olaj~, petrós~, szesz~.

lámpahólyag *lámpahóujag* fn A petróleumlámpa üvegből v. porcelánból készült, festéssel díszített ernyője.

lámpás ~ mn/fn **I.** mn *Lámpás fejű:* olyan (ló), amelynek a fején, pl. homlokán, orrán fehér folt van. *Lámpás órú:* olyan (ló), amelynek az orrán fehér folt van. *Lámpás lú:* lámpás fejű ló. **II.** fn **1.** (Petróleum)lámpa. **2.** Fehér folt a ló fején, orrán. **3.** Pálinka. *A debrecenyi ember a pájinkát ~, gügyi, szemvív, nerángass, papramorgóú néven ismeri.* **4.** Pálinkásüveg. *Hat tőjccsek mán a lámpázsbul ety kupicával.* **Ö:** kántáló~, tők~.

lámpasróf *lámpasróuf* fn Az égő lámpából hosszát szabályozó csavar.

lámpásüveg ~ fn Pálinkásüveg.

lámpavilág ~ fn Lámpafény. *Rígen ~nál írtuk meg a leckét.* **Km:** *A jánt nem kel ~nál,*

a búzát mek harmaton nízni: ti. akkor szebbek, mint a valóságban. *Harmaton ne níz a búzát, ~nál a jánt, mert mind a kettő többet mutat, mint amit ír!:* ua.

lámpázás ~ fn Kotló alá tett tojások át-világítása. *A ~t három nap múlva csinájuk, mikor rajta ül a kotlóú, mert akkor mán láccik, mék köd be.*

lánc ~ fn **1.** Földmérésre használt láncszerű eszköz. *Egy ~ húsz méter hosszú, fel lehetecs csavarni, ha nem kellett.* *Ijesmivel foglalkosztam fattyúkoromba, húsztam a ~ot.* **2.** Mértékegységként: **a)** hossz mérték: 20 m (10 öl). **b)** terület mérték: 1000–1200 négyszögöl. **3.** (Jelzőként:) ilyen nagyságú. *Rígen, még a nagyapám idejibe esz monták, hogy öt ~ főüd, de a mīretit nem tudom, mennyi.* **4.** A kalácsba v. láncba szedett fonál összessége. *Lándzba szed:* a vetőkaróra felvetett fonalat hurkokba leszed. **Ö:** csatló~, derék~, gyerek~, hasló~, hatló~, hónalj~, kikötő~, nyakló~, pányva~, saroglya~.

láncalja *láncajja* fn (rég) Lánc mint mértékegység. *Nagyon rígen vóyt a láncajja, a láncajját a hossza meg a szélessége attá meg.*

láncfűrész *láncfűrész* fn A rönkök keresztirányú darabolására használt gépi fűrész.

láncasló *láncaslóú* fn A szekéroldalkat a szekér alján összekötő lánc; haslólánc, hónaljlánc.

láncenger ~ fn (Szövőszéken:) hátsó henger.

lánckarika ~ fn A jászolba erősített karika, amelyhez a jószágot kötik; fékkarika.

láncos ~ mn/fn **I.** mn *Láncos lú:* a nyomtatáskor elől menő ló. **II.** fn Kettőnél több lóval húzott szekér v. kocsirúdjának a bal oldalára befogott lovak egyike. *A ~ az ötös fogadba a rúd bal óudalán, az elsőü sorba haladóú gyeplús mellé vóyt befogva, a hatos, hetes, nyóúcas fogadba szintén.*

láncszemes mn *Láncszemes őjitis:* láncöltés. *A ~ őjitis, mikor ity simán őjítőgetünk láncőjitisel.*

lándzsaélű mn *Lándzsaélű ár:* (szíjgyártóknál:) varrásokhoz, fűzésekhez használt két-

v. négyélű, rombusz keresztmetszetű ár; madárnyelvű ár.

láng *lang*, ~ fn **1.** *Lángot csap/vet:* hirtelen láng keletkezik, fellobban. *Ha még vőud benne szesz, akkor ~ot csapot, felrobbant. Fejje/Lejje veszi a ~ot:* petróleumlámpa belét nagyobbra, ill. kisebbre állítja. **2.** *Lángja:* a java, a színe vminek. *Mindenféle vetemínynek az elsőj szedise a ~ja, például a baracknak, az almának a naggya, a java, vagy a lisztnek a java, a lángliszt. **3.** A liszt java, lángliszt. *Fátyolszítán szitáták ki a lizbül a ~ját.* **Sz:** *Hogy a tűz ~ja vessen fell:* <átok>. *Úgy nyomul kifele, mint a lang:* <ti. az erjedő must a hordóból>. *Nagyobb a füstye, mint a ~ja:* nagyobb a híre, mint a valósága. **Ö:** *borszesz~, szesz~.**

langaléta ~ fn Magas, erőtlén, sovány ember.

langall ~ i **1.** <Testrészt> sebtől, láztól, csípestől tüzel. *De paprikás vőut ez az ítel, most is langal tülle a szám.* **2.** Lángol. **Ö:** *el~, ki~.*

langalló *langallóu*, *langalóu* fn <Főként a kemence bemelegítéséhez használt.> könnyen, jól égő tűzrevaló, aprófa, forgács, szalma, kukoricaszár stb. *A száraz venyige, az apróu gaj vagy a csutkaizik a jóu langallóu. Utóujára eszt vetik a tűzre, ami gyorsan íg.*

langallós *langallóus* mn Lángoló, lobogó.

lángelő *lángelőu* fn Vékonyra nyújtott, keményre sütött tészta, amelyet leforrázva, túróval ízesítve fogyasztanak; darunyak.

lángliszt ~ fn A legfinomabb liszt, a liszt java. *A ~ a lisztnek a jova, mikor szitáltak, fátolszítán szitáták a lángját, a vőut a lekfinomab liszt.*

lángol **Ö:** *el~.*

lángoló *lángalóu* fn Könnyen éghető tűzrevaló.

langyít **Ö:** *meg~.*

lanka ~ fn Domb enyhén lejtős, sík vége.

lankad **Ö:** *le~.*

lankás ~ fn Vizenyős, enyhén dimbesdombos földterület.

lantol **Ö:** *el~.*

lantorna ~ fn **1.** Kiszáritott állati hólyag ételészazék, befőttesüveg lekötésére. **2.** <Befőttkötöző> hólyagpapír.

lantornapapír ~ fn Befőttesüvegek lekötésére való hólyagpapír. *A ~ral a cukrozs befőütteket kötöttük le.*

lány *jány*, ~ fn *Jányom:* a meny megszólítása v. megnevezése az anyós részéről. **Sz:** *As se tutta, fiju-í vagy jány:* nagy zavarban volt. *Ennek a fülibe peselnek a jányok:* <fiatalemberről:> csúfot üznek belőle. *Ez után utánapeselnek a jányok:* <fiatalemberről:> ti. nagyon tetszik a lányoknak. *Jányomnak mondom, (oszt) menyem ércsik/ércsen rulla:* nem az érintetthez, hanem máshoz intézi korholó szavait. *Jányom, nem menyem, menyem, nem jányom:* a vér szerinti kapcsolat az igazi. *Menyem nem jányom:* ua. **Km:** *A jánt mécsvilágnál/lámpavilágnál, búzat harmaton nem kel nízni:* <ti. akkor szebbnek látszanak>. *Megnőu a jány az ágy alatt is:* általában annak felelik, aki csodálkozik rajta, hogy milyen nagyra nőtt a lány. *Megnőu a jány, ha az ágy alá bútatják is:* ua. *Ha a jánt a pad alá dugják, akkor is megnőu:* ua. *Várt jány várat nyer:* sokszor az a lány jár jól, aki nem siet a férjhez menéssel. *Nízd meg az annyát, vedd el a jányát!:* az anyáról megítélheted, hogy milyen feleség válik a lányából. *Ne mennyik firhe a jány, mik sütni-főüzni nem tud:* míg meg nem tanulta a gazdaasszonykodást. *Akkor kell adni a jánt, mikor kírík:* nem kell sokat válogatni a kérőkben, mert végül nem megy férjhez a lány, pártában marad. *Dóugos asszonynak rest a jánya, rest asszonnak dóugos a jánya:* ti. a dolgos mindent maga szeret csinálni, így mellette ellustul a lánya, de a rest asszony hamar munkára szoktatja a lányát. **Nr:** *Ahon sok jány vőut, ot mindig a legöregebnek kelletet hoty firhe mennyik. Mer amik firhe nem ment, addig nem atták a másikat. — A jánnak nem szabat fütöríszeni, mert sírnak az angyalok. — A jánnak nem szabat fakanállal enni, mert akkor natyszájú anyóusa lessz. **Ö:** *csizmadia~, kávé~, kiverő~, növendék~, nyoszolyó~, szedő~.**

lányág jányág fn A családban csak lány-örökös van. *Nem vőut fija, oszt jányágra ment a vagyon.*

lánycimbora jáncimbora fn Barátnő.

lánysecsalma jáncsecsalma fn Lány-csecsűalma.

lánysecsűalma jáncsecsűalma fn Hosz-szúkás almafajta.

lanyha mn *Lanyha esőű:* meleg, csendes, szemerkélő eső. *A ~ esőű akkor esik, amikor az időű meleges.*

lányka ~, jányka fn **1.** Kislány. *Körülbelül tizenkétéves koráig montuk, hogy jányka, kisjány. 2.* Borfajta. *A dugaszolt borok köszt vőut ~, aszú, zőűtszilváni.*

lánykérni jánkírni in Lánykérőbe menni.

lánykérő jánkíróű mn/fn **I.** mn Csüng a jánkíróű kendőű: sok a pókháló a lakásban. *Ahon sok pókhálóú vőut, ott asz monták, csüng a jánkíróű kendőű. II.* fn **1.** A lányt a maga v. más számára feleségül kérő személy. *A jánkíróű Debrecembe hivatalos szeméj vőut, evvel foglalkozott, a lakadalmat is őű rendeszte. 2.* Lánykérés. *Jánkíróűbe ment.*

lánykodik jánkodik i Lánykorát tölti. *Fi-jatal még, ráir jánkodni.*

lánykori jánkori mn Leánykorból való, leánysága alatt történt. *E még a jánkori ruhám.*

lánynevelő jánnevelőű mn *Jánnevelőű intézet:* olyan iskola, ahol lányok tanultak. *Akkor még egzisztált a Dóuci jánnevelőű intézet.*

lánynéző jánnízőű mn/fn **I.** mn *Jánnízőű gyertya:* gyertya, amely homályos fénnel világít, így fényénél nem látszanak a lány szeplői. *Jánnízőű lámpa:* gyenge fényű petró-leumlámpa. *Az ötös petróűlápát hittuk uty, hogy jánnízőű lámpa, mert pislákolóú, gyen-gén világítóú lámpa vőut. II. fn **1.** A házassuló férfinak v./és hozzátartozóinak/hozzátartozó-jának látogatása a lányos háznál tájékozódás végett. *Jánnízőűbe rendszeren ketten mentek, a nagybáttya meg a vőűlegínnek valóú. De a családomba, aki legíny vőut, mindel apám ment jánnízőűbe. 2.* A legény által megbízott személy, aki a kiszemelt lány körülményeit*

szemügyre veszi. **Nr:** *Jánnízőűbe ugy is mehettek, hoty kerestek valamit, ami nincs, közbe mekszemléltik a környezetit. Például: Uty hallottam, bátyámuram, van itt eladóú szína, oszt akkor körülínsztek a portán. Ha ot minden rendbe vőut, akkor elmentek a bang-ba, megnínszik, hogy a vagyonukra van-i valami rátáblázva adóússág.*

lányos jányos mn **1.** Olyan férfi, aki szeret a lányok után jární. **2.** *Jányos ház:* a meny-asszony(jelölt) szüleinek a háza, lakása. *A jányos ház a jány szüleinek a háza, amikor mentek jánkírni, hástűznízni a jányos hászho.*

lánypecér jámpecér fn Lányokat kísér-gető, lányok körül forogni szerető fiú. *A jámpecér tőb jánnak udvarolt eccēre, bo-londította a jányokat.*

lányság jánság fn (Lakodalmi dalban is:) férjezetlen, férjhez menés előtti állapot. *Hova tettem jánságom, jánkori bóúdokságom? De monták is, akinek nem sikerült a házásilete: Siratom a jánságomat, oszt sirdogált hozzá.*

lányszínű jánszínű mn Fakó, halvány. *Például alma is lehetet jánszínű, ha nem vőut elik piros, nem pirosodod be.*

lap fn *Lapot csiszol vmire:* (rézműves:) a fém felületét v. szélét egyenletesre csiszolja, lelapolja. **Sz:** *Veszi a ~ot:* érti miről van szó, érti a tréfát. **Ö:** *arany~, áztató~, égető~, egyengető~, előzék~, fűrés~, fűtő~, járd~, körűfűrés~, pléh~, rakodó~, röp~, vizsga~.*

lapát ~ fn **1.** Kenyérlapát. *Ojan hosszú nyele vőut a lapátnak, hogy egisz a kemence hátújjájig írt. 2.* (Lekvárfőző üst részeként:) kavarólapát. *A ~nak a kikíbíse ojan, hoty követi az üst fenekinek a domborulatát. 3.* (Gubacsapóknál:) a festéklé kavarására szol-gáló, gyakran házilag készült faeszköz, fes-tőlapát. **4.** (Szörmekikészítőknél:) a motollás-kádnak a csávába érő lapátszerű része, amely megforgatja a vizet és vízben levő bőroket. *A motolláskát tetejin találhatóú a motolla, ami vízimalomszerűen forgattya lapáttyajival a vizet. Sz:* *Házasodik a ~, elvette a pizskafát:* (szánalomra méltó házaspárra mondják). *Az ördök segbe csapta a ~tal:* fiatal lány már szeretne férjhez menni. *Ennek ~tal kém mírni*

a píst, mékse vóyna neki elíg: költekező, pazar. *Nem kék nekem, mék ha ~tal góyrnák utánnam se:* ⟨pl. legény a lánynak⟩ ingyen sem kellene. **Ő:** ásó~, dagasztó~, fa~, festék~, festő~, formázó~, kaparó~, kenyér~, keverő~, kisedő~, lipity~, liszt~, nyeles~, pék~, vető~.

lapátásó *lapátásóy* fn Lapát alakú ásó. *A lapátásóynak a két óydala fel vóyd görbítve, árokásáznál használták, egy bajjal ki is dop-ták vele a főüidet.*

lapátfülű ~ mn (*tréf*) Nagy és elálló fülű ⟨ember⟩.

lapatyol ~ i Összeviszsa fecseg.

lapcsánka ~, *lepcsánka*, *lepcsánkóy* fn Lisztel kevert reszelt krumpliból készült, olajban, kizsírozott tepsiben v. palacsinta-sütőben megsütött lepényféle.

láperdő *láperdőy* Mocsaras területen levő erdő.

lapfonás ~ fn ⟨Kosárfonóknál:⟩ az oldal-fonásnak az a fajtája, amely elkészíthető fában történő rögzítéssel v. anélkül is.

lapicka ~ fn A nagyobb edények, főleg tálfélék korongról történő leemelését segítő, nyélben végződő, lapos faeszköz.

lapickás ~ mn ⟨A jószág fülébe vágott, nyeles deszkalapra, vagyis lapockára emlékeztető tulajdonjegy megnevezésére.⟩; lapockás.

lápisszol ~ i Sebet lápisszal, azaz ezüst-nitráttal kezel.

lapít ~ i **Sz:** *Lapít, mint szar a fűbe:* bűntudata miatt hallgat.

lapítódeszka *lapítóydeszka* fn Gyúró-deszka, nyújtótábla.

lapítókalapács *lapítóykalapács* fn A felhevített vas nyújtására, felületének simítására szolgáló kalapács.

lapkészítés *lapkiszítés* fn A kosár sima felületének elkészítése.

lapockás l. **lapickás**

lapockabélés *lapockabélis* fn A disznó lapockája és oldala közötti rész.

lapockázás ~ fn A disznó leölésekor rossz helyre, a mell helyett a lapocka alá adott szúrás.

lapogat ~ i Vkinek a hátát tenyerével ütögeti. **Ő:** le~, meg~.

lapol ~ i ⟨Szíjgyártó⟩ szíjakat, kisebb bőr-darabokat egymáshoz told, ragaszt. **Ő:** le~.

lapolás ~ fn Szíjak, kisebb bőr-darabok egymáshoz toldása, ragasztása.

laponyag ~ fn **1.** A környező alacsonyabban fekvő (ár)területből, mocsárból kiemelkedő, rendszerint kör alakban szétterülő, enyhén lejtős oldalú, természetes v. mesterséges, lapos domb, esetleg régi halomsír, kunhalom. **2.** ⟨Birtokhatár jeleként:⟩ ua.

lapos ~ mn/fn **I.** mn **1.** *Lapos laska:* vékonyra nyújtott és szélesre vagdalt kockatészta; széles laska. **2.** ⟨Vmilyen tárgynak, eszköznek, ill. tárgy, eszköz részének megnevezésében:⟩ *Lapos fenekű pipa:* gazdagon díszített, karcsú, csinos pipa, amelynek díszítését egy girland kettéosztja; Hunyadi-pipa. *Lapos pergőy:* disznó nyakába való kis kolomp. *Lapos kárpitozás:* ⟨a kemény kárpitozással ellentétben:⟩ bútór tömöanyagok nélküli kárpitozása. **3.** ⟨Viselettel kapcsolatban:⟩ ~ *csücskőy:* a cifraszűr gallérjának sarkaira varrt posztókorongocskák egyik fajtája. **4.** *Lapos fonás:* **a)** ⟨szíjgyártóknál⟩ a sallangok díszítő fonásának az a fajtája, amikor a bőrcsíkok vízszintesen kerülnek egymásra. **b)** ⟨kosárfonóknál:⟩ nagyobb hézagok kitöltéséhez használatos, sík lapot igénylő fonás; lapfonás. **5.** *Lapos fűzés:* az a folyamat, amikor a könyvtestre merőlegesen, a gerincre párhuzamosan fűznek. **6.** *Lapos vārás* ⟨szőrmekikészítőknél:⟩ rövid szőrű szőrmék összevarrásakor alkalmazott varrásfajta; stószolás. **II.** fn **1.** Lapályos fekvésű, vizenyős földterület, amelyet rendszerint kaszálónak v. legeltetésre használnak. *A ~ kaszálóy, riti szina terem rajta.* **2.** *Laposat köp:* nagyot köp. *Aki bagóyzott, asz köpöt ~at.* **3.** *Laposat/Laposakat pislant:* álmosan pislog. **Sz:** *A laposz guta üssöm meg!:* ⟨szitok⟩. *Köpjél ~at, üjjél magosat!:* ⟨főként kisgyermeknek adott válasz arra a kérdésre, hogy hová üljön⟩. *Ojan ~, mint a deszka:* ⟨sovány emberről, különösen fiatal nőről mondják⟩.

laposfűró *laposfűróu* fn Szőlőültetésnél használt szerszám, amellyel a szőlővesszőnek lyukakat vágnak a földbe.

laposfűzőgép *laposfűzőűgép* fn Laposfűzésre használatos szerkezet.

laposkupa ~ fn Lapos pipafedél.

láposodik **Ö:** *el~.*

laposránc ~ fn ⟨Vásongatyán, női ruhán⟩ megdőlő oldalránc. *A fírfi gatyám meg a nőüji ruhán, amit rándzba szettek, is vóút ~, ami nem élire vóút hajtva, hanem így dűt.*

laposvágó *laposvágóu* fn Egyenes élű, hosszú szárú kovácsszerszám.

laposvas ~ fn Ekevas. *A ~ lejárt az eke fejiről sróuffal, a kovács kalapálta élesre.*

laposvéső *laposvísőű* fn ⟨Ötvösmesterségben:⟩ betűk, minták alapjainak egyenesre metszésére, az anyag kiemelésére használt véső.

lapoz **Ö:** *fel~.*

lapozókaptár *lapozóúkaptár* fn Olyan hátulról nyíló kaptár, amelynek keretei éllel néznek az ajtó felé, és helyükben a könyv lapjaihoz hasonlóan elfordíthatók. *A gyors munkát segíti a lapozóúkaptár belső elrendezése.*

lappad ~ i ⟨Daganat⟩ lohad, kisebbedik. **Ö:** *le~.*

lapta ~ fn Labda.

laptázik ~ i Labdázik.

lapu ~ fn ⟨Gyomnövényfajta.⟩ **Sz:** *Keserű ~val ne türüld a segged, mert elszakad a ~, osz szaros lessz a kezed! —. Ö:* *atra~, cérna~, keserű~.*

lapul **Ö:** *el~, le~, meg~.*

lármázik ~ i Kiabál vkire, veszekszik vki-vel. **Km:** *Job jóüllakva halgatni, mint éhen lármázni:* senkinek se kellemes az ok nélküli békétlenkedés.

laska ~ fn **Sz:** *Laska tyúkhússal jóu: —.*

laskanyújtó *laskanyútóu* fn Sodrófa, nyújtófa.

laskatészta *laskatísza* fn Kb. öt cm hosszúsú, fél cm széles, lapos száraztészta, metélt. *Vizont a laskatísztát mindig én csináltam.*

laskaszűrő *laskaszűrőű* fn A megfőtt tésztának a leszűrésére, ill. kiszedésére való zománcozott szűrő. *A laskaszűrőű az, amivel a lapos laskát meg a galuskát kiszettik a léből.*

lassan ~ hsz Halkan. **Sz:** *Nem szóultam ety szóút se, (még) aszt is lassam montam: (tréf) egy szót se szóltam. Lassan kása, ne pötyögi!:* csak ne olyan hevesen! **Km:** *Lassam megyünk messzire, úgy írünk a vígire:* a lassúbb, de kitartó munkával többre megyünk, mint a túlságos sietséggel.

lassanként *lassankint* hsz Apránként, nem egyszerre. *Lassankint kifizettem írte háromezer forintot még abba a világba.*

lassú mn **Sz:** *Lassú, mint a malomkerék: (emberről:) nagyon lassú, körülményes.*

lat fn *Ladba van:* bajban van. *Ladba vesz:* megfontol, számba vesz vmit. *Ladba vette, hogy mennyi píze van.*

lát ~ i **Sz:** *Nem ~ a szemitül:* nem látja, pedig előtte van. *Elmehecc, amēre a szemmeddel lácc!:* mehetsz, ahová akarsz. *Akkor lássam/lássalak, amikor a hátam közepit:* so-hase lássam/lássalak. *Színit se ~tam:* még csak nem is láttam. *A szememmel ~tam:* a szemtanúja voltam. *Égig ~:* beképzelt, öntelt, fennhordja az orrát. *Csak az óúrájig ~:* nem előrelátó. *Nincs azom mit ~ni:* csekélység, nem méltó a megnézésre. *Ne fíj, míg engem lácc!:* ne félj, én melletted vagyok. *Ne fíj míg engem lácc, majd ütlek én, míg mázs bánt:* (tréf) rám se számíthatsz. *Vakúij/Vakújom mek, ha szebbet lácc/~!:* —. **Ö:** *be~, el~, meg~.*

látás ~ fn *Látásodra:* vkinek a látogatása, megnézése. *Jöttem babám ~odra.* (Nd.) **Ö:** *kár~.*

látat ~ fn ⟨Főként E/3. sz.-ű birt. szragos formában:⟩ látható eredmény, haszon. *Az eddigi munkájának semmi látattya nincs.*

látatlan ~ mn **Km:** *Látottat a ~ír el ne add!:* ne vegyél zságbamacskát!

látlevél ~ fn Látlelet. *Elment az orvosho, látlevelet vitétet magáru.*

látni **Ö:** *halott~.*

látó látóu fn Szem. *Egye a fene a kis látóujját!* **Ö:** halott~, igaz~, mű~.

látóasszony látóuasszony fn A babona szerint a halottak szellemével beszélni tudó asszony. *Rígen Debrecembe is vóutak híres látóuasszonyok, akik a halottakkal tuttag beszílni.*

látófa látóufa fn Létraszerű fogakkal ellátott, felállított vastag rúd, amelyre felmásзва könnyű a tájékozódás v. az állatok szemmel tartása. *A látóufa tetejiről már messziről látni lehetett a közeledő nyárat vagy az ideget.*

látom fn Látás. *Látomtul nem látomig:* hajnaltól késő estig, látástól vakulásig. *Nyáron ~tul nem ~ig dőugosztunk, látástul vakulásig.* **Km:** *Nincsen dátom, nincsen ~:* ügyünk kedvező elbírálását ajándékkal kell elősegíteni.

látomoz ~ i Látamoz. *Elolvasta az írást, meg alá is írta, látomoszta.*

lатор ~ fn **1.** Gonosz, elvetemült férfi, gazfickó. **2.** (Más asszonyához járó) parázna férfi. *Ez az asszony latrokat tart magának.*

latorkodik ~ i **1.** Férfi paráználkodik. **2.** Pajzánkodik, huncutkodik.

látos Ö: drága~.

látott ~ mn **Km:** *A ~at a látatlanír el ne hagydl!* ne vegyél zságbamacskát!

látárlankodik ~ i **1.** Lábatlankodik, alkalmatlankodik. *Gyerekekre monták, hogy mindig it ~ körülöttem.* **2.** Kötözködik. **3.** Látogatásával zavar vkit. *Nincs rá semmi szükség, osz mindig ~.*

latrinás mn *Latrinás vécé:* latrina.

látszódik Ö: meg~.

látta Ö: madár~.

latyak ~, *lattyak* fn Sáros harmat, híg sár. *Jóu nagy lattyak vóut ma reggelre. Csupa ~ a ruhád.*

latyakos ~, *lattyakos* mn Harmatos, vizes, sáros. *Korán reggel törís után, ha kötöttik a jányok a csutkát, a tengeriszárt kivibe, a jányok földérekig ~ok vóutak.*

latymag ~ mn Erőtlen, puha, gyenge. *Latymag, aki ojan, mint ém most, erőütlen, gyenge.*

lavór lavóur, *lavor* fn Mosdótál. *Mozsdottunk vízbe, lavóurba, teknőűbe, pléteknőű meg nagy lavrok vóutak abba az időűbe.*

láz Ö: agy~, epe~, epés~, forró~, gely~, gyomor~, hideg~, ideg~, ín~, nátha~, tej~.

laza ~ mn **1.** Nem kellően tömör, ill. tömött (növényi termés). **2.** Üres szemű (kalász). *Ebbe a táblába mos sok a ~, amibe nincs szem. Lazán köd be:* kalászban nincs szem.

lázár ~ fn Koldus. *Rígen így monták, aggyál mán ennek a ~nak két krajcárt vagy ety kis kenyeret.* **Sz:** *Ojan szíginy, mint a ~:* koldusszegény.

lázárság ~ fn Szegénység, szegény állapot. *Valaha a ~ asz szegénységet jelentett.*

lazító Ö: talaj~.

lazukál l. **lazukál**

lazsnakol ~ i Ver, páhol.

lazukál ~, *lazukál, lazuknyál* i **1.** Semmittevással, haszontalanul tölti az időt, lopja a napot. **2.** Dologtalanul lézeng, csavarg. **Ö:** el~.

lazuknyál l. **lazukál**

le Ö: oda~.

lé ~ fn **1.** Lébe van: megindul a fa törzsében a nedvkeringés. *Lébe van a vesszőű:* megvágva a szőlővesszőt, folyik, csepeg belőle a leve. **2.** Híg étel, leves. *A nagyom betegnek csak levet szabad adni. Savanyú ~:* olyan leves, amely tejfel, ecet, só és rántás hozzáadásával készül; savanyú leves, kanecetes. *A savanyú ~be nincsen kolompír, riskása vaty paszuj.* **3.** Sárga ~ : bor. *Poncijustul Pilátusik fojt a sárga ~:* ua. *Ha valami nagy lagzi vóut valami móyodosap hejjen, akkor monták.* **Sz:** *Ojam, mint aki sóys levet se eszik: nagyon sovány, sápadt. Ugy nisz ki, mint aki sóys levet se eszik: ua. Bű ~re eresztí a mondanivalóját/beszídet:* hosszasan, körülmenyesen ad elő vmit. *Minden ~be kanál:* mindenbe beleavatkozik, beleszól. *Hencidátul Boncidájik fojt a sárga/jóyféle ~:* (a lakodalom nagyságának jellemzésére). *Lébe van:* bajban van. **Km:** *Lé tart szőugát, hús a gazdát:* a szolga csak gyenge ételt kap. **Nr:** *Ha fojik az eperfa leve, essőű lessz. Ö:*

abál(ó)~, bagó~, bordó~, cibere~, csáva~, csávázó~, cser~, cserző~, festék~, festő~, fonnyó~, fővő~, ganéj~, hó~, húgy~, káposzta~, kaszás~, kén~, készítő~, koppó~, kovász~, orja~, pác~, pácoló~, permet~, szappanfőző~, szappan~, szar~, szenny~, tisztázó~.

lead ~ i **1.** <Tehén> fejés közben kibocsátja a tejét. **2.** <Állatot> vágóhídra elad. **3.** Bizonyos mennyiséget terem, létrehoz. *Leaggya azt a hat kila gyapjút.* **4.** Házhoz szállít. *És mindenkinek leatta a tejet, ahová hordták.* **5.** <Kártyában> lapot oszt. **Sz:** *Leaggya a tejet:* <nő> kapható a szeretkezésre.

leájnszlágol *leánszlógol* **1.** <Boroshordót> kénezzéssel fertőtlenít, kikénezt. **2.** <Méheket> kénál kifüstöl. *Rígen a miheket is leánszlógolták, mind megdöglött.*

leájnszlágoz *leánszlógózik* i Leájnszlágol.

leakaszt ~ i <Istrángot a hámfáról> leveszt.

leakonáz ~ i <Hordót> akonával, vagyis dugóval lezár, bedugaszol.

lealjaz *leajjaz* i **1.** A jószág alá új szalmát tesz, megalmaz. **2.** A dohány alsó, hibás leveleit leszedi.

lealjazás *leajjazás* fn **1.** Jószág alá friss szalma terítése. **2.** Dohány alsó leveleinek a leszedése.

lealkonyodik ~ i Bealkonyodik. *Lealkonyodik, jön az este.*

leáll ~ i *Leáll a cefre:* befejeződik az erjedése.

lealszik ~ i <Tűz> kialszik.

leány Ö: *hon~.*

leánybúcsú *leánybúcsú* fn Közvetlenül a férjhez menés előtt a barátnőkkel rendezett kisebb mulatság.

leánykérő l. **lánykérő**

leánykör *leánykör* fn Fiatal lányok szervezett közössége, közös tevékenykedése, csoportosulása.

leapad ~ i Lesoványodik. *Leapat rulla a hús:* <betegség miatt> nagyon lesoványodott.

leaprehendál ~ i Lebecsmérel, leszól vkit. *A fájúnak a jánt ~ták, lebecsmérelték, hogy ne járjon hozzá.*

lebabázzik *lebabáddzik* i Lebabázik.

lebbencs ~ fn **1.** Levéllé nyújtott és megszáritva széttördelt tészta. *Lebbencstészta.* **2.** Ebből készült étel. *Dilbe főüsztiünk pirítot ~et.* **3.** Lebbencsleves.

lebbencsleves ~ fn Lebbencstésztából és krumpliból álló, paprikás leves. *A lebbencslevesbe mek kel pirítani előjre a tisztát.*

lebbencsszáritó *lebbencsszáritó* fn Fonott tál, amin a tördelt tésztát száritják.

lebbencstészta *lebbencstészta* fn Levéllé nyújtott és megszáritva széttördelt tészta.

lebecsmérel ~, *leböcsmérel* i

leberenál ~ i <Felszántott földet> megboronál.

leberhel ~ i Vigyázatlanságból leránt, lever vmit. *Nem vigyázott, oszt ~te a komótrul az edényt.*

lebernyeg ~ fn (*tréf*) **1.** A testtől elálló bő ruha. **2.** Könnyű szövetanyagból készült bő köpenyféle. **3.** A szarvasmarha álla alatt lelógó húsos bőr.

lebernyeges ~ mn *Lebernyeges ruha:* a testtől elálló, bő ruha.

lebernyegeskedik ~ i Felöltözetlenül, fehérneműben járkal.

lebetegedik ~ i **1.** A szülés megindultakor ágyba fekszik. **2.** Megbetegedik.

lebetegszik *lebetegszik* i Lebetegedik.

lebilyogoz *lebijogoz* i Jelet süt az állat bőrére.

leboltol *lebólyol* i <Szabad kéményt> boltozattal elfed, lefed.

lebomlik ~ i Letekeredik. *A vetet motolárul szövís közbe magátul tekeredet le a fonod bél, magátul bomlot le hosszába.*

leborjúzik *lebornyúzik* i <Tehén> megelik, megborjazik. *Bijom monták, hogy lebornyúzott a Riska.*

leböcsmérel l. **lebecsmérel**

leböcsmöl ~ i Lebecsmérel.

lebörzik *lebűrzik* i <Cukrász>tészta teteje megkeményedik. *A tisztát letakarjuk, hogy ne bűrözzön le.*

lebrifungol *lebriffungol* i **1.** Hivataláról, állásáról lemond. *A kizsbíró* *lebriffungolt, nem válalta tovább a tiszcsigít.* **2.** Nem sikerül a terve. **3.** Indokoltalanul sokra tartja ma-

gát, emiatt felsül.

le buckázik ~ i Fején keresztül gurulva leesik.

lebugáz ~ i **1.** Napraforgó maggal teli tányérját levágja. **2.** <Dohányt> bugájától megfoszt.

lebujt ~ i Szőlőt a bujtás nevű művelettel szaporít. *A szőlőlővesszőűt azír bujtyák le, hogy egy évik terem, ecs csonkot fenhagynak, őüsszel kiszedik, és mint szőlőlővesszőűt elültetik vagy elaggyák.*

lebujtás ~ fn Szőlőnek a bujtás nevű művelettel történő szaporítása.

lebujtott mn *Lebujtot vesszőű:* bujtással szaporított szőlővessző.

lebúvik ~ i Lebújik.

léc Ö: bölcső~, cifra~, csapó~, dolgozó~, fagy~, fenék~, fonó~, keret~, lehúzó~, összekötő~, para~, pulttartó~, sor~.

lécel Ö: el~.

léces mn *Léces kaptár:* olyan kaptárfajta, amelyben a lécek fölül a kiszedhető lécekre, oldalt a falhoz épülnek, így a kaptár falától való elvagdálásuk után lécestül ki lehet venni és más kaptárba függeszteni. *A ~ kaptár kere te jivel egy másik kaptárat is fel lehet tőűteni.*

lécgóré lécgóuré fn Lécekből álló kukoricagóré.

lecihelődik *lecihelődűdik* i <Pl. székérről, vonatról csomaggal, ill. ágyról> lassan, nehézséssel leszáll. *A kosár tyúkkal alik tudott a székérről lecihelődűdni.*

lecke ~ fn **1.** *Fejibe veszi a ~t:* <diák> megtanulja a tananyagot. **2.** Prédikáció alapjául szolgáló bibliai részlet, szentlecke.

leckéztető leckéztetőű fn <rég> <Elemi iskolában> az a tanuló, aki a tanító megérkezéséig kikérdezi a feladott leckét.

lecövekel ~ i <Lovat, tehenet, disznót> kipányváz.

lecukroz ~ i <Tésztát> cukorral beszór.

lecsap ~ i *Lecsapja a lisztet:* nyers tésztáról kefével lesöpri a lisztet. *Miután kiszettük a tisztát a formából, ~juk rulla a lisztet.*

leccseficse ~ mn Fecsegő. *Főűleg gyerekre montuk, hogy ~, fecsegőű, leccselocsi.*

leccselocsi ~ mn Fecsegő.

lecsendesül ~ i <Vonat> lelassít. *Lecsenedűt a vonat, mingyám megáll.*

lecsendül ~ i Vége van vminek, elmúlik.

lecseppen ~ i **Sz:** *Ojan len jár a felleg, majd ~:* mindjárt esik.

lecserdít ~ i <Pl. juhászkutyát> ostorral, bottal megüt, megfegyvelmez. *Eccer úty törtint, kírem szípen, hogy nem irtett a kutya, oszt a kampóúzs bottal ~ettem.*

lecsihad ~ i <Személy> lecsendesedik, lecsillapodik, megnyugszik. *Mírges vóút, oszt kísőűb lecsihatt.*

lecsikódzik lecsikóúddzik i Lecsikózik.

lecsikózik lecsikóúzik i <Ló> megellik.

lecsípdes lecsibdes i Lecsipeget. *A jöviseket lecsibdestik a kecskék.*

lecsontol ~ i Könyvborító hátvásznát csonttal lesimítja.

lecsövez ~ i <Kukoricát> letör, leszed. *Aszt a száz mázsa tengerit is lecsövesztik.*

lecsopcs ~ fn Sár, locspocs. *Az út csupa ~.*

lecsopcsos ~ mn *Lecsopcsos időű:* sáros, locspocsos idő. *A ~ időű sáros, olvadikony időű.*

lecsücsül ~ i <gyny> <Gyermek> leül.

lecsülköl ~ i Disznó körmeit perzseléskor lecsavarja.

ledagaszt ~ i Dagaszt, megdagaszt. *Akkor jóúl mekkelt, újbú ~ottam, és akkor megint hatytam egy őűrát pihenni.*

ledarabol ~ i <Rézműves> a tárgy felületi megmunkálása során eltávolítja a nagyobb méretű felesleges rézdarabokat.

ledegradál ledegredál i Ócsárol, kisebbít.

ledíbol ~ i **1.** <Bebetett ágyat ráheveredve v. ráállva> összegyűr, szétdúl, letapos. **2.** <Jószág> száras növényt, pl. lucernát letapos. *A lucernát, ha nem akarja kaszálni, csak kis mennyiséget akar hazavinni, akkor előűb ledíbojja, letapossa, így mektörík, puháb, könnyebben szakad.*

lédig ~ fn Lédigtészta.

lédigbaba ~ fn <Mézeskalácsosoknál:> barnatésztából készült baba alakú készítmény. *A ~t az ájzolt kettezs baba szagगतóűjával bőkűk ki.*

lédígló *lédíglóy* fn Barnatésztából készült ló alakú készítmény. *A lédíglóy a kiskemencébe sül.*

lédígtészta *lédiktészta* fn ⟨Mézeskalácsosoknál:⟩ barnatészta. *Az elsőürendű nahzámot, mizes vizet a lédiktiszták készítésénél használják fel.*

lednek *lennek* fn **1.** Bükköny, zabos-bükköny. **2.** Vadlencse.

ledobban ~ i ⟨Melegtől⟩ lerogyik, összeesik, elájul. *Ojam melegem van, hogy majd ~ok.*

ledomborít ~ i Egészbőrös v. egészvásznaas könyv szélét gömbölyűvé, félgömb alakúvá teszi.

ledöglik ~ i **1.** *Ledöglik a tojásrul: ⟨kotló⟩ elpusztul. A kotlóy, ha nem eszik, csak iszik, ~ a tojásrul, megdöglik.* **2.** Lefekszik, aludni tér. *Nagyon parasztosom mondva ~, aki lefekszik.* **3.** ⟨Munka közben⟩ lepihen. *A lusta embernek monták, aki munka közbe lefekütt, hogy ledöglött.*

ledögönyöz ~ i Letapos.

ledöngöl ~ i **1.** Bevetett ágyat ráheveredve összegyűr, szétdúl, lenyom. **2.** Földet döngölőfával simára egyenget. *A földet a fűmag vetésekor a tapogatóyval simára döngöltük. A szűrű hejit is ~tik a döngölőjával.*

ledönt ~ i Szőlővesszőt szaporítás céljából a kipusztult töke melletti tőkéről lehajlít és leföldel, ahol az gyökeret ereszt; lehomlít. *Arrul a tőkékérül döntöt le ety szál vesszőjűt.*

ledug ~ i **1.** Erővel letol, lenyomkod. *Ha meg nem eszed, ~om a torkodon!* **2.** ⟨Főként gyereket⟩ ágyba dug, lefektet.

ledugaszol ~ i Dugóval légmentesen lezár. *Amikor lehült a kénlé, hordóyugba ~ták.* Palacko(ka)t dugóval bedug, bezár. *Csak az a fontos a pájinkánál, hogy jóyl ledugaszojjuk.*

ledúr ~ i **1.** Letaszít, lenyom vmit vhonnan. *A szalmakazal tetejét villával ~ta.* **2.** Lepusztít vmit vhonnan v. vmiről. *Ojan szípen ~ja a kis szemeket a moj, hogy csak a kocmány marad.*

ledürücköl ~ i Legyűr, lenyomkod. *Ledürückölte a földre aszt, akivel összeveszett.*

leéget *leiget* i Leszárít, elfonnyaszt. *Ha nem vigyáztak, a nap leigette a fiatal hajtást.*

leejt ~ i Leereszt v hova vmit. *Kunyhókészítéskor vágok egy másik szarufát, eszt itt a földbe ~em.*

leellik ~ i Megellik. *Agusztus elsején ráengedgyük a kost, oszt karácson huszonötödikén kezdi az ellist, de mán leellet mind.*

leemel ~ i A fazekas a nagyobb edényeket a lapicka segítségével leválasztja a korongról.

leemelés *leemelís* fn Az a folyamat, melynek során a fazekas leválasztja a korongról a nagyobb edényeket a lapicka segítségével.

leenged ~ i **1.** Tehén fejés közben a tejét kibocsátja. **2.** Gabonát megöröl, és zsákokba felfog. *Az eleje vóyt a tiszta liszt, asz leengettük, és utána jött a kenyírliszt.*

leereszkedik ~ i ⟨-val/-vel ragoz vonzattal:⟩ **a)** bárkivel szóba áll, bárkivel barátkozik. **b)** ⟨nő⟩ összeáll, erkölcsstelennek minősülő szerelmi kapcsolatba lép vkivel. *Akárki jóy ennek is, ~ vele, bárkivel csinája.*

leérik *leírik* i **1.** Gyümölcs érési idejének a végéhez ér, az adott időnyben már nem terem. **2.** ⟨Sertés⟩ levágásra alkalmassá válik, megéri.

leesik ~ i **1.** ⟨Kenyértészta⟩ összeesik. **2.** Vmiből marad vmennyi.

leesztergál ~ i Esztergával munkál meg. *Ez a fatengej, ami harmincnígy miliméter, ami le van esztergálva.*

lefedelez ~ i **1.** ⟨Viaszt⟩ a lépről pergetés előtt leszed. **2.** Pergetés előtt a keret tetejét levágja.

lefedelezett mn *Lefedelezet keret:* olyan keret, amelynek a tetejét a pergetés előtt levágják.

lefej ~ i Tehenet megfej.

lefejtében-felkeltében *lefejtibe-felkeltibe* hsz Lefekvéskor-felkeléskor. *Lefektibe-felkeltibe imátkozik. Lefektembe-felkööttömbe: este-reggel.*

lefelé *lefele* hsz ⟨A le ik helyett a folyamatosság kifejezésére:⟩ *Fojik mán a víz lefele.*

léféle ~, *léfile* fn Enni-, innivaló. *Vóyt ott a lakadalomba sok minden jóy: ~ is hétféle.*

lefelpénzel *lefelpízel* i Foglálóval, előleggel leköt vmit. *Lefelpízel, eszt most úgy mongyuk, hogy előjleget ad.*

lefen ~ i <Élezéskor> kés élének görbületeit (sodrát) fenőkövel eltünteti.

lefényez ~ i <Ruhaneműt> vizes ruhán keresztül tükörsimára vasal.

leférgesedik *lefírgesedik* i <Gyümölcs> férgessé válik, és emiatt lehull a fáról.

lefésül *lefűsül, lefűsül* i <Szénaboglyát, kazlat> gereblyével felülről lefele húzogatva egyenget, igazgat. *A színaboglyát kizsgerebével lefűsülik, lefűsülik, ity takaros lessz a bogja vagy a kazal.*

lefettel ~ i Összevissza beszél, fecseg.

lefetyel ~ i **1.** <Főként kutya, macska> nyelvét mintegy lapátként használva eszik v. iszik. *A macska ~i a tejet.* **2.** <Kacsa> iszik. **3.** Összevissza beszél, fecseg. *Főüként jánnak monták, hogy ne lefetyej más annyit.* **Ö:** bele~.

leffeg ~ i <Ruha lelógó része, állat füle> minden lépésnél ide-oda lendül.

lefiadzik *lefijadzik* i Lefial.

lefial *lefijal* i <Koca, macska, kutya stb.> megfiadzik.

lefic ~ fn Külföldi keresztezett, szapora juh fajta. *Hát ez a ~, ez ellik a lektöbbit.*

lefittyen ~ i <Száj> legörbül.

lefog ~ i **1.** Túlfutott kemence kenyeret lapossá tesz, megéget. *Ha nagyon főróy a kemence, ~ja a kenyeret, nem hagya nőjüni.* **2.** Bért visszatart, nem fizet ki. *Ha kárt tett a napszámos, a gazda lefokta a birit, nem fizette ki.* **Sz:** Csak a szemet kéne ~ni: halálán van.

lefoglalóz *lefoglalóyz* i Foglalót adva leköt vmit.

lefogy ~ i Eltűnik. *Mire odamentem, már ~ott a fáról a körte, vagyis hogy ellopták.*

lefojt ~ i **1.** Megöl, megfojt. *A menyét az eggyik iccaka nagyon sok tyukot ~ott.* **2.** <Méhészetben> méheket a kénrúd füstjével a méznyerés megkönnyítése céljából füsttel elkábit, megöl. *A miheket a kénrut füstyivel ~ották, megöltik, de csak a kasost.*

lefojtás ~ fn <Méhészetben> a méheknek a kénrúd füstjével való elkábitása, megölése a méznyerés megkönnyítése végett.

lefolyattat *lefojattat* i Tehenet pároztat.

leforgat ~ i <Földet> szánt.

leformál ~ i <Rézműves> a készítenő tárgy negatívját létrehozza a homokba öntés előtt; mintáz.

leforráz *leföráz* i **Sz:** *Ojan let, mintha lefőrásták vőyna:* megszegyenült, elszégyellte magát.

leforróz *leföróyz* i <Ruhaneműt beázta-táskor> forró vízzel leönt; leforráz.

lefos ~ i **Sz:** *Erigy mán, mer ~lak!:* <dühös rendreutasítás>.

lefososodik ~ i <Állat> hasmenéssé válik. *A kotlóy ~, ha nem eszik, csak iszik, ledöglik a tojásrul, megdöglik.*

lefő *lefőj* i <Ember, állat> megizzad. *Ha nincs árnyik, akkor kérem szípen lefőj a birka. Ha nem eset vőyna, mind lefőjüünk vőyna.*

lefőz *lefőjz* i **1.** Fözve elpárologtatja a levét. *Akkor lehet lefőjüni, amikor mán a szilva megírett.* **2.** Vkit lepipál, legyőz.

lefúj *lefű* i <Lámpát> elfúj. **Sz:** *Lefúttak neki, mint Kuklának: —. Annak mán lefúttak:* **a)** annak már vége, elpusztult. *Ha megdöglött egy lú, akkor is monták, hogy annak mán lefúttak.* **b)** nem lesz már abból semmi.

lefurkóz *lefurkóyz* i <Földet> ledöngöl.

lefut ~ i <Víz> gyorsan lefolyik.

legáció *legácijóy* fn Nagy egyházi ünnepeken a református teológiai és kollégiumok diákjainak kiküldése legátusként. *A legácijóy asz jelentette, hogy karácsonykor, húsvítkor és pünköskekor kimentek a kollégijumi díjakok, az ára irdemesek, és gyülekezedbe prédikáltak.*

legációs mn *Legácijóys hej:* az a gyülekezet, ahol a diák legációját tölti.

legalja *legajja* fn **1.** Vminek a leghitványabb, legrosszabb minőségű része. *Ez mán csak a szőjllőjnek a legajja.* **2.** <Jelzői használatban:> hitvány, rossz. *Legajja szőjllőj. Legajja nipsig:* nem tisztességesnek tartott emberek csoportja.

legalsó *legāsóu* mn *Legāsóu hangon*: leg-alább, legkevesebbet számítva. *Ez legāsóu hangon is ír ezer forintot.*

leganél ~ i Leszar.

leganéz ~ i <Az istállóban az állatok alól> kiszedi a trágyát.

legátum ~ fn A legáció alatt összegyűjtött adomány. *Gyülekezedbe prédikáltak, aminek fejébe adományt, úgynevezet ~ot kaptak.*

legátus ~ fn Református Kollégiumból prédikálni küldött papnövendék, felsős középiskolási diák.

legatyásodik ~ i **1.** <Növény levélzetének alsó része> szárazság, nagy meleg idején megsárgul, elszárad. *Legatyásodik a tengeri a nagy melegbe, meg úgy is montuk, hoty felrántotta a gatyáját, lesárgult az alsóu levele.* **2.** Vki tönkremegy, elszegényedik.

legbajabb A legnagyobb baj.

légbefúvás ~ fn A szárító helyiségben levő szőrmésbőröknek befúvott levegővel történő szárítása.

légcsőlob *lékcsoőlobb* fn (rég) Légcsőhurut.

légcsőrothadás *lékcsoőrothadás* fn (rég) Légcsőrák.

legcsúcsa *lekcsúcsa* fn Vminek a legteje. *Csak a lekcsúcsa marat ki a bakhádbúl.*

legebed ~ i Szomjúság, ill. a fárasztó munka miatt elfárad. *Legebed vagy meggebed az, aki nagyon szomjas, mek kimerült a munkába.*

legel ~ i <Tűz> elharapódzik, tovaterjed. *Főüleg az erdőütűznél meg a száraz gabonablán ~t a tűz.* **Ö:** el~.

legelébb ~ hsz **1.** Legelőszőr, legelőbb. *Legelébb oda megyünk.* **2.** *Legeléb valóú:* legfontosabb.

legeleje ~ fn **1.** <Pl. gyümölcs> először megérő része, legjava. **2.** Hónap, hét első napja, napjai. *Márcijus legelejin elfogyot minden.*

legelget ~ i Legelészik, csendesen legel. *Birkára szokták mondani, hogy ~ a nyáj.*

legelő **Ö:** csikó~, méh~, nyári~.

legelőbér *legelőűbír* fn A legelőre hajtott állatok után fizetett pénzösszeg. *A legelőűbírűl fizették a pásztorokat.*

legelőcédula *legelőűcédula* fn A legelőhasználat megváltását igazoló szelvény. *Amikor kihajtották a jószágot, legelőűcédula nélkül nem vette át a számadóú.*

legelőerdő *legelőűerdőű* fn A legelőkön levő erdőfoltok, amelyek a jószág pihenését szolgálják.

legelőjárás *legelőűjárás* fn Az a terület, ahová a jószágot naponta kihajtották legelni. *Debrecembe amit mosd Bellelegelőűnek hínak, az mind legelőűjárás vóút.*

legelőváltás *legelőűváltás* fn A lelegelt területet otthagya, a másikra hajtja a juhász a nyáját. *A szakaszos legeltetés azír vóút jóú, hogy a legelőűváltással változatost evett a ju.*

légelzárít ~ i Lekvárt elkülönít a levegőtől. *Szinte légelzárítva az egíszet, a szilárd ríteg a lekvárt.*

legény *legíny* fn **1.** Nőtlen fiatalember. *Addig legíny, míg nem házasodot meg.* **2.** Iparossegéd. **Sz:** *Jaj, be fáj legíny!* <gyámoltalan, ügyetlen fiúra mondják>. *Aki íccaka legíny, nappal se legyík legíny:* aki éjjel mulat, nappal is tudjon dolgozni. *Aki íccaka legíny, az nappal is legyík legíny/az:* ua. *Legíny a talpán:* derék legény, megállja a helyét. **Km:** *Ha a legínnek leesik a kalapja, asz fel tuggya venni, de ha a jánnak leesik, nem tuggya felvenni:* más dolog az, ha a legény és más az, ha a lány vesztí el a tisztességét. *Nem az a legíny, aki üti, hanem (az,) aki ájja:* —. **Ö:** *borbély~, csapó~, csapómeszter~, csizmadia~, erdő~, fazekas~, főző~, kocsis~, nagy~, öreg~, pultos~, székkálló~, vágó~.*

legénybosszantó *legínybosszantóú* fn Szoknya alatt viselt párna, farpárna. *Rígen a jányok kispárnát tettek a szoknya alá, ez vóút a legínybosszantóú, mer ha a legíny mek-tapogatta, bosszankodott.*

legénybúcsú *legínybúcsú* fn Az esküvő előtt kisebb multság a legény és barátai körében.

legényelöny *legínyelöűny* fn Vmilyen különleges kollégiumi tisztség ellátásából fakadó, a legációs hely kiválasztásakor élvezett előny. *Legínyelöűnyt élveztek a választ-*

táson, vagyis hamarabb, előbb választottak, mint ahogy éffojam, iskolatípus és tanulmányi rengyük szerint választottak vóna.

legényes *legínyes* mn **1.** Nyalka legényhez illő. *Legínyes viseledbe járt az, aki jobban öltözött.* **2.** A legényeket kedvelő, társaságukat túlságosan kereső (lány). **3.** *Legínyes az idő:* csípős, hideg az idő.

legényév *legínyév* fn A legényidő egy éve.

legényfogó *legínyfogó* fn Legénykecsgetető.

legényidő *legínyidő* fn Az inaskodást követő néhány év.

legénykecsgetető *legínykecsketető* fn Apró, csomós virágzatú, fehér színű virág, amelynek a levele is illatos. *A legínykecsketető vaty kenyírmorzsza nemesítet, illatos virág, it is van az én kertembe.*

legénykedik *legínykedik* i Legényéletet él.

legénykoma *legínykoma* fn Jó barát. *Legínyek közt is vóut koma, legínykoma.*

legénység *legínyiség* fn Legénykor, legényélet. *Ha megnőűsűt, akkor monták, hogy oda a legénysége.*

legénysor *legínyisor* fn Az az életkor, amikor vki (már) legénynek számít.

legépel ~ i Gabonát cséplőgéppel elgépel. *Mikor ~nek, lemeszelik a kamorát, és oda hozzák a termind be.*

legeslegelőbb ~ hsz Legelőször.

legesleghátul *legeslekhátul* hsz **Sz:** *Legeslekhátul, mint a tehén farka:* (mondják arra, ha vmi v. vki nagyon hátul van).

leghamarébb *lekhamarébb* hsz Leghamarabb.

leghorn *lekhorn* fn Kis testű, sokat tojó tyúkfajta. *A lekhorn rígen kipusztult, a második világháborúig vóut. Szib barna hajú tojása vóut, jóu pijacos tojást tojt.*

légiaknázik ~ i Légibombázást hajt végre. *Egísz uccák ipületin nem vóucs cserép, hát légiaknásztak.*

legjobban ~ hsz Leginkább, többnyire. **Km:** *Asz kijabál ~, akinek a háza íg:* (mondják arról, aki a legjobban fel van háborodva, hogy a gyanút elterelje magáról).

legkiváltképpen *lekkiváltkíppen* hsz Főként.

legközép *lekközép* fn Vminek a közepe, a legközpontibb része. *A mi házunk úgy lekközépben vóut.*

leglelke ~ fn A legjava vminek. *Például a lisznek, a gyümölcsnek, búzának is van ~, ami a lekfinomab része.*

legnagyja *legnaggya* fn Vmiből a legnagyobb(ak).

legombásodik ~ i (Szőlőtőke) gombássá válik. *Legombásodik a szőlőtőke, ripacsos lesz, elrákosodik.*

legombolyít *legombojt* i (Orsón levő fonalat visszafelé forgatva) gombolyagot csinál.

legór *legóur* i Ledobál, lehajigál, leszór. *Legóurta a kazal tetejiről a szalmát, amivel be vóut fedve.*

légrációz/ik *légrációjúz/ik* i Beszél.

légtelen *léktelen* hsz Légüresen. *Ha évekre elteszi a pájinkát, akkor íty kel légtelen eltetni, hogy ne tuggyon elszökni.*

legutója *legutóuja* fn Vminek a maradéka.

legvégső *legvíkső* mn Legutolsó, legszélső. *A város legvíkső házába lakott.*

légy ~ fn **Sz:** *Gyenge/Szelíd/Beteg, mint őüsszel a ~: nagyon gyenge, alig áll a lábán. Nekimegy mindennek, mint a vak ~: —. Szemtelen, mint a pijaci ~ a tarhán: nagyon szemtelen. Úgy níz ki, mint a ~ a tejbe: (szépen felöltöztetett pólyásgyermekre mondják). Úgy níz ki, mint a tejbe eset ~: ua. Csak szídeleg, mint a beteg ~: alig van jártányi ereje. A lába szárán csapkoggya a legyet: nem dolgozik, lopja a napot. Bekapta a legyet: házasságon kívül lett terhes. Nr: Miháj elcsapta a legyet: Mihály-nap után hideg idő jön, a legyek elpusztulnak. Miháj-nap után elcsapja Isten a legyet: ua. Ö: hesszeni~, húsköpő~.*

legyaláz ~ i (Mások előtt) durván leszid, megszégyenít vkit.

légycsapda *lécscsabda* fn Lábakon álló öblös üveg alul középen nagy nyílással, amelyet tejes, cukros vízzel töltött árok vesz körül, hogy a nyíláson beszálldosó legyek behulljanak.

legyel ~ i ⟨Jószág⟩ hajtja magáról a legyet. *Nyáron fehér ruhával terítig be a hátát a lúnak, hogy ne legyejjék.*

legyes ~ mn A legyek csipésétől nyugtalan ⟨ló⟩. *Ha a gyeplős lú ~, annak fejír vászonterítőit kötnek a hátára.*

legyeskedik ~ i ⟨-val/-vel ragos vonzattal:⟩ ⟨legény leánnyal⟩ pajzánkodik, kötődik.

legyezőalak *legyezőűalak* fn Széttárva félkör alakzat.

legyezőszerű mn *Legyezőűszerűleg behúz:* ⟨könyvkötő:⟩ **a)** a könyvtáblára a borítóanyagot félkör alakzatban lehajtja. **b)** a kibojtozott spárgát félkör alakzatban lera-gaszítja a betáblázócsíkra. *A vásznat legyezőűszerűleg behúzom a táblára.*

legyorsoltat ~ i Gyorsfényképet készített vkiról.

legyökerezik ~ i ⟨Növény⟩ meggyökere-sedik, gyökeret ereszt.

legyökeresedik ~ i Legyökerezik.

legyszar létyszar fn Légypiszok. *Debre-cembe rígen ojan szóulásmondás vóút, hogy eríggj el Pálfinéhoz, ot még a létyszar is antik a falon, a tányíron, vagyis minden rígi mek piszkos.*

legyúr ~ i ⟨Fazekas⟩ gyúrás közben levá-laszt hátulról előre irányuló kézmozdulattal az agyagsomóból jobb ökle hátával egy vékony réteget.

legyűrűz ~ i Kosárfonó leszeg. *Az ajfo-nást kétszálazs gyűrűvel legyűrűzzük.*

legyzúgás ~ fn Légydongás. *Ojan csend vóút, hogy a ~ is mekhallaccott.*

léha ~, *liha, liha* mn/fn **I.** mn **1.** Fejletlen, üres, könnyű ⟨mag, főként gabonaszem⟩. **2.** Puha, laza ⟨föld⟩. **3.** Rest, tunya. **4.** Megbíz-hatatlan. **II.** fn **1.** Üres kalász. *A búza lihája nem való semmire se.* **2.** A kukoricaszem tö-vén a szem és a csutka érintkezésénél talál-ható könnyű hártvás levélke, amely mor-zsoláskor kihullik; kukoricapelyva. **3.** Pelyva. *Ami a gébbül kijön, az is ~.* **4.** A kukoricacső hegyén a csuhé alól kibújó selymes szál(ak); a kukoricacső bajusza. *A tengericsű vígin is van liha.*

lehaboz ~ i A leves habját leszedi. *A leves habját hapszedőű kanállal, ijen ritka jukacos kanállal habozzuk le.*

lehajaz ~ i Az asztag tetejét kalászu-kkal kifelé fordított kévékkel háztető alakúra megrakja.

lehajít ~ i ⟨Italt⟩ egy hajtásra megiszik.

lehajt¹ ~ i **1.** Kosárfonó lefelé vízszintes helyzetbe fordítja a vesszőt. **2.** ⟨Fazekas⟩ az agyagörlőgépen a két henger között átengedi az agyagot.

lehajt² ~ i **Sz:** *Annyics csak szeresztem, ahon a fejem lehajcsam:* ahol meghúzódjam, ahol lakjam.

lehajtott ~ mn Túlerhelt, lesoványodott ⟨ló⟩.

lehalad ~ i ⟨Nap⟩ letűnik, lemegy. *Mán jóúl lehalatt a nap.*

lehallik ~ i Lehallatszik.

lehánt ~ **1.** Kukoricát morzsol, lemorzsol. *Ma asz mongyák, hogy a kukoricát, a szemet lemorzsojjuk, akkor asz monták, lehántyuk.* **2.** ⟨Szarvas hancsot agancsról⟩ ledörzsöl.

lehántol ~ i **1.** ⟨Fát⟩ kérgétől megfoszt. **2.** Az előkészített bőr felső részét elvékonyítja.

lehel ~, *lihel* i Lélegzik. *A haldoklóú az utóúsóút ~te.*

léhelet *lihellet* fn Lehelet.

lehelőgégesorvadás *lehellőűgégesorvadás* fn (rég) ⟨Egy betegségfajta.⟩

lehemperedik ~ i Lehengeredik, legurul. *Lehemperedett a divánrul a gyerek.*

lehengeredik ~ i Legurul. *Lehengeredett a főűdre ety pár percre pihenni.*

lehetős *lehetőűs* mn Meglehető. **Ö:** *meg~.*

lehetősen *lehetőűsen* hsz Elég jól. *Hogy vagy? Lehetőűsem megvagyok, de lehetnék jobban is.*

lehiggad ~ i Folyadék a benne levő szeny-nyező anyag leülepedésével megtisztul. *A must is mikor kiför, ~.*

lehízik ~ i ⟨Állat⟩ meghízik. *A lovak lehíz-va, tuggya, ojam mezőű vóút a Hortobágy.*

léhó¹ *léhóú, lihóú, lihóú* fn Hordóra való tölcserféle, töltike. *A lihóú, amid beletesznek*

a hordóba, amikor for a bor, kotyogóznak is mongyák.

léhó² *léhóu, lihóu* mn **1.** Ritka. **2.** Üres (kalász, cső). *A búza, tengeri is lehet léhóu, lihóu, ha nindzs benne szem.*

lehord ~ i **Sz:** *Lehorta a főüd(nek) porájig:* nagyon összeszidta.

lehónaljz *lehóuñajjaz* i (Szőlőt) hónalj-hajtásaitól megtisztít.

lehúsol ~ i **Sz:** *Megtisztítja a bőrt a felesleges hústól, zsírtól.*

lehúsolt ~ in (Szörmekikészítőknél) húsolás utáni (szörmésbőr).

lehúz ~ i **1.** (Gazt) levág. **2.** (Kaszát, fűrész) megfen, élez. **3.** Kaszát élezés után nedves fűvel végigsimít. **4.** (Bort) seprőről lefejt. *Másoggyára a bort a seprőről két karácsony közt, mikor naffínyes időű van, akkor húzzuk le.* **5.** (Szőlővesszőt, esetleg bokor vesszőjét) bújtat, bujt. **6.** *Lehúzza a görcsöt:* gubacsapó a szövőszékről levett gubaposztó végeinek elköltözésekor a csomót jól meghúzza, hogy az mindenütt egyenletesen szoros legyen. *Lehúzza egyenezsbe a bordát:* gubacsapó a melléken áthúzott bélre rászorítja a bordát, hogy az a már megszótt gubaposztó utolsó sorára mindenütt egyenletesen illeszkedjen. **7.** (Könyvkötő) a le húzólemezt megkeni ragasztóanyaggal, és ezen végighúzza a vászoncsíkot. **Sz:** *Lehúzták a feje felől a kunyhót:* kilakoltatták. *Majd ~za az eget:* irtózatosan káromkodik. *A búrt is ~ná (hécer) rulla:* kifosztanak az embert. *Lehuszták a tisz körmiről:* megvesszőzték.

lehuzalkodik ~ i (rég) Lefekvés előtt levetkőzik. *Nagyapám még úgy monta este, lefekvés előtt, hogy lehuzalkodok. Azóta se hallottam eszt a szóut.*

lehúzóké *lehúzóukés* fn (Könyvkötőknél:) az újságpapírra ragadt ragasztóanyag eltávolítására használatos eszköz.

lehúzólé *lehúzóuléc* fn (Rézműveseknél:) szintbehúzó.

lehúzólemez *lehúzóulemez* fn (Könyvkötészetben:) fűrészeléssel, ragasztással v. préseléssel készített, ill. farostból gyártott a deszkánál szélesebb és vékonyabb lap.

lehúzópapír *lehúzóupapír* fn (Könyvkötészetben:) metszésnél használatos papírcsík.

lehúzópenge *lehúzóupenge* fn A le húzólemeze rárágadt enyv eltávolítására használatos vékony, éles lemez.

lehúzópléh *lehúzóuplé* fn Le húzólemez.

lehúzott mn *Le húzod bor:* lefejtett bor.

lehüppen ~ i Lehuppan.

lehúsöl ~ i (Nagy melegben) fa alá ül.

lehűvösöl ~ i (Ablakot gallyakkal) elszótt, hogy a szoba hűvös maradjon. *Az ablakot nyáron akádcgajjal rakták teli, ~tík, hoty hűvös maraggyon, meg víttik a létytül.*

leigáz ~ i (Főként lovat) túlterhel, agyonhajszol.

leigázott *leigázott* mn Agyonhajszolt, lesoványodott (állat). *Hoszták a Nyírségből aszt a leigázot lovakat.*

leistrángol ~ i **1.** (Hosszabb pihenőnél) a befogott lovak istrángját leveszi a hámfáról. **2.** (Lovat szekérből) kifog.

leittasodik ~ i Lerészegedik.

lejár ~ i **1.** (Malom) a garatba felöntött gabonát megörli. **2.** *Le járja magát:* a) szegény sorba jut, elszegényedik. b) becsületét, tekintélyét elveszti. **Sz:** *Lejárt ű mám, mint a rigi kédgarasos:* oda van a becsülete, a tekintélye.

lejárás ~ fn Lejárat. *Mēre van a ~?*

lejárat ~ i **1.** (Garatra felöntött) magot, gabonát megöröltet. *Lejártatták a búzát, mos mán következik a rozs.* **2.** Szérűt körben hajtott lóval, kocsival keményre tapostat, nyomtat. **3.** (Nagyon sűrű, kövér vetést) szarvasmarhával v. juhval lelegeltet, megtapostat. *Lejártatták a búzatáblát, ha nagyon sűrű vóyt a vetis, de csak korán tavasszal.* **4.** Havat letapostat.

lejön ~ i **1.** *Lejön a pájinka:* a pálinka lecsapódva lecsorog. *Addik főűzik a pájinkát, míg le nem jön, amíg a cefréből az ötven százalék nincsen meg.* **2.** (Szemestermény) keresztülmegy a rostán.

lejt ~ i Hasonlóan beszél. *A szóűkiejtisünk is ugy lejt, az enyim, mint a Katusé.*

lekacsol ~ i Növényről a kacsokat letördeli.

lekap ~ i **1.** Gyorsan lekaszáll. *Lekapok ebből a gazbul vaty két rendet.* **2.** Gyorsan lehajt (vmilyen italt). *Csak ~ott ety fél deci cseresznyét.* **3.** Leszokik vhova. *Lakapott a vízre a ruca.*

lekapkod ~ i Gyorsan leszed, lekapdos. *Lekapkotta a ruhát a szárítókötélről.*

lekaszáldódik lekaszáldódik i Vki lekaszáll vmít. *Vígre lekaszáldott a színe is.*

lekavarodik ~ i (Pl. növény kocsánya) legörbül, lekonyul.

lekecmereg ~ i Nehezen, kecmeregve lejön, leszáll. *Lassan én is odaírek, hogy lekecmeregek a fekhéjre.*

lékel *lékel* i (Pl. dinnyén) léket vág. **Ö:** meg~.

lékelő *lékelő* fn Lékelőkés.

lékelőkés *lékelőkés* fn Hegyes, erős kés, amellyel a dinnyét meglékelik.

lekezel ~ i **1.** (Tejet) megszűr. *A tejet le kellett kezelni, szíp tisztán mennyik át a szűrőjűruhán.* **2.** Gondoz. *Én eszt a báránt ~em.*

lekocsányol ~ i Káposztalevél vastag szarából vmennyit levág. *Tőjtés előtt le kel kocsányolni a káposztát, különben nehéz mektőíteni.*

lekókad *lekókkad* i (Növényi rész, virág) hervad, lehajlik, lekonyul. *A szárassáktul lekókkadt a tengeri.*

lekoppint ~ i (Késsel) leszed, levág. *Mikor felbontjuk a halat, a keserűfogát késsel lekoppintjuk, könnyen lejön.*

lekortyint ~ i (Tele pohárból) egy keveset leiszik.

lekotlik ~ i (Tyúk) kotlani kezd, kotlóssá válik.

lekozmál ~ i (Étel, lekvár) lekozmásodik, odaég. *Mert akkor ha ~ a lekvár, avasodik, ízetlené válik.*

lekozmásul ~ i Lekozmál. *A szilvalekvárt kavarni kel, mert máskép ~, de az ítel is.*

leköböz ~ i **1.** Fát köbméterbe mér. **2.** Szemes terményt a köből nevű űrmértékkel mér.

lekörmöz ~ i (Disznóöléskor) a disznó körmeit leszedi. *Lekörmözik a disznóút ölis-kor, amikor a tűzbe megmelekszik a körme, le lehecs csavarni.*

leköszön ~ i *Leköszönt neki:* lány megköszönte táncosának a táncot.

leköszvényesedik *leköszvényesedik* i Baromfi berüg. *A ruca, ha sok epret eszik, leköszvényesedik, úcs csinál, mintha be lenne rúgva, nem tud megálni a lábán, mert a köszvény összerántotta a lábát, a nyakát is, csag bolyongatni tudott.*

leköt ~ i Jászágót istállóban, jászolnál teleltet.

lekucorodik ~ i Lekuporodik, leguggol.

lekushad ~ i **1.** Gyáván v. meghunynyáskodva összehúzódik és lelapul. **2.** Meggörnyed. *Lekushadt a kerítés alatt, oszt úgy ment át.* **3.** Fejét vállá közé húzza, meggörnyed. **4.** Csendben meghúzódik, meglapul.

lekutyapicsáz ~ i Durván leszid, lehord vkit. *Tegnap mίrges vóútam a szomszódombra, oszt jóúl lekutyapicsásztam.*

leküld ~ i *Leküldi a torkán:* (italt) felkortyint.

lekvár **Ö:** fog~, hecsedli~.

lekvármassza ~ fn (Szilva)lekvár tömege. *Csapóúdik az a főrőy ~ is, pötyög, hát ícs csapkod.*

lekváros ~ mn/fn **I.** mn *Lekváros patkóy:* kelt tésztából készült, lekvárral töltött patkó alakú sütemény; lekváros kifli. *Lekváros nenyűjhozzám: (tréf) lekváros kifli, lekváros patkó.* **II.** fn *Lekvárral ízesített puszedlifajta.* *A ~ alapja barnatíszta, aminek a tetejire lekvárt csepektetünk.* **Sz:** *Ha nem teccik, törjíl a lekvározsbul:* (annak mondják, aki haragszik, duzzog vmiért, akinek nem tetszik vmi:) egyél a szarból!

lekvárooz ~ i (Kenyeret) lekvárral megken.

lekvároozódik *lekvároozódik* i Kezd lekvárrá válni. *Annál hamarab lekvároozóúdot, főűzőűűdöt ki a lekvár, minél keveseb víz maradt a szilván.*

lel ~, *lél* i **1.** Talál. *Nem ~i a hejit:* nem találja a helyét. **2.** *Leli magát:* találja magát vhol, kerül vhova. *Hát te, Citrus pajtás, hol*

~ed it magad? (Betlehemes játékban). **3.** *Nem ~i magát:* (társaságban) nem jól érzi magát. **4.** (Főként E/2. sz.-re vonatkoztatva:) *Mi ~t? a)* mi bajod? *b)* miért viselkedsz ilyen furcsán? **5.** *A hideg ~i:* nagyon lázas. **6.** (Baj, betegség) gyötör, bánt vkit. *Mi ~te a kipedet? Sz:* *Lelt a cigány ety patkóút, örült neki, mer vas vóút:* (annak mondják, aki ha talál vmi értéktelen dolgot, túlzottan örül neki). *Ki mit ~t/lélt azé:* (gyermekek mondják, ha fel akarják hívni a figyelmet, hogy találtak vmit). **Ö:** *el~, ki~, meg~.*

lelágýt ~ i Megpuhít. *De anyukám nem sósza mek sohase, mer az ~otta.*

lelankad ~ i (Tűz) kialszik. *A tűz is ~ vagy lealszik.*

lelapogat ~ i Vmilyen lágy anyagot tenyérrel v. eszköz segítségével formáz, egyenget, ütöget.

lelapol ~ i (Rézműves:) a fém felületét, ill. szélét egyenletesre csiszolja; lapot csiszol rá.

lelappad ~ i (Daganat) lelohad, lepad.

lelapul ~ i Meghunyázkodik. *Az ember is ~, ha vaj van a fején.*

leleddzik leleddzik i Erősen vágyakozik, áhítozik vmire.

lélegzik lélegzik i *Lélegzik a hordóy:* (szesz a hordón keresztül) párolog. *A hordóy beszítja a szeszt, mer a hordóy lélegzik.*

lelek lélek fn **1.** *Lelkitül kiválva:* (megdöbbenés, csodálkozás, bosszankodás kifejezésére:) te jó Isten! Szent ég! *Lelkitül kiválva, mijen barom! Lelkire maddzagol:* lelkére köt vkinek vmit. *Kiaggya a lelkít:* (pl. boroshordó) kiürül. *Ez a hordóy is kiatta a lelkít, kiürült, mán nindzs benne bor.* **2.** Vminek a legjobb része, lényege, legjava. *Azír, hogy akkor a lelke jön ki rajta, akkor nem vóút abba semmi más, csak tiszta búza.* **3.** (Kedveskedő, becéző megszólításként:) lelkem. *A feleséginek monta így a firje: gyere, lelkem, csinájuk meg minél hamarabb eszt a kis munkát!* **4.** *A kájha lelke:* a kályha belsejében a lángot felfogó vaslap. *A kájhába van ety kereszplé, ez a kájhába a lelke.* **5.** A csapó nevű, deszkából készült egérfogónak az a

pálcikából és madzagból álló része, amely a szerkezet működését biztosítja. **Sz:** *Ojam, mint a hazajáróy lélek:* nagyon sápadt. *Barangol, mint az Orbán lelke:* folyton jön megy, céltalanul siet ide-oda, sehol sem találja a helyét. *Jöm-megy, mint az Orbán lelke a pokolba:* ua. *Úgy jár, mint Orbán lelke a pokolba:* ua. *Lelket ird bennem, mint a cigány lovába a bontóyfűsű:* (tréf) (vmilyen jó ital megivásakor mondják). *A lélek kiszakat belőüle:* meghalt. *Elszöld belőüle a lélek:* ua. *Nincsen é lelkinek hova menni:* hajléktalan. *Nincs é lelkinek hova lenni:* nincs mit tennie, tehetetlen. *Lelkem, nekem leltam:* mondja az anya kisgyermekét magához szorítva. *Lelkem, Istenem, segiccs!:* kétségbeesést jelző felkiáltás. *Vesztí a lelkít:* **a)** nem él becsületesen. **b)** káromkodik, kockáztatja a lelki üdvét. *Nem venném a lelkemre:* nem vállalom érte a felelősséget. *Evvel mán csak a lelkek száma több:* fél lábbal már a sírban van. *Ha eccer elalszik, nem tudog bele lelkét verni:* alig lehet felébreszteni. *Lelkem csendessigibe:* nyugodtan, csendes lélekkel. *Lelkem csendessigibe imátkosztam.* *Cigány attá, visszavette, másvilágon íg a lelke:* (mondják, ha vki visszaveszi az ajándékot). **Ö:** *szent~.*

lélekszakadtával lélekszakattával hsz Lélekszakadva. *Lélekszakattával szalatt az uccán.*

lelépel lelépel i Kerékgyártó a küllön kialakítja a küllőcsapokat, levékonyítja a küllő végeit.

lelés Ö: *hideg~.*

lelipped ~ i Lelippen.

lelippen ~ i (Tyúk a kakasnak, tojó a gúnárnak) hirtelen leguggol. *A tyúk ~ a kokas előütt, meg akkor is ha meg akarják fogni.*

lelisztel ~ i Lelisztez. *A tiszta vígit ~i.*

lelisztez ~ i (Pl. kovászt) lisztel megszór, meghint.

lelke Ö: *hangya~.*

lelkemadta lelkematta fn (Gyöngédséget kifejező megszólításokban:) *Lelkematta, mon-ták a kisseb gyerekeknek.* *Mics csinál, lelkematta?*

lelkemcsúcsa ~ fn (Kedveskedő, tréfás megszólításként:) lelkem. *A fírfj monta a feleséginek, ha kedveskedet neki, hogy ~.*

lelkemszotty ~ fn (Kedveskedő, esetleg kissé leereszkedő megszólításként:) lelkem. *Nekem sokszor monta anyám, hogy ~, szalacs csak. Nálunk kedveskedis vóút. Gyere ide ~!*

lelkemszotty ~ fn Lelkemszotty.

lelkemzöld *lelkemzöld* fn (Gúnyosan kedveskedő, leereszkedő megszólításként:) lelkem. **Sz:** *Lelkemzöld! Kibe kedvem/szívem sose töűtt:* (ironikus megszólításként mondják).

lelóg *lelóg* i (Vkinek v. vminek az ideje) lejár, elmúlik.

lelohád ~ i **1.** (Felfüvódott jószág) visszanyeri eredeti formáját. *Ha lelohadt a jószág, akkor mán nem trokároszták, hanem bele-tettek egy varangyos bikát, az megbőföktette biztoson.* **2.** (Növény) lekonyul.

leloncsol ~ i (Lovat kötőfékszáron való jártatással, futtatással) kifáraszt, kiizzaszt. *A fíjatal, jóú erőűbe levőű lovat jártatással, futtatással ~ták.*

lélotty ~ fn Lélotty. *A gyenge leves, amibe alig vóút valami, az vóút a ~.*

lelotty ~ i Huppanva leül v. hova.

lelök ~ i *Lelöki a szőűrt:* kidolgozás alatt levő szőrmésbőrrel lejön a szőr. *Nízegettik, meg ne pájjon, a szőűrt le ne lökje.*

lelős Ö: *hideg~.*

lelőtyög ~ i Bizonyos távot kocogva végigfut, végigkocogja a megadott időt. *Lelőtyögi aszt a tísz percet.*

lélotty ~ fn **1.** Híg, rossz leves. **2.** Rossz ízű, híg étel v. ital. *Csak ~öt attak, monta a napszámos, ha híg, lőtyös vóút az ítel.*

leltár Ö: *stand~.*

leltszóló *leltszóló* fn Vastag, fehér héjú bő levű borszóló; kőbeliszóló.

lemarad ~ i Leesik és elvész. *Útközbe lemaradt a szekérről a takaróú.*

lemegy/en ~ i **1.** (Disznóperzseléskor a tűz) leég, elhamvad. *Akkor közbe majt kaparták, mikor már lement rulla a tűz, akkor kaparták.* **2.** (Tímármesterségben:) feldolgozandó állati bőrről a szőr rothadás követ-

keztében lehull. **3.** (Vmilyen munka) véget ér, befejeződik. *Lekaszájuk hóúnapután, ha hóúnap nem megy le.*

lement Ö: *nap~.*

lemény *lemény* fn (Tojós libával kapcsolatban:) a hasa aljáról lelógó vastag, hájas bőrlebeny.

lemérsegél *lemérsegél* i Aprólékosan, pontosan leméréget, leméricskél vmit.

lemez Ö: *alátét~, bádog~, durva~, enyvező~, finom~, furnér~, gerinc~, hát~, kormány~, könyvkötő~, lehúzó~, préselő~, prespán~, sütő~.*

lemez kormány *lemez kormány* fn (Eke részeként:) kormánylemez.

lemezszaggató *lemezszaggató* fn Mézeskalácsos termékek kiszaggatására használatos, lemezből készített eszköz.

lemúlik *lemúlt* i (Idő) elmúlik. *A kilenc nap lemúlt, esz próbálni kellett.*

lencse ~ fn **Sz:** *Tőri Kati/Mari a ~t, várja a jóú szerencsét:* (nagyánynak v. fiatalasszonynak mondják, amikor az a megfőtt lencsét törí a fazékban, hogy főzeléket készítsen belőle). *Borsóú, ~! Ezer a szerencse!* (Játékos rímpár.) **Km:** *Lencse, borsóú, kása, mind Isten áldása:* ti. megmentik a szegényt az éhezéstől. **Nr:** *A ~t fakanállal törtik, de előűb mekfőűsztik sűrűre, osztám mekfőűsztik, felengettik füstöld disznóúhus levivel, besűrítettik rántással, felfőűsztik, és a tetejire sűrba sült hagymát tettek, és megborsolták. Füstölt hússal és savanyú káposztával ettik. — A ~t rendesen szombaton főűsztik. A gyerekeknek asz monták, ha nem eszitek meg a ~t, a lencsefőűzeliket, vasárnap nem lesz jóú időű. — Aki vasárnap szíp akar lenni, asz szombaton egyen ~ét!*

lencsés mn *Lencsés sejemkendőű:* lencse mintázatú selyemkendő. *Lencsés gomb:* (pamutanyosoknál) három szál pamutsodrás lencse formára kerekítésével és selyemmel történő körülhurkolásával kialakított gomb.

lenegyedel ~ i (Marhát) négy részre darabol.

lenehezít ~ i (Könyvkötő) a leragasztott könyvek nehezéket helyez.

lenéz *leníz* i Puskázik. *A szomszédgyájérul nízste le a leckét.*

lenge ~ mn Vékony szövésű (kelme). *Lenge ruha:* vékony anyagból készült ruha.

lengedezik ~ i Ingadozik. *A zsírnakvalóynak most kilóuja szászhatvan, kéccáz forint körül ~.*

lengeteg ~ mn **1.** Lenge, lebegő. *Lengetek kis felhőj.* **2.** Könnyű, szellős (öltözet).

lengli ~ fn *Fonot ~:* (paszományosoknál:) a fonott bútorszínór ágai közül egy.

lengol ~ i (Mézeskalácsos:) tésztát nyújt, elnyújt.

lengyelbunda ~ fn Kívül posztóból készített, belül báránybőrrel v. opozonprémmele bélelt, vitézkötéses gombolású, karcsúsított férfi bunda. *A ~t a debrecenyi szűcsők a gazdagoknak csinálták.*

lengyelbunda-paszomány ~ fn A lengyelbundára varrt gömbölyű, horgolt, rugalmas zsinórból készült, háromszor hármass csoportban felvarrt paszomány cakkozott galambkosár díszítéssel.

lengyelvarrás *lengyelvárás* fn (Szűcs-mesterségben:) ellentétes irányú szörmék esetén a szörmedarabok összevarrására használatos módszer.

lénia *lénija* fn **1.** (Iskolai) vonalzó. *A gyerekek a lénijára ráírták: Isten szeme mindent lát, el ne lóbd a léniját! Fejes lénija:* fejes vonalzó. *Háromszöges lénija:* háromszög-vonalzó. **2.** Erdei út, nyiladék. **3.** (Szőjgyártó-mesterségben hosszsmértékként:) a col tizenkettő része, vagyis 2–2,5 mm. **4.** (Könyvkötészetben:) keskeny (fém)lemez vonalak, keretek nyomására. **Sz:** *Egyenes, mint a lénija:* mondják, ha vmi nyílegyenes.

léniaút *lénijaut* fn Hosszú, egyenes út. *Derecskérül Kabára vezetett ety főjűdút, eszt monták lénijautnak, nem egiszzen vóút egyenes, most műut.*

léniaáz/ik *lénijáz/ik* i **1.** Vonalzóval egyeneseket húz. **2.** Könyvborítót vonalszerű díszítésekkel ellát. **3.** A vadászok során végiglő. **Ö:** *meg~.*

lenmagliszt *lemmagliszt* fn (Népi orvosság elemeként:) örölt lenmag. **Nr:** *A lem-*

maglisztet daganatra, kelisre tettig gyóuty-szerkint. Tőfféle anyagbul kízűlt ez a daganatra való szer, de igen hatásos. Lenliszt, vagyis lemmagliszt, rozsliszt, tettek hozzá nyúlhájat, vereshagymát, összekeverték, mék háziszappant is tettek hozzá, és rátették a kelisre, avval írlelték, kifokasztották.

lenmagpép *lemmakpép* fn Péppé tört lenmag, lenmagliszt. *Na asz péppé törtik a lemmagot, uty használták, e vóút a lemmakpép.*

lénung ~ fn (rég) Zsold. *Lénungot is kap a baka, hat vasat egy napra. Vásárol a babájának levelezőjűlapot rajta.* (Katonanóta a 20. sz. elejéről.)

lenyakal ~ i Növény felső részét, pl. a fa koronáját levágja.

lenyilal ~ i (Szekérrakományt) lekötöz, kötözéssel rögzít, leszorít.

lenyisál ~ i (Életlen szerszámmal) nagy nehezen levág.

lenyisszent ~ i Egyetlen gyors mozdulattal levág, lenyisszant. *Lenyisszentett a kolbázbul egy darabot, de még az ujjábul is ety kicsit.*

lenyom ~ i **1.** Fazekas gyúráskor egy vékony réteget a jobb öklével az agyagból leválaszt. **2.** *Lenyomja a fonalat az orsóyrul:* gubacsapó a megtelt az orsót hegyével lefelé fordítja, és az orsókarika segítségével letolja róla a megfont fonalköteget, a csutkát.

lenyomat ~ i Nehezéket rátéve vmit leszorít. *Nedves hejre tettik, és küvel vaty fadarabbal ~ták, kelesztették.*

lenyövik ~ i (Ruha) a használatban lerongyolódik vkiről; lenyű.

lenyugdíjaz ~ i Nyugállományba helyez.

lenyugdíjaztat *lenyugdijasztat* i Nyugállományba helyezett. *Le kellett mán nyugdíjasztatni, lenyugdijaszták.*

lenyugszik *lenyukszik* i Lefekszik. *Elvígesztük a munkát, nyugoggyunk le!*

lenyű ~ i Ruha, lábbeli a használatban lerongyolódik róla. *A mūdiba az elhanyagolt szóuga addig horta a ruhát, míg le nem nyűt rulla.*

leócsárol *leóucsárol* i **1.** Gyaláz. **2.** Le-nyomja, leveri az árat. *Úcs csináltak ezek a zsidóuk, hogy az egyik odament, oszt jóu alacsonyam mekkírte, leóucsárolta. A másik odament, az még lejjebb óucsárolta. Amék oszt meg akarta venni, az ére a kettőre ráigért ety kicsit. As se vóut sok, jóul értették a rajzot.*

leolt *leóut* i **1.** Több egyednek védőoltást ad. *Tavasszal a kiveris előütt a falkát leóuttyák, hogy vídette tegyik a beteksígekkel szembe. Tavaszkor leóuccsák a birkát bélfűreg ellen.* **2.** (Meszet) beolt.

leöblint ~ i Leöblít.

leöltés *leőütis* fn (Szűrhimzésnél) a tübe fűzött fonál áthúzása az anyagon, majd egy másik ponton való leszúrás után ismételt áthúzása. *Asztán leőütéseket is használunk, amikor nagyobbak a fonalhosszak, akkor tűzőőütéssel felőütögetve rögzítjük.*

leönt ~ i (Rézműves) folyékony rezet önt az öntőformába. *Le lehet önteni:* (sorozatgyártásra alkalmas tárgyra, mintatárgyra mondják).

leöröl *leőüröl* i (Fazekas agyagörlő gépen agyagot) ledarál.

lep ~ i (Rovar, légy) nagy tömegben rajta v. körülötte van, ellep vmit. *Lepik a legyek.* **Ö:** *el~.*

lep¹ *líp* i **Sz:** *Köpök, lípek, rá se nizek:* (lenézés, megvetés kifejezésére). *Ne lípj ket-tőüt egy nyomba!* siess! **Ö:** *át~, el~, fel~, meg~.*

lep² **Ö:** *csikó~.*

lep³ **Ö:** *munkás~, szűz~, tartalék~.*

lepadlásol ~ i (Helyiséget) deszkával lefed. *A pitar le van padlásolva, az óul ellem-be nincs.*

lepállik ~ i Párás, nedves meleg miatt lemállik, lefoszlik. *Például ha bundát nedvesen tartanak valahon melek hejen, ~ rulla a szőür.*

lepárjál ~ i (rég) (Írást, iratot) lemásol.

lepattog ~ i Lepattogzik. *A zománc ha megütődik, ~ az edinyrül.*

lepcsánk l. **lepcsánka**

lepcsánka ~, *lepcsánkóu* fn Reszelt krumpliból és lisztből álló, olajban v. zsírban, ill. kizsírozott tepsiben megsütött lepényféle. *Krumpli és liszt mindig van, hogy az ember ~át csinájjon.*

lepcsánkó l. **lepcsánka**

lepcsés ~ mn/fn **I.** mn *Lepcsesz* szájú: sokat beszélő, pletykás. *A lepcsész szájú minden lébe kanál.* **II.** fn Sokat és fölöslegesen járó száj. *Fog be a ~t!*

lépcsős mn *Lípcsőüs nyelveresztis:* (szücs-mesterségben:) ki- és beeresztésnél alkalmazott forma.

lépcsőzsinór *lípcsőüzsínóur* fn (Paszmányosoknál:) a lépcsőkarfát helyettesítő, selyemmel, gyapjúval befont, nyolc cm átmérőjű fonál.

lépdagadás *libdagadás* fn (rég) Lépdagá-nat.

lépdegél *libdegil* i (Lassan) lépeget.

lepecsétel ~ i Méh a mézsejtek tetejét egy sajátos viasszerű anyaggal vonja be.

lepecsételt ~ in *Lepecsételt líp:* olyan mézsejtnak a teteje, amelyet a méhek viasszerű anyaggal vonnak be. *A ~ lípekrül a fedelezőü segiccsíggel távolítottuk el a viaszt.*

lepedő *lepedőü* fn **1.** Sűrű szövésű vászondarab, amelyen a fazekas az agyag verését végzi. **2.** Ezerforintos bankjegy.

lepedős *lepedőüs* mn Rétegesen rakott (lucerna, széna). *A bogjába, petrencébe szíp lapon, lepedőüsön rakták főüleg a lucernát, meg lepedőüsön gyütöttik mán össze, nem a bogjába vált lepedőüssé. Nem görgettik, mint most.*

lépel **Ö:** *le~.*

lepelszoknya ~ fn Vékony vászonból v. szövetből készült bő szoknya.

lepelyhel *lepejhel* i (Liba) költés előtt tollpelyheket hullatja. *A liba a köütis előütt lepejhel, a físzkit evvel a pehejvel kirakja, mikor elkotlik. Amikor leszáll a tojásrul, a tojásajit a pehejvel betakarja.*

lepény *lepiny* fn (Rendszerint túróval töltött,) kelt tésztaból készített sütemény. *A túróus lepiny köüt tisztábul, kalácstisztábul*

kiszült. Tepsibe kihúszták a kalácsztisztát, mektőtötték túróval, és egy másik kinyútot tisztával lefettik, és uty sütöttik meg. **Km:** *Elig ety sütedbül egy lepiny/kovász:* testvérek ugyanabból a családból ne házasodjanak! **Ö:** *cukor~, krémes~, málé~.*

lepenyeg ~ fn A szarvasmarha álla alatt lelógó húsos bőr.

lépés *lípís* fn *Lípíst:* lépésnyit, egy tapodtot. *Innen tovább egy lépís se megyek. Sz:* *Nem kérdés, hány lépís:* nem az a kérdés.

lépésben *lípízsbe* hsz Lassan, nem sietve. *Lípízsbe mentem én haza, mindig, nem rendetlenkedtem én.*

lépesedik *lípisedik* i Méz lépassé válik. **Ö:** *meg~.*

lepesel ~ i *Lepisil.* *Ha megígeted a kezed, peseld le, nem fok felhóujagosodni!*

lépést *lípíst* hsz Lépésben. *Lípíst hajcs, lípízsbe mennyik a lú!*

lépet *lípét* fn Lépés. *Nem teszek írte egy lípétet se!*

lépezés *lípezís* fn Énekesmadár v. galamb léppel való megfogása. **Ö:** *mű~.*

lépfedelező *líffedelezőü* fn (Méhészeknél:) a sejteteket fedő viaszlapocskák eltávolítására használt, vékony pengéjű acélkés; fedelező.

léphordó *líphordóü* fn A mézeslépek szállítására kialakított csukható láda, amelyre a méhek nem tudnak rátelepedni a lépek begyűjtésekor. *Letettük a líphordóü a főüdre, mielőü belepakoltuk vóüna a mizeslípeket.*

lepipál ~ i *Lenéz.* *Le se pipálok:* semmi-be se nézem, lenézem.

lepirosodik ~ i Pirossá válik. *Tisztára ~ az egész hasa neki.*

lépka ~ fn (Szövöszék alkatrészeként:) fogazott léc, amely a szálak felvetésekor biztosítja, hogy a szálak ne bogozódjanak össze; létra, vezér.

lépkamra *lípikamra* fn A kaptárnak a lépek számára kialakított része. *A lípkamrábul kivettük a lípeket mielőü nekiláttunk vóüna a pergetísnek.*

lepocskol *lepocsikol* i (Pl. növényben) kárt tesz. *A tehén bement a tengeribe, oszt lepocsikolta, összedibolta, lerákta.*

lepocskol ~ i (Sárral) lefröcsköl.

leponyváz ~ i Ponyvával letakar, lefed.

leporoz ~ i Leporol. *Poros vóü az asztal, ezír leporosztam.*

lépő **Ö:** *be~, cseberbe~.*

lepördül ~ i Szilva héja összesodródik, felkunkorodva leválik. *Ha egybe van a szilva héja, az ~.*

leppelés *leppelís* fn (Diszkovácsmesterségben:) az a művelet, mellyel sima felületet készítenek. *Forrasztás előü fontos a leppelís.*

lépsorvadás *lípisorvadás* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

lépszalag *lípíszalag* fn A lépnek hosszú, vékonyabb csík alakú darabja. *A lípszalagokat akkor irdemes a keredbe belehejezni, amikor tovább akarjuk a mihekkal ípítettetni.*

lépszárazság *lípíszárazság* fn (Egy betegségfajta.)

lépszekrény *lípíszekríny* fn (Méhészetben:) lépkamra.

léptetés **Ö:** *rá~.*

leptiben *leptibe* hsz Egyenletesen kocogva (megy a ló). *Leptibe megy a lú a szekérbe, poroszkálva, se nem lípízsbe, se nem nyargalva.*

lepuffol ~ i (Tímármesterségben:) a bőr színét, elülső oldalát lefaragja.

léputca *lípucca* fn Kaptárban két lép közötti távolság, térköz. *Túlságosan kicsik vóütak a lípuccák, ezír távolab raktam a lípeket egymástul.*

ler ~ fn **1.** A tűzhely sütője. *A ~t kormoláskor kivesszük.* **2.** (Kőműveseknél:) párkánykihúzó-minta vaslemezből elkészítve és deszkával kibélelve.

leres **Ö:** *egy~.*

leragad ~ i (Étel) odaég, leozmásodik. *Mer ha gyors tűznél főüzik a lekvárt, akkor a lekvár ~.*

leragaszt ~ i Igásállatot kifog.

leragyádzik *leragyáddzik* i (Haszonnövény levele) rücskössé, foltossá válik.

leragyásodik ~ i Leragyádzik. *Például a napraforgóü, tök nyáron ha pár csepp esőü esik, a nagy melegbe ~, lerozsásodik.*

lerájbol ~ i Simára csiszol vmit. *Lerájbolta a deszkát.*

lerajzol ~ i Rossz színben tüntet fel, lefest vkit.

lerakós *lerakós* fn (Egy fajta kártyajáték.)

leráamol ~ i Leszedi az asztalon levő, étkezéshez használt tányérokat, evőeszközöket, tálalóedényeket. *Lerámolta a pincér az asztalokat.*

leráncosodik ~ i Megráncosodik. *Mikor letölti a szálamit, akkor annak nem szabad leráncosodni.*

leránt ~ i (Gyümölcsöt) gyorsan leszed. *Vaty száznegyven dinnyét ~ottunk. Sz: Leránta rulla a szenteltvizet: megbírálja, leszidja.*

leroggyan ~ i Betegség, részegség v. öregkori gyengeség miatt összeesik vki. *A vínasszony ~t.*

leromlik ~ i (Ár) *Leromlott az ára, mer tegnap még kétszáz forintot írt, máma már csak százat.*

lerongyollik ~ i (Jószág) lesoványodik.

lerongyolódik *lerongyolódik* i Lerongyollik.

leroszul ~ i (Jószág) lesoványodik.

lerottyán ~ i (Gyümölcs) hirtelen túlérlik. *A szilva meg a sárgabarack hirtelen megírlik, ~, leírlik a fáru.*

lerozsádásodik ~ i (Haszonnövény levele) rücskössé, foltossá válik.

lerövidít ~ i (Metszéskor) rövidebbre vág. *Az őrszibaracknál ot se szeggyük a csapokat, hanem csak lerövidiccsük vagy megritkiccsük.*

lerúg ~ i **1.** (Köröm ütés, fertőzés miatt) leesik. *Rácsaptam az ujjomra, oszt lerukta a körmit. Lerukta a köröm:* lerugódott, leasett a köröm. **2.** (Növény, pl. dinnye, tök) fiatal, fejletlen termést elhullat, ledob. *A dinnye meg a tök is lerukta a kis fíjatal, fejletlen termést.*

les Ö: *disznó~.*

lesalakol ~ i (Rézműves:) olvasztáskor leszedi a tiszta rézről a kicsapódó salakot, a szennyeződést.

lesarabol ~ i (Füvet, gatz) a föld felszínén sarlóval v. kapával levág, lenyes.

lesarlóz *lesallóuz* i Sarlóval levág vmit.

lesatnyul ~ i (Beteg jószág) leromlik, lesoványodik.

lesekedik ~ i Leselkedik. *A fa mögül lehet jóul lesekedni valaki után.*

leserfel ~ i (Könyvkötő) bőrt elvékonyít.

lesgödör *lezsgödör* fn Ásott gödör, amelyben a vadász várja a vízimadarak v. ragadozó madarak feltűnését. *Vadlibára vadászva a vadász a lezsgödörbe rejtőzött, és lütte a libát, amikor húsztak a tóyra.*

lesipecsenye ~ fn **1.** (Disznóöléskor) reggelire hirtelensültként elkészített hússzelet. *Mikor kihalítottuk a disznót, ot vógt a lelke fejül, és onnan váktuk, és asz sütöttük mek tizóurára mán meg is sült a ~. 2. (Disznóöléskor) falatnyi sült hús, amit a tűzhely körül kíváncsiskodó gyermekeknek adnak.*

lesipecsi ~ fn Lesipecsenye.

lesítőke *lesitőike* fn Olyan, a szőlőtőke mellett rossz helyen kifejlődött új tőke, amely a földbe gyökereztetés céljából visszahajtott, de idejében fel nem húzott és le nem vágott termővesszőből, a porhajasból nőtt ki.

leskunyhó *leskunyhó* Gallyakból épített kunyhó, amelyből repülő ragadozó madarakra vadásznak.

lesorol ~ i Sorjában előad, felsorol, elbeszél. *Lesorolta nekem, hogy mije van.*

lesóz *lesóuz* i (Pl. madarat) leüt, lever.

leső *leső* fn (Fazekaskemencén) ablakszerű nyílás, amelyen benézve ellenőrzik, hogy kellően kiégett-e már az edény. **Ö:** *bagó~, gyík~.*

lesrégel ~ i (Könyvkötő) lecsiszol, ledomborít. *A tábla szilit ferdén, rézsútosan lecsiszozjuk, lesrégejjük.*

lesrófol *lesróyfol* i **1.** (Lámpabelet, lámpát) lecsavar. **2.** Alkudozással vminek csökkenti az árát.

lestikkessedik ~ i Megromlik, megbüdösödik. *A húsrá szokták mondani, ha több napon hűtis nélkül tartják, hogy ~.*

lestrájbol ~ i (Mézeskalácsos) tésztát alapfestékekkel leken, bemázol.

lesüt ~ i **1.** (Penész növényt) elpusztít, tönkretesz. **2.** (Cipész) a legömbölyített fémadarabot, az ampaszt felmelegítve az elkészült

cipő bőréhez nyomja, hogy a bőr fényes és tartós legyen. **3.** Szarvasmarhát megbilyogoz.

lesz *lessz* i **Sz:** *Lesz neked!:* verést kapsz. *Lesz neket, ha hazajön idesapád! Sz:* *Lígy Dánijell!:* vallj színt! *Ha van, legyik, ha nincs, vegyik!:* <a követelőzőnek, telhetetlennek mondják>. *Ha gazda, legyik, ha nincs, vegyik!:* <ezt válaszolták a kölcsönkérőnek>. *Hova legyek?:* mitévő legyek? **Ö:** *oda~, rá~.*

leszabadul i *Leszabadul a szövőőrül:* <gubaposztó> a mellékszálak elvágásával lekerül a szövőszékről.

leszakad ~ i **Sz:** *Ojan nehéz felleg jött, hogy maj leszakatt:* esőfelhő közeledett.

leszakaszt ~ i <Virágot> leszakít.

leszalat ~ i <Hullócsillag> lefut az égről.

leszalmáz ~ i Szalmával behint, leteríti. *Előüször leszalmáztuk a kolompírkúpot, utánna főüddel letakartuk.*

leszalonház ~ i <Levágott disznót> szalonházát lefejt.

lészaporítás ~ fn <Gubacsapóknál:> az üstben lévő folyadék mennyiségének megnövelése.

leszar ~ i Becsmérel, leszól vkit. *A szomszédasszony engem mindig ~.*

leszárad ~ i Teljesen megszárad.

leszárnysz ~ i <A találatól a madár szárnya eltörik, a madár> leesik, de nem pusztul el.

leszed ~ i **1.** Kinyer. *Mert a szőüllőü héjából szedi le a festikanyagot. 2.* <Rézműves> megmunkálendő tárgyat vékonyít, alakít. *Leszedi a fal vastagságát asz jelenti, hoty például csengőükkiszítiskor esztergálással az óüdalakat vikonyítja, formájja. Vagy ~i a száj miretit, a kolompkiszítiskor a száj szélesít, alakját reszelissel, köszörülissel kialakítja.*

leszekúr ~ fn <gúny> Az úri viselkedést utánzó parasztember. *Id Debrecembe ugyan szívesen monták valakire, hogy ~. Sz:* *Vóütam paraszt, leszek úr/~-:* <az urat játszó parasztra vonatkoztatott mondás>.

leszélezés *leszilezés* fn <Szörmekikészítőknél:> a bőr szélén található csiszolatlan és egyenetlen bőrrészek levágása, kiegyene-

sítése. *A szegek heje megmarad, ity szükséges a leszilezés, aminek során a szílen levőü csiszolatlan részeket, a ráházás hejit levágjuk, illetve a nyüzást kiegyenesítüük.*

leszigelet i *Leszigeletli magát:* <pl. lekvár> elzáródik a levegőtől. *Tehát magát ~te a lekvár, és akkor utánna kivettik hülsikör, és akkor kötösztik le spárgával, kötöszőüspárgával.*

leszikkad ~ i <Pl. vizes szilva> megszárad, megszikkad. *Ém még este megmostam a szilvát, azír hogy mekszáratt az iccaka, leszikkatt.*

leszikkaszt ~ i <Pl. vizes szilvát> megszárit. *Leszikkasztottuk a szilvát, ety tiszta ruhára letettük, asztán magváltuk.*

leszít ~ i <Lámpát> lecsavar. *Szíszd mán le aszt a lángot, asz jelentette, hoty sróüfold mán le a lámpát.*

leszív ~ i *Leszítja magát:* berúg, lerészegedik.

leszolgál *leszöügal* i <Katonaidót> befejez. *Mán az öü apukája is ot szöügal le.*

leszorít ~ i Présbe helyezett könyvet két deszka közü rögzít; leprésel.

leszorítóvessző *leszorítóüvesszőü* fn <Kosárfonóknál:> segédvessző, amellyel egy másik vesszőt erős, lefelé irányuló nyomással körülfoznak.

leszottyán ~ i **1.** <Pl. túlrett, túlságosan leves gyümölcs a fáról> leesik. **2.** Fáradtságtól a székre lerogyik. *Ugy elfáráttam, hocs csak ~tam a székre.*

lesző *leszü* fn <Gubát> megszö. *Ety hat singes rakod gubát leszü.*

leszőrkaszáz *leszőürkaszáz* i Megperzselt disznót régi kasza egy darabjával, a szőrka-szával lekapar, hogy bőréről a pernyét, pizskot eltávolítsa.

leszürkül ~ i <Kékfestőknél> keményítő hideg, szabad levegön elszíneződik.

leszűrő mn *Leszűrőü kosár:* <gubacsapóknál:> a festék szűréséhez való eszköz, szűrőkosár.

lét *lít* fn **1.** A létezés, az élet. *Léha vóüat az othoni lítüünk. 2.* Tartózkodás, vhol léte. *Ot lítüdbe megbesziltük, hogy mics csinájünk.*

letakar ~ i ⟨Gabonát⟩ learat. *Letakartuk a búzát, meg a többi szemesztermint is, az árpát, zabot.*

letakarít ~ i ⟨Terményt⟩ betakarít. *Letakarította a főzdrül a termist.*

letakarodik ~ i Lefekszik. *Mán letakarodott az egész család.*

letakaróddzik letakaróuddzik i Vmilyen piszok, felesleg lejön, letisztul. *És avval mekkennyük szípen a redves lábat, és akkor az letakaróuddzik.*

letalpvesszőz letalpvesszőüz i Kosarat alsó peremén talpvesszővel, vagyis szegővesszővel ellát.

letámad ~ i Megtámad. *Ahogy jöttem hazafele, letámattak ezek a hamis kutyák.*

letáncol ~ i Lábbal lenyomkodja a hordóba rakott gubákat, hogy a festéklé ellepje.

letanyáz/ik ~ i Kényelmesen leül, letelepszik.

letapos ~ i 1. A guzsaly talpára erősen rálep. *Lábakkal taposták le, hogy ne mozogjon a guzsaj.* 2. *Letapossa a becsületit: rosszat mond vkiről. A szomszédom ~ta a becsületit a komjának.*

letartóztat letartóusztat i Vmilyen célból lefoglal vkit. *A Kiskopasz minden szombaton le vóut tartóusztatva, mekfogatták, hogy ű muzsikájjon.*

letáskásodik ~ i Vakolat a falfelülettől elválk, feltáskásodik.

letaszít ~ i Nagyon összeszíd.

letehenedik ~ i ⟨Pl. vendégségben⟩ rá-erősen megül. *Ez a Julcsa jóul letehenedett, nem akar hazamenni, csak töütteti velem az időüt.*

letejfelez ~ i Tejfellet megken. *Ha tejfelünk vóut, letejfelesztük a lángost.*

leteker ~ i ⟨Szél fát⟩ a lombkoronánál tör el. *Nagy vóut a lombja a fának, ~te a szél, a lombjánál törte el.*

letelel ~ i ⟨Jószág⟩ tél végére lesoványodik, legyengül.

letentél ~ i ⟨gyny⟩ Lefekszik.

letépődik letípődik i ⟨Pl. gomb⟩ leszakad.

letérdepel letérgyepel i Letérdel.

leteremt i Leteremti magát: leissza magát.

leterít ~ i ⟨Pl. szilvaszemeket⟩ szétrak, szétterít. *Mikor megmostam a szilvát, egy ruhára ~ettem szípen, haty szikkaggyom meg.*

letermel ~ i ⟨Szőlőtőkét⟩ túltermeltet. *Aki például ety szőlőütőükén két vesszőü hejet nígyet hagy, az ~i a szőlőütőükét, túltermelteti, emijat legyengül a töüke.*

letesz/en ~ i 1. ⟨Jég⟩ elver. *Letette a vetist a jég.* 2. *Vhonnan elültet. A tanár a tanulóüt rossz tanulmányi eredménye mijatt letette az elsőü padbul.* 3. *Szennyes ruhát levet. Fírficselédre monták, hogy letette a szennyest, tiszta ruhát vet fel.*

letetejel ~ i Letetejez.

letetejez ~ i 1. A dohány felső levelét a növény tetejével együtt letöri. 2. A szőlő tetejéről a fattyúhajtásokat letördeli, levagdálja.

letétel letítel fn A guba festéklében történő megmártása. *Még a guba szép fekete nem lett, ami szerencsés esedbe tizenhíty-tizenöt letítellel sikerült rendesen.*

letett mn Letet píz: félretett pénz. *Vam most tízezer forint letet pízem.*

létezhetetlen léteszhetetlen mn Lehetetlen.

letikkad ~ i ⟨Nagy melegben⟩ elfárad, eltikkad.

letikkaszt ~ i Kiszárít. *A tengert a főróuság ~otta.*

letikkasztó mn Letikkasztóü időü: nagyon meleg, száraz idő.

letisztel ~ i Lekakál, lepiszkol. *A madár ~te a kalapomat.*

letoj/ik ~ i Megtojik.

letottyán ~ i ⟨Járni tanuló kisgyermek⟩ lehuppan, lezökken. *Mikor a gyerek járni kezd, sokszor ~.*

letőgyel letőügyel i ⟨Tehén, koca tögye el-lés, ill. fialás előtt⟩ megtelik tejjel. *Na, le-tőügyelt mán a tehén, hóünap megellik.*

letölt letőüt i 1. Leönt. *A savóüt letőütöttük rulla.* 2. *Megtölt. Letőütü a szalámit.*

letör ~ i ⟨Puskacsövet⟩ lehajt. **Sz:** *Letöröm a derekadat!:* ⟨dühös fenyegetés⟩.

létra ~ fn 1. Tyúklétra. *Mint ahogy nekitámasszuk a ~t a falnak, ugyi, eszt is*

ugyanúgy nekitámasszuk ott a falnak, osztán hát, amék akar, felül rá, amék nem, nem. **2.** ⟨Szövőszék alkatrészeként:⟩ fogazott lécs, amely biztosítja, hogy felvetéskor a szálak ne bogoződjanak össze; lépka, vezér.

letrágyáz ~ i Megrágyáz.

létrehoz ~ i ⟨Jószágot⟩ meghizlal, feljavít. *Abrakolhattam, nem lehetett aszt ~ni, nem használtam annak csak a kés.*

létrejön ~ i **1.** Meggyógyul, felgyógyul, erőre kap. *Maj csak létrejövök, meggyógyulok. Ojam beteg ez a kiscsirke, hoty hijába akármics csinállok vele, nem akar ~ni.* **2.** ⟨Alku közben:⟩ megegyezik vkivel. *Nem tudok ~ni a komámmal, mert a komám drágán aggya, ém meg nem tudok annyit fizetni írte.*

letriőröz letriőröz i ⟨Gabonát géppel⟩ megtisztít, osztályoz. *Ha konkojos vóut a búza, letriőröztük a búzát, a konkojt kiszette a triőr belőüle.*

letromfol ~ i ⟨Beszéd közben⟩ rendre-utasítónan közbeszól.

lett Ö: meg~.

letud ~ i **1.** ⟨Tartozást⟩ kiegyenlít. **2.** ⟨Feladatot⟩ kellenlenül teljesít. *Letutta a látogatást.*

letúr l. ledúr

letyefitye ~ mn Fityegő, libegő. **Nr:** *Viszik mán, viszik mán Danikáné jányát. Bíborba, bársomba, ~ főjkötőibe, gyöngyös koszorúba.* (Gyermekmondóka.)

létyó létyóú fn Híg lé, leves.

leugarol ~ i ⟨Földet aratás után⟩ nem mélyen megszánt. *Aratás után, amikor behorták a kereszteket, a búzafőüdet ~ták, fenynyedin leszántották, három-níty centi mije.*

leücsül ~ i (gyny) Lecsücsül, leül.

leül ~ i Leülepedik. *Esz kiszedi a sóukat, ami ~ az ajjára.*

leülepszik ~ i Letelepedik, ⟨eső elől⟩ behúzódik vhova. *Maj ~ ide, akkor ugyan eshetik az esőü.*

leüt ~ i **1.** ⟨Vágómarhát egy ütessel⟩ letaglóz. **2.** *Leüti az írtik:* helytelen kezelés miatt csökken az értéke. *Ha ijjen firnanc festikkel vaty szurokkal numerásták a báránt, az ~ötte a gypajú írtik.*

levacáholódik levacáholóúdik i **1.** ⟨Pl. szekérről csomagjaival együtt⟩ körülményesen leszáll. **2.** ⟨Lefekvéshez készülve⟩ levetkőzik.

levadász ~ i Egy bizonyos területen az összes vadat kilövi.

levadászás ~ fn Egy területen az összes vad kilövése.

levág ~ i **1.** ⟨Juhot⟩ megnyír. **2.** A fazekas a kész edényt egy metsződrót segítségével leveszi a korongról. **3.** ⟨Ragadozó madár állatot⟩ leterít. *A héja levakta a tyúkot.*

levágódik levágóúdik i Learatódik, learatják. *Hőnap mán levágóúdik a búzám, monta az, aki mán nem maga csinálta, hanem mekfizette.*

leválik ~ i ⟨Dagasztáskor⟩ a tészta könnyen lejön a kézről. *Ha a tiszta levált a kézről, aszt jeleszte, hogy mekfelelőü, mán kieszem van.*

leválaszt ~ **1.** Elkülönít. *A szopozs bornyú vele vóut őüszig, asz nem választották le.* **2.** ⟨Fazekas⟩ az agyagtömbből egy darabot levág. **3.** ⟨Könyvkötő⟩ az előzékelt eltávolítja a könyvtestről.

leválogat ~ i ⟨Gyümölcsöt⟩ a termőágról ritkítás céljából leszed. *Hotyha nem válogattyuk le, amit mekhatytunk öt szemre, osz kijön nyóuc szem barack, akkor nem tuggya a gyümöücsöt ugy nevelni az ág.*

levedzik leveddzik i **1.** ⟨Növény, seb⟩ nedvet ereszt. *Ha a szöüllőü meccik, a vesszöü leveddzik.* **2.** ⟨Orr⟩ folyik, csepeg. *Leveddzik az óyrot, türüld meg!* **Nr:** *Valamikor a szöüllöüvesszöü levit mekszettik szemvöznek, alákötöttik az üveget, orvosságnak használták.*

levegőcső levegőücsü fn ⟨Mézeskalácsosoknál:⟩ díszítéshez használt kerek nyílású rézkúp; tutni.

levegőfújó levegőüfijóú fn ⟨Kovács-mesterségben:⟩ fűjtató.

levegődzik levegőüddzik i Levegőt kap, szellőzik.

levegőztető levegőüsztetőü fn ⟨Rézműveseknél:⟩ a homokházba szűrt apró furatok, amelyek az öntéskor felszabaduló gőz távozik.

levékonyít *levikonyít* i (Könyvkötő) bőrkötést elvékonyít.

level ~ i (Növény, seb) levet ereszt. *Level a seb, asz jelenti, hogy ojan vízszzerű jöm belőjle, levet ereszt. Az eperfa ~, megindult a törzsibül a lé. Nr: Ha az eperfa ~, esőj lessz.*

levél ~ fn **1.** Vékonyra nyújtott tésztalap. *Körülbelül egy liter lizbül meg öt tojászbül vóut egy ~ tiszta. 2.* (Jelzői használatban:) ilyen mennyiségű, levélnyi. *Elnyútottam tíz ~ tiszta. 3.* Faborona azon gerendái közül egy, amelyben a szögek vannak. **4.** Borona egy egysége, tagja, ill. az egyszerre használt boronák közül egy. *A berenánál három ~ is vóut ety sorjába a rúdon. Km: Nem zörög a ~, ha a szél nem fujja:* van annak vmi alapja, ha vkiről rosszat beszélnek. **Ö:** ákácfa~, alja~, anya~, borona~, csalán~ cserje~, csuhaj~, csutka~, diófa~, eper~, farkasalma~, futás~, gyász~, komenció~, lát~, maszlag~, saroglya~, segéd~, szerelmes~.

lével **Ö:** hévvel~.

levélcső *levélcsű* fn (Mézeskalácsosoknál:) az ájzcsőnek az a fajtája, amelyik levélmintát nyom. *A levélcsűvel ájzójjuk a rőuzsák levelét.*

leveles ~ mn/fn **I.** mn **1.** *Leveles pálca:* (első saroglya része). *Az első sarogja két óudalbul, két hosszanti és két kerezbe fekvőj ~ pálcábul van. 2.* *Leveles tiszta:* rétegesen hajtogatott, zsíros tészta. *Nem mindenki szereti a ~ tiszta, mivel zsírosabb a többinél. 3.* *Leveles csutka:* kukoricatörés után a kukorica leveles szára, amelyet takarmányként hasznosítanak. **4.** Bűnös, hibás, vétkes vmiben. **II.** fn Pihenésre, szórakozásra szolgáló, lombos ágakkal borított kezdetleges építmény. **Nr:** *Debrecembe most is megvan a Leveles, Levelescsárda. Rígen a bakák, szógálójányok jártak ide. Ö: dohány~, rozmaring~.*

levelesláda ~ fn Házi iratok tartására használt kisebb faláda.

levelezik ~ i (Mézeskalácsos) levélcsővel levélmintát készít. *Tufolás után keshetünk levelezni. Ö: ki~.*

levelezőlap-karton *levelezőjlap-karton* fn Rétegesen ragasztott kemény(ebb) papír.

levélfoltosság *levélfőutosság* fn (Gyümölcsfák betegsége.)

levelipergő *levelipergőj* fn (Báránra v. kutyára akasztott) jelzőkolomp.

leves ~ mn Nedvet tartalmazó. *Főjleg az íget sebek ~ek. Sz: Ne ne vess, mert kifut a ~!:* (tréf) (annak mondják, aki jóízűen nevet). *Nem is ebíd, ha ~ nincs:* (utalás arra, hogy a debreceni ember fő étke a húsleves volt). *Ki hoty főjzi a ~it, úgy eszi meg:* a dolgaink úgy alakulnak, ahogy alakítjuk őket. **Ö:** *aprókása~, aprólék~, aszaltszilva~, bor~, cibere~, csiga~, csimbókosgaluska~, csipkedtészta~, eddmeg~, fals~, fekete~, gezemice~, gömböc~, göröcsőgaluska~, grízgaluska~, guba~, gyöngyös~, gyűszűfánk~, hagyma~, kappan~, kavartgaluska~, kesely~, kolompér~, köleskása~, kömény~, köménymag~, kukó~, lebbencs~, lucskoskáposzta~, murók~, öreg~, orja~, paszuly~, pergeltészta~, piritatlantészta~, piritott-tészta~, pof~, reszelt~, reszeltészta~, ríz~, siplü~, tárkony~, táska~, tejbetészta~, tészta~, ugorka~.*

levesbetét *levezsbtét* fn A leves minőségét javító adalékok. *A levezsbtétek kiszűlhetnek tiszta, finommetélt, csigatízta, belsősígek vaty például tődőjstáska felhasználásával.*

leveses ~ mn (Gyümölcs) leves, lédús. *Leveses a barack meg a dinnye is.*

levesmerő *levesmerőj* mn *Levesmerőj kanál:* nagyobb kanál, amellyel a levest szedik ki a tálból.

levestál ~ fn Levesestál. *A pincér ~ba hozta ki a levest.*

levesz ~ i **1.** Leszed. *Leveszi a salakot:* réz olvasztásakor a felszínre kerülő szennyeződések salakolókanállal leszedi, eltávolítja. **2.** *Leveszi a vírt:* disznót megszúrva vérét egy edényben felfogja. *Levette a disznóvírt. 3.* (Malacot) leválaszt, elválaszt. *Héhetes korába levettem a malacot.*

levet ~ i (Vad agancsot telente) lehullat.

levetkezik ~ i Levetkezik. *Este lefekvís előj, levetkezünk.*

levonókép *levonókép* fn Alapjáról leáz-tatható és másik felületre átvihető színes kép.

levorver l. **revorver**

levőség **Ö:** *kint~.*

lezabál ~ i <Állat> túl sokat eszik. *Amikor ~, ojanakor osztán vam betekség.*

lezéna l. **lizena**

lézeng ~ i **Sz:** *Lézeng, mint a beteg légy:* <pl. nagy betegség után> alig tud járni.

lezir ~, *lizir* fn <Paszományosoknál:> rojtozás alá leszótt szegőszalag.

lezománcozott in *Lezománcozod gomb:* zománcsal bevont, illetve díszített gomb.

liba ~ fn **1.** *Annyányi ~:* fiatal, de már kifejlett lúd. *Csonkaszárnys ~:* ua. **2.** Vadliba. **3.** Kisebb köművesszerszámok tartására, hordására használt kis zsák, amelyet zsinórral átkötve félvállra akasztva hordtak. **Sz:** *Mekfokta, mint Matóycsi a ~kat:* nagy szerencse érte. *Úty szuszog, mint a tőütöt ~:* fáradtság v. kövérség miatt erősen szuszog. *A ~k beníznek az ablakán:* nagyon alacsonyan van az ablaka. **Nr:** A népi megfigyelés szerint: *Amikor a ~k mennek a mezőre asz mongyák: Ketten szedünk egy zság búzát. Mikor kiírnak meg eszt: Kiki magának, kiki magának! — Lúd, ~ gágog, réce, ruca hápog. — A libát így uszítják: Csib meg, gúnár a seggit, hadd ugorjék ety kicsit! — A Márton-napi ~ melcsontya megjósojja az időt, hogy miken tél lessz. Ha fehér, akkor sok hóu lessz, ha barna, akkor enyhe tél lessz. Ö: kontyos~, mag~, tojó~, zsiga~.*

libafogas ~ mn *Libafogas csizma:* recés talpú csizma.

libafröccs ~ fn A liba híg ürüléke.

libaganéj *libagané* fn Lúdszar. *A libagané nem jóu gané, kígeti a növényt, a füvet.*

libagége ~ fn **Sz:** *Víge, ~!* <gyermek-játékban:> itt a vége, fuss el véle!

libagulya *libagulya* fn Libafalka.

libamáj fn **Sz:** *Libamáj, kacsamáj, de jóu vóuna belőüle egy darab már!:* —. *Annyi zsidóu sóugorom vóut, ~ba jóu dóugom vóut:* —.

libamájpaszuly *libamájpaszuj* fn <Jó minőségű étkezési bab.> *A libamájpaszuj futóu-*

paszuj, a legeslegjop paszuj, világosz színű, nincsen bőüre.

libapásztor ~ fn Libákat őrző, legeltető személy, rendszerint gyermek v. fiatal leány. *A gyerek, akkor nyáron, vakációjába vagy ~nak kiatták őüket.*

libáskása ~ fn Ludaskása. *A libaap-róulígbul főött a ~.*

libatippan ~ fn Libapimpó [Potentilla anserina].

libázik ~ i Vadlibára vadászik.

libazöld *libazöld* mn Sárgászöld.

libben **Ö:** *meg~.*

libeg ~ i Lebeg.

libéria *libérija* fn Inas, kocsis egyenruhája.

liberokk ~ fn Kabátféle, felöltő.

libick ~ fn A már legelni tudó borjúnak a szopásról való leszoktatásához használt fából v. szöges bőrből, lemezből, esetleg sündisznó bőrből készült, az állat orrára erősíthető eszköz. *A ~et mi mán kantárnak montuk, esz plébül vóut kivágva, bürre rádóugozva, szúrós és hegyes vóut.*

libikóka *libikóka* fn Mérleghinta.

libikókázik *libikókázik* i Mérleghintán hintázik.

liblából ~ i Lábatlankodik. *Mindig it ~ körülöttem ez a gyerek.*

libu ~ msz <Többször ismételve (kis)liba hívogatására:> *Libu, ~, ~!*

libuc *libuc*, ~ fn Bibic [Vanellus vanellus]. *A libucok a lapajos hejeken vannak tavasszal.*

libucmadár *libucmadár*, ~ fn Libuc.

libuctojás *libuctojás*, ~ fn Bibictojás.

libucütés *libucütés, libucütis* fn A bibic elejtésének az a módja, amikor a libucütő nevű madárütő fát a bűgattyúval felriasztott madarak közé dobják.

libucütő *libucütő, libucütő* fn Kereszt alakú madárütő fa, amellyel bibiceket dobnak meg és ejtenek el.

libuka ~ fn/msz **I.** fn Kisliba. **II.** msz <Többször ismételve kisliba hívogatására:> *Libukám, ~, libu!*

libuska ~ msz <Többször ismételve kisliba hívogatására:> *Libuskám, ~!*

licit ~ fn Árverezés. *Ugy is monták a licitációjút, hogy ~, könnyeb vóút kimondani.*

licitáció licitációjú fn Árverés.

licitál **Ö:** el~.

licsilocsi ~ fn (gyny) Fürdővíz.

licslocs ~ fn **1.** Lapályos helyen kisebb vízállás. *A lapajos hejen, a homokos riszen megállt a víz, ot vóút ~.* **2.** Híg sár, lucsok, locspocs.

lidérc ~ fn **1.** Vmilyen ártó éjjeli madár. **2.** Fejletlen, csenevész gyermek. *Ojan gyerekre monták, aki kis nyamvat vóút, hogy te kis ~.* **Sz:** Vigyen el a ~!: <átok>. **Nr:** Ha ~et akarsz keltetni, tegyél a hóynod alá ety tyúktóást, és addik tarzsd ott, míg ki nem kél. — *A ~ a kimínyen szál le, oszt kiszíjja az alvóú emberek vrit. Ezzel ijezgettek rígen, de az én időümbe mán nem nagyon.*

liferás ~, **riferás** fn Kereskedő, szállító; liferáns. *Valamikor rígen vóútak a ~ok, ojan kofaszerú, szekérrel portikát hortak valahova.*

ligalléroz **ligallíroz** i <Szőlőt> rigolíroz. *A szőlőút ültetni csak ojam főűdbe tanácsos, amit előűtte ligallírosztak.*

ligetes mn *Ligetes erdőű:* olyan erdő, amelyben üres, füves részek, ligetek vannak. *Ligetes sírhej:* olyan sírhely, ahol a sírok nem párhuzamosan fekszenek. *Nekünk ~ sírhejünk van.*

ligeti mn *Ligeti ember:* erdőfoltokkal tarkított homokos földterületen élő ember.

ligíroz ~ i Ligalléroz.

lig-lóg **lig-lóug** i **1.** Lóg, csüng. **2.** <Tárgy> mozog, inog, bizonytalanul áll.

liha ~ mn *Liha mag:* csíráképtelen mag.

líhó l. **léhó**

likacs ~ fn A víz tápanyag szállítására szolgáló edénynyaláb a fa törzsében.

likacsú mn *Gyűrűs likacsu fa:* olyan fa, amelynek törzsében évenként nő évgyűrű. *Szóúrt likacsu fa:* olyan fa, amelyben nincs évgyűrű.

likitlakat ~ fn Kis, gyenge lakat. *A ~ semmire se valóú lakat.*

lila **Ö:** *orgona~*, *püspök~*.

lilaákác ~ fn Lilaakác.

lilikel ~ i <A lilik> hangot hallat.

liliom **Ö:** *sárga~*, *tüzes~*.

limbál ~ i **1.** <Kezében vmit> lóbál. **2.** *Himbál. Sima fedísnél fenhatyták aszt a két szál vesszőűt, de nem kötöttik a karóúhoz, hogy limbájja a szél, mer akkor nem fagy el annyira.*

limbusolaj *limbucolaj* fn <Népi gyógyszerként:> köménymag és faolaj keveréke (Oleum Carpathicum), amelyet szélbántalmak ellen külsőleg, a hasfal bedörzsölése útján használnak.

limel ~ i (gyny) Fut, szalad. **Ö:** el~.

limel-lomol i Holmiját szétszórja, rendetlenséget csinál.

limitál ~ i <Pl. vásárlás előtt> szemügyre vesz, megvizsgál vmit. *Limitál például a vásárba, nízi, megíri, nem íri.*

lincsel ~ i A ház földjét sárral, friss agyaggal való bekenése, ledöngölése és elsimítása után homokkal felszórja, behint. **Ö:** fel~.

lindikél ~ i Az ajtót nyikorogtatja, üt-közőjét csattogtatja.

lingár ~ i fn/mn **I.** fn Csavargó, naplopó.

II. mn Nyurga, sovány <serdülő fiú v. lány>.

lipántos ~ mn Csenevész, satnya, szárnyát leeresztve tartó <baromfi>. *Ezek a lipántozs baromfik mind meg izz döglöttek, ezerből ha megmaratt eggy.*

lipántosodik **Ö:** el~.

lipcsei mn *Lipcseji kasza:* olyan kis pad, amelynek a végén az apró szörmésbőrök nyújtására, puhítására szolgáló álló kés található.

liphec ~, *liphenc* mn **1.** Beteges, fosos baromfi. *Liphec ez a csirke, hasmeníses, mek fog dögleni.* **2.** Haszontalan, semmirekellő.

liphenc l. **liphec**

lipityánka ~ fn **1.** Könnyű, szellős, rövid, szegényes női kabátféle. *A ~ könnyep, silá-nyap, félforma kabát, nem uccára valóú, rövid kapkodóú valami, amit ha hűvöseb vóút, magára terítette. A tanyavilágba a szegényebb osztájnál vóút ez a ~.* **2.** Könnyű női ruha.

lipitylapát ~ fn (tréf) Szemétlapát.

lipped ~ i Lippen. **Ö:** *le~, meg~.*

lippen ~ i ⟨Tyúk a kakas előtt, ill. tojó liba a gúnár előtt⟩ hirtelen leguggol. **Ö:** *le~, meg~.*

lippenős *lippenőüs* mn Olyan ⟨tyúk, tojó liba⟩, amelyik a kakas, ill. gúnár előtt hirtelen leguggol. *Ez a tyúk lippenőüs, kel neki a kokas, nemsoká tojni fog.*

lippentős *lippentőüs* fn Olyan táncfigura, ahol a férfi táncosnőjét derekánál fogva lenyomja, sokszor egészen mélyen, szinte már leguggoltatja.

liptói mn **Sz:** *El van keseredve, mint a liptóji túróy: (tréf) nagyon elszomorodott.*

listáskönyv ~ fn Az állatok létszámának nyilvántartására szolgáló könyv. *Listáskönyvbe írták be az állatoknak a számát.*

liszt fn **Sz:** *Azon is múlik a sütis, hogy nincs ~: ⟨alaptalan tervezgetésre adott tréfás válasz⟩. **Ö:** búza~, derce~, hús~, láng~, lenmag~, málé~, munt~, porzó~, rétes~, samott~, sima~.*

lisztel **Ö:** *alá~, be~, le~, meg~.*

lisztelő *lisztelőü* fn ⟨Főzés közben⟩ vminek a meghintésére, beszórására használt liszt. *Hozzál mám be lisztelőt!*

lisztesbodon *lisztezsodon* fn Lisztesbödön.

lisztesbödön *lisztezsödön* fn Fából készült, kisebb, hordó alakú, fedeles lisztartó edény. *A lisztezsödön fedeles vóut, nyárfából készült rendesen, a kéz alá való lisztet tartottug benne.*

lisztesfach *lisztesfakk* fn Liszt tartására használt deszkaláda.

lisztesferslóg *lisztesferslóg* fn Lisztesfach. *A lisztesferslóg két-három rekeszes deszkaláda, amibe a rozsliszt, kenyírliszt, nulás liszt vóut, külön fedelük vóud, de egybe vóut ípitve. Mindegyik rekezebe egy zsák liszt fért.*

lisztesfuka ~ fn Liszt tartására használt, fából készült egyfülű edény.

liszteskanál ~ fn Fából v. lemezből készült lisztmerő kanál. *A ~ nyeles kanál fábul vaty plébül, avval merítettük ki a ferslógbul a lisztet.*

liszteskosár ~ fn Gyékénykosár, amellyel a dagasztáshoz egy kenyérnek való lisztet kimérnek. *A ~ral mértük ki a kenyérnekvalóut, ahány kenyeret akartunk sütni, annyi kosár lisztet tettünk.*

liszteszsák *lisztezszsák* fn **Sz:** *A fejihe vertik a lisztezszsákot: ősz a haja.*

lisztez **Ö:** *alá~, le~.*

lisztlapát ~ fn A fésűsmesterek által szaruból készített kis lapát, amellyel a molnár a liszt finomságát vizsgálja; lisztsimító.

lisztmerő mn *Lisztmerőü kanál:* fából, később lemezből készített nagyobb, nyeles kanál, amellyel a lisztesbödönből v. -ládából a lisztet kiszedik.

lisztpor *liszpor* fn A lisztnek a zsák réseiben megtapadó, ill. onnan kirázott maradéka. *Aszt ki kellett rázni, ugye, de ott is az a liszpor, hogy ne mennyen pocsigba.*

lisztsimító *lissimítóü* fn Lisztlapát.

literes ~ mn ⟨Kolomp méretének jelölésére:⟩ olyan ⟨kolomp⟩, amelynek a belső ürege egy liter űrtartalmú. **Ö:** *fél~.*

lityak ~ fn **1.** Csecsemő fejére tett, csipkés, fehér, főkötő; kapizson. *A most születed gyerek fejire, jányoknak, fíjúknak a fejire tettik a ~ot, ami finom anyagbul készült, vaty kötöt vóut, csipkével vóut szegve. **2.** ⟨Idősebb nők éjszakai viseleteként:⟩ hálósapka. *Az öregasszonyoknak iccaka háláskor fehér vászombul készitet ~ vóut a fejükön.**

lityeg ~ i Lötyög. **Sz:** ⟨Szójátékok a lityeg és fityeg ikerszókkal:⟩ *Hoty fityeg a ~?:* hogy vagy? *Ahoty fityeg, úgy ~: —. Ahogy ~, uty fityeg: —. Ahon ityeg, ot ~: —.*

lizena ~, *lezéna* fn Homlokzati falfelületen kialakított előugró díszítő falfelület.

ló lú fn **1.** *Lúho lát:* elvégzi a ló körüli teendőket. *Ífilbe mán talpon a kocsis, és lúho lát, megítet, megvakar, megítat. Lú után megy:* éjszaka lovat legeltet. *Kiment a lúval:* éjjelre kivitte a lovat a legelőre. **2.** ⟨Mézeskalácsosoknál:⟩ ló alakú öntőforma. **3.** A ló alakú öntőformában készített mézeskalácsos termék. **4.** *Szent Miháj lova:* koporsó rátételére és szállítására való négylábú állvány. *Elvitte a Szent Miháj lova:* meghalt, elte-

mették. **Sz:** *Te isten lova!:* te számár! *Nyerít, mint a lú:* túl hangosan, idegesítően nevet. *Úgy röhög, mint a lú:* ua. *Annyit ír, mind döglőt lovon a patkóy:* semmit sem ér. *Annyit ért hozzá, mint lú az ábécéhe:* egyáltalán nem ért hozzá. *Fingik, mint a szakat lú:* (erőlködés, megerőltetés miatt) nagyokat fingik. *Izzad, mint a lú:* erősen izzad. *Rá van szokva, mint a jóy lú az abrakra:* megszokta a kényelmet, a jólétet. *Álva alszik, mint a lú:* (dicsérően mondják a szorgalmas, dolgozó emberre.) *Kirúgot, mint rossz lú a hámbul:* berúgott. *Úgy üti, mint a lovat:* kíméletlenül üti. *Bánnya a lú!:* bánja a manó! *Biztatty, mint cigány a lovát:* üres ígérekkel hitegeti. *Használt neki, mint a cigány lovának a bontóyfűsű:* (ironikus dicséret vminek a hasznos voltáról). *Vírré válig benne, mint a cigány lovába a bontóyfűsű:* — *Annyit eszik, mint egy lú:* sokat eszik. *Ojam/Szegény, mint aki egy lúval szánt, oszt maga húzza a berenát:* **a)** szegény, szánalomra méltó. **b)** félbolond. *Halad, mint aki egy lúval szánt, oszt maga húzza a berenát:* egyáltalán nem halad a dolgával. *Mint aki egy lúval szánt, oszt maga húzza a berenát:* (felelet a *Hogy vagy?* kérdésre): rosszul. *Akár a lúval imádkozzon az ember, akár veled:* hiába beszél neki az ember. *Akár a lúnak imádkoznék/beszélnék:* ua. *Takaros lú nem venné el tülle az abrakot:* (mondják a piszkos, rendetlen öltözetű emberre, főleg asszonyra). *Áteset, mind Gazsi a lú másik oldalára:* vmivel kapcsolatban hirtelen másképpen kezd viselkedni. *Nem adnám egy vak lújir (se): (tréf) a)* (tárgyra vonatkoztatva:) ragaszkodom hozzá, szükségem van rá. **b)** sokat adnék érte, ha vmi megtörténne, ill. meg nem történne. *Nem adnám oda egy vak lújir:* (tréf) (pl. kisgyereket) semmiért se adná, nagyon szereti. *Lefagyott a lúnak a szarva:* (főleg kisgyerekeknek mondják:) nagyon hideg van. *Jóy lúra tett:* előnyös házasságot kötött. *Magos lovon ül:* nagyra tartja magát, beképzelt. *A lovát keresi, pedig rajta ül:* szórakozottan keres vmit, ami éppen a közelében van. *Aszt a lovat ütik, amék jobban húz:* azt biztatják, aki

anélkül is dolgozik. *A zsidóy is aszt a lovat üti, amék jobban húz:* ua. *Ne üzsd aszt a lovat, amék anélkül is húz!:* ne azt biztasd, aki magától is jól dolgozik. *Kitóuggya a lú fejit:* abrakra fogja, ti. abrakostarisznyát húz a fejére. *Vín lúnak csikóykantár/csikóys kantár:* idős nő ne öltözködjön túl fiatalosan! *Vín lúnak nem illik a csikóys kantár:* ua. **Km:** *Veres kutya, veres lú, veres ember, ety se jóy:* (mondják a vörös hajú emberről). *Ne újj a lúra, nem esel le!:* ne fogj kockázatos vállalkozásba, akkor nem járod meg! *Nyomatóy lúnak nindzs bekötve a szája:* aki élelmiszerrel, gyümölcscsel bánik, szabad neki azt megkóstolni. *Nyomatóy lúnak nem kötig be a száját:* ua. *Cigány is/Mindenki a maga lovád dicsíri:* mindenki azt tartja a legjobbnak, ami az övé. *A lúnak nígy lába van, mégis megbotlik:* tévedni emberi dolog. *Ha lú nincs, számár is jóy:* azzal kell beérnünk, ami van. *Ahon van a kantár, ot kerezsd a lovat!:* ahol megtalálnak vmit az ellopott tárgyakból, ott kell lennie a többinek is. *Lú elli a csikóyt, abrak az annya:* táplálni kell az állatot, ha hasznat akarunk belőle látni. *Közös lúnak túróy (=sebes) a háta:* nem jó közösködni. *Akinek nincs lova, gyalog megyen Pestre, akinek nincs kutyája, maga ugat este:* —. **Nr:** *Mikor útközbe a lovat megálítták vizelni, a kocsis fütyül neki, hogy jobban tuggyon vizelni.* — *Lúra csikóys, lúra!* *Elszalatt a mínes, csak egyedül maradt a pányván a deres.* *Jóy lú vóyt a szürke, jóy lú is ellette.* *Álgya meg az Isten, aki felnevelte!* (Csikósdal.) **Ö:** csikó~, csikós~, ígás~, kanca~, katona~, kocsi~, lédig~, macska~, taligás~, tisztí~.

lóálarc *lúálarc* fn (Képfestőmesterségben:) a ló fejére húzott maszk, amely megakadályozta, hogy a ló elszédüljön a mángorló körbe-körbe hajtása közben.

lob **Ö:** agy~, bél~, belsőszívhartha~, fültő~, gögsíp~, hashárta~, hörg~, légsző~, medence~, méh~, szívburok~, vesemedence~.

lóbab *lúbab* fn Nagy szemű étkezési bab.

lobácsol ~ i (Fürdővizben) pancsol.

lobban **Ö:** el~.

lobbanás **Ö:** bél~, torok~.

lóbélú *lúbélú* mn Nagytűkű.

lobog ~ i Bugyborékolva forr. *Lobog a víz, kivált, ha galuskát főznek.*

lobogár *lúbogár* fn **1.** ⟨Rosszul gondozott⟩ lóban megtelepedő élősködő. *Lúbogár az ojan lúba vóut, amit rosszul kezeltek, elpiszkosodot, rossz álapodba vóut.* **2.** Lótetű [Gryllotalpa gryllotalpa].

lobogós mn *Lobogós ing:* ⟨férfiak viseletében:⟩ bőujjú, ráncolt vállú vászoning, amelyen nincs kézelő. *A lobogós ingen vagy búszájú ingen nem vóut kézelőű, meg ráncra vóut szedve a válla.*

loboncos ~ mn **1.** Gubancos szőrű. *Főleg a komondor szőűre ~, összevissza szőűrű.* **2.** Kócos, fésületlen ⟨fej⟩. *Loboncos, fűsületlen haja van ennek a jánnak.*

lóbór *lúbúr* fn *Húzza a lúbúrt:* mélyen alszik, hangosan horkol.

lóca *lőuca, lőucca* fn **1.** Támla nélküli, egyszerű pad, kispad. *Ot vóut a lőuca, ot vóut a pad, mindenre lehetett ülni csoportosan.* **2.** *Karos lőuca:* általában barnára festett v. magyaros motívumokkal díszített támlás pad. *A karos lőuca a szobába vóut, a fal mellett, asztal ált előütte.* **3.** Templomi pad. *Bemen-tünk a templomba, oszt leültünk a lőucára.* **Ö:** *karos~, sarok~, ülő~, vizes~.*

locs **Ö:** *lics~.*

locsan **Ö:** *fel~.*

locsfecs ~ mn Locsogó, fecsegő ⟨ember⟩.

locsi ~ fn (gyny) Fürdővíz. *Megyünk a ~ba, ~zni.* **Ö:** *lecse~, licsi~.*

locsifecsi ~ mn/fn **I.** mn **1.** Hiábavalóságot beszélő, pletykás. *A ~ az vóut, aki ojan haszontalan besziddel foglalkozott.* **2.** ⟨Főleg kislányokra vonatkoztatva:⟩ fecsegő. *Te kis ~, monták az álandóyan beszélőű kisjánnak.* **II.** fn Fecsegés.

locsiszár *lúcsiszár* fn Lókupec. *A lúcsi-szár a lókupec, vagy az is, aki segít a lovat eladni vagy venni.*

locsizik ~ i (gyny) ⟨Kisgyermek⟩ fürdő-vízben pancsol, fürdik.

locska **Ö:** *fecske~.*

locskafecske ~ mn Sokat locsogó, fecsegő ⟨kislány⟩.

locskol **Ö:** *ki~.*

locsog-lecseg ~ i Haszontalanságokat beszél, locsog.

locsoló *locsolóú* fn Kanna.

locsolózik *locsolóúzik* i Locsolkodik.

locsos ~ mn **1.** Vizes, nedves, lucskos. **2.** Nagyon puha, szotyogós, túlérlett ⟨gyümölcs⟩. *Locsos tök:* puha, nem parázs sült tök.

locsosodik **Ö:** *el~, meg~.*

lódám *lőudán, lúdám* fn **Sz:** *Megyek bele, mint lőudamba a ménkű:* ⟨arra mondják, aki az italt gyorsan lehajtja⟩.

lódán l. **lódám**

lódoktor *lúdoktor* fn Állatorvos.

lódul ~ i **Sz:** *Indúj bunda, lőuduj zsák!:* (tréf) indulj! **Ö:** *be~, el~, ki~, meg~.*

lóduljkassza *lőudújkassza* fn **1.** Persely. **2.** Napi kiadásokra félretett pénz. *A lőudújkassza, ami fère van tíve a mindennapi kiadásokra, nem kellett annak persejbe lenni. Ez vóut magyarám mondvá a kőütőűpíz.*

lóf¹ *lőuf* fn Bocsánat. *Kíri a lőufót:* kéri a bocsánatot.

lóf² *lőuf ~, lauf* fn Falazásnál alkalmazott futósr.

lófasz *lúfasz* fn **Sz:** *Lúfasz a seggibe, mékpedik karimás:* ⟨szitkozódás⟩. *Lúfasz a seggibe, egyet hosszába, kettőüt kerezbe, hogy a többi ki ne engeggye!:* ⟨szitkozódás⟩. *Lúfasz a seggedbe, nagy bot a kezdedbe!:* ⟨szitkozódás⟩.

lófaszigazgató *lúfaszigazgatóú* fn A tenyészcsődör(ök) gondozója; csődörös katona.

lófejű *lúfejű* mn Nagy fejű ⟨férfi⟩.

lóféreg *lúféreg* fn **1.** Lótetű [Gryllotalpa gryllotalpa]. *A lúféreg a kertegbe kártevőű.* **2.** A cserebogár lárvája.

lófing *lúfing* fn **Sz:** *Annyit se ír, mint egy lúfing:* semmit se ér.

lófiú *lúfijú* fn Him csikó. *A kancára nem montuk, hogy lúfijú, csak āra, amégbül kīsőűp csőűdör let vaty herélt.*

lófogat *lúfogat* fn Kocsi, szekér az eléje fogott lóval v. lovakkal.

lófogútengeri *lúfogútengeri* fn Nagy, hosszúkás szemű kukorica. *Nem ijen fajta, hanem lúfogútengeri vóut akkor.*

lófol *lóyfol* i Siet, lohol, szalad. **Ö:** *el~*.

lóformátus *lóyformátus, lúformátus* fn (gúny) Református. *A katólikusok csúfolták a reformátusokat lóyformátusoknak.*

lófő *lúfű* fn **Sz:** *Erigy mán te nagy lúfű!*: ostoba.

lófrál **Ö:** *el~*.

lófsritt *lóyfsritt* i ⟨Felsz. módú igealak-ként:⟩ siess! Indulj! *Lóyfsritt a bóydba!*

lóg **Ö:** *át~, le~, lig~*.

lóga *lóuga* fn **Nr:** *Lóuga lába, lóuga, mert nincs semmi dóuga. Mert ha dóuga vóuna, a lába nem lóugna. Eszt akkor mongyuk, ha a kizsgyereket ölbe vesszük, és lóugattyuk a lábát.*

lóganéj *lúgané* fn Lótrágya. *A melegáty kiszításihe lúgané kel, mert az bemelekszik.*

lógat *lóugat* i Hajt, kerget. *Lóugatam mán hazafele a köjköket, mennyenek!*

lógáz *lóugáz* i Lóbál, himbál vmit. *A kizsgyerek lóugázza a lábát.*

lóger *lóuger* fn **1.** Favágáskor a farakások számára kijelölt hely az erdő szélén, ill. a vasútállomáson. **2.** ⟨Erdőn⟩ kivágott és fél ölnyi kupacokba rakott farakások együttese. *Lóugerbe horgyák a fát az erdőün.* **3.** Fatelep. **4.** Rendszerint a település szélén kijelölt közös rakodóhely, ahol a cséplést végzik, és a szalmát, szénát lerakják. *A csipeletlen termint is lóugerbe horták, ahon ugvi kisseb gazdaságok vóutak.* **5.** Dohányföldön kijelölt rakodóhely. **6.** Tábor. **Ö:** *zab~*.

lógereblye *lúgerebje* fn Lóval vontatott, széles gereblye. *A gerebjekeparíkot lúgereb-jével kaparták össze.*

lógerezés *lóugerezis* fn Gabona, fa lógerbe hordása.

lógeréz/ik *lóugerez/ik* i Gabonát, fát lógerbe hord. **Ö:** *meg~*.

lóginyáz/ik *lóuginyáz/ik* i Lóbál, himbál vmit.

lógó *lóugóy* mn/fn **I.** mn *Lóugóy keresztanya/keresztannya*: a keresztanyát helyettesítő, de az egyházi anyakönyvbe be nem írt személy. *A lóugóy keresztannya a nagynéni, a keresztanya tesvire vóut. Lóugóy keresztapa*: a keresztapát helyettesítő, de az egyházi anya-

könyvbe be nem írt személy; lógókoma. **II.** fn **1.** Láncról csüngő csecsebecse, főként a fülbevaló függő része. **2.** Lógós ló. *Aki három lovat fogod be, egy vóut a lóugóy. Lóugóyba/Lóugóyra fogja a lovat/csikóy*: lógósnak fogja a lovat/csikót. *Lóugóyra fogot hatos*: olyan hatos fogat, amelynél mindkét sorban három-három ló van. *Lóugóyra ragaszt*: ⟨lo-vat⟩ lógósnak fog be. **3.** A szőlőtőkén hosszúra hagyott termővessző. **Ö:** *eben~*.

lógókoma *lóugókoma* fn Az egyházi anyakönyvbe be nem írt, de a család által keresztapának tekintett férfi. *A lóugókoma vóut a keresztapa hejette, rendesen a keresztapa fíjütesvire.*

lógós *lóugós* mn/fn **I.** mn **1.** *Lóugóy lú*: a szekérhez, ill. a befogott lovak mellé kötött ló, amely v. egyáltalán nem húz, v. a szekérre erősített mellékrúd, kötél, lánc elé fogva segít a húzásban. **2.** *Lóugóyys gyeplű*: egy szárból és két ágból álló egyszerű gyeplő, amellyel nem lehet a lovat kormányozni, csak visszatartani. **3.** *Lóugóysz szíli óyudal*: a gubaposztó azon széle, amelyből lefelé lógnak a fűrtök. **II.** fn **1.** Lógós ló. *A rudas mellet vóut a lóugóyys.* **2.** Fűrtősguba, ill. gubaszövet készítésekor a szövőnek segítő személy. *Ha ketten ütleg be a szövőybe, a lóugóyynak az vóut a feladata, hoty segiccsen a fűrtrakázysba és a motollalókízysbe.* **Sz:** *Lóugóyys lú lennék írte (egygy évig)*: ⟨legény mondja, ha egy neki nagyon tetsző lányt meglát⟩.

lógótartó *lóugóytartóy* fn Az a vaskarika, amelyre a lógós ló hámfáját akasztják.

lógózik *lóugóyzik* i **1.** Csavarog, lóg, kerüli a munkát. **2.** ⟨Fűrtősguba, ill. gubaszövet készítésekor⟩ segít a szövőnek.

lohad **Ö:** *le~, meg~*.

lohajt ~ i Lélekszakadva, lihegve siet, lohol.

lóhasi *lúhasi* mn Elhullott ló hasáról lenyúzott bőr, amelyből ostorfonadékot készítenek.

lőhát fn **Sz:** *Lúhátrul beszíl vele*: fölényesen, lekezelően beszél vele.

lóhatik *lúhatik* i **1.** *Lúhatnám*: ló szeretnék lenni, legelni volna kedvem. **2.** *Lúhat-*

nám lennik írte: szép lányért szívesen ló lenne.

lóhere **Ö:** *mag~.*

lóherés *lúheris* fn Lóhereföld, lóherevetés.

lohog ~ i (Tűz) nagy lánggal ég.

lohol **Ö:** *el~.*

lőhúgy *lúhugy* fn **Sz:** *Ojam meleg, mint a lúhugy: nagyon ennivaló.*

lőhústartó mn *Lőhústartóú kerik:* ágasfa tetején levő ócska kerék, amelyre a kutyáknak szánt lőhúst teszik.

lőhúzza mn *Lúhuszta csíplőűgép:* olyan cséplőgép, amelyet egyik helyről a másikra lóval vontatnak.

lókapa *lúkapa* fn Ekekapa. *A lúkapának vóút ety foggantyúja, oszt azon öt kapa felszerelve.*

lókhece *lókhece* msz (Távozásra v. sietésre való felszólításként:) takarodj, indulj, siess!

lókhecel *lókhecel* i Siet, lótfut. **Ö:** *el~.*

lókhecol **Ö:** *ki~.*

lokni *függöny* ~ fn Ráncos függöny. *Nagyon szíp ~ vóút, és sajnáltam elvágni.*

lőkötő *lúkötő* mn **1.** (gúny) Nagy termetű (ember). **2.** Lótolvaj. *Ez a piszkos lúkötő elkötött három lovamat.* **3.** (tréf) Vátszott fiúgyermek. *Hogy vaty, te kis lúkötő?*

lóláb *lúláb* fn **Sz:** *Kilóg a lúláb: megmutatkozik az igazi v. rejtett szándék.*

lom ~ fn **1.** Vkinek a személyes holmija. *Ne kászáldoggy más ojan soká, szedd össze a ~odat, oszt sijess!* **2.** Giz-gaz, száraz gally. *Szeggyetek ~ot, oszt rakjatok tüzet.* **3.** Útban levő holmi, bútordarab. *Ki kéne más innen lökni eszt az örek szekrényt, ne ájon it ~nak.*

lombár ~ mn/fn **I.** mn Nagy, kifelé hajló szarvú (szarvasmarha, magyar juh). **II.** fn Ilyen szarvú szarvasmarha, magyar juh.

lomha ~ mn Ápolatlan, lusta (nő).

lomol ~ i **1.** Ember, állat rendetlenséget csinálva keresgél, kutat. **2.** Szemetel, rendetlenséget okoz. **Ö:** *limel~.*

lomos ~ mn Rendetlen, limlomos. *Lomos kamora:* olyan kamra, amelybe a használaton kívüli eszközöket, tárgyakat berakják. *A ~ ka-*

morába mindent hortak, amire szükség nem vóút.

lomotol ~ i Zörögve, rendetlenséget csinálva keresgél, kutat.

lónadály *lúnadáj* fn Fekete hátú, hasánál sötétbarna színű, nagyobbfajta pióca. *A lúnadajt a gyógyszeradba nem használták, rengeteg vóúd belőüle ezege a csatornába.*

loncsol ~ i (Kötőfékszáron) jártatja, farsztja a lovat. **Ö:** *le~.*

loncsos ~ mn **1.** Vizes, lucskos, sáros. **2.** Rendetlen, mocskos (ruhadarab). **3.** Ilyen öltözetű (nő). *Az ojan nőkre monták, hogy ~, akik elhanyagolták magukat.*

loncsosodik **Ö:** *meg~.*

londérna ~ *londírna* fn (Közműveseknél:) állványkészítésnél a földbe ástott függőleges állvány, oszlop, árboc.

londonpepin *londonpepi* fn (Almafajta:) londoni pepin. *A londonpepi naty, fehér, pi-jacos alma, de a piros almába vették, a piros alma árába.*

longár ~ mn Magas, lassú mozgású fiatal férfi.

longissima ~ fn Tógátus diákok kupak nélküli, hosszú, egyenes szárú, csibukszerű pipája.

lólól *lúólól* fn Lóistálló. *A lúistállólú rígen lúólól vóút.*

lóordonánc *lúordinánc* fn Lóápoló.

lópárja *lúópárja* fn Huncut asszony.

lópaszus *lúpasszus, lúpakszus* fn A ló tulajdonjogát igazoló okirat, marhalevél. *A lúpakszussal lehetett eladni a vásárba a lovat.*

lópata *lúpata* fn A ló lábán levő vastag szaruképződmény.

lópatkolókovács *lúpatkolóúkovács* fn Patkolókovács.

lópernye *lúpernye* fn Gyorsan és magasra növő gyomnövény.

lop ~ i *Lop rá ety kis időt:* szakít rá egy kis időt. **Sz:** *Úgy ~, mintha mindig esz tanúta vóúna:* tolvaj természetű. *Ha nem ~ok, cse-rilek, mégis igazán ilek:* (gúny) egyáltalán nem él becsületesen. *Lopja az Istentől a napot, a gazdától a pizst:* (mondták a lusta, dologkerülő cselédre, napszámosra).

lópipa *lúpipa* fn Patkoláskor használt orrszorító eszköz a ló féken tartására. *A lúpipa kötél vőut, hurkot vetettek a lú órára, csavarták, annyira fájt neki, hogy nem éreszte, hoty patkojják.*

lópisztoly *lúpisztoj* fn Lófasz.

lopó *lopóu* fn (Lopótökből készült) borszívó eszköz. **Ö:** *üveg~.*

lopor *lúpor* fn A ló szőre közül kivakart és kikefált por. *Az ügyes kocsis a lúvakaróbul sorba kiverte a lúport az óul közepin, a placra.*

lopós *lopóus* mn Aki lopni szokott. *Ez az ember lopóus.*

lopótök *lopóutök* fn **Nr:** *Nagyanyád megbóydult, a háztetőjűre fellóydult. Nagyapát kifúrta, jóu idessíget szíj rajta:* (találós kérdés a háztetőre felfutó lopótökről, ill. a belőle készített borszívó eszközről).

lopóz *lopóuz* i (Bort) lopóval a hordóból kiszív.

lórács *lúrács* fn A jászol felett lévő etetőrács, amelybe a szálás takarmányt teszik, hogy a ló ne verje ki a földre a jászolból.

lóré *lóuré* fn **1.** Mezőgazdasági termények, farönkök stb. szállítására használt keskeny vágányú, lóvontatású vasút. *A lóuré sinnyécs csak akkor rakták le, amikor használták.* **2.** Ennek egy szerelvénye, ill. kocsija. *Stánfeld Isvánál Macson vőut ijen lóuré, egy lú huszta, meg vőut rakva rípával.*

lóríng *lóuring* fn Zsold.

lóróm **Ö:** *sós~.*

lósintér *lúsintér* fn **1.** Kiöregedett lovak felvásárlásával, levágásával, feldolgozásával és a hús, bőr árusításával foglalkozó személy. **2.** Olyan kocsis, aki üti az igába fogott lovat.

lószánka *lúszánka* fn Lovas szán. *De vőut nagy lúszánkája is az apámnak.*

lószar *lúszar* fn **Sz:** *Puha, mint a lúszar: (gúny) (emberre vonatkoztatva:) puhány.* **Km:** *Nagy a lúszar, de bűdös:* (a Kicsi a bors, de erős ellentétéként: a nagy termetű, de lusta emberről mondják).

lőszemuszilva *lúszemuszilva* fn Lőszeműszilva.

lőszemuszilva *lőszeműszilva* fn Nagy, gömböjű szemű, fekete színű, kellemesen savanykás ízű szilva. *A lőszeműszilva agusztus vígin írt, a ringlőuk családgyába tartozott. Nincs mán, rígen nem láttam.*

lőszeműszőlő *lúszeműszőlőü* fn Fekete színű, fanyar ízű. *A lúszeműszőlőü nem jóu, csak mutatóus.*

lőszórtör *lúszórtörü* fn A madarászoknak főleg kisebb madarak megfogására használt eszköze, amely egy átfúrt deszkalapból és arra erősített, a ló farkából v. sörényéből vett szálakból készített hurkokból áll.

lótífuti *lótífuti* mn Folyton szaladgáló kisgyermek.

lótök *lútök* fn Takarmánytök.

lótücsök *lútücsök* fn A tücsöknél nagyobb, szürkés színű tücsökfajta.

lotyó *lotyóu* fn Feslett erkölcsű nő.

lótýonfitty *lótýonfitty* fn (tréf) Jelenléte dolog, apróság.

lotty **Ö:** *lé~.*

lottyadt *lottyatt* mn Túlérett és emiatt túlságosan puha (gyümölcs).

lottyán **Ö:** *ki~, le~.*

lottyant **Ö:** *ki~.*

lova **Ö:** *isten~.*

lővakaró *lúvakaróu* fn Ló vakarására, tisztítására használatos, sűrű fogazatú eszköz.

loval ~ i Ingerel, ösztökél, heccel.

lővályú *lúvájú* fn Lovak, esetleg szarvasmarhák itatására használt vályú. *A lúvájut tisztán kellett tartani, mert a lú nem ivott a piszkos vájubul, a szarvasmarha is ihatod belőüle.*

lovas **Ö:** *egy~, két~, mén~, mézes~.*

lovasbandérium *lovazsbandérium* fn **Nr:** Módosabb civis családoknál szépen feldíszített lovasszekerek kísérték a templomba az ifjú párt. Ezt nevezték lovasbandériumnak, lovasbandériumos kíséretnek.

lovasbandériumos mn *Lovazsbandériumos kíséret:* lakodalmi menetet kísérő lovasszekerek csoportja.

lovashajtó *lovashajtóu* fn Lovaskocsit v. lovasszekeret hajtó személy. *A lovashajtóu betért a kocsmába, hogy bekapjon valamit.*

lovasít **Ö:** meg~.

lovaskézbésítő *lovaskézbésítőü* fn A küldeményt lóháton vivő postás. *A lovaskézbésítőü tanyára horta a hivatalos iratokat, postát.*

lővé *lővé* fn Borravaló.

lővizsga *lővizsga* fn A lovak egészségi állapotának vizsgálata a legeltetés megkezdése előtt. *A lővizsga legeltetés előtt vőut, a lúdoktor megníszte, egíssíges-e a lú, nem takonykóuros-e, mert az ijen lú nem mehetett a közözsbe.*

lő *lú* i *Befe* *le lú:* körvadászaton a kör belseje felé lő. *Kifele lú:* körvadászaton a körön kívülre lő. *Karikára lövi a nyulat:* úgy lövi meg a nyulat, hogy a futó nyúl a találattól gurul. **Sz:** *Annak mán lúttek:* annak már vége. **Ö:** *be~, el~.*

lőcs *lőcs* fn A szekéroltal felső széleit a tengely külső végével összekötő vasalt görbe rud. *A lőcs támasztotta meg a szekérrőudalt.* **Sz:** *Kíviul a lőcs a kereken, jukas kocsis a szekeren: (gúny) asszony a kocsis. Aggy ety kis piszt kőcsön, maj megadom lőcsön!:* sohanapján. *Maj megadom lőcsön:* ua.

lőcsfej *lőcsfej* fn A lőcs felső, vastagabbik, horgas vége, amely a szekér oldalához támaszkodik, és amelybe a lőcsgúzs nevű vas-karikát akasztják.

lőcsfő *lőcsfő* fn Lőcsfej. *Ha megált a szekér, a lőcsfőbe akasztották a gyeplűt, meg aszt foktuk meg, ha megált a szekér, hogy fel tuggyunk lépni.*

lőcsfűl *lőcsfűl* fn A lőcsfő horgas vége, amelynél fogva a lőcsöt a lőcsgúzsba akasztják. *A lőcsfűl vazsbul van.*

lőcskarika *lőcskarika* fn A szekéroltal felső vízszintes fáján levő vaskarika, amelybe a lőcsöt beakasztják.

lőcskáva *lőcskáva* fn Lőcsköpű.

lőcsköl ~ i Pancsol, lubickol.

lőcsköpű *lőcsköpű* fn A lőcs alsó, vékonyabbik végére húzott vasalás, amely a kerék-tengelyre húzható karikában végződik; lőcskáva.

lőcskötöl ~ i Pancsol, lubickol; lőcsköl.

lőcs láb *lőcs láb* fn **1.** Ó-láb, karikaláb. *A lőcs láb térül kifele görbül, bokánál meg összefeje.* **2.** Térdtől lefelé szétálló láb, x-láb.

lőcs lábú *lőcs lábú* mn **1.** Ó-lábú, karikalábú. *Lőcs lábú, huszárnak való, monták rígen.* **2.** Térdtől lefelé szétálló, x-lábú.

lőcsös *lőcsös* mn **1.** *Lőcsös* *szekér:* olyan szekér, amelynek az oldalait lőcs tartja. **2.** Féleszü, félbolond. *A lőcsös nem egísz normális ember.*

lőcs persely *lőcs persely* fn A szekér tengelyére járó csőszerű alkatrész, amely a lőcsöt a tengelyhez fogatja. *A lőcs persely a tengejre járt, hoty ki ne essik a kerek, a lőcsöt fokta oda.*

lődj *lődj* fn **1.** A vadászaton kisegítő munkát végző személyek bére. **2.** Vadvédelmi feladatot ellátó személyek díjazása.

lődörgő *lődörgőü* mn/fn **I.** mn Lábatlankodó (ember). **II.** fn (*tréf*) Himvessző. (Találós kérdésben:) ua. *Dombon ülőü Deme-ternek, csüing a lődörgőüje. Mi az?* (Szólótöke.)

lődörög *lődörög* i **1.** Lábatlankodik. *Ne lődörögj itt a lábam alatt!* **2.** Himbálózik, lóg, imbolyog. **Ö:** *el~.*

lőg érezik *lőg érezik* i Céltalanul jön-megy, lődörög.

lőgyből ~ i Felületesen, nagyjából kimos.

Ö: *meg~.*

lőgmöl ~ i Silány, hig, hús nélküli levest, ételt készít.

lőgmör ~ fn Silány, hig, hús nélküli leves, étel.

lőgmörék *lőgmörék* fn Lőgmör.

lőj jegyzék *lőj jegyzék* fn A lelőtt vadak listája.

lök ~ i **1.** (Állatoknak) enni ad. *Erigy mán, ~j elibe, ~jél neki ety kisz színát!* **2.** Tesz, dob a tűzre. **3.** Kelletlenül, mintegy kegyet gyakorolva ad, fizet. *Lökött írte valamennyit.* **4.** Ló ellik. *A kanca tizenety hóunapra csikót ~.* **5.** *Löki a motollát:* gubacsapó átveti a motollát. **6.** (Növény) hajt. **7.** (*tréf*) Közösül. *Löki a tökit:* ua. **Ö:** *be~, hozzá~, ki~, le~, oda~, szét~.*

lök¹ ~ i *Löketni való* fa: olyan hasábfa, amelyet fejszével nem lehet széthasogatni.

lök² ~ fn Adag. **Sz:** *Vam benne egy ~:* látszik rajta, hogy ivott.

lökődik **Ö:** *be~.*

lökös **Ö:** *lyugba~.*

lökös lövkös mn Bolondos, eszelős. *Lövkös eszül:* ua.

lőre löüre fn Vizzel felöntött törkölyből préselt, gyenge minőségű bor; csiger. *A szőlő-lőre kocányára vizet töltöttek, mek cukrot tettek, ebből lett a löüre.* **Sz:** *Ojan e, mint a löüre:* italféle nagyon gyenge, rossz.

Lőrinc Löürinc fn **Sz:** *Belefosot Löürinc a dinnyébe:* mondják szeptember 5-e után a görögdinnyére.

lőrinc *löürinc* mn Lőrinc-nap, vagyis szeptember 5-e utáni, túlértett, poshadt (dinyne). *Löürinc a dinnye, belefosot Löürinc, ez a szeptemberi Löürinc-napra vonatkozik, nem az agasztusra.*

lőstet löüstet, röüstet i **1.** Jön-megy, lőt-fut. **2.** Céltalanul jön-megy.

lőtyedék lőtyedik fn **1.** Hitvány, híg leves-féle, kotyvalék. **2.** Híg lé, mosogatólé. *Lőtyedik, amit ki kell önteni.*

lőtyfől ~ i <Kutya, macska stb. folyadékot, ill. folyékony ételt> mohón, habzsolva iszik v. eszik.

lőtyfötöl ~ i Pancsol, lubickol.

lőtyköl ~ i Lőtykötöl. **Ö:** *fel~.*

lőtykötöl ~ i Gyorsan, felületesen mos.

lőtymörék lőtymörök fn Mosogatólé.

lőtyög ~ i Lassan fut, kocog. **Ö:** *le~.*

lőtyögés lőtyögís fn Lassú futás, kocogás. *Tornaórára vóut tísz perc könnyű lőtyögís.*

lőtyögő **Ö:** *kutyán~.*

lőtyögtet lőtyöktet i <Pl. gyereket> ringat.

lőtyös ~, lötyös mn **1.** Túlságosan puha, túlértett <gyümölcs>. *A ~ körtí nagyom puha, túlirt.* **2.** Híg <étel>.

lőty **Ö:** *lé~.*

lőtyen ~ i **1.** Szekér kátyuba megy, belezökken. *A szekér egyik kátyubul a másigba ~t.* **2.** Cséphadaró nyéléhez és botjához a nyakló lazán kötődik, így ütésekor nem rugódik vissza a botja. **Sz:** *Hogy ~ a fittyen?*

Ahogy ~ úty fittyen/Ahoty fittyen, úgy ~: semmi közöd hozzá. **Ö:** *meg~.*

lőtyenés lőtyenis fn A cséphadaró nyaklójának laza kötődése a nyélhez és a botjához.

lőtyint ~ i Kevés folyadékot hirtelen önt vhova.

lőtyönfitty ~ mn/fn **I.** mn Hebehurgya, szeles, megbízhatatlan <ember>. **II.** fn Hebehurgya, szeles, megbízhatatlan ember. *Aki ~, ára nem lehet számítani.*

lövés lüvis fn **Ö:** *be~.*

lövési **Ö:** *be~.*

lövetű **Ö:** *hat~.*

lővilágosság lővilágosság fn Biztonságos lövésre elegendő fény.

lövő lövő fn Tolózár, retesz.

lövőzár lövőzár fn Ajtóretesz, tolózár. *Az ajtóyn rendez zár, mán ijen lövőzár, nem ijen kilincsez zár vóut.*

lubidinnye ~ fn Hosszúkas termésű, jó minőségű, kedvelt görögdinnyefajta. *A ~ vaty kaszadinnye nagyon jóúizű.*

Luca-nap Nr: *Luca-napkor, iccaka mekpiskálták a tyúkot az ülöjn a kenyírpiszkafával, és asz mondogatták: Az én tyúkom mindik tojjik, a szomszidé mek csak kotkodájjik.* — Amilyen az idő Luca-napjától a karácsonyig való 12 napon, olyan lesz az időjárás a következő év megfelelő 12 hónapjában.

lucaszék ~ fn **Sz:** *Uty készül, mint a ~:* lassan készül.

lucaszéke ~ fn **Sz:** *Soká készül, mint a ~:* vmi lassan készül. **Nr:** *A ~t Luca napján kesztik faragni kézzel, de nem vóut szabad vasat, szeget ütni bele, és hotyha karácsony estéjin elvittik a templomba, ára rááltak, meglátták, hoty ki a boszorkány.*

lucerna **Ö:** *anya~.*

lucskol ~ i Vízben pancsol, fröcsköl, lubickol. *A gyerek a kislefűrösztőbe, a kiskádba ~, pancsol.* **Ö:** *be~, meg~.*

lucskolt in *Lucskolt rojt:* <paszománysoknál> egyszerűbb diványokra készített rojt, amelyet egyszeri sodrással kézi szövőszéken ceruzavastagságúra szőnek, ezután kifeszítve

vizes ronggyal lucskolnak, hogy megsodródjon.

lucskos ~ mn **1.** Harmatos, nedves, vizes. *Lucskos lett a szoknyám ajja.* **2.** *Lucskos káposzta:* édes káposztából készített főzelék.

lucskoskáposzta-leves ~ fn A töltöttkáposzta alján maradt darabos káposztából készített leves.

lucsök ~ fn Harmat. *Reggel csupa ~ vóut a fü.* **Nr:** Nagy ~, naty harmat van akkor, ha nem lessz esső.

lúd ~ fn (Vad)liba. **Sz:** *Legyen lút, ha fehér. Együk mek, ha kövir!* (ráhagyólag:) legyen neked igazad! **Ö:** mag~.

lúdám l. **lódán**

ludaskása ~ fn Libaprólékból és rizskásából főzött, sóval, borssal, libazsírral ízesített étel.

lúdhúr *luthúr* fn Kis, fehér csillag alakú virágzatú, áttelelő gyomnövény; csibehúr. *A luthúr sűrű, zőjt, futóféle gyomnövény, kipusztíthatatlan, a fene a tövit egye ki.*

lúdkása *lútkása* fn Ludaskása. *Lútkását ritkán ettünk, inkább a rucaskása járta.*

lúdlábtorta *lúdláptorta* fn Csokoládés tésztából készített csokoládékrémleöntött, kerek torta.

lúdtoll fn **Sz:** *Akkor még lúttollal írtak:* régen minden másképpen volt.

luft ~ fn Huzat. *Jóu luftya van ennek a kájhának.*

lúg **Ö:** fa~.

lugas **Ö:** sasza~.

lugasszólló *lugasszólló* fn Lugasban való felfuttatásra alkalmas szóllófajta. *Például a csaszla is lugasszólló.*

lúgosdézsa *lugozdézsa* fn Olyan dézsa, amelyben a fahamuból forrázással lugot nyernek. *A lúgosdézsa esz pedig ojam vóut, amibe hamut tettek, és akkor ráöntötték a vizet, és avval nagyon jól lehetet mosogatni, ha kiázod belőle a lúg.*

lugzóká *lugzóká* fn Rendszerint kifolyónylással ellátott fakád, amelyben a lugot készítik. *A lugzókát körülbelül százliteres, ebbe tettik a fahamut, rá öntötték a vizet, ebből nyertik a lugot. Ezzel mostak, mosogattak.*

lukullusz *lukulusz* fn Szilva alakú, kemény húsú paradicsomfajta. *A lukulusz befőző paradicsom, de evésre is kiváló, vam most is.*

lukulluszparadicsom ~ fn Lukullusz.

lululu ~ msz (Többször ismételve kisliba hívogató:) *Lululu, ~, ~!*

lump ~ mn/fn **I.** mn **1.** Kicsapongó, mulató. **2.** Dologkerülő, lusta. *Lump fráter:* dologkerülő, lusta ember. **II.** fn **1.** Kicsapongó, mulató személy, kocsmatöltelék. **2.** Dologkerülő, lusta ember.

lusta mn (-n ragos alakban hsz-szerűen, a cselekvés nagyobb mértékének, intenzitásának kifejezésére:) *Lustán nagyot estem.* **Km:** *A ~ többet jár, a fukar többet köit:* a kelletlenül dolgozónak rendszerint több munkát kell elvégeznie.

lustazsuzsi ~ fn (tréf) Egy vékonyabb pálcába szűrt elhajlított fejű gyöngyfüzötű, amelybe vékony fonalat fűznek. A horgolótűt helyettesíti nagyon kis csipkék készítésekor, és nagyon vékony fonalak eldolgozásakor.

lustra ~ fn Ébresztő utáni szobaellenőrzés a Kollégiumban. *A ~t a felügyelő tanár csinálta.*

lutri ~ fn Lottéria.

lutricédula ~ fn Sorsjegy.

luxuscsizma *luxuscsizma* fn (Csizmadia nyelvében:) ünnepi, kimenő csizma.

lusterkötő *lusterkötő* fn (Ünnepi öltözet része:) lusterből készített kötény.

lusteruha ~ fn Lusterből készített női ruha.

lütüszabó *lütüszabó* fn (Csizmadia gúnyneveként.)

Ly

lyigget-lyuggat *jigget-juggat* i <Tréfásan nyomatékosítva:> lyuggat. *Kézimunkánál montuk, hogy ez a jány mit jigget-juggat, ha jukasztóval kézimunkált, kézimunka himzist vart.*

lyikecses-lyukacsos *jikecses-jukacsos* mn Soklyukú. *A vasedény, amin sok juk van, az is jikecses-jukacsos.*

lyik-lyuk *jik-juk* fn <Tréfás nyomatékosítással:> (kis) lyuk. **Sz:** *Jik-juk, majd bedug-juk: (tréf)* <akkor mondják, ha vmi lyukas>.

lyuggal *juggal* i **1.** <Kézimunkázáskor:> lyukasztgat, lyukakat készít. **2.** Szíjgyártó lyukasztóvassal mintákat vág a bőrbbe. **Ö:** *ki~.*

lyuggalófa *juggalóufa* fn Lyuggatófa.

lyuggat **Ö:** *lyigget-~.*

lyuggatás *juggatás* fn A szűrszj lyukai-nak elkészítése; ringlizés.

lyuggató *juggatóu* fn **1.** Acélból készült, hegyes végű eszköz, amellyel a fémlemezen lyukat ütnek; lyukütő. **2.** <Fazekasoknál:> pl. a szűrő aljának v. a korsó nyakába tett rostélynak, ill. a korsó fülének a kilyukasztására szolgáló, egyik végén hegyes fapálcika. **3.** Palántázáskor az a személy, aki a palánták számára lyukakat vág a földbe. **4.** Lyuggatófa.

lyuggatófa *juggatóufa* fn Kb. 30 cm hosszú, hegyes végű, esetleg nyeles fadarab, amellyel a palántáknak lyukakat csinálnak a földbe. *Vóút ojan juggatóufa, améknek man-kóuja is vóút, könnyeb vóút vele juggatni.*

lyuk *luk, juk* fn **1.** Karikákkal elfedhető kerekded nyílás a tűzhelyen. *Jukra tesz: úgy főz, süt, hogy a tűzhely karikáit leveszi, így a fazék, ill. lábas közvetlenül érintkezik a*

tűzzel. *Ha gyorsan akartak főzni a fazikat a tűszhejen, jukra tettik, levették a karikákat.* **2.** <Golyózáskor> földbe vájt kerek gödröcske. *Jukra gojóuzik: golyót lyukba gurít.* **3.** Női szeméremtest. **4.** Asztagrakáskor az asztag egyik végén a kéveadogató számára rakatlanul hagyott szűk hely, amelyet a munka befejeztével feltöltenek. *A juk a kéveadogatóu he-je, asz raktág be utóujára.* **Sz:** *Hét juka van, mint a róukának: (gúny)* <a mindenhova bejáratos emberre mondják>. **Km:** *Jukat jukkal dugni még nagyob juk lez belőüle:* kölcsönt újabb kölcsönnel nem jó törleszteni. **Ö:** *csap~, csutka~, furó~, góré~, házhija~, kamara~, kemence~, kémlelő~, kulcs~, kürtő~, lyik~, oldal~, öntő~, pecek~, tüzelő~, vak~.*

lyuka **Ö:** *orr~, segge~.*

lyukacsos **Ö:** *lyikecses-~.*

lyukas *jukas* mn/fn **I.** mn *Jukas fülü:* olyan <szarvasmarha, disznó, esetleg ló>, amelynek a füle lyukszerű tulajdonjeggyel van ellátva. **II.** fn Bicskával kimetszett kis kerek jelölés a birka fülének felső részén v. közepén. **Sz:** *Az nem jóu, ha a gyümöűcs meg a jány jukas:* ti. az előbbi férges, az utóbbi pedig nem szűz.

lyukashíd *jukashíd* fn **Sz:** *Aggyon bátyámuram ety krajcárt! Majt ha lelek a jukashídon:* <tréfás elutasító válasz>.

lyukaskati *jukaskati* fn <Kislány megnevezésére v. megszólítására>.

lyukaskocsis *jukaskocsis* fn <Női kocsis gúnyos megnevezése> *Jukaskocsis a szeke-ren, kijabálták, ha nőü, asszony hajtotta a lovat. Nekem is kijabálták.*

lyukasszék *jukaszsék* fn Négylábú, felső lapján lyukkal ellátott szék, amely alá vödört tettek, hogy a jární nem tudó beteg abba üritse a széket. *Ha valaki nagyom beteg vóut, annak csináltak jukaszséket, ojan ngy lábú jukas alkalmatosságot, amin közében vóut egy juk, és aki nem tudot jární beteg, alátettek egy vedret, és így vígeszte a dóugát.*

lyukasztó *jukasztóu* fn Olyan kéziszerszám, amellyel a bőrön különböző méretű és formájú lyukakat lehet csinálni; cakkzó, cifrázó. **Ö:** kézi~.

lyukasztóár *jukasztóuár* fn (Könyvkötőknél:) bőr lyukasztására való hegyes végű nyeles szerszám, mellyel a gömbölyű szögletet ráhajtják a könyvtáblára.

lyukasztófűrő *jukasztóufűrőu* fn A szőlőültetésekor használt szerszám, amellyel a szőlővessző számára lyukakat csináltak a földbe.

lyukasztókalapács *jukasztóukalapács* fn Kalapács formájú, nyélre alkalmazott lyukvágó eszköz. *A jukasztóukalapács egyik víge kúpos.*

lyukasztóvas *jukasztóuvas* fn (Szíjgyártóknál:) körminta készítésére alkalmas lyukasztó.

lyukbalökös *jugbalökőis* mn Golyókkal játszott gyermekjáték, amelyben ha a lyukba nem sikerül a golyót bedobni, akkor az a játékos nyer, aki a közelebb levő golyók közül a legtöbbet tudja a lyukba begurítani.

lyukbővítő *jukbűvítőü* fn Kovácsszerszám, mellyel a lyukvágóval ütött rést bővítik.

lyukcsősz *jukcsőis* fn (*tréf, gúny*) **1.** Szülésznő, bába. **2.** Gardedám.

lyukfűrő *jukfűrőu* fn Lyukasztófűrő.

lyukreszelő *jukreszelőü* fn Lyukak belső megmunkálására használt reszelő.

lyukrózsa *jukróuzsa* fn (Paszományosok által készített,) kb. négy cm hosszú, téglalap alakú, hasított horgolás, amely a használt férfi télikabáton a kikopott gomblyukak eltakarására szolgál.

lyuksógor *juksóugor* fn Férfiak, akiknek közös szeretőjük van.

lyukszája *jukszája* fn Olyan szűk nyílás a drankán v. a karámon, ahová fejéskor ketten ülnek, hogy a juhokat betereeljék a fejőlyukba. *Az emberek ráültek a jukszájára, oszt mink mek hátul hajtottug befele.*

lyuktágító *juktágítóu* fn Lyukbővítő.

lyukütő *jukütőü* fn Lyuggató.

lyukvágó *jukvágóu* fn Kovácsszerszám, amellyel lyukat ütnek az anyagba.

M

m *mö* fn **Nr:** *A kezünket kinyújtottuk, oszt magunk fele húztuk, ez vóút a mö betű.*

ma ~ *hsz Sz:* *Óú hagy ma, óúhagyma:* (szójáték).

maca ~ fn (rosszalló) Szerető, ágyas.

macera ~ fn Szándékos bosszantás, kötekedés.

macerál ~ i Szándékosan bosszant, kötekedik.

macher **Ö:** *zsinór~.*

macsali ~ fn Pofon. *Adok egy ~t!*

macska ~ fn **1.** Kis termetű, fejletlen igavonó jószág, ló. *Úgy monták, hotyha kis fíjatal jószágot vet vagy alacsony lovat, oszt vet mán két ~t a szomszidom.* **2.** (Fonálon, kötélén) magától keletkezett csomó, hurrok. *Ha ~ keletkezett a gombojagon, ha összemacskásodott, nagyanyám asz monta: Gondojjatok valami jóyra, oszt ha ki tuggyátok bontani, nem szakítyátok el, tejjesülni fog.* **Sz:** *A mi ~nk ojan rest, nem eszi a húslevest:* (mondják cicajáték közben a fogót ingerelve). *Egye meg a más ~ja!:* (szitkozódás). *Egye meg a fene a más ~ját, az irombatarkát!:* (tréfás szitkozódás). *Aprózza, mint ~ a fingást:* vmit meg-megszakítva végez. *Csag gondoja/sejti, mint ~ az esőüt:* nem tudja biztosan, csak sejti. *Megérzi, mint ~ az esőüt:* biztosan tudja. *Úgy ül (a lovon), mint ~ a köszörűkövön:* félénken, ügyetlenül, előre görbülve ül. *Ojan álmos, mint a Pilátus ~ja:* nagyon álmos. *Úgy vannak, mint a kutya meg a ~:* nem egyeznek, nem férnek össze, folyton marakodnak. *Csak kerűgeti, mint ~ a*

förőú kását: köntörfalaz. *Belejöt, mint ~ a fingászba:* nagyon kezd érteni vmihez. *Huncut szeme van, mint a ~nak:* —. *Talpra esik, mint a ~:* minden helyzetben feltalálja magát. *Ojan rongyos mán ez a nadrág, hoty kilenc ~ se tanána meg benne eggy egeret:* nagyon rongyos. *Akármijen ~, be a zságba:* bármit adnak, fogadd el! **Km:** *Pergőüs ~ nem fog egeret:* ne verjük dobra a szándékainkat. *Körmetlen ~nak nehéz a fára mászni:* **a)** a szegény ember nehezen boldogul. **b)** nehéz annak vmit elérnie, akinek nincs meg hozzá a képessége, ill. lehetősége. *Ha nincs othon a ~, cincognak az egerek:* ha távol van az, akitől félni szoktak, meglazul a fegyelem. **Nr:** *Télen, hotyha a ~ mozdik, lágy időű lesz vagy esőű.* — *Ha a macska párosodni akar ezt nyivákolja: Gyere minállunk, majd ot mi csinálunk, gerendát ugrálunk, kismacskács csinálunk.* — *Ha a ~ farkára rálípsz, kirjíl tülle bocsánatot!* **Ö:** *kan~, pap~, vas~.*

macskafeljáró *macskafejjáró* fn Az eresz alatt levő padlásbejárathoz támasztott hosszú deszka.

macskakarmolta-pipa ~ fn Magas, vékony formájú, körben erősen rovátkolt, vörös színű cseréppipa. *A ~t monták húzogatot pipának mek pendejkorcú pipának is.*

macskaló *macskalú* fn Kis termetű, fejletlen ló.

macskanadrág ~ fn **1.** Térdig erő gyermeknadrág. **2.** (tréf) Bőrből készült lovaglónadrág. **Sz:** *Úgy nisz ki rajtad, mint a ~:* rosszul áll rajta.

macskanyom ~ fn A konyhai reszelő belső oldalán ujjheggyel formált, tojással gyúrt levestészta; cifragaluska, gombatészta.

macskás ~ mn Összegubancolódott, összezsomósodott (fonál).

macskásodik ~ i **1.** (Lábat) húzza a görcs. **2.** (Rosszul sodort fonál, zsineg) összegubancolódik, összeugrik. **Ö:** meg~, össze~.

macskaszar ~ fn **Sz:** *Macskaszar az óyrodra!:* (tréf) szitkozódás.

macskatalp ~ fn A konyhai reszelő belső oldalán ujjheggyel formált, tojással gyúrt levestészta.

macskatök ~ fn Tarlóhere [*Trifolium arvense*].

macskatöke ~ fn (Paszományosoknál:) horgolt gomboló motívum, amelynek alapja egy 20 cm-es sor, amelyre ormót készítenek.

macskaugró *macskaugróy* fn A tűzfal nyerstéglastilusban készített befejező szegély-sora, rumsor.

macskázás ~ fn Ingerkedés, tréfás boszszantás.

macskázik ~ i Ingerkedik, tréfálkozik. **Ö:** ki~.

madár fn **1.** Madarat ábrázoló mézeskalácsos faforma. **2.** Madár alakú sütemény. **Sz:** *Tám ~ van a kalapod alatt?:* (attól a fiútól kérdezik, aki nem köszön v. nem emeli meg a kalapját köszönéskor). *Ojan, hoty csak a ~ repül rajta keresztül:* kietlen, sivár, pusztá. *Szíp két ~ ety fiszegbe:* (gúny) akkor mondták, ha túlságosan közel ült a fiú a lányhoz, és rájuk nyitottak. *Ojan kicsit eszik, mint egy ~:* nagyon keveset eszik. *Ojan árva, mint az égi ~:* elhagyatott, nincs senkije. *Egy ~ se lakna jóyl vele:* nagyon kevés ez az étel. *Hun jársz itt, ahun a ~ se jár:* (attól kérdezik, akinek a megjelenésére nem számítottak). **Km:** *Rosz/Csúnya ~, amék a maga fízkibe szarik/piszkol:* elítélendő az olyan ember, **a)** aki a saját családjáról rosszat mond, **b)** aki viselkedésével szégyent hoz a családjára v. munkahelyére. *Nem azé a ~, aki elszalasztja, hanem aki mekfogja:* a kínálókozó lehetőséget meg kell ragadni. *Ritka ~ az igaz baráccság:*

—. **Ö:** *csali~, halál~, harkály~, kakukk~, libuc~, ólom~.*

madárász ~ fn Madarak fogásával, időmítésével foglalkozó személy. **Sz:** *Halász, vadász, ~, mind éhenkóyrász:* —.

madárcontú ~ mn Sovány (gyermek, ill. nő).

madárcsőrű mn *Madárcsőrű reszelőy:* olyan reszelő, amelynek alakja a madár csőrére hasonlít. *A madárcsőrű reszelőy idom-reszelőy.*

madárétű *madárítű* mn Kis étkű, keveset evő.

madárhúsú ~ mn Sovány (gyermek, nő, ill. állat).

madárijesztő *madárijesztőy* fn **Sz:** *Úgy níz el ki, mint egy madárijesztőy:* rongyos, rosszul öltözött.

madárkája **Ö:** *isten~.*

madárkás mn *Madárkász szőylőy:* ritka és apró szemű szőlő. *A madárkász szőylőynek ritkán kötőd be a szemje, mek picik is vannak kőszte.*

madárlátta ~ mn Mezei munkáról v. hosszabb útról hazavitt (kenyér, élelem). *A ~ kenyír az, ami a tarisznyából visszajön. Madárlátta eleség:* ua. *A ~ eleség az vóyt, amit hazavittek valahonnan, mert nem kopott el, nem fogyott el.*

madárodu ~ fn Korhadt fában található fészkelésre szolgáló üreg.

madársóska *madársóyska* fn A sóskához hasonló apró levelű gyomnövény. *A madársóyska ojam, mint a mezeji sóyska, csak minden kicsi rajta.*

madeira *madéjra, madéra* fn Kivágott és körülvarrt lyukakból álló mintájú kézimunka.

madeiráz *madéjráz, madéráz* i Madeirát készít.

madling ~ fn Hosszú fűrtű, hosszúkás szemű fehér csemegeszőlő, madlen. *A ~ finom, korán írőy szőylőy vóyt, de már ríges rígen kifogyott a divattyából is.*

madzag *maddzag* fn **Sz:** *Ojam, mint a mizes maddzag:* (hízelgő emberre mondják). *Beleszalatt a maddzag:* **a)** megghiúsult, nem sikerült vmi. **b)** belesült a mondókába. *Jóy*

maddzag: rossz viselkedésű személy. *Beleszakatt a maddzag:* **a)** (pl. éneket fent kezdve) nem tudja folytatni, befejezni. **b)** elveszti a bátorságát, félteni kezd. *Elhúszta a szájánál a mizes maddzagot:* ígéretessel rászédte. **Km:** *Ot szakad a maddzag, ahun legvıkonyabb:* vminek a romlása ott kezdődik, ahol a leggyengébb. **Ö:** *csapó~, dohány~, gatyá~, húzó~, jó~, kender~, kóc~, korc~, kötő~, mézes~, póré~, szlj~, tarisznya~, zsák~.*

madzaghaló maddzakhálóu fn Fonálból összekötött, összehurkolt táskaféle, amelyben az ételt hordták a mezőre az asszonyok.

madzaghúzó maddzakhúzóu fn Csontpálcika, amelyhez a gatyamadzagot hozzákötik, és annak segítségével húzzák bele a gatyá korcába. *A maddzakhúzóu az nyúlcsont.*

mafla ~ fn Fél liter bor és fél liter szódavíz keverékéből készített ital.

mag ~ fn **1.** Vetőmag. *Még a ~vábul is kipusztultunk a tengerinek ezernyóucszáshatvanháromba.* *Mag alá szánt:* földet összel, közvetlenül a vetőmag földbe kerülése előtt felszánt. *Ősszel, vetis előit ~ alá szántottunk, ez vőut a második szántás, előüször fennyedín, őutám ~ alá szántottunk.* *Magnak vet:* nem a termésért, hanem a továbbsszaporítás biztosításáért vet. *Tengerifőüd vigire viszont ~nak vetettek kendert.* *Liha ~:* csíráképtelen mag. **2.** Az elvetett mag hozadéka. *Mán ha őt ~ot adott, az nagyon szűk esztendőü vőut, mert asz jelentette, hogy egy mázsa vetőümagot vetettek ety katasztrális hóüldon, osz csak őt mázsa termett.* *Megatta a ~ját:* bőségesen megtermette az elvetett magot. **3.** *Magnak hagy/Mekhagy magnak:* (tenyésztésre alkalmas, egészséges állatot) meghagy, megtart. *Főüleg baromfit, tyukot, kokast hatytunk meg ~nak.* **5.** A pergőben lévő tojás alakú kis vas, amely ha mozog, pergő hangot ad. **Sz:** *A magvadbul kopjál ki!:* (átok:) ne legyen utódod! *A fene egye meg még a ~vát is!:* (szitok). *Esz a körtit ne hadd it ~nak!:* ne hagyd a fán, mintha szaporítás végett hagynád meg. **Ö:** *ánizs~, apró~, bolondító~, ir~, kemény~, mák~, murok~, murok-répa~, tök~.*

maga ~ nm *Maga kedvire:* saját szórakoztatására. *Maga kosztján van:* saját élelmezéssel (szegődött el). *A ~ kosztján vőut az, aki a saját kosztám ment el dőugozni, ot-honrul hoszta a kosztot.* *Magáho jött:* **a)** rosszullettől magához tér. **b)** betegségtől felépül. *Magának valóü:* önző. *De ~dnak valóü vagy!* **Sz:** *Sokra hiszi ~t:* öntelt, beképzelt. *Eldőügoszta ~t:* nagyon elfáradt a munkában. *Elhiszi ~t:* elbizakodik. *E ~ szopta az annját:* jól megtermett, erős ember. **Km:** *Ha kel, meny ~d, ha nem, kőgy mást!:* a fontos dolgokat ne bízd másra! *Amit ~d mektehecc, ne bízd másra!:* az van jól elintéztve, amit az ember maga intéz el. *A ~dét tedd el, a másét ne vedd el!:* becsüld meg a sajátodat, ne nyúlj a máséhoz!

magában magába hsz Önállóan, segítség nélkül. *Se keze, se lába, mégis felál magába:* (találós kérdés:) himvessző.

magabíró magabíróu mn Munkabíró, egészséges.

magágy ~ fn Fészek, amelybe a vetőmag kerül.

magamegporzás magamekporzás fn A virágpornak ugyanannak a virágnak a bibéjére való kerülése, mint amelyikről eredetileg származik. *A míhek által törtinőü beporzáskor is előüfordulhat a magamekporzás.*

magánjáró magánjáróu mn/fn **I.** mn *Magánjáróü gép:* (cséplőgép vontatására és meghajtására egyaránt alkalmas) gőzgép. *Fekete főüdon magánjáróü gép vőut, nem a lú huszta a csíplőügépet, hanem a tüezsgép, amibe szalmával tüzeltek, de amikor egyik tanyából a másigba vontatta a csíplőügépet, akkor szénnel.* **II.** fn **1.** Gőzgép. *A magánjáróü az ety tüezsgép vőut, és ennek vőut ety szekrénye, ety csíplőüje.* **2.** Olyan cséplőgép, amelyet saját gőzgépével lehet vontatni.

magas magos mn *Magosra vetett ágy:* párnákkal magasra felrakott, beágyazott ágy. *Magosz szárú cipőü:* hosszú szárú cipő. *Magosz szárú cipőübe vőud gombos is mek főüös is.* *Magos kenyir:* szépen megkelt kenyér. *Magasra nőü:* kenyér jól megkelt, szépen felhasadt és megsült. *Magosabra szab:*

bőrkötésű könyvnél gerinclemezt nagyobbra szab, mint a tábla. **Km:** *Magasrul nagyobbat lehet esni:* nagy hivatalból nagyot lehet bukni.

magasító *magosítóu* fn Bőrkötésű könyveknél a tábla megemeléséhez használatos vastag papírlap, védőlap.

magaskárpitozás *magoskárpitozás* fn Bútor tömőanyagokkal és rugózáttal történő kárpitozása.

magasodik **Ö:** *fel~.*

magasság **Ö:** *hajk~.*

magasságos *magosságos* mn *Magosságos Isten:* a mennybeli Isten. *Kírtam a magosságos Istent, adna ety kis esőüt.*

magaszórú *magaszőűrű* mn Hozzá hasonló. *Magam szőűrű ez a gyerek, ojam, mint én.*

magával **Ö:** *heted~, másod~.*

magazin ~ fn **1.** (Laktanyában:) bolt. *A ~ a katonág bóuttya vóut a laktanyám belül.* **2.** Raktár. *A magazimba gabonát vaty tengerit tároltak.*

magbika ~ fn Tenyészbika. *Ötven tehénhe járt egy ~.*

magcsávázás *makcsávázás* fn A vetőmag vetés előtti vegyszeres kezelése.

maghagyma *makhagyma* fn Magjáért földben hagyott vöröshagyma.

magház *makház* fn Melegágy talajának trágyából és jó minőségű földből álló felső rétege.

magheregubó *makheregubóu* fn Olyan lóhere magtokja, amelyet hagynak felmagzani és beérni.

mágiás *mágyás* mn Mágikus, bűvös. *Van nekem egy mágyás könyvem, abbül mektudom, te loptad-i el a befőüttet.*

magkacsa *makkacsa* fn Tenyésztésre alkalmas kacsa.

magkakas *makkokas* fn Tenyésztésre meghagyott kakas.

magkan *makkan* fn Szaporításra való kan, tenyészkán.

magkoca *makkoca* fn Szaporításra való koca, tenyészkoca.

mágla l. **máglya**

magliba ~ fn Szaporításra való liba, tenyészliba.

magló *maglóu* fn **1.** Szaporításra, tenyésztésre való disznó, különösen koca. **2.** Hízásra nem fogott sovány disznó.

maglódisznó *maglóúdisznóu* fn **1.** Tenyésztésre alkalmas disznó, különösen koca. **2.** Hízásra nem fogott sovány disznó.

maglóhere *maglúhere* fn Vetőmagnak szánt lóhere.

maglúd ~ fn Szaporításra nevelt lúd.

magpulyka *makpujka* fn Olyan pulyka, amelyet szaporításra meghagynak.

máglya *mágla* fn **1.** Vályogtéglából, fából, zsákból stb. szabályosan felépített rakás, csomó. **2.** (Fél)kész faáru szabályos alakú csomója. **3.** Téglakészítéshez használt agyag-massza.

máglyaalátét *máglaalátít* fn A (fél)kész faáru alá tett ászokfa.

máglyaverő *máglaverőü* fn **1.** Az a személy, aki a tégláégetéshez szükséges agyag-masszát és belőle a nyers téglát csinálja. **2.** Máglyázó.

máglyáz *mágláz* i **1.** Csomóba, halomba összerak vmit. **2.** (Fél)kész faárut különböző formában és mértékben összerak; rakásol, sarangol.

máglyázás *máglázás* fn A (fél)kész faáru csomóba rakása; rakásolás, sarangolás. *Kézi máglázás:* kézi munkával végzett csomóba rakás.

máglyázó *máglázóu* fn Téglakészítéskor használt deszkakeret, amelybe az agyag-masszát teszik, hogy megszikkasztás után belőle téglát égessenek. *A máglázóu ojam, mint ety tégl, faforma, abba tettik az agyagbul csinált masszát, eszt napom mekszikasztották, majd máglába rakták, utánna ment ígetísre a tégláígetőü kemencébe.*

máglyázott in *Máglázot faanyag:* máglyába rakott faanyag.

magnakvaló *magnakvalóu* fn (Főként baromfira vonatkoztatva:) tenyésztésre alkalmas, kakas, tyúk.

magnemes ~ mn Olyan gyümölcsfa, amely magról, vagyis oltás nélkül is kiválóan szaporítható. *Különösen megynél vóut ez a ~,*

amit nem kellett óvtani, mert a magrul kelt is ugyanójan jóú vóút, mint az anyafa.

mágnésacél ~ fn Mágnésvas.

magol ~ i Napraforgómagot rácsál. **Ö:** *ki~.*

magos¹ l. **magas**

magos² ~ mn Amiben magok vannak. **Ö:** *kömény~.*

magpergetés *makpergetís* fn A fenyő-magnak a tobozból való kinyerése.

magpergető mn *Makpergetőű berendezís:* a fenyőmag tobozból való kinyerésére használt gépi szerkezet.

magpulyka *makpujka* fn Szaporításra meghagyott pulyka. *Ídesapámtu mek kaptam nígy darab naty süldőűt meg makpujkát.*

magruca ~ fn Magkacsa.

magtár **Ö:** *búzás~.*

magtyúk *maktyúk* fn Tojónak, szaporításra meghagyott jérce.

magvadzik **Ö:** *fel~.*

magval ~ i Gyümölcs magját kiveszi. *Ety tiszta ruhára letettük a szilvát asztám ~tuk.* **Ö:** *ki~.*

magvalás ~ fn Magvazás.

magvatlan mn *Magvatlan szőűlőű:* mazsola, mazsolaszőlő.

magvaváló *magvaválóú* mn Magjától elváló húsú (szilva, barack).

magvaváló-barack *magvaválóú-barack* fn (Barackfajta.)

magvaváló-szilva *magvaválóú-szilva* fn (Szilvafajta.)

magvaz **Ö:** *ki~.*

magvazás ~ fn A szilva magjának eltávolítása, magvalás. *Magvazásnak híjták, hoty kivettük a szilva magját.*

magzik **Ö:** *el~.*

magyar ~ mn *Magyar bajusz:* felfelé göndörödő bajusz. *Magyar dohány:* feldolgozatlan, leveles dohány; szüzdohány. *Magyar csizma:* oldalt összevarrt, sarok nélküli, rövid csizma. *Magyar szűr:* nyakatlan szűr. *Magyar guba:* a guba külföldi elnevezése. *Magyar nadrag:* a hasítékot eltakaró ellenzővel ellátott, posztóból készített, általában zsinóros csizmanadrág. *Az öreg nagyapámon*

láttam utóujára ~ nadragot. Magyar tengeri: nyolcsoros, nagy, lapos szemű kukorica. *A ~ tengeri nyóúcsoros vóút, nagy, laposz szemű, ami elsőűsorba libahizlalásra vóút alkalmas, mert attul nem kapot szemet a liba. Magyar hóúd:* 1200 négyszögölnyi földterület. *Magyar csengőű:* (juhászoknál:) magyarországi kolomp. *Magyar lapáj:* nagy, lelógó fülű húsertés. *Magyar fehér:* fehér színű sertésfajta. *Magyar natyfehér:* magyar fehér sertés. *Magyar ju:* rackajuh. *Magyar szürke:* szarvasmarha fajta. *A ~ szürke tehenet csak a bornyájír tartották. Magyar gyeplű:* ülésből hajtott kétlovas fogat kétszárú, négyágú gyeplője. *Magyar kápásnyereg:* fakápával ellátott nyereg. *Magyar verbunk:* a csárdással rokon férfi szőlőtánc. *Magyar szőlőlőú:* egyedül járt férfitánc. **Sz:** *Megemlegeted még a ~ok Istenit!:* lesz neked nemulass! *Vakúj ~, ne lás tóút!:* akkor mondják, ha vki csak a figyelem elterelése végett csinál vmit. **Km:** *A ~, ha szípen kirik, az ingit is odaaggya:* a magyar ember jószívű, segítőkész. **Ö:** *új~.*

magyarmiskás ~ mn Kemény, durva (férfi).

magyarmiskásan ~ hsz *Amúgy ~:* alaposan, keményen, durván, istenigazában.

magyaros mn *Magyaros pártá:* (rég magyar viseletként:) hajadon lányok félhold alakú díszes fejéke.

magyarpipa **Ö:** *kis~, nagy~.*

mahomed *mahomett* mn/fn **I.** mn Nagy, erős, behemót (férfi). *A naty termetű, kövér firfira montuk, hogy mahomett.* **II.** fn Nagy, erős behemót férfi.

máj ~ fn **Sz:** *Addig válogatott, míg ~ akatt a villára/villába:* addig válogatott az udvarlókban, míg csupán egy értéktelen maradt a számára. **Ö:** *büdöskö~, liba~.*

mája **Ö:** *fehér~.*

májas ~, *május* mn/fn **I.** mn **1.** Nedves, nagyon puha (föld). *Nem lehet mék szántani, mert ~ a föld.* **2.** *Május hurka:* májas hurka. **II.** fn Májas hurka.

majd *maj* hsz

májdagadás ~ fn (rég) Májdaganat, májrák.

majdsak *majcsak* hsz Majdnem. *Micsoda víz vóut ott, majcsag gatyakötísig írt.*

májkeményedés *májkeményedés* fn (Egy betegségfajta.)

májmételykór *májmétejkóur* fn (Juhbetegség:) métely.

majomfogó *majomfogóu* fn Nagyon sűrű étel. *A kolompírfőűzelikre meg minden sűrű ítre montuk, hogy majomfogóu.*

majoránnapelyva *majoránnapéva* fn A majoránnának füszerként használt, szárított levele. *A majoránnapévát főűleg disznósajdba tettük mek savanyú-kolompírlevezsbe.*

majoros ~ fn **1.** A major gazdája. **2.** A majorban dolgozó munkások felügyelője. **3.** A majorban az állatokat gondozó munkás. *A ~ a kiszeb gazdánál főűzött, baromfid gondozott, tehenet fejt.*

májrothadás ~ fn (rég) Májrak.

majorpánk ~, *majorpáng* fn **1.** A ház mennyezetének két hosszanti, a falon nyugvó gerendája közül egy. **2.** A tornáclábakon nyugvó, a tornácot tartó gerenda.

majorság ~ fn Baromfi(ak) összessége, aprójóság. *A ~ a tyúk, liba, kacsá satöbbi vóut.*

májsenyvedés *májsenyvedís* fn (rég) Májszregor.

májszín ~ mn Barna, májszínű. *Az időűsebbeknek ~ koporsóujuk vóut.*

majszter *májszter*, ~ fn Iparosmester.

májtályog *májtájog* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

májú **Ö:** fehér~.

május ~ fn **Nr:** *Május a nevelőű hóu- nap.— Debrecembe ~ elsejin nem vóut májusfa, it virágot kűttek a jánnak.*

májusfa ~ fn *Májusfád dug:* májusfát állít. *Debrecembe nem vóut szokás ~d dugni, állítani. Nr: A ~ lehetett ety feldíszített akácsa vaty tőűtyfa satöbbi.*

mák **Ö:** kék~, vad~.

mákgubó *mággubóu* fn **Nr:** *A mággubóbul főűzöt teját a gyerek elaltatására használták, niha örökre elalut tülle. Az én időűmbe mán tiltva vóut.*

mákhaj ~ fn Üres mákfej.

makher ~ fn Ügyes, huncut ember. *Nagy ~ a szomszíd.*

makhina ~, *makina* fn **1.** Kézi v. ke-rekeken gurítható tűzoltó fecskendő. *Minden csíplőűgépnél ot vóut a ~, annak mindik teli kelletet lenni vízzel, mert jártak a csendőűrök, nisztk a csíplőűgépnél. 2. (Pl. cséplőűgép, tűzesség v. más) nagy méretű gép.*

makhinagép ~ fn Makhina.

makk ~ fn **1.** (Különféle tárgyakon:) csapszerűen kiálló rész. *A kóűcsnak is van makja. 2.* A kaszepenge nyakának végén levő kidudorodás, amely a nyélen kialakított kis lyukba illeszkedik. *A kaszának a makja az vazsbul van. Sz: Egíűssíges, mint a ~: —. Éhezs disznóu ~al álmodik. Nr: Makkon hízod disznóuak kemíny a szallonája. Ö: búkk~, kasza~.*

makkcsésze *makcsésze* fn A makktermés csésze alakú burka.

makkerdő *makkerdőű* fn Tölgyerdő.

makkfa *makfa* fn Makkot termő tölgyfa. *Vóut ojan tőűtyfák, makfák, aminek a makját ősszeszettik vetís céljára, abbul lettek a kis tőűtyfák.*

makk-karika *makkarika* fn A kaszepenge nyakát a nyéllal összefogó karika.

makk-kopáncs *makkopáncs* fn **1.** Makkcsésze. **2.** Kis termetű ember, gyerek. *Mit akarsz avval a kis makkopáncsal? Makkopáncsnak maratt: (fiatalember) kicsinek maradt, nem nőtt meg rendesen.*

makkol ~ i (Disznó az erdőben) a lehullott makkot feleszi. *Ahon nagy makkerdőűk vóutak, hát százával ~tak a disznóuak az erdőűbe.*

makkoltat ~ i (Disznóval az erdőben) lehullott makkot feletet.

makkos ~ mn/fn **I.** mn **1.** Olyan (erdő), ahol sok makk van. **2.** *Makkosz szalonna:* makkon hízlalt disznó kemény szalonnája. *A mangalicát, az vóut a magyarok disznaja, hízlalták makkon, annak vóut makkosz szalonnája. 3.* *Makkos síbzsínóur:* (rendőrök, fináncok, katonák által viselt,) makkal díszített sípzsínór, amelyet gépszínórból horgolnak dupla láncolással. *Makkos vígű slingli:*

erdések, kocsisok ruháján látható páros gomboló, amelyet négyszögletes zsinórból készítenek. **II.** fn **1.** Makkoltatásra használt erdő. **2.** Temető.

makkszeg *makszeg* fn A kaszapenge nyakának végén lévő kidudorodás, amely a nyélen kialakított kis lyukba illeszkedik.

makktermő mn *Maktermőű faalomány:* magas korú, jól fejlett fák alkotta erdő, amelynek a makktermését összegyűjtik.

makktermőképesség *maktermőűképesség* fn A fa makktermelésének színvonala.

makkvetés *makvetés* fn A makk előre elkészített gödrökbe helyezése és betakarása.

mákmag ~ fn Mákszem.

máknyi ~ mn Nagyon kis mennyiségnyi. *Nem sirtam egy ~t se.*

makog ~ i **Sz:** *Makog, mint a kecske:* (beszédhibás emberre mondják).

mákormányosbogár *mákormányozsogár* fn A mák kártevője, fullánkjaival átszúrja a mák gubóját.

mákos mn *Mákosz bájgli/bájdli:* mákos tekercs. *Dijózsóbájdli vóút, mákosz bájglit süített idesanyám. Mákosz bobájka/guba:* élesztős tésztaból v. kenyértésztából készült, előbb megsüített, majd darabokra vágott és leforrázott, mákkal meghintett tészta. *A mákosz gubát kenyértésztából csinálták, ijen kis vikonyra, a tepsibe hosszúra meksodorták, vikonyan, mikor meksült, aszt megöntöttik pillanatra főróú vízzel, és akkor cukros mákkal mekszóúrták. Mákos laska:* mákos metélt.

mákpipa ~ fn Nagy és hosszú fejű, aránytalan nyakú pipa.

makrancos ~ mn Csökönyös (ló).

makrai mn *Makraji pipa:* makrapipa.

makranyelű ~ mn (Gomolyatúró készítésekor használt, cserépből készített szűrőkanállal kapcsolatban.) *Amint szípen összeált a túróú, óúvatosan kiszedik a ruhára a ~, literes cserípszedőjével.*

makrapipa ~ fn Vörös v. fekete színű, gazdag díszítésű pipa, amelynek száján lapos kupak, nyakán gomb van. **Nr:** A makrapipa

volt a leghíresebb debreceni cseréppipa. **Ö:** *kis~.*

makula ~ fn/mn **I.** fn Nagyon kis mennyiség, mákszem. **II.** mn **1.** Nagyon kicsi, parányi. **2.** Kis termetű, törpe (ember). *Rígen a kis termetű emberre nem monták, hoty törpe, hanem ~.*

makulányi ~ mn Mákszemnyi.

mákvirág ~ fn Pipacs. **Ö:** *mezei~.*

mál ~ fn Az állat végtagjainak hajlatánál levő vékony, szőrmés bőr.

malac ~ fn **Sz:** *Úgy níz ki, mint aki ~ot szopott:* piszkos az arca. *Vakaróúddzik, mint a koszos ~:* ok nélkül nagyzol. *Úgy beszil vele, mint kondás a ~ával:* durván. *Úty kiőütözött, mint ~ az esőűbe:* feltűnően rongyos. *Kihúzza magát, mint koszos ~ a sárbul:* (gúny) büszkén, öntelten jár. **Km:** *Ha ~ot ígrnek, zsákkal forgolóúggýál:* ahol haszonra van kilátás, légy készen, ragadd meg az alkalmat! *Ahum ~ot ígrnek, oda zsákkal mennyil:* ua. *Minden koszos ~ mektanája a maga dör-gölőúddzóú fáját:* még a legcsúnyább ember v. a legjelentéktelenebb vénlány is talál magának párt. *Minden koszos ~nak akad egy dör-zsölőú/dör-gölőúddzóú fája:* ua. *Minél koszo-sabb a ~, annál jobban dör-gölőúddzik:* minél jelentéktelenebb v. szegényebb vki, annál jobban pöffeszkedik, kérkedik. **Ö:** *kis~, konyha~, sarjú~.*

malacka ~ fn **1.** Kismalac. **2.** Kisgyermek. *A kizgyereket becészítik vele, hogy ~. Nekem is van egy dédunokám, aszt is ~nak híjjuk.*

malacozik ~ i Koca fiadzik.

malacszalonna ~ fn **Km:** *Kőjög gazda, ~ egyik se jóú:* ti. mindkettő túl fiatal, éretlen.

malactartó *malactartóú* fn A koca pokla. *A malactartóúba vannak a malacok, eszt fi-jalás után a koca ellőki.*

malactokány ~ fn Sertéstokány.

málé ~ fn **1.** Esetleg búza- v. rozsliszttel, ritkábban tört kölessel elkevert, tejjel v. vízzel leforrázott, kukoricaliszból süített édes lepény. **2.** Vízben főzött kukoricakása; puliszka. **3.** Kukoricapogácsa. **4.** Kukoricadara. *A ~ az vóút, amikor a tengerit mektörtik liszté. Sz:* *Te napon sült ~!:* (gúny) (gyenge akaratú,

tehetetlen emberre mondják). *Elaludnék ety pizes máléjír, ha soha-soha meg nem adnák is:* (álomszuszek ember mondja). *Addik tart, míg a ~ kisül:* rövid ideig tart. *Mélé, málé ídes lígy, mint a pinám, kapóys lígy!:* (a szolgárolány mondta a málé kavarása közben). **Ö:** csipás~, csíra~, édes~, görhe~, sűrű~.

málégörhe ~ fn Kukoricalisztból süttött pogácsa. *A ~ vagy inkább görhemálé málélizbül süttöt pogácsa.*

máléjános ~ fn (Régi diáknyelvben:) rendőr.

málélepény *málélepiny* fn Csipásmálé.

máléliszt ~ fn (Finomabb) kukoricaliszt. *A ~et mekfőjsztik vízbe ety kis sóval, e vőyt a pulicka.*

málépuliszka *málépulicka* fn Kukoricalisztból vízben főzött étel. *A málépulickát anyát csak úgy ette meg, ha lezsírosztam és mekszórtam cukorral. A málépulickát ettük tejjel, lekvárral, szalonnatepertőjűvel, savanyú káposztával.*

málás ~ mn *Málás kenyír:* kukoricaliszttel kevert búza-, ill. rozsliszttől süttött kenyér. *Hát pulickával iltünk, meg a ~ kenyírral.*

málészájú ~ mn Olyan (személy), aki mindig nyitva tartja a száját.

málhál ~ i Nagyobb csomagot, terhet a hátán cipel.

málházó *málházóy* fn Málházást végző vasúti dolgozó. **Ö:** vonat~.

málínkó *málínkóy* fn Sárgarigó. *Aranyos málínkóy:* ua.

mállás *málás* fn (Szörmekikészítőknél:) a mállási folyamat eredményeként keletkező szörhiba. *Ijen hiba például a melsőü és háccsóy lábaknál levőü málások vagy a hörcsög-bűrökön a háccsóy comp feletti kúszóúrisz.*

mallér ~ fn Malőr. *Nem lehet it sütni, a fene egye meg, nagy ~.*

mállik **Ö:** el~, széjjel~.

malom ~ fn **Sz:** *Álgyom meg az Isten, mint a suhaji malmot!:* csapjon beléd a mennykő! *Motoz, mint Hatvani a ~ba: — . Malomba jár a kutya:* a lányhoz több legény jár. *Úty forog, mint a ~ alsóy kereke:* nagyon lassú. **Km:** *A jóy ~ mindent megőyr:* a) a jó

fog mindent megrág. b) a jó gyomor mindent megemészt. **Ö:** *dara~, dob~, hántoló~, hántó~, kalló~.*

malombúza ~ fn Teljes érésekor aratott, jó minőségű búza.

malomkerék ~ fn **Sz:** *Úgy jár, mint az alsóy ~:* lassú mozgású, lusta.

malomkő *malomkü* fn **Sz:** *Vágja a móynár a malomkövet:* ha simára kopott, megint érdesre kalapálja. *Ojan rest, mint az alsóy malomkü:* (ti. az alsó malomkő nem forog:) rest, lusta. *Úgy mozog, mint az alsóy malomkü:* ua.

malommunkás ~ fn Malomban dolgozó személy.

malompor ~ fn **1.** Örlésnél szerteszálló, majd leülepedő liszt-, ill. paprikapor, amelyet a fekete pipák égetésekor a pipafazékba szórtak. **2.** A szárazmalom nagy hajtókereke, a keringő alatt összegyűlt száraz, szétporladt lótrágya.

malomsátor ~ fn (Szárazmalom részeként:) az a kör alakú, sátoztetős épület, amelyben a malom nagy hajtókereke van. **Sz:** *Úgy nyomul kifele, mint a ~:* (erjedő mustra vonatkoztatott mondás).

malomtargonca ~ fn Malomban használt kétkerekű targonca. *A zsákokat a ~val szállíttyák.*

malter **Ö:** *falazó~, vakoló~.*

malterkavaró *malterkavaróy* fn Hosszú nyelvű kis kapaszerű szerszám, melynek a lapján két lyuk volt a könnyebb kavarással, elegyítés céljából.

malterkészítő-láda *malterkészítőü-láda* fn Malterkeverő-láda.

malterkeverő-láda *malterkeverőü-láda* fn A munka nagyságához mérten kisebb-nagyobb méretű láda a habarcs előállítására.

malteroz ~ i Falat vakol és simít.

malterrosta ~ fn Fakeretes rostaszövet, a vakolat simításához ezen rostálták a habarcsot.

mályva *májva* fn Muskátlí. *Van kerti májva mek cserepes májva.* **Ö:** *fehér~.*

mályvarózsa *májvaróúza* fn Mályva.

mama ~, *mámmá* fn (gyny) (Megszólítás-ként és megnevezésként:) nagyanya. **Ö:** *kis~*, *kota~*, *ük~*.

máma *mámma*, ~ hsz Ma, napjainkban. *A fejrevalóy kendőjének felel meg mámma.*

mamaliga *mamalika* fn Ragadós, nyúlós, rosszul sikerült étel. *Például ha szíjjel főjött a kolompír, tejjesen, ára is asz montuk, hogy mamalika.*

mámi ~ fn (Megnevezésként és megszólítás-ként:) anya.

mamika ~ fn (Becéző megnevezésként és megszólítás-ként:) nagymama. *Az öreganyám, idős nagymama hejet mostanában mongyák, hogy ~.*

mamusz ~ fn Papucsként használt kötött harisnyaféle.

mán l. **már**

mancsi ~ fn (gyny) Malac, disznó.

mancsingol **Ö:** *el~*.

mandzsetta **Ö:** *nagy~*.

mándoki ~ mn **Sz:** *Egye meg a ~ fene!:* (szitkozódás).

Mándoki fn **Sz:** *Egye meg a ~ uram fenéj!:* (szitkozódás).

mandró *mandróy* fn **1.** Túl feketére sült, rosszul sikerült kenyér. **2.** Férfi.

mandulafűz ~ fn Olyan fűzfaféle, amely szereti a kötött talajt, vesszője nehéz és kemény, színe fényes fehér.

mandulaolaj ~ fn Fülzúgás ellen használt orvosság.

mandulás ~ fn Tojással le kent, mandulával megszórt puszedlifajta.

manduláscsók *manduláscsók* fn A cukrászatba hajló mézeskalácsosság készítménye.

mandzsetta *mancsetta* fn Börkarika, amelyet a héja v. uhu lábára erősítenek, ennek segítségével kötik a héjakosárba.

mangalica ~ fn **Sz:** *Kövére, mint a ~:* (főként nőkre vonatkoztatva:) nagyon kövér.

manganyáj ~ fn Mangalicákból álló disznónyáj. Rövidítve *úgy is montuk, hogy ~.*

mángol ~ i (Mosott ruhát) kisimít, mángorol. *Rígen a ruhát mángorlóval ~tuk, mángoroltuk.*

mángolás ~ fn Mángorlás. *Valamikor a ~ nélkül nem is vasaltak.*

mángoló *mángolóy* fn Mángorló.

mángorló *mángorlóy*, *mangorlóy* fn **1.** Alul hullámos felületű, nyeles, vastag, esetleg faragással díszített falap, amellyel a henger alakú fára felcsavart ruhát kisimítják, mángorolják. **2.** Ugyanez a henger alakú fával együtt. **3.** Gyertyakészítéskor használt, hengeres aljú falap, amellyel a gyertyákat egyenletes vastagságúra sodorják. **4.** (Kétfestőknél:) simító, préselő szerkezet amelynek a két fő része az asztalapzat és a szekrény. **5.** Döngölt agyag v. téglapadló helyiség a festőházban.

mángorlófa *mángorlóyfá* fn Mosott ruhanemű simítására, puhítására való, forgó hengerekből álló eszköz.

mángorol ~, *mangurul* i Mosott ruhaneműt mángorlóval simít. **Ö:** *be~*, *ki~*, *meg~*.

mángorolás **Ö:** *be~*.

manifaktura l. **manufaktura**

manír ~ fn (Rosszalló jelzővel:) lény, teremtmény, szerzet.

mankó *mankóy* fn A kasza nyelének fogantyúja. *A kaszanyél közepin vóut egy mankóy, a nagymankóy, elejin ety kismankóy, oszt aszt foktuk. Ö: hónalj~, kasza~, kis~, nagy~.*

mankótlan mn *Mankóutlan oláhok:* (fogantyú nélküli, vagyis mankótlan kaszával dolgozó Erdélyből jött román aratómunkások megnevezéseként.)

manna ~ fn **Sz:** *Úty hull az esőj, mintha ~ hulna az égbül:* szakad az eső.

mansaft *mancsaft* fn (rég) (Katonaságnál:) legénység.

manufaktuális l. **manufakturális**

manufaktura ~, *manifaktura* fn Kis kézműves műhely.

manufakturális mn *Manufaktuális kés-sig: kezűgyesség. Akinek nem vóut jóy a manufaktuális küssige, az nem ment át a vizsgán.*

mappa ~ fn **1.** Több oldalas térképatlasz. **2.** Naptár. *A régi ~ba, naptárba mindend beleírtak.*

mar ~ i **Km:** *Aki bírja, az ~ja:* aki erősebb, azé. **Ö:** *tör~*.

már *mán, má* hsz

marad ~ i **Sz:** *Marad, mint Arad: —.*

Km: *Inkáp has pukkagyon, mint ítel maraggyon:* a feltálatl ételt mindet meg kell enni.
Ö: *benne~, el~, hátra~, ki~, le~, meg~, oda~, ott~.*

maradék *maradík* fn Utód, ivadék.

maradéktészta *maradiktészta* fn A sütésből kimaradt tészta; hulladéktészta.

maradhatatlan *marathatatlan* mn Nyugthatatlan.

maradhatós *marathatóus* mn Tűrhető, meg lehetős.

maradott **Ö:** *hátra~, itt~.*

maraszt ~ i <Gazdasági cselédet> további szolgálatban megtart. **Ö:** *meg~, ott~.*

marasztal ~ i Maraszt. *A gazda úgy ~ta a cselédet: Ha másho míc, ot sincs kolbázbul a kerítés.*

marasztaló **Ö:** *csizma~, gyerek~, vendég~.*

marasztás ~ fn *Marasztásig vóut:* <a vendég> komolyan vette a marasztalást, és nem ment el. **Sz:** *A szíves ~t nem kel komojan venni:* <ti. csak udvariasságból mondják>.

marcangol ~ i **1.** Fogdos vmit. **2.** <Szőlőt> kézzel összenyomkod.

marcafánk ~ fn Marcipán. *Maj sütök neked ~ot.*

március fn **Nr:** *Márcijuzsba, mikor meglátták az elsőj fecskét, a szeplőjűs jányok asz monták: Fecskét látok, szeplőjűt mosok.*

márciusi *márcijusi* mn **Sz:** *A márcijusi esőjűt ki kén/kék verni a földbeül:* ti. káros a mezőgazdaságra.

marék *marík* fn **1.** Amennyi egy marokba, egy behajlított tenyérbe fér. *Ahány szakajtókosár lisztet vettem ki, annyi ijen marik kovászt ásztattam be vízbe.* **2.** Az a gabonamennyiség, amit a marékszedő egyszerre fel tudott húzni. *Marigba szed:* marókszedő gabonát akkora csomókba összefogva szed fel, amekkorát egy kézzel át tud fogni. Mértékegység. *Amikor mekszáratt a kovász, akkor elraktug zacskóuba, és amikor sütöttünk, akkor annyi marikkal tettünk, ahány kosár lisztet szitáltunk.* **Ö:** *fél~, össze~.*

marékszedni *marikszedni* in Markot szedni. *Nyáron aratáskor én is jártam marikszedni.*

marékszedő *marikszedőj* mn/fn **I.** mn *Marikszedőj kampóy:* marókszedéshez használt, kampóban végződő fa. *Marikszedőj sarlóy:* marókszedéshez használt sarló. **II.** fn Az a leginkább női aratómunkás, aki a levágott gabonát sarlóval v. fakampóval felszedi, és esetleg kévébe is köti. *A csapóy leterítette a szárat, a marikszedőjök mek szettik.*

margaróni **Ö:** *diós~.*

margarónicsók *margaróynicsók* fn Mézeskalácsos készítmény.

marha ~ fn/mn **I.** fn Szarvasmarha, főleg ökör v. tehén. *It pediglen lúháton hajtották a ~t. Fekete földi ~:* a debreceni határ jó termőföldjén nevelt, nagy húshozamú szarvasmarha. *Homoki ~:* a határ homokos területén nevelt, gyenge húshozamú szarvasmarha. *Szilaj ~:* szabadban tartott szarvasmarha. **2.** Értékes tárgy, főleg ingóság, vagyon. **3.** Arany(pénz). *Nagyanyám monta, hogy üknagyapámnak az ágya alatt egy veszőjűkosár ~ja vóut, arampíze.* **II.** mn Nagy ~ ember: nagy termetű ember. **Sz:** *Ordít, mint a mekkötözöt ~:* nagyon ordít. *Bőjg, mint a ~:* hangosan sír v. ordít. *Táncol, mint a mekkötözöt ~:* ügyetlenül táncol. *Úgy dóygozik, mint a ~:* erősen dolgozik. Nagy ~nak acc enni: **a)** akkor mondják, ha vki egyedül eszik. **b)** nagy marha vagy. **Ö:** *apró~, fehér~, kóser~, sőre~, szilaj~, tarka~.*

marhaállás *marhaálás* fn **1.** Szellős, nyitott építmény a szarvasmarha éjszakai pihenőhelyéül a gazdasági udvarban. **2.** A marhák széltől védett pihenőhelye. *A Hortobágyon is vóut marhaálás, de az nem vóud bekerítve.*

marhabeszorulás ~ fn A legelőn tartott szarvasmarhának istállóba kényszerülése, ill. ennek ideje Erzsébet-nap (nov. 16-a) és András-nap (nov. 30-a) táján. *Erzsébet-nap, András-nap között vóut a marhabeszorulás, akkor vertik szít a guját, a mínest.*

marhacédula ~ fn Marhalevél. *Marhacédula vagyis pakszus nélkül nem meheted be a vásárba a jószág.*

marhacsapás ~ fn Legelőre járó szarvasmarhától tört csapás, út. *A ~on szípen ment a jószág, előül a kolompos, utánna a többi, nem kellett hajtani.*

marhadoktor ~ fn Állatorvos.

marhaganéj *marhagané* fn Marhatrágya. *A marhaganét sok mindenre hasznáták, mék tüzelésre, fűtésre is.*

marhaganéjhordás *marhaganéhordás* fn
Sz: *Én se marhaganéhordáskor születtem: én sem vagyok alábbvaló a többi embernél.*

marhaimely *marhaimej* fn Szarvasmarha hátán levő dudor, amelyben a petéit az állat bőrébe rakó nagyobb légy lárvái élnek, és amelyet ecettel szoktak gyógyítani.

marhája **Ö:** *isten~.*

marhajárás ~ fn Szarvasmarhák legelője.

marhakupec ~ fn Marhakereskedő.

marhaól *marhaóul* fn Marhaistálló.

marhapasszus *marhapakszus* fn Marhalevél.

marhasó *marhasóu* fn Vöröses színű nyálósó. *Marhasóu vőut külön gyártva, öt kilós, pirosasz színű tömbögebe vőutak, nemcsak a marhának, a lúnak is aszt atták.*

marhatók ~ fn Nagyra megnövő takarmánytők. *A ~ nagyra nőött, húsz-huszonöt kilóra is, a disznóutókat nem lehetett adni a tehénnek.*

marhaszájú mn *Marhaszájú ing:* bő, lobogós ujjú (vászon)ing.

marhul **Ö:** *meg~.*

mari **Ö:** *picsa~.*

máriás máriás fn *(rég)* Szűz Mária képével díszített, 20 krajcár értékű váltópénz. *A máriás az ezüspíz vőut rígen.*

maris **Ö:** *cifra~.*

marja ~ fn A ló, szarvasmarha hátának a nyak és a gerinc találkozásánál kidomborodó része.

marjul ~ i Kificamodik, megrándul. **Ö:** *el~, ki~, meg~.*

marjulás ~ fn Ficam, rándulás.

markíroz ~ i **1.** Színlel. **2.** Nem mond igazat, hazudik.

markol **Ö:** *fel~.*

markolász **Ö:** *ki~.*

markolat ~ fn A gyeplőnek az a része, amelyet a kocsis fog, kezében tart.

markolatfogó *markolatfogóu* fn A szövőn az alsó dorongkarikába bevéselt fafogantyúk, amelyekkel a mellékszálak feszülését biztosítják.

markolatszíz ~ fn (A gyeplő részeként:) háromszorosan varrott szíz, amelyre egy keskeny szíz, az álomszíz van burkolva, két végén pedig egy-egy karika van bevarrva, amelyeken át van húzva a két szár.

markonként ~ hsz Annyit, amennyi egy marokba belefér; maréknyi mennyiségenként.

markos ~ mn Izmos, erős (férfi).

marmancs ~ fn *(tréf)* (Fejletlen) kisbaba, kisgyermek. *Kis ~:* ua.

marmeládé *marmaládé* fn Kockára vágott, kemény lekvár. *A marmeládé a katonánál tartalikennivalóu vőut.*

marok ~ fn **1.** A kaszával v. sarlóval learatott gabonának ölbe szedett mennyisége. *Jóu búza ez, ebből telik a ~. A marokszedőu letette, a kivekötőu bekötötte a markot. Markot szed:* aratáskor a kaszást követve a gabonát sarlóval felszedi. *Vőut, aki sarlóuval, de vőut, aki gaguccsal szette a markot. 2. Marka:* (mézeskalácsosoknál:) a lisztkefe része. **3. Marokra rakot tippan:** fűféle a Hortobágyon, a juhok kedvenc eledele. **Sz:** *Hop, Sári, sarokra, fogd a kontyod ~ra!* (táncszó). *Tarcsa a markát:* jutalmat, borraivalót vár. *Sári köpi a markát, gyúrja a tiszát: —. Szar a markodba!* (akkor mondják, ha vki gyengén v. ügyetlenül fog meg vmit). **Nr:** *Ha a bal marka viszket az embernek, akkor piszt kap, ha a jobb, akkor kiad.*

maróka **Ö:** *ciróka~.*

marokkés ~ fn (Szörmekikészítőknél:) olyan tompa, félhold alakú kés, amellyel az összezsugorodott bőrt visszapuhítás után kinnyújtják; kihúzóké. *Rígebben tompa, félhold alakú ~t, kihúzóukést használtak ehe a művelethe.*

marokszedő l. **marékszedő**

marokvas ~ fn A szekértengely végére húzott vascső, amely megakadályozza, hogy a kerék a tengelyről lecsússzék.

marós *maróys* mn Csípős, hideg szél. *Nagyon hideg, maróysz szél fúj.*

marószóda *maróyszóúda* fn Szappanfőzésre használt lúgkő, ill. annak vizes oldata. *Feltették a vizet, maróyszóúdat teteg bele, és nízegettük.*

marott ~, *mart* mn **1.** *Marott állú:* sömörös állú. **2.** *Marot/Mart seb:* kutyaharapás okozta seb. *Ha valakit a kutya mekharapott, asz monták rá, hogy marot, mart sebje van.*

mars ~ fn **1.** Katonai menetelés. **2.** Katonai induló. *A Pavilomba vóút ety trombitás, asz fújta a ~ot, este kilenckor meg az imát, a szungabét. Gyönyörű vóút, az egész város elcsendesült, mindenki halgatta. Ő: gránát~, grenadir~, has~.*

marszj ~ fn Az a börszj, amely a hám két oldalát a ló marján összeköti.

márt ~ i **Sz:** *Eggyet-kettőüt ~, mán is hústát ránt:* (rendreutasításként mondták annak, aki a közös étkezésnél csak a húst akarta enni).

mártás ~ fn Író toll bemártása a tintába. *Hám betűt tuc leírni egy ~sal? Ő: fokhagyma~.*

mártat ~ i A fejést megszakítva a borjút rövid ideig szopni engedi. *Mártat, vagyis fejís után a bornyú kicsit szopik, mert a tehén a visszatartot tejet így leengedi, osztán elhúzzák a bornyút, és továbbfejik, az a tej tiszta tejszín.*

martinkási ~ mn Martinkai, Martinkára való.

mártogatódézsza *mártogatóúdzsa* fn A korongoláshoz szükséges vizet tároló edény, amelynek van egy keskeny fedőlapja is, amely arra szolgál, hogy a fazekas le tudja húzni a kezéről az agyagos vizet.

mártogató *mártogatóús* fn A lippentős nevű tánc egyik figurája.

Márton-nap ~ fn **Nr:** *Márton-nap a libát levágják, a csontját megnízik, hotyha nagyon fehér, akkor naty, hidek tél lessz.*

márvány ~ fn **Sz:** *Hideg, mint a ~:* nagyon hideg, visszautasító.

márványkő *márványkű* fn Márvány.

márványmetszés *márványmeccís* fn A könyv lapjainak szélére készült metszésfajta.

márványoz ~ i (Könyvkötő) különböző festékekkel márványossá tesz, márványmetszést készít.

márványpapír ~ fn Különleges, a könyvkötészetben használatos márványos mintázatú, fényes papír.

más ~ nm **1.** Az előző, a múlt (napszak, időszak). *Más esztendőibe:* a múlt évben. *Más este:* tegnap este. **2.** Másik. *E hejett a tinóú hejett, ~at kéne vennünk.* **3.** Következő. *Más vasárnap megint elment a templomba.* **Sz:** *A ~ füve rittyre mindig zőűdebb, mint az övé:* (mondják arra, aki irigy másokra). *Bo-dóné is mázs beszél, amikor a bor árát kírí:* (mondják, ha vki a neki kellemetlen tárgyról másra tereli a szót). *Eggyik eggyet, másik ~at mond:* egyik ezt, másik azt tanácsolja. **Km:** *Aki ~t becsül, magád becsüli meg: —. Ha kell, erigy magad, ha nem kell, akkor kügy ~t!: —. Ne kívánd a ~ét, ne hadd a magadét!: —. Két huncut ember van a világon: aki a ~ét kívánnya, meg aki a magájét haggya: —. Ami ~é, nem Tamásé!:* a máséhoz ne nyúlj! *Más kárán tanul az okos: —. Ő: mis~.*

mása *mássa* fn Szülő nő, ill. tehén méhlepénye a burokkal együtt. *A tehén mélépinyit monták ~sának, poklának meg buroknak is.* **Nr:** *Ha nem megy el a ~sa a tehénnél, kívül ety féltéglát kötnek a kint levőű ríszre, az óvatosan kihúzza. Beletelik egy nap is, addik hurcojja.*

másféleképpen *másféleképpen* hsz Más-képpen.

máshogy ~ hsz Másképpen.

máshonnan *máshunnen*, ~ hsz Máshonnan.

máshonnét ~ hsz Máshonnan.

másik ~ nm (E/3 birt. szragos alakban:) *~ja:* párja vminek. *Nincs meg ennek a harisnyának a ~ja?*

másikféle ~ nm Másikfajta. *Próbája meg eszt a ~t is!*

masina ~ fn **1.** Cséplőgép tüzesgépe, gőzgépe. **2.** Gőzmozdony. *Nagyon rígen a*

mozdonyt is hitták ~nak. 3. Kénes, ill. foszforos gyufa. *A régi öregemberek a gyufát is monták ~nak, aki a falom meg a csizmatalpon is meggyút. Ö:* tüzes~.

masinatartó *masinatartóu* fn Gyufa tárolására használt, fából, esetleg vasból készült doboz, ill. bőrzacskó.

masiniszta ~ fn Mozdonyvezető.

masíroz/ik ~ i Menetel. **Ö:** be~.

masíroztat *masírosztat* i Meneteltet. *Az masírosztat, aki dirigál, hogy bal, jobb. Ö:* be~.

maskara *maskura* fn **1.** Farsangi, báli álöltözet. **2.** Farsangkor álarcos ijesztgető. **3.** Nevetségessé tett, megszégyenített személy. **4.** A lakodalomra érkezett hivatlan vendég, aki maskarába öltözött.

maskarabál ~ fn Álarcos bál.

maskarásbál *maskarásbál* fn Maskarabál.

maskura l. **maskara**

másmilyen *másmijen* nm Másféle. *Másmijen vóut, nem ojam, mint a tije.*

másnapos mn *Másnapos hideglelés:* malária, váltóláz.

masni ~, *masli* fn Hajba v. máshová díszítésre szolgáló szalagsokor. *A tetejébe egy naty szállagot, maslit kötöttek.*

masninyakkendő *masninyakkendőu* fn Csokornyakkendő. *Vóut, akinek masninyakkendőüje vóut, és vóut, akinek ez a hosszú rendes nyakkendőü vóut.*

másodfű *másotfű* mn Második évében járó (csikó, borjú). *Másotfű bika:* második éves szarvasbika.

második szn *Második hasas:* másodszor vemhes (állat). *Ez a koca ~ hasas. Második lág:* az a sóoldat, amelyben szappanfőzék a zsiradékot megfőzik. *A ~ lág a szappanfőzészénél a tiszta lág.*

másodjára *másoggyára* hsz Másodszor, másodízben. *Másoggyára vagyok itt, de nem jövök töpször.*

másodkaszálás *másotkaszálás* fn Második kaszálás, ill. ennek eredménye. *Ríti színánál, lucernánál, herénél vóut a másotkaszálás, az anyaszínát levákták, utánna.*

másodmagával ~ hsz Másállapotban.

másodol ~ i **1.** (Kukoricát) másodszor kapál, húzat. *Mikor lúval húztunk, akkor montuk, hogy másodojjuk a tengerit. 2.* (Szőlőt) másodszor préssel. **3.** (Tímár cserzett bőrt) másodszor kisimít. **Ö:** meg~.

másodolás ~ fn **1.** Vetemény másodszori kapálása, húzatása. **2.** Szőlő másodszori préselése. **3.** (Tímármesterségben) cserzett bőr másodszori kisimítása.

másodraj ~ fn Egy méhcsaládnak a második fiasítása ugyanabban az évben.

másol **Ö:** meg~, mis~.

másország ~ fn Külföld. *Másországbul valóu.*

másra **Ö:** egyre~.

mászor *mászszor* hsz Máskor. *Eccer mászszor:* néha; hol..., hol...

másunnan ~ hsz Máshonnan.

másunnen ~ hsz Máshonnan.

másuvá ~ hsz Máshová.

másüvé ~ hsz Máshová.

mász **Ö:** meg~.

maszat **Ö:** meszet~.

maszatol **Ö:** el~, meg~.

maszatos ~ mn Gazos, dudvás (föld).

maszekkedik ~ i Magánvállalkozóként dolgozik.

mászik ~ i **Sz:** *Ojan lassan ~, mint a tetű:* lassan megy.

maszkíroz ~ i Keresi a szót. *Maszkírozza a szóut:* ua. *Maszkíroz, aki nem tuggya, hogy mit mongyik, csak ~za a szóut, keresi a szóut, hogy mivel fejezze ki magát.*

maszlag ~ fn Nadragulya [Atropa beladonna].

maszlaglevél *maszlaglevél* fn A nadragulya gyógynövényként hasznosítható levele. *Jöttek az újjvárosijak: szethetünk ety kis maszlaglevelet?*

mászli ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) 40–50 centiméter hosszúságú szöges lécs. *A ~t rányomták a tisztára, majd a keletkezet jukak mentin elvagdosták késsel. Ö:* bot~.

mászlizás ~ fn A mászlinak a tészta történi nyomkodása. *Mászlizáskor a keletkezett pöttyök mentén elvagdalták a tészta.*

maszmókol *maszmókol* i **1.** Immel-ámmal tesz-vesz. **2.** Motoszkálva keres vmit. **3.** Pismog.

maszók *maszók* fn Csergetakaró készítésére használt marhaszőr.

massza **Ö:** jó~, lekvár~.

mátai mn (rég) *Mátaji biztos:* a pusztá általános felügyelője a 20. század közepéig. *A pusztá általános felügyeletét a mátaji biztosra bízta.*

matéria *matérija* fn **1.** Vminek az anyaga. **2.** Ruhaanyag. **3.** Genny. *Fojt a sebibül a matérija.*

mátka ~ fn Jegyes. *Kati a ~m. Péter a ~m.*

mátkakikérés *mátkakikérés* fn Lakodalomban az a szokás, hogy a vőlegény vőfélye a lányos házban verses formában a menyasszony kiadatását kéri. *A vőfély mondókat mondott a mátkakikérésnél, amivel kikérte a mátkát.*

mátkapár ~ fn Jegyespár.

mátkás ~ mn (Csak tsz-ban:) jegyespár. *Péter mek Kati ~ok.*

matrac **Ö:** szór~.

mátrafü **Ö:** bécsi~.

matring ~ fn **1.** A motollára egy alkalommal feltett, majd onnan levéve egybekötött fonálsomó, amely a fonál minőségétől függően, ill. vidékenként különböző számú pászmából áll. **2.** Matring alakú cérna-, ill. fonálsomó. *A ~ot közípen kivágják, három ágra összefonnyák, nyakogba akasszák, kézimunkánál eggy-ety szálat kihúznag belőle. Kis~: ötven méter hosszú fonálsomó. Nagy~: száz méter hosszú fonálsomó. Ö: far~.*

mattíroz ~ i (Ötvösmesterségben:) alpmintát készít.

mattírozó mn *Mattírozóú poncolóúacél:* (ötvösmesterségben:) mattírozásra, vagyis alpminta készítésére alkalmas eszköz. *Mattírozóú szerszám:* alapozó szerszám.

mátyás ~ fn Mátyásmadár, szajkó. **Ö:** kék~.

Mátyás fn **Nr:** *Bont ~, ha tanál, ha nem tanál, csinál:* ha Mátyás napja előtt lágy az idő, akkor Mátyás hozza a hideget. *Jéktörőü*

~, ha nincsen, csinál, ha van, akkor törí a jeget: ua. *Jéktörőü ~, ha tanál, akkor törí a jeget, ha nincs, akkor még negyven napik tart a tél.*

matyi **Ö:** hüvelyk~.

matyó *matyó* fn Palóc.

matyórózsa *matyórózsa* fn Pünkösdi rózsára emlékeztető hímzésmotívum.

mátyós *mátyós* mn Kissé ittas, pityókás.

máz ~ fn Bevonat. **Ö:** agyag~, cukor~, fedő~, ón~, paprika~.

mázás *mázos* mn **1.** *Mázos cserépedény:* olyan cserépedény, amelyet mázzal vonnak be, hogy megakadályozzák a víz átszivárgását a cserép falán. *Mázos fazik:* olyan fazék, amelyet mázzal vonnak be, hogy ne szivárogon át a víz a fazék falán. *Mázos pipa:* zöld mázzal bevont cseréppipa, amelynek a szája és a nyaka körül tányérszerűen kiszélesedő karima van. *A mázos pipa átmenetet képez a tányéros pipáho.* **2.** *Mázos lopó:* vaslemezből készült zománcos lopó.

mázatlan mn *Mázatlan cserépedény:* a cserépedénynek az a fajtája, amelyen nincs üvegszerű díszítő bevonat.

mázazás ~ fn (Cserépedény v. más tárgy) mázzal történő bevonása.

mázazott ~ mn Mázzal bevont (cserépedény v. más tárgy).

mázgál ~ i Bepiszkol, bemaszato.

mázol ~ i (Földes padlót) híg sárral beken. **Ö:** be~, fel~, ki~.

mázolás ~ fn Földes padlónak híg sárral történő bekenése.

mázolómeszelő *mázolómeszelő* fn Olyan meszelő, amellyel a földes padlót meszelik, bekenik.

mázos ~ mn Mézes-mázos (beszéd).

mázórlőkő *mázórlőkő* fn (Fazekasoknál:) mázak, festékek megőrlésére szolgáló eszköz.

mazur *mazúr* fn Magát úrnak mutató szegény ember. **Sz:** *Asz hiszi, hogy most is úr, pedig csak ~:* ok nélkül úrnak mutatja magát. *Ez nem úr, ha ~:* ua.

mázszálás ~ fn Egyszerre lemért terménymennyiség. *A gépnél használták: tízs zsák vóút egy ~. Jóú nagy mázsára fért fel.*

mázzás ~ mn/fn **I.** mn Egy v. több mázsa súlyú. **II.** fn Mázsáló személy. *És előül vóút a ~, az vóút a csíplőű munkásoknak a feje.*

mazsolaszemű mn *Mazsolaszemű tengeri: ráncos, inkább kisszemű kukorica. A ~ tengeri főűznivalóú tengeri, csemegetengeri vóút.*

mazsolatengeri ~ fn Mazsolaszemű kukorica.

mécse ~ fn **Sz:** *Tiszta, mint a ~: (gúny)* nagyon piszkos. *Eltört a ~se:* (kisgyermek) sírva fakad.

mécsköldök *mécsköűdök* fn A mécsesnek az a része, amelyben a kanóc van.

medál ~ fn **1.** Nyakba akasztott aranyláncon függő kis fényképtartó. **2.** Kutya nyakába akasztott fémlapocska, amely az ebadó befizetését, ill. a kutya veszettség elleni beoltását igazolja. *A kutya nyakába a ~ az óútási bizonyítvány vóút, ráírva a kutya száma.*

Medárd fn **Nr:** *Ha ~ napján esik, utánna negyven napig még esőű lessz.*

meddig **Ö:** *addig~.*

meddő *meddöű* mn *Meddöűre ver:* (tejelő juhok) ősszel a fejést lassan elhagyva a kosokkal együtt legeltet. *Meddöű kalász:* üres, szem nélküli kalász. *Meddöű tengeri:* cső nélküli kukoricaszár. *A meddöű tengeri nem hosz csövet, esz kiszettük a tengeri közzül.* **Nr:** *Felesígem kettöű, meddöű mind a kettöű. Megmutatom, jövőű őűsszel szoptat mind a kettöű* (Rigmus).

meddőállomány *meddöűállomány* fn Meddő juhokból álló nyáj.

meddőnyáj *meddöűnyáj* fn Olyan, több gazda juhaiból álló nyáj, amelyben a nem tejelő állatok legelnek.

meddősbojtár *meddöűzsbojtár* fn Az a bojtár, akinek feladata a meddőjuhokra való felügyelet.

meddöz **Ö:** *ki~.*

medence **Ö:** *festő~, fürösztő~.*

medencelob ~ fn (*rég*) (Egy betegségfajta.)

medve ~ fn *Medvét fog:* **a)** (akkor mondják, ha a nyomtatásra szétteregetett gabona megázik). **b)** (akkor mondják, ha aratáskor eső miatt nem tudják keresztbe rakni a levágott gabonát). *Aratáskor a szítlevőű kívik még nem vóútak kerezbe, és hirtelen jött a felhőűszakadás, akkor monták, hogy ~t foktunk.*

medvefakós *medvefakóús* mn (Lószínnév, a fakó egyik árnyalata.)

medvefogás ~ fn A nyomtatásra szétteregetett gabona megázása.

medvefű ~ fn A somkóró virágos hajtása [Herba meliloti], amelyből gyógyteát készítenek.

medveszörű *medveszöűrű* mn (Lószínnév, a barna egyik árnyalata.)

mee ~ msz (A bárány hangjának utánzása.)

meg **Ö:** *csim~, fogd~, meg~.*

megabálódik *megabálóűdik* i Forró vízben megpuhul, félig megfő. *A főróú vízbe a māj, a vese megabálóűdik, oszt megreszelik.*

megabárol ~ i Megabál.

megabrakol ~ i (Lovat) abrakkal megetet.

megabrikol ~ i (Embert, állatot) megver, megfenyít.

megad ~ , *megád* i Ad. *A ráncos típusú bírka az megaggya kirem szípen a hat-hét kilát is* [gyapjúból]. **Sz:** *Soha meg nem adom fejibe:* (olyan adósságra mondják, amelyet az adós sohasem fog visszafizetni). *Aggyál ety kila cukrot soha meg nem adom fejibe, vagyis ingyen. Megatta a szája ízit: jól megmondogatta neki. Maj megadom löűcsön:* soha napján. **Km:** *Ígírd meg, ne ad meg, sose szegínyít az meg:* (olyan embernek v. emberre mondják, aki nem szokta megtartani az ígétét). *Ígírd meg, ne ad meg, nem szegínyeucc avval meg:* ua.

megadjusztál *megagyusztál* i Megjavít vmit.

megaggat ~ i Nagy öltésekkel megvarr, összefércel vmit.

megagyabugyál ~ i Elver, megver.

megágyal ~ i Megveti az ágyat, megágyaz.

megágyaz ~ i A meggerebenezett kender-szálat a guzsalyra való rákötés előtt úgy alakítja, hogy később a fonásnál a szál folyamatosan tudjon jönni.

megáhít ~ i (Ételfélét) megkíván. *A beteg ~ott ety kis húslevest.*

megajánl megajáll i Javasol, ajánl. *Varga Isvánt megajálom, hogy ű legyik a prezbiter. Megajálotta a jánt a legínnek, hogy vegye el.*

megakad ~ i Vmin ~: megütközik, fennakad rajta. *Annyira megakadt azon, amit mondtam, hogy meg is sértődött.*

megakaszt ~ i 1. *Megakasztja a kereket: lejtőn lefelé menő szekér kerekét megköti.* 2. *Jószágot megköti. Akaz meg a lovat a jászolho!* 3. *Nagyjából megvarr. Akazd mán meg itt aszt a zsebet.*

megaljaz megajjaz i A jószág alá friss szalmát tesz, megalmoz.

megáll ~ i 1. *Abbamarad. Mikor a bor főrése megállott, akkor a hordóú tetejét lezárjuk.* 2. *Eláll. Ity hónapokig is megál, ha jól zár a hordóú teteje.* 3. *Kibír, elvisel. Asz nem áltam mek sose, ha rendetlen vóút a szöülőü.* 4. *(Állat) párosodási készséget mutat. A koca megált a kannak.* 5. *Érvényesül, érvényben van. Az igaz szóú ~.* 6. *Kitart, kiáll. Az öreg ~ott a szava mellett.* 7. *Megál benne: (étel) megmarad benne. Odahaza minden ítel megáld bennem. Nem ál meg benne: (étel) nem marad meg a gyomrában. A kenyír nem ált meg bennem, az ű kenyérük, amikor terhes vóútam.* 8. *Megáll az időü: kiderül az idő. Csak álna meg az időü!: csak derülne ki! Sz: Akinek annyi ideje van, hogy megálhat, az jop, ha leül. Ha annyi ideje van, hogy leülhet, jop, ha lefekszik: —.*

megállapodik megálapodik i 1. *(Mozgó személy:) megáll.* 2. *Lehiggad.*

megállít i Megálíttya a pijacot: megakasztja a vásári forgalmat. *Én megálítottam a pijacot hamar, mer ojan árat kírek, hogy ne kapkoggyanak ojan nagyon, szíp sorjába mennyen.*

megalszik ~ i (Folyékony anyag) sűrűvé válik. *Megalutt a lekvár, most már lehet kötni.*

megaltat ~ i Megalvaszt. *És akkor én minden szombatón vaty pénteken ~tam a tejet fazikagba.*

megalvad ~ i (Oltott mész) megsűrűsödik.

megapad ~ i 1. *Test(rész) megsoványodik. Megapatt az arca.* 2. *(Tojás az állás miatt) kiapad.*

megáporodik ~ i (Étel) romlottá, állottá, bűdössé válik. *Ami rígebbi, az ~, nem tejjesen friss.*

megaprehendál ~ i Megneheztel, megsértődik.

megaprít ~ i Apróra vagdal, felaprít.

megaranyoz ~ i (Könyvkötő) a könyv felületére aranydíszítést készít. **Sz:** *Mek kén aranyozni a száját:* ti. olyan szépen beszél.

megaszal ~ i A nap heve kiszárit vmit. *A nap írlelte meg, aszalta meg a szilvát.* **Sz:** *Az Isten aszajja meg!:* (káromkodás).

megátalkodik ~ i (Ember, állat) megtagadja az engedelmisséget, csökönyös lesz.

megavat ~ i (Vásznat) beavat.

megavatódik megavatóúdik i *Megavatóúdik a guba: összetömöríti a víz a szövetet.*

megavul ~ i 1. *(Ruha) elkopik, tönkre megy, elhasználódik.* 2. *(Szalonna) avassá válik.*

megáztat megásztat i 1. *(Fazekas:) az összetört festékalapanyagokat kevés vízzel elegyíti.* 2. *(Könyvkötészetben:) a ragasztóanyag beivódik a borítóanyagba. A ragasztóúval mekkent borítóúanyag megásztattya az anyagot. Km: Aki megásztat, az meg isz szárit: (nyári zápor idején mondják, ti. hamar kisüt utána a nap).*

megbabázik ~ i Megszüli gyermekét.

megbabrál ~ i (Férfi nőt) magáévá tesz.

megbagzik ~ i Krumpli kihül, megdermed.

megbajuszosodik ~ i Bajusza nő. *Megbajuszosodik mán ez a gyerek.*

megbakkant ~ i "Bakk" szóval (meg)ijeszt vkit. *Ha valaki csuklott, aszt ~ottuk, a háta megé áltunk, oz "bakk", megijesztettük, mék toppantottunk is, nem csuklot tovább.*

megbalzsamoz ~ i <Lekvárt a cukor> kellemes ízűvé tesz. *Ígetet melázos íszt ad a lekvárnak a cukor, szinte ~za az egészet.*

megbarackol ~ i Barackot nyom vkinek a fejére. *A gyerekek montuk, vigyázz, ha rossz leszel, apád ~.*

megbarázdol ~ i Felszántandó földön az első barátát felszántja.

megbarmol ~ i Vmit csak nagyjából, jól-rosszul készít el, összetákol.

megbasz ~ i **Sz:** Bassza meg a rókát! <káromkodás>. *Basszom meg apád!:* <káromkodás>. *Baz meg anyád!:* <káromkodás>.

megbékél ~ i Kibékül vkivel.

megbélyegez *megbéjegez* i <Jószágot, használati tárgyat, dinnyét stb.> vmilyen módon megkülönböztető jeggyel, tulajdonjegygyel megjelöltet. *A jószágot különféle jelekkel béjegesztik meg, ez vót a fülcsipkézés.*

megberenal ~ i Megboronál.

megberetvál ~ i Elnyeri vkinek a pénzét. *Az este jól ~ták az uramat, elnyerték az összes pízit.*

megbicsakol ~ i **1.** Megbicsaklik. *Megbicsakolt a keze.* **2.** *Megbicsakolja magát:* megmakacsolja, megköti magát, ellenkezik.

megbílyogoz *megbíjogoz* i Megbélyegez.

megbírbítél ~, *megbírbítél* i **1.** Megfogdos, megtapogat vmit. **2.** Szerelmi játék közben megtapogat, megfogdos vkit.

megbirkózik *megbírkózik* i A küzdelem eldőltségéig birkózik vkivel.

megbiztat *megbisztat* i Ígérettel reményt nyújt, biztatással megnyugtat.

megbódul *megbődül* i Megbolondul. *Nagyanyám megbődült, a háztetőjére felbődült. Nagyapám kifúrta, jó nedvessíget szírajta.* (Mi az? Lopótök.)

megbogárzik ~ i <Szarvasmarha> legyek, bögölyök csipésétől megvadulva szaladgál, futkos.

megbokrosodik ~ i **1.** Növény sűrűvé, bokrossá válik. **2.** <Jószág, ló> megijedve megvadul.

megboldogul *megbődögöl* i Megörül, boldog lesz. *Na de megbődögultam, mert azér hocs csak vót karácsonfám.*

megbolház ~ i Megritkít, megtizedel.

megbolydul *megbojdul* i *Megbojdul az idő:* rosszra, esősre fordul az idő.

megbolygat *megbojgat* i Delelő juhnyáját megmozgat, nehogy a melegben egymástól megizzadjanak. *Megyek, oszt megbojgatom a juhot, nehogy összefőjjenek.*

megbomlik ~ i <Időjárás> megváltozik. *Megbomlott az idő, jön a vihar, a rossz idő.*

megborjadzik *megborjaddzik* i Tehén megellik.

megbődül *megbődül* i Utolsót bődül. *Megbődült a tehén, már a vigít járja.*

megböjtöl ~ i <Időszakot> böjtölve, böjtölésben tölt. *Megböjtölnek a katolikusok, a reformátusok nem böjtölnek.*

megbökö ~ i **Km:** *Urakkal nem jó ety tálbul cseresznyét enni, mert ~ a magjával:* ne közősködj nálad magasabb társadalmi rendűvel!

megbördösödik *megbördősödik* i Vöröshagyma a meghagyott bördő, azaz a csöves magzár miatt fássá válik. *A vereshagyma ha szádba szökik, megbördősödik.*

megböröz *megbüroz* i Bőr alátétet tesz vhova. *Megbüroszte a csapat, hogy ne fojjik a víz.*

megbövíül *megbüvül* i Kitágul. *Mikor vettem, szűk vót ez a csizma, de már egíszem megbüvült.* **Km:** *Ami megbüvül, mek-szűkül:* idővel a bőség is megfogyatkozik.

megbúbol ~ i Fejbe ver, jól elver, megtépáz vkit. *Úgy ~lak, hogy nem tudod, mēre az anyát kenyere.*

megbúgat ~ i <Kocát> pároztat. *Megbúgatom a kocát, mert úgy látom, bukhatnék.*

megbuggyan ~ i <Étel, bor, befőtt> megromlik, megsavanyodik.

megbukik ~ i <Guba festéskor> tönkremegy, értéktelenné válik. *Sokszor megbukott a guba, akkor meg veres vót, mint a veres kutya.*

megbütyköl ~ i **1.** Barkácsolva készít el vmit. **2.** *⟨Nem szakszerűen⟩ megjavít vmit. Megbütykölte a csizmát.*

megcifráz mekcifráz i Díszessé tesz, ki-díszít. *Szeretik a parasztok, ha a bürt mekcifrázzuk.*

megcincál mekcincál i Megcibál, megtépáz.

megcuppogtat mekcuppogtat i **1.** Cup-pogva megesz vmit. *Maj mekcuppogtattya a disznót.* **2.** Cup-pogva kóstolgat vmit.

megcsal mekcsal i Mekcsajja egyik fűrt a másikat: *⟨gubacsapóknál:⟩ különbözik egyik fűrt a másiktól.*

megcsaladosodik mekcsaladosodik i Vki-nek a családjában gyermek születik. *Akkor is asz montuk, ha mán vóud gyereke, hogy mekcsaladosodott.*

megcsalatkozik mekcsalatkozik i Téved, tévesen gondol vmit. *Mekcsalatkozott a számításába.*

megcsap mekcsap i **1.** *⟨Gyermekeket⟩ meg-ver, megüt.* **2.** Eső kissé megáztat vmit. *Mekcsapta az eső a takarmánt.* **3.** *⟨Jószágot⟩ megfelelő irányba, ill. visszaterel.* **4.** *Mekcsapja a gyapjút: ⟨gubásmesterségben:⟩ a) a csapókészülék húrjának pattanó csapásai által a gyapjút feldolgozásra alkalmassá teszi. b) a gyapjú fonásakor a megsodort béldarabot egy gyors mozdulattal feltekeri az orsóra.* **5.** *Mekcsapta az időt: megcsipte a dér.*

megcsapat mekcsapat i *⟨rég⟩ ⟨Hivatalos büntetésként⟩ megbotoztat. Akkor csapattak meg valakit, amikor a veris mint fenyítisz divadba vóut.*

megcsapkod mekcsapkod i *⟨Ételt⟩ zsírral meglocsol.*

megcsapol mekcsapol i Az öntőtégely megdöntésével kiönti a folyékony rezet.

megcsattan mekcsattan i **1.** Túlérett gyümölcs kireped, kicsattan. **2.** *⟨Hang⟩ rekedtté válik.*

megcsattogtat mekcsattogtat i Megütöget, megvereget. *Mikor valaki elvígzi a csomózást, ety pár csomó dohánnyal mekcsattogtattya a napszámossát.*

megcsendesedik mekcsendesedik i **1.** Csendes lesz, elhallgat. **2.** Eső kezd elállni.

megcsendül ~ i **1.** *Mekcsendül az idő: a) tavaszodni kezd. b) jobbra fordult az idő.* **2.** A cefre befejezi a forrását. *Főrik a cefre, mekcsendül, és bunda kibzódik a tetején. Mekcsendül, asz hogy leált a cefre, befejeződött az erjedés.*

megcsepegtet mekcsepegtet i **1.** Kevés tejet adó tehenet megfej. **2.** *⟨Állatból⟩ az utolsó csepp tejet is kifeji.* **3.** Kenyérre olvasztott zsírt csöpögtet.

megcsépel mekcsépel i Szemtermést különböző eszközök használatával kiver. *Mekcsépelel a magot.*

megcseppen mekcseppen i **1.** Eső lassan esni kezd. **2.** *⟨Eresz⟩ csepegni kezd.* **3.** A fejés kezdetekor néhány csepp tej kiszivárog a birka emlőjéből.

megcseppent ~ i Tejet utolsó cseppig kifej.

megcserepesedik ~ i *⟨Föld⟩ a szárazságtól megrepedezik. Főleg esső után, ha naty szárazság jön, akkor cserepesedik meg a föld.*

megcsesz mekcsesz, mekcsősz i **1.** *⟨Pl. labda⟩ kissé súrol, megérint.* **2.** *⟨Férfi nőt⟩ magáévá tesz.*

megcsigáz mekcsigáz i *⟨Állatot⟩ elbágyaszt, elgyengít.*

megcsigolyázik mekcsigolyázik i Megfogamzik. **Sz:** *A fene et vóuna meg, mikor mekcsigolyázta!:* *⟨szitok⟩.*

megcsikaszodik mekcsikaszodik i Lefogy, lesóványodik. *Főleg a lesóványodott álatra montuk, hogy mekcsikaszodik.*

megcsikol mekcsikol i Megcsiklandoz.

megcsillapodik mekcsillapodik i **1.** Le-csenedesedik, lecsillapodik. **2.** Bor befejezi a forrását.

megcsíp mekcsíp i **Sz:** *Csib meg, gúnár a seggit, hadd ugorgyik ety kicsit! Nr: A tök akkor jó sütni, amikor mekcsípi a dér.*

megcsipásodik mekcsipásodik i Megsütött málélépénynek állás közben a cukortartalma apró fehér pontokban kijön a felszínére.

megcsippan mekcsippan i *⟨Kikelő csirke⟩ éles hangot hallat. A csirke a tojásba mek-*

csippan, kopácsolja, jönne kifele, mek csip hangot is ád.

megcsócsál mekszócsál i **1.** <Étel> kisgyermeknek előre összerág. **2.** (gyny) Megezik vmit. *Mekcsócsált a gyerek, jóullakott.*

megcsodál meksudál i Sokáig néz, megbámul vkit v. vmit. *Ha terhes nőj meksudál valamit vagy valakit, ojan lessz a gyereke. Vigyáztak rá, nehogy meksudájék valamit, mer akkor ez a gyereke visszahat.*

megcsókol meksókol i **Sz:** Csókojjom meg a lú! harapjon meg a ló!

megcsókolgat meksókolgat i **Sz:** Meksókolgatta az üvek száját: berúgott.

megcsontosodik meksontosodik i <Érésben levő barack v. más gyümölcs magháza> keménnyé, csontossá válik.

megcsöcsörész meksöcsörész i <Férfi> nő mellett megfogdossa.

megcsódzik meksüddzik i <Kukorica> csövet növeszt.

megcsökken meksökken i Leromlik. *Mekcsökcent az egíssige.*

megcsömöl meksömöl i Megcsömörlik. *Ha sokat eszel belője, meksömölsz tülle!*

megcsömöszöl meksömöszöl i <Szólót préseles előtt> nagyjából összetör, összezúz.

megcsúfol meksúfol i Alaposan elver. *Úgy meksúfolta, hogy alig vőud benne ílet.*

megdádáz ~ i Gyerek fenekét kézzel alaposan elveri.

megdalmahodik ~ i Testes, kövér lesz, meghízik.

megdedel ~ i Megdádáz. *Megdedelte, jóul a seggire vert.*

megdermed ~ i <Étel> kihülve megmered. *És akkor vőut kisz a lekvár, ha kivettüng belője, oszt rátettük porcelántányirra, oszt ety pár perc múlva megdermedt.*

megdézsmál ~ i <Pl. gyümölcsből, dinyéből> lop.

megdinsztol ~ i Megdinsztel.

megdolgozik megdógozik i Sokat dolgozik. *Nagyon-nagyon megdógoztunk mink is, na de úk is.*

megdomborít ~ i Kalapálással domború, gömbölyded felületet készít fémlemezből.

megdong ~ i <Lég> körülrong, bepiskít vmit.

megdöcögtet megdöcöktet i <Szekér> megráz.

megdöf ~ i Megbök. *Megdöfte a könyökivel.*

megdöföl ~, *megdüföl* i Megdöfköd, megbökdös.

megdögleszt ~ i **Sz:** Az Isten döglesszem meg! <káromkodás>.

megdömöcköl ~ i <Ököllel> megnyomkod, megdögönyöz.

megdönget ~ i Elver, megver.

megdöngöl ~ i <Földet düreklölővel> ledöngöl. *A hász főüggyit ijen tapogatófával jóul megdöngölték.*

megdrótoz megdrótoz i Disznónak az orrába drótot húz. *Jaj, de visított a disznó, amikor megdrótozták az óurát!*

megdug ~ i **1.** <Kacsát, libát> megtöm. **2.** <Férfi nőt> magáévá tesz.

megdürücköl ~ i **1.** Ember, állat megnyomkod, megütöget, megdöfköd vmit v. vkit. **2.** Gyereket játékosan megpaskol, megdögönyöz.

megdűt ~ i <Tímárok nyelvében> kés kiköszörült élet meghajlítja, elferdíti.

megé ~ nu Mögé. *Ne bújj a hátam ~.*

megedzódik megeddződik i <Bab, krumpli, tök> a hibás főzés miatt megkeményedik. *A paszuj meg a kolompír is megeddződött, ha hun főjtt, hun nem, mek ha korán öntötték rá az ecetet.*

megég megíg i **1.** <Hirtelen szárított dohány> megbarnul és törékennyé válik. **2.** *Meg van ígve vele:* sokat szenved vkitől.

megegeresedik ~ i Bor kellemetlen szagúvá válik. *Hotyha nagyon hidek hejen fort a bor, egere vőut, megegeresedett.*

megegrecciroz megegrecceroz i Megfegyelmez.

megegyel megegyel i <Kapásnövényt> a bővebb termés érdekében megritkít, kiritkít.

megegyenget ~ i Megver, elver.

megegyesít megegyesít i <Kukoricát> kiritkít oly módon, hogy egy bokorban csak egyet hagy meg.

megéhezül ~ i Megéhezik.

megéhül ~ i Megéhezik. *Nagyapám monta, ~tem mán, annyok.*

megejt ~ i Teherbe ejt.

megejtődzik *megejtődődik* i Étkezés után pihen, pihenőt tart.

megéled *megiled* i Kenyér romlásnak indul, nyúlóssá válik. *Általába sütis után három napra iled meg a kenyír, úgy nyúlik, mint a miz.*

megélemedik *megilemedik* i (Étel) megromlik, ehetetlenné válik.

megellik ~ i Darabokra török. *Megellett a szilke, leesett az asztalról, oszt szertesíjjel tört.*

megelőzékel *megelőzőkél* i (Könyvkötő) előzéket ragaszt az ívek szélére.

megemberel ~ i **1.** Megkínál vkit vmivel. *Az gondoltam, hogy ~ ety kizs borral.* **2.** Kisegít vkit vmivel. *Megemberelt engem, kíségetett ety kis pizzel.*

megemleget ~ i **Sz:** *Kerűjj a kezem közzé, tudom, hogy ~ed a magyarok Istenit!* majd ellátom a bajod.

megenged ~ i **1.** (Fagyos föld) felenged. **2.** (Idő) megenyhül. **3.** Megbocsát. *Tessik ~ni, ha valamit vétettem.*

megenyhül ~ i **1.** (Pl. víz) kissé megmelegsik, langyos lesz. **2.** Betegség múltóban van.

megér *megír* i Megelégszik, beéri vkivel, vmivel. *Megírem én ebídre ety kis levessel is.*

megeredési mn *Megeredési* képesség: csíráképeség.

megérel *megírel* i Megérik. *Magasabb a cukorfoka, ha haggya megírelni.*

megereszkedik ~ i **1.** Nedves, nyirkos lesz, átnedvesedik. **2.** (Időjárás) enyhül. *Megereszkedik az idő: olvadni kezd, csepegni kezd az eresz.*

megérik *megír* i **1.** Zöld takarmány sótól átjárva felhasználásra alkalmassá válik. **2.** Szalonna a sótól átjárva rugalmas, de nem túlságosan puha lesz, jó ízűvé, fogyasztásra alkalmassá válik. *A szalonna ha két-három hónapot a sóba áll, az átjárja, megír, finom, jóízű lesz.* **3.** (Pálínak) az állás

következtében jobb íze, zamata lesz. *Hát ha meg írkezik írni, akkor meksárgul. De nem írkezik megírni, mer megisszák.* **4.** Trágya összerothad.

megérlel *megírlel* i Kovászt melegben állni hagy, megvárja míg összeérik. *Utána megírleltem, az megírlett, mert meleg vóut, és akkor már ki kellett búrítani és szíj-jeldörzsölni kovászszárítóúra.*

megérlik *megírlik* i Összeérik, felhasználásra alkalmassá válik.

megérzik ~ i Megéreződik. *Ha bűdös, rossz, kotus, bepenészedik a cefre, az mán a pájinkán is ~.*

megesik ~ i **1.** (Megkelt kovász) összeesik, besüpped. *Dagaszthatunk, mert mán megesett a kovász, jóu.* **2.** (Lány) teherbe esik, ill. törvénytelen gyereket szül. *Megeset vele az annya, monták az ojan gyerekre, aki házasságon kívül született.* **3.** Harmat, dér, zuzmara belep vmit. *Szeggyük össze a lucernát, mert még megesi a harmat!*

megesett ~ in *Megeset jány:* teherbe esett lány.

megesküszik ~ i *Megesküdot* vmivel: mindig nála van, nem teszi le. *Tám meg vagy avval a kalappal esküdve, hogy mindig a fejedén tartod?*

megesődzik *megessődődik* i Megesősödik.

megesősödik *megessősödik* i (Idő) esősre fordul.

megesőzik *megessőződik* i Megesősödik.

megeszik ~, *megeszen* i Megesz. *Megeszen a fene, ha nem csinálod meg! Sz: Nem enném meg, hacsak ű meg nem enne engem: (nem szívesen fogyasztott ételre mondják). Job let vóun, ha aszt a píszt megette vóuna:* ti. ellopták tőle. *Nem asz sajnája, amit ~, hanem ami otmarad:* ilyen a nagy étkü, telhetetlen ember. *Ojanokat mond, hogy a kutya se enné meg:* ostobaságokat beszél. *Amit főjstél, ed meg!:* tettednek viseld a következményeit! **Km:** *Nem eszi meg a farkas a telet:* a tél előbb-utóbb kiadja a mérgét.

megeszakából ~ i **1.** Nagyjából összeüt, összetákol vmit. **2.** Befoltoz, összefogat. *A*

teknőjűt kívül ócska kalappal eszkábálták meg, fokták össze.

megetet ~, *megítet* i **1.** (Állatnak, gyermeknek stb.) enni ad. **2.** Megmérgez. *Megettették a kutyámat mireggel.* **3.** (Ételbe tett varázserejűnek hitt szerrel) megbabonáz vkit.

megett ~ nu Mögött. *Az ajtóu meget van a seprű.*

megevesül ~ i Kelés, seb gennyessé válik. *Ha ~ a seb, akkor gennyesedik, levet ereszt.*

megevődik *megevődik* i Elfogy, megeszik. *Megevődött a lekvár, nincs több.*

megfácánosodik *mekfácánosodik* i (Hús) megromlik. *Ha a hús megromlott, szaga van, ára mongyuk, hogy mekfácánosodott.*

megfaggyúz *mekfaggyúz* i **1.** Vmit faggyúval beken, kezel, puhít. *Például, ha a faszróufot a szőülőprézsbe mekfaggyúzták, hogy könnyebben csússzik.* **2.** Alaposan szemügyre vesz, megvizsgál. *Mekfaggyúzom eszt a jánt, mekfelel-i nekem.* **Nr:** *A tyúkszemét rígem mekfaggyúzták: a faggyúba tettek ety kisz szalicilt, rátették a tyúkszemre, a ruhán jukat váktak, mint a tyúkszem, odatették, az mekpuhította, ki lehetet vágni. Othon nagyanyám csinálta, nagyon értet hozzá, így írtotta a tyúkszemjét.*

megfájul ~ i Megfájdul. *Nem birom megemelni, mert mekfájul a derekam.*

megfakad *mekfokad* i **1.** (Növény) gyökeret ereszt. **2.** (Oltás) megfogan. *Mekfokatt az óvtás.*

megfárad *mekfárad* i Elfárad.

megfarag *mekfarag* i Megkőrmöz. *Késsel mekfaragjuk a lábát, óután bekennyük.*

megfed *mekfed* i Befed. *Nádas vóut, de asz szípem mekfettik náddal, nem akárhogy.*

megfejel *mekfejel* i **1.** A célnak megfelelően kiszélesít, vastagabbá tesz. *Eszt a fatengejt kijavítottam, azír vam mekfejelve, mer az ijen hejeken könnyen megreped.* **2.** Gátat, töltést megmagasít.

megfejlődik *mekfejlődik* i Dinnye kifejlődik, megnő.

megfekszik *mekfekszik* i **1.** Mefekszi az ágyat: hosszasan beteg. **2.** (Gyomrot emész-

tetlenül) megterhel. *Mekfekszi a gyomrát annak, aki sokat eszen.*

megfelejtkezik *mekfelejtkezik* i Megfeledkezik.

megfelhőzik *mekfelhőzik* i Elszomorodik, aggódni kezd vmi miatt.

megfér *mekfér* i Elfér. *Mekfér itt ez a zsák.*

megfeszül *mekfeszül* i Megerőlteti magát. *Annyid dóugozik, hogy mekfeszül.*

megfiadzik *mekfijadzik* i **1.** (Edény) összetörik. **2.** Szaporodik, gyarapodik. *Nem fijadztot meg a ládafijába az ezrezs bankóu. Ez asz jelenti, hogy nem forgatták.*

megfial *mekfijal* i (Kisebb emlősállat) megfiadzik, megkölykezik.

megfigyelőkaptár *mekfigyelőkaptár* fn Üvegoldalú kaptár a méhek életének megfigyelésére. *A házi mihiszetegbe ritka a mekfigyelőkaptár.*

megfináncol *mekfináncol* i Megver, elver. *Az apja mekfináncolta a fiját, rendre tanította.*

megfincol *mekfincol* i Megkínozt, meggyötör, megnyaggat.

megfingat *mekfingat* i Jól elver.

megfirtat *mekfirtat* i Meghány-vet, megvitat. *Alaposom mekfirtatták a dóugot.*

megfiruncvancigol *mekfiruncvancigol* i (Nem durván) megnyaggat, megkínozt. *A fijatalok egymást játigbul jóul mekfiruncvancigolták.*

megfizet *mekfizet* i Vkit megver vmi miatt. *Jóul mekfizetet neki.*

megfocsoz *mekfocsoz* i A fazekas a kezét belemártja a focsos edénybe, hogy ne ragadjon hozzá az agyag.

megfodrosodik *mekfodrosodik* i Szarvasmarha szőrzete a rányomott tüzes bélyegzőtől meggöndörödik.

megfog *mekfog* i **1.** Fog meg!: (kutya uszítására). **2.** Meggyúl tőle. *A taplóu mekfokta a szikrát.* **3.** Jószág megfogamzik, megtermékenyül. **4.** *Mekfogja az árat: jó áron adja el a gubát. Mekfoktam az árat, mekfizettik.* **5.** *Mekfogja a piszkot: vmi piszkos lesz.* **6.** Megfest, megőszít. *Az időü mekfokta*

a haját. **7.** Megjegyez, megtanul. *Hamar mekfokta a feje a verset. Sz:* Mekfokta az Isten lábát: szerencsés ember. *Mekfokta az átok:* utolérte az átok.

megfogasol mekfogasol i <Földterületet> fogasboronával megboronál.

megfogy mekfogy i Lefogy, lesoványodik.

megfogyatkozik mekfogyatkozik i Lefogy, lesoványodik.

megfojt mekfojt i Megöl, levág. *Ebídre fojcsatok meg egy libát!*

megfold mekföld i Megfoltoz. *A firfijakét aszt mekfölttük.*

megfoldoz mekföldöz Megfoltoz. *Az aszszonyok mekföldözték még a kötényeket is.*

megfolyat mekfojat i **1.** <Tehén> párzik, megtermékenyül. *A Csajlát elvittük a bikáho, mekfojatott. 2.* <Bika tehenet> meghág. **3.** Tehenet pároztat.

megfolyósodik mekfojóysodik i A réz olvasztása során az anyag folyékonnyá válik.

megfonnyaszt mekfonnyaszt i <Hurkátólteleknek valót, húst, szalonnafélét> forró vízben puhít, fellig megfőz; megabál.

megfordít mekfordít i Pénzt haszonnal forgat. *Mekfordítottam a pízem, jóu hasznom led belöülle.*

megfordul mekfordul i <Beteg> jobban lesz, meggyógyul. *Mekfordút a beteksígibe, jobban lett.*

megforgat mekforat i **1.** <Talajt> kézi erővel kb. 50–70 cm mélyen felás, úgy, hogy az alul lévő rész felülre kerüljön. **2.** <Földet> mélyen felszánt. *Ezzel forgattuk meg a földet, tavaszi szántást, őszi mészántás csináltunk.*

megforr mekforr i Törött testrész össze-forr. *Oszt el vót törve a lába, oszt rosszul förot neki meg.*

megforraszt mekföraszt i <Kallózáskor a víz> a frissen szótt gubaposztót összetömöríti. *Mekförasztya a víz a szövetet, asz jelenti, hogy összeavattya a víz a szövetet.*

megforrás mekföráz i **1.** Leforrás. *Ha nagyom mekförasztuk a tyúkot, a tollal együt lejött a bőre. 2.* Fagy szőlőt nagyon megcsíp; megforróz.

megforrósít mekförósít i <Ételt, vizet> forróvá hevít.

megfososodik mekfososodik i **1.** <Állat, kisgyermek> hasmenést kap. **2.** <Szilva> túl-érik, rothadni kezd.

megfoszt mekfoszt i Kukorica v. toll fosztását elvégzi. *Mikor még csuhajostul törtik le, este nőtaszóúval fosztották meg a tengerit a csuhajtul.*

megfrüstököl mekfrüstököl i Megreggelizik.

megfúj mekfúj i Szél, léghuzat egy ideig erősen ér vkit, vmit. **Sz:** Még a széket is mekfűjják alatta: nagy becsületben tartják.

megfúl mekfúl i <Gép> lefullad, megáll. *Nem szabad vóud gyorsan kettőüt engedni a csíplőüggébe, mert akkor mekfúlt a gép.*

megfullad mekfullad i Pipa kékes színű lesz, ha égetéskor túlságosan betapasztják a pipafazék tetejét.

megfutamodik mekfutamodik i <Jószág a bőre alatt kikelő lárvák miatt> futásnak ered; bogárzik. *A szarvasmarha ha bogárzik, mekfutamodik, a farkát feltartva szalad, mint az öürült.*

megfuttat mekfuttat i <Pl. élesztőt tejbe> belemorzsol. *Az ílesztőüt cukros, langyos tejbe kel mekfuttatni.*

megfülez mekfülez i <Kosarat, cserépedényt> füllel ellát.

megfülik mekfülük i <Nedves takarmány, széna> befülled, megpenészedik. *Ha mekfülük a szína, a takarmány, még el is íkhet az egész kazal, ez az öngyulladás.*

megfülled mekfülled i Megfülik.

megfüstöl mekfüstöl i Füsttel megriaszt. *A jóyságot szél mentibe füstöltik meg, ijenkor elszalatt a guja.*

megfüstölődik mekfüstölőüdik i <Égetéskor> a cserépedényen a földfesték megbarnul.

megfűt mekfűt i **1.** <Pipaszárnak, ill. bungkóbotnak stb. való fát> felmelegít, kiszárít. *Kökinybokor gajjából a pipaszárnak valóüt meglelegítettük, mekfűtöttük, a haja lejött. 2.* <Aludttejet> hevítéssel megtúrósít.

meggabalyodik meggabajodik i Megháborodik.

megganéz ~ i Megtrágyáz. *Megganésztuk a földet, szít isz szórtuk, ez a lényeg.*

meggányol ~ i Vmit nagyjából, felületesen (meg)csinál. *Mindenre, amit rosszul csináltak meg, asz montuk, hocs csak ~ta.*

meggaraszol ~ i Földet sekélyen felkapál. *Ijen lapos kapával garaszoltuk meg a földet.*

meggárgyul ~ i Megbolondul, megőrül. *Tám ~tál, hogy az után a jány után jársz, aki nem vesz fel a szekerire?*

meggátol ~ i <Utat> gáttal elzár.

meggazdagul ~ i Meggazdagodik.

meggazlik ~ i Gazossá válik, elgazosodik. *Esőü után ~ a föld.*

meggazol ~ i <Gazt> kikapál, kigyomlál.

meggebed ~ i <Nagy melegtől> ellankad, eltikkad, esetleg rosszul is lesz. *Nagy melegbe meggebed az ember, ha nincs mit igyik, nincs víz.*

meggémberedik meggímberedik i

meggereblyél meggereblyél i **1.** Kazal oldalát gereblyével megigazítja. **2.** Megfésül. *Gyere más, jányom, had gereblyéjtem meg aszt a borzas fejedet!*

meggincsol ~ i <Játékból> meggyötör, megkínóz.

meggór meggóúr i Megdob. *Sárral jóul meggóúrtam.*

meggórál meggóúrá i Megdobál, meghajigál.

meggömbölyít meggömböjít i <Könyvgerincet> gömbölyűvé tesz.

meggömbölyödik meggömböjödik i <Szilva héja> gömbölyűvé kunkorodik. *Azér nem jóú ledaráni, mert a szilva haja, ha meggömböjödik, akkor jóú a lekvár.*

meggöngyölödik meggöngyölődik i <Vontatott szénacsomó alja a talajon> összegöngyölödik, összecsomósodik

meggörcsöl ~ i Csomóra, görcsre köt.

meggúzsosodik ~ i Nyirkossá, nedvessé válik.

meggyengül ~ i <Idő> megenyhül.

meggyertyáz ~ i (tréf) Megvizsgál, megnéz.

meggyimakol ~ i Játék közben meggyömöszöl. *A fíjúk egymást játék közbe mekcsikojják, meggyimakojják.*

meggyógyít meggógyít i **Sz:** *Maj meggógyíttya a sárga föld: majd meggógyul a sírban, ha meghal.*

meggyógyul meggógyul i **Sz:** *Meggyógyul, mire katona leszel: így vigasztalják tréfásan a vmilyen sérülése miatt síró kisfiút. Meggyógyul, mire firhe mícc: <tréfásan így vigasztalják a vmilyen sérülése miatt síró kislányt>.*

meggyökkent ~ i <Kosárfonó> vesszőt fogóval szabályosan meghajlít.

meggyökkentés meggókkentís fn <Kosárfonásban> a vesszők szabályos meghajlítása.

meggyötör ~ i Vkit v. vmit meghatározott ideig kínozt, munkált. *Ez a tövizsborona anynyira ~te a vetíst, hogy nagyon csúnyán nízett esz ki.*

meggyőz meggóűz i **1.** El tud látni vkit vmivel. *Ne vedd el eszt a jánt, mert nem győűzöd mek pízzel! 2. Elbír, kibír, teljesít vmit. *Egyedül nem győűsztem meg a sok munkát, mert az uram odavőyt.**

meggyullad ~ i Meggyullad benne a pájinka: alkoholmérgezése van.

meggyülemlik ~ i Felgyülik, összegyülik. *Ha gazos vőut a szántóúföld, meggülemlett a gaz az eke nyakánál.*

meggyűjt meggóűt i Összegyűjt. *Meggyűtöm a tojást husvitra.*

meghabarodik mekhabarodik i Megháborodik.

megháborodik mekháborodik i Megzavarodik, megőrül.

meghagy mekhagy i <Szóban> végrendelkezik. *Csak szóba mekhatyta. 2.* *Mekhatyta az ízit: étel ízét megállapítja, megadja. Mekhatyta az ízit az ítelnek, hogy mos más nem kel bele tőp sóú, se bors, se paprika.*

meghagyul mekhagyul i <Ruha> színét veszti, kifakul.

meghajint mekhajint i Meghajít, megdob. *Ez a kutya köjök mekhajintott egy daraffával.*

meghajít mekhajít i Megdob, odadob. *Hát mindegy vőut, hoty hova esett, csak mekhajították a másikhó.*

meghajítófáz mekhajítófáz i A pásztor <hajítófa nevű terelőbotjával> megver vkit.

maghajt mekhajt i <Szőlővesszőt> a föld felé hajlít, homlít. *Ha mekhajtyák a szőlőlővesszőt, ebből lessz a porhajas vessző. Ez legyökeresedik, kiveszik, evvel pótojják a hijányt.*

meghajtott mn Mekhajtott előűzik: <könyvkötőknél> előre összehajtott előzők. *Most ráragasztom a mekhajtott előűzikeket a könyv gerincére.*

meghal mekhal i **Sz:** Ém mán evvel halok meg: már én ilyen lesz, míg élek. *Mekhalni sincs időm: sok a dolgom. Mekhóytt, nem rikóyt: —. Meg ne haj, mert agyonüttelek! <tréfás fenytés>. Mekhóytt, nem kell a seggire tőf főyt: —. **Km:** Eccer születünk, eccer halunk meg: használjuk ki az élet lehetőségeit!*

meghál mekhál i <Előlegként, foglalóként adott> pénz egy éjszakát az ügyfélnél tölt. *Az előűlek píz ha mekhál, azt nem tartozik visszaadni az eladóy, ez a bánompíz.*

meghalad mekhalad i **1.** Túlmegey rajta, menet közben elhagy. **2.** Eltávolodik vkitől. *Utánna erettem, de jóyl mekhalatt, nem írtem utóyl.*

meghalványodik mekhalványodik i <Betegség miatt az arca> sápadt lesz.

meghámoz ~ i <Kenyerhéjat> levág. *Mekhámosztuk a kolompírt, az almát, sőyt a kenyeret is, leváktuk a héját.*

meghánt mekhánt i **1.** Kukorica fosztását elvégzi. **2.** <Földet> nem mélyen megszánt. *A főűdet ha kicsit szántyák meg, nem mije, csak fennyedin, mekhántyák. 3.* Becsmérel, megszól. **Km:** *Aki mást mekhánt, magát hán-tya meg: —.*

meghány mekhány i **1.** <Timár bőrkötet> ide-oda forgat. *Alku előűtt a búrt töpször mekhánták, vagyis ide-oda forgatták. 2.* Jól elver, megver vkit. *Az alsóyb rendű nípek csinálták, hogy mekhánták a gyereket, ha nem fogadot szóyt.*

meghanyatlik mekhanyatlik i Nap lemenőben van. *Ha mekhanyatlott a nap, akkor mán napnak is mekcsaphassa az ember a bírkát. Nr:* *A níp uty tartya, hogy azír hanyatlik meg a nap, mert az égi pásztor beleakasztotta a kampóuját.*

megharmadol mekharmadol i **1.** Terményt három részre szétoszt, hogy a munkabérként járó harmadrészt kiadja. **2.** <Kukoricát> harmadszor kapál meg. *A tengerit lehetet mekharmadolni ekekapával, evvel be is vőyt fejezve a tengerikapálás.*

meghasad mekhasad i Mekhasad az ég: **a)** pirkad, hajnalodik. **b)** a felhők között kis hézag keletkezik.

meghasfarkol mekhasfarkol i <Az első ízben kötőfőkre veendő csikó betörésének egyik mozzanatára utalva>. *A bojtár a főűdre buktatot csikóy faráho szalad, a farkát a két hátúsóy lába közt, a hasánál áthúzza, maga a gerincire térdel, és két kezivel erőűsen húzza a csikóy farkát, mekhasfarkojja.*

meghasgat mekhasgat i Fát elhasogat.

meghasít mekhasít i Felsért, megsebez. *Valami tövis mekhasította a lábomat.*

meghatároz mekhatároz i Elhatároz. *Mekhatározsták, mikor tanálkoznak leközelebb.*

megháttrál mekháttrál i Megkésleltet, hátráltat, feltart. *Ha esőűs az időű, mekháttrál benniünket a munkába.*

meghegyez mekhegyez i <Boglyát> hegyesre rak. *Mekhegyesztük a bogját.*

meghengergődzik mekhengergőűddzik i Meghempereg. *A lú, ha fáj a hasa, mekhengergőűddzik a főűdön.*

meghenterget mekhenterget i Fekve megforgat, meghemperget.

megherdül¹ mekherdül, mekhördül i <Csizma> kiszakad kilyukad.

megherdül² mekherdül, mekhördül i <Hal-dokló> hörögve agonizálni kezd.

megherél mekherél i **1.** <Sárgadinnyét, uborkát> a fölösleges indáktól megtisztít. **2.** <Húsdarabot> a fölösleges részekről, cafatoktól, mócsingtól megtisztít.

meghevít mekhevít i <Túrókészítéskor> aludttelejt megmelegít.

meghibádzik mekhibáddzik i **1.** ⟨Szem⟩ elromlik. **2.** ⟨Gabonaszem⟩ összezsugorodik. *A naty szárazságba mekhibáddzott, megaszott a búzának a szemje.*

meghibál mekhibál i Meghibásodik, tönkremegy. *A villany mekhibált.*

meghibásodik mekhibásodik i **1.** ⟨Elme⟩ megzavarodik. **2.** ⟨Gyümölcs, zöldség⟩ megromlik, megrothad.

meghidegedik mekhidegedik i ⟨Időjárás⟩ hideggé válik.

meghiggad mekhiggad i ⟨Folyadék⟩ leülepedik, megtisztul.

meghígul mekhígul i Felvizeződik. *A bor is mekhígul, ha felöntik vízzel.*

meghív mekhív i **Sz:** *Tám mekhíttak?: megbolondultál? Meg vaty híva?: meg vagy bolondulva?*

meghízik mekhízik i ⟨Gyümölcsfa levele betegség miatt⟩ megvastagszik. *Ez a levélfodrosság, úgy összegubancosodik az a levél, mekhízik, oszt az tönkreteszi a fát.*

meghord mekhord i Megtölt, telehord. *Mekhorta a ládát szénnel. Mek kéne eszt a gödröt hordani homokkal.*

meghorol mekhorol i **1.** ⟨Szőlőt, földet horolóval v. kapával gyomtól, fűtől⟩ megtisztít. **2.** Földet sekélyen megkapál.

meghoz mekhoz i Okoz, előidéz. *Többet akartam jární, mer jóu tanulóu vóutam, mégis idesanyámnak a beteksége ez mekhoszta aszt, hogy nem mentem tovább az iskolába.*

meghőbőlyödik mekhőübőjödik i Meghőbőroodik.

meghőbőroodik mekhőübőroodik i Megbolondul.

meghőbőroodott mekhőübőroodott mn Hóbortos, bolond.

meghördül l. megherdül

meghugyoz i **1.** *Mekhugyozza magát:* ⟨kása, málé állás közben⟩ levet ereszt. **2.** *Mekhugyozta a giliszta:* ⟨bélgiliszta miatt gyomorsavtúltengése van:⟩ hányingerrel kísért keserű nyál, folyadék gyülik a szájba.

meghúrol mekhúrol i ⟨Disznóbelet⟩ késsel kaparva megtisztít. *A víkonybelet húroltuk meg.*

meghúsol mekhúsol i ⟨Tímár⟩ a juhbőről leszedi a húst. *A jubűrbül nem ásztatták ki a faggyút, csak kitörték a bőrt szárazon, mekhúsolták marikkal, szárazon.*

meghussan mekhussan i Megszökik, eloson.

meghúz mekhúz i **1.** ⟨Kútból⟩ vizet húz. *Mekhúsza az ember a kutat, oszt felitatott.* **2.** ⟨Boglyát, kévét, keresztet⟩ megbont, széthúz, és belőle vmennyit kivesz. *Mekhúszták a szedegetőjük a keresztet.* **3.** ⟨Faágat termés⟩ lehúz. **4.** ⟨Disznóbelet⟩ késsel kaparva megtisztít; meghúrol. **5.** ⟨Betegség, munka stb.⟩ legyengít, lefogyaszt, megerőltet vkit. *Nagyom mekhúsza a betekség.* **6.** *Mekhúzza magát: a) ⟨ló⟩ megerőlteti magát. b) alázatosan viselkedik.*

meghúzat mekhúzat i **1.** ⟨Kapásnövényt⟩ ekekapával megkapál. **2.** ⟨Csizmadia⟩ sámfát ékkel kifeszít. *A sámfát pocokkal mekhúzzattyuk.*

megidomít ~ i ⟨Gyermekeket⟩ munkára szoktat, munkára nevel.

megigazít ~ i **1.** ⟨Tímármesterségben bőrt⟩ az igazítóvas nevű eszközzel puhít, simít. **2.** ⟨Mészáros⟩ húst úgy vág, hogy jobb minőségűnek lássék. *Ha az ember ety kicsit megigazította, el lehetett adni bélszínnek.*

megígér megígír i **Km:** *Ígírd meg, ne ad meg, sose szegényít az meg:* ⟨olyan embernek v. emberre mondják, aki nem szokta megtartani az ígéretét⟩. *Ígírd meg, ne ad meg, nem szegényecc avval meg:* ua.

megijed ~ i **Sz:** *Úgy megijettem, hogy ety krajcár se maratt a zsebembe: (tréf) megszeppentem.*

megikrásodik ~ i ⟨Méz⟩ cukrossá válik, megkristályosodik.

megilligátoroz megiligátoroz i ⟨Jószág-nak⟩ beöntést ad. *Ha a jószág-nak elált a ganéja, akkor megiligátoroszták, beöntist attak neki.*

megindul ~ i **1.** ⟨Must⟩ erjedni kezd. **2.** Csepegni kezd. *A rézeleje, ami mikor ~ a szesz csepegni lefele.* **3.** ⟨Élőlény, növény⟩ fejlődésnek indul. *Szípem megindút a búza a jóu meleg essőütül.* **4.** ⟨Hulla⟩ oszlásnak indul.

Rígen háznál temettek, nyáron a nagy melegbe a halot megindút, óráján-száján jött a hullalé. **5.** Megindul benne a gané: <ló a megerőltetéstől> fosni kezd.

megintelen ~, *megintelen* hsz **1.** Megint, ismét. **2.** Meg, és. *A sok esőű, megintelen a hőűsík sok kárt ted benne.*

megirdal ~ i <Pl. húst, halat sütés előtt> bemetsz, bevagdal. *A halat sütés előtt megirdajjuk, sűrűn bemeccük, elporlig benne a szála.*

megirgalmaz ~ i <Isten> a bűnöket megbocsátja. *Isten a bűnünket ~za.*

megirt megirt i <Babot, rizskását főzés előtt> megtisztít. *Főzés előtt a babot meg a riskását is megirtjuk, a nem odavaló szemetet, a rosszat kiszegyük.*

megirtózik megirtózik i Megundorodik. *Egíszem megirtóztot tülle.*

megismer megismer i Megtanul. *Kesztük a nagybetűket megösmerni.*

megismerszik ~ i Felismerhető, megkülönböztethető.

megiszapol ~ i **1.** <Növény gyökere körül földet> öntözéssel iszapossá tesz. **2.** <Agyagot finomítás céljából> vízben megáztat.

megszik ~ i **Sz:** *Fing, id meg mind!*: <felelet a következő találós kérdésre:> *Se keze, se lába, mégis dúdoló jár a világra. Van annak, aki meg nem issza: (tréf) van annak, aki takarékos.*

megiszonyodik ~ i Szokatlan látványtól elborzad. *A szomszédoknak ojan csúnyán eltört a lába, hogy egíszem megiszonyottam tülle.*

megítél megítél i Eldönt. *A bíró maj megítéli, kijé legyen a csikóú. Sz:* *Az Isten ítíj meg!:* <átok>. **Km:** *Könnyű mást megítélni!:* könnyű a más hibáját meglátni.

megível ~ i <Rézműves> fémét félkör alakúra hajlít.

megizél ~ i <Férfi nőt> magáévá tesz. *Jóul ~te a fíjad a szomszéd jánt a kapu alatt.*

megízélít ~ i **1.** <Étel> megkóstol, hogy elég ízes-e. *Mekkóustolta a levest, ~ette, hogy kell-i még bele valami fűszer. 2. <Étel> megízésít, megfűszerez. *Megízélitem a levest, te-**

szeg bele borsot, paprikát, sóut. 3. Jó ízt hagy rajta, megízésít. *Megízélítette a számat ez a szilva.*

megizzad ~ i <Ablak> bepárasodik.

megjámborodik ~ i <Teljesen> jámborrá, szeliddé válik, megszeliidül.

megjár ~ i/mn **I. i 1.** Átjár, áthat vmit. *És akkor megvóut a szalonnának a formája, és akkor hát asz felakasztottuk, mikor már a sóu ~ta. 2. <Hegyes tárgy> mélyen behatol vmibe. *Az ekevas jóul ~ta a földet. 3.* Kijár vkinek vmi. *Vettem ety kabátot, az ~ nekem. 4.* Van bizonyos értéke. *Megjárja ez a kis píz, amit írte attak. Megjár ez a gabona, asz jelenti, hogy nem egészen jóú, de nem is rossz. II.* <Mn-i értékben jelzőként:> tűrhető, elfogadható. *Megjár ember. Sz:* *Beszídnék minden ~: beszélni könnyű.**

megjárat ~ i **1.** Előidézi, hogy vmely eszköz bejárjon vmit, hatását kifejtse rajta. *Berenával ~tam a vetist. 2.* Jóságot vmely területre ráhajt, hogy lelegeltesse, letapostassa vele. *Megjáratya a táblát a birkákkal, mert erőűs vóut a vetis, oszt ~ta, hogy ne nőűjék nagyon, mert megdülhet esetleg. 3.* Legeltet. **4.** Vkiel nagy utat tétet meg. *Megjáratott ez a birka, míg megleltem. Megjáratya magát: vmi miatt nagy utat tesz meg.*

megjáratgat megjáradgat i Megjáratat. *A hasas lovat megjáradgatták.*

megjavít ~ i <Malacot> meghizlal. *Akkor mongyuk, hogy megjavíttjuk, ha a malac nem vóut sovány, oszt hízóúba foktuk.*

megjavul ~ i <Betegségből> felgyógyul. *És örült neki nagyon, hogy ~tam, és akkor három nap múlva már hazajöttem.*

megjegyez ~ i <Jóságot, baromfit> vmi-lyen megkülönböztető jellel ellát, megjelöl. *A jószágot vagy bijoggal vaty füljeggyel jegyesztük meg. A kiscsirkét ha kiköűt, megjegyesztük, elváltuk a sarkát vagy a körmit.*

megjelzett ~ mn Megjelölt. *Ottan vóut nekem egy megjelzet hejjem.*

megjózanodik megjózanodik i **1.** <Ré-szeg> kijózanodik. **2.** <Dühös ember> lecsillapodik. *Aki káronkodott, oszt abbahatyta, az is megjózanodott.*

megjuhádzik *megjuháddzik* i Megjuhászodik.

megjuhászkodik ~ i Megjuhászodik.

megjuhászodik ~ i <Dühös ember, állat> lecsillapul, megszelidül. *Mírges vóút, oszt megjuhászodott, elhatyta a mírgit.*

megkábul *mekkábul* i Megszédül, fájni kezd a feje.

megkákóz *mekkákóuz* i <Nyersbőrt> a ká-kó nevű eszközzel tör, puhít. *A szőőr eltávolítása után mekkákóuzzák a bőrt, majd kútvízzel kimossák.*

megkallódik *mekkallóúdik* i <Gubaposztó kallással, vagyis áztatással, dorongolással> megtisztul, tömörre válik.

megkanlik *mekkanlik* i Szalonna ehettelenül keménnyé válik.

megkanlott mn *Mekkanlot szalonna:* ehettelenül kemény szalonna. *A bőritül két-három centire ojan kemény vóút a mekkanlot szalonna, hogy aszt mek se lehetet jóúformán rágni.*

megkanosodik *mekkanosodik* i Megkanlik.

megkanyarodik *mekkanyarodik* i Eltér az egyenestől, félre kanyarodik.

megkap *mekkap* i **1.** Felkap, megragad. *Mekkaptam a szóúdasüveget, oszt fűbe vártam alaposan.* **2.** Hirtelen megpirul, megég. *Ha a sütőű főróubb, mint kellene, hamar mekkapja a tisztát. Mekkappa az ajját:* a tészta alja a kemencében túlzottan megbarnul. *Aszt, améknék mekkapta az ajját, csokisnak nevezük.*

megkapar *mekkapar* i <Kaparófával gubát> megfésül. *Mekkaparják a kallóbul kikerülőű gubát, hogy összeborzolt szőűrét kisi-miccsák, és a rátapat törmelikektől megtisztítcsák.*

megkaptásodik *mekkaptásodik* i <Ló patája fölötti részen> tojás nagyságú daganat keletkezik.

megkarikáz *mekkarikáz* i Disznónak az orrába karikát húz.

megkarisztol *mekkarisztol* i Talajt úgy kapál meg, hogy csak a felszínét lazítja meg.

Csak fennyedin kapálta meg, csak mekkarisztolta.

megkavarodik *mekkavarodik* i Megzavarodik. *Az óútot mésztül a hangya mekkavarodott.*

megkaróz *mekkaróuz* i Karóval megver. *Martinkán is mekkaróusztak egygy embert, mert kötekedőűs vóút.*

megkavarint *mekkavarint* i Nyáját megforgat, kutyával meghajt. *Eccer jobbrúl, eccer barrúl kavarintotta meg a falkát.*

megkefél *mekkefél* i **1.** Alaposan elver, elpáhol. **2.** <Férfi nőt> magáévá tesz.

megkékít *mekkíkit* i Alaposan elver. *Jóul megverte, mekkíkitette a fíját.*

megkékül *mekkíkül* i **Sz:** *Ha harakszik, (majd) megbíkül, ha nem bíkül, (majd) mekkíkül: —.*

megkel *mekkel, mekkél, mekkőül* i **1.** <Ruha> lúgban, szappanlében állva megduzzad, megtisztul, kifehéredik. *Mekkélt a ruha, kióúódódod belőűle a piszok.* **2.** <Kelés> megéri. *A kilis mekkelt. Mekkőütt az ujjam.* **3.** <Termőföld> esőtől megduzzad, fellazul.

megkeleszt *mekkeleszt* i Okozza, hogy valami (meg)keljen. *A kovászt mekkelesztetük a teknőűbe.*

megkeményedik *mekkemínyedik* i **1.** Időjárás hideg(ebb)re fordul. *Reggelre nagyom mekkemínyedett az időű.* **2.** Az agyag az áztatás során kevés vizet kap, formázásra alkalmatlanná válik.

megkeményszik *mekkemínyszik* i Megkeményedik.

megken *mekken* i Elver, megver vkit. *Egymást is mekkentik az emberek, ha mírgesek vóútak.*

megkendez *mekkendez* i Elver, megver vkit. *Jóul mekkendeszte, jóul elverte a komáját.*

megkenekedik *mekkenekedik* i Jóllakik. *Na most jóul mekkenekettem.*

megkér *mekkir* i **1.** Bocsánatot kér vkitől. *Összeveszés után mekkirt, bocsánatot kirt.* **2.** <Áru árára> ajánlatot tesz.

megkerekít *mekkerekít* i Sebet v. kelést babonás eljárás során úgy próbál meggyó-

gyítani, hogy vmivel kört rajzol köréje. **Nr:** *Itt a vóut a szokás, hotyha esőű vóut, a lú ment a főüdüton, oszt a patájából kiesett az a főüd, mikor mán megvóut kemínyedve, és kilencszer kellet mekkerekíteni a szömőücsöt, hátra lökni, de nem szabad vóut hátranízni, akkor elmúlt a szömőücs.*

megkeres mekkeres i Felkeres, meglátogat. Mekkerestem a rokonomat.

megkeresztez mekkeresztez i Vmit egymásra merőlegesen, keresztbe rak.

megkéret mekkíret i Megbízott útján feleségül kér vkit. *Elég naty szájú vóut az én vőülegínyemnek való, asztám mekkíretett, de hát nem mentem hozzá.*

megkérge mekkírgel i Megver, elver. Jóul megvérté, jóul mekkírgelte a fiját.

megkergeül mekkergül i (Főleg juh) kergekórba esik. Korábban inkább a ju kergűt meg, de mos mán a marha is, sőüt emberre is ragad. Ha a birka mekkergűt, a juhászok ügyesen tuttág gyógyítani.

megkérődzik mekkíróüddzik i (Szarvas-marha) befejezi a kérődzést.

megkeshed mekkeshed i Ruha elavul, elöregszik.

megkészít mekkíszít i (Ételt) elkészít.

megkincsol mekkincsol i Megkínoz.

megkoccan mekkoccan i (Ló) lépteit egy-egy kis időre meggyorsítja. *Lipízsbe megy a lú, majt kicsid gyorsabra fogja a lipíst, mekkoccan.*

megkocsonyázódik mekkocsonyázóüdik i Kocsonyás állagúvá válik. *Kísz a lekvár, ha mekkocsonyázóüdött a tányíron.*

megkókad mekkóükad i (Növény levele) lekókad, megfonnyad.

megkonfirmál mekkomfirmál i Konfirmál.

megkonkolyoz mekkonkojoz i (Vetést) konkolytól megtisztít.

megkontyol mekkontyol i (Nőt) hajba kapva megtépáz. *Az asszonyok ha veszekettek, sokszor a hajokat cibálták egymásnak, mekkontyolták egymást.*

mekkonyul mekkonyul i (Növény levele) lekonyul.

megkopaszt mekkopaszt i (Fát) ágaitól megtisztít.

megkopoltat mekkopoltat i Megvereget, megütöget. *Az ujjával mekkopoltatta a dinynyét.*

megkoppóz mekkoppóüz i Két v. több ló egymás nyakát szelíden harapdálja. *A lovak egymást harabdálták, nem haragbul egymás nyakát, vállát, koppóüztak, mekkopóüzták egymást.*

megkorcol mekkorcol i **1.** (Gatyát) ráncol ráncba szed. **2.** Vessző- v. nádkerítést vízszintesen belefönt erősítéssel lát el. *Két rútközzé a kerítísvesszőüd beszorították, mekkorcolták.*

megkoszmósodik mekkoszmóüsodik i (Pl. kisgyermek feje) a tisztatlanságtól megvarasodik, megkoszosodik. *Mekkoszmóüsodik a gyerek feje, ha nem mossák rendesen, ijenkor a fejit tojássárgájával mek kel kenni, ahum mekkoszmóüsodott, hagyni kel, hogy rászáraggyon, asztán óüvatosan lemosni, és a koszmóü lejön.*

megkótísol mekkóütisol, mekkóüticsol i A kótis nevű töröszközettel megtör, ill. megpuhit.

megkotló sodik mekkotlóüsodik i (Tojás) megzárul.

megkotusodik mekkotusodik i Víz poshadttá, ihatatlanná válik.

megkotyogósodik mekkotyogóüsodik i (Kiürülőben levő kulacs) kotyogni kezd.

megkotyogtat mekkotyoktat i **1.** (Pl. korszót) megráz, hogy megtudja, mennyi folyadék van benne. **2.** (Kolompot) megráz, hogy hangjának minőségét ellenőrizze.

megkovászol mekkovászol i (Kenyértész-tát) kovász hozzáadásával keleszt. *A kovásznak a levit leszürtem, akkorára már átalázot jóul, és a levit leszürtem, és avval kovászoltam meg.*

megkozmál mekkozmál i (Ételféle, tej stb.) megkozmásodik, megromlik. *Mekkozmál a leves, ha leragad, vagy a té, mek főüleg a főüzelik, a lencse, bab.*

megköl l. megkel

megkölykedzik mekköükedzik i (Kisebb emlős állat) megkölykezik.

megkőnik mekkőnik i <Tehén lába> a sok fekvés miatt elzsibbad.

megkönnyebbedik mekkönnyebbedik i Könnyebbé lesz. **Sz:** Könnyebbéggyem meg az ágya szalmája! <átok:> haljon meg!

megkönnyebbszik mekkönnyepszik i Megkönnyebbedik.

megkönnyebbül mekkönnyebbül i Vmely testi szorongástól, fájdalomtól megszabadul. *Tintúrával, ugye, jóúddal bekentik, minden, hát oszt mekkönnyebbül.*

megköp mekköp i Légy petéivel, ürülékével beköp, beszennyez vmit. *Mekköpte a légy a húst.*

megköpköd mekköpköd i **Nr:** Mikor a gyerek mekszületett, legelőüször megnisztik, mekköpköttik: *phü, phü.* — Minden álatot, mikor világra jött, mekköpködik, azír, hogy veris ne kapjon, átok ne fogjon rajta.

megköpölyöztet mekköpölyöztet i <Kö-pöly segítségével> vért eresztet.

megkörmöl mekkörmöl i **1.** Megkarmol. **2.** Disznóöléskor a megperzselt disznó körmét leszedi.

megkörmöz mekkörmöz i <Juhász> a juh lábán a körmöt megfaragja, a körme közét kitisztítja és sántázószerral bekeni. *Mekfogjuk a juhót, segre ültessük, óután mekkörmözzük.*

megköszön mekköszön i **Sz:** Maj meksimogatlak, hogy nem köszönöd meg! <fenygetés:> jól megverlek. **Nr:** Az orvasságot nem szabad mekköszönni, mert akkor nem használ.

megköszönt mekköszönt i Felköszönt. *Névnapon, ünnepnapon mindig mekköszöntötte az annyát.*

megköszörül mekköszörül i *Hájjal mekköszörül:* hájjal megken.

megköt mekköt i <Csirke a tojásban> megfogamzik. *Három nap múlva már meg lehetet látni, hogy mekkötött a csirke a tojásba.* **Sz:** Mekköti magát, mint a hencidaji kurva a hid vígin: megmakacsolja magát.

megkötöz mekkötöz i <Keresztet> leköt, lekötöz. *Na mikor rátettik a papot, akkor körül mekkötöztik a búzábul magából.*

megkövesedik mekkövesedik i Megkeményedik. *A tehénnek meg a junak a tőügye is*

mekkövesedik, a tej belekövesedik. De az anyának a csecse is, ha nem szopja a csecsemőit.

megkövet mekkövet i **1.** Ünnepelesen bocsánatot kér vkitől. *Mekkövette a haragosát, kibíkiült vele.* **2.** <Mentegetőzés-ként:> bocsánat a kifejezésért.

megközöl mekközöl i <Kátyút, kerékvágást, gödröt> szekérrel úgy kerül ki, hogy a kátyú stb. a kerekek közé esik.

megkrepál mekrepál i Meghal.

megkristályosodik mekristályosodik i A méz cukrának egy része kristályokban különválnak. *Ha sokáig áll a miz, akkor mekristályosodik.*

megkukkan mekkukkan i Megmukkan, megszólal. *Az Istenír, meg ne kukkanny!*

megkúr mekkúr i <Férfi nőt> magáévá tesz.

megkúrel mekkúrel i Megkúr.

megkurtíroz mekkurtíroz i Megrövidít vmit. *A kocsilovakat a farkuk vígim meg is kurtíroszták.*

megkushad mekkushad i **1.** Összeroskad. **2.** Hirtelen rosszullet miatt összeesik.

megkutyapicsáz mekkutyapicsáz i Veréssel fenyeget vkit.

megkutyul mekkutyul i <Ételt> kavargat, keverget.

megkülönbözik mekkülömbözik i Összekülönbözik.

megkülönözik mekkülönözik i **1.** Elkülönözik, különválnak, elválnak. *Akkor mekkülönöztünk az uramtul.* **2.** <Közös vagyont> megoszt.

megküzd mekküzd i Megvív vkivel.

meglából ~ i Vizen, mocsáron átlából. *Meglábólta a mocsárt.*

meglágyul ~ i <Idő> megenyhül.

meglakik ~ i <Eső> kitartóan, sokáig esik. *Meglakik az eső, sokáig esik.*

meklangyít ~ i <Ételt egy kicsit> megmelegít, meklangyosít.

meglapogat ~ i Megpaskol, megveregget. *A fíjú szeretedbül ~ta a jány hátát.*

meglapul ~ i **Sz:** Meglapul, mint szar a fűbe: —.

meglát ~ i **Sz:** *Meglátnát, ha be vóyn köt-ve a feje:* <mondják tréfásan annak a legénynek, aki nem talál vmit>. *Meglátnát, ha kalap vóyn a fején:* <mondják tréfásan annak a lánynak, aki nem talál vmit>. **Km:** *Megláttya a mász szemibe a szálkát, a magájéba nem a gerendát:* —.

meglátszódik *megláccóúdik* i *Meglátszik.* *Megláccóúdik rajta, hogy áldott álapodba van.*

meglehetős *meglehetőűs* mn Elég jó, türehető.

meglékel *meglíkel* i

meglel *meglél* i *Megtalál.* **Km:** *Megleli zsák a főttját, ecetes kanta a dugóját:* kiki megtalálja a hozzáillő társat.

megléniáz *meglénijáz* i *Megvonalaz.* *Meglénijásztuk a füzetet, vagy amire írni akartunk.*

meglép *meglíp* i *Távolságot lépve kimér.* *Főjdet is mírtek úty, hogy meglíptik a hosszát.*

meglépesedik *meglípesedik* i <Méz> lépes-sé válik.

meglett ~ mn Idős <ember>.

meglibben ~ i *Meglippen.*

meglipped ~ i *Meglippen.*

meglippen ~ i <Tyúk a kakas előtt> leül, lelapul.

meglisztel ~ i *Szakajtóruhát és vetőlapátot lisztel meghint, hogy ne ragadjon hozzájuk a kenyér.*

meglocsosodik ~ i <Gyümölcs> megpuhul, lében dús, leves lesz.

meglódul *meglóúdul* i *Mozogni, inogni kezd.* *Meglóúdukt az egyik fogam.* **Nr:** *Nagyanyám meglóúdukt, a háztetőre felfordult.* *Nagyapám utánnament, kifúrta, jóú idessíget szí rajta.* (Mi az? Lopótök.)

meglógerez *meglóúgerez* i <Kitermelt fát> a kijelölt helyre, a lógerbe fuvaroz.

meglohad ~ i <Daganat> lelohad.

megloncsosodik ~ i *Gondozatlanná, piszkossá válik.*

meglovasít ~ i *Vmit ellop.*

meglőgyből ~ i *Vízben rázogató. Ezután deszkára terítették, és kaparóukéssel vagy*

lúvakaróúval felberhelték a szőűrit, osztán kimosták, ~tik a vízbe.

meglöttyen ~ i <Télen az időjárás> melegebbre fordul.

meglucskol ~ i <Pl. kötélnek való szalmát> vízzel megpermetez.

megmacskásodik ~ i **1.** <Fonál, kötél> összegubancolódik. **2.** <Láb, kéz> elzsibbad, megmerevedik. *Megmacskásodott a lábam, húszta a görcs.*

megmángorol ~ i **1.** *Ruhát mángorlóval kisimít.* **2.** <Gyertyaöntők szóhasználatában> egyszer öntött gyertyát sodrással formáz, egyenget.

megmarad ~ i <Cseléd a szolgálat idejének letelte után is> a régi gazdánál szolgál tovább. **Sz:** *Nem marad meg a szájátul:* nem marad tőle nyugton, folyton veszekedik rá.

megmaraszt ~ i *Életben tart.* *Az Isten marasztaná meg!*

megmarhul ~ i *Megbolondul.* *Sokszor montuk, hogy ne marhúj meg!*

megmarjul ~ i **1.** *Beleáll a fájdalom vmibe, megfájdul vmi.* **2.** *Kificamodik, meg-rándul.*

megmásodol ~ i *Másodszorra kapál.* *Tegnap ~tuk a tengerit.*

megmásol ~ i **1.** <Állat> ismételtén párosodási ingert mutat, újra párzik. *Megmásolt a tehén, mert nem fogant meg.* **2.** <Egyezséget> megmásít, megszeg. *Huncut, aki meg-másolja:* gazember, aki az egyezséget megszegi.

megmász ~ i *Megbasz.* **Sz:** *Megmássza a hurka a kolbászt:* disznóöléskor a nők által készített hurka hamarabb elkészül, mint a férfiak által csinált kolbász.

megmaszatol ~ i *Megigazít, rendbe hoz.* *Eszt is mek kellett vóym már maszatolni.*

megmeg ~ hsz **1.** *Megint, ismét, újból.* *Ez a fíjű ~ leitta magát.* **2.** <tréf> <Arra mondják, aki nem találja a következő, ill. a megfelelő szót, kifejezést.>

megmegy ~ i *Elkészül vmiből vmennyi.* *Nem megy meg belőüle három embernek se egy ől egy nap, ojam munkás fa ez. Na, meg-ment az aratás, hála Istennek.*

megmér *megmír* i ⟨Árut bőven⟩ mér. *Jóul* *megmírte a húst.*

megmered ~ i **1.** Étél kihűlve meredtté válik. *Megmerett a krumpli, mán nem jóy.* **2.** ⟨Halott⟩ megmerevedik.

megmérődik *megmíróődik* i Megméretik. *Megmíróődött, hogy mennyi vam benne.*

megmihálylik *megmihájlik* i ⟨Vmilyen tárgy, eszköz, szerszám, ill. növény⟩ tönkremegy. *A kertembe mám megmihájlott az ugorka.*

megmintáz ~ i ⟨Rézműves⟩ a készítendő tárgy negatívját a homokban létrehozza az öntés előtt.

megmiskárol ~ i ⟨Kocát⟩ ivartalanít. *A kocát ~ták, a kant kiheriltik.*

megmoccan ~ i ⟨Gyerek az anyaméhben⟩ megmozdul. *A gyerek félidőbe moccam meg az anyja hasába.*

megmocskol ~ i Durván leszid. *Megmocskolta a fiját a hanyaksága mijatt.*

megmohosodik ~ i **Km:** *Amék követ sokat forgatnak, az nem mohosodik meg:* ahol sokat járnak, az a terület nem gypesedik be.

megmoncsol ~ i Kézzel megnyomkod, meggyúr vmit. *A bellér a hurkának való húst jóyul megmoncsolja.*

megmos ~ i **Sz:** *Megmostam a kezemet tülle:* nem lépek a házába többet, nem tartom vele többé a kapcsolatot.

megmozdít ~ i ⟨Hajtó, kutya⟩ vadat fészkéből felver.

megmurul ~ i Meghal.

megmustrál ~ i Alaposan megnéz, szemügyre vesz vkit, vmit. *Jobrul-balrul alaposam ~ta a gyerekit.*

megmuszmókol *megmuszmókol* i Píszmogva, szöszmötölve csinál meg vmit.

megmutat ~ i Keveset tesz vmiből vmibe. *Csak íppem ~tam neki a zsírt, nem zsírosztam meg nagyon.*

megnagyol ~ i Felületesen, nagyjából csinál meg vmit.

megnáspárol ~ i Megver, elver.

megneszel ~ i Kutya meghallja v. megérzi, hogy vki, vmi a közelében van. *A kutya ~te a nyulat.*

megnevel ~ i ⟨Főként⟩ növényt, állatot felnevel, megnöveszt.

megnő *megnőj* i **Nr:** Ha vkin keresz-tüllépnek, nem nő meg. Ilyenkor visszafelé újból át kell lépni.

megnumerál ~ i **1.** ⟨Jószágot⟩ megkülönböztetésül számjeggyel megjelöl. **2.** ⟨Jószágot⟩ megszámol.

megnyersül ~ i **1.** Megnedvesedik. *De jóyul megnyersűt ez a főüd!* **2.** *Megnyersül az időj:* esősre fordul az idő.

megnyilal¹ ~ i ⟨Lovat patkolás közben az eleven húsba vert szöggel⟩ megsebez.

megnyilal² ~ i ⟨Súlyos, nehéz dolgot, pl. farakást, házfedelet⟩ emelőruddal felemel.

megnyilaz ~ i Megnyilal¹.

megnyirkosodik ~ i ⟨Pl. takarmány, tészta stb.⟩ a párát, nedvességet magába szívja, nedves lesz.

megnyirkul *megnyirkul* i Nedves, nyirkos lesz.

megnyisszent ~ i Kissé elvág, megvág. *Megnyisszentette az ujját, ety kicsit elvákta.*

megnyit ~ i **1.** ⟨Ajtót, kaput, ablakot⟩ egy kissé, ill. kis időre kinyit. **2.** Szabaddá tesz vmely nyílást, utat. *Megnyitotta a sorompóyt.* **3.** Nyitható tárgyat ki- v. felnyit. *Megnyitotta az erszényit.*

megnyom ~ i **1.** Összenyom, összelapít. *Hát ~ta a havat, oszt akkor dopta a másíkhó.* **2.** ⟨Ránehezvedve⟩ megsért, megnyomorít v. megöl. *Alvás közbe ~ta a pici gyerekit.* **3.** ⟨Rontó szándékú természetfeletti lény v. személy a babonás hiedelem szerint⟩ alvás közben ráül vkinek a mellére. *A fiatal-asszonyra minden íccaka rájártak, ~ták.* **4.** ⟨Férfi nőt⟩ magáévá tesz.

megnyomaszt ~ i ⟨Meleg idő⟩ eltikkaszt. *Egísz megnyomasztott ez a meleksíg.*

megnyomul ~i Megnyom. *A feje lággya a gyerekeknek az a puha, āra nagyon vigyásztak, hogy meg ne nyomújjon.*

megnyugosztal ~ i **Sz:** *Az Isten nyugosztajja meg!:* ⟨elhunyttal kapcsolatban:⟩ nyugodjék békében!

megnyugszik *megnyukszik* i ⟨Halott⟩ megpihen. *Ű mám megnyugodot, szegíny.*

megnyugtat megnyuktat i **Sz:** *Az Isten nyuktassa meg!*: <elhunytal kapcsolatban:> nyugodjék békében!

megnyújt megnyút i <Éneket> elnyújt.

megnyúlósodik megnyúlósodik i Nyúlóssá válik. *A kenyírbe nem tettek ílesztőt, mert az szonták, hogy az ílesztőtől megnyúlósodik.*

megnyuvaszt ~ i Jól meger.

megnyüvesedik ~ i <Jószágról:> nyű nő benne.

megobszervál megopszervál i Alaposan megnéz, megvizsgál. *Megopszervájja egyik ember a másikat, de a termény minőségét is megopszerválták.*

megócskul megócskul i Ócskává, használhatatlanná válik.

megódzik megóddzik i <Pl. csomó> kioldódik, kibomlik.

megokol ~ i Hibáztat, okol vkit vmiért. *Ha eltört a szekérrúd, a kocsist okolták meg írte.*

megokosít ~ i **1.** Felhívja vmire a figyelmét, felvilágosít. **2.** <Nagyon> okossá tesz. *Megokosította a tanítót a gyereket.*

megolcsít megócsít i Olcsóbbá tesz.

megolcsul megócsul i Olcsóvá, ill. olcsóbbá válik. *Megolcsult a tojás, lement az ára.*

megoldalga megódalga i Elver, meger.

megoldódzik megódódzik i Kötél, csomó kioldódik. *De sokszor montuk, hogy megódódzott a kötél!*

megolt megót i Égetett meszet vízzel felolvaszt.

megolvas ~ i Megszámol. *Megolvasta, hogy mennyi pize van.*

megomlik ~ i <Kiszáradt föld> szétmállik, szétomlik.

megónosodik megóynosodik i Hideg esőtől vmi összefagy, összetapad. *Ijenkor ki tukták húzni a darunak a tollát, amit a kalapjokhoz tettek a pásztorok, mert megóynosodott a tolla, nem tudot repülni.*

megosztályoz megosztájoz i <Örökségen> megosztozik.

megosztott mn *Megosztod bál:* foglalkozások, társadalmi helyzet szerint tartott bál. *Debrecembe it megosztod bál vót:* vót tanítóbál, tisztviselőbál, tímárbál, iparozsbál, cigámbál.

megöblint ~ i **1.** <Edényt a mosogatás végén> leöblít. *Mosogatáskor az edényeket utóujára megöblintik.* **2.** <Ruhát> kiöblít.

megőgyelít megőgyelit i Összevegyítve elkever vmit vmivel.

megöl megöl nu Mögül.

megöldöget megöldöget i <Pl. baromfit> bizonyos időközönbséggel megöl. *Ezeket öldögette anyukám nek karácsonra.*

megöldös ~ i <Pl. bolhákat, baromfit> egyenként megöl.

megölő mn *Megölő ellenségem:* halálos ellenségem. *Megölő ellenségem ez az ember, de nem tudom, mir.*

megölt megölt i Gyorsan, néhány öltéssel megvarr, összefércel vmit. *Özsd mám meg a kabátom!*

megömlöd ~ i Forrasztáskor a forrasztószer hő hatására megolvad, folyékonyvá válik.

megönt ~ i <Pl. salátát> forrázással megpuhít.

megőregedik megőregedik i <Étel> megsűrűsödik. *A kimaratt ítel rendesen másnapra megőregedett.*

megőr megőr i Megöröl.

megőret megőret i Megöröltet. *Hát az ílelem vót benne, asztán a liszt, ahogy megőretett az uram.*

megörlet megőrlet i Lisztet megöröltet.

megörökít ~ i Örök áron megvesz vmit.

megöröltet megöröltet i **1.** Búzát a malomban liszté öröltet. *Hát a malomba vitte az uram a búzát, és ot megöröltették.* **2.** A mázórlő a mázakat, festékeket apróra zúzza, tőri.

megpacsmagol mekpacsmagol i <Étel> zsírral meglocsol, beken. *A kását kítettük a tálba, a tetejét főrő disznózsírral mekpacsmagoltuk, de a rítés tisztát is mekpacsmagoltuk, mekcsapkottuk zsírral.*

megpáhol *mekpáhol* i (Szemes terményt) teknőben rostálva, feldobálva a pihétől kitisztít.

megpakol *mekpakol* i Olvasztáskor feltölti rézzel az olvasztótégelyt, megrak.

megpállik *mekpállik* i **1.** (Juh lába) kisebesedik. *Óut van a pállot sánta, az mekpállik, az mán ojan fészagos.* **2.** (Nyers bőr) bomlásnak indul. *A marhabőr, ha nem jól kezelik, megbüdösödik, mekpállik, lejön a szőüre.* **3.** Levágott vessző felszíne fellazul, megpuhul. *Ha látý tél van, mekpállik a vesszőü.*

megpántol *mekpántol* i Elver, megver.

megparáhol *mekparáhol* i Ruhát vasalás előtt vízzel befröcsköl.

megpárgol *mekpárgol* i **1.** (Gyógyítás céljából) gőz fölé tart, meggőzöl. **2.** (Tésztát főzés előtt) zsírban kissé megsüt, megpuhít. *Ha főüzni akarunk, a levestisztát is ety kizs zsírba előüzször mekpárgojjuk, mekpuhítjuk.*

megparoláz *mekparoláz* i Kézfogással jelzi, hogy az üzlet létrejött. *Adásvevísnél vőut, hogy mekparoláztak, egyvetértettek, mekkötötték az üzletet.*

megpaskol *mekpaskol* i (Szőlőt, búzát) jég elver.

megpattan *mekpattan* i **1.** Hirtelen, észrevétlenül távozik, elillan. **2.** (Rügy) kezd kipattanni.

megpenget *mekpenget* i Megver vkit.

megpergel *mekpergel* i (Szalonnadarabkákat, kávé) megpörköl.

megperselyez *mekpersejez* i (Kerékgagyat) persellyel, vasbéléssel lát el.

megpertusodik *mekpertusodik* i Tegező viszonyba kerül, összetegeződik vkivel.

megpeshed *mekpeshed* i (Étel, ital) megromlik, megposhad.

megpetél ~ i **1.** (Kakas tyúkot) megtermékenyít. **2.** (Férfi nőt) magáévá tesz.

megpettyesül *mekpettyesül* i (Gyümölcsön, lekváron a romlás jeleként) pettyek jelennek meg.

megpetyhed *mekpetyhed* i (Húsféle) megromlik.

megpihen *mekpihen* i **1.** Meghal. **2.** (Mészárosok nyelvén:) a hűtőbe tett hús kihül.

megpillésedik *mekpillésedik* i **1.** Tej felszínén pille képződik. **2.** Víz teteje vékonyan megfagy.

megpimpósodik *mekpimpósodik* i (Kenyer, lekvár, bor) megpenészedik.

megpipál ~ i Megpipáz.

megpipáz *mekpipáz* i Ló orrára orrszorítót helyez. *Vasaláskor a rugóús lovat mekpipászták, hurkot tettek az órára.*

megpípesedik *mekpípesedik* i Baromfi nyelvén a szomjúságtól bőrkeményedés keletkezik. *Ha mekpípesedik a tyúk nyelve, le kel húzni és lenyeletni vele, ész bele kel köpni a szájába.*

megpirkad *mekpirkad* i Hajnalodik.

megpirul *mekpirul* i (Föld) megszikkad, porhanyóssá válik. *Addig nem lehet kapálni a feketé főüdon, míg meg nem pirul a főüt teteje.*

megpiskafáz *mekpiskafáz* i (Luca napján tyúkokat) hajnalban v. éjfélkor piskafával megbökdös. **Nr:** *Luca napján, amikor mekpiskafászták a tyúkokat, aszt monták: Az én tyúkom mindik tojjik, a szomszidé csak kotkodájjik.*

megpiskol *mekpiskol* i Megdorgál, öszszeszid.

megpisszen *mekpisszen* i **1.** (Pl. víz) forni kezd. **2.** Megmukkan. *A gyerekeknek asz montuk, hogy meg ne pisszenyetek, halgassatok.*

megpiszül *mekpiszül* i Piszévé válik. *Úgy óurba váglak, hogy mekpiszűsz.*

megpitymallik *mekpitymallik* i Hajnalodni kezd. *A setít hajnal az, amikor íppen csak mekpitymallott.*

megpocsékol *mekpocsíkol* i **1.** Megtép vkit, vmit, csúnyán helyben hagyja. *Van ojan juhász kutya, amék nemcsak ugatással tereli, hanem mekpocsíkozza, harapja is a juhót.* **2.** (Termésben, jószágban) kárt tesz, pusztítást okoz. *Jóul mekpocsíkolta a tengerit a marha.* **3.** Megdézsmál. *Jóul mekpocsíkolta a macska a húst a kamorába.*

megpofásodik mekpofásodik i Kikerekedik, kigömbölyödik. **Sz:** *Mekpofásodott, mint a köjöggója: <arcra> meghízott.*

megpofoz mekpofoz i <Csizmadia csizmát> megfoldoz. *A csizmadija a csizmára egy jó naty főttot tett, mekpofosztta.*

megpoklosodik mekpoklosodik i <Bor> poklos, azaz penészes tetejű lesz. *A bor tetejire fehér, nyúlós riteg rakódik, mekpoklosodik.*

megpókosodik mekpókosodik i <Ló lába> pókos, daganatos lesz.

megpondrósodik mekpondrósodik i Vmi pondrósá válik, vmiben a pondró elszaporodik. *Mekpondrósodott a víz, sok veres pondró van benne.*

megporhanyósít mekporhanyósít i Porhanyóssá tesz vmit. *Megboronáltuk, mekporhanyósítottuk, akkor hát az ojan vőut, abba nem vőud gaz.*

megporoz mekporoz i Bibét beporoz.

megporzás Ö: idegen~, maga~.

megposhad mekposhad i Megerjed, megsavanyodik.

megpótol mekpótol i Visszapótol, helyre-pótol. *Például ha bement ecs csapat tehén a tengeribe, megevet száz szű tengerit, akkor a kárt megolvasták, aszt a sajáttábul kellett visszaadni, mekpótolni.*

megpotyol mekpotyol i Megpaskol, megvereget.

megpotyolás mekpotyolás fn Megpaskolás, megveregetés. *Hát asz szeretebül ment a mekpotyolás.*

megpördül mekpördül i <Szilva héja> felkunkorodik. *Mintha ém most mekpördrök ety papírt, úgy mekpördül a haja a szilvának.*

megpörget mekpörget i <Csigatésztát> elkészít. *Elnyújtottuk, és asztán mekpörgettük csigának.*

megpörög mekpörög i Összesündörödik a héja. *A lekvár már összefőött a szilva haja mekpörgött.*

megpötyögtet mekpötyögtet i **1.** Lekvárt sűrűbbre főz. *Mekpötyögteti a lekvárt, mert sog benne a nedvesség, a buborik, mék csak*

pötyög. 2. <Cseréppipa készítésekor> vasdarabbal mintákat ütöget a pipa nyakának a végére.

megprezentel mekprezentel i Megajándékoz.

megpróbál mekpróbál i <Pl. csizmát> felpróbál. **Nr:** *A mekpróbáalomra adot válasz: A patikárijus kutyája is a próbába dögöld bele.*

megpuhít mekpuhít i <Vallatáskor> megkínóz. *A csendőörök nem verekettek, vallatáskor sós ugorkát attak, az ajtó alatti ety kis vizet beengettek, úty puhították meg a fogjokat.*

megpuhogat mekpuhogat i <Földet> megkapál, porhanyóssá tesz.

megpuhul mekpuhul i Az anyag kellő mértékben puha lesz. *A mekment anyag mekpuhul, úty könnyebben lehet feldőgözni, és ráhúzóódik a borítandó anyagra.*

megpukkan mekpukkan i Megpukkad. **Sz:** *Ojam mörges vőutam, hogy majd mekpukkantam.*

megpurgál mekpurgál i Meghajt vkit, hasmenést okoz neki.

megpusztul mekpusztul i Elpusztul. *Ha a fecske nem tuggya kiülni a verebet, betemeti aszt a kis jukat, az meg ot mekpusztul.*

megpüffed mekpüffed i Megpuffad.

megpüföl mekpüföl i Elver, megver.

megragad ~ i **1.** <Növény> gyökeret ver, megered. *Elültettem a palántákat, jóyl megragattak. 2.* <Vendég> sokáig ottmarad.

megragaszt ~ i Megszerez magának vmit. *Még a jóy múldba sikerűt eszt a kis házat ~ani.*

megragyásodik ~ i **1.** Himlőhelyes lesz. *A gyerek is megragyásodott, ha a himlőűjit elvakarta. 2.* <Növény> ragyás lesz, vagyis levelén az eső utáni napsütéstől rozsdabarna foltok keletkeznek.

megrájból ~ i <Kalaposmesterségben> kaplapnak való anyagot simára dörzsöl.

megrak ~ i Olvasztáskor feltölti rézzel az olvasztótégelyt. **Sz:** *Úgy ~lak, mint a két-fenekű dobot: nagyon megverlek.*

megráncol ~ i <Ruhadarabot> ráncokba szed. *A ruhád, gatyát ráncra szedik, megráncojják.*

megráspolyoz *megráspojoz* i Ráspollyal megreszel.

megráz ~ i **Sz:** *Megrázlak, mint Isten a vargát!:* <fenyegetés:> majd adok én neked!

megreccsen ~ i Megroppan, megrándul.

megrémiszt ~ i Megijeszt, megrémít.

megreparál *megreperál* i Megjavít.

megrepetál ~ i <Ételből> mégegyszer kér. *Ojan jóu vóyt az ítel, hogy ~ta, kírd belőüle.*

megrészel *megríszel* i Gabonából az aratásért v. cséplésért járó részt kiadja.

megretírál ~, *megreterál* i Meghátírl. *Például aki visszavonta a tanítói pályázatát, az is ~t.*

megrigolíroz ~ i <Talajt pl. szőlőültetés előtt> kézi erővel kb. 50–70 cm mélységig megforgat.

megríkat ~ i Sírásra fakaszt.

megrípácsásodik ~ i Érdessé, rücskössé válik. *A sárgadinnye haja ha megírik, megrepedezik, ~.*

megríszál ~ i <Síró kisgyermeket> karjába véve rázogató, hogy elhallgattassa.

megrogyaszt ~ i <Kovácsoknál:> az anyag méretét növeli.

megrogyasztás ~ fn <Kovácsoknál:> az anyag hosszának, ill. vastagságának növelése. *Megrogyasztással kiszílesíttyük a rútot közepit.*

megront ~ i **1.** <Babonás hiedelem szerint> varázslattal megbetegít vkit v. vmit. *Ha nem ment a tehén az istállóba, ráfokták, hogy ~otta valaki.* **2.** Fiatal lányt szüzességétől megfoszt, ill. fiatal fiút fajtalanságra készítet. **Nr:** *Az ujszülöttet, hogy meg ne roncsák, az ajtóba kerezebe két seprűt tettek.*

megroppan ~ i <Végtag> megreccsen, roppanva megrándul.

megrostál ~ i **Sz:** *Ezd biztos ~ták:* <mondják a feltűnően kicsi emberre>.

megrozsdásodik ~ i <Gabona> barna foltos lesz.

megrögzött mn *Megrögzött csúz:* (rég) <egy betegségfajta>.

megrőkönnyödik *megrőükkönnyödik* i **1.** Megpenészedik, megdohosodik. *Megrőükkönnyödik a ruha, ha nedvesen hajtyák egymásra.* **2.** <Feldolgozandó fa, deszka> a nedvességtől megpuhul. **3.** Megijed, megrémül. *Felém jött egy naty fekete kutya, egíszem megrőükkönnyöttem.*

megröntgenez *megröggenyez* i

megrövidedik ~ i Megrövidül. *Ősz fele a nappal ~.*

megrúdal ~ i <Bottal> megver.

megruhiz ~ i Megver. *Megruhizlak, ha rosz lesz.*

megrusnyul ~ i Megcsúnyul.

megrühel ~ i <Juhot> rüh elleni orvossággal beken, rühtől megtisztít.

megrühet ~ i <Koca> párosodni vágyik, párosodik, ill. megtermékenyül. *Megrühetett a koca, az asz jelenti, hogy tanálkozott a kannal.*

megsajdul *meksajdul* i Megfájul. *Meksajdult a fejem.*

megsakterol *meksakterol* i <Marhát, baromfit> izraelita rítus szerint sakterrel vágat le.

megsalapál *meksalapál* i Elver, megver. *Úgy meksalapállak, hogy héd bolond lez belőüled! — montuk a gyerekeknek ijesztískípen.*

megsántáz *meksántáz* i <Juhász> az eves, pállott v. a bűdös sánta juhot a kampóval kiemeli, az állat körmét megfaragja és kezeli. *Akkor fogjuk meg, ha meg akarjuk sántázni, vagy ehhe hasonlós.*

megsarabol *meksarabol* i <Földfelszínt> megkapál.

megsárlik *meksárlik* i Kancának párosodási ingere van.

megsavanyul *meksavanyul* i Megsavanyodik. *A káposzta meg a bor níha meksavanyul.*

megsejt *meksejt* i Észrevesz. *Meksejtettem, hogy meglopták a tengerit.*

megsemmisül *meksemmisül* i *Meksemmisül a jegyesség:* felbomlik a jegyesség.

megserényedik *mekserényedik* i <Munkában> gyorsabb, frissebb lesz.

megsértődik *meksértőődik* i Megsérül. *A körömmireg az, amikor meksértőődik a körömház és meggyül.*

megsikál *meksikál* i **1.** Simára, fényesre csiszol vmit. *A bútort az asztalos szípem meksikálta.* **2.** (Szobapadlót) felsúrol.

megsiklik *meksiklik* i (Járás közben) megcsúszik.

megsinyli *meksinli* i Vminek a káros következményeit megszenvedi. *Meksinli a szárazságot a növény.*

megsipkáz *meksipkáz* i (Gyermeket) sapkával megver.

megsógorosodik *meksógorosodik* i Házaságkötés révén sógori kapcsolatba kerül vkivel.

megsorjáz *meksorjáz* i Palánták kiültetése előtt gereblyével kijelöli a sorokat.

megsorol *meksorol* i Megsorjáz.

megsóz *meksóuz* i (Marhát) sóval megetet. *Úgy is vóút, hoty kanállal sóusztuk meg, félrefordítottuk a szarvát, kinyitottuk a száját, a másik meg betett ety kanál sóút.*

megsörétez *meksérítez* i Vadat söréttel rosszul talál el, az állat elmegy.

megspannol *meksspanol* i (Kötelet, madzagot) kifeszít.

megspriccol *mekspriccol* i Bespriccel.

megsulykol *meksujkol* i (Ruhát) súlyokkal ütögetve mos. *Rígen a ruhát a patagba meksujkolták, addig ütötték, mik tiszta nem lett.*

megsuprikál *meksuprikál* i (Gyermekeket kézzel v. vesszővel) gyengéden megver.

megsült *meksült* mn Fejlődésben elmaradt.

megsüllyed *meksüjjed* i (Jármű, pl. szer) nagy sárban v. homokban elakad.

megsűnyöl *meksűnnyöl* i Nagyjából összevarr, összefércel.

megsűrít *meksűrít* i Levest sűrűbbé tesz. *Ez a rántás sűrítette meg a levest.*

megsűrűdik *meksűrűdik* i (A vízben beavatott gubaposztó) sűrűvé, tömötté válik.

megsüt *meksüt* i **1.** Forró tárgy, anyag érintése fájdalmat, esetleg égési sebet okoz. **2.** Megtűzesít. *Pirosra meksütötték eszt a vasat.*

megsüvegel *meksüvegel* i (Kalapot, sapkát megemelve) köszönt vkit.

megszabadít *mekszabadít* i **1.** (Fogságból) kiszabadít. **2.** (Betakarítás után mezőt) legeltetési tilalom alól felold.

megszabadul *mekszabadul* i (Betakarítás után a mező) a legeltetési tilalom alól feloldódik.

megszakad *mekszakad* i **1.** Összeroppan a fa a termés súlya alatt. *Annyi rengeteg van rajta, hogy mekszakad a fa.* **2.** Nedves pipa szárításkor a napon megreped. **3.** *Mekszakad a falca:* terelés közben a nyáj több részre bomlik. **4.** (Rézműveseknél:) öntéskor a helytelen adagolás miatt a tárgy levegős, üreges lesz. **Sz:** *Szakaggy meg!:* (szitok). *Maj mekszakattam, úty kacaktam:* majd eldőlttem a kacagástól.

megszakaszt *mekszakaszt* i *Mekszakasztja magát:* agyondolgozza magát.

megszalad *mekszalad* i **1.** (Földterületet) hamar megjár, gyorsan végighalad rajta. **2.** (Dinnye, tök indája) hirtelen nőni kezd. *A jóú időűjárásba mekszalatt a dinnye indája, gyorsan nőött.*

megszáll *mekszál* i **1.** (Rovarok tömege) ellep vmit. *Mekszálták a legyek a húst, nagyon szerették mekszálni.* **2.** (Kirepült méhraj vhol) megtelepszik. *A mibefogóúval ritkán sikerült befogni a miheket, megvárták, míg mekszálnak a mihek.* **3.** Leülededik.

megszaporodik *mekszaporodik* i **1.** (Terhes nő) megszüli gyermekét. **2.** Gyermekek születik a családban. *Hallom, mekszaporotatok.*

megszapul *mekszapul* i Fehérneműt lúgos meleg vízben kiáztat. *Mekszapulta a ruhát a szóúdas vízbe.*

megszárad *mekszárad* i **Sz:** *Az akasztóúfán száragy meg!:* (átok:) akasszanak fel!

megszáraszt *mekszáraszt* i Megszárit. *Mekszárasztom a korpás kovászt, hogy be ne peníszegeggyik.*

megszartat *mekszartat* i Lovat megéröltet, meghajt, emiatt folyton fosik. *Ha nagyom mekhajtották a lovat, mekszartatták, szart minden lipésre.*

megszed *mekszed* i 1. <Le-, ill. felszedett dologgal> megtölt vmit. *Mekszette gombával a kosarat.* 2. <Gyümölcsfát termésének egy részétől titokban, lopva> megfoszt. *Az iccaka mekszették az almafámat. Minden gyümölcsöt hajlamosak vőutak, hogy mekszeggyik.* 3. <Tejet> lefölöz. 4. <Disznóöléskor húst, szalonnát, beleket a főlsleges részekről> megfoszt, megtisztít. 5. <Sódarról a kolbásznak való húst> levagdos. 6. <Kosarat a fonás befejezése után a kiálló vessződaraboktól> megtisztít.

megszeg *mekszeg* i 1. <Egész kenyeret, dinnyét> megvág. *Ahogy vőut az a nagy, kerek kenyér, akkor kezűngbe foktuk, osztán mekszektük úgy, hogy úgy legyen mekkezdve.* 2. <Szekérrudat> elfordít.

megszegényedik *mekszegényedik* i Szegénnyé válik, elszegényedik. **Km:** *Ígird meg, ne ad meg, nem szegényecc avval meg:* (olyan embernek v. emberre mondják, aki nem szokta megtartani az ígérteit).

megszegényít *mekszegényít* i Szegénnyé tesz. **Km:** *Ígird meg, ne ad meg, sose szegényít az meg: —.*

megszegényül *mekszegényül* i Elszegényedik.

megszégyell i *Mekszígyelli magát:* elszégyelli magát, szégyenérzete támad. *És így én nem szígyeltem meg magamat.*

megszéled *mekszíled* i <Állatok csoportja> szétszéled.

megszemzik *mekszemzik* i <Gabona> szemet növeszt. *Ha jóü időü jár rá, a gabona hamar mekszemzik.*

megszenderedik *mekszenderedik* i Elszenderedik.

megszentel *mekszentel* i <Katolikusoknál> ruhát vízzel befröcsköl. *Katóylikusok monták id Debreceembe, hogy a ruhát mekszentejjük, beszentejjük.*

megszeret *mekszeret* i (gyny) Megcsókol, megölel. *Szerezsd meg a papát!*

megszerez *mekszerz* i Ráadásal megtold, megtetéz vmit. *Mekszerzem mék két almával eszt a kila almát.*

megszínel *mekszínel* i <Piaci árus> a portéka színejavát a csomó felső részére rakja. *Az ílelmes kofa mekszínelte, fejűlre rakta a portikának a szípit-jovát, hogy asz higgyik, ojan az ajjájig.*

megszítat *mekszítat* i <Húst> kiáztat. *A húst mekszíttatták vízzel, kiáosztatták.*

megszív *mekszíj* i 1. Egyet szív vmin. 2. <Borogatás> kelést megérlel, ill. elmulaszt. *A paradicsomot azír tettik a kelésre, hoty szíjja meg.* 3. Kissé megszárit. *Vit fel a ruhát a padlásra, hat szíja meg a fagy!*

megszívalkodik *mekszívalkodik* i Megszívja magát nedvességgel.

megszokik *mekszokik* i **Sz:** *Vagy mekszokik, vagy mekszőkik, ha nem szokik, mekszőkik:* ha itt akar maradni, hozzá kell szoknia az itteni rendhez.

megszól *mekszóyl* i <Távollétében> rosszat mond vkiről.

megszolgál *mekszóugál* i 1. Megdolgozik vmiért. *Mekszóugálta a kenyerit.* 2. Szíveséget, jótettet viszonz, meghálál. *Maj mekszóugálom a jóúságát.*

megszólít *mekszóylit* i Rászól vkire, figyelmeztet vkit. *Akkor kikapunk, szóyval mekszóylított a tanítóü bennünket.*

megszomjúhodik *mekszomjúhodik* i Megszomjazik. *Elkelne neki ety pohár bor, mert mekszomjúhódott.*

megszomjúhozik *mekszomjúhozik* i Megszomjúhodik.

megszontyolodik *mekszontyolodik* i Elszomorodik, elszontyolodik.

megszop *mekszop* i Elkezd szopni (az anyja emlőjéből).

megszopornyikásodik *mekszopornyikásodik* i <Kutya, macska> szopornyicában, vagyis hurutos betegségben megbetegszik.

megszór *mekszóyr* i <Szemes terményt> lapáttal a levegőbe szórva, ill. szórórostával a pelyvától, szeméttől megtisztít. *Mikor fűj a szél, mekszóyrják a szemes termint, hogy a pejhet meg a lihaszemet kifűjja a szél.*

megszorít *mekszorít* i <Földbe tett> dugványt körben megnyomogat. *Mekszorítottuk a*

dugvánt, mert csak úgy ered meg, ha a gyökérnél nem marad levegő.

megszorongat mekszorongat i ⟨Abroncsot⟩ meghúz, megerősít. *Szüret előűt a hordókat előű kel venni, az abroncsokat mekszorongatni.*

megszortíroz mekszortíroz i ⟨Szemes terményt⟩ minőség szerint szétválogat.

megszortíroztat mekszortíroztat i ⟨Szemes terményt⟩ minőség szerint szétválogattat. *A szortírozó géppel mekszortíroztatatom eszt a tengerit.*

megszorul mekszorul i **1.** ⟨Pl. juhnyáj hídra v. lyukra tereléskor⟩ összetorlódik. **2.** ⟨Gabonaszem⟩ hőség v. szárazság miatt nem fejlődik ki eléggé. *A nagy melegbe a gabona mekszorút, ráncos lett a szem.*

megszotykosodik mekszotykosodik i ⟨Körte, barack⟩ túlérlik, nagyon megpuhul.

megszotykosodik mekszotykosodik i Megszotykosodik.

megszotyósodik mekszotyósodik i Megszotykosodik.

megszörnyed mekszörnyed i Elszörnyed, megijed vmitől.

megszörösödik mekszörösödik i Megpenészedik. *A rosszul elkészítéd befőűt hamar mekszörösödik.*

megszuhosodik mekszuhosodik i Fába beleszik a szű, szuvas lesz.

megszunnyad mekszunnyad i Elbóbiskol, elszundít.

megszúr mekszúr i ⟨Állatot⟩ leszúr, leöl.

megszurkapiszkál mekszurkapiszkál i ⟨Tüzet⟩ megpiszkál.

megszurtyongat mekszurtyongat i Megölelget, megszorongat. *Mekszurtyongatta, kedvesen megölelgette a fíjű a jánt.*

megszusszan mekszusszan i ⟨Kissé⟩ megharagszik. *Mekszusszant rám a szomszidom ety kicsit.*

megszűr mekszűr i ⟨Betegség, gond, baj⟩ megsápaszt, lesóványít vkit.

megtakarít mektakarít i ⟨Ruhaneműt, lábbelit⟩ megtisztít.

mektaknyosodik mektaknyosodik i ⟨Dinyne⟩ a túlérés miatt ragacsossá, nyúlóssá

válik. *A túlír dinnye mektaknyosodik, ragacsos a közepe.*

megtákol mektákol i Toldoz-foldoz, nagyjából, hevenyészve megjavít vmit.

megtalpal mektalpal i Szőlővesszőt az ültetés előtt az íznél visszavág. *Az ültetőűvesszőűt negyven-ötven centire az íznél visszavágjuk, mektalpajjuk.*

megtalpalás mektalpalás fn Szőlővesszőnek az íznél történő visszavágása.

megtáncoltat mektáncoltat i ⟨Lovat⟩ meg-rángat, megforgat.

megtángál mektángál i Elver, megver.

megtanyáz/ik mektanyáz/ik i Hosszasabban elidőz, megszáll vhol. *Jóűl mektanyáz itt ez az asszony, tán nindzs dóuga othon.*

megtapad mektapad i Sár tapad rá, sáros lesz.

megtapod mektapod i Megtapos.

megtarábúboz mektarábúboz i A fejbűját alaposan megütögeti.

megtárgajosodik mektárgajosodik i **1.** Bőr szederjessé válik. **2.** A bőron az ütéstől kékes foltok jelennek meg.

megtart mektart i **1.** Megfogva egy darabig tart vmit. *Mektartom a csokrot, amíg átkötöd.* **2.** ⟨Cselekvés, állapot⟩ bizonyos ideig eltart. *A tengeritöris mektart ety hétig is.*

megtáskásodik mektáskásodik i ⟨Vakolat⟩ a falfelülettől elválik, feltáskásodik.

mektasliz mektasliz i Megpofoz. *Ugy mektaslizlak, hogy még menyasszonykorodba is eszedbe jut.*

megtataroz mektataroz i ⟨Kerítést⟩ helyreállít, kijavít.

megtégláz mektégláz i ⟨Tímármesterségben⟩ megmosott bőrt téglázóval dörzsöl, puhít, tisztít.

megtejel mektejel i **1.** ⟨Juh⟩ tejet ad. **2.** ⟨Juh⟩ vmeddig fejés alatt áll. *Ez a kétezer hat hét alat tejel meg.*

mekteker mekteker i ⟨Férfi⟩ nőt magáévá tesz.

megtelik mektelik i **1.** Vmire nem fér több, tele van. *Az orsóű mektelt a fonállal.* **2.** ⟨Pl. kéz⟩ meggyűlik, elgennyesedik.

megtelkesít mektelkesít i <Jószág> egy bizonyos területet megtrágyáz.

megtép mektép i **1.** <Élő szárnyas tollát> kitépdes. *Ézs bejöttek az asszonyok, osztám mektípták a libát.* **2.** Megcibál, megtépáz. *Gyere csak a közelembbe, mektíplek, ez aszszonyi veszekedés vőüt.*

megtépász mektépász i Megtépáz. *Mektípássza egyik jány a másikat.*

megtépett mn Mektíped gyapjú: fonásra a tépőszéken előkészített gyapjú.

megtér¹ mektér i Megfordul, visszafordul. **Km:** *Aki mektér, idvezül:* <mondják, ha vki elindul, de hamar vissza is megy vmiért>.

megtér² mektér i Elfér vhol. *Van elik hej, mektér it mék kéd zsák.* **Km:** *Sok jóü ember mektér együtt/ety házba: —.*

megtereget mektereget i Száradni kite-reget vmit.

megterel mekterel i <Jószágot> visszahajt, összebb terel. *A gujás mekterelte a guját, visszaterelte, összép hajtotta.*

megtérés mektérés fn Megfordulás, visszafordulás.

megterít mekterít i Vmivel vastag rétegben beborít vmit. *Jóül mekterítettem a főüdet trágyával.*

megtérít mektérít i **1.** <Jószágot> visszafordít, visszahajt. *Kivált a minezsbe vőüt, hogy mek kellett téríteni valamék csikóüt.* **2.** Adósságot visszafizet. *Asz hittem, mán nem kapom meg eszt a píst, de csak mektérítette a komám.*

megtestál mektestál i Végrendelkezik.

megtestel mektestel i Megver, elver.

megtesz mektesz i **1.** Mekteszi a kovászt: kenyérsütéshez elkészíti a kovászt. **2.** Mekette vele: <férfi nőt> magáévá tett.

megtetejez mektetejez i **1.** Szőlőhajtások tetejét visszavágja. **2.** Háztető tetejét megjavítja.

megtetszik mekteccik i **1.** Megmutatkozik, meglátszik. *Mekteccik mán rajtat, hoty terhes vagy.* **2.** Mekteccik a hajnal: pirkad, hajnalodik.

megtéved mektíved i Téveszt. *Számolta a píst, oszt mektívet.*

megtikkad mektikkad i Szomjazik.

megtilol mektíol i A kender fás részeit ütögetve pozdorjává törí.

megtisztálkodik mektisztálkodik i Megmosakszik, és tiszta fehérneműt, ruhát vesz fel magára.

megtisztel mektisztel i **1.** Kedvében jár, megadja az illő tiszteletet vkinek. *Mektisztelem az apámat, igyekszek a kedvibe járni.* **2.** Megszid, megdorgál vkit.

megtojóz mektojóüz i **1.** <Tyúkot> tapogatóssal megvizsgál, hogy tojós-e. **2.** <Krumplibokrot> oly módon megvizsgál, hogy alóla néhány szem krumplit próbaképpen kivesz. *Ha mán van a kolompír alat nagyocska, akkor az ember az ujjával alányul, és mekkeresi, kiszakítja, amit elíg nagynak érez, ~za.*

megtokol mektokol i <Leölt baromfit kopasztáskor> a tollfészeketől, tollgyökerektől, vagyis a tokoktól megtisztít.

megtőgyel mektőgyel i <Kanca, tehén, juh tőgye ellés előtt> megduzzad.

megtölt mektőüt i <Krumplit, kukoricát> a tővénél földdel vesz körül, feltölt.

megtöpörődik mektöpörődik i <Ember> megöregedve összemegy.

megtöpped mektöpped i <Gyümölcs> összeaszik, megráncosodik.

megtöppen mektöppen i <Gyümölcs> megtöpped.

megtör mektör i **1.** <Új utat> szekérrel többször végigjárva kitapos, kitapostat. **2.** Havas utat, jégréteggel bevont búzavetést lóval letapostat, feltöret. *Vőüt ojan, hogy a szánka se tudot menni, ha nem törtik meg előütte az utat. A búzafőüdet, ha hóü esett, rá ety kis essőü, megjegesedett, aszt lúval mektörtik, mektörettik, jöttek-mentek vele, hogy levegőüzzön.* **3.** Fogadalmat, megállapodást megszeg. *Mektörte a fogadalmát, oszt mást vet felesigül.*

megtörrik mektörrik i <Bor> zavarossá válik. *Ha levegőü kap a bor, mektörrik, zavarossá válik.*

megtörődik mektörőüdik i <Gyümölcs> ütődés, rázódás következtében megsérül.

megtört mn *Mektört szőürmerisz*: a szörme rámozgásánál történő rongálódása.

megtöviskel mektöviskel i Bevetett szántóföldet tövisboronával elegyenget. *A vetést korán tavasszal töviszberenával mektöviskeltük a fekete földön.*

megtraktál mektraktál i Megkínál, megvendégel.

megtrokároz mektrokáloz i Felfűvódott szarvasmarha hasát a trokár nevű tör alakú eszközzel felszúrja.

megtromfol mektromfol i Rászed, megtréfál.

megtruccol mektruccol i Dacol, ellenkezik, vitatkozik vkivel.

megtud mektud i **Sz**: *Maj mektudod, hogy két krajcár hárm pizl!* (fenyegetés).

megtúrat megdúrat i (Földet) ekével a felszínen megszánt.

megtúrosodik mektúróusodik i Állat háta feltörik és kisebesedik. *A lú háta mektúróusodott a nyereg alatt.*

megtúrosodik mektúróusodik i **1.** Összemeget, sűrű lesz. *Óvatosan kellett hozzáadni, hogy ki ne csapóuggyon, mert akkor mektúróusodott.*

megtűrül mektűrül i Megtöröl.

megtűrülkőzik mektűrülkőzik i Megtörölkőzik.

megugarol ~ i (Ugart) felszánt.

megugor ~ i (Bika tehenet, ill. csődör kancát) meghág. *A bika megugrotta a tehenet.*

megugrat ~ i Megtáncoltat. *A bálba a legény ~ta a jánt, ugróus táncot táncoltak.*

megun ~ i Megunnya magát: unatkozik.

megunt ~ fn (Csak E/3. birt. szragos alakban:) más által megunt holmi. *Én nem veszem fel a más meguntját.*

megüdvözüil ~ i Üdvözüil. *Megüdvözüil, aki a papnál bevajja a bűnit.*

megül¹ ~ i **1.** (Kotló) nyugodtan ül a tojásán. **2.** Tyúk megkotlik. *A kotló ~t a fűszkin a tojásán, el lehet ültetni, mert mekkotlott.* **3.** (Boglyába rakott széna) összetömörül, megülepedik. *Ha ~t a szína a bogjába, még lehetet rá rakni.* **4.** (Pl. levéltetű fán) megtelepszik.

megül² ~ nu Mögül.

megülepszik ~ i (Gáz) leszáll. *Ha csendes nagyon az idő, akkor ~ nagyon a borgáz, akkor, ha a gyufa elalszik, nem szabad lemenni.*

megültet ~ i (Kotlót) tojásra ültet.

megüszkösödik ~ i (Gabona) megüszögösödik. *Ha csávézatlan vetőmagot vetettek el, előfordult, hogy a gabona megüszkösödött.*

megüt ~ i **1.** Megüti a ragya: (pl. dinynyét) a ragya hirtelen meghervaszt. *Megüti a dér: (növényt) a dér hirtelen meghervaszt. Megüti a szél: agyszélhűdés éri.* **2.** Megüti magát: (ló, szamár) megmakacsolja magát, nem engedelmeskedik. *Főleg a szamarak nem engedelmeskednek, ~ik magukat, nem mennek sehova.* **3.** Megüti a mirtiket: alkalmas katonának. **Sz**: *Úgy ~lek, hogy árul kődűsz:* (fenyegetés).

megütődik megütődik i **1.** Testrész, tárgy vmihez, vmibe ütődik. *Megütődött a fejem.* **2.** Gyümölcsöt ütődés ér.

megvacsorál ~ i Megvacsorázik.

megvág ~i **1.** Körülvág. *Lábnál vágom meg a könyvet.* **2.** Levág, leöl. *Kimentek, és akkor megvágták a disznóut.* **3.** Összevág. *Húsvágóu géppel megdarálták vaty kézzel megvágták.* **4.** Megszegi a kenyeret. **5.** Felaprít. *Megvágta a levelezs dohánt, oszt uty pipált.* **6.** (Fűrész) reszelővel megélesít. *A fűrész fogait reszelőüvel megvágják, kiélezik.* **7.** Hirtelen nagyot üt vkire. **Sz**: *Úgy ~lak, hogy héd bolond lez belőüled:* nagyon megütlek.

megvágattat ~ i Malomkövet őrlésre alkalmassá, érdessé tétet.

megvakar ~ i Vakarással eltávolít. *A mekperzsel disznóut, mikor ~ták a pernyétül, akkor ugye odavittik, eggy ajtóura rátették, vagy vágóüdeszkára.*

megvakkán megvakkán i (Kutya) vakkant egyet.

megvakít ~ i **Sz**: *Az Isten vakíccsom meg!* (átok).

megvakul ~ i **1.** (Tükör) homályos, foltos lesz. **2.** Fényes felület fényét, ragyogását elveszti. **3.** Kotlós alá tett tojásban a csirke

elpusztul. *Ha leszáll a tojásrul a kotlóú, a tojás kihül, ~, a csirke meg belevakul a tojásba. Sz: Vakuj meg!:* (szitkozódás). *Vakújjak mek, ha...:* (erős fogadkozásként).

megválaszt ~ i Eldönt. *Ez a két hónap választja meg a háborút. Km: A jó házasságot is hét év választja meg:* hét év dönti el, hogy boldog-e a házasság.

megvál/ik ~ i **1.** (Gubacsapóknál:) fonál különválik. *A keresztet ki kellet jóul kötni, hogy jóul megvájjon. 2.* Elválik, kiderül. *Ha idegen kerül a családba, asz monták: Viselve válik meg, mijen ember lez belőüle. Sz: Megvállik a tudőü a májtul:* elkülönül a jó a rossz-tól.

megvallat ~ i **Sz:** Vallassuk meg az üveget!/: nézzük, van-e még benne ital.

megvan i *Megvan a fõradása:* a víz sodrásától a kallóból kikerült gubaposztó egyenletessé, erőssé, tömötté vált.

megványad *megvánnyad* i **1.** (Gyermek, ill. beteg) megsápad, lesóványodik. **2.** (Növény a szárazság miatt) elsatnyul. *Ha sokáig nem esik esőü, a növény, főüleg a tengeri megvánnyad.*

megvasal ~ i **1.** (Földet) vasboronával megboronál. *Vetis előtt a földet berenával ~tuk. 2.* Megbilincsel. *Megvasalva kísértik a csendőürok az uccán.*

megvedel ~ i (Ló, szarvasmarha túl sok vizet) iszik. *Megvedeli magát:* ua.

megvékel *megvíkel* i (Pl. dinnyét) meglékel.

megvénül *megvínül* i Növény keménnyé, fássá válik, előregedik. *A zõütpaszuj meg a főüzni valóü tengeri megvínül, mekkemínyedik, ehetetlenné válik.*

megver ~, *megvér* i **1.** Kemence készítésekor a kemence fenekét megdöngöli. **2.** Eső megáztat vkit, vmit. *Jóul ~te az esőü az udba, montuk, ha udba írte az esőü. 3.* Szemmel megbabonáz, megront. **Sz:** *Megverte a jop keze:* berügött. *Megverte aszt az Isten, nem kel mondani, hogy verd meg uram, verd meg: —. Nem fils, hogy megvér a jóü Isten?:* (kérdszik attól, aki vmi rosszat tesz).

megverzik ~ i (Baromfi) tollazatát leveti, lehullatja. *Õüsszel a tyúk tollat vált, ~.*

megvesz ~ i **1.** (Gyümölcsből, termésből) magot szaporítás céljából kivesz, megszed. *Megvettem a dinnyemagot a dinnyébül, mert a másik esztendőübe aszt vetettem el. 2.* (Disznóöléskor vért) felfog. *Es akkor még rá-tõütöttük a virt, amit reggel megvettiünk a disznóutul. 3.* Meghódít, levesz a lábáról. *Avval vette meg a jányomat, avval a szib beszíggvivel, szíp mázozs beszíggvivel.*

megvet ~ i **1.** Megcsinál, elkészít. *Megvetette a kötelet a kivekötíshe. 2.* Alváshoz előkészíti az ágyat, megágyaz. *Lefekvískor ~ette az ágyat. 3.* *Megveti a mejjiket:* gubacsapó felteszi a mellékszálakat a vetőkaróra. **Sz:** *Megveti az ágyát a bornak:* olyan ételt eszik, amelyre jól csúszik a bor.

megvetemedik ~ i (Seb) elfertőződik.

megvetkezik ~ i (Baromfi, kutya, juh) tollazatát, szőrét, gyapját elhullatja, vedlik. *Ha nem jóul telettetik, akkor a liba, a kutya meg a birka ~.*

megvidul *megvídul* i Megörül vminek.

megvilágosít ~ i Felvilágosít. *Nem értette, amit montak, de ém ~tottam.*

megvilágtalanodik *megviláktalanodik* i Megvakul.

megvirágosodik ~ i Bor tetején fehér penész keletkezik. *Megvirágosodik, virágos lesz a gyenge minõüsigü bor, ha rosszul kezelik.*

megvirrad *megvír* i Vki felébred vhol, a reggel vhol éri. *A ríszeg az árokparton vírat meg.*

megvív ~ i Megverekszik. *A két legíny úgy intészte el az igasságot egymás köszt, hogy megvíf*tak, *megverekettek.*

megvonul ~ i **1.** Nyirkos, nedves lesz vmi. *A sóüra, szalonnára, mek színára, ruhára montuk, ha nedves lett, hogy megvonút, de megvonút a búza is, ha hotyha ráesett az esőü. 2.* Gyapjú nehéz, húzós, összetapadt szõrü lesz. *A szárítás napon megy, szabadba. Mindig a kéne, hogy a nap igesse az óüdalát, mert hamar ~ ez a gyapjúféle.*

megzabál ~ i **1.** (Ló, disznó) a kelletténél többet eszik, és megbetegedik tõle. *Mi csak a*

lúnak montuk, hogy ~t, ha például a zsenge tengeritől is ~hatott, nek különösen a süttöktől. Meg a hízóú disznóú is ~t, de a tehén az nem, az felfúvódik. 2. (Ember mértékelen evéstől, ivástól) megcsömörlik. 3. (Növény) a sok víztől kisárgul, elpusztul. A bangóúvísz, ha a virágra sok vizet öntenek, és az alatta levőü tálkába megáll, nem szíjja fel a növény, akkor ~ a növény, meksárgul a levele, kipusztul.

megzabol ~ i Zabbal megetet, megabralkol. *Hatkor ~tunk.*

megzálogol ~ i 1. Zálogot vesz vkitől. 2. (Tilosban járó állatot) befog. *Ha kárba ment a nyáj, az ~ta, akinek kárt tett. Ez úgy ment, hogy behajtotta, hogy ne tegyík tőp kárt, oszt eggyeszketek.*

megzápul ~ i 1. Tojás megromlik. 2. (Vkinek a heréje erős ütéstől) sérülést szenved. *Megzápult a töke, emijat nem led gyereke. Sz: Úty tökön rúglak, hogy megzápúsz! (fenyegetés).*

megzavar ~ i Megkerget.

megzendül ~ i (Ég) zengeni, dörögni kezd.

megzilál ~ i (Villával szénát, megázott rendet) szétzilál.

megzokul ~ i 1. (Föld a sok esőtől) keményre szárad, kirepedezik. *De sokszor montuk, hogy meg van zokulva a főü, a kötöt talaj, a homok nem. 2. Kenyértészta túlzottan megkel.*

megzökken ~ i 1. Kenyértészta a kemencébe történő bevetéskor összeesik, le-süpped. *Ha a kenyértészta túlságosan mekkél, bevetéskor összeesik, ~, mert kijöm belőüle a levegőü. 2. Megdöccen. Megzökken a szekér, ha rámegety küre.*

megzsendít ~ i (Jószágot) felerősít, gyarapodásnak indít. *A tavaszi mezőü ~i a sovány jóúszágot.*

megzsendül ~ i 1. (Fü) kiszöldül, kihajt. 2. (Jószág) felerősödik, gyarapodásnak indul. 3. (Időjárás) tavasziasra fordul.

megzsibbad ~ i Elzsibbad. *Úgy megzsibbatt a vállam!*

megy/en ~ i **Sz:** *Úgy ~ neki, mint az ágyba szarás: (tréf) vmi könnyen megy. Úgy ~, mintha karóút nyelt vőuna: peckesen, magát mereven kihúzza jár. Asz hinné az ember, hogy ~, oszt jön: (nehézkesen, lomhán mozgó, ill. dolgozó emberről mondják). Asz hinné az ember, mikor ~, hogy jön: ua. Te még mos mícc oda, ahunnen ém mán hazajöttem: (idősebb ember mondja a fiatalnak, ha az henceg, dicsekszik vmivel: ti. ő a tapasztaltabb, bölcsőbb). Nem úgy ~ a, hoty kennyüg be sárral: nem szabad azt felületesen elintézni. Kár haszomba ~: felhasználják, hasznosítják. A kár haszomba mety például akkor, ha az ítel megromlik, de a kutyának vagy a disznóúnak még oda lehet adni. Sokra ~ az eszivel: okos, ezért könnyen boldogul. Ettül nem ~ünk a falnak: ezzel nem sokat érünk. **Km:** Aki ~en, halad, aki szarik, marad: a szorgalmas ember boldogul. Aki ~, asz halad, aki áll, az marad: ua. **Ö:** által-, el-, fel-, hátra-, jön-, ki-, közé-, le-, meg-, neki-, oda-, össze-, rá-, széjjel-, tovább-, utána-.*

megye megyi fn (E/3 birt. szragos szó:) tehén, kanca nemi szerve.

megyeházudvari mn (rég) *Megyeházudvari szóuga:* a megyeháza udvarát rendben tartó alkalmazott.

meggy **Ö:** *hajó~, hólyag~, korai~, saj~.*

meggycibere metycibere fn Habarással készített meggyeves.

meggyes ~ mn Olyan (hely), ahol meggyfák vannak. *Megyek a meggyesbe kaszálni.*

meggyfa metyfa fn **Sz:** *Mit ír a metyfa pipaszár, ha vígikcsorog rajt(a) a nyál?: (gyámoltalan legénynek mondják).*

meggyepej metypej fn (Lószínnév:) pirospej.

méh mí fn **Nr:** *Ha szípen jár a mí, jóú időü lessz. Ö: anya~, házi~, nád~, takaró~.*

méhbefogó mibefogóú fn Faágon rajzó méhek befogásakor használt kétágú pózna, amelyre a kast akasztják.

méhbetegség mibeteksíg fn A méhek ragályos pusztító betegsége, megbetegedése. *A köütsrothadás egy veszedelmes mibeteksíg.*

méhcsalád *micsalád* fn *A méhkirálynő körül tömörült, egy kaptárban élő méhek összessége. A jóy micsalád sok vizet hord.*

méhcsípés *micsípés* fn **Nr:** *A micsípést hagymával szoktág bedörzsölni, vagy ecettel mossák meg.*

méheshazda *mihezsgazda* fn Olyan személy, aki méheket tenyészt, méheket tart. *Kírtém a méhezsgazdától ecs csupor mézet.*

méheskert *miheskert* fn Körülkerített hely a méhkasok elhelyezésére. *A miheskert körül vőut kerítve, hogy az állatog be ne tuggyanak menni.*

méhészfátyol *mihíszfátyol* fn Tüllből v. fátyolból készült, mindkét végén nyitott fejtető a méhszúrás ellen.

méhészkes *mihíszkes* fn 30–40 cm hosszú, egyik felén éles, másik felén kihegyesedő horogban végződő erős, rugalmas kés. *A mihíszkést a beragasztot keretek, a lípek lemeccsínél használják.*

méhészkesztyű *mihíszkesztyű* fn Gumiból v. vastag bőrből készült hosszú szárú kesztyű, amely véd a méhszúrások ellen. *Jóy, hogy rajtad vőut a mihíszkesztyű, külömbe mekcsipetek vőyna a bogarak.*

méhészpipa *mihíszpipa* fn Levehető fedelű, olyan sajátos kiképezésű pipa, amelynek kupakja felső végénél előrehajoló vékony kéménnyel van ellátva, melyen át a füst a méhek közé fújható.

méhészsapka *mihíssipka* fn Régen dróthálóból v. lószőrből, ma már inkább tüllből v. fátyolból készült arcvédő, amely a méhészt fejét, arcát védi a méhszúrások ellen.

mehetnékség *mehetnikség* fn *Rájött a mehetnikség:* (olyan emberre mondják, aki nem tud otthon maradni, nem leli helyét otthon). *Akire rájött a mehetnikség, asz nem fogja othun a hej, nem leli othun a hejit, örökösen menni akar.*

méhfogó *mifogóy* fn Méhbefogó.

méhfű *mífű* fn Zsálya. *A zsáját híjják mífűnek azír, mert a kász belsejít ezzel dörzsöltíg be, eszt szerette a kirájnőy, odament az illatra.*

méhhúsdaganat *mihuzsdaganat* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

méhlakás *milakás* fn Azoknak a kasoknak, kaptáraknak, köpüknek az összefoglaló neve, ahol méhek laknak, tanyáznak. *A faodú a legrígebbi milakás.*

méhlegelő *milegelőy* fn Olyan terület, ahol a méhek sok mézet tudnak gyűjteni. *Ez az akácos tavasszal jóy milegelőy.*

méhlob *milob* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

méhseprű mn *Miseprőy garat:* általában pléből készült készülék, amely nyitott állapotban alkalmas arra, hogy a lépekről belezott v. belesepert méhek, mint a garaton át lecsússzanak a felnyitott csapódészka nyílásához, amelyen át a fészekbe juthatnak.

méhsonkoly *misonkoy* fn A méz kipergetése, kisajtolása után visszamaradó lép, kifacsart lép. **Nr:** *Őyssel jöttek a misonkoyir a sonkojos tóytok a Felvidikrül, a gazdág gyűtöttik, gyönyörű kartonanyaggal fizettek írte. Gyertyács csináltak a sonkojbul.*

méhsorvadás *misorvadás* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

méhszöktető *míszöktetőy* fn Olyan berendezés, amelyen a családok kezelésekor kiszabadult méhek a méhes belsejéből távozhatnak, de kívülről vissza nem kerülhetnek.

méhszúrás *míszúrás* fn Méhcsípés.

méhtető *mítető* fn A méhek testén gúnyasztó gombostűfejnyi, szárnyatlan légy, élösködő. *Sajnos a kaptárba betelepedett a mítető.*

mek ~ msz (Többször ismételve a kecske hangjának utánzására.)

mék l. **melyik**

mekeg ~ i Dadog.

melák ~ fn/mn **I.** fn Nagy termetű, széles pofájú (mészáros) kutya. **II.** mn *Melák szájú kutya:* széles pofájú kutya. *A ~ szájú kutya csúnya szájú, nem ojan csinosz szájú, mint a kuvasz vaty komondor.*

mélás ~ mn Tréfás, mókás (ember).

méláskodik ~ i Bolondozik. *Mindig akadnak ojan ugrifülesek, akik szeretnek úgy méláskodni.*

mélázik ~ i Tréfál, mókázik, bolondozik.

melaszos *melázos* mn Sűrű, édes folyadékra emlékeztető. *Ítetet melázos iszt ad a lekvárnak a cukor, szinte megbalzsamozza az egíszet.*

meleg ~ mn **Sz:** Meleg/fn neki a kapanyél: nem szeret kapálni. *Sándor, József, Benedek, zságba/zsákkal hozzák a meleget:* (márc. 18-án szokásos mondás). **Ö:** fehér~, fekete~, hicc~.

melegbor ~ fn Forralt bor. *Ha átfásztunk, jólesett ecs csupor ~.*

melegedik **Ö:** össze~.

meleges ~ mn Kissé meleg. *A ~ esőű jóu a növényeknek.*

melegeső *melegesőű* fn Nyári napsütésben hulló eső. *Ha melegesőű esett, sog gomba vóut.*

melegítő **Ö:** sör~, szerszám~.

melegség *meleksíg* fn Rájött a meleksíg: hirtelen elöntötte a forróság.

melekszik *melekszik* i **Sz:** Melekszik a füle: kissé ittas. **Ö:** be~.

melegtej *melektej* fn Frissen fejt tej.

melegéptményű *melegéptményű* mn Olyan (kaptár), amelynek lépjei lappal néznek a kijáró felé. *A melegéptményű kaptáragba egymás meget hejeszkednek el a lípek.*

melegvírű *melegvírű* mn Melegvírű lú: kisebb testű, fürgé mozgású ló. *A melegvírű lovakat három-nígyéves korugba foktág be előűször.*

mell *mejj* fn *Mejje bimbóuja:* mellbimbó. **Sz:** Kilöki a mejjit: gögösen feszít. *De nagy mejjed van!:* a) de nagyon hencegsz! b) de sokra tartod magad! *Veri a mejjit:* henceg, dicsekszik.

mellbőr *mejbűr* fn Baránybőrből durván kikészített felsőruha elülső része. *A mejbürt a pásztor maga kiszítette.*

melle **Ö:** ágy~.

mellefür ~ fn A guba mellrészéhez használt gyapjú, melyet külön válogattak az alj-szörtől és a vállszörtől.

mellék *mejjik, mellik* fn A szövőszékre hosszában feltekert fonál, ill. a vászon hosszanti szála; mellékfonál. *A jóul típett, jóul*

fonod gyapjúból kiszült mejjik a szövőűn kifeszítve, felszorítva alig vóut vastagabb a jóu víkony spárgánál. Megveti a mejjiket: hosszanti szálnak való fonalat a vetőfára felteker. **Ö:** ágy~.

mellékállomány *mellikállomány* fn Az erdő főállományának kiszolgálására való fák, amelyeket korábban kitermelnek.

mellékfeltevés *mejjikfeltevís* fn A melléknek a szövőre való áthelyezése.

mellékfonás *mejjikfonás* fn (Gubásmesterségben:) melléknek, vagyis a hosszanti szálnak szánt fonál megfonása. A kiválogatott, melléknek való gyapjú fonallá sodrása guzsalyon, kézi orsóval.

melléknekvaló *mejjiknekvalóu* fn Gyapjúnak az a kiválogatott része, amelyből a gubaposztó hosszanti szálát, a melléket fonják.

melléketés *mejjikketís* fn (Szövés előtt) a hosszanti szálnak való fonál feltekerése a vetőfára.

mellény **Ö:** bársony~.

melles *mejjes* mn/fn **I.** mn **1.** Olyan (ruhadarab), amelynek felső része a mellet is takarja. *Mejjes kötőű/surc:* a mellet is takaró köteny. *A mejjes surc kikvászombul van, a nyagba lehet akasztani.* **2.** (A mellhez hasonló) domború. *Mejjes ágy:* magasra felvetett ágy, amelynél a párnákat és a dunyhát az ágy két támláján nyugvó lécekre teszik. *Ha idegen jön, szökik a prunkuj a mejjes ágyba.* **II.** fn Bélelt mellény.

mellette ~ hsz/nu **Sz:** Fog mellette: a) jót áll érte. b) pártját fogja.

mellfulladás *mejjüladás* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

mellgörcs *mejjöröcs* fn (rég) (A görcs egyik fajtája.)

mellöz **Ö:** el~.

mellszorulás *mejszorulás* fn Mellüregben érzett szorító fájdalom.

mellű **Ö:** deszka~.

mellúség **Ö:** genny~.

mélto *miltóu* fn Méltóságos úr, ill. aszszony. *A miltóujéknál vóutam cselét két évig.*

méltóságos *míltóyságos* mn *Míltóyságos paraszt*: (gúny) paraszt. *A zsidóujányoktól kaptam, mint kizsdiák, hogy míltóyságos paraszt.*

melyik *mék* nm **1.** A jelzett személyek, dolgok közül melyik? *És mindegy vőut, hogy méket húzzák. Mék tájon:* merrefelé?, hol? *Mék tájon van a főüded, komám? Mék mijen:* egyik (személy, állat, tárgy) ilyen, másik olyan. *Mék hogy:* az egyik így, a másik úgy. *Hogy eresztett a búza? Mék hogy.* *Úgy álitod bennünket párba mikor mektutta, hogy na, méköjünk hon lakot.* **2.** Ki? Közülük ki? *Métek járt a padláson?*

mélyít *Ö:* be~.

mélykút *míkut* fn Olyan ásott kút, amelyben nagyon lent van a víz.

mélység *Ö:* fenék~.

mélyszántó-*eke* *míjszántóy-*eke** fn 70 cm mélyre v. mélyebbre is leereszthető, rigolírozásra használt eke.

menázs ~ fn Menázi.

menázsi ~ fn Katonai élelem, ellátás, főként vacsora.

menázsiosztás ~ fn (Katonaságnál:) élelemosztás.

mendergős l. **mennydörgős**

mendikáns *mendikás*, ~ fn A Református Kollégium kisebb diákja, aki rendszerint a legátus kíséretében házról házra járva ünnepi köszöntőverseket mond, és adományokat gyűjt.

mendikánskönyv *mendikáskönyv* fn A legátust kísérő mendikánsok számára szükséges tudnivalókat tartalmazó könyv.

menedékes *menedikes* mn Útja közben több helyütt is megálló (személy).

menekülőérték *menekülőjértik* fn Azt fejezi ki, hogy a menekülőlhely a kaptár térfogatának hány százaléka. *Minél nagyobb a menekülőjértik, annál jobb.*

menekülőlhely *menekülőjhej* fn Olyan kaptár rész, ahová a méhek a lépek közül a kaptár hőmérsékletének csökkentésére kivonulhatnak és fűtbe kapaszkodhatnak. *A hideg időjűjárás beköszöntével mektelt a kaptár menekülőjheje mihekk.*

menendő *Ö:* férjhez~.

menés *Ö:* bél~, hátra~.

ménés *Ö:* cifra~, csődör~, szilaj~, törzs~.

ménesakol *mínesakol* fn A ménés szálláshelye.

méneshalka *mínesfalka* fn Lovak kisebb csoportja.

menet *Ö:* rab~.

meneteles ~ mn *Meneteles slingli*: (paszományosoknál:) tisztí egyenruhák, huszárdolmányok felül szélesebb gombolója.

menetelű *Ö:* jó~.

menetesfonás ~ fn Az oldalfonásnak az a fajtája, amely során a vesszőket a karók mögül belülről kifelé vezetik, a fonás egyikén ki, másikon be történik; egyszálal berakás.

méneshjárás *mínesjárás* fn A lovak leteleje.

menhely *Ö:* tébécé~.

ménlovas *mínlovas* fn Csődörös.

mennél ~ hsz (Kf-ú mn v. hsz mellett:) minél. *Mennél előjűbb, annál jobb.* **Nr:** *Mennél jobban kirik a jánt, annál jobban megy, megy, megy.* (Nd.)

mennivaló *mennivalóy* fn Olyan dolog, amelyet ide-oda járással lehet elintézni. *Vam mennivalóy elég.*

menő *Ö:* jövő~, ki~.

menőben *menőjbe* hsz Távozáskor. *Menőjbe elvitte a kendőjmet.*

menőfélben *menőjfélbe* hsz Indulásra készen, távozóban. *Mán éppen menőjfélbe vőutam, amikor odajött.*

menőke *menőjke* fn *Menőjkeje van:* a) mehetnéke van, távozni van kedve. b) a menés vágya van benne. *Esténkint rájött a menőjkeje.*

menstruáció *mensturációjy* fn

ment *Ö:* jött~.

menta *Ö:* bors~.

mente ~ fn Prémés, bélelt, zsinóros, régi magyaros rövid felsőkabát. *Ö:* dísz~.

mentekötő *mentekötőj* fn Négyszögletes zsinórból készített, több helyen összefogatott és somgombbal záruló gomboló.

mentő *Ö:* kár~.

mentül ~ hsz Minél, mennél.

meny ~ fn **Sz:** Jányomnak mondom, oszt a ~em ércsík rulla: olyan figyelmeztetés, amelyet a vele szorosabb kapcsolatba levőhöz intéz, hogy a másik értsen róla. **Km:** Menyem nem jányom, vőjüm nem fíjam: —.

menyasszony menyasszon fn **Sz:** Addik készülőjcc, mint a ~: sokáig készülődik. Kireti magát, mint a ~: csak hosszas rábeszélésre hajlandó megtenni vmit. **Km:** Nyári ~, téli kiskutya eggyik se jóy: a nyár derekán, a legnagyobb munkaidőben nem való esküvőt tartani. Akármijen öregasszony, ha fírhé meg, csak ~: —.

menyasszonyfátyol ~ fn Menyasszonyi fátyol.

menyasszonyi mn Menyasszonyi pár: házaspár. És akkor utána el kellett menni a ~ párnak a templomba. Menyasszonyi tánc: menyasszonytánc. Ífélkor vóyt a ~ tánc, a vőjfi keszte, osztán a keresztszülőjök szettik a pízst.

menyasszonykérés menyasszonkírís fn A menyasszony ünnepélyes kikérése a szülői háztól.

menyasszonynakvaló menyasszonynakvalóy fn Olyan lány, aki már betöltötte a 16.-ik életévét. A menyasszonnakvalóy, aki mán elmúlt tizenhat éves, aki mán nem hasad le a nyársrul.

menyasszonyrablás ~ fn A menyasszony elhurcolása a maskurák, ill. mások által a menyecskeketáncor.

menyasszonytánc menyasszontánc fn A menyasszonynak a násznép tagjaival járt tánca, amelyért ajándékot adnak az új párnak. A mi időjngbe még nem lehetett ojan sok pízst összetáncolni a menyasszontáncal.

menyasszonytorta ~ fn 1. Díszes torta, amelyet a lakodalomban a menyasszony vág fel, és ő kínálja meg belőle a vendégeket. 2. A menyasszony által sült torta. A menyasszontortát a menyasszony sütötte, megmutatta ezzel, hoty tut sütni.

menyeasszony ~ fn A menyé vkinek. A menyemasszonnyal jóyl kijövök.

menyecske ~ fn Fiatalasszony. **Sz:** Menyecske, de vínecske: (a vénlány korában férjhez menő lányról mondják).

menyecskékendő menyecskekendőy fn Fiatalasszony színes fejkendője.

menyecskeruha ~ fn A fiatalasszony első ruhája, amelyre a lakodalomban az esküvői ruhát lecseréli; kontyolóruha. Ífélkor őjütöstem át ~ba.

menyecskeszemű mn Menyecskeszemű szén: élénken izzó parázs.

menyecsketánc ~ fn (Lakodalomban) a menyecskével járt tánc. Na oszt ífélkor ~ vóyt, menyecskeruhába.

menyét ~ fn **Sz:** Ojam bűdöset szellentett, hogy a ~ is kalapot emelne neki: (gúny) (mondják arra, aki bűdöset fíngott). **Ö:** tarka~.

menyétbőr menyédbűr fn A menyét lenyúzott bőre.

mennyeballagó menyeballagóy mn **Sz:** Hogy az a jóúságos menyeballagóy Úristen szakíccsa rád az eget!: (szitkozódás).

mennybeli menybéli mn A mennyben lakó, oda képzelt. Menybéli felsíges Isten.

mennydörgős mendergőjös, mendörgőjös i Mendörgőjös menkü: (indulatos beszéd, átkozódás, szitkozódás elemeként). **Sz:** A mendörgőjös menkü essen/üssíg beléd!: (szitkozódás).

mennyezet **Ö:** stukatur~.

mennyi **Ö:** akar~.

mennykő menkü fn 1. Villámcsapás. 2. (Becsmérlő jelzőként:) menkü villany. **Sz:** A ménkü csapjon beléd!: (szitkozódás). Megy bele/belé, mint lóudamba a menkü: a) nagyon jólesik neki az étel v. az ital. b) gyorsan eszik v. iszik vki. Beleütött a lapos menkü a bugyellárisomba: üres. **Ö:** hájder~, száraz~.

mennykőcsapás menkücsapás fn Villámcsapás.

mennyköz menköz i Káromol, szidalmaz vkit.

mennyország menyország fn **Sz:** Csizsmástul megyen a menyországba: áldott jó ember, még a csizmája is a mennybe jut. Beatta a menyország kóúcsát: meghalt.

mer¹ ~ i **Sz:** *Aki eccer hazudni ~, annak többet nem jár hitel:* <tréfás bolti, kocsmai kiírás>.

mer² Ö: *bele~, fel~.*

mér¹ *mír* i <Terményben, gabonában> vmi-lyen járandóságot fizet vkinek. **Ö:** *el~, meg~, rá~.*

mér² l. mért

mérce *mírce* fn **1.** Kb. 6–8 liter. **2.** Meghatározatlan mennyiség. **3.** Mérőedény.

mered ~ i Szem kidülled. *Úgy nyelte, hocs csak úgy merett a szeme.* **Ö:** *ki~, meg~.*

merededzik *merededdzik* i Meredezik.

meredezik ~ i Nyújtózkodik.

meredőagyag *meredőjagyag* fn <Fazekasoknál> nagyon nehezen alakítható és nyújtáskor könnyen elszakadó agyagfajta.

meredt mn *Meret szemű:* nagy, kiálló szemű.

méreg *míreg* fn **1.** *Elhatyta a mírgit:* dühös ember, állat lecsillapul, megszelidül. *Íteti a méréggel:* mérgesít, bosszant. *Nem eszem ém magam többet a méréggel:* nem mérgelődik többet. **2.** Az a sóoldat, amelyben szappanfőzőskor a zsíradékot először megfőzik. **Sz:** *Reggel míreg, dilbe itek, este orvosság:* <tartják a retekről>. **Ö:** *gyufa~, kö-röm~.*

mereget Ö: *ki~.*

méregzsák *míregzsák* fn Toporzékoló, mérges kisgyerek.

mérési Ö: *fel~.*

mereszkedik ~ i Nyújtózkodik.

mereszt ~ i <Fazekasoknál> az agyag szívósságát csökkenti.

méret Ö: *át~, sorozat~.*

méretes mn *Míretes cipőj:* méretre készült cipő. *Akik nem raktárra dóugosztak, azok csak míretesz cipőjűt kieszítettek.*

méretrajz *míretrajz* fn A láb méretéről készített rajz. *A míretrajzot elkülte a kaptafakisztőjnek.*

merévítő Ö: *acél~.*

mér föld *mírföld, míföld, míföld* fn

mér földes mn *Mírföldes kutya:* <a terelőkutya terelési távolságával kapcsolatban> olyan kutya, amelyik nagy távolságról is

vissza tudja terelni a nyáját. *Vóyt énnekem míföldes kutyám is.*

merga Ö: *kánisz~.*

mérgel *mírgel* i Mérgesít, bosszant. *Hagy biki, ne mírgej mán!* **Ö:** *fel~, ki~.*

mér ges *mírges* mn Csípős, erős. **Sz:** *Ojam mír ges, mint a paprika:* lobbanékony.

mér gesdarázs *mír geszderázs* fn Lódarázs.

mér gezés Ö: *húgy~.*

mér icskél Ö: *ki~.*

merinói *merinóuji* mn/fn **I.** mn Merinói fajta juh. *Merinóuji falka:* merinói juhokból összeállított falka, amelyet külön legeltetnek. **II.** fn Merinójuh.

merít ~ i <Aratáskor> egy vágásra sok gabonát vesz a kasza elé.

merítő Ö: *be~.*

merítőkanál *merítőjkanál* fn Folyadék kimerésére használt hosszú nyelű öblös, kerek kanál, merőkanál.

merkel ~ i Keresztöltéssel hímez. *Merkelni nem ~tem sose, de tudom, hogy van ijen.*

merkelés *merkelis* fn Keresztöltéssel történő hímzés.

mér leg Ö: *Berger~, kalmár~, kaptár~.*

mérnök Ö: *föld~.*

merő¹ *merőj* mn **1.** Csupa, tiszta. *A ruhája merőj sár lett.* **2.** *Merőjün:* mozdulatlanul, mereven. *Csak merőjün nízet maga elé.*

merő² Ö: *leves~, liszt~.*

mérő Ö: *bor~, cukorfok~, fok~, nátha~, szeszfok~, téfel~.*

mérődik *mírójodik* i Vmit megmérnek. *Tagba mírójodik a föld.* **Ö:** *meg~.*

mérőfazék *mírójfazik* fn Méz adagolására szolgáló edény. *Amennyi míz a mírójfazigba fér, annyit kell a tisztához adni.*

mérősing *mírójsing* fn <Gubásmesterségben> a szövőszékre akasztott, végén gombbal ellátott zsinór, amellyel szövés közben a guba hosszát kimérik.

mérővéka *mírójvéka* fn Gabona mérésére használt, hitelesített véka.

merre *mère* hsz **Sz:** *Mère van a messzi?:* merre menjek, merre induljak? **Ö:** *akar~.*

merről Ö: *akar~.*

merrünnen ~ hsz Merről?

meszeshányó *meszeshányóu* fn (Tímár-mesterségben:) az a rúd, amellyel a bőroket kiemelik a meszes oldatból.

meszeskád ~ fn (Tímármesterségben:) deszkából készült, földbe ástott kád a meszes oldat tárolására.

meszesszűr *meszesszűr* fn Hazai gyapjából készült rossz minőségű szűrposztó, csúnya színe miatt mésszel fehérítették, ami még ártott a minőségének.

meszesvászon ~ fn (Kékfestőknél:) festett vászon.

meszesszavaró *meszezzavaró* fn (Tímármesterségben:) az a nyélre erősített vaslemez, amellyel a bőrök áztatására használt meszes oldatot felkavarják.

meszet-maszat *meszet-moszat* fn Maszat.

mészhabarcs ~ fn Egy rész oltott mészből és három rész homokból készült falazó-, ill. vakolómalter.

mészkemence ~ fn **Sz:** *Íg a ~!*: (részeg embernek mondják:) ég a gyomor.

mészoldat *mészóudat* fn Vízben oldott mész.

mészoltógödör *mészóutóugödör* fn Mészoltásnál a láda melletti megfelelő nagyságú gödör, amelybe a megoltott meszet engedik.

mészoltókavaró *mészóutókavaró* fn Malterkavaró.

mészoltóláda *mészóutóuláda* fn A mészoltására használt láda. *Rendesen a malterkísítőül-ládát használták mészóutóuládnak is.*

messzely *meszej* fn **1.** Hét és fél decis egyenes falú, zománcos bögre, messzely. **2.** Kb. 3 dl-nyi űrmérték. **Ö:** *fél~.*

messzelyes *meszejes* mn *Meszejes csupor:* messzely. *A nagyitű emberek meszejes csuporból itták a kávé.*

messzi ~ mn/hsz **I.** mn Távoli. **II.** hsz Messze. *Hová ment a gazda? Messzi ment, monták kitérőjen, ha nem akarták megmondani, hova ment.*

messzire ~ hsz **Sz:** *Nem megyek ém ~, csak a falu vigire: —. Lassam megyünk ~, úgy írunk a világ vigire: —.*

messziről *messzirül* hsz *Messzirül jött:* nem helybeli, idegen ember. **Sz:** *A messzirül jött ember monthat akarmit:* az idegen ha-

zudhat, nem tudják ellenőrizni. *A messzirül jött mindent monthat:* ua.

méta ~ fn Csapatban, ütővel játszott labdajáték.

metél ~ i Nehezen vág el vmit. *Csak ~te a tyúk nyakát.*

metél Ö: *be~.*

metélt Ö: *széles~.*

metelyfű *métejfű* fn A juhoknak metelyt okozó fűfajta. *A métejfűvet ha megeszi a birka, akkor a májába élőüszdíjek szaporodnak, megdöglik.*

méter Ö: *kila~.*

méteres Ö: *folyó~.*

metszés *meccis* fn **1.** Gyümölcsfa, szőlő fölösleges hajtásainak levágása. *Ritkító meccis:* ua. **2.** A csukott könyvlapok szélének befestése, ill. befestett felülete. *Meccis vót például láb-, fej-, hoszmeccis. Meccist kízít:* könyvlapok széleit metszéssel díszíti. **Ö:** *arany~, elej~, forma~, hossz~, márvány~, sík~, vak~.*

metszésfelület *meccisfelület* fn A csukott könyvlapok széle.

metszésmód *meccismód* fn Szőlőmetszés fajtája. *A legismerteb meccismódok vótak a kordonos meccis, a rövics csapos meg a hosszú csapos meccis.*

metszet Ö: *büti~.*

metszett mn *Mecced debreceni pipa:* fehér v. vörös színű, karcsú, nagyobb, bőven díszített pipa. **Ö:** *monya~.*

metsző *meccő* fn **1.** Mézeskalácsos formákat készítő mester. **2.** Sakter. **Ö:** *dere-lye~, drágakő~, reszelő~.*

metsződrót *meccődró* fn A korongolt edény korongról történő levágására szolgáló vékony drót.

metszőkapa *meccőkapa* fn Szőlőmetszésnél használt csákányszerű eszköz. *A rigi szőlőlőgbe meccőkapával vertik le a felesleget.*

metszőkés *meccőkés* fn Görbe pengélyű, fanyelű kacorkés. *A lefüriselt faág hejét a meccőkéssel vágják simára, hoty könnyebben gyógyújom be.*

metszőolló *meccőjolló* fn Kecskeméti *meccőjolló*: ⟨metszőollófajta⟩.

méz *míz* fn **Sz:** *Ojan ídes, mint a (lípés) míz:* —. *Ojan jó* ember, *mint a lípés míz:* nagyon jólelkű ember. **Km:** *A míz is maga nyalattya magát:* tőlünk (is) függ, hogy szeretnek-e. **Nr:** *A mész tisztán v. reszelt tormával összekeverve torokfájás és köhögés ellen hasznos orvosság.* **Ö:** *ákác~, álom~, nád~, szín~, tartalék~.*

mézárus *mízárus* fn ⟨Piacon⟩ mézet áruló kofa.

mézédes *mízides* mn Nagyon édes. *A hevesi görögdinnye mízides.*

mezeiárvácska *mezejiárvácska* fn Viola trikolor.

mezei-büdösféreg *mezeji-büdösféreg* fn Mezei poloska.

mezeifokhagyma *mezejifokhagyma* fn Vadfokhagyma. *A mezejifokhagyma ojam, mint a valódi, csak mindene vikony, a szára, levele.*

mezei-harangvirág *mezeji-harangvirág* fn Terebélyes harangvirág [Campanula patula]. *A mezeji-harangvirág ojam, mint a szelit-harangvirág, csak kicsibe, öt-hat is nőött ety tűrül.*

mezeimákvirág *mezejimákvirág* fn A pipacshoz hasonló, fehér szirmú virág.

mezeitátogató *mezejitátogató* fn Táto-gató.

mezeityúkszem *mezejityúkszem* fn Tyúkszemvirág.

mézel *mízel* i **1.** Méh mézet gyűjt. *Az idén jól mézeltek a méhek.* **2.** Mézzel édesít vmit, mézez.

mézelés *mízélis* fn A méz termelése, ill. az erre való képesség. *A Krajnaji minek jó a mízélise.*

mézelszedés *mízelszedis* fn A méznek a keretből, ill. a kaptárból való eltávolítása. *A múltkor a mízelszedisnél összeszurkáltak a méhek.*

mézes *mízes* mn/fn **I.** mn Mézzel ízesített. *Mízes bobájka:* kenyértésztából készült, előbb megsütött, majd darabokra vágott és leforrázott, mézzel ízesített karácsonyi süte-

ményféle. *Mízes torma:* mézzel kevert torma. *A mízes tormát köhögés ellen használtuk, a tormát megreszeltük, mízzel összekevertük, úgy ettük.* **II.** fn **1.** Mézeskalács. *A mízest kerekre szakítottuk, időtlen időjükig elált, mekpuhult, tettünk ety fél díjót a közepibe.* **2.** Mézeskalácsos.

mézesbáb *mízesbáb* fn Babát v. női alakot formázó mézeskalács.

mézesbot *mízesbot* fn Hosszúkás, hengeres mézestészta.

mézesbödön *mízesbödön* fn Méz tárolására való nagyobb edény.

mézesfa *mízesfa* fn Evodia. *A mízesa virágjának nagy mészhozama van.*

mézesfehérszőlő *mízesfejérszőlő* fn Ritka szemű, laza fürtű szőlőfajta. *Mízesfejérszőlő még a Lencen vót, mikor od dórgosztam.*

mézesgalamb *mízesgalamb* fn Galamb alakú mézeskalács.

mézeshuszár *mízeshuszár* fn Huszárt formázó mézeskalács.

mézeskakas *mízeskokas* fn Kakas alakú mézeskalács.

mézeskalácsszív *mízeskalácsszív* fn Szív alakú mézeskalács. *Különöskíppen a fíjók vették a jányoknak a mízskalácsszívet.*

mézeskenyér *mízeskenyír* fn ⟨Mézeskalácsosoknál:⟩ a barna tészta egyik fajtája.

mézeskörte *mízeskörte* fn Közepes méretű, édes körtefajta.

mézes-kurucvitéz *mízes-kurucvitéz* fn Kuruc vitézt formázó mézeskalács.

mézeslovas *mízeslovas* fn Lovon ülő katonát ábrázoló mézeskalács.

mézesmaddzag *mízesmaddzag* fn **Sz:** *Elhúszta a száján/szája előt a mízsmaddzagot:* a másik félrevezetésére némi előnyt, kedvezményt színlelt.

mézesmogyoró *mízesmogyoró* fn Kivert tésztából készített apró mézeskalácsos termék.

mézespapucs *mízespapucs* fn Papucs alakú mézes sütemény.

mézestányér *mízesstányír* fn Tányér alakú mézeskalács.

mézgás *mízgás* mn Megindult nedvke-ringésű ⟨fa, faág⟩.

mézgásodik **Ö:** *ki~*.

mézhólyag *mízhólyag* fn A méh potrohának széles elülső részében található tartályféle, amelyben a méh a fölszívott nektárt hazaviszi, és amit a száján keresztül távoztat. *A mészólyagbul a mé a lépsejdbbe ürítette a napi hordást.*

meztelen ~ mn/hsz **I.** mn Meztelen. *Anyaszi! ~: meztelen.* **II.** hsz Meztelenül, ruhátlanul.

meztílabas ~ mn *Meztílabas tisztaleves:* pirítatlan tésztával főzött leves.

mézkamra *mízkamra* fn A kaptárnak az a része, ahol a méhek a fölösleges mézet tárolják. *A mízkamra mektelt mizzel.*

mézkészlet *mízkészlet* fn **1.** A méhek által előállított méz összessége. *Az ideji mész-készlet nem ígírkedik valami büslegesnek.* **2.** A méheknek a méh-lakásban elhelyezett téli tápláléka. *Ha a kaptárban foytán a mész-készlet, utánna kel póytolni, hogy ne pusztújanak el a méhek.*

mező *mezőü* fn **1.** Fűves terület, legelő. *Ahon a tehenek legelnek, az a mezőü.* **2.** Fű. *Térdirig ír a mezőü, lehet kaszálni.* **Ö:** *gom-bos~.*

mezőrendőr *mezőürendőür* fn A mezőgazdasággal kapcsolatos kihágások, lopás, károkozás stb. büntetője, felvigyázója.

mezőrendőrkapitány *mezőürendőürka-pitány* fn A mezőrendőrök főnöke, parancsnoka. *Debrecembe Kiss József vóyt a mezőürendőürkapitány.*

meztílláb *mesztílláb* fn Meztílláb. *Mesztílláb jártunk egész nyáron.* **Sz:** *Felöütözöt naty cifrán, mint a cigány mesztílláb:* ⟨mondják arra, aki ízléstelenül öltözik fel⟩.

méztér *míztér* fn A kaptárnak az a része, ahol a mézet állítják elő a méhek. *A míztér teli vóyt szorgoskodóü mihecskéekkel.*

méztermés *mísztermis* fn Egy bizonyos idő alatti mézhozam. *A tavaszi mésztermis kieligítőü vóyt.*

mészszín *míszszín* fn/mn **I.** fn A pergetett virágméz színéhez hasonló aranysárga szín.

II. mn Mészszínű.

mészszűrő *míszszűrőü* fn Bádognál és sűrű sodronyszövetből, ill. tüllből v. műanyagból készített szűrő, amely a mézben felgyülemlett szennyeződések, morzsalékokat szűri meg.

mezsgye **Ö:** *határ~.*

mezsgyés ~ mn Szomszédos, határos.

mi ~ nm **1.** *Mi okkal-móuddal?:* mi okból, miért? *Mi vígbül?:* **a)** mi okból? **b)** mi végett? **2.** Milyen? *Ugyan ~ csínyt tett ez a szegény gyerek, hogy így elvertik?* **3.** *Mije:* milyen rokona? **Km:** *Ki ~t lél, azé: —. Ö:* *hol~.*

miatyánk fn **Sz:** *Úty tuggya, mint a ~ot:* folyékonyan, hibátlanul. *Csak a ~ tartya:* nagyon rossz állapotban van vmi. **Km:** *Pab gongya a ~:* a pap gondja a hit dolgain gondolkodni, azokban intézkedni.

micisipka ~ fn Ellenzős sapka.

micsodás ~ nm Milyen? *Micsodás a kez-ed?*

miért *mír, mírt* hsz

mihálylik **Ö:** *el~, meg~.*

Mihály-nap *Miháj-nap* fn **Nr:** Szeptember 29-én, Mihály-napon hajtották be a lege-lőről az állatokat, utána a juhászok nagy mu-latságot rendeztek. — *Miháj-nap után az Isten elcsapja a legyeket:* a hidegre forduló idő miatt hullanak a legyek.

mihaszna ~ mn Haszontalan, semmire-kellő ⟨személy⟩.

mihelyst *mihejst, mihest* hsz Mihelyt, amint.

mihelyt *mihent, mihint* hsz Mihelyt, amint. **Sz:** *Mihejt vendíg, mingyám meny-nyik!:* (tréf) ti. nem látják szívesen.

mihent l. **mihelyt**

mihest l. **mihelyst**

mihint l. **mihelyt**

mikor **Ö:** *akar~.*

mikorára ~ hsz Mikorra, mely időre?

mikortájban *mikortájba* hsz Mikor? *Mi-kortájba ellet meg a tehen?*

milánói mn *Milánóüji szalakcsipke:* a szalagminták hullámvonalaiból összeálló csip-kefajta, amelynek mintázatát a szalag díszítése adja.

miligyertya ~ fn Sztearinból készült gyertya. **Sz:** *Úgy íg, mint a ~:* gyengén, pislákolva ég.

milinium ~ fn Millennium.

milyen nm *Mijen nagy:* mekkora. **Ö:** *akar~, más~.*

minálunk *minállunk*, ~ hsz Mihozzánk. *Gyere minállunk, szívesen látunk.*

minapi ~ hsz A minap történt, látott, tapasztalt.

mind ~ nm **Sz:** *Kofa, kurva, ~ etyforma:* egyik sem tisztességes. *Fing, id meg ~!:* —.

mindég ~ hsz Mindig. *Mindég külön zsákok, tiszta zsákok, azok, abba, abba nem ment más.*

mindeggy *mindeggy* mn **Sz:** *Mindeggy annak, akár pofon, akár nyakon:* teljesen mindegy.

mindeggyikőnk *mindeggyikőünk* nm Mindeggyikünk. *Úgy gondoltuk, hogy egyikőünk, mindeggyikőünk mellé.*

minden ~ nm (Birt. szraggal:) elrejtteni való testrészek. *Ugy ült ott, hogy ~e kiláccott.* **Sz:** *Minden fittyentésre:* —. *Minden úgy van jóul, ahogy van:* olyanak kell elfogadni a világot, ahogy van.

mindenhonnét ~ hsz Mindenhonnan.

mindennapi ~ fn Mindennapi kenyér.

mindenünnen ~ hsz Mindenhonnan.

mindenünnét ~ hsz Mindenhonnan.

mindétig *mindítig* hsz Örökké, mindig.

mindighagyma *mindikhagyma* fn Olyan vörös-, ill. fokhagymafajta, amely nem magról, hanem a felső részén növe, apró hagymákról szaporítható. *Mindikhagyma van lila is mek fokhagyma is. A tetején nem magot hoz, hanem apró hagymákat. Ezt kell elültetni a következő évbe.*

mindjárt *mingyán, mingyá, mingy* hsz *Külömbsíkippen mondom, mingyán rávilágítok. Ahogy a Hortobágyon a hídon keresztlémentünk, akkor ment mingyá.*

mindőnk *mindőünk* nm Mindeggyikünk. *És monta, hogy nem bántanak senkit se, csak mennyek tovább és nőik is, mindőünk.*

minduntig ~ hsz Folyton, állandóan. *Minduntik csak mongya a magájét.*

minek ~ hsz Miért, mi okból? *Minek neked az az olló?* **Km:** *Minek annak a sarkantyús csizma, aki nem tuggya mekpengetni?:* minek annak a hatalom, ill. a gazdagság, aki nem tudja kihasználni.

mingy l. **mindjárt**

mink ~ nm Mi.

minor *minőur* fn **1.** Hermafrodita. **2.** Olyan ló, amelyiknek felszorult a heréje. *Az a ló, améknék felszorult a heréje, as se nem csőüdör, se nem herélt, hanem minőur.*

minő *minőü* nm Milyen? **Sz:** *Máris minőü, hátha még nőü:* (hencegő, dicsekvő emberről mondják gúnyosan).

mint **Ö:** *hogy~.*

minta **Ö:** *erezet~, pipa~, rezező~, vas~.*

mintaállvány *mintaállvány* fn (Cipészeknél:) a mintafák tárolására szolgáló állvány.

mintafa ~ fn **1.** (Kétfestőknél:) nyomóforma, fába vésett mintázat. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) fából készült öntőforma.

mintakészítés *mintakészítés* fn A minta megrajzolásának és kivágásának folyamata. *A mestervizsgaelőkészítőü tamfojamon szabászatot meg mintakészítést is tanultunk.*

mintapréselő *mintapréselőü* fn (Szőjgyártóknál:) fanyelű öntöttvas formázó, amely nyomásra a megfelelő mintát a bőr felületére préseli; formázóvas.

mintás mn *Mintásan fűz:* az előre eltervezett minta szerint fűzi be a láncfonalat a nyüstökbe. **Ö:** *virág~.*

mintáz ~ i **1.** (Cserépedényt) mintákkal díszít. **2.** (Rézműveseknél:) a készítendő tárgy negatívját létrehozza a homokba öntés előtt. **Ö:** *be~, meg~.*

mintázás ~ fn **1.** (Kétfestőknél:) tarkázás, mintafelvitel. *Uccás ~:* a mintafa pontatlan illesztésének eredményeként létrejövő hézagos minták. **2.** (Fazekasoknál:) agyagedények mintákkal, díszítéssel történő ellátása.

mintázófa *mintázóufa* fn (Fazekasoknál:) plasztikus díszítésekhez használt fa simító-eszköz; cifrázófa.

minut ~ fn Minuta.

minuta ~ fn Perc, pillanat. *Ebbe a ~ba ot leszek. Egy ~ra:* egypercnyi időre. *Egy ~ra átmententem hozzá.*

mire ~ hsz Milyen sorsra? *Nem tuggya az ember, mire lép ki a házból.*

mirefel ~ hsz Miért?

mirigy ~ fn (rég) Mandula. *Mirigye az embernek van, meg a disznó torkánál is. Ö:* *epe~, nektár~, viasz~.*

mirigydagadás ~ fn (rég) Mirigydagadat.

mirigyes mn *Mirigyezs betegség:* (egy betegségfajta).

mirígygümőkór *mirígygümőkör* fn (rég) (A gümőkór egy fajtája.)

mirigysorvadás *miritysorvadás* fn (rég) (Egy betegségfajta.) **Ö:** *bél~.*

mirigytályog *miritytájog* fn Tályog a mandulán.

mirnyákol *mirnyákol* i (Macska) nyávog.

mise Ö: *kis~.*

miskakancsó *miskakancsú* fn Népies férfialakot ábrázoló, mázas cserépkancsó.

miskárol ~ i **1.** (Kocát) ivartalanít. *Miskárolták a kocát, ha nem akarták, hogy töpszörű fíjják. 2.* Kiherél. *Heríltik, ~ták a bikákat, csináltag belőle eszt a tinót. Ö:* *ki~, meg~.*

miskároló *miskároló* fn Nöstény disznók ivartalanításával foglalkozó személy. *A miskárolók a Felvidékről jöttek, a tőutak vőutak a miskárolók.*

miskárolt ~ mn Ivartalanított (koca).

miskás Ö: *magyar~.*

miskásan Ö: *magyar~.*

misling ~ fn Zöldtakarmánynak való, sűrűn vetett kukorica; csalamádé. *A ~ a búza-vetőgéppel sűrűn vetet tengeriből lesz. A ~ másodvetés vőut mindig, árpa után vetették.*

mislingföld *mislinkföld* fn Olyan föld, amelybe mislinget termelnek.

mismás ~ fn/mn **I.** fn Kevert, értéktelen dolog. **II.** mn Kevert, értéktelen. *Mindig aszt a ~ magot rakta el.*

mismásol ~ i Mellébeszél, köntörfalaz. **Ö:** *el~.*

missió *missijó* fn Katolikusok több napos időszakai lelkigyakorlata.

miszir *micér* fn Gyenge minőségű, gyári fonál, cérna.

miszlik ~ fn (-re ragos alakban hsz-szerűen:) ~re vágja: apróra vágja.

mívelés Ö: *föld~.*

mívelő Ö: *föld~.*

mizli ~ fn Bevarrott ujjú női ingek széles fodra.

moccan Ö: *meg~.*

mocorog ~ i Halkan korog. *Mocorog a gyomrom a savanyútul.*

mocskol ~ i Szid, gyaláz, rágalmaz. **Ö:** *meg~.*

mocskosfakó *mocskosfakó* mn (Lószínnév, a fakó egyik árnyalata.)

mocskosgaluska *mocskosgaluska* fn Szilvalekváros galuska.

mocskospajor ~ fn Káposztát, dohánypalántát károsító, szürkés színű féreg.

mocskoszennyes *mocskoszszenyes* mn (Lószínnév, a fekete egyik árnyalata.)

mód *móud* fn (Jó) anyagi helyzet. **Sz:** *Nagy a móud, csak úgy lóug:* (olyan emberre mondják, aki erején felül költekezik). **Ö:** *met-szés~.*

móddal Ö: *okkal~.*

módi *móudi* fn/mn **I.** fn **1.** Szokás. **2.** Divat. **II.** mn Divatos. *Nem móudi mán ez a ruha.*

módon Ö: *azon~.*

módos *móudos* mn Jómódú, tehetős.

mogyoró Ö: *birka~, földi~, mézes~, török~.*

mogyoróbél *mogyoróbél* fn A mogyoró ehető része a csontos héjban.

mogyorópej *mogyorópej* fn (Lószínnév, a pej egyik árnyalata.)

mogyorós Ö: *fakó~.*

moha Ö: *karragén~.*

mohamed ~ mn **1.** Nagy, erős, de rendszerint idomtalan, esetlen (férfi); mahomet. *Telhetetlen ~:* nagyétű, nagybélű.

moharé ~ mn/fn **I.** mn *Moharé palást:* papi palást. **II.** fn Selyemfajta.

mohog ~ i <Hal> ficáncol, vergődik, élénken mozog.

mohondőfi ~ mn Tanulatlan, egyszerű (ember).

mohos ~ mn **1.** Falánk, mohó. **2.** Kapzsi, telhetetlen. **3.** <Ló> féktelen, szilaj. **4.** Hirtelenkedő, hebehurgya (ember).

mohós *mohóys* mn *Mohóys víre van:* hirtelen természetű, kapkodó. *Ojam mohóys víre van, mindend gyorsan szeretne csinálni.*

mohoskodik ~ i Hebehurgyan viselkedik, hirtelenkedik.

mohosodik **Ö:** *be~, meg~.*

mók **Ö:** *mók~, szór~.*

mókáz **Ö:** *ki~.*

mókmók *móukmóuk* fn/msz **I.** fn Gyermekek ijesztgetésére kitalált, ördöghöz hasonló szörny. **II.** msz *Móukmóuk!:* (gyermek ijesztésére).

mókus **Ö:** *katlan~.*

mólnár *móunár* fn **Sz:** *Jóú dóyga van, mint a móunár tyukjának:* van mit ennie, innia. *Ojan éhes, mint a móunár tyúkja:* egyáltalán nem éhes. *Nem éhes a móunár tyúkja:* —. *Móunár gongya a kúvágás:* (ti. a malomkö elesebbé tétele); mindenki törődjön a maga dolgával! **Ö:** *al~, fõ~.*

mólnárfecskefészek *móunárfecskefészek* fn Gömb alakú, kissé hosszúkas fecskefészek, amelyen oldalt egy kis kerek nyílás a bejáró. *A móunárfecskefészket a verebek télen ki szokták bírni, ha a fecske nem tuggya kiüzni a verebet, betemeti azt a kis jukat.*

moly **Ö:** *aknázó~.*

molyos *mojos* mn Töredezett végű (haj). *Akinek töredezet vóut a haja, a haja víge, asz montuk, hogy mojos a haja.*

moncsol ~ i Kézzele nyomkod, dörzsöl vmit. *Ujjai közt ~, porhanyít.* **Ö:** *meg~.*

moncsolt mn *Moncsold bolha:* kézzel megdörzsölt bolha.

mond ~ i **Sz:** *Jankóunak mongyák, János is ércsen belőüle:* —. *Monthatod annak, hogy megviratt, úgyse hiszi:* süket füleknek beszélsz. *Ojanokat ~, hogy a kutya is megveszne*

tülle: bolondokat beszél. *Es se nekem monták:* (ingerlő szólás:) ne tórd a sértést! *Eggyet ~ok, kettő lez belőüle:* van egy jó ötletem, javaslatom. *Ojat ~ok, hogy (még) magam se hiszem el:* (tréf) nem mondok igazat. *Ojat ~ok, hogy magam is megbánom:* elkeseredésben, haragomban vmi nagy gorombaságot mondok. **Ö:** *elõ~, fel~, rá~.*

mondás ~ fn *Mondás nélkül:* figyelmeztetés/felszólítás nélkül. *Ety kis fát se hoz be ~ nélkül.* **Ö:** *igaz~.*

mondó **Ö:** *a~, hír~, mese~.*

mondva ~ in *Mondva csinál:* (lábbelit) megrendelésre készít. *Mondva csináltat:* (lábbelit) megrendelésre készített. *Elment a csizmadijához, oszt ~ csináltatott ecs csizmát.*

mondvacsínált *mondvacsínát* mn Megrendelésre készült (lábbeli). *A mondvacsínát cipőü, csizma meg vóut rendelve, hogy mijennek kel lenni, miretet is vettek.*

monenció *monencijóu* fn Kommenció.

mont ~ fn **1.** Fa fúrása alkalmával keletkezett forgács. **2.** *Montya:* pörkölt, sült sűrű szaftja, illetőleg zsírja.

mony ~ fn **1.** Férfi, ill. fiúgyermek hímveszője. **2.** A kapu sarkának alsó végébe erősített vasrudacska, amely egy terméskőbe vésett vasban mozog. **Sz:** *Lőüdügeti a ~át:* nem dolgozik, henyél. *A gyerek ~ából lessz a katona ferslussza:* a kisfiú megnövésével a nemi szerve is megnő.

monyametszett *monyameccett* mn (gúny) Körülmetélt (zsidó férfi, ill. fiúgyermek).

monyas ~, *monyos* mn **1.** (Kisfiú dicséretként:) *te kis monyos!* **2.** *Monyos föüd:* a termőföld szántott rétege alatt húzódó réteg.

monyasvessző *monyasvesszőü, monyosvesszőü* fn A szőlővessző alsó rügénél levő hajtás, csap. *A monyasvesszőü asz jelenti, hogy ötven centire vágják a szőlőlőüvenyigét, és ot vágják el alul, ahun ety kis kinövise van a szőlőlőünek.*

mora **Ö:** *töre~.*

mórabóra *móurabóura* fn Gömbölyű szemű szilvafajta, mirabella. *A móurabóura ojam, mint a szilva, ojan kicsike.*

more ~ fn ⟨Megszólításként és megnevezésként:⟩ cigány. **Nr:** *Akkor örül a rajkóy, mikor döglik a disznóy, Keze, lába csupa zsír, három napig nem is kír. More, ~, ~.* (Csúfolóvers.)

móres *móures* fn Tisztesség, illendőség. *Mektanítta a móuresre: megfegyelmezi.*

morgó **Ö:** *gazda~, papra~.*

morgós **Ö:** *papra~.*

mórikál *mórikál* i Tetszelegve, kényeskedve riszálja magát. *A farát mórikálja.*

mórikáz i *Mórikázza magát:* illegeti magát.

móring *móring* fn **1.** A menyasszony hozománya. *Ha a jány fírhe megy, kapja otthonul a móringot a ruhaneműt, píst, bútor.* **2.** A vőlegény szüleitől a menyasszonynak adott ajándék. **3.** Katonatiszt vőlegénynek a nem érettségizett menyasszony szüleitől adott anyagi javak. *Móringot attak a jány szüleji, ha katonatiszthe ment fírhe, de neki nem vóyt íreccsígje. Ez lehetet főüd is, bangbetét, ház. Rígen ez nem kóucijóy vóyt, hanem móring.* **Nr:** *Valamikor a vőilegény szüleji a menyasszonnak attak ety pístárcát és abba aranypíst, és is móring vóyt. Azír tettig bele, hogy a pínstárca sose legyik píz nélkül.* **Ö:** *kolompér~.*

móringol *móringol* i **1.** ⟨Feleség a férjnek⟩ hozományként hoz. **2.** Vőlegény a menyasszonynak jegyajándékot ad.

mormol ~ i ⟨Macska⟩ dorombol.

morotvás ~ mn Vízrel elárasztott terület, kiöntés.

mortyog ~ i Magában morog, dünnyög, dohog. *Mindig ~ az öreg.*

morzsa ~ fn Vmiből egy kevés, egy kis rész. *A csirkének nem vóyt szabad ~t, kenyírmorzsát adni, mert attul elfososodott.* **Ö:** *kenyér~.*

morzsalódik **Ö:** *el~.*

morzsás ~ mn Könnyen morzsolódó, omlós ⟨föld⟩. *A főüd esőü után mekszikkatt, jóy ~ mán, lehet kapálni.*

morzsóka *morzsóka* fn A kovászból v. a megdagasztott kenyértésztából a következő sütéshez kivett, megszáritott kovász. *Az*

anyakovázbul vagy a kenyírtésztából kivet kovászt lisztel feldörzsöltük, ruhába kötöttük, mikor meglangyosodott, szíjjelterítettük száradni, e vóyt a morzsóka.

morzsókakovász *morzsókakovász* fn A még ki nem szikkadt morzsóka.

morzsol **Ö:** *el~.*

morzsológép *morzsológép* fn Olyan gép, amellyel kukoricát morzsolnak. *Májuzsba minden tanyába ment a morzsológép, morzsoltak.*

morzsolószék *morzsolószék* fn Négy-lábú, alacsony szék, amelynek a ülőlapijába annak rövidebb oldalán vaslemez erősítenek, és azon morzsolják le a csőről a kukorica-szemeket.

morzsoltsutka ~ fn Kukoricacső torzsája.

mos ~ i **Km:** *Eggyik kéz a másikat ~sa:* egyik ember a viszonzás reményében segít a másikon. **Ö:** *ki~, meg~.*

mosakodás **Ö:** *nagy~.*

mosás **Ö:** *edény~, gyapjú~, nagy~.*

mosatás ~ fn A guba festését követő öblítő folyamat, amely a kallóban, az erős sodrású vízben történt.

mosatlan ~ mn *Mosatlan bunda:* kicserzett, de át nem mosott bőrből készült bunda.

mosdató **Ö:** *halott~.*

mosdik **Ö:** *ki~.*

moslék *moslik* fn **1.** Disznók etetésére darából, ételmaradékból, konyhai hulladékból vízzel elkevert sűrű lé. *Korpás moslik:* sok korpát tartalmazó moslék. **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ *moslik szájú/beszédü:* közönséges, durva beszédű. *Moslik szájú, káronkodóy ember ez.* **Ö:** *cefre~, ivós~.*

moslékkeverő *moslikkeverőü* fn Gyenge minőségű sörétes puska.

moslékol *moslikol* i ⟨Disznó⟩ moslékot eszik.

moslékosdézsa *moslikozsdéza* fn ⟨Piszkos gyerek megnevezésére.⟩ **Sz:** *Ojam, mint a moslikozsdéza:* piszkos, gondozatlan.

moslékoshordó *moslikoshordóy* fn Moslék tárolására, erjesztésére használt fahordó. *A moslikoshordóyba öügyelitettik össze a mos-*

líkot, meg abba gyűtöttik egész nap, reggel odatták a disznónak. A moslíkosbordó sose ürült ki, az ajjám mindig maradt egy vedérnyi, mert uty szerette a disznó, ha meksavanyodik.

moslékoskanál *moslíkoskanál* fn Moslék bekeverésére szolgáló hosszú nyelvű kanál.

moslékoskanna *moslíkoskanna* fn Moslék tárolására, bekeverésére való nagy (alumínium)kanna.

moslékosvedér *moslíkosvedér* fn Moslék tárolására, ill. bekeverésére szolgáló vödör.

moslékozás *moslíkozás* fn ⟨A mosogatás első szakaszaként:⟩ az ételmaradéknak és a mosogatás során felhasznált víznek az összegyűjtése.

moslékozik *moslíkozik* Mosogatáskor az ételmaradékot és a mosogatás során összegyűlt piszkos, szennyes vizet összegyűjtik egy edényben. *A konyhán elsőükkint moslíkosztak mosogatáskor.*

moslékság *moslíkság* fn Undorító piszok, mocsok. *Vigyázz, itt ez a moslíkság, bele ne lépj!*

mosó Ö: *éles~, fog~, kutya~, lágy~.*

mosódik Ö: *ki~.*

mosogat Ö: *fel~.*

mosogatódézsza *mosogatódézsza* fn A mosogatáshoz használt dézsza.

mosogatóvíz *mosogatóvíz* fn **Sz:** *Főj a mosogatóvíz, vínül a szógáló/gazdaszszony:* ⟨mondják tréfásan, ha a mosogatóvíz sokáig forr a tűzhelyen⟩.

mosókarika *mosókarika* fn Gyapjúmosáshoz használt karikászerű eszköz. *A rúdra erősítet mosókarikával jóú főlóúrájig dörögték a gyapjút.*

mosókas *mosóukas* fn Gyapjúmosásra használt vesszőkas. *A mosás általába a vesszőüül font, egyenes, körülbelül egy méter magas mosóukaszba törtint.*

mosolyít Ö: *el~.*

mosónap *mosóunap* fn A hétnek az a napja, amikor a nagymosást végzik. *Rendes aszszony szombaton süt, hétfőün mos, mert az a mosóunap.*

mosóné *mosóuné* fn Mosónő. *A mosóuné házakho járt mosni.*

mosószők *mosószők* fn Alacsony állvány, amelyre a mosóteknőt helyezik.

mostantájt ~ hsz Mostan, mostanában, nemrég. *Mostantájt vóyt itt a komám.*

mostoha Ö: *fél~.*

mostohaanya ~ fn **Nr:** *A mostohaanyáru monták: ha nem bornya, nem nyajja.*

moszat ~ i Maszat.

moszatol ~ i **1.** Olyan munkát végez, amely szemetet hagy maga után. **2.** Babrál, piszmog, bíbelődik.

moszatos ~ mn Piszkos.

móthántikus *móythántikus* mn Furcsa gondolkodású, szeszélyes (ember).

motolla *motóylla*, ~ fn **1.** Fonálnak pászmákba szedésére használt, két végén T alakú rúd. **2.** A fonal föltekercselésre való, hatoldalú, forgatható keret. **3.** Gubaszövet készítéséhez vetélőként használt fél méter hosszú pálcza, amelyre a keresztszálat tekerik. *Motóylla húzás-lökis:* ⟨guba szövésekor⟩ a motollának a mellékszálak közötti átcúsztatása, amely oda-vissza történik. *Motóyllát vet:* felteszi a szövőre a mellékszálakat. **4.** ⟨Kékfestőknél:⟩ forgatható, szögletes, négyágú húzóhenger, amely mosásnál a vég áthúzására szolgál. **Sz:** *Úgy jár a keze, mint a motóylla:* dolgoz, gyors kezű. *Úgy jár a szája, mint a motóylla:* sokat beszél. **Ö:** *ördög~.*

motollál Ö: *fel~.*

motollálás *motóyllálás* fn ⟨Gubásmesterségben:⟩ keresztszálnak való fonál feltekercsése a vetélőre.

motolláskád *motóylláskád* fn Áztatásra, csávázásra és cserzésre használatos legömbölyített aljú fakád, melynek tetején motolla található.

motollatartó *motóyllatartó* fn **1.** ⟨Gubaszövésnél⟩ a szövőszékre felkötött két madzag, amelyekbe a motollákat, vagyis a vetélőként használt pálcákat teszik. **2.** A szövőszéknek az a része, ahol a motolla található.

motollavetés *motóyllavetés* fn ⟨Gubásmesterségben⟩ keresztszálnak való fonál feltekercsése a vetélőre.

motorász ~ i Kotorászik, keresgél, matat.

motorkocsi ~ fn (rég) Személyautó. *Nagyapámtul hallottam, hogy valamikor nagyon rigem ~nak híjták az útót, a szeméjútót, akkor még nem vót teherútót.*

motoszka *motocka* fn Rögeszme, hóbort.

motoszkál ~ i Keres, kutat vmiben. *A komóut fíjókjába ~t, fíjtnak valóut keresett. Ö: el~.*

motoz *motosz* fn Rögeszme, hóbort.

motozóeste *motozóyste* fn <A baptisták egy fajta szertartásával kapcsolatban, a *motoz* igére utaló kifejezésként.> *Nagyon kizsgyerek vótam, amikor hallottam, hogy a baptisták elmentek a motozóyestére.*

mottó *mottó* fn Rend, sor. Mindennek *mottója* van.

motymorékol *motymoríkol* i Motyog. *Csak motymoríkol, nem lehetett érteni, amit mondott.*

motyó *motyó* fn Főként ruhaneműből álló kis csomag, holmi. Útra összecsomagolt kevés személyes holmi. *A hátán vitte a motyóját.*

motyorékol *motyoríkol* i Motyog. *Ki hajja aszt, amit te motyoríkolysz?*

mozdít ~ i Tesz, csinál vmit. **Ö:** meg~.

mozdító **Ö:** hátra~.

mozdonyvezető **Ö:** al~.

mózes *mózes* fn Zsidó férfi. *Ot jön egy mózes, montuk, ha jött egy zsidó ember.*

Mózes *Mózes* fn **Sz:** *Pislog, mint Mózes a vereshagymátul: könnyezik a szeme.*

mózesábla *mózesábla* fn Vasszegekkel kivert, nyeles kis fatábla, amellyel a gypjút kifésülik; körömpő.

mózesáblája *mózesáblája* fn Mózes-tábla.

mozgat ~ i **1.** Folyamatosan mozgásban tart. *A motolla lapáttajji beleérnek a csávalebe, ity forgásukkal felkavarják a levet, illetve fojamatosan mozgatták a csávába levő büroket.* **2.** Hajt, noszogat. *Mozgazsd a gyereket, el ne küssik az iskolából!* **3.** <Lekvárt> kavár.

mozgatókar *mozgatókar* fn <Lekvárfőző üst részeként> a keverőlapátot mozgató rúd.

mozgékony *mozgíkony* mn Dolgos.

mozgolódik *mozgolóúdik* i <Munkához> készülődik. *Látom akar valamics csinálni, mozgolóúdik.*

mozgóór *mozgóúőr* fn A mozgóposta vasúti kocsijának felügyelője.

mozgósít **Ö:** be~.

mozog ~ i **Sz:** *Úgy ~, mint az alsóy ma-lomkú:* lustán, lassan mozog.

mozsár ~ fn <Jelzői használatban:> mozsárnyi. *Törtem vaty három ~ díjút. Ö: vas~.*

mögé l. *megé*

mögött l. *megett*

mögül l. *megül*

möszötöl ~ i Szöszmötöl, pizsmog. *Mit möszötösz mán ott ojan sokájig?*

muflon **Ö:** jerke~.

mufloncsiga ~ fn A muflon szarva.

mufurcos ~ mn Haragos, zsörtölődő. *Mufurcos kípét vágott, haragudot valamijir ez a gyerek.*

muhar ~ fn **1.** Vadon tenyésző növény, gyom. *Felverte a ~ a kertet, irtani kel, mert mindent elől, mert küszik, és minden ízínél legyökeresedik. Talpas ~: ua. **2.** Tarlón növény gaz.*

mulaszt **Ö:** el~.

multság **Ö:** arató~.

mulcs ~ fn Kéregből, forgácsból készített talajtakaró szerves anyag, amelyet a kiszáradás ellen használnak.

múlik ~ i Megfeneklik, füstbe megy. **Sz:** *Azon is ~ a sütés, ha liszt nincs: <alaptalan tervezgetésre mondják>.* **Km:** *Telik az időj, ~ az esztendőj: az idő eljár.* **Ö:** el~, le~.

múlóban *múlóba* hsz Elfogyóban, a befejezéshez közel. *Múlóba van a munka.*

múlómódon *múlómóúdon* hsz Elmúlóban, múlófélben. *Múlómóúdon vam mán a beteksígem.*

múlomul ~ hsz Egyre halkabban, elhaló hangon. *Múlomul hangzik a harang.*

múltkorában *múltkorába* hsz Múltkoriban, múltkor.

mundér *mundír, mondír, mondúr* fn **1.** Katonai egyenruha. **2.** <Férfiruha>. **Ö:** *komisz~.*

muníció *muníciójú* fn (Katonáknál:) élelem, útravaló és lőszer együtt.

munka fn *Munka alá vesz:* (gubacsapó:) elkezd a legelső munkafolyamatot. *Első ízbe a mejjüknek valóút vesszük ~ alá.* **Sz:** *Elmenne a ~ temetésire:* lusta, dologkerülő. **Km:** *Amijen a ~, ojan a jutalma:* ki hogy dolgozik, úgy veszi hasznát. *A jó ~ dicsíri mesterit:* a jól végzett munka dicsősége. *Jó ~hoz/~ra idő ~ kell:* alapos munkát nem lehet gyorsan végezni. *Munka után ides a nyugalom:* az pihen jól, aki szorgalmasan dolgozott. **Ö:** *alja~, asszony~, fehér~, föld~, gyalog~, gyapjú~, rész~, summa~, szeges~.*

munkaabrónes ~ fn A hordóra először felkerülő abrónes, amelyet a végleges vált majd fel.

munkácsi mn *Munkácsi pipa:* szögletes formájú, díszes cseréppipa. Négy- v. nyolc oldalúra faragott díszes cseréppipa.

munkadeszka ~ fn (Kosárfonónál:) nagyméretű téglalap alakú, lécekkel összeerősített deszkalap. *A ~ lapfonások készítésénél használatos szerszám.*

munkál Ö: *el~, fel~, kézi~, ki~.*

munkálás Ö: *fel~.*

munkás ~ mn **1.** Dolgos, szorgalmas. **2.** Nehezen feldolgozható (fa). *A tőütyfa, ákácfa ~ fa, nehezen lehet feldolgozni.* **3.** Sok munkával járó. *Szép lesz ez a terítő, csak nagym ~.* **Ö:** *gép~, gyalog~, kézi~, malom~, pince~, szőlő~, vaspálya~.*

munkásálca ~ fn Az a fiasítás, amiből majd később dolgozó méh fejlődik.

munkáslép *munkáslíp* fn Olyan lép, amelynek fiasítása munkásálcákat tartalmaz.

munkássejt *munkássejt* fn Olyan sejt, amelyben dolgozó méh álcája található. *Az ellenőrzéskor megláccik, hogy mék a ~ és mék a heresejt.*

muntliszt ~ fn Finomliszt, nullás liszt. *A ~ vagy dupla nullás liszt, a gőzmalomba ez vőút a lekfinomab liszt, a liszt java.*

mura ~ fn Muraközi ló.

murcos ~ mn **1.** Maszatos, szurtos (gyerek). **2.** *Murcozs galuska:* lekváros galuska.

Murcos laska: lekváros laska.

murel Ö: *be~.*

murít Ö: *be~, ki~.*

murítól Ö: *ki~.*

murok ~ fn Sárgarépa. **Ö:** *vad~.*

murokleves ~ fn Sárgarépa-leves. *A ~t füstölt hússal főjlesztük.*

murokmag ~ fn Sárgarépa-mag.

murokrépa *murokrípa* fn **1.** Sárgarépa. **2.** Takarmányrépa. *A murokrípa, amit a tehéneknek adnak.*

murokrépa-mag *murokrípa-mag* fn Sárgarépa-mag.

murul Ö: *meg~.*

murva ~ fn Szálas takarmány törmelke. *A színának, lucernának vam ~ja, töredéke.* **Ö:** *széna~.*

muskát ~ fn (Csemegeszőlő-fajta.) *Hasonlít a ~ a matijászszőlőhöz.*

muskátlivirág ~ fn Muskátlí.

muskotályberbencei *muskotájberbenceji*, *muskotájbercenceji* fn (Zamatos illatú szilva-fajta.)

muskotálydohány *muskotájdohány* fn (Illatos dohányfajta.)

muskotályos *muskotájos* mn Az egyik szőlőfajta zamatához hasonló szilvafajta. *Muskotájozs berbenceji:* illatos zamatú szilva-fajta. *Mer van muskotájozs berbenceji, az ety szagos szilva, abból szokták csinálni az aszalt szilvát.* *Muskotájosz szilva:* ua.

muskotályszilva *muskotájszilva* fn (Szilvafajta.)

muskotályszőlő *muskotájszőlő* fn Illatos zamatú szőlőfajta; paszatútti.

must ~ fn *Szökik a ~:* kiforr a must a hordóból.

musta ~ fn (Csizmadiamesterségben:) a ragasztott bőrnek és a varratoknak kalapálással való kisimitására, elegyengetésére használt, fél mozsárütő alakú, vastagabb eszköz. **Ö:** *kalapáló~.*

mustforraló *mustfőraló* fn A must forrásakor a hordó nyílásába helyezett bádog-edény. *A mustfőralóba vizet tesznek meg ety poharat.*

mustpénz *mustpíz* fn Az a pénz, amelyet rossz termés esetén must helyett ad a gazda a szőlőcsősznek.

mustra ~ fn **1.** Áruinta, mutatvány. **2.** (Fazekasoknál:) az égetett agyagedények első darabja. **3.** Kiselejtezni való hitvány állat. *Lúba is, marhába is vóut ~, aki ment vágóúrra.*

mustrabirka ~ fn Kiselejtezni való juh.

mustrakoca ~ fn Kiselejtezett, tenyésztésre, fialásra már nem alkalmas koca.

mustrál ~ i Bírálva, vizsgálódva nézeget. *Feltűnőjén ~ta a jánt. Ö: ki~, meg~.*

mustrált Ö: ki~.

mustraökör ~ fn Kiselejtezett és hízásra fogott v. levágásra kerülő ökör.

mustravas ~ fn Az az eszköz, mellyel a forró kemencéből szedték ki az égetett agyagedények első darabját.

mustuk *mustok* fn A furulyánál vmivel nagyobb fűvös hangszer.

musz ~ msz (Többször ismételve nyúl hívogatására.) *Eccer hijába híjtam a vadnyulat, hogy ~, ~, ~, a farkáho rügott, oszt úgy othagyot, mint Szent Pál az oláhokat.*

muszaj ~ fn **Sz:** *A ~ mán mekhótt:* ezt felelik az *Ezt ~ megcsinálni!* felszólításra. **Km:** *Nagy úr a ~:* nagy hatalom a kénytelenség.

muszájságból *muszájságbul* hsz Kénytelenségből. *Csak muszájságbul attam neki egy darap kenyeret.*

muszkagyapjú ~ fn Lengyelországból hozott gyapjú, mely sima, erős vastag szálú, barnaveres, szürke színű. *A ~ is csak simaszőjű rakod gubáho vóut alkalmas.*

muszmókol Ö: meg~.

muszu Ö: *szuszu~.*

mutat ~ i *Muti:* mutasd! **Sz:** *Mutattya ez magamagát:* önmagát megmagyarázza, könynyű megérteni. **Ö:** meg~.

mutató *mutatóu* fn Lánykéréskor a megkért lány által a vendégeknek megmutatott néhány szem búza. *Hozd be, jányom, a mutatóut a vendégeknek ! Ö: út~.*

muter ~ fn Anyacsavar.

mutogatós *mutogatóus* mn *Mutogatóus ember:* himvesszőjét a nőknek mutogató férfi.

mutyiban *mutyiba* hsz Együtt, közösen, a hasznót megfelelve (dolgozik).

mutyiz/ik ~ i Közös hasznót/nyereséget megfelel.

muzsika ~ fn **1.** Népi v. szórakoztató zene. **2.** Hegedű. **3.** Szájharmonika. *A gyerekeknek a vásárbul hoztam egy ~t.*

muzsikafogadó *muzsikafogadóu* fn Cigány zenészek napokkal a tánc v. bál előtt történő felfogadása a rendezők által; cigányfogadó.

muzsikál ~ i **1.** Hegedül. **2.** Szájharmonikázik. **3.** (*gúny*) (Kisgyerek) sir, bög. *Sokszor montuk a kisgyerekeknek, ha sirt, hogy ne muzsikájj. Ö: ki~.*

muzsikálás Ö: ki~.

muzsikáltat Ö: ki~.

muzsikás ~ fn Hegedűs.

muzsikaszárú mn *Muzsikaszárú csizma:* ráncos szárú csizma.

muzsikaszó *muzsikaszóu* fn **Sz:** *Drága, mint a muzsikaszóu: —.*

mű ~ fn **1.** (Gubásmesterségben:) készítmény, termék. **2.** *Műbe van:* (szerszám) használatban van. **Ö:** *guba~, mester~, remek~.*

műfestő *műfestőu* fn Művészi festő.

műhely *műhej* fn **1.** *Műhejbe száll:* (gubacsapóknál:) legény vmelyik mester műhelyében elhelyezkedik. **2.** Munkapad. *A fűsűt a szabdalóu fűrisszel a műhejen kivákták. Nr:* *Sok műhejbe ki vóut akasztva: Az időu píz, a szíves marasztalást ne tessik komojan venni!*

műhelybeli mn *Műhejbeli néven:* szakmai néven.

műhelykerülő *műhejkerülőu* fn (Gubásmesterségben:) a céh megbízásából az anyag és a munka minőségét ellenőrző mester.

műhelyrajz *műhejrajz* fn (Csipkeverőknél:) kartonpapírra megrajzolt, letisztított tervrajz.

műhelytartó mn *Műhejtartóu legény:* olyan személy, aki huzamosabb ideig kitart ugyanannak a mesternek a műhelyében.

műlátó *műlátóu* fn (Vásárban, piacon) bábmészködő, nézelődő személy.

műlépezés *műlépezis* fn A műlép készítésével, használatával összefüggő munka-

folyamatok neve.

múlépragasztó *múlípragasztóu* fn Olyan párkányozott keret, amely fogantyújával és rögzítésre alkalmas függelékekkel van ellátva.

műnyomópapír *műnyomópapír* fn (Könyvkötőknél:) mindkét oldalán enyves krétaréteggel bevont, simított, fényezett papír.

műoltó *műóútóu* fn A juhtej megalvasztására használt gyógyszerári szer. *A műóútóút a gomoja kízítísihe használták.*

mütyü Ö: *tyütyü~.*

művelés Ö: *erdő~.*

műveltet ~ i Baszat. *Mindig az Istennel ~i a lovát.*

műves Ö: *arany~, ékszer~, gyapjú~, kés~, kő~, réz~, üst~, vas~.*

művesség Ö: *agyag~, gyapjú~.*

művész *művész* fn Kurva. *Művész-nőnek is nevezik a kurvákat.*

N

na ~ msz <Állat indítására:> *Na!*

náci **Ö:** *gaz~.*

nád fn *Feszésre vart ~:* karámajtó merevítésére szolgáló nád. **Sz:** *Hajlik, mint a ~:* állhatatlan ember. **Ö:** *anya~, stukatúr~.*

nádal ~ i <Tetőt> náddal fed.

nádalás ~ fn Nádtető készítése.

nadály *nadáj* fn Pióca. **Ö:** *fekete~, ló~.*

nádas mn *Nádas ház:* náddal fedett ház. *Nádas hodáj:* nádból készített juhakol. *Segenülőj ~ hodáj:* csupán nád- vagy szalmahéjazattal ellátott tetőszerkezetből álló hodály.

nádazó *nádazóy* fn Nádtető készítését végző személy.

nádcsőrmő *nádcsőrmőj* fn Nádszálak törmeléke.

nádfa *nátfa* fn <Csizmadiáknál:> csizmafestésre használt kefe.

nádfedőlék *nátfedőjlik* fn Nádtető.

nádfedél *nátfedél* fn Nádból készült tető.

nádfiók *nátfijók* fn Korábban mocsaras területen újból kinövő nádhajtás.

nádhodály *náthodáj* fn Nádból készített juhakol.

nádibika ~ fn Bölömbika. *A bölömbika a ~, mert a nádazsbul kurjongat.*

nádkorc *nátkorc* fn Nádkunyhó készítésekor az ajtó erősítésére, merevítésére szolgáló, válogatott, erős szálakból készített nádköteg.

nádiveréb ~ fn A nádirigóhoz hasonló, de annál kisebb testű énekesmadár. *A ~ is a nádas hejen fogot físzket.*

nádkéve *nátkíve* fn Kévébe kötött nád.

nádkötő *nátkötőj* fn Nádtető készítésével foglalkozó személy; nádazó.

nádkötődrót *nátkötőjdróy* fn Vékony drót, amellyel a nádtető kévét összekötözik. *A nátkötőjdróy nagyon vkony, hajlíkony, a náttetőjkészítésnél használták.*

nádlis mn *Nádlis harisnya:* vékony anyagból kötött harisnya.

nádméh *nádmí* fn Kis méhek, amelyek a nádtető szálaiba gyűjtik a mézet.

nádméz *nádmíz* fn A nádméhek által a nádtető nádszálaiba hordott méz. *A nádmíz az apróy dongóy, a nádmíhek horták a náttetőjbe.*

nádol ~ i Elkopott vaseszközt vasborítással megerősít, meghosszabbít. *Rígen az elkopott ekét vagy a baltát is ~ták, megerősítették.* **Ö:** *össze~.*

nádpih *nátpi* fn A nád termésén levő pihőke, pehely.

nádpihe *nátpihe* fn Nádpih.

nádpihés *nátpihés* mn *Nátpihés kunyhóy:* nádkévékből épített, kúp alakú kunyhó.

nadrág ~ fn *Talpallóy ~:* kengyelforma gumiszalaggal ellátott csizmanadrág. **Sz:** *Veres ~ a kutyának, maga kereste magának:* <mondják a gyerekek, amikor vmi csínyért jól elfenekelik>. *Nadrágja van a kutyának, maga kereste magának:* saját hibájából kellemetlen helyzetbe került. **Ö:** *bri-csesz~, furulya~, komisz~, macska~, német~, porcelán~, samu~, veres~.*

nadrágellenző *nadrágellenzőj* fn Nadrág elején lévő leffentyű, amely a nadrág korcába húzott szíjjal erősíthető fel és bocsátható le.

nadrághasíték *nadrákhasíték* fn A nadrágnak az ellenző két szélén levő nyílása.

nadrágos ~ mn *Nadrágos emberek:* tanítók, papok, ill. hivatalnokok, akik általában pantallóban jártak.

nadrágslicc *nadrákslicc* fn Zárható hasíték a nadrágon.

nadragulya *nadraguja* fn **Sz:** *Nadraguja, nadraguja, nagy a pinának a juka:* (csúfolódó, tréfás szólás).

nádsíp *nátsíp* fn Nád szárából készült csöszzerű fúvós hangszer, klarinét. *A nátsíp ety hortobágyi pásztorhankszer.*

nádszál *nátszál* fn **Sz:** *Ojan egyenes, mint a nátszál:* karcsú, sudár termetű. *Vikony, mint a nátszál:* nagyon vékony.

nádtorzs *náttors* fn A levágott nádszál töve. *A náttors veszedelmes, ha mekszúrja az embert, nehezen gyógygyuló seb van utánna.*

nádvágó *nádvágó* fn Sarló formájú, görbe pengéjű kés.

nádvarrótű *nádvarrótű* fn Hosszú, nagyméretű féműtű, amelyet a nádtető készítésekor, a nád lefogatásakor használtak.

nádvasaló *nádvasaló* fn A juhászkunyhó mellett levő, patkó alakú, fedetlen nádépítmény, ahol a pásztorok főznek.

nádvérő *nádvérő* fn Fából készült, fogazott v. sima lapú, nyeles eszköz, amellyel a végleges lekötés előtt a nádazó a nádat felverte, hogy tömött és sima legyen.

nádvessző *nádvessző* fn Nádpálca.

nafta ~ fn Petróleum. *Még az én nagyanyám jánkorába úgy monták, hogy tegyél a lámpába ety kis ~t.*

nagy mn/fn **I.** mn *Nagy magyarpipa:* nagyobb fajta sima, díszítetlen, gombos nyakú veres pipa húzogatos rezezással. *Naty Petőfi-pipa:* gyárban készített cseréppipa. *Nagy virágos pipa:* gyárban készített cseréppipa. *Nagyobbik vígi:* a teknőnek azon része, amelyen a sütéshez szükséges megszárt liszt állt felnyomva, hogy le ne omoljon. **2.** *Nagy idő:* villámlással, dörgéssel kísért eső, zivatar. *Mer hát ugyi, mikor jött a ~ idő, mer ugyi a Hortobágyon sok ~ idő vóut.* **3.** *Nagyop karám:*

kilenc emberből álló favágó csoport. **II.** fn **1.** *Vminek a naggya:* terjedelmesebb darabok vmely egynemű részekből álló tömegben. *Kiválogatta a körte naggyát. A szilva naggyából összekabdosztam, amit tuttam.* **2.** Vmely feladatnak a nehezebb része. *Tülestünk mán a munka naggyán.* **3.** *Nagyra áll a kasza:* nagy szöveget alkot a nyelével, eláll a nyelétől. **Sz:** *A kecskének ngy a lába, ötödik a farka. Árkot ugrik, ~ot fingik, igya meg a gazda: —. Ojan ~ ez a csizma, hogy a ház-tetőürrül/padrul izs bele tudnék ugrani: rendkívül bő. Nincs neki se kicsi, se ~, maga se viselő:* nincs gyermeke. *Naty feneket kerít neki:* hosszú bevezetést tart hozzá, sok szóval mond el kis dolgot. *Nagyot mer mondani:* meg mer esküdni vmire.

nagyanya ~ fn **Sz:** *A ~t térgyekalácsa!:* (tréfás szitkozódás, elutasítás).

nagyanyó *nagyanyó* fn **1.** Nagyanya. **2.** A nagyanya kedveskedő megszólítása.

nagyapa ~ fn **Sz:** *Nagyapám is attul halt meg:* (mondja az, akit olyan étellel kínálnak, amit nem szeret). **Nr:** *Ott a ~t pize, mongyák annak, aki vmibe megbotlik.*

nagyasszony ~ fn (Megszólításként is:) ~om: tekintélyes, idős nő. *Míg nagyanyám meghalt, őt a huszas évekbe is még uty szölytötték a cselédek, hogy ~om, a menyét mek uty híjták, hogy kisasszonyom.*

nagyasztal ~ fn Több személy, vendég kiszolgálására, ellátására terített nagy méretű asztal; büféasztal. *A ~on készítették el, terítették meg a büféasztalt.*

nagybál ~ fn Nagygazdabál.

nagybélű ~ mn Falánk, nagyétű.

nagybojtár ~ fn A számadónak a kisbojtárnál magasabb rangú, idősebb segítője. *A ~ hotyha nagyon jóul gazdálkodott, a vigin számadó is váld belőle.*

nagybot ~ fn 170 cm-es és 8 kg-os gerundium.

nagybotos ~ fn A nagybot kezelője.

nagybunda ~ fn **1.** Rackabőrből készült férfi felsőruha. **2.** Suba. *Sokszor töb birka bűrét is felhasználták a ~ készítésre.*

nagycsihe *naccsihe* fn (Pl. szénából, szalmából) nagyon bőven megrakott szekérnyi mennyiség.

nagycsobán *naccsobán* fn Vállon is hordozható, lapos fahordó, amelyben a pásztorok ivóvizet tartanak.

nagydolgozik *nagydóugozik* i Székletet ürít, szarik. *Nem, nem vóut, hogy nagydóugozott, az nem vóut.*

nagydolog ~ fn Székelés. *Hát a nagydóugát meg a kizsdóugát elvigeszte.*

nagyegyszeregy *nagyecceereggy* fn A tízes számok szorzótáblája. *Az iskolába az első osztájba tanútam a nagyecceereggyet.*

nagyeszű ~ mn Nagyon okos.

nagyétű *nagyítű* mn Nagyevő, jó étvágyú. *A nagyítű sok ennivalóval lakot jóúl.*

nagyevőeszköz *nagyevőűeszköz* fn (A desszert- v. kisevőeszközökkel ellentétben:) a reggeli, ebéd, vacsora elfogyasztásához használt normál méretű evőeszközök. *A pincér feltette az asztalra a nagyevőűeszközöket.*

nagygazdabál ~ fn A tehetős(ebb) parasztok évenként megrendezett bálja.

nagygereblye *nagygerebje* fn Kb. másfél méter széles gereblye, amellyel az aratáskor széthullott gabonaszálakat kaparják össze.

nagygyalogszék *nagygyalokszék* fn Nagyobb méretű zsámoly.

nagyharang *natyharang* fn A templomok legnagyobb harangja, öregharang. **Sz:** *Maj megaggya neki a natyharang, a kicsi meg ráhúzza:* (mondják az odaveszettnek vélt kölcsönről). *Húzza neki a natyharangot:* átkoz, szíd vkit. *A natyharangot húzzák rád, a kicsi mek tóudiccsa!:* azt kívánom, hogy halj meg! **Nr:** *Debreceembe híres a Nattytemplom natyharangja. A gazdagoknak temetiskor a natyharangot hústák meg.*

nagyház *natyház* fn Elsőszoba, utcai szoba.

nagyhold *natyhóud* fn 1600 négyszögöl, katasztrális hold.

nagyjóság *nagyjóuszág* fn Szarvasmarha.

nagyjuhtérdpipa *nagyjutértypipa* fn Sima, néhány csillaggal, ill. rézzel díszített, nagyméretű, nyers, vörös cseréppipa, a amelynek a feje és dereka tompaszög alatt megy a nyakba.

nagykalapács *natykalapács* fn Kb. öt-tíz kg súlyú, nagy méretű, rendszerint két kézzel emelhető kalapács. *A vastagabb anyagot natykalapáccsal nyúttjuk.*

nagykamara *natykamora* fn Gabona tárolására is használt kamra. *A natykamorába a sóusz szalonna, füstölt kolbász és disznóhús lóugod benne, meg itt vóut a szóúy is.*

nagykanál *natykanál* fn Tejfeldolgozáskor használt, hosszú nyelű vaskanál. **Fel-** *haszgattuk, feltörtük natykanállal.* **Sz:** *Natykanállal eszik:* (pl. lakodalomban) kedvére és sokat eszik az ételfélékből.

nagykantár *natykantár* fn Szemellenző nélküli, két álladzóval ellátott lovaglókantár.

nagykasztroj *natykaszroj* fn Nagyobb méretű lábas.

nagykemence *natykemence* fn (Mézeskalácsosoknál:) tokni tészta kisütésére használt zárt tűzhely. *A natykemencébe eccerre nity tepsit teszüng be, ezeket forgattyuk képercenként.*

nagykemencézés *natykemencízis* fn (Mézeskalácsosoknál:) domborműves díszítésű tészta készítése.

nagykemencézik *natykemencézik* i (Mézeskalácsos) domborműves díszítésű (tokni) tésztát készít.

nagykerék *natykerék* fn (Gubacsapóknál:) a megtépett gyapjú fonallá sodrására szolgáló, a rokkánál nagyobb eszköz.

nagykés *natykés* fn Kenyérvágó kés.

nagykeszkenő *natykeszkenőű* fn A fejet és az egész felsőtestet beburkoló kendő.

nagykoma *natykoma* fn (A kiskomával szembeállítva) az anyakönyvbe keresztszülőként beírt férfi.

nagylegény *nagyleginy* fn Büszke, rátarti fiatelember. *Nagyleginy vóut világitibe, de aláment a béle, hogy mekházasodot mekhúzza magát.*

nagymagyarpipa ~ fn Vörös változatban készült, díszes kupakkal és rézkarimával ellátott nagyobb cseréppipa.

nagymandzsetta *nagymancsetta* fn Kéz-elő. *Azzal kelled begombolni vígig, eddig ugyi, a nagymancsettáig.*

nagymankó *nagymankóu* fn A kasza nyelének közepén levő fogantyú.

nagymosakodás ~ fn Egy héten egyszer, általában szombaton végzett teljes lemosakodás, fürdés.

nagymosás ~ fn A heti szennyes ruha kitisztítása a mosónapon. **Nr:** A hétfő volt a nagymosás napja.

nagyol ~ i **1.** <Levestésztát> a nyújtótáblán nagyjából elnyújt. **2.** <Csizmadia> a csizma szárát és felső részét elnagyoltan kiszabja. **3.** <Rézműves> az első reszelés során a nagyobb és durvább részeket leszedi. **Ö:** *el~, meg~.*

nagyolás ~ fn **1.** <Levestésztát> nagyjából történő elnyújtása a nyújtótáblán. *A ~ mindig a nyújtótáblán történt, utánna a sütő-abroszon vikonyra nyújtottuk a tisztát.* **2.** <Csizmadiamesterségben> a csizma szárának és felső részének elnagyolt kiszabása. **3.** <Rézműveseknél> az első reszeléskor a nagyobb és durvább részek leszedése.

nagyolórosta *nagyolóurosta* fn Nagy lyukú kézi rosta. *A nagyolóurosta kézirosta vőut, csak a naggya hult ki.*

nagyostor ~ fn Ökörfogát hajtásához használt nagyméretű ostor.

nagypálha l. **nagyszálha**

nagypéntek *natypíntek* fn **Sz:** *Ojan sovány, mint a natypíntek: nagyon sovány.* **Nr:** *Natypínteken a reformátusok izz bőjtöltek. Az ebéd az nagyon gyenge leves vőut, mek szabóugallér, mek pattogatot tengeti.*

nagypólyás *natypóujás* fn <Mézeskalácsosoknál> nagyméretű, baba alakú, ájzolt készítmény. *A natypóujásra babafejet ragasztunk.*

nagyság **Ö:** *bors~.*

nagyszabadság *natyszabadság* fn Országos állat- és kirakodóvásár; nagyvásár. **Nr:** *Natyszabaccsákkor bejöhettek a zsidóuk is*

árujni, de kiszabaccsákkor nem. De ijenkor sem alhattak a városon belül, hanem a városon kívül, a zsidóházba.

nagyszálha *natyszálha* fn A kerítőháló felső szélét alkotó kötélre kötött, azt a víz színén tartó könnyű fa- v. fakéregdarabok közül a legnagyobb; nagypálha.

nagyszárny *natyszárny* fn <Sziogyártóknál> a nyeregnek a lovas térdnadrágja alá lenyúló oldalrészze.

nagyszekér *natyszekér* fn Kétlovas *natyszekér:* teher szállítására használt nagyobb szekér.

nagyszoba *natyszoba* fn Általában az utcára két ablakkal néző, csak vendégfogadásra használt szoba. *A natyszobát rígen natyháznak, tiszta szobának montuk.*

nagy tanya *natytanya* fn *Natytanyát vetnek:* kerítőhalászatban a két part között teljesen kifeszítik a hálót.

nagy tányéros *natytányéros* fn Vörös v. fekete cseréppipa, amelynek a fejére a nyakhoz és a szájhoz a tányér karimájához hasonló, karcolással díszített, szélesebb peremet ragasztanak.

nagy tarja *naty tarja* fn A szarvasmarha lapockája fölötti hús egy része.

nagytemplomos *natytemplomos* fn **1.** Mézeskalácsos faforma. **2.** Tokni tésztából készített mézeskalácsos termék. *A natytemplomos a legjellegzetesebb debreceni faforma.*

nagy tepsi *naty tepsi* fn <Mézeskalácsosoknál> kiskemencézésnél használt alacsony falú edény. *A naty tepsit betojjuk tepsifogóval a lerbe.*

nagy természetű *naty természetű* mn Hirtelen haragú, lobbanékony. *A naty természetű hirtelen haragos, mörge ember.*

nagy tettű *naty tettű* mn Súlyos büntetett elkövető <rab>.

nagy ujj ~ fn Hüvelykujj.

nagy ujjas ~ fn Rövid férfi nagykabát, télikabát.

nagy utca *nagyucca* fn Főutca.

nagyvágás ~ fn Vágóhídon az a tevékenység, amelynek során négy mézsáros, három nap alatt mintegy száz darab marhát levág.

nagyvérű *nagyvírű* mn **1.** Erős nemi vágyú (férfi, ill. nő). *Nagyvírű az a férfi, akinek naty fennállónak teheccsége vőut, de nőjébe is vőut nagyvírű.* **2.** Indulatos, lobbanékony.

nagyvőfély *nagyvőőfi* fn A lakodalom menetét irányító vőfély. *A nagyvőőfi monta a rigmusokat.*

nahzám ~ fn Mézből és vízből készített édes ital; mézesvíz.

nála ~ szragos hsz Őhozzá. *Gyere nálunk!*

nana ~ fn Nagyanya, nagymama.

nap fn/hsz **I.** fn *Napnak indít:* reggel 6 óra körül a birkákat a nap irányába indítja, kelet felé tereli. *Reggel mindig ~nak indiccsuk a birkát. Napon sült málé:* tehénszar. **II.** hsz-szerűen: {~ról} ~rul: napsütésben, napos időben; {~ra}: ~ra: vhány nap múlva. *Két-három ~ra mek se láccot rajta. Naprul dőugozik:* (gubacsapó) a napon szárítja a kimosott gyapjút v. a festett gubát. **Sz:** *Eggyik ~rul a másakra il:* teljesen bizonytalan a megélhetése. *Letagadná a ~ot is az égrül:* szemérmetlenül tagad. **Km:** *Nincsen ojan hosszú ~, hogy estéje ne vőuna:* minden véget ér egyszer. *Semmi sincs új a ~ alatt:* mindenhez van hasonló példa a múltból. *Több ~, mint kolbász:* légy takarékos, gondoldj a jövőre is. **Nr:** *Ha a ~ visszániz, másnap esőű lessz. — Ha veresem megy le a ~, szél lessz. Ö:* *akkor~, éj~, harmad~, idő~, ítélet~, jakab~, József~, Luca~, Márton~, Mihály~, mosó~, néha~, Szent György~, Szent Mihály~.*

napamasszony ~ szragos fn (Megszólításként is:) anyósom.

napenyészet *napenyiszet* fn Napnyugta.

napestig ~ hsz Napnyugtáig. *Vártalak ~, de nem jöttél.*

napfeljött *naffejjött* fn **1.** Kelet. *Naffejjött felől jött az eggyik felleg.* **2.** Napfelkelte. *Elindulok a juval, mikor kezd viradni, naffejjőtökör.*

napfeljötté *naffejjötté* fn Napkelte.

napfeljöttig *naffejjöttig* hsz Napkeltéig.

napfelkelt *naffelkőött* fn Napkelte. *Reggel korán, mikor bújik ki a nap, naffelkőött van.*

napi Ö: *mi~, minden~.*

napja Ö: *szent heverdel~, úr~.*

napján Ö: *kakukk~.*

napkor Ö: *kakukk~, soha~.*

naplement ~ fn Alkonyat, napnyugta.

napnyugat ~ fn Napnyugta, naplemente.

naponsült mn *Naponsült málé:* (tréf) **a)** tehénszar. **b)** emberi ürülék.

napos mn *Napozs béljárás:* hasmenés. **Ö:** *harmad~, más~.*

nappal ~ hsz/fn *Fényes ~:* világos nappal.

Km: *A ~nak szeme van, az iccakának mek füle (van):* mindig megláthatják, meghallhatják, amit titkolni szeretne az ember. **Nr:** *Ha ~ jár a szél, jóű időű lessz.*

nappali mn *Nappali ruha:* nappal viselt ruha.

napraforgóbuga *napraforgóbuga* fn Napraforgótányér.

napraforgókóró *napraforgókóúróú* fn A napraforgó növény elszáradt kemény szára.

napszám Ö: *gyalog~.*

napszámos Ö: *hó~.*

naptár Ö: *hagyma~.*

napviaszolvastó *napvijaszolvastóú* fn Üveggel fedett alacsony láda, amely azt a célt szolgálja, hogy a mézeslépek felszínén lévő méhviaszt a nap energiájának segítségével felolvassza. *Manapság nem nagyon hasznáják a napvijaszolvastóút, mert sokájik tart, amik hozzájutnak a mihiszek a mészhe.*

nárcisz Ö: *kék~.*

náspábol ~ i Ver, püföl vkit. **Ö:** *el~, meg~.*

náspál Ö: *el~.*

náspángol ~ i Náspábol.

náspigol Ö: *el~.*

náspingol Ö: *el~.*

nász ~ fn **1.** Lakodalom. **2.** *Násza vkinek:* gyermekének az apósa.

nászejándék *nászejándik* fn A vőlegény esküvői ajándéka a menyasszonynak.

nászasszony ~ fn (Hozzánk való viszonyban:) gyermekünk anyósa, anyatárs.

nászraj ~ fn (Méhészetben:) a nászrepülésen kirepült anyát kísérő herék, ill. munkásméhek nagyobb csoportja.

nászrepülés *nászrepülés* fn **1.** A méhanyának a peterakás megkezdése előtt szabadban való párzása. *A mikirájnő mekkeszte nászrepülésit.* **2.** (Szalonkánál) az a cselekvés, amikor párzás idején a hím hajtja a tojót repülés közben.

nászruha ~ fn **1.** Menyasszonyi ruha. **2.** A fácán ékes tollazata párzás idején.

nászszüelő *nászszüelő* fn A fiatal házasok szülei.

nászuram ~ szragos fn (Megszólításként is:) gyermekem apósa.

náthaláz ~ fn Influenza.

Náthán fn **Sz:** *Előül megyen ~, batyut visz a hátán: —.*

náthamérő *náthamérő* fn **1.** (tréf) Kis ürtartalmú edény, kis csupor. **2.** (tréf) Nagyon sovány, alacsony ember. *Aki ojan kis nyeszlet vóut, ára monták, hogy ez ety kis náthamérő csak.*

ne¹ ~, *nye* msz **1.** (Állathívogató/-terelő szó:) ló, szarvasmarha, kutya, disznó terelésére, hívogatására. **2.** (Állatüző szó:) szarvasmarha, kutya üzésére, kergetésére. *Morzsa, ~! — montuk, ha kergettük a kutyát. Ne, boci, ~! — montuk, ha aszt akartuk, hogy mennyen.*

ne² ~ msz Nesze. *It van, ~, vigyed!*

necc ~ fn Hálószerű fejkötő.

neccel ~ i Huroköltéssel kézimunkázik.

neccelés *neccelés* fn Huroköltéses kézimunkázás. **Nr:** *A neccelist két nagy vastak túlvel csináltuk. Furcsán kellett hurokra kötni, ebből nýtyszegletes kockák lettek, eszt kellett a minta szerint, például róuzsa satöbbi, bestoppolni.*

necfa *necfa* fn (Paszományosoknál:) simára csiszolt deszkalap, amelyre hálókötéskor a szemeket dupla hurkolással felszedik.

necctű *necctű* fn (Paszományosoknál:) két végén villa alakú, keményfából faragott szerző, amelyre hálókötésnél az anyagot hajtják.

nedves mn *Nedves nyírás:* a nedves szörme lenyírása.

nedvrekedt in *Nedvreket fatörzs:* olyan fatörzs, amelynél a nedv nem jut fel a fa csúcsáig, a fa csúcsa elszárad.

nefelejcső *nefelejcső* fn (Mézeskalácsosoknál az ájcső fajtájaként:) különálló szirmú virágminta készítésére használt eszköz. *Virágmintát tufcsúvel vagy nefelejcsővel készíthetünk.*

nefelejcsokszorú ~ fn Nefelejcsökből készített koszorú. *A gyerekek sírjára ~t helyeztek.*

negédes *negédes* mn Finomkodó, magát kellető.

negró *negró* fn (Csizmadiáknál:) fekete bőrfesték.

négyágú *négyágú* mn *Négyágú karám:* egy hosszabb részből és ennek végéhez kapcsolódó négy rövidebb, ágszerűen szétálló részből álló fedetlen építmény az állatok védelmére.

negyedel **Ö:** *le~.*

negyedfű *negyedfű* mn Negyedik éves (csikó, borjú). *A negyedfű csikó, a mán lú.*

negyedholdkés *negyedholdkés* fn (Sziógyártóknál:) körben mindenütt éles kés, amely a görbekés és a félholdkés funkcióját is ellátja.

negyedkörös mn *Negyedkörös eldógozás:* (kosárfonóknál:) negyed nagyságú kört alkotó eldolgozás.

negyedrész *negyedrész* fn A földet a termény negyedrészéért megművelő személy. *A negyedrészessel úgy alkuttak, hogy minden negyedik mázsa tengeri az övé.*

négyélű mn *Négyélű szűrőár:* (sziógyártóknál:) varrásokhoz, fűzésekhez használt négy éllel ellátott ár.

négyes *négyes* mn **1.** *Négyes fogat:* nyergesből, rudasból, gyepőlősből és ostorhegyesből álló lófogat. **2.** (Szür alján) négy különböző színű posztócsíkból összeállított csipke nevű díszítés. **3.** *Négyes csű:* (mézeskalácsosoknál:) egyszerre négy vonalat húzó ájcső. *Négyes csűből is van több miretű.*

Nígyest húz: ⟨mézeskalácsos:⟩ négyes csővel dolgozik. *Ajzolt termikeken ritkán húzunk nígyest.* **4.** *Nígyes keresztkezdís:* ⟨kosárfonóknál:⟩ kör alakú aljak esetén a leggyakrabban előforduló fenékkezdési mód. *A nígyes keresztkezdís tanújják meg legelőűször a kosárfonóuk.*

négygémű *nígygémű* mn *Nígygémű kút:* olyan pusztai gémeskút, amelynek négy kút-gémje van.

négykézláb *nítykézláb* hsz **Sz:** *Nítykézláp tapogattya az utat:* részeg.

négykötésű *nítykötísű* mn *Nítykötísű kolbász:* négy, egymástól elkülönített darabokból álló kolbász.

négy lábú *nígy lábú* mn **Km:** *A nígy lábú izs botlik:* —.

négyostoros *nígyostoros* mn *Nígyostoros kút:* olyan pusztai itatókút, amelynek négy kútostora van.

négyrét *nígyrét* Négybe hajtogatva.

négysonkás *nítysonkás* mn Hatalmas lapockájú ⟨sertés⟩.

négyzálas mn *Nítyzálas fűzés:* ⟨szíjgyártóknál:⟩ a szíronyozásnak, vagyis a szerzők vékony bőrrrel történő díszítésének az a fajtája, amikor a bőr összedolgozásához felhasznált szíronyobőrök száma négy.

négy szögletes mn *Níty szegletezs gallér:* a szűr nyakánál levő szögletes nyakdisz. *Níty szegletezs zsinór:* ún. körforgó bábosgépen készített igen erős zsinór, amely több paszományos készítménynek az alapanyaga.

negyvennyolc *negyvennóuc* szn **Sz:** *Nem enged a negyvennyóudzbul:* nem tágít a meggyőződése, elhatározása mellől. **Km:** *Negyvennyóuc óuta nem fog az átok:* —.

néha *níha* hsz *Níha mindig:* állandóan, folyton. **Sz:** *Níha mindig becsapja az embert:* ⟨mondják arról, akiben nem lehet megbízni⟩.

néhanap *níhanap* hsz *Néhanapján,* olykor.

néhány *níhány, níhány* **Ö:** egy~.

néhányszor **Ö:** egy~.

nehéz *nehíz* mn **1.** *Nehíz zsák:* nagy súlyú, tele zsák. *Gyerekekre nem vóut szabad ~ zsákot adni.* **2.** Súlyos. *Ojan nehíz keze van, rám*

tette, asz hittem, összerogyok. **3.** *Nehíz időű:* jégesővel kísért, zivataros idő. *Az a nehíz időű, mikor vihar van, jeges essőű esik.* *Nehész felleg:* esőfelhő, esőzsák. **4.** *Nehíz kezű:* lassú, ügyetlen. **5.** *Nehezen van:* nagyon beteg. **6.** *Nehíz nyomtató:* nehezen nyomtatható ⟨gabona⟩. **Sz:** *Ojan ~ ez a gyerek, mint a kűső:* nagyon nehéz. *Nehéz, mint a főűd:* ua. *Könnyű neked, de ~ a becsületes embernek:* ⟨mondják tréfásan a dicsekvőnek⟩. **Km:** *Három dolog a legnehezebb: várni, nem jönni, menni, nem haladni, lefeküdni, nem aludni:* legkínosabb az eredménytelen küzdelem.

nehezedik **Ö:** el~.

nehezít **Ö:** le~.

nehézkór *nehízkóur* fn Epilepszia.

nehéznnyavalya *nehíznnyavaja* fn Epilepszia. **Sz:** *Törjön ki a nehíznnyavaja!* ⟨átok⟩. *Hova a nehíznnyavajába tetted?:* hova a pokolba tetted?

nehézség *nehíssíg* fn Nyavalyatörés. *Töri a nehíssíg.* **Sz:** *A nehíssíg jöjjön rád!* ⟨szitkozódás⟩. *Jöjjön rád a nehíssíg!* ua.

nehézséges *nehíssíges* mn **Sz:** *Jöjjön rád a nehíssíges nyavaja!* ⟨átok⟩. *Mi a nehíssíges nyavaja lelt?:* mi bajod van?

nehutt *níhutt* hsz Néhol.

nejlonos *nájlonos* fn Nagyobb méretű mézespusedli-fajta. *A nájlonos tetejire villával csíkokat húzunk.*

nejlonosszagató *nájlonosszagatóu* fn A nejlonos szagatására használt pléheszköz.

neki ~, *néki* szragos hsz *Nekem (ez) nem enyém:* nem az enyém. *Tijéd ez a keszkenőű? Nekem nem enyém.*

nekiáll ~ i *Nekiáll az időű:* ⟨eső után⟩ megjavul az idő. *Nem akar nekiállni az időű.*

nekidalmahodik ~ i Meghízik, megnő.

nekidől *nekidül* i *Nekiáll, nekilát. Nekiidül a munkának.*

nekiered ~ i Gyorsan útnak indul. *Nekiered a futásnak:* futni kezd.

nekiesik ~ i Nagy hévvel, gyorsan hozzá-lát. *Ha hárman nekiesünk a munkának, estére kűs is leszünk vele.* **Sz:** *Nekiesik, mind bolond bornyú az annyának:* a) mohón v. illetlenül

nekilát vminek. **b)** durván rátámad vkire.

nekifekszik ~ i ⟨Nap⟩ rásüt, rátűz. *Nagyon nekifeküött a nap ennek az óudalnak.*

nekigyürkődzik nekigyürkődődzik i Neki-gyürkődzik.

nekihuzalkodik ~ i ⟨Pl. bottal⟩ rátámad vkire.

nekikeseredik ~ i *Nekikeseredik az idő:* esőre fordult az idő.

nekimegy ~ i Megállás nélkül rohan vho-va. *Esetleg ha nekiment a Hortobágnak, akkor ivott abból.*

nekirugtat nekirugtat i Nekirugaszkodik vminek.

nekiszalad i **Sz:** *Vigyázz, nehogy neki-szalaggy a kezemnek!:* vigyázz, mert megüt-lek!

nekiterül ~ i ⟨Pl. gulya, nyáj⟩ nagy terü-
len széthúzódik, eloszlik

nekiveselkedik ~ i Nagy lendülettel
nekilát vminek, hozzáfog vmihez.

nekivetkezik ~ i Nekivetkezik. **néma** mn
Níma kutya: hang nélkül terelő kutya. *A níma kutya terelés közbe nem, máskor viszont ugat, ez naty szövegátlatot tesz a tilosba legeltető juhásznak.*

nektárgyűjtő mn *Nektárgyűjtő tánc:* a méhnek a tánchoz hasonló repülése, mozgása, amellyel azt adják egymás tudomására, hogy merre, milyen messze, milyen irányban, milyen minőségű méz, ill. virágpör, nektár található. *A felderítő visszajött, és eljarta a nektárgyűjtő táncát.*

nektármirigy ~ fn A növénynek a nektár összegyűjtésére szolgáló része. *A rózsza ~e körül donktak a mihek.*

nemakarás ~ fn Vonakodás, makacsko-
dás. **Km:** *Nemakarásnak szarás a vége:* a vo-
nakodva teljesített feladatnak nincs ered-
ménye.

nembánom ~ fn **Km:** *Nembánombul lessz a bánom:* a közönyösségből, nemtörődöm-
ségből kár származik.

nembánompor ~ fn Görcs oldására hasz-
nált por alakú orvosság [Pulvis antipasmo-
dicus].

nemcsak **ksz Sz:** *Nemcsak, hanem ugyan-
csak:* alaposan. *Nemcsak emígy-amígy:* nem-
csak felületesen. *Nemcsak emígy-amícs*
csinálunk meg valamit, ha hozzáfogunk.

némék *nímék* nm Némelyik. *Nímék ember*
as se tuggya, mics csinájjon.

nemes **Ö:** *fél-, mag~.*

nemesnyár ~ fn ⟨A nyárfa egyik fajtája.⟩

nemesprém ~ fn ⟨Szücsmesterségben:⟩ a
legértékesebb prém. *A ~eket mint például a*
fehírróyka, ezüstróyka, hermelin, csincsilla
finomabb eljárással kel kikészíteni.

németgyeplő *nímedgyeplő* fn Két egyen-
ként 140 cm hosszú gyeplő, amelyeket csattal
kapcsolnak egybe.

németjuh *nímetju* fn Merinói juh. *A*
nímetju gyapját guba készítéséhez nem
használták.

németnadrág *nímetnadrág* fn Pantalló.

németől *nímetől* fn Egy ló elhelyezésére
alkalmas keskeny istálló.

németzabla *nímedzabla* fn Szilaj hátslo-
vaknál, ill. makacs igavonó lovaknál alkal-
mazott zabla, ahol a zablatest egy darab
vasból készül, ehhez forrasztják hozzá a két
zablapálcát úgy, hogy a zablavas a pálcák
kétharmadánál vannak rögzítve. A fékszar
csatlakozására való karika a zablapálca egyik
végénél van, a másik végétől egy erős láncot
vezetnek át a ló álla alatt. A fékszarat
meghúzza a lánc a ló állcsontját megfeszíti.

nemezesedik ~ i ⟨Szörmekikészítőknél:⟩ a
szörme a dögszörök miatt gubancos, vastag,
összefüggő kifésülhetetlen anyagot hoz létre.
Ezen egy víktelenítet szallak fut körbe, amiből
tüskék álnak ki, amik kikartácsolják azokat a
dökszőöröket, amíg belefílcsettek, nemeze-
settek a szőrmébe

nemjóját *nemjóuját* **isz Sz:** *A nemjóuját*
neki!: ⟨enyhe káromkodás.⟩

nemsoká ~ hsz Nemsokára.

nemszeretem ~ mn Kellemetlen, rossz.
De ~ gyerek vagy!

nemtudomszilva ~ fn Tojásdad alakú,
apró szemű, nyári édes szilva; penyigei szilva.

nemzetes ~ mn *Nemzetes úr: a)* ⟨nemes úr
megszólítása. **b)** ⟨jó módú gazda megszólítása

a cselédség részéről). *Nemzetes asszony*: **a)** (nemes asszony megszólítása). **b)** (jó módú gazda feleségének megszólítása a cselédség részéről).

nemzetiital ~ fn Piros-fehér-zöld színű ital; strumfpándli. **Nr:** A italt úgy készítik, hogy legalulra zöld színű abszintot, erre fehér tripli sec-et, végül vöröses konyakot v. rumot öntenek.

nemzetiszín ~ mn Nemzetiszínű. *Nemzetiszím bojt*: (paszományosoknál:) többféle formában készített bojt, amelynek alja sok sodrott bojtból áll. *Nemzetiszín zsinór*: három színű pamutból albumhoz stb. készített zsinór.

nemzetség *nemzeccsig* fn Rokon, rokonság, fajta. **Sz:** *Nem nagy nemzeccsigből való*: nem dicsekedhet a származásával.

nemzőrészfene *nemzőüriszfene* fn (rég) (A nemi szerv betegsége.)

néne ~ fn **1.** Idősebb nőtestvér, nagynéni. *A gyerek monta a nagynénnyinek, hogy ~*. **2.** Közelebbi idősebb nőrokon megszólítása. **Ö:** *édes~, unoka~*.

néni ~ fn (Megszólításként is:) nővér, néne. **Ö:** *tanyás~*.

nenyúljóhózzá(m) *nenyúljóhózzá(m)* fn *Lekváros nenyúljóhózzá(m)*: (tréfás téstánév).

nép Ö: *asszony~, fehér~, férfi~, ház~*.

népesedik Ö: *túl~*.

népesség *népesség* fn Egy méhcsaládhoz, kaptárhoz tartozó méhek összessége. *A mostani kaptárajimnak elég nagy a népessége*.

népgyűjtő *nibgyűjtő* fn Az a személy, aki a vendégeket hívja az esküvőre.

népesség *nípsig* fn Társadalmi embercsoport, társadalmi réteg. *A civis takarikos nípsig vóut*. **Ö:** *asszony~*.

néptanító *níptanító* fn Népiskolai tanító.

népzenész *nibzenész* fn Cigányzenész, cigánymuzsikós.

nerángass ~ fn **1.** Pálinka. **2.** Bor.

neszel Ö: *fel~, meg~*.

nesztek ~ i (Felsz. módú alakként:) itt van, vigyétek, fogjátok!

név ~ fn **Sz:** *Veszét nevit köűtik*: nagyon rosszat terjesztenek róla.

neveddrád *nevedrád* fn (Kisgyermek vi-seleteként:) felsőrésszel egybeszabott nadrág.

nevededik ~ i Nevelkedik.

nevel ~ i Növeszt, termeszt. *A talajbul kiláccóy csúcsrul ~tik a tőűkét*. **Ö:** *be~, fel~, ki~, meg~*.

nevelde ~ fn (rég) Bentlakásos nevelő-intézet. *Neveldebe taníttattya a jányát*.

nevelés *nevelis* fn (Vkitől vhogyan) nevelt személy, ill. állat. *Kivált ha áruba bocsátotta a vásárba, akkor monta a gazda az állatra, hogy az én nevelisem, tudot felelni írte*. **Ö:** *oltvány~*.

nevetletlenujj ~ fn Gyűrűsujj.

nevelő *nevelő* mn *Nevelő* hónap: május. *Nevelő* idő: a növények fejlődésének kedvező időjárás. *A jó* *nevelő* idő, *ha eső után sűt a nap*. **Ö:** *lány~*.

nevelődik *nevelődik* i (Növendék állat) a gondozással fejlődik.

nevelővágás *nevelővágás* fn Fialat kori erdőritkítás, erdőtisztítás.

nevelt Ö: *kényen~*.

nevetés *nevetis* fn **Km:** *A nevetis sírás lessz utóujára*: (főként gyerekek mondják:) a szertelen jókedvet szomorúság szokta követni.

nevetlenujj ~ fn Gyűrűsujj.

nevezet ~ fn *Nevezedbe való* koma: a keresztlőn tanúskodó, de az anyakönyvbe keresztszülőként be nem írt férfi; kiskoma.

névjegy ~ fn **1.** A tulajdonosra utaló megkülönböztető betűjel a birka fülén. **2.** (Bérsütéskor) a kenyérre ragasztott kis cédula, amelyen a tulajdonos neve, címe van feltüntetve. *Névjegyet kellett írni, és ráragasztani a kenyírre, amit a pékhe vittünk meksűtni*.

néz *níz* i **1.** Vmire becsül, tart. *Sokra/Sogba/Nagyra nizi magát*: nagyra tartja magát, beképzelt. *A dagájos nagyra nizi magát*. **2.** *Vkire vmi níz*: vmi vár rá, vmiben részesedni fog. *Szíp öröksig níz rá*. **Sz:** *Had ním csak!*: hadd nézzem csak! *Úgy níz, mint a ju*: ostobán, bután néz. *Úgy níz rá(m), mint a vires ingre*: haragosan, dühösen néz rá(m). *Úgy níz rám, mintha én öltem vóum meg az apját*: ua. *Úgy nizi, mint a szeme finyít*: sokra

tartja, büszke rá. *Oda se níz neki:* nem törődik vele. *Oda se nízett a pízinek:* könnyelműen többet fizetett vmiért. *Kicsire nem nízünk,* sokra nem adunk: (tréf) —. *Ojan szíp, hogy a napra lehet nízni, de úrá nem:* gyönyörű szép. *Ojan kinyes, hogy nízni se lehet rá:* nagyon el van kényeztetve. *It vam mire nízni:* bőven van minden. *Jóul a fenekire nízett az üvegnek:* részeg. *Nem nizi aszt, aki szalad, hanem addig inkáp halad:* (válaszolja az, akit pl. vmilyen jelentéktelen öltözködési hibára figyelmeztetnek). **Ö:** alá~, át~, be~, el~, ki~, közé~, le~, oda~, rá~, túl~.

nézeget *nízeget* i Ellenőriz. *Feltettük a vizet, maróyszóudát tettem bele, és nízegettük.*

nézet **Ö:** ki~.

nézni **Ö:** háztűz~.

néző **Ö:** csillag~, halott~, háztűz~, keresztbe~, kiskertbe~, lány~, össze~.

niklírozott mn *Niklírozot korcsója:* nikkelezett korcsolya.

nincs ~ i **Sz:** *Nincs ki a hatra, a hetet mek halaggya:* bolond. *Nincs émbelőilem mán semmi:* nincs egészségem. **Km:** *Ahon ~, ot ne keress!:* hasztalan vársz vmit attól, akinek magának sincs.

no ~ msz (Ló nógatására, indítására.) *No, Ráróul!*

noha ~ fn Rossz minőségű, direkt termő borszőlő; noah.

nóniusz *nóunijusz* mn Nyugodt természetű, kiváló lófajta. *Abba az időibe nem nagyon vóut másfajta lú, csak nóunijusz.* **Nr:** Debrecebben a legkedveltebb lófajta a jó tulajdonságokkal rendelkező nóniusz.

noszogtat *noszoktat* i Nógat, serkent, noszogat.

nóta *nóyta* fn *Nóutába fog:* nótát költ róla. **Sz:** *Elhúsom én a nóutáját:* ellátom a baját. *Elhegedüli a nóutáját:* (fenyegetés:) ellátja a baját. *Nóyta vam benne:* (mondják a jó borra).

nótárius *nóutárijusz* fn Jegyző.

nótás *nóutás* mn Nótázni szerető. *Nóutás legíny a fíjad.*

nótaszó *nóutaszóu* fn Dalolás, nótázás.

nótáz **Ö:** ki~.

nótáztat *nóutáztat* i Hegedültet magának.

nő¹ *nőü* i **Sz:** *Jaj, mán is minőü, hátha még nőü:* a) gúnyos válasz dicsekedőnek. b) gúnyos megjegyzés cifrázkodóra. **Nr:** *Ha valakin keresztüllipnek, az nem nőü tovább.* **Ö:** bele~, be~, fel~, ki~, meg~.

nő² *nőü* fn *Féleszü nőü fírhe ment:* (akkor mondják, ha vmilyen értéktelen dolgot túlságosan megbecsülnek). **Ö:** *kasszir~, művész~.*

nőcseléd *nőücseléd* fn (Fiat) nő, aszszony. *De takaros egy nőücseléd!*

női mn *Nőüji szabómester:* női ruha szabásával, varrásával, készítésével foglalkozó szabómester.

nős *nőüs* mn **Sz:** *Nőüs, mán nem kime-nőüs:* (ti. vége a szabad életnek).

nőválasz *nőüválasz* fn Hölgyválasz.

növedék *növedik* fn Az erdő élőfa-állományának szaporodása. **Ö:** *folyó~.*

növekedik ~ i Növekszik, fejlődik. **Ö:** *fel~.*

növendék *növendik, nevendik* fn 1. Növésben lévő, fiatal (állat, marha). *Féléves korig a báránt úty híjjuk, növendik.* 2. (Jelzőként:) serdülő (gyermek, különösen lány).

növendéklány *növendikjány* fn Serdülő lány.

növendékujj *nevendikujj* fn Gyűrűsujj.

növény **Ö:** *csíra~.*

növénytársulás *növinytársulás* fn Talajszíntű növények együttélése.

növés *növís* fn Hajtás. *Az óutványnevelízsbul születet növísek lettek óutva.* **Ö:** *fel~.*

nudli ~ fn Burgonyametélt. *Monta a sóugornőüm, ennyi rengeteg ~t elcsaptál mán.*

nullás mn *Nullás liszt:* a legfinomabb, legfehérebb liszt, amelyet főként tésztafélék készítéséhez használtak. *Mer kétféle lisztet kaptunk, vóut ~ liszt, úgy montuk, meg vóut kenyírliszt. A ~ vóut a tiszta liszt.*

numera ~ fn Házsám. *Hetvennigy a ~ja, asz jelenti, hoty hetvennigy a házszáma.*

numerál ~ i Számít, számot tesz. *A píz nekem nem ~.* **Ö:** *meg~.*

numeraszám ~ fn Számjelzés; amelyet festékkel az anyajuhnak és a bárányak is az oldalára nyomnak. *Ha két kizsbáránya van az*

anyának, akkor mind a kettőü ugyanaszt a ~ot kapja.

numeravas ~ fn Juhok jelöléséhez használt vas, amelynek végén egy szám van, festékbe mártva ezzel jelölik meg az anyajuhot és a bárányait. *Vazsbúl van hajtogatva ez a jelzővas, úgy híjják ~, ezzel numerázzuk a báránt.*

numeráz ~ i Anyajuhra és bárányára a

numeravassal számot nyom. *Amikor a ju leellett, az anyát és a kizsbáránt ugyanazzal a számmal jelöltik meg, hoty tuggyák, hogy azok összetartoznak, úgy híjják numeravas, ezzel ~zuk a báránt.*

nuna ~ fn Női nemi szerv.

nunus ~ fn Nuna.

nút ~ fn <Kosárfonóknál:> árok.

Ny

nyafog **Ö:** nyifeg~.

nyáj **Ö:** disznó~, kan~, kos~, manga~, meddő~, ökör~.

nyájjuhász ~ fn Olyan juhász, aki több gazda tulajdonában levő nyáj pásztora. **Nr:** A rendszerint helybeli nyájjuhászokat a gazdák régen közös nyájaihoz fogadták, feladatuk volt a nyáj legeltetése, őrzése tavasztól télig, a sánta beteg juhok ellátása.

nyájkanász ~ fn Disznópásztor.

nyájkondás ~ fn Disznópásztor.

nyak ~ fn **1.** *Nyaka csigójája:* <birt. szragos alak> nyakcsigolya. **2.** A kasza felső része, ahol a kasza pengéje egy vasbilincs segítségével a kasza nyeléhez illeszkedik. **3.** A balta vasának a fok és él közé eső keskenyebb része. **4.** A véső vasának a nyél és hegy közé eső elkeskenyedő része. **5.** Pipa-nyak. **6.** Szőlőtőke alsó, vékonyabb része. **Sz:** *Nyakába a kötele:* <harangozóra mondják>. *Ennek mindegy, akár pofon, akár ~on:* mindegy hogyan, csak csináld meg! *Szegény feje ~astul, majd elmarad egymástul:* —. *Nyakába van a római járom:* szenvedve, a kimerülésig dolgozik. **Ö:** daru~, farkas~, gyökér~, kasza~, pipa~.

nyakabeli ~ fn Élelem, ill. ital.

nyakal ~ i **1.** Mohón iszik, eszik. *Úgy nyakajja az ítélt, majd mekfullad.* **2.** <Halnak, csíknak a> nyakát levágja. **Ö:** be~, le~.

nyakalás ~ fn <Csizmadiáknál:> a csizma toldása a szárbélés alatt.

nyakas ~ mn *Nyakasz szűr:* olyan szűr, melynek négyszögletes gallérján kívül még egy kis felálló gallérja is van. **Ö:** nyers~.

nyakasorja ~ fn A disznó gerincoszlopának a nyak felé eső, húsos része, tarja. *A ~ egyből a disznó nyaka alatti húsosab része, füstölve ettük.*

nyakaszakadtáig *nyakaszakattájig* hsz Torkig, rogyásig. *Nyakaszakattájig eszik.*

nyakatarja ~ fn <Mészárosmesterség szavaként:> a marhának az állkapocs és a lapocka fölött levő vastag hús, a vastag tarja közé eső része.

nyakatekerics ~ mn **1.** Hátratekeredett nyakú <csirke>. **2.** *(gúny)* Ferde nyakú, a nyakát félre tartó ember.

nyakatlan mn *Nyakatlan szűr:* nyakrész nélküli szűr, amelynek a hátulját és a hátra lelógó gallérját egyetlen posztóból szabták; Széchenyi-szűr. *A ~ szűrnek a nítyszegletezs gallérján kívül nincs felálló gallérja, és válla rézsútosan van szabva.*

nyakbaakasztós mn *Nyagbaakasztós nyakkendő:* megkötött állapotban levő nyakkendő, amelyet már csak nyakba kellett akasztani.

nyakbavető *nyagbavető* fn **1.** Vállkendő. *Nyagbavetőt a régi időis nők hortak.* **2.** Boa. **3.** <Férfi viseletként:> gomb nélküli kis-kabátféle.

nyakbőr *nyagbőr* fn A kikészített állatbőr puha, nyaki része. *A kérget a nyagbőrül szaptuk ki.*

nyakfa ~ fn A járom felső fája, vállfa.

nyakgyökér *nyaggyökér* fn A szőlőtőke alsó része, vagyis a nyaka alatt közvetlenül kiágazó gyökér. *A nyaggyökér, ha nem vágják le, előli a töükét.*

nyakhajlásig ~ hsz Torkig, rogyásig. *Nyakhajlásig ette magát.*

nyakhegy ~ fn A ló nyakcsigolyája közül az első.

nyakhegye ~ fn Nyakhegy.

nyakkendő *nyakkendőű* fn Szarvasmarha nyakáról lelógó bőr, lebernyeg. **Ö:** masni~.

nyakkendőrojt *nyakkendőűrojt* fn (Paszományosoknál:) fekete magyar ruhához használt nagy csokornyakkendőnek kb. 10 cm széles, kéziszövéssel készített díszje.

nyakkendőös mn *Nyakkendőűs bika:* inszeminator. *Nyakkendőűs kan:* ua.

nyaklibicska ~ fn Ide-oda mozgó késpengéjű, fanyelű bicska. *Ety szeméjes ~: (tréf) ua. Az ety szeméjes ~ öcsőű vőűt, könnyem megbicsaklot, merd gyenge vőűt.*

nyaklik ~ i (Késpenge) meglazulva ide-oda mozog. **Ö:** ki~.

nyakló *nyaklőű* fn **1.** A ló nyakába akasztott, kötélből, szíjból v. hevederből készített hurok, amelyet láncsal, esetleg kötéllal a szekérrúd elejére erősítenek, hogy segítségével azt a ló megfelelő irányba mozdítsa v. fűkezze a szekeret. *A nyaklőű a lőnak van, avval tartya a rudat.* **2.** A cséphadaró végére erősített bőrtok, amely a nyél végén körben foroghat, és amelyet a hadaróval egy karika köt össze. **Ö:** oster~.

nyaklőkarika *nyaklőűkarika* fn A nyaklő alsó részén levő rész- v. vaskarika, amelybe a nyaklőláncot belefűzik.

nyaklőlánc *nyaklőűlánc* fn A ló nyakába akasztott nyaklőt a szekérrúd elejéhez erősítő lánc.

nyaklőszeg *nyaklőűszeg* fn Kis, egyenes szeg, a szekérrúd elején levő horgas, erős ragasztószeg mögött.

nyaklőtartó *nyaklőűtartóű* fn A szekérrúd végén levő fából készült alkatrész, amely a nyaklőláncba csatlakozik.

nyaklőz **Ö:** fel~, ki~.

nyakőc *nyakőűc* mn **1.** Meztelen nyakú, fődetlen nyakú. **2.** Könnyedén öltözött (személy). **3.** Ferde nyakú (ember).

nyakolaj ~ fn (tréf) Pálinka.

nyakőn *nyakőűn* hsz Csupaszon, takaratlanul.

nyakőrv **Ö:** vas~.

nyakra-főre *nyakra-fűre* hsz Nagy sietéssel, fejvesztve.

nyakravalő *nyakravalőű* fn Nyakban viselt kendő, nyaksál. *A fűfűjnaknak vőűt nyakravalőűjuk, ijen rövid, melek sálfele, gyapjúsál. Hun a kesztyűm meg a nyakravalőűm?*

nyakrész *nyakrész* fn **1.** A hordó oldalának a fejrész felé elkeskenyedő része. **2.** Az állat nyaki részén levő vékony, nyúlékony, kevésbé értékes bőr. *A szőűrt szőűrre, a bűrd bűrre rakják, az alsőű és a felsőű fedőűbűrd bűrőűdalával kifele fordították, és a melsőű lábba felett, valamint a nyakrészzen zsineggel átkötik.*

nyakszél *nyakszél* fn (Csizmadiamesterségben:) az állati bőr gyenge minőségű nyaki része.

nyakszűj ~ fn **1.** A hám oldalait a ló nyakán át összekötő szűj. **2.** A pányvás ló nyakát védő széles bőrszűj.

nyakszűjkarika ~ fn A hám nyakszűjén azon jobb és bal oldalon levő két karika közül egy, amelyeken a gyeplő szárát áthúzzák.

nyakszűjpártázat ~ fn A nyakszűj erősítésére kívülről rávarrott keskeny bőr.

nyakszűjplatni ~ fn A hám nyakszűjének legszélesebb része, lapja.

nyaktekeres ~ mn Nyaktekeres.

nyaktő *nyaktű* fn Nyakszirt.

nyakű **Ö:** daru~, vastag~.

nyakvas ~ fn (rég) Nyakra kapcsolt büntetőeszköz.

nyal ~ i *Pofon ~: pofon üt. Ö: fel~, ki~.*

nyál ~ fn **Sz:** *Csűng a ~a írte:* (pl. ételt) nagyon kíván. **Nr:** *A ~at gyógyhatásának tartották: például, ha elváltuk az ujjunkat, akkor reggel ényállal megnyaltuk, mekszűttuk, és akkor nem gyulad be a vágás. Ö: béka~, bika~, éh~.*

nyáladzik *nyáladdzik* i Folyik a nyála. *A kizsgyerék is nyáladdzik, ha jön a foga.*

nyáladzó *nyáladzóű, nyálozóű* fn **1.** Főzés közben a nyálképződés serkentésére fogasztott étel, ital, pl. aszalt gyümölcs, főtt

kukorica stb. **2.** Csoportosan végzett munka pl. kukoricafosztás, tollfosztás, varrás idején közösen elfogyasztott étel, ital. **3.** Kisgyermek előkéje, szakálka. *A nyáladdzód, azír van, hogy ára csorogjon a gyerek nyála.*

nyalás **Ö:** boci~, borjú~, tehén~.

nyalatás ~ fn Sónyalatás. **Ö:** só~.

nyalató **Ö:** só~.

nyálazó l. **nyáladzó**

nyali-fali ~ mn Sokat csókolózó.

nyalka ~ mn Kackiásan kicsinosított, kiöltözött, délceg férfi, ill. nő.

nyaló **Ö:** tinta~.

nyámmog ~, *nyámog* i Lassan, kelletlenül, kényelmesen eszik. *Ne ~j mán annnyit, hanem hánd az őurod alá, osz halagy dőu-godra!*

nyámmnyila ~ mn Gyámoltalan, ügyefogyott.

nyamvadt *nyamvatt* mn Fejletlen testalkatú, gyenge (személy).

nyanya ~ fn **1.** Nagyanya. **2.** (gúny) Öreg nő.

nyár ~ fn (Életkor számításban:) év. *Sok nyarat megért. Nyárba:* nyáron. **Sz:** *Nehéz ~on a számárbúr:* (mondja az, akire vki ránehezedik). **Ö:** *jegenye~, kalodai~, nemes~, rezgő~, szürke~.*

nyaral ~ i (Juhász) a nyarat juhaival bérelt legelőn tölti.

nyaraltat ~ i (Pl. juhok) nyáron át tart, gondoz, élelmez.

nyárára ~ hsz **1.** Mire nyár lesz. *Nyárára felipül a ház.* **2.** A nyár tartamára, idejére.

nyaras **Ö:** *első~.*

Nyárettyen fn **Sz:** *Elmehec Nyárettyembe/Nyárettyimbe/Nyárittyembe jeget aszalni:* mehetsz, ahova akarsz.

nyárfa **Ö:** *jegenye~, rezgő~.*

nyárfaszék ~ fn **Sz:** *Nyárfaszéket tettek alá:* (mondják, ha vki sokáig időzik vhol). *Nyárfaszékre ültették:* ua.

nyargalás ~ fn **1.** A szűr szegődíszé letűzésének fonott hullámvonalai. **2.** A szűr alján található minta. **Nr:** Az előrajzolás fehér festékkel, a varrás géppel történik. A nyakas szűrnél az egész elejen megfigyelhető.

nyargaló *nyargalóu* fn Nyargalódísznő. *Nyargalóu az vóut, az a disznóu, amék ugye nem kicsi malac.*

nyargalódísznő *nyargalóudísznóu* fn Sül-dő. *A disznóuknak egy risze úgynevezet nyargalóudísznóu vóut.*

nyargaltruha ~ fn Gépi hímzéssel ellátott ruha.

nyári ~ mn **1.** *Nyári szálás:* lábakon álló, széles szalmatetővel ellátott, vesszőoldalú juhstálló, amely a legelőn a tűző naptól és az esőtől védi az állatokat. *Nyári akol:* ua. *Nyári hodáj:* nyári pihenőhelyül alkalmas juhakol. **2.** *Nyári nyihogóu:* (tréf) fiatal, egy-éves csikó.

nyáridő *nyáridőü* fn (Kifejezésekben:) nyár. *Nyáridőübe majd mekhívlak.*

nyáridegő *nyáridegőü* fn Általában bérelt legelőterület, ahol áprilistól októberig kinn van a juh. *Rígen a bírkának a gyapjából a nyáridegőüje megvóut a juhásznak.*

nyárs ~ fn **Sz:** *Ordít, mintha ~ra húznák:* torkaszakadtából ordít. *Úgy jár, mintha ~at nyelt vóuna:* mereven, peckesen megy. **Sz:** *Menyasszonynak valóu, aki mán elmúlt tizenhat éves, aki mán nem hasad le a nyársrul.*

nyársas ~ mn **1.** Elágazás nélküli, kis terpesztésű agancs. **2.** Ilyen agancsot viselő (őzbak, szarvasbika).

nyavalya *nyavaja* fn **1.** Belső kór, betegség. *Beteges családra monták, hoty teli vannak azok mindemféle nyavajával. Főróu nyavaja:* (egy betegségfajta). **2.** Baj, nehézség, kín. **Sz:** *Úty pofon váglak, hoty kitör a nyavaja!* (fenyegetés). *A nehéssíges nyavaja jőj-jön rád!* (átok). *A nehéssíges nyavaja törjön ki!* ua. *Mi a nyavaja lelt?* (kérdezik, ha vki duzzog). **Ö:** *forró~, frász~, nehéz~, rossz~.*

nyavalyás *nyavajás* mn **1.** Vmilyen nyavalyában szenvedő, beteges (személy). **2.** Epilepsziás. *Nyavajás, aki ijen epilepsziás, beteges.*

nyavalyaszaró *nyavajaszaróu* fn **1.** Betegeskedő. **2.** Gyámoltalan, élheterlen.

nyavalyatörés *nyavajatorís* fn Epilepszia.

nyavalyatörös *nyavajatoröüs* mn Epilepsziás.

nyavalygás *nyavajgás* fn Siráncozás, panaszkodás.

nyavigás ~ mn Nyavalyás, beteges.

nyáviszta ~ mn Beteges, vézna, gyenge.

nyávogtat *nyávoktat* i (Gyereket) sírásra ingerel.

nyefeg ~ i Nyafog, nyafogva beszél.

nyehó *nyehóu* mn (gúny) **1.** Csizmadia, suszter. **2.** A csizmadia gyermeke.

nyekeg ~ i Akadozva beszél.

nyel ~ i **Sz:** *Úgy megyen, mintha karóút ~t vóna:* magát kihúzza megy. *Sokat ~ tülle:* sok bosszúságot tűr el neki. *Se nem köpi, se nem ~i:* szeretne már tőle szabadulni, ha tudna. *Nem tudot se köpni, se ~ni:* —. *Ha nem maradt, ~tek:* (tréf) (menzai étkezéskor mondták, ha elfogyott az étel). **Ö:** *el~.*

nyél ~ fn **Sz:** *Kialudná a fejszébül a nyelet:* hétalvó. **Km:** *Veszett fejszének nyele fordul:* vmi megtérül a kárból. **Ö:** *kalapács~, kapa~, karikás~, ostor~, seprű~.*

nyeldeklió *nyeldekliőu* fn Gége, torok.

nyelebel ~ i Mohón, sietve eszik, habzsol. *Aki sietve eszik, asz mongyák rá, ~.*

nyeleslapát ~ fn Szén, hamu stb. kihúzására használt, hosszú nyelvű, ék alakú lapát; szénvonó.

nyelesvágó *nyelesvágóu* fn Melegvágó.

nyelet ~ fn (Jelzői szerepben:) egy nyelésnyi. *Egy ~ pájinkát ittak.*

nyeletlen mn **Sz:** *Úgy úszik, mint a ~ fejsze:* nem tud úszni.

nyelez ~ i (Rézműves:) a kampót fából készült szárral látja el.

nyélfej ~ fn Az ostor nyelének az a része, amelyhez az ostortelek kapcsolódik.

nyélköpű ~ mn (Ásón, gereblyén) az a cső alakú rész, amelybe a nyelet erősítik.

nyelő **Ö:** *nyögve~.*

nyelű **Ö:** *két~, makra~.*

nyelv ~ fn *Nyelve csapja:* (birt. szragos alakban:) nyelvcsap. **Sz:** *Mireg a ~e:* mindenkire rosszat mond. *Úty pereg a ~e, mint a motóulla:* gyorsan beszél. *Jóul felválták a ~it:*

jól tud felelni. *Na e se hatyta a ~it az annya seggibe:* (mondják arról, aki sokat beszél, ill. visszafelel). *Eszet főüleg a menyre monták, aki visszafelelt az anyósának.* *Nyelvire veszi a falu:* pletykálnak róla. *Írtének egymás ~in:* jól megértik egymást. *It van a ~emen:* úgy érzi, hogy emlékszik vmely szóra, névre, de mégse tudja kimondani. *Inkább elharapná a ~it:* semmi fenyegetésre sem árul el semmit. *Nem harapom le írte a ~em:* nem állítom biztosan. **Km:** *Akinek a foga fáj, tarcsa rajta a ~it:* segíts magadon, ne mástól várj segítséget. *Eléb járjon az eszed, mint a ~ed!:* *Halhas, ~em, nem fáj fejem!:* gondoljuk meg jól, mit beszélünk!

nyelvel ~ i (Kutya) nyelvét lógatva liheg.

nyelvpritty *nyelfpritty* fn Sokat és gyorsan beszélő, pergő nyelvű nő.

nyelvű **Ö:** *bükkfa~, bot~.*

nyer ~ i **Km:** *Aki nem próubál, asz se nem ~, se nem vesz:* a vállalkozó szellemű embert segíti a szerencse.

nyereg ~ fn **1.** A ló hátára erősíthető, elöl és hátul kissé felhajló, rendszerint bőrrrel bevont ülő alkamatoság, amely a lovaglást biztosabbá és kényelmesebbé teszi. *A taligába fogott állat hátára niha nyeret tettek, és a tajigás ráült.* *Fakápás ~:* olyan nyereg, amelynek a kápája fából készült. **2.** (Szörmékeknél:) a vasalógép része, melyen az anyag található, és melyet a pedálszerkezet segítségével meg lehet emelni. **3.** (Mézeskalácsosoknál:) ájzolt készítményre ragasztott képecske. *A huszárra két kép kerül, a huszárfej és a ~.* **Ö:** *csikós~, fa~, kocsis~, priccs~.*

nyeregbőr *nyeregbűr* fn A nyeret borító juhbőr.

nyeregbunda ~ fn **1.** A nyeregbe terített, kikészítetlen fekete juhbőr, amely az ülést kényelmesebbé teszi. **2.** Rossz ruhadarabokból készített, nyeregbe erősített párnázat, amely a kényelmes ülést szolgálja.

nyeregfa *nyerekfa* fn A nyeregnek a ló hátához simuló része.

nyeregfonóbak *nyerekfonóu* bak fn (Paszományosoknál:) közönséges nyereg, amely-

nek a bakján ülve a nyeregtesten megfonják a többféle figurás zsinórt.

nyeregfő *nyerekfű* fn Nyeregkápa.

nyeregkarika *nyerekkarika* fn Olyan karika a nyergen, amelybe különböző használati tárgyakat akasztanak.

nyeregpárna *nyerekpárna* fn Nyeregbunda.

nyeregszárny *nyerekszárny* fn A nyereg oldallapja, oldalbőr.

nyeregszerszám *nyerekszerszám* fn A nyereg a tartozékaival együtt.

nyeregtakaró *nyerektakaró* fn A nyereg alá tett pokróc.

nyeregtartozék *nyerektartozék* fn A nyeregnek nem funkcionális kellékei, pl. nyeregtáska, nyeregpokróc.

nyeregtáska *nyerektáska* fn Olyan táskaféle a nyergen, amelyben a lovas különböző kisebb tárgyakat tart.

nyerekedik ~ i Üzérkedik, nyerészkedik. *Aki ~, az megveszi ócsóúbban, az drágábban aggya el.*

nyergel ~ i <Tímármesterségben> a bőr színeléséhez használt tökét 2–3 darab kétszeresére hajtott bőrral betakarja, hogy a művelet végzésére alkalmassá tegye.

nyergelő *nyergelő* fn (rég) <Katona-ságnál> a lovak felnyergelésének ideje.

nyerges ~ mn/fn **I.** mn A kocsirúd bal oldalára befogott (ló). **2.** *Nyerges ökör:* (tréf) ló. **3.** *Nyerges hám:* nyeregből hajtott fogat hámja, amelynek a hagyományos hámmal ellentétben nincs vállszíja, ill. ahol a marszíjat a húzójába mart karikához egy segédcsíj köti ki, a hámkarikák pedig kissé feljebb vannak varrva. *Nyerges kantár:* díszítő sallangok nélküli egyszerű kantár, parasztkantár. *Nyerges fék:* a ló orrára rásimuló szíjjal, orradzóval ellátott kantár <az ilyen nélkül készült szekeres fék nevű kantárfajtával szemben>. **II.** fn **1.** <Kettes és hármas fogatban> a bal oldalon levő ló. **2.** <Négyes, ötös, hatos, hetes, nyolcas fogatban> a bal hátsó ló. *Az eketajigába vóut ijen kiséfa, ára tettik előűször a ~t meg a rudast.* **Ö:** csülkös~, kocsi~.

nyerít ~ i Nyerítve hív. *Nagyon ~i ez a ló a csikóuját.*

nyers ~, *nyess* mn *Nyers idő:* nedves, esős, nyirkos idő. **Sz:** *Ém mán csak ijen leszek, míg ~ leszek:* már nem változom meg, míg élek. *Azír fáj a fejed, mert ~:* eleven a fejed, mert élsz.

nyershegyes ~ fn Bogáncsszerű, tüskés gyomnövény, aszat.

nyerskoszt ~ fn *Nem kellettet főzni, a kenyér, szalonna, sajtok például ~ vóut.*

nyersnyakas ~ mn Makacs, önfejű.

nyersül **Ö:** át~, meg~.

nyervákol ~, *nyirvákol* i Macska keservesen nyávog.

nyes **Ö:** fel~, ki~.

nyesedék *nyesedik* i Fáról levágott vékony gally.

nyesés *nyesis* fn <Csizmadiák nyelvén> a csizmaszár bélése alá tett papírnak a körülvágása a görbe nyesókéssel, hogy jól simuljon.

nyeső *nyeső* fn Ló patájának vágására alkalmas szerszám. *Főlvettük, akkor vóut nekik egy ijen nyesőjűk, kitisztították a patát, minden.* **Ö:** szűrő~.

nyest ~ mn <Almafajta jelölésére>

nyeszlett ~ mn Kicsi, sovány <ember>.

nyifeg-nyafog i Állandóan nyafog.

nyihíhi ~ isz <Ló, csikó hangjának utánzása>

nyihog ~ i **1.** <Ló, csikó> egy-egy éles, nyérítő hangot hallat. **2.** Idegesítően nevetgél.

nyihorász/ik ~ i <Ló, csikó> többször nyihog.

nyíl ~ fn Érem alakú fémlapocska, amelyen az egyes mesterek neve szerepelt, s amellyel sorsot húzva határozták meg, hogy ki melyik helyen áruljon a piaci sorban. *Nyilat vet:* sorsot húz, hogy melyik helyen áruljon a piaci sorban. *Nyilat húz:* <földterületet, örökségrészt stb.> sorshúzással megszerez. *A főűd-nél, aki a rövideb nyilat húszta, az járt rosszabbul.*

nyila **Ö:** isten~, rúd~.

nyiladék *nyiladik* fn Egyenes, mester-séges úton létrehozott, szélesebb üres pászta

az erdőben. Amikor vágásra került az erdőü, vártak egy utat, egy nyiladikot az erdőübe, oda horták ki a fát.

nyilal¹ Ö: meg~.

nyilal² Ö: meg~.

nyilal³ Ö: le~.

nyilaldosik ~ i Nyilallik. Nyilaldosik a térdem.

nyilallás ~ fn **Sz:** Kicsi kell ebből, mint a nyilallásbul: mondják tréfásan vmi nem kívánatos ennivalóra. **Ö:** oldal~.

nyilas ~ fn **1.** Nyílhúzással kiosztott földterület. **2.** 400 négyszögölnyi föld. Rígen úgy monták, egy~, két~ a föld.

nyílás fn Nyílásho at hozzá: a táblát 1 mm-rel kisebbre vágja a könyvtest szélességénél, és ezt a részt a nyílásba pótolja. **Ö:** átfolyó~, átömlő~, kijáró~, könyv~, röp~, töltő~.

nyílásvég nyílásvíg fn A könyvgerinc és a tábla közötti mélyedés vége.

nyilaz ~ i Nyilat vet. **Ö:** el~.

nyílhúzás ~ fn Sorshúzás útján történő osztzkodás.

nyílik ~ i **1.** Nyílik a nyüst: a két nyüst függőleges irányban eltávolodik egymástól. Nyugalmi helyzetben a két nyüst egymással egyvonalban áll. A lábitó lenyomásával az egyik felemelkedik, a másik lentebb kerül, ezáltal a mellékszálak kétfelé nyílnak, és közöttük elfér a motolla. **2.** Nyílik az időü: enyhül az idő, tavaszodik. **Ö:** fel~, ki~, szét~.

nyilaz Ö: meg~.

nyíló nyílóü fn A dohánypajta tetején levő szellőzőajtó. **Ö:** be~, égre~, fel~.

nyílos Ö: oldal~.

nyílvetés nyílvétis fn Sorshúzás, sorsolás. A vásárokon a mesterek nyílvétissel döntötték el a hejfglalás sorrendjét.

nyír¹ ~ i **1.** Megnyírja a birkát, ollóval levágja a gyapját. **2.** Nyírja a kanyart: serényen dolgozik. Kati néni már öt óráról ~ta a kanyart. **Ö:** be~.

nyír² nyir fn Nyírfá.

nyírágseprű nyírákseprű fn Nyírfaveszszökből kötött seprű.

nyírás Ö: be~, bortni~.

nyirbál Ö: el~.

nyirkosodik Ö: el~, meg~.

nyirkul ~ i Nyirkosodik, nyirkossá válik. **Ö:** el~, fel~, meg~.

nyíró nyíróü fn A birka gyapját lenyíró személy, juhász. Magunk csinátuk, mikor keveseb vóut a birka, mikor töb vóut, mek hitunk nyíróut. **Ö:** birka~, juh~.

nyírott mn Nyírod bortni: <paszománysoknál> szegőszalag, amelyet szövés közben a bordaládára szerelt vágókéssel vágnak kétfelé, ill. szövés után kézzel nyírnak le.

nyiszlal Ö: el~, le~.

nyiszbál nyizbál i Szaggat, rángat.

nyiszeg-nyoszog i <Pl. meglazult eresztékü faágy> nyisz-nyisz hangot ad.

nyisznysz ~ mn (gúny) Sovány, gyenge.

nyiszog ~ i Nyikorog.

nyiszol ~ i **1.** Életlen késsel nehezen vág. Csak nyiszolja a kenyeret. **2.** Kés rosszul vág.

nyiszora ~ mn Hitvány.

nyiszorog ~ i Nyikorog.

nyisszent Ö: el~, le~, meg~.

nyit ~ i **Sz:** Még ajtóut se ~ rá: be se néz hozzá. **Ö:** ki~, meg~, rá~.

nyítás ~ fn A szőlőtökeket télre betakaró föld lehúzása tavasszal.

nyitik ~ i Nyílik, virágzik. **Sz:** Ojan szíp és egíssiges, hocs csak úgy ~ az orcája: virul, mint a rózsa. Úgy ~ az orcája, mint a bazsarózsza: olyan piros, majd kicsattan. **Ö:** el~, ki~.

nyító Ö: délig~.

nyitogató Ö: bicska~.

nyitol ~ i Két vas- v. bádoglapot úgy szögez egymáshoz, hogy a szög két kiálló végét kalapáccsal rájuk lapítja. **Ö:** össze~.

nyitott mn Nyitott akol: három oldalról fallal körülvett, elől azonban fal nélküli akol. Ezek a szürkemarhák a ~ akolba teleltek, és annak naty kifutóüja vóut. Nyitot kút: kávéval körülvett kút, amely nincs lefedve. Az aratóüük nyitot kudbul isznak.

nyivásza ~ mn Beteges, vézna, gyenge.

nyivog ~ i <Kiskutya> szaggatott hangon nyivákol. A kiskutya szokot ~ni, ha éhes, oszt még nem evett.

nyolc *nyóuc* szn **Sz:** *Nekem nyóuc, a kilenc is páros: nekem mindegy.* **Ö:** *negyven~.*

nyolcadgimnazista *nyóucadgimnazista* fn Nyolcadikos gimnáziumi tanuló.

nyolcas *nyóucas* fn (Szövésnél:) a felvetett szálak egymást keresztező találkozása; kereszteződés.

nyom¹ ~ i **1.** A gyúrás munkafolyamatában a fazekas leválaszt egy vékony réteget a jobb öklével az agyagból. **2.** *Hókon ~:* fejbe üt. **Ö:** *be~, el~, fel~, le~, meg~, széjjel~,*

nyom² ~ fn **1.** *Nyomra állítja a szekeret:* pontosan beállítja a kerekek közötti távolságot, hogy a szekér egy nyomon fusson. **2.** *A kutya felveszi a ~ot:* a kutya követi a vadat. **Ö:** *ásó~, hántás~, macska~.*

nyomás ~ fn **1.** A város v. a falu határában levő (köz)legelő. **2.** Legelőre járó állatoktól tört csapás. **3.** A jószágok árnyékos pihenőhelye a legelőn. *A ~ a tanya vagy a kút körül árnyikos hejjen vőut.* **Ö:** *boszorkány~, csorda~, el~, elő~, pipa~, rezerv~, vak~.*

nyomaszt **Ö:** *meg~.*

nyomat **Ö:** *le~.*

nyomaték *nyomatik* fn (Hentes- és mészárosmesetárságban:) a marha belső szervei, valamint feje, tőgye, lábszárcsontja stb. (a színhúst adó egyéb, értékeőbb részekkel szemben); nyomaték.

nyomató *nyomatóu* fn (Gubásoknál:) nyomaték, nehezék.

nyomatos **Ö:** *kő~.*

nyomdász **Ö:** *kő~.*

nyomít ~ i Gyengén nyom.

nyomkod ~ i (Fazekas a két ökle hátával) huzamosabb ideig gyúrja az agyagot. **Ö:** *bele~.*

nyomkodó **Ö:** *káposzta~.*

nyomó **Ö:** *bor~, gomolya~, henger~, pecsét~, tézta~.*

nyomóanyag *nyomóanyag* fn Aranyfüst, ezüsfüst v. más olyan anyag, amelyen keresztül a könyv felületére nyomják a szedést.

nyomódúc *nyomódúc* fn (Kétfestőknél:) mintanyomó, pozitív nyomásra használt, fi-

gurális és növényi mintaelemek fametszetes rajzolata.

nyomófólia *nyomófólija* fn Könyv nyomtatására való fólia.

nyomóhenger *nyomóhenger* fn Henger alakú fémszerkezet, amelyet a kész munkadarab felületén tolnak végig, hogy a bőrrétegek jobban egymáshoz simuljanak, a felülete fényesebb legyen.

nyomorék *nyomorik* mn **Nr:** *Rígen nem vőut szabot kicsúfolni a nyomoríkot.*

nyomorgat ~ i (Hegedűn) hozzáértés nélkül játszik.

nyomórúd *nyomórúd* fn **1.** A szekérre rakott szénát, gabonát stb. leszorító hosszú rúd. **2.** (Timármesterségben:) meg nem nevezett célra használt két-két és fél méter hosszú, csukló vastagságú rúd.

nyomorult ~ mn Szegényes, rossz állapotban lévő. *A parasztnak igen nyomorút szerszáma vőut.*

nyomott ~ mn Nyomással készült.

nyomózsák *nyomózsák* fn (Mézeskalácsosoknál:) a kemény hab kinyomására használatos zsákocskák. *Minden nyomózsákba más-más színű ájszt töltünk.*

nyomtat ~ fn (rég) Szétteregetett gabona kalászaiból a szemet lóval kitapostatja. *Kezdedbe a ~ás lóval ment, asztán jött a csíp-lőüggép, most meg van a kombájn. Akkor még ~tak, ~ták a búzát, szérűcs csináltak.* **Ö:** *el~.*

nyomtatás ~ fn (rég) Szétteregetett gabonából a szemeknek lóval való kitapostatása.

nyomtaték *nyomtatik* fn (Pl. húskiméréskor) selejtes minőségű súlykiegészítés. *Vegye le rulla aszt a nyomtatíkot!*

nyomtató *nyomtatóu* mn Gabona nyomtatásakor a lovakat hajtó (személy, ill. ló). **Km:** *Nyomtatóu lúnak nem kötig be a száját:* aki élelmiszerral, gyümölcseccel bánik, szabad annak megköstölni azt. *Nyomtatóu lúnak nindzs bekötve a szája:* ua. *Nyomtatóu lúnak ne közsd be a száját!:* ua.

nyomul **Ö:** *meg~.*

nyoszog **Ö:** *nyiszeg~.*

nyoszolya *nyoszoja* fn (Diszesebb és nagyobb méretű) ágy. *Vezsd meg mán a*

nyoszóját, nagyapám monta nagyanyámnak, mert le akart feküdni. Rámás nyoszója: lécből készített kerettel ellátott ágy, amelynek rá-máját terítővel leterítették, és alá az ágyneműt stb. rakták. Öreganyámnak, idesnagyanyá-mnak vőut két rámás nyoszójája. Ö: fekö~.

nyoszolyó Ö: kis~.

nyoszolyólány *nyoszójóujány* fn Lakoda-lomban a menyasszony körül foglalatostkodó lány, koszorúslány.

nyoszolyópár *nyoszójópár* fn Koszorúslány és hasonló korú fiú párja. *Nagyob lakadalmagba a menyasszonyt hat nyoszójópár is kísírte.*

nyögvenyelő *nyögvenyelőű* fn **1.** Kézzel forró vízbe szagztatott széles metélt, amelyet túróval v. pirított zsemlyemorzsával elkeverve főtt tésztaként fogyasztanak. **2.** Fojtós, nehezen nyelhető étel, főként tésztaféle. *Különösen a gombócot montuk nyögvenyelőűnek.* **3.** Lisztrel kevert reszelt krumpli galuska alakban kisütve. *A nyögvenyelőűre jól csúszik a bor.* **4.** Leves felvert galuskával. **5.** Öregtészta. *Az öregtészta vagy nyögvenyelőű tojásos felverd galuska kifőjve, zsírba tve és tojás ráütve, kicsit meksütve az egíszet.*

nyösztet ~ i <Pl. kisgyermek> álmában nyösztörög.

nyövik Ö: le~.

nyugat Ö: nap~.

nyugdíjaz Ö: le~.

nyugdíjzat Ö: le~.

nyugdíjhatár ~ fn Nyugdíjkorhatár. *Mer még akkor nekem nem vőut meg a ~.*

nyughatik nyukhatik i *Nyukhass!:* maradj békén, ne bosszants!

nyugodalmas ~ mn **1.** <Köszönésben:> csendes, pihentető álmú. *Nyugodalmas jóúicakát!* **2.** Kényelmes. *Nyugodalmas kis ház az enyim.*

nyugodalom ~ fn **1.** Nyugalom. *Még íc-caka sincs az embernek nyugodalma tülle.* **2.** *Íccakaji/Íjjeli ~:* éjjeli alvás.

nyugosztal ~ i **Sz:** *Az Isten nyugosztajja!:* <elhunytról szólva:> nyugodjék békében! **Ö:** meg~.

nyugot ~ fn Nyugat.

nyugszik nyukszik i *Nem nyukszik tülle:* nem hagy neki békén. **Ö:** le~, meg~.

nyugtat nyuktat i *Isten nyuktassa:* <elhunytról szólva:> nyugodjék békében! **Ö:** meg~.

nyugtatóvány nyuktatóvány fn Nyugta.

nyújt nyút i **1.** A nyújtófa segítségével növeli a tészta hosszúságát és szélességét. *A tiszta fél centi vastagra nyúttya.* **2.** A szőrmésbőr nagyságát húzással, feszítéssel megnöveli. **Sz:** *Sári nyúttya a tiszta, köpi a markát: (tréf) <ti. így nem lehet levestésztát nyújtani>.* **Ö:** bele~, el~, fel~, meg~.

nyújtás nyútas fn A szőrmésbőr méretének megnagyobbítása. *Ekkor következik a nedvesítés, visszapuhítás és nyútas.* **Ö:** el~, fel~.

nyújtó nyútó fn A szekér két tengelyét középen összekötő erős rúd. *A nyútó tartya össze az elejt és a hátújt.* **Ö:** in~, laska~, pe-rec~.

nyújtódeszka nyútódeszka fn Gyúródeszka.

nyújtóddzik nyújtóddzik i Nyújtózik.

nyújtófa nyútófa fn Tészta nyújtására való, hengeres, konyhai faeszköz; sodrófa. *Az úty törtint, hogy elvaktam egy darab kenyeret, tiszta, a vetőülapaton elnyútottam a nyútófával, amivel a többi sütemint nyúttam.*

nyújtógép nyútógép fn <Mézeskalácsosoknál:> tészta nyújtására használatos gép.

nyújtószárny nyútószárny fn A hátsó tengelyhez erősített kétágú fa, amely a szekér hátsó részét a nyújtóhoz köti.

nyújtószeg nyútószeg fn A szekér első tengelyét és a nyújtót összekapcsoló nagy szeg. A nyújtó két nyújtószeggel van felszerelve a hátsó sémely és a hátsó tengelyág közé. *Ha a nyútószegeket kihúzták, a hács-csók rísz le lehetet csatolni.*

nyújtótábla nyútótábla fn Nyújtódeszka, gyúródeszka. *Hát mekfőüstük a hurkát, kizette idesanyám hideg vízbe, és akkor a nyútótáblára leraktuk szípen sorjába. Ezen nyútottuk a lebbencset, vőut kisebb és nagyob nyútótábla is a kredendzbe.*

nyújtott mn *Nyútod dereje:* <a restderelyével szemben:> kinyújtott téstából készített tûrös derelye.

nyújtóvas *nyútóvass* fn <Szörmekikészítőknel:> rövid nyelű, tompa végű ösztöke. *Ezután a nyútás következik, amit nyútóvassal végeznek, ami nem más, mint egy rövid nyelű, tompa végű ösztöke.*

nyújtó vessző *nyútó vessző* fn A szőlőtöke közepéből kinövő vessző.

nyújtózik *nyútózik, nyútóddzik* i **1.** Kinyújtózkodik. *Ídesanyám! A görcs húzza a lábom. Nyútóúz, jányom, majd elhagy!* **2.** <Növény> magasba nyúlik, hirtelen megnő. *Eső után szinte látta az ember, hogy nyútóddzik a mező felfele.* **Km:** *Addig nyútóúzz, amíg a takaróú ír!:* ne költs többet, mint amennyi a jövedelmedből telik! **Ö:** *ki~.*

nyújtóztat **Ö:** *bele~, ki~.*

nyúl¹ ~ i **Sz:** *A más pízike ~:* elsikkasztja a más pénzét. **Ö:** *hozzá~.*

nyúl² ~ fn <gúny> Hosszú lábú ember. **Sz:** *Úgy alszik, mint a ~:* félig ébren. *Nyúllá vált:* elszaladt, gyáván megfutamodott. *Halgat, mint (a) ~ a fűbe:* lapit, hallgat. *Rövid, mint a ~ farka:* nagyon rövid. *Kiugrattya a nyulat a bokorbul:* színvállásra készíti. **Km:** *Amék kutyád bottal hajtanak, az nem fog nyulat:* a kényszerből végzett munka nem sokat ér. **Nr:** *Ha az úton ~ fut előjöttünk keresztül, nem lesz szerencsénk.* **Ö:** *bak~.*

nyúl³ ~, *nyúlja* fn **1.** A disznó hasának két oldalán végighúzódo és az első lábak között egybefutó hosszú, vékony hús. **2.** A disznó szegycsontja. *A ~ a borda végén van, porco-góús rísz.*

nyulacska ~ fn *Kerekecske, dombocska, it szalad a ~. Ide szalad, it megáll, itt a jóú víz, itt ígyál!:* <gyermekmondóka>.

nyúlángós *nyúlángóús* mn Sűrű, nyúlós, romlott <bor>.

nyúlángózik *nyúlángóúzik, nyúlángóúddzik* i Lecsüng, lelóg. *Nyúlángóúddzik például a szína a székerről, a rojt a ruhárul.*

nyúlánkóddzik *nyúlánkóúddzik* i Ágaskodik, nyújtózkodik.

nyúlárnyék *nyúlárnyik* fn **1.** A ribizlihez hasonló fûrtös, kerek bogyójú növény. *A nyúlárnyiknak a spárganövényhe hasonlít a levele.*

2. Spárga [*Asparagus officinalis*].

nyulas ~ mn Olyan <terület>, ahol sok nyúl él.

nyúlászik ~ i Nyúlra vadászik.

nyúlbor *nyúlbur* fn <gúny> Sovány ember.

nyúlfarka ~ fn **Sz:** *Csak annyit aluttam, mint a ~:* alig aludtam.

nyúlfarknyi ~ mn Rendkívül rövid <tárgy, dolog>.

nyúlász ~ fn <gúny> Sovány ember.

nyúlfej ~ fn <rég> <Népi gyógyszernév:> tejcukor [*Saccharum lactis*].

nyúlfi ~ fn Fiala nyúl.

nyúlik ~ i **Sz:** *Csak úgy ~ a nyaka a sog doloktul:* majd megszakad, úgy dolgozik. *Nyúlik a szája vmire:* nagyon kíván vmit. **Ö:** *el~.*

nyúlja l. **nyúl**³

nyúlláb ~ fn A nyúl lábából készített táblatorló az iskolában. *A ~at táblatorlóúnek használták, csak annak leszettik a körmit.*

nyúlnivaló *nyúlnivalóú* fn Keresnivaló. *Mi nyúlnivalóú van neked az én fíjókombá?*

nyúlosodik **Ö:** *meg~.*

nyúlpaxus *nyúlpaksus* fn **Sz:** *Kiváltotta a nyúlpaksust:* gyáván megfutamodott.

nyúltvelőbénulás *nyúltvelőúbénulás* fn <rég> <Egy betegségfajta>.

nyurgul ~ i Erősen növekszik. **Ö:** *fel~.*

nyuszi ~ fn Barnatésztából készített mézeskalácsos termék.

nyusz-nyusz fn <gúny> Nyúl, kis nyúl.

nyuvaszt **Ö:** *meg~.*

nyúz ~ i **Sz:** *Úgy ordít, mintha ~nák:* rettentően ordít. *Az egyik óúdalát ~ni kéne, a másikat mek sóúzni:* a legkegyetlenebb büntetésre is rászolgált.

nyúzó **Ö:** *béka~, borjú~.*

nyúzókerék *nyúzóúkerék* fn Dögkerék. *A dögkeréken vagy nyúzóúkeréken nyuszták meg a levágot sovány lovakat.*

nyú¹ ~ i **1.** Érett kender, lent szálinként kitép. **2.** Ruhaféle viseléstől kopik. *Kezd ~ni a kabátom.* **Ö:** *el~, fel~, ki~, le~.*

nyű² ~ fn **Sz:** *A ~ essem/essíg beléd!*: <szitok>. *Annyijan vóutak ot, mint a ~:* rengetegen voltak.

nyűg ~ fn Béklyó, gúzs. *A ~, ami a lú lábán a csügön alul vóud bókóu, és ennek a nyelvvid be lehetet hajtani, és abba húzni a láncot.* **Sz:** *Nyűgöt vesz a nyakába:* kínos, kellemetlen feladatot vállal magára.

nyüglődi mn *Nyüglődi gazda:* olyan gazda, aki rosszul, kedv nélkül gazdálkodik. *A nyüglődi gazdának rosz vóut a tehene, lova, ekéje, szersámja, mindene.*

nyüglődik *nyüglődik* i Nyügösködik.

nyűgös ~ mn Terhes, kínos, bajjal járó, gondot okozó <dolog, munka>.

nyürothadás ~ fn A békának, vagyis a ló patájának alján V alakban kidomborodó rugalmas szaruképződménynek baktériumoktól előidézett meglágyulása.

nyüst ~ fn A szövőszéknek erős fonálból készült része, amely a hosszanti fonalak egy részét a lábitó segítségével függőleges irányban megemeli, hogy az így keletkezett nyíláson a keresztszálat átvezethessék.

nyüstet ~ i Jön-megy. *Álandóuan it ~et.*

nyüstgerenda *nyüzsgerenda* fn A szövőszék felső részén vízszintesen elhelyezett farúd, amelyre csigák segítségével a nyüstöket függesztik; nyüsttartó. *A nyüzsgerenda a szövőszéken a nyüstöt tartya, errül lóug le a két sikantyú, azom van a két nyüstöt összekötő spárga.*

nyüstkarika ~ fn A nyüstnek azon része, amelybe a mellék szálait befűzik.

nyüstöl ~ i Zavar vkit. **Ö:** *el~.*

nyüstös Ö: *két~.*

nyüsttartó *nyüsttartóu* fn Nyüstgerenda.

nyüszöl ~ i Zavar vkit. *Engem állandóuan ~tek.*

nyüvés Ö: *ki~.*

nyüvesedik Ö: *meg~.*

nyüvez Ö: *ki~.*

nyüvik Ö: *el~.*

nyüvő *nyüvőü* fn Az a munkás, aki a kendert kitépi a földből. **Ö:** *fa~.*

nyüzsög ~ i **1.** Szüntelenül, élénken mozog. **2.** Rosszalkodik. *Hát persze, hogy nyüzsöktünk ottan összevissza!*

O, Ó

ó¹ *óu* mn Nem ez évi <termésű>.

ó² *óu* isz <Tévedés helyesbítésekor>: á, dehogy.

óbor *óu bor* fn **Sz:** *Óu bor, jóu bor. Ugyi sóu gor, jóu bor?!*: <tréfás biztatás ivásra>.

opsit *opsit* fn (rég) A katonaságtól való végleges elbocsátás(ról kiadott irat). *Mikor a katona kiszóugálta aszt a tizenkét évet, opsitot kapott. Sz: Opsit, amerre a nap süt!:* le is út, fel is út. *Mekfokta, kilökte, monta neki: Opsit, amerre a nap süt!*

opsitol **Ö:** *el~*.

opsitos *opsitos* mn/fn (rég) **I.** mn Obsittal elbocsátott <katona>. **II.** fn Obsittal elbocsátott katona.

obszervál **Ö:** *meg~*.

ócsáról *óu csáról* i Becsmérel. **Ö:** *le~*.

ócska mn *Óu cska fahaj:* <gubacsapóknál>: guba festésére használt, kifőtt égerfa kéreg.

ócskasor *óu cskasor* fn Zsibvásár.

ócskatemető *óu cskatemetőü* fn Ótemető.

ócskul *óu cskul* i <Tárgy> ócskává lesz. *óu cskul, ami már kezd kimenni a formájából. Ö:* *meg~*.

ocsú ~ fn A kicsévelt gabonának rostáláskor különváló szemetes alja, törmeléke. *A búza, árpa, zab ~ja a selejtye. Km: Aki ~t vet, gaszt arat:* a hibás tett következménye sem lehet jó.

oda ~ hsz **Sz:** *Oda se neki!:* ne törődj vele! *Annyi neki onnen ide, mint nekem innen oda:* jöjjön ő hozzám, kezdje ő a látogatást.

odaáltal *odaatal* hsz Odaát, a szomszéd-ban. *Mám megint odaatal van a liba.*

odább **Ö:** *idébb~*.

odabe ~ hsz **1.** A házba, a szobába. *Na, mennyetek ~!* **2.** A házban, a szobában. *Odabe is kéne már a lámpa, mer este van.*

odabenn ~ hsz A házban, a szobában. *Odaben csak nem fázol tán?*

odabolondít ~ i Semmiségért, haszon-talanságért odahív, odafáraszt. *Odabolondított ez engem naty hityre.*

odacsap ~ i Csapva arra a helyre dob, hajít. *Úgy ellenőriztük, hogy már mikor nem vóud benne szesz, odacsaptuk a tüszhő, osz már nem robbant fel.*

odacsintalankodik ~ i <Pl. macska lakás-ban> vhová szarik.

odacsődül *odacsőüdü* i Arra a helyre özőnlík, tódul.

odaég *odaíg* i <Edényben> leég. *Ha nem állandóan keverik a lekvárt, az odaíg.*

odafekszik *odafekszik* i Nap odasüt, oda-tűz. *A háznak a déli óudalára nagyon oda-fekszik a nap.*

odafenn ~ hsz Ott fenn.

odahugyik ~ i Odavizel, az ágyba v. ru-hájába vizel.

odaíg *odájig* hsz Addig az ideig.

odaiprikál ~ i <Kisgyermek, állat> ürü-lékével odarondít, odapiszkit vhová. *A kis-macskám tegnap ~t az az ajtóü megé.*

odajár ~ i Egy időre van vhol. *Tegnap ~tam az erdőübe.*

odakap ~ i Odaszokik. *Egíszén ~ott hozzátok ez a kutya.*

odakerül ~ i Vhová odajut, elérkezik. *És valahogy odakerült, aszt kitáncolták.*

odaki ~ hsz Odakinn. *Nagyon hideg van ~.*

odakínált ~ mn ⟨Gubacsapóknál:⟩ odanyújtott. *A jobb kézzel odakínált szőőrből a hüvejkujj hegyével vaty körmével ecs csipeted be is rántott a mellik.*

odakisér *odakisír* i Vmely helyre együtt megy vele. *Körbe a székek vóytak, akkor odakisírt.*

odakozmásodik ~ i **1.** Az edény fenekéhez ég. **2.** ⟨Legény⟩ gyakran jár a lányhoz, és sokáig időzik ott.

odale ~ hsz Ott lenn.

odalesz *odalessz* i **1.** Elpusztul, kimúlik. *Odalett az a szíp csikóy.* **2.** Megsemmisül, eltűnik, elvész. *Odalett a pize.* **3.** Vmitől elkeseredik v. tanácstalanná válik. *Odalettem a roszt hírtől.* **4.** Elfogy. *Ém vóytam a pístáros, én irtam, hogy mék embernek mennyit attam, és mikor minden odalett, bementünk a segeccobába, ot vóyt a píz.*

odalök ~ i Erősen odaüt. *Én niha úgy ~tem egyiknek-másiknak a taglóyval, hogy Fülöb bácsi odaajtó, oszt kezét fogot velem.*

odamarad ~ i **1.** Vhol sokáig elidőzik. *Mám megint odamaradt ez a fíjű.* **2.** Háborúban elpusztul, nem tér haza. *Az első vilákháborúba sokan odamarattak.*

odamegy/en ~ i **Sz:** *Odament a hasabéle:* befosott.

odanéz *odaníz* i *Oda se níz vminek:* rá se hederít.

odaóvakodik *odaóvakodik* i Óvatosan odamegy.

odaölt *odaőjt* i Hamarjában odavarr. *Odaőjtöm eszt a gombot.*

odapászol ~ i Odailleszt, odahelyez. *Az előjűtész csak ~tuk a kemence szájáho, megált ottan magának.*

odapesel ~ i Odapisil, odavizel.

odapiszkol ~ i Odaszarik.

odaragad ~ i **Sz:** *Uty főjűthő váglak, hogy odaragacc, hét kanállal se tudnak felszedni:* fenyegetés.

odarezal ~ i Odaszarik.

odasom ~ i Odaüt, odavág vkinek, vminek.

odaszarik ~ i **Sz:** *Halgat, mint aki odaszart:* gyanúsan, mélyen hallgat.

odaszégyenkezik *odaszígyenkezik* i Szégyenkezve odamegy.

odaszorul ~ i ⟨Túl erősen bedugaszolt hordóban bor⟩ megromlik.

odáté hsz *Odáté van:* nagyon beteg, odavan. *A sógyor most nagyon ~ van, csak az ágyat nyomja.*

odatesz/en ~ i Előkészít. *Amint látom, hogy ez mán nem ojan jóyl eszik, akkor teszek oda vizet, kést, osztán, elvágom a nyakát.*

odatölt *odatőjt* i Kiönt.

odaüt ~ i Odadob. *Hát hoty hányszor ütöttük oda a labdát a falho.*

odavaló *odavalóy* mn Abba a városba, faluba stb. való, ill. onnan származik.

odavalósi *odavalóysi* mn Odavaló.

odavan ~ i **1.** Máshol van, az otthonától távol van. *Odavannak ezek szántani.* **2.** Meghalt, elpusztult. **3.** Elveszett vmi, elloptak vmit. *Gyűrű, fülbevalóy, és ez mind odavóyt.*

odaver ~ i **1.** ⟨Fazekas⟩ földhöz ver. **2.** Vmely tárgyat stb. egy másik tárgyhöz üt, ver. *És mikor mán odaverte aszt a összeszedet kalászokat.*

odavész ~ i **1.** Elpusztul, meghal. *Odaveszett a fíja a háborúba.* **2.** Ott feledkezik, soká ottmarad. *Egíszén odaveszett ez a fíjű a szomszidba.*

odú *udú* fn **Ö:** madár~.

ódzik **Ö:** meg~.

ódzkodik *óyckodik* i Vonakodik, húzódozik vmitől.

óerő *óyerőy* fn A régóta érlelt szesz ereje. *Ha megírik a pájinka óyiszt meg óyerőyit kap, úgy mongyák.*

oficér ~ fn (rég) Tiszt.

oficéros ~ fn (rég) Tiszt. *A tisztre monták rígen, hogy ~, oficér.*

óflagdekli *óyflagdekli* fn ⟨Könyvkötészetben:⟩ a gerinc magasítására használatos szűrkelem.

óhaj **Ö:** vég~.

óháj *óyháj* fn Tavalyi háj, avas háj. *Az óyháját szekerkenísre hasznáták.*

óhatatlan *óyhatatlan* mn Elkerülhetetlen.

óíz *óúíz* fn A régóta érlelt szesz íze.

okádás **Ö:** *bél~.*

okádik ~ i Hány.

oka-foka ~ fn Oka, magyarázata. *Min-dennek van ~.*

okkal-móddal *okkal-móúddal* hsz Mértéketlenül. *Csak okkal-móúddal szabad inni.*

okol **Ö:** *meg~.*

okos ~ mn *Okos bolond:* olyan bolond, aki néha okosakat mond. **Sz:** *Az ~ nem harakszik meg írte, a bolom mek hat haraguggyik: —. Okos, mint a tordaji kos, az is fāral ment a vájuhoz:* buta. *Okos (vaty te), csak az a kār, hoty kevesen tuggyák:* ironikus dicséret. **Km:** *Az ~abb enged, a szamarap szemved:* a makacs embernek ne mondjunk ellent. *Az ~ elhalgattya aszt, amiye van, a bolond avval izz dicsekszik, amiye nincs:* a bölcs ember szerényen viselkedik. *Az ~ ember nem örül annak, ha a szomszīt háza íg:* a szomszédot ért veszedelem minket is fenyeget. *Okosnak áll a világ:* az okos ember jobban boldogul.

okosít ~ i **1.** Tanít. *A tanítóú okosította a gyerekeket.* **2.** Ügyeskedésre, érvényesülésre oktat. *Okosította a fíjúkat.* **Ö:** *fel~, meg~.*

okosodik ~ i **Sz:** *Taknyosodik, ~:* (mondják gúnyosan a taknyos gyerekre.)

okoson ~ hsz Okosan.

ókrumpli *óúkrumpli* fn Tavalyi termésű krumpli.

oktalan ~ mn Értelmelemmel nem bíró (állat). *Ne üzsd aszt az ~ állatot!*

oktató *oktatóú* fn (rég) (Elemi iskolai) tanító.

ókula *óúkula* fn (rég) Szemüveg. *A szemüvegnek rígen ókula, óúkularé vóút az igazi neve.*

ókularé *óúkularé* fn (rég) Szemüveg.

ókumlál **Ö:** *ki~.*

ókút *óúkut* fn Elhagyott, régi kút.

okvetetlen ~ mn Okvetlen, feltétlenül. *Okvetetlen ithun legyél nyóúc óúrára, mer ha nem, akkor a kapun be se tedd a lábad!*

ól *óúl* fn **1.** Istálló. **2.** Fecskerakással készült ideiglenes szálláshely a legelőn ember és jószág számára. **Sz:** *Kicsi az óúl, nagy a*

disznóú/disztóú: (gúny) kicsi a lábára cipő. **Ö:** *disznó~, föld~, gaz~, hizlaló~, ló~, marha~, német~, ökör~, pelyvás~, pitvar~.*

oláh *olá* mn/fn **I.** mn *Olá hitű:* görög katolikus vallású. **II.** fn *Olájul:* román nyelven. *Olájul beszéltek.*

oláhecet *oláecet* fn **Sz:** *Erőűs, mint az oláecet, hat liter ety főűzet:* (pl. legény) gyenge.

oláhfejű *oláfejű* mn (Szarvasmarha fejformájának megnevezésére.)

oláhgyapjú *olágyapjú* fn Gyenge minőségű gyapjűfajta.

oláhjuh *oláju* fn Rövid, kunkorodó szarvú, fehér szőrű juhfafta.

oláhpiros *olápiros* mn (Kukoricafajta jelölésére.)

oláhpirosalma *olápirosalma* fn Csörgőalma.

olaj ~ fn *Olaj sārja:* az olaj salakja. **Sz:** *Ojam, mint az ~:* (mondják a szép, tiszta, sārga színű borra). **Ö:** *bűdöskő~, csengő~, ferkő~, firnájsz~, forgó~, kendermag~, kozma~, krisztusfő~, limbus~, mandula~, nyak~, tábla~.*

olajlámpa ~ fn Olajjal világító lámpa.

olajozás ~ fn Olajjal kenés. *Ám a sok ásztatás és centrifugálás után a bűr szakadozna és törékeny lenne, íty szükséges ety kis olajozás vagy zsírás.*

olajtó *óúlajtóú* fn Istállóajtó.

ólasgóré *óúlazsgóúré* fn Ól fölé épített tengerikás.

olaszkék *olaszkík* mn/fn **I.** mn *Olaszkík szilva:* kompótnak való szilvafajta. *Az olasz-kík szilva jóú enni is, de aszt kimondottan, aszt csak úty szoktuk eltenni, hogy eszt úty hús mellé, mint a kompóút.* **II.** fn (Szilvafajta). *Az olasz-kík ijen hosszú, ijen nagy, vastak húsú. Olasz-kík, asz kimondottan savanyúságnak szoktuk eltenni.*

olaszútifű *olaszutifű* fn Árnika [Arnica montana].

olcsít *óúcsít* i **1.** Olcsóbbá tesz vmit. **2.** Alkuszik. **Ö:** *meg~.*

olcsójános *óúcsóújános* fn Olcsón dolgozó iparos, ill. így árusító kereskedő. *Óúcsóú*

jános az, aki nem árulta drágán a portikáját, mert asz tartotta, hogy job máma ety fillér, mint hóunap ety forint.

olcsókrémes *óucsóúkrémes* mn A krémes sütemény azon formája, amelybe csak egy tojást tesznek, így olcsóbb a tésztája. *Manapság nem árt mektanulni az óucsóúkrémes készítésit.*

olcsul **Ö:** meg~.

old *óud* i **Km:** *Aki jóul köt, jóul is óud:* aki jó szerződést köt, sok kártól, bosszúságtól megmenekül.

oldal *óudal* fn **1.** Testnek a középvonaltól balra, ill. jobbra levő része. *Az óudalát külön szette, a combját külön szette.* **2.** A szűr elejének himzett darabja (aszaj) alatti toldott rész neve. **3.** A szűr két irányba kihajtott elülső részének, az elejnek a legutolsó harmada. **4.** Füstölt oldalas. **5.** *⟨Tsz-ban:⟩ óudalak:* a lakóháztól külön álló melléképület, pl. istálló. **6.** *⟨Szekér része.⟩ Sz: Kialuttam magam mind a két óudalamra: kedvemre. Annyit alszik, hogy kicsirázik mind a két óudala: rengeteget alszik. Még csak most fordút a másik óudalára: még javában alszik. Ö: bőr~, dél~, derék~, hát~, hús~, kenő~, mész~, öreg~, szőrme~, szőrmés~, szőr~, vastag~, vékony~, vendég~.*

oldalás *óudalas* mn/fn **I.** mn *óudalas kocsi:* löcsös szekér. **II.** fn *Sertésoldalás. Utánna vóut töjtöt káposzta, asztán sült óudalas, és semmi más. Ö: fél~, két~, vendég~.*

oldalaz/ik *óudalaz/ik* i Eloldalog. **Ö:** el~, ki~.

oldalborda *óudalborda* fn **1.** Ember, állat bordája. **2.** *Öreg óudalbordám:* *⟨idős(ebb) férj mondja a feleségének⟩. Sz: Annyit alszik, hogy kicsirázik az óudalbordája: rengeteget alszik.*

oldalborító *óudalburítóu* mn *óudalburítóu vas:* a szekéroltal felső vízszintes rúdját, a felső oldalcsövet borító vaslemez.

oldalbőr *óudalbőr* fn A fakápás nyereg két oldalára, a nyeregfához erősített nagyobb, puha bőrlemez, amely a ló oldalára fekszik, így a lovas lába nem érintkezik közvetlenül a ló bőrével; nyeregszárny, oldalszárny. *Az*

óudalbőr szíle rendszeren színesz szíronnyal van kivarva vagy részkarikával kiverve.

oldalcső *óudalcsű* fn Cső formájú farúd, a szekéroltal felső, ill. alsó fája.

oldaldeszka *óudaldeszka* fn A szekéroltal mellé tett deszka, hogy ne hulljon le pl. a krumpli. *Az óudaldeszkák köszt néhány centis ris vóut.*

oldaldonga *óudaldonga* fn A kádáripari termékek oldalát alkotó dongák.

oldalfa *óudalfa* fn A szekéroltal vízszintes fája.

oldalfonás *óudalfonás* fn A fonott munkadarabok oldalainál használatos fonás. *Az óudalfonás főüip típusaji a soros fonás, menetes fonás vagy etyszálazs berakás, riteges fonás vaty kétszálazs berakás, eccerű vaty sövinyfonás.*

oldalfonó mn *Óudalfonóu vesszőü:* az oldalfonásnál használatos vessző.

oldalgat **Ö:** meg~.

oldalgyékény *óudalgyikény* fn Az oldal tömítésére szolgáló gyékény.

oldalház *óudalház* fn **1.** Oldalszoba, mellékszoba, kamraféle szoba a házban. **2.** A nagyobb méretű lakóhelyiségből nyíló kisebb, esetleg utólag hozzáépített szoba.

oldalhegy *óudalhegy* fn A levágott szarvasmarha oldalának a hátszín és a vékony lapocka közé eső része.

oldali **Ö:** bőr~, szőr~.

oldalkamara *óudalkamara* fn Oldalt elhelyezkedő, különálló kis épület; kamra. *Ety kis óudalkamara vóut ott, szobának hasznátuk vóuna.*

oldalkapa *óudalkapa* fn A lóvontatásó ekekapá oldalsó kapavasa.

oldalkaró *óudalkaróu* fn *⟨Kosárfonásnál⟩ függőlegesen elhelyezett vessző.*

oldallyuk *óudajjuk* fn Félreeső helyen található rozoga építmény. *Ety kis óudaljugba lakott.*

oldalnyílallás *óudalnyilallás* fn **Sz:** *Kicsi kell ebbül, mint az óudalnyilallásbul:* *⟨mondják tréfásan pl. vmi nem kívánatos ételre⟩.*

oldalnyílós *óudalnyílóus* mn Olyan *⟨szelöltető⟩*, amelynek oldalra nyílik az ajtaja.

oldalpecsét *őudalpecsít* fn Megkülönböztető jelzés a jószág lapockáján v. oldalán. *A jelzés lehet őudalpecsít, válpecsít.*

oldalrész *őudalrész* fn **1.** A gerincvonaltól jobbra, illetve balra eső rész. *A szőjrmézs-bőjrr jellege más az őudalriszen, mint a hátközépen.* **2.** A szövőszék elülső és hátsó lábait összekötő keresztfa.

oldalsallang *őudalsallang* fn ⟨A hámsallang részeként:⟩ a marszój és a hátszój közé függesztett sallang.

oldalsó mn *Őudalsóú nyílású kemence:* olyan kemence, amelynek oldalt van a nyílása.

oldalszárny *őudalszárny* fn A nyereg oldallapja; nyeregszárny, oldalbőr.

oldalt hsz *Őudalt kapja:* ⟨sütéskor⟩ a tészta oldala hirtelen megpirul. *A natykemencébe a tűsz felőjli tepsikre vigyázni kell, mert könnyen őudalt kaphattya a tiszttát.* **Ö:** *keszeg~.*

oldaltjáró *őudaltjáróú* mn *Őudaltjáróú tajiga:* olyan taliga, amelynél a rudak nem egészen középen, hanem kissé oldalt, a nyereg ló helyén helyezkednek el. *Ha ormóús vóút az út, őudaltjáróú tajigát használtak.*

oldalú **Ö:** *fél~.*

oldalvást *őudalvást* hsz Oldalt.

oldalvég *őudalvég* fn A szekéroltal kihégyezett vége.

oldalvessző *őudalvesszőű* fn A szőlő gyökeréből kinövő vessző.

oldalvillás *őudalvillás* mn Olyan bicskához hasonló behajtható pengéjű ⟨kés⟩, amelynek az oldalába egy kétágú, villaszerű evőeszköz illeszthető. *Őudalvillász kés/bicska:* nyelének oldalán villával ellátott, behajtható pengéjű kés. *A pásztorok kedvelték az őudalvillász bicskákat.*

oldalzáp *őudalzáp* fn A létra alakú szekéroltal keresztfáinak egyike.

oldik **Ö:** *ki~.*

oldódzik **Ö:** *el~, meg~.*

ólházhíja *őulhászija* fn Istállópadlás.

ólkamara *őulkamara* fn Az istállóból nyíló tárolóhelyiség; kamra.

olló *ollóú* fn Tokni tésztából készített mézeskalácsos termék. *Az ollóút főulijába csomagojjuk.* **Ö:** *bogyózó~, cakkozó~, hernyózó~, könyvkötő~, metsző~, regiszter~.*

ollóágas *ollóúágos* mn A szelement tartó X alakban kapcsolt két szarufa.

ólmos mn *őulmos pap:* kékfestőknél: fehér minta nyeréséhez használt, salétromsavas ólmot tartalmazó fedőmassza.

ólom *őulom* fn **Sz:** *Nehéz, mint az őulom:* nagyon súlyos. **Nr:** *Szilveszter estéjin a jányok őulmot öntenek, hogy mektuggyák, mi-jen lessz a sorsuk.*

ólomgolyó *őulomgójóú* fn ⟨Rézművesmesterségben:⟩ tömködő.

ólommadár *őulommadár* fn **Sz:** *Úgy jár/mozog, mint az őulommadár:* lassan, lomhán jár, megy.

ólompedrő *őulompedrőű* fn ⟨Paszományosoknál⟩ bojttnak való szálak megsodrására szolgáló nyeles szerszám, amelynek bunkós fejében ólomdarab van.

ólomtőke *őulomtőűke* fn ⟨Rézműveseknél:⟩ hasáb alakú ólomból készült eszköz, kis mélyedésekkel a felületén, ha ezen domborítanak rezet, akkor a kész tárgy felületén nem látszódnak az ütésnyomok.

olt *óút* i ⟨Erős forrásban levő mustot⟩ csendesít, csillapít. **Ö:** *bele~, be~, el~, le~, meg~.*

oltás *óútás* fn Oltóvessző növénybe illesztése. **Ö:** *be~, zöld~.*

oltó *óútóú* fn Száritott bárány-, borjú- v. disznógyomorból készített v. készen vásárolt, a tej megalvasztására használt oltószer; tejoltó. **Ö:** *gyümölcs~, mű~, savó~.*

oltógally *óútógajj* fn Szelíd fáról metszett, beoltani való ágacska, oltóvessző.

oltókapa *óútókapa* fn Irtáshoz használt kapa. *A tövisirtóú szerszáma az óútókapa vaty partvágóú csákány.*

oltókés *óútókés* fn Oltáshoz használt eszköz. *Óútókés kellettett a behasításho, de zsiletpenge is mektette.*

oltóruha *óútóuruha* fn Az a vászondarab, amelybe a felhasználásra kerülő tejoltót csavarják.

oltószér *óutószér* fn Tejoltószér.

oltott¹ *óutott* mn **1.** *Óutot té:* <tej> oltó-
anyaggal megalvaszt. *Az óutot téből csinálták
a sajtot, a jutejet beóutották, asz hamar meg-
alutt, ebből lett a gomoja.* **2.** *Óutott mész:* az
égetett mésznek megfelelő mennyiségű víz-
zel történő megoltása pépszerű anyaggá. **Ö:**
be~.

oltott² mn *Óutot cigány:* olyan cigány,
akinek csak az egyik szüleje cigány.

oltvány *óutvány, óutovány* fn Beoltott
facsemete.

oltványnevelés *óutványnevelés* fn Az ol-
tandó fák utánnevelése. *Az óutványnevelést is-
kolába rakták.*

olvad **Ö:** *el~, rá~.*

olvas ~ i Számol, számlál. *Így jön a szá-
mítás a guba naccsága szerint két százával,
vagy pár szálat ~va egynek.* **Km:** *A píz ~va,
az asszony verve jóy: —.* **Ö:** *át~, fel~, ki~,
meg~, végig~, vissza~.*

olvasás **Ö:** *rá~.*

olvasatlan ~ i Számolatlan. *It van ez az ~
píz.* **Sz:** *Olvasatlanul elmegy a többi köszt:
még elfogadható.*

olvasó *olvasóy* fn Rózsaszín és sárga
félgömbökből álló, láncszerű mézeskalácsos
termék; rózsafüzér. **Ö:** *ki~.*

olvaszbödön *olvazbödön* fn Öntőtégely.

olvasztó **Ö:** *napviasz~.*

olvasztókemence *olvasztóykemence* fn
Olvasztáshoz használt berendezés, amelyben
a tégelybe behelyezett fém megolvad.

olvasztós mn *Olvasztóys lábas:* <mézes-
kalácsosoknál> a tészta alapanyagának fel-
főzésére használatos edény. *Az alapanyagokat
az olvasztóys lábassza keverjük össze.*

olyan *ojan, oan* nm <Szn előtt hangsúlyta-
lanul> kb. *Lehet ojan másfél mázsa.* **Sz:** *Ojan,
amijen: vmilyen, nem vmi jó. Tengeri is ter-
mett, ojan, amijen.* **Ö:** *ilyen~.*

olyanszörű *ojanszörű* mn Olyanforma,
ahhoz hasonló. *Ű is ojanszörű, mint mink
vagyunk.*

olyantájt *ojantájt* hsz Olyantájban.

omlik **Ö:** *fel~, meg~.*

ón *oun* fn Ólom. **Ö:** *forrasztó~.*

oncsás mn *Oncsás ház:* az ONCSA által a
szegényebbek számra épített típusház.

ondó **Ö:** *köles~.*

ónmáz *óymház* fn <Fazekasoknál> fedő-
máz, amelyet fajansztermékekhez alkalmaz-
nak.

onnen ~ hsz Onnan. *És onnen kitűnőy
tunulókint mán mentem az elsőy polgáriba.*
Ö: *am~.*

onnét ~, *onnet* hsz Onnan. *Onnet raktuk ki
a vagonokat a Nagyvállomásnál meg össze-
vissza.*

onkli ~ fn Nagybácsi.

ónos *ounos* mn *ounos ablak:* ílomkeretes
ablak. **Nr:** *Óunos ablak, nyíj kifele, ety-kéd
garas búj kifele. Isten nyila van a padon, aki
nem ád, üsse agyon! (Kántálóvers.)*

ónosodik **Ö:** *meg~.*

ont ~ i **Sz:** *Úty szereti, hogy vírt ~ana
írte: mérhetetlenül szereti.* **Ö:** *ki~.*

óperenciás *óuperencijás* mn

óra *oura* fn **Sz:** *Nem a világ egyg oura:
—.* *Jóy ourába született: szerencsés ember.
Rossz ourába született: balszerencsés, szeren-
csétlen ember. Nem jár jóy ez az oura. Az
járt jóy, aki elatta: <tréfás válasz>.* **Ö:** *ab-
lak~, bolond~, fertály~, serkentő~.*

órakolonc *ourakolonc* fn Az ingaóra lán-
cán függő, az óra szerkezetét mozgató súly.

órákőz *ourakőz* fn Tanítási órák közötti
szünet.

órá **Ö:** *hat~.*

órás *ourási* mn Órai, órakor induló v. ér-
kező. *Elment a tíz ourási vonattal.* **Ö:** *egy~,
hat~.*

oratórium *oratóurijum* fn Kollégiumi
imaterem.

óraütő *ourautőy* fn Csengőkészülék a fa-
liórán az órák jelzésére.

Orbán fn **Sz:** *Jár, mint ~ lelke a pokolba:
nem tud nyugton ülni.* **Nr:** *Orbán napja be-
habarja a paszujt, asz jelenti, hogy ~ napján
vagyis május huszonötödikin mék fatyhat, és
akkorára rendesen a paszuj kikél.*

orbánc ~ fn *Felfújta az ~:* orbánca lett. *Az
~ az embernek általába a lábát fújta fel.* **Ö:**
arc~.

orca ~ fn Arc. *Szép kis ~d van!* **Sz:** Ugy nyílik az ~ja, mint a bazsarózsza: piros-pozsgás, majd kicsattan az egészségtől.

orda ~ fn Oltott juhtej felforralt túrós savója; zsendice. *A sajt levit felfőjlesztik, asz tiszta túróvá vált, e vóút az ~ vagy zsendice.*

ordas ~ mn **1.** Fekete, barna szőrszálaktól tarka (macska, kutya, farkas stb.) *Disznóba különősem, mangalicába is vóút ~.* **2.** (Diáknyelvben gúnyosan:) vöröses arcú. **Ö:** sár-ga~.

ordít ~ i **Sz:** Ugy ~, mint a fába szorítű fireg: nagyon ordít. Ugy ~, mintha nyúznák: fülsértően ordít.

ordító Ö: farkas~.

ordonánc *ordinánc* fn (rég) Katonai küldönc. **Ö:** ló~.

originál ~ , *orgonál* i Ordít, kiabál. lármázik.

orgona Ö: tót~.

orgonabokor-sövény *orgonabokor-sövény* fn Bokorra nőtt orgona. *Az egyik ördalon lila orgonabokor-sövény vóút, egísszen három-nígy méteres.*

orgonafa ~ fn Nagyobbra nőtt orgona.

orgonál l. **originál**

orgonalila ~ mn Az orgona színéhez hasonló lila színű.

orgovány ~ fn Vizenyős, lapályos terület.

orja Ö: *disznó~*, *nyakas~*.

orjale ~ fn Orjaleves.

orjaleves ~ fn Orjából főzött húsleves.

orjaszalonna ~ fn A disznó hátgerincéről levágott szalonna. *A hátán keresztű vigigvák-ták, orját vettek, ~t. Az orján ijen három úmnyi csíkot leváktak, besóuszták, ez vóút az ~, eszt ettük meg legelőűször.*

ormó *ormó* fn **1.** A kapavas közepén levő kiemelkedő rész. **2.** A kaszapenge visszahajlított foka, pereme, kaszaormó **3.** (Paszományosoknál:) domború horgolás, amelylyel a horgolt gomboló kezdőszálát vonják be. **4.** (Szőlő)hegy, (szőlő)domb. *A szőlőlőű ha hegyen vóút, ormóun vóút.* **5.** Az eke által összeborított földsáv. **6.** Szőlőtökesorok között töltésszerűen felkapált, a sorok irányával párhuzamosan haladó földhányás. *Ormóura*

húz: Agusztus huszadika körül ormóra húzzák a szőlőlőűt, utánna nem szabad a szőlőlőűbe bemenni. **7.** Csomó, görcs a fában. *Úty hancsák le kentek a fát, hogy ormó ne maraggyik rajta.* **Sz:** Ojan hegyes ormóút húzott, hotyha a varjú rászáll, kétféle vágja: (mondják tréfásan a hegyes ormó láttán). **Nr:** Az ormóút azír húzzák, hogy a szél az alsóű fűrtöket könnyen átjárja, nehogy megrohaggyon a szőlőlőű. **Ö:** ormó~.

ormós *ormós* mn Göröngyös, rögös. *Ormós út:* olyan út, amelynek közepén rög-hegy van, amely lehetetlenné teszi, hogy a fogat közepén haladjon.

oromfal ~ fn Nyeregtetőt lezáró háromszög alakú fal.

orompárkány ~ fn Oromfal élei mentén húzódó párkány.

oromzat ~ fn Az oromfal a párkányával és díszítményeivel együtt.

oromszegély *oromszegély* fn A bekötött könyv gerincének alsó és felső részét védő és díszítő szalag.

oromszegés *oromszegés* fn Oromszegély.

oros ~ mn/fn **I.** mn Görögkeleti vallású. **II.** fn Görögkeleti vallású személy.

oroszlán ~ fn Oroszlánt ábrázoló tésztas és faforma.

oroszlángumi ~ fn (rég) Radírgumi.

oroz i *Orozva köűt:* (tyúk) eltojik vhová, és ott költi ki tojásait. *Orozva köűt: a)* a gazdaasszony tudta nélkül, titokban kikelt (kiscsirkék). *b)* házasságon kívül született (gyermek). **Ö:** el~.

orr *óur* fn **1.** *Óurán jár:* kasza hegye túl közel jár a földhöz. **2.** Madár csőre. **Sz:** *A fene a kis óurát!:* (szitkozódás). *Szarom az óurod alá!:* (szidalmazás). *Óurot tülle fokhagymás:* abból nem eszel. *Az óura alá hányja az íteit:* sietve eszik. *Ojan sötít van, hogy még az óurájik se lát:* koromsötét van. *Ojam, mint-hotyha az óura vire fojna:* el van szontyolodva. *Hánd az óurod alá az íteit!:* egyél gyorsan! *Nem kell aszt mindenkinek az óurára kötni:* elárulni, elfecsegni. *Sok ember csak az óurájig lát:* nem előrelátó. *Nem lát tovább az óuránál:* ua. *Az óurán akatt:* megneheztelt

érte. *Piszkájja vmi az úrát:* neheztel vmiért. *Az úra alá dörgöli:* felemlegeti, a szemére hányja. *Ot van az úrod előt, mékse látod?:* előtted van, láthatnád. *Ithon tarzsd az úrot hét úrára!:* itthon légy hét órára! *Cinkét fogott az úra:* a hidegtől kipirosodott. *Ojam büszke, hogy ety szaros piszkárával se lehetne felütni az úrát:* beképzelt, öntelt. *Feldúsza az úrát:* megneheztelt, megharagudott. *Magasan horgya az úrát:* gögös, lenéző. *Feldúzza/Felbigygyeszi az úrát:* fenn hordja az orrát, gögös. *Felgyúrte az úrát:* ok nélkül fél. *Leesett/Lekonyult az úra:* elszomorodott. *Az úrán akatt ez a szó:* megneheztelt vmely kimondott szóért. *Megyek az úrom után:* (tréfás kitérő válasz:) előre. *Beüthetné hozzá az úrodát niha-niha:* olykor meglátogathatnád. *Beüti az úrát vmibe:* illetéktelenül beleavatkozik vmibe. *Minden szarba beleüti az úrát:* mindenbe beleszól, belekotnyeleskedik. *Ne fíj, nem harapják le az úrod!* (tréfás biztatás bátortalan gyermeknek). **Km:** *A kutya is harakszik az úrájír:* kijön az ember a béketűrésből, ha megbántják. **Ö:** *kokány~, kos~.*

orra Ö: *csizma~, pulyka~.*

orraddzó *orraddzó, úraddzó* fn **1.** (A kantár részeként:) a ló orra fölött áthaladó szíj, orrszíj. **2.** A kisborjút a szopásban megakadályozó szúrós szájkosárféle. *Az úradzó szúrós vas vót rászerezve egy lapos vásra, és azt a bornyú úrára kötöttik, és akkor az anya nem hatyta, hoty szopjon a legelőjün.* **3.** A gyapjúfonásra használt fonókeréknek a talprészébe erősített függőleges lécdarab, elülső részén mélyedéssel, amelyben az orsó hegye forog.

orrbilyog *úrbijog* fn A szarvasmarha, ló, ritkán juh orra felett keresztben égetett jelek egyik fajtája.

orrbilyogos *úrbijogos* mn Orrbélyeggel ellátott (ló).

orrcimpája *orcimpája* fn Orrcimpa.

orkeménység *orkeminség* fn A cipőfelsőrész elülső, kemény része; kapli.

orrlyuka *orjuka* fn Orrlyuk.

orros úros fn **1.** Csúcsos szájú, mázas cserépkancsó. **2.** (Jelzői használatban:) *eggy úros bor:* annyi (bor), amennyi egy ilyen cserépkancsóba befér.

orrszj *orszj* fn A kantárnak, ill. kötőféknek a ló orrán fekvő része; orradzó.

orrvérfolyás *orvírfajás* fn Orrvérzés.

orrú Ö: *kacsa~, kokány~, kos~.*

orsó *orsó* fn **1.** A fonáshoz használt henger alakú eszköz, erre tekeredik fel a fonál. *Orsót is csinátattunk hozzá.* **2.** (Csipkeverőknél:) fából készült munkaeszköz, amelynek két része a szár és az ezt védő dudu. *Orsó karikája:* az orsó végén lévő tömött korong, amely megakadályozza, hogy a feltekeredett fonál alul lecsússzon az orsóról. **Sz:** *Uty pereg a nyelve, mint az orsó:* gyors beszédű. **Ö:** *gyalog~.*

orsókarika *orsókarika* fn Az orsó alsó, vastagabbik végére húzott fakarika, a fonál lecsúszásának megakadályozására és az orsó forgásának megkönnyítésére.

orsónyaktartó *orsónyaktartó* fn A fonókerék talpára erősített rudacska, amely az orsó karikás részét, a nyakrészt tartja; orsó-tartó.

orsópár *orsópár* fn A munka kezdetén párosával összekötött, és így a türe akasztott orsók.

orsótartó *orsótartó* fn A gyapjúfonásra használt fonókeréknek a talprészébe erősített függőleges lécdarab, amelybe az orsókarikát helyezik (szemben az orradzó nevű résszel amelynek mélyedésében az orsó hegye forog); orsónyaktartó.

ország Ö: *kül~, más~, menny~.*

országol ~ i Járja az országot. *Ezelőtt ~t a kereskedő is, a perecsütő is, bejárták az országot, mentek a vásárba, ahun nagyvásár vót.*

országos ~ mn Óriási, rengeteg, nagy. *A szomszédasszony is kitátotta azt az ~ naty száját.*

országosjármű ~ fn (rég) (Katonai célra használt) löcsös szekér.

orszáágút fn **Sz:** *Ojan vín, mint az ~:* nagyon vén. *Ojam, mint az ~, sokan keresz-tülmentek mán rajta:* vén kurva.

orvos fn **Km:** *Legjobb ~ az időj:* az idő múlásával begyógyulnak a lelki sebek. **Ö:** *osztály~, regiment~.*

orvosság *orvasság* fn **Sz:** *Kicsi kell ebből, mint az orvasságbul:* takarékoskodni kell ve-le, mert a kevés is hatásos ebből. *Ugy bány-nyatok evvel, mint az orvassággal:* takaré-kosan, hogy sokáig tartson. **Nr:** *A kőicsön kirt orvasságot nem szabad mekköszönni, mert akkor nem használ.*

iskola l. **iskola**

oskolás l. **iskolás**

oson **Ö:** *ki~.*

ostor ~ fn *Két ágra font ~:* (az ostor egyik fajtája). *Láncszemes ~:* láncszerűen font ostor. *Sallangos ~:* a juhászok bőrszalaggal díszített ostora. **Sz:** *Uty szalad, mint akit ~ral ker-getnek:* lélekszakadva rohan. *Vigin csattan az ~:* az nevet igazán, aki utoljára nevet. **Km:** *Legjobb ~ az abrak:* az abrakkal jóltartott lovat nem kell ütni. **Ö:** *béres~, cserdítő~, két-lóhajtó~, kondás~, kút~, nagy~.*

ostorcsapó *ostorcsapóy* fn **1.** Fiújáték, amelyben az erősen összefogódzkodott gye-rekek közül kanyarodáskor a sor végén levők kivágódnak. *Az ostorcsapóy a jégen jác-cották, a sor elejin az erőűsebbek vóytak, a vigin a legkissebbek.* **2.** Fiújáték, amelyben az erősen összefogódzkodott gyerekek egy, a sor végén a sarkán forgó fiú köré tekerednek, miután az megrántotta a sort.

ostorderék *ostorderik* fn Az ostorszíz középső, vastagabb része.

ostorfa ~ fn **1.** (Erdészetről: kemény-fafajta.) **2.** Kútostor.

ostorhegyes ~ mn/fn **I. mn 1.** (Négyes fogatban) az első sorban a rúd elé, jobb ol-dalra befogott, a kocsistól legmesszebb eső (ló). **2.** A szűr nagyságát jelző mesterjegyek egyikének formája szerinti megnevezésére. **II.** fn **1.** (Kettes fogatban) a rúd jobb oldalára befogott ló. **2.** (Egy sorba fogott négyes fo-gatban) középre a rúd jobb oldalára befogott ló. *Elibe vóyt az ~, lóugóy, meg a gyeplőy.*

3. (Négyes fogatban) az első sorban a rúd elé, jobb oldalra befogott ló.

ostorköszörű ~ fn (Rézműveseknél:) apró vonalak rajzolására használt, cserélhető fejű csiszolószerszám, amellyel a tárgyat külön-böző mintákkal lehet díszíteni.

ostorménbangita ~ fn (Cserjeféle.)

ostornyakló *ostornyaklóy* fn Ostortelek.

ostornyel ~ fn Az ostor fából készült hosszú, egyenes nyele. *A jóy ~ metyfabul vagy mogyoróyfábul készült.*

ostornyélfő *ostornyélfű* fn Az ostornyel díszes vége.

ostoros ~ mn/fn **I. mn 1.** *Ostorozs gyerek:* kisbéres. **II. fn 1.** (Nyomatáskor) a lovakat hajtó fiú v. férfi. **2.** Kisbéres. **Ö:** *négy~.*

ostortelek ~ fn Erős szíz v. madzag, amellyel az ostorszíjat a nyaknál a nyélre erősítik, az ostor nyaklója. *Az ~ ojan kis kétá-gú szíz, ott a nyakánál.*

ószalonna *óuszonna* fn Előző évi vágásból maradt (füstölt) szalonna. *Gondolt eccer nagyanyám egyget, hogy it van ez a sok óuszonna meg ijesmi.*

ószér *óuszer* fn Régi utca(rész), ahol a zsbvásárokat tartották. *A Hatvan ucca vigin, az óuszeren árúták a füstöld disznóyhúst, füs-tölt kolbászt, füstölt szalonnát meg az avazs dóugokat.*

ószlag *óuszlág, óuszlág* fn Kirakat. *Ott a korzóyn ottan az óuszlágokat bámultuk, nize-gettük.*

oszlik ~ i **Sz:** *Osoj kössig, nincs ven-diksíg!* (e szavakkal oszlatják szét a bámész-kodó gyermekcsoportot).

összaszépia *összaszépíja* fn (Ötvös-mes-tertségben:) régi öntőforma, fehér színű meg-kövesedett tengeri hal, amely könnyen farag-ható.

oszt¹ ~ i **Sz:** *E mán nem ~, se nem szoroz:* —. **Ö:** *be~, el~, ki~.*

oszt² ~ hsz Aztán. *Hát ugyi tengeri meg ~ még darálóy is vóyt.*

osztály *osztáj* fn Részleg. *Bontóy osztáj:* égő ház bontását végző csapat. *A kizsbotos a bontóy osztájba tartozott.*

osztályorvos *osztájorvos* fn Osztályos orvos. *Pásztor János vőut az osztájorvosunk.*

osztályos *osztájos* mn Osztályba sorolt, minősített. *Az osztájos étterembe szívesen ebédelt az emberek.*

osztályoz **Ö:** meg~.

osztályú **Ö:** harmad~.

osztán ~ hsz Aztán.

osztás **Ö:** menázi~.

osztóanyag *osztóanyag* fn (Könyvkötészetben:) márványozásnál a festék széthajtására alkalmas anyag; ökörepe.

osztótánc *osztótánc* fn Az a tánc, amelyben előbb az asszonyoknak, majd a lányoknak a táncmesterek, vagyis a bált rendező legények választanak hozzájuk illő táncost. *A jányok osztótáncánál a táncmesterek lektőrször ojanokat szólítottak fel, akik rövidesen feleségül is vették a kézre adot virákszál.*

osztott mn *Osztot raj:* olyan méhraj, amely a felszaporodott méhcsalád fészkeinek megfeleztésével jön létre oly módon, hogy a fiasítás egy része az anyával együtt megmarad, a másik része a rajta lévő méhekkel új kaptárba kerül, és egy anyát v. bölcsőt kap. *Az osztot raj egyik felit áttelepítettük egy új kaptárba. Ö:* meg~.

osztozás ~ fn **1.** Vminek több személy által maguk közt való szétosztása. *A temetés után megtörtént az ~.* **2.** (Gubacsapóknál:) válogatás.

osztozik ~ i Veszekszik vkivel. *Osztozik, aki nem ért egyet, mint a zsidó asszony az urával.*

osztoszkodás *osztoszkodás* fn Veszekedés, civakodás.

osztoszkodik *osztoszkodik* i Veszekszik, civakodik vkivel.

osztrákbogár *osztrágbogár* fn Zonabris, fekete-sárga öves, nagy, puha bogár.

Ósztrija *Óusztrija* fn Ausztria.

ótemető *ótemető* fn Régi, használaton kívüli temető.

ótestamentum *ótestamentom* fn Vastag,

régi könyv. *Hát te miféle ótestamentomot olvasol?*

otelló *otelló* fn Direkt termő fekete szőlő. *Az otellótul, attul feketéb nincs.*

ótengeri *ótengeri* fn Tavalyi v. a tavalyinál régiebb kukorica.

ott ~ hsz Akkor. *Ot tette meg a hibát, mikor elvette aszt a jánt. Ö:* itt~.

ottan ~ hsz Ott. *Ottan mértem én el aszt a tejet, meg a téfelt.*

otthon *othun* hsz **Sz:** Egyil, ne éhez, mint othun: Egyil/Egyen, utysincs othun! (tréfás kínálás:) ti. az illető most nincs otthon.

otthonka *othunka* fn Otthon viselt, könnyű ruhaféle.

otthonvaló *othunvaló* fn *Az othunvalók:* az otthoniak, a földiek.

otmarad *otmarad* i A jelzett helyen holtan marad. *Az ura otmaratt a háborúba.*

otmaraszt *otmaraszt* i Ott tart, megmaraszt. *Ebídre is otmarasztották.*

ottomán *otomán* fn (rég) Nehéz ülóbútor, a dívány őse.

ottománbojt *otománbojt* fn (rég) Az ottomán karját díszítő bojt, amely a bútorszövet eldologozására, takarására szolgál.

ottvész *otvész* i Elpusztul. *Az a kis sás mán otvész.*

ótvar *óutvar* fn Gennyes, pörkösödő hólyagocskákat okozó bőrbetegség.

óvakodik **Ö:** oda~.

oválhordó **Ö:** tojás~.

ovális mn *Ovális hordó:* ovális formájú hordó. *Ovális töltike:* ovális formájú töltike.

ozsonna ~, *ozsona* fn Uzsonna. *Az aratók mekkapták az ozsonapájinkát, megették az ozsonát.*

ozsonnapálinka *ozsonnapájinka, ozsonapájinka* fn Aratóknak uzsonna előtt adott kis adag pálinka.

ozsonnasütemény *ozsonnasütemény, ozsonasütemény* fn Uzsonnakor feltálat sütemények. *A húzot rítess józ ozsonnasüteménnek, mert mektartya a frissességit.*

Ö, Ó

ő ű nm *Útet*: őt. *Útet meg úgy elverték, hogy alig van el.*

öblint ~ i Öblít, öblöget. **Ö:** ki~, le~, meg~.

öblítő öblítőő mn *Öblítőő vajling*: ⟨pl. szilva mosására szolgáló⟩ mosogatótál.

öblöget ~ i **1.** ⟨Pulykakakas⟩ öblögetés-szerű hangot hallat. *A kampujka az így ~.* **2.** Hadarva, értehetetlenül beszél. *Ez még rendszeren se tud beszélni, csak ~.*

öblös ~ mn Kellő hófokra felfűtött ⟨kemence⟩.

öblösít ~ i ⟨Rézműves:⟩ domborít.

öböl¹ ~ fn Lopótök szélesebb, kiöblösödő része

öböl² ~ fn ⟨Csak E/3 birt. szragos alakban:⟩ felfűtött kemence melege, forrósága. *Elmegy az öble*: ⟨mondják, ha a kemence nem egyenletesen forró, v. ha a fűtés után későn vetnek be, és leszáll a kellő hófoka, emiatt a kenyér sületlen marad benne⟩. *Ha elment az öble a kemencének, akkor fűtöttek ety keveset, hogy meksűjjük a kenyr.*

öcköl öücköl i Öltöget, varrogat. *Nem úgy vóut mint most, hogy mindig öücköltek, meg vártak mer szegínyeknek dóugozni kellett.*

öcsémasszony ~ fn ⟨Fiatalabb nőrokon, ill. általában fiatalabb asszony megszólításaként.⟩

öcsémuram ~ fn ⟨Fiatalabb férfirokon, ill. általában fiatalabb férfi megszólításaként.⟩

ödöng ~ i Ödöng. *Ez a gyerek csak ide-oda ~.*

ögyeledik öügyeledik i Egyveledik, összekeveredik. **Ö:** el~, össze~.

ögyeleg **Ö:** el~.

ögyelít öügyelít i Összekever, vegyít vmit vmivel. *Ögyelíti a tisztát, a vízzel a lisztet összekavarja meg a kovással.* **Ö:** be~, el~, fel~, meg~, össze~.

ögyelítés öügyelítés fn Összekeverés, vminek az összevegyítése vmivel. *Mikor összekeverik a kovással a tisztát, a massa összeálítása az ögyelítés.* **Ö:** fel~.

öhön ~ fn ⟨Főként pásztorok és mezőn dolgozók ételeként:⟩ krumpliból és száraztésztából (lebbencstésztából) szalonnával v. zsírral, megpirított hagymával készített, sűrűre főzött étel, amelyet főleg bográcsban készítenek; slambuc.

ökegyelme öükegyelme szn Annak címe, megnevezése, akinek a “kegyelmed” megszólítás jár.

ökélme öükelme szn ⟨Idős ember megtisztelő megszólítása, ill. említése:⟩ *Ithon van öükelme?*

öklendezik l. ökreendezik

öklöz ~ i Nyúzáskor más eszköz helyett az öklét használja. *Inkább öklöztik a bűröket, ijenkor a hús és a bűr közé nyomták az öklüket.*

ököl ~ i **Sz:** *Felíri ~lel*: megérti. *Nem íri fel ~lel*: nem érti meg.

ökör ~ fn **Sz:** *Nyeli, mint ~ a jóú színát*: mohón eszik vmit. *De sok ökrömbe kerültél, te marha*: ⟨az apa mondja rosszul tanuló fiának⟩. **Km:** *Tanúj, tinóú, ~ lez belüled!*: a fiatalnak tanulnia kell. *Ökör iszik magába*: az iváshoz, mulatáshoz társ kell. **Ö:** *mustra*~.

ökörepe ~ fn <Könyvkötőknél:> kifejlett, herélt szarvasmarhának a máj termelte zöldessárga, keserű emésztőnedve, amely márványozásnál használatos a festékek és az alapozóanyagok hajtására.

ökörfarkkóró *ökörfarkóúró* fn Nr: *Ha hosszú az ökörfarkóúró nyáron, akkor hosszú tél lesz.*

ökörfogat ~ fn Ökrös szekér. *Az ~ lassabban indult el, mint a lovasz szekér.*

ökörföld *ökörfőld* fn Az ökrök legelőterülete.

ökörgulya *ökörguja* fn Ökrökből álló gulya. *Vóut a kis ökörguja, nyóusszáz darab.*

ökörkolomp ~ fn Ökör nyakába való, 30 cm átmérőjű, jolsvai kolompfajta.

ökörnyáj ~ fn Ökörgulya.

ököröl *ököröl* fn Ököristálló.

ökörszekér ~, *ökörszeker* fn Ökör vontatta szekér. *Régebben, amikor a szegínynek nem vóut píze lúra, ökörszekerrel járt.*

ökörtaliga *ökörtajiga* fn Ökör által vontatott kétkerekű szekér. *A város ökörtajigáján két láda vóut.*

ökörtérdű *ökörtérgyű* mn X-lábú. *A hámfalábú, ikszlábú, ökörtérgyű mind egyget jelent.*

ökörtinó *ökörtinó* fn Herélt bika.

ököruszály *ököruszáj* fn A levágott szarvasmarha farokrésze.

ökrendezés *ökröndözis* fn Öklendezés.

ökrendez/ik *ökröndözik* i Öklendezik. *Et-tül az orvossáktul csak ökröndözők.*

öl¹ ~ i Sz: *Öli a mehetnék: mehetnékje van. Öli magát a munkával: sokat és gyorsan dolgozik.*

öl² ~ fn 1. *Öltre megy vkivel: birokra kel vkivel.* 2. *Nagy ölet vág: kaszával széles rendet vág, nagyot fog fel. Ha valakinek nagyra vóut a kaszája álitva, akkor monták, hogy nagy ölet váksz.* Nr: *Nem ülök én az ~edbe, Isten tuggya, ki üld benne.* (Nd.) Ö: *kvadrát~.*

öldöget Ö: *meg~.*

öldös Ö: *meg~.*

ölel ~ i *Öleli a vicfonalat: szövéskor körülfogja a szélső mellékszálát. Nagyot ~: kaszával széles rendet vág, nagyot fog fel.*

ölés Ö: *disznó~.*

ölesláb *ölesláb* fn Eredetileg 1 öl (1896 mm) magasságú, majd a méterrendszer általános elfogadásával 2 méter magas szétszedhető állványbak.

ölez ~ i Az ölezővel hosszúságot mér.

ölező *ölező* fn Egy öl feszítávolságú eszköz, amelynek egyik szárát mindig leszúrva ölben kimérik vminek a hosszát. *Az ölezőt így leszúrtuk, mentünk és ölesztük a főjdet.*

ölfa ~ fn Kb. 1 m hosszú darabokból álló, ölbe rakott tüzelőfa.

ölő Ö: *kutya~, meg~.*

ölőkés *ölőkés* fn Disznó megöléséhez használt kés. *Ugyi disznóvágáskor ha mentek, akkor vitte a bátyám is, meg az én uram is vitte a kaparóykést is, az ölőkést is.*

ölös *ölös* mn Már leölhető, rántani való (baromfi).

ölöz ~ i Hasábfákat ölbe rak.

ölözés *ölözis* fn Hasábfák ölbe rakása.

ölt *ölt* i Varr. *Még egyget se öltöttem.* Sz: *Hogy egyvik szavam a másigba ne öjccsem: hogy rendet tartsak mondanivalóm előadásában.* Ö: *alá~, át~, fel~, meg~, oda~, rá~.*

öltény *öltény* fn Öltözet, rend. *Két öltény ruha.*

öltés *öltis* fn <Csizmadiamesterségben hosszsmértékként:> 2/3 cm. *Csizmájukat etykét öltissel hosszabnak veszik, mint ami a felpróbálás vagy a magukkal hozot nád vagy vesszőümmirtik után jó lenne.* Ö: *agyon~, át~, be~, cifrázó~, csillag~, díszítő~, dísz~, farkas~, fércelő~, fogas~, fő~, hurok~, le~, rá~, szál~, szár~, tűző~, zabszem~.*

öltéscenti *öltiscenti* fn <Csizmadiamesterségben:> vékony bőrből készült, centi- és milliméter beosztással ellátott mérőeszköz. *Add az öltiscentit, had mirem meg a sarok szélességit két-három hejen.*

öltéscsatornavágó mn *Öltéscsatornavágó gép: a kézi talpvarrógép kiegészítője, amely átluggatja a cipőtalpat a fonállal való átvarrás megkönnyítése végett.*

öltéskijelölő in *Öltéskijelölő eszköz: (sziójgyártóknál) a varrásoknak, fűzéseknak a*

bőr szélétől való távolságának bejelölésére használt eszköz; jelölőkörző.

öltő Ö: *fel~, kar~.*

öltős Ö: *kar~.*

öltözik Ö: *ki~.*

öltözködés öltözködés fn A ruhadarabok magára vétele. *Ostt kisz vóut az egisz öltözködés.*

öltöző öltöző mn/fn **I.** mn Öltő. *Három-nígy nab dóugosztunk egy öltöző ruhának valójír.* **II.** fn Öltöny. *Az akasztóusz szek-rény, hát abba vóut a téli kabátom, akkor a írjemnek az öltözője, a natykabáttya.*

öltöztet Ö: *fel~.*

öltöztetés öltöztetés fn Vki-re a ruhák fel-segítése. *A keresztmamám vígeszte az öltöztetést.*

öltöztető mn *Öltöztető asszonyok:* azok az asszonyok, akiknek a menyasszony öltö-ztetése a feladatuk. *Az öltöztető asszonyok meg a vetkőztető asszonyok ugyanazok vóutak.*

ölyü öjü fn Ölyv.

ömléd Ö: *meg~.*

ömlés Ö: *ki~.*

ömlaszt ~ i <Rézműveseknél> forrasztásnál a felhevített forrasztópákát addig tartja a varraton, amíg a rajta lévő anyag folyé-konnyá kezd válni.

ömlő Ö: *át~.*

önállóság önállóság fn Függetlenség, önálló munka. *Ezerkilencszötvenhédbe kesz-tem az önállóságot.*

öndicséret öndicséret fn **Km:** Öndicséret gyalázat: nem szép dolog önmagunkat dicsér-ni.

önt ~ i **1.** Fazekas a folyékony festéket ráborítja az edényre. **2.** Folyékony fém-et for-mába tölt. **Sz:** *Ugy esik, mintha dézsából ~enék:* kitartóan zuhog az eső. **Ö:** *el~, fel~, körbe~, le~, meg~.*

öntés öntés fn **1.** Az edények alapszín-nel való megfestése. **2.** Folyó áradásos területe. **Ö:** *fel~, próba~.*

öntész ~ fn Rézöntő.

öntész ~ fn <Rézműveseknél> a felületi megmunkálást megelőző munkafolyamatok összessége.

öntészeti mn *Öntészeti kanál:* <rézön-töknél> a mintázáshoz használt igen kis méretű kanál.

öntő öntő fn Rézöntő. **Ö:** *csengő~, réz~, szappan~.*

öntőfogó öntőfogó fn Kb. félméteres olló alakú fém-eszköz, amellyel a kemencéből a forró olvasztótégelyt kiemelik; tégelyfogó.

öntőhám öntőhám fn <Rézöntöknél> öntés után a tárgy felületére tapadt szennye-ződés, homok.

öntőhomok öntőhomok fn Öntött fém-tárgyak mintázásakor használt igen finom szemcséjű homok.

öntőkanál öntőkanál fn **1.** <Fazekasok-nál> hosszú nyelű, hasas kanál, amellyel az öntés történik. **2.** <Rézműveseknél> a folyé-kony réz kimerésére használatos fém-eszköz, amelynek hosszú szára és fanyele van.

öntőlyuk öntőlyuk fn <Rézműveseknél> az öntőformán levő beöntőnyílás.

öntőrekesz öntőrekesz fn Öntőszekrény.

öntőszeg öntőszeg fn <Rézműveseknél> kis, vasból készült közönséges szeghez hason-lító tárgy, amelynek hosszabb és vékony a szára, feje van, de nincs hegye.

öntőszekrény öntőszekrény fn <Rézmű-veseknél> mintázáshoz használt, két téglalap alakú, tető és alj nélküli fém-eszköz, amely-nél a két részt csapokkal erősítik egymáshoz, és az oldalán lévő fülek segítségével mozgatják.

öntőtál öntőtál fn <Fazekasoknál> az öntéshez használt festéktároló edény.

öntött ~ mn Leforrázott. *Öntött percc:* leforrázva puhított percc, amelyet túrósan, tejfölösen esznek. *Öntött saláta:* forró vízzel puhított saláta. *Öntött málé:* csipásmálé.

öntővályú öntővályú fn **1.** Kisebb meny-nyiségű fém öntésére alkalmas nyitott edény. **2.** A beöntőnyílás kialakításához szükséges kis, fából készült minta.

ör¹ ör i Öröl. **Nr:** *Ör a malom, jár a vitorlája.* **Ö:** *meg~, össze~.*

ör² ör fn Azon méhek egyike, amelyek a

kaptár kijárójában fejfelé fordulva szemben fogadják az érkező méheket. *Az őőr ot vőut a röpnilylászánál, és rászta a potrohát.* **Ö:** erdő~, mozgó~.

ördög ~ fn **Sz:** Ördök szánkázza meg a hátát!: <fenyegetés>. *Jön az ~, oszt elvisz:* <tréfásan így fenyegetik a rosszkedű kisgyereket>. *Ördöge van:* <mondják arról, aki vmit feltűnően gyorsan megcsinál>. *Uty fil, mint ~ a tömjénfüstül:* nagyon fél vmitől. *Evvel az ~nek tartosztam:* fölöslegesen fáradtam. *Segbe csapta az ~ a lapáttal:* <mondják a férjhez vágódó lányról>. *Hét ~ lakig benne:* nagyon csintalan <gyerek>. **Km:** Nem kell az ~öt a falra festeni, megjön az ugyis: nem kell a képzelt bajt sokat emlegetni, mert valósággá válik. *A kártya az ~ biblijája:* —. *Nem ojan feketé az ~, mint amijennek festik:* a szóbeszéd meg a képzelet felnagyítja a rosszat. *Az ~ök köszt is a sánta a lekhuncutabb:* <a néphit szerint a sánta ember huncut szokott lenni>. *Az ~ sose alszik:* nem árt az óvatosság. **Nr:** Veri az ~ a feleségit, esz monták, ha süttött a nap, és esett az esső. **Ö:** hét~, kan~.

ördögbanda ~ fn (rég) <Népi gyógyszerként> erdei páfrány [Dryopteris filixmas].

ördögfajzat ördökfajzat fn Gonosz ember.

ördögfióka ördökfijókka fn Rossz, vásott fiúcska. *A harmadosztájú níp nevezte ördökfijókának a fíjúgyerekeket.*

ördögmotolla ~ fn Pajkos, virgonc gyermek. **Sz:** ..., mint az ördögmotolla: nagyon gyorsan.

ördögszekér ördökszekér fn Szúrós gyomnövénynek a széltől görgetett kórója. **Nr:** Míg il, mindig áll, hóutta után szaladgál: <az ördögszekér találós kérdése>.

ördöngös ördöngöös mn Epilepsziás.

öreg ~ mn/fn **I.** mn **1.** Régi, ócska. *Örek ház. Öreg óura.* **2.** Öreg este: késő este. *Mos-tanába sokszor felhozóudott, hogy rígen nyáron aratáskor ~ estig dóugosztunk. Öreg iccaka:* késő éjszaka. **3.** Nagy. *Örek hiba:* nagy, súlyos hiba. **4.** Sűrű <étel>. *Az örek tiszta lé nélkül vőut. Örek tejfel:* aludttej, melyből már kicsorgott a savó. *Akkor fel-kavartam melek tejjel, aszt az örek tejfelt.* **5.**

Már nem használt. *Örek temetőj:* már nem használt temető. **II.** fn Az étel sűrű része, nem a leve. *Öregre főz:* vmilyen ételnek teljesen elfőzi a levét. *A slambucot ~re kel főzni,* hogy ne maraggyon rajta lé. **Sz:** Ára való az örek, hoty hajcsa a köszörűkövet: apróbb munkákat az öreg ember is el tud végezni. **Km:** Jó az ~ a háznál, ha nindzs baj is, csinál: <tréfás szemrehányásként, ha idősebb ember kárt tett>. *Az ~nek kicsi kell:* az öreg kevéssel beéri.

öreganya ~ fn **1.** Nagymama. **2.** Idős nő.

öreganyós öreganyóús fn Idős anyós. *Vőut níha veszekedis az öreganyóússal.*

öregapa ~ fn **1.** Nagypapa. **2.** Idős apa.

öregasszony ~ fn **1.** Idős anya. **2.** Idős nő-rokon, nő. *Az ~ a gyerekekre vigyázott. Akár-mijen ~, ha firhe megy, csak menyasszony: —.*

öregbéres öregbíres fn **1.** A többi béres munkáját irányító idősebb béres. *Az ura-ságnál nem az öregbíres, hanem a bírezs-gazda irányított.* **2.** <Gazdánál> főként könnyebb munkát végző idős(ebb) béres.

öregbojtár ~ fn A többi bojtárnál idősebb, tekintélyesebb bojtár. Bojtárok között a rang-idős, számadó bojtár. *Az ~ a rábíztot falkájir felelt.*

öregcseres örekcseres mn <Tímármes-terségben> többször cserzett <bőr>. *Em mán örekcseres, mer szorul a hordóuba.*

öregedik ~ i <Lekvár, sár stb.> sűrűsödik, keményedik. *A lekvár, ha nem vigyáztak rá, elfőjtte a levit, hamar öregedett, megöregedett.* **Ö:** el~, meg~.

öreges ~ fn A táncrend első, lassú tánca utalva az öregeknek való lassú tempóra, illetve a táncnak hagyományos, régies mivoltára.

öreggazda ~ fn A tímárcéh bálját, szervező, irányító legény.

öreglegény öreglegény fn Agglegény. *Az alegendyint rígen öreglegínnek monták.*

öregleves ~ fn Sűrűre főzött leves.

öregoldal öregóoldal fn Marhának a bordák melletti húsa, rostélyos.

öregsegéd öreksegíd fn Cipésmester rangidős segédje.

öregszülő *örekszülő* fn Nagyszülő.

öregtészta *örektíszta* fn Szalonnaszírban pirított és megfőzött tarhonya v. lebbencs. *Az örektíszta nagyon jó, én nagyon szeretem.*

öret *őüret* i Örlet. *Daráltattunk vagy őürettünk.* **Ö:** meg~, össze~.

öriz *őüriz* i <Pl. juhot> legeltet. *Kinn őürizte a nyáját.*

örizget *őürizget* i Legeltetget. *A kisjány őürizgeti a libákat.*

örjít **Ö:** be~.

örködik *őürködik* i Vigyáz. *A natytestű mihek ott őürköttek a kijárónyílásnál.*

örlemény *őürlemény* fn Örléssel létrejövő termék.

örlés *őürlis* fn <Fazekasoknál:> az agyagnak az agyagörlön történő átengedése.

örlet **Ö:** meg~.

örló **Ö:** agyag~, bors~.

örlogép *őürlőgép* fn Az agyag megörlésére való gép.

örlókö *őürlőükü* fn A földfestékek és mázak nyersanyagainak összetörésére, örlésére szolgáló kézi malom. **Ö:** máz~.

örlőtál *őürlőütál* fn <Kékfestőknél:> az indigó porítására szolgáló réztál.

örmény *őürmény* fn Ringó járású, poroszkáló ló.

örnivaló *őürnivaló* fn Örölnivaló gabona.

örökít ~ i Örökíteni való v. vessző: telepítésre, szaporításra való szőlővessző. *A tavaszon is ötezer örökíteni való vesszőnk lett.* **Ö:** be~, meg~.

örökítés *örökítés* fn Szőlőtelepítés. *Ősszel vaty következő tavasszal örökítés csinálunk.*

örökítővessző *örökítőüvessző* fn Telepítésre, szaporításra való szőlővessző.

örökségrakó *öröksígrakó* mn Öröksígrakó: szőlőtelepítéskor használt, hosszú fejű, egyenes nyakú kapa, amellyel a gödröket mélyítik.

öröl *őürol* i Fazekas az agyagörlön keresztülhajtja az agyagot, hogy a gyúrás munkáját megkönnyítse. **Ö:** le~.

öröltet **Ö:** meg~.

örömlajbi ~ fn (rég) Ujjas, meleg katonai mellény.

őrszem *őürszem* fn Olyan diák, akit azzal bíznak meg a társai, hogy a tanár érkezését jelezze.

örü *őüü*, ~ fn Ürü.

örv ~ fn **1.** Kaszakarika. **2.** <-vel ragos alakban:> ~ivel: vmilyen ürüggyel, vminek az ürüggyén. **Ö:** kasza~.

örvös ~ mn Örvoz disznó: olyan fekete disznó, amelynek a derakán keresztül egy széles fehér örv húzódik. *Egy egész naty kondát láttam örvöz disznóbul.*

ősanya *őüszanya* fn Déd- v. ükanya.

őshonos *őüshonos* mn Őshonos faj: adott területen eredetileg tenyésztő fajfajta.

ősidőktől *őüsidőüktől* hsz Nagyon régtől. *Ez így vóut őüsidőüktől kezdve egészen, míg be nem jött ez az új rencer.*

ösmer l. ismer

ösmeretlen l. ismeretlen

ösmeretség l. ismeretség

ösmerős l. ismerős

ösparaszt *őüsparaszt* fn Olyan paraszt, aki a régi világ szokásait és hagyományait nagyon erősen örzi és védi. *Nígy gyereke maratt, öt született, nity felnőött, és nagyon maradi őüsparaszt vóut.*

ösvény *ösvény* fn Ösvint vág/csap: ösvényt tapos, gyalogutat vág. **Ö:** cserkelő~, cserkész~, gyalog~, séta~, vadász~.

ősz *őüsz* fn Őzbe vegyült: ősszel egyes <haj, szakáll>.

őszapó *őüszapó* fn Fehér fejű, hosszú farkú cinege(faj). [Aegithalos caudatus]. *Az őüszapó kis termetű, szürke madár, ojam, mint a verép, csak kissebb.*

őszbúza *őüzbúza* fn Őszi búza.

őszestarka *őüszöstarka* mn <Közelebbről meg nem határozott lószínnév.>

őszike *őüszike* fn Nyár végén v. ősszel kikelt csirke. *Eltojt a tyúk a színakazalba, töregbe, asz monták őüszikének vagy orozva kőütnék.*

őszinte *őüszinte* mn **Sz:** Hogy őüszinte legyenek: <mondatkezdő fordulatként>.

őszölés *őűszölís* fn A jószágnak ősszel való legeltetése. *Az őűszölís addik tartott, míg el nem jött az ideje, hogy hazahajcsák a guját telelőűre.*

összeakaszzkodik ~ i (Két személy) veszekedni, verekedni kezd.

összeakaszt ~ i (Gyapjú kifésülésekor) a vasszegekkel kivert két nyeles fatábla (körmöpő tábla) fogainak érintkezését idézi elő.

összeáll ~ i **1.** Összetapad, összeragad. *Másnap szőűrvakaróúval átfűsűjjük a szőűrmét, főűleg ahon nagyon összeált.* **2.** Juhnyájban a birkák szorosan összebújnak. *Ojan hej is van, amikor nincsen fa, a birka ijenkor összedugja a fejét, úgy mongyuk, ~.* **3.** Folyadék sűrűvé v. szilárdvá válik. *Hát a téfelt ki kellett kavarni, és akkor mikor már összeált, akkor abbahatytuk.*

összeállít *összeállít* i **1.** (Szűjgyártó) szabás után a kiszabott bőr alkatrészeket toldva egymáshoz illeszti. **2.** (Fazekas) az elkészített edénydarabokból elkészíti az edényt. **3.** (Mézeskalácsos) a dagasztógépből kiszedett tésztát összegyűrja. **4.** (Könyvkötő) a két táblát és a gerinclemezét egymáshoz illeszti.

összeállítási *összeállítási* fn **1.** (Szűjgyártóknál:) a szabás utáni műveletként a kiszabott bőr alkatrészeket egymáshoz illeszti. **2.** (Fazekasoknál:) az edény részeinek összeillesztése.

összeállító mn *Összeállítóú várás:* az egyes darabokat összeillesztő varrás.

összeállongat *összeállongat* i Egymás mellé állít. *Összeállongatták a szekrűnt meg az ágy vígít.*

összeaprít ~ i Gyalul. *A káposzta egy rűszit összeaprították savanyítás előűtt.*

összeavat ~ i (Posztót) avatás céljából beáztat. **Nr:** *Összeavattya a víz a szövetet: mekfőrasztya a víz a szövetet, megavatóúdik, tömötté válik, összeáll a guba, összefő, összeveri a víz a gubát, meksűűsödik.*

összebomlás ~ fn (Gubacsapóknál:) őszszekuszálódás.

összebomlik ~ i (Gubacsapóknál:) Őszszekoncolódik.

összeboncolódik ~ i (Fonal) őszszekuszálódik, őszszegubancolódik.

összecimboráskodik ~ i Őszszetársul.

összecsapzott *összecsabzott* mn Rendetlenül álló. *A gyapjú, amint a juhokrul lenyírták, többé-kevésbé posztóúszerűen, őszszecsabzottan egy darabba áll.*

összecsimpajkózik *összecsimpajkóúzik* i **1.** Összefogódzkodik, őszszekapaszkodik. **2.** (Nővény szára, indája) őszszefonódik.

összecsipog ~ i Szétszéledt fogolycsapatot az öreg őszszehívja.

összecsókolózik *összecsókolóúzik* i Őszszecsókolóúzik a talajjal: érinti az arca a földet. *Hanem akkor úgy ejtettik le, hogy esetleg még a talajjal is őszszecsókolóúzzik.*

összedarabol ~ i Őszszevissza vagdal, őszszefaragcsál. *Eccer hívt hentest, de anynyira ~ta a húst, hogy asz monta apja, hogy többet soha nem híft hentest.*

összederekazott mn *Összederakazod guba:* két darabból őszszevarrt guba.

összedíbol ~ i **1.** Tönkretesz, letarol vmit. **2.** (Ágyat) ráheverve lenyom, őszszegyűr.

összedinsztol ~ i Őszszedinsztel, párol. *Savanyú káposztával őszszedinsztóújuk a húst.*

összedolgoz *összedóúgoz* i Több darabból egy nagyobb darabot készít. *Átalában, ha két szőűrmedarabot a húsóúdal felőűl akarnak őszszedóúgozni, ezzel az őűtűssel vígeszhetik.*

összeédesedik *összeédesedik* i Két személy lassanként megszereti egymást.

összeéget *összeéget* fn Száraz abrak a szarvasmarha gyomrát kimarja. *Ez a tenge-ridara annak a hasas jóúszágnak őszszégeti a gyomrát.*

összeegyenget ~ i (Rézműves) kolomp készítésekor kalapáccsal a két oldalt egymáshoz illeszti.

összeegyezik *összeeggyezik* i Megegyezik, őszszhangban van vkivel, vmivel. *Ezek jóúul őszszeggyeznek egymással.*

összeelegyít l. **összőgyelít**

összeépítés *összeépítűs* fn (Kosárfonásban:) őszszeszerkesztés. *Az őszszépítűs elsőű feltétele, hogy az ajj akkora legyen, amekkora az óúdalaktul körülzárt tér.*

összeér *összeír* i A különböző érettségű anyag azonossá alakul. *Mek kelletet várni, amíg a trágya összeír.*

összeereszt ~ i Engedi v. előidézi, hogy két v. több méhcsalád, méhraj, ill. egy ketéosztott raj két része szabadon egymáshoz menjen, ill. összekerüljön. *Miután elvette a micsaláttul a mizet, ~ette egy másik családdal.*

összeérik *összeírik* i Az agyag az áztatás hatására összeáll, nem törik, felhasználásra alkalmasabbá válik.

összeesz ~ i Összevegyül. *Ha tőjtünk a törköjre mustot, összeeszi egyik a másikat.*

összeeszakából ~ i Hozzá nem értő módon összetákol.

összefázik ~ i Átfázik, megfázik. *A bundája elázott, minden teste része összefázott.*

összefeketedik ~ i Megfeketedik.

összefog ~ i **1.** Állatokat együtt tart. *Veszelmeseb vóut a lovat ~ni, mint a marhát.* **2.** A szálakat egy nyalábbá rendezi. *Tőp szálát fogunk össze.*

összefogózkodik *összefogóúzkodik* i Egymásba kapaszkodik. *Összefogóúzkottak, így, ijen kereszfogás, gondolom.*

összefolyik *összefojik* i (Mézeskalácsosoknál:) az ájzolt motívumok összerosódnak, folyik az ájz.

összeforrad *összefőrad* i (Gubaposztó kallózás útján egyenletessé, erőssé, tömörre válik.

összefő *összefőű* i **1.** A szilvaszemek együtt megfőnek. *Akkor már összefőűtt a szilva, a haja összesodróúdt.* **2.** Delelő juhnyájban a juhok összedugják fejüket, szorosan összebújnak, emiatt nagyon felmelegszenek. *Megyek, oszt megbojgatom a juhót, nehogy összefőűjjik.*

összefőz *összefőüz* i Többféle gyümölcsöt együtt megfőz. *Van ojan, aki a ringlóúszilvát, a fehér ringlót meg a sárgabarackot összefőüzi.*

összefül/ik ~ i **1.** (Pl. gabona, takarmány) befülled, megpenészedik. **2.** (Kikészítendő bőr) megnyirkosodik.

összefüstöl ~ i Füst segítségével két v.

több méhcsaládot összeenged, egy kaptárba tömörít. *A mihiszpipával összefüstöltem a kécs családot.*

összegányolt ~ mn Válogatás nélkül összeszedett (favágócsapat).

összegöndörödik ~ i Szilva héja felcsavarodik. *És akkor addik főüzi, hogy így ~ a haja a szilvának.*

összegöröcsölődik *összegöröcsölőüdik* i (Akaratunk ellenére) csomó, bog keletkezik vmin.

összegubalyít *összegubajít* i Összekuszál, összegubancol.

összegubancosodik ~ i (Gyümölcsfa levele gombabetegség miatt) fodrossá válik, összegubancolódik. *Ez a levélfodrosság, úgy ~ az a levél.*

összehajlít ~ i A kolomp készítésének egyik munkafázisa, amikor a két oldalát egymáshoz illeszti a mester.

összehajtogat ~ i Úgy helyez el egy tárgyat, hogy részei egymás fölé kerülnek. *Ezután ~ták, és a szőür összelekedett.*

összehantol ~ i (Szőlőtőkét) kis földkupaccal körülvesz, feltölt. *A tőüke tövinél dombot teszünk, és úty hantojjuk össze.*

összeharagszik *összeharakszik* i Összevész.

összehasogat ~ i **1.** Sok darabra hasít vmit. *Tegnap összehasogattam a deszkád gyútóúsnak.* **2.** Több helyen felhasít vmit. *A bokor ~ta a ruháját.*

összeházásít ~ i (Permetszert) összevegyít. *A két szert össze kel házásítani, és egybe kipermetezni.*

összehív *összehí* i **Sz:** *Öszechíjja a vargákat:* mondják a meleg helyen szárított nedves, ill. emiatt összezsugorodott csizmáról. *A csizma ha megázik, melek hejre teszik, összehíjja a vargákat. Öszechíjja a szűcsöket:* (megkérgesedett bőrkabátra mondják).

összehord ~ i (Könyvkötő) lapokat, meghajtogatott íveket meghatározott rendbe összerak.

összehorgol ~ i (Csipkeverő) horgolótűvel összeköti az egymás mellett futó mintarészeket oly módon, hogy a horgolótű feje a

bezárt tű által keletkezett lyukba kerül, ebbe a vezetősál egyik orsójának szálát akasztják bele, ezt áthúzza egy hurok keletkezik, majd ezen átdugják a másik vezetőt, és meghúzza beigazítják a szálát.

összehúz ~ i **1.** Feslést hevenyészve összevarr, összeöltöget. *Összehúszta az elszakat ruhát, összeöltögette.* **2.** Nagyjából összeseper, kitakarít. *Összép húszta a házat.*

összehúzódik i Takarékosan él, igényeit lecsökkenti. *Nagyon össze kel húzóúdni a maji világba, hogy megijjünk, nem köjtekeszhetünk.*

összeírsokál ~ i Összeírogat, összeírkál. *Én irsokáltam össze a hordókat.*

összejárófésű összejárófűsű fn Borotvához hasonlóan összehajtható zsebű.

összejön ~ i (Két személy egymással) szóváltásba keveredik. *Ezek tegnap csúnyán összejöttek.*

összekajtat ~ i **1.** Összegyűjt, összeszed. **2.** Összekeres, átkutat. *Összekajtatam írte az egész Hortobágyot.*

összekántál ~ i Meggondolatlanul összevissza beszél. *A szomszédasszony ~t it nekem tücsköd-bogarat.*

összekap ~ i Összekapja a víz a gubát: összerántja a víz a gyengén szőtt gubát, a nagyból kicsit csinál.

összekaristol ~ i Összevissza karcol, kapar.

összekatucsol ~ i (Gubásmester) a gubaszövet két darabjának összedolgozásakor a széleken a keresztszalakat egy szál fonallal úgy hurkolja össze, hogy a varrás ne látszódjék.

összekel ~ i Háasságot köt, egybekel.

összekenceficél ~ i Összeken, összemázol. *Jóul ~te magát sárral.*

összekerül ~ i **1.** Összegyűlik. *Mer a disznóutornál is sok hulladék, zsidadék ~t, akkor jött a szappanfőzés.* **2.** Összeházasodik. *Hát mikor összekerültünk, akkor öt lovat kapott az uram.*

összekészít összekészít i Összeállít.

összekever ~ i **1.** Többfajta anyagot keverve összevegyít. *Összekeverték eszt a sárt,*

az agyagot és pévát, és akkor avval kívül-belül kitapasztották a katlant. **2.** Összekeverte magát: beszennyezte magát, összeszarta magát.

összekormoz ~ i Korommal összepiszkít.

összeköszörül ~ i (Rézműves) a kolomp szájánál a lemezszeleket egyforma hosszúságúra alakítja.

összekötőléc összekötőüléc fn A jobb- és baloldali sátorfát összefogó lécs.

összekötőszíj összekötőűszíj fn A hám főbb részeinek rögzítésre való szíj.

összekucorodik ~ i **1.** Összehúzódik, összekuporodik. *Összekucorodott az ágyba, felhúszta a térgyit.* **2.** Összeesik, összezsugorodik. *A megázocs csizma melek hejen ~.*

összemacskásodik ~ i **1.** (Pl. láb) görcsbe merevedik. **2.** (Fonál) összegubancolódik.

összemarék összemarik i **1.** Egymás mellé tett behajlított két tenyér együtt. *Eggy összemarik lisztet tettem bele.* **2.** (Jelzői használatban:) valamiből annyi, amennyi ebbe belefér: pl. *három-négyszáz összemarik hamu.*

összemegy ~ i **1.** (Tej) túróssá válik. *Aszt kavartuk, nem engettük, hogy összemennyen.* **2.** (Tejfel) vajja sűrűsödik. *Az Istennek se akar ez a téfel összemenni.* **3.** (Férfi és nő együttélésével kapcsolatban:) (özvegyember) lánnyal v. özvegyasszonnyal élettársi kapcsolatra lép. **4.** Összevész vkivel. **Sz:** *Összement, mint a tóut orgona: tönkrement.*

összemelegedik ~ i Egymásra rakva egymást melegítik (a bőrök). *Ezután összehajtogatták, és a szőőr összemelegedett.*

összenádol ~ i Összeforraszt.

összenéző összenéző mn Kancsal.

összenyítol ~ i Vas- v. bádoglepokat rájuk lapított szeggel összeszegez.

összeőgyeledik összeőgyeledik i Egyenletesen összeáll. *Most már apróra szít kel szaggatni az egész tömeget, asztán jóul összerázni, minél jobban összeőgyelelgyen.*

összeőgyelít összeőgyelít i Összekever. *Asz csak majd akkor őgyelitettem össze, mikor mekkélt a kovász, asztán összeőgyelitettem a sóus vízzel.*

összeór összeőür i (Egér) összerág. *Nem is ojan rígen nálam is a búzát összeőürte az egér itt a kamarába.*

összeőret összeőűret i (Felszántott földet boronával) összemorzsol, összetör. *Osztán aszt a vikony szántást jóul őűresse össze.*

összepászt ~ i **1.** Összeilleszt. **2.** (Erősen behunyja a szemét, a két szemhéját szorosan) összezárja.

összepótol összepótyol i (Bizonyos összeget) fejenként összead. *Összepótyolta a család aszt a kis pízst.*

összepöndörödik ~ i (Szilva héja) összesodródik. *Mer a szilvának vastak héja van, és az ~ főűzés közbe.*

összepördül ~ i (Szilva héja) összekunkorodik. *A héűrsze ~ a szilvának.*

összepötyög ~ i (Pl. a fővő lekvár) mindent befröcsköl. *Nem lesz kozmás a lekvár, a másík meg, hogy nem pötyög mindent össze.*

összeragad ~ i **1.** (A kan és a szuka kutya) a párást követően bizonyos ideig nem tud szétválni egymástól. **2.** (A mázazott edények) az égetés során egymáshoz tapadnak. **3.** (Tepsiben a szomszédos tészták összetapadnak) összesülnek. *Ha terűl a tiszta, összeragathat a tepsibe.*

összerámol ~ i Egybeszerkeszt, összeállít. *A küllőűket meg a talpakat ~tuk, hoty pont pászojűk.*

összerángat ~ i Rángatással kifáraszt. *Ugy összerángatott ez a tehén, amik hazahosztam a vásárbul.*

összeránt ~ i Helyiséget felületesen, gyorsan kisöpör. *Ránzsd mán össze eszt a házat.*

összerogyik ~ i **1.** (Pl. csizma kérge) összeroskad. *Ebbe meg mán a kireg is összerogyott, nem ír e mán semmit.*

összerondít ~ i Nagyon összepiszkít.

összeröffen ~ i (Disznók csoportja) felhorkanva összecsődül.

összeröpítés összeröpítés fn Két v. több család kijáró méheinek egyesítése egy kap-tárban. *Az összeröpítés alatt tőpször is meksűrtak a mihek.*

összesippad ~ i Összeesik. *Tűlzottan mekelt kenyértészta megzokul, ~ a szakajtóűkosárba.*

összesodródik összesodróűdik i A gyümölcs héja felkunkorodik. *Főűziskor összesodróűdott a haja a szilvának.*

összesöndörödik ~, összesündörödik i **1.** Összezsugorodik, megfonnyad. *Ha a tengeri mék kicsi vóűt, félűvűzsbbe vóűt, a nagy melegbe összesöndöröűdött a levele.* **2.** (Szilva héja) összetekeredik. *Hát ha összesündöröűdik a szilva haja, gusztustalan.*

összesül ~ i (Mézeskalácsosoknál:) tepsibe tett tészták sütés közben összetapadnak.

összesündörödik l. **összesöndörödik**

összeszalad i Összeszalad a víz a gubával: összekapja a víz a gubát.

összeszállt összeszállt mn Olyan két v. több méhcsalád, méhráj, amelyek a levegőben v. máshol egyesűlenek. *Az összeszállt családok azután egyűttesen fojtatták úttyukat.*

összeszánt ~ i Földet közérűről kezdve szánt.

összeszed ~ i **1.** Pl. kötelet csomóba rendez. *Szedd össze a kötelet, oszt erity fel a szekérre!* **2.** Összefog, ráncokba gyűűt. *Szedd össze a zsák száját, mer csak uty tudod beköűni!* **3.** Összeszedi magát: **a)** kicsinosítja, rendbe hozza magát. **b)** vhol találja magát. *Uty kilöűtkik a házbul, hogy az udvaron szette össze magad.* **4.** Kitakarít, rendbe tesz. *Megyek, csak előűbb ety kicsit összep szedem a házat.* **5.** Összeszedi a száját: komolyra húzza. *Nisz csak, hogy összeszette a kisz száját!*

összeszokik ~ i **Sz:** Összeszokik, ha nem szokik, maj mekszőkik: —.

összetájkol ~ i Összetákol.

összetakarít összetakarít i Kitakarít. *Hád bizony, mék hát a konyhát még össze kellett takaritanunk.*

összetanálkozik ~ i Összetalálkodik.

összetaszít összetaszít i **1.** (Ekekapá dinyeföldet) felületesen megkapál. **2.** (Kinyomtatott gabonát) csomóba összetol.

összetép összetép i **Sz:** Összetíptik a bábruhát: (házastársak) elváltak.

összetérít ~ i (Jószágot) összeterel, összehajt.

összetétel **Ö:** *fafaj~.*

összetevődött in *Összetevődött níp:* szedett-vedett nép(csoport).

összetold *összetöld* i (Szíjgyártó) a kiszabott bőrkatrészeket egymáshoz illeszti.

összetoldás *összetöldás* fn (Szíjgyártónál) a kiszabott bőrkatrészek egymáshoz illesztése.

összetömrödik ~ i (Rézművesek nyelvén:) megfelelő mennyiségű réznek a homokházba történő öntésekor az anyag kitölti a formát, nem marad hézagos, levegős.

összetöppen ~ i (Gyümölcs) összeaszik, összeaszalódik.

összetör ~ i **1.** Vmit vmivel eldolgoz, összekever. *Hát a tejet is, a téfelt is rátettik a túrógra, hogy finomab legyen a masszája, ~tik vele jóul.* **2.** Összenyomódik. *És vőut egy a viginél, aki engette a kolbászt mek csavarta, hogy össze ne törjön.* **3.** (Gubacsapóknál:) megkavarja a festéklevet.

összeugrik ~ i (Mézeskalácsosok nyelvén:) a tészta széle felvágás után összehúzódik. *A tészta nem lehet hirtelen felvágni, mert ~.*

összeüt ~ i **Sz:** *Összeütötte a bokáját:* (tej) össszement. *Üsd össze, hadd abba!:* (a hanyag, felületes munkára mondják).

összeütő mn *Összeütő szerszám:* (lószerszámok díszítésére használt) kisebb kör alakú rézlapok bőrre erősítésére szolgáló eszköz; a szegecs között van a bőr, majd nyomással rászorítják a bőrre ezt a díszet.

összevágás **Ö:** *bot~.*

összevágott mn *Összevágott rend:* két egymás mellé kaszált szénarend.

összevár ~ i Megvárja, hogy a csoport minden tagja megérkezzen.

összevarr i *Összevarrja a félgubákat:* derekazza a gubát.

összever ~ i **1.** Két kolomp kis eltéréssel ugyanazt a hangot adja. *Annak annyira össze kel verni, hogy az egyiknek ety picit keményebnek kel lenni, a másiknak picikét kell árnyalattal halkabnak lenni, mikor az ember*

mekkotyoktassa. **2.** A fazekas az agyagdarabot hosszabb időn keresztül a földhöz vágja. **3.** *Összeveri a víz a gubát:* összeavatja a víz a szövetet. **4.** *Összeveri az anyagot:* ha kemény felületen kalapálnak fémlemez, akkor annak a felületén meglátszanak az ütésnyomok, így felülete rücskös, egyenetlen lesz. **5.** *Összeköpi.* *Verd már össze ezt a kis vajat!* **6.** (Csipkeverésnél:) a szálakat cserélgeti, csavargatja. **Sz:** *Összeveri a bokáját:* (tej) össze-megy.

összeverés *összeverés* fn **1.** (A csipkeverés alapmozzanataként:) a szálak cserélgetése, csavargatása. **2.** A mosott ruha kisimítása, megmángorlása.

összevet ~ i Összeszánt.

összevettetés *összevettetés* fn A szántásnak az a módja, amikor a földet középről kezdve, a barázdákat egymásra fordítva szántják fel; összeszántás.

összevissza ~ mn **1.** Nagy mértékben zavaros. *Esz csak ojan ~ beszid.* **2.** Kiszámíthatatlan, következetlen (ember). *Esz csak ojan ~ ember.* **3.** Mindent összevéve, összesen. *Leltem az ólba tojást, ~ hatot vaty hetet.*

összevontat ~ i (Pl. takarmányt vontatással) egy helyre gyűjt.

összezavarodik ~ i Összekeveredik. *Vigyázz, össze ne zavaroggyik a libánk a máséval!*

összezokul ~ i Összekeményedik, összeülededik. *A föld a sok esőjűtől egészen ~t.*

ösztánc *ösztánc* fn A tánckurzus végén egy kisebbfajta bál.

ösztoke l. **isztike.** **Ö:** *fa~.*

ösztokél *isztikél* i **1.** (Igásállatot ütőszerszámmal) gyorsabb haladásra készlet. **2.** Kínlódik vmivel.

ösztrű *ösztrű* fn **1.** Többágú, földbe ázott husáng, ág v. ácsolt fatörzs, amelyre pl. a köcsögöket (tejes)edényeket aggatják szárítás céljából. **2.** Oldalágakkal bíró földbe ázott fagerenda v. ácsolt fatörzs, amelyre, ill. amely köré a takarmányt rakják; takarmányszárító állvány. **3.** Lószerszám stb. felakasztására szolgáló, állófogashoz hasonlatos eszköz. *Az ösztrűnek két lába vőut, fejl a fogas, ennyi*

formára, húsz centire vóutak a fogaji, ēre aggattuk a szerszámot, tőp hām is vóut, szer-szám is, ezek ot vóutak az ősztörün, mert a felesleges nem vóut az istállóyba, hanem a szerszámtartóy kiskamorába. **4.** Szalonna tartására szolgáló állványféle. Az ~ faláb szíles rúddal, ágakkal, azom vóut a szalonna a natykamarába. **5.** Három gerendából össze-ácsolt, nagy fogakkal ellátott faállvány, amelyre a mészárosok a levágott marhát, ill. a húst akasztják. **6.** Két méter magas faoszlop, a tetejére vízszintesen erősített kocsikerékkel, pl. az elhullott állatok felakasztására, nyúzására. **Ö:** beton~.

ösztvér ösztövír mn Sovány, nem zsíros (állat, test, hús). *Ember meg lú is vóut ~, ha nagyon sovány vóut.*

öt szn *Öt tűvel kötöttik:* (gabona, bab) ritka szemtermést hoz. **Nr:** *Öt hónapnak ~ nap híja:* az anyajuh vemhességi ideje. *Mer ~ hónapnak ~ nap híja, hogy ejjék.*

ötdecis öddecis mn Öddecis kolomp: a kolomp belső üregének űrtartalma 5 dl.

ötdongás mn Öddongás fenék: öt dongából álló hordófenék.

öticcés ~ mn Öticcés kolomp: a kolomp belső üregének űrtartalma 40 dl.

ötös mn/fn **I.** mn Ötös baba: (mézes) közepes méretű, baba alakú fehérteszta-

készítmény. *Az ötös babára eggyes csúvel ájzójjuk a póyja szalagajit. Ötös szív:* közepes méretű, ájzolt szív. *Az ötös szívre tőb rőyzsát ájzolunk. Ötös tányír:* nagy méretű, kivert tésztából készített mézeskalácsos termék. **II.** fn Pofon. *Adok egy ötöst.*

ötösfogat ~ fn Öt lóval vontatott fogat. *Az ötösfogadba válogatot lovakat foktag be.*

ötvenes mn Ötvenzs guja: (szürke magyar marhából) ötven jó minőségű tehénből és egy bikából álló gulya, amely a fajtatisztaság megőrzését van hivatva biztosítani. *Az ötvenzs gujába az ötven tehén könyvelve vóut, hogy mikor fojatott, mennyi időyre ellik.*

ötvösfurdancs ~ fn (Ötvösmesterségben:) pergőfűrő.

övez ~ i Vesszővel átköt, körülvesz. *A vesszőük nemcsak ~ik az oldalkaróykat.*

őzbarna őjzbarna mn (Lószínnév, a barna szín egyik árnyalata.)

őzhívás őjzhívás fn Az őzbak előcsalogatása síppal v. füttyel.

őzhívó mn Őjzhívóy síp: őzsíp.

özön ~ mn Töméntelen sok, igen-igen sok. *Özön gabona termett, alik tudom elhejezni. Özöm munka:* sok munka. *Hát montam, hát nekem milijóy dóugom van, ~ dóugom van.*

őzsíp őjssíp fn Őzbak előcsalogatására használt síp.

P

pác ~ fn <Tímároknál:> csáva. **Sz:** *Pádzba van:* bajban van.

pacal ~ fn *Pacallá ázik:* teljesen átázik. **Sz:** *Ojan vizes vóytam, mint a ~:* csuromvizes voltam. *Most jön a java a ~nak:* hátra van még a dolog kellemetlen(ebb) része. **Ö:** *budi~, gidi~.*

pácol **Ö:** *be~.*

pacalos ~ mn <Szőrmésbőr> lágy, alakatlanul puha. **Ö:** *budi~.*

páclé ~ fn **1.** Pác. *Páclevet készítünk, ami-be beletesszük a húst, és lefeggyük egy másik tállal.* **2.** <Tímároknál:> cserlé, csáva.

pácol ~ i <Pásztorkalap-készítő> filckalapot kb. fél óráig kénsavas, langyos vízben áztat, majd bórecetben kimos. *A filckalapod gyúrás előtt ~ták.*

pácolás ~ fn <Pásztorkalap-készítőknél:> a filckalapnak kénsavas langyos vízben való áztatása, majd bórecetben történő kimosása.

pácolólé *pácolólulé* fn **1.** Pác. **2.** <Szőrmekikészítőknél:> készítőlé.

pacuha ~ mn Rendetlen öltözetű, lompos.

pacuhagyuri ~ fn (*tréf*) Rendetlen öltözetű gyermek, ill. felnőtt. *Pacuhagyuri, aki mindig rendetlen vóyt, sose vóyt rendesen öültözve.*

pacsi ~ fn **Sz:** *Ahova ~, oda puszi:* (az mondja, akinek a fenekére ütnek).

pacsirta **Ö:** *búbos~.*

pacsirtakonty ~ fn A fejtetőre csúcsosan rakott konty. *Pacsirtakonty, akinek jóyl fen vóyt a feje búbján a haj, a konty.*

pacskol ~ i Lubickol.

pacsmagol ~ i Sárba tapicskol. *Ha esőű vóyt a gyerekek kézzel-lábbal ~tak a sárba.* **Ö:** *ki~, meg~.*

pacsmagoló *pacsmagolóú* fn Olyan eszköz, mellyel a szőrmésbőrt be tudják kenni. *Pacsmagolóúval, ami lehet rongy vaty szőű-rözs búrdarab, bekentik a lével a bőrt.*

pad ~ fn **1.** Padlás. *De ha csak tehén vóyt, akkor meg a ~ról engette le apám aszt a színát a tehénnek.* **2.** Vizeslóca. **3.** Ülőke a ház előtt. **Sz:** *Ojam bolond a görög, ~ra megy, oszt legörög:* —. **Ö:** *breh~, dolgozó~, gyúró~, hornyoló~, kanta~, kasza~, kis~, korong~, törő~, ülő~, vizes~.*

padajtó *padajtóú* fn Padlásajtó.

padfeljáró *patfejjáróú* fn A padlásra vezető feljáró.

pádimentum *pádimentom* fn Deszkapadlózat. *A pádimentom szib gyaluld deszkából vóyt, havonta suoltuk.*

pádimentumos ~ mn *Pádimentumosz szoba:* pádimentummal borított padlózatú szoba. *A pádimentumosz szoba padlóuját felfestettig barna lakkal barnára, a portul fel kellestet türülni.*

padka *patka* fn **1.** Vályogból, kőből v. fából készült egyszerűbb, rendszerint alacsony pad. **2.** A kemencét körülvevő szélesebb rész, amelyen ülni is szoktak; kemencepadka. **3.** Szikes területen levő vízlevezető árok kissé kiemelkedő partja. **Ö:** *főző~, gádor~, juhász~, kemence~, kis~.*

padlás ~, *pallás* fn A háztető alatti térség. **Ö:** *gabona~, galamb~, széna~.*

padlásablak ~ fn Tetőbe vágott kisméretű ablak, amely megvilágítja a padlást.

padlásol **Ö:** *le~.*

padlástér ~ fn A háztetővel és a plafonnal határolt tér.

padló *padló* fn *Döngölt padló*: föld-padló. **Ö:** *deszka~, hajó~.*

padlózat *padlózat* fn Helyiség aljának burkolata.

padluska ~ , *padlutka* fn **1.** Sós-kából v. répalevélből készített, habart étel; padlutka. *Ismerem a ~t, de én sose főjštem.* **2.** Különféle növények gyenge, zöld levélzete, ill. az ebből készült főzelék.

padlutka l. **padluska**

padmaly *padmaj* fn **1.** Gödör oldalába ásott üreg. *A Hortobágyon padmaj vóucs csinálva, ot nem vójt kutrica, oda fijalt a koca.* **2.** Meredek lejtő oldalába ásott üreg. *A fok-ságba is csináltak padmajt, oda húzóttak, mert ot melegbe vójt.* **3.** A sírgödör oldalába ásott üreg, amelybe a koporsót betolják, hogy a lezuhanó föld be ne nyomja a fedelét. *Agyagos területen padmajba temetkeztek, kiásták a sírt mijen, és óudalt egy üreget, és oda becsúszatták a koporsójt.* **4.** A kút fenekén levő oldalüreg. *A ladás kutakat nem ritkán alágerendászták, és padmajt ástak alá.* **5.** A kemence belsejének a falhoz közeli része. *A kemencébe is vójt padmaj, ha a padmajho közel vetették a kenyeret, ot nem sült meg.* *Padmajba esik:* bevetett kenyér a padmalyba kerül, ahol nem sül meg egyenletesen. *Ára vigyáztunk, hogy a kenyír nehogy a padmajba essék, mert azon a kicsi hejen nem sült meg.*

padozat ~ fn Padlózat.

padú **Ö:** *két~.*

padvakaró *padvakaró* fn (Fazekasmes-terségben:) a gyúrópad tisztítására való vas-lemez v. fakés. *A padvakaró ety húsz-hu-szonöt centis vasrávdarabbul kışült eszköz, ezzel a fazekas leszedi a gyúrópadra rátapatt agyagot vagy amit az agyag tisztításánál, a szelísnél is használ.*

pagina ~ fn (Könyvkötészetben:) lap-szám.

paginázás ~ fn A könyv lapjainak beszá-mozása.

páhog ~ i Erősen liheg. **Ö:** *piheg~.*

páhol **Ö:** *meg~.*

pajor ~ fn A cserebogár álcája; gyökérká-rostító, csimasz. **Ö:** *mocskos~.*

pájsz ~, *spájsz* fn Török és marharepa keverékéből álló takarmány; szecska. *Mert a török az a lúnak a téli takarmánnya vójt, amit összeraktak rípával, úty híjták, hoty ~.*

pajta ~ fn **1.** Szerszámos fészter. **2.** Szőlő-beli kis présház v. csőszkunyhó. *A szőlőjibe is vójt ~, ahova a szerszámokad betették.* **Ö:** *pelyvás~.*

pajtás ~ fn Katonacimbora.

pákász ~ fn Mocsaras, lápos vidéken rétségbn halászzal, vadászzal, madará-szattal foglalkozó személy.

pákász/ik ~ i **1.** Mocsaras, lápos vidéken halászik, vadászik, madarászik. **2.** (Ennivalót) keresgél, kutat. **3.** Tétlenül, céltalanul jár-ke-l, lézeng. **Ö:** *el~.*

pákászol ~ i Immel-ámmal tesz, csinál vmit.

pakk ~ fn Poggyász, csomag. **Ö:** *cakk~, cakom~.*

pakli ~ fn **1.** Csomó, köteg. **2.** Össze-hajtogatott gubák csomója. *Összeszettük ~ba a gubát, úty tettük a rácsra.* **Ö:** *cakli~, hakli~.*

paklis ~ mn Trafikban vásárolt (dohány).

pakol ~ i Kotródik, takarodik. *Pakojj innen tovább ety házzal!* **Ö:** *el~, meg~.*

pakondekli ~ fn Papundekli.

paksaméta ~ fn Iratcsomó. *Elkütte a ~t.*

paksus ~, *pakszus* fn Marhalevél, járat-levél. *Pakszus nélkül nem lehetett a marhát eladni.*

pakszus l. **paksus**

Pál fn **Sz:** *Tuggya ~, mit kaszál:* bízd csak rá, tudja ő, hogy mit csinál; megvan a magá-hoz való esze. *Othatyta, mint Szent ~ az oláhokat:* cserbenhagyta, búcsú nélkül távo-zott.

palack **Ö:** *forma~.*

palacsinta ~ fn *Pusztá ~:* töltelék nélküli palacsinta. *Rakot ~:* több rétegű palacsinta, az egyes rétegek között túróval. *A rakot ~ ety sor palacsintatíszta, ety sor túró, eszt egışz*

magasra felraktuk, betettük a sütőbe pár percre, és az összelepedett.

palafedél ~ fn Palatető. *A házon vóut* ~.

palánk ~ fn Deszka-, léckerítés. **Ö:** hófogó~.

palánt ~ fn Palánta. **Ö:** káposzta~.

palántdinnye *palándinnye* fn Palántából nevelt dinnye. *Hát mondom, az a palándinnye nem is ojan jóu.*

palántol ~ i Palántál. **Ö:** el~.

palást **Ö:** hordó~.

palatábla ~ fn (Általában fekete, keretezett) palalemez írás gyakorlására. *Hát akkor ~nk vóut még, mek palavesszőü.*

Palatinszki-pipa *Palatincki-pipa* fn Böven rezegett csinos, vörös pipa, amelynek az alja körmosen be van húzgálva.

palavessző *palavesszőü* fn (Világos) palából készített rudacska, amellyel a palatáblára írnak. *Még abba az időbe palavesszőünk vóut.*

pálca *páca* fn (Gubacsapóknál:) tekerő-pálca. **Ö:** akó~, csatlás~, csép~, dorong~, firhang~, gyűrő~, hűtő~, keresztes~, keverő~, saroglya~, tekerő~, zabra~.

pálcáz ~ i Pálcával ver, ütöget, puhít. *Közbe ráütögettek a kákóu nyelivel a szőürös felire, azasz pálcázták a búrt.*

pálcika **Ö:** hurka~.

pálcikó *pácikóu* fn **1.** Kis pálca, pálcika. **2.** Fogpiszkáló.

paléta l. **boletta**

pálfordulás ~ fn Január 25-e. **Nr:** *A ~rul asz tartották az öregek: Ha Pál fordul köddel, ember, álat hul döggel. Vagyis ha január huszonötödikén naty kód van, akkor sok ember mekhal abba az évbe, meg az álatok is hajlamosak āra, hogy megdögöjjenek. — Ha ~kor fínyes és tiszta időü van, akkor jóu esztendőü lessz.*

pálha¹ ~ fn **1.** (Ing, ruha hónaljában:) erősítésül betoldott vászondarab, ereszték. **2.** A szűr két oldalra kihajtott elülső felének, az elejének a legfelső harmada. **3.** Az aszaj felső betoldása a hónalj alatt, felül az ujjához, alul az aszajhoz toldották. **4.** A szűr oldalának legfelső része.

pálha² ~ fn Azon gyékénycsomók, könnyű fa- v. fakéregdarabok közül egy, amelyeket egymástól bizonyos távolságra a kerítőháló felső szélét alkotó kötélre kötnek, hogy azt a víz felszínén tartsák.

pálhás ~ mn Felpuhult és kisebesedett (száj).

pálinka *pájinka* fn *Meggyúd benne a pájinka:* alkoholmérgezést kapott. **Sz:** *Pájin-kás jóu reggelt!* (tréfás köszönés). **Nr:** *Pájin-kával kel borogatni a fogat, ha nagyon fáj.* **Ö:** abszint~, büdös~, dió~, eper~, fehér~, gabona~, ozsonna~, potya~, seprő~.

pálinkabrutyi ~ fn Kocsmá.

pálinkafőzős *pájinkafőzőüis* fn A pálinka főzését végző személy.

pálinkás *pájinkás* mn Olyan (személy), aki gyakran iszik pálinkát.

pálinkáskorsó *pájinkáskorsóu* fn Pálinka tartására szolgáló kétfülű cserépedény félig fedett és csúcsban végződő szájjal.

palinta **Ö:** *hilinta~, hinta~.*

palizsna l. **palozsna**

pállás ~ fn (Tímároknál:) az állati bőr rot-hadásszerű hibája, amelynek következtében a szőr helyenként lehull, és esetleg a színhártya is megsérül.

pállér ~ fn **1.** Kőműves munkavezető, építésvezető. **2.** (Uradalomban:) munkavezető, felügyelő. *Pállér főüleg a szőüillőüis uradalmagba vóut.* **Ö:** fő~.

pálléroz **Ö:** ki~.

pállérozás ~ fn A pipa díszítése. **Ö:** ki~.

pállérozódik *pállérozóüdik* i Egyre műveltebbé válik, csiszolódik.

pállérozókés *pállérozóükés* fn A fésűkészítésnek az az eszköze, amellyel a fésűt simára csiszolják.

pállik ~ i (Növényi anyag) nedves helyen fülled, erjed. **Ö:** be~, fel~, ki~, le~, meg~.

palló *pallóu* fn **1.** Egy collnál vastagabb deszka; fosznideszka. **2.** Árkon v. patakon keresztülfektetett deszka v. gerenda, keskeny gyaloghíd. **3.** Sáros, kövezetlen utcán lefektetett, szélesebb deszka. **4.** Egyfajta egérfogó középső deszkalapja. **Sz:** *Keskeny neki a pallóu:* ittas, részeg. **Ö:** rigó~.

pallódeszka *pallóüdeszka* fn Foszni.

pállott ~ mn *Pállot szájú*: pállás miatt kisebesedett (szájú). *Pállot sánta*: olyan betegségben szenvedő (juh), amelynek következtében a körmei a körömágytól elváltnak. *A lesántulás után a birka körme köze kisebesedik, pállot sánta lesz.*

pallóverés *pallóüverés* fn Erős hullámzástól v. áradástól összehordott, a víz felszínén egymásba kapaszkodó apró szigetként úszó gízgáz, szemét, ág- v. nádtörmelék.

pállug l. párlug

pálóka *palóyka* fn A borjú orrcimpájába akasztott szopásgátló. *A palóykát a bornyú orcimpájába akasztották.*

palozsna ~, *palizsna* fn **1.** A tyúk alá helyezett (záp)tojás. *A ~ ojan tojás, amire a tyúkok tojni járnak, mert a tyúk is oda tojik, ahun ~ van.* **2.** Fából esztergált tojás, amelyet a tyúk fészkebe tesznek, hogy a tyúk odatojék. *A palizsna asz fábul vóyt, az mindig benne vóyt a físzegbe.*

pályafelvigyázó *pájafelvigyázó* fn Vasúti pályamester.

pámol ~ i (Kékfestőknél:) felsodor. *Mángorlásnál az anyagot pámojják, az áruhengerre felpámojják.* **Ö:** *fel~.*

pampogó *pampogó* fn Száj. *Ne járjon a pampogóud!*

pampucol ~ i **1.** Tisztít vmit. **2.** *Pampucojja magát*: arcára krémet, festéket rak. *Egész nap csak pampucojja magát, kenegeti a kípít.* **Ö:** *be~.*

pampula mn/fn **I.** mn *Pampula szájú*: nagy és vastag alsó ajkú. **II.** fn Nagy, vastag száj. *Fog be a ~dat!*

pamut **Ö:** *bél~, flach~.*

pamutos mn *Pamutozs gyapjú*: gyenge, fiatal gyapjú, amelyet vénebb juhok gyapjával keverve használnak fel.

panasz ~ fn *Panazba tesz*: elpanaszol vmit. *Panaszt lead*: panaszt emel, tesz. *Panaszkíppen*: panaszanánt, panaszként. *Az Isten panaszkíppen ne vegye, amit montam!*

panaszolkodik ~ i *Panaszkodik.* **Ö:** *el~.*

panaszos ~ mn **Sz:** *E nem eszik ~t*: (mondják a kövér emberről:) nem sajnálják

tőle az ételt. *Ídes vóyt az anyám teje, ~ a más kenyere*: Isten óvjon attól, hogy más jóindulatára szoruljunk.

pancsol ~ i Sütemények, édességek készítésével foglalkozkodik. **Ö:** *el~.*

páncsovai mn *Páncsovaji pipa*: gazdagon díszített, szépen rezegett, fehér v. vörös színű, kisméretű pipa.

pandúr ~ fn (*rég*) Rendfenntartó fegyveres alakulat tagja. *A ~ a csendőjr előgggye, karikás ostora is vóyt.*

pangájzni ~ fn **1.** Kerékgyártó szerszám; a gyalupadon lévő, küllőhossznyi távolságban lévő lyukakba helyeztek be egy-egy ilyen szerszámot, amely fából volt, legömbölyödő két végéből szeg állt ki, és a két szerszám két szöge tartotta meg, és rögzítette a küllőt, amelyet így a mester forgathatott, és kétnyelű késével könnyebben megmunkálhatott. **2.** Kovácsoltvas szemes fejben végződő falba rögzítő, beerősítő szeg ajtó v. ablaktokok befogására, a szemes fejrészen csavarral, szeggel lehet biztosítani.

pank **Ö:** *major~.*

pankli ~ fn (Különböző mesterségekben:) dolgozópad, munkapad.

pankrót l. bankrott

pankrótól l. bankrottól

panofixálás *panofiksálás* fn A birka v. bárány bőrének kihúzása, nemesítése, amelyet elsősorban a nagyiparban végeznek.

pánt **Ö:** *cúg~, heveder~.*

pántlika ~ fn **1.** Díszül használt szalag. **2.** Keskeny (föld)csík. *A lúka a tengeri mellett a földbe ety ~t hagyott.* **Ö:** *haj~.*

pántlikagilisza ~ fn Galandfereg.

pántlikás ~ mn Olyan (fánk), amelynek a közepén körben fehér csík van.

pántlikáz **Ö:** *fel~.*

pantofell ~ fn Selyemből, bársonyból varrt, magas sarkú otthoni női lábbeli.

pantófli *pantóufli* fn (Tímároknál:) a bőr puhítására szolgáló szerszám.

pántol **Ö:** *meg~.*

pantonett ~ fn Papucszerű női szandál.

panyóka *panyóka* fn *Panyókán hord*: vállra vetve visel. *Panyókára vesz/vet*: fél-

vállra helyez. *A szűrt sose vettük fel, csak magukra borították vaty panyókára, félválra vetették.*

panyolai mn *Panyolaji szilva*: (aszalásra igen alkalmas szilvafajta).

pányvakötél *pányvakötél* fn Pányva. *A pányvakötél az vóút, amire a lovat kipányvásták.*

pányvalánc ~ fn Hosszabb lánc, amelyre az állatokat legelni kikötik.

pányvás ~ mn *Pányvás kötél*: pányva.

pányváz **Ö**: ki~.

pap ~ fn **1.** Gabonakereszt legfelső kéréje, amely a többinél rendszerint súlyosabb, nagyobb. *A tizennyócadik kive a kereszt tetején, az a ~.* **2.** A kenyér bevetésekor használt, zsíros ronggyal körülcavart pálcá, amelyet meggyújtva az első kenyérbe szúrnak, hogy a kemencét megvilágítsa. *A ~ víkony tengeriszárra tekert olajos rongy, amit az első kenyérbe dugnak és meggyútanak, hogy jobban lássák a kemence belsejét, pontosabban tuggyák a kenyereket a kemencébe elhejezni.* *A ~ osztán elígett.* **3.** *Naty ~*: nagy szájú, okos(kodó) ember. *Naty ~ ez a Zsóyfi, ez mindent tud.* **4.** (Kékfestőknél:) fedőmaszsa, mintázáshoz használt fedőanyag. **Sz**: *Bű/Telhetetlen, mint a pab zsákja*: nehéz megtölteni. *Szegény az eklézsija, maga harangozik a ~*: szegények vagyunk, a legszükségesebbre se telik. *Csak ot sepri ki a szemetet, ahon a ~ok táncolnak*: csak a ház közepét söpri fel, nem takarít alaposan. *Csak ot seper, ahon a ~ok táncolnak*: ua. *Ojam, mint a ~og barátságá, hamar tart*: nem tartós. *Pap se mont kéccer ety szóút*: (válaszolja az, akit arra kérnek, hogy ismétlje meg a szavait). *A ~ se prédikál kéccer*: ua. **Km**: *A jóy ~ hóyttik tanul, mégis tanulatlan hal meg*: tanulni sohasem késő. *Kinek a ~, kinek a ~né, nekem a jánya*: az ízlések különbözők. *A ~ot kel kínálni (meg a lovat), a többinek van esze*: —. *Elíg ety ~ ety templomba*: egyszerre csak egy ember beszéljen. **Ö**: *passz~*, *zsidó~*.

pápaszem ~ fn **1.** Szemüveg. **2.** Szürke magyar bika szeme körül levő sötét(ebb) folt.

Csak a magyar bikának vóút ~e, fekete setít főút.

pápaszemes ~ mn **1.** Szemüveg. **2.** *Pápaszemezs bika*: olyan bika, amelynek a szeme körül sötét, fekete folt van.

papbér *pabbír* fn Papi járandóság, egyházi adó.

papír *pappír* fn **Ö**: *árkus~*, *előzék~*, *falcni~*, *felhúzó~*, *flusz~*, *folt~*, *hülzni~*, *ja-pán~*, *kasírozó~*, *kenő~*, *kopír~*, *lantorna~*, *lehúzó~*, *márvány~*, *műnyomó~*, *pergamen~*, *taffet~*, *tükör~*.

papírcsík *pappírcsík* fn Konyhai polcra díszül erősített mintás papír. *Pappírcsikkel díszítették a póycot, ahová a lekvárosüvegeket hejesztik. Vóút a telázzsin ijen pappírcsík, ijen telázzsipappírcsík vóút rajta.* **Ö**: *stelázzsi~*.

papírfonál *pappírfonál* fn (Paszományosoknál:) csomagolópapír hulladékából gépi sodrással készített fonál.

papírsodrás *pappírsodrás* fn Papírfonál.

papírspén *pappírspén* fn A könyv széléből levágott hosszú, vékony papírcsík.

papírszövet *pappírszövet* fn Impregnált papírfonál.

pápista ~ mn Római katolikus. *Pápista pap*: római katolikus pap.

papkisasszony ~ fn Papnak a hajadon leánya.

papmacska ~ fn Tarka szőrbundájú, 5–6 cm hosszú hernyó.

papné ~ fn **1.** A gabonakereszt legalsó kéréje. **2.** A gabonakereszt kéréi a papnak nevezett legfelső kivételével. *A ~ a pap alatti tizenhét kive, ēre monták, hoty kinek a pap, kinek a papné.* **Sz**: *Elloptad a ~ tyúkját*: (mondják tréfásan annak, akinek a hajában toll v. pihe van).

papó *papóy* fn (gyny) Nagyapa.

papol **Ö**: ki~.

papos mn *Papos kenyér*: a kemencébe elsőnek bevetett kenyér. *Mindig a ~ kenyeret ettük meg lekhamarébb, mert a pap hejyin mekpeníszedet vóyna.*

papuramorgó *papuramorgóy* fn Pálinka.

papuramorgós mn *Papuramorgóys lecke*: nehezen megtanulható lecke.

paprika ~ fn **Sz:** *Ojan veres, mint a ~:* felhevült, piros az arca. *Kicsi kell ebből, mint a jóyfőle ~bul:* ⟨mondják tréfásan vmi nem kívánatos ételre⟩. **Ö:** *kecskerszarvú~*, *kos-szarv~*.

paprikamáz ~ fn Finomra tört fokhagyma, édes-nemes paprika és víz keveréke, amellyel a paprikás szalonnát bekenik. *A szalonnád botokon berakják a füstölőbe, és ecsettel ~zal bekenik.*

paprikás ~ fn Pörkölt.

paprikáshús ~ fn Pörkölt.

paprikatartó *paprikatartó* fn Szaruból v. fából készült, paprika tárolására alkalmas eszköz. *A paprikatartót a pásztor maga készítette.*

papsajt ~ fn A vadmályva kis termése. **Km:** *Nem minden/mindik ~:* nem történhet minden az elképzeléseink szerint.

papsípka ~ fn A kecskerágó négycsúcsú, rózsaszínű termése.

papucs ~ fn **Sz:** *As se monta, hoty ~:* nem köztört. **Ö:** *fa~, hágató~, mézes~*.

papzsák *pabzsák* fn Nagyobb méretű, durva szövésű bő szájú zsák. *A pabzsák gomomba szövésű zsák, főleg rizsezsák vóút, búzázsák nem vóút pabzsák.*

pár¹ ~ fn ⟨Jelzői használatban:⟩ aratásnál a kaszás és a marokszedő. *A gazda tisz ~ aratóút fogadott. Sz:* *Nem ~ja, csak cimborája:* ⟨két igavonó állat stb.⟩ nem illik egymáshoz. **Ö:** *agyar~, koszorús~, költő~, mátka~, nyoszolyó~, orsó~*.

pár² ~ fn Erjesztett árpából komlóval v. korpával készített kovász. *A bíres feleségítül hallottam, aki nem debrecenyi vóút, hogy a ~ral kelteti a kenyeret.*

pára ~ fn **1.** Szeszgőz. **2.** ⟨Sajnálkozó lenézéssel, ill. tréfás szidalomként:⟩ ember. *Nyomorút ~. Szegény ~. Te rossz ~, eszt főleg gyerekek monták. Sz:* *Kiatta az utóúóú ~ját: meghalt.*

parádés *prádís*, ~ mn *Prádís kocsis:* úri hintó, (libériás) kocsisa. *Parádís hám:* sallanggal, színes selyemmel és filccel díszített ünnepi hám. *Parádís lúszerszám:* díszes hám, ill. nyereg.

paradicsom **Ö:** *lukullusz~*.

paraffinál *parafinál* i A hordó belsejét paraffinnal bevonja.

paráhol ~ i **1.** ⟨Vasalás előtt⟩ ruhát vízzel befröcsköl. *A reformátusok ~ták a ruhát, a katólikusok szenteltik. 2.* ⟨Söprögetés előtt a szoba földjére⟩ ún. vizes nyolcasokat locsol. **3.** ⟨Eső⟩ finom, apró szemekben hull. *Íppen csak ~ az eső. Ö:* *be~, el~, meg~*.

paráholó in *Paráholó eső:* finom, apró szemekben hulló eső. *Rendesen az őjszi eső a paráholó eső.*

paraléc ~ fn A fa oldalán kidudorodó edénynyaláb.

párállik ~ i Párát bocsát ki magából. *Ideláccik, hoty ~ a nagyváradi hegy.*

parancsol ~ i **Sz:** *Parancsojja vacs csak mongya?:* ⟨olyan embernek mondják, aki utasításokat ad másoknak anélkül, hogy ehhez joga volna⟩. *Akinek enni acc, csak annak parancsojj!:* akinek a kenyéradó gazdája vagy, csak azzal rendelkezhetsz. *Annak parancsojj, akinek enni acc!:* ua. **Ö:** *be~, ki~*.

parancsolat ~ fn **Sz:** *Ugy megy minden, mint a ~:* simán, akadály nélkül.

parapet ~ fn ⟨Helyiségben:⟩ ablak alatti falmélyedés.

paraplé ~ fn ⟨Nagy méretű, fekete színű⟩ férfiesernyő.

paraszt **Ö:** *basa~, bugris~, ős~, zsíros~*.

parasztbojt *parazbojt* fn A pipaszárra díszítésként zöld zsinóron fellógatott nemzeti színű bojt.

parasztbontó *parazbontó* fn A haj bontására alkalmas, erős fogakból álló fésű.

parasztgalamb *parazgalamb* fn Közönséges, szürke színű galamb. *Mink eszt a parazgalambot tartottuk.*

paraszthám *paraszham* fn Munkára használt, díszítés nélküli, egyszerű hám.

paraszthentes *paraszhtentes* fn Disznóölésre vállalkozó, ehhez értő, de a hentesmesterségben többnyire nem szakképzett férfi. *Híjtunk ety paraszhtentest, vagyis bellért.*

parasztja *parasztya* fn A guba nevű felsőkabát anyagának végén a szövés befejezésekor a bekötéshez, vagyis a szálaknak

a foszlás megakadályozása céljából való öszekötözéséhez hagyott rész. *A vevőü kötekedet, ha mán naty parasztya vóut. Parasztyát hagy:* a félgubákat egy végben szövö. *Mikor leszűtt ety félgubát, a véginél hagyni kellett a bekötésre egy pár ujnýt parasztyát.*

parasztkalap *paraszkalap* fn **1.** Baloldalt diszített kalap. **2.** Hosszába beütött tetejű, keskeny, homloknál hajlított karimájú kalap.

parasztkantár *paraszkanthár* fn Egyszerű, disztelen kantár; nyerges kantár.

parasztos ~ mn <Ruhadarabon> disztelenül, üresen hagyott <rész>.

parasztruha ~ fn Szolgálók, szegényebb parasztasszonyok által viselt ruha.

parasztaszoknya ~ fn <Parasztasszonyok viseleteként> házilag szőtt, derékban ráncolt szoknya.

parasztzücs *parasztzűcs* fn Szakképzetlen szűcs.

páratlan mn *Páratlan slingli:* <paszományosoknál> páratlan számú gomboló lajbin, dolmányon, zekén.

parázs ~ mn **1.** Porhanyós, szétomló. *A sütni valóü tök, mikor meksült, meg a sült krumppli vóut ~.* **2.** *Parás hús:* sovány hús. **3.** <Guba szőre> omlós, puha. **4.** A mézzel még át nem itatott porhanyós tészta. **5.** Könnyen törő, merev. **Nr:** *A töksütögetőü kofa ity kínálta a portikáját a pijacon: Parázs, ídes, vastak, szíles. Kóustojja kend, de jóü ídes! Ö: veres~.*

parzasas *parzasos* mn Porhanyós, szemcsés. *Salátalevelet aprítunk apróúra, darával keverjük, de nem nagyon vizes legyen, hanem ojam parzasos.*

parázhús *paráshús* fn **1.** Sovány, puha hús. **2.** <Pásztorok kedvelt ételeként> rendszerint marha-, borjú- v. juhhúsból főzött, főként hagymával, sóval, paprikával ízesített étel; gulyás, gulyásos hús.

parázpénz *paráspíz* fn Olyan pénz, amit az árujáért jóval a számításán felül kap vki. *Ha még eccer annyit árúd belőüle, mint amennyit kigondolt, az mán paráspíz vóut, jóü píz vóut.*

paráztök *parástök* fn <Különösen dércsípte állapotban> porhanyós, omlós sütőtök-

fajta. *Benn a főütkunyhóüba izzóü parázs mellett, a hamuba takarva sült naponta a parástök vaty kolompír.*

paráztűz *parástűz* fn Parázs. *A száraz töütyfatucskóünak van naty parástüze.*

párbőr *párbúr* fn <Tímármesterségben> két darab egyforma nagyságú és súlyú bőr.

parcella ~ fn Nagyobb felosztott földterület külön művelt kis(ebb) darabja. *Akinek nem vóut naty táblája, csak kis ~ja, az nem tutta a kerezbe szántást alkalmazni.*

paréj *paré* fn Laboda, labodaféle gyomnövény. **Ö:** *büdös~, cigány~, fehér~, fodros~, fosó~, sós~.*

parget ~, *parket, parhet* fn/mn **I.** fn Az egyik oldalán bolyhozott pamutszövet, barhent. *A parhet jóü meleg, bojhos, puha anyag.* **II.** mn Barhentből készített <ruhadarab>. *Akkor mék kaptam anyámtü vaty két ijen becakkozott, parket állóüszoknyát.*

pargetgatya ~, *parkedgatya, parhedgatya* fn Barhentből varrt gatya.

pargeting ~, *parketing, parheting* fn Barhentből varrt férfiing.

pargetkapca ~, *parketkapca, parhetkapca* fn Barhentből készült kapca.

pargetkendő *pargetkendőü, parketkendőü, parhetkendőü* fn Barhentből való fejkendő.

pargetruha ~, *parketruha, parhetruha* fn Barhentből varrt női ruha.

pargetszoknya ~, *parketszoknya, parhet-szoknya* fn Barhentből varrt szoknya.

parhet l. **parget**

párgol ~ i Párol, gőzöl, gőzpára fölé tart. **Ö:** *meg~.*

párgolás ~ fn Hosszas párolás, gőzölés. *A gujás ~sal tette időütlóüvá és erőüssé a bottyát.*

parhet l. **parget**

párhuzamsatu ~ fn Olyan satu, amelynek a pofarészei mindig párhuzamosak egymással. *A ~nak szíles a pofája.*

paripa ~ fn **1.** Szép mozgású, nemes ló. **2.** Herélt ló. **Sz:** *Hátán viszi a tarisnyáját, bot a ~ja:* <vándorló mesterlegényekre vonatkoztatott mondás>. **Ö:** *vas~.*

parizer *parizelt* fn *Óucsóut veszek a macskának, parizeltet.*

párizsfotel *párisfotel* fn (A kárpitozott karosszék egyik fajtája.)

párja **Ö:** *ló~.*

párjál **Ö:** *le~.*

párkány **Ö:** *gardom~, kandalló~, orom~.*

párkányszeg *párkányszeg* fn A párkány kihúzásához szükséges vezetőléc falba rögzítéséhez szükséges kovácsoltvas szeg.

parlagkova *pallakkova* fn Szíkes talajon található, tűzgyújtáshoz használt kemény kvarckő.

parlagrózsa *pallagrózsa* fn Rosa austriaca.

párlat **Ö:** *elő~, utó~.*

párló **Ö:** *szesz~.*

párlug ~, *pállug* fn **1.** Szappanfőzéskor a legutolsó lág. *Amikor főzik a szappant, az utósóú lág a ~.* **2.** Fahamuból nyert lugos oldat. *A ~gal mosáskor előmosást csináltak. Óurijási kádagba fahamut tettek, ere vizet öntöttünk, leüledett, megüledett, ez vót a ~.* *Jól lehet vele mosni, mosogatni.*

pármen **Ö:** *arany~.*

párna ~ fn **1.** (Tímármesterségben:) az a 2–3 darab kétszeresére hajtott bőr, amellyel a színeléshez használt tökét betakarják, hogy azt a művelet végzésére alkalmassá tegyék. **2.** A hordó belsejét borító anyag. **3.** Az eke-taligának az a része amelyre a gerendely támaszkodik, az eke-taliga vánkosa. **Sz:** *Kiszakatt az angyalok ~ja: hull a hó.* **Ö:** *aranyozó~, bélyegző~, hám~, hamvas~, nyereg~, segg~.*

párnacsücske ~ fn A párna csücske, szöglete.

párnafa ~ fn A szánon keresztülfektetett erős, vastag fa, amelyen a szánnal szállított nagy, nehéz fatörzs nyugszik.

párnahaj ~ fn Párnahuzat.

párnahéj *párnahéj* fn Párnahuzat. *Hát párnahajok, ~, akkor párnának a huzattya vőd berakva.*

párnás **Ö:** *szabad~.*

párnáz ~ i (Tímármesterségben:) a bőr színeléséhez használt tökét 2–3 darab kétszeresére hajtott bőrrel betakarja, hogy a művelet végzésére alkalmassá tegye.

parola ~ fn Tenyérbe csapó kézfogás üdvözlésül v. mint ígéret, egyezség megerősítésére. *Parolát adott rá.*

parolál ~ i Kezet fog. *Paroláltak, kezet foltak egymással.*

parolás ~ mn *Parolás ember:* szavatartó ember.

párolás ~ fn (Vásár előtt) a bőrök párokba hajtása oly módon, hogy belülről a mutatósabb, szebb bőr kerüljön.

paroláz/ik ~ i **1.** (Ígéret, egyezség megerősítésül) parolát ad vkinek. *Ha sikeres vót a vásár utánna paroláztak.* **2.** (-nak, -nek ragos vonzattal:) kedveskedik, szolgálatkészen forgolódik vki körül. *Ot ~ nekik, hoty foglaljatok hejjet.* **Ö:** *meg~.*

páros ~ mn **1.** Kettővel osztható számú. *Belérakjuk a gyapjúsálat ~ával.* **2.** (Kosárfonóknál:) *párosz szegis:* ezzel a szegésfajtaival végzik el az oldalkarók eldolgózását. *Párosz szegis előt az oldalkaróukat mek kel nedvesíteni.* **3.** *Párosan szárnyalt levél:* (pl. akácán) kétoldalt párosan nőtt levelek. **4.** Akinek, aminek párja, élettársa van. **5.** *Páros kés:* olyan, bicskához hasonló, behajtható pengéjű kés, amelynek az oldalába egy kétágú, villaszerű eszköz illeszthető; oldalvillás kés.

párosgyűrű *párosgyűrű* fn Kísérőgyűrű.

párosít ~ i **1.** (Gyerekeket) párba állít. **2.** Úgy olt, hogy a nemes ágat és a vadfa ágát részsütösen megfaragja és egymáshoz illeszti.

párosítás ~ fn Az oltásnak az a módja, amikor a nemes ágat és a vadfa ágát részsütösen megfaragva illesztik egymáshoz és kötik be.

pározt **Ö:** *el~.*

pároztat *párosztat* i Nöstény háziállatot párosodni enged. *A micsalát szaporodása irdekibe az anyákat párosztatni kell.*

pároztató *párosztató* fn (Méhészetben:) olyan zárt hely (ált. kaptár), ahová az anyát elkülönítik párzás céljából. *Az anyát betettük*

a párosztatóba.

párszám ~ hsz Páronként, párosával. *Rígebben darapszám vaty ~ atták a gyapjút a termelők.*

párször *párször* fn (Gubacsapóknál:) az előkészítő munka során létrejött rugalmas gyapjúcsomócska; fűder.

part ~ fn **1.** Gödör, árok széle. **2.** Domb, töltés lejtős oldala. **Sz:** *Ot van, ahun a ~ szakad:* **a)** bajban van. **b)** hiába próbálkozott vmivel. **Ö:** *takony~, tűz~.*

párt ~ fn *Pártját fogja:* ellop, elcsen. *It ne felejsd a kalapodat, mert még valaki pártját fogja.*

párta ~ fn (Régi magyar viseletként:) hajadon lányok korona v. félhold alakú fejéke.

pártaszegő *pártaszegő* fn (Paszománysoknál:) erős sodrású sima zsinórból készült, hólyaggyöngyökkel díszített széldíszítés a pártán.

pártatú ~ fn A pártát a hajba erősítő kis eszköz.

pártázat ~ fn (Lószerszám részeként:) erősítés céljából a húzóra, vagyis a szügyelőre és a nyakszíjra kívülről rávarrott keskeny szíj. **Ö:** *nyakszíz~.*

parti ~ fn **1.** Tenyésztett v. eladásra vásárolt állatok nagyobb mennyisége. *Igen, de ety ~ba fijasztattam hatot-nyőucat.* **2.** (Tímároknál:) kb. 40-50 db nagyjából egyforma nagyságú bőrök.

partifecskefészek *partifecskefészek* fn Partifecske lakhelye.

partja **Ö:** *segge~.*

partol **Ö:** *ki~.*

partos ~ mn Dombos, emelkedő (terület).

pártú ~ fn Parázs.

partvágó *partvágó* mn *Partvágó csákány:* (erdőgazdaságban:) tövisirtó szerszám. *A tövisirtó szerszáma az ótókapa vaty partvágó csákány.*

párvessző *párvessző* fn Párba állított vessző egyik darabja.

párizk ~ i Párosodik. **Ö:** *el~.*

paskol ~ i Tenyerével ütöget, vereget. *A kizsgyerek a vízbe ~t. Ö: meg~.*

pasla ~ mn Rendetlen öltözetű, elhanyagolt külsejű (személy). *A ~ rendetlenül öltözik, nem ad magára.*

psmagol ~ i Ver, ütleget.

pász **Ö:** *pisz~.*

paszatutti ~ fn (Szőlőfajta.)

pászt ~, *pászt* i Vhová illeszt, helyez vmít. *Egymásho lehet például a lécet is ~ani.*

Ö: *bele~, össze~, rá~.*

pásztítás ~ fn Összeillesztés.

pászka ~ fn Húsvéti kalács.

pászma ~ fn **1.** Mértékegység: 25–200 ige egy pászma. **2.** (Kapáláskor egyszerre munkálatba vett) kisebb földdarab. *Felfoktam ety ~t.*

pázmás ~ mn *Pázmás eső:* **a)** szakadozott, bizonyos területnek csak egy-egy részére kiterjedő eső. **b)** nem folyamatosan hulló eső.

pászol ~ i Illik vkihez, vmihez, vho. *Az álmos ember mongya, hogy a szempillám mán ~ egymásho. Sz: Te is úty forgatod a beszidet, hogy ne pászojjon a szóy:* (mondják a kötekedőnek). **Ö:** *bele~, be~, oda~.*

pászolás ~ fn Dohánylevelek minőség és nagyság szerinti osztályozása, szétválogatása.

pászoltat ~ i (Dohányleveleket) osztályoz.

paszománt l. **paszomány**

paszomántos ~ mn *Paszomántos nadrág:* zsinórral díszített nadrág. *Civilnek is vőut ~ nadrágja, fekete nadrágon zsinórdíszítés.*

paszomány ~, *paszománt* fn Ruhát díszítő zsinór, csík. *A karpaszományosoknak a zubbonyán, a zubbony mintkét ujján kétsoros csík, ~ vőut. Ö: arany~, bocskairuha~, lengyelbunda~.*

paszományos ~ fn Karpaszományos katon. *A ~nak, karpaszományosnak a zubbonyán kétsoros fehér csík vőut. Nr: Én is ~ vagyok, tértfőutra mek könyökfőutra jogosult vagyok:* (a régi bakák mondták, akiknek a kimenőruhájának térdére, ill. könyökére folt volt varrva).

pászos ~ mn Testhez álló, ráillő. *A nadrág, az ujjas is lehetet ~, ami pontosan ráillik valakire.*

paszpartu *paszpaltu* fn Fehér papírkeret fényképhez, rajzhoz, metszetekhez.

passz *pássz* msz ⟨A beszéd nyomósítása:⟩ ezzel vége, kész!

passzerforma ~ fn ⟨Kétfestőknél:⟩ több színű minta nyomására szolgáló mintafapárok; kiegészítő forma.

passzíroz ~ i Élelmiszert áttör, átprésel. *Tisztanyomóun át szoktam ~ni, hogy ne legyig darabos.* **Ö:** ki~.

passz-pap ~ fn ⟨Kétfestőknél:⟩ több színű mintázásnál használt, olommentes, többnyire csak részsókat tartalmazó védőanyag.

passzus **Ö:** ló~, marha~.

pászta ~ fn **1.** Erdősáv. **2.** Üresen hagyott sáv az erdőben.

pásztás mn *Pásztás esőj:* **a)** időben szakaszos, nem folyamatos eső. **b)** egy adott terület nem minden részén hulló eső.

pásztor ~ fn **Km:** *A jóy ~ megőrzi a nyáját:* a jó vezető vigyáz a beosztottjaira. *Láty ~ előjűd gypajút szarik a farkas:* ahol erélytelen az irányítás, ott az erők elnyomják a gyengéket. **Ö:** disznó~, kos~, liba~.

pásztorbér *pásztorbír* fn Az a pénzösszeg, amelyet a közös legelőn legelő birkákat őrző pásztornak adtak.

pásztorbot ~ fn **Nr:** A pásztorbotnak a táncban, a verekezésben is nagy szerepe volt.

pásztorít ~ i **1.** ⟨Állatot⟩ terel. **2.** ⟨Bort⟩ a torkán leenged, lenyel.

pásztorított ~ mn Pásztor által őrzött, legeltetett ⟨jószág⟩.

pásztorkalap ~ fn ⟨Pásztorok viseleteként:⟩ széles karimájú kalap. *A ~ széles karimája videlmet nyújtott az erőös naffíny és az essőj ellen.*

pásztorkészség *pásztorkisség* fn **1.** A legfontosabb tárgyak pl. bicska, pipa és az élelem, amit a pásztor magával visz napi vándorlásaira a szűr ujjában. **2.** A pásztor tűzgújtó felszerelése, amit a juhászok frappánsan így jellemeznek: *Acél, kova, taplóy, szászforintozs bankóy.* **Nr:** A pásztorkészség bicskatartóból, kovából, taplóból, az ezeket tartó bugyellárisból, ill. acélból állt.

pásztorrend ~ fn Pásztorok közötti hierarchia. *A ~ élin a legnagyobb hasznót hajtóy álatok őrzőjje áll.*

pásztortaliga *pásztortajiga* fn ⟨Pásztoroknál:⟩ ételhordásra használt taliga. *A pásztortajigával horták ki a pusztába az ítélt.*

pásztortánc ~ fn **Nr:** Jellemző volt a pásztortáncokra az eszközhasználat. Minden pásztor azzal táncolt, ami munkaeszköze is volt.

paszuly *paszuj* fn **1.** Bab. **2.** (tréf) Kisfiú himvesszője. **Sz:** *Nem lessz abbul paszuj se!:* abból semmi sem lesz. *Ojan savanyú ez a bor, hoty paszujt lehetne vele főjzni:* olyan ecetes. *Sűrit, mint a ritka paszuj (a fazigba):* —. **Nr:** *A paszuj a szegínyek eledele vóyt. Pínteken minden háznál paszujt főjstetk.* **Ö:** bivaly~, bűdöskő~, bűdöskőszín~, édes~, fehér~, fekete~, futó~, gyalog~, hártýátlan-bűdös-kőszín~, juliska~, kakastökű~, kan~, libamáj~, sárga~, tört~, vaj~.

paszulycső *paszujcsű* fn A paszuly hüvelyes termése. **Nr:** *Mikor mekszáratt a paszuj, ezeket a csőveket, paszujcsőveket leszettük, kitettük a napra, és akkor zságba visszaraktuk, naty sodróyfával jóyl megverttük, és tejjesen kijött a csűbűl.*

paszulyhaj *paszujhaj* fn A paszuly üres héja, hüvelye.

paszulyka *paszujka* fn **Sz:** *Ne főjusz paszujt, mert paszujkátul poszok hátul!:* fingani lehet tőle.

paszulykaró *paszujkaróy* fn **1.** Babkaró. **2.** Nyurga, sovány ember. *A magas, vikony embert hallottam, hoty paszujkaróynak csűfolták.* **Sz:** *Sováam, mint a paszujkaróy:* nagyon sovány.

paszulykása *paszujkása* fn Nem egyfajta bab. *Tizennyóyuc mázsa búza, negyven kilóy szalonna, negyven kilóy vegyes paszujkása.*

paszulyleves *paszujleves* fn Bableves.

paszulyos *paszujos* mn **1.** Babétellel összekent. **2.** Ráncos ⟨cipőbőr⟩.

paszulysaláta *paszujsaláta* fn Zöldpaszulyból párolt köret.

paszuly szem *paszuj szem* fn Babszem.

pata **Ö:** ló~.

patak ~ fn **Sz:** *Uty fojig belőjje a szóy, mint a ~:* sokat beszél, beszédes. *Uty fosik, mint a ~:* erős hasmenése van.

páter **Ö:** *herkó~.*

patics ~ fn Paticsfal. *A ~ vesszőübült vóút fonva, és sárral vóúd beizélve.*

paticsfal ~ fn Vesszőből font, ill. ritkán nádából készült, sárral betapasztott fal.

patika ~ fn Az asztalon lévő összes fűszertartó (ecet- és olajtartó, só- ill. paprikatartó és mustártartó, borsörlő és porcukorszóró) összessége. *A vendíglőügbé ~ ált az asztalon.* **Sz:** *Patikára köjzsd!*: mondják annak, aki becsap vkit. *Nincs rá orvasság a ~ba:* nem lehet rajta segíteni. *Ojan drága, mint a ~:* nagyon költséges.

patikárius *patikárius* fn Patikus.

patikárus ~, *patikáros* fn Gyógyszerész. *Még gyermekkoromba ~nak, patikáriusnak monták a gyóútszerézt.* **Sz:** *A ~/patikárius kutyája is ettiül döglöt meg:* <mondják annak, aki a kínálás ellenére se akar enni vmiből>.

patikaszer ~ fn Gyógyszer.

patíng *patting* fn Az eke gerendelyét az eketaligához kapcsoló erős vaskarika v. lánc, ill. régebben szíj v. gúzs.

patkány ~ fn **Nr:** *Vóút ojan ember, aki el tutta hajtani a patkánt. Nekünk vóút ety fogatosunk, renetek ~ vóút a tanyán, asz mon-gya, nem baj, elhajtom én őket. Minden jukad betemetett, naponta nyóúccor-tisszer kör-bejárta az ípületet, és mindenüt megveregette a patkánjukat, három nap múlva ety patkán se vóút.— Mekfokták a patkánt, a nádbul ety kis csíkot váktak, a farkánál bedukták a gerincin, jóúdarabon. Mind elmarta a tanyátul az összes patkánt, mert as se tutta, mics csi-nájon, amēre ment, mindenüt harabdálta őket, azok meg elmentek.*

patkánycsapda *patkánycsabda* fn Patkány megfogására alkalmas szerkezet.

patkányféreg *patkányfíreg* fn Patkány. **Sz:** *A csizsmámba nincsen kíreg, mert megette a patkányfíreg.*

patkányfogó *patkányfogóú* mn *Patkányfo-góú kutya:* patkány megfogására alkalmas kutyafajta.

patkányfűstölő *patkányfűstölőú* fn A patkánylukban botra csavart petrózott rongyot gyújtottak meg.

patkó *patkóú* fn **Sz:** *Annyit ír, mint a ju-kas patkóú:* semmit sem ér. *Annyit ír, mind döglöt lovon a patkóú:* ua. **Ö:** *csizma~, je-ges~, sarkos~.*

patkol ~ i <Veréb> párosodik.

patkolókaloda *patkolóúkaloda* fn Olyan eszköz, amelybe a rugós lovat beleállították patkoláskor, és a földről felemelték, hogy ne tudja a patkolást akadályozni.

patkós mn *Patkóúsz szűr:* olyan szűr, amelynek a vállán patkó alakú csipke- v. zsinórdíszítmény van.

patkószeg *patkóúszeg* fn **Sz:** *Ojan éhes vagyok, hogy megenném a patkóúszegét is:* nem válogatnék az ételben. *Megenné a patkóúszegét is:* nagyon éhes. *Ojan ez a bor, mintha patkóúszegét nyeltem vóúna:* savanyú, rossz ízű.

patófű *patóúfű* fn Párlófű [Agrimonia].

patronos mn *Patronos puska:* patronnal működtetett hengeres szerkezet, amely szeget kilőve taglózza le a disznót.

patrul ~ i (rég) <Katonaságnál:> éjjeli őrzőjárat. *Patrulba rendesen ketten jártak, párba.*

patt **Ö:** *csitt~.*

pattan **Ö:** *meg~.*

pattog ~ i Pattogzik. *Pattog a mész a fal-rul.* **Ö:** *fel~, ki~, le~.*

pattogó *pattogóú* fn Pattogatott kukorica.

patvarkodás ~ fn Perlekedés, veszekedés.

patvarkodik ~ i Perlekedik, veszekedik.

patyolat ~ fn Finom, fehér lenvászon. **Sz:** *Ojam, mint a ~:* szép tiszta, hófehér.

pátyolgat ~ i **1.** Gondosan takargat. **2.** Becézve simogat.

páva ~ fn **Sz:** *Uty sétál, mint ety ~:* büszkén, kényesen. *Ugy jár, mint a ~:* ua.

pávaszemű mn *Pávaszemű pillangóú:* pávaszem. *Íjjeli ~ pillangóú:* ua.

pávás ~ fn **1.** Mézeskalácsos faforma. **2.** Kivert tésztából készített mézeskalácsos termék. *A tokni tányírok közé tartozik a címeres, a natytemplomos, a virágtál és a ~.*

pazar ~ mn/fn **I.** mn Pazarló, tékozló. *Pazar egy ember, mindenit elpazarol, szöszön-boron óúcsóújír elad mindent, nem*

becsüli meg a vant. II. fn Kár. Pazarba megy: kárba vész. Ne mennyik ~ba.

pazarkodik ~ i Pazarol, elveszteget. *Ebből a borból pazarkottam, mert két üveggel elajándíkosztam.*

pecegtet *peceket* Ütöget, ütögetve megsért vmit. *Mikor engem szült az anyám, valamit pecegtetett neki az orvos.*

pecek fn **1.** Vmit rögzítő pálcika. **2.** Borjú v. marhakötélnek, kötőféknek a végére keresztben erősített kis fadarab, amelyet az állat nyakába vetett kötél hurkán, ill. a jászol, szekér stb. karikáján áthúznak, amikor az állatot odakötik. *A tehenet kötötték úgy a jászolhoz, hogy a kötél vígin van ety hurok, másik vígin a ~, és a hurogba beledukták a pecket.* **3.** A félkézfürészfű fészítő fája, amely a középfához támaszkodik. **4.** A csatnak a lyukon átbújtható rögzítő tüje, csatpecek. **Sz:** *Ugy ál, mint a ~: feseszen, egyenesen áll. Ö: csat~, fa~, hurka~, pina~.*

peceklyuk *pecekjuk* fn <Sziógyártómes-terségben:> szíjon vágott lyuk, amelyen a csat rögzítő tüje, a pecek átbújtható. *Pecekjuknak legjob kis ovális jukat vágni.*

peceklyukvágó *pecekjukvágó* <Sziógyártóknál:> a szíjon levő peceklyuk kivágására való lyukasztó, pecekvágó.

pecér **Ö:** *al~, fiú~, gyerek~, hurka~, konyha~, kutya~, lány~, tyúk~.*

pecéz **Ö:** *ki~.*

pecka *pecka* fn <Kalaposmesterségben:> téglából rakott tűzhely tűztere fölött levő vaslemez, amelyen a nemez tömörítéséhez szükséges gőzölést végzik.

peckás ~ fn **1.** Kazán, gőzgép, kályha fűtését végző munkás. *Uty híjták, aki fűtött, hoty ~, a vóut a ~.* **2.** Kazán, gőzgép fűtésénél segédkező személy, fiúgyermek. *A csíplőü-gépnél ketten vóutak, a kicsi vóut a ~, aki a szalmát odakísítette a gőzgéphe, a másik vóut a fűtőü.*

peckelődik **Ö:** *ki~.*

peckes ~ mn **1.** Pecekkel ellátott <kötél>. *Peckes kötél:* kis, keresztben álló fadarabbal, pecekkel ellátott borjú- v. marhakötél a jószág megkötésére. **2.** Egyenes tartású. *A ~ emberre*

asz montuk, hoty fészít, mint a kutya a tolseprűvel.

pecsenye ~ fn **1.** Pecsényehús. **2.** Pecsényekövé. *Ami a ~bül sült ki, az vóut a tepertőü. Ö: csuka~, fara~, fehér~, laci~, lesi~, szűz~, zsivány~.*

pecsenyekövé ~ fn <Disznóöléskor:> a szalonnáról levagdossott húsdarabok összessége.

pecsenyekövé-tepertő *pecsenyekövé-tepertőü* fn Húsos tepertő. *Hát a húsos tepertőü, pecsenyekövé-tepertőü vóut a legjobb.*

pecsét **Ö:** *oldal~.*

pecsétel **Ö:** *le~.*

pecsételt **Ö:** *le~.*

pecsétnyomó *pecsétnyomóü* fn Bélyegző.

pecsi ~ fn (gyny) Pecsénye, húsfalat. **Sz:** *Kicsi ~, naty popa, asz monta az örek Konya: <gyerekek mondják:> kevés húst kell enni sok kenyérrel. Ö: lesi~.*

pedál **Ö:** *láb~.*

peder **Ö:** *ki~.*

pediglen ~ ksz Pedig.

pedró *pedróü* fn Bajuszpedró. **Ö:** *ólom~.*

pedrófa *pedróüfa* fn <Paszománykészítőknél:> lapos, bunkós fejű, faragott nyeles tokszám, amellyel a rövidebb zsinórdarabot, övet összesodorták úgy, hogy nyelénél fogva pörgették, miközben a zsinór a bunkós fej tetején levő horgon volt.

pehely *pehej* fn **1.** A mag külső, nagyon könnyű héja. *A pehej meg a könnyep szemek kiváltak.* **2.** Pehelytoll, ill. ennek ágy nemű töltésére használatos tömege. *Vóut, aki típínél csak a pejhet hatyta meg, a párnába asz szerette.* **3.** A kukoricaszem tövén a szem és a csutka érintkezésénél található könnyű hártyás levélke, amely morzsoláskor kihullik, kukoricapelyva.

pehelyszór *pehejször* fn A fedőszörök alatt levő rövidebb, finom hőszigetelő szőr. *A műszörme azért nem lesz soha ojan jóü hőszigetelőü, mint az igazi, mert eszt a pehejször soha nem fogják tudni ugyanígy leutánozni.*

pehelytoll *pehejtoll* fn *A pehejtoll meg a pehej is, azok jóü a párnakisztishe.*

pej ~ mn Vöröses v. sárgásbarna színű, fekete v. sötét sörényű és farkú (ló). *Semmi jegy nem vőut rajta, ety piros ~. Ő: almás~, babos~, barna~, barnás~, fekete~, gesztenye~, meggy~, mogyoró~, setét~.*

pejló *pejlú* fn Vöröses v. sárgásbarna színű, fekete v. sötét sörényű és farkú ló. *Hát amék sötétebb vőut, hát asz pejlú.*

pejsli *pájsli* (Ételnév:) szalontüdő zsemlegombóccal. *A Resti Étterembe már kora hajnalba kapható vőut a pájsli és a korhej-leves.*

péklapát ~ fn Kenyér lapát. *A ~ búkfából vőut, és direkt vőut lapátkészítő.*

pellargónia *pellárgóunija* fn Mályva. *A májvát monták rígen pellárgóunijának.*

példabeszéd *példabeszéd* fn Közmondás, szólas.

pelerin ~ fn Ujjatlan, rövid, körgalléroszerű ruhadarab.

pellengér ~ fn **Nr:** *A rígi világba ~re álitottag Debrecembe aszt az asszont, aki a más urára mert kacsintani. Kalodába tettik bizonyos óurára, akkor előjvették a vesszőj-seprűt, oszt kivertik a vározsbul.*

pelyphel **Ö:** *le~.*

pelyphéz **Ö:** *ki~.*

pejya *pejva, péva* fn A gabonaszemet borító, vékony, hártás levélkének a csépléskor leváló és összegyűlő tömege. *Ponyvára rakták, kaparták a pejvát. A pejvát rendesen külön egy nagy-naty szímbe tárolták. Sz: Annyi píze van, mint a pejva: sok pénze van. Annyi, mint a péva: megszámlálhatatlanul sok. Ő: majoránna~, zab~.*

pejvahordó *pejvahordó, pévahordó* fn Pelyvát hordó személy. *Alóul vőut pejvahordó, azok vőutak nígyen.*

pelyvás *pejvás, pévás* fn Pelyvásól.

pelyvásól *pejvásóul, pévásóul* fn Pelyva tárolására szolgáló kis gazdasági épület, fészter. *A pévásóul rentszerint a nagyóul egyik fala mellé ípült.*

pelyvápajta ~, *pévápajta* fn Pelyvásól.

pelyvásszín *pejvásszín, pévásszín* fn Pelyvásól.

pelyvatartó *pejvatartó, pévatartó* fn Pelyvásól.

pemete ~ fn Hosszú rúd végére szalmából, rongyból, kukoricacsuhéból stb. kötött csomó, amelyet a kenyérsütő kemence tisztogatására, ill. vizesen a bent maradt parázs eloltására használnak.

pemetel ~ i (Kemencét a kenyér bevetése előtt) pemetével, vagyis kemencesepürével kitisztít. **Ö:** *ki~.*

pemetelő *pemetelő* fn Pemete.

pemetevíz ~ fn Az a víz, amelybe a szénvonót, ill. a megtüzesedett pemetét mártják.

pempő *pempő* fn **1.** (Méhészeten:) az anyaalcában található mirigyváladék, amihez mézet keverve az anya táplálására használnak. **2.** Többféle anyagból készített gyógykenőcs. **Nr:** *Melek pempőit tettek a kelevínyre, hogy megírják, kifakaggyik. Mustárt, reszelt fokhagymát, vereshagymát, nyúlhájat mek házi-szappant, amit levakartunk, rozslisztet, kevés vizet, hétféle anyagbul vőut kikeverve. Rá tettük, amire kellett, oz gyógyította.*

pemzli ~ fn Nyélbe erősített sörteből v. szörből álló festésre használt ecset.

pendely *pendej* fn **1.** Hosszú női ing mint közvetlenül a testen viselt, hálóruhaként is szolgáló fehérnemű. **2.** Közvetlenül a felsőtestet takaró v. pedig az ing fölött viselt fehér házivászonból készült alsószoknya. **3.** Kisgyermek hosszú, ingszerű ruhája. *A pendej hosszú, ingszerű ruha vőut a már járnai tudó kisgyermekeknek, amíg szoknyát vagy nadrágot nem kaptak. 4.* Vásznon alsószoknya. **5.** Vásznonból készült, hosszú női ing. *Vőut még egy nőjji ing, amit pendejnek híftak. Gyertyát gyútott, az ablagba tette és ott ált pendejbe, míg a zene szóult. Nr:* Szőürtarisznya a pendejbe, lilijomszál a gatyába, tegyük a szőürtarisznyába! (tréfás felhívás szeretkezésre). *Eszter, Peszter, lóug a pendej. Maj felhajtya ety tóut ember (Mondóka). Ő: gylcs~.*

pendelykémény *pendejkimény* fn A szabad tűzhely fölé boruló, alul szélesebb, felül szűkebb kémény, amelyet kívül-belül vastagon kitapasztanak. *A pendejkimény söviny-*

bűl kasszerűen fonot nagy ípmány, ami a konyha tűszhejes riszit tejjes mirtígbé vagy rizbe beburította. Nr: A pendelykémény három falról és egy áthidalóról induló szabadkémény, amelynek falazatát a tetőtérben pendelyszerűen összehúzzák.

pendelykorcú mn *Pendejkorcú pipa:* magas, vékony formájú, körben erősen rovátkolt, vörös színű cseréppipafajta; húzogatót pipa, macskakarmolta-pipa.

pendelyregiment *pendejregiment* fn *Lányok csoportja. Na ot megy a pendejregiment, monták, ha jányok mentek ecs csoportba.*

Pendelyvár *Pendejvár* fn **Sz:** *Pendejváron vőyt ű katona:* sohasem volt katona.

penderedik ~ i *Vki frissen perdül, forog.*

penderít ~ i **1.** *Karikát ostorral perdít. Mijen ügyesen ~ ez a fiju, monták, ha jól tutta a karikát perdíteni. 2.* *Gyorsan elkészít. Jóy kis házat ~ett magának a szomszíd az udvarára.*

pendül ~ i **Sz:** *Ety húron ~nek:* (elitélően:) egy véleményen vannak.

penecilus ~ fn *Zsebkés, bicska, penicilus.*

penész *penisz* fn **Sz:** *Ha te nem vőynál meg a penisz, őcsőyb vőyna minden köből búza öt forintat:* (a munkájával v. erejével dicsekvő semmirekellő, különösen fiatalabb embernek mondják gúnyosan). **Ö:** *szaj~, szőlő~.*

penészedik *peniszedik* i (Pl. pénz) *nem forog, nem hoz hasznót. A ládafijába peniszedik a píze. Ö: be~.*

penészes *peniszes* mn **1.** *Gyenge, beteges, csenevész. Peniszes kisjány ez a Rozi. 2.* (Juh pofaszínének jelölésére.)

penészvirág *peniszvirág* fn *Sápadt, beteges személy. Gyerekre, de nőire mek fírfira is monták, aki sápat vőyt, hoty peniszvirág.*

penge **Ö:** *bojtozó~, lehúzó~.*

pengés **Ö:** *borotva~.*

penget **Ö:** *el~, meg~.*

pengetartó *pengetartóy* fn *Borotvapengét tároló tok, doboz.*

pengőforint *pengőfürint* fn *Pengő. Ety pengőfürint egy dollárt irt a Horti-rencerbe.*

penicilus l. **penecilus**

penna ~ fn **1.** *Író toll. Tinta, és akkor abba mártottug bele a ~nkat. 2.* *Írásbeli munka. Drága annak a jeddzőjnek a ~ja, sokat kirt. Nr:* *Jaj, de kopott a ~ja, talán soknak ír alája. Nem a ~ hibás már itt. Kicsid bű a kalamáris.*

pennacilus ~ fn *Penicilus, zsebkés.*

pennahegy ~ fn *Tollhegy.*

pennaszár ~ fn *Tollszár.*

pennás mn *Pennás ember:* okiratok készítésével foglalkozó személy.

penót *penóyt* fn *Spenót.*

péntek *pintek, pntek* fn **Sz:** *Ojan fősvíny, mint a pntek: nagyon fősvény. Hosszap pntek, mint szombat, de mék hosszab vasárnap: kilátszik az alsószoknya. Hőynapután kiskeden, bornyúnyúzóy pnteken: sohanapján. Szegíny, mint a pntek: nagyon szegény. Nr:* *Nagy és fontos dolgokba nem szabad pnteken kezdeni. Aratászba soha nem kesztünk pnteken. Ö: nagy~.*

pénz *píz* fn **1.** *Naty píz: sok, nagy címletű pénz. Akkor még naty píz vőyt, nem úgy, mint most. Píszit felszed: előleget vesz fel. Felszette a sok píszit, osztán, nem csinálta meg. 2.* *A forgalomba levő legkisebb értékű pénzdaráb. Mékse árutatog belőjle ety pís se. 3.* *Veretlen pízir: ingyen. Szeretné, de veretlen pízir. 4.* *Hal pikkelye. Sz:* *Ha nincs pízed, eriggy a halho, kírjil tülle köjcsön!:* (így utasítják el a kellemetlen kölcsönkérőt). *Elaludnék ety fél pízir, nem bánám, ha sose adnák meg: (álmos ember mondja). Annyi a píze, hoty tyúk eszi az apraját: gazdag. Maj felveti a píz: rengeteg pénze van. Ismerik, mint a rossz píszit: sokan tudják róla, hogy nem tisztességes. Tuggyák, hoty hám píszit ír: kiismerték, hogy milyen ember. Nem lopja a píszit: megdolgozik a pénzéért. Km: Rosz píz nem vész el: a) a rossz embernek szerencséje van. b) majd előkerül. Ha nincs píz, igyál viszt, ahogy az olá mongya: ha nincs rá pénzed, ne igyál bort. A píz olvasva/számolva, az asszony verve jóy: —. Píz nélkül bolond megy a vásárra: pénz nélkül semmit sem tudsz venni. Pízzel lehet píszit keresni: könnyebben gyarapszik az, akinek már van vmennyi vagyona. Nr: Aki píszit kap,*

leköbdösi, és asz mongya: Apád, anyád idegyűjjön! — Ha valakinek visket a tenyere, asz jelenti, hoty píst kap, vagy aszt, hogy beleszarnak. — Ha valaki útközbe valamibe megbotlik, aszt mongyák: Ot van elásva a nagyapát píze! Ö: apró~, bánom~, bika~, bocskor~, fa~, farka~, fel~, hal~, harangozó~, jegy~, must~, parázs~, potom~, potya~.

pénzel *pízel* i ⟨Vmiből mint jövedelmi forrásból⟩ rendszeresen pénz szerez. *Ebbe a hógnabba a tojázsbul pízeltem. Ö: fel~.*

pénzes mn *Pízes fíjóuk/láda:* olyan fiók, ill. ládika, amelyben a pénzt tartják.

pénztelen *pízetlen* mn Kevés pénzű, szegény.

pénzpocsékló *píspocsíkló* fn Olyan személy, aki nem tud takarékoskodni. *A píspocsíkló nem tutta mekfogni a pízit elhánta, elpazarolta.*

pénztárnok **Ö:** adó~.

pénzü **Ö:** vékony~.

pénzügyi mn *Pízügyi főüvigyázó* (rég): állami pénzügyőri segédtisztek vezetője.

pép **Ö:** lenmag~.

pepecs ~ fn (rég) Vörheny, skarlát.

pépes ~ mn Péphez hasonló halmazálapotú. *Előüször hík, ~ keveriket kízítünk magnézijumbul és benzimbül, majd ezzel áddörzsöjjük a szőürmét.*

pepin **Ö:** london~.

pepita ~ mn Iromba. *Van etyszínü tyúk, így montuk valamikor, iromba vaty~.*

per ~ fn **Km:** *Az Istennel nem lehet ~be szálni:* amit Isten ránk mért, el kell fogadni.

perceg ~ i Serceg.

percent ~ fn (rég) **1.** Százalék. *Rígen a százalíkot ~nek montuk. 2.* Adó. *Rígen az adóút híjták ~nek.*

perdíto **Ö:** csiga~.

perec **Ö:** fark~, fül~, vajas~.

perecesinas ~ fn A perecsütő pék segédje. *A pék sütötte a perecet, a ~ mek hoszta ety hoszú rúdon, és akkor kijabált: Perec, perec, sóus perec!*

perecnyújtó mn *Perecnyútó* asszony: Perecsütésnél az az asszony, aki a tésztát kinyújtja.

perel **Ö:** el~.

perem **Ö:** tábla~, üst~.

perém ~ fn Prém.

peremez ~ i ⟨Könyvkötő⟩ a könyv szélét peremmel látja el.

peremező *peremezőü* fn ⟨Könyvkötészetben:⟩ perem készítésére alkalmas kéziszerszám.

peremizs ~ fn A fészkesek családjába tartozó sárga virágú dísnövény [Calendula officinalis].

perenoszpóra *perenoszpóra* fn Peronoszpóra.

pereputty ~ fn Család(tag), rokon(ság), háznép, hozzátartozó. *Mekhíftam őket vascsorára ~ostul.*

pereszlen ~ fn A fenyőfélék törzsén körben elhelyezkedő évente növő gallyak.

perforálás **Ö:** ív~.

perforáló *perforáló* gép fn A papír sorozatos lyukasztására szolgáló szerkezet; sorlyukasztógép.

pergál ~ fn ⟨Olcsó, karton, ill. ahhoz hasonló⟩ ruhaanyag. *A sonkojos tójtok ~lal fizettek a sonkojir.*

pergamen *pergament* fn Üveg lekötésére használt erős papír. *A ~t is adott egy levegőüt a lekvárnak.*

pergamenenyv ~ fn ⟨Könyvek ragasztására használatos⟩ enyvfajta.

pergamenpapír *pergamenpappír* fn Víz és zsírálló áttetsző erős papír. *Pergamentpappír fehér papír vóut, rezgőüs, légmentesítette a befőüütöt.*

pergamenkörte ~ fn ⟨Egy körtefajta.⟩

perge ~ mn **1.** *Perge hegyes:* ⟨szarvasmarha v. juh szarvállásának jelölésére⟩. **2.** Gyors ⟨beszéd⟩.

pergel ~ i **1.** ⟨Ételfélét⟩ pörkö, pirít. **2.** ⟨Szalonnából, hájból, bélkövérből⟩ zsírt olvaszt, kisüt. *A szalonnát, hájat, bélkövért eszt mindet ~tüik. Ö: ki~, meg~, rá~.*

pergelés *pergelis* fn Zsír kiolvasztása, kisütése. *Disznóöliskor mindig asz montuk, ha zsírt olvasztottunk, hoty pergelis.*

pergelő Ö: kávé~.

pergelőfa *pergelőüfa* fn <Fésűsmesterségben:> ujjnyi vékonyra felhasogatott, kiszáritott fadarab, amelynek a lángja fölött a szarut melegítik.

pergelt ~ in Pirított, pörkölt. *Pergelt leves:* rántott leves. *A ~ leves uty kiszül, hogy apró szalonnadarapkákat kiolvasztunk, bele kolompír dinsztolva, porpaprika, eszt felenggettük vízzel, ehész csipetkét vaty felverd galuskát tettünk. Pergel tiszta:* pirított tészta. *A pergel tiszta például apróra megválták a szalonnát, oszt mekpergeltik, a kolompírd beletették abba, mekforgatták, rátették a paprikát, akkor feleresztették lével.*

pergelttészta-leves *pergelttészta-leves* fn Pirított tésztával készített leves. *A száraztízstát tűzön mekpiríttuk, felengedgyük vízzel, majd ízesítjük. A pergelttészta-levest akkor csináltuk, ha kifutottunk az időübil.*

perget ~ i Mézet a lépből a pergetőben gyors forgatással kicsapat. **Ö:** be~, fel~, ki~.

pergetés Ö: mag~.

pergető *pergetőü* fn Lépesmész kinyerésére szolgáló szerkezet. *A lípet lefedeszítik, beletették a pergetőübe, eccerre nity keretet, gyorsan forgatták, kicsapóúdot a miz, majd a keretet visszahejesztik a kaptárba, és a mihek ujból telihorták. Ö:* csiga~, mag~, vándor~.

pergetőgép *pergetőügép* fn Pergető.

pergő *pergőü* fn **1.** Állat <pl. juh, disznó, kutya> nyakába akasztott kisebb kolomp, csengő. *Vóút egísszen kis pergőü, negyvenpízes, félliteres, koronás pergőü. Sz:* Válogat, mint juhász/kondás a pergőübe: finnyás, nem eszik meg mindent. **Ö:** juh~, kis~, kutya~, leveli~.

pergőfúró *pergőüfúróü* fn A fúrószerszámok befogására és mozgására használatos ötvösszerszám.

pergős *pergőüs* mn Olyan <szőlőfürt>, amelyről könnyen lehullanak a szemek.

perje Ö: angol~.

perjésedik Ö: el~.

permet ~ fn **1.** Permetező eső. *Csak ety kis ~ esett az iccaka. 2.* A permetezett folyadék szétszórva. *Az újtelepítésnél bejjeb nem lehetet menni a ~tel.*

permeteg ~ fn Apró cseppekben hulló folyadék.

permetező *permetezőü* fn Növény permetezésére használt eszköz.

permetezőcső *permetezőücsü* fn <Könyvkötészetben:> márványozásnál használatos műanyag cső.

permetlé ~ fn Vízben oldott permetezőszer.

pernahajder ~ fn Semmirekellő, haszon-talan személy.

pernye ~ fn Elégetett anyag könnyű, szálongó maradványa, hamuja. *Pernyébül főüsz-tük a izét is, ~ vóút a lüg, a mosóüszerünk. — Mikor megvakarták a disznóút az izétül, a ~tül megvakarták, akkor ugye odavittik, eggy ajtóüra rátették, vagy vágóüdeszkára. — Sz:* Ojan száraz, mint a ~: pl. a száraz lóhere, ti. ez szétporlik a szárazság miatt. **Ö:** ló~.

pernyetartó *pernyetartóü* fn <Tűzhely, kemence alatt> olyan edény, üreges tárgy, amelybe a pernye behullhat. *Ot vóút a pernyetartóü, az ment oda le.*

pernyéz ~ i Hamut hint vmire. **Ö:** fel~.

peronoszpóra l. **perenoszpóra**

perrotíngép *perotíngép* fn <Kétfestőknél:> mintázógép, szakaszosan továbbító, teljes anyagszélességben nyomó gép.

persed Ö: ki~.

persely *persej* fn A kerékagy közepén levő cső alakú vas, amelybe a szekértengely illeszkedik; puska. *Ha nincs persej, a tengej kimarta vóüna a kerékagyat. Ö:* lócs~.

perselyez *persejez* i A kifűrt kerékagyba behelyezi a perselyt. *A bognár meg persejezi, bepersejezi az agyat. Ö:* be~, meg~.

persenés *persenis* fn Pörsenés.

perszapor ~ fn Bolhapor [Pulvis insectorum].

pertli ~, *pejtli* fn **1.** Pamutból v. más ilyen anyagból zsinórszerűen szőtt keskeny szalag. *A szoknyát három sor ~ díszíti. 2.* Fűzőzsinór, kötőszalag. *Szóüval minden ruha külöm vóút*

összerakva, összekötve pejtlivel kötöttem össze. **Ö:** cipő~.

pertusodik Ö: meg~.

perváta ~ fn **1.** Árnyékszék. **2.** Trágyadomb. **Nr:** *Ha szemőücsöd van, vígy egy almát valahunnen, vák kétfelé, jobrul barra, barrul jobra is kerekízd meg vele, ázsd a csepegőjűbe, vagy lögd a ~ba, elmúlik.*

perzsel ~ i Vmit a felületén (láng nélkül) éget, vmiről a szőrt, a tollat így eltávolítja. *A disznóút rígen szalmával, most pedig gázzal ~ik.*

perzselő perzselőjű fn Disznó perzselésére való szerszám. *A perzselőjűd gáspalackal műköttetik.*

perzselődik perzselődik i (Levél) (meg)pörkölődik. *Rézgáliccal permeteszték, de ógvatosan, mert asz perzselte a levelet, perzselődött a levél.*

pesel/ik ~ i Pisil. *Az ember, gyerek, állat, a lú, tehén, disznó szokot peselni.* **Nr:** *Ahova a disznó előűszőr pesel, szarik, az mindig odajár.* **Ö:** le~, oda~.

peselős peselős mn Aki v. ami sokat pisil. *A disznók ugyan naty peselősök vőgtak, meg a lú.*

peshed Ö: meg~.

peslékel peslíkel i Jön-megy, ki-be járkal.

Pest ~ fn Budapest. **Sz:** *Szegény testem! Mikor ígetnek nek ~en?:* (tréfás felsóhajtás). **Km:** *Akinek nincs lova, gyalog megyen Pesre, akinek nincs kutyája, maga ugat este: mindenki az anyagi helyzete szerint él(het).*

pesztonka ~ fn Pesztra.

pesztra pesztra fn Kisgyermek gondozására alkalmazott fiatal lány. *A pesztra általába tizenhét-tizenöt éves jány vőut, aki el tudot jáccani az ety-kétévezs gyerekkel.* **Sz:** *Kifizette a pesztrát:* (mondják tréfásan, ha a kisbaba a pesztra ölbe vize v. kakál).

pesztrál pesztrál i Kisgyermekre vigyáz. *Az inasz gyakran pesztrálta a mestere gyerekeit.*

peták ~ fn (rég) Régi hétkrajcáros. *Az én gyerekkoromba mán nem járt a ~, csak a szóú marat meg.* **Sz:** *Nem ír ety ~ot se: vmi igen értéktelen.*

petecs petécs, petics fn (rég) Lázas betegségből származó vörös v. kékes foltok a testen.

petecses mn (rég) *Petecses idegláz:* (egy betegségfajta).

petek fn **Sz:** *Peteket csap:* vmi csíny, vmi rosszat követ el.

petél ~ i **1.** (Hím madár nőtényt) megtermékenyít. *A kokas is, a gúnár, a gácsír meg a kani galamb, a kamveréb is ~.* **2.** (Rovar) petét rak. **Ö:** meg~.

Péter-Pál fn **Nr:** *Péter-Pálkor szakad meg az íled gyökere, akkor szakat fel a búza gyökere.*

petézik ~ i Petét rak, petél. *A míheknél az anyát nem szabad bojgatni, amikor ~.*

petéztető petéztetőjű fn (Méhészetben:) a pete kikeltetésének eszköze. **Nr:** *A petéztető kisméretű kalitka, amelynek egyik oldalán rostaszövet található, a másikon pedig olyan fogazat, amelynek segítségével a lépre lehet tűzni. Ebbe belehelyezik a méhanyát, és a kijárónyílást egy mézes-cukros pépdarabbal befedik, hogy a méheket odacsalogassa.*

petlóriom petlórijom fn Petróleum.

petrence ~ fn **1.** Szálas takarmánynak, szalmának két rúdon egyszerre elvihető csomója. *Mikor gyűtöttünk, előűszőr ~be hortuk össze a színát.* **2.** (Jelzőként:) ilyen mennyiségű széna, szalma. *Két ~ színát vittünk oda.*

petrezselyem petrezsejem fn **Sz:** *Petrezsejmet árul:* mondják arra a lánynak, akit a bálban nem kérnek fel táncolni.

petró petróu fn Petróleum.

petrós petróus mn Petróleumos.

petróslámpa petróuslámpa fn Petróleumot égető lámpa. *Petróuslámpa mirete szerint vőut ötös, nyóucas, tizes, tizenkettes is.* **Nr:** *Ha a petróuslámpa füstölt, a tetejire piszt tettek, hogy ne jöjjik ki a füst.*

petróüveg petróusüveg fn Petróleum tartására való üveg.

petrótartó petróutartóu fn A petróleumlámpa alsó része, amelyben a petróleum van.

petye Ö: etye~.

petyele **Ö:** etyele~.

petyereg ~ i Csepereg, permetez. *Nem esik, csak ~ az essőj.* **Ö:** etyereg~.

petyhed *petyhed* fn <Hús> romlani kezd. **Ö:** meg~.

pettyem **Ö:** ettyem~.

pettyesül **Ö:** meg~.

pezseg ~ i <Víz gyöngyöt hányva> forni kezd.

pezsgés *pezsgís* fn Az a tény, hogy vmi pezseg. *Szüret után őjrizni kell, mikor kifornak a borok, amikor megáll a pezsgís, röktön át kel húzni a seprűről.*

pezsgő *pezsgőj* fn Szóabikarbóna.

pezsgődinnye *pezsgődinnye* fn <Vendéglátóiparban> olyan ingyenség, amelyet úgy készítenek, hogy a meglékelt dinnye léke helyére pezsgőt öntenek, majd lehűtik.

pia *pija* fn <Szeszes> ital.

piac *pijac* fn **Sz:** *Én is a pijacul ilek:* fizessék meg az én munkámat is. **Ö:** búza~, cseléd~, ember~, fá~, heti~, tej~.

piaci mn *Pijaci kofa:* bőbeszédű, nagyszájú kislány. **Sz:** *Ojam, mint a pijaci légy:* szemtelen.

piacol *pijacol* i <Rendszeresen> piacon árul, piacozik.

piacos *pijacos* mn Piacra való, könnyen eladható. *A lekhorn jóu pijacos tojást tojt.*

piál **Ö:** be~.

piázik *pijázik* Iszik, piál. *Űk meg od ben szóurakosztak, pijásztak.*

piacrajáró *pijacrajárou* fn Vkinek a megbízásából a piacon rendszeresen bevásárló alkalmazott. *Azok a ruszkik vagy mik, a szovjetek akkor idesanyámat mektették piacra-járounak.*

picc ~, *pic* isz (gyny) vminek a forró, égető voltára utaló figyelmeztetésként: *Picc, forróu!*

picces-puccos ~ mn Cifrán öltözködő <személy>. *A ~ az vóut, aki kicsípte magát, mint Szaros Pista Jézus nevenapján.*

picinkó *picinkou* mn Parányi, igen kicsi. **Ö:** icinkó~.

piciri ~ mn Nagyon kicsi, parányi.

picula ~ fn (rég) Régi pénz. *Hallottam, hogy az ezernyőuccázás évegbe vóut a ~, a lekkisep pízmem vóut, mikor járt.*

picsa ~ fn **1.** Segg, ülep, fenék. **2.** <Nagy fenékű> nő. **Sz:** *Ez a ~, jányom, nem az anyádé!* <legények mondták egymásnak egy nagy fenékű nőt meglátva>. *Az anyát ~ja!* <szitok>. **Nr:** *Picsa, hat egy garas. Mékse kap a szegény paraszt. De ha az úr elindul, mingvár ety kosárral kóydul:* a gazdag ember nőt is könnyebben szerez, mint a szegény.

picsamari ~ fn (gúny) Csúnya beszédű lány.

picsányi ~ mn **1.** Nagyon kevés. *Főjleg ennivalóura montuk, hogy ou esz csak ety ~, evvel nem lakok jóul.* **2.** <Szoknya> rövid.

picsog ~ i Sír-rí. *Ez a jány mindik ~, vaty kell vaty se.*

picsogó *picsogou* mn Síró-rívó <gyermek>.

pié *pijé* fn Keskeny fodor a ruha saját anyagából.

pietron *pijetron* fn <Sertésfajta> Nitysonkás *pijetron*.

pih *pi* fn Pihe, pehely. **Sz:** *Pihet a dunyhába, tollat a párnába: —.* **Ö:** nád~.

pihe ~ fn **1.** Finom apróbb pehely. *A ~ finomabb, apróubb, mint a toll. Az eggyk ~nek monta, a másik pehejnek.* **2.** Kukoricapelyva. **Ö:** nád~.

piheg-páhog *pihek-páhog* i Szaporán, szaggatottan, aprókat lélegzik.

pihen ~ i <Fazekasoknál> a meglocsolt, áztatott agyag néhány óráig az áztatólapon áll, mielőtt a fazekas megtaposná. *Pihenni hagy:* kenyértésztát a dagasztás sorrán kétszer kelni hagy. **Ö:** meg~.

pihenő **Ö:** juhász~.

pihentet ~ i A begyúrás és az átggyúrás közötti állapot, amikor állni hagyják a tésztát; érlel, állni hagy. *A fehirtisztát kevesebb idejék kel ~ni, mint a tokni tisztát.*

pihes ~ mn **1.** Pelyhes. *A kisliba ~, amíg még nincs tolla.* **2.** Néhány éves <kislány>. *Te kis ~, montuk a három-nígy éves kisjánnak.*

pihés *pihis* mn Pelyhes. **Ö:** nád~.

piheször *piheszöür* fn Pehelyször.

píhseprű *píseprű* fn **1.** Tollseprű. **2.** A kemence fenekének kitisztítására szolgáló cirokseprű.

pika ~ fn Vashegyben végződő rúd.

piké l. **pikkely**

pikét ~ fn Piké ruhakelme.

pikíroz ~, *pikéroz* i **1.** (Szörmekikészítőknél:) egy vászondarabot bevarr a kész munkába. **2.** Kárpitozáskor a felső párnázatot elkészíti. **3.** Palántát átültet, ill. a melegágyból a szabadba kiültet. **Ö:** *ki*~.

pikírozás ~ fn **1.** (Szörmekikészítőknél:) egy vászondarab bevarrása a kész munkába a bőroldal megerősítése céljából. **2.** A bútor kárpitozásának egyik művelete, a felső párnázat elkészítése. **3.** A palántának a melegágyból a szabadba való kiültetése.

pikírozóanyag *pikírozóanyag* fn (Szörmekikészítőknél:) az az anyag, amelyet a bőrre varrnak. *Hogy a búrrízt megerősíccse, pikírozóanyagot varrag be.*

pikírozógép *pikírozógép* fn (Kárpitosoknál:) a pikírozást végző gép. *A pikírozást ma már általában pikírozógép végzi.*

pikírvászon ~ fn (Kárpitosoknál:) molinó, fehervászon.

pikkel ~ fn (Tímármesterségben:) víz, konyhasó és kén- v. sósav keveréke a bőr mélytelenítésére és a cserzés előkészítésére.

pikkelez ~ i (Bőröket) mélytelenítés és előcserzés céljából a pikkel nevű folyadékba rak.

pikkely *piké, pikkej* fn **1.** Halpikkely. *Azért jó a harcsa, mert nincs az a pikéje.* **2.** (Mészárosoknál:) vágómarha leütésére használt taglóféle.

pikkelyez *pikkej* i (Szarvasmarhát) letaglóz. *Mikor bejöttek kisöbbségbe igen hatalmazs bikák, nem is pikkejesztünk.*

pikó *pikóy* fn A pikós fonáskor türe tekert hurok.

pikoló *pikolóy* fn Vendéglátóipari tanuló, aki a vendéglőben, kávéházban italt szolgál fel, v. az újságokat kezeli, ill. rámolással foglalkozik.

pikológerek *pikológerek* fn Pikoló.

pikós mn *Pikóys fonás:* a fonásnak az a fajtája, amikor a legszélső szálát a mellé illesztett türe tekerik.

pikula ~ fn **1.** (Fúvós hangszer:) kis furulya, furulya, klarinét. **2.** Bodzafapuska. **Ö:** *fúvós*~.

pikulázik ~ i Furulyán v. más fúvós hangszeren játszik.

Pilátus fn **Sz:** *Ojan álmos, mint a ~ macskája:* nagyon álmos. *Uty kerül bele, mint ~ a krédóba:* akaratlanul, véletlenül.

pillis ~, *pillis* fn Kenyér megszegésekor levágott darab. *Pillist vág:* a cipőt, ill. a kenyeret megszegi.

pillancs ~ fn Méceses.

pillangó *pillangóy* fn **1.** Lepke. **2.** (Bőrtárgyak díszítőelemeként:) különböző színű posztóból v. bőrből készített apró sallang. **3.** Kurva. *Nőjnek monták, aki kurva vőyt, hogy jóy massa e, jóy pillangóy. Nr:* *Ha tavasszal sárga pillangóy lát előjűször az ember, akkor mekhal, ha fehéret, akkor beteges lessz, ha pirosat, akkor egíssíges. Ö:* *bagoly*~.

pillangós mn *Pillangóys kantár:* pillangóval díszített kantár.

pillangóz **Ö:** *fel*~.

pillangózás *pillangóyzás* fn (Szőjgyártóknál:) a pillangó elkészítésének művelete és technikája.

pillangózik *pillangóyzik* i **1.** Szőlőlevél növekedni kezd. *Pillangóyzik a szőlőlő, mikor a levelek kezdenek kihajtani.*

pillant ~ i Pislant.

pillantás **Ö:** *kutyakorbács*~.

pille ~ fn **1.** Forralt tejen kihűléskor keletkező hártya, bőr; a forralt tej föle. *Mi gyerekek nem szerettük a ~t.* **2.** (Rézműveseknél:) a vörösen izzó rézről a hűtőkádban leváló fekete réteg. **Nr:** A vörösen izzó rezet beleteszik a hűtőkádba, és az előzőleg sóval, ecettel kezelt rézfelület a hűtés közben oxidálja a rezet, ezért megjelenik a felületén egy vékony feketés réteg, ez lepattogzik a vízben, ezért nevezik pillének, a réz ezután szép hajnalszínű lesz, rézhamva. **Ö:** *kákom*~, *tej*~.

pilled ~ i Lankad, bágyad, fárad. **Ö:** *el*~.

pillédzik *pilléddzik* i **1.** <Hidegben> a víz felszíne kezd befagyni. **2.** <Forralás közben> tej felszíne megbőrösödik. **Ö:** *be~*.

pillempánty ~, *pillempáty* fn **1.** Fityegő, női ruhadísz. *Sok ~, szallag, rojt van a ruháján.* **2.** (gúny) A durva posztóból készült hosszú ujjú férfi felsőkabátnak, a gubának hátul visszahajtott nyakrésze.

pillér ~ fn Rendszerint négy v. sokszög keresztmetszetű, oszlopot helyettesítő, oszlophoz hasonló függőleges tartóelem.

pillés ~ mn Megbőrösödött (tej, kávé).

pillésedik ~ i <Tej forraláskor> bőrösödik.

Ö: *be~, meg~*.

pillézik **Ö:** *be~*.

pimpós *pimpóús* mn *Pimpóúzs bor:* virágos bor.

pimpósodik *pimpóúsodik* i **1.** Hús penészedik. **2.** Bor virágosodik. **Ö:** *meg~*.

pina ~ fn **Sz:** *Kopasz ~, figura:* nincs a pinán szőr. **Nr:** *Nem messzi van ide Berek, ott a ~ drótyom pereg:* <tréfás mondóka>.

pinapecek ~ fn Csikló.

pinalajtorja ~, *pinarajtoja* fn Tüskés ágas-bogas puszta rózsaféle, amely hasonlít a női nemi szervhez. *Pinarajtoja, hát úgy álnak a töviskek mindenféle.*

pinarajtoja l. **pinalajtorja**

pináz ~ i <Férfi nőt> magáévá tesz.

pinc **Ö:** *inc~*.

pince **Ö:** *almás~*.

pincegádor *pincegátor*, ~ fn A pince elő-része, lejárata. A *pincegátor lipcsőűs lejáróú* a *pincébe*. *Az ajtóú előűt vőút egy ijen kis nyitot rísz, az a ~.*

pincegyertya ~ fn Főként pincészetekben, de virrasztáskor, temetéskor stb. is használt, a régi gyertyakészítési módszerrel, húzással készített viaszgyertya.

pincehát ~ fn <Cívisházban> a bolthajtásos pincelejáró teteje, amely az éléskamra talajából domborúan kiemelkedik. *A kamara jóú részít a ~ foglalja el, ami a pincelejáratot, a pincetorkot kipezi.*

pincemunkás ~ fn Borok termelésével és forgalomba hozatalával foglalkozó üzem dolgozója.

pincetorok ~ fn Pincelejáró.

pingál ~ i <Falat> fest és mintával díszít. *Összekötözött óúcska harisnyával ~tak, gyönyörűen mek tutták csinálni.*

pingált ~ mn <Mézeskalácsosoknál> ecsettel díszített <tészta>.

pingás ~ mn Pingáló. *Pingás asszony:* pingálást vállaló nő. *Balmazújvárosi asszonyok vőutak a ~ asszonyok, jártak tornácot, kemencét, konyhát festeni, pingálni, de a szobát nem, mer aszt meszelték.*

pinszíroz **Ö:** *vissza~*.

pint ~ fn Kb. másfél liter.

pintes ~ mn/fn **I.** mn *Pintes üveg:* egy pint űrtartalmú <palack>. **II.** fn Egy pint űrtartalmú palack. *A betyárvilágba a csárdágba használták mívőűszköznek a ~t.*

pintli ~ fn <Timároknál> batyu.

pinty ~ fn **Sz:** *Ojam, mint a ~:* teljesen kifogástalan.

pintyfogó *pintyfogóú* fn Olyan személy, aki léppel pintyet fog. *A pintyfogóú őreg emberek vőutak, télem mek tutták fogni a pintyet avval, ami a tőűtyfán terem, abbul csináltak ijen ragasztóút, és a pinty odaszált, hozzáragatt, és mekfokták.*

pintyőke *pintyőűke* fn Az olaj kiöntésére való, kifolyócsővel ellátott, kisméretű bádogganna.

píp ~ fn Szárnyasok nyelvén képződő kóros keményedés. *Pípje a tyúknak van, kívált nyárba.* **Sz:** *Mingyán ~et kapok:* szomjas vagyok. *Ojan szomjas vagyok, hogy mingyán ~et kapok:* ua. **Nr:** *Píp a tyúk nyelvin van, aszt le kel venni, és akkor a szájába tenni, bele kel köpni, oszt akkor a tyúk lenyeli, meggyőűgyul a nyelve.*

pipa fn **1.** Mézeskalácsos faforma. **2.** Kivert tésztából készített mézeskalácsos termék. *Pipát csak ritkán kízítünk.* **3.** Forrásban levő must szállításakor a hordódugó helyébe tett, belétől megfosztott, derékszögben összeillesztett napraforgókóró, amelynek alkalmazásával megakadályozható, hogy a must rázás közben kifusson. **4.** A ló orrára tett gúzs. **Sz:** *Nem ír ety ~ dohánt (se):* semmit sem ér. *Jóú ~ vagy!:* jóféle vagy. *Nem ad ez a*

tehén ety fél ~val se: <rosszul tejelő tehénre mondja a gazdasszony>. **Km:** *A ~ az ördök furujája:* gonosz eszköz. **Ö:** *batik~, búr~, cigány~, csaló~, csibuk~, deák~, garibaldi~, hordó~, jogász~, koszorús~, kovács~, kör-mös~, kukó~, ló~, macskakarmolta~, mák~, makra~, méhészt~, Palatinszki~, Seres~, Subrik~ tajték~, társas~, turul~, tűzoltó~, vadász~, vékony~, veres~.*

pipabojt ~ fn <Paszományosoknál:> cse-réppipára, tajtékpipára díszítésként rátekert, ráhurkolt bojt.

pipacs ~ fn **Sz:** *Ojam piros, mint a ~:* erősen elpirult, nagyon vörös.

pipacsutóra ~ fn Szopóka a pipaszáron. *A ~, amit a szájába fog a pipázó.*

pipacsvirág ~ fn Pipacs. *Felkeltünk három órákor hajnalba, még alig láttunk, oszt mentünk szedni a ~ot.*

pipafa ~ fn Hosszú, fokozatosan vastagodó, gömbölyű keményfa, erre húzták fel a pipamintát.

pipafazék ~ fn Karcsú, felfelé magasodó v. hasas edény, ebben égették ki a pipákat.

pipafej ~ fn A pipa felső része, amely az égő dohányt tartja.

pipaforma ~ fn Az agyagból égetett pipaforma alakjára készítik el a pipamintát.

pipag ~ fn (Füfajta.)

pipagödör ~ fn A pipakészítéshez használt agyag lelőhelye.

pipakés ~ fn A nyers pipa formázásához használt, tompa élű, derekánál ruhával körülcsavart kés.

pipákol ~ i Pipázik.

pipál ~ i **1.** Pipázik. **2.** <Hegyet> ködös füst borít. *Itt az Alföldöm monták, hoty ~ a Mátra, esőj lessz.* **3.** Ló <pl. nyári hőségben> fejét le-lehajtja, majd újra felemeli. **Ö:** *le~, meg~, rá~.*

pipálgat **Ö:** *el~.*

pipaminta fn A pipaformában a pipanyomás során előállított félkész pipa.

pipanyak ~ fn A pipának az a része, ahová a pipaszár illeszkedik.

pipanyomás ~ fn Az a munkafolyamat, melynek során a derékszögben meghajtott

sodrást a pipaformába téve, pipafával és végébe való fával formázva elkészítik a pipamintát.

piparezező piparezezőj fn Az a mester, aki a pipa fejét rézzel látja el.

pipasanc ~ fn Pipamocsok.

pipaszár ~ fn <gúny> Sovány ember.

pipaszársütő pipaszársütőj fn Tüzesített drót, amelynek egyik végét egy fanyélbe verik, másik végét kihegyesítik, ezzel égetik ki a faszár belsejét, hogy pipaszárnak alkalmas legyen.

pipatórium pipatúrjum fn Pipákat tartó állvány. *A pipatúrjum falra vóut akasztva, különböző naccságú pipákat tartottag benne.*

pipáz **Ö:** *meg~.*

pipázgat **Ö:** *el~.*

pipázóház pipázóház fn Dohányzásra használt szoba.

pípesedik **Ö:** *meg~.*

pipiske ~ fn Búbos pacsirta.

pipiskedik ~ i **1.** Lábujjhegyre áll. **2.** Kényeskedik.

pipó pipőj, püpőj fn <gyny> Cipő.

pire ~ msz <Többször ismételve, tyúk, csirke hívogató:> ~, ~, ~!

piri ~ mn/fn **I.** mn Nagyon kicsi, pici. **II.** fn Csecsemő, egészen kicsi baba.

pirinkó pirinkó mn Pirinyó, picike; nagyon pici, parányi.

pirít **Ö:** *fel~.*

pirítatlantiszta-leves *Pirítatlantiszta-leves* fn A tésztalevesnek az a fajtája, amelybe úgy teszik bele a száraztésztát, hogy előzőleg nem pirítják meg zsírban.

pirítós pirítóus fn Pirított kenyér.

pirított-tiszta-leves *Pirított-tiszta-leves* fn A tésztalevesnek az a fajtája, amelyben a száraztésztát előzőleg zsírban megpirítják.

piritusz ~ fn Spiritusz.

pirkad **Ö:** *meg~.*

pirkadat ~ fn Kora hajnal.

pirkaszt ~ i <Rézműveseknél:> a rezet felizzították, majd lehűtötték a vízben, a réz oxidálódott, ettől rézhamva keletkezett a

felületén, amely a vízben lepattogzik, így a réz felszíne szép hajnalpír színűvé válik.

pirók *piróuk* mn **1.** Vöröses, ill. vöröses foltokkal tarkázott (szarvasmarha). *A magyar piros tehén vóut a piróuk.* **2.** *Piróuk* madár: olyan gyermek megnevezésére, ill. megszólítására, akinek piros v. vmilyen okból ki-pirosodott az arca.

pirolás ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) túlságosan mézes tésztához a liszt belekeverése.

piros mn **1.** *Piros csaszla:* a sasza egyik fajtája. *Pirozs delicesz:* a delicesz egyik fajtája. *Piros pünkösdi napja:* pünkösdi. **2.** *Piros pej:* (lőszínnév, a pej egyik árnyalata). *A nőünijusz nagyob része ~ pej vóut.* **Sz:** *Ojan ~ lett, mint a pipacs:* elvörösödött. *Piros, mint a rózsa:* nagyon piros. **Nr:** *Pirozs gyöngyöt kötnek annak a kizgyereknek a kezire, aki balkezes akar lenni. A bal kezire kötik, és akkor a jobbal jáccik vele, és akkor jopkezes lessz.* **Ö:** *bálint~, karmazsin~, oláh~.*

pirosbogár *pirozbogár* fn Bodobács.

pirosító *pirosítóu* fn Arc, ajak pirosítására használt festék.

piroskáposzta ~ fn Vöröskáposzta.

pirosodik **Ö:** *le~.*

pirostarka ~ mn/fn **I.** mn Nagy barnapiros foltokkal borított világos szőrű (szarvasmarha). **II.** fn Nagy barna foltokkal ékesített világos szőrű szarvasmarha.

pirostengeri ~ fn Piroskukorica. **Nr:** *Mikor a tengerit törtik, az a jány, aki legelőűször ~t tanált, annak a gazda dupla nap-számot fizetett. — Az a jány, aki hántáskor legelőűször ~t tanál, hamarosan firhe megy.*

pirtyan **Ö:** *fel~.*

pirtyant **Ö:** *fel~, ki~.*

pirul **Ö:** *be~, fel~, meg~.*

pirult **Ö:** *be~.*

pisál **Ö:** *be~.*

pisedli ~ fn (Paszományosoknál:) masni alakú, előre készített figura a rojtozáshoz.

pisedlitű ~ fn Két ágba hajtott acélodrót, amellyel a pisedlit készítik.

pisikál ~ i (gyny) Víz. *Annyit vóutunk kint, akkor, addig mindenki ~t, aki akart.*

pisil ~ i **Sz:** *Ennek a fülbe ~nek a jányok:* csúfot úznak belőle. **Km:** *Széllal szembe nem lehet ~ni:* a közhangulattal, közfelfogással nem lehet szembeszállni. **Ö:** *bele~.*

pisilhetnék fn *Pisilhetnékje van:* vizelni kell.

pisít **Ö:** *ki~.*

piskóta *piskóuta* fn Lédig tésztából készített mézeskalácsos termék.

piskótaszaggató *piskóutaszaggatóu* fn A piskóta kiszaggatására használatos eszköz.

pisla ~ mn Hunyorgó (szemű).

pislant ~ i Pisil, vízel. *Megyek mán, ~ok eggyet.*

pislog ~ i **Sz:** *Pislog, mint a miskóuci kocsonyába a bíka:* szótlanul pislog.

pislogó *pislogóu* fn Szem.

Pista fn **Sz:** *Pista legyen, ha (nem igaz)!:* (tréfás esküdözés).

pisze ~ mn *Alik ~:* kissé pisze. **Nr:** *Én is ~, te is ~. Uccu, ~, vesszünk össze!:* (gyermekmondóka).

piszeg ~ i Szipogva sirdogál, szepeg.

piszka i **Sz:** *Ne ~, Peti, mert szikra veti!:* (gyereknek mondják:) ne piszkáld!

piszkafa ~ fn Piszkavas. **Sz:** *Sovány, mint a ~:* nagyon sovány. *Piszkafával se lehet felütni az órárt:* (gúny) beképzelt, gögös.

piszkafáz **Ö:** *meg~.*

piszkál ~ i **Km:** *Ne ~d a szart, úgyis elég bűdös a!:* kényes ügyeket nem kell feszegetni. **Ö:** *széjjel~, szurka~.*

piszkáló *piszkálóu* fn Lapos, hegyes végű lé, amellyel megszurkálták a sült kenyeret, hogy jól átsüljön. *A piszkálóval vigiktapogattuk a kenyeret, hogy a megvágott riszinél ne fogja a meleg.* **Ö:** *tűz~.*

piszkavas ~ fn Tűz élesztésére szolgáló vékony vaspálca.

piszke ~ fn Egres, köszméte. *Óu, de mennyire montuk a köszmétére, hoty ~!*

piszkol **Ö:** *be~, meg~, oda~.*

piszkosgaluska *piszkosgaluska* fn Szilvalekváros galuska. *A piszkosgaluska is nyútót tiszta, nityszegletes.*

piszkosít **Ö:** *el~.*

pizskoslaska ~ fn Szilvalekváros laska. *A ~ hosszú, a mostani neve szélesmetélt.*

pizskoszsófi *pizskoszsóufi* fn <Gúnynévként:> pizskos, gondozatlan külsejű kislány.

pizskozati mn *Pizskozati lap*: a könyv első címlapja, melyen az író neve és a könyv címe található, szennylap.

pizsmag ~ mn Kicsi, nagyon fiatal. *Mikor eszt hallottam, még kis ~ jány vóutam.*

pizsmatol ~ i **1.** Pizsmog, pepecsel. **2.** Vmit keresgél.

pisz-pász ~ hsz Kutyaftutában, felületesen.

piszra ~ mn/fn **I.** mn Olyan (ló, ritkán szarvasmarha), amelynek az orrán széles fehér csík húzódik, ill. a szájhoz legközelebb eső részén fehér folt van. *Piszra óyrú*: ua. **II.** fn A ló orrán végighúzóódó fehér csík.

pisszeg ~ i Szalonka pisszegésszerű hangot hallat, korrog.

pisszegés *pisszegés* fn Szalonka pisszegésszerű hangja, korrogása.

pisszen **Ö**: meg~.

pisztoly **Ö**: ló~.

píszül **Ö**: el~, meg~.

pítar l. **pítvar**

píte ~ fn Tepsibe öntve kisütött lágy tészta. *A ~ jóy puhás tiszta, ettem sokat.*

pítiszka ~ fn **Sz**: *Ne ~, Peti, mert szikra veti!*: ne kaparássz hozzá!

pítiszkál ~ i Píszkál.

pítlés ~ mn *Pítlés liszt*: finomliszt.

pítlík ~ fn Kb. 7 dl űrtartalmú egyenes oldalú, füles bádogbögre. *Aggyál mán ety ~ tejet!*

pítling ~ fn <Tímárok szóhasználatában:> növendék állat bőre.

pítlingbőr *pítlingbűr* fn <Tímárok nyelvén:> növendék állat bőre.

pítvar *pítar*, ~ **1.** A régi típusú parasztháznak rendszerint a hosszanti oldalán közepén, közvetlenül az udvarról v. a tornácra nyíló helyisége, ahonnan a ház más helyiségei nyílnak. **2.** A szabad kéményes ház közepén levő helyiségének hátsó, padlás nélküli része, konyhája ahol a tűzhely van. **3.** A szabad kéményes ház közepén levő helyiségének

elülső, padlásos része, ahol különféle háztartási és gazdasági eszközöket tartanak, a vizesedényeket tárolják, és ahonnan általában a padlásra is feljárnak. **4.** Régi típusú, de már nem szabad kéményes parasztház konyhája. **5.** Régi típusú, de már nem szabad kéményes parasztház konyhájának előtere, belépője. **6.** <Tanyaépületben:> a pítvaról nevű istállónak az a vége, amely az állatgondozó számára szállásként és főzőhelyiségül szolgál. *A pítvaróulba az óyl a pítarul nincsen elválasztva, lekfejjebb annyival, hogy a pítar le van padlásolva, az óyl ellembe nincs. Sz*: *Nem adnám oda ety pítar kutyáir, se ety sajka zupáir*: <katona mondja nőre vonatkoztatva:> sokért nem adná, örülne, ha az övé lehetne. **Ö**: köz~.

pítvarajtó *pítarajtóy, pítvarajtóy* fn Régi típusú parasztháznak a tornácra v. az udvarról közvetlenül nyíló bejárati ajtaja.

pítvarol *pítarol* i Udvarol.

pítvaról *pítvaróul, pítaróul* fn <Tanyaépületben> olyan istálló, amelynek az egyik vége az állatgondozó számára szállásként és főzőhelyiségül szolgál. **Nr**: *Mivel a majoros állandóy lakos, számára már állandóy ípü-letrül gondoskodik a gazda. Ez az ípület a pítaróul. Jellemző vonás, hogy egygy ajtóyn jár be a jóyszág az emberrel, ety tetőy alatt van a lakás az istállóyval.*

pity ~ msz <Többször ismételve szárnyasok hívogatására:> ~ ~ ~!

pityegő *pityegőy* fn Hátsló nyakában: kisebb csengő.

pityergő in *Pityergőyre áll az időy*: esőre áll az idő.

pityerisári ~ fn Könnyen sirva fakadó, sirós lány.

pityke ~ fn **1.** <Főként férfiruhán:> füles fémgomb. *A ~ díszes rézgomb vóut, főyileg a pásztorok mellinyid díszítettik vele. 2.* A tojásban levő csira. *Ha a tojásnak ~je van, asz mongyuk, akkor jóy. Ö*: fa~.

pitykegomb ~ fn Pityke.

pitykés ~ mn Pitykével díszített <ruha>.

pitykézik ~ i Közösül. *Ne meny mám be, mert pitykéznek odabe!*

pitymallat ~ fn Kora hajnal. *Pitymallatkor*: virradatkor.

pitymallik *pitymalik* i Virrad. **Ö**: meg~.

pityóka *pityóuka* fn Krumplic. *Az én nagyapám idejibe jöd be Debrecembe a pityóuka, a kolompír.*

pityókál **Ö**: be~.

pityókás *pityókás* mn Kissé ittas. *A pityókás mán ivott, csak még nem vóut ríszeg, még lábon ált.*

pityókos *pityóukos* mn Pityókás.

pitypalatty ~ fn Fürj. *A pitypalatynak hajnalba nagyon szíp hangja vóut, kiérthetőű hangon monta, hoty~.*

pitty ~ fn (Alsó) ajka, szája széle vkinek.

pittyen **Ö**: *pittyen~.*

pittyegyet ~ i Középső ujját a hüvelykujjára szorítja, aztán megnyomja és csettint.

pittyen-pittyen ~ i Pottyán.

pittyent ~ i (Ujjával) csettint.

pittypotty mn Hitvány, semmirekellő (ember).

placc ~ fn 1. (Ló-, ill. marhaistállóban) az ajtó és a hátsó fal között húzódó terület. 2. Beépítetlen terület, nyitott térség. 3. Éttekben, kávéházban stb. azoknak az asztaloknak az összessége, amelynek vendégeit egy pincér látja el. *A pincérek az asztalokat ~okra osztották.*

plafonrózsa *plafonrózsa* fn (Paszománysoknál:) a csillár elektromos bekötéseit takaró díszes sodrású mennyezettárcsa.

plága ~ fn (rég) (Iskolai fenyítésként) pálcával a a tenyérre mért ütés, tenyeres.

pláj ~ fn Tömör henger alakú, mintegy 20–25 cm hosszú esztergált szerszám, a tetején fűrott lyukban zsinórral befűzve; kőművesfüggő.

plajbász ~ fn 1. Ceruza. 2. Ácsceruza. *Különösen az ácsceruzára montuk, hoty~.* 3. Palavessző. *A palavesszőűt is monták ~nak.* **Nr**: *Plajbász legyen, hegyes legyen, tokja legyen!* (elemi iskolai tanító utasítása). **Ö**: ács~.

plajbászír ~ fn (rég) (Népi orvosságnév:) Ungeuntum cerussae.

plajbászpor ~ fn (rég) (Népi orvosságnév:) Pulvis cerussae.

plakátol **Ö**: ki~.

planatol ~ fn Ragasztókötésre használatos műanyagragasztó.

planatoloz ~ i Könyvgerincet planatol ragasztóval ken.

planatolozás ~ fn A könyv ragasztásának művelete.

planéroz ~ i Planíroz.

planéta *plánéta* fn Jóslatot tartalmazó, papagájjal kihúzott cédula. *Különösen nagyvásárkor vóud divat plánétát húzatni.*

planétás *plánétás* fn Planétát árusító személy. *A plánétás a papagájával csalogatta az embereket, meg jóúsolt is.*

plankács ~ fn A kivágott fa megmunkálására használt széles fejú fejsze.

plasztrom ~ fn Női ruha mély kivágásába v. mellényszerűen nyitott elejébe illesztett, más anyagból készült rész.

plat **Ö**: *fűrész~.*

platírozás ~ fn (Paszománysoknál:) simítás mint a sodrásfajták egyike.

platírozó mn *Platírozóú dróut/fa*: finom felületű szerszám, amelyet a platírozáshoz, simításhoz használnak.

platja **Ö**: *fűrész~.*

platni ~ fn 1. A sparheltet fedő vaslemez.

2. Ráf. 3. A pontos vakolatcsík (lájcsni) készítéséhez elhelyezett keskeny lécs, amelyet a vakolatcsík elkészülte után a friss vakolatból kivesznek újabb felhasználásra. **Ö**: *farmatring~, nyakszíz~.*

plátni ~ fn A kalap teteje. *A kalapnak négy része van, a teteje a~.*

platiniszeg ~ fn Az a szeg, amellyel a vasabroncsot, a ráfot a fából készült kerékre erősítik.

plató *platóú* fn 1. A felszolgálók által használt étel- és italhordó eszköz, tálca. *Platóun vitte ki a rendelt íteleket.* 2. (Kocsin) lapos rakfelület. **Ö**: *tűzhely~.*

platós mn *Platóús kocsi*: lapos rakfelületű, oldalfa nélküli szállítóeszköz. *A platóús kocsi szílese tárgyak szállítására használták.*

platt ~ fn Tűzhelyet fedő vaslemez.

plattkarika *platkarika* fn A tűzhely kerek nyílásait elfedő karikák közül egy. *Platkarika három vóút: egy natykarika, ety középkarika és ety kiskarika.*

pléh *plé* fn **1.** Bádóg. *Most ez az ipület, ahon mi vóútunk, esz plével vóút fedve.* **2.** Ebből készült lapos edényféle, tepsí. *Nálunk a tepsit nem plének nevesztük, hanem tepsinek.* **3.** Pléhtányér. **Sz:** *Plére megy: szerencsétlenül jár. Ö: bojtoló~, lehúzó~, sávoló~.*

pléhbádóg *plébádóg* fn Kb. 6–8 literes víztartó edény, fülén szópókával. *A plébádóg fülének vóút ety kis csecse, oszt ára jártak inni az egész család.*

pléhes ~ mn Kemény, nem hajlékony. *Az igényesek jólt kimunkálták a bürt, másoké kifinyesedett, pléhes lett.*

pléhezett **Ö:** *ki~.*

pléhlap *plélap* fn Vékony, melegen hengerelt vaslemez.

pléhteknő *pléteknő* fn Könnyű hengerelt lemezből (bádógból) készült teknő. *Megmosdottunk vízbe, lavóurba, teknőbe, pléhteknő vóút, meg nagy lavrok vóútak abba az időbe.*

pléhtepsi *plétepsi* fn Bádoglemezből készült tepsí.

pletyka ~ fn **1.** *Pletykába kever:* pletykál vkiről. *Hajtya a ~t: házról házra viszi a pletykát.* **2.** Pletykáló személy. *Naty ~ ez a Zsuzsi.*

plezit ~ fn Nyakáig szőrtelen, keresztezett juhajt. *Van kirem szípen a ~, ez mán ijen válogatott izé, hát azzal csak az a baj, hogy a nyakájig ojam puci, de tőp tejet ád.*

plezúr l. **prezúr**

plimóbojt *plimóbojt* fn <Paszmányosoknál> lábpárna négy sarkára selyemmel font bojt.

plömp l. **plump**

plötyögős *plötyögőös* mn Lötyögős, nagyon bő <ruha>. *Ez a ruha plötyögőös, nem takaros.*

plötty ~ fn Ürülék.

plump ~, *plömp*, *plümp* fn <Könyvkötőknél> a borító és a ragasztóanyag között keletkezett hólyag. *Plump van a könyvön.*

plundra l. **pundra**

plümp ~ fn Plump.

poc ~ fn Patkány.

póc **Ö:** *takony~.*

pocak ~ fn Állapotos nő hasa. *Jóy nagy mán a ~od.*

pocakos ~ mn <Nő> állapotos.

pockol **Ö:** *alá~, fel~.*

póckol *póckol* i Faszeggel megerősít, faszeggel szegez.

pocok¹ ~ fn **1.** Patkány. **2.** Egér. *Az egérre is montuk, hoty ~.*

pocok² ~ fn **1.** Alátámasztásra szolgáló fadarab, faék. **2.** <Fésűkészítő munkapad része> **Ö:** *fa~.*

pocokszeg ~ fn Nagy, vastag szeg, amelyet főként gerendák szegezésére használnak.

pocos mn *Pocosz* szájú: **a)** kipállott szájú.

b) <kisveréb> sárgás szájú.

pocs **Ö:** *lecs~.*

pocsék *pocsík* mn/fn **I.** mn *Pocsík* szájú: csúnya beszédű. **II.** fn *Pocsíkba* megy: kárba megy, kárba vesz, tönkremegy. *Pocsíkká tesz: tönkretesz. Pocsíkká tette a ruháját abba a nagy lucsogba. Pocsík esik: kár esik. Ha essőü van, sok pocsík esik az íledbe. Sz: A pocsík kárba megy, a kár mek haszonba: <akkor mondják, ha vmit, ami értéktelenné vált, még fel tudnak használni>.*

pocsékló **Ö:** *pénz~.*

pocsékol **Ö:** *el~, le~, meg~, rá~.*

pocsékság *pocsíkság* fn A disznóbélből hurkakészítés előtt eltávolításra kerülő salak, bélsár. *Sok pocsíkságot kimostunk a belegből.*

pockol **Ö:** *le~.*

pockondíáz **Ö:** *ki~.*

pocsos **Ö:** *lecs~.*

pódium *póudijum* fn Katedra, a tanító helye az osztályban. *A tábla előüt hejeszkedett el a póudijum.*

podvás ~ mn Pudvás, taplós <reték stb.>

poétás *pojétás* Bolondos, tréfás, mókás. *Naty pojétás ember vóút a szomszíd.*

pofa ~ fn **1.** Emberi arc. *Ha asz monták valakinek, hoty ~d, aszt válaszolta: a lúnak van ~ja, az embernek arca van vaty kipe.* **2.** A csizmafejt két oldala közül egy. **3.** <Könyv-

kötészetben:) a Klotz-présen található rögzítő alkatrész. *Beszorítom a könyvet a ~k közé.* **4.** A satu része, amelybe befogjuk az anyagot. *A ~t szabájoszhatjuk.* **Sz:** *Pofára esik:* **a)** beveri a fejét a földbe. **b)** szerencsétlenül jár. **Ö:** *kösü~.*

pofadarab ~ fn Pofaszij.

pofadék *pofadik* fn A puskatus kidudorodó oldalrésze. **Ö:** *fegyver~.*

pofája **Ö:** *kemence~.*

pofájú **Ö:** *daru~.*

pofarák ~ fn (rég) Arcrák.

pofás ~ mn **1.** Pufók arcú. **2.** *Pofás fejsze:* **a)** főként ék beverésére használt ék alakú fejsze. **b)** a köpűnél a szokásosnál vastagabb fejsze.

pofasallang ~ fn A debreceni kantár pofaszíjára helyezett díszes sallang.

pofasallangó *pofasallangóu* fn Pofasallang.

pofásodik **Ö:** *ki~, meg~.*

pofáz **Ö:** *be~.*

pofaszij ~ fn Kantáron az a szij, amely a ló fején kétoldalt húzódik végig. *A ~ a lú szeme alatt vígikhúzóóu szij, amit a homlok-szij rögzít, és aminek a mirete csattal állíthatóu.*

pofleves ~ fn Nyakleves, pofon. *Ne rendetlenkeggy, mer kapsz ety ~t!*

pofók *pofók* mn Pufók.

pofon ~ hsz *Pofon ránt/türül:* pofon üt.

pofoz **Ö:** *ki~, meg~.*

pofozódik *pofozódik* i Pofozkodik.

pogácsa ~ fn **1.** Olajpogácsa. **2.** Tehénszar. *Napon sült ~: (tréf) ua.* **Ö:** *derce~, forgó~, viasz~.*

pogácsaalma ~ fn Fontosalma. **Ö:** *fehér~.*

pogácsafű ~ fn Vadrezeda [Reseda lutea].

pogácsás ~ mn/fn **I.** mn **1.** Összeállt, gubancos (szőrmésbőr). **2.** *Pogácsás kengyel:* olyan kengyel, amelynek ellapított, kerek talp alatti része a mezítlábas lovaglást teszi lehetővé. **II.** fn Pogácsakészítő és -árusító személy.

pogányforrasz ~ fn (Rézműveseknél:) réz és cink felhasználásával történő forrasztás; keményforrasz.

pohár ~ fn Köpölyöző pohár. *Pohárt vet vkire:* megköpölyöz vkit. *Pohárt is vetettek rá, mékse javul.* **Sz:** *Ojan tiszta, mint a ~:* nagyon tiszta. **Nr:** *Óudalnyilalláskor satöbbi esetén szokás vót ~t vetni, vagyis egy borospohárba csepűt gyűtöttek, és a poharat az ígőü csepűvel a fájóus hejre teszik. Tele-szívóúdik a ~ a bűrel.* **Ö:** *fokoló~, kávé~.*

pohárkendő *pohárkendőü* fn Poharak törölgetéséhez használt konyharuha.

pohárszék ~ fn Edények és dísz tárgyak elhelyezésére való, szobában álló, alsó és felső részre osztott szekrény.

pók¹ *pók* fn A szalagcsipke részeinek összekapcsolásakor alkalmazott lazább szerkezetet adó minta. *Nyóuc lábú pók:* nyolc lábú pókhoz hasonló csipkeminta. *Hat lábú pók:* hat lábú pókhoz hasonló csipkeminta. *Négy lábú pók:* négylábú pókhoz hasonló csipkeminta. **Sz:** *A pók szűje be a fenekedet!* (szitkozódás). **Nr:** *A zsidók asz monták, hogy a pókot nem szabad megölni, mert az eszi a poloskát.* **Ö:** *vízi~.*

pók² *pók* fn Ló lábán keletkező daganat. **Ö:** *víz~.*

pókháló *pókhálóu* fn **Sz:** *Ojan gyenge, mint a pókhálóu:* **a)** pl. ruhaanyag nagyon gyenge. **b)** (kisgyermek) nem egészséges, beteges. **Nr:** *Valamikor a pókhálóuval gyógyították a vágott sebet, ha kinn a mezőün szettik a pókhálót, az gyógyított.*

pókhálás *pókhálós* mn Szürke hályogos (szemü). *Pókhálósan lát a szeme.*

pókhálózott **Ö:** *be~.*

pókhas *pókhas* fn Vékony lábú ember nagy hasa.

pokla ~ fn **1.** Tehén, kanca stb. méhlepénye a burokkal együtt. *A tehénnek, kancának, anyajunak van ~.* *Elveti a ~t:* (tehén) ellés után kiveti magából. **2.** Kukoricacsutkából készült ecet alján képződő kocsonyaszerű anyag.

poklos **Ö:** *bél~.*

poklosodik **Ö:** *be~, meg~.*

pokol ~ fn **Sz:** *Pokol az íletem:* tele van gyötrellemmel, keserűséggel. *Cigány attá, visszavette, ~ba jár írte a lelke:* (akkor mondják, ha vki megbánja bőkezűségét, és visszaveszi az ajándékot). *A ~ fenekire kívánnya:* gyűlöli.

pokolbélű ~ mn Nagyeövő, falánk.

pokolfű ~ fn (Gyomnövény, gazféle.) *A ~ ijen gaznövény, bűdös levele vőut.*

pokolvar ~ fn **1.** Emberen lépfenés fertőzésből eredő, hólyagokkal, daganatokkal járó fájdalmas betegség. **2.** Különböző eredetű tüzes, gennyes kelés v. kemény daganat.

pokolvarfű ~ fn A pokolvar gyógyszere.

pokolvíz ~ fn Ivásra alkalmatlan kútvíz.

pókos pókos mn Daganatos térdű (ló).

pókosodik Ö: meg~.

pokróc Ö: guba~.

pokrócol *pokrócol* i Pokróccal letakarva vkit megver.

polc Ö: kenyeres~, kenyér~.

polgár pógár fn Debrecen őslakosa, akinek földje volt a város határában. *A debrecenyi pógár az vőut, akinek a Basahalmán belül vákták el a köődökit.*

polgárszűr ~ fn A városi polgárok számára készített, általuk viselt, többnyire fekete alapon barna és drapp színárnyalatokkal himezett szűr.

politika Ö: asszony~.

polituros l. **pulitéros**

pólmozás l. **pórumozás**

poloska ~ fn **Sz:** *Felcsap, mint a pesti ~:* felvág.

poltúra ~ fn (Tagadó kifejezésekben:) igen kicsiny pénz. *Ety ~t se ír.*

poltúrás Ö: fél~.

pólyácska pójácska fn **Nr:** [A kis Jézus] *ot fekszik a színába, betakarva pójácskába.* (Karácsonyi csillagjárás szövegében.)

polyák poják fn Lengyel.

pólya Ö: toll~.

pólyakötő pójakötő fn A pólya átkötésére használt színes szalag.

pólyás Ö: nagy~.

polyva pojva fn A pelyvánál nagyobb szalmatörmelék, törek. *A pojva gorombáb*

vőut, a pejva meg vőut a finomabb. A pojvát kazalba rakták.

pomádé ~ fn Erős illatú, olcsó hajkenőcs.

pomádéz Ö: ki~.

pomográc l. **ponyedrák**

pompa ~ fn **Km:** *Úri ~, kőudus konyha:* nagy a cifraság, de nincs mit enni.

pompaharangozás ~ fn *Rendetlen pompaharangozás:* az összes harang együttes meghúzása.

póna Ö: fakk~.

Poncius fn **Sz:** *Poncijustul Pilátusig:* kilincsel, fűhöz fához megy.

poncol ~ i (Ötvösmester, rézműves) pontoz, hegyes végű fémszerszámot kalapáccsal ütöget, így díszíti a tárgyakat pontokkal.

poncolóacél *poncolóuacél* fn (Ötvös-, rézművesmesterségben:) szerszámacélból készített és különböző feladatok elvégzésére alkalmas munkaeszköz.

pondró *pondróu* fn (Növényi részekben, oszló tetemben stb. élő) álca; kukac. *Beleesett a pondróu:* fereg támadt benne. **Sz:** *Annyi vőut rajta, mint a pondróu:* rengeteg sok.

pondrós *pondróus* mn Pondróval teli (növényi rész, oszló tetem, hús).

pondrósodik *pondróusodik* i Pondró támad benne. **Ö:** meg~.

pondzsa ~ fn Szivacs, sponge. *Még rongyal tüűgettük le a palatáblákat, mek hát ~ nem vőut.*

pont Ö: dur~, fix~, tűzés~.

ponty ~ *isz Ettyen-pettyen, ~:* (verses mondóka kezdete).

pontoz ~ i (Ötvösmester, rézműves) tárgyakat poncolóval ütögetve díszít; poncol.

pontozó *pontozóu* fn Fémről készült, végén kihegyezett rúd, amelyet kalapáccsal ütnek, ezzel díszítik a fém tárgyakat.

pontozóacél *pontozóuacél* fn Az arany-metszés díszítésekor előrajzoláshoz és pontozáshoz használatos vékonyhegyű árhoz hasonló nyeles szerszám.

pontsor *ponsor* fn (Könyvkötészetben:) pontok vízszintes sora.

ponyedrák ~, *ponyegrác, pomográc* mn (gúny) zsidó. **Nr:** *Zsidóu, zsidóu, ponyegrác,*

mír nem eszel szalonnát? Ládd a magyar megeszi, neket hóynap kiteszi.

ponyegrác l. ponyedrác

ponyva ~ fn **1.** Erős, durva, sűrű vászon, amelyet a fa alá terítenek, hogy ráessen a gyümölcs. *Ponyvát tettek a fa alá, és úty hullot le a szilva.* **2.** Echo. *Essőj ellen ~t is húszhattunk a kocsira.* Erős, durva, sűrű vászon/nyitott helyiséget eső és nap ellen védő, kifeszíthető ernyő. **Sz:** *Felrászta a ~t:* gubás jó vásárt csinált, elkelt az áruja. **Ö:** *áruló~, rudas~, törekhordó~.*

ponyvatartó mn *Ponyvatartóú* léc: a sátorlap elejét és hátulját kitámasztó léc, amely kifeszíti a ponyvát. *A ponyvatartóú léccel feszis ki a sátorlapot!*

ponyváz Ö: *le~.*

popa ~ fn Kenyérfalat. **Sz.** *Kicsi pecsi, naty ~, asz monta az öreg Konya:* <gyerekeknek mondvá> kis húst egyenek nagy kenyérral.

popál ~ i <Kisgyermek> kenyeret eszik.

pópium *pópijum* fn **1.** Vadon növény, ót szírmű, sárga virágú gyógynövény; ínnyújtó. **2.** Ennek felhasználásával készített kenőcs. *A pópijumho nityféle zsíradik vóút: szarvasfaggyú, birkafaggyú, nyúlháj, sündisznóúzsír.*

pópiumos *pópijumos* mn *Pópijumos csupor:* olyan csupor, amelyben a pópium nevű kenőcsöt tartják. *Pópijumos kenőűcs:* pópium felhasználásával készült kenőcs. *A pópijumos kenőűcsöt reumára, köszvényre használták.*

popó *popóú* fn (gyny) Kisgyermek feneke.

por ~ fn **Sz:** *Az Isten álgya meg a halóú ~ába is:* <áldás>. *Az őűszit a ~ba:* ti. vetik. *Őűszel ~ba, tavasszal sárba vess!:* az a jó, ha ősszel száraz, tavasszal pedig nedves földbe kerül a mag. **Ö:** *bors~, bűdöskénvirág~, csilagos~, epe~, fűrés~, halmaszlag~, juh~, katuka~, liszt~, ló~, malom~, nembánom~, persze~, plajbász~, puska~, sor~, tejoltó~, viksi~.*

porcelánnadrág ~ fn Fehér v. csontszínű szövetből, flanelből v. vászonból készült férfinadrág.

porció *porcijóú* fn **1.** Adag. **2.** Adó. *Rígen kétféle porcijóú vóút: főűdadóú meg etyházadóú.* **Sz:** *Mám megitta a maga porcijóúját:* berúgott, részeg. **Ö:** *fél~, kutya~.*

porciós *porcijóús* mn *Porcijóús üveg:* olyan pálinkásüveg, amelyből egyszerre csak egy adagnyi ital jön ki. *A porcijóús üveg nyakánál ety kis juk vóút, fent egyg őblös rísz, abba csak ety porcijóú tért, de ha leengették, és újra felemelték, megint vóúd benne ety porcijóú.*

porcióz *porcijóúz* i Porciókra oszt, adagol. **Ö:** *ki~.*

porcsin ~ fn <Gyomnövényfajta> **Ö:** *disznó~.*

porcsinfű ~ fn Porcsin.

póré *póuré* fn **1.** Póréhagyma **2.** Az a madzag, amelyre a szárítani való dohányleveleket felfűzik; pórémadzag. **3.** Pórémadzagra felfűzött dohánylevelek a madzaggal együtt. **4.** <Jelzői használatban> fűzér(nyi). *Ety póuré dohány.*

pórémadzag *póurémadzag* fn Szárítani való dohánylevelek felfűzésére használt madzag. *A póurémadzag vastak se legyik, de erőűs legyik, hogy megbírja a dohányt.*

porfesték *porfestík* fn Por alakú, oldható festék. *Hordóúba porfestíket felhígítanak, ity kapják aszt a festőűlevet, amibe bizonyos idejik forgatták a szőűrmézsbiúrt.*

porhajas ~ mn/fn **I.** mn *Porhajas vesszőű:* hosszú termővessző, amelyet a szőlőtőke mellé lehajtanak, és gyökereztetés végett fél méternyi hosszúságban földdel befednek, hogy amikor gyökeret ereszt, felhúzzák és levágják, és mint gyökeres vesszőt máshová elültessék. **II.** fn Szaporítás céljából a földbe dugott, jól termő szőlővessző.

porhanyít ~ i Földet sekélyen kapál meg.

porhanyó *porhanyóú* mn Porhanyós.

porhanyós *porhanyóús* mn Laza szerkezetű, könnyen szétmorzsolódó <föld>. *Ha mék csak porhanyóús vóút a főűd, az még nem vóút jóú.* **Sz:** *Az anyóús ugy jóú, ha porhanyóús:* ti. ha már halott.

porhanyósít Ö: *meg~.*

porhó *porhóú* fn Szélhordta, apró hó.

porkoláb ~ fn Börtönőr. *Porkoláb vaty fegyőőr, aki a rabokat őjíriszte.*

porköpeny ~ fn Sűrű vászonféléből készült könnyű köpeny, amely a ruhát utazás során a portól védi.

pórmozás l. **pórumozás**

porong ~ fn Szántóföldből, rétből v. vize-nyős területből kiemelkedő földhát, földdarab, porond.

porongos ~ mn Dombos, dombhátas <rét>.

poronty ~ fn **1.** Kisgyermek. **2.** Ebihal. **Ö:** béka~.

poros Ö: bors~.

porosállás *porosálás* fn Az állatok déli v. éjszakai pihenőhelyéül szolgáló, a jószág által letaposott, füvetlen rész a legelőn. *A jószág a porosáláson delel. Sz: Othatták a porosáláson:* hűtlenül elhagyták, cserbenhagyták.

poroszhántás ~ fn <Tímároknál> a cserhántás egyik módja.

poroszka ~ mn <-n ragos alakban hsz-szerűen> *poroszkán:* lassú ütemben, lassan poroszkálva.

poroszkál ~ i <Ló a lépésnél> gyorsabban megy; kocog. *A ló ha rajta ülnek, üget, ha be van fogva, akkor ~.*

poroz Ö: be~, ki~, le~, meg~.

porta ~ fn Falusi, kisvárosi telek a rajta levő épületekkel. *Hát a mi ~nkon, ahogy mám montam, az egyik őudalon lila orgonabokor vóút. Km: Mindenki a maga ~ja előűt se-perjen!:* mindenki a maga dolgával törődjön! **Ö:** juhász~.

portáldaru ~ fn Két guruló talpon álló daru (pl. a vasúti rakodón).

portéka *portika* fn **1.** Árucikk, áru. *Sátrat kellett verni, a portikát eladni. 2. Csúnya portika:* rossz, szófogadatlan gyerek.

portékás *portikás* fn Bazáros.

portok ~ fn A virágos növény porzójának az a része, amely a virágport tartja. *A ~ teli vóút virákpőral.*

portorikó *portorikóú* fn Portorikó szivar.

pórumozás ~, *pórumozás, póulmozás* fn **1.** Lányok körjátéka, amelynek során a "pöröm, pöröm" kezdetű mondókára, egyre

gyorsuló járás közben egymást húzva-lökve azon igyekeznek, hogy egyikük elessen. **2.** Táncszerű páros forgó, amikor a lányok egymással szemben, kifeszített karokkal hátradólva, csoszogva forognak.

pórumozik *pórumozik, póulmozik* i <Gyerekek páros játékaként> szemben állva két kézzel összefogózza forog.

porzó *porzóú* fn A nedves írás felszárítására használt hamuszerű por.

porzódik Ö: be~.

porzóliszt *porzóliszt* fn Olyan liszt, amelyet a nyújtandó tészta alá szór. *Nyújtás közbe folyamatosan aláliszteli porzóliszttel.*

poshad ~ i Savanyodik. *Például az ítel is poshatt, ha másnapos vóút, oszt meleg vóút. Sz: Abbul nem ilünk meg, ha mindig ithon ~unk:* forogni kell a világban. **Ö:** fel~, meg~.

posta *póusta* fn Hír, értesítés, üzenet. *Egyik póusta jött a másik után. Ö: gyalog~.*

postafőnök *postafőnök* fn A postahivatal vezetője.

postás mn *Postázs zsák:* a postán használt nagy műanyag zsák. *A darát postázs zsákogba tárojják. Ö: gyalog~.*

posvány ~ fn Mélyen levő hely, ahol a víz hosszabb ideig áll és megposhad. *Posvány ety hej.*

posványos ~ mn Mocsaras, ingoványos.

poszáta ~ fn Sovány, homokos föld. *Mit vetel abba a ~ba, uty se terem.*

poszátahomok ~ fn Nagyon laza, természetlen homok, futóhomok. *A ~ könnyű, szélhorta homok.*

poszog ~ i Halkan aprókat fingik, szellent. *Paszujkátul poszok hátul. Nr:* Csizmadiának tulajdonított tréfás mondóka: *Én kis kerek székem! Engegyél meg nékem! Mert én paszujt ettem, ~ az én seggem.*

posszant ~ i <Halkan> egyet fingik. **Ö:** el~.

posztó *posztóú* fn A guba belső, fűrt nélküli oldala. **Sz:** *Te rosz posztóú:* vásott, csintalan gyermek. *Se pász, se posztóú:* a várt bevételekből semmit se kaptam meg. **Ö:** aba~, guba~.

posztós mn *Posztóus rísz*: a gyapjúnak az a válogatásból származó része, amelyből a guba posztós, azaz belső oldala készül.

posztószegés *posztóuszegís* fn ⟨Szürkésztőknel:⟩ a szegés egyik fajtája.

pótbölcső *póydbőicsőű* fn A méhek az anya elpusztulása után néhány munkásálca körül a sejtet tágas anyabölcsővé alakítják át, és a munkásálcából anyát nevelnek. *A póydbőicsőűbe fejlődő bogarak nem lesznek igazi anyák.*

pótkaró *póytkaróú* fn ⟨Kosárfonóknál:⟩ kiegészítésül szolgáló karó. *Vóut póytkaróúknélküli cofszegís mek póytkaróúkkal ellátot cofszegís.*

pótlás *póytlás* fn Pótló, kiegészítő mennyiség. *Őüsszel telepítettek, póytlásokkal búvítettek.*

pótlék **Ö:** föld~.

pótló **Ö:** fül~.

pótol **Ö:** meg~, össze~.

potompénz *potomplz* fn Kevés pénz.

potya ~ fn **Sz:** *Pirujj, pofa, jóú a ~!:* —. *Jóú a ~, ha nyers szalonna is!:* —.

potyapálinka *potyapájinka* fn Ingenypálinka.

potyapénz *potyapíz* fn Váratlanul kapott pénz.

potyáz **Ö:** el~.

potyesz ~ fn Has, pocak. *Teli rakta a ~t.*

potyka ~ fn Ponty. **Sz:** *Ojan kövér, mint a ~:* nagyon kövér.

potyogtat **Ö:** el~.

potyol ~ i Ver, vereget, üt, ütöget, püföl. **Ö:** meg~.

potyolás **Ö:** meg~.

potyorász ~ i ⟨Eső⟩ szemerkél, szitál.

potty **Ö:** pitt~.

pottyant ~ i ⟨Pl. veréb⟩ leszar vmit.

povedál ~ i Fecseg, sokat beszél.

pozdorja ~ fn **1.** A tilolt kender és len kórójának hulladéka. **2.** Nagyon apróra tört deszka. **Sz:** *Ugy íg, mint a ~:* nagy lánggal ég.

pózna **Ö:** sürgöny~.

pozsgás ~ mn Egészséges, piros arcú. *Ennek a jánnak ojan szíp ~ az arca. Pozsgás levelű:* húsos levelű (növény). *Például a fül-*

becseppentőű, ami a náttetőűn nőűtt, az is ~ levelű növény vagy a tengerhagyma is.

pozsonyi mn *Pozsonyi arany*: ⟨paszományosoknál:⟩ igen jó minőségű, nem oxidálódó aranyfonál, amelyet díszmagyar ruha paszományának, katonai aranystráfnak, vállbojtnak használtak.

pőc *pőűc* fn A gatyá két szára közé betoldott vászondarab; gatyaulet.

pőcökkivágó *pőcökkivágóú* fn ⟨Szőjgyártóknál:⟩ olyan eszköz, amely a megmunkálendő bőrbe mintát nyom, ill. a bőrt át is vágja.

pőcsik *pőűcsik* fn Bögőly. *Szítta a pőűcsik a lovat, a lúnak a nyakán az érre tapatt.*

pőcsikel *pőűcsikel, pőűcsikél* i **1.** ⟨Ló a pőcsik ellen⟩ ritmikusan fel-le ingatja a fejét.

2. Két ló egymással szemben állva a nyakát, ill. orrát összedörzsöli, hogy elriasszák egymásról a pőcsikeket. **3.** ⟨Ember⟩ bóbiskol, szunyókál, közben fel-felriad. **Ö:** el~.

pőcsikél l. **pőcsikel**

pőfékel **Ö:** rá~.

pőfetegalma ~ fn ⟨Népi gyógyszernév-ként:⟩ a sártök termése [Colocynthis fructus].

pőffed ~ i ⟨Testrészt⟩ duzzad, dagad.

pőffedt ~ mn ⟨Testrészt⟩ duzzadt, dagadt.

pőffeszkedik **Ö:** fel~.

pők ~ i Köp. *Ne ~jíl mám mindig!*

pöndörítő *penderítőű* fn Csigatészta készítéséhez használt eszköz.

pöndörödés *pöndörödis* fn Összesodródás. *Ijen naty hosszú pöndörödisek vannak a lekvárba.*

pöndörödik **Ö:** össze~.

pőrc *pőrc* fn **1.** ⟨Bőrös szalonnából kisütött⟩ tepertő. **2.** ⟨Bevagdalt, bőrös⟩ sült szalonna. *Amék ~nek valóú, aszt nagyobra vágják, oszt olvasztáskor figyelnek rá, hogy le ne kapja, mer azom mán a búrr rajta van.*

pördül **Ö:** le~, meg~, össze~.

pőre *pőűre* mn *Pőűrére vetkezett*: meztelen.

pőreszekér *pőűreszekér* fn Oldalak nélküli, ezért nehéz v. terjedelmes terhek szállítására is alkalmas szekér.

pörge ~ mn **1.** *Pörge szilű kalap:* gömbölyű tetejű, csészealjszerűen felhajló karimájú kalap, pörge kalap.

pörget **Ö:** meg~.

pörköl **Ö:** rá~.

pörkölt **Ö:** borjú~.

pörög **Ö:** meg~.

pörsen **Ö:** ki~.

pösze ~ mn Tompa, hegyetlen. *Pösze ez a tű.*

pöszi ~ mn Szőke.

pösze ~ mn Szőke hajú (lány).

pösmékel *peszmékel* i Pismog, babrál, pepecsel. *Mit peszmékelsz avval a ruhával?*

pösméte ~, *pösmíte* fn **1.** Egres. *A pösmítét homokon termelték.* **2.** Ezt termő cserje.

pösmétebokor *pösmítebokor* fn Pösméte-termő cserje.

pöszölés *pöűszölís* fn Málló v. kopasz részek befedése más szőrmedarabbal. *Pöűszölís, amikor az irhabűrökön levő kopasz és mállóú részeket nem vágják ki, hanem a hibás részekre megfelelő naccságú és formájú szöűrmedarabot varnak a szöűróúdal felöül.*

pöszöri ~ mn (tréf) Kisfiú.

pöszörő *pöszöröű* fn **1.** Kisfiú himveszszője. **2.** (tréf) Kisfiú.

pösszent **Ö:** el~.

pöszül ~ i (Szűrhímző varrott anyagot) begyűr. *Pöszüli az anyagot.*

pötyög ~ i Fortyog a lekvár. *Szípen, csendesen magának ~ött a lekvár a tűzőn.* **Sz:** *Lassan kása, ne ~j!* (mondják az olyan lármázónak, akinek még szólnia sem illik). **Ö:** ki~, össze~.

pötyög *pöűtyög* i (Ruha) lötyög. *Ugy lefogyott, csak uty pöűtyög rajta a ruha.*

pötyögös *pöűtyögöűs* mn **1.** Lötyögös, laza, ill. túlságosan bő (ruha). **2.** *Pöűtyögöűsen esik:* vkinek vmi neheze esik.

pötyögtet *pötyöktet* i (Lekvárt főzéssel) pötyögésre készíttet. *Minél lassabban főűzzük a lekvárt, szinte pötyöktettyük, hoty kimennyen belöűle minden víz.* **Ö:** át~, meg~.

pöttyen **Ö:** ki~.

pracholás *praholás* fn (Kétfestőknél:) préselés. A fagyűrűn áthúzott, keményített áru odanyomása az asztallaphoz, és ezáltal a keményítő egyenleges eloszlásának biztosítása.

prádés ~, *prádís* mn Parádés (ló, kocsis).

praktika ~ fn Furfang, ravaszság, fortély. *Mindenféle ~t kitröybált mán.*

prámáz **Ö:** be~.

précessz ~ fn Esti istentisztelet rövid igemagyarázattal. *Oda mentek át a préceszre, könyörgésre, ez egy rövid igemagyarázatos esti istentisztelet.*

préda ~ mn Pazarló (személy). *Aki könnyen bánt a pízze, ára montuk, hoty ~ egygy ember.*

prédál ~ i Anyagi értéket, vagyont könnyelműen pazarol. **Ö:** el~.

prédikációs mn **Sz:** *Ebből se/nem lesz prédikációjús halott:* nem sokra viszi az életben.

predlideszka ~ fn A mintaívekre keresztírányba felhelyezett deszkaburkolat, amely a boltozati téglák elhelyezésére szolgál.

prém **Ö:** jászol~, nemes~.

premerin ~ fn (Vendéglátóiparban:) zárható ajtóval ellátott szerkezet, amelyben köveket melegítettek, a meleg köveket vízzel lelocsolták, hogy a meleg levegő a kövek fölé, polcokra helyezett tányérokat melegen tartsa. *A premerimbe ötszáz tányírt rakod be a kis tanulógyerek.*

prémezés *prémezís* fn Vmely ruhadarab prémmel való ellátása (pl. a gallérján v. a kézelőjén).

prémfa ~ fn **1.** Istállóban két ló közé helyezett és a gerendához rögzített rúd, amely megakadályozza, hogy az állatok öszerugdossák egymást. *Két lú ha rugóúsok, akkor felkötnek a gerendába ety hosszú, vastag rúdat, ez a ~.* **2.** A jászol felső részén levő vastag fa, amelyhez az állatok kötelét kötik.

prémfajta ~ fn Valamilyen típusú prém, pl. nemes, félnemes stb.

prémiumbárány *prémjumbárány* fn Jutalomba, prémiumba kapott bárány.

prémtakaró *prémtakaróu* fn Prémből készült takaró.

prepa ~ fn Tanítóképzős diák. *A tanítókibzõjzs díjakokat ~knak híjtuk.*

prépostkodik *préposkodik* i Okoskodik, bölcselkedik. *Préposkodik, okosabb az atyáúristennél.*

prés ~ fn **1.** <Tímároknál:> a szőlő-sajtolóhoz hasonló erős faalkotmány, amely a bőrben levő víz kinyomására szolgál. **2.** Mesterséges barkát adó henger. **Ö:** *aranyozó~, cinkarika~, fa~, Klotz~, Stock~, tuskó~.*

présdeszka *présdeszka* fn <Paszományosoknál:> a kész horgolásokat koszorúzás után összepréselő két deszka.

présel ~ i **1.** Sajtolt, folyadékot kivon. *A szõjlõjõt ledarálták és ~tik.* **2.** <Szíjgyártó> mintát nyom a bőrbe. **3.** Könyvet préseléssel alakít. **Ö:** *be~.*

préselő **Ö:** *minta~.*

préselődeszka *préselődeszka* fn 12–40 mm vastagságú lapszerű faipari termék, amelyre a könyvet ráhelyezik, és beleteszik a présbe.

préselőlemez *préselőlemez* fn <Könyvkötőknél:> fűrészeléssel, ragasztással v. préseléssel készített, ill. farostból gyártott, a deszkánál szélesebb és vékonyabb lap.

préselt ~ mn Préseléssel készült <üveg-pohár>. *A csapos ~ poharagba töjtötte a bort.* *Préselt posztóu:* a szűrőcsapó által tömörre sajtolt, kallózott szűrőposztó.

présgerenda *présgerenda* fn <Könyvkötészetben:> faprésnek, Klotz-présnek az összekötő gerendája.

préskulcs ~ fn <Könyvkötőknél:> a présen található kampó, amellyel a prést a megfelelő méretűre csavarják.

prespánlemez ~ fn <Könyvkötőknél:> könyvek préselésére használatos, keményre préselt, fényesre csiszolt szigetelő papírlemez.

préstámasz ~ fn <Könyvkötőknél:> prés megtámasztására használatos deszka; inas-deszka.

présszorító mn *Présszorítóu* *kúcs:* prés-kulcs.

prezent ~ fn *(rég)* Ajándék, adomány.

prezentel ~, *prezentál* i *(rég)* Ajándékozik. **Ö:** *meg~.*

prezúr ~ fn Seb, horzsolás, plezúr.

prézsmítál ~ i Zsörtőlődve, okoskodva, fontoskodva, fölöslegesen sokat beszél, magyaráz, papol. *Nekem te ne prézsmítájj!* **Ö:** *el~.*

pribék ~ fn Hóhér. **Sz:** *A ~ kösse meg a nyakkendőjdet!* <szitok:> akasszanak fel!

priccs ~ fn Deszkából összerótt egyszerű fekvőhely.

priccsnyereg *pricsnyereg* fn **1.** Ócska bőrből, posztóból, filcből készített, kápa nélküli nyereg; csikósnnyereg. **2.** Lovaglásra használt marhabőrből készített nyereg.

pritty **Ö:** *nyelv~.*

próba **Ö:** *cukor~, elõ~, énekhang~, fakanál~, szûr~.*

próbál *próubál* i **1.** A befedezettett kancát ellenőrzik, hogy megtermékenyült-e. **2.** Próbálkodik. **Km:** *Aki nem próubál, as se nem nyer, se nem vesz:* az olyan ember halad az életben, aki mer kockáztatni. **Ö:** *meg~.*

próbálatlan *próubálatlan* mn Tapasztalatlan, járatlan <ember>.

próbált ~ mn Olyan <ember>, akinek sok élettapasztalata van.

próbaöntés *próubaöntis* fn <Rézműveseknél:> egy kevésbé értékes tárgy kiöntése, amelynek alapján megvizsgálják, miként viselkedik az anyag.

prócák *próucák* fn *(rég)* <Katonaságnál:> kenyerestartisznja.

próféta *próuféta, próufita* fn **Km:** *Senki se próufita a maga falujába/hazájába:* gyakran a saját környezetünk nem becsül bennünket érdemünk szerint.

prófund *próufund* fn Katonai kenyér.

prókátor *prókátor* fn **Km:** *Fogadatlan próukátornak epszar a fizetise:* kéretlenül ne avatkozz mások dolgába!

prokni ~ fn Már nem használható apró, törmelék tégladarab(ok).

prósz *próusz* fn *(rég)* Vászón katonatarisznja.

prunkuj ~ fn **1.** (tréf) Kisgyerek. *Gyertek előű ~ok!* **2.** Oláh cigány.

pruszli l. **pruszlik**

pruszlik ~, *pruszli, puszli* fn **1.** Testhez simuló, kivágott, elől fűzött női mellény. *Űk maguk vartak ijen kis ruhácskát, vagy ijen ~ot, úgy monták. A búveb, vastagap ~ot télen viselték, a hátába különösen vastag bélis vőut.* **2.** Főként posztóból készített, rendszerint magasan záródó, gyakran fémgombos férfi-mellény, lajbi. **Sz:** *Teleette magát, mint puszli Szabóy.* —. **Ö:** *kis~.*

prüsszentőfü *prüsszentőüfü* fn (Gyógynövényféle:) fehér hunyor [Helleborus albus].

puca ~ fn **1.** Kisfiú himvesszője. **2.** Mákos ~: mákos nudli. **Sz:** *Nincs vir a ~jába:* gyáva.

pucc ~ fn **1.** Hivalkodó, cifra, feltűnő öltözködés. **2.** *Pudzba vágja magát:* egykettőre felöltözik, elkészül.

puccos ~ mn **1.** Feltűnően, cifrán öltözködő. **2.** Divatos. *Ű a lekpuccosabb a többi köszt.* **Ö:** *picces~.*

pucér *pucír* mn Meztelen.

puci ~ mn **1.** Szórtelen. *Puci pofájú:* pofáján szórtelen birka. *Hát mejjik mijen, van hosszú szőürű, kurtáp szőürű, van ~ pofájú, szőürös pofájú.* **2.** Lenyírt (birka). *Hogy a ~ bíürivel ne fázzik meg, azír nyírjuk hamarább.* **3.** Gyér szórzetű juh fajta. *A plezittel az a baj, hogy a nyakájig ojam ~.* **4.** Meztelen. *Odajót hozzám majnem ~n.*

pucni ~ fn (Diszítőkova csoknál:) kieső hulladék. *Ráverünk a kalapáccsal, hogy a ~ kiessen.*

pucol *pucul* i **1.** Tisztít, tisztogat. *Űű cipőűt pucult a Pijac uccán.* **2.** Megtisztít. *Ha tompa kések vannak a kaszaféjen, puhítyák és nyújták, ha élesek, vékonyítyák és pucojják a bőrt.* **3.** Vmely főzelékfelét hámozva, kaparva v. héjából kifejtve, fogyasztásra nem alkalmas részeitől folyamatosan megfoszt, tisztít. **Ö:** *el~, ki~.*

pucoló *pucolóy* fn Mézeskalács sütő-forma készítésekor használt vésőszerű eszköz.

pucolókés *pucolókés* fn Disznóöléskor a perzselt disznó bőrének tisztítására, kaparására használt kés.

pucos *pocos* mn Szórtelen v. egészen rövid szőrű (állat, pl. kölyökmacska v. -kutya).

pudli ~ fn Árus asztal; pult.

pudlifa ~ fn Az asztallapot tartó L alakú deszka, mely biztosítja a pult emeletességét.

puff¹ ~ fn Női ruha ujjának felső részén levő buggyos rész.

puff² ~ fn Csizmatalp szélének fényesítésére használt, fából készült csizmadiaszerszám.

puffad **Ö:** *fel~.*

puffadt *puffatt* mn **Sz:** *Ojam, mint a puffad bika:* felhúzta az orrát.

puffancs ~ fn (Egy fánkféle.) *A ~ot hík, kelt tisztából sütik főrőy olajba.*

puffol ~ i (Tímármesterségben:) a másodolás, vagyis a cserzett bőr másodszori kisimítása után a bőr színes rétegét legyalulja. **Ö:** *ki~, le~.*

puffoló *puffolóy* fn (Tímármesterségben:) a már kisimított bőr színes rétegének legyalulásához való, fába ágyazott, kétoldalt kiélezett acéllemezzel.

puffos ~ mn Buggyos ruha(ujj). *Puffos ujjú ruha:* női ruha, ujjának felső részén kiöblösödő résszel.

pufók *pufóy* mn Olyan (madár), amelynek a fején kétfelől sűrű, gazdag pihézet nőtt. *Van pufóy galamb mek pufóy csirke is.*

pugli l. **pukli**

puhakötés *puhakötis* fn (Könyvkötőknél:) kartonfedélbe készült kötés.

puhás ~ mn Kissé puha. *A pite jóy ~ tiszta.*

puhatalpú mn *Puhatalpú bocskor:* puha talprésszel ellátott, szíjjal felerősíthető kezdetleges lábbeli. *Puhatalpú bocskort a kondások viseltek.*

puhé **Ö:** *csihé~.*

puhít ~ i Lágylít. *Ha kicsit kemény a bukta dióütőütelike, barackkízzel puhítyák.* **Ö:** *át~, meg~.*

puhítás **Ö:** *át~, vissza~.*

puhítószér *puhítóyszer* fn Olyan vegyi anyag, amely a kemény felületű bőrt hajlékonnyá, feldolgozásra alkalmassá teszi.

puhított mn *Puhítot csík:* (szírony anyagként:) a jó alakíthatóság érdekében vízbe áztatott bőrcsik, amelyből szírony, vagyis keskeny díszes bőrszalag készül.

puhogat **Ö:** meg~.

puhujkó l. kupujkó

puhul **Ö:** át~, fel~, meg~.

puj ~ msz (Többször ismételve pulyka-hívogató szó:) ~, ~, ~.

pukkad ~ i **Km:** *Inkáp has pukkaggyon, mint ítel maraggyon!* (nagyétkű embert jellemző mondás).

pukkan ~ i (Lőfegyver, lövedék elsütésekor, robbanásakor) rövid, tompa hangot ad. **Ö:** el~, meg~.

pukkancs ~ fn **1.** Hirtelen haragú, indulatos személy. *Kis* ~: hirtelen haragú, hamar felfortyanó gyerek. **2.** (gúny) Alacsony természetű (ember).

pukkancsfejű ~ mn (gúny) Kis fejű (ember).

pukkantó *pukkantóu* fn **1.** Halhólyag. *A halnak a légzsákja az a pukkantóu.* **2.** Felfújott papírzacskó, amelyet elpukkantanak. **3.** Hirtelen haragvó kisgyermek. **4.** Csattanó maszlag [*Datura stramonium*], ill. ennek virága, amelyet a gyerekek felfújnak és elpukkantanak. **Sz:** *Ojan kövér, mint ety pukkantóu: nagyon kövér. Ojan a hasa, mint a pukkantóu: jóllakott, megtelt.* **Ö:** hal~.

pukli *pugli* fn (Könyvkötőknél:) púp, hólyag.

puklis *puglis* mn **1.** Púpos, hólyagos. **2.** A könyvön a borítóanyag és a ragasztó között keletkező kitüremkedés.

pulc ~ fn (Kőműveseknél:) a londérna (oszlop) mellé állványkapcsokkal elhelyezett emelet magasságú gerenda, amely az állványzat hordására szolgál.

puli ~ fn Kis termetű, fekete, hosszú, gubancos szőrű pásztorkutya.

pulitéros ~ mn Politúros.

pulitéroz ~ i Politúroz.

puliszka ~, *pulicka* fn Vízben főtt kukoricaliszt v. -dara, amelyet esetleg zsírba mártott kanállal ki is szaggatnak, és különféleképpen ízesítve fogyasztanak. *A pulickát ettük zsíro-*

son vagy lekvároson, tepertőűsön, túróúson is. **Sz:** *Gyenge, mint a pulicka:* nagyon gyenge, erőtlen. **Ö:** *kolompér~, málé~.*

puliszkaliszt ~, *pulickaliszt* fn Finomra őrölt kukoricaliszt. *És ha mek tudot venni két-három kilóu ~et, odaadott írte mongyuk egy gyönyörű szib bundát vagy eggy öltöny firfiruhát, három, nígy, öt kilóu ~ír.*

pult ~ fn (Kőműveseknél:) a landérna mellé állványkapcsokkal elhelyezett emelet magasságú gerenda, amely az állványzat hordására szolgál. **Ö:** *csapos~, hűtős~.*

pult l. pudli

pultoslegény *pultosleginy* fn Mészárszékben kiszolgáló fiatalember. *Ha bement valaki vásárolni, akkor üdvözölték azok a pultoslegények.*

pulttartóléc *pultartóuléc* fn Az asztallapot kitámasztó lécz, asztalláb.

pulya *puja* fn/mn **I.** fn **1.** Kisgyermek. *Az alsóyb rendű níp, a cselétfélék pujának nevesztik a három-nígy évezs gyereket.* **2.** Gyermekes viselkedésű felnőtt. *De naty puja vagy!* **3.** (Jelzői használatban:) *De puja eszed van:* de gyerekes vagy, gyerekesen viselkedsz. *Puja eszü:* gyerekesen viselkedő, gondolkodó.

pulyaság *pujaság* fn Pulya állapot, pulya életkor. *E mán kinöjtte a pujaságot.*

pulyka *pujka* fn **Nr:** *Szebb a páva, mint a pujka. Mer a pujka taknyos óyra, rút a lába, rút, rút, rút.* (A pulykát bosszantó gyermekmondóka.) **Ö:** *jérce~, kan~, mag~, sarjú~.*

pulykakakas *pujakokas* fn **Sz:** *Felfújja magát, mint a pujkakokas: —.*

pulykakása *pujakása* fn Felemás százsza [*Lepidium perfoliatum*].

pulykaorra *pujaóura* fn Pulykaorrvirág.

pulykaorrvirág *pujaorvirág* fn Olyan virág, amelynek a kanpulyka orráról lelógó vörös húscafathoz hasonló, lekonyuló vörösfürtű virágai vannak; vörösparéj.

pulykatojás *pujkatojás* fn **Sz:** *Szeplőűs, mint a pujkatojás:* szeplős arcú.

pulykatojásos *pujkatojásos* mn Szeplős. *Pujkatojásos kípű:* szeplős arcú.

pumpa ~ fn **Sz:** *Jóul felment a ~ja:* haragra gerjedt.

puna ~ fn Kislány pinája.

punás ~ fn *Kis ~:* kislány. *A kicsi jányra montuk kedveskedve, hoty kis ~.*

puncáj ~ fn A legszücsésesebb három ácsszerszám összeállítása, a tisztítóvas fülébe elhelyezik a vinklit és vésővel beszorítják.

pundra ~ fn *(rég)* **1.** Hosszú, bő férfi felsőkabát. **2.** Térd alatt v. bokában össze-szűkülő bő nadrág. *Pundra az egy bő nadrág vőut.*

pung ~ i <Kevésbé érett dinnye megkopogtatva> az érettnél magasabb hangot ad.

punktum ~ fn Punktum.

punktomos ~, *ponktomos* mn Pontos.

púp ~ fn Köldök. **Sz:** *Esz hijányot még, meg ety ~ a hátamra:* egyáltalán nem hiányzott.

purcan **Ö:** *ki~.*

purde ~, *purgyé* fn Cigánygyerek. **Ö:** *cigány~.*

purgál **Ö:** *ki~, meg~.*

purgyé l. **purde**

purzsa ~ fn **1.** Rövidebb, durvább, göndör szőrű görbe szarvú n. szarv nélküli juh fajta, amelynek gyapja kevésbé értékes. **2.** A merinó és a racka keresztezéséből létrejött magyar juh, amelynek a gyapja félhosszú, fehér és kevésbé göndör. *A ~ gyapjából kiszült a legjobb minőségű szűrposztó.*

purzsagyapjú ~ fn Kevésbé értékes gyapjúfajta; oláhgyapjú.

puska ~ fn **1.** *Meref csövű ~:* olyan vadászfegyver, amelynek a csövét nem lehet letörni. *Vegyés csövű ~:* golyós és sörétes csövű fegyver. *Leteszi a ~t:* abbahagyja a vadászatot. **2.** A kerékagy közepén levő cső alakú vas, amelybe a tengely illeszkedik. **Sz:** *Mintha ~bul lúttik vóna ki:* nagyon gyorsan távozik. **Ö:** *bocfa~, bodzafa~, dupla~, fustélyos~, vízi~.*

puskapor ~ fn **Sz:** *Ojam, mint a ~:* hirtelen haragú.

puskás ~ fn **Km:** *Minden rossz ~nak van valami/ety kifogása:* mindenre találhatunk mentséget, kifogást.

puskasor ~ fn Vadászaton a vadászok által alkotott sor.

puskatus ~ fn A puskaagy széles, vastag alsó része. *Leejtette a lábujjára aszt a marha erőűs ~t, többet a bűdös íledbe nem tanálkozott a csendőürel.*

pustol ~ i <Hó szélben> csapkodva hull. *Pustolt a hó, amikor horta a szél, oszt hó-fúvásokacs csinált. Ö: be~.*

pustolás ~ fn Erős széllel együtt járó havazás, hófúvás. **Ö:** *be~.*

puszli ~ fn Nyakig gombolós férfi mellény. *A fírfijaké a ~, a másik meg a pruszli.*

puszta mn *Pusztá föld:* épület nélküli föld. *Nekünk ~ földünk vőut. Pusztá udvar:* házhely, telek. **Ö:** *fűves~.*

pusztít **Ö:** *el~, ki~.*

pusztul **Ö:** *el~, meg~.*

puszulyka *puszujka* fn Paszuly. *Főzzél mán ety kis puszujkát!*

putina ~ fn **1.** <Télen hordott,> hátulgombolós gyermeknadrág, bugyogó, kezeslábas. *A gyerekek a kantus alatt horták a ~t. Jánna, fíjúnak vőut ~ja, ez egy vastag, hátul nyitod bugyogóúféle, a ~ ojam, mint most a kezeslábas, csak hátul nyitot vőut, és a gyerekek ha kellett valami dőugát elvigezni, a putináját félrerántotta, oszt mán kint vőut a sege. 2. Nadrág.*

putrik **Ö:** *cigány~.*

puttony ~ fn Fából v. vesszőből készült, hátra vehető, felül nyitott edény, kosár. *Szűretkor a fírfijak ~ba horták a szőülőit.*

puttonyfenekű *puttonfenekű* mn Fűrge, eleven.

puttonysegű *putonsegű* mn Nagy fenekű (ember).

putyukám msz <Tyúk, csirke hívása beteléléskor:> ~, *be, be, be!*

puzdra ~ fn **1.** Ócska csizmaszárból varrt, egyik oldalán nyitott, belül léppel bekent tok, amelyben a lépvesszőket tartják. **2.** Tegez. *A ~ az, amibe a nyilvesszőit tartották.*

puzsi ~ msz <Többször ismételve liba hívogatására:> ~, ~, ~!

pű ~ isz Pfű. *Pű, de bűdös van itt!*

püff ~ *isz* **Sz:** *Püff, az apát szencsigit!:* (tréfás ráripakodás gyerekre). *Püf, köcsög, oda az aluttté!:* (az okatlan ábrándozás jellemzésére mondják). **Nr:** *A cigányok kaptak tojást, asz monták, elültetik, és lesz sok csirke, a csirkén vesznek disznóut, a disznóyn vesznek tehenet, és akkor fejnek és köcsögbe lessz aluttté, és akkor leütöttik a köcsögöt: püf köcsög, oda az aluttté!*

püffed **Ö:** *meg~.*

püffözik ~ *i* (Gyerek) öt apró kavicssal ügyességi játékot játszik.

püfög ~ *i* Tompa, puffanó hangot ad, puffog.

püfögés *püfögís* *fn* Tompa, puffanó hang, puffogás. *Mektuggya, hogy írett-í a dinnye a püfögísirűl.*

püfögtet *püföktet* *i* Úgy ütöget, vereget vmit, hogy az tompa, puffanó hangot ad.

püföl **Ö:** *meg~.*

püfölő **Ö:** *tök~.*

pünkösdi ~, *pünkösiti* *mn* **Sz:** *Egynapos, mint a pünkösdi kirájság: rövid ideig tartó. Egy napik tartott, mint a pünkösdi kirájság: ua.*

püspökfalatja *püspökfalattya* *fn* (tréf) A feneke, segge vkinek. *Jóul odavákta a püspökfalattyát.*

R

rá ~ nm ⟨Szragozva:⟩ magára stb. **1.** *Nem tudom, hogy mit huzunk ~nk, ha ijen drága lessz a ruha.* **2.** *Rám/Rád stb. vannak: ellenem/ellened stb. vannak.*

ráacsarkodik ~ i Ráförmed, ráripakodik.

ráad ~ i **Sz:** *Ráatták a vizes lepedőüt: jól elverték.*

ráakaszt ~ i Ráköt. *Akasz rá egy görcsöt!*

rááll *ráál* i Megszokás folytán rájár, rátéved. *Rááll a nyelve a hazukságra.*

rábecsül ~ i Reá rója az okozott kár értékét. *A kárvallo ~te a kár okozójára a kárt.*

rabic ~ fn Nem teherhordó szerkezet, tisztán dekoratív jelleggel készül egyes hiányos falfelületek eltüntetésére. **Ö:** *cement~, gipsz~.*

rabicol **Ö:** *el~.*

rabicszeg *rabicceg* fn Kovácsoltvasból készített szeg, amely hasonló a párkánszeghez, de a feje hurokszerűen be van hajlítva.

rabinduló *rabinduló* fn (*tréf*) ⟨Diáknyelvben:⟩ a rabmenetben menetelés közben énekelt induló. *Kreált az osztájnak zenejileg megáldot része egy rabindulót.*

rablás ~ fn A méheknek idegen méhcsaládtól való mézszerzése. *Rabláskor nagyon agresszívek a mihek.* **Ö:** *menyasszony~.*

rablásveszély *rablásveszély* fn Akkor áll fenn, amikor a méhek röpködhetnek, de nektárt nem tudnak gyűjteni. Ilyenkor más családoktól v. egyéb helyekről szerzik a mézet. *A rablásveszély főleg a hordástalan időszakokba ál fenn.*

rabló mn *Rabló* *mi:* olyan méh, amely

idegen méhcsaládoktól szerez mézet gyűjtés- v. hordásmentes időszakban. *A rossz hordás mijat mekszaporottak a rabló* *mihek.*

rabmenet ~ fn Egy sor ember, akiknek jobb keze a bal bokát fogja, bal keze pedig az előttük álló vállát. *Rabmenedbe megy:* rabmenetben menetel. **Nr:** Kedvelt játék volt a Kollégiumban hajdanán a rabmenetben menetelés.

rabol ~ i A méhek idegen családtól szereznek mézet. *Amikor nincs elik táplálékuk, más mécsaládoktól ~nak a mihek.*

rábőjtől ~, *rábütől* i Vkinek a vesztére, vki ellen rossz szándékból bőjtöt tart. *Rábütölt hét pínteken, asz jelenti, hoty hét pínteken nem evett, hogy a másiknak törjék ki a nyaka.*

rábőjtölés *rábütölís* fn Vmilyen célból, pl. vki ellen rossz szándékból v. vkinek a gyógyulásáért tartott bőjt.

rabsic *rapsic* fn Orvvadász.

rabsickodik *rapsickodik* i Engedély nélkül vadászik.

rábújik ~ i Szorosan mögéje húzódik. *Ne búj rám, mert nem tudok túled mek se mozdulni!*

rabvas ~ fn (*rég*) Rablánc. *Rabvasra ver-tik.*

rabzsír ~ fn ⟨Patikaszerként:⟩ Ungeuntum sabadillae.

rackajuh *rackaju* fn Racka.

rács ~ fn **1.** Etetőrács. **2.** A guba festésekor használt, négyfogú létrához hasonló eszköz, amely egy hordó tetejére volt helyezve, hogy a ráfektetett, frissen festett guba leve a hordóba folyjon vissza. **3.** A tűzhely

része. Ez a ~, a tűzrács, esz kúpos a felsőü ri-sze szélesebb, az alsóü keskenyebb, hogy le-hujjon a hamu. **Ö:** anya~, etető~, gomolya~, ló~, tűz~.

rácsapkod ~ i <Könyvkötő:> márványo-zásnál, az alapozó anyag tetejére színes festéket csap.

rácsatol ~ i Csat segítségével ráköt.

racsít ~ i <Nő> kellemetlenül éles, magas hangon kiabál, veszekedik. *Emberrül nem, csak asszonyrúl hallottam, hogy ~, ha ety ki-csit mίrges vőut.*

rácsontol ~ i Könyvkötő csonttal a könyv-nyílást alakítja. *Rácsontolom a borítóü-anyagot a nyílászba.*

rácsos mn **1.** *Rácsos tiszta:* lappá nyújtott, lekvárral megkent tészta, amelynek a tetejét sodort tésztaával rácsozzák be. **2.** *Rácsos fonás:* <Kosárfonásnál:> fonásfajta, amelyben hézagokat hagynak a vesszők egymás között.

rádli ~ fn **1.** Jelölésre használt szűcsipari szerszám. **2.** <Szíjgyártóknál:> varrásjelző ke-rék.

rádolgoz *rádóügoz* i <Borítóanyagot> a könyvtestre ragaszt. *Rádóügozom a vásznat a könyvre.*

rádörzsöl ~ i Borítóanyagot a könyvtestre megfelelően helyez, és egyenletesen eloszt. *Rádörzsölöm a bürt a könyftestre.*

rádörzsölőcsont *rádörzsölőücsont* fn <Könyvkötészetben:> a könyvnyílás kialakítására használatos csont.

rádörzsölőfa *rádörzsölőüfa* fn <Könyv-kötészetben:> a könyvnyílás kialakítására használatos fa.

ráenged ~ i **1.** <Kossal> nőstény bárányt fedeztet. *Ráengettük julius elsejin, oszt most november utóüján ellett.* **2.** <Könyvkötő> márványozásnál, a metszést festékre helyezi.

ráépít *ráípít* i A méh a műlép előnyo-mataiból kiindulva továbbépíti, továbbfej-leszti a megkezdett formát. *A dóügozóü mí ráíptett a műlíp sejtyejire.*

ráér *ráír* i Borítóanyag pontosan meg-felel, ráillik a könyvre. *A vászon ráír a táb-lára.*

ráérik *ráírík* i Elfog, rájön. *Hirtelen rám írt a szarás.*

ráesik ~ i Kitartóan kér, kérésével zak-latja.

ráf ~ fn **1.** Fakerékre való vasabroncs. **2.** <Kékfestőknél:> a festőmedence felett lógó anyagfüggesztő szerkezet, amelynek a segít-ségével merítik a vásznat a festékbe. **Sz:** *Mek-húszta rajta a ~ot:* nagyon megdolgoztatott vkit. **Ö:** *csillag~, korona~, vas~.*

ráfed ~ i <Edényre> fedőt tesz. *Ráfette anyukám.*

ráfekszik ~ i Ráilleszkedik. *Ráfekszik az üstnek a peremire a keretszerkezet.*

ráfeszít ~ i Megkent borítóanyagot a könyvtestre helyez. *Ráfészítem a könyftestre a borítóút.*

raffol ~ i Ruhát laza, vasalatlan ráncokba szed.

ráfűzés ~ fn Vasabroncs rávitele a fa-kerékre.

ráfog ~ i <Pl. mesterségre> rákényszerít, rászorít. *Ne fogd még rá oszt a gyereket a nehéz munkára!*

ráfordít ~ i **1.** Megkent borítóanyagot a könyvtestre helyez. **2.** Lapoz. *Na most mán hóünap vaty hóünapután másig betüt tanu-lunk, akkor másik óüdalakat fordítottuk rá mindig.*

ráfördül i **1.** <Pl. beszéd> ráterelődik vmire. **2.** *Ráfördül a vire:* <gubacsapóknál:> szövés közben a bél egy-egy sor végén kör-befogja a szélső szálát. **3.** *Ráfördül az időü:* kedvező idő jön vmilyen növényre.

ráfröcsköl ~ i <Fazekas:> a fröcskölt díszí-tés során az egyik színre ráengedi a másik színt.

ráfszeg ~ fn A vasabroncsot a keréktalpra erősítő, nagy fejű szeg.

ráfut ~ i **1.** Vmire ráömlik. *Ráfutott a tej a tüzshejre.* **2.** <Növény> vmire felkúszik. *Ráfutott a tök a szilvafára.*

rág ~ i <Testrészt> erősen csip, mar. *Hogy ~ja a belemet ez a paprika.* **Ö:** *el~.*

ragad ~ i **1.** Belekap, belemar. *A lábába ragatt a kutya.* **2.** Belecsíp és beleragad. *A*

vízbe a lábába ragatt a nadáj. **Ö:** be~, el~, le~, meg~, oda~, össze~.

rágás ~ fn Rágást kap: szoptatós koca gyomorégést kap, és elapad a teje. **Nr:** *A tengeridara összeigeti a koca gyomrát, ~t kap, ijenkor kipes a tej elkopni belőüle. Ijenkor lúhust adnak neki, zsíros ennivalóut, marhapacalt, vírt.* **Ö:** kéreg~.

ragaszos ~ mn Ragacsos, sületlen (kenyér).

ragaszt ~ i **1.** (Igvonó állatot) szekér v. eke elé fog. *Három lovat ~ottunk az eke elé.* **2.** (Négyes v. hatos fogatnál) az első ígás-állatok hámfáját, ill. vonórúdját a szekérrúdhhoz kapcsolja. **3.** (Épülethez egy másikat) hozzátold, hozzáépít. **4.** Meglevő tulajdonához takarékosággal még szerez vmit. *A lovam mellé ~ottam még eggyet. Házat vaty főjdet is lehetet ~ani, mert a főjthő főjt kellett, így monták.* **Ö:** bele~, fel~, ide~, ki~, le~, meg~, rá~, utána~.

ragasztó Ö: be~, mülép~, rúd~.

ragasztókötés ragasztókötés fn A könyv ragasztóval történő kötése.

ragasztószeg ragasztószeg fn Lovas szekér rúdjának végén lévő, kampóban végződő szeg, amellyel négyes v. hatos fogat esetén az elöl álló lovak hámfáját a szekérrúdhhoz kapcsolják.

ragasztott Ö: el~.

ragasztóvasalás ragasztóvasalás fn A szekérrúd elülső végén levő vasborítás.

rágcsigál rágcsigál i Rágogat, rágcsál. *A szentjánoskenyírt kicsi koromba, mi gyerekek rágcsigáltuk.*

rágépél ~ i Varrógéppel a kivágott csipkét a szűrposztóra erősíti.

rági Ö: fasza~.

rágicskál ~ i Rágcsál. *A száraz kenyeret rágicskálja ez a gyerek.*

rágó Ö: csepű~, fa~, karó~, kecske~.

rágódik Ö: el~.

rágondol i Rágondolja magát: elhatározza, rászánja magát vmire. *A juhászok jóul beiszogattak, mikor ~ták magukat, hogy ez nekik elég vóut, akkor indútak kifele.*

rágott mn Rágot koca: malacaitól elválasztott, öreg koca. *Kimustrájjuk, mer mán tenyisztisre nem valóuk ezek a rágot kocák.*

ragya ~ fn **1.** Himlő után visszamaradt heg. **2.** Haszonnövények levelein, néha a termésén keletkező rozsdaszínű, kerek foltosság, apró dudor. **3.** Az ezt okozó rozsdagomba. **4.** Ragyaeső. *Esik a ~, mert süt a nap erőűsen, és csepereg az esőű.*

ragyabunkó ragyabunkó fn (gúny) Ragyas személy. *Gyere, te ragyabunkó!*

ragyázzik Ö: le~.

ragyaeső ragyaesőű fn A növények levelén ragyát okozó forró nyári eső.

ragyas ~ mn **1.** Himlőhelyes. **2.** Olyan növény, amelynek levele, gyümölcse ragya következtében rozsdaszínű, vörös, foltos. **Sz:** *Aki ~, abbul lessz a jóú tajigás:* (tréfás mondas).

ragyasodik Ö: le~, meg~.

ragyavert ~ fn Ragyas (növény).

raggyan Ö: ki~.

ragyog ~ i **Sz:** *Ragyog, mint a Salamon tőke:* (tréf) vmi feltűnően ragyog, csillog.

ragyogó ragyogóű fn Apró színes fémkorong, flitter, amelyet a női ruhadarabokon a himzés közé v. fölé, ill. egymás mellé varrnak.

rágyúl ~ i Rajta összegyűl. *Rágyúlt a sok légy az ítelre.*

ráhagy ~ i A növény hajtásából metszéskor meghagy egy jó darabot.

ráhajlít ~ i (Kosárfonó) vesszőt a másik vesszőre görbít. *A negyedik pár vesszőűt szorosan ráhajlítottuk az elsőű vesszőűre.*

ráhajlítás ~ fn Egyik vesszőnek a másikra történő görbítése.

ráhúz ~ i **1.** Borítóanyagot a könyvtáblára hajt, simít. **2.** (Csipkeverő) a fonalat meghúzza a mintát feszessé teszi.

ráhúzódik ráhúzóűdik i Fiasításra a méhek úgy telepszének, hogy azt egészen betakarják. *A rossz időű beáltával a míhek ráhúzóttak a fijasításra.*

ráhül ~ i **Sz:** *A bűr hüjjön rád!* (szitok).

ráível ~ i <Rézműves> hengeres formák készítésekor az üllőbetétre hajlítja a fémeket, majd kalapáccsal annak formájára alakítja.

ráízeledik ~ i <Ételre> ráfanyalodik. *Ha valaki nem nagyon szeretet valamit, de ha üres vőut a hasa, oszt nem vőut más, akkor ráízeledett, ráfanyalodott.*

raj ~ fn Méhraj. **Ö:** éh~, éneklő~, másod~, nász~, söpört~, szűz~, unoka~, utó~.

rájár ~ i **1.** Fogyaszt. Két-három hétig is ~tunk ám, nem süttöttünk ojan túl sűrűn. **2.** Vminek az irányába jár, halad. *Az asszonyok rájártak a fél vigire, amēre ment a szőjlőüvesszőü, āra hajlították.* **3.** Rájár az időü: kedvező idő jön vmilyen növényre. **Sz:** Ugy járnak rá, mint a jóü kútra: <híres kurvára vonatkoztatott mondás>. *Rájár a rúd:* üldözi a balszerencse.

rajbol ~, *rájbol* i <Pásztorkalap-készítő> a kalap kiálló szálait lecsiszolja. **Ö:** le~, meg~.

rajbolás ~, *rájbolás* fn A kalap kiálló szálainak lecsiszolása. *A vizsgépen forgatva a kalapot le kel rajbolni ety smirgli segiccsigivel a kiállóü szálakat, szennyezőüdíseket.*

rajcum ~ fn A homlokzat vakolati díszítéséhez használt köpor.

rajcsalogató *rajcsalogatóü* fn Két oldalán nyitott ládika v. keret, amelybe egy lépeskeretet helyeznek el azért, hogy a méhraj le szálljon rá. *Kitettük a rajcsalogatóü, hogy befogjuk az elkóüszált miheket.*

rajcsúr ~ fn Gyerekek vidám, zajos alkalmi összejövelete. *Rajcsúrt csap:* rajcsúrozik, zajong. *Jóü nagy ~t csaptak itt ezek a fíjü.*

rajfecskendő *rajfecskendőü* fn Szívónyomó berendezéssel ellátott készülék víz kilövellésére, fecskendezésére. *A rajfecskendőü a míraj elszállásának megakadályozásánál hasznáják.*

rajfogó mn *Rajfogóü zsák:* süveg alakú kis zsák, amelynek száján egy szilárd gyűrű található, a csúcán kívül egy fület helyeztek el, hogy a raj kirázását megkönnyítsék. *A rajfogóü zságbul a kaptárba rásztuk a miheket.*

rajkó **Ö:** cigány~.

rajoztatás *rajosztatás* fn A méhészeknek az arra irányuló törekvése, hogy a méheket rajzásra kényszerítse, hogy a túlnépesedett méhcsalád egy része új család alapítása végett elhagyja a kaptárt v. a kast. *A rajosztatást azzal kesztem, hogy a micsaládot kettéosztottam.*

rájön ~ i Székelés v. vizezés ingere éri. *Engeggyen ki mán bennünket, ha ránk jött, akkor engeggyen ki bennünket pisilni.*

rajszedő mn *Rajszedőü villa:* kétágú villa alakú, széles hajlású eszköz, ágainak végén a kas befogására alkalmas tágítható v. szűkíthető vasabroncs található. *A rajszedőü villa segiccsigivel befoktuk a miheket a kazsba.*

rajtavaló *rajtavalóü* fn A vkin éppen rajta levő ruha. *Megvan neki a rajtavalóüja, mek tutta venni magának. Ved le a rajtad valóü!*

rajthúzli ~ fn **1.** <Főleg juhászok viseleteként> hasított szárú, oldalán bőrgombokkal v. fényes fémgombokkal rögzíthető bőr- ill. posztónadrág. *Írdekes viselete a juhászoknak a ~.* **2.** <Női ruhadarab.>

rajtoja ~ fn **1.** Létra, lajtorja. **2.** Tüskés pusztai növény, rózsaféle; pinarajtoja.

rajviasz *rajvijasz* fn <Paszományosoknál> fonál viaszkolásához használt, a méhsomkolyból kigyúrt viasz.

rajz fn *Érti a ~ot:* ügyes, találékony. **Ö:** láb~, méret~, műhely~, szór~, terv~.

rajzol **Ö:** ki~, le~.

rajzolás **Ö:** elő~.

rajzolat **Ö:** furnér~.

rajztű *rajsztű* fn <Rézműveseknél> hegyes végű acélrúd, amellyel a mintát a lemezbe karcolják; jelző.

rak ~ i **1.** Ültet. *Hóünap megyünk kolompírt ~ni.* **2.** <Eke földet> kifordít. **3.** *Rakja a sort:* <gubacsapóknál> szórt, fűrtöket bújtat a mellékszálak közé; berakja a sort. **Ö:** be~, fel~, ki~, meg~, vissza~.

rák ~ fn **Sz:** Hátrafele halad, mint a ~: **a)** visszafelé halad. **b)** visszafejlődik. **Sz:** Veres, mint a főüt ~: lángvörös. **Ö:** ajak~, állkapocs~, arc~, bárzsing~, csecs~, fültő~, gyo-morszáj~, hólyag~, hónaljmirigy~, húgy-hólyag~, pofa~, velős~.

rakamazi mn *Rakamazi kolompír*: kiváló hozamú krumplifajta. **Sz:** Szaporoggyatok, gyarapoggyatok, mint a ~ kolompír!: (tréf) <új házásoknak mondják>.

rákap ~ i **1.** (Ember, állat) rászokik vmire. *Rákapott ez a fíjú a dohányzásra.* **2.** Hozzájut, szerez. *Alik tuttam ~ni a magjára.*

rakás ~ fn A szőlő ültetése. **Ö:** alá~, át~, fecske~, fűrt~, le~, szőr~, tuf~.

rakásol ~ i Szabálytalan méretű aprított fát különböző formában és méretben összerak.

rakásolás ~ fn Különböző méretű és formájú facsomók összerakása.

rakásolt in *Rakásolt faanyag*: csomóba rakott faanyag.

rakású Ö: fecske~.

rakat¹ Ö: be~.

rakat² ~ fn Az a vesszőmennyiség, amennyit egyszerre el szoktak fonni. *Nem kel három ~, két ~ is elég lesz.*

rakatás Ö: ki~.

rakatol ~ i Szabályos facsomókat összerak.

rakatolás ~ fn Szabályos facsomók összerakása.

raképződik *rakíbzőődik* i <Lekvár felületén> vastagabb réteg keletkezik, létrejön. *Bűrkíbzőődött, mint ety pille, mint ety tejpille, ojan kíbzőődöt rá a tetején a lekvárnak.*

rakészülődik *rakíszülőődik* i Előkészül vmire. *Nem kíszülőöttünk rá, mert azír, annak előtette mán disznóút váktunk.*

rakfene Ö: ábrázat~, vízi~.

raknivaló Ö: be~.

rakó Ö: asztag~, fel~, kazal~, örökség~, szalmakazal~, szalma~, törekkazal~.

rakodás ~ fn **1.** A pásztornak kész, rendszerint hosszabb ideig eltartható étellemmel való ellátása. **2.** Széklet ürítése.

rakodik ~ i **1.** Pásztort hosszabb időre étellemmel ellát. **2.** Székletet ürít v. hova. **Ö:** be~.

rakódik Ö: rá~.

rakodófiók *rakodóufijók* fn Olyan keretláda, amellyel a fejlődés, méztermelés időszakában bővítik a méhcsalád lakását, fészket,

mézterét. *A rakodóufijókat rátettük a kaptárra.*

rakodókaptár *rakodókaptár* fn Egymásra helyezett, alul-felül nyitott fiókokból álló kaptár, amelyet alulról a fenék, fölülről a tető zár le. *Általába a rakodókaptár legalsó ufijókjába van a micsalát fészke.*

rakodólap *rakodólap* fn Falap, amelyre a szállítandó árut rakják.

rakodótér *rakodótér* fn **1.** A fazekas-kemencének az a része, ahová az égetendő edényeket pakolják be. **2.** Méz kamra.

rakonca ~ fn **1.** A jármű (pl. vagon, teherautó, szekér, szán) két oldalának magasztására szolgáló rúd. **2.** Szekér tengelyeihez, szán keresztgerendáinak a végéhez erősített, az oldalakat tartó, két oldalán felfelé álló rúd. *A ~ba a fát rakták meg a kivis csutkát.* **3.** A szekéroltal alsó fáját rögzítő ék, amely az első tengelynél fából a hátsó tengelynél vasból készül. **4.** <Széna v. gabona szállításakor> a szekér négy sarkához rögzített hosszú karó. **Sz:** Használt neki, mint a cigány lovának a ~: —.

rakoncás ~ mn Négy sarkán hosszú karókkal, vagyis rakoncákkal ellátott <szekér>. *Ha gajjat vittek, tettek naty karóút, hoty ki ne dűjjik, ez vóút a rakoncász szekér.*

rakott ~ mn **1.** *Rakot szoknya*: egymásra fektetett, élesre vasalt, ráncokba szedett szoknya. **2.** *Rakod guba*: **a)** kívül szőrös guba, amelynek posztójába idősebb juh durvább, egyenes gyapját szövik. **b)** sima szőrű guba, amelynek elkészítéséhez muszkagyapjút használtak. *A közönséges vagy rakod gubának is van fűrtye, de ennek fűrtye nem természetes fűrt vóút, hanem sima, egyenes, merev, és fűrté csak a második kallolás csapta össze.* **3.** *Rakot rózsza*: <mézeskalácsosoknál> ájzból készített rózsza. **4.** *Rakot tőjke*: több darabból összeállított, vashevederekkel egybefogott húsvágó töke. **5.** Levágott és kosárfonásra előkészített fűzfavessző. **Ö:** be~.

rakottya ~ fn Rekettyefűz.

rakottyavessző *rakottyavessző* fn A rekettyefűz vesszője.

rakottvás ~ fn Rekettyés. *Mennyünk mán, szeggyünk ety kis kosárnakvalóut a rakottvásba!*

ráköltözik *ráköjtözik* i Az adott területre, birtokra költözik. *De mán akkor a gazdák ráköjtösztek, ípitkesztek is rá.*

rákösön ~ i Vkit megkínál. *A pájinkás-üveggel ~ a vendígre.*

ráköt ~ i Ráköti magát: ráerőszakolja magát vkire. *Ez a jány ~ötte magát a fíjamra.*

ráksúly *ráksűj* fn (rég) <Egy betegség-fajta.>

raktár fn *Raktárra dóugozik*: <iparosmester> nem megrendelésre dolgozik, kizárólag a vásárban értékesíti az árut.

raktározás ~ fn **1.** A méhek a virágport és a mézet munkássejteikben tárolják, halmozzák fel. **2.** A méz szakszerű tárolása a méhészek által. *A ~kor nem szabad a míznek megikrásodni.*

rakterület ~ fn Szállítóeszközöknek a rakomány elhelyezésére való felülete. *A platóus kocsi ~ét teccőülegesen lehetet növelni.*

ráküld *rákűd* i Ráuszít. *Kűd rá a kutyákat, hat hajcsa vissza!*

rákzsír *rágzsír* fn <Népi gyógyszernév:> Unguentum merentiale rubrum.

ráléptetés *ráliptetis* fn <Szörmekikészítőknél:> a szörme hosszúságának kiegyenlítésére szolgáló eljárás; trettolás.

rálesz ~ i Rááll. *Nagy nehezen rálett, hogy ű aggya az elsőj köszöntist, mikor beviszik az ítélt.*

ráma ~ fn **1.** Hímzőráma. **2.** <Timármesterségben:> a faragókésnek és a színlőnek az a része, amelybe a késlapot erősítik. **3.** <Timármesterségben:> fakeret, amelyre a krómcserezésű felsőbort kifeszítik. **Ö:** *fűrész~, góré~, szárító~.*

rámás mn **1.** *Rámás csizsma*: kemény szárú, bokában szabályosan ráncolt csizma. *A ~ csizsmát montuk muzsikász szárú csizsmának is, mert a tangóharmónikáho hasonlított.* **2.** *Rámász szegis*: <kosárfonóknál:> keretbe foglalt szegés. *Rámász szegéseknél az óudalfonást se mindik fonnyuk az óudal-*

magasságig. **3.** Keretes. *Rámás tükör*: díszes keretbe foglalt tükör. **4.** *Rámás ágy*: léckerettel ellátott ágy, amelyet terítővel leterítették, és alá ágyneműt raktak. *Rámás nyoszoja*: ua.

rámászik ~ i Vmit erőszakkal meg akar szerezni. *Rámászott a tesvire vagyónára.*

ramaty ~ mn Hitvány, rossz minőségű. *Az ennivalóyra is montuk, ha nem vóut jóu, hogy ~.*

rámáz **Ö:** *ki~.*

rámázás ~ fn **1.** <Cipészeknél:> a ráma talphoz és felsőrészhez erősítése. **2.** A szörmebőrök kifeszítése a fatáblára.

rámázódeszka *rámázódeszka* fn Rámázótábla.

rámázófogó *rámázóyfogóu* fn <Szörmekikészítőknél:> a bőr kihúzására szolgáló eszköz, amelyet rámázáskor használnak; cangli.

rámázótábla *rámázóutábla* fn <Szörmekikészítőknél:> olyan fatábla, amelyre a kiszabott darabokat kifeszítik.

rámegy ~ i **1.** Rátapad. *És vóut ojam benne, ojan ér, és az a kanálra ráment, és akkor asz kidoptuk.* **2.** Megközelít. *Ne meny rá a tyukokra, had egyenek nyugottan.*

rámér ~ i **1.** Könyvtesthez megfelelő méretű borítóanyagot mér. **2.** *Rámíri a sentenciját*: meghatározza, hogy mennyit kell fizetnie a másiknak.

ramfli ~ fn Ájzolt téstán díszítés. *Ramfli díszíti minden ájzolt szív szílit.*

ramflicső *ramflicsű* fn <Mézeskalácsosoknál:> az ájzcső egyik fajtája, keretezést végeznek vele. *Miután beleragasztottuk a tükört a strájholt szívbe, ramflicsűvel megrajzozjuk a keretét.*

ramflizás ~ fn Keretezés. *A díszítések közül a tükör ramflizását végezzük el előjzör az ájzolt szíven.*

ramflizik ~ i Ramflicsővel díszítést végez. *A szívek szílit, a tükör, a képek szílit ramflizzuk.*

ramic ~ fn Finomabb, ill. durvább szálú, kínai eredetű csalánrost.

rámol **Ö:** *ki~, le~, össze~.*

rámolás **Ö:** *kerék~.*

rámond ~ i <Rosszat> ráfog, rákölt. *Min-dent rámontak arra a jánra.*

rámpásbor *rámpázsbor* fn Rossz minősé-gű bor.

rámsztek ~ fn Szarvasmarha rövidre vágott hátszíne.

ránc ~ fn *Rándzba szed:* gatyá, szoknya stb. korcát összehúzza, redőkbe szedi. **Ö:** *lapos~.*

ránccfogó *ránccfogó* fn A felsőrész kapta-fára fogásához használt szerszám; falcang.

ráncol ~ i Ruhadarabot ráncokba szed, ráncossá tesz. *Ráncold meg a gatyám szárát!* **Ö:** *meg~.*

ránco ~ mn *Ráncos csizma:* bokánál erősen ráncolt csizma. **Ö:** *körül~.*

ráncosodik **Ö:** *le~.*

randfach *rantfak* fn <Páztorkalap-ké-szítőknél> karimafák.

ranett **Ö:** *kanadai~.*

ránéz *ráníz* i Vigyáz vmire.

rángass **Ö:** *ne~.*

rángás **Ö:** *in~.*

rángat **Ö:** *be~, össze~.*

rángatóddzás *rángatóúddzás* fn **1.** Nyava-lyatörés. **2.** Vmely testrész egymás utáni többszöri meg-megrándulása. **Ö:** *hülési~, gör-csős~.*

rangos ~ mn **1.** Magasabb rangú, úri. *A bálba az elejével táncoltam, a ~sajival.* **2.** Katonaságtól milyen ranggal leszerelt (sze-mély).

ránt **Ö:** *le~, össze~.*

rántáskavaró-kanál ~ fn *Nem vóut külön rántáskavaró-kanál, fakanál vóut ére a célra.*

rántásos ~ mn *Rántásos paszuj:* rántással készített bableves.

rántó **Ö:** *fel~.*

rántott ~ in **1.** *Rántot kolompirleves:* rán-tással besűrített, krumpliból készült leves. **2.** *Rántot tojás:* rántotta. *Nem ment nálunk a rántot tojás, nem ízlett.*

rántotta ~, *rátotta* fn

rántottás ~, *rátottás* mn **1.** *Rátottás kol-bász:* kolbászos rántotta. **2.** *Rátottás nyögve-nyelő:* kissé megpirított tojásos felvert ga-

luska. *A kifőzött felferd galuskára tojást ütöt-tek, és kicsit felsütöttik, ez a rátottás nyög-venyelő.*

rányit ~ i Elkezd dalolni, megadja a han-got.

ráolvad ~ i Elolvad rajta. *Melegen kel mekhinteni a tisztát porcukorral, hogy ráol-vaggyon.*

ráolvasás ~ fn Bűvös erejűnek tartott szöveg elmondása kuruzsló gyógyítás céljá-ból. **Nr:** *Asz tartották, hogy akinek tuggya vóut a ~ho, az mikor haldoklott, ha át akarta adni valami rokonnak, szorosan mekfokta a kezit, és evvel ráatta a tudománt.*

ráölt *ráőjt* i **1.** (Ruhát) felölt. **2.** Ráhímez **ráöltés** *ráőjtés* fn **1.** Ruha felvétele. **2.** A kész mintára más színnel való, díszítő jellegű himzés.

rápászt ~ i Ráilleszt.

rápaszol *rápászol* i Pontosan ráillesz-kedik.

rápergel ~ i Rápirít vkire, megszíd vkit. *Jóul ~t a szomszédasszony, mert hazudot neki.*

rápipál ~ i <Pipára> rágyújt.

rápocsékol *rápocsíkol* i Ráparazol. *Rápo-csíkol vaty két lú árát.*

rápőfékel *rápőfikel* i <Pipára> rágyújt, és pőfékelni kezd.

rápörköl ~ i <Vadra> rálő.

rapport *raport*, ~ fn **1.** Kihallgatás, főleg fegyelmi ügyben az alárendelt beszámolója feljebbvalójának. *Az internátusi igazgató magához rendelte raportra.* **2.** <Katonai célra elrendelt> ingyenfuvar. *A civilt is raportra foktág be, vinni kellett a katonaság után szekérrel valamit.* **3.** <Kétfestőknél> ismétlő-dő mintaegység.

rapsic l. **rabsic**

ráragaszt ~ i <Fazekas> a kész edényre fület illeszt. **Nr:** *Ha gyermekbetegség vóut, a hümlőnek valami fajtája, akkor ha ngy-öt kizsgyerek vóut a családba, összefektették őket, hogy ragaggyon rá, mert akkor sokkal könnyeb vóut a lefojása ety kanyaróznak mongyuk, ha ~ották egyyikről a másokra.*

rárakódik *rárakódik* i Rátapadva v. réteggé növekedve rakódik vmire. *Ojan, mint*

a penisz, úgy ráarakóódik a szőülőlőire, az meg nem nőj tovább.

ráriaszt rárijaszt i Ráijeszt.

ráró ráróy mn (Lószinnév, a szürke egyik árnyalata.)

rárogyaszt ~ i Ráomlaszt, rádönt.

rásimít rásimít i (Borítóanyagot a könyvtesten) elsimít. Rásimítom a vásznat a könyvre.

rásimogat rásimogat i Borítóanyagot óvatosan a táblára simít.

ráspannol ráspanol i Ráfeszít. A könyvgerince a borítóypapírt ráspanolom.

ráspoly Ö: fa~.

ráspolyoz rásponoz i Ráspollyal könyvszélt gömbölyít. Ö: körül~, meg~.

rásül ~ i Rábizonyul. Szerencséje vóyt, nem sült rá a tolvajság.

rászabadít ~ i Enged, ráenged. Az intőző ~od bennünket a húsrá, hogy aggyunk ezeknek a nacsalsaladosoknak.

rászed ~ i (Ruhadarabot) felvesz. Megmozdítottunk, felőjtőstünk, hoty ki rászette aszt a kis kőcét, mer úy hitták, ety kis gúnyát.

rászli ~ fn A kalapszél állását meghatározó ellipszis alakú domború faforma, középrészén lyukkal. A kalap állását a ~ adja meg.

ráta ~ fn Felosztott földterület egy része.

rátarkul ~ fn (Tímároknál:) a tölgyfa kérge az alatta levő réteghez tapad.

rátart ~ i Föléje tart. Rátartotta az esernyőt a másikra, mert esett az eső.

rátarti ~ mn Magát nagyra tartó, beképzelt (ember).

rátekergőzik rátekergőzik i **1.** Rátekeredik. Rátekergőzött a kígyó a lábára. **2.** Ránehezedik. Rátekergőzött a baj. **3.** Ráerölteti magát. Rátekergőzött a jány a szomszít fjiúra.

rátekerítés rátekerítés fn (Gubacsapóknál:) a fonott bél motollára való rátekerése.

rátér ~ i Ráfér. Ijen ezüszszalak vóytak rajta, mek hát, amit kaptunk ajándígba, aszt is aláraktuk, ha nem tért rá, akkor aláraktuk.

rátéstál ~ i (Végrendelkezéssel vkire) öröklő hagy vmit.

rátesz ~ i **1.** Ráteszi a mintát: a tervezett mintát a szűrposztóra előrajzolja. **2.** Ráteszi a kezit: **a)** kézrátevással gyógyít. **b)** eltulajdonít vmit. Az állam negyvenöt után rátette a kezit a parasztok föjgyire.

rátétes mn Rátétesz szűr: rátétet díszített szűr.

rátípor ~ i Kiméletlenül rátapos.

rátotta ~ fn Rántotta.

rátölt rátölt i **1.** (Kenyértésztát) vetőlapra borít, rátesz. És aszt a kemencébe vetőlappáttal, rátöltöttük a kenyeret a vetőlapra. Mer mikor bevetettük, akkor a lapra rátöltöttük, a vetőlapra, hát akkor nehoty hozzáraggyon. **2.** Pipát megtöm.

raustok roustok fn (Pásztorkalap-készítőknél:) gyúrópálca.

raustokolás roustokolás fn Gyúrás. A roustokolás gyúrópáca segítésséggel törtinő gyúrás.

rávág ~ i **1.** Úgy arat, hogy a lekaszált rend a még álló gabonára dől. **2.** Rámetsz, belevés. A pásztorok ügyesen rá tutták vágni a nevüket a karikás ostor nyelire.

rávaló rávalóy fn Meghatározott célra szükséges, ill. arra szánt összeg. Megveszem a csizsmát, mert megvan rá a rávalóy.

rávan ~ i Rávan az idő: kedvező idő jön vmilyen növényre.

ravasz ~ fn Róka. Egy ~ megint itt ólálkodik a tyúkól körül.

ravaszdi ravazdi fn Róka.

rávarr rávar fn Rávarja magát vkire: **a)** feleségül véteti magát. **b)** társaságát ráerőszakolja vkire. **Sz:** Ne vard rám a szegínséget! (tréfásan így tiltakozik az, akin úgy varrják meg a ruháját, hogy nem veszi le).

ráverő ráverőy fn A kovácsműhelyben dolgozó alkalmazott, aki a vezetőkovács utasításai szerint üti az anyagot. A ráverőy átalába a segéd. Ö: csin~.

ráverőkalapács ráverőykalapács fn Nagykalapács.

rávesz i Ráveszi a vizet: (gubacsapóknál:) ráereszti a vizet a kádra.

rávet ~ i (Gubásmesterségben:) gubát a mosókádba belehelyez. Ráveti a gubát a

kádra: a gubát a kallókádra helyezi, ahol azt a víz összedolgozza.

rávetemedik ~ i Rászorul, rákap. *Rávetemedik, az asz jelentette, hogy mindik kíróújjár jár, rá vam vetemedve, aggyá ety kis sóút, aggyá ety kis paprikát. Rákap a kírésre, ~.*

rávetődik rávetődik i Ráhúzódik. *A berakot sort ellábitva ismét a bél a motóulával ártvetve rávetődik a berakot sorra.*

rávisz ~ i **1.** (Könyvkötő) márványozásnál az alapozó anyag tetejére festéket csepegtet. **2.** *Ráviszi az ívet:* (rézműves) a fokos félkör alakú oldalát géppel kialakítja.

ráz ~ i *Vajat/Tejfelt* ~: bádogedénybe tett tejfelből rázással vaját készít. *A tejfelt bádogba tettük, oszt rásttuk, mert nem vóút köpülőünk, csak rásttuk a vajat. Ö: be~, fel~, ki~, meg~, szét~.*

rázár ~ i Úgy zár be vmit, hogy a kulcsot csak ráfordítja, de nem veszi ki.

rázás **Ö:** ki~.

rázatóhordó rázatóhordóú fn (Szörmekikészítőknél:) a lájterhordó része, amelyben tisztítás után a fűrészpör kirázása történik.

rázó rázóú fn (Fazekasoknál:) a fröcskölt díszítés egyik változatának elkészítéséhez használt eszköz, amely lehet egy ecset, néhány cirokszál összekötve v. egy lúdtoll. **Ö:** szalma~.

rázódás **Ö:** agy~.

rázóhordó rázóhordóú fn Rázatóhordó.

rázóka rázóuka fn A bőr viszkete ellen használt fehér kenőcs, rázókenőcs. *Rígen ha viszketet valakinek a karja vagy valamije, evvel a rázóukával mekkentik.*

rébék ~ fn (Leánygyermek rosszálló megnevezéseként a szülő részéről.)

rece¹ ~ fn A csipkeverés egyik alapmotívuma, amely félverések sorozatából áll.

rece² l. **recet**

rece ~ fn (Vad)kacsa. *Csak a vadrucát montuk ~nek, a házirucát nem. Ö: barát~, böjt~, cigány~, kerce~, tőke~, vad~.*

reccsipke ~ fn Nem eldöntött tény, hogy valódi csipkefajta-e, v. inkább a hímzéshez sorolandó. Alapját háló adja, amely az alap-

anyag vízszintes és függőleges szálainak rácsot alkotó kihúzásából v. hurokvetéssel csomózott szemekből készül, és ennek elkészítése után következik a szövés, beöltés meghatározott minta szerint különböző díszítő öltésekkel.

reccfice ~ msz (Réja: jókedv, vidámság kifejezésére.) *Reccfice, póykhálóú! Aggyál pinát szógálóú!*

recekítűzés recekítűzés fn (Csipkeverőknél:) a recének egy változata, ahol minden egyes félverést kitűznek, majd a sor végén bezáráskor egészverés helyett félverést csinálnak.

recet ~, **rece** fn Recept.

recéző recézőú fn (Fazekasoknál:) az edénydíszítés egyik legegyszerűbb eszköze, amelyet a még le nem vágott edények mintázására használnak.

reckér-fusér reckér-fusír fn Kockázat. *A reckér-fusír asz jelenti, hogy nem biztos, hogy mek tuggya csinálni.*

reccsen **Ö:** fel~, meg~.

reccsent ~ i **1.** Ereszt, fosik. *A nadrágha ~ett. 2.* Rögtönözve, gyorsan készít vmit. **Ö:** be~.

recseg ~ fn **1.** Állat magas, érdes hangot ad ki. *A tojókacsa az rettentőűen tud eréjessen hápogni, ~ni. 2.* Nagyon hangosan beszél, harsog.

redelicesz ~ fn Piros színű delicesz alma. *Van a pirosz színű delicesz, a ~ meg a másik az arany színű golden delicesz.*

rédiá rédiá fn Marhalevél.

redv ~ fn (Baromfi lábán) meszesedés okozta rücskösödés. *És aszt ety kis finom olajjal mekkennyük, kéccer-háromszor, aszt akkor a recés ~ lemegy rulla.*

redves ~ mn **1.** Rücskös. *Ojan ~ az örek tyúkók lába, ugyi a méstartalom kijön. 2.* Rozsdamarta. **3.** Szennyos, szurtos (kezü).

rég ríg fn Régóta. *Van nekem egy nagyon rígrül itmaradot menyasszonyi blúz.*

regál ~ fn Polc. *A ~ra teszi a tisztát, hoty pihennyen.*

regbesúg ~ i (tréf) Seggbe rúg, megver v. egyéb módon bánt. *És próbáltuk vóuna kécs-*

csígbé vonni, regbesúttak vóuna akkor ben-nünket.

régecskén *rígecskén* hsz Kissé régen. *Rígecskén jártam felétek.*

régen *rígen* hsz **Sz:** *Rígen vóut, amikor kengyel vóut: régen történt.*

régentől *rígentül* hsz Régóta. Ösmertem én ütöt rígentül.

reggel ~ hsz **Km:** *Reggel annyit egyil, mint a kiráj, dílbe, mint a póúgár, este, mint a kóúdu:* (a helyes étkezés:) reggel sokat, délben rendszeren, este keveset kell enni.

reggeli hsz *Reggeli edel:* reggeli. **Km:** *Reggeli vendíg, az mingyá mennyik: — . Nr:* *A ~ esőü nemsoká elmúlik, de ha megmarad, akkor hetes esőüre lehet számítani.*

reggeliben *reggelibe* hsz Reggel körül. *Reggelibe mekcsinálom eszt a kis munkát.*

régi *rígi* mn/fn **I.** mn **1.** Olyan (anyaméh), amelyik öregsége miatt már nem tudja ellátni feladatát, gyenge. **2.** Olyan (lép), amelynek barna v. fekete színe van, és a fény felé tartva a világosság nem dereng át rajta. **3.** *Rígi időütiül óyta:* régóta. **II.** fn *Rígiyek:* az öregek, az idősek. *A rígiyektiül hallottam eszt a stróúfát.*

regiment *regement* fn Hadsereg. **Ö:** *pendely~.*

regimentorvos *regementorvos* fn (rég) Ezredorvos.

regiszter ~ fn Könyv lapjainak a bevágott szélén a keresést megkönnyítő betűk, ill. szavak sora.

regiszterolló *regiszterollóú* fn Két pengéből álló, nyitható nyíróeszköz, amellyel a könyv elejébe vágják be a betűk helyét.

reglama ~ fn (rég) (Katonai műszó:) szabályzat.

regnál ~ i Mondogat, magyaráz, fülébe rág. *Mindik csak aszt ~om neki, hogy előüször mozgyom meg.*

regruta ~ fn (rég) Újonc katona.

regula ~ fn **1.** Szabály, rendszabály. **2.** A cséplőgép kazánjának tetején levő két gömb, amely forgásával a nyomást szabályozza.

regulás ~ mn Szigorú, kardos. *Regulás menyecske:* kardos menecske.

rehoma ~, *reoma* fn Reuma.

rejtezett **Ö:** *el~.*

rejtő **Ö:** *vad~.*

rejtődzik **Ö:** *el~.*

rejtőzik **Ö:** *el~.*

rekedés **Ö:** *hószám~, húgy~.*

rekedt **Ö:** *nedv~.*

rekesz **Ö:** *fa~, öntő~.*

rekeszt **Ö:** *el~, ki~.*

rekeszték *rekesztik* fn **1.** Elrekesztett hely.

2. Az ezt kialakító rekesz. *A rekesztik vóut például az istállóúba, ha a lú megellett, el vóut rekesztve míg meg nem erőüszödött, ne kóúborogjik a többi lú közzé a csikóú.* **3.** Cölöpökre vízszintesen szegezett deszkákból v. lécekből összeállított juhakol.

rekesztő *rekesztőü* fn Cölöpökre vízszintesen szegezett deszkákból v. lécekből összeállított juhakol; rekeszték. **Ö:** *el~.*

rekettye l. **rakottya**

rekettyevessző l. **rakottya**

rekkolás ~ fn Tímároknál: igazítóvassal v. hónaljmanóval végzett munka, puhítás, kihúzás.

rekkoló *rekkolóú* fn (Tímároknál:) hónaljmanó.

rékli ~ fn **1.** Könnyű, bő szabású, szűk nyakú női blúz. **2.** Kötött kabátka, pólyások, karon ülők viselik, és rendszerint hátul a nyakon kötik meg. **3.** Fehér vászonból készített, csipkés női hálókabát. *Rígen nem is monták, hoty hálókabát, csak aszt, hogy ~.* **Ö:** *háló~.*

rektor ~ fn (rég) (Felekezeti elemi iskolában:) igazgató tanító.

remek ~ fn (rég) *Remekhe bocsát:* mestervizsgára enged. **Ö:** *köldök~, mester~.*

remeke **Ö:** *csipő~, köldök~.*

remekel **Ö:** *be~.*

remekesmester ~ fn Mestervizsgát tett ember.

remekmű ~ fn A mestervizsga során elkészített alkotás.

reménység *remínysíg* fn *Jóú remínysíg fejibe:* reménykedve.

remetekan ~ fn Idős, egyedül élő vadkan.

rémgörccs ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

rémiszt **Ö:** meg~.

remonda ~ fn **1.** Katonaló. **2.** A katonaság részére megvásárolt, de a betanításig még az eladó gazdánál hagyott fiatal ló. *Minden lovad be kellett vinni szemlére, oszt ki-választották, mék valój ~nak.*

rence ~ fn Kis tuskéshinár [Najas minor].

rend ~ fn/nu **I.** fn **1.** Növénynek, növényi résznek, ill. termésnek főként levágott, fel- v. leszedett állapotban a földön húzódó sora. **2.** A lekaszált és földre dőlt gabonának v. fünek ilyen sora; rendláb. *Sijessünk, mer jön az eső, oszt megázik a ~. Rendet vág:* oly módon kaszál, hogy a levágott fű a földön húzódó sort alkosson. **II.** nu *Rendbe:* ízben. *Két ~be is eset máma az eső.* **Ö:** kusza~, pásztor~.

rendbeli *rendbéli* mn Egy öltözet, egy rend <ruha, ruhanemű>. *A módos embernek töb rendbéli ruhája vóut, a szegénynek két rendbéli vóucs csak: téli, nyári.*

rendel **Ö:** be~, ki~.

rendes ~ mn **1.** Szokásos, szabályos, természetes. *Rendes idő:* minden nap ugyanaz az idő; a parasztember számára érthető evidens napszak, amit egy bizonyos, meghatározott cselekvéshez kötnek. *Rendes időben fejtük a juhot, hát ugyi reggel, este.* **2.** *Rendes cipő:* ha-gyományos, hétköznapi cipő. *Hát cipő, ~ cipő.* **3.** *Rendesen:* rendszeresen, majdnem mindig. *Nálunk ~en az uram fejte a tehenet.*

rendezés **Ö:** talaj~.

rendezetlenség **Ö:** szörme~.

rendláb ~ fn A lekaszált fünek a földön húzódó sora; rend.

rendőr **Ö:** mező~.

rendű **Ö:** harmad~.

reng i **Sz:** *Reng alatta a föld:* ti. olyan kövér, olyan súlyos.

renget ~ i Ringat. *Rengeti a bőjcső.* **Sz:** *Rosz fába ~tik:* rossz ember. **Ö:** el~.

rengő *rengő* fn **1.** Bölcső. **2.** Dagasztóteknő alá való négylábú állvány; dagasztóláb. **3.** Szőlő indája, amivel megkapaszkodik. **Ö:** szőlő~.

rengőgörcs *rengőgörcs* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

renyhe mn *Renyhe mnes:* tenyésztésre alkalmatlan v. pihentetett kancákból és herélt lovakból álló ménes. *Nem ojan vóut, mint egy renyhe mnes, ami ezerkéccáz darab.*

répa *rípa* fn Marharépa. *A törek az a lúnak a téli takarmánnya vóut, amit össze-raktak rípával, úgy híjták, hoty pájsz. Sz: Maj, ha fagy, hó lesz nagy, rípa terem vastag, nagy: sohanapján, semmikor. Ö: árpa~, nyér~, karó~, takarmány~, talló~.*

reparál *reperál* i Javít, rendbehoz, kijavít.

Ö: ki~, meg~.

repce ~ Vadrepce.

repdes/ik *rebdes/ik* i *Rebdes/ik a szeme:* rángatózik, vonaglik a szeme héja.

repedés **Ö:** edény~, fagy~, szív~.

repetál **Ö:** meg~.

report l. **raport**

reppen **Ö:** fel~, ki~.

reppent ~ i Gyorsan, különösebb gond nélkül készít vmit. *Reppentek rá ety szíp kis fület.*

repül **Ö:** el~.

repülés *repülés* fn *Tisztuló repülés:* a méhek első tavaszi kirajzása. **Ö:** nász~.

repülőgőré *repülőgőré* fn Tető nélküli, ideiglenes tengerikás. *Ha ojan naty termés vóut, hogy nem fért a góurába, akkor úgy-nevezet repülőgőrére íptettek.*

repülőzsír *repülőzsír* fn Reumas fájdalom ellen, bedörzsölésre használt ammóniás olajemulzió [Linimentum ammoniatum].

rés *rís* fn *Rís eset rajta:* vmi vmitől kissé elvált. **Ö:** tisztító~, vágás~.

reskontó *reskontó* fn Hitel, kölcsön.

rest mn *Rest asszonyok leveze:* pergelt-tésztaleves. **Sz:** *Ojan ~, mint a bivaj:* nagyon lusta. *Ojan ~, mint a föld/föld terhe:* ua. *Ojan ~, mint az alsó malomkű, hét esztendőbe fordul meg eccer:* ua. **Km:** *A ~ kéccer fárad, a fösvény kéccer köüt: — . A ~ többet jár, a fösvény többet köüt: — . Ö: bivaly~.*

restderelye *rezsderelye* fn **1.** Kanállal szaggatott, zöld kaporral ízesített, túrós galuskaféle. *A rezsderelyébe kaprot tesznek, zőüt*

kaprot, és kanállal szaggatják, mint a felverd galuskát. **2.** Túrógombóc.

restekhamarja ~ fn Felvertgaluska-leves. *A felverd galuskát úgy is híjták, hogy ~ ugi, mer nem kellett gyúrni, csak felverte, oz beleszaggatta a lébe.*

restül ~ i (Munkavégzésében) lassúbbá válik. *Az öreg mán ~. Ö: el~.*

rész *rész* fn (Terményből) vkinek a munkájáért járó hányad, különösen aratórész. *Kiatták a ríszit: munkájáért megkapta a terményből a járandóságát. Ö: alkat~, alsó~, arató~, bontó~, egyház~, far~, fej~, fenék~, fészülő~, gép~, has~, hát~, húzó~, kefe~, kereszt~, küszó~, nyak~, oldal~, száj~, takaró~, torok~, tűz~, ülés~.*

részében *rízibe* hsz A termés, a haszon bizonyos hányadáért (dolgozik). *Rízibe arat: kialakított terményjárandóságért, részért arat. Rízibe vállal: aratást, kapálást stb. kialakított terményjárandóságért végez el. Nr: Aki rízibe aratott, annak minden kilencedik mázsa az övé vőut, vatyat, osztán úgy attuk át a búza, akkor nyőucadik. De még ötödibe is arattak.*

részeg *rízeg* mn/fn **Sz:** *Úgy jár, mint a rízeg ember: dülöngélve. Krisztus urunk is kitért a rízeg előül: az okos ember nem kezd el vitatkozni a részeggel.*

részegesedik **Ö:** *el~.*

részegeskedik *rízegeskedik* i A székérkerék nem szabályosan forog a tengelyen, hanem kacsázó mozgást végez. *Jóul beper-sejesztük az agyat, osztán úgy attuk át a gazdának, hogy a kerék ne rízegeskegyik, mert vőut ojan, hogy nízte a paraszt, osztán elszidült.*

reszel **Ö:** *el~.*

részél **Ö:** *ki~, meg~.*

reszelék *reszelik* fn Reszeléskor lehulló anyagfölség.

reszelő **Ö:** *durva~, fa~, fentok~, idom~, lyuk~, színlő~, tű~.*

reszelőmetsző *reszelőmeccő* fn Reszelővágó.

reszelőszög *reszelőűszög* fn A műhelyasztal kiválásába erősített kiálló, ék alakú, fából készült támasztófa.

reszelőtüske *reszelőütüske* fn Reszelőszög.

részeltet *rízeltet* i Részésít.

reszeltleves ~ fn Reszelttészta-leves.

reszelttészta-leves *reszeltízta-leves* fn Keményre gyúrt és lereszelt tésztából készült egyszerű leves.

részes *rízses* fn A terményből való részesezésért mezőgazdasági munkát, különösen aratást, cséplést végző munkás. **Ö:** *egész~, egy~, fél~, háromnegyed~, negyed~.*

reszkír l. **reckér-fusér**

részleges mn *Rízleges talajelőőkészítés:* nem az egész területet szántják fel az erdőtelepítés céljára.

részmunka *rízmunka* fn Hosszabb munkafolyamat kisebb szakasza, rendszerint egy személyre jutó része. *A segít kezdedbe rízmunkát vígzett.*

reszort ~ fn Funkció. *Minden alkatríznek megvőut a reszortya.*

rét *rít* fn Vízínövényekkel benőtt, lápos, mocsaras, vizenyős terület. **Ö:** *sár~.*

-rét: *négy~*

rétég **Ö:** *bőr~, hájas~, szalonna~.*

réteges mn **1.** *Ríteges fonás:* (kosárfonónál:) az oldalfonásnak az a fajtája, amely során az oldalkaróktól belülről kifelé indulnak két szál vesszővel; kétszálás berakás. *A ríteges fonás lehet kisebb és nagyob rítegű. 2. Rítegesz szalonna:* váltakozó hús- és zsír-rétegekből álló szalonna.

retek fn **Sz:** *A ~ reggel mireg, díbe útek, este orvosság: reggel nem tanácsos, délben nem árt, este egészséges retket enni.*

rétes *rites* mn/fn **I.** mn **1.** Réteges, rétegekbe tűrt, összehajtogatott. *Két rítesen fogja a kendőüt. 2.* Sokrétű, sok szirmú, nem fattyú (virág). *A rítesz szekfü asz tömött, a fattyúnak pedik csak öt szirma van. II.* fn Rétestésztából készült sütemény. *Külömbözőű rítes van: van káposztás-, almás-, mákos-, meggyes, túróys rítes. Sz: Nyúlik, mint a rítes: vmi nagyon hosszan tart.*

rétesabrosz *ritesabrosz* fn Rétestészta nyújtásakor az alá terített abrosz.

rétesalma *rítesalma* fn Savanykás, kemény húsup almafajta.

-rétesen: *hat~*.

rétesliszt *rítesliszt* fn Magasabb sikértartalmú liszt. *A ríteslisztet és a finom lisztet egymással keverve használjuk.*

rétestészta *rítestészta* fn **Sz:** *Nyúlik, mint a rítestészta:* vmi a kelleténél tovább tart.

retesz *retec* ~ fn **1.** Tolózár, ill. ennek ideoda tolható kis rúdja; lövő. *Reteszre tette az ajtóút, az jelentette, hogy bereteszte.* **2.** Fémpanthoz és vaskarikákból álló szerkezet ajtóknak, kapuk lakattal való lezárására. *Az vóút a ~, amibe a lakatot hejlesztük.* **3.** (Puska része:) fegyverzár.

retírálni ~ i Meghátírálni. **Ö:** *meg~*.

rétszél *rítszél* fn A rét, kaszáló széle.

retürkemence *returkemence* fn (Fazekasoknál:) a hagyományos, fával tüzelő kemence modernebb változata.

retyerutya ~ fn Közeli és távoli rokonság.

rév *rív* fn **Sz:** *Amit nyer a ríven, elveszti a vámon:* —. *Amit a vámon elveszít, megnyeri a ríven:* —.

reve ~ fn Az acél felületén felhevítésekor képződő réteg.

révén *rívén* hsz Vkinek a hibájából. *A te ríveden veszett el.*

revesedés *revesedis* fn A fatörzsön különböző színben jelentkező gomba által okozott károsodás; *Veres revesedis:* vörös színű gombásodás a fa törzsén. *Kék revesedis:* kék színű gombásodás a fa törzsén.

revesedéses *revesedisés* mn Korhadó, pudvás fa.

revír ~ fn Az a körlet, ahol a vad leéli életét.

réz ~ fn **Sz:** *Kivákta a rezet:* kitett magáért. *Ojan nincs több a ~ig, ameddig a kutya gyalog jár, azon túl meg nem laknak:* nincs párja. **Ö:** *száj~*.

rézangyal ~ fn **Sz:** *Aszt a (fűszán)fütyülő ~át!:* (enyhébb káromkodás).

rezeasszony ~ fn Nagyhangú, mindenbe beleszóló asszony.

rézbetétes *rézbetítes* mn Rézbetétes bicska: rézzel díszített nyelű vágóeszköz.

Kedveltik a rézbetétes bicskákat is a pásztorok.

rézcső *rézcsű* fn Rézből készült cső, amit speciálisan a pálinkafőzéskor használnak.

rezedencia *rezedencija* fn Nagy épület.

rézedény *rézedény* fn (Vörös)rézből készült konyhaedény. *Rézedénybe, rézstepsibe vertük fel a habot, habverőjével, kézzel még.*

rezege ~ i **Sz:** *Rezege, mint a kocsonya:* fél.

rezele¹ ~ i Székletet ürít. *Ijettibe a nadrágba ~t.* **Ö:** *bele~, be~, oda~*.

rezele² ~ i (Permetlé készítéséhez) feloldott, átszűrt meszes oldatba rézgálicot kever.

rézeleje *rézeleji* fn Rézelő.

rézelő *rézelőji* fn Pálinkafőzésnél a finomításakor először kifolyó igen erős, fogyasztásra kevésbé alkalmas folyadék, amelyet főleg külsőleges gyógyszerként, végtagok bedörzsölésére használnak; előpárlat; rézeleje. *A rézelőjűt hajnövesztőjű szernek használták. Vóút, aki rézelőjűvel kenegette a haját, hogy hosszú legyen. Vóút, aki megitta mán a rézelejt is.* **Nr:** Régen a rézelejét gyógyításra is használták, ezért mindig levették főzéskor egy külön üvegbe. Ebből otthon mindig tartottak, és ha fájt a fog, kis gyufaszálra rézelejével átitatott vattát tettek, s ezt bedugták a lyukas fogba. Ez olyan erős volt, hogy elszibbadt még a száj széle is, ezenkívül fertőtlenített, jót tett a reumás karnak.

rezerva ~ fn *Rezervába:* tartalékban. *Van nekem ~ba vaty három kötőjűfitem.*

rezervnyomás ~ fn (Kétfestőknél:) gátló nyomás.

rezes ~ mn Rűcskös, vörös foltos. *Nagy, ~ óyra vóút neki.*

rezebanda *rezezsbanda* fn Rézfűvös (katona)zenekar. *A nagy zenekar, azt akkor még ~nak mondták.*

rezeze ~ i Rézzel bevon, díszít.

rezezés *rezezés* fn A pipafej rézzel való bevonása, díszítése.

rezező **Ö:** *pipa~*.

rezezőminta *rezezőminta* fn (Pipakészítőknél:) a tőkére helyezett, vashoz készült minta, amelyre a rombusz alakú sárgaréz

darabokat helyezik, hogy tompa ütővassal kupakká formázzák.

részfaszú mn *Részfaszú bagoj*: képzeletbeli madár, amellyel a gyerekeket ijesztgetik. *Vigyázz, mert elvisz a részfaszú bagoj!*

részfésű *részfűsű* fn Tompa fogú, rézből készült fésű, mely a szörme átfésülésére alkalmas.

részfokos *részfokos* fn Rézből készült fokos. *Részfokos vóut a betyároknak meg a juhászoknak.*

rezgőnyár *rezgőnyár* fn (Nyárfafajta.)

rezgőnyárfa *rezgőnyárfa* fn Rezgőnyár.

rezgős *rezgős* mn Rázás következtében rezgő hangot adó. *Ijen fehér papír vóut, de ojan rezgős.*

rézhámor *rézhámor* fn Az a hely, ahonnan a rézműves alapanyagát lemez formában beszerezte.

rezidencia l. **rezedencia**

rézkampó *rézkampó* fn Rézből készült kampó. *A juhászok a rézkampóval fokták meg a lábát a juhoknak, beleakasztották.*

rézkarima *rézkarika* fn A pipa száján található rézbevonat, amelyre előre elkészített vasmintával virágokat, köröket v. apró pontokat, húzásokat ütöttek ki.

rézműves *rézműves* mn *Rézműves cigány*: réztárgyakat készítő, ill. lakatos, kovács, bádogos munkát végző cigány.

rézöntő *rézöntő* mn/fn **I.** mn *Rézöntő* *cigány*: a réz meleg megmunkálásával foglalkozó kézműves, aki vándorlása során kül. réztárgyakat készített, főként csengőt, csatot, kolompot, kampót. **II.** fn Rézből öntött tárgyak készítője.

réztaszító *réztaszító* fn A kész bőr simítására való, vékony fakeretbe foglalt rézlemezről álló timárszerszám.

rézüst ~ fn Domború fenekű, nagy méretű, rézből készült edény. *A rézüst főzésre és mosásra is alkalmas.*

rézüstös mn *Rézüstös katlan*: (kékfestőknél:) főzőüst tartója.

rézsunt ~ hsz Rézsútosan. *Rézsunt mentem át az úton.*

rí ~ i Sír. **Ö:** *el~, ki~, sír~.*

riaszt *rijaszt* i (Őz veszély esetén) füttyülő hangot ad. **Ö:** *el~, fel~, rá~.*

riasztás *rijasztás* fn Az őz veszélyt jelző hangja.

ribanc ~ fn/mn **I.** fn **1.** Kurva. **2.** Megegett nő. *A mán nagyom meg vóud dorgálva, mikor asz monták valakinek, hoty te, ~ kurva.* **II.** mn **1.** (Jelzőként:) *Te, ~ kurva!* **2.** Rosszalkodó, neveletlen (gyermek). *Ojan ~ok azok a köjek, semmi se marathat tüllük az udvaron.*

ríbez ~ fn Vadalany. *A ~nek nevezet vadalany a közméténél nő fel.*

ribiszke ~ fn Ribizli.

ricces mn *Riccezs zsinóyr*: (paszományosoknál:) a bútorzsinór egyik ága.

riccol ~ i (Könyvkötő) deklit riccológéppel v. késsel bevág és meghajlít.

riccológép *riccológép* fn Könyvkötőknél olyan gép, amellyel a deklit bevágják és meghajlítják.

ricsaj fn **1.** Vasárnapi spontán táncalkalom. *Elementek a gyerekek a ~ba.* **2.** Nagy zajjal, lármával járó mulatozás, ill. házi mulatság.

ricskol ~ i (Szíjgyártómesterségben bőrt) puhít, finomít. **Ö:** *ki~.*

ricskolatlan ~ mn (Szíjgyártómesterségben:) puhítás, finomítás nélküli (bőr).

riffel ~ fn (Ötvösmesterségben:) hajlított reszelő.

riglifa ~ fn **1.** A kukoricagóré falában az álló léceket keresztbe összefogó léce. **2.** A strájpámra keresztirányba elhelyezett gerendasor az állványpallók elhelyezésére, amely a munkahelyet biztosítja.

riglizés *riglizis* fn Olyan (vadászat), ahol a hajtóvonal oldalán is állnak vadászok; terelő vadászat.

rigmus **Ö:** *kontyoló~.*

rigolíroz ~, *ligolíroz*, *ligalléroz* i Talajt kézi erővel 50–70 cm mélyen megforgat, hogy az altalaj kerüljön felülre. **Ö:** *meg~.*

rigolírozás ~, *ligolírozás*, *ligallérozás* fn 50–70 cm mélyen történő talajforgatás.

rigópalló *rigópallóu* fn (Szőlőművelésben:) előző évi, teljes hosszában meg hagyott, vízszintesen kötözött vessző.

rigóvessző *rigóvesszőü* fn (Szőlőművelésben:) előregedett, már nem termőképes szőlővessző.

rigózás *rigózás* (Szőlőművelésben:) az előregedett szőlővesszők, a rigóvesszők lemetése.

rigyet ~ i (Szarvasbika) üzekedési hajlamát kifejezi.

rigyetés ~ fn (Szarvasbikánál:) az üzekedési hajlam kifejezése.

rigyető mn *Rigyetőü szarvas*: üzekedni akaró szarvasbika.

riha ~ mn/fn **I.** mn Kurva (nő). **II.** fn Kurva.

rihell ~ i Rühell.

riherongy ~ fn **1.** Semmirekellő, hitvány, aljas ember. **2.** Ringyó, kurva.

rikat **Ö:** meg~.

riktol ~ i **1.** (Boltozat készítéséhez) mintávet, deszkázatot készít. **2.** (Tímár bort) egyenget, igazít, szab. **Ö:** ki~.

riktolás ~ fn **1.** (Boltozat készítéséhez) mintaív és deszkázat készítése. **2.** (Csizmadiák szóhasználatában:) a lábbeli felső részének kiszabása. *Elsőü a csizmánál is a ~.*

riktoló *riktolóu* fn (Csizmadiamester-ségben:) felsőrészkészítő iparos. *Mikor vóutál a riktolóunál?*

ringli ~ fn **1.** Fémkarika a cipőlyuk megerősítésére. **2.** Térkép felakasztására szolgáló fémből készült kis karika. **3.** A szűrszíjon található lyuk. **4.** Fémből, csontból, textiliából való karika, gyűrű. **Ö:** cipő~.

ringlizés ~ fn **1.** A szűrszíjon található lyukak elkészítése henger alakú szerszámmal. **2.** (Könyvkötőknél:) fémből készült kis karika készítése.

ringliző *ringlizőü* fn (Könyvkötőknél:) ollóhoz hasonló kéziszerszám, amivel a ringlit beütik.

ringlizőstráf *ringlizőüstráf* fn Albumnál a hátlemez és a tábla között lévő lemez.

ringy-rongy fn Mindenféle rongy, ócska holmi, limlom.

ripacs ~ fn **1.** Vásári kikiáltó. *A ~ az meg ijen kikijáltóu vóut a vásárba.* **2.** Himlőhely.

ripácsásodik **Ö:** meg~.

ripacskodik ~ i Vásári kikiáltóként tevékenykedik. *A ripacs ripacskodott a vásárba.*

ripacsos ~ mn **1.** Himlőhelyes (arcú). **2.** Hibás öntésnél a tárgy felülete egyenetlen, elveszti a rézre különben oly jellemző szép tükrös felületet.

riska ~ fn Kis termetű, vöröstarka szőrű tehén.

riszál i Méh testével a lépen nyolcast ír le. **Sz:** *Ha uty tudnál szitálni, mint a farod ~ni, akkor sokat írnel:* (mondják a magát kellettő, de rest nőre). **Ö:** meg~.

riszálás ~ fn Méhek tánca a lelőhely jelzésére.

riszáló **Ö:** fara~.

riszálótánc *riszálótánc* fn A méheknek a távoli gyűjtőhelyet jelző tánca, melynek során a méh a lépen nyolcast ír le. *A felderítőü visszajött és riszálótáncával atta társaji tuttára a mílegelőü hejit.*

riszni ~ fn Falkötővas áttolója részére a falban kifalazott mélyedés.

risz-rossz *risz-rossz* mn Ócska, vacak, rozoga. *Minek hortad ide eszt a sok risz-rossz rongyot.*

riszt ~ fn (Cipészetben:) a ráman körbefutó árok. A talp felvarrásánál a cerna ebbe az árokba simul, hogy ne legyen kitéve a kopás veszélyének.

risztung ~ fn (rég) Ruházat. *Vet fel a ~ot, oszt mennyünk!*

ritka mn **1.** *Ritka fürtü guba:* olyan guba, amelynek szövetébe kevesebb fürtöt raktak. **2.** *Ritka ruha:* laza szövésű gézszerű anyagból készült kendő, ebbe teszik pl. a gomolyát. *Vóut ijen ritka ruha neki, amibe nyomtuk a gomóját.* **3.** *Ritka rosta:* tág lyukú rosta, amelyen még a búzaszem is átfér. *Ritka szita:* durvább liszthez való, gyér szövésű szita. *A ~ szita átengette a lisztet, de femmaratt a szemét.* **Sz:** *Ritka szíp haja van: (tréf) ti. gyér a haja.*

ritkás ~ mn (Pl. vetés, haj) kissé ritka. *Az idén ~ a búzánk, ritkán kelt.*

ritkítás ~ fn Metszés. *A lemosóúpermetezés után következett a ~.*

ritkul **Ö:** ki~.

rittig ~ hsz Pontosan. *Ez ~ annyi.*

rívós *rívóus* mn Sokat síró-rívó.

rizling **Ö:** bánáti~.

rizolit ~, *rizalit* fn Homlokzat síkjának síkbeli tagozódása.

rizsa ~ fn Rizs. *A tüdőüs hurkába még ~t is tettünk bele.*

rizsleves *rizsleves* fn Olyan zöldség v. rántott leves, amelynek rizs a betétje. *Mindig valamijen csontal vaty hússal ettük a ~t, paradicsomosan nem mend bele a hús, csak babírlével mek hagyma.*

ró *róu* i (Fazekas:) díszítésként rovátkákat metsz az edény falába; berováckol.

robbantás **Ö:** tuskó~.

robog ~ i (Tűz) lobog, nagy lánggal ég.

rocska ~ fn Fából, bádogból készült v. zománcos fejőedény, sajtár. *A ~ füles, óuras zománcedény, sajtár, amibe a tejet fejik. Ö: fejő~.*

rocskagyűlés *rocskagyűlés* fn Tűz, tűzvész.

rocskaszámra ~ hsz Egy rocskának, vagyis sajtárnak a többszörösét kitevő mennyiségben.

rogy/ik **Ö:** be~, össze~.

rogyásig ~ hsz Torkig. Rogyásig ette magát.

rogyaszt i **Sz:** *Az Isten rogyassza rád a házadat/az eget:* (szitok). **Ö:** meg~, rá~.

rogyasztás **Ö:** meg~.

roggyan **Ö:** le~.

rogyós mn *Rogyóus* szárú csizma: bokánál harmonikaszerűen ráncozott csizma; puha szárú csizma.

rohamsisak fn **Sz:** *Kellet neki ~, szabacspat:* (mondják arra, aki jól megjárta vmivel).

rohog ~ i Nagy lobogással és robajjal ég. *Ha a kájhának nagy a huzattya, ~ benne a tűz.*

rojál ~ fn Gőzben megfőzött, majd darabokra vágott tojássárgája mint levesbetét. *A levezsbe ~ vóut.*

rojt ~ fn **Sz:** *Annyi paszuj van rajta, mint a ~:* sok van rajta. **Ö:** *divány~, ekhó~, eper~, nyakkendő~.*

rojtosodik **Ö:** ki~.

róka fn **Sz:** *Rókát foktam:* hánytam. *Ojan veres, mint a rókya:* nagyon vörös. *Bassza meg a rókya!:* (káromkodás). Egy rókárul kéd bürt akar lenyúzni: vminek kétszeresen ki akarja venni a hasznát. **Km:** *Egy rókárul kéd bürt lehúzni nem lehet:* nem lehet egy dologból két haszon.

rókafark *rókafark* fn **1.** Keret nélküli, széles pengéjű kézifűrés, rókafarkú fűrés. **2.** (Növényfajta:) betyárkóró [Erigeron canadensis].

rókafarkúfű *rókafarkúfű* fn Festuca mynrus.

rókakotorék *rókakotorék* fn Róka föld alatti fészke.

rókasíp *rókasíp* fn A róka hangját utánzó síp.

rókatánc *rókatánc* fn *A rókátáncot gyerekek jáccották, asz hiszem. Sz: Eljárána a rókátáncot:* —.

rokka ~ fn **1.** Fonásra való, lábbal hajtott eszköz. **2.** (Gubacsapóknál:) olyan lábmeghajtasos szerkezet, amely egyidejűleg sodorja a szálakat fonallá, és tekeri fel a kész fonalat a csévére. **3.** Kendernek, lennek, gyapjúnak összecsavart, fonásra előkészített csomója. **4.** (Jelzői használatban:) ilyen mennyiségű gyapjú v. kenderszősz. **Ö:** *gyalog~.*

rokolya *rokoja* fn Böven ráncolt, gyakran fodros aljú alsó v. felsőszoknya, hétköznapi szoknya. *Szípen fel vóutak öütösztetve rokojába. A rokoját a jóu muldba viselték, azok szerették jobban a natyfenekű asszonyok, mert jobban elsikkatt a naty feneké benne. A rokoja ojan fél ráncos szoknya vóut. Ö: alsó~.*

rokolyakorc *rokojakorc* fn A szoknya levarrott felső szegélye.

rokon fn *Közelről rokon:* közeli hozzátartozó. *Messziről rokon:* távoli hozzátartozó. **Sz:** *Eljöttek a ~ok:* ásitó, álmos emberre mondják.

róla *rulla, rúla* hsz

roletta ~ fn Felhúzható és leereszthető redőny.

rollvessző *rolvessző* fn <Pásztorkalap-készítőknél:> kb. 50 cm hosszú rugalmas vessző, amelyre a filcanyagot felsodorva gyúrák, mint a tésztát. *A filcanyag gyúrása először lazán, rolvessző segítségével történik.*

rolnitető *rolnitető* fn <Mézeskalács-soknál:> lécekből álló, összehajtogatható asztallap. *A rolnitető kis hejen elfér, mert összezecsukható.*

rolókipa *rolókipa* fn <Kékfestőknél:> hígított festékeverék.

rómaigyökér *rómajigyökér* fn <Népi orvosságnév:> szárcsagyökér [Radix sarsaparillae].

rominat ~ fn Boltozatminta állványozásához mintaív.

romlik **Ö:** *le~.*

roncsolás **Ö:** *ag~.*

rondít **Ö:** *össze~.*

rongy ~ fn **Sz:** *Rázza a ~ot:* nagyzol, adja az előkelőt. **Ö:** *báb~, kapca~, rihe~, ringy~.*

rongya **Ö:** *falu~.*

rongyfutball *rontyfodbal* fn Rongylabda.

rongylabda ~ fn Rongyokból készített, harisnyába (keményre) gyömösölt, madzaggal átkötött labda. Rongyból összevarrt v. összekötött labda. *Rontyfodbal vót vagy rongylabda, így nevesztik.*

rongyollik **Ö:** *el~, le~.*

rongyolódik **Ö:** *le~.*

rongyos ~ mn **1.** Felszakadozott, feltáskásodott. *Rongyos a ház főüggye, nincs letapasztva.* **2.** *Rongyos béles:* foszlós belül rétes. **3.** *Hitvány. Tán filtered azt a ~ íletedet?* **Sz:** *Ojan ~ ez a nadrág, hoty kilenc macska se fogna meg benne egy egeret: —.* **Km:** *Rongyosba keresik a jóút:* rongyos ruhában dolgoznak azért, hogy új ruhát vehessenek.

rongyosa **Ö:** *bélszín~.*

rongysor *rontysor* fn Ócskapiac.

rongyszedő mn *Rontyszedő zsidó:* rongyot és más hulladékfelét vásároló zsidó vándorkereskedő.

ront ~ i <A babona szerint> varázslattal betegséget, romlást okoz vkinek. **Ö:** *meg~.*

rontás ~ fn <A babona szerint> varázslat útján kapott betegség v. ily módon okozott kár. *Rontás van rajta, megbabonázták.* **Ö:** *bába~, boszorkány~.*

rontó *rontó* mn <A babona szerint> varázserejével bajt, ártalmat okozó. **Ö:** *há-zasság~.*

rópafalazás *róupafalazás* fn Vakolatlan nyerstéglafalazás.

rópatégla *róupatégla* fn Simított téglá.

roppan **Ö:** *bele~, meg~.*

rosseb ~ fn **1.** Rák, rákfene. *A rákot elejinte ~nek híjták, mert az nem gyógyult. Pipás embernek gyakran ~ vót a száján.* **2.** <Indulatos beszédben, főként szitkozódásban, visszaütés kifejezésére v. kérdés nyomósítására, elhomályosult jelentéssel:> fene, nyavalya. **Sz:** *A ~ egye meg!*

róst *róust* fn Kemence szája előtti padkán levő vasrács, rostély.

rosta fn **Sz:** *Úgy megverlek, hogy ~nak se lesz jó a bűröd!:* <fenyegetés> **Km:** *Rostával nem lehet vizet hordani:* tevékenységünket a megfelelő eszközökkel kell végezni. **Nr:** *Ha a kismacska a ~n megróstájják, nem nő tovább.* **Ö:** *malter~, nagyoló~, szelelő~.*

rostaalj *rostaaj* mn Egy rosta búza: annyi búza, amennyi a kirostálás után a kézi-rostában marad.

rostaalja *rostaajja* fn A rostán átmenő silány, szemetes búza, ocsú.

rostagép ~ fn Szemes terményt osztályozó, szétválasztó szerkezet.

rostakéreg *rostakíreg* fn A rosta lyukacsos részét körülfogó, falemezből készült keret.

rostál **Ö:** *meg~.*

rostológép *rostállógép* fn Szemes termény rostálására való, kézzel hajtott gép. *A rostállógépet bírbe aggyák egy vika búzájir.*

rostás ~ mn *Rostás héjú tojás:* olyan tojás, amelynek egyenlőtlen vastagságú héja van. *A ~ héjú tojást nem vót szabad elültetni, mert abbul nem let csirke.*

rostély *rostěj* fn Húsdarálón védő, elzáró rács.

rostokol ~ i Nyugtalanul jön-megy. *A ~ nem asz jelenti, hogy várakozik, hanem aszt, hogy jö-megy, mint Orbán lelke a pokolba.*

róston *róuston* hsz (Csak szn-vel együtt:) bizonyos számú alkalommal, esetben. *Három róston készült el.*

rossz ~ mn **1.** *Rossz íszt kap:* (pl. pálinka) vmi miatt megromlik. **2.** Ézelmi töltéssel: becézés. *Gyere mán te rossz kisjány!* **3.** *Rossz erkölcsű:* rossz természetű, makrancos (ló). *A rossz erkölcsű lú csak akkor húzza a szekeret, ha kedve van.* **Sz:** *Rossz óurába született: szerencsétlen. Hon a rozba vóutál?:* (szemrehányó kérdés:) Hol a csudában voltál? *Ismerlek, mint a rossz pízst:* jól ismerlek. *Rossz fába/bőücsőibe rengették:* rosszféle ember. **Km:** *Rosz píz nem vész el: —. Ö: rissz-~.*

rosszbaj *rozba* fn Nyavalyatörés. **Sz:** *A rozba* jöjjon rád!: (szitok).

rosszféle *roszféle* mn Feslett erkölcsű (nő).

rosszhámos *roszhámos* mn Csökönyös (ló).

rossznyavalya *rosznyavaja* fn Epilepszia, nyavalyatörés.

rosszul **Ö:** *le~.*

róta *róuta* fn Két kaszásból, egy marokszedőből és egy kéveköteőből álló aratócsapat.

rothadás ~ fn Rák. **Ö:** *gög~, gyomor~, költés~, légcso~, máj~, nyű~, tüdő~, vér~.*

rothaszt ~ i Rothaszt.

rothasztó mn *Rothasztóu epésláz:* (rég) (egy betegségfajta). *Rothasztóu hideg:* (rég) (egy betegségfajta). *Rothasztóu láz:* (rég) (lázfajta). *Rothasztóu szájfájás:* (rég) (egy betegségfajta).

rottyan **Ö:** *fel~, le~.*

rottyant **Ö:** *fel~.*

rováckol **Ö:** *be~.*

rováckolás **Ö:** *be~.*

rováckoló *rováckolóu* fn A fazekak külsejének bordázására szolgáló, fából készült, hegyben végződő, egyik végén lapos és recézett pálca.

rovarkártevő **Ö:** *kéreglakó~.*

rovás ~ fn **Sz:** *Neked mán sok van a ~on: —. Ö: dög~.*

rovásfa ~ fn Juhnyáj számlálására szolgáló faragott bot, mely hosszában kettéválasztható, így az oldalára vésett római szám keresztben kettéosztódik. **Nr:** A rovásfa egyik fele a pásztorhoz került, másik a gazdánál maradt, ennek segítségével tudták ellenőrizni a juhok számát.

rovásvessző *rovásvesszőu* fn (A juhász és a gazda elszámolásának eszközeként:) fenyő- v. nyárfából készült, közös nyéllel ellátott dupla lécs.

rováték *rovátik* fn Bevágás, rovátka.

rovátkoló *rovátkolóu* fn A fazekak külsejének bordázására szolgáló fából készült, hegyben végződő, egyik végén lapos és recézett botféle.

rovó **Ö:** *út~.*

rozetta ~ fn (Paszományosoknál:) női ruhadíszként is használt, zsinórból font, csipkészetes koszorú mint a komlórózsa alapja.

rozmaring fn *Rozmaringom:* (a szeretett nő kedveskedő megszólításaként).

rozmaringleveles mn *Rozmaringleveles tulipán:* (a szürhímzés egyik gyakori motívuma).

rozs **Ö:** *anya~.*

rózsa *rózsa* fn **1.** A szür egyik gyakori, az aszaj központi motívuma, stilizált, több karélyos virágminta. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) tufcsóvel készített, ájzolt virágdísz. *Nagyop szívre töb rózsát ájzolunk.* **3.** *Vkinek a rózsája:* szerelmese. **4.** Az agancs töve. *Az agancs rózsáján sog gyöngy van.* **5.** *Gömböjű rózsza:* a marhacombból kimetszett, csont nélküli, sovány, ízletes hús. **Km:** *Ami-jen rózsát szakítasz, ojat szagúsz:* ki milyen feleséget választ, olyan házaseletet él. **Ö:** *agancs~, baba~, bazsa~, csillag~, csipke~, csizma~, forgó~, fül~, hónapos~, hárász~, hasíték~, komló~, kulacs~, lyuk~, mályva~, matyó~, parlag~, plafon~, szür~.*

rózsabimbó *rózsabimbóu* fn Kisebb kerek v. egyik végén elkeskenyedő többszínű minta.

rózsafordulat *rózsafordulat* fn <Csipke-verőknél:> a szövés v. rece kereken fordul úgy, hogy a tű bezárása után a belső párt elhagyja, majd a belső rész kitűzés nélkül visszamegy, a fordulás befejeztével pedig az elhagyott párt ismét beveszik.

rózsakolompér *rózsakolompír* fn Rózsakrumpli. *A rózsakolompír ojan finom, hogy aszt el se tuggya kibzelní a mostani ember.*

rózsás **Ö:** *kulacs~.*

rózsaszál ~ fn *Rózsaszálam:* <szeretett nő megszólításaként>.

rózsavíz *rózsavíz* fn Rózsából készített kölni. *Rózsavíz, amivel locsoltak rígebben husvítkor a kizsgyerekek.*

rozdás ~ mn <Gúnynev elemeként:> széplős arcú <személy>.

rozdásderes *rozdásderes* mn Olyan <ló>, amelynek fehér szőrszálakkal tarkázott sötét szőrébe barnásvörös szálak vegyülnek.

rozdádzik *rozdádzik* i Rozdásodik.

rozdásfakó *rozdásfakó* mn Olyan <ló>, amelynek világos szőrébe barnásvörös szálak vegyülnek.

rozdásodik **Ö:** *le~, meg~.*

rozsfireg *rozsfireg* fn <A ló élőkődője>. *A lú víghelibe csomóustul vóut rosfireg, pirítot rozssal etettik a lovat, kipusztult tülle, kihullott. Sz: Asz míveli, mint akinek rosfireg van a seggibe:* nyughatatlan, folyton izeg-mozog.

rőf ~ isz A disznó hangját utánzó szó.

rőf *rőf* fn <Hosszmértékként:> a mellközéptől a kinyújtott kar végéig számított hossz. *Rőfösen áru!* **Km:** *Nem rőffal mirik az ész:* a kis termetű ember is lehet okos. **Ö:** *fertály~.*

röffen **Ö:** *ki~, össze~.*

röfögő *röfögő* fn Kiskabát, ködmön.

rőföl *rőföl* i Járja <a táncot>. *Eggyik így rőfölte, a másik úgy.*

rőfös *rőfös* fn Rőfösáruval kereskedő személy.

rőfösáru *rőfösáru* fn Rőffel mért áru, méteráru. *A ruhasövet, a vászon a lekfontosab rőfösáru.*

rőföskereskedő *rőföskereskedő* fn Méteráruval kereskedő személy.

rög ~ fn <Fazekasoknál:> a már meggyúrt, megtisztított agyag olyan nagyságú darabja, amelyből egy edény megformázható. **Ö:** *csupor~, fazék~, korsó~.*

rögöl ~ i A fazekas a már meggyúrt, megtisztított agyagot olyan darabokra szedi, amelyekből egy-egy edény megformázható. **Ö:** *fel~.*

rögölés **Ö:** *fel~.*

rögtörő mn *Röktörő henger:* csomóba összeállt földdarabokat széttörő hengeres szerkezet. *Az ugart szántás előüt röktörő hengerrel lehengereszte az ember.*

rögzítés *rögzítés* fn Vminek a hozzáerősítése, -kötése vmihez. *Miután megindult az őutvány, levették a rögzítést, mert ott összefort.*

rögzött **Ö:** *meg~.*

röhencs ~, *röhincs* mn Ok nélkül, folyton nevető, nevetgélő, vihogó <személy>. *A ~ akkor is nevet, amikor nincs mije.*

röhint ~ i Elneveti magát.

röhög ~ i Otrombán, hangosan nevet. *Nem lehetett az uccán ~ni, vihákolni, hanem szípen csendbe menni. Sz: Úgy ~, mint a lú:* csúnyán nevet.

rököny *rököny* fn Penész.

rökönyödik *rökönyödik* i <Nedves ruhanemű, széna, búza> dohosodik, penészedik. **Ö:** *meg~.*

rönk ~ fn Kör keresztiszelvényű, бүтүvel rendelkező vastag faanyag. *Hámozási ~:* furnérkészítésre előkészített rönk. **Ö:** *furnér~, fűzfa~.*

rönkfa ~ fn Kivágott fatörzs hengeres része.

rönkő *rönkő* fn Tövénél elfűrészelt fa földből kiálló része. *A rönkő alatt van a tuskó, a mi a földbe van. A rönkő asz tüzelőjű lessz.*

rönkvágó mn *Rönkvágó keretfűrész:* a rönköt hosszába vágó gépi fűrész.

röntgenez **Ö:** *meg~.*

röpdeszka *röpdeszka* fn A kijáró alatt kiugró deszka a kirepülő és érkező méhek megtelepedésére; küszöb, szállódeszka. *A röpdeszkan csak úgy tódult ki a sog bogár.*

röpítés **Ö:** össze~, vissza~.

röpített in *Röpítet raj*: a kaptár áthelyezésével kialakított raj, amikor az eredeti kaptár helyére egy újat állítanak, így a kijáróméhek a régi helyre állított új kaptárba vonulnak be. *A röpítet raj beleszált az új kaptárba.*

röplap ~ fn <Könyvkötőknél> előzéklap.

röpnylás ~ fn A kaptáron található nyílás, amelyen keresztül a méhek forgalma és a levegő cseréje lebonyolódik. *A sog bogár mind a ~nál hemzsegett.*

röpnylásítató *röpnylásítató* fn A kijáráronylásnál elhelyezett itató a méhek számára. *A röpnylásítató körül donktak a méhek.*

röstet *röjstet* i Lohol, löstet.

rövid mn **1.** *Rövid oszor*: az ülésből hajtott egy- és kétlovas fogat kocsisának rövid csapószerű ostora, amelyet egy kb. másfél méteres nyélre hurkolnak. **2.** *Rövit halál*: kevés szenvedéssel járó halál. **3.** *Rövidebre fog*: csipkeverő a munka közben meghoszszabbodott szálát a kellő nagyságig az orsó szára feltekéri. **4.** *Rövics csapra mecc*: pl. úgy metsz, hogy csak három-négy rügy legyen a vesszőn. *Rövics csercsap*: olyan rövid szőlővessző, amelyen csupán egy-két rügy található.

rövidedik ~ i Rövidül. *Mán ~ a nap.* **Ö:** meg~.

rövidít ~ i <Gyümölcsfa metszésénél> a hosszú ágakból levág, lemetsz. **Ö:** le~.

rrr ~ ísz <Többször ismételve kutyaingerlő szó> rrr! Rrr!

rubint ~ fn Rubin. *Rubintom*: <szeretett nő kedveskedő megszólítása>.

rubintos ~ mn **1.** Rubinnal díszített. **2.** <Kedveskedő megszólításban> *Rubintos csil-lagom/virágom!*

rublika ~ fn Rubrika.

ruca ~ fn **1.** Kacsa. *Vóut eggy ijen tolsep-rüm, amit megöltem ~t, annak a szárnyából. Tojó ~:* a hímekkel (gácsérral) ellentétben. *Tőjtöt ~:* kukoricával hizlalt kacsa. *A tőjtöt ~, amit körülbelül három hétig tőjtöttek, tengerivel tömtek.* **2.** Vadkacsa. **Nr:** *A kis ~nak azir váktuk le a farkát, de csak egy*

nagyon picit a lekszíliből, hogy ne ázzik el, ha a vízen úszik. — <Rucahívogatók> *Tas, tas, tas!* — A fiatal ruca a népi megfigyelés szerint ezt mondogatja: *Csak csapra, csak csapra!* **Ö:** csörgő~, gácsér~, kerce~, kis~, mag~, tojó~, tőke~, vad~.

rucahús ~ fn Kacsahús.

rucatalpú ~ mn Lúdtalpas.

rucatalpúfü ~ fn Vidrafű [Menyanthes trifoliata].

rucázik ~ i Vadkacsára vadászik.

ruccan **Ö:** el~.

rúd ~ fn **1.** A guzsaly felnyúló pálcája, amelyre a szösz felkötik. *Rúd, aminek alul egy talpa van.* **2.** <Gubacsapóknál> a font nevű mérőeszköz része. **Sz:** *Rájár a ~:* sok baj, szerencsétlenség éri. *Hon van a kalapom? Az előbb vitte két szunyog ~on:* <tréfás felelet pl. arra a kérdésre: Hol van a kalapom? Nem tudom>. *Kifele áll a szekere rüggya:* hamarosan elbocsátják. **Ö:** breh~, dézsa~, eb~, hajtó~, hordó~, hosztoló~, nyomó~, toldalék~, törő~, vendégoldal~.

rudal ~ i Szekérre rakott szálas anyagot rúddal v. kötéllel leszorít. **Ö:** ki~, meg~.

rudalókötel *rudalókötel* fn Szalmahordáskor használt hosszú kötel, amellyel átlósan átkötik a szekérre vendégoldal segítségével rakott szalmát. *A rudalókötelet csípliskor hasznáták, a szalmahordókat, sréhen átvettük, és vittük a kazalra a szalmát, két rud vóut, és két ember vitte a szalmát.*

rudas ~ fn **1.** A szekérrúd jobb oldalára befogott ló. **2.** *Rudas korú erdőj:* fiatal, de már ipari feldolgozásra is alkalmas fákból álló erdő. **3.** A szénagyűjtéshez használt két farúd egyike. **4.** Szénának, szalmának, gabonának két rúdon egyszerre elvihető, kisebb boglya nagyságú csomója, petrence.

rudasgyűrő *rudasgyűrő* fn <Cséplőgép-nél> az a munkás, aki a gép alól a szalmát rudasokba, azaz kisebb boglyákba rakja. *A rudasgyűrő vasvillával lapogattya a szalmát.*

rudashordó *rudashordó* fn **1.** Rudashordó rúd. **2.** Annak a két munkásnak az egyike, akik a kisebb boglyákba rakott szénát v. szalmát kazalba hordják. *Akkor beledukta a*

villát, kihúszta, és a rudashordóyk, rudad duktak alá.

rudasponyva ~ fn Két rúd közé kifeszített ponyva, amelyen csépléskor a töreket szállítják.

rudli ~ fn Özcsapat.

rúdnyila ~ fn A szekérrúdnak a rúdszárnyak közé erősített vége.

rúdragasztó *rúdragasztóy* fn A szekérrúd elülső végén levő, kampóban végződő szegek egyike, amelybe a nyaklóláncot, ill. négyes fogat esetén a lovak kettős hámfáját akasztják.

rúdszárny *rutszárny* fn A szekérnek az a része, amelybe a rudat helyezik. *A rutszárnyba van feltíve a tengejagy és a sémej.*

rúdszárnya *rutszárnya* fn Rúdszárny. *A rud, amivel húszta a jóuszág a szekeret a rutszárnyába mend bele.*

rúdszeg *rútszeg* fn A jármot a szekérrúdhoz erősítő vasszeg.

rúdtartó *rúdtartóy* mn *Rúttartóy szíj:* taligát húzó lónál a hátszíjról v. a nyeregről lelógó szíj, amely a taliga rúdját tartja.

rúdtöve *rúttöve* fn Rúdtő.

rúdvás fn Rúd hosszúságú, hengeres v. szögletes hengerelt vas. *A rúdvasad befogjuk a satuba.*

rúdvég *rúdvíg* fn (Csak lovaskocsin:) a szekérrúd elülső, vékonyabb vége.

ruffol ~ i (Pásztorkalap-készítőknél:) tépdes.

ruffolás ~ fn (Pásztorkalap-készítőknél:) tépdesés. *A filc formára alakítása ~sal tör-tínik.*

rúg ~ i A fazekas az egyik lábának külső lábélével egy erőteljes mozdulattal mozgásba hozza a fazekaskorongot. **Ö:** *el~, ki~, le~.*

rúgás **Ö:** *kanca~.*

rugó **Ö:** *ásó~, köröm~.*

rugódzik **Ö:** *ki~.*

rúgott in *Rúgod bornyú:* olyan borjú, amelyiket már nem szopik. *Rugocs csikóy:* kb. fél éves csikó, amelyik már nem szopik. *A rugocs csikóút még nem foktág be szekér elé.*

rugtat **Ö:** *neki~.*

ruha ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) anyagterítő a táblán. *A ~ra töjtyük ki a tiszta a tep-sibül.* **Sz:** *Úgy ál rajta a ~, mintha villával hánták vóna rá:* hanyagul öltözött. **Km:** *A ~ tisztelet, a píz becsület:* jól öltözöttség elismerést, a vagyon megbecsülést szerez. *A píz emberség, a ~ tisztesség:* ua. *Nem a ~ teszi az embert: —. A ~ teszi az embert: —.* **Nr:** *Aki új ~t vesz fel, annak asz mongyák: Egíssíggel visejje/viseld! — Karácsony estéje előjít le kel szedni a száradni kiterítet ~t, hogy ne legyen jövőjre halott a háznál.* **Ö:** *alsó~, báb~, baba~, bádóg~, batiszt~, extra~, fe-hér~, gomolya~, gyerekkifogó~, gyalcs~, ját-szó~, jegy~, kenyeres~, kenyér~, kifogó~, kimenő~, kocsis~, komisz~, lüszter~, menyecske~, nász~, nyargalt~, oltó~, paraszt~, parget~, sütő~, szakajtó~, szakasztó~, ta-karó~, tejes~, tunika~, úti~, váltó~, viselő~.*

ruhafa ~ fn Fogas.

ruhaszalvéta ~ fn Szövetből, főként damasztból készült szalvéta. *A pincér ~val terített.*

ruház **Ö:** *ki~.*

ruházat **Ö:** *bőr~.*

ruhiz **Ö:** *meg~.*

rukkol ~ i **1.** Nagyobb katonai egységben vonul vhova. **2.** Előáll vmivel. **Ö:** *be~, ki~.*

rukolás **Ö:** *ki~.*

rukoló **Ö:** *gyalog~.*

rumzor ~ fn A tűzfal nyerstégla stílusban készített befejező szegélysora; macskaugró.

rusnya ~ mn **1.** Rút, ocsmány, nagyon csúnya. **2.** Rendetlen.

rusnyul **Ö:** *meg~.*

rüffen ~ i (Ki)reped.

rüfke *rüfki* mn Piske.

rühel ~ (Juhot) párosít. **Ö:** *meg~.*

rühelődik *rühelődik* i Vakarózik, rühét vakarja.

rühett **Ö:** *fel~.*

rühet/ik ~ i (Koca) párosodási ingert, készséget mutat, ill. párzik. **Ö:** *fel~, meg~.*

rühethetnék ~ i Kocának párzási ingere van.

rühzsír *rüzsír* fn Rühesség gyógyítására használt kénes kenőcs.

rühzsírtartó *rüzsírtartóu* fn Szaruból v. fából készült tárgy, amelyben a pásztor a rühzsírt tartja. *A rüzsírtartót a pásztor maga készítette.*

rüss *rűs, rűzs* fn Csipkéből, tüllből v. selyemből készült, rakott v. húzott fodor. *It meg fehér rűs vót a nyakán.*

rüszt ~ fn ⟨Csizmadiák nyelvén:⟩ csizmán a fejet és a szírat összekötő rész.

S

s es, ső fn **Sz:** *Egyenes, mint az es: (tréf)* görbe.

sábel l. **sáber**

sáber ~, **sábel** fn **1.** <Kovácsmesterségben:> hántoló. **2.** <Rézműveseknél:> durva felületű, három élű reszelő, amelyet nagyobb rézdarabok eltávolítására használnak.

sáberoz **Ö:** *ki~.*

sábrán ~ fn Homlokzaton alkalmazott ablakkeretező párkány.

sáfár fn **Km:** *Mindenki ~ja annak, amije van:* mindenki vigyáz a tulajdonára.

saffli ~ fn < Cipésmesterségben:> faedény, amelybe a talpbőrt beáztatják a megmunkálás előtt.

sáfrány **Ö:** *jóféle~, jó~.*

sáfrányillat ~ fn *(tréf)* Szarszag. **Sz:** *Íreszte a ~ot:* megsejtette a veszélyt.

sáfrányos ~ mn Szaros. *Asz monták, hoty ~ a gatyád, a kutyafáját neki.*

sajdít ~ i Sejt, gondol vmit.

sajdul **Ö:** *meg~.*

sajmeggy ~ fn Apró, bokros meggy, vad-meggy. *A sajmetry fájába óutották a nemes meggyet, például a pándi meggyet.*

sajnál ~ i Fájjal. *A lúnak monták, ha megnyilalta a kovács, hoty sajnjája a lábát, fáj neki.*

sajt fn **Sz:** *Tettél-i ~ot a kenyírhe?:* megadtad-e a kellő tiszteletet? **Ö:** *disznófej~, fej~, fő~, gomolya~, lágy~, pap~, szilva~.*

sajtalan ~ mn **1.** Sótlan <étel>. *Sajtalan az ítel, ha elfelejteneg bele sóút tenni.* **2.** Sze-mérmetlen <beszéd>.

sajtár ~ fn Fejéshez használt, dongákból készült egyfülű edény. *Sajtárnak nevesztik rígen, hát ojjan naty tíz-tizenöt literes vedér, mék mijen.*

sajtnyomóasztal *sajtnyomóasztal* fn Sajt készítésekor használt asztal. *Sajtnyomóasztal is vóút a juhásztanyán.*

sajtó **Ö:** *forma~.*

sajtol ~ i Kínozt, gyötör.

sajtoló *sajtolóu* fn Eszköz, berendezés, melynek segítségével a lépből a mézet kipréselik, kinyomják.

sakterol **Ö:** *meg~.*

salabakter ~ fn Huncut kisgyerek. *Te kis ~! — monták a huncut kisfijúnak.*

salakfogó *salakfogóu* fn A rézben lévő szennyeződések kiszűrésére létrehozott vályúszerű nyílás az öntőformán.

salakol **Ö:** *le~.*

salakoló *salakolóu* fn **1.** A salak kiszedésére alkalmas, görbe végű vaseszköz, piszkavas. *A salakolóuval mekkaparom a tüzet.* **2.** Az a személy, aki eltávolítja a salakot a rézről, az öntésnél segédkezik.

salakolókanál *salakolóukanál* fn <Rézműveseknél:> salakoláshoz használt kanál formájú eszköz, hosszú szárral, fanyéllel, öblös része lyukacsos, ezen folyik ki a tiszta réz.

salakzárvány *salagzárvány* fn A kész tárgyon levő hiba, amely akkor keletkezik, ha salak marad a folyékony rézben.

Salamon fn **Sz:** *Ugy ragyog, mint a ~ töke:* (gúny) vmi nagyon fényes.

salap **Ö:** *silip~.*

salapál ~ i **1.** Csapkod, hadonászik. *Salapált a kezével.* **2.** ⟨Enyhén⟩ képen üt, pofont ad. *Kípen ~tam eszt a gyereket.* **Ö:** meg~.

saláta **Ö:** galambbegy~, galamb~, krump-li~, paszuly~.

salavári l. **csalavári**

sallang **Ö:** fül~, homlok~, oldal~, pofa~.

sallangó **Ö:** homlok~, pofa~.

sallangoz **Ö:** ki~.

sallárium *sallárijum* fn Fizetség, munkabér.

sallang ~ fn **1.** Keskeny szíjából font, csomózott, rojtos, lelógó dísz lószerszámon, dohányzacskón, tölténytáskán stb. **2.** ⟨Mézeskalácsosoknál:⟩ ájzolt ló sörényének mintázata. **Ö:** vese~.

sallancifrázó *sallancifrázóy* mn ⟨Szíjgyártómesterségben:⟩ a lószerszámokról, dohányzacskókról lelógó bőrsallangoknak a készítéséhez, mintákkal való díszítéséhez használt eszköz.

sallangfonás *sallankfonás* fn ⟨Szíjgyártóknál:⟩ a sallang elkészítésének módja, amely szíronykötés használatával alakult ki.

sallangkarika *sallankarika* fn A hámon levő vas- v. sárgarézt karika, amelybe a sallangot csatolják fel, oly módon, hogy a gyeplős ló hámszínjén a hátszín bal, a rudasán és ostorhegyesen a hátszín jobb oldalán helyezkedik el.

sallangó *sallangóy* fn **1.** A hátulsó felhércet a szekéroldal felső rúdjaához erősítő görbe vaspálca. **2.** A szekéroldal felső rúdjaához erősített egy v. több vaskarika, amely(ek)be akasztva v. húzva az ivőedényt, kapát, lapátot, fejszét stb. szállítják.

sallangókarika *sallangóykarika* fn A szekéroldal felső rúdjaához erősített egy v. több vaskarika, amelyekbe akasztva v. húzva az ivőedényt, kapát, lapátot, fejszét stb. szállítják.

sallangos mn **1.** *Sallangos kantár:* díszkantár, amelynek a homlokrészére és pofaszíjára díszesen fonott sallang kerül. **2.** *Sallangos hám:* sallanggal díszített hám. *Sallangozs dohányzacskóy:* sallanggal díszített

dohányzacskó. *A sallangozs dohányzacskóy része a pásztorkísszignek.*

sallangozás ~ fn ⟨Szíjgyártóknál:⟩ a sallang elkészítésének módja.

sallangozik ~ i ⟨Szíjgyártó:⟩ sallangot készít.

sallárium *sallárijum* fn Fizetés.

sallukáter ~ fn Zsalugáter. *A dupla ablak külső szírnáját levették, feltették hejette a ~t, elcsatolták az ablakot.*

sámedli ~ fn Zsámoly. *A ~nek nem ngy lába van, hanem szíles kéd deszkalába, amit középen léc köt össze.*

sámli ~, *zsámli* fn **1.** Zsámoly. **2.** ⟨Paszmányosoknál:⟩ a szövőszék ülése alá helyezett hágcsó.

samotkitöltés *samotkitöltés* fn Samottból való bélés a tűztérben.

samottiliszt *samottiliszt* fn Samott-téglából őrlött anyag.

samottoz **Ö:** ki~.

samott-tégely *samottegej* fn Tűzálló anyagból és kvarchomokból készült edény, amelyben a fehéraranyat tárolják olvasztáskor.

Samu fn **Sz:** *Úgy ál rajta, mint a ~ nadrágja:* ruhadarab lötyög rajta, bő rá. *Eggy álapodba van, mint a ~ nadrágja:* ⟨gyerek⟩ nem nő.

samunadrág ~ fn Hóbortos ember.

sanc **Ö:** pipa~.

sánc ~ fn Hosszan elnyúló ásott gödör, mélyedés, árok, a mellette kihányt földdel együtt.

sancol ~ i Szenvedve, gyötrődve töri magát vmiért.

sandal i *Sandalva* níz: kancsalítva néz.

sánta mn **Km:** *Az ördögök közt is a ~ a lekhuncutabb:* a ~ ember huncut, rossz indulatú szokott lenni. *Könnyebb utóulíni a hazug embert, mint a ~ kutyát:* a hazugságon könnyen rajtafogják az embert. **Ö:** büdös~, járvány~.

sántaficér mn **Nr:** *Sántaficér, kan egér, bújjom belét száz egér!* ⟨sánta embert gúnyoló (gyermek)mondókában.

Sántakati ~ fn Szíriusz. *A ~ korán este jön fel, az Esthajnalcsillakho nem messzi biceg, sántit, niha megremeg, mintha baktatna.*

sántaság **Ö:** бүдөс~, járvány~.

sántaszél ~ fn ⟨Esőt hozó⟩ délkeleti (északkeleti?) szél.

sántáz **Ö:** meg~.

sántázás ~ fn Sánta lábú juh meggyógyítása.

sántázószer *sántázóyszer* fn Gyógykenőcs; a lesántult, azután megkőrmözött és megsántázott birka lábát kenik be ezzel a szerrel, amit a juhász titkos receptje alapján állít össze. *A sántázóyszerbe van kikkű, tim-sóú, meg van egy kis más is, meg gunera.*

sántít ~ i *Sántította a lábát:* ⟨szarvasmarha, ló stb.⟩ vmelyik lábára sántít. *Ha a lú belelípét valamibe, akkor montuk, hoty sántította a lábát.*

sanyarú ~ mn Keserves, nélkülözésekkel tele. *Sanyarú sorsa vóút a riszeges ura mellett. Sz: Ídes vóút az anyám teje, ~ a más kenyere: —.*

sanyarúság ~ fn Keserves, nélkülözésekkel tele állapot, sors.

sáp ~ fn *Kivette belőüle a ~ot:* magához vett egy részt, ami nem is járt neki.

sapka **Ö:** barett~, deák~, egyen~, kis~, micí~, úti~.

sápkór *sápkóur* fn (rég) Serdülő leányokon mutatkozó vérszegénység.

sápkóros *sápkóuros* mn (rég) Sápkórban szenvedő.

sár ~ fn **1.** ⟨Gubásmesterségben:⟩ köszörűsár. **2.** Salak. *Az olaj ~ja:* az olaj fekete salakja. **3.** *A fül ~ja:* fülzsír. **Sz:** *Csupa ety ~:* tetőtől talpig sáros. *Jóul kinőütt a ~bul:* hórihorgas, magas. *Vika esőű, köből ~:* ⟨összel⟩ kis eső is sok sárt okoz. *Annyi, mint a ~:* nagyon sok. **Ö:** epe~, köszörű~.

sarabol ~ i **1.** Sarabolóval sekélyen kapál. *A sarabolóval a könnyű, szíles kapával fennyedin kapál, ~.* **2.** ⟨Sarlóval, kapával⟩ gazt irt. **3.** Sarlóval füvet vág. *A sarlóval füvet ~t a jóuszágnak.* **Ö:** le~, meg~.

sarabolás ~ fn Felületen végzett kapálás. *A felezist ~nak is hívják.*

saraboló *sarabolóu* mn/fn **I.** mn *Sarabolóu kapa:* széles, rövid lemezű egyenes élű kapa. *A sarabolóu kapának lapos a vége, nem hegyes.* **II.** fn Gyomirtó eszköz, kapa.

saraglya l. **saroglya**

sarang ~ fn (Fél)kész faáruból szabályos méretekben összerakott farakás.

sarangol ~ i (Fél)kész faárut csomóba rak.

sarangolás ~ fn (Fél)kész faáru csomóba rakása.

sarangoló *sarangolóu* fn A sarangolást végző munkás.

sarangolt in *Sarangolt fa:* csomóba rakott (fél)kész faáru.

sárarany ~ fn Folyóból kimosott arany. *A ~, amit a fojóybul kimostak, a bányászott aranyat nem híjták így.*

sárbol **Ö:** ki~.

sarc ~ fn Kivetett adó. *Ugy montuk, hogy viszem a ~cot az adóyba, vagyis az adóy-hivatalba.*

sarcól l. **sancól**

sárdeszka ~ fn Az elkészült falegyenre a fedélszék elhelyezésére egy sor deszkát helyeznek el, hogy a fedél ne közvetlen a fallal érintkezzék.

sárfal ~ fn A sárépítés legkezdetlegesebb formája, amelyhez törekkkel, szalmával kevert, meglocsolt, megtaposott sarat használnak. *Rakot ~:* ua.

sárfehér *sárfejir* fn ⟨Világos szemű, kissé illatos szőlőfajta:⟩ szagos sárfehér. *A sárfejir naty firtű, naty szemű szőülőű, borszőülőű. Ha gyönyörűségest látott, annál szep szőülőű a világon sincs, de savankás.*

sárga ~ fn Sárga ló. *Fog be a ~t! Sz: Sárga, mint a tőkvirág/vijasz:* beteges. **Nr:** *Ha tavasszal ~ pillangóút lát meg az ember előűször, akkor hamarosan mekhal, ha fehérret, akkor beteges lessz.* **Ö:** fakó~, homályos~.

sárgaderes ~ mn ⟨Lószínnév, a deres szín egyik árnyalata.⟩

sárgadeszka ~ fn Sárdeszka.

sárgaföld *sárgafőüd* fn Agyag. **Sz:** *Meksíjja a sárgafőüd:* meghal. *Akkor lesz*

mán ebből ember, ha mekszíjja a sárgafőüd: ti. ha meghal.

sárgakásás ~ mn Sárga kását tartalmazó (étel). *Debrecembe apóusomnak vóút egy rokona, aki a ~ rítést csináta.*

sárgakocsi ~ fn Négy kerekű, lófogatú személyszállító eszköz, melyet az uradalmakban, elsősorban az intéző és gazdasági ügyekben résztvevők használtak. *Leszál az álmáson, ot fogja várni a ~, oz beviszik a gazdaságba.*

sárgakövér ~ fn Mert ugye abrakolták a jóúságot, tengeridara, búzadara, összevágot krumpli, sütőütök, cukorripa, hát azok a jóúságok ojan tiszta hústömegek vóútak, és gyönyörűszép ~ borította az egész húsnak a húszszintet.

sárgaliliom ~ fn Sáslilium. *A sárgalilijomnak vikony sásos a levele.*

sárgaordas ~ mn (Szarvasmarha színének jelölésére.)

sárgapaszuly *sárgapaszuj* fn (Babfajta.)

sárgaság **Ö:** fekete~.

sárgerenda ~ fn A szelemennel párhuzamos, a falra támaszkodó gerenda; koszorúgerenda.

sárgubanc ~ fn Sáros szőröcsomó. *A bellér szőükaparóúval felborozja a levágod disznóú szőürit, típi a ~okat.*

sárgul **Ö:** el~.

sárlhatnék ~ i Kanca párzási készséget mutat, sárlik. *Sárlhatnék a kanca, mikor kívánja a mént.*

sári **Ö:** baka~, gyalog~, pityeri~.

Sári-bál ~ fn Főleg cselédlányok és katonák részvételével megrendezett multság. *A Róuzsabokor vendíglőübe minden szombaton vóút ~.*

sárit ~ i Kanca párosodási ingert, készséget mutat, ill. párzik; sárlik.

sárlhatnék ~ i Sárlik.

sarj ~ fn A kivágott fa tuskójáról v. gyökérről kinövő hajtás. **Ö:** tő~.

sarjadék *sarjadik* fn Sarj. *A sarjadik csak az akácfánál vóút, a többi fa nem sarjad.*

sarjadzik **Ö:** ki~.

sarjasztatás *sarjasztatás* fn A kivágott erdőterületen a bentmaradt gyökérről v. tuskóról történő erdőfelújítás.

sarjburjánzás ~ fn A fa tövénél keletkező hajtások tömege.

sarjerdő *sarjerdőü* fn Tuskóról v. gyökérről felújult erdő.

sarjúboglya *sarjúbogja* fn Második, esetleg harmadik kaszálású szénából, sarjuszénából rakott boglya.

sarjúdohány ~ fn Az első levelek leszedése után a növény tövéből sarjadt dohány.

sarjűmalac ~ fn Olyan malac, amelyet a koca ugyanabban az évben második fialásakor fial.

sarjűpulyka *sarjűpujka* fn Ugyanazon évben a második kelésű pulyka.

sarjűszéna *sarjűszína* fn Második kaszálású széna. *Az anyaszínát a lovak ettik, a sarjűszínát a marhák, fejőüs tehenek.*

sarkal ~ i Sarkán megy. **Ö:** ki~.

sarkall ~ i Lovas a lovát sarkával, sarkantyújával döfködve ösztökéli.

sarkantyú ~ fn Háziszárnyas kétágú csontja. *Sarkantyút tör vkivel:* e csontot kettőfelé húzzák abban a hiszemben, hogy akinél a széttört csont csúcsa marad, annak a kívánsága teljesül. *Akinek a ~ nagyobbik része törik, az avval van, hogy ű lessz a szerencsés, amibe fogattak. Ö:* kakas~.

sarkantyúcsont ~ fn Sarkantyú.

sarkantyűvirág ~ fn Sarkantyúka [Tropacolum majus].

sárkányfarka ~ fn Sötét esőfelhő farokhoz hasonló nyúlványa (és a jelenséget kíséző vihar). *Amikor ~ van az égen, akkor szélvihar is van, ami borzasztóü pusztítást tut tenni, hástetőüket is lesodor.*

sárkánykígyó *sárkánykígyóü* fn Mesebeli kígyótestű sárkány.

sárkánytej *sárkantej* fn **Sz:** *Sárkantejet szopott:* (mondják a nagyon kegyetlen emberre).

sárkaporó *sárkaporóü* fn Földbe, betonba rögzített vasdarab, amelynek segítségével a lábbeli talpáról lehúzzák a sarat. *A sárkaporóü az ajtóü kívül vóút, a sáros csizsmát*

tisztították le vele, a talpárul, óydalárul lehúsztuk vele a sárt.

sarkas mn *Sarkas rísz*: a fürt töve, vastagabb része.

sárkelep ~, *sárkelet* fn **1.** Sárkerep. *A ~ sárga virágú gyomnövény a ritek szílin.* **2.** Szarvaskerep [*Lotus corniculatus*]. **Nr:** *Hotyha tavasszal nagyon sok ~ van a kerbe vagy a mezőn, akkor nagyon sok esőű lessz a nyáron.*

sárkelet l. **sárkelep**

sárkonc ~ fn A szarvasmarha lapockája alatt levő hús egy része.

sarkonforgó *sarkonforgóú* mn Ügyes, dolgos (fiatal nő). *Sarkonforgóú menyecske:* ügyes, dolgos menyecske.

sarkos mn *Sarkos tőűtike:* sarkos formájú tölcser.

sarkospatkó *sarkospatkóú* fn Jegespatkó.

sárlik ~ i Kanca viselkedésével, jellegzetes külső jelekkel párzásra való készséget mutatja. **Ö:** *meg~, vissza~.*

sarló *sallóú* fn

sarlóz *sallóú* i Gabonát, fűvet sarlóval vág. **Ö:** *le~.*

saroglya *saragja, sarogja* fn **1.** Két hordórúddal (öles) ellátott sima lap, egyik végén támasztó lappal ellátva. **2.** Rudakkal ellátott rácsos szállítóeszköz. **3.** Szekérderéknak hátul, ill. elől elzáró, rácsszerű része. *A sarogjának támasztotta a paraszt neki a lábát. Elűlsőű/Elsőű sarogja:* a szekér elején levő saroglya. *Az esőű sarogjába veti meg a kocsis a sarkát. Hátúsóú/Háccsóú sarogja:* a szekér hátulján levő saroglya. *A hátúsóú sarogja tartya a kast. Saragjából hajtott:* a szekér hátsó részéből hajtott (fogat). **Ö:** *görbe~, kis~.*

saroglyalánc *sarogjalánc* fn Azon láncok egyike, amellyel a saroglyát rögzítik.

saroglyalevél *sarogjalevél* fn A saroglya oldalfáival párhuzamos és őket összekötő lécek egyike.

saroglyapálca *sarogjapáca* fn A szekér-saroglya oldalfáival párhuzamos és azokat összekötő vaspálcák közül egy.

saroglyás *sarogjás* mn (Szarvasmarha szarvállásának jelölésére.) *Sarogjász szarvú:* ua. **Ö:** *előre~.*

saroglyatartó *sarogjatarítóú* fn Saroglyalánc.

saroglyavánkos *sarogjavánkus* mn A szekér alsó oldalfájába erősített azon két vaskampó közül egy, amelyekbe a saroglya alsó részét akasztják.

saroglyazáp *sarogjazáp* fn Saroglyalevél.

sarok ~ fn **1.** *Sarkig írőű:* a nyaktól v. a deréktól a sarokig lecsüngő (gatyá, bunda stb.) *Sarkig ráncos:* (pl. gatyá) derekától az aljáig ráncos. *Sarkik fosta magát:* lefosta magát. **2.** A patkó két végébe csavarozható, hegyes vas, patkósarok. *Akkor ugye fúrtag bele, sarkot teteg bele, hogy ne csússzon.* **3.** A kaszapengének a nyél felé eső, kiszélesedő, hegyben végződő része. **Sz:** *Hátul kötöttem a sarkod!:* (gyermekek tréfás fenyegetéseként:) ellátom a bajodat! *Nincs ki nity ~ra:* boldos, hóbortos. **Ö:** *vihar~.*

sarokfa ~ fn (Kosárfonóknál:) a négyzetes alj sarokjaira elhelyezett fa, vessző. *A két-két ~ köszt legaláp tísz centi legyen a távolság!*

sarokfás **Ö:** *két~.*

sarokfog ~ fn Hátulsó zápfog.

saroklóca *saroklóúca* fn Nagyobb helyiségekben a sarokban elhelyezett asztal mellétti lóca. *A saroklóúca elibe tett asztalnál a családbul csak a fírfjak ehettek.*

sarokszem ~ fn A szőlőtőke felső részén levő rügy, amelyből a vessző hajt ki.

sarokszorító *sarokszorítóú* fn A bocskort hátul lezáró, viselője sarkát borító bőrdarab.

sáros **Ö:** *holt~.*

sároz **Ö:** *el~.*

sárrét *sárrít* fn Sárral borított, de fűvel, kárával benőtt, vízenyős, mocsaras rét. *A Hortobágyon vóút ijen vízenyőűs, totyogóús sárrít.*

sártaposni ~ in Sárral járn. *Sártaposni mentek ki ezek a katonatisztek a frontra.*

sárvíz ~ fn (Jószág testén) az ütés helye alatt keletkező sárgás nedv. *Ha a jóúság, főűleg a lú megűti a combját, a lábát, akkor*

ellepi a ~ az ütísem belül, abba bele izs döglík. Ellepi a ~: sárvides lesz.

sarzsi ~ fn **1.** Alacsonyabb katonai fokozat(ok) az altisztig. *A ~ előürelíptetis vóút a katonaságnál: az őürrvezetőüjvel kezdőüüdött, a tizedes, szakaszvezetőü.* **2.** Ilyen rendfokozat jelzése.

sas ~ fn A szekéroidalak két felső fáját középen összefogó deréklánc vaskampója, amely az egyik láncszembe akasztva biztosítja hogy a szorosra húzott lánc a rakományt szilárdan tartsa. **Sz:** *Ojan szeme van, mint a ~nak:* éles. *Megrugdosta a ~:* beverték a fejét.

sás ~ fn **1.** *Kutyaherilőü ~:* háromélű fűnemű növény. *A kutyaherilőü ~nak három éle van, aki rajta szalad, annak a lábát is összevissza vágja.* **2.** Szárba még nem szökent gabona levele. *Mik hszsba van a fej, addik ~nak montuk a gabona levelit.* **Ö:** *háromélü~.*

sáscsörmő *sáscsörmőü* fn Sástörmelék.

sásélü mn *Sásélü szúróúár:* (Szíjgyártónál:) varrásokhoz, fűzésekhöz használt háromélű eszköz, amellyel varrás előtt a bőrt átszúrák.

sasi ~ fn (Kékfestőknél:) keményítőtartó láda.

sáska fn **Sz:** *Ugy eszik, mint a ~:* mohón eszik.

sasköröm ~ fn Nagyra nőtt, horgas köröm.

sasnyul **Ö:** *el~.*

sasos ~ fn Azonnali behívó parancs. *Nem tudom, teccik-e tudni, hogy mit jelent a ~, ugyi hogy mekkapta, abba a pillanadba indulni kellett.*

saszla *csaszla* fn Korán érő, nagy boggyójú, édes csemegeszőlő. **Ö:** *fehér~.*

saszlalugas *csaszlalugas* fn Saszlaszölőből álló lugas.

sátán **Ö:** *gyalog~.*

satíroz ~ i (Mézeskalácsos:) két-három színű masszával ájzol.

satnyul **Ö:** *le~.*

sató *satóü* fn Sodó. *A sárgájából mek satóücs csináltunk, tejbe elvertük a sárgáját,*

mint a madártej, ojan sűrű pépet kapott, asz meg ráöntöttük.

sátor **Ö:** *guba~, kalapos~, malom~.*

sátoralja *sátorajja* fn Cigányoknak egy sátorban élő csoportja.

sátorbeli *sátorbéli* mn *Sátorbéli cigány:* sátoros cigány.

sátorfa fn **Sz:** *Viszi a ~ját:* elmenekül, odébbáll. *Akkor monták, hogy viszi a ~ját, ha valakinek büne vóút. Felszedi a ~t:* odébbáll, elköltözik.

sátoros mn **Sz:** *Ojan piszkos, mint a ~ cigány:* nagyon piszkos.

sátorozik ~ i Sokáig időzik vhol. **Sz:** *Sátorozik, mint a sátoros cigány:* sokáig időzik vhol.

satu **Ö:** *kovács~, párhuzam~. L. sutuj*

sáv **Ö:** *erdő~.*

savall *saval* i Neheztel.

savanyú ~, *savanyóü* mn *Savanyú lé:* általában aratók, pásztorok számára, füstölt disznóhúsból hagymás rántással, ecettel készített, több napig is elálló leves; kanecetes. *Savanyú leves:* hagymával, fűszerekkel, ecettel ízesített rántott leves. *Savanyú tojásleves:* olyan savanyú leves, amelybe tojást főznek. **Sz:** *Savanyú, mint a mireg/vesztis/vadalma/az ecet/ecetágy:* nagyon savanyú. *Ojan ~ ez a bor, hoty paszujt lehetne vele főüzni:* savanyú, mint az ecet. **Ö:** *gyenge~.*

savanyul **Ö:** *meg~.*

savazás ~ fn (Kékfestőknél:) festés után az anyag kénsavas és sósavas vízben való öblítése, mely során a papot lemaratják róla; savas öblítés.

savó *savóü* fn *Felveti a savóúját az alutté:* kiválasztja és a felszínre hozza. *Felveti a savóúját az alutté, asz jelentü, hogy mán ety kicsit túl van savanyodva.*

savóíz *savóúíz* mn Savóízü.

sávol ~ i (Könyvkötő:) fűzőcérnat szálaire szed, széjjelbojtol. **Ö:** *ki~.*

sávolás ~ fn (Könyvkötészetben:) fűzőcérna szálaire szedése, bojtózása.

sávolópléh *sávolóüplé* fn Kb. 20 cm hosszú, 5 cm széles fémszerszám a közepén V betű alakú kivágással.

savóoltó *savóúótóú* fn Disznó gyomrából édes savó és különféle fűszerek hozzáadásával készített szer, amelyet a juhtej oltására használnak.

savószemű *savóuszemű* mn Akinek a szeme világoszöld, mint a savó.

savózik **Ö:** *fel~.*

sávozó *sávozóú* fn 1. (Könyvkötészetben:) különféle díszítővonalak készítésére való szerszám.

se **Ö:** *hova~.*

seb fn **Nr:** *A gennyes ~et úgy gyógyítottuk, hogy utílaput kötöttünk rá. Ö: ros~.*

sebagy ~ fn Megsebzett vad fekvőhelye.

sebes¹ ~ mn (Szűrhimzőknél:) az a szél, ahol belevágnak a szűrposztóba.

sebes² *sebes* mn 1. Gyors folyású. *Sebes fójóúba nem szabat fürödni.* 2. *Sebes esőú:* hirtelen keletkező sűrű eső, zápor. *Ha gyútt a sebes esőú, nem írkezett az ember elpakolni.*

sebvér *sebvír* fn Lőtt sebből folyó vér.

sebzés *sebzís* fn A vad megsebesítése lövedékkel. *Halálos sebzís:* a vad lelövése. *Sebzís jelzise:* a lövedék becsapódásakor a sebzett vad mozdulata.

segéd ~ fn Kisegítő munkaerő. **Ö:** *bormérő~, csizmadia~, fűszeres~, kefekötő~, öreg~.*

segédlelkész-tanító *segédlelkész-tanítóú* fn (rég) A lelkipásztor mellett működő kezdő lelkész, aki népiskolában is tanított.

segédlevél ~ fn Segédvizsga letételét igazoló, segédként való működésre jogosító bizonyítvány. *Hoty segédlevelet kaphasson valaki, előűbb egy bizoccság előűt vizsgázni kellett.*

segédszíz *segétszíz* fn (Hám részeként:) a marszóját a húzó karikáihoz rögzítő csatos szíz; kötőszíz.

segédszoba *segétszoba* fn (Vágóhídon) a mészárossegédek pihenő- és étkezőhelye.

segédvessző *segédvesszőú* fn (Kosárfonónál:) a fonást segítő pótvessző.

segédvizsga ~ fn (rég) Szakmai tájékozottságot számonkérő, a segéddé válást megelőző hivatalos eljárás. *Mivel katonaszó-*

keviny vóútam, Kolozsváron megint ~t keletet tennem.

segédvizsgadarab ~ fn (rég) A segédvizsgán elkészített és a bizottság által elbírált termék. *A ~ot ety három mesterbül állóú zsűrinek kelleted bemutatni.*

segélyegyleti mn (rég) *Segíjegyyleti eljáróú:* a rászorulókat segélyező társadalmi egyesület adományokat is gyűjtő ügyintézője.

segg ~ fn 1. *Segre ültet:* juhász a juhot heréléskor, nyíráskor, sántázáskor a hátsó felére ülteti. *Mekfogjuk, segre ültessük, a késsel mekfaragjuk a lábát.* 2. *Segginél:* közel hozzá. *Ot legyík a ~inél íjjel-nappal.* **Sz:** *Mekhóútt, nem kell a ~ire töf főút: —. Teli van a ~i boddzatúróúval:* nem tud nyugton maradni. *Nyű van a ~ibe:* ua. *Seggel fordul feléje:* haragszik rá. *Seggel forog rá:* ua. *A ~it nyajja vkinek:* alávaló módon hízeleg. *Úty sze-retem, mint ~embe a tövisset/tövisket:* egy csöppet se szeretem. *Szíp vagy, mint a sek szüretkor:* (mondják gúnyosan a szépségével dicsekvőnek). *A ~ibe verte a sarkát, oszt elment:* megfordult és elszaladt. *Seggel kőűt fel:* ballábbal kelt fel. *Seggire vert a munkának:* gyorsan elvégezte. *Viszket a ~ed?:* verésre vágysz? — kérdezik fenyegetően a rosszkodó gyermektől. *Tavaj vertek segbe, most jutott eszedbe?:* mondják annak, aki vmi apróbb bántalmat idők múltával emleget. *Busúj ~em, nincs pendejem!:* (tréfás mon-dóka).

seggbőr *segbűr* fn Nyereg részeként: az első és a hátsó kápát összekötő, ívesen hajtott kb. 20 cm széles, erős marhabőr, amelyet hasi szíjjakkal kötnek a nyeregfához.

seggdugacs *segdugacs* fn Kis termetű ember. *A kicsi termetű emberre, fűrfire, nőűre is monták, hoty segdugacs.*

seggecorpása *seggecorpása* fn Farhasíték. *A seggecorpása, ami a sek két partya köszt van.*

seggel **Ö:** *ki~.*

seggelyuka *seggejuka* fn Fara lyuka, nyílása.

seggenülő mn *Seggenülőú hodáj:* olyan hodály, amelynek a teteje a földet éri. *A ju-*

hászok a Hortobágyon főleg junyíráskor a seggenülői hodáj elejibe tartottak mulacscságot a gyapjúszedői asszonyokkal. Seggenülői tők: nem futó tők. A seggenülői tők, amék nem futott, főzőtők.

seggepartja *seggepartya* fn A farhasíték széle, domborulata kétfelől. *Akinek kipállott a seggepartya, az furcsám ment, mert fájt neki.*

segges ~ mn Nagy fenékű (nő). *Segges egy nőüseméj ez a te jányod.*

seggevége *seggivégi* fn Rokon, hozzátartozó. *A vendékségbe vitte magával a seggivégit is.*

seggpárna *sekkpárna* fn Nyeregpárna.

seggszíj *sekszíj* fn (A farhám része.)

seggtörlő *sektörlő* fn **Nr:** *Meddig ing a nőüji ing? Derikig, mert derikon alul mán sektörlő.*

seggtukarcs *sektukarcs* fn Fejletlen, cse-nevész gyermek; seggdugacs.

seggü **Ö:** *puttony~.*

seggvég *segvég* fn Disznó vastagbelének utolsó 30–40 cm-es szakasza, ill. annak a környéke.

seggvéghurka *segvíkhurka* fn A disznó vastagbelének utolsó, a végbélnél levő 30–40 cm hosszú szakaszába töltött hurka.

seggvakarcs *segvakarcs* fn (tréf) (Kisnövésű) gyermek.

segít **Ö:** *alá~.*

segítség *segiccség* fn Segítőtárs. *Hotyha lesz segiccség, akkorhát a hideg időbe ety pohár borral mekkinájuk.*

sehogy hsz *Sehoty se* vagyok: beteg vagyok, rosszul vagyok. *Mék sehoty se állunk az aratással: rosszul állunk.*

sehon ~, *sehun* hsz *Sehol. Sehun a világon nincs számodra hej.*

sehonnen *sehunnen* hsz *Sehonnan. Sehunnen se várhatok segiccséget.*

seizü ~ mn Ízetlen, jellegtelen.

sejdit I. **sajdít**

sej-haj ~ izz Mulatozás, tánc közben használt kurjantás. *Sej-haj, sose halunk meg! Sz: Elhúzták a ~át!:* elbántak vele, tönkretették.

sejt¹ ~ i **Sz:** *Sejti, mint macska az esőit:* (tréf) ösztönszerűen előre megérzi. **Ö:** *meg~.*

sejt² **Ö:** *here~, kötő~, munkás~.*

sejtnyitóárvány *sejtnyitóárvány* fn (Méhészetben:) fedelező árvány.

sejtnyitókés *sejtnyitókés* fn (Méhészetben:) fedelező kés

sejtnyitóvilla *sejtnyitóvilla* fn (Méhészetben:) fedelező villa.

sekély *sekéj* fn Sekély vízű hely.

selejút **Ö:** *ki~.*

selejútított **Ö:** *ki~.*

sellő *sellő* fn (Mézeskalácsosoknál:) sellőt ábrázoló faforma.

selyem *sejem* fn **1.** *Sejembe borított album:* selyemmel bekötött album. **2.** A kukoricacső hegyén levő selymes szálak; bajusz. *Tengeri seje:* ua. **Sz:** *Nem sejem az ilete:* nehéz, küzdelmes élete van. **Ö:** *tráma~, tusa~.*

selyembogár *sejembogár* fn (Egy rovarfajta) *A sejembogár, ami a bokrok alatt van, íccaka világít.*

selymedzik *sejmedzik* i (Kukorica) bajusza kezd kijönni. *Sejmedzik a tengeri, akkor mék csak a csű vigin van ety kizs bojt.*

selyp mn *Sejpül/Sejpen beszil:* selypít.

sémely *sémej, símej* fn A szekér tengelyeihez párhuzamosan erősített vastag fa, amelyen hátul a szekéroltal nyugszik, elől pedig a fergettyű forog; vánkös. *Elülső sémej:* az a sémely, amelyen a fergettyű forog. *Hátú sémej:* az a sémely, amelyen a szekéroltal nyugszik. *A sémej a két tengejáty felé van felszerelve.*

semmi fn Nulla. *Rígen a nullát montuk ~nek: írjál utánna ety ~t! Sz: Semmi nélkül eresztették el:* úgy házassították meg, hogy nem kapott semmit se. *Ne fíj ~t, míg engem lácc, majd ütlek én, ha mázs bánt:* (tréf) csöppet se félj! *Nindzs belőjlem ~:* betegeskedem. *Nesze ~, fog meg jóul!:* (értéktelen ajándékra v. látszat szívességre mondják). *Semmibe se nízik:* nem becsülik.

semmirevaló *semmirevaló* mn/fn **I.** mn Semmirekellő. **II.** fn Semmirekellő ember.

semmisül **Ö:** *meg~.*

senesona ~ fn Kocadiszno nemi szerve.

senki nm *Senki függve: gazdátlan föld. Nincs ~je: nincs hozzátartozója.*

sentencia *sentencia* fn Szentencia.

senyv **Ö:** *buja~, gyomor~, tüdő~, víz-hólyag~.*

senyved ~ i Nedves fa, füstölve, sercegeve, rosszul ég. *Ha nyers a tüzelő, akkor csak ~ a kájhába.*

senyvedés *senyvedés* fn Sorvadás. **Ö:** *buja~, máj~, torokmirigy~.*

seper ~ i <Betegség, járvány> tömegesen fertőz, pusztít. *És, ha a pestist nem vesszük idejibe észre, akkor ugye asz ~.* **Sz:** *Ot ~, ahon a papok táncolnak:* csak a szoba közepét takarítja ki. **Nr:** *Estefele nem jő szobát ~ni, mert kiséprik vele a hasznót, a szerencsét.* **Ö:** *el~, ki~, körül~.*

seprű¹ *seprű, seprő* fn Borseprő. *A seprűből jő pójinkát lehet főzni.*

seprű² *seprű, seprő* fn **Nr:** *Fijatal jánt nem vőnt szabad a ~vel körülseperni, mert nem ment firhe.* **Ö:** *bába~, cirok~, fölöző~, gally~, hancs~, kefe~, méh~, nyírág~, pih~, toll, udvar~.*

seprűgarat *seprűgarat* fn A méhek lépről való eltávolításához használt lefelé szűkülő tárgy, belső felülete sima, és a szája beleillik a rajládába v. a méhek tárolására, szállítására alkalmas edénybe. *A méhek a seprűgaraton keresztül kerültek a kaptárba.*

seprűnyél *seprűnyél* fn **Km:** *Ha az Isten akarja, a seprűnyél is elsül:* Isten csodát is tehet.

seprűpálinka *seprűpájinka* fn Borseprőből készített pálinka.

ser ~ fn Sör. *Rígen ugye montuk, hoty ~t ivutt.* **Sz:** *Bort a ~re hozd/idd eccerre. Sert a borra, had máskorra:* sör után bort bátran ihatsz, de bor után sört inni nem tanácsos.

sérafikál ~ i Haszontalan járkálással tölti az időt, dologtalanul, céltalanul jár-kel.

serbli ~ fn Éjjeliedény.

serceg **Ö:** *ki~.*

sercegő in *Sercegő üszög:* <juh, szarvas-marha betegségeként> Gangraena emphysematosa. *Mivel megdöglöt sercegő üszögbe*

három tehene az uramnak, aszt megnyúsztá Bana.

serege ~ fn Seregély.

seregeszürke l. **seregélyszürke**

seregélyszürke *seregélyszürke* fn <Szamár- és lószínnév, a szürke egyik árnyalata.>

sérelem **Ö:** *agy~, fő~.*

serény *serény* mn Dolgos, szorgalmas.

Km: *Serény asszonnak rest a jánya, rest asszonag dőugos a jánya:* ti. így egészítik ki egymást.

serényedik **Ö:** *meg~.*

Seres-pipa ~ fn Gyárilag előállított cseréppipa.

serét *serít* fn Sörét.

serétes *serítes* mn Sörétes, söréttel töltött <patron>. *Serítes puska:* sörétes puska.

serezik ~ i Sörözik.

serfel ~ i <Szíjgyártó, könyvkötő> bőrt elvékonyít. **Ö:** *el~, le~.*

serfelés *serfelis* fn Bőr vékonyítása.

serfelőkés *serfelőkés* fn Serfkés.

serfkés ~ fn Bőr vékonyításra használatos kés.

serfol ~ i <Kékfestő> indigót előkészít a festéshez.

serfolás ~ fn <Kékfestőknél> az indigó előkészítése a festéshez.

serkedezik ~ i <Vér> lassan szivárog, ill. szivárogni kezd. **Ö:** *ki~.*

serkehúzó *serkehúzó* mn *Serkehúzó fűsű:* sűrű fogozatú fésű, amellyel a fejtetű petéit is ki lehet a hajból fésülni.

serken ~ i Felserken, felébred. **Ö:** *fel~.*

serkent ~ i Ébresztőóra üt, ütni kezd.

serkentő *serkentő* fn Serkentőóra. *Felhusztad a serkentőt?*

serkentőóra *serkentőóra* fn Ébresztőóra.

sérol ~ fn Tímár a bőrről leszedi a húsréteget.

séroló *séroló* fn Tímároknál: kétnyelű éles szerszám.

serpenyő *serpenyő* fn Általában vasból, esetleg cserépből készült, háromlábú, rendszerint hosszú nyéllel ellátott edény. *De nagy-*

apámnak háromlábú serpenyőűje vóút, és így ragat rá, hogy Serpenyőűs Nagy Sándor.

sertepertél ~, *sertepetél, sertepítél, sertepétel* i **1.** Sűrög-forog. *Egíz dilután a konyhába ~t.* **2.** Jön-megy, jár-ke. **3.** Lábatlankodik. **4.** Settenkedik, ólálkodik, sündörög.

sertepétel l. **sertepertél**

sertepétel l. **sertepertél**

sérv Ö: *ágyék~, zárt~.*

seszínű ~ mn Jellegtelen színű, fakó.

sétaerdő *sétaerdőű* fn ⟨Parkerdő egyik fajtája.⟩

sétál ~ i ⟨Óra ingája⟩ leng. *A falióúranak ~ a sétálóujja.* **Sz:** *Sétál, mint a jó kereskedő az ürezs bődbe:* céltalanul fel s alá jár.

sétáló *sétálóú* fn Óra ingája.

sétaösvény *sétaösvény* fn Erdei gyalogút.

sete ~ mn **1.** Balkezes. **2.** Nem szimmetrikusan görbülő szarvú ⟨szarvasmarha⟩.

setesuta ~ mn Balkezes. **Sz:** *Setesuta, seggem juka:* ⟨gyermeknek egymást csúfoló rigmusa⟩.

setét *setít* mn Sötét. *Lement a nap, nem-sokára setít lessz. Setít hajnal:* kora hajnal, amikor még alig dereng. *A setít hajnal az, amikor éppen csak mekpitymallott.* **Sz:** *Ojan setít van, mint a pokolba:* koromsötét van. *Ojan síket, mint a setít íccaka:* nagyon süket.

setétedik *setítedik* i Esteledik.

setétpej *setítpej* mn Sötétpej.

setétség *setíttség* fn Éjszaka.

setteg-suttog *settek-suttog* i Sűg-bűg, suttog.

sevróbőr *sevrőbűr* fn Finom kecskebőr. *A kecske- vagy a sevrőbűr a lekfinomabb.*

sezlon *sezlony* fn

s-horog *es-horog* fn ⟨Mészárosoknál:⟩ a hús felakasztására szolgáló S alakú horog. *Bent ijen vasrudak vóútak, ahová lehetet szípen horoggal, es-horoggal szípen felakasztani a húst.*

síber ~ fn ⟨Pásztorkalap-készítőknél:⟩ vesszőből szőtt kb. 60x60 cm-es hajlékony, rugalmas eszköz, amely a fellazított gyapjú tömörítésére szolgál.

sicni ~ fn ⟨Paszományosoknál:⟩ hajó, amelyet a beleillesztett gömbölyű végű orsó-

val szövéskor a pedál lenyomásával a lánc szálai közé dobálnak.

sifitel ~ i **1.** Takarít. *Sifiteli a lakást, szípti.* **2.** Törölget. *Sifitel a komóuton.* **3.** Sürgölődik, lábatlankodik. *Mindig it ~ ez a csirke a lábom alatt.*

sifkasztni *sifkaszni* fn A betűsor összeszorítására alkalmas fanyéllal ellátott csavarmentes részszerző. *Sifkaszniba rakom be a szedist.*

sifli fn Reszelni való mézeskalács.

sifon *siffon* fn ⟨Akasztós⟩ fehérneműs v. ruhásszekrény.

sifonér *sifonyér* fn Sifon. *Vam mék piz a ~ba.* **Sz:** *Kiment mán a sifonyérbul:* kiment a divatból.

sifra ~ fn Téglahasadék v. faragvány, amelyet a fal kiegyenlítésére használnak.

sifritel ~ i Jön-megy, járkál.

sigérkedik *sigírkedik* i Sürgölődik. *A gazda, aki legeléf felkelt, ot sigírkedik a szekér körül, gongya van rá, hogy minden rengyin mennyen.*

siheg ~ i ⟨Tüdőbajos ember⟩ el-elfulladás hangon beszél.

sihépuhé l. **csihépuhé**

sík ~ mn/fn **I.** mn **1.** Megszakítás nélküli egyenletesen elterülő. **2.** Síkos. *Csupa ~ az ucca.* **II.** fn Síkföld. *Megyünk ki a ~ra.* **Ö:** *homlok~.*

sikál Ö: *fel~, ki~, meg~.*

sikálás ~ fn A dohánylevelek kisimítása.

sikankózik *sikankóuzik, sikánkóuzik* i ⟨Jégen⟩ csúszkál.

sikánkózik l. **sikankózik**

sikari ~ mn Sovány, vézna.

sikattyú ~, *sikantyú* fn **1.** ⟨Szövőszéken⟩ a nyüstöt tartó csiga v. fakarika. **2.** ⟨Kovács-mesterségben⟩ szárnyas csavarral ellátott, sa-tuhoz hasonló eszköz.

sikázik ~ i Jégen csúszkál. *Oszt vóút ety kis jég, és akkor sikásztak rajta.*

sikeredik ~ i **1.** Sikerül. *Mekpróubálom, hátha ~.* **2.** Adódik, kerül vmi.

sikeretlen ~ i Lassú, szaporátlan. *Sikeret-lenül csinájja, nem halad vele.*

sikerít ~ i Vesz, előteremt. *Sikeríték mán ety kövér disznóut.* **Ö:** be~, ki~.

sikerül *sikerül* i Amire lehetőség van. *Útyhogy ezeket főüssztük: paszuji, borsóut, ami sikerűt, ami jött.*

siket ~ mn Süket. **Sz:** Aki ~, bolond is: —. **Ö:** föld~.

sikkantyú l. **sikattyú**

sikkaszt **Ö:** el~.

siklik **Ö:** meg~.

sikma ~ fn Sapka.

sikmetszés *sikmeccs* fn A könyv metszésének festékekkel való bekenése.

sikol ~ i Jégen csúszkál. *Síkoltak a gyerekek, villanyfőnyél sikolósztak.*

sikolózik *sikolózik* i Jégen csúszkál.

sikoz ~ i (Rézműves) az elkészült tárgyat csiszolja, hogy az sima és fényes legyen.

silabizál ~ i **1.** Nehezen, betűzve olvas. **2.** Válogat. *Silabizálja a pízit, szedi az apraját, nem akarja adni a naggyát.* **Ö:** ki~.

siláp ~ fn **1.** Nagy darab, jókora szelet kenyér. **2.** ⟨Jelzői használatban:⟩ *naty ~ kenyír:* nagy darab kenyér.

silbak ~ fn (rég) **1.** Katonai őrszem. **2.** Vasúti pályaőr, bakter. *Silbakon áll:* ⟨bakter⟩ őrt áll.

silbakbódé *silbagbóudé* fn ⟨Katonai⟩ őrbódé.

silbakol ~ i (rég) **1.** ⟨Katona⟩ őrséget, őrt áll. **2.** ⟨Bakter⟩ őrt áll.

silbakolás ~ fn (rég) **1.** ⟨Katona⟩ őrségen állása. **2.** Bakter őrt állása. *A megálló előűt való kis bakterháznál vóut ez a ~.*

sild l. **silt**

siligó *siligóu* fn Lepcsánka.

silip-salap ~, *sirip-sarap.* msz/fn **I.** msz Csihi-puhi, sipp-supp. **II.** fn Verés, ütlegelés. *A gyerekek összevesztek, osztán vóut ~, ütöt-tik-vertik egymást.*

sillámlik ~ i Hirtelen fel- és eltűnik vmi.

siló *silóu* fn Silótakarmány.

silózott in *Silóuzod borsóu:* silóban tárolt borsó.

silt ~ fn **1.** Cégtábla. **2.** Acélból készül vinnyettartó.

sima mn **1.** *Sima bőrkönyv:* borda nélküli, bőrral borított könyv. **2.** *Sima forma:* díszítést nem tartalmazó tányérforma. *Sima puszedli:* kis méretű puszedli. *Sima szegís:* ⟨kosárfonóknál: a legegyszerűbb szegésfajta⟩. *Sima tepsi:* kistepsi. *Sima fejű cipőu:* egy darab felsőrészből álló cipő. *Sima vesszőu:* a szőlőtökéről szaporítás céljára levágott, nem gyökereztetett vessző. *Sima guba:* kívül szőrös guba, amelynek posztójába idősebb juh durvább, egyenes gyapját szövik; rakott guba. **3.** ⟨Tímároknál:⟩ préseletlen, fodorítatlan bőr.

simaliszt ~ fn Finomliszt. *A réteslisztet ~el keverve használjuk.*

simaszőrű mn *Simaszőrű guba:* rakott guba. *Simaszőrű szőürme:* egyenes szőrszálakból álló szőrme. *Simaszőrű szőürmeket a szőür irányába egyenes várással dőugoszhatunk össze.*

símely l. **sémely**

simít **Ö:** be~, el~, ki~, rá~.

simítás ~ fn A felületi egyenetlenségek kijavítása kalapálással.

simító *simítóu* fn Dohánysimító. **Ö:** fa~, fél~, liszt~, vas~.

simítódeszka *simítóu deszka* fn A fal tapasztásának elsimítására való deszka; tapasztódeszka.

simítókalapács *simítóu kalapács* fn Lapítókalapács.

simítókanál *simítóu kanál* fn ⟨Rézműveseknél:⟩ lapos vasban végződő nyeles eszköz, amelyet a mintázásnál keletkező egyenetlenségek kijavítására, ill. kisebb helyek alakítására használnak.

simítóvas *simítóu vas* fn ⟨Könyvkötőknél:⟩ félgömbölyű talpú, fanyéllal ellátott vastuska, amellyel a felhólyagosodott vásznat v. bőrt elsimítják.

simogat ~ i Dohányleveleket kisimít. *Akkor szettik le ārul a nem tudom mīen fārul a dohānt, oszt utānna ~tāk, ki kellett ~ni.* **Ö:** rá~.

simulékony *simulikony* mn Kellemes ízű ⟨pálinka⟩. *A simulikony pájinka jóu alapanyagbul és jóu van kifőűzve, kellemes az íze, és nem túl erőűs.*

sín ~ fn Fából való kerék talpára illesztett keskeny vaspánt; abroncs, ráf. **Ö:** cső~, fegyvercső~.

sinadró *sinadróy* msz (Macska elűzésére.)

sincs **Ö:** so~.

sing ~ fn Hosszméréshez használt fonal, végén gombbal. **Nr:** A méréshez használt sing, rendszeren egy füles gombba fűzött kétszeres fonal, ami a kívánt hosszúságba a vicfonal mellé van beakasztva, ha elérte a szövessel a megfelelő hosszúságot, ott fűzi be újra a gombot. **Ö:** mérő~.

síngyalugép ~ fn Vesszők hasítására, gyalulására alkalmas motoros eszköz. *A síngyalugép villannyal működik.*

sinkó¹ *sinkóy* fn Magyaros diáksapka.

sinkó² *sinkóy* fn Sinkókutya.

sinkófál **Ö:** el~, ki~.

sinkókutya *sinkókutyá* fn Tanulékony, jó terelő, igénytelen fajtájú szürke, ill. fekete színű középmagas pásztorkutya. *A Hortobágy környékin ezek a sima sinkókutyák vannak elterjedve.*

sinkol ~ i Lop, sikkaszt.

sinóros l. **zsinóros**

sintér **Ö:** kutyá~, ló~.

sínvas ~ fn Sín.

sínvessző *sínvesszőy* fn (Kosárfonóknál:) két oldali behatással létrehozott sínalakú vessző.

sinyli **Ö:** meg~.

síp ~ fn **1.** Vékony bádgerső, amely az olajméces kanócat tartja. **2.** Jégtartály a hentesbolt nagy jég szekrényének közepén v. két oldalán. **Ö:** csali~, hombár~, kacsa~, nád~, őz~, róka~, szalonka~, szél~.

sipákol ~ i (Beteg v. éhes) csirke csipog.

sipárog ~ i Sipákol.

sipirc ~ msz (Macska elkergetésére.) *Macskának mongyák, hoty ~, kifele!*

sipircel **Ö:** el~, ki~.

sipít ~ i A kacsa éles hangot ad. *A kacsa nagyon tudot ~ani.*

sipitel ~ i Lábatlankodik. *It ~ ez a csirke a lábom alatt.*

sipka ~ fn Sapka. **Ö:** asztrakán~, jambó~, kucsma~, méhész~, mici~, pap~.

sipkatőke *sipkatőjke* fn Az a fából faragott, fej alakú forma, amelyen készítés közben a sapkát, ill. kucsmát próbálják. *Vőyt ojan juhász is, akinek vőyt sipkatőjkeje magának is, és mek tutta varni a báránybőr kucsmát.*

sipkáz **Ö:** meg~.

siplü ~ fn Lebbencstészta.

siplüleves ~ fn Lebbencsleves.

sipog ~ i (Kiscsirke v. madárfióka) panaszosan csipogó hangot ad. *A kiscsirkék azok csak sírnak, ~nak.*

sipoly **Ö:** bél~.

sippad **Ö:** össze~.

sipp-supp *sip-supp, sep-supp* msz/hsz **I.** msz Verés, paskolás hangjának utánzására. *Sip-supp, rápaskolt a gyerek seggire.* **II.** hsz Hirtelen, elhamarkodottan. *Nem úgy vőyt, hoty sip-supp, csak had mennyik, mekcseppent, oszt jóul van.*

sír¹ ~ i **1.** Fiatal szárnyas magas hangot ad ki. *A kiscsirkék azok csak ~nak.* **2.** Méhcsalád panaszosan, fájdalmasan dong. *Ha ecs család ~, az az anyátlanság jele.* **3.** Sistergő, sercegő hangot ad. *A nedves fa a tűzön nem langal íg, hanem csak ~, jöm belőjle a víz is, kivált a nyárfából.* **Sz:** Uty ~, mint a záporosóy: keservesen sír. *A lélek is ~ benne: nagyon el van keseredve.* **Km:** Aki könnyen ~, könnyen felejt: —. **Ö:** fel~, ki~.

sír² ~ fn (Tímármesterségben:) a szárítandó cserfakéregnek sírdombhoz hasonló alakban összerakott csomója. *A lehántot csert úgynevezet ~ogba szárították, úty hogy egymástul pár méternyire két ágast leverték, ére rudat fektettek, és a mizgés csert ormóy alagba hajával kifele ehesz támogatva szárították.* **Sz:** A ~ szílin áll: nem sokáig él. *Halgat, mint a ~:* nem mondja el a titkot. *Sírba visz vkit:* sok bánatot okoz neki. **Km:** A firfinak csak akkor lehet hinni, mikor a számár mán jóullakott a ~ján.

sírás fn **Sz:** *Sírás lessz a víge:* (rendetlenkedő gyerekeknek szóló figyelmeztetés). **Km:** *Jóykedvnek ~ a víge:* a túlságos jókedv vmi közeli szomorúságnak a jele.

siratás ~ fn **Nr:** A halottas háznál a temetést megelőző napokon népies szertartás,

amikor a hozzátartozók és a siratóasszonyok a halott fölött esténként keseregnek. *Siratas, siratóasszonyok csak a katolikusoknál vőtak.*

siratóasszony *siratóasszony* fn Siratóénekek, imádságok halott fölötti mondására fogadott, erre vállalkozó asszony.

sírhatnék ~ fn Sírós hangulat. *Ojan ~ vagyok.*

sírhófn *sírhófn* fn (Kovácsműhelyben:) salakoló.

sírkút ~ fn Kútként használt, téglalap alakú gödör, amelynek vizét a nagyobb jószág csoportos itatására, vályogkészítésre, öntözésre stb. használják; gödörkút.

síró *síró* mn A kolomp hangja, ha az a síráshoz hasonló hangot ad, amikor megüti az ütő a falat.

sír-rí ~ i Hosszan, ismételten sír.

sisak ~ fn **1.** A tojás teteje. *A ~ot lelöki a tojásról, és így jön ki a kiscsirke.* **2.** A pálinkafőző üstöt lezáró domború fedél. **3.** Petróleumlámpa rézkupakja. **Ö:** *fejvédő~, roham~.*

siserehad ~, *zsizserehad* fn Szedett-vedett népség, kisebb embercsoport. *Az összetevődöt nípre, inkább a cigányokra montuk, hoty ~, mert vőud benne kicsi is, nagy is, ember is, gyerek is.*

siska ~ fn Vékony sásféle. *Totyogóus területeken is nőü ez a ~.*

siskás ~ mn Sásas.

sitt ~ fn (Nyolcórás) műszak. *A bányászok a sitre mentek, rígen csak üg döugosztak nyóuc óurát, a parasztok meg látomtul nem látomig.*

sívatag ~ mn Gyakran síró (csecsemő). *Nagyon ~ a gyermekem.*

sívol **Ö:** *fel~.*

sívótíppan *sívótíppan* fn Sziki fűféle, amelyet a juh nem nagyon szeret. *A sívótíppant csak kínszerbül eszi meg a birka.*

skarlát **Ö:** *vízi~.*

skatulya *katuja, iskátuja* fn Kis doboz. *Vín katuja:* öreg nő. **Ö:** *fa~, jegy~.*

skatulyafedél *katujafedél* Dobozfedél.

skófium *skóufijum* fn Himzésre használt arany, ezüst v. aranyozott ezüst fémzárl.

slafni ~ fn Kis pamuthurok, amellyel gyertyaöntéskor a gyertyabelet felakasztják.

slafrok *slafrog* fn **1.** Pongyola. **2.** Hosszú házi köntös.

slag ~ fn Salak.

slajdli ~ fn Vagdalékhús. *A debreceni páros ~bul készül.*

slájer ~ fn Menyasszonyi fátyol.

slájmi ~ mn/fn **I.** mn Zsidó (gyerek). **II.** fn Zsidó.

slájmis ~ mn *Slájmis köjök:* zsidó gyerek. *Ot megy ety ~ köjök.*

slambuc ~ fn Krumpliból és megpirított száraztésztából szalonnával v. zsírral szabad-tűzőn, bográcsban készített, sűrűre főzött pásztorétel. *A ~ot bográdzsban igazi elkészíteni. A debreceni főjűdön ~ vőut az igazi neve.*

slasznis ~ mn Izmos (hús). *Slasznis, hát izmos, az mikor mekfőü kissé kocsonyás, so-kan szeretik.*

slattyog ~ i Lábát húzva, lassan megy, csoszog.

sléferár ~ fn (Szíjgyártóknál:) a szirony-varrás eszköze.

slicc ~ fn **1.** Ruhán zárható, gombolható hasíték. **2.** Csúzli, parittya. **Ö:** *nadrág~.*

sliktányér *sliktányír* fn Tímároknál: tányér alakú acéllemez, amelynek közepére a kör alakban kivágott részbe a kezüket illesztik.

sliktol ~ i (Tímároknál) a ródra felerősített bőrt a húsos oldalán kaparja, tisztítja.

slingli ~ fn (Paszományosoknál:) női és férfi ruhákon: különböző motívumú gomboló.

slingolt in *Slingolt ruha:* szélen sűrűn horgolt öltésekkel eldolgolt ruha.

slisszol ~ i Pásztorkalap-készítő a már át-gőzölt filcet háromszög alakúra hajtja, és belülről egy vászondarabbal egymástól szétválasztja, hogy ne kössön össze. **Ö:** *el~, ki~.*

slisszolás ~ fn (Pásztorkalap-készítőknél:) a már át-gőzölt filcnek háromszög alakúra hajtása, és belülről szétválasztása egymástól egy vászondarabbal, hogy ne kössön össze. *A ~ megakadályozza, hogy a félkalap formák göjűzölis hatására összekössenek.*

slisszolt **Ö:** *ki~.*

slóc *slóuc* fn (Favágókunyhóban) az egymástól gerendákkal elválasztott fekvőhelyek közül egy.

slussz ~ fn A boltozatok zárórésze.

slusszcsont *sluszcson* fn Szarvasmarha csipőcsontja. *Hozzávákhattyuk csontfürisszel a sluszcson*tot.

slusszolás ~ fn Boltozatok zárórészeinek elhelyezése.

smaszni ~ fn Csorbázat kialakítása a falvégeken az egészséges csatlakozás biztosítására.

smirgli ~ fn Dörzspapír, dörzsölőpapír. *A vizsgépre tett kalapot mek kel csiszolni ~vel, hogy a kiáló szálaktul, szennyeződüdséktül mektiszticcsuk.*

smirgliz ~ i Csiszolópapírral dörzsöl.

smirgliződeszka *smirglizőüdeszka* fn (Paszományosoknál:) kb. négy cm-es lapos fadarab három lyukkal, amelyekbe a smirglizőzsinórt behúzzák, hogy munka közben ne bogyódjanak össze.

smirglizőzsinór *smirglizőüzsínóur* fn (Paszományosoknál:) smirglizéshez használt zsinór.

smírol ~ i (Tésztát) simítgat.

smol ~ fn A kalapács fejének elvékonyodó része.

sniccer ~ fn (Könyvkötészetben:) passpartót kivágására használatos vékony kés.

snirli ~ fn (Paszományosoknál:) díszes sodrás bojtfejfigurák bevonására.

snitt ~ fn Kalapszél. *A kalapnak ngy risze közül a széle a ~.*

snurfol ~ i (Mézeskalácsosoknál:) összeugrik.

só sós fn **Sz:** *Többet ety sóut, ety kenyeret nem eszünk: felbontjuk a házasságot. Ojan nehéz ez a gyerek, mint a só:* igen nehéz. *Megatta savád-borsát:* (ételnek) megadta az ízét. **Km:** *Nincs könnyebb a sónál, nehezebb a sónál:* könnyű vmit megígérni, de nehezebb megtartani. **Nr:** *Ha nem tuggyák, hogy a tyúk hova tojik, meksósztuk a fenekit, sóval behintettük a fenekit, mer akkor*

mingyán odaszalatt, ahova a tojását titogba lerakta. Ö: *béka~, hattyú~, marha~.*

sódar *sóudor* fn **1.** (Füstölt) sonka. **2.** Háziállat combja. *A disznóu combja a sóudor, a paszujlevezsbe jóu vóut.* **3.** Emberi comb. *Uty fáj a bal sóudorom!*

sóder *sóuder* fn Folyami kavics, apró kavics tömege. *Onnet raktuk ki a vagonokat, így aszt stregnek hitták, a sóudert, cementet dóugozni.*

sodra ~ fn **1.** Megköszörült kés csipkézett éle, kihúzott élvékonysága. *A kést amikor mekköszörültik, a fenőüküvel lehúzták a sodrát, lefentik, levették a ~t. Lehúzza/leveszi/lefeni a ~t:* köszörülés után a kés élet fenőkövel megigazítja, egyenletessé teszi. **2.** (Csizmadia-mesterségben:) a fonálnak erősen megsodort, hibás része. *A fonál ~t egy darab búr köszt kihúzzuk.*

sodrás ~ fn **1.** Kézrel rúd alakúra formázott agyagdarab, amelyből a pipát nyomták. **2.** Szűrődíszítés, amely a régi varráserősítő vócból származik. **3.** *Háromágas ~:* (paszományosoknál a sodrás egyik fajtájaként:) simított sodrás, amelyből a finomabb horgolások, férfiruha gombolók készülnek. **4.** (Timároknál:) az irharétegről lefaragott bőrhulladék. **Nr:** Az összevarrásokat takaró csipkéket középen levarrták, és a varrás fölé összeszesodort gyapjú- v. pamutfonál került dísznek. **Ö:** *ágyháló~, gomb~, papír~.*

sodró Ö: *kötél~.*

sodródik Ö: *össze~.*

sodrófa *sodróufa* fn (Paszományosoknál:) olyan eszköz, amelyet tenyérbe fektetve jobbról balra forgatva az orsóra a vékonyabb szálú selymet felgombolyítják.

sodrott in **1.** *Sodrot tiszta:* sodrófával nyújtott tészta. **2.** *Sodrot lú:* nagy testű, de nem fajtiszta ló. *A gazdáknak minnek nőunijusza vóut, nem vóut ijen sodrot lú meg muraközi, esz csak a szálitóúknak vóud Debrecebe.* **3.** *Sodrott szarvú:* a kipödört bajuszhoz hasonló szarvú (szarvasmarha, juh).

sofőrség *sofőürsig* fn Gépkocsivezetői foglalkozás.

sógor *sógor* fn **Sz:** *Sógor, nem sógor, le a járdarul!*: (tréf) (akkor mondják, ha nincsenek egy véleményen, nincs közöttük egyetértés).

sógorasszony *sógorasszony* fn (Meggzólításként is:) asszonysorban levő sógornő.

sógorné *sógorné* fn Sógornő.

sógorosodik **Ö:** meg~.

sógorság *sógorság* fn Házastársak rokoni közötti viszony.

sógorság-komaság *sógorság-komaság* fn Sógori, illetőleg komasági kapcsolat **Km:** *Sógorság-komaság, nem nagy atyafiság:* —.

sohanapkor ~ hsz Soha.

sok ~ szn **Sz:** *Ne tuggy ojan ~at, mer hamar megvínülsz!*: —. *De ~ra ír a szád!*: sokmindent összefecsz. **Km:** *Sok lúd disznóud győűz:* —. *Sog beszid szeginség:* —. *Sog beszidnek sok az ajja:* —. *Kicsi nem árt, ~ nem használ:* a kevés a rosszból sem árt, a sok a jóból sem használ.

soká ~ hsz **1.** Sokáig. *Soká tart.* **2.** Sokára. *Az még ~ lessz.* **Ö:** nem~.

sokadalom ~ fn (Országos) vásár. **Sz:** *Sokadalom, lakadalom:* —.

sokasodik **Ö:** el~.

sokféle mn *Sokféle eszű:* csavaros eszű.

sokkos **Ö:** ideg~.

sokszámos mn **Sz:** *Az Isten tarcsa meg ~ évekig!*: (jókívánság).

Solingen-kés *Szolingén-kés* fn (Könyvkötőknél:) valódi acélból készült kés.

som¹ Ö: oda~.

som² Ö: veresgyűrű~.

somfejű mn *Somfejű szeg:* szekéren az abroncsot a kerékre erősítő nagy fejű szeg.

sommás *summás* mn Gazdag, bőséges (pl. jutalom, fizetség).

sompolyodik **Ö:** el~.

sonkás **Ö:** négy~.

sonkasüldő *sonkasüldő* fn Fiatal húsertés.

sonkaujj ~ fn Vállban buggyos, a csukló felé szűkülő ruhaujj.

sonkoly *sonkoj* fn **1.** A méz kipergetése v. kiolvasztása után visszamaradó üres lép. **2.** Az a nyersanyag, amelyből a viaszt nyerik,

vagyis a lép, léptörmelék, a kaptárból összekapargatott viaszdarabkák, a mézeslöp lenyesett födele, vagyis a kaptár viasztartalmú szemete együtt. **3.** A kaptárban levő lép a benne levő mézzel együtt. *A sonkoj a lép, amit a dongó csinált.* **Ö:** méh~.

sonkolyos *sonkojos* mn/fn **I.** mn **1.** *Sonkojos miz:* lépes méz. **2.** *Sonkojos tóut:* a sonkolyt összevásárló, azzal kereskedő szlovák. *A sonkojos tóutok a sonkojír gyönyörű kiképzőjével fizettek.* **II.** fn Sonkolyszedő.

sonkolyszedő *sonkojszedő* fn A sonkolyt összevásárló szlovák vándorkereskedő.

sónyalatás *sónyalatás* fn Só kirakása a vadaknak.

sónyalató *sónyalató* fn Az a hely a vadetető mellett, ahová a takarmánysót kihelejezik a vadaknak.

soppol ~ i (Kárpitos) a bútortömőanyagát vászonnal bevonva rögzíti.

soppolás ~ fn A bútortömőanyagának rögzítése vászonnal való bevonással.

soppvászón ~ fn A kárpitos tömőanyagok elmozdulását gátló rögzítővászón.

sor ~ fn **1.** *Sort fog:* kapás, kaszás új sor megmunkálásába kezd. *Sort visz:* pl. kukoricasor letörését végzi. *Tengeritörősnél egy ember vit két ~t.* **2.** Réteg. *Mekfőzi a puliszkát, ety ~ puliszka, szilvalekvár, besorjászt, mint ety tortát.* **3.** Olyan utca, amelyiknek csak az egyik oldala van kiépítve; házsor. **4.** *Sort vesz:* (pl. a mezőn) sorba megy, végigmegy. *Két-három juhász összecimboráskodott, összeverte a nyáját, úgy vettek ~t a tarlóújon.* **5.** *Sorja:* késnek, kaszának vékonyra köszörült és emiatt féloldalra görbült éle. *A kaszának a ~ját fentik le, hogy kaszálni lehessen vele.* **6.** (Kifejezésekben:) katonai sorozás. *Sor alá megy.* **7.** (Csipkeverőknél:) tűzésponttól tűzéspontig tartó műveletek halmaza. **8.** *Soron van/ül:* ismerősöknél időzik, csavarog. **9.** Ügy, dolog, eset. **Sz:** *Nincs annak semmi ~a/~ja:* nincs semmi értelme annak, amit mondasz. *Naty ~a van annak:* hosszú előzményei, bonyolult összefüggései vannak. **Ö:** *bodega~, csiga~, eladó~, ember~, fenék~, fonatos~, guba~, gyepű~, hajtó~, katona~, le-*

gény~, ócska~, pont~, puska~, rongy~, rum~, szalag~, szegény~.

sorhúzó *sorhúzó* fn Sorozó.

sorjában **Ö:** *egy~.*

sorjádzik *sorjádzik* i Sorjázik.

sorjával ~ *hsz Madzagot kétszer körületekerve. Két ~ lekötötte az üveget.*

sorjáz/ik ~ i **1.** Sorjában elmond. *Csak sorjázta a bánatát.* **2.** (Ember, állat) sorban egymás után halad. *Sorjásztak hazafele a libák.* **3.** Az esztorgálás során eltávolítja azokat a felesleges fémdarabokat, amelyek a megmunkálás során a fém szélén keletkeztek. **4.** Sorban vetett növény sora kezd látszani. *Sorjázik a tengeri, a rípa meg minden, amit sorba vetettek, vagyis kialakulóba van, már kezd láccani a sora.* **5.** (-va képzős alakban *hsz-szerűen*.) *sorjázva: A cimbórák lefeküttek szíp sorjázva az út szélire.* **Ö:** *be~, el~, meg~.*

sorléc ~ fn Falazáshoz használt, fedél-lécből készített, sorbeosztást tartalmazó számozott léc, amely a pontos sormagasságok mellett az esetleges befalazandó felszerelések v. kihagyandó üregek helyét is feltünteti.

sorol¹ ~ i Sorban vetett növény szépen kel, jól látszik a sora. **Ö:** *meg~.*

sorol² **Ö:** *el~, le~.*

soros ~ mn/fn **I.** mn *Soros fonás:* (kosárfonónál:) az oldalfonásnak az a fajtája, amely során több vesszőt vezetnek egymás fölött. **II.** fn **1.** Az a pásztor, akire az állatok éjszakai felügyelete jut. *A ~ kinn alutt a guja mellett, a többi meg bent a vasalóba.* **2.** Az a személy, akire a közös étkezéskor az imádkozás kötelessége jut. *Nagyanyám tartotta ezt a rendet, hogy mindig a ~ imádkozott ítel előült, ítel után.* **3.** (Iskolában:) hetes. *Most ki a ~?* **Ö:** *két~.*

sorozatméret ~ fn (Cipészeknél:) növekvő számú cipőméret. *Sorozatméreteket csináltunk, tehát egészen a harmincnitytől negyvennig.*

sorozó *sorozó* fn Gereblye alakú, fogakkal ellátott eszköz, amellyel a vetemények soraikat jelölik ki. *Akinek nem vót vetőügpje, vót sorozója, ijen gerebjéhe hasonlót, fábul készített sorhúzója.*

sorpor ~ fn (Ló vakarásakor) a lóvakaróból a benne összegyűlő port úgy veri ki, hogy az az istálló földjén egyenes vonalat alkot. *A lovakról levakart és a vakaróurul az istálló föüggvire egyenes sorba kvert por vót a ~.* **Sz:** *Elvertik rajta a ~t: elnaspágtolták.*

sors fn **Km:** *Sorsát senki el nem kerülheti: —. Mindenki a maga ~ának a kovácsa: tetteinkkel alakítjuk a sorsunkat.*

sorvad ~ i (Tűz) lassan kialszik. *A gazdasszony veszi a piszkafát, elüti vele a paraszt úty, hogy a kemence fenekén szitterüjjon, hat sorvaggyon.*

sorvadás ~ fn Gümőkór, tuberkulózis, szárazbetegség. **Ö:** *agy~, bélmirigy~, bél~, gögsíp~, lép~, méh~, mirigy~, tüdő~, szív~, vénség~.*

sorvasztó **Ö:** *gyermek~.*

sósbőr *sószbőr* fn (Tímároknál:) lenyúzás után a húsos részen erősen beszózott bőr.

sosincs ~ i Soha sincs. *Ennek ~ píze.*

sóska **Ö:** *madár~.*

sóslórom *sóslórom* fn Réti lórom [Rumex obtusifolius]

sósparéj *sósparéj* fn **1.** Disznóparéj, amaránt [Amaranthus]. **2.** Tatár laboda [Atriplex tatarica]. **3.** (Gyomnövényfajta.)

sótégla *sótégla* fn Sózáshoz használt vöröses színű sötömb. *Sótégla vót legutóbb, beletették a jászolba, oszt a jószág nyalta.*

sovány ~ mn **1.** Esőt nem hozó, száraz, szárító (szél). *Tavasszal, nyár elején vót a ~ szél.* **2.** Kiszáradt, kenetlen. *Sovány ez a csizsma, mek kék kenni, mer ki van keményedve.* **Sz:** *Sovány, mint a deszka/paszujkaró/piszkafa/az agár: nagyon sovány.*

soványít **Ö:** *ki~.*

soványodik **Ö:** *ki~.*

sóvárialma *sóvárialma* fn Kellemes, savanykás ízű nyári alma.

sóz *sóz* i Szarvasmarhával, lóval sót nyalat. **Ö:** *le~, meg~.*

sózó *sózó* fn **1.** Kisebb faedény, amelyben a legelőn a sót adják a jószágnak. **2.** Füstölőni való hús v. szalonna lesózására, tárolására használt, peremmel ellátott asztallap. **3.**

(Vágóhídon) helyiség, ahol a sós szalonnát készítik.

sózódézsza *sóuzóudézsza* fn Füstölni való hús lesózására használt nagyobb méretű dézsza.

sózóteknő *sóuzóuteknő* fn Füstölni való hús v. szalonna lesózására használt nagyméretű fateknő.

sózóvályú *sóuzóuváju* fn Kétkerekű, só tárolására alkalmas teknő. *A sóuzóuvájut mindig oda vitték, ahon az állat tanyázott.*

sőberágy *sőüberágy* fn Vasvázas, szalmazsákkal ellátott, összecukható ágy.

söndörödik ~ i (Levél) fonnyad, zsugorodik, ráncosodik. **Ö:** össze~.

söntés *söntis* fn Kármentő. *A csárdába léccel elkerítet hejen tartották az italt, onnen mirtik ki, ety kis lécablakon kiatták, e vőyt a söntis vaty kármentő.*

sőportraj ~, *sepertraj* fn Olyan raj, amelynek méheite több családból szedték össze egy gyűjtőládába sőpörve. *A ~t füstel kellett elkábítani.*

sőrapparát ~ fn (Vendéglátásban:) a sör kiméréséhez használt eszközök: poharak, csap. *A söntésbe vőyt a ~.*

sőre *sőüre* fn/mn **I.** fn Hizlalni való v. hizlalt szarvasmarha, főleg tinó, ökör. *Befokták sőürének, hizlalták. Sőürére fog:* szarvasmarhát hizlalni kezd. **II.** mn Hizlálásra fogott (szarvasmarha).

sőremarha *sőüremarha* fn Hizlálásra szánt szarvasmarha.

sőrés *sőüris* fn A sőremarha pásztora, gondozója.

sőrétez **Ö:** meg~.

sőrkorcsolya *sőrkorcsoja* fn A sörfogyasztáshoz fogyasztott falatok: pogácsa, la-cipecsenye, sajt.

sőremelegítő *sőremelegítő* fn Kb. hüvelyknyi vastag, zárható fémhenger, amelyet forró vízzel töltenek meg, és belehelyezik a söröspohárba, és a már kimért sört langyosítják vele. *Az inekesek, akik filtették a hangjukat, sőremelegítővel melegítet sört ittak.*

sőrzóna *sőrzóna* fn A zónaételekhez kísérőként járó változó mennyiségű sör.

sötétel **Ö:** el~.

sötétség **Ö:** farkas~.

sővény **Ö:** orgonabokor~.

sővényfonás *sővényfonás* fn Olyan oldal-fonásfajta, amellyel az egyes vesszőket a függőlegesen elhelyezett oldalkarók egyikén be, másikán ki, folyamatosan vezetik; egyszerű fonás. *A sővényeket sővényfonással készílik.*

spahlti *spatli* fn (Mézeskalácsosoknál:) asztaltisztító eszköz. *Sütis után spatlival letisztítjuk a táblát.*

spájsz l. pájsz

spájszer ~ fn Emelő vasrúd.

spájz ~ fn Éléskamra. *Vőyt ~om, csak nem leheted belerakni, mer csak alacsonyab vőyt, és megromlod benne a befőött.*

spájzol ~ i Élelmiszert felvásárol.

spaletta ~ fn Ablak belső oldalán az ablaknyílásra ráhajtható elsötétítő deszkatabla.

spaltni ~ fn (Könyvkötészetben:) hézag kitöltésére való anyag.

spanfa ~ fn (Paszományosoknál:) sodrófa.

spangli ~ fn Gombbal v. csattal záródó, a cipő felső részét összefogó pánt.

spanglis mn *Spanglis cipő*: bokán kapcsolódó, alacsony sarkú, hegyes orrú női cipő.

spaning ~ fn (Rézműveseknél:) gipszből készült eszköz, amelyet oldalán díszített tárgyak mintázásához használnak.

spannol *spanol* i Kifeszít. **Ö:** ki~, meg~, rá~.

spannolás ~ fn **1.** (Kárpitosoknál:) a kárpit rögzítés előtti kifeszítése. **2.** (Paszományosoknál: a leszótt szegőszalagnak, selyem-atlacnak) a kifeszítése, rögzítése.

spanzsák ~ fn (Paszományosoknál: zsinórozásnál a hosszan kihúzott anyagot feszesen tartó) súly.

spanyoloz ~ fn (Pásztorművészetben fából v. szaruból készült eszközt) úgy díszít, hogy a belekarcolt motívumokat viasszal kitölti.

spanyolozás ~ fn (Pásztorművészetben alkalmazott díszítő eljárás:) szaruba v. fába karcolt, ill. faragott mintának színes viasszal való kitöltése. *A ~t a merinóju juhokkal hazairkező pásztorok honosították meg.*

spanyolviasz *spanyolviasz* fn **Sz:** *Uty tesz, mintha ű tanálta vőün fel a spanyolviaszt:* azt hiszi magáról, hogy okos.

spárga **Ö:** *fűző~.*

sparhelt ~ fn Sütésre és főzésre egyaránt alkalmas, fával fűtött zárt konyhai tűzhely. **Ö:** *csikós~.*

speciel *specijel* fn Speciális, rá jellemző. *A falusi öütiözet asz jelentette, hogy a falusi embernek meg asszonnak is megvőüt a specijel öütiözete.*

spékes *espikes* fn Ecetes, fűszeres hagymaleves.

spekulál ~, *pekulál* i Tervez, forral vmit. **Sz:** *Spekulál, mint Hatvani az árogba:* erősen töpreng, gondolkodik vmin. *Spekulál, mint a zsidó:* —.

spén **Ö:** *papír~.*

spencer ~ fn <Vendéglátásban: borászok által viselt, különböz színű, derékig érő> felsőruha, egyenkabát. *A kis pikolóügyereken fekete nadrág és ~ volt.*

spenót l. **penót**

sperít ~ i <Mézeskalácsos> túlságosan mézes tésztát liszttel dúsít.

spesszerező *spesszerezőü* fn Kenőkés, fogóval ellátott keskeny kőművesszerszám, amelyet a habarcs finomabb felhordására használtak.

spicce ~ fn **1.** Timpanonszerű, hegyes szögű ablakszemöldök-párkány a homlokzaton. **2.** A cérna végének elkeskenyített, megsodrott vége. *Spiccet készít:* <szijgyártó> a cérna végén a szálakat néhány cm hosszan szétszórja, késsel kapargatva megritkítja és kibolyhozza, majd megnyalazva összeszórja.

spiccel ~ i Bőrkötésű könyv sarok felőli részét ferdén vágja.

spiccelés *spiccelis* <Könyvkötészetben:> az a művelet, amikor ferdén vágják fel a borítóanyag sarkait.

spiccfogó *spicfogóü* fn <Kovácsoknál:> hegyes fogó.

spicckalapács *spickalapács* fn <Kárpítóknál:> díszszeg beverésére használt kézi-szerszám, hegyes kalapács.

spicckanál *spickanál* fn Hegyesszöget alkotó, vége felé csúcsosodó szedőkanál. *A száftot spickanállal szedte a tányírra a szakács.*

spiccvéső *spicvísőü* fn Hegyes véső.

spileli ~ fn <Paszományosoknál:> gömbölyű végű orsó, amelyre a beszövő szálát gombolyítják.

spíler *spiller* fn Nagy kártyás. **Ö:** *kártya~.*

spiritusz *piritusz* fn Borszesz.

spongya ~, *pondzsa* fn Szivacs.

spór *spóur* fn Takaréktűzhely, sparhelt. **Ö:** *asztal~.*

spórol **Ö:** *el~, ki~.*

spórolós *spórolóus* mn Takarékos. *Úty-hogy nagyon spórolóúson iltek.*

sprajcolt **Ö:** *fel~.*

spriccol **Ö:** *meg~.*

spriccolt ~ in Festéssel bepermetezett.

spricli mn *Spricli spulni:* <paszományosoknál:> főként selyemszálak felgombolyítására használt nem tömör hengerű orsó.

sprudli ~ fn Tejföl és liszt keveréke, habarás.

spulni ~ fn Orsó. **Ö:** *cetli~.*

srég ~, *sréj, sré* hsz Ferde, rézsútos. *Sréjen/Sréjan/Sréhen:* ferdén. *Sréjen kellett vágni a szalagokat. Srégen húz:* a falcnipapírt ferdén kitépi a könyvtestből.

srégegyenes *srégegyenes* mn Ferde, srég.

srégel **Ö:** *le~.*

sréghúzás *srékhúzás* fn A falcnipapír kitépése.

sréj l. **srég**

srét ~ fn Sörét.

srétes ~ mn *Srétes puska:* sörétes puska.

sróf *sróuf* fn A lámpán lévő csavar, amellyel a fényerőt lehet növelni. **Sz:** *Sróufra jár az esze:* csavaros észjárású, furfangos ember. **Ö:** *lámpa~.*

srófol *sróufol* i **1.** Csavaro. **2.** Szőlőt présel. **Ö:** *fel~, ki~, le~.*

srófos *sróufos* mn *Sróufosz gúzs:* anyás csavar.

ss ~ msz Hess!

stablondeszka ~ fn Szabadon álló meny-nyezetgerendák ereszkiképzésének felső deszkázása.

staférung l. **staffirung**

stafiroz **Ö:** ki~.

stafirozás ~ fn A selyembélés bevarrása.

stafirozó mn *Stafirozóú öltés: a stafirozásnál használt öltés. Szőrmekabátoknál vagy más szőrmés ruhadaraboknál a sejmébélst stafirozóú öltéssel varjág be a kizdarabba.*

stafirung *staférung* fn Kelengye. *A ján-nak megvettük a bútor, staférungot. Vóút benne párna, dunna, akkor még ijen nagy dunnák vóútak, nem paplan, mint mos mán, meg lepedőü, abroszok.*

stancol ~ i **1.** A göcsöt kivágja a faanyagból. **2.** (Könyvkötő) irattartókon a szalag behúzására való lyukat vág.

stancolás ~ fn A göcs eltávolítása a faanyagból.

stancol *stancolóú* fn Irattartó kilyukasztására használatos hosszúkás alakú lyukasztó.

stand ~ fn Utcai, piaci árusítóhely.

standleltár ~ fn (Vendéglátóipari egységekben) a nap elteltével végzett mérés az ital fogyasztásnak megállapítására. *A csapos a főnökkel minden este ~t csinált.*

standol ~ i (Vendéglátóipari egységekben) a nap elteltével lemérik az aznapi ital-fogyasztást.

stangli ~ fn **1.** Bútor élet szegélyező huzal; szegélyhuzal. **2.** Rúdalakú barna tészta készítmény.

stantung fn Durva alsóterítő.

stekkol ~ i (Szőrmekikészítő) dörzsöl, felületet egyenletessé tesz.

stekkolófa *stekkolóúfa* fn A varrások kisimitására, puhításra használatos eszköz. *A húsoldalt stekkolóúfával megpuhíttuk.*

stekli fn Rátartóvas. *A ~t dobozosz szegecseléshez is használják. Ö: fonó~.*

stelázi *telázi* fn (Konyhai, kamrai) polcos állvány. *Vóút eggy ojan álvány, amit hát kamarába tartottunk, ojan, mint a telázi lenne.*

stelázsipapírcsík *telázsipapírcsík* fn Kamrai polc élére díszül erősített mintás, csipkés papírcsík. *Vóút rajta ijen papírcsík, ijen telázsipapírcsík vóút rajta.*

stészli *tészli* fn A szekértengely végére húzott vaskupak, amely megakadályozza, hogy a kerék lecsússzék.

stiglic *stiglinc, tiglinc* fn Tengelice.

stiglinc l. **stiglic**

stikkcs ~ mn Bűdös, romlott (hús).

stikkcsedik **Ö:** le~.

stikli ~ fn **1.** Fejelő téglá, egynegyed nagyságú téglá. **2.** Barna tézstaféleség.

stílu **Ö:** török~.

stimmel ~ i Egyezik, egybevá.

stimmel *stimol* i (Hangszert) hangol.

stóc *stóuc* fn Halom, rakás. *A küllőüket stóucogba raktuk, had járja a szél, hat száraggyon.*

Stock-prés *Stok-prés* fn Vasból készült prés, amelyben nagyobb könyveket préselnek.

stócol *stóucol* i **1.** (Tímár bőrt) taszít, simít. **2.** (Könyvkötő) íveket összeráz és kiüt.

stócolás **Ö:** fel~.

stóla *stóyla* fn Egyházi szolgálatokért fizetett dí.

stoppológép *stoppolóúgép* fn A cipő bőrén keletkezett lyuk, hasadás befoltozására szolgáló, a varrógéphez hasonlatos eszköz.

stort ~, *stírt* msz *Stírt/Stort ki!*: (kutya elűzésére.)

stósz *stóusz* fn Rakás, kupac. *Az azonos alakú termékeket stóuszba rakjuk.*

stószol *stóuszol* i Egymásra rak. *A kisült tiszta stóuszójuk és csomagojjuk.*

stószolás *stóuszolás* fn Rövidszőrű szőrmék összevarrásánál alkalmazható lapos varrás.

stosszkendő *stosszkendőü* fn Vászonskendő, melybe bele kell csavarni a filckalapokat, hogy gyúrásnál ne közvetlenül a filcet érje a fizikai ráhatás. *Stosszolás előtt a filckalapokat stosszkendőübe kel csavarni.*

stosszolás ~ fn Sűrítés. *Stosszolás során a filckalap sűrűbbé válik.*

stosszoló *stosszolóu* fn <Pásztorkalap-készítőknél:> gyúrótábla.

strabát ~ fn Függőzésnél a zsinórnak az ujjakkal mért távolságtartása.

stráf ~ fn <Könyvkötőknél:> tekerces anyagból (aranyfólia) levágott keskeny rész.

Ö: gumi~, ringliző~.

stráfol **Ö:** fel~.

stráfszalonna ~ fn 8–10 cm-es csikokra vágott, bőrös szalonna. *Az íret sóús ~bul készűl a hírezs debrecenyi paprikászszalonna.*

stráfszekér ~ fn Stráfkocsi.

strájcol **Ö:** fel~.

strájfa ~ fn Választórúd az istállóban, amely a lovakat egymástól, ill. a lovakat a tehenektől elválasztja. *A ~t a rugóús lú mellé tettik, hogy egymást ne tuggyák összerugdosni, meg amikor megellett a lú, elválasztották vele a többitől.*

strájfakarika ~ fn Az istállóban a strájfa felfüggesztésére használt vaskarika.

strájhol **Ö:** le~.

strájholás ~ fn Téglafalazás alkalmával az álló hézagok gondos tömítése után a falfelület gondos lekenése az újabb sor részére.

strájkol **Ö:** ki~.

strájkolás **Ö:** ki~.

strájpám ~ fn Emelet magasságú gerendákra (pulcokra) elhelyezett vízszintes gerenda, amely végigfut az állványzaton.

strájszekter ~ fn Vízrel teli edény, melybe a vitlit mártották a pékműhelyben.

strapacsizma *strapacsizma* fn Olyan csizma, amelyben dolgoznak, viselő csizma.

strapál **Ö:** el~.

strázsál ~ i Örökös, őrt áll.

streg ~ fn <Rakodóvágány melletti emelt szintű> rakodóhely. *Onnet raktuk ki a vagonokat Nagyállomásnál meg összevissza, így asz ~nek hitták.*

strájh ~ fn <Mézeskalácsosoknál:> piros alapfesték. *A ~ot ecsettel visszük fel a szívre.*

strájhol ~ i <Mézeskalácsos> a tésztát alapfestéssel lekeni.

strájholás ~ fn Fehértészta lekenése alapfestéssel.

strázsza ~ fn **1.** Fegyveres őr. **2.** Őrség, őrhely.

strázsál ~ i **1.** Őrt áll. **2.** Fegyveresen őriz.

strázsamester ~ fn Őrmester.

strekk ~ fn **1.** Vasúti pálya melletti ösvény, út. **2.** Falazásnál alkalmazott kötősor.

strimfli ~, *stréfli* fn (rég) Harisnya. *Stréfli ez nádlis harisnya vóut.*

strimflikötő *strimflikötőü* fn (rég) Harisnyakötő. *A strimflikötőü gumibul vóut, összevarták, nem kötöttik.*

strogser *strokser* fn Pékségben használt lapos, pléből készült vakaró.

strózsák *stróyzsák* fn (rég) **1.** <Katona-ságnál:> szalmazsák. **2.** Kurva. *Jóü stróyzsák.*

strumpándli ~, *strumpádli* fn **1.** Harisnyakötő. **2.** Piros, fehér, zöld színeket mutató ital, amelyet úgy készítenek, hogy a legalulra zöld színű abszintot, erre fehér triple sec-et, végül vöröses konyakot v. rumot öntenek. *Csak kevesen ittak még strumpádli.*

strupli ~ fn (rég) Cipő, csizma szárára varrt fül, húzó.

stuccol ~ i <Tímár:> a hasításról v. a bőrről lecsüngő fölösleges darabokat levágja.

stuccolókés *stuccolókés* fn Tímároknál: a bőrt körülvesző kés.

stucli *stucni* fn (rég) Három deciliteres, fedeles, füles söröspohár. *Stucniba mirtik a sört. Ety stucni sört ivott.*

stukatúr *stukatóúr, stukatur* fn A famennyezet alsó deszkázatára erősített nádszövet, és arra mészhabarcsból készített vakolat.

stukatúrmennyezet *stukatóúrmennyezet* fn Bevakolt stukatúrnáddal készített mennyezet.

stukatúrnád *stukatóúrnád* fn Két méter széles és tíz méter hosszú ritka nádszövet.

stukatúrszeg *stukatóúrszeg* fn Nádszövet felerősítésére az egyes számra hasonló jellegzetes szeg.

stukatúros mn *Stukatóúros ház:* sima, nem gerendás mennyezetű ház.

strumpandli *strumpándli* fn Harisnya-kötő.

stuszni ~ fn Fali hüvely különböző csövek befogadására. **Ö:** kémény~.

suba ~ fn Pásztorok viselete gyapjas juh-bőrből készült, ujjatlan, hosszú köpönyegféle. *Vógt aki ~ba is volt, ijen báránybűrből készült, amit a Hortobágyon használnak a kanászok, meg a juhászok.* **Sz:** Suba ~hoz, guba gubához: a hasonló anyagi körülmények, ill. az azonos műveltségű emberek keresik egymás társaságát, kötnek házasságot. **Nr:** Ha meleg volt, a suba szőrös részét kívül, ha hideg volt, belül viselték.

subaárus ~ fn A hosszúfürtű magyar juh szőrös bőréből készült, palástszerű, bokáig érő ruha eladója.

suber ~ fn **1.** Oltó és habarcskeverő lánán alkalmazott leeresztő és elzáró nyílás, többnyire egyszerű fából szerkesztett tolózárral. **2.** A szekérderék elejét v. végét, esetleg mindkét részét lezáró, rendszerint kiemelhető és az oldalfák közé becsúsztható deszkalap.

súberes mn *Súberesz szekér:* föld szállítására való szekér, aminek az oldala deszkázott, a szekérderék hátsó része fel-le mozgatható deszkalap, ami felhúzva lehetővé teszi a homok könnyű ledúrását. *A súberesz szekeret ára használta a paraszt, hoty főűdet szállíccson vele.*

subervég *súbervég* fn Szorosan egymás mellé rakott deszkákból készült oldal, ami a suberes szekér és a kordé elejét és hátulját zárja, a vánkosban föl-le mozgatható.

subick ~, *suivick* fn Lábbeli fényesítésére használt, durvább fekete kenőcs; suviksz. *Az öreg katona már ~ot köp, monták, mert mán annyit ~olt.*

subickol ~, *suivickol* i **1.** Suviksszal ken, fényesít. **2.** Vmit tisztít, fényesít. *A fanyelet mindennap a tanulóknak fínyesre kellett suivickolni.* **Ö:** ki~.

subickolt ~, *suivickolt* in *Subickolt csizma:* ünneplő, fényes csizma.

subickos ~, *suivickos* mn *Subickos kefe:* olyan kefe, amellyel a subickot a lábbelire kenik. *Subickos katuja:* olyan doboz, amelyben a suvikszot tartották.

sublót *sublót* fn Alacsony fiókos szekéreny.

subrika *suprika* fn Kihúzott szállal subrikálással keletkezett minta.

subrikál ~, *suprikál* i Kelmét, fehérneműt úgy díszít, hogy egy irányban szálakat húz ki, és a bennmaradt szálakat mintával átszővi.

subrikázás ~ *suprikázás* fn Szálkihúzással készített minta létrehozása.

subrikázik ~ i Subrikál.

Subrik-pipa ~ fn A *Palatinszki-pipánál* kisebb veres pipa, amelynek a dereka sima, alul pedig bajszos díszítése van.

sudaras ~ mn Olyan <gyümölcsfa-csemete>, amelynek oldalágai vannak.

sudaron ~ hsz Egyenesen. *A kanadajinyár hamar nőött, szíp sudaron nőött.*

sudarlós mn *Sudarlós fa:* egyenes, jó növésű, magas fa.

sudarlósság *sudarlósság* Fatörzs egyenessége.

sudribunkó *sudribunkó* fn Bunkósbot.

suffolk ~ fn Angol eredetű birkafajta.

súg **Ö:** *regbe~.*

sugár ~, *súgár* fn/mn **I.** fn <Csizmadiamesterségben:> a fonál elkeskenyedő vége. **II.** mn **1.** Karcsú, sudár. *A ~ ember magas és vikony.* **2.** *Sugár derekú:* jó testalkatú, hosszú, karcsú törzsű, izmos <ló>. **Sz:** *Alszik ety súgárt:* alszik egy keveset.

sugaras ~ mn Kör sugarainak irányába haladó. *Sugaras alagba mekken:* ragasztóanyagot, borítóanyagon sugárszerűen ken el.

sugdósódik *sugdósóúdik* i Sugdolózik. *Ez a két jány állandóan csak sugdosóúdik.*

sugorgat ~ i Öriz(get). *En is it sugorgatom az idesanyám delinkendőűit.*

suháng ~ fn **1.** A csemetekorból kinőtt fiatal fa, amelynek még nincs szabályos koronája. **2.** Hajlékony vessző, ág; husáng.

suhángol ~ i <Vesszővel> ver.

suharc ~ fn **1.** Friss hajtás, vessző. **2.** Pálcának, botnak is alkalmas, hajlékony, suhogós vessző. **3.** Husáng, karó.

suhint ~ i Ételt gyorsan elkészít.

suhintott in *Suhintott ítel:* gyorsan elkészülő, gyenge étel. *A ~ ítel valami gyenge ítel lehetett, levesféle.*

suhog ~ i Sebesen mozgó kelme, dolog tompán zúgó hangot hallat.

suhogó *suhogóy* fn **1.** Hosszú kötelű, szíjú ostor vége. *A suhogóy ojan kis víge, amitül ha mekcsapták, suhogott az ostor.* **2.** Vékony, de erős, hajlékony vessző, pálcá. *Váktam egy jóy suhogóyt.* **Ö:** könnyű~.

sukk ~ fn A két ököl és az egymás felé fordított két hüvelykujj együttes hossza, kb. 30 cm. *A ~al a szekér óudalhosszát mértük, általába hétsukkos vóyt ety szekér.* *Ety ~ egyenlőy két hüvejkel.* **Ö:** fél~.

sukkos ~ mn Egy suknyi, vagyis kb. 30 cm hosszúságú, vastagságú. *Sukkos fal:* a régi nagyméretű (30 cm) téglá hosszának megfelelő szélességű fal. **Ö:** fél~.

suláf ~, *suláp, sulák* fn (Nagy, széles) kenyérszelet. *Akkora ~okat mek tuttam enni, mikor ojan nagyocska jány vóutam.*

sulák l. **suláf**

suláp l. **suláf**

suli ~ mn Alattomos, sunyi.

sullog ~ i Lopakodva megy, sompolyog.

súly *súj* fn *Ílőy* ~: még le nem ölt állat súlya. *Öt mázsza vóyt ílőy sújba.*

sulykol *sujkol* i Mosáskor sulyokkal ruhát ver. **Ö:** ki~, meg~.

sulyok *sujok* fn **1.** Mosáskor a ruha verésére használt, vastag, nyeles falap. **2.** Gabonának, hüvelyeseknek stb. a kézi csépléséhez használt vastag, nyeles falap.

sulyom *sujom* fn Sulyomtészta.

sulyomberena *sujomberena* fn Olyan borona, amelynek a sulyom termésének tüskéihez hasonló fogai vannak.

sulyomtészta *sujomtészta* fn Zsírban kisütött, kereszt alakú fánkféle.

sulyongó *sujongóy* fn Fémből készült háromszögre rákötöttek egy hosszú madzagot, aminek a végén egy ólom- v. vasgolyó volt, ezzel döngölték le a homokot a formázásnál.

súlyos *sújos* mn *Sújos kezű:* erős kezű.

sumák ~ fn Sunyi, alattomos, kétszínű ember.

sumákol ~ i Sunyin viselkedik, lapít. **Ö:** el~.

summa ~ fn **1.** Pénzösszeg. **2.** Idény-munkásnak átalányban megállapított járandósága. *Summára vállal:* meghatározott járandóságért, pénzösszegért végzi el a munkát. *Summára válalta fel a kapálást, vagyis akár-mennyi időy alatt vígeszte el, az összeg ugyanannyi vóyt.*

summamunka ~ fn Summában végzett munka.

summás ~ mn Összes. *Summázs gubaszám:* a kallósgazda által számba vett összes guba.

sunyít ~ i **1.** Sunyin megbújik, meglapul. **2.** Sunyin néz.

sunnyog ~ i Sunyin ólalkodik, lopakodik.

sunyorgat ~ i Hunyorog.

sunyorog ~ i Hunyorog.

supp **Ö:** sipp~.

suppant ~ i Üt, vág.

suprikál ~ i Vesszővel, pálcával ver, üt vmit, vkit. **Ö:** el~, ki~, meg~.

surák ~ fn (*gúny*) Serdülő fiú, siheder.

surc ~ fn **1.** Férfiak kék, esetleg zöld színű, egyenes szabású, vászonból készült nyakba akasztható köténye. **2.** Ennek anyaga. **Ö:** vető~, vőlegény~.

surckötő *surckötőy* fn Kék, ill. zöld vászonból készült egyenes szabású, nyakba akasztható kötény.

surgé ~ fn (Megtömött) szalmazsák. *Szalmazurgék vóytak, kimentünk a határba, mektőyöttünk, megdugdostunk ety párat, bevittük, beletettük egy ijen dikóyformába. Abba tettük a ~t letakartuk egy ronggyal vagy lepedőyvel, amink vóyt, oszt azon aluttunk.* **Ö:** szalma~.

surján ~ fn Fiatal fa, erdő, ill. hajtás.

surjáng ~ fn Fa tövéből növvő vessző, fattyúhajtás.

surmó *surmóy* fn (*gúny*) Serdülő fiú, siheder, suhanc, suttyó.

surmók *surmóy* fn (*gúny*) Surmó. *A surmóy ojan fíjúgyerek, aki vadul, filve níz az emberre, nem mér az emberre nízni.*

súrolókefész *súrolóykefész* i Perzselt disznót kefével letisztít. *Amíg ű mekperzseli, kapargattyá, pucolja, surolóykefézi, én akko-*

rára két darab marhárul a bürt szípen lefejttem.

susinka *szuszinka* fn **1.** Sűrű étel, amely főzés közben jellegzetes szuszogó, sípoló hangot ad. **2.** (Csószók, favágók ételeként:) krumpliból és száraztésztából szalonnával készített étel.

suskus ~ fn Csalafintaság.

suskusol ~ i (Két személy együtt vmi) rosszban sántikál.

susma ~ fn Mafla, mulya, ügyetlen.

susmákol ~ i Píszmogva dolgozik. *Aki ~, az nem rendesen dőgözik, csak píszmog.*

susmog ~ i Sugdolózik.

susmogás ~ fn Suttogás.

susogó *susogó* mn Suttogó.

sustorékol *sustoríkol* i **1.** Halkan, alig hallhatóan beszél, beszélget. **2.** (Pl. forró vasra öntött víz) sistereg.

sustorog ~ i Suttogva beszélget. *Úgy beszél, hogy alig lehet hallani, csak ~.*

susuisten ~ mn Alamuszi, sunyi. *Te, ~!*

suszterkalapács ~ fn Domború fejű ütőszerszám, a varráások, behajtások, ragasztások lekalapálására.

suszterszék ~ fn **1.** Fából és bőrből készült négylábú, négyszögletes, mélyített ülőkéjű alacsony cipészszerű. *Ez rendes hát ~, csak ott nem ez a fajta székek vőut, ami most nekünk it van, hanem az nítyszegletes vőut, és bürrrel volt a bevonat, de beengedve a bürr, tehát hoty szípen a fenék betudott illeszteni abba, és sokkal kinyelmeseb vőut, mer ki vőut vájva a közepe.* **2.** Fejőszék.

sut ~ fn A kemence és a fal, ill. olykor a tűzhely v. a kályha és a fal közötti szűk hely, amely főleg a gyerekek pihenő- v. alvóhelye. *Hát nem írte a kemence a falat, eszt például eszt a falat, nem érte el, és aszt nevesztük ~nak, kemencesut. Sudba fektet:* a sutban meleg volt, a gyerekeket sokszor oda-fektették. *Én ismertem ojan hejet, ahon a kizsgyereket sudba fektették, ott meleg vőut.* **Sz:** Üjj el a sudba fejíredni! —. **Ö:** kemence~.

suta ~ mn **1.** Balkezes. **2.** Szarvatlan (anyaállat). *A ~ szarvatlan ju, merinóujji anya-*

ju, ezeknek nem vőut szarva, de a magyarnak vőut az anyának is. Mindenre, ami szarvatlan vőut, kocsba nem vőut ~, mert szarvasok vőutak, az anyák mek ~k, őjj, szarvas. Suta fejű: szarvatlan (jószág). **3.** Formátlan testalkatú, nehézkes mozgású (bika). **Ö:** sete~.

sutagida ~ fn Fialat özsuta.

suttog **Ö:** setteg~.

sutuj ~ fn Kínzóeszköz a kéz szorítására, satu.

sutyorog ~ i Suttog.

suttyó *suttyó* mn/fn **I.** mn Kamasz, suhanc fiú. **II.** fn *A kizsbojtárok ojan tizen-nyóuc-tizenkilenc éves suttyó* *fijúk vőutak, ugy monták, suttyók.*

suttyog **Ö:** el~.

suttyólegény *suttyólegény* fn Suttyó.

suvaszt **Ö:** el~.

suwickol l. **subickol**

suviksz l. **subick**

suwickol l. **subickol**

sügely *sige* fn Bokrokkal sűrűn benőtt erdő.

sükebóka *sükebóuka* mn **1.** Ügyefogyott, együgyű. **2.** Kissé nagyot halló. *A sükebóuka gyengén hall, de nem egészen süket.*

süket ~, *siket* mn **1.** Kellemetlen hangon, farsul éneklő. **2.** Nincs hallása. *Eggyik ~eb vőut, mint a másik.*

sül **Ö:** által~, bele~, el~, fel~, ki~, ősz-sze~, rá~.

süldő *süldő* mn/fn **I.** mn Fialat, serdülő (leány v. legény). **II.** fn Egy évnél fiatalabb disznó. **Ö:** sonka~.

sült mn *Sült szőjű:* napszitta szőrű v. vedlő (ló). **Ö:** berbéc~, meg~, napon~.

sültes **Ö:** frissen~.

süly *süj* fn **1.** Bőrbetegség. *A süj az veres, hámlással járó bürbetekség.* **2.** Ló szervezetében keletkezett tájog. **Ö:** rák~.

sülyköszvény *süjköszvény* fn (rég) (A köszvény egyik fajtája.)

süllyed **Ö:** el~, meg~.

süllyeszt *síjleszt* i (Kiszáradt kutat) mélyít.

süllyesztett *síjlesztet kút:* olyan kút, amelyet úgy mélyítenek tovább, hogy nemcsak

földet hordanak ki belőle, hanem a falát is lejjebb csúsztatják.

süllyesztőfűrő *sijjesztőűfűrő* fn Lyukak, furatok mélyítéséhez használt fűrőgép.

súlyős *sűjős* mn **1.** Súlyben szenvedő. **2.** Kiütéses (ló).

sündörgődzik *sündörgőűddzik, sündörgőűzik* i **1.** Ólalkodik, settenkedik. **2.** Lábatlankodik. **3.** (Ember, állat) hízelegve dörgölődzik, simul vkihez. *Az álatok közül más nem is sündörgőűddzik, csak a macska.*

sündörgőzik l. **sündörgődzik**

sünyöl **Ö:** *be~, meg~.*

sürgönydrót *sürgönydróut* fn Távíróvezeték. *A sürgönydróut fűtyölt, ha szél vóut.*

sürgőnypózna *sürgőnypóuzna* fn Távíróoszlop.

sűrít ~ i **1.** Sűrög-forog, sürgölődik. **2.** A kenderszálat jobban erősebbre megsodorja. *Sűríttyük a szálakat. Sz: Sűrít, mint a ritka paszuj a fazigba: —. Ö: meg~.*

sűrített ~ mn *Sűrített elletis:* a juhok tavaszi idényen kívüli elletése. *Két évbe háromszor ellik a ju, ~ elletis van.*

sűrjen ~ hsz **1.** Gyakran. *Nem ~ jár a templomba. 2.* Sűrűn. *Ha a székfű ~ vóut, akkor a szegínyek lapátszerűvel szettik, mert csak a virágja kellett.*

sűrű ~ mn/fn **I.** mn **1.** Tömzsi, vaskos, zömök. *Jó ~ ez a gyerek, jó ~ erőűbe van. 2.* Gyakori. *Nincs nekünk ojan ~ járásunk a Hortobágyra. II.* fn Erdő. *Beszalatt az ökör a ~be. Ö: vad~.*

sűrűdik **Ö:** *meg~.*

sűrűmálé ~ fn Kukoricaliszból főzött málé. *A ~ tengerilizbőlűl főűt málé, amit kitettek, az mekkemínyedett, az oláhoknál vóut ez, oszt akkor ijen vikony cérnával elszapták eszt.*

sűrűség **Ö:** *állomány~.*

sűrűszita ~ fn Sűrű szövésű szita; fátolszita.

süt ~ i **Nr:** Kedden sütnék a rendesek, csütörtökön a lusták, szombaton a kurvák — tartotta a korabeli debreceni felfogás. **Ö:** *el~, fel~, ki~, le~, meg~.*

sütemény **Ö:** *apró~, ozsonna~.*

süteményvilla *süteményvilla* fn Sütemény evésére alkalmas, a hagyományos villánál kisebb méretű evőeszköz.

sütés *sütis* fn **1.** Főleg kenyérsütés. *Alkalmakkor korán kezdőűdött a sütis odahaza. 2.* Egy kemencényi kenyér. *Az vóut egy sütis, ami a kemencébe eccerre befért. Ö: bér~, kenyér~.*

sütet ~ fn **1.** Egyszerre süttött kenyér; tészta. **2.** (Jelzői használatban:) *ety ~ lepény/kenyír:* annyi lepény, kenyér stb., amennyit egyszerre sütnék. **Km:** *Ety sütedbűl elég ety kovász/lepény:* testvérek ne házasodjanak ugyanabból a családból!

sütő *sütőű* fn **1.** Tűzhely, kemence sütésre elkülönített része. **2.** A kemencénél dolgozó, süstést végző személy. **Ö:** *aranygaluska~, báb~, fonatos~, kalács~, kenyér~, kuglóf~, pipaszár~, tarkedli~.*

sütőabrosz *sütőűabrosz* fn Kenyérsütés-kor a kovász, ill. kenyértészta letakarására való abrosz; sütőruha.

sütőasszony *sütőűasszony* fn Eladásra szánt kenyér, ill. sütőtök sütésével foglalkozó nő.

sütőedény *sütőűedény* fn Olyan edényfajta, melyet sütőben készült ételek elkészítésénél alkalmaznak.

sütőgető *sütőgetőű* fn Eladásra szánt kenyér, ill. sütőtök sütésével foglalkozó személy. *A sütőgetőűk a pijacon, uccán, mindenütt árulták a portikájukat. Ö: gesztenye~, kenyér~, tök~.*

sütőgetőné *sütőgetőűné* fn Sütőasszony.

sütőház *sütőűház* fn Zárt v. fészerszerűen nyitott helyiség sütőkemencével.

sütőlemez *sütőűlemez* fn Két végén peremmel ellátott lemez, amelyen tésztát sütnék. *A tésztát olajozot süttőűlemezre teszik, amit mindig melegen tartanak.*

sütőruha *sütőűruha* fn A kelni hagyott tésztára terített vászondarab. *A kenyeret, mielőűt kiszakitottuk, a süttőűruhával letakartuk, és uty kelesztettük.*

sütős *sütőűs* mn **1.** Felfűtött. *A kemencét egy jó ~ óura hosszájik fűteni kellett, hoty süttőűs legyen, hogy meksüsse aszt a nagy*

tisztát. **2.** Forró. *A gyerekeknek montuk, ha közel ment a tüszhejhe, hogy vigyázz, mert sütőűs. A víz is lehetet sütőűs, ha főróű vóűt.*

sütőszekrény *sütőűszekrény* fn <Rézműveseknél:> az üreges tárgyak öntéséhez szükséges mag kiégetésére szolgáló tárgy.

sütőteknő *sütőűteknőű* fn Dagasztóteknő, gyúróteknő. *Hosszúkás vóűt a sütőűteknőű, minkét vígín meg lehetet fogni, ugyanaz, mint a dagasztóűteknő.*

sütővas *sütőűvas* fn Ollószerű eszköz, amelyet melegítve a haj göndörítésére használnak.

süvegukor *süvekcukor* fn Kúpformába öntött, egy tömbben levő, kemény, fehér háztartási cukor. *A süvekcukor két-három kilóűs vóűt, csavaros papírba csomagolva, a házi-asszonyoknak kellet feldarabolni, főűleg be-főűűishe használták.*

süvegel ~ i Fejfedőt levéve alázatosan

köszönt vkit. **Sz:** *Mek se ~:* nem köszön. **Ö:** *meg~.*

süvít ~ i Rendkívül sebes mozgása közben a levegőt súrolva éles, magas zúgó hangot hallat. *Ha a míhek ~enek, az nem jóűt jelent.*

süvölvény *süvölvíny* fn Siheder, suhanc.

süvöltős *süvöltőűs* fn Tarka tollú, pintyfélé énekesmadár, süvöltő [Pyrrhula pyrrhula].

svábcófűrész *svápcóűfűrész* fn A faanyag görbe irányú vágására való fűrész. *A svápcóűfűrisszel kanyarintani lehetett az anyagot.*

svájcer ~ mn/fn **I.** mn *Svájcer teheníszet:* Svájcer tehenek tartása. **II.** fn Svájcertehen.

svájcertehen ~ fn Svájci eredetű piros-tarka szarvasmarha.

svédfogó *svétfogóű* fn Csőfogó.

svédol ~ i <Timármesterségben:> beken, bemázol.

svengol ~ i <Könyvkötő> falcnipapírt ferdén kitép. **Ö:** *el~, fel~.*

Sz

szab **Ö:** *át~, bele~, el~, ki~.*

szabad mn **1.** *Szabat hajtatás:* (kosárfonónknál:) a levágott vesszőnek, vesszőkévének vízbe állítása, hogy a héj könnyen lehántható legyen. *A szabat hajtatás asz jelenti, hogy a vesszőkiviket beállítják a vízbe, és a levert karókhhoz erősítik.* **2.** *Szabat tüzelisű:* az edénnyel közvetlenül érintkező tűzterű tűzhely. **Km:** *Az Isten minnyájunkal ~:* Isten irányítja a sorsunkat.

szabadállás *szabadálás* fn Az állatok a szabad ég alatt vannak, ott pihennek, esetleg ott is alszanak. *Úty szokott álmi szabadáláson, kinn ott az Isten ege alat hálnak.*

szabadétető *szabadítetű* fn Szabadban felállított jászol.

szabadgazdálkodás ~ fn Tetszés szerinti földhasználat.

szabadhívás *szabathívás* fn (Tánciskolában:) a leányok hívják táncra a fiúkat, hölgyválasz.

szabadít **Ö:** *fel~, meg~, rá~.*

szabadítás ~ fn Az a tény, hogy az állatok aratás után a határban szabadon legelhetnek.

szabadítómester *szabadítóumester* fn Az a mester, aki előtt segédvizsgát kell tennie az inasnak a segédvizsgadarab elkészítésével.

szabadkemence *szabatkemence* fn Kint az udvaron lévő kemence.

szabadkémény *szabatkímény* fn Olyan kémény, amely a konyha fölé boltozatosan építve a szabadba nyílik, ahol a füst szabadon távozhat. *A konyha pedig úgy vőyt, hogy ijen szabatkímények vőytak általába.*

szabadkonyha *szabatkonyha* fn Szabadkéményes konyha. *A szabatkonyhának nem vőyt plafonnya.*

szabadon hsz *Szabadon telelű:* olyan szarvasmarha, amelyik télen nem istállóban van, hanem kint a szabadban. *A csádét a lú nem is ette, a ~ telelűnek atták.*

szabados mn *Szabados jószág:* a csárdáknál levő szállás jáslához nem kötött, csupán oda beteretelt jószág. *Szabados marha:* nem istállóban tartott szarvasmarha.

szabadpárnás *szabattpárnás* fn Olyan bútor, amelynek nincs rögzített párnája. *Szabattpárnás, tehát ez eggy ojan, hogy ennek a párnája kivehetőű vőyt, és meg lehetet fordítani.*

szabadság **Ö:** *kis~, nagy~.*

szabadtűz *szabattűz* fn A pusztában a szabad ég alatt gyújtott tűz, amelynél főzik a pásztorok ételeiket. *A gujaslevest is ity kishíccsük vafazígba, persze szabattűzön.*

szabadul ~ i **1.** Inas a szolgálat alól felszabadul, és segéd válik belőle. *Az inasok háromévenkint ~tak.* **2.** (Katonaságtól) leszerel. **Ö:** *be~, fel~, le~, meg~.*

szabadulás ~ fn A legeltetési idény vége; a pásztorok ilyenkor szabadultak a szolgálat alól. **Ö:** *tarló~.*

szabályozó *szabájozó* fn A lóka része. *A szabájozóval állították a kapák távolságát, hogy a termist ne kaszabojja ki.* **Ö:** *huzat~.*

szabás ~ fn A megszótt gubaposztó meghatározott helyeken történő elvágása a gubaszabó késsel.

szabású **Ö:** *harang~.*

szabásvonal ~ fn A szűrposztóból kivágott darabok alakja, ill. a kész szűr alakja, szabása.

szabásasztal ~ fn (Különböző szakmákban:) keményfából készült, kb. 3 m hosszú és 1,5 m széles, sima felületű, szabásra, festésre, szárításra is használható munkaasztal.

szabásdeszka *szabásdeszka* fn Sima fafelület, amelyen a kikészített bőrből a cipő részeit kiszabják. *Ezen vóút neki ety külön deszkája, ami a szabásdeszka vóút, ot szapta ki a dóugokat.*

szabnivaló *szabnivaló* fn A kosárfonáshoz elkészített vessző.

szabó **Ö:** *guba~, lütyü~, szűr~, váltó~.*

szabóasztal *szabóasztal* fn Szabásasztal.

szabódik *szabódik* i Szabadkozik.

szabógallér *szabógallér* fn **1.** Széles, lapos, hosszú metélt. **2.** Rétegesen hajtogatott levestésztábol derelyemetszővel háromszögletűre szabdalt táska, amelyet levesbe v. sós vízbe főznek meg.

szabott **Ö:** *egybe~, szélibe~.*

szabóvarró *szabóvarró* fn Szabók által használatos tű. *Szabóvarróút a sejem-bélisek bevarásáho hasznának.*

szabóvászon *szabóvászon* fn **1.** Szövet, amit bélésként a szűr stb. belsejébe varrnak. **2.** Laza szövésű, keményített anyag, melyet zakók béléseként szoktak használni.

saft **Ö:** *kelevény~.*

szag **Ö:** *bor~, füst~, hagyma~, hordó~, kojt~, kos~, szar~.*

szaggat ~ i **1.** A kiválogatott gyapjút csipetként, kézzel megtépi, hogy ne maradjon csomós. **2.** Tésztát sütés, ill. főzés előtt megfelelő nagyságúra és alakúra darabol. *Kelis után nem szabad röktön ~ni a tiszttát.*

szaggatás ~ fn A kiválogatott gyapjú kézzel történő szétcibálása, hogy az anyag ne legyen csomós. **Ö:** *gyökér~.*

szaggató *szaggató* fn Nyers tészta kiszaggatására való eszköz. *Szaggatóval galuskaformát szaggat a tiszttából.* **Ö:** *csoki~, dió~, lemez~, nejlonos~, piskóta~.*

szagos ~ mn *Szagosz szilva:* kellemes jó illatú, zamatos szilvafajta. *Mer van muskotajos berbenceji, az ety szagosz szilva, abbul szokták csinálni az aszalt szilvát.* **Ö:** *fél~.*

szagú **Ö:** *kotu~.*

száj ~ fn **1.** A pipa felső nyílása. **2.** Vmihhez/vkihez közeli dolog, tárgy. *It van a vásár a szátogba.* **3.** *Szája szíle:* ajak. **Sz:** *Úgy áll a ~a, mint a tyúk seggi:* **a)** síróra görbül. **b)** csücsörít. *Ojan, mintha az apja a ~ából köpte vóna ki:* nagyon hasonlít rá. *Az embernek nem az a büne, ami a ~án bemegy, hanem ami kijön:* káromkodni, csúnyán beszélni bűn. *Adni kell a ~án/~ára:* rá kell hagyni, amit mond. *Nyúlik a ~a vmire:* nagyon kíván vmit. *Kitáttya a ~át:* veszekedni kezd. *Feltáttya a ~át:* megmondja a magáét. *Megígette a főróg kása a ~át:* pórul járt. *Mindig jár a ~a vaty kel vaty se:* fölöslegesen és sokat beszél. *Nem lehet ellelni a ~a ízit:* válogatós. *Megnyajja utánna a ~át:* ízlik neki vmi. *Megehetné a szíp ~ával:* (gúny) arra mondják, aki válogat az ételben. *A ~átul vonnya el:* inkább ő lát szükségét. *Mek kén aranyozni a ~át:* (mondják a szépen beszélő emberre, pl. papra). *Mekcsókolgatta az üvek ~át:* berúgott. *Szájára vette a falu:* pletykálnak róla. *Ingyen a szánk se ír össze, de pízir az elsőü szónál összeír:* minden szolgálatért fizetni kell. *Ingyen még a szánk se ír össze, de pízir igen:* ua. **Km:** *Aki a farát emelíti, ~át ízesíti:* a szorgalmas munkának gondtalan élet a jutalma. *Áldott a sok kéz, átkozott a sok ~:* munkás kezekből jó ha sok van, de az nem, ha sokan fogyasztják, amit megtermelnek. *A ~a veri meg az asszonyt:* a sok és fölösleges beszéd okozza az asszonyok baját. *Szát szóujjon igasságot, sose mongyon hazukságot!:* mondj mindig igazat! **Ö:** *edény~.*

szája **Ö:** *falu~, kemence~, kürtő~, lyuk~, utca~.*

szájállás ~ fn A kolomp szájának alakja, mérete, amely meghatározó a hang minőségének szempontjából.

szájfene ~ fn (rég) Szájrak.

szájhólyagzás *szájhólyagzás* fn (Egy betegségfajta.)

szájízeltő *szájízeltőű* fn A szájnak jó ízt adó ital v. étel.

szajkó *szajkóú* fn Mátyásmadár.

szájkörömfájás ~ fn Száj- és körömfájás.

szájpenész *szájpenisz* fn Ember, főként csecsemő szájának nyálkahártyáján v. a nyelven megtelepedő, fehér, pontszerű lerakódásként elburjánzó elősdi gomba.

szájrész *szájrész* fn Fazekaskemencének az a része, amelyen keresztül az edények berakodása történik.

szájréz ~ fn <Pipa része:> a rézkarimát a kupakkal összekötő rézfoglat.

szájrothadás ~ fn (*rég*) <Egy betegség-fajta.>

szájú Ö: *borjú~, hideg~, málé~, marha~, tábor~, tati~, utca~.*

szakács ~ fn **Km:** *Sok ~ elszúzza az ívelt:* ha nincs egységes vezetés, nem eredményes a munka. *Legjop ~ az ísíg:* éhesen minden jól-esik.

szakácsasszony ~ fn Szakácsnő. *Szakács-asszonyok tánca:* <lakodalmi szokás>. **Nr:** A szakácsnők, felszolgáló legények járták, ha vége volt, sokszor megújrázták (a levesért, a tyúkért, sóért, paprikáért stb.), úgyhogy néha majd egy óráig is eltartott.

szakácsné ~ fn Szakácsnő. *Szakácsné rigén az uraknál meg a lakadalomba vőut. Szakácsnék tánca:* a lakodalomban segédkező szakácsnőnek járó tánc vacsora után. **Ö:** *fő~.*

szakad ~ i Kilyukad a tészta. *Fontos, hogy a tisztát pihentesse, hogy ne szakagygyn, mert akkor kifojik a zsír. Ö:* *bele~, be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~.*

szakadás ~ fn Sérv. **Ö:** *ágyékbél~, bél~, ég~, életér~, töksacsó~, ütér~.*

szakadodzik Ö: *ki~.*

szakadtáig Ö: *ina~, nyaka~.*

szakadtával Ö: *lélek~.*

szakajt ~ i A megkelt kenyértésztából leválaszt egy részt, és a szakajtókosárba teszi. **Ö:** *ki~.*

szakajtás Ö: *kenyér~.*

szakajtó *szakajtóú* fn Kenyértészta kelesztésére való, gyékényből font, fületlen ko-

sár. **Sz:** *Ojan a feje, mint a szakajtóú: a) nagy. b) borzas dús hajú. Ö:* *kis~.*

szakajtókendő *szakajtóúkendőű* fn A szakajtóba a kiszakított kenyértészta alá tett ruha.

szakajtókosár *szakajtóúkosár* fn Szakajtó.

szakajtóruha *szakajtóúruha* fn Szakajtókendő. *Szakajtóúkosár ojam vőut, mint ijen gyikinybű, ijen kerek kosár vőut, és akkor abba beleterítettem a szakajtóúruhát.*

szakáll *szakál* fn **1.** A fa kidöntésekor keletkező, a töből kiálló facsonk. **2.** Baromfi állán lecsüngő bőrlebeny. *A kakasnak nagyobb a taraja is, a ~a is. Ö:* *császár~.*

szakaszos mn *Szakaszos legeltetés:* egy legelőterület részleteiben történő legeltetése; *Egyik ríz ha elkopott, akkor megyünk a másakra, és ity tovább, eszt híjják ~ legeltetnek. Nr:* A rendelkezésre álló területet felosztják kaszálókra, és legelőkre, a lelegelt területekről az újakra hajtják a birkát.

szakaszt Ö: *félbe~, ki~, le~, meg~.*

szakasztás ~ fn Szakítás, szakajtás. *A szakasztóúkosárba tevis vőut a ~.*

szakasztó Ö: *cipó~.*

szakasztókosár *szakasztóúkosár* fn Szakajtó.

szakasztóruha *szakasztóúruha* fn Szakajtóruha.

szakiskola Ö: *közép~.*

szakít ~ i Kenyértésztát egy-egy kenyérnek megfelelő részekre oszt, szakajt. **Nr:** *Amikor a kenyír mekkelt, akkor ~ották, a szakajtóúkosárba szakajtóúkendőűt tettek, abba beletették a ~ot tisztát, abba még eccer kelesztették. A pogácsát ~ottuk, meg a fánkot meg a kenyeret is. Ö:* *ki~.*

szakítás Ö: *gulya~.*

szakítókörző *szakítóúkörzőű* fn A varrás nyomvonalának kijelölésére alkalmas eszköz; jelzőkörző.

szakma ~ fn *Szakmát örököl:* az apjától tanulja a szakmát.

szakmány fn *Szakmamba dóugozik:* teljesítménybérbe dolgozik.

Szakmár ~ fn Szatmár.

szál ~ fn **1.** Hosszú, vékony, de nem főnalszerű dolog egy darabja: *ety ~ deszka/gyertya/kender/szína* stb. *Derék/Szép ~ ember:* magas növésű. **2.** (Jelzői használatban: szn-vel együtt:) a megjelölt szám kevés voltának kiemelésére: *ety ~ ingbe/gatyába/pendejbe. Utóússó ~ig:* egytől egyig. **3.** A hímzőfonal hosszirányban futó rostja. **4.** A fa v. vmilyen anyag hosszirányban haladó rostja. **5.** A cirok növény hosszú, igen vékony képződménye, amely alkalmas eszköz volt edények díszítésére. **6.** A vászonba szőtt fonal. **7.** Szálára húz: kifésül. *Az a főj, hogy a gyapjú ~ára legyen húzva. Szálára jön:* kifésülődik. *Szálat ereszt:* a bélnek való gyapjút a munkás a fonókeréknél ülve egyenletesen formálja kezével szállá. *Engedi/ereszti a ~at:* ua. **Ö:** alsó~, cirok~, csutka~, felvető~, gaz~, kontúr~, kóró~, kötöző~, nád~, rózsá~, szalma~, szírony~, vezető~.

szalad ~ i *Szászfele ~:* sok a munkája. **Sz:** *Nem nízi aszt, aki ~, hanem akkor inkább halad:* aki serénykedik, nem törődik másokkal. **Ö:** előre~, fel~, ki~, le~, meg~, neki~, össze~.

szaladó in **Km:** *Oda ír a szaladó, ahova a ballagó:* aki nem siet, az is el tudja végezni a munkáját.

szalag szalag, szallag fn Vesszők hasított részei. *A szallagokat felhasználás előírt áztatni kell.* **Nr:** *A kicsi gyereknek pirosz ~ot fűznek a ruhaujjába, hogy aszt piszkálgassa.* **Ö:** bőr~, fűző~, írha~, jelző~, kalap~, köpper~, lép~.

szalagaré 1. szalakáli

szalagcsokor szallakcsokor fn Csokorra kötött szalag haj v. ruha díszítésére.

szalagos mn *Szallagos fánk:* fehér csík a fánk közepén. *A jóul sikerült fánknek vóut ety csíkja, mikor kiszettik az olajbul vagy a zsírbul.*

szalagozás szallagozás fn Szörme megnagyobbitása szalag bevarrásával.

szalagsor szallaksor fn Szövésből, ill. szövésből és recéből összedolgozott csík formájú minta. *Ebbe a csipkébe előűször a szalaksort kiszítettük el.*

szalajt ~ i **1.** Szalaszt. **2.** Elkopott csavarmentet szalad. *Szalajt a csavar is, ha a kvintye, a menete meggyengül.* **Ö:** ki~.

szalakáli ~, szalagaré, szalakaré fn Szalakáli. *A ~ süteménykelesztőj por, kellemetlen szagú, mikor kisül, ojan szaga vóut, mint a lúpisinek.*

szálal ~ i (Beteg jószág) takarmányt alig eszi. **Ö:** fel~.

szálás mn *Szálazs gyapjú:* a fűrtnek hagyott gyapjú, amelyet már megkörömpöltek. **Ö:** egy~, három~, két~, négy~.

szálazóállvány szálazóálvány fn (Paszmányosoknál:) a vetülék szálazására szolgáló állvány, amely a szövészék oldalára van szerelve és fakampókkal van ellátva.

szálegyenes fn *Szálegyenezsbe hasít:* (pl. fát) szálán hasít.

szálerdő szálerdőj fn Magról v. ültetéssel létrehozott erdő.

szalfoksz ~ fn Slowfox. *Hát abba az időűbe a foksztrótt, a ~, a keringőű és az angol keringőű vóut.*

szálha **Ö:** nagy~.

szálirány ~ fn A szálak, rostok mentén. *A vesszőűket középen ~ba bevágjuk. Szálirányba fut:* az anyagok hosszirányba haladó rostja. *Fontos, hogy minden anyag ~ba fusson.*

szálka **Ö:** búza~, árpa~.

szálkája ~ fn Gabona bajusza.

száll szál i **Sz:** *A lába szárába szállott az esze:* meggyengült az esze. *Lába szárába szállt a bátorsága:* gyáva. *Hes, légy, ne száj rá!:* (mondják gúnyosan a kényeskedőre). **Ö:** el~, fel~, ki~, meg~.

szállás szállás fn A juhok tartózkodási helye. *Nyári szállás:* nyári akol.

szállásol **Ö:** be~.

szállingóddzik szállingóuddzik i Szálingózik.

szállító **Ö:** hadi~, halott~, hal~.

szállítódeszka szállítódeszka fn A kaptár előtt levő deszka.

szállt **Ö:** össze~.

szalm ~ fn A szalonka beleinek ehető része.

szalma ~ fn **Sz:** *Szína-e vaty szalma?: igen vagy nem? Ety szalmát se tenne keresztül az uttyába:* nem akadályozza. *Könnyebbegyem meg az ágya ~ja:* haljon meg! **Ö:** *ágy~, alom~, árpa~, borsó~, bükköny~, ízék~, zsup~.*

szalmacsutak ~ fn Szalmából tekert csutak.

szalmahordó *szalmahordóú* fn Az a munkás, aki a kicsépelt szalmát a cséplőgéptől rúdon a kazalhoz szállítja.

szalmakalap fn **Sz:** *Szalmakalap, lement a nap:* akkor mondják, ha vkinek a fején még hideg időben is szalmakalap van.

szalmakazalrakó *szalmakazalrakóú* fn Szalmakazlat rakó személy. *Mer vóút törek-kazalrakóú, szalmakazalrakóú.*

szalmakötél ~ fn Szalmából készült kötél. *Ész ~lel lekötve, hogy a szél ne horgya szíjjel.*

szalmarakó *szalmarakóú* fn Szalmakazlat rakó személy.

szalmarágó *szalmarágóú* fn (Tímárok nyelvén:) a fiatal, rosszul táplált borjú bőre.

szalmarázó *szalmarázóú* fn A cséplőgépnek az a része, ahol a szalma kijön.

szalmáskorsó *szalmáskorsóú* fn Szalmával befont demizson.

szalmasurgyé ~ fn Szalmazsák.

szalmaszál fn **Sz:** *Ety ~at se teszen kerezbe:* tétlenkedik.

szalmaszínú ~ fn Szalmasárga.

szalmatető *szalmatetőú* fn Szalmából készült háztető.

szalmatucsak ~ fn Gyújtósnak használt összegöngyölt szalmacsomó; szalmacsutak. *Már akkor ben vóút az ízik, mek szalma is vóút ety kicsi, osz csinált ety kis valamit, összegöngyölt ety kis szalmát, meggyútotta, oz bedopta a kemencébe, kisz ~ vóút.*

szalmatűz ~ fn Szalmából rakott tűz.

szalmáz **Ö:** *be~, le~.*

szalonkasíp ~ fn A szalonka hangját utánzó síp.

szalonkázik ~ i Szalonkára vadászik.

szalonna ~ fn Tök, sárgadinnye húsa. *A bécsi töknek, a sütni valóú töknek jóú vastak*

~ja van. **Ö:** *áll~, hasa~, kan~, kenyér~, malac~, orja~, ó~, torka~.*

szalonnabogár ~ fn Kártékony, fekete bogár, amelynek lárvája állati eredetű anyagokban él.

szalonnája **Ö:** *áll~.*

szalonnaréteg *szalonnaréteg* fn A szalonnának a sertés testén bizonyos vastagságban elhelyezkedő kisebb-nagyobb tömege.

szalonnás ~ mn **1.** *Szalonnás kamara:* hús, szalonna tárolására használt kamra. **2.** Keletlen, rosszul sült, ragacsos. *Ennek a kenyírnek az ajja nem sült meg, ragacsos, ~.* *Szalonnás mész:* összesűrűsödött oltott mész. *A ~ mész, amikor a beóútot meszet elfőüdelik, oszt majt kibontyák, és ojan ragacsos, nyúlóús.*

szalonnatepertő *szalonnatepertőú* fn Sózott szalonnából sült tepertő. *A fojtóús kolompírt kicsi lével, szalonnatepertőúvel, lassú tűzön, fedőú alatt lehetet főüzni.*

szalonnáz **Ö:** *le~.*

szálöltés *szálöltés* fn Színes cérnával való varrás. *A szálöltést tanújják legelőüször a jányok.*

szálvessző *szálvesszőú* fn Termőre meghagyott szőlővessző. *Szálvesszőüre mecc:* úgy metsz, hogy az egész szálat meghagyja.

szalvéta **Ö:** *ruha~.*

szám **Ö:** *darab~, fül~, numera~, pár~, utca~.*

számadó *számadóú* fn/mn **I.** fn **1.** Tíz-harminc gazda állatait összefogó, közösen fogadott pásztor, aki a rábízott állatokért anyagilag is felelős. *Az átvét jószágokírt a számadóú tejjés anyagi felelőüssíggel tartozott.* **2.** Vezető pozícióban lévő juhász v. pásztor. **II.** mn *Számadó juhász:* a rábízott juhokért anyagilag is felelős juhász. *Számadóú bojtár:* a legelső bojtár, felelős bojtár. *Számadóú gazda:* a bojtárok felügyeletét ellátó gazda. **Ö:** *fő~, gulyás~, kondás~.*

számár ~ fn **Sz:** (Tetszőleges névvel:) *Kati jányom naty ~, két fülivel kalapál:* (tréfás gyermekbosszantó). *Bőügg a ~, esőü lessz, ne bőügg ~, nem sok lessz: —. Km:* *A ~ bőüggíse nem hallik a menyországba: —. Minden ~ a*

maga terhit érzi: mindenki a saját baját érzi igazán. **Nr:** *Debrecenyi határon, csacsi ül a ~on:* (tréf) olyankor mondták, ha a számaron gyerek lovagolt.

szamárkendő *szamárkendőű* fn <Juhász-mulatság.> **Nr:** A kocsmában tartott juhász-mulatságot néhol számarkendőnek nevezték, valószínűleg összefüggésben azzal, hogy a juhászbált itt mindig számárvessennyel kötötték össze.

szamárköhögés *szamárköhögís* fn **Nr:** *A számarköhögís hosszadalmas betekség vőut.* *Debrecembe a gázgyárba vitték a számarköhögőűs gyerekeket, ott a szénsalagból kipárolgot levegőűt szífták.*

számba **Ö:** *szerbe~.*

számlálás **Ö:** *vad~.*

számos **Ö:** *fél~, hónap~, sok~.*

számosállat ~ fn Különböző fajta háziállatok összehasonlító mértékegységeként. **Nr:** *A lú, tehén, ökör: ety számos. Tavaji csikóúbul, bornyúbul, kettőű ety számos. Juhog, disznóú od darab ety számos. A legelőűbír szempontyábul számoltak így. Nem számos a szopozs bornyú, a kiscsikóú, szopos csikóú, a malac se vőut számos. Ezek után nem kellett fizetni, a bárányok után se kellett fizetni.*

számosjóság *számosjóság* fn Számosállat. *Amék tehén a három évet betőűtötte, asz számosjóság.*

számozó *számozóú* fn Aki a jóságot sorrendbe állította, számmal ellátta.

-számra: *font~.*

szamuklál ~ i Kutat, keres. **Ö:** *el~, ki~.*

szán **Ö:** *karos~.*

szándékoskodik **Ö:** *el~.*

szánka ~ fn Szánkó. *A szegíny Pistánk mek húszta a kisz ~n. Ö:* *gyalog~, kocsi~, ló~.*

szánormó *szánormóú* fn A szán felfelé ívelő két hajlata, amelyeket a keresztfa köt össze.

szánt ~ i **1.** *Hosszába szánt:* a földdarabot hosszanti irányban szántja fel. *Kerezebe szánt:* a földdarabot keresztben szántja fel. **2.** *Szánt rajta:* nehezebb munkát ad neki, mint amit el tud végezni. *Például rigen a mostohagyere-*

ken ~ottak, ojan munkát attak neki, amit alig bírt elvégezni. Sz: *Úgy vagyok, mint aki egy lúval ~, oszt maga húzza a berenát:* rosszul. **Ö:** *ki~, össze~.*

szántás **Ö:** *tarló~.*

szaporája **Ö:** *hátszín~.*

szaporáz ~ i *Szaporázza a forgatást:* fürgén járja a táncot.

szaporítás **Ö:** *lé~.*

szaporító *szaporítóú* fn <Tímároknál:> szaporító kád, melybe a csereshordókból a már egyszer használt csert gyűjtötték, és a szükséges mennyiségű vízzel felszaporították.

szaporítólé *szaporítóulé* fn A friss cserlé szaporítására használt régiebb cserlé.

szaporítóvessző *szaporítóúvesszőű* fn Ültetésre alkalmas szőlővessző.

szaporodik **Ö:** *meg~.*

szappan **Ö:** *forgács~, hab~, kulcsos~.*

szappanfőző *szappanfőzőő* mn Szappanfőzőű lug: szappan főzésére használt lug. *Alatta víz vőut, úty híftuk, szappanfőzőő lug.*

szappanfőzőlé *szappanfőzőlé* fn A szappan főzésére alkalmas lug. *Akkor újra felteszszük a szappanfőzőőlevet.*

szappanjegy ~ fn Szappan vásárlására jogosító utalvány.

szappanlé *szappanlé* fn Szappan főzésére alkalmas lug. *És onnan tuttuk, hogy mikor jóú a ~, mikor beletettünk ety szál tollat, levitte rulla a tollat.*

szappanos ~ fn Szappanosmester.

szappanosmester ~ fn Mosószappan készítésével foglalkozó iparos.

szappanoz **Ö:** *be~, fel~.*

szappanöntő *szappanöntőű* fn Olyan, általában fából készült, üreges téglatest alakú tárgy, amelyben a híg szappan folyamatosan megszilárdul.

szappanvágó *szappamvágóú* mn Szappamvágóú dróut: olyan drót, amely a tömbszappan felvágására szolgál. *Akkor asz kiborítottuk, és vőut ijen szappamvágóú dróut.*

szappanvirág ~ fn Mécsvirág [Lychnis vespertina]. *Azír híjták ~nak, mer kiástuk, és a gyökerivel gyapjúruhát mostunk.*

szappanvíz ~ fn (Könyvkötészetben:) a grundon található festék széthajtására használatos szappanos víz; hajtóvíz.

szapul ~ i Megszól, leszól vkit. **Sz:** Szarja szapujja: rosszat mond róla. **Ö:** meg~, szar~.

szapuló szapuló fn **1.** Szapulókád. **2.** Szapulni való összegyűjtött szennyes.

szar¹ Ö: el~, le~.

szar² fn **Sz:** Halgat, mint ~ a fűbe: hallgat, mert érzi, hogy bűnös. *Ember a gáton, mint ~ a lapáton:* (ironikus dicséret). *Othatyta, mint eb a ~át:* elintézetlenül hagyta. *Vaty ~, vaty kalaposinas:* vagy így, vagy úgy, de dőljön el már a dolog. *Addig válogatott, mik ~ akatt a villára:* válogatós lányra mondják. *Ojan fös-viny, hogy a maga ~át is megenné, ha nem vóyna bűdös:* nagyon fösvény. **Km:** Az egyiknek a markába ha ~t tesznek is arannyá válik, a másiknak mek ~rá válik minden a markába: van, aki a legjobb lehetőséggel sem tud élni. *Szarnak, kárnak nem akad ura:* a kellemetlen dolgoknak nincs gazdája. **Ö:** banka~, disznó~, daru~, eb~, koldus~, kovács~, kusza~, kutya~, légy~, ló~, macska~, szir~, tyúk~, vas~.

szár ~ fn **1.** Az orsó része, melyet egy fapálca alkot. **2.** Cipőnek a lábszárat takaró része. **3.** Pipaszár. **4.** Az agancs alsó része. **Ö:** agancs~, csizma~, csutka~, fék~, feszítő~, gatyá~, gyeplő~, hajtó~, harisnya~, kantár~, kikötő~, kötőfék~, penna~, pipa~.

szára Ö: keze~.

szárad ~ i **Sz:** Hogy az akasztóúfán ~nál meg!: (szitkozódás). **Ö:** által~, el~, fel~, le~, meg~.

száradás ~ fn Aszkórság. **Ö:** bél~, cse-csemő~, csúcs~, gyermek~.

száradék száradik fn Erdőben álló v. ki-dőlt kiszáradt fa. *Lábon áló száradik:* kiszáradt, de a helyén álló fa.

száradt Ö: be~.

száradta in *Harmat szárattára:* a harmat felszáradásakor.

szarakodik ~ i Lassan, ímmel-ámmal csinál vmit. **Ö:** el~.

szarás ~ fn **Km:** Nem akarásnak ~ a vége: az okatlan makacskodásnak meg kell adni az árát.

száras mn *Szárasz cipőj:* magas, fűzős, szélén gombolódó, sarokkal ellátott női cipő. Lábszárat takaró cipő.

száraszt Ö: meg~.

szárasztó szárasztó mn A liba szárnya alatt levő hosszú, lapos tollak.

száraz ~ mn **1.** Kiszáradt, szikkadt étel. *Hotyha vóut ety kis szárasz kenyír, akkor kockára vákta, zsírba mekpírtotta. Száraz dunszt:* befőtt tartósítása nedvesség nélkül. *Azon forróyn ruhák közé teszem a lekvárt, tehát ~ dunzba kidunsztolom.* **2.** Szárasz fa: több évvel korábban kivágott fa mint tüzelőanyag. *Szárasz tüzelőj:* szárazfa. **3.** Szárasz köszvény: nem reumás betegség, hanem az anyagcsere zavara. **4.** Száraz műhej: a műhelynek az a része, ahol a száraz folyamatokat végzik a szörmésbőrrel. **5.** Száraz nyírás: a száraz szörme lenyírása. **6.** (Tímároknál:) száraz adagolás: oldatlan cserzőanyagoknak a cserlébe öntése. **7.** (Tímároknál:) száraz pállás: kisebb bőrhiba. **Sz:** Ojan ~, mint a pernye/kóyróy: nagyon száraz.

szárazáru ~ fn **1.** Liszt, cukor, tésztaféle-ségek, fűszerek stb. mint konyhai nyersanyagok. *A ~t a kamrába tartották.* **2.** Füstölt kolbászféleség.

szárazbetegség szárazbetektség fn **1.** Tüdőbaj, ill. a vele járó vészes sorvadás, lesó-ványodás. **2.** Csontfájás, szaggatás.

szárazbőr szárazbűr fn (Tímároknál:) száraz, szellős helyen szárított bőr.

szárazereszalj szárazereszajj fn Téglával kirakott, széles ereszalj. *A szárazereszajj alatt nem ázott, nem verte az esőj.*

szárazétel szárazítel fn Nem főtt étel, pl. a kenyér, szalonna, kolbász.

szárazfodrosbőr szárazfodrozsűr fn (Tímároknál:) nagyon kevés zsírt kapott fodorított bőr.

szárazig Ö: fél~.

szárazkapualj szárazkapuajj fn Fedett kapubejáró. *A szárazkapuajj be vóut fedve,*

kétőydalt ipületek vóytak, nem esed be az esőj.

szárazkapualjú *mn* Szárazkapuajjú ház: olyan cívisház, amelynek a bejáratánál fedett a kapualj.

szárazkeh *száraszke* *fn* (Lóbetegség).

szárazkór *száraszkoúr* *fn* Tüdővész.

szárazkőhögés *száraszkoöhögis* *fn* Váladék nélküli köhögés.

szárazmennykő *szárazménkü* *fn* Olyan villám, amely kárt tett, de nem gyulladt meg tőle semmi. *A szárazménkü, ha bejött a házba összehazsgatot mindent, naty kárt tut tenni.*

szárazmunka ~ *fn* (Tímároknál:) a cserzés utáni munkálatok neve.

szárazság *szárazság* *fn* Szárazbetegség.

Ö: *csecsemő~, lép~.*

száraztrágya *szárazstrágya* *fn* Szilárd, száraz istállótrágya.

szarbogár ~ *fn* Ganajturó bogár.

szarhász Ö: *el~.*

szarházi *mn* **Sz:** *Szarházi, berházi!:* csúfolás.

szárhegyig ~ *hsz* A csizmaszár hegyéig, majdnem térdig.

szaricsóka *szaricsóuka* *fn* **1.** Caracias garulla. **2.** Folyton fecsegő ember.

szarik Ö: *oda~.*

száringat ~ *i* Száritgat.

száritás ~ *fn* **1.** A mosott, vizes gyapjút általában két-három napig hagyják a napon, hogy a nedvesség elpárologjon belőle. **2.** A filckalapok festés előtti és utáni napon történő száritása a műhelytetőn. *A ~ szabad levegőjűn, a napon történik.* **3.** A nyers ipari fa különböző eljárásokkal történő száritása. *Természetes száritás:* a fa levegőn történő száritása. **4.** A nedves pipák hűvös helyen történő megszikkasztása. **5.** Az a folyamat, melynek során a kész, de még nedves cserépedény a szikkajtódeszkán kiszárad.

száritó *száritóu* *fn* **1.** (Tímároknál:) a bőr száritására főtött helyiség. **2.** (Kékfestőknél:) lábakon álló szerkezet v. erkélyes rácszat. **3.** *Fedet száritóu:* a kocsiszin berácsozott padlása. **4.** *Téli száritóu:* gőzgéppel v. kazánházzal fűtött száritó. **5.** Vesszőből font lap,

amelyen gyümölcsöt, diót száritanak. **Ö:** *dohány~, kovász~, lebbencs~.*

száritódeszka *száritóu-deszka* *fn* Szögekkel kiveret deszka, amelyre a száradó pipákat aggatták.

száritóhelyiség *száritóu-hejiség* *fn* (Szörméseknél:) az a helyiség, amelyben télen a száritást végzik.

száritókamra *száritóu-kamra* *fn* A nyers fa száritására szolgáló helyiség.

száritóléc *száritóu-léc* *fn* Tímároknál: 3 m hosszú, 3-4 cm széles, legyalult fenyőfaléc.

száritóráma *száritóu-ráma* *fn* Az a keret, ahova a kallózott szűrposztót tették száritani.

száritószín *száritóu-szín* *fn* (Tímároknál:) szín, ahol esős időben a bőrt száritják.

szarka ~ *fn* **Sz:** *Csereg a ~, vendíg jön, lóug a farka, legíny jön:* (tartották a régi megfigyelés szerint). *Csereg/Csörög a ~, billeg a farka:* (akkor mondják, ha a szarka hangját hallják a ház körül). *Mindik csörög, mint a ~:* folyton fecseg. **Ö:** *bába~, gyalog~.*

szarkafészek *szarkafiszek* *fn* **Sz:** *Ojan a feje, mint a szarkafiszek:* fészületlen, borzos.

szarkoloncos ~ *mn* Trágyás, csimbókos szőrű állat.

szárközép ~ *fn* A lábszár közepe, eddig ért általában a szűr.

szárközépig ~ *hsz* Szárhegyig.

szarlé ~ *fn* **1.** A budiból kifolyó bűdös lé. **2.** Kisbaba pelenkamosó vize.

származik Ö: *el~.*

szárny ~ *fn* **1.** Lekvárfőző üst keverőlapátjának szárnyhoz hasonló, oldalt kiálló része. *A keveredést még az is elősegíti, hogy a keverőlapátok ~ajiba átfőjóunyíllások vannak.* **2.** A szárnyék rövidebb fala. **3.** A szövő része, a borda két oldalán a bordagerendába felnyúló faragott lé. **Ö:** *borda~, kapa~, kis~, nagy~, nyereg~, nyújtó~, oldal~, rúd~.*

szárnya Ö: *rúd~.*

szárnyas Ö: *csonka~, vízi~.*

szárnyasegér ~ *fn* Denevér. *Nem is mondták, hogy denevér, csak ~.*

szárnyék *szárnyik* *fn* Nádából, részben vesszőből, deszkából v. más anyagból készített falazat, amely a legelőn tartózkodó állatok

védelmére szolgál, közöttük leggyakoribbak a félkör, az Y vagy a V alakúak. **Ö:** *gulya~*.

szárnyú Ö: *egy~, három~*.

szaró Ö: *nyavalya~*.

szaros Ö: *körül~, kutya~*.

száröltés szárőjtés fn **1.** Főleg száraz ki-hímzésére, virágok kontúrjaként, ill. azokon belül két szín elhatárolásául alkalmazott öltés. **2.** Főöltés, amelynek lényege, hogy a laposöltés közepénél felöltenek, és az elsővel egyenlő hosszúságú laposöltést varrnak. Virágszárak varrására használják. *A szárőjtés etyforma hosszú laposőjtéséből keletkezik.*

szarszag ~ fn **Sz:** *Csuhaj, Karcag, de naty ~!:* (akkor mondták, ha a szegény nagy lakodalmat rendezett).

szar-szapul i *Szarja-szapujja:* mindig rosszat mond rá.

szartat Ö: *meg~*.

szartig ~ hsz Szarásig, bőven. *Szartig ette magát. Ö: dosztig~*.

szaru ~ fn **1.** (Ökör)szarv. **2.** Csíkok, vonalak meghúzására szolgáló eszköz.

szarú Ö: *harmonika~, muzsika~, tok~*.

szarubetétes mn *Szarubetétes bicska:* szaruval díszített nyelű vágóeszköz. *Kedveltik a pásztorok a szarubetétes bicskákat.*

szarucsat ~ fn Szaruból készült csat a szürszíjon, amely a két szíjpántot fogja össze.

szarufa ~ fn A tetőszerkezet lécezetét tartó, fordított V alakban összeácsolt két-(két) gerenda közül egy. **Ö:** *fal~*.

szarufás mn *Szarufás tetőűszerkezet:* olyan tetőszerkezet, amelyben a héjazatot a szarufára terhelik.

szarufésű szarufűsű fn Szaruból készített fésű.

szarutál ~ i Szalutál.

szarv ~ fn Szarvasmarhák szarvelnevezései: *csopák ~:* rövid, lefelé csüngő szarv; *csákóú/csákóúsz ~:* kissé szét és a hegyek felé hátra görbülő szarv; *kajla ~:* lefelé konyuló szarv; *sodrot ~* (juhoknál is): a kipödört bajuszhoz hasonló formájú szarv. **Sz:** *Eltanátá ~a köszt a töügýit:* nagyon melléfogott. *Szarva köszt keresi a töügýit:* nem tudja hol keressen vmit. **Nr:** *Lefagyott a lúnak a ~a.*

Főleg gyerekeknek mondják, ha hideg van odakint. **Ö:** *gépkapa~*.

szarva ~ fn Kazalnak v. szekérre rakott szénának göngyölítéssel kialakított szöglete. *Szarvára rak:* az összegyűrt szarvakra rakja a szénát. *A ~va tartya:* a kazalban az összegyűrt szarvak tartják a szénát. **Ö:** *eke~*.

szarva-húgyva ~ hsz Apránként ad vissza vmit, v. csinál vmit.

szarvas ~ fn **1.** Négyszögletes, magasabb trágyadomb, négy sarkán kiemelkedéssel. **2.** Nagyobb méretű tároló, amelyben a trágyát gyűjtötték. *A trágyát szarvaszba tettik, ott írlélik.*

szarvasbika fn *Íret szarvasbika:* az agancsnövekedés maximumát elért szarvasbika.

szarvasüllő szarvasüllőű fn Csónak formájú, egyik végén ék alakú, a másik végén kúp formájú acéltömb, melyen az izzó vasat alakítja a kovács. *A szarvasüllőbe tesszük az üllőűbetítet.*

szarvú Ö: *bal~, cifra~, gida~, kecske~, kobak~, kos~, villás~*.

szarzsák ~ fn (gúny) Gyakran mérgező kisgyerek.

szatyor Ö: *mészáros~*.

szattyános ~ fn (Tímároknál:) . bőr kikészítésével foglalkozó tímár.

száz ~ szn *Százig valóú:* kb. száz. *Vóút ot ~ig valóú ember is. Sz:* *Átugraná a száz tú hosszát:* (főleg dolgos, ügyes lányra mondják). **Ö:** *hét~*.

szcifszangli ~ fn Csípőfogó.

szecces mn *Szeccesz szűr:* olyan felsőruha, amelynek az eleje nem ér össze, és mindig dupla kihajtós.

Széchenyi-szűr Szécsényi-szűr fn Nyakas szűr.

szecskatartó szecskatartóú fn Szecska készítésére szolgáló nagyobb láda.

szecskavágóállvány szecskavágóúállvány fn Szecska vágására használt faállvány.

szed Ö: *fel~, körül~, le~, meg~, rá~, össze~*.

szedeget Ö: *be~*.

szedegető szedegető fn Tarlón az elmaradt kalászokat összegyűjtő személy.

szédeleg **Ö:** *el~.*

szédelgős szídelgő mn Szédülős. *Ojan szídelgős a fejem.*

szeder ~ fn **Sz:** *Szeder, ha szedel, akkor eszel: —. Ö:* *gyalog~.*

szedés szedis fn (Nyomdászatban:) sifkaszniba kiszedett betűk sora. **Ö:** *csutkató~, él~, fűrt~, kolompér~, szét~.*

szedéstükör szedistükör fn A papírlap felületének az a része, amelyen a tördelt szedés lenyomata van.

szédít szídít i Kábít. **Ö:** *el~.*

szédítés szidítés fn (Méhészetben:) kábítás.

szedni **Ö:** *marék~.*

szedő szedő fn Szőlőszedő munkás. **Ö:** *csiga~, csutkató~, él~, fedőgomb~, galuska~, hab~, köröm~, marék~, raj~, rongy~, sonkoly~, szél~, vám~.*

szedődik szedődik i Szedelőzködik.

szedőedény szedőjedény fn Tárolóedény szőlőszedéskor. *Szediskor különböző szedőjedények kellettek.*

szedőlány szedőjjány fn Szőlőt szedő lány.

szeg¹ ~ i **1.** Kosárfonó eldolgoz, és díszítésül szegéllyel látja el a munkadarabot. **2.** (Szekeret rúdjánál hátrafelé) kormányoz. *Tolatásnál is szektik a szekeret, hogy a szímbe jőu hejre mennyik.* **3.** (Kenyeret) megvág. **Ö:** *be~, körül~, meg~.*

szeg² ~ fn **Km:** *Uj szita ~en függ, utóujára az ágy alá kerül:* a használati tárgyat addig becsülik meg, amíg új. **Ö:** *borító~, derék~, dísz~, drót~, far~, fele~, fél~, forgó~, fűző~, járom~, kampó~, kitűző~, makk~, nyakló~, nyújtó~, öntő~, párkány~, patkó~, platni~, pocok~, rabc~, ráf~, ragasztó~, rúd~, stukatúr~, tengelyvég~, tézsla~, vas~.*

szegecs **Ö:** *dísz~.*

szegecsel **Ö:** *fel~.*

szegélet ~ fn **Sz:** *Nem tuttunk egymással ~re vergődni/jönni:* nem tudtunk megegyezni.

szegély **Ö:** *él~, orom~.*

szegélyes **Ö:** *él~.*

szegélyez szegéj i A bútor élet megdolgozza.

szegélyhuzal szegéjhuzal fn (Kárpitosoknál:) stangli.

szegény **Ö:** *holtig~.*

szegényedik **Ö:** *meg~.*

szegényember szegényember mn **Sz:** *Hogy vagy? — kérdésre adott tréfás válasz: Mint szegényember gazdag városba: rosszul. Sz: A gazdag akkor eszik, amikor akar, a szegényember meg akkor, ha van: —. Ha a szegényember csirkét eszik, akkor vagy a csirke beteg vagy az ember: —.*

szegényház szegényház fn (rég) Öregek otthona.

szegényházi mn *Szegényházi felügyelő:* (rég) a szegényház ellenőrzője és felvigyázója.

szegényít **Ö:** *meg~.*

szegénység szegénység fn Szegény(ebb) népréteg. *Valamikor a szegénységnél a lakadalomba vittik a kést, kanalat. Km: Nem szígyen a szegénység, csak kellemetlen:* (tréfás vigasztalás).

szegénysor szegénysor fn A településnek az az utcája, ahol a szegények laknak.

szegényül **Ö:** *meg~.*

szeges ~ mn **1.** (Cipészeknél:) szeggel készített. **2.** *Szeges kefe:* olyan kefe, amelynél a kefélo részen kisebb v. nagyobb szögek, ill. vékony fémrudacsok vannak. **Ö:** *fa~.*

szegés szegis fn **1.** Zsúp- v. nádtető egyenletesre vágott, megerősített gerince. **2.** (Kosárfonóknál:) az a folyamat, amely során a majdnem kész munkadarabot szegéllyel látják el. *A gyűrűfonást szegések előtt alkalmazzuk.* **3.** A pásztorkalapok szélének szegőszalaggal történő körbevarrása. **4.** A szűr ujján, alján és gallérján haladó korai díszítésmódja színes v. fekete posztóval, nemezzel. **5.** Az egész kenyér megvágása. **Ö:** *be~, copf~, orom~, posztó~.*

szegesmunka ~ fn Szeg felhasználását igénylő cipőkészítés.

szegett in *Szeget szűr:* színes posztócsikkal, szegéssel díszített szűr.

szegezett ~ mn Szeggel készített. *Akkor csak szegezet meg várot cipőük vóutak.*

szegefű *szezfű* fn **Nr:** Csipkés szirmú virág stilizált, többszínű formája, a szűr jellegzetes motívuma. A népművészetben gyakori motívum, általában a hímzésre jellemző. **Ö:** *anyaméh~.*

szegehúzó *szezhúzó* fn Szeg kihúzására való, kétágú fejben végződő szerszám.

szegekötés *szekekötis* fn Szegecselés.

szegetes mn *Szegetes pipa:* faragott, nyolcszögletes pipa, nyaka veres, fehér, ritkán fekete színű.

szegetvászón ~ fn Félvásznas könyv szögletein található vászon.

szegeő *szegeő* fn A szűr alján körben rávarrt posztócsík, ami védi az alját a kirojtósodástól. **Ö:** *csizma~, párta~.*

szegeőcsík *szegeőcsík* fn (Szőgyártóknál:) a varrott szélek védeléhez használt egyenes v. cakkozott szélű bőrcsík.

szegeződés **Ö:** *be~.*

szegeődik *szegeődik* i Vkinék a szolgálátába áll. **Sz:** *Szegeődik, nem tölti:* (mondták az olyan cselédre, aki nem töltötte ki a gazdánál az idejét). **Ö:** *be~, el~.*

szegeődtet **Ö:** *be~.*

szegeődtetés **Ö:** *be~.*

szegeőz *szegeőz* i Hímez.

szegeőzés *szegeőzés* fn Hímzés.

szegeverő *szegeverő* fn Négyszögletes vaslap, amelyen furatok vannak, hogy a lemezre készítenő lyuknál a kivágott fémdarab ki tudjon esni a fémlemezről.

szegezőár *szegezőár* fn (Cipészeknél használt ár.)

szege **Ö:** *közép~.*

szegeyell **Ö:** *meg~.*

szegeyenkezik **Ö:** *oda~.*

szegeyenletében *szegeyenletibe* hsz Szégyenében. *Szegeyenletibe elkotróúdott.*

szejjelbojtól *szejjelbojtól* i (Könyvkötő) fűzőspárgát szálaire szed, sávol.

szejjelcsap *szejjelcsap* *Szejjelcsapja/Szejjelveri a guba szőjrit:* lekeféli a megszőtt guba szőrét a körömpővel, az összetapadt szála-

kat egyirányba húzza, és a fölösleges szőrt kifésüli.

szejjelcsapkod *szejjelcsapkod* i (Könyvkötészetben:) márványozás után a lapokat szétválasztja.

szejjelgór *szejjelgór* i Felhalmozott anyagot egyenletesen szétterít. *A majsántás előűt a trágyát szejjelgórúrtuk.*

szejjelhasgat *szejjelhasgat* i *Szejjelhasgattya a guba szőjrit:* szejjelcsapja a guba szőrét.

szejjelmállik *szejjelmállik* i Szétmállik.

szejjelmegy *szejjelmegy* i Szétmegy, tönkremegy. *Hát nimejkneg bizon szejjelment a cipőűje, mert vagy megbotlottak vagy megbicsaklott a talpa.*

szejjelnyom *szejjelnyom* i Szétnyom, a megfelelő méretűre nagyobbít. *Rátettik, ígette, nyomták szejjel avval a fogóúval, mer hát engedett.*

szejjelpiszkál *szejjelpiszkál* i (A kemencében égő szenet, fát piszkafával) szétkotor.

szejjeltúr *szejjeltúr* i Széjjelhajt.

szejjelütöget *szejjelütöget* i Vmit sorozatosan, nem nagy erővel apró darabokra üt szét. *Ami még vam benne ety pici rög, aszt is szejjelütögettik.*

szejjelver *szejjelver* i **1.** (Gulyát) feloszlat. **2.** *Szejjelveri a szőjrit:* szejjelcsapja a guba szőrét.

szejjelverés *szejjelveris* fn (Gulya) feloszlatása. *A Köntözságnál vóut a szejjelveris, ott atta át a számadó a gazdáknak a marhákat.*

szejjelvisz *szejjelvisz* i Széjjelhajt.

szék ~ fn **1.** Templomi pad, ill. padrész. *Apóusomnak vóut a Natytemplomba család székje, asz jelentette, hogy vóut rajta ijen kis fíjóuk, amid be leheted zárni, és nem vittik haza az imakönyvet se, zsóutárt se. 2. Háromlábú ~:* három lábon álló fejőszék, ill. csizmadiaszék. **Sz:** *Még a ~et is mektürülik, ahova ül:* nagyon megbecsülik. **Ö:** *álló~, árnyék~, asztal~, csapószővő~, csap~, dagasztó~, evő~, fejő~, felsodró~, fonó~, gondolkodó~, góré~, gyalog~, gyermek~, hántó~, háromlábú~, hosszú~, karos~, kasza~, kerek~,*

kis~, luca~, lyukas~, mészár~, mosó~, morzsoló~, nyárfa~, pohár~, suszter~, tépő~, varró~, vizes~, zsámoly~.

Székács-búza *Székádzs-búza* fn A 19. század végén Székács nevű által nemesített, bő terméshozamú búza.

székállólegény *székállólegény* fn A húst kimérő fiatal hentes, ill. mészáros.

széke **Ö:** *luca~.*

székér ~ fn **Km:** *Fakó~* ~, *kenderhám*, *mind a kettő~ rossz szerszám: —. Nincs ojan (terhesz) ~, amékre ne férne még egy villával:* (mondják pl. annak, aki a kínálásra azzal felel, hogy már jóllakott). *Ne fussál ojan ~ után, amék nem veszen fel:* (főleg nagylánynak mondják:), ne vágyakozz olyan legény után, aki nem szeret. *Ne kapaszkoggy ojan ~re, amék nem vesz fel:* ua. **Ö:** *bak~, dögös~, Göncöl~, katona~, kis~, kocsí~, könnyű~, nagy~, ökör~, ördög~, póre~, stráf~, szénás~.*

székéraljdeszka *székérajdeszka* fn A szekér fenekén levő széles deszka.

szekerce ~ fn Rövid nyelű, domborúan ívelt élű, faragásra való szerszám, faragó. *A ~ ojam, mint ety kizsbalta, avval faraktuk a küllőjt.* **Ö:** *faragó~, félkéz~.*

székérderék ~ fn A szekérnek az ülés mögötti és a saroglya előtti része. *A szekérderekat púposan raktuk szalmával.*

szekeres **Ö:** *kis~.*

szekeresláda ~ fn A szekér hátsó részébe helyezett, fedeles, lezárható láda, amelybe a hosszú útra az élelmiszert rakták; élésláda.

szekerező in *Szekerező~ fazekas:* az a fazekas, aki a maga készítette cserépedényeket szekéren vitte eladni a településekre, vásárokbá.

székérkas ~ fn A szekér belsejét kibélelő, nagy, kosárszerű tartozék. *A ~t vesszőből fonták, ity tehettek bele napraforgó~ bugát és rípát is.*

székérkenőcs *székérkenőcs* fn Zsíros kenőanyag a szekér forgó, surlódó részeinek ápolására.

székgyártó *szégggyártó~* fn Székeket készítő mesterember, asztalos.

székláb **Ö:** *dagasztó~.*

szekrény ~ fn (A mángorló része.) **Ö:** *forma~, lép~, öntő~, sütő~, tűz~.*

szekszió *szekszijó~* fn (Tímároknál:) cserhántásra megvásárolt erdőrészt.

szel **Ö:** *fel~.*

szél¹ fn *Szélnek megy:* széllal szemben halad; a birkanyáj a nagy melegben úgy megy, hogy az orra lyukába fűjön a szél, hogy a felhevült testét lehűtse. *Szeptember utóujjájig, október derekájig ez mindig ~nek megy.* **Sz:** *Talló~ jukából fűj a ~:* aratás után őszi, hűvös szél fűj. *Foga van a ~nek:* csípős, hideg szél fűj. *Úgy mety tülle a píz, mintha a ~ fűjné:* pazarló. *Hogy a ~ verje össze a bokád!:* (szitkozódás:) akasszanak fel! *A szél vigyen el!:* (szitkozódás). **Km:** *Nem zörög a levél, ha nem fűj a ~:* —. *Őjszi eső~ vizet áraszt, tavaszi ~ utat száraszt:* —. *Széllal szembe nem szabot pisilni:* az erősebb akarata érvényesül. **Nr:** *Eső~t hoz a déli ~, száras-sáktul akkor ne fűj!* — tartja a népi megfigyelés. **Ö:** *al~, anya~, boszorkány~, fel~, forgó~, sánta~.*

szél² *szil* fn Szélesség. *Mindegy ennek, akár szíle, akár hossza.* **Ö:** *gulya~, gye~, has~, juh~, lábító~, nyak~, rét~.*

szélbeszegés *szilbeszegés* fn (Pásztorkalap-készítőknél:) a kalap szélének beszegése.

szélbeütés *szilbeütés* fn Rossz hangú kolomp szélének vékonyítása, hogy megfelelő hangja legyen. *Ha nincs ojan hangja, mije~ vaty kissep hangra vesszük, ijjen szilbeütésekkel szottuk csinálni, a kolompot üllő~re tesszük, oszt ety kis szílet ütünk neki.*

szélcsipke *szilcsipke* fn Szövetek, hímzett kézimunkák széleit lezáró csipke, melynek szélessége 2 cm-től 10 cm-ig terjedhet.

széldezska *szildezska* fn **1.** Bőrdeszka. **2.** A tűzfalnál levő párkánydeszka, szélfogó.

széldöntéses mn *Széldöntéses fa:* a szél által gyökerestül kicsavart fa.

széled **Ö:** *el~, meg~.*

szelekótya *szelekótya* fn Szeleburdi.

szelel **Ö:** *el~, ki~.*

szelelés *szelelés* fn Magpergetés után a mag tisztítása.

szelelőrosta *szelelőürosta* fn Szemes termény tisztítását légáram segítségével végző, a szemeket rostával osztályozó gép.

szelemen ~ fn A tető gerincén végighúzó alátámasztott erős gerenda.

szelemenés mn *Szelemenés tetőü szerkezet*: olyan tetőszerkezet, melyben a tetőzet súlyát a szelemen viseli.

szeles **Ö**: *három~, két~*.

szelés *szelis* fn **1.** (Fazekasmesterségben:) a verés után a finomítás második mozzanata, amikor a fazekas az agyagsomót a szelőkéssel feldarabolja. **2.** Munkafolyamat, mely során a megnedvesített agyagot egy deszkalapon padvakaróval megtisztították a kavicsból és veres paráztól, így puha, feldolgozható lett.

szeleskarika *szíleskarika* fn Széles agykarika.

szelesmetélt *szílesmetélt* fn Szilvalek város metélt.

szeletelődrót *szeletelőü dróut* fn Egy körülbelül 20–25 cm-es rézdrót, amellyel az agyagot lehet szeletelni.

szelez *szílez* i Szíjak húsoldali két szélét levágja.

szelezés *szílezis* fn (Szíjgyártóknál:) a szíjak húsoldali két élét levágják, hogy fűzések, fonások jobban egymásra feküdjenek, és használatkor kevésbé bolyhosodjanak. **Ö**: *le~*.

szelező *szílezőü* fn (Szíjgyártók eszközeként:) a szíjak széleinek tompítására használt fanyélbe helyezett éles penge.

szelezővas *szílezőü vas* fn **1.** (Szíjgyártóknál:) díszítéshez használt eszköz, amely csíkmintát présel a szélekkel párhuzamosan a bőrbe. **2.** (Könyvkötőknél:) peremező.

szeľfogó *szeľfogóü* fn **1.** Cserepes házfedél párkánydeszkája, amely a fedelet a széltől óvja. **2.** (Külterjes pásztorkodásban:) nádból, vesszőből készült széľvédő fal az állatok számára. **3.** A kaptár bejáratánál félkör alakban elkerített tér, hogy a közvetlenül a röpnílásnál várakozó méheket megvédje.

széľhűdés **Ö**: *agy~*.

széľibeszabott *szílibeszabott* mn Kővér,

tenyeres-talpas.

szelíd **Ö**: *kun~*.

szelídgyümölcs *szeľidgyümőücs* fn Nemesített gyümölcsfa termése.

széľhűdés **Ö**: *agy~*.

széľkór *szeľkóü* fn A belekben megrekedt szelektől eredő betegség, bélcsavarodás.

széľkórság *szeľkóürság* fn (rég) Bélcsavarodás.

széľlelbéelt ~ fn Könnyű nyári köpeny.

szeľlent **Ö**: *el~*.

szeľlőzködik *szeľlőüszkődik* i Lehülés végett meglazítja a ruháját.

szeľlőzö *szeľlőüözü* fn (Rézművesmesterségben:) a leöntendő tárgy már homokba mintázott formáján lévő kis lyukak, amelyek arra szolgálnak, hogy az öntés során ne legyen levegős a leöntött tárgy; széľsíp.

szeľlőzőszurkáló *szeľlőüözüszurkálóü* fn (Rézműveseknél:) mintázásnál fémbe készült segédeszköz, amellyel kis lyukakat fúrnak a homokba, hogy ne legyen levegős az öntött anyag.

szeľlőkés *szeľlőükes* fn Félhold alakú, megörbített kaszapengéből készített, két végén fáfogantyúval ellátott éles szerszám, mellyel a fazekas az összevert agyagsomót szeletekre vágja.

széľreccsap *szíľreccsap* i Tímár himbálás közben a bőr alá levegőt enged.

széľsíp ~ fn Széľlőzö.

széľszedő *szíľszedőü* fn (Szíjgyártóknál:) a kiszabott bőr bolyhos szélének levágására való eszköz; éľszedő.

szeľtében **Ö**: *egy~*.

szeľtöréses mn *Szeľtörises fa*: a szél által kettétört törzsű fa.

szeľlütés **Ö**: *agy~, fő~, tüdő~*.

szem ~ fn **1.** *Szemet kap*: a liba v. kacsa tömésekor a kukoricaszem a szárnyas légcsövétbe szalad. *A gégebe, ha belemegy ety tengeriszem, akkor már ~et kap, osz mekfullad.* **2.** A guba gallérjának első részét kétfelől összefogó, színes posztóból készült díszítés. A guba két szemére egy-egy madzag volt erősítve, amely a nyakrész összekötésére szolgált. **3.** *Szemen szedett*: egyenként szedett

(gyümölcs). **Sz:** *Kápráddzik a ~e, úty fűbe kapták:* erősen fejbe ütötték. *Úgy áll a ~e, mint a vasvilla:* dühösen villog. *Úgy áll a ~e, mintha vasvillával vették volna el az annya alól, mikor mekszületett:* ua. *Úgy jár a ~e, mint a motolla:* mindent észrevesz. *Ellopja a ~eteket is:* nagy tolvaj. *A ~it is kilopják:* felelőtlen, nem ügyel a dolgaira. *Mehecc, amerre a ~eddel lácc!:* nem törődnek vele, hová megy. *Nem lát a ~itül:* ott van vmi előtte, mégsem látja. *Nem ik ki a ~ed?:* (fennyegetés). *Kialutta magát mind a két ~ire:* jól kialutta magát. *Mindene megvan, amit a ~e-szája mekkíván:* jó módban él. *Csak a ~e kívánnya:* igazából nem kívánja. *Mekcsalom a ~em, de mekcsinálom, amit akartam:* inkább nem alszom az éjjel, de elvégzem a tervbe vett munkát. *Póykhálóys a ~e:* részeg. *Szemmel tartya:* (ti. nem ad neki enni, csak nézi). *Nem adnég belőüle, ha a ~et hurkon csüingene se:* nem kapsz belőle. *Ráveti a ~it:* legény vágyakozva néz a lányra. *Szász ~e van:* mindent meglát. **Km:** *Eggyik holló nem vájja ki a másíknak a ~it:* mindenki a maga fajtájához húz. **Nr:** *A ~rüil asz tartják, hogy a kik ~ az úri ~, a fekete ~ cigány ~ vaty parasz ~. Ö:* *ablak~, aszu~, csíra~, eper~, fűző~, guba~, ház~, kökény~, őr~, pápa~, paszuly~, sarok~, vak~, zab~.*

szemág ~ fn Az agancs első, előreálló kinövése.

szembejászol ~ fn Olyan jászol, ahol a jászol két oldalára kötik a jószágot, szembenéznek egymással.

szemben Ö: *általában~.*

szemellenző szemellenzőü fn Kocsiba fogott v. nyergelt lónak két szeme mellé, a pofa külső oldalára, a kantárhoz erősített, rendszerint négyszög alakú kemény bőrdarab, mely a ló látását menetirányba tereli.

személy Ö: *fehér~.*

szemérmes szemérmes mn Éber, figyelmes, szemfüles. *Szemérmesnek kel lenni, lesni, ott ülni mindig abba a hodájba.*

szemes ~ mn/fn **I.** mn Kacér, villogó szemű (lány). *Szemezs guba:* gombbal ellátott guba. **II.** fn Gabona. **Ö:** *lanc~, pápa~.*

szemét ~ fn **Sz:** *Csak ot sepri ki a szemetet, ahon a papok táncolnak:* csak a helyiség közepét sepri ki, felületesen takarít. **Ö:** *kocsma~.*

szemétdomb szeméddomb fn *Szeméddombon szedett:* rossz, hitvány, semmirekellő. *Hát ojan szeméddombon szedet legíny vagyok én?*

szemétfogó in *Szemétfogóü kapu:* a kallóban a vízláda előtt pár méterre található vastag fűzfagallyakból sövényyszerűen font kerítés, amelyet a víz által hozott falevelek és egyéb hordalékok megfogására használtak, elkerülve ezzel, hogy a gubára kallás közben rákerüljön a vízben úszó szemét.

szemez Ö: *be~.*

szemlő szemlőü fn Szemellenző.

szemlős szemlőüis fn *Szemlőüis kantár:* szemellenzős kantár.

szemmel Ö: *gyalog~.*

szemölcs szemőücs, szemőücs fn **Nr:** *A szekér alatt, ha fürdik a tyúk, avval a porral kell a szemőücsöd bekenni, oszt elmúlik. — A szemőücsöt vírehullóü fecskefüvel kel bekenni, oszt elmúlik.*

szemöldökfa szemőüdökfa fn Ajtó v. ablakkeret felső, vízszintes fája.

szemre Ö: *bagoly~.*

szemrehúzás szemrehúzóüis mn Olyan (ló), amelyik az erős munkától megvakul. *A nóüniüsz vóüt a szemrehúzóüis lú, mert az nagyon jó vírü, többet húzot, mint amennyid bírt.*

szemü Ö: *apró~, bagoly~, bika~, bogár~, csóka~, gubó~, juh~, kökény~, mazsola~, menyecske~, páva~, savó~.*

szemül ~ hsz Szemesen, szemes állapotban. *Szemül attam neki két vika tengerit.*

szemvilág ~ fn Pupilla.

szemvilága ~ fn Pupilla.

szemvív ~ fn (tréf) Pálinka.

szemzik Ö: *meg~.*

szemző szemzőü fn Szemellenző.

szemződíz szemzőüdíz fn A szemellenzőn levő díszítés.

szemzős szemzőüis mn *Szemzőüis kantár:* szemellenzős kantár.

szén fn *Eleven szén:* parázs. *Hóút ~:* kialvó tűz. *Menyecske szemű ~:* parázsló szén.

széna *szína* fn Első kaszálású fű a sarjával ellentétben. **Sz:** *Jóú rendbe van a színája:* jó módban él. **Nr:** *Szína-e vaty szalma?*— *eszt ára monták, ha a legíny mekkirette a jány kezit, hoty hozzámegy-i vaty se.* **Ö:** *anya~, bükköny~, gyp~, sarjú~.*

szénaízik *színaízik* fn Takarmányhulladék. *Na, aggyík ety kis szénaíziket.*

szénakereskedő *szénakereskedőü* fn Szénát adó-vevő ember.

szénamurva *színamurva* fn Szénatörmelék, szénapor. *A színamurva az, amikor az anyaszínát horgyák, az az apróü, magvas.* **Nr:** *A színamurvát a fürdővízbe tettük, mert abba mindenféle gyótyfű van.*

szénapadlás *színapadlás* fn Gazdasági épületeken széna tárolására használt padlás.

szénásszekér *színásszekér* fn **Sz:** *Ojan a fejed, mint ety színásszekér:* fészületlen, borzas.

szénatartó *színatartóü* fn Széna tartására szolgáló körülkerített hely az istállóban. *Színatartóünak monták, eggy ijen nýtyszegletes valami vóút, ami a közepin vóút az istállóünak.*

szénavágó *színavágóü* fn Nyélre erősített kétágú kés, amellyel a kazalban levő szénát átvágják.

szénavontató *színavontatóü* fn Az összegyűjtött széna elvontatására való eszközök összefoglaló neve. *A színavontatóü eketajigából, egy lándzbul és kötélbül ált.*

szénavontatás *színavontatás* fn Az összegyűjtött széna behúzatása a tanyába a szénavontató segítségével. *Színavontatáskor az eketajigáho kötöttik egy lánccal a kötéllel átkötött színacsomóút.*

szénázik *színázik* i (Ló) szénát eszik.

szenderedik **Ö:** *meg~.*

szendvicsvilla ~ fn Dugóhúzó alakú, a szendvics fogyasztására alkalmas eszköz.

szénégető *szénigetőü* mn **Km:** *Szénigetőü kovácsnak szenesztőüken van a szeme:* mindenki arra néz, amiből él.

szenesvíz ~ fn Vödörbe tett víz, amelybe a szénvonót belemártják.

szénior *szénijor* fn A református kollégiumi diákok választott ifjúsági vezetője, a diákönkormányzat vezetője. *Az öszkollégijumba a legmagasab díjaktisztség a szénijor vóút.*

széniori mn *Szénijori hivatal:* a szénior dolgozószobája, ahol a hivatali ügyeket intézte.

szen ~ mn **1.** Szenteskedő. *Naty ~ ez az asszony.* **2.** Szent igaz, bizonyos. *Ide nem teszed be a lábad, asz ~!* **Sz:** *Az apát szentytit!* (enyhébb káromkodás). **Ö:** *fa~.*

Szent Antal fn *Szent Antal tüze:* orbánc. *Szent Antal tüzes:* orbáncos. *Na ennek is Szent Antal tüzes a lába.*

szenbor *szenbor* fn Úrvacsoráról megmaradt bor.

szenegyház *szenetyház* fn Templom. *Gyönyörű szenetyház van ebbe a faluba.*

szenek **Ö:** *apró~.*

szenel **Ö:** *be~, meg~.*

szenelő **Ö:** *gyertya~.*

Szent György-buckó *Szen György-buckóü* fn Szent György-virág.

Szent György-nap *Szen György-nap* fn **Nr:** Szent György-nap (április 24.) a jószág kiverésének időpontja, ekkor hajtják ki a pásztorok az állatokat a legelőre, és egészen Mihály-napig (szept. 29-ig) maradnak kint velük. — *Ha Szen György nap előüt mekszóülal a bika, akkor hidek tavasz lessz. — Szen György-nap iccakáján az elásot kincs fel szokot lobbanni.*

Szent György-virág *Szen György-virág* fn Apró gömböcskékből álló virágfajta.

szen heverdel napja ~ fn **Nr:** *Szen heverdel napjának híjták az esőüs napokat, amikor lehetett aludni, nem leheted dóugozni.*

szeniványi mn **Sz:** *Ojan hosszú, mint a szeniványi ínek:* pl. beszéd, vers stb. hosszú és unalmas.

szenkenyér *szenkenyír* fn Úrvacsoráról megmaradt kenyér.

szentlélek szentlélek fn **Sz:** *Úgy ül ott, mint ecs csomóú szentlélek: szótlanul, mozdulatlanul ül.*

Szent Mihály-nap Szem Miháj-nap fn **Nr:** *Szem Miháj-nap után akarmerrül fúj a szél, asz hideg. Szem Miháj-nap után a Jóúisten elcsapja a legyeket: elpusztulnak a hidegben. — Szem Miháj-nap után a füvet harapófogóval se lehet már kihúzni: mert már nem nőnek a hidegben.*

szentmiklósi mn Szemmiklóusi pipa: gyárilag előállított cseréppipa.

Szent Péter Szem Péter fn **Nr:** *Hömbörgeti Szem Péter a hordókat: (tréf) dörög az ég.*

szenvedés szenvedis fn *Szenvedis alá jön a guba:* a kallóban a víz nagy ereje forgatta, verte a gubát.

szénvonó szénvonóú, szívonóú, szívanóú fn A parázsna, a hamunak a kemencéből való kihúzására szolgáló, egy hosszú nyélre merőlegesen ráerősített lapból álló eszköz, nyelapát. *A szívonóúval a parászat szettük ki, vazsbul vóút, a nyele mek fábul, hogy ne tüzeseggyen át.*

szenny fn **Sz:** *Rajta hatyta a keze szennyit: kárt tett benne, megrongálta.*

szennyes **Ö:** *mocskos~.*

szennyez **Ö:** *el~.*

szennyeződik **Ö:** *el~.*

szennylé szenylé fn A karám piszkával és esővízzel elkeveredett trágyalé. *Az úgynevezet hídás, ahun a szenylé lement egy aknába, és időünként onnan asz ki vóút szedve.*

szennyvíz szenyvíz fn Szennylé.

szép mn *Szíp halál:* könnyű, szenvedéssel nem járó halál. *Szíp halál asz, ha valaki hirtelen mekhal, nem szenved, nindzs beteksíge. Sz:* *Szükön, szípen bány vele: takarékosan. Szíp vagy, mint a sek szüretkor: (ti. megy a hasa).*

szépanya szípanya fn Vmelyik dédszülő (nagy)anyja.

szépapa szípapa fn Vmelyik dédszülő (nagy)apja.

szepe **Ö:** *fehér~.*

szépe **Ö:** *falu~.*

szeplő szeplőú fn **Nr:** *Fecskét látok, szeplőút mosok — mondják tavasszal, mikor először fecskét látnak a fiatalok, közben mintha mosnák az arcukat. — A márcijusi hóylével megmosni az arcot, az is jóú szeplőú ellen.*

szeplős szeplőús mn **Sz:** *Ojan szeplőús, mint a pujkatojás: nagyon szeplős.*

szer¹ ~ fn **1.** <Juhászatban:> sántázó szer. **2.** Saját készítésű gyógyhatású készítmény betegségek ellen. *Ijjen kapadohánbúl, tyúkszarbúl, meg mikor miből fősztünk ~t. Ö:* *folyósító~, közép~, oltó~, ó~, patika~, puhító~, sántázó~, tejoltó~.*

szer² ~ fn Tornaszer. *Szert csinál:* torna-szeren tornázik. *Ezek eszt a ~t csinájják, aszt a ~t csinájják, öt percenkint váltás.*

szer³ ~ fn A gubások sorrendje a kallóban.

szerbál ~ i <Evés v. ivás közben> szűrősl.

szerbe **Ö:** *félbe~.*

szerbe-számba hsz Szerbe-számba vesz: kallózáshoz gubákat sorrendbe tesz. **Nr:** *Először megnézték a kallóban, hogy hány guba érkezett és milyen, majd sorrendbe tették őket. Ők, a kallósgazdák vették szerbe-számba az érkező gubákat.*

szérdékes szérdíkes mn Határozatlan, ideoda kapkodó, szeleburdi.

szereda ~ fn Szerda.

szeredás ~ fn Négyszögletes, fedeles, csíkos szövésű tarisznya. *A ~ alsóú kécs csücskin bojt vóút.*

szerel **Ö:** *ki~.*

szerelés szerelis fn <Gubacsapóknál:> felépítés. *Ez a nyüst felsőú szerelise. Ö: fel~.*

szerelmes mn **Sz:** *Ojan ~, mint a kis-macska: nagyon szerelmes.*

szerelmeslevél ~ fn Hajtogatott vajas tészta. *A ~ kedvelt sütemény.*

szerelmeteskedik ~ i Szerelmeskedik.

szerencse fn **Km:** *Szegíny embernek a ~je is szegíny: —.*

szerencsétlenség szerencsétlenség fn **Km:** *Megesik a szerencsétlenség az ágyon is: bárhol és bármikor történhet velünk baleset.*

szeres **Ö:** *apró~.*

szeret i **Km:** *Ki mit ~, ára níz: azzal foglalkozik, abban telik öröme. Ö: el~, meg~.*

szeretem **Ö:** *nem~.*

szeretetvendégség *szeretetvendékség* fn Vendéglátással összekötött egyházi összejövetel. *Szeretetvendékség, ahon teja, sütemény vőut, igemagyarázat, ineklis, szavalat.*

szerető mn *Szeretőő juhász:* gondos jó pásztor, aki jól tartja a birkáit, a rászabott feladatot ellátja. *Szeretőő juhász, aki, kirem tisztelettel, a birkát a szívin horgya.*

szeresz **Ö:** *el~, meg~.*

szerfa ~ fn Két ágason keresztbe fektetett rúd, amelyre tárgyakat akasztanak. *A ~ ugy nízet ki, mint a poroló, ére akasztották a rozskát mag a cseriffazikat is.*

széria *szérija, széra* fn **1.** Sorozat. **2.** Rész. *A Rákosi rezsimnek az utóúsóy szérája, mán akkor mekkezdőjűttek az álamosítások.*

szerint **Ö:** *azon~.*

szerkeszt ~ i Szeresz, kerít.

szerkezet **Ö:** *gomboló~, keret~.*

-szerrel: *gyalog~.*

szerszám ~ fn Férfi nemi szerve. **Ö:** *fű~, húzó~, nyereg~, zene~.*

szerszámmeligítő *szerszámmeligítőő* fn (Könyvkötészetben:) kéziaranyozáshoz használt szerszám, amelyen a szedést, a díszítőszerszámokat és a kliséket a megfelelő hőmérsékletre felmelegítik.

szerszámol ~ i (Gubafestő) festéskor festőanyagot ad a festékléhez. *Öccör-haccor megváltosztattuk a levet, ~tuk, mindig attunk hozzá. Ö:* *fel~.*

szertárnok ~ fn Szerszámok, felszerelési tárgyak, stb. tárolására való helyiség kezelője a vasútnál.

szérű ~, *szűrű* fn Döngölt talajú, elsimított terület, ahol a learatott gabonát asztagba gyűjtik, kicsépelik. *Hanem akkor még nyomtattak, nyomtatták a búzát, ~cs csináltak.*

szerz **Ö:** *bel~.*

szervezet **Ö:** *bel~.*

szervíroz ~ i Szervíroz, tálal.

szervírol ~ i Szervíroz, tálal.

szervizasztal ~ fn **Nr:** A felszolgálók munkáját segítő speciális asztal, amelyet általában az étterem bejáratánál szoktak beállítani, hogy minden pincérnek legyen hol elő-

készíteni a felszolgáláshoz és az étkezéshez szükséges evő- és tálalóeszközöket. Itt tartják a kenyereskosarat, árlapot, fűszertartókat, evőeszközöket, poharakat, tányért stb.

szervizedény *szervizedény* fn Vendéglőkben a felszolgáláshoz, tálaláshoz használt azonos stílusú és mintájú edények és evőeszközök összessége. *A pincér szervizedényegbe hozta ki a rendelt íteleket.*

szesz **Ö:** *al~, dena~, krumpli~.*

szeszdó *szeszdóy* fn Szeszre, lepárlással készült pálinkára kivetett adó.

szeszfokmérő *szeszfokmíróő* fn A szeszfok mérésére használatos eszköz.

szeszgőz *szeszgőőz* fn Pálinka főzésekor a forralás során keletkező alkoholtartalmú gőz.

szeszlámpa ~ fn Borszesz lángjával működő gyorsforraló.

szeszláng ~ fn Borszeszláng.

szeszpárló *szeszpárlóy* fn Szeszfőző üst.

szeszpárlócső *szeszpárlóúcső* fn Rézcső, melyben a pálinka főzésekor keletkező szeszgőz halad, majd hideg hatására ebben csapódik le.

szeszüzletvezető *szeszüzletvezetőő* fn Szeszfőzéssel és -árusítással foglalkozó kisüzem vezetője.

szétdíbol *szíddíbol* i (Pl. ágyat) szétdül, nagyon rendetlenné tesz.

szétfeszít *szítfeszít* i Vmit erővel szétnyit.

szétfoszt *szítfoszt* i Szétszed. *És a belet ot-tan szíjjélszettik, szítfosztották, leszettik a májat.*

szétfutó *szítfutóy* mn Nem egy irányba álló (szörme). *Szítfutóy, hosszap szőőőő szőőőő-méket lehet így összedőőőőzni.*

szétlők *szítlők* i (Gőz helyzetéből hirtelen) kimozdít vmit. *Eszet a sűrű masszát a víz, a gőőő, hogy így mongyam, szítlőki, kicsapóőődik a lekvárbul a vízgőőő.*

szétnyílik *szítnyílik* i (Kádármesterségben) A tüzelés után a dongák közt hézag keletkezik.

szétráz *szítráz* i Fellazít, szétsizál. *Tehát, ha jött egy vihar, nem rászta szít a felszedet markokat.*

szétszedés *szétszedés* fn (Könyvkötészetben:) a könyvnek ívekre történő szétszedése; előigazítás.

szetter ~ fn Szvetter.

szetyepotyál ~ i Pazarol, vmit elkótyavetyél. **Ö:** *el~*.

szetyepotyáz **Ö:** *el~*.

szezon **Ö:** *bál~, bógó~*.

szífszangli *szíszangli*, ~ fn (Kárpitosoknál:) csípőfogó.

szigetel i *Szigeteli magát:* lekvár felülete megdermed. *A lekvár ~te magát, vagyis megdermedt a felülete.* **Ö:** *le~*.

szignatúra **Ö:** *ív~*.

szíj *szíj* fn **Sz:** *Ordít, mintha ~jat hasítanának a hátából:* nagyon ordít. *Szíjjat lehetne hasítani a hátából:* végtelenül türelmes. *Könnnyű mázs bűriből szélesz ~jat vágni/hasítani:* nem nehéz másoknak bajt okozni. *Megrágja a ~jat:* nem tagadja meg az ígértét. **Ö:** *áll~, álom~, bocskor~, csapó~, far~, fej~, felrántó~, feszítő~, gép~, hasló~, hát~, hát~, homlok~, hord~, húzó~, kar~, kikötő~, kolomp~, kötöző~, köz~, markolat~, mar~, nyak~, orr~, összekötő~, pofa~, segéd~, segg~, szírony~, szügyelő~, szűr~, tarkó~, telek~, torok~, váll~*.

szíjács ~ fn A fatörzs külső, élő része a kéreg alatt.

szíjácskorhadás ~ fn A fa élő részének pusztulása.

szíjártó *szíjártó* fn Szíjgyártó.

szíjas *szíjas* mn **1.** Rosszul sült, nyúlós (kenyér). **2.** (Pl. zöldbab) rágós, szívós. **3.** Jó munkabírású, sovány, de izmos, egészséges (ember).

szíjaz **Ö:** *fel~*.

szíjfokos l. **szíkfokos**

szíjmadzag *szíjmadzag* fn **Sz:** *Szíjmadzag, húzzad!* (tréfás biztatás veszekedésre, civakodásra).

szíjvarró in *Szíjvarró* ár: (egy árfajta).

szik¹ ~ fn *A tojás szikje:* sárgája és az abban levő csíra.

szik² *Szikje van:* vkinek kipállott a szája széle.

szik³ **Ö:** *vak~*.

szikés ~ mn Kipállott szájú.

szíkfokos ~, *szíjfokos* mn Szíkes. *Akkor ment egy másik, az nagyon szíjfokos vőut, az ment a Fekete-ríti tinóutanyának.*

szikkad ~ i **Sz:** *Szikkaggy meg!* (átok). *Száraggy, szikkaggy, lappaggy, dagaggy! Oda ragaggy, ahun mos vagy!* (átok). **Ö:** *fel~, le~*.

szikkajtódeszka *szikkajtódeszka* fn (Fazekasok nyelvén:) az edények szárítására alkalmas többretegű polc, amely lehet helyhez kötött, de elmozdítható is.

szikkaszt **Ö:** *le~*.

szikra ~ fn *Szkrét lök:* szkrét vet, szkrátik. *A kova ~t lökött, oszt ugyi a tapló* begyullat.

szikű **Ö:** *két~*.

szikvizes ~ fn Szódavizet készítő és szállító fuvaros. *Meghozták a ~ek a palackokat.*

szilaj ~ mn **1.** Gyors. *Szilajon fut:* gyorsan fut. **2.** Télen-nyáron kinn a szabadban lévő (gulya, ménes). **Ö:** *fél~*.

szilajmarha ~ fn Télen-nyáron szabadban lévő marha.

szilajménes *szilajmínes* fn Egész évben a szabadban tartott ménes. *A szilajmínes vagy -marha, ha jött a viharos idő, előre futott, ha álló vőut, farral ált neki, úgy a marha, mint a ló.*

szilánszol ~ i Fát hasogat, gyűjtőt készít. *A kizsbaltával a tuskón ~tunk.*

szilánszoló in *Szilánszoló* fejsze: kis méretű fejsze, amellyel vékonyra hasgatják a fát.

szilke ~ fn Széles szájú, öblös, ételhordásra használt, kisebb cserép- v. porcelánedény. *Vőut ety, két, három, sőt négy embernek való ~, aszerint, hogy mennyi ítel ferd bele. Négy emberig ment a ~ natyságba.* **Ö:** *cserép~, koma~*.

szilva fn **Sz:** *Teremtő, szent ~! Be sok Isten van a fán!* (tréfás felkiáltás). **Ö:** *aprószemű~, bódi~, duránci~, egyiptomi~, érvejó~, fosos~, fosó~, füge~, herceg~, hulló~, kék~, korai~, lószem~, lószemű~, magva-váló~, muskotály~, nemtudom~, veres~*.

szilvacibere ~ fn Szilvából készített leves.

szilvasajt ~ fn Szilvalekvárból készített zselészerű édesség.

szimatol ~ i ⟨Ember⟩ keres, kutat vmit. *Erigy mán ki a kamarába, osz szimatoj valami jóút a póucrul.*

szimentáli ~ mn/fn ⟨Szarvasmarhafajta.⟩

szimmetrikus *szimetrikus* mn *Szimetrikus hullámcsakk*: habos és göndörszörű szörmék összeállításánál alkalmazott forma.

szimpla mn *Szimpla hajítás*: hármashajítás, három réteg alakul ki a hajtással. *A becsomagolás után ety ~ hajítás következik. Szimpla ívű összeállítás*: a házimacskabőrök összeállításánál alkalmazott forma, amikor a bőrök egyetlen ív alakúak.

szín¹ *szin* fn Olyan rendszerint gazdasági célokra használt épület, amelynek v. egyáltalán nincsenek, v. nem minden oldalán vannak falai. *A lúistálló megett ot vóút a ~. Ö: almás~, áruló~, csizmadia~, csizma~, fás~, katlan~, guba~, pelyvás~.*

szín² *szin* fn/hsz **I.** fn **1.** ⟨Tímároknál:⟩ a szőr alatt levő hártyszerű bőrréteg. **2.** *Szint kap*: megpirul. *A sütés első ütemibe kap szint a tiszta. II.* hsz Egészen, teljesen, csupa. *Őj na, hát nagyon szeretett, mer szin kitűnő tanuló is vóutam. Sz:* Nem láttam se szinit, se hamvát: egyáltalán nem láttam. **Ö:** arab~, egér~, gesztenye~, kávé~, máj~, nemzeti~, viola~.

szinel¹ *szinel* i **1.** ⟨Tímároknál:⟩ a színelőkessel a tökén simítja a bőrt. **2.** ⟨Szörmekikészítő⟩: fehérít. *Finomap szöjrméknél a bürt át kel szinelnünk, fehérítő anyaggal kel bekenni. 2.* Vminek a színe-javát válogatja. *A natypijacon most isz szinelik az árut, a szinit rakják ki. Ö: fel~, ki~, meg~.*

szinel² *szinel* i Vmivel egyenlő magasan áll. *A víz szinel a partal.*

szinelés *szinelis* fn ⟨Tímároknál:⟩ a tökén végzett méasztelenítő és simító munka.

szinelőkés *szinelőjés* fn ⟨Tímároknál:⟩ kb fél méter hosszú, ráába foglalt, éles két-nyelű kés.

színfesték *szinfestik* fn ⟨Tímároknál:⟩ sodrásból, berzsenyből és kevés hamzsírból főzött festék.

színgyapjú *szingyapju* fn A szürke guba készítéséhez használt sötétszürke gyapjú, amelyet nem kellett festeni, mert nagyon szép volt anélkül is.

színhártya *szinhártya* fn ⟨Tímároknál:⟩ a bőr szőr alatti rétege.

színhiba *szinhiba* fn ⟨Tímároknál:⟩ a bőr hibás festése.

színhús *szinhús* fn Csont (és zsírréteg) nélküli hús.

színlő *szinlőj* fn Színelőkés.

színlőreszelő *szinlőjreszelőj* fn A finomabb reszelésnél használt kis méretű fémreszelő, amelynek reszelőfelülete már nem olyan durva.

színméz *szimmiz* fn A sejtekből magától kiszivárgó, kicsorgó és nem pergetés útján nyert legtisztább méz, a méz legjava.

színes *szines* mn ⟨Tímároknál:⟩ *szines óudal*: a szőrös oldal a lekopasztás után.

szint **Ö:** föld~, hús~.

szintbehúzó *szindbehúzój* fn Fémből készült lapos, téglalap alakú vaslemez, amivel a felesleges homokot leszedik az öntőszekrényről.

színtelen *szintelen* mn ⟨Fazekasoknál:⟩ festetlen edény.

színtörés *szintöris* fn A szörmeoldal színeinek megváltozása.

színű **Ö:** daru~, egér~, föld~, lány~, se~, szalma~.

szipoly *szipoj* fn **1.** Baromfi élősködője. *A szipoj a tyukokat támatta, és ijen kis apróu, fekete csomóugba szítta a virit. 2.* Méhekben kárt tevő szipojlepke petéje. **Nr:** *A szipojtul a tyukokat ki leheted gyógyítani, ecedbe kellett tenni erőjűs paprikát, és avval ha be-kentik, elpusztult.*

szirony ~ fn Keskeny színes bőrszalag, amivel a szűrszíjat v. a tarisznját díszítik. **Ö:** föld~.

szironybőr *szironybűr* fn Szirony.

szironycsik ~ fn Szirony.

szironyfonás ~ fn (Sziggyártóknál főleg karikás ostorok, bicskatartók, erszények készítésekor:) bőrök összevarrása, összeillesztése szirony felhasználásával.

szironykötés *szironykötés* fn Szironyozás.

szironyoz ~ fn (Sziggyártó, szürszabó) vékony szíjbőrrel díszít.

szironyozás ~ fn (Sziggyártóknál, szürszabóknál) vékonyra elhasított, színes bőrcsíkokkal való hímzés, amelyet egy-négy szállal is végezhetnek. *Gyakori vóút a ~ a szűrhimzés során.*

szironyszál ~ fn Szirony.

szironyszíj *szironyszíj* fn Szirony.

szironyvarrás ~ fn Szironyozás.

szirszar ~ fn Értéktelen dolog, holmi. *Mindemféle ~t rám akart tukmálni.*

szirup **Ö:** *kelevény~.*

szít **Ö:** *le~.*

szita ~ fn **Sz:** *Átlát a ~n:* felismer vmi csalafintaságot. *Az apját agyonütötte a ~:* törvénytelen gyerekekre mondják. **Km:** *Új ~ szegen függ, utóujára az ágy alá kerül: —. Ö:* *dohány~, drót~, fakk~, fa~, fátyol~, kenyér~, kovász~, sűrű~, virágpor~.*

szítál ~ i **Sz:** *Ha uty tudnál ~ni, mint a farod riszálni:* (mondják a kacérkodó nőre).

szítat ~ i (Tímároknál:) tisztítás céljából a bőrt a vízben hagyja. **Ö:** *át~, ki~, meg~.*

szítóárok *szítóúrok* fn A kemence alján végigvonuló mélyedés, amelybe a tüzet tolják be egészen a külső résfalig.

szív¹ Ö: *be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~.*

szív² ~ fn **1.** *Szívitül szakatt:* vkinek a vér szerinti gyereke. **2.** Mézeskalácsos faforma. **3.** Tokni- v. fehér- v. barnatésztából készített mézeskalácsos termék. *Mek kel várni, hogy a ~en mekszáraggyon a piros alapfesték, utána lehecs csak ájzolni. Szív küldi ~nek ~:* ilyen felirattal ellátott ájzolt szív. *Szív küldi szívnek szívesen:* ilyen felirattal ellátott nagy méretű ájzolt szív. **Ö:** *jézus~, mézeskalács~.*

szivalkodik Ö: *meg~.*

szivanó l. **szénvonó**

szivar ~ fn **1.** Ember. **2.** Mézeskalácsos készítmény.

szívat Ö: *fel~.*

szivattyú Ö: *bor~.*

szívburoklob ~ fn (rég) Szívburokgyulladás.

szíve Ö: *jézus~.*

szívelhajasodás ~ fn Nagy mennyiségű zsírszövet felszaporodása a szívburok alatt.

szívesen hsz **Sz:** *Szívesen máskor is, ha úgy esik, szásszor is:* válasz annak, aki vmit megköszön.

szívesség *szívesség* fn **Sz:** *Se gazda, se szívesség:* (tréfás panasz az itallal takarékosan bánó házigazdára).

szívfúró *szíffúró* fn Egyszerű, kovácsolt szerszám, amelyet maga az ötvös készít el.

szívguta ~ fn (rég) (Egy betegségfajta.)

szívhartyalob Ö: *belső~.*

szívhollyag *szífhólyag* fn Szarvasmarha szívének burka.

szívhollyagtőke *szífhólyagtőke* fn Kúp alakú fatőke, erre húzva szárították ki a marha szívének burkát, amelyből a szívhollyagzacskó készült.

szívhollyagzacskó *szífhólyagzacskó* fn Marha szívburokából készült dohányszacskó.

szívó Ö: *csecs~.*

szívosodik Ö: *fel~.*

szívrepedés *szívrepedés* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

szívorszáadás *szífsoradás* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

szó *szó* fn *Nem hal kicsi szót:* nagyot halló, süket. *Hajjunk szót!* (csendkérés pohárköszöntő előtt). *Szó se legyik vásárnapig!* (a kielégített gyereket ezzel intik csendre). *Nem íri szóval:* hiába kiáltott utána, már nem hallotta. *Ojan messzi vóút, hogy nem írtem szóval. Szóbul szó kerekedett:* szó szót követett. *Szóba vesz:* megszól. *Szóba vettik Róuzát, mert mindig ojan rendellen. Szó kösziünk maraggyon, de ha tovább megy, as se baj:* (tréf) nem baj, ha mások is megtudják a véleményünket. **Km:** *Nincs könnyebb a szóúnál, nehezebb a sóúnál:* ígérni könnyű, de megtartani nehéz. *A szót nem aggyák pízir:* útbaigazításakor bátran fordulj másokhoz. *Rágd meg a szót, mielőtt kimondod:* fontold meg, mit beszélsz! **Ö:**

ágyú~, harang~, hegedű~, jaj~, kakukk~, muzsika~.

szoba ~ fn **Sz:** Amijen a ~, ojan a gazdasszony: —. **Ö:** felső~, festő~, gardrób~, kemencés~, kemence~, kipa~, nagy~, segéd~, tarkázó~, tiszta~.

szoba-konyha ~ fn Egy szobából és egy konyhából álló lakás. Előbb úgy mentünk oda főítőkonyhába, akkor az megmaratt is-tállónak, oszt akkor csinátunk ijen fennállólús szoba-konyhát.

szobaszolga ~ fn Szállodai, munkásszállói szobák rendben tartását végző alkalmazott.

szocialista l. coclista

szóda szóuda fn Kristájosz szóuda: {a szappanfőzés egyik eleme}. **Ö:** maró~, zsíros~.

szódány **Ö:** zsíros~.

szofóra szofőura fn Japánakác.

szokás fn Asz vette szokásba: úgy kezd cselekedni, eljárni.

szókiejtés szóukiejtis fn Beszédmód. A szóukiejtisünk is úgy lejt, az enyim, mint a Katusé.

szokik i **Km:** Ki hoty ~, úgy baszik: ki hogyan szokik meg vmit, úgy csinálja. **Ö:** el~, meg~, össze~.

szokmány ~ fn Kabát-, ill. zubbonyféle.

szoknya ~ fn Az orsó levehető része, mely a cénát védi a szennyeződéstől. **Ö:** bukfenc~, bukffel~, delén~, felső~, fél~, lepel~, paraszt~, parget~.

szól szóul i Kisebbít, gyaláz. Jóul tuggyák szóulni, szapulni az embert. **Sz:** Te csak akkor szóuj, mikor a bika fingik!: a te neved, hallgass! Ojan bal válrul szóul hozzá: félvállról beszél vele. **Ö:** bele~, be~, el~, meg~, vissza~.

szólás **Ö:** ember~.

szolga szóuga fn **1.** Szóugám: {gyermek v. fiatalabb személy megszólításaként:} Gyere szóugám, kisz szóugám, rígen a gyereknek monta az időis. **2.** Iskolaszolga. Csengett a szóugának a csengője minden órába, ez jleszte aszt, hoty kimehetünk mind az udvarra. **Km:** Magad uram, ha szóugád nincs. Magad ugass, ha kutyád nincs!: ha nincs kinek pa-

rancsolj, magad fogj a munkához! Szököt szóugának epszar a fizetise: aki otthagyja a munkaadóját, annak nem jár fizetés. **Ö:** iroda~, iskola~, köz~, szoba~, templom~.

szolgafa szóugafa fn Földbe rögzített bográcstartó eszköz. A szóugafa le vóut verve a földbe, a felsőü vigin ety kizs bevágás, oda akasztották a vasfazikat.

szolgál szóugál i Munkára alkalmas állapotban van. Mikor a szekér a tengejen szóugál, akkor aggyuk át a gazdájának. **Sz:** Nem szóugáltam én ére: {kínálásra, ajándékra mondják válaszként}. **Ö:** át~, fel~, ki~, le~, meg~, vissza~.

szolgálómester szóugálómester fn Az a mester, aki a szabadításnál segédkezett.

szólít **Ö:** fel~, ki~, meg~.

szóló **Ö:** szó~.

szólongat szóulongat i **1.** Szólítgat. **2.** Ismételten rászól vkire.

szombat ~ fn **Sz:** Hosszap píntek, mint ~, de mék hosszab vasárnap: kint lóg az alsó szoknyája.

szomjúhodik **Ö:** meg~.

szomjúhozik **Ö:** meg~.

szomjúzik ~ i Szomjazik.

szomorkodik **Ö:** el~.

szomszéd szomszíd fn **Km:** Nem öröm asz, ha a szomszít háza íg: ti. terád is sor kerülhet. Jobb egy jóü szomszíd, mint egy rossz tesvir: —. **Ö:** föld~.

szomszédol szomszídol i Időtöltésül szomszédokat látogat. Kivált ezelőit falun jobban ráirt a család szomszídolni.

szontyolodik **Ö:** meg~.

szop **Ö:** meg~.

szóp **Ö:** kereszt~.

szopásgátló szopázsgátlóü fn Szúros kantár v. orrlyukba tehető lapos falemez, ami megakadályozza a borjút a szopásban. A szopázsgátlóü segített a bornyuk leválasztásába.

szopik ~ i **Sz:** Erity haza, osz szopjál!: fiatal v. gyenge vagy ehhez a feladathoz.

szopó **Ö:** csecs~.

szopóka szopóuka fn A pipaszár végén az a csövecske, amelyet szíváskor a szájba vesznek; csutura.

szopornyika ~ fn Szopornyica. **Nr:** *A kutya vagy a macska ha ~ja vőút, íget kenyír hajával sütöttik meg az óúrát.*

szopornyikás ~ mn Szopornyicás.

szopornyikásodik **Ö:** meg~.

szopós *szopos* mn Aki, ami még szopik. *Általába két-három hóúnapos koráig nevezik szopozs báránnak nemtül függetlenül.*

szoposodik **Ö:** ki~.

szór **Ö:** el~, fel~, ki~, meg~.

szorgalmatos ~ mn Szorgalmas.

szorgos ~ mn Sürgős, halaszthatatlan. *Szorgos a dőugunk. Sz: Sok a dolog, mint ~, eggy a gyerek, az is rongyos: (a nagy szegénység jellemzésére mondják). Sok a dolog, mint ~, sok a gyerek, mind rongyos: ua.*

szorgoskodik ~ i Serényen végzi a háztartási, gazdasági stb. munkát.

szorít ~ i Sürget. *Szorít az időű. Sz: Szorít a csizsmája: nem tud eleget tenni fizetési kötelezettségének. Tudom én, hun ~ a csizsma: tudom, hol a gond, a hiba. Szorította a csizsma a lábát: gondja, baja van. Ö: fel~, ki~, le~, meg~.*

szorítás **Ö:** guba~.

szorító mn *Szorító szerkezet: hordópalást-összehúzó. Ö: betű~, csoroszlya~, kutyá~, prés~, sarok~.*

szorítókarika *szorítókarika* fn Dorongkarika.

szóró *szóróú* Vaddisznók etetőhelye. *Szóróún vadászik: magaslesről etetőhelyén lövi a vaddisznót. Ö: cukor~.*

szorongat ~ i (Vizeletet) visszatart. *Ne szorongazsd, mer beteg leszel! Ö: fel~, meg~.*

szoros ~ mn Sürgős. *Mos van a lekszorosab dologidőű.*

szorté *szortéj* (Cséplőgép alkatrészeként:) ezen keresztül szétválasztva folyik a zsákba külön a tiszta búza, ill. a gazos rész.

szortimenti mn *Szortimenti kaptafa: különféle, válogatott kaptafa. A futóúvendígnak a meglévőű ~ kaptafágbul csináltak cipőűt.*

szortimentkötés *szortimentkötis* fn A teljesen kézi munkával és kifogástalan szakmai tökéletességgel készített, esetleg művészi módon díszített könyv.

szortíroz **Ö:** meg~.

szortíroztat **Ö:** meg~.

szorul **Ö:** bele~, be~, haza~, meg~, oda~.

szorulás *szorullás* fn Rossz idő esetén hódályba való kényszerülés. *Ha mán nem lehet kin lenni, mer hideg az időű, az mán a szorullás. Ö: be~, gulya~, mell~.*

szorultság fn *Szorúccságbul: megszorult helyzetben, jobb híján; szorultságtól.*

szórványos *szóúrványos* mn *Szóúrványos elletis: nem egyidőben történő elletés.*

szós **Ö:** ének~.

szószóló *szóúszóúllóú* fn Násznagy.

szótartó *szóúttartóú* mn Titkot tartani tudó (személy). *A szóúttartóú emberbe megáll a szóú, nem mongya tovább.*

szotykosodik **Ö:** meg~.

szotyosodik **Ö:** meg~.

szotyósodik *szotyóúszodik* i Gyümölcs lötytedtté válik. **Ö:** meg~.

szotty **Ö:** lelkem~.

szottya **Ö:** lelkem~.

szottyan **Ö:** bele~, le~.

szóval *szóúval szóal, szal* hsz **1.** (Töltelekszóként:) hát. *Szóúval ijen hidektálacs csináltunk. 2.* Röviden, egyszerűval. *Szóúal a második világháborúig az mindig eccsiges vőút. 3.* Ahogy az elmondottakból következik, tehát. *Az rukta meg minden, hát szóúval ez így törtínt.*

szó **Ö:** be~, le~.

szög¹ ~ fn Két v. több egymást metsző vonalnak (itt: utcáknak), iránynak egymáshoz való elhajlása. *Kálmán ucca, Darabos ucca, Homvéd ucca és a Betlen ucca az ety ~ vőút. Ö: fenék~.*

szög² **Ö:** kötő~, reszelő~.

szögletes **Ö:** francia~, négy~.

szögletű **Ö:** három~.

szökőesztendő *szökőűesztendőű* fn Szökőév.

szökik i *Szökik a szesz: párolog a szesz. Ö: el~.*

szöktető **Ö:** méh~.

szőlő *szőűllőű* fn *Ketőűs hasznosítású szőűllőű: fogyasztásra és bornak is alkalmas szőlőfajta. Ö: álló~, ananász~, aszú~, ben-*

jámin~, benján~, delavár~, dinka~, eb~, erdei~, gohér~, hazai~, hullós~, juhfark~, juh-farkú~, juhsecs~, juhsecsű~, kaláberi~, kőbeli~, kötözet~, kutya~, lelt~, lószemű~, lugas~, muskotály~, tök~.

szőlődaráló *szőlőlőűderáló* fn Szőlőzúzó gép. *Ahogy leszüretejjük, ijen szőlőlőűderálón ledarájjuk.*

szőlőmunkás *szőlőlőűmunkás* fn Szőlőskertben bérért dolgozó munkás.

szőlőpenész *szőlőlőűpenész* fn Lisztharmat okozta bevonat a szőlőlevélen.

szőlőrengő *szőlőlőűrengő* fn A szőlő indája, amellyel megkapaszkodik. *Mi, gyerekek szívesen ettük a szőlőlőűrengőt.*

szőlőskerti mn *Szőlőlőűskerti felügyelő*: a szőlővel beültetett területek őre.

szőr *szőür* fn **1.** Kiválogatott gyapjú. *A válogatás után nem gyapjú, hanem szőür néven szerepel az anyag. Szőürt húz neki:* gubacsapó a már megszőtt anyagból kis gyapjúrészeket huzigált ki, amelyek később fűrtté álltak össze. **2.** A bútorok kényelmessé tétele érdekében használt tömőanyag, leggyakrabban lószőr. **Sz:** *Szőürír szőürt:* **a)** az áruk kicserélésekor: ráfizetés nélkül. **b)** kár okozásakor ugyanannyit kell visszaadni. *Például ha a gyerek a szomszédgyümölcsöt szedett, vagy az állat kárt tett, ugyanannyit kellett visszaadni.* **Ö:** *alj~, dög~, fedő~, korona~, pár~, hely~, pihe~, vad~, váll~, varró~.*

szőrből l. szőrpöl.

szőrérés *szőürírís* fn Az a folyamat, melynek során a szőr éretté válik. *Róukánál, nyércnél évi ecceri szőürírís van.*

szőrhány *szőürhijány* fn A szőrmésbőrön keletkező foltok, hiányok.

szőrhiba *szőürhiba* fn A szőrme folytonosságát megszakító hibák. *Vannak olyan szőürhibák, amik már az élő állaton keletkeztek, sephej, forradás.*

szőrhosszúság *szőürhosszúság* fn A szőrme egyik jellegzetessége, a szőrszálak hossza.

szőrhúzó *szőürhúzó* fn A tömítőanyagoknak a behúzást követő eligazgatására használt eszköz.

szőrén-lában *szőürin-lában* hsz Nyomtalanul és rendszerint érthetetlen módon (eltűnt). *Például a jószág szőürin-lában eltűnt, de az ember is, ha nem szóult senkinek.*

szőrjelleg *szőürjelleg* fn A szőrre jellemző tulajdonságok, pl. tömörség, érettség, hosszúság.

szőrkankó *szőürkankó* fn Durva szőrposztó, daróc.

szőrkapizson *szőürkapizsony* fn Lánygyermek posztóból készült, prémszegélyű szőrmével bélelt, masnival megköthető téli sapkája.

szőrkasza *szőürkasza* fn Disznóperzseléskor a megperzselt szőr eltávolítására szolgáló kaszadarab.

szőrkaszáz/ik *szőürkaszáz/ik* i Perzseléskor disznót szőrkaszával szőrértől megtisztít. *A disznót leüti, mekszurja míg elvírzik, akkor szőürkaszázni, kapargatni, perzselni kell.* **Ö:** *le~.*

szőrkülönbözet *szőürkülömbözet* fn A különböző összedolgozandó darabok között, vagy egy szőrmésbőrön belül eltérő szőrjelleg.

szőrmatrac *szőürmatrac* fn Szőr alapanyagú ágybetét.

szőrme Ö: *alap~.*

szőrmecikk *szőürmecikk* fn Szőrmésbőrökből készített ruházati cikkek.

szőrmekikészítés *szőürmekikészítés* fn A nyers szőrmésbőr feldolgozásra alkalmassá tétele.

szőrméntében *szőürmentibe* hsz Szőrméntén, kiméletesen. *Szőürmentibe bánt vele.*

szőrmeoldal *szőürmeóudal* fn A szőrmésbőr szőrmés oldala.

szőrmerendezetlenség *szőürmerendezetlenség* fn A rámozgatás után adódó elhajlások, elferdülések. *Nyújtás után a szőürmét fémfűsűvel át kel fűsülni, hogy a szőürmerendezetlenségeket elsimíccsuk.*

szőrmésbőr *szőürmészbur* fn A szőrmésállatot fedő bőr.

szőrmésoldal *szőürmésóudal* fn Szőrmeoldal.

szörmeviselet *szőürmeviselet* fn Szörmésbőrökből készült ruházati cikkek.

szörmók *szőürmók* fn Túlzottan bebugyolált, meleg holmiba öltöztetett (kisgyermek).

szörmosás *szőürmosás* fn <Tímároknál:> szőrtisztítási művelet.

szörmosókosár *szőürmosókosár* fn 1 m átmérőjű fél méter magas, kétfülű kosár.

szörnekvaló *szőürnekvaló* fn A szörrekáshoz válogatott gyapjú.

szörnyít ~ i Túloz, nagyot mond. *A cigány is ~ett, amikor asz monta, hogy látot szász farkast, osz csak egyet látott.*

szörnyülködik **Ö:** *el~.*

szöroldal *szőüróval* fn Szörmeoldal.

szöroldali mn *Szőüróval* *hiba:* a szöroldalon található eltávolítandó részek.

szöröl **Ö:** *hozzá~.*

szörösbarack *szőürösbarack* fn Őszi-barack.

szörösmeszes *szőürösmeszes* fn <Tímároknál:> használt mészle.

szörösödik **Ö:** *meg~.*

szörözet *szőürözet* fn A méhek testének többféle alakú szőrszála.

szörp **Ö:** *burgonya~.*

szörpint **Ö:** *fel~.*

szörpöl ~, *szörből* i <Pl. kávé, meleg étel> szürcsöl.

szörrajz *szőürrajz* fn A szörmésbőr mintázata.

szörarakás *szőürarakás* fn A rakott guba szövésénél a tépett szőr behelyezése a szálak közé.

szörtarisznya *szőürtarisznya* fn Szörből készült, nyakba v. vállra akasztható táskák. *A pásztor szőürtarisznyába tartotta a fafuráját. Sz: Szőürtarisznya a pendejbe, liliomszál a gatyába, tegyük a szőürtarisznyába: tréfás felhívás szeretkezésre.*

szörtelenített mn *Szőürtelenítet bőr:* a szőrértől megfosztott bőr.

szörű **Ö:** *apró~, arany~, bárány~, csere~, daru~, egér~, egy~, ezüst~, fecske~, héja~, maga~, medve~, olyan~, sima~, toklyó~.*

szörvakaró *szőürvakaró* fn A szőr kifésülésére alkalmas eszköz.

szörváltozás *szőürváltozás* fn A szőr jellegének megváltozása, pl. szín, tömörség, hosszúság stb.

szörtyög ~ i Szortyog.

szörzet **Ö:** *gyapjú~.*

szösz **Ö:** *apró~.*

szöszön-boron hsz **Sz:** *Elattuk szöszöm-boron: olcsón.*

szötte **Ö:** *asszony~.*

szöttes **Ö:** *házi~.*

szötttyen **Ö:** *bele~.*

szövés *szövís* fn **1.** A gyapjúnak szövőszék segítségével történő átalakítása gubaposztóvá; gubaszövés, gyapjúsövés. **2.** A csipkeverés egyik alpművelete, amely vászonverések sorozatából áll. **3.** Textilanyag készítése úgy, hogy a fonalakat egymással derékszögben keresztezik és összefűzik. *Szövíshe tudó asszony: szövéshez értő asszony. Ö: atlasz~, áttört~, bogni~, kábel~, köpper~, krepin~.*

szövésű **Ö:** *vékony~.*

szövet **Ö:** *fűző~, gyapjú~, papír~.*

szövetdarab *szöveddarab* fn A szörmésbőrön maradt húsdarabok.

szövethenger ~ fn Első henger.

szövetkötés *szövetkötis* fn Szövetből készült könyvtábla.

szövevény *szövevény* fn Cserjés, bozótos erdei rész.

szövő *szövőü* fn Szövőszék. *Szövőü megindulása:* a szövőszék működésbe lépése. *Eddik semmi látattya a munkának, asz csak a szövőü megindulásával lesz látható. Ö: gyapjú~.*

szövőalj *szövőüajj* fn Szövés közben a földre esett gyapjú hulladék.

szövőborda *szövőüborda* fn A szövőszék része: vetületek tömörítő fésűszerű alkatrész, amelyen a szűrposztót készítik.

szövődeszka *szövőüdeszka* fn 35 cm hosszú, 18 cm széles deszkalap, amelyre kézi-leg szőtték fel a bojtok alját.

szövőember *szövőüember* fn A szövőszéken dolgozó ember. **Nr:** Ha fűrtös gubát szöttek, olykor ketten ültek be a szövőbe a szö-

vőember és a lógós, aki segített neki a fűrtakásban és a motolla húzásában, lökésében.

szövőkeret *szövőűkeret* fn Téglalap alakú lécekből összeszögelt keret, amelynek a hosszabbik oldalára tekerik fel a láncfonalat.

szövőszék **Ö:** *csapó~*.

sztanbul *sztambul* fn (Szivarfajta.) *A vendik kirt a trafikostul két sztambult.*

szú **Ö:** *csigolya~*.

szufla ~ fn **1.** Levegő. **2.** Lélek. **Sz:** *Kimend belőüle a ~: meghalt. Kiszorította belőüle a ~t: megfojtva megölte.*

szuharé ~ fn Nagy eső. *Nagy ~val jött az időj.*

szuhosodik **Ö:** *meg~*.

szuka ~ fn (A diáknyelvben:) szakácsnő, konyhalány.

szuktilis *cuktilis* mn Alapos, jó. *Ez a bunda cuktilis, mer cuktilusom megvarta a szűcs.*

szuktiluson *cuktiluson* hsz Alaposan, jól.

szungabé ~ fn *rég* (Trombitával fűjt) esti katonai ima.

szunnyad **Ö:** *meg~*.

szúnyog fn **Sz:** *Annyi vire sincs, hogy ety ~ jóllakjom belőüle: sápadt, vérszegény. Az eléb vitte két szúnyog rúdon.* (Felelet arra a kérdésre: Hol van a kalapom?)

szúnyoglábú ~ mn Vékony lábú.

szuperál **Ö:** *ki~*.

szuperált **Ö:** *ki~*.

szupplikáció *szuplikációjú* fn (Kollégiumi diákszokásként:) egyhetes őszi adománygyűjtés.

szupplikációs mn *Szuplikációjús csoport:* a szupplikációt együtt végző, egy tanárból, egy-két főiskolásból és több gimnazistából álló csoport. *Szuplikációjús körzet:* egy szupplikáció alkalmával bejárt terület.

szupplikálás *szuplikálás* fn Az ország különböző területein történő alamizsnakéregetés.

szupplikáló *szuplikálójú* fn A szupplikáción templomi adományokat gyűjtő személy.

szupplikáns *szuplikáns* fn Alamizsnakéregető nagyobb diák.

szúr ~ i Disznót leöl. **Ö:** *át~, be~, meg~*.

szúrás ~ fn Disznó leölése, disznóvágás.

Ö: *ilonca~, méh~*.

szúrka ~ fn Bosszantás. **Sz:** *Ne ~ Peti, mer szikra veti: ne bosszants!*

szurkáló *szurkálójú* fn **1.** Ár. **2.** Kukoricamorzsoláskor használt szűrő szerszám, melyel egy-egy sort a fejtés megkönnyítésére letolnak. **Ö:** *szellőző~*.

szurkapiskál ~ i **1.** Hegyes eszközzel (ingerkedve) döfköd vkit. **2.** Folyton bosszant vkit. **Ö:** *meg~*.

szurkoz ~ (Üveg dugóját) szurokkal befed, beborít.

szűrő *szűrőjű* fn Görbe drót. **Ö:** *gyengén~*.

szűrőár *szűrőjár* fn (Szíjgyártóknál:) lándzsaélú ár.

szűrődás *szűrődás* fn Szűrő fájdalom.

szurok **Ö:** *fehér~*.

szűrőkés *szűrőkés* fn **1.** Disznóölő kés. **2.** A húsok konyhai feldolgozásához a konyhamészáros által használt kés. *A konyhamészáros szűrőkéssel darabolta fel a húst.*

szurokföld *szurokföld* fn Fekete, ragadós föld.

szúrt **Ö:** *be~*.

szurtyongat **Ö:** *meg~*.

szuszakol ~ i **1.** Vmibe tömköd, gyömszől vmit. **2.** Ily módon el akar dugni, rejteni vmit. **Ö:** *bele~, be~*.

szuszek *szuszik* fn **1.** Gabonafélék raktározására való nagy láda, amelybe felülről töltötték be a terményt, alsó részén pedig egy felhúzható ajtó, az ún. tiltó volt, ahol kiengettek a felhasználásra kerülő mennyiséget.

2. Magtárnak, kamarának deszkákkal elkerített részei, amelyekben különféle gabonaféléket tárolnak. **Nr:** Régebben deszka helyett sárral tapasztott vesszőfonadékkal különítették el a szuszek egyes részeit. **Ö:** *álm~, árpás~, ételes~*.

szuszekos *szuszikos* fn Olyan magtár, amelyben szuszek áll.

szuszka ~ mn Az orrából beszélő. *A ~, aki nehezen tud lílegzeni, az óráram beszél.*

szuszmákol ~ i Píszmogva dolgozik.

szuszog ~ i **Sz:** *Uty ~, mint a dugot liba:* a fáradtságtól liheg. *Uty szuszok, hogy elfújna ety kosár korpát:* ua.

szusszan **Ö:** *meg~.*

szusztora ~ fn Zsírral megkent és meggyújtott rongy, amelyet az először bevetett kenyérbe szűrnak, hogy jól látható legyen, hova helyezték a többi. *Mindik csináltam én isz ~t, hoty az öt kenyeret a kemencébe pontos hejre tuggyam tenni.*

szuszumuszu ~ mn Lassan, pizmogva dolgozó (személy).

szutyok ~ fn Ragadós, nedves pizsok. *A szutykába fekszik.*

szűcs ~ fn A szőrmésbőrök kikészítésével, feldolgozásával foglalkozó iparos. *Feldőgöző ~:* olyan szűcs, aki a kikészített szőrmésbőrökből különböző árucikkeket készít. **Sz:** *Összehitta a ~öket:* (megkérgesedett bőrkabáttra mondják). **Ö:** *feldolgozó~, foldozó~, kikészítő~, paraszt~.*

szűcsesölék *szűcsesölilik* fn Szűcsgyapjú.

szűcsgép *szűdzsgép* fn Szűcsvarrógép.

szűcsgyapjú *szűdzsgyapjú* fn Olyan gyapjú, amelyet a szűcsmester a bunda ködmön szabása alkalmával ejtett kis bőrdarabkákból nyírt le, és mint hulladékot értékesített; szűcsesölék, bőresölék, esölék.

szűcskés ~ fn A szűcsiparban használatos kés.

szűcsmester ~ fn A ruházkodásra alkalmas bőrök szabásával, varrásával és kikészítésével foglalkozó iparos.

szűcsmesterség *szűcsmestersig* fn A ruházkodásra alkalmas bőrök szabásával, varrásával és kikészítésével foglalkozó ipari tevékenység.

szűcstű ~ fn Szűcsvarrótü. **Sz:** *Úgy jár a keze, mint a ~:* gyorsan.

szűcsvarrógép *szűcsvaróúgép* fn A szőrmésbőrök összedolgozására használatos varrógép.

szűcsvarrótü *szűcsvaróútű* fn Speciális, háromélű varrótü, szűcstű. *A szűcsvaróútű hegyes és háromélűre köszörült, hoty könnyen átszúrja a szívóusabb és vastagab bőrköket is.*

szűgyelő *szűgyellőű* fn A hámnak a ló szűgyére feszülő párnázott, széles szíja.

szűgyelőszíj *szűgyellőűszíj* fn Szűgyelő.

szűgykarika *szűtykarika* fn Szűgyhámon lévő rézkarika, amely a bőrből készült számszám összeerősítésére szolgál.

szűk mn **Sz:** *Kutya világ, ~ esztendőű, de rám/ráng baszot mind a kettőű:* (rossz termést hozó időszakra mondják). *Szűkőn-szípen elvitte:* kérés nélkül vitt el vmit. *Szűkibe van a garas:* kevés a pénz. *Ha ~ön bász vele, büvön elig:* takarékoskodni kell. *Ojan ~ a nadrágja, hogy a balha visítva jár alatta:* nagyon szűk. **Km:** *Ki ~ön vet, ~ön arat:* —.

szűkgyatya *szűggatya* fn **Sz:** *Szűggatya, bü ülep, abba van a becsület:* (tréfás mondas).

szűkítés *szűkítés* fn A fegyvercső végének leszűkítése a sörétösszetartás érdekében.

szűkség *szűksig* fn **Km:** *A szűksik törvint ront:* kényszerből olyat is megteszünk, amit egyébként nem tennénk. *Szűksigbe ismered meg a jóybarátot:* —.

szűkülés **Ö:** *bárzsing~, húgycső~.*

szűkület **Ö:** *gyomor~.*

szül **Ö:** *fel~.*

szüle ~ fn Anya. *Idesz szülém:* édesanyám. *Örek szüle:* nagymama. **Ö:** *kereszt~.*

születés *születis* fn Szülött. *Más városi születis vagyok.*

születik ~ i **Km:** *Eccer születtünk, eccer halunk meg:* —.

szülő¹ in *Nehisz szülőű:* olyan (nő), aki nehezen szül. *Borzasztóű nehisz szülőű vóútam.*

szülő² **Ö:** *édes~, nász~, öreg~.*

szült **Ö:** *anya~.*

szűnik ~ i Erejében, mértékében csökken. *Mán mikor kesz szűnni a habja, amikor a naggya a forráson túl van.*

szűnős-szüntelen *szűnősz-szüntelen* hsz Állandóan, szakadatlanul.

szűr¹ ~ i **Sz:** *Szűri a vizet:* halászik. **Ö:** *be~, el~, meg~.*

szűr² fn **Sz:** *Beakasztotta a ~it:* beállt vhová szolgálatba, elszegődött. **Ö:** *bohaj~, cifra~, cívis~, közép~, meszes~, polgár~, Széchenyi~, vak~, vég~.*

szűrávatás ~ fn Szűrpróba.

szűrbekecs ~ fn Bundabélésű, rövid félkabát.

szűrscapó *szűrscapó* fn Gubacsapó.

szűrcsat ~ fn A szűrűszíj összekapcsolására szolgáló mives ötvös munka, rézöntvény. *A ~ a pásztor rangját fejeszte ki.*

szűrdozmány ~ fn Posztóból készült felsőruhavisélet.

szüret ~ i **Sz:** *Szüret, ha bor nincs is:* (akkor mondják, ha pl. vmit sikeresen elvégeztek). *Bű ~, nacs csizma:* (akkor mondják, ha szüretkor esős idő van). **Ö:** *tengeri~.*

szüreti ~ mn Szürettel kapcsolatos, akkor szokásos. *Szüreti bál:* szüret alkalmából rendezett bál. *Szüreti bírós:* a szüreti bál rendezője és rendjére vigyázó személy. *Szüreti felvonulás:* szüreti bál előtti felvonulás. **Nr:** *Akkor felvonulás vőut lovas kocsival, a jányok szípen felöltözve magyar ruhába, a fíjók pedig ijen csikós ruhába vőutak.*

szürgallér ~ fn A szűr nyakánál található gyakran szegett nyakdísz.

szűrhimzés *szűrhimzés* fn A szűrposztóra rávitt minta gyapjúfonallal történő kivarrása.

szűrhimző *szűrhimző* fn Az a személy, aki a szűrposztóra vitt mintát gyapjúfonallal kivarrja. *A szűrhimző gyakran maga a szűr-szabó vőut.*

szűrkanó *szűrkanó* fn **1.** Elöl végig nyitott, felölthető ujjú, posztóból készített kabátféle gyapjúruha. **2.** Bekecs.

szürke mn *Szürke* guba: színgyapjúból készített festetlen guba. **Ö:** *almás~, daru~, fehérszepe~, seregély~.*

szürkenyár ~ fn (A nyárfá egyik fajtája.)

szürkül **Ö:** *le~.*

szűrő *szűrő* fn Folyadék szűrésére való lyukacsos eszköz. *Ijen szűrőt teszünk alá, hogy a moszatok, ijesmik ne mennyeneg bele.* **Ö:** *galuska~, laska~, lé~, méz~.*

szűrőkosár *szűrőkosár* fn (Gubacsapóknál:) kúp alakú, közepén karóra erősített eszköz, amelyen keresztül a forró festéklét csor-

gatják át az üstből a hordóba, kosár, lészűrő kosár.

szűrőnyeső *szűrőnyeső* fn Fű, föld nyelésére alkalmas kéziszerszám. *Annak felnyestük, ijen szűrőnyesőjével.*

szűrös ~ mn Szűr viselő.

szűrpróba *szűrpróba* fn A szűr a vásárlással vízzel meglocsolták, és ha nem eresztette át a vizet, akkor kiállta a próbát. **Nr:** Volt olyan is, hogy egy óráig hagyták benne a vizet, utána felemelték a vízzel együtt. Ha az alján meg tudták gyújtani a gyufát, akkor a vevő, ha nem, akkor a mester fizette az áldomást.

szűrrozsa *szűrrozsa* fn A szűrön a csatot tartó, rózsza formájú díszítőelem. *A szűrrozskákat a gomkötő mesterek készítették.*

szűrőszabó *szűrőszabó* fn **1.** A szűr szabásával, megvarrásával, gyakran himzésével is foglalkozó személy. **2.** Durva, kallott gyapjúposztóból kabátféle felsőruhát készítő mesterember.

szűrűszíj ~ fn A szűrön az elejt összefogó, bőrből készült pánt. Piros, fekete, ritkábban barna, a szűr elöl összefogó csatos bőr.

szűrtaács ~ fn A szűrposztó készítője.

szűrtyő *szűrtyő* fn Kisebb zsák- v. nagyobb zacskószerű tarisznya. **Ö:** *tésztás~.*

szűrasztal ~ fn (Étteremben) ebédől vacsoráig a meg nem terített, üres asztal. *A Hungária étterembe diltül estik ~ok vőutak.*

szűrűföld *szűrűföld* fn Olyan föld, amely korábban még sosem volt szántva. *Például a legelő, ha mos török fel, akkor szűrűföld.*

szűrűgulya *szűrűgulya* fn **1.** Üszökből, illetve tinókból álló gulya. **2.** (gúny) A debreceni Dóczy leányiskolában tanuló lányok.

szűrűlép *szűrűlép* fn (Méhészeten:) még nem használt lép.

szűrűpecsenye *szűrűpecsenye* fn A rövidkaraj belső, hengeres része.

szűrűraj ~ fn (Méhészeten:) unokaraj.

szvetter l. **szetter**

T

taberna ~ fn *(rég)* Vásárok lacikonyháinak zöld ágakkal feldíszített étkezősátra, ahol táncos mulatságok is voltak.

tábít Ö: *be~.*

tábla ~ fn **1.** Nagyobb összefüggő, megművelt földterület. **2.** ⟨Jelzőként:⟩ táblányi. - *Vóút, akinek nagyop ~ termőföldterülete vóút.* **3.** Négyszögletes fából készült deszka, amelyen a fazekas az agyagot tömöríti. **4.** ⟨Különböző szakmákban:⟩ munkaasztal. *A ~ fíjókjába tartom a kefét, a késeket és az ájszcsöveket.* **Ö:** *cég~, deszka~, fa~, fésülő~, körömpő~, mőzes~, nyújtó~, pala~, ráházó~.*

táblája Ö: *mőzes~.*

táblajég ~ fn Tábla alakú jégtömb.

táblaolaj ~ fn A munkaasztal felületének lekenésére használatos olaj. *A táblát negyed-évente beeresztjük ~jal.*

táblaperem ~ fn Az a rész, amely körülveszi a könyv fedelét.

tábláz Ö: *be~.*

táblázott Ö: *be~.*

tabledó *tabledó* fn Pincértálca.

tábori mn *Tábori kohó:* *(rég)* ⟨kovácsoknál:⟩ mozdítható, négy lábon álló kisebb kohó. *A ~ kohóut ide-oda lehet hurcolni.*

táborkapu ~ fn **Sz:** *Akkora a szája, mint ety ~:* nagyszájú, hangoskodó.

táborszájú ~ mn Nagyszájú, hangoskodó.

tacca l. **tálca**

taffetpapír ~ fn ⟨Könyvkötőknél:⟩ tükörpapír.

tafrina ~ fn Gyümölcsfa levelének fodorosságát okozó gombabetegség.

tag Ö: *borona~, kántus~.*

tagadás Ö: *tűrés~.*

tagadó Ö: *atyafi~.*

tagas ~ mn **Sz:** *Kin ~ab, ben szorosabb: ⟨tréfás válasz a hivatlan vendég kopogtatására⟩. Kin ~ab, belőül nyájasabb: ua.*

tágít ~ i Lazít, lazábbra enged.

tágító Ö: *lyuk~.*

tahó *tahó* mn/fn **I.** mn **1.** Faragatlan, bumfordi ⟨ember⟩. **2.** Elhízott ⟨nő⟩. **II.** fn **1.** Faragatlan, bumfordi ember. **2.** Elhízott nő.

tájban Ö: *akkor~.*

táji Ö: *ház~.*

tájiasítás Ö: *ház~.*

tájkol Ö: *össze~.*

tájol ~ i A méh a saját, ill. a virágpor és nektárlelőhely helyét a terep vmely pontjához viszonyítva meghatározza.

tájolás ~ fn A méh által a saját helyének, haladási irányának a terep vmely pontjához viszonyított v. világtájak szerinti meghatározása.

tájoz Ö: *be~.*

tájt Ö: *azidő~, mostan~.*

tajtékpipa *tajtíkpipa* fn Tajtékkőből ⟨fehér v. sárgás, könnyű, faragható ásványból⟩ faragott pipa.

ták ~ fn ⟨Csizmán:⟩ folt. **Ö:** *bocskor~.*

takács Ö: *szűr~.*

takácssomó *takácssomó* fn Az elszakadt v. hosszabbítandó fonalvégek összekötésére szolgáló csomózási mód, emellett ez a munka megkezdéséhez szükséges orsópárok összekötésére szolgál.

takácsgöb *takádzsgöb* fn Olyan bog, amellyel a szövőszéken levő fonalat kötik össze, ha elszakad.

takácsgörcs *takádzsgörcs* fn Takácsgöb.

takar ~ i (rég) Arat. *Rígen a búzát, árpát, mindemféle gabonát nem aratták, hanem ~ták. Ö: be~, ki~, le~.*

takarás¹ ~ fn (rég) Aratás. *Valamikor rígen az apám idejibe monták az aratásra, hoty ~.*

takarás² ~ fn Vadrejtő sűrű növényzet. *A szarvazsbika takarásba van: a bika nem látszik, mert a növényzet eltakarja.*

takaratlan ~ mn (rég) Le nem aratott (kalászos). *Ez a tábla mék ~.*

takarék *takarík* fn Takarékpénztár. *Az elsőj debreceni takarígba még nem suvasztották el a pízst.*

takarít ~ i Lekeféli a megszőtt gubát a körömpövel. *Ö: el~, le~, meg~, össze~.*

takarítás ~ fn (Méhészetben:) a szennyeződések, piszok eltávolítása. *Az othon marat fiatal mihék feladata a sejtek ~a. Ö: el~.*

takarító *Ö: budi~.*

takarmány *Ö: zöld~.*

takarmánykolompér *takarmánykolompír* ~ fn Takarmányozásra való krumppli.

takarmányoz *Ö: be~, fel~.*

takarmányrépa *takarmányrípa* fn Marharépa.

takarmánytengeri ~ fn Takarmányozásra termesztett kukorica; disznótengeri.

takarmánytők ~ fn Takarmányozásra termesztett tők; lőtők.

takaró *takaróy* fn (rég) Aratómunkás. *Még az én gyerekkoromba nem is monták, hogy aratóyuk, csak takaróyuk, takarás satöbbi. Ö: cseré~, dunyha~, nyereg~, prém~.*

takarodik *Ö: le~.*

takarózik *Ö: le~.*

takaródó *takarodóy* fn **1.** A kollégiumi diákok lefekvésének ideje. **2.** Az azt követő időtartam egészen reggelig.

takaróméh *takaróymí* fn A téli fűrtnek a külső héján elhelyezkedő méh(ek), amely(ek) fejfelé a fűt belseje felé, potrohukkal kifelé nagyon szorosan kapcsolódnak egymáshoz. *A*

takaróymíhek a bundáho hasonlóan vídik a fűrd belsejét.

takarórész *takaróríz* fn (rég) Aratórész.

takaróruha *takaróyruha* fn Védő ruhaanyag. *A takaróyruhával mángorlásnál az áruhengerre felsodort anyagot takartág be, hogy ne tapaggyon az anyagra a piszok.*

takaros ~ mn **1.** Tiszta, rendes, csinos. *A csinos, tiszta nőjre monták, hoty ~.* **2.** Formás és rendben tartott.

takarosan ~, *takaroson* hsz Rendesen, gondosan. *Nyugottan, ~ az a juhászember ráír kifejni.*

takarózik *takaróyzik* i Védekezik. *Ez az asszony az urával takaróyzik.*

taknyos ~ mn **1.** *Vín taknyos:* nagyon idős ember, főként férfi. **2.** Túlérett (dinnye). *A túlír dinnye ~, mektaknyosodik, ragacsos a közepe.*

taknyoshasmenés *taknyoshasmenís* fn (rég) (A hasmenés egyik fajtája.)

taknyosodik ~ i **Sz:** *Taknyosodik, okosodik: (tréf)* (kisgyerekekre mondják, ha taknyos az orra). *Ö: meg~.*

tákol *Ö: meg~.*

takony fn **Sz:** *Kiváglak, mint a taknyot!:* (fenyegetés). *Ö: zsidó~.*

takonypart ~ fn (tréf) Oldalszakál, pofaszakáll; pakompart.

takonypóc *takonypóyc* fn Taknyos kölyök.

taksa ~ fn Előleg.

taksál ~ i Becsül. *Mire ~od eszt a szeret?*

tál ~ fn **Km:** *Nem jóy nagyurakkal ety ~bul cseresznyézni, mer megbök a magjával:* ne közösködj nálad gazdagabbal, mert becsap. *Ö: cserép~, fa~, gomolyanyomó~, koma~, leves~, öntő~, őrlő~, véres~, virág~.*

talajelőkészítés *talajelőkészítís* fn A terület felszántása erdősítés céljából. *Gödrös talajelőkészítís:* az elültetendő fák részére gödröket készítenek. *Pásztás talajelőkészítís:* sávonként történő szántás, köztük kimarad vmennyi szántatlan terület. *Tejjes talajelőkészítís:* az erdősítésre kerülő teljes terület megmunkálása.

talajfúró *talajfúró* fn Csemete ültetésére használt kézi v. gépi eszköz.

talajlazító *talajlazító* fn Talaj lazábbá tételéhez használt eszköz.

talajrendezés *talajrendezés* fn A mezőgazdasági munkák első fázisa a talaj felásása, elsimítása.

talál *tanál* i **1.** Talál, lel. *Nem tanájja a hejit:* nem érzi jól magát. **2.** Véletlenül tesz vmit. *Nagyom mek tanáltam ütni.* **Ö:** *bele~, fel~, ki~.*

találkozik *tanálkozik* i Összeér. *A szűr két eleje a felhajtás után nem találkozik, azaz nem ír össze.* **Ö:** *össze~.*

találmányos *tanálmányos* mn Találékony. *A tanálmányos ember sok mindent fel tud tanálni.*

talapzat **Ö:** *jég~.*

tálas ~ fn Cseréptalak, tányérok tartására használt fali polc.

tálasedény *tálasedény* fn Agyagból készült fazekasmunkák: tálak, szűrőtálak, szilkefélék.

tálasmester ~ fn Fazekas, aki tálföldből (márgás agyagból) elsősorban terítőmunkákat, laposedényeket, tálfélét készít. *A ~ régi elnevezése annak az agyagiparosnak, aki ijen tálféllekecs csinált.*

tálca *tácca* fn **Ö:** *etető~, fedelező~, festékes~.*

tál föld *tál föld* fn (Fazekasmesterségben:) márgás agyag.

talicska **Ö:** *kubikos~.*

taliga *tajiga* fn *Féderes tajiga:* rugózáttal ellátott taliga. *Két kerék közt járó* *tajiga:* (a taliga egyik fajtája). *Óudalt járó* *tajiga:* (a taliga másik típusa). **Km:** *A tajiga az nem szekér:* ti. nem ér annyit. **Ö:** *dögös~, dög~, égi~, eke~, fa~, gulyás~, ökör~, pásztor~.*

taligás *tajigás* Taligával járó, fuvarozó ember. *A tajigás niha felült a befogott állat hátára, és onnan irányította a fogatot.* **Ö:** *bér~.*

taligásló *tajigásló* fn Sovány ló, gebe.

tálka **Ö:** *vajas~.*

tallas ~ mn Tollas. *Tallazs zsidó:* liba-, kacsatollat vásárló zsidó vándorkereskedő.

talló l. **tarló**

tallóz *talló*z i Gyümölcsöt, termést a fáról, ill. a földről keresgél.

tallózik *talló*zik i **1.** Kertben, mezőn böngész. *Íty szüret után elmarad a szőlőllő, lehet talló*zni. **2.** Könyvben olvasnivalót keresgél.

talp ~ fn **1.** Keréktalp. **2.** A fonókerék alsó része, amelyre az orsónyaktartó és a kereket tartó tengely van erősítve. **3.** A guzsalynek az a része, amelybe a rúd van erősítve. **4.** *Talpra áll:* (gubacsapóknál:) az apró fürtöket megütögetve azok felálltak, és így láthatóvá vált, ha vmelyik a többinél hosszabb volt. Azt ki kellett húzni és a helyére újat tenni. **Ö:** *alsó~, bocskor~, csizma~, csúszó~, eke~, felső~, fél~, kacsá~, krupon~, macska~.*

talpal ~ i Szőlővesszőt izület alatt elvág. **Ö:** *meg~.*

talpalás ~ fn Szőlőültetéskor a vesszőnek az izület alatt történő elvágása. **Ö:** *meg~.*

talpalávaló *talpalávaló* fn Táncrea csábító élénk ütemű zene.

talpaló *talpalló* fn A csizmanadrág mindkét szárának alsó részére varrt és a talp alá kerülő 2–3 cm széles pánt, amely a nadrágot feszesen tartja. *A talpalló megvidi a nadrágot, hogy ne csússzik fel.*

talpas ~ mn Széles talpú. **Ö:** *fél~, teljes~.*

talpcirkalom ~ fn A keréktalp ívének pontos bejelölésére szolgáló körző. *A ~mal tuttuk megjelölni, hogyan kanyaroggyon a keréktalp.*

talpfa *talfa* fn Talpfa, a vasút részére készített faválaszték.

talpfatelítés *talfatelítés* fn A talpfának rendszerint petróleumszármazékkal történő átitatása tartósítás céljából.

talpú **Ö:** *puha~, ruca~.*

talpvessző **Ö:** *le~.*

táltos ~ fn Gyógyításhoz, jövendöléshez stb. értő ember. *A ~nak mindenre vót tuggy.* **Sz:** *Nem vagyok én ~, hocs csudát*

művejek: nem tudok emberfeletti munkát elvégezni.

tályog *tájog* fn Kelevény, kelés. **Sz**: *Vírré vájgom benne, az mek tájoggá, az mek tuggya a köteleességit!*: <rosszkívánság, átok>. **Ö**: *futó~, hideg~, máj~, mirigy~*.

tályoggyökér *tájoggyökér* fn Állatok tályogjának gyógyítására használt növény. *Főileg a lovakat tájoggyökérrel gyógyították, átszúrták a daganatot, azon áthúszták a tájoggyökeret, asz kitisztította.*

támad ~ i *Támad az idő: téliesre fordul az idő, havazni kezd.* **Ö**: *fel~, le~*.

támadás ~ fn Kelés, gyulladáshoz kelés. *Emberen is vóut~, vagyis kelis.*

tamariska ~ fn <Cserjeféle>

támasz Ö: *fej~, prés~*.

tambura ~ fn Citera. *Citera vaty~, ki hogy monta, ~val csinálták vidíken a bálokat. Tamburán dóugozik: citerázik.*

tamburál ~ i Citerázik. *A parasztleányok télen kinn a tanyán összejöttek, mindik ~tak, eltamburálgattak, elbeszélgettek.*

tamburálgat Ö: *el~*.

tamburás ~ fn Citerás. *Rígen ~nak hitták a citerást.*

támít Ö: *be~, fel~*.

támolyog *támojog* i Lustán, tétlenül, bámméskodva ide-oda járkál. *Níz ide-oda, nem tuggya, hogy lopja a napot, csak támojog.*

tanács fn **Km**: *Ne aggyik ~ot, ha nem tud adni kalácsot!*: a csak szavakban megmutatkozó segítség nem sokat ér.

tanácsol Ö: *el~*.

tanálkozik l. **találkozik**

tanálmányos l. **találmányos**

tánc fn *Kirakja a ~ot: változatosan táncol.* **Ö**: *báb~, baltás~, borbély~, botoló~, cicke~, fegyver~, gólya~, hívatlan~, juhász~, kondás~, kontyoló~, kör~, menyasszony~, menyecske~, osztó~, össz~, pásztor~, riszáló~, róka~*.

tánci ~ i **Sz**: *Tánci, ~, mamának, cukrot ád a babának*: <gyermekmondóka>.

táncol ~ i **Sz**: *Úty~, ahogy a felesége fűjja*: nem a férj az úr a háznál. *Nincs othon a*

macska, ~nak az egerek: nincsenek otthon a szülők, rosszkodhatnak a gyerekek. **Ö**: *ki~, le~*.

táncoltat Ö: *ki~, meg~*.

táncoltatás Ö: *ki~*.

táncos mn **Sz**: *Jóú~, roz dóugos*: —. **Ö**: *fél~*.

táncitanító *táncitanító* fn Táncmester.

tandíj Ö: *ingyen~*.

tángál ~ i **1.** Ver, ütlegel. **2.** <Pénzzel stb.> támogat. **Ö**: *el~, meg~*.

tanít Ö: *el~*.

tanító Ö: *fiú~, kántor~, nép~, segédlel-kész~, tánc~*.

tanítóbál *tanítóbál* fn <Elsősorban> a tanítók számára rendezett bál.

tanítóképezde ~ fn <rég> Tanítóképző intézet.

tanítóképezdész *tanítóképezdész* fn <rég> Tanítóképzős diák.

tanítómester *tanítómester* fn Az a személy, akinél az inas, a legény a mesterséget kitanulja. *Tanítómesterem apám hejet apám vóut.*

tántán ~ hsz <Bizonytalanság kifejezésére> talán.

tanul Ö: *bele~, ki~*.

tanulásképpen *tanulásképpen* hsz Tanulmányi eredménynek megfelelően. *Hát mék hogy jobban szerettem, tanulásképpen ültünk, ahogy tanultunk.*

tanulóeste *tanulóeste* fn Tánciskolán belüli összejövetel, ahol a fiatalok beszélgettek, ismerkedtek.

tanult ~ mn **1.** Iskolázott ember. **2.** Nadrágot viselő ember. *Rígen minden nadrágosra monták, hoty ~ ember, sok vóut az analfabéta.*

tanya ~ fn **1.** Halásztanya. **2.** Tanyát üt: letanyázik. **Ö**: *csikós~, festő~, gulyás~, juhász~, kondás~, nagy~, tinó~*.

tanyaföld *tanyaföld* fn A tanya körüli szántóföld.

tanyagazda ~ fn Általában idős cseléd, aki a tanya körüli teendőket ellátja, ill. irányítja a többi cseléd munkáját.

tanyahasú ~ mn Nagyevő. *A napszámos-ra monták, aki naty karéj kenyeret vágott, hogy na ez is hombárbélű, ~.*

tanyás ~ fn Aki a gazda távollétében a tanyára vigyáz, télen a jószágot gondozza, és ellátja a tanya körüli egyéb teendőket. *A ~ mindig öreg ember vőut, rendbe tartotta a tanyát, baromfit nevelt, konyhakerted gondozott, télen kint lakott, főüzöt, ha napszámosok vőutak.*

tanyásgazda *tanyázsgazda* fn Akinek tanyája van, v. tanyát bérel.

tanyasi ~ mn Tanyai.

tanyásné ~ fn A tanyás felesége. *Tanyásné, így nevesztik, mert hogy ű mindik kin vőut a tanyán.*

tanyásnéni ~ fn Tanyásné.

tanyázás ~ fn **1.** Vhol beszélgetve időzés. **2.** Családi ünnepeken való összejövetel.

tanyázik ~ i Egymáshoz átjáró szomszédokból, ismerősökből összejött társaság együtt beszélgetve tölti az idejét. **Ö:** *be~, el~, le~, meg~.*

tányér *tányír* fn **1.** A pipa száján és/v. nyakán található gazdagon díszített, kerek alakú taldalék. **2.** A kostók v. dohányzacskó (hímzéssel) díszített központi, kerek része, ezen lógnak a sallangok. **3.** (Mézeskalácsosoknál:) formából kiütött kerek tészta. *Tányírnak a kerek alakú tokni tisztát nevezünk.* **Ö:** *dzsem~, húsos~, korong~, mézes~, vaj~.*

tányéros mn *Tányéros pipa:* tányérral, ill. tányérokkal díszített pipa. **Nr:** A tányéros pipa lehet kicsi v. nagy, veres v. fekete, általában nem rezegett. A pipa egyik fajtája, amelynek a nyakánál és a szájánál egy tányér alakú agyagdarab található. Az ilyen pipát inkább dísznek készítették. **Ö:** *kis~, nagy~.*

tányéroz **Ö:** *fel~.*

tányérozás *tányírozás* fn A menyasszonytánc alatt szitában v. tányérban pénzt gyűjtöttek a cigány és a vőfély részére. **Ö:** *fel~.*

táp **Ö:** *hízó~.*

tapad **Ö:** *meg~.*

tapasz ~ fn Vert v. vályogfalra vakolatként kent, törekkkel kevert sár. **Ö:** *csokoládé~.*

tapaszt ~ i Falat vakol. *Én ~ottam belülről kifele a kemencét.* **Ö:** *be~.*

tapasztal ~ i Vmit kézzel megérint, megvizsgál.

tapasztalás fn **Km:** *Tapasztalás a bölcsesség anyja:* ismereteinknek a tapasztalás az alapja.

tapickol ~ i Tapicskol. **Ö:** *bele~.*

tapicskál ~ i Tipeg-topog.

tapicskol ~ i Vízben, sárban topog. **Ö:** *bele~, fel~.*

tápiintézet ~ fn A Debreceni Református Kollégium étkeztetéssel foglalkozó intézménye. *Tápiintézet vőut a dijakellátást, kosztot biztosító intézmény.* **Ö:** *ingyen~.*

tapló **Ö:** *fa~, fűrj~, kova~.*

taplótartó *taplóutartó* in *Taplóutartóu ersziny:* (rég) tapló tárolására alkalmas zacskó. *A taplóutartóu ersziny a kissig risze.*

tapod **Ö:** *bele~, meg~.*

tapogat ~ i **Sz:** *Két kézzel tapogattya az utat:* részeg.

tapogató *tapogatóu* fn **1.** Kosár formájú, alul-felül nyitott, kezdetleges halfogó eszköz. *A tapogatóu az ajja naty, kerek, a felseje mek szükiül.* **2.** Döngölőfa.

tapos ~ i **1.** A fazekas a talpával nyomkodja az agyagot. **2.** A kendert lábbal megtiporja, hogy rostjaira essen szét. **3.** Szőlőt kádban, zsákban lábbal kinyomkod. **Sz:** *Tapossa a főüdet körülötte:* legény a lánynak udvarol, teszi neki a szépet. **Ö:** *be~, le~.*

tápos mn *Tápos malac:* táppal etetett malac.

taposás **Ö:** *csiga~.*

taposni **Ö:** *sár~.*

taposó **Ö:** *csiga~.*

taposóember *taposóuember* fn A kádban a szőlőt kitaposó személy.

taposókád *taposókád* fn Olyan kád, amelyben a szőlőt kitapossák.

taposott in *Taposott agyag:* olyan agyagfajta, amelyet a fazekas a lábával már többször megnyomkodott.

taposóvadászat *taposóu vadászat* fn Vízi-vadra történő vadászat.

taposózsák *taposózsák* fn Olyan ritka szövésű zsák, amelybe a megdarált szőlőt behelyezik és kitapossák.

tapsi ~ msz *Tapsi*, ~, *mamának, cukrot ad a babának!*: {gyerekmondóka}.

tapusifüles ~ fn *Fiatal nyúl. A süldőünyúlra montuk, hoty* ~.

tarabúboz **Ö:** *meg*~.

tarackfű ~ fn {Gyomnövény.} *A ~ ojan, mint a muhar, nem nagyon lehet kiirtani, csúnya növény.*

taraj ~ fn *Taraj*.

táráz **Ö:** *ki*~.

tarbúza ~ fn Szálkátlan búza.

tárcsa **Ö:** *ékszír*~.

taréj ~ fn *Sarkantyús csizma mozgó kis fémlapja. Ö: kakas*~.

targonca ~ fn *Talicska. A talicska régi neve ~ vőut. Ö: kubikos, malom*~.

targonya ~ fn *Tarhonya*.

tarhó *tarhó* mn {Juhtejből készített} édes sajt. *A tarhó jutejből megmelegítve készült ídes sajt, ez az ídes aluttejből készült. Szemtelen, mint a pijaci légy a tarhán nagyon szemtelen.*

tarisznia ~ fn **Sz:** *A csipőjire lehetne akasztani a ~t: {sovány lóra mondják}. Ö: abrakos, bőrsz, fasz, fa, kenyeres, koldus, könyves, szőr, vadász*~.

tarisnyahitű ~ mn {gúny} Olyan {személy}, aki nem jár templomba. *A reformátusok monták ára, aki nem járt templomba, hoty ~, mer csak ára van gongya, mi van a tarisnyába.*

tarisznyal **Ö:** *be, fel*~.

tarisnyamaddzag *tarisnyamaddzag* fn **Sz:** *A tarisnyamaddzag nyűje el a két vállát! {átok}: legyen koldussá!*

tarisználás **Ö:** *fel*~.

tarisznáz **Ö:** *el, fel*~.

taritarka ~ mn *Tiritarka*.

tarja **Ö:** *kis, nagy, nyaka*~.

tarjagos ~ mn *Szederjes. Jóul elvertik, mert ~ a teste, csupa kik, veres főutos. Ö: kék*~.

tarjagosodik **Ö:** *ki, meg*~.

tarka **Ö:** *cifra, fakó, őszes, piros, tiri, zsemle*~.

tarkamarha ~ fn *Jól tejelő szarvasmarha*.

tarkamenyét ~ fn **Nr:** *A tarkamenyét áldást hozott a házra, ezért nem volt szabad megölni.*

tarkavarjú *tarkavarnyú* fn *Szürkevarjú*.

tarkázás ~ fn {Kétfestőknél} mintafelvitel. *Trefre* ~: a mintázás olyan módja, amikor egy kendő két oldalát egymást szimmetrikusan fedő, azonos mintával kell szegélyezni.

tarkázóasztal *tarkázóasztal* fn {Kétfestőknél} mintázóasztal, amelyen az anyagra a mintát nyomják.

tarkázókalapács *tarkázókalapács* fn *A mintázást segítő rövid nyelű, esztergályozott keményfa bunkó, közepében ólomnehezékekkel.*

tarkázószoba *tarkázószoba* fn *A tarkázáshoz használt helyiség.*

tarkedlisütő *tarkedlisütő* fn *Palacsintásütő alakú eszköz, amiben a tarkedlit sütik. Egy tarkedlisütőbe öt tarkedlit lehet sütni.*

tárkonyleves ~ fn {Levesféle.} *A ~ apróra vágot fíjatal birkahúzsbul készül, könnyű lére nagyon kicsi rántás, citrom, tétel.*

tarkósíz *tarkósíz* fn {Kantár része-ként} a ló tarkóján áthaladó síz; a pofasíznak és az álladzónak az a része, amely a homloksíz rögzítési pontja felett fut.

tarló *talló* fn *Tarló. Sz: Talló jukából fúj a szél: hideg, szeles idő van. Ö: árpa, búza, bükköny*~.

tarlóhere *tallóhere* fn *Tarlóhere*.

tarlórépa *tallórépa* fn *Tarlórépa*.

tarlószabadulás *tallószabadulás* fn *A tarlóföldön történő legeltetés, ha vmelyik kultúrnövényt learatták, a tarlóra engedték a nyáját. Tallószabaduláskor kihajcsuk a birkát, oszt hagy legejjik.*

tarlószántás *tallószántás* fn *Tarlószántás*.

tárnok **Ö:** *szer*~.

táró **Ö:** *fel*~.

tároló **Ö:** *alma, krumpli*~.

tárolóedény *tárolóedény* fn (Fazekasoknál:) különféle dolgok tárolására, elhelyezésére alkalmas edény.

társ ~ fn Házastárs, különösen feleség. **Ö:** hites~.

társadalom ~ fn Társaság. *Jóúkipű gyerekek vóútak, szinte kitűntek a többi ~bul.*

társaspipa ~ fn Nagy, fazékszerű szerszám szegletesen faragva, minden szegletesen taraj van, alul pedig egy-egy pipaszárluk. **Nr:** A társaspipa gazdag díszítésű, fehér v. veres pipa. Dísznek készítették, méretei miatt nehéz is lett volna használni.

társoly *tarsoj* fn Bőrből készült, varrással díszített, általában zacskó alakú, csuklóra v. karra akasztható, felül összehúzott, kis méretű kénitáska.

társulás Ö: erdő~, növény~.

társulat Ö: tímár~.

társulatház *társulatház* fn A tímárok szervezetének székhelye. *A Hunyadi uccán vóút a ~, ugye a tímártársulatnak a háza.*

tart ~ i **Sz:** *Tartya magát, mint kécs csű tengeri egy zságba:* henceg. *Tart vesztig:* (pl. új ruha) amíg tönkre nem megy. *Csak az ítel, ital tartya:* nagyon beteg. *Szemmel tartya:* (tréf) ti. nem ad neki enni. **Ö:** be~, el~, fenn~, jól~, ki~, meg~, rá~.

tartalékanya *tartalíkanya* fn Olyan méhanya, amelyet azért tart a méhészt, hogy az elpusztult anyát pótolni tudja, v. a hibás anyát le tudja cserélni. *A tartalíkanyát a mesterséges raj kénitátsínél is használják.*

tartalékcsalád *tartalíkcsalád* fn Olyan méhcsalád, amely elsősorban a téli pusztulás és betegség okozta veszteség pótlására való, de hasznos a gyenge családok megnépesítésére, tartalékanya eltartására, teletetésre is.

tartaléklép *tartalíklép* fn A mézelés kiaknázására, a hibás lépek pótlására használt lép.

tartalékméz *tartalíkméz* fn A rossz időjárás miatti élelemhiány megszüntetésére felretett mézkészlet. *Ha a tartalíkmézet mekfelelő környülmények köszt tárojjuk, akkor nem fog megikrásodni.*

tartalom Ö: cukor~.

tartás ~ fn Gondozás, táplálás. *Jóú tartásba van ez a tinóú.* **Ö:** elé~, ház~, ki~.

tarti Ö: rá~.

tartó *tartóú* fn A szövőszéken az elülső és hátulsó lábakat összekötő felső keresztfákon elhelyezkedő rész, amely a nyüstgerendát is tartja; bordatartó. **Ö:** bicska~, borda~, borjú~, borotva~, csapó~, drapéria~, előfa~, fejsze~, fogas~, főkötő~, függöny~, fűszerszám~, fűszer~, ganéj~, gerendely~, gyufa~, hal~, hamu~, harmat~, hasló~, hatlólánc~, hatló~, hús~, juh~ kendő~, kengyel~, kenyér~, kovász~, körömpő~, lábitó~, lógó~, lóhús~, malac~, masina~, motolla~, műhely~, nyakló~, nyüst~, orsónyák~, orsó~, paprika~, pelyva~, penge~, pernye~, petró~, ponyva~, rúd~, rühzsír~, saroglya~, szecska~, széna~, szó~, tapló~, teknő~, tepsi~, tok~, tömlőc~, ütő~, vendégoldal~.

tartogat ~ i *Tartogatta magát:* lány válogatott a kérőkben, végül vénlány maradt.

tartója Ö: fasza~.

tartókar *tartóúkar* fn A gubaszövőszék első lábaira erősített faragott fadarab, amely biztosítja, hogy a felső dorong ne essen ki a vátatából; fakar.

tartós *tartóús* mn Szívós, hosszú életű. *Tartóús vinember az, sokáig il.*

tartott Ö: túl~.

tartozék Ö: nyereg~.

tartozó *tartozóú* mn **Sz:** *Neket tartozóú kötelessíged āra vigyázni:* a te kötelességed.

tartóztat Ö: le~.

tarvágás ~ fn *Tucskóúirtásos ~:* az erdő kivágásakor a tuskót is kisedik a földből.

tas ~ msz (Kacsahívogató szó:) *A kiséúúszágot híjtuk uty, hoty ~, ~.*

tasak ~ fn Bőrből készült bicskatartó.

tasakzárógép *tasagzáróúgép* fn Celofánzacskók szájának összeragasztására szolgáló gép. *A puszedlit kimírjük a zacskóúgba és tasagzáróúgéppel lezárjuk.*

tasika ~ fn Kiskacsa. *A kiserucának monták a gyerekek, hoty ~m.*

táska ~ fn Tasak, amelyen az istráng megy keresztül, így nem dörzsöli az istráng a

ló oldalát. **Ö:** *comb~, hám~, koldus~, nyereg~.*

táskaleves ~ fn Olyan levesféle, amelyben táskatészta főtt.

táskásodik Ö: *fel~, le~, meg~.*

táskatészta *táskatísza* fn Táska alakú levestészta.

táskul Ö: *el~.*

tasliz Ö: *fel~, meg~.*

tasni ~ fn **1.** Felhértasni. **2.** Hámfa vasalt része. **Ö:** *hámfa~.*

taszajt ~ i Taszít.

taszisz ~ mn Olyan (lábú), akinek befelé áll a két lábfeje. *Taszisz lábú:* ua. *Tasziszom meg:* lábait befelé rakva meg.

taszít *toszít* i <Tímároknál:> a bőrt az asztalon taszítóval simítja. **Ö:** *be~, el~, ki~, le~, össze~.*

taszítás *toszítás* fn <Tímároknál:> a kicsiszolt bőr kisimítása.

taszító Ö: *kő~, réz~, üveg~.*

tataroz Ö: *meg~.*

tátint ~ i Száját hirtelen v. utoljára feltátja. *A kisliba utóúsóút ~ott.*

tátiszájú ~ mn **1.** Tátott szájú. *Tátiszájú, akinek mindig nyitva van a szája.* **2.** Bamba.

tátogató Ö: *mezei~.*

tátogó *tátogóú* fn Lilás színű virág. *A tátogóú iccaka nyílt ki, amikor melegedett, akkor meg összehúzódott, estefele kezdet nyílni a virágja.* **Ö:** *vad~.*

tatuska ~ fn Öregapó.

tavaly hsz **Sz:** *Tavaj ruktak segbe, mos jutott eszedbe?:* <annak mondják, aki jóval később méltatlankodik az őt ért sérelem miatt>.

tavasárpa ~ fn Tavaszi árpa.

tavaszbúza *tavazbúza* fn Tavaszi búza.

tavaszodik Ö: *ki~.*

távolság Ö: *tő~, zóna~.*

tavottaszír ~ fn Speciális anyagból készült kenőanyag. *A tengejt hájjal vaty ~ral kentüg be.*

té¹ ~ hsz **Sz:** *Se ~, se tova:* semerre.

té² l. tej

tea Ö: *andora~, dávid~, fodormenta~, herba~.*

teafű *tejafű* fn A teacserje szárított levelei.

teáskiöntő *tejáskiöntőü* fn Kifolyó csőrel, belső szűrővel ellátott, egyfűlű, kisebb kanna, amelyben a teát leforrázzák, és amelyből csészébe öntik. *A pincér letette a tejáskiöntőüt a vendég asztalára.*

tébécémehely *tébécémehenj* fn (gúny) Piszkos, elhanyagolt helyiség. *A műhej általlába egy naty koszfiszek, tébécémehenj vőüt, csupa kosz, por, piszok vőüt minden.*

tébláb *tíbláb* fn **1.** Nehézkesen mozgó és másokat is akadályozó személy. *Eriggy innen, te tíbláb! Esz csak tíbláb, nem tuggya, hogy hova mennýik.* **2.** Lábatlankodó személy. *Ez a gyerek egy naty tíbláb, mindig it sündörök körülöttem.*

téblából *tíblából* i Céltalanul, tétován, ide-oda topog, lábatlankodik.

téblábólós *tíblábólóús* mn Téblábóló. *A tíblábólóús embert nem fogatták meg nap-számra a múltba.*

teddide-teddoda ~ mn Akarat nélküli jámbor <ember>. *Az ijen ~ ember elvárta vőuna, hogy áráp tegyik vaty kikerűjýik.*

teddoda Ö: *teddide~.*

téfel l. tejfel

tégely Ö: *samott~.*

tégla Ö: *homok~, kubik~, rópa~, só~, vas~.*

téglaégető *téglaégetőü* fn A kiszáritott, nyers téglát égetését végző munkás.

téglahordó in *Téglahordóú kutya:* a téglát hordására használt hátton hordható deszkalap, amely a felső részén két fogóval támaszkodott a téglát vivő vállára.

téglás mn *Téglázs galamb:* vöröses színű galamb.

téglavető *téglavetőü* fn A téglát a nedves agyagból kiformaló, készítő munkás.

tégláz Ö: *meg~.*

téglázó *téglázóú* fn <Tímármesterségben:> a színlőnél rövidebb kétnyelű kés.

tehén ~, *tehen* fn **Sz:** *Illik rá, mint ~re a gatyá:* egyáltalán nem illik rá. *Úgy ál neki, mint ~en a gatyá:* ua. *Nekiment, mind bolon ~ a fýjának:* vigyázatlanságból, hebehurgyán tett vmít. *Mekféji az apácák tehenit:* férfi vizel. *Kikírné a ~bül a bornyút:* jól tud kérni. **Km:**

Minden ~ a maga bornyát nyajja: minden-
kinek a sajátja a legkedvesebb. **Ő:** *anya~, fe-*
jős~, svájcer~.

tehenedik Ő: *le~.*

tehenész tehenisz fn **1.** Nagygazda udva-
rán kisegítő, nehezebb munkát már nem bíró
öreg szegényember. *A tehenisz pár forintért,*
ővecska ruhájir gondoszza a teheneket. **2.** Te-
hénpásztor.

tehénhímlő *tehénhímlőj* fn A tehén tő-
gyén levő apró dudorok.

tehénhús ~ Marhahús. *A bika húsa, az*
ökör húsa is ~ vójt.

tehénnyalás *tehénnyalás* fn A homlokra
félkör alakban felfelé álló hajtincs. *A tehény-*
nyalás vagy bornyúnyalás, bocinyalás, ami-
kor a haj a homloknál felfele áll.

teher ~ fn Ingtatlanra táblázott adósság.
Sz: *Te főjt terhe!* (mondják a lusta emberre).

tehetetlenül Ő: *el~.*

tehető Ő: *dolog~.*

tehetség *teheccsig* fn Anyagi képesség,
lehetőség.

tehetséges *teheccsiges* mn Tehetős, gaz-
dag, jómódú. *Aki nem vójt teheccsiges, nem*
engethette meg magának a hintóút.

tej ~, té fn **Sz:** *Úgy alszik, mint a té:* mé-
lyen alszik. **Nr:** Tejjel jóllakva nem tanácsos
mezőn, réten lefeküdni, mert a kígyó belemá-
szik az ember szájába, ti. nagyon szereti a te-
jet. **Ő:** *aludt~, apríts~, csecs~, édes~, fecs~,*
gulászta~, juh~, kakas~, kutya~, meleg~, sár-
kány~.

tejbegombóta *tejbegombóta* fn Tejben
főtt vagdalt tészta. *A tejbegombóta teje*
főtt, öreg, reszel tiszta.

tejbetésztaleves *tejbetisztaleves* fn Cukros
tejben főzött laskatészta. *Kevesen ismerik a*
tejbetisztalevest, pedig miben jó.

tejbetők *tébetők* fn Színtelen, fakó ember,
főként kislány. *Erigy mán, te kis tébetők!*

tejbirka ~ fn Tejéért tartott birka. *Ez a*
fric három liter tejet is kiád, ez dunántúli, ez
tejjessen ~.

tejel Ő: *meg~.*

tejes ~ mn **1.** Tejnedvet tartalmazó (nö-
vény), ill. éretlen (gabonaszem). **2.** ~ *míz,*

amikor pergetés v. szűrés után levegő-
buborékok gyűlnek a tetejére. *A ~ míznek ál-
ni kell egy darabig, hogy letisztújjon.* **3.** Tejet
kedvelő. *Neki nem teccet a kávé, mer nem*
nagyon vójt ~. **4.** Szopós. *A koppóvizet a ba-*
romfikoppasztáshoz használtuk, meg a ~
malacho.

tejesbőr *tejezsűr* fn (Tímárok nyelvén-
ben:) fiatal, jól táplált borjú bőre.

tejescupor ~ fn A tej tárolására szolgáló
edény.

tejesfű *tejesfű* fn Kutyatej.

tejesláda ~ fn Tej(termékek) tárolására,
szállítására való (műanyag) láda. *Tejesládába*
szedi a gaszt.

tejesruha ~ fn A bádoggannára erősített
ruhadarab, amely megakadályozza, hogy a
fedőnél a tej kilötyögjön. *Nekem nem tutta a*
szőgáló se kimosni a ~t, mer benne hatyta a
tejfőutot.

tejestésza *tejestisza* fn **1.** Tejben főtt
tésza. *Sokszor megettük a tejestisztát, sokat*
megettük. **2.** Kalács.

tejfel téfel fn **Sz:** *Ű se fenékik téfel, csak a*
tetejin van ety kicsi, a többi savó: ő se jobb a
többinél. **Ő:** *édes~.*

tejfelez Ő: *le~.*

tejfelmérő *téfelmérő* fn Kb. negyedliteres
mérőedény. *A fertajos kívül kik, belül fehér,*
zománcos, hitelesített edény vójt, téfel-
mérőnek is montuk.

tejfolt *tejfolt* fn Tej által hagyott nyom.

tejgyomor ~ fn Oltógyomor.

tejkicsinálás ~ fn Tejfeldolgozás, a tej
kifejésétől egészen a tejtermék elkészítéséig
tartó folyamat.

tejkofa ~ fn Tejeskofa. *A drága jó*
anyámnak aszt üzente haza a húgomtú a ~,
hogy mond meg anyukádnak, hogy az Isten
ijen gyermekeket neveljen, mint én, aki ijen
túróút mek téfel tut szállítani.

tejláz ~ fn Szoptatós koca tejének ela-
padásakor fellépő lázas betegség.

tejoltópor *tejóutópor* fn Tejfeldolgozás-
nál használt por; ezt adják a megmelegített
tejhez, hogy túrót, gomolyát, zsendicét készít-
senek belőle. *Tejóutópor a neve, oszt mit*

tuggyuk mink, miből tevődik ez össze. *A gyapjúgyűtőjénél ott atták a tejóutóport izz Debreceembe.*

tejoltószér *tejóutószér* fn Tejoltópor.

tejpiac *tépijac* fn Tejtermékeket árusító piac. *Ot vóut a tejpiac, és ott, ottan mírtem én el aszt a tejet meg a téfelt.*

tejpille *tépille* fn A forralt tej hártájája, bőre.

téka ~ Kisméretű, polcos faliszekrény. *A ~ba kis mímretű poharakat, pájinkásüveget tartottak.*

tekenő *tekenőű* fn Teknő.

tekenővájó *tekenőűvájó* fn Teknővájó.

teker ~ i Csavarva, sodorva készít vmit. *Tekeri az óyrát vmi: tüsszentésre ingerli. Ö: be~, fel~, le~, meg~.*

tekerics **Ö:** *nyak~, nyaka~.*

tekeredik ~ i Kanyarodik. *Az útra is mon-tuk, hoty ~. Sz: Nem tudom, hova teke-reggyek: mit csináljak?*

tekerég ~ i Csavarog. *Elengettek ~ni bennünket. Sz: Tekereg, mint Orbán lelke a pokolba: állandóan csavarog.*

tekerés **Ö:** *álladzó~, fel~.*

tekerés *tekerés* fn Csavargás.

tekerő *tekerőű* fn Csavargó.

tekerődzik *tekerőűddzik* i Nyakára te-kerőűddzik: ⟨pl. munka⟩ elborítja. *Megint foktomra hatyta a munkát, a nyakára teker-gőűddzett, alik tutta elvígezni.*

tekerőzik **Ö:** *rá~.*

tekerint ~ i Csavarint.

tekerítés **Ö:** *rá~.*

tekerő **Ö:** *boka~, cérna~.*

tekerőpálca *tekerőűpáca* fn A szövőszék-nek az a része, amely a dorong csavarására szolgál; pálca, vaspálca.

tekint **Ö:** *be~.*

tekintés *tekintis* fn ⟨Érzelmet kifejező⟩ pillantás, nézés. *A tekintisit se mertük elkapni.*

teknő **Ö:** *áztató~, barcogó~, béka~, da-gasztó~, füröszto~, gyúró~, kis~, pléh~, só-zó~, sütő~, vas~.*

teknősbéka *teknőűsbika* fn **Nr:** *A tek-nőűsbika a tóut asszonybul lett. Krisztus urunk kenyeret kirt tülle, de asz monta: nincs*

neki. Krisztus megátkoszta: A tekenőű ra-gaggyon a hátára, a lapát meg a hasára.

teknőtartó *teknőűtartó* fn Mosásnál, ill. dagasztásnál a teknőt tartó állványzat.

tél ~ fn **Km:** *A farkas nem eszi meg a telet: átmeneti jó idő után még jöhet hideg tél.*

telázi ~ fn Stelázi.

telebélű *telibélű* mn Jó húsban levő, tes-tes.

telegráf **Ö:** *csepű~.*

telek¹ ~ fn A pusztának az a része, ame-lyet nem legeltetésre, hanem kaszálásra hasz-nálnak.

telek² ~ fn Ostor szíjának a nyélre erő-sítését szolgáló szíj v. madzag; ostortelek. **Ö:** *ostor~.*

telekföld *telekfőűd* fn Telek. *A telekfőű-dön jóű minőűsígű fű termett.*

telekszíj ~ fn Az ostornyél végére hurko-lódó szíj, végén 8–10 csomó van, erre csat-lakozik a csapószíj. *A ~at tőp hejen bevákták, hoty hurkot tuggyanag belőűle kiszíteni.*

telel **Ö:** *át~, le~.*

telelés **Ö:** *be~.*

telelő *telelőű* fn Akolféle, bekerített hely, ahol a jószág télen tartózkodik. *A telelőűn csak a szürkemarhát teleltették, mert nem fá-zott. Ö: jó~.*

telelősbajtár *telelőűzsbojtár* fn A tanyás segítője ott, ahol sok jószág van.

telelt **Ö:** *jól~.*

teleltet ~ i Ennivalót (pl. káposztát) tar-tósít, télire eltesz. **Ö:** *át~.*

telep **Ö:** *bika~, fácán~, kos~.*

telepít **Ö:** *át~, ki~.*

telepítés **Ö:** *alá~, át~, új~.*

teleül *teüül* i Be-, fel- v. ráülve megtölti a helyet. *A verebek teleültik a fát.*

televény *televiny* fn A folyó hordalékja.

teli **Ö:** *telisdes~.*

téli mn *Téli ablak:* külső ablak, amelyet csak télre tettek fel.

teliajtó *teliajtó* fn Üvegrész nélküli, nem átlátszó ajtó.

telik ~ i **Sz:** *Ugy ütötte, ahocs csak tülle tőűtt: ahogy csak bírta. Telik az időű, múlik az esztendőű: az idő eljár. Ö: ki~, meg~.*

telisdesteli *telizsdesteli* hsz Szinültig tele.

telítés **Ő:** *talpfa~.*

télizöld *télizőüd* fn Télen is zöldülő bokorféle.

teljes ~ *tejjes* mn **1.** Egész(en). *Tisz tejjes évig dőgosztam a cementipariba.* **2.** *Tejjes hozomány:* egy civis leány teljes hozománya két ág, egy asztal, egy komód, két lóca, hat párna, két derékalj és két dunyha.

teljestalpas mn *Tejjestalpais guzsaj:* olyan guzsaly, melynek a rúdjától jobbra és balra is van talpa.

telhetetlen mn *Telhetetlen mohamed:* nagytű, nagybélű.

telkes mn *Telkes föld:* kövér, trágyázott föld. *Jó ~ föld ez.*

telkesít **Ő:** *meg~.*

telt **Ő:** *le~.*

tembál ~ fn Talpas leveses tál, amelyben több személy részére szervírozzák a levest. *A levest a felszolgáló ~ba szervíroszta a vendégeknél.*

teméntelen *temíntelen* szn Töménytelen. *Temíntelen sok szemes pasujom termett.*

temérdek *temírdek* szn

temet ~ i ⟨Varjak lelőtt társuk fölött csoportba verődve⟩ keringenek. *A vetési varnyú csoportba verődve, károga kering a lelűt társuk felett, ity ~ik.*

temetés *temetis* fn **Sz:** *Elmenne a dolok temetisire:* nagyon lusta, dologkerülő. **Km:** *Amijen a temetis, ojan a fizetis:* ahogy dolgozik, úgy fizetik.

temető **Ő:** *járvány~, kolera~, ócska~.*

temetőcsősz *temetőűcsőűsz* fn Temetőőr. *A temetőűcsőűsz vigyázott arra, hogy a fejfákat el ne lopják.*

templom **Sz:** *Abba a templomba vőut, ahon üveggel harangoznak:* részeg.

templomos ~ mn Templomba járó, istenfélő. **Ő:** *nagy~.*

templomoskendő *templomoskendőű* fn A nők templomba járása során viselt nagykendője.

templomszolga *templomszóluga* fn A templom rendben tartását, az istentiszteletek-

kel kapcsolatos apróbb teendőket ellátó személy.

tempó *tempóű* fn Viselkedési forma. *Mi-jem bolont tempóűji vannak ennek a fiúnak.*

tempóson *tempóyson* hsz Alaposan, kimerően. *Nem hindrehandrán, hanem tempóyson dőgözik, nem csapja össze.*

ténfereg *tímfereg* i **1.** Lábatlankodik. **2.** Tántorog. **3.** Hentereg, fetreng. *A disznó a pocsojába tímfereg, ide-oda fetreng.* **4.** Céltalanul járkal.

tengelice ~ fn Vadgalamb, vadgerle.

tengely *tengej* fn *Tengejen szállít:* szekéren szállít. *A bort hordóugba tengejen szállították, két naty hordóű vőut a szekeren.* **Ő:** *fa~.*

tengelyágy *tengejágy* fn A szekér vasból készült tengelyét teljesen v. részben körülvevő, fából készült burkolat.

tengelyes **Ő:** *fa~.*

tengelyvégszeg *tengejvíkszeg* fn ⟨régikakó szekéren⟩ a tengely végén levő, füllel ellátott szeg, amelybe a fellépőül is szolgáló vaspálcát, a csatlást akasztották.

tenger fn **Sz:** *Ojan mīj, mint a feneketlen ~:* nagyon mély.

tengeréjszaka *tengericcka* fn Sűrű, sötét éjszaka. *A tengericcka ojan, hogy a kés megálna benne, ojan setit van.*

tengerhagyma ~ fn Húsos levelű hagymaféle.

tengeri ~ fn Kukorica. *Akkor vaty ~t morzsoltak a kezükkel vaty pediglen csak ültek meg olvastak.* **Ő:** *disznó~, fehér~, fia~, gyenge~, kötés~, lófogu~, mazsola~, ó~, piros~, takarmány~.*

tengericső *tengericsű* fn Kukoricacső.

tengeridara ~ fn Kukoricadara. *Mert ugye abrakolták a jóuszágot, tengeridara, búzadara ugye összevágot krumpli, sütőűtök, cukorripa.*

tengeriföld *tengeriföld* fn Kukoricával bevetett földterület.

tengerigoré *tengerigóűré* fn Kukoricakas.

tengerihántás ~ fn Kukoricafosztás.

tengerihántó *tengerihántóu* fn Kukoricamorzsoló-gép. *Nem ojan géppel ment asz, hanem ijen tengerihántóu, uty híjták.*

tengerikása ~ fn Darált kukoricából pépszerűvé főzött étel. *Volt úgy, hogy csak ~ került az asztalra.*

tengeriszüret *tengeriszüret* fn Kukoricatörés.

tengeritörés *tengeritörís* fn Az érett kukorica szárról való betakarítása. *Tengeritörísnél egy ember vit két sort.*

téns ~ mn Tekintetes. *A zsidóu bóutosokat híjták ity, hoty téns úr, téns asszony, de a jeddzőüt mán tekintetes úrnak.*

tenta ~ fn Tinta.

tentél ~ i Gyerek lefekszik. **Ö:** *le~.*

tentikél ~ i Tentél.

tenyér ~ *tenyír* fn **Sz:** *Csak a tenyeribe nem vette, annyira szerette:* nagyon szerette. *Húzzál a tenyeremből ety szál szőűrt!:* lehetetlen dolog kérésére válasz.

tenyerel **Ö:** *ki~.*

tenyeres ~ fn (Iskolai büntetésként:) tenyérbe csapás vesszővel, pálcával, vonalzóval. *A tanítóu ~t adot a nátpálcával.*

tenyészcsalád *tenyészcsalád* fn A kiválasztott legértékesebb méhcsalád.

tenyészcsúcs *tenyészcsúcs* fn A gyökérnek a növekedő része.

tenyésztő **Ö:** *kis~.*

tenyésztőkeret *tenyíztőűkeret* fn (Méhészetben:) olyan ütköző nélküli keret, amelyben a fűzés léceket egymás fölött több sorban könnyen kivehetően rögzíteni lehet. *A tenyíszanyagot a tenyíztőűkereten tenyísztik.*

tép *típ* i **1.** (Ludat, kacsát) tollától megfoszt. *Egy évbe kéccer típtük a libát, kacsát. Minden hat hédbbe kell a libát típni, tizenkét hetesen előűször, utóujára Imre napján, november ötödikén.* **2.** Megszaggatja a gyapjút a körömpövel, hogy az szálás, pihés legyen. **Ö:** *el~, meg~, össze~.*

tépász **Ö:** *meg~.*

tépelődik *típelőűdik* i Erősen gondolkodik, töpreng. *Aki típelőűdik, az erőűsen gondolkodik, hogy mics csinájjon, mics cselekegyik.*

tepertő *tepertőű* fn Sömör a száj szélén. *Tepertőű van a szát szílin, bisztoş jóűleset valami, oszt kilökte a szádat. Az egyyik rokonomnak ritka hóűnap, hogy ne legyik tepertőűje.* **Ö:** *fodor~, pecsenyekövér~, szalonna.*

tepertős *tepertőűs* mn Sömörös, kipattogzott szájszélű. *Tepertőűsz szájú:* ua.

tepertősödik **Ö:** *ki~.*

tépés *típís* fn A mosott gyapjú fellazítása, szálalítása a tépőszékre erősített körömpövel. *Típís alá jön: megtépődik.* **Ö:** *gyapjú~.*

tépett **Ö:** *meg~.*

tépődik **Ö:** *le~.*

tépőszék *típőűszék* fn (Gubacsapóknál:) kártolószer, kártolópad; csikó.

tepsi **Ö:** *nagy~, pléh~.*

tepsiállvány *tepsiállvány* fn (Mézeskalácsosoknál:) tepsitartó.

tepsifogó *tepsifogóu* fn Vastag filcből készült tűzálló edényfogó. *Tepsifogóut kiskemencézésnél használunk.*

tepsitartó *tepsitartóu* fn (Mézeskalácsosoknál:) tepsik tárolására szolgáló falhoz rögzített polcrendszer; tepsiállvány.

tér¹ ~ i **1.** Fér. *Áj aráb, mert nem ~ek tüled!* **2.** *Nem ~ tülle:* nem hagy neki békét. **Ö:** *bele~, be~, el~, hozzá~, ki~, meg~, rá~.*

tér² **Ö:** *be~, ki~, meg~.*

tér³ **Ö:** *áru~, elő~, méz~, padlás~, rakedó~, vágás~.*

térd *térgy* fn **1.** A comb és az alsó lábszár közötti ízület. *A térgyemről lement a bűr a sog szákpakolás mijatt.* **2.** Nadrágon a térdet fedő rész.

térdekalácsa *térgekalácsa* fn Térdkalács.

térdepel *térgepel* i Térdel. **Ö:** *le~.*

térdű **Ö:** *huszár~, ökör~.*

tereget ~ i **1.** Kimosott ruhát száradni kiaszt. **2.** (Vkinek az orra előtt) hadonászik. *Ne teregess itt az óűrom előűtt, ne hadonássz!* **Ö:** *meg~.*

téreg **Ö:** *ki~.*

teregető **Ö:** *kötél~.*

terel ~ i **1.** A juhász a nyájjal halad, irányítja azt. *Hát én ~tem űket, persze.* **2.** A

kutya a juhász utasításai szerint irányítja a birkákat. *Ha küttük ~t, ha nem küttük nem ~t.* **Ö:** meg~.

terelés Ö: gulya~.

terem¹ ~ i (Személy) születik. *Ha dicsírtik, asz monták, ijen jány nem ~ mindenütt.* **Ö:** ki~.

terem² Ö: vágó~.

teremt ~ i *Kípen* ~: pofon üt. **Sz:** *Úty kípen ~elek, hogy egyik szemed vendíksigbe megyen a másikhó: jól pofon ütlek. Isten ~ette az anyádat!:* (káromkodás). *Úgy a főüthő ~elek, hogy anyát kanállal se kapar fell:* (fenyegetés). **Km:** *Ha az Isten nyulat ~ett, akkor csorbóúkát is ~ neki!:* az Isten segítségével a sok gyermeket is fel lehet nevelni. **Ö:** le~.

teremtés *teremtís* fn **Sz:** *A teremtísit az anyádnak!:* (szitok).

teremtette Ö: *disznó~, fekom~, fene~.*

teremtő *teremtőü* mn/fn **Sz:** *Az én teremtőü Istenem álgyom meg!:* (jókívánság). *Az én teremtőüm álgyom meg!:* ua.

térés Ö: meg~.

tergenye ~ fn **1.** A teher felpakolásához használt faváz a teherhordó számaron; csacsinyereg. **2.** Nagy, nehéz teher.

tergenyész ~ mn **1.** Teherrel megrakott (álat). **2.** Terhet húzó személy. *A ~ a hordár előüggye, két kerekü kocsit tolt vaty húzott. Tergenyész számar: a) teherrel megrakott számar. b) olyan személy, aki többet cipel, mint amennyit elbír.* **Sz:** *Ojam, mint ety tergenyész számar:* ti. sokat cipekedik.

tergenyézí ~ Terhet számaron szállít.

térgörbeség *térgörbesíg* fn A rönkfa többirányú görbesége.

terhes mn *Terhes felleg:* esőfelhő. *A ~ felleg, amibe sok víz vóút, ebbül nyúlt le az esőüzsák.*

téri Ö: hullám~.

tériget Ö: be~.

teringette ~ ísz Teringettét. *Teringette, rosz köjö!*

teringettét *teringettít* ísz **Sz:** *Aszt a kutya teringettít!:* (szitkozódás).

terít Ö: bele~, le~, meg~.

térít *térít* i Legelő jószágot hazafelé

fordít. **Ö:** meg~, össze~.

teríték *terítik* fn (Vadászat után) a földre egymás mellé rakott lelőtt vadak összessége. *Éves terítik:* az egész évben elejtett vadak összessége. *Terítikre hoz:* (nagyvadat) elejt.

terítés *terítés* fn A sörétes puska szórása, a sörétek elhelyezkedése egységnyi körön. **Ö:** dísz~.

terítő *terítőü* fn Szemfedő. **Ö:** kaszni~.

terjed Ö: el~.

terjenget ~ i Gesztikulál, kezével hadonászik. *Ne terjengess it előüitem! Ne terjengezsd előüitem a kezedet!*

termék Ö: köztes~.

termel ~ i **1.** Állatot tenyészt. *Mert mink magunk ~tüik a libát.* **2.** (Méh mézet) előállít. *A krajnaji mí jóúl ~.* **Ö:** be~, le~, túl~.

termelés *termelés* fn **1.** A méznek a közvetlen létrehozása, előállítása. *A méz termelése során nagyon sok apróságra kel figyelni.* **2.** Juhtenyésztés.

termelő Ö: *apríték~.*

termény *termíny* fn Gabona.

termés *termís* fn Árpa (a szemén). *Termís nőütt a szemín.* **Nr:** *Nem szabadott a vevőünek sose szükön kimírni a búzát, mert asz tartották, hogy akkor jóü termís lessz.* **Ö:** méz~.

természetü Ö: nagy~.

termő Ö: *alant~, makk~.*

termőíves *termőüíves* mn *Termőüíves kolna:* alacsony termőívíű almafa. *Termőüíves orsós:* a vezérág és négy másik ág meghagyásával, ill. lekötözésével kialakított (almafa). *Termőüíves orsósra főüleg az alacsony törzsü deliceszfajtákat alakítottuk ki, ahun az alsóü ágak szítálnak, a csúcs fele meg rövidebbek.*

termőgally *termőügaj* fn Termőág, gyümölcsfának termést hozó ága.

terpesz ~ fn A fa törésének föld feletti kiszélesedett része.

terpesztés *terpesztís* fn Az agancsszarak egymástól való távolságának mértéke.

terül ~ i A tészta ellaposodik sütés közben. *Összesülnek a tepsiben a puszedlik, ha ~ a tiszta.* **Ö:** el~, neki~.

térül **Ö:** *fel~.*

terület **Ö:** *költő~, rak~, vadász~.*

terül-fordul ~ i Térül-fordul.

térül-fordul ~ i Elmegy vhova, és hamarosan visszatér.

tervezés *tervezés* fn A szűre hímzendő minta kidolgozása, összeállítása a szokásos motívumokból.

tervrajz ~ fn (Először pauszpapírra, majd erről kartonpapírra rajzolt) csipkeminta.

térző *térző* fn Nyomdai szedéskor a papíron fehérén maradó részek kitöltésére való ölomdarab.

test fn **Sz:** *Szegény ~em, mikor ígetnek nek Pesten?:* (tréfás felsőhajtás). **Ö:** *könyv~.*

testál ~ i Végrendelkezik. *Akkor ~, amikor számolva vannak a napjai.* **Ö:** *el~, meg~, rá~.*

testálás ~ fn Végrendelkezés.

testállás ~ fn (Juhászatban a vezérürü kiválasztásakor fontos szempont:) küllem, testfelépítés. *Annak legyen a ~a egyenes derék, a füle nagyob legyen, no meg a farka legyen szép, hosszú farkok.*

testamentum **Ö:** *ó~.*

testámentum ~ fn Végrendelet.

testel **Ö:** *meg~.*

testőr *testőr* fn Gyászhuszár. *A testőrköt kivittik a koporsót a kocsího.*

testtartás **Ö:** *ima~.*

testus ~ mn Tegező viszonyban levő. *Testusz barátok: tegeződő, pertuban levő jóbarátok.*

testvér *tesvír* fn Jóbarát. *Gyere tesvír, se giccs ety kicsit!* **Sz:** *Tesvirek közt is megír annyit: nem drága érte az az ár.* **Ö:** *egy~, jó~.*

tesz/en ~ i **1.** (Kenyérsütéshez) kovászt készít. **2.** *Úty tesz, hogy...:* úgy gondolja, hogy... **3.** *Törvényt tesz:* (bíró) ítélkezik. **4.** Szokatlan dolgot művel. *Tettek ezek ojan beszédet, hocs csak halgatni kell.* **5.** *Mit tesz?:* mit jelent? *Hallottam, hogy bókongóúzs, de nem tudom, hogy mit tesz.* **Sz:** *E mán teszi!:* ez igen, ez már döfi! **Km:** *Ahova nem tettél, ot ne keress! —.* **Ö:** *be~, félre~, fel~, ki~, le~, meg~, oda~, rá~.*

tesziveszi ~ mn Együgyű. *A szomszéd csak ojan ~ ember.*

tészni ~ fn Vasból készült eszköz, amely megakadályozza, hogy a löcs lecsússzon a tengelyről. *A ~ tartotta a löccsöt.*

tészta **Ö:** *anya~, barna~, blundel~, csiga~, csöröge~, eperleves~, fehér~, gomba~, guba~, hulladék~, hurka~, kalács~, kenyér~, kiver~, kockás~, kött~, laska~, lebbencs~, lédig~, maradék~, öreg, rétes~, sulyom~, táska~, tejes~, tokni~, zab~.*

tésztabeosztó *tésztabeosztó* fn Fémből készült vágóeszköz. *A tésztabeosztóval jelöli ki, hogy mekkora szeleteket vágjon.*

tésztacsík *tésztacsík* fn *A tésztacsíkot meg sodortam, két vigít összenyomtam, aztán bú zsírba pirostra sütöttem, kész vóut a csőüreg.*

tésztacsínálás *tésztacsínálás* fn A tészta elkészítése. *Nyáron az ember elkészített egy rakás lebbencset, kirakta a tésztát a szárítótúra, nem ted benne kárt senki, ez vóut a tésztacsínálás.*

tésztaleves *tésztaleves* fn Száraztésztából, krumpli, hagyma, szalonna és pirospaprika hozzáadásával szabadtűzön, vassfazékban készült sűrű leves; lebbencs.

tésztanyomó *tésztanyomó* fn Tésztaszűrő, tésztapasszírozó. *Tésztanyomóun át szoktam passzírozni, hogy ne legyig darabos.*

tésztásszütyő *tésztásszütyő* fn Száraztészta tárolására használt kis zsák.

tét **Ö:** *jó~.*

tetejel **Ö:** *le~.*

tetejes ~ mn Megtétezett. *Mektöjtötte a víkát tetejesen.*

tetejez ~ i **1.** A szőlővessző végét visszavágja. **2.** Dohány bugáját levágja. **Ö:** *be~, le~, meg~.*

tetejezés *tetejezés* fn **1.** A szőlővessző végének levágása. **2.** Dohány bugájának levágása.

tétel **Ö:** *le~.*

tetem ~ fn *Tetemre híj:* a) gyilkosság azonosításához megidéz. b) gyilkosság tanújaként megidéz. **Ö:** *gyűrű~, gyűrű~, holt~.*

tétemény **Ö:** *jó~.*

tetés ~ mn Tetézett. *Tetésen a galuskát, a pulickát is lehetet tenni. Tetés tányírral: tetézett tányérral.*

tétes **Ö:** rá~.

tetéz ~ i **1.** Vminek a tetejét rakja. *János báci most ~i a kazlat.* **2.** (Rézműves:) az öntőszekrényt teletölti homokkal. **Ö:** be~.

tétova *títova* hsz Ide-oda. *Títova tekingetett.*

tetoválas ~ fn A juh megkülönböztetése festékekkel. *Hát van kirem szípen a ~, meg a biléa, az ugi a fülbe.*

tető *tetőű* fn *Tetejivel:* megtetézve, púposan. *Mektetőtötte a víkát tetejivel.* **Ö:** bádog~, hajk~, ház~, kantár~, rolni~, szalma~.

tetőgerinc *tetőűgerinc* fn A háztető vízszintes éle, amelyben a tető két ferde síkja találkozik.

tetős **Ö:** bádog~.

tetőz *tetőűz* i Kazlat befed, tetéz.

tetszik *teccik* i Rémlik. *Úty teccett, a fiamat láttam ott.* **Ö:** fel~, meg~.

tetszős *teccőűs* mn Szép, kíváncs. **Sz:** *Aki ragyas/szeplőűs, az a teccőűs: (gúny) az a szép. Ha nagyon szeplőűs, nagyon teccőűs: ua.*

tett **Ö:** jó~.

tetthelyen *tethejjen* fn Ott a helyszínen, azon a helyen. *De a tiszt visszafordult, csak az ucca vígijig vitte, és letette a tethejjen.*

tettű **Ö:** nagy~.

tetű fn **Sz:** *A ~ egye meg a nyakadat!:* (átok). *Mennyik el a ~ a nyakadrul!:* ti. halj meg! *Ojan lassam mászik, mint a ~: lassú járású.* **Nr:** *Hallottam rulla nagyanyámtul, hogy rígen ucs csinálták, ha tetves ember mekhótt, oszt ki vóút terítve, akkor sült melek szalonnát tettek a tarkóujáho, mer akkor az összes ~ odament, és nem mászkált ott a mekhalt fejin, ot megült a jóú langyos hejen.* **Ö:** *elefánt~, gyapjas~, gyökér~, koldus~, méh~, tyúk~, vak~.*

tetűzsír *tetűzsír* fn Tetű elleni kenőcs. *Rígen ~ral kentig be a gyerekeknek a fejit, aki tetves vóút.*

tetyeg-tötyög *tetyek-tötyög* i (Kisgyermek) járni kezd.

téved **Ö:** meg~.

tévelődik *tívelőűdik* i Töpreng, erősen gondolkodik. *Azon tívelődők, hoty hova tettem a kapukulcsot.*

tevés **Ö:** kovász~.

tevő **Ö:** törvény~.

tevődik *tevőűdik* i *Valahova tevőűdik:* vmit vhová tesznek úgy, hogy keresni kell.

tevődött **Ö:** össze~.

tézsla ~ fn **1.** Az eketaliga elé akasztott rúd, amely mellé az igás állatot fogják. **2.** Négyes v. hatos ökörfogatban a szekérrúd meghosszabbítására való rúd. **3.** Ökrösszekérnél használt hosszú rúd, amire a jármot akasztják.

tézslaszeg ~ fn Rúdszeg.

tied *tijed, tijéd* nm **Km:** *A tijedet tedd el, a másét ne vedd el!:* a magadéra vigyázz, a máséhoz ne nyúlj!

tik ~ szn Ti. *Gyertek, nizzítek csak, ez az asszony, nem ~!*

tikkad **Ö:** ki~, le~, meg~.

tikkaszt **Ö:** le~.

tikkasztó **Ö:** le~.

tikog ~ i Tyúk kapkodva lélegzik. *A tyúk tikok, ha valami a torkán akad, húzóúsan lílegzik.*

tilalmas ~ fn Védett terület. *A tilalmazsba vóút a jóúszág. A fíjatal tengeri főűd is ~ vóút a tehenek ríszire.*

tilalomjárás ~ fn Kijárási tilalom. *Úty-hogy vóút úgy, hogy teccik tudni ~ vóút, kijárni az uccákra, akkor nem szabad vóút, mert főradalom vóút vagy mi vóút.*

tilinkó *tilinkóú* fn **1.** Kisebb furulya. **2.** Fűzfásíp, fűzfafurulya.

tilinkózik *tilinkóúzik* i Tilinkón játszik.

tilol **Ö:** meg~.

tilolás ~ fn Az a folyamat, amikor a kenderet megtilolják.

tilos ~ fn/mn **I.** fn *Tilozsba legeltet:* nem a saját területén legeltet, mások művelt földjeire, esetleg erdős területre hajtja a nyáját, lopva terel. **II.** mn *Tilos erdőű:* fiatal, emiatt védett erdő. *A ~ erdőűbe nem vóút szabad legeltetni, csak a szálerdőűbe.* **Sz:** *Tilozsba jár:* férfi a más asszonyát szereti.

tiltó *tiltóy* mn Felhúzható deszkazár a gabonás láda alján, amellyel a kiömlő termény mennyiségét szabályozzák. *A hombárnak is van tiltója. Ö: hombár~.*

timárbál ~ fn (rég) A timártársulat által rendezett bál.

timártársulat *timártársulat* fn (rég) A timárok szakmai szövetsége. *A ~ meg, ugye a timárok is hát társuladba vóytak abba az időűbe.*

timárüzem ~ fn A timár műhelye. *Vóyt ugyan a Homvéd uccán ety ~.*

timós mn *Timsóys cserzís: (rég)* (szörmekikészítőknél:) már nem használatos magyar találmány, amelynél timsót használtak a cserzési eljáráshoz.

tinó *tinóy* fn **1.** Idősebb, de még nem jármos, ivartalanított bikaborjú. *A tinóykat sose foktág be a lekháccsóy sorba, csak előűre, vagy ha három ökörpár vóyt, középre. 2. Még nem jármos, bármely nemű borjú. **Km:** *Tanúy tinóy, ökör lez belőűled!:* addig tanulj, míg fiatal vagy! **Ö:** *ökör~.**

tinógulya *tinógulya* fn Bikaborjából álló gulya.

tinógulyás *tinógulyás* fn Olyan ember, aki a tinók felügyeletét és ellátását végzi. *Ez vóyt a tinógulyás, Fülöp János.*

tinóri *tinóri* mn *Tinóri gomba:* tinóru gomba.

tinótanya *tinótanya* fn Olyan tanya, ahol fiatal szarvasmarhát tartanak. *Vóyt például a Fekete-ríti tinótanya.*

tinta ~, *tenta* fn

tintafosó *tintafosóy* fn Hivatalnok. *Rígen a tanult embereket, a hivatalnokokat tintafosóyknak monták.*

tintanyaló *tintanyalóy* fn Ügyvédbojtár, írnok.

tintáz **Ö:** *be~, el~.*

tipeg-topog i **Sz:** *Tipek-topog, mint a ruca a jégen: ügyetlenül lépeget.*

tipli **Ö:** *fa~.*

tipor **Ö:** *rá~.*

tippan fn *Marikkal rakot ~:* kis csomókban nőző pázsitfű. *Marikkal rakot ~ sok vóyt a Hortobágyon. Ö: fekete~, liba~, sívó~.*

típusos mn *Típusos vendíg:* előfizeteses étkező.

tírpák ~ fn Szlovák, tót.

Tisza fn **Sz:** *Higgyed, bolond, íg a ~, szalmával óuttyák!:* —.

tiszt **Ö:** *katona~.*

tiszta ~ mn *Tiszta liszt:* finom őrlésű főzöliszt. *Az eleje vóyt a ~ liszt, asz leengettík, és utánna jött a kenyírliszt. Tisztába legyen: tiszta tegyen. Uty hatytuk, hogy az mán ünnep elsőű napján szíp ~ba legyen. Tisztába tesz: (halottat) megmosdat, átöltöztet.*

tisztál ~ i *Mosás befejező szakaszát végzi, öblít. Jóy vóyt mán mikor ~tunk, mert tuttuk, hogy a vígíre írtünk a mosásnak. Ö: ki~.*

tisztálás *tisztállás* fn Öblítés. *A ruhamosás utóúsóy szakasza a tisztállás, akkor mán szappant nem használnak, tiszta vízbe kiöblintik, kicsavarják a ruhát, úty száríttják meg.*

tisztálkodik *tisztálkodik* i Tetőtől talpig megmosakszik és tiszta alsó, felső ruhát vesz fel. **Ö:** *fel~, meg~.*

tisztára ~ hsz Teljes egészében. *Aszongya, hoty ~ csak énvelem tarcsa fenn a kapcsolatot.*

tisztaszoba ~ fn Vendégfogadásra használt, díszesen berendezett szoba.

tisztátlan ~ mn (Erkölcsei, vallási szempontból) nem tiszta.

tisztáz **Ö:** *el~.*

tisztázás ~ fn (Pálinkafőzéskor) a már egyszer átforrt, viszonylag letisztult szesz újraforralása a tisztázóüstben. *A tiszta pájinka jön le másoggyára, ez a ~. Ö: el~.*

tisztázólé *tisztázóúlé* fn Öblítővíz. *A tisztázóúlébe töűtöttik a kikvizet.*

tisztázóüst *tisztázóúüst* fn Finomítóüst. *Két üst van, az egyik a cefrés, a másik a tisztázóúüst.*

tisztel **Ö:** *le~, meg~.*

tisztelet **Ö:** *isteni~.*

tiszteletbeli *tiszteledbeli* mn Köztiszteletnek örvendő, komoly, tekintélyes. *Az én kíróűm tiszteledbeli ember vóyt.*

tiszteltet ~ i Vkivel tiszteletét, üdvözetét küldi vkinek.

tisztesség *tisztesség* fn Megbecsülés, megtisztelés. *Őtősz fel szípen vasárnap tisztessígre!* **Km:** *A jó/szíp ruha tisztesség: öltözetünkkel is ki kell fejeznünk a megbecsülésünket.*

tisztességes *tisztességes* fn Jó, hasznos. *Esz tisztességes üzlet vóut.*

tisztígat ~ i Tisztogat.

tisztító *tisztító* fn A tiszték által használt ló. *Gondosza a lovat határozottan, mer három tisztilovad gondozott.*

tisztítás *tisztítás* fn Fialat erdő ritkítása, egyes nem kívánatos egyedek kivágása; *Egységügyi tisztítás:* a beteg/sérült fák eltávolítása az erdőből. *Felszabadító tisztítás:* az értékesebb fák fejlődése érdekében egyes fák kivágása. **Ö:** *agancs~.*

tisztítóbenzin ~ fn Tisztításra használt benzin.

tisztítófa *tisztítófa* fn Az a fa, amelyhez a vad az agancsát dörgöli, hogy a bőr lemenjen róla.

tisztítóhordó *tisztítóhordó* fn A lájterhordó része, amely ajtóval le van zárva, és benne történik a szőrmésbőr tisztítása a nedves fűrészpörban.

tisztítókefe *tisztítókefe* fn (Könyvkötőknél) a táblák letisztításához használatos keményszőrű kefe.

tisztítórés *tisztítórés* fn Léccel zárható nyílás a kaptár ajtajánál, a méh ezen kotorja ki a szemetet. *A tisztítórés segíti a miheket a takarításba.*

tisztul ~ i **1.** Takarodik vhonnan. *Tisztujj innen!* **2.** Menstruál. **Ö:** *fel~, ki~.*

tisztulás ~ fn Menstruáció. **Nr:** *Asz tartották, hogy akinek ~a van, az akkor ne süssön kenyeret.* **Ö:** *ág~, havi~, törzs~.*

tisztulási mn *Tisztulási* *százalék:* a megvásárolt gyapjú azon, százalékban kifejezett része, amely a tisztulási veszteség mennyiségét fejezte ki. *Tisztulási veszteség:* a megvásárolt gyapjú azon, kárba vesző része, amely a mosás során mint szennyes anyag távozott.

tisztuló in *Tisztuló kirepülés:* télen, tél

után a méheknek az első enyhe napon való kiszállása, hogy kiürítsék a bélrendszerükben felhalmozódott emészthetetlen anyagokat. *A jó idő előcsalogatta a miheket, akik mekettik elsőj, tisztuló kirepülésüket.*

titok ~ fn **Km:** *A titkot a tyúk is kikaparja:* idővel minden titok napvilágra kerül. *Nem ~, amit két ember tud: —. A titkot a vak tyúk is meglesi: —. Ö:* *juhász~.*

titulál ~ i Tituláz.

tituláz ~ i Vmilyen címen szólít. *Tituláz, ha például ténsurnak satöbbi mond valakit.*

tityeg-tötyög *tityek-tötyög* i Kisgyerek kezd járni.

tizedén hsz *Tizedin vág/arat:* minden tizedik mázsa/kereszt az aratóé. **Nr:** *Például a búzát is tizedin vaty tizenkettedin vágták, ez asz jelenti, hogy minden tizedik mázsa az aratóujjé vóut. Ha kerezbül ríszelt, akkor a kerezbül vóut minden tizedik vaty tizenkettedik az övé, de esz kiment a divadbul.*

tizentúl Ö: *kis~.*

toccsan Ö: *bele~.*

tódít i *Tódíttya a beszédet:* hozzátesz ahhoz, amit hall.

tóga *tóga* fn (rég) A múlt század közepéig a református kollégiumok felső évfolyamos, bentlakó diákjainak palástszerű, bő felső ruhája. **Ö:** *deák~.*

tohonya ~ mn **1.** Nehézkesen mozgó, lomha, ill. ilyen emberre jellemző. **2.** Rendetlen, lompos öltözetű.

toilettükör *toilettükör* fn Fésülködőasztal. *Akkor benne vóut, vóut egy, a toilettükör.*

tojás fn **Sz:** *Még alig bút ki a tojásbul:* egészen fiatal. **Ö:** *bakter~, jérce~, gyöngy~, hangya~, kár~, kaszás~, libuc~, pulyka~, záp~.*

tojáskanál ~ fn A főtt lágy tojás elfogyasztásához való kis méretű kanál.

tojásos Ö: *pulyka~.*

tojásóválhordó *tojásóválhordó* fn Tojáshoz hasonló hordó.

toj/ik Ö: *bele~, el~, ki~, le~.*

tojó *tojó* fn Nöstény madár.

tojógalamb *tojógalamb* fn A galamb nöstény párja. **Sz:** *Tipek-topog, mint a tojógalamb:* nem leli a helyét.

tojókacsa *tojókacsa* fn Kacsa nöstény párja. *Van, mert a tojókacsa az rettentően tud erőiesen hápogni.*

tojóláda *tojóláda* fn Az a láda, amelybe a tojós tyúkokat zárják tojni.

tojóliba *tojóliba* fn Liba nöstény párja. *Hát aszt íty szoktuk, hogy na asz tojóliba, ez meg gúnár.*

tojóruca *tojóruca* fn Tojókacsa.

tojóska *tojóska* **Sz:** *Jóyska, tojóyska, tojjál meg az iccaka!:* (Jóskával ingerkedő tréfás vers).

tojóz *tojóz* i **1.** Tyúkot tapogatással megvizsgál, hogy tojós-e. **2.** (Más nőjével) közösül. **Nr:** *Ritkán tojózz, ne tuggya más, mert halált okoz a tojózás!:* más nőjével csak titokban foglalkozz! **Ö:** *meg~*

tojózás *tojózás* fn (Más nőjével) közösülés.

tojtat ~ i Kisgyereket becézget, kényeztet. *Úty szereti aszt a cseb gyereket, hogy mindik tojtattya.*

tok ~ fn **1.** (Fából készített) tolltartó. *Plajbász legyen, hegyes legyen, togba legyen! — monta Igasz Pál tanítóú úr!* **2.** Palaveszszótartó. **3.** Párnatok. **4.** (Baromfinál:) a toll töve. **Ö:** *fenő~, fen~, geréb~, kard~, kés~, por~.*

tokány Ö: *malac~.*

tokásodik ~ i (Disznó) tokára hízik. *Ha befogják a süldőit hízóúnak, akkor mán ~ ety pár hét múlva, megláccik rajta, hoty többet evett, mint amíg maglóú vóút.*

tokkalap ~ fn Karima nélküli női kalap. *Nagyon díszes kalapok vóútak szíp kalapok, télen mek posztóúbul is, úty híftuk ~.*

toklyó *tokjó* fn Fialat bárány. *Amikor elíri az éves kort, onnantul kezdve a neve tokjó.* **Ö:** *jerke~, kos~, ürü~.*

toklyófalka *tokjóúfalka* fn Egyéves ivarérett juhokból álló nyáj. *Rígen vóút ürüfalka, tokjóúfalka, de mán csak ritkán van ijen.*

toklyószőrű mn *Tokjóúszőrű guba:* olyan göndör szőrű guba, amelynek szőre a báránygubánál hosszabb, a hosszú fürtűnél rövidebb; bondor guba.

tokmány ~ fn A kaszakő tokja. *A ~ a kaszakű tokja, víz is vam benne, vóút marhaszarvbul, kísőüb meg alaminijumbul.*

tokni ~ fn **1.** (Kétfestőknél:) keményítőüst fölött a falból kiálló rúd, melyre az anyagot dobták. **2.** (Mézeskalácsosoknál:) faforma.

toknitésza *toknitésza* fn (Mézeskalácsosoknál:) kiveret tészta. *A toknitésza munka- és anyagigényes, csak Debrecembe csinájják.* **Nr:** Debrecenben a mézeskalácsosoknál őshonos tésztafajta.

tokol Ö: *meg~.*

tokos ~ mn **1.** Tollasodni kezdő madár. **2.** Olyan megkopasztott v. megtépett baromfi, amelynek a bőrében ottmaradt a tok. *A rosszszul koppasztod baromfi ~, amibe benne maradnak a tokok.*

tokosodik ~ i Csupasz madárfióka tokossá kezd válni.

tokoz ~ i Baromfit koppasztáskor tollfészkeiktől megtisztít.

tokszárú mn *Tokszárú csizma:* (férfi ünnepi viselet részeként:) térdig érő, egyenes, nem rogyós szárú csima. *A ~ csizmába ahoty hajlott a lábuk, uty hajlott a csizma.*

toktartó *toktartó* fn Tolltartó. *Plajbász legyen, hegyes legyen, togba legyen! — monta a tanítóúnk.*

told Ö: *ki~, össze~.*

toldalék *tóúdalik* fn Tézsla.

toldalékrúd *tóúdalíkrud* fn Tézsla.

toldás Ö: *hátszój~, össze~.*

toll fn **Sz:** *Könnyű, mint a ~:* nagyon könnyű. *Más ~ával dicsekszik:* olyasmivel büszkélkedik, ami nem a sajátja. **Ö:** *anya~, cső~, ehe~, kenő~, lúd~, pehely~.*

tollas Ö: *daru~, kakas~.*

tollasfúró *tollasfúró* fn A fúró kezdetleges, kézi erővel működő fajtája.

tollázkodik ~ i **1.** Személy vontatottan készülődik vmihez. *Ne tollázkoggy ojan sokáig, monták annak, aki sokáig őjtőszködik,*

sokájik szedi magára a gúnyját. **2.** Lustálkodik, henyén tétlenkedik.

tollazás **Ö:** csirke~.

tollfosztó *tolfosztó* fn Kacsa, liba szárny-tollából készített kenőtoll.

tollpólya *tolpólya* fn Tollal töltött pólyapárna.

tollseprű *tolseprű* fn Liba, kacsa lemet-szett szárnya. *Vóút egy ijen kis tolseprűm, amit megöltem kacsát vagy rucát.* **Sz:** *Nem ettem tolseprűt:* nem vagyok bolond, nem ment el az eszem. *Illik neki, mint kutya szá-jába a tolseprű:* egyáltalán nem illik.

toló **Ö:** fazék~.

tolóágy *tolóágy* fn Alacsony, nappalra az ágy alá tolható, kerekeken mozgó fekvőhely. *Ahon vóút nyóuc-tíz gyerek, ot mindenüt vóút tolóágy. Ketten is aluttag benne.*

tologató **Ö:** fazék~.

tolonc ~ fn Fogoly, rab.

tolvaj ~ fn **Km:** *Nehéz attul lopni, aki maga is ~:* ti. vigyáz a sajátjára.

tolvajság ~ fn Lopás. *Nem bizonyult rá a ~.*

tombak ~ fn (Rézben gazdag) sárgaréz. *A tombak szerszámok anyagául szolgál.*

tompa mn *Tompa marokkés:* a szörmés-bőr nyújtásához és puhításához használatos félhold alakú eszköz.

tompora ~ fn Tompor. (E/3. stb. birt. szraggal:) *tomporája:* vkinek a tompora. *Úgy vágok a ~dra, hogy vacsorán látot Pilátust!*

topa ~ mn/fn **I.** mn **1.** Sánta, bicegő. **2.** *Topa lábú:* befelé álló lábfejű, emiatt esetlen járású (személy). **II.** fn Befelé álló lábfejű, emiatt esetlen járású személy.

topán ~ fn Bokáig érő rövid szárú cipő. **Ö:** főveg~.

topánkázik **Ö:** be~.

topolya *topoja* fn Fehér nyárfa.

topolyafa *topojafa* fn Topolya.

toporog ~ i Nyugtalanul topog.

toportyánféreg *toportyánfereg* fn (rég) Farkas. *A toportyánfereg régi szóú, még öreg-anyám monta.*

toporzékol *toporzíkol* i

torka **Ö:** kemence~.

torkaszalonna ~ fn Disznónak a toroknál lévő szalonnája, tokaszalonna.

torkolat ~ fn (Rézműveseknél:) az öntő-forma beöntőnyílásának a legszéle, eddig töltötték meg az olvadt rézzel. *Torkolatájig mek-telik:* öntésnél addig öntik az olvadt rezet, míg az teljesen megtölti az öntőformát, hogy az anyag teljesen kitöltse a formát, és jó tömör legyen.

torlás ~ fn (Rézműveseknél:) a már le-öntött tárgyon lévő felesleges fémadarabok, amiket letörtek, lefűrészeltek később, az egyik ilyen jellegzetes torlás a tüske.

torma ~ fn **Sz:** *Tormát reszel az óyra alá:* sok apró kellemetlenséget okoz vkinek.

tornász **Ö:** elő~.

toronyát-boronyát *toronyád-boronyát* fn Hetet-havat, mindenféle zagyvaságot. *Össze-hordot toronyád-boronyát.*

tornyos mn **1.** *Tornyos ágy:* olyan ágy, amelynek díszes fejege a lábvégnél jóval magasabb. *A ~ ágynál a fejünk ajját a ~ vígre tettük, az ezerkilencszázas évegbe vóúd divat.* *Tornyos nyoszoja:* ua. **2.** *Tornyos ebéd-lőüszekrény:* magas, díszes felsőrésszel ellátott ebédlőszekrény.

torok ~ fn (Fazekasoknál:) a mázörllőkö része, ahonnan a finomra őrölt anyag kifolyik egy kis edénybe. **Ö:** kemence~, pince~.

toroklobbanás *toroklobbanás* fn (rég) Lázzal és nyelési fájdalmakkal járó lob a garatban, torokgyulladás. *Hártyás toroklobbanás:* (a toroklobbanás egyik fajtája).

torokmirigysenyvedés *torokmirigysenyvedés* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

torokrész *torokrész* fn A nyak elülső részén levő szörmésbőr.

torokszíj ~ fn Kantárnak a ló álla alatt átkapcsolódó szíja; álladzó, állszíj.

torongy ~ fn A tojásból kikelt csirkén rajta maradt tojásbéj v. más része a tojásnak.

torongyos ~ mn Olyan (csirke), amelyiknek a fenekénél torongy van. *A ~ csirke nem vóút megirve āra, hogy magátul kibújjik a tojásbul, letaposta rulla a tojásbéjat az annya. A ~ csirke mind elfososodott.*

toronyfácán ~ fn Magasan repülő fácán.

toroshús ~ fn Toroskáposztába való hús.

torsalkosik ~ fn <Férfi> nők körül forog, kelletli magát. *Csiribiri ember vőut, mégis vőut ijen kis emberbe is, hogy a nőjknél torsalkodott, mint a kokas a tyúknál.*

torta **Ö:** húdláb~, menyasszony~.

torzs ~ fn A lekaszált gabona földben maradt csonkjá. *A lucernának, búzának, rozs-nak is van ~a.* **Ö:** búza~, nád~.

torzsa *torsa* fn Némely növény szárának megvastagodott, húsos, esetleg kissé fás része. *Hát asz felment ojan magasra, hogy gyönyörű vőut, torsával kifele.*

tosz ~ i Baszik.

toszít ~ i Taszít. *Toszíttya a targoncát.* **Ö:** ki~.

toszítgat *toszítgat* i Taszítgat. *A gyerekek szeretik toszítgatni a targoncát.*

toszul ~, *taszul* i Taszítódik, nyomódik, tolul.

tót fn **Km:** *Erez be a tóutot a házba, ki-vér:* ti. visszaél a bizalmaddal. *Fogad be a tóutot, kivér a házbúl:* ua. *Tóut nem ember, kása nem ítel:* <a tótokat lebecsülő mondás>. **Nr:** *A tóut a munkánál asz kérdészte: Hun van az enyém kicsi villa? Az evésnél: Hon van az enyém naty kanál?* **Ö:** ablakos~, drótos~.

tótágas *tóutágas* fn Szétterpesztett lábbal kézen állás.

totojázik **Ö:** el~.

tótorgona *tóutorgona* fn Duda.

totyakos ~ mn **1.** Nagy seggű <nő>. **2.** Bő <ruha>. **3.** Lompos öltözetű. **4.** Nagy hasú <férfi>.

totyogós *totyogóus* mn/fn <Pl. kaszálón> kisebb vízállásos (rész)

tottyán ~ i <Járni tanuló kisgyermek> föld-re huppan. **Ö:** le~.

tovább **Ö:** elébb~.

továbbmegy/en *továbmegy/en* i Szerkezet vmilyen alkatrészben folytatódik. *Ez a lapát-szerkezet egy esztergájozt tengejbe megyen tovább.*

tó¹ *tőj* **1.** A fa töve **2.** A kivágott fa földben maradt tuskója. *Tőj melletti felkiszítés:* közvetlenül a kivágás helyén történő rakásolás, sarangolás. **3.** *Vminek a tövibe:* vminek

a közelében. *Ot laknak a templom tövibe.* **Ö:** anya~, csutka~, eb~, far~, feketenadály~, fog~, kazal~, nyak~.

tó² fn *Tőjre ránt:* gubacsapó a mellékszálak között a fűtszálat az előző sorra ráhúzza.

töbhhordású *tőphordású* mn Olyan vidék, ahol többféle növény található, amely alkalmas arra, hogy a méhek virágport gyűjtsenek. *A tőphordású vidékekről származó virákporból lessz a vegyes virágméz.*

tőgyel *tőjgyel* i **1.** Állat tőgye megtelik, ill. tele van tejjel. **2.** Sötét felhők gyülekeznek, eső készülődik. **Nr:** Debrecenben régen általános meteorológiai megfigyelés volt: *Tőjgyel a Pente-zúg, essőj lessz.* **Ö:** ki~, le~, meg~.

tök ~ fn/mn **I.** fn Fej. *Összeütöttük a ~öt.* **Sz:** *Úgy odaváкта, mint ety ~öt:* földhöz vágta. **II.** mn <Pl. dinnye> éretlen. **Sz:** *Úszik, mint ~ a vízen, míg el nem merül: —. Este virágzik a ~, reggel köt:* <mondják, ha vki estefelé nagyon kicsípi magát>. *A ~ is este virágzik:* ua. *Este virágzik a ~:* ua. *A ~ is este virágzik, te is azután mígy:* ua. *Megszorítyák a ~it:* megrendszabályozzák. **Ö:** bika~, disznó~, gyalog~, istengyalulta~, kos~, kupujkó~, lopó~, ló~, macska~, marha~, parázs~, takarmány~, tejbe~.

tökdinnye *tőgdinnye* fn Éretlen görögdinnye.

tökdua *tőgduda* fn Töklevél szárából készített játékszer.

tőke **Ö:** macska~.

tőke *tőjke* fn **1.** Kivágott fának a talajban maradó része a gyökerek nélkül. **2.** Vastag fa törzséből levágott hengeres tömör darab. *Az üllőj a tőjken nyukszik.* **3.** Vásári sátrak alapjául szolgáló cövek, tartóoszlop. **4.** *Kiengette tőjkére:* <állatorvos> engedélyezi a hús árusítását. **Ö:** agyag~, árva~, fa~, fényelő~, hús-vágó~, lesi~, ólom~, sipka~, szívholýag~, üllő~, vágó~.

tőkefej *tőjkefej* fn A szőlőtőke felső része. *Tőjkefejre mecc:* úgy metszi a szőlőt,

hogy egy vastagabb részből nőjenek ki a vesszők.

tőkekezelés *tőűkekezelis* fn Szőlőtőke felesleges gyökereinek lemetszése. *Tőűkekezelisnél minden harmadgyökeret le kellet vágni.*

tökél **Ö:** *el~.*

tökéláb *tőűkeláb* fn <Tímároknál:> x alakú, fenyő v. keményfából összeszegezett v. összevesszett támaszték.

tökéletlen *tökületlen* mn Ravasz. **Sz:** *Egye meg a fene aszt a tökületlen testedet!* <szitok>.

tökéletlenkedik *tökületlenkedik* i Ravasz-kodik.

tökeréce *tőűkeréce* fn Vadkacsa.

tökeruca *tőűkeruca* fn Tökeréce. *A tőűkeruca a vadruca ety fajtája, a legnagyobb, a kisebbik a kerceruca vaty kerceréce.*

tökevadruca *tőűkevadruca* fn Tökeréce.

tökfedő *tőkfedőű* fn Ócska kalap.

tökít **Ö:** *el~.*

tökkáposzta ~ fn Tökfőzelék.

tökkocsány ~ fn A tök szárának vastag vége.

töklámpás ~ fn **Nr:** *A ~, kivájt tök, gyertyát teteg bele, foga-szeme is vőut, ijezgettik vele a jányokat a legínyek.*

tökmag fn **Sz:** *Piros, mint a cseppentet ~: (gúny) sápadt.*

tökmagember ~ fn Nagyon alacsony ember.

tökmagjankó *tökmagjankóű* fn Kisfiú.

tökös ~ mn Serves <férfi>. **Ö:** *kutya~.*

tökösdió *tökösdióű* fn Nagy méretű diófajta. *A tökösdijőű hamar kiaszik, hamar összeszárad benne a bél.*

tökpüfő *tökpüfőű* fn (tréf) Debreceni talyigás. *A debreceni tajigást híjták tökpüfőűnek, mer jóul főűthő verte a tököt, úgy atta a lovának.*

töksütögető *töksütögetőű* fn <Piacon, vásárban> eladásra sütötököt sütő kofa.

tökszóló *tökszólóű* fn Nagy szemű, fekete szőlő. *A tökszólóű nem nagyon jó, inkáp szíp, Lenctelepen még vőut hatvanödbe.*

tökcacsakószakadás *tögzacsakóűszakadás* fn (rég) Herezacskó sérve.

tökcacsakóvérzés *tögzacsakóűvérzés* fn (rég) Herezacskó vérzése.

tölcsér *tőűcsír* fn A csengő belső, üreges része.

töledálló *tülledállóű* mn/fn **I.** mn *Tülledállóű kabát:* bő, a testtől elálló női kabát. **II.** fn **1.** Lenge, bő női felsőkabátfele. **2.** Bármilyen bő, elálló női ruhadarab.

tölgy **Ö:** *árva~, jegenye~, veres~.*

tölgyfa **Ö:** *árva~.*

tölgyfabot **Ö:** *árva~.*

tölgyfagatya *tőűtyfagatya* fn Kemény házivászonból készült, megredvesedett, megszirosodott bőgatya.

tölgyfagyöngy *tőűtyfagyöngy* fn Tölgyfán levő fagyöngy.

tölt *tőűt* i **1.** <Szárnyast> töm. *Hát, ha három-nity hétig tőűtöttük, már akkor szíp vőut.* **2.** Zsebből *tőűt:* a vadász, hogy gyorsabban löhessen, a zsebében tartja a töltényeket. **Sz:** *Szegőűdi, nem tőűti:* <cseléd, szolgál> az elszegődés idejét nem tölti ki a gazdánál. **Ö:** *alá~, fel~, ki~, le~, rá~, meg~, oda~.*

töltelékáru *tőűtelikáru* fn Bélbe, műbélbe töltött húskészítmények.

tölténivaló **Ö:** *káposzta~.*

töltényűr ~ fn Vadászpuska része, ahová a töltényt teszik.

töltés *tőűtis* fn Feltöltött (ország)út. *A má-taji utat is egyes hejjeken tőűtisnek monták, mert ajjas vőut, fel kellett tőűteni.* **Ö:** *káposzta~.*

töltike *tőűtike* fn A folyadékok hordóba való beöntésére használt eszköz.

töltő **Ö:** *be~, hurka~, kolbász~.*

töltöget *tőűtöget* i Kukorica, krumpli töve köré földet húz.

töltőnyílás *tőűtőűnyílás* fn Betöltő nyílás.

töltött in **1.** *Tőűtöd bagdán/bogdány:* petrezselymes főtt tojással töltött marha-, ill. borjúhús mint a civis lakodalom kedvelt étele. *Tőűtöt hús:* töltelékkel készült húsféle. *Mi tojástőűtelikecs csinátung bele, a tőtelik külön darab vőut, vőut ojan, aki megborsosza a tőűteliket.* **2.** Töméssel hizlalt.

tömb **Ö:** *agyag~.*

tömés **Ö:** *kézi~.*

tömítés *tömítés* fn A dongák közötti rések szoros elzárása.

tömjén *tömjén* fn **Km:** *Fél, mint az ördög a tömjéntül:* nagyon fél.

tömködő *tömködő* fn A homok keményítésére használatos segédeszköz mintázásnál; döngölő.

tömlő fn *Tömlőre nyúz:* (szörmekikészítő) az egyben lehúzott bőrt egy fára ráhúzza v. kipeckeli. **Ö:** *bőr~.*

tömlőc ~ fn **Sz:** *Ojan setít vam, mint a tömlődzbe:* koromsötét van.

tömlőctartó *tömlőctartó* fn (rég) Börtönőr.

tömlős *tömlős* fn **1.** Egyben lehúzott (szörmésbőr). *Tömlős nyúzás:* a nyúzásnak az a fajtája, mikor a szörmésbőrt egyben húzzák le az állatról, majd egy megfelelő nagyságú fára húzzák fel. **2.** *Tömlős petefiszegdaganat:* (rég) (egy daganatfajta).

tömlősbőr *tömlőzsbőr* fn Az állatról egyben, nem elvágvá lehúzott bőr.

tömlősödés *tömlősödés* fn (Méhészetben) a fedett fiasításnak olyan vírus okozta betegsége, amelynek során a fiasítás először besárgul, majd bebarnul. Az elpusztult álca v. fiatal báb bőre sokáig épen marad, és ebben a tömlő v. zacskószerű burokban van az elpusztult sejt szétfolyó maradványa. *A tömlősödés a sejt tejjes pusztulásának a jele.*

tömlő *tömlő* in Tömésű. *A liba nehéz tömlő vóut, a kacsát sokkal könnyeb vóut tömni.* **Ö:** *has~.*

tömőanyag *tömőanyag* fn A bútor belsejében található, azt kényelmesebbé tevő, puha anyag. *A zsákvászonra raktuk rá a tömőanyagot, afrikot, szőjrt.*

tömőfa *tömőfa* fn **1.** Döngölésre való nyeles bunkó. *A sok kolompírt üzsbe főüstítik, tömőfával törtik össze, aminek vóut vastagab meg vikonyab víge.* **2.** Ültetőfa. **3.** Olyan erős bot, amellyel a gubát nyomkodták a festéklébe festés közben.

tömör mn *Tömör stukatóurmennyezet:* félbe fűrészelt fenyőgerendákból készült födém. *A ~ stukatóurmennyezetet máma már nem használják.*

tömörköbméter ~ fn A köbméterbe rakott fák között nincs légtér.

tömörödik **Ö:** *össze~.*

tömött ~ mn *Tömöt fűrtű guba:* olyan guba, melynek fűrtjeit szövéskor sűrűbbre rakták azaz több fűrtöt tettek bele. *Tömöt szövísű guba:* olyan guba, amelynek szövésekor a munkás a melléken áthúzott bélre erős, határozott mozdulattal üti rá a bordát, és ettől a szövet erős, időtálló lesz.

tömöttség *tömöttség* fn Szörme sűrűsége.

tömpe **Ö:** *egyenes~.*

tönkö *tönkö* fn Levágott vastag fa földből kiálló darabja; tuskó, fatőke. **Ö:** *fa~.*

töpped ~ i Összeaszik. **Ö:** *meg~.*

töppedt *töppedt* mn Túlertt.

töppen ~ i Fonnyad. *Töppen a szilva, köríti a napon vagy aszalóukemencébe, össze-töppen.* **Ö:** *meg~, össze~.*

töpöri ~ mn Kicsi, alacsony. *Mékhozzá nem ety ~ firfi vóut, hanem egy derik, szif firfi.*

töpörödik **Ö:** *meg~.*

töprenkedik ~ i Töpreng.

tör ~ i **1.** Az áztatás után a megszáritott kenderszálat a pozdorja és a rostos rész szétválasztása végett összezúz. **2.** *Kukoricát tör. A benkosztos világba csuhajoson ~tik a tengerit, nem vóutak ijen gépek, mint most.* **3.** *Kenyeret ~: házaspár elválík, szakít.* **Sz:** *Töri a csűrhejárást: töri az esztét.* **Ö:** *át~, el~, fel~, le~, meg~, össze~.*

tör **Ö:** *bojtorján~, lószőr~.*

tórár *tőrrár* fn (Szíjgyártóknál) olyan ár, amelynek a szűrő része kerek. *A tőrrárt akkor használjuk, ha a szijat eccer már átfűrták, de a jukat még bővíteni kell.*

töredezett **Ö:** *fel~.*

tördelődzik **Ö:** *ki~.*

tördelőzik **Ö:** *ki~.*

tördelt mn *Tördelt tiszta:* vékonyra nyújtott és száradás után darabokra tört tészta. *A slambucho tördel tiszta kell.*

tördes ~ i Összetör vmit.

törek ~ fn Szalmának és üres kalásznak csépléskor keletkező, takarmánynak használt törmeléke. **Ö:** *apró~.*

törekedik ~ i Töpreng, gondolkodik.

törekés ~ mn Törekhardó <munkás>.

törekhardó *törekhardóu* fn <Cséplőgép-nél> a töreket elszállító munkás. *A törekhardóuk jányok vóutak, ponyvába horták el a töreket.*

törekhardóponyva *törekhardóuponyva* fn Két rúdra erősített ponyva, amelyben a töreket elszállítják.

törekkezal ~ fn Az elcsévelt gabona szárának összetöredezett szalmájából készített kazal.

törekkezalrakó *törekkezalrakóu* fn Az elcsévelt gabona szárának összetöredezett szalmájából kazlat készítő személy. *Mer vóut a törekkezalrakóu, szalmakazalrakóu.*

töremora ~ fn **1.** Szénatörmelék. *A ~ a szénatörmelék meg a sütemény törmelike is, ami a tányíron marad.* **2.** Sütemény törmelike, morzsája.

törés *törís* fn **1.** Kukoricatörés. **2.** Bőrön feltörés, seb. **3.** <Szörmekikészítőknél> puhítás. **Ö:** barna~, csipő~, dohány~, gyep~, hó~, kenyér~, nyavalya~, szín~, tengeri~.

töréses Ö: szél~.

töret¹ ~ i <Behavazott utat lovakkal, jószággal> járhatóvá tesz. *Két-három lovat összefoktak, egyre ráültek, és ~tik az utat.* **Ö:** fel~.

töret² ~ fn Végtisztesség az elejtett nagyvadnak. **Nr:** A szájaiba zöld gallyat v. az agancsára zöld ágat tesznek.

törík Ö: bele~, be~, el~, meg~.

törköly *törköü* fn **1.** A méz sajtolása után visszamaradt szilárd anyag, szennyeződés. **2.** Szőlő kisajtolása után visszamaradt szilárd részek tömege. *Ebből a szemédből van a pájinka, a törköüből, ami a haja, magja, kocsánya.* **3.** Törkölypálinka.

töröl Ö: segg~.

törölőbőr *törölőbürr* fn Lágy hulladékbőr visszája, amelyet rézszerszámok nyomófelületének ledörzsöléséhez használnak.

tör-mar i **Sz:** *Töri-marja magát:* <pl. nagy igyekezetében, ill. nagy bánatában> testét-lelkét gyöttri.

törő *törőü* fn Olyan eszköz, amellyel a fazekas a mozsárban lévő festéket összetöri.

Ö: bőr~, festék~, jég~.

törőborda *törőüborda* fn A lájterhardó része, melyben 4–6 db törőborda található, amelyek a szörmésbőr puhítását végzik.

törődés *törőüdis* fn Gond, töprengés. *Teli van a feje törőüdíssel.*

törődik *törőüdik* i **1.** *Törőüdik a birka:* <Pl. fűrésztéskor> a birkanyáj egymáson taposva megy a fűrésztömedencébe. *Nyilván nem a maga kinyelmétől megyen bele, gyűrődik, törőüdik a birka.* **2.** *Törőüdik vmin:* vmi miatt emészti magát. *Ne törőügy rajta!* **Ö:** el~, meg~.

törődött *törőüdött* mn Idős, öreg <ember>.

török *törörök* fn Gombkötők ceruza vastagságú, fából faragott szerszáma, amelynek a hegyére húzzák a körtegomb, kockásgomb faformát, és amelyen kivarrik a gombot.

törökár ~ fn Törár.

törökbálint *törögbálint* fn <Almafajta> *A törögbálint piros almafajta, de eszportra fehér almanak számított.*

törökbors *törögbors* fn <rég> Csipős paprika. *Az erőüs, csipőüs paprikát rígen törögborsnak monták.*

törökbúza *törögbúza* fn <rég> Kukorica. *Gyerekkoromba a tengerit nagyon rígen id Debreceembe is hallottam törögbúzának.*

törökkávéfőző *törökkávéfőzőü* fn Török-kávé főzésére alkalmas készülék. *Törökkávéfőzőüvel főüzték a kávét.*

törökmogyoró *törökmogyoróu* fn Mogyoróbokor, a termése nem ehető.

töröktílú mn *Töröktílú függönytartóu:* <paszományosoknál> lófarok mintájú 40 cm-es bojt, kézimunka, fejjel a rozettáján, piros mezőben félhold alakú, horgolt motívummal, ujjnyi vastag zsinór kikötővel.

törökvörös ~ mn <Kékfestőknél> vörös szín, a festőbuzér alizalinjának alumíniumos páca.

töröl *türül, törül* i Csap, vág. **Sz:** *Úty pofon türüllek, hogy az eggyik szemed vendíksígbe megy a másikho:* jól pofon váglak. **Ö:** ki~.

törölget **Ö:** *el~, fel~.*

törölködzik *türülkőüddzik* i Megtörölközik. **Ö:** *be~.*

törölvágott mn *Türölvágot sóugor/sóugorné:* a férjnek v. a feleségnek a testvére.

törőpad *törőüpad* fn <Mézeskalácsosoknál:> téglalap alakú asztalka, amelyen egy csuklószerkezettel mozgatható hosszú rúd segítségével a begyúrt tészta finomítását végzik; brehpad.

törőrúd *törőürúd* fn A brehpad rúdja.

törös mn *Törőüzs gyapjú:* nehezen megmunkálható, rossz minőségű gyapjú; éles gyapjú. **Ö:** *nyavalya~.*

tört in *Tört vir:* alvadt, fekete vér. *Tört vir van a bőre alatt.* **Ö:** *át~, meg~.*

törtspaszuly *törtspaszuj* fn Törtbab(főzelek).

törvény *törvény* fn **1.** *Teszi a törvint:* a) bíró ítélkezik. b) (Tsz-ban:) <asszonyok> pletykálnak. c) két ember vitatkozik. **2.** *Beaggya a törvímbe:* feljelent vkit. **Ö:** *kutya~.*

törvénytevő *törvénytevőü* fn **1.** Bíró. *A törvénytevőü a bíróü, aki teszi a törvint, ítélkezik.* **2.** Pletykálkodó, másokra rosszat mondó nő.

törzsállomány *törzsállomány* fn Tenyésztésre szánt állatok csoportja. *Nyáron, mindig ot legel a törzsállományunk.*

törzsménes *törzsmínes* fn (rég) <A város tulajdonaként:> továbbtenyésztésre alkalmas lovakból álló ménes.

törzstisztulás *törstisztulás* fn <Főként fenyőknél:> a fatörzs alsó részén levő ágak leszáradása.

törzsvillásodás *törzsvillásodás* fn A fatörzs koronaszint alatti kétirányú elágazása.

tósarj *túsarj* fn Gyökérről hajtott faág.

tőtávolság *tűtávolság* fn A szőlőtővek távolsága *A szőlőlőü tűtávolsága egy méter.*

tötyög ~ i <Kisgyerek> járni kezd. **Ö:** *tetyeg~, tityeg~.*

töve **Ö:** *rúd~.*

tövis **Ö:** *gelicsán~, gilice~, gledicsia~.*

tövisberena *tövizsberena* fn A kökénycserje ágaiból készített speciális borona. *És*

esz tövzsbereánával törtint, amit a parasztok maguk csináltak.

tövisk ~ fn <E/3. birt. szragos alakban:> *töviskje:* túske. **Sz:** *Úty szeretem, mint a seggembe a ~et:* egyáltalán nem szereti. *Más lábából kirántya a tövisket, oszt a magájéba/sajáttýába veri:* mást mentve magát hozza bajba. **Ö:** *boszorkány~, gelicsán~, gilice~, gledicsia~, varjú~.*

töviskel **Ö:** *meg~.*

töviskesdisznó *töviskesdisznóü, töviskesdisztó* fn Sündisznó.

töviskesgaluska *töviskesgaluska* fn Liszttel összekevert, olajban kisütött reszelt krumpli. *A fírfíjak nagyon szeretik a töviskesgaluskát, mert jóü csúszik rá a pájinka.*

töviskeshús ~ fn **1.** Sertéskaraj. **2.** Orja.

töviskeskutya ~ fn Sünkutya. *Én a töviskesdisznóü meg a töviskeskutýát sose tuttam mekkülobösztetni.*

tőzeg *tőüzeg* fn Megszáradt juh- v. tehéntrágyából készült tüzelő. *A szabados marha, ahon szabados vóü, akolba vóü a tőüzeg, beletaposta a marha, ásóüval vákták nity-szegletezs darabokra, szárították.*

trabális ~ mn Drabális, testes.

trafál **Ö:** *el~.*

trafik ~ fn Dohányáru.

trafikosláda ~ fn A mozgó trafikós által használt fedeles ládika, amelyben a dohányárúja van.

trágya **Ö:** *föld~, komposz~, száraz~, zöld~.*

trágyáz **Ö:** *ki~, le~.*

trájból ~ i <Mézeskalácsos> sütoport tészta kever. **Ö:** *ki~.*

trájbólás ~ fn A sütopor tészta keverése.

trakta ~ fn <Vendégeknek> az asztalra feltett ennivaló. *Trakta az, ami a vendíksígbe fel vóü rakva az asztalra.*

traktál **Ö:** *meg~.*

trámaselyem *trámasejem* fn <Paszmányosoknál:> hulladékselyemből egyenlőtlen szálú sodrott selyem; drámaselyem.

Trancsi ~ fn Trencsény. **Nr:** A múlt század első évtizedeiben Debrecenben sok tót (szlovák) vendégmunkás fordult meg. Velük

kapcsolatos az alábbi párbeszédféle: *Honnen jöttél? Onnen fentről. Honnen fentről? Csak tán nem az égből? Az anyát picsája! Trancsi vármegyéből.*

trancsíroz **Ö:** *fel~.*

tránszporál *tráncporál* i Irányít, parancsol. **Ö:** *be~, el~, ki~*

tranzsport *tránszpor* fn Szállítmány. *Az első tizenöd gyereket, akit magamhoz odavittem a Bútorgyárba, amikor jött a második tránszpor, akkor már probléma vóut.*

trapacska ~ fn Sztrapacska.

trapp fn *Trabba megy:* trappol.

trapper ~ fn Ferde nyelvű, nagyméretű kézi betondöngölő, egyengető.

traverc ~ fn Vasgerenda.

tréfadolog ~ fn *Nem ~:* nagyon is komoly dolog.

trefel **Ö:** *bele~, el~.*

tremzlihorog ~ fn (A kulcsos hám tartozékaként:) a kápa közepére kerülő díszesen kialakított kulcs.

trencskót *trencskóut* fn (rég) Gyapjúszővetből v. vízhatlan vászonból készült, bő átmeneti kabát.

trepni ~ fn (Kőműveseknél:) ferde irányú feljáró lejtő munkaállványon, amelyre a járást segítő vízszintes léceket szegeztek.

trettol ~ i A szörme hosszúságát kiegyenlíti.

trettolás ~ fn A szörme hosszúságának kiegyenlítésére használatos eljárás.

trichina *trihina* fn Állatról emberre terjedő betegség, trichinellózis

tringol ~ i Kézimunkázik.

trinkol ~ i Iszik, piál. **Ö:** *fel~.*

triöröz **Ö:** *le~.*

tritty-trotty *trity-trotty* fn Fing. *Ēre vóut egy mondásféle: Trity-trotty. Tanált ki, hogy mi? Fing. Id meg mind!*

tróbál **Ö:** *ki~.*

trófea *tróyfeja* fn Az elejtett vad agancsa, agyara stb. mint emléktárgy.

trófeabírálat *trófejabírálat* fn Az elejtett vad agancsának, agyarának stb. értékelése.

trófeás mn *Tróyfejás vad:* olyan vad, amelynek agancsát, agyarástb. emlékebe erteszik.

tróger *tróuger* fn Vasúti hordár. *A trógernek kétkerekű kocsija, kordéja vóut, azon vitte a csomagokat.*

trokár *trokál* fn Felfüvódott állat bendőjének felszúrására való törszerű állatorvosi eszköz, trokár.

trokárkés *trokálkés* fn **trokár**

trokároz **Ö:** *meg~.*

trokározó *trokányozó* fn **trokár**

tromf ~ fn Adu. **Sz:** *Szar a világ, tök a ~:* fityüölök a világra!

tromfol **Ö:** *le~, meg~.*

trónol *tróynol* i (Kisgyermek) bilin ül.

troszka ~ fn (Kovácsoknál:) szénsalak.

trotyakos ~ mn Nehézkész mozgású (idős férfi).

trotyogós *trotyogóus* mn Nagy ülepű (nadrág).

trotty ~ fn **1.** Szar. **2.** *Vín ~:* (koldus kinézetű) idős férfi. **Ö:** *tritty~.*

trottyant ~ i Szellentéskor kaka is megy. *Ha ~ot valaki, asz monták neki, na, ez mán ment tetüllet salakostul. Ö:* *bele~.*

trottyol ~ i Beszarik.

trottyos ~ mn **1.** Idős (férfi). **2.** *Trottyozs banda:* (tréf) rezesbanda.

truccol **Ö:** *meg~.*

tubák ~ fn Burnót. **Sz:** *Még e csak a ~, csak színi kék:* még ez a vmi. **Ö:** *béka~.*

tubákol ~ i Pipázik. *Te meg mán megint tubákosz? — monták, ha valaki sürjen rágyútott a pipára.*

tubi ~ msz (Galambot hívogató szó:) *Tubi, ~, ~.*

tucsak ~ fn Kukoricacsutka, csutak. **Ö:** *szalma~.*

tud¹ ~ i **Sz:** *Ne tuggy mindent, mer hamar megviniülsz!* a túlzott kíváncsiság ártalmas. **Ö:** *ki~, le~, meg~.*

tud² fn (E/3. sz. birt. szraggal:) *Tuggya van hozzá: a)* ért vmihez. *Tuggya van hozzá, hocs csapja be a másikat. b)* ért a rontáshoz, a babonához. *Ennek a vínasszonnak tuggya van hozzá, hogy roncsa meg a szomszít tehenit.*

tudákos ~ mn **1.** Tudálékos. **2.** Babonákhoz értő, kuruzsló. *A ~ asszonyok vóutak az angyalcsináló asszonyok. Vóut ~ ember is, aki a jószágokat mek tutta gyógyítani.* **3.** Tudákosz bába: iskolát végzett bába. *A tudákosz bába tanulta a bábaságot.*

tudó Ö: írás~.

tudomány fn **Sz:** Baz meg a ~odat! (káromkodás).

tudós tudós fn Kuruzsló. **Sz:** Ki mibe tudós: ki mihez ért.

tudósasszony tudósasszony fn Javasasszony, kuruzsló. *Debrecembe vóut tudósasszony, zsidó asszony, aki az epilepsziát minden további nélkül mek tutta gyógyítani.*

tudósemler tudósemler fn Kuruzsláshoz, állatok gyógyításához értő férfi.

tufcsó tufcsú fn (Mézeskalácsosoknál:) az ájzcső egyik fajtája, virágmintát nyom.

tufol ~ i (Mézeskalácsos) tufcsóval virágmintát nyom.

tufolás fn Virágminta készítése tufcsóval; tufrakás. *Tufolást ájzolt szíven és kosárákn vigzünk.*

tufkakás ~ fn Tufolás.

tukarcs ~ mn Kis termetű. **Ö:** segg~.

tulajdonos Ö: kis~.

túlesik ~ i Kellemetlen dolgon, nehéz munkán ájtut. **Sz:** Túlesik rajta, mint kutya a kerítésen: túl van rajta, de nincs köszönet benne.

túlász ~ i A szörmésbőrt maximális nyúlásánál tovább feszíti.

túlászás ~ fn Szörmésbőr túlzott szét húzása. *A felrámozandó szörmésbőrt nem szabad túlzottan kihúzni, mer ~ esetén a szörm kiritkul.*

tulipánt ~ fn Tulipán.

tulipántos ~, **tulipános** mn A tulipán virágjára emlékeztető motívumokkal díszített. *Tulipántos láda:* tulipánmotívumokkal díszített láda. *Tulipántos láda a jó müldba vóut, abba vóut a nagyjány ruhája, nem vóut szekrény.* *Tulipános slingli:* (paszományosoknál:) selyem simításból horgolt tulipán figurás női ruhagomboló, lapos varrott díszgombbal.

tulipánvágás ~ fn A nyestbőrök feldolgozásánál alkalmazott vágás.

tulipiros ~ mn Sötétvörös. *Tulipiros alma:* csörgőalma, oláhpirosalma. *A tulipiros alma vacs csörgőalma, azír, mer niha mekcsörren benne a mag, ha mán túlirt. Kikopot mán a fajtája is.*

túlnan ~ hsz A túlsó oldalon.

túlnen ~ hsz A túlsó oldalról.

túlnépesedik túlnépesedik i Egy méhcsaládon, kaptáron belül aránytalanul megnövekszik az egyedek száma. *Ha ety kaptár túlnépesedik, már nem mekfelelőiek az életkörülmények.*

túlnéz túlnéz i Megcsal vkit. *Túlnézett az urán, mekcsalta.*

túlsóvég túlsóvíg fn A település v. főutcájának a központtól nyugatra, ill. délre eső vége.

túltartott in *Tultartot faalomány:* idős álmomány, amely már nem növekedik.

túltermel ~ i Engedi, hogy (pl. a fiatal őszibarackfa) túl sokat teremjen. *Nem szabot ~ni, mert akkor öt éves korára mint kipusztul.*

tunikaruha ~ fn **1.** Tunika. *Vettem egy ruhánakvalóut és magam tervesztem meg a ruhát fíjatalon, és akkor ~t mékhozza.* **2.** A hosszú szoknya fölé omló, kb. térdig érő második, rövidebb szoknya.

tunkol ~ i (Szeszes italt) iszik.

tupek ~ fn Szivar.

túr Ö: fel~, széjjel~.

túrás ~ fn Vaddisznó által feltúrt terület.

Ö: vakond~.

túrat Ö: meg~.

túrcsi ~ mn *Túrcsi órú:* túlzottan pisze. *A túrcsi órú a piszenél is rosszabb, mert pisze is mek felfele is áll.*

túró túró fn **Sz:** Megláccik, mek tébül lesz túró: meglátszik, melyik gyerekből válik derék ember. *Túróut eszik a cigány, veszekedik a pinán: —. Nr: Túróut vegyenek, túróut vegyenek! Ez egy gyermekjáték, valaki a hátára ülteti a gyereket, a többiek meg csiklandozzák, vagyis túróut vesznek. Ö: bo-dza~, gomolya~, zsendice~.*

túros ~ mn Sebes. **Km:** *Közös lúnak ~ a háta:* amit többen használnak, az hamar tönkre megy.

túrós Ö: juh~.

túrósdezsa *túrózsdezsa* fn A túró elkészítésére, tárolására szolgáló dezsa.

túrosodik Ö: meg~.

túrosodik Ö: meg~.

túrózsacska *túrózsacska* fn Túró tárolására használt vászonzsacska. **Nr:** *Debre-cembe vóut egy mondásféle, nagyon monták: Hallot, komámasszony! Vóut az uramnak ety hóut roz gatyája, oszt vartam belőüle egy vadonatúj túrózsacska.*

turpisz ~ mn Piszé, fitos. *Akinek turpisz az óura, annak ojan rövideb, vastagabb. Sz:* *Ojan turpisz az óura, hogy beleesik az eső:* (gúny) nagyon turpisz.

turulpipa ~ fn Gyárilag előállított cse-reppipa.

tus Ö: puska~.

tusa ~ fn A vadászpuska agya.

tuskó *tuskó*, *tuska* fn *Tuskó*út húz: pártában marad. **Nr:** *A vinnány, ha nem ment firhe azon a télen, kötélén tuskóút húzott, közbe monta: Húshagyó, húshagyó, éngemet ithon hagyó. Mán az én időmbe nem húzták.*

tuskóprés *tuskóprés* fn (Könyvkötészetben:) aprés.

tuskórobbantás *tuskórobbantás* fn A tuskózásnak az a formája, amikor robbantással távolítják el a földben maradt tuskót.

tuskós mn *Tuskózs döntis:* az a folyamat, amikor csörlővel kihúzzák a fát tövestül.

tuskóvas *tuskóvas* fn (Könyvkötészetben:) hosszú nyéllel ellátott félgömbölyű talpú vastuskó.

tuskózás *tuskózás, tuska* fn Fatuskó kiásása a földből.

tuskózik *tuskózik, tuska* i Fatuskókat ás ki a földből.

tuszaselyem *tusasejem* fn A makkfa hernyójának gubójából nyert tört fényű, piszkos színű selyemféle.

tutni ~ fn (Mézeskalácsosoknál:) ájzóláshoz használt kis rézkúp.

tű fn **Sz:** *Átugorna mék szász ~ hosszát:* (nő) még jó erőben van. *Megjártam szász ~ hosszát:* hiábavalóan tette meg az utat. *Ojan ráncos az orcája, hoty ~re lehetne szedni:* nagyon ráncos. **Sz:** *Tűkőn ül:* idegesen vár. *Aki ~kőn ült, azt nem fokta a hej, valami mijat sietetős vóut a dógua. Km: *Még a ~nek is foka van:* a legkönnyebb dologban is akadhat bökkenő. **Ö:** *csapó~, derekázó~, dohányszűző~, fix~, fűző~, gubavarró~, injekciós~, kitűző~, nádvarró~, necc~, pártá~, pisedli~, rajz~, szűcs~, varró~.**

tűcköl ~ i Tüsszent, tüsszköl.

tűcsapó *tűcsapó* fn Az ostor csapószíjának végén levő keskeny, rövid bőrcsík, amely ütésekor megcsípi az állat bőrét; csapótű.

tűcska *tűcska* fn Tuskó. **Ö:** *fűzfa~.*

tűcska Ö: *ló~, zöld~.*

tűdő *tűdő* fn **Sz:** *Mos válik meg a tűdő a májtul:* most van a döntő pillanat. **Ö:** *arany~, bagoly~.*

tűdógumó *tűdógumó* fn (rég) Tűdögümőkőr.

tűdöhörgés *tűdöhörgés* fn (rég) Hörgöhurut.

tűdöhurka *tűdöhurka* fn Tűdöshurka.

tűdőkelyvény *tűdőkelyvény* fn (rég) A kelyvény egyik fajtája.

tűdőlégdaganat *tűdőlégdaganat* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

tűdöröthadás *tűdöröthadás* fn (rég) Tűdörák.

tűdős *tűdős* mn *Tűdős hurka:* állati tűdővel készített hurka. *A szalontűdőt mi nem csináltuk, a tűdőt mi kukorilevesnek meg tűdős hurkának készítettük.*

tűdösenyv *tűdösenyv* fn (rég) Tűdősorvadás.

tűdősorvadás *tűdősorvadás* fn (rég) A tűdő sorvadásos betegsége.

tűdősélítés *tűdősélítés* fn (rég) (Egy betegségfajta.)

tűdőszíneper *tűdőszíneper* fn Tűdőszínű eper. *Nekünk nem nagyon vóut tűdőszíneperünk.*

tűdöszórféreg *tűdöüszőüfíreg* fn Olyan féreg, amely a juh tüdejébe kerülve betegséget, elhullást okoz.

tükör *tükör* fn <Szigyártóknál:> nikkelezett v. krómozott kerek alakú lemez mint a tükrös kantár díszítő eleme. **Nr:** *Este imátkozáskor háttal kellett állni a tükörnek, nehogy magunkat nézessük benne. Nagymama így rendeszte. Ö:* *szedés~, toilet~.*

tükrőfigurás mn *Tükrőfigurás bortni:* <paszmányosoknál> a szegőszalag egyik fajtája.

tükrőjég *tükrőjég* fn Sima jég.

tükrőpapír ~ fn **1.** <Könyvkötőknél:> dobozokhoz szabott belső borítópapír. **2.** <Mézeskalácsosoknál:> fényes papír, melyből a nyeret kivágják; taffetpapír. *Ragaszd a tükrőpapírt a huszárra!*

tükrőváson ~ fn <Könyvkötőknél:> tükrőpapír.

tükrös ~ fn Tükör, fésű tárolására való díszes fedelű fadoboz. *A pásztor maga készítette a ~ét.*

tükrösjég ~ fn Tükrőjég.

tükrösödik Ö: *ki~.*

tüled *tüled* msz <Ökör irányítására:> csálé, jobbra!

tülek Ö: *ivó~.*

tünik Ö: *el~.*

tünölődik *tünölődik* i Gondolkodik vmin. **Ö:** *el~.*

tüntet ~ i *Tünteti magát:* tetteti magát, képmutatóskodik.

tűrés Ö: *béke~.*

tűrés-tagadás fn **Sz:** *Mi tűrés-tagadás:* az igazat megvallva.

tűreszelő *tűreszelő* fn Aranyműves munkákhoz használt, különböző formájú, apró reszelő.

tűrődés Ö: *be~.*

tűrődik Ö: *be~.*

tűrömfű ~ fn <Tréfás:> tűrés. *Tűrömfűvet teszek rá, vagyis tűrni kell aszt a fájdalmat.*

tűrül Ö: *meg~.*

tűrülkőzik Ö: *meg~.*

tüske ~ fn **1.** A borjú orrára kötött szópásgátló eszköz. *A ~t a bornyú orrára*

kötöttik. 2. <Fazekasoknál:> hőálló acélból készült eszköz, amelyet egy agyaglapba szúrva ennek hegyére állítják a fenékén is mázas edényeket égetés közben. **Ö:** *égető~, reszelő~.*

tüskés mn *Tüskész szallag:* <szörmekikészítőknél a kartács gép részeként:> végteleenített szalag, amelyből tüskék állnak ki a dögszörök kikartácsolására.

tüskésdrót *tüskésdrót* fn Szögesdrót. *A kerítésen fejül húsztak ety szál tüskésdrótot vaty kettőjt, hogy magasab legyen, meg jobban akadályozza a belípist.*

tüsténkedik ~ i Sietősen tesz-vesz. **Ö:** *el~.*

tüszköl *tüsköl* i Tüsszög.

tüsző *tüsző* fn Tarisznyaféle. **Ö:** *bőr~.*

tüszős mn <rég> *Tüszőzs béllob:* <egy betegségfajta.>

tütü ~ fn **1.** Szesz ital. **2.** (gyny) Víz. *A kizgyereknek montuk: Igyál, ~!*

tűz ~ fn **1.** Fájdalmas, gyulladás. **2.** Lövés. *Tűzbe rogy:* az eltalált vad felugorva összeesik, és azonnal elpusztul. **Sz:** *Tűzbe tenné írte a kezit:* kezeskedik érte. *Úty fil tülle, mint az ígőj tüsztül:* nagyon fél tőle. *Ne jácc a ~zel, nem íg meg a kezéd!:* aki veszélyes dologgal foglalkozik, könnyen ráfizethet. *Előjül ~, hátul víz:* merre menjek? **Nr:** *Nem szabad a ~zel jáccani, mer odapisálsz iccaka, montuk a gyerekeknek.* — Ha a kutya fejét felfelé tartva vonít, tüzet jelent. **Ö:** *parázs~, pár~, szabad~, szalma~.*

tűzcsiholó in *Tűzcsiholó acél:* tűzgyújtásra alkalmas acéldarab. *A tűzcsiholó acél risze a pástorkissígnak.*

tűzdel ~ i Az üres lépeket nem a fészek szélére, a fiasítás mellé, hanem két fiasítás közé helyezi el a méhés. *Tűzdeltem, betűzdeltem az üres lépeket, hoty fijasításra serkensem a miheket. Ö:* *be~.*

tűzdelés *tűzdelis* fn Olyan különleges bővítés, melynek során az üres lépek nem a fészek szélére, a fiasítás mellé, hanem két fiasításos lép közé kerülnek. *Tűzdeliskor ügyelni kel, hogy a már fijasításos lépek ne sérüljenek. 2.* A csiranövények kiültetése.

tüze **Ö:** isten~.

tüzel **Ö:** bele~, be~.

tüzelési mn *Tüzelési időű:* üzekedési időszak. *Tüzelési időű* alatt mindig mekkötöttem a kutyát, av vóút a biztos, nehogy elmennyik.

tüzelőhely *tüzelőűhej* fn Olyan helyiség, hely, ahol tüzeltek, ahol a kemence szája volt.

tüzelőkosár *tüzelőűkosár* fn Vaslemezből v. gömbvasból hézagosan összeállított kisebb-nagyobb kosár, amely fölött a kádáripari termékeket melegítik.

tüzelőlyuk *tüzelőűjuk* fn Kemence szája.

tüzes ~ mn **1.** Amiben vagy amin tűz van, ill. szokott lenni. **2.** *Tüzesz szakadik:* (rég) (egy betegségfajta).

tüzesgép *tüezsgép* fn **1.** Cséplőgép lóval vontatott külön gőzgépjé. *A tüezsgépet meg-rakták szalmával.* **2.** Régimódi kazános cséplőgép. *A tüezsgépet szalmával fűtöttük.*

tüzeskazán ~fn Tüezsgép.

tüzesliliom *tüezsililjom* fn Sárgás színű liliom. *A tüezsililjom dísznövény, sötétsárga, hosszú szárú, naty töűcsírje van.*

tüzesmasina ~ fn (rég) Tüezsgép. *A régi öregek ~nak monták a tüezsgépet.* **Nr:** *Vóút ojan ezek köszt, amit lú húzott, eszt homokos területen használták, a másik magánjáróú vóút, eszt a kötöt talajon.*

tüzéspont *tüízspont* fn A kitűzés helye a tervrajzon.

tűzgyűjtős *tűzgyútóús* fn Gyűjtős.

tűzhely *tűszhej* fn **1.** Kézi kovácsolásnál a munkadarab felhevítésére szolgáló tárgy. *A tűszhej a műhej fontos része.* **2.** Olyan helyiség, konyha, amelyben a főzéshez tüzet rak-

nak. *A konyha nálunk a tűszhejet magát is jelentette.* **Ö:** csikós~.

tűzhelyplató *tűszhejplatóú* fn Kalaposok kemencéjének kazánlemezéből lévő teteje. *A vászonkendőűbe csomagolt filckalap gőűzőlí-se a vízzel locsolt tűszhejplatóún történik.*

tűzicsipesz *tűzicsipesz* fn (Ötvös-mesterségben:) lágyításnál a munkadarab megfogására és mozgatására alkalmas eszköz.

tűzifogó *tűzifogóú* fn Tűzicsipesz.

tűzikorong *tűzikorong* fn (Rézműveseknél:) durva szemcseszerkezetű, csiszolókorong, nagyoló csiszoláshoz használják.

tűzkosár *tűszkosár* fn Tüzelőkosár.

tűzoltópipa *tűzótóúpipa* fn Hosszú nyakú, barázdás fejű, veres cseréppipa.

tűzőöltés *tűzőűűtís* fn Jobbról balra haladó díszöltés. *Tűzőűűtísnél az elsőű őűtís laposűűtís, a következőű őűtískor két őűtíshoszt előűre őűtünk, kiszúrunk, és visszaűtünk az előzőű őűtís tövibe.*

tűzőtt in *Tűzőt rísze:* a bútór gombokkal díszített, általában támlás része.

tűzpart *tűszpart* fn (Kovács-mesterségben:) két vasból öntött negyedgömb, amelyek között helyezkedik el a tűztér.

tűzpiszkáló *tűszpiszkálóú* fn Piszkafa.

tűzrács ~ fn *A ~, esz kúpos a felsőű rísze szélesebb, az alsóú keskenyebb.*

tűzrész *tűzríz* fn Tűztér.

tűzrevaló *tűzrevalóú* fn Rossz viselkedésű személy. *Te ígetnivalóú, tűzrevalóú vagy!*

tűzszekevény *tűszszekevény* fn Tűztér.

tűzvédelmi mn *Tűzvidelmi pászta:* az erdő-tűz továbbterjedését megakadályozó üres, felszántott terület.

Ty

tyúk ~ fn **Sz:** *Jóú dóuga van, mint a móynár tyukjának:* ti. sosem éhezik. *Úgy áll a szája, mint a ~ segge:* mindig csucsorít. *Töb- bet tud máma a csirke, mint a ~:* (mondják ar- ra a gyerekre, aki okosabb akar lenni a fel- nőtteknél). *Ne tuggyon többet a csirke, mint a ~!:* ua. *Sok a pinze, a ~ eszi az apraját:* (tréfás mondás arról, aki gazdag). *Maj máskor, mikor a tyúg gyászol:* sohanapján. *Megdöglött az a ~, amék a naty tojásokat tojta:* (mondják a gazdag rokon, pártfogó halálakor). *Úgy ért hozzá, mint ~ az ábécéhe:* nem ért hozzá. **Km:** *A ~ is kikaparja az igasságot:* az igazság mindenképpen kitudódik. *A titkot a ~ is ki- kaparja:* ua. *Amék ~ sokat kárál, keveset to- jik:* aki sokat beszél, keveset dolgozik. *Vak ~ is tanál szemet:* —. **Nr:** *Ha a tyúkok a porban fürödnek, eső lesz.* — *Ha a ~ idegen hejre tojik, sógval hintig be a fenekit, oszt akkor odaszalad, ahova tojt.* **Ö:** *búbos~, éh~, fajt~, kontyos~, mag~.*

tyúkalja *tyúkajja* fn Annyi tojás, ameny- nyit a fészekre ültetett kotló be tud takarni. *A tyúkajja körülbelül húsz-huszonöd darap to- jás, amennyit a tyúg be tud takarni.*

tyúkász ~ fn Tyúkok tenyésztésével fog- lalkozó személy.

tyúkbóritó *tyúgbóritóu* mn *Tyúgbóritóu- rosta:* a fészken ülő kotló fölé tett rosta.

tyúkeszű ~ mn **1.** Feledékeny. *A ~, aki sose tutta, hogy mit hova tett, oszt kereste.* **2.** Gyenge szellemi képességű (gyermek).

tyúkfül ~ fn Olyan lebbencstésza, a- melynek szembe eső oldalai össze vannak fogva. *A ~ húslevezsbe valóú, nítyszegletes,*

kicsi levestísza, améknek az ellenkezőü vígit össze kel csípni.

tyúkganēj *tyúggané* fn A tyúk ürüléke.

tyúkház ~ fn Tyúkol. *Nappal szabadon vóutak, íccakára meg ot vóut a ~.*

tyúkkaparás ~ fn Olvashatatlan írás.

tyúkkofa ~ fn Leölt és megtisztított tyú- kokkal kereskedő kofa.

tyúkolházhija *tyúkóulhászija* fn Disznóól padlása, ahol a tyúkok hálnak.

tyúkpecér ~ fn Olyan gyerek, aki szereti a tyúkokat kergetni.

tyúkszar ~ fn **Sz:** *Tyúkszar az óyrodra!:* (mondják tréfásan, ha vki az ujját feltartja).

Nr: *Félik fehér, félik tarka, ~, ed meg, nem mondom meg, mi a:* (tréfás találós kérdés).

tyúkszem Ö: *mezei~.*

tyúkszemvágó *tyúkszemvágóu* fn Lábá- poló, pedikűrös.

tyúkszemvirág ~ fn Piros virágú, közepén fekete gyomnövény.

tyúkülő *tyúkülőü* fn Olyan hely, ahová a tyúkok éjszakára felülnek.

tyúkültető mn *Tyúkültetőü* kosár: nagy fonott kosár, amelybe a kotlót ültetik.

tyúkverem ~ fn Tyúkok földbe ásott, te- tövel ellátott hálólhelye. *A ~ a főüdbe vóut leásva, hosszúkás vóut, jóú meleg vóut, ebbe is tyúkok laktak.*

tyutyu ~ msz (Tyúkhívogató.)

tyutyuka ~ msz (Tyúkhívogató.)

tyütyümütyü ~ mn Nagyon alacsony (ember). *Ez a szomszít fija ojan ~, nem nőü sehova, bisztos megrostálták.*

U, Ú

uccu ~ msz Kutya uszítására: *Uccu, te, fog mek, te!*

uccse ~ **Sz:** *Istenuccse!*: <tréfás fogadkozás>. **Ö:** *Isten~*.

udvar ~ fn <Méhészetben:> az a jelenség, hogy a munkásméhek körülveszik az anyaméhet, és etetik, csápjukkal érintgetik, szipókájukkal nyalogatják róla az anyaterméket, fejükkel felé fordulnak. **Sz:** *A gyep verje fel az ~od!*: <átok:> szegényedj el! *Amijen az ~, ojan a gazda:* —. *Pázsitos ~on lakik a szegénység.* ti. ott nincs jószág. **Km:** *Nízd meg az ~t, látod a gazdát!*: udvaráról lehet megismerni, hogy rendes-e, jó módú-e a gazda. **Nr:** *Ha ~a van a hóúdnak, essőű lesz, télem mek hóú.*

udvarház ~ fn **1.** Vidéki nemesi lakóház, kúria. **2.** Módos civisgazda lakóháza.

udvari Ö: *megyeház~*.

udvaros ~ fn Mindenese, fiatal férficseléd. *Az ~ fíjatal fíjú vóút, rendbe tartotta az udvart, gondosza a virágokat, tűzrevalóú be-hordott, bóúdba elkűttik, tejet hordott a házakho, vóú dóúga elíg.*

udvarseprű ~ fn Nyélre erősített vessző-csomóból álló eszköz.

ugar ~ fn (rég) Pihentetés végett bevetetlenül hagyott szántóföld. *A maglóúdisznóú feljárta az ~t.* **Ö:** *kan~*.

ugarol ~ i (rég) Ugart sekélyen felszánt. *Tárcsával vagy ekével a főűdet ~tuk, viknyan leugaroltuk.* **Ö:** *fel~, le~, meg~*.

ugarolás ~ fn (rég) Az ugaron hagyott föld feltörése.

ugarvetés *ugarvetís* fn Az ugar októberi bevetése. *Októúber tizedikén ment az ugarvetís, kalászos után let vetve.*

ugat ~ i **Sz:** *Ugat a halál kutyája:* folytó, száraz köhögéssel köhög. **Sz:** *Ne ugass, nem a tíjéd a garas!*: <kutyacsitító szólás>. *Had ugassík a kutya, csak meg ne harapjék!*: hadd pletykáljanak, csak ne rágalmazzanak.

ugatás Ö: *eb~, kutya~*.

ugor Ö: *meg~*.

ugorka ~ fn Uborka.

ugorkafa ~ fn **Sz:** *Felkapaszkodott az ~ra:* **a)** hirtelen meggazdagodott. **b)** érdemtelenül magas polcra jutott.

ugorkaleves *ugorkaleves* fn Uborkából készített leves.

ugrabugra ~ mn Ugribugri, élénk mozgású, ugrándozni szerető <gyermek>.

ugrál-bugrál ~ i Ugrabugrál.

ugrás Ö: *bak~*.

ugrat ~ i <Kancát> hágat. **Ö:** *meg~*.

ugrik Ö: *bele~, ki~, össze~*.

ugró *ugróú* fn Kabóca, szöcske hosszú lába. **Ö:** *be~, bokor~, macska~*.

ugrómókus *ugróumóúkus* fn (tréf) Agnómus.

ugrós *ugróús* fn Élénk ütemű, tánchoz való nóta.

ugyan ~ hsz Nagyön, ugyancsak. *Ugyan kiűtőstél!*

ugyina ~ <Töltelékszóként:> ugye. *Ugyina megmontam.*

uhu ~ fn **1.** Bagolyfajta. **2.** Csalimadár.

uhukosár ~ fn Kosár, amelybe a csalimadarat kihelyezik.

új ~ fn *Újig:* az új termésig.

újít ~, *ujjít* i Nagyot mond, füllent. *Ne uj-jiccsál mán! — tartotta is a lábát sok ember fel, hogy görbűjlik, amit a másik mond, asz jelenti, hogy nem hiszi. Ő: be~.*

ujj ~ fn A szűr kart fedő része, melyet rendszerint befenekeltek. **Sz:** *Ojan vikony, mint az ~am:* betegesen sovány. *Úgy marat-tam, mint az ~am:* **a)** elhaltak a hozzátartozói. **b)** semmi nélkül maradt. *Mind a tíz ~át megnyalhattya utánna:* (étel) nagyon finom. **Km:** *A Jóúistennel nem lehet ~at húzni:* vele perbe szállni. **Ö:** *gyűrűs~, kis~, nagy~, nevetlen~, nevetlen~, növendék~, sonka~.*

ujjafa ~ fn Kerek fa, amelybe a ruha, ing ujját beledugva vasalják, hogy ne legyen éle.

ujjas ~ fn Rövid férfi kiskabát. *Az ~ pa-rasztoson firfi kiskabát. Ő: bársony~, kis~, nagy~.*

ujjba fn *Ujba esőű rísz:* a gubaposztó azon része, amely szabáskor a guba ujját képezi.

ujjnyi únyi mn Olyan vastag, mint egy ujj. *Kéúnyi vastag betonacélba vam beépítve.*

ujjú Ő: *bő~.*

újmagyar ~ fn Cigány. *Mán gyerek-koromba is hallottam eszt, hogy ~.*

újmenyasszony-főkötő *újmenyasszony-fükötő* fn Olyan főkötő, amelyet a fiatalasszony a lakodalom után csak meghatározott ideig (pl. első gyermeke megszületéséig és csupán ünnepi alkalmakkor) viselhetett. **Nr:** A többi főkötőtől megkülönböztette értéke-sebb anyaga, esetleg kiemelten díszesebb részlete.

újraérik újraírik i Újra éretté válik.

újság ~ fn (*ritk*) Újhold. *Rígen az új-hóúldra aszt is monták, hogy ~, mikor ojan, mint ety kifli. Sz:* *Ujsák hasamba, beteksígem pokolba, addig ne legyen beteg, mik kirájné nem leszek:* (babonás óvó mondásként mond-ják, amikor vki vmilyen újdonságot először eszik abban az évben v. még soha nem evett olyat). **Nr:** *Ha az ~nak felfele ált a szarva, akkor nem lett esőű, ha lefele, csurgóúra, ak-kor várhatóú vóút.*

újságol Ő: *be~.*

ujuju ~ isz (Tánckurjantásként v. öröm kifejezésére:) *ujujuj!*

újtelepítés újratelepítés fn Friss ültetések. *A permittel az újtelepítésnél bejjebb nem me-hettek.*

újulás ~, *ujulás* fn Friss zöldhajtás, amikor kihajt tavasszal a mező. *Szípen megindúl az ~.*

umslág ~ fn (Kétfestőknél:) takaróruha.

un Ő: *meg~.*

unásig ~ hsz Míg meg nem unták. *Jóú el-tanyázott itt a komámasszony, ~ it vóút.*

unde hsz **Sz:** *Akár inde, akár ~:* akár így, akár úgy.

ungon-berken hsz *Ungom-berken át/ke-resztül:* minden akadályon át.

unoka onoka fn

unokanéne onokanéne fn Idősebb unoka-nővérünk.

unokaraj onokaraj fn Az anyátlan v. a termelés fokozására meganyátlanított család az anya pótlása után már az első évben any-nyira meggyarapodhat, hogy kirajozhat; sza-porulata az unokaraj v. szűzraj. *Az ~ is ter-melhet már az elsőű évbe annyi mízet, mint az eredeti mízaj.*

unosuntig ~ hsz Nagyon sokáig.

unt Ő: *meg~.*

untercikk fn **Sz:** *Ha nem teccik, ~!:* nem törődöm veled, a problémáddal.

unterlóg unterlóg fn Tárolandó anyag v. nagyobb tárgy alá helyezett fagerenda.

underslágolás ~ fn A szörmegbélés és a szörmegallér felvarrási módja.

untig Ő: *mind~, unos~.*

úr fn **1.** *Urat nevel a fíjából:* középis-kolába járattja a fiát. **2.** *Urát adja vminek:* meg tud vmit tenni. *Nem tudom urát adni, hoty kitül hallottam. Sz:* *Ura a szavának:* megtartja a szavát. *Ad meg Uram/Uram Isten, de most mingyán/röktön!:* (a türelmetlenkedő ember csúfolása). *Magad uram, ha szóúgád nincs, magad ugas, ha kutyád nincs!:* akinek nincs segítsége, minden munkát saját ma-gának kell elvégeznie. *Ety krajjácnak se va-gyok ura:* nincs egy vasa sem. *Ne danoj, mikor eszel, mer bolod lessz a felesíged ura!:*

étkezés közben ne dalolj, mert megbolondulsz. **Km:** *Az ~ a pokolba is ~:* **a)** a született úr minden helyzetben úri módon viselkedik. **b)** az úr mindenütt elsőbbséget élvez. *Két ~nak szólni nem lehet:* ugyanaz az ember nem elégíthet ki egymással ellentétes érdekeket. *Ha ~, legyen, ha nincs, vegyen!:* aki szeret önérvényeskedni, az vegye meg magának, amire szüksége van. *Úrnag, bolondnak mindent szabad:* úrral, bolonddal nem érdemes vitázni. *Mi egy urnak egy arany? Százat is kilők/kiad, ha van:* a gazdag úr lehet gavalléros. *Urtul, bolontul mindent el kel túrni:* —. *Nem jó urakkal ety tábul cseresznyézni, mer megbök a magjával:* urakkal nem jó közösködni. **Nr:** A néphit szerint a koporsóban az úr teste hamarabb bűdösödik, mint a szegényé, mert amazé kövér, emezé pedig sovány és szívós. **Ö:** *ift~, leszek~.*

uram ~ fn A férj megnevezése a feleség szóhasználatában. *It halt meg az ~ már öngyilkossá tekintetiből.* **Ö:** *apám~, atyám~, bátyám~, férjem~, gazd~, ipam~, komám~, nász~, öcsém~,*

uramfia *uramfija* isz Csodálkozás kifejezésére. *Uramfija, mennyi píz!*

uras ~ mn **1.** Urak szokására, külsőségeire emlékeztető. *Uras viselkedésű.* **2.** Elegáns. *Nagyon ~ ez a kalap.* **3.** *Uraon:* kényelmesen.

úrhatnám ~ mn Urakat majmoló, uraskodó.

úriház ~ fn Jómódban élő emberek otthona. *Kapogatot sokat úri házaktól.*

úrnapja ~ fn (rég) Vasárnap. **Nr:** *Nem dőgösztünk ~n, mert ha az Istennek ez az egy napja van, asz mek kell ünnepelni.*

uszály **Ö:** *ökör~.*

úszik ~ i **Sz:** *Úgy ~, mint a nyeletlen fejse:* nem tud úszni.

úsztató **Ö:** *birka~.*

út fn *Útja van vmerre:* vhová megy. *Nincs most utam a Hortobáty fele. Útra megy:* (fuvarozó cívis) nagy távolságba megy fuvarba. *A debrecenyi cívisek ~ra mentek, amikor például sóujír Máramarosba mentek.* **Sz:** *Nem indulnék el vele egy ~on:* semmibe

se nézi. *Két kézzel tapogattya az utat:* részeg. **Km:** *Nincsen ojan hosszú ~, hogy víge ne legyik:* egyszer minden véget ér. *Az egyenes ~ a legjobb ~:* legjobb a becsületesség. **Ö:** *alag~, által~, cigány~, kis~, kő~, közép~, lénia~, ország~.*

utál ~ i **Sz:** *Úgy ~om, mint a szart:* nagyon utálja.

utáltat **Ö:** *el~.*

után **Ö:** *az~, dél~.*

utánkeresés *utánkeresés* fn A megsebzett vad felkutatása a vércsapán.

utánamegy ~ i Kis idő múlva meghal vki után. *Házaspárnál van ijen, hogy ha az egyik mekhal, a másik is közelesen mekhalt utánna, utánnament a párjának.*

utánaragaszt *utánnaragaszt* i Utánaköt, hozzáköt. *Utánnaragasztotta a szánkóút az ojan lovasz szánkóúnak, aki ment viletlenül az uccán.*

utánaavaló *utánnavaló* fn A leves után következő étel.

utasember ~ fn Vándor.

utazás ~ fn **Sz:** *Aggyon Isten jó ~t!:* járj szerencsével!

utca *ucca* fn **Sz:** *Keskeny neki az ucca!:* részeg. **Ö:** *lép~, nagy~.*

utcaszája *uccaszája* fn Folyton pletykáló (nő). *Az uccaszája nem hazudot, csak ű szerette elmondani a legújap hírt.*

utcaszájú *uccaszájú* mn Pletykálkodni szerető (nő). *Ez a vín Zsóúfi ojan uccaszájú, pletykás, hogy amit a felvigen hall, aszt rök-tön mongya az alvígen.*

utcaszám *uccaszám* fn Utca és házszám. *Rá vóút írva a nevünk meg az uccaszám, semmi más.*

útfél ~ fn Az út széle.

úti ~ mn **Sz:** *Úti cifra, házi ronda:* utcán cifra, otthon rendetlen.

útiruha ~ fn Halotti öltözet. *Felőütösz-tettik ~jába.*

útibunda ~ fn Utazáshoz használt szörmebunda.

útifű **Ö:** *olasz~.*

útisapka ~ fn Utazáshoz használt szörme-sapka.

útja *Ö: hadak~.*

útkaparó *utkaparóy* fn Az országút vmely szakaszának karbantartásával foglalkozó munkás, útőr.

útkaparóház *utkaparóyház* fn Az útkaparó lakóháza.

útkísérőfa *útkísirőűfa* fn Útmenti fa.

útkísérőfásítás *útkísirőűfásítás* fn Útmenti fasor-, facsoport- v. erdősávtelepítés.

útmutató *útmutatóy* fn A lószekér rúdjának legeleje, amely előrébb van, mint a befogott lovak, így mintegy az utat mutatja.

utóbb *Ö: elébb~.*

utóbógés *utóybőűgís* fn A bógési idény után az elkésett párzási inger jelzése.

utója *utóyja* szragos fn Vminek a vége, utolsó része, darabja. *Tél utóyja. Ö: eleje~.*

utolsó mn *Utóysóy lé:* szilva tisztításakor az utolsó víz, amelyben lemossák. *A utóysóy léből kiszeggyük a szilvát. Utóysóyt tátint:* meghal.

útonjáró *útonjáróy* fn **1.** Fuvaros. *Akik lehorták a hegyegből a fákat, azok is útonjáróyok vóutak, hazafele meg vittik a szalonád, búzát, tengerit. 2. Olyan ember, akinek vmi miatt gyakran kell úton lennie.*

utópárlat *utóypárlat* fn A pálinka vége pálinkafőzéskor, ami már nem tartalmaz elég alkoholt, és már kiöntésre kerül.

utóraj *utóyraj* fn Ha kirajzáskor az időjárás kedvező, a levegő jó és az első rajjal való népvészteség nem csökkentette a rajzó kedvet, a család több rajt is ereszthet, amelyeknek neve utóraj. *A tisztulóy kirepülist ha kedvezőű az időűjárás, követheti több utóyraj is.*

útrovó *útrovóy* fn (Rézműveseknél:) vályuzó.

uzsgyé ~ msz Uzsgyi.

uzsonna l. **ozsonna**

uzsonnapálinka l. **ozsonnapálinka**

uzsonnasütemény l. **ozsonnasütemény**

Ü, Ű

überhand ~ *iberhant* fn Szélesebb falaknak egyoldalról való falazása (rendszerint akadályoztatás esetén), amikor mindkét fal-síkot a készülő falon áthajolva készítette a kőműves.

ücsül **Ö:** *le~.*

üdő l. **idő**

üdös l. **idős**

üdv ~ fn **Sz:** *A magam ~ire:* nem a haszon miatt, csak saját szórakozásomra, kedvtelésből. *Csak a magam ~ire tartom.*

üdvözül ~, *idvezüli* **Sz:** *Aki mektér,* ~: <mondják annak, aki elindul otthonról, de vmiért vissza kell mennie>. **Ö:** *meg~.*

ügy ~ fn *Keze ~ibe:* keze közelében, jobb keze felől.

ügyelő **Ö:** *fel~.*

ügyes ~ mn **Sz:** *Ügyes, mint a siket kutya, balra hijják, oszt jobbra szalad:* ügyetlen. *Ügyes embernek mester a neve:* <dicséret>.

ükmama ~ fn Ükanya.

ül ~ i <Kotló> költ. *Nem akar ez a kotló~ni, mindik felál a tojásrul.* **Sz:** *Ne beszél-gess, mert a szádra ~ök!:* elhallgattalak. **Ö:** *be~, el~, félre~, fel~, le~, meg~, tele~.*

ülepedik ~ i A föld a szántás után megnyugszik. *Mek kellett várni, hogy a föld üle-peggyen.*

ülepít ~ i A méhviaszt először felforrósítja, majd lehüti a méhés, hogy a fokozatos lehüléskor a fölösleges anyagok, szennyeződések leülepedjenek a méhviasz aljára.

ülepítés *ülepítés* fn A méhviasz felforrósítása, majd lehütése, amikor a fölösleges sa-lakanyag leülepedik az edény aljára. *Az üle-*

pitis során mektisztítottuk a mizet a szeny-nyezőüldisektül.

ülepítő *ülepítő* fn Olyan edény, amely-ben a méhviasz ülepítése történik. *Ülepítőj-nek egy eccerű befűttes üveget használok.*

ülepszik **Ö:** *le~, meg~.*

ülés *ülis, ülis* fn Ülőhely. *Tanulási ered-mínyre vógt az ülisünk sorba tíve.* **Ö:** *karos~, kis~.*

ülésdeszka *ülzdeszka* fn A szövőszéken az előfa és a hátsó lábak között levő pad, amelyen a szövőmunkás ül.

ülérsz *ülérsz* fn A bútor vízszintes fel-színe.

ület ~ i Ülep. **Sz:** *Teli az ~, nindzs becsü-let:* oda a becsület. *Szűg gatyá, nagy ~, abba van a becsület:* <tréfás mondás>. **Ö:** *gatyá~.*

ülhet i *Ülhes mán:* ne mozogj annyit! **Ö:** *el~.*

üllő **Ö:** *kasza~, kovács~, szarvas~.*

üllőbetét *üllőbetét* fn **1.** Az üllőlyukba helyezhető forma, amely különböző idomok kialakítására alkalmas. *A szarvasüllőbe tesz-szük az üllőbetétet.* **2.** Különböző formák ki-alakításához használt satuba v. üllőbe fogott tárgyak, amelyekre kovácsolással formálják a fémét; stekli.

üllőtőke *üllőtőke* fn Farönkből kia-lakított tárgy, amelyre az üllőt rögzítik.

üllővágó *üllővágó* fn Rövid, baltaszerű üllőbetét. *Az üllővágóon vasat vágnak.*

ülő *ülő, üllő* fn **1.** Ülőke. **2.** Tyúkülő. *Ülőjre, ülőjre! — mongyuk a tyúkoknak, már úgy értik. Fel, fell!:* *üllőjre fel!* **Ö:** *benn~, fel~, kakas~, seggen~, tyúk~.*

ülőke *ülőke* fn **1.** Szék vízszintes lapja. **2.** Fenék. *Jóüülőkéje van, sokáig megül ety hejbe.* **3.** A fazekaskorong vízszintes lapja.

ülőlóca *ülőlóca* fn Lóca. *Három óudalrul vóut üülőlóca, ami úgy be vóut ípitve.*

ülőkád *ülőkád* fn Ülőfürdésre használható, magas falú, dongából készült rövid kád.

ülőpad *ülőpad* fn A fazekas korongolás közben ezen a deszkán ül, mely a korongdeszkával szemközi oldalon található meg.

ültet ~ i **1.** (Kotlót) elhelyez a tojásokon. **2.** Termesztés végett földbe helyez. **Ö:** *el~.*

ültetés *ültetés* fn *Íkásós ültetés:* az az ültetési mód, amikor az ásót leszúrák, és mellé teszik a csemetét, amikor kihúzzák az ásót, a föld visszahullik, a földet az ásóval a csemetéhez szorítják.

ülteteshálózat *ülteteshálózat* fn A szabályos csemetetelepítésben a fák egymástól való távolsága.

ültet **Ö:** *meg~.*

ültetett **Ö:** *el~.*

ültető **Ö:** *csemete~, tyúk~.*

ültetőfa *ültetőfa* fn Olyan fűrszerű eszköz, amellyel a dugványozás során előkészítik a helyet a dugvány számára.

ültetőfűró *ültetőfűró* fn Földfűró.

ültöget ~ i Ültetget. **Ö:** *el~.*

ültő *ültő* mn **1.** Ülő. *Ot vam még együültő hej, oszt új rá!* **2.** Együültő hejibül: egy ülésnyi idő alatt. *Együültő hejibül megenném az egisz malacot.*

ünnap fn *Ünnep szombattya:* karácsony, húsvét, pünkösöd előtti nap. *Hát mindig vóut egy, úgy montuk, ~ szombattya.* **Ö:** *arató~.*

ünneplő *ünneplő* fn Ünnepi alkalomra szánt ruha. *Ünnepelőbe vóutunk öütözve.*

ünöborjú *ünöbornyú* fn Nőstény szarvasborjú.

ür **Ö:** *töltény~.*

üreg ~ fn A fazekaskemencének az a része, ahová az edényeket kiégetésre berakják. **Ö:** *kemence~.*

üres mn *Üres kalács:* megtöltetlen kelt tészta. *A kelt tiszta egyik fajtája az ~ kalács.* **Sz:** *Üres ponyvával jót haza:* (gubacsapó) jó vásárt csinált, elkelt minden gubája. *Az ~ ka-*

lász fen tartya a fejit: az ostoba emberek szoktak gőgösek lenni. *Az ~ tarisznya a legnehezebb:* legnehezebb a szegénység.

ürge fn **Sz:** *Ojam, mint az ázott ~:* csapzott.

üri **Ö:** *has~.*

ürít ~ i A méh a szervezetében felhalmozódott salakanyagot magából kibocsátja. *A mihek is renceresen ~ik szervezetükből a felesleges anyagokat.*

ürítés *ürítés* fn A méh testében felgyülemlett salakanyagnak az eltávolítása. *A tisztuló kirepülés egybe az elsőüürítés időüszaka.*

ürítkezés *ürítkezés* fn Ürítés.

ürítkezik ~ i Ürít.

üröm **Ö:** *bárany~.*

ürü ~ fn Fialat kiherélt kosbárany. *Vam mikor nem megy a bárany, kiherélnek mék késszázat is, oszt elaggyák ~be.* **Ö:** *vezér~.*

ürüfalka ~ fn Herélt kosokból álló falka; régen gyakori volt a nem és életkor szerinti falkásítás. *Rígen vóutak falkák, ~, tokjóufalka.*

ürütoklyó *ürütoklyó* fn Egyéves kiherélt kosbárany.

üst ~ fn **Sz:** *Ojan setit vam, mint az ~ óudala:* ti. az mindig kormos. **Ö:** *cefre~, finomító~, főző~, hab~, kantár~, keverő~, réz~, tisztázó~.*

üstház ~ fn Üst melegítésére való zárt tűzhely. *Az ~nak az ajtóval szembe van ety füscsü csonkja.*

üstkészítő *üstkészítő* fn Rézedényeket készítő kézműves, rézműves; üstműves.

üstműves *üstműves* fn Üstkészítő.

üstök ~ fn **1.** (Gubacsapóknál:) szőrcsomó. *Most a felsőü tábla sarkát akasztja az alsóü táblába levőü gyapjú ~kének.* **2.** Kontyolt tető.

üstökös mn *Üstökös tetőü:* (a kontyolt tető változataként) a ház oromzata elé ugró, a ház elejét védő, domborúan hajlított tetőzet, üstök.

üstös **Ö:** *réz~.*

üstperem ~ fn Az üst széle.

üszkösödés **Ö:** *csont~.*

üszkösödik **Ö:** *meg~.*

űszög ~ fn (Gabonaféléken) gomba okozta fekete duzzanatban megnyilvánuló növénybetegség. *Tavasszal a búzán lehetett ~.* **Ő:** fekete~.

űt ~ i (Gubacsapó) szövöszéken bordával ráhúz minden sorra. *Űti a bordával a gubát.* **Sz:** *Úgy ~i, mint a lovat:* nagyon űti, veri. **Ő:** át~, be~, bele~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, oda~, össze~.

űtérátmetszés *űtérátmeccs* fn Artéria-átmetszés.

űtérelmeszesedés *űtérelmeszesedis* fn Az érfal meszesedése, megkeményedése.

űtérmeményedés *űtérmeményedis* fn Űtérelmeszesedés.

űtérszakadás ~ fn Űtőér, verőér szakadása.

űtértágulás ~ fn Űtőértágulás.

űtés **Ő:** be~, disznó~, libuc~, guta~.

űtet ~ mn (Kifejezésekben jelzőként:) *Eggy ~ taplóy:* egyszeri tűzcsíholásra való mennyiség. *Eggy ~ taplóyval gyújtotta meg a kanászsunk a pipát.* **Sz:** *Ojan kicsi, mint eggy ~ taplóy:* vki/vmi nagyon kicsi. **Nr:** *A taplóy tőűtfán nőű, esz szárították meg, kovakűvel csiszolták, külön tudomány vóyt.*

űtköző *űtközőű* fn (Méhészetben:) olyan kiugró keretléc, amellyel a keretek közötti távolságot biztosítják. *Le kel cserélni eszt az űtközőűt, mert megrepett.*

űtő *űtőű* fn A csengő belsejében lógó drótra forrasztott tojás alakú réz, amely ha a csengő falához űtközik, szép hangot ad. **Sz:** *Megál benne az űtőű: a)* elképed, megdöbben. **b)** versbe belesül. **c)** meghal. **Ő:** be~, disznó~, fel~, kutya~, libuc~, lyuk~, óra~, össze~.

űtőbot *űtőűbot* fn A kallómalomban található súlyos fahengerek, melyek űtemes mozgással tömörítették a nedves gyapjút.

űtődik **Ő:** meg~.

űtődött mn **Sz:** *Űtőűdött, mer még lőketett az apja egyget rajta:* (nem egészen ép-eszű gyermekekre, felnőtte mondják).

űtőerő *űtőűerőű* fn Pénz vásárlóereje. *Jancsibankóynak rígen a papírpísz híjták, én nem is emlékszek rá, nem láttam, as se tudom, mennyi vóyt az űtőűereje.*

űtőfa *űtőűfa* fn **1.** (Szörmekészítőknél:) általában szilvafából készült rönk, melyen a posztólyukasztása történik. **2.** (Mézeskalácso-soknál:) faforma.

űtőget **Ő:** fel~, széjjel~.

űtőkalapács *űtőűkalapács* fn A kallómalom része, amelyet a vízkerék által forgatott tengely mozgat az emeltyűk segítségével, ez verte a vízben áztatott posztót.

űtött **Ő:** guta~.

űtőtartó *űtőűtartóy* fn A csengő és a kolomp űtőjének függesztésére szolgáló kisebb, félkörívesre hajlított fémcsík.

űtővas *űtőűvas* fn **1.** A minta kimetszésére használt fémeszköz. **2.** Fémhenger, amelyre kalapáccsal ráütve lyukakat készítenek.

űveg **Ő:** befősztes~, lámpás~, petrós~.

űvegel **Ő:** ki~.

űvegez ~ i (Lekvárt) űvegekbe tölt. *Mie-lőűtt ~nénk a lekvárt, megbizonyosodunk rulla, hoty kíz van-e.*

űvegezés *űvegezés* fn (Lekvár) űvegekbe töltése. *A vászonedénybe nem fontos már a sü-tőűbe tenni a lekvárt, mert az mektartya aszt a meleksíget, inkább az űvegezésnél fontos ez.*

űveglopó *űveglopóy* fn Űvegből készült lopó.

űvegtasztó *űvektasztóy* fn Tímárszer-szám, fakeretbe foglalt űveglap.

űzekedik ~ i (Állat) párosodik.

űzem **Ő:** tímár~.

űzen *izen* i *Akkor aszt izentík, hogy: Jóy szerencsét kívánunk!*

űzés **Ő:** here~.

űzlet **Ő:** borbély~.

űződik *űzőűdik* i (Kutya, juh stb.) párzik. *A szuka kutya mindig forgott, űzőűdött. A jer-ke tokjóyra kost teszünk, akkor asz kirem szípen űzőűdik.* **Ő:** fel~.

V

vacáhol ~ i Bizonytalankodik, vacillál. *Én is ~tam, hogy máma ásztassam be a ruhát vaty hóynap.* **Ö:** *fel~.*

vacáholódik **Ö:** *el~, ki~, le~.*

vackol ~ i **1.** <Állat> vackot készít magának, v. abban fekszik. *A kutya, a koca mielőtt fijdadzani akar ~, igazgattya az almot.* **2.** <Pl. pásztor> a földre fekvőhelyet készít magának. *A pásztor a főüdre ~t, a bundáját leterítette, az eggyik vigire ráfekütt, a másikkal meg betakarta magát.* **Ö:** *el~.*

vackolódik *vackolódik* i Fekvőhelyén fészkelődik. **Ö:** *ki~.*

vackor ~ fn **1.** Vadkörte. **2.** Vadkörtefa. **3.** Vadalma. **4.** Vadalmafa. **Km:** *Aki sokat válogat, ~ akad a kezibe:* a nagyon válogatós lány végül olyan férjjel éri be, amilyen akad.

vacok ~ fn **1.** Silány fekvőhely, pl. kocsis fekhelye az istállóban. **2.** Kisebb emlősállat alvóhelye. **3.** Nyúl, vaddisznó stb. fészke, ill. fekhelye. **Sz:** *Vacokra, koca!:* <főként kisgyermeknek szóló figyelmeztetés> feküdj már lefelé! **Ö:** *disznó~.*

vacsorál ~ i Vacsorázik. **Ö:** *meg~.*

vacsoracsillag ~ fn Esthajnalcsillag. *Főjöt mán a ~.*

vacsorálatlan ~ hsz Vacsorázás nélkül.

vad ~ fn *Videt ~:* olyan vad, amelyet nem szabad lelőni. *A kutya ájja a ~at:* megközelíti és jelzi a vad helyét, de nem riasztja fel, amíg nem kap parancsot. **Ö:** *apró~, dú~.*

vadalany ~ fn Köszméténél felnyúló ág, ebbe illeszti az oltványt.

vadalma ~ fn Vadon tenyésző nemesíthetetlen alma. *A vackort, ~t, erdei gyümölcs~.*

csöket a szegény níp ette, mi nem vóutunk ojan anyagi hejzedbe, mi soha nem szettük őüket.

Sz: *Mosojog, mint a ~:* kényszeredetten mosolyog. *Savanyú, mint a ~:* nagyon savanyú.

vadasos ~ mn Vadas ízű. *Meg a húsa a gyöntyüké ojan ~, mint a fécáné.*

vadász¹ **Ö:** *le~.*

vadász² fn *Vasárnapi ~:* alkalmi vadász, ritkán vadászó személy. **Ö:** *apróvad~.*

vadászás **Ö:** *le~.*

vadászat fn *Csoportos ~:* több személy közös vadászata. *Egyéni ~:* egy személy egyedül vadászik. **Ö:** *kereső~, kotorék~, taposó~.*

vadászbakó *vadázbakó* fn Vadásztarisznnya.

vadászkunyhó *vadászkunyhó* fn Ágakból épített leshely.

vadászmester ~ fn A vadászat vezetője.

vadászott **Ö:** *be~.*

vadászösvény *vadászösvény* fn A vadgazdálkodás céljait szolgáló, mesterségesen készített keskeny út az erdőben.

vadászpipa ~ fn Gyárilag előállított cse-réppipa.

vadásztarisznnya ~ fn Vállra akasztható, fedőlappal ellátott táskaféle.

vadászterület ~ fn Olyan terület, ahol vkinek joga van vadászni.

vadbefogás ~ fn Vadak elfogása hálóval.

vadborsó *vadborsó* fn **1.** Apró, lila virágú gyomnövény. *A vadborsó a búza köszt il, rátekergetődik a búzaszárra.* **2.** Fehér virágú gyomnövény.

vadbőrfaragó *vadbőrfaragó* fn Körkéses szerszám, ahol a tengelyen forgó kések

leszedik a felesleges hús- és kötőszövet darabokat; húsoló.

vadbúvó *vadbúvóu* fn Sűrű, bozótos hely, ahol a vad meghúzódik.

vaddisznóhajtás *vaddisznóuhajtás* fn Vaddisznóvadászat.

vadgalamb fn **Nr:** *A ~ asz turbíkoja: Vam borunk, vam borunk.*

vadgyümölcs *vadgyümöűcs* fn Vadon termő gyümölcs.

vadhordó *vathordóu* mn *Vathordóu* *sze-kér:* az elejtett vadakat szállító szekér.

vadkacsahúzás *vatkacsahúzás* fn Vadkacsák repülése.

vadkamra *vatkamra* fn Olyan terület, amelyen nem vadásznak.

vadkárelhárítás *vatkárelhárítás* fn Vetemények, fiatal erdő megvédése a vadak kártételétől.

vadmák ~ fn Fehér virágú gyógynövény. *A ~nak csak a virágját szettik.*

vadmurok ~ fn Vad sárgarépa.

vadóka **Ö:** *jász~.*

vadravaló *vadravalóu* mn Szemrevaló, csinos, ügyes (lány). *Ez a kishány vadravalóu, elvenném feleségül.*

vadréce ~ fn Vadkacsa.

vadrejtő mn *Vadrejtőű sűrű:* vadbúvó.

vadrUCA ~ fn Vadkacsa. **Ö:** *tőke~.*

vadsűrű *vatsűrű* fn Vadbúvó.

vadszámlálás *vatszámllálás* fn Vadaknak földi v. légi úton történő számlálása.

vadször *vatször* fn Nemesebb prémeknél előforduló hiba, nem megfelelő minőségű szőrmerész.

vadtatógó *vattatógou* fn Apró, sárga virágú növény.

vadul **Ö:** *el~.*

vadváltó *vadváltóu* fn Az a hely, ahol a vad a takarásból kimegy.

vadvíz ~ fn Lefolyástalan kisebb állóvíz.

vág ~ i **1.** Eső csapkod. *Ha kelet felől jön az eső, ide is ~ az eső.* **2.** A gubaposztó szövésekor az egyenetlenre font szálakat egyenetlensé tesz úgy, hogy a bordát ráhúzza a sorra. **3.** Önt. *Vaty pediglen egy veder vizet a nyakunk közzé vártak, így locsolkottak abba*

az időbe. **Sz:** Egyik szavát a másikba ~ja: egyik szavát a másikba ölti. *Ócskös, hogy ~ a bajusz?:* mi újság? **Ö:** *alá~, át~, be~, el~, fel~, közé~, ki~, le~, meg~, vissza~.*

vágás ~ fn Disznóvágás. *Házi ~:* a vágás magánháznál való lebonyolítása. *Tavaszi ~:* tavasszal történő disznóvágás. **Ö:** *be~, bot~, csutka~, fel~, gyökérelá~, hal~, kapa~, kiesztő~, ki~, kő~, köz~, nagy~, nevelő~, tar~, tulipán~.*

vágásdíj *vágásdíj* fn Állatok levágásáért járó fizetség. *Vágásdíjba jön:* a vágásért fizetett díj része. *A máj, a bélkövér, szív, nyelv, a lép, a két vese, ez mind a vágásdíjba jött.*

vágásforduló *vágásfordulóu* fn Fafajtól függő kitermelési idő.

vágáskor ~ fn Az erdő kitermelésének ideje. *Bijolougyijaji ~:* az állomány fejlődése megszűnt, az erdő fái nem növekednek tovább.

vágásos **Ö:** *át~.*

vágásrés *vágásrés* fn A kidöntésre kerülő fán ejtett rés.

vágástér ~ fn Az a terület, ahol az erdő kitermelése folyik.

vágású **Ö:** *fél~.*

vágat ~ fn (Pl. dohányból) annyi, amennyit egyszerre felvágunk. *Vam még egy vágad dohányom.*

vágattat **Ö:** *meg~.*

vágító **Ö:** *fa~.*

vágni **Ö:** *fa~.*

vágó¹ *vágóu* mn/fn **I.** mn Levágásra szánt (állat). **II.** fn Levágás. *Mivelhogy már három gujást megölt, hát elatták vágóura.* **Ö:** *mészáros~.*

vágó² *vágóu* fn **1.** Olyan kovácsszerszám, amelyet a kovács vas darabolására, vágására használ. **2.** (Rézműveseknél:) díszítő véséshez használt fémrúd, amelyet kalapáccsal ütnek, miközben a vágót mozgatják. **Ö:** *csín~, csont~, csutka~, el~, ér~, fagy~, fenékszög~, íves~, karos~, kéve~, kóró~, kód~, lapos~, lyuk~, nád~, rönk~, keskeny~, nyeles~, öltés-csatorna~, part~, peceklyuk~, szappan~, széna~, tyúkszem~, üllő~.*

vágócsizma *vágócsizma*: állatok vágásakor viselt vízhatlan lábbeli.

vágócsorda *vágócsorda* fn Levágásra szánt szarvasmarhák csoportja.

vágódik **Ö**: *ki~, le~.*

vágógép *vágógép* fn Az anyagok meghatározott nagyságúra vágását szolgáló szerkezet.

vágóhíd **Ö**: *kényszer~.*

vágókés *vágókés* fn **1.** Tésztavágó-kés. *A vágókés félhóud alakú, éles, fanyele van, kisteknőjébe vakták össze vele a tiszta.* **2.** (Kosárfonóknál:) a vesszők vágására, faragására alkalmas, jól élezett, hegyes végű acélpenge; faragókés. **3.** (Körműveseknél:) hegyes kenőkés, spesszerező.

vágókorong *vágókorong* fn (Rézműveseknél:) darabolókorong.

vágólegény *vágólegény* fn Vágóhídon alkalmazott mészáros(legény).

vagondeszka ~ fn Vasúti padlódeszka, foszni.

vagonyárista ~ fn Vagonyári dolgozó. *A ~kra is monták, hogy demokárék.*

vágóterem *vágóterem* fn Állatok vágására alkalmas és felszerelt, nagy méretű helyiség.

vágótőke *vágótőke* fn Levágott állat feldarabolására való vastag fatönk.

vágott **Ö**: *össze~, töröl~.*

vágottedény *vágottedény* fn A korongról metsződróttal leszedett, már készre formázott edény.

vágva **Ö**: *fel~.*

vágy **Ö**: *ét~.*

vagy **Ö**: *ki~.*

vagyiság **Ö**: *ki~.*

vagyogat ~ i Válasz a *Hogy vagy?* — kérdésre: *Vagyogatok, megvagyogatok.*

vagyon ~ fn **Sz**: *Ott a ~t kiretik:* szegény(ebb) legény gazdag(abb) lányt akar feleségül venni.

vagyonélvezet ~ fn Az egyik házastárs a másik elhalálása után annak vagyonának haszonélvezője.

vagyonélvező *vagyonélvező* fn Akire a vagyonélvezet joga száll. *Vagyonélvező a*

férj maradt a felesége halála után, ha meg nem nőjött.

vaj fn **Sz**: *Ojan a szíve, mint a ~:* nagyon érzékeny, gyengéd. **Km**: *Akinek ~ van a fején, ne mennyik a napra!:* aki vétke vmiben, húzza meg magát. **Ö**: *csecs~, háj~.*

váj ~ i Kiás. *Vájjál mán ety kis kolompírt!* **Ö**: *ki~.*

vajalma ~ fn Halványpiros csikos, édes, nyárialma.

vajasperec ~ fn Vajjal készített, perec alakú péksütemény.

vajastálka ~ fn A reggelihez felszolgált vaj szervírozására használt kis méretű tányér. *A reggelinél a tálcán rajta vójt a kávécsésze, cukortartó, dzsem és a ~ is.*

vajda **Ö**: *cigány~.*

vajköpülő *vajköpülő* fn Kisebb gazdaságokban és háztartásokban a tejszínnek vajjává való feldolgozására használt edény.

vájó **Ö**: *kosz~, tekenő~.*

vajpaszuly *vajpaszuly* fn Vajbab.

vajtányér *vajtányér* fn Vajastálka.

vak ~ mn *Vak szűr:* az a szűr, amelyiknek nem kihajtos, hanem zárt az eleje. **Sz**: *A ~ is asz monta, maj megláttuk:* —. *Örül neki, mint ~ Laci a fél szemének:* —. *Vak mongya a viláktalannak, hoty te nem lácc:* —. **Km**: *Szemesnek áll a világ, ~nak az alamizna:* az boldogul, aki ügyes, életrevaló. *Monthatod a ~nak, hogy megviratt:* (mondják arról, akit nem lehet a tévedése felől meggyőzni). **Ö**: *havi~.*

vákáncs ~ fn A vákácstól beültetett és gondozott erdőparcella. *Vákáncsba il:* vákácstos életformát folytat. *És akkor mikor én firhe mentem huszonegybe, akkor ugyanúgy csak vákáncsba ilünk.*

vákáncserdő *vákáncserdő* fn Betelepítendő, ill. betelepített erdőresz. *Vójt vákáncserdő, oszt foktak fel belőjle, és akkor abba vetettek vetemint közzi.*

vákáncsföld *vákáncsföld* fn Erdőirtásra és -telepítésre kijelölt föld.

vákáncsos ~ fn (Debrecen környékén:) erdőirtó és -telepítő szegény ember, aki addig művelte az erdőt, míg be nem állt. *Vákáncsos*

erdőújrapótlási módjára: az elültetett csemete-sorok között mezőgazdasági növényt termelnek. **Nr:** **A** vákáncsosok, debreceni erdőtelepítők, az általuk beültetett erdőparcellát (a vákáncsot) a fák felnövekedéséig gondozták, és a facsemeték között saját szükségletre kapás növényeket termesztettek. Földkunyókban laktak.

vakar **Ö:** *meg~.*

vakarás ~ fn (Tímároknál:) a tóken vakarókéssel végzett tisztítási munka.

vakarcs ~ fn **1.** Sütőteknő oldaláról levakart tészta megsütve. **2.** Sokgyermekes családban az utolsó gyermek. **Ö:** *segg~.*

vakaré *vakarék* fn Utolsó gyermek, vakarcs. *Mindig it lábatlankodik ez a kis vakarék.*

vakaró *vakaró* fn **1.** Állat bőrének tisztítására való fogazott eszköz. **2.** A teknő oldalára tapadt kenyerértés. **3.** Az ebből sült cipőféle. **Ö:** *ló~, pad~, szőr~.*

vakarókés *vakarókés* fn (Tímároknál:) kb. fél méter hosszú, kétnyelű kés.

vakbogár *vagbogár* fn (Tímároknál:) beforradt sebhely a bőrön.

vakgerendás mn *Vaggenderás mennyezet:* alul, felül deszkaborítással, méterenként elhelyezett fenyőgerendákra készült mennyezet.

vakhal ~ fn Kirántott zsömleszelet. *A ~ úty kiszült, hogy a zsemjeszeletet tojásba mártották, hirtelen kisütötték, fahajas porcukorral mekszórták.*

vakít **Ö:** *meg~.*

vakant ~ i (Ember röviden) megszólal. **Ö:** *meg~.*

vakantás **Ö:** *kutya~.*

vakémény *vakímény* fn A füsttelenítés kezdetleges eszköze, amely a tűzhelyek füstjét összegyűjti, és a padlásra vezeti, ahonnan a tetőnyílásokon át oszlik el.

vakkeret ~ fn Szűkítő eszköz a kaptár belsejében, amely a fészket zárja, szűkíti. *A ~ mirete azonos a keretével.*

vaköröm ~ fn (Kézen, lábon) eltorzult, gombás köröm. *A ~, ami nem normális vóut, például ütéstől, az mind ~ vóut.*

vaklál ~ i Vakoskodik. *Nem lelek semmit, csak ~ok a setídbe.*

vaklyuk *vakjuk* i Kisebb vakablak, falba vájt fülke. *Hozd nekem a vakjugbul előű a borsot!*

vakmétel *vakmítej* fn (Tímároknál:) vakbogár.

vakmetszés *vakmeccs* fn Nyúzás során a bőrbe való véletlen bemetszés. *Kés így nem is nagyon kellett, a mester haragudott a vakmeccsre.*

vaknyomás ~ fn (Könyvkötőknél:) lénia-
val készített díszítés.

vakog ~ i (Kutya) egyet-egyet vakant.

vakolómalter *vakolómalter* fn Vakolás-hoz használt, hígabb malter.

vakondtúrás *vakontúrás* fn **Nr:** *A vakontúrásba ültetik a virágot, mer asz porhanyósab vóut.*

vakpállás ~ fn (Tímároknál:) kisebb bőr-
hiba.

vakság **Ö:** *havi~.*

vaksi ~ mn Gyenge szemű, rövidlátó.

vaksem ~ fn Halánték. *Ha valakit ~en ütnek, röktön mekhal.*

vakszik ~ fn Gyér növényzetű v. teljesen pusztaszikes talaj. *A ~ akkor se terem, ha kezelik.*

vakszúr ~ fn Olyan szűr, amelynek eleje nem kihajtós, a kihajtós részt az elejére varrott posztócsík jelképezte.

vaktetű ~ fn Fagyástól származó viszketeges betegség a lábon.

vakul **Ö:** *bele~, be~, meg~.*

valag ~ fn (Főként) női segg. *A picsát rígen ~nak monták.*

valamék ~ nm Valamelyik.

válasz **Ö:** *nő~.*

választ **Ö:** *le~, meg~.*

választás **Ö:** *követ~.*

választási mn *Választási malac:* szopástól elválasztott malac.

választék *választik* fn Állatokat elválasztó építmény. *Választikot ípit az óulba. Ö:* *fa~.*

választékolás *választikolás* fn A rönk alkalmassági besorolása.

választott ~ mn *Választot malac*: szópárról leszoktatott malac.

valger ~ fn ⟨Mézeskalácsosoknál:⟩ nyújtófa. *Nyújtófa hejett inkább ~t szoktunk mondani.*

válik **Ö**: alá~, el~, fel~, ki~, le~, meg~.

váll ~ fn **1.** Négyszögletesre rakott boglya magasabbra rakott sarkai közül az egyik. **2.** A kerékküllőnek azon része, amely már nem megy bele a talpba, amin a keréktalp megütkezik. **3.** A kolomp vízszintes alakú, széles, felső része, amelyen a fül és az ütőtartó van. **Ö**: ing~, keret~.

vállal **Ö**: be~, fel~.

vállaltatós mn *Vállaltatós kecc*: ketrec; a hodályban egy leválasztott rész, ahol az anyabirka elvállalja a bányát. *Van nekünk ilyen eccer egy méteres vállaltatós keccünk, ide tesszük az anyát, az elvállalja a kizsbáránt.*

vallás ~ fn **Sz**: Minden ~ jó ~, csak a kárvallás nem: —. **Ö**: kár~.

vállas mn *Vállas ríz*: a guba két része közül az, amely összevarrásnál a vállra esik, és amelyet tömöttebbre szóttek, több fűrtel, mint az aljas részt.

vallat **Ö**: meg~.

vállazott ~ mn Méhészetben olyan ⟨keret⟩, amely vállal, ütközővel van ellátva, hogy a keretek közötti szükséges távolságot biztosítsa.

vállfolt *válfó* fn Munkára használt férfi ingre toldott rész, amely a vállra esik. *A munkásingekre még ujonnan tettek ety fó*utot, *válfó*utot, *hogy tovább tarcsik.*

vállfűrt *válfűrt* fn Vállszőr.

vállkarika *válkarika* fn A hám sügyellőjének két végére kb. egyharmad résznyi távolságra varrott, 6–8 cm átméretű vas- v. rézkarika, amelybe a vállsziját és a segédszijakat fűzik.

vállkendő *válkendő* fn Utcai felsőruhaként használt, igen nagyméretű, így hosszában téglalapra hajtva vállra vethető vastag kendő.

vállszi *válszi* fn Lószerszámon a hám két oldalát a ló marján keresztül összekötő szi.

*Mingyárt ahogy a nyaka jött ot vó*ut a *válszi*, *abba van a karika kétfelő*ül, *abba megy a gyeplő*ág.

vállszőr *válsző* fn A kiválogatott gyapjúnak az a része, amelyet a szövéskor a guba vállas részébe raktak. *A válsző a lekhossz szálú, elsőrendű minőségű gyapjú vó*ut.

vállvirág *válvirág* fn **1.** Nyakas szűrőknél a gallér felső, nyaki részének himzése. **2.** Az elej és a gallér váll fölötti összetoldásának himzése.

való **Ö**: ágyel~, alább~, aljnak~, befogni~, bélnek~, bikaal~, borra~, derékre~, égetni~, elébb~, életre~, élni~, elől~, fejre~, feljebb~, félre~, férjnek~, foltozni~, fűrtnek~, halni~, haszonra~, hiába~, hozni~, hozzá~, jóra~, kenyérnek~, kenyérre~, kezébe~, kötélre~, kutyanak~, lábra~, magnak~, melléknak~, menni~, menyasszonynak~, nyakra~, nyúl~, oda~, otthon~, őzni~, rajta~, semmire~, szabni~, szőrnek~, talpalá~, tűzre~, utána~, vadra~, világra~, zsebbe~, zsírnak~.

való **Ö**: magva~.

válogat **Ö**: fel~, le~.

válogatás ~ fn ⟨Szólészetben:⟩ a satnya hajtások letörése a tökéről. *A ~, asz, hogy a szőlő*üvessző*ü satnyáját letörtük a tö*ükérül, *csak annyit hatytunk meg, amennyire szükség vó*ut.

válogató **Ö**: vessző~.

válogatós *válogató*s mn **Sz**: Törjön ki a *válogató*s nyavoja!: ⟨szitok⟩.

valója **Ö**: főtől~.

valósi *való*si mn Való. *Vhova való*si: vmely környékre való. **Ö**: ide~, oda~.

válott **Ö**: ki~.

vált¹ ~ i **1.** *Jól* ~ az esze: gyors, eleven észjárású. **2.** ⟨Pl. étkezésletet kölcsönzöböl⟩ kibérel. **Ö**: ki~.

vált² **Ö**: alá~, át~, be~, ki~.

váltakoztat *váltakosztat* i ⟨Könyvkötő:⟩ bizonyos rend szerint ismétlődve végez egy munkafolyamatot. *Hon a háccsó*uba, *hon az első*übe fűszte és *váltakosztatta.*

váltás **Ö**: agancs~, anya~, gyűrű~, jegy~, lábító~, legelő~.

váltó *váltó* fn **1.** Vadváltó. **2.** Váltásnyi. *Egy váltó fehérnemű:* egy váltás fehérnemű. *Váltó ruha:* ua. *Váltót vesz fel:* tiszta ruhát vesz fel. **3.** Rendelésre. *Váltóba/Váltóra vállaltat/készített:* gubát, szekeret stb. rendelésre készített. *Váltóba/Váltóra vārot szűr:* megrendelésre készített darab. **Ö:** *be~, vad~.*

váltóbőr *váltóbűr* fn (Timároknál:) eldöglött állat bőre, amelyet gazdája készpénzért készíttetett ki.

váltócsapos mn *Váltócsapos meccs:* szőlő, őszibarackfa metszésének az a módja, amikor az előző évben termést hozó vesszőt lemetszik, levágják. *A váltócsapos meccs asz jelenti, hogy az ágakon mekhaggyuk a termőjvesszőt öt szemre mek többre, a biztosítót mek csak két szemre, éppen úgy, mint a szőlőt.*

váltócsizmadia *váltócsizmadija* fn (rég) Csak megrendelésre dolgozó csizmadia.

váltóruha *váltóruha* fn (rég) Megrendelésre készített ruha.

váltószabó *váltószabó* fn (rég) Nem vásári árusításra, hanem megrendelésre dolgozó szabómester.

váltott ~ mn Egymást felváltó. *Ot vóut a nagy istálló, amibe a váltot lovakat tartották. Váltod bőjcső:* az a sejt, melyet a méhek az anya elpusztulása után néhány munkásálca körül tágas anyabölcsővé alakítanak át, és a munkásalcából anyát nevelnek. *Váltot fűz:* (könyvkötészetben:) az ívek egymást váltó fűzése.

változás ~ fn Egészség rossz(abb)ra fordulása. *Valami ~om van, nem érzem jól magam. Ö:* *idő~, szőr~.*

vályú *válu* fn **Ö:** *disznó~, hizlaló~, itató~, ló~, öntő~, szózó~, vas~.*

vályúz *váluz* i (Rézműves) üreges tárgyak öntésénél az öntőforma beöntőnyílásához kisebb hajlított fémlamezt tesz, ezen keresztül könnyebben befolyik a réz.

vályúzó *váluzó* fn (Rézművesmesterségben:) az öntővályu behelyezéséhez szükséges kisebb fémlapát; útrovó.

vályog *vájog* fn **Sz:** *Ojan nacs csipa van a szemedbe, hoty kitelne belőjle egy vājog:* nagyon csipás a szemed.

vályogfal *vájokfal* fn Vályogtéglából rakott fal.

vályogvető *vájogvető* fn/mn **I.** fn Vályog készítésére használt, deszkából készült, fogóval ellátott ládaféle eszköz. *Van egyes és kettes vājogvető.* **II.** mn *Vājogvető gödör:* az a gödör, ami a vályogvetéskor keletkezik.

vám fn **Sz:** *Amit a ~on nyér, elveszti a réven:* semmit sem nyer.

vámbúza ~ fn Vámolásnál kivett búza.

vámellenőr *vámellenőir* fn A vámolást végző tisztviselő.

vámszedő *vámszedő* fn Vám, adó beszedésével megbízott személy.

van¹ ~ i **Sz:** *It vagyok. Nem lácc? Vakúj mek, ha nem szánsz!:* (csuklaskor mondja, aki csuklik). **Ö:** *ki~, meg~, oda~, rá~.*

van² ~ fn A tulajdonunkban levő dolog, tárgy stb. **Sz:** *A ~t mek kel becsülni:* takarékoskodni kell.

vándorkaptár ~ fn Olyan kaptár, amelyet egyik méhlegelőről a másikra visznek.

vándorló *vándorló* mn Olyan (méhészkedés), amelynek során a méhész nyomon követi méhcsaládjaival a legelőt, méheket oda szállítja, ahol gyűjthetnek.

vándorol ~ i Méhész méheivel egyik legelőről a másikra költözik.

vándorpergető *vándorpergető* fn Olyan pörgető, amely alkalmas arra, hogy a méhész a vándorlaskor magával vigye.

vánkos ~, *vánkus* fn **1.** Az eketaliga tengelye fölött levő párnafa, amelyen az ekegerendely vége nyugszik. **2.** A szekér tengelyére erősített fa, amelyen hátul a szekéroltal nyugszik, elöl pedig a fergettyű forog; séma. **3.** Az a sín pár, amelyen a subervég föl-le mozog. **Ö:** *fej~, közép~, saroglya~.*

vankuj ~ mn Gonosz, alattomos. *Esz a szóut, hogy ~ akkor hallottam, mikor bejöttek a románok, űk is azok vóutak.*

vánkus l. **vánkos**

ványad *vánnyad* i Betegeskedik, satnyul. **Ö:** *el~, meg~.*

ványadt *vánnyatt* mn Beteges, beesett (arc).

ványol ~ i **1.** (Tímároknál:) ványoló-deszkán nyújtja, alakítja a bőrt. **2.** (Tímároknál:) motorral hajtott hordóban a bőrt puhítja, tisztítja. **Ö:** *ki~.*

ványoló *ványolóu* fn (Gubacsapó-mesterségben:) kalló.

ványolódeszka *ványolódeszka* fn (Tímároknál:) a beáztatott fejbőr kinyújtására, alakítására szolgáló L alakú deszkalap.

ványolóhordó *ványolóhordóu* fn (Tímároknál:) bőr puhítására használt hordó.

ványológép *ványológép* fn A ványolt csizma elkészítéséhez szükséges bőr kinyújtásához használatos szerkezet.

ványolókes *ványolókes* fn A bőr ványolására használt éles szerszám.

ványolt ~ mn **1.** Felpuhított, nyújtott, varrás nélkül készített (csizma). *Ványol csizma:* varrás nélkül, felpuhított és formára nyújtott bőrből készített csizma. *A ványol csizma nem vóut varva, hogy ne mennyen bele a víz.* **2.** *Ványolt posztóu:* kallózott, áztatással és ütögetéssel összesűrített posztó.

var ~ fn Ótvar. **Ö:** *pokol~.*

vár¹ ~ i **Km:** *Jóutit hejibe jóut ~j!:* a jószágot jószággal viszonozzák. *Jóutit hejibe jóut ne várj!:* a jószágot nem szokták viszonozni. **Ö:** *el~, ki~, össze~.*

vár² ~ fn **Sz:** *Honnen vette a kiráj a ~at?* (Feleli az, akitől meg akarják tudni, hogyan szerezte ezt v. azt a holmiját.) (Erre válaszként:) *Fejír lovad baszott írte.* **Ö:** *borz~, kő~, Pendely~.*

varacskos ~ mn Érdes, bibircsókös felületű.

varadzik **Ö:** *be~.*

várándós *várándóus* mn Közvetlenül el-lés előtt levő állat, különösen tehén.

varangyékös *varangyikos* mn *Varangyikosz bika:* varangyos béka.

varasodik **Ö:** *ki~.*

váratlan ~ hsz Váratlanul. *Váratlan jött.*

varga ~ fn (rég) Sziogyártó. *Rígen a sziogyártóut nevesztik ~nak.* **Sz:** *Megrázlak, mint Isten a ~t!:* (fenyegetés).

vargabéles ~ fn Sült tészta, amely úgy készül, hogy vaníliás, cukros tejben kifőzött finom metéltet tehéntúróval, tojás sárgájával és habjával, esetleg mazsolával elkevernek, ezt két réteges vajas tészta között sütőben megsütik.

vargabetű ~ fn Kerülő út.

vári **Ö:** *csala~.*

varjú ~, *varnyú* fn A szövőszék része, amely a nagy dorongkarika megakasztásával biztosítja a mellék szálainak egyenletes feszülését. **Sz:** *Láttam ém mán karóyn varnyút, kissebbet is, nagyobbat is, mégis elrepült:* (mondják az olyan fogadkozásra, amelyben nem bíznak). **Km:** *Egyik varnyú nem vájja ki a másíknak a szemít:* senki sem bántja a maga fajtáját. *Nem eszi meg a varnyú a telet:* enyhe tél végén még erős hideg szokott következni. **Ö:** *fekete~, kálomista~, tarka~.*

varjúcsősz *varnyúcsőűsz* fn Aki eljieszt a varjakat a vetésekről.

varjútövibenge *varnyútövizbenge* fn (Egy cserjefajta.)

varjútövisk *varnyútövisk* fn Varjútövis.

varkocs ~ fn Nők egyágú hajfonata.

város **Sz:** *Hogy vagy?* Felelet: *Mint szegény ember gazdag vározszba:* megvagyok. **Ö:** *cívís~.*

várós *váróus* Közvetlenül ellés előtt álló állat, főként tehén. *Ha nem vóut feljegyezve, mikor fojatott, ěre monták, hogy mikor lesz váróus.*

varr **Ö:** *be~, össze~, rá~.*

varrás **Ö:** *be~, él~, guba~, kézi~, lengyel~, szirony~.*

varrásjelző mn *Varrásjelzőű kerik:* az öltések egymástól való távolságát jelöli ki, ill. az ár dőlésszögét is megadja; rádli.

varráskiemelő *varráskiemelőű* fn Varrásjelző.

varrásvédő *varrásvidőű* fn (Sziogyártóknál:) ketté hajtott bőrcsik, amely a fordított varrást még erősebbé teszi; vóc.

varró **Ö:** *bőr~, gomb~, szíj~.*

varrógép **Ö:** *szűcs~.*

varróné **Ö:** *foldozó~.*

varrószék *varróuszék* fn Négylábú ülőpad két beszorító- v. befogópofával; ezen történik a kéttűs szíjgyártóvarrás; kösü.

varrószőr *varróyszőür* fn A guba megvarrásához használt fonal.

varrott in *Varrocs csipke*: varrótű felhasználásával készülő csipkefajta. *A halasi csipke is varrocs csipke.* **Ö:** hátul~.

varrótű **Ö:** guba~, háj~, szabó~.

vartyog ~ i **1.** Kotló éles hangot ad. *A kotlón ha héját lát, vartyog, és a kiscsirkék szaladnak hozzá.* **2.** (Felbosszantott) béka kellemetlen hangot ad.

várvírrasztó *várvírasztó* fn (rég) Nagyotmondó, hazudós. *Gyerekkoromba hallottam eszt a szót a nagyotmondó emberre, hogy várvírasztó.* **Sz:** Asz míveli, mint a várvírasztó: lótfut, lármázik.

vas ~ fn A facsemeték ültetéséhez használt eszköz. *A ~at lenyomtuk, és lábbal nyomtuk a ~at, és úgy ültettük a nyárfát.* **Sz:** Ojan erőős, mint a ~: nagyon erős. **Ö:** bilyogozó~, bilyog~, cakkozó~, csúszó~, dróthúzó~, eke~, felhágó~, felhérc~, formázó~, gatter~, hántó~, horog~, húzó~, igazító~, kaparó~, kápa~, kaszáló~, kasza~, kereszt~, kolmirozó~, kolmizó~, kormány~, kurta~, lapos~, lyukasztó~, marok~, musta~, numera~, nyak~, nyújtó~, piszka~, rab~, rúd~, simító~, sütő~, szélező~, tuskó~, ütő~, verő~, zablá~.

vasajtó *vasajtó* fn A kemence nyílására helyezett, vasból készült ajtó.

vasal ~ i **1.** (Lovat) patkol. *Mikor téli vasal ~tak, akkor ugye fűrtag bele.* **2.** (Csizmára) patkót ver. **Ö:** be~, ki~, meg~.

vasalás **Ö:** felhérc~, ragasztó~.

vasaló¹ *vasaló* fn Nádból, körte alakban, tető nélkül készült építmény, amelyet a pásztorok a tűz védelmére, konyha gyanánt használtak. *A Hortobágyon a pásztorok a vasalóba fűszttek, abba ettek, az egész nyáron nem alut ki benne a tűz.* **Ö:** nád~.

vasaló² **Ö:** bőr~.

vasalógép *vasalógép* fn A bárány- és birkaszőr kibontására használatos eszköz. amely egy pedálszerkezetből, asztalból és vasalóhengerből áll.

vasalóhenger *vasalóuhenger* fn A vasalógép henger formájú része, amelyet felmelegítenek.

vasalóvíz *vasalóvíz* fn (Szörmekikészítőknel:) az első kibontás után alkalmazott folyadék, amelytől kifényesedik a szőrme.

vásár fn *Vásárra dőygozik*: nem megrendelésre készít vmit. *Hát vóut ojan cipészek is, akik ~ra dőygosztak.* *Vásárra járó:* olyan (személy), aki rendszeresen jár a vásárokra eladni. **Sz:** Várd vigít a ~nak: várd meg a dolog kimenetelét. **Km:** *Vásár után mindig okosabb az ember, mint ~előött:* utólag látjuk be, hogyan kellett volna cselekedni. *Okos is megy a ~ra meg bolond is:* —. **Ö:** állat~, barom~, betyár~, bőr~, disznó~, edény~, élet~, ember~, heti~, híd~, kirakó~, zsig~.

vásárbíró *vásárbíró* fn A vásárbíroság tagja, jogköre a vásár idején elkövetett kisebb bűncselekményekre, a vásári üzletkötésekkel összefüggő vitákra, a károkozásra, a szerződészegésre és a letétbehelyezési ügyekre terjedt ki.

vásárfia *vásárfija* fn Vásárból hozott ajándék.

vásárnap fn **Nr:** *Vásárnap, vason viszik apádat, utánna meg anyádat:* (cigánygyerekeket csúfoló mondóka). **Ö:** kis~.

vásárnapol ~ i Vásárnapot tölt, szórakozik.

vásározó mn *Vásározó fazekas*: az a fazekas, aki vásárról vásárra hordja eladni a saját maga által előállított termékeit.

vásározláda *vásározláda* fn Vásáron használt, deszkából készült, hasáb v. kocka alakú tároló v. szállítóeszköz. *A vásározládát faragások díszítettik.*

vasas mn *Vasasz szekér*: megvasalt szekér. **Nr:** *Vasasz szekér többet bír:* (játék:) vkit ledöntöttek a földre, a többiek pedig mind rávetették magukat.

vasberena *vazsberena* fn Fogasborona.

vasék *vasík* fn **Sz:** *Ojan egíssíges ez a gyerek, mint a vasík:* nagyon egészséges.

vasfazék *vasfazik* fn Bogrács. *Debrecembe mindig vasfazik vóut, nem bogrács.*

vasfesték *vasfestik* fn *Tímároknál: kenyérhéjfézestből készült, rozsdás vason kiforrott festék.*

vashordó *vashordóu* fn Vasból készült (200 literes) hordó.

vashorog ~ fn A guba vízből való kiemelésére szolgáló, vasból készült eszköz, amelynek végén gomb volt, hogy ráakadjon a guba, de ugyanakkor ne szúrja át.

vásik **Ö:** *el~.*

vasiparos ~ fn Vasiparban dolgozó személy. *Ezeket a vaságyakat csinálta, ijen ~ vóut.*

vaskó *vaskóu* fn **1.** Rossz, életlen kés. **2.** Gyalogszék végébe vert törött késdarab, amellyel a kukoricát morzsolják.

vaskonyha ~ fn **1.** (Vas)tűzhely, takaréktűzhely. *A ~nak nem vóut tornya, a plattya egyenes.* **2.** Sütökemence fölötti tüzelő a pitvarban.

vaskoszorú ~ fn Fémből készült, időálló koszorú. *Van, aki ~t hozott.*

vasláb ~ fn Háromlábú vasállvány, amelyre a bográcsot akasztják. *A ~ra bográcsot, fazikat, üstöt tesznek.*

vasmacska ~ fn Horgony. *Ha a vedér beleesett a kúdba, ~val húzták ki.*

vasminta ~ fn **1.** Rezezőminta. **2.** Cifrázaskor használt (régebben fából és csontból is készített) eszköz, amellyel különböző mintákat (csillag, búzakalász stb.) nyomtak a félgyebers oldalába.

vasmozsár ~ fn Timsó, vasgálic, rézgálic és egyéb kristályos anyagok összetörésére szolgáló törőedény.

vasműves ~, *vasmíves* fn Vasból használati tárgyakat, dísz tárgyakat készítő iparos. *A ~ cifra dőugokat is tud, kerítést, vaskaput, az megírdemelte aszt a szóút, hogy ~.*

vasnyakörv ~ fn Állatok nyakába való, vasból készült, felcsatolható pánt. *Az állatokra ~et tettek.*

vásódik **Ö:** *el~.*

vásol **Ö:** *el~.*

vásott mn *Vásot ruha:* elnyűtt, kopott ruha.

vaspályamunkás *vaspájamunkás* fn Vasúti pályamunkás.

vasparipa ~ fn **1.** Vonat. **2.** Mozdony. *Nagyapám monta: a ~ befűtült, mert hallaccott az álomásrul.*

vasráf ~ fn Fakerékre való vasabroncs.

vassimító *vassimítóu* fn Acéllemezből készült simító, glettelő.

vasszar *vaszszar* fn Koks. *A vaszszar könnyű és ritka, a kovácsoknál vóut.*

vasszeg *vaszszeg* fn **Sz:** *Elrágná a vaszszegét is: nagyon jó fogai vannak.*

vastaga **Ö:** *bélszín~.*

vastagétel *vastagítel* fn **1.** Sűrű főzelék. **2.** Olyan étel, amelynek nincs leve. *A slambucot, tiszta kását, paprikás kolompírt is, aminek nem vóut leve, monták vastagítelnek.*

vastaghús *vastakhús* fn **1.** Lábikra. **2.** A far izmai.

vastagít **Ö:** *fel~.*

vastagnyakú mn *Vastagnyakú kálomista:* református civis polgár.

vastagoldal *vastagóudal* fn Szarvasmaha leleshúsnak való, bordás része.

vastagológép *vastagológép* fn Forgó főmozgású, gépi előtolású szerszámgép, gyalu, amely az egy oldalt már megegyengetett faanyagot pontos vastagságú méretre alakítja.

vastagszik *vastakszik* i Nő terhes, gyereket vár.

vastaszító *vastoszítóu* fn *Tímároknál: vékony fakeretbe foglalt acéllemez.*

vastégla ~ fn **1.** Túlégetett, erős tégl. *A ~ nem piros, hanem sötétszürke, járdács csináltak belőüle, mert nem kopik.*

vasteknő *vasteknőu* fn (Pékségben:) kenyértészta dagasztásához használt, fémből készült teknő.

vasvályú *vasvájú* fn Vasból készült itató.

vasvilla ~ fn **Sz:** *Úgy níz rá, mint akit ~val vettek el az annya alóul:* haragosan néz rá. *Úgy áll a szeme, mint a ~: ua.*

vaszárol **Ö:** *ki~.*

vásznas **Ö:** *fél~.*

vásznó ~, *vásznaz* i Vászonnal borítja be a könyvet. **Ö:** *be~.*

vásznózás ~ fn Könyvnek vászonnal történő beborítása.

vászón **Ö:** fej~, felső~, gyolcs~, hát~, könyvkötő~, meszes~, pikír~, sopp~, szabó~, szeglet~, tükrő~.

vászónccseléd ~ fn (Középkorú) nő.

vászónccsupor ~ fn Mázatlan cserépedény.

vászonedény *vászonedény* fn Mázatlan csupor. *Vászonedénybe is el lehet tenni a lek-várt.*

vászónfazék *vászónfazik* fn Mázatlan cserépfazék. *Vászónfazigba főüsztk a jóú töüjt káposztát.*

vászónkancsó *vászónkancsóú* fn Mázatlan cserépkancsó.

vászónkorsó *vászónkorsóú* fn Mázatlan cserépkorsó. *A vászonkorsóú fülin vóút juk, csecsféle, azon ivutt az ember.*

vászónköcsög ~ fn Mázatlan cserépköcsög.

vászónverés *vászónverís* fn (A csipkeverés egyik alapmotívuma:) az átvétel után az orsókat megcsavarják majd ismét átveszik.

vasszerlog ~ fn (Közműves szerszám:) vízmérték egy fatokba illesztett légbuborékos íves üvegcsővel.

vasszernozni ~ fn A párkányoknál kialakított vízorr.

váz **Ö:** cseresznye~.

véd **Ö:** hon~.

vedel **Ö:** bele~, meg~.

védelmi **Ö:** tűz~.

vedér **Ö:** bőr~, csávás~, fejő~, itató~, moslékos~.

védő **Ö:** erdő~, fal~, fa~, varrás~.

veddrád **Ö:** ne~.

veft ~ fn (Paszományosoknál:) gyapjúhulladékból sodrással készített szöszös szál, amelyből például csizmaszegőt is horgolnak.

vég *víg* fn **1.** A ház utcára nem néző része, házvég. **2.** *Vígbe valóú fa:* pipanyomás során a formába helyezett sodrás kisebbik részébe nyomták, hogy helyet csináljanak a szárnak. **Sz:** *A könnyeb vígit fogja meg a dolognak:* kivonja magát a feladat nehezebb részének elvégzése alól. *Se víge, se hossza:* nem akar vége szakadni. *Vígire írt a vagyonának:*

eltékozolta. **Km:** *Vigin csattan az ostor: —. Nem akarásnak szarás a víge: —. Nincs ojan hosszú, aminek víge ne legyík:* mindennek vége lesz egyszer. **Ö:** ág~, bot~, csutka~, fa~, fej~, fel~, ház~, kis~, láb~, nyílás~, oldal~, rúd~, segg~, suber~, túlsó~.

vége **Ö:** kis~, segge~.

végekarika *végekarika* fn Keréktávolságot rögzítő, a kerékagyon kívül elhelyezett karika. *A végekarikákat raktuk fel utóújára.*

végel **Ö:** fa~.

végez **Ö:** ki~.

végighajít *végikhajít* i (Pl. lovon ostorral) végigvág.

végigolvas *végigolvas* i Végig megszámlál. *Végigolvasta a tengeri sorját.*

végkarika **Ö:** húzó~.

végóhaj *végóuhaj* fn Szóbeli végrendelet.

végőablak *víksőüablak* fn A lakóház hátsó ablaka.

végre **Ö:** a~, fel~.

végso **Ö:** leg~.

végsoőkikészítés *víksőüőkikészítés* fn (Kékfestőknél:) utolsó munkafázis, amelyhez a savazás, szárítás, keményítés, mángorlás, végbe szedés tartozik.

végszűr *víkszűr* fn Egy vég szűrposztó.

végtében **Ö:** egy~.

végű **Ö:** fél~, két~.

végződik **Ö:** el~.

végý **Ö:** adj~.

végýel **Ö:** adj~.

vegyes **Ö:**

vegyesül *vegyesül* i Vegyül. *De asztán mán vegyesült ot mindenki, mikor mán nagyob vóutam.*

végýez **Ö:** adj~.

vegyít *vegyít* i **1.** (Fazekas) taposáskor egyenlő keménységűvé teszi az agyagot. **2.** (Gubakészítésnél:) a rosszabb minőségű gyapjút jó minőségűvel keverték, így azt is fel tudták használni, mert vegyítve nagyobb tömeg közt nem volt hátrányos.

véka *vika* fn Szemcsés anyag mérésére való ürmérték: 25–30 l. *Van vika vagy egisz vika mek félvika is.* **Ö:** fél~, kis~, mérő~.

vékás *víkás* mn Kb. egy véka úrtartalmú.

Ö: *egy~, fél~, három~, hat~.*

vékel **Ö:** *meg~.*

véknya *víknya* fn **1.** Vkinek a legelső bordája és csipőcsontja közti testtája. **2.** Állat hasának a comb melletti része.

véknyít *víknyit* i A bőr vastagságát bőrgyallyal megváltoztatja.

véknyul *víknyul* i Vékonyodik. *Fontos, hogy etyformán víknyujjon a tiszta.*

vékony *víkony* mn Hús nélküli (étel). **Sz:** *Víkony, mint a cinege:* vki nagyon vékony.

vékonya **Ö:** *bélszín~.*

vékonybélű *víkonybélű* mn Kisétkü (személy).

vékonyfa *víkonyfa* fn Gallyfa.

vékonyít *víkonyít* i **1.** Folyadékot hígít. *Ára monták, hogy víkonyít, ha valaki a bort mekházásította vagy a tejet is, vizet töjítöt hozzá.* **2.** (Szörmekészítőknél) a vastagabb részeket keskenyebbé teszi lefaragással. *Ha tompa kések vannak a kaszaféjen, puhítyák és nyújtják, ha élesek, víkonyítyák és pucójják a bírt.* **3.** (Könyvkötő) bőrt vékonyabbá tesz. **Ö:** *le~.*

vékonyítás *víkonyítás* fn (Könyvkötészetben:) bőr vékonyabbá tétele; serfelés.

vékonyoldal *víkonyóoldal* fn A disznónak a szegye felé eső része.

vékonypénzű *víkonypízű* mn Nagyon sovány, gyenge csontozatú.

vékonypipa *víkonypipa* fn Nagy alakú, fehér v. veres színű pipa, derekán három pogácsadiszítés van egy száron.

vékonyság *víkonság* fn Vékony személy, főként gyermek. *Te kis víkonság!*

vékonyszövéssű mn *Víkonyszövísű* guba: olyan guba, amelynek szövésekor a munkás a melléken áthúzott bélre gyenge, határozatlan mozdulattal üti rá a bordát, ettől a szövet is gyenge, laza lesz, és tönkre is mehet a kalásznál.

vekszál *vegzál* i Szekíroz.

velez **Ö:** *bivaly~.*

velő **Ö:** *hajnal~.*

velőbaj **Ö:** *agy~.*

velősrák *velőüsrák* fn (rég) Csontrák.

vemhes ~ mn Méhében magzatot viselő nagyobb nőtény emlős. *A lú, tehén, ju az ~, a disznó, kutya, macska hasas, mer asz fíjal.*

Sz: *Ha akarom ~, ha akarom, nem ~:* mondhatom így is, mondhatom úgy is.

vén mn *Vín gerebje:* (gúny) pártában maradt idős nő. *Vín guzsaj:* ua. *Vín csorosza:* vénasszony. *Vín tökületlen:* vénember. *Vím bolond:* ua. **Sz:** *Ojan vím, mint az országit, csak nem mennek rajta annyijan keresztül.*

vendég *vendíg* fn **Sz:** *Akármijen kedves vendíg, három napig untig elig: —. Hívatlan vendígnak ajtóu megett a hejje:* akit nem hívtak meg vhová, az ne tolakodjon oda. *Koraji/Reggeli vendíg nem marat sokájig:* a reggeli eső hamar el szokott állni. *A reggeli vendíg nincs sokájig, az esteli igen:* az esőre értették. *Mihejst vendíg, rőktön mennyik:* (tréfás szólás). **Ö:** *futó~.*

vendég hosszabbító *vendíkhosszabbítóu* fn A platós kocsi rakterületét vízszintesen megnövelő hosszú rúd. *A bútorszállítóu kocsit vendíkhosszabbítóuval szerelték fel.*

vendégmarasztaló *vendígmarasztalóu* mn Ami a nem kívánt vendégséget elriasztja. *Vendígmarasztalóu bot:* ijesztésre használt nagy bot, ill. karó. *Vendígmarasztalóu bottal ijeztették a martinkásijakat a szöülőu mijatt.*

vendégoldal *vendígóoldal* fn A szekér két oldalára erősített hosszú rúd, amivel a szekér rakterülete növelhető.

vendégoldalal mn *Vendígóoldalasz szekér:* vendégoldalal ellátott szekér. *A vendígóoldalasz szekérrel elsőüsorba szálastakar-mánt szállítottak.*

vendégoldalgúzs *vendígóoldalgúzs* fn A vendégoldalt tartó két vaskarika egyike.

vendégoldalrúd *vendígóoldalrúd* fn Vendégoldal.

vendégoldaltartó *vendígóoldaltartóu* fn Az az eszköz, amelynek segítségével a löcsös szekérre a vendégoldalt felfüggesztették.

vendégség **Ö:** *szeretet~.*

vénecske *vínecske* fn Hatvan év fölötti személy.

vénség *vínsíg* fn Vén ember. *Kis vínsíg:* kis bölcs, tudálékos kisgyermek. **Ö:** *agg~.*

vénséggyengülés *vínsígggyengülés* fn (rég)
Végelgyengülés.

vénssorsorvadás *vínsiksorvadás* fn (rég)
(Egy betegségfajta).

vénül **Ö:** *bele~, el~, meg~.*

ver ~ i **1.** A kallózás során az ütőkalapácsok a posztót sulykolják. *Veri a víz a gubát:* az erős sodrásba helyezett gubát a víz jól megcsapkodja, összedolgozza. **2.** *Veri a bordát:* lehúzza egyenesbe a bordát. **3.** Dobál. *Hát jáccottak a labdával, az iskola falát ~tik vele.* **4.** *Veri a készülőt:* készülődik vhová. **5.** *Seggire ~t a vagyonának:* elpazarolta. **Ö:** *be~, el~, fel~, ki~, körül~, meg~, oda~, össze~, fel~, vissza~.*

vér *vír* fn **Sz:** *Vírré válig benne, mint a cigány lovába a bontóufűsű: —. Vírré vájjon benne, az mek tájoggá, a meg tuggya a kötelességit:* (rosszkívánság, átok). *Vam vír a pucájába:* bátor. *Vírré vájjon benned!:* (jókívánság:) váljék egészségedre! **Ö:** *aludt~, bak~, genny~, gonosz~, kutya~, seb~.*

veranda ~ fn Fedett folyosó, tornác.

vérbélű *vírbélű* mn *Vírbélű körti:* vörös belű nyári körte; dinnyekörte.

vércsapa *vírscapa* fn Vérnyom, amit a megsebzett vad hagy maga után.

vércsapázó mn *Vírscapázó* kutya: véreb.

vércse *vírscse* fn **Sz:** *Hússal il ez, mint a vírcse, hogy a fogát meg ne sércse:* (gúny) mindig húst kíván enni.

véreb fn **Sz:** *Emlegetik a verebek a tyúkszáron:* (gúny) csuklik. *Ne kopazd előjre a verebet!:* ne örülj előre vminek. *A ~ lípist megyen:* sohasem lesz abból semmi. **Ö:** *fia~, kan~, nádi~.*

vérebfej *veréffej* fn (Paszományosoknál:) takácsgörcs.

vérece ~ fn **1.** Konyha, lóistálló stb. kis, rácsos ajtaja. *Nyárba az istállókon is vóút ~, hogy íccaka ne legyíg bent nagyon meleg.* **2.** A tanya és az udvarát elválasztó kiskerítés.

véreceajtó *veréceajtó* fn Veréce.

verem **Ö:** *kolompéros~, kolompér~, tyúk~.*

veres ~ mn **Sz:** *Veres, mint a kampujka:* dühtől vörös. **Km:** *Akinek szőjre, bőjre ~, abba jó* erkölcsöt sose keress: veres ember, veres állat mind rosszféle. *Veres kutya, veres lú, veres ember ety se jó:* ua.

verés *verís* fn (Fazekas) az összegyűrt agyagdarabot magasra emeli, majd teljes erejéből a földre leterített zsákvászonhoz csapja. *A verís az agyagfinomítás első mozzanata.* **Ö:** *ár~, be~, csipke~, dió~, fél~, gulya~, haza~, ki~, össze~, palló~, széjjel~, vászon~.*

véres *víres* mn **Sz:** *Semmi baja, csak a torka víres:* ugyancsak sok baja van.

veresbor *verezsbor* fn Vörösbör. *Nem sürjen ittak verezsborn apukájék.*

verése **Ö:** *isten~.*

veresedik ~ i **Nr:** *Ha ~ az ég ajja, hóynap szél lessz.* **Ö:** *el~.*

veresgyűrűsom *verezsgyűrűsom* fn (A som egyik fajtája.)

vereshimlő *vereshimlőj* fn Vörheny, kásahimlő.

vereskő *vereskű* fn (Rézműveseknél:) vörös színű anyag, por alakban ráhintették a fémre, és viasszal bekent bórdarabbal beledörzsölték, így szép színt kapott a réz.

veresnadrág ~ fn Fűféle. *A ~ nem jó* takarmány.

veresparázs ~ fn Mangánikus réteg az agyagban, amelytől meg kell tisztítani, hogy jól formálható legyen.

verespipa ~ fn Veres színű agyagból készült pipa.

veresség *veressíg* fn Vörheny.

veresszilva *veresszilva* fn Cibere készítésére használt szilvafajta.

vérestál *vírestál* fn Disznó leölésekor a sebhez tartott, a vért felfogó tál.

verestölgy *verestölgy* fn (A tölgy egyik fajtája.)

veret i *Vereti a vízzel a gubát:* a kallóban a víz megmunkáló erejének teszi ki a gubát, hogy tömött legyen, és összeforrjon az anyaga. **Sz:** *Ne veres mán engem az Istennel, megvert az engem elíggé:* (mondják az átkozódnak).

veretlen ~ hsz Veretlenül. *Veretlen kerűt haza a bálbul.*

vérfrissítés *virfrissítés* fn (Méhészetben:) olyan keresztezés, amikor ugyanahhoz a fajtához tartozó, de más tenyészetből származó, más viszonyok között nevelt anyákat és heréket párosítanak.

vergődik **Ö:** *fel~.*

veríték **Ö:** *halál~.*

vérjel *virjel* fn A megsebzett vad által hagyott vérnyom.

verk ~ fn A szövőszékről lekerülő egész darab, 100–130 méter vászon.

verkiöntődés *virkiöntődés* fn Vértfolyás.

vermel **Ö:** *el~.*

vermelődés *vermelődés* fn (Rézműveseknél:) olyan öntési hiba, amely abból származik, hogy nem töltik meg rézzel torkolatig az öntőformát, emiatt az anyag nem tölti fel teljesen az üregeket.

vermérgezés **Ö:** *húgy~.*

vermes mn *Vermes tyúk:* tyúkoknak készített veremólban tartott baromfi.

vernyákol ~, *virnyákol* i (Párizs) macska kellemetlen hangon nyávog.

verő¹ *verőj* fn Agyagverőbot. **Ö:** *buga~, csipke~, hab~, kasza~, kötél~, máglya~, nád~, rá~, szeg~.*

verő² *verőj* fn A kolompnak olyan hangja, amikor az ütő erősen veri a falat.

verőbot *verőjbot* fn A verés folyamatának az az eszköze, amellyel az agyagtökére helyezett agyagdarabot laposra veri a fazekas. **Ö:** *agyag~.*

verőce l. **veréce**

verődik **Ö:** *ki~.*

verőfonal *verőjfonal* fn Orsóra tekert szál, amely arra szolgál, hogy a már felvetett szálakat megfelelő sűrűségűre egyengesse.

verőkalapács *verőjkalapács* fn Kovácsok nagy kalapácsa, amellyel a vasat az üllőn alakítják.

verőköltő *verőjköltőj* fn Bodobács.

vérömleny **Ö:** *agy~.*

verővas *verőjvas* fn A vesszők egyengetésére, igazítására használt szerszám.

vérrel-bottal *virrel-bottal* hsz Cívakodással, veszekedéssel.

vérothadás *virrothadás* fn (rég) Vérrák.

vers **Ö:** *hívogató~, vőfély~.*

versel ~ i Verset mond.

verselés *verselés* fn Vers elmondása.

vert in **1.** *Vert csipke:* a fonalak orsók segítségével történő összefonásával készített csipkefajta. **2.** *Vert fal:* karó közé sárból és pelyvából rakott fal. *A ~ falbul általában istállóút építettek.* **Ö:** *fel~, ki~, ragya~, visz-sza~.*

verte **Ö:** *bor~, isten~.*

vértfog *virtyog* i Kotló vartyog.

vérű **Ö:** *hideg~, meleg~, nagy~.*

vérűség **Ö:** *eres~, gennyes~.*

vérsz **Ö:** *bél~, tölczacskó~.*

verzik ~ i (Baromfi) vedlik. **Ö:** *meg~.*

vérszik **Ö:** *ki~.*

vesdel **Ö:** *hánydel~.*

vese **Ö:** *bolha~.*

vesekosár ~ fn Ovális alakú vesszőkosár.

veselkedik ~ i Erőlködik. **Ö:** *neki~.*

vesemedencelob ~ fn (rég) Veselob.

vésés **Ö:** *be~, díszítő~.*

vesesallang ~ fn (A hámsallang részeként:) kisebb sallang, amely a nyakszíjhoz v. hátszíjhoz csatlakozik.

véső **Ö:** *cink~, hegyes~, lapos~, spicc~.*

vesz/en ~ i **1.** Felhasznál. *Annak meg ojan szilvát ~ünk, amék apróup szemű.* **2.** Kiszed, eltávolít. *A hátán keresztül vígigvakták, orját vettek, orja szalonnát.* **3.** Összegyűjt. *Vettem ety kis esőjvizet.* **Sz:** *Ojan szegény, hogy az Isten se ~ rajta két krajcár árút: nagyon szegény. Köröm közzé ~: gyereket megereguláz. Aki elaggya, annak óucsóy, aki ~i, annag drága:—.* **Km:** *Ne vegyél onnen, ahova nem attál!:* csak olyan javakhoz van jogunk, amelyeknek a létrehozásához hozzájárultunk. **Ö:** *által~, át~, be~, elő~, el~, fel~, haza~, ki~, le~, rá~, meg~, teszi~.*

vész i **Sz:** *Vesztél vőuna az anyádba!:* (szitok). **Ö:** *oda~, bele~, ott~.*

veszedelem fn **Sz:** *Úgy megyen, mint a ~: gyorsan.* **Km:** *Veszedelembe ismered meg a jóubarátod:—.*

veszejt **Ö:** *el~.*

veszély **Ö:** *rablás~.*

veszett mn *Veszed dinnye:* túlérrett, nyálkás, romlott dinnye. **Sz:** *Úgy megyen, mint a ~ állat:* eszeveszetten rohan.

veszít ~ i **Sz:** *Ne veszítsd a lelkemet!:* ne bosszants!

veszkődik *veszkődik* i **1.** Vesződik vmi-vel. **2.** Bosszankodik, mérgelődik. *Nem veszkődök vele, had mennyik, amēre akar.* **3.** Bosszant. *Mindig veszkődik velem.*

vessző ~ fn *Sima vesszőű:* egyéves szőlővessző. *Sima vesszőűre mecc:* az egyéves vesszőn hagyja meg a szemet. **Sz:** *Hajlik, mint a vesszőű:* **a)** könnyen, kecsesen hajlik. **b)** könnyen változtatja a véleményét. *Szívóus, mint az ászatot vesszőű:* nagyon szívós. **Km:** *Addik hajlízd a vesszőűt, amíg gyengel:* fiatal korában kell nevelni az embert. *Addik hajlízd a fát, míg vesszőű:* ua. *Könnnyű vékony vesszőűből gúst tekerni:* fiatal korában kell nevelni az embert. **Ö:** *árva~, col~, csapó~, cseres~, cser~, fonó~, forgató~, karó~, korcoló~, korc~, leszorító~, monyas~, nád~, nyújtó~, oldal~, örökítő~, pala~, pár~, rakottya~, rigó~, roll~, rovás~, segéd~, sín~, szál~, szaporító~.*

vesszőhajlító *vesszőűhajlító* fn (Kosárfonónál:) erősebb, vastagabb vesszők hajlításához használt eszköz. *A vesszőűhajlító féműl vaty fábul készül.*

vesszőválogató in *Vesszőűválogató* *léc:* a vesszők vastagságának osztályozására szolgáló fűrott deszkalap. *A vesszőűválogató léctulajdonképpen ety fűrod deszkalap.*

vesszővezetés *vesszőűvezetés* fn Vesszőfonás.

veszt i **Sz:** *Veszt a lelkit:* káromkodik, emiatt elkárhozik. **Km:** *Aki nem próubál, as se nem nyér, se nem ~:* bátraké a szerencse. **Ö:** *el~.*

veszte *veszti* fn **Sz:** *Eltart vesztig:* pl. ruha eltart az elrongyosodásig. *A vesztit érzi:* túlzottan jókedvű.

vesztegetés *vesztegetis* fn Pazarlás. *Eszti a kicsit mán ne hagyj ott, mert vesztegetisbe megy.*

veszteglő *veszteglőű* mn Olyan (méhész-kedés), ahol egész évben ugyanazon a telepen maradnak.

veszteség **Ö:** *élet~.*

vet ~ i **1.** A sütőlapáton berakja a kenyeret a kemencébe. *A kemence fenekire ~ettük rá a kenyeret.* **2.** *Magára ~:* belátja, hogy ő tehet vmiről, ő a hibás. **Nr:** *Úty kell a kendert ~ni, hogy a marha felnyalhasa, vagyis körülbelül tisz centis távolságot kel hagyni a magok elvetésinél.* — *Zsófyja-nap körül ~ettek, akkor, amikor a mezitlábás parasztember lábát felmelegítette a talaj.* **Ö:** *át~, bele~, be~, elé~, el~, fel~, haza~, hozzá~, ki~, le~, meg~ rá~.*

vét *vít* i *Vít vkinek, vminek, vki, vmi ellen:* sérelmet, kárt okoz neki.

vétek *vitek* fn Hiba. *Vitek vóuna még aszt a szilvát leszedni.* **Sz:** *Isten ellen valóv vitek:* (helytelen dolog megtételének minősítése-ként).

vetél **Ö:** *fel~.*

vetél **Ö:** *be~.*

vetemedik **Ö:** *el~, meg~, rá~.*

vetés **Ö:** *be~, búza~, csavar~, csutka-föld~, fel~, makk~, mellék~, motolla~, nyíl~, ugar~.*

vetési *vetisi* mn *Vetisi lud:* (vadlibafajta). *Vetisi varnyu:* (varjúfajta).

vetett in *Vetet motóula:* motolla, amelyre rá van tekerve a fonott bél. **Ö:** *béle~, egybe~, hányt~.*

veti **Ö:** *hánya~.*

vetiben **Ö:** *hánya~.*

vetkezik ~ i **1.** Vetkőzik. **2.** Állat vedlik. *A magyar marha tavasszal ~, a hídi vásárkor csak úgy ragyog a szőűre.* **Ö:** *le~, meg~, neki~.*

vétkezik *vítkezik* i **Km:** *Ki mivel vítkezik, avval bünhőűdik:* a rossz cselekedet lelkiismeretfurdalást okoz. **Ö:** *el~.*

vetkőzik **Ö:** *ki~.*

vetköztető mn *Vetköűstetőű asszonyok:* olyan asszonyok, akiknek a menyasszony vetköztetése a feladatuk.

vető *vetőű* fn *Vetőkaró.* **Ö:** *által~, hánya~, ki~, kocs~, nyagba~, tégl~, vályog~.*

vetőbarázda *vetőübarázda* fn Barázda, amelybe a makkot szórják, majd betemetik.

vetőbe **Ö:** *hánya~.*

vetőben **Ö:** *hánya~.*

vetődik **Ö:** *rá~.*

vetőfonal *vetőüfonal* fn A szövőszékre hosszában felhelyezett szál, erre kerül víz-színtesen a többi.

vetőkaró *vetőükaró* fn Olyan deszkából készült állványzat, amelyen a fonalak felvételét végezték.

vetőlapát *vetőülapát* fn Kenyerlapát. *És a kemencébe vetőülapáttal bevetettük, rátőjtöttük a kenyeret a vetőülapátra, az egy ijen kerek vóut, és ijen nyele vóut.*

vetős **Ö:** *át~.*

vetősurc *vetőüsurc* fn Az a kötény, amelyből az elvetendő magokat kézi vetéskor kiszórják.

vetrece ~ fn Megfőzött levesthúsból párolt hagymával készített hús, amelyet krumplival tálnak.

vettetés **Ö:** *össze~.*

vetülék *vetülik* fn (Paszományosoknál:) minden szövött áru (szegőszalag, szőnyeg-szegő stb.) keresztszála.

vezér *vezir* fn Fogazott lécs, amely a szálak felvételénél biztosítja, hogy azok ne bogyózzanak össze; létra, lépka. **Ö:** *banda~.*

vezérhajtás *vezirhajtás* fn Csúcsajtás.

vezérürü *vezirürü* fn Falkavezető, kiherélt kos, nyakában kolomp lóg, és másképp is nyírják, mint a többi juhot. *A kolomp a vezirürü nyakába vóut, oszt amerre ment, a többi meg ugyi utánna.*

vezetés *vezetis* fn (Kosárfonóknál:) folyamat, amely során a vesszőt haladásában irányítják. *A vesszőük vezetise egyiken ki, másikon be történik.* **Ö:** *vessző~.*

vezető **Ö:** *szeszüzlet~.*

vezetőkóvác *vezetőükovács* fn Előkövác.

vezetősál *vezetőüsál* fn A motívum kezdetétől a végéig folyamatosan haladó fősál. A recénél egy, a szövésnél két vezetősál van.

V-fa *Vé-fa* fn Várományos fa.

viális *vijális* mn Vig kedélyű, mindenre kapható.

viaszbatik *vijazbatik* fn (Kelmefestésben:) a batiknak az a fajtája, amikor olvadt viasz segítségével éles folthatás jön létre.

viaszk *vijasz, vijack* fn Viasz. **Sz:** *Sárga, mint a vijasz:* sápadt, beteges színű. **Ö:** *raj~, spanyol~.*

viaszkérés *vijaszkiris* fn Viaszerés. *Vijaszkiris korába jött az aratás.*

viaszkéréses *vijaszkirises* mn Olyan állapotú (gabona, kukorica), amikor az érése életlenül befejeződött, a benne lévő eleinte nyúlós fehérje már megszilárdult. *Akkor meg-nisztik, hogy mikor vijaszkirises a búza.*

viaszkos *vijaszkos, vijackos* mn *Vijackos vászon:* viaszos vászon.

viaszmirigy *vijaszmirigy* fn A méh potrohában található szerv, amely a viaszt termeli.

viaszoz *vijaszoz* i Viasszal beken. **Ö:** *be~.*

viaszpogácsa *vijaszpogácsa* fn A formába öntött viasz neve.

vice ~ fn Segédházmester, viceházmester.

vicéné ~ fn Női vice. *A ~ nem a vice felesége, hanem asszony vice.*

vicispán ~ fn (Gazdaságban:) az ispán helyettese.

vicfonal ~ fn Szélső mellékszálak.

vickándozik ~ i Fickándozik. **Sz:** *Vickándozik, mint hal a vízbe:* fürge.

vicsarkodik ~ i Hangosan veszekedik, acsarkodik.

vicsog **Ö:** *icsog~.*

vicsogó *vicsogó* mn Folyton nevető. *A vicsogó mindig nevet, vaty kel vaty se.*

vicsori ~ mn Aki gyakran vigyorog, vigyori.

vicsorog ~ i Vigyorog. *Jó kedvibe ~.*

vidámodik ~ i (Idő) derül. *Vidámodik mán, megyen a felleg, kezd a nap a felleg alól kibújni.*

videnlóger *videnlóger* fn Boltozatfészek, téglafalnál előre kifalazva.

viderkér ~ fn A homlokzat síkjának visszaugrása rendszerint az épület végén a lefolyócsatorna elhelyezésére.

vidul ~ i **1.** Idő derül. **2.** Határ tél után kivirul, kizöldül. **Ö:** *fel~, ki~, meg~.*

vigályos *vigájos* mn <Tímároknál:) ritka, laza szövetű, nem elég tömött (bőr).

viganó *viganóy* fn **1.** Női kabátka, rékli. **2.** Mulatságban, táncban viselt női szoknya.

vigany ~ fn <Paszományosoknál:) olajkezeléssel összefogatott hulladék, amelyet egyetlen puha szállá sodorva bútorzsinórbélként használnak.

vigyáz ~ i **1.** Ügyel, óvatosan cselekszik. *Vigyázva vettek le a bakhádbul, nehogy a nap leigesse a hajtást.* **2.** Éberrel figyel vkit, vmit.

vigyázó *vigyázóy* fn <Osztályban:) felvigyázó.

vigyor ~ mn Gyakran mosolygó.

vihákol ~ i Nevetgél. *Nem lehetett az uccán röhögni, ~ni, hanem szípen csendbe menni.*

viharsarok ~ fn A látóhatárnak az a sarka, ahonnan vihar, zivatar szokott jönni. *A ~ észak fele van, áru jön a rossz idő.*

vihonc ~ mn Nevetős, röhögős.

viksipor fn <Rézműveseknél:) mintázásnál használt segédanyag, amely arra szolgál, hogy ne tapadjanak össze az öntőformák.

vikszléder ~ fn <Tímároknál:) a húsos oldalán kikészített bőr.

vikszol ~ i **1.** <Padlót) viaszos kenőccsel, kefével fényesít. **2.** <Cipőt) fénymázzal fényesít. **Ö:** *ki~.*

vikszos ~ mn Viaszos kenőccsel bekent.

vikszosbőr *vikszosbűr* fn A nubukhoz hasonlóvá kikészített bőr.

világ ~ fn **1.** Világosság, fény. *Este világod gyútunk.* **2.** *Vkinek a szeme világa:* látóképessége. *Jóy a szeme ~a, mert az egyik ember messzebb látott, mint a másik. Elveszítette a szeme ~t:* megvakult. **Sz:** *Aki teremtetett erre a ~ra!:* <fenyegetés>. *Azír még nem esik ki a világ feneké:* nem történt helyrehozhatatlan baj. *Azír még nem fordul fel a ~:* ua. *Nem ülhet ott Isten ~ájig:* nem ülhet ott örökké. *Kifingott a világ kímínyin:* meghalt. *Eggy égi ~on:* az égvilágon. **Km:** *Úgy egysz a ~, hogy mindenféle ember vam benne:* a világon vannak jó és rossz emberek

egyaránt. **Ö:** *ánti~, bel~, gyertya~, hold~, hó~, kutya~, lámpa~, szem~.*

világa **Ö:** *szem~.*

világcsúfja *vilákcúfja* fn Rossz erkölcsű nő, kurva.

világít ~ i **Sz:** *Nem ~ e mán sokáig:* nem él sokáig.

világol ~ i **1.** Világít. *Ez a mécses gyengén ~.* **2.** Fényforrást éget. *Tennap íccaka nagyon sokájik fen ~tál.*

világos ~ mn Érthető. **Sz:** *Világos ez a beszéd, mint a vakablak:* zagyva, értelmetlen.

világosít **Ö:** *meg~.*

világosodik **Ö:** *ki~.*

világosság **Ö:** *lő~.*

világravaló *világravalóy* mn Életrevaló.

világtalankodik **Ö:** *meg~.*

villa fn *Gombos villa:* krumpli szedéséhez használt villa, amelynek a vége le van gömbölyítve. **Ö:** *abáló~, fordító~, héjazó~, sejtnyitó~, sütemény~, szendvics~, vas~.*

villahajtó fn **Sz:** *Az Isten tegyen a villahajtójába!:* <szitok>.

villahegy ~ fn *Villahegyre szed:* renden levő szénát villával megmozgat, felemel a földről. *Esőy után a színát ~re szettük, hoty hamar mekszáraggyik.*

villámcaakk ~ fn <Szörmekikészítőknél:) a perzsabőrök összeállításánál alkalmazott forma, ahol a szélek villám alakúak.

villámlik ~ i Vizelés után hol szétnyílik, hol bezárul a kanca nemi szerve.

villanykemence ~ fn <Mézeskalácsosoknál:) elektromos fűtésű kiskemence.

villanyos ~ fn Villamos. *Az én gyerekkoromba a villamos még ~ vóyt.*

villás ~ mn **1.** Olyan <agancs>, amelynek két ága van. **2.** Olyan <vadállat>, amely agancsának két ága van. **3.** <Az asztagon> villával dolgozó munkás. **Ö:** *far~, oldal~.*

villáskés ~ fn Olyan összehajtható evőeszköz, amelyben együtt van a villa, a kés és a kanál. *A ~ a parasztember kése, diszes, csontnyelű, rézveretű, vastak fogóyja vóyt.*

villásodás **Ö:** *törzs~.*

villásszarvú *villásszarvú* mn <Magyar szürkemarha szarvállása>

villáz ~ i Vasvillával rak vmit.

villázás ~ fn Vasvillával való rakodás.

villázik ~ i Villával csikot húz a puszedli tetejére. *A puszedli tetejét lekennyük tojással, utána villázunk.*

Vince fn **Km:** *Ha mekcsordul ~, mektelik a pince:* ha Vince napján (jan. 22.) kisüt a nap, jó bortermés várható. *Ha finylik ~, teli lesz a pince:* ua.

vincellérbogár ~ fn Szőlőpusztító bogár. *A ~ tavasszal a fajtát hajtásokat mind leette.*

vinkli ~ fn Derékszög, kitűző v. felmérő szerszám, fából v. fémből készült.

vinnyákol ~ i (Kismacska) nyávog.

viola **Ö:** *éjjeli~, fattyú~.*

violaszín mn *Vijolaszín főzőköteő:* a kéz-fogó után a menyasszony viselete. **Nr:** Innentől kezdve már ellenőrzés nélkül beszélhetett a vőlegény a menyasszonnyal. A szabadabb érintkezésre célzó a mondás is: *Foktál~e már aranyhalat vijolaszín köteő alatt?*

virág ~ fn **1.** *Virágját kilöki:* kivirágzik. **2.** Fehér folt a körömágnál. **Km:** *Ki miben virágot szakít, ojat szagol:* amilyen házastársat választ magának az ember, olyannal kell élnie. **Ö:** *ákácfa~, ákác~, bodza~, boklyó~, bokor~, bűdöskő~, csengő~, dohány~, dongó~, fattyú~, fa~, fűzfa~, gránát~, gyékény~, gyöngy~, gyűszű~, harang~, káka~, kamilla~, kékmákvirág~, kék~, kén~, komló~, konkoly~, korpafű~, kovász~, köröm~, mák~, muskátli~, penész~, pipacs~, pulykaorr~, sarkantyú~, szappan~, Szent György~, tyúkszem~, váll~.*

virágcsere *virágcsere* fn A méheknek az a tulajdonsága, hogy nem ragaszkodnak egyetlen fajta virághoz, hanem szükség szerint más virágokra térnek át.

virághűség *virákhűség* fn Méhek kitartása a jó lelőhely mellett. *A mihekre jellemző a hűség, a virákhűség.*

virágmintás ~ mn Virágos mintával díszített.

virágos ~ mn (A köröm a körömágnál) fehér pettyes. **Nr:** *a hagyomány szerint aki nek ~ körme van, asz hazudós.*

virágosodik **Ö:** *be~, ki~, meg~.*

virágozás ~ fn Virágmintás hímzés.

virágozott ~ mn (Fazekasoknál) virágmintával ellátott cserépedény.

virágporszita *virákporszita* fn Széles, kissé lapos szita, amely a kívánt virágpor-méretre alakítja a terméket. *A virákporszita rostaszemei átengedik az apróbb virágporszemeket.*

virágtál *viráktál* fn **1.** Mézeskalácsos faforma. **2.** Tokni tésztából készített mézeskalácsos termék. *A viráktál díszítési közt főfajta virág- és levélmotívum van.*

virágzik **Ö:** *be~, fel~.*

virflis mn *Virflis koszorú:* (paszományosoknál:) gombolók hurkos koszorúja, amelyet övek összedolgozására, díszítésére is alkalmaztak. *Virflisz gomb:* dió nagyságú körtegomb arany sodrással kivarrva, amelynek a tetején hurkolással készített borsónyi göb található. *Virflisz szövés:* göbös v. kereszt-hurkolású figura, amely a beverőszállal alakítható ki.

viriből ~ i (Vadkacsa) az iszapban kutat.

virilis ~fn 1945 előtt a legtöbb adót fizetők közé tartozó személy (mint vmely vmely gazdasági testület tagja). *Apóusom köztiszteletbe álló ember, aki ~ vőut.*

virít ~ i **1.** Látszik. *Türöld meg az ójrod, ne viroccson!* **2.** (Pl. szoknya) világos színű. *Nagyon ~ ez a maga szoknyája.* **3.** Rongyos ruhából kilátszik az alsónemű. *Virít hátul a nadrágod.*

virnyákol ~ i (Pl. kotló) rekedten visít.

virrad *virad* i **Sz:** *A tolvajnak iccaka virad:* ti. akkor megy lopni. *Hőnap nyóckor kelek, akár virad, akár nem: (tréf) nyolcig alszom.* **Ö:** *fel~, ki~, meg~.*

virradóra *viradóura* hsz Amikor virradni kezd. *Ha viradóura megjött az eső, mi gyerekek örültünk neki, mer nem kellett felkelni.*

virradta *viratta* in Virradat. *Virattát várja:* alig várja, hogy megvirradjon. *Nem tudok aludni, a virattát várom, alig várom, hogy megviraggyik.*

virradtig **Ö:** *ki~.*

virraszt *viraszt* i *Bólydog ünnepre virasszon az Isten bennünket!:* boldog ünnepre ébredjünk.

virasztás **Ö:** *halott~.*

virasztó *virasztóu* fn Halott mellett szertartásszerűen virasztó személy. **Ö:** *vár~.*

virasztóasszony *virasztóasszony* fn A halott mellett virasztó idős(ebb) nő. *Vóutak ijen virasztóasszonyok, akik a halot mellet virasztottak, inekeltek.*

virtigli ~, *virtikli* mn **1.** Igazi, valódi. *Ű egy ~ parasztember.* **2.** Megbízható, szavahihető, pontos, rendes személy.

virtus ~ mn Könnyelmű hősködés. *Nem nagy ~ a kissebbet bántani.*

virtuskodik ~ i Hősködik, felvág az erejével.

virtusság ~ fn Virtus, hőstett. *Nem nagy ~ a gyengébbet megverni.*

visel **Ö:** *el~.*

viselet **Ö:** *szörme~.*

viselőcsizma *viselőűcsizma* fn Olyan csizma, amelyben a gazdálkodók hétköznapi jártak. *Pedik hát vóut, mer osztán csag gazdálkodott, és ojan viselőűcsizmája vóut neki.*

viselőruha *viselőűruha* fn Hétköznapi ruha.

viselős *viselőűs* mn Állapotos (nő).

viselt **Ö:** *el~.*

viselve **Ö:** *gondja~.*

visgép *viszgép* Kalapkészítéshez használt gép.

visít **Ö:** *el~.*

visli ~ fn Hosszú nyelvű kefe, amellyel a kisült kenyér tetejét mosták meg a pékműhelyben. *Megmostuk vizes kefével, ~vel, attul kapta aszt a szíp, ragyogóu színt.*

visongtat *visonktat* i (Pl. kisgyermeket durván csipkedve) visittat.

visz/en ~ i **Sz:** *Nem sokáig ~i:* hamarosan meghal. **Ö:** *fel~, ki~, rá~, széjjel~.*

vissza **Ö:** *össze~.*

visszaadás ~ fn Az anyátlan méhcsaládhoz egy méhanya telepítése. *Visszaadás után elcsitult a miheg zúgása.*

visszacsatolás mn *Visszacsatolásos mőutszer:* a debreceni lószerszámok csatos ré-

szeinek felszerelési módja, amelynek során a szíj végét a másik szíjra kötött karikán húzzák át, és az önmagán elhelyezett csatba kapcsolják be.

visszaeresztés *visszaerestís* fn (Kovács-mesterségben:) lágyítás.

visszafordít ~ i A fonóvesszőt kiindulási helyére irányítja. *A fonóvesszőűt visszafordítottuk, a fonást továbbfojtattuk.*

visszahív ~ i A látogatóban levő személy elhívja vendéglátót magához. *És utána a menyasszon visszahívja a vőűlegíny szűlejit űhozzájuk.*

visszahúz ~ i (Szövéskor:) a szálak feszessége nagyon erős, visszarendeződnek eredeti helyükre.

visszája ~ fn *Visszájára:* kifordítva. *Visszájára vette fel az inget.*

visszakéz ~ fn *Visszakézbűl:* kifordított kézzel v. a megszokottal ellentétes irányú kézmozdulattal. *Visszakézbűl kapott ety pofont.*

visszaolvas ~ i Visszajáró pénzt vkinek a kezébe számol.

visszapinszíroz ~ i (Gyümölcsfán) termőágot visszavág. *Az őűszibarackfán ezeket a jóűl megnőűt, jövőűre valóű termőűágakat tizennígy levélre visszavágjuk, mert ha visszapinszírozzuk, akkor az utóűsőű öt-hat rűgy rakodig be.*

visszapuhítás ~ fn A már megszáradt és megkeményedett bőr megpuhítása.

visszarak ~ fn (Öreg szarvasbika) agancsnövekedése megáll, visszafejlődik.

visszaröpités *visszaröpitís* fn (Méhészetben:) az a folyamat, amikor a család két-három méterrel arrébb viszik, és az eredeti helyükre, üres lépekkel és anyanevelésre alkalmas nyílt fiasításos v. földűt bölesűs léppel töltűt kaptárt állítanak. *A visszaroűpítís asz jelenti, hogy a mihek visszasoűálnak az eredetinek hit kaptárba.*

visszasárlík ~ i Kanca nem termékenyűl meg. *Hotyha sikerűlt a fedeszetítís, és mekfokta a csikóűt, nem sárűt vissza.*

visszaszól *visszaszòűl* i Visszabeszél, felesel.

visszaszolgál *visszaszolgál* i Viszonoz.

visszavág ~ i **1.** <Hajtást> visszametsz. **2.** *Visszavágja a kereket:* <gubacsapóknál:> a munkás a fonókerék kerekét egy rövid ideig visszafelé hajtja, mert a már megsodort szálat úgy lehetett feltekerni az orsóra, ha megváltoztatták a kerék forgásirányát.

visszaver ~ i Visszadob. *Hát a falnak verték [labdát], és mekkapták, meg ~tík, meg mekkapták, meg ~tík.*

visszavert in *Visszavert himlőj:* <a himlő egyik fajtája>. *Visszavert ótvár:* <az ótvár egyik fajtája>.

visszazupál ~ i Visszamarad továbbszolgáló katonának.

vitorla ~ fn Lekvár kavarását szolgáló szerkezet lapát része.

vív **Ö:** meg~.

vívó **Ö:** halott~.

vívódik *vívódikik* i Vitetik.

víz ~ fn **Sz:** *Vízet lehetne vele rekeszteni:* olyan sok van vmiből. *Előül tűsz, hátul ~, mēre menekűjek?:* elől is, hátul is veszedelem. *Csizmámba se alhatom a vizet:* (tréf) <mondja az, akit vízzel kínálnak, amikor bor is van>. *Ojam, mintha vizet se tudna zavarni:* alattomos. *Az Isten tarcsom meg, mint rostába a vizet:* (tréf) jókívánság. **Sz:** *Ha nincs píz, iszunk ~:* (tréf) <idegeneket csúfoló forma>. **Ö:** ár~, bangó~, bicszádi~, bor~, fej~, fenő~, fixáló~, folyó~, forrasztó~, fő~, fürdő~, fürösztő~, görcs~, gyűrő~, hajtó~, jég~, kapitány~, kék~, koppó~, láb~, mosogató~, pemete~, pokol~, rózsá~, sár~, szappan~, szem~, szenes~, szenny~, szik~, vad~, vasaló~.

vízbefülő mn **Km:** *A vízbefülő a szalmaszádba is kapaszkodik:* a bajban levő minden menekülési lehetőséget megpróbál.

vizelés **Ö:** cukor~.

vizet ~ fn **Nr:** *Ojacs csináltak a jányok, hogy a saját ~ükkel megmosták az arcukat, akkor nem let rajtuk pattanás, szeplő, semmi.*

vizetlbajos *vizelledbajos* fn (rég) <Egy betegségfajta>.

vizetlikő *vizelletikő* fn Húgykő.

vizenballagó *vizemballagó* fn (rég) Vizenkullogó.

vizenkullogó *vizenkullogó* fn (rég) Szalvétába kötve kelesztett tészta, amelyet hideg vízbe téve készítenek el. *Sose láttam, csak hallottam ezt a vizenkullogót vagy vizenballagót.*

vizes mn **1.** *Vizes hugyár:* (rég) húgyvérség. **2.** *Vizes pite:* pite. *Vizes pitének is mongyák a pitét.* **3.** *Vizes rísz:* a tímárműhelynek azok a helyiségei, ahol a vizes munkák folynak. **Ö:** bor~.

vizeslóca *vizeslóca* fn A vizesedények: vödör, vízmerítő csupor stb. tartására szolgáló lóca.

vizesmunka ~ fn <Tímároknál:> áztatás, meszezés, húsolás, pácolás, színelés, cserzés összefoglaló neve.

vizesműhely *vizesműhej* fn <Tímároknál:> az a műhely, ahol a cserzés előtti összes munkát végzik.

vizespad ~ fn Vizeslóca.

vízesszék *vízesszék* fn Vizeslóca.

vízfejűség *vízfejűség* fn Agyvízkór.

vízholdyagkő *vízholdyagkő* fn Húgyholdyagkő.

vízholdyagsenyv *vízholdyagsenyv* fn (rég) <Egy betegségfajta>.

vízholdás *vízholdás* fn Víz által szállított és lerakott hordalék.

vízholdó *vízholdó* mn/fn **I.** mn *Vízholdó edény:* víz hordására való eszköz. *A gémeskútról vízholdó edényegbe hoztak friss vizet.* *Vízholdó fa:* víz hordására való farúd. *A gémeskútról vízholdó fával horták a vizet.* **II.** fn **1.** Olyan ember, aki az aratóknak vizet hord. **2.** A többenél fejletlenebb csirke, malac. *A fizekajbul a lekkissebbik csirke, malac vót a vízholdó.*

vízhurcoló *vízhurcoló* fn A többenél fejletlenebb csirke, malac.

vízibetegség *vízibetekség* fn Vízkór.

vízibika ~ fn Bölömbika.

víziborjú *vízibornyú* fn Tarajos göte. *Az egyik ismerősöm monta, ha kitűjtötte a vizet, hogy megnízem, nincs-i benne valami vízibornyú.*

vízicibere ~ fn Híg cibereleves. *A ~ nagyvony vikony vóút, nem sokájik tartott a hasungba.*

vízicsirke vízicsirke fn A vízityúk csibéje. *A ~ fekete, hosszú lábú, kicsi.*

vízipók vízipók fn Búvárpók.

vízipuska ~ fn Kézi tűzoltó fecskendő.

vízirákfene ~ fn (rég) (Egy betegség-fajta.)

víziskarlát víziskarlát fn (rég) (Egy betegségfajta.)

víziszárnyas víziszárnyas fn Vízen élő madár.

víziszony ~ fn Veszettség. *A víziszony a vízivástól való natyfokú irtózás, ami általában a veszeccsig bevezetőjű tünete.*

vizitáció vizitációjú fn (rég) Katonai sorozás.

vízkór vízkórú fn (Egy betegségfajta.) **Ö:** háj~.

vízkórság vízkórság fn Vízkór. **Ö:** agy~, bőr~.

vízku vízku fn Víz ivására szolgáló kehely v. kancsó alakú nagyobb ivóedény.

vízláda ~ fn (Gubacsapóknál:) vastag deszkából készült vízgyűjtő, amely a kalló része volt.

vízpók vízpókú fn Ló lábán keletkező daganat, pók.

vízsga **Ö:** év~, fas~, haj~, ló~, segéd~.

vízsgaedény vízsgaedény fn (Fazekasoknál:) az az edény, amelyet az inasnak kellett csinálnia a mestervizsgálata alkalmával.

vizsgalap ~ fn (Elemi iskolában:) a vizsga előtt a tanulók által leírt szépírásminta.

vizsgáló **Ö:** halott~.

vóc vóuc fn **1.** A szűr összevarrt darabjai közé tett posztóból készült erősítés. **2.** (Sziggyártóknál:) ketté hajtott bőrcsík, amellyel a fordított varrást még erősebbé teszik.

vodka votka fn (Pálinkafőzések) az első főzet. *Tulajdonképpen mikor lejön az első pájinka, az a votka.*

voks ~ fn Szavazat. *Rátette a voksát:* vkire szavazott.

vólentér vólentér mn **1.** Törvénytelen (gyermek). **2.** Használton kívüli, fölösleges.

Például a használatba nem levő, heverő, felesleges kaszára, hordóyra montuk, hogy vólentér.

volt¹ vóut i **Sz:** Vóut ész is!: kitalál vmi jót, eszébe jut vmi.

volt² i fn **Sz:** Vóutra nem ad a zsidó: nem a múlt, hanem a jelen alapján ítéljük meg a helyzetet.

von **Ö:** húz~.

vonat ~ fn Sor; irány. *Utyhogy az egy ~ba ment a kaparík.* **Ö:** gerinc~, szabás~.

vonalas mn Vonalas vízű: díszítőmunkák vonalkázására és zománcozandó felületek alapviesésére használt véső.

vonalhajtás ~ fn (Vadászatnál:) amikor a hajtók egyvonalban haladnak.

vonalo ~ i Vonalaz.

vonás ~ fn **1.** Vonat. *Tanútuk az i betűt, mer asz csak egy ~ vóut ugvi.* **2.** Ékezet, vessző. *Tanútuk az i betűt, és pontot tettünk a tetejire vagy ~t.*

vonat **Ö:** kofa~, koldus~.

vonatmálhá vonatmálháú fn A málháást végző vasúti dolgozó.

vonít **Ö:** el~.

vonó vonóú fn A kemencében lévő parázs széthúzására szolgáló, hosszabb nyelű tolóeszköz. **Ö:** fel~, szén~.

vontat ~ i Több kisboglya szénát a szérűskertbe összehord. *Úgy ~tak, hogy körülkötötték a láncot a bogja alá, a kötelet átvettették rajta, és úty hústák a szérűskerbe.* **Ö:** össze~.

vontatás ~ fn Több kisboglyának a szérűskertbe történő összehordása, ill. behúztatása eketaligán. **Ö:** széna~.

vontató vontatóú fn **1.** Szálas takarmány vontatására való, eketaligából, rúdból v. láncból és kötélből álló eszköz. *A vontatóúnál az eketajiga kiséfájához fókák a lovat.* **2.** (Tímároknál:) félől v. egész öl fának csomóba rakott kérge. **3.** (Jelzőként:) egy kisboglyányi mennyiség. *Összegyűtöttük a szénát, oz be-raktuk vontatóúba.* **Ö:** széna~.

vonul ~ i A méhek új mézessejteket szállnak meg és eleséget szívnak. *A fűrt a táplálékforrás kiapadása miatt tovább ~t egy másik lépriszre.* **Ö:** meg~.

vonulás ~ fn A téli fűrtnek a lépeken időnkénti, táplálék utáni helyzetváltoztató mozgása, új mézessejtek megszállása és eleség szívása. *A ~ a kaptárom belül zajlik.*

vonult ~ mn *Vonult szina:* harmatos, nedves, emiatt még fel nem szedhető (széna).

vógrisz *vóugrisz* fn Vízszintes vonal az épületen, amelyet rendszerint az egységes méret biztosítására a padló felett egy méterre készítettek el.

vőfély *vőüfi, vőüfij, vőüfiny* fn (Fiatal) férfi, aki a vendégeket lakodalomba hívja, és a lakodalom menetét irányítja. *A hívogatás a vőüfi dóuga vóut. Ö: hívogató~, kis~, nagy~.*

vőfélybot *vőüfíbot, vőüfijbot* fn Kendővel és szalagokkal díszített bot.

vőfélykendő *vőüfijkendőü* fn Selyemkendő, melyet a vőfély visel, amikor a vendégeket hívja.

vőfélyvers *vőüfijvers* fn Tréfás anekdoták, amelyekkel a vőfély szórakoztatja a vendégeket a lakodalomban.

vőlegénysurc *vőülegínysurc* fn Ünnepi kötény, mely horgolt, subrikált végdíszítéményt, szélesebb selyemrojtot és egyre több arany-, ezüst-, azaz rézcsipkét, ragyogót igényelt.

völgy *vőügy* fn A kinyomott kelés közepe. *Vőüggye van a kelisnek, amikor kinyomták a gennyet. Ö: hegy~.*

völgyel Ö: *ki~.*

vörhenyeg ~ fn Skarlát. *A vörhenyeg gyermekbetegség.*

vörhenyeges ~ mn Skarlátos.

vörhenyes ~ mn Vörhenyben szenvedő.

vörös Ö: *török~.*

vulnera ~ fn Sebhintőpor; gunera. *Kikkü, timsóü, ezeket megégették, mozsárba összetörték, mek tettek hozzá ety kis ~t.*

Z

zab fn **Sz:** Elmehet ~ot hegyezni: —. Elmehec Kukutyimba ~ot hegyezni: —. Szúrja a ~ a seggit: <ló> jó erőben van, ficáncol. Hogy vagy? Mind ~ a zságba. Összevissza, mind ~ a zságba. **Nr:** A ~ot párás időűbe vóút jóú vágni, mert száraz időűbe elrepült, elszált. — Zab aratása után a parasztnak nem járt többé dili pihenőű, dili álom, akkor mán nem vóútak ojan hosszúak a nappalok, hogy aludni kejjen, akkor mán egyensújbba vóút a nappal és az iccaka. **Ö:** bükkönyös~, cigány~.

zabál **Ö:** le~, meg~.

zabfej zaffej fn A zab kalásza.

zabigyerek ~ fn Házasságon kívül született gyermek.

zabkenyér zapkenyír fn Zabból süített kenyér. Rígen a tóútok etteg zapkenyeret.

zabkereszt zapkereszt fn **Nr:** Ha a zabkeresztre szált a góuja, asz jelentette, hogy víge a nyárnak, hamarosan mennek a góuják. Lőűrinc napkor mennek a góuják.

zabla **Ö:** fesztő~, német~.

zablapálca ~ fn <A zabla része.>

zablavas ~ fn A zablapálcához forrasztott vas alkatrész.

zabló zablóú fn Lovak nyári jászola. A zablóú lüetetűű vajú, amék mellé kétóudalrul lehet kötni a lovakat, szembejászol. Nyáron a zablóúra kötöttik a lovakat. Minden tanyába vóút ijen zablóú, hűvös hejen, az akácfa alatt.

zablóger zablóúger fn (rég) A szérűnek az a része, ahol a zabasztatok álltak. Vóúd búzalóúger, árpalóúger, rozslóúger meg zablóúger is a lóúgerbe.

zabol ~ i **1.** Állatot zabbal etet. **2.** Zabot eszik. Amíg ~ a lú, addig ne háborgazsd! **Ö:** meg~.

zabola ~ fn Zabla.

zabolás mn Zabolász szájú: kipállott szájú <személy>.

zaboláz ~ Zabláz. **Ö:** be~, fel~, ki~.

zabosbükköny zabozsbükköny fn Zabbal kevert bükköny.

zabpelyva zappéva fn Zab cséplésekor keletkező pelyva.

zabszem zapszem fn **Sz:** Zapszem van a fenekibe: folyton izeg-mozog, jön-megy. Nem férne a seggibe egy zapszem: meg van ijedve.

zabszemöltés zapszemőűtis fn <Kézimunkánál:> nagy, ritkás öltés. A zapszemőűtis ojan hurokőűtis vóút.

zabtészta zaptísztá fn Zab alakú leves-tészta. A zaptísztá tojásosab vóút, mint a lebencs.

zacskó zsacskozó fn **Ö:** dohány~, kenyeres~, kostök~, kovászos~, szívhólyag~, túrós~.

zacskós mn Zsacskozás víszkóúr: (rég) <egy betegségfajta>.

zaftoshús ~ fn Kissé kövéres marhahús.

zajdál ~ i Hangoskodva mulat. A cigányog ~nak.

zajog ~ i Zajong. Ne ~jatok mán!

zálogol **Ö:** meg~.

záp ~ fn **1.** A szekéroltal alsó és felső rúdját egymáshoz kötő bordafa. **2.** A saroglya keresztfája, foka. A sarogjának három ~ja van. **Ö:** fekete~, oldal~, saroglya~.

záporosó fn **Sz:** Úty hul, mint a záporosóű: <pl. szitok> sűrűn hull.

záptojás ~ fn **Sz:** *Büdös, mint a ~:* vmi nagyon büdös.

zápul **Ö:** *be~, ki~, meg~.*

zár¹ **Ö:** *be~, rá~.*

zár² **Ö:** *ajtó~, fegyver~, lövő~.*

záróbál *záróybál* fn A tánciskolát záró báli mulatság. *Mert mikor vége vőut a kurzusnak utánna jött a záróybál.*

zártsérv ~ fn (A sérv egyik fajtája.)

zárvány **Ö:** *salak~.*

zászló *zászlóu* fn (Könyvkötőknél:) a gerinc gömbölyítésére használatos vasrúdra erősített felmedarab.

zavar **Ö:** *fel~, meg~.*

zavarás ~ i Tartósan v. ismételten kerget, űz vkit, vmit. *Mán te nagy bolond vagy ahoz, hogy a kissebbed zavarásd.*

zavaró *zavaróu* fn (Tímároknál:) hosszú nyélre erősített téglanagyságú vaslemez, amelyet a mézslé felkavarására használnak. **Ö:** *meszes~.*

zavarodik **Ö:** *fel~, össze~.*

zavart mn Bomlott, háborodott.

zégrác ~ fn Fűféle kárpitozási tömőanyag.

zehernyés ~ mn Veszekedős, kötekedő. *Ez a Gyurka ojan ~, összefírheterlen.*

zejmli *zajmli* fn A ruhába idegen anyagból bevart díszítés.

zeke ~ fn Zsinóros, testhez álló kiskabát. *A ~ zsinóruros, teshez állóu, farig írőu kabát, vitíszkötíses a gombolása.*

zendül **Ö:** *meg~.*

zenedíj ~ fn A bálók, mulatságok alkalmával a zenekarnak fizetett pénzösszeg.

zenekar **Ö:** *citera~.*

zenész **Ö:** *nép~.*

zeneszerszám ~ fn Hangszer.

zeng ~ i Mennydörög.

zengés **Ö:** *ég~.*

zengő *zengőu* mn A harang hangjához hasonló (kolomphang).

zenkli ~ fn Kúp alakú hegyes függő, kitzúzéseknél a zsinórok befűgőzésére használják.

zilál **Ö:** *meg~.*

zohorál ~ i Pöröl, veszekedik. *Ez a vín-asszony mindig ~, nincs tülle nyuktunk.*

zok ~ mn **1.** Túlzottan megkelt (kenyértészta). *Zok lett a kenyír, túlkőütt a szakítóykosárba.* **2.** Sűrűn összetapadt, kemény, ragacsos föld. *A főüid a sok esőüitül ~ lett, amikor mekszáratt, cserepes vőut a teteje.*

zokul **Ö:** *meg~, össze~.*

zománcozott **Ö:** *le~.*

zóna **Ö:** *sör~.*

zónatávolság *zöynatávolság* fn Az öntőszekrénybe került tárgyak közötti hézag, ami ahhoz kell, hogy a tárgyak körül túl ne forródjön a homok.

zongoramester ~ fn Zongora készítésével és javításával foglalkozó iparos.

zöcsköl ~ i (Ételt az edényben) rázogató.

zöcskölődik *zöcskölőüdik* i (Étel az edényben stb.) rázódik.

zöcsögtet *zöcsöktet* i (Tejfelt vajjá bádog-edényben) összeráz.

zökken **Ö:** *meg~.*

zöldárja *zöüdarja* fn Folyó tavaszi áradása, zöldár.

zöld *zöüid* mn **Sz:** *Lelkem zöüid, kibe kedvem sose tőüit:* (gúnyos megszólítás). **Ö:** *lelkem~, liba~, téli~.*

zöldbéka *zöüdbika* fn Levelibéka.

zöldbimbós *zöüdbimbóus* mn (Őszibarackfa metszésével kapcsolatban:) bimbózó állapotban levő. *Már mikor zöüdbimbóus, mikor kezd róuzsaszín lenni a bimbóu, akkor kel mecceni.*

zölddugvány *zöüddugvány* fn Faág élő csúcsából készített szaporító anyag.

zöldoltás *zöüdóutás* fn Májusban történő oltás. *Zöüdóutással csinálták az utánpóutlást.*

zöldségel **Ö:** *be~.*

zöld súly *zöütsúj* fn (Tímároknál:) a nyersbőrnek lenyúzás után azonnal lemerő súlya.

zöldtakarmány *zöüttakarmány* fn Frissen kaszált, vágott takarmány, fű, lucerna stb.

zöldtrágya *zöütrágya* fn Földbe szántott gyom a talajerő javítására.

zöldtücsök *zöüttücsök* fn Nagy, zöld szöcske.

zömítés *zömitis* fn Az anyagnak kovácsolással történő tömörítése; duzzasztás.

zörgős mn *Zörgőüs kampóy*: a kampónak az a fajtája, ahol a kampó kunkorékján kígyó van, amelynek a nyakára kis rézkarikát tesznek, és ha ez mozog, zörgő hangot ad.

zörög ~ i *Zörög az ég*: mennydörög.

zuboly *zubo* fn Szövöszék elülső, ill. hátulsó hengere.

zúdul **Ö**: *be~*, *fel~*.

zúgás **Ö**: *légy~*.

zugfőzde *zuckfőzde* fn Az államnak be nem jelentett, titokban működő szeszfőzde.

zugkan *zukkan* fn Kistenyésztő engedély nélkül tartott tenyészkanya.

zuhanyfülke ~ fn Zuhanyozásra használt, dongából készült kabin.

zuharé ~ fn Nagy zápor.

zunc **Ö**: *birsalma~*.

zupa ~ fn **1.** Keménymagos leves. **2.** Reggelire adott rántott leves. *Rígen Debrece*

a katonáknak attak reggelire ~t.

zupál **Ö**: *be~*, *vissza~*.

zupás ~ mn Továbbszolgáló (altiszt). **Sz:** *Ojam, mint egy ~ őürmester*: gorombán hatalmaskodó.

zutty ~ *isz Zutty, bele az ágyba.*

zúz ~ fn Zúzmara.

zúza ~ fn (Kifejezésekben: emberi indulatok kifejezésének jelképe:) *gonosz/hamis a zúzaja*: gonosz ember.

zúzókad *zúzóykád* fn A szőlő csömöszölésekor használatos kád.

zúzottas ~ fn Az agyag nyúlékonyságát elősegítő anyag, amely mázatlan cserepek porrá törésekor keletkezik.

zübörög ~ mn Zuborog, (has) morgásra emlékeztető hangot ad. *Zübörög a hasa, valami elcsapta.*

züm-züm ~ msz Méh hangjának utánzása.

Zs

zsák Sz: *Ojat esik, mint egy ~:* nagyot esik. *Mektanája/Megleli ~ a főuttyát:* mindenki megtalálja a hozzá illő élettársat, barátot. *Mektanája/Megleli a ~ a főuttyát, ece-tes kanta a dugóuját:* ua. *Maj megválnak, hogy hány ~kal telik:* (terményre vonatkoztatva:) mennyi lesz a termés. *Vőutam zságba:* szorult helyzetben voltam. *Vőutam zságba, mer nem vőut pízem, oszt fizetnem kellett.* *Teli van a ~ja:* (nő) állapotos. **Km:** *Nem lehet tudni, mi van egy bekötőd zságba:* (várandós aszszonyra:) fia v. lánya lesz-e. *Maj megválnak, hány ~ telik:* majd elválnak, hogy sikerült a dolog. *Felfér a főut a ~on:* jól jön egy kis mellékkereset. **Ö:** *bor~, csalán~, csipke~, eső~, kar~, kolompéros~, lisztes~, méreg~, nyomó~, pap~, span~, szar~, taposó~.*

zsákmadzag *zsákmaddzag* fn Zsák szájának bekötésére való madzag.

zsákol ~ i **1.** Zsákokba tölt vmit. **2.** (Cséplőgépnél:) zsákot hord.

zsákolás ~ fn **1.** Vminek a zsákokba töltése. **2.** Zsákok hordása a cséplőgépnél. **3.** Körhajtásban két vadász között hagyott nagyobb hely, ahol a vadak kitörhetnek.

zsákoló *zsákolóú* fn Rakodómunkás és szállítómunkás, aki zsákba ömleszthető anyagokat hord testi erővel kisebb távolságra v. magasságba.

zsákos ~ mn Zsákoló.

zsalu ~ fn Zsalugáter.

zsalugáter *zsalukáter, salukáter* fn Ablak, ajtó külső oldalán szétnyitható párhuzamos lécekből álló elsötétítő berendezés. *Rendesen akádzgajjakat raktak az ablakba, hogy ne*

süssig be a nap, vagy a dupla ablak külső szárnyajit levették, feltették hejette a salukáttert, elsötétítették az ablakot.

zsalugáteres *zsalukáteres, salukáteres* mn Zsalugáterrel ellátott. *Rígen zsalukáteres ablakok vőutak a házakon.*

zsaluzat ~ fn Mintadeszkázat különösen beton készítéséhez.

zsámli ~ fn Sámli, zsámoly.

zsámoly Ö: *forgó~, gáz~.*

zsámolyszék *zsámojszék* fn Zsámoly.

zsandár Ö: *hurka~.*

zsarát ~ fn Parázs, zsarátnok.

zseb fn **Sz:** *Zsebre vág vmit:* jogtalanul megszerez vmit. **Ö:** *lajbi~.*

zsebbevaló *zsebbevalóú* mn/fn **I.** mn *Zsebbevalóú kés:* zsebkés. **II.** fn Zsebkendő. *Az öregek úgy monták, hogy add ide a zseb-bevalómat.*

zsebbeli mn *Zsebbeli óura:* zsebóra.

zsebes ~ fn Zsebtolvaj.

zsebkendő Ö: *francia~, gyász~.*

zsebró *zsebróú* fn Legfinomabb bőrfajta.

zsembel *zsimbel* i Jelentéktelen dolgok miatt elégedetlenkedik, zsörtölődik.

zsembelődik *zsimbelőődik* i Folytonosan zsembel.

zsembelős *zsimbelőős* mn Zsembelődő. *Főülek firfira monták, hogy zsimbelőős.*

zsemletarka ~ mn Világosbarna foltos (marha).

zsendice ~ fn (Oltott) juh-/tehentej fel-forralt túrós savója. *A ~ ijen savóúbul lett; túróús, szóúval savóúbul kellett hozzatenni ety kis tejet, asztán abbul let finom ~.*

zsendicetúró *zsendicetúró* fn Savós túró.

zsendít **Ö:** *meg~.*

zsendül ~ i Növény fejlődni kezd. *A dinya kezd ~ni, kezd írni. Ö: fel~, ki~, meg~.*

zsendülés **Ö:** *fű~.*

zsenge ~ fn Vminek első, korai termése. *A kenyér ~je: a kenyér sületlen része.*

zsengés ~ mn Keletlen, sületlen kenyér. *Az mikor kisült, akkor ojan ~ vóút az ajja is, mer nem vóút kidagasztva, meg nem vóút jóúl meksülve. Nem vóút az ragadóús, csak ojan puháb vóút, nem let rajta haj, kemény haj. Zsengésen marad: kenyér nem sül jól át.*

zsibbad **Ö:** *meg~.*

zsibbadt mn *Zsibbadt eszű:* olyan (személy), aki nem akar érteni a szóból.

zsibogó *zsibogó* fn Zsibvásár, ócskapiac. *Dílelőüt kimegyek a zsibogóra.*

zsiborog ~ i Sajog.

zsidó *zsidó* mn/fn **1.** Nagy *zsidó:* alkudozni, üzletelni jól tudó (személy). **2.** *Zsidóul:* jiddis nyelven. **Sz:** *Várja, mind zsidók a Mesijást:* nagyon várja. *Ot vagyunk, ahon a mádi zsidó:* nem jutottunk előbbre. *Csajjuk meg a zsidóut!:* gyűjtsunk meg egy gyufával két pipát. *Így jár, aki a zsidónak nem köszön:* (évvődő megjegyzés vmely megérdemelt kudarcra). *Közzévágot, mind zsidó az egy lúnak:* nagy hühéval megindult, de nem ment semmire se. *Jöm-megy, mind zsidóba a fájdalom:* lábatlankodik. *Zsidó van a házba:* (mondják, ha vki belépve a házba nem veszi le a fejéről a sapkát, kalapot). *Zsidó van a házba, szar a kalapjába:* ua. *A zsidó/A cigány is aszt a lovat üti, amék jobban húz: — Km: Vóútírt nem ád a zsidó semmit:* a múltban elért eredményre stb. nem lehet hivatkozni.

zsidóbicska *zsidóbicska* fn Fanyelű bicska.

zsidócsillag *zsidócsillag* fn Hatágú sárga csillag mint zsidó vallási jelkép.

zsidócsipa *zsidócsipa* fn Zsidótakony. *A facsipát montug zsidócsipának meg zsidótakonynak is.*

zsidóház *zsidóház* fn (rég) A zsidók számára fenntartott épület a városon kívül.

zsidókenyér *zsidókenyér* fn Barnatészta-készítmény.

zsidópap *zsidópap* fn Rabbi.

zsidótakony *zsidótakony* fn Mészga.

zsiga ~ fn Fiatal tojóliba. *A ~ az a liba, amék még nem vóút mektípv.*

zsigaliba ~ fn Zsiga.

zsiger ~ fn A vad belső, nemesebb szervei.

zsigvásár ~ fn Zsibvásár, zsibogó. *Debreceembe a ~ vagy óucska-pijac a görök katolikus templomnál vóút a legrígebben.*

zsinat ~ fn Lárma, zshivaj.

zsinatol ~ i Lärmázik, zshivajog.

zsindey *zsindey* fn Tetőfedésre pikkelyszerű elrendezésben használt hosszúkas falemez. **Sz:** *Zsindey van a tetőün/házon/háztetőün:* olyan személy (főként gyerek) van jelen, akinek nem szabad hallani, amit beszélünk.

zsindeyöz **Ö:** *be~.*

zsindeyfedél *zsindeyfedél* fn Zsindeyes háztető.

zsinór fn *Zsinórral vert magyarderek:* (paszományosoknál:) halcsonttal karcsúsított pruszlik karikás, rozmaringos, sujtásos díszítése. **Ö:** *album~, bútor~, csengő~, csillár~, kefe~, gép~, gyöngy~, lépcső~, smirgliző~.*

zsinórbevezetés *zsinórbevezetés* fn (Paszományosoknál:) a bútorzsinór négy ágának horogra történő felrakása, ill. besodrása.

zsinóregyenes *zsinóregyenes* fn Nyíl-egyenes.

zsinórgép *zsinórgép* fn (Paszományosoknál:) olyan gép, amelyen cipőfűzőt, négy-szögletes zsinórt, gépzsinórokat stb. készítenek.

zsinórmacher *zsinórmakher* fn Bútorzsinórt és más zsinórfélét fonó paszományos munkás.

zsinóros *zsinóros, sinóros* mn *Sinóros ruha:* (tanyasi lányok bálí viseleteként). **Nr:** A tanyasi lányok nagy ritkán, ha bálba mentek a városba (egy évben esetleg kétszer karácsonykor és húsvétkor) rendszerint karton v. luszter ruhát vettek fel, aminek az aljára

zsinórt varrtak, és a hosszú szoknya zsinóros végével verték a port tánc közben.

zsinórozott in *Zsinórozot rojt*: (paszománnyosoknál:) alapsodort rojt külön szőtt szegőszalaggal.

zsinórverőfa *zsinórverőűfa* fn (Paszománnyosoknál:) zsinór készítéséhez használt, két végén villa alakú eszköz.

zsír **Ö**: *anya~*, *apáca~*, *babér~*, *bél~*, *fodor~*, *fonnyó~*, *fürj~*, *gyömbér~*, *háj~*, *halmaszlag~*, *huszár~*, *jegenye~*, *juh~*, *rab~*, *rák~*, *repülő~*, *rüh~*, *tavotta~*, *tetű~*.

zsiradék *zsiradék* fn Olyan anyag, amelyből a zsírt kisütik. *Akkor mán rátettük a zsiradékot.*

zsírbogár ~ fn A szörmésbőröket megtámadó bogár.

zsírjegy ~ fn Zsír vásárlására szóló élelmiszerjegy.

zsirnakvaló *zsirnakvaló* fn Háj, szalonna, amelyből étkezési zsírt lehet kiolvasztani.

zsírosbarkás *mn* (Tímároknál:) *zsírosbarkás bőr*: *simára készített, felbarkázott bőr.*

zsírosbodon *zsíroszbodon* fn Zsírosbödön.

zsírosdeszka *zsíroszdeszka* fn Zsíroskenyér.

zsírosguba *zsírosguba* fn Mosatlan guba. **Nr**: Szövéskor a szövethoz használt fonál mosott volt, a fűrt azonban úgy került a szövetbe, ahogyan a juhról lenyírták: mosatlanul, zsírosan. Ez alapján nevezték a szövőről lekerült gubaposztót zsírosgubának, amely a kallóban zsirtalanítódott.

zsírosodik *zsírosodik* i *Hízik. A disznó, mikor hizlajják, megláccik rajta, hoty külön koszon van a maglóutul, ~.*

zsírosparaszt ~ fn Gazdag paraszt. *A háború előjött vóutak ~ok.*

zsirosszóda *zsirosszóda* fn A lúgkő vizes oldata, amely a háztartásban szappanfőzésre használatos. *Ez a zsirosszóda, uty híjták akkor, zsirosszóda vagy zsirosszóudány.*

zsirosszóda *zsirosszóda* fn Zsírosszóda.

zsiroz **Ö**: *be~*, *ki~*.

zsirozó *zsirozó* fn **1.** Háj, szalonna, amelyből zsírt sütnek. *A zsirozó lehetet háj vagy zsirnak való szalonna is. A zsirnak-valót hítták zsirozónak, ami még nem vóyt kisütve.* **2.** Levesbe, főzelékbe belefőzött hús. **3.** Kacsa, liba, tyúk firtónél levő faggyúja. *A zsirozó a püspökfalattánál van, a csőűrivel piszkája, oszt keni magára a ruca.*

zsirozott ~ mn Zsírrel kikent. *A buktát tehettyűg zsirozot tepsibe, de nem fontos, hogy zsirozot legyen.*

zsirtalanítódik *zsirtalanítódik* i Guba megtisztul. **Nr**: A zsíros guba a kallóban a víz sodrása alatt nemcsak megavatódott, tömötté, egyenletessé vált, hanem meg is tisztult, zsirtalanítódott.

zsírzás ~ fn Zsírozás. A szörmésbőr kiszáradástól való megóvása. *Ám a sok szárítás és centrifugálás után a bőr szakadozna és törékeny lenne, ity szükséges ety kis olajozás vagy ~.*

zsiványpecsenye ~ fn Nyárson sült disznóhús, cigánypecsenye.

zsófi **Ö**: *piszkos~*.

zsombék *zsombék* fn Vakondtúráshoz hasonló, fűvel benőtt dombocska.

zsörtös ~ mn Zsémbes, zsörtölődő.

zsugorgat l. **sugorgat**

zsugorodás **Ö**: *in~*.

zsuka l. **dzsuka**

zsup *zsup* fn Kézzelel kicsépett és tetőfedésre való (rozs)szalma.

zsupp ~ msz Puffanás, huppanás v. reccsenés hangjának utánzására.

zsuppol ~ i Épületet zsuppal fed. *Zsuppol a tetőjén.*

zsupszalma ~ fn Kézzelel kicsépett és csomóba kötött, tetőfedésre való (rozs)szalma.

zsuzsi **Ö**: *lusta~*.

zúzsú ~ fn (Női ruhadísz:) vállra tűzött rozetta csüngővel, nyakpántszegély pomponnal.